ALPHONSI SALMERONIS TOLETANI,

E' SOCIETATE IESV THEOLOGI;

COMMENTARII IN EVANgelicam *Hiſtoriam, & in Acta Apoſtolorum.*

TOMVS OCTAVVS,

QVI DE DISPVTATIONIBVS Domini inſcribitur.

PERMISSV SVPERIORVM.

COLONIAE AGRIPPINAE.

Apud Antonium Hierat, & Ioannem Gymnicum.

ANNO M. DCXIII.

Cum gratia & Priuileg. Sacræ Cæſar. Maieſt.

PRAEFATIO AD LECTOREM.

Salomō Christum Dominū pulchre delineauit.

SALOMONEM illum Iſraelitici populi Regem, mirificè Chriſtum Dei ſapientiam; atque virtutem adumbraſſe, eiuſque typum ac figuram geſtaſſe, multæ, ac illæ quidem præclaræ atque ſingulares rationes nobis abundè teſtantur. Nam vt ille ab adoleſcentia ſua ſingulari ſapientiæ munere à Deo fuit præditus atque ornatus; regnoque propterea adminiſtrando idoneus iudicatus, in quem omnium hominum oculi & animi coniecti, atque intenti eſſent, vt ad eum cum problematis & ænigmatibus, quò ea diſſolueret atque explicaret, omnes vndique accurrerent, ad eum ferè modum ſi magna licet componere paruis, Dominus Ieſus non ab adoleſcentia ac pueritia, ſed ab ipſa ſtatim infantia, ſeu potius ab ipſo ſanctiſſimæ conceptionis ſuæ momento, plenus fuit gratia, & ſapientia, atque adeò Spiritu ſancto; cuius ſanè ſapientiæ egregium & admirabile ſpecimen in templo coram Sacerdotibus, & Doctoribus interrogando, atque reſpondendo, in pueritia ſua edidit. Cæterùm vbi ad ætatem iam aptam & maturam miniſterio Euangelizandi, doctrinæque ſuæ reconditos atque abditos theſauros diſpenſandi acceſſit, ingens factus eſt ad eum hominum concurſus, graues, ſublimeſque diſceptationes, & de rebus, quæ naturam totam, & intelligentiæ humanæ ſuperant captum, congreſſus; in quibus ille acutè, & ſapientiſſimè ad interrogata reſpondit, & argumentorum tela in ipſum coniecta, magna felicitate ac dexteritate in iaculatores retorſit: in aggrediendo verò & interrogando, tanta argumentorum mole, & veritatis ſplendore premebat atque obruebat aduerſarios, vt illis ſilentium repentinum imponeret, oraque ipſorum quaſi offa iniecta obturaret; vt non ſemel Euangelia produnt. Adhæc vt Salomon, omnium Patrum conſenſu, tria librorum genera edidit, nimirum Prouerbiorum, Eccleſiaſtis, & Cantici Canticorum; in quibus ille varia argumenta tractauit: nam in illo Prouerbiorum, ſeu potius Parabolarum, ſingularia bene viuendi monita atque præcepta cuique hominum generi accommoda tradidit, & quaſi paruulum de officijs per ſententias erudiuit, vnde ad filium eius ſermo crebrò conuertitur, dum ſæpius addit, *Audi fili mi:* in altero verò, quem lingua Hebræa Coeleth, Græca Eccleſiaſten, Latina Concionatorem dicere poſſumus, egregiè diſſerendo, falſas mundi, vulgique de beatitudine atque virtute opiniones, pernicioſaſque ſententias inſectatur, proprijſque

3. Reg. 4. & 5. & alibi.

Christi ſapiētia insignis meridiani Solis luce clarior.

Luc. 2.

Salomonis librorum, Prouerbiorum videlicet, Eccleſiaſtis, & Cantici canticorum, argumenta [illegible].

rationibus refellit,& maturæ ætatis virum inſtituit, nec quicquam in mundi rebus putat eſſe perpetuum atque æternum;hinc crebra illa vox: *Et ecce vniuerſa vanitas, & afflictio ſpiritus.* Poſtremum librum,Cantici canticorum nomine inſcripſit;nam cum multa millia carminum compoſuiſſet,illud,vt ſummũ & præcipuum inter alia habuit; quod videlicet excellẽtia argumenti de Sponſo Chriſto incarnato, & Sponſa Eccleſia, deque illorum ſpiritali coniunctione cætera omnia eius cantica ſuperaret & vinceret, vnde & quaſi epithalamium quoddam nuptiarum illud cecinit: vbi Salomon conſummatum virum,& proinde calcato iam ſeculo præparatum inſtituit, quomodo Sponſi iungatur amplexibus,& dicere valeat cum Sponſa: *Oſculetur me oſculo oris ſui.* De his libris libr.3. Regum legimus: *Locutus eſt quoque Salomon tria millia parabolas,& fuerunt carmina eius quinque millia. Et diſputauit ſuper lignis,à cedro quæ eſt in Libano, vſque ad hyſſopum quæ egreditur de pariete:& diſſeruit de iumentis & volucribus,& reptilibus & piſcibus.Et veniebant de cunctis populis ad audiendam ſapientiam Salomonis,& ab vniuerſis Regibus terræ qui audiebant ſapientiam eius.* Ieſus quoque filius Syrach in libro Eccleſiaſtici de Salomone in hunc modum ſcribit: *Et impletus eſt quaſi flumen ſapientia, & terram retexit anima ſua* (id eſt, naturas rerum terrenarum animus eius aperuit) *& repleſti in comparationibus ænigmata: ad inſulas longè diuulgatum eſt nomen tuum, & dilectus es in pace tua. In cantilenis, & prouerbiis, & comparationibus & interpretationibus miratæ ſunt terræ. Et in nomine Domini Dei tui eſt cognomen, Deus Iſrael*, (id eſt, ſcientes quòd omnia tibi data ſunt à Deo, qui omnium eſt Deus per creationem, agnouerunt eum diſtinctius, quatenus eſt Deus Iſrael.) Hactenus ille.

Salomonis ſapientia, eiuſque nominis celebritas in toto orbe terrarum.

Cant. 1.

3. Reg. 4.

Eccleſ. 47.

Rom. 9.

Quæ ſanè etſi magnifica & ſublimia eſſe videantur, vt Salomonis fama in admirationem mundum concitauerit: leuia tamen ſunt, paruique momenti, ſi cum Chriſti magnificentia nominis atque famæ conferantur,vel ſi rationem ſapientiæ eius, qualitatemque ſpectemus. Nam illa Salomonis magna ex parte terrena erat, id eſt, de lignis, omniſque generis animantibus, de moribus hominum inſtituendis,ſapientique Rerum publicarum adminiſtratione, in qua ad miraculum vſque ille eminuit, vt iudicium illud de duabus meretricibus de filio inter ſe inuicem contendentibus oſtendit: non tamen negauerim, illum quibuſdam in locis, vt prophetam, myſteria Domini noſtri præcinuiſſe,nempè incarnationis Domini,ac ſuæ cum natura humana deſponſationis, prædicationis,& menſæ Euchariſticæ,& quorundam aliorum:in hac re tamen parcus fuit Salomon,vt in naturali rerum cognitione amplus & copioſus extitit. At verò Dominus, qui verus Deus ſimul,& homo eſt,ſapientia diuina eadem cum Patre & Spiritu ſancto,quę propterea infinita eſt & incomprehenſa,prędıtus fuit:idem etiam vt homo eſt, ſapientiam habuit, cùm rerum omnium naturæ conſentientium, tum naturam ipſam exuperantium, illaque cumulatiſſimè ornatus,atque tanquam caput,quod in omnia membra ſua & electos debebat influere, refertus fuit: in prima tamen illa naturalium rerum ſcientia parcus fuit Dominus, niſi quatenus Euangelio deſeruiebat, nec illorum, quorum peritiam Philoſophi ambitioſiſſimè, & contentioſiſſimè vſurpabant, Doctor aut Magiſter eſſe voluit;ęternorum tamen & cæleſtium,& quę omnem humanum captum longè antecellunt, ampliſſimum magiſterium iure ſuo vindicauit ſibi,& inuictis rationibus,& admirandis ſignis ad ſe pertinere comprobauit.

Chriſti ſapientiæ cum illa Salomonis comparatio.

3. Reg. 3.

Salomon in quibus ſe prodiderit prophetam potius, quam doctorem, & quatenus.

Quam Dominus ſapientiã, aut ſcientiam neglexiſſe videatur.

Dominus igitur Ieſus Chriſtus, qui ſapientia tantùm excelluit Salomoni, quantum aquæ ſtillulæ immenſus Oceanus, aut exiguæ candelæ

Idem qualis, Rex, & quantus ille fuit.

lumini radiantiſſimus ac meridianus Sol ? in Rege pacifico, & templi Dei conſtructore, & plurimarum vxorum viro, ſapientiſſimoque, pulchrè expreſſus eſt. Nam Dominus verus Rex non tantùm Iſraelis, ſed vniuerſi orbis extitit: pacem nouam, & omnem exuperantem ſenſum in mundum inuexit, de qua Propheta prædixerat; Orietur in diebus eius iuſtitia, & abundantia pacis; donec auferatur Luna: Eccleſiam Catholicam ex diuerſis Gentibus coactam, in vnum verum Dei templum, in fidei vnitate, & Spiritu ſancto conſtruxit, dicente Apoſtolo, *Superædificati ſuper fundamentum Apoſtolorum & Prophetarum, ipſo ſummo angulari lapide Ieſu Chriſto: in quo omnis ædificatio conſtructa, creſcit in templum ſanctum in Domino.* Pſal. 71. Epheſ. 2.

Chriſti coniugia, multo quam Salomonis meliora, proleſque numerosior.

Rurſus hic ſibi Eccleſiam vt Sponſam legitimam deſpondit, & indies multarum animarum de ſeculo ad ſe redeuntium, etiam ethnicarum & alienigenarum, ſibi in ſponſas copulare non ceſſat: vt non ſecus atque Moyſes, qui ad nuptias Aethiopiſſam admiſit; ita Chriſtus infandis peccatis contaminatas animas, & idolorum cultu olim infames, ſibi matrimonio iungat: vt quod dicitur de Salomone, quòd adamauit mulieres alienigenas multas, filiam quoque Pharaonis, & Moabitidas, & Ammonitidas, Idumæas & Sidonias, & Cethæas; quod ſibi ſcandalo fuit & crimini; in Chriſto ſpiritaliter, cum ſumma eius gloria ac virtute, videamus impletum: ex quibus ampliſſimam bonorum operum prolem excellentius ſuſcitat, quàm Salomon, qui vnum tantùm filium, eumque ſtultorum iuuenum conſilia ſequentem, Roboam, cuius etiam tempore regnum illius imminutum eſt, habere potuit; at verò Dominus Ieſus polygamus tot deamans animas, & in ſponſas aſſumens, edendi carmina & cantica ſpiritualia, quæ per Spiritum ſanctum in cordibus fidelium inhabitantem indies canit, tanquam epithalamia quædam, merito autor exiſtit: de quibus cantilenis Apoſtolus in Epheſiorum epiſtola ſcribit; *Nolite inebriari vino, in quo eſt luxuria; ſed implemini Spiritu S. loquentes vobumetipſis in pſalmis, hymnis, & canticis ſpiritualibus, cantantes & pſallentes in cordibus veſtris Domino: Gratias agentes ſemper pro omnibus, in nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti Deo & Patri.* Num. 12. 3. Reg. 11. Infr. 12. & ſeq. Epheſ. 5.

Chriſti parabolarum cum parabolis Salomonis comparatio.

Parabolas verò innumeras, eaſque ſenſibus noſtris illuſtrandis, & affectibus excitandis aptas, accommodataſque, ad diuina verò myſteria explicanda cum primis congruas atque conuenientes ediſſeruit: de quibus præcedenti libro latè, pro noſtra tenuitate, ſumus philoſophati. Diſceptationes porrò plurimas, non vnius, aut alterius, ſed diuerſorum thematum, neque paruas aut leues, ſed maximè arduas atque ſublimes habere compulſus fuit, in quibus ſibi cedere, herbamque porrigere ſuos aduerſarios coegit: in quibus tantos diuinæ ſapientiæ theſauros aperuit, vt omnes vno ore dicere compellerentur: *Vnde huic hæc omnia? & quæ eſt ſapientia quæ data eſt illi, & virtutes tales, quæ per manus eius efficiuntur?* & *Quomodo hic literas ſcit, cùm non didicerit?* Atque in ea re profectò agnoſco typum Reginæ Sabæ, cuius ænigmata & problemata Regi Salomoni propoſita, pulcherrimè ab eo explicata fuerunt: *Et docuit* (inquit Scriptura) *eam Salomon omnia verba quæ propoſuerat: non fuit ſermo qui Regem poſſet latere, & non reſponderet ei.* Quod ſanè in figura geſtum ei accidit. Nam & ad Chriſtum venit Eccleſia de Gentibus multo comitatu; & diuitijs, & auro infinito nimis, & gemmis pretioſis ſtipata: id eſt, varijs diſciplinarum & ſcientiarum theſauris inſtructa. Cuius ænigmata obſcura, & quæſtiones difficiles & planè intricatas, & omnia quæcunque erant in corde ſuo, facili & lucido ordine diſſoluit: muneraque allata libenter accepa- Marc. 6. Ioan. 7. 3. Reg. 10.

Regina Saba à Salomone de rebus obſcuriſſimis edocta, quem typum geſſit.

Quid munera muſdem oblata Regi Salomoni.

uit ; quatenus Eccleſia Chriſti omnium diſciplinarum , & humanarum ſcientiarum chorum complexa ; illa omnia Chriſti fidei atque doctrinæ ornandæ atque explanandæ adhibere ſolet. Quis enim ignorare queat , quanta fuerit in veteribus illis & primis Eccleſiæ Patribus ad Fidem euocatis , tum Platonicæ , tum Peripateticæ philoſophiæ ſingularis cognitio, quanta eloquentiæ facultas & ſplendor , quanta ex Poetis, Hiſtoricis,Oratoribus, alijſque Scriptoribus, tum Græcis , tum Latinis , ſupellex ? denique quanta diſciplinarum artiumque liberalium amplitudo, copia , & ornamentum ? Teſtari hoc abundè poſſunt nobis Clementes tum Romanus, tum Corinthius , tum Alexandrinus , Dionyſij Areopagitæ , Ariſtides, Quadrati, Iuſtini, Irenæi, Tertulliani, Cypriani, Arnobij , Lactantij, Baſilij , Gregorij Nazianzeni , Chryſoſtomi, Ambroſij, Hieronymi & Auguſtini : vt neſcias diſcernere , maiores ne & doctiores in ſacrarum cognitione literarum , an verò in ſecularibus , externiſque diſciplinis extiterint ; nam in vtriſque præter modum videntur inſtructi , & perpoliti.

Diſceptatoria cur ſit Chriſti doctrina.

Voluit igitur Dominus totam ſuam doctrinam in diſceptationem vocare , & ad cotem diſputationis exacui atque examinari, vt omnia, quæ in ea doctrina continentur, à Deo profecta eſſe, veritatique ipſi quam maximè niti atque rationi intelligamus ; vt de ipſis poſſit intelligi illud propheticum : *Eloquia Domini, eloquia caſta: argentum igne* (ſcilicet diſputationis) *examinatum probatum terræ , purgatum ſeptuplum* , id eſt, ab omni terreno errore perfectè purificatum. Ita enim natura comparatum eſt, & præclari inter Philoſophos tradiderunt , nullam rem ſatis compertam atque comprehenſam à nobis haberi poſſe , niſi prius in controuerſiam adducta hinc inde agitetur & ventiletur ; eaque omnia, quæ in ipſam obijciantur , quæque vim & pondus auditores habeant promouendi, rectè diſſoluantur atque diluantur. Nec ob aliam , vt exiſtimo , cauſſam Gentiles Palladem , ſiue Mineruam , tum armis & bellicæ diſciplinæ , tum etiam ſcientiarum & ingenuarum artium comprehenſioni præfecerunt ; quàm quò intelligeremus , ingenuas diſciplinas tunc nos poſſe adipiſci, cum & falſitatem conuincere , & ea , quæ contra veritatem opponuntur , refellere atque confutare valuerimus : neque minus glorioſos eſſe triumphos , quos ex literarijs congreſſibus conſequimur , dum aduerſarium vincimus ; quàm quos ex hoſtibus bello domitis comparamus. Vnde nos vt certam & indubitatam veritatem habere conſueuimus , quæ aduerſariorum telis petita , non ſolùm ſuccumbere non nouit , ſed etiam illuſtrior & confirmatior ex ipſa diſputatione emerſit , claraque in luce emicuit : ita de Euangelica doctrina prorſus eſt ſentiendum : vt meritò vniuerſus orbis tantis fidei Chriſti veritatibus , & ſupra rationem & naturam poſitis , ſponte ſe ſubdiderit ; atque hac etiam de cauſſa à Concilio Generali , vel à Romano Pontifice , ſummo Eccleſiæ paſtore & gubernatore, definiri legitimè nihil ſolet , niſi graues vt plurimum præcedant diſceptationes , & argumentationes in vtramque partem ; ſine quibus non ſolùm nihil Catholicè decidi , ſed potius Deum tentari crederemus. Hinc in Concilio illo primo Apoſtolorum Ieroſolymis celebrato legitur : *Conueneruntque Apoſtoli & ſeniores videre de verbo hoc. Quum autem magna conquiſitio fieret :* ſiue , vt Græca vox habet , *magna diſceptatio*; quæ ſanè de more Eccleſiæ, tractanda atque in Fide diſcernenda præire debet.

Eloquia Domini quomodo argentum igne examinatum, probatum terræ, purgatum ſeptuplum, teſte Propheta.

Pſal. 11.

Palladis, ſeu Mineruæ ſcientijs præſidentia fabula cui nititur veritati.

Res Fidei definiendæ prævijs diſputationibus cur ſint.

Act. 15.

Quamobrem cum diſputationum Chriſti tractatio ſingulare ſibi vendicet ac peculiare ſapientiæ diuinæ lumen , pleraque iocunditatis ac vti-

Cur hic octauus liber de diſputationibus inſcribatur.

litatis plena contineat documenta, operæpretium ab initio eſſe duximus,
ſpecialem & integrum librum illi aſſignare, in quo vniuerſas Domini
noſtri diſceptationes, ſiue cum Apoſtolis & Diſcipulis ſuis, ſiue cum
Phariſæis & Iudæis illi aduerſantibus, ſiue denique aliorum inter ſe de
Chriſti vita, doctrina, morte, & ſignis ortas, & in Euangeliorum
libris comprehenſas, complecteremur, atque luculenter interpretare-
mur. Quod vt magis explicatum reddamus, prudens lector, cum aſſe-
rimus, nos, omnes eiuſmodi diſputationes velle hoc libro comprehende-

Diſputationes Domini quæ in eo libro, & quare prætermiſſæ fuerint.

re, rectè intelligendum eſſe volumus. Nam ab hoc libro multa ſubtra- *Luc. 2.*
himus, & in primis illa, quæ puer in templo egit, & diſputauit: nam qua-
le fuerit illius congreſſus argumentum, ex Euangelio ſatis conſtare non po-
teſt, etiamſi nonnulli diuinare potius, & coniectare potuerint quædam à
ratione, & pietate non abhorrentia. Tantùm ex eo colligere certò li-
cet admirationem magnam omnium concitaſſe eius intelligentiam, &
reſponſa. Deinde quicquid Dominus vel in cœna cum diſcipulis, vel
in paſſione Cum Caipha, & Pilato, & Herode, vel cum ipſis Iudæis de ipſa *Matt. 26. &*
Chriſti morte diſceptantibus egit, vel poſt reſurrectionem cum Apoſto- *27. & ſeq. & alibi.*
lis diſſeruit, illa omnia ab hoc loco excludimus, & in proprios libros re-
ijcimus. Eas ergo tantummodo, quas Chriſtus poſt ſuſceptum à Ioan-
ne baptiſmum, cum Iudæis vel diſcipulis ſuis, aut cum alijs diſputatio-
nes habuit, vel alij propter Chriſtum inter ſe habuerunt, hoc octauo li-

Chriſtus malo animo ſe interrogantes, duplices confutabat.

bro perſtringendas eſſe cenſuimus. Sed hæc ita præſtitimus, vt intelli-
gas multas eſſe prioribus libris, quos de miraculis, vel de parabolis Do-
mini, inſcripſimus, inſertas concertationes. Nam cum inſidioſe & ma-
lo animo plerunque interrogaretur Dominus, vel per parabolam aliquam
tectè reſpondebat, vel ſignum aliquod, quo illorum ſuperbiam compri-

A quibus hic liber parabolicis ſermonib. Chriſti minime abhorreat.

meret, & arrogantiam, edebat: vt mirum prudenti lectori eſſe non de-
beat, ſi quædam parabolica etiam in hoc libro explicentur: quoniam
reſpondendi gratia à Domino ſunt propoſita, vt ſunt illa: *Non quod in-* *Matt. 15.*
trat in os, coinquinat hominem: Et, *Nunquid poſſunt filij Sponſi lugere, quamdiu*
cum illis eſt Sponſus? Et, *Nemo immittit commiſſuram panni rudis in veſtimen-* *Matth. 9.*
tum vetus. Et infra: *Neque mittunt vinum nouum in vtres veteres* Rurſus *Matt. 12.*
obiectantibus Iudæis, quod in Beelzebub eijceret dæmones, reſpondit
multis parabolis, vt hac: *Omne regnum diuiſum contra ſe, deſolabitur:* Et, *Luc. 11.*
Cum fortis armatus cuſtodit atrium ſuum. Item: *Quum immundus ſpiritus ex-* *Ibid.*
ierit ab homine: hæc enim parabolas cap. 3. vocat Marcus, ſunt enim ple-
raque quæ & partim parabolica, partim hiſtorica ſunt, & in decertatione à
Domino producta, ac proinde in quouis illorum librorum, qui illis rebus
peculiariter aſſignantur, non explicantur. Nemo itaque miretur, ſi quædam
ex his, quæ hoc libro continentur, in alijs locis, in quibus ediſſeri poterant,
non pertractentur: rurſus alia quædam alibi elucidentur, quæ poterant in
hunc librum commodè transferri: nam ob eandem cauſam tentatoris dæ-
monis cum Domino congreſſionem, quæ & ad hunc librum, & ad illum de *Matt. 4.*
miraculis, ob ieiunium quadraginta dierum, & ad hiſtoriam ſpectabat, con-
ſultò reiecimus in quartum librum: quemadmodum diſceptationem Do-

Argumentum huius loci.

mini cum Samaritana de loco adorationis, ne filum illius pulchræ hiſtoriæ *Ioan. 4.*
interrumperemus, inter hiſtorica recenſuimus. Illud certè admonendum
lectores putamus, bonam partem diſputationum Domini, quæ apud Ioan-
nem Euangeliſtam à 3. cap. vſque ad 10. inueniuntur, nos hoc loco expedire,
quemadmodum initio libri index ipſe appoſitus indicabit. Sed ante om-
nia, quædam de arte diſputandi, atque eius vtilitate, & formis argumen-
torum, quibus vſus eſt Chriſtus, & de locis, vnde nobis efficaciter petenda

(:) 4 ſunt

ſunt argumenta: & quibus potiſſimùm, quam ſolidis rationibus inuicta ſtet Chriſtianæ religionis veritas, in genere diſſerendum erit: quemadmodum in cæteris libris generalia quædam documenta illis opportuna præmiſimus. Hæc ſunt de quibus nobis eſſe præfandum, operæ pretium eſſe exiſti-
Ioan. 3. mauimus, candide lector: exordiendum ergo nobis ab his, quæ Dominus
Ibidem. noctu diſputauit de Sacramento regenerationis cum Nicodemo; & de conflictu diſcipulorum Ioannis cum magiſtro ſuo ſuper putificatione, ſiue baptiſmi Sacramento, eo quod Dominus Ieſus plures faceret diſcipulos, & baptizaret, quam Ioannes. Bene vale ergo; & labore noſtro libenter fruere.

INDEX TRACTATVVM QVI IN HOC VOLVMINE

CONTINENTVR.

TRactatus primus, de artis diſſerendi vtilitate, & formis argumentorum, quibus præſertim vſus eſt Dominus, & Euangeliſtæ pag. 1.

Tract. II. De locis vnde petenda ſint firma argumenta verbi Dei interpreti & doctori: ſiue in concertatione cum altero agat, ſiue de ſuggeſtu verbum Dei proponat, & interpretetur pag. 7.

Tract. III. Quibus potiſſimum rationibus, & quam ſolidis, inuicta religionis Chriſtianæ veritas nitatur, oſtenſio. pag. 15.

Tract. IV. De diſputatione Domini cum Nicodemo de myſterio regenerationis: & habetur tantum Ioan. 3. pag. 24.

Tract. V. De diſceptatione Domini cum Nicodemo, in illa verba: *Quod natum eſt ex carne, caro eſt: & quod natum eſt ex Spiritu, &c.* pag. 35.

Tract. VI. De eadem Domini cum Nicodemo diſceptatione, in illa verba: *Reſpondit Nicodemus, & dixit ei, &c.* pag. 48.

Tract. VII. De eadem Domini cum Nicodemo diſceptatione, in illa verba: *Sic enim Deus dilexit mundum, & Filium ſuum, &c.* pag. 48.

Tract. VIII. De eadem Domini cum Nicodemo diſceptatione, in illa verba: *Non enim miſit Deus Filium ſuum, vt iudicet mundum, ſed vt ſaluetur mundus per ipſum, &c.* pag. 63.

Tract. IX. De diſceptatione Ioannis Baptiſtæ cum diſcipulis ſuis ſuper baptiſmo Chriſti: de qua Ioann. 3. dicitur: *Facta autem eſt quæſtio ex diſcipulis Ioannis cum Iudæis de purificatione, &c.* pag. 69.

Tract. X. De diſceptatione Domini cum diſcipulis Ioannis, & Phariſæorum de ieiunio. Et habetur Matt. 9. Mar. 2. Luc. 5. pag. 79.

Tract. XI. De diſceptatione Domini cum Iudæis poſt ſanatum paralyticum ad piſcinam. Et habetur Ioan. 5. pag. 85.

Tract. XII. De eadem diſceptatione Domini cum Phariſæis poſt ſanatum languidum ad piſcinam, in illa verba: *Amen, amen dico vobis, quia qui verbum meum audit, &c.* pag. 94.

Tract. XIII. Eiuſdem diſputationis Chriſti cum Iudæis poſt languidum ſanatum ad piſcinam, in illa verba: *Si ego teſtimonium perhibeo de meipſo, teſtimonium meum non eſt verum, &c.* pag. 99.

Tract. XIV. De diſceptatione Domini cum Phariſæis, contendentibus Sabbatum violatum à diſcipulis eius, quod in eo vellerent ſpicas ad edendum. Et habetur Matth. 12. Marc. 2. & Luc. 6. pag. 105.

Tract. XV. De diſceptatione Domini cum Phariſæis poſt curatum dæmoniacum, cæcum & mutum. De quo Matt. 12. Mar. 3. Luc. 11. pag. 113.

Tract. XVI. De eadem diſceptatione Domini cum Phariſæis, in illa verba: *Ideo dico vobis, omne peccatum, & blaſphemia remittetur hominibus, ſpiritus autem blaſphemia non remittetur, &c.* pag. 119.

Tract. XVII. De diſceptatione Domini cum Phariſæis ſigna de cœlo petentibus, Matt. 12. & Luc. 11. pag. 127.

Tract. XVIII. De eadem diſceptatione Domini cum Phariſæis, in illa verba: *Viri Niniuitæ ſurgent in iudicio cum generatione iſta, &c.* pag. 135.

Tract. XIX. De diſceptatione Domini cum Capharnaitis, in qua diſſerit de manducando pane cœleſti. Et habetur Ioan. 6. pag. 140.

Tract. XX. De diſceptatione Domini cum Capharnaitis, in qua diſſerit de pane cœleſti manducando, in illa verba: *Murmurabant ergo Iudæi de illo, quia dixiſſet: Ego ſum panis viuus, &c.* pag. 149.

Tract. XXI. De eadem diſceptatione Domini cum Capharnaitis de pane vitæ edendo, in illa verba: *Et panis quem ego dabo, caro mea eſt pro mundi vita.* Vbi nonnullis, & ſolidis quidem rationibus ex ipſorum verborum Chriſti contextu deſumptis, euincitur de Euchariſtię Sacramento ſermonem à Domino habitum fuiſſe, ac proinde ex magnificentiſſimis illis Ieſu promiſſis veram, ſolidam, ac realem Chriſti Domini præſentiam in Euchariſtia apertiſſimè oſtendi, atque demonſtrari. 155.

Tract.

Tract.XXII.De eadem diſceptatione Domini cum Capharnaitis,in illa eadem promiſſionis Chriſti verba: *Et panis quem ego dabo,&c.* pag.163.

Tract.XXIII. De eadem diſceptatione Domini cum Capharnaitis de pane vitæ edendo, in illa verba: *Litigabant ergo Iudæi ad inuicem dicentes, &c.* Vbi 24. rationes adducuntur, duodecim quidem ex ipſo Euangelico contextu, duodecim vero aliunde petitæ, ad probandum,in hoc cap.6.Ioan.diſputationem eſſe habitam de Sacramento Euchariſtiæ 171.

Tract.XXIV. De diſceptatione Domini cum Capharnaitis de pane vitæ edendo, in illa eadem verba: *Niſi manducaueritis carnem,&c.* Quorum verborum catholicus, & germanus ſenſus producitur: neque per illa arctari laicos ad communicandum ſub vtraque ſpecie,oſtenditur 190.

Tract.XXV.De eadem Domini cum Capharnaitis diſceptatione, in quo omnia argumēta diluuntur eorum,qui exiſtimant cap.6.Ioannis nihil continere de Sacramento Euchariſtiæ pag. 201.

Tract.XXVI.De diſceptatione Domini cum Capharnaitis,in illa verba: *Qui manducat meam carnem & bibit meum ſanguinem,&c.* pag.218.

Tract.XXVII.De eadem diſceptatione Domini cum Capharnaitis,in illa verba: *Sciens autem Ieſus apud ſemetipſum quia murmurarent,&c.* 223.

Tract. XXVIII. De diſceptatione Domini cum Phariſæis, eo quod illotis manibus Apoſtoli panem manducarent.Et habetur Matt. 15.pag.203.

Tract.XXIX. De eadem diſceptatione Domini cum Scribis, & Phariſæis, eo quod Apoſtoli illotis manibus panem manducarent,in illa verba : *Et conuocatis ad ſe turbis,dixit eis, Audite,& intelligite,&c.* pag.237.

Tract. XXX. De diſceptatione Domini cum Phariſæis,& Sadducæis petentibus ſigna de cœlo:& habetur Matt.16.Marc.8.pag. 247.

Tract.XXXI.In quo Dominus altero die poſt transfigurationem,reſpondit interrogationi trium Apoſtolorum: *Quid ergo Scribæ,&c.* pag.253.

Tract. XXXII. De diſceptatione Domini cum fratrib. ſuis exhortantibus ipſum,vt aſcenderet ad diem feſtum,de qua Ioan.7.diſſeritur pag.259.

Tract.XXXIII. De eadem Domini diſceptatione cum fratribus ſuis cohortantibus ad aſceſum in die feſto,in illa verba: *Non poteſt mundus odiſſe vos,&c.* Ioan.7.¶ Et de reprehenſione diſcipulorum,qui,eo quod non reciperentur in caſtro quodam Samaritanorum, volebant illis imprecari,vt ignis deſcenderet de cœlo,&c.Luc.9.pag.265.

Tract.XXXIV.De diſceptatione Domini cum Iudæis,poſtquam venit ad feſtum Scenopegiæ Ioan.7.pag.271.

Tract.XXXV.De eadem Domini diſceptatione cum Iudæis in feſto Tabernaculorum,in illa verba: *Nonne Moyſes dedit vobis legem,& nemo ex vobis facit legem? Quid me quæritis interficere? Reſpondit turba,& dixit,dæmonium habes,&c.* Ioan.7. pag. 280.

Tract.XXXVI. De diſceptatione Domini cum Iudæis, mittentibus miniſtros,vt apprehenderent eum,& habetur Ioan.7.pag.285.

Tract.XXXVII.De diſceptatione Domini cum Iudæis in nouiſſimo die magno feſtiuitatis Tabernaculorum,& de diſceptatione Pontificum, & Iudæorum cum miniſtris, quod Ieſum comprehenſum non adduxerint,& habetur Ioan.17.pap.290.

Tract.XXXVIII.De diſceptatione Domini cum Scribis,& Phariſęis adducentibus ad ſe, & accuſantibus mulierem in adulterio deprehenſam:& habetur Ioan.8.pag.297.

Tract.XXXIX.De diſceptatione Chriſti cum Iudæis litigantibus cum eo,quod de ſe ipſo teſtimonium perhiberet,cum dixit: *Ego ſum lux mundi,&c.* Ioan.8.pag.307.

Tract.XL.De diſceptatione Domini cum Iudæis, quando dixit: *Ego vado, & quæritis me, &c.* Et habetur Ioan.8.pag.313.

Tract.XLI.De diſceptatione Domini cum Iudæis,quando dixit: *Si vos manſeritis in ſermone meo,verè diſcipuli mei eritis,&c.* Ioan.8.pag.319.

Tract.XLII.De diſceptatione Domini cum Iudæis: *Quis ex vobis arguet me de peccato?* Ioan.8.pag.329.

Tract.XLIII.De diſceptatione cum Iudæis in feſto Encœniorum Ioan.10.pag. 338.

Tract.XLIV.De eadem Domini diſceptatione cum Iudæis in feſto Encœniorum, ſuper illa verba: *Ego & Pater vnum ſumus.Suſtulerunt ergo lapides Iudæi,vt lapidarent eum,&c.* & habetur Ioan.10.pag.345.

Tract.XLV.In quo Dominus reſpondit quærenti,ſi pauci ſunt qui ſaluantur pag.351.

Tract.XLVI.De diſceptatione Domini cum Phariſæis de indiſſolubili matrimonij nexu,

& habetur. Matth. 19. Marc. 10. Luc. 16. pag. 357.

Tract. XLVII. De diſceptatione Domini cum Phariſæis ſuper inſolubili vinculo matrimonij, ibid. pag. 368.

Tract. XLVIII. De diſceptatione Domini cum Phariſæis de matrimonij arctiſſimo nexu in cauſa fornicationis. Matth. 19. pag. 377.

Tract. XLIX. De diſceptatione Domini cum Phariſęis, de nexu perpetuo matrimonij, ibidem pag. 383.

Tract. L. De diſceptatione Domini cum Phariſęis de indiſſolubili matrimonij vinculo ſuper illa verba: *Dicunt ei diſcipuli eius, Si ita eſt cauſa hominis cum vxore, non expedit nubere. Qui dixit illis, non omnes capiunt verbum iſtud, &c.* Matth. 19. pag. 389.

Tract. LI. De diſceptatione adoleſcentis diuitis, quem Dominus Ieſus ad perfectionem inuitauit: & habetur Matth. 19. Marc. 10. Luc. 16. pag. 398.

Tract. LII. De diſceptatione Domini cum diuite adoleſcente, quem inuitauit ad ſtatum perfectionis: & habetur Matth. 19. pag. 409.

Tract. LIII. De diſceptatione Domini cum diuite adoleſcente, in illa verba. *Amen dico vobis, quia diues difficile, &c.* pag. 420.

Tract. LIV. De conſulatione Pontificum, & Phariſæorum inter ſe poſt Lazarum ſuſcitatum, de perdendo Domino: & habetur tantum Ioan. 11. pag. 424.

Tract. LV. De diſceptatione Domini cum Iudæis, quando Gentiles eius videndi deſiderio tenebantur, vt illi per Andream & Philippum eſt ſignificatum: & habetur Ioan. 12. pag. 434.

Tract. LVI De diſceptatione Domini cum Iudæis, in illa verba, *Pater, ſaluifica me ex hac hora. Sed propterea veni in horam hanc, &c.* Ioan. 12. 442.

Tract. LVII. De diſceptatione Domini cum Iudæis in die Palmarum, in illa verba. *Cum autem tanta ſigna feciſſet coram eis, non credebant in eum: vt ſermo Eſaiæ, &c.* vſque in finem capitis 12. eiuſdem Ioan. pag. 449.

Tract. LVIII. De diſceptatione Domini cum Phariſæis in templo in die Palmarum, ſuper illa verba: *Et cum veniſſet in templum, acceſſerunt ad eum docentem Principes Sacerdotum & ſeniores populi, dicentes, in qua poteſtate hæc facis? &c.* Matth. 21. Marc. 11. & Luc. 20. pag. 456.

Tract. LIX. de diſceptatione Domini cum Phariſæis, & Herodianis de tributo dando Cęſari: & habetur Matt. 22. Marc. 12. pag. 460.

Tract. LX. De diſceptatione Domini cum Saducæis, proponentibus quæſtionem de muliere quæ ſeptem viris nupſit, cui in reſurrectione ſit tradenda: & habetur apud Matth. c. 22. Marc. 12. pag. 486.

Tract. LXI. De diſceptatione Domini cum Saducæis de reſurrectione. 472.

Tract. LXII. De diſceptationi Domini cum Phariſæis de maximo mandato: & habetur Matth. 22. Marc. 12. pag. 480.

Tract. LXIII. De diſceptatione Domini cum Phariſæis de maximo mandato, in quo præcipue explicantur verba primi mandati dilectionis Dei, ibid. pag. 489.

Tract. LXIV. De diſceptatione Domini cum Phariſæis de maximo mandato: vbi explicatur: *Diliges proximum tuum ſicut teipſum*, pag. 494.

Tract. LXV. De diſceptatione Domini cum Phariſæis, quibus proponit quæſtionem de Chriſto cuius filius ſit. Et habetur Matt. 22. Marc. 12. Luc. 20. pag. 498.

Tract. LXVI. De diſceptatione in concilio Phariſæorum habito ante biduum Paſchæ, conſilioque inito cum Iuda de prodendo Domino, in illa verba: *Et factum eſt quum conſummaſſet Ieſus ſermones hos omnes dixit diſcipulis ſuis, Scitis quia poſt biduum Paſcha fiet, & Filius hominis tradetur vt crucifigatur, &c.* Et habentur Matt. 26. Marc. 14. & Luc. 22. pag. 502.

Licen-

Licentia P. Viſitatoris.

EGO Stephanus de Hoieda, Societatis Ieſu in Prouincia Toletana Viſitator, poteſtate ad id mihi facta à Reuerendo admodum Patre Claudio Aquauiua, Præpoſito noſtro Generali, facultatem concedo, vt octauus Tomus Patris Alfonſi Salmeron (vnius è primis noſtræ Societatis) continens diſputationes cum Iudæis & Phariſæis à Chriſto habitas, & grauium, doctorumque hominum noſtræ Societatis iudicio approbatus typis mandetur: in cuius rei fidem has literas manu noſtra ſubſcriptas, ſigilloque noſtro munitas dedimus, Murtiæ die 21. Octob. Anno 1599.

Eſteuan de Hoieda.

Approbatio.

IV*bente Regio Senatu legi octauum Tomum*, Qui de diſputationibus Domini inſcribitur, *autore Patre Alfonſo Salmerone è Societate Ieſu, viro religione & ſapientia clariſſimo: & nihil inueni in eo, quod eſſet Catholicæ Fidei, ſanctis Eccleſiæ moribus, aut antiquorum Patrum, & ſcholaſticorum Theologorum communi doctrinæ diſſentaneum, ſed potiùs magna cum voluptate inter legendum admirabar autoris ingenium, & eruditionem ſuis omnibus numeris perfectam, linguarũ peritiam, diuinarum, humanarumq́; diſciplinarum copiam, ſermonis puritatem, perſpicuitatem in docendo, in diſputando acumen, in definiendo iudicium, & in arduis ſacræ Scripturæ locis explicandis dexteritatem, verborum elegantia perpolitam: quibus dotibus Alfonſus noſter luculentus & opulentus fluit, & aurei cuiuſdam fluminis inſtar omnes omnium antiquorum & recentiorum ſcriptorum opes ſecum euoluit ac defert. Dignum ergo cenſeo librum hunc, qui in lucem prodeat, maximo cum fructu lectorum eorum præcipuè, qui germanæ intelligentia ſacrorum Bibliorum ſtudio incitati ad veriorem & reconditiorem ipſorum cognitionem cupiunt pertingere. Madriti, in collegio S. Thomæ Aquinatis, tertio Nonas Decembris 1599.*

Frater Hieronymus Almonacir.

R. P.

R. P. ALFONSI SALMERONIS TOLETANI, THEOLOGI E' SOCIETATE IESV, COMMENTARIORVM IN EVANGELIA *& Acta Apoſtolorum.*

LIBRI OCTAVI,

TRACTATVS I.

De Artis diſſerentis vtilitate; & formis argumentorum, quibus præſertim vſus eſt Dominus, & Euangeliſtæ.

Dialecticæ diſſerendiue artis vſus, neceſſitas.

QVAM ſit cæteris omnibus liberalib. diſciplinis atque ſcieotijs, tùm ad cõtemplationem, tùm ad actionem adminiſtratiooemque Reipublicæ ſpectantibus, diſſerendi ars accommoda, vtilis atque neceſſaria, vel me ipſo tacente, poteras prudens Lector, per te ipſum iotelligere: quis enim ignoret, diſcipulos nihil ſolidi poſſe addiſcere atque percipere in quacumque facultate, ſioe præſidio & patrocinio illius artis, quæ certas diſputandi tegulas tradit? Quis etiam oeſciat, nullum præceptorem rectè alios poſſe inſtituere, oec certa aliqua methodo, quæ intelligit, alijs communicare, niſi diſſerendi ratione, vt verum à falſo diſcernere valeat, præeuote, & lucem adminiſtrante. Nullam itaque ingenuam diſciplinam nobis comparare, aut comparatam retinere ſine illa rectè valemus. Nam cùm mens noſtra, propter lominis intelligentiæ tenuitatem, ac debilitatem, facilè & à ſeipſa decipi, & ab alijs circumoeniri poſſit, magnum ſit oportet hoc dilecticæ artis donum, cuius adiumento certum diſputandi curſum, & tenoté obſeruantes, magna cum luce veritatis, & animi noſtri iocuoditate atque voluptate, vel ad refellendam alterius falſitatem, vel ad veritatem ooſtram alijs indicandam, atq; perſuadendam progredimur. Hinc Plato in dialogo, qni Phœdrus inſcribitur; *Videtur*, inquit, *non iniuria Pericles, Oratorum omnium perfectiſſimus extitiſſe. Magnæ enim qualibet artes exercitatione dialectica, contemplationeq; ſublimium in natura rerum indigent: ipſa enim mentis ſublimitas, & vis efficax in qualibet re perficienda, hinc quodammodo proficiſci videntur: quod Pericles ad ingenij acumen adiunxit.* Sic Plato. Et in dialogo De Iuſto, ſtatuit legem eſſe ferendam in Republica, qua iubeaotur diſcentes eam potiſſimùm diſciplinam càpeſſere, ex qua ad interrogandum ac teſpondendum, vt ſcieotem decet, aptiſſimi ſint: quæ eſt Dialectica. Ruiſus Diogenes Laertius io vita Platonis ait: *Vt olim tragediam prius quidem chorus ſolus agebat, poſtmodum verò Theſpis vnum inuenit hiſtrionem, vt chorus interdum requieſceret, ſecundum poſteà Aeſchylus adiecit, & tertium Sophocles, atque in hunc modum tragœdia conſummata eſt: ita & Philoſophia ratio dudum circa vnam tantùm Phyſica ſpeciem iuxta vertebatur. Acceſſit Socrates, & adiecit Ethicen. Tertiam Plato Dialecticen addidit, & conſummato Philoſophiæ operi extremam manum appoſuit.* Sic ille.

Pericles oratorum cur omnium perfectiſſimus, Platonis teſtimonio.

Diogenes li. 3. de vita Philoſ.

Vti tragœdiã, ita & Philoſophiam qui penitus abſoluerint.

Etſi igitur hoius artis munus non ſit ſcientias alias innenire: eius tamen & ſcieotias inuentas non ſolùm fouere ac locupletare; verum etiam certa methodo moderari, atque explicatè tradere, atq; in eis moderandis clauum tenere quodammodo. Nam vt in exercitu magnis copijs inſtructo, oon ſatis eſt bellica militum fortitudo atque diſciplina, niſi aliquis adſit imperator, qui etſi ipſe nõ pugnet, certa tamen ratione & prudeotia quomodo prælium ad comparandam victoriam ineatur, præſtet, cuius profectò magna pars ad ipſum moderatotem exercitus potiſſimum ſpectat; niſi velis totam illi tribuere, ſine cuius conſilio & ſapientia omnia impetu quodam, & ſine ratione gererentur: idem profectò in quibuſcunque literarijs congreſſionibus præſtat Dialectica: nam illa rationem ac modum perſcribit, quo ad certam palmam obtinẽdam diſputando perueniatur: nemo igitur victoriæ comparatæ parte eam defraudare debet, quæ hoc effecit vt vinceret. Hinc Cicero lib. 1. De finibus deſiderat in Epicuro Dialecticam, nudumque illum atque ioermem vocat, quòd definitiones tolleret, de diuidendo ac partiendo nihil doceret: non quomodo efficiatur, concludaturq; oratio

Dialecticæ munus proprium.

Eiuſdem beneficium in omnes liberales diſciplinas.

Epicurus cur inermis Ciceroni.

traderet: non qua via captioſa ſoluerentur, vel ambigua diſtinguerentur, oſtenderet. At in lib. De claris oratoribus, Seruium Sulpitium vniuerſis eius memoriæ Iuriſperitis præferebat: *Qui*, inquit, *nunquam ad tantam ſcientiam perueniſſet, niſi Dialecticam didiciſſet.* Cùm igitur tantæ ſit vtilitatis & dignitatis eius artis cognitio; cuius, ſicut & Rethorices, ſemina quędam à natura Deus nobis indidit (ob id enim homo dicitur

Homo cur ζῶον λογικόν, à Græcis nominatus.

ζῶον λογικόν, hoc eſt, animal ratione & ſermone prǽditum, quòd nimirum ratiocinandi & loquendi facultatem ſolus inter cuncta animantia ſit nactus) vt interdum videamus quoſdam, ſiue artifices, ſiue agricolas, natura duce, & aptè, & ornatè, & ad rem ipſam dicere; quoſdam acutè & neruoſe diſſerere, & quod velint, vel impugnare grauiter, vel efficaciter confirmare atque concludere: hæ namque duę diſciplinæ tam affines, & coniunctæ inter ſe ſunt, vt (quod rectè ex Zenone accepit Ariſtoteles) Rhetorica explicatæ palmę, complicatæ ſit perſimilis Dialectica: nam quod illa fuſiori & politiori ſermone præſtare conſueuit, hæc conciſiori, contractioriq́; verborum ſtructura rem totam complectitur atque comprehendit.

Zeno Rhetoricam explicitæ, Dialecticã vero compreſſæ in pugnum manui cum ſimilè dicebat. *Ariſt lib 1. Rhetor ad Theod initio. Cicero lib. 2. De finib. Quintil. lib. 2 cap. 11.*

Sed profectò etſi à natura inſita quædam harum artium ſemina habeamus, plurimum tamen adiumenti atque præſidij ars adferre conſueuit: nam quantũ fructuum bonitate, atque pręſtantia terra aratro exculta atque ſeminata, rudi atque inaratæ præcidere ſolet; tantum certè ingenia facultate hac inſtructa atque expolita cæteris, quæ ſuaptè natura tantùm, & abſq; artificio philoſophantur, præſtare dignoſcũtur. Certè de Dialectica ita ſenſiſſe Stoicos, ſcribit Diogenes Laertius: *Enimuero Philoſophiam animanti ſimilem dicunt, oſſibus ac neruis Logicen, carnibus Ethicen, anima Phyſicen conferentes. Siue rurſus ouo, eſſe quidem ſuperficiem, (id eſt, teſtam) Logicen, ſequentia Ethicen, intima & penitus abſtruſa Phyſicen. Sunt qui agro frugifero, quippè circumiectam ſepem Logicen, fructum Ethicen, humum, ac arbores Phyſicen. Nonnulli ciuitati maris optimè ſepta, ac pulchra ex dignitate adminiſtrata.* Sic illi.

Stoicorum de Phyſice, Logice, Ethiceque ſententia. *Diog Laer li 7. de vitis Philoſophorum.*

Earundem alis comparatio.

Portò inter omnes nationes nulla magis in Rhetorica, atq; Dialectica ſuos adoleſcentes inſtituere atque exercere conſueuit, atque Christiana: quod aliarum gentium religio, & doctrina lucem diſputationis fugiat, & argumentis contra eam adductis, tãquam in igne poſita colliqueſcat atque contabeſcat: quod vafer ille & impuriſſimus hominum Mahometus intelligẽs omnem legis diſceptationẽ cum externis, grauiſſimis pœnis ſuis interdixit. Nam vt

Eloquendi, ratiocinandique ſcientiam Mahometus quare ſuis interdixit vulpes ille callidiſſimus.

omnis qui malè agit, odit lucem, & non venit ad lucem, vt non arguantur opera eius: ita omne falſum & mendax in publicum prodire erubeſcit: nec tamen Mahometus à ſuæ ſectę profeſſoribus illud obtinere potuit. Nam & Auerroes & Auicenna; viri in Philoſophia & Peripatetica diſciplina celebres illuſtreſque quędam præcipua ſuæ religionis, ſeu potius ſuperſtitionis capita infecta ſunt, & ſcriptis ſuis reprobarunt.

Ioan. 3.

Quos per eos Mahometi cultores lex illa nihil valuit.

At vero Christiana religio, cuius profeſſores omni poſcenti rationem de ea, quæ in nobis eſt, Spe, & Fide, eam reddere debent, meritò his artibus à iuuentute vacat: non quod ſine eius adminiculo per homines à Spiritu ſancto inſtructos reſpondere, & argumentari noſtri non valeant: ſed vt Dei munera artium harum fulta præſidio maiori luce ſplendeãt, & in diſputatione emineant: nam vt gratia Dei naturam, ita neque artem deſtruit; ſed perficit potius.

1. Pet 3.

Omnium gentium cui maxime Chriſtiana religio Rhetoricæ, atque Dialecticæ det operam.

Vnde & Moyſes, & Daniel eruditi dicuntur extitiſſe in omni ſcientia Ægyptiorum, & Chaldæorum: B. Catharina, virgo ſingularis, & martyr, cùm liberalibus diſciplinis erudita eſſet, illuſtrem de Fidei hoſtibus, & ſapientiſſimis viris triumphum retulit: vt interim omittam Iuſtinos, Athanaſios, Baſilios, Gregorios Nazianzenos, & alios pleroſq;, non ſolùm in Dialecticis palæſtris, ſed etiam in Rhetoricis exercitatiſſimos & florentiſſimos viros: vt tantus eorum ſplẽdor inuidiam concitauerit apud Iulianum Imperatorem, qua legem tulit, ne harum liberalium artium, & ingenuarum diſciplinarum ſcholæ Chriſtianis hominibus paterent, eaſue diſcerent, vel docerent: vt hiſtoria refert Tripartita, & Auguſtinus libr. 18. De ciuitate Dei.

Act. 7. Dan. 1.

Cùm ijs artibus, & alijs multis, tum vero Sacris, & Diuinis inſtructiſſimos quos habuerit religio Chriſtiana.

Hæc autem impietas aptè in Philiſthæorum aduerſus populum Domini machinatione præmonſtrata eſt: qui vt populum Dei tyrannide ſua pacificè poſſiderent, artem fabrilem de terra Iſraelitica abſtulerãt, 1. Reg 13. cauentes ne Iſraelitæ haſtam, aut gladium, quibus ſe aduerſus illos tueri poſſent, haberent. Hos Philiſthæos, & Iulianum Apoſtatam ſecuti ſunt impudentes quidam noſtri ſeculi hæretici, qui liberales artes, & ſcholas, in quibus illæ traduntur, ſummo odio, maledictiſque & blaſphemijs inceſſere non ceſſant, non alio ſanè conſilio quàm Iulianus: quod earum diſciplinarum perceptione eorum technæ doliq́ue in argumentando, & ſophiſmata penitus detegerentur, & in oſtentum perſpicienda exhiberentur: fucum quoq; ſuæ impietati pętexebãt, non decere Chriſtianam ſimplicitatem hominum argutijs ac ſtrophis implicari. Sed ſanè ſalubre eſt cõ-

Quo ſpiritu impulſus Iulianus Apoſtata Chriſtianos ab optimarum ſtudijs abarcebat. *Lib 6. cap. 17. Auguſt lib. 18 de ciuit Dei cap. 52 & lib. confeſſ 8. ca 5.* Eius machinatio fraudulenta machinationis vmbra, & typus.

Iuliani Apoſtatæ impij illius ſectatores.

ſilium

Quæ ars atq; diſciplina maxime addiſcẽda, ſitq; digniſſima.
Ioan 3.

ſiliam illam artem addiſcere, quæ hæreticorum fraudes detegit, nodos diſſoluit, laqueos aperit, perſuaſiones nullas oſtendit. Nam vt omnis, qui bene agit, amat lucẽ, vt manifeſtentur opera eius, quia in Deo ſunt facta: ad hunc modum veritas (quæ virtuti non ſecus eſt coniuncta, atq; vitiu falſitas) Chriſtianę Religionis ſolidiſſimis & fortiſſimis nixa firmamentis lucem amat, in publicum prodit, ignem examinis non fugit, argumenta in contrarium obiectantib. neque terga vertit, neq; cedit, neq; ſuccumbit vnquam; neq; aut virtute Dei, aut ſigno, ſi ſit opus, aut ſapientiæ lumine, aut rationũ pondere deſtituitur: vt Martyrum certamina, & Doctorum Eccleſiæ congreſſus cum hoſtibus apertiſſimè indicant. Proinde Dominus, ab initio cùm legem ipſam traderet multa voluit ab aduerſarijs, capitaliſſimiſque hoſtibus & inſidiatoribus Iudęis argumenta obijci contra doctrinam ſuam plurima ad illam infirmandam, argumentorũ tela intorqueri; captioſis rationib. in eam agi, atq; hoc ab initio in finem vſque vitæ ſuæ; ſed ita, vt eius ſapientia ſemper agnita fuerit victrix, quæ technas, argutias, atque ſophiſmata nõ ſecus detexit, atq; ad nihilũ redegit, quàm ſoleat tenuis quędam nebula Solis radijs diſſipari, & veluti ſerpentes magorum à noſtro ſerpente in cruce exaltando deuorati ſunt; & impletum illud: *Sapientia vincit malitiam*: vt ait Salomõ: de qua in libro Sapientiæ ſcribitur: *Et ſi multitudinẽ ſcientiæ deſiderat quis; ſcit præterita, & de futuris æſtimat: ſcit verſutias ſermonum, & diſſolutiones argumentorum: ſigna & monſtra ſcit antequam fiant, & euentus temporum, & ſæculorum.* Hæc ibi. Docuit præterea Dominus Apoſtolos & eorum ſectatores, qua via & ratione, vel in Iudæos, vel in Gentiles & Philoſophos, vel in Hæreticos, & dæmones per eos loquentes pugnandum ſit, atque decertandum: quomodo eorũ argumenta refellenda, & in eos retorquenda: vt inſtar Dauidis proprio enſe iugulent Goliad; & prudentiã fortiſſimæ Iudithæ imitati, Holophernis, vino & ebrietate ſepulti, caput mucrone abſcindant. Ad hęc pollicitus eſt illis, quod in pugna & decertatione, præclara ab eis ſtaret victoria: *Dabo*, inquit, *vobis os & ſapientiam; cui non poterunt reſiſtere & contradicere omnes aduerſarij veſtri.* Hinc legimus cæcum natum ita fortiter Chriſtum propugnaſſe, vt eum Iudæi de ſynagoga eiecerint: cernimusquoque acres Stephani diſputationes cum Iudæis; cuius ſapientiæ & Spiritui qui loquebatur, nemo poterat reſiſtere; vt Lucas in Actis teſtatur. Hinc Pauli Apoſtoli acerrimæ ac denſæ cum doctorib. legis cõflictationes, dum promiſſum Meſſię aduẽtum iam exhibitum apertè demõſtrat vnde de eo affirmat Lucas, *Saulus autem multa magis conualeſcebat, & confundebat Iudæos, qui habitabant Damaſci, affirmans quoniam hic eſt Chriſtus.* Hinc Petri cum Simone Mago cõgreſſiones: quas ex parte Clemens Roma. libris Recognitionum eſt complexus: hinc Athanaſij cum Arrio Alexandrino hæreſiarcha graues altercationes de Chriſti filij Dei eadem omninò cum Patre ſubſtantia; vt ſemel coram Romano Præſide, Probo nuncupato, & arbitro iudice controuerſiæ ab ipſis conſtituto tanquã Palæmone quodam eius ſententia glorioſam palmam retulerit. Hinc alterius Epiſcopi cuiuſdam in Concilio Nicæno, ſimplicis quidẽ, & nullis Dialecticæ, aut Philoſophiæ argumẽtis armati, ſed fide Chriſti maximè inſtructi atq; muniti, cũ Philoſopho quodam artis diſſerendi exercitatiſſimo congreſſus: quẽ tandem aliorũ diſputationibus ſuperbientem, & vbi maximè putabatur aſtrictus, velut anguem lubricũ elabentem, vis tamen Spiritus Sancti per illum Epiſcopũ loquẽtis ita conuicit, & cedere coegit, vt dixerit; *Audite à eruditi viri: Donec verbis mecum res geſta eſt, verba verbis oppoſui? & quæ dicebantur, dicendi arte ſubuerti: vbi verò pro verbis virtus proceſſit ex ore dicentis, non potuerunt reſiſtere verba virtuti, nec homo aduerſari potuit Deo.* Sic ille: qui Chriſtianus ſtatim effectus eſt; vt habes lib. 10. hiſtoriæ Eccleſiaſt. c. 3.

Qui Dei promiſſis, & cõſilio doctrina Euangelica inſeſtorum Iudæorum telis, ac machinationibus impetita olim, atque oppugnata.

Exod. 7.
Ioan 3.
Sap. 8.
Deum ſapientia ſcientia

1 Reg. 17.
Iudith. 13.

Quibus datũ os, atq; ſapiẽtia, vt ei nequirent reſiſtere, & contradicere aduerſarij illorũ.
Ioan. 9.
Act. 6.
Act. 9.

Semper itaque ſchola Chriſtiana vel Iudæis, vel Gentilibus, vel Hæreticis diſputantibus aperta fuit: nihil enim habet, vnde timendum illi ſit, quæ Filium Dei autorem, & Spiritum S. protectorem & defenſorem habet: vt vel ob hanc cauſam merito Eccleſia nomen militantis inuenerit, & exercitui bene ordinato in Canticis comparetur: *Terribilis*, inquit, *vt caſtrorum acies ordinata.* Vox etiam Epiſcopi Caſtrenſis eſt, nempe eius, qui certæ exercitus parti præficitur: vnde Paulus Timotheum adhortatur: *Hoc præceptum commendo tibi, fili Timothee, ſecundum præcedentes in te prophetias, vt milites in illis bonam militiam.* Et iterum; *Labora ſicut bonus miles Chriſti Ieſu. Nemo militans Deo implicat ſe negotiis ſecularibus vt ei placeat, cui ſe probauit. Nam & qui certat in agone, non coronabitur, niſi legitimè certauerit.*

Schola Chriſtianorum cur omnib. ſemper patuere.

Cant. 6.
Epiſcopi nomen vnde acceptum ſit.

1. Tim. 1.
2. Tim 2.

Quod verò Eccleſia hæreticos ſemel damnatos in diſceptationem & congreſſum nõ admittat: id rationi maxime eſt cohærens. Nam qui ſemel à cognita ac comperta veritate ſua ſponte recedit, deſertor eſt & trãſfuga; & vt à Fide & caſtris Dei viuentis diſcedens, reus eſt mortis. Solet quidẽ Eccleſia do-

Hæreticos ſemel condemnatos Eccleſia cur omni in poſterum de Fide congreſſu, & diſputatione cenſeat indignos.

ſia doctrina ſua eos placare atq; ſedare, eorumq; rationibus & ſophiſmatibus, ne obſtinati pereant, ſatisfacere: at nolenti oblatam ſatisfactionem amplecti, ſed ſemper contendenti, & pertinaciter repugnanti, non ita parcit, quin pœnas debitas, & legi conſonas ſubire cogat; nam alioqui nullus vnquã eſſet contendendi ac litigandi finis.

Quam varijs ac diuerſis modis argumentandi Christus vteretur.

Iam verò, vt locos tractemus in genere, vnde Christus argumenta deſumebat, vel ad ſua confirmanda; vel ad aliena, quæ obijciebantur, refellenda: præmittendum eſt, Dominum non vno & eodem modo argumentari ſolitum fuiſſe, ſed varijs atque longè diuerſis. Nam ſi reſpondebat, pro natura rerum, quæ obijciebantur, argumenta diſſoluebat, & aduerſarijs ſilentium imponebat, vt vltra progredi non valerẽt: cùm verò aggrederetur, & interrogaret, tantum erat neruorum & efficacitatis in argumentis, vt plerunque, quod reſpõderent, aduerſarij non habentes, confuſi & pudefacti recederent; interdũ tamen, pro ſua ſapientia, & charitate argumenta & reſponſiones ita molliebat, & aliquo ſermone parabolico temperabat, vt minus perturbati, à veritate intelligenda, vel etiam amplectenda non reſilirent, ita vt potius doceret, quàm confunderet; cuius rei gratia interdum parabolis vſus eſt in argumentando.

Idem ſuam doctrinam vnde confirmabat, & quam multis modis.

In vniuerſum vero Dominus, quæ docebat, aut ſignis, aut Scripturis ſacris, aut traditione, aut rationum momentis confirmabat corroborabatq;: vitæ quoque innocẽtia, & irreprehenſis moribus & actionibus, quaſi additamento quodam ſuam doctrinam ornabat atque illuſtrabat; ne quiſquam poſſet obijcere, vitam ſuam ab oratione diſſidere, aut illi dicere; *Medice cura teipſum.* Et, *Quare tu enarras iuſtitias meas, & aſſumis teſtamentum meum per os tuum? Tu verò odiſti diſciplinam; & proiecisti ſermones meos retrorſum:* & quæ ſequuntur. Hęc omnia facile eſt commodis exemplis atq; aptis perſpicua & plana efficere. Nam ſigno in paralytico per tegulas demiſſo ſanando, comprobauit ſe habere poteſtatem in terra remittendi peccata; in Lazaro quatriduano atque fœtenti à mortuis excitato, precem præmiſit ad Deum: qua demonſtraret, ſe vt filium à Patre in hunc mundum miſſum: plerisq; alijs ſignis vel ad calumnias & criminationes Iudæorum abluendas reſpondebat, vel eorum impudentiſſima ora obſtruebat. Deinde ex Scripturarũ ſacrarum fontibus argumenta ad obiecta diluenda, depromebat; vt cum diſcipulos ſuos eſurientes, & in Sabbato ſpicas euellentes, exẽplo Dauidis, & ſuorum, ſacrum edentium panem, tutatus eſt. Severo ab iniuria, quod cum peccatoribus & publicanis manducaret, verbo Prophetæ defendit, aientis; *Miſericordiam volo, & non ſacrificium.* Interdum vero diuinorum librorum teſtimonijs aggrediebatur Iudæos, vt aliqnam ab eorum mentibus falſam opinionem euelleret; vt cum Matth. 22. interrogauit eos, *Quid vobis videtur de Chriſto? cuius filius eſt?* Cumque reſpondiſſent, *Dauidis*: obiecit illis, dicẽs: *Quomodo ergo Dauid in ſpiritu vocat eum Dominum, dicens: Dixit Dominus Domino meo: ſede à dextris meis?* Et ad aſſerendam Deitatis ſuæ fidem contra Iudæos, teſtimonium produxit ex verbis Prophetæ: *Nonne ſcriptum eſt in lege veſtra, quia Ego dixi, Dij eſtis? Si illos dixit Deos, ad quos ſermo Dei factus eſt, & non poteſt ſolui Scriptura: quem Pater ſanctificauit, & miſit in mundum, vos dicitis, Quia blaſphemas: quia dixi, Filius Dei ſum?* Vbi etiam eſt argumentatio à minori: quemadmodum cum accuſaretur de Sabbati violatione, à minori etiam argumentum aſſumpſit, dicens, *Non legiſtis in lege, quia Sabbatis Sacerdotes in templo Sabbatum violant, & ſine crimine ſunt? Dico autem vobis quia templo maior eſt hic.* Vbi non tantum à ſimili, ſed ex minori etiam refellit Iudæos. Ad hæc Scripturas rectè intellectas, Scripturis perperam interpretatis acutè opponebat: vt cum Domino diabolus perſuadere vellet, vt ex pinna templi ſeſe præcipitem daret; & allegaret Scripturam dicentem, *Quia Angelis ſuis mandauit de te, & in manibus tollent te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum*: obiecit Dominus: *Non tentabis Dominum Deum tuum*: quibus verbis oſtendit, non eſſe illum verum ſenſum, ad quem confirmandum diabolus locum illum adducebat. Præterea non tantum ex his, quæ expreſſe in Scripturis habentur; ſed etiam ex ijs, quæ inde ſubtiliter deducuntur, ac depromuntur, argumentari docuit. Nam reſurrectionem mortuorum aſſerens contra Iudæos abnegantes, illam ſententiam Exodi in illos intorſit: *Erratis neſcientes Scripturas, neque virtutem Dei.* Et ſubdit: *De reſurrectione autem mortuorum non legiſtis quod dictum eſt à Deo dicente vobis, Ego ſum Deus Abraham, & Deus Iſaac, & Deus Iacob. Non eſt Deus mortuorum, ſed viuentium.* Vbi ſubtili ratiocinatione Abraham & cæteros viuere monſtrauit: non tantum ob animam, quæ immortalis eſt Dei inſtitutione, ſed etiam propter certum Dei decretum ſuſcitationem mortuorum pollicentis: nec enim Abraham totus eſt anima eius, ſed corpus & anima ſimul coniuncta. Viuit itaque Abrahã apud Deum

Luc 4.
Pſalm. 49.
Exempla eiuſmodi confirmationum.
Luc 5.
Ioan. 11.
II locus, modusve argumentandi.
Luc 6.
1. Reg 21
Matt. 9.
Oſe. 6.
III. Locus.
Pſal. 109.
Ioan. 10.
Pſalm 81.
Matt. 12.
IV. Locus.
Pſalm. 90.
Matt 4.
Deut 6.
V Locus.
Matt. 22.
Exod. 3.
Anima hominis, immortalis dupliciter.

quia

quia ſua die à mortuis per Deum eſt excitandus.

VI locus argumentorum Chriſti.

Item ex traditione argumenta petebat, quoties prophetica teſtimonia in concertatione cū Iudęis, aut in prædicatione proferebat. Nam nemo ex Scripturis argumētari valet, niſi poſita traditione quòd illæ Scripturæ ſint canōnicæ, hoc eſt, à Deo reuelatæ & profectæ: nemo etiam ſenſum literæ congruum & Germanum ex libris Sacris producere poteſt, niſi illum, quem ipſa traditio commendat. Et quanquam Dominus nullam (quod ſciam) ex traditione non ſcripta rationem protulerit, quod lex illa Moyſi omnia, etiam vſque ad minutiſſimas circumſtantias, explicauit, atque perſcripſit: conſtat tamen Euāgeliſtas Matthęum, & Lucam in genealogia Domini deſcribenda, traditione certa vſos fuiſſe; alioqui illis fuiſſet obiectum à Iudæis, multas ex illis generationibus Euangeliſtas ex proprio capite confinxiſſe, cum in Scripturis non inueniantur: erant tamen libri indubitatæ fidei de illis genealogijs. Eadem ex traditione argumentatur Paulus, quando Ioannem & Mambre ſcribit teſtitiſſe Moyſi: nam etſi in Scripturis legamus magos Pharaonis ſe Moyſi oppoſuiſſe; non tamen expreſſit nomina, quæ Paulus accepit ex traditione. Iudæi etiam ex traditione argumentati ſunt, quando Chriſto obiecērunt; *Quadraginta & ſex annis ædificatum eſt templum hoc: & tu in tribus diebus excitabis illud?*

Matt. 1. & ſeq.
Luc. 3. & ſeq.
Exod. 7.
2. Tim. 3.
Ioan. 2.

VII. locus, & vltimus.

Poſtremò, rationibus etiam eos reuincebat, & ad palinodiam canendam adigebat: atq; hac quidem via multiplici vſus eſt. Nam & interdū rationibus rem oſtendentibus ipſam: quarum quędam à priori, hoc eſt, ex cauſſis; quędam verò à poſteriori, ſcilicet ab effectis, deſumuntur, agebat; interdum verò ab abſurdo, ſiue rei ipſi repugnanti, atque impoſſibili arguebat: nam ex his locis, qui varij ſunt, & ſub familiarem ſermonem quotidie cadunt, Chriſtus argumenta conficiebat, arte tamen Dialecticæs celata, quo magis perſuaderet.

Locus. Et argumentum quid quotuplex.

Ad horum intelligentiam perpende, quod vt lapidicina non eſt lapis, ſed locus lapidum: ita ſedes non eſt argumētum, ſed locus argumentorum. Etſi igitur locus, ſedes, è qua argumenta ad id, quod incidit in diſputationem, eruuntur. Argumentum autem, eſt ratio, quæ rei, de qua quæritur, facit fidem. Hinc loci deſumuntur à genere, ab ſpecie, à proprio, ab accidenti, à definitione, & ſimilibus alijs permultis, quibus aliquid conſtruimus, aut deſtruimus: quia ad confirmandum aliquid, vel refutādum adhibentur: de quibus hic nō eſt fuſius dicendum: tantum verbi gratia. A priori ergo, & ex cauſis diſputabat Dominus, cùm Ioan. 8. dicebat; *Dixi ergo vobis quia moriemini in peccatis veſtris. Si enim non credideritis quia ego ſum, moriemini in peccato veſtro.* Sublata enim cauſa neceſſaria, eius effectus tollitur: etſi Dominus eo argumento non effectus fidei, qui eſt iuſtificare & viuificare, ſed eius contrarium, id eſt, mortem ſempiternam ex eo concludit. Similiter capit. 7. ex eo venatur, quemque gloriam propriam quærere, qui à ſe ipſo loquitur: qui autem ea tantum loquitur quæ mandauit is, à quo legatus eſt, ille gloriam mittentis quærit, non propriam. Sic Paulus arguit nos hæredes cœli, quia hæredes antecedit eſſe filios: *Si filij, & hæredes.* Et, *Quod ſi filius: & hæres per Deum.* Et Roman. 5. varijs cauſis varios effectus concludit vna oratione: *Iuſtificati ergo ex fide, pacem habeamus ad Deum per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum: per quem habemus acceſſum per fidem in gratiam iſtam in qua ſtamus, & gloriamur in ſpe gloriæ filiorum Dei. Non ſolùm autem; ſed & gloriamur in tribulationibus, ſcientes quod tribulatio patientiam operatur; patientia autem probationem, probatio verò ſpem. Spes autem non confundit.* Paulus etiam argumentatur à cauſſa, cum ait; *Si autem Chriſtus prædicatur quod reſurrexit à mortuis: quomodo quidam dicunt in vobis, quoniam reſurrectio mortuorum non eſt.*

Chriſti, & Pauli à cauſis argumenta nonnulla.

Quis gloriam propriam quærat.

Rom. 8.
Gal. 4.
Vnde nos, hæredes cœli ſimus, teſte Paulo.

1. Cor. 15.

Chriſti etiam ab effectis argumentationes.

Rurſus Dominus ab effectis argumentatur, quando probat ſe bonum paſtorem ab ipſius officio; quod eſt, ponere animam ſuam pro ouibus ſuis: & cum ſuam Deitatem ab operibus oſtendit, vt cum ait Ioan. 10. *Si non facio opera Patris mei, nolite credere mihi. Si autem facio; etſi mihi non vultis credere operibus credite; vt cognoſcatis, & credatis quia Pater in me eſt, & ego in Patre.* Ioannis etiam 5. oſtendit, hominem non poſſe credere, qui gloriam quærit ab hominibus: illum verò credere, qui gloriam quæ eſt à ſolo Deo, quærit. Rationes autem, ad abſurda & impoſſibilia plerunque deducebat; vt cùm interrogabat Iudæos ſi baptiſmus Ioannis erat è cœlo, an ex hominibus? quo dilemmate conſtricti, ſiue affirmarent, ſiue negarent, videbant ſe in anguſtias redactas; & proinde ad aſylum ſilentij confugerunt. Similiter cùm Meſſiam, non ſolùm filium Dauidis, ſed etiam Dominum eſſe comprobauit ex teſtimonio ipſius Dauidis, dicentis, *Dixit Dominus Domino meo:* ad impoſſibile deduxit eos; quod videlicet nemo ſit alicuius Dominus, ac ſimul filius eius. Et tamen vtrumque verum erat, ob duplicem Chriſti naturam, quæ in illo erat: nam ſecundum humanam, filius erat,

Ioan. 10. & ſeq.

Phariſæi, & Scribæ, & Pontifices Iudæorum cur Ieſu non crediderint.

Matth. 21.
Chriſti dilemmata.

Matth. 22.
Pſal. 109.

Luc. 14.
Luc. 13.

erat, ſecundum diuinam, dominus. Rurſus cum accuſatus eſſet quòd ſanaret in Sabbato, obiecit quòd illo die bouem vel aſinum ex puteo educerent: & alibi quod bouem aut aſinum ſoluerent, & aquatum ducerent: quaſi diceret: Vobis carior videtur bouis, aut aſini ſalus quàm hominis, & iudicio veſtro, iumentorum ſalus, ſaluti hominum eſt præferenda.

Ab iis Magiſtri ſui argumentorum formis Diſcipulos eius minimè abhorruiſſe.

His argumentandi rationibus, vſitatis quidem illis & communibus, à ratione que minimè abhorrentibus, feliciſſimè vſus eſt Dominus, atque eandem diſputandi rationem conſectati ſunt diſcipuli. Nam & illi miracula edere ſoliti erant; ſi res poſtulabat, quoties in contentionem de Fide prodeundum erat: nec enim dogmata ſupra naturæ facultatem & intelligentiam poſita niſi argumentis naturam ipſam vincentibus confirmari poterant: atque hoc quidẽ, cum omnibus, ſed præſertim cum Gentilibus Sacrarum literarum ignaris verbũ Dei proponitur. Hinc Marcus ait: *Illi autem profecti prædicauerunt vbique; Domino cooperante, & ſermonem confirmante ſequentibus ſignis*, Magnum Eccleſiæ lumen Epiphanius, & vitæ ſanctitate, & ſignorum editione conſpicuus, quoties ad congrediendum cum Hæreticis in inſulam Cyprum venire cogeretur, ſi quem pertinaciter, & cauillis captioſis agentem cerneret, ad orationem conuerſus ſignum aliquod patrabat, illos aut oculorum lumine, aut aliquo inſigni morbo, aut corporis totius tremore & debilitate, aut morte etiam repentina affligebat, atq; plectebat: quemadmodum Paulus Elymã magum in eadem inſula obſiſtentem ſibi, & prædicationis fructum impedientem, repentina cæcitate percuſſit. Apoſtoli etiam, præter ſigna, frequentius Scripturis agebant, vel cum Iudæis ipſis, qui illarum ſolidam autoritatem admittebant, & cum fidelibus, qui non ſemper ſignis nutriendi erant, ſed ab eis paullatim auocandi. Hinc Paulus à cauſa ad effectum argumentum trahebat, cùm diceret: *Si Chriſtus prædicatur quod reſurrexit à mortuis: quomodo quidam dicunt in vobis quoniam reſurrectio mortuorum non eſt?* nam poſita cauſſa, ponitur effectus: ſicut illa ablata, ita etiam ille tollitur. Vnde ſubdit: *Si autem reſurrectio mortuorum non eſt: neque Chriſtus reſurrexit. Si autem Chriſtus non reſurrexit, inanis eſt prædicatio noſtra, inanis eſt & fides veſtra*: quæ argumentandi ratio ponit Chriſti reſurrectionem, noſtræ eſſe cauſſam, non tantum exemplarem, ſed etiam effectricem (non tamen meritoriam:) quia Chriſtus extra meriti ſtatum, dum reſurgeret, erat. Petrus verò ad impoſſibile deducit, quando probat ex teſtimonio Dauidis Chriſtum ſurrexiſſe, nempe illo: *Non dabis ſanctum tuum videre corruptionem*: quæ verba cùm de Dauide defuncto iam & ſepulto, & vidente corruptionem, intelligi non valeant, docet vel fruſtra eiuſmodi verba dicta; quod eſt abſurdum; vel neceſſariò eſſe de Meſſia intelligenda: quam argumentandi rationem omninò ſecutus eſt Paulus itidem Actor. 13. ex eadem ratione, quod Dauid viderit corruptionem, confirmans de Meſſia eſſe locum intelligendum. Hic autem argumentandi modus ex Scripturis, ſiue ex rationibus, nobis communior eſt & frequentior: at illius prioris per ſigna probandi aliquis in Eccleſia primitiua extitit vſus: ſed, Fide iam plantata, & altas in cordibus hominum radices agente, non ita eget ſignorum adminiculis, aut probationibus. Porro cùm dixerim, Dominum, & Apoſtolos eiuſmodi argumenta in diſputatione producere, non intelligimus illos more ſcholaſtico conflaſſe integros ſyllogyſmos, vt ſolent Dialectici facere; ſed ſuauiori & ſplẽdidiori, more Rhetorum, & qui magis ad communem loquendi vſum accedit; nunc quidem ſuppreſſa maiori propoſitione, minori tantum expreſſa; aliquando verò è contrario; vt potius ſint breuia quædam enthymemata, quàm rotundi atque abſoluti ſyllogiſmi. Nam vt hi in ſcholaſticis concertationibus præſtant, & apud vulgus moleſti ſunt, & frigent: ita enthymemata communibus colloquijs, & oratoribus atque prædicatoribus magis conueniunt, atque deſeruiunt, à quorum etiam vſu crebriori eſt abſtinendum. Qua de re eleganter Quintilianus lib. 5. cap. vlt. admonuit, his verbis: *Namque ego vt in oratione ſyllogiſmo quidem aliquando vti nefas non duco, ita conſtare totam, aut certe confertam eſſe aggreſſionum & enthymematum ſtipatione minimè velim. Dialogis enim & Dialecticis diſputationibus erit ſimilior, quàm noſtri operis actionibus, quæ quidem inter ſe plurimum differunt. Namque illis homines docti, & inter doctos verum quærentes, minutius & ſcrupuloſius ſcrutantur omnia, & ad liquidum confeſſumque perducunt: vt qui ſibi & inueniendi & iudicandi vendicent partes; quarum alteram τοπικήν, alteram κριτικήν vocant. Nobis ad aliorum iudicia componenda eſt oratio, & ſæpius apud omninò imperitos, atque aliorum certè ignaros literarum loquendum eſt: quos niſi & delectatione allicimus, & viribus trahimus, & nonnunquam turbamus affectibus: ipſa quæ iuſta ac vera ſunt, tenere non poſſumus. Locuples & ſpecioſa vult eſſe eloquentia: quorum nihil conſequetur, ſi concluſionibus certis, & crebris,*

Mare. vlt.

Pertinaces ac refractarios magnus ille Epiphanius quomodo cõfutabat.

Actor. 13.

Pauli argumẽta ab effectu.
1. Cor. 15.

Reſurrectionis noſtræ duplex cauſa Chriſtus eſt.

Act. 13.
Pſal. 15.

Communior huic tempori, & frequentior argumentandi ratio quæ nam ſit.

Chriſti Apoſtolorumque argumentationes quales illæ fuerint.

Quintil.

Qualis velit eſſe eloquentia teſte Quintiliano.

& in

& in vnam prope formam cadentibus conciſa, & contemptum ex humilitate, & odium ex quadam ſeruitute; & ex copia ſatietatem, & ex amplitudine faſtidium tulerit, Feratur igitur non ſemitis, ſed campis: non vti fontes anguſtis fiſtulis colligũtur, ſed, vt latiſſimi amnes, totis vallibus fluat, ac ſibi viam, ſi quando non acceperit, faciat. Nam, quid lege miſerius illa velut præformatas infantibus literas perſequentium, & vt Græci dicere ſolent, quem mater amictum dedit, ſolicitè cuſtodientium? Hæc ille, eleganter, & ſatis ad rem. Hæc pauca de locis argumentandi, quibus Chriſtus vſus eſt, in medium adduxi; quæ non dubito poſſe ampliori oratione ornari, atque explicari: ſed nobis propterea à prolixiori ſermone abſtinẽdum fuit, quod in ſingulis diſceptationibus Domini exponendis aliquid dicendum ſit, & qua ratione acutiſſimè aut refellebat, aut confirmabat, aut concludebat Dominus Ieſus, cui cum Patre & Spiritu ſancto, ſummus ab vniuerſa creatura tribuendus eſt honos, gloria & imperium, in ſempiternum, Amen.

Gratum odioſum.

TRACTATVS II.

De locis, vnde petenda ſint firma argumenta verbi Dei interpreti & doctori: ſiue in concertatione cum altero agat, ſiue de ſuggeſtu verbum Dei proponat, & interpretetur.

Argumentum huius tractationis, & ordo.

Diximus præcedenti tractatu, quibus argumentorum formis, & quibus ex locis deſumptis rationibus, tum Dominus ipſe Ieſus Chriſtus, tum Apoſtoli vſi fuerint. Iam illud in controuerſiam vocamus qui ſint illi loci, & quot, ex quibus firma, ſolidaque argumenta eruere liceat ſacram Theologiam tractanti, ac diuinam Scripturam: ſiue in arenam, diſceptanti, ſiue verbum Dei apud populum exponat, interpretanti: nam etſi de hac re à nonnullis noſtro ſeculo viris eruditis multa ſint prodita, lateque diſputata, nos tamen pro loci huius opportunitate, contractiori ſermone nonnihil diſſerendum eſſe, operæpretium exiſtimauimus. Nam etſi quę diximus de locis quos Chriſtus & Apoſtoli vſurparũt, huic tractationi inſeruire poſſunt: non tamen ſine aliquo fructu, illa eadem nobis retractanda erunt, & eis aliqua ſuperaddenda: & cum vniuerſa argumenta ab autoritate, aut ratione peti ſoleant; in reliquis quidem diſciplinis humano ingenio adinuentis & locupletatis primum locũ tenere ſolet experientia; ſecundum, ratio ipſa; tertium, autoritas. Nam vbi ſenſato aliquo experimento aliud cognoſcimus, quàm ratione, vel autoritate; tunc autoritas, & ratio deſerenda ſunt, & vera, & minimè fallax experientia præferenda: vbi verò ratio aperta eſt, aut vrgens, & aliud doceat quàm autoritas, amplectanda eſt ratio, & autoritas deſerenda. In ſacris verò atque Theologicis literis diuinitus diſpenſatis maiora ſunt autoritatis, quàm rationis momenta: nam rationes naturales etiamſi interdum admittant, & in ſuum obſequium vocare ſint ſolitæ; locum tamen ab autoritate, tanquam validum, & proprium ſibi vendicant. Nam & fides ipſa nonniſi diuinæ autoritati nititur; proinde quæ diuina autoritate fulciũtur, magis ſibi ſunt propria & cõuenientia.

Humanæ ſcientiæ præcipuum probationis locum rationi & experientiæ, poſtremum autoritati, cur tribuunt; ſacræ vero & diuinæ è contrario.

Locos igitur Theologiæ diuinæ deſeruientes, ad tria capita reducere poſſumus. Primum, ad diuinam autoritatem ſacris literis expreſſam. Secundum, ad diuinam autoritatem in traditionibus Chriſti, & Apoſtolorum nõ ſcriptis, ſed viua voce ad nos transfuſis, vel in autoritate Eccleſiæ Catholicæ, vel Conciliorum generalium, in quibus tota Eccleſia repræſentatur, vel in teſtimonio vniformi Patrum, aut etiam ſcholaſticorum Doctorum. Tertium caput eſt, à ratione naturali per omnes diſciplinas humano ingenio excogitatas, & expolitas: in quo includimus Philoſophorum, & eorũ, qui naturam ducem ſequuntur, & hiſtoricorum fide dignorum, qui humanas hiſtorias conſcripſerunt, autoritatem: nam hæc poſtremum locum ſortiuntur.

Triplex locorum genus diuinæ Theologiæ deſeruiẽs.

Quod attinet igitur ad primum locum, argumenta valida & certa deſumuntur ex ſacris literis, ſiue ad aliquid cõfirmandum, ſiue infirmandũ, ſiue ex nouo, ſiue ex veteri Teſtamento: cum vtrumq; æquè à Deo ſit profectum. Et quanquam vetus illud, quantum ſpectat ad cęremonias, & iudicia, exoleuerit; tamen quantum ad dogmata attinet, quæ credenda ſunt, ſed ad mores, eaque quæ iuris naturæ ſunt, firmum eſt & ſtabile, & ab eo firma eliciuntur argumẽta: nec tantùm ab his quę expreſsè & apertè in eis continentur, ſed etiam quæ ex illis neceſſaria connexione, & euidenti deducuntur; nam talia perinde habẽda ſunt diuina, & ſacra, atque priora illa quæ diximus aperta. Ruſus etſi ex quolibet Scripturæ loco arguere liberum ſit, non tamen ex omni ſenſu illius, ſed tantùm ex literali. Nam etſi liceat ad formandos bonos mores, & ad fideles in doctrina fidei, & morum diſciplina ædificandos, & concionando ad populum, & ſcribendo, ſenſus myſticos, &

1. locus.

Vetus adhuc inſtrumentũ quatenus vigeat.

Qui locus, ſeu ſenſus Scripturæ tantùm valeat ad arguendum, & confutandum.

allegoricos conſectari: in diſceptatiooe tamen cum hæreticis, vel alijs fidelibus allegoria ſiue tropologia, ſiue anagogia, non ita valde & fortiter decertatur. Vnde Dionyſius Areopagita ſcribit, ſymbolicam ſiue myſticam Theologiam non eſſe argumentatiuam: quòd nimirum ex ea firma non eruantur argumenta. Senſus autem literalis, ſiue ex proprietate verborum iuxta Grãmaticæ ratiooem, ſiue tropicè & metaphoricè vocibus deſumptis accipiẽdus eſt: &, iuxta magni Auguſt. doctrinam, tunc ad tropum vel metaphoricam locutioné confugieodum, quando in vocum proprietate aliquod, ſiue ſcelus, ſiue abſurdum, ſiue impoſſibile porrigitur: vnde talis ſenſus ex tropo, ſiue ex parabola, ſiue ex metaphora deſumptus, pro ſenſu literali habeodus eſt. Quòd ſi de alicuius loci intelligentia literali aliqua cõſurgat ambiguitas, & circumſtantiæ præcedentium, aut ſubſequentium alicui intellectui adminiculentur; pro germano ac literali intellectu neceſſariò ſumẽdos eſt. Non libet de hoc loco plura diſſerere, quòd nimirum hæc pauca ſatis huic loco facere exiſtimemus.

B. Dionyſ. in lib. ſymbol. Theolog.

Optimus Canon intelligẽtiæ Scripturarum ab Auguſtino traditus.

Aug. lib. 3. de doctr. Chriſt. c vlt & alib. tom. 3.

II. locus.

Secundus locus ab autoritate diuina, in traditionibus Chriſti & Apoſtolorum, vel in Eccleſia, multiplex eſſe poteſt. Primus quidem à traditionibus Chriſti, & Apoſtolorum, non ſcriptis, verùm viua voce ad nos traoſmiſſis, autoritatem habet ex Apoſtolo; qui ad Theſſaloniceoſes ſcribit: *Itaque, fratres, ſtate; & tenete traditiones, quas didiciſtis, ſiue per ſermonem, ſiue per epiſtolam noſtram.* Et ad Corinth. *Sicut tradidi vobis, præcepta mea tenetis.* In quæ verba ait Theophylact. *Perſpicuum ſit, quòd haud pauca quæ literis non mandauerint, tradiderint, & ipſe, & reliqui Apoſtoli.* Sic ille. Et ad Timoth. *O Timothee, depoſitum cuſtodi: deuitans profanas vocum nouitates, & oppoſitiones falſi nominis ſcientiæ.* Neque vera eſt expoſitio de gregis commiſſi depoſito: quia ex his quæ ſubdit de profanis vocum nouitatibus colligi poteſt, illum de verbo Dei fuiſſe locutum. Et pulchrè Vincentius Lyrenenſis, antiquus hæreſum inſectator, in illum locum ſcripſit: *Depoſitum cuſtodi; id eſt, quod tibi creditum eſt, non quod à te inuentum, quod accepiſti, non quod excogitaſti. Rem non ingenij, ſed doctrinæ: non priuatæ vſurpationis, ſed traditionis publicæ. Rem ad te perductam, non à te prolatam: in qua non autor eſſe debes, ſed cuſtos: non inſtitutor, ſed ſectator; non ducens, ſed ſequens. Aurum accepiſti, aurum redde. Nolo mihi pro alijs alia ſubijcias. Cuſtodi propter inimicos, propter fures: cuſtodi etiam diligenter, ſedulò, fideliter, vt ſuo tempore, cùm oportuerit, quibuſq; oportuerit, reddas. Deuitans profanas vocum nouitates, id eſt, ſententiarum, dogmatum, rerumq;, quæ ſunt vetuſtati contraria. Nulla quippe hæreſis niſi ſub certo nomine, certo loco, certo tempore erupit: nec prius hæreſin inſtituit, niſi qui ſe prius ab Eccleſia Catholica, & antiquitatis conſenſione diſcreuerit. Hoc ergo apud omnes hæreſes legitimum fuit, atque ſolenne, vt profanis vocum nouitatibus gaudeant, antiquitatis ſcita faſtidiant. Contra verò Catholicorum hoc proprium, depoſita ſanctorum Patrum commiſſa ſeruare, damnareq; profanas nouitates.* Hæc ille doctiſſimè & eleganter.

2. Theſſ. 2.

1. Cor. 11

Theophylact

1. Tim. 6.

Illud Apoſtoli ad Timoth. depoſitum cuſtodi, quem ſenſum habeat.

Vincent. Lyrenenſ.

Quomodo cuſtodiendum illud depoſitũ.

Deuitandæ quænam profanæ vocum nouitates.

Atque huic traditioni multa debemus, & in primis numerum librorum, tum veteris tum noui Teſtamenti. Deinde, germanam & legitimam ex fontibus Hebræis, & Græcis vtriuſque editionem Teſtamenti: alioqui tot ante ſeculis Eccleſia Catholica, & Latina vera Scripturæ interpretatione defraudata fuiſſet; quod periode fuiſſet atque carere Scripturis ipſis: quod abſurdum qui admiſerit, non rationibus docendus, ſed flagris plectendus eſt. Proinde vaniſſima ſunt, quæ noſtri ſeculi hæretici in editionem Vulgatam (quæ in veteri Teſtamento, præter Pſalterium, à B. Hieronymo, viro ſanctiſſimo, & trium linguarum peritiſſimo facta eſt; Noui verò Teſtamenti, vt ipſe teſtatur libro de ſcriptoribus Eccleſiaſticis, correxit, ad fidemque Græcam reſtituit) euomuerũt, & veluti furore perciti debacchati ſunt: cùm nihil ſolidi obijciant; editiones verò ab ipſis factæ, innumeris falſitatibus & erroribus ſcateant, & ſibi inuicem mirificè contradicant: vt intelligas, illos non Spiritu veritatis, qui vnus eſt, & ſemper ſibi conſtat, ductos; ſed à ſpiritibus erroris illuſos fuiſſe, & agitatos, dum plus ſapere, quàm oportet, voluerunt. Tertiò, debemus traditioni ſenſum ipſarum Scripturarum literalem: neque enim aliqua Scriptura prodit tot eſſe libros, vel veteris, vel noui Teſtamenti: neque ſi id maximè diceret, notum nobis atque exploratum eſſet, an illi ſint illi libri quos nos habemus. Rurſus nullibi in Scriptura legitur, exemplaria Hebræa, ſiue Græca, ſiue Latinam verſionem, ſincera eſſe & pura, omnique errore & vitio carere. Ad hæc nullus liber ſacer tradit, hunc ad illum locum, difficilem, ſiue obſcurum, hoc, vel illo modo eſſe intelligendum, vel interpretandum; ſed iſta omnia in traditione viua, praxique Eccleſiæ aſſeruata ſunt, religioſe, & fideliter nobis cõmendata. Quartò, numerum certum Sacramentorum, & Symbola, & verba; quibus tanquã materia, & forma, intrinſecè conſtituuntur; & eas

Traditionum vtilitas in Eccleſia.

Hæreticorum in editionem vulgatam vaniſſimi conatus

B. Hieron.

Rom 12.

1. Tim 4.

III vtilitas, Traditionum diuinarum, Eccleſiaſticarumue.

IV. vtilitas.

cæremo-

cæremonias, quibus extrinſecè magna ex parte ornantur, & adminiſtrantur, ab vna traditione hauſimus; quemadmodum, & ſignum crucis, quod fronti imprimitur, & Symbolum Apoſtolorum, & omnia, quæ ad hierarchiam ſpectant Eccleſiaſticam, in qua tot ordinum gradus, tot etiam iuriſdictionis variæ facultates ſe inuicem excedentes, canones item Apoſtolorum, ſine quibus profectò Apoſtoli officio ſuo defuiſſe in tradenda recta Eccleſiæ gubernatione iudicari poſſent. Ritus inuocãdi ſanctos, & ſacrarũ imaginum, venerandi quoque ſanctorum Martyrum reliquias, & cineres, conſuetudinem ſuffragia defunctis fidelibus impendendi, & pro eis ſacrificiũ Miſſæ offerendi; vni huic traditioni debentur. Omnia enim hæc, & quæ ad monachorum inſtituta, & vota emitti ſolita pertinent, ab ipſa traditione ducunt originem.

Traditionibus quãtum, teſte Baſilio tribuendum.
B. Baſil. li. de Spiritu S. ca. 27. Seſſ. 4.
B. Cyprian.

Eſt ergo ſolidum & firmum argumentum à traditionibus Apoſtolicis deſumptum: ita vt rectè B. Baſil. dixerit; & concilium Tridẽtinum definierit, eiuſmodi traditiones Apoſtolicas pari pietatis affectu, atque ipſas Scripturas ſuſcipiendas eſſe atque venerandas. Cyprianus ſerm. de ablutione pedum, eandem ſententiam confirmat, dicens: *Nec minus ratum eſt, quod dictante Spiritu Sancto, Apoſtoli tradiderunt, quàm quod ipſe* (ſcilicet Chriſtus) *tradidit, & in ſui commemorationem fieri præcepit.* Hæc ille ſenſit. Mãca ſane, & diminuta eſſet Eccleſię doctrina & diſciplina Eccleſiaſtica, ſi traditionibus Apoſtolicis deſtituta eſſet. Ad quam reduci poteſt locus is, qui à conſuetudine ducitur. Nam cum conſuetudo nihil ſit aliud, quàm viua quædam lex, in viridi obſeruãna poſita: profectò non minores, imò plerunque maiores vires habet, quàm leges ſcriptæ, quarum nonnullæ parum obſeruãtur. Ideo Paulus à conſuetudine fortiſſimum argumentum trahit, cum ad Corinthios ſcribit; *Si quis videtur contentioſus eſſe, nos talem conſuetudinem non habemus, neque Eccleſia Dei.* Vbi, ad loci huius ſoliditatem nonnulla expendere libuit, atque illud in primis, Apoſtolũ poſt nonnulla alia argumenta hunc poſtremũ locum produxiſſe; minimè ignarum, poſtremò loco eſſe fortioribus, & firmioribus rationibus agendũ. Deinde aduerte, Paulũ non eſſe argumentatum ab eo quod Eccleſia facit, quod firmius eſſet, & fortius argumentum; ſed ab eo quod non facit, quod debilius & infirmius eſſe ſolet: quanto ergo magis nobis licebit ab eo quod facit, argumẽtari? Tertiu perpende, Apoſtolum argumentatum à cõſuetudine Eccleſiæ ante paucos annos natæ, & cuius initia adhuc multos habebẽt teſtes ſuperſtites: quanto ergo magis potentiora, & validiora erant argumenta, quę ab Eccleſiæ conſuetudine ducuntur, per quingentos ac mille annos tractæ? Pilatus per locum à conſuetudine liberãdi vnum ex vinctis in die Paſchatis, conatus eſt à morte eripere DOMINVM IESVM. Hinc Auguſtinus libr. 10. de Geneſi ad literam: *Conſuetudo tamen* (inquit) *matris Eccleſiæ in baptizandis paruulis, nequaquam ſpernenda eſt, neque vllo modo ſuperflua deputanda, nec omnino credenda, niſi Apoſtolica eſſet traditio. Habet enim & illa parua ætas magnum teſtimonij pondus, quæ prima pro Chriſto meruit ſanguinem fundere.* De hac rurſus conſuetudine idem libr. ſecundo de baptiſmo contra Donatiſtas, cap. 7. ait: *Quam conſuetudinem credo ex Apoſtolica traditione venientem (ſcilicet baptizandi paruulos) ſicut multa non inueniuntur in literis eorum, neque in Conciliis poſteriorum; & tamen quia per vniuerſam cuſtodiuntur Eccleſiam; nonniſi ab ipſis tradita & commendata creduntur.* Et rurſus libr. 4. cap. 24. *Quod vniuerſa tenet Eccleſia, nec conciliis inſtitutum, ſed ſemper retentum eſt, non niſi autoritate Apoſtolica traditum rectiſſimè creditur.* Hactenus Auguſtinus.

Conſuetudo quid, quantũ pondus autoritatis habeat.
1. Cor. 11.
Expenditur is locus Apoſtoli: Si quis videtur contentioſus eſſe, nos talem conſuetudinem, nec habemus, nec Eccleſia Dei.
Aug. c. 23. t. 3.
Vnde Eccleſiæ conſuetudo paruulos baptizandi orta ſit.
Idem Tom. 7.

Quantum autem antiquitati, & canitiei patrum deferendũ ſit, etiam dum ſine probatione aliquid tradunt, vel ipſa ratio præſcribit; & Cicero quodam loco pulchrè oſtendit, dum dixit: *Maioribus noſtris ſine ratione loquentibus, rationis eſt credere.*

Patrum autoritas quãta ſit.
Cicero.

Tertius locus, ab Eccleſiæ autoritate deſumitur: cuius pondus & robur tantum eſt, tamque inuictum, vt ab Apoſtolo dicatur columna & firmamentum veritatis; & Dominus dixerit: *Qui vos audit, me audit; & qui vos ſpernit, me ſpernit.* Et: *Qui Eccleſiam non audierit, ſit tibi velut Ethnicus, & Publicanus.* Illi pollicitus eſt Dominus perpetuam ſuam præſentiam, cùm dixit: *Ecce ego vobiſcum ſum omnibus diebus* (id eſt, ſine vlla parẽtheſi aut interruptione) *vſq; ad conſummationem ſæculi.* Illi etiam promiſſus eſt Spiritus veritatis, qui aſſiſtat illi in æternũ, Ioan. 14. & 16. Adhæc de Chriſto dictum eſt ab Angelo, quod regnabit in domo Iacob in æternum, & regni eius non erit finis: vt intelligamus, Eccleſiam, quæ regnum eius eſt, deficere poſſe nunquam, de qua cum tanto verborum pondere Propheta Eſa. ꝑdixit: *Spiritus meus qui eſt in te, & verba mea, quæ poſui in ore tuo, non recedent de ore tuo & de ore ſeminis tui, & de ore ſeminis ſeminis tui, dicit Dominus, amodò & vſq; in ſempiternum.* Quomodo igitur in tradẽda fide errare poterit,

III. Locus, nimirum ab Eccleſiæ autoritate.
1 Tim. 3.
Luc. 10.
Matt. 18.
Matt. vlt.
Eccleſiam errare non poſſe vllo modo.
Luc. 1.
Eſa. 59.

1. Tim. 3.
Matt. 16
Quæ Eccleſia propriè habeat Spiritum veritatis, qui ducit eam in omnẽ veritatẽ
Ioan. 16.

quæ columna eſt & firmamentũ veritatis, & in quam portæ inferi non præualebunt; Nec hunc Spiritum veritatis ſempiternum habet Eccleſia vniuerſalis, id eſt, vniuerſorum fideliũ collectio, in quibus includuntur laici omnes & fœminæ; ſed Eccleſiæ primores & paſtores: nam ita Eccleſia interdum accipitur. Et quemadmodũ quorundam fidelium error fidei populi Chriſtiani non derogat, ita paſtoris vnius vel alterius error vniuerſitati fidei paſtorum omnium nihil detrahit. Nam propterea dixit Apoſtolus: *Ipſe dedit quoſdam quidem Apoſtolos, quoſdam autem Prophetas, alios vero Euangeliſtas, alios autem paſtores & doctores; ad conſummationem Sanctorum in opus miniſterij, in ædificationem corporis Chriſti: Donec occurramus omnes in vnitatem fidei, & agnitionis filij Dei, in virum perfectum, in menſuram ætatis plenitudinis Chriſti: Vt iam non ſimus paruuli fluctuantes, & circumferamur omni vento doctrinæ in nequitia hominum, in aſtutia ad circumuentionem erroris.* Hæc ille. Quod ſi paſtores ac doctores à recto fidei tramite diſcedentes, huc atque illuc errare poſſent; profectò populus Chriſtianus à fide dilaberetur, & varijs doctrinæ ventis raperetur. Diuinæ ergo prouidentiæ fuit, de talibus paſtoribus ac doctoribus proſpicere, quorum autoritate & doctrina plebs, ſua natura mutabilis, in fidei conſtantia ſeruaretur.

Epheſ. 4.

IV. locus, ab generaliũ cõciliorum autoritate.

Quartus locus eſt, ab autoritate diuina in Concilijs generalibus, Eccleſiã vniuerſalem repræſentantibus, expreſſa atque definita. Et nominatim dico, Concilia generalia; quæ ſi legitimè coeant ac procedant, ſummũ autoritatis pondus ipſorũ decreta de fidei dogmatibus edita, obtinere ſolent nam in his, quæ ad diſciplinam Eccleſiaſticam, & morum reformationem ſpectant, poſſunt etiam plenaria concilia à poſterioribus emendari; vt quodam loco dixit Auguſtin. At in fide; cum illa vna ſit, additionem quidem aliquam, ſiue maiorẽ expreſſionẽ credendorum recipere poteſt, cum traditione, aut emendatione decretorum fidei, nunquam. Et ideo vaniſſima extiterunt omnia illa concilia, ſiue potius conciliabula Arrianorum autoritate ꝓpria coacta, in quibus ſecus, ac in Concilio Niceno definitum fuerat, temerè atque impudẽter auſi ſunt ſtatuere; & fidem Spiritus Sancti, conſenſione. CCCXVIII. Patrum traditam, immutare atque corrigere. Dixi autem Concilia vniuerſalia, & œcumenica errare non poſſe: nam de particularibus, ſiue prouincialibus, null⁹ negauerit talem promiſſionem Chriſti ꝙ errare nequeant, non habere, & erraſſe etiam aliquando, & à plenarijs ſubſequentibus Synodis fuiſſe correcta atq; emendata. Quemadmodum tria illa concilia Carthaginenſ. ſub Cypriano celebrata, in quibus de rebaptizandis ab Hæreticis baptizatis decretũ fuit: quod tamen poſtea concilio Africano Generali abrogatum fuit, & ſecus Apoſtolica autoritate ſtatutũ. At verò etſi prouincialia Cõcilia autoritatem, ſine errore dogmatum fidei, definiendi non habeãt, tamen ab illis ſolidum petitur argumentum, ſi eiuſmodi concilia ſint, vel ab Eccleſia vniuerſali recepta, vel in Cõcilijs generalibus approbata, vel à Sede Apoſtolica, præſentibus ipſius legatis, vel abſentibus, poſtea confirmata: qualia ſunt nonnulla Concilia in Græcia, vel Antiochia, vel in Africa celebrata.

Plenaria concilia quatenus valeant à poſterioribus emendari.
Aug. lib. 2 de Bapt. contra Donat. c. 3. tom. 7.
Qualia Arrianorum cõcilia extiterint.
Errare cur cõcilia prouincialia poſſint.
Quatenus nõ poſſint.

Concilia generalia quæ ſint legitimè congregata, riteque procedant.

Concilia porro generalia tum ritè congregata dicuntur, quando ſummi Pontificis autoritate, atque eius vocatione coacta ſunt, aut indicta: quando carent, infirma ſunt & nullius momenti eorũ decreta. Ad hæc rectè procedere dicuntur, quando ſine vi, aut fraude, aut metu proceditur, & libera ſunt vota, & legitimus ordò diſputandi, & inuocandi Spiritum Sanctum, diligenter obſeruatur. Nam eiuſmodi decretis aſſiſtere Spiritum ſanctum, docuit illud primum Concilium Ieroſolymis ab Apoſtolis celebratum; vbi poſt diſceptationem, & numinis diuini præſidium imploratum, vt par eſt credere de tantis Apoſtolis, & tantùm dubium, quale illis propoſitũ erat, definituris, ſententias ſuas diſſeruere, & nomine totius Synodi decretum edentes, dixerunt: *Viſum eſt Spiritui Sancto & nobis.* Illis etiam Chriſtum Dominum aſſiſtere, ſuis verbis pollicitus eſt, cum dixit: *Vbi ſunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi ſum in medio eorum.*

Act. 15.
Matth. 18.

Concilia interdum generalia cur errauerint, & quænam.

Ob huius ordinis & modi ꝓcedendi legitimi defectũ, concilia generalia, etiam cũ ſedis Apoſtolicæ legatis interdũ errarunt, vt Epheſinum II. Concilium; vbi Dioſcorus Alexandr. minis, & cædibus Epiſcopos aliter ſentientes eſt perſecutus, & ſententiã excõmunicationis in ſedis Apoſtolicæ præſidem, & Petri ſucceſſorem dictauit. Ad quam Synodũ corrigendã, coacta eſt quarta Synodus Chalcedon. quemadmodum ad ſeptimam Synodum quandam ſub Iconoclaſtis celebratam, & impiè pro abolendis definientẽ imaginibus, coacta eſt vera Synodus VII. quæ ſecunda Nicena dicitur; & pro retinendis & venerandis Sanctorum imaginibus determinauit.

Conciliũ ergo generale poteſtate ſucceſſoris Petri coactum, legitimè procedens, & à ſede Apoſtolica confirmatam, certã fecit

Generalia cõcilia à Sede Apoſtolica coacta, neque ac legitime procedentia, errare nullo modo poſſe.

fidem Catholicorum dogmatum: à cuius ſententia recedere, impium eſt prorſus, & impodentiſſimum facinus, nam tot & tam magnis & vitæ ſanctitatis, & doctrinę incomparabilis viris, ſeſe, iudiciumque ſuum velle præferre, noonisi inſignis & arrogantiſſimæ ſuperbiæ eſt, vel uõniſi ſopina, craſſaq; ignorantia poteſt proficiſci. Sublata etenim Cõciliorum autoritate, vniuerſæ hęreſes illorum aototitate damoatę redireot, nullaq; certa via ad conrtouerſias de fidei dogmatibus derimẽdas oobis relicta eſſet: nam qui vniuerſorum & Epiſcoporum, & Doctorum iudicium detrectar, is nulli iudici viuo acquieſcit.

II. argum.

Deiude noo ſolũ Symbolum Nicenum in Concilio conditum nubis periret; ſed etiam multos canonicos libros ab Hæreticis reiectos, imò ſenſus quorundam locorum, de quibus orta fuit cootrouerſia, oobis per Cõcilia expoſitos,

III. argument.

imò & partem Sacramentorum amirteremus. Ad hęc nulla commodior via Apoſtolo viſa eſt ad quæſtionẽ de fide Antiochiæ ortam terminandam, quàm ſi ad Conciliũ Ieroſolymitanum referretur: quòd ſanè Conciliom vanum fuiſſet, niſi eiuſmodi autoritas inuicta eſſet, & ſacroſſancta.

Gregor. Rom. tom 2
IV. argum.
Rom 10
Diſtinct. 15. cap ſicut.
Niceno Conſtantinopolitano Epheſino primo & Chalcedonenſi Cõcilijs quantũ Gregorius ille Magnus tribuebat.

Hinc Gregorius lib. 1. epiſt. 241. ad Iuannem Patriarcham Conſtantiuopol. & alios Epiſcopos Græcè ſcribens, ait: *Præterea quia corde creditur ad iuſtitiam; ore autem confeſſio fit ad ſalutẽ, ſicut ſancti Euãgelij quatuor libros, ſi quatuor Concilia ſuſcipere, & venerari me fateor. Nicenum ſcilicet, in quo peruerſum Arrij dogma deſtruitur; Conſtantinopolitanum quoque, in quo Eunomij & Macedonij error conuincitur; Epheſinum etiam primum, in quo Neſtorij impietas iudicatur; Chalcedonenſe verò, in quo Eutychetis, Dioſcoriq; prauitas reprobatur, tota deuotione complector: integerrima approbatione cuſtodio, quia in his, velut in quadrato lapide, ſanctæ fidei ſtructura conſurgit. Et cuiuslibet vitæ atque actionis exiſtat, quiſquis eorum ſoliditatem non tenet, etiamſi lapis eſſe cernitur, tamen extra ædificium iacet.*

Idem.

Et lib. 9. epiſt. 61. redeuntes à Neſtoriana hæreſi, niſi venerandas Synodos, quos vniuerſalis Eccleſia recipit, ſe recipere, & veoerari promittant, non vult recipi.

Auguſt. to. 7.

Et Auguſtin. lib. 1. de baptiſ. contra Douatiſtas rectè ait, capit. 18. plenarij concilij ſententiam, totios Eccleſię conſenſionem eſſe. Et hæc ſint ſatis de hoc loco.

V. locus.
Matth. 16.
Ioan. 21.

Quiorus locus, firmus & efficax ab autoritate ſedis Apuſtolicę, ſiue Rom. Pontificis ſumitur: qui cum fundamentũ Eccleſiæ ſit dictus, & ei claues ligandi atque ſoluẽdi promiſſę ſint, & demum poſt reſurrectionem à Domino paſtor ouium ſuarũ ſit cooſtitutus, meriro eius autoritas in comprobandis fidei dogmatis reijci, aut reprobari nõ poteſt.

Veteris ſacerdotij Iudaici poteſtas, & iuriſdictio.

Vnde quemadmodum Deut. 17. quæ difficiliora ſunt, & magis ambigua, ad Sacerdotum concilium, & ſummi Pontificis pro tempore gubernantis iudicium referri præcipiuntur: & inſuper decernitur, vt nolens tanti iudicis ſeutentiæ acquieſcere, omnioo morte plectatur: quanto magis hoc locum habet in ampliſſima Chriſti, & ex multis gentibus collecta Eccleſia, & in qua pauciſſima, & generalia tantum eraot in Euangelicis tradenda literis, & ionumeræ hęreſes ſuſcitaudæ, quibus niſi voius paſtoris vigilantia vniuerſalis ſuccurrerit, de fidei vnitate actum ſit.

Quot ſeculis per ſedem Apoſtolicam ſine Concilijs generalibus gubernauit Eccleſiam Deus.

Vnde per illam Sedem potiſſimum videmus gubernatã fuiſſe Eccleſiam per trecentos annos vſque ad Conſtantioum, ſiue vlla Conciliorum generalium autoritate: quo tempore Conciliom Niceoum generale primum celebratũ eſt: illis verò ſeculis hæreſes omnes diaboli arte per diuerſa ſua organa ſuſcitatæ, eius autoritate compreſſæ fueruot atque extinctę & veritatis dogmata ſtabilita atque fundata: controoerſiæ omues Epiſcuporũ, & pręcipua religiouis Chriſtianæ capita in dobium reuocata, ad eius tribunal, vt definereotur, relata ſunt.

Sedis Apoſtolicæ ſit quanta autoritas.

Ab eo verò tempore Concilia geoeralia & œcumenica eius autoritate cogi & celebrari cœpta ſunt: qoorũ decreta & ſanctiones, uiſi eius autoritate firmatę eſſent, robur aut firmitatem nullã haberent: atq; eius ſemper fuit & illas confirmare, illa interpretari, ab eiuſq; decretis appellationem ſuſcipere, eaq; aut abrogare omniuò, aut ex caoſſa legitima cum aliquo diſpenſando, derogare: ita vt ſi maximè vniuerſalia celebrentur coocilia, ſemper primæ Sedis neceſſaria autoritas exiſtat: cùm verò pleruoq; celebrari nequeant, iotelligamus, omnia quę ad fidem ſtabiliendam, & regendam Eccleſiam ſpectaot, rectè per ſe ipſam poſſe trauſigere. Vnde magna pars hæreticorũ eius tribunalis iudicio reiecta eſt: omnia fidei dogmata per illam comprobata; concilia confirmata; doctorum ſanctorum ſcripta prolata: hæreticorum libri damnati: illuſtres ſanctitate viri, & miraculis clari in album & canonem diuorũ relati: Reges & Principes Chriſtiani io officio conreoti: Epiſcopi omnes & animarũ paſtores, ſiue Orieutales, ſiue Occidentales, ſiue ad Septentrionem ſpectent, ſiue ad Meridiem in eius obedientia tauquam vicarij Chriſti, & ſucceſſoris Petri retenti: denique per eam vnitas Eccleſię ſeruata.

Sedem Apoſtolicam, nõ ſolũ nõ errare, ſed nec errare vllo modo poſſe.

Quicquid aorem ſit de alijs eius decretis: illud ſanè conſtat, in his, quæ ad fidem ſpectaot, eius ſedis priuilegiũ eſſe, oou ſolũ

non

non errare, ſed neque errare poſſe; quod ex multorum Patrum ſententijs quarto libro oſtendimus. Vnde mirabili Dei prouidentia, cum videamus, cæteras Apoſtolorum Eccleſias, vel ab infidelibus occupatas, vel ab hæretica prauitate infectas, ſolam Romanam Eccleſiam fixam & immobilem à tempore Petri in hanc vſque diem cernimus, etiamſi totus orbis omni machinatũ, & tormentorum genere ipſam impetierit, ſiue illi ſint Pagani, ſiue Iudæi, ſiue hæretici & ſchiſmatici, etiamſi numero Epiſcoporũ & Imperatorijs armis muniti eſſent, nunquam tamen illi aduerſus Petrum præualere potuerunt. Quæ igitur ab hoc loco petuntur argumenta, ſoliditatem habent: nec in hoc loco confirmando ſumus prolixiores, ne ea repetendo, quæ in libro quarto diximus alibique dicturi ſumus, actum agere videamur. Satiſque eſt nobis noſſe, Petrum eſſe, cui datæ ſunt claues regni cœlorum: & illi dictum eſſe: *Ego rogaui pro te, vt non deficiat fides tua.* Et rurſus: *Petre, amas me, paſce oues meas.*

Matth.16.
Luc.22.
Ioan. vlt.

VI. locus ac poſtremus.

Sextus & vltimus locus, à Doctorum veterum ſiue poſteriorum, nec ſcholaſticorum conſenſione deducitur: non tantum quod ipſi Patres ita ſenſerint, ſed quòd ita ſenſiſſe totam ſui temporis demonſtrent Eccleſiam. Pro quorum autoritate ſtatuendum, quãdo omnes, aut magna pars eorũ, in aliquam vnam ſententiam conſenſerint, eorum, quæ è re ſunt Chriſtiana, fidem Catholicorum dogmatum faciũt. Vnde Scripturæ mirificè authoritatem Patrum commendant. Nam Salomon Eccleſ.12. ait: *Verba ſapientum ſicut ſtimuli, & quaſi claui in altum defixi, quæ per magiſtrorum Concilium data ſunt à paſtore vno.* Nam Patres veteres, Eccleſiæ magiſtros fuiſſe atque ſapientes, nemo negauerit: ab vno vero paſtore tam multos diuerſis loco & tempore fuiſſe procuratos, ſententię vnitas & concordia demonſtrãt.

Scripturæ quã mirifice autoritatem Patrũ commendent.

Vt meritò Auguſt. lib.2. in Iulianum in fine dixerit: *Si Epiſcopalis Synodus ex toto orbe congregaretur* (ſcilicet vt controuerſiam decerneret circa libros ſacros exortam) *mirum ſi tales poſſent facilè ſedere tot, quia nec iſti vno tempore fuerunt.* Deinde Eccleſ.8. dicitur: *Non te prætereat narratio ſeniorum; ipſi enim didicerunt à patribus ſuis. Quoniam ab ipſis diſces intellectum, & in tempore neceſſitatis dabis reſponſum.* Paulus item ad Rom.12. *Non plus,* inquit, *ſapere, quam oportet ſapere, ſed ſapere ad ſobrietatem, & vnicuique ſicut Deus diuiſit menſuram fidei. Habentes donationes ſecundum gratiam quæ data eſt nobis, differentes, ſiue prophetiam* (hoc eſt, donum Spiritus ſancti ad ſacros Scripturæ libros interpretandos) *ſecundum rationem fidei*; id eſt, ne ſacris literis exponendis acumen humani ingenij conſulat, ſed eam iuxta fidem à maioribus acceptam exponat. Præcipit ergo Paulus, vt qui eiuſmodi dono ſunt conſpicui, nõ plus ſapiant quam oportet, ſed ad modeſtiam, & ad Patrũ ſenſum, qui nos anteceſſerunt, ſe accommodent.

Aug. tom.7.

Quid habere prophetiam ſecundum rationem fidei, ſecundum Apoſtolum.

Poſtremò, Paulus ad Epheſ.4. ait: non ſolum Apoſtolos, aut Prophetas, aut Euangeliſtas à Deo datos, ſed etiam Paſtores & Doctores ad conſummationem Sanctorum in opus miniſterij, &c. ne circumferamur omni vento doctrinæ: vt intelligamus, Eccleſiam, quæ Doctores ſequi iubetur in vna ſententia conformes, ſicut nec illos errare non potuiſſe. Nam vt corpus oculorum luce dirigitur, ita Doctorum ſanctorum luminibus corpus myſticũ Chriſti. Vnde Hieronym. in cap. Daniel.12. Scripturæ ſanctæ intelligentiam, abſq; Dei gratia, & doctrina, ſibi impetitiſſimi, vel maximè vendicant. Gregor. Nazianzenus, & Baſilius, vt tradit Ruffinus lib.11. Eccleſ. hiſtor. cap.9. diuinarum Scripturarum intelligentiam non ex propria præſumptione, ſed maiorum ſcriptis, & autoritate ſecuti ſunt; quos & ipſos ex Apoſtolica ſucceſſione intelligentiæ regulam ſuſcepiſſe conſtabat. Hæc ille ferè. Et Dionyſius Areopagita cap. 2. de cœleſti hierarchia: *Ad ſanctiſſimarum, inquit, Scripturarum intelligentias (prout illas à Patribus accepimus) tuendas pro viribus pergamus.* Denique Clemens Romanus epiſt. 5. ad Eccleſiam Hieroſolymitanam: *Relatum eſt etiam nobis, quòd quidam in veſtris partibus commorantes, aduerſantur ſanis doctrinis, & (prout eis videtur) non ſecundum traditionem Patrum, ſed iuxta ſenſum ſuum docere videntur. Multas enim quidem (vt audiuimus) veſtrarum partium, ſecundum ingenium hominum, ex his quæ legunt, veriſimilitudines capiunt; & ideò diligenter obſeruandum eſt, vt lex Dei cum legitur, non ſecundum propriam ingenij virtutem, vel intelligentiam legatur, vel doceatur. Sunt enim multa verba in Scripturis diuinis, quæ poſſunt trahi ad eum ſenſum, quem ſibi vnuſquiſque ſponte præſumpſit: ſed fieri non oportet. Non enim ſenſum, quem extrinſecus adulterētis, alienum, & extraneum debetis quærere, aut quoquo modo ipſum ex ſcripturarum autoritate confirmare; ſed ex ipſis Scripturis ſenſum capere veritatis. Et ideò oportet ab eo intelligentiam diſcere Scripturarum, qui eam à maioribus, ſecundum veritatem ſibi traditam ſeruauit; vt & ipſe poſſit ea quæ rectè ſuſcepit, competenter aſſerere. Cum enim ex diuinis ſcripturis integram quis, & firmam regulam veritatis ſuſceperit, abſurdum non erit, ſi aliquid etiam ex eruditione, ac liberalibus ſtudijs, quæ fortè in pueritia at-*

Paſtores, & Doctores Eccleſiæ cur traditi à Deo.

Quales illi ſunt.

Hieron. to.5.
Ruffinus.

Baſil. Gregoriuſque Nazianzenus ſacrarum intelligentiam ſcripturarum vnde hauſerint.

Dionyſ. Areo.

Clem. Rom. diſtinct. 37. c. relatum eſt.
In eos qui legem Dei ſecundum propriam ingenij virtutem, vel intelligentiam legunt, docentve.

A quo oporteat ſenſum Scripturarum diſcere, teſte Clemente.

tigit

tigit, ad aſſertionem veri dogmatis cōferat, ita tamen, vt vbi vera diducit, falſa & ſimulata declinet. Hactenus Clemēs: qui quidem eadem repetit lib. 10. Recognitionum. Propterea ſancti Patres, & in Sacris literis nobis proponuntur, & à ſacris Concilijs, & Sede Apoſtolica probantur, vt in Sacris literis explanandis eorum ſequamur ſenſum: & in omni ſcientia vel diſciplina aliqui ſemper inſignes Doctores proponuntur, quorum autoritati multum tribuitur. Erat ergo in Sacris literis hoc præſtandum, ne deinceps vt eleganter dixit Vincentius Lyrenenſis, ex Scriptura fiat errorum lupanar, vbi antea erat caſtæ & incorruptæ veritatis ſacrarium. Quæ diximus de veteribus Patribus, idem & de Scholaſticis Doctoribus ſentiendum eſt, vbi omnes, aut ferè omnes in vnum aliquid tanquam fidei dogma conſenſerint: nam etſi non pari eloquentiæ ſplendore, pari tamē fidei profeſſione ſplēdent, & quid ſuo tempore Eccleſia, cui illa tanquam luminaria quædam præluxerūt, ſenſerit, apertè docent.

Idem Clemēs Rom.

Vincentij Lyrenenſis elegans dictum.

Aiunt Hæretici, Doctores, homines extitiſſe. Quis hoc neget? Sed & Petrus & Paulus homines fuêre, & vt ille dixit, *Homo homini quid præſtat?* Obijciunt etiam, in quibuſdam ſibi contradicere. Verum eſt; ſed non in his quæ ad ſubſtantiam Fidei ſpectant. Obiectant, præpoſterum eſſe, quod diuinum eſt, hominum iudicio velle ſubijcere, ſed verbum Dei hominibus vniuerſum præferendum. Sed dum verbum Dei exponitur ex traditione, ab Spiritu ſancto eius autore exponitur: hominibus tunc ſubijcitur, cùm illi ex proprio ſpiritu & iudicio explanant. Et vt iudex ſupra legem non eſt, dum verum ſenſum legis declarat eſſe illum, quem aduocatus rei protulit, & non illum, quem produxit accuſatoris aduocatus: ita Eccleſia, vel Papa, ſiue Doctores dum de ſenſu alicuius loci definiunt, non ſunt ſupra Scripturam, ſed tantùm ſuper litigantes ipſos de vero ſenſu.

Hæreticorum obiecta diluū tur contra autoritatem Patrum, atque Doctorum

Terent. in Eunuc. Act. 1. ſcen. 2.

Illi ſibi inuicē aduerſentur in quibus tantummodo.

Simile.

Tertius & poſtremus locus, à ratione, & Philoſophorū autoritate deſumitur: nam & illi non niſi rationem ſequebantur ducem. Porrò rationem fidei ſubijci, illiq; debere ancillari, Apoſtolus docet, dum ait: *Nam arma militiæ noſtræ non carnalia ſunt; ſed potentia Deo ad deſtructionem munitionum conſilia deſtruentes, & omnem altitudinem extollentem ſe aduerſus ſcientiam Dei, & in captiuitatem redigentes omnem intellectum in obſequiū Chriſti.* Nam lumen rationis fidei, aut veritas veritati contradicere non poteſt, quia lumen fidei lumini naturæ, vel è contrario, cùm à Deo vtrumque profectum ſit, minimè aduerſatur; quanquam vnum altero ſit excellentius, & præſtantius. Hinc ſcriptum eſt Eccleſiaſtici 1. *Omnis ſapientia à Domino Deo eſt.* Et Exodi 31. de Beſeleel Dominus inquit: *Impleui eum Spiritu Dei, ſapientia, & intelligentia, & ſcientia in omni opere, ad excogitandum quicquid fabre fieri poteſt ex auro, & argento, & ære,* & quæ ſequuntur. Sed vt lumen ſenſus ad obiecta ſenſibilia rectè dijudicanda valet, non tamen aſſurgit, vt vniuerſalia, & materiæ expertia poſſit apprehendere, cùm hoc ad lumen rationis ſuperius ſpectet tantùm: ita ea quæ ſupra naturam ſunt, etſi ratione humana minimè capiantur, Fidei tamen lumine apprehendi poſſunt, lumen etiam gloriæ, quod gratiæ lumine ſuperius eſt, capit quædam quæ lumen fidei non attingit. Sunt igitur inter ſe quatuor iſta lumina affecta, ſe inuicem excedentia, nempè lumen ſenſus, lumen rationis, lumen fidei, & lumen gloriæ: de quibus congruere poteſt Iacobi teſtimonium: *Omne datum optimum, & omne donum perfectum, de ſurſum eſt, deſcendens à Patre luminum.*

III locus & vltimus.

2. Cor 10.

Argumentum rationē facere fidē poſſe in rebus, & dogmatis diuinis

Lumen quadruplex ſenſus, Rationis, Fidei & Gloriæ ad ſe inuicem comparantur.

Iacob. 1.

In vſu autem rationum duplex extremum declinandum eſt. Nam fuêre quidā, qui neglectis Scripturis, & Sanctorum Patrum teſtimonijs, rationibus tantùm agendum eſſe putabant: quos reprehendit Euſebius lib. 5. hiſtor. Eccleſ. cap. vlt. Atque his non diſſimiles fuerunt, qui rationes præferētes autoritatibus, omnia ſyllogiſmis abſoluerent, vt teſtantur Auguſtinus epiſt. 56. ad Dioſcorum: & Bernard. 189. Alterum verò extremum, eſt illorum, qui ſolis Scripturarum teſtimonijs, & veterum Patrum ſententijs omnia volunt definiri, de quibus Clemens Alexandrinus lib. 1. Stromatum ſcribit, dicens: *Non me latuerunt ea etiam quæ ab aliquibuſdam imperitè tumultuantibus iactantur, qui dicunt oportere in ijs verſari, quæ ſunt maximè neceſſaria, & quæ fidem continent; externa autem, & quæ ſunt ſupernacanea tranſilire, quæ nos fruſtra conterunt, & detinent in ijs, quæ ad finem nihil conferunt. Alij autem etiam Philoſophiam ex malo ad hominum perniciem exiſtimant in vitam eſſe ingreſſam, vt quæ profecta ſit à maligno aliquo inuentore.* Hæc ille. Lactantius autem meritò videtur notaſſe Cyprianum, quòd ſcribēs contra Demetrianum Ethnicum de abolendo cultu Idolorum, ſolùm teſtimonijs Scripturarū egerit, cùm tamen ille rationibus & ſentētijs Gentilium foret expugnandus, non Scripturis, quas neque capiebat, neque admittebat: atque in hūc grauiſſimum errorem impegit Lutherus, aſſerens non ſolùm eſſe Theologo inutilem & noxiam Philo-

In vſu rationū duplex declinandum extremum.

Euſebius.

Auguſt. to. 2. Bernard.

Clemens Alexand. to 4.

Lactan. lib. 5. diui. inſt. c. 4.

Cyprianus à Lactantio notatus in quo, nec immeritò

Martinus Lutherus

argumentum à ratione, & ab humana ſapientia ſumptum, rationis inops, & inſipiens deſpiciebat, arguebatque.

ſophiæ cognitionem, ſed etiam omnes diſciplinas, quæ in ſpeculatione verſantur, errores eſſe. Sed certè, vt diximus, rationes etſi non præcedere, ſaltem ſubſequi, & famulari ſacræ ſcripturæ Theologiæ debent: quemadmodum ex Clementis Romani epiſtola 5. paulò antè probauimus, & denuo

Clemēs Rom. Veritas cūt ratione munienda, Petri Apoſtolorū Principis teſtimonio.

probatur ex eodem lib. 2. Recognitionum, vbi Petrus Simoni diſputanti reſpondet: *Noli putare, nos quod ex fide ſola recipienda eſſe dicamus, ſed ex reſponſione aſſerenda. Neque enim tutum eſt nuda hæc fidei abſque ratione committere, cùm vtique veritas ratione non careat. Et ideò qui hæc ratione munita ſuſceperit, perdere eam nunquam poteſt: qui verò abſque aſſertionibus ea ſuſcipit ſimplici ſermonis aſſenſu, neque ſeruare ea tutò poteſt, neq; ſi vera ſint, certus eſt: quia qui facilè credit, facilè & recedit: qui autem rationem quæſiuit eorum quæ credidit, & accepit, quaſi vinculis quibuſdam rationis ipſius colligatus, nunquam ab his quæ credidit, diuelli aut ſeparari poteſt. Et ideò quanto quis propenſior fuerit in expetenda ratione, tanto erit firmior in conſeruanda fide.* Sic ille.

Origenes quorum exemplo Philoſophiæ ſtudia eſt conſectatus. *Hieron epiſt. ad Magnum oratorē Rom. tom 2. Aug. lib. 2 de doctr. Chriſt. cap. 17. & 40 tom. 3. 1. Cor. 11. Rom 3. 4 5. & 6. Gal. 3. Hebr. 9.*

Origenes quoque, vt refert Euſeb. lib. 6. Eccleſ. hiſtor. cap. 15. philoſophiæ ſtudia ſe cōſectatum fuiſſe tradit exemplo magnorum virorum, Pantheni, Heraclææ, Clementis & aliorum. Idem docent Hieronymus, & Auguſtinus in lib. de doctrina Chriſtiana. Vnde & Chriſtus Dominus frequēter rationibus vſus eſt, quas ſæpè per ſimilitudines & parabolas, vt facilius perciperentur, expreſſit; & Paulus naturali ratione probat, mulieres capita ſua velare oportere, quia natura dedit illis ornamentum capillorum. Et ad Romanos & Galatas multa ratiocinatur de fidei iuſtificatione. Ad Galatas etiam probat, quòd hominis confirmatum teſtamētum nemo ſpernit, aut ſuperordinat. Ad Hebræos verò oſtendit teſtamentum inualidum eſſe, donec accedat mors teſtatoris: quod à naturali ratione accepit.

Rationes quæ ſolidæ, & firmæ ſint, quæ verò probabiles duntaxat. *Luc 10. Act. 17 Pſal 93. Act. 2.*

Sunt autem hæ rationes interdum quidem firmæ & validæ: vt illud: *In eadem autem domo manete edentes & bibentes quæ apud illos ſunt: dignus eſt enim operarius mercede ſua.* Illud item: *Quamuis non longè ſit ab vnoquoque noſtrum. In ipſo enim viuimus, & mouemur, & ſumus:* & Pſaltes: *Qui plantauit aurem, non audiet? aut qui finxit oculum, non conſiderat?* Quædam verò probabiles tantùm, qualis eſt illa B. Petri: *Non enim, ſicut vos æſtimatis, hi ebrij ſunt, cùm ſit hora diei tertia.*

Teſtimonija Philoſophorū Poetarum, & Oratorum ad robur Fidei quatenus vtendū Theologo.

Idem dicendum eſt de teſtimonijs Philoſophorum: quibus ſobriè vſus eſt Paulus, allegans Arati, Epimenidis & Menandri ſententias. Sed in hac re, quę plurimum ad refellenda dicta Gētilium valet, copioſius extitit Iuſtinus: magis Clemens Alexandrinus, Euſebius Cæſarienſis, Theodoritus; & ex Latinis Tertullianus, Hieronymus, & Auguſtinus: ad confirmandum verò fidem non ita ſunt firma, & certa argumenta, etſi probabilitatem aliquam adferant. Nec obſtat quod ait Apoſtolus: *Videte ne quis vos decipiat per Philoſophiam & manem fallaciam, ſecundùm traditionem hominum, ſecundùm elementa mundi, & non ſecūdùm Chriſtum.* Dicendum eſt, in omnibus eſſe modum quendam, & moderationem ſeruandam: nec enim omnia nobis recipienda ſunt, nec omnia reijcienda: nec propter falſa vera, quæ in eis ſunt, reprobanda ſunt, nec propter vera, praua eorum accepiāda.

Act. 17. Tit. 1. 1. Cor 15. Coloſſ. 2.

Hieron. to 3. Luc. 15. Eiuſmodi diſciplinarum & artium humanarum in lege typus perelegans.

Vnde Hieronymus in epiſtola ad Damaſum, de parabola duorum filiorum, quibus pater ſubſtantiam diuiſit, alludens ad illud Deuteron. 21. *Si egreſſus fueris ad pugnam contra inimicos tuos, & tradiderit eos Dominus Deus tuus in manu tua, captiuoſq; duxeris, & videris in numero captiuorum mulierem pulchram, & adamaueris eam, volueriſq; habere vxorem; introduces eam in domum tuam: quæ radet cæſariem, & circumcidet vngues, &c.* ſic ait: *Huius ſapientiæ typus, & in Deuteronomio ſub mulieris captiuæ figura deſcribitur: de qua Diuina vox præcipit, vt ſi Iſraelites eam habere voluerit vxorem, caluitium ei faciat, vngues præſecet, & pilos auferat: & cùm munda fuerit effecta, tunc tranſeat in victoris amplexus. Hæc ſi ſecundùm literam intelligimus, nonne ridicula ſunt? Ita & nos facere ſolemus, quando Philoſophos legimus, quando in manus noſtras libri veniunt ſapientiæ ſecularis. Si quid in eis vtile reperimus, ad noſtrum dogma conuertimus: ſi quid verò ſuperfluum, de idolis, de amore, de cura ſecularium rerum, hæc radimus, his caluitium inducimus, hæc in vnguium morem ferro acutiſſimo deſecamus.* Hæc ille.

Hiſtoriæ demum ſecularis cognitio quantum Theologicis diſciplinis deſeruiat.

Hiſtoria etiam humana (quæ ad hunc locum pertinet) ſed ab hiſtoricis fide dignis ſcripta, in ſacris libris interpretandis, aut in decertationibus Theologicis Fidem ſatis probabilem facit, quare nec hæc contemnenda eſt Doctori Eccleſiaſtico, ſine qua mutus ſit oportet, & elinguis, vtpote cui ignotæ ſunt res olim geſtæ, & annalium monumēta prorſus incognita, cùm tamen ex ignoratione hiſtoriæ plurimi in pudendos errores ſint prolapſi. Non dubito hæc potuiſſe latiùs & neruoſiùs à nobis pertractari: ſed pro loci huius occaſione, his paucis cōtenti ſumus.

Diſputationū Domini conſideratio ſtudioſo lectori quàm iocunda ſit, & vtilis futura.

Non poteſt autem hæc tractatio diſputationum Chriſti, iocūditatem & delectationem, non præbere. Nam ſi tanta frequentia & alacritate ad ſpectandum duellum concurritur, vt intueamur vter cor-

poris

poris viribus, aut maiori animi fortitudine præſtat, etiamſi dimicandi arma per omnia paria ſint: cùm interdum ex huiuſmodi ſpectaculis nihil boni fructus eliciamus, quandoque verò plurimum mali nobis aduehamus, dum aliorum vulneribus, aut morte delectamur, oculoſque noſtros cædis ſpectandæ auidos paſcimus: quanto magis ad hęc certamina, quę Chriſtus pro nobis, & pro noſtra ſalute ſæpenumerò habuit libenter accurrẽdum eſt? nam ad ſpectandum ſimiles conflictus ab Scripturis inuitamur, & niſi oſcitantes ſimus, & ſomnolenti, fructum magnum colligemus, atque ictus, quibus nobis proſternendi ſunt callidi dæmones, aut cum omnibus ſuis proſperis rebus, & aduerſis, mundus contemnendus, aut blanda, & pelliciens caro cõculcanda, addiſcemus. Nam & nos quoque, qui ad decertãdum cum hoſtibus vocati ſumus, ſpectaculum efficimur Deo, & Angelis, & hominibus: nec aliter nobis patere ad cœlum poteſt aditus, quam fortiter hoſtibus obſiſtendo noſtris, illiſque repugnando: Non enim coronabitur, niſi qui legitimè certauerit. Adde quod nec ipſi beati, & electi Angeli acceſſum ad æterna vitæ præmia poſſidenda aliter habere potuerunt, quàm viriliter diabolo, & Angelis eius bellum inferendo, victoſque illos de cœlo deturbando, vnde factum eſt, vt Michaël & Angeli eius, egregium, & glorioſum triumphum ſibi de hoſtibus comparauerint: ſuo nos exemplo adhortantes, ſuaſionibuſque excitantes, precibuſq; adiuuãtes, vt ad prælium accingamur, & cum hoſtibus ſpiritualibus manus conferamus, vt vnà cum illis coronati triumphemus, præſtante Domino noſtro Ieſu Chriſto, cui cum Patre & Spiritu ſancto immortales ab vniuerſa creatura gratiæ reddendæ ſunt, in ſecula ſeculorum, Amen.

1 Cor. 4.

2 Tim. 2.

Quibus meritis Angelici illi ſpiritus æternam adepti felicitatem, quidve doceãt nos.

Apoc. 12.

TRACTATVS III.

Quibus potiſſimum rationibus, & quàm ſolidis, inuicta religionis Chriſtianæ veritas nitatur, oſtenſio.

Cauſa huius tractationis.

QVONIAM Dominus Ieſus, & Apoſtoli eius, vt ſuperius oſtendimus, acerrimos, & grauiſſimos conflictus cum hoſtibus Chriſtianæ religionis in propugnanda Fidei doctrina, atque in impugnanda aliarum regionum falſitate, & ſuperſtitione habuerunt, & poſt illos compertum ſit atque exploratum, Fidem noſtram aduerſarijs capitaliſſimis, qui eam odio pluſquam Vatiniano, maledicis & amarulẽtis verbis, & ſcriptis pluſquam ſatyricis, aut potiùs Satanicis perſequerentur, expoſitam fuiſſe, ita vt Iudæi Paulo Romam venienti, obiecerint: *Rogamus à te audire quæ ſentis: nam de ſecta hac notum eſt nobis, quia vbique ei contradicitur*: non inutilem rem exiſtimaui futuram, ſi ex Scripturis ſacris, & lectione veterum Patrum, ea potiſſimum argumenta in medium adduxero, quibus, tanquam firmamentis quibuſdam inter tot tumultus, perſecutorum gladios, ignes, beſtias, atque adeò inferi portas religio Chriſtiana conſtiterit, & in hunc vſque diem à Iudæis, paganis, & Hæreticis agitata, aliarum omniũ ſectarum victrix glorioſum triumphum reportauerit: diſputationes namque, tùm Chriſti, tùm Apoſtolorum, & aliorum Doctorum, & Martyrum pro illa ſuſceptę, fortiſſima argumenta nobis ſuppeditarunt, quibus eius grauiſſimam autoritatem, & ſtabilitatem confirmare poſſimus.

Act. vlt.

Quidam ſunt tamen, qui Hieronymi ſententiam, quam de Lactantij Firmiani, hominis eloquentiſſimi ſcriptis protulit, haud ſatis comprobandam exiſtimẽt: nam cùm alias religiones egregiè diſputando confutauerit, noſtram tamen non ſatis confirmauerit, & vt Hieronymi verbis vtar, vtinam tam noſtra confirmare potuiſſet, quàm facilè aliena deſtruxit. Sed certè ſi Fidei Chriſtianę naturam, & ingenium expendamus, promptius illi fuit atque procliuius aliorum falſa dogmata refellere, quàm propria fidei decreta, quæ ſupra naturam, & omnem rationis captum ſunt poſita, comprobare. Nam quemadmodum fruſtra quis tentaret ea, quæ ſupra ſenſum ſunt, ſenſu velle oſtendere, ad eum ferè modum quæ rationem longè antecellunt, velle rationibus confirmare, à ratione eſſet alienum: etenim totius rationis expers iudicandus ſit oportet, qui ea, ad quæ ratio, & intellectus noſter nõ ſecus ſe habet, quã oculus noctuæ ad ſplendidiſſimũ Solem, intelligentia humana velit comprehendere. Deinde an non Fidei meritum nobis excideret, ſi noſtris Fidei dogmatis humana ratio præberet experimentum? Hoc eſt, ſi ob eam tantùm cauſſam Fidem amplecteremur, vel ſemel ſuſceptam foueremus? Omnia profectò euidentium rationum adiumenta, argumentaq; nobis adimi Deus voluit, ne quiſquam ſit, qui in illa amplectenda ſe firmis rationibus perſuaſum, ac non potiùs tractum à Patre cœleſti, neque vllis inuictis demonſtrationibus in ea ſe

Hieron. de inſtitu. Monach. ad Paulin. to. 9.

Chriſti Fidem non æquè facilè poſſe defendi, ac falſa dogmata confutari.

Philoſophus 2. li. Metaphyſic. tom. 3.

II. Ratio.

Humana ratio quando Fidei Chriſti præbeat experimentum.

Ioan. 6.

retineri, ſed ſpontè, & vltrò, vt libera ſit, & ſpontanea, non profeſſio ſolùm, ſed etiam in ea perſeuerantia: quanquam credentibus etiam Fidem amplexis, multæ, & mirabiles non deſint rationes, quibus Fidem in nobis confirmatam: ſattaniq́ue rectam reddere poſſint, ſecundùm id: *Si non credideritis, non intelligetis*, vbi credentibus, intelligentiam pollicetur Propheta: & Dominus in Euangelio: *Si quis voluerit voluntatem eius facere* (quæ ſanè alia non erat, quàm vt Christo prædicanti Fidem haberent) *cognoſcet de doctrina, vtrùm ex Deo ſit, an ego à me ipſo loquar*, id eſt, rationibus certis apprehendet veritates Fidei, quas prædico, à Deo profectas eſſe, atque adeò omni acceptione dignas. Eiuſmodi ergo argumenta, demõſtrationeſve, quæ & credentes ſolari valeant plurimum, & vacillantes corroborare, & aduerſarijs ſilentium imponere, hoc loco enumerandas ſuſcepimus.

Eſai 7. iuxta LXX.

Ioan. 7.

Sed ante omnia ſtatuendum eſt, Deum ſua omnipotenti virtute, Fidei lucernam in cordibus hominum accendiſſe, & per illam homines illuminaſſe, lumenq́ue illud Fidei fortiſſimè ſeruaſſe, vt nihil in illud potuerint, aut dæmones, aut mundus, aut caro, aut hæretici, ſed inuictum, & viuum permanſiſſe, imò per diſceptationes, & tẽtationes mirabili prouidentia immiſſas, aut permiſſas, auctum, & locupletatum: de quo teſtatur dilectus diſcipulus: *Qui credit in Filium Dei, habet teſtimonium Dei in ſe*: nimirum teſtificans de veritate dogmatum Fidei, & quòd à Deo profecta ſunt. Samaritani quoque hoc teſtimonium in ſeipſis ſentientes, ad Samaritanam mulierem dicebant: *Quia non propter tuam loquelam credimus: ipſi enim audiuimus, & ſcimus quia hic eſt verè Saluator mundi.* Et Apoſtolus, *Sermo meus, & prædicatio mea non in perſuaſibilibus humanæ ſapientiæ verbis, ſed in oſtenſione ſpiritus, & virtutis; vt fides veſtra non ſit in ſapientia hominum, ſed in virtute Dei.* Eſt enim moris ſacræ Scripturæ, negare minus principale, ac ſi præ alio non eſſet: vt cùm Petrus inquit: *Non es mentitus hominibus, ſed Deo.* Et, *Nec contra nos eſt murmur veſtrum, ſed contra Dominũ*: ita hic, vt fides veſtra non ſit in ſapientia hominum, ſed in virtute Dei. Huic igitur diuinæ virtuti intus ſecretè operanti, Fides Chriſtianæ religionis omninò adſcribenda eſt potiſſimùm: præter illam verò multa ſunt externa, atque illa quidem fortiſſima, inuictaq́ue argumenta, & quæ merito demonſtrationum loco eſſe videantur; ſed talia quidem, quæ Fidem non pariant, nec euacuent, ſed quæ corroborent, atque ſtabiliant.

Lumini ſanctæ fidei cur nihil poſſit omninò reſiſtere.

1 Ioan. 5.

Quid habere teſtimonium Dei in ſe.

Ioan. 4.

1. Cor. 2.

Sacræ Scripturæ mos.

Act. 5.

Exod 16.

Sit ergo prima oſtenſio, ab Scripturæ ſacræ teſtimonijs, & prædictionibus Prophetarum, atque vtriuſque Teſtamenti admirabili concordia, quia nulla illorum pars in vero & germano ſenſu ab altera diſſentit, ſed rota eſt in medio rotæ, & cùm ſint ſuapte natura, neque clara, neque euidentia, ſed merè arbitraria, & libera, atque adeò à voluntate, vel diuina, vel humana prodeuntia: ideò non ſunt humanæ adinuentiones, aut diaboli ad circumueniendum technę, & fraudes excogitatæ, aut alterius vllius creaturæ conſilia, ſed diuinam prorſus habent originem: nam quomodo hæc, quæ cauſſas vllas neceſſarias non habent, ſed à libero arbitrio hominis, & à diuina voluntate pendebãt, potuerunt vlli dæmones diuinare, aut vlli acutiſſimi, & ſapientiſſimi homines coniectare? Nam quæ naturæ neceſſitate, vel naturalium cauſſarum concurſu & efficientia fiunt, poſſunt ratione præditæ creaturæ ſine vlla noua Dei reuelatione comprehendere; at quæ libero Dei, ac peculiari nutu, aut hominum arbitrio geruntur, impoſſibile. Vnde per Eſaiam prædixit: *Annuntiate quæ ventura ſunt in futurum, & ſciemus quia dij eſtis vos.* Licèt enim caſu poſſit quis aliquam veritatem, quam vocant contingentem, prædicere: is tamen quia lumino prophetico careret, verus Dei propheta non haberetur. At quòd tot, & tanta ſanctitate conſpicui, & antiquitate venerandi vates, non vnam, aut alteram, ſed innumeras propè de Meſſia, atque eius regno actiones, & conditiones vno ſenſu atque ore prædixerint, vt potius hiſtoricos, quàm Prophetas appelles, manifeſtè oſtenditur, illos vno ſpiritu diuino afflatos ſcripſiſſe. Voluit præterea illos finitimarum gentium, vt Babyloniorũ, Ægyptiorum, & Moabitarum, Amonitarum, atque Idumæorum futuros euentus prædicere, vt & ipſi negare tales Prophetias non poſſent. Non minoris eſt etiam põderis, quod lex illa vetus noſtræ legis Euangelicæ vmbra quædam extiterit, & figura, illamq́ue in cęremonijs, & ſacrificijs adumbrauerit: viriq́ue omnes excellentes, tanquam typus quidam Meſſiæ venturi, eiuſq́ue illuſtres actiones, doctrinam, mortem, & reſurrectionem delineauerint, vt planè eiuſdem artificis fuerit, & exemplum & exemplar, & figura, & veritas, & vmbra, & corpus. Atque hoc argumento ex Scripturis ducto ad obturandũ ora aduerſariorum tanquã telo fortiſſimo, Dominus Ieſus ſæpè vſus eſt, & in genere dixit: *Si crederetis Moyſi, crederetis forſitan & mihi: de me enim ille ſcripſit.* Et iterũ:

Veritatis Fidei Chriſtianæ atque Catholicæ demonſtratio prima.

Ezech. 10.

Quæ res nulla poſſint humana ratione cõprehendi.

Eſa 41.

Heb. 10. & 1. Cor. 10.

Ioan. 5.

Scruta-

Ibidem. *Matt.20.* *Ioan.1.* *Marc.vlt.*

Scrutamini Scripturas, quia vos putatis in ipſis vitam æternam habere: & illæ ſunt quæ teſtimonium perhibent de me. Hac via Dominus de morte,& reſurrectione ſua Apoſtolos confirmauit: hanc rationem ſecutus Ioannes Baptiſta,comprobauit miſsionē ſuam: hac denique Apoſtoli ratione Chriſti Fidem apud Iudæos & Gentes diſſeminatam corroborauerunt. Eſtque nobis firmiſsimum ſolatium, quod per Prophetarum oracula inſtructi,nihil noui de Chriſto credamus: cùm per tot retro ſecula fuerint à Deo præcognita,ampliſsimis prædicta verbis, & factis præfigurata.

Secunda demonſtratio à ſignis, atque miraculis.

Secunda ſit oſtenſio, à magnitudine,& multitudine ſignorum,atque miraculorū, quibus per ipſum Chriſtum, & Apoſtolos Euangelica doctrina confirmata eſt: Signa autem,vt ſexto libro probauimus, ab vlla creata virtute,ſiue humana, ſiue Angelica, ſiue diabolica,nō poſſunt edi, ſed tantùm à ſolo Deo,de quo dicitur: *Benedictus Dominus Deus Iſrael, qui facit mirabilia ſolus.* Nam quemadmodū ſolus Deus autoritate ſua, Sacerdos autem nudo miniſterio, & vt inſtrumentum Dei,remittit peccata:ita ſolus Deus eatenus dicitur patrare ſigna, quatenus, ſiue per Angelos, ſiue per homines, tanquam virtutis ſuæ adminiſtros,illa producit. Fuerunt autem hæc miracula,ſi multitudinem ſpectes,innumera; ſi magnitudinem,ingentia,& admiranda; ſi qualitatem, Scripturis ſacris Veteris Teſtamenti conſona,atque conformia; ſi ſubſtantiam eorum,intelliges,illa,& in cœlo ipſo, & in aëre,& in aqua,& in terra, publicè & priuatim,coram amicis & inimicis, coram ſapientibus & inſipientibus,denique in omni loco,tempore, coramq; Iudæis & Gentilibus fuiſſe patrata. Si fructum ſpectes,erant vtiliſſima, nam morbos depellebant, dæmones fugabant, à morte, vel inſtante ſeruabant, vel ab illata ad vitam reuocabant,à miſeria ſubleuabant, Deum glorificabant,ad Fidem animos ſpectantium erigebant,vel erectos corroborabant, vt Euangelia teſtantur. Si reſpicias modum, non vnus erat,ſed varius,& multiplex:nūc prece præmiſſa ea faciebat,vt homo, nunc illa omiſſa,vt Deus,nunc tactu, nunc verbo,nunc vtroque modo, nunc abſentibus infirmis,nunc præſentibus,nunc nudo imperio: cùm tamen magi non niſi ſeruatis certis temporis, locique conditionibus, nunc certis præſcriptiſq; cæremonijs quandoque mirabilia quædam potiùs, quàm miracula, ad curioſitatem hominum alendam,aut ad gloriam venandam, aut ad lucrum captandum operari ſoleant. Deinde ſi teſtes petas horum ſignorum, inuictam atque grauiſſimam Euangeliſtarum autoritatem exhibebimus,vel Prophetarum oracula,quę Meſſiam patratorem ſignorum præcinuerunt: quòd ſi his non acquieſcis, adhibebimus Sybillarum teſtimonia,Pilati literas ad Tiberium, quas producit in Anacæphaleoſi ſua Egeſippus. Conteſtatur & ipſe Tiberius, qui diuinos cenſuit honores Chriſto deferendos, ob illius mirabilia opera, quæ paſſim inuulgabantur: de qua re cùm retuliſſet ad Senatum, obſtinatiſſimè atque pugnaciſſimè tamen à Seiano vrbis Præfecto, tum ab vniuerſo Senatu fuit reclamatum. Adferemus Ioſephi Iudæi teſtimonium grauiſſimum in libris Antiquitatum: poſtremò Iudæorum poſteriorū voces,& atteſtationes, qui miracula Ieſu non denegant, etſi nominis quatuor literarum fabellam adijciant. Mahometus quoque Ieſum cum autoritate ſignorum in mūdum miſſum in ſuo Alchorano teſtificatur: ita vt neque negari poſſint, neque ab vlla virtute creata profecta aſſeri à quoquam potuerint, neque arte magica patrari, neque dæmonum poteſtate, cuius regnum illis deſtruebatur,fieri: nam vt ipſe dixit: *Si Satanas Satanam eijcit, aduerſus ſe diuiſus eſt: quomodo ſtabit regnum eius?* Quod ſi etiam daremus,illa vera nunquam fuiſſe, ſed ab aliquo nebulone conficta,tunc aliud maius miraculum conſurgeret, vt Auguſtinus acutiſſimè deducit, nam hoc eſſet omnium ſignorum ſummum, & miraculum miraculorum, vniuerſum orbem ad Fidem vnius Chriſti crucifixi amplectendam, nullis viſis ſignis accurriſſe.Eſt igitur potentiſſima firmiſsimaque hæc confirmatio à ſignis ad doctrinam ſupernaturalem comprobandam deſumpta, quæ vt ad Fidem excitant, ita ad illam non cogunt, ita vt locus ſit ſpontaneo Fidei ſacrificio. Ita vt Chriſtus Dominus dixerit inexcuſabiles prorſus fuiſſe Iudæos: *Si non veniſſem,* inquit, *& locutus fuiſſem eis,peccatum non haberent,nunc autem excuſationem non habent de peccato ſuo. Si opera non feciſſem in eis,quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent,&c.* Et iterum: *Loquor vobis,& non creditis:opera quæ ego facio in nomine Patris mei, hæc teſtimonium perhibent de me.* Et quod caput eſt, & ſumma confirmationis huius, non tantùm ipſe hac poteſtate edendi ſigna præditus fuit, ſed etiam illam tranſtulit in Apoſtolos: qui prædicauerunt vbique Domino cooperante, & ſermonem confirmante ſequentibus ſignis. Et vt omnem dubitandi rationem amputaret,illam etiam facultatem in auditores Apoſtolorū

Tract.1.ac ſæpè deinceps. *Pſal.71.*

Conditiones ſignorum, & circunſtantiæ multiplices.

Magorum miracula qualia ſint, tum illa.

Euſeb lib.2. hiſto Eccleſ cap.2.

Ioſeph. lib 18 Antiq.cap.4.

Matth.12.

Auguſt.lib. de Ciuit. Dei tom.5

Ioan.15. Iudæi quàm inexcuſabiles de ſua perfidia, teſte ſaluatore. *Ioan.10.*

Marc.vlt. Operationem miraculorum quibus cum Dominus cōmunem fecit, & quare.

Ibidem.

transfundi voluit: *Signa*, inquit, *eos qui crediderint, hæc ſequentur: In nomine meo dæmonia eijcient, linguis loquentur nouis, ſerpentes tollent, & ſi mortiferum quid biberint, non eis nocebit: Super ægros manus imponent, & bene habebunt.* Neque tantùm in diſcipulos & ſectatores Apoſtolorum illam poteſtatem deriuauit, ſed etiã in eos qui non ſequebãtur, neque diſcipuli Chriſti erant, qui tamen inuocato nomine Ieſu, ſigna faciebant: quemadmodum ille, quem Luc. 9. Ioannes narrat Domino, à ſe, & Apoſtolis alijs fuiſſe prohibitum: & Sceuæ cuiuſdam Principis Sacerdotũ ſeptem filij adiurantes à maligno ſpiritu obſeſſos, per Ieſum, quẽ Paulus prædicabat, dæmones expellebant. Quis ergo tantæ nubi teſtium contradicat? aut tantę luci ſignorum ſe opponat? Plura hoc loco dicenda eſſent, niſi ex his quę primis tractatibus lib. 6. protulimus, peti poſſent.

Act. 19.

Tertia Fidei Catholicæ demonſtratio à teſtimonijs Martyrum.

Philoſophus 3. lib. ethicor.

Tertia oſtenſio deſumitur ab inuicta, & heroica fortitudine noſtrorũ, qui pro hac veritate Euangelica vſq; ad ſanguinẽ, mortemq́; truculentã, & ignominioſam decertarunt. Nam cùm omniũ terribiliũ terribiliſsimũ mors ſit, & oẽs ſua natura deprecẽtur mortẽ, eamq́; cauere ac depellere, omni conatu, & virtute contendant, q̃ reperẽ tot viri ſapientiſsimi, pueri innocentes, ac teneræ virgines, ſenes quoq; & omnis ſexꝰ, ætatis atque cõditionis hominũ myriades pro hac doctrina tuenda, incredibilia tormenta, carceres, cruces, ignes, beſtias, gladios, mortẽ deniq; ipſam, tam cõſtanter, tã læto & ſereno vultu, tanta charitate, vt ſuimet obliti pro ipſis lictoribus atq; ſatellitibus preces ad Deũ funderent, perpeſsi ſint: diuinã manifeſtiſsimè indicat virturẽ, Deũmq́ue tormentis, & morte ſuperiorem, in eorũ mentibus inhabitantẽ planè arguunt: vt cuiuſdã Romani Imperatoris, dum martyrio cuiuſdã beſtijs obiecti intereſſet, vox extiterit. *Nullã nationem pro ſuis dijs tã conſtanter mortem ſuſtinere, atq; Chriſtianam.* Iuſtinus quoq; Philoſophus, cũ apud Platonẽ, cuiꝰ doctrinã profitebatur, legiſſet, eos verã religionem colere, qui omni abiecto timore, conſtanter & intrepidè mortẽ oppeterent, vidiſſetq́; Chriſtianos magna animi conſtantia, conſcientiæq; ſerenitate & pace, ad mortẽ rapi, Chriſtianus effectus eſt: vt ipſemet refert in Apologia quadã pro Chriſtianis, & Euſeb. in libr. Eccleſ. hiſtor. & poſteà idem Iuſtinus martyrij coronã eſt adeptus. Quid dicam de ipſis lictoribus, & carnificibus, atq; adeò de ipſis paganis ſpectatoribus, qui plerunque martyris conſtantia, & charitate permoti, ad fidẽ ſuſcipiendam, & martyrij palmã ſimul cũ illis adipiſcẽdam

Traiani, vt eſt in vita B. Ignatij.

Iuſtinus Philoſophus vnde ad Chriſti fidem conuerſus, eodem autore.

Apologia 1. Euſeb lib. 4. eccleſ. hiſtor. c. 8.

inuitabãtur, vt rectè dixerit Tertullian. ſanguinem Chriſtianorũ, ſemẽ eſſe. Tot igitur tormenta tanta animi fortitudine, & illuſtrandæ diuinæ glorię, & charitatis ad ꝓximum oſtendẽdæ tolerata, & tãta ſiti plura pro Chriſto patiendi, vt non tam ipſi tormentis, quàm tormẽta ſibi, & tortores defuiſſe viderentur, non obſcurè demõſtrant diuino ſpiritu fuiſſe perlata: cumq́ue ſupra naturæ vires eſſent, cõgruè doctrinam fidei Euangelicã, quæ tota poſita eſt ſupra naturam, cõfirmabant atque corroborabant, vt iam, & agere, & pati fortia, nõ Romanũ ſit, vt quidã dixit, ſed prorſus Chriſtianũ. Epictetus Arrianus, ex Stoica ſecta Philoſophus celeberrimus, ſcriptis commendauit Chriſtianos, q̃ mortis eſſent cõtemptores: & Hieronymꝰ noſter egregiè dixit: *Niſi fides noſtra vera eſſet, nunquam ſanguine defenderetur.*

Tertull. in apologetico aduerſ. Gentes, in fin 10 2

Propriũ Chriſtianorũ; amplius Romanorum, quid.

Epictetus.

Hieronymus.

Quæ porrò fuerit cauſa profuſionis tãti ſanguinis, paucis aperiã. Nam ex parte Dei, rationes illæ ſunt potiſſimæ, q̃ cùm Chriſtus ſuo ſanguine veritati Euangelicæ ſubſcripſerit, multi eius religionis profeſſores ſtudio imitandi Domini accenſi ſunt, vt ſpontè etiã plurimi ad intrepidã Euangelij confeſſionẽ prodirẽt. Deinde cùm maiorẽ hac dilectionẽ nemo habeat, quàm vt animam ſuam ponat quis pro amicis ſuis, atq; ad illum gradũ Chriſtus peruenerit: tanto ſanguine Martyrum voluit Dominus indicare legem quam ferebat, hominibus diuino ſuo ſpiritu & gratia roboratis, impoſſibilẽ non eſſe. Adhæc docere voluit, ita eſſe amplectendã & colendã virtutẽ, vt ſi apertum in diſcrimen, aut vitæ amittendæ, aut virtutis deſerẽdæ veniatur, potius vitæ, quã virtutis iactura faciẽda ſit. Deniq; cùm per mortem Chriſtus ad beatæ, & immortalis vitæ reſurgendo peruenerit coronam, &, vt Apoſtolus ait, per mortẽ deſtruxerit eum, qui habebat mortis imperiũ, id eſt, diabolum, & liberauerit eos, qui timore mortis per totam vitam obnoxij erant ſeruituti: voluit nos eſſe inſtructos, breuiſſimo mortis compendio ad beatam vitam poſſidendam poſſe peruenire: vt iam non tam ſit mors Chriſtianis formidanda, quàm ipſi, morti, & diabolo ſint formidabiles.

Rationes quãobrem tantus ſanguis Chriſtianorum effuſus ſit.

II. Ratio, ex parte Dei. *Ioan. 15.*

III. Ratio.

IV. Ratio, & poſtrema.

Hebr. 2.

At ex parte Diaboli, & Mundi tantus ſanguis fuſus eſt, eo quòd diabolus regnum ſuum per illos euerti cerneret, idolorum cultum concidere, ſuperſtitiones omnes, & fraudes, quibus homines dementabant, detegi, extinguiq́ue omnino. Præterea Iudæi moleſtiſſime ferebant eorum legem abrogari: Gentiles ſua ſimulachra, deoſq́ue innumeros per vnius Chriſti cultum exſcindi, eorumq́; tenebras pluſquàm

Ex parte diaboli, ratio prima.

Secunda.

Cymmerias, Ægyptiaſve inducta Euangelica luce diſpergi atque diſſipari: Philoſophi, & Sacerdotes, quod animaduerterent eorum dogmata, compendia ſiue emolumenta, atque adeo autoritatem concidere.

Tertia.

Denique vniuerſus orbis nouitate Fidei deterritus, & male habens, antiquas, & auitas religiones de medio tolli: legemque, ſenſum & carnem reprimentem, atque coercentem, introduci ſub ſpe quorundam inuiſibilium bonorum, quæ in hac vita poſſideri nō queunt, ſed in alia conferenda promittuntur, in nomen Chriſtianum armatus fuit, ſæuireque cœpit, & omne genus tormentorum excogitare, atque illis ad extinguendam noſtram gentem, & reprimendam ferocire. Sed hac via atque ratione mentita eſt iniquitas ſibi, & gens Chriſtiana mirum in modum aucta, & propagata fuit, vt intelligas dictum Prophetæ verum eſſe, Non eſt ſapientia, non eſt prudentia, non eſt conſilium contra Dominum.

Pſal. 26.

Prou. 21.

Quarta demōſtratio Fidei Chriſtianæ ab eius autore, Chriſto Domino. Chriſti actiones vt eſſe pateant diuinæ ſimul, & humanæ.

Quarta oſtenſio fit, à dignitate autoris, id eſt, Chriſti Domini, qui perfectus ſimul Deus atque homo fuit, nam & Dei, & hominis actiones, & proprietates expreſſit atque exercuit. Vt enim pyrus inſita pomo, poma atque pyra producit, neque quiſquam agricultoræ peritus admiratur, cum nouerit id ſecundum naturam arte adiutam eſſe. Ad eum modum humana natura Filio Dei inſita non tantum diuinos miraculorum fructus edidit, ſed etiam humanitatis fructum protulit. Quid dicam de incomparabili eius doctrina, quæ in diſceptationibus ſemper emicuit, & aduerſarijs ſilentium impoſuit, & ad canendam cogebat palinodiam? Eademque ſapientia multa eorum, quæ tum ſibi viuenti, tum morienti, tum poſt mortem reſurgenti, & quæ Eccleſiæ ſuæ vſque in finem ſeculi erant euentura, manifeſtiſſimè prædixit, vt nullus, etiamſi maxime velit, id poſſit denegare: hoc ſane manifeſtè arguit diuinitatem eius. Quid dicam de vitæ ſuæ innocentia, irreprehenſaq; morum ſanctitate: qui ſolus tam vere, quam alacriter dixit: *Quis ex vobis arguet me de peccato?* Nam qui ad remittenda peccata à Deo in mundum deſtinatus fuerat, ab omni peccato ſuaptè natura debuit eſſe alienus: ita vt ſi ſanctiſſimos, tum Veteris, tum Noui Teſtamenti viros cum vno Ieſu conferas, Solem Meridianum cum candelæ lumine conferre videaris.

Eiuſdem admirabilis doctrina.

Ioan. 8.

Idem cur natura impeccabilis.

Nam Gentiles abſurdum eſt cum illo componere: etiamſi Philoſtratus, & Hierocles Pythagoricus ſuum magum, ſiue Philoſophum Apollonium Tyaneum in cœlum vſque extulerint, & cum Chriſto componere tentauerint: ſed quam feliciter illis ceſſerit, res ipſa indicat.

Philoſtrati, & Hieroclis, Philoſophorum Apollonium Tyaneū Chriſto exæquantium inſtitia ſtoliditas.

Vniuerſus enim orbis Ieſum Deum perſonat, & colit: Apollonij nec nomen quidem, niſi pauculis eruditis, notum eſt. Quanta vero temeritas ſit, hominem magicis artibus præditum, & totum orbem ſtudio diſcendi peragrantem, & ſigna quædam mirabilia ad alendam curioſitatem edentem, magniſq; peccatorum ſordibus madentem, cum vno Ieſu, Deo, & homine, atque adeo mundi luce componere, tibi cogitandum relinquo. Tentauit etiam Xenophon Cyrum inſtar iuſti Imperatoris depingere: ſicut Cicero in ſomnio Scipionis, Scipionem Africanum deſcripſit. Plato vnius Socratis præceptoris vitam, atq; doctrinam ſuis ſcriptis commendauit, boni, & ſapientis viri formam, & imaginem nobis exprimens: ſed quis neſciat, illos multis peccatis ſubiacuiſſe, multorum criminum reos extitiſſe, multa ignoratione laboraſſe, defectib. multis ſubiectos, vt plane agnoſcas homines nudos fuiſſe, & imperfecta multa, tum in vita, tum in doctrina, tum deniq; in Imperio adminiſtrando commiſiſſe, neq; ſcriptores in illis commendandis, aliquid ſupra homines cogitare potuiſſe.

Humanorum ſcriptorum multiplex defectus.

Quinta demonſtratio à Sibyllis.

Quinta oſtenſio eſt, ab externis Sibyllarum teſtimonijs, quæ non minoris erant apud Gentiles autoritatis, quam apud Iudæos Prophetæ: de quib. Iuſtinus Martyr, Lactant. & Auguſt. proferunt teſtimonia, & Clemens Alexandr. in Strom. libris producit ex traditione Pauli Apoſtoli teſtimonium exhortantis Gentiles, vt Sibyllinos libros legerent: quod non minus in illis, quam in Propheticis voluminibus, myſteria Chriſti prædicta inuenire poſſent. Neq; hoc loco plura mihi addenda ſunt, quoniam lib. 2. tractatu quodam multa de Sibyllis attigimus.

Iuſtin. contra Thryph. in 2. Lactant. li. 1. ca. 16. Aug. multis in locis. Clem. Alexan. li. 6. Strom. in 2. Tract. 13.

Sexta ab externis teſtimonijs.

Sexta oſtenſio ducitur à teſtimonijs externorum hominum, & maxime ab ipſis inimicis, & capitalibus hoſtibus dæmonibus. Nam & in Euangelio legimus, ſæpius dæmonia teſtimonium protuliſſe de Chriſto: *Quid nobis, & tibi Ieſu Nazarene? veniſti perdere nos? ſcio te qui ſis, ſanctus Dei.* Porphyrius Hecaten deam de Chriſti anima conſultam, reſpondiſſe ſcribit: *Viri pietate atq; doctrina præſtantis anima fuit illa, in cœlumq; conſcendit.* Nōnulla Appollinis oracula Chriſti gloriam teſtificantia, & diuinitatem, ab illo, vel inuito prolata ſunt. Nam Myleſij Apollinis oraculum Chriſtum prodigiorum effectorem, vereque ſapientem fuiſſe tradidit. Verum illud grauiſſimum eſt te-

Luc. 4.

Porphyrius. Hecate deæ de anima Chriſti reſponſum. *Act. 1.*

ſtimonium, quod inſtante Chriſti aduentu paulatim oracula, & reſponſa, quæ dæmones in diuerſis locis reddebant, exareſcere cœperunt, vt etiam ipſe Cicero admiretur, & Poëta Venuſinus cecinerit:

Cic. lib. 1 de diuin. Horat. Plutarch.

Iam pridem ceſſant oracula Delphis;

Et Plutarchus librum ediderit de oraculis deficientibus. Vt enim Chriſtus teſtimonium à dæmonibus redditum ſibi, refutauit, & ſolus ipſe verus Deus, & Patris oraculum, vt nos alloqueretur, & ſalutaria reſponſa daret, ad nos venit, propterea merito voluit omnem oraculorum Fidem, eneruari, autoritatemq́; eorum cócidere. Adeo vt Gregorius Thaumaturgus apud quendam Symmyſtem in Alpibus pernoctans oraculo Apollinis reſponſa ibi dantis, ſilentium indixerit: rurſusq́; rogatus ab eo, qui illum exceperat, per literas loqui præcepetit: vt non niſi ad imperium diſcipuli Chriſti, & ſileret, & loqueretur: quemadmodum teſtatur Euſebius in libris hiſtoriæ Eccleſiaſticæ.

Oraculis eur ſilentia aduentu ſuo impoſuit Chriſtus.

Gregorij Thaumatur. in Appollinem imperium, & ius.

Euſeb lib. 7. hiſt Eccl. c. 25

Septima oſtenſio ſit, ab hiſtoricis, ſiue Euangeliſtis, qui dicta, & geſta Chriſti conſcripſerunt: hos enim magna ſapientia voluit Dominus Ethnicos fuiſſe, aut Gentiles, ſiue Iudæos, qui in hiſtoria conſcribenda clarerent, quemadmodum primo libro oſtenſum fuit, ſed viros ſimplices, & orationem impolitam atque inaffectatam ſectantes, ne aliquid Fides noſtra eloquentiæ deberet: qui propterea Euangeliſtæ omni acceptione, Fideq́ue digni exiſtunt, quod ſimpliciter, rudiq́; ſermone res præclaras, illuſtres, omnemq́ue intelligentiæ humanæ exuperantes captú enarrauerint, nihil addentes de ſuo, nihilq́ue ſubtrahentes, etiam eorum, quæ notam aliquam etiam ipſi ſuo magiſtro inurere poſſe viderentur: nam iniurias illatas, mortemq́ue Crucis acerbiſſimam à Iudæis hoſtibus inflictam, fuſiori ſermone proſecuti ſunt, myſteria vero atque miracula, quę ad gloriam eius illuſtrandam ſpectabant, breuiſſimo ſermone, & quandoque vno, aut altero verbo perſtringunt. Adde quod diſcipulorum eius ruditatem, craſſitiemq́; non diſſimulant: peccata, vel ambitionis, vel abiuratæ Fidei, vel timidæ fugæ non celant. Item conciues ſuos Nazarenos eum in montem compuliſſe, quo illum inde præcipitem darent, & ſuos veniſſe, vt eum tenerent, dicebant enim: Quoniam in furorem verſus eſt: fratreſq́ue ſuos illi fidem non habuiſſe, apertiſſime deſcribunt. Nam hæc etſi aliquo modo dignitati eius derogare videantur, plurimum tamen eius doctrinæ arrogant atque conferunt, vt

Septima demonſtratio, veritatis noſtræ Fidei ab ſimplicitate ſcriptorum.

Prolego. 2.

Chriſto quæ minime pepercerint, ac ne ſibi quidem ipſis Apoſtoli, & Euangeliſtæ in ſua narratione.

Luc. 4. Mar 3. Ioan 7.

videlicet intelligant omnes fidem Ieſu fauore ac præſidio fratrum, & cóſanguineorum ſuorum qui illi repugnabant, minimè auctam. Denique illud me maxime permouet, & in admirationem rapit, quod homines omni eruditionis ſecularis cultu deſtituti, & ingenijs craſſis præditi, artiumq́ue contemptibilium profeſſores, vitam Domini Ieſu, quæ omnem non ſolum hominum, ſed & Angelorum mentes, cogitationeſq́ue excellit, contexere potuerint. Quid enim, ſi perſonam ſpectes, altius, aut maius cogitari poteſt, quam is, qui ſimul Deus eſt, & homo? cuius conceptio tota plane diuina fuit, & per Spiritum ſanctum, natiuitas præſtantiſſima, nempe ſeruatis illibatæ matris virginitatis clauſtris: per quā, ſicut & per conceptionem, differt à reliquis omnibus hominibus. Vita eius principis exiſtimatur excellentiſſima, quæ omnia bona ſua cum ſubditis cómunia habet: & quando legem, quam ipſe tulit, primus ſeruat: quod Chriſtus præſtitit. Nulla lex perfectior, quam illa, quæ docet perfectionem Adæ communicatam, & peccato noſtro perditam, recuperare, & conſeruare. Mors nulla, neque præſtantior, neque glorioſior, quam illa, quæ pro Republica ſuſcipitur: at illa Chriſti non pro vna Republica, aut vna gente, ſed pro vniuerſis hominibus, quibus peccatum Adæ, nocuit, ſumma cum charitate Patri oblata fuit: quam poſt triduum conſecuta eſt victrix mortis atque triumphatrix reſurrectio. Nullus bellator fortior, quam ille, qui vincit ſummos inimicos: at Chriſtus dæmones, quibus non eſt poteſtas ſuper terram quæ comparetur, & quibus nos capitaliores non habemus inimicos, deuicit atque debellauit, nobiſq́; pedibus noſtris conterendos ſubiecit: nullus Rex maior, quam qui toti orbi, & perfectiori parti hominum, hoc eſt, nobiliſſimis animabus, tum credentibus, tum beatis dominari poteſt. Nullus etiam admirabilior Rex illo qui à morte ſua incipit regnare, & in perpetuum regnat, cum cæterorum hominum regna ſua morte terminentur: nullum vero regnum fortius aut florentius eo, quod ipſis tribulationibus, & perſecutionibus, tam internis, quam externis, indies augetur, & locupletatur. Cætera enim regna mutuis bellis extinguuntur, & concidunt. Adeo vt talem ac tantum Prophetam, Regem, Deumq́ue, hominemq́ue tanta vitæ innocentia, miraculiſque coruſcantem, ne cogitatione quidem cócipere potuiſſent Euangeliſtæ, nedum eum deſcribere, ſi humano tantum ſpiritu hiſtoriam

Chriſti magnitudo.

Chriſti mortis conditiones.

Heb. 5. & 9.

Eius in dæmonem poteſtas. *Iob 41.*

Chriſti Regis regnique excellentia.

Euan-

Euangelicam contexuiſſent. Vt plane efficax,& fortiſſimum argumentum Fidei doctrinam confirmans, ab ipſis Euangeliſtis deducatur.

Octaua demõſtratio fidei noſtræ ab Euangelicæ legis præſtantia.

Octaua oſteoſio eſt, ab excellentia legis Euaogelicæ, quæ omnem debitum Deo cultum ab homine exigit: quæ non tantum Fidem,& ſpem totani in eo collocandam, & amorem præcipit, ſed etiam omnia debita proximo officia ampliſſime reddi iubet ac dictat: & quemque ſibi vim facere, & appetitiones omnes, cupiditateſque comprimere docet: adeo vt ſi quis ad præſcriptam Euangelij formam vitam inſtituat, nullus eſſe poſſit neque maior Dei cultor, & vtiliratum proximi amator ardentiot, aut qoi magis interiotem hominem ſuum, ſiue exieriotem compouat.

In duobus humanæ vitæ cardo verſatur.

Nam vt (verbi gratia) aliquid de Fide in Deum dicamus, duo ſuut, in quibus humanæ vitæ cardo verſatur: alterum, quale fuerit huius mundi principium: ex quo prouideotia cognoſcitur: alterum, an poſt hanc, qua fruimur, vitam, alia futura ſuperſit: ex cuius cognitione vera religio deriuatur, & ab vtriuſque vera notitia, honeſtæ vitæ ratio, moreſque integri proficiſcuntur. Nam qui muudum genitum exiſtimant, conſequeuria ratiouis, vt deſertiſſimus Philo docet, prouidentiam ſtatuit: porro qui hanc ſtatuit, facile ad numinis voluntatem ſuam vitã cõponit, quod poſt hauc vitam exiſtimat beuefactorum, malefactorumque illi reddendam rationem.

Philo lib. de Monarchia.

In mundi aſſertione æternitas.

At qui mundum æternum credit, & ingenitum, nullam cõditoris curam ſuper eum vigilare concedet: quid enim Deo cum mundo, ſi non eſt eius factor? Hinc ſapientes vniuerſi, qui Dei prouidentiam ab orbe expulerunt, non ab vno artifice, ſed ex atomis, aut alio temerario concurſu mundum conflatum aſſeruerunt.

Negantes diuinam prouidentiam, viros eſſe bonos nõ poſſe.

Qui vero Dei prouidentiam tollit, qua ratione vitam recte inſtituet ſuam? Hinc ſemper apud credentes prouidentiam, honeſtiſſimi quique atque integerrimi, apud non credentes profligatiſſimi ac perditiſſimi extiterunt: magnumque profecto eſt, ſibi quemque perſuadere quod agat coram oculis cuncta cerneotis, perindeque eſt nullam religionem colere, aut ita colere, vt nullam prouidentiam eſſe credamus.

Christianæ Philoſophiæ prærogatiua ſingularis.

Hæc duo humanæ vitæ principia, Philoſophis aut ignota, aut parum comperta, atque explorata fuerunt, neque tanta, quanta oportebat animi fortitudine aſſeuerata. Chriſtiana vero Philoſophia in prima ſententia ſacrorum Bibliorum, & primo articulo Symboli, mundi generationem, & cooditionem deſcribit, animorum vero immortalitatem, mundiq; procurationem, atque aliam vitam, nulla non pagina ſacrorum voluminum cantat, atq; celebrat.

Gen. 1.

Legis Euangelicæ cum legibus humanis, Chriſtique legislatoris cum cæteris legislatoribus contentio.

Iam vero ſi legem noſtram Euangelicam cum cæteris ab hominibus traditis legibus componas, cæteroſque legislatores cum vno legislatore CHRISTO confeſſas, tantum inuenies diſcrimen, quantum inter diuina, & humana, vel inter primas lineas, & viuos colores. Teſte namque Athenæo, Minos legislator Theſeum Athenienſem adamauit. Rhadamantus, vt Libycus eſt autor, Thalum puerum deperijt. Demetrius Phalereus, grauiſſimus legislator, ſua vitia habuit: aderant enim teſte Athenæo, taciti ad mulieres congreſſus, & nocturni adoleſcentium amores. Periander Corinthius, vnus è ſeptem Sapientibus, cum Melyſſæ, cadauere (quod horrendum eſt dictu) commixtus fuiſſe dicitur. Socrates ad puerorum amores propenſus fuit: quos excuſantes Plato, & Alcibiades, in neſcio quas animi pulchritudines retorquent: eos tamen impuros atque obſcœnos extitiſſe, teſtatur Lucianus in Eunucho. Plato Stellam adoleſcentulum adamaſſe ſcribitur, & Febri amores illi impingit Lucianus. Quid dicam de Pythagora, aut Ariſtippo, aut Zenone, aut denique de illo magno Theologo Orpheo? quem infandæ libidinis autorem tradit Ouidius in libris Metamorphuſeos: vt omnes illos, quos tanquam luminaria quædam, atque legum latores habuit Græcia, obſcœnis voluptatibus, atque grauiſſimis delictis contaminatos fuiſſe intelligas.

Athen. li. 13. cap. 27.
Libycus.
Athena.
Lucianus.
Idem.
Ouid. lib. 10 Metamor.

Nona demonſtratio veritatis Fidei noſtræ.

Nona oſtenſio accipitur ab ſtabilitate, conſtantiaque Chriſtianæ religionis. Nam ſi ex hominibus fuiſſet conſilium Chriſtianæ Fidei, iam diſſolutum eſſet; quoniam vero ex Deo fuit, ſolui non potuit. Nam vt omnis plantatio, quam nõ plantauit Pater cœleſtis, eradicabitur: ita quam ille plantauit, excidere eſt impoſsibile. Hinc Chriſtus Dominus dixit: *Non præteribit generatio hæc, donec omnia fiant. Cœlum, & terra tranſibunt, verba autem mea non præteribunt.* Et alio loco vocat legem ſuam, Teſtamentum Nouum æternum. Et Iuſtin. Martyr in dialogo contra Thryph. Iudæum, pulchre ſcribit: *Quod autem nos in Ieſum credentes, nemo terrere, aut domare valeat, apparet quotidie. Cum enim obtruncemur, crucifigamur, obijciamur*

Act. 5.
Matt. 15.
Matt. 24.
Matt. 26.
Iuſtin. to. 2.
Chriſtianorũ robur quantum, teſte Iuſtino.

mur

mur beſtijs, & alijs tormentis tradamur, tamen à confeſſione non diſcedimus: ſed quanto magis in nos ſæuitur, tanto plures pietatem, Fidemq́ per nomē Ieſu profitentur: haud ſecus quam ſi quis vitem putatione prouocet ad vbertatem: nam vitis plantata eſt à Deo, & Chriſto eius populus. Sic ille. Quod autem hæc firmiſſima ſit ratio, illud maxime oſtendit, quod cum Deus ſit honoris, & gloriæ ſuæ zelator ardentiſſimus, & gloriam ſuam alteri non tradat, cum nec ſuperbiam Luciferi in cœlo, quē inde præcipitem dedit, ſuſtinere potuerit, Pharaonem vero arrogantem, ſecumq́ue decertantem, mari Rubro ſubmerſerit, & Nabuchodonoſorem ſibi, & ſuæ ſtatuæ aureæ honores diuinos tribui volentem, in beſtiam commutauerit, ſemperq́ue diſperſerit ſuperbos mente cordis ſui: Chriſti tamen doctrinam, gloriam, regnum, & patrem ſibi cum Deo diuinitatem tribuentem (quod niſi verum eſſet, omnia, tum hominum, tum dæmonum flagitia, & ſcelera ſuperaret) non ſolum ſuſtinuit hactenus per annos, M.D.LXX. ſed etiam gentem hanc Fidem profitentem, magna ſapientia, virtutumq́ue omnium ſupellectile, innocentiſſimaq; vita, ſed & edendi ſigna poteſtate decorauit atq; illuſtrauit. Ita vt ſi populus Chriſtianus deceptus eſſet, poſſet merito Deo obijcere: *Domine, ſi decepti ſumus ab alio, quam à te qui tot ſignis doctrinam Chriſti confirmaſti, nequaquam ſeducti ſumus.*

Chriſti diuinitatis ex zelo Patris confirmatio.
Eſa 42.
Eſa. 14.
Exod. 14.
Dan 3.
Dan. 4.
Luc 1.
Richard. li. 1. de Trin. c. 2.

Decima demonſtratio veræ Fidei a ſanctitate profeſſorum eius.

Decima demonſtratio ſumitur à puritate vitæ, & integritate, quam Chriſti cultores profitentur, quam plane præſtare, niſi gratia Dei, & Spiritus Chriſti adeſſet, impoſſibile eſſet. Eſt enim prorſus ſupra humanæ naturæ vires poſita, & prorſus diuina, vt diuinæ propterea doctrinæ merito atteſtari poſſit. Nam quod quis libenter ſuſtineat omnib. bonis propter Chriſtum ſpoliari, inimicosq́ue proinde, ac ſe ipſum diligere, perindeq́ue illis, ac ſibi ipſi benefacere, naturæ vero ſuæ deprauatæ motus comprimere atque coercere, in tribulatione vero cōſtitutum Deo gratias agere, lętoq́ue atque ſereno animo quæ admouentur tormenta perferre, mortemq́ue ſubire pro Chriſti nomine, glorioſum ſibi ducere: diuinam profecto Spiritus ſancti in nobis habitantis virtutem prodit, vt illam ad naturam humanam per virtutes humano ſtudio acquiſitas referre non poſſis. Fieri enim non poteſt, vt arbor mala bonos fructus proferat: aut quod natum eſt ex carne, ſpiritus ſit. Hanc vitæ integritatem atque puritatem, vel ipſi Gentiles agnouerunt: vnde Plinius Iunior, Traiani iuſſu in Chriſtianos inquirens, eos peculiari epiſtola ad Imperatorem ſcripta, de puritate, & innocentia vitæ commendat. Iam quid dicam de his, qui in monaſteria, vel in eremos, vitæ purificandæ gratia ſe recipiunt, & vitam prorſus Angelicam in corpore terreno degunt? Quid de ijs, qui virginitatem colunt, & in carne præter carnem viuunt, & aliorum obedientiæ ſubditi arctiſſimam paupertatem profitentur? hæc enim vitæ traducendæ ratio non tantum rationem gratiæ communem, ſed etiam inſigne munus, & copioſum Spiritus ſancti demonſtrat, atque ob id teſtimonium reddit Euangelicæ veritati: nunquam autem vlla gens tantopere coluit has excelſas, & heroicas virtutes: imo multæ ne nomina quidem earum agnouerunt, quod nimirum ſupra omnem naturæ facultatem longè ſint poſitæ.

Matt 7.
Ioan. 3.
Plinius Iunior.

Vndecima demonſtratio ab infelici exitu perſecutorum Eccleſiæ.

Vndecima oſtenſio capitur à diuina prouidentia, quæ horrendos, infeliceſq́ue exitus perſecutoribus Chriſtianæ religionis intulit. Nam Iudæi, & templo, & ciuitate, & patria expulſi, per vniuerſum diſperſi peregrinantur orbem. PILATVS, qui iniquam in CHRISTVM ſententiam tulit, manus ſibi iniecit: vt teſtis eſt Euſebius. HERODES ANTIPAS, qui Ioannem decollauit, & Chriſtum irriſit, à Caio eſt Lugdunum Galliæ relegatus, donatis omnibus eius bonis Agrippæ Herodiadis vxoris fratri. HERODES AGRIPPA ab Angelo eſt necatus, vt teſtatur Lucas in Act. CALIGVLA coniuratorum vulneribus confoſſus eſt, autore Suetonio. CLAVDIVS veneno vxoris Agrippinæ interijt. NERO, ſententia lata per Senatum, vt nudus per publicum duceretur, furca collo eius inſerta, virgisq́ue ad mortem cæderetur, atque ita è ſaxo præceps daretur, ſe ipſum fugiens gladio transfixit adiuuante Sporo. DOMITIANVS in cubiculo à ſuis miniſtris, conſcia vxore Domitia, vulneribus confoſſus eſt. TRAIANVS reſolutione membrorum, & ſtupore corporis, & intercute repletus, apud Selinuntem Siciliæ vrbem extinctus eſt, vt tradit Dio Caſſius. HADRIANVS primùm ſanguinis fluxu, deinde pthiſi, demum hydropiſi confectus, venenum à Medico, & gladium à ſeruis, vt ſe interimeret, popoſcit; & tandem cibi, potusq́ue inedia, ex conſilio Medicorum, vt refert Ælius Spartianus, extinctus.

Pilatus.
Euſeb. lib. 2. hiſt. Eccl. c. 4.
Ex Ioſeph. lib. 18. Antiquit. cap. 14
Herodes Antipas.
Ma. 14.
Luc 23.
Act 12.
Herodes Agrippa.
Caligula.
Sueto. in vita ipſius cap. 58.
Sueto. in vita cap. 44.
Sueto in vita cap. 49.
Claudius
Nero.
Sueto. cap. 17. eius vita
Domitianus
Traianus.
Dio Caſſius.
Hadrianus.
Euſebium.

VALERIANVS, bello in Saporem Regem Perſarum illato, viu⁹ ab eo eſt captus ita vt eius tergo pro ſcabello vteretur aſceſurus equum: quem ſcribit Euſebius in ſermone ad conuentum ſanctorum, exco-

Valerianus.
Ælius Spartia.
Trebellius.

riari

Gallienus.

riari à Rege iuſſum. GALLIENVS, filius Valeriani atrociſſimas rebelliones pertulit, adeo vt ſcribat Trebellius, eius ſeculo triginta numero alios alijs in terris exercuiſſe imperium: in quibus & fœminæ eſſent quędam Romano nomini illudentes.

Aurelianus.

AVRELIANVS à ſuis amicis inter Byzantium, & Heracleam, poſtquam fulmine territus fuiſſet, confoſſus eſt.

Diocletianus.

DIOCLETIANVS, cum intra fauces vim vermium prorepentium, & fœtentium ſentiret, ita vt locum inficeret, more canis latrans, miſeram, & blaſphemam animam euomuit, vt teſtis eſt Ioannes Zonaras, & Nicephorus.

Ioan. Zonar. Niceph lib. 7. cap. 20.

Maximianus.

MAXIMIANVS Herculeus, Diocletianiq; collega, laqueo ſibi vitam abrupit.

Maximianus Galerius. Euſeb lib 8. hiſt Eccl. c. 18.

MAXIMIANVS Galerius, per totam Aſiam decennalem in Chriſtianos ſæuitiam exercuit teſte Euſebio: ſed vlcere in pectore innato, vermes, & puruleõta materia, & fœtida ebullire cœpit, ita vt nemo ferre poſſet fœtorem: bine pleroſque medicorum occidit: quorum vnus illi in memoriam reuocauit, tanta in ſeruos Dei, & Chriſtianos egiſſe, & quod inde eſſent ſibi remedia poſcenda. Vnde cœpit in ſe reuerti, treſque leges in fauorem Chriſtianorum fruſtra tulit. Tandem corpore ex penetralibus conflagrante, confitenteq; quod propter præſumptam in Chriſtum inſaniam hæc pateretur, animam efflauit: vt eodem libro ait Euſebius.

Idem cap. 19.

Maxentius. Idem li. 9. c. 9.

MAXENTIVS tyrannus incidit in foueam, quam Conſtantino fecerat, & in flumine Tiberis præceps factus perijt.

Licinius Craſſus.

LICINIVS CRASSVS cum in Chriſtiana religione, quam ſimul cum eo Conſtantius ſuſceperat, non perſtitiſſet, ad Chriſtianos perſequendos conuerſus, à Conſtantino ſemel & iterum ſuperatus eſt, atque eius mandato interfectus, præter vlcus fiſtuloſum & inſanabile in pudẽdis, vnde vermiculario ſpirabat ex adipe ſucculento: vt refert idem Euſebius.

Iulianus Apoſtat. Euſeb. li. 2. de vita Conſtan tini. & Sozomen li. 1 hiſt. Trip ca 6. Theodor li. 6. hiſt. Tripar. cap. 46.

IVLIANVS APOSTATA, à Perſa quodam dolo ductus in deſerta, conto traiectus perijt: vel, vt alij volunt, ſagitta de cœlo miſſa vulneratus, & pugillum cruoris in aerem proijciens, in nefariam vocem erupit, dicens; Galilæe viciſti.

Conſtantius Arrianus. Theodoritus. Zonaras.

CONSTANTIVS ARRIANVS in bello contra Scythas ſuperatus eſt, & vt ait Theodoritus, in domo cuiuſdam inter paleas latitans combuſtus eſt. Teſtatur Zonaras in Valente ſanctum Iſaacium illi in Scythas, Thraciam, & Macedoniam incurſantes proficiſcenti, ſpiritu prophetico dixiſſe, Catholicis vt Eccleſias redderet, alioqui inde non reuerſurum. Cumque impius his verbis permotus, iuſſiſſet virum ſanctum aſſeruari, donec rediret, reſpondit ſanctus: Si inde redieris, nõ eſt locutus per me Dominus.

Valens.

VALENS in bello contra Gothos ſuſcepto, cum ſagitta ſaucius fugeret, & ob dolorem nimium ſæpè equo laberetur, ad cuiuſdam villulę caſam deportatꝰ eſt: quo perſequentib. Barbaris, & incenſa domo, ſepultura quoque caruit: vt Hieronymus in additamentis ad Chronicon Euſebij teſtatur.

Hieron. to. 2. oper. Euſeby Cæſarienſ.

Valentinianus Iunior. Ruffin lib 11. Eccl. hiſt. c. 31.

VALENTINIANVS Iunior, à Iuſtina matre hæreſi Arriana corruptus, orthodoxis aduerſari cœpit: ſed Maximi, & Eugenij tyrannorum potentia perterritus, laqueo ſibi mortem conſciuit.

Theodoricus Oſtrogothorum Rex.

THEODORICVS Oſtrogothorum Rex, Arrianus, qui Ioannem, & Symmachum, Seuerinumque Boëtium interfecerat, dum cœnanti ſibi prægrandis piſcis caput eſſet oblatum, diuino oſtento in eodem capite Symmachi à ſe interfecti caput atrocia minitans repræſentatum fuit: vnde miſere mortuus eſt: cuius animam vidit quidam eremita (vt teſtatur Gregorius in dialogis) à B. Ioannis, & Symmachi animabus aſſociatam, in Vulcanum Inſulam, & ſulphuream foueam præcipitem datam.

Greg li. 4 dialog. c 30. to. 2.

Quid dicemus de hæreticis, & Apoſtatis?

Simon Magus hæreſum fator primus fuit. Simon Magus.

SIMON MAGVS, primus hæreſum inuentor, Petri precibus cum inaniter volare tentaret, præceps factus, & cruribus fractis, infeliciſſime perijt.

Lucianus.

Mordaciſſimus ille LVCIANVS, deorum, hominumq́ue adlatrator, & legis Chriſti, quam profeſſus fuerat, irriſor, canum morſibus laceratus interijt: vt autor eſt Suidas.

Suidas. Sedulius. Arrius. Arrij qualis interitus.

Quis neſciat quas pœnas luit ARRIVS, de quo cecinit Sedulius:

Hac eſt vera fides, hanc ſpreuit habere ſalutem
Arrius infelix, qui curua per auia rectum
Flectere niſus iter, foueam dilapſus in atram,
Corruit, & tetri merſus petit ima profundi,
Tam vacuus ſenſu, iuſta quam tempore pœna
Viſceribus fuſis vacuus quoq; ventre remanſit.
Demens perpetui qui non imitanda parentis
Iura caducorum gradibus ſimulauit honorum.

Neſtorius.

NESTORIVS, lingua à vermibus corroſa, ad ſempiterna ſupplicia maiores pœnas luiturus migrauit: quemadmodum teſtatur Nicephorus.

Niceph. li 14. cap 30.

Septima ac poſtrema demonſtratio.

Duodecima ac poſtrema ſit oſtenſio, à tractu totius mundi ad Chriſtum crucifixum Fide ſuſcipiendum, & colẽdum. Nam quanam quęſo, reſpondeant mihi aduerſarij Chriſtianæ religionis, virtute trahebantur? Non quidem ſenſu, neque rationibus: quid enim ab ijs magis remotum, quam dicere Deum Crucifixum, Deũ mortuum, Deum ſepultum? Non voluptatibus, aut licentioris vitæ conceſſione: nam ad cruciatus, & perhorrenda mortis ſupplicia

Quod nulla alia prorſus quã diuina vi, & potentia mundus ad Chriſtum perductus ſit.

per legem, quæ nullum crimen admittit, inuitabantur. Non Tulliana eloquentia: rudes admodum erãt, & huiuſce rei expertes Apoſtoli. Non principum armis: Imperatoria edicta, quæ etiam æreis tabulis inſculpebantur, omnibus in Chriſtum, blaſphemijs plena erant. Non vulgi fauore: à pueris, ab indigniſſimis mulierculis flagitioſiſſima in Chriſtũ cõmenta canebantur in foro. Non conſuetudine: orbis enim aduerſis moribus iam conſenuerat. Non dignitate autoris: quid enim indignius, quam filium fabri, in ligno Crucis pendere in medio latronũ, vt Iudæis eſſet ſcandalum, gentib. ſtultitia? Non legis facilitate: quid enim magis durum, aut cõtremiſcendum, quam inimicos diligere, quam carnem reprimere, & ſcelera admiſſa ad aurem Sacerdoti confiteri? Non otio, aut externa pace: omnis generis hoſtes, & externos, & inteſtinos nũquam nõ habuit Chriſtiana Reſpublica. Non caſu, & temeritate: diu ſtetit orbis in huius religionis examine, antequã illam Cæſares amplecterentur. Non fato: fata animis immortalibus non imperant. Non conſtellatione: nulla ſyderum configuratio tot ſeculis tã multas prouincias afflare potuiſſet. Non vehementi cogitatione: quam pauciſſimos videas, qui vehemẽter cogitare ſoleant. Qui pro Chriſto mortui ſunt, myriades myriadum. Non magicis artibus, atq; miraculis: nam Apollonius Tyaneus, hominum ſtupor, quotam orbis portionem ad ſe traxit? aut quot ſapientes pro eo mortui ſunt? aut quis pro illius gloria, vel ſanguinis guttulam profudit? Non illuſionibus: quis enim non vereatur dicere, Paulum Tarſenſem, Clementẽ Alexandrinum, Dionyſium Areopagitam, Iuſtinum martyrem, Tertullianum, Cyprianum, Baſiliũ, Gregorium, Hilarium, Ambroſium, Hieronymum, Auguſtinum, & perſimiles multos, ſapientiſſimos, & ſanctiſſimos viros illuſos fuiſſe? Non ſanctitate, probitateque morum: quomodo enim ſanctus erat, qui ſe Meſſiam, Deiq; Filium ac Deum eſſe dicebat, ſi non erat, vt Ethnicus putat? Non vi Angelorum cœleſtium: quomodo enim cœlites illi crucifixi hominis impiam, ac nulla ratione ferendam blaſphemiam fouere vellent? Non deniq; cacodæmonum opera: quis enim ſe, aut ſua regna demoliatur?

Matt. 13.
Infra 27.
1. Cor. 1.
Matt. 5.
Iacob. 5.
Fata in quos nullam habent poteſtatem.

Vides igitur, diuina virtute, tanquam magnete quodam potentiſſimo, tractos eſſe homines ad agnitionem, & cultũ Chriſti. Deinde perpende, multas ex ijs, quas propoſuimus, oſtenſiones magnum pondus ad Chriſti religionem amplectendam ac retinendam habuiſſe? Cum igitur ſola Chriſti Eccleſia diſputandi ſcholam omnibus aperiat: ſola perſecutionibus ſit aucta, & locupletata: ſolam illam reformident, & pertimeſcant dæmones: in illa ſola ſemper dæmon hæreſes ſerat, tanquam vermes in perfecto pomo: atq; ea ſola in finem vſque ſeculi ſit duratura: profecto apertiſſimis, & inuictiſſimis rationibus colligimus, eius autoritatem eſſe ſacroſanctam: Fidem eſſe diuinam: veritatem firmam, & ſolidam exiſtere, quemadmodum eius autor Dei Filius, Dei eſt virtus & ſapientia inuicta, & inſuperabilis, cui cum Patre & Spiritu ſancto æternus redditur honor, laus, ac poteſtas in ſeculum ſeculi, Amen.

Chriſtiana religionis inſignia.
1. Cor. 1.

TRACTATVS IV.

De Diſputatione Domini cum Nicodemo de myſterio regenerationis: & habetur tantum Ioann. 3.

Erat autem homo ex Phariſæis, Nicodemus nomine, Princeps Iudæorũ, Hic venit ad Ieſum nocte, & dixit ei, Rabbi, Scimus quia à Deo veniſti Magiſter: nemo enim poteſt hæc ſigna facere quæ tu facis, niſi fuerit Deus cum eo, &c.

Incipiunt diſputationes primo anno prædicationis Chriſti, hoc eſt poſt primũ Paſcha Ioan. 3.

AD commodiorem, & planiorem huius diſceptationis Nicodemi cum Domino intelligentiam, præmittendũ eſt, Euangeliſtam paulo ante deſcripſiſſe ſigna, quæ in templo Dominus Ieſus ediderat, & quomodo multi ab illis conuicti crediſſent in eum. Ipſe autem non credebat ſemetipſum eis, eo quod ipſe noſſet omnes, & quia opus ei non erat, vt quis teſtimonium perhiberet de homine: ipſe enim ſciebat quid eſſet in homine. Subnectit autem Nicodemi ad eum aduentum & interrogationem: cui Dominus paulatim ſe detexit, vt intelligamus non eſſe ex illorum numero, ſed dignum, cui crederet Sacramenta fidei, & propterea dixit cum aduerſatiua: *Erat autem homo ex Phariſæis, &c.* Vocat autem illum hominem, non ſerpentem, aut genimen viperæ, aut ſepulchrum ſeu parietem dealbatum, aut aſpidem ſurdam, quomodo Spiritus ſanctus Phariſæos alijs locis vocat, neque iumentum, id eſt, non quærens quæ ſalutis æternæ ſunt, neq; ſupra hominem exiſtẽtem, ſed hominem, id eſt, terrenum, nondum ſupra hominem eleuatum, cum nondum eſſet regeneratus, aptus tamen factus, vt eleuaretur. Eratque

Huius diſputationis occaſio.
Nicodemus ab Euangeliſta cur vocatur homo.
Matth. 3.
Matt. 23.
Act. 23.
Quales ferè Phariſæi erant.

Ioan. 3. Matth. 22. Act. 23.

ſecta Phariſæus: quia Sadducæi hæretici erant negantes reſurrectionem, & ſpiritum, ac idcircò inepti ad capiendum myſterium renaſcentiæ ex aqua & Spiritu ſancto: Phariſæorum autem ſecta, præcipua & illuſtris, non minus ſanctitatis opinione, quàm præſtantia doctrinæ habebatur.

Nicodemus quale nomen ſit, quid ſonet.

Nomen eius erat Nicodemus. Vnde bonum augurium primo deſumitur, quòd nominatus ſit in Scripturis non ſine laude; vt proinde meritò credatur conſcriptus in libro vitæ. Eſt autem Græca vox quemadmodum Philippus, Andreas, Stephanus: à quo enim tempore Græci imperium in Iudæos obtinuerunt, multa Græcorum ab Hebræis propria nomina vſurpata ſunt: vt habetur ex libris Machabæorum. Significat autem Nicodemus victoriam populi: nam hæc eſt victoria quæ vincit mundum, ſeorſum, cogitationesque fides noſtra. Quidam tamen eruditi exiſtimant, poſſe eſſe Hebræam vocem, & ſignificare, innocentem, vel mundum ſanguinem, aut ſanguine: à verbo Nacah, quod eſt mundare, & Chaldaicè iuſtificare: & dam, ſanguis, pro quo Thargum habet dema: tales quippe homines fiunt per Sacramentum regenerationis: quanquam probabilius ſit, potiùs Græcam vocem eſſe, quàm Hebræam, quia nuſquam in Veteri Teſtamento quiſquam ſic eſt nominatus. Et in Euangelio Syriaco nomina propria illius linguæ Syræ terminantur in O, vt Meſchicho, Cipho; at ex Græco idiomate vſurpata terminantur in ous, vt Philippous, Nicodemous, Stephanous, Nicolaous, Andreaous. Tertiò, dicitur Princeps Iudæorum. Qualem principatum apud Iudæos gereret, haud ſatis liquet. Sunt enim Principes Sacerdotum, qui in ſpiritualibus præerant: quorum frequenter Euangeliſtæ meminerunt. Rurſum erant Principes Synagogæ, qui Synagogæ conuocandæ præfecti erant, qui dicuntur Archiſynagogi: de quibus Marcus, & Lucas commemorant; & in Actis Criſpus Archiſynagogus nominatur. Alij verò abſolutè dicuntur Principes, vel Principes Iudæorum: quorum meminit Ioannes, dicendo: *Miſerunt Principes, & Phariſæi miniſtros, vt apprehenderent Ieſum*; & rurſus; *Nunquid ex Principibus aliquis credidit in eum? aut ex Phariſæis?* Et iterum: *Veruntamen & ex Principibus multi crediderunt in eum; ſed propter Phariſæos non confitebantur, vt è Synagoga non eijcerentur.* Et tales tanquam primates, opibus, & nobilitate alijs præcellentes, cæteros regebant, atque gubernabant. Et vt ex tribus poſtremis ex Ioanne teſtimonijs productis conſtare poteſt, alij erant Principes, & alij erant Phariſæi; quanquam quandoque vnus ſimul eſſet & Phariſæus, & Princeps, quemadmodum hic dicitur de Nicodemo: qui fortaſſis non tantùm opibus, ſed etiam doctrina, & magiſterio (quia ſubiungitur: *Tu es magiſter in Iſrael*) Princeps erat Iudæorum. Atq; hoc dictum eſt; ne quis putaret ſolos populares Chriſto adhæſiſſe. Nam etſi Deus infirma mundi eligat, vt fortia quæque confundat; non tamen omnes doctos, aut potentes abiecit, quia Puſillum, & magnũ ipſe fecit, & æqualiter cura eſt illi de omnibus. Quod verò ex eis pauci ſalui fiant, non Dei, ſed ipſorum vitio prouenit: difficilè enim credere poſſunt, qui gloriam mundi amant.

1 Ioan. 5.

Alter ſignificatus eius vocis ſecundum alios, minus tamen probabilis.

Propria nomina Syriaca qualem terminationem habeant.

Nicodemus qualis Princeps Iudæorũ fuerit.

Qui nam Principes Sacerdotum apud Iudæos.

Matth 2 & 26. & 27. & alibi.

Principes Synagogæ quid curarent.

Mar. 5. Luc. 13. Actor. 18.

Principes Iudæorum qua les illi.

Ioan. 7. Ibidem Infra 12.

Non ijdem Principes Iudæorum, qui & Phariſæi.

Ioan. 3. Quare Nicodemus dictus ſit ab Euangeliſta Princeps Iudæorum.

1. Cor 1. Sap. 6. Mundi ſapientes, & potentes cur pereant.

Ioan. 12. Humilitas, & pietas Nicodemi.

Hic venit ad Ieſum nocte. Mirum fuit ſtudium, & ſolicitudo Nicodemi, qui magiſter erat in Iſrael, vt ſe ſubmitteret ad diſcendum, impleturus illud propheticum; *Accedite ad eum, & illuminamini.* Et id Eſaiæ, *Venite, aſcendamus ad montem Domini, & ad Domũ Dei Iacob, & docebit nos vias ſuas, & ambulabimus in ſemitis eius.* Qui enim magis diſpoſitus eſt, maiora accipit dona, quàm qui negligit: Beati enim qui eſuriunt, & ſitiunt iuſtitiam: quoniam ipſi ſaturabuntur. Et vide quàm rectè nomen Phariſæi ei congruit. Interpretatur enim Phariſæus, vt quidam volunt, ſegregatus, ſiue diuiſus: hic autem ſeipſum à cæteris Phariſæis ſegregauit, atque diuiſit, vt ad Chriſtum diſcendi gratia veniret: quemadmodum Ioann. 7. ipſe ſolus diuiſus ab alijs apud Phariſæos Chriſtum defendit, dicens; *Nunquid lex noſtra iudicat hominem, niſi prius audierit ab ipſo, & cognouerit quid faciat?* Rurſus ſeipſum à cæteris ſegregauit; vt Chriſtum mortuum honorificè ſepeliret: vt intelligamus, nos, quæ Chriſti ſunt myſteria, diſcere non poſſe, neque doctrinam eius tueri apud alios, neque Chriſtum cum aromatum, id eſt virtutum fragrantia, ſuauitateque in nobis ſepelire, niſi nos ipſos à cæteris mundi dilectoribus, & viris ſeculi ſegregauerimus, atque abſtraxerimus. Alij Phariſæum docent ſignificare, interpretem, & Doctorem diuinæ legis: quod probabilius eſſe indicat Syriaci Euangelij ſcriptio, in qua Phariſæi vocantur Periſchæi, vbi apertè ſcribitur illud nomen cũ Schin, non cum Samech: cum hoc enim elemento interpretantur, diuiſi; cum priori verò, Doctores, & interpretes. Talis hic erat olim ſed multo plus, ex quo à Domino inſtructus fuit.

Pſalm 33. Eſa. 2.

Matth 5.

Phariſæus duo ſignificat.

Ioan. 7.

Infra 19. Diuina Chriſti myſteria, inſtar Nicodemi, quando tantum valebimus apprehendere.

Alter ſignificatus vocis Phariſæi.

Periſchæi Syro ſermone qui.

Cur nocte Chriſtum Nicodemus acceſſerit.

Quòd autem nocte venit, vel ideò factum eſt, vt ſecretò poſſet colloqui cum Chriſto nullo impediente; aut quo diutius

Matth. 13. & Ioan 7.

cum eo clam immorari poſſet; vel metu fecit, ne cæterorum Phariſæorum offenſam incurreret; vel aliquid humani paſſus eſt vt erubeſceret, ſi diſcipulum ſe profiteretur eius, quem conſtabat non didiciſſe literas: & vt imperfectus, imbecilluſque in amore erga Ieſum, nolebat eius cauſa, ſuæ gloriæ facere iacturam apud homines, nec in ſui ordinis inuidiam pertrahi.

Doctor qualis Ieſus.
Eſa 42. & Matth. 12. Ioan 7. & Infra. 8.

Ieſus autem manſuetiſſimus Doctor, qui calamum quaſſatum non conterit, & linum fumigans non extinguit, & qui gloriam ſui magiſterij ab hominibus non quærebat, eum non repulit vt timidum, & intempeſtiuum ſalutatorem, ſed comiter excepit, & ad ſe venientem inſtruxit.

Amor ſui, & timor mundi, humanæ ſalutis magna ſunt impedimenta.

Difficilè vincitur & expellitur tam amor ſui, quàm timor mundi: quæ plerunque noſtram ſalutem impediunt. In tenebris igitur ad Chriſtum venit Nicodemus: quia adhuc in tenebris erat, vt qui nondum renatus eſſet. Solis enim renatis dicitur:

Epheſ 5. Luc. 22.

Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino: vt filij lucis ambulate. Et vt Phariſæi tempore nocturno abuſi, miſerunt miniſtros ad comprehendendum Ieſum: ita hic bene vtens nocte, doctrinæ aptum nocturni ſilentij captauit otium, per quam comprehenſus, & ligatus eſt à Domino.

Nocte ad Ieſum qui veniant cum Nicodemo.

Sunt autem Nicodemitæ nocte venientes ad Ieſum, quotquot furari volunt, non rapere cœlum; cùm tamen regnum cœlorum vim patiatur, & violenti rapiant illud, & iterum dictum ſit:

Matth. 11. Supra 10.

Qui negauerit me coram hominibus; negabo & ego eum coram Patre meo, qui in cœlis eſt. Hi rurſus ſunt, qui credunt quidem in eum; ſed propter Phariſæos confiteri non audent:

Ioan. 12. Rom. 10.

Quia dilexerunt magis gloriam hominum, quam gloriam Dei, cum ſcriptum ſit: *Corde creditur ad iuſtitiam; ore autem confeſſio fit ad ſalutem.* Sunt & adhuc multi, qui occultè volunt audire verbum Dei, occultè cum viris ſpiritualibus ſalutis ſuæ gratia congrediuntur; occultè ſacroſanctæ Euchariſtiæ communicare volunt; cùm tamen, ſi ad menſam Regis inuitati eſſent, id ſibi gloriæ ducerent, & omnes homines reſcire vellent.

Quid eſt quod ait Nicodemus, Rabbi, ſcimus quia à Deo veniſti magiſter.

Et dixit ei, Rabbi, ſcimus quia à Deo veniſti magiſter. Rabbi dixit in vocandi caſu, magiſter in caſu nominandi. Et magiſtrum vocat, & eum à Deo in magiſtrum miſſum profitetur, & præconijs celebrat. Quaſi diceret; Tu, qui à Deo nobis magiſter datus es, doce quæ maximè neceſſaria ſunt, & de magnis dubijs inſtruere nos ne dedignere. Quo verbo Chriſti doctrinam profitetur eſſe veram, & à Deo profectam: & ſimul illum ſeiungit à falſis prophetis, qui

Ierem. 23.
Qualis Chriſti doctrina.
Matth 7.

Domino eos non mittente currebant. Scimus, inquit, id eſt, perſpectum habemus doctrinam tuam non eſſe, qualis eſt Phariſæorum, aut aliorum: res ipſa loquitur, autoritatem ipſam docendi non eſſe ab homine traditam, ſed à Deo: nec ſolùm traditam vt doceret, ſed vt ſignis, & operibus admirandis illi adſtipularetur, atque ſubſcriberet.

Prophetæ quales erant tantummodo.

Moſes enim, & Prophetæ nonnulli doctrinam attulerunt, illamque ſignis confirmarunt: ſed illam nequaquam ſibi adſcripſerunt, nec ſibi, ſed Meſſiæ venturo teſtimoniũ reddidêre. Alij rurſus (inter quos eſt Ioannes Baptiſta) magna ſanctitate, ſed nullo ſignorum præſidio fulti,

Ioan. 1. Infra. 12.

miſſi ſunt: ſed tanquam ſerui, nihil ſibi tribuebant. At Ieſus ſingulari vitæ innocentia, prodigijſque admirandis doctrinam nouam confirmauit; ſibique tanquam Filio Dei, teſtimonium reddidit.

Vnde ſcierit Nicodemus, & alij, Chriſtũ à Deo magiſtrum veniſſe.

Ideò rectè ait, Scimus: quia iam multi perſuaſi erant à ſignis, & doctrina, quod eſſet miſſus à Deo, ſecundum illud: *Et me ſcitis, & vnde ſim, ſcitis.*

Supra 7.

Nullam igitur Phariſæi obtendere poſſunt ignorantiam: ſed etſi credebant illum eſſe prophetam quendam, nondum tamen eſſe Meſſiam, ac Filium Dei: & ni reſtitiſſent, ſeque ipſos obdurassent, & minus ſe veritatis capaces reddidiſſent; poterant facilè illa cogitatione, & fide aſſequi.

Si Phariſæi Chriſtum cognouerunt à Deo miſſum, vt ait Nicodemus cur alibi in eum non credidiſſe perhibentur.
Ioan 12. Auguſtin. contra Fauſtum Manich. 20 6.
1. Tim 2.
Deus omnes homines cupit ſaluos.

Quod ergo dicitur Ioann. 12. quòd cùm tanta ſigna feciſſet coram eis, non credebant in eum, prædictis non contradicit. Dicuntur enim non credere, qui in vera Fidei luce, quæ à Deo eſt, nolunt credere: nemo enim credere poteſt niſi volens, vt Auguſtinus ait: Deus autem neminem vult perire, imò omnes homines vult ſaluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire: omni volẽti, ac lumẽ deſideranti fidem infundit: *Scimus igitur,* à ſignis, & ex eo, quòd in lege inſtructi ſumus, quòd à Deo veneris magiſter.

Matth. 23.
Phariſæi, teſte Chriſto vti vocari ab hominibus vehementer optabant.

Tribuit magnificum titulum Chriſto, nominando eum Rabbi; quem Phariſæi omnium maximè ambiebant.

Dei proprium quid ſit.

Nemo enim poteſt hæc ſigna facere quæ tu facis, niſi fuerit Deus cum eo. Rectè argumentatur Nicodemus ex ſignis quæ Chriſtus edebat, Deum eſſe cum Ieſu. Eſt enim Dei proprium, aut per ſe, aut per ſuos edere ſigna. Nam & diabolus cum ſuis miniſtris ſigna faciet, quæ videbũtur eſſe miracula, ſed nõ erunt reuera, niſi vel per ſenſuũ ludificationẽ, vel per cauſſarũ naturaliũ, & occultarũ coniunctionẽ, vt ait Apoſtolus in poſteriori ad Theſſal. de aduentu Antichriſti.

Signa Antichriſti qualia ſint futura.
2. Theſſ 2.
Matth. 7. Ibidem.

Nec obſtat dicto Nicodemi, quod Dominus dixit, *Multos dicturos, Domine Domine nonne in nomine*

tuo dæmonia eiecimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus? quibus tamen reſpondebit. *Quia nunquam noui vos: diſcedite à me omnes qui operabimini iniquitatem.* Dicendum eſt enim, quòd etſi Dominus his non adſit per gratiam ſuam, nec ſit cum eis in omnibus quæ faciunt, adeſt tamen eis in patratione ſignorum, quæ cum non fiant in nomine ipſorum, non probant illos eſſe ſanctos, ſed ſanctum eſſe nomen illud, in quo facta ſunt, ac veram quam prædicant doctrinam. Idcircò mulier Sarepthana dixit ad Heliam: *Nunc in iſto cognoui quoniam vir Dei es tu, & verbum Domini in ore tuo verum eſt.* Et Marc. vltim. Apoſtoli prædicauerunt vbique Domino cooperante, & ſermonem confirmante ſequentibus ſignis. Magnifica ergo Nicodemi opinio de Ieſu, infra Domini dignitatem erat: nam & miracula ipſa quæ patrabat, Deum etiam ipſum eſſe iudicabant, quòd nimirum ea patraret, vt Deum ſe eſſe oſtenderet. Huic etiam dicto, quod maximā blaſphemiam contineret, ſi verum non eſſet, minimè Deus per ſigna, & prodigia ſubſcriberet, ne ſuæ gloriæ derogaret. Quòd ſi Apoſtoli ſigna ediderunt, ad illuſtrandam tamen Chriſti gloriam, & nomen eius clarificandum, non quo ſibi quicquam tribuerent, ea effecerunt. Sed Nicodemus nondum eò fuerat progreſſus, vt hoc intelligeret: id tamen ex hoc loco intelligimus, Nicodemum ex eorum fuiſſe numero, qui à miraculis conuicti, ad credendum in Chriſtum, tāquam in magnum aliquem Prophetam, permoti ſunt: etſi maiore ratione, quàm alij. Quidam enim ad ſigna tantùm, & non ad verba Chriſti attendebant: ideò ceſſantibus ſignis, à fide defecerunt; hic autem præter ſigna, etiam verbum Chriſti requirebat, illiq́ue hærebat. Vnde quo tempore alij fidem amiſerunt, iſte conſtans in fide permanſit, nempè in morte, quando eum ſepeliuit. Quod nobis valde perpendendum eſt: cùm enim nulla ſigna videamus, debemus nihilominus firmiſſimè verbo Dei tot ſignis olim corroborato hærere.

Pſal 6.
Quomodo iniquis ſigna operantibus Deus adſit.
3. Reg 17.
Marc. vlt.
Miracula à Chriſto cur fierent.
Apoſtoli cur ſigna ederent.
Aliter Nicodemus, aliter alij ſignorum magnitudine atque vi ad Chriſtum attracti ſunt.
Excellens Nicodemi fides.
Ioan. 19.

Reſpondit Ieſus, & dixit ei. Dominus, qui frequenter Phariſæos reſponſo non dignabatur, propter malam eorum mentem, & malum animum, aut ſaltem duriter reſpondebat, vt cùm dicebat: *Quid me tentatis, hypocritæ?* ad candidam tamen Nicodemi interrogationem, & bonum animum diſcendi auidam, benignè, & cum manſuetudine reſpondit. Quanquam autem Nicodemus nihil eum interrogaſſet, ſed tantùm animum aperuiſſet ſuum, & fidem, quod veniſſet à Deo magiſter: tamen fortaſſe vel tacita animi cogitatione interrogauit, qua ratione conſequi poſſet vitam æternam, & regnum cœlorum, quod Ioannes & Chriſtus iam prædicauerant; atque hanc interrogationem inſinuaſſe Euangeliſtam in reſponſione Chriſti: ſecundum illum canonem pulcherrimum, quo ex reſponſione coniectamus dubiam interrogationem: ſicut capit. prim. interrogationem Phariſæorum indicauit Ioannis reſponſione, dicentis: *Non ſum ego Chriſtus.* Ad mentis ergo cogitationem reſpondiſſe dici poteſt. Quaſi Dominus diceret: Tu ad me accedis doctrinæ meæ audiendæ cupidus, video te ſimplici pectore adeſſe; ac proinde indignus non es, vt de cœleſtibus donis inſtruaris, & primùm de regeneratione baptiſmi, qui eſt principium Chriſtianiſmi: oſtendam ergo tibi, quæ maximè neceſſaria ſunt: nempè vt primò innoues vitam tuam, & naſcaris Spiritu, qui hactenus carne vixiſti. Tu me quidem confiteri à Deo miſſum magiſtrum, & à ſignis elicis mecum Deum eſſe: ſed hoc non eſt videre me niſi longè, per indicia videlicet: quemadmodum ex fumo ignem adeſſe cognoſcimus.

Cur ſæpe Chriſtus Phariſæos indignos habebat reſponſo.
Matth. 22.
Supra 3.
Infra 4.
Ioan. 1.
Quo ſchemate Nicodemo (cuius nimirū interrogatio nulla fuit) dicitur Dominus reſpondiſſe.

Et ſubdit: *Amen amen dico tibi, niſi quis renatus fuerit denuo, non poteſt videre regnum Dei.* Id eſt, Nemo poteſt me videre, & regnum meum, quod illi eſt modo præparatum, quæ eſt Eccleſia præſens, vt in ea regeneretur, atque educetur, neque in regnum meum cœleſte, quod eſt omnibus regenitis in Eccleſia triumphanti in præmium præparatum, & ſeruatum, introire, niſi denuo, vel deſuper ſit renatus, & ſuum per fidem dilectione operantem agnoſcat regeneratorem: non futurum, ſed præſentem Meſſiam: non purum hominem, ſed Deum etiam: ad quod opus eſt alia fide, quàm illa, quam in circumciſione habuit: debet enim eſſe maior, & perfectior: vt ad hæc ſingularia extendatur, ob quam quiſque eijci à Synagoga, & principatum ſuum amittere glorioſum ducat. Solet autem plerunque Ioannes, vt teſtatur Rupertus Abbas, qui maiora, diuinioraq́ue Chriſti myſteria profert, gemina affirmatione, vt attentum reddat auditoris animum, vti, dicendo, *Amen amen.* Et quoniam amen, pro nomine veritatis, quæ ipſe eſt Filius Dei, aliquando vſurpatur, ſecundum illud Apocalypſis: *Hæc dicit Amen, teſtis fidelis, & verus:* cum ſæpè dicat, *Amen amen,* poſſet exponi, Ego veritas veritatem dico; Vel, Ego veritas per eſſentiam, quatenus Deus ſum, & Ego

Quod ſit regnum Dei.
Quæ fides ſit in Chriſtum neceſſaria.
Geminatio illa: Amen amen dico tibi, &c. cur Ioanni frequens, ac familiaris.
Rupert. Tuitien. in Ioan. lib 3.
Amen quid ſignificet.
Apocal 3.
Ioan. 4.

ſumma veritas participata, in quantum homo ſum, dico vobis, &c. Verbum, *Renatus*, Græcè ſimpliciter profertur natus, γεννηθῇ: interpres tamen eo conſilio renaſci, pro naſci poſuit, quòd non de natiuitate carnali, quæ prior eſt, & vetus, ac terrena, ſed de ſpirituali, quæ eſt quaſi ſecunda, & noua, atque cœleſtis natiuitas, ſermo habeatur.

Aduerbium denuò, Græcè ἄνωθεν duo ſignificat, & quid hoc loco, cum dicitur: Niſi quis renatus fuerit denuo, &c.

Verbum autem denuò, quod Græcè ἄνωθεν, ambiguæ eſt apud Græcos ſignificationis: nam ſignat idem quod deſuper, ſiue de ſupernis; in qua ſignificatione inferius accipitur, cùm ait: *Qui deſurſum venit, ſuper omnes eſt*; nam ibi legitur ἄνωθεν. Deinde ſignificat idem quod denuò, aut de integro, ſiue iterum: quam ſignificationem interpres noſter ſequitur, & quam Nicodemus videtur intellexiſſe, quia ſubdidit: *Nunquid poteſt in ventrem matris ſuæ iteratò introire, & renaſci?* Nam ſi intellexiſſet, hominem debere naſci ex ſupernis, ſtulta videretur interrogatio de iterato introitu in ventrem matris: quo in loco Nicodemus voce illa ambigua ἄνωθεν non eſt vſus, ſed, nempè δεύτερον, id eſt, ſecundò, iteratòve, quod apertius reſpondeat ad denuo, quàm ad deſuper. Neque Nicodemus ambiguitate vocabuli prædicti falſus fuit, vt Theophylactus illi impingit, quòd videlicet dictionem illam in alia ſignificatione acceperit, quàm Saluator protulerit: non enim vocabulum illud Græcum audiuit Nicodemus, ſed Hebræum, ſiue Syriacum; quod etſi deſuper ſignificet, tamen quia natus renaſci debebat, rectè dixit, *Iteratò introire in ventrem matris, & renaſci*. Rurſus ſi Dominus dixiſſet: Oportet vos naſci ſupernè, non obieciſſet Nicodemus ea quæ ſunt generationis carnalis: vt conſtat ex eo, quòd poſtquam Ieſus explicuit quòd oporteret naſci ex aqua, & ſpiritu, nihil tunc oppoſuit de modo generationis ſecundùm carnem. Ex quo habetur, quòd ſi in primis verbis Dominus dixiſſet: Oportet vos naſci ſupernè, iam Nicodemus intellexiſſet quòd non de carnali generatione loqueretur; & ob id quæ oppoſuit, non oppoſuiſſet. Atque huic ſenſui, ne ſit battologia, ſatis erat verti, natus, & non renatus. Iuxta priorem verò ſignificationem intelligit Cyrillus: Niſi quis renatus fuerit denuò, hoc eſt ſuperna, cœleſti, diuinaque generatione, quæ fit per Spiritum ſanctum deſuper à Patre venientem, *Non poteſt videre regnum Dei*. Et ſubdit Cyrillus: *Cùm verò deſuper regenerationem iſtam, quæ per Spiritum eſt, fieri aſſerat, apertè ex ſubſtantia Dei Patris Spiritum eſſe demonſtrat. Ita certè vt de ſe quoque ipſe alibi dicit: Ego deſurſum ſum: Et Euangeliſta: Qui deſurſum venit, ſuper omnes eſt*. Eundem ſenſum ſequitur Theophylactus, Euthymius, & Chryſoſtomus, vel eius interpres vtriuſque meminit intelligentiæ. Certè Syriacum Euangelium habet riſch, id eſt ex capite, ſiue deſuper. Et vt notauit Beatus Auguſtinus ad Dardanum, renatus non refertur niſi ad natiuitatem naturalem, ſiue in vtero, de qua: *Quod enim in ea natum eſt, de Spiritu ſancto eſt*: ſiue ex vtero, de qua dicitur: *De qua natus eſt* IESVS, *qui vocatur* CHRISTVS: quia illa naturalis vna eſt, ſiue ex vtero, ſiue in vtero: alioqui eſſet ſecunda, & tertia natiuitas, quod abſurdum videtur. Lege, ſi placet, verba Auguſtini.

Ioan. 3. — *Ibidem.* — *Theophyl in cap Ioan 3.* — *B. Cyril libr. in Ioan. c. 40. to. 1. initio.* — *Ioan. 8. Supra 3.* — *Theophy. Euthym Chryſ. homil. 23 in Ioann to. 3. in princ. B. Aug. epiſt 3 tom. Matth. 1.* — *Ibidem.*

Nicodemum quid dicet his verbis Dominus: Amen amen dico tibi. Niſi quis renatus fuerit denuo, & ſeliq.

Incipit ergo Dominus Inſtruere Nicodemum, inchoans à lege regenerationis per Baptiſmum: quod enim mandandum erat Apoſtolis, ſcilicet; *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti*, incipit facere ipſe, docendo Nicodemum de fide Sacramenti Baptiſmi. Et dicendo, *Amen amen dico tibi*, legem mundo promulgandam de Baptiſmo indicauit. Et non dicens, *Hæc dicit Dominus*, vt Moſes, & Prophetæ dicebant, ſed autoritate magna decernebat, dicendo; *Dico tibi*, ſe Deum depromebat, & Nicodemum ad maiorem de ſe fidem concipiendam excitabat.

Infra vlt.

Quotuplex hominis regeneratio ſit.

Illud quoque perpende, variam fuiſſe regenerationem hominis. Et quanquam in Nouo Teſtamento fiat per aquam, & Spiritum ſanctum: tamen in lege Moyſis, per fidem, & circumciſionem, in lege verò Naturæ, ſiue per fidem, ſiue per alias ceremonias cum fide coniunctas, quæ nobis non ſunt ſatis cognitæ, vt nec in Scripturis expreſſæ, homines proculdubio à Deo regenerabantur, qui per Meſſiæ venturi fidem non ſecus atque, nos, qui eum iam veniſſe credimus, ſalui fiebant. Propterea ſapientiſſimus Dominus Ieſus in hac doctrina de regeneratione tradenda, primum proponit regulam generalem, nimirum: *Niſi quis renatus fuerit denuò, non poteſt videre regnum Dei*: quæ mortales vniuerſos, ſiue in Lege Naturæ, ſiue Moyſis, ſiue Gratiæ, quomodocunque regenitos complectitur; deinde verò peculiarem, & ſingularem Nouo Teſtamento renaſcentiæ modum, & rationem declarat, cum inferiùs ait: *Niſi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu ſancto, non poteſt introire in regnum Dei.*

Quo nam modo renaſci dicatur homo, ſecúdum corpus, an ſecundum ſpiritum?

Poſtremò expende, cuius nam generationis, aut natiuitatis gratia homo dicatur regenitus, aut renatus. Si enim referas ad generationem corpoream, in primis obſtabit, quòd natiuitas carnis, & natiuitas ſpiritus non ſunt vnius, & einſdem generis, cùm altera ſit carnea, altera verò ſpiritualis, quæ pluſquam genere inter ſe differre videntur. Deinde iſtud obſtat, poſſe interdum hominem renaſci antequam naſcatur: nam quis negauerit Ieremiam ab vtero matris ſanctificatum, & Præcurſorem Domini non ſolùm à ventre matris ſanctificatum, ſed etiam, quod maius, & celſius eſt, Spiritu ſancto repletum fuiſſe, quam maximè renatos, regeneratoſque? Vnde quod Auguſtinus quadam Epiſtola aſſerit, vterum matris nondum egreſſos non poſſe dici renatos; ſi ad Sacramentum Baptiſmi referatur, vt ex ipſius verbis videtur referendum; verum eſt: ſi autem referatur & ad virtutem Dei, quæ poteſt & in vtero, & poſt vterum, & cum aqua, & ſine aqua quem voluerit ſanctificare, & regenerare, non eſt vſquequaque firmum, & ſolidum.

Ierem. 1.
Luc. 1.
Aug. epiſt 27. q. 2. tom 2.
Vt verum ſit dictum Auguſtini: vtero adhuc matris inclulos renatos dici nõ poſſe.

Vnde, vt notauimus ex Græco fonte, non dicitur quis renatus, aut regenitus, ſed natus, aut genitus. Quòd ſi obijcias, naſci dennò, quod perinde eſt ac dicere, renaſci; nec hic habere locum, quod aduerbium ἄνωθεν deſuper ſignificet. Reſpondeo: Si poſſumus vtramque huius vocis ſignificationem ſeruare, profectò amplectendum eſt, & ſenſui, qui alteram tantùm retinet, præferendum. Ergo vt propoſitam quæſtionem diſſoluamus, dicimus aliquem regenerari, non reſpectu corporeæ natiuitatis, ſed reſpectu antiquæ illius ſpiritualis, & primariæ, quam in Adam habuimus: nam vt in illo cadente cecidimus omnes, ita in illo ſtante, & per gratiam Dei ad æterna, & ſuperna bona renato ſtetimus omnes, & ſpiritu nati fuimus: atque huius comparatione renaſci iure dicimur, cùm vtraque natiuitas ſit eiuſdem rationis, & generis. Niſi quòd illa eſt prior, hæc poſterior; & vtraque ſignificatio aduerbio illi competit; nam & deſuper eſt, & iteratò.

Gen. 3.
Rom. 5.

Ratio omnis diſputationis Chriſti cum Nicodemo quæ ſit.

Dicit ad eum Nicodemus, Quomodo poteſt homo naſci, cum ſit ſenex. Prudẽns lector, quo melius huius diſputationis progreſſum valeas apprehendere; oſtendit Dominus Nicodemo, terminum gloriæ, & modum illam comparandi, & vtrumque intelligendi, eſſe regenerationem, & ex carne fieri Spiritum per aquam, & Spiritum ſanctum. Deinde explicat vnde Baptiſmus tantam regenerandi vim habeat, nimirum ex incarnatione Filij Dei, de qua ſubinngit: *Nemo aſcendit in cælum niſi qui deſcendit de cælo Filius hominis, &c.* Et ex eiuſdem morte, & exaltatione in Cruce, vnde dixit: *Et ſicut Moyſes exaltauit ſerpentem in deſerto: ita exaltari oportet Filium hominis.* Hic eſt ordo, & ratio præſentis colloquij inter CHRISTVM & Nicodemum habiti.

Vnde Baptiſmo inſit virtus hominem regenerandi.
Num 21.

Quid propriũ humanæ rationis.

In primis igitur argumentatur ab impoſſibili, quod rationi humanæ procliue eſt non cognoſcenti infinitas Dei vires. Ita Samaritana eadem imbecillitatis cauſa adducta, dicebat Ioannis capite quarto. *Domine neque in quo haurias, habes, & puteus altus eſt: vnde ergo habes aquam viuam? Nunquid tu maior es patre noſtro Iacob, qui dedit nobis puteum, & ipſe ex eo bibit, & filij eius, & pecora eius?*

Capharnaitæ etiam eadem opinione ducti, decertabant ad ſe inuicem, dicentes. *Quomodò poteſt hic nobis carnem ſuam dare ad manducandum?* Animalis enim homo non percipit ea, quæ ſunt Spiritus Dei. Stultitia enim eſt illi. Et qualis eſt vnuſquiſque, talia cogitat, & ratiocinatur. Proinde qui myſteria Euangelica ſine fide intelligere tentat, atque de illis diſſerere, ſimilis eſt cæco volenti iudicare de coloribus, aut ingredienti mare ſine arte natandi, aut volenti nudis manibus, & ſine forcipe contrectare ferrum ignitum: vt pulchrè docet Chryſoſtomus homilia in priorem ad Corinthios. ¶ Perpende cur magis dixerit de ſene, quàm de puero, vel adoleſcente: nimirum vt de ſe ipſo, qui ſenex erat, ſermonem faceret, ac vt ab ætate omnino contraria naſcenti, obiectio eſſet euidentior. Deinde quia putabat Nicodemus, pueros, & adoleſcentes bene habere, & renaſcentia minimè indigere, quod prolixioris vitæ ſpem concipiant; ſenes verò vitæ, quàm ſibi deficere ſentiunt, cupidiores ſint. Ideò de ſene produxit exemplum. Hoc in Nicodemo commendandum eſt, quòd non ceſſat interrogare, vbi fortaſsè alij Phariſæi audito Chriſti verbo riſiſſent, atque abijſſent; hic verò perſeuerat pulſando, donec apetiatur ei.

1. Cor 2.
Euangelium ſine fide velle comprehendere, quid ſit.
D. Chryſoſt.
Quare Nicodemus impoſſibilem oſtendere volens regenerationem, ſenis potius quàm iuuenis exemplum produxerit.
Nicodemi grauitas, & conſtantia.
Matth. 7. & Luc. 11.

Reſpondit Ieſus, Amen amen dico tibi, Niſi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu ſancto, non poteſt introire in regnum Dei. In eo quod dixit, *Ex aqua, & Spiritu ſancto,* alludit ad baptiſmum Ioannis Baptiſtæ, qui ſolùm erat in aqua; at verò ille CHRISTI in aqua & Spiritu ſancto. Et quemadmo-

Baptiſmi Ioannis, ab illo Chriſti diſcrimen.

Ioan. 6.

dum cùm Iudæi impoſſibilem eſum ſuæ carnis iudicarent, ac dicerent; *Quomodò poteſt hic nobis carnem ſuam dare ad manducandum?* replicauit Dominus, & dixit non tantùm eſſe poſſibile, ſed etiam neceſſarium, vt ſine illo vita non conſtet diuina in nobis, ſubiungendo: *Niſi manducaueritis carnem Filij hominis, & biberitis eius ſanguinem, non habebitis vitam in vobis*; ita hic Nicodemo impoſſibilem iudicanti renaſcentiam, reſpondit non tantùm eſſe poſſibilem, ſed etiam neceſſariam ad ingreſſum regni cœlorum: & quod ſuperiùs dixerat; *Non poteſt videre regnum Dei*; modò planius tradit dicendo, *Non poteſt introire in regnum Dei.* Vt intelligas idem eſſe videre regnum Dei, & introire in regnum Dei.

Spiritualis per baptiſmum renaſcentiæ neceſſitas.

Videre regnũ Dei, & intrare in regnũ Dei, non differunt.

Eſt enim Baptiſmus non ſolùm ianua Sacramentorum, ſed etiam ingrediendi in regnum Dei, id eſt, Eccleſiam Militantem & Triumphantem, cuius caput & Rex Chriſtus eſt.

Baptiſmi virtutes.

Et fides, quæ in eo infunditur, vel cum qua ad baptiſmum accedunt, virtus eſt ad videndum regnum Dei. Hæc eſt igitur peculiaris, ſingulariſque Noui Teſtamenti lex, ſiue ſtatutum diuinum ad ingreſſum regni Dei obligans vniuerſos vtriuſque ſexus homines, qui acceſſum ad regnum illud habere volunt, ſiue ſint paruuli, ſiue adulti, ſiue filij Iudæorum, aut Ethnicorum, ſiue filij fidelium regenitorum.

Eius neceſſitas.

Nam vt olim in lege filios circumciſorum hominum, etſi iuſtitia & ſanctitate fulgerent, oportebat circumcidi: ita in lege noua baptizatorum, baptizandi ſunt filij: immò non ſolùm filij maſculi, ſed etiam fœminæ, quæ in lege expertes erant Sacramenti Circumciſionis: at in Euangelio tam mares, quàm fœminæ baptiſmi capaces ſunt.

Geneſ. 17. & Leuit. 12.

Quæ ratio ſit cur Sanctorũ vtriuſq; Teſtamenti filij egeant Baptiſmi Sacramento, & regenerationis.

Cur autem viri ſancti in vtroque Teſtamento filios generent Sacramento Circumciſionis & Baptiſmi indigentes, in promptu cauſſa eſt. Quia viri baptizati, & ſpirituales, quatenus tales ſunt, non generant, ſed quatenus animales ſunt, & carnales, & veri in hac parte filij Adam præuaricatoris: non quòd vllum inſit carni, aut ſemini vitium, quod propriè ſit peccatum, cuius caro ſubiectum eſſe nequit; ſed quòd omnes, qui per illam generationem ſeminariam deriuantur, ad antiquum pactum à Deo cum Adam initum ſpectent: vnde & peccatores cum ipſo Adam præuaricante cenſentur.

Geneſ. 3. & Rom. 5.

Qui lege Baptiſmi minime teneantur.

Porrò etſi lex hæc vniuerſos, tam mares, quàm fœminas complectatur: non tamen indiſtinctè omnes non ſuſcipientes baptiſmum, ad peccatum nouum ob non ſuſceptum baptiſmum obligat: nam ab eo primum ſubtrahendi ſunt infantes & pueri, qui præcepti alicuius capaces non ſunt, quoad perueniant ad vſum rationis.

Deinde ſubtrahendi omnes, quotquot Euangelicæ legis prædicationem non acceperunt: cùm enim hæc diuina lex poſitiua ſit, niſi prædicatione ad perſuaſionem proponatur, nemo ad illam diuinandam, & humana ratione coniectandam obſtringitur, & per conſequens nec ad iugum eius ſuſcipiendum. Hinc Dominus cùm dixiſſet Apoſtolis; *Prædicate Euangelium omni creaturæ*, ſubdit legem baptiſmi: *Qui crediderit, & baptizatus fuerit ſaluus erit*: quam legem non videtur præfigere, niſi, vt ponderauit B. Bernardus epiſtola 190. ſcribens ad Innocentium Papam, præcedente prædicatione aut catechiſmo, aut aliqua inſtructione priuata, aut inſpiratione, quæ inſtructioni æquipolleat.

Marc. vlt.

Bernard.

Tertiò, demendi veniunt, quotquot baptiſmum ſitientes, & ad illum peruenire feſtinantes, vt ſunt Catechumeni, aut alij in articulo mortis conſtituti, Sacramentum poſcentes, & morte præuenti, inopia miniſtrorum illud non ſunt aſſecuti: nam tales votum baptiſmi concipientes, pro baptizatis coram Deo habentur: quanquam omnimodam illam munditiam, & gratiæ ſanctificationem, quam baptiſmus actu ſuſceptus conferre ſolet, eiuſmodi votum baptiſmi non conferat: quòd certè à ratione non abhorret. Nam voluntas illius, & Sacramentum re ipſa collatum, copioſiorem gratiam tribuere debet, quàm nudum baptiſmi votum.

Catechumenos ſine baptiſmo decedentes minorem gratiam conſequi, quã actu baptizatos.

Quare B. Thomas 3. parte quæſt. 68. art. 2. ad ſecundum tom. 12. non promittit omnino Catechumenis ſine baptiſmo diſcedentibus ingreſſum in regnum cœlorum, abſque aliqua pœna eos prius purgante atque expiante.

B. Thom.

Quòd verò tales non pereant, cum ratione eſt coniunctum. Nam à quouis Dominus non petit niſi fidem, & fructus fidei, quos præſtare poteſt: vnde & latroni abſq; baptiſmo, promiſit paradiſum.

Illos ſaluari apud Deum.

Luc. 23.

Patet etiam Magni Theodoſij cum apud Carthaginem iuſſu Valentis Imperatoris interfici iuſſus eſſet, baptiſma poſtulauit: quod nemo illi, ne Imperatorem offenderet, conferre auſus fuit: quis cum ratione aſſerere valeat, hunc ſaluum minimè fuiſſe?

Valentinianus Imperator Iunior baptizari ab Ambroſio deſiderans, morte præuentus è vita diſceſſit: & vt teſtatur Ambroſius in Oratione de obitu Valentiniani tom. 3. vitam æternam non amiſit. Et vt

Ambroſ.

Auguſtin.

habet Auguſtinus libro 4. De baptiſmo contra Donatiſtas capite 22. tomo 7. contra eoſdem Donatiſtas agens, Baptiſmus inuiſibiliter impletur, quum myſterium baptiſmi, non contemptus religionis, ſed articulus neceſſitatis excludit. Lege Innocentium III. in capite *Debitum*, De baptiſmo, & eius effectu: & in capite *Apoſtolicam*, De presbytero non baptizato, comprobantem hanc eandem Auguſtini ſententiam & producentem.

Innocent. III.

Lex baptiſmi quos obliget.

Solùm igitur ad baptiſmum ſuſcipiendum hæc lex ſub peccato eos adigit, qui prædicatione nouerunt eius neceſſitatem, nec temporis anguſtijs ab eo ſuſcipiendo excluſi ſunt; ſed vel negligentia, vel contemptu illum non receperunt. Comprehendit etiam hæc lex non minus iuſtos, ac ſanctificatos, quàm peccatores. Nam vt pulchrè teſtatur Bernardus Epiſtola 71. ad Hugonem de ſancto Victor. fidem conuincitur non habere perfectam ſi negligit (ſcilicet Sacramentum Baptiſmi) vera enim & plena fides vniuerſa præcepta complectitur. Sic ille in ſenſu. Hinc & Abraham etſi iuſtificatus ex præcepto Dei accepit Sacramentum Circumciſionis. Similiter Ieremias & Ioannes Baptiſta, etſi in vtero ſint ſanctificati, circumciſi tamen ſunt octaua die iuxta legis præceptum. Quod dogma Auguſtinus in libris contra Donatiſtas, & Epiſtola ad Seleucianam deſumit ex Petro qui iuſſit baptizari Cornelium & domum eius, poſtquam perfuſi erant Spiritu ſancto viſibili forma in eos deſcendente. Et ſubiungit ibidem, quod ob id Chriſtus à ſeruo ſuo Ioanne baptiſmum accipere voluit; vt declararet quanti pendendum eſſet ſuum baptiſma, quo ipſe baptizaturus erat; & nullus ſanctus vel iuſtus illud reſpueret.

Bernard.

Gen. 17.

Ierem. 1.

Luc 1.

Leuit. 12.

Auguſt lib. 4. De Bapt. cap 22. 24 & 25. epiſt. 108.

Actor. 10.

Matth. 3

Pueri, & infantes carnis baptiſmi participes eſſe nequeunt.

Supra 2.

Etſi autem præter baptiſmum aquæ, infantes capaces eſſe poſſint baptiſmi ſanguinis, proptereaque ſalui fieri poſſint, vt de Innocentibus nondum circumciſis propter Chriſtum interfectis piè, & certò tradit Eccleſia, eorum memoriam quotannis recolens: non tamen baptiſmi flaminis, nec enim hi vſum rationis habent. Vnde corruit illorum ſententia, qui paruulos in maternis vteris conſtitutos vel etiam natos, in cauſa neceſſitatis per baptiſmum voto parentum, cum aliqua benedictione prolis, ſiue eius ad Deum oblatione, cum inuocatione Trinitatis, ſaluari poſſe tradunt. Sed hæc ſententia & veterum Patrum traditioni, & Scripturis repugnat, & huic ſententiæ: *Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu ſancto, non poteſt introire in regnum Dei.* Cum autem hic & aqua, & Spiritu deſtituatur, quomodo certus in regnū Dei ingreſſus promitti poteſt? Eſſetque nouum genus baptiſmi, Eccleſiæ ignotum hactenus: nam nec fluminis eſt, nec ſanguinis, nec flaminis.

Caiet. in 3. part. Gerſo. Gabr. in 4. diſt 4. q 2. Pueri ſine baptiſmo decedentibus regni Dei introitū nullum eſſe poſſe.

Auguſtinus quoque ad Hieronymum ſcribens; *Propterea*, inquit, *cum baptizandus paruulus feſtinatur & curritur, quia ſine dubio creditur aliter eos in Chriſto viuificari omninò non poſſe.* Idem libro 5. de origine animæ, *Noli credere, noli dicere, noli docere, infantes, antequam baptizentur, morte præuentos poſſe peruenire ad originalem indulgentiam peccatorum, ſi vis eſſe Catholicus.*

Aug. epiſt. 28. tom 2.

Rationes etiam, quibus id perſuadere nonnulli conantur, debiles ſunt & infirmæ; & alio loco, commodiori fortaſſis, à nobis ſoluentur. Hanc ipſam doctrinam Caluinus, & alij conſectantur; qui baptiſmo nullam vim, & efficaciam gratiæ conferendæ tribuentes, docent pueris citra baptiſmi ſuſceptionem, ſalutem conſtare poſſe.

Caluini ſomnium, & quorundam aliorum.

Quod igitur attinet ad inſtitutionem baptiſmi, & eius neceſſitatem indicandam, ſatis hac ſententia declarauit Dominus: præceptum autem, ad ſuſcipiendū baptiſmum conſcientiam obligans, non eſt hoc loco traditum: vt rectè docent Rupertus Tuitienſis hoc loco, & beatus Bernardus in Epiſtola ad Hugonem: etſi aliter tradit liber ille De Fide ad Petrum capite 3. Nam Dominus cùm miſit Apoſtolos ad prædicandum per Iudæam, nihil de baptiſmo præcepit; ſed tantum cùm poſt reſurrectionem miſit eos, dicens Matthæi capite vltimo: *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti:* nam ex quo prædicatione Apoſtolica cœpit hoc Sacramentum innoteſcere, baptiſmi præceptum obligare cœpit. Et hactenus explicuimus verbum id: *Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu ſancto, &c.*

Rupert. Tuit.

Bernard.

Epiſtola 77.

Auguſt. 10. ſ.

Matth. 10.

Quod ſubdit, *Ex aqua & Spiritu ſancto*, ſiue vt Græcè tantum habetur, ex Spiritu, ſicut etiam Syriacus codex Euangeliorum; & Baſilius libro De Baptiſmo, ſub initium tomo 1. & Ambroſius in libris De Spiritu ſancto, capite 11. tomo 2. etiam citata litera Græca, & Auguſtinus ad Bonifacium Epiſtola 23. ſub initium tomo 2. habent.

Baſil. De Baptiſ.

Ambroſ.

Auguſt.

Quod ſi obijcias, Græcè hoc loco Spiritus vocem eſſe ſine articulo: reſpondebo, id factum ad ſignificandum, regenerationem noſtram toti Trinitati eſſe

Cum dicitur: Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu ſancto in voce Spiri-

tus articulum cur Ioannes omiſit.

tribuendam, & propterea caret articulo, quemadmodum cum Ioannis 4. ait Dominus, Spiritus eſt Deus, vbi etiam vox Spiritus eſt ſine articulo, quia, de tota Trinitate habente diuinitatem loquitur: ita nos ex aqua & ex Deo, qui Pater eſt, & Filius, & Spiritus ſanctus, renaſcimur. Et quantum attinet ad efficientiam; non minus à Patre & Filio, quàm à Spiritu ſancto regeneramur: quanquàm, cum hoc opus bonitatis ſit & charitatis Dei, meritò perſonæ Spiritus ſancti per appropriationem adſcribitur; vt infrà facit apponendo ſemper Euangeliſta articulum voci Spiritus.

Baptiſmi ſpiritalis regeneratio eſt opus ſit totius Trinitatis quare Spiritui ſancto tribuitur.

At verò poſſumus & aliam rationem reddere. Nam ſi hîc ſpiritus ſine articulo poſitus, pro Trinitate non eſſet accipiendus, crediderim omninò Latinam lectionem magis eſſe ſinceram & veram: nam, vt infrà è regula tradita ab Athanaſio, Didymoque oſtendemus, vbi Spiritus pro Spiritu ſancto accipitur, aut præfixum habet articulum: aut, ſi illo caret, verbum habet aliquod, quod eius maieſtatem oſtendat: vt verbi gratia, Sanctus Domini, vel Dei, vel Patris, vel Filij, vel quid ſimile ſignificans. Atque hoc declarant ipſæ Scripturæ: nam Ioannes Baptiſta teſtatur, Chriſtum baptizare in in Spiritu ſancto, Ioannis 1. & Matth. 3. *Ipſe vos baptizabit in Spiritu ſancto & igni*: & Paulus, *Non ex operibus iuſtitiæ quæ fecimus nos, ſed ſecundum ſuam miſericordiam ſaluos nos fecit, per lauacrum regenerationis, & renouationis ſpiritus ſancti*; & Princeps Apoſtolorum Petrus Actorum cap. vndecimo ait; *Recordatus ſum autem verbi Domini, ſicut dicebat Ioannes quidem baptizauit aqua; vos autem baptizabimini Spiritu ſancto*, quibus locis agnoſcitur planè de perſona Spiritus ſancti ibi fuiſſe ſermonem.

Cum voci ſpiritus nô apponitur articulus, vnde intelligi poterit tunc ſignificari Spiritum ſanctum.

Tit. 3.

Hac autem voce, & Spiritu ſancto, aptè nobis repræſentatur baptiſmi ſubſtantia. Nam vt homo, qui baptiſmi ſubiectum capax eſt, duabus partibus conſtat, altera corporea, & viſibili, altera ſpirituali, quæ ſub aſpectum nô cadit: ita etiam ſumma ſapientia conſtituit, vt remedium ad vtramque partem ſignificandam, & ſanctificandam apparatum, altera parte ſenſibili, id eſt, materia & forma; altera verò ſub vllum ſenſum non cadente, hoc eſt, Spiritu ſancto conſtaret, vt ſemper locus eſſet Fidei in omnium Sacramentorum ſuſceptione: nam omnia primum verbo, & elemento, deinde Spiritus ſancti ſecretè operantis efficientia conſtant. De forma autem hîc nihil Dominus tradit Nicodemo, ſed Apoſtolos poſt reſurrectionem de illa inſtruxit, cùm dixit; *Baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti*, nam ibi primum expreſſa eſt forma ipſa, etſi cùm Apoſtoli viuente Chriſto baptizarent, formam aliquam baptizandi à Domino acceperant: quæ autem fuerit illa forma, an videlicet illa ſub expreſſione trium perſonarum, an alia ad tempus, in aperto non eſt.

Baptiſmi ſubſtantia quo verbo hîc à Domino expreſſa.

Baptiſmi forma ab eodem tradita.

Matth. vlt.

Quare autem Dominus diuerſo tempore tradiderit huius Sacramenti materiam, & formam, cum ſumma ſapientia Dei coniunctum eſt. Quoniam nos non ſimul omnium rerum capaces ſumus, ſed ſenſim diſcimus, & à minoribus ad maiora progredimur; vt hic à materia ad formam nobiliorem eſt progreſſus. Initijs etiam, illis prædicationis Chriſti myſterium Trinitatis abditum erat nec dum ſatis cognitum aut confirmatum, quòd ipſe Chriſtus eſſet Filius Dei, & quod patrem haberet Deum; & quod Spiritus ſanctus ex ipſis procederet, aut ab ipſis eſſet mittendus ad nos: at vbi Chriſtus prædicationem abſoluit, ſignisque, quæ docuerat, comprobauit, & ipſe multa de Patre, multa de ſe filio, multa de Spiritu ſancto dixiſſet, par erat, & rationi conſentiens, vt forma baptiſmi ſub expreſſione trium perſonarum, quæ vnus Deus ſunt, traderetur. Suo igitur loco de forma dictum eſt: nunc de elemento aquæ, qua materia Sacramenti eſt, aliquid dicamus.

Materiam eius, & formã nô eodem cur tẽpore Chriſtus nobis cõmendauit, & tradidit.

Lib. 4.

Non enim ex vino, aut ex oleo, aut aceto, aut ex quocunque alio liquore ſenſibili Sacramentum hoc perfici voluit: non ſolum quia aqua communis eſt, & vbique inueniri poteſt, vt ob defectum materiæ, nulli claudatur ianua regni cœleſtis; quod non eſt de alijs liquoribus; ſed etiam quia omnes generationes ex humida materia fiunt. Thaletis ſententia fuit, aquam principium eſſe generationis omnium rerum. Vnde aptè aqua baptiſmi repræſentat regenerationem ſpiritualem, & abiectionẽ peccati, refrigerationem concupiſcentiæ, immerſionem Chriſti in aquis paſſionum, emerſionem eius per reſurrectionem, qua non viuit peccator, id eſt, vt ei ſatisfaciat amplius, mortem peccati noſtri, & vitam nouam, ne peccato viuamus. Trina verò immerſio ad Trinitatem perſonarum, & triduum mortis Chriſti repræſentanda valet; & ad ſignificandum quod per totam vitam in vaſis fictilibus debet vita ſpiritus abſcondi cum Chriſto in Deo; donec appareat. Has autem proprietates nullus alius liquor ita perfectè refert, atque aqua. Vt

De materia baptiſmi agitur.

Thaletis opinio de aqua. Baptiſmi aquæ myſterium.

Trina immerſio quid denotet.

2. Cor. 4.

Coloſſ. 3.

Prophetarum de Baptiſmi

interim

aqua teſtimonia.

interim omittam, quod in Prophetis prædictum erat de aqua baptiſmi, iuxta illud;

Ezech. 36.

Effundam ſuper vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis veſtris; & ab vniuerſis idolis veſtris mundabo vos: & Zacharias,

Zach. 13.

In die illa erit Fons patens domui Dauid, & habitantibus Ieruſalem, in ablutionem peccatoris & menſtruatæ. Ad hæc aqua familiare erat elementum Spiritui ſancto, nam

Gen. 1.

In principio Spiritus Domini ferebatur ſuper aquas:

Tertullian.

Vt Tertullianus lib. De baptiſmo docet, & Eccleſia in hymno Spiritus ſancti canit: *Tu ſuper aquas foturus eas, numen tuum expandiſti Spiritus.*

Aqua baptiſmi quib. olim figuris fuit adumbrata.

Præceſſerunt etiam multæ figuræ aquam baptiſmi adumbrantes: vt, Aqua expiationis, de qua Num. 19. Aqua, quam vidit Ezechiel exire à latere dextro templi;

Ezech 47.
1. Petr. 3.
1 Cor 10.
Exod. 14.

deinde aquæ diluuij, vt Petrus ait, adhæc tranſitus maris Rubri, & nubes, de quibus Apoſtolus; *Omnes in Moyſe baptizati ſunt in nube, & in mari.* Adde quod etiam Gentes idôlis ſeruientes, aquis ad expiationẽ vtebantur: de quibus Tertullianus libro de baptiſmo ſic habet:

Tertullian.
Aqua expiantis vius apud Gentiles, sed ſacer, impius & profanus, ille.
Iſis
Mithra.

Sed enim nationes extraneæ ab omni intellectu ſpiritualium poteſtatum eadem efficacia idôlis ſuis ſubminiſtrant; ſed viduis aquis ſibi mentiuntur. Nam & ſacris quibuſdam per lauacrum initiantur, Iſidis alicuius aut Mithræ, ipſos etiam Deos ſuos lauationibus efferunt. Cæterùm villas, domos, templa, totaſque vrbes aſpergine circumlatæ aquæ expiant paßim, certè ludis Apollinaribus, & Peluſijs tinguntur. Idque, ſe in regenerationem, & impunitatem periuriorum ſuorum agere præſumunt. Item penes Veteres quiſquis ſe homicidio infecerat, purgatrice aqua ſe expiabat.

In eos, qui Baptiſmi aquã habere vim ſanctificandi negant.

Igitur ſi de ſola naturæ aqua, quod propria materia ſit abluendi auſpicÿ emundationis blandiuntur: quanto id verius aquæ præſtabunt per Dei autoritatem, à quo omnis natura earum conſtituta eſt? Si religione aquam medicari putant, quæ potior religio quàm Dei viui? quo agnito, hic quoque ſtudium diaboli recognoſcimus res Dei æmulantis, cùm & ipſe baptiſmum in ſuis exercet, quid ſimile? Immundus emundat, perditor liberat, damnatus abſoluit: ſuam videlicet operam deſtruet diluens delicta, quæ inſpirat ipſe. Hæc quidem in teſtimonium poſita ſunt repellentibus Fidem, ſi minimè credant rebus Dei, quarum affectationibus apud æmulum Dei credunt: an non & aliàs ſine vllo Sacramento immundi ſpiritus aquis incubant, affectantes illam in primordio diuini Spiritus geſtationem? Sciunt opaci quique fontes, & auij quique riui, & in balneis piſcinæ, & in euripi domibus, vel ciſternæ & putei, qui rapere dicuntur, ſcilicet per vim ſpiritus nocentis. Nam & enectos & lymphatos, & hydrophobos vocant,

Enecti Lymphati, & hydrophobi qui Barbaris, teſte Tertulliano.

quos aqua necauerunt, aut amentia, vel formidine exercuerunt. Hactenus Tertullianus.

Habes igitur, aquam baptiſmi ad expiandum, & apud Iudæorum & Gentilium cæremonias adhibitam fuiſſe; quo minus nos miraremur de tanti inſtitutione Sacramenti.

Cùm igitur aqua altera pars eſſentialis baptiſmi ſit, profectò ſicut forma omiſſa, ita & aqua quouis modo deficiente, Sacramentum non perficitur: vnde vana ſunt baptiſmata aut igni, aut ſputo, aut arena peracta.

Inania quæ baptiſmata ac nulla.

Nam hæretici quidam extiterunt, qui ignito ferro notam fronti imprimebant, atque hoc pacto ineptè interpretabantur baptizari Spiritu ſancto, & igni: tales fuerunt Seleucus & Hermias Galatæ, qui non baptizabant in aqua, vt Auguſtinus lib. De hæreſibus, etſi non exprimit, in quo baptizarent, Philaſter tamen de eis loquens, expreſſit eos baptizaſſe in igni.

Aug. lib. de hæreſ. c. 59. to. 6. in princ. Philaſter lib. De hæreſib.

Prætereà paruulos propter aquæ penuriam, & Sacerdotis abſentiam, quorundam ſimplicitas, in caput ac pectus, ac inter ſcapulas pro baptiſmo ſaliuæ conſperſione liniuit: quos Innocentius III. tanquam nondum baptizatos, decernit eſſe baptizandos.

Innocent. III. c. poſtulaſti, de Baptiſmo, & eius effectu.

Iudæus etiam quidam in locis aridis iter faciens, cum aquæ inopia laboraret, arena eſt baptizatus, quæ res vbi ad Dionyſium Alexandriæ Epiſcopum relata fuit, præcepit vt aqua, iuxta Eccleſiæ traditionem, ablueretur; vt ita quod Sacramento defuiſſet, ſarciretur: vt docet Nicephorus in libris hiſtoriæ Eccleſiaſticæ.

Nicephor lib. 3 hiſtor. Eccl. c. 37. Caluin. lib. 4. cap. 16.

Illud verò prorſus intolerabile, quod Caluinus in Inſtitutionum ſuarum libris negat in his Chriſti verbis ſermonem eſſe de baptiſmo, & pro eodem vult haberi aquam & Spiritum: vnde renaſci ex aqua & Spiritu, non eſt, inquit, aliud, quàm vim illam Spiritus recipere: quæ in anima facit, quod aqua in corpore.

His verbis: Niſi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu ſancto, ſermonẽ eſſe de regenerationis Sacramento, multis oſtenditur aduerſus Caluinum, & ſuos.

Atque idem in peſtifero libro, quem inſcripſit; Antidotus Concilij Tridentini, eadem agitans verba; aquam refert ad mortificationem, & epitheti loco aquam ſpiritui adiunctam eſſe. Sed quãta hæc eſt audacia, & impudentia? Cur ergo facit mentionem generationis? cur aquæ, quæ materia eſt baptiſmi, in qua Ioannes ſolum baptizabat? an non Paulus ait, Dominum ſanctificaſſe Eccleſiam, mundando eam lauacro in verbo vitæ? & alibi vocat baptiſmum lauacrum regenerationis; & renouationis Spiritus, quem effudit in nos abundè.

Matth. 3.
Epheſ. 5.
Tit. 3.

Prætereà quid magis contra omnium Patrum ſenſum, & conſenſum? Bullingerus quoque in hæc verba Ioannis ſcribens, ſpiritum, pro aëre vel flatu, vel vento interpretatur: quod faciunt, vt conſulto nobis hoc telum adimant. Sed iſti hanc doctri-

Bullingeri, Brentij, Petrique Martyris in eam Chriſti ſententiam vaniſſima commenta.

nam

nam acceperunt à Balthaſare Pacimontano Anabaptiſtarum autore: qui, vt teſtatur Ioannes Faber, negauit verba hæc Chriſti ad Nicodemum ad aquæ baptiſmum & regenerationem hominis ſpectare; & aquæ nomẽ allegoricum facit. Brentius quoque in Matthæum cap.3. ſic hæc verba exponit: *Niſi quis renatus fuerit ex aqua; hoc eſt, Niſi pœnitentiam egerit.* Et Petrus Martyr in 3. Reg. 8. producit oouam regenerationem, quæ gemina voce aquæ & ſpiritus denotatur. Sed iſta mera ſunt ſomnia, & figmeota hominum Scripturas corrumpentium; & Ecclesiam totam & Patres cootemneotium; ideò cum ſine verbo Dei pronuntient, & ſine vlla rationis ſcintilla loquantur vt hoſtes Chriſti capitales, atque eius Spooſæ Eccleſiæ, ſunt deſerendi & fugiendi. Tantum enim ſtudium eludendi Scripturas, & peruertendi, libidinem rerum nouarum, & anxium ardorem nobis eripiendi Sacramenta oſtendunt. Rectè autem oon eſt ſcriptum (vt ponderat Auguſt. Epiſtola 23.) Niſi quis renatus fuerit, ex parentum voluntate, aut ex offerentium, vel miniſtrantium fide; ſed, *Niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu.* Aqua igitur exhibens forinſecus Sacramentum gratiæ, & ſpiritus operans intrinſecus beneficium gratiæ, ſoluens vinculum culpæ, reconcilians bonum naturæ regenerant hominem in vno Chriſto ex vno Adam generatum. Hæc ille. Pulchrè etiam non dixit; oiſi quis baptizatus fuerit; ne videlicet quiſquam ſola externi baptiſmi ſuſceptione gloriaretur. Nemo enim quantumcunque ſit baptizatus, niſi renaſcatur, & renouetur in ſpiritu mentis ſuæ, veterem hominem cum actibus ſuis exuendo, & nouum induendo, ſaluus eſſe poteſt. Conſtat autem, nonnullos fictè ad baptiſmum accedere, & renouationis ſpiritum nou accipere, vt certum eſt de Simone Mago, & pleriſque alijs, quia aut incredulitatis, aut alicuius criminis obicem ponunt, quo minus renouari queant: ſimiles illis, qui mare quidem tranſierunt; ſed in deſerto proſtrati ſunt, & repromiſſionis terram non ſunt ingreſſi: quanquam recedente fictione, aut malâ peccandi voluntate ablata, pleoum ſuum baptiſmus ſortiatur effectum. Poſtremò aduerte, venuſtè baptiſmum vocari à Chriſto ſpiritualem natiuitatem: nam vt ad generationem carnalem pater & mater concurrunt, ſic in ſpirituali Deus pater eſt, Eccleſia autem mater: & Deus quidem Spiritum impertit, Eccleſia autem aquam miniſtrat, & verba, hoc eſt, materiam, & formam. Et vt in natinitate corporea homo ad vitam & lucem, & ad huius mundi bona perfruenda naſcitur: ſic in baptiſmo ad vitam ſpiritus, & veram lucem, atque bona cœleſtia poſſidenda renaſcitur. Ad hæc vt homo tantum ſemel oaſci pôteſt, ſic tantom ſemel baptizari: nam & originale, ad quod remittendum potiſſimum inſtituitur baptiſma, ablatum ſemel, non redit; & paſſio Chriſti, quæ in baptiſmo repræſeotatur, oon oiſi ſemel contingit. Vnde qui baptiſmum iterat, Sacramentum illud contemnit, vt olim Donatus, qui cauſatus neſcio quæ vitia in miniſtris, rebaptizabat homines: quaſi miniſtri virtute ſua, & oon potius virtute Dei niterentur: quemadmodum etiam noſtri ſeculi Anabaptiſtæ, docentes infantes ignorare prorſus quale Sacramentum ſuſcipiant, & quod Fidem propriam non adferant; propterea quod dictum ſit: *Qui crediderit, & baptizatus fuerit; ſaluus erit;* cenſent illos, cum ad maturam ætatem peruenerint, & propriam Fidem attulerint, rebaptizaodos eſſe. Sed proculdubio vtrique longè ab ſcopo iaculantur. Nam ſi pueris oocere potuit Adæ delictum proprio voluntatis actu noo admiſſum: quanto magis poterit Eccleſiæ Fides ad ſalutem iofantium valere, ita vt perfectè ſint baptizari? an procliuior Deus ad punieudum, & perdeodum, quàm ad ſanctificandum, & ſeruandum?

Contra Donatiſtas verò certam, & Catholicam regulam ſtatuimus. Qualiſcunque ſit miniſter, ſiue ſacerdos, ſiue laicus, ſiue fidelis, ſiue infidelis, vt eſt Iudæus, Paganus, & Saracenus, modò baptiſmus integer ſit ſua materia, & iotegra verborum forma collatus; efficax eſt ad ſalutem: oec efficitur melior ex bonitate conferentis, oec peior ex malitia mioiſtri. Hinc Paulus arguit eos, qui de miniſtris gloriebantur, & dicebaot: *Ego quidem ſum Pauli:* alius autem: *Ego Apollo: nonne homines eſtis? Quid igitur eſt Apollo? Quid verò Paulus? Miniſtri eius, cui credidiſtis, & vnicuiq; ſicut Dominus dedit.* Nemo igitur miniſtris quicquam tribuat in his, ad quæ nudi miniſtri ſuot, ſed omnia dona agnoſcat à Deo ad nos proficiſci per mediatorem noſtrũ Ieſum Chriſtum, qui cum Patre in vnitate Sancti Spiritus viuit & regnat per omnem æternitatem, Amen.

Ioan. Faber in diſput. de baptiſmo paruulorum

Ipſa in verbis quid magnus expendit Auguſtinus & ſubtiliter, & doctè.

Aug. tom. 2.

Quare Chriſtus nõ dixit: Niſi quis baptizatus fuerit; ſed Niſi quis renatus fuerit.

Epheſ. 4.

Coloſſ. 3.

Actor. 8.

Baptizati, nec tamen renati, quales illi ſint.

1. Cor. 10.

Num. 14.

Spiritalis natiuitas cũ corporea venuſtè componitur.

Qui rebaptizant, quid agant miſeri, & baptiſma cur iterãdum non ſit.

Marc. vlt.

Rom. 5.

Miniſter baptiſmi quis.

1. Cor. 3.

TRACTATVS V.

De diſceptatione Domini cum Nicodemo, in illa verba: *Quod natum eſt ex carne, caro eſt: & quod natum eſt ex ſpiritu, ſpiritus eſt. Nõ mireris quia dixi tibi, Oportet vos naſci denuò. Spiritus vbi vult ſpirat: & vocem eius audis: ſed neſcis vnde veniat, aut quo vadat: ſic eſt omnis qui natus eſt ex ſpiritu.*

Scopus Euangeliſtæ.

POſtquam Euãgeliſta neceſſitatem naſcendi denuò, aut deſuper, declarauit, iam explicat quidnam ſit, quod hac natiuitate naſcitur. Vtiturque ſimilitudine carnalis generationis, dicendo, quod vt id, quod natum eſt ex carne, hoc eſt, ex carnali principio producente, aſſimilatur ſuo principio, ac proinde caro eſt, vt dilucidũ fieri poteſt, ſi per omnes animalium ſpecies diſcurras; Omne enim quod generat, in ſpecie ſibi ſimile generat: ita quod natum eſt ex ſpiritu, vt principio producente, ſpiritui aſſimilatur, ac proinde ſpiritus eſt. Reddit etiam rationem bonus doctor Ieſus, quare nemo, niſi renatus ex ſpiritu, poſſit intrare in regnum cœlorum; ne videlicet quiſquam arroget, ſine regeneratione per propriam vim, ſiue ſapientiam, ſiue iuſtitiam, poſſe ſe intrare in regnum cœlorũ: id quod non tantum Iudæi, & Pelagiani, ſed etiam faciunt plerique, qui ſe Chriſtianos haberi volunt. Sed hæc arrogantia deprimitur hac ſententia Chriſti, cùm ait: *Quod natum eſt ex carne, caro eſt*: id eſt, ex generatione carnali non niſi carnales, bruti, ferini, & mortales proſeminantur homines, & bellua belluam, & putredo putredinem generat, nec ſpina profert vuas, nec tribulus ficos, & vt habet Prouerbium: *Mali corui malum ouum*: denique nihil aliud eſt homo ſecundum carnem, quàm vniuerſa vanitas, vel vanitas vanitatum. Omnis enim caro, vt fœnum; & omnis gloria eius tanquam flos fœni. Hoc eſt, ſeruus eſt peccati omnibus bonis diſpoliatus, diaboli mancipium, mortis, & inferni captiuus, expreſſaque ſimilitudo Satanæ, cuius filij, & nominamur, & ſumus: iuxta illud: *Vos ex patre diabolo eſtis*: & Apoſtolus: *Eramus natura filij iræ*: & Sapiens: *Semen*, inquit, *erat maledictum ab initio*: de qua natiuitate loquentes Iob, & Ieremias, dicere audent: *Maledicta dies, in qua natus ſum, & nox, in qua dictum eſt, conceptus eſt homo.* vt vel ex his conſtare poſſit, quam ſit neceſſaria regeneratio ex ſpiritu, de qua ſubdit: *Quod natum eſt ex ſpiritu, ſpiritus eſt*: non quidem natura, ſed participatione, & gratia Dei: nam teſte Theophylacto, baptizatus, ſiue ſpiritualis dicitur hoc loco ſpiritus: ſicut etiam Apoſtolus loquitur: *Qui adhæret Domino, vnus ſpiritus eſt*: nam in eo, qui talis eſt, ſpiritus vincit carnem, & immortalem eam, atque cœleſtem reddit; vt quemadmodum caro quaſi terra quædam ire in cœlum non poteſt, ita nec ſpiritus in terrâ detineri, quin ſuo marte ſpiritualia atque ſuperna petat, & ob id poteſt introire in regnum Dei: quod propoſuerat probandum. Idem eſt enim de ſpiritu naſci, ac deſuper. Euthymius ediſſerens hunc locum, ſcribit: *Carnalis itaque natiuitas eſt ſenſibilis; ſpiritualis vero intellectualis: nec oportet quod intellectuale eſt, ſenſibiliter indagare; neque humano modo opus quod diuinum eſt, ſiquidem ex quo prior generatio facta eſt inutilis, data eſt ſecunda regeneratio excelſior, & honorabilior. Dei opus eſt prior; Dei opus eſt & poſterior; Deus enim ſpiritus eſt. Quum igitur audieris quod ſpiritus regenerat, ne modum quæras. Nam ſi incomprehenſibilis eſt in vtero formatio, longè incomprehenſibilior eſt quæ in aqua fit: quod ſi de illa non ambigimus, omnipotenti Dei ſapientiæ credentes, de hac multo magis credere oportet. Sicut autem in prima hominis formatione ſubſeruiuit terra elementum, cum vniuerſa in manu eſſent creatoris, ita & nunc ſubſeruit aqua elementum, cùm vniuerſa ſint in voluntate ſpiritus. Quod ſi me interroges, quare nunc aqua; è diuerſo te interrogabo, quare tunc terra. Poterat ſiquidem ſine terra fieri homo. Nam & quod ſine verbo nihil faciat Deus, confiteor: & quod ſolus omnium verba exactè nouit, & dico & credendum ſuadeo. Quod autem in carnali generatione eſt vterus, hoc in ſpirituali eſt aqua: ſed ibi quidem ad generationem opus eſt tempore, hic autem non ita, quia carnalia in tempore perfectionem aſſumunt: ſpiritualia vero ſtatim perfecta creantur. Perfectum itaque verbum per aquæ miniſterium ſoli Deo manifeſtum eſt: hoc autem à ſanctis Patribus vtcunque comprehenſum eſt: quia diuina in eo ſigna adimplentur, ſepultura videlicet, ac reſurrectio. In eo namque, tanquam in quodam ſepulchro, capite mergimur, vetuſque homo ſepelitur ac demergitur, deinde cum exilimus, nouus reſurgit, & oſtenditur. Quemadmodum enim nobis facile eſt demergi, & exilire: ita Deo facile eſt veterem hominem ſepelire, nouumque excitare. Hoc autem tertium fit, vt ſcias potentiam Patris & Filij ac Spiritus ſancti, omnia efficere. Nam ſi quod natum eſt ex ſpiritu, ſpiritus eſt, Chriſti certè caro ſpiritus erit. De Virgine enim*

Marginal notes:

Nemo ex aqua, & ſpiritu niſi renatus, quare non poteſt introire in regnum Dei.

Aduerſus Pelagianos.

Quid: Quod natum eſt ex carne, caro eſt.

Matt. 7.

Prouerbium.

Pſal. 68

1 Petr. 1.

Eſa. 40.

Natiuitatis carnis incõmoda.

Ioan. 8.

Epheſ. 2.

Sap. 12.

Iob 3.

Ierem. 20.

Natiuitas ex ſpiritu quomodo accipienda ſit.

Theoph.

1. Cor. 6.

Euthymius.

Carnalis natiuitatis, & ſpiritualis diſcrimen.

Ioan. 4.

Eccl. 11.

Gen. 2.

Corporea & ſpiritualia in creatione quid differant.

dicit

Matth. 1. *Galat 4.* *dicit Angelus ; Quod in ea natum eſt, à Spiritu ſancto eſt. Quibus nos dicimus, quòd hoc dixerit docens quod à viro non eſſet, non quin eſſet à muliere. Dicit enim Apoſtolus, Factum ex muliere, caro videlicet de carne. Natus eſt ergo à carne* *Luc. 1.* *Virginea, ne ab humana natura eſſet alienus. Nã ſi & hoc facto quidam non credunt incarnatum, quomodo in impietatem non cecidiſſent, ſi ita factum non eſſet? In Virgine ergo natus eſt à Spiritu ſancto, ſiue ſupernaturaliter, quia non à viro. Nam hoc ſignificat quod dicitur, à Spiritu ſancto.* Hactenus ille, egregiè certè. Sed nos huic dubio facilè ſatisfacere poſſumus, carnem Chriſti ex virgine progenitam propterea dici ſpiritum non quidem natura, ſed non ſolùm quia à viro deciſa non eſt, ſed etiam quia nullum vitium, aut labem habebat, & tanquam iumẽtum obedientiſſimum ſpiritui parebat: cum noſtra ex immundo cõcepta ſit ſemine, & ſpiritui aduerſetur, ac renitatur.

Caro Chriſti ſpiritus appellatur duabus cauſis.

Iob 14. *Galat 5.*

Non mireris quia dixi tibi, Oportet vos naſci denuò. Concludit, ex declaratione gignentis, & geniti, ceſſare debere admirationem Nicodemi de eo quod dixerat: *Oportet vos naſci denuò*, pulchraque ratione neceſſariam ex ſpiritu generationem concludit eſſe. Dixit enim: *Quod natum eſt ex carne, caro eſt.* Sub qua propoſitione ſubſumimus; ſed omnes homines nati ſumus ex carne peccatrice Deum neſciente, mundum diligente, & poſt concupiſcentias ſuas eunte: concludit Dominus, Ergo nihil mireris, quia dixi tibi, Oportet vos naſci denuo; ſiue deſuper. Vel ſanè quia Nicodemi admiratio de renaſcentia iſta ex ſpiritu, quam non capiebat, nondum extincta erat, Dominus pergit, & vult illam declarare, qua ratione fiat ex Spiritu ſancto ſpirante vbi vult; vt ita tandem illa cognita, ceſſet admiratio. Et hæc videtur magis apta horum expoſitio verborum, & ſequentibus magis congrua. Nam quomodò quis ex aqua generetur, fortaſſe non eſt ita obſcurum ac difficile, quin aliquo modo percipi queat: at quod quis regeneretur ex ſpiritu, illud abditum, & noſtro ſenſui incomprehenſibile videtur, & propterea hoc eſſe explicandum, operæpretium exiſtimauit eſſe, cùm ait; Spiritus vbi vult, ſpirat. Hoc tantùm hîc notandum eſt, Dominum declarare, idem eſſe, naſci deſuper, vel denuo, atque naſci de Spiritu.

Quare Nicodemus Chriſti dictum de renaſcentia mirari non debuit.

Eccleſ. 18.

Alter ſenſus congruentior.

Spiritus vbi vult, ſpirat: & vocem eius audis, ſed neſcis vnde veniat, aut quo vadat. Hic locus duplicem poteſt habere ſenſum, & vtrumque quidem verum, Catholicæque Fidei conſentientem, & à vocibus literæ non abhorrentem, & ab orthodoxis traditum Patribus: fideliter vtrumque referam, & quis cui veniat præferendus, prudentem lectorem minimè celabo. Primus ſenſus eſt, Græcorum quorundam Patrum, vtpote Chryſoſtomi, & Cyrilli: quos Theophylactus, Euthymius, Nonnus Panapolites, Paraphraſtes, atque Leontius ſectantur. Nam hi omnes volunt produci à Domino exemplum venti ſpirantis quocunque vult: & licet ſonitum eius ſentiamus, ignoramus tamen eius ortum, atque terminum. Et concludit: *Sic eſt omnis qui natus eſt ex ſpiritu.* Vt quemadmodum ventus auditur quidem, ſed oculis minimè percipitur, ita etiam ſpiritalis generatio ſub aſpectum non cadit, etiamſi ſentiatur. Audi Chryſoſtomi verba: *Cùm ergo dixiſſet Chriſtus: Qui natus eſt ex ſpiritu ſpiritus eſt, & his verbis etiam perturbaretur Nicodemus, rurſus ad ſenſibile exemplum deſcendit. Ne mireris, inquit, quia dixi tibi, Oportet vos naſci denuò. Spiritus vbi vult ſpirat. Hoc verbum mireris, eius animi perturbationem ſignificat; perturbabatur enim quod non intelligebat: qui natus eſt ex Spiritu, ſpiritus eſt. Qua particula ab omni eum corpore Chriſtus abduxerat. Quamobrem ad id quod magis de corpore cõmunicat, non tamen corporea craſſitudini omnino ſubiectum eſt, deſcendit, puta incorporea omittit, quæ ille capere non poterat. Inuenit igitur medium quoddam inter corpus & incorporeum, hoc eſt venti impetum; hinc eum excitat, cum inquit: Vocem eius audis, ſed neſcis vnde veniat, aut quo vadat. Quod autem dicit: Vbi vult ſpirat, non loquitur ac ſi voluntate aliqua feratur ventus, ſed liberum eius à natura impetum ſignificat. Mos enim eſt Scripturæ, ita etiam de inanibus loqui: quemadmodum cum inquit, Vanitati creatura ſubiecta eſt nolens. Significat igitur non poſſe contineri, & quocunque vult, diffundi. neque poſſe prohiberi, quin huc illuc feratur. Et vocem eius audis, hoc eſt, ſonitum; ſed neſcis vnde veniat, aut quò vadat. Ita vſu venit his qui ſpiritu generantur. Hæc concluſio eſt. Nam ſi huius, inquit ſpiritus, quem auditus ſenſu accipis, & tactu impetum intelligis, ne viam quidem noſti: quonam pacto diuini ſpiritus operationem perſcrutaberis? Prætereà vbi vult ſpirat, ad Paracleti potentiam oſtendendam dixit. Nam ſi ventum nemo cohibet, quin quo vult feratur: quanto magis Spiritus operationem nullæ naturæ leges, nulli corporeæ generationis fines, nulla alia huiuſmodi vis poterunt cohibere? Quòd autem de vento loquatur, inde perſpicuum eſt, cùm inquit, & vocem eius audis. Non enim infideli, & ſpiritus operationem neſcienti, de Spiritu dixiſſet, & vocem eius audis. Senſus igitur eſt, quòd quemadmodum ventus non videtur, ſentitur tamen, ita ſpiritualis generatio corporeis oculis non comprehenditur.*

Naſci deſuper, vel denuò, idem atque naſci de ſpiritu.

Huius dicti: Spiritus vbi vult ſpirat, duplex intelligentia.

Chryſoſt. *Cyrillus.* *Theophyl.* *Euthymius.* *Nonnus.* *Leontius.*

Chryſoſt. ho. 25 in Ioan. tom. 3.

Scripturæ mos.

Rom 8.

Paracleti Spiritus quanta vis.

Verum

Verùm ventus corpus eſt, quamuis tenuiſsimum. Nam quod ſenſui obiectum eſt, corpus eſt. Quod ſi non doles, cum corpus non videas, & eſſe eum credis, quid hoc ſpiritali ſermone perturbaris, & tam curioſè rationes exigis, cur idem in corpore non facias? Hæc ille Pater ſanctiſſimus. Cuius ſenſus eo tendit, vt per ſimilitudinem venti, qui non oculis cernitur, ſed auditu ſentitur, intelligas operationes Spiritus ſancti in Sacramento operantis, inuiſibilem eſſe, & imperſcrutabilem. Verum Beatus Auguſtinus huic ſenſui nequaquam acquiescit. Vnde ſcribens in hunc locum ait: *Deinde fratres, inquit, quis noſtrum non videat, verbi gratia, Auſtrum euntem de Meridie ad Aquilonem, aut alium ventum venientem ab Oriente ad Occidentem? Quomodo ergo neſcimus vnde veniat, & quo vadat? Quid ergo dixit terrenum, quod non credebant homines, &c.* Et paullò antè explanans verba ipſa, nempe. *Spiritus, vbi vult, ſpirat, &c. Nemo, quis videt ſpiritum, & quomodo audimus vocem Spiritus? Sonat Pſalmus, vox eſt ſpiritus: ſonat Euangelium, vox eſt ſpiritus: ſonat ſermo diuinus, vox eſt ſpiritus. Vocem eius audis, & neſcis vnde veniat, & quo vadat. Sed ſi naſcaris & tu de ſpiritu, hoc eris vt ille. Qui non eſt adhuc natus de ſpiritu, neſcit de te vnde venias, & quo eas. Hoc enim ſecutus ait: Sic eſt omnis qui natus eſt ex ſpiritu. Reſpondit Nicodemus, & dixit ei: Quomodo poſſunt hæc fieri? Et reuera carnaliter non intelligebat. In illo fiebat quod dixerat Dominus: Vocem ſpiritus audiebat, & neſciebat vnde venerat, & quo ibat.* Hactenus Auguſtinus abſque metaphora venti hanc Domini explicans ſententiam: admittens tamen ſimilitudinem: vt quemadmodum ſpiritus vbi vult, ſpirat, & vocem eius audimus, & neſcimus vnde veniat, aut quo vadat: ita omnis qui natus eſt ex ſpiritu, vocem quidem eius audimus, ſed vnde veniat, aut quo vadat, ignorat omnis qui expers eſt ſpiritus. Et hoc eſt illud quod concludit: *Sic eſt omnis qui natus eſt ex ſpiritu.*

Altera intelligentia.
Aug tract. 12 in Ioan. to. 9.

Hunc ſenſum ſequitur Beda, & plerique alij Patres, tum Græci, tum Latini. Nam quod Auguſtinus dixit in alio loco contra huius ſenſum, quis neſciat, librum illum ab eruditis in dubium vocari, an eius ſit; præſertim cum ſtylus Auguſtinum non redolcat, & plurima, quæ aliàs aſſeuerauerat, in dubium reuocet. Et idem in libris de Ciuit. Dei ait: *Sed quando ſint abundantia gratia, Spiritus illius, qui vbi vult, ſpirat, amare poſſent?* Hæc ille. Producam igitur pro ſenſu B. Auguſtini primo locò Patres Græcos, deinde Latinos. Et ex Græcis princeps in mediũ prodeat Gregorius Nazianzenus, qui de ſancta Pentecoſte diſſerens, ait: *Quæ verò ſunt Spiritus ſancti, adſit mihi Spiritus, ac eam, quam cupio eloquentiam tribuat; quod ſi non tantam, at tantam, quantam tempori huic conuenire nouit; aderit omninò heriliter, & non ſeruiliter; neque, vt quidam arbitrãtur, mandatum expectans, ſpirat enim vbi vult, & ſuper quos vult, & quando, & quantum, ita enim nos & ſentire, & dicere, inſpiramur à Spiritu.* Idem alibi dicit: *Spiritus qui operatus ſit omnia, qui Reges faciat, idque per baptiſmum, per reſurrectionem: qui cognoſcat omnia, doceat omnia, ſpiret vbi, & quantum velit, qui ducat, qui loquatur, qui mittat, ſegreget, &c.*

Beda Io. 3.
Aug li quaeſt. Vet & Noui Teſtam q 59. tom 4.
Aug li. 13. de Ciu Dei c. 7. tom 5
Greg Nazãz. ora 3. in ſanctam Pentecoſten.
Idem lib 5. de Theologia ſub finem.

Secundus ſit Gregorius Nyſſenus, qui de Baptiſmo loquens, ſic inquit: *Quare bina illa, & non ſolus ſpiritus ſufficiens exiſtimatus eſt ad completionem baptiſmatis? Compoſitus eſt homo, & non ſimplex, vt certo ſcimus, atque idcircò duplici coniunctoque cognata, ſimiliaque medicamenta ad curationem deſtinata, atque attributa ſunt: Corpori quidem, quod apparet, aqua, quæ ſub ſenſum cadit, animæ verò quæ viſum effugit; Spiritus, qui non apparet, qui fide vocatur, qui ineffabiliter accedit. Spiritus enim vbi vult, ſpirat, & vocem eius audis, ſed neſcis vnde veniat, & quo vadat. Aqua quoque, quæ baptiſmati adhibetur, corpori, quod baptizatur, benedictionem addit.*

Greg. Nyſſenus lib de ſancto Baptiſmate.

Tertius, Origenes, qui de principijs agens: *Et ita,* inquit, *ſciendum eſt, quod ſicut Filius, qui ſolus cognoſcit Patrem, reuelat cui vult, ita Spiritus ſanctus, qui ſolus etiam ſcrutatur alta Dei, reuelat cui vult. Spiritus enim vbi vult ſpirat.*

Origen. lib. 1. περὶ ἀρχῶν, tom 1.
Matt. 11.
1. Cor. 2.

Quartus Dionyſius Areopagita, diuinus ille, qui quidem alludens, ad hæc eadẽ Chriſti verba, videlicet: *Neſcis vnde veniat, aut quo vadat,* vt interpretes eius exponunt: *Porro,* inquit, *aduentum illum ſecretiſsimum Spiritus* (ſcilicet in baptizatum, de quo eſt ſermo) *qui intelligibiliter odore ſuaui fragrantes facit ac perficit, cùm ſit prorſus ineffabilis, illis ſpiritaliter intelligendum dimitto, qui diuini Spiritus ſanctam, ac deificam ſocietatem in anima ſua percipere meruerunt.* Quanquam non videatur in illo ſenſu conſtans: quia alibi ait: *Dicet fortaſſe aliquis, hunc aereum ſpiritum, qui ventus dicitur, diuinam quoque cœleſtium ſpirituum præferre ſpeciem. Habet enim & ipſe diuinæ actionis imaginem atque figuram (ſicut in ſymbolica Theologia., iuxta quatuor elementorum expoſitionem, pluribus documentis oſtendimus) ſecundum naturalem mobilitatem, vimq; animandi, & celerem inſuperabilemq; diſceſſum & mobilium principiorum atque finium incognitas nobis, atque inuiſibiles latebras. Non enim ſcis* (inquit) *vnde venit, & quo vadit.* Hæc ille ponens ibi eſſe ſermonem de vento, quam etiam interpretandi rationem ſequitur

Dionyſ. Areo. lib. de Eccleſ. hierarch. c. 3. par 3.
Secretiſſimi aduentus Paracleti in baptizatum effectus.
Idem lib. de cæl. hierar. c. 15.
Symbolica Theologia.

Nicetas in commentarijs ſuis in Gregor. Nazianz. in ſanctam Pentecoſte

Nicetas 1. Cor 12. Oecumenius.

Quintus, Oecumenius in Apoſtoli verba: *Diuidens ſingulis prout vult.* ſc bens ait: *Propter eos, qui Spiritus ſancti diuinitatem impugnant, animaduerte. Nam illi impiè aſſerunt, Spiritum ſanctum à Patre factum eſſe. At hinc perſpicito, Spiritum ſanctum non eſſe aliquid eorum quæ fiunt, ſed quæ faciunt: idque tanquam Deus ac Dominus, & propria potentia. Simile quoque eſt quod alio loco dicit. Spiritus vbi vult ſpirat.*

Cyrill. Ieroſol. catech. 1. Actor. 2.

Sextus, Cyrillus Ieroſolymitanus; qui loquens de Iudæis, qui admirabantur Apoſtolos varijs linguis in die Pentecoſtes loquentes, ſcribit: *Nihil admirandum, ſi vos ignoratis, cùm & Nicodemus ignorabat Spiritus aduentum. Ad illum enim dictum erat: Spiritus vbi vult, ſpirat: & vocem eius audis. ſed neſcis vnde veniat, aut quo vadat, & cum audiendo vocem illius, neſcimus tamen vnde veniat, aut quò vadat, ſubſtantiam eius quomodo enarrauerimus?* Hæc ille, non minus oſtendens in die Pentecoſtes impleram ſententiam DOMINI, quam cum olim loqueretur ad Nicodemum.

Epipha hære. 74. ex ſermone Ancorato. Spiritus ſancti charismata.

Septimus, Epiphanius contra Pneumatomachos diſſeriens, vbi multos ſpiritus ex Scripturis attuliſſet, ſubdit: *Verum Spiritus ſanctus ſolus appellatur à Patre & Filio, Spiritus veritatis, & Spiritus Dei, & Spiritus Chriſti, & Spiritus gratiæ. Largitur enim vnicuique bonum diuerſimodè, alteri ſpiritum ſapientiæ, alij ſpiritum cognitionis, alij ſpiritum fortitudinis, alij ſpiritum ſanationum, alij ſpiritum Prophetiæ, alij ſpiritum diſcretionis, alij linguarum, alij interpretationum, & reliqua dona. velut ait. Vnus autem, & idem ſpiritus eſt, qui diuidit vnicuique vt vult.* (*1. Cor. 12.*) *Quoniam ſpiritus tuus bonus deducet me, inquit Dauid.* (*Pſal. 142.*) *Et ſpiritus vbi vult, ſpirat, ſubſtantiam ſancti Spiritus per talia nobis oſtendens: & vocem eius audis, ſed non ſcis vnde venit, & quo vadit. Et niſi nati fueritis ex aqua & Spiritu: & quæ ſequuntur.*

B. Baſil. lib. 5. in Euno. vel de Spiritu ſancto ad Amphilochium, in c. quod Spiritus creator eſt tom 1. Aduerſus Eunomij blaſphemiam contra Spiritum ſanctum.

Octauus ſit Beatus Baſilius, qui agens in Eunomium, ſic inquit: *Quod ſi omnia operatur Deus, ſicuti vult, omnia verò hæc vnus ac idem Spiritus operatur, diuidens ſingulis prout vult: quomodo diuerſitas ſubſtantiæ illic eſt, vbi operationis identitas eſſe cognoſcitur? permutatis enim ſubſtantijs, ſecundum impiiſſimum Eunomium, diuerſas eſſe oportebat & operationes: Eandem autem autoritatem, & poteſtatem Spiritus Saluator atteſtatur: Spiritus, inquit, vbi vult, ſpirat.*

Cyril. lib. c. 4. Theſa. c. vlt. tom. 2.

Nonus erit Cyrillus, qui in libro quodam Theſaurorum ita ſcribit: *Quomodo igitur Spiritus ſanctus non erit Deus, per quem nos dij per gratiam efficimur, ab ipſo regenerati? Quod autem de Spiritu ſancto fideles renaſcuntur, ipſe Saluator teſtatur, dicens ad Nicodemum: Spiritus vbi vult ſpirat: & vocem eius audis, ſed neſcis vnde venit, & quo vadit: Sic eſt, inquit omnis, qui natus eſt ex ſpiritu.* Idem quoque alibi eiſdem omnino verbis comprobat diuinitatem ineſſe Spiritui ſancto.

Idem in lib. 6. quem inſcripſit: Argumenta euidentia, quod Spiritus ſanctus non ſit creatura. Chryſoſt ho. 29 in cap 12. prioris ad Corint.

Decimus ſit Chryſoſtomus ipſe, qui eandem quam Oecumenius Apoſtoli ſententiam explicans, ait, illa verba: *Spiritus vbi vult ſpirat*, etſi de vento dicantur, poſſe tamen intelligi & de Spiritu ſancto; & confirmare hanc ſententiam Apoſtoli, dicentis quòd Spiritus omnia operatur prout vult, quemadmodum etiam ſuo loco exponens hæc verba Ioannis, poſt dicta nonnulla de vento ſubiungit: *Præterea vbi vult, ſpirat: ad Paracleti potentiam oſtendendam dixit. Nam ſi ventum nemo cohibet, quin quo vult. feratur, quanto magis Spiritus operationem nullæ naturæ leges, nulli corporeæ generationis fines, nulla alia huiuſmodi vis potuerunt cohibere.*

Idem ho 26. in Ioan.

Auguſt tra. 12. in Ioan. to. 9. Hil lib. 12 de Trinit ſub calcem.

Redeo ad Latinos Patres. Et præter Auguſtinum iam dictum, primo loco produco Hilarium; qui in libris de Trinitate ita ſcribit: *Nam vt in eo, quod ante æterna tempora vnigenitus tuus eſt ceſſante ambiguitate ſermonis, atque intelligentiæ difficultate, ſolum quod natus eſt, manet: ita quod ex te per eum ſanctus Spiritus tuus eſt, etſi ſenſu quidem non percipiam, ſed tamen teneo conſcientia. In ſpiritualibus enim rebus tuis hebes ſum, vnigenito tuo dicente; Ne mireris quod dixerim tibi, Oportet vos naſci denuò. Spiritus vbi vult, ſpirat: & vocem eius audis, & non ſcis vnde veniat, & quo eat. Sic eſt omnis qui natus eſt ex aqua. & Spiritu ſancto, Regenerationis meæ Fidem obtinens neſcio, & quod ignoro, iam teneo. Sine ſenſu enim meo renaſcor, cum efficientia renaſcendi. Modus autem ſpiritus nullus eſt loquentis cum velit, vbi velit: & cuius adeuntis atque abeuntis cauſſa, ſub aſſiſtentis licet conſcientia neſciatur, huius naturam inter creaturas referam, & originis ſua definitione moderabor:* Ambroſius diſputans in hæreticos, ait: *Nullum damnum eſſe in diuiſione gratiæ ſpiritalis. Domino atteſtante. cognouimus. Qui enim vbi vult. ſpirat, vbique ſine damno eſt.* Idem alio loco, comprobans diuinitatem Spiritus ſancti: *Aſtute cognouiſtis*, inquit, *loci iſtius vos atteſtatione conuinci, nec argumenta veſtra aduerſus id poſſe teſtimonium conuenire. Quò enim poſſit alio intellectus loci iſtius deriuari, cum ſeries lectionis tota de ſpiritu ſit? Nicodemus quærit de regeneratione: reſpondit* DOMINVS: *Amen amen dico tibi, niſi quis renatus fuerit per aquam, & Spiritum, non poteſt introire in regnum Dei. Et vt oſtenderet aliam generationem ſecundùm carnem eſſe, aliam ſecundũ ſpiritum, addidit; Quod natum eſt de carne, caro eſt, quia de carne natum eſt: & quod natum eſt de*

Ambr lib c. de Spiritu ſanct. c. 3 co. 2

Idem lib. 3. de Spiritu ſanct. c. 1.

ſpiritu,

ſpiritu, ſpiritus eſt, quia Deus ſpiritus eſt. Proſequere ergo totam ſeriem lectionis, inuenies quod Dominus impietatem veſtram plenitudine aſſertionis excluſerit. Noli, inquit, mirari, quia dixi, Oportet vos naſci denuò. Spiritus vbi vult, ſpirat: & vocem eius audis, ſed neſcis vnde veniat, aut quò vadat: ſic eſt omnis, qui natus eſt de ſpiritu. Quis eſt qui naſcitur de ſpiritu, & qui efficitur ſpiritus, niſi qui renouatur ſpiritu mentis ſuæ? Et poſt pauca producto teſtimonio Pauli, quo ait per lauacrum regenerationis, & renouationis Spiritus ſancti; & alio teſtimonio Petri, qui Act. 11. ait: *Vos autem baptizabimini Spiritu ſancto*: cõcludit illud dictum: *Amen amen dico tibi, niſi quis renatus fuerit per aquam, & Spiritum, non poteſt introire in regnum Dei*, intelligendum eſſe de Spiritu ſancto.

Tit. 3.

Quarto loco producitur B. Hieronym. qui ſcribens ad Hedibiam: *Repleti ſunt*, inquit, *omnes Spiritu Sancto, & cœperunt loqui varijs linguis, prout Spiritus ſanctus dabat eloqui illis. Spiritus enim ſanctus vbi vult, ſpirat.*

Hieron. ad Hedib. q. 9. Act. 2.

Loco quinto adducitur Leo Papa, qui quodã loco ſic ſcribit: *O quàm velox*, inquit, *eſt ſermo ſapientiæ, & vbi Deus magiſter eſt, quàm citò diſcitur quod docetur. Non eſt adhibenda interpretatio ad audiendum, non cõſuetudo ad vſum, non tempus ad ſtudium, ſed ſpirante vbi voluit ſpiritu veritatis, propriæ ſingularum gentium voces, factæ ſunt in Eccleſia ore communes.* Hæc ille, alludens ad id: *Spiritus vbi vult ſpirat*: quæ verba Sedulius in illud Pauli: *Diuidens ſingulis prout vult*, comprobat teſtimonio verborum Domini in c. præſenti.

Leo Papa ſer. 1 de Pentec. Quàm velox ſermo ſapientiæ.

Sedul. in c. 12. prioris ad Cor.

Sexto Gregorius Romanus lib. 2. dialog. cap. 21. *Prophetiæ ſpiritus, Petre, Prophetarũ mentes non ſemper irradiat: quia ſicut de Spiritu ſancto ſcriptum eſt, vbi vult, ſpirat: ita & ſciendum eſt, quia, & quando vult adſpirat.* Rurſus in Moralibus pulchrè ait: *Sed iſtam vocem ſuperuenientis ſpiritus, qua ſe in aures cordis inſinuat, nec ipſa mens, quæ per hanc illuſtrata fuerit, inueſtigat. Penſare enim non valet inuiſibilis virtus quibus ſibi meatibus influat, quibus ad ſe modis veniat, quibus recedat. Vnde & bene per Ioannem dicitur: Spiritus vbi vult, ſpirat: & vocem eius audis, ſed neſcis vnde veniat, & quo vadat. Vocem enim ſpiritus audire, eſt vim compunctionis intimam in amorem inuiſibilis conditoris aſſurgere, ſed nemo ſcit vnde veniat: quia ignoratur per ora prædicantium, quibus ſe ad nos occaſionibus fundat. Et nemo ſcit quo vadat: quia cum vnam prædicationem multi audiunt, intelligi proculdubio non poteſt, quẽ deſerens abijciat, aut cuius ingrediens in corde requieſcat. Vna quippe res foris agitur; ſed non per hanc vno modo intuentium corda penetrantur: quia qui inuiſibiliter viſibilia modificat, in humanis cordibus cauſarum ſemina incomprehenſibiliter plantat.*

Greg. Rom. li. 27. Moral. ca. 16. to. 2.

Vocem ſpiritus audire, quid, idem cur nemo ſcit vnde veniat, & quo vadat.

Septimo Bernard. in Cant. ſcribens: *Fateor, & mihi, inquit, aduentaſſe Verbum, in inſipientia dico, & pluries. Cumq; ſæpius intrauerit ad me, non ſenſi aliquotiens cùm intrauit. Adeſſe ſenſi, affuiſſe recordor, interdum & præſentire potuiſſe introitum eius, ſentire nunquam, ſed ne exitum quidem. Nam vnde in animam meam venerit, quoue abierit, denuò eam dimittens, ſed, & qua, vel introierit, vel exierit, etiam nunc ignorare me fateor, ſecundum illud: Neſcis vnde veniat, aut quo vadat.*

Bern. 74. in Cant.

Poſtremo loco venit Innocentius III. qui quidem ad Epiſcopum Arelatenſem ſcribens, vbi ponit ſex cauſſas, in quibus cedere conſueuerunt Epiſcopi de Papę licentia, ſubdit: *Sed dices, vbi Spiritus vult ſpirat: & neſcis vnde venit, aut quo vadat, &c. Non eſt qui poſſit vias illius Spiritus perſcrutari. Qui verò Spiritu Dei aguntur, non ſunt ſub lege: quoniam vbi Spiritus Dei, ibi libertas. Quare ſi cedendi tibi ab homine licentia data non fuerit, nihilominus tamen cedes: quia data eſt tibi libertas cedendi à Deo. Certè deſipis, ſi ſic facis, nam quomodò Spiritu Dei agitur, qui contra Spiritum Dei agit?* Hæc illi Patres ſanctiſſimi, atque doctiſſimi. Explicauimus igitur vtrumque ſenſum; produximus Patres, quorum teſtimonijs vterque niti poſſit: declarauimus vtrumq; vtpote verum, & à Fide, & à ratione non abhorrentem poſſe ſuſtineri, & cum omni veneratione ſuſcipi. Si vero lector vrgeat, & interroget, vter illorum præſter, aut qui veniat alteri præferendus, ingenuè, & liberè fatebor, ſenſum Auguſtini mihi magis probari, & illi literam, & voces magis fauere, vt facilè ex multis oſtendam. Quod tamen ſine aliqua contentione, atque comparatione inter ipſos præſtari à nobis non poterit.

Innocentius III. de renunciatio c. Niſi cum pridem.

Rom. 8. & Supra 6. 2 Cor. 3.

Placet igitur initium ſumere à leuioribus, Nam in primis vox ipſa Latina Spiritus; ſiue Græca πνεῦμα, propriè rem materiæ, ſiue corporis expertem ſignificat: vnde Dominus ad Apoſtolos exiſtimantes ipſum eſſe ſpiritum, dixit: *Videte manus meas, & pedes, quia ego ipſe ſum: palpate, & videte: quia ſpiritus carnem, & oſſa non habet, ſicut me videtis habere*, quaſi diceret; Spiritus neq; viſu, neq; tactu, neque alio aliquo ſenſu percipi poteſt. Vnde Cyrillus Ieroſolymitanus: *Spiritus*, inquit, *nomen medium quoddam eſt: nam omne quod eſt abſque corporis mole, in vniuerſum Spiritus vocatur.* Hæc ille. Et nunquam in Nouo Teſtamento (quod ſciam) ea vox pro vento accipitur, etiamſi in Veteri aliquando vſurpatam fuiſſe non negem, idque per metaphoram potius, quam per proprietatem, quia ventus inter corpora tenuiſſimus eſt, & ſubtiliſſimus, & pro

Poſterior intellectus, de Spiritu videlicet ſancto, non de vento multis rationibus magis probatur. Luc. 24.

Cyril. Ieroſolym. catech. 16.

Spiritus cur ſit medium quiddam, teſte Cyrillo.

ximè accedit ad ea, quæ ſunt expertia corporis: & in Nouo Teſtamento quoties ventorum fit mentio, non ſpiritus, ſiue πνεύματα, ſed Græcè ἄνεμοι perpetuò dicuntur. Quòd ſi aliquis locus poſſet cogitari, ex quo conſtet Spiritum dici ventum; maximè ille Actuum 2. *Factus eſt repentè de cælo ſonus, tanquam aduenientis ſpiritus vehementis*, vel, vt alij vertunt, tanquam aduenientis venti validi. Sed profectò eo in loco doctè B. Lucas abſtinuit à verbo πνεύματος, dixitque ὥσπερ φερομένης πνοῆς βιαίας: Eſt enim πνοὴ diuerſum longè ἀπὸ τοῦ πνεύματος, ſignificatque flatum, afflatumve. Spirare etiam, viuentibus Scriptura duntaxat tribuit: hinc dicitur in Geneſi, inſpirare in faciem hominis ſpiraculum vitæ; & Saulus in Actis, ſpirare minas, & cædem in diſcipulos Domini; & Eccleſiaſtes: *Sicut moritur homo, ſic & illa* (ſcilicet iumenta) *moriuntur, ſimiliter ſpirant omnia, & nihil habet homo iumento amplius.* Legitur etiam in libro Ioſue, illum non dimiſiſſe vllas reliquias, ſed omne quod ſpirare poterat, interfeciſſe. At verò vt Tertullianus ſcribit: *Quid eſt, oro te, ſpirare? Flatum ex ſe metipſo agere. Vides igitur, ſpirare, propriè pertinere ad rem animatam, & flatum ex ſe ipſa emittentem.*

Πνοῆ quid ſignificet.
Gen. 2.
Act. 9.
Eccleſ. 3.
Ioſu. 10.
Tertull. lib. 6. de anima.
Spirare quid.

Quod ſi quis opponat; ſpirationem minus conuenire Spiritui ſancto, qui corporis eſt expers, & anima non conſtat, vt cæteræ animantes; Reſpondemus, in ſacris literis hanc loquendi rationem frequentius, & libentius Deo accommodari, quam vlli rei inanimæ. Dicitur enim Deus inſpiraſſe in faciem hominis ſpiraculum vitæ, dediſſeque omnibus, teſte Paulo, vitam, & inſpirationem; iuxta quem modum ſermonis ait idem Apoſtolus: *Omnis Scriptura diuinitus inſpirata*, & habet Iob: *Inſpiratio Omnipotentis dat intelligentiam.* Quare mirum non eſt, ſi quod Deo proprium eſt, nempe ſpiratio, ſiue inſpiratio, Spiritui ſancto, qui Deus idem eſt, tribuatur: vnde dicitur hoc loci vbi vult ſpirare, & apud Petrum: *Non enim voluntate humana allata eſt aliquando Prophetia, ſed ſpiritu ſancto inſpirati locuti ſunt ſancti Dei homines.*

Spiritus ſanctus cum inanimis ſit, qui ſpirat?
Gen. 2.
Actor. 17.
2. Tim. 3.
Iob. 32.
2. Petr. 1.

Hoc etiam proximum eſt maximè proprietati eius, ſi Theologiam ſacram conſulimus: non eſt enim aliud Spiritus ſanctus, quàm ſpiratio quædã paſſiua ex Patre & Filio ab æterno procedens: ob quam etiã cauſam Dominus in die reſurrectionis donans Apoſtolis Spiritũ ſanctũ, inſufflauit, ſiue inſpirauit in eos: qui ergo ſuapte natura ſpiratio quædam patiens eſt, quid mirum ſi in rationalem creaturam ſpiret, ſuęq; bonitatis ac ſpirationis illam participem faciat? Vt ergo toti Trinitati, & ſingulis eius perſonis, per eſſentiam conuenit potẽtia, ſapientia, bonitas, & inſpiratio: ita Patri potentiam, Filio ſapientiam, Spiritui ſancto bonitatem, ac inſpirationem tribuimus per appropriationem, quẽadmodum Theologi dicunt; vt meritò de illo aſſerat Petrus inſpiraſſe Prophetas. Et quod in Miſſæ ſacrificio legitur Symbolum, locutum fuiſſe per Prophetas, & Chriſtus, Apoſtolos docere omnem veritatem, atque per eos loqui. Præterea viget adhuc regula, tũ Hieronymi, tum Auguſtini, tradentium: Vbi in Sacris literis Spiritus dicatur abſolutè, de Spiritu ſancto eſſe accipiendum. Quam (vt in ore duorum, vel trium ſtet omne verbum) autoritate Origenis confirmo qui in libris περὶ ἀρχῶν in hunc modum ſcribit: *Quidam ſanè ex prædeceſſoribus noſtris in Nouo Teſtamento obſeruant, quod ſic vbi ſpiritus nominatur ſine adiectione ea, quæ aſſignet qualis ſit ſpiritus, de ſancto Spiritu deberet intelligi, vt puta, Fructus autem Spiritus eſt charitas, gaudium & pax, & cætera. Idem & ibi; Cùm cœperitis Spiritu, nunc carne perficimini. Nos verò etiam in Veteri Teſtamento putamus diſtinctionem iſtam poſſe ſeruari, ſicut cum dicit: Qui dat ſpiritum populo, qui eſt ſuper terram, &c.* Ita ille: cuius ſententiam libenter attulimus, quoniam non tam ſua, quam quæ in Eccleſia ex traditione acceperat, docet.

II. Ratio.
Spiritus ſanctus quid ſignificet.
Ioan. 20.
Diuinarum attributa perſonarum.
Ioan. 16.
Matth. 10.
III. Ratio.
Hieron. in Mich. c. 2. & 6.
Auguſt. lib. 2. Quæſt. ad Simplician. q. 1. tom. 4.
Matth. 18.
Orig. lib. 1. περὶ ἀρχῶν, c. 3. 10. 1.
Gal. 5.

Accedit & his, quod τὸ πνεῦμα, cum articulo poſitum, pro Spiritu creatore ſumendum, tanquam rem indubitatam ac certam tradunt Patres, ſed inter eos magna Eccleſiæ lumina Didymus, & Athanaſius Alexandrinus, Patriarcha vterque. Prior quidem lib. de Spiritu ſancto ediſſerens locum illum Prophetæ Amos: *Quia ecce formans montes, & creans ventum* (ſiue ſpiritum, nam Græcè dicitur κτίζων πνεῦμα) ponderans cur πνεῦμα, ſine articulo ſit poſitum, ſic loquitur: *Nec enim fruſtra ſine articulo; qui in Græco ſermone ſingularitatis ſignator eſt; nunc Spiritus creatus dicitur quoniam non eſt ſanctus: cum penè ſemper* S P I R I T V S *ſanctus cum articulo nominetur: vt in illo* αὐτὸ τὸ πνεῦμα*: Id eſt, ipſe ſpiritus teſtimonium reddit ſpiritui noſtro*, productiſque duobus alijs teſtimonijs, ſubiungit: *Quod ſic vbi rarò ſine articulo nominatur Spiritus ſanctus: ſciendum eſt cum additamento eum nominari ſignificante magnificentiam eius. Siquidem dicitur aliquando & ſine articulo, cum non ipſe per ſe, ſed participatio eius oſtenditur; vt puta ſpiritus Heliæ; & ſpiritu ambulate: & quæcunque his ſimilia ſunt.* Hæc ille, diſtinctè atq; apertè regulam de articulo voci ſpiritus appoſito tradens. Athanaſi' verò ſcribens ad Serapionem Epiſcopum, vbi diſſerit contra eos, qui Spiritum ſanctũ

IV. Ratio.
Didymus lib. 1. de Spiritu ſancto tom. 9. operum B. Hieronym.
Amos 4.
Articulus Græcè quid ſignificet.
Rom. 8.
Didymi, & Athanaſij regula ad intelligendum vbi vox ſpiritus de ſancto Spiritu accipi debet.
Gal. 5.
Athanaſ. in epiſt. ad Serap. tom. 1.

dice-

dicebant creaturam eſſe, eandem regulam his verbis confirmat. Nam Arrianis allegãtibus eundem textum Amos 4. obijcit: *Dicite ſaltem, vbi in Scripturis ſanctis reperitis, Spiritum ſanctum ſimpliciter nominari ſpiritum ſine additamento Dei, aut Patris, aut à me, hoc eſt, ex Deo, vel abſque articulo, vel Chriſti, vel Filij, aut non adiungatur ſanctus, aut Paracletus; aut veritatis, hoc eſt, Filij, qui ſeipſum nominat veritatem, vt ſimpliciter allegata hac voce ſpiritus, de Spiritu ſancto hoc dictum ſuſpicemini. Accipiatur ab hac ratione & quaſi regula, quum quod prius diſtincte commemoratum eſt de Spiritu, poſteà ſimpliciter repetitur: ibi enim ex ſuperioribus precognoſcitur, de quo ſpiritu mentio fiat, etiamſi in ſequentibus nudum tantummodò Spiritus vocabulum ſit poſitum. Aut quando ad illos fit ſermo, qui iam ſciunt de quo Spiritu intelligendum ſit quod dicitur. Alioqui certè ſine articulo τὸ aut adiectionibus cæterarum notarum, nunquam Spiritus nudū vocabulum trahi poteſt ad ſignificationem ſancti Spiritus, vt apud Paulum ad Galatas. Hoc ſolùm cupio ex vobis reſciſcere, ex operibus legis accepiſtis Spiritum, an ex auditione fidei? vtpote quibus cognitum erat, ſe eum Spiritum accepiſſe, qui datur credentibus, & renatis per lauacrum regenerationis. Quale illud ad Theſſalonicenſes: Spiritum nolite extinguere: qua forma verborum vti voluit, quia & ipſi ſciebant, quem ſpiritum accepiſſent: ſcilicet ne Spiritum, qui gratiam in ipſis accendebat, extinguerent. In Euangelijs vero ſi Euangeliſtæ loquantur humano more de Saluatore ob carnem, quam aſſumpſit: Ieſus autem plenus Spiritu, reuerſus eſt à Iordane; aut illud; Ieſus abductus eſt à Spiritu in deſertum; eandem rationem iſta dicta in ſe continent. Siquidem prædictum fuit à Luca: Contigit autem dum baptizaretur vniuerſus populus, Ieſuq́; baptizatus eſſet, & oraret, aperiri cælum, & deſcendere Spiritum ſanctum corporali ſpecie, inſtar columbæ ſuper eum. Vnde liquet quum Spiritum poſtea ſimpliciter dicit, Euangeliſtam hoc de Spiritu ſancto intelligere. Ita apud quos eſt Spiritus ſanctus cum illis vnde dicitur de Spiritu ſine additamento Dei, aut alterius nota, ambiguum illis eſſe non poteſt, quin Spiritus ſanctus intelligendus ſit; maximè ſi adſit articulus τὸ.* Et reſpondens ad argumentum ſumptum ex teſtimonio Amos Prophetæ, poſt nonnulla ſubiungit: *Quia igitur fit, vt vos tale quid in Propheta conſpiciatis? ſiquidem πνεῦμα illud, hoc eſt, Spiritus apud Prophetam, ne articulum quidem τὸ. ſibi adiunctum habet, vt vel inde occaſiones caperetis.* Hactenus diuinus Athanaſius.

Ioan. 14.
Galat. 3.
1. Theſſ. 5.
Luc. 4.
Matth. 4.
Luc. 3.
Amos. 4.

Illud idem: Spiritus vbi vult, ſpirat de Spiritu ſancto accipiendum, quadruplici adhuc argumento deducitur.

Cuius in primis ratio ſi robur habet ac firmitatem, vt certè habet, euincit in illo loco: Spiritus vbi vult, ſpirat, accipiendum eſſe de Spiritu ſancto, nam apertè præceſſit, Niſi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu ſancto, & poſt illam planam ſancti Spiritus expreſſionem, ponitur Spiritus abſolutè, & cum articulo τὸ. Ergo, ſicut Athanaſius loquitur, de Spiritu ſancto deſumendum eſſe, ambigi non debet; vel eius doctrina ibi tradita planè ruit.

II. Argument.

Deinde cùm hi duo grauiſſimi Patres generalem regulam traditam tradant, neque hunc locum, de quo exiſtit controuerſia, accipiant (quem profectò, ſi de vento eſſet intelligendus, excipere debuiſſent propter articulum affixum) imò verò vterque, ſed præcipuè Athanaſius eodem loco, ex Scripturis omnes percenſeant locos, vbi πνεῦμα, pro vento accipitur, atque huius qui controuertitur, ne meminerint quidem: profectò eum ſub illa regula generali incluſum eſſe, Didymus, & Athanaſius voluerunt.

III Argum.
Cyril. Ieroſolym. catech. 16.
Quibus locis Græca vox πνεῦμα ſignificet ventum.

Tertiò illud magna conſideratione dignum ſe offert, quòd cùm prædicti Patres & cum eis Cyrillus Ieroſolymit. antiſtes, omnes Scripturarum enumerent locos, in quibus πνεῦμα, vſurpatur pro vento: qui ſunt in Geneſi, *Adduxit ſpiritum ſuper terram, & imminuta ſunt aquæ*, in libris Reg. dicitur de Achab: *Cumque ſe verteret huc atque illuc, ecce, cæli contenebrati ſunt, & nubes, & ventus, & facta eſt pluuia grandis*: In Pſalmo legitur: *In ſpiritu vehementi conteres naues Tharſis*, Alibi, *Dixit, & ſtetit Spiritus procellæ*, rurſus Pſalmiſta: *Spiritus procellarum, quæ faciunt verbum eius*. Idem quoque: *Ignis, inquit, & ſulphur, & Spiritus procellarum, pars calicis eorum*: Sapientia in perſona Salomonis ait, ſibi Deum dediſſe, vt cognoſceret naturas animalium, & iras beſtiarum, vim ventorum, ſiue vt Græcè dicitur, πνευμάτων βίας, id eſt, violentias ventorum: Amos quoque inquit, *Creans ſpiritum, ſiue ventum*: Eſaias: *ſicut mouentur*, ait, *ligna ſyluarum à facie venti*: In Ezechiele dicitur: *In aquis multis adduxerunt te remiges tui: ventus Auſter contriuit te in corde maris*: Ionas & ipſe: *Dominus autem miſit ventum magnum in mare, & facta eſt tempeſtas magna in mari*: in vniuerſis his locis, & ſingulis conſtare liquido poteſt conſulendi lectionem 70. Interpretū, vbiq; & ſemper πνεῦμα articulo carere: qua ratione igitur articulus, qui in Veteri Teſtamento denegatur, dum pro vento ſumitur, hic contra omnem morem appoſitus eſſet? an fortè imperitiæ linguæ B. Ioannis Euangeliſtæ eſt adſcribendum? quod horreo dicere; nam eſſet inſcitiæ notam inurere Spiritui ſancto, qui tamē, vt Sapientiæ liber teſtatur, ſciētiam habet vocis. Poſtremò, alia ratione inſto. Cùm enim Ioannes ait: *Spiritus vbi vult, ſpirat*: articulum habet Spiritus: rurſus cum eodem articulo ſubiungit: *Sic eſt*

Gen. 10.
3 Reg. 18.
Pſal 47.
Pſalm 106.
Pſal 148.
Pſal. 10.
Sap. 7.
Amos. 4.
Pſalm. 7.
Ezech. 27.
Ion. 1.
Sap. 1.
IV. Argum. & vltimum.

omnis qui natus eſt ex Spiritu. Cùm itaque ſub eodem verborum contextu bis de eodem Spiritu, & cum articulo fiat mentio, procul dubio mens fuit Spiritus ſancti inſinuare ſe de illo ipſo ſpiritu loqui; nā articuli Græci vim habent determinandi ac deſignandi id, quod nomen in communi ſignificat. Atq; ita, aut in vtroque eſt ſermo de vento, ſicq; quod ſubiungunt: *Sic eſt omnis qui natus eſt ex Spiritu,* nonniſi inanem, inutilem, atq; abſurdum ſenſum contineret; aut vtrumq; intelligendum eſt de Spiritu S. vt nos ex Veterum Patrum, regulis euictum oſtendimus; aut ſaltem ad diſtinctionem faciendā inter vnum, & alterum Spiritum, priori voci ſubtrahere articulum, vbi ventum ſignificat, oportebat, & adiungere inferiori, dum Spiritum ſanctum denotat. Et confirmatur validiſſimè hæc ratio. Nam cap. 1. cum diceret Ioannes: *Et verbum erat apud Deum.* Græcè legitur cum articulo, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, τὸν θεόν. certam deſignans in diuinitate perſonam, nempe Patrem, ad quem Verbum refertur, dicentem. Et ſubditur, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος. vllo ſine articulo, affixo voci θεός. Ex quo quidem Ariani anſam accepêre dicendi, Deum Verbum eſſe, ſed ſine articulo; ac proinde inferiorem Patre. Et tamen nolebant aduertere, Chriſtum pluries in Euangelicis, Apoſtolicisq́ voluminibus pronūciatum eſſe Deum cum articulo: verùm eo loci magna ratione, articulum ſubtractum fuiſſe ne perſona Patris, cum illa Filij confunderetur, vnaq; eademq́ue Pater & Filius crederetur eſſe perſona: vt dogmatizabat Sabellius. Igitur ſicut ad diſtinctionem perſonarum ſeruandam in eadem deitate voci priori Deus additur articulus, & poſteriori negatur: ita ſanè (ſi magna licet componere paruis) debuit Spiritui, dum ſumitur pro vento, ſubtrahi articulus, & apponi, cum ſignificat Spiritum ſanctum, imò tanto magis debuit, quanto hic erat diſtinctio facienda inter hypoſtaſes, & naturas in infinitum diſtinctas, & ſeiunctas à ſe inuicem, id eſt, naturam diuinam, & venti.

Articuli Græci quam vim habeant.

Hoc loco Ioannis: Et Verbum erat apud Deum, quare articulus in voce Deum, fuerit omiſſus. Arianorum Sabellianorū que impia dogmata confutantur.

Atque hactenus leuioria armaturæ milites in campum produximus: ad grauiora iam, valentioraq; argumenta accedo. Magnum Eccleſiæ lumen Auguſtinus libris de Doctrina Chriſtiana, certam quandam Scripturas interpretandi regulam proponit nimirum quòd vbi Scriptura verborum proprietate ſeruata, bonum & commodū ſenſum recipere poteſt; non eſt in illa interpretanda explicandaque ad tropum, figuratamque locutionem confugiendū, ſin verò, ſermonis proprietate retenta, facinus aliquod, vel impoſſibile quid, aut abſurdum prima facie porrigitur, tunc à litera recedendum eſt, & tropus, atq; metaphorica locutio amplectenda. Nam in vniuerſum quæ figuratè dicta ſunt à Domino, velle propriè, & abſque figura intelligere: vel rurſus è regione quæ propriè intelligenda ſunt, & ſine tropo, per figuram velle accipere: vtrumque perinde in ſacris literis interpretandis, hæreticum ſenſum efficere conſueuit. Nam vt hæc exemplis aliquo modo illuſtrentur, ſi quis verba illa Domini: *Si manus tua, vel pes tuus ſcandalizat te: abſcinde eum, & proijce abs te, &c. Et ſi oculus tuus ſcandalizat te, erue eum, & proijce abs te:* ſi quis inquam, ad literam, ac præter tropum intelligenda eſſe contenderet, facinus indignum admitteret, ſeipſum vel oculis priuando, vt fecit Democritus, vel membra ſibi præſcindēdo; quod celebrem quendam, atque in Eccleſia Dei nominatū virum feciſſe, hiſtoriæ produnt Eccleſiaſticæ: ſed ita narrāt, vt zelum hominis laudarint quidē; factum verò vituperauerint quā maximè: cùm in ea ſententia Dominus ſub allegoria membrorum, affectus carnis, vitioſaſq́ue cupiditates noſtras amputandas eſſe docere voluerit, atque comprimendas. Rurſus ſi verba Chriſti in cœna Dominica prolata; *Hoc eſt corpus meum, quod pro vobis tradetur,* non proprio ſenſu, verum allegorico, vel metaphorico eſſe exponenda quiſquam contendat, vt noſtri ſæculi hæretici, ob eam cauſſam Tropici nuncupati, impiè ac pertinaciter expoſuerunt, haud dubie ſenſum hæreticum, ab Eccleſiaque damnatum eliceret.

Fortioribus eadem ſententia de Spiritu ſancto vbi vult ſpirante, rationibus confirmatur. Aug. lib. 3. de doctr. Chriſt. cap. 37. 10. & B. Auguſtini regula ad Scripturas interpretandas accommoda.

Domini verba quæ figuratè, & non propriè ſunt accipienda.

Matth. 18.

Democritus & Origenes quibus se membris priuauerint.

Matth. 26.

Tropici hæretici cur ita nominati.

Hac regula, quæ certè ipſi veritati nititur, & pretioſa quædam clauis eſt ad multarum Scripturarum myſteria aperienda, ſic cōſtituta atque declarata; ex ea colligo Primum, vbi bonus, & cōmodus ſine metaphora, aut tropo; ſenſus haberi poteſt, minimè eſſe opus ad ſchemata confugere: rurſus vbi locus aliquis cum tropo, & ſine tropo exponi valet, ſemper ille ſenſus qui tropum verborum abijcit, & proprietatem retinet, præſtantior eſt, atque alteri anteferēdus, maximè ſi cætera ſint paria. Deduco poſtremò ex illa regula; Si duæ tropicæ, figuratæve locutiones alicui loco adhibeantur Scripturæ, illa eſt præferenda alteri, quę magis accedit ad proprietatē, quā quæ longius ab illa recedit; vel quæ minus à proprietate diſcedit, quā quæ magis. Cùm itaq; in præſenti loco tropus neceſſarius nō ſit, ſenſuſq; illuſtris abſq; illo eliciatur: fruſtra ad metaphoram venti confugimus: qui enim ex proprijs verbis intellectus accipitur,

Ex regula Auguſtini prædicta vtiliter tria deducuntur.

neque facinus, aut impoſſibile quicquam, & abſurdum continet, imò præſtantiam gratiæ, atque potentiam ſancti Spiritus, tanquam hypoſtaſis diuinæ, pro voluntate, & libertate ſua in ſanctificandis animabus operantis, comprehendit: quis neſciat hæc lõgè eſſe altiora, & maiora, quàm quę de vento per tropum eruditi quidam hoc loco meditantur, commeutantur'que? Abſtinuit prætereà à nota aliqua ſimilitudinis dicendo, ſicut, vel quemadmodum ſpiritus vbi vult, ſpirat, ne verba textus iuuarent illam de vento intelligentiam, & ad illam cogitandam moueremur: qua cum careat hæc litera, & ſine ea conſtet alius grandior, & prægnantior ſenſus, certè nulla ratio ad veuti comparationem cogere videtur. Singula iam inſpiciamus.

Contra priorem ſenſum de vento, conlectura.

At ſiquidem: *Spiritus vbi vult, ſpirat*: at certè vento, citra tropum, animæ expers, voluntas tribui nequit, cum ſit ptotſus animæ expers, atque potius agitur ipſe, quàm agat; nec tam ſpirat, quam ſpiratur, nec ſpirat vbi ipſe, ſed vbi Deus vult. Sed vt interim demus, per tropum aliquem de vento dici poſſe, quòd ſpirat vbi vult, an non magis rationi eſt cõſonum, tribuere per proprietatem Spiritui ſancto volũtatem, qui infinita præditus eſt libertate? qui teſte Apoſtolo, diuidit ſingulis prout vult, & omnia quæcunque voluit, fecit, in cælo, & in terra, in mari, & in omnibus abyſſis? De quo Rupertus Tuitienſis, egregius Scripturæ interpres, in libris Commentariorum in Ioannem, ediſſerens hunc locum ſcribit: *Spiritus vbi vult ſpirat. Quo dicto gratiam ſimul, & potentiam Spiritus ſancti commendat. Nam quod non debet, & vult, gratia eſt: quod vbi vult, ſpirat, omnipotentia eſt. Et reuera nulli hominum quicquam debet hic Spiritus, quia cunctorum pater Adam primus præuaricatus eſt, & iuſta lege, Dei regno, de quo nunc agitur, exhæredatus eſt. Cumque omnibus regnum Dei iuſtè clauſum fuerit, quod quibuſdam aperitur regenerante hoc ſpiritu, gratuita miſericordia, vel miſericordia gratia eſt: quòd verò quibuſdam non aperitur, iuſta vindicta, vel vindicta iuſtitia eſt. Ait ergo: Spiritus vbi vult, ſpirat. Ac ſi dicat, Ne dicas in corde tuo, Quis aſcendet in cælum, hunc Spiritum ſanctum deducere, vt in illo poſſimus renaſci, & ſic intrare regnum Dei introire: ipſe enim gratis & vltro dignatur, & poteſt aſpirare. Qui mox vt virtute ſua, qua vbi vult ſpirat, emiſerit ſe ſuper aquas, mirificum agit opus ſua potentia, vt elementum inanimatum viuificetur, non quidem vita animali, ſed virtute ſpirituali, fiatque ianua regni Dei, ſit torus caleſtis gratia, fiatque venter ſuperna matris Eccleſia.* Hæc ille. Vides igitur quàm ſint hæc magis magnifica atque ſublimia

Quam verè, ac propriè Spiritui S. vbi vult ſpirat, non ventus.

1. Cor 12.

Pſal 134.

Rupert. Tuitienſ. lib. 3 Comment. in Ioannem.

Sancti Spiritus gratia, & potentia quæ ſit.

Gen. 3.

Rom. 5

Quid eſt dicere, Spiritus vbi vult ſpirat, ſecundũ Rupertum.

Gen 1.

de Spiritu ſancto expoſita, vt præ iis, quæ de vento diuntur, penè ſordere nobis videantur?

Deinde diſcutiamus quod ſequitur: *Et vocem eius audis.* Certè enim vox cùm propriè & ſecundum naturam ſit animantis, vento, niſi impropriè & figuratè conueniſe haudquaquam poteſt. Cùm tamen, ſi ſermo eſſet de vento, non deerat propria locutio, ſi videlicet pro voce dixiſſet ſonum, ſicut ſuperiùs ſi dixiſſet πνεῦμα, quod proprie ventum ſignificat, & non πνεῦμα quod & ad ventum, & ad ſpiritum cõmune eſt. Quod ſi contendas, neq; etiam Spiritui ſancto vocem proprie conuenire: equidem haud ibo inficias: veruntamen nõ vſque adeo vſitatã eſſe in ſacris libris metaphoram tribuentem vento vocem, quam Spiritui Sancto, plane affirmabo: nam hæc freqnentiſſima eſt, trita atq; celebris. Proptereà enim traditur ſcientiam habere vocis; & in ſymbolo: *Qui locutus eſt per Prophetas*; Et in Euangelijs; *Non vos eſtis qui loquimini, ſed Spiritus Patris veſtri qui loquitur in vobis*: ac rurſus: *Non enim loquetur à ſemetipſo; ſed quæcunque audiet, loquetur.* Et Apoſtolus ad Hebræos: *Quapropter ſicut dicit Spiritus Sanctus, Hodie ſi vocem eius audieritis, nolite obdurare corda veſtra.* Dies me deficeret, ſi vniuerſos locos huiuſcemodi percenſere vellem. Vnde Cyrillus Ieroſolymitanus probat ex multis locis Noui Teſtamenti, præter eos, quos nos produximus, loquelam domini Spiritui ſancto attribui in Scripturis. Tribuitur porrò Spiritui Sancto vox proprie quidem, & Metaphoricè. Ac proprie quidem nihil eſt aliud, ſi res ipſa ſpectetur, quàm quædam ſpiritalis oratio perſuaſionem in mentibus hominum efficiens, quæ nullo ſenſu externo, at ſolo intellectu percipitur: de qua ait Propheta; *Audiam quid loquatur in me Dominus Deus*; & Apoſtolus: *Ipſe enim Spiritus teſtimonium reddit Spiritui noſtro quod ſumus filij Dei.* Metaphoricè verò datur Spiritui ſancto vox, per figuram Metonymiæ. Dicitur .n. loqui, quia loquentes reddit alios: quemadmodũ poſtulare gemitibus inenarrabilibus, quod eiuſmodi voces, gemituſve per nos edat deprecantes. Eſtq; hæc figura frequens & familiaris: quippe ita loqui conſueuimus, Semiramis conſtruxit muros Babyloniæ. Artemiſia condidit viro ſuo mauſoleum. Romulus à fundamentis erexit vrbem Romam: non quaſi illi hæc ſuis manibus effecerint, verum quod eorum imperio & autoritate condita ſint. Eadem ratione vocem nos aſſignamus Spiritui ſancto, quòd Prophetas, & poſt hæc Apoſtol. inſtruxerit ad

Sap. 1.

Matth. 10.

Heb 3.

Pſal 94.

Cyrill Ieroſ. Catech. 16.

Spiritui ſanct. vox tribuitur propriè & metaphoricè.

Pſalm. 84.

Rom. 8.

Matt. 10.

Rom 8.

ventis vnde oriantur, & quo tendant, cognitionem tantam, quanta haberi poteſt humanitus, vt ob id illi non queat congruere, Neſcis vnde veniat, aut quo vadat. Nam quod communiter ignoremus vnde ſpiret ventus, id negligentia fit noſtra; ſiquidem ignoratio illa adhibitio eiuſmodi inſtrumento nautico, quod diximus, facilè expugnari atque expelli poteſt. Et tamen hic ait Dominus de Spiritu, cuius aduentus, vel receſſus ſciri non valet. Ad hæc, ne quiſquam cogitet, generationem ventorum, vel interitum nobis eſſe ignotam; doctrinam habemus à Philoſophis traditam, qua ex materia, vel ex quibus vaporibus à Deo naturæ opificè efficiantur. De quo illud venit intelligendum: *Qui producit ventos de theſauris ſuis*: vocans theſauros, materiam illam copioſiſſimam, ex qua tanquam de theſauro quodam, venti producuntur atque depromuntur. Nam vt ait Damaſcenus, Ventus, eſt multitudo exhalationis calidæ, & ſiccæ, mota circa terram: nec opus eſt ad antrum AEolicum aliquod vnde educantur, iuxta Poetas, confugere: neque rurſus aliquem locum, in quē, ſe, poſtquam ſpirauerint, recipiant venti, confingere: nam deficiente materia intereunt, atque in materiam proximam, cognatamq; illi, vnde ſunt geniti, reſoluuntur. Non ergo generationis eorum, aut interitus ignorari locus poteſt. Enimuerò Spiritus diuini aduentus de cælo ad creaturā ratione præditam, & cùm venit, & cum recedit, prorſus ignotus & obſcurus eſt, neque ſenſus alicuius experimento, aut notitia euidenti mentis apprehendi ac percipi poteſt. Meritò vt hinc de Dei operib. dixerit Salomō: *Quo modo ignoras, quæ ſit via ſpiritus, & qua ratione compingantur oſſa in ventre prægnantis: ſic neſcis opera Dei, qui fabricator eſt omnium*, Vbi Spiritus, cui tribuitur via vt rei animatæ, & iungitur cum compactione oſſium in ventre, ſpiritus humanus, ſiue animus noſter eſt, qui creatur, & infunditur corpori: ignoratur tamen via eius, quia nemo certo ſtatuere valet momentum quo creatur, aut infunditur, illiq́ue comparantur opera Dei qui in Trinitate perfecta conſiſtit, vt intelligas hic de Spiritu ſancto eſſe ſermonem: nam ſi creaturæ vias ignoramus, qua ratione viam Creatoris operantis in nobis intelligemus?

De quibus theſauris producit ventos Deus.
Pſalm. 134.
Damaſc. lib. 2. De fide orthodox. cap. 8.
Ventus quid.
Quam ſecretò ac citra ſenſū omnem penè noſtrum aduenit nobis Spiritus ſanctus.
Eccleſi. 11.

Nec obſtat voci illi Spiritus hoc loco tam in Hebræo, quam in Græco, appoſitū eſſe articulum. Quia ex adiunctis de compingendis oſſibus in ventrem matris, ſatis indicabat ſe de humano, ſiue rationali ſpiritu noſtro loqui: & ex eo etiam, quod eiuſmodi Spiritus noſtri via & oſſium compingendorum in ventre matris ignoratio, aſſumitur ad indicandum quam ſint nobis ignota opera Dei, qui omnia condidit. Prętereà de Deo Iob dixit; *Qui facit magna & incomprehenſibilia, & mirabilia, quorum non eſt numerus. Si venerit ad me, non videbo eum: ſi abierit, non intelligam.* Et Chriſtus de ſe ipſo: *Etſi ego*, inquit, *teſtimonium perhibeo de me ipſo, verum eſt teſtimonium meum: quia ſcio vnde veni, & quo vado, vos autem neſcitis vnde venio, aut quo vado.* Ergo vt de Deo, ac Filio Dei non habemus vnde veniat, aut quo vadat: ita Spiritus ſanctus, qui vnus eſt, & idem eſſentia cum illis Deus, neſcitur vnde veniat, aut quo vadat, vt vel hac nota, quæ Dei eſt ſolius, Spiritus ſanctus verus Deus oſtendatur. Et vt moris eſt, vnum locum Scripturæ obſcuriorem exponi per alium apertiorem, ita per locos prædictos de Spiritu ſancto & hic venit intelligendus: alibi autem ſacra pagina, quantum memini, nunquam tribuit vento, quod neſciatur vnde veniat, aut quo vadat.

Quo de ſpiritu Salomon loquatur hoc loco: Quomodo ignores quæ ſit via ſpiritus.
Iob 9.
Ioan. 8.
Certiſſimum argumentum diuinitatis Spiritus ſancti.

Deinde licet ex pręcedentibus & ſequētibus, efficacius hanc ſententiam de Spiritu increato, quam de vento colligere. Præceſſerat etenim; *Niſi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu ſancto, non poteſt introire in regnum Dei*: ac ſubdit: *Quod natum eſt ex carne, caro eſt: & quod natum eſt ex Spiritu, ſpiritus eſt*: in quibus nemo negauerit de Spiritu ſancto ſermonem eſſe, præſertim cum ſpiritus opponatur carni: quorum iam verborum intellectum ſupra tradidimus. His dictis, ſubiungit ad Nicodemum: vt tolleret admirationem eius, qui non ſatis capiebat quomodo quis poſſet naſci deſuper: *Non mireris*, ait, *quia dixi tibi, Oportet vos naſci denuò*, ſiue, vt dicitur Græcè, deſuper: expliçanſq́ue modum & rationem, qua quis renaſcatur ex Spiritu, quæ renaſcentia longè poſita eſt ab illa carnali, ſubinfert; *Spiritus vbi vult, ſpirat: & vocem eius audis*: quod perinde eſt ac ſi dixiſſet; Hęc regeneratio de Spiritu, valde eſt diſſimilis atque deformis ab ijs, quæ ſecundum carnem fiunt, generationibus: ſed per merum Diuinæ bonitatis fit beneplacitum ac voluntatem, atq; adeò adoptioni humanæ, quæ artificialis eſt, ac voluntaria, vt ita dicam, filiatio, quā proxima: per quam qui renatus eſt, Spiritus Dei eſt, nō natura, ſed gratia, & participatione. De qua generatione Apoſtolus Domini frater ſic loquitur: *Voluntariè enim genuit nos verbo veritatis, vt ſimus initium aliquod creaturæ eius.* Nam vt ex limo terræ, & inſpiratione Dei in illum productus eſt homo animalis: ita ex aqua & inſpiratione Spiritus ſancti

Ex iis quæ præcedunt, & quæ conſequūtur, eundem ſenſum de Spiritu ſancto aptè colligi poſſe.
Regeneratio ex Spiritu qualis ſit: eiuſdem effectus.
Iacob. 1.
Gen. 2.

hom-

Ad ſpiritalem regenerationẽ quid neceſſario requiratur.

homo fit ex carne ſpiritus, ex terra, cælum. Portò in hac ſanctificatione cùm anima Chriſto velut ſponſo legitimo copuletur; opus eſt, vt & ſponſæ accedat conſenſus: quem externè quidem miniſter exigit à baptizando, dum interrogat, Vis baptizari? cum illi reſpondet, Volo: interius autem ipſe Spiritus verbum veritatis, vitęque proponendo ſibi poſtulat fidem exhiberi: ac hoc quidem verbo ſiue interius prolato, ſiue exterius, ſubdit: *Et vocem eius audis*: id eſt, per fidem accipis, illiq; acquieſcis: hoc eſt enim in Sacris literis audire, iuxta id, *Si Moyſen & Prophetas non audiunt: neque ſi quis ex mortuis reſurrexerit, credent*: Vbi idem eſt non audire, atque non credere. Qui igitur propoſito verbo conſenſit, & exterius lotus eſt aqua voce adiuncta, nempe forma baptiſmi; quæ ſic habet: *Ego te baptizo in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti*, hic profectò regeneratur, renouaturque, recipitque in corde ſuo fidem, ſpem, & charitatem, atque adeo ipſum ſanctum Spiritum inhabitantem, ſignaque mirabilia ſuæ inhabitationis prodentem, Spiritui quoque noſtro conteſtantem quod ſumus filii Dei. Si autem filii: & hæredes. Quis non videat, prudens lector, quam magnificum & excelſum, quamque ſalutarem ſenſum citra ſimilitudinem venti hæc verba contineãt: & quid neceſſe eſt venti ſimilitudinem affingere illis verbis, niſi vt in vna eademque ſententia mira amphibolia, & verborum ambiguitas inueniatur? quod certè durum ac violentum eſt. Qui enim, per Deum immortalem, literæ ſuauiter cohæreat, vt modò τὸ πνεῦμα ſignificet Spiritum ſanctum, cum dicitur, quod natũ eſt ex Spiritu, Spiritus eſt? rurſus eadem vox ſumatur pro vẽto, Spiritus vbi vult, ſpirat: & infra idẽ verbum cum ait; *Sic eſt omnis qui natus eſt ex Spiritu*, ſignificet Spiritum ſanctum? quid, obſecro te, durum eſt, ſi hoc non eſt? Cognoſce autem prudentiam Spiritus ſancti, quãque verè de illo ſit dictum: *Scientiam habet vocis*. In illa ſententia; *quod natum eſt ex Spiritu, ſpiritus eſt*: qua Græcè habetur τὸ γεγεννημένον ἐκ τοῦ πνεύματος πνεῦμά ἐστι, perpende quod cum ait, *Quod natum ex ſpiritu*, quoniam de Spiritu creatore eſt ſermo, articulus appoſitus eſt: cum verò ſubiungit, *Spiritus eſt*, quia de ſpiritu humano per gratiam Spiritum ſanctum participantem loquitur, articulum conſultò ſubtraxit.

Audire vocem Spiritus, quid more Scripturæ. *Luc. 16.*

Forma baptiſmi.

Matth. 28. Renatus in Spiritu quid accipiat. *Rom. 8.*

Prioris intelligentiæ, de vẽto videlicet, incommodũ.

Sap. 1.

At dices, Quid eſt igitur illud, quod ſequitur: Et neſcis vnde veniat aut quò vadat? quæ verba etſi de Spiritus ſancti voce intelligi queant, minus tamen translatè atque impropriè exponuntur de vento. Reſpondeo, vocem Spiritus ſancti, ſiue ſit illa, qua inſtruimur & catechizamur ante baptiſmum, ſiue illa, qua vtitur miniſter, dum baptizat, tanquam forma, ſiue deniq; interna, qua ad ſuſcipiendum baptiſma impellimur ac præparamur, quamque auditu mẽtis per fidem percipimus, proculdubio à Spiritu ſancto proficiſci, nobiſque euidẽtia naturali, aut experientia, vnde proficiſcãtur, aut quo tendant eiuſmodi voces cõpertum non eſſe. Quod diuino conſilio, & prouidentia cenſemus factum: nimirum vt locus ſit fidei, atque vt nobis incomprehẽſas illius diuini Spiritus actiones, tanquam eius qui per eſſentiam eſt Deus, voluit illas eſſe abditas atque ſecretas: quanquam fidei beneficio intelligamus illas ab immenſa charitatis Diuinæ atq; bonitatis abyſſo noſtræ ſalutis ſitientiſſimæ, in nos emanare. Tendunt porrò hæ voces ad efficiendum ſpiritualem hominem, & inſerendum corpori Chriſti; eleuãdumque ad cæleſtis poſſeſſionem hæreditatis: quippè eò tandem illa vox tendit Spiritus, atque hic eſt eius potiſſimus finis, vt bona illa cæleſtia, cogitationes noſtras, & linguas exuperantia, quæ nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcenderunt, tanquam legitimi filij, ac proinde hæredes poſſideamus. Imò in reliquis quoque Sacramentis omnibus, in quibus Spiritus ſanctus operatur, vocem quidem Spiritus audimus, at neſcimus vlla euidenti notitia, vnde veniat, aut quo vadat: quemadmodum nec Nicodemo cognitum erat, atque exploratum quo ex tempore, quantaq; plenitudine ſuper Chriſtum, per quẽ iſta effert, idem Spiritus requieſcat: quale ad regnum, qualive ordine perducere diſponat.

Si de Spiritu ſancto id accipiendum eſt; Spiritus vbi vult, ſpirat; quorſum illud Et neſcis vnde veniat?

Vocẽ Spiritus intus loquentis credentes cur minime percipiant.

Diuini Spiritus in nobis vox illa quo tendat.

Eſa 64. 1. Cor. 2.

Eſa 11.

Rurſus inquies, verba illa: Sic eſt omnis qui natus eſt ex Spiritu, videntur ad ſimilitudinem aliquam præcedentem referenda, quomodo plerunque Dominus parabolas concludit, vt, illam diuitis apud Lucã *Sic eſt qui ſibi theſaurizat, &c.* & apud eundem de turrim ædificanti, ac de Rege ituro committere bellum, & reliqua, quæ parabolæ (vt nonnullę alię, quas breuitatis cauſa omitto) terminãtur eodẽ modo: *Sic ergo omnis ex vobis, &c.* Vbi vero non ſimilitudo, ſed doctrina aliqua, aut locus Scripturæ aperitur, aut dubium aliquod diſſoluitur, ac modus illa percipiendi declaratur, ac traditur, rectè finies; ſic ſe res habet: hunc ad modum locus is Veteris Teſtamenti quadrat iſti: ſic ſoluitur hoc argumẽtum. Cùm igitur dubitaret bonus & ſimplex Nicodemus, quomodo poſſet homo renaſci deſuper, an etiam oporteret iterato in vẽtrem

Vt congruit nota illa ſimilitudinis. Sic eſt omnis qui natus eſt ex Spiritu, niſi ille Spiritus ſpirans ventum ſignificat.

Luc. 12. *Luc. 14.*

matris

matris introire, explicaſſetque rationem; qua hæc generatio contingeict, nimirum ex bona ſancti Spiritus voluntate nos afflã- te,& ad baptiſmum ſuſcipiendũ inſpirãte, ex interuo præterea auditu vocis eiuſdem ſancti Spiritus, quam per fidem percipiẽtes maxima ac pretioſa dona recipimus, & ex carne ſpiritus, cælum ex terra, atq; ex filijs iræ, & tenebrarum, filij lucis efficimur & miſericordiæ; ſubiecit; *Sic eſt omnis qui natus eſt ex Spiritu.* Quaſi dicat; Renaſcentia ſpiritalis ſe habet ad hunc modum, vt propterea, ô Nicodeme, non ſit opus cogitare de iterato in ventrem matris introitu, neque de vlla alia generatione corporea ſiue naturali ſuſpicari: cum hæc prorſus ſuprà naturam ſit, penituſque ſpiritalis atque volũtaria. Atque ita frequenter accipitur particula illa, Sic; vt non tam parabolas ſeu ſimilitudines referat, quam præcedẽtes res. Ait ſiquidem Dominus apud Ioannem; *Sicut Pater ſuſcitat mortuos & vinificat, ſic & Filius quos vult viuificat*; vt Sic, tãtum referatur ad verbum Viuificat, Apoſtolus etiam, diſſerens de cœna Dominica, deque fructuoſa Christi corporis ſuſceptione, ſubiũgit; *Probet autem ſeipſum homo, & ſic de pane illo edat*: Hoc eſt, ſic probatus, ſecurè ad eſum panis illius accedat. Petrus quoque cum exhortatus eſſet ad recta officia charitatis, quibus certam vocationem noſtram & electionẽ faciamus: *Hæc enim facientes*, inquit, *non peccabitis aliquando*, ſubdidit: *Sic enim abundanter miniſtrabitur vobis introitus in æternum regnum Domini noſtri, Saluatoris Ieſu Chriſti.* Idẽ Paulus ad Hebræos, poſtquã dixiſſet: *Nec quiſquam ſumit ſibi honorem, ſed qui vocatur à Deo tanquam Aaron*: accommodanſq; hanc doctrinam Domino, ſubiungit ſtatim; *Sic & Chriſtus non ſemetipſum clarificauit vt Pontifex fieret; ſed qui locutus eſt ad eũ*, & reliqua. Eſt ergo natura huiuſce particulæ, modum indicare eius rei, quæ præceſſit, ſiue illa induta ſit aliqua ſimilitudine, vt exẽplo parabolarum planum fecimus, ſiue nudè & ſimpliciter doctrina nonnulla ſit propoſita, vti poſterioribus Scripturæ teſtimonijs comprobauimus: quare nec hic neceſſariò ad ſimilitudinem quampiam cogimur accurrere. Nam plerunq; vt non videtur anteiſſe ſimilitudo vlla, & præceſſit tamen, vt in quibuſdam parabolis perſpicuum exiſtit ita interim videtur præcurriſſe, nec tamen præcurrit, ſicut hoc loco.

2 Pet. 1. Epheſ. 2. Infra 5. Dictio, Sic, in Scripturis quibus ipſe reſpondent. Ioan. 5. 1. Cor. 11. 2 Petr. 1. Hebr. 5. Eius vocis ingenium, & natura.

Sunt qui hæc verba, Sic eſt omnis, qui natus eſt ex ſpiritu, ita interpretentur: hoc eſt, Omnis qui genitus eſt ex ſpiritu, in his tribus deſcriptis conditionibus ſpiritus aſſimilatur regeneranti. Nam in primis vbi vult, ſpirat; ne putares regenitos ex ſpiritu, impetu, aut furore agi, & dominos ſuarum actionum non exiſtere: natiuitas enim ex ſpiritu non tollit, ſed firmat libertatem liberæ electionis, & proprij operis ſpiritualis: vnde & Apoſtolus alibi ait; *Et ſpiritus prophetarum prophetis ſubiectus eſt*: Et iterum: *Vbi autem Spiritus Domini, ibi libertas.* Deinde renatus vocem ex ſpiritu ſenſibilem profert, quia ex abundantia cordis os loquitur, & opera, quæ voces firmiores ſunt, ſpiritualia edit; ex quibus agnoſci poteſt delitefcens ſpiritus. Præterea ignoratur ab alijs, vnde veniat, & quo vadat: quia etſi voces & opera eius audiant, & videant, neſciunt tamen euidenti cogitatione Diuinum principium vnde venit; vel ſimiliter diuinum terminum, quo tendit. Sed hæc expoſitio dura & coacta quibuſdam videtur. Et ita intellige illud, Sic eſt omnis, qui natus eſt ex Spiritu; intellige, ſic, actu, vel habitu ne infantes baptizatos ex ſpiritu negare valeamus, quia carent actibus voluntatis, & loquendi; vel intellige, ſic, nempè quantum eſt ex natura ipſius ſpiritus, ex quo quis naſcitur; vt excludamus eos, qui fictè, aut tepidè baptiſmum ſuſcipiunt.

Quid illud: Sic eſt omnis qui natus eſt ex Spiritu ſecundum Caietanum, ſed minus appoſite.

1 Cor. 14. 2. Cor 2. Luc. 6.

Aptior intelligentia.

Solum ſupereſt hoc loco Bezam hæreticum reprehendere; qui hæc verba infideliter vertit, dicendo: *Ventus vbi vult, ſpirat; & ſonum eius audis & neſcis vnde venit, aut quo vadit: Sic eſt omnis qui natus eſt ex ſpiritu.* Dupliciter ibi peccat: primò, vertendo vẽtum, & non ſpiritum, quæ amplior eſt vox, & poteſt ad Spiritum ſanctum, & ad ventum referri, & vtrunque ſenſum complectitur; ventus vero nonniſi ad alterum tantum, & minus probabilem, vt latè oſtendimus. Tum quia in Nouo Teſtamento, nunquam vox illa πνεύματος accipitur pro vento; Tum quia in veteri nunquam pro vento cum Græco articulo. Miſerè deinde labitur, quod regulam B. Didymi de voce illa cum articulo poſita, id eſt (τὸ πνεῦμα) quę etiam eſt Athanaſij, ſemper accipi pro Spiritu ſancto, irridet quaſi falſam: *Quia etiam* inquit, *ponitur ſine articulo pro vero Spiritu ſancto*: cum in hoc eodem capitulo dicat Dominus, *Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu*: ibi Spiritus ſanctus nimirum articulo caret. Verum Beza non conſiderauit Didymum, vel Athanaſium non tradidiſſe canonem de voce illa, quando caret articulo, ſed quando tantum habet articulum. Neq; neceſſarium eſt, cum capitur pro Spiritu ſancto, ſemper habere articulũ, maximè ſi addatur illi aliquid quod explicet diuinitatem: vt cùm dicitur Spiritus Dei, vel Domini, vel Patris, vel Filij, vel ſanctus, vel

Beza, hæretici hominis verſio illa: Ventus vbi vult ſpirat &c. dupliciter peccat.

B. Didymi regula, Athanaſijque de voce Spiritus, ſanctum Spiritũ denotante, vbi locũ habeat.

vel quid ſimile, qood declarat eius poteotiam & maieſtatem, vt notauit Athanaſius Hic verò, ſecundum lectionem Latinam, ponitur verbum ſancto, ideo noo opus etat articulo.

Ad obiectionem de Græca lectione, quæ habet: niſi quis renatus fuerit ex Spiritu, &c. reſponſio.

Quod ſi vrgeat, lectionem Græcam eſſe præſtantiorem, & fideliorem, quæ caret, ſancto: Reſpõdemus, etiamſi id concedamus hæretico, oon defuiſſe cauſſas, propter qnas ille articulus ſit illo loco ſubtractus, nimirum vt ſignificetnt, renaſcẽtiam tam opus eſſe Spiritus ſancti, quam Patris atqne Filii; & ideo nomine Spiritus totam Trinitatem noſtræ regenerationis effectricem eſſe intelligendam: quemadmodum apud Ioannem dicitur ſine articulo: *Spiritus eſt Deus*, quia ibi Spiritus pro tota Trinitate vſurpatur; & ibi Spiritus, prædicatum eſt, non ſubiectum. Et ita remanet integra, vera, & illæſa illa tradita à Didymo, & Athanaſio regula. Sed hic ſit finis huic tam prolixæ diſputationi; in qua pro Spiritu creatore, contra Spiritum creatum decertaui, & pro Latinis contra Græcos, verùm nonoiſi armis & autoritate Græcorum; qnorum plures non agnoſcunt hic venti ſimilitudinem. Tanto igitur Spiritui cum Patre & Filio grates immortales perſoluamus, omnemque ſanctæ Trinitati honorem, gloriam, & imperium tribuamus, in ſecula ſeculorum. Ameo.

Ioan 4.

Didym. lib. 1. De Spiritu ſancto.
Athan. epiſt. ad Serapionẽ, de ſpiritu ſancto.

TRACTATVS VI.

De eadem Domini cum Nicodemo diſceptatione, in illa verba: *Reſpondit Nicodemus, & dixit ei, Quomodo poſſunt hæc fieri: Reſpondit Ieſus, & dixit ei, Tu es magiſter in Iſrael, & hæc ignoras: Amen amen dico tibi, quia quod ſcimus loquimur, & quod vidimus, teſtamur, & teſtimonium noſtrum non accipitis. Si terrena dixi vobis, & non creditis: quomodo, ſi dixero vobis cæleſtia, credetis? Et nemo aſcendit in cælum, niſi qui deſcendit de cælo, &c.*

Chriſti de ſpiritali renaſcẽtia doctrinam Nicodemus cur minime capiebat.

STopet Nicodemus velut ad nonam, & inauditam Chriſti doctrinam de renaſcentia; quia tantũ ſeipſum & ratiooem cõſulebat, quæ ea, quæ ſupra rationem poſita ſunt, videre noo poteſt; & velle ea rationibus perſcrutari, impoſſibilia rationi videntur, hinc ſcriptum eſt: *Plurima ſuper ſenſum hominum oſtenſa ſunt tibi*: ideo in vocem infidelitati proximam prorupit: *Quomodo*, inquit, *poſſunt hæc fieri*? Sicut olim Caphrarnaitæ, *Quomodo poteſt hic nobis carnem ſuam dare ad manducandum*? Ideo meruit audire à Domino: *Tu es magiſter in Iſrael, & hæc ignoras?* Vel vt Græca litera habet, *Tu es magiſter Iſraelis*. Quaſi diceret; Cũ tu ſis Doctor eius popnli, qui deos habet appropinquãtes ſibi, & legẽ à Deo accepit, nõ erant hæc principia legis & vitæ, à te magiſtro ignoraoda. Vode iura referunt cuidã dictum: *Turpe eſt Patritio, & nobili viro, ius, in quo verſaretur ignorare*: qno verbo ſtimnlatus, euaſit magnus Iuriſperitus. Ita Dominus hic obiicit Nicodemo ignorãtiam earum rerum, qoas maximè ſcire ad eum ſpectabat, & quas cognitas atque compertas habere oportebat: nã & Prophetæ in Sacris literis hanc renaſcentiam noo ignorabant. Nam de aqua & Spiritu apnd Ezechielẽ eſt ſermo, vbi cor nouum, & ſpiritus nouus, nouam ſignificat creaturam: & Saul voctus à Samuele, mutatus eſt in virum alterum, & quaſi renatus: in libris Regum, ſic & qui inter Prophetas conuerſabatur, mutabat eum Spiritus. Ioel etiam ait: *Effundam de Spiritu meo ſuper omnẽ carnem*: Et rurſus Eſaias, *Effundam*, inqoit, *aquas ſuper ſitientem, & fluenta ſuper aridam. Effundam ſpiritum meum ſuper ſemẽ tuum, & benedictionem meam ſuper ſtirpem tuã*: quibus verbis & aquæ, & Spiritus, & benedictionis Dei ſuper baptizatos effundẽdæ meminit. Idem alibi inuitans, ait: *Omnes ſitientes venite ad aquas*. Innouatio cordis, & ſpiritus promittitur Ezech. 11. & Dauid, *Cor mundum crea in me Deus, & ſpiritum rectum innoua in viſceribus meis*: Et in lege Deut. 30. *Circumcidet Deus cor tuum, & cor ſeminis tui, vt diligas Deum*: Si ergo eſt circuncilio ſpiritualis, cur nõ etiam natiuitas? Hinc Euthym. ſcribit: *Signa ſiquidem regenerationis ſpiritualis continẽt libri Iudæorum, puta quæ de Rubro mari ſcribuntur: in quib. aquæ typus erat mare, nubes verò Spiritus. Et quæ de leproſo Naaman, quando in Iordane lotus eſt, & reuerſa eſt caro ſua ad ipſũ, ſicut caro pueri paruuli: aliaq; plurima generis eiuſdem. Habebant inſuper & prophetias Dixit enim Dauid: Annũtiabunt iuſtitiam eius populo qui naſcetur, quem fecit Dominus. Et: Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates, & quorum tecta ſunt peccata. Et; Renouabitur ſicut aquilæ iuuentus tua*. Hæc ille. Debebat ergo Nicodemus hæc non neſcire. Dominusque obſcurioribus verbis reſpondit Nicodemo; vt qni noctem quæſierat, noctem inueoiat. Huic enim opitulabitur mors Chriſti; & poſt mortem comparebit, qui viuenti noo affuit. Neque tamen adeo rigidè hæc interpretanda ſunt, vt obſtinatam aliquam voluntatem tribuamus Nicodemo: nec enim ſi illam attuliſſet, dignus fuiſſet habitus, qnem Dominus erudiret, & inſtrueret: nã

Eccleſi. 3.

Ioan. 6.

Deut. 4.
Exod. 19. & 20. & ſeq.

L. 2. ff. de orig. iur.

Qua Nicodemus ignorantia laborabat.

Ezech. 36.

1 Reg. 10. & ſeq.
Ioel 2.
Eſai. 44.

Infra 55.

De innouatione ſpiritus, & cordis, ſpiritualique natiuitate vaticinia Prophetarum.

Exod. 14.

Pſalm. 21.

Pſalm. 31.

Pſalm. 102.

Ioan. 19.

Quò minor erat illa Nicodemi ignoratio à Chriſto reprehenſa.

potius illnm à ſe conuictum repuliſſet. Sed hęc dicebat, animi ſni angnſtias, ſcrupuloſque aperiendo, quò ab eis libetari promereretur, & eius difficultates maiore luce explicarentur. Nam vt Philoſophus ait; *Dubitare de ſingulis non erit inutile* : & vt verum habet prouerbium : *Qui nihil dubitat, nihil nouit.*

Ariſtot.

Prouerbium vetus.

Amen amen dico tibi, quia quod ſcimus, loquimur; & quod vidimus, teſtamur. Cùm cerneret Dominus ſe nihil acturum cum Nicodemo, quandiu ille pergeret ſola humana ratione verba ſua metiri, propterea illi perſuadet, vt poſtpoſitis carnalibus cogitationibns, ad vnicum fidei præſidium cõfugiat, & ſimpliciter credat quæ non capit intellectu. Diſcentẽ namqne, vt Philoſophus ait, oporter credere, illic ſcilicet, vbi ab eo fidem poſtulat, qui docet, etiamſi demonſtrationem nõ adferat, aut vllam probationem. Et ira iſte ſermo in ſpeciem, vt increpatorius referẽdus eſſe videtur: in qno Dominus poſt declarationẽ vtcunq; ſufficientem, quantũ res illa patiebatur, ab vlteriori inquiſitione diſcipnlum prohibet; & ad fidem præſtandam dictis perurget. Id enim eſt frequẽs præceptoribus, vt immodicum diſcendi ſtudium, vel importunam inquiſitionem eorum, quę vlterius non poſſunt, vel non debent demonſtrari, per quandam increpatiunculam compeſcant. Et idcircò Dominus doctrinæ ſuę certam, & conſtantem autoritatem proponit, dicẽdo: Quod ſcimus, loquimnr; & qnod vidimus, teſtamnr, nempe de ſpiritu, eiuſq; effectu. Nam teſtis ex ſcientia debet loqui: & ſcientia ex viſu eſt certiſſima: & verè ſcientis eſt, vt Philoſophus egregiè dixit, poſſe loqui, & docere. Et quidam ſcitè tradidit:

Nicodemi tarditas.

Idem.

Qualis Chriſtus Nicodemum de infidelitate redarguens.

Boni teſtis conditio. Scientia quænam certiſſima.

Ariſtot. Hora. de arte.

Cui potenter lecta erit res,
Nec facundia deſeret hunc, nec lucidus ordo.

Viderat autem apnd Patrem, quemadmodum de ſe ſciebat vnde venerat: hoc eſt, à Patre, & ſpiritu, quatenus homo eſt, miſſus erat: & quò vadebat, quia ad Patrẽ per mortem & reſurrectionem redibat. Dixit porrò in plurali, *Scimus*, aut propter duplicem notitiam, & vtramq; claram, & euidentem, creatam ſcilicet, quæ in anima erat Chriſti; & increatam, quatenus Deus erat. Sed melius meo iudicio (vt Cyrillus exponit) refertur ad Patrem, vel ad Spiritũ, qui ſimul cum Filio ſciebant, & loquebantur per illum ac teſtabantur: nam actiones potiùs ad hypoſtaſes, ſeu perſonas ſpectant, quàm ad naturas. Et magna vis eſt teſtis de viſu. Nam vt ille dixit: *Pluris eſt oculatus teſtis vnus decem auritis*: maximè ſi alij ſint, qui idem ex oculata cognitione conteſtentur. Propterea tanta aſſeueratione ait, *Amen amen dico tibi.* Quaſi diceret; Quę docemus, non ex fabulis hauſimus, nec ex coniecturis, ſed ex conſtanti, & certiſſima ſcientia. Nõ deſunt qui dicant, Dominum plurali voce vſum, vt alios Prophetas, ac Ioannem Baptiſtam, ſecum adiungeret, qui etiam ſuo modo ſciebant quæ loquebantur: nam intelligentia opus eſt in viſione prophetica: & quod in illa viderant, teſtabantur, etiam ſi eorum teſtimonium non reciperetur. Vt intelligant verbi Dei miniſtri, & concionatores, ſuas ad populum cõciones frigere, parumque perſuadere ex eo quòd interdum neſciunt, quid loquantur, neque viderunt illa, de quibus teſtantur, ſed tanquam picæ quædã, aut pſittaci, profundunt verba: quæ diligenter memoriæ commendarunt: qui autẽ poſſidet quæ docet, & qui vſu & praxi ea deguſtauit, quæ tradit alijs, non poteſt eius oratio neruos & aculeos non habere, & auditoribus perſuadere, fidemque ab eis non impetrare.

Ioan. 9. & alibi. Vbi viderit & teſtabatur, Chriſtus.

Notitia duplex Chriſto infuit.

Cyril lib. 2. in Ioan c 48. tom. 2

Actiones quorum ſint propriè.

Plaut. Truculento.

Expenditur id: Amẽ amen dico tibi.

Qui ſimul cũ Chriſto teſtati ſint.

Dan. 12.

Concionatores quo minus in populo proficiant.

Et teſtimonium noſtrum non accipitis. His verbis perſtringit Phariſæos, qui teſtimonium Ioannis de Meſſia, omnibus rationibus firmum & validum, & à viro tam ſanctitatis profectum, & quem credere parati erãt, ſi ſibi Meſſiæ dignitatem vindicaſſet, non receperunt. Vnde ipſe ſe vocem Chriſti in ſe clamãtis vocauit: quemadmodum Apoſtolus: *An experimentum quæritis eius, qui in me loquitur Chriſtus?* Rurſus teſtimonium Domini Ieſu, per ſigna & prodigia ſe manifeſtum Meſſiam comprobantis, non ſolùm non recipiebant, ſed etiam calumniabantur, vnde inexcuſabiles redditi ſunt. Quare rectè ait, teſtimonium noſtrum, ſcilicet Ioannis, & meum, vel meum, & Patris edentis per me ſigna, vel Spiritus ſancti per me loquentis, non recipitis: quod tamen contra omnem legem veſtram eſt, quæ duorum, vel trium teſtimonium ad omne negotium ſatis eſſe exiſtimauit. In numero multitudinis dixit Dominus, *Dixi vobis, & non creditis: & ſi terrena dixi vobis, nõ creditis*, ſiue quòd cum Nicodemo aliqui venerint, vt putat Caietanus, nã dixit à principio: *Scimus quia à Deo veniſti magiſter*, ſiue quòd Nicodemus Princeps erat Iudæorum, ad quem, tanquam ad omnes Iudęos, Dominus ſit locutus. Quoniam etiam nõ ſolus Nicodemus regeneratione opus habebat, nec ſolus verba Chriſti non intelligebat, nec ſolus, etſi magiſter eſſet in Iſrael, diuinarum rerum inſcius erat, nec ſolus teſtimonium Chriſti non accipiebat, ſed plerique noſtrum idem facimus: vniuerſa verba hæc non mi-

Chriſti teſtimonium qui minime recipiebant præ cæteris.

Ioan. 1.

2 Cor. 13.

Matth. 12. & alibi. Ioann 15.

Deut 17.

De multis Chriſtus cur dixerit: Dixi vobis, & non creditis.

Caietan. in Ioann.

nus ad nos, quàm ad illum ſpectant.

Et ſubdit: *Si terrena dixi vobis, & non creditis: quomodo ſi dixero vobis cœleſtia, credetis?*

Aug. tract. 12 in Ioan. to. 9.

Quærit B. Auguſtinus in hunc locum ſcribens, quæ ſint illa terrena; quæ præceſſerāt, & quæ non crediderant? Reſpondetque de ſententia quorundam, terrena illa eſſe, quæ dixit de věto, qui vbi vult, ſpirat; & vocem eius audis: quod ille redarguit. Euthymius proponit: ſed in eo nō quieſcens, aliam expoſitioem adducit. Profectò ſi rationem conſulamus, ſi prædicta expoſitio de vento vera eſſet, cùm ſimilitudo tantùm quædam ſit & ad aliud adducatur explicādum, non minus res ipſa explicata, quàm ſimilitudo explicans terrena eſſet. Deinde illud de vento ſub fidem non cadit, ſed ſub ſenſum potiùs: ergo non dicendum erat, *Dixi vobis terrena, & nō creditis*: neque Nicodemus dixiſſet, *Quomodo poſſunt hæc fieri, ſi de vento erant intelligenda.*

Quæ terrena ſint illa, quæ Dominus dixerat, ſecundū aliquos.

Euthymius.

De vento non poſſe illud intelligi, duplicitet.

Alter ſenſus Auguſtini, & Ruperti Tuitienſis.

Quare Auguſtinus docet illā verba referenda eſſe, nō ad ea quæ diſceptarat cū Nicodemo de renaſcētia illa nocte, ſed ad ea, quę Dominus paulò antè, hoc eſt in fine ſecundi capitis cum Iudæis diſſeruerat: dixerat enim; Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud: cōſtat autem ſermonem eſſe de templo corporis ſui, quod terra eſt, & per mortem violentam Iudæorum ſolutum, atq; die tertia poſt reſurrectionē reædificatum eſt. Hæc ſunt terrena illa: quæ ſi quis non credit, multò minùs credat cœleſtia. Sed & in hūc ſenſum Auguſtini, quē ſequitur Rupertus, aliquid obijci poſſet. Nam inprimis durum videtur, Dominum argumētari ex his, quæ in templo diſſeruerat cum Iudæis, & non potius ex his, quę ex dictis Nicodemi ſecum colloquentis colligebat. Ad hæc, ſi rationem expendamus, & myſterium Chriſti reſurgentis cum regenerationis Sacramento componamus: etſi vtrumq; ſit diuinum, & infinitam arguat potentiam, profectò non minus, imò magis cœleſte Sacramentum dicetur regeneratio Chriſti per reſurrectionem: quàm regeneratio hominis ex Spiritu, quæ fit in Baptiſmo.

Improbatur duplici ratione.

Propterea ea expoſitio mihi magis arridet, vt per terrena intelligamus renaſcentiam iſtam ex aqua & Spiritu ſancto; per cœleſtia verò, generationem Verbi æternam ex Patre, quæ omnē mentem, & ſermonem excedit, & proceſſionem ex vtroq; Sancti Spiritus, Incarnationis Verbi Sacramentū, humanæ redemptionis myſterium, Filij Dei deſcenſum, & aſcenſum: non quòd de his aliquid dixerit, ſed quod ea explicare in animo haberet. Hinc Chryſoſtomus, qui autor eſt huius ſenſus de vento, ſcribit: *Terrena autem hoc in loco nonnulli de vento dictum arbitrantur: hoc eſt, ſi exemplum à terrenis ſumptum non creditis; quonam pacto altiora credetis? Verùm terrenum potiùs baptiſma dicit, vel quod in terra perficitur, vel quod ad ſua ipſius ineffabilis generationis comparationem ita appellat. Nam etſi cœleſtis ipſa generatio ſit, ad illam tamen veram ex Patris ſubſtantia comparata, terrena eſt. Et non dixit, non intelligitis, ſed non creditis. Siquidem qui intellectu difficilia non intelligit, meritò ignorantia accuſatur: qui verò quæ non ratione, ſed fide intelliguntur, non accipit, non amplius ſtultitiæ, ſed incredulitatis arguitur.* Beatus Ambroſius ſic ait: *Quæro tamen, cur ſi non dubitatur per Spiritum ſanctum nos renaſci, dubitetur de Spiritu ſancto nos naſci, cùm ipſe Dominus Ieſus de Spiritu ſancto & natus ſit, & renatus? Quem ſi natum de Spiritu ſancto confitemini, quia non poteſtis negare, renatum autem negatis, magna inſipientia, vt quod ſingulare Dei confiteamini, quod commune eſt hominum, denegetis. Et ideò benè vobis dicitur, quòd Iudæis dictum eſt: Si terrena vobis dixi, & non creditis: quomodo, ſi dixero vobis cœleſtia, credetis?* Hæc ille, innuens regenerationem noſtram eſſe terrenam reſpectu regenerationis Chriſti, quæ cœleſtis eſt. Euthymius quoque ait: *Videns autem Nicodemum, neque ſpiritualem poſſe intelligere, nihil de illa dicit, ſed cauſſam talis ſilentij docet, quòd ſit videlicet propter auditorum incredulitatem. Horum ergo incredulitati, aut imbecillitati tribuendum eſt, quòd ſæpiùs mediocria, aut humilia loquatur. Terrena autem intelligunt hic quidam de vento dictum eſſe: ac ſi diceret: ſi terrenum propoſui exemplum, & non creditis: quomodò ſi cœleſte aliquid, aut ſublimius dixero, credetis? Alij verò, Terrena, de regeneratione dictum aſtruunt: interpretantes quod terrenam hanc dixerit, etſi cœleſtis ac diuina, tanquam ſuper terram impleta, & comparando ad ſuam ineffabilem generationem. Nam ad illius celſitudinem hæc terrena eſt, & humilis.* Hæc ille: quæ mihi à ratione minimè abhorrere videntur. Nam iſta ex aqua & Spiritu ſancto renaſcētia, quod attinet ad aquam, & verbum, ſeu formam, quæ vox Spiritus ſancti ſenſibilis eſt, oculorumque ſenſu atque aurium percipitur, profectò terrena eſt; actio verò, ſiue effectus Spiritus ſancti, interius animam ſanctificantis, etſi ſub aſpectum, vel alium ſenſum non cadat, à fructibus tamen, & effectis regeneratorū nō ſolùm ipſis genitis, ſed etiam alijs oculos ſpiritus habentibus præſentia Spiritus ac manſio ſatis innoteſcit. Nam quòd vitia & peccata, paruorumque hominum conſuetudinem, quæ prius mihi erat chariſſima, poſt renaſcentiam

III. ſenſus longè probabilior.

Cyril. ho. 26. in Ioan. to. 5.

Qui ignorantiæ, qui verò incredulitatis meritò accuſetur.

B. Ambr. l. 3. de Spiritu S. c. 11. tom. 2.

Euthym. in Ioan.

Hominis regeneratio ex aqua & Spiritu S. quatenus terrena, & quatenus ſpiritualis ſit.

Spiritualis renaſcentiæ effectus admirabiles atque diuini.

perti-

pertimeſcam atque horream, atque illam, tanquam mortiferam, amatam, & noxiam fugiam, certè opus eſt Spiritus ſancti, & mutatio dexteræ Excelſi. Similiter quòd virtutem, orandi ſtudium, diuinæ obſeruãtiam legis, quę prius fugiebam, ac ne nomine tenus quidem mihi nota erant, libentiſſimè amplectar & colam, ſatis Spiritus ſancti efficientiam demonſtrant. Eſt ergo ſenſus, ſi de regeneratione hominis, qui terra eſt; quæ ex aqua fit & Spiritu ſancto, vobis locutus, illam non percipitis, neq; fide apprehenditis, hoc eſt, rarus eſt, qui fide accipiat, quomodo cœleſtia, hoc eſt, generationem meam ex Patre, & Spiritus ſancti proceſſionem ab vtroque; quæ ratione noſtræ regenerationis ex Spiritu ſancto & aqua tãtum diſtat, quantum cœlum à terra, capere poſſetis?

Pſalm. 76.

Et nemo aſcendit in cœlum, niſi qui deſcendit de cœlo Filius hominis qui eſt in cœlo. Nemo negauerit hunc locum difficilem eſſe & ſubobſcurum minam ex eo praue intellecto Valétinus dogma illud terrenũ, & inualidum de corpore Chriſti ex cœleſti natura aſſumpto accepiſſe videtur. Deinde multiplex horũ verborum intelligentia, quæ à diuerſis adfertur enarratoribus, planè obſcurum eſſe arguit. Tertiò, quid potiſſimũ illis velit probare, non ſatis liquet: nam illam coniunctionem, Et, tanquam cauſalem exponũt quidã, vt moris eſt Hebræis interdum, Et, vſurpare pro Quia. Præterea illud verbum *Aſcendit*, neq; futuri eſt temporis, neq; præſentis, ſed præteriti perfecti, dicitur enim Græcè ἀναβέβηκεν, vt nemo exiſtimet ſermonem eſſe de aſcenſione corporea poſt reſurrectionem; quia illa verbo futuri temporis, & non præteriti deſignaretur.

Ex hoc Chriſti dicto: Nemo aſcendit in cœlum, niſi qui deſcendit de cœlo, &c. impius Valentinus quid ſenſit.

His poſitis duos afferam ſenſus præſenti loco explicando non incongruos. Alter eſt; vt Dominus reddat rationem, cur vi delicet doctrinæ ſuæ integram præſtare debeant fidem: nam cùm teſtimonium meritò ſit amplectendũ ab eo maximè pronunciatũ, qui ea, quę teſtatur, ipſe vidit, & oculata viſione hauſit, profectò Dominus Ieſus fide dignus eſt, is etenim dicere poteſt; Nemo vnquam hominum in cęlũ conſcendit, vt quæ ibi ſunt occulta, videat, & de illis poſteà teſtetur, præter vnum me, qui in tẽporis plenitudine per aſſumptionẽ humanitatis homo factus, & ex homine natus de cœlo deſcendi; manẽs nihilominus ſecundum diuinitatis naturam in cœlo, ſicut ab initio in cœlo eram, ab ęterno in Patris ſinu quieſcens: meritò ergo mihi cœleſtia prædicanti, vos, puri homines, fidẽ pleniſſimã debetis, tanquam ei, qui illa nouit exactiſſimè, præſtare. Eſtque velut enthymema quoddam, quòd ad ſyllogiſmi formã quidam reducunt in hũc modũ: Nemo de ſpiritualibus & cæleſtibus idoneè te inſtruere poteſt, qui in cœlum non aſcenderit, & ibi verſatus fuerit; in cœlum autem nunquam quiſquam aſcendit, neq; quiſquam ibi cõuerſatus eſt, niſi qui de cœlo deſcendit Filius hominis; ergo de his erudire quępiam nemo poteſt, niſi filius hominis: illi ergo dicenti, quòd renaſci oportet ex aqua & Spiritu S. etiamſi rationem, aut modum, quo id fiat, non adferat pleniſſima, fides ſimpliciter eſt habenda. Et videtur hic ſenſus confirmari ex alio loco eiuſdẽ Euangelij. Nam in eius principio dicitur: *Deum nemo vidit vnquam: vnigenitus Filius qui eſt in ſinu Patris, ipſe enarrauit.* Perinde enim eſt dicere; *Deum nemo vidit vnquã*: ac dicere; Nemo hactenus cõſcendit in cœlũ, neq; Moyſes, neq; Prophetæ, quantumcunq; inſignes, & excellentes. Idem eſt dicere, *Vnigenitus Filius nobis enarrauit*: atque, *Niſi qui deſcendit de cœlo Filius hominis*: eius enim deſcenſus in hoc terminatus eſt, vt fieret Filius hominis, & nobis diuina myſteria patefaceret & enarraret, quemadmodum nũc cum Nicodemo faciebat. Poſtremò idẽ eſt ſenſus, ſi dicatur de præſenti: *qui eſt in ſinu Patris*; ac dicere: *qui eſt in cœlo*: vt intelligamus, non ita illum è cœlo ad nos profectum, vt deſinat eſſe in cœlo, vel in ſinu Patris, cùm quo naturæ eiuſdem, & inſeparabilis cõmunicatione cõiunctiſſimus exiſtit: propterea tãto maiori fide teſtis dignus habetur: quãto ea, de quibus teſtimonium reddit, nõ ſolùm aliquando vidit, ſed etiam ſemper, & æterno intuitu de præſenti videt. Similiſque hęc eſt ſententia illi, quã quis formaret de Summo Pontifice in Veteri Teſtamento, ſi in hunc modum ratiocinaretur. Nemo nouit quæ ſunt intra Sanctum Sanctorum, niſi ſummus Sacerdos, qui ſolus in anno ſemel ingreditur. Atqui Dominus Ieſus in Veteri illo pontificatu præfiguratus fuit ſummus Sacerdos; eius igitur ſolius eſt ęterna illa & cęleſtia myſteria (in Sancto Sanctorum, iuxta doctrinam Pauli adumbrata) nobis aperire, & enarrare: quæ non ſemel, vt ille typicus Sacerdos, ſed perpetua & perfectiſſima ſcientia vidit, & videt. Et hunc ſenſum confirmat Cyrill. dicens: *Si dicenti mihi non creditis, ſed multos in ſingulis teſtes poſcitis: quis cœleſtia vidit myſteria, quem poſſum in teſtem vobis adducere? Nemo enim aſcendit in cœlum, niſi qui deſcendit de cœlo Filius hominis.* Hactenus ille. Etſi Theophylactus non inconcinnè aſſerat, hæc ita eſſe ſuperioribus coniungenda, vt quia Nicodemus ſignificauit ſe Chriſtum habere tan-

1. ſenſus illius ſententiæ, ſcilicet, Nemo aſcendit in cœlum, & reliq.

Chriſtus qui ſit teſtis fidelis, & verus, atque omni fide dignus.

Ioan. 1.

Ioan. 1.

Qualis illa Domini ſententia: Nemo aſcendit in cœlum.

Alterum exemplum.

Hebr. 10. & Exod. 30. & Leuit. 16.

Cyril. li. 2 in Ioan. c. 49. tom 2.

Chriſtus qualis Propheta.

quam Prophetam aliquem, Dominus eius de ſe corrigat ſententiam, oſtendens ſe non eſſe de numero Prophetarum qui de terra exiſtẽtes à Deo miſſi ſunt, ſed è ſupernis eſſe, ac proinde prophetis omnibus ſuperiorẽ, quorum nullus in cœlum vnquã aſcẽdit.

II. ſenſus.

Alter ſenſus eſt, vt hoc loco Dominus cauſas ſpiritualis generationis aſſignet, nẽpè myſterium Incarnationis Chriſti, & paſſionis eius, q̃ poſſunt meritò dici cœleſtia, ſi cum regenerationis Sacramẽto cõparentur: quanto cauſa nobilior eſt atq; præſtantior effecta. Mirabatur etiam Nicodemus, quomodo poſſet vox ſpiritus audiri, neſciri tamẽ vnde veniat, aut quo vadat. Declaratq; aduẽtus Spiritus S. ad regenerandum cauſam eſſe incarnationem, paſſionemque Filij Dei: nam ille ſua morte & obedientia hoc promeruit, vt homines regenerationis Sacramẽto per Spiritum ſanctum iuſtificarentur, & vt in cœlum ad æterna bona poſſidenda eueherentur: ac proinde declarat q̃ ſit illud regnum Dei, ad quod ſine regeneratiõis myſterio nemo peruenire poteſt: ſimul etiam explicat q̃ ſint illa, quæ maximè credi oportet, & quæ à Nicodemo maximè exigebat, ad hoc vt quis cum fructu ſalutis ſuæ æternæ ſuſcipiat Sacramentum: hæc autem ſunt Incarnationis, & Paſſionis myſteria: Ait igitur: *Et nemo aſcendit in cœlum.* vbi myſterium duarum naturarum in perſona Verbi vnitarũ patefacit: & quia aſcendere in cœlum, non eſt diuinę, ſed humanę naturæ, nullaq; extiterit præterita aſcenſio Chriſti ad cœlũ, cùm hæc loqueretur, ideò cogimur exponere de aſcenſione animę ad viſionem Dei beatam, & fruitionẽ quam à principio ſuæ conceptionis tanquam verus comprehenſor habuit: & à qua deſcendiſſe dici poſſet, quatenus iuxta portionẽ animæ inferiorem, & corpus, viator erat, & necdũ illa parte beatus: vt ita aſcenſus & deſcenſus eidẽ Chriſto, quatenus homo eſt, quadrẽt. Et ad illam Dei viſionem nemo aſcẽderat, quia ſolus ipſe inter homines fuerat hoc donum aſſecutus: imò etiam Angeli, quantumcunq; beati, excluduntur, quia nullus Angelus ex vi ſuæ hypoſtaſis, & ſuo marte, vt ſic dicam, ſed ex Dei gratia aſſecutus eſt beatitudinem. Chriſtus autem ex vi ſuæ proprię perſonę ad illam peruenit: nõ quidem ſine gratia Dei, ſed in quo gratia ſumma vnionis non diſtinguitur à natura, cùm diuinã hypoſtaſin Verbi, & per conſequẽs diuinam naturam ille homo gratioſiſſimè acceperit. Et propterea rectè dixit, *Aſcendit.* Nam ſicut Chriſtus ſolus propria virtute cœlum cõſcendit ſecundùm corpus, (nam reliqui ſancti veluti rapiuntur, & aſſumuntur ad illud, & nonniſi innixi ſuper dilectum aſcendunt) ita ſanè ad cœleſtem felicitatem, & viſionem Dei ſol⁹ Chriſtus propria virtute peruenire potuit, reliqui non niſi diuino gratiæ munere, & veluti Chriſti paſtoris humeris aduecti atq; geſtari.

Chriſti mors & obedientia quid contulerit nobis.

Illud: Et nemo aſcendit in cœlum quomodo accipiendum ſit.

Chriſti prærogatiua.

Angeli vnde felicitatem conſecuti.

Chriſti in cœlum aſcenſus qui differat ab illo Sanctorum.

Subdit: *Niſi qui deſcedit de cœlo Filius hominis:* Ne loci aliquẽ deſcenſum intelligas, declarat terminum deſcenſus non eſſe locum (qui.n. deſcendere queat, qui cęlum & terram implet, & vbiq; eſt?) ſed eſſe filium hominis: nihil eſt.n. aliud deſcendiſſe de cęlo, quam illud ipſum, quod dixit initio huius Euangelij: *Verbum caro factum eſt.* Eſſe autem factum Filium hominis, non tantum ſignificat quòd Deus effectus eſt homo (quod equidem in cœlo fieri potuiſſet) ſed quod effectus eſt Filius hominis, hoc eſt, ex homine, ſiue ex matre nat⁹. Quod quia in terra, vbi mater erat, factum eſt, meritò vtitur verbo, deſcendit, ad inferiorem locum deſignandum: nam cœlum hoc loco, pro cœleſti habitatione ſumitur. Nam etſi Deus vbique exiſtat, ab omnibus tamen exiſtimatur habitator loci.

Luc 15. Ierem. 25.

De cœlo deſcendiſſe Chriſtum, quid ſit. Ioan 1.

Filius hominis factus quomodo Chriſtus.

Hic autem pulcher ſenſus excludit ſomnium Valentini prædictum. Nã ſi Filius hominis factus eſt in terra ex virgine: ergo verus homo factus eſt. Sicut alibi Apoſt. dicit: *Qui factus eſt ei ex ſemine Dauid ſecundum carnẽ.* Rurſus & aliud ſomnium Origenis ruit, dicentis animã Chriſti ante multa ſecula cõditam, & in cęlo ſeruatam, ſuo tempore deſcendiſſe ad myſterium Incarnationis peragẽdum. Nam anima illa ſanctiſſima eodẽ momento temporis cõdita eſt, quo, & formatum corpus eius: quod habet Eccleſię Fides, Concilijs generalibus confirmata: tradit etiã in genere, animas ante corpora non extitiſſe, ſed in illis creari, atque infundi. Chriſtus ergo neq; corpore, neq; anima de cœlo deſcendit, ſed tãtùm quantum ad hypoſtaſin Verbi, quæ facta eſt Humanitatis ſubſiſtentia, de cœlo deſcendiſſe metaphoricè dicitur, propterea q̃ vilem & contemptam Humanitatem noſtram aſſumpſerit.

Valentini de carne Chriſti, deq; eiuſdem anima Origenis quædam falſa dogmata confutantur. Rom. 1.

Poteſt etiam dici de cœlo deſcendiſſe, quantum ad efficientiam: cæteræ.n. conceptiones hominum terrenæ ſũt, & carnales, & naturæ rationem conſequuntur: hęc verò cùm ſuper naturam extiterit, & peculiarẽ ſpiritum ſanctũ habeat autorem, nihilq; ſit in illa ſordidum, aut vitioſum, ſed totum ſit purum, illibatum, & ſacroſanctum, meritò cœleſtis dicitur. Atq; ad illud reſpiciẽs rectè Paulus dicit: *Primus homo de terra, terrenus: ſecundus homo de cœlo, cœleſtis.*

Quid rurſus ſit Chriſtum de cœlo deſcendiſſe.

Matth. 1. Luc. 1.

1. Cor 15.

Subditur: *Qui eſt in cœlo.* Quia diuinitas eius Humanitate aſſumpta includi nequiuit,

Id etiã: Filius hominis qui eſt in cœlo: quem ſenſum habeat.

quod alteri quàm Deo vero non potuit cõuenire. Poteſt & hoc verbũ exponi de Chriſti Humanitate, quæ quantum ad portionẽ animæ ſuperiorẽ beata erat, & in cœlo. Etſi nõnulli ex veteribus Patribus hoc teſtimonium ad cõprobandam eius deitatem vſurpauerint: ſed hoc erat, dum in Arrianos decertabant, vt Hieronymus, & Cyrillus, ac Auguſtinus hoc loco. Quare de vtroq; poteſt exponi iuxta regulam B. Auguſtini: *Cùm Catholicus*, inquit, *ſenſus habetur de vtraq; natura, de vtraq; poſſunt exponi Scriptura.* Hæc ille. Poſſunt ergo vtriq; naturæ optimè adaptari, ac diuinæ quidem, ſi dicamus hic in cœlum aſcendere, nõ eſſe aliud, quàm per metaphoram contemplatum eſſe omnia cœleſtia, & quæcunque Dei ſunt, perfectè cognouiſſe: ſicut Pſal. 72. ſimili phraſi vtitur Dauid, dicendo: *Exiſtimabam vt cognoſcerem hoc: labor eſt ante me, donec intrem in ſanctuarium Dei; & intelligam in nouiſsimis eorum*: hoc eſt, donec à rebus terrenis abſtractus, diuinę diſpenſationis, & prouidentiæ rationem cœpero expendere, & penetrare. Non diſſimili ratione loquendi vſus eſt Dominus ſuperiùs in hoc colloquio, nam dixit: *Niſi quis natus fuerit denuò, non poteſt videre regnũ Dei*: & rurſus: *Niſi quis renatus fuerit ex aqua, et Spiritu ſancto, non poteſt introire in regnũ Dei.* Idem eſt ergo introire in regnum Dei, ac, videre, ſeu intellectu per Fidem illuſtrato perſpicere, & poſſidere Christum, eiuſque Eccleſiæ, ſiue regni fieri participem. Ad hunc erhomodum explicato aſcenſu Chriſti in cęlum, ſicut etiam neceſſariò interpretandus eſt eius deſcẽſus per metaphoram, quadrat veterum Patrum expoſitio, qui ex hoc loco pugnant in Arrianos. Quo ex ſenſu elicim' primùm, quòd Filius hominis eſt verus Deus, & quod Deus eſt verus Filius hominis: quod ratione vtriuſque naturæ diuinæ, & Humanæ ad vnam hypoſtaſin Verbi coniuncturam verum eſt. Etſi enim in Chriſto ſint duæ naturæ, non ſunt tamen duæ perſonæ: quemadmodùm, etſi ſit vna perſona, non propterea ſequitur quòd ſit vna natura. Et vt acutè, docteq; magnus Theologus Gregor. Nazianz. docet, in myſterio Incarnationis aliter loquendum eſt, atq; in illo Trinitatis. In hac enim etſi dicere liceat, alius, & alius; non tamen aliud, & aliud, cùm vna ſit ſubſtãtia communis tribus perſonis re inter ſe diſtinctis: in illa verò etſi dicere liceat aliud, & aliud, ob diſtinctas ſubſtantias; non tamen alius, & alius, quia vnica eſt tantùm diuini Verbi hypoſtaſis, per quam vtraq; natura ſubſiſtit: quæ quidem hypoſtaſis facit vt verus Deus, & verus Filius Dei appelletur: facit etiam ratione naturæ humanæ aſſumptæ verè nuncupetur homo, & filius hominis, etiamſi humana ſubſiſtentia in eo nulla ſit.

Hieron. in ca. Eſaia 50 to. 5. Cyril. lib. de Incarna. vnigenitis ca. 3. in fin. tom. 4. circa fin. Aug tract. 12 in Ioan. tom. 9. initio. Idem lib 2 de Trin c 2 to 3

Ioan. 3. Ibidem.

Contra Neſtorium, & Eutychen confundentes naturas in Chriſto.

Greg Naz. epiſt 1 ad Clidonium.

Aliter de Triade, de Incarnatione aliter myſterio ſentiendum, loquendumque, teſte Nazianzeno.

Deinde elicimus, animam Chriſti ab initio beatam; quod eſt in cœlum aſcendiſſe: quia tunc homo dicitur eſſe in cœlo, quando videt Deum, quo ſenſu dicitur Latroni: *Hodie mecum eris in Paradiſo*, quia eadem die diuinæ erat eſſentiæ viſionem habiturus: & Angeli dicuntur eſſe in cœlis, quia ſemper vidẽt faciem Patris, qui in cœlis eſt, etiamſi in terra ſint. Ante Chriſtũ igitur nemo Deũ viderat, nemoque in cœlum aſcenderat.

Homo dicatur eſſe in cœlo quando.

Luc. 23.

Matth. 18.

Et vt intelligas ſermonem hũc de Chriſto homine eſſe accipiendum, ſubdit: *Filius hominis qui eſt in cœlo*: id eſt, qui Dei viſione fruitur. In quem ſenſum dictũ eſt à Chriſto in alio loco: *Pater, quos dediſti mihi, volo vt vbi ſum ego, & illi ſint mecũ, vt videant claritatem meam, quam dediſti mihi.* Et hanc excellẽtiam teſtimonij Chriſti prę ſuo, explicat Ioannes Baptiſta, dicens: *Quod vidit, & audiuit, hoc teſtatur.* Atque ita hic locus videtur aſtruere animæ Chriſti gloriam.

Ioan. 17.

Supra 3.

Tertiò malè colligunt ex hoc loco quidã ex noſtri ſeculi hæreticis, nullam hactenùs animã cęlos cõſcendiſſe, atq; videre Deum. Nihil enim hic tale Dominus adſtruit, ſed tantùm eo vſq; à mundi initio neminẽ cœlos cõſcendiſſe, qui poſſet de cęleſtib. ac diuinis teſtimoniũ ferre: quod veriſſimũ eſt. Non tamen ait in futurum cõſcenſurũ neminẽ, quia vt Propheta ait: *Aſcendet iter pandens ante eos*: & ipſe locut' eſt: *Vado parare vobis locũ.* Et ſi tale aliquid dixiſſet, nihil aliud ſignificaret, quàm nullum ſuo marte, ſuiſq; virib. in cœlũ poſſe cõſcendere. Propterea ſuperflua eſt illa quæſtio, quã quidã ex hoc loco excitant: Quid futurũ eſt de nobis, ſi nullus alius poſſit in cœlos cõſcendere pręter vnũ Ieſum, qui inde deſcẽdit? quia hoc loci nõ eſt ſermo de aſcẽſione corporis, ſed de aſcenſione animę ad bona æterna poſſidẽda, vt explicauimus, ad quẽ nemo hominũ, imò ſpirituũ beatorũ ſuo marte peruenerit. Quòd ſi etiã ad corporis aſcẽſum ſpectare velis hæc verba, vt ſermo Chriſti de pręterito ſit inſtar Prophetarũ ob firmitatẽ Prophetiæ, ſicut cũ Mariæ Magdalenæ dixit: *Noli me tãgere (nondũ enim aſcendi ad Patrẽ meũ)* hoc eſt, nondum tam cito aſcendã; ita hic perinde eſſet dicere, *Nemo aſcendit*, atq; dicere, nemo aſcendere poterit, ſiue anima ſola, ſiue cum ſuo corpore cõiuncta ad Dei viſionẽ. Et ita quadrabit huic ſenſui aſcenſionis, & deſcẽſionis myſteriũ, de quo Paulus ad Epheſ. philoſophatur. Quòd autem aſcendit, quid eſt; niſi quia & deſcendit primùm in inferiores partes terræ? Tamen vt

Hæretici noſtrę tempeſtatis ex his Domini verbis: Nemo aſcendit in cœlum, &c quid falſo deducant.

Micha. 2. Ioan. 14.

Præteritum pro futuro accipere, moris eſt Prophetis.

Infra 20.

Epheſ. 4.

liberè dicam qnod occurrit, his veibis de aſcenſione corpotea intellectis, non eſſet perinde efficax probatio, qnod ipſe eſſet viſurus Deum, ac dicere de pteterito, quod ipſe viderit per aſcenſum animæ ad beatitudinem ad probãdum ſibi dicenti de cœleſtibus fidem eſſe habendam. Intellige tamen ideò dictum, vni Chriſto tantùm cœlos patere, intelligendo Chtiſtum cum corpore ſuo, & vniuerſis membtis, quæ illi hærent per Fidem, & Sacramentum: nam omnes illi vnum cum Domino & capite Chriſtum conficiunt, vt pulchrè docet Auguſt. hoc loco, & alijs libris freqnenter. Ita enim (vt vnum de multis teſtimonium prodncam) enarrat de ſymbolo ad Catechumenos: *Vt ſint cæleſtes, inquit, et aterni, & ſpiritualis regni participes fiant, id nullo alio modo adipiſci poterunt, niſi Chriſto per Spiritum agglutinati membra eius efficiantur: vt ſic ſolus Chriſtus, qui tanquam caput deſcēdat cum corpore quod aſſumpſit, & omnibus membris quæ ei per Fidem adhærent, aſcendat.* Sic ille peruennſtè.

Vni Chriſto cœlos patere vt ipſemet dixit, quomodo verum.
Aug. tract. 12 in Ioan. to. 9 initio.
Idem.

Quomodò antem ille qui aſcendit in cœlum cum corpore, ſit idem ipſe qui deſcendit de cœlo ſine corpore, explicat Auguſt. lib. de agone Chriſtiano his verbis: *Nec eos audiamus qui negant ipſum corpus ſecū leuaſſe in cælum Dominum noſtrum, & commemorant in Euangelio quod ſcriptum eſt: Nemo aſcendit in cælum, niſi qui de cælo deſcendit: & dicunt quia corpus non deſcendit de cælo, non potuiſſe aſcendere in cælum. Dominus enim aſcendit, corpus autem non aſcendit, ſed leuatum eſt in cælum, illo leuante qui aſcendit. Si enim quiſque deſcendat, verbi gratia, de monte nudus, cum autem deſcēderit, veſtiat ſe, & veſtitus iterum aſcendat, rectè vtique dicimus, Nemo aſcendit, niſi qui deſcendit: nec veſtem conſideramus quam ſecum leuauit, ſed ipſum qui veſtitus eſt, ſolum dicimus aſcendiſſe.* Hactenus ille magnus Pater. ¶ Poteſt eriam hic locus moralem ſuſcipere intelligentiam, videlicet vt qni aſcendere velit ad cœlum, is exemplo Chriſti priùs deſcendat, hoc eſt, ſe gratia Dei indignum agnoſcat, deinde ſit, & permaneat in Eccleſia, quæ regnum cœlorum in pleriſque parabolis dicitur. Qui enim ab ea ſemetipſos ſegregant, ad cœlos aſcendere nequeant. Vel potiùs nemo aſcendet in cœlum, niſi ille qui deſcendit ex eo: nã prætet deſcenſum ad locum, eſt alius inter eruditos vſitatus. Dicitur enim Maria deſcendere ex Regia progenie Dauidica: ſolet dici Imperator Carolus ex domo Auſtria deſcendere. Ita nemo aſcendet ad cœlũ, niſi is, qui prius genus, & originem ducat ex cęlo, vt verè ſit, & nominetur Filius Dei, Patrem habens in cœlis. Et ſequitur: *Filius hominis qui eſt in cælo.* Quia quiuis debet primum conuerſatione eſſe in cœlo, vt Paulus teſtatur ad Philippē. Debet etiam affectu in illis eſſe, ſecundùm illud: *Deus charitas eſt, & qui manet in charitate, in Deo manet.* Deniq; per viuam ſpem in cœlo plus quam in terra verſari, iuxta dictum Apoſtoli: *Quæ ſurſum ſunt quærite, vbi Chriſtus eſt in dextera Dei ſedens. Quæ ſurſum ſunt ſapite, non quæ ſuper terram*; ac rurſus: *Cupio diſſolui, & eſſe cum Chriſto.* Sed hæc mihi dicta ſint ad mores ædificandos, non autem ad literam. ¶ Seqnitur Dominus dicere: *Et ſicut Moyſes exaltauit ſerpentem in deſerto, &c.* Vel reddit rationem deſcenſus Filij hominis de cœlo, quo in ſenſu coniunctio, Et, cauſaliter ponitur, vt apud probatos autores, ſed præſertim ſacros accipi cõſueuit. Vt ſit ſenſus: etſi dixerim Filium hominis eſſe in cęlo, deſcendit tamen inde ad nos, vt more ſerpentis exaltati morbis mederetur hominũ ſpiritualibus. Vel ſubiungit priori Incarnationis myſterio alterum de Cruce, & morte ſua: quã tectè & metaphoricè exaltationem vocat, etiamſi ad literam qni crucifiguntur, in altũ tollantur, & omnibus ſpectandi proponantur. Vnde cũ apud Ioannem alibi dixiſſet: *Si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad me ipſum*, explicando ſubiungit Euangeliſta: *Hoc autem dicebat, ſignificans qua morte eſſet moriturus.* Et quãuis ad ſenſum, exaltarentur ad Crucē damnati; tamen Dominus Ieſus intendit ſignificare myſterium exaltationis ad ſuum meritum, qnoniam ex morte Crucis meruit exaltari, vt Apoſtolus ait: *Propter quod et Deus exaltauit illum.* Meruit etiam exaltationem omnium qni ſe humiliauerint credendo, & Baptiſmi Sacramentum ſuſcipiendo. Eſt ergo myſterium Crucis Chriſti, cauſa efficaciæ baptiſmi; ac proinde iuxta Apoſtolicam doctrinã, in illo Mors, Sepultura, & Reſurrectio repræſentatur, nec niſi ijs, qui huius myſterij Fide imbuti ſint, valere baptiſmus poteſt. Vnde Paulus hæc duo myſteria ad Corint. ſcribens coniungit, cùm ait: *Nunquid Paulus crucifixus eſt pro vobis? aut in nomine Pauli baptizati eſtis? Nam & regenerationē tribuit, vt mundaret nos à peccatis noſtris: & crucifixus eſt, vt in æternum viuamus.* Detegit igitur Crucis myſterium ſuæ, vt & oſtendat quòd eam multo antè nouerit; & ex cõſequenti quòd voluntariè ad eam, ad hominũ procurandam ſalutem acceſſerit. Et vide Domini ſapientiam, non de ea apertè locutus eſt, ſed exaltati à Moſe ſerpentis ſumpſit exemplũ: docēs quòd vetera nouis cognata ſint, eorũq; figuræ, ne putaret Nicodemus Dominũ introducere. Atq; ita docuit nos, Scripturas non ſuperficie tenus legendas, ſed intus penitus inueſtigandas, & ſcrutandas, ſecundùm

Qui aſcendit in cęlum cum corpore, filius hominis vt ſit idem ipſe qui deſcendit de cœlo ſine corpore ſecũdùm Auguſtinum.
Idem lib. de agone Chriſtiano, ca. 25. tom. 3. longè à medio.

Auguſtini ſimile.

Moralis intelligentia.

Philip. 3.

1. Ioan. 4.

Coloſſ. 3

Philip. 1.

Num. 21.

Quid ſignificet, & ſicut Moyſes exaltauit ſerpentē in deſerto.

Ioan. 12.

Philip. 2.

Crucis Chriſti myſterium quid operatur

1. Cor. 1.

Crucem, & mortem ſuam Chriſtus cur obſcuriori æneï ſerpentis in deſerto exaltati exemplo nobis expreſſerit.

Quale ſtudiũ eſſe debeat Scripturarum.

Ioan. 5.

dum illud: *Scrutamini Scripturas, qui vos putatis in ipſis vitam æternam habere: & illa ſunt quæ teſtimonium perhibent de me.*

Cùm aliæ plures mortis Chriſti figuræ ſuppeterent, cur hanc ſerpentis exaltati potius Dominus vſurpauerit.

Et cùm plures aliæ eſſent mortis Chriſti figuræ inter omnes hanc ſerpẽtis exaltati in ligno producit, quia in ea nõ tãtùm paſſio, ſed & cauſa patientis, & cõditiones eiuſdẽ, & fructus ipſius, & modus, quo eius participes efficiamur, cõtinentur. Et quia vix eſt alia, quæ Iudæos Chriſti Crucem deridẽtes fortius cõfundat. Nã cũ aiunt Iudæi: Quomodo crucifixus, qui ſeipſum ſaluũ facere non potuit, alios ſaluare valebit? Et nos reſpõdemus, Quomodo potuit ſerpẽs æneus, res inanimata, & vita carens, vitã conferre? Ne etiam Nicodemus Crucem auditã horreret, molluit ſermonem ſuum voce exaltationis; Deinde figura producta ex Veteri Teſtamento. Tertiò deſignans illã ab eo, quod præcipuum, & potiſſimũ erat, nempè ignominia, nuditate, morte ignominioſa. Simili ratione cum Iudæis in templo diſſerens, mortẽ ſuam vocauit ſolutionẽ; acriorem ſermonẽ Crucis molliori temperans.

Optima Iudæos confundendi via.

Sap. 2. & Matth. 27.

Num. 21.

Ioan. 2.

Ænei ſerpentis in deſerto à Moyſe exaltati hiſtoria deſcribitur.

Num. 21. Exod. 16.

Fuit autẽ hiſtoria hæc de Serpente in hunc modũ. In eremo olim ſerpentes igniti, ſiue vrentes, morſu necabant Iſraelitas murmurantes in Moyſen, imò cõtra Deum: vnde dicebat Moyſes: *Non contra nos eſt murmur veſtrum, ſed cõtra Dominum: nos verò quid ſumus?* Populus enim ille in proſperis gaudebat, & laudabat Deum; at in fame, ſiti, & aduerſitate murmurabat: ob quam cauſam miſit Deus ſerpẽtes ignitos murmurationis vindices; vt agnoſcas quã ſit graue murmurationis peccatum. Vt enim amicus commouetur, & dolet, quòd videat ſuam reprehenſionem indignè accipi: ita Deus, qui te aliqua afflictiõe viſitat, ſi de illa murmuras, indignatur, & mittit ſerpentes ignitos, id eſt, alias acerbiores, & grauiores pœnas, quæ tradunt nos dæmonibus puniendos.

Murmurationis peccati grauitas.

1 Cor. 10.

Quibus nunquam Iudæis ſerpẽtes igniti Deus immittat.

Sed Deus huic tãto malo proſpiciens, iuſſit Moyſi vt faceret ſerpentem æneum, & eum in ligno excelſo, ſiue in pertica poneret pro ſigno: ad quẽ quicunque à ſerpentibus percuſſus aſpiciebat, nõ ſolum viuebat, ſed & ſanabatur. Et propterea inquit: Sicut Moyſes exaltauit ſerpentem in deſerto.

Quare Dominus exaltati cauſam in deſerto ſerpentis ſuppreſſit.

Omittit Dominus finẽ, propter quẽ fuit exaltatus, nimirum vt ſanarentur aſpicientes: quia cum legiſperito Nicodemo, & in Scripturarum lectione verſato ſermonem habebat: & nobis ad complementum ſimilitudinis illa verba ſupplenda ſunt. Subdit, *Ita exaltari oportet Filium hominis.* Illud verbũ, *Oportet*, rectè intelligendum eſt: non enim ſimpliciter mors Chriſti neceſſaria erat nullo exiſtente peccato, quia vbi non eſt morbus, aut vulnus, neque medicina opus eſt: morbo autẽ peccati in mundũ intrante, & plagis à ſerpẽte antiquo inflictis, diuina bonitas de medicina proſpexit, ſine qua non conſtabat ſalus. Propterea rectè ait: *Oportet*, neceſſitate ſcil. Diuinæ prouiſionis: atque præſcientiæ, quanquam ipſe ſcelus Iudæorum, quo impulſi Chriſtũ in Crucem adegerunt, nequaquam prouiderit, verùm ex illo præcognito, Diuinæ prouidentiæ fuit munus gloriã ſuam, & humani generis efficere ſalutem. De hoc ſerpente ita loquitur, Macarius Ægyptius homil. 11. de virtute Spiritus ſancti: *Verùm quid induat ſerpens ille mortuus, qui affixus ad ſummitatem ligni ſanabat vulneratos: Ille vtiq; mortuus ſerpentes viuos ſuperabat. Certè typus eſt corporis Domini. Nam corpus quod accepit ex Maria exaltauit in cruce, appendit, & affixit ligno: & ita corpus mortuum vicit, & interfecit ſerpentem, qui viuebat, & reptabat in corde. Hic grande miraculum eſt, quomodo ſerpens mortuus occidit viuum. Alio quoq; modo nouum opus fecit Moyſes, quando ſimilitudinem viui ſerpentis effinxit. Ita etiam Dominus nouum opus ex Maria condidit, quod ipſe induit, non autem attulit corpus è cælo: Spiritum cæleſtem introeuntem in Adam creauit, & hunc cum diuinitate temperauit: induitq; carnem humanam, quã formauit in vtero. Sicut ergo vſq; ad Moyſem non præceperat Dominus in mundo fieri ſerpentem æneum; ita corpus nouum à peccato immune, non apparuit in mundo, vſq; ad Chriſtum. Cùm enim primus Adam tranſgreſſus eſt mandatum, regnauit mors in vniuerſos filios eius.* Hactenus ille ſanè pereleganter. Auguſt. etiam feria 3. poſt 4. Dominicam, in Quadrageſima, ſerm. 2. *Et tamen fratres etiam ſecundum Medicorum carnalium diſciplinam, quibus de morte ſerpentis contra viuorum ſerpentium venena ſalubria præparantur antidota, non eſt incongruum, vt mortuum debeat ſerpentem intendere, qui à viuorum ſerpentium venenis deſiderat liberari.* Sic Auguſtinus.

Quomodo, vt Chriſtus inquit, oportuerit exaltari Filium hominis, id eſt, crucifigi.

Gen. 3.

Matth. 26.

Macarius Ægyptius.

Rom. 5.

B. Aug. ſerm. 101. de Temp. tom. 10.

Quid ſit Moyſen feciſſe ſibi ſerpentem.

Ac dicitur Moyſes feciſſe ſibi ſerpentem, hoc eſt, in vtilitatẽ ſuam & redemptionem, quatenus peccato per legem aucto, teſte Apoſtolo, opus redemptore fuit: quomodo percuſſit petram, quòd lege ſua occaſionẽ, qua Chriſtus feriretur, dederit, vt ſanguine, & aqua, quæ de latere eius fluxit, ſatiaremur, & redimeremur. Ita dicitur à Dño Patriarchæ Noë: *Fac tibi arcam de lignis leuigatis,* in qua ſcilicet ſaluus ſis tu, & tui. ¶ Fuit porrò ſerpẽs ille, aptus, & cõmodus typus Domini Ieſu: vt enim ille erat ſerpens æneus, id eſt, ignito ſimilis, vel ignitus, ſiue vrens, Hebraicè enim dicitur Scharaph; ita Chriſtus alio igne fuit incẽſus, & quẽ venit mittere in terram. Rurſus vt ille erat durus

Ioan. 19.

Gen. 6.

Num. 21.

Luc. 12.

Serpētis æneì eiũ Christo ſerpente comparatio.

ita durus ac ſeuerus cōtra peccatum, & peccantes obſtinatos fuit Chriſtus. Ille ſerpens factitius, ſimilisque ſerpentibus viuis: ita Chriſtus arte ſapientiæ, & Spiritus ſancti conceptus, ſimilisque per omnia alijs hominibus. Ille abſque veneno, & Chriſtus abſque peccati toxico. Vt enim ait Apoſtolus, ſimilitudinem carnis peccati habuit, peccati carnē haudquaquam. Ille in ligno eleuatus, & hic in ligno Crucis exaltatus: ille erectus in ſignum ſalutiferum, & hic in ſignum latentis Filij Dei, & excellentiſſimæ charitatis, qua redemptio generis humani peracta eſt. Ille æneus erat, non ligneus, vel terrenus, ſed ignis conflatione formatus, & abſque rubigine (cuius æs ſolet eſſe expers) ac proinde ſonorus: ita Dominus Ieſus veri ignis, hoc eſt, Spiritus ſancti actione, tanquam conflatione quadam formatus eſt, & abſq; vlla vitij rubigine, & per prædicationem ſonorus extitit: *Ego,* inquit, *palàm locutus ſum mundo, &c. & in occulto locutus ſum nihil.* Ille morſis à ſerpentibus, & in ſe intendentibus præbebat vitam: hic morſis à ſerpentib⁹ ſpiritualibus, vitā tribuit ſempiternam, ſi fide in Ipſum intenderint. Sed ibi ſanè ſerpens æneus erat propter ſerpentes mordētes, hic autē homo propter homines morſos. Ibi, quia propter ſerpentes prouenerat ægritudo, per ſerpentē erat & curatio: hic verò quoniam propter hominē intrauit mors in mundum, datur & vita per hominem, eumque mortuum, vt ei, qui mortem induxerat, vitā tribueret. Cumque reliqui omnes ſerpentes, vt inſidientur calcaneo, vt mordeant, delitéſcere ſoleant: ſolus Ieſus ſerpens ſalutiferus in alto, tanquā præſentanea quædā antidotus, & pretioſum medicamentum, omnibus ſpectandus propoſitus eſt. Atque de hac vtilitate ſubiungit.

Rom. 8.

Actis proprium quid ſit.

Ioan. 18.

Rom. 5.
Gen. 3.

Serpentis aſtutia.

Ibidem.

Vt omnis qui credit in ipſo, non pereat, ſed habeat vitam æternam. Rectè ait: *Vt omnis qui credit in ipſo:* Nam vt illic opus erat oculis corporis ad ſpectandum, vt ſanitatem reciperent, ita hîc opus eſt oculis ſpiritus, vt per fidem ſpectare poſſimus Ieſum pro nobis crucifixum: quā fidem nō tantùm vidētes, ſed etiam oculis carentes habere poſſunt. Nam ſi quis cæcus fuiſſet, cùm à ſerpentib⁹ Iſraelitæ infeſtabantur, fructū ſanitatis non aſſequeretur: ſecus ſe habet res in myſterio Crucis, nam nouum non eſt plus aliquid continere rem figuratam, quàm figuram. Sicut ibi vnus ſerpens erectus, & mortuus ſatis fuit contra varia genera ſerpentum: ſic vnus Chriſtus in Cruce extinctus innumera peccatorū genera auferre valet, ſiue ſint originalia, ſiue perſonalia, ſiue venialia, ſiue in Deum, ſiue in proximum, ſiue in ſe ipſum ſint admiſſa, ſiue corde, ſiue ore, ſiue opere, ſiue per cōmiſſionem, ſiue per omiſſionem patrentur. Adhæc vt ſerpens ille nō niſi Iſraelitis peregrinātibus, & in Terram promiſſam cōtendentibus ſalutem præſtabat: ad hunc modum Dominus Ieſus nos ſaluos reddit, modò peregrinos & aduenas nos cognoſcamus, & in hac vita, tanquam in deſerto quodam ſerpentibus pleno verſemur, vt ad cœleſtem patriam perueniamus: vt ſi abſque morſibus ſerpentum hanc vitam noſtro vitio non traducimus, ſaltem frequenter erigamus oculos fidei in ſerpentem noſtrum, reſpiciamuſque in faciem Chriſti noſtri, quo nos ipſos illi, noſtramque ſalutem commēdemus, ab eoque virtutem corrigendi vitia noſtra trahamus, & tanquam in ſpeculo quæ nobis ſunt facienda, & ſuſtinenda propter Dei gloriam, & noſtrorum fratrum ſalutem, atque adeo propter diuinæ legis obſeruātiam addiſcamus, præſtante eodem ſalutari Domino noſtro Ieſu Chriſto, cui cum Patre & Spiritu ſancto, æternum tribuatur Imperium, laus atque gloria ab omni creatura, Amen.

Chriſtus ſerpens figuratus quibus præſtet vitā æternam.

Res figurata aliquid plus continet, quā figura.
Chriſti ſerpentis exaltati virtutes.

1. Petr. 2.

TRACTATVS VII.

De eadem Domini cum Nicodemo diſceptatione, in illa verba: *Sic enim Deus dilexit mundum, vt Filium ſuum vnigenitum daret: vt omnis qui credit in ipſo, non pereat, ſed habeat vitam æternam.*

QVOTIES apud me Euangelica hæc verba meditor, aut audio, aut pronuntio, videor mihi videre tot micantiſſima lumina, ſplendoresque, quibus omnes meæ tenebræ, ſcrupuli, & animi anguſtiæ pellantur: video etiā mihi tot ignes, & flāmas cordi meo gelato adhibere, vt nō ſolū incaleſcā ipſe, ſed & alios poſſim calefacere, & inflāmare, nunquamq; verbū Chriſti magis impletur, cùm dixit: *Ignem veni mittere in terram; & quid volo niſi vt accēdatur?* & Propheta, *Ignitū eloquium tuū vehemēter: & ſeruus tuus dilexit illud;* & Petrus ad Dominum: *Domine ad quē ibimus? verba vitæ æternæ habes,* quā in his aureis, & ignitis verbis Domini ad Nicodemum. Meritò ex his elici poteſt, cur ſcil. doctrina Chriſti dicta ſit Euangelium: vbi tātus Dei amor erga hominū genus annuntiatur. Beatæ aures Nicodemi, qui primus tāta verba audire promeruit, felix & illa vox, quæ tātis verborū luminibus, & velut Solis iuſtitiæ radijs illuſtrata fuit. Nec enim ſimplex amoris diuini gradus no-

Diuini in nos amoris viſcera propoſitis Domini verbis non obſcurè patefacta.

Luc. 12.

Pſalm. 118.
Ioan. 6.

Doctrina Chriſti Euangelium cur dicta.

bis

Ioan. 15.

bis proponitur, ſed ſummus, qui eſt ponere animam pro amicis ſuis: nec ſummo illo contentus fuit, ſed vt Apoſtolus ponderat, nouũ & inſolitũ dilectionis ſpecimẽ oſtẽdit, ait enim: *Commendat autem charitatem ſuam Deus in nobis: quoniã cùm adhuc peccatores eſſemus, ſecundum tempus Chriſtus pro nobis mortuus eſt, &c.* Si verba quidem hęc enumeres, pauca ſunt, ſed multa ſenſibus, plana, ſed plena, facunda, ſed fœcũda, & ad exprimẽda amoris noſtri viſcera erga Deũ potẽtiſſima, quippe cum tãta emphaſi à Domino pronũciata: *Sic enim*, inquit, *Deus dilexit mũdum, vt Filium ſuum vnigenitum daret.* Magna proinde ratione hoc Euangelium per dilectum diſcipulũ Ioannem conſcriptũ eſt; & Eccleſia in die ſecundo Pẽtecoſtes, hoc eſt, in feſtiuo die, & ſolennitate amoris, ad excitandum amorẽ noſtrum legi voluit. Etenim Incarnationis Chriſti myſterium in illis verbis propoſitũ, & per Spiritũ ſanctum vt artificem peractum, à nobis non poterat niſi per Spiritum ſanctum, cuius aduentus illo die celebratur, vel cognoſci, vel deguſtari. Nec niſi merito Incarnatiõis, & mortis Filij Dei hoc tantũ donum ſpirit⁹ nobis impetratũ eſt, vt non niſi per Spiritum ſanctum redamemus, & tanto gratias agimus muneratori. Nam vide quæſo, prudens lector, & ſingula verba mecum expende. *Sic*, inquit, modus excellẽtior, & admirabilior amoris nullus exiſtit. *Deus.* Altiùs non licet conſcẽdere, neq; ſublimiùs quicquam cogitari poteſt. *Dilexit.* Nullus actus munificentior, gratioſior, liberaliorve concipi à nobis valet. *Mundum.* In humilius omninò, & abiectius deſcendi non poteſt. *Vt Filium ſuum vnigenitum daret.* Donũ maius aut pretioſius, ne mẽte quidem complecti poſſumus, aut cogitatiõe: *Vt omnis qui credit in ipſo.* Quid ſuauius, aut faciliùs à nobis exigere diuina bonitas poterat? Fide enim, tanquã cognata naturæ noſtræ, atque illi maximè coniuncta, viuimus: *Non pereat, ſed habeat vitam æternam.* Ad finem feliciorem, præſtantiorem, deniq; diuiniorem, à nobiſq; magis optabilem ac glorioſum peruenire non poſſumus: quo enim alio vniuerſa deſideria hominum comprehenduntur, niſi vt à nobis omnem arceamus miſeriã, felicitatemq; omnem accerſamus? Et quid homines ardentioribus votis expetunt, quã diutinè, & feliciter viuere? Cernis igitur quantum myſteriorum pondus inſit in his paucis verbis? Vt omnia videantur eſſe quaſi ſtimuli, & aculei quidã, ſiue titiones incẽſi ad amorem noſtrum prouocandũ, & à nobis exculpandũ? Et ſi ſingula per ſeipſa admiranda ſingularia, maxima, diuinaq; ſint, quãtò magis ſi multa, vel omnia ſimul cõtemplemur. Proponit igitur magnitudinẽ quod illud ad verbum ſic, tùm ex cõparatione amantis ad amatũ, id eſt, Dei ad mũdum tùm ex muneris magnitudine: cùm probatio dilectionis, exhibitio ſit operis, tùm ex fructus magnitudine, & ſimul facilitate conſequendi hunc fructum, cùm dicitur, Vt omnis qui credit in ipſum nõ pereat, ſed habeat vitam æternam.

Quid eſt quod hoc nobis Euangelium in die ſacto Pẽtecoſtes in Eccleſia recitatur.

Huius ſententiæ: Sic Deus dilexit mundum &c. ſingula verba perpenduntur.

Qua fide viuimus nos.

Quid homini optabilius, & charius.

Sed age initium dicẽdi ſumamus ab illa particula: *Enim. Sic enim*, inquit, *Deus, &c.* Nam cùm ſuperiùs deſcriberet Euãgeliſta colloquiũ Domini cum Nicodemo, & Sacramẽtum regenerationis propoſuiſſet, & eius efficacię cauſam, nempè Incarnationẽ & paſſionem Filij Dei produxiſſet, deque ſerpente exaltando in Cruce mentionẽ feciſſet, ſubiũgit: *Sic enim Deus dilexit mũdum:* id eſt, ô Nicodeme, noli admirari ſi Deus homo fact⁹ eſt, & mortem Crucis pro humano genere ſuſtinebit, quia illud infinitę Dei bonitati, & incõprehẽſæ eius erga nos charitati tribuendum eſt: nullũ hic locum habet vis aliqua compellẽs, aut neceſſitas, aut vlla noſtra merita præcedentia, aut vllæ noſtræ preces ſua dignitate hoc impetrantes, ſed hoc ipſum totũ diuini amoris, & immenſę eius beneuolentię opus fuit. Et vt mundũ, cùm non eſſet, ex nihilo ſua bonitate condidit: ita illum perditum (quod maius, & pręſtantius eſt) ſua mera charitate per hoc Sacramentũ reparare diſpoſuit. Explicat igitur hoc verbo illud quod dixerat: *Oportet exaltari.* Nam illud: *Oportet*, non abſolutã, & ſimplicem neceſſitatem ſignificat; ſed poſita Patris dilectione ad mũdũ, ad hunc excellentiorem dilectionis gradũ indicandum, & ad condignam ſatisfactionem Patri reddendam, ita vt iuſtitiæ ſimul & miſericordiæ eius eſſet ſatisfactum: illis enim poſitis, neceſſaria erat Chriſti mors ad mundi redemptionem. Aptè igitur, & ad adimendã admirationem de ſua in Cruce exaltatiõe dixit: *Sic enim Deus dilexit mundum.* Nos enim quia puſilli ſumus, & aliorum, imò ipſius Dei cor ex noſtro metiri cõſueuimus, dicere poſſemus; Qui fieri poteſt, vt Filium ſuum Pater tã malè tractet, vt faciat illum ſerpẽtem; & morti ignominioſæ, acerbiſſimæq; pro viliſſimo ſeruo exponat liberãdo; hoc nõ faceret vllus cordatus ac prudens. Sed quò nõ peruenit humana ſapiẽtia, aut amicitia, eò diuina ſupra omnem noſtrã intelligẽtiam ſua benignitate peruenire voluit. Proptereà dixit; Sic enim Deus dilexit mundũ, vt Filium ſuum vnigenitũ daret. Et hactenùs explicauim⁹ particulã Enim: iam reliquas perſequamur.

Quid ſit dicere. Sic enim Deus dilexit mundum.

Mortis Chriſti neceſſitas explicatur.

Humani ingenij imbecillitas.

Huius particulæ: ſic Deus, myſterium exponitur.

Et prima occurrit aduerbium. *Sic*. Quo Chriſtus admiratur, & ſtupet de Dei erga mūdum amore:& docet quid nos admirari conueniat. Cætera enim omnia hominū opera, ſiue in victoria inimicorū, ſiue in annalis, & caſtris fabricādis, ſiue in ſapiētia, ſiue in potētia, ſiue in liberalitate ſita ſint, ſi cū hac vna conferantur, nihil habent proſus dignum admiratione. Hinc Auguſtinus in libris confeſſionū, non ſatis poterat admirari diuinæ, & inſcrutabilis ſapientiæ conſiliū de Incarnationis Filij Dei myſterio: neq; vlla res eſſe poteſt, quæ ita intelligentiam noſtram excedat, vel volūtatis noſtrę affectum rapiat, & proinde in admirationem deducat, atque Filij Dei Incarnatio, & mors. Soletq; Dominus iſto aduerbio *Sic*, plerunq; myſteriorum magnitudinē explicare. Hinc Matthę⁹ in principio ſui Euāgelij de Natiuitate Chriſti ex Virgine, nō ſine admiratione dixit: *Chriſti autem generatio ſic erat*. Et cùm deſcribit Chriſti aduētum ad baptiſmum, inducit Dn̄m ad Ioannem loquentem: *Sine modo: ſic enim decet nos implere omnem iuſtitiam*. Et cùm Samariam veniſſet, & mulierē ad ſui Fidem traducendā expectaret, vt eius charitatē, & humilitatem deſcriberet, inquit Euangeliſta: *Ieſus autē fatigatus ex itinere; ſedebat ſic ſupra fontem*. Cùm etiā de incomprehenſibili diuinę prędeſtinationis myſterio loqueretur, dixit apud Matthæum: *Ita Pater, quoniam ſic fuit placitū ante te*. Rurſus de morte ſua diſſerens: *Nōne hæc oportuit pati Chriſtū, & ita intrare in gloriā ſuā?* Nec nō de admirabili aſcēſionis Sacramento Angeli cùm loquerentur, dixerunt: *Viri Galilæi, quid ſtatis aſpicientes in cœlum? hic Ieſus qui aſſumptus eſt à vobis in cœlum, ſic veniet, quemadmodum vidiſtis euntem in cœlum*. Et ita particula iſta, omnia Chriſti myſteria omni admiratione digna complectitur.

Auguſt. 10.1. prope init.

Incarnatio Chriſti, & mors, quanta ſint Dei beneficia.

Matth. 1.

Infra 3.

Ioan. 4.

Matth. 11.

Luc. vlt.

Actor. 1.

Quomodo dilexerit hominem Deus.

Sic ergo, id eſt, infinito, immenſo, incōprehenſo, atq; inenarrabili modo. Sic, ſapiens, liber, & ſine intuitu alicuius vtilitatis propriæ. Sic, verè, dulciter, fideliter, perſeuerantet, tantoque, tamq; inaudito opere amorem declarādo. Quòd ſi Deus tanti fecit Abrahæ dilectionem, & obedientiā, qua voluit propter ſe puerum ſuum chariſſimum immolare, & licet per Angelū impedierit immolationē, dixit tamen illi, admirans perinde atque ſi illum actu immolaſſet: *Per memetipſum iuraui, dicit Dominus: quia feciſti hanc rem, & non pepercisti filio tuo vnigenito propter me, Benedicam tibi, & multiplicabo ſemen tuum ſicut ſtellas cœli, & velut arenam quæ eſt in littore maris: poſſidebit ſemen tuū portas inimicorum tuorum*. Quantò magis par eſt omni cū admiratione nos ſpectare tantam Dei erga nos liberalitatē, quia non pepercit vnigenito filio ſuo propter nos, & facto præſtitit ſacrificium in ſanguine Filij ſui, vt iam omni iure Deus multiplicare habeat eos, qui ſemen eius ſunt, & præſtare vt poſſideat portas inimicorum ſuorum?

Gen. 22.

Rom. 8.

Secundum verbum, *Deus*: Quod, numē illud, & pelagus diuinitatis infinitum, à ratione videndi, ſiue prouidēdi, & gubernādi ſumptū, in ſui notione includit. Magnū etenim fuiſſet, ſi potēs aliquis Rex, aut Imperator, aut ſummus Antiſtes, aut ſanctus aliqs, vel Angelus non amore ſuo pręuenirēt: ſed hęc parua ſunt. & exigua, cùm Deus ipſe fuerit q̃ noſtri non ſolū meminiſſe, ſed etiā tali amore nos dignatus eſt, vt pro ingrato ſeruo dilectiſſimum Filium exponere, atque inter iniquos reputari voluerit.

Dei nomine quid ſignificetur.

Eſaia 53 & Mar 15.

Tertiò ſubdit: *Mundum*. Vt videas vilitatem, paupertatem, & abiectionē amati. Certè mirum non eſt ꝙ Deus diligat, quia omnis natura intellectu prædita geminam habet, & intelligendi, & amādi perfectionem, ſine qua nequaquàm Dei nomine dignus exiſteret, eſſetq; planè ἄϛοργ⊕, tāta amoris dignitate deſtitutus, nec iuſtè agere videretur. Sed illud omni admiratione dignum, quòd cùm immenſitas ſui amoris in ſeipſo diligēdo plenè cōpleatur, & habeat tātum obiectum amabile in ſeipſo, diligat tamē creaturas, quę imbecillę ſunt, & pauperes. Deinde quod quicquid extra ſe eſt, ſine vlla neceſſitate amat, nec vlla eſt in rebus tanta bonitas, quæ illum ad diligendū cogere poſſit, cùm extra ſe non niſi liberè operetur. Adde, quia ſine vlla ſua vtilitate hūc affectum dilectionis pręſtat, quia cùm Deus ſit, bonorum noſtrorum non indiget, nec mundi cognitione, aut eius amore perficitur. Quartò, ſine vllo iuſto titulo ad amorem prouocante impendit hunc Deus creaturis affectū. Nam vt creaturas, antequàm eſſent, dilexit, vt eſſe inciperent; ita conditas, vt ſint, ſeruat. Et quāuis apud nos amor ponat bonitatē rei amatæ; in Deo tamen nō ponit, ſed bonitatem amātis, vt illam exerat in actum. Quintò, dilexit mundum, non quidem vlla amoris vi, aut cupiditate perturbatus, ita vt inſipiēter dilexiſſe iudicari poſſit, ſed ſciens & prudens, ab omniq; amoris pturbatione liber omninò, & immunis, ne quis obijcere valeat cęcum fuiſſe, & ſine ratione eiuſmodi amorē. Deniq; mundū amauit ex olim dilecto, & beneficijs cumulato, hoſtē factum, & cū eius capitaliſſimo inimico, id eſt, peccato ac Satana, amicitia coniunctum ſtrictiſſima.

Deum dilexiſſe mundū quid ſit.

Diuinæ dilectionis mundi conditiones ſex.

Pſal 15.

1. Ioan. 4.

Meritò ergo admiratur Domin⁹ de tanto ad mundū dilectionis affectu. Eſt enim

Mundi indignitas deſcribitur.

mundus nō tantùm deformis, mōſtroſus, imperfectus, ac tanto dono indignus, atq; adeò obliuioſus, & Deum ſuum nequaquā intelligens, ſed iniquus, & hoſtis rebellis, atque ingratus, qui totus in maligno eſt poſitus: cuius ſapientia ſtultitia eſt apud Deū: cuius amicitia, Dei eſt inimicitia: qui totus eſt immundus ſecūdùm illud; *Et facti ſumus velut immundi omnes nos*: cuius opera mala ſunt: Cuius iuſtitiæ quaſi pānus menſtruatæ: Cuius delitiæ amaræ, & velut porcorū ſiliquę: Cuius diuitiæ diuitiarum ſunt vmbræ: Cuius altū abominatio eſt apud Deū: Cuius pax verū eſt bellum: Cuius ſpecies, & figura more amnis prætereuntis tranſit. Cuius princeps eſt Satanas, & qui cogebat Deū dicere, Pęnitet me feciſſe hominē: Cuius nomen decipit homines nō minus quā res ipſa. Nā vt Hebræi benedicendi verbū vſurpant pro verbo maledicēdi, & קדשה Chedoſcha, nempe ſanctificata pro meretrice deſignāda vtūtur: ad hunc modū inūdus Latinis à munditie, & Græcis κόσμος, ab ornatu, pro eo ꝙ immūdus, & inornat⁹ per antiphraſin ſit. Quia etſi mundus, & purus in ſe ſit, tamē dum nos finem vltimum in eo collocam⁹, efficitur nobis immūdus, aut potiùs rete, & laqueus, decipulaq; pedibus inſipientium, vt Sapiens inquit.

1 Ioan. 5. / 1. Cor. 1. / Iaco. 4. / Eſa 64. / Ioan. 1. / Eſa 64. / Luc. 15. / Infra 16. / Sap 14. / Io. 14. & 12. / Gen. 6.

Hebræi verbū benedicendi pro verbo maledicendi non raro vſurpant. Mundus cur ſic dictus.

Sap. 14.

Intellige autem per mundum non partes eius animæ, ſiue ſenſus expertes, ſed hominem præcipuā eius partem: in quo vno amāte mundus amat Deum; atq; in illo odio Deum proſequēte, odit. Nam vt homo ſimpliciter dicitur ratiocinari, aut loqui, nec tamē ratiocinatur niſi tātùm per rationem, neq; loquitur niſi lingua, ita mundus à Deo diligitur, cū hominē ad ſalutis æternæ bona poſſidenda vocat. Rurſus mūdus Deum diligit, cùm homo ex charitate eum reliquis omnibus pręfert, ac diligit. Eſt ergo mūdus præcipuè homo: ſed adde quòd per amorem vitioſum mundi in mundum erat transformatus; & mūdus in malā partem hic accipitur, & oēs includit homines qnia tales omnes ſunt ſua natura, nēpè impij in Deum, iniurij in proximū, in ſeipſos flagitioſi, & mundi maximi amatores.

Quem mundum dilexerit tantopere Deus, & qua ratione.

Deum verò è contrario vt diligat mundus.

Dices; Qui fieri poteſt, vt Deus mūdum tam ingratum diligere quiuerit, & nō tantùm vllo beneficio Dei indignum; ſed etiā omni ſupplicio dignum? Reſpondeo; magna eſt Dei virtus, & ſapientia: vt enim perfectus eſt Lyricen, qui etiā in inſtrumento intēperato egregiè pulſare nouit, & magna ignis virtus, quæ etiā ligna viridia comburit: ita ingens eſt Dei dilectio, quę etiā amare nouit improbos, & inimicos. Adhæc Deus non ob bonū pręſens, quod mundus habet, ſed quod per amorem Dei eſt cōſecuturus, eum diligit. Nō ſecùs atq; agricola terram aliquā ſterilem diligit, quia cultura ſua, & induſtria confidit ſe illam fertilem redditurum: ad eum modum Deus in nobis naturam ſuam à ſe conditam diligit, quam ablatis vitijs, & peccatis, nouit bonū fructum producturam. Atq; in hoc diſtinguitur Dei amor ab amore hominum. Nā nos quatenus homines ſumus, tantū ea diligimus, quæ iam bona ſunt; at quatenùs filij Dei, & gratia ſpiritus illuſtrati ſumus, malos diligim⁹, nō vt tales, ſed vt boni noſtra incitatione, exemploque fiant: prӕterquàm quòd natura Dei in illis bona eſt.

Deus cur mūdum tā ingratum, tam immundum diligerit.

In quo diſtinguitur Dei amor ab amore hominum.

Quarto ſubiungit, *Dilexit*, & de præterito, quia in charitate perpetua, & non interrupta dilexit nos, & ſolus propriè amat, nos propriè redamamus: vt propterea ſcriptum ſit: *Non quaſi nos dilexerimus Deum, ſed quoniā ipſe prior dilexit nos.* Iunge iam Deum cum mūdo, id eſt, ſanctitatē cum peccato, ſapientiam cum ſtultitia, cum infirmitate potentiam, vitam cum morte, cum reo iudicē, iunge deinde cum aduerbio *Sic*, verbum *Dilexit*, ꝙ eſt præteritum perfectum. O immenſa perfectio, & pelagus charitatis Dei? O perfecta immēſitas diuini amoris? O charitas omni admiratiōe digna, & omnem Angelorum, nedum hominum, ſuperans intelligentiam: Omnia bona Dei opera ſine amore, fuiſſent parui momenti: cōtra, Dei amor ſine omni opere plurimum valet; & maioris dignitatis, & pretij eſt amari à Deo, etiā ſine paradiſo, quàm totus paradiſus, ſi fieri poſſet, ſine amore Dei.

Expenditur verbū Dilexit.

Ierem. 31.

Aliter Deus amat nos, aliter nos Deū. *Ioan. 4.*

Omnis amoris perfectiones.

Atque hoc verbo in primis arguitur ſuperbia noſtra: quia apparuit benignitas, & humanitas Saluatoris noſtri Dei, non ex operibus iuſtitiæ quæ fecim⁹ nos, ſed ſecundùm ſuam miſericordiam ſaluos nos fecit. Deinde apparet quanta ſit vis dilectionis. Quā vt melius agnoſcamus, conſtituamus ſcalā quadruplicis amoris, & per eam conſcendamus ad amorem diuinum. Primus gradus ſit dilectionis vitioſę, quę mille pericula adire, grauia tormēta ſuſtinere dilectores mūdi facit, vt cōſtat in auaris, in ambitioſis, & obſcœnis voluptatibus deditis, qui pro rebus amatis libēter famem, ſitim, carcerem, ignominiam patiuntur. De auaro enim dixit quidam externus:

Tit. 3.

Scala quadruplicis amoris ſtatuitur qua peruenitur ad amorem diuinum.

Primus gradus.

Impiger extremos currit mercator ad Indos,
Per mare pauperiem fugiens, per ſaxa per ignes.

Horat. 1. ep. 1.

Contra ambitionē ait quidam ex noſtris: *O ambitio ambientiū crux, quomodo omnes torques? omnibus places? Nihil acrius cruciat: nil moleſtius inquietat: nil tamen apud miſeros mortales celebrius negotijs eius.* Secundus

Ambitionis malum.

Bern. ad Eugenium lib. 3. de conſ. dera.

Secundus.

gradus ſit amoris naturalis, quo, tùm ſpecies conſeruantur, tùm indiuidua tuentur vitam ſuam, eiuſque commoditates: atque ita hic amor quodãmodò ſeruat hunc mũdum, & ſine illo non indiuidua ſolùm, ſed etiam ſpecies interirent.

Tertius.

Tertius gradus ſit amoris, qui cum boneſtate, & virtute eſt coniunctus, qualis eſt patriæ, parentum, coniugum, liberorum, fratrum, & amicorum: quæ officia, vel heroica non extorſit hic amor?

Quantum valeat patriæ amor.

Cõſule hiſtoricos: lege quid Decij, quid Curtij, quid Reguli, quid Fabij pro Republica tolerauerint. Quid Codrus Rex Athenienſiũ; qui certus ex oraculo ab eo exercitu ſtare victoriã, cuius Rex in bello occumberet, intrepidus in prælium irrupit. Quid referam Damonis, & Pythiæ arctiſſimum amicitiæ vinculum? quod alterum pro alterius vita vadem conſtituere potuit. Vt interim omittam Titum Manlium Torquatum, & Iunium Brutum, qui pro libertate patriæ, vel bellica diſciplina, proprijs filijs minimè pepercerunt. Quid dicam de Iacob? cui videbantur dies pauci ſeruitutis, præ amoris magnitudine.

Gen. 29.

Omnia enim excelſa atq; magnifica officia ab hoc amore profecta ſunt.

Quartus gradus amoris.
Rom. 5.
Amoris diuini virtutes.

Quartus gradus amoris, eſt ille charitatis à Domino diffuſę in cordibus noſtris per Spiritum ſanctum qui datus eſt nobis. Hæc enim omnia vincit peccata; quæ remittit, & à quibus in futurum ſeruat: Omnia mũdi huius bona in Religioſis paupertatem colẽtibus ſuperat: carnis illecebras, & blandiſſimas voluptates, in virginibus, & cœlibem vitam agentibus compeſcit: vitam ipſam tam charam in martyribus prę dilecto Deo contemnit.

Cant. 8.

Nam fortis eſt vt mors, dilectio: dura ſicut infernus, æmulatio.

Traiani Imp. & B. Paulini Epiſcopi charitas inſignis.

Iam vt nihil ſit, ſi Traianus dederit ſeipſum in filium viduæ, vt conſolaretur eam, mortem filij interfecti deplorãtem: cùm vnus Paulinus Nolanus pro filio viduę redimendo ſe in ſeruũ vendiderit. Parùm ſit, Iunium Brutum in proprios filios contra libertatem patriæ conſpirantes animaduertiſſe, cùm illi vltimo ſupplicio digni exiſterent: cùm vnus Abraham ad ſimplicem Dei vocem ſanctum, & obedientem, atque adeo dilectum, ac vnigenitum Iſaac immolare non dubitauerit.

Gen. 21.

Secundus effectus charitatis.

Ad hæc charitas propriam etiam ſalutem, & æternam ſuam felicitatem pro Dei gloria negligere videtur, vt exempla excellẽtium virorum, Moyſis, & Pauli teſtantur: Quorum prior dixit: *Obſecro, Domine, peccauit populus tuus, &c. Aut dimitte eis hanc noxã; aut ſi non facis, dele me de libro tuo quẽ ſcripſiſti.*

Exod. 32.

poſterior dixit: *Optabã enim ego ipſe anathema eſſe à Chriſto pro fratribus meis, &c.*

Rom. 9.

Nec his contenta charitas creata, audet ſe potentię Dei opponere; vt Dominus dixerit Moyſi:

Tertius effectus.
Exod. 32.

Dimitte me vt iraſcatur furor meus contra eos, & deleam eos: Deo ipſi quaſi minùs ſapienti aut prudenti audet cõſilium præſtare: hinc Abraham dixit: *Abſit à te, vt rem hanc facias, & occidas iuſtum cum impio.*

Gen. 18.

Vltimus effectus.
Exod. 32.

Denique diuinæ bonitati obluctatur, ita vt Moyſes dixerit: *Ne quæſo dicant Ægyptij, Callidè eduxit eos vt interficeret in montibus, & deleret è terra: quieſcat ira tua, & eſto placabilis ſuper malitia populi tui.* Si ergo amor creatus; ſiue ille ſit naturalis, ſiue vitioſus, ſiue ſtudioſus, ſiue charitatis, qui à Deo infunditur, tanta præſtare poteſt, cùm tamen ſit ſcintilla quædam, & ſtillula diuini, & increati amoris: quid pręſtabit fornax illa ardẽtiſſima increatæ charitatis? quid immẽſum illud mare dilectionis? quid ſubſtantialis, & creator ille amor, de quo ait Dilectus: *Deus charitas eſt: & qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo?*

1. Ioan. 4.

Si Dominus tanti facit amorem tuum, vt pro illo exprimendo mortem ſubire non formidauerit: quantum viciſſim tu debes ponderare, ac magnificere amorem illum increatum, ex quo omne bonum tuũ pendet, & per quem omnium bonorum ſis particeps? cùm tamen amor tuus ad Deum ſit prorſus ſterilis, cùm ille bonorum noſtrorum non egeat.

Amoris noſtri in Deum ſterilitas.
Pſal. 15.

Quid: Vt Filiũ ſuum vnigenitum daret.

Quinta particula eſt: *Vt Filium ſuum vnigenitum daret.* Vbi nobilitas doni proponitur: quicquid enim Deus dediſſet, ſui erga nos amoris idonea fuiſſet confirmatio. Nã magnum eſt, vel paruulis munuſculis à magnis Principibus donari, vt quidam dixit: ſed eius immenſo amori voluit commenſuratum eſſe donum. Non enim dedit tam ad nos, quàm ad ſe ipſum reſpiciẽs: quemadmodùm Alexander Magnus Perillo vni ex amicis ſuis petenti dotem pro filiabus ſuis, iuſſit illum capere quinquaginta talẽta: cumque Pirellus reſpondiſſet decem ſatis eſſe, reſpondiſſe fertur, ſe non ad eũ qui peteret, ſed ad ſuam dignitatem in donando reſpexiſſe.

Alexandri munificentia.

Non voluit, ergo dare Prophetam, vel ſanctum, vel Angelum aliquẽ ex primarijs, ſed Filium, hoc eſt, ſummè dilectum *Suum*, id eſt, naturalem, & ſolùm ex ſua ſubſtantia, non vt noſtri filij, quorum partem ſibi vendicat pater, & partem mater, ſed totum ex ſe ſolo, quia in ſingulari dicitur filius. *Et Vnigenitum.* Nam ſi ex pluribus vnum dediſſet: maximum donũ fuiſſet; ſed illum vnicũ, & ex natura ſua genitũ ac proinde infinitum, & infinitam vim Patri, generantis adæquantem: hoc certè omnia noſtra vota ſuperat, & intelligentiã. Quia ergo Filius Dei eſt, poteſt ſeruare:

Aduerſus Arianos Chri-

quia

(ſum verum Deum & Dei Filium naturalem negantes.)

quia vero Filius hominis, vt paulò ante dixit, ſe ipſum fratribus negare non poterit. Ne ergo adoptiuum filium cogites, vocat vnigenitum; & verum eum Deum docet, dum ſubdit: *Vt omnis qui credit in ipſo, non pereat*: nam hic honor & cultus ſoli Deo eſt debitus: & quia iterum ſubiungit: *Nõ pereat, ſed habeat vitam æternam*, eum ſeruare, & vitam dare indicat, quod & ipſum proprium eſt Dei. Hinc Cyrillus in hæc verba ſcribit:

(Dei Nota. Cyril. lib. 2. in Ioan. c. 51. t. 2)

Vt ergo mirabilis ſit hæc Dei Patris charitas, Filius datus non creatura eſſe credatur. Filium autem eum dico, qui cum ex ſubſtantia Patris ſit, genitori eſt conſubſtantialis, & verus profectò Deus. Nam ſi, vt vos dicitis, ex ſubſtantia Dei Patris non eſt, non poterit ſecundum naturam Filius Dei eſſe; ita mirabilis illa charitas Patris nulla eſſe videbitur. Creaturam enim pro creatura, non verè Filium dedit. Et ad hæc fruſtra nos Apoſtolus terret, cùm dicat; Si qui duobus aut tribus teſtibus legem Moſaicam ſpernit, morte punitur: quanto peiore putatis dignum ſupplicio eum qui Filium Dei conculcauit? Conculcat enim qui ſpernit. Cur igitur ſi filius verus non eſt, ſed Moyſis conſeruus (cognata enim eſt creatura creaturæ, creationis ratione, etiamſi quadam præſtantia dignitatem alterius ſuperare videatur) maiora ſupplicia luet qui eum ſpernit, quam qui legem Moſeos contempſit? quia videlicet non in creaturam, neque in Moyſis conſeruum peccauit. Ingens igitur atque admirabilis charitas Dei Patris eſt, qui Filium ſuum, qui ex ſubſtãtia eius eſt, pro mundi vita miſericorditer tradidit. Hactenus ille.

(Hebr. 10. Conculcet Filium Dei quis, teſte Cyrillo.)

(Pater Deus Filium ſuum vnigenitum nobis donando, quid dederit.)

Quia vero hic Filius dilectus eſt, & vnicus, propterea totus Patris amor vnitus, & non diuiſus (quemadmodum in habentibus plures filios contingit) nobis, communicato Filio, donatus eſt: & quia filius eſt hęres omnium, quomodo non etiam cum illo etiam omnia nobis donauit? Et cũ eandem habeat cum Patre, & Spiritu S. ſubſtãtiam; ideo in Filio datus eſt nobis Pater, & Spiritus ſanctus, ita vt dicamur Filij Dei, fratres Chriſti primogeniti, templa Spiritus ſancti, & diuinæ cõſortes naturę, & ſpiritus omnes cœleſtes, atq; adeo quæ à ſanctiſſima Trinitate condita ſunt.

(Rom. 8. Chriſtianorũ tituli perquã honorificentiſſimi. 1. Ioan. 3. Rom. 8. 1. Cor. 6. 2. Petr. 1.)

(Deus Filium ſuum mundo vnigenitum vt dederit. Chryſo. hom. 26. in Ioan. tom. 3. Rom. 5. Apocal. 1.)

Porrò dedit, vt Chryſoſtomus expendit, non vt Dominus dat alteri falconem vt viuat, & prædetur, & prædando delectetur, vel ſeruum, vt miniſtret, & inſeruiat in omnibus, dum viuit; ſed ad mortẽ pro impijs ferendam, ad ſanguinem ſuum miniſtrandum, quo peccata noſtra ablueret. Et ne Dei increata charitas, ab Abrahæ creata charitate ſuperetur, obtulit Filium ſuum ad mortẽ; ne plus poſſit in bono creatura, quàm creator. Et cùm naturæ inſtinctu patens velit in morte filium præcedere: Pater æternus voluit Filiũ ſuũ in mortẽ tradere: nec dedit neceſſitate, aut meritis noſtris compulſus, nec contentus fuit accommodato nobis illum tradere, quod ſatis nobis fuiſſet, ſed non Deo, ad indicandum ſuum amorem: Nec voluit rurſus commutare, nullum enim erat pretium æquiualens, ſed gratis dare ſine vllo pretio, irreuocabili donatione, iureiurando interpoſito inter viuos, ſecundum illud: *Iuſiurandum quod iurauit ad Abraham patrem noſtrum daturum ſe nobis*, dedit, non expectando etiã æquã perſolutionem, quia nouerat nos illã præſtare non poſſe: cumq; ſatis fuiſſet oſtẽdere nobis eius faciem, quemadmodũ cum Moyſe & Iacob fecit, & maius, ſi miſſus fuiſſet ad viſitandum, quomodo Ioſeph miſſus à patre ad inuiſendos fratres paſcentes oues, & Dauid miſſus ab Iſai, vt fratres in bello degentes viſitaret: ſed hæc omnia parua erant tantæ Dei benignitati. Propterea dedit illum liberaliter ad omnia noſtra commoda nempe in ſocium exiſtentibus in exilio, in lucem tenebroſis, captiuis in pretiũ, in medicinam ægrotis, in veſtimentum nudis, in cibum, & potũ famelicis, & ſitientibus, diſſidentibus in pacẽ, diſcentibus in magiſtrũ, bellantibus in Imperatorem, claudis in vehiculum, peregrinantibus in ducem, in ſalutem perditis, in miſericordiam miſeris, mortuis in vitam, peccatoribus in ſacrificium & ſacerdotem, lugentibus in conſolatorẽ, litigantibus in aduocatum, certantibus in coronam, & remuneratorem. Vt enim qui alterum ad cõuiuium vocat, nec aliud habet quod proponat, quàm oua arte & induſtria illa multipliciter cõdit, vt diuerſa videantur fercula, quemadmodũ, de linguis Æſopi fabulatoris narratur: ita vobis Pater æternus donauit Filium ſuum, & varijs pro diuina ſua ſapientia condiuit eũ, vt vnus ad omnem noſtram miſeriam depellendam, & ad omnia noſtra bona deſideria explẽda ſit ſatis. Quaſi Dominus nobis diceret: Aſſumite vobis eius opes, ditamini eius virtutibus, induimini eius iuſtitia, cibamini eius carnibus, ſectamini eius exempla, deriuate vobis merita ſua.

(Luc. 1.)

(Exod. 33. Gen. 32. Gen. 37.)

(1. Reg. 17.)

(Ad quid Filiũ ſuum Deus dederit nobis.)

(Similitudo elegans ad exprimendum Patris Æterni erga mũdum amorem.)

Sextum verbum eſt: *Vt omnis qui credit in ipſo*. Repetit hanc clauſulam prius dictam de Filio hominis exaltato in Cruce: nunc autẽ de Filio Dei vnigenito, quaſi diceret, Ideo eſt ſalutiferum credere in Filium hominis, quia ille ipſe eſt Filius Dei. Quia diſtinctè ait, in ipſo. Et ſequitur: *Qui autem facit veritatẽm, venit ad lucẽ*, vbi de fide per dilectionem operante manifeſtus eſt ſermo: quæ tãto Dei amori ex parte noſtra reſpon-

(In his verbis: vt omnis qui credit in ipſo, quid dignum cõſideratione.)

1 Cor 12. & ſeq.

capot, & natura minus nobilia reſeruntur ad oobiliora, ita nos propter Chriſtun Deum, & Dominum noſtrum ſumus: ſec vt non repugnat, dominum pto ſeruo ſuo pugnantem (quod eſt pro ſeipſo pugnare) vulnus ſuſcipere: ita non repugnat Dei Filium, propter quem nos ſumus, pro nobis ſeruis ſuis de manu hoſtis & deprædatoris noſtri liberandis occumbere.

Pſal. 115. Ad amorem diuinum exhortatio.

Sed hactenus de his dulciſſimis verbis Chriſti philoſophari ſimus: vela contrahamus, & nauem in portum ſubducamus, dicamuſq; cũ Propheta, *Quid retribuã Domino pro omnibus quæ retribuit mihi?* Si ſic Deus te dilexit, dilige, amoremq́; tuũ illi impende. Nollus tua dilectione dignior: nullus ita illum abs te promeritus eſt, atque ille: nemo pluris facit, neq; maiori præmio remunerare valet. Etſi non vis diligere, ſaltẽ non pigeat rediligere. Si ille dilexit mundum pauperẽ & Inopem, diſce tu nõ tam diuitibus, quàm egentibus ex amore benefacere. Deinde ſi Deus ſic dilexit, vt Primogenitum, vel vnigenitũ daret: diſce & tu dare primogenitum tuum Deo, hoc eſt, rectam intentionem, quã ſola charitas præſtat. Si ille dilexit dando Filiũ ad mortem, & ad omnia commoda tua: ita intellige vt te Deo dedas ad mortem ſpiritualem peccatorum, & paſſionum atq; cupiditatũ. Condi teipſum ad oẽs Dei voluntates, vt eius palato ſapias: ideo enim dedit Filiũ ſuũ tibi, vt tu illi reddas tuum. Nã vt obſeſſa ciuitate Samariæ (vt eſt in Regum libris) & vrgenti famis neceſſitate, quædam mulier dixit; *Da filium tuum, vt comedamus eum hodie, & filium meum comedemus cras: quod cũ feciſſent, altera ſequenti die abſcondit filium ſuũ:* ita Filium ſuũ tradidit Pater, nõ ſolùm ad mortem in Cruce, ſed etiã ad edendũ in Euchariſtia, quo fami noſtræ vrgentiſſimæ ſuccurreret: nos verò inſtar mulieris filium abſcondẽtis, filium noſtrũ primogenitum, id eſt, cor noſtrum, quod ſibi dari poſtulat, cùm ait, *Præbe fili mi, cor tuum mihi,* infideliter celamus. Nam ſi, vt Chryſoſt. ait, vel innumeræ animæ nobis ineſſent, omnes ꝓ eo ponere oporteret; & nec ſic parem gratiã retuliſſemus. Cumque omnibus creaturis cor noſtrũ, non ſine periculo & pernicie tribuamus: ſoli Chriſto, cui omnibus iuribus debetur, & ꝙ dando non moritur, ſed viuit, denegamus. Nam Abrahã cùm voluiſſet filium ſuum quẽ diligebat Iſaac, Deo immolare, & offerre in ſacrificium, non certè ipſum Iſaac filiũ, ſed arietem hærentem cornibus inter vepres litauit: ita intelligamus quòd nos ipſos in victimam Deo offerimus, ſi delectatione ſenſus & gaudio, atq; riſu mũdi in ariete deſignato priuamur, manemuſq; cũ Iſaac, id eſt, cum ſpirituali gaudio, & riſu: quemadmodum Chriſtus vita corporis, nõ autem illa ſpiritus, aut ſpiritualibus delirijs & cõſolationibus per mortem Crucis ſpoliatus fuit, quanquã & ad illa cumulatiſſima gaudia poſt tertium diem à mortuis reſurgens redierit, & cum Propheta dixerit; *Notas feciſti mihi vias vitæ: adimplebis me lætitia cum vultu tuo: delectationes in dextera tua vſq; in finem.* Quo exemplo excitati, ſiue mori in Domino, ſiue pro Domino contigerit, noſtrũ Saluatorem expectemus Dominum Ieſum Chriſtum, qui reformabit corpus humilitatis noſtræ configuratum corpori claritatis ſuæ: ipſi cum Patre & Spiritu ſancto reddatur omnis noſtra dilectio, honor gloria, & imperium in ſecula ſeculorum. Amen.

Primogenitũ, vel vnigenitũ noſtrum quẽ Deo dare debeamus, & quomodo.

4. Reg. 6.

Prou. 23.

B. Chryſoſt. ho 20 in Ioan. ſub fin. tom 3.

Gen. 22. Abraham pro Iſaac arietem hærentem cornibus ſacrificans, quid denotet.

Pſal 15.

Philip. 3.

TRACTATVS VIII.

De eadem Domini cum Nicodemo diſceptatione, in illa verba: *Non enim miſit Deus filium ſuum, vt iudicet mundum, ſed vt ſaluetur mundus per ipſum. Qui credit in eum, nõ iudicatur: qui autem non credit iam iudicatus eſt: quia non credit in nomine vnigeniti Filij Dei. Hoc eſt autem iudiciũ, quia lux venit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras, quam lucem: erant enim eorum mala opera,* & reliq. Ioan. 3.

Scopus Chriſti.

CVm Magnifica & ſublimia eſſent quę Dominus pollicebatur omnibus in ſe credentibus, Filiumq́ue Dei vnigenitum ſe appellaſſet; oſtendit à magnitudine & qualitate rerũ ſe talẽ eſſe; propterea cũ coniunctione cauſam reddente ait: *Non enim miſit Deus filium ſuũ in mundum, vt iudicet mundum:* & quia Iudęi abſcindendi erant, & perdendi, oſtendit quòd non ſuo vitio, ſed ipſorũ culpa id euenturum eſſet. Et docet Euthymius, aliam Dei oſtendit humanitatem, ac ineffabilem quã erga nos gerit curam. *Neq; enim, inquit, ſolum dedit Filium ſuum vnigenitum, ſed & iudicium reiecit, ac in ſecundum eius diſtulit aduentum. Duo ſiquidem Chriſti ſunt aduentus: qui iam factus eſt, & qui futurus eſt. Non ſunt autem hi duo ad eoſdem fines. Eſt enim primus non vt inquirat, ſed vt remittat quæ ab hominibus perpetrata ſunt: ſecundus verò non vt remittat, ſed vt inquirat. Hic ergo de primo loquitur.* Sic Euthymius. Porrò verbum iudicandi, multa in Scripturis ſignificat. Interdum enim regnare, ſiue gubernare ſignificat, vt ibi; *Deus iudicium tuum Regi da: & iuſtitiam tuam*

Euthym.

Duplex Chriſti aduentus fine diuerſus.

Verbum iudicandi in Scripturis varia ſignificat. Pſalm. 71.

filio Regis, iudicare populum tuum in iuſtitia; & pauperes tuos in iudicio, &c. quod perinde eſt, ac dicere, Deus Regi tuo Meſſiæ tribue imperium, & regnum, quo ille gubernare valeat ſubditos ſuos. In hunc ſenſum dicitur, Samſon, vel Samuel iudicauit populum, id eſt, rexit, ſiue gubernauit. Atque in hūc ſenſum ſi hoc loco verbū iudicandi ſumeretur, ageret Dominus contra carnalē Iudęorū opinionē, qui putabāt aduemente Meſſia regnū eius temporale & carnale futurū, nec ab alijs diſſimile principibus. Contraque hanc ſententiam dixit Dominus: *Non enim miſit Deus filium ſuum, vt iudicet mundum,* hoc eſt, vt terrena curet, & in temporalibus regnet, ſed vt ſaluet mundū, id eſt, ea peragat myſteria, quibus homines æternā ſalutē queant adipiſci prædicando, ſigna edendo, peccata remittendo, Sacramenta inſtituendo, tanquàm victimam in Cruce ſe offerēdo, & à morte reſurgendo, in cæloſq; conſcendendo: hæc enim ſunt, ad quę præſtanda propriè miſſus eſt Fili⁹ Dei in primo ſuo aduentu. Proptereà cauſas temporales ad ſe relatas reijciebat: *Quis me conſtituit iudicē, aut diuiſorem ſuper vos?* Et Pilato obiecit, *Regnum meum non eſt de hoc mundo.*

Iudic 16.
1. Reg. 2.
Iudæorum de aduentu Chriſti rudis opinio.
Primi Chriſti aduentus officia.
Luc. 12.
Ioan. 18.

II ſignificatus verbi iudicandi.
Heb. 13.

Deinde hoc verbum interdum ſignificat damnare, ſiue ſententiā damnationis inferre: in quo ſenſu inquit Apoſtolus, *Fornicatores & adulteros iudicabit Deus*, hoc eſt puniet: & alio loco: *Si noſmetipſos dijudicaremus, non vtique iudicaremur. Dum iudicamur autem, à Domino corripimur, vt non cum hoc mundo damnemur.* Quorum verborū hic eſt legitimus ſenſus. Si nos ipſi Dei iudicium præuenientes; malefacta noſtra pœnitentia, & condignis ſatisfactionibus puniremus, Dei vltionem noſtra peccata vindicantis, euaderemus: quoniā verò ſalutis noſtræ negligētes ſumus, Domin⁹ iudicat nos, flagella immittens, ſed non exiſtimemus illa hoſtili & inimico animo à Deo nobis immitti, ſed ob hanc tantùm cauſam, ne cum Infidelibus pereamus, & in æternum damnemur. Vnde ibidem Apoſtolus dixit, *Qui enim manducat, & bibit indignè, iudicium ſibi manducat, & bibit*, hoc eſt, condemnationem. Ita apud Ioannē Dñs ait, *Et procedent qui bona fecerunt, in reſurrectionē vitæ: qui verò mala egerint, in reſurrectionē iudicij*: vbi ex oppoſitione ad vitam æternā, iudicium vocat condemnationem æternam. Atq; hæc ſignificatio magis congruere videtur huic loco: quia ſaluti opponit iudicium, ſicut etiā facit apud Ioānem, vt diximus. Et ita, vt Cyrillus annotat, differentiam inter ſuam, & Moyſi doctrinā indicat: quaſi diceret; Moyſes lege ſua peccatum oſtēdit, & Dei iram, ac ob id omnes homines damnationis reos exhibuit: Mea autem doctrina lōgè alia eſt: Non enim veni vt peccata oſtendam, & pro cōmiſſis ſceleribus condemnem homines, quod ſatis eſt à Moyſe præſtitum; ſed vt lege territos, Euangelio recrearem, & ſubleuarem; comminantemq; legem in iuſtificantem gratiā permutarem. Et vt decebat per ſeruū Moyſen legem tradi cōdemnantem; ita me, qui filius Dei ſum, decet à maledictione legis Iudæos liberare, ęgritudinemq; mundi curare miſericordia. Qua ratione ſuum primum aduentum à ſecundo diſcreuit. Nam Nicodemus audito aduentu Filij Dei, poterat formidare, vt olim Adam ad vocem Domini expauit, & ſe abſcondit, & ad vocem Dei legem ferentis populus ille pertimeſcebat, & tremebat: proptereà Chriſtus hoc verbo illum, & in eo nos omnes conſolari voluit; vt intelligamus, eius priorem aduentum non eſſe ad iudicandum, & terrendum, ſed ad ſaluandum, & ad ſiſtendū ſe iudicio, vt pro nobis iudicatus, nos redimeret: vnde dixit; *Non eſt opus valentibus medicus, ſed malè habentibus.* Et, *Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati eſtis, & ego reficiam vos.*

1. Cor. 9.
Quid illud Apoſtoli: Si noſmetipſos diiudicaremus non vtique iudicaremur.
Ioan. 5.
Quo ſenſu dicitur, Non miſiſſe Deum Filium ſuum in mundum, vt iudicet mundum.
Cyril. lib. 2. in Ioan. c. 12.
Rom. 7.
Veteris legis & nouæ diſcrimen.
Gen 3.
Exod. 20.
Matth. 9.
Matth 11.
Ioan. 9.

Quod autem alio loco dixit; *In iudicium ego in hunc mundum veni, &c.* huic ſententiæ nō repugnat; ſed alio modo ab his, quos diximus. Nunc enim iudicium quoddā exercet Dominus, dū vel ſuos defendit, vel impios punit, vel bonos à malis ſigno aliquo, factone diſcernit, vel deniq; ingratis offert bona ſua: tàle ibi accepit iudiciū pro cæco nato contra Phariſæos. Nec obſtat quod alibi dixit: *Nunc iudicium eſt mundi, nunc Princeps huius mundi eijcietur foras:* quia ſicut Dominus hoc primo aduentu venit ad condēnanda peccata, iuxta illud Apoſtoli, *De peccato damnauit peccatum in carne*: ita & ad damnadū diabolum, & omnes quæ illi hærere contenderent, ſicut dicitur Ioan 16. *Princeps huius mundi iam iudicatus eſt.* Rectè ergo ait, *Sed vt ſaluetur mundus per ipſum.* Non eſt enim Dei voluntas perdere, ſed ſaluare: non enim ideo aduerſa & crucem immittit, vel verbo ſuo peccata noſtra arguit, neque pœnam minatur, vel gehennā, vt perdat, ſed vt ad pęnitentiā prouocet, & ſeruet: vt verū ſit, quòd vita in voluntate eius eſt, etiamſi iram & indignationem præ ſe ferat. Quòd verò tam pauci ſaluentur, non eſt medico adſcribendum, ſed ægroto, qui vel medicinam reſpuit, non accedens ad Sacramenta, & bona opera; vel ea abnuit, vt hæretici peruerſos ſenſus verbo Dei affingentes faciunt, vel Sacramenta mutilātes, vel deniq; in medicum inſanientes: vnde ipſe dixit: *Si non veniſſem, & locutus fuiſſem eis; peccatum non*

Illud in iudicium ego in hunc mundum veni, quomodo accipiendum.
Ibidem.
Infra 12.
Cur pauci ſaluentur.
Mores Hæreticorum.
Ioan. 15.

haberent,

haberent, nunc autem excuſationem non habent de peccato ſuo,

Qui credit in eum, non iudicatur. Cùm dixerit ſe ad ſaluandum mundum veniſſe, nũc indicat, quomodo hominibus ſalutẽ communicet. Et cum occultè indicaſſet futurũ iudicium, modum, quo vtrumq; effugere poſſimus oſtẽdit, nẽpè fide in Filium Dei. Quam præcedit deteſtatio peccati, & pœnitentia: nec enim mittitur vinum nouum in vtres veteres; neq; margaritæ proijciuntur in porcos & indignos: Fidem verò conſequuntur tùm Sacramẽta, tùm charitas, fructus & officia operum bonorum. Quãobrem nihil hæc ſententia pertinet ad eos, qui de fide gloriãtes, aut pænitentiã ſpernunt, aut Sacramẽta negligunt, aut mãdata Dei contemnunt. Tribuit autem fidei ſalutem, quòd radix ſit, & principium omnium bonorum operum; & ne graue aliquod onus Christum exigere exiſtimarẽt, & vt Nicodemum à fiducia operũ legis auocaret: nõ autem quaſi tota lex Chriſti in vno fidei actu contineatur, vt hæreticus ſomniat: nam hic, vt diximus, de fide per dilectionem operãte, pro loco, & tempore, eſt ſermo: neque ſunt ab ſe inuicem ſegreganda, ſcilicet fides & opera, neutrum enim illorũ ſegregatum Deo placere poteſt.

Qui autẽ non credit, iam iudicatus eſt. Quẽadmodum ſuperiori clauſula fidei ſalutem adſcribit, ita in hac, incredulitati dãnationem attribuit. Dicitur autem non credere, non qui cùm fidem non audierit, non credit, & negatiuè eſt incredulus, vt Theologi loquuntur, ſed qui propoſitam fidem reſpuit, neq; vult credere, atq; hic iure iudicatus eſt, ſiue damnatus: quia incredulitas Deum ignominia afficit, facit enim eum mendacem, deinde radix eſt, & origo omnium peccatorũ. Et vt ſalutem quandoque tribuit fidei, quandoq; bonis operibus ex fide profectis, ita damnatio quandoq; ſoli incredulitati, vt hoc loco adſcribitur, ne qs exiſtimet ſola mala opera externa nocere, interdum malis operib. vt cùm paulò pòſt ait: *Et procedent qui bona fecerũt, in reſurrectionem vitæ: qui verò mala egerint, in reſurrectionẽ iudicij.* Et Apoſtolus, *Tribulatio & anguſtia in omnem animam hominis operantis malum Iudæi primum & Græci.*

Dicitur autẽ iam iudicatus, ſcilicet lege naturæ & conſcientiæ dictantis, hominem ſuam ſalutẽ nõ debere ſpernere, quod eſt non ſuſcipere fide nomen Ieſu. Et talis per legem fidei nõ iudicatur, quaſi eam violauerit, ita vt cum eo diſceptandum ſit in iudicio, iuxta illud Dauidis, *Ideo non reſurgunt impij in iudicio, neq; peccatores in conſilio iuſtorum:* non enim reſurgit cum iuſtis iudicandus, qui iam iudicatus eſt: quemadmodũ hoſtis nõ iudicatur vt hoſtis per legem ciuilẽ, ſed quòd eã naturæ violauerit: vt Gregorius in Moral. docet. Hinc Apoſtolus ait, *Quicunq; ſine lege peccauerunt, ſine lege peribũt: & quicunq; in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur.* Quemadmodum ægrotus ſuſcipiens medicinã à medico indictam, iudicatur quidem ex euentu, reſpuẽs verò illam, à principio iudicatur: Ad hũc modũ ſe habet conditio fidelis, & infidelis: ſiquidẽ infidelis à principio renitens fidei & Sacramento, ab initio iam iudicatus eſt, tãquàm qui reſpuit medicinam, qui verò amplectitur, iudicandus venit ex his, quæ aut benè, aut malè operatus fuerit. Vnde ſententias iudicis apud Matthæũ, ad ſolos fideles ſpectare, ſuo loco docuimus. Etſi igitur qui non credit, nondum igni gehennæ ſit traditus, habet tamẽ futuri ſupplicij in ſe cauſas: eo modo quo homicida etiamſi nondũ luerit pœnas vitæ alteri præreptæ, habet tamen in ſe cauſam cur condemnetur.

Margin notes (left):

Qua ratione Chriſtus hominibus ſalutem impertiat

Matth. 9.

Matth. 7.

Cur fidei, ſolum à Domino hic tribuatur cum ait: Qui credit in eum non iudicatur & quomodo.

Galat. 5.

Qui conſentur non credere: obidque merito iudicetur.

Infidelitatis atque perfidiæ damna.

Ioan. 5.

Rom. 2.

In Chriſtum non credens, vt ſit iam iudicatus.

Pſal. 1.

Quidã ex hoc loco prauè intellecto cõminiſcuntur, nullum futurum iudicium, Nam fideles, inquiũt, non iudicantur, Infideles autẽ iam iudicati ſunt: ad quid ergo iudicium? Reſpondeo, eiuſmodi homines malè ratiocinari: Iudicium enim hic ſumitur pro condemnatione, quã fideles nõ cõſequentur: Infideles autẽ ſuo iam iudicio dãnati ſunt: quemadmodum Apoſtolus de hæretico, ait: *Hæreticum hominem poſt vnã & ſecũdã correptionem deuita: ſciens quia ſubuerſus eſt, qui eiuſmodi eſt, & delinquit, cùm ſit proprio iudicio condemnatus*, ſiue vt Græcè vno verbo dicitur αὐτοκατάκριτος id eſt, à ſeipſo cõdemnatus. Inter fideles verò magnũ erit diſcrimen in iudicio. Nam ex eis quidam, qui fidei, opera miſericordiæ nõ adiunxerunt, meritò damnãtur: alij verò cum fide officia charitatis exercẽtes, ſeruãtur: quin imò ipſi Infideles, atq; adeò dæmones iam igni adiudicati, venire dicuntur in iudicio, quatenùs eorum iuſta damnatio omnibus conſpicua reddetur & manifeſta.

Hoc eſt autem iudiciũ: quia lux venit in mũdum, & dilexerunt homines magis tenebras, quã lucẽ. Declarat Dñs incredulos nõ defectu Dei, qui vult omnes homines ſaluos fieri, ſalutem amittere, ſed ſuo vitio, & peccato, & propterea ait, *Hoc eſt iudicium*, id eſt, legitima, iuſtaq; condemnationis cauſa, quòd cùm lux venerit in mũdum, nempè illa inſignis & magna, hoc eſt Chriſtus, de qua initio dixerat Euãgeliſta *Erat lux vera, quæ illuminat omnẽ hominem venientẽ in hunc mũdum,* & quæ propriè dicitur veniſſe per aſſumptam

Margin notes (right):

Hoſtes per quam legem iudicentur.

Greg. lib. 23. Moral. c. 6. tom. 1.

Rom 2.

Qualis infidelis iam iudicati, qualis verò fidelis ſit iudicandi conditio.

Matth. 25. li. 7. Parabolarum.

Hunc locum ij, qui nullum iudicium futurum arbitrantur nihil patrocinari.

Tit 3.

Fideles vario modo iudicabuntur.

Infideles, atque dæmones quomodo ſint venturi in iudicium.

Infideles homines vnde pereant.

1. Tim. 2.

Lux in mundum veniens qualis Chriſtus.

Ioan. 1.

ptam carnem, omnibus accommodata, & oculorum imbecillitati cõformata, miraculis coruſcans, & diuinæ ſuæ lucis radios emittens, cordaq́; hominũ ac fidẽ ſibi præſtandam ſolicitans: dilexerunt tamen homines magis tenebras quàm lucẽ. Ideo nemo poteſt prætexere ignorantiam, niſi fortè craſſam & affectatã, nec obtendere ſeueritatem iudicis: quia nõ vt iudex, ſed vt lux mirificè delectans, & vt potentiſſimus Saluator venit: hoĩes tamẽ, quod incredibile & mirum eſſe videtur, ſi nõ res ipſa plus ſatis teſtaretur, homines, inquã, quos oportebat eam diligere, non ſolum eam non auerſarẽtur, ſed etiã diligerẽt tenebras, quæ ſui natura horribiles ſunt, nec dilexerunt tãtum, ſed etiã defenderunt, ac lucem oderunt. Vocat autẽ hoc loco tenebras, nõ tantùm cæcitatem, errorem, mẽdacium, & ignorãtiam, ſed etiã peccata omnia, quæ opera tenebrarum vocat Apoſtolus: nõ tãtùm quia ea horret ipſa ratio, ſed etiã quia Principis tenebrarum impulſu fiũt, & ad externas, æternasq́; tenebras nos condemnant.

Chriſto luci tantæ increduli, quã ſint inexcuſabiles.

Quas tenebras dilexerunt homines magis quam lucè, & quare.

Rom. 3.

Altet ſenſus

Poſſunt etiam per tenebras intelligi huius mundi ſenſibilis bona, vt ſunt opes, faſtus, potentia, nobilitas, deliciæ, & ſapientia, & ſimilia: nam hæc cum diuina luce cõparata, & ad nos miſſa, meræ ſunt, & pluſquàm cymmeriæ tenebræ: ad hæc etſi in ſe lucis aliquid habere videãtur, & in magno pretio habeãtur: cùm tamen nimio immoderatoq́; affectu diliguntur, & magno ſtudio inquiruntur, nobis tenebræ fiunt, tenebroſoſque nos efficiunt, & ad Chriſti fidem & agnitionem amplectendã impedimento ſunt. Nam cùm Chriſtus venerit vt nobis ſuas veras diuitias cõmunicaret, veramq́; gloriã, potentiam iuſtitiam, & ſapientiam; erant proculdubiò nobis derſerenda omnia noſtra, cõtemnẽdaq́; at quia homines illis nuncium mittere noluerunt, aut poſtquàm miſerunt, redeuntes ad vomitũ, canem illũ Aeſopicum imitati ſunt, qui pro ampla carniũ in aqua apparentiũ vmbra, veras ac ſolidas, quas in ore habebar, amiſit. Ita iſti dum temporalia conſectantur, æterna perdiderunt, & cum profano Eſau pro vna ruffæ lentis eſca vendiderunt primogenita ſua.

Chriſti finis aduentus.

Canem Aeſopicum qui imitentur.

Gen. 25.

Videtur igitur Domin⁹ hac ſententia declarare, neminem ad perfectam cõdemnationem etiã propter peccatum Adæ adiudicari, ſed tantùm quòd apertã lucem Chriſti oblatã ſpontè recuſauerint, ſeipſoſq́; ad amplectendam lucem non diſpoſuerint: niſi enim quis ſeipſum, ſuaq́. omnia paruipenderit, damnaueritq́, tãquam imperfecta & ſordida, ad iuſtificationis lucem nõ peruenier: quemadmodum nec ægrotus vſtionem & ſectionem non ferens, ſed ſe pertinaciter incolumem eſſe affirmans, ad ſanitatem peruenire non poteſt.

Ad iuſtificationis lucem quis perueniet nunquam.

Erant enim eorũ opera mala. Præterito imperfecto vtitur, Erant, ad ſignificandã perſeuerantiam eorũ in malis operibus. Oſtenditq́; quales ſint illi homines qui lucem reſpuunt, & quos ſuperius cũ articulo Græco nominauit, vt inſignes quoſdam in malitia & peccatis viros intelligas: nã vulgus & populares nõ ita ſe Chriſto, aut fidei ei⁹ opponebant. Erãt ergo illi inſigniter mali, qui luci reſiſtebant, & veritatem agnitam impugnabant, & quorum opera manifeſtè mala erant, vt ex putredine operum colligas malitiam arborũ. Non enim poteſt arbor bona malos fructus facere: neq; arbor mala bonos fructus proferre. Proinde mali erat, atq; idcirco Chriſtus, & cœleſtia illis non ſapiebant, ſed more febricitãtium, quibus dulce amarum videtur, & amarum dulce, quæ Chriſti ſunt, improbabãt, & impugnabãt: quæ ſua ſunt, hoc eſt, quæ veteris hoĩs ſunt, probabant, & improbabãt. Offenſi.n. humanitate, & humilitate Chriſti ſuo vitio ſunt: & quicquid docebat, etiãſi ſignis cõfirmaret, in calumniã rapiebant, & tanquam atrocia crimina inſectabãtur: & quod actum eſt in Chriſto, idem poſteri eorum fecerunt cum Apoſtolis, & cũ vniuerſis fidelib⁹ Dei miniſtris idem indies fieri contigit, & in finem vſq; ſæculi continget. Ex quibus elicimus, omnes, qui bono affectu, bonaque mente prædití erant, ad Chriſtum accurriſſe, fidemq́; eius complexos fuiſſe: vt rectè docet Irenæus. Tantus enim erat Dei tractus, & pulſatio Angelorum ad hominum corda, tanta ſignorum coruſcatio, tantùm, tamq́; euidens diuinæ ſapientiæ lumen, vt omnes nõ malè affecti promptè in Chriſtum crediderint: nõ obſtante malitia aut pertinacia Iudæorum reluctantium. Quodque tunc accidit, omnibus ſeculis euenit: quia boni omnes ſalui fiunt, & non niſi diligentes tenebras magis quàm lucem pereunt.

Qualia hominum opera Chriſto luci reſiſtentium

Matth. 7.

Cur illis cœleſtia, & diuina non ſaperent.

Scribarum, & Phariſæorum inſignis nequitia.

Chriſto qui adhæſerunt ex Iudæis, teſte Irenæo

Irenæ lib. 2. cap. 34.

Omnis enim qui malè agit, odit lucem. Latius exponit quod dixerat, oſtendens ſegnitiæ oſcitantia hoĩes impediri à bonorum conſecutione: & ſimilitudinẽ adducit pulchrã, ad piorum & impiorum conditiones deſcribendas. Producit igitur vniuerſalẽ rationẽ, *Omnis*, inquit, *qui malè agit, odit lucẽ, & non venit ad lucem, vt non arguantur opera eius.* Hæc aũt vera eſt enuntiatio, ſi ſecundùm ſuã formã intelligatur, hoc eſt, quatenus malè agit, nã tales omnes vellẽt latere, & affectu interno oderunt lucem, & non

Quem ſenſũ habet hæc ſententia Omnis qui malè agit, odit lucem.

veniunt

veniunt exteriori opere ad lucem, ſiue ad manifeſtum, ne videlicet reprehenſibilia appareant opera eorum: hinc deprehenſi in facinore aliquo mox erubeſcunt, aut ſeſe in ſecretum abdunt locum. Quod verò ſint nonnulli, qui mala agendo appetunt lucē, voluntq; in manifeſto mala agere; hoc fit, nō quidem quatenus mala agunt, ſed quatenus vindictam exercent, aut quatenus potentiam, gloriam, aut excellentiam ſuā delinquendo produnt, ſic enim vel peccātes ſpectari volunt.

Hæc lectio: Omnis qui male agit cur præſtet alteri quæ habet. Omnis qui mala agit.

Et quamuis Græcè dicatur, mala & illi reſpondeat mēbrum contrarium: *Qui autem facit veritatem, venit ad lucem, vt manifeſtentur opera eius*, tamen præſtantior videtur lectio Latina, quæ habet *malè*. Conſtat enim apud Philoſophū, peius eſſe malè operari, quàm malum. Nam illud ſignificat ſtudioſè, & cū contemptu, & perſeueranter malè agere: & hi propriè oderunt lucem. Nā & pij malum interdum faciunt, hoc eſt, peccant, nō tamen ex habitu malitiæ malefaciunt, nec etiam oderunt lucem, nec fugiūt, imò currunt ad lucem, vt videant ſuos defectus, & gratū animum ſuū erga ſuos reprehenſores teſtantur, vt fecit Dauid cum Nathan Propheta. Verum eſt ergo in vniuerſum, quod omnis malè agens, odit lucem. Nam oculus adulteri obſeruat caliginem, teſte Iob; & Apoſtolus: *Qui dormiunt*, inquit, *noctu dormiunt: & qui ebrij ſunt, nocte ebrij ſunt.*

Philoſ. lib. Ethicor.

1. Reg. 12.

Iob. 24.

1 Theſſ. 5.

Cyrillus verò huius loci alium adducit intellectum. Scribit enim: *Recuſat enim*, inquit, *Omnis qui male agit, lucis illuminationem: non quia malorum eum pudeat, pigeatq; (ſaluaretur enim, ſi id eſſet) ſed quia ignorare meliora mauult, ne conſcientiæ ſtimulis quotidie peccans exagitetur: & quoniam putat maiora ſeſe ſupplicia ſubiturum, ſi quam exquiſitiorem bonorum cognitionem teneat, voluntatem Dei agere nolit.* Hæc ille: cuius ſenſus etſi verus ſit, non ita tamen videtur id comprobare, cuius rei gratia allatus eſt. Qui enim odit lucem, ne diuino lumine perfuſus, grauiora peccata committat, non quadrat cum his quæ ſubiungit: vt non reprehendantur opera eius: magis autem ei conueniunt, qui peccādo deliteſcere cupiunt: non quod eos peccatorum pudeat propter Deum, aut verum de illis pudorem concipiant, ſed ad homines tantum reſpiciunt: quia cum illa ſint damnaturi, & malam exiſtimationem de illis habituri, nolūt propter ſeipſos prodi.

Cyril. lib. 2. in Ioan. c. 55. to. 1. in princ.

Alter ſenſus loci huius omnis qui male agit, odit lucē, minus tamen congruus, ac prior.

Duplex autem eſt genus hominum, quibus inuiſum eſt lucis beneficium: alterū eſt eorum, qui lippi ſunt oculis, quemadmodū noctuæ lucem auerſantes, noctu volitant, & peruagantur; alterum verò eſt eorū, qui aliquod flagitium admittunt, vt proditionis, homicidij, adulterij, & ſimiliū, ad quæ perpetranda nox ipſa fauet, & tenebræ ſeruiunt. Ad hunc modū lux Euangelica, quibuſdam eſt inuiſa ob inſitam cæcitatē, quā cum peccato originali trahūt, propter quā tanquam debiles oculi ac lippi, lucem ſpiritualium & æternorum bonorum non ſuſtinent: ex quo illam negligunt. Alij verò ſunt, qui veritatis lucem ſuis flagitijs obſiſtentem declinant, & quaſi moleſtam, & à delicijs ſuis reuocantem reſpuunt: & tales ſunt omnes, qui peccatis perſonalibus addicti, magnas ſibi tenebras pepererūt, & magnum lucis, hoc eſt, Chriſti, ſiue fidei eius, quæ nullum peccatum admittit, odium cōceperunt: quale quidem erat Iudæorū multorum, & Phariſæorum odium, tale & Hæreticorum omnium, & apoſtatarum à fide, imò & Saracenorū odium: qui tantam puritatem Euangelij ſibi congruere non poſſe exiſtimantes, à veritate fidei ſunt extorres.

Duplex hominum genus lucem odio proſequentium.

Lux Euangelica quibus inuiſa, & quamobrem.

Quale Phariſæorum, Hæreticorum, apoſtatarum, Saracenorumq; odium.

Qui autem facit veritatem, venit ad lucem. Locus hic eſt frequens in Chriſti, & Apoſtolorum doctrina: qui eſt diſſimilibus diſſimilia conuenire. Hinc Paulus ait ad Corinthios; *Nos non ſpiritum huius mundi accepimus, ſed ſpiritum, qui ex Deo eſt.* Et probat hoc, ſubiungens: *Animalis autem homo non percipit ea quæ ſunt ſpiritus Dei. Stultitia enim eſt illi, & non poteſt intelligere: quia ſpiritualiter examinatur. Spiritualis autem iudicat omnia; & ipſe à nemine iudicatur.* Et rurſus volens docere bonos non ſecundum carnem ambulare, ſed ſecūdum ſpiritum, ait; *Qui enim ſecundum carnem ſunt; quæ carnis ſunt, ſapiunt: qui verò ſecundum ſpiritum ſunt; quæ ſunt ſpiritus, ſentiunt.* Ita hic, cùm malè operantes dixiſſet odiſſe lucem, & ad eam non venire, vt non arguātur eorum opera, ſubiungit, benè operantes amare lucem, & ad illam venire, vt manifeſtentur opera ipſorum. ¶ Dicitur porrò veritatē facere more Hebræorū (apud quos frequēs eſt hæc locutionis forma: vnde Ezech. 18. de viro iuſto dicitur: *Et iudicia mea cuſtodierit, vt faciat veritatem, hic iuſtus eſt*: & Apoſt. *Veritatem autem facientes in charitate creſcamus in illo*: & Dilectus: *Mentimur, & veritatem non facimus*) qui mandati, ſeu legis Dei opus, ei ſe per omnia configurando, perficit: quemadmodum veritas dicti eſt, cum conceptus, vel verbum internum conforme eſt rei, quę vt eſt, concipitur, & profertur. Eademque prorſus eſſe videtur hæc ſententia: *Qui facit veritatem, venit ad lucem*; atque illa, quam coram Pilato dixit: *Omnis qui eſt ex veritate, audit vocem meam.* & illa in veritate ambulate, de qua Ezechias 4. Regum 20. *Memento quæſo, quod ambulauerim coram te in veritate*:

Hoc dictum Domini: Qui autem facit veritatem, venit ad lucem, quibus Pauli dictis conſentiat.

1. Cor. 2.

Rom. 8.

Quinam dicatur facere veritatem, more Scripturæ.

Epheſ. 4.

1. Ioan. 1.

Eſa. 38.

& Dilectus: *Maiorem horum non habeo gratiã, quàm vt audiam filios meos in veritate ambulare.* Et cùm dicendum eſſet: Qui autem facit bona opera, è cõtrario eorum, quę dixerat, *qui malè agit, odit lucem*, dixit, *Qui facit veritatem*, hoc eſt, opera conformia veritati: tum illi, quæ à natura inſerta eſt mẽtibus humanis, tùm euangelizatæ: nam hi tales tandem, ad lucem Euangelicam amplectẽdam perueniunt, & ad illam etiam cognoſcendam & ad alijs de ea rationem reddendã, ſecundùm illud: *Si quis voluerit voluntatem eius* (id eſt Patris) *facere, cognoſcet de doctrina, vtrùm ex Deo ſit, an ego à me ipſo loquar.*

Opera bona veritati triplici legis reſpõdere debent.

Ioan. 7.

Vt manifeſtentur opera eius, quia in Deo ſunt facta. Facientes veritatẽ, prodeunt in publicum, quo eorum opera ad Dei gloriam manifeſtentur, ſicut Dominus dicebat: *Sic luceat lux veſtra coram hominibus, vt videant opera veſtra bona, & glorificent Patrem veſtrum, qui in cælis eſt.* Nam publicè profitentur ſe Chriſtianos, & Chriſtum non erubeſcunt, ſed confitentur illum coram hominibus, vt manifeſtentur eorum opera: non autem vt manifeſtentur ipſi, quia ita quærerent propriam gloriam, contra verbum Domini: *Attendite ne iuſtitiam veſtram faciatis coram hominibus, vt videamini ab eis*: nam tales iam recepiſſent mercedem ſuam. Et ſubdit: *Quia in Deo ſunt facta.* Vbi oſtendit, omne bonum opus noſtrũ ex Deo proficiſci: nã ita Propheta dixerat: *Domine dabis pacẽ nobis: omnia enim opera noſtra operatus es nobis.* Quod de omnibus bonis operibus tantùm intelligendum eſt. Nec enim ipſe mala in nobis operatur, cum ſcriptũ ſit; *Perditio tua Iſrael.* Fiunt autẽ eiuſmodi bona opera tum à nobis, tum à Deo: à nobis quidem, vt cauſis poſterioribus; à Deo verò, vt ex cauſa prima: quæ ſi in effectis naturalibus plus efficit, quàm cauſſæ ſecundarię, multò magis id locum habebit in effectis, quæ ſupra naturæ facultatem fiunt. Chriſtus etiam vitis eſt, cui inſiti tanquam palmites, ſuccum & virtutem ab eo trahimus, vt bona noſtra ſint opera, Deiq; oculis grata, & quibus ille æternam remunerationem præparauit, quemadmodum & ipſa bona opera, quæ, vt teſtatur Apoſtolus, pręparauit Deus, vt in illis ambulemus. Tecteque Dominus his verbis Nicodemũ percutit: qui volebat venire ad lucem: non tamen niſi nocte, vt occultus maneret: atq; ita Dominus aptè declarauit, ſe omnium ſalutem ſitire, & neminem ab ea excludi; pręter illum, quia ſua ſponte ſe à tantis bonis cernendis excæcauerit, & ſeipſum ab illorũ poſſeſſione diſtraxerit.

Facientium veritatem opera vti manifeſtẽtur, quod in Deo ſint facta.

Matth. 5.

Infra 10.

Matth. 6.

Quid eſt, opera in Deo eſſe facta, manifeſtare.

Eſa. 26.

Oſe. 13.

Opera bona à Deo & à nobis quatenus ſiunt.

Ioan. 15.

Epheſ. 2.

Nicodemi tenebræ.

Chriſti ſitis animarum.

Sequitur in textu: *Poſt hæc venit Ieſus & diſcipuli eius in Iudæam terram: & illic morabatur cum eis, & baptizabat. Erat autem & Ioannes baptizans in Aenon iuxta Salim: quia aquæ multæ erant illic, & veniebant, & baptizabantur. Nondum enim miſſus fuerat Ioannes in carcerem.* Quamuis hæc ad hiſtoriã ſpectarent, quia tamen pauca erant, & nihil magni cõtinent, non putaui operępretium è loco ſuo diuellere, & in libro hiſtoriæ vitæ Chriſti reponere: breuibus hic igitur illa abſoluemus. Et in primis quod ait: *Poſt hæc venit Ieſus in Iudæã terram*: quidam interpretantur ex Ieruſalem veniſſe in Iudæam, nam colloquium hoc Dominus Ieroſolymis cum Nicodemo habuit: quanquam durum videatur, quòd ex Ieruſalem, Iudææ capite & metropoli, venerit in Iudæam. Propterea alij, veriſimilius fortaſſe, exiſtimant, primùm redijſſe è Ieruſalem in Galilæã, quod ſupprimitur in textu, & inde veniſſe in Iudæam ad baptizandum. Sed parum videtur referre, vtro modo exponamus. Deinde dicitur: *Et illic morabatur cũ eis, & baptizabat.* Fuit igitur aliquod temporis interuallum, quod Dominus partim doctrinæ communicandæ, partim baptiſmo vacabat, quanquam Dominus ipſe, vt infra dicitur, per ſe non baptizabat, ſed diſcipuli eius: internè tamen ipſe eſt qui baptizabat, & baptizat ſemper dando ſpiritũ ſuum ijs, quos Apoſtoli externè tingebant. Porrò Ioannes manibus ſuis, & non per alios baptizabat.

Lib. 4.

Vnde venerit Ieſus in Iudæã terram, ibi vt cum diſcipulis baptizaret.

Ieſus quomodo baptizaret.

Erat autem & Ioannes baptizans in Aenon iuxta Salim. Loca hęc duo nõ longè à Iordane diſſita erant; vbi, ob commoditatem aquæ Ioannes baptizabat. Hieronymus de his locis ſic ſcribit: *Aenon*, inquit, *iuxta Salim vbi baptizabat Ioannes, ſicut & in Euangelio ſ. Ioannis ſcriptum eſt: & oſtenditur nunc vſque locus in octauo lapide Scythopoleos ad meridiem iuxta Salim & Iordanem.* Sic ille. Interpretatur porrò Ænon, oculus, vel fons eorũ, teſte eodem Hieron. Nec ſine cauſa refert Euãgeliſta fuiſſe ibi multas aquas: quia alioqui raræ ſunt in Iudæa, illic autem frequentes. Vnde & Salim Syriacum vocabulum ſcatebram ſignificabat, ſiue vulpem. Dicitur in Ænon iuxta Salim, ad differentiam alterius Ænon, qui terminus eſt Damaſci, vt dicitur Ezech. 47. Salim vero, vt putat Hieronymus in Epiſtola ad Euagriũ, fuit ciuitas, cuius mentio fit Gen. 33. cùm dicitur Iacob tranſiuiſſe in Salem vrbem Sichimorũ, quę eſt in terra Chanaam: & Geneſ. 14. dicitur Melchiſedech Rex Salẽ. *Nec refert* (inquit) *an Salem an Salim nominetur, cum vocalibus in medio literis perrarò vtantur Hebræi; & pro voluntate lectorum, atque varietate regionum, eadem verba diuerſis ſonis, atque accentibus proferant.* Sic ille. Et Ioannes & Chriſtus non in eiſ-

Quid Ænon iuxta Salim, vbi Ioannes baptizabat, teſte Hieron.

Hieron. lib. de locis Hebraic. tom. 3.

Ænon & Salim quid ſignificent, eodem autore.

Hieron lib. de nomin. Hebr.

Hieron. epiſt. 126. tom. 3.

Chriſtus & Ioannes an eodem in loco Salim, & fonte baptizarent. Cyril lib. 2. in Ioan. c. 57.

dem fontibus: Sed Ioannes iuxta Salim in fonte quodam certo atque vicino: vt Cyrillus ait; vt etiam hac fontis determinatione ænigmaticè ſubaperiret, cùm eſſet imperfectus, introductorium ad perfectionē fuiſſe. Nam veluti lex Moſaica futurarum rerum, & ſpiritalis cultus præparatio quædam fuit, occultam veritatem parturiens: ſic baptiſmus Ioannis ad baptiſmum Chriſti collatus, præparationis vim obtinebat.

Baptiſmi Ioannis & Chriſti diſcrimen.

Ita Cyrillus. Ac Ioannes quidem babtizabat, & baptizatos ad Chriſtum mittebat; Chriſtus venientes recipiebat, & vel baptizabat ipſe per Apoſtolos, vel de baptiſmo ſuo recipiendo admonebat; vt hinc fortaſſis orta fuerit controuerſia de baptiſmo, quæ ſubtexitur. Quemadmodum autem ad modicum tempus concurrit nox cum ipſa die, nempè ab eo tempore, quo Lucifer incipit apparere, & clareſcere, vſque ad ortum Solis ſuo ſplendore ſtellas omnes offuſcantis: ita ad modicum tempus durauit concurſus baptiſmi cum illo Ioannis Baptiſtæ, donec paullatim præualente Chriſti baptiſmo, ille Ioannis imminueretur, ac deficeret. Tùm, vt apertius oſtenderet ipſum eſſe illum quem Ioannes poſt ſe venturum dixit, & baptizaturum in Spiritu ſancto, & cui viam parabat: tùm quia ſi ſubitò ceſſaſſet baptiſmus Ioannis, inuidia, aut ira aliqua commotus Ioannes ceſſaſſe iudicari poſſet à quoquam. Debuit igitur Chriſti baptiſmus concurrere cū illo Ioannis, præſente Ioanne, vt agnoſceretur ab illo diuerſus, quia baptizati à Ioanne, iterum baptizabantur; & ne putarent Iudæi Chriſtum ſucceſſorem Ioannis in eius baptiſmo.

Vtriuſque baptiſma quàm paruo tempore concurrerint, & quare.

Subditurque, eo tempore nondum Ioannem in carcerem miſſum. Ex quo habemus ſolum Ioannem ſcripſiſſe Chriſti res geſtas, à tentatore deuicto ad carcerem vſque Ioannis præcurſoris, quę alij tres omiſerant; ſed à carcere ad mortem diligenter omnia perſequuntur. Pulchrè autem, vt imperfecto baptiſmo, ſucceſſit ille Domini perfectus, & diſcipulis Ioannis diſcipuli Chriſti: ita & ipſi Ioanni Ieſus Dominus & Magiſter, ſicut voci ſuccedit verbū, & Lucifero Sol, & teſti aurito teſtis oculatus, Filius Dei, cui cum Patre & Spiritu ſancto perpetuus à creatura rationali impendatur honor, & gloria, & imperium,
in ſecula ſeculorum,
Amen.

Quas res Chriſti geſtas Ioannes, quas vero cæteri Euangeliſtæ deſcripſerint. Matth. 4. Ioan. 13.

TRACTATVS IX.

De diſceptatione Ioannis Baptiſtæ cum diſcipulis ſuis ſuper baptiſmo Chriſti: de qua Ioan. 3 dicitur: *Facta eſt autem quæſtio ex diſcipulis Ioannis cum Iudæis de purificatione: & venerunt ad Ioannem, & dixerunt ei, Rabbi, qui erat tecum trans Iordanem, cui tu teſtimonium perhibuiſti, ecce hic baptizat, & omnes veniunt ad eum, &c.*

ABſoluta Nicodemi (cum Chriſto ſcilicet) collocutione, vt Cyril. ait, aliud iam vtiliſſimum Euangeliſta enarrat. Videbat enim Spiritus gratia illuminatus, quam neceſſarium eſſet, ea narrare, quibus quantum Chriſti baptiſmus, Ioannis baptiſmo præſtaret, aperiretur; perſpexit non multò poſt aliquos futuros, qui aut nullam inter baptiſmum & baptiſmum differentiam facerent, ſed pari laude vtrunque coronarēt, aut ob imperitiam & lapſum hominū meliorem eſſe baptiſmum Ioannis putarent. Nullum enim eſt tam turpe facinus, quod imperitia non audeat aggredi. Nulla blaſphemia tam magna, vt aduerſus ſacratiſſima Eccleſiæ dogmata non dicatur libenter ab ijs, qui omnia (vt ſcriptum eſt) recta peruertunt. Ne igitur temerarij homines aquā Ioannis, qua in pœnitentiam baptizabat, ſpiritali baptiſmo Chriſti anteferre auderent, cauſas tam turpis temeritatis euertēs, ipſum Baptiſtam exponit huius quæſtionis nodum fragilem dubitantibus ſuis diſcipulis diſſoluiſſe. Baptizabat enim Chriſtus per diſcipulos ſuos. Ioannes quoque ipſe non per alios, ſed manibus ſuis; nec in eiſdē fontibus, in quibus Chriſtus hęc faciebat, ſed iuxta Salim, & in fonte quodam certo atque vicino: vt etiam hac fontis determinatione ſubobſcurè ac ęnigmaticè ſubaperiret, baptiſmum ſuum, cum eſſet imperfectus, introductorium ad perfectionem fuiſſe. Nam veluti lex Moſaica, futurarum rerum, & ſpiritalis cultus præparatio quædā fuit: occultam veritatem parturiens: ſic baptiſmus Ioannis ad baptiſmum Chriſti collatus, præparationis vim obtinebat. Hæc magnus Cyrillus: quæ conſultò attulimus: non tam vt Hæreticorum nobis ingenium detegatur, quorum eſt omnia recta peruertere; ſed ob id potiſſimum, vt ratio & ſcopus huius diſceptationis, qualis extiterit, intelligatur, & vt hoſtes Eccleſiæ tanti Patris autoritate conuincantur, qui exiſtimāt Ioannis inter & Chriſti baptiſmum nullā

Propoſitę narrationis argumentum, ex Cyrillo. Cyril lib. 2 in Ioan. cap. 57. tom. 2.

Imperitorum hominum audacia.

Mich. 3.

Ioannis Baptiſtæ prudentia.

Heb. 10. & 1. Cor. 10.

Hæreticorum ingenium omnia recta peruertere.

Chriſtus ante mortem ſuam Ioannis baptiſmo vſum fuiſſe, Melchior Canus vult probare conatur.

4 ſent. diſt. 3. B. Thom. Auguſt. tr. 5. & epiſt. 108. de baptiſmo & paruul. Petri, tom. 2.

eſſe differentiam: de qua re etſi nos latè diſſeruerimus in lib. 4. libet tamen hoc loco quædam adiungere, meo quidē iudicio nō contemnenda; propter Melchiorem Canū qui lib. 8. c. 5. probare contendit, Chriſtum ante mortem baptiſmo Ioannis, non ſuo vſum fuiſſe; idq; ob eam potiſſimum rationem, quod Chriſtus Sacramentum baptiſmi ante paſſionem ſuam non inſtituiſſet. Qua in re pugnat cum Magiſtro Sententiarum, ac B. Thoma, qui ſecuti ſunt Auguſtinum tract. 5. in Ioā. & in epiſt. ad Seleucianam, vbi habet: *Tunc ergo quando ab Ieroſolymis cum diſcipulis ſuis in Iudæam terram, & illic morabatur cum eis, baptizabat non per ſeipſum, ſed per diſcipulos ſuos, quos intelligimus iam fuiſſe baptizatos, ſiue baptiſmo Ioannis, ſicut nonnulli arbitrantur, ſiue, quod magis credibile, baptiſmo Chriſti.* Sic ille. Aſſerit item, baptiſmum, quo Apoſtoli baptizabant, poſſe dici Chriſti, eo quod ipſo inſtitutore celebraretur, non autem quod gratiam conferret.

Hoc dogma Melchioris multis refellitur.

Matth. 3.

Act. 19.

Sed hæc falſa ſunt, & contra ipſos Patres. Nam in primis baptizantibus diſcipulis, dicitur Chriſtus baptizare hoc eodem capite & ſequenti: & de Ioanne traditur quòd baptizabat in aqua, Chriſtus verò Spiritu ſancto: Ergo baptiſmus quē conferebant Apoſtoli, Spiritum habebat & gratiam. Deinde Ioannes baptizabat in eum, qui venturus erat; at hæc forma falſa eſſet, ſi illa, præſente Chriſto, Apoſtoli vterētur, cum iam Chriſtus veniſſet. Adde, indignum prorſus eſſe, Dominū baptiſmo ſerui, & gratia deſtituto vſum fuiſſe; ſed potius ſua dignitate & autoritate baptiſmo Spiritū ſanctū conferente. Prętereà Chriſtus ante mortem baptizauit Apoſtolos ſuos, vt dignè poſſent alios baptizare, quod Chriſtus non feciſſet, ſi idē fuiſſet ſuum, & baptiſma Ioānis, quo prius erant tincti: nec dixiſſet de illis Dominus: *Qui lotus eſt, non indiget niſi vt pedes lauet, ſed eſt mundus totus*; neque rurſus eos ad Euchariſtiæ Sacramentum admiſiſſet, & Sacerdotes creaſſet, & offerendum ſacrificium, & ad remittēda peccata, cum ianua ſacramētorum omnium ſit baptiſmus. Inſuper hic locus, & hæc quæſtio ſuperflua fuiſſet, & nulla, ſi vnus & idem fuiſſet vtriuſque baptiſmus. Poſtremò ipſe Ioānes ad quæſtionē reſpondens diſcipulorum, ſatis excellentiā baptiſmi Chriſti ſupra ſuum oſtendit. Nam cùm dixit: *Qui habet ſponſam, Sponſus eſt: amicus autem Sponſi, &c.* ſatis declarauit, Chriſtū Sponſum eſſe, qui per gratiam ſibi Eccleſiā deſponderat, quam amicus præſtare non poterat. Eo quoque cæteræ laudes, quas Ioānes tribuit Chriſto, ſpectant: vnde quod dixit; *Qui eſt de terra de terra eſt, & de terra loquitur; qui de cælo venit, ſuper omnes eſt*; &, *illum oportet creſcere, me autem minui*; perinde eſt, ac ſi dixiſſet baptiſmum Chriſti eſſe de cælo; ſuum autem terrenum, & in aqua tantùm, atq; illo Chriſti ſuum imminuēdum, atque abrogandum. Quod vero obijcitur Sacramenta Eccleſiæ de Chriſti latere orta eſſe: non tollit quin prius per baptiſmum ſuam gratiam dederit, ſicut & illam dabat per fidem, vnde dicebat, *Fides tua te ſaluam fecit*: alioqui ſi nullam gratiam contuliſſent Sacramenta Chriſti ante paſſionem, nec in Euchariſtia aliquem fructum gratię illis diſpenſaſſet: neque cum eos creauit Sacerdotes, vt offerrent, & remitterēt peccata, nullum iuſtitiæ, aut gratiæ augmentum per illa eis præſtitiſſet, quod falſum eſt, & à Sacramentorum pactis alienum.

Christus cur ante mortem Apoſtolos ſuos baptizauerit.

Ioan. 13. Matth. 26.

Ianua Sacramentorum omnium baptiſmus eſt.

Ioannis Baptiſta de Chriſto honorifica teſtimonia.

Ioan. 3.

Ioan. 19.

Ad illud: Eccleſiam Sacramenta de latere Chriſti producere: reſponſio.

Luc. 7.

Quod etiam Hieronymus dialogo in Luciferianos diſputans, diſtinxit baptiſma in perfectum, & imperfectum; & niſi in Cruce, & reſurrectione nullum baptiſma perfectum fuiſſe: ſenſum ſuū habet Catholicū. Quia nondū baptiſmus ianuam cæleſtis aperiebat regni, ſicut poſt reſurrectionē aperuit. Nam ſimili ratione circumciſionem, quæ olim nō ſecus peccata remittebat, quā nunc baptiſma, imperfectum Sacramētum quidā vocant, quod ianuam cæli minimè aperiret. Cæterùm quod Leo epiſtola quadam ſcripſit, Chriſtum poſt mortem baptiſmum præcepiſſe: non eſt id ſimpliciter, vt ſonat, intelligendum, tùm viuente Domino Apoſtoli ex mandato eius baptizarent; ſed de præcepto dato ad baptizandos non tantum Iudæos, ſed etiam vniuerſas gentes, intelligendum eſt, dixit enim Dominus: *Euntes docete omnes gentes; baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti*: & ad præceptum his verbis datum, alludit Leo in epiſtola illa.

B. Hieronymi diſtinctio quędam baptiſmi in perfectū & imperfectum, quem ſenſum habeat.

Circumciſio olim peccata remittebat.

Leo epiſt. 62. ad Epiſcopos Siciliæ.

Leonis Papæ dictum, quod Chriſtus Apoſtolis poſt mortem baptiſma præceperit, quomodo intelligendum.

Matth. vlt.

Fuit ergo Chriſti baptiſmus eo viuente inſtitutus atq; conſultus, & ipſe Apoſtolos ſuos per ſe ipſū baptizauit, & alios ſuo præcepto, dum viueret, baptizare iuſſit: ſed nihil adhuc de baptizādis Gentibus pręcepit: imò veriſimile eſt Apoſtolis, ne Gētes baptizarent, interdixiſſe; ſicut & prædicationē interdixit. Quòd poſtremò Theophylact⁹ in Ioannem, & Chryſoſtomus ſimiliter, diſertè negēt illud baptiſma, de quo egimus, Sacramentum eſſe, & peccata remittere, aut gratiam conferre, minus ſolidè & rectè dictum eſſe videtur. Verba enim Theophylacti hæc ſunt: *Baptizant igitur diſcipuli Chriſti baptiſmo, quod nihil habebat amplius, quā baptiſmus Ioannis; ambo enim imperfecti, & nundum habentes ſpiritum; eademq; vtriq; cauſſa, vt adducantur ad Chriſtum baptizandi.* Et pau-

Baptiſmus Chriſti quando fuit ab eo inſtitutus, atq; præceptus.

Matth. 10. Theophyl. in cap. Ioan. 3. Chryſ. ho. 28 in Ioan.

Chriſti, & Apoſtolorum baptiſma ante Reſurrectionem, vere Sacramentum fuiſſe.

Matth. 3.

lò antè dixerat: *Sed quæris, Quare non ipſe baptizauit? diſce. Superius dixit Ioannes quod ille vos baptizabit Spiritu ſancto. Spiritus autem ſanctus nondum erat datus, eo quòd nondum tempus erat. Igitur ſi baptizaſſet, vel abſq; ſpiritu baptizaſſet: & quid igitur præſtabat Ioannes? vel dediſſet ſpiritum, atq; ante tempus, ſed id indignum Deo, qui in tempore facit omnia.* Hæc ille. Sed

I. Ratio.

hæc ratio Theophylacti, propter quam Chriſtus non baptizabat, ne ſuo baptiſmo ante tempus daret Spiritum ſanctum: falſa eſt: certū eſt enim quòd baptiſmo ſuo conferret gratiam Spiritus ſancti, licet nō in ea plenitudine donorum, ſicut fuit datus in

II. Ratio.

Pentecoſte. Ad hæc baptiſmus non eſt minoris virtutis ante aduentum Spiritus ſancti, quā poſt. Nam Samaritani (vt eſt in Actis) erant baptizati in nomine Domini Ieſu; qui tamen nondum receperāt Spiritum ſanctum, in domo videlicet cōfirmationis.

Act. 8.

Hæc ergo ſententia Theophylacti, & Chryſoſtomi, quā etiam ſequitur Euthymius, meritò deſerenda eſt, quod cæteri iam Patres cōmuniter deſerant, præſertim verò Cyrillus ſupra citatus, & Auguſtinus, qui quidem expendēs illud Ioannis: *Quāquam Ieſus non baptizaret, ſed diſcipuli eius: Ipſe,* inquit, *& non ipſe. Ipſe poteſtate, illi miniſterio ſeruitutem ad baptizandum illi admouebant; poteſtas baptizandi in Chriſto permanebat. Ergo baptizabant diſcipuli eius, & ibi adhuc erat Iudas inter diſcipulos eius. Si quos ergo baptizabat Iudas, non ſunt iterum baptizati, & quos baptizauit Ioannes, iterum baptizati ſunt? Planè iterum: ſed non idem erat baptiſmus. Quos enim baptizauit Ioannes, Ioannes baptizauit: quos autem baptizauit Iudas, Chriſtus baptizauit. Sic ergo quos baptizauit ebrioſus, quos baptizauit homicida, quos baptizauit adulter, ſi baptiſma Chriſti erat, Chriſtus baptizauit.* Hęc ille, tam exerte, & conſtanter, vt certū Fidei dogma, tradēs differentiam horum baptiſmatum. Sed iā ad verba textus explicanda accedamus.

Euthym. c. 3. in Ioan.

Auguſt. tract. 5 in Ioan. propè tom. 9. Ioan. 4. Non idem, Chriſti, & Ioannis Baptiſmus fuiſſe, teſte Auguſtino.

Quibus cum Iudæis inciderit quæſtio diſcipulis Ioannis de purificatione.

Ait igitur Euangeliſta: *Facta eſt autem quæſtio ex diſcipulis Ioannis cum Iudæis de purificatione.* Ijs ſcilicet Iudęis, qui viſis Chriſti miraculis, & prædicatione, à Ioanne ad Chriſtum conuolabant, & Græci quidā codices habent non cum Iudæis in plurali, ſed cum Iudæo, in ſingulari, qui primus de ea re cōtendebat cum diſcipulis Ioannis, atq; illū Iudæi alij conſectati ſunt; vt meritò dicatur orta quęſtio inter diſcipulos Ioannis, & Iudæos: & quęſtionē vocat honeſtiori vocabulo, quam poterat vocare contentionē. Sed charitas; quæ nō gaudet iniquitate proximi, proximi lapſus aut tegere, aut excuſare, aut extenuare cōſueuit: & diaboli ingenium eſt ſemper zizania ſerere, & perſecutiones, aut tentationes excitare, quo vitæ emendatio impediatur, aut pax, & concordia fratrum diſſoluatur. Et primò Ioannis diſcipulos ad æmulationem & inuidiā incitauit contra Chriſtum: porrò æmulatio cōtentiones gignit, & vbi res agitur contētionibus, ibi plerunq; charitas periclitatur & veritas negligitur; vt verum ſit illud: *Nimium altercando amittitur veritas.* Nec mirū, diſcipulos Ioannis, inuidentiæ, & æmulationis vitio ſubiacuiſſe; cùm etiam Chriſti diſcipuli hoc morbo non caruerint. Nam cum quidam non ſequens Dominum, dæmonia tamen in nomine Ieſu eijceret, volebat illum prohibere, ni Chriſtus illis reſtitiſſet. Ita & Ioſue (vt eſt in Numeris) æmulatus pro Moſe, quod Eldad, & Medad in caſtris prophetarent, & Ioſue diceret: *Domine mi Moyſes, prohibe eos.* At ille: *Quid,* inquit, *æmularis pro me? Quis tribuat vt omnis populus prophetet, & det eis ſpiritum ſuum?*

Charitatis proprium quid ſit. Diaboli ingenium.

Æmulatio quæ pariat.

Terent.

Luc 9.

Æmulatione etiam Chriſti diſcipulos laborauiſſe. Num. 11.

Quęſtio autem orta, erat de purificatione, hoc eſt, de baptiſmo, quem Iudæi aiebāt pertinere ad ſolum Meſſiam, diſcipuli autē Ioannis putabāt vnum debere eſſe baptiſmum, vt vnus eſt Deus, & illum eſſe Ioannis, quare illum Chriſti non conuenire: ſi curi nec probabant Ioannis de Chriſto teſtimonium. Litigabant igitur, cuius eorum baptiſmus melior eſſet, diſcipulis Ioannis magiſtri ſui baptiſmum ſumma contentione tuentibus. Similis propemodum in Eccleſia Corinthi orta eſt quæſtio de baptiſmo propter alios & alios miniſtros: nam à ſanctitate maiore miniſtri ſanctius baptiſma conferri exiſtimabant: vnde illæ voces prodière: *Ego quidem ſum Pauli, ego autem Apollo, ego vero Cephæ, ego autem Chriſti:* quas Paulus reprehendit: cùm miniſter nil efficiat, vel det, vel adimat verbo Dei.

Qua de purificatione quæſtio fuit inter diſcipulos Ioannis & Iudæos.

Epheſ. 4.

1. Cor. 1. Infra 4.

Et venerunt ad Ioannem, & dixerunt ei, Rabbi, qui erat tecum trans Iordanem, cui tu teſtimonium perhibuiſti, &c. His verbis apud Ioannem inuidiam Chriſti conflare volebant, nec ſatis fuit dęmoni diſcipulos corrupiſſe, etiā ipſum magiſtrū per eos aggreditur, ſi poſſet eum ad inuidiam perducere. Et in ſingulis verbis vis quædā deliteſcit, quæ etiā conſtantem hominem deturbare poſſet, niſi ſpiritu eſſet ſtabilitus: nominant enim eū adulatoriè Rabbi, ſiue magiſtrum, quod aliàs nūquam legitur, vt eum facilius ſeducant; deinde rem odioſè proponūt: *Qui erat,* inquiunt, *trans Iordanem,* & ſe tuis manibus baptizandum, tanquam minor, ſubmiſit, ecce hic nunc baptizat; & cui tu teſtimonium perhibuiſti, per humilitatē te illi ſubijciens, & gloriam tuam dans alteri, ecce omnes, te neglecto; ad eum accurrunt.

Ioannis diſcipulorum in ipſum, atque adeò in Chriſtum nequitia.

Ioan. 1.

gratiam cuiuſquam:aut humilitatis,& non potiùs veritatis cauſſa: natura enim duce nos ipſos magis quàm alios amamus,atquè alijs eminere contendimus.Neque vos mihi quicquam tribuere plus, quàm ſim,poteſtis; neque celſiorem mihi,aut inferiorẽ locum ſtatuere, quàm illum, quem mihi Deus præfixit. Ideò rectè dixit: *Non poteſt homo accipere quicquam*, vt cùm ſe Chriſto ſubiecerit, non ex illo gratuito reuerentiæ, aut humilitatis ſtudio; ſed ex æquo iuſtitiæ debito hoc facio: & vbi in Iordane dixi, mecum eſſe, baptiſmum ab illo ſuſcipere non illum à me, qui baptiſmo non egebat, imò ipſius eſt in Spiritu ſancto baptizare vt tunc teſtificatus ſum; meum autem tantùm in aqua tingere. Nolite igitur,aut Ieſu corde inuidere, aut verbis detrahere, aut de me plus æquo ſentire,aut verbis magnificis arrogare. Eſtq́; hæc veriſſima,ſanctiſſima,& planè aurea rectè viuendi regula. Inde enim peccata noſtra oriũtur,quod nos ipſos pede noſtro non metimur, ſed ſupra vocationem noſtram erigimur, aut glorioſius loqnimur; de alijs verò,etiamſi maioribus Dei donis ſint fulti, minus ſentimus, & abiectius prædicamus. Etſi ergo perfecti ſimus, homines nos tamen eſſe agnoſcamus, nihilque nos ex nobis habere ingenuè confiteamur, iuxta illud Apoſtoli: *Quid autem habes quod non accepiſti? ſi autem accepiſti, quid gloriaris quaſi non acceperis?* Deinde ſimus cõtenti his quæ accepimus & gratias agamus,ad hæc alijs ſua dona nõ inuideamus.

Matth. 3.

Optima vi[uendi] regula.

1.Cor. 4.

Vos ipſi mihi teſtimonium perhibetis quod dixerim. Non ſum ego Chriſtus; ſed quia miſſus ſum ante illum. Reducit diſcipulis in memoriam ea,quæ ſæpiùs ab eo audierant: tùm vt eos, quaſi ſegnes, ad res præclaras erigat, tùm quò eis perſuadeat,vt ſcripturas diligentius perſcrutentur, & ex illis diſcant quantum ſit inter Chriſtum & eius Præcurſorem diſcrimen.Et quia ipſi dixerant:*Cui tu teſtimonium perhibuiſti*:propterea ait: *Ipſi vos mihi teſtimonium perhibetis,quod dixerim, Non ſum ego Chriſtus.* Neque meis verbis ille auctus eſt, ſed ipſe ſuaptè natura maior eſt fortior, Meſſias eſt, Dominus eſt. Ego verò tanquam ſeruus,ſiue tanquam vox,& Præcurſor miſſus ſum ante illum ad præparandam illi viam, & indicandum quantus ille. Propterea cum hoc ab initio ſim conteſtatus, indecorum eſt ac turpe,planeque me mendacem oſtenderem,& incõſtantem, vt qui omnes alios ad Ieſum prouocaui,tanquam ad Meſſiam, cum poſſem mihi eam dignitatem vindicare, ſi nunc vicinus morti, & à multis iam deſertus, illam mihi vſurpare

Exhibitum de Chriſto teſtimonium Ioannes cui in mentem diſcipulis reducit.

Ioan. 1.

Qualis præ Chriſto Ioannes ſuit Baptiſta.

[...]c. 1.

tentarem. *Qui habet ſponſam,ſponſus eſt: amicus autem ſponſi,qui ſtat, & audit eum, gaudio gaudet propter vocem ſponſi: Hoc ergo gaudium meum impletum eſt.* Eleganti exemplo indicat, quàm eſſent impia ad quæ diſcipuli cohortarentur Ioannem. Nam vt prorſus execrandum eſt,ſi quis, vt amicus ex gratia vocatus ad nuptias, ſponſam ad ſe abduceret,illamq́; ſibi copularet, profectò non ſecus ego facerem, ſi Eccleſiam de lauacro baptiſmi ſurgentem tanquam ſponſam, ad me tanquam ad Meſſiam traherem. Eſt igitur Dominus Ieſus ſponſus: data eſt illi Eccleſia in ſponſam,vel ab eo tempore, quo in typo & figura Eua tradita fuit Adæ. Ipſe ſponſus eſt,qui de cœlo ſibi datam ſpõſam habet, & ad illam ſibi copulandam ius habet: quia nemo poteſt accipere quicquam, niſi fuerit ei datum de cœlo. Illi data eſt ſponſa, mihi amici, ſiue paranymphi munus: Ipſe ſponſus potens eſt ſponſam ſuam dotare, ipſe eam nobilitare, ipſe eam fœcundare,& fructum benedictionis,hoc eſt, bona opera ex ea ſuſcipere poteſt. Ipſe denique eam, quam ſibi coniungit, ſummè diligere, & cùm ea perpetuò permanere, eamq́ue bonorum ſuorum participem facere ſolus valet, proinde iniquum eſt,contraq́ue omnem rationem, Eccleſiam, aut quamlibet animam fidelem ex hoc felici coniugio à Chriſto diſtrahere, & tanquam in poſterum alienam rapere ſponſam, quæ omnem fidem, amorem, obſeruantiam,& placendi ſtudium ſponſo ſuo Chriſto debet. Freqnens eſt in Scripturis hæc metaphora,qua Chriſtus ſponſus dicitur humani generis,& apta ad myſterium Incarnationis Dominicæ ſignificandum;nam per illam exprimitur ſumma Dei charitas erga illum populum,cur ſoli Deo,vt ſponſo ſuo debebat adhęrere,atque ex ea coniunctione fructus bonorum operum producere: ſed illam coniunctionem per Incarnationem confirmauit magis,atque ſtabiliuit, & rectè nunc Chriſtus ſponſus, non vir Eccleſia ſponſa, nõ vxor appellatur,nimirum quod pro ſuo aduentu Eccleſiam veluti ſibi deſponſauit, conſummaturus, cum ea nuptias ſecundo ſuo aduẽtu,quia tunc implebitur illud Apoc.19. *Venerunt nuptiæ Agni, & vxor eius præparauit ſe.*

Quam ſponſam Ioannes Baptiſta abſtrahere ab ſponſo, nempe Chriſto, minimè debebat,ſui vt diſcipuli perperam ſuadebant.

Geneſ. 2.

Alia Chriſti Meſſiæ, alia Præcurſoris officia.

Quod verò Pontifex ſponſus dicatur Eccleſiæ ſuæ, ſicut & quilibet Epiſcopus; vnde & annulũ geſtant diſpenſationis ſuæ teſtem, nequaquam repugnat his verbis. Quia vt nomen Filij Dei, & Paſtoris,& Iudicis, quæ ſibi ſunt propria, voluit alijs cõmunicare, ita etiam nomen ſponſi perfectoribus communicat, iuxta illud Eſaiæ:

Exemplum de ſponſo & ſponſa ſumptum myſterio Incarnationis explicando quam apte deſeruiat.

Si Chriſtus Eccleſiæ ſuæ ſponſus, ſpon-

ſus eſt, cur ſponſi Papa, & Epiſcopi nominantur. Eſa 61. B.Thom in Ioan tom 14.

Induit me veſtimentis ſalutis; & indumento iuſtitiæ circundedit me, quaſi ſponſum decoratum corona, & quaſi ſponſam ornatam monilibus ſuis. Vnde B.Thomas in hunc locum rectè ſcribit: *Qui habet ſponſam, ſponſus eſt. Ipſe enim de Eccleſia nomine ſuo filios generat; alij autem dicuntur ſponſo exterius cooperantes ad generationem ſpiritualium filiorum, quos quidem non ſibi, ſed Chriſto generant: & qui in tantum ſponſi dicuntur, in quantum vicem veri ſponſi gerunt. Et ideò Papa, qui obtinet vicem veri ſponſi in tota Eccleſia, vniuerſalis ſponſus dicitur.* Idem in quartum ſenteot. ſcribit, quòd Epiſcopus, cui Eccleſia committitur, virgines deſponſat, non ſibi, ſed Chriſto, quaſi ſponſi Paranymphus, & amicus. Et ſubdit: *Quod etſi Epiſcopus ſuæ diœceſis ſponſus ſit, & presbyter ſuæ Eccleſiæ, & illius ſit ſponſus Papa, ſicut & parochiæ presbyteri Epiſcopus, non tamen per hoc ſequitur, quod ſint plures ſponſi vnius Eccleſiæ: quia ſacerdos ſuo miniſterio cooperatur Epiſcopo tanquam principali, & Epiſcopus Papa, & Papa ipſi Chriſto. Vnde Chriſtus, Papa, Epiſcopus, & Sacerdos non computantur niſi pro vno: cum vna ſit iuriſdictio, ſicut vnus ſponſus, & vna ſponſa.* Hæc ille egregiè. Vocat autem ſe amicũ ſponſi, qui prius indignum ſe dixerat, qui ſolueret eius corrigiam calceamenti: non quò ſeipſum laudaret; ſed vt oſtenderet, ſe, qui propria natura erat indignus, & ſeruus, ex accepta gratia factum amicum, neque ſibi diſplicere quę per Chriſtum fiebant, imò ſe ex animo eius gloriæ fauere, ſeque pro maximo habere beneficio, quod vt amicus ad nuptias has admiſſus ſit. Imò vt amici ad conciliandas nuptias eius, quem amant, ſolent honeſtius ipſi nuptiarum negotia peragere: inſtar illius Eliezer procuratoris Abrahæ, qui Rebeccam coniunxit Iſaac filio Abrahæ, & officium geſſit paranymphi: ita Ioannes baptiſmo, & prædicatione ſua, imò Apoſtoli, & omnes eorum ſucceſſores, qui Epiſcopatus munera exercent, denique omnes legitimi verbi Dei interpretes, & Sacramentorum miniſtri, ſe paranymphos agnoſcere debent, vt animas Chriſto deſpondeant, atcùm Apoſtolo dicant: *Deſpondi vos vni viro, virginem caſtam exhibere Chriſto*: nam in baptiſmo fiunt ſponſalia animarũ cum Chriſto. Et de hoc ait, quod, *Stat, & audit eum, & gaudio gaudet propter vocem ſponſi.* Stat quidem, animo erectus, & miniſtrare paratus, ſi opus ſit, & magnitudine myſteriorum attonitus, & nuptijs intendens perficiẽdis, audit eum cum ſponſa ſua colloquentem, illamque componentem, ac inſtruentem: gaudio autem gaudet, id eſt, congratulatur, gaudijque interioris ſigna adhibet externa.

Papa ac quilibet Epiſcopus, Eccleſiæ ſuæ quomodo ſpõſ.a dicatur. *B.Thom. 4. ſent.diſt.27.*

Se amicum ſponſi, Chriſti ſcilicet, Ioannes cur nominet. *Ioan.1.*

Eliezer ſeruus Abrahæ quorum typus. *Geneſ.24.*

2.Corinth.11. Quomodo fiant ſponſalia animarum cũ Chriſto.

Amicus ſponſi vt ſtet, idem & gaudio gaudeat propter vocem ſponſi.

Et ſubiungit: *Hoc ergo gaudium meum impletum eſt.* Cum ad eum, à quo prius refugiebam, videam mea prædicatione, baptiſmoque omnes confluere: illumque verum ſponſum atque Meſſiam agnoſcere: tantum abeſt vt ego illius gloriæ inuidere, aut ipſi quaſi æmulus velim exiſtere; vt etiam ex eo ipſo capiam, vel maximam voluptatem. Hunc locum pulchrè Gregorius explicat, dicens: *Eum* (ſcilicet Baptiſtæ Ioannis) *eſſe ſponſam Eccleſiam credebant, qui hunc Chriſtum eſſe exiſtimabant.* Sed ait: *Qui habet ſponſam, ſponſus eſt. Ac ſi diceret; Ego ſponſus non ſum, ſed amicus ſponſi ſum. Nec propter vocem ſuam, ſed in voce ſponſi ſe gaudere perhibebat, quia non ideò lætabatur in corde, quoniam à populis humiliter audiebatur loquens: ſed quia ipſe veritatis vocem audiebat intus, vt loqueretur foris. Quod benè gaudium impletum dicit, quia quiſquis de ſua voce gaudet, plenum gaudium non habet. A quo & ſubditur: Illum oportet creſcere, me autem minui.* Hæc ille. *Illum oportet creſcere, me autem minui.* Noli hic aliquod augmentum corporis, ſiue ætatis perfectæ cogitare, quia iam perfectus erat vir, trigintaque annos compleuerat. Rurſus noli putare, ſermonem eſſe de vllo augmento gratiæ, quia vt paullò poſt ait in hoc eodem colloquio, non ad vllam menſuram dedit ei Deus ſpiritum: & ille, qui fuit ab initio plenus gratiæ, & veritatis, creſcere non potuit. Sed eo modò creſcit, quo nimirum Deus dicitur exaltari, & magnificari. Nam neque Deus altior, aut maior fieri poteſt: ſed quod indies maior, & altior ab hominibus concipitur, atque in opinione hominum magnificentior, & illuſtrior habetur, eatenus dicitur exaltari, & magnificari. Simili ratione Dominus Ieſus, qui ab initio humilis atq; contemptus in oculis hominum erat, vbi publicè prædicare, ſignaque edere cœpit, mortemque pro nobis ſubijt, & mortis victor reſurrexit, in cordibus hominum per fidem creuiſſe dici poteſt; dum Filius Dei, vniuſcuiuſque humani generis aſſertor, non ſolum in Iudæa, ſed vſque ad finem terræ ab omnibus agnitus eſt, & prædicatus; eius gloria, fama, autoritas, & doctrina vſq; propagata. Creuit etiam alia ratione, quæ cum priori coniuncta eſt, nimirum in corpore ſuo myſtico, & in membris ſuis indies fructum ampliorem proferendo. Omnis enim huiuſmodi Eccleſiæ fidelium profectus, Chriſti ſanè eſt profectus.

Cùm verò ait: *Me autem minui*, non corpore aut ætate, aut gratia Dei intelligas: qui enim pro veritate in carcere occubuit, quomodò ille gratia imminutus eſſet. Ergo quod imminutus ſit, intellige in opinione

Ioan.1. Ioannis Baptiſtæ charitas in Chriſtum, & reuerentia.

Gregor. ho.2. ſuper Euang. tom.2.

Quid eſt quod ſuum gaudiũ de Chriſto ſponſo ſponſam Eccleſiam habente Ioannes dicit impletum, teſte Gregorio.

Id de Chriſto: Illum oportet creſcere me autem minui, quid ſignificet.

Luc.3.

Ioan.1.

Alia ratio creſcendi in Chriſto.

Matth 14. Ioannes quomodo minutus, Chriſto creſcente.

& fama

& fama hominum: quia cùm prius exiſtimarent illum eſſe Meſſiam, poſtea agnouerunt illum hominem nudum, & ſeruũ, & Præcurſorem Meſſiæ. Diminutus eſt etiam, quod ad concurſum, & diſcipulos ei⁹ ſpectat, quia poſito illo in carcere, ceſſauit concurſus ad Ioannem; & omnes accurrerunt ad Ieſum. Oportet etiam ex decreto Patris pro ſalute hominum illum creſcere, me minui, vtpote functum officio meo, & cedentem baptiſmo, & doctrinæ Meſſiæ: quemadmodum aurora, ſiue lucerna cedit Solis ſplendori. Hanc ſententiam hoc ſenſibili exemplo illuſtrat Cyrillus hoc loco: *Certa cuiuſdam magnitudinis lignum videre fingamus, iuxtaque ipſum magnæ futuræ arboris plantam nũc primum è terra prodire imaginemur. Num igitur ſi vocem lignum aſſumeret, ac diceret. Hanc plantam creſcere oportet, me verò minui. detrimentum quoddam ligno futurũ intelligeremus? Minimè arbitror, ſed ideo minus dicemus, quia dum ad plantam confertur, minus atq; minus quotidie reperitur.* Hæc ille eleganter, ac eruditè.

Ioan. 1.

Cyrill. lib. 2. in Ioan. c. 64. Exemplum Cyrilli pulcherrimum, de modo imminutionis Ioann.

Inſtruimur igitur hoc verbo, vt omnem noſtram dignitatem, autoritatem, iuſtitiã, ſapientiam contemnamus; vt illa Chriſti autoritas, dignitas, & iuſtitia ſtatuatur, & & inclareſcat. Multi enim vt ab officijs humilitatis abſtineant, dignitatem ſuam cauſantur, & illam, quæ ſtimulus, & calcar ad ſubmiſſe agendũ debebat eſſe, concipiunt vt impedimentum, cum Chriſto omni autoritate, & dignitate cumulatiſſimo, obſtaculum non præſtiterint.

Quid Ioannes ipſa Chriſto diminutus docent nos.

Qui de ſurſum venit, ſuper omnes eſt. Qui de terra, de terra eſt, & de terra loquitur. Aſſignauerat Ioannes inter ſe & Ieſum magnum diſcrimen, & quale eſſe ſolet inter ſponſum ſponſam habentem, & amicum ſponſi, qualeque eſſe conſueuit inter eum, qui augetur, & eum qui minuitur: addit nunc tertiam differentiam de Ieſu his verbis, dicendo: *Qui de ſurſum venit, ſuper omnes eſt*: de ſe verò: *Qui de terra, de terra eſt, & de terra loquitur*. Dicitur autem de ſurſum venire de præſenti, vt Græca habet litera: non ſolum quia diuina hypoſtaſis Verbi, hoc eſt vnigenitus Dei Filius humanam naturam aſſumpſit; ſed etiam quia ex Spiritu Sancto conceptio eius formata eſt, & naturam habuit incontaminatam, & qualis in primo homine creata ſine vlla peccati labe fuit, cum omnes alij deorſum in peccatum ceciderint; & venit, Humanitate aſſumpta ad prædicandum, & baptizandum. Ait autem: *Super omnes eſt*, vbi Græce dicitur ἐπὶ πάντων, quod verti poteſt, ſuper omnes, & ſuper omnia, quo ſecundo modo Cyrillus legit: ſed quoniam hic collatio eſt Chriſti ad Ioannem, & per conſequens ad vniuerſos homines, præſtantior eſt lectio noſtra Latina. Eſt enim Chriſtus ſuper omnes, tã homines, quã Angelos, ac proinde DEVS, nam hic ſolus eſt ſuper omnes, ſiue ſuper omnia. Etſi enim altitudine mons excellat, altius tamen ſemper eſt cœlum. Et ſic docet, cur dixerit, *Illum oportet creſcere, me autem minui*, ac ſi dicat; Par eſt, vt humana diuinis, & perfectis imperfecta cedant. De ſe verò ait: *Qui de terra, de terra eſt*, non eſt nugatio hæc repetitio, ſed confirmatio humilitatis hominum. Id eſt, qui proficiſcitur ex terra, & originem ex ea habet, terrenus eſt, & mortalis homo, & ſermo eius non niſi terram ſapit, & ex ſe terræ placentia loquitur: atque hæc naturalia ſunt omnino, & communia omnibus hominibus, non ſolum quantum ad ſubſtantiam, ſed etiam ad actum ratiocinandi, quia etiam ille à terra ortũ habet, quatenus cognitio noſtra oritur à ſenſibus. Ioannes igitur ſe terram agnoſcit, & non niſi terrena ex ſe loqui: quatenus autem illuminatus eſt à Deo, & reuelationem accepit, cœleſtia, & diuina proponere poteſt, quemadmodum Chriſtus, qui de ſurſum venit, etiam terrena loqui potuit, id eſt, quæ à terra capi poſſunt, ſecundum illud: *Si terrena dixi vobis, & non creditis.*

Chriſtus de ſurſum eſt duplici modo.

Matth. 1. & Luc. 1.

Gen. 1.

Eſa. 64. Chriſtus quare ſuper omnes eſt.

Cyrill. loco præſcripto.

Quorſum id: Qui de terra, de terra eſt.

Chriſtus vt de terra loqui potuerit. Ioan. 3.

Et quod vidit, & audiuit, hoc teſtatur. Explicat membrum oppoſitum illi, de quo dixit: *de terra loquitur*. Qui enim terrenus eſt, non niſi terrena apprehendere, & intelligere poteſt: Chriſtus autem, qui deſurſum venit, vt Deus & beatus in cœlo vidit: & vt Propheta audiuit, quemadmodum Apoſtoli, quod in terra locutus eſt in Filio. Si ergo vidit, certum eſt teſtimonium eius: ſi audiuit, ergo ab alio eſt, à Patre nimirum. Vt enim nemo audit, niſi quod ab alio ad ſe deriuatur: ita Filius habet quidem viſionem, ſed ſimul cum natura ipſa acceptam. Quanquam poſſimus tribuere videre, diuinitati; audire verò, Humanitati; vt diſtinctæ duæ cognitiones, increata, & creata denotentur. Vel vidit, & audiuit, id eſt, certiſſimè, & exactiſſimè cognouit, perinde, ac ſi viſu, & auditu certiſſimis ſenſibus ea percepiſſet. Et ita Ioannes excludit opinionem diſcipulorum ſuorũ cõparantium cum Ieſu Magiſtrum ſuum, & illum ei præferentium, quia cum terreni eſſent: qui cœlo terram, hoc eſt, creaturam præferebant Creatori. Dixit hoc etiam, ad molliendum verbum ſuperius dictum, quod dixit ſe eſſe amicum ſponſi, ex quo illi poterant cogitare paritatem eſſe inter

Idem quomodo vidit, & audiuit, quod teſtatur, vt inquit Ioannes.

Heb. 1.

Alter ſenſus. Diſcipulorum Ioannis de Chriſto cæca impiaq; opinio.

Quos inter ſit amicitia.

Chriſtum, & Ioannem, cum amicitia ſit inter pares. Declarat igitur ſe tantum ab illo diſtare, quantum perſona terrena, & abiecta diſtat à perſona diuina. Teſtatur autem Chriſtus, & prædicando, & docendo, & miracula, quæ ad verum Meſſiam ſpectant faciendo.

Chriſtus quanam ratione teſtetur.

Fidei in Chriſtum neceſſitas.

Subditque: *Et teſtimonium eius nemo accipit.* Quo verbo docet neceſſitatem credendi in Ieſum, vt non ſit liberum credere, vel non credere, quemadmodum liberum erat baptizari à Ioanne, vel non baptizari. Tradit enim nolentes Ieſu credere, damnationem æternam incurrere. Et ait: *nemo accipit*: intellige ex primoribus, & Phariſæis: vel per hyperbolen, paucos intelligit credentes. In quo percutit querulos diſcipulos de multo concurſu hominum ad Ieſum, cùm dicerent: *Et omnes veniunt ad eum.* Pauci enim erant reuera, etſi, ex inuidia, illis multi viderentur: quo morbo affecti Phariſæi, dicebant: *Videtis quia nihil proficimus? ecce mundus totus poſt eum abijt.*

Inuidorum ingenium.
Ioan. 12.

Quemadmodum accipiatur teſtimonium Chriſti.

Qui autem accepit eius teſtimonium, ſignauit quia Deus verax eſt: Accipitur teſtimonium Chriſti per fidem, quod generale eſt omnibus teſtimonijs, quæ credulitate accipiuntur, incredulitate reijciuntur. Verbum *ſignauit*, Græce eſt ἐσφράγισεν, id eſt, ſignauit, vel ſigillauit, vel ſigillo obſignauit, & muniuit, hoc eſt qui Fide accipit teſtimonium eius certo comprobauit, & confirmauit: qua voce vtitur Dominus inferius, cùm de ſe ipſo ait: *Hunc enim Pater ſignauit Deus*, id eſt, certo demonſtrauit: & cõfirmauit verum eſſe Filium ſuum. Cyrillus plus aliquid tribuit huic verbo, nempè quod ſigillatur, ſiue ſignaculo munitur, non tantum verum eſſe comprobatur, verum etiam ſigillo occluditur, vt in ſignatione approbatio, & occultatio videantur includi. Vt ſit ſenſus. Qui credit Chriſto miſſo à Patre, & doctrinam eius ſuſceperit, comprobat, & quaſi ſigillo oppoſito cõfirmat Deum eſſe veracem, qui promiſſionem ſuam demittendo Filio compleuit, & per Filium ſuum loquitur, & in Filiũ credendo, credit in Patrem, & quaſi occultum quoddam, & concluſum ſeruat in corde ſuo, non poſſe diuinam naturam mentiri, quemadmodum è contrario qui Filij teſtimonio nõ credit quaſi ſigillãdo comprobare videtur quod mendax ſit Deus, cui recuſar præſtare Fidem de quo 1. Ioan. 5. loquitur: *Qui credit in Filium Dei, habet teſtimonium Dei in ſe. Qui non credit filio, mendacem facit eum: quia nõ credit in teſtimoniũ, quod teſtificatus eſt Deus de Filio ſuo.* Vt enim qui proprio ſigillo approbat ſcripturã, aliquã firmitatem dat illi, quantum ad ſe ſpectat: ita qui credit Ieſu Filio Dei, ſua profeſſione confirmat, & tanquam ſigillum imprimit ad hoc, quod Deus verax eſt, cuius rei cauſam declarans, ſubiungit: *Quem enim miſit Deus, verba Dei loquitur.* Ecce cur accipiens teſtimonium Ieſu, confirmat Deum eſſe veracem: quia verba Ieſu ſunt Dei verba, nempe immediata, & non Angelorum, vt erant verba Moyſis: vnde de Meſſia ait Deus in Deuter. *Ponam verba mea in ore eius*: & ipſe alio in loco: *Et ſermonem quem audiſtis, non eſt meus, ſed eius qui miſit me Patris.*

Ioan. 6.
Signare quid.
Ieſu teſtimonium accipiens quomodo ſignet quia Deus verax eſt.

Cyril. lib. 2. in Ioan. c. 69. ſignare quid ſecundũ Cyrill.

Cyrilli ſenſus.

Simile.

Ieſu teſtimonium accipiens cur Deum eſſe veracem confirmet.

Deut. 18.
Ioan. 14.

Poteſt & quod dixi, ſignauit, ſic interpretari, quod qui accipit teſtimoniũ Chriſti, obſignauit, id eſt, accepit in corde ſuo ſignum, vel teſtimonium, quod quæ loquitur Chriſtus verba Dei, veracia ſunt: hoc autem ſignum eſt Spiritus ſancti corda noſtra veluti ſigillo quodam confirmantis hunc eſſe filium Dei: & huius verbum, eſſe verbum Dei. Hinc Ioannes dixit: *Cùm venerit Paracletus, quem ego mittam vobis à Patre, Spiritum veritatis, qui à Patre procedit; ille teſtimonium perhibebit de me.* Et Apoſtolus in poſteriori ad Corinthios: *Qui autem confirmat nos vobiſcum in Chriſto, & qui vnxit nos, Deus: qui & ſignauit nos, & dedit pignus ſpiritus in cordibus noſtris*: & iterum ad Epheſios: *In quo & credentes ſignati eſtis Spiritu promiſſionis ſancto: Qui eſt pignus hereditatis noſtræ, in redemptionem acquiſitionis, in laudem gloriæ ipſius, vt ex his locis illuſtrare valeas præſentem locum.*

Quid rurſus: Qui accipit eius (Ieſu) teſtimonium, ſignauit, quia Deus verax eſt.

Ioan. 15.

2. Cor. 1.

Epheſ. 1.

Non enim ad menſuram dat Deus ſpiritum. Supererat ſcrupulus quidam, quod Prophetæ miſſi à Deo, non ſemper loquuntur verba Dei, ſed quandoque ex proprio ſpiritu; vt conſtat de Nathan Propheta, quando in verbo Domini dixit Dauidi, vt templum ædificaret; quod verbum tamen ſtatim reuocauit: & ita non ſequeretur quod accipiens teſtimonium Ieſu, ſubſcriberet verbis Dei: poſſet enim cogitari quandoque, quod Ieſus propria, & non quæ Dei ſunt, loqueretur. Hunc ſcrupulum eximit, vt ait Cyrillus Alexandrinus, dicendo: *Non enim ad menſuram dat Deus ſpiritum, hoc eſt; Non eſt ſermo de quocunq; miſſo à DEO, ſed de illo eminenter, & ſingulariter miſſo loquor non ſeruo, ſed filio, cui non vt cæteris, datus eſt Spiritus ad menſuram, ſed ſine menſura; huic autem non ad menſuram, ſed in omni plenitudine dedit, ita vt in eo totius diuinitatis plenitudo corporaliter inhabitet, vt ſit ipſe vnum cum Patre; ac homo exiſtens, ſit nihilominus verus Deus: propter quod aliud, quam verba Dei, loqui non poteſt; ſicut nec aliud operari, quàm opera Dei Patris;*

Obiectioni diſcipulorum ſuorum tacitæ vt Prophetæ cæteri interdum, its Chriſtus proprio loqui ſpiritu poteſt: magnus vt occurrat Ioann.

2. Reg. 7.

Cyrill. li. 2. in Ioa. c. 72. l. 2.

Coloſſ. 2.

& cum

& cùm ait : *Non enim ad menſuram dat Deus ſpiritum ; ſubintellige ipſi ſcilicet Ieſu , eſt enim dare ad menſuram prouerbialis ſermo.pro eo quod eſt dare parce , nam qui ſic donat , aut metitur, aut numerat : qui verò effuſe,& immodice , ſine menſura , & numero largitur.* Eſt igitur dare ſpiritum ad menſuram, diſtribuere diuerſis diuerſa dona Spiritus,& dare illa ad limitatos actus , ad certum terminum, tùm ipſorum donorum ſpiritus , tum ipſius recipientis:Deus enim fregit, & dedit, quod non omnia integra dona apti ſimus percipere.Et per oppoſitũ , dare ſpiritum nõ ad menſuram,eſt dare vniuerſa ſecundũ ſuum gradum dona ſpiritus,illiſque totam capacitatem recipientis implere. Et quanquam hic locus pulchrè , ac verè expoſitus ſit de diuinitate, quæ data eſt illi Homini , & per quam accepit omnia quęcunque pater habet,vt verum ſit, quod non dedit illi Deus ſpiritum ad menſuram,cum diuinitas Verbi immenſa ſit, & infinita : poteſt tamen egregiè de Spiritu ſancto , atque eius donis illi Humanitati communicatis ſermo eſſe; vt videlicet cæteris omnibus Prophetis aliquam partem donorum ſpiritus diſtribuat , in Ieſu verò non vnam aliquam partem, ſed vniuerſa dona in ſua plenitudine , & quantum Humanitas Chriſti capax erat, cumulatiſſimè acceperit ; vt meritò dicatur ab Eſaia: *Et requieſcet ſuper eum Spiritus Domini,ſpiritus ſapientia ,& intellectus,ſpiritus conſilij,& fortitudinis,ſpiritus ſcientiæ, & pietatis.Et replebit eum ſpiritus timoris Domini* : vt proinde qui plenus erat donis ſpiritus,alia quam D E I verba loqui , ſicut nec alia quam Dei opera patrare non poterit. Et Hieronymus ſuper Eſaiam in illa verba iam dicta , citat ex Euangelio eorum, quod Hebræo ſermone conſcriptum legunt Nazaræi : *Deſcendet ſuper eum omnis fons Spiritus ſancti.* Dominus autem ſpiritus eſt, & vbi Spiritus Domini,ibi libertas. Atque hic ſenſus ſecundum regulam à B. Auguſtino traditam , negari non debet, quemadmodum nec ſuperior , ſed hic poſterior tanto videtur ſuauior, quanto Chriſtus Dominus quæ accepit dona Spiritus, tanquam caput,& fons accepit , vt in omnia membra ſua effunderet , ſecundùm illud: *Vidimus gloriam eius, gloriam quaſi vnigeniti à Patre, plenum gratia, & veritatis.* Et paulò infra ſubdit: *De plenitudine eius nos omnes accepimus.* Hinc quod repleri ſunt Apoſtoli, & credentes , Spiritus Chriſto tribuitur qui per Ioelem ait : *Effundam de Spiritu meo ſuper omnem carnem* : & rurſus : *Quum venerit Paracletus, quem ego mittam vobis à Patre , Spiritum veritatis* , & alibi : *Vos autem baptizabimini Spiritu Sancto non poſt multos hos dies.* Rurſus hic ſenſus confirmatur ex Scripturis,in quibus Spiritum dari ad menſuram legimus. Paulus enim ait ad Epheſios: *Vnicuique noſtrum data eſt gratia ſecundum menſuram donationis* CHRISTI. Et ad Romanos: *Sicut enim in vno corpore multa membra habemus,omnia autem membra non eundem actum habent : Ita multi vnum corpus ſumus in Chriſto , ſinguli autem alter alterius membra. Habentes donationes , ſecundum gratiam, quæ data eſt nobis,differentes , ſiue prophetiam ſecundum rationem,* ſiue vt Græcè dicitur , *portionem Fidei.* Ad hæc ad Corinth. *Alij quidem,* inquit , *per ſpiritum datur ſermo ſapientiæ , alij autem ſermo ſcientiæ ſecundum eundem ſpiritum : Alteri fides in eodem ſpiritu , alij gratia ſanitatum in vno ſpiritu : Alij operatio virtutum , alij prophetia , alij diſcretio ſpirituum , alij genera linguarum , alij interpretatio ſermonum. Hæc autem omnia operatur vnus atque idem ſpiritus , diuidens ſingulis prout vult.* Hactenus Paulus.Qui ergo membris diſtribuit ſpiritus dona prout vult , in caput ipſum Chriſtum ſe totum cum tota plenitudine donorum infundit : & qui alijs cum menſura dedit,ſoli Chriſto ſine menſura datus eſt,& omne cogitabile,& optabile donum accepit.

Spiritum dare ad menſuram, quid ſit & cui non ad menſuram det Spiritum Deus.

Spiritum dare non ad mẽſuram, quid vero.

Matt. 11.

Altera interpretatio.

Eſai 11.
Chriſti plenitudo gratiæ, & ſcientiæ.

Hieron. in c. 11 Eſaiæ , tom. 5.

2.Cor 3.

Aug.lib. 2. de Trin.c. 2. & 3.

Ioan.1.

Act.2.

Ioel.2.
Ioan.15.

Act.2.

Alijs, præter Chriſtum,ſpiritum dari ad menſuram,vnde etiã cõſtet.

Epheſ.4.

Rom.12.

1.Cor.12.

Non eſt autem ſenſus , quòd Deus det prout vult ſine regula : quia dat cuique , vt congruit corpori Eccleſiæ , & cuilibet eius membro , ita vt mira in anima Chriſti elegantia atque pulchritudo reſultet. Hinc Spiritus Sanctus in ſpecie integri animalis hoc eſt,in columba apparuit : qui reliquis in ſpecie alicuius membri , vt linguæ igneæ , vel flatus donatus eſt. Etſi verò dona illa Spiritus Sancti creata fuerint , & ad ornandam finitam,& creatam Chriſti animam diſpenſata: dicuntur tamen infinita, quia maior gratia non eſt quodammodo creabilis;& maior capacitas eſſe nõ poteſt. Atq; hic intellectus planè mihi magis arridet,& alluſionem habet ad Scripturas .

Improbatur hic ſenſus Deus dat prout vult ſine regula.

Matt. 3.

Quid quod ſoli Chriſto Spiritus S. in ſpecie integri animalis apparuit.

Act.2.

Ioan.19.

Animæ Chriſti dona,infinita cur dicantur.

Subdit:*Pater diligit Filium.* Videtur reddere rationem,cur videlicet Deus Chriſto non dederit Spiritum ad menſuram. Pater enim cœleſtis dilectione æterna , & infinita Filium ſuum ſibi conſubſtantialem diligit,& omnia,quæ ipſe habet , ab æterno ei communicat,ipſam quoque eandem ſubſtantiam, & eſſe idem ei donans. Vel fortaſſis,& magis ad rẽ : *Pater diligit Filiũ*, quatenus homo eſt, vt bis teſtatus eſt voce ſua: *Tu es Filius meus dilectus.* Nam quod vt Deũ diligat,neq; mirum,neq; nouum: & quod ei omnia dederit in manu , magis ad Chriſtum hominem ſpectat.Dedit ergo omnia

Deus Pater cur Chriſto non dedit ſpiritum ad mẽſuram.

Matt.3.

Matt.17.

in mano eius, ſicut Pater ſolet cum dilecto filio facere, ita vt omnium ſalus ab eo pendeat, & initio, præſertim à baptiſmo, dari oēs, vt eos ſaluos faceret: *Omnia*, inquit, *mihi tradita ſunt à Patre meo*: & iterũ: *Sciens quia omnia dedit ei Pater in manus*: Cui, ob meritũ obedientiæ, & paſſionis ſuæ, omnes dedit, vt gubernet, & iudicet, iuxta illud: *Poſtula à me, & dabo tibi Gentes hereditatē tuam & poſſeſſionem tuam terminos terræ.* Et ipſe dixit: *Ego ſi exaltatus fuero à terra, omnia traham ad me ipſum*: id eſt, lucrabor omnes, & mihi illos adiungam. Propterea ſuſcitatus dixit: *Data eſt mihi omnis poteſtas in cælo, & in terra*: & Apoſtolus poſtquam locutus eſt de morte, ſubdit: *Propter quod & Deus exaltauit illum*: Si ergo omnia data ſunt illi, & nos illi iam donatos non ſubtrahamus, & velut ſerui fugitiui nos nõ ſubducamus, vel ad confitẽdum nomen eius non erubeſcamus: nec enim leue, aut inane præmiũ conſequemur. Subiungit enim: *Qui credit in Filium habet vitam æternam: qui aũt incredulus eſt Filio, nõ videbit vitam; ſed ira Dei manet ſuper eum.* Hac ſententia cooclodit cæptã diſputationē, & oeceſſitatem Fidei in Filium Dei, & ſuſceptionē baptiſmi ab eo tanquã neceſſariã ad ſalutem ſuis diſcipulis indicat. Eſt aũt credere in Filiũ Dei, opus Fidei per dilectionem operantis; nam alioqui vitã æternam non haberet credeos. Et credere, non ſolũ ipſum eſſe Filiũ hominis, ſed etiam Filium Dei; ac idcirco potentem ad præſtandũ vitam æternam, quam ipſe in ſe habet vt credentibus illam communicet. Scribit in hęc verba Philippus: *Verba clare iubent, vt credas tibi remitti peccata, & te recipi à Deo, & fieri heredem vitæ æternæ.* Sic ille, confundens more ſuo fidem cum fiducia. Nec ex hoc verbo poſſunt reijci bona opera, quia idem Ioannes, qui hæc dixit, dixerat quoque: *Facite fructus dignos pænitentiæ.* Et, *Omnis arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur.* Quare ruit Brentij ſeoteotia, qui hom. 33. in Ioan. ſtultè definiuit: *Omnia merita politicorum, & moralium operum hoc dicto abrogantur, & omnes hic exequantur homines in vita æterna conſequenda.* Sed audi verba Chryſoſtom. in hæc verba: *Nunquid ergo ſatis eſt ad vitam æternam in Filium credere? Minime*: Non enim omnis, inquit, qui dicit mihi, Domine domine, intrabit in regnũ cœlorum. Et peccatum in ſpiritum, vel ſolum eſt ſatis, quod in gehennam detrudat. Et quid de Patre loquor? Nam ſi in Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum recte crediderìs, non autem recte vixeris, oulla tibi ad ſalutem vtilitas. Cum ergo dicit: Ipſa eſt vita æterna, vt cognoſcant te ſolum verum Deum; nolimus hoc oobis ad ſalutem ſatis arbitrari. *Opus namque nobis eſt, & vitæ, & morum puritate pollere.* Et Auguſtinus: *Hoc eſt credere in Chriſtum, diligere Chriſtum.* Et rurſus: *Quid eſt*, inquit, *credere in Chriſtũ? Credendo amare, credendo diligere, credendo in eũ ire, & eius membris incorporari. Ipſa eſt ergo fides quam de nobis exigit Deus: non qualiſcunque fides, ſed fides quæ per dilectionem operatur.* Sic ille magnus Pater.

Matth. 11. *Ioan. 13.* *Pſal. 2.* Quid illud: Ego ſi exaltatus fuero, omnia traham ad me ipſum. *Ioan. 12.* *Matt. vlt.* *Philip. 2.* Credere in Filium Dei cuius opus fides ſit. Contra Philipp Melanch. *Luc. 3. & Matt 3.* *Ibid.* Aduerſus Brẽtium, bona opera ad ſalutē minime neceſſaria, dogmatizantem. *Chryſ. hom. 30. in Ioan. initio, tom. 3. prope initium.* *Matt. 7.* *Infra 12.* *Ioan. 17.*

Habet autem credens vitam æternam de præſenti velut in ſemine: gratia namque ſemen eſt vitæ æternæ tanquam certi fructus, vt Paulus dixerit: *Gratia Dei, vita æterna.* Habet etiam eam in ſpe, quæ non confundit: ſpe enim ſalui facti ſum⁹. Habet etiam in artha, quia obſignatus eſt ſpiritu promiſſionis ſancto, qui eſt pignus hęreditatis noſtræ. Habet quoque eam iure hæreditario: quia ſi filij; & hęredes, hęredes quidem Dei, cohæredes autem Chriſti. Habet ſimul eam io obedientiæ, & patientiæ, & bonorum operum merito. Nam ſi commortui ſumus, & conoioemus. Si ſuſtinebimus, & contegnabimus. ¶ *Qui autem incredulus eſt Filio, non videbit vitam.*

Intellige æternam, cuius pignus, nempe vitam per gratiam oon habet. Incredulus eſt, qui teſtimonia Meſſiæ tam credibilia à Domino reddita nõ credit, de quibus ait Propheta: *Teſtimonia tua credibilia facta ſunt nimis*, ob tot nimiũ ſigna quibus ſunt comprobata, & quæ non niſi increduli oimis non recipiuot. Neque dixit, Non habebit vitam; ſed, *non videbit*, more Hebræorum: quia perinde eſt habere, vel videre vitam æternam: nam vita in viſione conſiſtit, iuxta illud: *Hæc eſt vita æterna, vt cognoſcant te ſolum, Deum verum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum.* Non etiam inquit de præſenti, Non habet, vel non videt vitã: ſicut de credenti in præſenti dixit, quod habet vitam æternam: quia incredulos non habere vitam in præſenti, ſatis notum erat, & exploratum: at de futuro poterant fingere increduli, & dicere credentibus. Non minus ad oos ſpectat vita æterna, quã ad vos, imò magis. Ad hoc excludendum ait Ioãnes de futuro, nõ videbit. Neq; incredulus tantũmodo pœnam damni ſuſtinebit, ſed etiã pœnã ſenſus: de qua ſubdit: *Sed ira Dei manet ſuper eum*: Sub qua metaphora vindictam Dei vltricem, & ſupplicium æternum deſignat ſecundum illud: *Theſaurizas tibi iram in die iræ, & reuelationis iuſti iudicij Dei*: quam deprecatur Dauid, dicens: *Domine ne in furore tuo arguas me; neque in ira tua corripias me.* Neque dicit, ira Dei veniet, ſed manet, vel vt Græcè dicitur, manebit (quod reſpõdet

Auguſt. in Pſal. 130. initio, to 8. *Idem tract. 29. in Ioan. circa fin. to. 9.* *Galat. 3.* Quomodo c ecers in Chriſtum habeat vitam æternam *Rom. 6.* *Supra 5.* *Infra 8.* *Epheſ. 1.* *Rom. 8.* *2. Tim. 2.* Incredulus quis Dei Filio. *Pſal. 92.* Teſtimonia Dei quare credibilia facta ſint nimis. habere, & videre vitã æternã Hebræis eſt idem. *Ioan. 17.* Increduli Filio Dei duplex pœna. *Rom. 2.* *Pſal. 6.*

verbo

Gen. 3.

verbo prædicto, non videbit vitam) *Sed*, inquam, *ira Dei manebit ſuper eum*. Quia ab eo tempore quo Adam peccauit, ira Dei fuit ſuper eum, & in omnes eius poſteros nondum regenitos. Eramus enim natura filij iræ, vnde qui non credit, iam iudicatus

Ephes. 2.
Ioan. 3.

eſt. Sed tūc apparebit Dei iuſtitia, quæ nūc in Chriſto eſt abſcondita, & omnibus manifeſta reddetur. Et manebit ſuper eum quaſi in illum dominans, ita vt non poſſit diuertere cogitationem; aut deteſtationē pœnæ affligentis à vexatione tormentorum, vt ira grauius crucietur. Et hinc nota pœnam ſenſus ob perſonale tantum peccatum incurri, & nō ob originale, à quo nos liberauit Ieſus Chriſtus, filius hominis, & filius Dei, animorum, & corporum innouator, ac regenerator, cui cū Patre, & Spiritu S. meritò omnis creatura famulatur, illum laudat, ac prædicat in ſæcula ſæculorum, Amen.

Pœnam ſenſus ob perſonale, non originale delictum incurri.
Apoc. 21.

TRACTATVS X.

In diſceptationem Domini cum diſcipulis Ioannis & Phariſæorum de ieiunio. Et habetur Matth. 9. Mar. 2. Luc. 5. *Tunc acceſſerunt ad eum diſcipuli Ioannis, dicētes, Quare nos, & Phariſæi ieiunamus frequenter, diſcipuli autem tui non ieiunant. Et ait illis Ieſus, Nunquid poſſunt filij ſponſi lugere, quandiu cum illis eſt ſponſus, &c.*

Libro ſeptimo explicauimus, Dominū hic parabolicè reſpondiſſe huic quæſtioni à Phariſæis propoſitæ: vnde Lucas ſcribit: *Dicebat autem & ſimilitudinem ad illos, Quia nemo commiſſuram à nouo veſtimento immittit in veſtimentum vetus, &c.* Sed quoniam hæc magis ad exempla quædam, ſiue prouerbia, quibus ſuam illuſtraret reſponſionem, ſpectant, quam ad parabolas; cum poſſet, & inter hiſtorias, & inter parabolas, & inter diſceptationes enumerari; hanc poſtremam ſententiā prætulimus, & huic libro inſerendam exiſtimauimus. Orta autem videtur quæſtio ex eo quod Dominus ad conuiuium Matthæi cum diſcipulis acceſſitus, Phariſæi murmurabant de Domino corā diſcipulis eius, quod cū publicanis & peccatoribus manducaret. Et hoc ſignificat aduerbiū illud: *Tunc*. Erat autem Ioannes in vinculis & adhuc viuebat: nam c. 4. Matth. dicitur in carcerem coniectus, & c. 14. occiſus: fuitq; in vinculis anno integro. Et quanquam Matthæus tātum nominet diſcipulos Ioannis, quia primi in interrogando extiterunt, & ex eorum parte maior erat murmuratio, & vt videatur omnis ſecta Iudæorum conſpiraſſe contra Dominum; Lucas vero ſolū mentionē faciat de Phariſæis, quia pertinaciores cōtra Chriſtū, & qui conciliū in eum fecerunt, vt ait Ioannes, & principes ob illos non confitebantur, vt idē refert: tamen ab vtriſq;, hoc eſt, Ioannis & Phariſæorum diſcipulis, orta videtur hæc quæſtio, vt Marcus expreſſe aſſerit; *Et erant*, inquit, *diſcipuli Ioannis, & Phariſæi ieiunantes: & veniunt, & dicunt illi, Quare diſcipuli Ioannis, & Phariſæorum ieiunant; tui autem diſcipuli non ieiunant?* vel, vt Lucas ait: *tui autem edunt, & bibunt?* ad rem exaggerādam & exulcerandam magis. Solus autem Lucas etiam obſecrationū mentionem facit. Ait enim: Quare diſcipuli Ioannis ieiunant frequenter, & obſecrationes faciunt?

Luc. 5.
Ratio huius hiſtoriæ diſputationib. inſerendæ quæ ſuberat.
Ioannes quādiu Baptiſta fuit in carcere.
Qui nam cum Chriſto expoſtulauerint de diſcipulis ſuis non ieiunantib. Ioannis diſcipulorum exemplo.
Luc. 5.
Ioan. 11.
Ioan. 12.
Vnde ortum habuerit hæc expoſtulatio.

Sed iam quæſtionis huius occaſio quærenda eſt. Nam Ioannes Baptiſta cum eſſet confinium legis mox ceſſaturę, & Euangelicæ libertatis quam primū emerſuræ: quędam tradiderat, quæ ſpeciē quandā Phariſaici inſtituti habebant, & Chriſtus magis deteſtatus eſt operū Phariſaicorum fiduciā quàm ipſa opera: Phariſæi autē; præter ea, quæ ex lege communis turba faciebat, certas precum, & ieiuniorū ſtatutas horas, & dies habebant: ſic & Ioannes diſcipulis ſuis nonnulla eiuſmodi præſcripſerat. At Ieſus quanquam ipſe frequēter oraret, & ieiunaret, tamen ſuos docuit, & paucis, & clam orandum eſſe. Non quod certis quibuſdā horis precari ſit impium; ſed quod Phariſæorum mens in hoc negotio non omnino pura eſſet. Quod vero Chriſtus precatores amet, cōprobat illud verbum: Oportet ſemper orare, & non deficere; & Paulus, qui in ieiunijs multis gloriatur, docet ſine intermiſſione orandum eſſe.

Chriſtus quid in Phariſæis magis deteſtaretur.
Matt. 6.
Chriſto precātes cordi eſſe vnde conſtet.
Luc. 18.
2. Cor. 11.
1. Theſſ. 5.

Dicunt ergo: Quid cauſſæ eſt, quòd diſcipuli Ioannis ieiunant, & orant prolixe, & ſtricta conſcientia obſeruant, quæ maiores cuſtodienda tradiderūt? tui verò, minus religioſi, pro ſuo arbitrio edunt & bibunt? neq; perinde conſpiciuntur frequētes in orando? Quaſi dicerent; Si conſtāter probas Ioannis ſanctimoniam; cur diſſides ab eius moribus, & inſtitutis? Magna quæſtio, homini, qui reformare Iſrael velle videbatur, opponitur, habere diſcipulos cæteris licentioſiores, & hæc infamia toleratur ab eo, qui mederi velit, & tamen reſpōdit ſe allaturum noua omnia. Erat .n. qui nouū pactū afferret, vt Ieremias ait, & Malachias Prophetæ; nouū autem nō erat ſtatim Veteribus placiturum, vt exemplo eius qui bibit vinum vetus, cui non ſtatim

Quæ eſt hæc querimonia: Quare diſcipuli Ioannis & Phariſæorū ieiunant, tui autē diſcipuli non ieiunant.
Ierem. 31.
Malach. 3.

Act.15.& ſeq.
Apoc.21.

placere poteſt nonum, oſtendit. Hinc magna Apoſtolis facta eſt quæſtio ab his, qui Veterem legem ſtatuebāt in quos, ad Romanos, & ad Galatas, & in Actis Apoſtolorum acriter diſputatur. Sed nota, quod noua vult facere omnia, & nos vult facere nouam creaturam, & induere Ieſum Chriſtum, vt eius ſpiritus viuat in nobis.

Phariſæorum inſignis nequitia.
Matt.9.

Ac vide inſignem malitiam Phariſæorum. Primum traducunt Chriſtum apud diſcipulos ſuos, dicentes: *Quare cum peccatoribus & publicanis manducat magiſter veſter?* vt ita auocarent diſcipulos à Chriſti ſequela, vt qui huiuſmodi bonis viris indignus eſſet. Nunc alia via aggrediuntur, & traducūt

Inuidæ iniquitatis ingeniū

diſcipulos apud Magiſtrum, vt ipſe etiam nolentes, à ſe abigat. Neq; enim æquo animo ferre poteſt inuida iniquitas fratrum concordiam. Veniunt autem maxime reprehendendi Ioannis diſcipuli, non ſolùm de iactantia ſui ieiunij; ſed etiam quia calumniantur eum, quem ſciebāt à magiſtro ſuo prædicatum, eo quòd iunguntur Phariſæis, quos nouerant à Ioanne acerbè fuiſſe reprehenſos. Iunxit enim inuidia, quos

Sępe iungit inuidia, quos diſiungit diſciplina.

diſiunxerat diſciplina (ſicut modo inuidia in Eccleſiam iungit Lutheranos Sacramētarijs, & Anabaptiſtis) quia Phariſæi præferebant Chriſto Moyſen, diſcipuli Ioannis magiſtrū ſuū Ieſu, cuius ſignis moleſtè ferebant obſcurari Ioannis autoritatē & famā; vtriq; tamen liuore communi fremunt in Chriſtū. Diſcipuli igitur Ioannis hæc interrogant ex inuidia: quæ de maiori concurſu

Ioannis diſcipulorum inuidia arrogantia.
Ioan. 3.
Matt.22.

hominū ad Chriſtū cōfluentium cœpit, vt refert Ioannes; & ex arrogantia, vt ſe diſcipulis Chriſti ſanctiores oſtenderēt, & quia rogati à Phariſæis, vt olim Herodiani, vti Matthæus teſtatur, ſe cū illis coniunxerunt & quia in illo conuiuio Matthæi ieiunabāt ipſi, & diſcipuli Domini manducabāt: & quia materia de mādu catione cū publicanis & peccatoribus cœpta erat: nūc quærunt à diſcipulis, non à Chriſto, ob timorem, & quia dixerat, quòd vt medicus comedebat, & quoniam Chriſtus aliquo modo tangebatur: ita eum tātopere à Ioanne laudatum arguentes, & ſe viperis à Ioanne Baptiſta dānatis iungētes, & de ieiunio iactātes ſe; procul dubio peccabant: loquebanturque de ieiunio, nō præcepto à lege, ſed de ſupererogato; ideo aiunt, frequenter; & ſe, non omnes Iudæos allegant: nec vt legis tranſgreſſores in ieiunio eos arguebant, nam tales in lib Leuit. plectebantur.

Matt.3.
Iidem, atque Phariſæi quod ieiunium frequentarent.

Leuit.10. & Num 6.
Ieiunium cur luctus nominetur.

Et ait illis Ieſus, Nunquid poſſunt filij ſponſi lugere, quamdiu cum illis eſt ſponſus? Vt annotauit Auguſt. in libris de conſenſu Euangeliſtarum: id quod Matthæus vocat lugere, Marcus & Lucas vocāt ieiunare; imò ipſe Matthæus inferius ait, *Tunc ieiunabunt*. Eſt enim ipſum ieiunium, ſpecies quædam luctus ipſius carnis: vt lib.4. latius annotauimus.

Auguſt. li. 2. de conſen. Euang.c.27.l.4

Porrò Chriſtus blandius eis reſpondit, etſi Phariſæi duriora meruerint, & diſcipulos amicè excuſat. Quod vero blandius reſponderit, prudenter factum eſt: vel primò, quia nō confundebant publicanos infirmos, vt paullò antè; vel deinde quia cōtra ſe directè non agebant; vel quia rem magis rationi conſonam interrogabant; non eſt enim contra charitatem frequenter nō ieiunare, ſicut deſpicere peccatores. Vrbanè ergo illis reſpondit, ita vt nec Ioannis inſtitutionem, nec aliorum ieiunia damnaret, ſed tantum oſtenderet, indulgentiam, qua in ſuos vtebatur, non eſſe negligentiæ, ſed tempori præſenti debitam, & eſſe prudentis cuiuſdam, quo paullatim illos ad meliora formaret. Dupliciter ergo propoſitæ quæſtioni ſatis facit. Primò, ratione ſumpta à ſua perſona, & conditione præſentis temporis, quia tēpus præſens ieiunio diſcipulorum nō quadrabat, nā erat tempus vacantium lætitiæ cum ſpōſo præſenti, vbi obiter in memoriam diſcipulorū Ioannes reuocat teſtimonium Ioannis de ſe, quo prius teſtificatus erat Ieſum eſſe ſponſum, cui à Patre cœleſti ſponſa eſſet deputata: deinde arte, & ſapientia quadam oſtendit ſe abſtinere, ne à diſcipulis ſuis ieiunium exigeret, propter eorū ſcilicet imbecillitatem, & imperfectam virtutem.

Quare Chriſtus Phariſæis, Ioannisq; diſcipulis de eo quod diſcipuli ſui non ieiunarent eorum exemplo, murmurantibus, tam benignè, amanterq; reſpondit.

Porrò Dominus ieiunia diſcipulis non impoſuit ſuis: primo, ne, illis præſcriptis, retrocederent; ſi durū ſermonem non poterant ferre; deinde etiam alij ad eum venire impedirentur. Tertiò, non conueniebat tempori gaudij & nuptiarum, hoc eſt, præſentiæ ſuæ. Nam vt pulchrè docet Cyrillus: *Saluatoris noſtri in hoc ſeculo demonſtratio nihil aliud fuit, quam quædam feſtiuitas, intelligibiliter quaſi quandam ſponſam copulans illi naturam noſtram, vt quondam ſterilis, fieret fœcunda. Igitur filij ſponſi eſſe noſcuntur, quicunque vocati ſunt ab eo per nouam, & Euangelicam diſciplinam.* Sic ille. Quarto, non ita congruebat per ſe, & principaliter ſtatui Noui Teſtamenti, in quo per fidem iuſtificamur, id eſt, gratiam, qua iuſti ſumus, accepimus, & per quam poſtea placent Deo noſtra ieiunia, & abſtinentiæ. Nam dictum eſt; *Gratia & veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt*: & gratia poteſt caſtos efficere, quāquam poſteà per Eccleſiam congruè illa inſtituerit.

Ieiunia diſcipulis ſuis cur Chriſtus non impoſuit?

Cyril. vt citatur à B. Tho. in cathe. aurea ſuper Lucam.
Filij ſponſi qui ſint.

Rom.5.
Quid in Nouo Teſtamento, iuſtificari ex fide.
Ioan. 1.

Chriſtus autem non ieiunabat frequenter, vt oſtenderet, nō egere ſe ſatisfactione pro peccatis ſuis, nec habere carnis rebel-

Quamobrem Chriſtus non ieiunabat frequenter.

lionem

lionem, nec augeri poſſe in gratia, nec illo indigere ad impetrandas gratias, & beneficia; & vt cùm diſcipulis, tùm nobis ſeſe accommodaret, nec putaremus perfectionem potiùs in ieiunio, quàm in charitate conſiſtere. Eſt ergo ſenſus: Non conuenit tempori nuptiarum, filijs ſponſi ieiunium indicere: gaudendū enim eſt cum gaudentibus: & flendum cum flentibus: ſinite filios ſponſi cum ſponſo lætari; nam breuiſſimū tempus ipſis ad hoc conceſſum eſt; ſed vbi nuptiæ finem habuerint, tunc ſuccedent magni labores, & curæ triſtes, & ieiunabūt & precabuntur, quo poſſint conſiſtere in tentationibus & tribulationibus.

Quid ſit, ſpōſi ... non poſſe quamdiu cum illis eſt ſponſus, lugere, ſiue ieiunare.

Rom. 12.

Ad hæc, vt hæc reſponſio melius intelligatur, aduertendū eſt, ieiunium, quod ex ſe, & natura ſua afflictio carnis eſt, nihil boni ex ſe habere, imò potius corpori nocere: non enim loquimur de illo, quod indicit medicus ad medelam corporis: nam vt emiſſio ſanguinis de vena per ſe bona non eſt, niſi præcedat febris, aut caſus ex alto, aut copia ſanguinis humano corpori nocens: ita & ieiuniū per ſe quidem bonitatem non habet; ſed vt fiat honeſtū & laudabile, opus habet aliqua iuſta & laudabili cauſa honeſtari: porrò honeſta cauſa nō eſt auaritia, vt videlicet quis burſæ parcat; vel gula, nempè vt auidius, & cum maiori voluptate edat; denique legitima cauſa nō eſt gloriolæ captatio, vt ille, qui animo Phariſaico tumens dicebat, *Ieiuno bis in Sabbato*, & illi, qui exterminant facies ſuas, vt pareant hominibus ieiunantes. Vera aūt & honeſta cauſa ieiunij, prima eſt, debitum, quod cōtraximus cum Deo, cui debemus de bonis, quæ nobis præſtitit, veluti congruum quēdam cenſum illi reddere, in recognitionem quod omnia, quæ habemus, ab eo accepimus; cæterum de externis bonis, vt cū lege tenemur reddere eleemoſynas pauperib. in quib. ipſe accipit; & de bonis animi preces, & gratiarū actiones, ita & de bonis corporis ieiuniū. Vnde etiā certā abſtinentiam Adę pręſcripſit, vt cognoſceret à quo accepiſſet omnem cibum corporeū ad ſuſtinendam vitam: atque hęc eſt optima ratio ieiunium honeſtandi. Accedit & ſecunda, quam Ariſtoteles vocat cōtrapaſſum: quia enim caro peccauit, & in delictis delectata eſt, rationi congruit, vt illa pœnas luat ſuæ impudentiæ, & vt ieiunio affligatur: hinc Niniuitæ, duce ratione, ad ieiuniū amplectendū conuerſi ſunt; vt placarent Dominū pro peccatis; & imminens ciuitati excidium effugerent. Tertia ratio honeſtandi ieiuniū eſt, quam hic Domin⁹ docet, nēpe cōmiſeratio, quam Deo propter Chriſtū debemus: quia enim ille ſuo ieiunio & luctu perniciosum illum noſtrū eſtum purgauit, conſtituit nos debitores, vt per baptiſmum complantati in ipſo nos etiam propter illū lugeamus, & illum nobis promereamur; ſicut ipſe pro nobis ieiunās & lugens, nos eſt lucratus. Hanc legem Ioannes Baptiſta ab initio videns, venit neq; māducans panem, neque bibens vinum, & ſuorum diſcipulorū ieiunia ad hoc tēdere volebat, quāquam diſcipuli eius tanti myſterij capaces tunc non eſſent. Ad hāc legē aſpiciens Dominus, & cernens eam diſcipulis ſuis adhuc duram, oſtēdit illis nondū veniſſe tempus luctus & ieiunij, quia nondum Dominus ſponſam ſuam perditā ſuo luctu & ſanguine redemerat; necdum pręſentiam ſuam ſenſibilem ab illis ſubtraxerat. Et hoc eſt, quod ait; *Nunquid poſſunt filij ſponſi* (vel filij nuptiarum, vt ait Marcus, ſiue thalami nuptialis, vt Græca habet litera Matthæi, quod idem eſt; niſi quod filij nuptiarum non tantum ſponſi, ſed etiā ſpōſæ intelliguntur, vt notauit Auguſt.) *lugere aut ieiunare, quandiu cum illis eſt ſponſus?* ſcilicet præſens. Ipſe enim Chriſtus verus eſt ſponſus & thalamus nuptiarū. Amici ergo ſponſi, ieiunare tempore nuptiarū non debent, nam eiuſmodi ieiunium triſtitiam pareret; vnde ſponſi in lege non cogebātur ad bellum: ita præſente Chriſto, non decebat Apoſtolos affligi ieiunijs, nam ieiunio inducente ad Chriſtum contemplandum, vel rogandum Deum, vt illum mitteret, non egebant, cùm præſens illis eſſet: nec ieiunio præcedente ex guſtu contemplationis, vt Moſes in monte ieiunauit, quia tanta perfectio ab imperfectis nondum erat exigenda: nec rurſus indigebant ieiunio propter mortē amicorū; quemadmodum Dauid pro Ionatha, & pro Saule interfectis, luxit & ieiunauit vſq; ad veſperā, vt habes in primo Reg. libro. Et idem audita morte Abner, voluit omnem populum vſque ad veſperam ieiunare, vt refert liber Reg. ſecundus. Hoc autem ieiunio non egebant Apoſtoli, habentes ante oculos victorem mortis Chriſtum: nō ergo arctantur nunc ad ieiunium, & ego interim pro illis ieiuno. Ponderat Aug. lib. 2. De conſenſu Euāgeliſtarum, Lucam rectè dixiſſe, Nunquid poteſtis filios ſponſi, quandiu cum illis eſt ſponſus, facere ieiunare? In quo & ipſe ad aliud quiddam inſinuandum, eandem ſententiam eleganter aperuit: ſic enim intelligitur, eoſdem ipſos qui loquebantur, fuiſſe facturos, vt lugentes ieiunarent filij ſpōſi, quem ipſi eſſent ſpōſum occiſuri. Hæc ille.

Venient autem dies cum auferetur ab eis ſponſus; &

Margin notes, left column:

Ieiunium (vt & ſanguinis e... ſuo) quatenus bonum ſit.

Quæ non ſint honeſtæ ieiunij cauſſæ, atque legitimæ

Luc. 18.

Matt. 6.

Honeſtæ cauſæ ieiunij quænam ſint.

Gen. 2.

Secunda.

Ariſtot.

Ionæ 3.

Tertia.

Margin notes, right column:

Rom. 6.

Luc. 7.

Filij nuptiarū Apoſtoli etiā cur dicantur ſecundū Aug.

Aug. lib. 2. de conſen. Euang. c. 17. tom. 4.

Quare amici ſponſi ieiunare tempore nuptiarum nō debeant.

Deut. 20.

Exod. 24. & Deut. 9.

2. Reg. 1.

1. Reg. vlt.

2. Reg. 3.

Auguſt. lib. prædict.

His in verbis Lucæ: Nūquid poteſtis filios ſponſi, quandiu cum illis eſt ſponſus, facere ieiunare? quid magnus expendit Auguſtin.

Quo ſenſu dictum ſit: Veniens autem dies cum auferetur ab eis ſpõſus,& tunc ieiunabunt.

ſus,& tunc ieiunabunt. Quòd dicitur, auferetur ab eis, non videtur loqui de carentia verbi Dei, aut Euchariſtiæ, vt quidam exponunt, quia non eſſet ad propoſitum, nec Apoſtoli illis caruerunt poſt aſcenſionem, nec loquitur de ablatione ſponſi per peccatum, quia Apoſtoli poſt Pentecoſten amplius non peccarunt, etſi ante peccauerint: ſed intelligendum eſt; *auferetur Sponſus*: ſcilicet à Iudæis, per mortem violentam ad crucem; & ad guſtum fellis & aceti ille adigetur. Quod ergo ablatus eſt ſponſus, ſignificatur, illum aliquando reuerſurum ad nuptias cum prudẽtibus virginibus, vt habes in parabola apud Matthæum. Et quod ait: *tunc ieiunabunt*: non tam prophetia eſt, quàm præceptum: quemadmodum Augu. ad Caſulanum, & Epiphanius interpretãtur. Et eſt ſenſus: Tenebuntur lege ieiunij. Futurum enim apud Hebræos vim habet Imperatiui. Nam illud; *Non habebis Deos alienos*; &, *Diliges Dominum Deum tuum*, perinde eſt ac imperando dicere: *Noli habere Deos alienos*: &, *Lege dilectionis adſtringeris*. Sicut illud: *Erunt duo in carne vna*: id eſt lege matrimonij cogentur ſimul eſſe. Addit Epiphanius, quod quia hora nona Dominus expirauit, & per mortem ablatus eſt ſponſus; ideo vſq; ad eam horã durabat ieiuniũ in quarta, & pro ſabbato, qui ſunt illi dies, in quibus ablatus fuit ſponſus. Quarta enim feria Iudæi pactum inierunt cum Iuda de Domino prodendo: ſexta verò feria ablat⁹ eſt de medio per crucem. Idcirco illis diebus per vniuerſas Orientis Eccleſias Chriſtiani vſq; in hodiernum diem ieiunãt, ſicut illis à ſanctis Apoſtolis traditum eſt. Cuius rei veſtigium quoddam nobis remãſit in Eccleſia Latina: nam & apud nos interdum horæ nonæ officium, & veſperæ quãdoq; præcedunt, antequam ſoluamus ieiunium: quemadmodũ pro Euchariſtia, quæ olim dabatur Eccleſijs: & pro ieiunio quartæ feriæ, & pro ſabbati relicta fuit abſtinentia à carnibus die Veneris per vniuerſam Eccleſiam Latinã, & die Mercurij in quibuſdã prouincijs. Hinc legimus Apoſtolos poſt diem Pentecoſtes aſſiduò ieiunaſſe; vt Paulus diceret, *In omnibus exhibeamus noſmetipſos ſicut Dei miniſtros*. Et ſubdit: *In ieiunijs multis, in caſtitate, quæ ieiunia ſolet conſequi*. Petrus etiam Apoſtolorũ Princeps ieiunijs vacabat cum reliquis Domini diſcipulis, vt docet Clem. in lib. Recognitio. ob Chriſtum mortuum, & quod deſiderarent diſſolui, & eſſe cũ Chriſto: ob exemplũ aliorum, caſtitatemq; ſeruandam: denique ob meritũ accumulãdum, & chariſmata Domini impetranda, & expellẽdum

Matth. 25.
Auguſt. epiſt. 86 tom. 2.
Epiphan. in Cõpendiaria doct. Catholica &c. in fine operis.
Futurum ſæpe pro Imperatiuo ponitur more Hebræorum.
Exod. 20. & alibi.
Leuit. 19.
Gen. 2. & alias.
Epiphan. ibid.
Matt. 27.
Cur vſque ad horam nonã in quarta, & pro ſabbatho Græci ieiunarent, teſte Epiphanio.
Supra 26.
Can 69.
Vſus panis benedicti in quibuſdam Eccleſijs manſit loco Euchariſtiæ quæ dabatur in Dominica die.
2. Cor. 6.
Petrus & alij Apoſtoli quã ſe frequenter ieiunarent.
Clem. Rom li. 7. Recognitio.
Philip. 1.

illud genus dæmoniorum, quod non eijcitur niſi in oratione, & ieiunio.

Marc. 9.

Obijcies; Si non debent filij ſponſi ieiunare, quamdiu cum eis eſt ſponſus, cur Ioannes, qui maximè eſt ſponſus, & amicus ſponſi, ieiunabat? Reſpõdeo: Sponſus iam diu abſceſſerat à Ioanne, ante cuius oculos erat ab initio occiſus. Nam talem eum prædicauit agnum Dei, & ſuo ſacrificio tollentem peccatum mundi: cum diſcipuli Domini non poſſent hunc articulum mortis capere, de quibus dicitur: *Et erat verbũ iſtud* (ſcilicet mortis) *abſconditum ab eis, & non intelligebant quæ dicebantur*: & Petrus, *Abſit à te Domine; non erit tibi hoc*. Quod ſi hunc articulũ firma fide Apoſtoli credidiſſent, ſublatus fuiſſet ab eis ſpõſus, & per conſequẽs fuiſſet cauſſa ieiunij, & vt mortuum eum ſpectaſſent, & cõmiſeratione ac luctu præueniſſent eum, & vnxiſſent in ſepulturam, quemadmodum Maria Magdalena fecit.

Ioan 1.
Cum B. Ioannes Domini præcurſor, & ipſe ſponſus eſſet, & amicus ſponſi, cur tamen ieiunaret.
Supra 1.
Luc. 18.
Matt. 16.

Hinc colligere licet, tria eſſe diſcipulorum genera in ieiunijs, videlicet diſcipulos Phariſæorum, qui ad mundi gloriam venãdam ieiunant: ſecundos, diſcipulos Ioannis, atque hi ad imitandum magiſtrum aſſueſiunt: oportet tamen eos peculiari ſpiritu duci, alias in ſpiritu nihil proficiunt, ſed ſemetipſos deſtruunt, & ſine ratione lacerant, & in ſpiritum Phariſæorũ, aut in phreneſin, vel melancholiam incidũt. Quod ſi qui ſint, qui hoc ſpiritu & gratia ducantur; nauigent vento ſuo, & à temerario iudicio aliorum caueant. Ex huius autem occaſione teſtimonij (vt hoc loco ſcribit Hieron.) Montanus, Priſca, & Maximilla etiam poſt Pentecoſten faciunt Quadrageſimã: quod ablato ſponſo, filij ſponſi debeãt ieiunare. Eccleſiæ autem conſuetudo ad paſſionem Domini, & reſurrectionem per humilitatẽ carnis venit; vt ſpirituali ſaginæ, ieiunio corporis præparemur. Tertij, erant diſcipuli Chriſti, qui communem, & rationabilẽ ieiunandi modum obſeruãt, nec de extremo ad extremum continuo proſiliunt, ſed paulatim, & eatenus, quatenus in eis ſcientia Dei creſcit, & Chriſti luctus in animo ſedet. Non enim in omnibus moritur Ieſus, ſed quandoque cum quibuſdam dulciter, & leniter per ſermones, ac miracula verſatur, donec eos ad horã ſuã perducit, vt auferatur ſponſus, & tunc aſſumunt luctum: atq; hæc eſt prudens, & tuta in ieiunijs doctrina. Nam quæ perfectionis ſunt, non ſunt ſtatim ab omnibus aſſumenda.

Marc. 14.
Triplex diſcipulorum genus ieiunantium, ex Euangelio.
Hieron. in c. 9 Matt. lib. 1. to. 9. in princ.
Quale diſcipulorum Chriſti ieiunium eſſet.
Optima ieiunandi ratio quænam illa.

Ad quod duas alias ſimilitudines producit: prior eſt: *Nemo autem immittit commiſſuram panni rudis in veſtimentum vetus: tollit enim plenitudinẽ eius à veſtimento, & peior ſciſſura fit.*

ra fit. Quæ Græcè ſic habetur: Οὐδεὶς ἐπιβάλλει ἐπίβλημα ῥάκους ἀγνάφου ἐπὶ ἱματίῳ παλαιῷ· αἴρει γὰρ τὸ πλήρωμα αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ ἱματίου. Quod ſic vertit Budæus: *Nemo autem adſuit additamentum panniculi impoliti veſti vetuſtæ: aufert enim ſupplementum eius à veſte, & deterior fit ſciſſura*. Vbi vox illa ἐπίβλημα, quàm interpres hîc commiſſuram, & Marc. 2. vertit, aſſumentum, magis additamétum, ſeu auctarium ſignificat: nam commiſſura, coniunctionem, ſiue adiunctioné potius, quàm rem adiunctam ſignificat, licet pro reipſa Vulgatus acceperit: ῥάκος autem, etſi veſtem laceram & detritam ſignificet; quandoquetamen panniculum, ſeu linteolum rudem & impolitum ſignificat, etiamſi non ſit detritum. Vnde & Græcè dicitur ἄγναφος, id eſt, qui nondũ à fullone (qui γναφεὺς appellatur) apparatus ſed eſt adhuc impolitus & impexus, veluti pannus à textore confectus venire ſolet.

Budæi interpretatio.

Commiſſura propriè quid ſit.

Quid *ῥάκος*.

Ἄγναφος etiam, & γναφεὺς Græcè quid.

Eſt ergo ſenſus: Imprudenter faciet ſartor, ſi veteri panno, ac vetuſtate iam detrito additamentum adhibeat panni rudis, & noui: quod cum fortius ſit veteri, facilè ab ipſo exſcinditur, & deterior fit ſciſſura ex ſciſſo nouo, & partem aliquã veteris ſecum rapiente. Et quanquam ſciſſura noua non fieret, veteri tamen non conueniret aſſumentum panni noui, ſicut Lucas ait: incongruum enim eſt videre veſtem laceram, & detritã, noui panni additamentis refertam. Et quod ſubdit Matthæus: *Tollit enim plenitudinem à veſtimento*: hoc eſt, Id noui panni quod aſſumptum erat ad ſupplendũ quod deerat veteri, ſcinditur à plenitudine noui. Quæ ſententia apertius explicatur à Luca, dicente: Nemo cõmiſſuram à nouo veſtimento immittit in veſtimẽtum vetus: alioqui & nouum rumpit, & veteri nõ conuenit commiſſura à nouo. Ita doctrina perfecta Spiritus ſancti, quæ per veſtimentum nouum ſignificatur, non poteſt conuenire cum veteri conuerſatione, quæ per vetus veſtimentum ſignificatur. Neque pars eius aliqua durior ſcindenda eſt, & ſuperadijcienda veteri: quia & noui plenitudo ſcinditur, & non conuenit veteri, ſed ſciſſuram etiam in eo facit peiorem: quæ tria abſurda ſunt, & inconuenientia: ſed opus eſt dare totam legem Euangelicam cum Spiritu ſancto qui non poteſt dari, niſi ablatus ab eis fuerit ſponſus. *Si enim*, inquit, *non abiero, Paracletus non veniet ad vos*. Tunc enim virtute induti ex alto, frequentiores eſſe cœperunt in orationibus, & ieiunijs.

Quæſitum hoc: Nemo immittit commiſſuram panni rudis in veſtimẽtũ vetus, &c.

Quid veſtimentũ nouum, & quid veſtimẽtum vetus ſignificent.

Ioan. 16.
Luc. 24.

Propterea autem fieri peior ſciſſura dicitur: quia obſeruatum eſt frequenter in multis, qui ab initio aſſumunt nimiam vitæ aſperitatem: nõ bene intus purgatis, tandẽ ad laxiorem viuendi rationem, & licentioſam vitã irrumpere, ac declinare, quæ peior multo eſt ſciſſura, & interim elati ſunt, & ſuperbi, & aliorũ, qui eam viam non aggrediuntur iudices, & queruli murmuratores.

Quid illud, fieri peior ſciſſura dicitur.

Non ſunt autem vtres veteres, Scribæ & Phariſæi intelligendi. Et additamentũ panni noui, & vinum nouum, præcepta Euangelica ſentienda, quæ non poſſunt Iudæi ſuſtinere, ne maior ſciſſura fiat, vt Hilar. & Hieron. accipiunt: quia hæc applicatio parabolarum nõ eſt ad propoſitum Saluatoris, qui volebat oſtendere, quare ieiunij præcepta non indixerit ſuis, non autẽ quare Euangelica præcepta Phariſæis non tradidiſſet, quod quærebatur.

Vtres veteres quid 1. Senſus, qui reijcitur.

Hilar can. 9. in Matth. Hieron. in c. 9. Matth. tom. 9.

Ideò aptius intelligimus, Chriſtũ diſcipulos ſuos comparare voluiſſe vtribus veteribus, & veſtimento veteri, propter eorum imbecillitatem, & imperfectam virtutem. Pannus ergo rudis perfectio eſt ieiuniorum: pannus vetus, infirmitas Apoſtolorum. Non ergo venit Ieſus, vt aliquid noui veterib⁹ aſſueret inſtitutis, ſed vetera veteribus reſarcienda erant. Et ita Ioannis diſcipuli, & Phariſæi eadẽ rem veterem illã legem & ipſi veteres reſarciebant ieiunando, orando, & legem melius quàm cæteri obſeruando: at diſcipuli Chriſti, qui detracto veteri velamine, nouum pro infirmis oculis velamen attexturi erant, non erant reſarciendæ veteri legi admouendi.

Alter ſenſus commodior.

Pannus rudis, & pannus vetus quid myſticè.

Secunda ſimilitudo: *Neq; mittunt vinum nouum in vtres veteres: alioquin rumpuntur vtres, & vinum effunditur, & vtres pereunt: ſed vinum nouum in vtres nouos mittunt, & ambo cõſeruantur*. Vinum nouum, ad literam, ob ebullitionem ſeparantem purũ ab impuro, etiam lagunculas nouas, quæ abſque ſpiraculo ſunt, dirumpit: & vtres veteres, id eſt, vaſa putria ac vetuſtate detrita, quæ hîc vocat vtres (alludens ad morem Iudæorum) qui ex caprinis pellibus fiunt: ſicut lagenæ quæ fictiles ſunt, & dolia lignea, velut cadi, & denique, vt Horatius dixit:

Vini noui quanta vis.

Vtres vnde conficiantur.

Sincerum eſt niſi vas, quodcunq; infundis, aceſcit:

Horat. lib. 2. Epiſt. 2. ad Lollium, ſub fin.

Porrò vtribus diruptis, vinum funditur: ita ieiunia ardua, ſi antequam Spiritu ſancto Apoſtoli renouarentur, & per eum ſpiraculum acciperent, infirmos Apoſtolos quaſi vtres veteres frangere poſſent, donec vitã veterem exuant, & nouam, ac fortem induant. Perfectio enim non purgato animo conuenire nequit: quæ ſi violentè intentetur, non habet bonũ exitum: ſicut panis ſolidus non conuenit infanti, ſed lac: ſed vinũ nouum in vtres nouos mittat; id eſt, fortes, ac ſpiritu confirmatos homines difficilibus

Chriſti de vino nouo, & vtribus veteribus, vel nouis explicatio ſimilitudinis.

1. Cor. 3 & Hebr. 5.

libus

libus virturum præceptis onerare non formidet.

Apta ſimilitudines quædam pro explicatione dictorum. *Actor. 2.*

Iam vt exemplo aliqno ea quæ diximus, illnſtrentur, de Apoſtolis Spiritu ſancto tepleris dictum eſt per iocum, *Muſto pleni ſunt*; quod ramen præter loquentium mentem veriſſimum fuir: nam eo tempore Apoſtoli ex vtribus veteribus in nouos erant reformati. Nicodemus ille, qui ad Ieſum nocte venerat, vtrem veterem ſecum ferebat, volens haurire muſtum Euangelicæ doctrinæ: ſed vtri veteri non conueniebar illa doctrina, vt ſtultæ eius interrogationes declarant: quare vt Euangelicam doctrinam caperet, Dominus eum adhortatus eſt, vt ex vtre veteri fieret nouus, & per Sacramentum regenerationis renouaretur. Et alibi apud Ioannem cùm de comeſtione corporis ſui diſputarer, quidam abierunt retro, dicentes; Durus eſt hic ſermo, & quis poteſt eum audire? Animalis enim homo non percipit ea, quæ ſunt Spiritus Dei, teſte Apoſtolo. Stulritia enim eſt illi, & non poteſt intelligere: & ad Apoſtolos nondum renouatos dixit Chriſtus; *Adhuc multa habeo vobis dicere; ſed non poteſtis portare modò*. Et Petro, *Quod ego facio*, inquit, *tu neſcis modò, ſcies autem poſteà*.

Ioan. 3. *Ioan. 6.* *1. Cor. 2.* *Ioan. 16.* *Ioan. 13.*

Quid eſt: Et nemo bibens vetus ſtatim vult nouum, dicit enim: Vetus melius eſt.

Subdit ſolus Lucas tertiam ſimilitudinem: *Et nemo bibens vetus, ſtatim vult nouum; dicit enim, Vetus melius eſt*. Vel ſuauius eſt, vt Græcè dicitur. Quibus apertè ſignificat, aſſuetos ad vnum vitæ genus, non ſtatim libenter poſſe aliud aggredi è diametro oppoſitum: quia à contrario in contrarium, in natura nō eſt tranſitus niſi per medium. Et offenditnr ad guſtū inuſitatæ rei: quanquam innouatus: vt ait gloſſa Interlinearis, paulatim vellet nouum. Atque hæc ſententia, Vetus melius eſt, vox eſt Iudæorum præferentium Vetus Teſtamentum Nouo; & peccatorum, anteferentium delitijs ſpiritus, peccatorū veterum guſtum; ad quem, tanquam ad vomitum, vt canes immundi redeunt. Atque hactenus reſponſiones Chriſti congruas, & accommodatas ad excuſandum Apoſtolos; & reuincendos Phariſæos, & Ioannis diſcipulos vidimus.

Gloſſ. Interlinearis. *Prouerb. 26.* *2. Petr. 2.*

Aug. lib. 2. de conſen Euang. c. 27. tom. 4. *Duplex ieiunij genus Auguſtino.*

Vbi inprimis aduerte, B. Auguſtinum duo hinc elicere genera ieiunij: alterum, quod pertinet ad humilitatē tribulationis, vt illud de Luctu ſponſi; alterum verò, quòd pertinet ad gaudium mentis in ſpiritualia ſuſpenſæ, atq; ob hoc alienatæ quodammodo à corporalibus cibis: quod poſterioribus ſimilitudinibus de panno nouo & vino nouo ſignificauit; illud oſtendens animalib⁹ atque carnalibus circa corpus occupatis non congruere. Deinde inſtruimur, non omnia omnibus conuenire: nec enim omne pharmacum ſingulis corporis morbis ſanandis prodeſt. Simul etiam docet, quomodò nos cum imperfectis geramus; à quib⁹ videlicet nō debemus ſummam perfectionem in principio exigere; ſed blande & ſuauiter progredi. In quo maximè peccant parentes filias ſuas imperfectas, & tāquam vtres veteres ad muſtum perfectionis Euangelicæ, & ad monaſticam vitam cogentes: quam nolentes pati, rumpuntur, & foras prodeunt, & vinum effunditur; quatenus vinū ſanctæ Religionis ob eius profeſſores malè audit; & ſcandala grauia accidunt; & remanent fæces, id eſt, vitia, quæ addiſcuntur. Tales ſunt interdū filij paruuli, quibus ante legitimā ætatem, parentum diligētia beneficia Eccleſiaſtica, abbatias, & ſimilia officia, quæ curam animarum ſecum habent conferri contingit. Sed illi iuſto Dei iudicio rumpuntur per vitam infamem, ſacrarum ignorationem literarum, & malum exemplum: & tandem, poſtquam deliciati fuerint in Chriſto, aut conuolaut ad nuptias, aut tectè vendunt beneficium: & ita perit anima vendentis, & ementis, atque ſcandalum cæteris datur.

Egregia documenta quædā *II. Docum.* *Contra eos qui filias ſuas vel inuitas monaſterijs includunt.* *Aduerſus eos etiam, qui ineptos multiplici ratione filios ſuos ad gradus Eccleſiaſticos promouere curāt.* *1. Tim. 5.*

III. Docum.

Tertiò docemur, Phariſæos & diſcipulos Ioannis certas preces, & ieiunia non præcepta ſua ſponte ſeruaſſe: quomodo ergo noua hæreſis docet, omnia, quæ præter præceptum Domini facimus, peccata eſſe? Etenim Dauid citra præceptum Domini Ephod in eo indutus coram arca Domini ſaltauit, deridente vxore eius Michol: quare filij Rechab laudantur à Domino in Ieremia, quod ex præcepto patris ſui abſtinerent à vino? Quis iuſſit Mariam Domini pedes, & caput vngere? aut illas tres Marias, quæ nocte reſurrectionē Dominicam præcedente venerunt ad ſepulchrum cum aromatis, vt vngerent Ieſum? cur ab Euangeliſtis de re à Domino nō præcepta commendantur? aut cum Dominus inſtituerit, vt qui Euangelium annuntiant, de Euangelio & viuant, cur Paulus non ſemel gloriatur, ſe noluiſſe vti hac Domini conſtitutione, ac poteſtate?

1. Paral. 15. *Ierem. 35.* *Matth. 26.* *Marc. 16.* *1. Cor. 9.* *2. Cor. 12.*

Quibus præcipue operibus inſiſtendum. *Actor. 2.*

Inſiſtamus igitur bonis operibus, & primò quidem ijs: quæ præſcripta ſunt à Domino; deinde & alijs ſpontaneis, & voluntarijs: vt ita efficiamur noui vtres, & capaces huius noui muſti, quo Apoſtoli in die Pentecoſtes repleti ſunt; quò intus calefacti ſpiritu ferueamus, & extra humanæ prudentiæ ſenſum alienemur, & veſtem nouam ex vellere agni contextam induamus, vt ad bona opera præſtanda externus calefiamus, præſtante Domino noſtro

Ieſu

Ieſu Chriſto, qui cum Patre & Spiritu ſancto in æternũ ſua diuinitate fruitur. Amen.

TRACTATVS XL

Incipiunt diſceptationes Chriſti ſecundo anno prædicationis eius, hoc eſt, poſt ſecundum Paſcha, quod habetur Ioan. 5.

De diſceptatione Domini cum Iudæis poſt ſanatum paralyticum ad piſcinam, & habetur Ioan. 5. *Propterea perſequebantur Iudæi Ieſum, quia hoc faciebat in Sabbato. Ieſus autem reſpondit eis: Pater meus vſque modo operatur, & ego operor, Propterea ergo magis quærebãt eum Iudæi interficere, &c.*

Iudæorũ malignitas in Chriſtum.

SAnato languido ad piſcinã in die Sabbati, grandis orta eſt controuerſia Iudæorum, nõ ſolũ contra languidũ in Sabbato geſtantẽ grabatũ, ſed etiã contra medicum Ieſum potentiſſimum, ꝙ præcipiẽdo illi grabatũ tollere, religionẽ Sabbati, & obſeruantiã violare videretur. Et quanquã malignè cogitarent de morte illi inferenda, Ieſus tamẽ mãſuetiſſimus magiſter & medicus, non minus vulnera Iudæorũ, quã languidũ curare volens, cogitauit de danda illis vita, & eorũ animis efferatis ſedandis, atq; placandis. Quare cũ tota diſceptatio de Sabbati religione orta eſſet, Dñs multis, & magnis rationibus illorũ ruditati, aut potius malignitati ſatisfacere ſtudet. Rectè autem ponderat Ambr. li. 2. de Fide. c. 4. *Propterea enim volebant eum occidere Iudæi, quia non ſolum ſoluebat Sabbatum, ſed & Patrem propriũ dicebat Deum, æqualem ſe faciens Deo. Non Iudæi hoc dicunt, ſed Euangeliſta teſtatur; quod æqualem ſe faciebat Deo, proprium ſe Filium Dei dicens: Non enim ſcriptum eſt ex perſona Iudæorum dicentiũ, Propterea volebant eum Iudæi occidere, ſed Euangeliſta ex ſua perſona dicit: Propterea enim volebant illũ Iudæi occidere. Et interpretatus eſt cauſam, ideò Iudæos ad necem eius eſſe commotos, quod cũ & Sabbatũ quaſi Deus ſolueret, & Deum Patrem ſibi proprium vendicaret, nõ ſolum in ſolutione Sabbati maieſtatem Diuinæ poteſtatis, ſed etiam in Patris proprij nomine ius ſibi æternæ æqualitatis adſciſceret. Quibus aptiſſime reſpondit eis Filius, vt & Dei Filium, & æqualẽ probaret. Quæcunq; enim Pater fecerit, eadẽ & Filius facit ſimiliter. Filius igitur Patri & dicitur, & probatur æqualis. Bona æqualitas, quæ & differentiam diuinitatis excludit, & cum Filio Patrem ſignat, cui Filius ſit æqualis. Nõ eſt enim diuerſa, nec ſingularis æqualitas, quia nemo æqualis ipſe ſibi ſolus eſt: ergo Euangeliſta interpretatus eſt, quid ſit proprium Filium Dei ſe dicere, hoc eſt, æqualem ſe facere Deo.* Hactenus ille. hoc eſt ergo, quod ait Euangeliſta: *Propterea perſequebantur Iudæi Ieſum.* Nimirum quod in Sabbato curaret infirmos, ob quam cauſam magis erat diligendus, & amplectendus; ꝙ ſemper omnibus dieb. paratus eſſet ſuccurrere. Sanabat porrò Dominus Ieſus lãguidos, vt ſe Meſſiam oſtẽderet: in Sabbato aũt id ſæpe faciebat, vt iuxta doctorat⁹ ſui miniſteriũ inſtrueret zelantes pro Sabbato, vel ex infirmitate, vel fortè ex malitia ob vtile, vt Phariſæi faciebant: nec poſſe illos Sabbatũ obſeruare, vti à Deo eſt præceptũ; nec expeditet, vt à Moyſe eſt traditũ. Deus enim omnibus, & non tantũ Iudæis, diẽ Sabbati obſeruari pręcepit; vt quẽadmodum Deus poſt opera ſex dierum requieuit, ita ipſi vacarent cultui Sabbati: in ſignum ꝙ homo debet in via hac operari, & in gloria quietẽ ſperare. Homo autẽ, qui ſub peccato iacet, & ſeruit; nec operari valet, neq; ſperare, donec à peccato ſaluus fiat per Ieſum. Moyſes aũt pręcepit Sabbatum; vt videlicet indicaret, ꝙ De⁹ per agnum ſacrificatũ liberatos de Aegypto duxit in terram Promiſſam: at hoc, veniẽte vero agno educẽti è vera Aegypto in veram terrã Promiſſam, id eſt, à peccato in gratiam, meritò ceſſare debuit: vt figura, veniẽte veritate euacuari ſolet. Quoniã autẽ præceptũ Sabbati, quatenus à Deo eſt, obligabat vniuerſas gẽtes, etiã ante Moſen, illudq́; iam in obliuionẽ venerat: propterea in tradendo præcepto illo, Moyſes vſus eſt verbo illo memorãdi: *Memento*, inquit, *vt diem Sabbathi ſanctifices.*

B. Ambroſ. tom. 2.

Ieſu benignitas aduerſus Iudæos.

Ioan. 5. Quare Iudæi perſequantur Ieſum.

Quam ob cauſam Dominus infirmos curaret, & quidem frequenter in Sabbato.

Exod. 20. Deut. 5.

Gen. 2.

Cur Deus Sabbatum inſtituerit, ſicut & Moyſes.

Sabbati obſeruantia verbo memorandi cur à Moyſe tradita.

Vbi autem noſtra litera habet: *Propterea perſequebantur Iudæi Ieſum:* Græcè additur: *Et quærebant Ieſum interficere.* Quod videtur confirmari ex eo, ꝙ paulò poſt ſubiungit: *Propterea ergo magis quærebant eum Iudæi interficere, quia non ſolũ ſoluebat Sabbatum, ſed & Patrem ſuum dicebat Deum.* Ex quo innuitur, ꝙ ob vtramq; cauſſam voluerint eum interficere. Et cùm aliàs frequenter Dominus violati Sabbati ſit accuſatus, per geſta à Dauide, à ſacerdotibus in templo, ab ipſiſmet Iudæis extrahentibus ouem, aut aſinã die Sabbati ad aquã, ſe defenderit, has defenſiones, eo quòd humanæ eſſent, nec Chriſtum niſi hominem tantùm arguebant, reliqui tres Euangeliſtæ literis ſuis conſignarũt, quia ſimpliciora Chriſti hominis verba, & facta perſecuti ſunt: ſolus Ioannes, cuius ſcopus erat diuinã in Chriſto naturam enarrare, hanc defenſionem præſcripſit, qua ſeipſum ex diuina Patris operatione etiam in Sabbatis defendit.

Iudæi vt perſequebantur Ieſum.

Matth. 12. Mar. 3. Luc. 6.

Cur hæc Domini cum Iudæis diſceptatio à ſolo Ioanne præſcripta fuerit.

Ieſus autem reſpondit eis, Pater meus vſq; modo operatur, & ego operor. Vtitur Dominus figura occupationis: retorquet enim id, quod Iudæi erant Domino obiecturi. Hoc eſt, ſi quæ ratio firma exiſteret feriandi in Sabbato, illa potiſſimũ, quæ in ipſius Sab-

Chriſti ſapientia in aduerſariis confutandis.

Exod. 20. Gen. 1. Infra 2.

bati præcepto à Deo expreſſa fuit, nimirum: Sex enim diebus fecit Dominus cœlum, & terrã, & mare, & omnia quæ in eis ſunt, & requieuit in die ſeptimo: ſed hanc rationẽ præcipuã, dcq; literis ſacris deprõptam infirmat Dominus, oſtendens Patrẽ ſuum vſq; modò operari. Quaſi dicat, Erratis putantes Patrẽ ita requieuiſſe in Sabbato, vt nihil poſtea fecerit: nam etſi requieuerit à nouis condendis creaturarum ſpeciebus, tamen vſq; modò operatur noua indiuidua ſecundũ illas ſpecies, vt creatio animarũ quotidie teſtatur. Quare Scriptura non ſimpliciter dixit, requieuit; ſed adiecit, Ab vniuerſo opere quod patrarat. Præter hanc autem cõdendi operationem eſt alia gubernandi, & ſeruandi mundum, & collapſa reſtaurãdi. Hinc Auguſt. ad Conſentium, expendit verbum illud Prophetæ: *Priuſquam te formarem in vtero, noui te*: & illud: *Si fœnum agri quod hodie eſt, Deus ſic veſtit*: & Apoſtolus ad Corinthios de ſemine, & de grano ait de præſenti: *Deus dat illi corpus ſicut vult; & vnicuique ſeminũ proprium corpus*. Ait etiam Salomon: *Attingit à fine vſque ad finẽ fortiter; & diſponit omnia ſuauiter.* Non dixit, diſpoſuit, de præterito: cuncta enim quæ Deus à principio condidit, moderatur, ac regit, & ea, quæ malè habent, inſtaurat. Ita & ego, more Patris mei vſq; nunc operor ea opera, quæ Sabbatum ſanctificant; ac proptereà ipſum non violant. Nam cùm Iudæi propter imperitiam, naturam Vnigeniti penitus ignorarent, ac ſoli Deo Patri Moſaicam legem attribuerent, cui omninò parẽdum cenſebant: hac ratione breui apertiſſimè docentur in omnibus ſe Patri cooperari, quoniam eiuſdẽ eſt naturæ & ſubſtantiæ; & ob id vnam & eandem habent virtutem communem, & operationem.

Quomodo Deus Pater vſque modo operetur.

Aug. epiſt. 6. tom. 2. inst.
Ierem. 1.
Matth 6.
1. Cor. 15.

Sap. 8.

Chriſtus quæ opera vſque modo operatur cũ Patre.

Eſt ergo ſenſus: Si creditis, nutu & voluntate Dei opificis, Sabbati quoq; die omnia gubernari, ac Solem quidem oriri, fontes fluere, plantas è terris prorumpere, ignem vſui hominum etiam die Sabbati ſeruire; cur temerè, atq; imperitè accuſatis eum, per quem omnia Pater operatur? Omnia enĩ Deus per me, qui filius eius ſum, tanquam per virtutem, & ſapientiam condidit: omnia etiam per me regit & moderatur. Et vbicunq; Pater meus operatur, & ego operor: ſiue creando, ſiue ſeruando, & moderando, ſiue inſtaurãdo, & miracula edendo, & quotidie mortalibus, ac rebus omnibus benefaciendo, etiam in Sabbato. Et videtur Dominus quod in alijs locis dixerat: *Dominus eſt filius hominis, etiam Sabbati*, hic exponere, cur & quomodo, Dominus ſit ipſius Sabbati: nempè quia eius cõditor & moderator, & vnus, & idem eſt cum Patre ſuo Deus; eiuſdẽ proinde ſubſtantiæ, virtutis & operationis. Et ita tacitè indicat Iudæorum calumniam, quam ſibi impingebãt, in ipſum Patrẽ recidere: ſicut aliàs dixit: *Qui me odit, & Patrem meum odit.*

Quid eſt: Pater meus vſq; modo operatur, & ego operor.

Luc 6.
Iudæi non ſolùm in Filiũ, ſed & in Patrẽ blaſphemi.

Ioan. 15.

Illud verbum, *Vſque modo*, Cyrillus, & Theophylactus interpretantur idẽ valere, atq; dicere, *etiam in Sabbato*. Poteſt tamen generalius accipi, vt ſenſus ſit, ab initio quo cœpit operari Pater, nunquam eum ab operando ceſſaſſe, cũ ab initio creaturæ nũquam deſtiterit à ſuſtentatione, & gubernatione mundi: ſi operationẽ in Sabbato, nouam eius violationem exiſtimant, neceſſarium erit tot Sabbatorum meum Patrem eſſe violatorem, quot præceſſerãt ab initio creaturæ. Nec quiſquam dicere poteſt, minoris virtutis opus eſſe, mundum conſeruare, moderari, aut inſtaurare, quã ipſum condere, quia vt quidam dixit:

Cyrill li. 2 in Ioan. cap. 138. tom. 2.
Theophyl. in Ioannem.

Non minor eſt virtus, quam quærere, parta tueri.
Caſus ineſt illic: hic erit artis opus.

[C]reare & conſeruare, vtrũque æque infinitã arguit Dei virtutem.
Ouid. li. 2 de arte amandi.

¶ *Propterea ergo magis quærebant eum Iudæi interficere: quia non ſolùm ſoluebat Sabbatum, ſed & Patrem ſuum dicebat Deũ, æqualem ſe faciens Deo.* Hoc eſt, tantũ aberat, vt prudenti hac reſponſione placarentur; vt in eius odium, ac cædem Iudæi magis ac magis accenderentur, non ſolùm quòd Sabbatum ſolueret, ſed quòd ſe Dei filium, & æqualẽ Deo faceret: quia Deum, ſuum, ſiue proprium (nam Græcè dicitur ἴδιον) Patrem faciebat: vnde & infra ſubdit, vt Cyrillus adnotat, Pater meus, ſiue ὁ πατήρ μου. cum articulo. Sabbati namq; violatio, mortis pœnam habet; vt traditur in lib. Numer. facere ſe æqualem Deo, mortis pœnam habebat, tanquam maxima in Deum blaſphemia. Ad literam, ſoluit ſabbatum, tollere, & portare grabatum: hinc Ieremias ait: *Cuſtodite animas veſtras, & nolite portare pondera in die Sabbati; nec inferatis per portas Ieruſalem.* Ad mentem aũt legiſlatoris, Dominus oſtendit à nobis ſolui, & à ſe inſtaurari: vt qui in die Sabbati circumcidit, ad literam ſoluit Sabbatum, ſed ſine crimine eſt, quia nõ ad mentem legiſlatoris: ita Chriſtus ſoluebat Sabbatum ad mentem Iudæorum, ſed nõ reipſa, neq; ad mentem Dei.

Iudæorum obſtinatio.

Num. 15.

Ierem. 17.

Qua ratione Chriſtus Sabbatum minime violaret.

Errabant ergo Iudæi circa Sabbatum, primò, putantes quædam opera prohiberi, quæ erant conceſſa, vt, quę ad ſalutẽ animę, vel corporis ſpectabant, imò etiam beſtiarũ & iumentorũ propter homines; quæ licebat in Sabbato aquatũ ducere, & ex fouea, vel ex puteo extrahere: adhæc ob hominẽ eſt Sabbatũ; non homo ob Sabbatũ

Quot modis Iudæi errarẽt circa Sabbatum.

Luc. 14.

Marc. 2.

etſi

2. Mach. 15.
II. error.

etſi opera diuini cultus, & ſacrificiorum licebant propter templum, ergo & opera, quæ hominis, verioris templi gratia fiunt; vnde & Machabæi etiã in Sabbato pugnãdum eſſe cognouerunt. Deinde errabant, quia etiam prohibita opera ex cauſſa poterant diſpenſari, quemadmodum colligere, & fricare ſpicas, ob vrgentem eſuriem:

Matth 12.

quomodo eſus panũ propoſitionis, quos non licebat manducare laicis, cõceſſus eſt Dauidi à ſacerdote Achimelech. Tertiò,

1 Reg. 12.
III. error.
Luc. 6.

in errore verſabantur circa Chriſtũ, quem nondum hominem putabant, quia ille, etiã quatenus homo, Sabbati erat Dominus, licèt enim per ſe voluerit eſſe ſub lege, tamen id erat, vt alios redimeret, quod incipiebat facere per ipſa opera, quæ prudens faciebat in Sabbato.

Illud de Chriſto: Aequalem ſe faciens Deo quomodo in perſona dicatur.

Quòd verò ſubdit, *æqualem ſe faciens Deo*: rectè intelligendum eſt, hoc dictum ab Euangeliſta in perſona Iudæorum, quaſi ſecundùm eorũ mentem ſe faceret, cùm nõ eſſet: reuera autem erat æqualis, nec ſe faciebat: quemadmodum etiam ad mentem Iudęorum, & non reipſa Sabbatum ſoluebat; rectè vt dixerit Apoſtolus: *Qui cum in*

Philip. 2.

forma Dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem Deo: Id eſt, cùm in diuina natura, & ſubſtantia inueniretur, ac ſe arbitratus eſſet Deo eſſe æqualem, nihil raperet, quia quod ſuum eſt, tantum ſibi tribueret; & idcircò ſi æqualis erat, ſibi profectò non minus condere mũdum, illumque ſeruare & moderari atq; inſtaurare, quam Patri conueniebat: nam hæc opera ſibi tribuendo, ſicut faciebat, cùm dixit; *Pater meus vſq; modo operatur: & ego operor*, æqualem ſe profectò Patri eſſe oſtendebat. Vt enim Filius hominis homo eſt, & homini æqualis; ita Filius Dei Deus eſt, & Deo æqualis.

Chriſtus æqualem ſe Deo faciendo, nihil rapiebat, ſecundum Apoſtolum.

Alter ſenſus.
Ambr lib 2. de fide ad Gratianum. cap. 4. tom. 2.

Ambroſius tamen oſtendit, hoc verbũ non eſſe Iudæorũ, ſed ex Euangeliſtæ ſenſu & mente profectum. Scribit enim: *Denique Filium nõ eſſe eo minorem, quia Filius eſt Euangeliſta teſtatur, & æqualem eſſe, quia filius eſt, ipſe ſignificat, dicens: Propterea enim volebant eũ occidere Iudæi; quia nõ ſolùm ſoluebat Sabbatum, ſed & Patrem proprium dicebat Deum, æqualẽ ſe faciens Deo. Non Iudæi hoc dicunt, ſed Euangeliſta teſtatur quod æqualem ſe faciebat Deo, propriũ ſe filium Dei dicens. Non enim ſcriptum eſt ex perſona Iudæorum, dicentium; Propterea volebant eũ Iudæi occidere; ſed Euangeliſta ex ſua perſona dicit, &c.* Et Infrà: *Ergo Euangeliſta interpretatus eſt, quid ſit proprium filium Dei ſe dicere, hoc eſt, æqualem ſe facere Deo.* Hæc ille.

Quid incommodi habeat hic ſenſus.

Sed reuera etſi Chriſtus ſe prædicans Dei filium, neceſſaria conſequentia ſe eandem cum Deo habere naturã oſtenderet, & conſequenter ſe Deo æqualem eſſe comprobaret, non tamen propriè ſe faciebat. Nam ille dicitur ſe facere, qui non eſt, aut qui ſibi vſurpat. Vnde Iudæi, teſte Ioanne, hoc Chriſto tribuebant, quod ſe Deum faceret: dixerunt enim: *De bono opere non lapidamus te, ſed de blaſphemia, & quia tu homo cum*

Ioan. 10.

ſis, facis teipſum Deum. Ideò Iudæi coram Pilato Domino obiecerunt: *Nos legẽ habemus:*

Ioan. 19.

& ſecundùm legem debet mori, quia filium Dei ſe fecit, hoc eſt, diuinitatem vſurpauit, quam non habebat. Omnis enim filius eiuſdem naturæ eſt cũ patre. Propterea magis quadrat, vt Euangeliſta illis verbis exprimat mentem Iudæorũ, qui ſicut putabãt Chriſtum Dominum ſoluere Sabbatũ, cùm nõ ſolueret, ita putabant ipſum Deo ęqualem ſe facere, quaſi non eſſet, cùm tamen reuera Chriſtus ſe oſtenderet, non faceret: Nec enim ipſe ſe fecit Filium Dei, imò neq; Pater: qui etſi gignere de ſua ſubſtantia, facere tamẽ nequaquã potuit. Miracula etiam declarabant eum filium Dei eſſe, nõ faciebant. Hinc Theophylactus, Iudæis hoc tribuẽs, ait: *Vbi hoc loco eſt Arrius? Profectò cæcus factus eſt circa lumen. Filiũ enim nominãs Chriſtum Patris, non dat ei, quòd eandem naturã habeat cum Patre; ſed creaturam increati Patris Filium fatetur. Tametſi vel Iudæos oportebat in magiſtros aſſumere, qui propter hoc perſequebantur Dominum, quòd ſe filium diceret Dei: vnde neceſſariò colligebant quòd æqualis eſſet Deo Quoniam niſi magna fuiſſet Filij dignitas, & fuiſſet ſe æqualem Deo, quare perſecuti fuiſſent illum Iudæi?* Hæc ille: quæ verba propterea libenter alleganimus, nõ ſolùm vt propoſitũ euincamus; ſed etiam vt oſtẽdamus quàm turpiter olim Arriani, & quàm impudenter Eraſmus ex eo quòd Chriſtus dicitur eſſe Filius Dei, non eius diuinam naturã agnouerint, & confeſſi fuerint. Nam profectò confunduntur à Iudęis qui hoc loco ex eo quòd ſe Patris Dei Filium vocaret, colligebant, illum æqualem eſſe Deo, & alibi apud Ioannem colligebant tanquam blaſphemiam, quòd ſe faceret Deum: & Pilato dixerunt ob id dignum morte, quòd ſe filium Dei faceret: quod nequaquam de filiatione per adoptionem, ſed de naturali intelligendum eſt. Nam nouerant Dei per adoptionem ſe filios eſſe, de quib. dictum eſt: *Filius meus primogenitus Iſrael*: & alibi: *Nunquid non ipſe eſt pater tuus qui poſſedit te, & fecit, & creauit te?* Et Propheta; *Filios enutriui & exaltaui, ipſi autem ſpreuerunt me.* Quod ſi à Iudæis nolunt addiſcere; illud ſaltem à dæmone addiſcant, qui dixit Chriſto; *Si Filius Dei es, dic vt lapides iſti panes fiant:* intelligens Filium Dei naturalem: nam proprium

Chriſtum nullo modo factum eſſe, neque fieri poſſe filium Dei.

Theophyl. in Ioannem.

Aduerſus Arrianos, & Eraſmum Chriſtum Deum ac verum Dei filium pernegantes.

Ioan 10.
Infra 19.

Exod. 4.
Deut. 32.
Infra 1.

Matth. 4.

Proprium Filij Dei quid ſit.

Filij Dei eſt, & non filiorum adoptiuorũ, pro voluntate ſua ſigna edere. Propterea quoties in Euangelicis, aut Apoſtolicis litteris Ieſum filiũ Dei vocari legimus, neceſſariò, ſi Catholici ſumus, exponere debemus de Filio Dei naturali. Vnde Petri confeſſio illa fuit: *Tu es Chriſtus filius Dei viui:* quæ fidei confeſſio tanta remuneratione digna fuit. Et Ioannes ait; *Hæc ſcripta ſunt, vt credatis quia Ieſus eſt filius Dei.* Credere autẽ, Ieſum eſſe filium adoptiuum, non ſatis eſt ad ſalutem, quia ſubdit: *Et vt credẽtes, vitam habeatis in nomine eius.* Idẽ Ioannes in priori epiſtola ſua; *Quiſquis confeſſus fuerit quoniam Ieſus eſt Filius Dei; Deus in eo manet, & ipſe in Deo.* Et Apoſtolus ad Hebr. ponderat illi dictũ eſſe ſingulariter; *Filius meus es tu, ego hodie genui te*: quod nec hominibus, nec Angelis vnquam dictum fuit. Et hęc ſatis ſint quod ad hunc locum attinet.

Matth. 16.
Ioan. 20.
1. Ioan. 4.
Hebr. 1.
Pſal. 2.

Reſpondit itaque Ieſus, & dixit eis, Amen amen dico vobis, non poteſt filius à ſe facere quicquam, niſi quod viderit Patrem facientem. Quæ dixit, latiùs exponit: & quæ intelligere non potuerunt, varia oratione pertractat: præſertim cũ Iudæi non tantũ Domini factũ, ſed etiã facti defenſionem calumniarentur. In hac aũt reſponſione, quoniã hi quibus loquebatur, veritatẽ ipſam apertè explicatã ferre non poterant, attemperat ſe Dñs eorum ruditati, loquens quãdoque de ſe humilia, quo ſic facilius eius dicta ſuſciperẽtur: & modo ad ſublimia ſermonẽ erigit, ac denuò ad humilia demittit, quę & ęqualitatẽ cum Patre demonſtrabãt & eius minoritatẽ, vt & acutiores, & rudiores pariter conſolationẽ capiãt. Verba etiã humana, quibus explicaturus erat conditionem quæ eſt inter ipſum & Patrem, cũ creaturis propriè conueniant, non poſſunt omninò quadrare in rebus diuinis, niſi ab illis auferamus quicquid eſt imperfectionis, & tantùm quod eſt perfectionis, retineamus, vt Patres veteres de Dei natura, & myſterio Trinitatis verba facturi, plerũq; prudẽter admonent. Et vt pulchrè Cyrill. admonet; *Opus diligentis magiſtri eſt non tranſcurrere, neq; altiora prius menti auditorũ ingerere: quã priora cognouerint.* Sic ille. Hinc rectè dixit cũ illo aſſeuerationis ſymbolo Chriſto familiari, *Amen amen dico vobis, non poteſt filius à ſe facere quicquam, niſi quod Patrem viderit, & habuerit ſecum facientem.*

Iudæorum duplex Chriſti calumnia ab eodẽ depulſa.

Humana verba quatenus conueniant rebus diuinis.

Cyrill. li. 21 in Ioan. cap 135. inis tom. 2. initio fere.

Opus diligẽtis magiſtri quidnam, teſte Cyrillo.

Quid illud: Filius non poteſt à ſe facere quicquam &c ſecundum al quos.

Hilar. lib 9. de Trinit. poſt med.

Illud, à ſe, ſiue ex ſe, dupliciter iungitur, vel cum verbo Poteſt, quomodo accipit & Hilar. & Auguſt. vt ſit ſenſus, Filium non habere ex ſe potentiam faciẽdi aliquid, ſed eum habere illam à Patre, à quo habet naturam, & ſubſtantiam. Filius ergo ex ſe nõ poteſt quod poteſt. Cui lectioni videtur obſtare quod ſequitur: *Niſi quod viderit Patrem facientem*: quia hæc exceptio cùm indicet quid poſſit Filius facere, ſequitur in priori mẽbro quid non poſſit facere: & ita illud, *à ſe*, vel *ex ſe*, iungẽdum eſſe cum verbo *facere*, vt ſignificet; Filius non poteſt facere aliquid ex ſe, ſed tantum (id enim ſignificat *niſi*) quod viderit Patrem facientẽ, quomodo interpretatur Chryſoſtomus.

Aug. trac. 18. in Ioan. to. 9. Huius ſenſus incommodũ.

Chryſ. ho. 37. in Ioan. to. 3. Altera interpretatio minus idonea reiicitur. Facere ex ſe qui dicantur.

Nec eſt ſenſus: Non poteſt Filius à ſe facere, id eſt, nõ poteſt licitè facere, vt interdum accipitur, & dicimur id poſſe, ꝙ iure & licitè poſſumus: nã ſi ille eſſet ſenſus, nil ſingulare de ſe Dñs diceret: nam nec Angelis, nec hominibus poteſtas ineſt licitè aliquid efficiendi ex ſe ipſis, quia id conſtat illos poſſe peccare: ꝙ cùm faciunt, ex ſe faciunt. Ex ſe enim facere dicimus illos, qui illius nõ habent aliũ quam ſeipſos autorẽ: ſic & Filius faceret aliquid ex ſe, cuius autor non eſſet ſibi Pater: quia cùm illi autor ſit omniũ quæ facit, ſequitur illũ eiuſdẽ ſecum eſſe naturæ. Et idcircò verbum *Non poteſt*, non ſolũ non arguit potẽtiæ defectũ, quomodo nec cùm dicitur Deum nõ poſſe peccare; ſed potius ſummã Filij perfectionem, qui Patri cõtrarius eſſe nõ poterat ob identitatẽ naturę Patris & Filij. Propterea eñ Filius non poteſt ex ſe ipſo facere quicquã: contrà verò, omnis creatura rationalis ob id põt aliquid ex ſe, quia habet aliam à Deo naturã. Fili⁹ enim ſigna à ſe ipſo efficere nequit, nec à ſeipſo eſt, nec aliud principiũ habet quã Patrem. Quapropter cùm me arguitis, ꝙ hominem in Sabbato curauerim; Patrẽ quoq; arguatis neceſſe eſt, cũ eadem vtrioſque noſtrum ſint opera: indiuiſa enim ſunt opera Trinitatis. Et ſicut in eo ꝙ dicit non poſſe à ſeipſo facere quicquam, oſtendit identitatem naturę & ſubſtantiæ; ita, cùm ait, niſi viderit patrem facientem, perſonarum diſtinctionẽ indicat. Eſt enim ſenſus; Niſi quod Pater perſona diſtinctus ab eo facit. Sicut eñ imago quæ in ſpeculo eſt, nihil agit niſi quod agit is, cui⁹ eſt imago, ſic filius cũ ſit imago Patris nihil aliud agit quàm quod Pater. Non ſic in patiendo: nã in patiẽdo, actio eſt aliorũ qui diſturbant imaginẽ, & non eum, cuius imago eſt. Quòd verò Filius non poſſit facere aliud, quã ꝙ viderit Patrẽ facientem: non tollit libertatem, quia ideò liberè facit, vt Pater facit, cùm ſit imago viua Dei viuentis, & liberè operantis. Et non poſſe aliud facere, magnæ libertatis eſt ſymbolum. Nos aũt aliud facere poſſumus: quod eſt magnæ ſeruitutis: poſſumus enim peccare, quod nec Deus, nec Chriſtus poteſt.

Rationalis omnis creatura ex ſe facere cur aliquid poſſit.

Opera Trinitatis indiuiſa.

Filium à ſe ipſo non poſſe facere quicquam, niſi quod viderit Patrem faciẽtem, quid ſignificet.

Non poſſe aliud facere quam quod Pater facit, in Filio magnæ libertatis eſſe ſymbolum, ſicut in nobis magnæ ſeruitutis aliud poſſe facere.

Quo-

Quoniam verò in his verbis potentia Filio Dei negari videtur; conſiderandum

Poſſe, vel non poſſe in Scripturis quàm variè accipiatur.
Greg Nazian. lib. 4. Theol.
1. ſignificatus.

eſt, hoc verbum Poſſe, vel non poſſe, variis modis in Scripturis accipi: quemadmodùm ex doctrina Nazianzeni in libris de Theologia deſumi poteſt. Interdum enim ſignificat defectum virium, ac pro tempore, & ratione alicuius. Sic enim dicimus infantē pugnare, aut catulū recens editum aſpicere non poſſe: nam fortè aliquando pugnabit, cū nunc infans ſit; & catulus ſuo tempore aſpiciet: aut qui cum hoc non poteſt pugnare, cum alio pugnabit.

Secundus. *Matth. 5.*

Capitur interdū non poſſe pro eo quod eſt maiori ex parte, vt illud; *Non poteſt ciuitas abſcondi ſupra montem poſita*: nam poteſt fortaſſis alterius montis obiectu abſcondi.

Tertius. *Infra 8.* *Mar 6.*

Dicimus quandoq; id non poſſe fieri, quod ęquū & rationabile non eſt: vt cum dicitur, *Nūquid poſſunt filij ſponſi lugere, quandiu cum illis eſt ſponſus?* & illud apud Marcū, non potuiſſe Dominum in Nazareth virtutem vllam facere. Nam cum ad curationes vtrunq; ſit neceſſarium: & fides curādorum, & curantis potentia; deficiente fide, non erat rationi conſentanea curatio.

Quartus. *Ioan. 7.* *Matth 12.*

Adhæc ponitur non poſſe, pro, non velle, vt; *Non poteſt mundus odiſſe vos*: &; *Quomodo poteſtis bona loqui, cùm ſitis mali?* ideo enim horum vtrumque non

Ioan. 12. *& Eſa. 6.* *Matth. 19.*

poterant, quia dolebāt. Sicut & illud: *Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Eſaias.* Et de continentia dixit: *Qui poteſt capere, capiat.* hoc eſt: Hæc corona omnibus proponitur: qui velit illam aſſequi, pro ea decertet, & habebit.

Quintus. *Matth. 3.* *Ioan 3.* *Matth. 19.*

Sunt etiam quædam, quæ natura quidem fieri non poſſunt, ſed Deo volente ſunt poſſibilia, vt; *Potens eſt Deus de lapidibus iſtis ſuſcitare filios Abrahæ*: quod natura impoſſibile eſt; & non poſſe eundē ſecundò naſci, vel camelū per foramen acus tranſire, & virginem parere: hæc enim, & multò maiora, volente Deo fieri poſſunt. Et ad hoc ſignificatum reducēdū

Hebr 6. *Ierem. 13.*

eſt illud Apoſtoli: *Impoſſibile eſt eos qui ſemel ſunt illuminati*: & illud Ieremiæ: *Si mutare poteſt Aethiops pellem ſuam, aut pardus varietates ſuas*: nam naturæ impoſſibile, & cum gratia Dei rarū eſſe ſignificat. Vt Dominus Apo-

Matth 19.

ſtolis dicentibus; *Quis ergo poterit ſaluus eſſe?* reſpondit; *Apud homines hoc impoſſibile eſt; apud Deum aūt omnia poſſibilia ſunt.*

VI. ac poſtremus.

Poſtremò dicitur non poſſe, quod protſus fieri poſſibile nō eſt: Vt, Deum non eſſe, aut malum

Quo fieri non poſſint vllo modo. *2. Tim. 2.* *Hebr 6.*

eſſe, aut ſeipſum negare, aut mētiri, de quo dixit Apoſtolus; *Negare ſeipſum non poteſt.* Et alibi, *Vt per duas res immobiles, quibus impoſſibile eſt mentiri Deum, &c.* Nam ad Diuinæ potentiæ imminutionē pertineret magis, quā ad potentiam, ſi diceretur, Deum poſſe nō eſſe, aut poſſe eſſe malum, aut mori, aut negare ſeipſum, aut mentiri. Atq; hac eadem ratione aſſerimus fieri non poſſe, vt quod non eſt, ſit dum non eſt; aut quod eſt, nō ſit dum eſt; aut bis duo non eſſe quatuor, aut bis quatuor non eſſe octo.

Cum dicitur: Filius à ſe non poteſt facere quicqu[am], [quo]modo verum ſit.

Et hoc modo dicitur, *Non poteſt Filius à ſe facere quicquam*: nam impoſſibile eſt quicquam facere Filiū quod non faciat Pater, aut Patrem quod non faciat Filius, quia omnia ſunt communia, & ſubſtantia, & potentia, & operatio: quamquam Filius ſit à Patre, iuxta illud, quod dixit: *Et ego viuo propter Patrem.*

Ioan. 6.
Quomodo Chriſtus videt Patrem facientem, & idem ipſe facit?

Sed dices; Quomodo videt Patrem facientem, & idem ipſe facit? nunquid vt qui [pictu]ras deſcribunt, & literas, quia aliter aſſequi veritatē nequeunt, niſi ad architypū ſpectent, vt inde dirigantur? aut quo pacto Sapientia egeat eo qui ſe doceat, vel non faciat quicquā, niſi doceatur? nam hoc dixerunt Hæretici, vt derogarent Filij dignitati: ſed abſit. Quomodo autē Pater facit, aut fecit? nunquid aliud ſubſiſtere mundū prius fecit pro præſenti, aut ſubſiſtere faciet futurū? Et ad illa exemplaria ſpectans

Lege Ambroſium lib. 4. de Fide, ad Gratianum; hæc latiùs differentem, tom. 2.

Filius, alium quidem effecit, alium autem effecturus eſt? Quatuor enim ſecundùm hanc rationem mundi extarēt, alij quidem duo Patris, alij verò duo Filij opus: quod abſurdiſſimū eſt. At ſanare à lepra, à malignis ſpiritibus liberare, mortuos viuificare, ſuper mare ambulare, & alia facere, quę cūque fecit Dominus, quo exemplo Patris illa fecit? aut quando Pater talia operatus

Expenduntur hæc verba. Non poteſt Filius à ſe facere quicquam niſi quod viderit Patrem facientem.

eſt? Nec dixit, Niſi quod viderit Patrē feciſſe, ſed: *Facientem*: nec quale viderit, ſed, *niſi quod*, vt Filium vnum, & idem facere cum Patre accipiamus. Et nō ait, niſi quod Pater facit, ſed, *niſi quod videt Patrem facientem*; ne caſu putes accidere quod in operatione concurrit Filius cū Patre, aut ne non liberè, ſed naturaliter putetur facere Filius: nam & de naturalibus agētibus rectè dici poteſt ꝙ non poſſunt aliquid ex ſe facere niſi quod Deus facit. Deniq; non dixit, niſi quod ſciuerit Patrem facientem, ſed potiùs verbo videndi eſt vſus; vt ſignificaret Patrē primum operis autorem, & ipſi Filio eſſe autorem, vt etiam operetur ſecum.

Chriſtum nō vt inſtrumentum, ſed vt diuinum agentem non minus quàm Patrem, operari.

Subdit: *Quæcunque enim ille fecerit, hæc & Filius ſimiliter facit.* Quibus verbis apertiorē facit ſententiam, & ab humiliori ſermone ad ſublimiora conſcendit, explicans quę malè intelligi poterant: Igitur oſtendit ſe non vt inſtrumentum operari, ſed vt diuinæ eſt hypoſtaſis, & idem cum Patre principium. Nam ſi duo eſſent principia, & Filius imitaretur Patrē, non idē opus numero cum Patre faceret, ſed aliud, & à ſe, vt diſci-

Ioan. 5.

diſcipulus imitans magiſtrum. Cùm ergo Ieſus infirmo dixit: *Surge, tolle grabatũ tuum, & ambula*; hoc idem Pater dicebat: & ſanitas quæ à Filio data eſt, & à Patre data: quia vnus actus à duobus præſtari nequit, niſi ſimul fiat. ❡ Sententia ergo illa prima ſic

Quid propriè ſignificet: Quæcunque enim Pater facit, hæc & filius ſimiliter facit.

eſt Catholicè interpretanda: Quæcunque Pater facit, hęc eadem omnia & ſola Filius ſimiliter facit: ex quo ſequitur, nihil Filium ex ſe facere, ſed tãtùm id quod Pater facit. Nec dixit; Quæcũq; Pater facit, talia & Filius facit; ſed, *Quæcunq; ille fecerit, hæc & Filius ſimiliter facit*: vt ſit vna, & eadem Filij, & Patris operatio & non Filium imitari Patrem. Et ne intelligas Patrem & Filium in omni opere, quod communiter fit, concurrere vt cauſam ſuperiorem, & inferiorẽ, aut ſicut duas cauſas partiales, aut ſicut agens & inſtrumentũ; adiectum eſt aduerbium Similiter, vt intelligas Filium eadem facere quæ Pater, & eodẽ modo. Similitudo autẽ hæc non cõſiſtit in eo quòd quocunq; modo Pater facit, etiam dici poſſit Filius facere: nõ enim Filius dicitur facere ea ſe, ſicut Pater facit, neq; Filius per Patrem, ſicut operatur Pater per Filium: ſed ſimilitudo conſiſtit in qualitatibus agentis ad ipſum opus. Qua etſi Pater & Filius non ſimiliter ſe habeant ad ſe inuicem, tamen ſimiliter ſe habent ad communia ipſorum opera. Similiter ergo Filius operatur; id eſt, cũ æquali poteſtate, dominio, libertate, & ſcientia.

Pater vti diligat Filium.

Subdit: *Pater enim diligit Filium, & omnia demonſtrat ei quæ ipſe facit, & maiora his demonſtrabit ei opera, vt vos miremini.* Oſtendit fruſtra exacerbatos propter Sabbatum, dicendo ſe à Patre diligi: nec enim Pater offendentem, & ſe iniuria afficientem diligeret: & calumniando propterea me, Patrẽ arguitis à vobis non diligi, quippe qui Filium, quem ille diligit, non amatis. Diligit autem Pater Filium neceſſariò; ideò ante omnia opera producit eius amorem, id eſt, Spiritum ſanctum, & omnia opera propter illũ operatur, & eodẽ oculo, eademq; virtute communi tribus perſonis vult Filium cum Spiritu ſancto ea videre, & operari. Alij alia ratione inducunt hũc textum. Oſtendit enim (explicando priorẽ ſententiã) vnde fiat vt omnia faciat, & videat Filius

Illud: Pater enim diligit Filium, quid ſecundum aliquos.

quę Pater facit: nimirum quia Pater Filium diligens, demonſtrat ei omnia quæ facit. Nam ita eſt in humanis, pater carnalis filiũ diligit: & ideò non patitur aliquid ſuorum eſſe illi occultũ; ita Pater cœleſtis vnicè Filium ſuum diligit ſibi ſimillimũ, & in nullo contrarium; idcircò demonſtrat ei omnia quæ facit.

Qua ratione Pater omnia demonſtret Filio quæ ipſe facit.

Subiungit autem: *Et omnia demonſtrat ei quæ ipſe facit.* Quod humano more, & humili dixit: nec enim quæ ſunt de diuinis perſonis, earumq; actionibus, aliter, quàm noſtro modo nobis exprimi poterant. Nõ autem demonſtrat ei vt ſciat quod neſciebat: quomodo enim à quoquã ſumma inſtrui poſſet Sapientia? ſed vt dijudicet omnia. Nam Pater facere quicquam non vult niſi Filio ſuo placeat ante quã faciat. Neque per hoc quicquã derogatur autoritati Patris; imò plurimũ laudis ei irrogatur. Nam Filius quid aliud eſt niſi ſapientia Patris? &

Hoc ipſum (nedum dedecus) maius etiam Patri decus, & gloriã arrogare. Pſal. 103.

quis laude magis dignus, quã qui antequã op^9 aggrediatur, Sapiẽtiam conſulit? Hinc dictum eſt: *Omnia in ſapientia feciſti.* & perfecto opere rurſus attẽdit an aliquid ei deſit. Vnde quotieſcũque aliquod opus perfectum dicitur in Geneſi, continuò ſubditur: *Et vidit Deus quod eſſet bonum.* Nihil ergo

Gen. 1. & ſeq.

Patri derogat, quod ſine Filio nihil agat: quemadmodum è conuerſo nihil derogat Filio, ꝙ à ſe nihil poſſit operari: quia cùm à ſe non ſit, nec operationem à ſe habet.

Quam ineptè Ariani hinc colligant Filiũ Patre minorẽ. Cyril. lib. 2. in Ioan. cap. 137. iuxt. tom. 1. prope initiũ.

Ne tamen Arrianus aliquis exiſtimet, hæc Chriſti dignitati, & ſapiẽtiæ derogare, audi quid Patres perſcribant in hunc locũ. Cyrillus enim ſic ait: *Cùm vna Patris & Filij ſubſtantia ſit; naturali quadam (vt ita dicam) lege in vnam virtutem & voluntatem cõducuntur. Nihil ergo præter voluntatem Patris Filius facit, ſed quæ ipſum facere videt, ea peragit, cum propter identitatem ſubſtantiæ à voluntate Patris excidere nequeat. Expers enim omnino mutationis eſt:*

Pater vt omnia demõſtret Filio, ac quæ ipſe facit, teſte Cyrillo. Pſal. 101. Hebr. 1.

idem autem ſemper manet, vt Pſalmiſta cecinit. Pater etiam rurſus Filio demonſtrat quæ ipſe facit, non quaſi depicta in tabulis, nec quaſi ignorantem doctrina iuuans (omnia enim Filius veluti Deus nouit) ſed totũ ſe ipſum in natura Filij ſic pingens, vt quæcunque in ſe habeat, in Filio demonſtret. Ita vt ex quibus quanã ſit natura Patris cognoſcitur, ex illis etiam natura Filij demonſtratur.

B. Aug. trac. 21. in Ioan. longe mod. 10. 9. prope init.

B. Auguſtinus in Ioannem eandẽ prorſus amplectitur intelligentiam: ait enim: *Non ergo carnaliter accipiamus, quia Pater facit opus, & demonſtrat Filio, & viderit Filius opus quod Pater facit, & facit illud in alio loco, aut de alia materia: Omnia enim per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil. Verbum Patris*

Ioan. 1.

eſt Filius, nihil dixit Deus, quod non dixit in Filio, Dicendo enim Filio quod facturus erat Pater per Filium; ipſum Filium genuit per quem faceret omnia. Theophylact. ait: *Igitur interrogo ta-*

Theophylact. ibidem. Arrij, & Eunomij miſera inſipientia.

lia nugantes, Arrium, & Eunomium, quomodo docet Pater Filium? in ſapientia, vel non? Omnino in ſapientia. Quæ autem ſapientia Dei? Nonne ipſe Filius? Etiam profectò. Itaque Filius docet ſe ipſum. Papè, quanta veſtra inſipientia? Siquidem quaſi puerum quendam traditu Patri Filium

1. Cor. 1.

erudiendum. Ego autem cum Dei ſapientia aſſero, ſi quid nouit Pater, non ſine Filio nouit. Ipſe enim eſt ſapientia eius. Si quid poteſt Pater, non ſine Filio poteſt: ipſe enim eſt eius potentia. Quod autem hæc vera ſint, audi: quæ quæcunque facit, Pater, ea & Filius ſimiliter facit. Si pater cum

Ibid.

poteſtate, & virtute, & Filius ſimiliter. Non igitur inferior Filius Patre. Quod autem humiliter dicta ſint: Oſtendit ei omnia; Et. Maiora

Iudæorum inuidia, atq; odium Ieſu.

his oſtendet: non oportet admirari. Nam ad homines loquitur, qui contra ipſum clamabant, & præ inuidia diſſecabantur. Et niſi vbique humilia ſummis interſeruiſſet, quid non tandem feciſſent? quandoquidem inſaniunt, cùm tam multa humiliter loquitur. Hæc illi, egregiè certè.

Licèt illi intelligentiç obijci poſſet, quòd id, Pater diligit Filium, videatur hic poſitum tanquam cauſſa, ob quam Pater Filio omnia demonſtrat. Iam verò dilectio Filij vt non eſt cauſſa generationis Filij, ita nec cauſa, ob quam demõſtrat omnia Filio Pater, ſi demonſtrare, ſit generare Filium. Sed dici huic obiectioni poſſet: Pater diligit Filium, non poſitum vt cauſſam, ſed vt ſignum ex quo à poſteriori colligitur, Patrem omnia Filio demonſtrare, & ipſi ſuam naturam, & poteſtatem communicare.

Quum dicitur Pater. n. diligit Filium, &c. Illud, enim, ſit ne cauſa, an ſignum quod Pater Filio demonſtret omnia quæ facit. Si Pater maiora Filio demõſtrabit opera, qua ratione ſit Filius omnia quæ Pater.

Deindè obijci poſſet; ſi propter æternam generationem dicitur Pater omnia Filio demonſtrare, quomodo mox dicitur, Et maiora his demonſtrabit ei opera? quaſi nondum ei omnia demonſtrauerit. Ad hoc reſponderi poſſet cum Auguſtino, non loqui de diuinitate Verbi amplius, ſed de eius Humanitate. Vel intellige more Scripturæ (in qua quædam fieri dicuntur, cùm innoteſcunt) maiora his demonſtraſſe, vel demonſtrare oſtendet in futurum. Vel tertiò, Patrem demonſtrare Filio omnia, eſt donare Filio, vt eadem faciat: quomodò in Scripturis oſtendere, vel demonſtrare eſt dare, & videre, eſt habere, vel accipere. Sic enim dicitur: *Ego oſtendam omne bonum tibi*, id eſt, dabo. Et Dauid: *Quis oſtendit nobis bona?* id eſt, dabit bonis perfrui. Rurſus: *Diligit dies videre bonos*, id eſt, habere. Sic ſuperiùs dixit Nicodemo: *Niſi quis renatus fuerit denuò, non poteſt videre regnum Dei*: id eſt, non ingredietur, vel non accipiet regnum Dei. Ita dicitur de Christo: *Non dabis ſanctum tuum videre corruptionem*, id eſt, habere, vel accipere corruptionem. Et videtur hoc quadrare cum his, quæ ſubiungit: *Sicut enim Pater ſuſcitat mortuos, &cæt.* in qua ſententia declarat in demonſtratione quam Pater Filio facit, intelligi dari Filio eadem facere quæ ipſe facit. Demum dici etiam verè poteſt Patrem omnia, quæ ad reſtaurationem humani generis pertinent, Filio, quatenus homo eſt, demonſtrare, vt eadem ſimul cum illo perficiat, & nullum miraculum, vel opus ad redemptionem ſpectans, ſine illo operatus ſit. Et ita vno verbo omnia obiecta Hæreticorum diluuntur.

August. loco citato.

Tertia ſolut.

Exod. 33.

Oſtendere quid more Scripturæ.

Pſalm. 4.

Pſalm. 33.

Ioan. 3.

Pſal. 15. & Act. 2.

Quarta ſolut.

Et maiora his demonſtrabit ei opera vt vos miremini. Quoniam enim paralyticum ſolidauerat, & mortuos ſuſcitaturus erat, rectè dixit: *Maiora his videbitis*, vt ſit quod amplius miremini: Dabit enim illi poteſtatem corpus ſuſcitandi, & animam vita gratiæ, & gloriæ viuificandi. Et cùm prius dixiſſet, demonſtrat omnia de tempore præſenti, vt non tantum creationem, & moderationem cum conſilio, & ſapientia perfecerit, ſed etiam opus redemptionis, quod iam cœptum erat, & breui conſummandũ: ideò ſubdit de futuro, *Demonſtrabit*, ſcilicet Pater in Filio, vt digna fiant admiratione veſtra. Vel melius, per Filium ipſum reuelabit, & mundo conſpicuum reddet. Nam Chriſtus ſigno ſic ſanauit languidum, vt Pater declarauerit quòd potentiora his opera demonſtrauerit in Filio. Quid enim prodeſſet, ſi Chriſtus tantùm corporibus ſuccurrere poſſet? Maiora igitur hæc ſunt: mortem ipſam vincere; è morte reſurgere: aſcendere in cœlum; mittere Spiritum ſanctũ, viuificare credentes; ſuſcitare mortuos, & iudicare vniuerſos homines, de quo Dominus expreſſe facit mentionem. Maiora ergo vocat, beneficia ad animam pertinentia, quàm corporea, vt illa magis quæramus. Et licèt in hac vita magna nobis Chriſtus oſtendat, longè maiora demonſtrabit in futura.

Maiora quæ Pater Filio demonſtrabit opera.

Alter ſenſus congruentior.

Ac ſubdit: *Sicut enim Pater ſuſcitat mortuos, & viuificat: ſic & Filius quos vult, viuificat.* Docuerat externo ſigno ſe corporis morbos tollere; deinde eandem ſe naturam, & voluntatem, idem eſſe, poſſe, operari, & ſcire, cùm Patre habere: nunc his omiſſis, ad ea, quæ magis neceſſaria nobis ſunt, pergit, & palàm indicat cum Patre eandem ſe habere poteſtatem ſuſcitandi mortuos, viuificandi, iuſtificandi, iudicandi. Quæ non tantum audienda ſunt, vt miremur, ſed vt inde ſalutem noſtram operemur, & quæramus. Suſcitat autem Pater mortuos, non vnum, aut alterum, ſed omnes: non tantùm eos qui naturaliter moriuntur, ſed omnes qui concremantur igni, vel aqua ſubmerguntur, vel quorum caro, oſſaque in puluerem ſunt redacta. Vt nemini proptereà impoſſibilis videri debeat reſurrectio mortuorum, ſi potentiam Dei ſpectet. Suſcitat etiam Pater eos, qui mortui ſunt ſecundùm ſpiritum, ea morte, quæ per

Patris opera cum Filio communia.

Quos Pater mortuos excitet cum Filio.

diaboli inuidiam intrauit in orbem terrarum: quos ſuſcitat ad vitam gratiæ, & fidei. Nemo ergo habet vnde timeat, vel à peccatis ſuis, vel à morte, omnium rerum extremo formidabili, ſi Chriſtum habet iuſtificantem, & viuificantem. Nam ſi de viuificatione animarum non loqueretur, ſuperfluum videretur verbum Viuificat: quia ſuſcitare mortuos, nihil eſt aliud, quàm eos ad vitam reducere.

Filius vt mortuos viuificet.

Sic, inquit, *& Filius quos vult, viuificat.* Vno verbo complectitur quod duobus ſuperiùs expreſſerat. Nam viuificat, & corpora, & animas per gratiam. Et rectè ait: *Sic*, id eſt, non fictè, quemadmodum mulier pythoniſſa ſuſcitauit Samuelem, vt quidam ſentiunt. Non etiam ſicut Helias, & Heliſæus, qui mortuos ſuſcitarunt, ſed non propria virtute, & authoritate, vt Pater. Solus ergo Chriſtus ſuſcitat mortuos, ſicut Pater: in quo oſtenditur par potentia. Viuificat etiam quos vult, vt liberum agens à propoſito Filius concurrere cum Patre ad faciendum indicetur: ſicut ſuperius ex parte intellectus explicauerat, dicendo: Niſi quod viderit Patrem facientem: Vult autem, quia libere viuificat, quos dignos, ac præparatos ad gratiam inuenerit. Vnde de illo Sapientia ait: *Dignos ſe ipſa circuit quærens.* Quemadmodùm etiam Pater non alijs vitam impertit, quàm quos aptos iudicat, & capaces.

2 Par 10. 3 Reg. 17. 4. Reg. 4. & 13.

Quos tantum viuificet Pater, ſicut & Filius. Sap. 6.

Neque enim Pater iudicat quenquam, ſed omne iudicium dedit Filio, vt omnes honorificent Filium, ſicut honorificant Patrem. Coniunctio *Enim* (de qua: *Neque enim*) optimè refertur ad probandum non tantùm opera maiora, quæ demonſtrabit ei Pater, ſed etiam ad probandam vim ſuſcitandi mortuos. Nam ex eo quòd omne iudicium Filio eſt commiſſum, quæ ſumma eſt poteſtas Deo conueniens, conſequitur etiam, eum viuificare poſſe quos velit, vt integram ferat de hominis partibus, id eſt corpore, & animo ſententiam: & in vtraque puniat, vel remuneret. Eſt etiam iudiciaria poteſtas Dei propria, vt tradunt Scripturæ: *Surge Deus, iudica terram*: & alibi; *Quoniam Deus iudex eſt.* Hunc humiliat, & hunc exaltat. Aliud opus excellentiſſimum proponit à Patre ſibi datum, nempè poteſtatem iudicandi. Etenim iudicare vniuerſos homines, conuenit Deo ſecundùm propriam naturam deitatis; & quod conuenit vni perſonæ, cõuenit alijs. Sed Pater illam à ſe habet, quia à ſe eſt; Filius autem, qui à Patre eſſe habet, illam ab eo accepit; quam vterque donat Spiritui ſancto.

Quid ſignificet: Neque n. Pater iudicat quenquã, ſed omne iudiciũ dedit Filio:

Pſalm. 81. Pſalm. 74.

Sed hæc poteſtas exhibita eſt Chriſto, ab æterno quidem per generationẽ, vt Hilarius, & Chryſoſtomus interpretantur.

Hilar. in Pſal. 91 in fin. Chryſoſt. ho. 38 in Ioan. Auguſt li. 1. de Trinit. cap. 14. to. 3.

Sed hunc ſenſum vt incongruum, reijcit Auguſtinus libr. de Trinitate. Quod dicitur, *Omne iudicium dedit Filio*: non ſecundùm illam locutionem dictum eſt, qua dicitur: *Sic dedit & Filio habere vitam in ſemetipſo*, vt ſignificaret quia ſic Filium genuit. Si enim ſic diceretur, non vtique diceretur, Pater non iudicat quenquam: ſecundũ hoc enim, quòd Pater æqualem genuit Filium, iudicat cum Filio. Secũdum hoc ergo dictum eſt quod in iudicio, non in forma Dei, ſed forma Filij hominis apparebit. Ita etiam Cyrillus intelligit: *Datum*, inquit, *ſibi à Patre ait iudicium, non quia poteſtatem hanc ipſe natura non habeat; ſed per diſpenſationem, vt homo.* Sic ille. Poteſtas ergo iudiciaria data eſt Chriſto homini in Incarnatione, quia ille ſenſibilis eſt iudex, & ſenſibilem ſententiam pronuntiabit coram mundo ſenſibili: ob quam cauſam non ita cõuenit, vel Patri, vel Spiritui ſancto. Nec enim Pater deſijt habere prouidẽtiam, cui dicimus: *Iudica me Deus, & diſcerne cauſam meam*; & Chriſtus: *Ego non quæro gloriam meam: eſt qui quærat, & iudicet.* Sed prædicto modo ſolus Chriſtus erit iudex, non Pater. Vnde in parabola vineæ, procuratori comparatur, qui reddit vnicuique denarium; Et, *Tunc dicet his qui à dextris eius erunt: Venite benedicti Patris mei, &c.* Hinc Athenienſibus concionatur Apoſtolus; *Deus*, inquit, *nunc annuntiat hominibus, vt omnes vbiq; pœnitentiam agant: eo quòd ſtatuit diem, in quo iudicaturus eſt orbem in æquitate, in viro in quo ſtatuit*, & reliq. Et ad Corinth. *Omnes nos manifeſtari oportet ante tribunal Chriſti.*

Altera ſententia, & quidem huic loco congruentior, D. Auguſt.

Cyril. lib. 2 in Ioan. c. 140. initium. Iudiciariam Chriſtus poteſtatem quãdo accepit à Patre.

Pſalm. 42. Ioan. 8.

Qua ratione Chriſtus, non Pater mundũ iudicabit.

Matt. 20. Infr. 25. Actor. 17.

2. Cor. 5.

Illud verò Ioann. 8. *Ego non iudico quenquam*: huic ſententiæ nequaquam contradicit: quia intelligendum eſt, ſolus, vt ibidem ſubiungit, dicens: *Et ſi iudico ego, iudiciũ meum verum eſt: quia ſolus non ſum, ſed ego, & qui miſit me, Pater.* Se enim deprimere ſolet reſpectu Patris, vt Humanitatem inſinuet. Dedit ergo omne iudicium Filio, quemadmodum per eum omne nobis tradidit Euangelium ſuum. Hæc autem verba diſſerens Gregorius in libris Moralium, ait: *Quia enim timenti adhuc populo lex eſt trãſmiſſa per ſeruum; diligentibus verò filijs Euangelij gratia eſt collata per dominum, qui ad redemptionem noſtram veniens, Nouum nobis Teſtamentum condidit: ſed de eiuſdem noui Teſtamenti mandato diſcutiens, quandoq; etiam iudex venit: neceſſarium non eſt vt per expoſitionem clareſcat: quia librum ſcribit ipſe qui iudicat. Ipſa enim per ſe veritas dicit: Pater non iudicat quemquam, ſed omne iudicium dedit Filio. Erit ergo tunc an-*

Illud: Ego non iudico quenquã, quomodo verum.

Quemadmodum Pater omne iudicium Filio dedit, teſte Gregorio. Gregor li. 22. Moral ca 19. tom. 1.

ter

tor iudicij, qui nunc eſt conditor libri: vt tunc diſtrictum exigat, quòd modo manſuetus iubet. Sic namque quotidie conſpicimus, quòd magiſtri pueris literarum elementa blandientes imponunt, ſed hæc ab his ſæuientes exigunt, & quæ dant cum manſuetudine, cùm verbere requirunt. Blanda namque nunc ſonant Euangelij diuini mandata, ſed erunt aſpera in exactione ſentienda. Manſueta modò eſt admonitio vocantis: ſed tunc diſtricta ventura eſt iuſtitia iudicantis: quòd certum eſt, quia nihil, minimis mandatis, ſine diſcuſſione prætereat. Sic ille magnus Pater.

Quodnã illud ſit omne iudicium, q dedit Filio Pater.

Dedit autem Pater Filio omne iudicium, id eſt, vniuerſale, & poſtremum, ad quod omnes creaturæ ratione præditæ ſiſtendæ ſunt. Et quia hoc erat poſt reſurrectionem vniuerſalem, propterea, poſtquam dixit quòd Filius viuificat quos vult ſubiungit cum particula cauſſali: *Neque enim Pater iudicat quenquam.* Si ergo Pater omne iudicium dedit Filio, non ſtemus iudicio alterius; vel rationi ipſi noſtræ, vel cupiditati. Item de nullo iudicemus, ne præripere videamur iudicium Filio datum. Nemo de Chriſto filio Dei iudicet, à quo vno ſumus iudicandi.

Cuius tãtum, & non alterius iudicio ſtare debemus.

Alter ſenſus de iudicio, q dedit omne Filio Pater.

Poſſumus etiam per omne iudicium nõ tantùm illud quod futurum eſt poſt reſurrectionem, intelligere, ſed illud etiã, quòd interim in præſenti ſeculo in Eccleſia exercetur, ſiue foro conſcientiæ per Sacerdotes, ſiue in foro externo per Pontifices Epiſcopos, & Concilia generalia, ad continendas oues Chriſti in officio. Chriſti enim iudicium præſtant, quicunque in Eccleſia Dei iudicant. Quanquam prior ſenſus de iudicio vniuerſali, ſit magis ad rem, quo voluit terrere Iudæos, vt qui virtutis amore nolebant ſibi credere, iudicij formidine perterrefacti, Filio honorem debitum impendant. Vnde ſubdit: *Vt omnes honorificent Filium, ſicut honorificant Patrem.* In primis perpende, hoc loco aduerbium Sicut, non ſimilitudinem tãtum, ſed æqualitatem ſignificare, id eſt, identitatem, ſiue omnimodam ſimilitudinem. Interdum enim ſimilitudinem imperfectam denotat, vt cùm ait: *Eſtote ergo perfecti, ſicut & Pater veſter cæleſtis perfectus eſt*; & alio loco: *Et dilexiſti eos, ſicut & me dilexiſti.* Notanda ergo eſt Cyrilli regula: *Quando, inquit, aduerbium Sicut de rebus dicitur diuerſis, ac natura differentibus, tunc non æqualitatem, ſed ſimilitudinem, vt etiam vos* (ſcilicet Arriani) *dicitis ſignificat.*

Chriſti iudicium qui præſtant in Eccleſia.

Quomodò debeant omnes honorificare Filium ſicut honorificant Patrem.

Matth. 5.

Ioan. 17.

Cyrill li. 2. in Ioan. c. 1. 41. nõ procul ab initio. 1 ſub initium

Cyrilli Magni regula ad cognoſcendam, particula Sicut, quando ſimilitudinem quando vero

. Quando autem de ijs dicitur, quæ eiuſdem naturæ ſunt, tunc vltimam ſimilitudinem, imò identitatem, & æqualitatem oſtendit. Nam ſi quis candorem argenti miratus, ſicut Solem ſplendere argentum quiſpiam dixerit: quoniam diuerſa hæc natura ſunt, non æqualiter Soli ſplendere argentum intelligemus: ſed ſimilitudinem quandam ſplendoris propter dictionem illam, Sicut, oſtendi concedemus. Sin verò de Petro & Paulo natura hominibus, ac diſcipulis Chriſti, aliquis dixerit honorari oportere Paulum, ſicut & Petrũ, nemo ambiget quin æqualem velit vtrique honorem contribui. Sic ille.

æqualitatem ignet.

Exemplum eiuſdem appoſitum.

Nota verbum, *Omnes*. Quotquot viuificare volunt, & de ſepulchris ad ſalutem æternam excitare, ſiue Iudæi ſint, ſiue Gentiles, honorem quem tribuunt Patri, credentes, & confitentes eum eſſe verum Deum, & Dominum increatum, immenſum, æternum, omnipotentem, ſine initio, ſine finè, eodem prorſus honore proſequantur & Filium; non tantùm ob potentiam viuificandi, ſed ob ſupremam iudiciariam poteſtatem.

Attributa Dei.

Iudici enim debetur honor maximè ab his, qui ab eo ſunt iudicandi. Et non ſint contenti illo honore, quem tribuere ſolent Regibus, aut magna poteſtate præditis in hoc ſeculo, aut qui Angelis, & ſanctis exhibetur; ſed multò maiori, & excellentiori, quo nimirum Deum ipſum honorificant. Atque adeò Pater huius honoris eſt zelator, vt ſi quis eum talis honorificentiæ cultu defraudauerit, etiamſi alio modo non offendat, intelligat ſe in Patrem, qui Filium miſit in mundum, iniuriũ extitiſſe. Hinc Pater, gloriæ, & honoris Filij ſtudioſus, teſte Apoſtolo, dedit illi nomen quod eſt ſuper omne nomen; vt in nomine Ieſu omne genu flectatur, cœleſtium, terreſtrium, & infernorum; & ipſum poſuit ſupra omnem principatum, & poteſtatem, & virtutem, & dominationem, & omne nomen quod nominatur non ſolùm in hoc ſeculo, ſed etiam in futuro. Refert hiſtoria Tripartita, Amphilochium Iconij Epiſcopum, tempore quo factio Arriana Catholicos Epiſcopos ſedibus ſpoliabat ſuis, veniſſe ad Theodoſium Imperatorem, vt vellet partes ſuas interponere quò Catholici reſtituerentur, Arrianorũ conſilia comprimerẽtur, & Chriſtus Filius Dei debito ſibi honore afficeretur, quem Arriani zelo honoris Patris illi ſubtrahebant. Cùm igitur epiſcopus ingreſſus eſſet ad Imperatorem, illique magnum honorẽ detuliſſet, Honorio autẽ filio eius, qui propè aſſiſtebat, nullam honorificam ſalutationem impendiſſet: miratus eſt Imperator, & admonuit Epiſcopum vt filium oſcularetur & honorificè ſalutaret. Tunc reſpondit Epiſcopus: *Si tantopere*, inquit, *te tangit, ô Imperator, cura honoris filij tui, vt nolis te ſine*

Chriſto Dei Filio qualis ſit debitus honor.

Pater quid ſentiat pro Filio.

Philip. 2.

Epheſ. 1.

Hiſt. Tripart. li. 10. c. 31.

Amphilochij Iconij Epiſcopi pro Filij dignitate egregie, & factum, & dictum.

illo

illo honorificari: quanto magis Æternus Pater pro Filij ſui gloria, & honore eſt anxius, & ſolicitus? vultq́, vt omnes non minus Filium, quàm ſe honorificent? Hoc argum. & Catholico reſponſo excitatus Imperator, diligẽtiùs Catholicorum partes tutatus eſt, & Arrianorum conſilia, & impetus magis fregit. Contendamus igitur, vt omni debito cultu, reuerentia, honorificentia, & indefeſſis laudibus proſequamur Ieſum Filium Dei, ſuſcitatorem mortuorum, & viuificatorem, & vniuerſorum iudicem: cui cum Patre & Spiritu ſancto, in perpetuas æternitates hymnos, & laudes, & gratiarum actiones decantemus, Amen.

TRACTATVS XII.

De eadem Domini diſceptatione cũ Phariſæis poſt ſanatum lãguidum ad Piſcinam, in illa verba: *Amen amen dico vobis, quia qui verbum meum audit, & credit ei qui miſit me, habet vitam æternam: & in iudicium non venit, ſed transijt à morte in vitam, &c.*

Argumentũ.

CVM ſuperius propoſuiſſet, Patrem filio maiora opera demonſtraturum, inter quæ enumerauit ſuſcitationem corporum, & viuificationem animarum, poteſtatem iudiciariam, & parem eum Patre honorificẽtiam, iam ſingula illa latius explicando perſequitur. Et à viuificatione animarum exordium ſumit: vbi declarat, quòd ſicut Pater viuificat mortuos, ſic & filius viuificat. Et incipit cum ſolita aſſeueratione, qua frequenter vtitur, cùm rem alicuius magni momenti expreſſurus eſt, nẽpè, *Amen amen.* Et ſubdit: *Quia qui verbum meum audit.* Ad hoc vt quis in ſpiritu viuificetur, duo exigũtur: alterum ex parte Christi, nempe verbum Euangelicum, per ſe, ſiue per Apoſtolos, vel per Eccleſiam prædicatum: alterum ex parte eorum, qui vitam recipere debent. Nam in his requiritur auditus verbi Chriſti, & deinde fides. Nam vt Apoſtol. ait, fides ex auditu, auditus aũt per verbum Chriſti. Peccatum autem eſt, vel nolle audire, vel audita, & credibilia reddita, nolle credere.

Vt quis in ſpiritu viuificetur, duo requiruntur.

Rom. 10.

Porrò myſteria quæ credenda ſunt, illis verbis complectitur: *Et credit ei qui miſit me.* Vbi tùm myſterium Trinitatis in mittente, & miſſo; tùm Incarnationis Sacramentum in miſſione continetur, in his præcipuis, & ſummis articulis reliquos omnes comprehendit. Atq; in his verbis alludit in primis ad primum hominẽ: qui in omnem miſeriam prolapſus eſt, eò quod à diabolo perſuaſus, non credidit verbo Dei, dicenti: *In quocunque die comederis ex eo, morte morieris,* antidotum præparauit Dominus contra hanc mortiferam diaboli perſuaſionem, affirmans quòd ſi homo auertat aurem ſuam à lingua, & ſuggeſtionibus ſerpentis dæmonis, & fidem præſtet Verbo Incarnato, & ſerpenti in Crucem exaltando, qui non niſi vera loqui poteſt, vt pater mendacij non niſi falſa: hic vitam in primo homine perditam recuperabit. Deinde alludit in hac ſententia ad verba illa Deuteronomij, quibus Prophetam promittit, & ait, *Ponam verba mea in ore eius, loqueturque ad eos omnia quæ præcepero illi. Qui autem verba eius, quæ loquetur in nomine meo, audire noluerit, ego vltor exiſtam.* Tertiò dixit: *Credit ei qui miſit me,* potiùs quam credit mihi, omnem fidem ad Patrem referens, quòd per humilitatem ſermonem ſuum redderet magis acceptione dignum, nec illi ipſum, vt arrogantem reijcerent. Significauit etiam, eum qui habet fidem verbis eius, non tam ſibi, quàm Patri credere. Credenti autem, tria videtur polliceri.

In Chriſtum peccet quis. Quibus duobus articulis hic à Chriſto inſinuatis reliqui comprehendantur. Hæc verba: Qui credit ei qui miſit me quid Chriſtus nos doceat.

Gen. 2.

Alterum documentum. Deut. 18.

Tertium documentum, & quartum.

Credens in Deum, vt habeat vitam æternam.

Primùm, quod habet vitam æternam, intellige quantum ad inchoationem quandam: nam gratia Dei, vita æterna. Intellige etiam quod ad ius attinet, quia Filius, & quantum ad meritum propter bona opera, & quantum ad arrham Spiritus ſancti, & denique in ſpe, & promiſſione Dei. Alterum eſt, quòd in iudicium non venit: id eſt, in damnationem generi humano ob peccatum Adæ inflictam, non incidet propter plenam remiſſionem peccatorum, quã aſſecutus eſt. Beati enim, quorum remiſſæ ſunt iniquitates, & quorum tecta ſunt peccata. Beatus vir, cui non imputauit Dominus peccatum. Etſi ergo in iudicium damnationis non veniat (nam id ſignificat hoc loco illa vox, *Iudicium*, vt notat Theophylact.) non aſſeritur tamen, quòd in iudicium diſcuſſionis, & probationis non ſit venturus. Eſt autem Venit verbum de præſenti, quemadmodum ἔρχεται, Græcum, ſed pro futuro accipitur. Tertium eſt, quòd tranſiet à morte in vitam. Tranſijt quidem in præterito, vt Græca habet litera, à morte peccati, ad vitam gratiæ, quando iuſtificatus eſt, iuxta illud: *Nos ſcimus quod tranſlati ſumus de morte ad vitam, quoniam diligimus fratres:* ſed poſteà tranſiet in futurum à morte ad vitam, quia per mediam mortem irrumpet ad vitam, quia mors in eo fit ianua vitæ. Nam pretioſa in conſpectu Domini mors ſanctorum eius: ſed magis placet, tranſibit ab ſtatu mortalitatis, ad ſtatum glorioſæ immorta-

Rom. 6.

Idem in quod iudicium non venit.

Pſal. 31.

Theophylact.

Fideles boni quomodo iudicabuntur, ac nunc etiam iudicentur.

1. Ioan. 3.

Credens in Deum qui tranſijt, & tranſibit de morte ad vitam.

Pſalm. 115.

mortalitatis, & incorruptionis.

Iudæorum in Chriſtum non credentium quantus ſtupor.

Amen amen dico vobis, quia venit hora, & nunc eſt, quando mortui audient vocem Filij Dei: & qui audierint, viuent. Declarauit quomodo Filius viuificaret animas: explicat iam, quomodo mortuos corpore reſuſcitet. Nam puellam filiam Iairi, & adoleſcentem filium viduæ ſuſcitauit, & Lazarum paulò poſt ſuſcitaturus erat. Atque ita Dominus arguit Iudæorum duritiam, vt qui etiam mortuis ſtupidiores eſſent. Quaſi diceret; Loquor mortuis, & audiunt: loquor vobis, & non creditis. Vnde rebus inanimis interdum imperauit, & obedierunt, vt ventis, & mari, & ficui animæ ſentientis experti. Sunt verò alij, qui hæc ad vocationem Gentium, quæ facta eſt poſt miſſionem Spiritus S. referenda exiſtiment. Etenim Gentes planè mortuæ erant præ Iudæis. Ita vt ſit ſenſus: Multa inter vos docui, & operatus ſum, quæ ſi in Tyro, & Sidone, vel etiam in Sodomis dicta, vel facta fuiſſent, olim pœnitentiam egiſſent. Sed quia homines audire nolunt, ad lapides me conuertam, id eſt, ad gentes lapidibus duriores: & quia viuentes mihi auditum non præſtant; ad mortuos me conuertam; qui me audient. Sunt tertiò qui hæc verba referunt generaliter ad primam reſurrectionem: quæ per iuſtificationem fit, & per quam peccator à morte peccati ad vitam iuſtitiæ reuocatur, de qua dicitur in Apocalypſi: *Beatus & ſanctus qui habet partem in reſurrectione prima: in his ſecunda mors non habet poteſtatem.* Et quanquàm hi poſteriores ſenſus veri ſint, & à Catholicis probentur; tamen, ſi rectè expendamus quæ ſuperiori clauſulà huius tractatus expoſuimus, vbi de viuificatione animarum per gratiam loquitur, & quæ ſequuntur de audienda voce Filij Dei ab ijs qui in monumentis ſunt: & quod procedent, qui bona fecerunt, in reſurrectionem vitæ; qui verò mala egerint, in reſurrectionem iudicij: & quod Eccleſia hoc Euangelium legit in officio, & Miſſa pro defunctis: profectò colligo, primam expoſitionem præſtantiorem eſſe, & textui magis congruere: & ita exponunt Cyrillus, & Theophylactus.

Marc. 5. Luc 7. Ioan. 11.

Matth 8. Marc. 11.

Secundus ſenſus horum verborum: Venit hora, & nunc eſt, quando mortui audient vocem Filij Dei, &c.

Matt. 11. Luc. 10.

Tertius ſenſus.

Apoc 20.

Cyrill li. 2 in Ioan c. 143. tom. 2. Theophylact.

Ait ergo: *Venit hora, & nunc eſt.* De præſenti loquitur pro eo, quod futurum eſt breui, more Hebræo: vt illud: *Apud te facio paſ ha cum diſcipulis meis*, id eſt, faciam. Et alio loco: *Pro eis ego ſanctifico me ipſum*, hoc eſt, ſanctificabo. Propterea de præſenti ſubdit: *Et nunc eſt*; & illud Nunc, non tantū referēdum eſt ad tempus illud, quo Chriſtus viſibilis in terra apparuit, ſed ad totum tempus à primo eius aduentu vſque ad ſecundum. Et ad hanc horam alludit Ioannes, cùm ait: *Filioli nouiſſima hora eſt.*

Quid ad Literam: Venit hora, & nunc eſt.

Matth 26. Ioann. 17.

Ioan 2.

Quando mortui audient vocem Filij Dei. Mortuos intellige corpore, quia aliqui tantùm ſignificantur reſuſcitandi in imminenti hora, vt adoleſcens filius viduæ, filia Archiſynagogi, & Lazarus, & illi, qui ad teſtificandā mortem Chriſti reſurrexerunt, & innumeri paullò poſt per Apoſtolos & Apoſtolicos viros, & Martyres reſuſcitati ſunt: quorum ſuſcitationes Chriſto, cuius in nomine fiebant, adſcribendæ ſunt. Non dicit verò *Omnes*, ne intelligas reſurrectionem in iudicio, de qua paullò poſt ait: *Venit hora, in qua omnes qui in monumentis ſunt, audient vocem Filij Dei, &c.* Mortui ergo audient, id eſt, ad ſimilitudinem audientium obedient; nam mortui propriè non poſſunt audire. Audient vocem, intellige ſenſibilem, qualis eſt: *Adoleſcens, tibi dico, Surge: Lazare, veni foras*: & Petrus: *Tabitha, ſurge.* Et rectè ait: *Vocem Filij Dei*, ad ſignificandum quòd etſi vox formabatur à Filio hominis, vel ab aliquo Apoſtolo, & viro ſancto, tanquam miniſtro, virtutem tamen habebat ex hoc quod erat vox Filij Dei.

Qui mortui audient vocē Filij Dei.

Luc 7. Marc 5. Ioan. 11. Matt. 27.

Quomodò mortui audiēt vocem Filij Dei, & qualē vocem audient.

Luc 7. Ioan. 11. Act. 9.

Et qui audierint (inquit) *viuent.* Non ait, in æternum, quia reſurgebant ad vitam præſentem. Vbi aduerte, quoſdam annotaſſe, nullum aliud miraculum Ieſum attuliſſe in teſtimonium ſuæ æqualitatis ad Patrem, & idcircò ſuæ veræ deitatis, niſi mortuorum reſuſcitationem, & illam per modum imperij ſola voce, ad hunc enim imperij modum declarandum tendit, quod ait, Mortui audient vocem Filij Dei. Vnde colligunt, Antichriſtum, etſi ſigna magna, & prodigia ſit editurus; nunquam tamen hæc, quæ ſunt Dei propria, nempè animarum viuificationem, & corporum reſuſcitationem perfecturum. In cuius ſignū Simon Magus cum Romæ tentaſſet mortuum ſuſcitare, illud aſſequi minimè potuit. Quem tamen, inuocato nomine Ieſu, Petrus confeſtim excitauit.

Proprium Dei opus reſurrectio mortuorum.

Caietan. in Ioan.

Sicut enim Pater habet vitam in ſemetipſo; Sic dedit & Filio habere vitam in ſemetipſo. Reddit rationem, cur in Filio, & eius voce inſit poteſtas viuificandi animas, & corpora, quemadmodum & in Patre: quia, inquit, ſicut Pater habet vitam in ſemetipſo: hoc eſt, vitam ab alio non pendentem, ſiue quod attinet ad eſſe, ſiue conſeruari, ita etiam & Filius. Vt enim ferrum ignitum calorem habet, ſed non in ſemetipſo, ideò ab igne ſeparatum, calorem amittit. Simili ratiōe oculus lucem quidem habet,

Filius Dei vnde habeat virtutem, & poteſtatem mortuos viuificandi.

Deus vt vitam habeat in ſemetipſo.

ſed

ſed non ſemetipſo, quare abſente Sole videre nequit: at verò ignis calorem habet in ſemeripſo, & Sol lucem, ideò ignis nunquam ſine calore eſt, nec Sol ſine luce, imò ignis alia incendere, & Sol alia illuſtrare poteſt. Ad eum modum, Deus ſine vita eſſe non poteſt, quia eã ab alio pendentem non babet; ideoq́ue eam alijs conferte valet. Vetbum etiam: *Vitam habet in ſemetipſo*, de quo dixit Ioannes: *In ipſo vita erat*, & alio loco, *Ego ſum via, veritas, & vita.* Vt ergo vita ſine vita, ne cogitatione quidem concipi poteſt: ita Ieſus vitam habet in ſemetipſo, nec ab vllo alio pendentem, vt illam amittere valear; & propteteà illam alijs communicare valet, & non minus illud poteſt, quàm ipſe Pater: nam cùm vna & eadem numero ſit vira Patris, & Filij; qnicquid poteſt in Patre, poteſt in Filio: vterq́ue igitut vitam babet in ſemetipſo, & eandem habet viuificandi poteſtatem. Vno differunt tamen, qnòd habet Patet viram in ſemetipſo, & à ſemetipſo: Filius verò in ſemetipſo qnidem, ſed non à ſemetipſo, ſed à Patre, à quo eſſe accepit, & ptopterea ait, Sic dedit & Filio habere vitam in ſemetipſo, nempè per viam generat ionis natnralis, & non per modum doni, velut Spiritus ſanctus. Et ita hæc ſententia de vita Filij Dei, qnatenus eſt Deus, intelligenda venit, vt Chryſ. & Auguſt. interpretantut, & non de vita diuina homini illi donata per incarnationem, vt vnlt Cyrillus. Nam homo ille etſi vitam habeat diuinam, non tamen in ſemetipſo, qnia deficete poteſt, ſi Deus vellet. Quanquam quemadmodùm quod ſemel aſſumpſit, nunquã dimiſit, ita quod ſemel donauit illi homini, nunquam tepetiturus eſt: illiq́ue, quaten' homo eſt, poteſtatem iuſtificãdi atq; viuificandi mortuos tradidit. Et ptoinde hic locus nihil facit p Artij dogmate, imò potius illud ingulat, & æqualem per omnia Filium Patri facit.

Filium Dei vitam habere in ſemetipſo, ſicut & Patrẽ, *Ioan. 1.* *Ioan. 14.*

Alia ratione Filius à Patre vitam habet alia vero Spiritus ſanctus.

B Chryſ. ho. 38 in Ioan. Auguſt. tractat. 19 in Ioan. tom. 9. Cyril. li. 2. in Ioan. ca. 144. tom. 2. Ioa. Damaſc.

Subdit: *Et poteſtatem dedit ei iudicium facere, quia Filius hominis eſt.* Declarauit bacten' poteſtatem Patris & Filij ex opere reſuſcitãdi, & viuificandi: explicat modo illnd, Pater non indicat quẽquam, ſed omne iudicium dedit Filio: & ex opere iudicandi, illum Deum oſtendit. Et vitam, & iudicium vbique coniungit. Vitam quidem, ad cõſolandum credentes: ad incredulos terrendos, iudicium. Præmittit verò vitam indicio: vt oſtẽdat, qnòd non vult mortem peccatotum, ſed magis, vt conuertantur, & viuant. Subiungit, indicium non impunè euaſuros, qui oblatam vitam teſpuerint: eſtq́ue ſermo de indicio vniuerſali, quo indicabitur mũdns: Hoc ergo indicium datum eſt ipſi Filio Dei,

Hunc locum Arrio nedum fauere, verum etiam non minimum officere.

Vitam habere & iudicium facere, Dei proprium.

Ezech. 18. & 33.

Quare Christus vitam ſe habere prius dixerit, quam poteſtatem iudicium faciendi.

non ſolùm ipſum ab æterno generando, vt Verbum, pet quod condidit Humanum genns, legemq; dedit, & talenra diſtribuit, quorum exigenda eſt ratio: ſed illi etiam dedit, quia Filius hominis eſt, boc eſt, quia homo factus eſt, obẽdiẽs vſque ad mortem Crucis, & iudicatus in illa ad deſtruenda vniuerſa hominum peccata, Ita vt qni ex miſericotdia, omnium peccatorum iudicium in ſe ſuſcepit, legitimus ſit iudex omniũ eorum, qui vel fide eum amplexi ſunt, vel incredulitate reſpuerũt. Propterea enim meruit exaltari: quia omnis qui ſe humiliat, exaltabitur, & coram Caipha rogatus an eſſet Chriſtus filins Dei, reſpondit: *Tu dixiſti, Veruntamen dico vobis, amodò videbitis Filium hominis ſedẽtem à dextris virtutis Dei*: hoc eſt, meritò huius meæ ſubiectionis in iudicio veſtro euadam iudex ſupremus vniuerſi generis humani. Deinde etiam conueniebat, vt iudex, dum ius dicit, à indicandis videatur; porrò Deus cùm Spiritus purus ſit, à magna parte indicandotum videri nõ poſſet: Filius autem Dei in narura humana aſſumpta, ab omnibus, ram malis, quam bonis ſpectabitur, ac ob id datum eſt ei iudicinm facete. Tertiò, dici poreſt, ob id datũ iudicinm Chtiſto, quia Filius hominis eſt, hoc eſt, ſingulari tatione Adæ filius, videlicet, ſine peccato vllo: ideò aptè poteſt exercete iudicium. Pnram enim creaturam nõ decebar poteſtas iudicandi: ad creaturam etiam peccato infectam & contaminatam minus iudicandi officinm pertinebat, ne ſumma indicãdi poteſtas cum aliquo peccato eſſer adiuncta: & iudicium pet conſequens cenſeretur iniqunm. Propteteà congruum fuit, atque Diuinæ ſapientiæ conſonum, vt ſupremus iudex Deus eſſet, & homo innocentiſſimus, qui peccatum non feciſſet, nec dolus inuentus eſſer in ote eius. In reliquis autem iudicijs, & tribunalibus, tam ſacris, qnàm profanis, permittit Deus, vt indicium qui exercent in alios, peccatores ſint, vt conſcij ſuarum infirmitatum, mitius, & cum maiori manſuetudine, & clementia coninnctum iudicium faciant, leniotemq́ue ſententiam ferant, etiam qui iudices ſunt in foto conſcientiæ.

Matth. 25.

Philip. 2.

Tribus modis datum eſt iudiciũ Chriſto.

Luc. 18. *Matt. 26.*

Secundus.

Tertius.

Iudex ſupremus Deus, & homo quibus de cauſis debuit eſſe.

Eſai 53. *1. Pet. 2.* *1. Ioann. 3.*

Nolite mirari hoc: quia venit hora, in qua omnes qui in monumentis ſunt, audient vocem Filij Dei: & procedent, qui bona fecerunt, in reſurrectionem vitæ, qui verò mala egerint, in reſurrectionem iudicij. In primis præmittendum eſt, variam eſſe huius loci interpungendi rationem. Chryſoſtomus enim, & Theophylactus cum ſequentibns verbis coniungunt illnd: Quia Filius hominis eſt.

Iudices quicunque, tam ſacri quam profani, peccatores eſſe quo Dei iudicio permittantur.

Prima interpungendi ratio horum verborum: Quia filius hominis eſt.

Ita

Chryſoſt. hom. 33. in Ioan. Theophyl.

Ita vt ſit ſenſus: Nolite mirari quod tam magna ſibi Chriſtus tribuat, quæ non modo ſupra homines ſunt, ſed etiam ſuper angelos, vtpote mortuos ſuſcitandi, & viuificandi poteſtatẽ, cum homo ſit, & filius hominis: nam Filius etiam Dei eſt, quemadmodum demonſtrabitur, quando omnes de monumentis prodibunt in generali hominum reſurrectione. Auguſtinus vero cũ ſuperioribus coniungit. Vt ſit ſenſus, Nolite mirari quod dederit ei poteſtatem iudicium facere, quia Filius hominis eſt. Vnde interpretatus hæc verba, ait: *Neque enim ad iudicium viuorum, & mortuorum Pater ipſe venturus eſt, nec tamen recedit à Filio Pater. Quo ergo non ipſe venturus eſt? quia non ipſe videbitur in iudicio. Videbunt in quem transfixerunt. Forma illa erit iudex, quæ ſtetit ſub iudice: illa iudicabit, quæ iudicata eſt: iudicata eſt enim inique, iudicabit iuſte. Venit ergo forma ſerui, & apparebit: etenim forma Dei quomodo apparebit iuſtis, & iniuſtis? Nam ſi iudicium non fieret niſi inter ſolos iuſtos, appareret tanquam iuſtis forma Dei. Quia vero iudicium futurum eſt iuſtorum, & iniquorum, nec licet vt iniqui videant Deum: Beati enim mundo corde, quoniam ipſi Deum videbunt: talis apparebit iudex, qualis videri poſſit, & ab eis, quos coronaturus eſt, & ab eis, quos damnaturus eſt. Forma ergo ſerui videbitur, occulta erit forma Dei. Occultus erit in ſeruo Filius Dei, & apparebit Filius hominis, quia poteſtatem dedit ei & iudicium facere, quia Filius hominis eſt. Et quia ipſe ſolus apparebit in forma ſerui; Pater autem non apparebit, quia non eſt indutus forma ſerui; ideo ſuperius ait: Pater non iudicat quenquam, ſed omne iudicium dedit Filio.* Hæc ille.

Secunda. Auguſt. tract. 19. in Ioan.

Zachar. 12. Ioan. 19. Apoc. 19.

Filius Dei quare iudicabit in forma ſerui, teſte Auguſt.

Matt. 5.

Cyril. lib. 2. in Ioan. ca. 144.

Cuius ſententiam ſequitur Cyrillus: etſi aliter explicet: *quia Filius hominis eſt.* Inquit enim, ideo datam in tempore hanc poteſtatem Filio Dei, quia Filius hominis eſt. Quatenus enim homo eſt, dari ei debuit in tempore, quod ſecundum diuinitatem habet in æternitate. Et licet vtraque lectio poſſit ſuſtineri, præſtantior tamen videtur lectio Auguſtini, quæ coniunctim legit: *Dedit ei iudicium facere: quia Filius hominis eſt;* alias ſuperius non negaſſet Patrem iudicaſſe quenquam eo modo quo iudicat Filius in forma viſibili, ſed Pater omne iudicium dedit Filio. In quo videtur alludere ad nomen Elohim, hoc eſt, deos iudices, ſiue iudicantes, quod nomen commune eſt Patri Filio, & Spiritui ſancto.

Vtra lectio magis probetur.

Elohim quid.

Nec ratio B. Chryſoſtomi aliter legentis valet: quia ſi iudicium competit Chriſto, quatenus Filius hominis eſt, competeret omni homini, ſed non aduertit, Filium hominis non ſimpliciter quẽuis hominem ſignificare, ſed ſolum Meſſiam in Scripturis, dum in ſingulari dicitur. Sicut ſolus, in ſingulari vocatur Filius Dei. Neque quicquam ponderis habet quod Paulus Samoſatenus hæreticus noſtram lectionem probaret, & ſequeretur: quia non ſequebatur eã in Catholico ſenſu: volebat enim Chriſtum eſſe hominem purum, non vt Filium Deo æqualem, & propterea dictum eſſe q; Pater ei dederit iudicandi poteſtatem, ſed nos oppoſitum docemus, etiam ex eodem loco.

Chryſoſt. ratio [illegible]tur.

Ex hoc verbo: Quia Filius hominis eſt, quid impie de Chriſto ſentiret Paul. Samoſat.

Eſt ergo ſenſus ſecundum noſtram lectionem, quam ſequitur Auguſtio. Nolite mirari hoc, quod ſcilicet debeam iudicare, cũ homines moriantur, quia ſuſcitabuntur prius, vt queant iudicari. Vel, Nolite mirari quod ego Filius hominis ſim iudicaturus; quia ego ſum ille, per quẽ prius homines à mortuis ſunt ſuſcitandi. Cyrillus verò interpretatur: Nolite mirari miraculũ ſanationis paralytici, & quod vnus longo morbo diſſolutus, verbo fuerit corroboratus, & grabatũ tulit, & abijt: cum mortẽ omnino ſim deſtructurus, & orbem terrarum iudicaturus. Sed hæc intelligentia etſi recta ſit; illud tamen pronomen, Hoc, magis eſt referendũ ad id, quod immediatè præceſſit, quod eſt habere poteſtatem iudicandi, quod & admiratione maiori dignum eſt, quam quod paralyticum ſanauerit. Atque illud opus iudicãdi vniuerſum orbem, probat per aliud nõ minus excellens, neq; minus admirabile, & illud immediatè præcedens, nempe per reſurrectionem vniuerſalem imperio ſuo perficiendam, de qua ait: *Venit hora*, ſed incerta iudicij vniuerſalis, quæ quod attinet ad ſingulos quoſq;, venit in particulari iudicio de præſenti. Omnes, non aliqui definiti ſuperius; ſed omnes, tã boni, quam mali, qui in monumentis ſunt, corpore mortui: ſiue ſint à belluis marinis, ſiue terreſtrib. deuorati, ſiue igne combuſti ſiue in puluerem redacti. Omnes enim iſti non minus ſunt in monumentis, quam cæteri, qui traditi ſunt ſepulturæ: quia vt, *Cælo tegitur, qui non habet vrnam*, ita monumentũ omnium terra mater eſt, ad quam per mortem perueniunt omnes. Et ſubdit: *quod audient vocem Filij Dei.* Quia idem omnino modus ſuſcitandi in reſurrectione vniuerſali deſcribitur cum modo quo excitati sũt illi tres à Chriſto, nempe imperio, & voce Chriſti, quæ per Archangelũ edetur: cuius vox dicitur tuba Dei ab Apoſtolo, cum ait in priori ad Theſſal. *Quoniam ipſe Dominus in iuſſu, & in voce Archangeli, & in tuba Dei deſcẽdet de cælo, &c.* Et iterum: *In momento, in ictu oculi, in nouiſſima tuba (canet enim tuba) & mortui reſurgent incorrupti, & nos immutabimur,* & Do-

Quorſum id: Nolite mirari hoc.

Alter ſenſus, minus tamen aptus, ac prior.

Cyril. lib. 2. c. 145.

Ioan. 5.

Qua venit hora, in qua omnes qui in monumentis sũt, audient vocẽ Filij Dei.

Lucan. lib. 7. Pharſal. in fin.

Quid tuba Dei & nouiſſima tuba apud Paulum.

1. Theſſ. 4. 1. Cor. 15.

TRACTATVS XIII.

De eadem diſputatione Chriſti cum Iudæis poſt languidum ſanatum ad piſcinam, in illa verba: *Si ego teſtimonium perhibeo de me ipſo, teſtimonium meum non eſt verum. Alius eſt qui teſtimonium perhibet de me, & ſcio quia verum eſt teſtimonium eius quod perhibet de me. Vos miſiſtis ad Ioannem, & teſtimonium perhibuit veritati*, & cætera vſque in finem capitis.

EXPLICAVIT hactenus Dominus ſpectantia ad opera iuſtificationis, & iudiciariæ poteſtatis, quibus æqualitatem ſuam cum Patre comptobabat: nunc tertium, quod propoſuerat, de debito honore perinde Filio, atque Patri teddendo, perſequitur. Dixerat eoim: Vt omnes honorificent Filium, ſicut honotificant Patrem. Cum autem honor Filio exhibendus ſit per fidem, fides autem innitatut teſtimonio: propterea teſtimooia diuina explicat, quæ de ipſo ſuot, vt illis per fidem adhæreotes; honotent Dominum: & qui hoorificare oolunt, conuincanrur, eo quod tot diuina teſtimonia repulerint. Vel potiꝰ: cum in ſuperioribus ſublimia quædam, & admiranda de ſe prædicaſſet, vocando ſe Dei Filium, & potentiam ſuam in ſuſcitando, & iudicando vniuerſum orbem, declarando: hæc iam firmis, & ſolidis coofirmat teſtimonijs.

Quomodo honorificetur Filius.

Cui rei innitatur fides.

Et vide quam artificioſe in hunc tractatum ingrediatur. Quooiam enim dixerat: Non poſſum ego à me ipſo facere quicquã: ſicut audio, iudicio; & iudicium meum iuſtum eſt: quia oon quęro voluntatẽ meam, &c. in quibus videbatur ſe ipſum commẽdare: propterea cum particula reddẽre ratiooem inſtat: *Si ego teſtimonium perhibeo de me ipſo*, ac reliqua. Citca teſtimonia autem de ſe ipſo, primo quidem excludit proprium teſtimonium tanquã apud Iudæos iovalidum. Deinde profert teſtimonium humanom Ioannis Baptiſtæ. Poſtremo producit teſtimonia diuina. Et quia teſtimoniũ proprium ipſius Chriſti re ipſa veriſſimum erat, atq; omni dignum acceptione, cum oec in quantũ Deus erat, nec io quãtum homo, menriri poſſet, qui de ſe dixit: *Ego ſum via, & veritas, & vita*: & idcirco non poſſet ſimpliciter excludete teſtimonium ptopriũ tanquam oon propriũ: ideo hypothetice, ſeu ſub conditione loquitur. Conditionalis enim ptopoſitio, quemadmodum Dialectici docent, vera eſt, etiãſi tam antecedens, quam conſequens, ſiot impoſſibilia.

Chriſti artificium in docendo.

Chriſtus eſt veriſſimus duplici nomine teſtis.

Ioan.14.

Quare ſub cõditione Chriſtus dicat: Si ego teſtimonium perhibeo de me ipſo, &c. Hypothetice propoſitionis natura

Verum dubium emergit de veritate huius hypotheticæ propoſitionis: quia eius contradictoria à Domioo Ieſu affirmatur cap. Ioan. 8. cum ait: *Si ego teſtimonium perhibeo de me ipſo, teſtimonium meum verum eſt*. Sed in promptu hoc ſoluitur. Nam quod hoc loco ait, vt Chryſoſtomus, & Cyrillus annotarunt, non ſimpliciter de ſe ipſo loquitur, ſed ſecundum opinionem illorum, ad quos loquebatur; nec Chriſtus ſua autoritate aſſerendo proountiauit, ſed pro auditorũ ſuſpicione locutus eſt. Quaſi diceret; Si ego de me ipſo teſtimonium perhibeã, vobis non eſt verum, vos non credetis, vobis fruſtra dabitur. Et confirmatur: nam in verbis præcedentibus tria dixerat, quib. ſe quodammodo à ſeipſo diſtioguebat. Dixit enim: Nõ poſſũ ego à me ipſo facere quicquam. Sicut audio, iudico; & iudiciũ meũ verũ eſt, qoia non quęro voluntatẽ meam. Et confeſtim ſubiongit: *Si ego teſtimonium perhibeo de me ipſo*: vbi pronomen, *ego*, non abſolutè ipſum demonſtrat; ſed ſecluſo auditu à Patre, ſtudioq; faciendi voluntatem Patris. Ac ſi diceret: Si ego affectãs quę teſtimonij proprij ſunt, à me ipſo teſtaret de me ipſo, teſtimonium meum non eſſet verum apud homines: quia nõ credit̃ vnius, ſed bene plutium teſtimooium, licet falſum. Vel ſenſus eſt: verum non eſt, id eſt, non eſt admittendum vt verum. Alibi autẽ dixit, ſuum teſtimonium, quod eſſet lux moodi, eſſe verum, hoc eſt eſſe admittendum tanquã verum, ad quod opus eſt non tantum vt res ſit vera, & quod ſciatur à dicente, ſed etiã quod ſit cum alio illius conteſtis. Et in ſe quidem verum erat, quod ipſe eſſet lux muodi, & id ſciebat: quia ſine luce neſciret quod veniret à Patre, & ad eum iret, & Pater idem teſtabatur.

Ioan. 8.

Quomodo Chriſtus hic ſuum de ſe teſtimonium falſum, alibi verum eſſe pronuntiet.

Chryſ. hom. 59. in Ioan. tom. 3.

Cyril. lib. 2. in Ioan. c. 147.

Altera ſolutio

Ioan. 8.

Teſtimonij alicuius veritas quæ requirat.

Et ſubdit: *Alius eſt qui teſtimonium perhibet de me*. Contra proprium teſtimonium producit alienum. Et quoniam duo producit, Ioannis, & Patris teſtimonia, ad illorum vtrumq; poſſet referri, cùm indiſtinctè dicatur, Alius eſt, ſiue Ioannes, vt Chryſoſto. exponit; ſiue Pater, vt Cyrillus. Et vt ſubdit, nouerat Chriſtus ex certa ſcientia, vera eſſe illorum teſtimonia: nam Chriſtus videt quę ipſe Pater videt. Sed quia homines mouẽtur humano teſtimonio, & non poſſent videre Solem in ſe, ſed in lucerna; ideo refert primo illud Ioannis, dicendo: *Vos miſiſtis ad Ioannem, & teſtimonium perhibuit veritati*. Ioannes magnæ erat apud illos autoritatis, vt ad eum legatos miſeriot, tanquam

Chryſoſt. ibid.

Cyrill. ibid.

Quare Chriſtus prius Ioannis, quã Patris proferat teſtimonium de ſe ipſo.

Ioan. 1.

Cur Iudæi miſerint ad Ioannẽ legationẽ.

parati dicto eius ſtare. Nã vt turpe eſt, ſuas aliquem virtutes laudibus celebrare, etiam ſi vera dicat: ſic vltro & non vocatũ ad teſtificandum accedere, improbari ſolet. Ioannes autem non vltro ad vos acceſſit, ſed à vobis interrogatus fuit p legatos veſtros. Quaſi dicat Dominus; Non poteſtis tergiuerſari, quaſi leue pondus apud vos habuerit Ioaonis teſtimonium: nam ꝙ illum fide dignum haberetis, vos ipſi graues viros miſiſtis ad illum. ¶ *Et ille teſtimonium perhibuit veritati.* Non ait, mihi, ſed, *veritati*: quia Ioãnes teſtificatus eſt veritatem non ſolum de Ieſu, ſed etiam de ſeipſo: quia confeſſus eſt, & nõ negauit: & confeſſus eſt, quia nõ ſum ego Chriſtus: & me Meſſiam expectatum, qui tolleret peccata mundi, prædicauit, & digito intento oſtẽdit. Vt ex hoc videatur Ioannis teſtimonium inuictum, & firmũ, quod veritatem ipſam proprię gloriæ prætulerit, ac ſeipſum ſemper depreſſerit.

Qua duo teſtimonia minus probẽtur.

Ioannes cur dicatur teſtimonium perhibuiſſe veritati.

Ibidem.

Cur verum & omni acceptione dignum Ioannis teſtimonium.

Ibidem.

Ego autem non ab homine teſtimonium accipio: ſed hæc dico vt salui ſitis. Poſſet hoc obſcurum videri, & dubitatione dignum, cùm ſcriptum ſit: *Hic venit in teſtimonium, vt teſtimonium perhiberet de lumine*, & illo tutatus ſit ſeipſum apud Matthæum: & Chriſtus dixerit Apoſtolis: *Eritis mihi teſtes in Ieruſalẽ, & in omni Iudæa, & Samaria, & vſq; ad vltimũ terræ*; iterumq́ue: *Et vos teſtimonium perhibebitis, quia ab initio mecum eſtis*: quomodo igitur dicit: *Ab homine teſtimonium nõ accipio*? Dicendum eſt, non vno modo poſſe huic dubio reſponderi, ſed diuerſis. Primum quidem, vt ſignificet, ſe, quantum ad ſe attinet vt ſe ipſum cognoſcat quantus & qualis ſit, non egere humano teſtimonio: egebat tamen propter alios: quia cum infirm⁹ & humilis, ac obſcurus propter aſſumptã humanitatem appareret, opus fuit lucerna Ioannis diuinitatem in ipſo deliteſcentem indicante, vt alij, quibus nõ datum erat, videre illum, tantũ theſaurum agnoſcerẽt occultum. Et huic ſenſui fauet quod dicitur: *Sed hæc dico vobis, vt salui ſitis*: Id eſt, quod teſtimonium Ioãnis allegauerim, & Apoſtolos in meos teſtes conſtitututus ſim, non propter me, ſed propter veſtram ſalutem aſſero, qui illi magis, quam mihi attendiſtis, & eius autoritatẽ meæ prætuliſtis; vt vos more veſtro per humana teſtimonia credatis. Nam indignum erat, vt Ieſus verus Deus, & veritas, quę nequit falli, humano teſtimonio vteretur, quod conſtat falli, & fallere poſſe. Altero modo dici poteſt, ſe accipere quidem teſtimonium hominis, vel per homines, ſed nõ ab hominibus. Cõſtat ſiquidem, Prophetas omnes teſtimonium perhibere de Ieſu, vt Petrus ait in Actis: ſed illi

Matt. 28.
Act. 1.
Ioan. 15.
Eius ſententię Ego nõ ab homine teſtimoniũ accipio: ſed hæc dico vt salui ſitis, tres ſenſus producuntur.
I. ſenſus.

Supra 5.

1. Ioan. 5.

Ioan. 14.
Diuini teſtimonij & humani differentia.
Alter ſenſus.

Act. 10.

non a ſeipſis teſtati ſunt, ſed Spiritu Dei afflati, & miſſi, teſtimonium de eo perhibuerũt, ſeu potius Deus per eos teſtatus eſt. Ab hominibus autem teſtimonium accipere, eſt laudem & gloriam, quæ non eſt ex Deo profecta, ſed ex hominibus nata, & conflata, quærere. De quo infra dixit: *Quomodo vos poteſtis credere, qui gloriam ab inuicem accipitis, & gloriam quæ à ſolo Deo eſt, nõ quæritis?* Et quia à Ioanne non acceperat teſtimonium, ſed à Deo per Ioannẽ, vt indicet illud Ioannis è cœlo fuiſſe, & non tam humanum, quam diuinum teſtimonium extitiſſe, ideo ait: *ab homine teſtimonium non accipio.* Et quod ait *Sed hæc dico, vt salui ſitis*; referendum eſt ad id quod ſequitur: *Ille erat lucerna ardens, & lucens*: quaſi diceret, Iuſtum eſt vt fidem illi habeatis, quia dignus eſt per omnia teſtis, & à Deo miſſus propter veſtram ſalutem.

Ab hominib. teſtimonium accipere quid ſit.

Ioan. 5.

Vera gloria vnde quærẽda.

Alij alia ratione ſoluunt, dicentes, ſenſum eſſe, ſe ab homine teſtimonium nõ accipere, quaſi ſummum, & pręcipuum, cum aliud eo maius habeat, nempe Patris: ſed interim & alio minori vſus eſt Ioannes, propter aliorum ſalutem.

III. Senſus, & vltimus.

Ille erat lucerna ardens & lucens: vos autem voluiſtis ad horam exultare in luce eius. Quia videbatur reieciſſe Ioannis teſtimonium, vtpote humanum, vt ait Cyrillus, commendat Ioannem, vt eius commendabile reddat teſtimonium. Ac primo vocat eum lucernam, non lucem: quia nõ eſt lux per eſſentiam; nec per ſe lucet, ſed per lumen in ea conſtitutũ: ita Ioannes ex participatione diuinæ lucis, cuius capax fuit, eamq; ſeruauit, nec in ſe extinxit, quaſi in tenebris Iudæorum præfulſit, de quo pater dixit: *Illuminare his qui in tenebris, & in vmbra mortis ſedent.* Atq; hic Ioannes adumbratus fuit per lucernam, teſte Cyrillo, quæ iugiter coram Domino ardebat in tabernaculo, vt ſcribitur in lib. Leuitici, & de qua loquitur Propheta: *Paraui lucernam Chriſto meo.* Erat autem lucerna ardens, & lucens. Ardens quidem, charitate; & lucens, ſcientia, quæ ſine charitate pręcedente eſt velut eſus ſine guſtu. Et vt Bernardus ait: *Eſt tantum lucere, vanum: tantum ardere, parum: ardere, & lucere perfectum.* Sic ille. Sunt ergo lucernæ ardentes, & lucentes; alię verò neq; ardentes, neque lucẽtes, ſed extinctæ. Sunt rurſus lucẽtes, ſed non ardentes, vt bene prædicantes, qui in ſe nõ ſunt igne charitatis accẽſi. Sunt poſtremo aliæ lucernæ ardentes quidẽ, ſed nõ lucentes, vt quę ſunt poſitę ſub modio, non ſuper candelabrum, vt luceant omnibus qui in domo ſunt, vel vt boni ſubditi. Inſtruimur ergo, vt omnis, qui prophetandi, & concionandi munus accipit, non ſo-

Cur laudet nunc Chriſtus Ioannem.
Cyrill. li. 3. in Ioan. c. 1. to. 1.
Ioannes cur dictus lucerna vbi præfiguratus, prænuntiatuſque.

Luc. 1.

Idem ibidem.
Leuit. 24.

Pſal. 131.
Ioannes cur lucerna ardẽs, & cur lucens.
Bern. in natiu. S. Ioã. Baptiſt.

Quæ ſint lucernæ lucẽtes, & nõ ardẽtes, & contra.
Matt. 5.
Concionatores & Prophetæ quales eſſe debeant.

lùm

lùm ardeat in corde, ſed & luceat foris per opera: nec tantum luceat per ſcientiam hominibus communicatam, ſed & ardeat ad ſe ipſum per charitatem.

Quomodo Iudæi voluerint ad horam exultare in luce Præcurſoris, vt Chriſtus inquit. Ioan. 1. II. ſenſus. Iudæorum leuitas, & incōſtantia.

Vos autem voluiſtis ad horam exultare in luce eius. Tangit hoc verbo Dominus eorum conſcientias, & vitium, ac ſi diceret: Nō me latet ob quam cauſam miſiſtis ad Ioānem, nempè vt ſi ille oblatum honorem agnoſceret, eo ad me perſequendū abuteremini; ideo voluiſtis ad horam exultare, id eſt, magno gaudio affecti fuiſſetis, ſi ipſe conſenſiſſet vobiſcum aduerſum me. Vel eorū potius inconſtātiam denotat; quia cū gauderent in luce doctrinæ eius, quia pulchra, nolebant tamē vllo pacto ei obedire, quia hoc contra voluptatem erat. Nam hortabatur ad pœnitentiam, & baptiſmum, quæ Phariſæi, & Legiſperiti contempſerunt. Vel exultaſtis, concurrētes ad baptiſmum eius, & doctrinam; ſed teſtimonium eius, quod Ieſus eſſet Chriſtus, non accepiſtis. Lucernam accepiſtis, quę ſub ortu Solis nō luceret; ad Solem cæci facti eſtis. Et ita hodie quiſquis cum delectatione percipit verbum Dei, nec tamen opere præſtat, quod verbum Dei ſuadet, profectò exultat ad horam in prædicatore, & non credere vt debet, conuincitur. Et ad literam, bene dicit, ad horam Iudęos exultaſſe, ſiue ad tempus: nam ſtatim vt Meſſiæ titulum ſibi oblatum recuſauit, & vos acerbè increpauit, vocans genimina viperarum, in eo exultare deſiſtis.

Matt. 3. Luc. 7. Tertius. Ioan. 1.

Qui ſimiles hac in parte Iudæorum euadant.

Ibidem.

Matt. 3.

Ego autem habeo teſtimonium maius Ioanne. Opera enim quæ dedit mihi Pater vt perficiam ea; ipſa opera quæ ego facio, teſtimonium perhibent de me, quia Pater miſit me. Reiecerat teſtimonium Ioannis tanquam humanum quo non propter ſe eguit, ſed propter nos: producit iam maius teſtimonium illo Ioānnis, quod ex parte ſua Chriſtus habebat: atque illud quidem ab operib⁹, quod eſt firmum, & inuictum. Quod ait, *maius Ioanne*, intellige teſtimonio Ioannis: non enim cōfertur cum Ioanne, ſed cum teſtimonio Ioannis. Teſtimonium enim Ioānis ab extrinſeco eſt, virtus vero operum ab intrinſeco. Et Ioannes digito corporeo demonſtrauit Chriſtum; ſigna vero, & miracula digitus Dei erāt, quæ ipſum Deum indicabant. Ex quo teſtimonium operum omnia alia teſtimonia vincit. Vnde Chriſtus plerunque ad illud teſtimonium nos dirigit: *Si mihi*, inquit, *non vultis credere, operibus credite*, Et iterum: *Si opera non feciſſem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent; nunc autem & viderunt, & oderunt & me, & Patrem meum.* Hæc autem opera ait ſibi à Patre data, & ſimul ipſum ea operari; vt intelligas ſic eſſe conceſſa Chriſto Domino, vt non minus ipſe Filius autoritate, & poteſtate propria illa faciat, atq; Pater: eadem enim eſt Patris, atque Filij poteſtas.

Quid ſit Chriſtum teſtimonium habere maius Ioanne. Ioan. 1. Potentiſſimū teſtimonium Chriſti quod. Infra 10.

Infra 15.

Patris de Chriſto plura teſtimonia proferuntur.

Poſſumus etiam opera ipſa redemptionis intelligere, quæ ſigna complectuntur: quæ vt Dominus perficeret, ad mortē vſque damnatus eſt. Teſtantur autem hæc opera, quod Pater miſerit Chriſtum, hoc eſt myſterium Trinitatis, & Incarnationis Filij Dei. Nam ad hæc comprobanda, & cōfirmāda, Dominus ipſe ſigna edebat. Verbum autem illud: *Vt perficiam ea*, non tantū ſignificat ſatis non eſſe ſcire Dei voluntatem, ſed opus eſſe illam facere, & ad finem vſque perducere; verum etiam ſigna corporum tunc perfici, cum fiunt ſpiritali modo in cordibus hominum, illa illuminando, ſanando, ſuſcitando, mundando, & ſatiando.

Prima. Quænam opera dederit Filio Pater, & quid teſtentur.

Et qui miſit me Pater, ipſe teſtimonium perhibuit de me: neque vocem eius vnquam audiſtis, neque ſpeciem eius vidiſtis. Aliud Patris producit teſtimonium, nempe vocem Patris, qui in baptiſmo dixit: *Hic eſt Filius meus Dilectus* & poſtea repetitum eſt in Transfiguratione: de quo teſtimonio ait Petrus: *Sed ſpeculatores facti illius magnitudinis. Accipiens enim à Deo Patre honorem, & gloriam, voce delapſa ad eum huiuſcemodi à magnifica gloria, &c.* quod etiam ſenſibile teſtimonium fuit. Fuēre autem aliud Patris teſtimonium ipſa Ioannis verba, qui dixit cap. 3. *Qui accepit eius teſtimonium, ſignauit quia Deus verax eſt.* Fuit & inſenſibile Patris teſtimoniū, de quo: *Caro, & ſanguis non reuelauit tibi, ſed Pater meus qui in cælis eſt.* Et alio loco: *Qui credit in Filium Dei, habet teſtimonium Dei in ſe.* Sed hoc loco pręcipue de teſtimonio primo in baptiſmo perhibito videtur Domin⁹ loqui. Sed quia Iudæi aut nulli, aut pauci hanc vocē audierant, & gloriabantur ſe audiſſe vocē Dei in Horeb, & ſpeciem eius vidiſſe, ait: *Neque vocem eius audiſtis, neque ſpeciem eius vidiſtis.* Tollit illorum gloriationem, & ait, nō fuiſſe veram vocem, neque ſpeciem Dei, ſed ſigna tantum veritatis, quæ in corde loquitur, & ſolitudine. Quia cum Deus Spiritus ſit; nec habet vocem, quæ audiri poſſit humanis auribus, neque ſpeciem, quæ cerni poſſit oculis corporis. Quod ſi obijcias in Deute. ſcriptum eſſe: *Locutuſque eſt Dominus ad vos de medio ignis: vocem verborum eius audiſtis, & formam penitus non vidiſtis*: vbi concedit auditam vocem, ſed ſpeciem non viſam. Dicendum eſt, illos vocem Dei non in ſe ipſo, ſed in Angelo Deum referēte audiuiſſe: quemadmodum teſtatur Stephan⁹

Secunda. Matth. 3.

Infra 17.

2. Petr. 1.

Tertia

Ioan. 3.

Matt. 16.

1. Ioan. 5.

Deut. 4.

Cur Iudæi vocem Dei non audierint, neque ſpeciem eius viderint. Ioan. 4.

Deut. 4. Exod. 19. 20. Quod Iudæi vocem Dei nunquā audierint, quō. Act. 7. Gal. 3.

in Actis, & Paulus ad Galatas, non autem vocem propriam, quę Patris eſſet, quomodo vox eſt aliqua animalis formata inſtrumentis.

Quid per verbum quod Iudæi non habebant in ſe ipſo manens.

Et verbum eius non habetis in vobis manens: quia quem miſit ille, huic vos nō creditis. Per verbum hoc, intelligunt pleriqne voces Scripturarum, & Prophetarum, quæ verba quidem Dei ſunt, ſed non manebant in illis: quia cum applicanda eſſent Chriſti doctrinæ, & ſignis, vt per illa eum agnoſcerent, reſiliebant à verbo Dei, & oculos veritati claudebant: & ita excæcabātur, & Scripturis non proficiebant.

Altera ſententia.

Deut. 18.

Exod. 19. & ſeq.

Suauiter tamen poſſet intelligi locus iſte de verbo illo, quod in monte Sinai dixit Dominus: *Prophetam ſuſcitabo eis de medio fratrum ſuorum ſimilem tui; & ponam verba mea in ore eius*, & quæ ſequuntur. Nam cum Iudæi gloriarentur de voce eius audita, & de ſpecie eius viſa, nempe in monte Sinai, & lege ab eo accepta; oſtēdit illos neq; veram vocem Dei, aut veram ſpeciem eius percepiſſe: neq; verbum de Meſſia mittendo ad illos, habere firmū, & ſtabile, cum ipſum Meſſiam miſſum agnoſcere nollent. Proindeq; ſubdit: *Quia quē miſit ille, huic vos non creditis.*

Coloſſ. 1. Heb. 1.

Chriſti proprium. Chriſtum non audire, nec videre, quid.

Eſt enim Chriſtus Verbum, & vox Dei; ipſe eſt expreſſa imago eius, & ſpecies; denique ipſe eſt viua lex, & legis impletio. Qui ergo Chriſtum non audit, vocem Dei non audit: qui non videt Chriſtum, non videt ſpeciem Dei. Qui Chriſtum non habet per fidem habitantem, legem non habet, nec illam poteſt implere: nec promiſſionem de Meſſia mittendo poſſidet. Verum vt Chriſtus tria pro ſe produxit teſtimonia, ita Chriſtiano triplex teſtimonium eſt neceſſarium, vt tanto reſpondeat nomini.

Matt. 5.

Primum quidē ab hominibus, de quo Domin⁹: Sic luceat lux veſtra coram hominibus, vt videant opera veſtra bona. Secundum, à proprijs operibus: nam ſic vult Petrus, vt vocationem, & electionem noſtram certam faciamus per opera bona. Tertium, à Deo, hoc eſt, à bona conſcientia, in qua loquitur Deus, & de qua ait Paulus: *Gloria noſtra hæc eſt, teſtimoniū conſcientiæ noſtræ*: quod vnum priora teſtimonia confirmat.

2. Cor. 1.

Scrutamini Scripturas, quia vos putatis in ipſis vitam æternam habere: & illæ ſunt quæ teſtimonium perhibent de me, & non vultis venire ad me, vt vitam habeatis. Producit tertium & ſolidum Scripturarum teſtimonium, quod etiam Dei eſt, & maius illo Ioannis. Verbū illud, *Scrutamini*, tam Græcis, quam Latinis ambiguum eſt: & poteſt eſſe præſentis Indicatiui, & item Imperatiui. Cyrillus ſenſum illum Imperatiui reijcit, & indicatiuè contendit accipiendum, in hunc ſenſum: Vos quidem Scripturas ſcrutamini, putantes in illis vitam inuenire: ſed quæ vobis erit ex hoc vtilitas, cùm in illis de me teſtimonia deprehendentes, nolitis tamen ad me venire, vt vitam habeatis? & tantum illis vacatis, vt contradicere veritati poſſitis? In hūc modum ille exponit.

Cyril. lib. 3. in Io. c. 4. 1. 2. 3. ſenties.

Secundus, & melior ac ſuauior.

Chryſoſt. ho. 40. in Ioan.

Cæterum Chryſoſt. Imperatiuè accipit, dicens: Chriſtum hoc verbo mittere Iudæos ad diligēter perſcrutandas Scripturas, & non tantum ad ſuperficie tenus legendas. Atque hæc expoſitio ſuauior videtur: Nam cùm prius duo teſtimonia Patris produxiſſet, nempe operum, & vocis in baptiſmo, iam tertium producit magis firmum, ac validum: non tamen magis verum, de quo Petrus dixit: *Et habemus firmiorem Propheticum ſermonem, cui bene facitis attendentes*, & reliq. vbi propheticum teſtimonium, & voci de cœlo delapſæ, & ſigno ipſi Transfigurationis præferre videtur. Nā Scriptura antiquitate, & omnium acceptatione, maximum ſibi autoritatis, & firmitatis pondus comparauerat: quam autoritatem necdum ſigna Chriſti eo tempore apud Iudæos aſſecura erant; nunc autem ſigna Chriſti cum in Canonicis libris ſint recepta, parem cum illis autoritatem habēt.

Matth. 3. Ioan. 1. & ſeq.

2. Pet. 1.

Scripturarum conformius, quam ſignorū teſtimonium. Signa Chriſti cur parē cum Scripturis autoritatem habeant.

Chryſoſt. loco citato.

Iudæi Scripturas quare non legere, ſed iubentur ſcrutari Scripturas.

Expendit autem Chryſoſtomus verbū perſcrutandi, his verbis: *Propterea Chriſtus Iudæos ad Scripturarum non ſimplicem & nudam lectionem, ſed ad inueſtigationem per quam diligentem relegauit. Non dixit, Legite Scripturas, ſed, ſcrutamini. Diuina enim ſumma indigent diligentia: in vmbra enim & obſcurè maioribus illorum non abs re Deus locutus eſt. Idcirco effodere profundius iubet, vt quæ altè deliteſcunt, inuenire poſſimus.* Sic ille. Vnde beati dicuntur, qui ſcrutantur teſtimonia eius; in toto corde exquirūt eum: & in Actis laudantur Theſſalonicenſes credentes, quod ſcrutarentur Scripturas: ſi hæc, quæ ab Apoſtolis erant prædicata, ita ſe haberent, vt prædicabantur: & ſcrutantes, ad fidelem perſcrutationem, non autem ad curioſam, ſiue immoderatā adhortatur, qua quiſq; non cōtentus neceſſarijs, difficilia, & quæ vltra propriam capacitatem ſunt, diſcutere nititur, & illas proprio ingenio metiri: nam tales ſcrutatores reprimit Spiritus S. cum ait: *Altiora te ne quæſieris, & fortiora te ne ſcrutatus fueris.* Et iterum: *Qui ſcrutator eſt maieſtatis, opprimetur à gloria.* Quærere autem Chriſtum in Scripturis, neq; curioſum eſt, neq; inutile; ſed maximè neceſſarium & ſalutare. Nō quidem proprio ingenio, ſed fide & deſiderio agnoſcendæ veritatis.

Pſal. 118.

Act. 17.

Qui ſcrutatores Deo non probentur.

Eccl. 3.

Prouer. 25.

Chriſtum in Scripturis quęrere, quatenus ſit vtile, ac neceſſarium.

Expende autē quod ait: *Scrutamini Scripturas*: non libros Talmudicos, aut Cabaliſticos,

Libri Talmudici à quibus

Rabbinis con ſcripti eorum vanitas,& leuitas.

ſticos, quos Ioannes Reuclinus & quidam alij, curioſi magis, quam ſolidi noſtri ſeculi Scriptores, ſiue tractatores, nobis commẽdarunt: nec enim huiuſmodi libri Scripturarũ nomine veniũt; neq; eo tempore, quo Chriſtus loquebatur, ſcripti erant, ſed poſt Chriſtum à Rabbinis quibuſdam excæcatis, & veri Meſſiæ luce deſtitutis conſcripti ſunt; nec in eis Iudæi vitam æternam, ſed mortem præſentaneam habẽt: neq; arcana illa Cabaliſtica, quæ tantopere commendant, plus veritati Chriſtianæ, quàm mendacio Iudæorum fauẽt, cum ad vtramque trahi poſſint: neq; denique vllam aliã Cabalam, id eſt, ſcientiam interpretandi Scripturas veteres, præſtantiorem, aut celſiorẽ agnouerunt, quam Euangelicam doctrinã & Apoſtolici cũ Eccleſiæ viua traditione: extra hanc qui contendat Moyſen & Prophetas interpretari, profectò nihil ꝓficiet, vt conſtat ex Rabbinis, qui multa volumina ediderunt in Veteris Teſtamenti libros. Hac ergo ſententia, *Scrutamini Scripturas*, docemur omnes alias præ iſtis non tanti facere Scripturas; quia in iſtis tantum vita æterna continetur. Putabant enim Iudęi tũc temporis in ſacris literis promitti ſibi vitam æternam, & non ſolum regnum temporale: nam Scripturæ aliter non habent vitam ęternam, quàm promittendo: quanquam Iudæi illas detorquendo, & praue interpretando putabant ſe quidem vitam habere, ſed non habebant.

Cabala quid. Optima, & præſtantiſſima quæ nam illa ſit ad intelligentiã Scripturarum Cabala.

Scripturæ quomodo vitã habeant æternã.

Et ait, illas perhibere de Chriſto teſtimonium: & cum locũ aliquem non ſignet Dominꝰ, intelligimus earum argumentum, ſiue ſcopum eo tẽdere; vt vel verbis prophetando, vel geſtis & operibus pręfigurando, vel vmbris & cæremonijs delineando, de Chriſto egregium reddant teſtimonium, modo eas perſcrutentur, & in profundum illarũ ſenſum penetretur, & non tantũ literæ cortex attendatur; nam in earũ medulla cõtinetur Chriſtus, & vita æterna. Et vide ſapientiã Chriſti: mittit Iudæos ad Scripturas, nullã Sacrarum literarum refutans, nullam mendoſam, falſam, aut ſuſpectã dicens: quemadmodũ Hæretici faciũt & Mahometani, qui Scripturas deprauatas contendunt. Et ait: *Non vultis venire ad me, vt vitã habeatis.* Non dicit, Non poteſtis, aut neſcitis, ſed, non vultis; vt inexcuſabiles reddãtur. Et ad me, inquit, qui ſum autor vitæ æternæ, & qui ſolus poſſum vobis eam donare. Emphaſim ſuam habet, quod ait, Nõ vultis venire; cum tamen ad vos venerim, vt vobis vitam donarem.

Scripturæ quo tendant.

Hæretici ac Mahometani de Scripturis quid ſentiant. Iudæi vnde inexcuſabiles.

¶ *Claritatem* (ſiue gloriam) *ab hominibus non accipio.* Multa hactenus produxerat teſtimonia, vt honorẽ debitum Filio, ſicut Patri, in fide ſibi habenda euinceret: iã oſtendit, ſibi eiuſmodi honorẽ (qui in Fide conſiſtit) propter ſeipſum nõ ambire. Nam vt nox eſt, quæ claritatem accipit à cãdelis accenſis, dies autẽ Sole perſpicuus & illuſtratus illis non eget: ita Ieſus claritate diuina conſpicuus, laudibus, aut gloria hominum nequaquam indiget. Quod verò hunc honorem debitum illi non reddant, oſtẽdit, illud proficiſci non ex defectu ſuo, aut ex inopia idoneorum teſtium, ſed ex defectu charitatis eorum. Claritatem ergo ab hominibus nõ accipio, id eſt, nullam propter me quæro gloriam ab hominibus, vt vobis videtur, ſed habeo teſtimoniũ Patris glorioſum, & operum, & Scripturarum Sacrarum teſtificationẽ: ſed vos ita video diſpoſitos, vt quãrumuis efficacia Dei de me teſtimonia, non ſint apud vos autoritatem ſuam habitura, aut fidem factura.

Quare Chriſtus gloriam ab hominibus non acciperet.

Cur gloriam Chriſto Iudæi non darent.

Sed cognoui vos, inquit, *quia dilectionem Dei non habetis in vobis.* Defectus enim charitatis ad Deũ, cauſa eſt veſtræ tarditatis ad omne bonũ: qui autem nõ diligit, manet in morte. Nam vbi ignis charitatis eſt in corde, fieri nequit, quin foras flãma erũpat in verbis, & operibus. Et ca. 8. *Si Deus Pater veſter eſſet; diligeretis vtique me, ego enim ex Deo proceſſi, & veni.* Et obſerua, quod Chriſtus omnes agnoſcit, nõ ſolum quales extra, ſed etiam quales intus exiſtant: ideo eius iudicium nemo fallere poteſt.

Iudæorum ad omne bonum vnde tarditas prouenirer.

1. Ioan 3. Effectus charitatis. Ioan. 8.

· *Ego veni in nomine Patris mei, & non accepiſtis me: ſi alius venerit in nomine ſuo, illum accipietis.* Oſtendit Dominus illos carere charitate; & nihil in ſe eſſe, quod cauſari poſſint homines, quo minus illum excipiãt. Quod vtinam omnibus Eccleſiæ miniſtris, & verbi concionatoribus contingeret. Et nomine Patris venit, qui ſe ab illo miſſum fuiſſe & eius gloriam quęrere, argumentis, & miraculis idoneis comprobauit. Suo nomine venit, qui miſſus à Deo non eſt, nec Dei negotium agit, nec gloriã eius, aut proximorum ſalutem, ſed proprium commodum, vel vtilitatem quærit. Etſi autem hoc verbum de Antichriſto accipi ſoleat, cuius eſt aduentus ſecundum operationem Satanę, in omni virtute, & ſignis, & prodigijs mẽdacibus, & in omni ſeductione iniquitatis ijs qui pereunt, eo quod charitatem veritatis non receperunt vt ſalui fierẽt. Poteſt tamẽ intelligi de quocunq; ſuo nomine Meſſiæ dignitatem vſurpanti: quemadmodum fuit Barchozibas primus ſub Tito, & Veſpaſiano (de quo Ioſephus libr. 2. De bello Iudaico cap. 12.) occiſus à Iudæis quod nõ vaticinaretur futura: & alter Barchuzibas

Chriſti à nobis iudicium cur nequeat eludi.

Nomine Patris quis veniat.

Quis veniat nomine ſuo.

2. Theſſ. 2. Barchozibę duo temporꝭ Iudæorum pſeudochriſti extiterunt.

Ioſephus Iud.

ſub Hadriano Imperatore in Bitter ciuitate occiſus à milite, de quo ex libris Talmudicis producit teſtimonia Petrus Galatinus lib. 4. c. 21. Et vtraque obſidio, tam Ieruſalem à Tito, quàm Bitter ab Hadriano, tribus annis cum dimidio peracta eſt: vbi multæ Iudæorum myriades extinctæ ſunt. Nam cum vidiſſent tempus Meſſiæ impletum, verumque Meſſiam refutaſſent, ſalſos in ſuam perditionem acceptare nõ formidarunt: quia promittebant gloriam, & diuitias, & felicitatem huius mundi. Vnde & Barchozibas, Filius mẽdacij interpretatur, quemadmodum in paſſione, Chriſto reiecto, & condemnato, latronem Barrabam ſibi popoſcerunt.

Petrus Galatinus.

Barchozibas quid ſonet.

Matt. 27.

Quomodo vos poteſtis credere, qui gloriam ab inuicem accipitis, & gloriã quæ a ſolo Deo eſt, non quæritis? Iudaicæ perfidiæ cauſam docuerat extitiſſe defectum charitatis Dei, iam aliam cauſam adiungit, nempe ambitionem, & gloriæ cupiditatem, quæ homines longè à Chriſto ſtare facit, qui eiuſmodi rem diſcipulis nec promittebat, nec dabat: vnde timebant ſe cõtemnendos, ſi Chriſto credidiſſent. Et Phariſæos præſertim videtur Domin⁹ his verbis perſtringere, de quibus eſt illud à Domino dictum: *Omnia opera ſua faciunt, vt videantur ab hominibus.* Et capite 12. huius eiuſdem Euãgeliſtę habetur: *Ex Principibus multi crediderunt in eum; ſed propter Phariſæos non confitebantur, vt è Synagoga non eycerentur. Dilexerunt enim gloriam hominum magis, quam gloriam Dei.* Aſſerit ergo, non bene inter ſe conuenire, nec in vna ſede morari, ambitionem, & Fidem: ſiquidem Fides euacuat hominem, ambitio inflat: Fides omnia propter Deum relinquit, ambitio ſibi ſoli bene cupit, & omnia ſibi adſcribit. Gloria aũt, quæ à ſolo Deo prouenit, eſt teſtimonium bonæ conſcientiæ, quæ omnia præſentia contemnit, & ad futura aſpirat. Fideles igitur, ſi vere fideles ſint, in hoc vno ſpeculo ſe agnoſcant, an videlicet gloriam, quã ſolus Deus tribuere poteſt, corde ambiant, & bonorum operum ſtudio quærãt: nam inde facile ſe ipſos agnoſcẽnt.

Quæ duo vitia Iudæos a fide Chriſti impedierunt ac retardarunt.

Supra 23.

Ioan. 12.

Ambitio & fides cur neque ant ſimul conſiſtere.

2. Cor. 1.

Veri fideles vnde perſpici ac dignoſci valeant.

Nolite putare quia ego accuſaturus ſum vos apud Patrem: eſt qui accuſat vos Moyſes, in quo vos ſperatis. Declarat Dominus ſupplicium imminens illis, qui Chriſto non credentes, nõ ſolum Filium nõ honorabant, ſed nec Patrem. Imo etiam Iudæos percutit, qui ex zelo legis Moyſi, quam putabant violari ſanãdo languidos in Sabbato, hinc punitionem illorum ab accuſatione deſcribit. Significat ergo, non ſolũ Patrem iniuria affectum ex eo quod nõ honorarent Filium, ſed etiam ipſum Moyſen ꝑ quo zelabant, & cuius pręceptũ de violato Sabbato contemptũ obijciebant Domino Ieſu, accuſatorem eorum futurum. Ait igitur; Non eſt quod à me accuſatore timendum ſit vobis apud Patrẽ: cum ipſe Moyſes nõ accuſabit; ſed iam accuſet laceſſitus iniuria à vobis, quod eius præcepta, & promiſſa, & minas contemnitis. Eſt autem, Moyſen accuſare Iudæos, nihil aliud, quam legem eius punitione dignos oſtendere in eo quod nollẽt credere in Ieſum. Porro non accuſaturum aſſerit, vſitato loquendi more ſignificans non opus fore ſua accuſatione, aut ſe non primũ accuſaturũ Iudæos: ſignificat etiam ſibi non cõpetere accuſationem, quod iudex eſſet cõſtitutus omnium à Patre, vt ſuperius dixit. Et ait de Moyſe: *In quo vos ſperatis.* Hoc eſt: credebant quidem Moyſi in genere vera eſſe quæ ſcripſit, ſperabantque ſe poſſe cõſequi illa, quæ Moyſes promiſerat; ſed nõ credebant in ſingulari hunc eſſe Ieſum à Moyſe prædictũ, neq; promiſſiones in eo factas peculiariter præſtãdas, de quibus ait Paulus: *Quotquot enim promiſſiones Dei ſunt, in illo eſt.* Simili errore in Ieſu ſperant Hæretici, & Scripturas paſſim verſant, in quibus putant ſe certiſſimam habere vitam æternam. Sed cum verba Ieſu, & teſtimonia deprauent atque peruertant, ſuiſq; ſomnijs atq; deprauatis dogmatis inficiant, profectò continget illis quod Iudæis, qui cum de Meſſia gloriarentur, atq; illis miſſum nõ agnouerint, extra promiſſiones, & prærogatiuas Meſſiæ inuenti ſunt. Simili ratione Hæretici dum Ieſum iactant, dum Euangelio gloriantur, dum Apoſtolicam Pauli doctrinã efferunt; à Chriſto extorres ſunt, ab Euangelio exhæredati, à recta Pauli intelligentia alieni. Vna enim vera clauis inueniendi verum Ieſum, verum Euangeliũ, & Paulum intelligendi, eſt Eccleſię Chriſti viua traditio. Græcè de præterito dicitur, *In quo vos ſperaſtis*, hoc eſt, Moſes, in quo olim ſperaſtis, nunc vos accuſat: cauſa verò accuſationis eſt, quia iam amplius in Moſe non ſperabant, nec credebant; amiſerant enim ſpem, & fidem in illum, poſtquam credere in Ieſum noluerunt.

Iudæorum pœna Chriſto non credentium.

Quid ſit Moyſen Iudæos accuſare, & cur Chriſtus non erat accuſaturus Iudæos incredulos apud Patrem.

Deut. 18.

2. Cor. 1.

Hæretici in Ieſu ſperent quã fruſtra, vt Iudæi olim in Moſe.

Iidem Ieſum, Euangeliũ; Scripturas ſolas & ſimplices iactitantes, cæteraſque contemnentes quid aſſequantur.

Iudæos accuſaret aut Moyſes.

Si enim crederetis Moyſi, crederetis forſitan & mihi. Ex quibus aperte oſtenditur, quod credere Moyſi, inferat neceſſario credere in Ieſum: & hæc eſt iniuria, quam inferunt Moyſi, ob quã ſit eos accuſaturus, ex eo videlicet quod Ieſum nõ credant. Et probat conſequentiam conditionalis; quia ſubdit: *De me enim ille ſcripſit.* Ridiculum autem eſt quod quidam exponunt: *De me enim ille ſcripſit.* Scilicet in libro Deuteronomij: quaſi nullus eſſet alius locus præter illum: cum

Qua de illos accuſaret iniuria.

Vbi ſcripſerit de Chriſto Moyſes cõtra Caietan.

Deut. 18.

ipſe

[Gen. 3. Gal. 3. Gen. 49.]

ipſe ſit ſemen mulieris conterens caput ſerpentis, & ſemen Abrahæ, vt Paulus expouit: & tempus aduentus eius expreſſerit Iacob, cùm dixit; *Non auferretur ſceptrum de Iuda, & dux de femore eius*, & reliqua; cùm etiã ſit agnus Dei tollens peccatum mundi, vt Ioannes Baptiſta declarauit, & cuius oſſa non eſſe confringenda, Ioãnes Euangeliſta oſtendit; alludens ad agni ſanguinem, quo educti ſunt de Ægypto; & ipſe ſit ſerpens exaltatus in deſerto, vt explicuit Dominus Nicodemo: innumeri denique ſint loci, in quibus ſi perſcrutemur Scripturas, & non tantum cortice tenus legamus, in ijs de Ieſu mentionem fieri, dubium nobis eſſe nõ debet. Et ita, quod dictum eſt, *De me enim ille ſcripſit*, poſſet non minus verè, quam aptè exponi: id eſt; Ego ſum ſubiectum librorum Moyſi, & de me non tantum apertè locutus eſt, vt prædicto in libro Deuteron. ſed etiam ſpiritaliter in vmbris, ſacrificijs, expiationibus, cæremonijs, ſanguinibus, præceptis, & alijs legis ritibus, atque inſtitutis, quę vnum Ieſum intellectum habentibus ſpirant, & ad eum ducunt, tanquam pædagogus ad Chriſtum. Hinc Theophylactus: *Vbi autem ſcripſit de eo? Etenim dictum hoc: Prophetam ſuſcitabit vobis Dominus; de Chriſto erat, & alia multa tam in verbis, quam in ſignis, & ſymbolis; vt miraculũ rubi. Nam & ignis quidem deitas, rubus autem ſpinoſus, peccatrix natura: quam ſuſcepit ignis deitas, & incombuſtam ſeruauit luce fulgidam. & ſuos quidem radios illi communicauit; imperfectiones autem illius in ſe non ſuſcepit.* Sic ille.

[Ioan. 1. Ioan. 19. Exod. 12. Num. 21. Ioan. 3.]

[Gal. 3.]

[Theophyl. Deut. 18. Exod. 3. Ignis rubi quid ſignarit.]

[Iudæi non ſolũ Chriſto, ſed & Moſi quidē ipſi extiterunt increduli.]

Si autem illius literis non creditis; quomodo verbis meis credetis? Arguit à maiori ad min⁹ negatiuè: nam ſi Moyſi, quē vos tãti facitis, & cuius ſcripta ſectari profitemini, nõ creditis; multò minùs mihi credetis, quem nec magni penditis, nec meæ doctrinę ſectatores eſſe vultis, & quē maximè vobis in lege inſtructis, propter ipſum Moyſen credere oportebat. Comparat ergo ſe cum Moyſe, & ſcripta Moyſi cum verbis ſuis. Secus eſt de Gentibus, quæ propter Moyſen, vtpote ignotũ ipſis, non compellebantur credere in Ieſum, ſed propter ſigna, tractumq; internum, atq; legis cum ratione conueniẽtiam, conformitatemque Ieſum amplexæ ſunt, & propter Ieſum ipſum Moyſen.

[Impedimenta quæ tria Iudæos à credēdo retardarint. Firmius eſſe ſolet quod literis mãdatur quam quod verbis.]

Tria igitur credẽdi impedimẽta Iudęos habere declarauit. Primum, defectum charitatis Dei. Secũdum, ambitionẽ, ſiue gloriæ propriæ amorem. Tertium, incredulitatẽ ad literas Moyſi conſcriptas. Vnde mirum non eſt, quod verbis Ieſu nõ crediderint: firmius. n. eſſe ſolet quod literis mandatur, quam quod verbis. Et ſi legẽ Moyſi ſcriptam tenentes, & quotidie legentes, paruiſacitis tamen, & tranſgredimini: quomodo verbis, quæ vix ſemel audiſtis, & negligenter, bene affecti eritis? Rurſus, ſi literas Moyſi, quę quaſi elementa ſunt doctrinæ meæ, & prima principia, nõ ſuſcipitis, & legem, quæ ad me ducit, ſpernitis: quonam pacto ad altiora hæc mea peruenire poteritis? Vt ergo prius de Ioanne, quem admirari videbantur, conuicti ſunt quod eũ deſpicerent: ita & nunc de Moyſe, cui credere ſibi videbantur, oſtendit quod ei eſſent increduli, ſicut alias putabant ſe eſſe filios Abrahæ: quod Dominus illis abſtulit, dicendo: *Si filij Abrahæ eſtis, opera Abrahæ facite.* Et ita ſemper in caput illorum retorquet, quæcunq; pro ipſis facere videbantur, vt vel conuicti, vel confuſi, tandem reſipiſcerent, & Fidem amplecterentur. Sed ſurdis ſane canebat ſabulam.

[Ioan. 8.]

[Surdis canere fabulam.]

Studeamus igitur, vt tanta teſtimoniorum omni acceptione dignorũ plenitudine erecti atq; animati, Ieſum, vnicum vitæ autorem, & mundi aſſertorem amplectamur, omnique cultu, honore ac veneratione dignum exiſtimemus, & eodem prorſus cultu, quo Patrẽ ipſum honorificem⁹: vt ſi teſtimonia Iudæis producta non profecerunt, ſaltẽ in nobis fructus dignos edant, & vitam æternam cõſequi mereamur propter pretioſa & eminentiſſima merita Domini noſtri Ieſu Chriſti, quem cum Patre & Spiritu ſancto omnes creaturæ colunt, & venerantur, in ſeculis ſempiternis. Amen.

TRACTATVS XIV.

De diſceptatione Domini cum Phariſæis, contendentibus Sabbatum violatum à diſcipulis eius, quod in eo vellerent ſpicas ad edendum. Et habetur Matth. 12. Marc. 2. & Lucæ 6.

CVm à tribus Euangeliſtis hæc diſputatio ſcripta ſit, proponemus verba Euangeliſtæ Matthæi, quibus adiungemus, ſi quid fuerit noui ex alijs adijciendum. Sic ergo habet Matthæus: *In illo tempore abijt Ieſus per ſata, Sabbato: diſcipuli autem eius eſurientes cœperunt vellere ſpicas, & manducare*: his addit Lucas: *Confricantes manibus*: Phariſæi cenſebant illicitum cõfricare ſpicas Sabbato, quoniam ſpecies erat præparationis cibi: præparare enim cibos, vetitum erat in Sabbato: ſicut nec licitum erat accendere ignem, nec colligere manna,

[Vnde Phariſæi putauerint, Apoſtolos in Sabbato ſpicas vellendo peccaſſe.]

Exod. 16. Marcus veró iuxta literam noſtram apponit aduerbium *iterũ*: qood cùm oon ſit apud Græcos, non ſignificat Dominum ſecundo tranſijſſe per ſata; ſed referri debet ad calumniam Phariſæornm: nam cùm apud Marcũ præcedaot aliquot Phariſæorum calumniæ, ſignificatur aliam ſequi alia occaſione Domino obiectam.

Quid eſt ad literã, In illo tẽpore Ieſum abyſſe per ſata.

Gloſſ. Ord. Auguſt. lib. 2. de conſen. Euang c. 34. t. 4.

Alter ſenſus, qui eſt prædictorũ autorũ

Primo loco quod Matthæus ait, *In illo tempore*: non puto eſſe continuationem hiſtoriæ ad immediatè præcedentia: ſed periode eſt, in illo tempore, ac ſi dixiſſet, quodam tempore. Gloſſa tamen ordinaria, & Beatus Auguſtinus docent, quod narrata prędicatione cum miraculis vnius anni ante quæſtionem Ioannis factam, tráſit ad ea quæ facta ſunt io alio anno, nempe poſt mortem Ioannis: & ita, quę ſequuntur ab hoc locò, facta ſunt in ſecundo anno prædicationis Chriſti, Ioanne iam extincto. Quod mihi cum ratione coninnctum eſſe videtur: maximè ſi ſecundum Paſcha à baptiſmo Chriſti ſit ille dies feſtus, de quo Ioaones loquitur, cum languidum ad piſcinam curatum eſſe à Domino docet: vt alias libro ſexto late comprobauimus.

Ioan. 5.

Quid ſata.

Euthym. in Matt c. 10.

Apoſtoli ſpicas quare vellebant.

1. Reg. 21.

Vocat autem ſata, ſiue ſegetes, hoe eſt, agros ſeminatos frumentis, vt Euthymius exponit. Vellebant autẽ ſpicas, & fricabant manibus; eſurientes nõ fame aliqua miraculo inducta, ſed naturali, in cõſpectu Phariſæorum: quemadmodũ Dauid naturali fame oppreſſus fuit, quando panẽ ſanctum propoſitionis comedit: poterantque famem illam ſuſtinere, aut quia Iudæi illiberales erant, & parnm miſericordes, vt cum apud Marcum Dominus omnes circumſpiciens an aliquis eorum ad cœnam inuitaret, redijt in Bethaniam; aut quia interdum exibat de loco, ſine cibo, vt Marcus ait; aut quia interdnm in campum prodibat cum populo, & diu prædicabat, ex quo panibus ſiue cibis deſtituebantur, diſcipuli autem cum CHRISTO loculos portabant, vt ſupplerent neceſſitates illorum.

Mar. 1.

Iudæorum immiſericordia.

Marc. 6.

Sabbati die iter facere olim nõ licebat

Cur Sabbatum violari à diſcipulis dominus pateretur.

Et aduerte qnod diſcipuli ambulabant vt vellereot ſpicas, noo aotem vt iter facerent; accuſarentur enim alioqui, quòd cõtra legem, Sabbati, iter lõgius inſtituerent. Quanquam autem diſcipuli non haberent in animo id facere, vt legem, cui erant ſubiecti, violarent (nam id ptoculdubio peccatũ eſt) Dominus tameo intendebat, vt extrinſece Sabbatum violando, haberet occaſionem docendi, & rigorem illum in obſeruantia Sabbati à Iudæis exactum tollendi; qnò paulatim, & ſuauiter religio ſabbati ceſſaret, de medioq; omnino tolleretur. Conſidera etiam quo tempore illud geſtum ſit. Ait enim textus, in Sabbato, Græci codices habent, in Sabbatis ἐν σαββάσι (nam Græcè & tertiæ eſt declinationis Σάββατον, & quintæ Σαββατὶ, Σάββατος) quæ lectio confirmatur ex Marco, qui legit in plurali Sabbatis, & hoc loco Phariſæi obijciunt: Ecce, diſcipuli tui faciunt, quod nõ licet eis facere Sabbatis. Hilarius etiã ſimiliter legit & interpretatur: vnde colligit diem aliquam fuiſſe, in quo duæ feſtiuitates concurrerent, ſiue feſtũ aliquod ſolenne, quod pluribus diebus feſtiuis cõſtaret; vt erat feſtum Paſchæ, vel Tabernaculorum.

Marc. 2.

Hilar. can. 12. in Matth.

Luc. 6.

B. Lucas hanc eandem texens hiſtoriam, ſic ſcribit: *Factum eſt autem in Sabbato ſecundoprimo*. Quo verbo expreſſit quale eſſet hoc ſabbatum: etſi codex Syriacus habeat tantum in ſabbato. Sed cum hoc verbum ſecundoprimum, ſiue δευτεροπρώτῳ, nõ minus ſit obſcurum, quàm quod alij Euangeliſtæ dicunt Sabbatis: hinc factum eſt, vt varia & diuerſa à Patribus adferantur.

De Sabbato ſecũdoprimo fuſe diſſeritur.

B. Hieron. ad Nepotia. 10. 1.

Illud conſtat certè B. Hieronymum difficultatem & obſcuritatem in hoc verbo olfeciſſe: quia ita ſcribit in epiſtola ad Nepotianum, De vita clericorum: *Præceptor quondam* (inquit) *meus Gregorius Nazianzenus, rogatus à me, vt exponeret quid ſibi vellet in Luca Sabbatum δευτερόπρωτον, eleganter luſit, Docebo te, inquiens, ſuper hac re in Eccleſia: in qua mihi omni populo acclamante, cogeris inuitus ſcire quod neſcis: aut certè ſi ſolus tacueris, ſolus ab omnibus ſtultitiæ condemnaberis.* Hæc Hieronymus, nec tamen explicat, qnomodo expoſuerit Gregorius præceptor. Vel ſignificare voluit Gregorius ſe neſcire docto Hieronymo ſatisfacere, bene autem plebeculæ: vnde & Hieronymus ibidem ſubdit: *Nihil tam facilè, quam vilem plebeculam, & indoctam concionem, linguæ volubilitate decipere, quæ quicquid non intelligit, plus miratur.* Sic Hieronymus.

Plebeculæ ingenium.

Prima opinio, ſed inepta.

Quidam igitur exiſtimant, ſabbatum ſecundoprimum dici, quod io eo præter commune ſabbatum & ordinarium, aliud incideret feſtum: quemadmodũ dicimus, hoc eſt bis pulchrum, ita ſabbatum ſecundo, ſiue bis primum, quod dies eſſet præclariſſimus; vt cum apnd nos dies Natalis iocidit in diem Dominicum, & ſicut cum ait Ioanoes, *Erat enim magnus dies ille Sabbati.* Sed profectò vocabulum illod vix id ſignificat, & potius aliquod ſabbatum conſequens alterum explicat. Vnde Theophyl. explicans Lucæ 6. hanc vocem, ſcribit: *Iudæi omne feſtum Sabbatum nominabant, Sabbatum enim quies dicitur. Sæpe igitur occurrebat feſtum in Paraſceue, & vocabant Paraſceuen Sabbatum propter feſtum; deinde quod propriè eſt*

Ioan. 20

Theophyl. in Lucam.

Sabbatum, nominabat ſecundoprimum, eo quod ſequatur feſtum & Sabbatum quod præceſſerat. Chryſoſtomus in Matthæum interpretatur Sabbatum ſecundoprimum. Quando feſtum duplex erat, tam Sabbati Domini, quam ſolennitatis alterius ſuccedentis. Ille ſic ſentit: hoc eſt, feſtiuitas prima, quæ proxime Sabbatum ſecuta fuiſſet. Neque hæc ſententia Chryſoſtomi diſtat ab illa Theophylacti: niſi quod Chryſoſtomus vult præcedere diem Sabbati, & immediate ſubſequi aliã feſtiuitatem: contra Theophylactus, vult præcedere feſtiuitatem aliquam, & illam proxime conſequi diem Sabbati: & ita ferè in idem recidit.

Secunda. Chryſoſt. hom. 40. in Matth.

Porrò Ambroſius in Pſalmum 47. & in Lucæ 6. caput, Sabbatum ſecundoprimum intelligit diem Dominicam noſtram, quã præceſſit vetus Sabbatum. Dicitur ſecundum tempore, primum vero dignitate, & prædeſtinatione Dei: quod in illa, præclariora Deus geſſerit, & gerat: audi verba Ambroſij in Pſalmum prædictum: *Vbi enim Dominica dies cœpit præcellere, qua Dominus reſurrexit, Sabbatum quod primum erat, ſecundum haberi cœpit à primo: prima enim requies ceſſauit, ſecunda ſucceſſit.* Non deſunt qui intelligant per hoc Sabbatum, diem Pentecoſtes: eo quod commune & ordinarium Sabbatum ſimpliciter dicebatur, dies Paſchatis Sabbatum primoprimum; Pentecoſtes verò Sabbatum ſecundoprimum. Sed cùm hæc dicantur, & non probentur, non videntur aliquid ſolidi, qui hæc ſentiunt ſtatuere. Dicã igitur quid mihi magis probetur, & præmittendum, quòd cùm ab Euangeliſtis fit ſermo de feſto aliquo conſtante pluribus diebus, Sabbata dicebantur more Iudæorum, & Sabbata in plurali vocant Matthæus, & Marcus. Et perpende, quod eo tempore ſegetes produxiſſent ſpicas, quæ manibus confricari poſſent, & manducari. Primo ergo ex his colligimus, non fuiſſe aliquod feſtum ſimplex vno die tantum conſtans; vt feſtum Neomeniæ, vel Pentecoſtes, vel ſimilium. Deinde excluditur feſtum Scenopegiæ, ſiue Tabernaculorum & Encæniorum, quia etſi cõſtarent ſeptem diebus, incurrebant tamen in mẽſem Septembrem & Nouembrem, quando iam ſegetes in agris non ſunt. Cogimur igitur neceſſario intelligere de feſto Paſchatis, quod, ſicut feſtum Tabernaculorum & Encæniorum, ſeptem diebus conſtabat, & prætereà nullum aliud. Eo etiam tempore Paſcha, quod ſolet incidere in finẽ Martij, aut in principio Aprilis, ſegetes in agris ſunt, & in terra illa calidiori, & ad fructus edendos celeriori, ſegetes ſi ſpicas producant, mirum nõ eſt; vt tradit Euthymius. Vnde vel Deus ipſe inſtituerat, vt primo die Azymorum manipulum ſpicarum, tanquam primitias meſſis eorum, ad Sacerdotẽ deferrent, & vt eleuarent coram Domino, & ſanctificarent illum: quod vbi factũ eſſet, vt teſtatur Ioſephus in Antiquitatibus ſuis, licitũ erat publicas ac priuatas meſſes demetere. Erat igitur Sabbatum ſecundoprimũ vel ſecunda dies Azymorum, in qua manipulus offerebatur, & quæ ſecunda erat à prima præcedenti Paſchatis, & quæ in libro Leuitici dicitur dies altera Sabbati, & à quo enumerandæ erant hebdomadæ ſeptẽ dierum, & die illas conſequenti erat feſtum Pentecoſtes. Vel ſanè, vt alij volunt, ſeptima dies à Paſchate, quæ eadem religione erat veneranda, ac ſanctificanda, atque prima, Sabbatum ſecundoprimum dicitur. Quam ſententiam Euthymius his verbis proſequitur. Scribit enim in Lucam: *Sabbatum*, inquit, *ſimpliciter omne feſtum vocant Hebræi propter requiem. Nunc autem dicit feſtum Azymorum. Hoc itaque Sabbatum vocatur ſecundoprimum, tanquam ſecundum quidem à Paſcha, primum vero ab Azymis. Poſt feſtum enim Paſchæ feſtum Azymorum peragebant, quod primum erat ſeptem dierum quibus veſcebantur azymis.* Ita Euthymius. Huius ſententiæ eſt Leontius in Lucam: addens; illo tempore Paſchæ ſpicas impleri, & tertia die manipulus ſpicarum offerebatur. Sic ille ſenſit, ſecutus ſententiam Epiphanij, & Ioſephi, qui tertio die à Paſchate putabant præcipi oblationem manipuli: cum tamẽ fuerit ſecũda die à Paſchate, ſiue primo die Azymorum, ſi rectè rationem ſubducamus. Nam ſi Hebræam literam cõſulas, vbi bis dicitur, *Altero die Sabbati*, profertur mimacharath haſabbath, nempe in craſtinum Sabbati, hoc eſt, primum diem Azymorum, & Septuaginta habẽt τῇ ἐπαύριον τῆς πρώτης τῶν Σαββάτων, id eſt, *in craſtinum primæ Sabbatorũ*. Et quod dicitur Ioſue 5. *Et fecerunt Phaſe quartadecima die menſis ad veſperum in campeſtribus Iericho, & comederunt de frugibus Terræ die altero*: idem verbum habetur & in Hebræis, & apud Septuaginta: hinc Suidas in verbo Sabbatũ δευτερόπρωτον. *Sabbatũ*, inquit, *qui ſecundus erat Paſchatis dies & primus Azymorũ*. Illam eandem ſequitur Iruzozquuz Dominicanæ familiæ Doctor, qui Euangelicã Chriſti hiſtoriam ex quatuor in vnum corpus compilauit; docens rectè dici ſeptimum diem à primo die Azymorum, id eſt, ſecundum à primo. Et quoniam in omnibus diebus Azymorum præter primum, & vltimum, licebat vellere ſpicas, & alia opera agere, quia non erant venera-

Tertia. Ambroſ.

Quarta.

Quinta opin.

Sabbatum ſecundoprimũ in quibus feſtis intelligi non poſſit.

Euthym. c. 14 in Lucam.
Leuit. 23.
Ioſeph. libr. 3. Antiq. c. 13.
Quod fuerit Sabbatum ſecundoprimũ.
Leuit. 23.
Deut. 16.
Altera ſolutio
Leuit. 28.
Euthym. loco prædicto.
Sabbatũ ſimpliciter omne feſtum vocabant Hebræi.
Leont. Epiſc. in Luc 6. c.
Epiphan. Hæreſ. 51.
Ioſephus loco prædicto.
Iruzozquuz.

tionis

Sabbatum ſecundoprimũ de primo die Azymorum non poſſe intelligi.

tionis tantæ: ideo dicendum eſt in eorum altero, quod hic dicitur, Apoſtolis contigiſſe. Prima enim dies azymorum, ſecundum Euthymium, eſt ſecundũ Sabbatũ ab illo primo Paſchatis; ſeptima vero dies recte dicitur ſecundoprimũ, quia erat eadem veneratione ſanctificanda, atq; prima. Hãc etiam ſententiã confirmat Epiphanius cõtra Alogianos. Exponẽs enim quid ſit Sabbatum ſecundoprimum, ait: *Factum eſt in Sabbato ſecundoprimo, vt oſtendat Sabbatum primum eſſe, quod ab initio decretum eſt, ac dictum à Domino in mundi creatione, quod per circuitum ab eo tempore vſque huc iuxta ſeptem dies reuoluitur, hoc ſcilicet primum eſſe; ſecundum vero Sabbatum, quod decretum eſt à lege. Dicit enim lex: Accipies tibi ouiculam anniculam immaculatam, maſculam (quæ ſane erat imago Saluatoris) à decima die menſis, & erit ſeruata vſq; ad decimam quartam, & mactabitis ipſam veſperi decima quarta die, & erit tibi Sabbatum dies ſancta, & edetis azyma ſeptem dies, & ſeptima die facies ſanctum Sabbatum diem ſanctam. Et videtis, quod ſecundum appellatur Sabbatum poſt Sabbatum, eiuſmodi ſancta profabbati dies in Sabbatum ſanctificata, ſiue Dominica fuerit, ſiue ſecunda, ſiue tertia occurrerit. In ſeptem vero dies rurſus reuolutum ſecundoprimum vocatur; vt oſtendat hinc, quod non ſolum Ioannes de circuitu dierum anni duorum, & trium feſtorum Paſcha indicauit, ſed etiam Lucas, & alij.* Hactenus ille, indicans ſeptimam diẽ Paſchę eſſe Sabbatum ſecundoprimum: quæ rationi magis congrua videtur ſententia, quam etiam ſequitur Caietanus, & Ioannes Gagneus, & Cornelius Ianſenius in ſua cõcordia Euangelica, & alij plerique. Et ita δευτερόπρωτον, perinde eſt ac ſi dicatur, alterum primum: nam dies ſeptima pariter erat, imo maiori ratione venerabilis atque prima.

Epiphan. Here. 51. in Alog.

Exod. 12.
Ouicula anni cula immaculata quid ſignabat.

Sabbatum ſecundoprimũ cur dicatur, ſecundum Epiphan.

Caietan.
Io. Gagneus.
Cornelius Ianſenius.
Leuit. 23.

Vnum habet ſcrupulum hæc opinio minimè diſſimulandum, quod Sabbatum ſecundoprimum non eſſet Sabbatũ propriè dictum, hoc eſt, ſeptima hebdomadæ dies: at interdictum non erat alijs Sabbatis parate neceſſaria ad veſcendum præterquam in Sabbatis propriè dictis, ita vt ſuccendere ignem illis non liceret in tabernaculis ſuis, vt eſt Exod. 35. in alijs vero etiã in die primo Azymorum licebat, vt habes Exod. 12. Non eſt ergo veriſimile, Phariſæos id criminatos in Chriſti diſcipulis, quod omnes ſciebant apertè in lege permitti. Nec Chriſtus hac defenſione vſus eſt contra Phariſæos calumniatores.

Sabbatum itẽ ſecundoprimũ ſeptimam diem minime ſignificare.

Dicendum igitur aliter eſſe videt' fuiſſe diem verum, & proprium Sabbati, qui ſimul cum aliquo alio die azymorum cõcurrebat, vt locum habeat criminatio Phariſæorum: quoniam à reditu ex Babylonia ex traditione ſapientum inſtitutum, vt dies Paſchæ nõ præcederet immediatè, vel cõſequeretur diem Sabbati: idcirco non potuit Sabbatum ſecundoprimũ incidere in primam diem, vel in vltimam, hoc eſt, ſeptimam Azymorum. Quare iſte dies Sabbati ſecundoprimi incidiſſe videtur in aliquo die Azymorum, excluſis primo, & ſeptimo: & hoc videtur conſentaneum ſententiæ Chryſoſtomi, & Hilarij. Primo ergo illarum dierum non vſquequaque ſolennium, Sabbatum ſecundoprimum dicebatur à celeberrimo illo, & maximo Sabbato: & primum illud Sabbatum ſequentium dierum. Et ita qui ſecunda die ambulat in Sabbatis, ambulat iuxta Matthæum, & Marcum, & iuxta Lucam Sabbato ſecũdoprimo. Qui etiam paulo poſt ſubiungit: Factum eſt autem & in alio Sabbato, ſcilicet immediatè ſequente Sabbatum ſecundoprimum, aut de quodam ex alijs, qui nõ proximè ſequebantur, ſed intra illos ſeptem dies.

Quæ dies illa fuerit Sabbati ſecundoprimi.

Deinde aduerte, ex hoc loco deduci Paſcha quoddam, vt ait Epiphan. in præſentem locum, & illud quidem diſtinctum ab illo Ioan. 2. quia nondum cœperat Dominus prædicare: & ab illo eiuſdem Ioan. ca. 6. quod fuit proximũ miraculo multiplicationis panum: quia tũc Dominus erat in Galilæa, nõ in Iudæa; at in ſigno ad Probaticam manifeſtè erat Ieſus Ieroſolymis. Et cùm hiſtoria hæc nõ poſſit ad illa Paſchata accommodari, neceſſario ſtatuendum eſt, illud Feſtum, quo languidũ ſanauit ad Piſcinam, quod narrat Ioãnes, fuiſſe feſtũ Paſchę, vt alias diximus: & ꝓpterea hęc diſputatio de Sabbato violato in ſeptima die Paſchæ, meritò ſubſequitur diſputationẽ alterius violationis Sabbati per languidum ſanatum ad Piſcinam, & portantem grabatum. Meritò etiam colligimus, quatuor Paſchata fluxiſſe à prædicatione Chriſti ad mortem eius, qui in vltimo Paſchate mortuus eſt, & tres annos, & paulo plus prædicationi impendit. Et hactenus de hac quæſtione dictum ſit.

Epiphan.

Quo feſto die Paralyticũ ad probaticã Chriſtus ſanauit. Ioan. 5.

A Chriſti prędicatione vſq; ad eius mortẽ quot Sabbata fluxerint.

Sequitur in textu: *Phariſæi autem videntes dixerunt ei, Ecce, diſcipuli tui faciunt, quod non licet eis facere Sabbatis.* Hic locus, atque alij aperiunt, quomodo Phariſæi, quaſi vehemẽter iuſti, & ſancti, Chriſtũ comitabãtur inter reliquam turbam; non quidẽ vt ab eo quicquam diſcerent, ſed vt obſeruarent eius dicta, & facta, haberentq; quod carperent, tanquam diuinæ legis zelatores. Eorum tamen exprobratio maximũ fructum nobis attulit, quoniam ei' occaſione didicimus

Phariſæi, tũ Chriſti dicta, tum facta calũniandi libido.

Phariſæorum Domini ex-

[…]probatio de Sabbato violato quid nobis […]

cimus quid ſit ſentiẽdum de obſeruatione non ſolùm Sabbati, ſed etiam aliarum legũ politicarum, vel cæremoniarum. Detegitur etiam hypocritarum vitium, qui maximorum ſuorum peccatorum obliti, ſemper inueniunt in altero quòd calumnientur, & reprehendãt. Non ergo reprehendunt quod die Sabbati iter faciant, quia, vt diximus, non inſtituebant iter. Neq; rurſus reprehẽdunt, quòd alienas ſegetes inuadunt quaſi fures: quia nihil præter legem faciebant. Nam in Deuteronomio ſcribitur id licuiſſe: *Si intraueris*, inquit, *ſegetem amici tui, franges ſpicas, & manu conteres: falce autem non metes.* Cùm igitur nihil horum arguere poſſent, conuertunt ſe ad cæremoniam legis violatam de Sabbato, quaſi dicerent; Condonare tibi poſſumus vt edas cum peccatoribus, & vt Phariſaicas conſtitutiones non obſerues, at tolerari nequit, vt lex Diuina per te violetur. Nam diei Sabbati obſeruatio ab omni opere ſeruili, Diuina inſtitutione ordinata eſt.

Hypocritarum […] quod […]

Deut. 23.

Luc. 15.

Leuit. 23.

Vbi aduertendum eſt, Lucam deſcribere Phariſæos collocutos cũ diſcipulis; *Quid facitis*, inquit, *quod non licet in Sabbatis?* Apud Matthęum autem & Marcum alloquuntur Ieſum contra diſcipulos, dicunt enim: *Ecce diſcipuli tui faciunt, quòd non licet eis facere Sabbatis.* Sed hæc diſcrepantia facilè conciliatur, ſi dicamus, quoſdam ex illis diſcipulos reprehendiſſe, vt ait Lucas; bonam tamen eorum partem cum Ieſu collocutã, & quaſi ei exprobraſſe delictũ diſcipulorum, quanquàm non directè, ſed vt permittens obliquè argueretur. (Præpoſitus namque vidẽs ſuos ſubditos delinquere, nec prohibens, peccati non eſt expers) timebãt enim cum eo rectà cõgredi, & quia ipſe non vellebat ſpicas, ſibi durior, aliis blandior: vel priùs egerunt cum diſcipulis, deinde cum magiſtro, & Domino Ieſu.

Luc. 6. Phariſæi ne Chriſto direxerint, an diſcipulis quod contra legem vellerent ſpicas in Sabbato.

Præpoſitus culpa ſubditorum quando minimè ſit expers.

At ille dixit eis, Non legiſtis quid fecerit Dauid, quando eſurijt, & qui cum eo erant: Quomodo intrauit in domum Dei, & panes propoſitionis comedit, quos non licebat edere, neque his qui cum eo erant, niſi ſolis Sacerdotibus? Cùm Apoſtoli eſſent rudes, & ignari, & non tantùm ipſi, ſed & Dominus peteretur, pro ſe, & ſuis reſpondit, eorumq; calumniam duobus exemplis refellit, legemque Sabbati exponit. Et cùm orta eſſet controuerſia ex Scripturis, quibus ipſi credebant, & in quibus gloriabantur, Dominus reſpondit non ſigno aliquo edito, ne ita aliquo modo deſignarentur quod rectè, & ſecundùm legem accuſarent, Deus tamen ſe cùm illis diſpenſare ſigno oſtenderet; quare ſolis Scripturis eos reuincere voluit, vt maior eſſet eorum confuſio, ideò notat eos de Scripturarum ignorantia, vel non recto intellectu, cùm ait: *Non legiſtis*; & iterum: *Aut non legiſtis, & ſi ſciretis quid eſt miſericordiam volo, &c.* Primum igitur exemplum deſumit ex Dauide Propheta, & Rege, cui nuſquam aduerſari vellent ſanctiſſimi illi Phariſæi; quaſi diceret, Sancti non ſolent contra legem Dei agere: nota eſt vobis hiſtoria de Dauide, qui cum paucis comitat⁹ eſſet ſeruis, & fugeret Saulem perſecutorem ſuum, diuertit ad vrbem Nobe, in qua habitabat ſummus Sacerdos nomine Achimelech, & cùm eſuriret, poſtulauit à Sacerdote panes: cumque Sacerdos reſpondiſſet, ſe non habere panes laicos ad manum, ſed tantùm panes propoſitionis, id eſt, Hebræa phraſi propoſitos ante Propitiatorium: *Si mundi ſunt*, inquit, *pueri, maximè à mulieribus, manducent.* Et reſpondit Dauid Sacerdoti, & dixit ei: *Et quidem ſi de mulieribus agitur, continuimus nos ab heri, & nudius tertius, quando egrediebamur, & fuerunt vaſa puerorum ſancta: porrò via hæc polluta eſt, ſed & ipſa ſanctificabitur in vaſis.* Significat: Scimus quidem, non licere in lege laicis mãducare panes Propoſitionis, ſed quia fame cogimur, & mundi ſumus, & mundis omnia ſunt munda; ideo licebit nobis ex eiuſmodi panibus veſci. Et tunc tradidit eis ſacerdos panem ſanctum, de quo edere non poterant pręter Sacerdotes, vt iubetur in libro Leuitici, qui panes ſingulis Sabbatis renouabantur, & in menſa proponebantur ante faciem Domini: vnde & Panes facierum Hebraicè dicuntur, quoniam corã facie Domini; id eſt; Sancto ſanctorum ponebantur: non autẽ quod haberent duas facies: Decocti inſtrumento aliquo ferreo, nec poterant coqui extra clibanum. Proponebantur autem ob honorem Domini, vt res pretioſa, & ob gratiarum actionem de cibo, & vt eum perſeuetanter largiatur. Erantq; duodecim: quòd duodecim eſſent tribus æquales, quę offerebãt, ne æmularentur, vt magis ſpectãtes ad Deum hi, quàm illi: ob quam cauſſam principum oblatio æqualis fuit, vt in Numeris, & primogenitorum, vt in Exodo habetur, nimirum dimidium ſicli pro anima cuiuſque. Erant autem hi panes in menſa ſita ad partem Aquilonarem: quia tabernaculũ ſignificat mundũ; & in parte Aquilonare, in qua nos ſumus; fruges ſunt, ſicut in parte Meridionali poſitum erat candelabrum: deſignans planetas ſeptẽ. Erant autem duo ordines panum, vt ſeni, & ſeni eſſent repoſiti: non tantùm ob pulchritudinem, & conſeruationem ipſorum, ſed etiam quia menſa longior erat, quàm latior, non tamen vt

1. Reg. 21.

Leui. 8. &

Num. 28.

Phariſæis cum ſigno Dominus poſſet, cur ſolis ſcripturis reſponderit.

Ignaros Chriſtus Phariſæos calumniatores de Sabbati violatione quo primum exemplo confutet.

1. Reg. 21. & ſeq.

Quid panes propoſitionis ad literam.

Verborum Dauidis ad Achimelec Sacerdotem explicatio.

Tit. 1.

Leuit. 8. & 24.

Cur iſti panes vocẽtur panes propoſitionis, vel facierum: quo inſtrumẽto, & vbi coquerentur.

Quare iſti panes proponebantur coram Domino, & cur tantùm erant duodecim.

Num. 7.

Exod. 30.

Iidem cur ponebantur ad menſam, quæ erat ad latus Aquilonare tabernaculi.

Cur ſeni, & ſeni eſſent repoſiti hi panes, id eſt, in duobus ordinibus, vel lineis.

omnes vna linea capere poſſet, quia debebat eſſe menſa longior; neque vnus alteri ſuperponebatur, alioqui contraherent panes mucoré, & parùm occuparent. Et quia ſemper debebant manere, oportebat mutari, non quidē poſt plures quàm ſeptem dies, quia non eſſent apti cibo: non anteà, quia vices miniſterij Sacerdotum durabant per ſeptem dies, vt traditur in libro Paralipomenon primo, & vt in Sabbato cultui dicato fieret eorum oblatio. Ac licèt panes ſancti non formarentur niſi à Sacerdote, nam videntes arcam nudam, moriebantur, vt eſt in libro Numerorum, & Regum; ita cùm panes iſti Propoſitionis eſſent ſanctiſſimi, qui eos facere auderent laici, perirent. Tamen farinam dabant laici, cùm pro illis eſſent, vt eſt in libro Paralipomenon primo. Sacerdos porrò cum eos tolleret, comedebat eos: quia Deus erat pars eorum, id eſt, diuina ſacrificia, Deoq; oblata, vt in Ioſue libro perſcribitur.

Cur iſti panes propoſitionis manebant per ſeptem dies coram Domino.
2. Par. 24.
Quid quod illos ſoli conficiebant Sacerdotes, non alij.
Num. 4. & 2. Reg. 6.
Leuit. 24.
1. Paral. 9.
Panes ſanctos quis ſolus etiā comedebat.
Pſalm. 15.
Ioſue 13.

Circa cibos autem aduerte: Quoſdam fuiſſe Iudæis licitos, vt communes; Quoſdā verò omnibus mundis tantùm, vt pars hoſtiæ pacificæ offerenti mundo licita erat; Quoſdam verò non niſi Sacerdotibus, & illis quidem mundis, atque ijs, qui de eorum familia erāt, vt habes in libro Leuitici; Quoſdam præterea Sacerdotibus, & maſculis eorū filijs mundis, quia Sacerdotes generatione fiebant, & habebantur: nō enim habebant characterem in ordinatione, ante quam ordinationem, ſiue conſecrationem, Domino non miniſtrabant: & tales erant panes Propoſitionis quorū vſus in Sacerdotum, & maſculorum filiorum cibum cedebat; Quoſdam denique extitiſſe legimus, quos Sacerdotib⁹ tantùm ſacro in loco edere licebat, vt erat pars hoſtię ſacrificij pro peccato, de qua ſcribitur in Leuitico. Tota autem ſanctitas, maior vel minor, quæ erat in cibis iſtis, ex ſola voluntate legiſlatoris pendebat. In extrema porrò neceſſitate etiam immundis dediſſet Achimelech: quia miſericordia, quæ eſt iuris naturæ, præferenda eſt porè poſitiuis de Dei cultu: Quæſiuit tamen à Dauide ſi mundi eſſent: quia maior cauſa mouens (licèt non maior poteſtas) requiritur ad diſpenſandū in lege poſitiua de immūditia, & eſu ſacerdotum, quàm in altero tantùm, alioqui interrogaſſent de maiori fame. Nec introiuit Dauid in Sancta tabernaculi, ſed tantùm in atrium, ſeu domū, in qua erat ſitum tabernaculum, vt habes in libro Ioſue: in quem locum licebat laicis ingredi, quia ibi erat Doeg Princeps paſtorum Saul.

Qui cibi Iudæis liciti eſſent, qui non.
Deut. 12. 14. & 16.
Leuit. 10.
Exod. 29.
Leuit. 8.
Leuit. 6. & 10.
An hoſce panes ſanctos ſacerdos Achimelech Dauidi, ac pueris eius, etiam immundis, in extrema neceſſitate conſtitutis dediſſet.
Quo intrauit Dauid cū pueris ſuis, vt panes propoſitionis acciperet.
Ioſue 18.
1. Reg. 21.

Hic expendendum eſt, hanc hiſtoriam Dauidis contigiſſe in die feſto Calēdarum, vt habes 1. lib. Reg. 20. Deinde tantùm legi in libris Regum, quòd Sacerdos dederit panem ipſi Dauid ſoli; nihil verò loquitur de pueris, qui ſecum erant. Sed credi debet Dauidem panem acceptum cum pueris ſuis communicaſſe, vt hic declarat Dominus, ne quis dicat Prophetæ, & Regi id licuiſſe, non alijs. Quanquàm quia textus habet: *Quare tu ſolus, & nullus eſt tecum?* nullos comites habuiſſe videatur, quia ſolus venit ad Ionathan, & ſolus venit ad Achimelech, & ſolus tandem venit ad Regem Achis: & quod quæſiuit Achimelech, Si mūdi eſſent pueri à mulieribus: hoc eſt, quia Dauid putabatur habere comites in hunc, & in illum locum condictus. Idcircò dicēdum eſt, Dauidem oſtendiſſe ſe habere comites ſecum, pro quibus panem ſanctum accepit, & id ſatis eſſe ad propoſitū Saluatoris: quia Dauid non dubitauit poſtulare pro ſeruis ſuis, nec Sacerdos pro illis panem poſtulatum porrigere.

Quo anni tempore acciderit hæc Dauidis hiſtoria.
Supr. 20.
An Sacerdos iſte Achimelech panē ſanctum dederit ſoli Dauidi, an etiam pueris eius.

Tertiò aduerte, Marcum cap. 2. ſcribere hoc factum ſub Abiathar Principe Sacerdotum; cùm tamen hiſtoria libri Regum referat accidiſſe ſub Sacerdote Achimelech: pro quo malè legitur in quibuſdā Gręcis Abimelech, vt legit Theophylactus, & ex Latinis Beda. Sed facilè hic nodus ſoluitur, ſi dicamus, vt quidam volunt .i. Theophylactus, atque Euthymius, binominem fuiſſe, vt Achimelech fuerit nomen proprium, Abiathar verò cognomen ex progenitoribus. Videntur enim hæc duo nomina Abiathar, & Achimelech, communia fuiſſe patri, & filio: quia 2. Reg. 8. & 1. Paralip. 15. & 18. dicuntur in diebus Dauid fuiſſe Principes Sacerdotum Sadoch, filius Achitober, & Achimelech, filius Abiathar: vbi per Abimelech nō poteſt accipi nepos Achimelech, qui occiſus fuit à Saul: nam huius Achimelech, filius Abiathar, ſcilicet fuit cum Sadoch omnibus diebus Dauidis etiā vſque ad Salomonem ſummus ſacerdos: à Salomone autem eiectus fuit Abiathar, & priuatus ſummo ſacerdotio, & datum Sadoch, vt habetur 3. Reg. 2. Hinc qui 2. Reg. 8. & 1. Paralip. 18. dicitur Achimelech, is eſt qui in 1. Reg. 21. dicitur Abiathar, & qui dicitur Abiathar, is eſt qui in 1. Reg. 22. & 30. dicitur Achimelech: nā qui dicuntur Principes Sacerdotū in dieb⁹ Dauidis Sadoch, & Abiathar 1. Paralip. 15. alibi vocantur Sadoch, & Achimelech filius Abiathar. Aut ſanè, vt alij tradunt, Achimelech erat ſimplex ſacerdos, Abiathar verò Princeps ſacerdotum, cui ille miniſtrabat. Dicitur autem Abiathar princeps Sacerdotum, quia

Sub quo principe Sacerdotum eadem hiſtoria contigerit.
Theophyl. in Marcum.
Beda ibid. tom. 5.
Theoph. in Marcum.
Euthym.
1. Reg. 22.
Secunda ſolutio.
Theoph. vbi ſupr.

succeſſit

ſucceſſit patri in principato: vel ſi parer nõ fuit prioceps Sacerdotum, poſteà Dauid inſtitüit filium eius ſommom Sacerdotem, ſicut dicitur: *Ieſſe genuit Dauid Regem*, qui ſcil. poſteà fuit Rex.

Matth. 1.

Sola igitut neceſſitare excuſar Dominus Apoſtolos edentes oon prohibitum quidẽ cibum, ſed communem, prohibito tamen tempore illom ſibi parantes. Si ergo fames, & neceſſitas Dauidem, & ſocios excuſauit, abſoluat & diſcipulos à crimine legis violatæ fames, & neceſſitas: nam in lege non minus præcipitur, vt laici non veſcantur panibus Propoſitionis, quàm vt ſancta religione obſeruetur ſabbatum. Leges enim ioſtitutę ſunt oon ad perniciem hominom, ſed ad ſalutem, idcircò ceſſare debent, vbi maior vrget oeceſſitas: & ſæpè fit vt lex legi cedere cogatur, nempè mioor maiori: id quod Dominus apod Ioannem, cùm de Circumciſione, & Sabbato collationem facit, indicat. Et hic ſummè obſeruandum eſt, in quem finem videlicet humanę leges, & promulgandæ, & interpretaodæ ſunt, nimirum vt charitati oon ſint aduerſę: nam vt rectè dixit Bernardus: *Quod pro charitate inſtitutum eſt, contra charitatem militare non debet.*

Exod. 29. & Leuit. 8 & 24. & Num. 28.

Legum finis.

Lex legi quando cedere debeat.

Ioan. 7.

Humanæ leges quatenus ferendæ, & interpretandæ, & obſeruandæ.

Bernar. lib. de præcepto & diſpenſatione.

Virtus igitur argumenti hoius naſcitur ex comparatione quæ fit à maiori: nam ſi vrgente fame, contta mandatum legis panes ſolis ſacerdotibus con ceſſos edit Dauid cũ pueris ſuis, io quo facto Dauidis ipſum etiam ſummum Pontificem legis vtiq; non ignarum habuit cooſeotieotem, & cooperantem, nec à nobis in hac parte reprehenditur; cur ooo eadem oeceſſitas famis apud vos excuſet meos diſcipulos, qui rem multò leuiotem faciunt?

Robur, & vis argumenti Chriſti ab exemplo Dauidis in quo arte bantur.

Aut non legiſtis in lege quia Sabbatis Sacerdotes in templo Sabbatum violant, & ſine crimine ſunt? Alrerum producit exemplum ex ſacris literis. Ne enim poſſet dici, Dauidem peccaſſe io vnico illo actu permiſſo; indocit quotidianos actus Sacerdorib. à Deo præceptos io ſacrificando, & alijs cæremonijs, & luſtrationibus perageodis. Si ergo ſanctitas templi excuſat Sacerdotes exercẽtes opera ex ſua natura ſeruilia, & quæ ſecundùm materiam violant templum, dum pecudes iugulant, dom detrahuot pellẽ, dum ſecant, dum conſtruunt ſtruem lignorum, dum incendũt, dum coquuot: quãtò magis Chriſto dãte Apoſtolis licentiam, vt in ſabbato vellãt ſpicas, excuſandi ſunt? De quo ſubdit: *Dico autem vobis quia templo maior eſt hic.* Hoc per occupatiooem dictum videtur, quo anteoerteret id qood obijci poterat, ſacerdotes quidem illos quia ea ſaciant Sabbatis, ideò vacare crimine; quia quæ faciant, pertioeant ad vſum templi. Ad hoc, tanquàm obiectum, reſpõdet illos, qui decerptas ſpicas comedentes reſellere cooabantur, ſibi miniſtrare, qui maior ſit ipſo templo, & tantò maior, quantò res vincit figuram, & corpus vmbram. Particula *Hic*, non eſt pronomeo, ſed aduerbiũ. ſicut paulò pòſt dicet: *Et ecce plus quam Ionas hic*: Et, *Ecce pluſquam Salomon hic.* Græcè enim legitur ὧδε. Manifeſtum igitur eſt, pręceptum illud de requie Sabbati, nõ omne opus excludere, ſed tantummodò ſeruile, nequaquã verò de illis, qoibus per charitatem, vel colitur Deus, vel ſuccurritur hominis ſaluti: quod qui non cõſiderant, in ſuperſtitiones inciduot fœdas, & pernicioſas. Qualis fuit illios Iudæi, de quo ſcribit Raphaël Volaterranus, qui tempore Henrici III. Regis apud Tenskerrum in cloacam delapſus Sabbato, ob diei religionem noluit extrahi eo die. At Comes eius loci nec in ſequenti die permiſit ob Dominicæ diei reuerentiam. Vnde ille anteqnam extraheretur, extinctus eſt.

Num. 28.

Secundo exẽplum Domini ex lege deſumptum pro licita vellicatione ſpicarum.

Quæ opera Sacerdotes in Sabbato facientes, nihil peccabant.

Gen. 2. Exod. 20.

Sabbati præceptum quod opus tantummodò prohibebat.

Raphael Volaterra. libr. 9. Geogra.

Iudæi cuiuſdã ſtricta religione Sabbatum colentis, ridiculus, miſerandus tamen euentus.

Si autem ſciretis quid eſt, Miſericordiam volo, & non ſacrificium; nunquam condemnaſſetis innocentes. Tertium teſtimonium ex Scripturis producit, ex quo eandem ſententiam colligit, in hunc videlicet modum. Si propter ſacrificium ſacerdotes Sabbatum ſoluunt, & culpa vacant; multò magis propter miſericordiam culpa vacare debent ij, qui fame adacti ſpicas decerpunt vt edaot, cùm Oſeæ teſtimonio Deus miſericordiam pręferat ſacrificio. Vel; ſi vos Phariſæi intelligeretis quanto ſit miſericordia ſacrificio præſtantior, commiſeraremini hos pauperes, qui fame vrgeote ſpicas in ſabbato vellunt. Quia enim odioſius videbatur quod dixerat: *Templo maior eſt hic*, ſermonem ad veniam mutauit, vt ait Euthymi⁹, ſed cum increpatione. Nam rurſum illis ignorãtiam impròperat Scripturarum (quẽadmodum in reliquis duobus exemplis fecerat) dicens; Si ſciretis quid ſignificet Prophetę dictum, quo miſericordiam præponit Deus ſacrificio, miſerti vtique fuiſſetis adeò eſurientium, vt immaturum ederẽt triticum: nec eis indignati fuiſſetis, cùm culpa vacarent, etſi noo ob aliud, at ſaltem propter famem. De hoc autem loco Oſeæ quoniam Matth. 9. cùm de vocatione eius ageretur, multa diximus, noo eſt quid hic illa repetamus. Sed hoc tantùm notandum eſt, Dominum vno & eodem teſtimonio ſe defendiſſe, & à conuitio quod manducaret cum publicanis, & peccatoribus: nunc eodem tuetur ſuos diſcipulos vellentes ſpicas in

Oſe. 6. & Matt. 9.

Tertium exẽplum, ſeu teſtimonium pro innocentia vellentium ſpicas diſcipulorum in Sabbato.

Ibid.

Euthym. in Matt. c. 4.

Lib. 4.

ſabbato. Sed hic pro opere miſericordiæ corporalis; illic verò pro opere miſericordiæ ſpiritalis.

Et concludens diſputationem, ſubiungit: *Dominus enim eſt Filius hominis, etiam Sabbati.* Quo verbo, & innocentiam diſcipulorum probat, quos non potuit obligare præceptum de ſabbato obſeruãdo, dum ipſius ſabbati Domino miniſtrabant: ſuam etiam diuinitatem inſinuat, cùm non poſſit alius ſibi vindicare dominium ſabbati præter illum qui Sabbatum inſtituit, & hominibus eius obſeruantiam mandauit. Is aũt, Deus verus eſt: itaq; me Domino præſente, ac tolerante, vos fruſtrà meos condemnaſtis. Et nota regulam pulchrã: quòd vbi Princeps videt factum in legem, & tolerat, lex ſuum amittit vigorem. Et aduerte, Dominum duabus ſententijs poſtremis corroborare quæ dixit: priori quidem, quæ eſt apud ſolum Marcum, reddit rationem eius quod dixerat, nempè ob neceſſitatem nõ eſſe ſeruandam legem, quia videlicet Sabbatum propter hominem factum eſt, non homo propter ſabbatum, ob cuius proinde neceſſitatem, vel magnam vtilitatem lex ſabbati ceſſare debebat.

Christus quare Sabbati Dominus.

Lex quando ſuum vigorem amittit.

Quòd autem Sabbatum propter hominem ſit inſtitutum, colligitur ex eius inſtitutione Exod.20. Deut.5. Exod.31. vt corpus quieſceret, nec perpetuis laboribus frãgeretur; aut auaritiæ totus deſeruiret, & vt Dei beneficia, ſiue in creatione, ſiue in redemptione à ſeruitute corporis, mente recolens ſanctificaretur. Secunda verò ſentẽtia declarat cur diſcipulis permiſerit Dominus Sabbati violationem, vt ſacerdotibus permiſit Dominus violationem ſabbati ob ſanctitatem templi: quod ſine nota cauſæ, aut illationis dictum eſt à Luca: *Et dicebat, ait: illis, Quia Dominus eſt Filius hominis, etiam Sabbati:* vbi, *Quia*, accipitur, vt moris eſt, pro, Quòd. Matthæus autem exponit, vt cauſam probantem præcedentia: Dominus enim eſt Filius hominis etiã Sabbati. Marcus verò ponit eandem ſentẽtiam inferendo eam ex ſuperioribus verbis; itaque ait, Dominus eſt Filius hominis etiam Sabbati. Sed Matthæus omiſit illud, ex quo infertur à Marco, ideò non poſuit illam inferendo, ſed cum coniunctione cauſali ad probandã innocentiam diſcipulorum, ad quam confirmandam intulit eam Marcus ex præcedenti ſententia. ¶ Quidam verò hoc loco per Filium hominis non Chriſtum peculiariter, ſed quemlibet filium Adæ intelligunt: iuxta quem ſenſum Chryſoſtomus putat apud Marcũ eſſe ſcriptum, cùm hanc eandem hiſtoriam narrat: *Sabbatum propter hominem factum eſt; non autem homo propter Sabbatum.* Id eſt; Quinis homo eſt maioris valoris Sabbato, quod eſt propter hominẽ: ideo potiùs homini, quàm cærimonijs cultus proſpiciendum. Ac ſubdit: *Itaq; Dominus eſt Filius hominis etiam Sabbati.* Sed præſtat vt cum Theophylacto, & Euthymio intelligamus Chriſtum vti Deum, Dominum eſſe, & conditorem ſabbati. atque ob hoc ipſum ſabbatum condidiſſe ad vtilitatem generis humani, vt, vbi neceſſitas poſtulauerit, ſabbati religio cedat vtilitati humanæ: & ſabbatum, quemadmodum oẽs alij dies, homini ſeruiat, non autem contra, vt vtilitas hominis cedat religioni ſabbati.

Sabbatum eſſe factum propter hominẽ vnde conſtet.

Luc. 6.

Quid Filius hominis Dominus Sabbati.

Primus ſẽſus.

Chryſoſt ho. 40. in Matt. tom 2.

Alter ſenſus, & quidem probabilior.

Theophyl. Euthym c. 20 in Matth.

Quod ad mores attinet, ita Beda ediſſerit hanc hiſtoriam: *Per ſata ambulant cum Domino qui diuinis obtemperare ſtudentes imperijs, ſolerter eloquia ſacra meditari delectantur. Eſuriunt in ſatis, cùm in eiſdem ſacris eloquijs quæ legẽdo pertranſeunt, panem vitæ inuenire deſiderant, Hoc eſt, ad illa curant verba peruenire, quibus amplriorem in ſe ſui conditoris amorem incendant. Et hoc in Sabbatis, cùm ſopita mente à turbulentis cogitationibus vacare gaudent, & videre quàm ſuauis eſt Dominus, quamq; beatus vir qui ſperat in eo. Vellunt ſpicas quæ fortè occurrunt, & tamdiu verſant manibus, contritasq; purgant, donec ad eſcam perueniant; cùm teſtimonia Scripturarum, ad quæ legentes perueniunt, Meditando aſſumunt, & tamdiu ſcrutatione ſedula diſcutiunt, donec in eis medullam dilectionis, quæ latere videbatur, inuenientes extrahant. Verùm hæc mentium refectio ſtultis quidem Sabbati defenſoribus diſplicet, ſed à Domino Sabbati probatur.* Hæc ille.

Beda in Marcum, to 5.

Moralis huius hiſtoriæ ſenſus à Beda traditus.

Pſalm. 33. Ibid.

Chriſtum igitur, atque eius doctrinam ſanctam, & firmam conſectemur, legeſque vniuerſas ad Dei honorem, & proximi ſalutem interpretemur: nec quicquam ſit in legem aliquam peccatum, quod cæremoniæ alicuius cauſæ omiſſæ, aut neglectæ, noſtro præiudicio damnemus, cùm plerumque charitas doceat illam omittere, quæ, vt dixit Apoſtolus, finis eſt omnis præcepti. In omni enim quæſtione de lege, ratio, & finis legis venit ponderandus. Charitatem ergo, quæ finis eſt omnium legum diuinarum, & humanarum, amplectamur, illi indiuulsè hæreamus, ab illa nos diuelli non patiamur, per quam vnam ſingulariter apprehendimus, & promeremur Chriſtum Dominum Ieſum Filium Dei, & legiſlatorem ſapientiſſimum, qui cum Patre, & Spiritu ſancto ſempiterna fruitur gloria, honore, ac imperio in ſecula ſeculorum, Amen.

1. Tim. 1.

Charitas finis omnium legum, Diuinarum, & humanarum.

TRACTATVS XV.

De diſceptatione Domini cũ Phariſæis poſt curatum dæmoniacum, cæcum, & mutum: de quo Matth. 12. Marc. 3. Luc. 11. *Ieſus autem ſciẽs cogitationes eorum, dixit eis, Omne regnum diuiſum contra ſe, deſolabitur: & omnis ciuitas, vel domus diuiſa contra ſe, non ſtabit: & ſi Satanas Satanam eijcit, aduerſus ſe diuiſus eſt: quomodo ergo ſtabit regnum eius? &c.*

...o, ac ſeries ...m narra...

TExtvm B. Matthæi, vt ſoliti ſumus, declarabimus, addentes ex Marco, & Luca, quæ Matthæo defuerint. Ad huius diſceptationis intellectum, præmittendum eſt, has Domini rationes, quibus contra Phariſæos agit, conſecutas fuiſſe eorum calumniam & murmurationem. Nam cũ nominus dæmonium à quodã cæco, & muto expuliſſet, atq; illi integritatẽ ſenſuum reſtituiſſet, viſum eſt id ſignum admiratione dignum, & in eo illum turbæ quaſi Meſſiã agnoſcentes dixerunt: *Nunquid hic eſt filius Dauid?* Phariſæi, & Scribæ inuidia deprauati hæc audientes, iniquo animo tulerunt, & vt tanti miraculi gloriam denigrarent, dixerunt: *Hic non eijcit dæmones niſi in Beelzebub principe dæmoniorum.* Ad hanc tantam blaſphemiam, & calumniam Dominus multis rationibus reſpondet: quas Marcus parabolas vocat, ait enim: *Et conuocatis eis, in parabolis dicebat illis, Quomodo poteſt Satanas Satanam eijcere?* Pugnabat enim Dominus rationibus ex vulgaribus exemplis, vt ſenſibilibus ſimilitudinibus adductis, quo rem magis dilucidam, & perſpicuam redderet, & Phariſæorum, & Scribarum mala mens, & malus animus etiam apud populum detegeretur, & denique eorum autoritas concideret apud omnes, & interiret. Vnde tractatus iſte poterat in libro Parabolarum apponi, poterat etiam in libro miraculorum collocari: cùm tantùm rationes contineat, quibus comprobat, ſe ope, ſiue adminiculo dæmonum ſigna non edere: nobis tamen magis placuit, vt inter diſceptationes Domini hæc verba exponeremus atq; interpretaremur.

...ſæorum, & Scribarum calumnia ope ...um Chriſti ...de ...

Marc. 3.

Quibus eos exemplis, & ſimilitudinibus, Chriſtus conuincebat, & quare.

Sed ante omnia Matthæus, & Lucas præmittunt: *Ieſus autem ſciens cogitationes eorum, dixit eis.* Vbi cùm ſuperiùs narraſſet illos dixiſſe, Ieſum in Beelzebub eijcere dæmonia: quid opus fuit videre cogitationes eorum? Dicendum eſt, vel eos tacitè illa muſſitaſſe, & in aurem populi, vel ſecretò in cordib⁹ dixiſſe, vel cogitaſſe plus hæc publicando ſcandalizare, & populo poſſe hæc ſuadere, quod alibi apud Matthæum in ſimili calumnia non fecerunt, quòd non intenderent illa turbæ ſuadere, vel ſi palàm oblocuti ſunt, vt ad eum calumniæ peruenerint, diuino ſuo ſpiritu cognouiſſe, quo animo detraherent, odio ſcilicet, & inuidia. Sæpè enim accidit, vt per ignorantiam vel inſcitiam præpoſterè iudicent homines, alij verò occultum, & reconditum virus non fouent, ſed affectu quodam, aut temeritate feruntur præcipites. Iſti autem malitiosè, & contra conſcientiam loquebantur; ideò primum ſtatuitur, Dominum eorum corda cognouiſſe, & ipſorum conſcientiæ teſtem fuiſſe; vt ita fortiora ſint argumenta, & rationes quibus cum illis agit.

Quid eſt, quod ... dictum ... in Beelzebub ... eijcere dæmonia, nõ ... verbis, ſed ... aes

Chriſtus reſpondit.

Matth. 9.

Phariſæorum & Scribarum odium, & liuor in Chriſtum.

Atq; hac cognitione, & ſcrutatione cordium, oſtendit ſe verum Deum eſſe, quo dicitur: *Scrutans corda, & renes Deus*, vel ſaltem Deum ſibi reuelantem, & familiarem habuiſſe, adeò vt nõ egeat ope dæmonum, qui Dei fauorem habeat. Signa etiam ſubſcribebant ſuæ diuinitati, & ſanctitati apud populum, qui non ignorabat arreptitios neſcire corda aliorum, nec ſolitos eſſe tam miti, & manſueto animo reſpondere, vt Dominus, cùm omnia ob timorem agerent. Erat autem inſignis blaſphemia dicere: *In Beelzebub eijcit dæmones*, ſiue vt Marcus ait: *Beelzebub habet*, id eſt, arreptitius eſt, & virtute, opeque ſpiritus cuiuſdam familiaris, ac domeſtici id præſtat. Ideo nolite eum credere Meſſiam ob miracula, ob odium enim Ieſu, etſi exiſtimarent omne bonum ſuum in Meſſia ſitum eſſe, malebãt quòd non veniret, quia quòd ipſe Ieſus eſſet. Odium enim in cauſſa erat, vt primò denigrarent Ieſum colore quodam: vt cùm dicebant: *Ecce homo vorax, & potator vini, publicanorum, & peccatorum amicus.* Et cùm remitteret peccata, aliqua pietatis ſpecie dicebant: *Ecce hic blaſphemat*, poſteà etiam ſine colore, vt modò dando Beelzebub opera Dei. Neſciebant etiam detrahere, quia dicebant quòd Satanæ virtute exibant, dæmoniaq; colebant: cùm dicendum eſſet, eũ occulto pacto cum dæmonibus inito agere. Vrebantur autem inuidia, quòd tãto honore à plebe exciperetur, & tãtum fructum in illis ederet: quem tentabãt impedire, dicendo: *Nunquid ex principibus aliquis credidit in eum, aut ex Phariſæis?* Et cùm putaretur miſſus à Deo, illi obijciebant: *Non eſt hic homo à Deo, qui Sabbatum non cuſtodit.* Et cùm exiſtimaretur Meſſias, de illo dicebant:

Pſalm. 7.

Chriſti humanarum cogitationum cognitoris argumentum dextatis.

Cur illi infelices Chriſtum calumniarentur in Beelzebub quòd dæmones eijceret.

Matt. 11.

Matt. 9.

Mira illorum imperitia, varius calumniæ & in Chriſtũ maledicta, detractionesque.

Ioan. 7.

Ioan. 9.

Ioan. 7.

Scrutare Scripturas & vide quia à Galilæa Propheta non ſurgit. Nec hæc tamen omnia ſatis erant, vt populum à Fide impedirent, quin etiam volebant eum occidere, quare dicebant: *Si dimittimus eum ſic, omnes credent in eũ.*

Ioan. 11.

Poſt mortem adhibuerunt cuſtodes: prohibuerunt Apoſtolis ne loquerentur in nomine eius, ſed non præualuerunt, vt dixit Gamaliel. Nunc ergo dixerunt: *Hic non eijcit dæmones, niſi in Beelzebub principe dæmoniorum?* Ob inuidiam videlicet, & in vindictam Chriſti eos reprehendentis, & vt ſe meliores, & ſanctiores oſtenderent.

Matth. 27.
Actor. 5.

Vidimus calumniam hacten⁹, audiamus nunc Domini reſponſa. Prima ratio eſt: *Omne regnum diuiſum contra ſe, deſolabitur.* In qua per tria exempla, tanquàm per gradus quoſdam deſcendens, oſtẽdit q̃uàm ſit abſurda, & ab omni ratione aliena illorum calumnia. Firmiſſimum quiddam in rebus humanis videtur eſſe regnum, proximum ciuitas, hinc domus; & tamen nihil horum tam firmum eſt, quòd non ſtatim euertere queant inteſtinæ diſcordiæ, & ſeditiones.

Prima ratio Chriſti ad probandum nõ in Beelzebub eijcere ſe dæmonia.
Diſcordiæ quanta vis.

Luc. 11.

Quod hoc loco ait Lucas: *Et domus ſupra domum cadet,* Græcè οἶκος ἐπὶ οἶκον πίπτει, præpoſitio illa ἐπὶ, ponitur pro contra; ſicut & in præcedenti ſententia: *Omne regnum in ſe ipſum diuiſum,* vbi In, & Græcè ἐπὶ, eodem modo accipitur. Ita etiam apud Marcum interpretandum, quod dicitur: *Et ſi domus ſuper* (pro contra) *ſemetipſam diſpertiatur.* Neque verò (vt ad ſenſum explicandum redeamus) ſunt iam hebeti, tamque ſtupido ingenio dæmones, vt ignorent idem euenturum eſſe regno ſuo, ſi ipſi inter ſe diſſideant & tumultuentur, vt vnus alium ex homine, quem fortè occupauit, eijciat. Quod verò dæmones tam ſtupidi nõ ſint, vel hinc licet coniectare, quod nihil maiori conatu in his quæ ad nos pertinent (quos capitaliter oderunt) machinantur, quàm vt diſſidia inter nos, & contentiones excitent.

Marc. 3.

Dæmonũ calliditas & verſutia vnde perſpici poſſit, vel maximè.

Eſt igitur hic ſyllogiſmus verus: Omne regnum in ſe diuiſum, vel ciuitas ſecum diſſidens, vel domus contentionibus, & diſſidijs agitata, diu ſtare non poteſt: ſed ſi Satanas Satanam eijcit de corpore, dæmonum regnum eſt diuiſum, & ſecũ diſſidet: ergo regnum dæmonum euertendum erit, & à ſeipſo deſtrueretur: cùm tamẽ regnum diaboli Scripturæ per Meſſiam tradant deſtruendum. Maior huius ſyllogiſmi propoſitio, prouerbialis eſt ſententia, atque illi Salluſtianæ ſimilis: *Concordia res paruæ creſcunt, diſcordia maximæ dilabuntur.* Atque eius veritatem exempla Romanorum comprobant. Nam poſtquàm Romana Reſpublica ſub Sylla & Mario, Cæſare & Pompeio, M. Antonio, atque Auguſto diſſidere, & tumultuari non ceſſauit, cœpit tendere in interitum.

Saluſt. in Iugurtha.
Diſcordia quã tum malum ſit, & bonum concordia.

Nulla fides (ait ille) regni ſocijs; omniſq́; poteſtas
Impatiens conſortis erit.

Lucan. libr. 1. fere in principio

Et vt quidam Poëta Chriſtianus cecinit:

Non capit vna duos maieſtas regia fratres.
Fraterno rubuit ſanguine Roma recens.

Docuit hoc experientia ciuitatis Ieroſolymæ euerſæ, & contra ſeipſam tribus exitialibus ſectis diuiſæ: quarum capita extiterũt, Simon, Ioannes, & Eleazarus. Lege Ioſeph. lib. 1. de bello Iudaico, in principio. Diſſidio duorum Imperatorum Conſtãtinopolitanorũ via aperta eſt Imperio Turcico, & labefactationi Imperij Romani. Cauda equina Sertorij in ſingulos pilos diuiſa, & poſteà tota vnita: & faſces virgarum Syluri Regis ſoluti, & poſt coniuncti: & Fluuius Euphrates vnitus, & in trecentos alueos à Cyro diuiſus in capienda Babylone, oſtendunt quantum malum ſit diſcordia, & quãtum bonum concordia. Hæreſis etiam Ariana cùm coniuncta, & vnita fuit, firma erat: vbi in tot capita diuiſa eſt, cępit infirmari. Ita etiam hæreſis Donatiſtarum in Africa, teſte Auguſt. vbi in Maximianiſtas, & Circumcelliones, & alios diſſipata eſt, concidere cœpit: ſicut etiam de Lutherana hæreſi, quæ in tot ſectas diſſecta eſt, & diſperſa, idem eſt ſperandum. Nam in vniuerſum rectè ſcripſit Hilar. libr. de Trinit. Diuiſio hæreticorum, victoria eſt Eccleſiæ.

Ioſeph.
Quænam hæreſes per diſcordiam paulatim refrixerint, atque conciderint.

B. Aug. ſer. 6. de verb. Domini, tom. 10.

Hilar. li. 8. de Trinitat.

Minor verò prædicti ſyllogiſmi infringi poteſt. Quia ſępè Satanas illudit ſuis pręſtigijs, quò ſuperſtitionibus illaqueet mentes hominũ, & ſe vinci ſimulat: & de Apollonio Tyaneo mago conſtat inter alia miracula, quòd dæmonia expelleret de obſeſſis: ac proinde ſi vnus alterum eijceret, non euerteretur regnũ eius. Dicendũ eſt, Chriſtum aperto marte diabolum aggredi cœpiſſe, & nullo cõmercio illi fuiſſe confœderatum: deinde Chriſtum de corpore & anima pellere dęmones, vt teſtabatur obſeſſorum ad Fidẽ conuerſio, & ſanctæ vitæ conuerſatio. Ex quo patet, quòd nõ virtute Satanæ dæmones expelleret. Qui etſi poſſit à corpore expellere alium dęmonem virtute inferiorẽ, vt docet B. Thom. non tamen facit etiã in magia mendaci, & ſi facit, hoc eſt vt magis triumphet, & regnet, videlicet vt exeundo de corpore vnius ad obedientiam alterius, plurium animas ſibi credentium decipiat. Sed hoc non eſt vi expellere, ſed ſpontè exire. Quod egregiè docuit Auguſt.

Satanicæ illuſiones quotidianæ.

B. Tho. q. lib. 3 art. 10. tom 8.

An vnus dæmon poſſit expellere alium

lib. 83.

virtute inferiorem, & quatenus.

libr. 83. quæſt. q. 79. *Quod autem dicit Dominus : Non poteſt Satan Satanam excludere, ne fortè quiſquam vtens nominibus aliquarum infirmarum poteſtatum, cum dæmonium excluſerit, falſam putet eſſe iſtam Domini ſententiam, aut hoc modo intelligat dictum, quia etiam ſi Satan corpori, aut corporis ſenſibus parcit, ideò parcit, vt ipſius hominis voluntatis per impietatis errorem triumpho maiore dominetur. Hoc autem modo non exit Satanas, ſed potiùs in intima ingreditur, vt in eo ſic operetur, quemadmodum dicit Apoſtolus : ſecundum principem poteſtatis aeris huius, qui nunc operatur in filios diffidentiæ.* Hæc ille. Præterea neque Dominus hac vna ratione voluit per omnia Iudæis ſatisfacere, vt nihil ſibi in contrarium poſſet obijci : vnde & alias ſubiungit rationes, quibus oſtendit ſe nihil habere cõmune cum Satana, imò plane ab illo diſſidere, vt non

Doctrina Chriſti dæmonibus eſt omnino contraria.

poſſit dici inter illum, & dęmones quos expellebat, eſſe aliquam colluſionem. Quòd ſi etiã admittamus, Chriſtum tantummodò de corpore eijcere ſpiritus: cùm tamen hoc faceret ad confirmationem doctrinæ Euangelicæ, quæ tota militat contra dæmones; ſi dæmon Chriſto opitularetur in edendis ſignis, diabolus contra ſeipſum faceret, & regnum ſuum deſtrueret, atq; illud Chriſti confirmaret. Præterea vt ne-

Cur Angeli boni hominibus abeſſe, & mali iiſdem prodeſſe non poſſint.

queunt ſpiritus cœleſtes, à bonitate naturali mutari in contrariam malitiam, vt noceant hominibus, nam in hoc ſibi eſſent diuerſi & contrarij: ita mali ſpiritus nequeũt mutata malitia eò conuerti, vt incipiant mortalibus benè velle, aut benè facere; nã ita à ſe ipſis diſcreparent. Proinde conſide-

Quod in malis dæmonibus regnum, & ordo inueniatur.

randum eſt, in dæmonibus ordinem, & regnum inueniri. Nam dicitur dæmon, Rex ſuper vniuerſos filios ſuperbiæ, Princeps huius mundi, & in Matthęo ac Apocalypſi diabolus vocatur, & angeli eius. Eſt igitur in illis ordo tùm ex parte naturæ, & qua ſuperiora inferioribus vim communicant, & illa in finem deducunt: & vt homo dominatur brutis, ita dęmon ſuperior inferiori: tùm ex parte Dei dantis poteſtatem ad nocendum. Ergo ordinata eſt illa poteſtas:

Iob 41.
Ioan. 14.
Matth. 25.
Apoc. 21.

Quot modis ordo in eiſdẽ ſit.

quia, vt Apoſtol⁹ ait, quæ ſunt, à Deo ordinata ſunt: tùm ratione iniquitatis: nam vt magis noceant qui ingenio pręualent, pręſunt alijs ad tentandum, eoſque docent, ac puniunt inuitè agentes, cùm viribus illis ſint inferiores, quemadmodum, & animæ noſtræ: nec tamen propterea recedunt ab obedientia, vt poſſint nocere. Inter dęmones ergo eſt regnum, quia vni ſubditi ſunt ad vnum aliquem finem. Ex hominibus autem atq; eis non fit vnũ regnum, quia non conueniunt in fine: dæmones tamen tyrãnicè regnant ſuper homines, quatenus eis nocent. Atq; de hoc regno Iudæis tantùm noto loquitur Chriſtus: regnum autẽ hoc ipſo, quòd eſt bellum inter ipſos regnicolas, definit eſſe regnum.

Rom. 13.

Inter ſpiritus malignos ordinem eſſe, non quidem beatitudinis, ſed ſolùm poteſtatis nocendi.

Dæmonibus minori poteſtate præditis tormenta non minui.

Inter damnatos homines nullus cur ſit ordo, aut prælatio.

Non eſt etiam ordo beatitudinis in illis, ſed poteſtatis nocendi, q̃ ſi de medio tolleretur, nollent inuicẽ ſubijci præ ſuperbia: quia à quo quis ſuperatus eſt, eius & ſeruus eſt, vt à Lucifero omnes dęmones ſuperantur: volunt quidem ſibi inuicẽ ſubijci, nolunt autem ſubijci Deo, quia non nocerẽt: & poteſtas maioribus conceſſa ſuper alios non imminuit, vel adimit illis maiora tormenta, quia maius & grauius peccarẽt. Inter damnatos autẽ homines non eſt prælatio, ſeu dominium, quia eſt eadem ſpecies: nec nobis viuentibus nocent, eò quòd nõ ſunt fortiores: nec inuidẽt nobis, ob naturam: vnde damnatus diues dicebat: *Ne & ipſi veniant in hunc locum tormentorum.*

An vnus dæmon aliũ eijciat de loco vel corpore obſeſſi.

Dæmon verò quia fortior viribus eſt, poteſt aliũ eijcere de loco, & impedire ab actione, & torquere illum, ſicut & animã, per vires naturales fortiores; ſed non eijcit de loco, vel corpore alterum: non quidem ob amorem dæmonis, cum quo in ſpecie, vel cognatione, vt damnati homines, non conuenit, ſed ne pereat eorum regnum. Si enim eijceret: vel hoc eſſet in gratiam hominis, & hoc dici nequit, quia viatoribus inuidet, eoſque odit, etiam damnatos: vel ob odium dęmonis, qui torquet, & hoc nequaquã, ſit, quia plus odit homines à ſe magis ſpecie differentes, & eis miſeris non inuident, vel hoc facit, vt ipſe torqueat; quod dici etiam non põt, quia poſſunt ſimul torquere, alioqui deſtrueretur regnum; & ſatis eſt illi quòd homo torqueatur, licèt ipſe mallet per ſe torquere.

Iam conſequentiã propoſitæ argumentationis diſcutiamus. *Etſi Satanas* (inquit Marcus) *conſurrexerit in ſemetipſum, diſpertitus eſt, & non poterit ſtare, ſed finem habet.* Dicimus conſequẽtiam bonam eſſe. Quia vt nulla res machinatur in ſuiipſi⁹ deſtructionem, ita nec dęmones ſagaciſſimi, ſui regni excidiũ moliuntur: quod finẽ quidẽ habere debet, vt ait Marcus, ſed per Meſſiã eius demolitorẽ: ita tamen erat deſtruẽdum regnum ſatanę in homines vſq; ad iudicium, vt exponit Hieron. *Quomodò ergo ſtabit regnum eius*, quod ſcilicet ipſe firmare quærit, & ei conatu ſtabilire ſtudet, vt Theoph. vnde docens, & Iudęi ſe ad regnũ Dei, & non dæmonis ſpectare contendebant. Nam quod dicitur: *Nunc princeps huius mundi eijcietur foras*: intellige, extra poteſtatem, & principatum: poteſt tamen tentare, vt fecit

Marc. 9.

Expenditur talis conſequẽtia Saluatoris etſi Satanas conſurrexit in ſemetipſum, diſpertitus eſt, & non poterit ſtare, ſed finẽ habet.

Theophylact.

Ioan. 12.

Gen. 3.
Ioan. 14.

cùm Adam tentauit, in quem nullum habebat principatum, ſicut illud: Venit enim princeps mundi huius, & in me non habet quicquam ſcilicet poteſtatis.

Et ſi ego in Beelzebub eijcio dæmones, filij veſtri in quo eijciunt? ideò ipſi, iudices veſtri erunt.

Secunda ratio Chriſti contra Phariſæos, quòd in Beelzebub dæmonia nequaquam eijceret.

Hieronym. in Matth. 10. 9.

Quinam erant filij Iudæorum eijcientes dæmonia.

Hæc eſt ſecunda ratio, ſiue argumentum à cõparato, quo probat ſe nõ præſidio Beelzebub eijcere dæmonia. Quod Hieron. his explicat verbis: *Filios Iudæorum, vel exorciſtas gentis illius ex more ſignificat, vel Apoſtolos ex eorum ſtirpe generatos. Si exorciſtas, qui ad inuocationem Dei eijciebant dæmones, coarctat interrogatione prudenti, vt confiteantur Spiritus ſancti eſſe opus. Quod ſi expulſio dæmonum, inquit, in filijs veſtris Deo, non dæmonibus deputatur; quare in me idem opus non eandem habeat cauſſam? Ergo ipſi iudices veſtri, non poteſtate, ſed comparatione, dum illi expulſionem dæmonum Deo aſſignant: vos Beelzebub principi dæmoniorum. Sin autem de Apoſtolis dictum eſt, quod & magis intelligere debemus* (quia certo ſciebat ſe in nomine Ieſu illa expellere) *ipſi erunt iudices eorum, quia ſedebunt in duodecim ſolijs iudicantes duodecim tribus Iſrael.* Hactenus ille. Et vocat filios veſtros, vt idem non imponant illis, & alliciantur ad ſimilia facienda. Atque hæc eſt expoſitio Patrum Græcorum. Quaſi diceret; iniquum eſt, & plenum acceptione perſonarum, in eadem cauſſa nõ idẽ protſus pronuntiari iudicium: quomodò in me damnatis, quod in filijs veſtris laudatis? non hoc ex ignorantia, ſed ex malignitate animi, & inuidia procedit. Si enim illi in virtute dæmonis pellunt malos ſpiritus; eſſent à vobis vituperandi. De his exorciſtis qui fuerunt apud Iudæos ex inſtitutione Salomonis, habes Actor. 19. ſeptem filios Sceuę cuiuſdam principis Sacerdotum, habes etiam Ioſephum lib. 8. Antiquitatum, cap. 2. loquentem de ratione expellẽdi dæmonia, quam inſtituit Salomon. Solent autem homines dæmones pellere in Beelzebub, quando, vel maleficium ſoluunt maleficio, vel quando tentationes dæmonis, vel obſcœna delectatione carnis, vel grata mundi muſica expellũt, vel quando illicitos & vſurarios contractus conſultò coloribus quibuſdam exornãt, vel quando ambitioſus, vt aſcẽdat ad aliquem gradum altiorem, hypocritam agit, aut quando quis reddit malum pro malo. Sed iſtæ omnes ęiectiones verę non ſunt, ſed falſo confictę, & in virtute dæmonis.

Alter ſenſus.

Matth. 19. & Luc. 22.

Quando ſoleant homines, dæmones pellere in Beelzebub perperam tamen.

Si autem ego in Spiritu Dei eijcio dæmonia: igitur peruenit in vos regnum Dei. Tertium eſt argumentum, vel potiùs pars præcedentis. Nam poſtquam oſtẽdit abſurdum eſſe dicere, aliquem eijcere dæmones per principem dæmoniorum, reliquum erat vt faterentur virtute Dei fieri. Ex quo infert, iam adeſſe Meſſiam illũ Regem à Deo vnctũ, qui victo diabolo, atque in vincula coniecto, regnum à Deo eſſet vindicaturus, iuxta Prophetarũ oracula. Ne verò inciuiliùs, aut arrogãtius de ſe dicere videretur apud illos, qui parati erant omnia calumniari, quantumuis benè dicta, nõ dixit; Igitur ego ſum Meſſias, ſed per enallagen perſonæ & metonymiam nominis, Ergo peruenit ad vos regnum Dei, vt quod ipſe ciuiliter tacuit, illi ex connexo facilè poſſent intelligere: ita temperatè ſermone modeſtiæ, vt tamen ille non fraudaret eius rei doctrinã, cuius cognitio neceſſaria erat ad ſalutẽ. Loquitur igitur non de regno, quo Deus regnat in cœlo, & in terra, ſed de illo ꝙ promiſſum eſt in hoc modo per Meſſiam reuelãdum, & adminiſtrandũ, de quo Moyſes dixit: *Ipſe conteret caput tuum:* & Zacharias in eius perſona; Spiritum immundum auferam de terra.

Tertia ratio Chriſti pro ſuorum virtute ſignorum in Dei Spiritu factorum, nõ diaboli.

Chriſti modeſtia planè admirabilis.

Quod regnũ Dei, vt Chriſtus affirmauit, peruenerat ad Phariſæos, ipſo in Spiritu Dei eijciente dæmonia.

Gen. 3.
Zachar. 13

Per regnum Dei intelligunt Hieron. & Chryſoſtomus Chriſtum, ſiue doctrinam Euangelicã, de qua, Auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructũ eius: vel, quod idem eſt, regnum illud cœlorũ, quod iam appropinquare prædicarunt, tùm Ioannes, tum Chriſtus. Et cùm præcedenti ratione probaſſet ſe non eijcere dæmonia in virtute Beelzebub, iam iſta amplius probat, quòd ſpiritus Dei virtute eijceret, per quẽ confitebantur exorciſtas Iudaicos eijcere. Ex qua concluſione infert & aliam contrariam cõcluſioni, quam volebant Phariſæi ſtatuere. Nam aſſerẽtes, Dominum in virtute dæmonis pellere ſpiritus, volebant regnum dæmonis ſtatuere, & confirmare: cõtra verò Dominus, eo quod probat in Spiritu Dei eijcere ſe dæmonia, infert per ſe diaboli regnum euerti, & regnum Chriſti adferri.

Altera interpretatio.
Hieronym. in Matthæum
Chryſ. hom. 42 in Matt. com. 2.

Matth. 3.
Infra 4.

Rudis planè, & inepta Scribarum, & Phariſæorum argutatio.

Quòd ſi rurſus quęras, quomodò ex eo inferat Dominus veniſſe iam regnum Dei inter Iudæos, cũ & ante Chriſtum exorciſtæ Iudęorũ eieciſſent dæmonia in ſpiritu, ſiue in digito Dei? Dicendũ ex eo rectè inferri aduentũ regni Dei, quod paſſim, tam multos eijceret dæmones, quo oſtendebatur inſolita ratione regnũ Satanæ deſtrui. Adhæc corporalis dęmonũ eiectio eo tendebat, vt intelligerent Iudæi ipſum Meſſiã aduenisse, qui ex animis, & mẽtibus hominum eijceret dæmonia, vt ablato peccato, & incredulitate Deus iam regnaret per fidem, & ſanctæ vitæ mores in eis.

Obiectio.

Corporalis dęmonum expulſio, quid ſignificabat.

Et quòd hic dicitur, In Spiritu Dei, Lucas, inquit, in digito Dei, alludens ad illud,

Luc. 11.

quod

Exod. 8.

Spiritus ſanctus quare digitus Dei appellatur.

quòd Magi Pharaonis nō valētes ciniphes producere, dixerunt: *Digitus Dei eſt hic*. Eſt ergo Spiritus ſanctus digitus Dei: quemadmodùm Chriſtus dicitur manus, & dextera, & brachium. Nam digitus in ſubſtantia cōuenit cum manu, & brachio, ſiue corpore, & digitus procedit ex corpore, ſiue brachio per manum, vt manus ex brachio, vel corpore: ita Spiritus ſanctus conſubſtātialis eſt Patri, & Filio, & ex Patre per Filium procedit, vt Filius ex ſolo Patre. Et vt facilè digito pellimus quæ nobis faceſſunt negotiùm; ita Spiritu ſancto pellitur ſpiritus malignus, & quaſi clauo clauus truditur.

Deus quando perfectè in nobis regnet.

Elicimus ex hac ratione, tunc perfectè Deum regnare in nobis, quando ex nobis digito Dei dæmon pellitur. Quando enim dæmon corpus cruciās, & vires noſtras debilitans expellitur, in Patre, cui potentia attribuitur, exire cogitur: quando verò ignorantiam Dei, & rerum ſalutarium quaſi tenebras ſpirituales à nobis Deus pellit, in Filio, cui ſapientia adſcribitur, dæmon ex nobis eijcitur. Cùm verò peccatū, ſiue malitiam Deus adimit, non niſi in Spiritu ſancto, ſiue digito Dei, qui bonitas, & charitas eſt, eijcitur: & tunc verè Deus regnat in nobis per Spiritum ſuum. Nam qui Spiritum Chriſti non habet, hic non eſt eius.

Diuinarum proprietates perſonarum.

Rom. 8.

Aut quomodo pôteſt quiſquam intrare in domum fortis, & vaſa eius diripere, niſi prius alligauerit fortem, & tunc domum illius diripiat? Hæc rationem latius perſequitur Lucas, dicens: *Cùm fortis armatus cuſtodit atrium ſuum, in pace ſunt ea quæ poßidet. Si autem fortior eo ſuperueniens vicerit eum, vniuerſa eius arma auferet, in quibus confidebat, & ſpolia eius diſtribuet.* Hoc eſt quartum argumentum ab omnibus Euangeliſtis poſitum, quo Dominus agit in Phariſæos. Quòd ſi velis forma dialecticа diſponere, hic eſt ordo. Nemo poteſt intrare in domum potentis munitam, & vaſa illius diripere, niſi prius vicerit potentem; Atqui ego, vt videtis, ingreſſus in hūc mūdum, quem diabolus vti dominus poſſidebat, per Spiritum Dei tyrāno illo eiecto vaſa illius diripio; ergo peruenit ad vos regnum Dei, & ego ſum Rex ille vobis à Deo promiſſus. Atque hac ratione oſtendit, quòd nullum habet cum Satana commercium, ſed quod potiùs vt hoſtis, & debellator Satanæ cum eo agit. Et benè Matthæus continuando ſubiungit: *Aut quomodo poteſt, &c.* perinde ac ſi dixiſſet, Alioqui niſi ſic eſſet, vt dixi, poſſet.

Luc. 1.

Quarta ratio Chriſti contra Phariſæos ſua opera dæmoniis tribuētes.

Matth. 12.

Verba, *Auferet, & diſtribuet*, Græcè de præſenti ſunt, & vetuſta exemplaria Latina ſic habent. Non enim vaticinatur quod futurum eſt, ſed quod fieri ſolet, proponit. Dæmon dicitur mundi princeps & tyrannus, reſiſtens Chriſto Domino: qui quoniam potentior eſt, & ſuperior, ligat eum, & tunc vaſa eius diripit, quæ non niſi coactus dimittit ille. Et ſignificat, homines fruſtra liberationem ſperare, donec violento conflictu ſubactus ſit Satanas. Vaſa vocat, arreptitios, ſiue idololatras. Ligauit autem dæmonem Dominus paſſione, & morte ſua, ne tātùm noceret, imò quaſi nihil compareret, ſed ſoluendus eſt tempore Antichriſti, vt plus noceat quàm antea.

Ioa. 12 & 14.

Vaſa fortis armati, id eſt dæmonis, quæ ſint.

Apoc. 20.

Poſſumus autem hunc locum ſic abſoluere: Fortis eſt dæmon, non eſt enim ſuper terram poteſtas quæ comparetur ei, qui factus eſt, vt nullum timeret. Et rectè à fortitudine denominatur, non à ſapientia quam perdidit: non ab amore, vel decore, & pulchritudine, qua omninò nudatus eſt: ſolùm ſupereſt illi fortitudo ignorantiæ, malitiæque admixta, & ligata ad nutum Dei: quemadmodum enſis vim habet ſcindendi, ſed repoſitus in vagina non ſecat. Cenſetur verò armatus potiùs offendentibus, quàm defendentibus armis, quia nihil poteſt eum lædere. Arma verò ſunt, mendacia, errores, calumniæ, peccata, rabies, inuidia, odium, & interdum quo plus decipiat, apparet Angelus lucis, & adducit Scripturas, & rationes. Atrium eius, eſt hic mundus; Domus verò eius, vel aër eſt iſte caliginoſus, vel infernus locus: & atrio cuſtodito, erat in pacifica poſſeſſione. Fortior autem ſuperueniens, eſt CHRISTVS, virtus Dei, & ſapientia, & vincens malitiam. Vicit autem illum in deſerto tribus teſtimonijs Scripturarum, quaſi tribus ictibus eum confodiens: & ita verbo, tactu, nutu, per ſe, vel per ſuos Apoſtolos eum de corporibus expellebat. Abſtulit eius arma; quatenus eius technas, fraudes, & mendacia detexit, & vitia ad quæ impellit, igni gehennę digna oſtendit, vt à quouis diſcipulo eius poſſint calcari.

Iob. 41.

Cur Satan fortis potius, quā ſapiens, aut aliter cognominetur.

Quæ ſint dæmonis arma.

2. Cor. 11.

Atriū dæmonis quale ſit.

1 Cor. 1.

Sap. 7.

Matth. 4.

Vbi, quando & quonā modo dæmonem fortē fortior ſuperueniens vicerit Chriſtus.

Dæmonis arma quando ſint per Chriſtum ablata.

Ingreſſus Chriſti in domum dæmonis, ſiue in regnum diaboli, etſi communiter intelligatur de ingreſſu Chriſti per Incarnationem, rectius tamen accipimus eius manifeſtationem per prædicationem, & miracula: nam tunc primum cœpit dæmonem alligare, & poteſtatem eius comprimere. Et quod tūc ſe alligaſſe diabolū, & arma illius diſtribuiſſe indicat, prudenter intellige iam tunc cœptum fieri: quod poſteà perfectius per Crucem, & mortem ſuam, perque Apoſtolorum ſigna, & prædicationem fecit. Spolia verò diſtribuit, ſiue vaſa eius; quādo homines, ſiue corpore

Chriſti ingreſſus in domum fortis quis ille.

Spolia dæmonis, ac vaſa eius Chriſtus qua ratione diſtribuerit.

arreptitios, ſiue anima per peccata eius ſuggeſtione admiſſa cruciatos liberauit, & renouauit, vt tanquam preterioſa ſpolia Chriſti bello parta, partim Patri ſuo, ac Deo obtulit, & aſſigoauit, partim io miniſterium eorum qui ſalutem conſequuntur, Eccleſię diſtribuit, quatenus oues ſuas ei paſcendas commiſit.

Ioan. 20.

Ratio quinta ſigna Chriſti in digito Dei, non in Beelzebub facta demonſtrans.

Hieronym. in Matth. tom. 9 initio.

Graeci autores.

Sequitur quiota ratio: *Qui non eſt mecum, contra me eſt: & qui non congregat mecum, ſpargit.* Hæc ratio breuis, & efficax, ad duo reſpicere videtur: partim enim pertinet ad refutationem blaſphemiæ illorum, quod vi Satanæ dæmooes expelleret, vt Hieronymus, Græciq́; interpretantur. Eſt aotem io hoc ſenſu ſyllogiſmus in hunc modum cooflandus: Qui non eſt mecum, cõtra me eſt: &, qui non congregat mecum, ſpargit: Diabolus, ſiue Beelzebub oon eſt mecum, neque colligit mecum: ergo diabolus coo-tra me eſt, & non pro me, vel mihi confœderatus. Minor propoſitio ex factis vtriuſque comprobatur; ego enim ſalotem adfero hominibus, ille perniciem machinatur: Ego congrego homines in vnã Eccleſiam, ad vnũ Dei cultum, ille diſtribuit in varias ſectas, & varia idololatriæ genera: Ego adhortor ad virtutes, ille ad vitia: Ego voco ad regoũ cœlorum, ille captat quos detrahat ſecũ ad inferos. Incredibile ergo eſt illũ mihi eſſe auxilio in eijciẽdo ex hominibus ſuos ſatellites dęmones. Partim verò hic locus reſpicit Iudæos iuxta eã ioterpretationem, quã magis probat Chryſoſtomus in hunc locum: cuius hęc ſuot verba: *Quamuis mea quidem ſententia Iudæos hic occultius denotaſſe videatur. Qui enim aduerſus ipſum inuigilabant, & quæ ipſe congregaſſet, diſpergere conabantur, cum diabolo conſtituti ſunt: quod ſignificauit dicens: Omne, inquit, peccatum, & blaſphemia dimittetur hominibus; blaſphemia verò Spiritus non dimittetur.* Hęc ille. Eſt ergo ſenſus: Qui non eſt mecum, id eſt, Qui non patitur ſe liberari per me à dæmone, cũ hoſte & meo aduerſario manet. Et qui non congregat mecum, hoc eſt, ſectatores ſub me, vt ſunt capita ſectarum, id eſt, pollentes natura, vel arte, quos alij ſequuntur, vt Phariſęi, & Scribę, qui cũ Chriſto colligere debebant: ideò veſtrum erat mihi adeſſe, manumq́ue porrigere in erigendo regno Dei. Nã quiſquis nõ adiuuat, & nõ ſit cooperator me⁹, vel adiutor in ſua, & aliorum ſalute procurãda, quodammodò ſeſe mihi opponit, & hoſtibus ſociatur. Cum Chriſto colligunt viri Dei miniſtri, cum ſua doctrioa demeſſos colligunt & congregant in horreũ Dei, Filios Patris diſperſos, vt apud Matthęum, & Ioannẽ dicitur, metaphora à meſſis tempore ſumpta, vbi omnes accurrunt, & colligũt meſſem metuentes tempeſtatem. Satan verò rapit de corde quod ſeminatum eſt; & rapit, & diſpergit oues ab ouili Chriſti, quod eſt Eccleſia. Porrò Chriſtus medium non relinquit inter hęc duo: Aut colligere cum Chriſto, aut diſpergere cum Satana. Vnde meritò damnãtur, qui in bello Eccleſiæ ab Hæreticis inflicto, indiffereotes, & vt ſic dicã, neutrales haberi cupiont, & qui in duobus ſellis ſedere vellũt, catholicam & hæreticã doctrinam tuentes. Cui⁹ rei gratia meritò damnatus fuit Eraſmus à Iacobo Latomo Louanienſi Doctore, eò qoòd medius & neutralis haberi voluit inter Lutheraoos & Catholicos. Senſus enim eſt: Tempore quo opus eſt, vt me quis cõfiteatur, & non facit, contra me eſt: & qui nõ colligit tempore quo eſt colligendum, ille cum Satana diſpergit.

Chryſ. hom. 42. in Matth. tom. 2.

Quid eſt dicere: Qui non eſt mecũ, contra me eſt.

Quando cum Chriſto colligant veri Dei miniſtri.

Matth. 3. Ioan. 4. & 11.

Marc 4. Ioan. 10.

In eos, qui Hæreticas ſimul & Catholicas partes volunt tueri.

Quod verò dicitur in alio loco: *Qui non eſt aduerſum vos, pro vobis eſt:* intellige de tempore quo oõ eſt neceſſaria confeſſio. Et qui tacet, conſentire videtur, quando illi aliquid, quod eum tangat, dicitur: in aliis verò ſilere, oon eſt conſenſus, vel diſſenſus. Vel etſi medium non ſit iotet eſſe Dei, vel eſſe dęmonis; ſecùs tamẽ de hominibus eſt dicendum. Ideò dixit; *Qui non eſt aduerſum vos, pro vobis eſt.* Et Iulius Cæſar ſæpe dicere ſolebat: *Qui contra me non eſt, mecum eſt.* Satis ergo Dominus his rationib⁹ comprobauit ſe non edere ſigna in virtute dæmonis, neqoe Chriſtum fuiſſe maleficum: ſolẽt enim malefici omnia nocendi ſtudio operari. Chriſtus autẽ Iodæis hoſtibus benefaciebat, & vidẽs ciuitatem Ieruſalem, fleuit ſuper illam, & pro ea paſſus eſt. Deiode malefici vtuntur annulis, characteribus, & ſimilibus; qoorũ ne oomina quidẽ in Euãgeliis inuenire poſſumus. Tertiò, ſi magiam docuiſſet ſuos Apoſtolos, & diſcipulos Dominus, Euangeliũ exprimeret; quos tamẽ nihil aliud docuit, quàm in oomine ſuo Ieſu ſigna edere. Quartò, quomodo miraculis arte magica factis doctrinã coofirmaſſet, q̃ tota artes magicas deſtruit, & libros eorum comburit, vt conſtat in Actis, & eorum autorem, & principẽ Satanam deteſtatur, ac deſtruit, ac eius profeſſores præcipuos, vt Simonẽ Magum, ac Elymam? Quintò, nõ ſolẽt magi tam ſanctè viuere, nec tam felicem exitum mortis habere; qualem tamen deſcribont Euaogeliſtæ de Dño noſtro Ieſu Chriſto. Si quis vero plura, & grauiora argumẽta, ad comprobandã Chriſti ſanctitatem, & alienã ab artibus magicis in edendis ſignis, legat q̃ libro ſexto in principio docuimus, vbi latiùs de his diſſeruimus.

Eraſmus Lutheranorum & Catholicorum defenſoris nomen affectauit.

Illud Domini verbum Qui non eſt aduerſum vos, pro vobis eſt, vt verum ſit.

Luc. 19.

Quod Dominus Apoſtolos minimè docuerit artes magicas, multis oſtenditur.

Marc. vlt.

Actor. 19.

Supra 8.

Infra 13.

Quia

Spiritus maligni voces inter ſe an habeant.

Quia verò hoc loco maligni ſpiritus dicuntur dæmonia, Satanæ, Beelzebub, aduerte, quòd cum nomen ad vocãdum impoſitum ſit, vt ſignum rei: ſpiritus maligni voces inter ſe non habent, quibus diſtinguantur: ſed nos eis nomina imponimus, quemadmodum canibus, & alijs brutis animantibus. Diabolus igitur quandoque eſt nomẽ Luciferi, vt eſt apud Matthæum, & in Apocalypſi, vbi vocatur *Diabolus*, & Angeli eius. Sicut cùm dicitur: *Inuidia diaboli mors introiuit in orbem terrarum*: Quandoque verò quemuis ſpiritum malignum ſignificat; vt cùm Paulus ait, *Nolite locum dare diabolo*: & Petrus, *Aduerſarius veſter diabolus tanquam leo rugiens circuit, quærens quem deuoret*. Ita etiam Satanas quandoque Principem dæmoniorum ſignificat, vt cùm Dominus inquit, *Vade Satana; ſcriptum eſt enim, Dominum Deum tuum adorabis*. Quandoque ſumitur pro quouis dæmone, vt cùm ait, *Si Satanas Satanam eijcit*; quandoq; pro dæmonum vniuerſitate, vt cùm dicit; *Si Satanas aduerſus ſe diuiſus eſt*. Belial, apoſtatam, vel recedentem ſignificat: & quandoq; eſt nomen omnibus commune: quandoque tantùm pro Principe dæmoniorum capitur. Sicut Leuiathan, de quo ſcriptum eſt; *Ipſe eſt Rex ſuper vniuerſos filios ſuperbiæ*: & interpretatur, additamentum eorum, ſiue luctus eorum, quia adiũgit ſe nobis ad deuorandum nos: vt Leuiathan deuorat piſces, quod eſt materia luctus. Lucifer, nomen eſt ſtellæ, quæ Venus dicitur, & ita vocatur Nabuchodonoſor apud Eſaiam; qui de cœlo regiæ poteſtatis cecidit, & humanitatem in bouem fœnum comedentem conuerſam amiſit. Atque hoc nomine, ob inſignem pulchritudinem, & gratiam, in qua conditus fuit, primus Angelus dicitur Lucifer: & nos metaphoricè ſuperbum, Luciferum appellamus, quemadmodum Chriſtus Iudam vocauit diabolum, cùm dixit apud Ioannem: *Vnus ex vobis diabolus eſt*. Beel verò à Beli patris Nini ſtatua, in qua dæmon colebatur, ſumitur: & cœpit tunc idololatria; & inde Baal Moabitarum, & Beel, & Baalim Sidoniorum, & Beelphegor, quia in monte Phegor, hoc eſt, Deus tentiginis, ſiue Priapi, & Beelzebub; Zebub enim dicitur miniſter quidam idoli huius in abigendis muſcis. Dicunt autem hunc, Principem dæmoniorum, in quo Chriſtus omnia dæmonia poſſit expellere: quia de nullo tãtam famam audierant, atq; de hoc, qui erat in terra Philiſthiim in ciuitate Accaron. Eratq; fortè is, qui à Græcis dicitur Apollo: qui, quoniam ſapientiam in reſpõdendo oſtẽdebat, plus Ioue colebatur, etiam ſi haberetur ſummæ potentiæ. Omnes enim dij Gentium, dæmonia. Horum igitur commercia, & ſocietatem fugiamus, quibus à principio in baptiſmo renũciauimus, illorumq; opera & voluntates pręſtare recuſem⁹, quin potius ſi Chriſti ſumus, illis bellum indicemus, eiſque tùm in nobis, tùm in alijs aduerſemur. Nam in pace cum illis contrahenda perditio noſtra, atque damnatio ſita eſt; in bello verò cum illis gerendo ſalus noſtra, felicitas, vitaq; ipſa æterna, adiuuante Domino noſtro Ieſu Chriſto, qui cum Patre & Spiritu ſancto pari honore, gloria & imperio potitur, per omnia ſecula, Amen.

Matth 15. Apoc 12. Sap 2. Epheſ 4. 1. Petr. 5. Matth. 4. Satanas, quid ſignificat. Belial quid ſonet. Iob. 41. Leuiathan & Lucifer, quid ſint. Eſa 14. Daniel 4. Dæmon Lucifer cur dictus. Ioan 6. Beel vnde; ortus idololatriæ; mons Phegor, & Zebub quid ſibi velint. Cur Beelzebub Princeps dæmoniorum vocetur. 4 Reg 1. Quis Apollo Græcis, eius quæ religio. Pſal. 95.

TRACTATVS XVI.

De eadẽ Domini diſcept. cum Phariſæis, in illa verba: *Ideò dico vobis: Omne peccatum & blaſphemia remittetur hominibus, Spiritus autem blaſphemiæ non remittetur. Et quicunque dixerit verbum contra Filium hominis, remittetur ei: qui autem dixerit contra Spiritum ſanctum, non remittetur ei neq; in hoc ſeculo, neque in futuro*, & reliq.

De peccato in Spiritum ſanctum diſſeritur.

VT rectiùs de peccato in Spiritum ſanctum philoſophari poſſimus, in quo interpretando multas & graues moleſtias atque anguſtias magnum Eccleſiæ lumen Auguſtinus paſſus eſt, vt ipſe teſtatur ſerm. de verb. Domini, vbi de peccato agit contra Spiritum ſanctum, vnde & de ea re loqui apud populum verebatur, quòd exiſtimaret omnium quę ſunt in Scriptura difficillimam quæſtionem; quod etiam tot veteres Patres de ea re interrogati, & peculiares tractatus conſcribentes abundè teſtantur.

Aug ſerm. 11. de verb. Domin. tom. 10. De hoc articulo quid ſenſerit, ac dixerit B. Auguſtinus

In primis præmittenda eſſe duximus verba Domini apud Marcum: nam illa inuicem cum iſtis collata lucem adferent diſputationi propoſitæ. Ait igitur Dominus apud Marcum: *Amen dico vobis, quoniam omnia dimittẽtur filijs hominum peccata, & blaſphemia, quibus blaſphemauerũt: Qui autem blaſphemauerit in ſpiritum ſanctum, nõ habebit remiſſionem in æternum, ſed reus erit æterni delicti* (ſiue, vt Græcè dicitur, æterni iudicij, ſiue æternę damnationis) *quoniam dicebant, Spiritum immundum habet*.

Marc. 3.

Secundò præmittendũ eſt, aliquos exiſtimaſſe, peccatũ quoduis lethale poſt baptiſmũ admiſſum, vel quamcunq; Chriſti negationem, vel apoſtaſiã à Fide, eſſe pec-

catum

Nouati, ac ſimiliũ de peccato in Spiritum ſanctum opinio.
Matth. 10.

catum in Spiritum ſanctum. Et huius ſententiæ fuit Nouatus hæreticus; nixus prauę intelligentiæ illius loci: *Omnis ergo qui confitebitur me coram hominibus; confitebor & ego eum coram Patre meo, qui in cœlis eſt. Qui autem negauerit me coram hominibus; negabo & ego eum coram Patre meo qui in cœlis eſt.* Sed ſi hoc verum eſſet, Phariſæi non peccaſſent in Spiritum ſanctum, cùm nòdum eſſent baptizati, & Chriſtiani vbi ſemel peccauiſſent, nulla eſſet ipſis ſpes reſipiſcentię; contra totam Scripturam. Errabat etiam in intelligentia illius loci: quoniam hic dicitur: *Omne peccatum & blaſphemia remittetur hominibus*, ſiue ante, ſiue poſt baptiſmum; nullam enim Dominus diſtinctionem fecit; & ita omnibus peccatoribus, ſecũdùm Nouatum negaretur venia, nõ minùs peccantibus contra Filium, quàm contra Spiritum ſanctum.

Non eſſe illud quamlibet negationẽ Chriſti, ſeu defectionem à fide, multis oſtenditur.
1. Argum.

Tertium.

Ad hæc ſi ex illis verbis: *Omnis qui confitebitur me coram hominibus*, nõ colligit Nouatus pœnitentem impeccabilem eſſe: cur ex negante colligit irreparabilem ruinam? quia magis debent eſſe certa verba, quæ pollicẽtur miſericordiam, quã quæ pœnam comminantur.

Scripturę peccantibus pęnã quatenus cõminentur æternam; ſeu iuſtis vitam polliceantur æternam.
Ierem. 18.
Ezech. 18.

Cùm ergo Scripturæ iram & indignationem peccatis interminãtur, ſobriè ſunt intelligendæ: ſi videlicet non reſcindantur per pœnitentiam, vt explicat Dominus apud Ieremiam, & Ezechielem. Quẽadmodum quando promittunt miſericordiam, & beatitudinẽ benefactis, intelligẽ ſi in eis ad vitæ vſque terminum perſeueretur. Sed Nouatus deceptus eſt exaggerando locos, qui condemnationem ſonãt; non expendendo illa, quæ miſericordiam.

Ambr. libr. 1. de pœnit. c. 2. tom. 4.

Vnde Ambroſius lib. de Pœnitentia, quia non dixit, Omnis qui me negauerit; ſicut *Omnis qui me confeſſus fuerit*, ait: *Gratiam promittit omnibus, non omnibus minatur iniuriam:* (legendum puto ruinam) *quod eſt miſerationis, exaggerat; quod vltionis, extenuat.*

Baſil. ho. 37.

Baſilius quodam loco, ex illis verbis colligit etiam eum, qui negauerit, poſſe reparari: quia diuinam bonitatem non decet, vt mala ſeruet, & bona reprobet: & plus imputet ad pœnam vnam linguæ negationem extortam, quàm multas poſteà ſpontaneas verbo & opere ſui nominis confeſſiones.

Athan. in illud Euãgelij: Quicumque dixerit verbum contra Filium hominis, &c.
Vnde acceperit errorem hunc ſuum Nouatus.
Hebr. 4.

Hic tamen conſidera, Athanaſium in tractatu de huius loci intellectu, hunc eundem errorem tribuere Origeni atque Theognoſto (à quibus fortaſſe hauſit ſuum errorem Nouatus: qui illis fuit poſterior) dicebant enim recurrentes ad peccata poſt baptiſmum, remiſſionem non conſequi, quemadmodùm Apoſtolus dixit ad Hebræos: *Impoſſibile eſt enim, eos, qui ſemel ſunt illuminati*, & reliqua, ſed non vna & eadem via rationem huius rei reddebant.

Origenis, Theognoſti & Nouati de hoc peccato opinio eadẽ, ſed probatio diuerſa.

Nam Origenes ita explicabat: *Deus, inquit, Pater in omnia penetrat, & omnia continet, animata, inanimata, rationalia, irrationalia: Filij autem poteſtas in ſola rationalia ſeſe extendit, quatenus ſunt, inter quæ rationalia Ethnici ſunt qui blaſphemant, nondum recepta Fide. Spiritus autem ſanctus in ſolos eos ſe explicat, qui ſui participes facti ſunt, baptiſmatis gratia. Cùm igitur blaſphemia Ethnici peccant, in Filium peccans, quoniam ille in illis eſt, poſſunt tamen veniam conſequi. Cùm verò baptizati, in quos collatum eſt donum regenerationis, peccant, iſtiuſmodi iniquitas in Spiritum ſanctum ſeſe extendit: quoniam cum Spiritu ſancto continerentur, delictum faciunt, ac proinde incondonabilem eſſe illorum culpam.* Hæc ille ferè. Theognoſtus verò hanc rationem addit: *Qui primos & ſecundos fines tranſgreſſus eſt, minori pœna dignus videri poſſit: Qui autem tertios fines contempſerit, venia excluditur.* Primos autem & ſecundos terminos tranſmitti exiſtimat, cùm quis contra parentem & filium obloquitur: Fines autem tertios conſtituit in initiatione per Baptiſma, & in Spiritus ſancti participatu.

Sed Athanaſius meritò hæc impugnat. Quia cum Filius ſit in Patre, & Pater in Filio, à quibus minimè abſtrahitur Spiritus ſanctus, vbicunque eſt vnus, eſt alter: & qui in vnam perſonam peçcat, in totam Trinitatem peccat. Indiuiſa ſiquidem eſt illa ſancta, perfecta, & beata Trinitas. Adhęc cùm non tantùm in nomine Spiritus ſancti, ſed etiã in nomine Patris, & Filij baptizemur: non minus in Patrem & Filium, quàm in Spiritum ſanctũ peccaretur. Præterea cùm Dominus ad Phariſæos hæc verba faceret, qui lauacrum Chriſti non acceperãt, ſed & baptiſmo Ioãnis derogauerant; quomodò nondum initiatos diceret peccare in Spiritum ſanctum? Locum verò Pauli ad Hebr. interpretatur de non iterando baptiſmo: quemadmodùm Hebræis mos erat pluries ſe baptizare.

Hebr. 6.
Iudæi frequẽter ſe baptizare conſueuerant.

Ideò eos ad pœnitẽtiam hortatur: & vnam eſſe renouationem per baptiſma, & nõ ſecundam, oſtendit. Sicut & in alia epiſtola dicit: *Vna fides, vnum baptiſma.* Neque dixit, rem impoſſibilem eſſe pœnitentiam; ſed, impoſſibile eſſe per viam pœnitentiæ quempiam iterato baptiſmate renouari.

Epheſ. 4.
Inter Pęnitentiam, & Baptiſma quantum interſit.

Eſtq; inter Pœnitentiam & Baptiſma non leue diſcrimen. Quem enim pęnitet, is deſinit quidem peccare, ſed tamen retinet vulnerum cicatrices: qui autem baptizatur, tùm veterem hominem exuit, cũ supernè renouatur, quaſi de integro regeneratꝰ ſpiritus gratia. Hęc Athanaſius in

illos

illos; quæ doctiſſima, & veriſſima ſunt.

Quod nam ſit peccatum in Spiritú S. I. opinio.

Deiode præmittendum, alios ſenſiſſe, extremam impœnitentiam (quæ ſola videtur oon poſſe remitti) eſſe peccatum in Spiritum ſanctum: quod & peccatnm ad mortem à Ioanne dicitur.

1. Ioan. 5. III. & IV.

Alij ruſus, obſtinatiooem in peccato, in quo quis deliberat nunquam pœnitere, eſſe tradunt; Alij, deſperationem de Diuina miſericordia; Alij delictum ex malitia, non ex ignorantia, vel infirmitate: quod Scholaſtici, & præſertim B. Thomas, in ſex ſpecies diuiduot, oempè Præſumptionem. Deſperatiooem; Obſtinationem, Impœnitentiam, veritatis agnitæ Impugnationem & fraternæ gratiæ Inuidentiam: Quia omnia hæc bonitati Spiritus S. aduerſantur,

Peccatum ex malitia quo plex ſecundum Scholaſticos.

Quinta. Ricar. de S. victo.

Alij verò, vt Richardus de S. Victore, odium Dei eſſe hoc peccatum io Spiritum ſanctum, explicaot.

Sexta. Augu. tom. 5. Idem in Enchirid. ca. 83. to. 3. sub init. VII opinio. Idem li. 1. Retract. c. 19 & 1. initio. Idem ſerm. 11. de verb. Domini. tom. 10. Idem lib. 1. de ſerm. Dom. in mont. tom 4. propè finem. VIII. opinio Idem Aug li. de Fide ad Petrum ca. 3. tom. 2.

Anguſtious verò lib. De vnico baptiſmo tradit, cootemneores veritatem, peccare in Spiritum S. & in li. Enchiridion reum prodit eſſe peccati io Spiritum ſanctum, qui in obſtinatione diem claudit extremum: & de peccatore claudente vitam ſine fide, idē docet in lib. Retractatiooum, & de verbis Dom. necnon & lib. Sermonis Domini in Monte, inuidiæ facib. fraternitatem impugnate, ait eſſe peccatum ad mortem, & peccatum in Spiritum S. & libr. de Fide ad Petrum, in Spiritum S. peccatore eos ait, qni deſperant de indulgentia peccatorum, vel qui ſine meritis de miſericordia Dei præſumnnt.

Prædicti omnes ſenſus ſimpliciter improbantur. Matt. 12.

Sed certè etſi hæc vera ſint, & in Spiritum S. delicta hæc interpretari poſſimus quod in genere charitati, & bonitati Spiritos S. aduerſentur: tamen hoc loco Dominus de certa quadam ſpecie peccati loquebatur. Diſtinguit eoim inter peccatum in Filiom hominis, & peccatum in Spiritum ſanctum: & tamen peccatum admittete quis valeat in Filium hominis ex malitia, atqoe io eo poteſt quis diſcedere, & obdurari perinde atque ille qui peccat in Spiritum S. Imò veriſimile eſt nonnullos ex illis, qui eum voracem, & vini potatorem vocauerunt, & qnibus ipſe dixit, *Moriemini in peccatis veſtris*, in illo extinctos fuiſſe. Deinde ab huiuſmodi, quæ dicnntur peccata in Spiritum S. (niſi in eis vita finiatur) plerumque homines reſipiſcunt; & propterea noo videtur quo modo non remittatur nec in hoc ſeculo, oec in futuro. Hinc Auguſtinus rectè dixit: *Neq; veriſimile eſt tot homines committere hoc peccatum in Spiritum S. quot ſunt qui moriuntur in peccatis abſque pœnitentia.*

Ioan. 8.

Auguſt.

X. opinio.

Quamobtem dicendnm videtur, Chriſtum Dominum ad literam vocaſſe blaſphemiam in Spiritum ſanctnm, vocem illam, qna ſigna digiti Dei expellentis dæmones, quę apertè arguebant digitum Dei, ſiue Spiritum ſanctnm, ſcienter & malignè tribuebant ſpiritui maligno: quod tùm ex textu ipſo, tùm ex Patribus declaratur.

ac poſtrema acceptione digniſſima.

Ex textu quidem, quia dixerat: *Si ergo in Spiritu Dei eycio dæmonia; igitur peruenit in vos regnum Dei.* Et Marcus ſubdit, quare rei eſſent æterni delicti, ſiue peccati in Spiritum ſanctum: *Quoniam*, inquit, *dicebant, ſpiritum immundum habet.* Ex quo cooſtat peccatum hoc io verbo maledico conſiſtere: & ad illa verba ſupplendum eſt: In quo dicunt: eijcere dæmones: nam alioqui ſimpliciter dictum, videri poſſet potius eſſe blaſphemiam in Filium, quàm in Spiritum ſanctum. Quoniam ergo Phariſæi Dominum Ieſum dicebant Spiritum immundum habere, & in illo eijcete dæmonia, cum tamen illis oppoſitum conſtaret; propterea rectè dicuntur blaſphemaſſe, attribuentes quæ Dei ſunt, dæmoni eius hoſti capitali, à qno ſe in infinitum diſtare oſtendebat Dominus Ieſus, non ſolùm in vita ſancta, & irreprehenſa, ſed etiam in doctrina ipſis dæmonibus eontraria. Idem etiam confirmabat ſignis, & diſcipulis, & ipſorum à dæmonio liberatorum honeſta, & ſancta conuerſatione, vt vndique tot teſtimonijs veritatis obruti, non poſſent cootra veritatem cognitam & eonſcieotiam loqui.

I. argum. Marc. 3.

Dæmonibus Chriſtus repugnabat ſimpliciter.

II. argum.

Deinde idem probatur ex eo quòd diſtinguit peccatum inter illud quod ſe Filium hominis, & id quod in Spiritum ſanctum committitut: vt peccatum illud in Filinm hominis videatur habete aliqnem excuſationis prætextum, vt cum dicebant; *Ecce homo vorax, & potator vini, publicanorum & peccatorum amicus.* Et rurſus, *Vnde huic ſapientia hac, & virtutes? Nonne hic eſt fabri filius? Quomodo hic literas ſcit, cum non didicerit?* Et; *Si Filius Dei es, deſcende de cruce.* Ad hæc enim peccata, tanqnam in Filium hominis delinquentes, diſſimulabat Dominus, ferebatque illos & dicebat: *Quia ſi cognouiſſes & tu, & quidem in hac die tua, quæ ad pacem tibi: nunc autem abſcondita ſunt ab oculis tuis:* at poſtquam perſpicua & manifeſta diuinitatis opera, quæ quidem Spiritus eſt, & ſanctus, iuxta illud: *Spiritus eſt Deus:* & aeclamationem Seraphim, dicentium: *Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus exercituum*, dæmoni adſcribebant, & Deum diabolum, ſine diabolum Deum faciebant contra omnem conſcientiam; non fuerunt amplius tolerandi, ſed terribilem in illos ſententiam pronuntiauit ob

Matth. 13. Ioan. 7. Matth. 27.

Luc. 19.

Ioan. 4.

Iſa. 6.

Athanaſius loco prædicto. Athanaſij in eos, qui mundi ordinem atque prouidentiam Beelzebuli tribuebant, imprecatio.

tam impudentem blaſphemiam: quam rectè Athanaſius in eos qui mundi creationem diabolo tribuebant iaculatur his verbis: *Idem erat, & paris audaciæ, ſi videntes mundi ordinem & prouidentiam erga mundum, dixiſſent rerum naturam à Beelzebule conditam eſſe, ac proinde Solem obedientem diabolo in ortus ſuos prodire, & per diabolum aſtra in cælum circumagi. Nam quemadmodum iſta ſunt Dei, ita & illa erant opera Patris. Quandoquidem ſi illa Beelzebulis fuiſſet, neceſſariò & iſta Beelzebulis fuerint. Et vbi iam illis illud Geneſeos, In principio creauit Deus cælum, & terram? Cæterum nihil eſt quod mireris iſtiuſmodi, quum & patres eorum eiuſdem ſententiæ fuerint. Siquidem in eremo nuper admodum egreſſi ex Ægypto, in vitulum quem finxêre, Dei in ſe collata beneficia retulerunt, dicentes, Hi ſunt dij tui Iſrael qui te ex Ægypto eduxerunt. Propter iſtam igitur blaſphemiam, & eorum qui talia tunc auſi ſuêre, multi ſublati ſunt. Quum ita denuntiet Dominus, dicens, Quacunq; die viſitabo inducam ſuper eos peccata ipſorum. Nam quamdiu & illi ob aquam, & panem murmurabant, ferebat eos, non aliter quam nutrix alumnum ſuum. Vbi autem magis inſanierũt, & (vt pſallit contra eos ſpiritus) mutauerunt gloriam eius in ſimulacrum vituli comedentis fœnum, iam deinde vt incondonabili crimine perpetrato, flagellati ſunt ob vitulum quẽ fecit illis Aaron: vt ait Scriptura. Eadem hic perpetrantes Phariſæi, tale reſponſum à Domino acceperunt, quale Beelzebub ab ipſis excogitatus, & iam habet & olim habuit, ſcilicet, vt cum eo ſimul in igne ipſi præparato, abſumantur.* Hæc Athan. & eleganter, & doctè.

Gen. 1.

Quorum ſe filios prodebant illi infelices.

Exod. 32.

Amos 9.

Exod. 17.
Exod. 16.
Pſal. 105.

Exod. 32.

III. argum. pro vltima ſententia ex teſtimonijs patrũ. *Baſi. in regul. breui. interrog. 273. 1. 2.* Spiritum S. qui blaſphemet, ſecundũ Baſil.

Tertiò hæc comprobantur teſtimonijs Patrum. Nam in primis Beatus Baſilius in Regulis breuioribus: *Quid eſt,* inquit, *quod faciens aliquis, blaſphemat in Spiritum ſanctum? Reſponſio. Ex ea blaſphemia, quam Phariſæi tunc vſurparunt, de quibus etiam lata eſt huiuſcemodi ſententia, perſpicuum eſt, eum etiam nunc blaſphemare Spiritum ſanctum, hoc eſt, detrahere Spiritui ſancto, quicunque effectus & fructus Spiritus ſancti, aduerſario ipſius attribuit: quod peccatum incurrimus plerique noſtrum, qui ſecuri periculi temerè ſtrenuum ſæpenumero appellamus ambitioſum; & ei qui iuſta indignatione per zelum moueatur, & eam re indicans, iracundiæ calumniam impingimus, & ad eundem modum alia iniquis adducti ſuſpicionibus, ementitis nominibus de aliquo dicimus.*

Hilar. can. 12. in Matt.

Hilarius in Matthæum: *Cum cætera dicta geſtaq; liberali venia relaxentur, caret miſericordia, ſi Deus negetur in Chriſto: & in quo ſiue venia peccatur beneuolentiam iterata admonitionis impendit. Omninò peccata cuiuſcunque generis remittenda blaſphemiam in Spiritum ſanctum non remittendam. Quid enim tam extra veniam eſt, quàm in Chriſto negare quòd Deus ſit, & conſiſtentem in eo paterni Spiritus ſubſtantiam adimere: cum in Spiritu Dei opus omne conſummet, & ipſe ſit regnum cælorum, & in eo Deus ſit mundum reconcilians ſibi?* Hieronymus in hunc locum, allatis verbis ex Marco, ait: *Ergo quicunque opera Saluatoris Beelzebub Principi dæmoniorum deputarit, & dixerit Filium Dei habere ſpiritum immundum; huic nullo tempore blaſphemia remittetur. Vel ita locus iſte intelligendus eſt. Qui verbum dixerit contra Filium hominis ſcandalizatus carne mea, & me hominem tantum arbitrans, quod filius ſim fabri, & fratres habeam Iacobum, & Ioſeph, & Iudam, & homo vorator, & vini potator ſim; talis opinio abſque blaſphemia, quanquam culpa non careat, erroris tamen habet veniam propter corporis vilitatem. Qui autem manifeſtè intelligens opera Dei, cum de virtute negare non poſſit, eadem ſtimulatus inuidia calumniatur, & Chriſtum Deiq; Verbum, & opera Spiritus S. dicit eſſe Beelzebub; iſti non dimittetur neque in præſenti ſeculo, neque in futuro.* Idem Hieronymus ad Marcellam ait, in tormentis compulſos negantes, in Spiritum S. non delinquere, ſicut nec Petrus negans: *Manifeſtum eſt,* inquit, *peccatum in Spiritum ſanctum: ideò non poſſe dimitti, quòd habeat blaſphemiam; vt cum videas in virtutibus Deum, Beelzebub calumnieris in factis.* Et ſubiungit: *Aliud eſt tormentis cedere, & ſe Chriſtianum negare, aliud Chriſtum diabolum dicere: ſicut tibi ipſa Scriptura atque contextus lecta attentius poterunt demonſtrare.* Chryſoſtomus in Matthæum: *Quicunque dixerit ſermonem aduerſus Filium hominis, dimittetur ei: quicunq; autem aduerſus Spiritum ſanctum dixerit, minimè. Quare ſic? quoniam cum Spiritus iam vobis notus eſſe debeat, rem claram atq; manifeſtam oppugnatis. Nam ſi me ignoratis, ignorare tamen non poteſtis expulſionem dæmonum, curationesq; hominum mirificas ſpiritus ſancti eſſe operationes. Non ergo mihi, ſed ſpiritui ſancto contumelias exaggerare conamini; quapropter niſi pœnitentiam agatis, nec in præſenti vita, nec in futura punitionem effugietis. Vniuerſorum enim hominum alij & hic, & ibi ſupplicia dabunt; alij in præſenti ſolummodo vita, alij in futura tantùm; alij nec in præſenti, nec in futura; vt illi ipſi, de quibus nunc agitur. Nam & hic ipſos vltus eſt, quoniam intolerabilia paſſi ſunt, vrbe ipſorum vi à Romanis expugnata, ibi autem acerbiſſima eos expectant tormenta, vt Gomorrhæ ac Sodomorum ciues aliiq; complures.* Similia ferè Theophylactus, & Euthymius. Damaſus Papa in epiſtola ad Aurelium Epiſcopum Carthaginenſem: *Blaſphemare Spiritum,* ait, *ſanctum nõ incongruè videntur, qui contra Sanctos Canones Patrum, qui ſancti Spiritus inſtinctu dictati ſunt, libenter aliquid, aut proteruè agunt, aut loqui præſumunt,*

2. Cor. 5.

Hieron. in Matth. 10. 9.

Matt. 13.

Sup. 11.

Idem epiſt. De blaſphe. in Spir. S. 1. 4.

Matt. 26.

Chryſ. hom. 42 in Matt. 10. 2.

Theophyl. & Euthym. in Matth.

Damaſus Papa.

Hęretici vel Spiritũ S. blaſphement.

aut facere volentibus ſponte conſentiunt. Hęc ille, innuens Hæreticos propriè peccare in Spiritum ſanctum, qui veritatem notam impugnant, & Eccleſiam docent per ſpiritum Satanæ tradidiſſe præcepta de ieiunijs, de cœlibatu Sacerdotum, de votis & monachatu, & de ceremonijs Eccleſiaſticis obſeruandis: quod eſt manifeſtè opera Dei tribuere ſpiritui immundo, & peccatum inexpiabile.

Hic verò notanda ſunt quatuor. Primũ, cur hoc peccatum dicatur in Spiritum ſanctum. Secundùm, cur dicatur blaſphemia. Tertium, cur nec in hoc ſeculo, nec in futuro ſit remittendum. Quartum, an idem iudicium ſit ferendum de alijs peccati in Spiritum ſanctum ſpeciebus. Ad primum, dicendum, quædam eſſe peccata in perſonam Spiritus ſancti, qualis erat blaſphemia Macedonij, qui Spiritum ſanctum creaturam eſſe aſſerebat, & Filij ſeruum, ſiue minorem. Sic etiam peccarunt Græci in perſonam Spiritus ſancti, affirmantes ex Patre tantùm, & non ex Filio procedere, quemadmodùm blaſphemia Arrij, dogmatizantis Filium non eſſe Patri conſubſtantialẽ, propriè & recta militabat in perſonam Filij. Alia verò peccata ſunt, quæ in attributum ipſius Spiritus S. id eſt, charitatem, & bonitatem eius, quæ illi attribuitur, tendunt. Atque ita ſuperiùs enarrauimus ſex illas ſpecies peccati in Spiritum ſanctum, inter quas illam potiſſimum ſpeciem attingit hoc loco Dominus: Quando veritas nota impugnatur, & quæ Dei ſunt, dæmoni tribuuntur: itaque Spiritum ſanctum hoc loco, diuinitatem, quæ tribus perſonis communis eſt, intelligit, à qua prodeunt omnia miracula: vt ante Euthymium, doctè Athanaſius in prædicto libro annotauit. Ponitur autem nomen Spiritus ſancti, & non diuinitatis, quia illud opponitur ſpiritui immundo, cuius virtute dicebant Dominum eijcere dæmones. Tùm etiam quia iuſtificatio, & ſanctificatio Spiritui ſancto attribuitur; & miraculorum operatio quæ ad ſanctificationem, & conuerſationem noſtram fiunt; ideò qui illa adſcribit cacodæmoni, in Spiritum ſanctum peccat. Si tamen ex malitia fiat: ſecus, ſi ex ignorantia. Vnde Bernardus, blaſphemum Paulum fuiſſe tradit; non tamen in Spiritum ſanctum. Verba Athanaſij ſuperius ꝑducti ſunt hæc: *Non enim ob hoc quod comparationem faceret de blaſphemia ſui, vel Spiritus ſancti, quaſi maior ſit ille, ac proinde grauioris ſit ſceleris blaſphemia in illum, hoc locutus eſt; abſit. Nam & antea docuerat omnia quæ Pater habet, ea Filij eſſe, & quod non Spiritus daret Filium, ſed quod Filius Spiritum diſcipulis præberet, & per diſcipulos illis, qui in ipſum crederent. Non inquam, ita de ea cauſſa locutus eſt Dominus; ſed quod ambæ blaſphemiæ in ipſum caderent; ijſque inter ſe collatis, altera minor, altera maior eſſet; Phariſæi enim ſunt, qui in vtroq; genere blaſphemiæ peccant. Siquidem & illi humanitatem eius intuentes, in hæc conuitia proruperunt: Vnde huic ſapientia? Et, Quinquaginta annos nondum habes, & Abraham vidiſti? Et Patris opera ſpeculantes, non ſolùm eius Diuinitatem inficiati ſunt; ſed loco Deitatis dixerunt, Beelzebulem in eo eſſe, Beelzebulisq; eſſe opera quæ faceret. Atq; ideò ambobus iſtis contra ipſum dictis, altero tamen ob humanitatem corporis ſui, minoris blaſphemiæ; altero verò ob deitatem, grauioris, de grauiori pœna indeprecabilem pronuntiauit.* Et infrà: *Atque ita ſe in Spiritu eijcere dæmonia locutus eſt: non quaſi Spiritu ſancto minor eſſet, aut quaſi ſpiritus ea in eo operaretur; ſed vt oſtenderet ſe, cùm eſſet Verbum Dei, omnia per Spiritum facere; & doceret auditores ſuos, quod in quantum opera Spiritus Beelzebuli imputarent, in tantum eos blaſphemare in Spiritum ſanctum, iſtorum operum choragum. Nam per hæc verba oſtendit, ipſos non per ignorantiam, ſed ſponte ſe in hanc ineluctabilem blaſphemiam infigere, nec pudore vllo duci, cum ſcirent iſtiuſmodi opera Dei eſſe, eaq; vt amentes Beelzebuli adſcriberent, affirmantes ea per ſpiritum immundum fieri.* Hactenus ille.

Cur hoc peccatum dicatur eſſe in Spiritũ ſanctum.

Macedonij, Græcorum, & Arrij, in Spiritum S. blaſphemiæ.

Sex peccati ſpecies in Spiritu S. & quæ potiſſimum à Domino hic attingatur.

Quid Spiritus S. hoc loco ſignificet.

Athanaſ. loco citato.

Bern. ſerm. 2. in conuerſione B. Pauli.

Matth. 12.

Duplex Phariſæorum blaſphemia.

Ioan. 13.

Matt. 8.

Alteri dubitationi reſpondemus, Dominum rectè dixiſſe apud Matthæum, *Omne peccatum & blaſphemiam*; vt diſtinguat inter ea, quæ facto, & verbo committuntur. Eſt autem blaſphemia, cùm illud, quod Dei eſt proprium, tribuitur creaturæ, & maximè ſi tribuatur creaturæ damnatæ: (nam horrendiſſima eſt blaſphemia, cum opera Dei, immundo ſpiritui, & igni æterno adiudicato tribuuntur) vel cùm id, quod Deo conuenit, illi negatur, vt potentia, ſapientia, iuſtitia, miſericordia, & ſimilia. Vel rurſus cùm id, quod imperfectum eſt, & creaturæ tantum proprium Deo adſcribitur; vt qui dicit, illum poſſe peccare, poſſe mentiri, aut poſſe mori.

Cur hoc peccatum dicatur blaſphemia: & quid ſit blaſphemia.

Tres blaſphemię ſpecies, quibus offenditur Deus.

Cùm igitur hæ tres ſint blaſphemiæ ſpecies quibus diuinus honor & fama, quantum ad nos ſpectat, offenditur, & diminuitur: de prima ſpecie blaſphemiæ hoc loco locutus eſt, nimirum cum ſublimia, & celſiſſima Dei opera diabolo adſcribuntur. Et dicitur ſpiritus blaſphemiæ, deſiderium blaſphemandi ex malitia, ſiue voluntaria blaſphemia in Chriſtum Deum cognitum: vel potius Spiritus blaſphemia, nam Spiritus Græcè eſt gignendi & blaſphemia nominandi caſus; vt blaſphemia ſit in Spiritum.

Quæ de ſpecie blaſphemię hic Dominus loquatur.

Spiritus blaſphemię quis nam ſit.

Cur hoc peccatum in Spiritum S. dicatur nõ remitti, neq; in hoc ſeculo, neque in futuro.
I. ſolutio, ſed incommoda.

Ad tertiam quæſtionem, cur videlicet hoc peccatum non remittatur, neque in hoc ſeculo, neque in futuru, quidam reſpondent, hanc comminationem intelligendam ſub conditione, ſcilicet niſi pœnitentiam agant: quemadmodum interpretatur Dominus apud Ioannem illa verba: *Moriemini in peccatis veſtris*, intelligenda eſſe ſub conditione: *Niſi*, inquit, *credideritis quia ego ſum, moriemini in peccato veſtro*: & apud Ieremiam cum loquitur aduerſum gentem, & eius regnum, vt illud eradicet, & diſperdat, accipienda eſſe; niſi pœnitentiam egerit de peccato ſuo. Amphilochius etiam ita legit: *Omne peccatum & blaſphemia remittetur hominibus pœnitentibus: ſpiritus autem blaſphemia non remittetur*. Et ponderat ſæpe verbum, *Pœnitentibus*; vt ita eliciamus, peccatum in Spiritum ſanctum ſecundùm eum eſſe ἀμετάνοιαν, hoc eſt, impœnitentiã. Quæ expoſitio huic loco non quadrat: nam quodcunque peccatum, de quo quis non agit pœnitentiam, nec hic, nec in futuro remittitur. Theophylactus intelligit blaſphemiam in Filium hominis remittendam dici, quia remittitur hominibus ſine pœnitentia: blaſphemiam verò Spiritus non remittendam, quia non remittitur ſine pœnitentia: quæ expoſitio aut falſa eſt, aut intelligenda de pœnitentia ſeueriori, quæ neceſſaria eſt ad expianda grauiora peccata. B. Chryſoſtomus in Matthæum, dupliciter ſoluit. Primum quod tales hic ſupplicium non euadent, neque in futuro. Quæ ſententia dubia eſt: quia multi ſunt, de quibus Iob ait: *Tenent tympanum & cytharam, & gaudent ad ſonitum organi. Ducunt in bonis dies ſuos, & in puncto* (ſiue vt Hebraicè habetur, abſq; affectione) *ad inferna deſcendunt*: quemadmodum etiam ille diues Epulo Euangelicus. Etſi ergo verum ſit quandoq; tales diuina iudicia experiri, vt oſtendat de multis tyrannis & Hæreticis, & præſertim de Iuliano Apoſtata, & de Arrio Hæreſiarcha, & Neſtorio, multi tamẽ impijſſimi viri, & veritatis agnitæ impugnatores in pace & tranquillitate hinc diſcedunt.

Ierem. 18.
Ioan. 8.
Amphyloch. lib. De pœnitentia.
II. Theoph.
Chryſ. hom. 42. in Matt.
IV. ſolutio. B. Chryſoſt.
Iob 21.
Iobis illud dictum in puncto ad inferna deſcendunt,
Hebraicè quid ſonet.
Luc. 16.
IV. eiuſdem probabilior.

Deinde Chryſoſtomus adfert aliam ſolutionem, quæ melior eſt, & præſtantior: nempè difficillimè & rariſſimè his peccata remitti, quia huiuſmodi delictum minus eſt venia dignum, quàm reliqua omnia. Nam alia peccata habent vel ignorantiam, vel infirmitatem, vnde condonari poſſint: at quæ ex malitia, & de ſtudiuſa voluntate impugnandi veritatem, & dona Dei reſpuendi, & dæmoni illa tribuendi procedunt, non habent vnde remittantur (licet Deus plerumque remittat) ſed rariſſime, & nunquam fortè in Hæreſiarchis, qui pugnant contra veritatem cognitam, vt aliquando quodam loco dixit Lutherus; impellente fortaſſis Spiritu ſancto, vt in ſeipſum diceret. Nam vt inter morbos is dicitur incurabilis, qui peccat in principijs vitæ, vel viam obſtruit medicinis ſalutaribus ad vitam: ita inter peccata omnia peccatum in Spiritum ſanctum cenſetur inexpiabile, quia aduerſatur principio iuſtificationis, ſed diſpoſitionibus ad habendam remiſſionem peccatorum inſtitutis; nihilque in ſe habet, vnde Diuinam clementiam ad miſerandum inflectat: quemadmodum delicta ex ignorantia, infirmitate, ſiue ſubreptione admiſſa, de quibus Dauid; *Delicta iuuentutis meæ, & ignorantias meas ne memineris*; & alio in loco: *Miſerere mei Domine, quoniam infirmus ſum: ſana me Domine, quoniam conturbata ſunt oſſa mea*. Adhæc quomodo aſſequetur miſericordiam, qui ipſi miſericordiæ iniurius exiſtit, & qui ipſi Spiritui ſancto, per quem datur remiſſio, iniuriam faciet? & qui filium abnegat, vt ait Athanaſius quibus deprecari poteſt, vt propitiatorem, & vitam inueniat? Hinc in Scripturis impoſſibilia dicuntur, quæ difficilè fiunt: & Philoſophus in Metaphyſicis impoſſibile vocat, quod vix fieri queat: & in Ethicis intemperatum vocat impœnitentem, quòd difficilè pœniteat, non quod omninò pęnitere nequeat. Et impoſſibilia vulgò vocantur, quę creditu, vel factu ſunt difficillima. Vnde Apoſtolus, qui dixerat: *Impoſſibile eſt eos qui ſemel ſunt illuminati. &c. & prolapſi ſunt: rurſus renouari ad pœnitentiam*: ne lector ſimpliciter impoſſibile exiſtimaret, ſubdit: *Confidimus autem de vobis dilectiſſimi meliora, & viciniora ſaluti, tametſi ita loquimur*. Atq; expoſitio maximè bonitati Dei, & æquitati eſt conſona. Tum quia nulli Deus abſolutè reuelauit ſuam damnationem, vt Doctores tradunt: quia eſſet irritamentum ad deſperationem. Tùm quia aliqui ſic blaſphemantes, conſecuti videntur miſericordiam, propter precationem Chriſti in Cruce, vt tradit Chryſoſtomus: & aliqui ex illis ex ignorantia delinquebant, vt dixit Petrus: *Et nunc fratres ſcio quia per ignorantiam feciſtis: ſicut & Principes veſtri*: quib. idem Petrus Apoſtolorum Princeps indiſcriminatim remiſſionẽ peccatorum per baptiſmum pœnitentiæ pollicetur, iuxta illud: *Pœnitentiam agite, & baptizetur vnuſquiſq; veſtrum in remiſſionẽ peccatorũ in nomine Ieſu Chriſti in remiſſionẽ peccatorum veſtrorũ*. Tùm quia Dominus non dixit Blaſphemia Spiritus eſt irremiſſibilis; ſed, *Non remittetur*, non aſſerens impoſſibi-

Dictum Lutheri.
Peccatum in Spiritum S. cur dicatur inexpiabile.
Peccata quæ facile apud Deum ſint expiabilia.
Pſal. 24.
Pſal. 6.
Per quem detur remiſſio peccatorum.
Athan. libro de communi eſſentia Patris & Fil. & Spiritus S.
Quæ ferè impoſſibilia habeantur & Scripturæ, & cõmuni more loquendi.
Ariſt. lib. 5. Metaphyſ. & Ethic. 7.
Heb. 6.
Cui vnquam nemini Deus ſuum patefecerit interitũ.
Luc. 23.
Chryſoſt. loco prædicto.
Act. 3.
Supr. 2.

litatem;

Rom. 1.

litatem; ſed euentum, vt plurimum tale delictum non conſequitur remiſſio ob eius enormitatem, per quod homines traduntur in reprobum ſenſum. Tùm denique, quia Eccleſia pro ijs, qui eiuſmodi peccatis ſunt obnoxij, orare conſueuit: quod non fieret, ſi peccatum non eſſet omnino ad mortem, & deploratum, & abſque vlla facultate reſipiſcendi. ¶ Ad quartum: idem omninò ſentiendum de alijs peccati in Spiritum S. ſpeciebus, ſi ex malitia, & in apertam veritatem admittantur: quoniam ſuo modo non remittuntur, neque in hoc ſeculo, nec in futuro. Et hactenus de hac quæſtione dictum ſit.

An eadem ratio ſit de alijs peccati in Spiritum S. ſpeciebus.

Ex ijs autem verbis: *Non remittetur ei neq; in hoc ſeculo, neq; in futuro:* in primis refellitur error Origenis, dicentis, Omnes peccatores aliquando in futuro ſeculo veniam cõſecuturos. Deinde confutatur error negantium ſtatum purgatorij poſt hanc vitam. Et aliud elicimus dogma, nempè, quædam peccata eſſe, quæ poſſint hic, & in alia vita remitti. Nam alioqui vanum, ac ſuperfluum videtur, ponere illud verbum, *in futuro*, præſertim in Euangelio, & verbo abbreuiato, ſi nullum in futuro remitteretur: ſicut verbum id, in præſenti ſeculo, ſi nullum hic peccatum remitteretur. Quod & Patrum, ac veterum Doctorum ſententiæ confirmant. Nam ita Auguſtinus ponderat hunc textum lib. De ciuitate Dei, & libr. contra Iuliannm, atque alijs in locis; Gregor. item in libro Dialogorum, & Beda ſuper Marcum, Bernardus quoque ſuper Cantica, Petrus Clunicen. Bernardo ipſi æqualis in epiſtola contra Petrobruſianos, & Rabanus lib. de inſtitutionib. Clericorum, denique Anſelmus in priorem epiſtolam ad Corin. quorum teſtimonia, ne prolixiores ſimus, non producimus.

Hic Marci locus: Non remittetur ei neque in hoc ſeculo, neq; in futuro, tria nobis documenta ſuppeditat.
Orige.
Eſa. 60.
Rom. 9.
Eadem opinio antiquorũ Patrum dictis cõprobatur.
Aug li 21. de ciu. Dei. cap. 24. tom 5.
Idẽ li 6. cõtra Iul. c 5.10.7.
Greg li 4. di al. c.39. to 2.
Bed ſuper Marc. c.3. t.5.
Bern. ſer 66. ſuper Cãtica.
Petrus Clun.
Raban. lib 2. De inſtit cleric c.4.
Anſel in c.1. prior. ad Cor. part 2

Nec bene ſoluitur hoc argumentum, dicendo quod conſequentia mala eſt, quæ ex negatiua colligitur. Etſi enim non ſit collectio formalis, ratione tamen materiæ, & communis phraſis loquendi optimè colligit. Valet enim ex vſu ſermonis: Romanus Pontifex non parcet homicidæ, Bononiæ, aut Romę: ergo poteſt remittere Bononiæ, & Romæ. Nam illa negatiua propoſitio virtute continet hanc affirmatiuam: Pontifex poteſt parcere & Bononiæ, & Romæ. ¶ Alij autem ſe putant euadere, ſi dicant, his verbis Dominum voluiſſe incutere timorem peccantibus in Spiritum S. Sed certè terror falſitate, aut mendacio non incutitur.

Variæ ſoluendi rationes proponuntur, ac refelluntur in quæſtione propoſita.
I. Solutio.
II. Solutio.

Tertiò alij dicunt, eſſe tropum Hebræum; quo ſignificatur aliquid nunquam remittendum: quia & in futuro, & in hoc ſeculo poterat dimitti. Quemadmodúm Paulus ad Eheſ. docet, Deum conſtituiſſe Chriſtum ſuper omnem principatum, & poteſtatem, & omne nomen quod nominatur non ſolùm in hoc ſeculo, ſed etiam in futuro. Sicut ergo ſi nulla eſſet poteſtas, vel nomen in alio ſeculo, ſuper quod Chriſtus conſtituatur, fruſtra dixiſſet Apoſtolus, ſed etiam in futuro: ita ſi nullum peccatum alibi remitteretur, fruſtra dixiſſet Dominus non remitti peccatum in Spiritum S. in futuro ſeculo.

Tertia.
Epheſ. 1.

Quartò, alij euadunt, allegando verba Marci, qui ait, quòd Spiritus blaſphemiæ non remittetur in æternum, ſed reus erit æterni delicti: vnde colligunt idem eſſe: neque in hoc ſeculo, neq; in futuro, ac dicere, nec in æternum. Ex quo non licet colligere: ergo aliquod peccatum in futuro remittetur. Reſpondeo: hæc dictum veritatem infringere non poſſe: quòd vt ſolidè confirmem, talem formo rationem. Nam aut Chriſtus Dominus dixit ipſa verba quę habet Matthęus, aut illa per compendium, quæ continet Marcus, aut vtraque. Si, vt Matthæus habet, pronuntiauit: efficaciter colligimus, aliquod peccatum remitti in futuro ſeculo. Sin verò, vt Marcus refert, qui, vtpote poſterior, Matthæi Euangelium compilauit, & abbreuiauit, vt quidam ſentiunt; tunc ſequitur, quòd cùm Matthæus, Spiritu ſancto dirigente, apertius & latius ſcripſerit, ſententiam compendioſam, & obſcuram Domini apud Marcum interpretatus eſt, declarans illud verbum: *Non remittetur in æternum*, intelligendum eſſe, hoc eſt; *neque in hoc ſeculo, neque in futuro.* Si verò vtraq; dixit (quod impoſſibile non eſt) hoc modo: Qui blaſphemauerit in Spiritum ſanctum, non remittetur in æternum, neque in hoc ſeculo, neq; in futuro: tunc verba illa, neque in hoc ſeculo, nec in futuro, declaratio quędam, & expoſitio eſſent verbi illius, in æternum. Non eſt autem probabile Chriſtum dixiſſe: Non remittetur in æternum in hoc ſeculo, nec in æternum in futuro: quia præſens ſeculum æternitatem non habet anteriorem, nec poſteriorem: quòd ſi etiam ſic dixiſſet, adhuc ſequeretur poſteà remitti: niſi fruſtra aſſeramus pronuntiari, nec in æternum in futuro.

Quarta.
Marc. 3.

Adhæc, ex ſolis verbis Marci, etiamſi non eſſent verba Matthæi, liceret colligere purgatorium. Ex eo enim, quod aſſerit eſſe delictum æternum, ſeu dignum ęterno iudicio, ſine cõdemnatione, vt habet Græca litera, ſatis innuitur eſſe aliquod peccatum

Eadem Marci ſententia vel ipſi Luthero extorſit purgatorij veritatem.

Veritatis quanta vis.

tum dignum tranſitorio,& temporario iudicio, etiam poſt hanc vitam. Quomodocunque ergo conetur quis euadere hunc locum, magis inuoluitur: tam potens eſt veritas. Vnde vel Martinus Lutherus in diſputatione Lipſienſi confeſſus eſt veritatem purgatorij ex hoc loco educi.

Quid illud: Aut facite arborem bonā & fructum eius bonum, &c.
Aug. to. 10.

Sequitur in textu: *Aut facite arborem bonam, & fructum eius bonum: aut facite arborem malam, & fructum eius malum. Siquidem ex fructu arbor agnoſcitur.* Refert Auguſt. ſerm. 12. de verb. Domini ad Phariſæos dicta hæc verba; vt indicet bona eos loqui, & facere debere, ſi modò boni ſunt: contra malos habendos, ſi pergerent malos fructus edere. Et ait, illud, *Facite arborem bonam*, præceptum eſſe; facere verò arborem malam non eſſe præceptum, ſed monitionem vt caueatur: qui ſenſus duror paullò eſſe videtur. Sed præſtat ſequi B. Hieronymum, qui pulchrè abſoluit hunc locum, his verbis: *Conſtringit eos ſyllogiſmo, quem Græci vocant ἄφυκτον, nos ineuitabilem poſſumus appellare; qui interrogatos hinc inde concludit, & vtroq; cornu premit. Si, inquit, diabolus malus eſt, bona opera facere non poteſt. Si autem bona ſunt, quæ facta cernitis; ſequitur vt non ſit diabolus qui ea facit. Neq; enim fieri poteſt, vt ex malo bonum, aut ex bono oriatur malum.* Hæc ille. Quòd autem ait, facite; idem valet ac ſi diceret, concedite. Et arbor bona, Deus eſt natura, & voluntate: dæmon, mala eſt voluntate, ſed nō natura. Fructus bonus, opera ſunt Chriſti bona, & dæmoni impoſſibilia. Cognoſcitur autem arbor ex fructu: quod non eſſet, ſi poſſet eſſe mala, & fructus bonus: vel contrà bona & fructus eius malus.

Altera ſententia congruentior.

Hier. in cap. Mat. 12 to. 9.
Ἄφυκτος Græcè quid.

Arbor bona quæ ſit, quæ mala.
Fructus bonus quinam.

Phariſæi cur dicti à Chriſto progenies viperarum.
Matt. 3. & Ioan. 8.

Vnde ſubdit: *Progenies viperarum, quomodo poteſtis bona loqui, cum ſitis mali? ex abundantia enim cordis os loquitur.* Quaſi diceret Dominus, Non mirum eſt, ſi huiuſmodi conuitia iactaris: nam cum mali ſitis, & progenies viperarum, ſimiles eis in veneno inuidiæ, vel filij dæmonis (quippe iſti de genere gloriabantur) non poteſtis bona loqui. Et vt iudex iactat in eos contumelioſa verba in pœnam, non in vindictam: quia poterat eos occidere. Vel, filij viperarum dæmonum, non minùs me, quàm vos odio proſequentium. *Quomodo*, inquit, *poteſtis bona loqui, cum ſitis mali?* Simile eſt huic illud Ieremiæ: *Si mutare poteſt Æthiops pellem ſuam, aut pardus varietates ſuas, &c.* quib. verbis non magis impoſſibilitas, quàm difficultas indicatur. ¶ *Siquidē ex abundātia cordis os loquitur.* Hęc ſententia eadem eſt cum ea, quam Dominus apud Matthæum alibi dixit: *De corde enim exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes*, & quę ſequuntur. Hanc autem ſententiam ſecat in duas partes: Quia ſicut aliæ cogitationes bonæ, & alię malę, ſic & verba. Propterea ſubiungit: *Bonus homo de bono theſauro profert bona: & malus homo de malo theſauro profert mala.* Theſaurum vocat, cor occultum, ex quo quaſi ex aceruo cogitationum promuntur bona, vel mala: quod ſi bonum eſt, bona loquitur ſemper; ſi autem malum, vt plurimum mala: nam vel deſinit mala loqui, ne impurus habeatur; vel ſi bona loquitur, plerumque vt decipiat, vel vt bonum nomen habeat apud homines, non propter Deum loquitur. Et vide, cor bonum theſaurum eſſe, in quo deliteſcit Deus, & ex quo pretioſa opera, & vitam æternam promerentia prodeunt: de quo: *Omni cuſtodia ſerua cor tuum, quia ex ipſo vita procedit.* Mali autem, theſaurum malum habent, hoc eſt diabolum in corde, quo ſibi indies theſaurizant iram in die iræ. Ponderāda eſt hæc ſentētia, quia vt poeta quidā dixit: *Laſciua eſt nobis pagina, vita proba eſt.* Sed certè ex abundantia cordis os loquitur, Id etiam ob inſatiabilē maledicēdi libidinem, qua ad miraculum refertus fuit Lutherus expendi oportet; vt intelligas ex quo fonte tanta debacchandi in Eccleſiam, illamque criminandi, & atrocibus iniurijs calumniandi licentia prodierit.

Ierem. 13.

Matth. 15.

Theſaurus cordis cor occultum eſt.

Cor bonum theſaurus eſt latibulum Dei, operumque origo bonorum.

Prou. 4.
Cordis mali theſaurus quis ille.
Rom. 2.
Martial. li. 2. epigr. 34.

Maledicendi morbo Lutherus quanto infelix laborauerit.

Dico autem vobis, quoniam omne verbum otioſum: quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die iudicij. Ex verbis enim tuis iuſtificaberis, & ex verbis tuis condemnaberis. Quia Dominus dixerat de blaſphemia Spiritus, ne putaret peccata magna tantum eſſe fugienda; ſubiungit doctrinam de fugiendo verbo otioſo. Nam vt verbo bono homo iuſtificatur, & verbo malo condemnatur; ita ex otioſis diſcutitur, & examinatur iudicio. Beatus Chryſoſtomus exponit, verbum otioſum eſſe calumnioſum, & mendax, & quaſi vacuum veritatis, quodque nulla de re profertur. Sed probabilius Hieronymus diſtinguit inter otioſum, & crimonoſum, ait enim: *Otioſum verbum eſt, quod ſine vtilitate & loquentis dicitur, & audientis: ſi omiſſis ſeriis, de rebus friuolis loquamur, & fabulas narremus antiquas. Ceterùm qui ſcurrilia replicat, & cacchinnis ora diſſoluit, & aliquid profert turpitudinis, hic non otioſi verbi, ſed crimonoſi tenebitur reus.* Baſilius in reg. breuiorib. ſcribit: *In vniuerſum, omne verbum quod ad propoſitum in Domini vſum non facit, otioſum eſt: & adeò magnum eſt huiuſmodi verbi periculum, vt licet genere ipſo de numero bonorum ſit quod dicatur; tamen niſi ad ædificationem fidei dirigatur, nequaquam propterea quod bonum ſit, liber ſit à periculo qui illud locutus ſit: quippe qui videlicet ex eo, quod ad ædificationem illud*

De verbo otioſo diſſeritur.
Quodnam ſit verbum otioſum.

I. opinio.

Chryſ. hom. 43. in Matt. ſub. init. li. 2. co. 2.
II. opinio magis probabilis.
Hieron. in Mat. to 9.

III opinio.
Baſil in reg. breuior. inter. 22. to. 2. ante med.
Quàm magnum ſit otioſi verbi periculum teſte Baſil.

non ac-

non accommodauerit, contriſtaſſe noſcitur Spiritum ſanctum Dei. Hoc enim apertè docuit Apoſtolus, cum dixit, Omnis ſermo malus ex ore veſtro non procedat, ſed ſi quis ad ædificationem fidei, vt det gratiam audientibus. Et ſubiecit illud: Nolite contriſtare Spiritum ſanctum Dei, in quo ſignati eſtis. Sic ille. Eſt ergo in his Domini verbis argumentum à minori ad maius: nam ſi omnis ſermo inutilis ad diſtrictum iudicij examen eſt vocandus, quanto magis blaſphemiæ, & maledicæ in Deum voces?

Epheſ. 4.

Qualis debeat ſermo ex ore noſtro procedere ſecundũ Apoſtolum.

Quod ſi vrgeas, quomodo verbi otioſi, id eſt, ratione carentis, poſſit reddi ratio? Dicendum eſt, quia de eo homines examinabuntur, & ratio exigetur: quam qui reddere non poterit, condemnationem accipiet, iuxta illud Apoſtoli, *Vnuſquiſque noſtrum pro ſe rationem reddet Deo*: id eſt, à Deo exigetur ratio dictorum, & factorum. Rurſus ſi inſtes; Verbum otioſum dicitur omne vanum verbum: quomodo ergo de verbo otioſo exigetur ratio in nouiſſimo iudicij die, quo tantum punientur delicta mortifera æterna damnatione? Dicendum eſt, hunc locum intelligi de particulari vniuſ cuiuſque iudicio, quod fit in morte. Vel ſi retineamus hæc delicta illo nouiſſimo die, intellige damnatos etiam puniendos in æternum pro leuioribus delictis quæ admiſerunt, quia non ſolum impia, & peruerſa verba, ſed etiã otioſa eos, cruciabant, & leuiora peccata iuſtorum, & electorum apparebit iuſtè in illis fuiſſe vel pœnitentia, vel purgatorio punita.

Verbi otioſi qualis ratio reddi valeat.

Rom. 14.

Cum in nouiſſimo iudicij die mortifera ſint tantum delicta punienda, cur etiã de verbo otioſo reddenda ratio ſit.

Non ergo loquitur de verbo blaſphemię, aut de verbo pernicioſo, aut detrahente, neque de turpi, aut ſub obſcœno: nam hæc per ſe mala ſunt, ſed de verbo otioſo: quod nimirum eſt, quando ſine ratione, aut vtilitate, aut neceſſitate effunditur. Eſtque ſemper veniale ex genere ſuo, redderturq; ratio de eo in iudicio particulari, etiam à diſcedentibus in charitate: in iudicio autem vniuerſali reddetur ratio de eo ab omnibus diſcedentibus in mortifero delicto, & ſecundum quoſdam nunquam remittetur, quia nulla erit eius pœnitentia. Gregorius in Moralib. vocat otioſum verbum omne illud, quod caret, aut ratione iuſtæ neceſſitatis, aut intentione piæ vtilitatis. Cum igitur in lubrico verſetur lingua noſtra, & tam procliues ſimus ad verba profundenda, & linguam nemò domare poſſit, vt dixit frater Domini: diligenter Dei Dei gratiam, & ſpiritum ambiamus, vt tantam feram intra cancellos rationis retinere poſſimus, ne quenquam mordeat, aut veno infamiæ denigret. Cumq; huic vni domandæ omnes incumbere oporteat: præcipue tamen hoc ad viros Religioſos ſpectat qui cum multa, & grania peccata ſeculum fugientes declinauerint, adhuc tamen linguam ſuam moderari neſciunt. Quos illa ſententia fratris Domini & Apoſtoli rectè admonitos velim: *Si quis putat ſe religioſum eſſe, non refrænans linguam ſuam, ſed ſeducens cor ſuum, huius vana eſt religio Et planè cor hominis vanum oſtendit.* Et quoniam Religioſi perfectionem profitentur, ne pigeat illos tam ſancto exercitio frænandæ linguæ vacare: quia vt idem Apoſtolus teſtatur: *Si quis in verbo non offendit, hic perfectus eſt vir*: quam perfectionem vtinam ſerio, & ardenter experamus, vt illam impetremus à Domino noſtro Ieſu Chriſto, cui cum Patre, & Spiritu ſancto ſempiterna concedatur laus, gloria, principatuſque in ſecula ſeculorum, Amen.

Otioſum verbum quale peccatum ſit. Iuſtis, & iniuſtis hanc migrantib. de verbo otioſo ut reddenda ratio ſit.

IV. Opinio. *Greg. li. 7. Moral. c. 25. 10. c. & li. de cura paſtor. Admonit. 15. tom. 2 prope init.*

Iac. 3.

Linguam coercere debent qui maxime.

Iac. 1.

Infra 3.

TRACTATVS XVII.

De diſceptatione Domini cũ Phariſæis ſigna de cœlo petentib. Matt. 12. & Luc. 11. *Tunc reſponderunt ei quidam de Scribis, & Phariſæis, dicentes, Magiſter, volumus à te ſignũ videre. Qui reſpondens, ait illis, Generatio mala, & adultera ſignũ quærit, & ſignum non dabitur ei, niſi ſignũ Ionæ Prophetæ. Sicut enim fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus, & tribus noctibus: ſic erit Filius hominis in corde terræ tribus diebus, & tribus noctibus.*

EXplicabimus pro more noſtro verba Matthæi, & ſi quid huic diſceptationi ex Luca ſit adijciendum, non prætermittemus. Hæc autem interrogatio, & Chriſti reſponſio iuxta ordinem hiſtoriæ cohærent cum immediatè præcedentibus: nam poſtquã Dominus reſpondit ad illam blaſphemiam obiectam, quod in Beelzebub eijceret dæmonia, proximum fuit vt reſponderet ad alteram, de qua dixit Lucas, Et alij tentantes, ſignum de cœlo quærebant ab eo: quam tentationem veriſimile eſt illos confuſos prioribus rationibus in vindictam excogitaſſe, atq; illi propoſuiſſe, etiam ſi Lucas vtramque blaſphemiam ſimul propoſitam enarret. Sed veriſimilius eſt quod Matthæus deſcribit, nimirum Dominum prius reſpondiſſe ad priorem calumniam, deinde eos ſecundam tentationem, adieciſſe, atq; illi ſimiliter reſpon-

Quomodo hæc cohæreant cum præcedentibus.

diſſe. Et vt in priori capitoſa interrogatione, ita in hac de ijs triumphum agit.

Quando accedit hæc tentatio Phariſæorum.

Ait igitur Matthæus: *Tunc reſponderunt quidam de Scribis, & Phariſæis.* Illo aduerbio Tunc, proponit tempus huius tentationis, id eſt, poſtquã liberauerat obſeſſum à dæmonio, & ſurdo reſtituerat auditum, & muto loquelam, & cœco viſum: & in vno miraculo quatuor ſigna apparebãt.

Cur Dominũ illi tentauerint.

Quod vero ait: *Reſponderunt*, intellige large, vt quãdoque vſurpari ſolet pro eo quod eſt dixerunt, etiam ſi nulla præcedat interrogatio. Peccabantq́; petẽdo ſignum ſuperfluum, cum tot cernerent, tamq́ue manifeſta, & quia petebant vt Chriſtum confunderent: quemadmodum Achaz nõ acceptando ſignum, Deo præcipiente, ne honorificaretur, peccauit.

Eſa. 7.

Scribę, & Phariſæi quales homines eſſent.

Deſignantur autẽ fuiſſe Scribæ, & Phariſæi, id eſt, docti, & religioſi, penes quos erat doctrinę miniſterium, & ſanctæ vitæ exemplum.

Luc. 11.

Dicta interrogatio cur facta ſit turbis concurrentibus conglobatiſve.

Addit Lucas hanc interrogationem factam turbis concurrentibus, ſiue, vt Grece dicitur, cõglobatis, quia doctrinam hanc de non petendis ſignis, tanquam vtiliſſimam, voluit Dominus omnibus eſſe communicatam, & turbam in aliorum capitibus addiſcere Deum non eſſe tentandum, quod horrendum eſt delictum:

Phariſæorum hypocriſis.

Pſal. 54.

Magiſter, inquiunt, *volumus à te ſignum videre*: Molliter loquuntur, vt magis decipiant, ſecundum illud: *Molliti ſunt ſermones eius ſuper oleum, & ipſi ſunt iacula*: & Poëta:

Fiſtula dulce canit, volucrem dum decipit auceps.

Magiſtrum ergo vocant, cuius nolunt eſſe diſcipuli. Siquidem cœco nato dixerunt: *Tu diſcipulus illius ſis: nos autem Moyſi diſcipuli ſumus.*

Ioan. 9.

Verè diſcipuli Chriſti vox.

Sed eius, qui verè eſt diſcipul⁹ Chriſti, non eſt dicere, volumus, vel volo, ſed: *Fiat voluntas tua*, nec eius eſt petere ſigna, nec magiſtri eſt ea dare, ſed docere veritatem.

Matt. 6.

Inſigniſq́; eſt inſipientiæ, ſigna præferre rationi, & veritati, propter quam mortui ſunt tot martyres, totq́ue admiranda ſigna edita.

Quorundam inſignis ſtultitia.

¶ Nos, inquiunt, eruditi, & docti in lege, non plebeij, aut idiotæ, aliquod te, & nobis dignum ſignum videre cupimus. Quo verbo denotatur curioſitas, vt olim Herodis ſignum aliquod à Ieſu fieri videre cupientis: non autẽ ob fidem concipiendam, vel confirmandam.

Luc. 23.

Verè qui nihil videant.

Bene etiã dicunt, videre: quia quæ hactenus fecerat, vidẽtes non viderant: verè enim nihil vident, qui ſenſib. tantum, ſine ratione, & fide illa vidẽt: & tolerabilior eſſet petitio, ſi ad fidem alendam illa poſtularent. Quanquam hęc, incongrua, inutilis, atque inepta fuiſſet poſtulatio, quandoquidem ſigna fidem non præſtant: quia multi, qui viderunt ea, non

Signa fidem non præſtant ſed exigunt.

crediderunt: multi etiam qui nõ viderunt, credunt, & latro in cruce ſine ſignis credidit, & Samaritana ad fontem, & Dominus ſimpliciter dixit: *Neque ſi quis ex mortuis reſurrexerit, credent.*

Luc. 23.

Ioan. 4.

Luc. 16.

Petere ſigna ad credendũ quod ſit.

Petere præterea ſigna ad credendum, eſt, nolle mutuare Deo ſine pignore, vt Iudæus conſueuit, etiam ſi non petentibus, ſed ſimpliciter credentibus detur pignus, & arrha ſpiritus: vt teſtatur Apoſtolus.

Phariſæi quale ſignum à Domino poſtularent.

Petebant autem ſignum non quodcunque, ſed vt Lucas ait, de cœlo, vt Moyſes obtinuit manna de cœlo: Ioſue ſtare fecit Solem & Lunam: Samuel tẽpore ſereno fecit deſcendere grandinem, pluuiam, & tempeſtatem: Eſaias Propheta obtulit Regi Achaz, vt peteret ſibi ſignum à Domino Deo ſuo, ſiue in profundum inferni, ſiue in excelſum ſupra, quod proculdubio in cœlo ſignificabat: Helias fecit ignem deſcendere de cœlo. Ezechias fecit vmbram Solis retrocedere per decem lineas in horologio Achaz.

Exod. 16.

Ioſue. 10.

1 Reg. 12. & Eſa. 7.

4. Reg. 1.

Iſa. 38.

Stulte admodum illos ſigna petiiſſe de cœlo.

Sed & ſtultum hoc eſt pro libidine ſua petere ſigna, videlicet violationem, peruerſionemq́ue ordinis rerum naturalium, quod eſt tẽtare Deum de improuidentia. Deinde omne verum ſignum de cœlo eſt, quia omnem vim agentis creati ſuperat, & infinitam Creatoris virtutem poſcit. Ad hæc ſigna in Sole, igne, & nubibus, non minus calumnijs expoſita ſunt, quam alia: poſſunt enim occultis aeris tribui impreſſionibus, aut adſcribi Angelis malis, aut bonis, qui cœlorum poſſunt impedire motum. vnde vox illa: *Et clarificaui, & iterum clarificabo*, de cœlo deſcendens, dicta eſt à quibuſdam eſſe tonitruum.

Ioan. 12.

Præterea ſine ratione petebant, cum Moyſen ſine ſignis cœli, paucisq́ue in terra miraculis, id eſt, tribus, receperint. Rurſus Niniuitæ Ionam ſine ſignis acceptarunt, ſicut Iudæi alios Prophetas.

Ion. 3.

Contra pſeudoprophetæ cum ſignis apparuerunt, vt illi, de quibus apud Matth. Dominus ait: *Domine, nonne in nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo dæmonia eiecimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus?* Et Antichriſtus veniet in omni virtute, & ſignis, & prodigijs mendacibus: & Simon Magus ſigna falſa edebat, & ita nonnulli alij.

Matth. 7.

2. Theſſ. 2.

Amplius ſigna Meſſiæ in primo ſuo aduentu prædicta ſunt quod eſſent futura in terra, & non in cœlo: vnde Eſaias dixit: *Deus ipſe veniet, & ſaluabit nos. Tunc aperientur oculi cæcorum, & aures ſurdorum patebunt. Tunc ſaliet ſicut ceruus claudus, & aperta erit lingua mutorum.*

Eſa. 35.

Rurſus cum olim Deus eſſet in cœlo, congruum erat, vt tãquam cœlorũ habitator ſigna ederet: ex quo autem cœpit eſſe in terra, & cũ homine, qui terra eſt, coniunctus fuit, quod

Signorū omnium maximum quod nam ſit.

eſt ſignorum omnium maximum, decebat vt & ſigna fierent in terra, & in vtilitatem hominum terrigenarum. Cæterum ſigna, quæ tantum poteſtatem indicabant, & vtilitatem minime adferebant hominibus, raro faciebat Dominus: vt ambulare ſuper aquas, arefacere ficulneam, immittere dæmones in porcos, transfigurari in monte: at quæ ſimul cum poteſtate amorem indicabant erga nos, frequenter edebat. Signa item in cœlo propria ſunt ſecundi aduentus Chriſti in gloria, de quo dicitur: *Erunt ſigna in Sole, & Luna, & Stellis*. Et Apoſtolus: *Reuelatur enim ira Dei de cœlo*, & Pſalmus: *Ignis ante ipſum præcedet, & inflammabit in circuitu inimicos eius*. Poſtremo certum ſignum malitiæ eſt nō ſatiari ſignis ad credendum, quæ vt diximus, non dant fidem, aut quaſi nō fuerint ſigna de cœlo apertio cœlorum in baptiſmo, & Ioannis cœleſtis vox, & teſtimonium Patris, aut quaſi vita Chriſti & doctrina cœleſtem non ſe proderet & diuinam, ſignorumque aliorum teſtimonijs non indigere.

Quæ ſigna raro faceret Dominus noſter quæ ſæpius. *Ioan. 6. Marc. 11. Matt. 17. Luc. 21. Rom. 1. Pſal. 96.* Phariſæorum, Scribarumq; nequitia.

Matt. 3.

Qui reſpondens, dixit eis; Generatio mala, & adultera ſignū quærit: & ſignum non dabitur ei, niſi ſignum Ionæ Prophetæ. Annotat D. Chryſoſt. Ieſum Dominum tacere ſolitum in iniurijs ſibi illatis, vt cum dicebant: *Dæmoniū habet, & inſanit: quid eum auditis?* Et rurſus: *Nonne bene dicimus nos quia Samaritanus es tu, & dæmonium habes?* Cum vero laudaretur, acriter ſe laudantes redarguebat, vt hic facit, quia Chriſtus, & laudationibus, & vituperationibus noſtris ſuperior erat. Vt hinc nos diſcamus, qui delectamur laudibus, & vituperijs perturbamur, & hæc æquanimiter tolerare, & illas magno, & excelſo animo contemnere: tantumq; Dei commendationem cōmunem bonis, atque eius extremam confuſionem, quæ malorum erit in iudicio, magni facere, ac curare, atque interim bonæ conſcientiæ noſtræ quæramus teſtimonium, atque eius reprehenſionem perhorreſcamus, de qua dilectus ait: *Si reprehenderit nos cor noſtrum, maior eſt Deus corde noſtro, & nouit omnia*. Docet igitur ſcutum quo excipiendæ ſunt iniuriæ, id eſt, patientiam: & ſcutum, quo excipiendæ ſunt adulationes, & blandi ſermones, ſemper verbum aſperum, quo repellatur adulator.

Chriſti nos in opprobrijs & contumelijs ſibi illatis patientia, in laudibus vero quid doceat impatientia. *Chryſ ho. 44. in Matt. Ioan. 10. Ioan. 8.*

Ioan. 3. Quonam ſcuto excipiēdi ſint, tum detractorij, tum adulatorij ſermones.

Dominus igitur vocat illos generationem malam, ſiue vt Græce dicitur, πονηρὰν, id eſt, prauam, ſiue curuam, ſeu vt Luc. ait, nequam, quæ non vult corrigi, & quæ ſe iactat patrem habere Deum, & Abrahæ filiam, & Moyſi diſciplinam: cum tamen, & à Deo, & ab Abraham, & à Moyſe longe degenerauerint. Generatio enim ſignificat, habentes vnum genus vitæ, vel in bonum, iuxta illud, Generatio rectorum benedicetur, vel in malum, ſecundum id, generatio quæ non direxit cor ſuum, & non eſt creditus cum Deo Spiritus eius. Adulteram vocat, nō carne, quia non decebat tam grauē magiſtrum talis verbi acerbitas, & acrimonia, maximè quia non eſt culpa vlla ipſius degeneris, quia eſſet corroborare opinionē illorum, qui in ſanguinis nobilitate magnā religionis partē ſitam eſſe putāt, ſed ſpiritu adultera, quę à patrum fide, obedientia, & cæteris virtutibus degenerabat, & quia vt adultera fingebat ſe ſuū ſpōſum Chriſtū cui erat deſpōſata, diligere, vt iſti, qui verbis mollibus dicebant: *Volumus à te ſignū videre*, verè autem amabat adulterum, hoc eſt, dæmonem, ſiue peccatum. Nam Iudæi apparebant quidem Dei cultores, verè autem erant diaboli ſectatores, & alumni. Adultera etiam non tantum intellectu deprauato, ſed etiam quæ non credit aduentum viri ſui Chriſti, nec ſoluitur ab adulteri amplexibus, donec videat ſignum aduentus viri ſui, quem metuit.

Phariſæi, & Scribæ cur generatio praua nominentur. *Ioan. 8.*

Generatio quid.

Pſal. 111. Pſal. 77.

Quare adultera, & quomodo.

Alia ratione adultera Iudæorum generatio.

Et ſignum non dabitur ei, Ideo exuenda eſt voluntas propria, quia ſignum nō datur ad malorum hominum voluntatem, & libidinē. Non exaudiuit ergo Dominus Iudæos: tum quia malo animo petebant, neque ſignis erant cōuertendi, tum quia nunquam ſatiabantur ſignis, tum quod ſignum de cœlo non faciebat communiter, quia volebat ſeipſum ſuperare faciendo ſigna vtilia hominibus, ob quos fiebant, & maxime illa, quę oſtendebant Dei poteſtatem ſine curioſitate: qualia erant illa, quæ expreſſit apud Marcum: *Signa autem eos, qui crediderint, hæc ſequentur: In nomine meo dæmonia eijcient, linguis loquentur nouis, ſerpentes tollent: & ſi mortiferum quid biberint, non eis nocebit, ſuper ægros manus imponent, & bene habebunt*. Signa etiam de cœlo, ob ignorātiam noſtram, qua, quæ naturalia ſunt miracula, & contra, quæ miracula ſunt, naturalia putaremꝰ, nō minus, vt diximus, refutari poterant. Et cum Dominus veniſſet ad ſaluandum, bonumque noſtrū ſit potius in ordine cœlorum, quam in illorum permutatione: Chriſtus in cœlo ſigna non edebat. In veteri autem Teſtamento, cum nondum eſſet oſtenſa Dei benignitas ad homines, raro ſigna circa homines operabatur Deus. Vnde dixit Dominꝰ apud Lucam: *Multæ viduæ erant in diebus Heliæ in Iſrael, quando clauſum eſt cœlum annis tribus, & menſibus ſex, cum facta eſſet fames magna in omni terra: & ad nullam illarum miſſus eſt Helias, niſi in Sarepta Sidoniæ, ad mulierē viduam. Et multi leproſi erant in Iſrael ſub Heliſæo Pro-*

Cur Phariſæis ſignum petentibus illud non conceſſit. Quæ ſigna Dominus libenter faciebat.

Marc. vlt.

Quare Chriſtus de cœlo ſigna non faceret.

Olim Deus cur ſigna raro ederet humano generi vtilia. *Luc. 4. 3. Reg. 17.*

pheta,

4. Reg. 5.

pheta, & nemo eorũ mundatus eſt niſi Naamã Syrus. In cœlo tñ aliquando operabatur, vt potentem ſe iodicaret. Expediebat añt nobis oſtẽdere, Chriſtum habere poteſtatem in terra, poſtquam iam Deus erat in terra.

Si quando in cœlo ſigna Chriſtus ederet, cur id faceret.

Ioan. 9. Infra 11. Luc. 23.

Subdit: *Niſi ſignum Ionæ Prophetæ.* Hic dubium occurrit nõ diſſimulãdum: quia poſt hęc verba Chriſtus illuminauit cœcum natum, ſuſcitauit Lazarum, obſcurauit Solem in morte ſua: quomodo igitur verum eſt, & ſignum nõ dabitur ei, &c. cum tot alia dederit? Reſpondent quidam, Dominum etſi ſigna multa poſt hæc verba ediderit, non ea dediſſe generationi malæ, quia non propter illus ſigna fecit, ſed ad aliorum vtilitatem. Vel ſignum noo dabitur ei, ſcil. quale petunt è cœlo, ſed è terra. Sed exceptiu illa: *Niſi ſignũ Ionæ Prophetæ,* illi intelligentiæ obſtare videtur. Nam cum id, ꝙ excipitur, cõprehendi debeat ſub eo, à quo fit exceptio, ſignificari videretur ſignum Ionæ factum ad geoeratioois malæ vtilitatem, ob quam non ſint edita alia ſigna, aot ſignum Ionæ fuiſſe ſignum quale petebant Phariſæi, nẽpe de cœlo. Poſteriori ſenſui etiam obeſt, quod Dominus poſt hæc alia dederit ſigna de cœlo, vt illam vocem de cœlo: *& clarificaui, & iterum clarificabo,* de qua dixit Domiaus: *Non propter me hæc vox venit, ſed propter vos:* addidit aſcenſiooem ſuam, & aduentum Spiritus S. *Factus eſt,* inquit, *repentè de cœlo ſonus, tãquam aduenientis ſpiritus vehementis.* Quæ quidem ſigña Ieſum verum eſſe Meſſiam ſunt cooteſtata.

Quomodo verum ſit Domini verbum: & ſignum non dabitur ei, &c. cũ paulo poſt cœci nati, Lazari ſuſcitati, ſoliſque obſcurati patrauerit ſigna.

Solutio prima & quid incommodi habeat.

Exceptionis natura.

Secunda, etiã incommoda.

Ioan. 12. Ibidem. Luc. vlt. & Act. 1. infra 2.

Tertia, magis probabilis.

Ioan. 5.

Dicẽdum ergo, dictionem excluſiuam, *Niſi,* accipiendam pro aduerſatiua ſed, vt ſuperius hoc libro io illa verba: *Non poteſt Filius facere quicquam, niſi quod viderit Patrem facientem,* accipiendam eſſe admonuimus, & vt ad Gal. 2. ſumi debet in illa ſententia: *Scientes quod non iuſtificatur homo ex operibus legis, niſi per fidem Ieſu Chriſti.* Vt ita accipiendo, ſeoſus horum verborum ſit, non dabitur eis ſignum petentib. quale petunt, ſed aliquando dabitur ſignum looge diuerſum ab eo quod petunt, nõ quidem è cœlo, ſed è profundo terræ. Vel ſi, *Niſi,* exceptiua ſit particula, ſenſus eſſet Domini aſpicientis ad Ioan. 2. vbi dixit: *Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud:* in hunc modum huic generationi petenti ſigna, aliud non dabitur, quam quod olim illi dandum cõſtitui, nempe reſurrectionis in Iona præfiguratum. Quod poteſt intelligi datum dupliciter. Primo quidem, quia Iudæi quærebant ſigna pro voluntate ſua, fiogentes quod crederent in eum, & Domious noloit dare ad eorum volũtatem, niſi tantum ſignum Ionæ Prophetæ, vel id quod per ipſum ſignum eſt deſignatum: quia enim Iudæi deſiderabant Chriſti mortem, hoc eis datum eſt ad eorum arbitrium, quod videlicet ſit in ſepulchro tribus diebus, & noctibus, vt Iooas fuit in ventre ceti. Cætera vero ſigna, quæ edita ſunt Chriſto viuente, magis fuerunt contra eorum voluntatem, & fomenta inuidiæ, & odij. Quaſi diceret, Petunt à me ſigna, vt periculum faciant mearum virium, & potẽtiæ, & tamen ſignum illis erit, vt videant me infirmum, & inter duos latrones animam agentem, & ſepultum: ex quo ſcandalizari, atq; adeo indurari, & excæcari mereantur, ita vt minus me agnoſcant, vt eorum iniquitas, & curioſitas merentur. Dicebant enim Iudæi: *Si eſt verus Filius Dei, ſuſcipiet illum, & liberabit illum de manibus contrariorum, & non morietur. Si autem moriatur, ſciemus quia verè eſt ſeductor, & impoſtor, & pſeudopropheta.* Hoc ergo erit ſignum ad voluntatem veſtram, quod calumniari abunde poteritis, vt optatis, non valentes ferre ſcandalum crucis. Atque ita in verbis ex comparatione Ionæ non appoſuit verba gloriæ, & triumphi, id eſt, reſurrectionis, ſed tantum quæ infirmitatis ſunt, & ignominiæ. Fauet autem huic ſenſui, quod dicitur: *Viri Niniuitæ ſurgent in iudicio:* quibus verbis oſtendit, Iudæos non profeciſſe in ſigno per Ionam denotato, id eſt, in morte ſua.

Quarta.

Ionæ ſignum Iudæis Dominus dedit dupliciter.

Vnde Iudæi ſe magis obcæcauerint, inde in eum q. e contra Chriſtum.

Matt. 26.

Sap. 2.

1. Cor. 1.

Altera ſolutio eſt, vt dicamus Ieſum petentibus ſigna de cœlo, dediſſe ſigoum Ionæ de terra, & in Scripturis cõtentum, quę ſuperiores, & certiores ſignis ſunt, iuxta illud: *Et habemus firmiorem Propheticum ſermonem:* & illud Domini: *Si Moyſen, & Prophetas non audiunt, neque ſi quis ex mortuis reſurrexerit, credent.* Fuit autem ſignum Ionæ, quod ſicut Deus vt parceret Niniuitis, non pepercit ipſi Ionæ, ita erit Filius hominis generationi iſti. Atque hoc explicauit Lucas hanc eandem narrans hiſtoriam, ait enim: *Signum non dabitur ei, niſi ſignum Ionæ Prophetæ. Nam ſicut fuit Ionas ſignum Niniuitis, ita erit & Filius hominis generationi iſti.* Atqui neuter Euangeliſtarum integre refert ſignũ Ionæ. ſed Lucas, quod attinet ad officium, Matthæus, quantum ad mortẽ, & reſurrectionem. Modus quo Ionas fuit ſignum diuinæ legationis eius ad Niniuitas, conſtat ex factis, & verbis eius. Factis quidem, quia mirabiliter in ventre ceti tribus diebus exiſtens eiectus eſt viuus, & incolumis ad ſalutem Niniue. Verba autem in prædicatione ipſius apparuerunt non ſine fructu. Putauit ergo Deus expedire proprio Filio ſuo non parcere, ſed pro nobis illum tradere, vt ille moriatur pro gente, & vt Filios

Alter ſenſus.

Scripturarum firmius quam ſigna.

2. Pet. 1. Luc. 16.

Ioan. 2.

Luc. 11.

Modus quo Ionas fuit ſignum diuinæ legationis, valde conſtat.

Rom. 8.

Dei,

Ioan. 11.

Dei qui erant diſperſi, congregaret in vnum. Illa autem verba Luc. interpretans Euthy. in hunc modum habet: *Quemadmodum ille fuit ſignum apud Niniuitas, hoc eſt, res nunquam audita, quod ſupernaturaliter è ventre ceti tertio die liberaretur, ita hic erit ſignum apud generationem infidelium Iudæorum ſiue res inaudita, quod ſupernaturaliter è ventre terræ tertio die reſurrexerit. Sed Niniuitæ ſane crediderunt auditæ nouitati, ac obedierunt his quæ Ionas prædicauit: hi vero non crediderunt, nec obedierunt: ideo quoq; illi condemnabunt iſtos ſicuti paulo poſt manifeſtabitur.* Hactenus ille.

Euthym. cap. 42. in Luc.

Signum autem illud Chriſti, duplici ratione admirabile extitit. Nempe, & quod Deus moriatur, & quod homo propria virtute à mortuis reſurgat. Eſtque ſignum potentiæ, quia in eo fortem armatú, & cuſtodientem atrium ſuum, tanquam fortior alligauit, vt & probabilem occaſionem ſcandali Iudæorum in cruce, & morte ſua penitus reſecaret, & incredulitatem reſurrectionis refelleret. Eſt & ſignum ſapientiæ vincẽtis malitiam, atq; adeo bonitatis Dei, de quo Dñs dixit: *Sic Deus dilexit mundum, vt Filium ſuum vnigenitum daret.* Eſt & ſignũ idoneum, & accommodatum, ad rectam, & legitimam reddendam generationem prauã & adulteram. Quia traditus eſt propter delicta noſtra, & reſurrexit propter iuſtificationem noſtram: mortuusq; facit filios gloriæ, & adoptionis, ſuſcitatus vero filios gratiæ, & immortalitatis. Et ita viſis ſignis cœli, & tenebris factis ſuper vniuerſam terram, terræmotu, petris ſciſſis, monumentis apertis, & mortuis excitatis cognouerunt eum: & turba, quæ venerat ad ſpectaculum, reuerſa eſt percutiens pectora ſua: & tunc crediderunt Chriſtũ omnia poſſe. Quemadmodum alias futurum dixerat: *Quum exaltaueritis Filium hominis, tunc cognoſcetis quia ego ſum*: id eſt, agnoſcere poteritis me Meſſiam, & Deum potentem, & vera vobis prædixiſſe, ex eo quod omnes in me credent. Et cum Iudæi apud Ioannem interrogaſſent, Quod ſignum oſtendis nobis quia hæc facis? id eſt, poteſtatis tuæ, & autoritatis, qua hæc auſus es facere? Reſpondit Ieſus, & dixit eis: *Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud.* Id eſt, tunc cognoſcetis poteſtatem meam, & fide excipietis illam. Qui aũt credere noluerint, erit Chriſtus ſignũ maximæ obſtinationis eorum, & ſignum corruituræ Ieruſalem intra quadraginta annos: vt ſubuerſionem Niniue intra quadraginta dies Propheta comminatus eſt. Etſi igitur alia multa ſigna ante mortem Chriſtus ediderit, illa tamen ſine ſigno mortis, & reſurrectionis non valebant, neque nobis ad ſalutem efficacia erant, ſine illorũ ſingularium, & excellentiſſimorum ſignorum fide.

Chriſti ſignũ à mortuis reſurgentis rationibus admirabile.

Matt. 12.

Ioan. 3.

Rom. 4.

Fructus mortis, & reſurrectionis Chriſti.

Matt. 27.

Luc 23.

Ioan 8.

Quid illud Chriſti ad Iudæos. Cum exaltaueritis Filium hominis, tunc cognoſcetis quia ego ſum.

Ioan. 2.

Quale Chriſtus erit ſignũ incredulis, atque obſtinatis.

Luc. 21.

Ion. 3.

Alluſit ergo, & quaſi tacitè indicauit Chriſtus quid Phariſæi, ac Scribæ moliantur, quodq; non ſint ceſſaturi à malitia, donec eum in crucem egerint, & in mortem: at vbi reſurrexerit, reipſa declarabit qualis ſit, & quid de ſe ſit ſentiẽdum. Cui impoſſibile nihil fuit, qui nec à morte, nec ab inferno teneri potuit. Et cum noſtri ſeculi Iudæi bonam partem miraculorum Chriſti in Euangelio perſcriptam credant, non tamen adduci poſſunt vllis rationibus ſibi vt perſuadeant Chriſtum ſua poteſtate à mortuis ſurrexiſſe: & veteres illi Iudæi, qui Chriſto bellum indicebant, nullum magis ſignum occultari, & perpetua obliuione ſepeliri curauerunt, etiam redempto à cuſtodibus magna pecunia mendacio, atque glorioſam Chriſti ex mortuis reſurrectionem. Stulte enim putarunt poſſe dolis detineri, qui non potuit inferno, vel ſepultura. Hæc autem ſecunda ſolutio quia amplior eſt, & continet priorem ſenſum, & in eo magis amor Chriſti ſalutem Phariſæorum interrogantium ſitiens oſtenditur, priori merito præferenda videtur.

Quo tendit Chriſtus his verbis: Et ſignum non dabitur ei, niſi ſignum Ionæ Prophetæ.

Iudæi recentiores quod ſignum Chriſti nulla ratione adduci poſſint vt credant, omnique ratione illud obſcurare contendant.

Matt. vlt.

Iudæorum inſignis ſtultitia.

Hoc ſignum mortis, & reſurrectionis prædicans Petrus, vt in Actis refertur, conuertit primo tria millia, deinde quinque millia. Chriſtiana quoq; generatio, & quæuis anima peccatrix praua eſt, & adultera, quæ frangit Fidem Chriſto datam in baptiſmo, & ſignum quærit dicendo: Si ſentirem vocem de cœlo vocantem me, vel ſi mortuus ad me de inferno veniret, vel ſi daret ſigna cœli, hoc eſt, guſtus, & conſolationes ſpiritus, vel de terra, hoc eſt, bona temporalia, honores, opes, magiſtratus, & ſimilia, ego ſane illi fidem præſtarem, & pœnitentiam agerem. Sed profecto huic ſignum non datur niſi ſignum Ionæ Prophetæ, hoc eſt, mors, & reſurrectio Chriſti, quem enim tanta Dei bonitas, tantaq; Chriſti patientia, charitas, & humilitas nõ emollit, nullum ſignum emolliret, ac permoueret. Nam quemadmodum ſi princeps ſi ſeruum ob grauiſſima ſcelera in carcerẽ coniectum, ad mortemque damnatum videns, chariſſimo ſuo filio diceret, Fili mi, habeo ſeruum in carcere, mortiq; adiudicatum, quem tamẽ ſaluum, & incolumem habere vellẽ, vis ne mihi gratificandi cauſa, ferre pro eo, quæ ille meretur ſupplicia? quod ſi Filius annuat, & in carcerem ingreſſus illum liberet, & ſe pro eo compedibus vinciendum, & catenis exponat, & paulo poſt pro eo ſuſtineat ignitos forcipes

Act. 2.

Act. 4.

Aduerſus quoſdam ſigna, & viſaſque patefactiones minime neceſſarias, ſalutis gratia poſcentium, curioſitatem.

Scita atque elegans comparatio ab amore diuino ſat ſuperque nobis declarato.

ſibi

ſibi adhiberi,& tormētum crucis, ac ignominioſæ mortis,an poſſet maius ſignum amoris Rex ad ſeruum indicare? Quod ſi ſeruus liberatus,& hæres factus,Regi diceret: Domine da mihi aliquod ſignum quo agnoſcam amorem erga me tuum,&quod velis me hæredem coostituere, Nonne iure iodignaretur dominus, & diceret, improperando,non peperci filio meo chariſſimo propter te,ſed illum permiſi crucifigi pro te redimendo, & adhuc dubitas infelix? magnam profectò ſibi iniuriam irrogari domious cēſeret. Sed maiorem oos Deo inferre noo valemus, quam poſt mortem filij ſui pro nobis mancipijs redimendis, & à gehennæ ſupplicijs liberandis, & ad cœleſtem hæreditatem euehendis,ſi increduli adhuc beneuolentiæ erga nos ſuæ ſigna petamus.

Deo quæ maxima infera ſ.. tur iniuria.

Quoties ergo tētamur,vt ſigna expectemus à Deo nobis exhiberi, ad crucem Domini Ieſu confugiamus, vt ibi poteſtatem ſaluandi nos,& ſapientiam, atq; voluntatem quaſi in libro quodā aureis literis conſcripto legamus. Dicet fortaſſe aliquis, ſi audirem vocem de cœlo delapſam ad me, & qualem audiuit Paulus,fortaſſis redirem ad bonam frugem. Huic reſpondet Chryſoſt. homilia de conuerſione B. Pauli ferè his verbis: Quare ergo,inquit, oon alij etiam, qui audierunt eam vocem, conuerſi ſunt: nam eam auditam fuiſſe à circumſtantibus, teſtatur Scriptura. Multi etiā vocem in baptiſmo editam, hic eſt Filius meus dilectus audierunt,nec tamen cuiuſquā cooverſio legitur. Ergo ſponte venit Paulus ad Chriſtum,& oon per vim. Tu ergo,vel credis Paulum vocatum de cœlo,vel noo credis. Siquidem: crede etiam te ſimul cum eo ad Chriſtum vocatum: quod ſi non credis, vtpote in ſacris literis poſitum: nec ſi centies de cœlo vocem allatam audires, crederes. Inquies. Nonoe ſigna facta ſunt ab initio? Maximè,ſed noo minus pro ijs qui viderunt, quam pro te, qui oon vides: quemadmodum ad teneras plantas fulciendas, & ad fornices ſiue opera concamerata, ligna fortia tanquam ſuſtentacula, & præſicia admouemus: quæ vbi coaluerint, auferuotur: ita fides, dum oouella erat,& tenera, his præſidijs iodiguit: ſed vbi planta in magnitudinē ſuam excreuit, & ventorum flatus non timet,& vbi concamerata deſiccata ſunt,& ſolidiora facta, eiuſioodi fulcimeota ſubtrahimus: ad hunc, inquam modum fides iam aucta,& fortiſſima reddita, ſignis amplius non eget vllis.

Quum tentamur vt ſigna quæramus, quid agendū.

Chryſ. hom. 9. de ferendis reprehenſionib. & conuerſione Pauli.

Act. 9.

Matth. 3.

Aduerſus dicentem. O ſi me Deus, Pauli inſtar, e cœlo vocaret, ad Deum conuerterer ſanè, atque ſanarer.

Signa cur facta fuerint a initio in Eccleſia, non modo

Chriſtianæ fidei robur, ac firmitas.

Sicut enim fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus, & tribus noctibus: ſic erit Filius hominis in corde terra tribus diebus & tribus noctibus. Non eſt ignota hæc hiſtoria ipſius Ionæ Prophetia, certè conſtat illud maximum fuiſſe charitatis argumentum, quo cū nauis tota periclitaretur, ipſe, ſe ſponte obtulit in mare proijciendum, vt aliorum ſalus conſtaret. Quod lōge maiori charitate expreſſit Dominus: quia ſponte ſe pro ſalute mundi morti tradidit. Deinde illud admiratione dignum, quod Ionas io ventre ceti per triduum vixerit, & viuus reuomitus ſit à piſce in aridam, etiam ſi inter omnia animantia piſces citiſſimè digerant quæ deuorant, & comedunt. Sed maius, quod Dei Filius verè in cruce mortuus, morte deuorari noo potuerit, ſed illum tanquam cibum durum (erat enim Chriſtus petra) mors euomuerit & non aliter atque potio ſumpta ad vomitum prouocandum Chriſtum cum alijs ſanctis Patribus euomuit. Quod ſi cui incredibile videatur, Ionam in ventre ceti per triduum viuere potuiſſe, audiat Hieronymum in cap. 2. Ionæ: *Nec ignoro*, inquit, *quoſdam fore, quibus incredibile videatur tribus diebus ac noctibus, in vtero ceti, in quo naufragia digerebantur, hominem potuiſſe ſeruari, qui vtique, aut fideles erunt, aut infideles: Si fideles: multo credere maiora cogentur. Quomodo tres pueri miſſi in caminum æſtuantis incendij, in tantum illæſi fuerint, vt ne veſtimenta quidem eorum odor ignis attigerit. Quomodo receſſit mare, & ad inſtar murorum hinc inde rigidum ſteterit, vt præberet viam populo tranſeunti. Quomodo humana ratione, aucta fame Leonum rabies prædam ſuam timens aſpexerit, nec tetigerit, & multa huiuſcemodi. Sin autem infideles erunt, legant quindecim libros Naſonis metamorphoſeos, & omnem Græcam Latinam hiſtoriam, ibique cernent, vel Daphnen in laurum, vel Phaetontis ſorores in populos arbores fuiſſe conuerſas, quomodo Iupiter eorum ſublimiſſimus Deus, ſit mutatus in cygnum, in auro fluxerit, in tauro rapuerit & cætera, & in quibus ipſa turpitudo fabularum diuinitatis denegat ſanctitatem: illis credunt, & dicunt Deo cuncta poſſibilia. Et cum turpibus credant, potentiaq; Dei vniuerſa defendant, eandem virtutem non tribuunt & honeſtis.* Hæc ille.

Ionæ, & Chriſti ſex comparationes.

Ion. 1.

Infra 2.

Secunda.

1. Cor. 10.

Hieron. to. 6.

Ionæ in ventre ceti per triduum vita multis exemplis credibilis à Hieron. oſtenditur.

Dan. 3.

Exod. 14.

Dan. 6.

Impudicæ deorum metamorphoſes a Gentibus creditæ.

Matt. 19.

Theophylactus in Ionam ſcribens, ſic habet: *Deuoratur ergo à ceto Ionas, treſq; dies, ac totidem noctes in eo permanet vates: quæ res omnem excedere fidem audientibus videtur, maximè ijs, qui ex Græcorum ſcholis ſapienteq; doctrina, ad hanc hiſtoriam accedant. Quos equidem non ſatis demirari poſſum, qui fiat quod hæc non intelligant, cum ſuis ipſorum aliis capiantur. Apud ipſos enim nonnihil tale de Hercule narratur, nempe quod & ipſe à ballena deuoratus, incolumis remanſerit, niſi quod tantummodo depilatus*

Theophyl. in c. Ion. 2.

Theophyl. de eodem demōſtratio, ab Herculis conſimili exemplo.

redie-

rediérit, idq́; ob ingenitam, & internam belluæ caliditatem. Aut igitur noſtra ſuſcipiant, aut ſua reijciant. Atqui cum non oporteat à Græcarum fabularum putredine, noſtræ veritatis ſoliditatem commendare; cogitandum primum Deo volente, & præcipiente nihil non fieri poſſe; Deinde hæc conſideranda ſunt, quæ circa in vtero materno fœtum miranda contingant; vbi fœtus naturali quidem innatat humiditati, eſtq́; veluti abſorptus & obrutus prægnantis aluo, viuit, tamen, & conſeruatur, Dei, humanum ingenij captum excedente, nutu, & conſilio. Neque enim vlla humana ratio iſta percipere poteſt, credit tamen vt quæ vbiq́; conſpiciantur, ita ſeſe habere, req́; ipſa rata ſint, & indubitata.

Cetus in materno aluo modus vitæ admirabilis.

Hactenus Theophylact. Adhæc, vt Ionas, teſte Ioſepho à ceto eiectus fuit in aridam in ponto Euxino, terra Gentilium longè diſſita ab Ioppe, vbi nauem conſcenderat, vt inde commodè poſſet pedeſtri itinere peruenire in Niniue metropolin Aſſyriæ: ita mors euomuit Chriſtum, qui per Apoſtolos ſuos ad Gentes docendas, & Euangelio conuertendas miſſus eſt. Quòd verò Lycophron tragœdus in Herculis tragœdia tradit, Herculem cum rediret ex Colchide cum Argonautis, inuento vellere aureo tempeſtatem paſſum, & in mare proiectum, à piſce deuoratum fuiſſe, & poſt triduum ſaluum in mare proiectum; arbitror eum illud ex traditione Ionæ in ponto Euxino euomito à piſce, accepiſſe, & in Herculis perſonam tranſtuliſſe: cum nauigatio Argonautarum in ponto Euxino fuerit.

Tertia Ionæ, & Chriſti comparatio. *Ioſeph libr 9. Antiq ca. 11.*

Lycophoron tragœdus quod de Hercule tradit a piſce deuorato, in terram que viuo proiecto, vnde accepenit. Quo in loco Ionas à piſce ſit eiectus in aridam. Chriſti in ſepulchro triduo commorationis myſterium.

Tribus autem diebus, & noctibus fuit Ionas in ceto, & Chriſtus à morte deuoratus, vt vera mors eius probaretur, & Trinitas peccatis noſtris offenſa placaretur, & reſtituatur violata eius imago in nobis, nempè Fides, Spes, & Charitas pro omnibus hominibus trium legum, Naturæ, Moyſi, & Chriſti: in omni ſtatu, incipientium, proficientium, & perfectorum. ¶ Quomodò autem hi tres dies, & tres noctes veniant enumerandæ, multis magnis viris olim, & nũc etiã negocium faceſſere non ceſſauit. Nam cùm Chriſtus hora nona diei Paraſceues emiſerit Spiritum; & in aurora diei Dominicæ ſurrexerit: quod per quadraginta horarũ ſpatium, vt diligenter ſupputat B. Auguſt. tres dies artificiales, de quibus hic eſt ſermo, per figuram ſynecdoches effluxerint, difficile non eſt tres dies colligere. Nam vna eſt integra dies Sabbati, & per ſynecdochen habes trium horarum ſpatium ex Paraſceue, & mediam horam, aut alterá ex die Dominico: at quomodò tres noctes effluxerunt artificiales, valde dubium eſt, & anceps: cùm duæ tantùm noctes Veneris, & Sabbati inueniantur. Quidam ex recentioribus exiſtimant, Hebraiſmum eſſe dicere, tribus diebus, ac tribus noctibus, at dicere tribus diebus, quod mihi veriſimile nõ ſit. Nam ſi illud verum eſſet, ſuperfluè, & per battologiam adderetur, noctibus: & Scriptura cum præter dies ſupputat noctes, ob aliquam peculiarem cauſſam id facit: vt cùm iuſtum ait meditari in lege Dei die, ac nocte, & Chriſtum ieiunaſſe quadraginta diebus, & quadraginta noctibus: & cùm dicitur: *Pluam ſuper terram quadraginta diebus, & quadraginta noctibus.* poterat enim quis cogitare ſatis eſſe ad ſalutem, ſi tantùm die iuſtus meditaretur legem Dei, etiamſi nocte nõ meditaretur, & Chriſtum ieiunaſſe 40. diebus, tametſi noctibus ſolueret ieiuniũ, more Iudæorum, & Deum pluiſſe per 40. dies, interpolatis tamen, & demptis noctibus. Propterea hæc ſolutio non ſatis rationi conſona videtur.

Tridui illius ſupputatio. *Matth 27. Matth 28. Aug. lib 3. de conſen Euange. c. 24. to. 4.*

Prima opinio, minus ſolida, & probabilis. *Pſalm 1. Matth 4. Geneſ. 7.*

Quidam ex antiquis, vt Greg. Niſſenus, & Ambroſ. intelligunt tertiam noctem in illa ecclipſi cõputandam, & quam Leo ſer. de Paſſione, vocat extraordinariã noctem. Sed non probat hanc ſententiam B. Hieronym. in Ionam, Aug. etiam lib. de conſen. Euang. eandẽ impugnat: de qua re nos alio loco copioſius. Tertia ſentẽtia eſt eiuſdem Gregorij Niſſeni, quem ſequuntur Rupertus Tuitienſis, & Faber Stapulenſis, horum trium dierum, & noctiũ exordium ſumendum à veſpere diei Iouis, qua tradidit ſuum corpus edendum diſcipulis, vel ab ea hora, qua cœpit pauere, & tædere, & obtulit ſe morti, & dixit: *Et iam non ſum in mundo & hi in mundo ſunt, & ego ad te venio.* Et hos dies terminandos die Dominica ſub veſperam, quando amplius apparuit. Verum hæc ſententia ſua inconuenientia habet, & minus probabilis videtur.

Secunda opinio & inepta. *Greg. Niſſen. orat. 1. de Reſurrect. Ambroſ. libr. 1. de interpellatio. Dauid. cap. 5. tom. 4. Leo ſer 2. de Paſſ circa med. Hieronym in cap 2. Iona. Aug lib 3. de conſenſ. Euangel ca. 24.* Tertia ſententia. *Gregor. ibid. Rupert. Tui. Faber. Stapulen. Matth. 26. Marc. 14. Ioan. 17.*

Quartò, quidam dicunt: cùm tempus trium dierum, & trium noctium, contineat ſpatium 72. horarum, quarum Chriſtus vix 40. expleuit, à morte ſua ad reſurrectionẽ: vnam diem artificialem volunt eſſe quæ in Æquinoctio, quod tunc erat, perficitur 12. horis in noſtro hemiſphœrio: & quæ totidem horis in oppoſito hemiſphœrio effluxit ſecundùm iſtos, nox eſt artificialis, ita vt ſi hanc rationem computandi ſeruemus, tres dies artificiales in noſtro hemiſphœrio, quæ concurrunt cum totidem noctib. artificialibus in alio hemiſphœrio, conficerent prædictam ſummam trium dierum, & trium noctiũ: vt hac ratione conſtet Chriſtum Redemptorem noſtrum, Saluatorem extitiſſe nõ tantùm noſtri hemiſphœrij, ſed etiam alterius, & totius orbis. Sed hæc me-

Quarta opinio.

Abſurda huius opinionis quàm plurima.

ditatio noua eſt, & fundamento ſacrarum literarum deſtituta: & cum omnes Chriſti actiones omnibus hominibus qui ſub vtroque hemiſphœrio viuunt, voluerit eſſe ſalutares, ſicut reuera ſunt, euinceret, Chriſtum non 33. ſed 66. annos exegiſſe, & puerum Ieſum diſputationem 12. annorum, euinceret fuiſſe 24. quod videtur abſurdum. Nō etiam videtur tradi certa ratio, cur magis in his tribus diebus, & noctibus tribus ſit duplicandum tempus propter vtrumq; hemiſphœrium; quam in alijs Chriſti actionibus.

Luc 12.

Dicendum eſt igitur, rationem triū noctium, & trium dierum conſtare, vel per figuram ſynecdoches, vt docent Hieronymus, & Auguſtinus: in hunc videlicet modum; vt quoniam Iudæi dies feſtos à veſpera in veſperam celebrabant, prima dies ſit nox præcedens diem Veneris cum ipſamet die, quæ per ſynecdochen eſt vna dies, & nox: ſecunda dies ſit nox conſequens diem Veneris cum tota die Sabbati: tertia nox ſit illa, quæ conſequitur Sabbatum, quæ cum parua portione diei Dominicæ, in qua ſurrexit Dominus, eſt tertia dies, & tertia nox. Neque enim, vt pulchrè ait Hieronymus in Ionā, ſi quis ab hora nona egreſſurus ſit de māſione, & alterius diei hora tertia ad manſionem alteram peruenerit, & dixero eum bidui iter feciſſe; ſtatim veniam reprehendendus mendacij, quia ille qui ambulauit, non omnes horas vtriuſque diei, ſed quandam partem in itinere conſumpſerit. Sic ille ferè. Adhæc Euthymius in Matthæū ſcribens, cùm tractat quomodò tam citò die tertia ſurrexerit; hæc loquitur: *Nam quod citius, inquit, quàm ſit conſtitutum efficitur potentiæ eſt: quod autem tardius, imbecillitatis: Et enim Rex quoq; qui ad certum diem beneficium quibuſdam conferre promiſit, ſi ante ſtatutum diem beneficium eis conferat, non ſolùm promiſſum complerit, ſed & aliam gratiam velocitatis addidit.* Talia Euthy. & doctè, & elegāter aſſerit. Sed ante hos omnes Leo Mag. ſer. de Reſurre. eleganter ait: *Vnde ne turbatos diſcipulorum animos longa mœſtitudo cruciaret, denunciatam tridui moram tam mira celeritate breuiauit, vt dum ad integrum ſecundum diem, pars primi nouiſſima, & pars tertij prima concurrit, & aliquantum temporis ſpatio decederet* (alij legunt *decideret*) *& nihil dierum numero deperiret.* Hæc ille. Aliud præterea eſt dicere; Feci hæc trib. diebus; aliud, Feci hoc in tribus diebus integris. Nam ad primum ſatis eſt, fuiſſe triū dierum partes aliquas.

Quinta, & vltima.
Hieronymus.
Auguſt locis præcitatis.
Leuit. 23.
Hierony. in c. Ionæ. 2 aptiſſimum exemplum pro tridui Chriſti ſupputatione.
Euthy in cap. 28. Matthæi, ſeu c 68 in illud & ecce terræ motus.
Euthymij exemplum alterum.
Tertium.

Quòd ſi quis velit aliter ſoluere, illud præmittat oportet, more Romano dies à medietate noctis incipere, & in medio noctis ſubſequentis deſinere: vt habetur in Iure, tam Ciuili, quàm Canonico. Atque hanc computandi rationem ſequuntur Aſtrologi: quòd certior ſit, & minus fallax, quàm quæ à principio noctis incipit, & terminatur in finem diei, vel à principio diei in finem vſq; noctis ſequentis. Hanc rationē ſi ſubduxeris, apertè inuenies tres dies, & tres noctes. Non tamē ſine ſynecdoche: nam ab hora nona ad mediam noctem Veneris habes manifeſtè diem, & noctē, hoc eſt, tres horas diei, & ſex noctis, deinde à media nocte Veneris, ad mediam noctem Sabbati, habes diem & noctem artificiales integras; à media nocte verò Sabbati vſque ad Auroram Dominicæ habes ſex horas noctis, & portionē aliquam lucis, ſiue diei, vt poſſit dici tertia nox, & dies. Et ita habes apertius tres noctes, quam tres dies: nam tres dies non potes conficere niſi in quindecim, vel ſexdecim horis; ad tres verò noctes efficiendas, habes 24. horas; atq; ita facilius eſt ex 24. horis noctis efficere tres noctes per ſynecdochen, quàm ex ſexdecim horis diei efficere tres dies.

Alia ſoluendi ratio non inepta.
L. More Romano ff de ferijs, & in c. conſuluit, de offi iudicis de legat.
Romanus mos computandi dies, & noctes, commodus, & ab Aſtrologis ſeruatus.

Quòd ſi quis obijciat, hūc modum ſupputandi ignotum fuiſſe Hebræis, & præceptum eſſe eis: *A Veſpera, inquit, vſque ad veſperam celebrabitis Sabbata veſtra.* Reſpōdemus, Hebræos illam rationem computandi in Sabbatis, ſiue dieb. feſtiuis ſeruaſſe; in alijs verò negotijs profanis, vt in locationibus, cenſibus, iudicijs, alium morem fuiſſe ſupputandi à media nocte in mediā noctem: maximè cum tunc ſubditi eſſent Romanis, & eorum legibus, quod ad externam politiam attinet, viuerent. Quòd ſanè nec impoſſibile, neque abſurdum videtur.

Leuit. 23.
Hebræi illud mandatorū: à veſpera vſque ad veſperam celebrabitis Sabbata veſtra, vti cuſtodirent.

Porrò quod ait: *Erit in corde terræ*: nō tam de ſepulchro, in quo per 36. horas manſit corpus eius, vt docet Beda; quam de Limbo Patrum, in quo māſit anima per 40. boras, eſt accipiendū, vt exponit Tertullianus Ex eo enim, quòd cor in medio animalis eſt ſitū, propterea rectè ſignificat medium cuiuſuis rei. Sicenim dicimus, cor pomi, cor templi, cor ciuitatis, id eſt, medium. Ita medium terræ, infernus eſt locus: nam hac ratione dicitur Tyrus in corde maris ſita, à Propheta. Chriſtus etiam magis eſt anima, quàm corpus, etiamſi vtrumq; diuini Verbi hypoſtaſi ſuſtentetur, & aliquo modo etiam poſſit applicari ſepulturæ. Quia ſicut in corde animalis fiūt animales operationes, vt viuificatio per ſpiritus, calefactio, & motio: ita in illa parte terræ, quæ nō longè eſt à ſuperficie, & in qua conduntur corpora ob Solis calorē, & humorem aeris, & aquæ receptus maximè fiunt tranſmutationes, &

Verbum id, In corde, explicatur
Bed in Matthæum, to. 5.
Tertull. lib. de anima cap 30.
Ezech 28.

corru-

corrupriones, vt ibi citò corpora repoſita corrumpantur: vt ex ſepulchro illæſum, & viuum redierit corpus, quod mortuum acceperat.

Fructus huius diſputationis.
Pſalm 54.
1.Pet.2.

Cum igitur tanta ſit Dei potentia in ſeruandis ſuis: omni nos ſtudio contendere oportet, vt illi per fidem viuam adhæreamus,& noſtros cogitatus in eum confidenter iactemus; quia ipſi eſt cura de nobis: & quod in Chriſti corpore cernimus factum, vt poſt triduum incolume, & ſaluum, omnique gloria,& pulchritudine veſtitum reſtituit,ita de noſtris idem omnino futurum ſuo tẽpore certiſſimè ſtatuamus: hoc ipſum Deo nobis promittente,& in ſeipſo ſpectãdum, & ſperandum oſtendente Filio eius Domino noſtro Ieſu Chriſto, qui cum Patre & Spiritu ſancto omni venerationis cultu eſt proſequendus in omnem æternitatẽ, Amen.

TRACTATVS XVIII.

De eadem diſceptatione Domini cum Phariſæis, in illa verba: *Viri Niniuitæ ſurgent in iudicio cum generatione iſta, & condemnabunt eam: quia pœnitentiam egerunt in prædicatione Ionæ:& ecce pluſquam Ionas hic Regina Auſtri ſurget in iudicio cum generatione iſta,&c.*

Cuius ordo ſeruatus in hac diſputatione, Matthæi, an Lucæ.

HÆc proculdubio connectenda erant Tractatui præcedenti, ſed ne æquo longior prodiret, coacti ſumus illa, quæ in eo dicenda videbantur, diſtribuere in præcedentem,& præſentem tractatum;addentes nonnulla ex beato Luca. Illud in primis leue eſt, quòd cùm duo hic exempla ad inuitandum ad pœnitentiam producantur, primum quidem Niniuitarum, ſecundùm verò Reginę Auſtri: Lucas,inuerſo ordine, primum fecerit mẽtionem Reginæ Auſtri, deinde verò Niniuitarum. Et magis rationi conſonus videtur ordo à Matthæo ſeruatus: quia præceſſerat ſermo in vtroque Euangeliſta de Iona Propheta. Et ſecundum myſterium, datum ſignum fuit Ionę Iudęis infidelibus qui Chriſto ſuſcitato non profecerunt: Gentilitas verò in Regina Auſtri deſignata, ad Chriſti fidem amplectendam ſponte accurrit; & propterea Lucas, qui ad Gentes ſcripſit, præponit Reginam Sabæ Niniuitis. Facit autẽ hoc loco Chriſtus nobiſcum, quod magiſter interdum cum diſcipulis ſuis agere conſueuit. Commendat enim puerum octo annorum, qui plus vno anno in literis profecerit, quàm alij grãdiores in multis, vt ita ad æmulãdum eos prouocet. Non ſecus Dominus fecit celebrans Niniuitas, homines Gentiles,& illos Iudęis proponens imitandos.

Regina Auſtri quæ in typus.

Quemadmodum cũ Phariſæis Chriſtus videa.

tur ſigna de cœlo petentibus.

Horum ordo cum præcedẽtibus à Chriſto ſeruatus.
Pſalm.1.

Ac vide quàm pulchrè connectat reſurrectionem cum iudicio. Nam reſurrectionem generalem, iudicium confeſtim vniuerſale conſequetur; ideò ait Niniuitas ſurrecturos in iudicium. Etſi autem dicatur à Dauide: Nõ reſurgunt impij in iudicio neque peccatores in concilio iuſtorum: dicendum eſt tamen, Niniuitas, de quibus hic eſt ſermo, qui crediderunt Domino, & placarunt eum, non fuiſſe impios, aut ſi impij reſurgent, non tamen in iudicium examinationis,& diſcuſſionis; ſed benè condemnationis. Qui enim non credit, iam iudicatus eſt. Vel ſermo Dauidis eſt, quòd impij non reſurgũt in iudicio iuſtorum, de quo idem Dauid, declarãdo priorem clauſulam, ſubdit: Neq; peccatores in concilio iuſtorum.

Si impij non reſurgent in iudicio, Niniuitæ quomodo reſurgent?
Ioan.3.

Quale Niniuitæ iudicium exercebunt.

Et condemnabunt generationem iſtam. Non quidem ſententia,& poteſtate: ſed comparatione,& exemplo. Dicere enim ſolemus, hunc, aut illũ in futuro iudicio nos cõdemnaturum: non quaſi ille futurus ſit iudex (ſiquidem omnium iudex vnus erit Chriſtus) ſed quòd illius operatio noſtris collata; cõfundet nos. Sic dicitur in libr. Sap. *Condemnat autem iuſtus mortuus viuos impios, & iuuentus celeris conſummata longam vitam iniuſti.* Et Ezechiel: *Iuſtificaſti ſorores tuas.* Imò etiam Ethnici ab hac loquendi ratione non abhorrent, ait enim Cicero in Piſonem: *Quid enim refert, an conſcientia tuorum ſcelerum oppreſſus, nihil ad Senatum auſus ſis ſcribere; an amici tui tabulas abdiderint, ijdemq́; ſilentio ſuo temeritatem atque audaciam tuam condemnarint? id eſt facto hoc reum te oſtenderint temeritatis.*

Sap 4.
Ezech.16.
Tullius oration 30. in L. Piſonem.

Quorſum hæc de Niniuitis in iudicio ſurgentibus ad condemnandum Iudæos.
Iona 3.

Hoc autem dixit Dominus, ne quis putet tam fructuoſum eſſe ſignum ſuum Iudæis: quàm fuit ſignũ Ionæ Niniuitis. Nam illi egerunt pœnitentiam in prædicatione Ionæ ſimpliciſſima, ac comminatoria: *Adhuc*, inquit, *quadraginta dies, & Niniue ſubuertetur. Et crediderunt viri Niniuitæ in Dominum: & prædicauerunt ieiunium, & veſtiti ſunt ſaccis à maiore vſque ad minorem. Et peruenit verbum ad Regem Niniue,& ſurrexit de ſolio ſuo, & abiecit veſtimentum ſuum à ſe, & indutus eſt ſacco,& ſedit in cinere.*

Chriſti Domini humilitas.
Hieronym. in Matthæum.
Chriſti cum Iona comparatio.

Et ecce pluſquam Ionas hic. Aduerbium eſt illud hic, quemadmodum inferius: *Et ecce pluſquam Salomon hic.* Mira eſt autem Chriſti Domini humilitas cum ſeruis ſe componentis. Et vt ait Hieronymus, Ionas ſecundùm Septuaginta Interpretes, triduo prædicauit, Ego tanto tempore. Illa Aſſyrijs genti incredulæ, ego Iudæis populo Dei.

Ille peregrinis, ego ciuibus. Ille voce locutus eſt ſimplici, nihil ſignorum faciens, ego tanta faciens ſigna, Beelzebub calumniam ſuſtineo. Plus ergo eſt Iona hic; id eſt, in præſentiarum inter vos. Vel, vt Euthymus ſcribit: *Ionas ſeruus erat; Chriſtus verò Dominus: Ille è ceto egreſſus eſt, iſte ab inferno: Ille inuitus prædicauit, iſte ſponte: Ille peregrinus erat, iſte cognatus ſecundùm carnem: Ille ſubuerſionem prædicauit, iſte regnum cælorum; Ille nullum fecit ſignum, iſte innumera: De illo nullus dixit, de iſto omnes Prophetæ. Præterea Niniuitæ barbari erant, Iudæi diuinis enutriti Scripturis. Et illi quidem nihil à Iona audierunt, præter id tantùm: Adhuc tres dies, & Niniue ſubuertetur, & ſtatim ei crediderunt; iſti verò variam à Chriſto, ac profundiſſimam audierant doctrinam, nec ei crediderunt.* Sic Euthymius. Quòd ſi hæc dicta ſunt Iudæis: quid de nobis cogitandum eſt, qui per Chriſtũ regenerati ſumus, & à pueris audiuimus hanc pœnitentiæ cãtilenam, ad quos tot miſſi prædicatores animas quærentes, tot Angeli ad bonum excitantes, & ipſe tandem venit ad cor, & pulſat, & ait: *Aperi mihi ſoror mea ſponſa*: Et: *Reuertere, reuertere Sunamitis.* Tu tamen in iocunditate peccati perſeueras, diuinis vocibus obſurdeſcis, ad diuina beneficia indormiſcis, ad eius flagella diſſimulas; & monitiones prædicatorum contemnis.

Euthy. ca. 23. in Matthæũ

Rom 3.

Quæ, quanta que beneficia Chriſtus in gratus Chriſtianis exprobraturus ſit, niſi reſipiſcãt

Cant 5.
Cant. 6.

Regina Auſtri ſurget in iudicio cum generatione iſta, & condemnabit eam; quia venit à finibus terræ audire ſapientiam Salomonis, & ecce pluſquam Salomon hic. Maius proponit exemplum, & admirabilius; vt videatur Dominus more oratoris orationem ſuam amplificare atq; exaggerare. Siquidem hæc Auſtri Regina fœmina erat, Niniuitæ verò viri: Ad Salomonem venit mulier longè; ad Niniuitas profectus eſt Ionas: Regina venit, vt audiret ſapientiam Salomonis, illos pro vita ſeruanda pœnituit. ¶ *Et ecce pluſquam Salomon hic.* Siquidem ille homo erat, & peccator, & Rex Ieruſalem, & inſignis in ſapientia rerum naturalium; hic verò, Deus, & homo innocẽtiſſimus, & Rex vniuerſi, in quo ſunt omnes theſauri ſapientiæ, & ſcientiæ Dei. Et ſicut hic pluſquã Salomon, ita vos minus quàm Regina: Illa namq; fœmina è longinquo venit, & cum muneribus, & ad Salomonem ſola fama notum, vos verò viri, Sacerdotes, & Scribæ Scripturis eruditi, & propè exiſtentes ad dantẽ vobis præmia cœleſtia, & à Moyſe, & Prophetis promiſſum, & miraculis, & doctrina probatum, venire negligitis. Illa admirata eſt, & laudauit alienigenam Regem de ſapientia; vos damnatis Prophetam ex gente veſtra natum, & in nomine Domini loquentem. Agamus ergo pœnitentiam, ne deteriores ſimus Niniuitis, audiamus Chriſtum, ne ab Auſtri Regina damnemur. Caueant fideles ne vincãtur ab ijs, quos Infideles vocamus. Caueant Eccleſiaſtici licentioſè agentes, à laicis ſanctè viuentibus ſuperari. Caueant viri, ne in religione, pietate, abſtinentia, & precatione à fœminis excedãtur. Caueant docti, ne ab idiotis, & ſimplicibus in agenda pœnitentia, & verbo Dei cum fructu audiendo antecellantur. *Surgunt enim indocti, & cælum rapiunt; & nos cum noſtris ſint corde, ecce vbi volutamur in carne, & ſanguine?* inquit Auguſtinus. Cum tamen ſcriptum ſit: *Cui multum datum eſt, multum quæretur ab eo: & cui commendauerunt multum, plus petent ab eo.*

Chriſti artificiũ in arguenda Iudæorum perfidia, inſectandaque.

3. Reg 10 & 2. Paral. 9.

Ioan 3.

Iudæorum cum Auſtri Regina contentio.

Coloſſ 2.
Deut 10

Ne a Niniuitis, Regina re Auſtri Iudæorum inſtar dãnemur, quid agendum.

Auguſt lib. 8. confeſſ cap. 8. inititio tom. 1.
Luc. 12.

Illud ſupereſt quæſtionis, vt quæ fuerit hæc Regina Auſtri, paucis aperiamus. Conſtat autem ex libris Regum, ac Paralipomenon, hanc dictam eſſe Reginam Saba, quam Ioſephus vocat Ægypti, & Aethiopiæ Reginam, & vocatam fuiſſe Nicaulen: aitq; poſt Salomonem, neminem Regem Ægypti amplius vocatum fuiſſe Pharaonem. Additur ex eodem Ioſepho: *Ad vltimum compulſi* (ſcilicet Aethiopes) *in Saba Reginam eius gentis, quam poſtea Cambyſes Perſarum Rex de ſororis ſuæ nomine Meroen appellauit, obſidione ſunt cincti.* Hæc ille, vt agnoſcas locum, vnde eſſet iſta Regina Saba. Ait etiam Strabo lib. Geographiæ: *Eſt autem maxima Aethiopiæ regia vrbs Meroe eiuſdem nominis cum inſula.* Idem Mœrinos tradit regi ſolitos per fœminas, vt olim Scythæ, & Aſſyrij habent ſuam Semiramidem. Et Plinius refert in Aethiopiæ regno fœminam regnare Candacem, quod multis iam annis nomen ad Reginas tranſijt. Sic ille ferè. Sed hæc ſentẽtia Ioſephi non videtur certa multis de cauſis. Primum, quia ſi illa fuiſſet Ægypti, & Aethiopiæ Regina, fuiſſet vel mater ſuæ vxoris filiæ Pharaonis, quam ipſe Salomon duxerat, vel ſoror eius: quorum neutrum tacuiſſet Scriptura. Nam vt eſt in tertio Regum lib. Rex Salomon adamauit filiam Pharaonis, eamq; in vxorem habuit. Deinde ſi erat Rex aliquis Ægypti, quomodo iſta erat Regina? nam videtur ſignificare iſtam ita fuiſſe Reginam, vt per ſe regnaret ſine viro. Adhæc non eſſet verum, quòd venit à finibus terræ audire ſapientiam Salomonis; nam conſtat Ægyptum proximam eſſe Palæſtinæ. Præterea munera allata aromatum, & auri infiniti nimis, & gemmarum pretioſarum teſtantur veniſſe de Arabia, quia talia conſtat nõ eſſe in Aethiopia, aut in Ægypto, ſed magis in Arabia Felici, vnde illa venit. Quod confirmatur ex eo quòd Madianitæ Ara-

Quæ fuerit Regina Auſtri quæ venit, vt audiret ſapientiã Salomonis.

3. Reg. 10 & 2 Paral 9.
Ioſeph lib 8. Antiq cap. 6.
Idem libr. 2. Antiq. cap 5. ante med aliquãto. Strabo li. 17 Geographiæ.
Idem lib 16. Plin. lib. 6. ca. 19.

Ioſephi, Reginam Auſtri, Ægypti, atque Æthiopiæ Reginam facientis, opinio multis refellitur.

3. Reg. 11.
Supra 10.

Geneſ. 37.

bes ſoliti erant proficiſci in Ægyptum ad vendenda aromata, vt habes in libro Geneſeos. Inter alia etiam Ioſephus eodem libro narrat Reginam hãc attuliſſe plantam quandam balſami pretioſiſſimam, *Cuius*, inquit Ioſephus, *hodie ferax eſt noſtra regio.* Sed certè planta balſami, nec in Aethiopia, nec in Ægypto naſcebatur, niſi ex quo allata fuit Salomoni. Nam vt Plinius ait, Balſamum vni terrarum Iudææ conceſſum eſt. *Faſtidio*, inquit, *balſamum alibi naſci natura, quam in Syria voluit ferè.* Sic ille. Adde quod tertio Regum libro, ac ſecundo Paralipomenon dicitur Regina שבא Scheba, per literam ש, quæ Sabæa eſt in Arabia Felici, iuxtaque mare protenditur, & talis Sabæa non eſt in Ægypto, vel in Aethiopia; etiam ſit Sabæa alia, ſed literis, & elementis diſtincta, nempè סבא per literam Samech. Et has diſtinctas eſſe regiones, teſtatur Geneſis liber, & Dauid, qui ait: *Reges Arabum, & Saba dona adducent*: vbi Hebræa litera habet מלכי שבא וסבא Malche Scheba, Vſeba: Vnde Hieronymus libro de Hebraicis quæſtionibus Sabæam Arabiæ notat Sabam ſcribi cum Schin, ex qua venerunt tres Magi ad Chriſtum; alterum verò Sabba filium Chus, ſcribi cum Samech.

Ioſeph loco ſupra citato. Balſamus tantum vbi naſcatur. *Plin lib 16. ca. 32.* *3 Reg. 11. & 2. Paral. 9.* Duplex Sabæa re, & nomine diuerſa. *Geneſ. 10. Pſalm 71.* *Hierony to. 3 Matth 2.*

Cum igitur duplex ſit Sabæa, altera in Arabia Felici, altera in Aethiopia: iſta Regina Saba regnabat apud Sabæos, qui ſunt in Arabia Felici, vt ipſa munera allata teſtantur, & longitudo: nam diſtat per 606. leucas Gallicas à Hieruſalem; eſt etiam ſub eodem ferè merediano, aut non longè, ſita Saba, ſub quo eſt Iudæa, ſecũdum Geographos: ideò fit vt ratione Iudęæ Saba ſit Meridionalis; & propterea dicatur Regina Auſtri: & dicitur veniſſe à finibus terræ, quia vltra eam, non eſt niſi Oceanus. Poſtremo falſum eſt quod ait Ioſephus, Reges Ægypti à tempore Salomonis, non vocatos amplius Pharaones. Nam quarto libro Regũ fit mentio Regis Pharaonis ſub Ezechia: *Sic eſt*, inquit, *Pharao Rex Aegypti omnibus qui confidunt in ſe*: in eodem libro fit mentio Nechao Regis Ægypti, & apud Ezechielem dicitur, *Ecce ego ad te Pharao Rex Aegypti draco magne, qui cubas in medio fluminum tuorum.* Confirmantur hæc omnia; quia Reges Magi, qui venerunt ad adorandum Chriſtum, & offerendum ei munera, ex ipſa Arabia Felici profecti ſunt, & in Regiam illius Reginæ ſucceſſit Gaſpar vnus ex illis, qui Chriſtum adorarunt, vt nonnulli tradunt: inde etiam attulerunt aurum, thus, & myrrham, quę ſimilia ſunt ijs, quæ obtulerat Regina Auſtri Salomoni; præſertim cùm prædictũ eſſet à Propheta: *Et dabitur ei de auro Arabiæ: & adorabunt eum*, & quę ſequuntur. Elicimus, hanc Reginam Arabici Sinus, typum extitiſſe Magorum Regum, qui venerunt ad Chriſtum adorãdi gratia. Hanc ſentẽtiam tradit Nicephorus Calliſtus in hiſtoria Eccleſiaſtica, ſic dicens: *Indi autem Sabæi primùm, deinde etiam Homeritæ ſunt appellati. Nationem eam ex Abraham & Catura prognatam; regionemque eam, quam Græci magnam & Felicem Arabiam nominant, eſſe, extremumq́; Oceanum fines eius pertingere dicunt: cuius metropolis & primaria vrbs eſt Saba. Vnde ad Salomonem, fama obtinet, aduenisse Reginam illam Auſtri. Gens ipſa circumciditur, ac Soli, Lunæ, eiuſq́; regionis incolis dæmonibus ſacrificat.* Hæc Nicephorus. Hanc rationem ſecutus eſt Auguſtinus Eugubinus in annotationibus ſuis in Geneſin. De his populis Poëta cecinit:

Altera opinio congruentior. Sabæi populi vbi habitent. Quæ in Sabæa regnaret hæc Auſtri Regina. Cur illa Regina Auſtri, e finibus terrę dicitur veniſſe. *4. Reg. 18.* *4 Reg 23. Ezech. 29.* *3 Reg 10. Pſalm. 71.* Regina hæc Auſtri quorũ typũ geſſerit. *Niceph. lib. 8 cap. 35.* Indi, Sabæi, Homeritæ, qui ſint. *Plin. lib. 6. ca 23.* *Aug. Eugubi. Virg. lib. 1. Aeneid*

India mittit Ebur, molles ſua thura Sabæi.

Tantum vnum huic ſententiæ opponi poſſet, quod in regione Aethiopiæ, quæ ſub potentiſſimi Regis Presbyteri Ioannis ditione tenetur, fertur eſſe regnum quoddam Saba, ex quo Reginam Saba ortam, atq; ibi dominatam tradunt. Sed hæc traditio non eſt in Sacris literis; vt piaculum ſit illam negare. Et vt olim certabant ſeptem ciuitates de vendicanda ſibi gloria patriæ Homeri, vnde illud diſtichon:

Dictæ opinionis incommodum, ſed leue.

Septem vrbes certant de ſtirpe inſignis Homeri,
Smyrna, Rhodos, Cholophon, Salamin, Chios, Argos, Athenæ:

Ita fortaſſis illa ciuitas Aethiopiæ eiuſdem nominis, æmula fuit gloriæ imperij huius Reginę, quę venit ad Salomonem. Adhæc, etiamſi demus, Reginam Saba in Aethiopia regnaſſe, non tolleretur veritas, quin eſſet Regina in Arabia Felici, & in Saba eius metropoli habitaret. Nam cum Arabia Felix ſit in faucibus ipſius Arabici ſinus, à quo ad Aethiopiam nõ eſt niſi breuis traiectus maris: fieri poterat, vt partem aliquam Aethiopię obtineret, cuius nõ minùs eſſet Regina, quàm in Arabia. Quemadmodũ Rex Catholicus, qui in Hiſpania, & magna parte Italiæ regnat, habet tamen quædam oppida in Africa ſuæ ditioni ſubiecta, etiamſi ad illa non ſit acceſſus niſi per mare. Et hæc ſint ſatis de Regina Saba: quæ mihi veritati ipſi propinquiora, quàm quæ tradit Ioſephus, eſſe videntur: prudentium tamen lectorum eſto iudicium.

Altera ſolutio. Situs Arabiæ Felicis. Exemplum.

Sequitur Dominus dicere: *Quum autem immundus ſpiritus exierit ab homine, ambulat per loca arida, quærens requiem: & non inuenit. Tunc dicit, Reuertar in domum meam vnde exiui.* Etſi hæc reuera ſit parabola quædam, vt ex epiparabola ſiue concluſione colligitur,

Huius parabolicæ doctrinæ de immundo ſpiritu exeunte ab homine, & ambulante per

Loca arida, & inaquoſa, & reliq. hoc loco explicandæ ratio.

Lib ſuperiori, id eſt 7.

& idcircò in libro Parabolarum fuiſſet recenſenda; quia tamen à Domino dicta fuit ad calumniam Iudæorum depellendam; quemadmodum priores parabolas, quibus reſpondit ad illos, ita hanc, qua etiam illis ſatisfecit, à libro Parabolarum ſubtrahendam duximus, & huic libro Diſputationũ inſerendam. Leue illud eſt, & parui momenti, quòd apud Lucam cum alijs quinq; parabolicis rationibus proximè coniungitur, antequam Phariſæi petant ſignum de cœlo, & Dominus illis ſatisfaciat; hic verò proponitur poſt illam quæſtionem. Fortaſſis vt intelligamus vtrique iniuriæ depellendæ accõmodatam eſſe, nempè priori illi, quòd in Beelzebub eijceret dæmonia; & poſteriori, qua ſignum petunt de cœlo. Nam populus inhabitatus à dæmone indignus erat, cui ſigna de cœlo exhiberentur, niſi quis vellet illa exponere calumniæ: & quia à dæmone poſſidebantur, non debebant Chriſto obijcere quòd in Beelzebub eijceret dæmonia. De hac igitur conſiderandus eſt ſcopus, cortex eius atq; applicatio, vt ſoliti fuimus facere in explicandis parabolis: quamq́ue graue ſit peccatum recidiuum, exaggerare.

Leuicula quorundã in hunc locum obſeruatio, curioſa, & inutilis.

Lib 7.

De ſcopo huius parabolæ, variæ interpretationes.

Beda lib 2. in Mattha. to. 5.

Hierony. li. 2. in Mattha. tom 9.

Ad primum igitur docet Beda in Matthæum, hanc parabolam eo tendere, vt oſtendat differentiam ſuorum operum mũdorum ab operibus dęmonis pollutis. Hieronymus verò ex ſententia quorundam refert intelligendam eſſe hanc parabolam de Niniuitis: quam ipſe reprobat, quia non conuenit cum applicatione facta à Domino. Alij verò ad Chriſtianos illam extendunt: Quod etſi aliquo modo verum ſit; non tamen in ſenſu principali, aut literali. Statuendum igitur eſt, Dominum hoc loco agere de Iudæis; à quibus cùm olim pulſus eſſet dæmon, redijt tamen tẽpore Chriſti: & eo tendunt verba vltima applicantia parabolam: *Sic erit & generationi iſti peſſima*, vbi manifeſtè ſermo eſt de Iudæis, quos prius vocauerat generationem prauam, & adulteram. Ciuiliterq́ue, atque eleganter docet, ſe non ſolùm ab immundi dæmonis commercio alienum, vt Iudæi obiectabãt, ſed quod ipſi Iudæi ſeptem malignis ſpiritibus, id eſt, vniuerſis pleni eſſent. In cortice duplex poteſt eſſe metaphora: vel enim, vt ſcribunt Chryſoſtomus, Ambroſius, & Hieronymus, de homine ſemel à dæmone obſidente liberato loquitur, ad quem poſtea ſi contingat ob demerita ſua reuerti, granius, ei nocet; vel ad hominem alludit, qui tædio domus ſputcæ, & inornatæ ab ea recedit; ſed vbi mundata eſt & ornata, cum vicinis, & amicis ad eam redit, vt in ea cum illis delectetur. Et vtraque metaphora ſeruire poteſt applicationi. In qua conſidera, quòd homo iſte, à quo ſpiritus immundus exit, populus eſt Iudęorum: à quo diabolus exijt, quando ſibi populum illum primùm per Patriarchas, deinde per circũciſionem, & legislationem ſegregauit in peculium ex omnibus gentibus: Egreſſus autem ab illo populo, & excluſus obambulabat loca deſerta Gentium, aquis ſalutaribus Scripturarum, & donorũ Spiritus ſancti vacuarum. Nam Chriſto venienti Gentilitas credidit, ac idcircò locum iam in eis non habuit dæmonium; quod videns ſe vndiq; excluſum, dixit: *Reuertar ad domũ meam, vnde exiui.* Hoc enim ſolẽt omnes belluæ facere, vt leones, vrſi, lupi, apes, & formicæ, vt redeant ad eadem luſtra, vt dæmon ad Iudæos, quos dimiſerat. Quod factum fuit, quando Chriſtum non ſolùm non receperunt, ſed occiderunt: nam tũc dæmon dominatus eſt eorum, nam inuenit domũ eorum vacantem hoſpite Chriſto, & mundatam ſcopis cęremoniarũ à cultu idololatriæ: vnde & erant ſepulchra dealbata, quibus Chriſtus dixit; *Nunc vos Phariſæi quod de foris eſt calicis, & catini mundatis.* Erat etiam ornata lege, ſacrificijs, & cæremonijs. Et ingreſſus diabolus habitat in eis, plenè eos poſſidendo: Ignorantes enim iuſtitiam Dei, & ſuam quęrentes ſtatuere; iuſtitiæ Dei, id eſt, gratiæ, & Euangelio, noluerunt ſubijci. Plena autem poſſeſſio ſignificatur per ſeptẽ ſpiritus nequiores ſe, id eſt, vniuerſitatem dæmonum in Iudæis habitantium, & ad omnia peccata ſolicitantium, ne rurſus ab eis expellantur. Atq; ita fiunt poſteriora generationis huius peiora prioribus: quoniam longè peior horum conditio, & maior damnatio Chriſtum blaſphemantium in Synagogis ſuis, quàm olim eſſent in Ægypto poſſeſſi ante legis notitiam, & populus Iudaicus peius habet ſub Romanis, quàm ſub Ægyptijs, & Aſſyrijs, vt habet Chryſoſtomus.

Iudæorum peruerſitas.

Chryſ. ho. 45. in Matth. to. 2.

Ambroſ. in Lucam to 5

Hierony. li 2. in Matthæũ tom. 9.

Homo à quo ſpiritus immundus exit, quis ille.

Exod 19. & 1. Petr. 2.

Loca arida & inaquoſa quęnam Dominus appellet.

Matth. 23

Luc. 11.

Ea vt habeãt, & habitent ſpiritus immundi.

Rom. 10.

Per ſeptem ſpiritus nequiores ſe, quid Dominus voluerit indicare.

Et concludens ait: *Sic erit & generationi huic peſſimæ.* Significat: Lõgè peiora euenirẽ generationi Iudæorum, quàm omnibus prioribus generationibus. Nam gens illa habitata aliàs fuit à dæmone, & vexata multis calamitatibus, curata tamen eſt medico Moyſe, & Prophetis: ſed poſt reſurrectionem Chriſti habitatur vſque in hodiernum diem ab vniuerſis dęmonibus, & obſtinata effecta eſt, & in ſua perfidia cõtra Meſſiam perſeuerans: quod eſt peius omnibus prioribus delictis. Illud dignũ eſt expoſitione, quod dicitur dæmon exiens ambulare per loca arida. Nam ariditas loci dæmonẽ, vtpotè incorporeũ, poteſt offendere? Deinde

Illud: & fiunt poſteriora hominis illius peiora prioribus, quid ſignificet.

Chryſo hom. 44. in Matthæ. à med. tom. 2.

Quomodo dæmon dicatur ambulare per loca arida.

quomodo

quomodo dicitur inuenire domũ ſuam vacātẽ, ſcopis mundatã, & ornatã? nũ ergo incorporei ſpiritus capiuntur huiuſmodi elegantijs & ornamẽtis? Dicendũ, quoſdã (inter quos eſt Hieronymus) per loca arida intelligere corda Gẽtilium ab omni humore ſalutarium aquarũ Spiritus ſancti deſtituta: & per domũ purgatã, & ornatã, intelligere Synagogã Iudæorũ, Dei, & Angelorũ præſidio vacãtem, & ſuperfluis Phariſæorũ obſeruationibus ornatã. Verùm hæc expoſitio potius eſt parabolæ applicatio, & eius ſenſus intentus, quàm nuda exempli propoſiti narratio. Nã ſi ſic in primo ſenſu corticis eſſet explicanda parabola, non erat opus Matthæũ ſubiungere: Sic erit & generationi huic peſſimæ. Alij per loca arida intelligunt corda iuſtorũ, quæ exſiccata ſunt ab omni carnalis cõcupiſcentiæ humore: & per domũ vacãtem, ſcopis mundatã, & ornatã, conſcientiam hominis à bonis actibus vacantẽ per negligentiam purgatã à prioribus vitijs, & ſimulatis virtutibus ornatam. Sed hæc expoſitio rectè cõuenit ſenſui morali, quo ad Chriſtianorum exhortationẽ hanc parabolam adaptamus: non tamen ſeruit primo Domini ſcopo, quo illam propter gentem Iudæorum potiſſimum dixit.

Hieron. hoc loco.

I. Senſus minus aptus.

Secundus, itẽ incongruus.

III. Senſus.

Dicendum ergo eſt, Dominum in his duabus locutionibus locutum de dæmone per figuram dictam ἀνθρωποπάθειαν: nam arida loca deſerta ſunt, & ſqualida, & inepta vt habitẽtur ab hominibus: ſicut è cõtrario domus purgata, vacans & ornata allicit & prouocat hominẽ ad ſui inhabitationem. Quia ergo dæmon quãdo pellitur virtute Dei de corpore, non habet poteſtatẽ eundi quò velit, niſi quò tãtum permittitur; hinc apud Lucã rogabant Dominũ ne mitterentur in abyſſum. Etſi hanc facultatẽ concedat Deus, aſſignat eis locum, in quo maneant: vt cũ rogabant dæmones (vt ſcribit Marcus) ne ſe eijceret extra regionẽ illam. Et quia eiecto dæmonio de corpore nõ datur ei poteſtas nocẽdi cõmuniter alteri homini vel in corpore, vel in animalibus, vel in plantis ad eum ſpectantibus, dicitur ambulare per loca arida, id eſt, vbi nihil eſt virens ꝙ homini prodeſſe poſſit. Nã vbi dæmones eiecti non poſſunt in perſona nocere, deſiderant ſaltẽ vel in rebus, & facultatib⁹ offendere, vt Iobi; vel in animalibus, vt porcis; vel in plantis: vt dicitur in Apocalypſi: *Nolite*, inquit, *nocere terræ & mari, neq; arboribus*. Quando verò nulli rei ad nos ſpectanti nocere valent, dicuntur ambulare per loca arida & inaquoſa, ex quibus nulla prouenit vtilitas: nam dæmones ibi eſſe dicuntur, vbi operantur. Ideò apud Tobiam Raphael Archangelus apprehendit Aſmodeum dæmonem, & religauit illum in deſerto ſuperioris Ægypti. Vel omnis locus videtur dæmoni aridus, & ſqualidus præ habitatione hominis: & vt magnus hoſpes nõ excipitur domi niſi alijs excluſis; ita dæmon, niſi Angelo excluſo, & Chriſto diſcedente à corde hominis. Quòd verò ait, dæmonem quærere requiem, & nõ inuenire: intellige de requie malæ ſuæ voluntatis, quia aliam requiem, quàm iſtam phantaſticam, non habet; ſicut cum quis iratus eſt, & nõ punit pro mala voluntate ſua, nõ poteſt quieſcere: ideo dicitur quærere requiem, & non inuenire. Non poteſt autẽ nocere niſi à Deo permittatur: etiamſi ei nocere non præcipiatur. Quemadmodum Angelus bonus nemini nocere vult, niſi quando Deus id iubet: ita dæmon mala voluntate præditus offendere cupit: nec Dei præceptum ad hoc expectat, ſed ipſe potius petit; vt permiſſum ſit illi nocere, vel intrare in porcos, vel euertere Iobis facultates. Adhæc ſi Deus innueret dæmoni cui eſſet nocendum, non circuiret terram, & perambularet eam, nec vt Leo rugiens circuiret obambulans, indifferenter quærens ob inuidiam, cui in humana natura poſſet nocere.

Luc. 8.

Marc. 5.

Quid ſibi volunt loca arida & inaquoſa.

Iob 1.

Marc 5.

Apoc. 7.

Tob 8.

Alter ſenſus.

Quid eſt quod dæmon quærit requiem, nec inuenit.

Malus dæmon homini quatenus noceat.

Iob. 1.

1. Petr. 5.

Dicendum igitur eſt, quòd dæmon nouit illos, quibus poteſt nocere: quia Deus per Angelos, homines cuſtodit, quos noſtræ cuſtodiæ aſſignauit: vbi ergo hominẽ videt Dei auxilio, vel Angelo cuſtodiente deſtitutum, illũ inuadit & vexat, quia nouit ſibi permiſſum illũ petere; vt requiem habeat; cuius requies aliud non eſt, quam vexatio noſtra. Et hinc apparet, quod inuenit domum vacantem, & hominẽ nullo Angelo cuſtodiri: nec ſi in Angelica cuſtodia deſtitutos habet plenũ dominium, ſed tantum, quantum Deus permittit; quia aliàs omnes occideret: coercetur autẽ dæmon, tum per Deum, tum per Angelum, ne plus noceat.

Dæmon homini quando poteſt nocere.

Quæ ſit eius requies, in quoque illa cernatur.

Et hæc de parabola: cuius fructus eſt; vt nos Chriſtiani, à quibus ſemel dæmon expulſus eſt per baptiſmum, vel per abſolutionis Sacramentum, timeamus ne dæmon fortior & potentior in nos redeat: nam dæmoni plus ſapit vnus Chriſtianus, quàm decem Iudæi vel Pagani: vnde apud Prophetã dicitur: *Cibus eius electus*; & vt ait Iob, habet fiduciam, quod influat Iordanis in os eius. Ad peccatum autem recidiuum vitandum præmittendum eſt in primis, aliud eſſe relabi, aliud continuare peccatum corde, etiamſi quis ab eo opere ceſſet ad tempus. Nam qui in Quadrageſima, vel infirmitate, à turpibus actionibus vacant, non ſine animo ad illas redeundi, vel nõ cum firmo

Fructus huius parabolæ.

Eſca dæmonis electa quæ nam ſint.

Habacuc 1.

Iob. 40.

Relabi, & continuare peccatum in animo, differunt.

propoſito abſtinendi à mortifero delicto, vel reſtituendi aliena bona quæ poſſident, vel malas ſocietates vitandi, vel vſurariam vitam relinquendi, vel fœminam, cum qua prius conſuetudinem habuit, abigendi, vel falſa pondera, & menſuras iniquas frangendi, vel iracundiam & odium in fratrem deponẽdi, iniuriamq́ue de corde remittendi; tales cum in eodem facinore reuoluantur, propriè relabi non dicuntur. Nec enim poteſt dici iterum cadere, qui à priori caſu nunquã ſurrexit, ſed perpetuè in eo iacuit: nec redire in carcerem qui nunquam inde egreſſus eſt. Nec poſſunt tales niſi periculoſe accedere ad Sacramẽtum. Nam ſicut vrtica citò renaſcitur, cuius radix in terra dimittitur; & plaga malè ſanata periculoſius vrget, quàm ante: ita ſi malæ voluntatis radix in corde permaneat, peccatum ſemper manet. Aliud verò eſt recidere in peccatũ, etiam iam dimiſſum, quod tanquã circunſtantia quædam aggrauans eſt: quia ingratus eſt de dono Dei accepto, & medico, qui tot ſuis expenſis illum curauit. Non tamen redeunt peccata ipſa quod ad ſubſtantiam, vel reatum debitum illis peccatis attinet: quia Deus voluit priora delicta ita eſſe tecta, vt diuina iuſtitia illorũ pœnam æternam commutauerit in temporalem. Nec tantũ nocent peccata admiſſa ſtultè in peccata recidenti tanquã circumſtantia aggrauans; ſed etiam bona opera in ſtatu gratiæ facta nõ omninò pereunt: etiamſi dicatur à Propheta: *Omnes iuſtitiæ eius quas fecerat, non recordabuntur:* quia ipſo peccatore pœnitente reuiuiſcunt, & ex miſericordia Dei illa bona opera ſemper viuunt in acceptatione Diuina: & ſemper eſſet eis præmium vitæ æternæ reddendum, niſi ſuſcipiens per nouam culpam eſſet indiſpoſitus. Vnde Iuriſperiti dicere ſolent; alicui remanere ius, cui non competit actio propter aliquod impedimentũ: quo durante, ceſſat & actio; illo verò ablato, redit actio. Denique incidere in priora dimiſſa, non facit priora delicta redire; niſi quantũ ad circumſtantiam aggrauãtem: quia difficilius impetratur venia à Principe pro ſecundo delicto homicidij, quàm pro primo; membrum eodẽ loco cõfractum ægrius ſanatur; maiori cum difficultate expugnatur caſtrum ab hoſte recuperatum, quàm prius: vix concipere poteſt ſpem regni cœlorum, qui vno tantũ die verſus illud profectus, cum multis diebus in gehennam iter inſtituerit: & vbi primum furtum flagellis, ſecundum morte punitur: & quanquã quis vxori primum adulteranti iniuriam remittat pluries tamen illud delictum repetenti nequaquam parcet.

Relabi in peccata qui minime ceſſantur.

Non facile hiſce ad Sacramentum confeſſionis eſſe, vel communionis accedendum.

Iſidem peccata recidiua quid noceant.

An noceant operibus bonis olim factis in gratia, nec ne.

Ezech. 18.

Iuriſperitorũ dictum.

Quàm difficile iterum admiſſa delicta condonentur.

Quiſque igitur noſtrum illud ante oculos habeat, quod hic dicitur, Aſſumit ſeptẽ alios ſpiritus ſecum, nequiores ſe, & intrantes habitant ibi. Illud etiam verbum Ieremiæ altè cordi infigat: *Quam vilu facta es nimis iterans vias tuas?* Et illud Petri: *Melius erat illis non cognoſcere viam iuſtitiæ, quàm poſt agnitionem retrorſum cõuerti ab eo, quod illis traditum eſt ſancto mandato.* Contigit enim eis illud veri prouerbij: *Canis reuerſus ad ſuum vomitum:* Et, *Sus lota in volutabro luti.*

In peccata relabentibus quã ſint conſutetanda attente, & diligentes.

Ierem. 2.

2. Petr. 2.

Prouerb. 26.

Sequitur apud Lucam: *Nemo lucernam accendit, & in abſcondito ponit, neq; ſub modio ſed ſupra candelabrum, vt qui ingrediuntur, lumen videant. Lucerna corporis tui eſt oculus tuus. Si oculus tuus fuerit ſimplex, totũ corpus tuum lucidum erit, &c.* Hæc omnia, quæ ſubiungit, latè expoſita fuerunt in V. libro, cum in ſermone Domini in Monte contineantur: repoſita ſunt tamẽ hoc loco à Domino, ad indicandum finem & fructum Euangelicæ doctrinæ. Nã cùm paulò ante dixiſſet ſe fore in ſignũ generationi illi, quemadmodum Ionas fuit in ſignũ Niniuitis, & ſubiunxiſſet effectum contrarium: quia illi pœnitẽtiam egerunt; iſti autem, vt impœnitẽtes, ab illis condemnandi ſunt: ne quis putaret, ipſum veniſſe in damnationem generationis illius; ideò hac ſimilitudine lucernæ & ſuper candelabrum Eccleſiæ poſitæ oſtẽdit, ſe in ſalutem omnium veniſſe, vt agnoſcant veritatem, niſi ipſi homines ſponte velint lucem odiſſe, & ſibi viam præcludere ſalutis. Hanc igitur lucernã doctrina, ſignis, & ſanctis operibus lucentem fide amplectamur, eamq́ue in cunctis noſtris exercitijs ſiue ſpiritualibus, ſiue corporeis ante oculos habeamus, vt, quid nobis, & quomodo ſit faciendum, in quem finem, intelligamus; & tenebras dæmonũ, & ſenſus noſtri, & rationis noſtræ infirmæ fugiamus, & ad æternã lucem perfruendam perueniamus, gratia & merito Domini noſtri Ieſu Chriſti, quẽ cum Patre & Spiritu ſancto, vniuerſi nos atque adeò omnis creatura, colere ac venerari debet, nunc & ſemper, & in ſecula ſeculorum, Amen.

Luc. 11.

Quorſum hæc de lucerna ſuper candelabro ponenda a Domino quæ dicantur, pertineant.

Finis Chriſti aduentus ad Iudæos.

Quomodo accendemus lucernam, & ſuper candelabrum, non ſub modio ponemus.

TRACTATVS XIX.

De Diſceptatione Domini cum Capharnaitis, in qua diſſerit de manducando pane cœleſti. Et habetur Ioan. 6. *Altera die, turba quæ ſtabat trans mare, vidit quia nauicula alia non erat ibi niſi vna, & quia non introiſſet cum diſcipulis ſuis Ieſus in nauim, ſed ſoli diſcipuli eius abijſſent. Aliæ verò ſuperuene-*

runt

runt naues à Tiberiade, iuxta locum vbi manducauerunt panem, gratias agentes Deo, & reliq.

Hanc hiſtoriam de pane cœleſti ſolus enarrat Ioannes.

EVANGELISTA Antequam diſceptationem iſtam die pane viuo, qui de cœlo deſcendit, quam ſolus ipſe, & nullus alius enarrat, auſpicetur, prius nobis deſcribit & tempus, & locum, & diſceptantes ipſos, quæ omnia ad rei euidentiam, hiſtoriæque veritatem valent plurimum. Tempus igitur deſcribitur fuiſſe altera die, ſiue poſtero die, vt Græcè habetur: intellige autem poſterum diem à ſigno illo, quo Dominus quinque panibus ſatiauit tot hominum millia; vt ab illo pane miraculo edito, inſtituatur diſputatio de pane cœleſti, ſiue Sacramentali, quo omnes in Eccleſia Dei paſcimur. Locum verò declarat Euangeliſta fuiſſe ciuitatem Capharnaum, quam in patriam ſuam Dominus acceperat. Et vt inferius ait Ioannes, hæc diſputatio non in platea, aut extra portam; ſed in ipſa Synagoga Capharnaum habita eſt. Diſputatores verò deſcribit, dicendo quia Turba quæ ſtabat trans mare, ſiue ad mare, & quæ voluit Chriſtum rapere, & facere Regem, vt teſtatur Euthymius: nam cum illum non inueniſſent, ſtabant in littore, cogitantes quid actum eſſet de eo; vidit quia nauicula alia nō erat ibi niſi vna, & quia non introiſſet cum diſcipulis ſuis Ieſus in nauim.

Quo tempore eadem, & loco contigerit.

Quibus cum Dominus diſputauerit de pane cœleſti.

Euthym. c. 9. in Ioan.

Turbæ igitur pars illius, quæ ſatiata fuerat, hanc inſtituit cum Chriſto diſputationem: & occaſio ſermonis fuit, quòd populus ille quærebat, & mirabatur cibū corporis, vnde ſtultitia non mediocri laborabat: cùm enim vidiſſet Chriſtū aduerſari regno mundano, & ab eis confugiſſe, videretque Apoſtolos rediſſe, & noctem appetere, cibumque deeſſe, adhuc tamen permanebat vſque in alterā diem. Interim Chriſtus fugit ab eis, qui tātum carnalia quærunt, & quorum Deus, venter eſt: & diſcipulos ſequitur apud quos ſolos manet. Mirabatur enim illa turba, vbi nam Ieſus eſſet, quia nec videtant eum cum diſcipulis nauem conſcendiſſe: vnde côiectare poterant eum vel pedibus ſuper mare ambulaſſe, aut à Spiritu Domini raptum fuiſſe: quemadmodum Habacuc ab Angelo, aut Helias à Spiritu Domini de loco in locum tranſlatus. ¶ *Aliæ verò ſuperuenerunt naues à Tiberiade, iuxta locum vbi manducauerant panem*. Hoc opus erat deſcribi, ne quis cogitaret, quo modo turba traijcere potuit, cùm prius dixiſſet nullam aliam nauim affuiſſe præter eam, in qua Apoſtoli abierant in Capharnaum, & quæ ad littus, vnde ſoluerat redierat. Sub

Populi illius Iudaici ſtultitia.

A quibus fugiat Chriſtus cum quibus verò manet. *Philip. 3.*

Dan. 14. 4. Reg. 2.

dit, *iuxta locum vbi manducauerant panem gratias agentes Deo*. Græci codices in hoc loco varij ſunt: nam quidam illam particulam, *gratias agentes Deo*, non habent; quidam in genitiuo abſolutè poſito habent εὐχαριστήσαντος τοῦ κυρίου, hoc eſt, Cum gratias egiſſet Dominus: nam cū panes fregit Dominus, præceſſerat gratiarum actio, vt ait Euthymius: alij verò Codices habēt, quemadmodū Latina lectio habet: nā cùm miraculo ſatutati fuiſſent proruperunt in gratiarum actionem; vel gratiarum actionem vocat, illa verba quæ dixerunt, *Quia hic eſt verè Propheta, qui venturus erat in mundū*: nam agnitio erat beneficij Meſſiæ à Deo miſſi, & à ſe accepti: vnde & Regem eum facere meditati ſunt.

Græcorū codicum hoc loco diuerſitas.

Euthym loco præcitato.

Quum ergo vidiſſet turba, quia Ieſus non eſſet ibi, neq; diſcipuli eius, aſcenderunt in nauiculas, & venerunt Capharnaum quærentes Ieſum. Fructus prædicationis eſt, Ieſum cognitum quærere: & quia omnis qui quærit, inuenit, propterea ſubditur: *Et cum inueniſſent eum trans mare, dixerunt ei, Rabbi quando huc veniſti?* Vbi notandum eſt, illam particulam *trans*, vt libro 6. diximus, non tantùm ſignificare traiectum ex vna ripa in oppoſitam, ſed etiam ex vna ripa, ad aliam eiuſdem ripæ partem, quæ & itinere pedeſtri confici poterat quāuis compēdioſiori, & commodiori via nanigando. Et ita eadem turba, quę erat in loco, vbi Chriſtus ſatiauit turbam, dicitur hic fuiſſe trans mare. Et rurſus cū venerunt Capharnaū, dicuntur veniſſe trans mare; & tamen mōs ille, in quo illud miraculū fuit editū, ſitus erat iu deſerto Betſaidæ, à quo ad Capharnaū pedeſtre erat iter. Interrogant autē quando veniſſet, &, vt ait Euthymius, non interrogant quomodo veniſſet, vt tantùm ſignum diſcerent; neq; de regno dixerunt; ſed his relictis cœperunt aſſentari, dicētes, *Quando huc veniſti*, ignotans quod nos à te pēderemus? vel ex tēpore quo aduenisſet putabant ſe aſſecuturos num Dominus pedes veniſſet, an nauigio. Aſſentabantur autem dicendo Rabbi, vt menſam iterum eis apponeret; nam ſemel ſatiati, & ſigurientes, cæteris omnibus iam cōſumptis, de ſecundarijs cogitabant. Ita Euthymius. Non produnt conſilium quod habuerant de eo conſtituendo Rege, quia tutum nō erat in ciuitate prodere. Cæterùm cùm hæc interrogatio vana eſſet, nihilq; fructus contineret, & quia inutilem quæſtionem ſilētium debet ſoluere: Chriſtus reſpondit, non ad eorū mentē, quod indigni eſſent, & ne videtetur oſtendere virtutem ſuā, cum ſuper mare ambulando veniſſet, quā etiā ex diſcipulis agnoſcere poterant; ſed reſpōdet fructuoſius eorū mēti, & facto, quo eū quętebant;

Fructus prædicationis Chriſti.

Matth. 9.

Trans particula, duo ſignificat in ſacris literis.

Iudæorum aſſentatio, curioſitas.

Euthym. eodē c. 9. in Ioan.

Inutilis quæſtio ſilentio ſoluenda eſt.

Chriſti reſponſio ad Iudæos prudens.

bant; & quidem paulò aſperius ob id quod viderent blandius ſibi aſſentari, quo oſtenderet ſe eorum nõ capi blanditijs. Reſpondit itaque: *Amen amen dico vobis, quæritis me, non quia vidiſtis ſigna; ſed quia manducaſtis ex panibus, & ſaturati eſtis.* Dominus quia turbas eum quærentes vt Regem facerent, fugerat, iam eis nihil de regno loquentibus ſe præſentat: & qui prius eorum ventrem ſaturauerat, nunc tentat ſatiare mentem.

Chriſti humilitas, animarū zelus.

Et obiurgatiuncula quadam eorum aſſentationem reprehendit; vt eos excitet ad attentius tantam doctrinam excipiendam. Primò ergo illis obijcit, quòd eum quærerent propter ventrem & corpus, & non propter animam: quod Meſſias ſpiritualis miſſus ab eis agnitus non eſſet, ſed tantùm carnalis, id eſt, à quo tantùm carnalia, & temporalia expectarent. Quòd Dominus pati nõ debuit, ſed oſtendere ſe animarum iuſtificatorem, ſatiatoremque vt iuſtificati, & ſatiari, poſſint dicere cum Paolo: *Etſi cognouimus ſecundum carnem Chriſtum; ſed nunc iam nouimus:* Aliqui enim illorũ ſequebantur Chriſtum ob ſigna, quibus corpus curabat; alij ob panes, quib⁹ corpus ſatiabat, nõ autem quatenus ſignificabant ſpiritualem ſanitatem, aut ſatietatẽ mentis. Propterea illos reprehendit quod ſe quærerent, non propter ſigna; ſed quod de panib⁹ manducaſſent. Non vult Dominus Ieſus, amicos ſocios menſæ, & qui non permanent in die tribulationis, vt ait Salomon. Hîc autem exurgit dubium: Quomodo dicit, nõ quia ſigna vidiſtis: cum ſuperius dicatur: *Sequebatur eum turba, quia videbant ſigna quæ faciebat?* Et iterum: *Illi ergo homines cum vidiſſent quod fecerat ſignum, dicebant, Quia hic eſt verè Propheta qui venturus eſt in mundum.* Sed dupliciter poteſt hic nodus diſſolui. Primùm, vt dicamus, illos non vidiſſe ſignum oculis ſpiritus, ſiue oculis fidei; ſed tantùm oculis carnalibus. Erant enim Domini ſigna ad id vnũ à Deo ordinata, vt verus & ſpiritualis Meſſias ex illis agnoſceretur, & crederetur: at illi ex ſigno colligebant eum Meſſiam carnalem, ſiue carni tãtùm fauentem.

Iudæi ab Meſſia quid tantũ expectarent rudes.

2. Cor. 5.

Quos ſocios Chriſtus dedignetur, auerſeturque

Eccl. 6.

Quàm verũ ſit Iudæos Chriſtum (vt ipſe ait) non ob ſigna quæ viderant, ſed quia ex eius panibus manducauerant, ſequi velle.

Altera ſolutio.

Secundò dici poteſt, illos quidẽ recens facto ſigno permotos fuiſſe, vt eum Meſſiam ſpiritualem agnoſcerent; poſteà verò eius rei obliuione capti, vt conſtat ex litera, non tam ob ſigna, quàm ob ſaturitatem ventris, eum quærebant: ſperabant enim ſemper in poſterum illum proſpecturum de alimento, vt fecerat. Et tales ſumus nos vſque in hodiernum diem. Nam cum illum Dei Filium, & Meſſiam ſpiritualem agnoſcamus: ſemper tamen ad eum accurrimus, temporaria, aut corporea bona poſtulantes. Docet hîc etiam Dominus, vt ne in beneficijs temporalibus, ſiue ſanitatibus corporis ſiſtamus; ſed per illa, tanquã per gradus, ad dona ſpiritualia, ac diuina petenda cõſcendamus: vt non ſemel alias diximus.

Similes qui Iudæis illis, videri poſſint.

A terrenis Chriſti beneficijs ad cœleſtia, & ſpiritualia aſcendendum nobis eſt.

Operamini non cibum qui perit, ſed qui permanet in vitam æternum, quem Filius hominis dabit vobis. Hîc promittit per verbum de futuro, quòd dabit panem ſanctum Euchariſtiæ: & hortatur, vt illum operentur, id eſt, vt ad eum habendum ſe diſponant, ac laborent: illum loquendi modũ vſurpans, quo ſoliti ſumus dicere: Mercenarius laborans, operatur cibum ſuum; & ſicut Dominus dixit, *Dignus eſt operarius cibo ſuo*, id eſt, labore ſuo illum promeretur: ſic operarij miſſi ſunt in vineam, vt operarentur ſibi denariũ. Proinde idem eſt operari, atque per opera promereri: & occaſione capta ſaltat Dominus à cibo corporeo ad ſpiritualem, vt cũ Samaritana ab aqua terrena ad cœleſtem & ſpiritualem aſcendit: docuitque Dominus paſtores omnes, vt à corporalibus ad ſpiritualia auditores traducant, & à rebus inferioribus occaſionem de ſpiritoalibus diſſerendi prudenter quærant. Quòd verò ait, *Non cibum qui perit*, dubitationem porrigit. Videtur enim Dominus damnare eos, qui labores manuum ſuarum manducant, & omnes eos, qui ex artificio viuunt. Reſpondemus, Chriſtum hoc verbo, non damnaſſe laborantes manibus ſuis, qui faber à turba vocabatur; & Apoſtolus laborabat manibus ſuis, ne quem grauaret, erat enim ſcenofactoriæ artis: nec prohibet ꝓ cibo corporis laborare: qui per ſe dixit, *In ſudore vultus tui veſceris pane tuo*; & per Dauidem: *Labores manuum tuarum quia manducabis; beatus es, & bene tibi erit*; & per Paulum: *Si quis nõ vult operari, nec manducet.* Chriſtus ergo non prohibet ne laboremus propter panẽ qui perit, ſed ne præcipuè ob finem ſatiandi ventris operemur; ſed maximè ob finem gloriæ Dei, qui finis more olei ſupernatare debet cunctis alijs laborandi ſtudijs & conſilijs. Nam ille ſupremus finis tanquam inſitum quid virtutem totius arboris ad ſe attrahit: ita ille omnium opera: vt iam qui ſic laborat, nõ propter cibum qui perit, ſed propter cibum, qui permanet in vitam æternam, operetur. Vel ſenſus Domini eſt; *Operamini non cibum qui perit, ſed qui permanet.* Id eſt, Si licitum eſt laborare propter cibum pereuntem; multò magis propter cibum permanentem. Et ſi anima præſtantior eſt corpore; multo magis laborandum eſt propter cibum animæ, qui præſtat vitam æternam, quàm propter cibum pereuntem, qui præſentem ad tempus vitam ſuſteorat.

Quid eſt: Operamini nõ cibum qui perit, ſed qui permanet in vitã æternam.

Matth 10.

Matth. 20.

Ioan. 4 & ſeq.

Pſalm. 127.

Si cibus corporis non eſt nobis operandus; quorſum id: In ſudore vultus tui veſceris pane tuo?

Marc. 6.

2. Theſſ. 3.

Actor. 18.

Gen. 3.

Pſalm. 127.

2. Theſſ. 3.

Præcipuus laborandi finis quis ille.

Altera ſolutio.

Matth. 6.

Cur Dominus inquit.

Quem Filius hominis dabit vobis, & non potius Filius Dei.

Eſt ergo ſenſus: *Primum quærite regnum Dei, & iuſtitiam eius; & hæc omnia adijcientur vobis*. Quo verbo nō probibet Panem quærere corporeum, ſed præcipnam curam adhibendam in cibo ſpiritus. Cùm antem potuiſſet dicere, Filius Dei dabit vobis, dixit: *Filius hominis*; vt oſtendat Chriſti hnmanitatem quaſi Diuinitatis inſtrumentum, ea, quæ ſalutis noſtræ ſunt, exequi. Adhæc in Homanitate ſua oobis ea bona promeruit, & Hnmanitatem ſuam integram cum Diuinitate oobis io Eochatiſtia tanquam Panem vitæ porrigit: cootra eos, qui putant io hoc textu nihil dici de Euchariſtia, allegando illud, ſed ſine fructu; *Caro non prodeſt quicquam*. Dabit autem Filius hominis ad vitam operanti, & cum fide ad Sacramentnm accedenti, & cum lactucis agreſtibus pœnitentiæ eum ſomenti. Etſi eoim omnes præparationes adferamus ex parte noſtra ad hunc cibū percipiendum, adhuc tamen nobis dicendum eſt: *Domine, non ſum dignus, vt intres ſub tectum meum*: vt agnoſcamus illum panem potius dari, qoàm reddi, vincit enim omnia merita ooſtra tanti beneficij magnitudo. Oſtendit etiam hoc verbo ſe nō veniſſe in mundum ad paſceodum corpora, vt illi paſci quærebant, ſed ad paſcendas mentes & animos fidelium. *Hunc enim Pater ſignauit Deus.* Siue ſigillauit, & pronomen *Hunc*, Græca litera demooſtrat non ad cibum *βρῶσιν* qoi fœminini generis eſt, ſed ad Filium hominis eſſe referendum. Ideò ſenſus Ruperti Tuitienſis, quod Deus illum panem ſignauerit, ſiue ab alijs profanis cibis diſcreuerit, atque diſtinxerit, ita vt qui illum nō diiudicat, iudicium ſibi manducet & bibat; ſtare nō poteſt: etiamſi alioqui ſenſus ſit verus, & Catholicus. Sed Filius eſt qoi ſignatus dicitur: qui etiam ſignabit panem, quē dabit: & omnes comedēres ſignatutus eſt Spiritu promiſſionis ſaocto. Eſt ergo ſenſus, iuxta Chryſoſtomom, & Auguſtinum, Deum ſignaſſe ſiue ſigillaſſe Filium hominis, notum nobis illū faciens, & quaſi ſigillo ſuo, hoc eſt, teſtimonio ſuo atque miraculis demonſtrans, illum ſingularem Filium Dei eſſe, & Filium hominis & per conſequens idoneum, vt non tātùm cibum corporis, ſed etiam vt cibum animæ largiri valeat. Cyrillus hoc verbo explicat Patrem filio dediſſe omnimodam identitatē. Nam vt ſigilli figura in obſignatis rebus imprimitur: ita Filio hominis quodammodo impreſſus eſt Filius Dei, qui eſt figura eius, & character, iuxta illud Apoſtoli: *Qui cum ſit ſplendor gloriæ, & figura ſubſtantiæ eius*, ſiue vt Græcè habetur, character hypoſtaſis eius. Auguſtinus tract. 25. in Ioano. *Quid eſt pater illum ſignauit? proprium quiddam illi dedit, nec cæteris comparetur hominibus. Ideò de illo dictum eſt: Vnxit te Deus tuus oleo exultationis præ participibus tuis: ergo ſignare, quid eſt? Exceptum habere, hoc eſt, præ participibus tuis.* Et paulò poſt; *Quid eſt ſignaret? Proprium aliquid mihi daret, quo non confunderet cum genere humano, ſed per me liberaretur genus humanum.* Hucoſque Auguſtinus. Poteſt etiam eſſe ſenſus, Chriſtum propterea dici ſignatum; quia eum Deus ſignum nobis videndum atque ſpectandum pro ſalute noſtra ab eo participanda ac deriuanda propoſuit, velut Apoſtolus inqoit: *Quem propoſuit Deus propitiatorem, per fidem in ſanguine ipſius*: & alibi, *Aſpicientes in autorem fidei, & conſummatorem Ieſum*. Et hoc ſigno dixerat Propheta: *In die illa radix Ieſſe qui ſtat in ſignum populorum* (tanquam ſerpens in Cruce exaltatus) *ipſum Gentes deprecabuntur.*

Ioan. 6.

Quibus detur panis vitæ.

Exod. 12.

Matth. 8.

Quid eſt: Hunc enim Pater ſignauit Deus.

Ruperti Tuitienſ. de pane cæleſti interpretatio minus congrua reijcitur.

Ephef. 1.

Chryſoſt. ho. 44. in Ioan. tom 3

Aug tract. 25. in Ioan. tom 9.

Altera commoditas.

Hebr. 1.

Auguſtin.

Tertius huius loci intellectus.

Rom. 3.

Hebr. 12.

Eſai. 11.

Ioan. 3.

Num. 21.

Dixerunt ergo ad eum, Quid faciemus vt operemur opera Dei? Quia Iudæi credebant cibum hunc, quem promittebat, diuinum prorſus eſſe, rectè, & cooſequenter intellexeruot opera, quibus ille cibus acquirendus erat, oportere eſſe diuina. Quaſi diceret; Proponis nobis cibum diuinum; hortaris vt illum operemur: opera ergo illa planè diuina fore neceſſum erit: ſed cum nos homines ſimus, quid facere poſſumus vt diuina opera præſtemus? Quod ſi hæc ex animo dixerunt; commendandi ſnot atque laudandi: oihil enim ſanctius & laodabilius homo facere poteſt, quàm vt ſemper diuinam inqoirat voluntatem, teſte Propheta: *Doce me*, inquit, *facere voluntatem tuam, quia Deus meus es tu*. Ita etiam Samaritana Chriſto promittenti aquam viuam, *Domine*, inquit, *neq; in quo haurias habes, & puteus altus eſt; vnde ergo habes aquam viuam?* Et poſteà, *Domine da mihi hanc aquam*. Quidam tamē hæc tanquam irriſoriè, ac veluti ex contemptu quodam & faſtidio dicta eſſe interpretantur, inter quos Cyrillus. Sed nobis prior ſenſus magis arridet; vt ſimpliciter, & ex bono animo dicta fuerint, vt ita digni fierent, quib9 Dominus tantum myſterium panis detegeret. Et opera Dei vocat, opera Deo grata; & idcircò non ſine gratia eius facta.

Cur Iudæi Chriſto dixerint: Quid faciemus vt operemur opera Dei?

Summè gratū Deo opus, & acceptum.

Pſalm. 142.

Ioan. 4.

Altera ſententia.

Cyrill. lib. 3. in Ioann. c. 30. tom. 2.

Reſpondit Ieſus, & dixit eis, Hoc eſt opus Dei, vt credatis in eum quem miſit ille. Id eſt, Maxima diſpoſitio, ſeo opus, quo ſumendus ad ſalutem hic cibus, fides eſt formata: qua qui me accipit, operatur cibum qui oon perit. Et quærentibus de operibus, Ieſus reſpondet de vno opere in ſingulari, ſigoificans vnū eſſe opus velnti foutem & ſubſtantiam omnium booorū operum. Nam vt inquit Apoſtolus; *Omne quod non eſt ex fide, peccatum*

Opus Dei in Chriſtum fides qualis ſit.

Rom. 14.

eſt;

Hebr. 11.

Opus fidei cur opus Dei dicatur.

Rom 4.

2 Cor. 10.

eſt: Et credere oportet accedentem ad Deum quia eſt, & inquirentibus ſe remunerator ſit. Et vocat illud, opus Dei; non legis: ſiquidem ab Apoſtolo fides contra opera legis diſtinguitur; nòn contra opera fidei, cum ipſa ſit actio non minus Dei, quàm noſtra, & per eam offerimus intellectum Deo, captiuantes illum in obſequium Chriſti. Offerimus etiam voluntatē tendentem in Deum, per amorem, & confidentiam. Credere autem in eum, quem miſit Deus, complectitur myſterium Trinitatis, & in ea Incarnationis; & proinde dignum eſt quod Deus rèſpiciat, & quod tanto Pane remuneret.

Fides in Chriſtum quæ duo in ſe myſteria complectitur.

Muſculus hæreticus hoc loco quid muſſitet.

Muſculus arrodens hæc Domini verba, ſcripſit: *Quod ſi alicui Phariſæo propoſita quæſtio iſta fuiſſet: Quid faciemus vt operemur opera Dei? longè alia reſponſione vſus fuiſſet: dixiſſet potius, Hoc eſt opus Dei, vt circumcidamini, vt purificemini, Sabbata cuſtodiatis, & quæ alia ſunt huiuſmodi opera, faciatis. Aut ſi cui Papiſtæ eadem quæſtio preponeretur, ſtatim proponens audiret, hoc eſſet opus Dei, frequenter ieiunare, multū orare, Miſſas audire, aut id genus reliqua, quibus impuri homines ſe indies magis ac magis contaminarent.* Sic ille infelix, ex ſuo aliorum ingenia metiens. Quaſi verò infidelem ad Fidem venientem, relicta Fide, id doceamus, quin potius ab accedente ad baptiſmum, Eccleſia petit primo loco fidem, deinde charitatis opus, quæ omnem legem includit. Certè Chriſtus ab infidelibus ad ſe venientibus fidem exigebat; ab habentibus verò Apoſtolis fidem exigit, prætereà humilitatem, charitatem, patientiam, & legis totius obſeruantiam, perſeuerantiam. Et ab exigente, *Quid boni faciam, vt habeam vitam æternam?* non reſpondit, Crede; ſed, *ſerua mandata*; & maximum legis mandatum dixit eſſe dilectionem. Illud verò ridiculum eſt, quod ait, ieiunium, orationem, Miſſæ auditum homines contaminare: cum hæc opera ſancti ſint & de illis laudētur homines in Sacris literis: & Sacramenta recuſare, vel contemnere opus ſit inobedientis, & contumacis, & bellum Deo ipſi indicentis, qui alia via adipiſci nititur vitam æternam, quàm præſcripſerit Dominus. Certè nullibi Chriſtus aut Paulus ſoli fidei quicquam promiſit: quæ etiam ſi montes transferat nihil prodeſt, ſi charitate ſit deſtituta.

Ab iis, qui in ſe non crederent, quid Chriſtus exigebat; quid verò etiam ab Apoſtolis requirebat.

Matth. 19.

Quæ opera ſancta immundus ille Muſculus & perue ſu, homines aiebat cōtaminare.

1. Cor. 13.

Et hîc præter fidem exegit eſum Sacramenti: *Niſi manducaueritis*, inquit, *carnem Filij hominis, & biberitis eius ſanguinem, non habebitis vitam in vobis.*

Ioan 6.

Deinde etiam hoc loco Beza aſſerit, nos paralogizare, quoniam ex eo elicimus fidē eſſe opus, & per conſequens ex operibus iuſtificari; & ideò docet fidem impropriè dici opus. Sicut Paulus ad Romanos ſcribens, vocat legem fidei: *Quemadmodum*, inquit, *ſi quis medicum gratia ſanitatis recuperandæ, accedat & offerat illi quantamcunq; velit pecuniam: Medicus verò reſpondeat; Omnis pecunia, quam à te peto, hæc eſt; vt mihi credas, & confidas tanquam ſalutis tuæ ſitientiſſimo. Si ſic medicus reſpondeat, non confeſtim conſequitur pecuniam eſſe confidentiam, vel fidem.* Sic ille. Sed vt apertius hæc falſa eſſe reuincamus, aduerte, fidem ſiue confidentiam, vt in Scripturis frequenter accipiuntur, manifeſtè ſuapte natura eſſe actiones quaſdā, ſiue illas Deo ſiue homini accōmodemus, quemadmodum ſecundum ſuam ſubſtàntiam cætera bona opera, quibus mandata Dei perficimus, ſunt. Sed quod Paulus diſtinguat fidé ab operibus, vel legē fidei à lege operum, inde eſt, quòd Apoſtòlus per opera, intelligit ea, quæ ex ſe meriti rationem habent, & illis aliquid iure debetur; fidem verò, intelligit actionem, quæ omni caret ex ſeipſa merito, Sed ſoli nititur diuinæ miſericordiæ, & liberalitati; & ideò reputatur ad Iuſtitiam, hoc eſt; Dei munere, & miſericordia acceptatur à Deo, quaſi opus eſſet verè iuſti & iuſtificati, ac promerentis aliquid apud Deum: vt Apoſtolus aperte tradit ad Romanos. Non minus ergo opera fidei, quàm ipſa fides ad iuſtitiam, & meritū apud Deum propter Chriſtū acceptantur: at propriè, iuxta Pauli doctrinam, opera non ſunt, id eſt, merita ex natura ſua vim promerendi habentia: & ita non ſola fides, ſed & opera ex illa prodeuntia, ſi ex gratia procedant, vim habent iuſtificandi, vt B. Iacobus frater Domini tradit. Opera verò, vel operū legem intelligit Apoſtolus, quæcunque ſine fide fiunt, & exiſtimantur ex ſe excluſo Chriſto, & gratia eius, vim habere iuſtificandi, & promerendi vitā æternam. Nam tales olim erant Iudæi, & Pelagiani poſteà extiterunt: contra quos Apoſtolus edisſerit ad Romanos, & alijs locis, quos conuincit opus habere gratia Dei, & fide, quæ ex miſericordia deputatur ad iuſtitiam, vt poſſint meritū apud Deum habere.

Quid hic ruſſus hæretica mente prædicans nuntiauit Beza.

Rom. 3.

Fides ſiue cōfidētia ſecundum ſe quidnam ſit.

Elegans hic de fide, & operibus doctrina traditur.

Rom. 4.

Iacob 2.

Rom 3.

Infra 4.

Adhæc diſtingue inter opus Dei, vt hîc Dominus loquitur, & opus hominis, ſiue inter opera Dei, & opera hominum. Nā fides, & quæ ex ea oriuntur opera, Dei opera ſunt, atque ex Spiritu Chriſti profecta; & ex Dei gratia, & miſericordi pacto cenſentur ad meritum: opera verò hominum poſſunt valere, & promereri apud homines; tamen omni merito apud Deum carent. Et confirmatur hæc doctrina Auguſtini teſtimonio, qui libro De prædeſtinatione

Opera Dei, & opera hominum quid differant.

Auguſt. lib. de prædeſt.

Sancto-

[Sanct. c. 7. 10 & propè fin.] Sanctorum ita habet: *Sed forſitan dicunt; Ab operibus fidem diſtinguit Apoſtolus: gratiam verò nō ex operibus eſſe dicit, non autem dicit, quod non ſit ex fide. Ita verò eſt: ſed ipſam quoq; fidem opus Dei dicit eſſe Ieſus: & hanc vt operemur, iubet. Dixerunt enim ad eum Iudæi: Quid faciemus vt* [Ioan. 6.] *operemur opera Dei? Reſpondit Ieſus, Hoc eſt opus Dei, vt credamus in eum, quem miſit ille. Sic ergo* [...emadmo-... diſtinguit ...poſtolus ab ...ribus fidē ...Apoſto-... ex fide ...rum ho-... , non ...ucribus, ...] *diſtinguit Apoſtolus ab operibus fidem, quemadmodum in duobus regnis Hebræorum diſtinguitur Iudas ab Iſrael, cum & ipſe Iudas ſit Iſrael. Ex fide autem ideò dicit iuſtificari hominem; quia ipſa prima datur, ex qua impetrentur cætera, quæ propriè opera nuncupantur, in quib⁹ iuſtè viuitur.* Hactenus Auguſtinus.

Sequitur Euangeliſta: *Dixerunt ergo ei, Quod ergo tu facis ſignum, vt videamus, & credamus tibi? quid operaris? Patres noſtri manducauerunt manna in deſerto, ſicut ſcriptum eſt,* [...d. 16.] *Panem de cœlo dedit eis manducare.* Videntur eruditi fuiſſe iſti, qui cum Domino congrediebantur: nam & allegabāt ſacras Scripturas, & nō ſine ratione loquebantur. Quaſi dicerent; Exigis vt tibi præſtemus fidem tāquam ſummo duci, & Meſſiæ; opus ergo eſt, vt præſtes maiora ſigna quàm Moyſes: quod hactenus tamen non feciſti. Nam tu tātùm communes panes, & hordeaceos, & [...ala.] ſemel quidē dediſti; Moyſes autē præſtantiorem panem, vtpote manna de cœlo, & non ad horam, ſed per ſpatium quadraginta annorum; & nō tam paruæ turbæ atque tu dediſti, ſed vniuerſis filijs Iſrael, qui excedebant ſummam ſexcentorum ferè millium hominum, præter paruulos, & mulieres, & vulgus Ægypti promiſcuum innumerabile. Et ita intendunt, quòd ſigna quæ hactenus fecerat, non erant idonea & ſufficientia, niſi maius aliquod protuliſſet. Et [...panis ... cœlo cur ...] ita exaggerant miraculum Moyſi, vt extenuent miraculum Chriſti. Et manna, dicitur panis de cœlo; non quòd de cœlo deſcenderet; ſed quòd in aëre miniſterio Angelorum conderetur. De quo Pſaltes: [Pſalm 77. ...d. 16. ...] *Pluit illis manna ad manducandum: panem cæli dedit eis.* Eſt autem manna, vox Chaldæa, eo quod cum primū decidit de cœlo, dixit populus admiratus, Manhu, id eſt, Quid hoc? pro Mahu interiecta litera nun, euphoniæ gratia. Vel interpretatur Donum hoc, ſeu, donum eſt: nam מנה donare ſignificat, vt videlicet populus rei nouæ & incognitæ no- [...tera ety-... ...gia.] men generale indiderit, vocans eam donum, ſcilicet Dei. Syriacè verò מננא Maneno pronuntiatur, ſed contractis punctis manna dicitur cum duplici nun.

Et rectè aiunt; *Vt videamus, & credamus:* Hoc eſt, vt videamus ſigna; & credamus nō viſa. Vana ergo videtur etymologia Pagni- [Sancti Pagni-ni, & Vatabli minus ſolida voci manna interpretatio reijcitur. Hieron. Ioſephus Iud.] ni in Theſauro ſuo in verbo Manna, & Vatabli in Exod. 16. qui dicunt, Manna ſignare donū vel oblationem, à verbo מנה quia in voce Manna deficeret litera radicalis ה. Melius ergo accipitur, vt ſit verbum admirantis & dicentis: Quid hoc? & falſo aiunt Hebraicè Man, non ſignare quid, ſed Men: quia Man vox eſt & Hebræa, & Chaldæa, & ita Hieronymus intellexit. Quid hoc? & Septuaginta verterunt, Quid eſt hoc? & Chaldæa paraphraſis: noſtræ etiam verſioni congruit quod ſequitur: *Ignorabant enim quid eſſent:* vnde Daniel 3. bis dicitur Man: *Si quis non proſtratus adorauerit.* Et infra: *Quis eſt Deus qui eripiat vos de manu mea?* Et Pſal. 60. *Miſericordiam & veritatem eius quis requiret?* Ioſephus quoque lib. 3. Antiquit. cap. 1. ait Manna vocem eſſe Hebræam; *Nam man in* [Contra Caietanum, & Ianſenium.] *noſtra*, inquit, *vernacula vox eſt percunctatiua interrogans:* quare non eſt adiectio ſyllabica, vt putauit Caietanus, Exod. 16. & Ianſenius in Euangelia. Quia verò cum ratione coniunctum erat quod dicebant; ideò Dominus reſpondit ſe maiora & præſtantiora exhibere velle, vt poſſet eis obijcere: *Si ope-* [Ioan. 15.] *ra non feciſſem in eis quæ nemo alius fecit; peccatum non haberent.* Ideò aptè reſpondendo, ſubdit: *Amen amen dico vobis, Non Moyſes dedit vobis panem de cœlo, ſed Pater meus dat vobis panem de cœlo verum. Panis enim verus eſt qui de cœlo deſcendit. & dat vitam mundo.* Minimè [Chriſti modeſtia Diuina, incomparabilis.] Dominus moleſte tulit Moyſen ſibi præponi: nec obijcit illis quæ iuſte dicere poterat maiora ſe edidiſſe miracula illis Moyſi: nec quod Scriptura nuſquam Moyſi illud miraculum mannæ tribuat, vt ipſi indicabant, ſed Deo: nec denique cōponit ſignū ſuum cum Moyſi miraculo; ſed illis omnibus omiſſis, ſalutis eorū magis quàm propriæ gloriæ auidus, aggreditur explicare tractatum de cibo illo, qui præſtat vitam æternam. Et quia illi tanti faciebant vetus illud manna; Dominus contrà, illud extenuat, ac deprimit in comparatione panis, quem Pater ſuus mundo tunc offerret.

Senſus eſt ergo: Manna illud à Moyſe [Quem panem Moyſes de cœlo Iudæis dederit.] datum, in quo vos gloriamini, non erat verè cœleſtis, & diuinus panis Spiritus veſtros nutriens, ac mentes paſcens, nec dabat vitā toti mundo, ſed paucis tantùm Iudæis, & ad tempus; Ego autem ſum panis, qui non vitam temporariam, ſed æternam tribuo mundo.

Quod ait, Moyſen non dediſſe panem [Quem panem Moyſes Iudæis de cœlo non dederit.] de cœlo, dictioni panem præponitur articulus τὸν ἄρτον, vt conſtet quod non neget Moyſen dediſſe panem patribus eorum de cœlo: ſed negat Moyſen dediſſe illū panem de cœlo, hoc eſt, inſignem illum panē cœ-

leſtem, qui vitam æternam præbeat: nam de illo pane talem vitam dante erat ſermo, dixerat enim: *Operamini non cibum qui perit, ſed qui permanet in vitam æternam.* Et reuera ille panis de cœlo non erat, ſed ex aëre deplutus cadebat, vnde volucres aëreæ dicuntur volucres cœli: ſecus eſt de hoc pane, è vero cœlo ſupremo depluto. Expende etiam duos ex oppoſito aſſignari panẽ dantes, alterum Moyſen, alterum Patrem. Et Moyſes quidem dedit manna, verum quidem; quod ad ſubſtantiam attinet, & corporeum panem: quod ſi conferatur cum Chriſto, non eſt panis verus, ſed tantùm typicus, & figurariuus: idcircò cum articulo eſt dictum τὸν ἀληθινόν. Verum enim hoc loco non opponitur falſo, ſed opponitur vmbratili, & figurato, vt etiam Auguſtinus interpretatur. Quæ enim figuram alterius gerunt, præ illis quæ figurata ſunt, non eſſe talia, aut vix eſſe dicuntur, vt illud: *Nunquid de bobus cura eſt Deo?* Quandoque etiam participata præ eo quod per eſſentiam eſt tale, non eſſe cenſentur: vt cum Ioannes ait: *Non erat ille* (ſcilicet Præcurſor) *lux, ſed vt teſtimonium perhiberet de lumine. Erat lux vera.* Et alibi: *Quid me dicis bonum? Nemo bonus, niſi ſolus Deus;* Et: *Stellæ non ſunt mundæ in conſpectu eius;* cùm tamen Ioannes dicatur lucerna, & alij ſint boni, & ſtellæ bonæ exiſtãt. Vidit enim Deus cuncta quæ fecerat, & erãt valde bona. Chriſtus verò panis eſt verus cum articulo, & deſcẽdens de cœlo, quia figuratus, & adumbratus in illo manna. Et ille quidẽ ad tempus alere potuit; hic autem, vitam æternam præſtat mundo. Et ille etiam de cœlo propriè non deſcendebat, ſed ex aëre nõ procul diſſito, vbi congregantur nubes; hic autem panis verè de cœlo deſcendit.

Qualis Moyſi panis erat Pane Chriſti quẽ Deus Pater mundo cœlitus donat.

Aug. tract. 25 in Ioan. ante medium to. 9. initio.

1. Cor 9. & Deut. 25.

Ioan 1.

Luc. 18.

Iob. 25.

Ioan 5.

Gen. 1.

Nam deſcendere actus voluntarius viui eſt, & animati, qui non competit inanimatis: quæ mouentur quidẽ, & cadunt deorſum, ſed non propriè, vel verè deſcendunt. Et ſignificat diuinã hypoſtaſim Humanitati coniunctam, ad alimoniam, & paſtum hominum. Et nota, prudens lector, quòd cum prius dixit Dominus de futuro: *Quem Filius hominis dabit vobis*, deinde de præterito ſubiunxiſſet: *Non Moyſes dedit vobis panem de cœlo:* tertio iam loquitur de præſenti: *Pater meus dat vobis panem.* Si exacte hæc excutiamus, dedit quidẽ manna, dat verò de præſenti panem Verbi Incarnati Pater: dabit de Futuro Filius hominis in myſterio Euchariſtiæ, de quo paulò ante: *Quem Filius hominis dabit vobis:* & de quo paulò poſt dicet cum eodem verbo de futuro: *Panis quem ego dabo, caro mea eſt pro mundi vita.*

Quæ propriè quæ verò impropriè deſcẽdant.

Et quid panis veri de cœlo deſcẽſus ſignificet.

Elegans temporum Enallage in verbo Dandi.

Deinde expende differentiam vtriuſque panis. Nã ille non erat de cœlo deſcendens ſicut iſte: ille non erat verus, ſed figurans, & typicus, quemadmodum eſt iſte. Ille non dedit niſi vitam temporalem, hic æternam: Ille Iudæis tantùm: hic toti mundo. Quod ergò dicitur. Panis enim verus eſt, qui de cœlo deſcendit, & dat vitã mundo: explicat duas conditiones panis veri, quibus diſtinguitur à manna, & à quouis alio corporeo pane. Et Græci codices, & Syriacus non habent, Panis enim verus eſt, ſed; Panis enim Dei eſt, quam lectionẽ habent multa Latina exemplaria vetuſta, & agnouit Auguſtinus. Et eſt ſenſus; Panis ille, qui de cœlo deſcendit, & dat vitam mundo, non poteſt dici panis alterius quàm Dei, qui eſt in cœlo: nec poteſt dici terrenus, aut humanus, ſed tãtùm diuinus. Et hoc merito adductũ eſt ad probandum quod præceſſit, nempe ſolum Patrem dare nõ panem de cœlo, & verum panem. Habes præterea præter panem corporalem, quem ederunt in deſerto multiplicatum à Domino, tres alios panes, nempe illum typicum dictum manna, & Chriſtum incarnatũ iam datum, & ipſum Chriſtum in myſterio Euchariſtiæ nõdum quidem tunc datum, ſed dandum.

Panis à Moyſe dati è cœlo Iudæis, & panis Chriſti differentia.

Corruptus locus.

Aug. tract. 25 in Ioan. qui & ſi habeat, Panis enim Deus eſt legendũ eſt Dei. Panis Chriſti qualis.

Triplex panis à Deo datus.

Dixerunt ergo ad eum, Domine, ſemper da nobis panem hunc. Senſim eos Dominus ad intellectũ panis ſpiritualis perducit. Et quamquam illi necdum perfectè intelligerent, tamen concupiſcentia quadam tacti, & panem aliquem corporeum ſomniantes, qui à morte corporis præſeruaret, dicunt: *Domine, ſemper da nobis panem hunc.* Ad quem modum Samaritana, & ipſa cogitabat quandã aquã corpoream, qua ſemel hauſta omnino pelleretur ſitis in æternum, cum inquit: *Domine, da mihi hanc aquam vt non ſitiam, neq; veniam huc haurire.* Ita hic Iudæi dicunt: *Da nobis panem hunc*, quem dicis verum, & vitã æternam præſtare. Tu ergo, qui nos pridem ſatiaſti pane, neque pellente famem, neque tollente mortem, fortaſſis iam habes alium altiorem panem, qui nos ſatiet in æternum: ad quem obtinendum ſi preces noſtræ valent quicquam, rogamus vt illum ſemper nobis largiaris. Et petunt hunc panem ſibi à Domino dari cum prius dixiſſet: *Pater meus dat vobis panem:* quia intellexerunt Patrem dare per Filium: præſertim cum prius de ſe dixerit: *Quem Filius hominis dabit vobis.*

Quem panem Iudæi ſibi ſemper dari à Chriſto expeterent.

Ioan. 4.

Dixit autem eis Ieſus: Ego ſum Panis vitæ: qui venit ad me, non eſuriet: & qui credit in me, non ſitiet in æternum. Cum hactenus in tertia perſona credendũ in ſe eſſe, quem Pater Deus miſit, modeſte dixiſſet, iam in prima perſona aperte ſe ipſum prodit, etſi non ignoraret quoſdam deriſuros, erant tamen qui-

dam

Panis vitæ quid more Scripturæ.

dam cum fructu audituri. Et ſe, panem vitæ vocat phraſi Hebræa, id eſt, verè viuificantem, & vitam veram largieotem, non quidem naturalem, aut ſenſibilem, aut rationalem, quam quiſque in ſui conditione accepit, ſed vitam cœleſtem, & diuinam, quæ hîc inchoatur per gratiam, & cōſummatur in gloria. Nam gloria, ſiue vita æterna, gratia eſt conſummata; ſicut gratia, gloria eſt, ſiue vita æterna iochoata. Huius autem vitæ autor eſt Chriſtus, ſiue effector, quaten⁹ Deus eſt; merens verò illam, in quantū homo eſt, illius verò cōſeruator atque amplificator Chriſtus, vt Deus ſimul, & homo eſt; adde etiam exempla, & forma, vt magna ratione ſe panem vitæ nominauerit.

Rom. 6

Quibus modis Chriſtus panis ſit vitæ.

Nec tamen hactenus in his verbis videtur loqui de Euchariſtia, quanquam hæc verba proœmium quoddam ſint ad illam. Nam etſi, cum ſit Filius Dei, & Filius hominis, virtutem habet ſatiandi, pellendi famē, & ſedandi ſitim eorum, qui fide ad ſe accedunt: poſitus poſteà in Euchariſtia ſub ſpeciebus panis, & vini, eandem vim habebit ad eos omnes, qui eadem fide eum amplecti voluerint. Pondera etiam qua ratione Chriſtus Iudæos à carnalibus, & corporeis cogitationibus auocat, & ad ſpiritualia, excelſa, digoaq; cogitatu erigit, dicendo: *Qui venit ad me, non eſuriet.* Cum enim debuiſſet dicere: & qui manducat me, vt conſequenter ad panem loqueretur, dixit: *qui venit, & qui credit*; vt abſtrahat à cogitatione manducandi, & bibendi corporaliter, ſiue ſecundùm carnem, ſed ſpiritualiter, & panem eſſe ſpiritualem, & ſimiliter manducationē. Et cùm prius dixiſſet: *Qui venit ad me*, poſteà ſubdit: *Qui credit in me*, vt explicet quid ſit veoire ad ipſum, nimirum credere in ipſum. Et cum tantùm dixerit ſe eſſe panem vitæ, oon autem potum: declarat tamen ſe non tātùm tollere famem, ſed etiam ſitim, vt intelligas quæ diuiſa ſunt in alimentis corporis, vnita eſſe in alimento ſpirituali. Eſt ergo credere, ipſum venire, & edere. Neeenim magnum eſt appetere bonum, nam dixerant; Semper da nobis panem hunc; ſed illud magnum, & vtile, panem quærere, ſiue vt ſuperius dixit, panem operari. Et ait de futuro: *Non eſuriet*: quia agnito Chriſto, quieſcit fames illo recepto per fidem, & amorem; & ait cum Sponſa: Inueoi quem diligit anima mea: tenui eum, nec dimittam. Non ergo eſuriet, id eſt, habebit intra ſe vnde edat: vt extra illi prodeuodū oon ſit. Sic enim dicimus de diuite; Ille non eſurit, id eſt, habet vode famem ſedet. Alioquin beati qui eſuriunt, & ſitiunt iuſtitiam: quoniam ipſi ſaturabuntur. Non ergo erit ad tormētum eſuries, vel ſitis, vt in his, qui non habent quod manducent: quia in ſe ipſis habent iuſtitiam, & pacem, poſt quā ad Chriſtum venerunt. Habet enim credens in Ieſum à Patre nobis miſſum, panem vitæ, & intellectus, & aqua ſapientiæ ſalutaris potatur, vt quę duriora cibi erant, ac vix credibilia, molleſcant aqua Spiritus ſancti, & penetrabilia reddantur.

Chriſti Dei, & hominis eiuſdem, & in Euchariſtia poſiti virtus & potentia.

Expenditur à Chriſto dictum. Qui venit ad me, nō eſuriet.

Ad Chriſtum venire, quid ſit.

Alimenti ſpiritualis proprium.

Magnum opus credentis in Chriſtum vere quod.

Cant. 3.

Eius fames quando exſaturabitur.

Matth. 5.

Eccl. 15.

Declarat igitur ſe eſſe panem vitæ ab effectu, quia ſcilicet præſtat non eſurire, neque ſitire vnquam: quaſi dicat; Alius quicunque panis, non eſt panis vitæ abſolutè, ſed panis vitæ ad horam, quia non tollit famem, & ſitim abſolutè, ſed pro tempore; Ego autem tollo in æternum. Quia reliqui cibi tranſeunt, & ad tempus durant, propterea redit fames, & ſitis; ipſe autem ſolus eſt panis permanens, ideò paſcit in æternū, tollendo famem. Quia verò hęc fames pleniſſimè in gloria euacuabitur; propterea de futuro dixit, noo eſuriet.

Chriſtus vnde panis ſit vitæ.

Et qui credit in me, non ſitiet in æternum. Hoc verbo credendi, explicatur ſuperius verbū veniendi. Et quantum ad rem, in ſpiritualibus eadem eſt fames, & ſitis; ac proinde eadem extinctio vtriuſqoe. Non ſitiet ergo in æternum, id eſt, ſitim æternam oon patietur, nec aliam ſitim habebit niſi viſionis meæ, & fruitionis. Nam qui edunt me, adhuc eſurient: & qui bibunt me, adhuc ſitient.

Fames, & ſitis ſpiritualium.

Sed dixi vobis, quia & vidiſtis me, & creditis. Tacitam ſoluit obiectionem: poterant enim dicere, quod poterat facto monſtrare ſeipſum panem vitæ, & noo verbis: Reſpōdet Dominus, Dixi vobis atque explicaui me eſſe panem vitæ, quia vidiſtis me in ſignis quæ edidi, & nō creditis me eſſe quem ſigna indicant (ſic enim de præſenti habent codices emendatiores, & Græca exemplaria, & Syriacum) id eſt, Saluatorem, & panē mundi: Quod verò non crederent, dixerat illis, Cùm venientibus ad ſe quęrēdum obiecit: *Amen amen dico vobis, quæritis me, nō quia vidiſtis ſigna, ſed quia de panibus manducaſtis*: hoc enim eſt videre, & non credere. Volebat autem Dominus vt ex ſignis diſcerent eum Meſſiam eſſe: ſed impediebat eos carnis infirmitas; quæ tameo, vt in ea patiens ſaluaret mundum, aſſumenda fuit. Viderunt etiam Iudæi, per inſpirationem, quando dixerunt: *Hic eſt verè Propheta, qui venturus eſt in mundum.* Sed tameo oon crediderunt ſe per illum ſalutem æternam conſecuturos. Ad humanam naturam defecerunt, & Regem eum conſtituere voluerunt: quod Ieſus refugit, vt ad fidem maioris regni, & æterni adduceret. Non crediderunt etiam ſe

Quid ſit non ſitire in æternum.

Eccl. 24.

Iudæorum incredulitas in Chriſtum, & vnde proueniret.

Cur ne Rex fieret, in montem fugerit Chriſtus.

Quare turbæ Chriſtum Regem facere voluerunt.

illi, ſed opus facere voluerunt, quo eum ſibi obligarent, eligendo ſcilicet eum ſibi in Regem: neq; ſecuros ſe fore putabant per Ieſum, niſi eum Regem facerent, & ita ipſi eo duce pugnarent: nam in ſolo Ieſu abſq; comitatu, & armis, non putabant ſalutem eſſe ſitam. Dixi ergo vobis quia vidiſtis me, & non credidiſtis: id eſt, propterea vos non ſatio; quia licet oculis corporeis, & me, & mea ſigna videatis; oculis tamen ſpiritus non videtis, cùm non credatis.

Panem vitæ Chriſtum cuius beneficio quis conſequi poſſit, ac debeat.

Omne quod dat mihi Pater, ad me veniet: & eum qui venit ad me, non eijciam foras, Quia deſcendi de cœlo, non vt faciam voluntatem meam, ſed voluntatem eius qui miſit me. Declarat modum habendi hunc panem, & veniendi ad eum, dicendo neminem poſſe ad ſe venire proprio marte, vel propria virtute, ſed opus eſſe dono, ſeu tractu Patris dantis, ſiue trahētis homines ad Filium. Quod & Paulus confirmat, cum ait: *Fidelis Deus, per quem vocati eſtis in ſocietatem Filij eius Ieſu Chriſti Domini noſtri.* Sed licèt ſua interna inſpiratione trahat, & ad Filium adducat; non tamen dat Filio niſi venientes, id eſt, ſpontè, & liberè dationi conſentientes per fidem. Qui ergo ſequuntur tractum Patris, dantur Filio à Patre, & ille ſeruat eos: quia ſequitur: Et eum, qui venit ad me, non eijciam foras, vel vt Græca habent, non eijcio, ſcilicet à me, hoc eſt, non deſtituam mea cura, ſed regam, paſcam, & viuificabo. Verū ſi venit is ad Filium qui datur à Patre (vt obijcit Euthymius) culpa ergo carebit, qui non venit, vtpotè non datus à Patre. Sed Pater illos dat, in quibus præcedit bona voluntas: neque enim hæc per ſe facere poteſt vt credant, abſente Dei adminiculo, neque illud auxilium, niſi præſens ſit, & bona voluntas. Sic ille. Etſi ergo vos ipſos infidelitate poſſitis perdere, mea tamen culpa non erit, nec peribit quiſquam eorum quos dat mihi Pater, quia ego vos non eijcio foras, ſed ſeruo. Loquitur enim Dominus ad ſimilitudinem acceptantis venientem ad ſe in domum ſuam: ſiquidem non acceptans venientem eijcit eum foras; admittens autem, retinet eum intus. Ego igitur venientē ad me, non eijciam foras, ſed ero eius Rex, tegam, & paſcam eum, quoad vſq; reſtituā eum Patri: neque hic eijciam à familiaritate mea, neque poſteà à regno cœlorum.

1 Corin. 1.

Euthy c. 9. in Ioan.

Quos tradat Filio Pater.

Eijcere quis quem cenſeatur.

Quam Chriſtus venerit facere voluntatem patris

Ac ſubdit: *Quia deſcendi de cœlo, non vt faciam voluntatem meam, ſed voluntatem eius qui miſit me.* Illius ergo voluntas fuit, quòd ego in montem fugerim, ne Rex à vobis ſalutaret, quos mihi Pater non dabat, ſed voluntas manducandi panem. Exiſtimabant Ieſum eſſe, qui eos ad tempus, & non in æternum paſceret, & propter corporalem cibū quem viderant, eum ſequebantur: æterni cibi poteſtatem nō credebant, & ſic Patris ductum, & inſpirationem non ſequebantur. Qui idcircò noluit eos paſci corporeo cibo, ſed miraculo procurato; vt inde ad æterni cibi fidem conſcenderent. Ratiocinatur ergo Dominus in hunc modum: Veni è cœlo vt faciam voluntatem Patris mei: ſed eius voluntas eſt, vt omne quod dedit mihi Pater, non perdam, vel perire non ſinam, ſed recipiam, & reſuſcitem illud in nouiſſima die: ergo omne quod datū à Patre venerit ad me, recipiam, & non abijciam.

Huius Arrianæ cauillationis: Chriſtus faciens voluntatem Patris, vt eſt ei æqualis? Magnifilius Athanaſij confutatio.

Magnus Athanaſ. 10. 2.

Pſalm. 144.

Ex hoc loco Arriani argumentantur, Filium minorem Patre, quia Filius faciebat voluntatem Patris. Quibus reſpondet Athanaſius libro de communi eſſentia Patris & Filij, & Spiritus ſancti, dicens: *Si probro eſt Filio adimplere voluntatem Patris; probro quoque eſt Deo, & Patri adimplere voluntatem iuſti, cum Dauid de eo loquatur: Voluntatem timentium ſe faciet; & deprecationes eorum exaudiet.* Hæc Athanaſius. Non ergo venit facere voluntatem ſuam, ſiue propriam carnis ſuæ, ſed voluntatem eius qui miſit illum, hoc eſt, communem, quæ & Chriſti eſt, & Patris: quorum ſicuti eſt vna diuinitas, ita eſt vna voluntas. ¶ Et ita hic locutus explicat duas eſſe voluntates in Chriſto, humanam ſcilicet, & diuinam. Et voluntas humana nuda ſecundùm naturam accepta non habet bonitatem immutabilem, cum eiuſdem ſit naturæ cum ea quæ fuit in Adam ante peccatum, & hæc peccans deſereretur à Deo, vt autem adhęret, & coniuncta eſt diuinæ voluntati, declinare non poteſt ad malum. Et quia hæc Filij voluntas, ſiue humana, ſiue diuina, non eſt à Patre ſeiuncta, vel diuerſa; propterea dictum eſt: *Non vt faciam voluntatem meam.* Non quod ſit talis, ſed potiùs quòd non ſit, vt docet Gregorius Nazianzenus: *Et pleraq;,* inquit, *eius generis Scripturæ loca communiter dicuntur, non vt aliquid affirment, ſed negent: de quorum numero eſt hoc; Non enim ex menſura dat Deus Spiritum. Nam cum Deus à Deo ad menſuram non æſtimetur; neque ſpiritus datur vnquam menſura æſtimatus. Tum hoc: Neque peccatum meum, neque iniquitas mea: hic enim ſermo non quòd ſit, ſed quòd non ſit nec iniquitas, nec peccatum, oſtendit. Item illud; Non propter iuſtitias quas fecimus. Sentiunt enim nullas eſſe iuſtitias ſuas.* Hæc ille latiore ſermone perſequitur.

Chriſtus habuit duas voluntates.

Voluntas Chriſti humana peccare quatenus non poſſit.

Gregor. Nazian lib. 4. Theologia.

Ioan 3.

Pſal. 14.

Tit. 3.

Hæc eſt enim voluntas eius, qui miſit me Patris, vt omne quod dedit mihi, non perdam ex eo, ſed reſuſcitem illud in nouiſſimo die. Explicat voluntatem paternam, tùm reſpectu eorum qui ſibi dantur à Patre, deinde reſpectu da-

[illegible] à Chriſto facienda.

torum ad ſe venientium. Et in neutro genere dicitur: *Omne*, vt generalis ſit ſermo, & oſtendat plenitudinem fidelium. Et quod ad primam attinet, declarat voluntatem Dei eſſe, vt quod pertinet ad ſpiritum, non perdat quenquam eorum quos ſibi Pater tradit, ſed ſi quis perit, ipſe ſibi perditionis ſuæ eſt cauſſa, vel quia non venit ad Chriſtum, vel quia poſtquam venit ad eum, recedit ab eo vel per apoſtaſim à fide, vel per extinctionem charitatis, & mortiferum delictum. Tuti ergo ſumus omnes, qui illius

Heb. 11.

fidei committimur, quia ille reget, & paſcet, & ſeruabit nos: deinde, vt ſeruet quantum ad corpora. Quod ſi contingat, vt pro Chriſto ſit moriendum (ſiquidem omnino

Ioan. 10.

quandoque moriendum eſt) non eſt quòd perditos nos putemus, quoniam ipſi, cui datum eſt ponere animam ſuam, & iterum illam ſumere, & ſeipſum à mortuis excitare, ſuſcitabit & nos in nouiſſimo die. Nihil ergo habent quod dubitent, aut hæſitent.

Dubitantium de ſua in bona perſeuerantia conſolatio.

Supereſt vnus ſcrupulus. Dubitare enim quiſquam de ſe ipſo poterit, num perſeueraturus ſit? Sed & hic ſcrupulus vincendus

1. Cor. 10.

eſt fide tanti Regis, & noſtræ ſalutis ſitientiſſimi, qui non patietur nos tentari ſupra id, quod poſſumus, ſed faciet enim tentatione prouentum, vt poſſimus ſuſtinere; & de quo idem Paulus teſtatur: *Qui cœpit opus

Philip. 1.

in vobis bonum, perficiet vſq; in diem Chriſti Ieſu*, & in alio loco: *Qui & confirmabit vos vſq; in finem, ſine crimine, in die aduentus Domini noſtri Ieſu Chriſti.*

1. Cor. 1.

Chriſti pro nobis apud Patrem aduocatio ſalutaris, atque illi per quam honorifica.

Vt enim glorioſum eſt Aduocato vincere cauſſas ſuorum clientulorum, & Medico ſanare infirmos, quos curandos ſuſcepit, & paſtori ſeruare oues ſuæ fidei creditas: ita honorificum eſt Domino Ieſu ſuos ſeruare, & cuſtodire, qui aduocatus eſt noſter apud Patrem, & Medicus miſſus propter malè habentes, & Paſtor ille bonus ponens animam ſuam pro ouibus ſuis.

1. Ioan. 2.
Matth. 9.
Ioan. 10.

Deinde explicat voluntatem reſpectu venientium ad ſe, & ſibi à Patre datorum, dicendo: *Hæc eſt enim voluntas Patris qui miſit me, vt omnis qui videt Filium, & credit in eum, habeat vitam æternam, & ego reſuſcitabo eum in nouiſſimo die.*

Ab his, qui accedunt ad Chriſtum, Deus quid requirat.

Declarat Dominus quid velit Pater ab his, qui ad Chriſtum accedunt, nimirum vt videant Filium, & credant in eũ. Et quia dicit: *Vt omnis qui videt Filium*, quod non poteſt intelligi niſi de viſu ſpirituali, & nõ de corporali, quem ſequitur fides: nam priùs dicitur videre Filium, quam credere in eum, conſtat viſionem Filij nihil aliud

Videre Filium quid ſit.

eſſe, quàm videre Filium credendum, vel ex euidentia ſignorum, vel ex teſtimonio Scripturarum, vel ex interno lumine & inſpiratione. Atque ita Euthy. interpretatur:

Euthy. ca. 9. in Ioan.

Omnis autem qui videt Filium, oculis videlicet fidei, vt quod ſequitur, Et credit in eum, veluti explicatio quædam ſit. ¶ *Et credit in eum.*

Modus vnde ratioque credendi oriatur.

Nam modus, & ratio credendi non aliunde oritur, quàm ex viſione credibilium. Vt enim nos remotiſſimas, & Occidentales Indiæ partes, quas nunquam vidimus, credimus tamen, ob tot hominum teſtimonia quæ de illis perhibentur, quibus illas credibiles eſſe videmus: ita diuinis myſterijs fidem præſtamus, non ſolum ob ſigna, & Scripturas ſacras, ſed maximè ob internum teſtimonium Spiritus S. illa in cordib. noſtris confirmantis, & obſignantis. Credit autem in eum, qui ſe fide, & fiducia totum ei committit, & rationabili obſequio in eum tendit & hoſtes fide ſuperat, & virtutum officiá amplectitur.

In Ieſum quis credat.

Duplex præmium credentis in Chriſtũ.

Et duplex præmium credendi proponit: alterum ad ſpiritum ſpectans, nempe habere vitam æternam, ſc. inchoatam per fidem; alterum ad corpus pertinens, nempe reſuſcitari in nouiſſimo die, vt firmius diſcant, futuram eſſe reſurrectionem ad fidei, quæ in ipſum eſt, repenſionem, ſpiritualiumque certaminum, quæ hic tolerantur, retributionem: qua ſi non ſunt fruituri in præſenti vita, at ſaltem in futura: ad quam vt perueniamus, præſtet nobis hic Panis vitæ de cælo deſcendens Dominus Ieſus, qui cum Patre, & Spiritu ſancto, delicatiſſimũ præbet veſcendum panem diuinitatis beatis in ſempiterna ſecula, Amen.

TRACTATVS XX.

De diſceptatione Domini cum Capharnaitis de pane cæleſti manducando, in illa verba: *Murmurabant ergo Iudæi de illo, quia dixiſſet, Ego ſum panis vitæ qui de cælo deſcendi: & dicebant, Nonne hic eſt filius Ioſeph, cuius nos nouimus patrem & matrem? Quomodo ergo dicit hic, quia de cælo deſcendi? &c.*

Iudæorũ duplex murmuratio de Chriſto.

DVPLICEM murmurationem Iudæorũ in hoc capite legimus de duobus maximis, ac ineffabilib. myſterijs, quæ cum pro ſua ruditate capere non poſſent, verbis Ieſu offendebantur. Prima fuit, de myſterio Incarnationis Filij Dei, altera, de Sacroſancto Euchariſtiæ Sacramento. De priori ait: Murmurabant ergo Iudęi de illo, quia dixiſſet: *Ego ſum panis viuus, qui de cælo deſcendi*; & opponebãt ratiunculas humanas,

Iudæorum carnalium humanæ rationes videli[illegible]

...cet argumentum contra fidem Diuinaque myſteria.

quibus à veritate capiendi impediebantur, dicendo: *Nonne hic eſt filius Ioſeph, cuius nos nouimus patrem, & matrem?* Simili ratione Nicodemus non capiens renaſcentiam, dicebat: *Quomodò poteſt homo naſci, cùm ſit ſenex: numquid poteſt in ventrem matris ſuæ iteratò introire, & renaſci?* Et Samaritana non intelligens aquam viuam, & ſenſum conſulens, aiebat: *Domine, neq; in quo haurias habes, & puteus altus eſt: vnde ergo habes aquam viuã? Numquid tu maior es patre noſtro Iacob?* & quæ ſequuntur. Ita iſti argumentis carnalib. ducti, viam fidei ſibi præcludebant. Venerant iſti ad Ieſum, & dixerãt. *Hic eſt verè Propheta qui venturus eſt in mundũ*: ſed nõ crediderunt ei & receſſerunt ab eo, & tamen pro Rege terreno eum habere voluerunt. Nunc ex his verbis Domini offenduntur, & longius etiã recedunt, & quo magis inuitãtur ad credendum, eo amplius refugiunt ab eo. Ieſus aũt ruiſus vt tractum Patris ſequãtur, inuitat, & à conſideratione carnalium rerum, & conſanguinitatis eos deterret, & ad tractionem Dei reſpicere eos iubet. Tùm quòd nemo aliter venire ad ipſum poteſt, tùm quòd ita prędictũ erat. Quare ſperare, credereq; debebãt diuinam inſpirationem eſſe, quã patiebantur. vt quæ ſecundum promiſſionẽ Dei eſſet, qua dictum erat futurũ eſſe, vt oẽs à Deo docerentur. Hæc eſt ſumma reſponſionis Dñi.

Ioan. 3.

Ioan. 4.

Miſa Chriſti benignitas aduerſus Iudæos. ſaluteſq; eorum deſiderium.

Eſa. 54. Ierem. 31.

Quod referunt Chriſtum dixiſſe: *Ego ſum panis viuus*, etiamſi Græcè nõ habeatur Viu⁹, tamen ſatis Chriſtus dixerat, cùm ſe panem vitæ vocauit: & panis viuus opponitur mãnæ mortuo, ſicut verus opponitur vmbratili, & figuratiuo. Ex eo verò quòd dicunt: *Nonne hic eſt filius Ioſeph, cuius nos nouimus patrẽ, & matrẽ*, intelligimus Iudæos quòd eſſent carnales, nam ſpe paſtus corporei adempta vertuntur ad murmur, & calumniam. Deinde agnoſcimus ingenium carnis, & mundi huius. Nam in prędicatorib. Verbi Dei, & peculiari Spiritus dono diſpenſantib. doctrinam Euangelicã, & mira eruditione prædítis; plerumq; ad progeniẽ, & ſanguinẽ eorum diſcutiendum cõuertimur, etſi ille minus excellẽs, minuſq; illuſtris exiſtat, cõfeſtim damnamus, & docentẽ, & doctrinam quã tradunt: & nobis viã præcludim⁹, quo minus eorum doctrina, vel exẽplo proficiamus, tã ingenioſi ſum⁹, vt nobis ipſis noceamus, & horum Iudæorũ, qui cum Chriſto diſſerebant, egregij euadamus imitatores.

Iudæorum, carnis &c. ac mundi, ingenium.

Hos Capharnaitas Chriſto generis obſcuritatẽ obijciẽtes quinã hodie imitentur.

Deinde ex hoc quidã colligũt: Ioſephum eo tempore vixiſſe. Quod ſatis efficaciter non deducitur, ſed mera coniectura: quia etiã tunc viuebat ſanctiſſima Deipara Maria. Sed certè fieri potuit, vt illis eſſet notus, & quod paulò ante diſceſſiſſet. Non intelligebant myſterium Incarnationis, ac proinde ignorabant Ieſu diuinitatem, ſecundùm quam de cęlo deſcendit, hoc eſt, à Patre; nec etiam Humanitatem mirabili modo conceptam de Spiritu ſancto, ratione cuius dicitur, ſecundus homo de cælo, cæleſtis. Sed nequaquam excuſantur: qui ex ſignis debuerunt credere, eum eſſe Meſſiã, & ex Scripturis quoq; noſſe poterant Meſſiæ diuinitatem. Dominus autem non pergit hęc myſteria eis declarare, & quomodò deſcenderit de cælo, quòd videret eos minus eſſe capaces tantæ veritatis intelligendæ; ſed tantùm eos mãſuetiſſimè monet, eoſque placare contendit, ne diuino tractui, & vocationi obſiſtant.

Ioſephum Virginis ſponſum pudiciſſimæ tempore huius diſputationis Chriſti cũ Iudæis ſuperſtitem non fuiſſe.

Luc. 1. 1. Cor. 15.

Nolite, inquit, *murmurare in inuicem. Nemo poteſt venire ad me niſi Pater qui miſit me, traxerit eum.* Oſtendit ſe eorum cogitationes videre; & peccatum murmurandi contra Deum, grauiſſimum eſſe, illudque olim Deus ſeuerè in Patres animaduertiſſe. Rectèque ait: *Nemo poteſt venire ad me, niſi Pater qui miſit me, traxerit eum*, quaſi dixerit: Nemo poteſt capere iſta, quòd cum homo ſim, de cælo deſcenderim ſimul, niſi à Deo tractus & illectus. Non traxit vos Pater, ſed corporalis commodi auiditas: non trahit vos Pater, dum vos ad Ioſeph, & matrem meam reſpicitis, atq; ita nõ ad me, ſed ad carnem meã venire contenditis. Nolite igitur, pręter inſitam ſalutis veſtræ ignorantiam, & procliuitatem ad malum, addete peccatum murmurationis, quo tractum Patris, & inſpirationem eius amittatis, ſine quo tamen trahente, ſiue per verba, ſiue per ſigna, ſiue per internam perſuaſionem, non poteſtis ad me credendum per fidem venire, qui tamen ad me tractum, reſuſcitabo in nouiſſimo die. Nec eſt ſermo de potentia remota, quę ineſt natura in homine, vt poſſit per Dei donum, & gratiam diuina apprehendere, & conſectari. Nam vt ſæpè docet Aug. etſi credere, ſit opus gratiæ, poſſe tamẽ credere naturę eſt. Sed eſt ſermo de potentia quam vocant propinquam, per quam elicitur actus credendi, & veniendi ad Chriſtum. Quia talis facultas ponit diuinos habitus Fidei, Spei, & Charitatis in homine, vel peculiarem Spiritus S. opem, ſine qua homo ſimpliciter non poteſt ad ea quæ Chriſti ſunt, vel credenda, vel ſperanda, vel amanda, & operanda aſſurgere.

In Deum murmuratio quã grauis.

Num. 21. 1. Cor. 10.

Vnde manifeſtum ſit Iudæos hoſce a Patre ad Chriſtum tractos non fuiſſe.

Triplex patris tractus.

Cum dicitur, Nemo poteſt venire ad me, niſi Pater meus traxerit eũ, de qua potentia ſit ſermo.

Auguſtinus.

Neque te conturbet verbum trahendi, quaſi violentiam, aut coactionem ſignificet, quia hic de eo tractu loquitur, qui libertatem non ſolùm non tollit, ſed ponit: vnde eòs qui trahũtur, ait venire, qui actus vltro, & ſponte venientis, & ſponte agentis,

Quis ille tractus ſit Patris.

Cant. 1.
Ioan. 12.

& ſe mouentis. Quemadmodum in Canticis Sponſa ait: *Trahe me poſt te*: & ne putes aliquam violentiam, ſubdit: *Curremus in odorem vnguentorum tuorum.* Et Chriſtus de ſe exaltando in cruce, ait: *Si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad me ipſum*, Cuius tamen tractatui reſtiterunt Iudæi, qui Chriſto inſultabant, & amarulentis conuitijs pungebant. Quia trahi à Patre, eſt interna perſuaſione, & amoris ingentis detectione ad Chriſtum duci. Nec vis huius verbi ignota eſt Latinis autoribus: nam quidam dixit:

Tractui Patris ad Christum quam reſtiterint Iudæi.
Matt. 27.
Trahi à Patre, quid ſit.

Virg. Eclo. 2.
Cic. pro Archia Poeta.

Trahit ſua quemq; voluptas,

Et Cicer. *Trahimur omnes cupidine laudis.* Agnouerunt etiam Patres huius verbi ſignificatum: nam Cyrill. hoc loco ait: *Non enim, cum dicat, neminem poſſe ad ſe venire, niſi Pater traxerit eum, vi quadam cogi, trahiq; credentes putandum ſit, ſed monitione, doctrina reuelatione ineffabiliter facta, vt ille ſolus nouit quo dignos cognouit. Vnde intulit: Omnis qui audiuit à Patre, & didicit, venit ad me. Vbi enim auditus, diſciplina, doctrinaq; adeſt, ibi fides non vi, ſed perſuaſione oritur: patrocinio igitur Dei Patris, quod ex charitate dignis præſtatur, non vi fideles Chriſtum agnoſcunt. Non enim poſſumus ſecundum Eccleſia, veritatiſq; dogmata liberam poteſtatem hominis (quod liberum arbitrium appellamus) vllo modo negare. Ita, iuſti quidem præmijs propter iuſtitiam afficiuntur, qui verò male vixerunt, non iniuria puniuntur.* Et Auguſt. in hunc locum: *Porro ſi Poeta dicere licuit: Trahit ſua quemq; voluptas: non neceſſitas, ſed voluptas, non obligatio, ſed delectatio: quantò fortius nos dicere debemus trahi hominem ad Chriſtum, qui delectatur veritate, delectatur beatitudine, delectatur iuſtitia: delectatur ſempiterna vita, quod totum Chriſtus eſt?* Idem lib. contra duas epiſtolas Pelagian. *Trahitur, inquit, miris modis, vt velit ab illo, qui nouit intus in ipſis hominum cordibus operari, non vt homines quod fieri non poteſt nolentes credant, ſed vt volentes ex nolentibus fiant.* Denique Theophylactus ſecutus ſuum magiſtrum Chryſoſt. ſcribit: *Hoc autem dicit (nemo ſcilicet poteſt venire ad me) non vt libertatem tollat arbitrij, abſit, ſed vt oſtendat quod multa habet opus cooperatione à Deo is, qui crediturus eſt.* Et alter: *Illos trahit Pater, qui habent voluntatis aptitudinem. Eos autem, qui ſeipſos non faciunt idoneos, nõ trahit ad Fidem. Nam ſicut magnes non omnia, ſed ſolum ferrum attrahit, ita & Deus ad omnes quidem appropiat, eos autem qui magis idonei, & familiaritatem erga ipſum præ ſe ferunt, trahit.* Hęc Patres illi doctiſſimi.

Cyrill. li. 4. in Ioan. c. 7. 10. 2.

Nam fides non vi, ſed perſuaſione orta, teſte Cyrillo.

Aug. tract. 26. in Ioan. tom. 9.

Idem li. 1. cõt. duas epiſt. Pelag. c. 19. in fi. tom. 7. inter med. & fin.

Theophyl. in Ioan.
Chryſ. ho. 44. in Ioan. 10. 3 à med.
Quos trahat Deus Pater ad Chriſtum, quos minime.
Exemplum de magnete.

Qualis videri poſſit tractus ille diuinus.

Non trahit ergo vt ſaxum, & lignum, ſed vt olim Herculem Gallicum fabulæ memorant attraxiſſe catenis ab ore eius pendentibus, & auriculis hominum infixis, id eſt, eius oratione perſuaſos, vt vltro ad eum accurrerent. Ita Orpheus, & Amphion feruntur quercus, & ſaxa traxiſſe, imo etiam feras, quia verbo, & orationis efficacia ad ciuilem vitam ſylueſtres, & efferatos homines reuocarunt.

Falsò ergo olim Manichæi, & noſtra ætate Lutherani, ad eleuandum liberum arbitrium hunc locum adducunt. Obſerua illa duo verba Venire, & Trahere: primum oſtendit arbitrij noſtri in credendo libertatem: ſecundo ſignificatur gratuita Dei bonitas omnem noſtram voluntatem, & meritum præueniens, & gratiæ diuinæ efficacia, quæ ex nolentibus volentes efficit. Hac ergo ſententia non eripi nobis libertatem arbitrij, ex Patribus oſtenſum eſt. Vt ergo Chriſtum de cœlo veniſſe cognoſcamus, opus eſt Patre trahente, & reuelante, quia vt Dominus dixit Petro confitenti eum Filium Dei: *Caro & ſangu non reuelauit tibi, ſed Pater meus qui in cœlis eſt.* Qui ergo interrogauerit, nunquid Pater omnes trahat? Dicendum eſt, eiuſmodi homines prius diſcutere debere an poſtea nos, quos trahit, ſequamur, omnes. Et ſi quidem nos non ſequimur cuncti, conijcere poterimus non omnes alios trahi, ne ipſi maiori ſcelere irretiantur, quos grauius proculdubio manet iudicium.

Manichæorũ Lutheranorumque contra libertatem hominis arbitrium ex hoc loco venenata doctrina.

Matt. 16.

An Pater omnes trahat?

Hic autem tractus etſi non minus ſit Filij, qui dixit: *Ego ſi exaltatus fuero à terra, omnia traham ad me ipſum*, vel Spiritus ſancti, de cuius tractu dicitur: *Vos ſemper Spiritui ſancto reſtitiſtis*, quam ſit Patris: peculiariter tamen tribuitur Patri. Non ſolum quia CHRISTVS homo omnia referre ſolet ad Patrem, ſed etiam quia quæ poteſtatis ſunt, & autoritatis, per appropriationem quandam Patri tribuuntur, tanquam omnium bonorum primo fonti, ſecundum illud: *Omne datum optimum, & omne donum perfectum deſurſum eſt, deſcendens à Patre luminum*: Sicut quæ ſapientiæ, Filio, quæ benignitatis, Spiritui ſancto. Trahere autem, ſiue per ſigna, ſiue per internam perſuaſionem, poteſtatem ſonat: vt ergo Patri tribuitur, mittere Filium, ita etiam trahere, ſiue mittere homines ad Chriſtum.

Ioan. 12.

Act. 7.
Tractus credentium ad Chriſtum cur Patri tribuatur potius quã Filio, aut ſancto Spiritui.

Iacob. 1.

Eſt ſcriptum in Prophetis, erunt omnes docibiles Dei. Probat Scripturæ teſtimonio neceſſarium tractum paternum, & ſimul declarat quis ſit tractus paternus, nempe interna Dei doctrina, & perſuaſio. Sententia huius verbi non apud vnum aliquem Prophetam, ſed apud multos deſcripta eſt, apud quos crebro fit mẽtio de inſtructione, & eruditione diuina, ideo dixit in plurali:

Vnde nam Chriſtus hoc dictum: Erunt omnes docibiles Dei, mutuatus ſit, & quid ſignificet.

Eſa. 54.

In Prophetis, maxime tamen hic locus habetur apud Eſaiam, vbi legitur: *Ponam vniuerſos filios tuos doctos à Domino.* Quaſi diceret Dominus: hactenus per alios docui vos, at vero hiſce extremis temporibus per me ipſum vos docturum polliceor. Quare igitur ipſum Deum in vobis loquẽtem repellitis, vt ſenſus veſtros, rationemq́ue ſequamini? præſertim in his, quæ omnes ſcire debetis, neq; ſenſu, neq; ratione humana percipi poſſunt? Illos igitur oſtendit aduerſari, & refragari diuino lumini Patris mouẽtis, & trahentis. Quod ait, *Dociles Dei*, Græcè eſt per nomen, non per participium, nempe διδακτοὶ τοῦ Θεοῦ. id eſt, diſcipulos dociles, ſiue docibiles Dei: q̃ magis quadrat, quam participium, doctos, ad quę verba alludẽs Apoſtolus 1. Theſſ. 3. dixit compoſita voce ὑμεῖς γὰρ θεοδίδακτοι ἐστὲ, id eſt: *Ipſi vos adeo docti eſtis*. Sed hinc aliquot dubia emergunt.

Si omnes dociles Dei ſunt, Deuſque docet omnes, cur tot indocti ſunt, & imperitil

Primum eſt, an hoc in vniuerſum veritatem habeat, omnes eſſe diſcipulos, ſiue docibiles Dei. Si enim Deus docet omnes, quare tam multi indocti, & ineruditi inueniuntur? Reſpondeo, Cyrill. hoc intelligere de dignis hominibus, quibus diuina fidei myſteria reuelantur.

Cyrill li. 4. in Ioan. c. 9. 10. 2

A quo nõ longè diſſidet, quod ait Chryſ. hunc ſermonem dirigi ad omnes erudiri volentes, qui diuino lumine non deſtituuntur.

Chryſ. ho. 45. in Ioan. co. 3

Altera ſolutio

Magiſter tamen omnibus proponitur ad docendum, & communicandum doctrinam ſuam. Aug. vero hunc locum explicans, inquit: *Omnes regni illius homines docibiles Dei erunt, non ab hominib. audient, & ſi ab hominibus audiunt, tamen quod intelligunt, intus datur, intus coruſcat, intus reuelatur.*

Aug. tract. 26. in Ioan.

Hæc ille: qui ſenſus eſt magis genuinus: nõ enim in Iſaia dicitur vniuerſos docendos à Domino, ſed: *Vniuerſos*, inquit, *filios tuos ponam doctos à Domino*, vbi Propheta alloquitur fideliũ Eccleſiam. Ideo verbum: *Omnes*, etiam ad gentes ſpectat. Quaſi diceret Dominus: Cauete, tãquam patres murmurantes in manna, deſeramini à Deo, qui facile alium populum, quem doceat ea, quæ ſaluris ſunt, habere poterit.

Quid Scripturis opus eſt homini, quem Pater, interna videlicet inſpiratione, iam docilem effecit!

Alterum dubium eſt: Si oẽs erunt docti à Deo per inſpirationem, quid ergo Scripturis ſacris opus eſt? Quas propterea quidam phanatici hęretici noſtri ſeculi reijciebant, & ad antra ſe recipientes, expectabãt Dei voces, & inſpirationes, quorum vnus, Otho Brunſelphius vocatus, Carthuſianæ familiæ apoſtata, eo dementiæ, & cæcitatis progreſſus eſt, vt in impiam vocem proruperit, Scripturas ſacras ſomnium eſſe phantaſticum, & calabaſticum, & ſoli inſpirationi adhęrendum.

Othonis Brũſelphij in ſacras literas blaſphemia.

Sed tantam inſaniam recitaſſe, cõfutaſſe ſit. Nam quia Satan transfigurat ſe in Angelum lucis, facilè nobis ſeductor ille imponeret, niſi Scripturis ſacris præmuniti eſſemus, quibus Catholicam, & Apoſtolicam doctrinam, à falſa, & adulterina diſcernere poſſemus. Et Chriſtus non niſi ſacris Scripturis, dæmonis impreſſiones, atque conatus eluſit, & Iudęos ad ſcrutandas Scripturas miſit, & Paulus ad Scripturarum lectionem Timotheum, & in eo Epiſcopos omnes adhortatur.

2. Cor. 11.
...ptura rum neceſſitas.
Matt. 4.
Ioan. 5.
2. Tim. 3.

Nam cogitationes, & inſpirationes Dei, & quid velit de nobis ipſis, Canonicis libr. conſignauit, vt qui illas legit, non niſi voluntatem Dei, & inſpirationem conſulat, neque illas, ſine diuinæ gratiæ opitulatione, quiſquam valeat intelligere.

Quid itera prędicatoribus & magiſtris erit opus, ſi a Deo homines edocentur.

Tertium dubium exiſtit: Si Deus per ſe ipſum homines docet, quid opus eſt prędicatoribus, aut doctorib⁹, cum Vnctio eius doceat nos de omnibus. Reſpondeo: Inſtitutio ipſius Chriſti eſt Apoſtolatus, & miniſterium verbi, ſicut paſtoratus, & doctoratus in hoc ipſum potiſſimum conſtitutus vt homines loco Dei doceant, & Euangelica myſteria annuncient.

1 Ioan 2.

Quamobrem Deus per ſe ipſum homines non doceat, ſed per homines.

Quia ſuaue eſt, & cõſonum homini, per homines, à quibus accipit eſſe, & vitam, accipere etiam inſtructionem, & eruditionem. Sed quanquam homines officio ſuo docendi, non deſint, opus tamen eſt Deo intus cor illuſtrante, atque intus docente, vt quæ verbo dicuntur per hominem, intus per fidem apprehendantur. Quemadmodum prædicante Paulo, aperuit cor Spiritus S. Lydiæ purpurariæ, vt intenderet his quæ dicebantur à Paulo.

Act. 16.

Hoc enim, quod homo præſtare nõ poteſt, vt eſt intus illuminare, & fidem infundere, Deus per ſe ipſum præſtat, quemadmodum in Sacramẽtis, miniſter quidem verbum & elementum adhibet, Deus autẽ per ſe ipſum effectum gratiæ operatur, animamq́; ſanctificat, quod miniſter nequit. Vnde Apoſtolus dixit: *Itaq; neq; qui plantat, eſt aliquid, neq; qui rigat, ſed qui incrementum dat, Deus.*

1. Cor. 3.

Plantationem intelligit, planam, & primam doctrinam, irrigationem vero, baptiſmum, per quem aqua miniſtratur, augmentum vero præſtat Spiritus ſanctus, vt interpretatur autor explanationum in Paulum, Ambroſij nomine.

Ambr in 3. c. prioris epi. ad Cor to 5.

Qua ratione Deus homines doceat, & homines dociles ſint.

Quia igitur Deus per miniſtrum ſuum verbum ſalutis proponit, & doctrinam Euangelicam diſpenſat, & per ſe ipſum vt à nobis fide capiatur, pręſtat, rectè dicitur homines docere, & homines dicuntur dociles, ſiue diſcipuli Dei. Nam quemadmodum ſi lucerna vtaris ad aliam lucernam accendendam, non eſt lucerna, quæ accendit, ſed ignis, qui eſt in illa: ita miniſter nõ eſt ex ſua luce, vel ex

ſuo igne alios accendit, ſed igne atque luce, quæ miniſtro prius à Deo communicata fuit, vt tandem idem ſit ignis, qui accendit vtramque lucernam, & priorem, & poſteriorem.

Subdit: *Omnis qui audiuit à Patre, & didicit, venit ad me. Non quia Patrem vidit quiſquam, niſi is qui eſt à Deo; hic vidit Patrem.* Declarat hoc verbo efficaciam tractus diuini cõſiſtere, ex parte Dei, in docendo, ex parte verò hominis, vt fructuoſus ſit tractus, opus eſſe audire, deinde etiam diſcere. Nã quemadmodum diſcipulus (vt humano, & vſitato modo nobis diuina deſcribat) primum quidem audit à magiſtro, & audiendo diſcit; ſed auditus, perceptio eſt eorum, quæ dicuntur; diſcere autem cõtinet in ſe, & credere, & proficere (oportet enim addiſcentem credere præceptori ſuo, in quibus fidem exegerit) & quamuis credat, non tamen diſcit, niſi in his, quæ audiuit proficiat. Ad hunc modum inſpirante Deo, & media inſpiratione, docẽte quæ Fidei ſunt, audit qui diuinã ſentit inſpirationem; diſcit verò, qui diuinæ eidem inſpirationi conſentit, eamque totam admittit, eique credendo, & obediendo, ac nulla in parte obſiſtendo, is, qui diſcit, venit ad Ieſum, & intelligit Deum eſſe ex Deo, & Meſſiam à Deo promiſſum, id quod nulla ratio humana docere poteſt. Hoc dixit, quoniam hi audierunt à Patre, & diſcere noluerunt, confugientes ad humanas rationes. Hos quoque docuerat, & adduxerat ad Patrem, ita vt dicerent: Hic eſt verè Propheta, qui venturus eſt in mundum: ſed quia perſtare noluerunt, eiecerunt ſe ipſos foras. Ne quis verò exiſtimaret, Deum perinde docere, atque hominem, qui ei, quem docet, ſub aſpectum cadit; propterea ſubiungit: *Non quia Patrem vidit quiſquam, niſi is, qui eſt à Deo; hic vidit Patrem.* Quod dictum eſt, ne putarent Deum etiam ſenſibus agnoſcendum, atque ita ab eo de Filio diſcendum: vt intelligant de interiori auditu ipſum loqui, iuxta illud Prophetæ: *Audiam quid loquatur in me Dominus Deus.* Quocirca aliud eſt audire, aliud eſt videre. Addit hoc præterea, vt ſe inexcuſabiles eſſe intelligant, neque illis profuturum, ſi ita dicturi ſint: Nos Patrem non vidimus, inſpirationi, quia vnde eſſet neſciebamus, non conſenſimus. Nam cùm Deus à nemine vnquã ſit viſus, ita vt quamuis in hac, vel illa forma ſanctis apparuerit, ſine interna tamen inſpiratione, & eruditione diſcerni à falſis, & illudentibus dijs minimè potuit: quia neque ſenſus, neque humana ratio inter Deum & Angelos, vel alias res diſcernere poteſt. Cumque ſit dictum: *Erunt omnes docibiles Dei*, cumque item miracula oſtendantur quæ ab illa vi deſcendunt, quæ ab hominibus propria ratione percipi nequeunt: quid contra inſpirationem dicere quiſquam poterit? Num illam à Deo non eſſe, ſed à diabolo, iure dicet, quæ ſit à Deo promiſſa, & miraculis comprobata? Num quod per ſeipſum facere promiſit Deus, alios facere permittet? idque miraculis probari ſinet & ſibi tribui, & ſe teſtem approbari eorum, quæ ipſe non faciat? Cum ergo nulla ratio ſit cur hæc inſpiratio, alteri, quàm Deo tribuatur, magnaque ratio ſit, cur Deo tãtùm tribuatur: qui audierit, & diſcere voluerit & ob id ad Ieſum non venerit, iure condemnabitur: quia non credit in nomine vnigeniti Filij Dei. *Ioan 3.*

Ac ſubdit: *Niſi is qui eſt à Deo, hic vidit Patrem.* Tantum Filius eſt ex Patre, & naturali facultate ſolus videt Deum Patrem, quemadmodum Pater videt ſe ipſum, verum Deum; Atque hac exceptione declarauit Chriſtus ſe verum Deum, & ex Deo genitum. Nec excluditur Spiritus ſanctus. Nam videre Deum, actus eſt ad eſſentiã ſpectans, cuius excluſio, ſiue exceptio adiuncta Patri, aut Filio, excludit quidem alias creaturas, non tamen alias perſonas. Vt cum dicitur ſolus Pater noſſe Filium; vel ſolus Filius noſſe Patrem: vel ſolus Pater immortalis, & inuiſibilis, vel ſolus Pater verus Deus: nequaquam Spiritus ſanctus excluditur, ſed includitur potius, iuxta dictam Theologorum regulam. *Matth. 11. 1. Tit. 1. Ioan. 17.*

Amen amen dico vobis, qui credit in me, habet vitam æternam. Dixit vnde habeat homo, vt ad ſe veniat, & in ſe credat: oſtendit iam quis ſit fidei in ſe fructus. Iterumque monet his verbis Dominus, vt inſpirationem ſequantur, vel trahentem eos Patrem, & ſimul eos promiſſis allicit. Promittit enim vitam æternam credenti, id eſt, ſeipſum, qui vitæ æternæ eſt auctor, & qui ſe panem vitæ appellat, vt in æternum alat, & paſcat. Et iterum ſe cum manna comparans, ait: *Patres veſtri manducauerunt manna in deſerto, & mortui ſunt. Hic eſt Panis de cœlo deſcendens; vt ſi quis ex ipſo manducauerit, non moriatur.* Cùm hactenus egerit Dominus de manducatione ſpirituali ſui per fidem in myſterio Humanitatis: iam agere incipit de eadem in myſterio Euchariſtiæ. Et ſicut cum Samaritana ex aqua corporea, tranſtulit ſermonem ad aquam ſpiritualem: ita Dominus ex manna dato Patribus, de quo gloriabantur Iudæi, ſermonem traducit ad Euchariſtiam, dicens: *Patres veſtri manducauerunt manna in deſerto, & mortui ſunt.* *Ioan. 4. Exod. 18.*

Margin notes (left): … diuini … in quo cõ… ; Diſcere à Deo … includit. ; … qui à Deo, qui verò … & que. ; … audien… Patre, cur … noluerunt. *Ioan. 6.* ; Deum Patrem … Chriſtus … viſum … eo, qui eſt Deo. … 84. ; Vnde inexcuſabiles Iudæi. *Ioan. 1. 1. Ioan. 4. 1. Tim. 6.* ; Diuinam ad … Patris, … rationis … neceſſitas.

Margin notes (right): In Chriſto Patrem videndo, ſi illum non modo, omnino Spiritum ſanctum includi. ; Fidei in Chriſtum fructus. ; Chriſti ad futuram de pane cœleſti diſputationẽ inſinuatio.

Aſſignat

Componitur manna cum pane cœleſti.

Aſſignat differentiam inter eſum mannæ, & eſum panis à ſe dandi, hoceſt, Euchariſtiæ: quòd illud non præſtiterit vitam, ad quam fouendã inſtitutum erat: nam multi ex his qui illud comederunt, perierunt in deſerto etiam morte violenta, non attingentes periodum ſnam natutalem, & ita manna non erat efficax ad tuendam vitam corpoream: at ſacer panis vitam æternam, ad quam cõferendam deſtinatus eſt, maximè præſtat. Poſſet aliquis contra hanc rationem Domini obijcere: etiam illos mori, qni ſancto pane Encharistiæ veſcuntur:

Euchariſtiæ cœleſtem panem, vt olim manna Iudæi manducantes cum moriantur, vt viuunt in æternum?

quod ſic oſtendi poſſet. Nam, aut loqueris de morte corporis, aut animæ: Si de morte corporis ſermo eſt: nec hic, nec ille panis mortem tollit, cùm vtrique moriantur. Si autem ſermo ſit de morte animæ: diceret fortè Iudæus, quòd etiam ſuum mãna conferebat gratiam, & adiuuabat vitam ſpiritus. Paganus autẽ dicere poſſet, quòd neuter panis vitam ſpiritus tueri, & fouere valeret. Reſpondeo; Paganus nõ eſt arguendus Scriptnris, ſed primum eſt illi Chriſtus proponendus: quem vbi ſemel fide apprehenderit, facilè, & Sacramenta, & Scripturas recipiet. Iudæo verò reſpondendum eſt, illum credere debere quod ille cibus erat tanmm corpori ſuſtinendo à Deo datus: alioqui non debebat in Terra promiſſionis ceſſare, vt ceſſauit; nec in deſerto promiſcue bonis, & malis donari debnit: quemadmodum & apud nos diuinus panis omnibus indifferenter non donatur.

Qua ratione cum Pagano agendum ſit, vt conuertatur.

Quid ſit reſpondendum Iudæo, cœleſtis panis Euchariſtici veritatem negãti.

Supereſt igitur, vt mere corporeus eſſet cibus, nihil per ſe animæ, ſed tantùm corpori vitam ad tempus præſtans. At verò ſacroſanctus altaris panis cum non ordinetur ad vitam hanc corporis, ex defectu eius nõ eſt quod moriatur homo: & hoc illi accidit quod homo moriatur, vel non moriatur, vel volens, aut innitus, vel ſerius, aut tempeſtinins occumbat. Inſtitutus eſt enim ad vitam ſpiritus, & hanc æternam præbet, cuius ſpiritus immortalis capax eſſe poteſt, ſi quis tamen illam vitam à ſe nouo ſcelere non abijciat. Ideò aperte in litera dicitur: *Hic eſt panis de cœlo deſcendens, vt ſi quis ex ipſo manducauerit*, nempè in Euchariſtia: *non moriatur*, id eſt, à morte ſpiritus præſeruet: ad hoc enim de cœlo deſcendit, vt præſtet nobis vitam, & non moriamur. Nihil enim nos poteſt ſeparare à charitare Dei, quæ eſt in Chriſto Ieſu Domino noſtro. Qui verò ab eo ſeparatur; non ab alio ſeparatur, ſed à ſe videlicet nihil eſt, quod eum ſeparet à Chriſto, ſed ipſe ſeipſum ſeparat à DEO. Rectè autem ait, *Patres veſtri*, referentes ingenium veſtrum, & nauſeantes ſuper cibo

Panis Euchariſticus vitã vt præſtet æternam.

Rom. 8.

A quo ſeparetur quis à Chriſto.

Num. 21.

illo leuiſſimo, vt vos de meo, & vt ait Aug. Murmuratorum patrum murmuratores filij. Mortui ſunt etiam quãm ad animam: ſecus patres veſtri ſpirimales, qui vt Sacramentum, & figuram veri cibi Chriſti, manna ſumebant. Et in hoc Dominus reſponder Indæis, dicentibus: Quid operaris tu pluſquam Moyſes, qni dedit manna? Reſpondit, inquam: Ecce quid ego maius operor. Quoniam manna ad alendnm corpus datum nõ tollebat mortem: iſte autem panis deſtinatus ad vitã ſpiritus, tollit ex ſe mortem, qnia idoneus eſt tantam gratiam fructuosè illum comedenti porrigere, vt liberet ab omni peccato, & præſeruet à futuro, qno ſolo moritur ſpiritus.

Aug. tract. 25 in Ioan.

Exod. 16.

Quid operetur Chriſtus plus Moyſe panem de cœlo dante.

Et adiungit: *Ego ſum Panis viuus, qui de cœlo deſcendi. Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum.* Ruſus inculcat, & repetit, vt magis imprimat tantam, ac tam inſolitam, & nouam veritatẽ in cordibus Iudæorum, vt ita magis illos excitet ad credendum. Et cum prius dixerit ſe panem vitæ, id eſt, ſeruantem vitam aliorum in æternum, iam ſe viuum vocat, quia in ſe ipſo hic panis viuit, & vitam diuinitatis continet. Subdit: *Qui de cœlo deſcendi.* Nimitum quia cœleſtis eſt naturæ, & cœleſtes facit mãducantes, quia in ſe conuertit eos. Et hinc patet differentia huius panis ad manna, quoniam ille cibus non tollebat mortem, ſed res mortua erat in ſe ipſa, & inanimis, & cadebat de cœlo aëreo, & de nubibus tanquam res nõ viua. At Chriſtus ſe vocat panẽ tollentem mortem, & in ſeipſo viuum, & de cœlo tãquam rem viuam deſcendentem. Si quis, inquit, mandncauerit ex hoc pane, viuet in æternum: vt non ſolum intelligas per hunc cibum propulſari mortem, ſed etiam cõferri æternam vitam ſpiritaliter manducanti, id eſt, ſibi adhærenti per fidem, & dilectionem. Cibus autem corporeus nequaquam dat vitam corpori, ſed tãtùm conſeruat ad tempus; hic autẽ dat vitam, & ſeruat illam in æternum. Vnde qui talẽ edit panem, nõ verè moritur, quia anima eius gratia Dei viuit; corpus autẽ eius habet ſpem æternæ vitæ: ſicut toties ſuperius pollicitus eſt.

Panis Chriſti cur viuus appelletur.

Mannæ altera cum cœleſti pane Chriſto comparatio.

Corporei cibi defectus.

Ioan. 5.

Ioan. 6.

Dices; Nonne multi, qui manducant ex hoc pane, moriuntur vita ſpirituali per peccatum? Vtique, ſuo tamen vitio & voluntate mortẽ ſibi accerſentes: ſed ex vi, & potentia huius panis datur æterna vita omnibus nolentibus dono Dei abuti: & ex his, qui abutuntur, quidam recuperantur, vt Apoſtoli. Et hoc ipſo quod peccauerunt, argumentum eſt, eos non deſeri ab eo qui eos ſuſcepit regendos. Nam & ſic ſæpè regit, ſcil. permittens eos cadere, vt de filio

Vnde nõnulli cœleſtem Euchariſtiæ panẽ mãducantes, mortẽ incurrant æternam.

prodigo,

Luc. 15.
Matth. 26.
Q[illegible] dicto Dei interdum cadant electi.

prodigo, & Petro, & Paulo videmus, ad hoc ſcilicet, vt firmius poſtea maneant. Si nũquam caderent, diceremus id ipſis euenisse, quia perſeuerarunt, & nõ quia cuſtoditi ſint à paſtore, & cibo ſuo. Cum ergo tales peccant, & alieni ſunt à regno Dei, nõ tamen omnino mortui ſunt; quod ad Dei bonam voluntatem attinet, quæ decreuit ſaluare: ſed oppreſſa paſſionibus in eis eſt virtus: vt in grauibus infirmitatibus videmus, quas tamen Medicina, vel natura ipſa excutit.

Geneſ. 2.

Sicut ergo olim in ſtatu innocentiæ proſpexit Deus de ligno vitæ, quo vita prorogari poterat in æternum nulla accedente morte;

Eccleſia Dei qualis paradiſus.

ita nunc in Eccleſia ſua, quæ inſtar eſt cuiuſdam ſpiritalis paradiſi amœniſſimi de vero vitæ cibo, & pane ſalutis prouidit Dominus Ieſus, qno vitam ſpiritalem integram atque incolumem prodncere in æternum valeremus. Omnes homines æternitatem inquirimus, atque eam alibi, quàm in Chriſto inuenire haud poſſumus:

In Chriſto non victuri quo recident.

in Chriſto nobis viuendum eſt, aut ad nihilum, vnde ſnmpti ſumus, redeundũ, aut certè in ſupplicijs æternis miſerè viuendum. Cœleſtem ergo panem hunc, dum tempus eſt, dumq; offertur, manducemus, vt cœlo digni eſſe mereamur: gratiam nobis impertiente Domino noſtro Ieſu Chriſto, cui cum Patre & Spiritu ſancto, ſempiterna diuinitas eſt, imperium, atque maieſtas, Amen.

TRACTATVS XXI.

De eadem Domini diſceptatione cũ Capharnaitis de pane vitæ edendo, in illa verba: *Panis quem ego dabo, caro mea eſt pro mundi vita.* Vbi nonnullis, & ſolidis quidem rationibus ex ipſorum verborum Chriſti contextu deſumptis, euincitur de Euchariſtiæ Sacramẽto ſermonem à Domino habitum fuiſſe; ac proinde ex magnificentiſſimis illis Ieſu promiſſis veram, ſolidam ac realem Chriſti Domini præſentiam in Euchariſtia apertiſſimè oſtendi atque demonſtrari.

Vnde Iudæi de Chriſto carnem ſuam ad vitam promittente murmurauerint.

AD Propoſitæ ſententiæ intelligentiam plenius accipiendam, quædam præmittenda ſunt, quæ diſputationi futuræ lucem in primis adferant, & veritati cõmodius percipiendæ viam præmuniant. Atque illud primo loco dicimus, Iudæos illis Domini verbis valde offenſos fuiſſe atque ſcandalizatos, adeò vt ſubiungat Euangeliſta: *Litigabant ergo Iudæi ad inuicem, dicentes: Quomodo poteſt hic nobis carnem ſuam dare ad manducandum?* Intelligentes nimirum Domini verba carnaliſſimè, & literaliſſimè:

Eorum alumni qui, ſucceſſoreſve.

quemadmodum noſtri ſeculi Hæretici Zuingliani, & Caluiniſtæ figuratiſſimè, & tropiciſſimè, vt ſic dicam, expoſuerunt: ideò vtrique magnas contentiones & tragœdias contra Dei Eccleſiam, & olim, & modo ſuſcitarunt. At verò non defuerunt quidam ex noſtris Catholicis, ſicut etiam ex Hæreticis quam plurimi, qui hæc ſpiritualiſſimè intellexerunt, vſque adeò, vt omnem de Euchariſtiæ Sacramento intellectum ex hoc loco eripere nobis contenderint, ad enndem prorſus lapidem impingentes.

Eccleſia verborum Chriſti de pane cœleſti optima interpres.

Cæterũ Eccleſia, Chriſti Domini ſponſa, ſenſum carnalem ac ferinum abhorrens, & ſpiritualem cum primis amplectens, & Sacramentnm corporis Domini non excludens; verum, germanum atque perfectum huius loci intellectum, ſicut & legitimum vſum adminiſtrandæ, & ſuſcipiendæ Euchariſtiæ, ſola aſſecuta eſt. Deinde, quoniam in præſenti, & futuris tractatibus non minùs ſubtiliter, quàm copioſe de mandncatione ſpiritali, atq; Sacramentali differendum eſt: ſtatuere primum oportet, quid ſit propriè ſpiritalis manducatio, & quid Sacramentalis: niſi enim hæc explicationis lucem prius accipiant, cæca planè, & tenebroſa erit; ac proinde moleſta & inutilis omnis diſputatio noſtra.

Spiritualis quid ſit manducatio.

Eſt igitur ſpiritualis manducatio, illa propriè, quæ gratiam Chriſti, ac vitæ æternæ ſemen prius inſitum fouet ac nutrit, nõ autem quæ primùm accipit cœleſtis vitę originem, & cauſſam, id eſt, Dei gratiam.

Spiritualiter propriè non manducet quis.

Non enim propriè ille dicitur edere ſpiritaliter, qui primum particeps fit vnitatis Eccleſiæ, & in illam inſeritur: ſiue id fiat in adultis per actum fidei viuæ in voto baptiſmi, ſiue in paruulis per baptiſmũ ſine actu fidei, non tamen ſine eius habitu; quemadmodùm interdum quidam hæc inuicem implicantes, veritatem obnubilare, & obſcurare ſolent.

Auguſtini de ſpiritali manducatione ſententia quàm conformis illa definitio.

Probatur igitur prædicta definitio manducationis ſpiritualis ex verbis Auguſtini. Sic enim ille doctiſſimus Pater ſermone 11. de verbis Domini ſcribit: *Aliud eſt*, inquit, *naſci de ſpiritu, aliud paſci de ſpiritu: ſicut aliud eſt naſci de carne, quod fit, cum parit mater; aliud paſci de carne, quod fit, cum lactat infantem, ad hoc conuerſum; vt cum voluptate biberet, vnde natus eſt vt viueret: vt unde acciperet viuendi alimen-*

tum,

tum, vnde accepit naſcendi initium. Sic ille ſcitè, & eleganter. Nec enim propriè manducat quiſquam niſi qui viuit: nec manducat ſpiritualiter, niſi qui prius vitam in ſe habuit ſpiritualem, qua manducãdi officium exercere valeat.

Explicatur eadem, magiſque confirmatur de ſpirituali manducatione doctrina.

His ita poſitis, illa erit tantum propriè ſpiritualis manducatio, quæ gratiam Dei ſemel adeptam, quæq; ſpiritualis vitæ eſt principium, ex interna charitatis actu abſque viſitus Sacramenti non quidem voto, ſed vera atque actuali perceptione alit atq; ſuſtentat. Nam ſpiritualis actus manducandi, ſemper in ſe deſiderium complectitur, vel expreſſum, vel tacitum, Chriſti Domini Sacramenta percipiendi, ea quæ ſunt ab ipſo magna ratione inſtituta. Cùm igitur per Euchariſtiam, donum Dei, quo paſcimur, exhibetur, idq; à nobis non ſolo corpore, ſed ſpiritu præcipuè participatur: erit vtiq; manducatio, & Sacramentalis propter externum ſpecierum ſignum; & ſpiritualis propter internum gratiæ fructum.

Sacramentalis tantum Domini corporis quæ ſit appellanda perceptio.

At verò illa manducatio, quæ ſolo corporis miniſterio, abſque ſpiritus fructu ac cooperatione, indignè & inutiliter exercetur, Sacramentalis tantum vocanda eſt. Etſi ſpiritalis aliquo modo dici queat; quoniam eo ritu externo, quo fuit à Spiritu ſancto inſtituta, in ſancto fidelium cœtu peragatur.

Quot modis Chriſti corpus dici poſſimus eius edere.

Tripliciter itaque edere dici poſſumus corpus Chriſti: vel ſolo Sacramento abſq; gratiæ fructu; vel ſolo ſpiritu, nunquam tamen ſine ſpiritus profectu: vel tam ſpiritu, quàm Sacramento, quod cum maiori, & vberiori fructu contingere ſolet. Atque idem prorſus diſcrimen ſeruandum eſt inter bibitionem merè ſpiritalem, & purè Sacramentalem, & ſpiritalem ſimul, & Sacramentalem.

Literalis, ſeu hiſtorici ſenſus neceſſitas in Eccleſia Dei.

Tertio loco præmittimus, ſenſum hiſtoricum, ſiue literalem, quem Spiritus ſanctus principaliter ſpectat, ſuas habere peculiares regulas, atq; certiſſima indicia, ex quibus in lucem eum eruere valemus: alioqui malè eſſet Eccleſiæ de Sacris libris proſpectum, niſi eorum ſenſum literalem, tum ad ædificãdus fideles, tum ad confutandos Hæreticos certis rationibus indagare, atq; inuenire poſſemus.

Hiſtorici, ſeu literalis loci alicuius intelligentia quinque ex capitibus potiſſimum accipi debet.

Solet igitur literalis alicuius loci intelligentia facilè apprehendi, & inueniri: aut à proprietate verborum, & genuina ſermonis ſignificatione, quæ ſemper præſumitur, niſi res ac ratio ipſa aliud vehemẽter perſuadeat; aut à ratione dicti, ſi qua fortè reddita perſpiciatur, quæ à Græcis αἰτιολογία dicitur, quæ de germano loquentis ſenſu audientes, ſiue legentes illuminare conſueuit: aut tertio à totius rei, ſiue orationis, qua de agitur, ſtructura, & circumſtantijs, quæ ad percipiendam autoris mentem, & ſenſum ab eo primum excogitatum, auditores facilè commonefaciunt; aut quarto à ſimilium, & diſſimilium locorum Sacræ Scripturæ mutua collatione: nã vt quidam ſapiens rectè definiuit, inciuile eſt, de dubio aliquo, non perſpecta tota lege, proferre ſententiam; aut deniq; ab vnanimi probatiſſimorum Patrum, veterumq; Doctorum conſenſu, per quos Spiritus ſanctus, ne nos omnes omni circumferamur vento doctrinæ in explicandis Sacris literis, loqui conſueuit. De his enim canonibus, ad ſenſum literæ in Scripturis venandum, aliàs à nobis copioſè tractatum eſt.

Ætiologia quid.

Dictum ſapientis.

Epheſ. 4.

In prolegomenis aliquot lib. 1.

Si ergo, non vna aliqua ex prædictis, ſed vniuerſis iſtis quinq; regulis oſtendamus, in prædictis Domini verbis de pane ſancto Euchariſtiæ ſermonem eſſe, procul dubio quod volumus, apertiſſimè euincemus; ac ſimul docebimus, Catholicum nõ ſine inſigni temeritatis nota, nec ſine aliqua Catholicorum Patrum iniuria, nec hæreticum ſine magna impudentia, aut obſtinata malitia hunc germanum, & orthodoxum ſenſum deſerere, aut repudiare poſſe. Libet enim myſtica, & altiſſima huius capitis verba altius contemplari, quemadmodũ Doctor Nicolaus Sanderus Anglus, inſigni doctrina, & magna ingenij dexteritate cumulatus, proprio, & cumulatiſſimo tractatu ante nos præſtitit.

Nicolaus Sanderus qualis noſtri ſeculi ſcriptor.

Vt igitur, quod inſtat, & polliciti ſumus, præſtemus: primò à verborum Domini proprietate, ſiue propria ſermonis ſignificatione nobis exordiendũ eſt: à qua minimè nobis recedendũ eſt, niſi mens loquentis, ſiue ſcribentis alia fuiſſe, vel ex ipſius rei abſurditate, vel ex alijs manifeſtis indicijs conſtare poſſit.

1. locus argumentorum ad probandum vbi de panis cæleſtis eſu Dominus loquitur, de Euchariſtia ſermonem haberi.

Et Iuriſprudentes tradunt, quorum eſt de verborum ſignificatione (quoties de alicuius orationis, vel verbi vera interpretatione ambigitur) iudicare atq; ſtatuere; & veteres Theologi, præclara Eccleſiæ Chriſti lumina, docent. Nam vt Auguſtinus noſter egregiè tradidit: Quod perſpicuè ſonat, non eſt ad aliud referendum, quaſi figuratè dictum ſit: niſi flagitium, aut facinus aliquod præcipi videatur. Et ante eum Tertullianus: *Certè peruerſiſſimum eſt*, inquit, *vt carnem nominantes, animam intelligamus; & animam ſignificantes, carnem interpretemur. Omnia periclitabuntur aliter accipi, quàm ſunt; & amittere quod ſunt, dum aliter accipiuntur, ſi aliter quàm ſunt, cognominantur. Fides nominum, ſalus eſt proprietatum.* Et poſt eum Baſilius: *Ego verò*, inquit, *cùm fœnum audio, fœnum intelligo, & ſtirpem,*

L. non aliter lib. 3. De legatis.

Iuriſperitorũ regula.

Aug. lib. 3. de doctr. Chriſtiana ca. 10 & 11 tom. 3.

Tertull. lib. de carne Chriſti.

Fides nominum, ſalus eſt proprietatum: aut Tertul.

Baſil. orat. 9. in Hexameron. tom. 1.

Epiphan. Hæreſ. 61.

& ſtirpem, & piſcem; & beſtiam, & auem, omnia vt dicta ſunt, accipio. Et Epiphanius: *Nec verò omnia diuina verba opus habent allegoria, ſed prout ſe habent, accipienda ſunt: ſpeculatione autem indigent atque ſenſu ad cognoſcendum vniuſcuiuſque argumenti vim, & facultatem.* Hæc illi veteres, & eruditiſſimi patres.

In rebus ſacris quæ propria cenſenda ſit oratio.

Etſi autem in rebus diuinis, quæ omnem dicendi facultatem, & humanam ſuperant intelligentiam, vix vlla ratio, aut ſermonis forma penitus propria eſſe valeat: tamen quia aliter quam humano more apud homines dici atque agi non poſſunt: illa oratio in ſacris rebus propria cenſenda eſt, quę ad familiarem, & vſitatam inter homines loquendi conſuetudinem quam proximè accedit. Vt igitur ad propoſitum locum hæc accommodentur, aduerte, antequam Dominus dixiſſet, *Patres veſtri manducauerunt manna in deſerto; & mortui ſunt*, ſe quidem pluries panem nominaſſe, nunquam tamen de ſui manducatione quicquam locutum fuiſſe, tantùm dixiſſe in illum credere, & ad illum venire eos oportere; & ideò in toto illo ſermone murmurauerunt de eius incarnatione, eo quòd dixiſſet, *Ego ſum panis viuus, qui de cœlo deſcendi.* Poſtquam verò ſe de cœlis veniſſe cõfirmauit; & hortatus fuit vt à murmuratione abſtinerent, addidit, ſe non ſolùm panem de cœlo, hoc eſt, Deum, & hominem eſſe; ſed etiam ſe manducandum, nimirum in Euchariſtiæ myſterio. Quemadmodum Nicodemo admiranti quomodo quis poſſet renaſci denuo; adiunxit opus eſſe ex aqua & Spiritu ſancto, ſiue intermedio Baptiſmi Sacramento regenerari; ac rurſus illo de tali renaſcentia, quaſi de re aliqua communi & terrena quodammodo dubitanti; adiecit adhuc maiora, & cœleſtia, dicendo: *Si terrena dixi vobis, & non creditis: quomodo ſi dixero vobis cœleſtia, credetis?* Et, *Nemo aſcendit in cœlum, niſi qui deſcendit de cœlo Filius hominis, qui eſt in cœlo:* Ita hic cum prædixiſſet ſe panem vitæ, addidit carnem ſuam neceſſariò fore manducandam, & ſanguinem ſuum potandum.

Ad quem vſq; locum de pane cœleſti incarnationis, non autem Euchariſtiæ, Chriſti ſeſe verba protendant.

Ioan. 3.

Nomen dationis ad quid propriè pertineat.

Iam verò in illis verbis: *Et panis quem ego dabo, caro mea eſt pro mundi vita*, propria ſingulorum verborum examinemus ſignificata. Ac datio quidem apud homines, rei corporeæ, quæ moueri poteſt, eſt exhibitio, quę de manu dantis, in manus accipientis tranſire ſolet. Item manducatio carnis, aut cibi cuiuſque propriè, ac naturaliter oris, ac dentium fit exercitio; ſicut & bibitio rei liquidæ eſt ore facta deglutitio. Adhæc cùm hoc verbum, Dabo, futuri ſit temporis, quemadmodum cum de manna locutus eſt, per præteritum dixit: Non Moyſes dedit vobis panem de cœlo; & cum de ſe incarnato loqueretur, verbo præſenti eſt vſus; *Pater meus dat vobis Panem de cœlo verum:* ita, cum de futuro pronunciat, *Panis quem ego dabo*; propria futuri temporis ſignificatio ſeruãda eſt. Eſt enim promiſſorius Chriſti ſermo, quo carnem ſub ſpecie panis, vel cibi dandam, & manducandam, æternę vitæ cauſſa, deſignat. Porrò huius promiſſionis exhibitio, ac datio, nullibi magis propriè videtur impleta, quàm cùm dixit Dominus Apoſtolis in cœna: *Accipite, & manducate: hoc eſt corpus meum:* Ibi enim & datio manibus facta eſt, & acceptio, & manducatio manibus, & ore diſcipulorum perfecta. In rebus autem maximis, antequam dentur, ſolita eſt præcedere, & naturaliter, & ex Chriſti inſtituto promiſſio. Nam maxima quæque, vt mortem, reſurrectionem ſuam, & aduentum Spiritus ſancti, pollicitus eſt: eo autem libentius de Euchariſtia prædixit, ac promiſit, quò magis inuſitatũ, inſolens atque inauditum diſcipulis videri poterat, Chriſti carnem, ſalutis æternæ gratia re ipſa in Sacramento edendam: atque ideò maximè fuit rationi conſentaneum, illud prius fuiſſe prædictum atque promiſſum. Quare Chryſoſt. in Matthæum, quærit; qui factum ſit, vt non turbarentur diſcipuli, cùm audirent Chriſtum dicentem, *Accipite, & comedite: hoc eſt corpus meum:* *Quia*, inquit, *multa iam, & magna de hoc ante diſſeruit:* at vbinam, quæſo, niſi Ioan. 6. Idem quoq; annotauit Cyrillus in Ioannem: Ne ſcilicet re noua, & inaudita diſcipulos in vltima cœna obſtupefaceret.

Panis Euchariſtici datio quando fuerit exhibita.

Matth. 26

Eius prædicenda, atq; promittenda à Domino cauſſa.

Chryſ. ho. 83. in Matth. tom. 2.

Cyril. lib 4. c. 37. in Ioan. tom. 2.

Si ergo verba Ioan. 6. ad Sacramentum propriiſſimè referri poſſunt, nec id antè promiſſum fuiſſe vllo modo ſit abſurdum, quod ratio naturalis, & conſuetudo Chriſti, & autoritas ſapientiſſimorum hominũ in eam ſententiam inclinant: profectò nulla grauis exiſtit cauſſa, ob quam hic ſenſus, à proprietate verborum ductus, deſerendus ſit: hæc enim intelligentia, legitima eſt, literalis, atque cęteris, quæ adferuntur, pręſtantior. Adde quod dixit, *Panis, quem ego dabo, caro mea eſt:* non ait, Carnem meam ſignificat, aut carnis meæ ſimilitudinem gerit; ſed caro mea reipſa exiſtit: quod idem eſt atque illud: *Accipite, & manducate: hoc eſt corpus meum.*

Contra ſignificatiuos, Similitudinarioſve.

Matth. 26.

Quòd ſi interroges; Cur non inquit textus Græcus, & noſter, corpus meum eſt, ſicut in cœna dixit? Reſpondeo: Iuſtis de cauſſis factum ab æterna illa Dei ſapientia. Tum vt vnum vocabulum, alterius ſit in-

Quare Chriſtus dixit: Panis quem ego dabo, caro mea eſt. non autem,

corpus meum eſt, vt in cœna.

terpretatio, qoare Syrum Euangelium, vbi oos habemus Caro mea, in tota hac diſputatiooe, habet בשרי id eſt, corpus meum.

In ſacroſancto Euchariſtiæ myſterio duo continentur.

Tum quia in hoc admirãdo myſterio duo cõtinentur; alterum eſt, corpus Chriſti verum, ac viuum, ſed in cœna Domini paſſioni, & morti obnoxium, modo tameu impaſſibili, & immortali; poſt reſurrectionem verò, & mortis, & paſſionis omnis expers, atqoe modo pariter iocorruptibili, ac immortali; alterum verò eſt, repræſentatio, & anounciatio mortis Chriſti: *Hoc facite*, ait Dominus, *in meam commemorationem*. Pro-

1. Cor. 12.
Corporis partes.

prer primum igitur rectè appellarur corpus, quod viuum, animatum, firmum, ac fortè eſſe ſolet: complectitur enim, oon vnom membrũ, vt Apoſtolus ait, ſed omnia, ooo tantùm carnem, ſed etiam oſſa, & oeruos, & muſculos, & cartilaginem habet; ideò & fortia corpora dixit Poëta, & Paulus

Virgil 1. Æneid.
1 Cor. 15.

ait alia eſſe corpora cœleſtia, alia terreſtria, & Chriſtum tradit reformaturum corpus homilitatis ooſtræ, configuratum corpori

Philip 3.

claritatis ſuæ: tale enim eſt corpus Cbriſti in Euchariſtia. Propter ſecundum autem ſignificandum, id eſt, mortis iofirmiratem declaraodam, & in qua corpus ab anima fuit ſeiunctũ, & ſacrificium peractum, rectè

Matth. 26.

dicitur caro, quę reſpectu ſpiritus prompti, vocarur infirma: & Dominus, vt ait Paulus, crucifixus eſt ex infirmitate. Quare caro

2 Cor 13.
Caro, & corpus differunt

propriè dicitur eſſe mortuorum, & ex eo quòd careat anima, rectè dicta eſt caro: ſicut caroifices vocantur, qui ex viua, mortuá

Carnifices qui dicantur.

carnem faciunt. Aptè igitur & fortitudo, & infirmitas veſtimenti humani, qood induit Chriſtus, in vocibus corporis, & carnis repræſentantur. Hic autem frequeorius vtitur nomine carnis, quia magis vſitatus, &

Cur hic carnis quam corporis frequentior mentio habeatur.

familiaris ſermo eſt, edi carnes, qoam corpora; oam corpora potius edere (vtpotè animara, & ore alimentum trahentia ſuum) quàm edi dicuntur. Familiare eriam, ſub paois forma porrigere carnes edendas, vt io artocreis, quæ carnes ſub ſe continent, cooditas atq; coociſas: in quibus vt carnes diſtinctæ ſunt à pane, ita in boc venerabili myſterio homanitas diſtiocta eſt à ſpeciebus, ſiue accideotibus panis.

Expenditur Dominũ minimè dixiſſe: Et panis quẽ ego dabo, ego ipſe ſum, ſed Caro mea eſt.

Si rurſus interrpoges, cur oon dixit, Paois qoem ego dabo, ego ipſe ſum ſpontè daodus ad mortem pro mundi vita? Reſpondeo, Chriſtum non abhorruiſſe ab hac dicendi forma, cum ioferiùs dixit; *Et qui manducat me, & ipſe viuet propter me*. Hic autem tantum carnis meotionem fecit, quoniam ſob ſpecie panis ex virture verborum noonisi corpus, aut caro Chriſti continetur; ſanguis autem, anima, arqoe diuinitas, oonniſi per naturalem coniontionem, ſub ſpecie vini autem ex vi verborum noo eſt niſi ſanguis, corpus verò, anima, atque diuinitas, nonniſi per dictam connexionẽ. Si enim daremus (id quod fieri non poteſt) diuinitatem ſaparari à corpore Chriſti, iam diuinitas non eſſet in Sacramento. Similiter etiam, ſi in triduo mortis Chriſti aliquis conſecraſſet, non fuiſſet ibi anima Chriſti; ſed tale corpus, & talis ſaoguis, qua-

Altera eiuſ dicti ratio.

lis erat in Cruce, ſeu io ſepulchro. Adde, oõ omnia potuiſſe vno verbo exprimi, ſed pro captu eorum, qui audiebant, diuina ſapientia ſuum attemperabat ſermonem: vnde paullatim in promiſſiooe ſua progrediebatur, & theſauros io hoc myſterio deliteſceotes detegebat.

Improbatur ea quorũdam explicatio: Panis quem ego dabo, id eſt, dedi, aut do.

Adhæc conſiderandum, non poſſe habere locum illam interpretationem, qua quidam exponunt: Et panis quem ego dabo: id eſt, quem dedi, aut do. Nam facilè confutari poterit ex Græca litera, quæ bis repetit verbum Dabo: *Panis*, inquit, *quem ego dabo, caro mea eſt, quam ego dabo pro mundi vita*. Et ex Græcis rectè Cyrillus, Theophylactus, & Euthymius; & ex ooſtris B. Roffenſis eiuſmodi repetitionem pooderarunt. Et

Cyril. Theophyl. Euth. in Ioan. Roffen. art. 14. in Lutherum.

vbi Græca lectio Latinæ non aduerſator, ooo eſt deſereoda: & etiamſi non eſſet illa verbi repetitio, neceſſariò ſupplenda erat, propter verbum Apoſtoli: *Quotieſcunque enim manducabitis panem hunc, & calicem bibetis; mortem Domini annunciabitis, donec veniat*. Cùm igitur illud: *Caro mea eſt, quam ego dabo pro mundi vita*, interpretationem il-

1. Cor. 11.

Panem Euchariſticum quando Chriſtus dederit.
Euthymius cap. 7.

lam præteriti, aut præſentis temporis, id eſt, dedi, vel do, capere oon poſſit, id enim morte præſtandum erat, quam nondum ſubierat: vt eriam Euthymius exponens illud verbum, indicat, *Quam ego dabo pro mundi vita: Dabo* (ait) *in mortem: hic enim crucifixionem præſignat: dicens autem, quam ego dabo, vltroneam eſſe ſignificat huiuſmodi paſſionem*. Sic ille. Cum inquam, illud, *Caro mea eſt, quam ego dabo, &c.* interpretationem illam præteriti, aut præſentis capere noo poſſit: ita illud primo loco dictum. *Et panis quem ego dabo*, neceſſariò pertinet ad tempus futurum. Vnde ſequitur per vtram-

Duplex Chriſti datio completa.

que dationem io futurum tale aliquid ſignificari, quale hactenus factum non erat: ac priorem quidem, in cœna; poſteriorem verò, in cruce compleuiſſe. At verbum illud Pro mundi vita, accommodari poteſt vtriq; dationi, & panis in cœna incruentè oblati, & carnis in Cruce cruentè ſacrificatæ, & ſenſum verum porrigit. Eadem enim Chriſti caro, quæ ſub ſpecie carnis Deo immolata eſt in Cruce pro mũdi vita, hoc eſt,

pro ho-

pro hominum, qui ſunt in mundo, vita, & ſalute comparanda; ſub ſpecie panis incruentè ſacrificata, & à nobis per fidem manducata, æternam, quam cupimus, & petimus vitam, nutrit, & alit: vitam ergo; quam donat caro Chriſti in cruce; eandem ſeruat, & ſuſtinet in Euchariſtiæ myſterio.

B. Tho. lect. 6. in c. 6. Ioan. tom 16.

Fructus huius Sacramenti quantus ſit.

Oſe. 13.

1. Cor. 15.

Hebr. 2.

De fructu huius carnis ſub ſpecie panis exhibito, doctè philoſophatur B. Thomas ſuper hæc verba Ioannis, dicens: *Vtilitas autem huius Sacramenti magna, eſt vniuerſalis. Magna quidem: quia efficit in nobis nunc vitam ſpiritualem, tandem æternam, vt dictum eſt. Nam (vt ex ſupradictis apparet) cum hoc Sacramentum ſit Dominicæ paſſionis, continet in ſe Chriſtum paſſum: vnde quicquid eſt effectus Dominicæ paſſionis, totus etiam eſt effectus huius Sacramenti. Nihil enim aliud eſt hoc Sacramentum, quàm applicatio Dominicæ paſſionis ad nos. Non enim decebat Chriſtum ſecũdum præſentiam ſuam eſſe ſemper nobiſcum. Et ideo voluit hoc ſupplere per hoc Sacramentum. Vnde manifeſtum eſt, quòd deſtructio mortis, quam Chriſtus moriendo deſtruxit; & reparatio vitæ, quam reſurgendo effecit, & hoc eſt effectus huius Sacramenti: vniuerſalis autem: quia vita, quam confert, non ſolùm eſt vita vnius hominis, ſed quantum in ſe eſt, totius mundi, ad quam ſufficiens eſt mors Chriſti. 1. Ioan. 2. Ipſe eſt propitiatio pro peccatis noſtris, & non pro noſtris tantum, ſed etiam totius mundi. Notandum autem eſt, quod aliter eſt in iſto Sacramento, & aliter in alijs. Nam alia Sacramenta habent ſingulares effectus, ſicut in Baptiſmo ſolus baptizatus ſuſcipit gratiam, ſed in immolatione huius Sacramenti eſt vniuerſalis effectus: quia non ſolùm Sacerdos effectum conſequitur, ſed etiam illi, pro quibus orat, & Eccleſia tota, tam viuorum, quàm mortuorum. Cuius ratio eſt: quia continetur in ipſo ipſa cauſſa vniuerſalis omnium Sacramentorum: ſcilicet Chriſtus. Nec tamen, ſi laicus ſumat hoc Sacramentum, prodeſt alijs quantum eſt ex opere operato in quantum conſideratur vt perceptio, quamuis ex intentione operantis & percipientis poßit communicari omnibus ad quos dirigit ſuam intentionem. Ex quo patet, quòd laici ſumentes Euchariſtiam pro his qui ſunt in Purgatorio, errant.* Hactenus B. Thomas. Cuius in verbis perſpice conſiderari à B. Doctore fructum huius Sacramenti inquantum ſacrificium eſt. Nam ea ratione vniuerſalis eſt eius fructus: ſicut ea ratione, qua Sacramentum, peculiares in quolibet dignè ſumente fructus operatur. Simul etiam perſpice, Thomam eos meritò reprehendere, qui pro alijs aſſerunt ſe Chriſti corpori communicare; cùm ex opere operato nullus fructus queat in alios deriuari ex mera Sacramentorum perceptione, licet ex animi noſtri intentione poſſimus alijs, tum viuentibus, tum mortuis ſuffragari, & bona noſtra opera applicare.

Quàm latè pateat fructus huius Sacramenti.

Euchariſtiæ à reliquis Sacramentis diſcrimen.

Laicus communicans quatenus alijs prodeſſe poſſit.

Panis Euchariſticus vitam, vt conferat æternam.

Quòd igitur hic panis vitam conferat æternam: intelligendum eſt, ſi dignè, & cum ſpiritu ad eius eſum accedamus. Nam alioqui ſi quis indignè accedat, iudicium ſibi manducat, & bibit. Hinc Rupertus in hæc Ioannis verba: *Qui manducat hunc panem*, Vel *Qui manducat meam carnem, habet vitam æternam*. ſemper Dignè ſubaudiendum eſſe tradit. Et Gloſſa ordin in idem: *Qui manducat meam carnem, habet vitam æternam*. Subdit, *Quærunt quidam quomodo fiat in vitam æternã, cum quidam ad mortem, vt dicit Apoſtolus? Si quis comedit in altari cum hac comeſtione de qua agit hic, ſcilicet, cum fide operante ex dilectione, hic comedit in vitam æternam: ſi quis verò aliter, in mortem*. Sic illa Gloſſa.

1. Cor. 11. Rupert. lib. 6. in Ioan. Gloſſ ordin.

Hæc verba: Et panis quẽ ego dabo, caro mea eſt, &c. de incarnatione Chriſti nequaquam accipienda.

Pſalm. 144.

Ita igitur explicato hoc vero ſenſu, qui à proprietate verborum accipitur, & qui exhibitionem in cœua cum promiſſione cõformem tradit (eſt enim Dominus fidelis in omnibus verbis ſuis; & Sanctus in omnibus operibus ſuis) ſtultum eſt alios ſenſus ſomniare ad eludendam vim tanti Sacramenti, vt quidam faciunt. Non ergo loquitur de ſe dando per incarnationem, cùm ait; *Et panis quem ego dabo*: quia iam datus erat, iuxta illud: *Paruulus natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis*; & de quo ſuperius dixerat; *Nõ Moyſes dedit vobis Panem de cœlo, ſed Pater meus dat vobis panem de cœlo verum*: dabat autem Pater ſe panem regnum cœlorum prædicantem, ſigna admiranda edẽtem, ac quotidie diuinitatis ſuæ diuitias depromentem.

Eſa. 9.

Deinde non loquitur de paſſione, & morte ſua, in qua dedit corpus, & ſanguinem pro ſalute noſtra, ita vt intelligatur excludi Sacramentum, quemadmodum accepit Caietanus. Cuius expoſitio in hæc verba talis eſt: *Poſtquam declarauit ſeipſum ratione ſuæ deitatis panem viuum qui de cœlo deſcendit, tranſit modò ad declarandum rurſus ſeipſum etiam ſecundum humanam naturam aſſumptam eſſe panem viuum, & incipit à morte, paſſioneq; ſua, dicens eſſe ſimiliter cibum mundi. Ita quod non ſolùm ipſe Verbum eſt cibus, & vita mundi, ſed etiam ipſe crucifixus, mortuus, &c. eſt panis & vita mundi. Propterea enim hactenus ſeipſum dixit panem, modo autem cum coniunctione copulatiua, accumulando ait, & panis. Significanterque dicit dabo, & non dicit do: quoniam futura erat donatio eius. Simulq; petentibus da nobis hunc panem, declarat qualis eſt panis quem ipſe dabit. Caro mea eſt. Deſunt tres dictiones, ſcilicet, Quam ego dabo. Et ſequitur, Pro mundi vita. Manifeſtiſſimè explicat panem hunc fore paſſionem, & mortem ſuam: dicendo quòd panis*

Neque etiam (iuxta Caietanum) de paſſione, & morte accipi poſſe.

quem ego dabo,eſt caro mea: non myſtica,non ſpiritualis; ſed quam ego dabo pro mundi vita, conſtat enim quod in paßione, & morte ſua daturus erat carnem ſuam naturalem pro mundi vita. Hactcous ille.

Primum hoc dictum Caietani, Chriſtus ante hæc verba: & panis quem ego dabo,&c.ſe panem ratione Deitatis declarauerit in quo peccet.

Io cuius expoſitiooe docti ac pij viri nonnulla deſiderant. Et in primis quòd ante hæc verba Chriſtus ſeipſum tantùm declarauerit ratiooe ſuæ deitatis panem viuum, certè non eſt vſquequaque verum: cùm etiam ratione ſuæ humaoitatis idem expreſſiſſet,cum dixit, *Pater meus dat vobis panem de cœlo verum: Panis verus, ſeu Dei eſt, qui de cœlo deſcendit, & dat vitam mundo: Ego ſum panis viuus qui de cœlo deſcendi: Dixi vobis,quia & vidiſtis me,& non credidiſtis: Patres veſtri manducauerunt manna in deſerto; & mortui ſunt: Hic eſt Panis de cœlo deſcendens; vt ſi quis ex ipſo manducauerit, non moriatur.* Nam quid eſt aliud panem viuum de cœlo deſceodere, quàm Verbum Dei carnem de Virgioe accipere? Qui enim deſceodit,ipſe eſt & qui aſcendit ſupra omnes cœlos, vt adimpleret omnia. Et quid eſt aliud, maoducare panem qui de cœlo deſcēdit, quàm credere in Filium Dei iocarnatum, & ita per humanam eius natoram paſci? aut quomodo cum manna quod ab aëre in terram deſcendebat,vt ab Iſraelitis ederetur,compararetur Chriſtus niſi ratiooe Humanitatis,per quam deſcendit de cœlo,& in terris viſus eſt, & cum hominibus conuerſatus? Aut quis alius,quem Iudæi viderunt, & nō crediderunt, niſi Chriſti caro, quam non agnoſcebant Verbo ipſi coniunctam eſſe? Ergo Chtiſtus ante illa verba: Et panis quē ego dabo, ſeipſum declaraoerat paoem eſſe,tam ex vnitæ carnis natura, quàm ratiooe deitatis; etſi hactenus de Sacramentali modò manducandi carnem ſuam nō egiſſet,ſed modo agere ociperet.

Panem viuum de cœlo deſcēdere,quid ſit. *Epheſ.4.*

Exod.16.

Baruch.3.

Alterum dictum Caietani refellitur in dicta ſententia.

Deiode ſobiungit Caietanus,Chriſtum incipere à morte,paſſiooeque ſua;dum ait, quòd Ieſus ipſe crucifixus eſt panis, & vita mundi. Cui reſpondemus, Hoc quidem Chriſtum dixiſſe, ſed ab eo ooo incepiſſe. Nam priuſquam hoc diceret, præmiſit; *Et panis,quem ego dabo,caro mea eſt*: vbi de morte nihil adhuc eſt dictum,quanquam de illa mox ſubiungat, Quam ego dabo pro mundi vita,nam ita Græci habent codices, vt notat Caietaous. Licet ergo eadem ſit Chriſti carnis ſubſtantia, quæ tum datur vt panis,id eſt,vt mandocanda, tum pro mūdi vita, vt immolata io Cruce, & fide amplectenda; tamen datio eſt alia,atqoe alia. Et prior datio eius eſt, vt ad cibum pertinet; poſterior verò illa, quæ pro mundi vita eſt: ſicut etiam re ipſa Euchariſtia ordine temporis, ante Chriſti mortem eſt inſtituta. Panis ergo,quem ego dabo,id eſt, cibus quem vobis porrigam; oihil eſt aliud, quàm ipſa caro mea,quam ego offeram Patri meo pro mundi vita. Aliud eſt autem dare hominibus,aliud dare Deo: hominibus ſiquidem à Chriſto dantur res prius conſecratæ, & immolatæ; at Deo ipſa immolatio,& conſecratio exhibetur ac datur: illis Sacrameota, huic ſoli ſacrificia debentur. Panis ergo, quem ego dabo in Sacrameoto, caro mea eſt myſtica, & ſpiritualis, quam ego dabo,non myſticè, ſed ſub velamento aliquo, ſed palam, & io aperta hominis ſpecie pro mundi vita,quod io cœna videmus completum. Nam Chriſtus panem ſanctum porrigens, Apoſtolis dixit: *Accipite & comedite:hoc eſt corpus meū: quod pro vobis datur*, vt ait Lucas: aliter ergo corpus ſuum dedit diſcipulis,dicens, *Accipite*;& aliter pro illis, & pro mundi vita, cùm illud Patri in Cruce obtulit. Tertiò cooſiderat Caietanus, ſignificanter dictum Dabo, & ooo do: quia futura erat eius donatio. Et poſteà, *Panis, quem ego dabo,caro mea eſt*, ooo myſtica,non ſpiritualis; ſed quam ego dabo pro mundi vita.In cuius verbis admittimus ponderationem verbi illius de futuro Dabo: ſed quando futura erat donatio, nō ait io cœna,ſed in Cruce.Caro eteoim mea crucifixa,cibus eſt mundi. Verùm hæc interpretatio etſi in ſe vera ſit, non eſt tamen propria huius loci. Quia pooderat ſigoificanter dici de futuro etiam in priori loco Dabo, & noo do; & tamen cum ad rem ventum eſt, non explicat nobis prius illud Dabo: ſed conuertit perinde, ac ſi dictum eſſet; panis quem ego do. Dicit enim,ſimiliter humana Chriſti natura eſt cibus mundi,atque diuinitas. Sed cur non potiùs dixit,vt dicendum erat de futuro,erit? Videbat ſe totam veritatem ooo fuiſſe expreſſurum, ſi dixiſſet, Humana Chriſti oatura,ſiue Chriſtus crucifixus,& mortuus, erit panis,& vita mundi: æquè enim verum erat, quòd incarnatio, & mors Chriſti iam ab orbe condito fuit, atque etiamnum eſt, ac noo ſolus erit panis,& vita mundi. At ſi explicatè agere voluiſſet,dixiſſet: Et panis,id eſt, cibus, quem ego dabo poſthac aliter, quàm ante hac dederim, eſt caro mea, quā ego dabo pro mundi vita.

Matth.26. *Luc.22.*

Tertium Caietani dictum refellitur.

Panem Euchariſticum in Cruce datum à Chriſto non fuiſſe.

Iam vrgeodus eſſet, vbi exhibitus ſit hic cibus,ſiue panis,qui tam ſignanter promiſſus eſt per verbum de futuro:vbi ergo Chriſtus dedit hunc panem, vtrum in Cruce? Minimè: quia nec id dixit Chriſtus, nec Caietanus. Eſſet eoim ſenſus. Et panis, qoem ego dabo in Cruce,eſt caro mea,quā

ego da-

ego dabo pro mnndi vita. Et licet quandò id fecerit, non certò perſcribat, excludit tamen cœnam; ſed non affirmat in Cruce. Licet neceſſariò id ſit conijciendum: quia dixit, panem hunc fore paſſionem, & mortem ſuam. Poſita verò illa expoſitione; quærendum cui fuit facta promiſſio illa prior dandi panis, Deo ne an hominibus? Si dixeris Deo: ſenſus eſſet, Panis quem ego offeram Deo, caro mea eſt, &c. Sed certè panis, per quem nutrimentum intelligitur, hominibus datur, non Deo, non enim ſolet Deo dari cibus.

II. argum.

Deinde oblatio, quæ Deo ſoli facienda eſt, in poſteriori membro ſignificatur, dum ait: *Caro mea eſt, quam ego dabo,* id eſt, Deo Patri offeram pro mundi vita. Eſt enim verus ſenſus: Panis, ſeu cibus, qnem ego vobis dabo, non eſt profanus, aut communis; ſed ſanctus. Eſt enim caro non alterius, ſed mea, qui ſum panis viuus: & illa quidem ſacra non ſolùm quòd mea ſit, ſed prætereà etiam, quia per me offeretur Deo, non ad meam priuatam vtilitatem, ſed pro mundi vita, in quo donum Chriſti longè excedere mãna Hebræorum indicatum eſt.

III. argum.

Adhæc cùm eadem ſit dationis ratio in his dnobus locis, *Operamini non cibum qui perit, ſed qui permanet in vitam æternam, quem Filius hominis dabit vobis.* Et, *Panis quem ego dabo, caro mea eſt, &c.* ſicut conſtat Chriſtum in priori loco de datione, quæ hominibus fit, loqui, & non de ea, quæ fit Deo: ergo in poſteriori hominibus quoque promittit panem; qui ſit pro mundi vita. Et confirmatur ex Iudæorum intellectu, qui putarunt Chriſtum dicere: *Panis quem ego dabo vobis:* quia quæſierunt poſt hæc verba: Quomodo poteſt hic nobis carnem ſuam dare ad manducandum? quam eorum intelligentiam non ſolùm Dominus non reprehendit; ſed potius conſtabiliuit, dicens: *Niſi manducaueritis carnem Filij hominis,* & quæ ſequuntur. Ex quo apparet, Chriſtum, cùm dixit, *Panis quem ego dabo,* cibum nobis, & non Deo ſacrificiũ promiſiſſe. Cui ſenſui antiqui omnes Patres concorditer aſſentiuntur.

Modus cœleſtis panis manducandi quis hic Chriſto promittitur.

Illo igitur ſenſu poſito vt vero; iam quæritur, quomodò Chriſtus promittit nobis cibum? Nam aut promittit daturum ſe nobis hunc cibum ſpiritaliter tantùm manducandum, aut tam in ſpiritu, quàm in Sacramento: quod ſecundum ſi concedatur, euicimus quia hoc ipſum eſt, quod quærebamus. Sin verò ſpiritaliter tantùm, iam quærimus cur iſta donatio in futurum reijciatur, cùm ſpiritalis manducatio non minùs olim data ſit ante incarnationem Chriſti, quàm etiam tunc dabatur, quum loquebatur: quandoquidem illum ſpiritalem cibum Chriſtus vnà cum Patre ſuo ſemper donat. Quare ergo tam ſignificanter dicitur de futuro, Quem ego dabo, & quem Filius hominis dabit vobis, ſi alio modo nõ dabitur nobis, quàm antea fuerit datus? Si ergo ad ſpiritualem dationem referunt, ſuperuacaneam faciunt Chriſti promiſſionem, quaſi denuò tunc demum promittat, quod olim ſemper dedit; aut prorſus inexplicatum relinquunt, quando, aut vbi, aut quomodo illa prior datio præſtabitur. Adhæc ſi de paſſione eſſet ſermo, minimè eam vocaſſet panem, nam illic alimenti formam non habet; ſed potius dixiſſet, ſuppreſſo nomine panis, Caro, quam ego dabo, ſalus eſt, aut pretium eſt pro mundi vita.

Quartò, non ſatis explicatum eſt à Caietano in hac expoſitione, quòd illa verba: *Panis quem ego dabo, caro mea eſt pro mundi vita;* per illa alia exponantur: *Niſi manducaueritis carnem Filij hominis.* Nam cùm Chriſtus duplicem dationem cõmemoret, alteram, qua nobis dabit carnem ſuam in cibum, alteram, qua dabit eandem pro mundi vita: cumque Iudæi non de illa poſteriori, ſed de priori, quæ in cibum fiet; interrogauerint, *Quomodo poteſt hic nobis carnem ſuam dare ad manducandum?* Et Chriſtus de eadem reſponderit, *Niſi manducaueritis:* fruſtra profectò Caietanus laborat, vt hæc verba, *Niſi manducaueritis,* immediatè connectat cum illis, *Caro mea eſt quam ego dabo pro mundi vita;* cum ad priorẽ pertineant de pane edendo promiſſionem, de qua dixit: *Panis quem ego dabo.* *IIII. dictum Caietani impugnatur.*

Iam alteram aliorum expoſitionem expendamus: ob id Dominus, vt aiunt, dixit ſe daturum carnem ſuam edendam; quia ipſe ſecundùm humanam naturam ex voluntaria obedientia Patri quidem ſeipſum nouo modo in Cruce dedit; nobis verò nõ niſi per fidem carnem ſuam tunc edendam dedit: hoc autem eſt illam veteri, & nõ nouo modo edendam dare. Nouo modo carnem ſuam in Cruce nobis daturus erat, ſicut tunc eam dabat, exponendo eam varijs miſerijs & afflictionibus. *Alter ſenſus horum verborum: Et panis, quem ego dabo, caro mea eſt, &c.* Sicut enim iuxta illud Ioannis: *Sic Deus dilexit mundum, vt Filium ſuum vnigenitum daret; vt omnis qui credit in ipſo, non pereat, &c.* *Ioan 3.* Deus Pater dedit Filium ſuum, vt naſceretur in ſimilitudine carnis peccati, & crucifigeretur, *Rom 8.* vnde ab Eſaia filius nobis datus dicitur: *Eſa. 9.* ita & Chriſtus rectè dicitur carnem ſuam edendam, & ſanguinem bibendum dediſſe, dum crucifixus eſt, & mortuus. Et paulò pòſt: Vnde vbi ait, *Dabo carnem meam,* dicit ſe eſſe

pauem vitæ, ſed & carnem eſſe cibum, & ſanguinem potum: nomine carnis, & ſanguinis, miſenam, & mortem ſuam, & non ſolùm humanam naturam ſignificans. Ita illi exponunt.

Prædictæ intelligentiæ tria incommoda.

In quorum ſenſum nonnulla occurrunt. Primùm, quia non videtur quo nouo modo caro Chriſti nobis datur in Cruce. Etſi enim Patri nouo modo offeratur, tamen nobis nonniſi per fidē etiam tunc dara eſt. Modus autem edendi Chriſtum crucifixū per fidem, nouus non eſt: cùm omnes Patriarchæ & Prophetæ, iam inde ab origine mundi carnem Chriſti illo modo comederint: quare ergo illa datio carnis ſuæ in

II. incommod.

futurum reijcitur? Deinde, ſi principium, & progreſſus orationis Chriſti rectè expendatur, apparebit, eum ſeorſim à Patre ſuo peculiarem quendam cibum nobis promiſiſſe. Dixerat enim ab initio: *Operamini non cibum qui perit, ſed qui permanet in vitam æternam, quem Filius hominis dabit vobis.* Et mox Patris ſui donum interponit, vt ad ſuum poſteà recto ordine perueniret: *Pater*, inquit, *meus dat vobis panem de cælo verum: Ego ſum panis vitæ: Omne quod dat mihi Pater, ad me veniet.* Et, *Qui credit in me, habet vitam æternam.* Pater ergo dat Filium ſuum, qui eſt panis verus, mundo per incarnationem eius: idem dat nos Filio per fidem viuam in Chriſtum, & propter illam dat nobis vitam æternam. Hęc omnia Pater, hoc eſt, tota Trinitas donat: ſed Filius hominis iuſſit nos etiam operari panem, & cibum, quem ipſe nobis daturus erat. Et eum tandem explicans, ait: *Et panis quem ego dabo, caro mea eſt pro mundi vita.* Hic alia ratio dandi quærenda eſt in Filio hominis, quàm in Patre. Nam & perſona Filij, à Patris perſona diſtinguitur. Et aliud tempus dandi, Filio, aliud Patri aſſignatur: quia Pater dat præſentem panem, Filius dabit de futuro: ergo in Filij dono talis quærenda eſt interpretatio, qualis penitus in Patrem nō cadat. Nam ſi eodem vtraq; modo dona accipienda eſſent, nunquam adeò diſtinctè, ac variè in Scripturis proponerentur: at ſi panem Filij hominis, quem ipſe dabit in Cruce, per fidem nobis edēdum exponamus; nihil peculiare in Filij dono inueniretur, de quo tam ſignificanter de futuro diceretur, quòd illum dabit. Nam etſi ratio, quia Filius Patri per mortē ſuam dedit ſe in Cruce pro mundi vita, ipſi Chriſto valde ſit peculiaris, ac propria: tamen ratio, qua per fidem viuam velut crucifixus, & mortuus, nobis dat panem mortis ſuæ, non eſt illius perſonę, aut naturæ aſſumptæ propria, ſed vnà cum Patre omni ratione communis eſt: quocunque modo enim dat ſeipſum nobis Filius, dū in Cruce moritur, eodem protſus & Pater dat Filiū nobis. Vterque enim dat nobis eum in cibum per fidem & charitatem. Quòd ſi, vt par eſt, donū Filij à dono Patris diſtinguamus: ita interpretandum eſt donum Filij, vt aliqua ratione differat à dono Patris, quod in cœna Domini perſpicuè cernitur. Ibi ſiquidem Filius hominis in quantum homo eſt, & ſecundùm naturam aſſumptam Patre minor, per manus vnitas perſonæ Verbi, quas Pater ſic vnitas non habet, cibum illum diuinū nobis largitus eſt. Quare verior eſt interpretatio, & literæ, ac verborum intelligentiæ magis conſentanea; vt dicamus, Chriſtum nobis promiſiſſe Euchariſtiam, quàm fidem, aut dilectionem mortis, & paſſionis ſuæ.

Opus noſtræ redemptionis per Crucem, & mortem, commune eſt toti Trinitati.

Beneficium proprium Chriſti in nos collatum.

III. incommodum.

Tertiò, ſi voluiſſet Dominus dicere: Panis quem ego dabo vobis in Cruce, eſt caro mea pro mundi vita; cū caro ſua pro mundi vita, fuerit etiam dara in Cruce: priorem certè donationem non aliter explicaſſet, quàm per eandem repetitam donationem: ac ſi dixiſſet; Panis quem ego dabo vobis in Cruce, eſt caro mea, quā ego dabo in Cruce pro mundi vita: Crucis verò nomen & ratio certiſſimè conuenit poſteriori membro, & non priori, quo Chriſti caro danda in cibum promittitur. Nam cùm in verbis Chriſti duplex datio commemoratur, quarum poſteriorem conſtat in Cruce impletam fuiſſe: putandum igitur eſt priorem dationem alibi quàm in Cruce ante illam cōpletam, vel poſt illam Crucis fuiſſe complendam: certè in cœna Dominum illam compleuiſſe, ſatis eius indicant verba. Dedit enim panem benedictum, dicens, *Accipite*: dedit cibum, dicens, *Comedite*: dedit cibum, qui eſt caro ſua, dicens, *Hoc eſt corpus meum*: dedit carnem ſuam pro mundi vita, dicens, *Hoc eſt corpus meum, quod pro vobis datur*: Dedit corpus ſuum nouo modo, nimirum ſub ſpecie panis; vt non immeritò admonitio præceſſerit illa: *Et panis quem ego dabo, caro mea eſt.* Etſi enim Dominus nominando panem, corporalem non intellexerit, ſed verum illum panem, qui dat vitam mundo: ipſum tamen panis nomen non fruſtra interpoſitū eſt à Dei ſapientia. Quis ergo tantillo zelo gloriæ Chriſti ſit præditus, qui æquo animo ferat, ab illa promiſſione facta apud Ioānem, reijci Dominicam cœnam, cui tam mirificè, ſanctificanter, & ad amuſſim reſpondeat, & facta, & dicta in præclara illa & magna cœna, inſtituta à Domino noſtro Ieſu Chriſto, qui cum Patre, & Spiritu ſancto, omni felicitate gaudet in ſempiternum, Amen.

Matth. 26.

Luc. 22.

TRA-

TRACTATVS XXII.

De eadẽ diſceptatione Domini cum Capharnaitis, in illa eadem promiſſionis Chriſti verba: *Et panus, quem ego dabo, caro mea eſt, quam ego dabo pro mundi vita.*

HActenus diſputatũ à nobis eſt, & firmis rationibus corroboratum, verba Domini apud Ioannem, ſi vocum proprietatem ſpectemus, & genuinam vocabulorum ſignificarionem, neceſſariò ad Euchatiſtiæ myſterium eſſe refetenda, atque alias expoſitiones violentas eſſe ac detortas, locóque illi minimè cõuenire. Iam alijs quatuor vijs à nobis ſuperius propoſitis inſiſtendum eſt, vt eandem expoſitionis lucem de venerabili corporis Domini Sacramento proferamus. Erat igitur ſecunda rectè interpretandi via illa, quæ deſumitur ab ætiologia: vbi enim à propria verborum receditur ſignificatione, proximas partes tenet reddita dictorum ratio, ſi quæ fortè adhibita inueniatur. Hinc enim legimus libellũ repudij Iudæis olim permiſſum fuiſſe: & ne inde colligi videretur diuortium aliquádo apud fideles permitti poſſe, Chriſtus ratione permiſſionis veteris reddita, iſtam collectionem infirmam eſſe demonſtrauit. Fuit enim libellus permiſſus, non quod ea res eſſet honeſta, ſed propter duritiam cordis Iudæorum: vt ſimilem permiſſionem nemo debeat ſperare, niſi quem ſimilem duritiem ſibi ineſſe fateatur: qui proculdubio in Chriſtianorũ numero haberi nõ mereretur, ita hoc loco videnda eſt verborũ Chriſti ratio. Nam qui poſt ſimplicem enunriationẽ poſteà id in medium adfert, quo aliquod verbũ præcedens ad certam, & indubitatam ſignificationẽ reſtringat, quique ipſum ꝙ profert, iuratus aſſeuerat, & qui ſæpius idem repetit, & prioris dicti cauſam adfert, & qui per ſimilitudinẽ quandã animi ſui priora ſenſa declarat; ille vtique hæc omnia conſulto feciſſe cenſeri poteſt, & quod ſua verba primò ſignificabant, magis ac magis confirmata eſſe voluiſſe, meritò exiſtimatur.

II. Locus argumentorum.

Deut. 24. Matt[h]. [...] & 19. Iudæis cur permiſſus libellus repudij.

Cõſultò quis quid ac ſerio feciſſe, aut dixiſſe cenſeri debet.

Cùm ergo Dominus dixiſſet, *Panis quem ego dabo, caro mea eſt*, videretque Iudæos ea verba intellexiſſe de carne ſua in cibum accipienda, adeò, vt de priori dicto nihil mutauerit ſed iuratus dixerit, *Amen amen dico vobis, niſi manducaueritis carnem Filij hominis, & biberitis eius ſanguinem, non habebitis vitam in vobis.* Omnis autem controuerſiæ finis, ad confirmationem, ſolet eſſe iuramentum. Adhæc nec illa contentus, nomen carnis & manducationis ſæpè inculcauit, forma verborum ſepties, aut octies paululũ mutata. Vt huic meritò liceat accommodare, quod Auguſt. quãdoque dixit: cum enim acriter contenderet, laborem, & operationẽ manuum, quã Apoſtolus toties repeteret, non aliter quam litera ſonabat, intelligendam; *Non enim*, ait, *aut in vno loco, aut breuiter dictũ eſt, vt poßit cuiuſuis aſtutißimi tergiuerſatione in aliam traduci, peruertiq́, ſententiam.* Ita idem hic poſſet dici, vbi toties repetitur manducatio carnis. Tertiò, illic cauſam ſubiunxit dicens; Caro enim mea, verè eſt cibus. Id eſt, Nemo miretur manducandam carnem meam, quæ verè cibus eſt: quod enim verè cibus eſt, verè manducatur, at caro Chriſti verè cib⁹ eſt, ergo verè apud homines manducatur, qui ex corpore, & ſpiritu cõſtant; vt ita totus homo impleat manducationis officium. Hæc autẽ manducatio cum nonniſi in Euchariſtiam cadat: fatendũ eſt, carnem Chriſti, quæ ſic hominibus promittitur, vt verè cibus exiſtit, verè manducandã in Euchariſtia, de qua promiſit, Et panis quẽ ego dabo, caro mea eſt. De illius enim carnis, quæ ibi promittitur, manducatione, in poſterioribus agit. Poſtremò ſimilitudinem adiecit: *Sicut miſit me viuens Pater, & ego viuo propter Patrem: & qui manducat me, & ipſe viuet propter me.* Quibus in verbis manducatio Chriſti deſcribitur: vt qui ipſum manducat, ſic viuere habeat propter ipſum quemadmodum ille miſſus à Patre, viuit propter Patrem; ſed Chriſtus in carne miſſus viuit propter Patrem; non quidẽ veluti participans vitam per fidei, ſpei, & charitatis donum, quæ à Patre extrinſecus adueniunt; verùm velut participans vitã ex ipſa Patris ſui ſubſtantia naturaliter præſenti, & corpore ipſo carnem ſuam inhabitante: ergo etiam manducantes Chriſtum viuere propter ipſum docemur: non tantum quia per fidẽ viuam participamus de illius carne extra nos agente, & ad Patris dexteram in cœlo collocata, ſed etiam quatenus participamus de illius carne corporaliter in nobis manente, & noſtra corpora vt templa ſua inhabitante, dum dignè accipimus Euchariſtiam. Tolle corporalem hanc Chriſti præſentiam in nobis, quæ per ſolam Euchariſtiam efficitur, vt tradunt Patres, ſed præſertim Hilarius, Cyrillus, atque Baſilius; & Chriſti ſimilitudo partium ſingularum proportionem omninò non ſeruat. Nam ſi nos Chriſtum ſola fide ac ſpiritu manducamus, ac ſic propter illum viuimus: vtique inferret Arrianus, etiam Filium à Patre miſſum, non aliter quam fide, ac ſpiritu propter Patrem viuere. Quòd ſi Filius propter Patrem non

Rationes ab texto deſumptæ pro illa ſententia, quinque.

Hebr. 6.

II. Ratio.

Auguſt. lib. De oper. Monach. cap. 13. tom. 4.

1. Tim. 4.

III. Ratio.

IV. Ratio.

V. Ratio.

Chriſtus vt viuit propter Patrem, & panem cœleſtẽ mãducantes, propter Chriſtum viuant.

Hilar. lib. 8. de Trinit. Cyrill. lib. 10. in Ioan. c. 13. tom. 2. Baſil. epiſt. 141. tom. vlt.

fide, ſed ſubſtantia præſentem viuit: vtique & nos manducantes Chriſtum non fide ſola ſed etiam per naturalem Filij ſubſtātiam: nō quod ille conuertatur in nos; ſed nos in illum, qui fortior nobis eſt: vt aliquando dictum eſt ab Auguſt. Atque hactenus de priori illa ætiologia, in qua ſubiunctas rationes examinauimus, dictum ſit.

Aug. lib 7. confeſſ. c. 10. tom. 1.

III. Locus argumentorum pro eadē ſententia.

Iam tertio loco, à circumſtantijs præſertim eorum, quæ præcedunt, cum collatione quadam ad ea, quæ cōſecuta ſunt, quoniam magnam vim ad mentem loquentis declarandam habent, argumenta petenda ſunt: hunc enim interpretandi Scripturas canonem, tradidit nobis Auguſtinus. Primùm igitur aduerte, cap. illo 6. Ioannis Dominum quinque millia hominum paniſſe; Deinde turbis cum conſectantibus dixiſſe: *Operamini non cibum qui perit, ſed qui permanet in vitā æternam, quem Filius hominis dabit vobis.* Sed partim ne putarent Chriſtum aliquid ſibi ſumere, quò Deo interim detraheret; partim vt per doni paterni explicationem mentes eorum ad æquiori animo ſuum donum accipiendum præpararet, intermiſſa paulìſper eius cibi declaratione, quam ipſe daturus erat; ſubiecit, non Moyſen dediſſe eis Panem de cœlo, ſed Patrem ſuum dare illis panem de cœlo verum, qui de cœlo deſcendit, & dat vitā mundo. Et quiſnam ſit hic panis, declarat, dicens; *Ego ſum Panis vitæ: qui venit ad me, non eſuriet: & qui credit in me, non ſitiet in æternum.* Et infrà: *Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum.* Ex quibus verbis elicimus primùm, non Moyſen, ſed Patrem dare panem verum. Deinde, Chriſtū in carne miſſum, eſſe hunc panem. Tertiò, eum qui credit in Chriſtum, manducare hunc panem. Quartò, eum, qui ſic manducat, in æternum viuere.

Aug. lib. 83. quæſt. q. 69. tom. 4.

Corollaria quatuor ex textu Ioannis.

Ita ergo auditorum animis præparatis, redit Chriſtus ad primum illud verbum, vnde cœperat, nempè: *Operamini non cibum qui perit, &c. quem Filius hominis dabit vobis:* nunc genus, & cibi nomen enuntians: *Et panis*, inquit, *quem ego dabo, caro mea eſt, pro mundi vita:* quæ verba mirificè quadrant cum ſuperioribus: Dicebat ſuperius, *Filius hominis dabit vobis*; hîc autem: *Ego dabo*: Ibi cibum; hîc panem, qui eſt caro ſua: Ibi promittebatur cibus qui permaneret; Et hic dicitur: *Qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem, in me manet, & ego in illo*: Ibi cibus dicebatur permanere in vitam æternam; & hic dicitur: *Qui manducat meam carnem, habet vitam æternam*: ibi turbæ iubebantur eum cibum operari; & hic iubentur eundē manducare, ſi nolint carere æterna vita. Vides igitur illa quatuor explicata eſſe à Chriſto: genus cibi, quod Filius dat, eſt caro ſua: operatio huius cibi, eſt mãducatio: fructus eiuſdem cibi, eſt manere in Chriſto: finis poſtremus, vitam æternam habere. Ex quibus in primis apparet, nō minus Filij, quam Patris donum quoddam eſſe: Patrem iam dare, Filium non quidem adhuc dare, ſed ſe daturum promittere. Pater dat mundo Filium ſuum in carne, & dat nobis fidem in Filium ſuum Incarnatum, vt per donum fidei ex illo manducemus, & in æternum viuamus; Filius verò in carne ambulans iterum promittit carnem ſuam in cibum, vt in illo maneamus, & ipſe in nobis, atque vt hunc panem mãducantes, vitam æternam conſequamur.

Eorū quę præcedūt Ioan. 6. cum ijs quæ ſequuntur, collationes nonnullæ.

Sed quoniam Patris inter ac Filij donum permulta ſunt ſimilia, & quædam alia diuerſa: primùm omnia illa verba Euangelica ante oculos lectori proponenda ſunt; deinde illa ſecernenda, quæ vtrique, & Patri, & Filio ſunt ſimilia; poſtremo, quæ vtrique diſſimilia, ac diuerſa. Nam ex illis facilè eis ſatisfiet, qui propterea de ſpiritali tantùm manducatione in poſteriori cap. 6. parte agi putant, quia totus præcedens ſermo fuerit de actibus merè ſpiritalibus credendi, & amandi habitus: cùm tamē poſteà etiam de alijs actibus, vt manducandi, & bibendi, qui ad Sacramentum ſpectant, fiat mentio. Verba igitur Domini apud Ioannem de dono Patris æquè ac Filij, incipiunt ab illo loco: *Operamini non cibum qui perit, ſed qui permanet in vitam æternam, quem Filius hominis dabit vobis: hunc enim Pater, ſignauit Deus* (hoc eſt Trinitas) *Dixerunt ergo ad eum, Quid faciemus, vt operemur opera Dei? Reſpondit Ieſus, & dixit eis, Hoc eſt opus Dei, vt credatis in eum, quem miſit ille*, & reliqua vſque ad illud: *Ego ſum Panis viuus qui de cœlo deſcendi. Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum.* Verba verò, quæ ad donum Filij propriiſſime pertinent, incipiunt ab eo loco: *Et panis quem ego dabo, caro mea eſt pro mundi vita. Litigabant ergo Iudæi, &c.* vſque adid: *Verba quæ ego locutus ſum vobis, ſpiritus, & vita ſunt. Sed ſunt quidam ex vobis, qui non credunt.* Eatenus enim de dono Filij hominis Euangeliſta ſermonem contexuit. Conueniunt porrò hæc duo dona in hoc: quòd cum Pater & Filius, quod ad naturam diuinam attinet, vnum ſint, vterque dat nobis eundem panem vitæ, ſiue Verbum Incarnatum, licet Patri per attributionem ſoleat illa datio accommodari: vnde Dominus: *Sic Deus dilexit mundum, vt Filium ſuum vnigenitum daret*; & Apoſtolus: *Qui etiam proprio Filio non pepercit, ſed pro nobis omnibus tradidit illum.* Adhæc vtriuſque donum appel-

Tertiæ huius probationis ordo.

Quibus verbis cap. 6 Ioannis de Patris, ac Filij dono promiſcue ſermo habeatur.

Vbi tãtum de Filij dono ſit ſermo in eodem capite.

Ioan. 3.

Rom. 8.

latur,

latur,& hic panis,& Chriſtus: de vtriuſque dono per fidem ab vtroque donatum comeditur,& qui manducat vt debet,ex vtriuſque dono reſuſcitatur,& in æternũ viuit: & res donata, hoc eſt, Chriſtus, & digna eius manducatio ex vtriuſque dono veteris mannæ figuram implent: vtraque manducatio ſpiritalis eſt: *Verba,* inquit Chriſtus: *quæ ego locutus ſum vobis, ſpiritus, & vita ſunt*: nec enim de corpore ad vitam animalem nutriendo, ſed de ſpiritu ad æternam vitam paſcendo hîc agitur.

Patris inter & Filij donum cœleſtis ſcilicet panis, multiplex diſcrimen aſſignatur.

In his ergo omnib' illa duo dona conueniunt; differunt porro in multis, atque illa expedit diligenter annotare: quoniam ex his verus horum verborum intellectus detegetur. Primum igitur diſcrimen in dantibus ſitum eſt. Cùm enim Pater Spiritus ſit, ei nos ſpiritaliter tantùm paſcere conuenit: & cum Filius carnem pro nobis aſſumpſerit, & ſecundum eam ſenſibilia Sacramenta inſtituerit, ei conuenit, vt nõ ſolum ſpiritaliter vnà cum Patre nos paſcat, ſed etiam Sacramentaliter quoque paſcendos promittat, maximè cum ſe non modò Filium, ſed etiam Filium hominis pronuntiet: quo verbo indicauit ſe nobis daturum panem, vt homines hominib' dare ſolent, hoc eſt, non tantùm ſpiritali, ſed etiam Sacramentali,& corporeo modo.

Secundum diſcrimen.

Secundum diſcrimen, à tempore dandi pendet. De Patris enim dono dicitur de præſenti: *Pater meus dat*; de ſuo verò per futurum ait: *Et panis quem ego dabo*: Cur autem cum Pater iam nunc det panem ſuum, Filius tamen, qui dat eundem panem, quem Pater, etiam daturum ſe poſthac affirmat; niſi quia poſthac aliter dabit Filius panem ſuum quàm Pater, hoc eſt, tota Trinitas, vel eum dat de præſenti, vel eum ante dederat? Siquidem Trinitas ab initio mundi carnem Chriſti Filij hominis omnibus Patriarchis atque Prophetis ſpiritu participandam per fidem dederit. Cùm igitur Filius, non obſtante illo ſuo,& Patris dono adhuc ſe daturum polliceatur, quod ante datum non erat, nec putandum ſit quod fruſtra tam ſignificanter dictum ſit: *Quem Filius hominis dabit vobis*; Et, *Panis quem ego dabo*: proculdubio ſignificare voluit non tantùm ſpiritali modo carnem ſuam daturum, vt hactenus data erat, ſed prætereà iuxta aliquod Sacramentum: cuius Sacramenti naturam, vim,& poteſtatem licet Pater æquè, ac Filius operetur, tamen id propriè Filij donũ eſſe dicitur: tùm quia Filij ore, ac manibus fuit inſtitutum, tùm quia in perſona Chriſti ob mortem eius annuntiandam in hodiernum vſque diem conſecratur.

Tertiũ diſcrimen.

Tertium diſcrimen in rei datæ diuerſis appellationibus conſiſtit. Nam Patris donum, Chriſtus appellat panem de cœlo verum; Filij verò munus, carnem Chriſti, verè cibum, & ſanguinem eius verè potum: plus autẽ ſignificantis cuiuſquam proprietatis per aduerbium hoc verè, quàm per verum nomen deſignatur. Neque idem eſt apud Apoſtolum, verè vidua, quod vera vidua. Nam vera vidua eſt fœmina quæ ſuo viro orbata eſt: at verè vidua non eſt, niſi illa, quæ, tùm viro, tùm cæteris mundi conſolationibus deſtituta eſt. Quod igitur ad rem ipſam attinet, verius quidem non paſcit Filius, quàm Pater: nam Pater quod ſummum eſt, panem ſcilicet viuum, qui de cœlo deſcendit, & dat vitã mundo per Incarnationem, totum videlicet Chriſtum, tam Deum, quàm hominem, nobis donat: & tamen donum Chriſti appellatur verè cibus, quia propius accedit ad naturam cibi corporei, quàm donum, quod ſpiritali modo per fidem, & dilectionem accipitur.

1. Tit. 5. Aliud eſt vera vidua, aliud verè vidua.

Nam Filij donum, ſignificatur per manus Chriſti, aut miniſtrorum eius dandum, & ore tenus à nobis accipiendum, vt cibi ratio poſtulat, & vt dari, & accipi inter homines conſueuit. Plus ergo proprietatis corporeæ in filij dono, quod verè cibus eſt, inſinuatur, licet plus interdum in ipſo nomine veri ſcilicet panis, dignitatis apprehendatur. Sic enim ſignificatur manna non verus panis fuiſſe, eo quod nõ tantam dignitatem obtinuerit, vt panis verus eſſet, cùm tamen verè panis fuiſſe non negetur. Quia vt dixit Moyſes: Iſte eſt panis, quem Dominus dedit vobis ad veſcendum: verè autem panis eſt, qui propriè ad veſcendũ datur. Cùm verò caro Chriſti, quam ſe daturum promittit quantum ad nos verè cibus ſit, nec tamen ita dicatur verè cibus, quaſi verius, quod ad ipſius naturam attinet, nos paſcat, quàm Patris donum, quod eſt omnino verus panis, quia id cogitare nefarium eſſet, ſed quia verius accedit ad naturam cibi naturalis, cuius proprium eſt ore accipi, & in os immitti: idcircò ſecundum hanc corpoream cibi rationem donum Chriſti appellatur verè cibus. Adeò vt Chryſoſtomus hæc verba ponderans, dicat: *Quid autem ſignat: Caro mea verè eſt cibus, & ſanguis meus verè eſt potus? Aut quod is eſt verus cibus qui ſaluat animam, aut vt os in prædictis confirmet, ne obſcurum locutum in parabolis arbitrarentur.* Sic ille. Si autẽ Chriſti caro verè cibus eſt, & abſq; parabola, ea eſt omnino comedẽda. Quod enim nõ parabolicè eſt cibus, vtique re ipſa, & ratione aliqua corporea cibus eſſe indicatur. Nã Deus, ac diuina Chriſti natu-

Donũ Chriſti, per quos erat diſpenſandũ.

Exod. 16.

Chryſoſt. ho 45. in Ioan. tom 3.

ra, non

Cyrill. Anathematiſm 11. tom. vlt.

Chriſti donũ cur toties caro, & ſanguis appelletur.

ra, non eſt cibus abſque parabola. Quare Cyrillus ad Euoptium, diuinitatis inquit naturam minime edi, ſed idcirco cibum dici, quia paſcit animã noſtram ad eam ſimilitudinem, qua cib⁹ paſcit corpus noſtrum. Ex cuius verbis elicitur, parabolicè dici illum panem, qnem Pater dat, non autem illum, quem Filius donat: quæ tota differentia ab Euchariſtia pendet, in qua Chriſtus verè dat in cibum noſtrum corpus ſuum in Sacramento, vt anima ex cibo intra ſe ſumpto amplius nutriatur. Atque hæc eſt ratio, cur Chriſti donum toties dicatur caro, & ſanguis: non quaſi deitate ſint vacua, ſpiritus enim eſt qui viuificat; caro nõ prodeſt quicquam; ſed quia per ſolam fidem, & charitatem donum Patris non datur, ſed per Sacramenta, quæ ſub ſenſum cadunt, quibus modis verè caro manducari, & ſanguis bibi poteſt, etſi anima Chriſti atque diuinitas per naturalem vnionem edantur.

Quartũ diſcrimen inter Patris donum, & Chriſti.

Quartum diſcrimen eſt, quòd Patris donum, nobis tantùm; Filij verò, & nobis, & Deo pro nobis datur: *Pater*, in quit, *meus dat vobis panem de cælo verum*. Vbi nomine Patris intellige totam trinitatem, quæ vt nobis dat panem, ita pro nobis aliquid offerre, aut immolare nõ poteſt: quia Deo nihil eſt ſublimius, cui diuina Maieſtas ſacrum faciat, cùm tamen omne ſacrificium maiori, ac ſublimiori poteſtati debeatur. Cæterùm Filius hominis, qui per naturã humanam minor eſt Patre, ita carnem ſuam daturum ſe nobis promittit, vt interim promittat ſe eandem Deo daturum, hoc eſt, oblaturum, & immolaturum pro mundi vita: *Et panis*, ait, *quem ego dabo* (ſcilicet vobis) *caro mea eſt, quã ego dabo*, ſcilicet Deo in hoſtiam, pro mundi vita. Vbi bis promittit ſe daturum carnem ſuam, ſemel quidem nobis, & iterum Deo pro nobis. Cumque prioris intelligentia pendeat à ſequenti datione: qui cupit intelligere quomodo prior complenda ſit, animaduertat prius quo pacto poſterior datio completa eſt. Chriſtus enim non ſolo ſpiritu, ſed per interpoſitam carnis ſuæ ſubſtantiam poſteriorem impleuit dationem: dedit enim, id eſt, obtulit Deo carnem ſuam vſque ad mortem Crucis pro mundi vita: ergo promiſit eandem carnem non ſolo ſpiritu, ſed per interpoſitam ipſius rei ſubſtãtiam à nobis manducandam: quod alibi profectò, quàm in Euchariſtiæ Sacramento non contingit. Nulla autem ratio patitur, vt priorem dationem à poſteriori ſeparemus; cum poſterior ideò ſit adiecta, vt priorem interpretetur, atque declaret. Panis inquit, quem ego dabo, caro mea eſt; quod quid eſt aliud, quam dicere; Ego dabo carnem meam in panem, ſeu mãducandam: at quænam hæc eſt caro? quam dabo, inquit, pro mundi vita: non tantum per fidem cordibus noſtris infuſam, ſed reipſa in Cruce immolatam: ergo in eadem carnis veritate, ac ſubſtantia prior datio accipienda eſt, in qua poſterior completa.

Hoſtia olim pacifica, & pro peccato quid figurabat, & à quibus manducabatur.

1. Reg. 1.

Deinde aduerte; hoſtiam pacificam, & pro peccato (qualis fuit hoſtia Chriſti in Cruce) non ſolum ſpiritu, ſed etiam corpore partim à Sacerdotibus, ac Leuiticis, partim ab offerentibus atque aſtantibus in lege manducari ſolitam: quare Elcana, poſtquam immolauerat Domino, & Annæ vxori ſuæ partem honorificam, & Phenennæ, & cunctis filijs, & filiabus partes dedit: ita Chriſtus, qui propitiatio eſt pro peccatis noſtris, & pacificauit per ſanguinẽ Crucis eius, ſiue quæ in terris, ſiue quæ in cœlis ſunt, cùm dixit: *Panis quem ego dabo, caro mea eſt, &c.* ſignificauit, carnem, quam daturus erat manducandam, eſſe ipſam eandem, quæ ſacrificanda erat in cruce. Talem ergo Chriſtus intellexit dationem, qualis de re ſacrificata fieri ſolet: quæ nõ tantùm eſt ſpiritualis, ſed etiam corporea, & Sacramentalis datio, & acceptio. Nam Sacramentum, à ſacrificio non re ipſa, ſed ratione ſola differt. Agnus enim, & vitulus, qui ſacrificium eſt, ea ratione qua offertur Deo ſuper altare, idem ipſe Sacramentum eſt, quatenus in epulo ſacro à fidelibus manducatur. Vna enim pars adurebatur in altari, & altera coquebatur, vt ab his, quorum intererat, mãducaretur: vt traditur primo libro Regum. Quæ omnia cum Chriſtus optimè noſſet, dum promittit nobis carnem ſuam in cibum, & illam carnem quæ dabitur pro mundi vita: profectò nil aliud promiſit, quàm eam carnem ſuam dandam in Sacramentum, quam dabit, & offeret Deo in ſacrificium. Ob id enim in his verbis: *Quam ego dabo pro mundi vita*, meminit ſacrificij, vt in prioribus illis, Panis quem ego dabo, caro mea eſt, memoria ſalutaris Sacramenti nobis repræſentaretur.

1. Ioan. 2.

Coloſſ. 1.

Sacramentũ à ſacrificio quid differat.

1. Reg. 2.

Chriſtus bis dedit carnem ſuam.

Quintũ diſcrimen inter Patris, & Chriſti donum.

Ioan. 6.

Quintum diſcrimen ſumitur ex diuerſitate illorum, qui operantur, aut Patris, aut Filij donum. Nam de priori dicitur: *Hoc eſt opus Dei, vt credatis in eum quem miſit ille*. Vbi fides in Filium Incarnatum, opus Dei, non noſtrum dicitur: qui niſi trahamur à Patre ad Filium, credere in Filium nõ poſſumus: At in Filij dono, etiam noſtrum opus imperatur, ait enim: *Operamini cibum, quem Filius hominis dabit vobis*. Cur autem id ponitur, niſi quia per donum Patris multi, qui nondum crediderant, & propterea talem cibũ

opera-

operari non poterant, ad Chriſtum in primis veniunt, cùm Filij Dei donum, hoc eſt, Euchariſtiæ Sacramentum, ad ſolos fideles perueniat, quib⁹ ſemper integrum eſt (cum poſt acceptam fidẽ ſiot cooperatores gratiæ Dei, vt Apoſtolus ait) operari ex ea fidei gratia, quam à Patre, hoc eſt, à Sanctiſſima Trinitate, ante acceperunt. Sic ergo oportet interpretari donum Filij Dei, vt noo intelligatur de alio cibo, quàm de eo, quem fideles operari poſſunt. Et ſanè modus operandi, appellatur ab ipſo Chriſto mãducatio; mãducant verò propriè fideles carnem Chriſti in Sacramento, ſe ad illam ſanctè, & digne edendam præparantes. Iuſtificati eoim prius per fidem ex dono Patris, poſſunt poſteà operari cibum Filij hominis in Euchariſtia, in qua dicitur: *Accipite, & comedite.* Id eſt, operamini cibum, quem ego porrigo, non tantum mente per fidem ſed etiam corpore per Sacramenti ſuſceptionem.

1. Cor. 13.

Vbi & quomodo fideles carne Chriſti manducent.

Matth. 26.

Sextum diſcrimen.

Sextum diſcrimen colligitur ex diuerſa auditorum opinione de Patris, ac Filij dono. Iudæi enim non reprehenduntur quaſi non intellexerint verba Chriſti; ſed quia non crediderunt ei: Sunt, inquit, quidam ex vobis, qui nõ credunt. Cum ergo Chriſtus oſtendiſſet Patris opus eſſe, vt io eum crederent, nondum valde exhorruerunt; quinimò audientes, Patrem dare ipſis panem de cœlo verum, mox dixerunt, Domine, ſemper da nobis Paoem hunc; ijdem verò poſt carnis Chriſti promiſſionem exhorreſcentes, litigabant, ac dicebaot: *Quomodo poteſt hic nobis carnem ſuam dare ad manducandum?* Ex quo planum redditur, eos nõ in eo deceptos fuiſſe, quòd putauerint Chriſtum carnem ſuam reipſa daturum vt ederetur, ſed in eo, quod nolebant, aut credere eam rectè dari poſſe, aut expectare quomodo eam eſſet daturus: ſine controuerſia autem, niſi aliter quam per ſolam fidem ex ipſius Chriſti verbis carnem eius dandam indicaſſent, non adeò illis durus ſermo Chriſti viſus fuiſſet. Nec enim litigabant, cũ prius in ſe credi poſtularet, etiamſi voci eius non obedirent: at nuoc prætérquam per fidem viuam alio modo oon datur nobis Chriſti caro niſi io Sacramento. Chriſtus ergo, qui Iudæorum iorelligentiam comprobauit, quantum attinet ad veram ſuæ carnis manducationem, corporeo more illam fore compleudam intellexit, licet noo membratim, & per fruſta, vt Iudæi putabant.

Quibus ex verbis Chriſti Capharnaitæ occaſionem ſumpſerunt de illo murmurandi.

Septimum diſcrimen.

Septimum diſcrimen ſitum eſt in diuerſitate, quæ inuenitur inter venire ad Chriſtum, & manere in Chriſto. Nam per donũ Patris quod eſt fides, venitur ad Chriſtum, ipſo teſtante: Omne quod dat mihi Pater, ad me veniet: nec dubium etiam quin per idẽ donum in Chriſto aliquouſque maneri poſſit ab illis præſertim, qui per ætatem recedere à Deo non poſſunt. Sed qui manducant carnem, & bibuot eius ſanguinem, prout Filius Dei hoc loco intellexit, oon propriè veniunt ad Chriſtum, ſed potius in Chriſto manent, & Chriſtum in ſe ipſis manentem habent, qui Euchariſtæ proprius eſt effectus. Nunquam eoim Euchariſtia per ſe & principaliter dat primam gratiam, cum ad id non ſit inſtituta, ſed inuentam priorem auget: ſicut & cibi proprium eſt, nõ inchoare vitam, ſed inchoatam nutrire. At ablata Euchariſtia, oulla eſt cauſa, cur venire, Patris dono; manere autem, Filij muneri tribuatur: quia fidem vterque ex æquo præſtat. At Spiritus ſanctus io verbo Dei attribuit primũ acceſſum ad Chriſtum Patris dono, quia per fidem, quã Deus dat, venitur ad Chriſtum. Idem quoque per manſionem in gratia Dei, filij dono attribuit: quia etſi per fidem abſque Euchariſtia manere in Chriſto aliquantiſper poſſimus, non tamen ſemper id poſſumus: quia Deus voluit ſalutem noſtram conſummari per Chriſti carnem & ſanguinem in Sacramento participatam. Nam vt ſine cibi ſumptione vita corporea paulatim deficit; ita ſpiritalis extinguitur vita abſque cibo Euchariſtiæ, quæ ad hoc propriè eſt inſtituta, vt maneamus io Chriſto; & perſeueremus in eius gratia: quod Cyprianus, atque Ambroſius, nec noo Cyrillus docuêre.

Euchariſtiæ proprius effectus.

Spiritus ſancti donum.

Euchariſtia ad quid potiſſimũ inſtituta.

Cyprian. ser. de oratione Dominica. Ambr. lib. 5. de Sacram. cap. 5. Cyrill. lib. 3 in Ioan. c. 37. tom. 2.

Octauum diſcrimen.

Octauum diſcrimen ſumitur ex diuerſo vitæ ſpiritalis medio, ſiue inſtrumento, quod per cibum aliter, & aliter præſentem efficitur. Etſi eoim vterque in æternum viuat, ſiue quem Pater, ſiue quem Filius paſcit: tamen alio eiuſce rei adiumento hic quàm ille viuit. Nam modus viuendi ex dono Patris, eſt is, de quo dicitur: *Qui credit in me habet vitã æternam:* modus autẽ viuendi ex dooo Filij, eſt propter carnem Chriſti viuere, quæ fidẽ noſtram ſua auget ſubſtantiali præſentia. Quare in Filij dono legimus: *Sicut miſit me viuens Pater, & ego viuo propter Patrem: & qui manducat me, & ipſe viuet propter me.* Quæ verba ſignificant, ea ratione Filium in carne miſſum propter Patrem (qui præſentia ſuæ naturalis ſubſtantiæ carnem eius viuificat) viuere, ſicut & nos manducantes Filium Dei, & corporea ſua præſentia nos viuificantem, & vitã nobis præbentem propter illum viuimus. Per fidem igitur viuimus ſpiritaliter ex dono Patris, at Filium Dei manducantes, viuimus propter illum.

illum. Perinde atque is, qui cibum capit, propter illum viuit, ita vt cibus corporeus in illo ſit, qui propter cibum viuit. Sic Filius, quem manducamus, & propter quem viuimus, corporaliter nobis ineſſe inuenitur, quod rectè, aut propriè intelligi niſi de Euchariſtiæ Sacramento non poteſt.

Nonũ diſcrimen doni Patris & Chriſti.

Exod. 16.

Sap. 16.

Nonum diſcrimen accipitur ab eo, quod manna duobus modis aliter per Patrem, & aliter per Filij donum impletur. Cùm enim manna, & corporea eſca fuerit propter externam eius manducationem, & ſpiritalis, vel propter mirabilem eius affectionem, & ſuauitatem, quod vniuſcuiuſque voluntati deſeruiens, ad quod quiſque volebat, conuerteretur, vel propter internam eius ſignificationem, qua eos prouocabat, vt de Meſſia futuro cogitarent ſpiritualiter manducando: meritò illa figura dupliciter impletur: altero quidē modo tantum ſpiritali ex Patris dono, cùm reuera in Chriſtum credimus, quem manna deſignabat, altero verò, & ſpiritali, & Sacramentali ex Filij dono, cùm in Chriſtum credentes, ipſius etiam carnem in Sacramento edimus. Et prior quidē edendi ratio aliquanto eſt imperfectior, quod attinet ad modum, quia tam ſpiritualem, quàm corporalem eſcam ſolo ſpiritu nō omnibus numeris adimplemus: poſterior perfectiſſimè figuram illam implet, dum carnē Filij hominis, in quem credimus in Sacramento accipimus. Atque hæc eſt cauſa, cur ad finem orationis eius, quæ tam de Patris, quàm de Filij dono haberet, mentio fiat mannæ: quod etiam Auguſtinus in Ioannem annotauit, quod videlicet de eadē quidem re cœleſti, ſed non eodem modo manducanda concluditur.

Aug tract. 11. in Ioan. to. 9.

Nam poſt Patris donum propoſitum, & explicatũ in comparatione mannæ (quod qui edebant, mortui ſunt) ſubdit: *Hic eſt panis de cœlo deſcendens, vt ſi quis ex ipſo manducauerit, non moriatur: Ego ſum Panis viuus, qui de cœlo deſcendi. Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum.* Deinde, poſtquam promiſiſſet daturum ſe panem, qui eſſet caro ſua, & illum cum manna iterum conferret, non amplius dixit, Si quis ex hoc pane manducauerit, vt ſupra, ſed dixit: *Qui manducat hunc panem, viuet in æternum:* at ex pane aliquis manducat, qui partem eius aliquam edit, & aliam intactam relinquit; manducat verò hunc panem, qui nullam eius partem, quæ nō manducetur, poſt ſe relinquit. Ibi enim velut de maximo flumine vas aquæ plenum, quod ſitim extinguit, ad nos defertur: hîc flumen vniuerſum per noſtras ædes tranſit, vt de toto alueo liceat haurire. At manducantes per fidem abſque Sacramento, non niſi ex hoc pane, qui Chriſtus eſt, edimus. Nec enim totus Chriſtus ſic intra nos eſt, vt cibus intra manducantē accipitur, quo inde nutriamur; ſed gratia quædam viuificans à Chriſto in noſtra corda diffunditur. Sed in Filij dono totus panis, quantus Chriſtus eſt, à nobis manducandus innuitur; quia Chriſti, & ſanguis, & anima, & diuinitas à nobis, vt cibus, ore accipiuntur, quod alibi, quam in Euchariſtia non contingit. Ibi autem ſic præſtantur, vt & hunc panem, qui eſt Chriſtus, manducemus, & prætereà ex hoc pane: Panem quidem hunc, dum Euchariſtiam ore percipimus; ex hoc autē pane, dum gratiam ex Euchariſtia ſumpta accipimus.

Aliud eſt ex pane manducare, aliud hunc panem manducare.

Decimum diſcrimen, & vltimum.

Decimum ac poſtremum diſcrimen ſit; à diuerſo reſponſo, quod murmurantibus datũ eſt. Nam cum vtrobique Iudæi murmurarent, nec in Patris dono per Filium explicato, nec minus in ipſius munere Filij cōquieſcerent: aliter tamen Chriſtus hic, & aliter ibi murmurantibus reſpondit. Nam cum murmurarent de Filio hominis à Patre dato: Dominus nil aliud replicauit, quā ſe panem vitæ eſſe, & ad ſe venire poſſe neminem, niſi Pater attraxerit eum: tractus autem Patris totus ſpiritalis eſt, non enim corpora Pater, ſed corda ad Filium trahit, vt eum fide complectamur. Idcircò ex eo quod Filius in ſola Patris attractione orationem concludit, de ſola ſpiritali manducatione intelligimus egiſſe. Secus ſe res habet, cum de proprio dono murmurarunt. Non enim ſpiritale quid tantum attulit, qualis eſt attractio Patris, ſed prætereà corpoream quandam poteſtatem adduxit: *Hoc vos, inquit, ſcandalizat? Si ergo videritis Filium hominis aſcendentem vbi erat prius?* Agit enim de corporali aſcenſione, vt vel ipſo rei corporeæ exemplo demonſtraret, ſe etiam de corporali quadam manducatione verba feciſſe. Ac ſi dicat; Non ſit vobis mirum, quod carnem meam promitto vobis in cibum dandam: nam hæc ipſa caro quę videtur inepta vt mãducetur, adeò ſpiritalis eſt (vtpote à Spiritu ſancto formata, & diuini Verbi Spiritui ſecundum veritatem humanæ naturæ vnita) vt virtute inhabitantis Verbi aſcenſura ſit in cœlum, non ſecus, ac ſi Angelus foret, vel ſpiritus. Vt ergo aſcenſus in cœlũ, qui naturæ grauis, & corporeæ vires ſuperat, meæ tamen carnis, qui Deus ſum facultatem, ac vires nō excedit: ita etſi caro hominis ex ſe nō prodeſt quicquam, tamen caro mea Verbo vnita non prodeſt modò, ſed etiam viuificat, nā ſpiritus, id eſt, diuinitas mea, eſt, quæ viuificat, caro abſque diuinitate nō prodeſt. Verba quæ ego

Tractus Patris ad Chriſtum qualis ſit.

Luc. 1. & Matth. 1.

Carnis Chriſti virtus quanta.

Quid eſt: Spiritus eſt qui viuificat, caro non prodeſt quicquam.

locutus

Ioan. 6.

locutus ſum vobis, ſpiritus, & vita ſunt, ſeu ſpiritualia, & vitalia ſunt: hoc eſt ita intelligi debuerunt, vt ab eo prolata, qui Deus cum ſit, viuificare etiam ſpiritus hominos per carnem comeſtam poteſt. Nam ea caro, quæ etiam in cælum aſcendet, vitam poteſt ijs præſtare, qui digoè eam accipiunt.

Verba Chriſti vti ſpiritus & vita ſint.

Diſputatio ergo Chriſti fuit de corporea quadam manducandi ratione. Quòd ſi de illa; quæ tantum fide fit, egiſſet aſcenſionis exemplum ad rem non ita pertinuiſſet. In tereſt igitur inter donum Patris, & Filij quod ibi res donata, quæ eſt Filius in carne miſſus, corporaliter qnidem abeſt, ſed per gratiam accipitur; hic autem præſens eſt in corpore noſtro. Ibi manducatur ex ipſo tantum; hîc & ipſe, & ex ipſo. Ibi fides tantum eſt inſtrumentum, quo manducatur; hîc & fides, & os noſtrum concurrunt ad manducationem. Et vt in dono Patris opus eſt, vt credamus in eum quem ille miſit, ita & in dono Filij & ipſi credentibus operari cibum, quem ille dabit. Ibi venimus ad Filium, hic manducando carnem, manemus in Filio: ibi panis de cœlo verus proponitur, hic datur caro verè cibus: Ibi credimus in Filium, hic vna cum Filio manducamus carnem, & ſanguinem eius bibimus: Ibi per fidem vitam æternam habemus: hic non modò viuimus per fidem, ſed etiam propter Filium, quem manducamus, idque, vt ille viuit propter Patrem, à quo mittitur.

Diſcrimen Patris inter, & Filij donum, omnium epilogus.

Denique ſpiritualem tantùm manducationem à Patre, qui ſpiritus tantum eſt, duntaxat per medium ſpirituale, quod eſt fides in Chriſtum, & ſoli ſpiritui noſtro (qui ſolus credere, & ex Chriſto manducare poteſt) exhiberi docuit, idque perpetuò, & ſine vlla temporis dilatione, quia ſpiritalis operatio certis temporibus, aut locis non includitur. Contra vero Filius cum non ſit tantum ſpiritus, ſed etiam carnem aſſumpſerit, nec donum ſuum ſtatim offerat, ſed in futurum differat, idque corporali nomine deſignauerit, carnem, & ſanguinem Filij hominis appellans, nec ſolum in eam credere, & ex ea manducare iuſſerit: omnino cogimur interpretari hanc Filij promiſſionem non ſolum de ſpirituali; ſed etiam de Sacramentali manducatione. Et hactenus de rationibus, & circumſtantijs huius loci petitis.

Proprium Spiritus quid.

Sequitur quarta via, de collatione horũ verborum cum alijs Scripturæ locis, ſed maximè cum his, quæ dicuntur, & fiunt in cœna Domini. Nam hęc cum illis compoſita tantum ſibi conſentiunt atque conueniunt, vt ipſa ſibi inuicem explicatio quædã, commentarius, atque interpretatio exiſtât, & non ſecus inter ſe connectuntur, quam promiſſio, & exhibitio illius, qui fidelis eſt in omnibus verbis ſuis, & qui dixit: *Cœlum & terra tranſibunt, verba autem mea non præteribunt.* Vt magnæ temeritatis exiſtat, negare Chriſtum in hoc loco de Sacramentali corporis, & ſanguinis ſui communicatione propriè egiſſe. Principio itaque tempus ani vtrobique perſimile fuit. Nam cœna veſperi ante diem Paſchæ celebrabatur, & Ioann.6. dicitur cum hoc ſignum fecit, & ſequenti die cum Capharnaitis diſputauit: *Erat autem proximum Paſcha, dies feſtus Iudæorum.* Atque Paſchate vno vt minimum hæc contigit diſputatio, vſque ad illud, in quo Dominus vltimam cœnam exhibuit: quo ita diſcipuli Domini per annum integrum parati eſſent ad futuram Domini cœnam, & reducerent in memoriam per idem anni tempus præteritam de pane edendo diſputationem. Deinde apud Ioannem promittit Dominus panem; & in cœna panem acceptum porrexit. Ibi Chriſtus gratias egit, cum benedixit, & multiplicauit; hîc enam gratias agens benedixit. Ibi turbis diſtributus eſt panis; hic Ieſus, & fregit, & dedit diſcumbentibus. Ibi grande miraculum operatus eſt in multiplicatione panum; ſed hic maius, & in commutanda in corpus ſuum panis ſubſtantia, & in multiplicanda ſui corporis vnitate. Quare fit, vt illa apud Ioannem panis acceptio, benedictio, & diſcumbentibus facta diſtributio, imago quædam putari potuerit eorum, quæ poſteà in cœna gerenda erant. Nam vt ex miraculo illo quinque panum Ieſus occaſionem ſumpſit promittendi carnem ſuam in cibum, iuxta illud: *Operamini non cibum qui perit, ſed qui permanet in vitam æternam, quem Filius hominis dabit vobis*: ſic in cœna antſam accepit ex azymo pane conficiendi corpus ſuum, & ſub forma panis eundem porrigendi, vtrobique tranſiens à pane ad carnem. Tertiò, ibi verbo, ſine prophetica oratione pollicitus eſt; hic re ipſa veritatem promiſſam præſtitit. Quartò, vt ibi Filius hominis eſt, qui & facit miraculum, & carnem ſuam promittit: ſic in cœna idem Filius hominis; Deſiderio, inquit, deſideraui hoc Paſcha manducare vobiſcum, & ſolus myſterium perfecit. Quinto, ibi ait de futuro Dabo, non de præterito dedit: Ibi ait, Panis, non quem ego accepiam, ſed quem ego dabo, caro mea eſt; hic aliam accepit panem, aliũ dedit: accepit enim triticeum, & azymum dedir

Quartus ... argumentorũ, vt probetur de pane cæleſti manducando quod dicitur

de Euchariſtia eſſe accipiendum.

Pſal.144.
Matth 24.

Cœna Dominicæ Matthæi 26. cum 6. cap. Ioannis cum ſermo eſt de cæleſti pane manducando, congruitates decem comparationeius.

Matth.26. & ſeq.

Secunda congruitas.

Ibidem.

Tertia, & quarta congruitates.

Luc.22.

Quinta.

Sexta, & Septima.

dedit verò nullum alium, niſi carnem ſuã dicens; Hoc eſt corpus meum. Sextò ibi promittebatur in cibum illa caro, quam daturus erat pro mundi vita; hic porrigitur in cibum corpus, quod pro nobis datur. Septimò, ibi dicitur: *Caro mea verè eſt cibus: & ſanguis meus verè eſt potus*: Hic autem: *Accipite, & comedite: hoc eſt corpus meum*; Et, *Bibite ex hoc omnes. Hic eſt enim ſanguis meus.* Octauo, vt apud Capharnaum turbis recedentibus, ſoli duodecim à Chriſto non receſſerunt, ſic in cœna, cæteris excluſis ſoli duodecim cum Ieſu diſcubuerunt. Nonò, vt ibi dixit Apoſtolis: *Nunquid & vos vultis abire?* & Petrus reſpondit: *Domine ad quem ibimus?* ſic poſt carnem Chriſti Apoſtolis diſpenſatam, Petrus in cœna negat ſe Dominum aliquando deſerturum, & idem reliqui diſcipuli affirmarunt. Decimò, vt apud Capharnaum dixit: *Vnus ex vobis diabolus eſt*: ſic in cœna Domini narrat Ioannes, Satanam introiſſe in Iudam vnum ex duodecim. Cum igitur tot, ac tanta, & dicta, & facta inter ſe conſpirent, vt nil propè aliud interſit, niſi quod in cœna præſtatur, quod Ioan. 6. cap. aut rebus præfiguratum, aut verba promiſſum erat: profectò ipſa vtriuſque loci collatio apertè probat, ea quæ Ioann. dicto capite commemorantur, coniuncta eſſe cum cœnæ Dominicæ celebratione. Illa autem inter omnes maximè ad rem facit, quod Dominus ibidem apud Ioannem dixit: *Et panis quem ego dabo, caro mea eſt quam ego dabo pro mundi vita.* quod idem eſt atque illud, quod in cœna dixit: *Accipite, & comedite; hoc eſt corpus meum*: vbi facilè perſpicitur, pani vitæ promiſſo, manducationem panis viui exhibitam. Dationi acceptionem, carni corpus; Dationi carnis pro mundi vita, dationem corporis pro nobis reſpondere. Duplex enim vtrobique eſt dandi ratio: altera in Sacramentum, quæ verbo prior nominatur; altera in ſacrificium, quæ in præpoſito Chriſti vtroque in loco prior intelligitur. Vt ergo illa Domini verba in cœna prolata: *Accipite, & comedite, hoc eſt corpus meum*, ſic interpretatus eſt Paulus: *Quotieſcunque manducabitis panem hunc* (qui eſt corpus Chriſti) *& calicem bibetis: mortem Domini annuntiabitis, donec veniat* ſic & verba illa Chriſti: *Et panis quem ego dabo, caro mea eſt pro mundi vita*, ita intelligenda ſunt: Quotieſcunque manducabitis panem, qui eſt caro mea, ſacrificium meum pro mundi vita in Cruce peractum annuntiabitis: Hoc autem nemo ignorare poteſt in ſola Euchariſtia contingere, vbi caro quæ mortua pro nobis eſt, comeditur, mors Domini facto ipſo recolitur, & annuntiatur. Et de hac collatione locorum ſatis ſit.

Matth. 26.

Octaua.

Nona.

Decima.

Ioan. 13.

Euchariſtiæ duplex exhibendæ ratio.

Quintus locus argumentorũ.

Accedit quinta ac poſtrema via, quæ à conſenſu veterum Patrum accipitur, qui omnes concordibus ſententijs Dominum Ioan. 6. de Sacramento corporis ſui locutum fuiſſe tradunt, & verba huius capitis cum cœna Dominica coniungunt, ſed præcipuè Baſil. hom. in Baptiſmum. vel tractat. 2. Chryſoſt. Cyril. & Auguſtin. in Ioannem ſcribẽtes, Ambroſius, Hierony. Tertul. atq; Cyprianus, Theodoritus, Iſychius atq; Euſebius Emiſſenus, Haymo, & Beda, Paſchaſius, atq; alij innumeri, qui verba Ioannis interpretantur per illa cœnæ Dominicę. Inter quos vt vnum, aut alterum proferamus, prodeat Theophyl. qui in illa verba: *Et panis quem ego dabo*, ait: *Manifeſtè autem nobis hoc loco de myſtica communione corporis ſui dicit.* Et Euthymius in eadem verba. *Non autem dixit, Quem do, ſed, Quem dabo: daturus namque erat in vltima cœna, quando ſumptum panem, actis gratijs fregit, deditq; diſcipulis, & ait: Accipite, & comedite: Hoc eſt corpus meum.* Sic illi, imitantes Chryſoſtomum præceptorem ſuum, qui hæc verba citra vllã parabolam de myſterio Euchariſtiæ tradidit intelligenda. Adde Rupertum Tuitienſem, qui in illa verba Ioannis ait: *Panis quem ego dabo, dicens. Accipite, & comedite, caro mea eſt.* Et Petrus Cluniacenſis, diſputans contra Petrobruiſianos, & Henricianos: *Longè* (ait) *ante paſſionem commendatum dicit ſalutare Sacramentum in ijs verbis: Et panis quem ego dabo, caro mea eſt. Idque, vt ſi nomine corporis diuerſa corpora cogitando vagaris audito nomine carnis ab innumera corporum multiplicate reuoceris.* Adde quod Gloſſà, quam vocant interlinearem, in illud: *Quomodò poteſt hic nobis carnem ſuam dare ad manducandum: Vſque modò*, inquit, *non fecit mentionem de ſumptione Sacramenti altaris.* Quaſi dicat, ex hoc loco incipit de illo agere. Et Lyranus illud: *Panis quem ego dabo. Poſtquam* (ait) *egit de pane ſpirituali, qui eſt verbum, hic conſequenter ait de pane ſpirituali, qui eſt Sacramentum.* Sic illi, nec ero prolixior in illis producendis, quos ſequenti tractatu vberius ſumus adducturi: vbi diligens lector comperiet verum eſſe, Patres permultos verba Ioannis cum verbis cœnæ Dominicæ coniunxiſſe. Ex hac igitur tam longa diſputatione, comprobatum ſatis atque confirmatum relinquitur, ſacroſanctam Domini carnem & ſanguinem reipſa ſubſtantialem, & præſentem exhiberi in venerabili Euchariſtiæ Sacramento, quicquid hæretici ſuperbia ſua decepti, in Chriſtum, & Eccleſiam blaſphemi deblaterent, à quo tam pernicioſo errore, vt aliquan-

1. Cor. 11. Aug. in Pſal. 33 & 98. to. 8. Ambr lib 4. de Sacram. tom 5. Hieron q 2. ad Hedibiam. tom 3. Tertul. de orat Dominica Cyprian. ſer. de cœna Dominica Theodor dialog. 1. tom 2. Iſychius lib 6. in Leuiticum. Euſeb Emiſſe. hom. 5. Paſchæ tu. Haymo in 1. Cor 10 & 11. Beda in c. 6. Ioan & in 1. Cor. 16. Paſchaſius li. de corpor & ſang. Domini c 14. Theophyl. Euthym. c 9. in Ioan. Chryſoſt. ho. 45. in Ioan. Rupert lib. 6. in Ioan. Petrus Cluniac. Gloſſ interlin. Nicol. à Lyra.

1. Tim. 2.

aliquando tandem reſipiſcant, & digni qui veritatem cernant, habeantur, imploranda eſt nobis, ac deprecanda Diuina miſericordia per mediatorem Dei & hominum Filiũ eius Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum, cui cum Patre, & Spiritu ſancto immortales debentur honores, ac laudes ab omni creatura æternis ſæculis, Amen.

TRACTATVS XXIII.

De eadem diſceptatione cum Capharnaitis de pane vitæ edendo, in illa verba: *Litigabant ergo Iudæi adinuicem, dicentes: Quomodo poteſt hic nobis carnem ſuam dare ad manducandum: Dixit ergo eis Ieſus, Amen amen dico vobis: niſi manducaueritis carnem Filij hominis, & biberitis eius ſanguinem, nõ habebitis vitam in vobis, &c.* Vbi permultæ rationes adducuntur, tum ex ipſo Euangelico contextu, tum verò aliunde petitæ, ad probandum in hoc c. 6. Ioan. diſputationem eſſe habitam de Sacramento Euchariſtiæ.

Luc. 2. Quibus perditionis, quibus vero ſalutis occaſio ſit Chriſti doctrina. *1. Cor. 1.*

QVemadmodum Dominus IESVS Chriſtus poſitus eſt in ruinam, & in reſurrectionem multorum in Iſrael, & in ſignum cui contradicetur, teſte Simeone; ac proinde Iudæis fuit ſcandalum, & Gentibus ſtultitia, ipſis verò vocatis Iudæis, atq; Græcis, Dei virtus, & Dei ſapientia exoot: ita ſanè ſacroſancta, & ſalutaria eius verba infirmos quidem, & puſillos offendebant, & ad murmurationem propter illorum imbecillitatem excitabant: nos verò iam fidei dono illoſtratos, mirificè recreant, confirmantq;, & ad perennes gratias tanto largitori agendas, vehementer alliciunt, & permouent: talia ſunt hæc verba, quæ pręmanibus exponenda habemus.

Primum ſcandalum Capharnaitarum à Chriſto ſublatum.

Quæ vt melius intelligantur, præmittendum eſt, Dominum in ſuperioribus ſe appellaſſe panem vitæ, ac de cœlo deſcendiſſe, ac mannę protuliſſe, nihil tamen de ſe manducando dixiſſe: propterea Iudæi non intelligentes myſterium diuinitatis eius, & Incarnationis, murmurarunt, dicentes; Nonne hic eſt filius Ioſeph, cuius nos nouimus patrem, & matrem? Sed illa murmuratione ſedata, rurſus Dominus ſe panem viuum inculcauit, & manducandũ fore prędixit, & manducantes nunquam morituros, ſed in æternum victuros. Hic iam ſecundo offenſi Iudæi cœperunt inter ſe decertare, rationes tantum humanas cõſulentes, & quę impoſſibilia ſenſui videbantur, impoſſibilia ſimpliciter iudicantes, quemadmodum fecit Nicodemus, fidem autem quam ſępius in hac diſputatione exegerat, non attendentes. Nam illa conſulta agnouiſſent Verbi diuinitatẽ, & infinitam potentiam, & meminiſſent verbi Prophetæ: *Omnia quæcunque voluit Dominus fecit in cœlo, & in terra in mari, & omnibus abyſſis.* Quòd ergo dicitur: *Litigabant*, Græcè legitur ἐμάχοντο, id eſt, pugnabant, vel certabant: verum quia pugna hæc, & certamen verbis tantum peragebatur, rectè vertit noſter interpres: *Litigabant.* Debebant autem Iudæi Chriſto dicenti, & ſignis dicta ſua probanti, fidem habere, etiamſi modum edendi ignorarent: ſicut viderant ex quinque panibus quinque millia hominum Dominum ſatiaſſe, modum autem, & rationem non capiebant. Deinde in verba illa incredulitatis plena prorumpunt: *Quomodo poteſt hic nobis carnem ſuam dare ad manducandum?* quæ certè ex parte in illis tolerabilia fuêre, quoniam Ieſu diuinitatem nondum agnoſcebant: at in noſtris Hæreticis, Sacramentarijs, & Hugonotijs (vel melius dicam, Hugonoctuis) qui diuinitatem Ieſu, & verba eius admittunt, negare Chriſtum, aut dediſſe, aut potuiſſe nobis in pane ſancto ſe ipſum dare, intolerabile eſt prorſus, & plenum ſummæ arrogantiæ, ac impudentiæ. Arguunt enim; Qui fieri poteſt, vt tantus Chriſtus ſub tantilla loci portione queat exiſtere, vt olim parentes eorum promiſſa in deſerto menſa murmorabant, dicentes: *Nunquid poterit Deus parare menſam in deſerto?* & iterum: *Nunquid, & panem poterit dare, aut parare menſam populo ſuo?* In quæ verba Haymo ſcribit. *Sic quidam in Eccleſia licet Chriſtum pro nobis mortuum confiteantur, & baptiſmi aquam in remiſſionem peccatorum valere concedant: tamen de menſa, id eſt, refectione corporis Dominici dubitant, non credentes quod Deus poſſit eos corpore, & ſanguine Filij ſui in hoc deſerto huius vitæ paſcere.* Hæc ille: Audi iam Chryſoſt. ſuper Ioann. *Quando ſubit quæſtio quomodo aliquid fiat, ſimul ſubit & incredulitas. Ita & Nicodemus perturbatus eſt, inquiens; Quomodo poteſt homo in ventrem matris ſuæ iterato introire? Itidem & hi nunc, Quomodo poteſt hic nobis carnem ſuam dare ad manducandum? Nam ſi hoc inquiris, cur non idem in quinque panum miraculo dixiſti, quomodo eos in tantum auxit? Quia tunc tantũ ſaturari curabant, non conſiderare miraculum.* Sed res ipſa tunc docuit, inquies. Ergo ex eo, & hæc credere oportuit ei facilia factu eſſe. Pro-

Alterum.

Ioan 3.

Pſal. 134. Gen. 1. & ſeq.

In Hugonotios atque Sacramentarios veram Chriſti præſentiam in Euchariſtia impoſſibilè dogmatizantes.

Quorum illi perſimiles. *Pſal 77.*

Haymo Epiſcopus Halberſtaten.

Chryſoſt. ho. 5. in Ioan. à medio to. 3.

Ioan. 3.

ptereà id prius fecit miraculum, vt per illud non eſſent amplius increduli his quæ poſtmodum diceret. Et Cyrillus item in Ioannem: *Animus malignus quæcunque non intelligit, ſtatim tanquam friuola, falſaq; per arrogantiam eijcit, nulli cedens, nec aliquid ſupra ipſum eſſe exiſtimans: quales Iudæos fuiſſe comperimus. Nam cum oporteret eos, qui diuinam virtutem Saluatoris, ac poteſtatem ſignorum miraculo perceperunt, ſermonem eius libenter ſuſcipere, & ſi qua difficilia videbantur, eorum ſolutionem quærere; contra omnino faciunt: Et quomodo poteſt hic carnem ſuam nobis dare? De Deo non ſine magna impietate conclamant, nec in mentem venit nihil eſſe impoſſibile apud Deum. Nam cum animales eſſent (vt ait Paulus) ſpiritalia intelligere non poterant. Sed fatuitas quadam tam magnum ſibi videtur myſterium; ſed nos magnum quæſo à peccatis aliorum profectum faciamus, & firmam fidem myſterijs adhibentes, nunquam in tam ſublimibus rebus, illud quomodo, aut cogitemus, aut proferamus. Iudaicum enim hoc verbum eſt, & extremi iudicij cauſſa.* Et infra: *Si verè tu, ô Iudæe, quomodo, etiam nunc clamas; hãc tuam imperitiam ego quoque ſecutus, libenter quomodo ex Aegypto exiuiſti, rogabo: quomodo in Serpentem Moſaica fuit virga conuerſa? quomodo lepra manus affecta? vno momento temporis in priſtinum ſtatum reſtituta iterum fuit? quomodò in naturam ſanguinis aqua tranſierunt? quomodò patres tui per media maria, vt per aridam effugerunt? quomodò per lignum amaritudo aquarum in dulcedinem recidit? quomodò è lapide fontes aquarum fluebant? quomodò ſtetit Iordanis? quomodò ſolo clamore inexpugnabilis Ierícho cecidit? Innumerabilia ſunt, in quibus ſi quomodò quæras, vniuerſam euertere tibi Scripturam neceſſe erit, Prophetarum doctrinam, & ipſius Moyſis ſcripta contemnenti.* Hactenus illi.

Cyril. lib. 4. in Ioan. c. 13 prope initium eo i ſub init.

Animi maligni quid proprium, teſte Cyrillo.

Matth. 19. & Luc. 1.

1. Cor. 2.

Iudæorum incredulitatis Chryſoſtomiana confutatio, ex teſtimonijs Scripturarum.

Exod 14.

Supra 4.

Ibidem.

Infra. 7.

Infra 15.

Infra 17.

Ioſu. 3.

Infra 6.

Sed in hoc Capharnaitę errabant, quod hæc intra ſeipſos quærerent, & non ad Dominum accurrerent, vt ab eo diſſolui nodum, & expediri peterent, vt fecit Nicodemus qui dixit: *Quomodo poſſunt hæc fieri?* Et Ieſus ibi reſpondet de ſpiritu, & aqua: hic verò reſpondet, neceſſe eſſe vt manducent carnem hanc, ſi vitam velint, vt ſcilicet tanto magis quærerent ab ipſo, vel ſaltem eius verbo confiſi expectarent, vt viderent modum quem tunc ignorabant. Putabant ergo Chriſtum loqui de carnali eſu corporis ſui; Chriſtus verò tantum innuit, non autem declarat ſpiritualem manducationem eſſe debere. Quamobrem reſpondet: *Amen amen dico vobis, niſi manducaueritis carnem Filij hominis, &c.* Cum illud impoſſibile iudicarent, id non tantùm fieri poſſe, ſed etiam intereſſe magnopere ad ſalutem oſtendit. Magnoque, & perſpicuo verborum pondere legem hanc pronuntiat: *Amen amen dico vobis, niſi manducaueritis carnem Filij hominis, & biberitis eius ſanguinem, non habebitis vitam in vobis;* vt intelligant in vitam æternam homini conſtare non poſſe, ſine impletione huius legis. Eſtque ſenſus; Quia animal quodcunque ſine cibo viuere non poteſt, hinc eſt, vt neque vos ſpiritaliter viuere poſſitis: ſine ſpirituali eſu, & potu, qui cibus, & potus ſunt ſpirituales ad alendam, & fouendam in vobis vitam æternam. Et quod ait: *Non habebitis vitam in vobis*, non eſt ſenſus, non acquiretis, ſiue non comparabitis vobis vitam: quoniam ad vitam ſpiritualem comparandam non Euchariſtia, ſed Sacramentum Baptiſmi, quod eſt lauacrum regenerationis, eſt inſtitutum: at ad alendam vitam gratiæ, & fouendam, hoc altaris myſterium ordinatum, ſicut & eſus panis, & potus vini ad vitam corporis tuendam refertur tantùm. Eſt ergo ſenſus; Non habebitis, id eſt; Quam habebitis, aliter tueri, & ſuſtinere non poteritis. In vobis, inquit, quia etſi in ſe hic panis ſit panis vitæ, & viuus, in vobis tamen niſi dignè, & fructuosè manducatus, vitam ſpiritus non tuebitur. His adiungit Dominus multa in hunc ſenſum, ad oſtendendum carnem ſuam verum eſſe cibum, & ſanguinem ſuum verè eſſe potum; & ad deſignandum diuinos, & ſublimes fructus, qui ex eſu, & potu huius carnis, & ſanguinis eliciuntur. Adiecit prætereà, ex hoc ſermone ſcandalizatos multos retroceſſiſſe, & Apoſtolos tantùm firmos, & ſolidos perſtitiſſe, etiamſi ſermonem Domini non omninò caperent, credebant tamen eum vera, & ſeria loqui.

Ioan 3.

Diuinæ legis manducandi carnem Filij hominis, & ſanguinem eius bibendi neceſſitas.

Illud: Non habebitis vitam in vobis, quomodo accipiendum.

Baptiſma ad quid inſtitutum, ad quid verò Euchariſtia.

Sed quoniam in huius ſententiæ Domini intelligentia multum diſcrepant. Hæretici à Catholicis, & Catholici nonnihil etiam inter ſe diſſentiunt, & in plures ſenſus diſtrahuntur: operæ pretium fore arbitratus ſum, ſi paullò prolixius, & luculentius in hoc loco interpretando elaborauero: exiſtimo enim diligentiam noſtram, Catholicis, nec inutilem, nec iniocundam futuram? Hæreticis verò rem cum primis permoleſtam, & acerbam, cum videant ſuos peruerſos ſenſus, quos huic literæ affingunt, apertè confodi, & iugulari. Multum enim refert intelligere, an in hoc Chriſtus capitulo Euchariſtiæ Sacramenti mentionem faciat, an ſecus, vt ſupra diximus. Quam ergo ſuperioribus tractatibus diligentiam adhibuimus in explicanda priori ſententia, nempe illa:

Huiuſce digreſſionis de pane cœleſti manducando cauſſa.

Digreſſionis prima pars.

pe illa: *Et panis quem ego dabo, caro mea eſt quam ego dabo pro mundi vita*: eandem & in hac generali, & poſteriori ſententia: *Niſi manducaueritis carnem Filij hominis, & biberitis eius ſanguinem, &c.* Diſtinctè, & peculiariter præſtabimus, etiamſi in genere nihil aliud efficiamus, quàm vt huius capitis permulta verba ſine Eucbariſtiæ Sacramento rectè, & ad literam intelligi minimè poſſe oſtendamus. Quod ſi comprobatum relinquamus, & admittamus, ex eo deducere licebit veram Chriſti Dei, & hominis præſentiam in Euchariſtia.

Secunda pars. Deinde non vulgare, aut obſcurum capiemus indicium, non manere ſubſtantiam panis & vini poſt conſecrationem: quia Dominus nil de ſignis Sacramentalibus perſpicue permiſit: etſi prædixit panem ſe daturum, non tamen communem, aut alium, quàm qui eſſet caro ſua. Vnde nihil de pane manducando, aut calice bibendo prædixit, vt doceret cœnam ſuam non talem fore, quæ ex pane, & vino, ſed quæ ex corpore, & ſanguine ſuo conſtaret.

Tertia pars. Adhæc cùm promittatur nobis in cibum illa eadem caro quæ data eſt pro mundi vita, certè vt ſacrificium, & non tantùm vt Sacramentum promittitur: ſpondetur enim quomodo caro ſemel cruente ſacrificata, & ſemper in ſe virtutem ſacrificij conſeruans vbicunque per incruentam conſecrationem ſiſtatur: licebit etiam colligere modum communicandi, num ſub altera, an ſub ſpecie vtraque ſit participandum. Rurſum num ſub vtraque percipiens Sacramentum, maiorem accipiat fructum, quàm qui ſub altera tantùm communicat. Quæ res grauiſſimi ſunt momenti, & in controuerſiam ab Hæreticis vocatæ, vt propterea perutilis, ac periocunda cenſenda ſit eiuſmodi tractatio.

Propoſitio eorum quæ in materia hac diſputatione tractãda ſunt. Quæ vt cum luce & ordine tradamus, primùm oſtendam, Dominum de Euchariſtiæ Sacramento in hoc capite ſermonem habuiſſe: ſecundò, verba iſta: *Niſi manducaueritis carnem Filij hominis, & biberitis eius ſanguinem*, & reliqua, ad ſumptionem vtriuſque ſpeciei non conſtringere, quemadmodum olim Bohemi contendebant, & ex Sacramentarijs nõnulli noſtro ſeculo vrgent. Poſtremò, argumenta quæ fiunt ad probandum nullam hoc loco mentionem fieri de Sacramento Euchariſtiæ, diligenter diſſoluentur.

Sexti capitis Ioannis partitio. Quod ad primum caput attinet, non eſt ignorandum, caput ſextum Ioannis in tres partes principales diſtingui. Et in priori narrat ſignum Domini quod edidit, dum ex quinque panibus ſatiauit quinque millia hominum; quo ſigno agnitus eſt Propheta ille, qui venturus erat in mundum. In ſecunda parte, quæ incipit ab illis verbis: *Quæritis me, non quia vidiſtis ſigna, ſed quia manducaſtis ex panibus, & ſaturati eſtis*; Et, *Operamini non cibum qui perit, ſed qui permanet in vitam æternam*; agit de pane diuinitatis qui de cœlo deſcendit, & dat vitam mundo. Quanquam quædam non ineptè, vel incommodè ad Euchariſtiam valeant accommodari: certius tamen, & veritati magis conſonum videtur, vt dicamus, Dominum nihil ad literam de Euchariſtia in his duabus partibus diſſeruiſſe, quanquam principia quædam, & fundamẽta iaciat, & veluti procemium quoddam præmittat, ad opportunè, & commodè de illa loquendum. In tertia parte, quæ incipit ab illis verbis: *Ego ſum panis viuus, qui de cœlo deſcendi. Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum: & panis quem ego dabo, caro mea eſt pro mundi vita, &c.* vſque ad finem capitis aggreditur tractatum de Sacroſancto Euchariſtiæ Sacramento, vt clariſſimi Patres ex Græcis docent, Chryſoſtomus, Cyrillus, Theophylactus, & Euthymius: ex Latinis verò omnes ferè inſignes Doctores, vt Cyprianus, Hilarius, Auguſtinus, Rupertus Tuitienſis, S. Thomas, Nicolaus de Lyra, & B. Martyr Roffenſis, & plerique alij, quos operoſum eſſet recenſere.

Quod igitur in hac ſignata, & poſtrema parte cap. ſexti Ioannis ſit ſermo de Euchariſtiæ Sacramento, præterea, quæ ſuperioribus diximus tractatibus, nouis, ac multis, & quidem validis rationibus, tùm ex textu ipſo, & ſerie verborum Domini, tùm aliunde petitis; quæ tamen vim magnam, & energiam habent, probari poteſt. Sumamus igitur dicendi initium à verborum Domini ſerie, & conſequentia. — In tertia parte cap. 6. Ioannis de Euchariſtia à Domino ſermonem haberi, multis rationibus oſtẽditur.

Prima ratio. Sitque prima ratio: Conſtat in illo capite ſermonem haberi de quinque panibus, quos benedictione Dominus multiplicauit, & per Apoſtolos diſtribuit, & turbam ſatiauit, ita vt ſuperauerint duodecim fragmentorum cophini, & populus acclamauerit: Hic eſt verè Propheta, qui venturus eſt in mundum. Huic antè ſigno aptius, & melius coniungitur tractatio de manducando pane vitæ in Euchariſtia, quàm de mãducatione purè ſpirituali paſſionis Chriſti per fidem; cum in ſpeciebus Sacramenti vera manducatio interueniat, quemadmodum in pane Domini multiplicato euenit. In illa etiam præceſſit benedictio Domini, quaſi typus quidã illius — Matth. 26.

benedictionis, qua vſus eſt in cœna, & modò vtitur per ora ſacerdotum. Nam vt Ipſe Dominus eſt, qui baptizat per miniſtros ita ipſe eſt, qni conficit, & benedicit Euchariſtiam per Sacerdotes; nam in eius perſona dicit Sacerdos: Hoc eſt cotpns meum. Deinde ſicut panis ibi diſtributus fuit per Apoſtolos; ita ſacroſaoctæ Euchariſtiæ diſtributio noooiſi per Sacerdotes, & Epiſcopos fuit. Adhæc ſicut ibi turbam ſatiaoit; ita hic Dominos mitaculo exiſtens in Euchariſtia, dignè & rectè ſumentes reficit, & implet. Adde, quòd ibi multi cophini ſuperfueruor, qoibus alios poſſent Apoſtoli ſatiare; ita hic integer agnus ſomitur, & vbi manducatus eſt à populo, integer perſeoerat: vt dixit B. Andreas: & vt Eccleſia canit: a

B. Andreæ Apoſtoli verba de Euchariſtiæ Sacramento.

Sumit vnus, ſumunt mille:
Quantum iſti, tantum ille:
Nec ſumptus conſumitur.

Et vt ex cibo aſſumpto torba cognouit Ieſom eſſe Prophetam, qui venturus erat in mundum: ita fideles agnoſcunt Dominum io fractione panis, vt agnitus fuit ab euotibus in Emmaos.

Luc vlt.

II Ratio.

Secunda ratio ſumitur ex ſermone, qoem præmiſit de manna, quod ſecundum omnes Patres, & Apoſtolum in priori ad Corinthios, figura erat, ooo Chriſti in Cruce, ſed Chriſti ſub Sacramento Euchariſtiæ. Nam vt ille panis nō ſine admiratione hominum de cœlo deſcendebat, & omne delectamentum io ſe habebat, vt conoertere-tur ad quod quiſque vellet; & qui plus colligebat, vel minus, noo propterea magis, vel minus habebat, atque illo cibo patres vſque ad ingreſſum Tertæ promiſſæ ſuſtentati fuot: quis igoorat, in his expreſſam fuiſſe imaginem, non qoidem Chriſti patientis, ſed Chriſti io Euchariſtia collocati, qui verè de cœlo deſcendit, non tantum qoaotum ad Diuinitatem, ſed etiam quantum ad Humanitatem de Spiritu ſancto cōceptam? Hic panis omniom morborum ſpiritalium eſt medicina, & omniū deſideriorum complementum, omniumque ſpiritualium deliciarum delectamentum; vt ad omnes vſus noſtros, & oeceſſitates ſupplendas, pto voluntate hominis coooertatur: oeqoe qui maiotem hoſtiam, minoremve accipit, aut duabus, aut vna ſpecie vtitur, propterea maiorem, aut minorem fructum accipiat. Deoique hic cibus, vtilis eſt oobis peregrinaotib' in hac vita, donec perueniamus ad Terram illam viuentium, vbi ſine velo Dominus viſus, mandocatus & potatus, omnes Angelos, & Sanctos beat, & felicitate ſatiat.

1. Cor. 10.

Exod. 16.
Sap. 10.
Exod. 16.

Ioſu. 5.

Euchariſtici panis veri mannæ virtutes.

Tertia ratio ſumitur ex oomioe panis toties, hoc eſt, quindecies replicati & repeti ti: qood qoidem nomen ſuauius reptæſentat nobis Euchariſtiam, qoam Corpus Chriſti in Cruce, ptæſertim cum ex Paolo, & Actis Apoſtolorom, vbi fit mentio de fractione panis, apertè colligamus, oomine panis Euchariſtiam intelligi. Quemadmodum in prece Dominica cum petimus Panem noſtrum quotidiaoom nobis dari, de ſacro pane altaris ſumendom eſſe, docent Cyprianus, Ambroſius, & Hietonymus, atque alij nonnolli.

III. Ratio.

1. Cor. 10. & Infra 11. Actor. 2.

Matth. 6.

Cyprian. ſer. de oratione Dominica. Ambr. lib. 5. de Sacram c. 4. tom 4. Hieron. in Matth. 26. cap. tom. 9. 1. Cor. 11.

IV. Ratio.

Quarta ratio, ex vocibus cibi, & potus, & ex verbis mandocandi, & bibendi deducitur: oam ad ſignificandam ſolam Chriſti mottem, & paſſionem, non ita commodè, ſed durè ac incommodè ponerentur; commodiſſimè autem ad Euchariſtiam aptantur, io qua reipſa comedimus, & bibimus, & mortem Domini annuntiamus, donec veniat, atque eius fidem facto tali, ac tam inſigni proteſtamnt. Maximè cum Dominus dixerit, *Caro mea verè eſt cibus*, id eſt, Habet rationem alendi, & famem ſpiritualem pellendi. Et ſanguis meus verè eſt potus, id eſt, habet rationem potandi, & extinguendi ſitim. Atqui paſſio vel fides eius, vel ſpiritualis manducatio à Sacramento ſeiuncta, non verè, & propriè ſed valde metaphoricè habet rationem cibi, & potus. Quocirca egregie Enthym. ponderans illud aduerbium, *Verè, verè*, inquit, *hoc dixit confirmans quod non ænigmaticè, vel parabolicè loqueretur.*

Quid eſt, Caro mea vere eſt cibus, & ſanguis meus verè eſt potus.

Euthym. in Ioan. cap. 9.

V. Ratio.

Quinta ratio ſit, à verbo futuri temporis, *Quem Filius hominis dabit*: &, *ego dabo.*

VI. Ratio.

Sexta, à verbo illo, Dabo, bis in eadem ſententia poſito, vt ſuperiori tractatu ponderauimus, quæ non minus hic ſeruiunt, quàm ibi. Nam ex illa promiſſione, *Et panis quem ego dabo, caro mea eſt pro munda vita*, pendet intelligentia illius præcepti, *Niſi manducaueritis carnem Filij hominis, &c.* qoas rationes hic oon repetimus, ne actum agere videamur.

VII. Ratio.

Septima ratio eſt: quia cum Iudæi obieciſſeot Chriſto: *Quod ergo tu facis ſignum, vt videamus, & credamus tibi? quid operaris? Patres noſtri mãducauerunt manna in deſerto.* Quibus verbis oſtendunt ſe credidiſſe Moyſi, quod tale, & tãtum ſignũ oſteoderit dando manna. Quibus Dominus reſpõdens, ait; *Patres veſtri mãducauerunt manna in deſerto; & mortui ſunt. Hic eſt panis de cœlo deſcendens; vt ſi quis ex ipſo manducauerit, non moriatur. Et panis quem ego dabo, caro mea eſt pro mundi vita.* Vbi petentibus ſignum ſenſibile, vt illi crederent,

propo-

proponit carnem ſuam ſub ſpecie panis: ergo ſignum à Chriſto exhibitum debet eſſe ſenſibile, & per conſequens panis Sacramentalis, non manducatio purè ſpiritualis, aut fides, quæ inſenſibilis eſt, maximè cum corporis Chriſti, vel carnis eius præſentia nobis ſubtracta ſit, ſecundum Hæreticos. Et vt illo ſigno mannæ patres agnouerunt, ſe Dei potentia, & virtute eductos de Ægypto tranſiſſe mare Rubrum, victoriam de inimicis reportaſſe, & ſuperabant ſe illo cibo vſuros, donec ingrederentur in Terram promiſſam: ita ſacer panis ſignum eſt manifeſtum, Chriſtum nos ſuo ſanguine de poteſtate Pharaonis, id eſt, dæmonis, redemiſſe, eiuſque ſanguine mare Rubricatum baptiſmi pertranſijſſe, vicisse nos hoſtes noſtros, & ſperare vitam illam immortalem & æternam, ſitam non ſolùm in anima, ſed etiam in corpore per reſurrectioné à mortuis excitando, cuius reſurrectionis pignus eſt Euchariſtia: vnde de edente hũc panem dicitur à Chriſto; Et ego reſuſcitabo eum in nouiſſimo die.

Legalis mannæ euangelici item mannæ, ſcilicet Eucharistiæ ſymbola.

VIII. ratio. *Ioan. 3.*

Octaua ratio, à modo tradendi hoc præceptum eſt deſumpta. Nam ſicut Nicodemo ambigenti ex poſſibili renaſcentia ex ſpiritu, Chriſtus reſpondit legem ferens, & neceſſariam eſſe indicans renaſcentiam per baptiſmum, & vſus eſt illa ſolita aſſeueratione geminandi. *Amen amen*, & illo aduerbio *niſi*, quod neceſſitatem indicat, & comminatus eſt: *Niſi quis*, inquit, *renatus fuerit ex aqua, & Spiritu ſancto, non poteſt introire in regnum Dei*: ita hoc loco, vt pulchrè annotauit Euthym. in hæc verba, de altero Sacramento, quod maius & admirabilius eſt, & de quo præceſſerat dubitatio Iudæorum, & offenſio, non tantùm poſſibile, ſed & neceſſarium indicauit, in quo tradendo vſus eſt eiſdem verbis autoritatis ſignificantibus pondus; & comminatus eſt, non habebitis vitam in vobis. Adeò vt qui illud præceptum Baptiſmi, in quo quis ex aqua & Spiritu ſancto regeneratur, admiſerit, neceſſum ſit, vt & hoc de manducanda carne, & bibendo Chriſti ſanguine in Sacramento admittat: & qui hoc loco negauerit de Sacramento eſſe ſermonem, neget & ibi, nempè Ioannis 3. de baptiſmo Dominũ loqui.

Ibidem. *Euthym. loco præſcripto.*

IX. ratio.

Nona ratio ſumitur ab effectu, ſiue fructu huius Sacramenti, nempè manendi in Chriſto, & Chriſtum in nobis manducantibus & bibentibus; viuendi deinde, & non moriendi: ait enim Dominus, *Niſi mãducaueritis, &c. non habebitis vitam in vobis.* Et rurſus, *Qui manducat meam carnem, &c. in me manet, & ego in illo. Et qui manducat me, & ipſe viuet propter me*: vbi manifeſtus eſt ſermo de ſeruanda, & alenda vita; non autem de ea acquirenda, ſiue de integro comparanda. Quod etiam ipſa verba manducandi, & bibendi ſatis indicant: quia ſunt actus viuentis, non mortui, aut certè illius qui non exiſtit: nam tales eiuſmodi actus habere eſt impoſſibile. Atque ita effectus perceptæ à nobis Sacroſanctæ Euchariſtiæ (ſi mãducare & bibere eſt duntaxat credere) ſoli fidei tribuerentur; & idem fieret in adulto Sacramentum Baptiſmi ſuſcipiente, quia ibi eſt fides Chriſti in cruce pro nobis carnem ſuam immolantis, & ſanguinem ſuum fundentis, & in actu mergendi & emergendi ſignificatur & repræſentatur mors Chriſti & reſurrectio: quæ mihi prorſus ſunt abſurda, & à tanta ſapientia, ac Dei filio aliena.

Qui propriè manducent, & bibant.

X. ratio.

Decima ratio capitur, tùm ex lite Iudæorum, tùm ex ſcandalo diſcipulorum. Cùm enim prius Iudæi, antequã Chriſtus loqueretur de Euchariſtia, ſolũ murmurauiſſent de hoc quod dixerat, Deſcẽdi de cœlo; poſteà verò Iudæi litigarunt, dicentes, Quo modo poteſt hic nobis carnem ſuã dare ad manducandum? intelligebant enim manducationem quandam ferinam. Et poſt eorum litigium & decertationem Dominus perſeuerans in aſſertione ſua, ſubiunxit; *Niſi manducaueritis carnem Filij hominis, & biberitis eius ſanguinem, non habebitis vitam in vobis*, diſcipuli verò perſtantes in eorum ſenſu carnali, dixerunt, non quidem vt Iudæi, *Quomodo poteſt hic nobis carnem ſuam dare ad manducandum*, nam videbant fortè aliquas particulas, fragmentave à carne Chriſti poſſe abſcindi, & proponi ad edendum; ſed dicebant, Durus eſt hic ſermo, & quis poteſt eum audire? Quaſi dicerent, Poſſibile hoc eſt, durum tamen, inhoneſtum, atq; belluinum; quod animus etiam audire horreat. Ergo tam diſcipuli, quàm Iudæi intellexerunt Dominum loqui de manducatione ſuæ carnis: quòd ſi nullo modo haberet locum, vel ferina manducatio, quam ipſi intelligebant, vel eſus in Euchariſtiæ myſterio, vt Chriſtus volebat, & inſinuabat: re profectò declarata, atq; à Domino explicata, facilè eorum ſcandalum, & offenſio ſedari potuiſſet. Poterat ſiquidem Dominus dicere; Nemo offendatur verbis meis: intelligo tantùm in fide, & ſpiritu ſumendum eſſe corpus, & ſanguinem meum: nihil à vobis meis verbis aliud exigo, quàm vt ſimpliciter in me credatis. Ergo tam Iudæi ipſi, atque diſcipuli, ſuis verbis, & facto retrocedendi, quàm Dominus ipſe non ſedans illorum ſcandalum, & eorum retroceſſioni non occurrens; apertiſſimè

Quid: Durus eſt hic ſermo & quis poteſt eum audire.

 demon-

demonſtrant, ſermooem de manducanda Chriſti carne, & bibendo eius ſanguine, verum eſſe, & proprium, & citra metaphorã intelligendum.

XI. Ratio.

Vndecima ratio accipitur ab illis verbis: *Non ſicut manducauerunt patres veſtri manna, & mortui ſunt. Qui manducat hunc panem, viuet in æternum.* Vbi Dominus panem ſuum aliter edendum docet, atque manna: conſtat autem, manna in figura, & typo ſumptum fuiſſe, & ſpiritaliter, per fidem ſaltem, à bonis manducatum fuiſſe: hic ergo non tantùm fide, & in figura, vt Hæretici volunt, ſed reipſa in Sacramento edimus; alids boni Iudæi olim manducantes manna, nobiſcũ in edendo conuenirent, ſi panis noſter tantùm figura eſt: qood tamen Dominus ipſe negauit.

XII. ac poſtrema ratio. Ioan. 6

Doodecima & poſtrema ratio depromitur à verbis Petri: nam rogati Apoſtoli, an & Ipſi vellent retrocedere, reſpondit Petrus, Domine, ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes. Nam cùm cibi ſit vitam præbere, & dinini diuinam, & æterni æternam; intellexit Petrus, verba Domini de cibo dioino vitam æternam præbente eſſe accipienda, qualis eſt ille Euchariſtię. Hinc Auguſt. in hæc ipſa verba ait: *Vitam enim æternam habes in adminiſtratione corporis, & ſanguinis tui.* Chryſoſtomus etiam in eadem verba ait, Petrum illam Chriſti ſententiam: *Qui manducat meam carnem, habet vitam æternam*, de reſurrectiooe rectè intellexiſſe, de quo Dominus prædixerat, *Et ego reſuſcitabo eum in nouiſsimo die.* Ex quibus deducimus, conſulenti verba Euangeliſtæ, atq; illa diligenter examioanti, ſermonem eſſe de venerando Euchariſtiæ Sacramento.

Aug. tract. 27. in Ioan. tom 9.
Chryſ. ho. 46 in Ioan. to 3.

Aliæ rationes non à textu, ſed præcipue aliundè petitæ, ſequuntur.

Idem etiam probatur alijs fortiſſimis rationibus: non tam ex ipſo contexto, quam aliunde deſumptis. Quatum prima ſit: A cõſenſu Patrum, & Doctorum, qoi ita verba Domini interpretantur, & de tali maoducatione ſpiritali loqountur, vt non excludat Sacramentum. Sacrorum porrò librorum autoritas tanta eſt, vt non modo primum conſcribi, ſed neq; rectè declarari potuerint priuati alicuius hominis ſenſu, & opinione. Quare Deus pro ſua immenſa bonitate, dedit Eccleſiæ ſuæ Prophetas, Apoſtolos, & Euangeliſtas, qui Spiritu ſancto præeunte ſacros conſcriberent codices; dedit idem paſtores & Doctores, qui conſcriptos ad noſtram vtilitatem interpretarentur; vt non ſine caoſſa exclamauerit Auguſtinus: *Quid temeraria ſuperbia plenius, quàm diuinorum Sacramentorum libros ab interpretibus ſuis nolle agnoſcere?* Sic ille. Cùm ergo vnius alicuius loci multæ expoſitiones adducantur, ea cæteris meritò preferenda eſt, in qua plures, & maiores ingenij & antiquitatis, & grauitatis Patres cõſentiunt. Producemus igitur Concilia generalia, Pontifices Romanos, Græcos Patres atque Latinos; vt ita traditiooem perfectam habeamus. Nam ſi io primis Coocilia generalia conſulamus, occurrit tertia Synodus Oecumenica, ſiue Coocilium Epheſinum primom, qood in epiſtola ad Neſtorium, interpretatur illud verbum: *Niſi manducaueritis, &c.* Cùm enim Neſtorius impiè duas fuiſſe perſooas in Chriſto doceret, vnam Dei, alteram hominis: eam hæreſim ex eo confirmabat, quòd Dominus dixiſſet: *Qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem, in me manet, & ego in illo.* Item, *Et qui manducat me, & ipſe viuet propter me:* *Quid*, inquit Neſtorius, *manducamus? carnem, an eius diuinitatem?* Vnde ſyllogizabat: *Diuinitas Chriſti non comeditur; caro autem Chriſti, & ipſe Chriſtus in Sacramento comeditur; Ergo alius eſt Chriſtus Deus, qui non comeditur, & alius Chriſtus homo, qui comeditur*, Sic enim Cyrillus ad Euoptium in oppoſitione ad anathematiſmum 11. ſed Cyrillus cum Synodum Alexandriæ indixiſſet cum Epiſcopis Ægypti cootra Neſtorium, reſpondet ad hoc argumentem, non quidem negans apud Ioannem cap. 6. ſermonem eſſe de Euchariſtiæ Sacrameoto, aut de ſola manducatione ſpiritali, qoæ per fidem fit, Domioum tractaſſe, & qoę diuinitas edi poteſt, ſed admittens de ſacroſancto corporis Chriſti in Euchariſtia Sacramento eſſe ſermonem. Reſponderunt per epiſtolam ad Neſtorium, quæ habetur in Coocilio Epheſino, ad honc modum: Ad myſticas beoedictiones accedim⁹, & ſanctificamur, participes facti ſancti corporis, & pretioſi ſanguinis Chriſti, omnium noſtrum redemptoris effecti: non vt communem carnem percipientes (quod abſit) nec vt viri ſanctificati, & Verbo coniuncti ſecundùm dignitatis vnitatem, aot ſicut diuinam poſſidentis habitationem; ſed verè viuificatricem, & ipſius Verbi propriam factam. Vita enim naturaliter, vt Deus exiſtens, quia propriæ carni vnitus eſt, viuificatricem eam eſſe profeſſus eſt. Et ideò quamuis dicat ad nos, *Amen amen dico vobis, Niſi manducaueritis carnem Filij hominis, & biberitis eius ſanguinem*; noo tamen eam, vt hominis vnius ex oobis exiſtimare debemus (quomodo enim iuxta naturam ſuam viuificatrix eſſe caro poterat hominis?) ſed vt verè propriam eius factam, qui propter nos Filius homiois eſt factus & vocatus. Hæc ibi. In quorum verbis illud notandum eſt, quod cum Neſtorius verba capitis

Sacrorum librorum autoritas quanta ſit

1 Cor 12. & Epheſ. 4

Aug lib de vtilit. credẽ. ca. 12. tom. 6.

Concil. Epheſ. num 1. ſiue III. Syno. Oecum.
Neſtorij duabus de Chriſti perſonis figmentũ quàm leui paleà fulciretur.

Cyril. Alexã. 10. poſtremo.

ſexti Ioannis ad Euchariſtiam referret, tantùm abeſt, vt hoc in eo ſancta Synodus reprehenderet, vt potius ipſa Synodus, vltro confiteatur, illa verba: *Niſi manducaueritis carnem Filij hominis, &c.* ad benedictiones myſticas ſpectare, quanquam nó eo ſenſu, quo Neſtorius accipiebat.

Concil. II. Nicænum, ſiue 7. Synod. Oecumen.

Accedit ſecundum Nicænum Concilium, ſiue VII. Synodus Oecumenica. Act. 6. tom. 3. vbi probatur ſubſtantialis Chriſti, & vera præſentia in Euchariſtia ex illis verbis: *Niſi manducaueritis carnem Filij hominis,* & reliqua. Eius hæc ſunt verba: *Nemo vnquam ſanctorum Apoſtolorum, qui tubæ ſunt Spiritus ſancti, aut glorioſorum Patrum noſtrorum incruentum noſtrum ſacrificium in memoriam paſſionis Chriſti Domini Dei noſtri, & totius ſuæ diſpenſationis facta imaginem corporis illius dixerit. Nam is qui accepit à Domino. ſic non dicit aut confitetur. ſed audiunt ſic dicentem euangelicè: Niſi comederitis carnem Filij hominis, & biberitis eius ſanguinem, non intrabitis in regnum cælorum. Et, Qui manducat carnem meam, & bibit ſanguinem meum, in me manet, & ego in eo. Et cùm accepiſſet panem, & gratias egiſſet, fregit, & dedit diſcipulis ſuis, & dixit, Accipite, edite: hoc eſt corpus meum.* Hactenus Synodus illa, rectè, & catholicè interpretans verba Ioannis, & illa cum verbis quæ Dominus protulit, vt promiſſionem cum exhibitione componens.

Apoſtoli, tubæ erant Spiritus ſancti.

Matth. 26.

Synod. Tridentina.

Synodus Tridentina ſeſſ. 21. cap. 1. vbi tradit doctrinam de communione ſub vtraque ſpecie, comprobat, capitulum hoc Ioannis ſextum de Euchariſtia eſſe intelligendum, neque eo quenquam cogi ad cómunionem ſub vtraque ſpecie: quia ibidem legitur: *Qui manducat hunc panem, viuet in æternum:* quibus verbis vel ſoli manducationi panis promittitur vita æterna. Etſi autem voluerit Synodus nominatim illo tempore decernere, quis eſſet maximè proprius & germanus verborum illorum Chriſti ſenſus apud Ioannem, propter varias ſanctorum Patrum, & Doctorum interpretationes in vtramque partem allatas, nec túc vacaret, omnia, quæ quoquomodo in quæſtionem inciderent. definire: tamen id maximè conſtat, quod cum facillimus defenſionis modus occurreret, negando ſextum Ioannis caput ad Euchariſtiam facere, non tamen auſam eſſe Synodum ea defenſione vti, ne ab antiquorum Patrum, quos ſemper ſecuta eſt, cóſenſu diſcedere videretur.

Cabilonen. Concil.

Cabilonenſe Concilium cap. 46. probat ex illis verbis: *Niſi manducaueritis carnem Filij hominis:* non eſſe diu differendam Sacramentorum participationem. Verba eius hæc ſunt: *In perceptione corporis, & ſanguinis Domini magna diſcretio adhibenda eſt: cauendum eſt enim, ne ſi nimium in longum differatur, ad perniciem animæ pertineat, dicente Domino, Niſi manducaueritis carnem Filij hominis, & biberitis eius ſanguinem, non habebitis vitam in vobis. Si verò indiſcrete accipiatur, timendum eſt illud, quod ait Apoſtolus: Qui manducat, & bibit indignè, iudicium ſibi manducat, & bibit.* Hactenus de Concilijs dictum ſit. Si vero conſulas Pontifices Romanos, quorum grauiſſima exiſtit autoritas in Eccleſia Dei, in ijs, quæ ad credendum ſpectant, Primò occurrit Innocentius primus in epiſtola ad Epiſcopos Africanos in Concilio Mileuitano cógregatos, vbi affirmat, ex illis eiſdem verbis, *Niſi manducaueritis carnem Filij hominis,* neceſſitatem communicandi pueros apertè deduci. Atque hæc epiſtola habetur tom. 2. operum Auguſtini epiſtola 93. Pro cuius verborum pleniori intelligentia aduerte ante omnia, olim Pelagianos impiè dixiſſe, baptizatos poſſe vitam æternam habere, etiamſi faterentur, eos in regnum cælorum ingredi non poſſe propter Domini verba: *Niſi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu Sancto non poteſt introire in regnum Dei:* Stultè tamen putabant aliud eſſe regnum Dei, aliud vitam ęternam, cum Dominus apud Matthæum primum dicat, *Poſſidete paratum vobis regnum,* & paulò pòſt, *Ibunt hi in ſupplicium æternum; iuſti autem in vitam æternam.* Idem ergo regnum Dei eſt, & vita æterna. Cùm igitur Pelagiani ſine baptiſmo velint infantes habere vitam: reſpóderunt Patres atq; obiecerunt, voluiſſe illos id infantibus tribuere, quod nemini datur, qui non particeps Euchariſtię ſit iure cómunicationis, vel propriæ, vel alienæ propter illa verba, *Niſi manducaueritis carnem filij hominis, &c. non habebitis vitã in vobis:* quæ propriè & principaliter de Euchariſtia intelligi admittebant tam Catholici, quàm Pelagiani. Subdunt auté Patres cótra illos, quod ad Euchariſtiá nemo, niſi baptizatus, rite accedit: ſicut nec olim ad eſum agni paſchalis niſi circumciſus, vt præcipitur in Exodo: Ergo baptiſmus neceſſarius eſt infantibus, vt vitam in ſe habeant. Cùm ergo de hac re Apoſtolicam ſedẽ conſuluiſſent Carthaginenſis & Mileuitani Concilij Patres, vt habetur epiſtol. 106. Auguſtini, Innocentius Primus ita reſpondit in hæc verba, vt illa recitat Auguſtinus ad Bonifacium: *Illud verò quod eos veſtra fraternitas aſſerit prædicare paruulos æternæ vitæ præmijs, etiam ſine baptiſmatis gratia poſſe donari: perſatuum eſt. Niſi enim manducauerint carnem filij hominis, & biberint eius ſanguinẽ non habebunt vitam in ſemetipſis. Qui autem hanc eis ſine regeneratione defendunt, videntur*

Ab autoritate Romanorum Pontificum. Innocent. I.

Pelagianorum de baptizatis dogma peruerſum.

Ioan. 3.

Matth. 25.

Regnum cælorum, & vita æterna non differunt.

Exod. 12. & ſeq.

Auguſt. lib. 2. ad Bonifacium con. duas epiſtol. Pelag. c. 4. tom 7.

mihi ipſum baptiſmum velle caſſare, quod in eos credimus nonniſi baptiſmate conferendum. Quã Innocentij ſententiam Auguſtinus ſæpè inculcat contra Pelagianos. Sic enim Patres illi, Innocentius, Auguſtinus, & Euſebius Emiſſenus, ſiue Eccleſia Catholica ratiocinabatur: *Hæc verba niſi manducaueritis carnem, &c. dicuntur propriiſſimè de Euchariſtia*; quod Pelagiani non negabant. Deinde addebãt: *Euchariſtiam nonniſi ſoli baptizati rectè ac iure participant*, quod conſtabat ex vſu, & moribus Eccleſiæ; ſoli igitur baptizati poſſunt habere vitam.

Nec hic quæritur, an omnes baptizati mox Euchariſtiam reipſa perciperent, nec ne: conſtat adultos eam accipere ſolitos, paruuli autem alicubi ſumebant, ſed id nunquam fuit lege aliqua vniuerſali præſcriptum, aut in Eccleſia receptum. Et omiſſa hac quæſtione, quæ potius eſt facti, quã iuris; illud perpende, Patres docere, neminem poſſe ritè Euchariſtiam percipere, niſi prius fuerit baptizatus: qui verò non poteſt ſuo aliquo iure ſumere, non poteſt habere vitam; quia niſi manducantibus carnem

Quomodo paruuli Euchariſtiam percipiant, qui vero non ſunt baptizati nullo modo.

filij hominis non prǽſtatur vita, vt Dominus ſuis verbis indicat. Cùm ergo paruuli baptizantur, ſuo modo manducant carnem Chriſti, & ſanguinem bibunt, quia in illam ſocietatem cooptantur, in qua ipſa caro Filij hominis re ipſa comeditur, & ſanguis bibitur, ob æternæ vitæ prǽmia: & ſi non baptizantur, nullo modo ſumunt Euchariſtiam: non fide, quia credere adhuc per ætatem pueri non poſſunt, non Sacramento, quia nullum tale exiſtit in Eccleſia, quod baptiſmũ præcedat. Qui ergo ſine baptiſmo volunt infantes habere vitam, volunt eos id habere, quod nemini datur qui non ſit particeps Euchariſtiæ. Huius totius ratiocinationis fundamentum eſt, quod illa verba dicuntur maximè, propriè & principaliter de Sacramento: quod ſi au-

His verbis contendentes, Niſi manducaueritis carnem Filij hominis, &c de myſtica Eccleſiæ vnitate, & communione ſermonem haberi, non optime ratiocinari.

fertur, vana eſt omnium Põtificum, & ſanctorum Patrum concluſio. Quòd ſi oppoſitũ tueamur, & dicamus, Dominũ de myſtica Eccleſiæ vnitate, & cõmunione, nõ de Euchariſtia dixiſſe illa verba: *Niſi manducaueritis carnem, &c.* iidem aſſerent, eos non habere vitam, niſi qui Eccleſiæ incorporantur ſuæ: ſed ad iſtam vnitatem nemo ritè, niſi baptizatus accedit; Ergo baptiſmus eſt neceſſarius infantibus, vt vitam habeant in ſe. Hæc tertia propoſitio non erit vera: quia aliquis ritè accedet ad myſticam Eccleſiæ participationẽ; & ſocietatẽ abſque baptiſmo: vt illi qui olim ante inſtitutum baptiſmum ad illam vnitatẽ acceſſerunt, & poſt Chriſti aduentum omnes, qui vel pro Chriſto moriebantur, antequam poſſent baptizari, & vnitatis Eccleſię participes fieri, vel qui perfecta fide præditi vehementer baptiſmum, & alia Eccleſiæ Sacramenta deſiderantes, deſtituti tamen occaſione illa percipiendi deceſſerunt, qui tamen eiuſdem vnitatis interim compotes erant, denique iam adultus ad Fidem vocatus, incipit vnitatem Eccleſiæ participare ante baptiſmum, licet perfectè non vniatur antequã baptizetur. Atque hæc eſt Auguſtini fides, & doctrina quæſtione 2. ad Simplicianum, vbi habetur: *Incipit homo percipere gratiam, ex quo incipit Deo credere, vel in terrena, vel ex terrena admonitione motus ad fidem. Sed intereſt quibus articulis temporum; vel celebratione Sacramẽtorum gratia plenior, & euidentior infundatur. Non enim Catechumeni non credunt, aut verò Cornelius non credebat Deo cum eleemoſynis, & orationibus dignum ſe praberet, cui Angelus mitteretur: ſed nullo modo iſta operaretur, niſi antè credidiſſet. Nullo modo autem credidiſſet, niſi vel ſecretis per viſa mentis, aut ſpiritus, vel manifeſtioribus per ſenſus corporis admonitionibus vocaretur. Sed in quibuſdam tanta eſt gratia fidei, quanta nõ ſufficit ad obtinendum regnum cælorum, ſicut in Catechumenis, ſicut in Cornelio, antequam Sacramentorum participatione incorporaretur Eccleſiæ. In quibuſdam verò tanta eſt, vt iam Corpori Chriſti, & ſancto Dei templo deputentur. Templum enim Dei ſanctum eſt, inquit Apoſtolus, quod eſtis vos. Et ipſe Dominus: Niſi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu ſancto, non intrabit in regnum cælorum. Fiunt ergo inchoationes quædam fidei conceptionibus ſimiles; non tamen ſolum concipi, ſed etiam naſci opus eſt, vt ad vitam perueniatur æternam. Nihil horum tamen ſine gratia miſericordia Dei, quia & opera & ſi quæ ſunt bona, conſequuntur, vt dictum eſt, illam gratiam, non præcedunt.* Et alibi: *Nonnulli*, inquit, *& ante præceptum Baptiſmi Sacramentum cognouerunt iam* (ſcilicet voluntatem Dei, de qua loquitur ibi) *Nam & Cornelius Centurio voluntatem Dei vtique Apoſtolo Petro docente cognouit, & ipſum Spiritũ ſanctum manifeſtiſſimis coatteſtantibus ſignis antequam baptizaretur accepit: quanquam non ideò Sacramenta illa contempſerit, ſed multò certior baptizatus ſit; vt etiam ipſa ſacroſancta ſignacula, quorum res in eo proceſſerat, ad perficiendam ſcientiam veritatis percipere nullo modo moraretur.* Ex quibus Auguſtini ſententijs accipimus, rem Sacramentorum, id eſt, vnitatem, & ſocietatem Eccleſiæ, interdum præcedere ipſa ſignacula, & Sacramenta: quanquam neceſſe ſit eadem poſteà ſignacula recipere.

Aug lib. 1. quæſt. ad Simplic. 10 4. Act. 10.

Cornelius Centurio vnde ad Fidem euocatus, teſte Auguſtino.

1. Cor. 3. Ioan. 3.

Aug. in lib. Expoſitionis epiſt. ad Rom. inchoata ſub fin. tom 4.

Auguſtini, & Innocentij opinionis explicatio.

Ergo mens Innocentij Primi, & Auguſtini de illis verbis: *Niſi manducaueritis carnem Filij hominis*, fuit, non modò infantes,

ſed protſus neminem poſſe ad illam manducationem rite accedere, niſi ſit baptizatus: dixit enim, quòd manducare carnem Filij hominis,& bibere eius ſanguioem niſi baptizati vtcunque ooo poſſunt. Dixit etiam, ea verba non de Sacramento lauacri, ſed de Sacramento ſanctæ menſæ ſuæ, quo nemo niſi ritè baptizatus accedit eſſe accipienda. Et ne de ſolis infaotibus illud dictum putes, audi quid in Ioannem ſcribat: *Si dixerimus Catechumeno, Credis in Chriſto? reſpondet, credo, & ſignat ſe cruce Chriſti. portat in fronte, & non erubeſcit de cruce Domini ſui. Ecce credit in nomine eius: interrogamus eum, Manducas carnem Filij hominis; & bibis ſanguinem Filij hominis? Neſcit quid dicimus, quia Ieſus non ſe credidit ei.* Vides quàm rectè diſtinguat Auguſtinus inter credendi actum, & manducandi carnem Chriſti.

Auguſt. trac. 11. in Ioan. ca. 9.

Quibus non ſe credit Ieſus, & quibus ſe credit, teſte Auguſt. Ioan. 3.

Subdit Auguſtinus ibidem: Qui ergo renati ſunt, noctis fuerunt, & diei ſunt: tenebræ fuerunt, & lumen ſunt. Iam credit ſe illis Ieſus, & non oocte veniunt ad Ieſum, ſicut Nicodemus, nõ in teoebris quærunt diem; tales enim iam etiam profitentur. Acceſſit ad illos Ieſus, facit io illis ſalutem: quia ipſe dixit, *Niſi quis manducauerit carnem meam, & biberit ſanguinem meum, non habebit in ſe vitam.* Et quod ſignum Crucis habent in fronte Catechumeni, iam de domo magna ſunt, ſed fiant ex ſeruis filij: non enim nihil ſunt, quia iam ad domum magnam pertioent. Quando autem manna manducauit populus Iſrael? cùm tranſiſſet mare Rubrum. Mare autem Rubrum quid ſignificet; audi Apoſtolum: *Nolo autem vos ignorare fratres, quia omnes patres noſtri ſub nube fuerunt, & omnes mare tranſierunt.* Et infrà: *Quò traiecit fratres mei? quo traiecit per baptiſmum Ieſus, cuius figuram tunc gerebat Moyſes, qui per mare trayciebat? Quo trayciebat? ad manna: Quod eſt manna? Ego ſum, inquit, panis viuus, qui de cœlo deſcendi, &c.* Vbi ter Auguſtinus coofitetur, illa verba: *Niſi manducaueritis*, dixiſſe; vt oſtendat Ieſum ſe credere baptizatis; hoc eſt, eos ad carnem ſuam, & ſanguinem ſumendum admittere. Accedunt ergo multi ad vnitatem Eccleſiæ ante baptiſmum actu ſuſceptum; ſed ad Euchariſtiam nemo prorſus niſi baptizatus accedit, adeò vt ne intueri quidem Euchariſtiam Catechumenis licuerit. Et Euſebius Emiſſenus, qui ſub idem tempus Auguſtini floruit, de Paſcha ediſſerens, ſic contra Pelagianos interpretatur illa verba; *Quid adhuc de hac duplici ſpecie inquirere debeas, ipſo Domino atteſtante cognoſce: Niſi inquit, manducaueritis carnem Filij hominis, & biberitis ſanguinem eius, non habebitis vitam in vobis. Quod teſtimonium contra Pelagij blaſphemias euidentiſſimum ac validiſſimum eſt, qui aſſerere arrepta impietate præſumit, non propter vitam, ſed propter regnum cælorum baptiſmum paruulis cõferendum. Sub his enim Dei verbis, quibus Euangeliſta pronuntiat, Non habebitis vitam in vobis, apertè intelligenda eſt omnis anima munere baptiſmi. non ſolùm gloria carere, ſed vita.* Hæc ille. Et hactenus de teſtimonio Innocentij Papæ ſit dictum.

1. Tim. 5.

Exod. 16. Suprà 14.

1. Cor. 10. Iudæorum tranſitus maris Rubri ad manna myſterium ex eodẽ Auguſtino.

Quid eſt, Chriſtum ſe credere baptizatis.

Euſeb. Emiſſ. ho. 5. Paſchatis.

Secundò occurrit Leo Magnus, qui quidem de ieiunio ſeptimi menſis ediſſerens, confirmat veritatem Corporis Chriſti ex eodem loco: *Niſi manducaueritis carnem Filij hominis*, & nihil de hac re eſſe à communicante dubitandum.

Leo Magnus ſerm. 4. de ieiunio ſeptimi menſis.

Gregorius Magnus dum iam porrigeret ſacram Euchariſtiam populo (vt in eius vita legitur) & quandam nobilem mulierem de veritate Corporis Chriſti dubitantem, viſibili miraculo conuertiſſet; *Diſce*, inquit, *vel modo conteſtanti credere: Panis quem ego dabo, caro mea eſt: & ſanguis meus verè eſt potus.*

Greg. Rom.

Innocentius Tertius lib. De officio Miſſæ, oſtendit veritatem Corporis Chriſti in Sacramento ex eiſdem verbis, atque ex illis, *Caro mea verè eſt cibus. Ego*, inquit, *corde credo, & ore confiteor, quòd ipſum Dominum noſtrum Ieſum in hoc Sacramento manduco: fretus autoritate qua dicitur: Qui manducat carnem meam, viuet propter me.*

Innocent. III lib. 3. de offic. Miſſæ. c. 7.

Sic etiam Clemens Quintus De reliquijs, & veneratione Sanctorum cap. vnico interpretatur, vbi inſtituit ſolennitatem Corporis Chriſti religioſè à fidelibus obſeruandam: & ex verbis Ioannis noo ſolùm Chriſti præſentiam in Euchariſtia; ſed etiam dignè illam ſumentis fructus.

Clemens V.

Si verò Græcos Patres conſulamus; innumeros inueniemus, qui ſextum caput Ioannis vel explicant, vel allegant, vel in Hæreticos diſputando de Sacramento exponunt Euchariſtiæ; Quò eorum fides de hoc Sacramento, & intelligentia de verbis Ioannis facilè accipi qoeat, primus prodeat diuus Ignatius: qoi in epiſtola ad Romanos deſiderium percipiendi Sacramentum Euchariſtiæ indicat, & alludens ad verba Ioannis, ait: *Meus enim amor crucifixus eſt, & non eſt in me: aqua autem alia viua manet in me intrinſecus mihi dicens: Veni ad Patrem, non comedam eſcam corruptionis, neque voluptates huius mundi deſidero; Panem Dei volo, panem cæleſtem, panem vitæ, qui eſt caro Ieſu Chriſti Filij Dei viui (qui natus eſt de nouiſſimo ex ſemine Dauid, & Abrahæ) & potum volo ſanguinem eius, qui eſt dilectio incorruptibilis, & vita æterna.* Dionyſius Areopagita in Eccleſiaſtica hierar-

Græci Patres.

D. Ignatius epiſt. 15.

Diony. Areopag. c. 3. Eccle hierar par. 3.

hierarchia aſſerit, Ioannem Euangelium ſuum Sacramentorum traditione radicaſſe & coofirmaſſe: at quæ ſunt alia maiora Sacramenta Baptiſmo,& Euchariſtia, de quib. 3.& 6.capitibus agit? Irenæus in Valentinianos ſcribens,confirmat, Euchariſtiam habere vim ſuſcitaodi, ex illis verbis *Qui manducat meam carnem, & bibit meũ ſanguinem,habet vitam æternam, & ego reſuſcitabo eum in nouiſsimo die* Origenes in librum Numerorum: *Antea*,inquit,*in ænigmate fuit baptiſmus in Noe,& in mari,nunc autem in ſpecie regeneratio eſt in aqua & Spiritu ſancto. Tũc in ænigmate erat manna cibus, nunc autem in ſpecie caro Verbi Dei eſt verus cibus;ſicut & ipſe dicit: Quia caro mea verè eſt cibus, & ſanguis meus verè eſt potus.* Baſilius in Moralibus,docet neceſſitatem communicandi corporaliter ex dictis verbis:*Niſi manducaueritis carnem Filij hominis, & biberitis,&c.* Athanaſius in tractatu in illud Euangelij: *Quicunque dixerit verbum contra Filium hominis*, & reliqua explicat illa verba:*Spiritus eſt qui viuificat:caro non prodeſt quicquam.*Poſtquam enim dixit, vtramque blaſphemiam in Filium hominis, & in Spiritum ſanctum ad Chriſtum pertinuiſſe ſubiungit: *Iſtiuſmodi characterem etiam in Ioannis Euangelio vide vbi de eſu corporis diſputans, ac propterea multos ſcandalizatos conſpiciens,ita locutus eſt: Hoccine vos ſcandalizat? quid ſi igitur Filium hominis ſpectaueritis aſcendentem vbi prius erat? Spiritus eſt qui viuificat: caro non prodeſt quicquam. Verba quæ ego locutus ſum vobis,ſpiritus ſunt,& vita. Hinc enim de vtroque,carne & ſpiritu ſuo locutus eſt, & ſpiritum à carne diſcriminauit: vt non ſolùm in eo quod oculis apparebat, ſed naturam quoque inuiſibilem credentes, diſcerentus ea quæ loqueretur non carnalia eſſe, ſed ſpiritualia: quot enim hominibus corpus eius ſuffeciſſet ad cibum, vt vniuerſi mundi alimonia fieret? Sed propterea aſcenſionis ſuæ in cælum mentionem fecit,vt eos à corporali intellectu abſtraheret,ac deinde carnem ſuam, de qua locutus erat cibum,è ſupernis cæleſtem, & ſpiritualem alimoniam, & ab ipſo donandam intelligerent. Quæ enim locutus ſum vobis,inquit,Spiritus eſt, & vita. Quod perinde eſt,ac ſi diceret, Corpus meum quod oſtenditur,& datur pro mundo, in cibum dabitur, vt ſpiritualiter vnicuiq; tribuatur,& fiat ſingulis tutamen,præſeruatioq; ad reſurrectionem vitæ æternæ.* Hæc ille, optimè interpretans Domini verba,nunquam excluſo Sacramento. Idem in Synopſi diuinæ Scripturæ ſummam percurrens, vbi ad ſextum caput Ioannis venit,hæc habet verba:*Diſcipuli nauigant Capharnaum:huc & Ieſus venit,& turba,diſſerit illis de myſterijs.*Nihil apertius, & breuius dici poterat: niſi per myſteria aliud quippiá intelligas. quã illa quæ verè ſuot, & communi conſenſu illa voce à Patribus appellantur, Corporis & ſanguinis Domioi Sacramenta. Theophilus Alexand.lib. Paſchali contra Origenem,in Manichæos dicentes creaturam corpoream malã eſſe,producit verba Domini: *Niſi manducaueritis, &c.* Chryſoſtomus io Ioannem, & alibi ſæpius exponit de Sacramento, & in hæreticos diſputat, redditq; rationem cur de myſterijs Chriſtus ibidem egerit, eumq; parabolicè locutum fuiſſe negat,& omninò loca diſtinguit,vbi de ſpiritali tantùm, & vbi de Sacramẽtali manducatione diſſeratur. Cyrillus Alexandrinus in Commentarijs in Ioannem,& libro capitulorum in Theodoritũ,anathematiſmo. 11.multa dogmata probat ex hoc loco contra Neſtorium, & Arrianos. Theodoritus in hiſtor. Tripartita diſputat cootra Meſſalinos, dicentes diuinum cibum nihil oec prodeſſe,nec lędere,ex illis verbis: *Qui comedit carnem meã & bibit ſanguinem meum,viuit in æternum.* Idẽ io Dialogo 1.de myſterijs ediſſerens, cum verbis cęnæ Dominicæ coniungit illa verba:*Et panis quẽ ego dabo,caro mea eſt,&c.* Euſebius Emiſſenus hom.de Paſcha, pro vera Chriſti præſentia in Euchariſtia comprobanda citat illa verba:*Caro mea, verè eſt cibus:& ſanguis meus,verè eſt potus*: quemadmodum etiam Damaſcen. lib. 4. de fide Orthodoxa. Sanctus Ephrem lib.de die iudicij:*Cum manducamus,ait,corpus, & ſanguinem bibimus,& ipſe in nobis eſt, & nos in eo.* Iſychius in Leuiticum, iſta duo cõnectit: *Panis quem ego dabo, caro mea eſt*:& illud Apoſtoli:*Probet autem ſeipſum homo,& ſic mãducet.* Et Euſebius Emiſſenus hom.5.poſt Paſcha: *Neceſſarium*,inquit,*erat vt vobis Sacramentum corporis & ſanguinis ſui conſecraret.* Et adiecit poſtea:*Vnde meritò cæleſtis confirmat autoritas, quia caro mea verè eſt cibus,& ſanguis meus verè eſt potus.* Proclus Conſtantinopolitanus Epiſcopus,in tractatu de traditiooe diuinæ liturgiæ, verba illa cœnæ Dominicæ,*Hoc eſt corpus meum*, interpretatur per illa: *Qui manducat meam carnem*,& reliqua. Palladius in hiſtoria Sanctorum Patrum, ex illis verbis: *Niſi manducaueritis* probat neceſſitatem communicandi. Olympiodorus in Eccleſiaſten, allegat ex hoc capite pro Sacramento Euchariſtiæ. Nõnus paraphraſtes Ioannis, verſo heroico, ante mille annos, iorerpretatur verba Ioãnis:*Caro mea verè eſt cibus,& ſanguis meus verè eſt potus*, Theophylactus io cap.6. Ioannis probat veram & ſubſtantialem Corporis Chriſti præſentiam ex illis verbis,

Irenæ lib.4. in Valentinianos.

Orig. hom. 7. in lib. Num. tom.1.

Gen 7.

1.Cor.10.

Baſil reg. 21. c.2.tom.2.

Athanaſ.to 1. Matth.12.

Quid eſt quod mirabili de cæleſti pane manducando doctrina Chriſtus aſcenſionis ſuæ ſubiecit exemplum

Idem in Synopſi lib.4.tom. poſtremo.

Theophyl Alexand lib.2. Paſch.

Chryſ ho 44 in Ioan & 45 & 46.tom 5

Cyril. Alexã. lib 3.& 4. in Ioan. per multa c 10 4. Theodor.lib.7. hiſto.Tripart c.11.

Idem.

Euſeb Emiſſ. hom.5.de Paſcha.

Io. Damaſc. 4. de fide Orthod c 14.

Ephrem.li. 1. de die iudicij

Iſych.lib 6 in Leuit cap.22. 1.cor.11.

Euſeb Emiſſ.

Proclus.

Matth 26.

Pallad.c 10. hiſtoria Sanctorum Patrum.

Olympiodorus.

Nonnus Ioannis paraph.

Theophylact.

Panis quem ego dabo, caro mea eſt; & oeceſſitatem communicandi, ex illis: *Niſi manducaueritis carnem, &c.* & fructum Euchariſtiæ ex alijs verbis.

Euthym. c. 9. in Ioan.

Euthymius verba Domini, *Et panis, quem ego dabo, caro mea eſt*, aſſerit eſſe completa, cùm Dominus dixit: *Hoc eſt corpus meum.*

Nicolaus Methonē. Epiſco.

Nicolaus Methoneoſis Epiſcopus ante 330. annos, in oratiooe cootra hæſitantes quòd corpus Chriſti ſit in Euchariſtia, probat eius exiſtẽtiam, & fructus ex illius capitis verbis. Non dubito, alios multos eſſe ex Græcis Patribus, qui hanc expoſitionem quam nos tuemur, teoeaot.

Latini Patres. Tertullian. Matth. 6.

Accedo ad Latinos Patres. Ioter quos Tertullianus antiquior, libro de orat. Dominica, illa verba, *Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie*, docet oon de vſitato, & terreſtri pane; ſed de ipſo Chriſto intelligeoda: *Chriſtus enim*, inquit, *panis noſter eſt, quia vita Chriſtus, & vita panis; Ego ſum*, inquit, *panis vita.* Et paullò ſuprà: *Panis eſt ſermo Dei viui qui deſcendit de cælis. Tum quod & corpus eius in pane cenſetur: Hoc eſt corpus meum.*

Cyprianus.

Cyprianus ſermone de Cœoa Domini pluries citat ex hoc capite pro Sacramento, & in oratione Dominica exponit illud: *Panẽ noſtrum quotidianum* de Euchariſtia, allegatis verbis illis: *Panis quem ego dabo, caro mea eſt pro mundi vita.*

Idem cap. 25. Ioan. 3.

Idem lib. 3. ad Quirinum, cùm illos duos locos citaſſet, *Niſi quis renatus, &c.* ad baptiſmum, ita hoc, *Niſi ederitis carnem Filij hominis*, ad Euchariſtiam ſpectare conteodit; quare fruſtra eum locum Ricardus & Caietanus aliò ſpectare detorqueot.

Ricardus Caietan. Hilarius. Ioan. 6.

Hilarius libr. 8. de Trinitate io hunc modum ſcribit cootra Arrianos agens: *Si enim verè Verbum caro factum eſt, & nos verè Verbum carnem cibo Dominico ſumimus: quo modo non naturaliter manere in nobis exiſtimandus eſt, qui & naturam carnis noſtræ iam inſeparabilem ſibi homo natus aſſumpſit; & naturam carnis ſuæ ad naturam æternitatis ſub Sacramento nobis communicandæ carnis admiſcuit?*

Vnde naturaliter in nobis Chriſtum manere, Hilarius demonſtret.

Et infrà: *Ipſe enim ait: Caro mea verè eſt eſca, & ſanguis meus verè eſt potus. Qui edit carnem meam, & bibit ſanguinem meum, in me manet, & ego in eo. De veritate carnis & ſanguinis non relictus eſt ambigendi locus: nunc enim & ipſius Domini profeſſione, & fide noſtra verè caro eſt, & verè ſanguis eſt. Et hæc accepta atque hauſta id efficiunt, vt & nos in Chriſto, & Chriſtus in nobis ſit.*

Victorinus Martyr lib. 4. de Trinitate.

Victotin. Martyr. lib. de Trinitate ſic ſcribit. Deinde vitam eſſe, & æternam, ſic teſtatur, ſic docet: *Niſi acceperitis corpus hominis ſicut panem vitæ, & biberitis ſanguinem, non habebitis vitam in vobis. Qui autem edet carnem eius, & bibet eius ſanguinem, habet vitam æternam. Omne ergo quod Chriſtus eſt, vita æterna eſt, vel ſpiritus, vel anima, vel caro. Horum enim omnium ipſa λόγος eſt; λόγος autem principalis vita eſt; ergo etiam ea, quæ induit, vita eſt. Vnde & iſta vitam æternam merebuntur per ſpiritum, quem Chriſtus nobis dat, facta iſta ſpiritualia. Ac ne quis crederet de Chriſto carnali (id eſt, ſola carne eius) Chriſtum de ſe ipſo dicere, & non de toto ſe, qui eſt ſpiritus, anima, & caro; quid ait? Quid ſi videritis Filium hominis aſcendentem? Quis eſt Filius hominis? Spiritus, anima, & caro. Hæc enim habuit; cùm aſcendit.*

Arnob. in Pſalm. 109.

Arnobius interpretatus illam Dauidis ſententiam: *Tu es Sacerdos in æternum, ſecundùm ordinem Melchiſedec*, adducendo verba huius capitis, ad Sacramentum refert.

Ambro. lib. 6. de Sacramēt. cap. 1. tom. 4.

Ambroſios lib. de Sacramentis, ex hoc capite citat pro Euchariſtia: *Vera*, inquit, *eſt eius caro, quam accipimus, & verus eius ſanguis, quem potamus.* Sic ille ferè.

Luc. 17.

Et tractans illud: *Vbicunque fuerit corpus, illuc congregabuntur & aquilæ*, ait: *Eſt etiam corpus, de quo dictum eſt: Caro mea verè eſt cibus, & ſanguis meus verè eſt potus. Circa hoc corpus aquilæ ſunt quæ aquilis circumuolant ſpiritalibus.*

Idem lib. 8. in Luc. c. 17. to. 5.

Idem paullò antè dixerat: *Eſt ergo cibus refectionis, id eſt, cibus ſanguinis: ſicut enim caro Domini verè eſt cibus, ita ſanguis verè noſter eſt potus.* Hæc ille, alludens ad hæc verba Ioannis: *Caro mea verè eſt cibus, &c.*

Idem lib. 4. de fide. c. 5. tom. 2.

Idem alio loco declarans quomodo Filius vioit propter Patrem, cùm citaſſet illa verba: *Niſi manducaueritis carnem*, & illa, *Caro enim mea verè eſt cibus.* ſubdit: *Carnem audis, ſanguinem audis, mortis Dominicæ Sacramenta cognoſcis, & diuinitati calumniaris? Audi dicentem ipſum, quia ſpiritus carnem & oſſa non habet.*

Luc. 24.

Nos autem quotieſcunque Sacramenta ſumimus, quæ per ſacræ orationis myſterium in carnem transfigurantur, & ſanguinem, mortem Domini annuntiamus.

Hieron. in c. 1. epiſt. ad Epheſ. tom. 5.

Hieronymus in epiſtolam ad Epheſios: *Dupliciter verò*, ait, *ſanguis Chriſti, & caro intelligitur: vel ſpiritalis illa, atque diuina, de qua ipſe dixit: Caro mea verè eſt cibus, & ſanguis meus verè eſt potus. Et; Niſi manducaueritis carnem meam, & ſanguinem meum biberitis, non habebitis vitam æternam:*

Ioan. 19.

Vel caro, & ſanguis, quæ crucifixa eſt, & qui militis effuſus eſt lancea. Hæc ille, cuius diſtinctio, ſine Sacrameoto non poteſt intelligi.

B. Hieronimi ſententia explicatio.

Vt planè hæc ſit diui Hieronymi ſententia: Doplicitet intelligitur ſanguis, & caro Chriſti: vel prout eſt in Euchariſtia ſignificans & outriens vnitatem Eccleſiæ, vel proot erat, quando redemptionem eiuſdem Eccleſiæ operabatur. Illum priorem intelligendi modum, per qoem eſt in Euchariſtia, ſpiritalem, & diuinum vocat, ac de eo dictum: *Caro mea verè eſt cibus.*

Alger. lib. 1. c. 17.

Vnde & Algerius ante qoingeotos annos verba eiuſdem Hierooymi expooens ait: *Non*, inquit, *hoc dixiſſe Hieronymus quantum ad duplicem ſubſtantiam credendus eſt, ſed quantum ad*

duplicem ſubſtantiæ formam, quæ nunc in humana, nunc in panis vini intelligitur forma. Sic ille.

Hieron. to. 2. Quo ſenſu Hieronymus hæc verba: Qui manducat meam carnem, &c. ad ſpiritalem referat vnionē fidelium. 1. Ioan. 4.

Nec obſtant quæ ex ſecundo libro in Iouinianum producuntur, vbi ait: *Vis ſcire quomodo cum Chriſto vnum corpus efficiamur? Doceat te ipſe, qui condidit: Qui comedit carnem meam, & bibit ſanguinem meum, hic in me manet, & ego in illo. Sicut miſit me viuens Pater, & ego viuo propter Patrem: & qui comedit me, viuet propter me,* Et pòſt: *In hoc intelligimus quòd in eo manemus, & ipſe in nobis, quoniam de Spiritu ſuo dedit nobis.* Ex quibus apparet, Hieronymum illa verba Ioannis ad id protuliſſe, vt oſtendat nos manere in Chriſto, & viuere propter illum, quia ſpiritu, non quia Sacramento viuimus; & ideò de ſpiritali tantùm loquitur manducatione. Reſpondemus, Hieronymum nil aliud ibi ſpectare, quàm ſpiritalem vnionem: ſed hæc tam per baptiſmum inchoatur in paruulis, quā per fidem viuam in adultis; per Euchariſtiam verò augetur. Cùm ergo duo apud Ioannem proponantur, promiſſio Sacramentis in illis verbis: *Et panis quem ego dabo, caro mea eſt,* & effectus eiuſdem Sacramenti dignè ſumpti, in illis verbis, *manet in me, & ego in eo:* Cùm inquam hæc duo ibi proponantur, quæ ratio cogit, vt Hieronymus alterum vrgens; ideò reliquum negare cenſeatur: ad rem enim ſuam faciebat, oſtendere nos vnum fieri cum Chriſto per gratiam, qua manemus in illo; nō propterea tamen negauit de Euchariſtia illic haberi ſermonem.

Baptiſmi, & Euchariſtiæ proprij effectus.

Hierony. ad Hedibiam q. 2. tom. 3.

Ad hæc Hieronymus ad Hedibiam coniungit verba Ioannis cum Dominica cœna, dicens: *Si ergo panis qui de cœlo deſcendit, corpus eſt Domini: & vinum quod diſcipulis dedit, ſanguis illius eſt, &c. Nec Moyſes dedit vobis panem verum, ſed Dominus Ieſus: ipſe conuiua, & conuiuium: ipſe comedens, & qui comeditur,* ac reliqua.

Idem in Pſal. 109. tom. 9.

Idem exponens illud Pſalmi: *Tu es Sacerdos in æternum, ſecundùm ordinem Melchiſedec,* hoc ipſum apertè tradit.

Auguſt. to. 9.

Auguſtinus tract. 26. & 27. in Ioannem latè exponit de Euchariſtia totum hoc caput: licet in quibuſdam opus habeat interprete.

Idem lib 1. c. 20. tom. 4.

Et idem libro De peccatorum meritis, & remiſſionē. Et ſerm. 2. de verbis Apoſtoli; & de verbis Domini 46. libro etiam primo in Iulianum Pelagianum.

Idem tom 10. Idem cap. 2. to. 4. Idem tom. 7. Gaudentius Epiſc. Ambroſ li 6. de Sacram. c. 1. tom 4.

Idem lib. 6. Hypognoſticon. Gaudentius Epiſcopus Brixienſis: cuius conſecrationi interfuit B. Ambroſius. Ambroſius libro de Sacramentis: *Sicut verus,* inquit, *eſt Dei Filius Dominus noſter Ieſus Chriſtus, non quemadmodū homines per gratiam, ſed quaſi Filius ex ſubſtantia Patris: ita vera caro, ſicut ipſe dixit, quam accipimus, & verus eſt potus. Sed fortè dicas quod dixerunt tunc temporis etiam diſcipuli Chriſti audientes dicentem: Niſi quis manducauerit carnem meam, & biberit ſanguinem meum, non manebit in me, nec habebit vitam æternam. Fortè dicas; Quomodò vera? qui ſimilitudinem video, non video ſanguinis veritatem. Primo omnium dixi tibi de ſermone Chriſti, qui operatur vt poſſit mutare, & conuertere generalia inſtituta naturæ. Deinde vbi non tulerunt ſermonem Chriſti diſcipuli eius, ſed audientes quòd carnem ſuam daret manducare, & ſanguinem ſuum daret bibendum, recedebant: ſolus tamen Petrus dixit, Verba vitæ æternæ habes, & ego à te quò recedam?*

Sermo Chriſti quàm potens & efficax ſit, ſecundum Ambroſium.

Idem tom. 3.

Idem ſermone ſecundo Paſchali ait: *Hoc eſt illud viaticum, quo in hac via vita alimur, ac nutrimur, donec ad ipſum perueniamus de hoc ſeculo recedentes: vnde dicebat, Niſi manducaueritis carnem Filij hominis, & biberitis eius ſanguinem, non habebitis vitam in vobis.*

Sedulius in 10. & 11. c. prioris epiſ. ad Corint.

Sedulius in priorem epiſtolam ad Corinthios coniungit duo illa dicta: *Calix benedictionis, cui benedicimus:* Et, *Qui manducat meam carnem.*

Iſido. De offic bapt. c. 18.

Iſidorus de officio bapt. Ea quæ ad inſtitutionem Sacramenti pertineont, cum ijs, quæ cap. 6. Ioanois leguntur, variè permiſcet.

Proſper Epiſc Aquitania. Exod. 16.

Proſper, diſcipulus Auguſt. tract. de promiſſ. & tradit. cap. 39. ponderat, quod Deus dedit populo panem mane, & veſpere carnes: quia primò populus ſuſcepit panem ſanctum, qui de cœlo deſcendit; deinde carnem Chriſti in paſſione confectam, de qua ipſe Dominus ait: *Niſi manducaueritis carnem Filij hominis, & biberitis eius ſanguinem, nō habebitis vitam in vobis.*

Petrus Rauē ſerm 67. Matth 6. Primaſius Epiſcop. Apocal. 9.

Petrus Rauennas, diſcipulus & ipſe B. Auguſtini, ſermone in orationem Dominicam, in illud: *Panem noſtrum quotidianum,* idem teſtatur. Primaſius quoque diſcipulus Auguſtini, in verba illa Apocalypſis: *Et præceptum eſt illis* (ſcilicet ſcorpionibus) *ne læderent fœnum terræ, &c. niſi tantùm homines, qui non habent ſignum Dei in frontibus ſuis:* illo locutionis genere vti voluit, quòd multis locis Scriptura diuina frequentat, quo dicit: *Qui edit carnem meam, & bibit meū ſanguinem, in me manet, & ego in eo.* Ac ſi diceret: Qui ſic edent, vt edenda eſt: & ſic bibent, vt bibendus eſt ſanguis meus. Multi enim cùm hoc videantur accipere, in Deo non manent, nec Deus in ipſis: quoniam iudicium ſibi manducant, & bibunt.

1. Corinth. 11. Iunilius.

Iunilius in Commentarijs ſuper Geneſim explicat de myſterio ſui corporis & ſanguinis dixiſſe Dominum: *Qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem, &c.*

Victo Epiſcopus Cuman. Patris ſubſtantia Filius eſt Sapient. 16.

Victor Epiſcopus Cumanus, libro de fidei ratione ad Genſericum: *Patris ſubſtantiam Filium eſſe, propheticis iam olim deſignatum eſt oraculis dicente Salomone; Subſtantiam enim, & dulcedinem tuam, quam in filios habes, oſtendebas, quam in figura & imagine panis cæleſtis populo Iſrael*

cælitus

cælitus appares profluxiſſe: quia ipſe Dominus in Euangelio expoſuit, dicens: Non Moyſes dedit vobis Panem de cælo: ſe vtique panem eſſe deſignans, cùm dixit, Ego ſum panis viuus qui de cælo deſcendi. Ioannes Maxentius in Dialogis in Neſtorium, inducit Neſtorium diſputantem ex illis verbis: *Niſi manducaueritis carnem Filij hominis*; neque dixiſſe carnem Dei, vel Filij Dei, ponens de Sacramento intelligi. Sed non intelligebat quòd ipſa caro Filij hominis, caro Dei ſit: quomodo enim alias præſtaret vitam æternam? Vvalfridus Strabo lib. de rebus Eccleſiaſt. non eſſe diu abſtinendum à cómunione Corporis Domini, ex illis verbis probat: *Niſi manducaueritis carnem Filij hominis*; & ſubdit: *Cùm ipſe Filius Dei dicat, Caro mea verè eſt cibus: & ſanguis meus verè eſt potus: ita, intelligendum eſt eadem redemptionis noſtræ myſteria, & vere eſſe corpus, & ſanguinem Domini; vt illius vnitatis perfectæ, quam cum capite noſtro iam ſpe, poſtea re tenebimus, pignora credere debeamus, unde & Sacramenta à ſanctificatione, vel ſecreta virtute dicuntur.* Sanctus Chromatius, qui vixit ante annos mille, interpretans orationem Dominicam; & S. Fortunatus Epiſcopus Pictauienſis tractat. in orationem Dominicam, idem affirmāt. Paſchaſius lib. de corpore & ſanguine Domini capit. 19. probat ex illis verbis: *Caro mea verè eſt cibus*: &, *Panis quem ego dabo, caro mea eſt pro mundi vita*, veritatem corporis Chriſti in Sacramento Euchariſtiæ. Quemadmodum Caſſiodorus in Pſalm. 129. idem ex illis verbis declarat: *Niſi manducaueritis carnem filij hominis.* Adhæc Petrus Damianus in dictum Apoſtoli: *Qui adhæret meretrici, vnum corpus efficitur*: & Lanfrancus Cardinalis libr. de veritate Corporis Domini in Euchariſtia cōtra Berengarium, & Algerius Cluniacenſis libro de veritate Corporis Chriſti in Euchariſtia, & Guimundus Epiſcopus Auerſanus libr. 1. in Berengarium: omnes iſti quatuor contemporanei floruerunt anno Domini M. D. & probant veritatem Corporis Chriſti contra primum huius hæreſis ſuſcitatorem, ex verbis Ioannis: *Panis quem ego dabo, caro mea eſt, pro mundi vita: Niſi manducaueritis carnem Filij hominis.* Et, *Caro mea vere eſt cibus*, & reliqua. Adelmanus Epiſcopus Brixenſis in epiſtola ad Berengarium: *Patres*, inquit, *noſtri audierunt Chriſtum de ſe ipſo in Euangelio prædicantem: Et panis, quem ego dabo, caro mea eſt pro mundi vita. Dabo, inquit, non dedi. Quando ergo cœpit dare? Quando pridie quam pateretur, accepit panem*, & quæ ſequuntur. Rupertus etiam Tuitienſis libr. de operib. Spiritus ſancti, & in Commentarijs in Ioannem; ex cuius verbis egregiè probat præſentiam Chriſti in hoc Sacramento. Bernar. in tertium verſiculum 90. Pſalmi, & Ricardus de Sancto Victore in explicatione quarundam difficultatū ad B. Bernardum, & Petrus Cluniacenſis libr. 1. in Petrobruiſianos, & Henricianos, ſui temporis Hæreticos, ait, ex illis verbis: *Panis quem ego dabo, caro mea eſt, pro mundi vita*; Et, *Caro mea verè eſt cibus*; &, *Niſi manducaueritis carnem Filij hominis*, colligi veritatē Corporis Chriſti: nam & hi quatuor videntur eodem tempore vixiſſe. Bonauentura in quarto probat Corpus Chriſti ſecundùm veritatem in altari, ex eo: *Caro mea verè eſt cibus*: ſed cibus, qui non exponitur ad cibādum, eſt cibus fruſtra: ergo ſi caro Chriſti non eſt cibus, fruſtra exponitur ad cibandum: ſed non in ſe, ſcilicet viſibiliter, ne generet horrorem, ergo eſt vera caro Chriſti ſub Sacramento. Adde Ioannem Duns, qui Scotus dicitur, in quarto: *Veritas* (inquit) *iſta, quod Corpus Chriſti realiter continetur ſub ſpecie panis & vini, fundata eſt Matth. 26. & Luc. 22.* Hoc etiam manifeſtè patet ex alio loco Scripturæ, ſcilicet Ioann. 6. vbi eſt diffuſa prædicatio de iſto Sacramento. Vt interim omittam ſanctum Thomam iam productum ſuperius, Albertum Magnum, Hugonem Cardinalem, Dionyſium Carthuſianum, Nicolaum de Lyra, Simonem de Caſſia in verba huius Euangelij, Nicolaum de Cuſſa in epiſto. ad Bohemos, & in libris excitationum, Iudocum Chlichtoueum de Sacramēto in Oecolampadium. Accedit illis Santes Pagninus Luceſis in Iſagoge ad ſacras literas; Nicolaus Sanderus, & Ambroſius Catharinus peculiaribus tractatibus de hac ipſa re magna eruditione, & ſingulari pietate editis pro noſtro ſenſu decertarunt. Denique Roffenſis aſſertione 16. in Lutherum ſcripſit: *In hoc non minus abs te diſſentio quàm Cyrillus, Hilarius, Cyprianus, ac cæteri Patres eximij, qui non ſolùm palam vſurpant huius capitis verba pro teſtimonio Euchariſtiæ, ſed etiam apertiſſimis rationibus id docent vſurpandum.* Idem in Præfatione libri 5. in Oecolampadium docet ab illis verbis: *Et panis quem ego dabo*, inchoari tractatum de Euchariſtia, quæ continet carnem Domini, & ſanguinem, quemadmodum etiam B. Thom. in eūdem locum affirmat, his verbis: *Quod dixit ſupra, Ego ſum panis viuus, pertinet ad veritatem verbi. Hic verò quod ſubdit, pertinet ad communionem ſui corporis, ſcilicet ad Euchariſtiæ Sacramentum.* Adijcit Roffenſis, illuſtris Chriſti martyr nō dubitare ſe eum dicere deſertum, & reiectum, atq; reprobatū à Deo, qui diutius contenderit, aut non eſſe veram Chriſti

Io. Maxētius lib 2. Dialog.

Error Ioannis Maxentij.

Vvalfr. Strabo lib. de reb. Eccle cap. 17.

Sacramentorum nomen vnde

S. Chromati⁹ in 6. c. Matt.

S. Fortunatus.

Paſchaſius.

Caſſiodorus.

Petrus Damianus.

1. Cor. 6.

Lanfrancus Cardin.

Algerius Cluniacen.

Guimundus Epiſcop. Auerſanus.

Adelmanus Epiſ. Brixien.

Rupert. Tuitien lib. 3. De oper Spiritus ſancti. & lib. 6. in Ioannem

Bernard.

Ricardus de S. Victore.

Petrus Cluniacenſis.

Bonauent. in 4. diſt. 11.

Scotus in 4. diſt. 10.

S. Thomas.

Alber. Magn.

Hugo Cardinalis

Dionyſ. Carthuſ.

Nicolaus de Lyra.

Simon de Caſſia.

Nicolaus de Cuſſa epiſt. 7. ad Bohe.

Iudo Chlichtoueus.

Santes Pagninus lib. 10. Iſagoga.

Nicolaus Sanderus.

Ambroſ. Catharinus.

Roffenſis martyr.

Idem.

Idem. B. Thomas lectura 6 in 6. c. Ioā. tom. 6.

Deſertus quis, reiectus atque reprobatus à Deo, ſecundum Roffenſem.

carnem, & ſanguinem in Euchariſtia, aut verba Ioannis in 6. capite ad eandem Euchariſtiam nequaquã ſpectare. Ex quibus habes, perinde eſſe ſententia Roffenſis reprobatum eum, qui negat verba Ioan. 6. ad Euchariſtiam ad literã non ſpectare, atque illum, qui ſimpliciter negat verã corporis Chriſti, ac realem præſentiam in Sacramẽto altaris. Quis ergo ſe audeat opponere tantæ teſtium Catholicorum nubi, etiamſi omnes aliæ rationes deficerent?

Ruardus Tapperus tom. 2. art. 15.
Ruardi Tapperi de ſenſu Chriſoſtomi & Cyrilli in verba Ioannis propoſita, obiectio diluitur.

Quod verò Ruardus Tapperus aſſerit, Chryſoſtomum, ac Cyrillum, alioſq; Patres ſcribentes in ca. 6. Ioannis, ideò præcipuè Sacramenti Euchariſtiæ mentionem facere, quia ibi Domin⁹ diſſerit de re, quæ per Sacramentum ſignificatur, nempè de ſocietate, et participatione Paſſionis Chriſti & vnione cum eccleſia, quæ eſt myſticũ Chriſti corpus: penitus eſt perſpiciẽdum. Nam reſpondemus, illos Patres de Sacramento ipſo, velut de re à Domino intellecta clariſſimè loqui, & non tantùm de re per Euchariſtiam ſignificata. Neque enim illi mentionem tantùm fecerunt Euchariſtiæ, velut fortuitò, & ex occaſione quadam in eius rei ſermonẽ inciderint: ſed ea mente & animo, vt putauerint quædam eius capitis verba germanam, & propriam intelligentiam non habere aliam, quàm vt Euchariſtiæ Sacramentũ pollicitarentur. Ad quod apertè indicandum, illud vnum in primis ſpectare debemus, quas rationes illi Patres adferant ſuæ interpretationis: non eas quæ ſolum rem ſignificatam per Euchariſtiam ſpectant, ſed illas, quæ ipſius Sacramenti eſſentiam attingunt.

Cur ad ea Chriſti verba Accipite, & comedite: hoc eſt corpus meum Apoſtoli minime exhorruerint.
Chryſ. ho. 83. in Matt. to. 2.

Chryſoſtomus in Matthæum quærit, qui factum ſit, vt non turbarentur diſcipuli, cùm Chriſtum audirent dicentẽ: *Accipite, & comedite: hoc eſt corpus meum: Quia*, inquit, *multa iam, & magna de hoc antè diſſeruit*. At vbi nam Chriſtus multa, & magna diſſeruit de Sacramento corporis ſui, niſi in Carphanao, & paulò pòſt ipſe quoque bibit ex eo, ne auditis his verbis dicerent, Quid igitur ſanguinem bibimus, & carnẽ comedimus? ac ideò perturbarentur: nam & quando priùs de his verba facit, multi ſolummodò propter verba ſcandalũ paſſi ſunt. ne igitur tunc id quoq; accideret, primus ipſe hoc fecit, vt tranquillo animo ad communicationem myſteriorum induceret. Deinde in illa verba: *Et panis quem ego dabo*, quærit, cur hæc ſolis diſcipulis cómunicata non ſint, vti Matthæus cùm priuatim cum ipſis loqui teſtatur? Sed vbi teſtatur Matthæus, Chriſtum priuatim loqui cum diſcipulis de carne ſua in cibum data,

Idem ho. 45.
Matth. 26.

præterquam in vltima cœna? Idem explicans verba illa Ioannis: *Niſi manducaueritis*, ait, *Frequenter in myſterijs verſatur, & omnino id fieri oportere demonſtrat*. Et ſuperius: *Hoc diſcipuli eſt, quæ magiſter aſſerit, non curioſius inueſtigare, ſed audire, & credere, & idoneum ſolutionis tempus expectare*. Cyrillus quoque in illa verba: *Niſi manducaueritis*, ita proponit, *Quomodò quidem carnem ſuam dabit ad manducandum, non docet: quia intelligere illi non potuerunt: quam magna verò bona, ſi cum fide mãducabunt, adipiſcentur; id iterum atq; iterum aperit, vt æterna deſiderio vitæ ad Fidem compellantur, per quam etiam doceri facilius poterant*. Et infrà: *Sic credentibus diſcipulis fragmenta panis dedit, dicens, Accipite, & manducate, hoc eſt corpus meum, &c. Perſpicis quia ſine fide quærentibus, myſterij modum nequaquam explanauerit, credentibus autem etiam non quærentibus expoſuit?* Sic ille. Vbi per manducationis modum declarat ſe intelligere ipſius Euchariſtiæ inſtitutionem. Cyrillus ergo, & Chryſoſtomus idcircò de Sacramẽto exponunt verba Domini, nõ quia Dominus de myſtica vnione ibi diſſerat, ſed quia verè credebant Dominum de Euchariſtia propriè locutum.

Idem ho. 46. in Ioan. to. 3.
Idem. ho. 45.
Cyril lib. 4. in Ioan. c. 14. tom. 2.

Ruardi altera obiectio diluitur.

Adijcit ſecundo Ruardus, ideò ſanctos interpretando accommodaſſe verba Saluatoris ad eſum, & potum Sacramẽtalem, quia in eorum Eccleſijs mos obtinebat, q̃ ſub vtraq; ſpecie toti populo Sacramentũ adminiſtraretur, & quia hic modus manducandi carnem, ſub Sacramento præſẽtem perfectius implet verba Chriſti in Sacramentali manducatione, & cum maiori fructu: idcircò moris fuit Patribus in homilijs ad populum ſcripturas accommodare pro captu, & ædificatione auditorum. Sed hic dicendi modus ponit hæc verba ſexti capitis ad aliquẽ ſenſum nec germanum, nec literalem accommodari, quod falsũ eſt omnino, ac fragili nititur fundamento. Nam quis probabit vllum ſenſum literalem eſſe verborũ Domini, ſi hic non eſt? Quod ſi aliter quã Chriſtus intellexit, accommodantur verba Domini ad Sacramentalem eſum, idem quoq; iudicium de iiſdẽ Patribus in verbis primi, ſecundi, aut tertij capitis apud Ioannem exponendis fieri poterit: mox enim Caluinus contendet, illa verba Domini: *Niſi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu ſancto*, ad baptiſmi Sacramentum aliter quam Chriſtus intellexit, veteres Patres accommodaſſe.

Tertia obiectio.
Ioan. 3.

Si dicas, ibi aquam eſſe nominatim: non euinces, nam & hic nominata ſunt caro, ſanguis, & panis, & verbum de futuro Dabo. Certè tempore Cypriani ſolũ Eucha-

Tempore Cypriani Euchariſtiam ſolum ſub ſpecie panis dari ſolitã vnde pateſcat.

riſtia

riſtia ſub ſpecie panis dabatur, vt conſtat ex ſermone 5. de lapſis. B. etiam Thom. & Albertus, qui nouerant ſui ſeculi populū ſub vna tantùm ſpecie cōmunicare conſultius eſſe: nihilominus caput illud de Eucbariſtia propriè loqui interpretati ſunt. Non ergo vtriuſq; ſpeciei cōſuetudo fuit, vt ſextum caput ita explicaretur ab antiquis Patribus.

Quarta obiectio.

Quòd verò caro Chriſti perfectiſſimè in Sacramento manducari, & verba Domini in ſacramentali manducatione plenius impleri dicuntur: hoc totū pro nobis eſt. Nam quid obſtat quo minus ea interpretatio cuiuſq; ſcripturę ſit maximè propria, per quam & res, qua de agitur, perfectiſſimè fit, & verba, quæ illā præcipiunt, plenius implentur? Chriſtus apud Ioannē permittit perfectiſſimā ſui corporis manducationē, per quā non ſolum venitur ad ipſum, ſed prætereà manetur in ipſo, vt eā, ex qua viuitur propter ipſum, quæque implet figuram mannæ perfectiſſimè, & ob quam viuet in æternum, & reſuſcitabitur in nouiſſimo die. Si ergo verba Chriſti ex confeſſione aduerſariorum in Euchariſtia plenius implentur, quàm alibi: ergo apud Ioannem de manducatione Chriſti in Euchariſtia diſſeritur.

Spiritualis Euchariſtiæ manducationis effectus.

Quinta obiectio.

Demum addit Ruardus, Patres in homilijs accommodare ſcripturas pro auditorū captu, & ædificatione quod interdū facere non negamus, quādo nō dedita opera, ſed ob explicationem Euangelij per aliā occaſionē id faciunt: at Chryſoſtomus, & alij hoc agebant in homilijs, vt literalem, & germanū Chriſti, & Pauli ſenſum plebi exponerēt, quo certè nullus Patrum magis accuratè verū ſcripturæ, & literalem ſenſum explicauit. At Cyrillus non videtur ad populū ſuas interpretationes tā frequenter propoſuiſſe, & licet propoſuerit, tamē literalē in primis verborum Domini ſenſum quærit, ac ſectatur. Sed certè multi ſunt Patres, qui homilias, aut rarò, aut nunquā dictarunt, vt Athanaſius, Paulus, Auguſtin. Theophylact. Euthym. Rupert. nec minoris ponderis ſunt Baſil. Hilar. Ambroſ. & Damaſcen. Hieronym. Theodorit. Sedul. qui etſi Euāgelium Ioannis nō interpretarentur, tamen in diſputatione, quam contra hæreticos inſtituerunt, eandem intelligentiam verborum Domini pro notiſſima, & catholica veritate habuerunt. Ex his verò qui homilias dictarūt, Cyprianus, Euſebius, & Leo ſunt qui non ſolent à literali ſenſu ad allegoricum ſcripturas accommodare.

Qui patres rarò, aut nūquā homilias dictauerunt.

Qui verò ab hiſtorico ad allegoricum Scripturarum ſenſum in dictis homilijs non facilè deſcendant.

Sit igitur hæc prima ratio à traditione ſumpta, & conformi Doctorum conſenſu qui dati ſunt nobis, ne circūferamur omni vento doctrinæ: quem numerum Patrum fortaſſis difficile eſſet, vel in vna Synodo Oecumenica inuenire. Sic enim olim Auguſtinus diſputans cōtra Pelagianos, cùm produxiſſet quorundam Catholicorū Doctorum teſtimonia, eleganter dixit: *Si Epiſcopalis Synodus ex toto orbe congregaretur, mirum ſi tales poſſent illic facilè ſedere tot, quia nec iſti vno tempore fuerunt.* Pulchrum eſt illud, quod ibidem paullò ſuperius ait Auguſtin. de veteribus Doctoribus: *Neq; nobis, neq; vobis irati ſunt, neque nos, neq; vos miſerati ſunt. Quod inuenerunt in Eccleſia, tenuerunt: quod didicerunt, docuerunt: quod à patribus acceperunt, hoc filijs tradiderunt. Nondum vobiſcū apud iſtos iudices aliquid agebamus, & apud eos acta eſt cauſſa noſtra.* Quæ ſanè verba rectè nos aduerſarijs obijcere iure valemus. Nā quod poſt motā litē dicitur, vel amicitiæ, vel inimicitiæ ſuſpicioni obnoxium eſt.

Prima ratio ab Doctorum communi conſenſu.

Ephoſ. 4.

Aug. lib. 2. in Iulianum in fine, tom. 7.

Secunda ratio etiam firma eſt, ab vſu, & conſuetudine Eccleſiæ Catholicæ, quæ in die ſolenni Corporis Chriſti Euangelium accipit ex cap. 6. Ioannis. Nam etſi quandoque Eccleſia vbi non eſt Euangelium, vel lectio propria in officio Miſſæ, ſoleat lectionem aliquā alicui ſolennitati applicare non iuxta ſenſum literalem: vt facit in feſto Aſſumptionis B. Mariæ, in quo legit Euangelium de hiſtoria Marię & Marthæ: vbi tamen eſt lectio propria de aliquo myſterio loquens, non illam prætermittit, ſicut videmus in feſto Natiuitatis Chriſti, Trāsfigurationis, Reſurrectionis, Pentecoſtes, vel Trinitatis, Annuntiationis B. Virginis, Viſitationis eius ad Eliſabetham & Purificationis, & quorundam aliorum Apoſtolorum. Cùm ergo extra cōtrouerſiam ſit, tres priores Euangeliſtas ad literam loqui de inſtitutione huius Sacramenti à Chriſto facta: Eccleſia ſanè non vſurparet verba cap. 6. Ioannis, ſi non crederet, & à maioribus ſemper accepiſſet, hoc caput ad literam de illa eſſe intelligendum. Dixit enim eleganter Auguſtinus libro de Doctrina Chriſtiana, interpretans verba illa Apoſtoli: *Obſecro primum omnium fieri obſecrationes, orationes, poſtulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus: eligo in his verbis hoc intelligere, quod omnibus, vel penè omnis frequentat Eccleſia.* Ita ſi quæratur de interpretatione ſexti capitis Ioannis, eligo in eius verbis hoc intelligere, quod omnis, vel penè omnis in die ſolennitatis Corporis Chriſti frequentat Eccleſia. Sic etiam pars quædam huius capitis legitur in Euangelio defunctorum: non ſolum quoniā illis hoc ſacrificium ſub ratione non quidem

Secunda ratio ab vſu Eccleſiæ Catholicæ.

Luc. 10.

Aug. lib. 2. de doctri. Chriſt. ca. 8. tom 3.

1. Tim. 2.

Sacramēti, ſed hoſtiæ, ſiue oblationis, fructuoſum exiſtit, vt habet perpetua Eccleſiæ traditio: ſed ob id maximè, quòd edēti hunc panem, & tanquā viaticū, cùm quis decedit, accipienti, promittitur à Domino reſurrectio ad vitam: quemadmodum in teſtimonijs ſuperius allegatis peculiariter tradunt Irenæus, & Athanaſius.

Tertia ratio.

Tertia ratio ſit: Quia etſi Ioannes quædam, quæ alij Euangeliſtæ enarrant, prætermittat, vtpote idoneè ab illis perſcripta: profundiora tamen myſteria ſolet alius enarrare, vt de Incarnatione, Paſſione, Reſurrectione, Aſcenſione, & paſtoris Eccleſiæ inſtitutione. Cùm ergo hoc tam magnum, & tam ſingulare myſterium exiſtat: veriſimile non ſit ab eo fuiſſe ſilentio ſuppreſſum maximè cū Paulus, qui nō texuit hiſtoriam Euangelicā, de illo pertractet.

1. Cor. 10. & 11.

Quare Christus ſua myſteria Apoſtolis de more prædiceret.

Imò, quo fortius ſit argumentum, aduerte, quòd Dominus Ieſus pro ſua incōparabili ſapientia, ne incredibilia viderentur futura ſua myſteria ipſis Apoſtolis in primis credēda, & ab ipſis prædicatione in alios euulganda, ſolitus erat ea longè ante prædicere, ne poſteà eorum nouitate, aut turbarentur, aut offenderentur, ſed promptiori fide amplecterentur. Et hanc rationem ſecutus Deus voluit omnia Christi myſteria prius per Prophetas prædici, maximè Incarnationem, & mortem, ac reſurrectionem. Ideò Dominus transfigurationem prædixit prius, quam demonſtraret, paſſionem, & multas eius circumſtantias, reſurrectionem, & tempus eius, antequam reſurgeret, aſcenſionem ſæpius prænuntiauit priuſquam aſcenderet, prædicationem Euangelij per vniuerſum orbem, tribulationes Eccleſiæ, & cum ea ſuam aſſiſtentiam. Promiſit Aduentū Spiritus ſancti in Apoſtolos, ante mortem ſuam. Promiſit claues regni cælorum Petro, ne cùm darentur illi rurſus, admirarētur: hinc frequenter dicebat: *Hæc locutus ſum vobis, vt cùm venerit hora, eorum reminiſcamini, quia ego dixi vobis.* Et ipſi poſteà recordabantur verborum, quæ dicebat illis Dominus Ieſus, quando implebantur. Rurſus: *Et nunc dixi vobis priuſquā fiat, vt cùm factum fuerit, credatis.* Iterum: *Hæc locutus ſum vobis, vt non ſcandalizemini. Abſque Synagogis facient vos.*

Matth. vlt.

Supra 16.

Ioan. 21.

Ioan. 14.

Ioan. 16.

Cùm igitur Sacroſanctum Euchariſtiæ myſterium tam longè à ſenſibus ſit poſitum; & à ratione tam remotum, quā quoduis aliud myſterium Chriſtianum: opus fuit, vt Chriſtus ſuauiter procedens, Apoſtolos præmoneret, prædicando eis hoc Sacramentum à ſe inſtituendū: quod nullibi reperietur factum, niſi cap. 6. Ioannis, Hanc rationem agnouerunt Chryſoſtomus in Matthæum, & Cyrillus in Ioannē vt ſuperius produximus. Vnde & Auguſtinus lib. 3. de Conſenſu Euangeliſtarum quærit, cur non fecerit Ioannes mentionē cœnæ Dominicæ: Reſponderetque: Quia (inquit) planè alibi multò vberius hinc Dominum locutum eſſe teſtatur, nimirū Ioan. 6. Quarta ratio ſit: Quia hoc caput ſi de duplici dūtaxat incorporatione per fidem in Chriſtum paſſum eſſet accipiendum, profectò præceptum hoc: *Niſi manducaueritis carnem Filij hominis*, cum illo incideret: *Niſi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu ſancto:* atqui hoc falſum eſt, nam aliud eſt naſci ſpiritualiter, aliud verò nutriri in vita accepta, vel vitam tueri: manducare ergo, & bibere carnem Chriſti, & ſanguinem eius, quod eſt iam viuentis, aliud Sacramentum continet, quam illud renaſcētiæ, quod eſt nondum exiſtentis, neque viuentis. Quinta ratio, quia cum in controuerſijs Fidei Eccleſia & Patres vtantur hoc capite Ioannis intellecto de Euchariſtia, non ſoleant autem illi cōtra hæreticos decertare niſi in ſenſu literali: ſequitur, vel Patres illos turpiſſimè hallucinatos fuiſſe, ſi ſenſu myſtico diſputabant; aut hæreticos noſtros (quod veriſimilius exiſtit) longè ab ſcopo aberrare, qui nolunt in eo capite mentionē de Sacramēto fieri. Quæ vt exēplis fiant dilucida, ecce Synodus Epheſina prima, & Cyrillus anathemate 11. in Neſtorium cōtra Theodoritum, propterea reprehendūt Neſtorium ponentē duas perſonas in Chriſto, quod ſi ibi eſſet perſona humana, caro Chriſti non eſſet viuificatrix, ſicut nec Verbo vnita. Ponit autē eſſe viuificatricem, ex illo loco: *Niſi manducaueritis carnem Filij hominis, & biberitis eius ſanguinem, non habebitis vitam in vobis.* Concilium Nicænum ſecundum probat veritatem corporis Chriſti, & ſubſtantialis eius præſentiæ in Euchariſtia, ex verbis huius capitis; quemadmodum ex Græcis Origenes, Euſeb. Emiſſen. Damaſce. Theophylactus, Euthym. & Nicolaus Methonenſis: ex Latinis verò acriter diſputant ex hoc loco Cyprianus, Hilar. Leo Papa, Paſchaſius, Lanfrancus, Algerius Guimundus, Petrus Cluniacenſis, Rupertus Tuitienſis in Berengarium, & in Petrobruiſianos, & Henricianos hæreticos, ac Innocentius Tertius, Hilarius libr. 8. de Trinitate, & Cyrillus, probant verè Chriſtum in nobis manere. Quia ſicut Verbum caro factum eſt, ita in Euchariſtia vera caro eſt, & verus cibus, iuxta illud: *Caro mea verè eſt cibus, &c.* Innocentius quoq; Primus, & Auguſtinus

Chryſ. ho 83. in Matt. 10 2. Aug lib. 3. de conſ. Euang. c 1 tom 4

Cur Ioannes cœnæ Dominicæ mentionem non fecit, teſte Auguſtino.

Quarta ratio.

Ioan. 3.

Concil Epheſinum.

Cyril. to. vlt.

Concil Nicænum.

Veritatem corporis Chriſti in Euchariſtia ex verbis Chriſti Ioan 6 penè allegatis, qui probent autores.

Ioan. 1.

in locis

in locis prædictis, confundunt dogma Pelagianum, concedens ſalutem paruulis ſine baptiſmo; probantes paruulis non ſolum baptiſmum neceſſarium, ſed & Euchariſtiam per corda, & ora geſtantium ſuſcipiendam. *Theop. Alex.* Theophilus Alexandrinus confirmat contra Origenem ſequentem Manichæos, aſſerentes creaturam Dei corpoream eſſe malam, ex hoc loco, eſum carnis, & potum ſanguinis Chriſti habere vitam æternam. *Theodorit. tom. 2* Theodoritus agens contra Meſſalianos, dicentes ſanctum cibum, nec iuuare, nec lædere; eos reuincit verbis huius Euangelij, & ante hos omnes Irenæus lib. 4. cap. 34. probat, fideles ex huius ſancti panis eſu conſecuturos immortalitatis alimoniam, & probat ex eo quod edentibus hunc panem promittitur reſurrectio ad beatam vitam in nouiſſimo die. His autem omnibus armis, & ſimilibus, quibus Catholici contra hæreticos decertarunt, Eccleſia ſpoliaretur, niſi intelligerentur de Sacramento Euchariſtiæ.

Sexta ratio.

Euchariſtiæ Sacramenti virtus, & neceſſitas.

Sexta ratio ſit: Quia ſi ſacroſanctum Euchariſtiæ myſteriũ rectè expendatur, adeò eſt ad ſalutem neceſſarium, vt eius virtute actu, vel voto accepti, omnia alia Sacramenta habeant ſuam efficaciam: ſicut riuuli à fonte, & vmbræ à corpore, & figuræ à reipſa figurata. Neceſſarium enim eſt omni homini in Chriſto exiſtenti, actu vel voto communicare Euchariſtiæ: ſicuti neceſſarium eſt nondum in CHRISTO ingreſſo baptizari, vel ei, qui iam ingreſſus eſt, ſed in peccatum relapſus, pœnitentiæ Sacramentum. Cùm ergo ad ſalutem tam neceſſarium ſit fideli communicare corpori, & ſanguini Domini: ſi hoc Ioannis caput de illo non eſſet intelligendum, nullibi in Scripturis eſſet expreſſum illud ſumendi mandatum. Nam illud, quod Dominus dixit in cœna: *Accipite, & comedite:* Et, *Bibite ex hoc omnes*; Et, *Hoc facite in meam commemorationem*; Sacerdotes tantùm obligat. *Matth 26. 1. Cor 11.*

Euchariſtiæ Sacramentum etiam paruulis neceſſariũ eſſe ex Patrũ conſenſu.

Quod autem hoc Sacramentum etiam paruulis neceſſarium exiſtat, docet Innocentius Primus in epiſtol. 93. Auguſtini ad Patres Concilij Mileuitani, cuius verba ſuperiùs protulimus. Auguſtinus verò libro de peccatorum meritis, & remiſſione, ad Marcellinum, ſic habet: *Auguſt lib. 1. c. 20 tom. 7.* *Auferatur ergo iam dubitatio, Dominum audiamus, non ſuſpiciones, coniecturasq́; mortalium: Dominum audiamus, inquam, non quidem hoc de Sacramento lauacri dicentem, ſed de Sacramento ſanctæ menſæ ſuæ, quò nemo rite niſi baptizatus accedit: niſi manducaueritis carnem meam, & biberitis ſanguinem meum, non habebitis vitam in vobis. Quid vltra quærimus? Quid ad hoc reſpondere poterunt, niſi pertinacia pugnaces nervos aduerſus conſtantiam perſpicuæ veritatis intendant? An verò quiſquam etiam hoc dicere audebit, quod ad paruulos hæc ſententia non pertineat, poßintque ſine participatione corporis huius, & ſanguinis in ſe habere vitam, quia non ait, Qui non manducauerit, ſicut de baptiſmo, qui non renatus fuerit, ſed ait, ſi non manducaueritis, velut eos alloquens, qui audire, & intelligere poterant, quod vtique non valerent paruuli.* *Contra Pelagianos.* *Ioan. 3.*

Paruuli qua ratione corpus Chriſti edant, & ſanguinem bibant.

Sic Auguſtinus, docens etiam ad paruulos extendi cibum Euchariſticum, quanquam per ſeipſos non comedant, neque bibant. Sed vt credunt per corda, & ora geſtantium, ita etiam manducant, & bibunt. Idem etiam tradit Baſilius in moralibus, & Cyrillus in illa verba: *Niſi manducaueritis carnem, &c.* Chryſoſtomus libro de Sacerdotio. Rupertus verò Tuitienſis in illa eadem verba in commentarijs ſuis, ita ferè ait: *Illud quoque ſcire oportet, quod ob cauſas aliquas certas cum his duobus ſalutis noſtræ neceſſarijs Sacramentis, ſcilicet Baptiſmo, & carnis ſuæ, ſanguiniſque cibo, potuque venire oportuerit. In vtroque enim eſt repræſentatio mortis Domini, ait enim 1. Corinth. 11. Mortem Domini annuntiabitis. Et de Baptiſmo ad Roman. 6. Conſepulti enim ſumus per baptiſmum. Et ideò de his duobus ait Paulus: Omnes in mari, & nube baptizati ſunt: & omnes eandem eſcam ſpiritualem manducauerunt, & eundem potum ſpiritualem biberunt.* Et infrà ait: *Notandum verò quod cum ſuperius dixerit: Hæc eſt voluntas Patris mei qui miſit me, vt omnis qui videt Filium, & credit in eum, habeat vitam æternam, & ego reſuſcitabo eum in nouißimo die: hic itidem ſub eadem diſtinctione, prius inquit habet vitam æternam, & deinde ſubiungit, & ego reſuſcitabo eum in nouißimo die. Videlicet ne quis exiſtimet, ſe abſque corporis, & ſanguinis eius cibo, potuque viſibili vitam vtramque, corporis, & animæ, ſola fide recuperaſſe, & iſto Sacramento non egere, hoc ipſum repetiuit, proculdubio conteſtans quod non verè credat, quiſquis manducare, & bibere contemnit. Nam, quantumuis fidelis, & Catholicæ profeßionis homo ſis; ſi manducare, & bibere recuſes de hoc cibo, potuque viſibili, eo ipſo quod tibi hunc neceſſarium non eſſe præſumis, à ſocietate membrorum Chriſti, quod eſt Eccleſia, te præcidis; neque rectè credis in eum, cuius in hoc cibo, potuque ab* [illegible] *tam diligenter commendato, derogas autoritati. Nonne primi parentes noſtri, & prius intrinſecus inuiſibiliter corrupti ſpiritu diaboli, contra creatorem ſuum intumuerunt, & deinde per ſerpentem ſuaſi, viſibili quoque cibo perierunt? Ita planè oportet pœnitentem hominem, vt prius inuiſibili fide ſubijci creatori,*

Baſi in moral. reg. 21. c. 2. tom. 2.
Cyrill. libr. 4. in Ioan. c. 14. tom 2.
Chryſoſt li 3. de Sacerdotio, tom. 3.
Ruper. Tuitien. li. 6. in Ioan.
Ioan. 6.

In Chriſtum filium Dei verè quis non credat.

Gen. 3.

corde credendo ad iuſtitiam ; & ore confitendo ad ſalutem, & deinde viſibili quoque cibo, & potu vita æterna neceſſariam perficere iuſtificationem. Sic Rupertus. B. Thom. interrogans an hoc Sacramentum ſit de neceſſitate ſalutis, reſpondens ſcribit : *Dictum eſt ſupra, quòd res alicuius Sacramenti haberi poteſt ante perceptionem Sacramenti, ex ipſo voto Sacramenti percipiendi. Vnde ante perceptionem huius Sacramenti, poteſt homo habere ſalutem ex voto percipiendi hoc Sacramentum, ſicut et ante baptiſmum ex voto baptiſmi. Eſt tamen differentia quantum ad duo.*

Rom. 10. Au Sacramentum Euchariſtiæ ſit ad ſalutem neceſſarium. B. Tho. 3. par. q. 37. art. 3. tom. 13.

Baptiſmus, & Euchariſtia in duobus differunt, ſecũdum Thomam.

Primò quidem, quia baptiſmus eſt principium ſpiritualis vitæ, & ianua Sacramentorum, Euchariſtia verò, eſt quaſi conſummatio ſpiritualis vitæ, & omnium Sacramentorum finis (vt ſuprà dictum eſt) per ſanctificationes enim omnium Sacramentorum, fit preparatio ad ſuſcipiendam, vel conſecrandam Euchariſtiam. Et ideò perceptio baptiſmi eſt neceſſaria ad inchoandam ſpiritualem vitam ; perceptio autem Euchariſtiæ eſt neceſſaria ad conſummandam ipſam : non ad hoc quòd ſimpliciter habeatur, ſed ſufficit eam habere in voto, ſicut & finis habetur in deſiderio, & intentione.

Qu. 68. art. 2.

Alia differentia eſt : quia per baptiſmum ordinatur homo ad Euchariſtiam, & ideò ex hoc ipſo, quòd pueri baptizantur, ordinantur per Eccleſiam ad Euchariſtiam, & ſic ſicut ex fide Eccleſiæ credunt, ſic ex intentione Eccleſiæ deſiderant Euchariſtiam, & per conſequens recipiunt rem ipſius. Sed ad baptiſmum non ordinantur per aliud præcedens Sacramentum, & ideò ante ſuſceptionem baptiſmi non habent pueri aliquo modo baptiſmum in voto, ſed ſoli adulti : vnde rem Sacramenti non poſſunt percipere, ſine perceptione Sacramenti. Et ideò hoc Sacramentum in hoc modo eſt de neceſſitate ſalutis ſicut baptiſmus.

Alterum diſcrimen.

An liceat omninò à cõmunione ceſſare.

Idem alio loco quærens vtrum liceat omnino à communione ceſſare, reſpondet allegata ſententia : *Niſi manducaueritis carnem Filij hominis*, quòd omnes tenentur, ſaltem ſpiritualiter, manducare : quia hoc eſt Chriſto incorporari. Spiritualis autem manducatio includit votum, ſeu deſiderium percipiendi hoc Sacramentum : vt ſuprà dictum eſt. Et ideò ſine voto percipiendi hoc Sacramentum non poteſt homini eſſe ſalus. Fruſtrà autem eſſet votum, niſi impleretur quando opportunitas adeſſet. Et ideò manifeſtum eſt, quòd homo tenetur hoc Sacramentum ſuſcipere: non ſolùm ex ſtatuto Eccleſiæ, ſed ex mandato Domini, dicentis Luc. 22. *Hoc facite in meam commemorationem.* Idem poſtremò alibi docet, neceſſariam eſſe ſumptionem Euchariſtiæ etiam infantibus : votum autem pueri implendum eſſe ſuo tempore: ſecus eſt ſi nunquam perueniat ad vſum rationis.

Idem q. 80. art. 11.

Qu. 73. art. 3.

Idem q. 79. art. 1. ad primum.

Septima ratio ſit: Quia ſi hoc caput de Euchariſtiæ ſpirituali ſumptione in Sacramento non intelligeretur, nunquam in Euangelio explicatus eſſet nobis rectus Sacramenti huius vſus, vel fructus. Non quidem fructus, quia in alijs Euangeliſtis ſolum narratur, commemorationem fieri, & annuntiationem mortis Chriſti, qui fructus non eſt ſolus huius Sacramenti, ſed etiam manere in Chriſto, & illum in nobis; illo viuere, & nutriri, nunquam mori, vitam æternam, & pignus reſurrectionis habere : quæ omnia apud caput ſextum Ioannis ſolum explicantur. Vſus etiam rectus non alibi explicatur ; cùm tantum dicatur : *Comedite*, nec declaretur modus. Nam etſi Paulus dicat: Probet autem ſeipſum homo; & ſic de pane illo edat; non tamen declarat quid ſit illud ſalutiferum comedere, quod hic Dominus explicat, dicens eſſe manere in illo, vel venire ad illum, vt ipſe ait in præſentia. Fides ergo viua, quæ mentem firmat, & roborat, illa eſt, qua Chriſtum manducamus in hoc Sacramento ; Quatenus verò recreat, reficit, & ſedat ſitim ſpiritus, illa eſt, qua illum in Sacramento bibimus. Et excluditur omnis inutilis modus manducandi: qui eſt, vel ferinus, & qualem cogitabant Capharnaitæ, vel purè Sacramentalis, qualem adhibet indignè accedens ad Sacramentum, vel purè ſpiritualis ſine Sacramento, qualem ſomniant hæretici. Et conſtituitur vtilis modus, nempe ſpiritualis in iſto Sacramento ſub vno, vel ſub duabus ſpeciebus, prout Eccleſia tradiderit.

Septima ratio ab incõmodis.

Euchariſtiæ fructus.

Matt. 26.

Fides viua quænam illa.

Inutiles Euchariſtiam manducandi.

Vtilis modus communicandi.

Octaua ratio: Quia controuerſia illa Bohemorum, & nunc Lutheranorum atq; Sacramentariorum de adminiſtrando calice laicis, nunquam, vel apertiùs, vel fortiùs, quàm hoc ipſo c. 6. Ioann. repellitur, vt declarauit Concilium Tridentinum : nullibi etiam fortiùs confirmatur dogma illud probatum in Concilio Conſtantin. & Baſilien. totum Chriſtum ita ſub vna ſpecie, atq; ſub duabus contineri, quam in iſto capite: rurſus parem eſſe fructum gratiæ communicantis ſub vna, atq; ſub duabus, quantum attinet ad vim huius Sacramenti. Adhæc egregiè ex hoc loco probatur, quam ſit vtilis, & fructuoſa frequentatio huius Sacramenti, vt Concil. Cabilonen. ſuperius citatum confirmat. Omnia igitur dogmata hæc, quæ huius ſexti capitis verbis comprobantur, magna ex parte debilitarentur, & nobis eriperetur arma ad decertandũ con-

Octaua ratio à commodis quæ conſequuntur ex ſimodi intelligentiam.

Triden. ſeſſ. 21. c. 1.

Conc. Conſtantienſe.

Conci. Cabilonen. c. 46.

tra hæreticos, & ad ſtatueoda, & confirmanda Eccleſiæ Catholicæ recepta Euchariſtiæ dogmata.

Eſt hæc ratio nona: Quoniam ferè omnes Catholici autores, qui pauci, & noui ſunt, ab eo tempore cœperunt nouam illam expoſitionem introducere, oempè de purè ſpirituali mandncatiooe excludente Sacramentum, ex quo Bohemi illum locum pro vtraqne ſpecie ſumenda vrgere cœperunt: *Niſi manducaueritis carnem Filij hominis, & biberitis eius ſanguinem, non habebitis vitam in vobis*, & eò cooati ſunt, qnanquam fruſtrà, trahere aliquos Patres veteres: qnod fecerunt Armacanus, Thomas Waldenſis in libr. de Sacramentis, & Æneas Pius, Gabriel Biel in Canooem Miſſę, Cardinalis Nicolaus Cuſſanus, & Gaſpar Sagerus ſcribens in hæreticos, & Caiet. in tertiam partem D. Thom. & in Ioa. & Rnard. Tapper Decanus Lonanienſis, in explicatione articulorum facultatis Louanienſis, & Ioan. Heſſel. lib. de communiooe ſub vnica ſpecie, & Cornel. Ianſen. in Ioann. & panci prætereà alij. Nouitas ergo ſenſus illius, & cauſa nonitatis eius, quæ fuit, neſcire ſe facilè expedire ab eo loco Ioaonis, vt etiâ teſtatur Clichtoueus lib. de Sacramento Euchariſtiæ contra Oecolampadium; arguit ſenſum hunc noo eſſe verum, & illum priorem amplectendum, maximè vbi non defuerit commoda atq; apta illius loci Ioannis expoſitio, atque argumenti hæreticorum diſſolntio. Imò illi ipſi authores, qui illo ſenſu excludente Sacramētum vſi ſunt, reſpondentes hæreticis poſteà, & animaduertentes eam ſoluendi rationem non ſatis eſſe turam, quòd antiqua Eccleſia aliter iudicaſſet; ad aliam reſponſionem, quæ Sacramentum includit, confugerunt: vt Thom. Walden. vir doctus, & hæreticorum ſui temporis egregius expugnator, qui lib. de Sacram. aſſerit, ſub qualibet ſpecie ſumi carnem, & ſanguinem. Et ad id producit teſtimonium Innocent. V. qui dictus eſt Petrus de Tarantaſia, & ex Dominicanorum familia aſſumptus eſt ad Pontificatum, cuius in 4. diſtinct. 11. hæc ſunt verba.

Armacan li. 9. c. 8 de quæſtio Armenorum.
Thom. Vvaldenſis.
AEneas Pius.
Gabriel Biel.
Nicol. Cuſſa. Card.
Gaſparus Sagerus.
Caietan.
Ruard. Tapper.
Ioan. Heſſelus.
Cornel. Ianſen in Ioa.
Nouitatis huius opinionis cauſa.
Clichtoueus li. 1. c. 8.
Tho Vvald. tom. 1. de Sacram. c. 92. & 94.
Innocen. V. alias Petrus de Tarantaſia.

In Sacramentis, inquit, *eſt ratio ſigni, & ratio cauſæ. Significatio pertinet ad ſapientiam, ſed cauſſalitas ad gratiam: Quia igitur gratia omnibus communiter neceſſaria eſt, ſed non ſic ſapientia, efficacia verò æqualis eſt ſub vtraq; ſpecie, ſed non ſignificantia, ideò omnibus traditur ſub altera ſpecie, in qua poteſt tradi cum reuerentia, & cautela maiori. A maioribus verò tantum, id eſt, presbyteris, vel miniſtris, ſumitur ſub vtraque ſpecie. Ad obiectum autem, quòd in cibo ſine potu non eſt refectio: dicendum, quòd ſub vtraque ſpecie eſt cibus & potus ſecundùm rem ſignificatam, quamuis non ſecundùm ſpeciem ſignificantem. Et cum arguitur illud Euangelij: Niſi manducaueritis carnem Filij hominis, & biberitis eius ſanguinem, &cæt. Dicendum quòd ſub vtraque ſpecie corpus manducatur, & ſanguis bibitur in re, licèt non in expreſſo ſigno. Sed Græci, vt dicitur, inſtituti per Paulum, in vtraque omnes communicant. Dico (inquit) quamuis illi benefaciant: Latini tamen melius ratione prædicta.* Hactenus ille.

In Sacramētis duo ſunt.

Similiter Ioannes Gerſon de Communione Laicorum contra Huſſitas vrgentes Ioannis verba, reſpondet Chriſtum nihil ibi locutum de potn. Et tamen idem Gerſon in libro, quem inſcripſit, Monoteſſeron, ſexto capiti Ioannis hanc appoſuit inſcriptionem, de prædicatione Euchariſtiæ Ioann. 6. Simili ratione Nicolaus de Cuſſa cùm primum contendiſſet, illa verba: *Niſi manducaueritis*, de ſola ſpiritali manducatione intelligi debere, ſicut & illud: *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, ſaluus erit*, interpretabatur impleri in omnibus ſanctis, tàm Veteris, quàm Noui Teſtamenti: non poſſe de viſibili baptiſmo, ſed de renaſcentia iouiſibili, & ſpiritali, quæ per fidem fit, accipi: poſteà tameo hanc ſententiam nouam cœpit ad antiquitatis conſenſum reuocare. Vnde epiſtola 7. de amplectenda voitate, ad Bohemos ſcribens, obijcit ſibi: *Sed ſi quis* (inquit) *dixerit; Nonne quidam hunc textum, Niſi manducaueritis, exponunt de eſu Sacramentali: ſcilicet quod quamuis intelligatur de ſpiritali eſu, tamen in hac Eccleſia conſtare debet Chriſtianum ſub ſignis Sacramentalibus confiteri Chriſtum eſſe eſum, & potum vitæ? Sic edens ſpiritualiter, quaſi corde credens ad iuſtitiam, etiam tenetur ad eſum Sacramentalem, quaſi confeſſio oris fiat ad ſalutem, ſicut etiam de baptiſmo fidelium dicitur.*

Ioan. Gerſon.
Idem.
Marc. vlt.
Nicol. Cuſſa.
Rom. 10.

Tenetur igitur in voto eſum Sacramentalem habere: aliquando ergo dicitur communicare, vt arguit ſanctus Thomas: fatemur hoc ſic ſe habere, ſed oon poteſt quis obligari ex voto ad impoſſibile: hoc dicit de laico, qni non poteſt accipere Euchariſtiam aliter, quàm ab Eccleſia diſpenſetur; & idcircò ad vtramque ſpeciem, ſi non datur, minimè arctatur.

Decima ratio, ad hoc facit, quòd receotiores omnes hæretici vnanimi conſenſu expoſitionem de manducatione purè ſpirituali excludente Sacramentum, libentiſſimè amplectuntur, conſectantutque, vt Lutherus, Zuinglius, Breotius, & Oecolampadius, Caluious, Beza, Petrus Martyr,

Decima ratio à ſenſu hæreticorum meritò ſuſpecta.

atq;

atque alij innumeri. Cùm autem conſtet, illos malo ſpiritu duci in his, quæ ad hoc Sacramentum ſpectant: probabile maximè redditur, expoſitionem illam de falſitate ſuſpectam nobis eſſe debere. Quod etiam hæreticis maximè fauet: quia illa dogmata, nempè veram Chriſti præſentiam in Euchariſtiæ Sacramento, & panis ſubſtantiam & vini à Sacramento abijſſe, & Euchariſtiã eſſe verum Noui Teſtamenti ſacrificium, & totum Chriſtum ſub qualibet ſpecie contineri, & tantum fructum percipi ſub vna, atq; ſub duabus, quę ex hoc textu comprobantur, redduntur infirma, & inualida.

Vndecima ratio.

Vndecima ratio eſt: Quia nihil noui Dominus hic adferret, vel promitteret, & inutilem rem tam longis metaphoris inuolueret, ſi de illa manducatione purè ſpirituali loqueretur: cum omnia poſſet vno verbo abſoluere, & ſedare offenſionem Iudæorum, & diſcipulorum, dicendo, Credite in me, & habebitis vitam; aliàs certa cõdemnatio vos manet: quod cùm non fecerit, qui omnia ſuauiter pro ſua ſapientia diſponit, & ſalutem noſtram ardentiſſimè ſitit, proculdubio mens eius erat aſtringere nos ad eſum ſui ipſius in veoetando myſterio Euchariſtiæ.

Duodecima ratio, ac poſtrema.

Duodecima ratio ſit ac poſtrema, Quãdoquidem in exponenda ſacra Scriptura, vbi proprius ſenſus haberi poteſt, non eſt quærendus figuratus, ſiue metaphoricus: ita vbi haberi poteſt figuratus, & metaphoricus minus remotus à litera, & minus procul petitus, non eſt quærendus remotior, & magis tropicus.

Vtilis Scripturæ interpretandæ canon.

Cùm ergo à verbis panis & vini, cibi & potus, carnis, & ſanguinis, famis, & ſitis, ſatietatis cibi & potus, manducationis & bibitionis, remotior ſit, alieniorq́; ille ſenſus, qui tradit ſpiritualem mãducationem per fidem tantùm ſine Sacramento, quàm ille, qui manducationem ſpiritualem tradit in vſu Euchariſtiæ, quia ſaltem ſunt ſpecies panis, & vini corporales, quas ſenſibiliter edimus, & bibimus, & in eis re, vel voto acceptis, vel in quauis illarum omnia vberius, & ſpiritaliter faciamus: venit ergo hic ſenſus alteri magna cum ratione præferendus, ac proinde ſolus amplectẽdus. Quæ omnia nobis diſputata ſint ad confuſionem hæreticæ prauitatis, & ad confirmationem Catholicę fidei, & ad gloriam huius ſanctiſſimi Panis, qui verè de cœlo deſcendit, & dat vitam mundo, Dominus noſter Ieſus Chriſtus, qui cum Patre, & Spiritu ſancto perpetuò viuit, & regnat in ſecula ſeculorum, Amen.

(∴)

TRACTAT. XXIV.

De diſceptatione Domini cum Capharnaitis de Pane vitæ edendo, in illa eadem verba: *Niſi manducaueritis carnem Filij hominis, & biberitis eius ſanguinem, nõ habebitis vitã in vobis.* Quorum verborum Catholicus, & germanus ſenſus producitur, neque per illa arctari laicos ad communicandum ſub vtraque ſpecie, oſtenditur.

Propria huius loci diſputat.

QVONIAM in ſequenti libro latè diſſerendum eſt, de venerabili, & Sacroſancto Euchariſtiæ myſterio, in eoq́ue luculenter ex hoc Ioannis capite confirmanda dogmata, quæ ab hæreticis ſunt in controuerſiam vocata; propterea hoc loco tantùm nobis eſt explicandus Ioannes, & ſenſus Catholicus Euchariſtię ſtabiliendus; & ea quæ fiunt argumenta contra illum ſenſum, diluenda. Inter quæ potiſſimum, & vt hæreticis indiſſolubile videtur argumentum pro diſpenſanda laicis vtraque ſpecie Sacramenti, quòd ex illis verbis deducitur: *Niſi manducaueritis carnem Filij hominis, & biberitis eius ſanguinem, &c.* ſoluendum eſt. Noſtrum igitur eſt, hoc tractatu perſpicuè quam ſit infirmũ, ac debile hoc argumentum, oſtendere; & verum, ac germanum illorum verborum ſenſum aperire.

Communionem ſub vtraque ſpecie minimè laicis fuiſſe præceptam. *Sap. 8. Concil. Conſtantien. Baſilien. Trident. can. 1.*

¶ In primis igitur ſtatuendum eſt, communicationem ſub duabus ſpeciebus, laicis nullo modo diuino præcepto eſſe mandatam: quemadmodum in Concilijs Generalibus, Conſtantienſi, & Baſilienſi, definitum eſt, & poſtremò in Synodo Tridentina Seſſione 21. anathema pronuntiatum in omnes qui aliter ſentirent: neq; de hoc pluribus hic agendum eſt, quia ſequenti libro inuictè demonſtrabitur.

Eundem ex c. 6. Ioan. ab hæreticis nouaſi falſo, & impudenter affirmari.

Secundò ſtatuendum, hæreticos noſtri ſeculi non poſſe, ſine magna, & aperta impudentia, hunc locum producere pro confirmanda laicorum communione ſub vtraque ſpecie. Nam, vt ſuperiùs oſtendimus, omnes illi magno conſenſu docent, nihil in hoc capite Dominum de Euchariſtia locutum fuiſſe, ſed tantùm de nuda fide, qua Chriſtum pro nobis paſſum, & mortuum amplectimur, & manducamus. Si qui verò ſunt ex hæreticis (quia nõ ſemper ſibi conſtant) vel etiam ex Catholicis, qui admittãt, ſermonem eſſe in hoc capite de Sacramẽto Euchariſtiæ; & propterea vrgeant communionẽ laicorum ſub vtraque

ſpecie

ſpecie participandam, vt olim fecerunt Bohemi, de quibus teſtatur Æneas Siluius, quòd deſtituti omnib⁹ alijs locis pro tuenda ſua opinione; quaſi per illa parum aſſequerentur, quod vellent, huic vni, tãquam Achilli fortiſſimo & inuicto innitebantur, nempe: *Niſi manducaueritis carnem Filij hominis, & biberitis eius ſanguinem, &c.* Propterea cõtra hos, qui olim fuerunt, & ſi qui etiamnum exiſtant, ſiue hæretici ſint ſiue Catholici, laborem hunc aſſumimus: vt etiam, illo poſito quod hæc verba de Sacramento intelligantur, non tamen adſtringant laicos ad vtramque ſpeciem participandam, vel Sacerdotes ad vtramque illis diſpenſandam, demonſtremus.

Æneas Siluius lib. de Origine Bohemorum. cap. 35.

Tertiò permittendum, nos in his verbis verum, & ſuauem ſenſum explicare velle: qui certè verus non erit, ſi cum ſententia ab Eccleſia definita, & pro Fide in Concilijs propoſita pugnet, & aduerſetur: quantumuis illi cortex literæ magis arrideat, & faueat, quàm ſenſui Eccleſiæ. Nec enim propterea eſt ſenſus Scripturæ, qui non eſt ille, quem literæ cortex primò porrigit, cum multa falſa, & abſurda ſuperficies literæ continere videatur: quemadmodum in Canticis, & in alijs locis patet: ſed ille eſt verus ſenſus, quem Spiritus ſanctus autor Scripturæ, qui in Eccleſia proculdubio relictus eſt, potiſſimum voluit ſignificare; quanquam ſenſus hæreticorum ipſi textus cortici vicinior ſit, quàm ſenſus Eccleſiæ. Nam vt hæc aliquo exemplo illuſtrentur, conſidera nonnullos hæreticos extitiſſe, qui dicerent nullo modo iuſiurandum licitum eſſe: quibus cortex verborum Domini, dicentis: *Ego autem dico vobis non iurare omnino*, magis applaudit, quam Catholicis, dicentibus illud quandoque licitum eſſe. Ad eundem modum Manichæi damnabant omnes Patres Veteris Teſtamenti: & ſuæ damnationi atteſtari, & fauere putabant verba Domini apud Ioannem: *Omnes quotquot venerunt, fures ſunt, & latrones*: quorum tamen ſententia damnata eſt, & ab omnibus damnanda.

Propoſitæ Ioannis ſententiæ intelligentia quæ tradeda ſit, & explicanda.

Verus ſenſus Scripturæ quis, & vbi reperiatur.

Matth. 5.

Ioan. 10.

Quartò præmittendum, quòd ſenſus literalis, de quo in præſenti diſputamus, quandoque eſt ille, quem Scripturæ verba propriè ſumpta ſignificant, quandoque verò ille, quẽ porrigunt vocabula metaphoricè ſumpta, ſi per tropum.

Scripturæ ſenſus literalis ex duob. dependet.

Neque hic tantùm aliquem ſenſum talem quærimus, qui in ſe verus ſit, quia huiuſmodi multi occurrunt: ſed inter veros quærimus illum; qui ſit germanior, ſuauiorque, atque ille ipſe quem præcipuè, dum Dominus hæc verba dixit, cogitabat. Quod propterea à nobis dictum eſt, quia non omnia vera omni loco quadrant: neque omnia in omni loco Scripturæ dicuntur ab Spiritu ſancto, ſed quædam in vno loco, quædam in alio. Ideò in quibuſdam locis meritò quædam excluduntur, non tanquam falſa aut hæretica; ſed tanquam ea, quibus non ſit in illis ſententijs locus.

Senſus verus vero alteri ſenſui qui præſtet.

His igitur poſitis, & tanquam veris, & omni acceptione dignis admiſſis, quatuor ſenſus huic ſententiæ tribui poſſunt. Primus, ferinus, vt cogitabant Capharnaitæ: alter eſt purè Sacramentalis, qui varius eſſe poteſt; tertius eſt purè ſpiritualis, qui excludit & Sacramentum, & votum eius; quartus verò, Sacramentalis ſimul, & ſpiritualis, ita vt neceſſarium ſit manducare ſpiritualiter, & Sacramentaliter, & bibere Sacramentaliter, & ſpiritualiter: nulluſque iſtorum quatuor ad verba Chriſti intelligenda, & ad definitiones Eccleſiæ accommodari poteſt. Supereſt igitur quintus ſenſus de ſpirituali manducatione, & bibitione in Sacramento indiſtinctè, vel ſub vna, vel ſub duabus ſpeciebus, actu, vel voto accepto, prout Eccleſia porrexerit, & diſpenſauerit. Primus ſenſus, quem prædictæ ſententiæ à nobis ſumptæ porrigunt verba, eſt, quòd oporteret manducare carnem Domini, eam dentibus dilaniando, & conterendo, atque in ſtomachum traijciendo: & ſanguinem eius bibere ferino more eum hauriendo vt Scythæ faciunt, & Anthropophagi; alioqui nobis non conſtaret vita. Hic autem ſenſus ex eo apertè ſignificatur per verba propriè accepta, quia manducare carnem, ſiue hœdinam, ſiue bouinam, ſiue arietinam, ſiue humanam, ſiue quamuis aliam: & bibere ſanguinem humanum, vt lepra laborantes quandoque facere ſolent, hoc ipſum quod dictum eſt, propriè ſignificat: hic autem ſenſus propterea falſus eſſe conuincitur, quia eſt regula B. Auguſtini libr. 3. de doct. Chriſt. Quod vbi ſcripturis ſanctis verba propriè, & iuxta rationem Grammaticæ accepta, ſenſum alicuius rei inutilis, aut impoſſibilis, aut inhoneſtæ porrigunt, non eſt ille ſenſus literalis, & germanus illius loci, & quem præcipuè Spiritus ſanctus intendit: ſed tunc ad metaphoram, & figuram, ſiue figuratam locutionem eſt accurrendum, & per tropos locus explicandus. Quemadmodũ Aug. de hoc ipſo loco teſtatur, cuius verba hæc ſunt: *Si præceptiua locutio eſt, aut flagitium aut facinus vetans, aut vtilitatem, aut beneficen-*

Huius ſententiæ: Niſi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius ſanguinem, & reliq. quatuor ſenſus proponuntur, ac diſcutiuntur.

Primus ſenſus, ferinus videlicet, & inhumanus.

B. Auguſt. formula lib. 3. de Doct. Chriſt. cap. 16. Scripturis interpretandis accommoda, tom. 3.

tiam

tiam iubens, non eſt figurata. Si autem, flagitium aut facinus videtur iubere, aut vtilitatem, aut beneficentiam vetare, figurata eſt. Hæc ille: Cui ſubſcribit Gregorius in Epiſt. ad Leandrum Epiſcopum, quæ prologus eſt librorum moralium: *Nimirum*, inquit, *verba literæ dum collata ſibi cōuenire nequeunt, aliud in ſe aliquid quod quæratur, oſtendunt, ac ſi quibuſdam vocibus dicant: Dum noſtra nos conſpicitis ſuperficie deſtrui: hoc in nobis quærite, quod ordinatum, ſibiq; congruens apud nos valeat intus inueniri.* Hactenus ille.

Greg. Magn. cap. 4.

Porrò omnia illa, quæ Auguſt. ait eſſe iuxta literam abſurda, hic concurrunt. Primò enim Dominus hunc ſenſum à Capharnaitis acceptum, quaſi inutilem reprobauit, dum dixit: *Caro non prodeſt quicquam: ſpiritus eſt qui viuificat. Verba quæ ego locutus ſum vobis, ſpiritus & vita ſunt.* Carnalis igitur intellectus verborum Domini nihil prodeſt; & idcircò inutilis eſt talis manducatio, ſic intellecta. Secundò, hæc manducatio inhoneſta eſt, & horrida, imò ſacrilega, & ad Anthropophagos, id eſt, voratores humanarum carnium ſpectans tantùm; quare indigna quæ, vel à prudente legiſlatore humano, nedum à Chriſto, qui infinita eſt, & æterno Dei ſapientia, præciperetur. Ideò horrebant, & auerſabantur eam Capharnaitæ, dicentes: *Quomodo poteſt hic nobis carnem ſuam dare ad mãducandum?* Imò Auguſtino teſte, horribilius eſt manducare carnem humanam, quàm hominem perimere: & humanum cruorem potare, quã fundere. Et tales meritò vocandi eſſent Sarcophagi, Sanguiſugæ, Thyeſtæ, Capharnaitæ, &, quod horribilius eſt, Filij Dei carnifices, & laniones. Tertiò, hæc manducatio impoſſibilis eſt: tùm quod Chriſtus reſurgens ex mortuis, iam non moritur, mors illi vltra non dominabitur, ideò dentibus atteri non poteſt, qui impaſſibilis eſt, & immortalis: tùm quia ſi mortalis eſſet, vt erat in cœna, dum Sacramentum inſtituit, tamen vt eſt ſub Sacramento, non poteſt pati, nam eſt in eo modo quodam inuiſibili, & non quanto, ſiue extenſo, ſed potius modo Angelico, & ſubſtantiali: actio autem omnis per contactum fieri debet: vnde ſicut Chriſtus in Euchariſtia tangi nequit, ita nec pati, vel frangi, vel comburi ab igne, vel inquinari luto, etiam ſi ſpecies tangantur, comburantur, & inquinentur; tùm demum quia impoſſibile erat, vnum Chriſtum in propria ſpecie manducatum Capharnaitis omnibus, ad quos loquebatur, nedum toti Eccleſiæ præſenti, & futuræ ſufficere, vt quiſque modicum quid acciperet. Hunc ſenſum de ferina

Senſum eiuſmodi nullo modo inuentum eſſe à Chriſto.

Secundum argumentum.

Qui ſint Anthropophagi.

Aug. lib. 2. cont. aduerſ. leg. & prophe cap. 9.

Humanæ carnis eſus, aut ſanguinis potus humani, quam ferinus, teſte Auguſtino

Tertium argumentum.

Rom. 6.

Quemadmodũ in Euchariſtia ſit Chriſtus.

manducatione reijcit Cyrill. comment. in Ioannem, his verbis: *Ex imperitia multi qui Chriſtum ſequebantur, verba ipſius non capientes, perturbabantur. Nam cùm audiſſent, Amen amen dico vobis, niſi comederitis carnem Filij hominis, & biberitis eius ſanguinem, non habebitis vitam in vobis, ad immanes ferarum mores vocari ſe à Chriſto arbitrabantur, incitariq́; vt vellent crudas hominis carnes manducare, & ſanguinem bibere: quæ vel auditu horribilia ſunt. Nondum enim myſterij huius formam, & diſpenſationem pulcherrimam cognouerant.* Hæc ille.

Cyrill lib 2. in Ioan. c 22. tom. 2.

Capharnaitarum mira imperitia.

Quamobrem deſerendus eſt hic ſenſus de ferina manducatione, & intelligẽdum, in verbis Domini ſubeſſe figuratam locutionem: vt citato loco affirmat Aug. Quæ metaphora multiplex eſſe poteſt: prima, vt per manducationem carnis intelligamus ſumptionem corporis ſub ſpecie panis: & per potum ſanguinis, ſumptionem ſanguinis ſub ſpecie vini: qui ſenſus propterea non proprius, ſed metaphoricus dicitur. Nam licet ſpecies panis propriè edatur, & ſpecies vini propriè bibatur, caro tamen ipſa Chriſti in Sacramento exiſtens etſi ſumatur, non propriè manditur, nec conuertitur in ſubſtantiam ſumentis; nec eſt modo quanto, & diuiſo, vt poſſit propriè edi. Et idem ſuo modo dicendum de ſanguine. Figuratè ergo caro dicitur manducari, ſymbolo eius (hoc eſt, ſpecie panis) propriè manducato: & figuratè ſanguis dicitur bibi, eius ſigno, nempe ſpecie vini propriè epota.

His verbis: Niſi mãducaueritis carnẽ filij hominis, & biberitis eius ſanguinem, &c. quæ inſint metaphoræ.

Hic autem ſenſus figuratus comedendi, bibendiq́ue, tripliciter contingere poteſt. Vel enim intelligimus quod Chriſtus omnes fideles, & omni tempore ad percipiendum vtramque ſpeciem aſtringere voluerit; vel omnes quidem, ſed non omni tempore; vel omni quidem tempore, ſed non omnes. Atque hi tres ſenſus, & à diuerſis aſſerti, falſitatis cõuincuntur, & conſtare non poſſunt. Primus enim ſenſus ex eo conuincitur falſus, quòd inde eliceretur, communicare laicos ſub vtraque ſpecie, præcepto diuino eſſe inſtitutum: cuius tamen oppoſitum ab Eccleſia Catholica in Concilijs generalibus eſt definitum, & vſu atque conſuetudine Eccleſiæ vniuerſalis reprobatum, & à principio Eccleſiæ vſque ad illud tempus ſemper in aliqua cauſa cõmunio ſub altera ſpecie licita, & fructuoſa eſt habita: vt ſuo loco oſtendemus.

Carnẽ Chriſti figuratè manducandi, & ſanguinẽ eius bibendi triplex modus, ineptus tamẽ ille, & falſus.

Secundus ſenſus: quòd illis verbis obligat omnes fideles ad vtramque ſpeciem, ſed pro certa tantùm ætate Eccleſiæ exiſtentes, qua tranſacta ſuccedentes Chriſtiani non

Secundus ſenſus Nicolai Cuſani.

obli-

obligarentur ad illum ſenſum, ſed ad aliũ; falſus eſt, & à veritate longe alienus. Hæc autem fuit ſententia Cardinalis Nicolai de

Nicol. Cuſſan.

Cuſſa in epiſtola quadam ad Bohemos, in qua ait; quod ſicut Eccleſia vno tempore poteſt vti vno ritu, & ſuccedenti tempore illum tollere, & diuerſum inducere, ita poteſt pro varijs temporibus varios ſenſus eidem Scripturæ porrigere. Quemadmodũ ait, verba Domini, in quibus fit mentio de renuntiatione bonorũ temporalium, nempè illa:

Luc. 14.

Niſi quis renuntiauerit omnibus quæ poſſidet, non poteſt meus eſſe diſcipulus; in primitiua Eccleſia fuiſſe intellecta, & in praxim deducta vt præceptum; in ſuccedenti verò Eccleſia tantum vt conſilium: ita igitur ſcribit, quod in primitiua Eccleſia, verba Domini prędicta: *Niſi manducaueritis carnem Filij hominis, & biberitis eius ſanguinem*, & reliqua, intellecta, & probata ſunt tanquam pręceptum ſumendi vtramq; ſpeciem, non tantùm Sacerdotes, ſed etiam laicos aſtringens: in Eccleſia verò ſequenti accepta ſunt tanquam præceptum communicandi, ſiue ſub vna, ſiue ſub duabus. Verum hic ſenſus

Refellitur multiplici ratione.

minus verus videtur: tum, quia falſum eſt, quod illa Domini verba vnquam intellecta fuerint tanquam præceptum omnes ſub vtraque ſpecie communicãdi adſtringens, vt oſtendetur libro ſequenti: quia ab initio ſemper aliqui ſub altera communicârunt, & nunquam ſaltem in aliquo euẽtu fuit habitum illicitum, etiam vbi cõmuniter laici vtramque ſpeciẽ percipiebant. Tùm etiam, quia ſine reuelatione non videtur quod Eccleſia nouerit voluntatem Dei eſſe, quodam tempore aliquẽ ſenſum Scripturæ accipi, & in praxim adduci, & quod pro alio tempore velit illum ſenſum Scripturæ abrogare. Cum igitur non conſtet, quod Eccleſia de hac re reuelationem habuerit, videtur gratis aſſeri illa ſenſus mutatio, & dari occaſio pro libito veros & antiquos Scripturæ ſenſus abrogãdi, & nouellos introducẽdi: quod periculoſum eſt, nam ex eo principio periret Scripturæ autoritas.

Rerũ abdicationẽ pręceptã non fuiſſe in Eccleſia primitiua.

Exemplum vero, quod adducit, ad rem non facit: nunquam enim in primitiua Eccleſia habitum eſt vt præceptum, quod quis debeat bonis temporalibus renuntiare; ſed vt conſilium. Quod quidem de cõ-

Epheſ. 4.
Act. 2. &
Act. 4.

uerſis Gentibus ex Pauli epiſtolis conſtat euidenter: habebant enim bona, vnde, iuxta conſilium Pauli tribuerent neceſſitatem patientibus. De conuerſis etiam ex Iudæis; qui magis in vniuerſum hoc Domini conſilium ab initio ſunt amplexi, idem ex

Act. 5.

verbis B. Petri ad Ananiam oſtenditur, dicentis de pretio agri: *Nonne manens tibi manebat, & venundatum, in tua erat poteſtate?* Ex quibus conſtat, quod ſi non vouiſſet hanc agri venditionem, liberè, & abſque peccato potuiſſet vel agrum, vel eius venditi pretium, hoc eſt, pecuniam retinere. Ideo fal-

Iuliani Apoſtatæ calũnia.

ſo Iulianus Apoſtata Chriſtianis imponebat, nõ licere eis habere poſſeſſiones temporales; vt hoc prætextu bona illorum inuaderet, eaque vſurparet.

Tertius ſenſus quorundam.

Tertius ſenſus erat, illis verbis Dominũ omni quidem tempore obligaſſe, ſed ſolos Sacerdotes. Et hoc modo ſenſ⁹ eſſet, quod niſi in Eccleſia eſſent aliqui, qui vtramque ſpeciem ſumerent, nõ eſſent Chriſtiani vitam habituri; & propterea Sacerdotes Miſſæ ſacrificium facientes, ſicut ad vtramque ſpeciem conficiendam, ita ad vtramq; percipiendam Diuino iure tenentur. Hic ſenſus productus fuit à quibuſdã Doctoribus in Gymnaſio Salmanticenſi, inſtructis atq; eruditis: & videtur eſſe deſumptus ex verbis Innocentij V. alias dicti Petri de Tarantaſia, cuius verba ſuperius produxim⁹. Sed

Multis rationibus impugnatur eiuſmodi ſentẽtia.

& hic aliqua incommoda patitur. Primò enim, ſecundum hãc ſententiam, Chriſtus ad Eccleſiam loqueretur; cũ tamen textus plane dicat, eũ hæc dixiſſe Iudæis Capharnaitis, vel, vt Eccleſia interpretatur, diſcipulis ſuis, & turbis Iudæorum: nã & diſcipuli retro abierunt, tanquã ad ſe etiam hũc ſermonem dictum intelligentes. Non ergo ad Eccleſiam, iuxta literam, dictus eſt iſte ſermo. Et quanquã admitti poſſit, Dominum Eccleſiæ locutum in aſtãtibus tanquam in typis Eccleſiæ; oportet tamen ita ad Eccleſiam extendi hunc ſermonem, vt

Cur Capharnaitæ vnam tantum Euchariſtiæ ſpeciem ſumẽtes, ſalui eſſe potuiſſent.

impleatur in præſentibus. Non videtur autem aliquo pacto verum, quod niſi aliqui ex Capharnaitis ſumerent vtramq; ſpeciẽ, ſalui fieri non poſſent: potuiſſent namque omnes illi Chriſtum fide ſuſcipere, & laici

Secunda ratio.

permanere poterant, & communicantes tantum ſub altera ſpecie ſeruari. Deinde ex textu ipſo videtur, quod impleta illa ſententia Domini, ſalus illis, ad quos loquebatur, contingeret. Dicitur enim: *Qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem, habet vitam æternam.* Sed iuxta hunc ſenſum hoc ſtare nõ poteſt. Non enim ob id quod aliqui in Eccleſia vtramque ſpeciem ſumunt, omnes Chriſtiani propterea ſaluantur, cum ex ipſis ſacerdotibus qui ſub vtraque ſumunt, multi damnentur: ſicut etiam ex laicis plurimi damnantur. Tertiò, quia

Tertia ratio.

nec ipſis Sacerdotibus videtur neceſſitas indicta vtramque ſpeciem percipiendi: quoniam interdum licite vnam ſpeciem ſumunt: vt cum ęgrotant, aut cum nõ con-

Quibus cauſis Sacerdos ad cõmunicandũ ſub duplici ſpecie minime arctetur.

ficientes communicantur. Imò etiam aliquãdo accidere poſſet, vt per totam vitam à ce lebranda Miſſa abſtineret: vt ſi quis ad Sacerdotium promotus, aut oculis priuaretur, aut dextra illi amputaretur, aut aliqua alia cauſſa incidenti, facultate ſacrificium celebrandi deſtitueretur; & ita ad legem communicandi ſub duobus ſymbolis non arctaretur. Quarto, ſi hæc licentia tribuitur vniuerſales ſententias Scripturæ paſſim reſtringẽdi ad paucos, imo pauciſſimos, multa Fidei Catholicæ dogmata abolerentur. Dici enim poſſet, non omnes cogi ad Baptiſmi legem, interpretando illam Domini ſententiam: *Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu ſancto, &cæt.* & dicendo ad paucos pertinere: & cum dicitur: *Niſi pœnitentiam habueritis, omnes ſimiliter peribitis*, non omnes, ſed quoſdam tantum peccatores obligari ad pœnitẽtiam. Nec omnes ad humilitatem adſtringerentur, ex illa ſententia: *Niſi conuerſi fueritis, & efficiamini ſicut paruuli, non intrabitis in regnum cælorum*: neque rurſus ad fidem ſuſcipiendam, ex illo: *Niſi credideritis, non permanebitis ſiue non intelligetis*: iterũ. *Si non credideritis quia ego ſum, moriemini in peccato veſtro.*

Quarta ratio. Quæ Domini præcepta vim obligandi habeant.
Ioan. 3.
Luc. 13.
Matt. 18.
Eſai. 7.
Ioan. 8.

Ex quibus omnibus colligimus, hãc primam metaphoram, qua per manducationem carnis, & potũ ſanguinis, intelligimus perceptionem vtriuſque ſpeciei, locum in prædictis verbis non habere, quia ſiue extendatur ad oẽs perſonas, & omne tempus vel ad omnes perſonas, & certum tempus, vel ad certas perſonas, & omne tempus habet inconuenientia iam dicta. Præter hoc etiam, quod cum nullã faciat mentionẽ de ſpiritali manducatione, & potu, videretur iuxta hunc ſenſũm Dominus approbare, tã quam ad vitam æternam ſufficientẽ, quãuis ſumptionem Sacramentalem vtriuſq; ſpeciei: cum tamen multi, tam laici, quàm ſacerdotes, vtramq; ſpeciem in iudiciũ ſibi & interitum interdũ accipiant. Alia ſecunda metaphora eſt, ſed priori maximè vicina & coniuncta, qua per manducationem carnis, & potũ ſanguinis, intelligim⁹ ſumptionem vtriuſque ſpeciei in Sacramento Euchariſtiæ: intelligendo tamen per Sacramentum, vel vtranque, vel alterã ſpeciem. Nam quod in vtrâq; ſit manducatio, & potus metaphoticus, iam eſt probatum.

Sententiæ eiuſdem confutatio confirmatur & alia ratione.

Quod vero in altera etiam, ſic oſtenditur. Primo ab explicatione nominis: quia hic per manducationem intelligimus, ſolã ſumptionem: cõſtat autem quod in altera tantum ſpecie vtrumq; ſumitur, nempe caro, & ſanguis, quorum alterum ab altero ſuapte natura eſt inſeparabile poſt Domini reſurrectionem: etiam ſi antea, dum eſſet mortalis, corpus à ſanguine fuerit in cruce ſeparatũ. Secundo etiã patet ex ſimili: quia idem nutrimentum poteſt dici cib⁹, & potus, quemadmodum buccella panis vino infuſa, qua hauſta ſimul edimus & bibim⁹. Pepo etiam ita comeditur, vt propter copioſum ſuccum, ſitim ſedet, perinde atque potus: lac quoque cibus, ac potus eſt infantis, vnde in Scripturis dicitur edi, & bibi: ait enim Apoſtolus, *Lac vobis potum dedi, non eſcam.* rurſus idem: *Quis paſcit gregem, & de lacte gregis non manducat?* Nam vt ſub eadem lactis ſpecie quod ſolidum eſt, manducari dicitur, & quod liquidum, bibi: ſic ſub eadem panis ſpecie tùm Chriſti ſolida caro manducari, tùm eiuſdem liquidus ſanguis bibi recte cenſebitur: præſertim ſi is, qui communicat, fidem & cogitationem ad ſanguinem Domini ſub ſpecie panis præſentem ac deliteſcentem dirigat. Tertiò confirmatur hic ſenſus: quia idem eſt cibus & potus in ſpiritualibus: vnde Raphael dixit ad Tobiam: *Ego cibo inuiſibili, & potu, qui ab hominibus videri non poteſt, vtor.* Et Dominus: *Ego diſpono vobis, ſicut diſpoſuit mihi Pater, regnum; vt edatis, & bibatis ſuper menſam meam in regno meo.* Et alibi loquitur Scriptura: *Qui edunt me, adhuc eſurient: & qui bibunt me, adhuc ſitient.* Quibus in locis cibus, & potus idem ſunt, nempe beatitudo ipſa. Quartò confirmatur hic ſenſus. Quia ſi imperares alicui in hunc modum: Præcipio tibi, vt parum panis edas, & modicum vini bibas: ſi ille intingeret panem vino, & ſic ederet, vel panis in vino liqueſieret, & in fluidam, & liquidam materiam conuerteretur, & ſic ſumeretur, nonne ille morem geſſiſſe domino ſuo præcipienti edere, & bibere, meritò iudicaretur? Et confirmatur iterũ: quia Dominus non tam ad modos ſumẽdi, videlicet manducationem, quam ad ipſas res ſumptas verba ſua aptãda eſſe voluit. Nec enim ipſa manducatio, vel bibitio eſt, quæ animam edentis, & bibentis ſanctificat, ſed ipſa Chriſti caro, & ſanguis; quæ ſi nobis, & ſtomacho noſtro applicari poſſent, proculdubio ſanctificarent: & ita in hunc fere modum Chriſti præcepto ſatisfacimus. Quinto, cum Chriſtus ſe panem vitæ eſſe declaraſſet ratione de natis, quæ non niſi per fidem viuã manducatur: mox adiecit ſe factũrum, vt etiã caro ſua nobis efficiatur panis vitæ, dicens: *Et panis quem ego dabo, caro mea eſt pro mundi vita.* Quæ propoſitio cum id totum in ſe cõtineat, quod poſtea per varias concluſiones explicatur: dicunt vtique, iuxta primam enuntiationẽ intelligi, vt ſiue dicamur poſtea mãducare

In altera tantum ſpecie carnem Chriſti manducari, & ſanguinem bibi neque atque in vtraque, multis oſtenditur.

Secundum argum.

Qui cibi etiã potus rationẽ habeant.

1. Cor. 3.
1. Cor. 9.

Tertium arg.

Tob. 12.

Luc. 22.

Eccl. 24.

Quartum argum.

Quintum arg.

carnem, ſiue bibere ſanguinem, id de pane illo, qui caro Chriſti eſt in Sacramento edendo accipiatur, abſque eo quod ad ſpecies panis & vini (quorum Dominus in illo capite non meminit) neceſſario referatur. Sic etiam manna, cuius ibi mentionem fecit, quod inſtar cibi erat omne delectamētum, & ſaporis ſuauitatem in ſe habens, ac propterea tam inſtar potus, quam cibi erat. Tamen id totum ſub vnica ſpecie, non ſub duabus exhibuit ſpeciebus. Ad hæc quod alibi dixit, manducare carnē, & bibere ſanguinem ſuum, hoc alibi appellauit mãducare ſeipſum dicens: *Et qui manducat me, & ipſe viuet propter me*: Chriſtus verò totus mãducatur ſub vna qualibet ſpecie, quia non ampli⁹ diuiditur caro à ſanguine, cùm nec amplius moriatur. Denique idem effectus apud Ioannem tribuitur ſoli manducationi huius panis, qui attribuitur mãducationi & potioni ſimul; fruſtra ergo vrgetur manducatio carnis ſub ſpecie panis: & potio ſanguinis ſub ſpecie vini.

Sapient. 16.

Sextum arg.

Rom. 6.

Septimum argum. & vltimum.

Verum & hic ſenſus quanquam verus ſit in ſe (quantum ad hoc quod ſumēs vnã ſpeciem, ſcilicet carnis ſumit & ſanguinē: & qui bibit ſanguinem, ſumat & carnem; cum Chriſtus totus ſit ſub qualibet illarū) & à quibuſdam Patribus aſſertus, vt à Beato Thoma ſuper Ioannem, & alibi, & à Roffenſi articulis in Lutherum, & ab Alfonſo à Caſtro in libro de Hæreſibus, & à Thoma Waldenſi libr. de Sacramentis, & ab Ruardo Tapper in articulis explicandis facultatis Louanienſis: non tamen videtur ſpectari per illa verba Domini: *Niſi manducaueritis carnem Filij hominis, & biberitis eius ſanguinem*, nec explicari. Primo, quia hic ſenſus accipitur de Sacramentali mãducatione pura; & in vna ſpecie prętendit quod ſit manducatio, & potus Sacramentalis, eo quod ſub qualibet ſpecie totus Chriſt⁹ cõtineatur. Sed hoc modo videretur ſufficere ad ſalutem pura Sacramentalis manducatio: quod tamen eſt falſum. Nam ſicut ſerina ſumptio non prodeſt quicquam, ita nec ſola Sacramentalis: & non ſecus iſta poteſt perfici in peccato, atque illa, quæ ſub duabus fit ſpeciebus. Vocamus autem manducationem, & bibitionem purè Sacramentalem, quæ ad Sacramentum tantum, nõ autem ad rem, vel fructū Sacramenti pertingit: qua vſus eſt, vt multi tradunt, Iudas, dū horrendum illud & grauiſſimum prodendi Dominū ſcelus deſignaret; & qua vtuntur nonnulli fideles, qui in delicti mortiferi propoſito perſiſtentes, vt honori tamen ſuo conſulant, in Paſchate ad hanc ſacram menſam accedere nõ verentur, iudiciū ſibi

Hæc ſententia quid commodi habeat, quid incommodi.

D. Thom. ſuper Ioan. 6. cap. Ioan. 16. & 4. quæſt. 58. c. 29. Ioan. 8. Roffen. ar. 16. Alfonſus de Caſtro. Thom. Waldenſ. lib. 2. de Sacram. c. 92. & 94. Ruardus Tapperus.

Prima ratio contra illam

Manducatio pure Sacramentalis quæ ſit.

manducãtes, & bibentes, vt Apoſtolus inquit. Chriſtus autem Dominus diſertis verbis loquitur de manducatione, & bibitione tali, quæ gignat vitam æternam, & manſionem Chriſti in nobis, & noſtri in Chriſto, & corporum reſurrectionem præſtat. Deinde improbatur iſte ſenſus. Nam qui non manducat; non manducat carnem: & qui nõ bibit; nõ bibit ſanguinē, licèt carnē & ſanguinem ſumat. Eſtq; hæc recta argumentatio, à genere ad ſpeciem negatiuè: ſi enim nõ eſt animal, ergo nec homo eſt. Nã quemadmodum qui caponis carnes diſtillaret, & ſuccum illum diſtillatum ſumeret, vt faciunt ex conſilio medicorum infirmi illi & debiles, qui vel edere quicquam non valēt, vel qui in extremo vitę periculo verſantur: licet enim talis ſumeret caponis ſubſtantiã, non tamē diceretur caponis carnes manducare: & qui ſanguinem iã coagulatū in ipſis carnibus, vel deſiccatū, & coctum, vt contingit in Lucanicis, & farciminibus, ſumeret, non diceretur bibere ſanguinem. Ad hunc prorſus modum, qui manducat carnem Chriſti, ſumit quidem ſanguinem, non tamen eum bibit: & qui potat, de calice Domini; bibit quidem ſanguinem; ſed carnem etſi ſumat, haud tamen illam edit: vt doctè & acutè docuit Innocentius III. lib. de officio Miſſæ, cuius hæc ſunt verba: *Quamuis ſub ſpecie panis ſanguis ſumatur cū corpore, & ſub ſpecie vini corpus ſumatur cum ſanguine: tamen nec ſanguis ſub ſpecie panis, nec corpus ſub ſpecie vini bibitur, & comeditur: quia ſicut nec ſanguis comeditur, nec corpus bibitur, ita neutrum ſub ſpecie panis bibitur, aut ſub ſpecie vini comeditur. Et ſi conceptibile videtur, quod corpus bibendo, aut ſanguis comedendo ſumatur. Eſt ergo modus ſumendi carnem, & ſanguinem, quo neutrum manducatur, & bibitur.* Hæc ille. Ex cuius verbis notandum eſt in primis, Pontificem hunc, & Doctorem, ſumptionem corporis & ſanguinis ſuperiorem facere ad manducationem carnis, vel potum ſanguinis. Vbi enim eſt manducatio carnis, & potus, ibi eſt & ſumptio. Sed non è contrario: quia ſumptio eſt quaſi genus ad manducationem, & potum, quę ſunt veluti quędam ſumptionis ſpecies. Quædam enim ſunt, vt catapotium, & medicinales ex caſia buccellæ, & pillulæ, quæ ſumuntur, non tamen manducantur, vel bibuntur.

1. Cor. 11.

Secunda ratio

Innocen. III. lib. 4. de offic. Miſſæ, c. 21.

Expenditur dictum Innocentij dupliciter.

Deinde notandum quod dicit: *Quia ſicut nec ſanguis comeditur, nec corpus bibitur: ita neutrū ſub ſpecie panis bibitur, aut ſub ſpecie vini comeditur.* Quod certè ponderandū eſt, nõ ſolū ob auctoritatem dicentis, ſed etiam ob dicti ipſius rationem. Validum eſt enim argumentum: Hoc non comeditur, ergo nõ

comeditur ſub hac, vel illa ſpecie: quemadmodũ firmum eſt: Non eſt animal, ergo non eſt homo. Ita in materia ſubiecta valet conſequentia: Non manducat, ergo non manducat carnem: non bibit, ergo non bibit ſanguinem: loquẽdo ſemper de eâdem manducatione, & potu, nempe vel carnali, vel Sacramentali, vel Spirituali; & non æquiuocè loquendo, vel de vna ad alteram tranſeundo.

Tertia ratio.

Quid ſit Sacramentum.

Tertiò in prędictum ſenſum eſt, quia cũ hic ſit ſermo de manducatione Sacramẽtali, & Sacramentum ſit ſignum ſenſibile; mãducatio Sacramentalis, vel potus Sacramentalis, nó eſt niſi ille tantum, qui habet ſuum ſignũ ſenſibile. Sed ſpecies panis non eſt ſignum ſenſibile potus Sacramentalis: nec ſpecies vini ſymbolum eſt ſub ſenſum cadens manducationis Sacramẽtalis; cum ſpecies panis non bibatur, nec ſpecies vini comedatur; ergo ſub altera non poteſt eſſe ſimul manducatio Sacramentalis, & potus item Sacramentalis: licet ſit ſumptio realis carnis & ſanguinis, quia ad hoc ſufficit altera ſpecies: nam quælibet ſpecies re ipſa, & propriè ſumitur, & ſub quauis illarum re ipſa eſt caro, & ſanguis.

Prædictæ opinionis argumenta ſoluuntur.

Nec vrget quod in contrarium primo adductum eſt, per manducationẽ hic intelligi ſumptionem. Quia non eſt commoda explicatio per manducare, intelligere ſumere; cùm hoc ſit ſuperius ad illud, ita vt aliquid propriè ſumatur, ſiue re ipſa, ſiue ſacramentaliter; ꝙ tamen propriè nec manducatur, nec bibitur vtrouis modo. Quẽadmodum explicatio hominis bona nõ eſt ſi quis dicat, illum eſſe animal tantùm, non habens vllam differentiam ſpeciei. Secundò non valent, vt videntur, exempla adducta.

Secundum argum.

Quamuis enim buccella vino intincta, & pepo ſedent ſitim, non tamen dicuntur potiones: multi enim cibi ſunt qui humectant, ac idcirco ſedant ſitim, nec tamẽ dicuntur potiones. Nec .n. dicimur boccellam panis vino immerſam bibere, nec etiã propriè bibimus pepones, vel malogranata, vel quæuis alia ſitim extinguentia. Idem de lacte iudicium eſt. Etſi enim nutriat, & conuertatur in ſanguinẽ, & ſanguis in carnem; non tamẽ puer ſugens purum lac, aut adultus ſorbens lac, id dicitur comedere, ſed potius bibere; licet cum admiſcentur oſtæ panis, quæ intinctæ pane propriè cõedi cenſentur, dicamur interdum lac comedere: eo modo quo dicimur cõedere ius, cum offulas iure intinctas comedim⁹: qua etiam ratione poſſemus dici comedere vinum, quando panem vino madefactũ ſumeremus: ꝙ tamen non ita admittit vſus.

In quo ſenſu Propheta Eſaias inuitat oẽs ſitientes ad aquas venite, & inquit: *Properate, emite, & comedite: venite, emite abſque argento, & abſque vlla commutatione vinum, & lac.* vbi ad comedẽdum aquas, vinum, & lac inuitamur. Quod ad literã poſſet accipi; vt illa tria pani infuſa edi dicantur vel ſecundum ſpiritũ, quod gratia Noui Teſtam. non ſolum inſtar aquæ ſedet ardorem ſitis; ſed etiam famem auferat, quæ fames & ſitis vnũ & idem in ſpiritualibus ſunt. Oua tamen ſi ſub ſpecie liquida ſumantur, bibi, vel ſorberi, & oua ſorbilia vocantur: ſi tamen elixa, vel frixa, vel alio modo ſub ſpecie ſolida condita ſumantur, dicuntur mãducari. Eſai.55.

Tertium arg. Tob.12.

Tertiò, quod dici ſolet de cibo, potuq; in paradiſo communi Domino, beatis, & Angelis, qualis erat ille Tobiæ: omnino extra rem eſt. Nã hic eſt quęſtio de cibo & potu Sacramentali; quem ratio & autoritas Innocentij III. negat eſſe ſub altera tantum ſpecie: in cœlo autem eſt cibus & potus ſpiritualis, & inuiſibilis, vt Angelus Raphael dixit. Et cum non ſit niſi metaphoricè, & figuratè, & ſpiritualiter, ſufficit, ſi eadẽ res ſpiritualis, nempe Deus mente beatorum apprehenſus, faciat officia cibi, & pot⁹, hoc eſt, confirmet, & corroboret vt panis: recreet, & lætificet, vt ſolet vinum cor. Vt Pſal. 103. autem ſit cibus & potus ſenſibilis, oportet vt ſint duæ res, altera ſicca, & ſolida, altera liquida, & fluida. Sic etiam vt ſit cibus, ac potus ſacramentalis, opus eſt vt ſint duo ſymbola, alterũ quod vt panis ſpecies mãducetur; alterum quod vt ſpecies vini bibatur. Per ea igitur exempla, quæ ſpiritualia ſunt, nequaquam efficere poſſumus, vt in altera ſpecie ſit ſacramentalis cibus, & ſacramentalis potio: etiamſi, vt dicemus, in vna ſpecie rectè ſumpta ſit etiam ſpiritualis cibus, & potus ſpiritualis. Hinc etiam deducimus, quod ſi in altera ſpecie hic dum in via ſumus, incidunt in vnum & idem cibus & potus ſpiritualis, abſq; dubio in paradiſo, vbi propter perfectionem magis vniuntur quæ hic diſperſa ſunt, idem & vnũ maximè erunt. Sed nihil hæc ad ſacramentalem mandocationem, & potum, de quibus eſt ſermo. Omnes enim ſciunt in paradiſo non fuiſſe Sacramẽta; ac proinde extra chorum ſaltant, qui potum illum, ac cibum cœleſtem adducunt ad iſtũ ſacramẽtalem; vel adferunt autoritates quæ de illo loquuntur, & illis contendunt ſententiam Innocentij reſoluere.

Quartum argum.

Quod quarto loco adductũ eſt: Si quis præciperet, vt tantillum panis ederet, & tantillum vini deguſtaret, profectò non obediret qui vel panem in vinũ conuerſum

ſumeret;

ſumeret; vel vinum ſub ſpecie ſolida panis gelatum, aut alio modo conuerſum caperet: ſed opus eſſet, vt diſtinctè rem ſolidam quæ mandi poſſit, & rem liquidã quæ potari poſſet, acciperet. Secus ſi diceret; Deguſta panem panis, & vini: quia deguſtatio nõ neceſſario quod deguſtat, traijcit in ſtomachum; ideo nec propriè ederet, nec biberet talis, qui ſic deguſtaret.

Quintum arg.

Quod quinto loco dicitur, non modos ſumendi, ſed res ipſas ſub Sacramento cõtentas, ſanctificationem operari: omnino falſum eſt. Nam Iudas proditor, & quicunque peccator Sacramentũ accipiendo, nullum fructum percipit; & tamen Chriſtum ipſum, & carnem eius, ac ſanguinẽ accepit. Contra vero in Baptiſmo, etiamſi in aqua non ſit Chriſtus, vt ſub ſpeciebus panis & vini; regenerationem tamen, & ſanctificationem in his, qui bene diſpoſiti ſunt, operatur. Non igitur ex ipſis rebus contentis, ſed potius ex modo pendet ſanctificatio. Vnde Dominus mãducanti carnem, & bibenti ſanguinem, promittit vitam æternã.

Ioan. 13.
Vnde pendeat ſanctificatio.

Quod vero adducitur ex prima illa enunciatione, & promiſſione Domini: *Et panis quem ego dabo, caro mea eſt*; vbi nil de potu, & ad eam referenda cætera quæ ſequũtur, vt promiſſio ſit vnius tantum ſpeciei, vnde & diſputationem abſoluit: *Qui manducat hunc panem, viuet in æternum*: locum aliquem haberet, niſi Dominus augendo promiſſiones ſuas progreſſus feciſſet. Primò enim de pane corporeo, quem multiplicauit, aſcẽdit ad manna, inde ad ſe panem per incarnationem iam datum, inde vero ad panem dandum, qui eſſet caro ſua, inde ad carnẽ, & ſanguinem, magis aperiens diuitias ſuarum promiſſionum, ſignificauit in dono ſuo promiſſo contineri non tantum quod edi, ſed etiam quod bibi poſſet.

Sextum argum.
Exod. 16.

Quod vero manna ſub vna tantum ſpecie porrigeretur, nihil refert, quia non eſt opus in typis, & figuris antiquis omnimodam reperiri ad rem figuratam ſimilitudinem. Quod verò idem præmium polliceatur ſolum edenti, atq; edenti, & bibẽti: poteſt quidẽ probare, vnius ſpeciei ſumptionem ſatis eſſe vtilem; ſed nõ tollit duplicis ſpeciei vſum, quem perpetuò ſacerdotes omnes celebrantes obſeruant, & olim tota Eccleſiã, & modo Græci etiamnum obſeruant: quare nihil ex ijs ſolidum inuenitur, quod indicet, vſum tantum vnius ſpeciei futurum in Eccleſia, ſcilicet ſub ſpecie mãducationis, & non ſub ſpeciẽ potionis. Et hactenus de iſta ſecunda metaphora.

Septimũ & poſtremum.

Tertius ſenſus, metaphora, in verbis

Tertia metaphora eſſet, qua per mãducationem carnis, & potũ ſanguinis, intelligamus ſpiritualem manducationem, & potum, abſque aliqua ad Sacramentum relatione. Atq; in hac manducatione, potuq; manducans eſt membrum viuum Chriſti in via exiſtens: cibus, & potus, eſt ipſemet Chriſtus, ſecluſo tamen omni ad Euchariſtiam reſpectũ: actus autem manducationis, & potionis, actus eſt fidei viuæ, qua Chriſto incorporamur. Et hic actus idẽ & vnus, quatenus viatorem ſuſtentat, & corroborat, dicitur manducatio, Chriſto mãducantem vniens, iuxta illud: *Qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem, in me manet, & ego in illo*: Is autem in Deo manet, qui in charitate manet, quę ſine fide hic nõ eſt. Eadem etiam fides charitate ornata, actus eſt bibẽdi, quatenus delectat, & ſitim ſpiritus ſedat: quemadmodum Dominus dixit: *Qui venit ad me* (nempe per fidem) *non eſuriet: & qui credit in me, non ſitiet in æternum*. Vbi ſatis aperte declarat fidem eſſe cibum, dum ait per eam venientem non eſurire: & potum eſſe, dum ait illam, ſitim ſedare. Perinde igitur erit iuxta hunc ſenſum: *Niſi manducaueritis carnem Filii hominis, & biberitis eius ſanguinem*; ac ſi dixiſſet Dominus: Niſi fide viua, quæ cibus, & potus ſpiritualis eſt, mihi incorporati fueritis ſine aliquo reſpectu ad Sacramentum, vita veſtra non conſtabit.

Chriſti, de eſu carnis, & potu ſanguinis ſui contenta.

1. Ioan. 4.

Ioan. 6.

Fides viua cibus qualis ſit.

Iſta autem excluſio reſpectus ad Sacramentum, ſeu abſtractio ab illo, vt quidam loquuntur, duplicem ſenſum habere poteſt. Primum, quod ita Dominus velit nos incorporari ſibi, vt prohibeat omnem cõiunctionem, & incorporationem, quæ fit per Euchariſtiam. Et hic ſenſus non poteſt eſſe viri Catholici; eſſet enim prohibitio communionis, & deſtructio illius Sacramenti, quod inſtitutum eſt vt Chriſto incorporemur. Alius ſenſus eſt: quod relatio ad Sacramentum excludatur, non tãquam huic præcepto repugnans, ſed tanquam inferior, & quaſi ſpecies ſub genere. Sicut dicimus animal abſtrahere ab rationali, & irrationali: non quod repugnet ei eſſe rationale, vel irrationale; ſed quod animal ſit commune vtriq;, & neutrum exprimens in ſua definitione. Eſt enim animal ſubſtãtia animata ſenſibilis: quæ definitio non arctatur ad rationale, vel irrationale, nec illa excludit, ſed potius includit in ſua ratione generali. Ita ergo duplex eſt incorporatio Chriſti, & ob id duplex mãducatio, & potus ſpiritualis. Quędam quidem generalis, includens omnẽ rationem, & modũ, quo quis olim potuit, vel poteſt modo in Nouo Teſtamento Chriſto incorporari, ſiue ſine Sacramento, ſiue cum illo. Et hæc generalis

Eſus carnis, & potus ſanguinis Chriſti vllo ſine reſpectu ad Sacramentũ, dupliciter accipi poteſt.

Euchariſtia ad quid inſtituta.

Animal quid ſit.

Duplex incorporatio Chriſti, & ob id duplex manducatio, & potus ſpiritualis.

generalis non eſt aliud, quàm fides viua, ſiue cum Sacramento, ſiue ſine illo, ſiue explicita, ſiue implicita, ſiue de Chriſto futuro, ſiue præſenti, ſiue præterito. Eſt alia magis peculiaris, & particularis, quam iſta, & hæc eſt fides, quam quis ſingulariter exercet circa Sacramentum Euchariſtiæ, illud actu, vel voto ſuſcipiendo: quæ priori non repugnat, ſed eſt ſpecies ſub ea contenta.

Tertia igitur metaphora per manducationem intelligit, incorporationẽ in Chriſto generalem, de qua aliqui Catholici, vt B. Auguſtinus in quibuſdã locis, & Gaſpar Sagerus, & Gabriel Biel ſuper Canonem Miſſæ, & Caietanus in c. 6. Ioannis, ac Ruardus Tapperus Decanus Louanienſis, & Ioannes Heſſels, & Cornelius Ianſenius, iſtum locum explicant, & abſoluunt.

B. Auguſt. Gaſp. Sagerus Gabr. Biel. Caietan. Ruard. Tapp. Io. Heſſels, de cõmunione ſub vnica ſpecie.

Tertia illius metaphora, ſenſusve confutatio.

Sed quãquam iſte ſenſus in ſe verus exiſtat, nam reuera illa incorporatio ad ſalutẽ fuit, & eſt neceſſaria: nõ tamen videtur hęc veritas per hæc verba Domini explicari. Tum quia hic ſenſus militat contra torrẽtem veterum omnium Doctorum; tũ quia repugnat illis omnibus rationibus, quibus ex verborum ſerie, & contextu probauimus ſermonem eſſe in hoc capite de Sacramento Euchariſtiæ; tum quia hic ſenſus nouus eſt, & ab vniuerſis noſtri ſeculi Hæreticis productus, ne eius capitis verbis, & ſententijs eorum peruerſa dogmata reprobentur, ac iuguleutur. Tum denique quia magnæ tenebræ tantæ luci Euangelicæ offunderentur, dum à manducatione Chriſti ſpirituali in Sacramẽto, ad manducationem quandam ſpeculatiuam per fidem in Chriſtum paſſum indignè hoc caput Ioannis traheretur.

Quartus ſenſus, ſiue metaphora.

Supereſt igitur quarta Metaphora, ſenſusve, quo explicamus ſermonem eſſe de manducatione ſpirituali per viuam fidem, relatam ad Sacramentum actu, ſiue voto ſuſceptum. Quod dupliciter cõtingere poteſt. Primò vt ſit ſenſus de manducatione carnis Chriſti ſpirituali ſimul & Sacramentali ſub ſpecie panis, & de potatione ſanguinis Chriſti ſpirituali ſimul & Sacramentali ſub ſpecie vini. Nam ita exponunt Albertus Magnus in caput 6. Ioannis, & ſanctus Thomas Opuſculo de Sacramento, vbi hęc verba interpretatur de Sacramentali, & ſpirituali manducatione ſimul, atque alij permulti. Atque hæc manducatio & bibitio fructuoſa eſt, & vtilis.

Alb. Magnus. S. Thom opuſ. 58. c. 20. & 8.

Ea metaphora quatenus poſſit admitti.

Verum hic ſenſus etſi pro ea parte, qua manducationem, & bibitionem ſpiritualem continet, verus ſit; pro illa tamen, qua eſum & potum Sacramentalem cõprehendit, falſus eſt, & contra communem Eccleſiæ conſuetudinem prorſus militat; atque ex hoc ſenſu colligeretur præceptum, & neceſſitas communicandi laicos ſub vtraq; ſpecie, etiamſi cum fieret cum fide viua, vt præmittitur, fructuoſa exiſteret, & ſalutaris eiuſmodi communicatio.

Quare hic ſenſus omninò deſerẽdus eſt & alius ſolus qui in hac quarta metaphora continetur amplectendus; nimirum vt per hanc manducationem, & potum, intelligamus ſpiritalem manducationem, & bibitionem per fidem viuã, reſtrictam, & ordinatam ad Sacramentum Euchariſtiæ, actu, ſiue voto perceptum, & indiſtinctè, ſiue ſub vna, ſiue ſub duab⁹ ſpeciebus ab Eccleſia diſpenſetur, & à populo participetur. Qui ſenſus vt magis intelligatur, explicandus eſt, atque illuſtrandus.

V. ſenſus, verus ac p. optī⁹.

Hæc ſiquidem ſpiritalis manducatio carnis Chriſti non quidem eſt ſumere ſpeciem panis. Primo, quia hæc Sacramentalis eſt manducatio, quemadmodum etiam ſpiritalis bibitio ſanguinis Chriſti, non eſt ſumere ſpeciem vini: quia hæc etiam eſt Sacramentalis. Secundo, quia etiam dignè ſumens Sacerdos calicem, ſine dubio etiam ſpiritaliter manducat, quia corroboratur, & manet Chriſtus in eo, & ipſe in Chriſto: laicus quoque ſumens dignè ſpeciem panis, ſpiritaliter etiam bibit, quia per hoc delectatur in Domino: & ſitis ſpiritus eius extinguitur. Igitur ſpiritalis manducatio huius Sacramenti eſt cum fide, quæ veritate confirmat ad hoc Sacramentum accedere, ſpiritualis vero bibitio eſt cum eãdem fide, quę nos charitate recreat. & delectat Sacramẽtum hoc percipere, iuxta illud: *Vt educas panem de terra: Et vinum lætificet cor hominis; Vt exhilaret faciem in oleo: Et panis cor hominis confirmet.* Et quia vtrumque fit, ſiue à laico dignè communicante ſub vtraque ſpecie, vt olim mos erat; vel ſub altera, vt nunc fit; ſiue à Sacerdote dignè etiam communicante ſub vtraque ſpecie, vt communiter facit, dum conficit, vel ſub altera, vt in die Paraſceues, cum celebrat, & quoties infirmus, vel ſanus non celebrans communicat: ſequitur quod tam Sacerdos, quam laicus, dignè accedens ad hoc Sacramentum, & prædicta fide viua ornatus, ſiue ſub vna, ſiue ſub vtraque, ſiue ſub nulla ſpecie communicet, vt quando concipit votum Sacramenti, & non poteſt habere; vel etiamſi poſſit, ob nauſeam, & periculum vomitus, reuerenter à Sacramento adorato abſtinet vniformiter, & vniuocè mãducat carnem, & bibit ſanguinem Domini in hoc Sacramento. Proinde Dominus omnibus citra omnẽ ambiguitatem, & æquiuocationem

Spiritalẽ mãducationẽ carnis, potumq; ſanguinis Chriſti, nequaquã in ſumptione ſpeciei panis viniue conſiſtere.

In quo ſitus ſit ille eſus & potus ſpiritalis corporis, & ſanguinis Chriſti.

Pſal. 103.

dixit:

Quid eſt dicere, Niſi manducaueritis carnē Filij hominis, & biberitis eius ſanguinem, non habebitis vitā in vobis.

dixit: *Niſi manducaueritis carnem Filij hominis, & biberitis eius ſanguinem*, & quæ ſequuntur: Hoceſt, Niſi ſpiritu fidei viuæ dictæ, cibātis, & potantis ſpiritum, Euchariſtiam ſumpſeritis; nō habebitis vitam in vobis. Quibus verbis ita intellectis plane apparet, nō præcipi ſumptionem Euchariſtiæ determinatè ſub altera, vel ſub vtraque ſpecie, ſed vtrouis modo id fiat ab Eccleſia: quod non fieret, ſi Dominus Ieſus vſus fuiſſet verbis alijs, nempe iſtis: Niſi manducaueritis carnem Filij hominis ſub ſpecie panis, & biberitis eius ſanguinem in calice, non habebitis vitam in vobis. Quia etiam qui fide accederet ad ſumptionē vnius ſpeciei, non impleret hoc præceptum, quia ſi illa ſpecies eſſet panis, violaſſet hoc præceptū de non bibendo de calice: ſi vero vini ſpecies, idem mādatum eſſet tranſgreſſus non manducando panem; atq; ita opus fuiſſet cum fide ſumere vtramque ſpeciem. Proinde Dominus conſulto omiſit illa verba panis, & calicis (quibus iuxta tres priores Euangeliſtas, & B. Paulum, Euchariſtia in duplici ſpecie, ſignificatur) & tantum dixit, *Niſi manducaueritis carnem, & biberitis ſanguinem*: quod videret per illa neceſſitatem induci vtriuſque ſpeciei cum fide viua ſumendæ; per hæc autem, manducandi carnem, & bibendi ſanguinē, quæ nō ſpecies, ſed res ipſas contentas ſub ſpeciebus ſignificant, libertatem relinqui vtrouis modo faciendi, percipiendi alteram, vel vtramque, prout Spiritus ſanctus paſtoribus Eccleſiæ pro locis, & temporibus, & perſonis faciendum ſuggereret. Conſtat enim, Græcam Eccleſiam, & Æthiopicam etiamnum ſub vtraq; ſpecie laicos communicare. Cōſtat etiam, Eccleſiam Latinam aliquando ſub vtraque, nunc ſub altera diſpenſare.

Matt. 26.
Marc. 14.
Luc. 22.
1. Cor. 10.
11.

Dominus verbis, Niſi manducaueritis carnem Filij hominis, & biberitis eius ſanguinem, panis & calicis voces minime vſurpauit. Eccleſiæ Aethiopicæ mos Latinęq; vet⁹

Expenditur etiam non dictum Niſi mā ducaueritis panem, & propinaueritis calicem, &c.

Nec dixit Dominus, Niſi manducaueritis panem, & propinaueritis calicem, non habebitis vitā in vobis: quia his verbis obligaſſet Sacerdotes ad diſpenſandū Sacramentum ſub vtraq; ſpecie. Cùm igitur tripliciter contingat ſpiritaliter manducare carnem, & bibere ſanguinē Chriſti, nimirū vel ſolo ſpiritu abſq; vlla ſpecie, vt quidam exponunt, vel ſub vtraque ſpecie digne, & fructuosè communicando, vel deniq; ſub altera tantum ſpecie ſpiritaliter, & per fidē accipiendo Euchariſtiam: omiſſis duobus prioribus modis, declaramus tertium modum aptum, & accommodatum eſſe ad interpretanda Domini verba, & modos omnes ſalutares, quibus vſa eſt Eccleſia in diſpenſanda Euchariſtia fidelibus cōprehendendos. Et profectò ſi abſq; vlla ſpecie cōceditur poſſe contingere ſpiritalem mādu-

Corporis Chriſti manducatio, & ſanguinis potio triplex.

cationem, & potionem carnis, & ſanguinis Chriſti: multò magis ſub altera ſpecie, quęcunque illa ſit, venit aſſerendum.

Hunc autem ſenſum multa cōprobant, & in primis quæ præcedenti tractatu diſſeruimus, Dominum de Sacramento Euchariſtiæ in hoc capite loqui, & de manducatione relata ad Sacramentum ipſum, maximè ex quo cœpit dicere: *Panis quē ego dabo, caro mea eſt pro mundi vita.* Deinde idē colligitur ex Patribus citatis: qui hanc manducationem non ſine Euchariſtia intelligunt. Nam & Auguſtinus, quē in contrariam citant ſententiam, huic ſenſui fauet in multis locis, & inter alios lib. 3. De cōſenſu Euangeliſtar. reddit cauſam quare Ioānes de cęna Domini tractans, Euchariſtiæ mentionem non fecerit, ſicut alij tres fecerunt; Et ait: *Ioannes autem de corpore & ſanguine Domini hoc loco nihil dixit; ſed plane alibi multo vberius hinc Dominum locutum eſſe teſtatur.* Hæc ille, de ſexto capite Ioannis proculdubio intelligens, quia alibi non narrat Ioannes Chriſtum locutum de Euchariſtia. Tertio iuuat hunc ſenſum: quia ſicut ſi verba Scripturæ poſſunt propriè accipi, ſenſus, quem ita accepta porrigunt, præferendus eſt illi, quē porrigerent metaphoricè ſumpta: ita cum inter metaphoras gradus exiſtant, & quædam ipſi veritati lōgius, quædam vero propius ac vicinius petantur, ſenſus quem metaphora minus longe petita facit, anteponendus eſt illi, quē longius accerſita porrigeret. Sed ſic eſt, ꝙ in hoc capite proprietas eſt de carnali, & ferina manducatione, quæ locum non habet, vt probatū eſt; metaphora autem explicans Euchariſtiam, vicinior ſit, quam illa, quæ continet manducationem purè ſpiritualem: quia in Euchariſtia etſi ſecundum ſe propriè non māducetur caro, nec bibatur ſanguis, in ſigno tamen, ſiue ſpecie, propriè manducatur, & bibitur: in ſpirituali autem nec in ſe, nec in ſigno; & ideo magis recedit à proprietate. Ob quā etiam rationē deduceretur, quod ſi non fuiſſent rationes fortiſſimæ, & in Fide certiſſimæ, quæ obſtarent; potius intelligere deberemus hunc locum de vtriuſque ſpeciei ſumptione, quoniam illa fuiſſet vicinior metaphora, quam aliæ tres prædictæ. Quartò idem oſtenditur: ſiquidem hic ſenſus alijs omnibus certo modo eſt vniuerſalior, ac generalior; ac proinde cęteris anteponendus. Vniuerſitas autem conſiſtit tam circa modos viatori cōuenientes, quam circa perſonas. Modus enim ad rem faciens duplex eſt, ſpiritualis, & Sacramentalis. Rurſus hic poſterior ſubdiuiditur: nam vel in vtraque ſpecie editur, vt à

Hic ille ſenſus verborum Domini, Niſi mā ducaueritis, &c de ſpirituali videlicet mā ducatione, & eadem ſub vtraque ſpecie multiplici ratione firmatur. Secunda ratio.

Auguſt. lib. 3. de conſen. Euang. c. 1. to. 4

Tertia ratio.

Senſus metaphoricus alteri metaphorico quæ præfertur.

Quarta ratio, à varijs cōmunicādi modis

Innocen III. lib. 4. de offic. Miſſæ. ca. 22.

Poſtremi hu inſcemodi cũ reliquis comparatio.

Sacerdotibus apud Latinos, vel in ea panis tantum; vt à noſtris laicis, vel in ea vini tantum, vt eſſet, ſi in aliqua regione deeſſet panis: nam ſecundum Innocentium III. libr. De officio Miſſæ, poſſet cõfici, & ſumi Euchariſtia in ſola ſpecie vini; vel ſi aliquis tã grauiter infirmaretur, vt etſi poſſet aliqoid liquidi accipere, nihil tamen ſolidi valeret traijcere; nam ille tunc ſub ſpecie vini tantum poſſet communicare, vbi eſſet vſus vtriuſq; ſpeciei. Hic ergo ſenſus omnes hos communicandi modos amplectitur, & ex omnibus cõflatur, dum aſſerit debere eſſe manducationem, & potũ ſpiritualem; ſed in Sacramẽto; quoniam tam altera ſpecies quam vtraque Sacramentum eſt. Et licèt in altera tantum non ſit cibus, & potus Sacramentalis, vel corporalis; eſt tamen ſpiritualis, ſi recte & digne ſumatur. Deinde, ꝙ ad perſonas attinet, etſi non ſit tam generalis, quam eſt ille de mandocatione pure ſpirituali abſtrahẽti à Sacramento, quia illa cõplectitur oẽs, tam paruulos, quam adultos qui vnquam in Dei gratia aut fuerunt, aut ſunt, aut erunt: eſt tamẽ tã generalis, quàm ſtatus Noui Teſtamenti poſt Euchariſtiæ inſtitutionẽ requirat, & quam ipſius Chriſti de Eochariſtia, & Chriſtianis loqoentis propoſito cõueniat. Nam omnes tales cõplectitur, quatenus reficiuntur hoc Sacramẽto, vel re, vel voto proprio ſuſcepto, vt adulti; vel voto per alios, vt paruoli. De quibus ita ſcribit Auguſtin. ad Vitalem Pelagianum: *Scimus etiam*, inquit, *paruulos ſecundum ea, quæ per corpus geſſerunt, accepturos vel bonum, vel malum.* Et infra: *Vnde & ipſi, ſicut dixi, ſi in illa parua ætate moriuntur, vtique ſecundum ea, quæ per corpus geſſerunt, id eſt, tempore, quo in corpore fuerunt, quando per corda, & ora geſtantium crediderunt, vel non crediderunt, quando baptizati, vel non baptizati ſunt, quando carnem Chriſti manducauerunt, vel non manducauerunt, quando & ſanguinem biberunt, vel non biberunt.* Sic ille, qui profectò de manducatione Sacramentali loquitur: non ſolom quia cũ Baptiſmi Sacrameoto illam cõiungit: ſed etiam quia præmiſit per corda & ora geſtaotium illam fieri: nõ haberet autem locum os geſtantis in manducatione purè ſpirituali. Paruuli igitur neceſſitate tenentur manducandi Euchariſtiã vt ſæpe teſtatur Auguſtinus, maximè libro primo De peccatorũ meritis, & remiſſione ſupra citatus: vt ad illos cootendit dictũ eſſe: *Niſi manducaueritis carnem Filij hominis, &c.* Ita tamen ad manducandam carnẽ obligantur, vt iotelligit Auguſtinus: non quidẽ vt per ſe, ſed vt per alios ſumere debeant. Vt enim Eccleſia eis fidem accõmodat vt regenerentur; ita etiam pro illis ſumit Euchariſtiam, vt reficiantur: ſic.n. paruuli in vtero matris refici ſolent: vt pulchrè docet Auguſtinus ad Bonifacium ſcribens. Nec hoc in iniuriã baptiſmi cedit: qui tunc non ſatis eſſe videretur ad ſalutẽ paruulorũ ſine Euchariſtia: hoc enim non eſt contra baptiſmum, quia illi ſatis tribuimus mun⁹ ſuum, quod eſt regenerare: vltra regenerationem autẽ opus eſt infantibus in Chriſto recens natis refectione, ſeu alimento, cuius votum hoc ipſo quod baptizantur, habẽt; & ob communionem Sanctorum, Euchariſtia, quam alij percipiunt, reficiuntur. Ad quod opus nõ eſt alijs cęremonijs, per quas illis applicetur manducatio, quã quod Eccleſia, quæ illos quodãmodo io ventre geſtat, per corda, & ora maiorum, & Sacerdotum, Euchariſtiam pro illis ſumit. Quinto probatur hęc ſententia: Quoniam hic modus manducandi, vltra hoc quod continet omnem vtilẽ, & neceſſariam manducationem; excludit etiam omnem inotilem, nẽpe illam, quę carnalis exiſtit, & ſacrilega, ac propria Capharnaitarum; eam etiam, quæ eſt ſolum Sacramẽtalis, qua quis iudicium ſibi manducat, & bibit, nõ diiudicans Corpus Domini; eã demum, quæ in via ſolum imaginaria eſſet, & qualẽ quis fingeret purè ſpiritualem, nimirum excludentem omnem ſimilitudinẽ, & ænigma fidei: nam talis eſt manducatio Beatorũ, quam in via tantum concipere poſſumus; nõ autem experiri. Carnalis igitur mãducatio, & Sacramentalis tantum ſine ſpiritu, ſatis excloditur per ſpiritalem cibum, & potum, quem neceſſario hic ſenſus aſſerit: illa verò beatorũ excluditur per hoc quod dicitur, hũc ſpiritalem cibum, & potum in Sacramento eſſe percipiendum. Sextò denique, ſi in his verbis non haberetur reſpectus ad Sacramentum Euchariſtiæ, nullibi in Nouo Teſtamẽto eſſet explicata neceſſitas Sacramẽti Euchariſtiæ, dũ dicitur, ſine illo non eſſe vitam: nullibi etiam fructus Eochariſtiæ in eo qui dignè cõmunicat, magis explicãtur, quam in hoc loco: nullibi fructuoſa, & ſalutaris ſomptio huius Sacramenti, apti⁹ exprimitur, vt oſtenſum fuit præcedenti tractatu: nullibi Euchariſtię dignitas commodius explicatur; dum declaratur, quod ſicut omne donũ ſpirituale à Deo per meritũ paſſionis Chriſti ad nos deriuatur; ita omnis ſpiritualis refectio ab hoc admirabili Sacramẽto in nos proficiſcitur: adeo vt dici queat, non ſolum Chriſtianos omnes, etiam paruolos per illud refici; ſed etiam vniuerſos fideles ante Chriſti incarnationẽ refectos fuiſſe: quia oẽs io figuris hoc Sacramen-

Auguſt. epiſt. 107. tom. 2.

2. Cor. 5.

Auguſt. lib. 1. de pec. meri. & remiſſ. ca. 20. tom. 7.

Paruuli qua lege teneantur ſumendi Euchariſtiam.

Auguſt. epiſt. 23. ad Bonifa. e baptiſ. paruulorum 1 2.

Munus baptiſmi quodnam ſit.

Quinta ratio ſiplicem ex cludens communicandi modum.

1. Cor. 11.

Sexta ratio, ab incommodis, item & à commodis.

Sacramenrum commemorabant;&ſumebant, vt ex Pauli priori epiſtola ad Corinthios ſcripta deducitur, vbi ait; *Omnes eandē eſcam ſpiritalem manducauerunt, & omnes eundem potum ſpiritalem biberunt: bibebant autem de ſpiritali conſequente eos, petra; Petra autem erat Chriſtus.* Itaenim exponit illum locum B.Auguſtinus. Ex quibus conſtare poteſt, omnes fideles, qui ante Chriſtū extiteruot, implicitam fidem hoius Sacramēti habuiſſe; quemadmodū Meſſiæ, & paſſionis eius fidem. Ex quo immenſa quædam, & ineffabilis dignitas, & magnificētia huius Sacramenti nobis elucet; propter quam immortales gratias agere debemus Domino noſtro Ieſu Chriſto, quem cum Patre, & Spiritu Sancto meritò laodamus, atq; benedicimus per omoe tempus. Amen.

1. Cor. 10.

B. Auguſt. tract. 26. in Ioan. tom. 9.

TRACTATVS XXV.

De eadem Domini cum Capharnaitis diſceptatione: in quo omnia argumēta diluuntur eorum qui exiſtimant cap 6. Ioannis nihil continere de Sacramento Euchariſtiæ.

CONFIRMATVM & comptobatum reliquimus, Chriſtum de Sacroſaocto Euchariſtię Sacramento ſermonem ac diſputatiooem cum Capharnaitis inijſſe, atque pro tenuitate noſtri intellectus declarauimus illorum verborum, Niſi manducaueritis, & reliqua, germanum, & peculiarem intellectum. Sed qooniam ſatis oon eſt veritatem ſtatoere atque explicare, oiſi illam ab argumentis in coontrariam partē quæ fiunt, tuearis ac defendas; propterea oobis incumbit, obiectiooes, quæ vtramqoe veritatē duobus præcedentibus tractatibus definitam oppugnāt, accuratè diluere atque refellere. Obijciuntur igitur quædam ex ipſo textu, deinde quædam ex Patribus, poſtremò ratiunculę nonnullæ; ſioe argumentationes à ratiooe deſumptæ.

Duo catholico Doctori præſtanda ſūt.

Triplex argumentorum genus.

Primò igitur obijcionr ex textu, & ſerie Euangelij illod verbum: *Hoc eſt opus Dei, vt credatis in eum, quem miſit ille.* Vbi fidem in ſe exigit, noo manducationem alicuius cibi. Sed, vt ootanimus ſuperius, noodum tunc erat ſermo Domioi de Euchariſtia: & quáquá eſſet, facile ſoluitur: quia ipſa fides non eſt cibus, ſed opus, qoo præparamur ad cibū, & quē Dn̄s exigebat, cùm diceret: *Operamini non cibum qui perit.* Et licèt hæc verba ſint fundamentum eorum omnium, quæ poſtea dicuntur: erat tameo ſuper hoc fundamentum ſuperædificandum, vt à fide Chriſti in ſe ipſo, aſcenderet ad fidem eiuſdem ſub Euchariſtia: ſicut alibi apud Ioannem à renaſcentia deſuper vel denuò, aſcendit ad illam, quæ fit ex aqua, & Spiritu Sancto.

Primum argumentum hæreticorum.

Ioan. 3.

Deinde obijciunt illud verbum: *Qui venit ad me, non eſuriet: & qui credit in me, nō ſitiet in æternum.* Vbi quia loquitur de præſenti, & noodum erat inſtituta Euchariſtia, quæ in cœoa inſtituta eſt, & explicantur actus interni credendi, & veniendi qui ſufficiunt, non videtur quod de Euchariſtia loquatur in hoc capitulo. Reſpondetur, verū eſſe, nihil hactenus Dominum dixiſſe de Euchariſtia: & licet loqoeretur de ea, non cōuinceret manducatiooem ſpiritualem excludentem Sacramentum, qoia illa etiā exerceretur, maximè io Sacramento. Nec quod aiuot, illam mandocationē ſufficere: quia concluderet Chriſtū nec hic, nec alibi locutū fuiſſe de Eochariſtia; & illam maodocatiooem Sacramenti ſuperfluam eſſe. Adhæc illud verbum, Operamini non cibom qui perit, ſed qoi permanet in vitam æternam, qoem Filius hominis dabit vobis, nō propriè de cibo merè ſpiritali dicitur dabit, vel dabo (Spiritus.o. Dei non alligator ad certas temporum circūſtantias) cum Cyril. io Ioannem, ac Theoph. verbum Dabo, ad myſticam benedictionem, ſeu ad Eochariſtiā referant. Deinde etſi actus veniendi ad Chriſtū: & nō eſuriendi, neq; ſitiēdi, itemque credendi, & vitā æternā habēdi, merè ſint ſpiritales, tamen interponitur promiſſio actus non ſolū merè ſpiritalis, ſed etiam corporei, cū dicitur: *Et panis quem ego dabo, caro mea eſt.* Futura enim datio, quæ ab initio ſermoois tam ſignificanter exprimitur, & poſt reperitur, corporeo modo (licet ob finem ſpiritalem) futura ſignificatur: ideo illa māducatio, qoæ tali dationi, & promiſſioni reſpondet, nō ſine aliquo actu corporis fiet. Præterea ob id eſt, quod cùm Chriſtus prios diceretur verus panis; poſtea eius caro dicatur verus cibus; ibi viuitur credēdo, hic verò habetur vita non ſecus propter Chriſtum, quam Chriſtus propter Patrem. Cumque ad illum veniretur per donum fidei; in illo manetur per gratiam Euchariſtiæ: ibi manducatur ex hoc pane, qui eſt Chriſtus, hic vero manducatur ipſe panis, quia totus intra nos recipitur. Ibi figura mannæ oſtenditur impleri per fidem in Chriſtum iocarnatum, quatenus de cœlo pluebat; hic eadem figura impletur, quatenus edebatur.

Secundū arg.

Varia ſolutio.

Cyril. lib. 3. in Ioa. c. 18. t. 2. Theophyl.

Chriſtus per fidem & panis eſt, & cibus per carnem ſuam.

Vel ſecundo loco figura mannæ impleri cenſetur tam in ſpiritu, quam in Sacramento:

Mannæ typus duplicitet.

impletur in Chriſto.

Auguſt. tract. 11. in Ioa. 1.9.

mento: vt Auguſtinus elegāter, & acutè notauit in Ioannem. Ibi Iudæi petunt, panem de quo agebatur, ſibi dari; hic litigant negantes Chriſtū poſſe dare panem, quē promittebat. Ibi murmurant, ſed ſedatur eorū murmuratio; hic murmurant, & recedunt. Ibi opponitur murmurātibus ſpiritalis attractio Patris ad Filium, hic corporalis aſcenſus Filij ad Patrem. Ibi à Patre, qui Spiritus eſt, omnes actus verè ſpirituales profluunt: hic à Filio hominis, qui carnē aſſumpſit, actus etiam mixti, id eſt, corporales, & ſpiritales imperātur. Ibi Deus operatur in hominibus; hic ipſi homines operari iubētur cibum, quem dabit Filius hominis. Fauet igitur textus mirificè propoſitę à nobis expoſitioni. Et quod dicitur, Chriſtum inuitare ad præſentes epulas, non refert: quia ſatis erant præſentes. Nam Chriſtus, cibus erat in Euchariſtia collocandus, quia etiam citò inſtituturus erat Euchariſtiam. Sicut alibi inuitat, cū ait. *Si quis ſitit, veniat ad me, & bibat*: quod tamen dicebat de Spiritu à credentibus accipiēdo in die Pentecoſtes, vt explicauit Euangeliſta.

Ioan. 6.
Supra 4.

Obiectiuncula diluitur.

Ioan. 7.

Tertium arg.

Tertiò, vrgent illud verbum: *Pater meus dat vobis panem de cœlo verum*: vbi de præſenti ait Dat. Sed reſpōdetur ex Ruperto Tuitienſi: *Cum ait, Pater dat, loquitur de incarnatione: cùm verò ait, dabo, ſermonem habet de Euchariſtia*. Et ante eum Chryſoſtomus in Ioannem, exponens illa verba: *Ego ſum panis vitæ: Neque enim* (inquit) *de corpore hoc dictum eſt, de quo circa finem inquit: Panis quem ego dabo caro mea eſt, ſed adhuc de diuinitate*. Sic ille. Etſi hoc demus argumentanti, quòd loquitur de Euchariſtia: quia tamen breui erat inſtituenda, poterat dicere, dat, eo quòd iam erat panis præſens, licet nondū incluſus in Euchariſtia, Propterea ſubdit: *Panis enim verus eſt, qui de cœlo deſcendit, & dat vitam mundo*. Et tamen, ſecundum argumentantes, non dedit vſque ad Crucem, quemadmodum alibi ait de ouibus, *Et ego vitam æternam do eis*, id eſt dabo breui poſt mortem meam.

Ruper. Tuitien. li. 6. in Ioan.
Chryſoſt. hom. 44. in Ioa. 1.3

Ioan. 10.

Quartum arg.

Quartò, adducunt illud: *Et panis quem ego dabo, caro mea eſt pro mundi vita*: vbi videtur loqui de carne in Cruce danda. Nam in illa, & nō in Euchariſtia caro Chriſti data eſt pro mundi vita. Sed vt ex Theophylacto, & Cyrillo conſtat, bis dixit Dominus Dabo, ſemel de pane, ſcilicet Euchariſtia, & iterū de pane dādo in Cruce: & pręceſſit illa iſtam, vt conſonet res ipſa pollicitationi. Euchariſtia etiam eſt pro mundi vita non minus, quàm ipſa paſſio Chriſti: quia vt paſſio vitam diuinam gratiæ confert, ita pro omnibus illis, qui per fidem viuunt, inſtituta eſt Euchariſtia ad eam vitā alendam & tuendam.

Theoph.
Cyrill. li. 4. in Ioan c 12.
Euchariſtia quare non minus pro mundi vita ſit, quā paſſio & mors Chriſti.

Quintum arg.

Quinto argumentantur ex illis verbis: *Niſi manducaueritis carnem Filij hominis*: quaſi admittamus paralogiſmum, quod ex illa manducatione, & bibitione generali inferamus. Ergo iam eſt in Euchariſtia; cùm à genere ad ſpeciem affirmatiuè non valeat argumentum: ac ſi quis ex eo quod dicat, Dabo tibi carnes, inferat; ergo elixas, vel ergo aſſas. Sed ſoluitur hoc argumentum. Quia non dicitur reuera manducari caro, aut bibi ſanguis, niſi in Euchariſtia: & ex nullo Scripturæ loco id nobis valent oſtēdere. Ex præcedentibus etiam iam erat ſermo Domini reſtrictus ad Euchariſtiam: ex quo dixit, Panis quem ego dabo, caro mea eſt pro mundi vita.

Sextum argu.

Sextò, ex eiſdem verbis arguunt, neceſſarium, & præceptum eſſe omnibus, etiam laicis vſum vtriuſque ſpeciei. At hoc ſuperiori tractatu luculenter eſt expeditum; ſicut etiam illud aliud, quod ex eadem ſententia adſtringerent pueri ad vtriuſq; vſum ſpeciei, quod eſt error Græcorum, & item illud aliud, quod ſequeretur ex eodē Domini dicto ad cōmunionem ſub altera, vel ſub duplici ſpecie, redderetur baptiſmus minimè ſufficiens ad ſalutem, vt ſyllogizat vel potius paralogizat Caietan. Sed & hoc quoque abunde ſolutum eſt. Cum enim obijciūt, firmiter credi, baptiſma ſolū abſque alio Sacramento ſufficere infantib. ad ſalutem, qui autē dicit hæc verba, *Niſi manducaueritis*, intelligi de Sacramentali, vel ſpiritali manducatione ipſius Sacramenti, nihil aliud dicit, quam baptiſma non ſufficere ad vitam ſpiritualē in nobis habendā; cum tamen Dominus dicat; *Quod natum eſt ex Spiritu, ſpiritus eſt*. Reſpondemus concedendo, baptiſmum ſolum ſufficere infantibus ad vitam, nec arctari ad Euchariſtiā, vel re ipſa, vel voto quopiam ſuo percipiēdam, quo non obſtante, cum adoleuerint, arctari verbis illis Domini ad illā accipiendam, & per illorum ſpiritalē manducationem etiam infantes, qui de eodem corpore ſūt, & ſocietate, ſuo modo, id eſt, per votū & deſideriū Eccleſiæ ſuæ participes fiūt. Sic etiam docet Auguſt. ſermone ad infantes, vt eum producit Beda in Commētarijs prioris epiſtolæ ad Corinthios: *Nulli eſt aliquatenus ambigendum, tunc vnumquemque fidelium corporis, ſanguinisque Dominici participē fieri, quando in baptiſmate membrum Chriſti efficitur: nec alienari ab illius panis, caliciſque conſortio, etiamſi antequam panem illum comedat, & calicem bibat, de hoc ſeculo in vnitate corporis Chriſti conſtitutus abſcedat*. Sacramentis

Græcorū error

Caietani paralogiſmus.

Ioan. 3.
Pueris Sacramentū Euchariſtiæ non ſemper neceſſarium quando.

Auguſt.
Beda in 1. Cor c. 10. tom. 6.

mentis

mente quippe illius participatione, ac beneficio non priuatur, quando ipſe hoc quod illud Sacramentũ ſignificat, inuenit. Sic ille. Ex quibus habes, Auguſtinum ſentire, infantes huic mandato, quo Euchariſtiam percipere iubentur, ſatisfacere, dum per baptiſmum incorporántur, & membra illius Eccleſię fiunt, quę re ipſa Euchariſtiam percipere conſueuit; quare baptiſmus infantibus ſatis eſt. Quia cætera, quæ ſunt neceſſaria, vt fidei confeſſio, & inuocatio nominis Dei, & dilectio Dei, & proximi, per eos ſupplentur: qui vt ſunt eiuſdem corporis mēbra, ſic poſſunt fratri ſuo ſpirituali ſua bona ſpiritalia communicare, vt participem illum reddant omnium eorum, qui timēt Deum, & cuſtodiunt mandata eius. Eſt enim communio ſanctorũ in Eccleſia Dei. Vt enim dicitur: *Qui non crediderit condemnabitur.* Et tamen infantes nó credentes per ſe ipſos ſalui fiũt. Vt ergo illis prodeſt aliena fides, ita aliena Euchariſtiæ perceptio prodeſt. Omnia enim feciſſe iudicatur, cui ciuitatis Dei ius conceſſum eſt, & per quem non ſtetit, quo minus cætera omnia compleret.

Baptiſmi vi poena pueris ... quanta, Auguſtino teſte.

Mar. vlt.

Quod ergo Lutherani aſſerunt contra Patres, tanquam non recte interpretantes verba hæc Domini, paruulis Euchariſtiam alicubi ob quædam Domini in illo capite verba, miniſtraſſe: qua in re ſi ſemel ponamus eos erraſſe, adiungunt ſimul quoq; in eo, quod omninò caput hoc ad Euchariſtię Sacramentum retulerint: Reſpondemus liberè cócedendo Euchariſtiã paruulis neceſſariam non eſſe: nec tamē propterea errarunt paruulis Euchariſtiam diſpēſando: quia multa conſultò vitandi periculi cauſa fiunt, quæ neceſſario facienda non credebantur: nec ex eo quod caute fit, imitando neceſſitas alijs imponitur; cum legibus, nó exemplis ſapientes iudicare ſoleát. Ex quo elicitur, nec eos aut iudicaſſe, Eccleſiam illis dare oportuiſſe, aut ſemper, & vbique eam paruulis dediſſe; alioquin in hodiernum vſque diem illis data fuiſſet; quod vtique non fit. Quod ergo iudicauerint Patres non eſſe neceſſariam paruulis Euchariſtiam, docet Auguſtinus in paulo ante allegatis verbis; vt intelligas ob ſecuritaté potius, & cautionem, quam ob neceſſitaté paruulis aliquando diſpenſatam fuiſſe, adeo vt Rupertus in caput 6. Ioannis ſcribat in hæc verba: *Sane qui vel tenerrima cohibentur infantia, priuſquam ex hac luce migrant, quàm manducare, aut bibere poßint; vel qui articulo temporis conſtringuntur, ſicut nonnulli confeſſores, quos nec baptizari aqua perſecutionis, & mortis inſtantia, permiſit, non præiudicantur hac ſententia veritatis. Nec enim iudicatur apud Deum non manducaſſe, niſi qui manducare noluit, qui non curauit, qui neglexit. De ſenſibus enim, & de voluntatibus iudicat Deus, quæ in infantibus edentulis malæ eſſe non poſſunt, & in eiuſmodi confeſſoribus cùm bona ſint, non fraudantur effectu, quia manifeſtè* CHRISTI *communicant paßionibus. Proinde nec paruulos, quos ætatis impotentia manducare vetat, qui mox vt baptizati fuerint, ab hac luce migrant, æterna vita exortes arbitramur, nec præuentos à perſecutore confeſſores pios, in ſanguine ſuo baptizatos, corpori Chriſti communicaſſe, vel calicem Domini bibiſſe, quod ad vitam æternam proficiat, dubitamus.* Sic ille. Et Concilium Tridentinum perſpicue teſtatur, pueris Euchariſtiam ante vſum rationis non eſſe neceſſariam, nec omnino dari ſolere Euchariſtiam. Patres ergo omnes, & Eccleſiæ praxis conſentiunt in eo, quod in ſexto capite Ioannis Euchariſtiæ Sacramentum promittatur. Cum igitur ob aliam cauſſam olim à certis Patribus certis in locis data ſit infantibus; ob aliam vero dixerint verba Ioannis referenda ad corporis CHRISTI myſterium, quia illud ad cautelam, ad tēpus; hoc tanquam ex mente Domini, & perpetuo ſit expoſitum, & interpretatũ: ſequitur, vt certum & vniuerſale amplectendũ, illud vt incertum, & particulare factum deferendum eſſe.

Legibus, non exemplis iudicare ſolent ſapientes.

Rupert. in Ioan lib. 6.

Quomodo excuſantur pa... & morte præoccupati ab Euchariſtię [perc]eptione, ... Ruperto.

Seſſ. 21. cap. 3. & Can. 3.

Septimò: Non poterat Dominus (inquiunt) in illis verbis loqui de Euchariſtia, cùm nondum eſſet inſtituta. Ait enim: *Caro mea, verè eſt cibus: & ſanguis meus, verè eſt potus.* Et, *qui manducat meam carnem*, & reliqua. Vbi aperte de pręſenti loqui videtur Dominus. Reſpōdemus, Dominum ſolitũ dare præcepta, quæ non ſtatim ſuam obligandi vim habeant. Vt de baptiſmo dixit Nicodemo: *Niſi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu Sancto, non poteſt introire in regnum Dei:* & tamen conſtat ab eo tempore vſque ad tempus Apoſtolorum, qui baptiſmum promulgarunt, multos obijſſe, & ſeruatos fuiſſe ex fide, & circumciſione, ſi Iudæi erant, vel ex fide vnius Dei, ſi Gentiles. Ergo vt illud præceptum intelligi debuit poſt promulgationem, ita de Euchariſtia, quã Dominus prędicauit non inſtitutam, ſed inſtituendam eſſe, cum dixit: *Et panis, quem ego dabo* (proculdubio in cœna inſtituendo Sacramentum) *caro mea eſt pro mundi vita.* Etſi ergo dixerit de præſenti: *Caro mea verè eſt cibus*; Et, *Qui manducat meam carnem*, prius tamen dixerat: *Panis quem ego dabo*; vt ex præcedentibus ſuppleri debeat ſubſequēs illa Chriſti oratio: *Caro mea*, de qua iam loquor, velut ſi adeſſet tēpus, quo eã ſub pane manducandã dabo: *verè eſt cibus.* Et tempus

Septimũ arg.

Chriſti Domini leges, & pręcepta cōtinuo haud ſemper obligabant.

Ioan 3.

Ante legem baptiſmi promulgatam, vel de Iudæis, vel Ethnicis ſalus contingebat.

Matt. 26.

Dei proprium

præſens etiam futurum in ſe complectitur, præſertim cum is, cui omnia futura velut præſentia ſuot, ita de præſenti loquatur, vt prius futurum tempus ſignificáter expreſſerit: adbuc tempus ipſum Paſchæ, quo bęc diſputata ſunt per annum ante inducebat, & admonebat diſcipulos ea prędicare, quę anno ſequenti ſub idem tempus in cœna præſtiturus erat.

Neque verum eſt, Chriſtum his verbis obligaſſe ad Euchariſtiæ perceptionem niſi pro illo tẽpore, quo illa inſtituenda erat. Interim tamen dicimus, eos qui audiebant ipſum, ad fidẽ & expectationem cibi eius, de quo præmiſerat: *Et panis quem ego dabo*, fuiſſe inuitatos, cuius carnis dationem qui futuram non credebat per fidem non mãducabat, quia verbo Dei fidem non babebat: qui vero credebat Chriſtum quandoque carnem ſuam daturum, interim fides ei fuit loco Euchariſtiæ. Eſt enim fides, ſperandarum ſubſtantia rerũ, quæ in mente fidelis illa ſubſiſtere, & eſſe facit quæ in rerum natura nõ niſi cum Deus volet, exiſtent. Tales erant Apoſtoli credentes, qui dixerunt: *Domine, ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes*, expectabant enim ipſius promiſſionem.

Carnem Chriſti ante inſtitutionem Euchariſtiæ non manducabat quis.
Heb 18.
Fidei effectus.

Quare quod dicitur: *Niſi manducaueritis, &c.* hunc habet ſenſum genuinum: Niſi iã nunc aſſenſeritis mihi, vt indignè tũc edatis carnem meam, quando ego illam dedero, non habebitis vitam in vobis. Nam qui manducat carnem meam (nunc per fidem expectationemque doni mei; tunc autem, quando illam dabo re ipſa) habet vitam æternam. Et cum datio carnis Chriſti tam in cibum, quàm in mortem, ex æquo in futurum differatur, mãducatio autem præſens poſtulatur, quæ ab illa datione pendẽt, neceſſario faciendum eſt, vt potius manducatio trahatur ad futurum tempus dationis, quam datio ad tẽpus manducationis, quia datio futura, res principalis eſt, à qua primum cœpta eſt diſputatio, & ad cuius confirmationem toties poſtea manducandæ carnis fit mentio.

Quid ſignificat proprie: Niſi manducaueritis carnem Filij hominis, &c.

Octaue colligunt ex eodem loco: Quia Chriſtus loquebatur Capharnaitis pręſentibus, qui cũ infideles eſſent, nõ erant præcepti Euchariſtiæ ſumendæ capaces, bene tamen credendi in eum, tanquã Meſſiam. Reſpondendum eſt: non tantum Capharnaitis pręſentibus Dominum locutum, ſed etiam Apoſtolis, & diſcipulis, qui Eccleſiam repræſentabãt: ſatiſque dici poteſt eo tempore inſtitutam Euchariſtiam, quia decetero immobili mentis ſuæ ſtatuerat ſuo tempore tantum myſterium conficere, & conficiendum tradere. Et illos hortatur nõ vt increduli exiſtãt, ſed vt ſibi prius fidem comparent, vt digne poſſint ſumere, & cũ fructu, iuxta illud: *Operamini non cibum qui perit, ſed qui permanet in vitam æternam*: nimirum, Præparate vos ad hunc cibũ, ſiue prius probate vos ipſos, antequam edatis: vt docet Apoſtolus.

Octauum arg.
1. *Cor.* 11.

Nono obiectãt illa verba: *Qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem, in me manet, & ego in illo*: quam promiſſionem nõ aſſequimur per manducationẽ Sacramentalem, ſed per ſpiritualem ex fide. Reſpondetur, idem accidere edenti ſpiritualiter ipſam Euchariſtiã: quæ ad hoc inſtituta eſt, vt edenti per fidem conferat vitam, & mãſionem in Chriſto, & Chriſti in nobis. Decimo opponunt: *Si ergo videritis Filium hominis aſcendentem vbi erat prius?* Ex quo inferunt hæretici, quod ſi aſcenſurus erat in cęlum, non erat neceſſum manere Chriſtum nobiſcum in Euchariſtia. Sed hoc ideo dictum eſt; ne putarent carnem eius fruſtillatim mandendam, & dentibus conterendã, vt ipſi exiſtimabant. Quod Dominus negat; cum ſit in cœlum integra transferẽdã: vt exponit Auguſtinus. Vel dicendum eſt: quod poſt myſterium Incarnationis, & Euchariſtiæ, addit tertium, Aſcenſionis, quo maxime oſtendit diuinitatem, ac potentiã ſuam Dominus; vt credãt ipſum hoc quod promiſit de ſe in cibum in Euchariſtia dando, præſtare facilè poſſe.

Nonum argu.
Decimum argum.
Quorſum id: Si ergo videritis Filiũ hominis aſcendentem, vbi erat prius.
Aug. tract. 27 *in Ioan.* 10.9.
Alter ſenſus.

Vndecimo, hic eſt inuictus hæreticorũ, vt ipſi putant, Achilles: *Caro non prodeſt quicquam: ſpiritus eſt qui viuificat. Verba quæ ego locutus ſum vobis ſpiritus, & vita ſunt*: Vbi apertè videtur excludere quamcunque carnis manducationem, & ſpiritualem, quæ per fidem dilectione operantem fit, ſtabilire. Reſponderi poteſt, illis verbis tantum excludi manducationem, vel ferinã, vel purè Sacramentalem non attingẽtem ad fructũ Sacramenti, non autem excludit ſpiritualem in Sacramento. Vnde Auguſtinus hoc loco ait: *Proinde ſic dictum eſt: Caro nõ prodeſt quicquam, quomodo dictum eſt: Scientia inflat. Iam ergo debemus odiſſe ſcientiam? Abſit. Et quid eſt, Scientia inflat? ſola, ſine charitate. Ideo adiunxit, charitas vero ædificat. Adde ergo ſcientiæ charitatem, & vtilis erit ſcientia, non per ſe, ſed per charitatem. Sic etiam nunc caro non prodeſt quicquam, ſed ſola caro. Accedat ſpiritus ad carnem, quomodo accedit charitas ad ſcientiam, & prodeſt plurimum: nam ſi caro nihil prodeſſet, Verbum caro non fieret, vt inhabitaret in nobis.* Ita Auguſtinus. Quanquam Diuus Chryſoſtomus Chriſtum aſſerat hoc loco vocare carnem, vt opponitur ſpiritui, id

Vndecimum argum.
Quid ſignificet Dominus his verbis: Spiritus eſt qui viuificat, caro nõ prodeſt quicquam.
Aug. ibid.
1. *Cor.* 8.
Illud Apoſtoli Scientia inflat quid ſit Auguſtino.
Ioan. 1.
Chryſ. ho. 46 *in Ioan.* 10. 3.

eſt, car-

Altera ſolutio.

eſt, carnalem ſenſum, & intelligentiam, quę non prodeſt, ſed ſpiritualis, quæ prodeſt, nempè in myſterio Euchariſtiæ, in quo non eſt locus oculis, ant ſenſibus, ſed tantum oculis fidei ſpiritualibus.

XII. Argum.

Duodecimo argumentantur: *Sunt quidam ex vobis, qui non credunt*; Ergo de manducatione per fidem loquitur. Reſpondemus, confitentes loqui de manducatione per fidem; ſed non de excludente Sacramentum, verum de illa, quæ coniuncta eſt cum eo: vt dictum eſt.

XIII. Argum. Ioan. 6.

Decimotertio adſerunt illud: *Domine, ad quem ibimus: verba vitæ æternæ habes. Et nos credimus, & cognouimus quia tu es Chriſtus filius Dei*. Vbi Chriſtus videtur exponere, totam diſputationem de edenda carne, & bibendo ſanguine, fidem eſſe. Reſponſio fit, eſſe quidem ſermonem de fide Meſſiæ, ſed in hoc vt dictis eius crederetur, quibus ſe aſſerit panem de cœlo veniſſe, & in Euchariſtia manducandum. Vt enim Scriptura, & Petrus in libris recognitionum Clementis docet, tantum Chriſtus debebat laborare, vt agnoſceretur verus Meſſias, & ſummus Propheta, quo probato, poſteà dictis ſuis in omnibus credendum erat. Vnde Auguſtinus in hæc verba ſcribit: *Verba vitæ æternæ habes. Vitam enim æternam habes in miniſtratione corporis, & ſanguinis tui*. Et infra, explicans illud: *Quia tu es Chriſtus Filius Dei*, inquit, *Id eſt, quia ipſa vita æterna tu es, & non das in carne & ſanguine tuo niſi quod es*.

Explicatur id: Domine, ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes. *Clemens lib. Recognit.*

Auguſtin. Ibidem.

XIV. Argum. & vltimum.

Vltimo obijciunt, quòd Ioannes debuiſſet poſteà narrare exhibitionem, & impletionem eorum, quæ hîc promiſit: quod nō intelligitur: ergo non eſt ſermo de Euchariſtia. Reſpondeo, Ioannem ſcripſiſſe poſt alios Euangeliſtas, & ea, quæ ab alijs erant prætermiſſa, diligenter perſequi, vt hanc promiſſionem, quæ apud nullum alium legitur; exhibitionē autem, & impletionem huius promiſſionis, quia vidit ab alijs tribus eſſe narratam, ſilentio ſuppreſſit. Sicut è contrario promiſſionem Chriſti de dandis clauibus regni cœlorum Petro apud Matthæum deſcriptam ipſe Ioannes ſilētio pręteriens, exhibitam tamen atque impletā ſcriptis commendauit. Scribit enim, Chriſtum dixiſſe Petro: *Paſce oues meas*, & Apoſtolis in die Reſurrectionis dictum eſſe: *Quorū remiſeritis peccata, remittuntur eis: & quorum retinueritis, retenta ſunt*. Et hactenus ex Scripturis argumenta eorum produximus.

Matth. 16. & 18.

Ioan. 21.
Ioan. 20.

Hæreticorum ab autoritate Patrum proponuntur argumenta, atq; ſoluuntur.

Deinde producunt argumenta ex Patribus antiquis. Et argumentantur negatiuè, dicentes; Nullum Concilium vel Patrem antiquum intellexiſſe hoc caput de Euchariſtia, ſed de ſpirituali manducatione Chriſti per fidem. Reſpondemus, eos, qui hoc argumento vtuntur, manifeſtè oſtendere ſe parùm eſſe in lectione veterum Patrum verſatos, quos ferè ad vnum vſque allegauimus ſuperius. Vidiſſent enim tertiam Synodum, & ſeptimam ex hoc loco argumenta, ad firmanda dogmata Fidei ſumpſiſſe. Cognouiſſent etiam, quoties Patres, vel decertando contra hæreticos, vel exponendo Scripturam ſacram ad populum, argumenta firma ex hoc capitulo accipiunt. Nā etſi interdum Patres in diſputationibus, vt hæreticis repugnent, ſoleant in alterum extremum vergere; populis tamen concionando non niſi certa, & indubitata ſolent proponere: Deo peculiariter eos mouente propter bonum populorum.

Tertia, & ſeptima Synodi.

II. argum. *Hieron. lo. 2.*

Secundò producunt Hieronymum libro in Iouinianum ſecundo, vbi, allegatis illis verbis: *Qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem, in me manet, & ego in illo*, concludit, vnionem noſtram cum Deo eſſe, non in natura, ſed in gratia, & ſpiritu tantum. Dicimus, veriſſimum eſſe dictum Hieronymi: Verum hæc vnio noſtra per gratiam cum Deo, effectus eſt Euchariſtiæ dignè, & per fidem ſumptæ. Et Hieronymus non ſcribit illo loco, quod Ioannes agat de ſpirituali manducatione excludente Sacramentum, cum alibi, vt dictum eſt ſuperius, de Sacramento expoſuerit.

III. argum. *Baſil epiſt. 141. to vlt. Ioan. 6.*

Tertio loco decertant verbis B. Baſilij, qui epiſtola ad Cæſarienſes, vbi apologiam facit pro ſua ab illis diſceſſione, & de fide, ita loquitur: *Et primùm proponatur nobis illud: Ego viuo propter Patrem. Hoc enim vnum eſt ex iaculis, quæ ab impijs hominibus vſurpata in cælum mittuntur. Dictum autem hoc, iſto loco, vt arbitror, non de ſempiterna vita loquitur. (Nam quicquid aliunde vitam habet, per ſeipſum viuere, quēadmodum & quod aliunde incaluit, ex ſeipſo calidum eſſe nequit. Chriſtus vero, ac Deus noſter dixit, Ego ſum vita) ſed de ea, quæ carnis eſt, & in hoc tempore orta, quam vixit propter Patrem. Nam ex illius conſilio in hac mortalium vita conuerſatus eſt: Et non dixit: Ego vixi propter Patrem, ſed, Ego viuo propter Patrem, apertè præſens tempus ſignificans. Poteſt autem & vitam dicere tam, quam ipſe Chriſtus etiamnum viuit, Verbum Dei habens in ſeipſo. Et quod hoc ipſum ſit, quod innuitur, ex eo quod ſubiungitur, ſciemus, vbi dixit, Et qui edit me, viuet propter me. Carnem namque ipſius edimus, ac ſanguinem bibimus, conſortes ipſius effecti, per Incarnationem, & ſenſibilem Verbi, ac ſapientiæ vitam. Carnem enim, ac ſanguinem, totam ſuam myſticam in carne conuerſationem vocauit, doctrinamq; illam, quæ ex vita ipſius, actuali, & naturali, & Theologica*

Illud: Ego viuo propter Patrem, quid ſecundum Baſilium. *Ioan. 14.*

conſtat, manifeſtauit, per quam nutritur anima, & ad cæleſtium rerum contemplationem intereà exercetur, & imbuitur. Hucuſque Baſilius. Quibus verbis innuitur, illum verba Ioannis de ſpiritali manducatione intellexiſſe. Sic enim argumentantur ex verbis Baſilij: Si per carnem, & ſanguinem doctrinam ſuam, & totum ſuum myſticum aduentum intellexit, cùm dixit: *Qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem*, hoc vtique intellexit: Qui credit doctrinæ meæ, & totum meum myſticum aduentũ ſuauiter in corde recondit, in me manet. Porro totus non manducatur, niſi quoties credimus in eum prædicantem, crucifixum, & ſedentem à dextris Dei: ergo de illa manducatione agit, quæ fit per fidem. Cui argumento eruditè admodum, & luculenter reſpondet Nicolaus Sanderus tractatu ſuo peculiari de hoc loco Ioannis. Cuius præclaram doctrinam inſequentes, dicimus in primis, quòd etſi Baſilius id ſentiret, quod ab aduerſarijs obijcitur, non eſſet magnoperè curandum, ſi contra torrentem Patrum ita loqueretur: nunc autem ſecus ſe res habet. Quod vt melius capias, attende: Arriani coeſſentialem Patri Filium Dei eſſe negabant, & id volebant ex verbo Chriſti confirmare: *Ego viuo propter Patrem: Quicquid* (inquiunt) *viuit propter aliud, non eſt vita per ſe: quod autem non eſt vita per ſe, non eſt eiuſdem ſubſtantiæ cum Deo Patre, quem per ſe vitam eſſe conſtat.* Sic illi. Quorum argumento duplex adhibet reſponſum Baſilius: Primum, vt dicat Chriſtum temporali quadã vita viuere cœpiſſe, quando Verbum caro factũ eſt, & prætereà æternã ante ſecula vitam habuiſſe apud Patrem. Quod ergo legamus, eum viuere propter Patrem: id putat non de æterna, ſed de temporali vita dictum eſſe. Vnde non ait Chriſtus, vixi, ſed *Viuo propter Patrem*. Deinde adijcit Baſilius: *Poteſt & vitam dicere eam, quam ipſe Chriſtus æternam viuit, Verbum Dei habens in ſeipſo*: quo ſignificat CHRISTVM viuere propter Patrem: quia Verbum Dei cum ſit illud ipſum quod à Patre emanauit, Patris naturam & ſubſtantiã totã in ſeipſo habuit: atq; ita Filius viuit propter Patrẽ: non quia tẽporalem carnis vitã Patri, à quo eſt miſſus in mundum, acceptã fert, quod verum eſſet, etiamſi Pater extra ipſum eſſet; ſed quia ſubſtantiam Patris in ſe præſentem habet, à qua viuificatur eius caro: quę interpretatio priori adijcit aliquid. Nam illa id tantum docemur, quod de illa vita Chriſti agatur, quam ſecundum carnem à Patre habet; poſteriori verò etiam quòd propter Verbi præſentiam in ſe, vitam in carne habet. Et probat hoc ex verborum illorum Chriſti collatione: *Et qui mãducat me, & ipſe viuet propter me.* Cùm ergo ea ſit vitæ Chriſti ratio ad Patrem, quæ eſt vitæ noſtræ ad Chriſtum: melius intelligitur quo ſenſu Chriſtus dicatur viuere propter Patrem, ſi alteram ſimilitudinis partẽ agnouerimus: videlicet quo ſenſu manducantes Chriſtum dicamur viuere propter ipſum. Incumbit ergo Baſilio probare quòd Chriſtum in nobis habeamus (vtiq; per manducationem carnis eius) ſicuti & Chriſtus Dei verbum in ſe habet; Deinde quod viuimus propter Chriſtum, ſicut & is viuit propter Patrem. De manducatione ita ait, carnem namq; ipſius edimus, ac ſanguinem bibimus: Vt ergo caro, & ſanguis corporaliter eſt in vobis, dum per Euchariſtiam accipitur, ſic Verbum Dei eſt in Chriſto corporaliter, dum is in carnem mittitur. Et ita prior ſimilitudinis pars inter Chriſtum & nos explicata eſt.

D. Sanderus eruditus noſtri ſeculi ſcriptor.

Expenditur ſenſus Baſilij de propoſito loco Ioannis aduerſus Arrianos.

Ioan. 1.

Altera Baſilij reſponſio.

Chriſti caro vnde vitam habeat.

De ſecunda verò, quod propter Chriſtũ viuamus, ſequitur in Baſilio: *Conſortes*, inquit, *ſeu participes euadentes Verbi, ac Sapientiæ per Incarnationem, & ſenſibilem Verbi vitam* (ſic enim, iuxta Græcam veritatem, vertendum eſt, vt etiam interpretatus eſt Godefridus Tilmanus Carthuſianæ familiæ, & grauiter errarunt qui verterunt, Participes euadentes ſenſibilis vitæ.) Neque affirmat Baſilius, ſenſibilis vitæ nos fieri participes, ſed per ſenſibilem vitam Chriſti, nos ait euadere Verbi, ac Sapientiæ participes. Nam Incarnatio, & ſenſibilis vita Chriſti eſt modus, quo participes reddimur carnis eius. Tria ergo hîc ſunt ordinem inuicem habẽtia. Primum eſt, Chriſtus Incarnatus, & ſenſibilem vitam hic agens, Secundum, ſanguinem ſuum potandum, & carnem ſuam edendam nobis in Sacramento dediſſe; Tertiũ, ex hac comeſtione reddi nos Verbi ac Sapientiæ participes, vt ita viuamus propter Filiũ, quẽ in nobis habemus, ſicut Chriſtus viuit propter Patrem, cuius naturã in ſeipſo habet. Ex ijs tribus primum & tertium concedunt Arriani: nam & Chriſtũ Incarnatum, & nos per quandam comeſtionem illius viuere fatentur: ſed quod Baſilius ſignificet, huius vitæ cauſſam in Sacramento collatam eſſe, id egregiè pernegant. A quibus primum quæro, an Baſilius, quando Dominus ait ſe viuere propter Patrem, nõ doceat Chriſtum illam vitam dicere, quam viuit Chriſtus Verbũ Dei in ſe agens. Deinde quæro, an illud, In ſeipſo, non intelligatur ſecundum id quod homo eſt, de hac enim vita Chriſtũ loqui Baſilius ante explicauit. Tertio quæro, quando Baſilius ait, Chriſtũ habere Verbũ Dei in ſeipſo, an per

Quomodo propter Chriſtum viuamus, ſecundum Baſilium.

F. Godefridus Tilmanus.

illud habere non intelligat plenitudinem diuinitatis corporaliter inhabitare in carne ſua. Nam quod per ſolam participationem Chriſtus habuiſſet vitam in ſeipſo, id nunquam Arriani negarent: ſed quod Chriſtus Verbum Dei promanans ex naturali Patris eſſentia in ſeipſo habuerit, id Arriani negabant, & Baſilius credens affirmauit.

Arrianorum de Chriſto blaſphemia.

Ex illo ergo: *Et qui manducat me, & ipſe viuet propter me*, elicimus, quod & manducamus Chriſtum, & quòd viuimus propter illum: ex quibus per modum ſimilitudinis Baſilius probat, non modò quòd Chriſtus viuit propter Patrem, ſed quòd viuit Verbū Dei in ſe habens. Illud autē, quod Chriſtus Verbum Dei in ſe habeat per illam ſimilitudinis partem, in qua nos dicimur propter Chriſtum viuere, probat Baſilius, nam illa reſpondet ei vitæ, quā viuit Chriſtus in carne: reſtat ergo, vt probetur per aliam partē, qua nos dicimur manducare Chriſtum, quod Chriſtus Verbū Dei in ſe habet. Nam hæc propoſitio nondum probata eſt ex illa ſimilitudine, quæ à Baſilio vrget hæc verba: Qui manducat, & cætera, nec vnquam oſtenderunt Chriſtum habere verbum Dei in ſeipſo, hoc eſt, in carne, niſi intelligatur quòd ita manducemus Chriſtum, vt eum etiam habeamus in nobis ipſis, hoc eſt, in corpore, ac non tantum in ſpiritu. Nam etſi Chriſtum per fidem tantum manducare intelligamur: ex illis verbis nil aliud inferretur, quàm Chriſtum Verbum Dei per fidē, aut ſpiritum, hoc eſt, non in ipſa Dei ſubſtātia habere. Qui ſenſus longè abeſt à Baſilij propoſito, & nihil eorum, quæ proponit, probaret. Vult enim oſtendere ex noſtra manducatione quod Chriſtus habet Verbū Dei in ſeipſo, & ita quod viuat quidē in carne propter Patrem, ſed ita viuat, vt cauſa vitæ (quæ eſt Verbum Dei Deus ipſe) in ipſa carne habitet. Idque probat: quia nos manducantes Chriſtum, viuimus propter ipſum: non poteſt autem fieri vt per manducationem habeamus Chriſtum in corpore noſtro: atque ita vt vitam ex ipſo ſubſtantialiter præſente hauriamus, niſi Sacramentum Corporis Chriſti dignè ſumamus. Ex quo apparet, Baſilium illa verba attexuiſſe: *Et qui manducat me*, ſine quibus nihil eorum, quæ propoſuit, poſſet concludere, ob id enim probandum dixit: *Carnem ipſius edimus, ac ſanguinem bibimus*. Quòd verò viuamus propter Chriſtum, explicauit illis verbis, Participes euadētes Verbi, ac Sapientiæ per Incarnationem, & ſenſibilem vitā: hoc eſt, humana Chriſti natura vitam in ſe ipſa recipit: nō veluti à Patre longè poſito, ſed veluti ab eſſentiali eius verbo præſente, & viuificante ipſam naturam humanam. Nam vt is qui carnem Chriſti in Euchariſtia dignè recipit, habet id in ſeipſo, propter quod viuit: ſic etiam humana Chriſti natura viuens propter Patrem ipſum, Patris Verbū, & naturam vnde viuit, in ſeipſo habet.

Quod ergo ait: *Carnem ipſius edimus, ac ſanguinem bibimus, participes euadentes Verbi*: non ſunt hęc duo pro eodem habenda, nec participatio eſt comeſtioni præferēda, vel par facienda: quaſi voluerit Baſilius dicere: Quicunq; fit particeps Chriſti, is edit carnem Chriſti: quòd ſi dixiſſet, de ſpiritali tātum comeſtione loqueretur, in qua idem eſt, edere, & participem fieri, ſed nunc potius contrarium docet, eum ſcilicet qui edit Chriſti carnem, victurum propter Chriſtū, ſeu participem futurum vitæ, quæ eſt in Verbo Dei. Nam ſpiritalis tantum manducatio, in eo differt à ſpirituali ſimul, & Sacramentali, quod illa, & participando mādueat, & manducando participat, ita vt vnum eorum alterum minimè præcedat, ſed ambo idem ſignent, vel ſi differunt, participatio manducationem præcedat. Nam quia primum ad fidem vocatur, is quidem participat donum fidei, ſed in ea receptione fidei, & gratiæ Dei nondum manducat. Eſt enim manducatio actio viuentis. In Sacramentali verò, & ſpiritali manducatione ipſa manducatio ſemper præcedit nouam vitæ participationem, quæ per Sacramentum augetur. Cum ergo Chriſtus, & Baſilius de ea agant manducatione, in qua manducatio participationem ſemper præcedit, vt cauſſa effectum ſuum, neceſſariò vterque de manducatione ſacramentali, & ſpiritali ſimul agit: quia in ea tantum manducatio præcedit participationem. Nam & Chriſtus non prius vixit propter Patrem in carne, quam carnem haberet: ſic & nos viuimus propter Chriſtum, velut carnem eius comedentes, antequam verè comederimus Chriſti carnem. Quod verò Baſil. ait: *Participes Verbi, ac Sapientiæ, euadentes per Incarnationem, & ſenſibilem Chriſti vitam*: non eo ſenſu dixit, quaſi per ſolam Incarnationem, & ſenſibilem Chriſti vitam participes euadamus Verbi, alioqui nulla prorſus manducatio, vel ſpiritalis per fidem, vel Sacramentalis exigeretur, ſed quod abſque Incarnatione Verbi caro nulla fuiſſet, quam ederemus. Porrò abſque ſenſibili vita eius nec paſſio, nec Sacramentorum vlla fuiſſet inſtitutio. ¶ Quod ergo inferunt ex verbis Baſilij: Si Chriſtus per carnem, & ſanguinem doctrinam cæleſtem, & totum ſuum myſticum aduentum intellexit, cùm dixit: *Qui manducat meam carnem, & bibit meum*

Baſilij ſententiæ explicatio.

Spiritalis mādacatio in quo differat ab ſpiritali ſimul, & Sacramentali.

Chriſtus quando primum cęperit viuere propter Patrē.

Alterum dictū Baſilij expenditur.

Hæreticorum ex Baſilij dictis obiectio diluitur.

ſanguinem in me manet, igitur de manducatione agit, quæ per fidem eſt: non negamus. Nam manducatio, quæ fit per Sacramentū, ſemper ex inſtitutione Chriſti per fidem etiam fit, vt dignè, & cum fructu percipiatur: cùm ergo fides in ſacramentali manducatione concurrat: non ex eo quod ſit per fidem, excluditur ſacramentalis mãducatio, nec enim per carnis & ſanguinis nomen toties repetitum hoc ſolum ſignat, vt caro ſua ſit velut quidam corporeus cibus ore tantū vitę animalis nutriendi cauſa ſumptus; ſed intellexit per Euchariſtiæ Sacramentum ſimul omnia à nobis eſſe manducanda, hoc eſt participanda, quæ vel fecit in carne, vel paſſus eſt. Is ergo dignè manducat carnem Chriſti, qui & omnia quæ geſſit, & omnia quæ prædicauit, quantum in ipſo eſt, ſuauiter cogitans, ac mente volutans, operéque imitans, in ea fide, & pietate Euchariſtiam percipit. Cùm ergo docet Baſilius, in carnis & ſanguinis nomine, tum facta, tum verba Chriſti comprehendi, non remouet Sacramenti intelligentiam, quam prius neceſſariò poſuit, ſed vſum rectè celebrandi Sacramenti prudenter adiunxit. Nam & alias cùm cœnæ Domini verba percurriſſet, & quæſiuiſſet à ſeipſo quid prodeſſent verba hæc, ſubiecit: Vt edentes, & bibentes, memores ſimus eius, qui pro nobis mortuus eſt, & reſurexit.

Qui dignè manducet Chriſti carnē.

Baſil. lib. de Baptiſm. c. 2. tom. 1.

Et ne vllo modo quis negare valeat, Baſil. de Euchariſtia apud Ioannem loqui, perpende quid poſt doctrinam baptiſmi explicatam ⁋ de Euchariſtia tradat in prædicto loco: *Neceſſe*, inquit, *nos eſt deinceps nutriri alimento vitæ æternæ, quod ipſum rurſus idem vnigenitus Dei viui filius nobis tradidit: nunc quidem dicens, Non in ſolo pane viuit homo, ſed in omni verbo, quod progreditur per os Dei. Et quomodo hoc fiat docuit, vbi dixit:* ° *Meus cibus eſt, vt faciam voluntatem eius qui miſit me, Patris. Et iterum ſecundo, Amen, ad confirmandum, quæ inferebat, ac perſuadendum auditoribus adiecto, Amen amen*, inquit, *dico vobis, niſi manducaueritis carnem Filij hominis.* Et conſequenter cum permulta ex capit. ſexto recitaſſet, ſubiungit: *Et ad finem Euangeliorum ſcriptum eſt: Accepit igitur Ieſus panem, &c.* Hæc ille magnus Pater verba Ioann. 6. cum hiſtoria cœnæ Dominicæ coniungens, & illa verba propriè, ac verè ad Euchariſtiam referens.

Deut. 8. Matth. 4.

Ioan. 4.

IV. Argum. Aug. tract. 25. 26. ac 27. in Ioan. to. 9.

Quartò agunt autoritate B. Auguſtini, qui interdum hæc verba de manducatione ſpirituali exponit; & ait, idem eſſe manducare, & bibere, quod communicare CHRISTI paſſionibus, ſiue inferri, & coniungi corpori Chriſti myſtico. Sed vt hoc argumentum plenè diluamus, in primis præmittendum eſt, mentem Auguſtin. tam in commentarijs Ioannis, quàm in alijs locis, planam fuiſſe, & exertam, in hoc capite Chriſtum loqui de Sacramento altaris; Deinde verò adducemus quaſdam eius ſententias, quibus aduerſarij innituntur, oſtendemuſque eas huic veritati non aduerſari. Ad primum igitur Auguſt. libr. 3. de conſen. Euang. *Ioannes*, inquit, *de corpore, & ſanguine Domini hoc loco* (id eſt, cùm ad cœnæ hiſtoriam ventum eſſet) *nihil dixit, ſed planè alibi multò vberius hinc* (id eſt, de hac re) *Dominum locutum eſſe teſtatur.* Hæc ille. Si ergo vberius, quàm in cœna Dominus de corpore & ſanguine ſuo locutus eſt, nec id alibi, quàm apud Capharnaitas: ſequitur, ſextum caput Ioannis, ſecundum Auguſtini ſententiam, propriè ſpectare ad cœnam Domini. Idem ſuper Leuiticum ſcribit: *Cùm Dominus dicat, Niſi manducaueritis carnem Filij hominis, &c. quid ſibi vult, quòd à ſanguine ſacrificiorum, quæ pro peccatis offerebantur, tantoperè populus prohibetur? ſi illis ſacrificijs vnum hoc ſacrificium ſignificabatur, in quo vera fit remiſſio peccatorum, à cuius tamen ſacrificij ſanguine in alimentum ſumendo non ſolum nemo prohibetur, ſed ad bibendum potius omnes exhortantur.* Sic eo loco Auguſtino conferens noſtram Sacramentalem ſanguinis potationem illis verbis præceptam cum veterum factis, qui vt prohibebantur re ipſa potare, aut edere ſanguinem, ſic per fidem, & edere carnem Chriſti, & ſanguinem eius bibere neceſſariò debent. Idem libro decimo ſeptimo de Ciuitate Dei: *Panis*, inquit, *quem ego dedero, caro mea eſt pro ſeculi vita: ipſum eſt ſacrificium non ſecundum ordinem Aaron, ſed ſecundum ordinem Melchiſedec.* Et epiſtol. ad Innocentium Papam expreſsè tradit, quod Melchiſedec prolato Sacramento menſæ Dominicæ nouit æternum eius Sacerdotium figurare. Ex quibus habes illa verba: *Et panis quem ego dabo*, ad menſam Domini pertinere. Item libro in Creſconium Grammaticum: *Quid de ipſo corpore & ſanguine Domini, vnico ſacrificio pro ſalute noſtra, quamuis ipſe Dominus dicat, Niſi quis manducauerit carnem meam, & biberit ſanguinem meum, non habebit in ſe vitam? Nonne idem Apoſtolus docet etiam hoc pernicioſum malè vtentibus fieri, ait enim, Quicunque manducauerit panem, & biberit calicem Domini indignè, reus erit corporis, & ſanguinis Domini?* Sic ibi. At ſi de ſpiritali tantùm manducatione, aut de re per Euchariſtiam ſignata apud Ioannem ſermo eſſet, nemo poſſet illa malè vti. Vnde ipſe libro primo de peccatorum me-

Aug. lib. 3. de conſen. Euāg. c. 1. to. 4.

Idem in Leuit. 17. c. 57. tom. eod.

Deut. 12.

Idem lib. 17. de Ciuitat. Dei c. 5. to. 5.

Idem epiſt. 95. Gen. 14.

Idem lib. 1. in Creſcon. Grammat. c. 25. to. 7.

1. Cor. 11.

riiis, &

Idem lib. 1 de pecc me & remiſſ c 20. eod tom. Dicto Auguſtini ſcilicet quidam ſenſus excluditur.

ritis & remiſſione: *Dominum audiamus inquam, non quidem hoc de Sacramento lauacri dicentem, ſed de Sacramento ſanctæ menſæ ſuæ, quo nemo rite niſi baptizatus accedit: Niſi manducaueritis carnem meam*, & reliqua. Nihil apertius, aut expreſſius dici potuit.

¶ Nec poteſt intelligi de re ſignificata per Sacramentum, vt quidam contendunt, id eſt, de vnitate Eccleſiæ, vel corporis myſtici conſociatione: quia hæc per viuam fidem cum voto baptiſmi, & per martyrium illis confertur, quos Deus tanto voluit beneficio cumulare, etiamſi nondum baptizati ſint. Deinde illa myſtica vnitas, quæ ponitur per Euchariſtiam ſignificari, propriè ab Euchariſtia pendere intelligitur. Eo ergo poſito, quod Dominus de re propriè per Euchariſtiam deſignata loquatur, etiam ponitur quod de ipſa loquatur Euchariſtia: quælibet enim res cum ſua propria nota neceſſariò cohæret, aliàs propria eius nota non eſſet. Accedunt adhæc multæ ſententiæ Auguſtin. ſuper Ioannem. Nam Tract. 26. in illa verba: *Patres veſtri manducauerunt manna, & mortui ſunt*, ſcribit: *Nam & nos hodie accepimus viſibilem cibum. Sed aliud eſt Sacramentum, aliud eſt virtus Sacramenti. Quam multi de altari accipiunt, & moriuntur? vnde dicit Apoſtolus, Iudicium ſibi manducat, & bibit. Nonne buccella Dominica venenum fuit Iudæ? Et tamen accepit, & cum accepit, in eum inimicus intrauit: non quia bonum accepit, ſed quia bonum malè malus accepit. Videte ergo fratres, panem cæleſtem ſpiritaliter manducate, innocentiam ad altare apportate.* Et paullò inferius ſuper illo verbo: *Vt ſi quis manducauerit ex ipſo, non moriatur*, inquit, *Sed quod pertinet ad virtutem Sacramenti, non quod pertinet ad viſibile Sacramentum. Qui manducat intus non foris, qui manducat in corde, non qui premit dente.* Et infra: *Quomodo quidem edatur, & quiſnam modus ſit manducandi iſtum panem, ignoratis*: Quo hæc reſpiciunt, niſi ad modum cœnæ? Vbi poſt panem acceptum, & benedictum dicebatur: *Hoc eſt corpus meum*. Nam modum manducandi, qui per fidem eſt, iam ſæpè in hoc eodem capite Chriſtus dixerat, vt illum ignorare nulli poſſent: at modum cœnę etiam fideles diſcipuli adhuc ignorabant. Idem explanans illa verba: *Qui manducat carnem meam, & bibit meum ſanguinem, in me manet, & ego in illo: Hoc eſt ergo*, ait, *manducare illam eſcam, & illum bibere potum, in Chriſto manere, & illum manentem in ſe habere.* Ac per hoc qui non manet in Chriſto, & in quo non manet CHRISTVS, proculdubio nec manducat ſpiritualiter carnem eius, nec bibit eius ſanguinem, licet carnaliter, & viſibiliter premat dentibus Sacramentum corporis, & ſanguinis Chriſti: ſed magis tantæ rei Sacramentum ad iudicium ſibi manducat, & bibit, quia immundus auſus eſt ad Chriſti accedere Sacramenta, quæ aliquis non dignè ſumit, niſi qui mundus eſt: de quibus dicitur: *Beati mundo corde; quoniam ipſi Deum videbunt.* Idem explicans illa verba: *Caro non prodeſt quicquam, Sed quomodo*, ait, *illi intellexerunt? carnem quippe ſic intellexerunt, quomodo in cadauere dilaniatur, aut in macello venditur, non quomodo ſpiritu vegetatur. Proinde ſic dictum eſt, Caro non prodeſt quicquam, quomodo dictum eſt, ſcientia inflat, &c.* Et in fine huius tractatus, & capitis, ait: *Hoc totum, quod Dominus de carne & de ſanguine ſuo locutus eſt, & quod in eius diſtributione gratia vitam nobis promiſit æternam, & quod hinc voluit intelligi manducatores, & potatores carnis, & ſanguinis ſui, vt in illo maneant, & ipſe in illis, & quod non intellexerunt qui non crediderunt, & quod ſpiritualia carnaliter ſapiendo ſcandalizati ſunt, & quod eis ſcandalizatis, & pereuntibus, conſolatio DOMINI affuit diſcipulis qui remanſerant, ad quos probandos interrogauit; Nunquid & vos vultis abire? Vt reſponſio permanſionis eorum innoteſceret & vobis, nam & ille nouerat, qui manebant. Hoc ergo totum ad hoc nobis valeat, dilectiſſimi, vt carnem* CHRISTI, *& ſanguinem Chriſti non edamus tantum in Sacramento, quod & multi mali; ſed vſque ad ſpiritus participationem manducemus, & bibamus, vt in Domini corpore tanquam membra maneamus, vt eius ſpiritu vegetemur, & non ſcandalizemur, etiamſi multi modò nobiſcum manducant, & bibunt temporaliter Sacramenta, qui habebunt in fine æterna tormenta.* Pondera obſecro illa Patris doctiſſimi verba: *Carnem Chriſti, & ſanguinem Chriſti non edamus tantum in Sacramento, quod & multi mali, ſed vſque ad ſpiritus participationem*: vbi perſpicuè Sacramentalem manducationem intra ſpiritualem includit. Adhæc ſerm. de verbis Domini interpretans illa verba: *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, ſaluus erit*: *Non vtique intelligamus*, inquit, *eo modo credentem, quo & dæmones credunt, & contremiſcunt, nec in eo numero baptizatos, in quo Simon Magus baptizari potuit, ſed ſaluus eſſe non potuit. Sicut ergo cùm diceret: Qui crediderit, & baptizatus fuerit, ſaluus erit, non omnes credentes, & baptizatos, ſed quoſdam intuebatur, in ea ſcilicet fide conſtitutos, quæ Apoſtolo diſtinguente per dilectionem operatur: ita, tùm dixit, Qui blaſphemauerit in Spiritum ſanctum, non habet remiſſionem in æternum, non omnem, ſed quendam in Spiritum ſanctum intendebat rea*tum,

Idem Aug. — *Aliud eſt Sacramentum, aliud virtus Sacramenti.* — *1 Cor 11.* — *Ioan. 13.* — *In Iudam cur Satan intrauit.* — *Matth. 26.* — *De conſec. diſtinct. 2. c qui diſcordat.* — *Matth. 5.* — *Idem tract. 27. in Ioan.* — *1. Cor. 8.* — *Idem ſer. 11. de verb. Dom. tom 10.* — *Mar. vlt.* — *Iacob. 2.* — *Actor. 8.* — *Gal. 5.* — *Marc 3.*

tum, quo quiſquis fuerit obligatus, nulla vnquam remiſſione ſoluetur. Illud etiam quod ait: *Qui manducat carnem meam, & bibit ſanguinem meum, in me manet, & ego in illo, quomodo intellecturi ſimus? Nunquid etiam illos hic poteramus accipere, de quibus dicit Apoſtolus, quod iudicium ſibi manducent, & bibant, cum ipſam carnem manducent, & ipſum ſanguinem bibant? Nunquid & Iudas Magiſtri venditor, & traditor impius, quamuis primum ipſum manibus eius confectum Sacramentum carnis, & ſanguinis eius cum cæteris diſcipulis, ſicut apertius Lucas Euangeliſta declarat, manducaret, & biberet, manſit in Chriſto, aut Chriſtus in eo? Multi denique qui vel corde ficto carnem illam manducant, & ſanguinem bibunt, vel cum manducauerint, & biberint, apoſtatæ fiunt, nunquid manent in Chriſto, aut Chriſtus in eis? Sed profectò eſt quidam modus manducandi illam carnem, & bibendi illum ſanguinem, quomodo qui manducauerit, & biberit, in Chriſto manet, & Chriſtus in eo. Non ergo quocunque modo quiſquis manducauerit carnem Chriſti, & biberit ſanguinem Chriſti, manet in Chriſto, & in illo Chriſtus, ſed certo quodam modo, quem modum vtique ipſe videbat, quando iſta dicebat.*

1.Cor.11.

Non omnes Chriſtum manducantes, in Chriſto manent, & Chriſtus in illis.

Luc.22.

Non potuit certè Auguſtinus vllis clarioribus verbis animi ſui ſenſa aperire, & Ioannis verba tectius explicare de Sacramento Euchariſtiæ. Idem docet ſermone de verbis Apoſtoli, cuius verba inferius citabuntur, & ſermone de verbis Domini, & in Pſalm. 98. ediſſerens illud verbum: *Adorate ſcabellum pedum eius.* ait, *Tunc autem, quando hoc Dominus commendauit, de carne ſua locutus erat, & dixerat: Niſi quis manducauerit carnem meam, non habebit in ſe vitam æternam. Scandalizati ſunt quidam diſcipuli eius, ſeptuaginta fermè, & dixerunt, Durus eſt hic ſermo, quis poteſt hoc intelligere? & receſſerunt ab eo, & amplius cum eo non ambulauerunt. Durum illis viſum eſt quod ait, Niſi quis manducauerit carnem meam, non habebit vitam æternam. Acceperunt illud ſtultè, carnaliter illud cogitauerunt, & putauerunt, quod præciſurus eſſet Dominus particulas quaſdam de corpore ſuo, & daturus illis, & dixerunt: Durus eſt hic ſermo. Ipſi erant duri, non ſermo. Etenim ſi duri non eſſent, ſed mites eſſent, dicerent ſibi, Non ſine cauſſa dicit hoc, niſi quia eſt ibi aliquod Sacramentum latens, manerent cum eo lenes, non duri, & diſcerent ab illo quod, illis diſcedentibus, qui remanſerunt, didicerunt. Nam cùm remanſiſſent cum illo diſcipuli duodecim, illis recedentibus, ſuggeſſerunt illi tanquam dolentes illorum morte, quod ſcandalizati ſunt in verbo eius, & receſſerunt. Ille autem inſtruxit eos, & ait illis: Spiritus eſt qui viuificat: caro autem nihil prodeſt: Verba, quæ locutus ſum vobis ſpiritus eſt, & vita: ſpiritaliter intelligite quod locutus ſum. Non hoc corpus, quod videtis, manducaturi eſtis, & bibituri illum ſanguinem, quem fuſuri ſunt, qui me crucifigent. Sacramentum aliquod vobis commendaui, ſpiritaliter intellectum viuificabit vos: etſi neceſſe eſt illud viſibiliter celebrari: oportet tamen inuiſibiliter intelligi.*

Idem ſerm. 2. de verb. Apoſtoli, & ſerm. 46. de verbis Dom.

Idem.

Capharnaitarum durities

Ioan. 6.

Hæc ille, qui in omnibus his ſentenujs apertiſſimè docet, & CHRISTVM loqui in hoc capite de Euchariſtia, & non loqui de ſola ſumptione Sacramentali, vel de carnali, ſiue terrena, ſed de ſpiritali in Euchanllia: vt clare videbitur ex ſolutione obiectionum. Quarum prima eſt: quod in illa verba: *Hoc eſt opus Dei, vt credatis in eum, quem miſit ille.* Tract. 25. in hunc modum ſcribit: *Hoc eſt ergo manducare cibum, non qui perit, ſed qui permanet in vitam æternam. Vt quid paras dentes, & ventrem? Crede: & manducaſti.* Sed profectò in his verbis Auguſt. non prohibet parare dentes, & ventrem: quia, vt ex locis citatis conſtat, hortatur ibi accedere ad altare, & dicit malos ore premere Euchariſtiam, ſed prohibet opinionem, qua quis exiſtimaret, ſine fide ſatis eſſe parare dentes, & ventrem, hoc eſt, ſolum Sacramentaliter ſumere: & docet fructum manducationis ex fide haberi. Vltra hoc quod poſſet dici, in illo loco excludi etiam Sacramentalem mãducationem, quia necdum Dominus loquebatur de Euchariſtia.

Quædam ex Auguſtino, & alijs Patribus adueſantium obiectiones in contrarium diluuntur.

Secunda: Idem tractatu ſequenti in illud: *Non hic eſt Ieſus filius Ioſeph, cuius nos nouimus, &c.* ait Auguſtin. *Daturus ergo Dominus Spiritum ſanctum, dixit ſe panem, qui de cælo deſcendit; hortans vt credamus in eum. Credere enim in eum, hoc eſt, manducare panem viuum. Qui credit in eum, manducat, inuiſibiliter ſaginatur, quia & inuiſibiliter renaſcitur.* Sic ille. Quibus ſane verbis non tollit, quin in hoc capite loquatur de manducatione Euchariſtiæ; ſed dicit, in illo loco Chriſtum de illa non agere. Et verum eſt: quia tunc loquitur de fide in Chriſtum Incarnatum, quaſi proœmium futuræ diſputationis de Euchariſtia.

Secunda obiectio.

Idem tract. 26. in Ioan.

Tertia: idem in illa verba: *Qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem, habet vitam æternam: Hunc itaque, inquit, cibum, & potum, ſocietatem vult intelligi corporis, & membrorum ſuorum, quod eſt ſancta Eccleſia in prædeſtinatis, & vocatis, & iuſtificatis, & glorificatis ſanctis, & fidelibus eius.* Et infra: *Huius rei Sacramentum, id eſt, vnitatis corporis, & ſanguinis Chriſti, alicubi quotidie, alicubi certis interuallis dierum in Dominica menſa præparatur, & de menſa Dominica ſumitur, quibuſdam ad vitam*

Tertia obiectio.

Idem ibidem.

qui-

quibuſdam ad exitium, quicunque eius particeps fuerit. Hactenus ille; qui videtur vocare manducare & bibere, ſeu cibum & potum, incorporationem in Eccleſia; & ita de ſpirituali tantùm ſumptione per fidem loqui videtur. Reſpondeo; Quantum licet conjectare, Auguſt. in Euchariſtia tria conſtituit: Primum, Sacramentū corporis Chriſti, id eſt, ipſas ſpecies, & hoc vocat cibum corporalem: Secundum, ponit carnem & ſanguinem, ſiue ipſum Chriſtum contentū & ſignificatum. Tertium, ponit effectum, ſiue rem Sacramenti, hoc eſt, incorporationem, ſiue coniunctionem cum Eccleſia. Et quia hac nutritur anima noſtra; illam vocat cibum ſpiritualem; & propterea dicit: Hūc itaque cibum, & potum ſocietatē vult intelligi corporis, & membrorum ſuorum, quod eſt ſancta Eccleſia, ſcilicet ipſam incorporationem cum ea: per quā non intendit excludere Sacramentalem ſumptionē, imò potiùs eam includit, vt inferiùs oſtendit; & per quam habetur prædicta incorporatio, ſi fide ſumatur. Quarta: Aug. lib. 3. de doctr. Chriſt. expendens illa verba: *Niſi manducaueritis carnem Filij hominis, &c.* quia videntur flagitium, vel facinus iubere; *Figura eſt*, inquit, *præcipiens paſſioni Dominicæ communicandum, & ſuauiter atque vtiliter recondendum in memoria, quòd pro nobis caro eius crucifixa, & vulnerata ſit.* Reſpondeo, quòd tam paſſioni Chriſti, quàm corpori eius, quod eſt Eccleſia (quæ pro eodem ſumit Aug.) ſatis communicamus per Euchariſtiam, & eandem etiam in memoria ſuauiter recondimus, iuxta illud: *Hoc facite in meā commemorationem*, & iterum: *Mortem Domini annunciabitis, donec veniat.* Ad eundem modum intelligenda eſt ſententia Auguſtini epiſtola ad Bonifacium: *Nulli eſt aliquatenus ambigendum, tunc vnumquemque fidelium corporis, & ſanguinis Domini participem fieri, quando in baptiſmate nec alienari ab illius panis calicisq; conſortio, etiamſi antequam panem illum comedat, & calicem bibat, de hoc ſeculo in vnitate corporis Chriſti conſtitutus abſcedat.* Hæc ille: quæ ſimiliter atque ſuperiora exponenda ſunt. Quanquam Rupertus Tuitienſis ſuis in caput Ioannis ſextum commentarijs innuere videatur, beatum Auguſtinum aliquantulum durius locutum in hac re, explicando iſtam manducationem ſpiritualem per illud: *In me manet, & ego in illo*: tum confugiendo ad corpus Eccleſiæ, per quod videtur obſcurare veritatem corporis Chriſti in Euchariſtia: tum explicando manna, & aquam deſerti, quaſi eundem fructum fidelibus attulerit, atque Sacramentum Euchariſtiæ, in quo eius fructum videtur obſcurare. Sed præſtat ſubijcere verba ipſius Ruperti: *Hoc*, inquit, *fundamento fidei non benè cuſtodito, illam prædicationem Domini, dicentis: Qui manducat carnem meam, & bibit ſanguinem meum, in me manet, & ego in eo, quidam ita reciprocant: Qui manet in me, & ego in eo, hic manducat carnem meam, & bibit ſanguinem meum: in illo ſenſu præoccupati, quòd manere in vnitate fidei, hoc ſit manducare carnem, & bibere ſanguinem Chriſti, & adeò non ſibi neceſſariam arbitrantur eſſe ad ſalutem corporalem Dominicæ menſæ communicationem. Sed quid ſi omnes hoc idem dicant, & omnes hoc idem ſapiant? Nonne otioſa reputabitur illa traditio Domini, & ad nihilum redigetur, vt nuſquam obſeruetur modus ille manducandi, & bibendi, quem ipſe ore ſuo prædocuit, ſub ipſo articulo ſacroſanctæ paſſionis? Pereat igitur à corde Chriſtiano hic ſenſus, quem importat hæc inutilis reciprocatio. Hoc planè Chriſtus non docuit, ſed qui manducat, inquit, carnem meam, & bibit ſanguinem meum, eo videlicet modo quo traditurus ſum, corde credendo ad iuſtitiam, & ore manducando, ac bibendo ad ſalutem, hic in me manet, & ego in eo, ita vt iam non ſint duo, ſed vna caro. Manducare namque, & bibere, efficiens eſt: effectum autem, vt in me maneat, & ego in eo.* Hæc ille de primo dicto Auguſtini.

Tria ſunt in Euchariſtia ſecundum Auguſtinum.

Cur ſpiritalis cibus vocetur Euchariſtia.

Quarta obiectio.

Idem lib. 3. de doctr. Chriſt. cap. 16. tom. 3.

Epheſ. 1. & Coloſſ. 1.

Luc. 22. 1. Cor. 11.

Idem Aug. ep. 23. tom. 2.

Rupert. Tuit. lib. 6. in Ioan.

Exod. 16.

Infra 17.

Rom. 10.

Matth. 19.

De ſecundo paullò antè dicit: *Proinde non ita ſimus incauti adulatores beati Auguſtini, vt cùm dicat ille, Sacramentum, & rem Sacramenti, vnitatem corporis Chriſti, quod eſt Eccleſia, rem dicens eſſe Sacramentum, panem autem Dominicum huius rei Sacramentum, ſtatim acquieſcamus ei, quod hanc diuiſionem in patrocinium ſui ſenſus arripiunt, dicentes, Sacramentum id eſſe ſacræ rei monumentum, & hoc modo nullum faciamus locum Dominicæ diffinitionis, quam ita eſt locutus: Hoc eſt corpus meum, quod pro vobis tradetur. Hic eſt ſanguis meus, qui pro vobis effundetur.*

Sacramentum ſacræ rei monimentum.

1. Cor. 11. Matth. 26.

De tertio verò dicto paullò ſuperiùs in illa verba: *Non Moyſes dedit vobis panem de cœlo, ſed Pater meus dat vobis panem de cœlo verum. Aduerſus hanc*, inquit, *deteſtabilem præſumptionem, quamlibet paucis reſpondendum eſt. Primoque dicendum, Apoſtolum non eo ſenſu dixiſſe, quo iſti accipiunt, Et omnes eandem eſcam ſpiritualem manducauerunt & omnes eundem potum ſpiritualem biberunt, neque dictiunculam relatiuam. ſcilicet Eandem eſcam, vel eundem potum, ita poſuiſſe, vt referri velit ad illam eſcam, illumque potum, de quo ipſe Dominus. Hoc eſt, inquit, corpus meum: Hic eſt ſanguis meus: ſed eandem (inquit) eſcam manducauerunt, & eundem potum biberunt Dathan, & Abiron, quam Moyſes*

1. Cor. 10.

Num. 16

Quid illud Apoſtoli: Hęc omnia in figura facta ſunt noſtri, ſecundū Rupertum.
Ibid.

& Aaron, eandem vtique Chore, quam Chaleb, aut Ioſue. Hoc enim intendit Apoſtolus ea lectione, vt ſolicitum reddat omnem hominem vt ſe arbitretur iam comprehendiſſe, quia conſecutus eſt Sacramenta Fidei Chriſtianæ. Nam hæc omnia, inquit, in figura facta ſunt noſtri. Videlicet vt antiquis ſciamus experimentis, quòd licet omnes baptizati ſimus in eodem nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti, & omnes manducemus idem corpus, & ſanguinem Chriſti; non tamen arbitrandum nobis ſit, quòd æquè omnibus nobis beneplacitum ſit Deo, quomodocunque viuamus, qualiacunque poſt baptiſmum operemur. Quia quemadmodum cùm omnes illi eiſdem ſignis, eiſdem (inquam) mali, quibus, & boni fuerint glorificati, in pluribus tamen eorum non beneplacitum eſt Deo, vt introduceret eos in terram repromiſſionis: ſic nimirùm non complacebit ei, vt introducat nos in regnum Dei, ſi fuerimus concupiſcentes malorum, quemadmodum & illi concupierunt: Si fornicati fuerimus, ſicut quidam ex ipſis fornicati ſunt: Si tentauerimus Chriſtum, ſicut quidam eorum tentauerunt: Si murmurauerimus, ſicut quidam eorum murmurauerunt. Igitur textus Apoſtolicæ literæ nemini ſuccurrit, volenti accipere ſic eandem eſcam, vel eundem potum eſſe dictum, vt referat ad identitatem cibi & potus viuifici, quem ſumimus in commemorationem Domini noſtri Ieſu Chriſti. Sed neque illud, quod eſcam, & potum ſpiritualem idem Apoſtolus dicit. Nam ſi aliter velis accipere eſcam, & potum ſpiritualem, quàm in figuram ſpiritualis contingentem, & idcircò non naturali rerum ordine, ſed ſpirituali virtute prodeuntem: ipſe Apoſtolus in eiſdem literis te conſtringit quantumuis recalcitrantem. Dicit enim paullò pòſt: *Hæc autem omnia in figuris contingebant: proinde non magis illud manna panis iſte verus erat, nec magis ille potus idem erat, quod iſte vitalis potus, quem verè Chriſti ſanguinem credimus, & confitemur, quàm illa petra Chriſtus erat, petra vtique inanimata, & inſenſibilis, quam Moyſes virga percuſſit.* Et infra in eoſdem agens: *Alioquin ſi dicis, vel Apoſtolum dixiſſe intelligas, eandem eſcam illos in illis vmbris manducaſſe, quam & nos manducamus hoc tempore reuelata gratia; & dicas cum ſupradicta quorundam autoritate, manna illud, & hunc panem menſæ Chriſti, in ſignis diuerſa, in re, quæ ſignificatur, paria eſſe, & cætera, quæ ſupradicta ſunt, ac proinde fatearis, hunc panem non magis quàm illud manna, corpus eſſe Chriſti, nec plus ſpiritualis habere virtutis: conſequitur planè, vt dicas ſacrificia agnorum, & arietum, nouo ſacrificio panis & vini fuiſſe ſanctiora, vetereſq; panes Propoſitionis digniores hoc pane, qui ponitur & ſacratur in menſa Chriſti. Prædicta namque ſacrificia longè ſanctiora fuerunt, quàm illud manna, vel aqua illa, quæ de percuſſa fluxit petra, quippè cùm de ſacrificijs, vel Propoſitionis panibus non niſi mundis, & Sacerdotibus, aut Leuitici generis hominibus edere liceret; illud autem manna indifferenter cunctis manducare, & illam aquam, vtpote nulla diuini nominis inuocatione ſanctificatam, licèt ſpiritualem, id eſt, non naturali ordine, ſed ſpirituali virtute productam, vel ſpiritualis potus ſignificatiuam, iumentis aquæ, vt hominibus bibere, & canibus quoque lambere impunè licuerit.* Hactenus Rupertus, qui idem docet lib. de Spiritus ſancti proceſſione.

Matth. vlt.

In quibus (vt olim Iudæis) non ſit Deo beneplacitū, terram vt promiſſam ingrediatur.
Ibidem.
Num. 11.
Exod. 32.
Num. 21.
Pſal. 104.
Num. 14.
Iudæ. 0.

Exod. 17. & Num. 20.

Mannę de cœlo cadentis, cum legalibus ſacrificijs cōparatio Ruperti.
Exod. 29.
Leuit. 8.
Matth. 12.

Idem Rupert.

In cuius verbis inprimis ponderandum; illum directè agere contra quoſdam, negantes veritatem corporis Chriſti, & aſſerentes non ibi plus eſſe, quàm in manna, vel aqua de petra, & hos vt hæreticos reprehendit, & in hos demonſtrat manna, vel aquam illam nullam habere virtutem, ex mente Pauli, ſed tantùm ſigna eſſe Sacramenti illam habentis: obliquè autem agit contra Auguſtinum, cui illi innitebantur. Qui quidem explicans illa verba Ioannis: *Patres veſtri manducauerunt manna in deſerto, & mortui ſunt;* Et, *Hic eſt panis, qui de cælo deſcendit,* ita ſcribit: *Hunc panem ſignificauit manna, hunc panem ſignificauit Altare Dei. Sacramenta illa fuerunt, in ſignis diuerſa ſunt, ſed in re, quæ ſignificatur, paria ſunt. Apoſtolum audi; Nolo enim vos, inquit, ignorare fratres, quia patres noſtri omnes ſub nube fuerunt, & omnes mare tranſierunt, & omnes per Moyſen baptizati ſunt in nube, & in mari. Et omnes eandem eſcam ſpiritalem manducauerunt. Spiritalem vtique eandem, nam corporalem alteram, quia illi manna, nos aliud; ſpiritalem verò, quam nos, ſed patres noſtri, non patres illorum, quibus nos ſimiles ſumus, non quibus illi ſimiles fuerunt.* Et adiungit: *Et omnes eundem potum ſpiritalem biberunt. Aliud illi, aliud nos, ſed ſpecie viſibili quidem, tamen hoc idem ſignificante virtute ſpiritali. Quomodo enim eundem potum? Bibebant, inquit, de ſpiritali, ſequente petra; petra autem erat Chriſtus. Inde panis, inde potus. Petra Chriſtus in ſigno, verus Chriſtus in Verbo, & in carne.* Sic ille.

Ruperti dicta multi fatiam expenditur.

Aug. tract. 26 in Ioan.

1. Cor. 10.

Num. 9.
Exod. 13.
Exod. 14.
Exod. 16.

Illud Apoſtoli ... de ſpiritali conſequente eos petra, & quid Auguſt.

In quorum verborum ſententia contradicit illi Rupertus: tùm in eo quod per id, Patres noſtri omnes ſub nube fuerunt, intelligit ſolùm bonos, cùm etiam illi, in quibus non fuit in Domino beneplacitum, veniant intelligendi, quàm in eo quòd per eſcam ſpiritualem, intelligit ipſum Chriſtum, & nō potiùs manna, vel petram eius ſignificatiuam, vt verè omnia in figura cōtingerent illis.

Sed ne quiſquā inter hos Catholicos Patres quod ad eum attinet, exiſtimet aliquā eſſe diſſenſionem, & vterque ab hæreticis

Auguſtini ac Ruperti ſententias conciliantur.

diſſen-

Signis, & Sacramentis veteris Teſtamenti quantum tribuant Lutherani.

diſſentire monſtretur;aduertendum hæreticos non plus tribuere gratiæ,ſignis,& Sacramentis Noni Teſtamenti, quàm Veteris; ideò verba Anguſtini in eum ſenſum trahebant. Cuius tamen mens erat, quòd in illis ſignis antiquis dabatur quidem gratia; ſed iuxta modum, & qualitatem fidei eorum,qui Sacramenta illa ſuſcipiebant,& non aliquid plus ex pacto, & benignitate Dei,vel ex vi ſignorum: in Nouo autẽ Teſtamento aſſerit dari gratiam ſuper illam, quæ diſpoſitione fidei debetur ex vi Sacramenti,ſiue pacti Dei. Rupertus ergo negat in manna datam gratiam; ſed ex vi Sacramenti, quã fatetur dari in Encharistia; Auguſtinus verò concedit,in illis ſignis datam eſſe gratiam ex vi fidei, non ex vi ipſius Sacramenti.

Aug. lib.3 de conſen. Euāg. cap.1.tom. 4.

Cùm igitur Auguſtinus apertè tradat Ioannem Euangeliſtam nihil in ca. 13.de cęna Domini tradidiſſe,quia vberius alibi erat locutus, & nulla ferè clanſula eſt in poſteriori parte capitis ſexti, quam non & in Ioannem, & alibi docuerit ad Euchariſtiam pertinere, vt ſingulas expendenti conſtare poteſt:cùm prætereà doceat à nobis edi manna, de quo apud Ioannem agitur non niſi poſt baptiſmum, quod indubitatum eſt.

...m tract. 11 in Ioan.

... 17. de Ciuit. Dei,ca. 5. tom 5.
Lib. 1. de peccat. mer. & remiſſ. c. 20 to. 7
Lib. 1 contr. Creſcon. c. 25. tom 7.
In Pſal. 33. & 98 tom 8.

Aſſerit prætereà,verba Ioannis pertinere ad ſacrificium ſecundùm ordinẽ Melchiſedech: teſtatur item verba ſexti capitis ita dici de Euchariſtia, vt eodem modo non dicantur de baptiſmo. Oſtendit qnoqne, malè vti aliquem poſſe illo cibo, qui apud Ioannem commendatur: etſi de eo nõ ſic loquatur, vt nos eo malè vtamur. Alibi confert verba ſexti capitis, cum hiſtoria cœnę Domini,velut res omninò eaſdem: diſtinguit alio loco Sacramentum à virtute Sacramenti,quantum ad Sacramẽtum,de qno fit mentio apud Ioãnem.

Tract. 26. in Ioan.

Negat auditores,qui Capharnai erãt,modum manducandi illum panem ſciuiſſe,& tamẽ declarauerat illis modum ſe manducandi per fidem.

Tract.27.in Ioan.

Idem in Ioannem,ſcopum totius diſputationis colligens,dicit:*Hoc totum quod Dominus de carne & ſanguine ſuo locutus eſt, & in eius vobis diſtributionis gratia vitam promiſit æternam*: & tamen quam diſtributionem Auguſtinus dicat præter ſacramentalem non video, præſertim cùm ibidem adiungat (vt carnem Chriſti & ſanguinem non edamus tantùm in Sacramẽto, ſed vſque ad ſpiritus participationem manducemus & bibamus,vt in Domini corpore tãquam membra maneamus) Quis ergo poſt hac perſnaderi poterit, Anguſtinum non intellexiſſe Ioannis verba de veneraudo Euchariſtiæ myſterio.

... obie-

Quartò, obijcitur Bernardus in expoſitione Pſalm.90.vbi citatis illis verbis: *Niſi manducaueritis carnem Filij hominis, & biberitis eius ſanguinem,&c. Quid autem eſt*,inquit, *manducare eius carnem, & bibere eius ſanguinem, niſi communicare paſſionibus eius, & eam conuerſationem imitari, quam geſſit in carne?*

Bernar ſerm 7 in Pſal. 90.

Reſpondetur, quòd non loquitur de ſpirituali nuda manducatione, ſed de fructuoſa,& ſpirituali ſumptione Euchariſtiæ:quæ cùm dignè fit, facit hominem communicare paſſionihus Chriſti, & eius conuerſationem imitari. Vnde ſubdit Bernardus: *Vnde & hoc deſignat illibatum illud Altaris Sacramentum,vbi Dominicum corpus accipimus*, & reliqua. Vbi apertis verbis Bernardus explicat ſe loqui de manducatione includente Sacramentũ. Non ergo valet iſta conſequentia: De ſpirituali manducatione interpretatus eſt Bernardus Ioannis verba: Ergo nõ poſſunt exponi de ſacramentali. Nam niſi manducatio ſacramentalis & ſpiritualis toto genere diſtent, nunquam illa cõ ſecurio bona erit,ſiquidem ſpiritalis & Sacramentalis ſimul coniungi poſſunt, & debent: nam alioquin cùm dixit Dominus: *Accipite,& comedite; hoc eſt corpus meum*, interpretandum eſſet, Communicate paſſionibus meis,& conuerſationem meam imitamini, quam in carne egi.

Matth. 26

Idem Bernardus in vigilia Natiuitatis: *Quanta potes*, inquit,*deuotione ſuſcipias panem illum, qui de cœlo deſcendit, & dat vitam mundo, Dominicum videlicet corpus; & veterem vitem corporis tui noua illa reſurrectionis caro reficiat, ac ſuſtineat.*

Idem ſerm 1. in vig. Nati.

Adde quę ſermone primo de Reſurrectione ſcribit: *Venturo paraſtis hoſpitium,confitentes peccata cum gemitu, caſtigantes corpora, eleemoſynas intendentes; & ecce ſuſceptum prodits inimicis, priores nequitias admittendo.*

Idem.

Et paullò pòſt:*Irretiuit vos inimicus perplexis, vt ait Scriptura,neruis teſticulorum,ſi hac conſcientia Chriſti Sacramenta refugitis, nihil vobis commune cum Chriſto,non habebitis vitam in vobis. Ipſum audite,ſi indignè ſuſcipitis, iudicium vobis manducatis,ſanctum Domini non dijudicantes.* Hæc ille apertè verba Ioannis de Euchariſtia explicans.

Iob 40.

1.Cor.11.

Quintò,adducitur B.Thomas, qui in quarto ſententiarum negat vllnm extare Diuinum pręceptũ de percipienda Euchariſtia: quod etiam docent alij antiqui Scholaſtici, vt Alexander de Hales, & Albertus Magnus. Fuiſſet autem eorum modò error craſſiſſimus;cùm hæc verba: *Niſi manducaueritis carnem Filij hominis*,apertum contineant communicandi Euchariſtiæ præceptũ: ergo Thomas, & alij non intelligebant hæc verba de Sacramentali mãducatione, ſed de purè ſpirituali. Dicendum, quòd

Quinta obiectio.
B. Thom. in 4. tom. 4.
Alexand. de Hales.
Albert. Magnus.

Tho. 3 p. q 80. art. 11. to 12.

etsi

Idem tom. 16.

etſi olim Thomas iunior ſecutus aliorum Scholaſticorum ſententiam, ſic ſenſerit; tamen ſenior & maturior ſecutus eſt Scripturas, Sanctorum Patrum expoſitiones, & aliter opinatus eſt, & aliter ſcripſit in tertia parte: vbi perceptionem Euchariſtiæ tradit eſſe Diuinum præceptum; allegato etiam textu Ioannis: *Niſi mãducaueritis*. Idem quoque B. Thomas tum in Ioannis verba, hoc eſt, in lectura 7. cap. 6. tum in Opuſculo 58. de Sacramento Euchariſtiæ, planè de Sacramento hæc verba intelligit.

Cap 6. & 20. tom 7.
Idem q. 75. art 1.

Idem quæſtio. 75. probat ratione charitatis, cuius eſt proprium conuenire amicis, quòd per veritatem corporis & ſanguinis nos ſibi coniungit per hoc Sacramẽtum, de quo dixit: *Qui mãducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem, in me manet, & ego in eo.*

Idem q. 76. art. 1 ad 2.

Idem quæſt. 76. tradit; quòd cùm Dominus dixit: *Caro mea verè eſt cibus*, caro ponitur ibi pro toto corpore: quia ſecundum conſuetudinem humanam caro videtur eſſe magis manducationi accõmodata, prout ſcilicet homines carnibus animalium veſcuntur cõmoniter; non autem oſſibus, vel alijs huiuſmodi.

Idem q. 79. art. 1.

Idem quæſt. 79 probat conferri gratiam in hoc Sacramento per illa verba: *Panis quem ego dabo, caro mea eſt pro mundi vita.* Et per illud: *Qui manducat me, viuet propter me.*

Art. 6. in concluſ.

Et infra confirmat per hoc Sacramentum ſeruati hominem à peccatis futuris, ex illo: *Hic eſt panis de cœlo deſcendens; Vt ſi quis ex ipſo manducauerit, non moriatur:* quod cùm non poſſit intelligi de morte corporis; intelligendum eſt de præſeruatione à morte ſpirituali, quod eſt peccatum.

Sexta obiectio.
Aene Pius epiſt. 7.
Tho. VValdẽ
Gabriel Biel
Caietanus
Gaſpar Sagerus.
Ruardus Tap.
Io Heſſels.
Cornel Iãſen
Nicol Cuſſanus.
Roffenſis.
Piginus.
Eckius.
Ambroſ. Cathari.
Nicol. Sanderus.
Dominicus de Soto.

Sextò obijciunt recentiores quoſdam Doctores; vt, Æneam Piũ in epiſtola quadam ad Bohemos, Thomã Waldenſem, Gabrielem Bielem, Caietanum, & Gaſparum Sigerum, Ruardũ Tapper, & Ioannem Heſſels, Cornelium Ianſenium, & alios; qui de manducatione purè ſpirituali, excluſo Sacramento, hũc locum intellexerunt.

Altera ſolut.

Reſpondeo, id verum eſſe; ſed illis opponimus veterum Patrum torrentem; opponimus & Catholicos tractatores, qui noſtro ſeculo contra Hæreticos glorioſè decertarunt; vt, Nicolaum Cuſſanum; Roffenſem Martyrem contra Lutherum, & Oecolampadiũ, Piginm, Eckium, Ambroſium Catharinum, Nicolaum Sanderum Anglum, Dominicum à Soto in 4. ſententiarum. Prætereà illi Doctores non tam moti ſunt ratione, vel autoritate, vel contextus ſuauitate; quàm difficultate ſoluendi argumentum Bohemorum, à quo vt ſe facilius expedirent, ſic opinati ſunt. Laudanduſque eſt eorum zelus, etſi præferenda altera ſententia, quæ, retento ſenſu de Euchariſtia, leuius, & commodius argumentum diſſoluit. Et hactenus ex Patribus.

Aduerſariorum rationibus reſpondetur.
Ruard. Tapper art. 15.
Caiet. 3 p q 80. art. 10. q. 1

Tertio loco producunt argumenta à ratione deſumpta. Quorũ primum eſt: quia in illo capite nulla fit mentio de ſpeciebus Euchariſtiæ: non enim dicitur fractio, benedictio panis, & calix, & voces ſimiles; ac ob id, vt colligunt Ruardus Tapper, & Caietanus, de Sacramento non eſt ſermo. Reſpondemus, verum eſſe, non fieri mentionem huius vocis, ſpecies Sacramenti, vel ſpecies panis, & vini: quod quia nec alibi fit in Nouo Teſtamento, euinceretur hoc argumento, nullibi Chriſtum tractaſſe de Eucharistia. Si autẽ per ſpecies intelligunt has voces, Panem & vinum; ſiue calicem, quantum attinet ad nomẽ vini, nullibi etiam in Nouo Teſtamento reperitur, benè autem calicis. Quod verò hic non fiat mentio calicis, non eſt ſine myſterio. Noluit enim Dominus per id excludere mãducationem Sacramenti, ſed tãtùm obligationem vniuerſalem ſumendi vtramq; ſpeciem: quam rem iudicio Eccleſiæ reliquit, quæ varijs temporibus modò vtramque, modò alteram tantùm diſpenſauit. Si de nomine panis; eſt quidem hic ſermo multus. Et ſicut frequẽter alibi Euchariſtia per id deſignatur, vt cùm dicitur fractio panis; ita etiam hic, cùm ait: *Et panis quem ego dabo.* Et, *Qui manducat hunc panem, viuet in æternum.*

Act. 2.
Prædictionũ, promiſſionũ que conditio.
Ioan. 14. 15. & 16.
Acto. 2.

In prædictionibus etiam, ſiue promiſſionibus, quæ de aliqua re fiunt, non eſt neceſſe, vt modus, & ſpecies declaretur: ſatis eſt ipſam rei ſubſtantiam verbis idoneis exprimi. Quando enim Chriſtus promiſit aduentum Spiritus ſancti, non prædixit quòd fieret repentè de cœlo ſonus, aut quòd apparerent diſpertitæ linguæ, tanquam ignis.

Ioan. 6.

Adhæc cùm non ſemel dicat Dominus: *Ego reſuſcitabo eum in nouiſſimo die*, nunquid quia ſpeciem & modum non expreſſit, ideò de vera corporum reſurrectione non egit? Res ipſa prætereà docet, tantùm in illo ſexto capite dictum eſſe, vt inde admoniti Patres, nullum alium ſenſum literalem tribuerint illis verbis præter illum de Euchariſtiæ Sacramento.

Ibidem.

Quid quòd & panes quinque in ſigni miraculo benedicti, & turbis diſcumbentibus fracti, ſeu diſtributi fuerunt, & inde occaſio ſumpta de pane loquendi? De quo Chryſoſtomus in Ioannem, ſuper id: *Et panis quem ego dabo*: *Proptereà id prius fecit miraculum, vt per illud non eſſent amplius increduli his, quæ poſtmodum diceret.* Sic ille.

Chryſ. ho. 44. in Ioan. 10. 9

Itaque multiplicatio illa quinq; panum, velut præparatio quædam fuit ad ea, quæ poſteà Chriſtus de carne ſua manducanda

dncanda diſſeruit. Cùm ergo ibi ſit mentio panis, gratiarum actionis, & diſtributionis, ſatis indicant, quòd ille ſermo Chriſti ad Euchariſtiam ſpectet. Facit etiã mentionẽ mannæ, quod opponit pani à ſe dando, quod conſtat ſignificare Chriſtum ſub Euchariſtia, vt Paulus, & Patres exponunt.

1. Cor. 10. 1. Cor. 11. Inepta cuiuſdam ratiocinatio.

Et ſimile videtur argumentum cuiuſdam, qui de ea re mecum diſſerebar: Paulus non declarauit verba Ioannis de Sacramento Euchariſtiæ, ſicut verba inſtitutionis cœnæ Dominicæ; Ergo ſpiritaliter, & citra Sacramentum Euchariſtiæ ſunt intelligẽda. Sed certè conſequentia hæc nulla eſt. Nec enim Paulus agit ex profeſſo interpretem omnium verborum Domini: itaque non valet: Non declarauit, ergo ſpiritaliter intelligũtur: multa enim non declarauit, quæ tamen ad literam ſunt intelligenda. Ad hæc, præpoſterum eſt quod dicitur, Paulum nõ declaraſſe verba Ioannis: quia Ioannes in ſcribendo poſterior multò fuit ipſo Paulo; & ita potiùs è contrario, Ioannes debebat declarare verba Pauli.

Secunda ratio

Secundò argumentantur: Quoniam effectus, qui tribuuntur manducationi, & bibitioni in hoc capite, qui ſunt, nõ mori, habere vitam æternam, manere Chriſtum in nobis, & nos in Chriſto, & ſuſcitari; tribuũtur ab eodem Ioanne ipſi nudæ fidei, dicitur enim: *Si non credideritis quia ego ſum, moriemini in peccato veſtro.* (Ioan. 8.) Et de ſecundo inquit: *Sic enim Deus dilexit mundum, vt Filium ſuum vnigenitum daret; vt omnis qui credit in ipſo, non pereat, ſed habeat vitam æternam.* (Ioan. 3.) De tertio habetur in epiſtola Catholica Ioannis: *Quiſquis confeſſus fuerit quoniam Ieſus eſt Filius Dei, Deus in ipſo manet, & ipſe in Deo.* (1. Ioan. 4.) De quarto dixit Marthæ: *Ego ſum reſurrectio, & vita: qui credit in me, etiam ſi mortuus fuerit, viuet. Et omnis qui viuit, & credit in me, non morietur in æternum.* (Ioan. 11.)

Sed hæc ratio ſi valida eſſet, euinceret, Baptiſmum & Euchariſtiam vnum & idem eſſe Sacramentum; quia vtriq; datur idem effectus, nempè vita, & induere Chriſtum, vel manere in Chriſto; imò idem eſſent fides & charitas, & obedientia mandatorum, quia tribuitur illis tribus idem effectus, nempe manſionis in Chriſto, & Chriſti in illis. Dicitur enim de charitate apud eundem Ioannem: *Deus charitas eſt: & qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo.* (1. Ioan. 4.) Et de obedientia mandatorum: *Qui ſeruat mandata eius, in illo manet, & ipſe in eo.* (1. Ioan. 3.) Ergo vt alio modo dat vitam Baptiſmus, quia regenerat, alio modo Euchariſtia, quia alit, & ſuſtinet vitam diuinam baptiſmo partã: ita alio modo fides, quatenus oſtendit autorem vitæ Chriſtum, & modum hauriendi ab eo vitam, nempè per charitatem, obſeruantiam mandatorum Dei, & per Sacramentũ, & maximè per hoc Sacramentum Sacramentorum, in quo autor vitæ, & caro eius viuificatrix ſumitur.

Euchariſtia eſt Sacramentum Sacramẽtorum.

Tertia ratio. Ioan. 4.

Tertiò aiunt, Dominum apud Ioãnem, ab aqua corporea paulatim erexiſſe Samaritanam ad aquam ſpiritualem gratiæ Dei, & fidei: ita hic à panibus corporeis, ad panẽ fidei ſpiritualem, & incorporeum. Reſpondemus, verum eſſe, Chriſtum ad fidem in ſe ipſum incarnatum, humiles, & carnalia cogitantes Iudæorum mentes à principio erexiſſe: ſed addimus, quòd ab hoc myſterio perduxit eos ad ſe manducãdum ſub Sacramento Euchariſtiæ. Et cùm non caperent eius potentiam; ab hoc euexit ad myſterium Aſcenſionis, dicens illis: *Hoc vos ſcandalizat? Si ergo videritis Filium hominis aſcendentem vbi erat prius?* Ita etiam ſuperiùs diſputans cum Nicodemo de renaſcentia deſuper, vel denuò, quam præ imbecillitate capere non poterat, Dominus perduxit ad renaſcentiam ex aqua & Spiritu ſancto, quæ Baptiſmi eſt Sacramentum: ita hic à pane corporis ad ſanctum Euchariſtiæ panem, qui maximum eſt Sacramentum, aſcendit.

Quarta ratio aduerſariorum.

Quartò colligunt, prædictum ſenſum illis Domini verbis datum, fictum eſſe, & nouum: quia tantùm à Doctoribus ponitur ſpiritalis manducatio, vel Sacramentalis; hic verò ponitur tertium quid, nempè ſpiritualis in Sacramento. Sed certè ſenſus ille neque fictus eſt, neq; nouus; imò & vetus, & antiquus. Vt enim Doctores omnes tradunt, quandam eſſe manducationem ſpirituale tantùm, & quandam Sacramentalem tantùm; ita tertiam quãdam ex vtraque conflatam ponunt, nempè ſpiritalem, & Sacramentalẽ ſimul, & hanc in hoc ſenſu vocamus ſpiritualem cibum, & potum in Sacramento: & iuxta Patrum doctrinã, inter quos eſt ipſe Auguſtinus, qui ſermone 2. de verbis Apoſtoli, ait: *Manduca vitam, bibe vitam, habebis vitam, & integra eſt vita. Tunc autem hoc erit, id eſt, vita vnicuiq; erit corpus, & ſanguis Chriſti, ſi, quod in Sacramento viſibiliter ſumitur, in ipſa veritate ſpiritaliter manducetur, ſpiritaliter bibatur. Audiuimus enim ipſum Dominum dicentem: Spiritus eſt qui viuificat; caro autem non prodeſt quicquam.* (Auguſtinus tom. 10.) Cyprianus etiam ſerm. de cœna Domini, agens de Sacramento, ita habet: *Nobis itaque, pro quibus ſanguis Chriſti oblatus eſt in Cruce, & quos reconciliauit Deo, omnes excedens victimas hoc ſacrificium ſingulare, ipſe Chriſtus pincerna porrexit hoc poculum; & docuit, vt non tantùm exte-*

Cyprianus. Sanguinis Chriſti virtus.

rius hoc ſanguine liniremur, ſed & interius aſperſione omnipotentis animæ muniremur, & penetrans omnia tanti medicamenti virtus, quicquid eſſet intus ibi dirum, effugaret, & renouaret, ſanaretq; quicquid morbi carnis, vel ſpiritui veteris vita adliniſerat corruptela. Et intra explicans hanc internam aſperſionem, quam vltra exteriorem ſanguinis linitionem dixit requiri, quod eſt dicere, vltra Sacramentum, ſumptionem etiã requiri ſpiritualem, ſubdit: *Potus, & eſus ad eandem pertinent rationem, quibus ſicut corporea nutritur ſubſtantia, & viuit, & incolumis perſeuerat; ita vita ſpiritus hoc proprio alimento nutritur: & quod eſt eſca carni, hoc animæ eſt fides: quod cibus corpori, hoc Verbum ſpiritui, excellentiore virtute per agens æternaliter, quod agunt alimenta carnalia temporaliter, & finaliter.* Et ibidem ait: *Vt ſciremus quod manſio noſtra in ipſo ſit manducatio, & potus quaſi quædam incorporatio, ſubiectis obſequijs, voluntatibus iunctis, affectibus vnitis. Eſus igitur carnis huius quædam auiditas eſt, & quoddam deſiderium manendi in ipſo.* Hæc Cyprianus, qui præter Sacramentalem manducationem requirit ſpiritualem; & manducationem & potum ad eandem rem ait pertinere, nempè ad incorporationem cũ Chriſto in hoc Sacramento per fidẽ, & deſiderium.

V. Ratio. Quintò ratiocinantur, aientes, quòd de ea manducatione hic eſt ſermo, quæ eſt neceſſaria ad vitam, vt Dominus teſtatur: ſed ſola ſpiritalis eſt neceſſaria ad vitam, quia baptizatus adultus in charitate exiſtens, ſi deſideret Euchariſtiam, & nõ poſſit habere, ac mori contingat, ſine ea ſaluus erit: ergo de ſpirituali manducatione eſt tantùm ſenſus. Pueri etjam ſine illa ſaluantur: ergo ſimpliciter non eſt neceſſaria. Reſpondemus negando, Euchariſtiam non eſſe neceſſariam ad vitam, actu, vel voto ſuſceptã: atque ille adultus, qui moritur ſine illa, voto iam eam ſuſceperat, ac idcircò ſaluatur. Alioqui ſimili argumento concluderetur, non eſſe neceſſarium externum baptiſmũ, quia ſine illo ſi quis crederet, & non poſſet illum habere, ſaluus fieret: vt accidit Theodoſio, parenti Theodoſij Imperatoris apud Carthaginem. Vt igitur ille neceſſarius eſt, vt fides actu eum ſuſcipiat, vel eum deſideret: ita dicendum eſt de Euchariſtia; ac de alijs neceſſarijs Sacramentis, quæ quidem licèt exigant fidem, fides illa exigit illorum ſumptionem, vel re ipſa, ſi fieri poteſt, vel voto, ſi non adeſt facultas, vt obediatur Deo præcipienti. Quòd pulchrè in Euangelio eſt adumbratum in muliere illa fluxu ſanguinis laborante: quæ quidẽ etſi haberet fidem, voluit tamen tangere fimbriam, ad cuius contactum exijt virtus Domini, vnde eſt curata. Et quamquàm Dominus commendauerit eius fidẽ, tribuens illi ſanitatem, dum dixit: *Confide filia, fides tua te ſaluam fecit*: ſimul tamen commendauit tactum fimbriæ, quia fides, quã commendauit, vera proculdubiò fuit, & illa indicabat vtilem eſſe tactum. Sic enim dicebat fides huic mulieri; Si tetigeris tantùm veſtimentum eius, ſalua eris. Ita ergo licèt in primis neceſſaria ſit fides, vt Sacramenta proſint, opus eſt nihilominus fide illa Sacramẽta, quaſi fimbrias Domini tangere, hoc eſt, actu, vel voto ea ſuſcipere. Adulti ergo non diu manent in Chriſto, niſi Euchariſtiam ſubinde accipiant. Hinc Cyprian⁹ ſermone de oratione Dominica: *Timẽdum eſt*, inquit, *& orandum, ne dum quis abſtinemus ſeparatur à Chriſti corpore; procul remaneat à ſalute, comminante ipſo, & dicente: Niſi manducaueritis carnem, &c.* Et Chryſoſtomus in Ioannem, verſans, & exponens hæc verba, Chriſtũ ait frequenter in myſterijs verſari, & demonſtrare omninò id fieri oportere (& poſt) quo ſcirent omninò neceſſarium eſſe, vt corpus comederent. Et Cyrillus item in Ioannem: *Sciant baptizati homines, & diuinæ gratiæ participes facti, ſi rarius in Eccleſiam proficiſcantur, & longo temporum ſpatio propter ſimulatam religionem myſticè communicare Chriſto recuſent, ab æterna ſe vita procul depellere.* Et Ambroſius lib. 5. de Sacramentis: *Medicina eſt*, inquit, *cæleſte, & venerabile Sacramentum. qui vulnus habet, medicinam requirit.* Sic illi.

Hæmorrhoyſſæ in Chriſtũ fidei cũ fimbriæ eius tactu myſterium. Matth. 9.

Fides quid etiam neceſſario requirat.

Cyprianus.

Chryſoſt. ho. 40 in Ioan. tom 3.

Cyril lib. 3. c. 37 in Ioan. tom 7.

Ambr lib. 5. de Sacra c. 4. tom. 4.

Ad hæc quæro, quæ alia mãducatio præcipiatur adultis iam baptizatis, in illis verbis? Reſpondet Caietanus, quòd animæ adultorũ debent ſuſtentari fide mortis Chriſti, velut cibo, & delectari in illa, velut poni. Quæro vnde hunc ſenſum elicit? Reſpondebit, ex illis verbis: *Panis quem ego dabo caro mea eſt pro mundi vita*: quod in morte eius contigit. Ex quo? dum dicit, *Niſi manducaueritis carnem, &c.* intelligit nil aliud, niſi mortem meam per fidem & charitatẽ ſuauiter & ſtudioſè recolit. Sed ego negabo iſta verba: *Niſi manducaueritis*, immediatè ad illa referri, *Caro mea eſt quam dabo pro mundi vita*; ſed potiùs ad alia, *Panis quem ego dabo, caro mea eſt.* Vbi ſignificat carnem ſuam in cibum dandam: vnde Iudæi quæſierunt: Quomodò poteſt hic nobis carnem ſuam dare ad manducãdum? quæ eadem dabitur pro mundi vita. Cùm ergo ibi duplex ſit datio: altera in cibum, altera in mortem; illa nobis, hæc pro nobis: quia prior fit hominibus, poſterior Deo: cũ ergo nihil ſtatuatur de datione carnis in mortem, vt illa videlicet crucifixa, & mortua

Caietanus.

veſcamur, nam ſic nobis data eſt: ſequitur vt de priori modo dandæ carnis ſub ſpecie panis ſermo ſit, in qua verè manducatur, & verè in ea, & per eam recolitur mors Domini; iuxta illud: *Quotieſcunque manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis, donec veniat.*

Cor.11.

Quod verò argumentantur de pueris: plus ſatis in ſuperioribus diſcuſſum eſt, & explicatum: vel illos hoc præcepto, quod tantùm adultis datur, non teneri, dicitur enim: *Niſi manducaueritis carnem filij hominis;* Et rurſus: *Qui manducat meam carnem;* quod de adultis, qui capaces eſſe poſſunt huius mandati, & actus per illud exacti, dictũ eſſe videtur, vel pueris, illos ad Euchariſtiam voto Eccleſiæ teneri; quod tamen ſuo tempore, hoc eſt, cùm adulti fuerint, & rationis capaces, perficere, atque explere debent, quemadmodum adultus cùm poteſt.

[...]io ad-[...]auorum.

Sextò obiectant, expoſitionem de manducatione purè ſpirituali, minus eſſe ſcrupuloſam, & pauciora dubia continere, quã illam ſpiritalem in Sacramento, quæ videtur plena ſcrupulis; ergo illa iſti præferenda eſt. Reſpondeo, illam expoſitionem de ſpirituali maiora dubia continere, quia tolleret ſenſum de Sacramento, & aduerſaretur omnium Patrum traditioni, & conſuetudini Eccleſiæ legentis illud Euangelium in ſolennitate corporis Chriſti. Quòd verò hæc expoſitio de ſpirituali manducatione in Sacramento, aliqua dubia cõtineat, non propterea explodenda eſt; alioqui reijciẽdę eſſent magna ex parte expoſitiones Doctorum: quia nullus ita ſeriem literæ exponit, vt eius in explicatione nõ poſſit occurrere aliquis ſcrupulus. Et ſatis eſt illos facilè adimi, & dubia reſolui: ſicut hic cumulatè (ni fallor) præſtitimus.

[...]orum intel-[...]gentia, ſen-[...]ſu re incom-[...]modo.

VII. ratio.

Septimò opponũt ex officina Caietani, quòd hic eſt ſermo de Sacramento, & fructibus eius; ſed in prædictis verbis: *Niſi manducaueritis carnem, &c.* non eſſe ſermonem de manducatione Sacramentali. Reſpondeo, præpoſterum eſſe, & à ratione alienum, Dominum loqui de pane Sacramentali, qui eſt eius caro, cùm dixit: *Et panis quem ego dabo, caro mea eſt pro mundi vita.* Et quod immediatè ſubiungat: *Niſi manducaueritis carnem filij hominis, &c.* Et quòd non loquatur de illa carne ſub pane Sacramentali poſita, maximè quia poſtea redit ad panem, dicendo: *Qui manducat hunc panẽ, viuet in æternum.* Sicut enim cum loquitur de quinque panibus corporalibus, mãducatio fuit vera, de qua dicitur: *Manducauerunt omnes, & ſaturati ſunt. Et ſublatum eſt quod ſuperfuit illis, fragmentorum cophini duodecim.* Et quando loquitur de manna typico, ait, quòd Patres manducauerũt manna; quod etiam de vera & propria manducatione eſt intelligendum: ita quandò loquitur de Sacramentali pane dicendo: *Niſi manducaueritis*, & quæ ſequũtur, de digna & fructuoſa Sacramenti Euchariſtiæ ſumptione loquitur.

Luc.9.

VIII & poſtrema ratio.

Poſtremò argumentantur. Quia verba illa: *Niſi mãducaueritis*, vim habent præcepti, & ſecundùm Auguſtinum, intelliguntur de eſu ſpirituali: ergo cùm præceptum non poſſit habere duos ſenſus literales, non poterit intelligi de manducatione Sacramentali. Reſpondeo, falſum eſſe, apud Auguſt. caput hoc intelligi de manducatione ſpirituali excludente Sacramentum: quia ſiue intelligat in illa ſententia Domini neceſſarium eſſe cõmunicare Chriſti paſſionibus, ſiue incorporati corpori Chriſti myſtico, vt ſolet interdum interpretari; nunquam tamẽ excluditur Sacramenti manducatio: quia ſuauius, efficaciuſque per fructuoſam venerabilis Euchariſtiæ perceptionem incorporamur capiti, & corpori, quàm per nudam fidem, vel contemplationem. Et ita ipſe nunquam reijcit Sacramenti mãducationem; niſi illam, quæ fide & ſpiritu deſtituta eſt, qualis eſt ferina, ſiue carnalis, & purè Sacramẽtalis. Et ita vnicus eſt tantùm ſenſus, de digna & fide viua ornata manducatione, quam facimus in Sacramento. Quemadmodum quando præcipit baptizari, vel ieiunare, vel orare, nõ intelligimus nudas illas actiones citra fidem & ſpiritum nam ſic infructuoſæ eſſent; ſed illas, quæ fide viua, & cum ſpiritu fiunt: nec propterea duplicem continent ſenſum illa præcepta, ſed vnicum tantùm de dignè ſuſcipiendo baptiſmo, vel de fructuosè orando, vel ieiunando. Atque his ſolutionibus puramus argumentis, & rationibus aliter ſentientiũ, ſiue illi Hæretici ſint, ſiue Catholici, abundè eſſe ſatisfactum; ad gloriam ſacroſancti huius & omni religione, pietate, cultuque venerandi Sacramenti Euchariſtiæ, in quo vno verus ipſe Sacramentorum inſtitutor, & innocentiſſimus agnus Dei tollens peccata mundi, & animorum noſtrorum ſanctificator, admirabili & ſapientiſſimo modo continetur, Ieſus Chriſtus Dominus noſter, cui cum Patre, & Spiritu ſancto nullum non honorificentiæ genus ab omni creatura meritò deſeratur, in æternis ſeculis, Amen.

Aug. tract. 26. & 27. in Ioan. tom 9.

Ioan.1.

TRACTATVS XXVI.

De diſceptatione Domini cum Capharnaitis, in illa verba: *Qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem, habet vitam aternam: & ego reſuſcitabo eum in nouiſſimo die. Caro enim mea verè eſt cibus, & ſanguis meus verè eſt potus. Qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem, in me manet, & ego in illo*, & reliqua.

De quibus diſſerendum hoc loco.

HActenus tribus præcedentibus tractatibus diſputauimus, nō quidem omnia, quæ ad Sacramentum ſpectant, nam hoc nos præſtituros promiſimus ſequenti libro, vbi etiam nonnulla dogmata fidei ex huius capitis verbis confirmabimus; hic tantum duo aſſequi volumus: alterum eſt, Ioannem non poſſe catholicè, aut rectè intelligi, citra ſanctiſſimæ Euchariſtiæ Sacramentum; alterum eo poſito quòd de Sacramento ſit ſermo, non poſſe ex eo efficaciter colligi, laicos adſtringi ad vtramque ſpeciem Sacramenti percipiendam. Iam ad verba textus explicanda redeundum eſt. Cùm igitur Dominus hactenus pollicitus ſit panem, qui eſſet eius caro, & ad eius perceptionem, tanquam ad ſalutem, & vitam æternam neceſſariam, omnes obligauerit; incipit iam pretioſos fructus tantę manducationis proponere. Et primo loco duos proponit manducanti, & bibenti, nempè ſpiritaliter in Sacramento, vt declaratū eſt; habere vitam æternā, & ſuſcitari in nouiſſimo die: in quibus ferè vniuerſos fructus huius Sacramenti comprehendere videtur. Nam inprimis vita æterna haberi non teſt in hoc præſenti ſeculo, niſi per gratiam, quæ arrha eſt vitæ æternæ, & per quā modò viuimus vitam diuinam, & ſpiritualem, ac ob id tollit peccata, ſi quę ſunt, quæ cum tali vita poſſint conſiſtere, vt ſunt leuia & minuta delicta; ſine quibus vix à iuſto etiam, & perfecto hæc vita traducitur. Seruat etiam à futuris delictis magnis, in quę quiſque ex ſe incideret, niſi virtute huius cibi ſuſtineretur. Atque hanc vitam denuò Sacramentum hoc non donat, quia non eſt inſtitutum ad illam dandam, vt Sacramentum Baptiſmi, ſed ad illam ſemel datam alendam, & tuendam; ideò eſus huius cibi confert toti homini manducanti, conſeruationem vitę ſpiritualis in ſpiritu & corpore.

Sacræ fructus Euchariſtiæ duo quibus vniuerſi reliqui continentur.

Arrha æternæ vitæ, quæ nam ſit.
Rom. 6.

Euchariſtiæ proprium munus.

Sed quoniam corpus, quod pars eſt hominis manducātis hunc cibum, corrumpi, ac interire neceſſum eſt; proprerea ſubiungit ſuſcitationē illius in nouiſſimo die, quo totus homo, qui dignè manducauit, æternam vitam poſſideat. Promittit ergo reſurrectionem corporis, non autem ſpiritus: quia ad ſuſcitandum ſpiritum aliud Sacramentum, nempè pœnitentiæ, inſtitutum eſt; non hoc, quod ponit hominem Deo viuentem, & exiſtentem in gratia, quemadmodum māducatio ponit hominem viuere. Cùm autem vita immortalis corpore ſuſcitato omnibus, tam reprobis, quàm electis ſit communis: non videtur Dominus hoc loco ſimpliciter ſuſcitationē promittere, ſed ſuſcitationem ad vitam beatā, & in ſumma felicitate in æternum degendam, cùm immutatione illa, de qua ait Paulus: *Omnes quidem reſurgemus, ſed non omnes immutabimur*. Colligit ex hoc loco Iræneus contra Hæreticos, carnem noſtrā ex communione vera carnis Chriſti immortalis in Sacramento perceptæ, nos immortalitatem quandam comparare, ait enim libro contra Valentin. *Quomodo dicunt carnem in corruptionem deuenire, & non percipere vitam, qui à corpore Domini & ſanguine alitur: ergo aut ſententiam mutent, aut abſtineant offerendo quæ prædicta ſunt, &c.* Sicilie, probans ex veritate carnis Chriſti in Euchariſtia exiſtentis futuram aliquando carnis noſtrę reſurrectionem, ſicut alij veteres Patres alia fidei dogmata ex hoc loco de Euchariſtiæ Sacramento intellecto comprobant, ſicut ſuperius produximus.

Sacramentum pœnitentiæ, ad quid eſt inſtitutum.

1. Cor. 15.
B. Iren lib 4. c. 35. ſub fin.

Caro enim mea verè eſt cibus: & ſanguis meus verè eſt potus. Qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem, in me manet, & ego in illo. Vt murmurationem Iudæorum reprimat, & extinguat, apertè affirmat, non ænigmaticè, aut parabolicè, vt inquit Chryſoſtomus, carnem ſuam verè eſſe cibum: quòd ſi verè cibus eſt, & potus eſt ſanguis; mirum non eſt ſi mandauit carnem ſuam māducari, & ſanguinem ſuum bibi. Quanquam autem hìc dicatur ſub qualibet ſpecie eſſe manducationem, & bibitionem ſpiritualem: vnde vnus & idem effectus vtrique reſpondet, qui eſt manere Chriſtum in nobis; & nos in illo: tamen, quia caro à nobis apprehenditur, vt res ſolida, & eſui tantùm, non potioni accōmoda, ideò tantùm illi tribuit manducationem. Quia verò ſanguis concipitur vt res liquida; & potioni apta eſt, non māducationi, propterea attribuit illi bibitionem. Quanquam eſus, & potus ſpiritalis, qui eſt per fidem viuam, ſub qualibet ſpecie, vt diximus, aptiſſime fieri poſſit.

Chriſtus cur carnem ſuam dicat vere eſſe cibum, ſecundum Chryſoſ.
Chryſoſ. hom. 49 in Ioan.

Chriſtus cum totus & integer in vtraque ſpecie contineatur, quid eſt quod carni ſum, ſanguini vero tribuit potionem.

Deinde aduerte, Dominū magis carnis, quam corporis voce vſum fuiſſe: quia vt

Cur Domi. magis carnis quàm corpo-

In vocem vſurpare. B. Tho. q. 76. art. 1. ad 2.

ſuperius ex B. Thoma adduximus, moris eſt vt homines veſcantur carnibus; non autem ita cõſueuimus dicere quod veſcimur corpore. Fit igitur mentio carnis, vt tradendę in refectionem, & paſtum animarũ, cui magis quadrat nomen carnis, quam corporis. Aſpice etiam ſuauitatem diuinæ ſapientiæ.

II. Ratio, à ſuauitate diuinæ ſapientiæ.

Primo loco dixit ſe eſſe Panem viuum de cęlo deſcẽdentem; deinde promiſit panem, qui eſſet eius caro: tertiò cõiunxit illis ſanguinem, dicendo: *Niſi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius ſanguinem*, & quæ ſequitur: & rurſus: *Qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem*. Quartò, carni, & ſanguini adiunxit ſe totum, cum dixit: *Et qui manducat me, & ipſe viuet propter me*. Poſtremò qui cępit promittere panem, redit ad panem, & concludit diſputationẽ dicendo: *Qui manducat hunc panem, viuet in æternum*.

Diuinæ Eucharistiæ theſauri.

Vt intelligas id quod copioſe, & neruoſe eſt confirmatum, nempe ſermonem eſſe de Sacramento Euchariſtiæ: cuius Sacramenti opes atque theſauros detegit, dicendo primo, quod cõtinet carnem; deinde quod continet carnem, & ſanguinem, poſtremò quòd ſe totum complectitur: cuius etiam opimos fructus & vtilitates paullatim aperit: nam ad fructus ſuperius explicatos adiungit, manducantem in ſe manere, & ipſum in eo.

Quando primũ caro Chriſti vere cibus; & ſanguis eius verè factus potus.

Quod autẽ ait carnem ſuam verè eſſe cibum, & ſanguinem verè eſſe potũ; non ad id tẽpus, quo loquebatur, ſed ad illud, quo inſtituenda erat Euchariſtia, de qua, quaſi iam pręſenti, & inſtituta loquitur, quemadmodum ſolent Prophetæ futura per pręteritum pręcinere, referendum eſt. Nam cũ cibo & potu id quæramus, vt integro corpore, humoribuſque temperatis viuere valeamus, vel vt minori, quàm fieri poſſit incõmodo, aut cèrtè ſummo etiam cum cõmodo, aut voluptate viuamus: ſi hoc nullus cibus, nulluſq; potus concedit, nec niſi ad tempus aliquid cõmodi præſtare poteſt: ſi cibus alius detur, quo ſumma cum voluptate perpetui eſſe valeamus, ita vt nec à frigore, nec ab æſtu, nec ab vlla alia extranea, interitum re timeamus: nonne ille verus cibus habebitur, cæteri vero imaginem cibi habuiſſe exiſtimabuntur? at talis eſt caro & ſanguis Chriſti: idq́ue etiam amplius addit, vt etiam corpora nobis reſtituat, perpetuaq́ue nobis, & pretioſiora conſeruet.

Caro Chriſti quam vere cibus ſit, & ſanguis eius potus.

Ergo verus eſt cibus, & verus eſt potus, cuius cõparatione, vt de pane & carnibus dicere ſoliti ſumus: Hi ſunt veri cibi, cætera verò fructus, & bellaria, & oblectamẽta quędã, non verè cibus. Ita caro Chriſti in Euchariſtia, verè habet rationem cibi, & alimenti, præ qua neq; panes à ſe multiplicati in deſerto, neque manna datum patribus, veram rationem cibi habet, ſed imaginem potius, & figuram: quia non nutriebat niſi tantum corpus, & ad horam; iſte autem cibus, implet, & ſatiat hominis ſpiritum inexplebilẽ, & non ad tempus, ſed in perpetuum, & reſtituit corpus immortale, quod nullus cibus creatus præſtare poteſt. Et ideò verè eſt cibus, vt propter illum fruendũ, & percipiendum vitam ipſam prolixiorem optare debeamus: etiamſi illud dictum ſit:

Exod. 16. Ioan. 6.

Eſſe licet viuas, viuere non vt edas.

III. Ratio.

Adde etiam tantam ſapiẽtiam, & benignitatem filij Dei in condiendo hoc cibo: quia illum nobis pręparauit ſub conſuetis, & nobis familiaribus, atque adeò chariſſimis ſpeciebus panis & vini; ita vt nulla vnquam caro tam ſuaui, & pretioſo modo fuerit cõdita; nec potio tam aptè, & eleganter accõmodata.

Caro Chriſti & ſanguis quibus rebus aptè comparentur.

Caro enim & ſanguis, id eſt, tota noſtra humanitas, vt magnes quidam eſt; diuinitas autem, vt ferrum magnetis, qua nos vt ferrum trahit. In lapide enim, id eſt, in homine illo, allata eſt nobis diuina virt⁹: ſi ei lapidi iungimur, iam diuina qua tracti ſumus virtute continebimur, & tãdiu, quãdiu illa virtus valet, vigetq́ue. At vis diuina æterna eſt, in ęternum igitur ſine viciſſitudinis mutatione permanebimus, niſi recedere ſponte voluerimus. Huic etiam lapidi iuncti; licet corpus auferatur, idem nobis redibit ſpectabile ab eo, qui nos manducãtes reſuſcitare promiſit in nouiſſimo die. Caro item Chriſti, & anima eſt ſicut nubes, qua nimia diuinitatis lux temperatur, vt diuinitatem vtcunque videamus, quã, ſublata nube, aut nullo modo, aut non æquè bene cerneremus. Et itẽ vt panis, in quo vis confirmandi deliteſcit: ſicut igitur niſi materiam panis comedamus, non corroboramur, ita niſi in Chriſti carne vim diuinã pfectè non habemus.

Caro Chriſti noſtræ vnica quid conferat.

Si caro noſtra Chriſti carni ſimilis ſit, iam & ipſa pro ſuo modulo capax diuinitatis erit. Præterea ſi Chriſti carnẽ nobis inſeruerimus, cum ipſe omnia in omnibus impleat; nos diuinitatis per eũ pleni erimus. Et vt olim caro Euę corrupta, corrupit ſpiritum, qui in typo eſt Adam; ita è contrario caro Chriſti ſanctificata, ſanctificat corpus & animam noſtram.

Huius loci: In me manet & ego in illo, ineptus ſenſus.

Rupert. Tuit.

Qui cum ſpiritu, & fructu edit carnem Chriſti, & bibit eius ſanguinẽ, quid ille aſſequatur.

Subdit: *In me manet, & ego in illo*. Reciprocatio huius ſententiæ, quam facit Auguſt. meritò à Ruperto Tuitienſi improbata fuit ſuperius. Non eſt enim ſenſus: Qui manet in me, & ego in illo, ille manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem: cùm potius Dominus dixerit, quod qui manducat cum ſpiritu & fructu carnem Chriſti, &

bibit eius ſanguinẽ, ille aſſequatur, vt Chriſtus maneat in eo, & ipſe in Chriſto. Quem admodum edens cibum aliquem, in cibo manet, quatenus natura operatur per cibũ ad vitam manu tenendam, & cibus in eo, quatenus cibus in menſa, vel in manibus oon alit, niſi poſitus in viſceribus: ita, qui manducat panem Euchariſticum, vnus fit cum cibo manducato, cum tamen cibus maneat apud manducantem.

Simile.

Chriſtus quomodo manent in manducante carnem ſuã.

Ac ſubdit: *Et ego in illo.* Per Spiritum quẽ ego impertio: ideò hoſpes eius ſio. Et quia à Spiritu Chriſti ſunt actiones, Chriſtuſque viuit in eo, viuere per hunc cibum dicitur homo. Quod autem ipſe in nobis manducatus maneat, difficile non eſt: quod verò nos in eo, quẽ manducauimus, maneamus, noua res eſſe videtur, ac proinde cootemplatione digna. Quia eoim hic cibus pręter naturam aliorũ ciborum, non eſt mortuus ſed viuus, & hypoſtaſin diuinam viuam cõtinet, meritò non ſolùm in nobis manducãtibus per effectum Spiritus quem impertit, etiamſi ſpeciebus conſumptis deſinat eſſe, ſed etiam, quod maius eſt, nos in illo ſubſiſtimus, tanquam ædificium in fundamento. Et rectè ait: *In me manet*; Non in pane, aut carne & ſanguine, ſed in me: quia effectus mãducantis per Spiritum impertitum, oritur ad amandum Chriſtum Dei filium, & filium hominis, illumq; magis cognoſcendum. Poteſt etiam aliud aptè dici, non tantum nos Chriſtum maoducare in Sacramento, & ita illum eſſe in nobis, ſed & nos manducari ab illo, quem manducamus; propterea in illo nos manere. Vt enim ſcribit Auguſt. Dominum dixiſſe: *Cibus ſum grandium: Creſce, & manducabis me: Nec tu me in te mutabis, ſicut cibum carnis tuæ, ſed tu mutaberis in me.* Hinc Cyrillus in Ioannem: *Sicut parum (vt Paulus ait) fermenti totã maſſam fermentat, ſic paruula benedictio totum hominem in ſe ipſum attrahit, & ſua gratia replet; & hoc modo in nobis Chriſtus manet, & nos in Chriſto. Verè enim totum fermentum in totam maſſam pertranſit.* Sic magnus Cyrillus.

Manducantes carnem Chriſti vt maneant in illo.

Alter ſenſus: Chriſtum mãducans, & ipſe manducatur ab illo.

Aug lib. 7. cõfeſſ. c. 10. to. 1. ſub init.

Vox Dei ad Auguſtin.

Cyrill lib. 4. in Ioan. c. 17. to. 1. initio.

1. Cor. 5.

Sicut miſit me viuens Pater, & ego viuo propter Patrem: & qui manducat me, ipſe viuet propter me. Pergit Dominus declarare, vnde vita hominis ſpiritualis originem habeat, & quomodo in nos deriuetur, & in nobis cõſeruari queat. Siquidem in Deo eſt fons vitæ, vt ait Dauid: quem Chriſtus hic vocat Patrem viuẽtem: ipſe enim ſolus habet immortalitatem, teſte Apoſtolo. Hanc autem vitam perfectè impreſſit filio, vt ipſe nedum viuat, ſed etiam ipſa vita ſit, & vitã alijs præſtare queat. Et quia Euangeliſta videtur omiſiſſe particulam Ita, vel Sic, reſpondentem dictioni Sicut, obſcurior reddita eſt hæc oratio. Quidã enim ita diſtinguũt: *Sicut me miſit viuens Pater, ita & ego viuo propter Patrem*; vt ſit ibi punctus. Et eſt ſenſus: Sicut viuit Pater qui miſit me, ita & ego viuo propter Patrem: ac proinde qui manducat me, etiam ipſe viuit propter me. Sed rectior videtur diſtinctio aliorum, qui ſermonem ex duobus membris contexũt, quorum vtrunque duabus cõſtat partib⁹, hoc modo: *Sicut miſit me viuens Pater, & ego viuo propter Patrẽ, ſic qui manducat me, viuet propter me.* Et ita Et, cum dicitur: *& qui manducat me*, accipitur more Hebræo pro, *ita*, vel *ſic*. Atque hanc rationem diſtinguendi ſequũtur Patres, Auguſtinus, Theophylactus, & Cyrillus. Caietanus verò annotat ſuppreſſam particulam *ita*, vel ſic, ab Euangeliſta, ad ſignificandum, quod non tam ſimilitudo, quam cauſſalitas per hæc verba intenditur. Poſſunt hæc verba de diuinitate, & & de humanitate intelligi, in hunc modum videlicet: Quemadmodum ego Deus, quatenus à Patre genitus ſum ab æterno, viuo, & per generationem accipio à Deo vitam, & quatenus homo etiam ſum propter eum viuo, quia ipſe dedit mihi diuinitatem, quæ vita eſt ſecundum illud: *Pater quod dedit mihi, maius omnibus eſt*: ita, qui manducat me, viuet propter me, quia me, qui vita ſum in quantum Deus, & viuificator, ſeu carnem viuificatricem habẽs vt homo, in ſe ſuſcipiet; & idcirco vitam æternam, & diuinam habebit. Et reuera, vt Cyrillus explicat, potius accipiendum eſt hoc de vita, quam acceperat ſecundum Humanitatem, quæ deitati erat coniuncta in perſonæ vnitatem, præter vitam quam corporalem habuit ab anima, & præter vitam diuinitatis. Ideò enim præmiſit: *Sicut miſit me viuens Pater*, & ſubdit: *Et ego viuo propter Patrem.* Vnde miſſio viuentis Patris cauſa eſt quare ipſe miſſus, hoc eſt, homo factus, viuat propter Patrem: ſicut in ſequenti particula manducationẽ ſui ſignificat eſſe cauſam cur quis viuat propter ipſum: etſi Auguſtin. illud: *Viuo propter Patrem*, intelligat de vita ſecundum humanitatem, hoc eſt de vita, quam habet humanitas Chriſti ab anima viuificante. Sed rectius Cyrillus de vita quã habuit ex conſortio Deitatis intelligit, eo quod propter hanc vitam Chriſtus homo factus, & caro Chriſti habet, quod viuificat: quia hic docere voluit vnde habeat, quod caro eius viuificare edentes poſſit.

Simile.

Pſal. 35.

Viuentem Patrem cur vocet Chriſtus.

1. Tim. 6.

Chriſtus quã perfectè viuat.

Duplex huius ſententiæ diſtinctio: ſic: ſ miſit me viuens pater, &c.

Aug. tract. 27. in Ioan. prope fin. to. 9.

Theophyl.

Cyril lib. 4. in Ioan. c. 18. init to. 1.

Caietan.

Ioan. 10.

Duplex Chriſti vita.

Auguſt loco ſupra dicto.

Ciril lib. 4. cap. 18.

Græci autem autores notant, quod dicitur, propter me, & Græcè δι' ἐμὲ, quod cum accuſatiuo cauſam finalem denotare ſolet, poni poſſe pro, per me, vt Hilar. lib. de Tri-

Quid etiam: Sicut miſit, &c. & ego viuo propter Patrem, & qui

nitate

manducat me & ipſe viuet propter me, ſecundum Hilar. Hilar. li. 8 de Trinit a inter mut. & med.

nitate propoſita hac ſententia explicat: eo quòd hoc loco Domin' ſignificare voluetit,non ad quem finem, vel ipſe,vel is,qui ſe manducat, viuat,ſed à quo vel Dominus ipſe,vt ille qui edit,vitã habeat. Hoc enim, & non prius oſtendere ad propoſitum ſpectabat Domini ſcopum, nempè quòd caro Chriſti ſit verè cibus,quòd illam edens habet vitam ęternam,& manducando carnẽ, manet in Chriſto,& Chriſtus in eo. Cõſtat etiã ex his, cur Chriſtus non dixerit ſolùm; Sicut miſit me Pater; ſed addidit *viuens*,vt ſignificaret per ſe viuentem, & non ab alio vitam accipientem ſupremam cauſſam eſſe vitæ à qua per filium viuentem vita perueniret ad manducantes.

Ioan 5. Quemadmodum Chriſtus manducantibus ſe, det habere vitam in ſemetipſis.

Erit ergo ſenſus: Sicut ego viuo per Patrem in me habitantem, ita qui manducat me, viuet per me in ſe hoſpitantem. Vtenim dixit præcedenti capite: *Sicut Pater dedit Filio habere vitam in ſemetipſo, ſic & Ieſus dat ſe manducantibus,& habere vitam in ſemetipſis.* Vnde paullò ante ipſe inquit: *Niſi manducaueritis carnem filij hominis,&c.non habebitis vitam in vobis*, hoc eſt, Chriſtum qui vita eſt,& à quo promanat omnis vita gratiæ & gloriæ. Illuſtremus hoc aliquo exemplo: ſicut oleaſter pingui oliuæ inſitus,eodem ſucco vitali alitur, quo oliua, & poteſt dici oliuaſter viuere: ita vos mihi inſiti per manducationem ſpiritualem in Sacramento, eandem quam ego viuo vitam,viuetis,& per me vitam habere dicemini.

Simile. *Rom 11.*

Chriſtus panis eſt nobis duplici ratione.

Hic eſt panis qui de cœlo deſcendit. Repetit quòd de ſe incarnato dixerat ſuperiùs, & de quo offenſi fuerant Iudæi: & oſtendit ſe non minus eſſe cœleſtem panem in Euchariſtia,quàm in humanitate aſſumpta. Quia ergo de cœlo deſcendit, cœleſtis eſt panis naturæ, cœleſtes & immortales facit manducantes, quoniam in ſe virtute ſua cõuertit eos;terrena hæc, & quæ mundi ſunt,affectu deſerit , ad æterna verò & cœleſtia ſuſpirat;vt proinde mirabilis ſit panis.

Non ſicut manducauerunt patres veſtri manna,& mortui ſunt. Hæc oratio defectiua eſt, & ſupplendum eſt:ita qui ederit ex hoc pane,morietur,vel quid ſimile. Et ſequitur veluti aduerſatiua: *Qui manducat hunc panem viuet in æternũ.* Superius Dominus Iudæos, qui gloriabantur in manna dato Patribus, depreſſerat,comparando manna,& fructũ eius ad ſeipſum incarnatum , & fructũ vitæ æternæ,quem donat credenti; iterum nũc comparat manna ad ſeipſum, vt panis eſt vitæ in Sacramẽto altaris deliteſcens: & oſtendit mãna illud antiquũ longè minoris dignitatis, & fructus exiſtere, quàm ſit panis Euchariſticus. Ille ſiquidem de æthere

Mannæ cum Euchariſtico pane comparatio. *Exod.16.*

cadebat,hic de vero cœlo deſcẽdit:ille formatus miniſterio Angelorum,vt propterea dicat Propheta: *Panem Angelorum manducauit homo*; hic verò ab æterno ex Patre,non factus,nec creatus, ſed de ſua ſubſtantia progenitus. Ille mortuus cibus erat, quia nullam vitam continebat; hic vitam æternam verbi continet. Ille ad tempus ſedabat famem,ſed tamen qui eum edebant,non tantùm morte naturali, ſed etiã violenta, & à Deo ipſo immiſſa interibant , iuxta illud: *Adhuc eſcæ eorum erant in ore ipſorum; & ira Dei aſcendit ſuper eos , & occidit pingues eorum , & electos Iſrael impediuit.* Hic autem tribuit non ſolùm non mori vnquam, ſed etiam vitam diuinã, perpetuam & corporis in pulueres redacti refectionem;&ad beatam vitam renouationem:licet Auguſt.hæc verba, *Mortui ſunt*,negatiuè exponat,ſic dicens: *Quod ergo illi mortui ſunt, ita vult intelligi, vt non viuant in æternum: nam temporaliter & hi profectò moriuntur,qui Chriſtum manducant: ſed viuunt in æternum,quia Chriſtus eſt vita æterna.* Sic ille. Subiungit autẽ Dominus, diſceptationem terminans *Qui manducat hunc panem , viuet in æternum.* Vbi Dominus à carne & ſanguine contentis in hoc Sacramẽto,ad ſpeciem panis, quæ veluti carnis & ſanguinis velamẽtum quoddã eſt ſub ſenſum cadens reuertitur, & illi eundẽ fructum tribuit,quẽ manducationi,& bibitioni:vt nemo ex his locis vrgere valeat neceſſitatem cõmunicandi ſub vtraq; ſpecie, vt alias ſuo loco dicemus. Quòd verò ait: *Viuet in æternum*;intellige ſi ſcilicet quis volet: nã ſi quis ſe ſua ſponte velit interimere,& gratiæ Dei deeſſe,cibo ipſi minimè eſt imputandum. Sed & Dominus eſt qui dabit velle & perficere pro ſua voluntate. Dat etiam habere vitam in nobis, quam nemo ſanæ mentis volens excutiet; gratior eſt enim,& amabilior rebus omnibus:nemo etiam inuitus amittet, quia illa fortior eſt vniuerſis, nec ſinit vim fieri nobis. Hic eſt enim fructus ligni vitæ, quod hoc tempore Deus in medio Eccleſiæ plantauit in omniũ vſum,& ſalutem;ita vt omnis qui de illo guſtauerit, vt Scriptura ait, verè viuat in æternum.

Pſalm.77.

Ibidem.

Senſus Auguſtini huius loci: Non ſicut manducauerunt patres veſtri manna,& mortui ſunt. *B. Aug.tract. 26.in Ioan.*

Quomodo Euchariſtiæ ſacrũ panem percipiens, viuet in æternũ.

Philip. 2.

Vita Chriſti fortitudo,robur: eadem vita qualis ſit.

Ioan 6.

Quòd ſi obijcias, Apoſtolũ Paulũ affirmate,indignè manducantem,non vitã,ſed iudicium ſibi manducare,& bibere:dicendum eſt, non negare Apoſtolũ dari vitam hoc pane;ſed indignè manducãtes obicem ponere ne accipiant vitam quam pãnis dat. Et ſubdit Apoſtolus: *Dum iudicamur autem, à Domino corripimur,vt nõ cum hoc mundo damnemur.* Tanta ergo eſt vis huius panis ad viuificandum, vt etiam ponentes obicẽ corripiat, vt viuificet. Si autem ipſi perſtant, neque

1.Cor.11. Quare Paul. dicat indignè manducantẽ, non vitam,ſed iudicium ſibi manducare,& bibere.

neque correpu obicem remouent, non eſt qnod vita eis data nō ſit; ſed quòd ipſi eam accipere noluerūt, aut acceptam repulerūt. ¶ Dices; Cibus primorum parentū, dedit eis mortem etiam inuitis: hic ergo vel inuitis vita eſſet danda per hunc panem, qui nō minus eſt ad vitam, quàm lignum illud fuerit ad mortem. Reſpondeo; Malum & pœna inuitis infertur; beneficium autem inuitis non confertur: alioquin pœna, non eſſet pœna; & beneficium, non eſſet beneficium. Adhæc inuitis etiam confertur hæc vita, cùm flagellantur, vt eam accipiant, aut vt eam non repudient, ſed ſinant perficere in ſeipſis opus ſuum.

Cibus ſi veritus protoplaſtos vel inuitos occidit, quidni etiam Euchariſticus edentes vel inuitos viuificet.

Hic panis vt dicitur permanere in vitam æternam cuius eius pleriſque damnationis cauſſa extitit.

Præterea oppones; Quomodo hic cibus dicitur permanere in vitam æternam? nam multi, qui illum comederūt, damnati ſunt. Reſpondeo; Damnati ſunt volentes ſpontè interire, & renuntiate vitæ acceptæ.

Hæc dixit in Synagoga, docens in Capharnaū. Locum deſcribit, non tantùm vt certi ſint fideles Dominum hæc verba dixiſſe, atque adeò ſecurè in ipſis confidant, ſed etiam vt Iudæis, & malis Chriſtianis omnem excuſationem adimat. Non enim in angulo aliquo, vel in occulto, ſed in celebri & publico loco, in quem plures conuenire ſoliti erant, hæc dixit: atque eadem poſtea per Apoſtolos in omnem terrarū orbem promulgauit. Vera enim doctrina eſt, quæ publicè & manifeſtè proponitur. Et rectè Capharnaum interpretatur, Ager pœnitentiæ: nam illa præuia eſſe debet ad ſalutarem huius Sacramenti participationem, iuxta illud Apoſtoli: *Probet autem ſeipſum homo, & ſic de pane illo edat, & de calice bibat.* Et in typum huius pœnitentiæ, quę exigitur, prę̨cepit olim Dominus agnum Paſchalem edi cum lactucis agreſtibus, & Chriſtus voluit pedes Apoſtolorum ſuorum lauare. *Multi ergo audientes ex diſcipulis eius, dixerunt: Durus eſt hic ſermo, & quis poteſt eum audire?* Deterius videntur diſcipuli eius murmurare, quàm alij Iudæi, maioremq́ue diffidentiam ſuam exprimere, quā illi: nam cum ij tantū quærerent quomodò id fieri poſſet: iſti tamen planè ſententiam pronuntiant, & Chriſti ſermonem reprobant. Solet enim Chriſtus cōtemptior eſſe apud ſuos, quàm apud extraneos: & in paſſione Iudęos, qui populus eius erant, crudeliores erga ſe expertus eſt, quàm Gentiles: & ſacrę literę peius à Chriſtianis, id eſt, Hæreticis, diſcerpūtur, quàm à Iudæis & Gentibus. Expende autem, non omnes diſcipulos fuiſſe qui obmurmurarent, ſed multos. Sed nihil præiudicatur Apoſtolis per quorūdam incredulitatem. Hoc etiam ad noſtram cōſolationem ſcriptum eſt: quandoque enim verū dicimus, quod quia non capitur ab audientibus, ſolet oriri ſcandalum eorū, ſed ſine vera cauſa, aut legitima, vt notat hoc loco Auguſt.

Publice ferè cur Chriſtus doceret.

Pſalm.18.
Rom.10.
Vera doctrina quæ ſit.
Capharnaum quid ſonet.

1 Cor.11.
Euchariſtiam percepturi, pœnitentia prius ſe debēt præmunire.

Exod.12.
Ioan.13.

Vbi Chriſtus contemptior ſolebat eſſe.

Auguſ. tract. 27. in Ioan. tom.9.

Et dicebant, Durus eſt hic ſermo, & quis poteſt eum audire? Abundat. *Et*, quia nec eſt in Græcis, nec apud Auguſt. in nōnullis codicibus & Rupertum, & legendum: *Quis poterit audire?* More puerorum nolentiū addiſcere, & tamen libros ſuos incuſantium. Ita iſti diſcipuli faciebant: nec enim ſuam tarditatem agnoſcunt, ſed Domini ſermonem inculpant, quaſi panis, aut vini defectus ſit, ſi palato febricitantis non placeat; aut Solis vitium, ſi lippis oculis gratus non exſtat. Sermonem durū vocant ad credendū, tanquā cibum difficilem ad edendū, durumq́; ad digerendum. ¶ *Quis poterit eum audire?* id eſt, quę aures ferre valeant talem doctrinam? Durum vocant, inſuauem, & aſperū; cùm tamen eſſet molliſſimi, & teneriſſimi amoris myſterium. Sed phreneſis morbo laborantiū mos eſt omnia ſalutaria medicamenta ſpernere, & noxia ac pernicioſa putare. Putabāt enim carnali ſua imaginatione, quòd vt pecorum carnes conciduntur, & manducantur, & vt laniare, & māducare carnes agni paſchalis cōſueuerant, ſic oporteret carnem Chriſti dilaniari, & manducari. Exiſtimabant etiā bibēdum eſſe Chriſti ſanguinem: quo modo nec animalis cuiuſquam ſanguinem guſtare lex permittit. Vnde Poëta quidam deſcribēs Pythagoræ dogma de abſtinentia à carnibus, tanquam à re dura & horrenda, dixit:

Auguſt. ibid
Rupert. lib.7. in Ioan. prope init.

Quales Capharnaitæ.

Duru Chriſti ſermonem Capharnaitæ cur dixerunt.

Leuit.17.
Gen.9.

Heu quantum ſcelus eſt in viſcere viſcera condi,
Congeſtoq; auidum pingueſcere corpore corpus,
Alteriuſq; animantem animantis viuere letho?

Ouid lib.15. Metamorph. ferè in init.

Deinde eorum rationi videbatur inhumanum, imò horrendū facinus, diuinæq; legi contrarium: quæ vetat carnes cū ſanguine edi. Adhæc iudicabant hoc ipſum non valere ad vitam, ſed illi potius aduerſari, & repugnare. Item cogitabant, etiamſi aliquo modo fas eſſet ſic illum concidi, & laniari, tamen illius corpus & ſanguinē vix paucis poſſe ſufficere, vt modicum quis acciperet, nedum toti mundo; & ideò verba Chriſti capere non poterant. Ad eum propè modū ratio noſtra non poteſt cum eo, quod Chriſtus in cœna dixit, conuenire, nempe: *Hoc eſt corpus meum.* Nam in primis cum articulo fidei de aſcenſione Dñi pugnare videtur, & cum illo verbo Domini: *Semper pauperes habebitis vobiſcum, me autem non ſemper habebitis.* Adhæc, impoſſibile rationi noſtræ videtur vt tantus Chriſtus, quantus eſt in cœlo, exiſtat ſub tā parua hoſtię quantitate, & quòd eodem tēpore in tot locis exiſtat, & quòd

Secunda ratio dur Chriſti ſermonis Capharnaitis de eſu carnis ſuæ.
Leuit 3.
Deut.12.
Tertia ratio.

Quarta.

Matth.20.

Ibidem.
Quinta.

fracto

fracto Sacramento, Chriſtus ipſe cõtentus non frangatur, & quod totus contineatur ſub qualibet particula, atque ſub tota hoſtia. Adhæc, vt illa maximè poſſit, videtur tamen indecens, & ingloriũ eſſe Chriſto, vt corpus eius manducetur: Deinde neque neceſſarium, cùm ſatis ſit verbo & fide eum manducari? Poſtremò indignum, vt Chriſti corpus manibus ſceleratorum Sacerdotum contrectetur, & oribus, ac faucibus impiorum ſumatur; ac proinde noſtris Sacramentarijs durus videtur hic ſermo Chriſti, & ipſi non poſſunt eum audire. Sexta.

Fidei victoria, & triumphus de hæreticis Chriſti in Euchariſtia veritatem negantibus.

Sed profectò his omnibus non obſtantibus, hęc eſt victoria, quæ vincit mũdum, & rationem, dæmones atque hæreticos, fides noſtra, qua credimus Dominum cum omni aſſeueratione, & veritate promiſiſſe: *Panis quem ego dabo, caro mea eſt pro mundi vita.* Certa etiam fide ſuſcipimus illum ipſum Chriſtum, qui fidelis eſt in omnibus verbis ſuis; & ſanctus in omnibus operibus ſuis, & qui de ſe ipſo dixit: *Cælum, & terra tranſibunt; verba autem mea non præteribunt:* in cœna acceptũ panem benedixiſſe, & benedictũ, & fractum, Apoſtolis porrexiſſe, & cũ omni aſſeueratione dixiſſe: *Accipite & comedite: Hoc eſt corpus meũ.* Quod ſi in cœna nihil eſt aliud, niſi panis, & vinum, quæ in memoriam Chriſti accipi debent: ſatis erat dixiſſe illis: Accipite, & manducate, frangite panem; & hoc facite ad mei memoriam: nec opus fuiſſet illa verba ſuperflua adiungere: *Hoc eſt corpus meũ:* &, *Hic eſt ſanguis meus*; quę non erant ad rem, nec deſeruiebant, niſi vt orationem obſcurarent, & exponerent auditores, aut lectores periculo credendi Chriſtum deliteſcere ſub ſpeciebus panis, & vini; & illum ibi adorandi, vbi minimè eſſet. Sed abſit vt tantam Deo impietatẽ impingamus, vt obſtacula nobis propoſuerit minus intelligendi verba ſua, quibus noſtra ſalus conſtabat. Qui tamen vult omnes homines ſaluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire: qui & per ſeipſum apertiſſimè, ac planiſſimè locutus eſt, abſq; vllo tropo, vel ſymbolo, & per Eccleſiam ſuam ab initio vſque in præſentem diem quid cõtineatur ſub illis ſpeciebus apertiſſimè declarauit: nobiſque detexit quanta ſit infirmitas atq; imbecillitas rationis noſtræ ad apprehendẽda diuina myſteria, niſi cœlitus adiuuetur. Quanta prętereà ſit eius virtus, atque potentia, vt non ſit apud illum impoſſibile omne verbum. Denique quanta ſit eius gloria, bonitas, & charitas in hoc quod ſe nobis edendum, & bibendum ſub ſpeciebus panis, viniq; tradiderit; quãtaque rurſus ſit noſtra gloria, bonorificentia atque vtilitas, vt dæmon præ inuidia rũpatur; & proptereà hæreticos ſuſcitauerit, qui nos in poſſeſſione tantæ, ac talis veritatis exiſtentes conturbent, bellumq; nobis indicant, in quo illos non poſſe non ſuccũbere, cũ duce ſuo Satana, & alijs huius hęreſis ſuſcitatoribus, qui planè iam ſunt extincti, & perpetua obliuione ſepulti, certiſſimum, atq; exploratiſſimum habeamus, præſtante nobis has illuſtres, & glorioſas victorias Imperatore noſtro Ieſu Chriſto, & Domino noſtro, qui cum Patre & Spiritu ſancto, panis eſt, & cibus beatorum omnium, à quibus etiam perpetuis laudibus celebratur, in ſecula ſeculorum, Amen.

Pſalm. 144.

Matth. 24.

1. Tim. 2.

Luc. 1.

TRACTATVS XXVII.

De eadem diſceptatione Domini cũ Capharnaitis, in illa verba: *Sciens autem Ieſus apud ſemetipſum, quia murmurarent de hoc diſcipuli eius, dixit eis, Hoc vos ſcandalizat? Si ergo videritis Filium hominis aſcendentem vbi erat prius? Spiritus eſt qui viuificat: caro non prodeſt quicquam. Verba quæ ego locutus ſum vobis, ſpiritus, & vita ſunt, &c.* vſque in finem capitis.

DVo ſunt Fidei noſtræ myſteria altiſſima. Primum eſt, Verbum in carne occultatum, de quo Ioannes: *Verbum caro factum eſt*, Secundum, Verbum caro factum, occultatum in Euchariſtia. Et prius propoſuit Domin' myſteriũ Incarnationis, & modũ, quo vtiliter per fidẽ ſuſcipi deberet, ſimul etiam explicans fructũ illud per fidem ſuſcipientium. Verum Capharnaitæ nolebãt acceptare, & murmurabant de illo; quibus, poſteà, murmuratione ſedata, propoſuit ſecundum myſterium: ſicut dictum eſt feciſſe cum Nicodemo, ſiue ſicut Eſaias fecit cum Achaz, cui nolenti petere aliquod commune ſignum, & ſimulatè dicenti: *Non petam, & nõ tentabo Dominum*: Dominus maximum Incarnationis ſignũ ſubiunxit: *Ecce, Virgo concipiet, & pariet filium, &c.* Et ita Dominus non acceptantibus ſignum Incarnationis, ſubiungit ſignũ Euchariſtiæ: cuius hactenus neceſſitatem, modum ſumendi, & fructus explicauit.

Fidei noſtræ altiſſima myſteria, duo.

Ioan. 1.

Eſa. 7.

Cùm igitur Domino aſſeuerante hoc ſecundum myſterium, non obſtante lite Iudęorum, diſcipulis viſus fuiſſet ſermo durus de Euchariſtia; Dominus adiecit tertiũ Aſcenſionis, de quo ait textus: *Sciens autem Ieſus apud ſemetipſum quia murmurarent de hoc diſcipuli eius, dixit eis, Hoc vos ſcandalizat? Si*

Christi ſcientia quam perfecta.
Hebr. 4.
Pſal. 32.

ergo videritis Filium hominis aſcendentem vbi erat prius? Primum ait: *Sciens Ieſum apud ſemetipſum*, Deus enim qui omnia in ſe habet, in ſe omnia videt, quia à ſe etiam omnia prodeunt, nec aliunde accipit, neque vllo eget indice: Eſt enim diſcretor intentionum, & cogitationum cordis: ipſe enim finxit ſigillatim corda eorum: qui intelligit omnia opera eorum, & licet ab æterno ſciret qui eſſent diſcipulorum dociles, & qui non eſſent; tamen, pro exprimenda indignitatis magnitudine, quaſi nunc primum perſpecta, atque comperta illorum incredulitate, admirans, ait: *Hoc vos ſcandalizat?* Quaſi diceret, Hoc quod dixi de me manducando, qui ſum panis, qui de cœlo deſcendi, quod vel maximè vos conſolari debuerat, cum hoc ingentem amorem meum in vos oſtēdat: hoc vos, qui tanta vidiſtis, tanta audiſtis, qui diſcipulos vos profitemini meos, hoc vos, inquam, ſcandalizat, vt à propoſito meo, & ſequela mea excidatis? An non mirum eſt, panem alijs vitam præbentem, vobis mortem adducere: quod alijs panis eſt vitæ, vobis fiat panis offenſionis? *Si ergo videritis Filium hominis aſcendentem vbi erat prius?* Abruptè loquitur, vt oſtendat ſe non æquo animo ferre ipſorum ſcandalum. Aliquid igitur ſupplendum eſt, vt perficiatur oratio, nempe, quid dicturi eſtis? niſi quod prius deſcenderim de cœlo: terreſtris enim per ſe non poteſt aſcendere, benè deſcendere; vel, tunc intelligetis, quam malè nunc de me ſentiatis. Atque ex his verbis colligimus aliquos illorum poſteà fuiſſe conuerſos, & interfuiſſe Domini Aſcenſioni, illumque vidiſſe aſcendentem. Poſſunt autem hæc verba ad plures ſcopos ſpectare. Primus eſt, ad quem refert Auguſtinus; Dominum hoc dixiſſe ad excuſandum eorum ſenſum carnalem, quo putabant carnem Chriſti in fruſta, & particulas dilaniandam, & ſic edendam: quod Dominus apertè negat, dum aſſerit, eam ad cœlum transferendam, & integram illam ad Dei dexteram collocandam. Ita etiam Euthymius intelligit Dominum ſignificaſſe Aſcenſionem ſuam in cœlos confirmaturam ſermonem ſuũ de edenda carne ſua. Chryſoſtomus verò arbitratur accipi hoc dictũ quaſi per aſcenſum ſuum confirmare voluerit, verè ſe dixiſſe, quòd è cœlo deſcēderit, iuxta illud. Nemo aſcendit in cœlum, niſi qui deſcendit de cœlo.

Chriſtᵘˢ omnia eum ſciret, cur inquit: Hoc vos ſcandalizat?

Huic ſententiæ: Si ergo videritis Filium hominis aſcēdentem vbi erat prius quid ſupplendum.

Actor. 1.

Aug. tract. 27 in Ioan. tom. 9.

Eius varij ſenſus producuntur, & expenduntur.
Euthym. c. 9. in Ioan
Chryſ. ho. 46.

Secundus.

Alius ſcopus eſt, vt Dominus hæc dixerit, ad incredulos conuincendos; quaſi diceret; Si nunc, qui propè ſum, & iuxta ſenſum veſtrum habeo carnem meam, & ſanguinem ad manum, vt illam dem vobis in cibum, & potum, & nihilominus ſcandalizamini: multo maiori ſcãdalo corripiemini, quando videritis me aſcendiſſe in cœlũ, nec propterea minus aſſeuerari, & prædicari in Eccleſia mea, carnẽ meam, & ſanguinem contineri in Euchariſtia, in omnium fidelium membrorum meorum alimentum, & quod in ea edant carnem meam, & bibant ſanguinem meum.

Tertius.

Tertius ſcopus, & fortaſſis magis ad rem, eſt; vt hæc verba eo accommodentur, vt illis probare vellet, non eſſe impoſſibile quod maneat in Euchariſtia. Nam ſicut Dominus in argumentum ſuæ potentiæ, ſolet reſurrectionem ſuam à mortuis per ſe factam adferre, ſecundum illud: *Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud:* & alibi; *Signum non dabitur ei, niſi ſignum Ionæ Prophetæ*, & Apoſtolus ait: *Qui prædeſtinatus eſt* (ſiue, vt Græci Patres exponunt, *declaratus eſt*) *Filius Dei in virtute, ſecundum Spiritum ſanctificationis, ex reſurrectione mortuorum Ieſu Chriſti Domini noſtri:* ita etiam hoc loco ſui ipſius euectionem in cœlum, tanquam ſignum diuinitatis, & inditæ ſuæ potentiæ adducit. Hinc Nathanaeli credenti quòd vidiſſet illum ſub ficu, inquit: *Quia dixi tibi, Vidi te ſub ficu, credis: maius his videbis.* Et explicans illa maiora, ſubdit: *Amodò videbitis cælum apertum, & Angelos Dei aſcendentes, & deſcendentes ſupra Filium hominis.* Quibus verbis aſſumptionis ſuæ myſterium voluit ſignificare, ſicut cum dixit: *Nemo aſcendit in cælum, niſi qui deſcendit de cælo Filius hominis, qui eſt in cælo.* Ita hic ait; Quando videritis virtutem meam, quam ex aſcenſione mea cognoſcetis, ceſſabit fortè ſcandalum, & credetis, poſſe me edendum porrigere in Euchariſtia. Quid ergo conturbat vos quod me dixerim panem, qui de cœlo deſcendi, cùm illuc ſim aſcenſurus? eiuſdem enim eſt aſcenſus, cuius eſt & deſcenſus.

Ioan 2.
Matth. 12.
Rom. 1.
Ioan. 1.
Infra 3.

Diſſoluit igitur argumentum hæreticis noſtri temporis familiare; dicunt enim Sacramentarij: Chriſtus aſcendit in cœlum, & ſedet ad dexteram Patris: ergo non eſt in Euchariſtia. Quibus reſpondet Dominus: *Si ergo videritis Filium hominis aſcendentem*, id eſt, cùm aſcendero in cœlum ſubducta veſtris oculis humana forma, ex hoc certo agnoſcetis me omnipotenti virtute mea, tametſi ad dexteram Patris ſedeam, in æternum poſſe corpus meum vobis porrigere in terris pro meo arbitratu, & modo mihi cognito. Nam ſi Sol hic ſpectabilis, qui mera creatura exiſtit, necdum deificata, quemadmodum corpus Chriſti poſt aſcenſionem, tamen vires ſuas, & proprietates toti terrarum orbi communicat, ita vt

Quam ineptè colligant Sacramentarij ex eo quod Chriſtus in cœlum aſcendit, eius abſentiam in Euchariſtia.

Pſalm 18.

Zach. 2.

ita vt non ſit qui ſe abſcondat à calore eius; & tamen in cœlo, vbi eſt, ſemper permanet, nullam ſuæ naturæ, vel virtutis diminutionem ſentiens: quanto magis ego qui Solis ſum conditor, & verus iuſtitiæ Sol, potero corpus meum Deitati coniunctum, mirabili modo vobis impertiri, ad animos & ſpiritus veſtros illuminandos, & ſatiandos? Hunc ſenſum confirmat Theodorus quidam Melitinenſis in Armenia minore Epiſcopus, qui in libro explanationum ſuarum in Euangelia, in hũc locum ita ſcripſit: *Si igitur*, inquit, *videritis Filium hominis, id eſt, me, qui videor vobis filius hominis propter carnem, aſcendentem, humanitate ſcilicet poſt reſurrectionem, vbi eram prius diuinitate, quid dicetis, ſcilicet tunc, ab ipſa veritate conuicti? Etenim ſi exiſtimatis carnem meam non poſſe viuificare, quia non ineſt hoc in natura carnis; quomodò inſtar auis in cœlum aſcendit? Hoc enim æquè impoſsibile eſt carni terrenæ. Si enim ſupra naturam aſcendet, quid obſtet quo minus viuificet, quamuis non ſit natura eius inſitum viuificare? Qui enim quod terrenum eſt, facit cæleſte, planè viuificum etiam reddit, licet innatum, inſitumq́; natura eius propriè ſit interire. Non polliceor verbis tantum aſcenſurum in cœlum, ne rurſus dicatis illud. Quomodò? quinimò oculos veſtros adhibeo teſtes verborum: veſtra ſpectatio omnem contradicentem flectet, meque è cœlo deſcendiſſe, omniaq́; facere poſſe planum faciet: Tametſi enim maximè deſcenſus meus è cœlo homines latere videtur; & ob eam cauſam dubius, vel etiam incredibilis putatur iis qui audiunt: attamen aſcenſus meus in cœlos poſt reſurrectionem in conſpectu diſcipulorum factus, omnem ambiguitatem diſſoluet, & meum corpus viuificum eſſe demonſtrabit. Non enim ipſis cernentibus aſcendere in cœles poſſem, niſi inde prius ad vos deſcendiſſem.* Et ſubdit: *Vides quomodò per ea quæ dixit, ea quæ illis occultabant, penitus patefecit, abducens eos ab ea opinione, qua Ioſeph patrem eius putabant, & ſcandalum tollens? Non enim hæc dixit, quod ſcandalum augere vellet, ſed potius tollere. Qui enim filium eſſe Ioſeph exiſtimaret, nunquam quæ dicebat, crederet: cui verò perſuaſum eſſet, eum è cœlo deſcendiſſe, & illuc aſcenſurum, huic facilius erat ea quæ dicebat, probare.* Sic Theodorus ille.

Theodor. Melitinen. extat in Vaticana Bibliotheca.

Act. 1.

Quòd verò dicitur: *Vbi erat prius*, non eſt ſic intelligendum, quaſi carnem è cœlo ſecum portauerit; ſed vt oſtendat vnitatem perſonę in ſe vno & Deo, & homine. Hic ergo, qui modò eſt Filius hominis, in cœlum redibit, vnde non filius hominis, ſed purus Deus deſcenderat. Vt ſi quis diceret; Creator hominis cœlum creauit; id eſt, Qui creauit hominem, cęlum ante creauerat; qui tamen, cùm cœlum creabat, nondum erat hominis creator, qui ſexto die conditus eſt.

Illud: Si ergo videritis Filiũ hominis aſcendentem vbi erat prius, quo ſit accipiendũ modo.

Gen. 1.

Ibid.

Deinde aduerte, triplici ratione poſſe aſſeri corpus Chriſti eſſe in loco. Primò quidem circumſcriptè, vt ſcilicet locum occupet: quemadmodum cum in terra ambulabat, & diſcipulis poſt reſurrectionem ſe exhibebat, & in iudicio omnibus ſe ſpectandum exhibebit: quomodo & nũc ſe poteſt exhibere vbicunque voluerit. Altero modo aliquid eſt in loco penetratiuè, vt ſic loquar cum ſacris Theologis: quod tantùm corporibus glorioſis, & dote ſubtilitatis ornatis conuenire dignoſcitur. Nam poteſt vnum corpus aliud ita ſubintrare, vt non alium, ſed illum eundem locum occupet, quem corpus penetratum habebat, non ita tamen, vt ſit totum in toto, & totũ in qualibet eius parte: qua ratione Chriſtus ſalua integritate clauſtri virginei de matre ſanctiſſima in lucẽ editus eſt, & in reſurrectione aſſumpto corpore glorioſo, è clauſo monumenti lapide immortalis egreſſus eſt: ingreſſus itẽ eſt ad Apoſtolos, & egreſſus per ianuas clauſas; ita vt nec lapis extẽderetur, nec ianua, nec corpus ipſius conſtringeretur; denique ipſe aſcendens penetrauit cœlos, qui ſolidiſſimi quaſi ære ſuſi ſunt, & ſuſcitatis corporibus poſt diem Iudicij Chriſtus cum omnibus membris ſuis glorioſa corpora habentibus cęlos iterũ penetrabit:

Tribus modis Chriſti corpus concipitur in loco conſiſtere.

Luc. 2.

Ioan. 20.

Iob 37.

Tertio modo aliquid dicitur eſſe in loco definitiuè, cum ſcilicet ita eſt in toto vno loco, vt etiã ſit in ſingulis eius partibus: qua ratiõe affirmamus Angelos ita eſſe in loco, vt toti ſint in toto loco, & toti in qualibet eius parte; anima etiam noſtra ita eſt in toto humano corpore, vt ſimul etiam ſit in ſingulis eius particulis. Hac ratione aſſerimus Chriſtum eſſe in Sacramẽto per tranſubſtantiationem, vt totus ſcilicet in tota hoſtia, & in qualibet eius parte: ita vt ſi daremus mundum tranſubſtantiari in Chriſtũ, Chriſtus eſſet in toto mundo, vbi Deus eſt. Hallucinantur ergo Sacramentarij, & toto aberrãt cœlo, cogitantes corpus Chriſti in loco eſſe nõ poſſe niſi naturali modo circumſcribendo, & occupando, quod eſt omnino falſum, & eſt velle noſtro ſenſu diuina metiri.

Angeli, Anima rationalis, & Chriſtus in Euchariſtia quomodò ſint in loco.

Contra Sacramentarios, corpus Chriſti in loco niſi extenſo negantes poſſe conſiſtere.

Sequitur: *Spiritus eſt qui viuificat: caro non prodeſt quicquam*. Declarat Dñs cauſam erroris diſcipulorum inde oriri, quòd in rebus quæ ſupra naturam, & ſenſum ſunt, ſenſus humanos, & rationem conſulant, & nõ aduertãt ad ſigna quæ ſupra naturam ſunt, quibus Chriſtus illa comprobabat, ad quæ ſi quis aduertiſſet, credidiſſet, ac obtinuiſſet vtriq; dictorum Chriſti intelligentiam.

Vnde diſcipulorum de cibo carnis Chriſti omnis error prouenerit.

Quid ſignificet: Spiritus eſt qui viuificat, caro non prodeſt quicquã?

Senſus horum verborum duplex poteſt exiſtere, & vtroque reuincuntur Sacramentarij. Primus eſt, quod ſpiritus fidei ille eſt, qui vitam menti tribuit, & in verbis Dei viuam; & perfectam intelligentiam inuenire facit. Caro antem (non dixit, mea, quia Verbum caro factum multum prodeſt, & manducata illa cum ſpiritu confert vitam æternam, vt ſuperiùs dixit) ſed ſenſus, & intelligentia à carne proueniens, nihil prodeſt, ſed obeſt potiùs; quia in verbis vitæ lucra mortis negotiatur. Quaſi Dominus diceret; Scandalizamini, quia non vrimini ſpiritu fidei ad verba mea ſalutaria, & ſpiritualia capienda, & idcircò putatis promittere me carnem meam in fruſta concidendam, & dentibus conterendam. Ac ideò ſubiungit: *Sunt quidam ex vobis qui non credunt*, & iterum: *Nemo poteſt venire ad me, niſi fuerit ei datum à Patre meo.* Vt enim in Petro rectè confitente, reuelationem Patris, ſeu, quod idem eſt, ſpiritum fidei, qui illam confeſſionem inggeſſit, & dictauit, laudauit, & carnem ab illo ſenſu excluſit, cùm dixit: *Caro & ſanguis non reuelauit tibi*; ita in hoc falſo ſenſu verborum Domini, quem conceperant Capharnaitæ, dixit adfuiſſe carnem, abfuiſſe verò ſpiritum fidei. Hinc Chryſoſtomus in hæc verba: *Quid igitur, caro non prodeſt quicquam? Non de ipſa carne dicit: abſit; ſed de his, qui carnaliter accipiunt quæ dicuntur. Quid autem eſt carnaliter intelligere? Simpliciter vt res dicuntur, neque aliud quippiam excogitare. Non enim iudicanda ſunt quæ videntur, ſed myſteria omnia interioribus oculis conſideranda, hoc eſt, ſpiritaliter: qui non manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem, non habet vitam in ſemetipſo. Quomodò nihil prodeſt caro, ſine qua nemo poteſt viuere? Vide quòd ea particula, Caro non prodeſt quicquam; non de ipſa carne, ſed de carnali auditione dicta eſt.* Hæc ille doctè, quia caro quando opponitur ſpiritui, non tam ſubſtantiam ipſam carnis, & ſpiritus, quam proprietates, & virtutes vtriuſque ſignificat, iuxta illud: *Caro concupiſcit aduerſus ſpiritum; ſpiritus autem aduerſus carnem.* Et iterum: *Vos autem in carne non eſtis, ſed in ſpiritu*: & infra: *Si ſecundùm carnem vixeritis, moriemini: ſi autem ſpiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis.* Alter ſenſus eſt; Dominum illis verbis explicaſſe, verba ſua ſpiritaliter eſſe intelligenda, hoc eſt, vt diximus, ſpiritualem manducationem per fidem, ſed in Sacramento, actu, vel voto ſuſcepto, ita vt excludat ferinam illam, vel purè Sacramẽtalem commeſtionem: quia caro Chriſti vtroque illorum modo manducata non prodeſt quicquam, non ex defectu carnis Chriſti, ſed vitio ipſius ſumentis. Opus eſt igitur ſpiritu fidei, vt à carne Chriſti manducata, quæ per ſe, cùm coniuncta Verbo Dei viuificatrix ſit, vitã hauriamus. Et ſic exponunt Auguſtinus, & Cyrillus: quorum prior ſcribens in Ioannem, inquit: *Caro non prodeſt quicquam; ſed quo modo illi intellexerunt: Carnem quippe ſic intellexerunt, quomodò in cadauere dilaniatur, aut in macello venditur, non quo modo ſpiritu vegetatur.* Et infra: *Caro, inquam, non prodeſt quicquam, ſed ſola caro: accedat ſpiritus ad carnem, quomodò accedit charitas ad ſcientiam, & prodeſt plurimum.* Cyrillus verò in eadem verba: *Non imperitè*, inquit, *omnino viuificam carnem eſſe negatis. Nam ſi ſola intelligitur, nihil prorſus viuificare poteſt, quippe quæ viuificante indigeat: quum verò Incarnationis myſterium laudabili cura ſcrutati fueritis, & inhabitantem in carne cognoueritis; quamuis nihil penitus caro per ſeipſam poſſit, viuificam tamen eſſe factam credetis, niſi etiam Spiritum ſanctum non poſſe viuificare contendatis. Nam quoniam cum viuificante Verbo caro coniuncta eſt, tota eſt effecta viuifica.* Et infra: *Quas ob res caro quidem cæterorum omnium quicquam verè non prodeſt; caro autem Chriſti, quia in ipſa vnigenitus Dei Filius habitat, ſola viuificare poteſt. Spiritum verò ſeipſum appellat, quoniam Deus ſpiritus eſt: & vt ait Paulus, Dominus Spiritus eſt.* Sic Cyrillus, vocans carnem, omnium aliorum animalium, & hominum; Spiritum verò Chriſti, carnem ſpiritu refertam. Caro etiam nõ prodeſt quicquam ad me agnoſcẽdum quis ſim, potiùs illa impedit, cùm putatis me ex Ioſeph natum, & non ex Deo: Vnde ſubdit: *Verba quæ ego loquor vobis, ſpiritus & vita ſunt*: Significat, cum ſpirituales eritis, tunc intelligetis verba mea iuxta ſpiritum, & cognoſcetis quod manducatio ferina, aut purè Sacramentalis, nihil confert ad vitam; ſed ſpiritualis in Sacramento, ac tunc plenè poteritis iudicare: quia ſpiritualis iudicat omnia, & ipſe à nemine iudicatur.

Sed ſunt quidam ex vobis qui non credunt. Sciebat enim ab initio Ieſus qui eſſent credentes, & quis traditurus eſſet eum. Græcè legitur: *Qui eſſent non credentes in eum*: quæ lectio clarior videtur, & illam ſequitur Euangelium Syriacum, & Vulgata editio correcta ſic legit: multi enim erant ibi non credentes, & qui tunc quidẽ retro abierũt. Quod ſi verba Domini, ſpiritus, & vita ſunt; conſtat, eos, qui non credunt, fructuoſe edere non poſſe, & ſecundùm carnem intelligere, ei verò qui credit, & ſpiritaliter verba Domini apprehendit, & ſpiritaliter, hoc eſt, per fidem viuam manducat, & bibit in Sacramento; illa verba Domini ſpiritus ſunt, & vita. Et quia cum aduerſatiua dixit:

Marginalia: Ioan. 1. — Matth. 16. — Chryſoſt. ho. 46 in Ioan. tom. 3. — Carnaliter intelligere quid. — Gal. 5. — Rom. 8. — Ibid. — Secundus ſenſus. — Auguſt tract. 27. in Ioan. tom. 9. — Cyril lib. 4. c. 23. in Ioan. tom. 1. — Caro Chriſti Verbo vnita, qualis effecta ſit, teſte Cyrillo. — Ioan. 4. — 2. Cor. 3. — Caro Chriſti qua ratione nihil prodeſt. — 1. Cor. 2. — Cui ſola verba Chriſti ſpiritus ſunt, & vita.

Sed ſunt quidam, qui non credunt; declarat, propterea durum videri ſermonem Domini,& illo ſcandalizari, quod infidelitate obdurabant corda ſua: & non ideo nō credebant, quia non intelligebant;ſed ideò non intelligebant,quia nō credebant,cùm ſcriptum ſit: *Niſi credideritis, non intelligetis.* Ac ſubdit inter hos non credentes,Iudam, qui eum traditurus erat: non quod aliquádo non crediderit; nam ab initio cùm vocatus eſſet à Domino, & cum ſigna ederet, proculdubio credebat, & illi erat ſedes promiſſa inter duodecim,ſicut & alijs, ad iudicandas duodecim tribus Iſrael:ſed nūc non credebat,neque tamen Dominum relinquebat: atque idcircò, quantum in ſe erat,iam non credebat,cui ſe credere manēs fingebat:& rurſus Iudam Dominus,quamnis ſciret eum malum, tamen tamdiu eum tolerat; vt diſcamus & nos malos tolerare. Nota,quod Ieſus nouit hypocritas,ne quis videlicet putet ſe tutum, & latere poſſe: & vt confidamus, ab hypocritis nihil nobis mali eſſe poſſe. Ieſus enim paſtor noſter nouit eos:ipſe ſic agit,vt ipſimet ſe ipſos ſeparent, ac diuidant ab Eccleſia. Qui verò ſic perſeuerant,velut Iudas, tandem & ipſi malo ſuo detegentur.

Eſa. 7. iuxta LXX.

Iudas perditor quando non credebat in Ieſum.

Matt. 10.

Matt. 19.

Quid eſt quod Iudam & incredulum, & hypocritam Chriſtus tolerabat.

Et dicebat, Propterea dixi vobis quia nemo poteſt venire ad me,niſi fuerit ei datum à Patre meo. Hic declarat verbum ſuperius, quod dixit: *Niſi pater qui miſit me,traxerit eum.* Idem eſt enim Patrem trahere,& Patrem fidem dare.Quemadmodum autem ad id quod datur,liberi ſumus, vt acceperemus, vel recuſemus: ita ad tractum Patris,qui neminem cogit,qui liberum hominem in manu conſilij ſui reliquit,vt poſſit venire,ſi velit,& remanere,ſi nolit. Cum ergo per ſe impoſſibile ſit,vt quis in homine verum Deum agnoſcat,& Chriſtus rem hanc verbis inuoluat,ac tegat: nuſquam aditus ad Chriſtum pateret,niſi per Patrem ſuum. Et ita durè locutus videri potuit;ſed ijs,quibus ob duritiam ſuam à Patre ſuo non eſt datum, aut ſi datum eſt,illum ſpernunt, & trahentem Patrem non ſequuntur, quia ſectari malebant ſuas ipſorum rationes, quam Dei inſpirationem. Iudas igitur aut non acceperat à Patre, aut non ſequebatur tractū Patris, nec vt tantæ rei intellectum haberet,rogabat ſibi dari, neque ſi datum erat, aſſentiebat. Et pondera aduerbium,propterea,ne ſcilicet malitia noua, & propria mereamini deſeri à Deo: quia malitiam ex ſolo peccato originali contractam vincunt ſigna,& inſpiratio Dei.

Patrem quid trahere venientes ad Chriſtū.

Eccleſ. 15.

Quibus dura Chriſti verba videbantur tantummodo.

Malitiam ex ſolo peccato originali contractam,vincūt dona Dei.

Ex hoc multi diſcipulorum eius abierunt retro,& iam non cum illo ambulabant. Quibus neque verborum Chriſti emollitio, vel modificatio profuit, qua à carne ad ſpiritum illos trahebat, ac propterea ſubiunxerat: *Nemo poteſt venire ad me, niſi fuerit ei datum à Patre meo.* Quod videtur dictum propter non credentes, ne videlicet qui iam acceperant à Deo, vt credere in Dominum Ieſum poſſent, tardarentur eorum autoritate,ſi non crederent. Nam veriſimile eſt, in tanta multitudine aliquos hoc donum expectaſſe, neque præiudicium de Ieſu feciſſe,alios verò temere præiudicaſſe.Ne ergo,qui donum Dei habebant,non credentium temeritatem, aut dubitationem ſibi ſequendam putarent,ac non potius æterni Patris tractum: quod nobis quoque dictū eſt,ne aliorum infidelitatem miremur,ſcientes infideles, vel non poſſe aliter loqui, quoniam adhuc eis datum non eſt, vt fideles ſint,vel quia dono Dei reſiſtunt. Ideò ob eorum peccatum, vel cæcitatem, vel cunctationem,deficere gratiæ Dei non debemus, ſiquidem einſmodi hominum error, aut malitia minimè nos excuſabit: ſed nos præcedamus, ne gratiam noſtram amittamus: quo illi tanto libentius, & facilius veniant, quo nos præceſſiſſe viderint. Quod verò poſtquam venerint,vel irrideant, vel ſcandalizentur: fit vt nos examinemur, & probemur, & maiori in laude ſimus apud Deum noſtrum.Occaſio etiam id nobis eſſe debet ſequendi Deum noſtrum, quo magis à pluribus deſeritur. Mirum vero eſt multos ex eo Chriſti ſermone offenſos eſſe; ex quo alij ſummè conſolantur: & ſi ex diſcipulis eius quidam deficiunt,quis non timeat, & expaueſcat? Nam ſi iuſtus quidem vix ſaluatur:impius,& peccator vbi parebunt? & à Chriſto recedere, nihil eſt aliud, quam ire retro,& perire. Nemo enim verſus cœlum procedere poteſt, niſi Chriſtum habeat ducem: nec mirum quod pereat, & moriatur,qui vitam fugit.Quod ſi diſcipuli retrocedunt ad obſcurum verbum magiſtri,nedum ad perſecutionem pro verbo; ergo quod adhuc credamus, gratias agamus Deo,& vt perſeueremus, oremus etiam ipſum,& hoc confidamus fore per ipſum. *Ex hoc*, inquit:id eſt,vt Euthymius interpretatur,& Græca litera porrigit, ab eo tempore,& retrorſum,intelligit Auguſtin. addit: *poſt Satanam*:vt de quibuſdam viduis dicitur ab Apoſtolo,quę conuerſæ ſunt retro poſt Satanā. Vel ſimplicius exponitur, deſciuerunt ab eo,& non ſolito more eum ſequebantur. Vnde ſubdit: *Et iam non cum illo ambulabant.* Retroceſſunt ergo ad vitam priorem, ad quā reuerſi ſunt. Obſerua hic,

Diſcipulorum à Chriſto retrocedentium indignatio.

A Chriſto recedentes quomodo iuuandi.

1 Petr. 4

A Chriſto recedere,quid.

Euthym c. 9. in Ioan.

Auguſt tract. 27 in Ioan. circa med.

1.Tim 5.

Chri-

Qui meritò gratia Dei ſpolientur.

Chriſtum nihil locutum ad eos qui retrocedunt. Nam qui ſponte, & ſcienter Chriſtum contemnunt, meritò gratia Dei ſpoliantur. Nec laborat vt remaneant, ne videatur egere comitatu eorum, nec illis abeuntibus conniuiatur, ne ſuam gloriam magis quæſiſſe videatur, quam ipſorum ſalutẽ. Nec indignè tulit ſe ab illis contemni, vt diſcerent Apoſtoli non moleſtè ferre, ſi ab ipſorum doctrina aliqui deficerent. Nec denique Religioſi boni grauiter ferant, ſi quoſdam viderint à religione per apoſtaſiam diſcedere, ſed potius curent precibus, & pijs ſacrificijs, vt eos ad priſtinam dignitatem, & ſtatum reuocent: quemadmodũ feciſſe Dominum, & multos ex illis ad fidem reuocaſſe, qui aſcenſioni ſuæ adfuerunt, longè eſt probabiliſſimum.

Deficientes à Religione quomodo habendi ſint.

Qui fuerint autem iſti diſcipuli qui receſſerunt, textus non explicat. Aug. putat fuiſſe 70. Diſcipulos inter quos erant Marcus, & Lucas, qui hoc ſermone offenſi retroceſſerunt, vt teſtantur Epiphanius, & Hyppolytus Martyr, vt primo libro probauimus. Alij ſunt, qui aſſerunt, eo tempore, quo hæc dixit, nondum Dominum vocaſſe ſeptuaginta diſcipulos, nec ad prædicandum miſiſſe. Et nomine diſcipulorum in Euangelio, non tantum veniunt Apoſtoli, & illi ſeptuaginta, ſed omnes quotquot in Chriſtum credebant, atq; eius profitebantur doctrinam, & interdum etiam ſequebantur.

Qui fuerint diſcipuli qui receſſerint. Aug. in Pſal. 98. paullò à medio to 8. Epiphan. in hæreſin 50. Hyppolytus Martyr in Synopſi. Proleg 27.

Dixit ergo Ieſus ad duodecim, Nunquid & vos vultis abire? Reſpondit ergo ei Simon Petrus, Domine, ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes. Et nos credimus, & cognouimus quia tu es Chriſtus filius Dei. Cùm non obſtante Domini reſponſione, & verborum ſuorum interpretatione, diſcipuli eius retro abijſſent, non ſine myſterio Dominus illos interrogauit: *Nunquid & vos vultis abire?* Indicans in primis, eis quoque liberum eſſe diſcedere. Sicut enim cum eis à Patre datum eſſet, vt ad ipſum accederent, licebat non venire; ſic poſtquam venerunt, ad Chriſtum, & ab eo recepti ſunt, liberum erat diſcedere. Quia ergo illis integrum erat, vel abire, vel diſcedere, rectè ex his verbis Cypria. colligit liberum arbitrium. Declarat etiam ſe veritatem tacere nolle, vel ſi cuncti diſcederent: non enim veritas ad ſalutem neceſſaria, ob hominum ſcandalum tacenda eſt.

Quorſum Chriſtus Apoſtolis dixerit, Nunquid & vos vultis abire.

Cyprian. lib. 1. epiſt 3. ante medium.

Quæ veritas ob hominum ſcandalum tacenda non eſt.

Reſpondit ergo ei Simon Petrus, Domine ad quem ibimus? Cum enim Dominus multa verba ſublimia, & alta myſteria reuelaſſet, poterat quiſque putare dediſſe diſcipulis occaſionem ſcandali; cum tamen defectum nõ à verbis ſuis, ſed ab imbecillitate diſcipulorum ſuorum, & Iudæorum, qui non credebant, prouenire oſtenderit; idem modò facto confirmat, indicans credentes nõnullos eadem verba audiuiſſe: qui non ſolum non ſunt ſcandalizati, ſed magis verborum Chriſti amore ineſcati, vel maiori in Ieſum fide corroborati, & confirmati. Hinc Petrus nomine omnium reſpondit: *Domine, ad quem ibimus?* Nimirum, ſecuti ſumus te Regem, & Meſſiam: quem alium inueniemus præter te, qui verba vitæ æternæ habeat? Ideò tu es verus Saluator, qui non promittis temporalia, vel mundi huius bona, ſed verba profers, vitam promittentia æternam omnibus, qui illa fide ſuſceperint quod nec Philoſophus, nec idolorum Sacerdos, nec Moyſes facit. Ideò ſumma prudentia eſt eum audire, qui ſolus habet verba vitæ æternæ: quam nobis confert, in hac quidem vita in ſpe, quę maximè roboratur, & alitur Euchariſtiæ Sacramento, in alia verò vita reipſa illam cum corporis reſurrectione præſtat.

Duodecim Apoſtolorum Chriſti in fide firmitas, atque conſtantia.

Ioan. 6.

Promiſſa Chriſti qualia ſint.

Quam verè Chriſtus dicatur habere verba vitæ æternæ.

Et ideò ſubdit: *Et nos credimus, & cognouimus*, Græcè eſt πεπιστεύκαμεν, id eſt, credidimus iamdiu. In Syriaco Euangelio de præſenti eſt vtrumque verbum: *Noſq; credimus, & ſcimus te te eſſe Meſſiam Filium Dei viuentis*, ſed tamen bene habet etiam de præterito. Nam poſt fidem ſequitur cognitio, & intellectus certo lumine videns res Fidei omnes credibiles ſecundum illud: *Si non credideritis, non intelligetis:* *Niſi enim*, inquit Cyrillus, *abſque vlla dubitatione, fidei ieceris fundamenta, non poteris paullatim cognitionem, quæ in Chriſto eſt, ſuperædificare, ac ita in virum ſpiritualem euadere.* Sic ille. Vel cognouimus certiſſima animi perſuaſione per teſtimonium Ioannis, Patris, miraculorum, & Scripturarum, præter fidem.

Fides cognitionem parit.

Eſa. 7. iuxta 70.

Cyril. lib. 4. c 19 paullò ante medium, to. 1.

Vnde nam Apoſtoli cognouerint Chriſtum eſſe Filium Dei

Io vn. 1 & ſeq Matt. 3. & 19

Cyr lib 1. epiſt. 3. ante medium.

Quia tu es Chriſtus Filius Dei. Nam particulam, viui, habet Græcus codex, & ita legit Cyprianus, & Auguſtinus. Et iuxta Matthæum idem Petrus Ieſum Chriſtum eſſe Filium Dei viui confeſſus eſt. Et cum articulis quattuor dictum, ὁ Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος: id eſt; ille Chriſtus, ille Filius illius Dei, & illius viuentis: quo epitheto Scriptura ſeparat Deum verum ab idolis mortuis vnde Dauid: *Sitiuit anima mea ad Deum fõtem viuum*, & Ioſue: *Scietis quod Dominus Deus viuens in medio veſtri eſt.* Et ſolet Dominus iurare: *Viuo ego, dicit Dominus.* Agnouerunt ergo Apoſtoli Chriſtum eſſe Dei Filium ex Patris reuelatione, qua tantum myſterium agnouiſſe, Dominus Petro teſtatus eſt. Quòd ſi tu es Chriſt⁹, & Propheta ille ſummus, profectò à temetipſo non loqueris, & idcircò quæcunque loqueris etiam de mã-

Auguſt. tract 27. in Ioan à medio, tom. 9.

Matt. 16.

Cur dicatur Dominus viuens.

Pſalm. 41.

Ioſu. 3.

Ezech. 18. & ſæpè alias.

Matth. 16.

ducanda

ducanda carne tua, & bibendo ſanguine tuo,ſiuę de quibnſcunque alijs, vetiſſima ſunt,omniq; acceptione digniſſima, &ab ipſo ſummo,& vero Deo profecta. Verba vitæ æternæ Apoſtolis viſa ſunt, quæ alijs fuerant ſcandalum, quia non ſenſibus, & humanæ rationi magis,quàm dininę inſpirationi credebant.Et vide quid dicat: *Ad quem ibimus?* Qui enim verè credit,non habet qno vadat,quia ſcilicet Deus,à qno diſcederet,omnia in infinitum copijs diuitiarum,&bonitate ſuperat.Qui enim pauperem Patrem habet, quamuis ſe ab illo diligi exiſtimet;tamen quia multos alios videt Patre ſuo ditiores, diſcedit à Patre ſuo, & ſequitur eos, in quibus non confidit, ſed quos ſperet officio ſuo demereri poſſe,atq; ideò eos ſibi beneficos reddere.Non ſic eſt in Deo quo nullus opulentior, neq; noſtri amantior.Si quis ergo tentatur de deſerenda Fide,videat quid dicit Petrus,Domine, ad quem ibimus? Vade;&inquire aliam religionem, an melior ſit quàm Chriſtiana. Vade,vide an fingi poſſit melior, aut bomine dignior. Certè nulla eſt religio,aut ſi eſt vlla,hæc eſt. Vtinam cum tentamur, & voluptate delicti deliniti, per quã ad peccandum ſollicitamur,quaſi defectionem à Deo meditãtes, horum verborum memores eſſemus,Domine,ad qnem ibimus? Id eſt,qnomodò à te Domino deficiam,& ad viliſſima amplectenda cõuettar? Quomodò à dignitate filij ad ſeruitutem capitaliſſimi tytanni inducar? à tantis delicijs, tantaque luce, ad tenebras & amaritudines, quas ſecum trahit peccatum?

A Deo minime recedendum cur ſit.

Si quando de fide tẽtamur, quid agẽdum cum Petro.

Respondit eis Ieſus, Nonne ego vos duodecim elegi,& ex vobis vnus diabolus eſt? Dicebat autem de Iuda Simonis Iſcariote: hic enim erat traditurus eum,cùm eſſet vnus ex duodecim. Tam honorificam Petri de ſe prædicationem Dominus non eſt admiratus, nec ob eam illum beatũ prædicauit, vt fecit poſteà. Tum ne videretur eorum laudibus capi, poſtquam eſſet ab eis derelictus; tùm quia Petrus eorum nomine locutus erat, & hanc fidem omnibus tribuebat, quæ non omnibus conueniebat. Idcitcò Dominus corripere volens Petri reſponſum, & oſtendere non omnes credere quod ille putanit eos credere,ſubiecit:*Nonne ego vos duodecim elegi, & ex vobis vnus diabolus eſt?* & ob id non ſine cauſſa interrogaſſe,num & ipſi vellent abire. Ponderat verbum illud, *Elegi*, Cyrillus: *Ego*, inquit, *vos vt bonos elegi, non ignorabam, ſed cognoſcebam,vt Deus corda veſtra: ſed rapuit vnum veſtrum auaritia deceptum diabolus.* Sic ille,notans Iudam in electione bonum extitiſſe,vt Lytanus facit.

Luc. 6.

Chriſti humilitas, atque ſapientia.

Matth 10.

Apoſtolos Canctos quales elegit,teſte Cyrillo.

Cyril.lib. 4. cap 30. Ioan.12.

Nicol. de Lyra.

Dubium porrò eſt, quomodò hic dicatur duodecim elegiſſe, cum inferius dicat non elegiſſe,dicens: *Non de omnibus dico,ego ſcio quos elegerim*:innnens ſe Iudam non elegiſſe:cuius oppoſitum hic dicitur. Sed hic ſermo eſt de electione ad Apoſtolatum,ibi verò de electione ad regnum cœlorum, & vitam æternam. Vnde hic ponitur duodenarius numerus,non illic.Hoc ergo ſubiunxit Dominus Ieſus,ne qui bonę fidei erant, deciperentur, vt ſibi ſimiles omnes putarent. Non enim remanſiſſe corpore ſatis erat ei,qui mẽte eſſet alienus. Item,vt is,qni aliena mente ſe eſſe cognoſceret,cum latere ſe non poſſe intelligeret,à mala voluntate ad inſpirationem rediret. Diabolus enim, calumniator interpretatur. Iudas igitur verba Ieſu calumniabatur, & tamen corpore remanebat, cùm mente receſſiſſet: qnia mammonæ ſeruire cœperat, & ſuis corporeis lucris conſulebat, ex quibns ad proditionem vſque Domini ſui interius proficiens progreſſus eſt. Vt in eum poſſet conuenire, quod hic Euangeliſta de alijs dixit, qui priùs mente qnàm corpore ab Eccleſia diſceſſerant,de quibus alibi inquit: *Ex nobis prodierunt, ſed non erant ex nobis, nam ſi fuiſſent ex nobis,permanſiſſent vtique nobiſcum.* Hoc itẽ Ieſus dicebat, vt quàm liberum ipſis eſſet diſcedere, agnoſcerent,qnãdo ne electione quidem ſua tanta factum ſit, quin qui voluerit ex eis diſcedere,potuerit:qnamuis & à Patre ſibi datus fuerit, & venerit, & ab ipſo Ieſu non modò ſuſceptus,ſed ad Apoſtolatum fuiſſet euectus. Nam electio ad Apoſtolatum eſſe poteſt ſine electione ad vitam æternam; vt nos omnes cum metu, & tremore ſalutem noſtrã operemur. Adhæc hoc idem Ieſus dixit, ne ſibi iniuriam factam Apoſtoli putarent, quòd interrogati ſint,num & ipſi abire voluerint:quandoquidem homines etiam eſſent, & inter quos etiam eſſet calumniator, & murmurator,qnaſi Ieſus non id pro omnibus, ſed pro calumniatore illo dixerit, vt ſi vellet, diſcederet, quãdo mente iam alienus erat. Et fortaſſis in Euchariſtiæ myſterio à Domino nunc prædicato cœpit non credere: & in eodem poſteà eiectus eſt ſumpta buccella à Domino,dicẽte:*Quod facis,fac citius,* vel poſt ſumptum Sacramentum Euchariſtiæ,vel illo,qnod minimè credebat, nondum ſumpto,vt quidam magni viri opinãtnt. Poſtremò,conſilium fuit Chriſti Domini,multos ex his qui diſceſſerunt, inſpirationem olim ſecutos ad eum veniſſe: ac nunc ſenſum, & rationem humanam conſulentes receſſiſſe,cũ etiam inter ſic electos calumniator inuentus ſit. Vt non immeritò

Infra 13. Cum 12. Apoſtolos Chriſtus elegerit, vti Iudam innuit ſe minime elegiſſe.

Quare Chriſtus Iudam diabolum appellauit. Secunda ratio

Diabolus quid.

1.Ioan.2.

Tertia ratio.

Philip.2.

Quarta ratio.

Iudas quando primũ defierit eſſe bonus.

Ioan.13.

Quinta ratio, ac poſtrema.

Apoſtolos interrogauerit, vtrum diſcedere vellent, quando tot diſcipuli tantam inſpirationem contépſerunt, & inter duodecim ipſos diabolus vnus fuiſſet. Hinc diſcedete non inhoneſtè Iudas poterat, multos enim ſecutus fuiſſet: ſed tamen manendũ duxit: vel lucrum ſecutus, quia fur erat, vel quod tã honoratus à Ieſu erubuerit, crediderit q́; ſibi non honeſtum eſſe illum relinquere.

Suprà 12. Iudas quare Iſcariotes: etiam calumniæ de Chriſto.

Dicitur autem Iudas Simonis, ſcilicet filius, tam hic, quam ca. 13. Iſcariotes verò dictus erat à vico, vbi natus erat. Dicitur diabolus, & quidam volunt vertendum fuiſſe hanc vocem per Latinam, nempe calũniatorem, vel accuſatorem, quia Iudas Chriſti operum calumniator erat, & delaturus ad principes Iudæorum tanquam mollem, & effœminatum, quod pretioſo vugnento ſe vngi à Maria permiſiſſet. Et vt habet Syriacum Euangelium, Dominus non vſus eſt verbo diaboli, ſed Satanæ, pro quo Ioannes vertit diabolum, imitatus 72. Interpretes, qui ſemper pro Satana diabolum tranſtulerunt: quia & aduerſarij, & calumniatoris ſignificationes valde ſunt vicinæ. Nec eſt veriſimile Dominum vocaſſe Iudam Satanam, vel diabolum eo modo quo Petro dixit: *Vade poſt me Satana*, id eſt, tu, qui in his quæ Dei ſunt, aduerſaris; ſed vt hæ voces per Autonomaſiam dæmoni hoſti humani generis conueniunt, vt nomine capitis vocauerit eius membrum. Vnde hoc loco Cyrill. *Diabolum verò, diaboli miniſtrum appellauit. Nam ſicut qui Domino coniungitur, vnus cum eo ſpiritus eſt: ſic contra quoque fieri non eſt negandum.* Et Gregor. *Ita quippe vnum corpus ſunt diabolus, & omnes iniqui, vt plerunq; nomine capitis cenſeatur corpus, & nomine corporis appelletur caput. Nam capitis nomine cenſetur corpus, cùm de peruerſo homine dicitur: Et vnus ex vobis diabolus eſt.* Hæc ille.

Matth. 26.

Satanã Chriſtus Petrum aliter quam Iudam appellauit.

Supra 16.

Cyrill loco citato in fine.
1. Cor. 6
Gregor lib. 13 Moral c. 17. tom. 1.

Cur nec omnino latere, nec penitus conſtare Apoſtolis debuerit Iudæ incredulitas.

Prædixit autem Dominus infidelitatem Iudæ, ſed in genere, dicendo, Vnus ex vobis, nõ apertè manifeſtum reddens, ne impudentius contenderet: nec omnino eum latere voluit, ne licentius quicquam auderet, & eius conatus reprimere. Deinde omnibus alijs conſuluit. Eſt enim ingens imbecillium ſcandalum, ſi illi, qui videbantur electiſſimi, cadunt, & Chriſtum produnt: exiſtimantes, aut eum nugacem, à quo deficiunt ſanctiſſimi, vel impotentẽ, qui non poſſit acceptiſſimos ſibi retinere. Proinde prædicit, longè antè Iudam defecturum, vt fidem ſuam confirment, nec ob alterius defectionem, ſuſpectam habeant ſuam doctrinam. Igitur ſi tam procliue eſt naturæ noſtræ deprauatæ peccare, & à Chriſto cognito deficere nemo ſuperbiat, nemo criſtas erigat, nemo ſibi ipſi confidat: *Beatus homo, qui ſemper eſt pauidus*; ait Sapiens. Nam ſi è tam ſancto choro Iudas cecidit, quis non contremiſcat, aut quis ſibi ſecuritatẽ polliceatur? Si naturalibus ramis Deus non pepercit; ne fortè, nec tibi parcat. Cum admiratione enim Euangeliſta ait: *Cum eſſet vnus ex duodecim*: id eſt, cum in culmine, & faſtigio Apoſtolico à Domino eſſet collocatus. Quare fidem in vnum Ieſum amplectamur, illi nos totos ex corde dedamus, eius verbis indubitatam fidem præſtemus, quia nihil eſt illi impoſſibile, qui omnia quæcunque voluit, fecit in cælo, & in terra, in mari, & in omnibus abyſſis; vt poſſit nobis æternam vitam conferre Dominus noſter Ieſus Chriſtus, qui cum Patre & Spiritu ſancto, beata fruitur immortalitate per omnem æternitatem, Amen.

Caſus Iudæ miſerabilis quid nos doceat mortales.

Prou. 28.

Rom. 11.

Pſal 134.

TRACTATVS XXVIII.

De diſceptatione Domini cum Phariſæis, eo quòd illotis manibus Apoſtoli panem manducarent, & habetur Matth. 15. & Marc. 8. *Tunc acceſſerunt ad eum ab Hieroſolymis Scribæ, & Phariſæi, dicentes: Quare diſcipuli tui tranſgrediuntur traditiones ſeniorũ? non enim lauant manus ſuas, cùm panem mãducant. Ipſe autem reſpondens, ait illis, Quare & vos trãſgredimini mandatũ Dei propter traditionem veſtram?* & reliq.

QVoniam miraculũ multiplicationis quinq; panum, quibus Dominus Ieſus turbam ſatiauit; inſtante proximo paſchali die peractum fuit, vt Ioãnes teſtatur, & altero die poſt illud ſignum ſubſecuta eſt diſputatio illa Domini cum Capharnaitis de pane vitæ dãdo: iam quæ ſequitur diſputatio, veriſimile eſt eam ad tẽpus tertij anni prædicationis Chriſti ſpectare. Quare non ſine ratione huic diſputationi præmittenda eſt prima ſententia c. 7. Ioan. quę habet: *Ambulabat Ieſus in Galilæa, non enim volebat in Iudæa ambulare: quia quærebant eum Iudæi interficere.* Hæc enim verba manifeſtè ſunt iungenda cum verbis poſtremis 6. ca. iam expoſitis. Dominus enim poſt illam diſputationem aliquandiu manſit in Galilæa, nec tamen aſcendit in Iudęam, etiamſi Ioannes nihil commemoret ab eo geſtum in Galilæa, quia ab alijs erant abunde enarrata. Idcircò neceſſariũ eſt ante conſequentia Ioannis verba: *Erat autẽ in proximo dies feſtus Iu-*

Incipiunt diſputationes Domini quas habuit vltimo anno vitæ ſuæ.

Vnde colligitur tempus huius diſputationis.

Ioan. 6.

Ibid.

ſtus Iudæorum Scenopegia, &c. & inter hæc, & illa explicare, quæ ab alijs Euangeliſtis poſt præcedẽtia, & dicta, & geſta in Galilęa narrantur. Matth. explicabimus, illi adijciẽtes, quę Marcus addit. Tempus huius cõflictus deſignat Euangeliſta per particulam, *Tunc*, quando nempe Chriſtus fecit tot ſigna coram ſimplicibus, ita vt quotquot tangerẽt Chriſtum, ſalui fierent. Atq; illi, tùm magis more ſuo inuidia vtebantur, nec ad Ieſum, vt ad Ioannem miſerunt legationẽ, etiamſi famam eius eſſe celebrem intelligerẽt. Dæmon enim ex bonis operibus ſumit maiorem occaſionem tentandi, & calumniandi: quod eſt dilucidum, & perſpicuum in his, qui aut frequentandis Sacramentis, aut ſtudio orandi ſeriò incumbunt. Obcæcantur enim oculi maleuolorum, ne videant vera bona, & aperiuntur vt videant ſecundũ eos mala, licèt in ſe bona ſint. Dicuntur autem acceſſiſſe ad Ieſum, non vt ſalutem quærerent, ſed vt illam perderẽt, maleuolo prorſus, nõ beneuolo animo, deniq; ea mente, qua Satanas, qui eorũ pater erat, acceſſit ad tentandum. ¶ Erant autem qui accedebãt, Scribæ, & Phariſæi. Nihil enim magis aduerſatur Deo, nihil magis nocet hominib⁹, nihil æquè delectat dæmones, atque Inflata ſcientia, & ſanctitas ſimulata. Nec erant iſti vndecunq;, ſed ab Hieroſolymis, ciuitate Regni metropoli, vbi erant arrogantiſſimi, & ambitioſiſſimi, & pecuniæ cupidiſſimi. Etſi enim vbiq; ſint mali, in magnis tamen, & opulentis ciuitatibus nocentiores, ac perniciosiores homines verſari ſolẽt. Ex quo patet, quòd loci ſanctitas non ſanctificabat eos, vitioq; ſuo nos nõ reddebat Deo gratiores. Non enim elegit Deus propter locum, gentẽ; ſed contrà, propter gentem, locum: vt habetur in lib. Machabæorum. Et plures conuenerunt Phariſæi, vt multitudine fidem calumniæ aſtruerent.

Marc 6.

Ioan. 1.

Dæmonis ingenium.

Inuidorum, ac maleuolorum conditio.

Scribæ, & Phariſæi cur nunc Ieſum acceſſerunt

Matth 4.

Iacob 8.

Duplex eorũ magnum malitia.

2. Machab. 5.

Ita autem ordiuntur telam diſputationis ſuæ: *Quare diſcipuli tui tranſgrediuntur traditionem ſeniorum? non enim lauant manus, cum panem manducant.* Pro cuius loci intelligentia, citanda ſunt verba Marci, qui clarius hanc hiſtoriam deſcribit, dicens: *Et conueniunt ad eum Phariſæi, & quidam de Scribis, venientes ab Hieroſolymis. Et cum vidiſſent quoſdam ex diſcipulis eius communibus manibus, id eſt, non lotis, manducare panes, vituperauerunt. Phariſæi enim, & omnes Iudæi niſi crebrò lauerint manus, non manducant, tenentes traditionem ſeniorum: & à foro venientes, niſi baptizentur, non comedunt; & alia multa ſunt quæ tradita ſunt illis ſeruare baptiſmata calicum, & vrceorum, & æramentorum, & lectorum. Et interrogabant eum Phariſæi, & Scribæ, Quare diſcipuli tui non ambulant iuxta traditionem ſeniorum, ſed communibus manibus manducant panem? &c.* Ex quibus in primis habes, ad literam contigiſſe, vt Apoſtoli panes communibus manibus edẽtes, viſi fuerint à Phariſæis, atque inde acceperint anſam calumniandi. Neque reprehendebant diſcipulos, quòd omninò non lauarent manus; ſed quòd crebrò non lauarent iuxta traditionem ſeniorum, parati calumniari quicquid poſſent. Et cum graue aliquod delictum in tranſgredienda diuina lege aliqui ſagaces nõ inuenirent, ad reprehendẽdam humani præcepti violationem conuertuntur. Sed vt hæc perfectiùs intelligantur, aduertendum eſt, triplicis generis traditiones extitiſſe apud Iudæos: aliæ quidem erãt ipſius Moyſi, quas præcepto Domini promulgauit ad populum in cultu religionis continendum: de quibus Dominus in Leuitico, & libro Numerorum loquitur. Atque illæ quidem diuinæ erant, & à Deo præceptæ, & ad tempus vſque aduẽtus Meſſiæ, qui illas immutauit, inſtitutæ. Vnde in Actis falſi teſtes accuſatũt Stephanum, quòd dixiſſet, Ieſum Nazarenum deſtructurum locum illum, & mutaturũ traditiones quas tradidit illis Moyſes: & de his hic non eſt ſermo. Aliæ traditiones erant ſeniorum, qui poteſtatem quidem cõdendi leges habebant, vt ciuilius inter ſe viuerent Iudæi: poterantq; obligare omnes Iudæos, quia iudices eorum erãt, vt eſt in lib. Num. Atq; hæc traditio eorum erat, quam ſuperioribus verbis expreſſit Marcus, de crebrò lauandis manibus dum comedunt, & de baptiſmis ſeu lauacris dum redeunt à foro, deq; lotionibus calicum, id eſt, poculorum, quibus ad bibendum vtebantur, & vrceorum Græcè ξεστῶν, quæ ſunt lignea pocula & vaſa, & Eraſ. interpretatur ſic dicta, eo quod torno pollirentur. Alijs verò ξέστης id eſt, quod Latinis ſextarius, eratq; ea vox à Latinis ad Græcos translata, vt teſtis eſt Galen. lib. de compoſitione medicamẽtorum primo; & capiebat menſuram duarum heminarum, vt Gregorius tradit Agricola.

Scribarum, & Phariſæorum nequitia.

Triplex genus traditionum Iudaicarum.

Act. 6.

Secundum genus.

Num 11.

Vrcei Iudæis qui nam Eraſmo.

Galen.

Georg. Agricola.

Sequitur: *Et æramentorum.* Id eſt, vaſorũ omnium, quæ ex ære fiunt, vt ſunt lebetes, patellæ, & huiuſmodi alia. *Et lectorum.* Græcè κλινῶν. Cum autem hęc vox κλίνη non tantùm lectum ſignificet, vbi decubabant, ſed etiam vbi decumbentes prandebant, ac cęnabant, ſimiliter etiam & menſam ſignificat: vnde & triclinium deriuatur. In quo ſignificatu hic commodius accipitur: nec enim lectum, in quo dormituri accubabant, commodè abluere poterant, ſed pocula, & vaſa omnia, ſimiliter & menſam, & ſcamna, quæ ad vſum ſumendi cibi facta erant,

Triclinium vnde nomen acceperit.

Baptiſmata quæ vocet Marcus.

quod ſemel in hebdomada, in Germania tota diligenter obſeruari vidi. Illud etiam aduerte, vocari à Marco baptiſmata: quæ vox plus ſignificat quàm ſimplicem ablutionem, nimirum immerſionem in aquam vt maiorem ſanctitatem in eo venari viderentur. Quòd verò ait, *Crebro*, vt annotauit Euthym. Græcè legitur πυγμῇ, quod ſignificat cubitaliter, ſiue à cubito vſq; ad extremos digitos. Eſt enim πυγὼν πυγών cubitus: vnde pygmęi, populi cubitalis proceritatis. Porrò hunc morem lauandi manus à cubito ad digitos vſq;, obſeruant Turcæ in hodiernum diem. Πυγμὴ autem, ſignificat pugnum, id eſt, manum complicatã, à verbo πύσσω, id eſt, plico: & fortè olim legebatur, nõ πυγμῇ, ſed πυκνῇ, vel πυκνά, vel πυκνῶς, quod ſignificat crebrò, ſiue frequenter, vt vertit noſter interpres. Moris igitur erat, vt in conuiuijs crebrò manus lauarent. Vnde, vt Ioannes refert, in nuptijs in Cana Galilææ hydriæ ſex erant non longè à triclinio ad purificationem Iudæorum, vt frequentius lauarent. Ælius Lampridius in vita Imperatoris Heliogabali, inſinuat, quòd ad ſingula fercula lauaret manus in conuiuio. Quidam Rabbinorum ſtudioſus de his rebus in Deût. 8. obſeruauit: *Ex commun benedictionum libro tradunt* (inquit) *manus primùm abluendas, & tergendas, alioquin panis qui comeditur, immundus iudicatur: & mox fundenda eſt aqua tribus vicibus ſuper manus. In prima fuſione ſunt digiti ſurſum leuandi, in poſterioribus lauandi, ſunt manus ſimul lauandæ, non vna poſt alteram. Deniq; opus eſt, vt in ablutione manuum ſiniſtra tanquam famula ſubſeruiat dexteræ.* Hæc traditio docet illa. Et à traditione illa obſeruari ſoliti Phariſæi peculiari vocabulo vocantur βαπτισταί, vt tradit Iuſtinus Martyr in dialogo contra Tryphonem.

Euthym. c. 27 in Matth. iuxta finem.

Pygmæi vnde.

Ioan. 2.

Ælius Lamprid.

Munſteri obſeruatio Rabbinica.

Iuſtin. Martyr tom. 2.

Sed profectò etſi ciuile ſit, ac bonis moribus cõſonum, vt nemo manibus immundis, aut illotis ad menſam accedat; oneroſa tamen erat hæc traditio, vt toties in menſa eſſet lauandum; quam propterea ab Apoſtolis neglectam eſſe Chriſtus voluit, vt inde occaſionem captaret illam deſtruendi. Habebant etiam aliam ſuperſtitionem admiſtam, & fortaſſis à doctrina Phariſæorũ inuectam. Quia enim in libro Leuitici dicitur, vt lauetur aqua omnis qui contraxerit immunditiam: & Eſaias, *Lauamini*, inquit, *mundi eſtote, auferte malum cogitationum veſtrarum ab oculis meis*, docebant animam externa immũditia inquinari, atque externa lotione purificari: quod falſum erat dogma, & ſuperſtitione plenum: quia animam inter & corpus non eſt propriè contactus, vt per ſordes externas, vel purificationem externam poſſit animus inquinari, aut purificari. Etſi autem lex indiceret mũditiam corpoream reſpectu ingreſſus in templum, in quo Deus habitare putabatur, & ob id ad reuerentiam Dei luſtrabátur, & expiabantur aqua & cinere vitulæ ruffæ, & in caſtris iubebat terra contegi immunditiã egeſtionis humanæ, non tam ne aerem inficerent, quàm ob reuerentiam Dei in tabernaculo inter eos habitantis, & ambulantis: tamen de lotione præmittenda manducationi nihil lex præſcripſit, neq; deniq; vllam lotionem externam mandauit, quaſi illa ex ſe animam mundaret. Neq; rurſus immunditiæ legales peccata erant, quæ cum merito interdum contrahebantur: nam ſepeliens mortuum ex charitate, vt Tobias faciebat, legalem & corporalẽ contrahebat immunditiam. Tertium genus traditionum, erat Phariſæorum, qui apertè ſuis traditiunculis diuinis præceptis aduerſabantur, vt erat hæc de honorandis parentibus interpretatio: quam Chriſtus grauiter inſectatur; & alia de iuramento facto in auro altaris, de qua narrat Matthæus: nam hæ traditiones, ſicut & illæ ſecundi generis, ob ſuperſtitionem admiſtam, & earum oneroſam præceptionem, verè traditiones huminum erãt, ab hominibus excogitatæ, lucri captandi, ſiue ſanctitatis venandæ gratia.

Phariſæorum manus ſæpe lauandi quam vana ſuperſtitio.

Leuit. 15 & ſeq.

Eſa. 1.

Mira eorundem imperitia.

Lex quam purificationem præciperet, & munditiam.

Leuit 16.

Deut. 23.

Piæ quæ immunditiæ legales.

Tob 2.

Tertium genus traditionum, quæ ſtat contra vtraſ. .. & impium.

Matth. 23.

His igitur vt certis, & firmis conſtitutis, ſtatuẽdum eſt, diſcipulos in omiſſione obſeruandæ huius traditionis non peccaſſe. Tùm quia intenti alijs rebus ſpiritualibus, & magis præcipuis, obliti erãt cæremoniæ, nam pro verbo Dei laborantes interdum vix tempus habebant comedendi. Deinde ſciebant indifferens eſſe lauari, vel non lauari; vtpote inſtructi à Chriſto. Præterea Dominus induxerat obliuionem, vel ſi obliti non ſunt, voluntatem negligendæ traditionis induxit, vt anſam arriperet reprehendendi Phariſæos; & traditionem, vt ſuperſtitioſam, & oneroſam demoliendi: quemadmodum matrimonium Samſonis cum Dalida Philiſthæa, voluit Dominus, vt quæreret occaſiones Philiſthęos puniendi, licèt parentes eius id ignorarent: vt liber Iudicum tradit. Vnde dicunt, *Quare diſcipuli tui*, à te ſcilicet id diſcentes.

Apoſtolos nullo peccato ſeniorum traditionem de lauandis ſæpe manibus neglexiſſe.

Marc. 6.

Iud. 15.

Et grauiter iſti peccabant: tum quia, vt peterent Chriſtũ, ſi nõ in ſe, ſaltem in ſuis, vt cõtemptorem ſanctarum traditionum, & vt incompoſitum, ac non arguentẽ diſcipulos ſuos aggrediebãtur. Deinde vt ſeminarẽt diſcordiam inter magiſtrum, & diſcipulos: nã de diſcipulis murmurabãt coram Chriſto; & magiſtro detrahebant corã diſcipulis; *Quare*, inquiunt, *cũ publicanis, & peccatori-*

Phariſæi quã grauiter, de neglecta diſcipulorum corporali munditia expoſtulãdo, peccarent.

torrium manducat Magiſter veſter? Item quia de re,quæ peccatum non erat, redarguebant, vt aliàs quod vellerent ſpicas in Sabbato. Adhęc corripiendo eos,qui ſibi ſubditi nõ erant,& exaggerando crimen:cùm enim aliqui tantùm ex diſcipulis omiſiſſent illam cęremoniam, vt ait Marcus, omnes tamen infinita oratione arguebant. Inſuper quia publicè,& nõ ſecretè,& ex charitate,ſed ad confuſionem Chriſti,&diſcipulorum eius, calumniam ſtruebant:aliàs etiam reprehẽdebant de omiſſione perfectionis , vt cùm dicebant: *Quare nos & Phariſæi ieiunamus frequenter ; diſcipuli autem tui nõ ieiunant?* Et quia filij ſerpentis erant, qui olim primos parentes interrogauit : Cur præcepit vobis Deus vt non comederetis ex omni ligno paradiſi? Ita hi ab Interrogatione auſpicantur (De qua ait Athanaſius: *Hæreticus interrogando ferit*) *Quare diſcipuli tui transgrediuntur traditiones ſeniorum?* Non dicunt,traditiones Moyſis;quas obſeruabant: neq; traditiones Phariſæorum , quia non obligarent omnes Iudæos;ſed ſeniorum, qui erant ſeptuaginta iudicantes à tempore Moyſi;qui Ieſum cõdemnarunt,teſtibus Matthæo,& Marco.

Matth. 9. *Matth. 12.*

Matth. 9. Quàm verè Phariſæi erant filij ſerpentis diaboli. *Gen. 3.*

Athanaſ. Hæreticus interrogando ferit. *Numer. 11.* *Matth. 27.* *Marc. 15.*

Licèt autem nõ poſſent ſeniores aliquid à lege tollere, vel illi addere, tanquam eius partem: quia tamen lex non proſpexerat in rebus omnibus,poterant in quibuſdã controuerſijs ſententiam ferre, vt explicatur in Deuter.&leges municipales tradere: alioqui Chriſtus arguens Iudæos de venditione ouium,& boum in templo,non mala ex ſe,nec lege prohibita , argueret hoc, maximè quia populus deciperetur. Non eſt autem veriſimile,hos Scribas,& Phariſæos veniſſe vt arguerent de hac re, quia leuis erat, & tunc tantùm ab eis viſa ; ſed vt alia fortè peiora viderent : & iſti venerunt ab Hieruſalem,quæ diſtabat 36.leucis à Capharnaũ, prope quam Dominus nũc erat : nam Hieroſolymitani Antiſtites & Sacerdotes mittebant exploratores,qui eius & dicta,& facta obſeruarent. Qui autem veniebant ad Chriſtum,manebant duobus, vel trib. diebus,& poſt redibant,& alij illis ſubinde ſuccedebant; & ita nũquam deerant obſeruatores,ac turba, vt dicit Marcus : & legendũ eſt, *traditionem veſtram* , ſic enim habet Marcus & Græci codices,& Syriacus,& de vna tantùm traditione violata ab Apoſtolis accuſabantur: & cõmunes manus vocat profanas & immundas : nam quia Iudæi quædam prohibebantur edere,& quædum cõcedebantur in cibum tanquam ſancta & ſacra , hinc per tranſſumptionem dixerunt commune quod profanum eſt, & immundum,& communes manus,ſunt immundę

Quid iuris,ac poteſtatis habeant ſeniores in lege. *Deut. 17.* *Ioan. 2.* Capharnaum à Hieruſalem quantum diſtet. *Marc. 7.*

apud Marcum, & communicare pro coinquinare, vbi enim hic dicitùr coinquinare, Græcè dicitur [illegible].

Ipſe autem reſpondens, ait illis , *Quare & vos tranſgredimini mandatum Dei propter traditionem veſtram?* Clauum clauo trudit, & falſam calumniam vera redargutione cõfutat. Reſponde,ait Salomon, ſtulto iuxta ſtultitiam ſuam, ne ſibi ſapiens eſſe videatur. Interrogarunt illi Chriſtũ : interrogat rurſus Chriſtus eos : & quantum, quæſo, diſcrimen inter quare eorum, & quare Chriſti ? Boni & pij dicunt, Quare tranſgredimini legẽ Dei, vt vobis accerſatis ſeruitutem dæmonis , & ſupplicium gehennæ? Rurſus impij & improbi obijciunt bonis, Cur vos ipſos ſtulto labore cõſumitis in ſeruanda lege Dei? Cur fraudatis genus veſtrum voluptate & carnis commodis;cum neſciaris quid ſuperuẽtura pariat dies ? Reſpondit igitur Dominus pro diſcipulis, inſtar paſtoris, qui ſe opponit lupo pro ouib. & inſtar gallinæ, quæ ſub alis ſuis tuetur pullos , & pro eis contra miluum rapacem pugnat. Diſcipuli enim neſciuiſſent prorſus reſpondere , & ſe ab illis tueri. Reſpondit etiam, quia ipſe ab eis petebatur , vt magiſter, non autem quaſi ipſe legem tuliſſet de nõ abluẽdis manibus: quoniam extaret illa lex, neque eſſet honeſta,& Chriſtus Dominus de medijs, & indifferentibus præter ſeptem Sacramenta, nullam omninò fertur tuliſſe legem.

Ad Phariſæos digna Chriſto reſponſio. *Prouer. 26.* Alia piorum, alia impiorum obiecta, querimonia. *Prouer b. 27.* Boni paſtoris officium impletum a Chriſto. Chriſtus quã tulerit legem tantummodo.

Videtur autem Chriſtus hoc loco crimẽ crimine compenſaſſe : quod reprobatum eſt. Si quis enim obijciat alteri adulterium, & audiat ab altero, Tu homicida es, non propterea diluit adulterij crimen obiectũ. Sed certè hoc Dominus non fecit;ſed reiecit accuſatores, vt indignos, qui de minimis arguerent, qui magnis delictis pleni erant:vultq; priùs Dominus, vt quiſque trabem de proprio oculo eruat , quàm eijciat feſtucã de oculo fratris ſui. Deinde docet, traditionem ſuperſtitioſam eſſe, ideò Apoſtolos accuſationem non mereri: & admittit factum; ſed ſoluit, dicendo bene eſſe factum, cùm ait : *Hypocritæ, bene prophetauit de vobis Eſaias.* In primis igitur non reſpondet directè, benè, vel malè faciunt ; quia vel vituperaſſet Apoſtolos ſuos, vel traditionem, & conſuetudinem communem. Quemadmodum neq; quando interrogatus fuit: In qua poteſtate hæc facis ? reſpondit ſe eſſe Meſſiam ; quia non crederent, & miracula plura edere nõ debebat: nec negauit ſe eſſe Meſſiam, quod falſum fuiſſet. Ideò ſe interrogantes interrogauit : *Baptiſmus, inquit, Ioannis vnde erat? è cælo, an ex hominibus ?* Sicut ergo ibi , ita hic reijcit Phariſæos, tanquam

Quam idonea Chriſti fuerit phariſæos confutandi ratio illa: Quare & vos tranſgredimini,&c. *Matth. 7.* *Eſai. 29.* *Matth. 21.*

indignos,ac illegitimos accuſatores,qui innocentes incuſarent. Leue illud videri poterit, non tamen neligendnm, Dominum apud Marcum priùs directè reſpondiſſe ad calumniam Phariſæorum ex teſtimonio Eſaiæ,deinde reieciſſe accuſatores,tanquam minus idoneos: hic autem è cõtrario, priùs reprobat accuſatores,deinde directè reſpõdet ad propoſitam quæſtionem: quod magis videtur rationi & prudentiæ Chriſti cõſonare. Et licèt aliqua ratione immundum ſit,manibus illotis edere, non tamen erat peccatum,vel veniale. Ideò Dominus non hoc dedit,quod eſſet immundũ,quia Phariſæi vt peccatum, & immunditiam mentis objiciebãt;& ita approbaretur ſuperſtitioſa traditio, denigraretur Chriſti nomen, exultarent aduerſarij. Ob id,dicendo, *Quare & vos*,etſi videatur fateri diſcipulos erraſſe,tamen non eſt ita:ſed ſenſus eſt;ſi hoc eſſet peccatum, leuiſſimum eſſet præ delicto veſtro grauiſſimo: nã hæc lotio crebra manuum,ad ciuilem quãdam tantùm elegantiam,à maiorib. eſt inſtituta, quæ ſi prætermittatur, peccatum nõ eſt;at vos præceptũ Dei veſtræ auaritiæ gratia tranſgredimini.

Quò tendat eiuſmodi ſententia, Quare & vos tranſgredimini mandatum Dei propter traditionem veſtram.

Nam Deus dixit, ſiue, vt Marcus habet, Moyſes, *Honora patrem, & matrem. Qui maledixerit patri, vel matri, morte moriatur. Vos autem dicitis, Quicunque dixerit patri, vel matri, Munus quodcunque eſt ex me, tibi proderit. Et non honorificabit patrem ſuum, aut matrem ſuam: & irritum feciſtis mandatum Dei propter traditionem veſtram.* Producit crimen Phariſæorum atrociſſimum, prætextu ſanctitatis velatũ. Nam cum Deus verbo ſuo præceperit filijs honorem parentibus ſuis impendere; illi colore religionis ab huius præcepti obſeruantia filios auocabant; in compẽdium tamen ſuum. Siquidem honor non tantùm conſiſtit in interna, vel externa reuerentia parentum,& obedientia illis pręſtanda; ſed præcipuè in ſubſidio temporali, ſi contingat patrem egere, & filium poſſe illud præſtare,impendendo, quod & Scripturis,& rationi eſt conforme. Nam cùm Apoſtolus præcipiat, *Viduas honora, quæ verè viduæ ſunt*: & rurſus cum decernit, *Qui bene præſunt preſbyteri, duplici honore digni habeantur*: & Ieſus filius Sirach: *Honora medicum propter neceſſitatem*: & Cicero ad Tyronem. *Curio præcepi, vt honos medico haberetur*. non tam de honore, qui in externa reuerentiæ exhibitione conſiſtit; quàm de ſubuentione, & ope,ad vitam honeſtè traducendam intelligit. Ratio etiam docet,dedecus eſſe parentum,ſi eſuriant, & mendicent; ideò qui parentibus ſuccurrit,dedecus illud rollit,& meritò honorẽ præſtare dicitur. Prætereà veſtis apud

Exod.25. Deut.5. Epheſ.6. Exod.21. Leuit.20. Prou.20.

Phariſæorum in parentes impietas ſacrilega.

Honor parentum præcipuus quis ille.

1.Tim.5.

Ibidem.

Eccleſiaſt.28. Cicer.

Paulum, honor vocatur, nõ ob aliam cauſſam, niſi quia rollit nuditaté minus honeſtam: & bene veſtitum maiori honore dignum putamus: ideò ait: *Quæ putamus ignobiliora mẽbra eſſe corporis, his honorem abundantiorem circumdamus.* Erat etiam præceptum in Exodo: *Qui maledixerit patri ſuo, vel matri, morte moriatur*: Quòd ſi verbo maledicere, tanto ſupplicio dignum eſt: quanto magis qui facto maledicit, nõ ſubueniendo, cùm poteſt, ſupplicio dignus erit? Eſt enim tam grande iure naturæ parentum in filios imperium, vt cum pater eſt in extrema neceſſitate, poſſit vẽdere filios; & filias: quia rem ſuam vendit: vt habes apud Iuriſconſultos in Iure. Et in Prouerb. ait Spiritus ſanctus: *Qui ſubtrahit aliquid à patre ſuo, vel à matre, & dicit hoc non eſſe peccatum, particeps homicida eſt.*

Veſtem Paulus honorem cur nominet.

1.Cor.12.

Exod.21.

Patris in filiũ ius quantum, imperiumque ſit.

C. de patrib. qui filios diſtraxerunt.

Prouerb.28.

Quantum autem ius ſit,& imperium parentis in filium,paucis aperiam. Primò poteſt eum obligare ſub conſcientia in licitis, & honeſtis ſpectantibus ad gubernationẽ domus;ita vt parentibus non obediens,ad mortem lapidũ adiudicetur in Deuter. Deinde poteſt in neceſſitate extrema vendere filium,vt dictũ eſt. Adhæc licet parenti exhæredare inſurgentem in ſe filium. Poteſt inſuper bona lucro parta à filio, ſi eget,ſibi vſurpare, quãdiu eſt ſub eius poteſtate: quia filius quicquid eſt,patris eſt. Ideò lege tenetur quiuis diligere parentes ſuos: non tantũ quia Dei imago ſunt,& parẽtes,à quibus habẽt quod ſunt; ſed etiã quia Chriſtiani ſunt, à quib. Chriſtianã inſtitutionem acceperũt.

Deut.21.

Eccleſiaſt.7.

Quòd verò ait Euangelium: *Si quis venit ad me, & non odit patrem ſuum, & matrem, &c. non poteſt meus eſſe diſcipulus*: explicandum atque intelligendum eſt per illud: *Qui amat patrem, aut matrem pluſquam me; non eſt me dignus*: Ideò etiamſi odio haberi poſſit eorum vitium,& impedimentum virtutis; non tamen ipſi. Vnde graue peccatum eſt eos in corde ſuo odiſſe, aut aſperius illis loqui, aut toruè eos aſpicere, aut ſigna maleuolentiæ oſtendere, aut in honeſtis,& ad bonos mores pertinentibus non parere; aut optare eorum mortem, vt hæreditatem habeant, erubeſcere ſe illorum filios confiteri: in vrgenti, vel extrema calamitate poſitis, non ſuccurrere: quemadmodum ciconię iuniores ſeniorib. alimẽta naturali inſtinctu præſtant; & arbores, quæ ſe hyeme ſpoliant folijs,& fructibus, vt ſuccurrant radici. Inſignis fuit illa pietas filiæ grandioris, quæ ad matrẽ in carcerem cõiectam, & ad famem damnatam proprijs vberibus lactauit; ac proinde tanta charitate promeruit eius liberationem. Illuſtris, æternaque memoria digna fuit pietas Coriolani vrbem Romam

Odium parentum quale tãtum à Chriſto præcipitur.

Luc.14. Matth.10.

Filij in parentes qui delinquant.

A quibus degenerent impij illi & ingrati.

obſi-

obſidentis: quem à ſoo mentis propoſito patria, & preces Senatorum, & ſupplicatio populi Rom. inflectere non potuit: ſed vbi mater eius ventrem, & vbera, quibus geſtatus & altus fuerat, iodicauit, protinus ab obſidione deſtitit (vt externi tradunt hiſtorici) tribuens matri, quod cæteris omnibus negauerat. Peccant item filij, ſi cum hæredes extiterint booorum paternorum, ea quæ nouerunt ex vſura parta, nō reſtituunt; aot ſi debita pareotum defunctorum non ſoluunt; aut ſi legata ad opera pia, exequi nolunt, aut tardant; vel denique ſi parentibus in purgatorio exiſtentibus precibus aut ſacrificijs non ſuffragantur.

Coriolani in matrem pietas, reuerentia.

Quod verò ait: *Munus quodcunq, eſt ex me, tibi proderit*; vel, vt Marc. ait: *Corban* (quod eſt donum) *quodcunq, ex me, tibi profuerit: & vltra nō dimittitis eum quicquam facere patri ſuo, aut matri*; triplicem ſenſum hæc verba poſſunt habere. Primus eſt, vt legantur ioterrogatiuè, & per figurā reticentiæ ſupplendum eſt aliquid, vt velit ſignificare, Munus qoodcnnqoe eſt ex me, tibi proderit? quaſi dicat, nō poteſt prodeſſe, quia iam eſt Deo dicatum. Secuodò, vt legantur aſſertiuè, vt legit Theophylactus. Corban, Deo oblatum & cooſecratum eſt, quicquid ego tibi debui dare, & ob id non poteſt tangi, vel in bos vſus cōuerti. Sic enim egregiè ille exponit. Qui ſenſus iuuatur ex eo qood Talmud modum vouendi dicit eſſe, Corban; Vel ſacrificium, id eſt, Deo ſacratū eſt, quicquid tibi debuerat prodeſſe. Dicitur enim Corban, quaſi appropioquatum, à verbo קרב quod eſt, appropioquauit: qoia vota, & ſacrificia, per oblationem Deo appropinquabant. Tertius ſenſus eſt, qui io idem ferè recidit, ſacrificium, & donum, quod Deo à me datum eſt, tibi, noo minus quàm mihi, erit vtile: & ita vt ſubdit Christus, nō honorificabat filius parētem, & infert Dominus ex dictis: Irritum fecerunt mandatum Dei propter traditionem Phariſaicam qua ſois compendijs cōſulebant, iuuentutem ad ita vouendū inſtruentes. Nam Scriba & Phariſæus poterat eſſe Sacerdos, vel certè cum Sacerdotibus rem inter ſe componebant, qnòd ipſi ſic docerent, ſi Sacerdotes eos ad patrem admitterent. Io quem ferè modū peccatur grauiſſime à ooſtris Sacerdotibus, ſiue religioſis, audiendis laicorū confeſſionib' deputatis, qui perſuadent pœnitētibus, quæ certo alicui Domino debētur, & omni iure, naturali, diuino, & humano, reſtituenda illi eraot, ſi præcipiant celebrari tot Miſſas, vel inſtituant perpetuam qnā vocant capellaniam in ſuo templo; abundè eſſe creditori coram Deo ſatiſfactum. Plerumque etiā parētes bona, quæ diſpenſanda erant in filiab' honeſtè locandis prætextu erigendæ cappellæ, aot hoſpitalis domus non neceſſariæ inſtituendæ, filias per vim detrudūt io mooaſteria; vt hac ratiooe glorioſum ſibi oomē acquirant, & comparent. Simpliciter eoim verū eſt, ingratum eſſe Spiritui ſancto quicquid ei obtuleris, neglecto eo, ad quod quiſqoe lege tenetur. Quod nihil eſt alind, quam offerre de rapioa holocauſtum; & facere ex quæſto pietatem: cùm tamen tempore neceſſitatis liceat edere vel panes propoſitionis, & calices ſacros, atque cruces argenteas, pro captiuis redimendis meritò vendere, quia hæc propter illos ſuot, noo nos propter illa.

Huius dicti Phariſaici: Munus quodcunque eſt ex me, tibi proderit triplex interpretatio.

Theophylact. in Marc.

Corban quid

Quorundam Sacerdotum noſtri temporis abuſus minime ferēdus.

Deo oblationes ingratæ quæ.

Bernard.

Eſai. 61.

1. Tim. 6.

Matth. 12.

1. Reg. 21.

Expende etiam qood ſubiungit Marcus: *Relinquentes mandatum Dei, tenetis traditiones hominum; baptiſmata vrceorum, & calicum, & ſimilia his facitis multa.* Ex quibus verbis accipimus, multas traditiones fuiſſe legi diuinæ repugnantes, etiamſi io Euangelio omnes minimè fiot expreſſæ. ¶ *Hypocritæ, bene prophetauit de vobis Eſaias.* Iam quæſtioni reſpoodet directè, aſſerēdo quod eſſet ſuperſtitio, ac ſine vllo ſpiritu illa crebræ manoū lotionis traditio. Deiode detegit vitium occultum maximum pro ſui defeoſione: qood io iudicio licitum eſt contra accuſatorem calumoioſum facere, oon extra, oiſi ſit publicum, vel prædicatori illnd peccatū cooſtet eſſe tale, quod ſcandalizet, & ſperetur correctio maiorum. Præterea etſi liceat tegere proprium peccatum; nō licet tamen appetere laudes hominū, aut haberi in numero ſanctorū virorum, & excellentium, qnia eſt mera hypocriſis: quemadmodum iſti, qui externis lauacris, ieiunijs, & orationibus publicis: cum iotus eſſent pleni hypocriſi, & omni ſpurcitia, gloriam, & famam pietatis aucupari ſtudebant.

Aliena vitia quando licite pateſiant.

Execrabilis Phariſæorum hypocriſis.

Matth. 23.

Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longe eſt à me. Citat potius Dominus ſenſum Eſaiæ, quàm verba. Sed obijcies ſtatim, An non bonum eſt labijs honorare Dominum, cùm ſcriptum ſit: *Corde creditur ad iuſtitiam, ore autem confeſſio fit ad ſalutem?* ac turſus: *Cantate Domino canticum nouum, cantate Domino omnis terra*; &: *Melior eſt miſericordia tua ſuper vitas: labia mea laudabunt te.* Et: *In labijs meis pronuntiaui omnia iudicia oris tui?* Reſpoodeo, Placent qoidem hæc externa, & labia ooſtra Deo, qui hominē externum, & internum condidit, & proinde omnia interna, externaqoe illi debentur: ſed nō placent ooſtra labia externa, & cæremoniæ, ſi abeſt ab illis cor. Vnde Christus cor labijs oppoſuit, & Domious dicitur reſpexiſſe primum ad Abel, hoc eſt, ad boonm cor eios,

Eſai. 29.

An non bonū ſit labijs externis Deum honorare?

Rom. 10.

Pſalm. 95.

Pſalm. 62.

Pſalm. 118.

Gen. 4.

eius, & fidē, deinde ad munera eius. Deus enim non paſcitur folijs, ſed fructibus: nec contentus eſt nulla pelle animalis in ſacrificium oblata, ſi nihil inſit carnium.

An liceat Pſalmos hymnoſq; ne nō intellectos in laudem Dei decantare.

Poteſt hic ſecundò quæri, an liceat Pſalmos, hymnoſque nō intellectos in laudem Dei decantare? ita enim hæreticus reprobat horas Canonicas, quia pauci ſunt qui intelligant ex monachis, aut monialibus, atrex aſſiſtentibus: ob quam cauſam Hæretici materna lingua Pſalmos, & Hymnos decantant, putantes ſe in hoc magnum obſequium præſtare Deo. Sed profectò, modo adſit bonus animus, & mens, etiamſi quis Pſalmos non intelligat; Deo placet: vnde vel laudes puerorum ab ipſis minimè intellectas, quas Chriſto ingredienti in templum cecinerunt, commendauit Dominus producto teſtimonio Scripturæ: *Ex ore infantium & lactentium perfeciſti laudem.* (Matth. 21.; Pſalm. 8.)

Olim etiam in veteri lege canebantur Pſalmi Dauidis: & quanquam Hebræa lingua, profectò minus quàm modò, ob myſteriorum magnitudinem, & eorum Meſſia, eorum, & Scripturarum omnium legitimo interprete miſſo, intelligebantur: & tamen ille cultus à Dauide fuit introductus, & à Deo comprobatus. (2. Paral. 29.) Ad hæc quis eſt qui ſenſus Pſalmorum abſconditos, & planè humanæ menti imperſcrutabiles, niſi Deus illos porrigat, etiamſi materna lingua recitentur, comprehendere valeat? Aut ſi non debeant ad illos concinendos admitti, niſi qui illos intelligunt, profectò rariſſimi, aut fortè nulli aptus ad illos modulandos inueniatur. Quòd ſi modulantes non intelligunt, ſatis eſt Deum ipſum quid nos velimus in illorum modulatione, intelligere, nempè maieſtatē Dei, & gloriam eius laudibus celebrare. Nā ſi Princeps ſupplicem libellū à ruſtico, ſiue idiota porrectum, & manu alicuius notarij confectum legit, & id quod petitur, ſi iuſtum eſt, concedit, tametſi porrigens legere neſciat: quāto magis magnus ille, & ſuper omnem noſtrum captū munificentior Deus votis noſtris, ac poſtulatis annuit, etiamſi precationē Dominicam, aut Symbolum Apoſtolorum, aut hymnum aliquem, ſiue Pſalmum, aut parum, aut nihil à nobis intellectum, offeramus?

Deum precantes, tametſi quid orent, nō intelligant, tamen exaudire, quo ſit exemplo perſpicuum.

An qui precantur ſunt, licet poſtea mente diſtrahantur, precationis meritum & fructū amittant.

Dubitatur etiam, an hi, qui volunt orare, & vbi bono animo cœperint, ſtatim per mentis euagationem diſtrahuntur, precationis meritum, & fructum amittant? Reſpondemus: Fructum quidem guſtus, quo percipitur diuina bonitas, & in qua delectamur, omninò haberi non poſſe niſi ab eo, qui actu ipſo in orando attentionē ſeruat; fructum verò meriti, ſiue impetrationis doni, non amitti, ſi ex fragilitate humana, & cum aliquo dolore noſtro, & non ex deliberatione ab attentione excidamus. Eſt enim attentè orare Dei donum. Quemadmodum ſi quis è domo ſua egrediatur, veniendi in templum ad ſacrum, vel concionem audiendi gratia, ſi fortè per viam veniendo, meote à propoſito fine diuagetur, profectò meritum non amittit ſuum: quia bonus ille finis præcōceptus omnes & ſingulos greſſus ſanctificat. Iſti ergo, ſicut & illi, de quibus in ſecundo dubio diximus, etſi longè corā Deo habere videantur, propterea quod nō intelliguot quæ precantur, aut præ imbecillitate attentionem ſeruare nequeunt: tamē corde, & labijs Deum honorant, etſi ſecus eſſe nobis videatur.

Attētè orare, Dei donū eſt. Simile.

Sine cauſa autem colunt me, docentes doctrinas & mandata hominum. Ex his verbis prauè intellectis multa falſa, ac peruerſa dogmata nouatores fouent ac probant, nullaque ſententia eſt Euangelica, qua perinde abutantur atque iſta. Vrbanus enim Rhegius libro in votiariam monaſticen hoc teſtimonio abutitur ad abrogandum monaſticæ tonius vitæ ſtatum. Illyricus in apologia confeſſion. Antuerpienſ. ad purgatorium, Miſſæ ſacrificium, Euchariſtiæ adorationem, & cultum Sanctorum exterminandum, Brentius in hunc locum ad confeſſionem Eccleſiæ ſecretam de medio tollendam. Alij ad cœlibatum Sacerdotum demoliendum. Centuriatores ad quælibet opera bona verbo Dei minimè præcepta reijcienda. Kemnitius (in examine Concilij Tridentini cap. de Baptiſmo) ad omnem poteſtatem præpoſitis Eccleſiæ quo minus leges ferre poſſiut, eripiendam. Cùm tamē Chriſtus illo verbo hypocritas perſtrinxerit, qui Dei præceptum de honorandis à liberis, parentibus ſua doctrina negabant. Et ita illi ex Scripturis in Scripturas, & à Chriſti verbo in aperitiſſima Chriſti verba manifeſtè pugnant, & vt motis eſt illis, extra chorum ſaltant. Sed ſequenti tractatu, quæ ſint traditiones, vel mandata hominū, latius aperiemus.

His Domini verbis ad Phariſæos: Sine cauſa colunt me, docentes doctrinas & mandata hominum: Hæretici quomodo abutantur.

Vrban. Rheg. Illyricus.

Brentius.

Centuriatores Cent. 2. lib. 2. cap. 4. Kemnitius.

Senſus eorum verborū proprius, atque legitimus.

Proprium Hæreticorū quid.

Interim perſpice quod ait: *Sine cauſa;* Marcus habet, *in vanum*, hoc eſt, fruſtra, & ſine fructu, quia huiuſmodi labijs non placet, & ſine vero præmio, quod cauſa eſſe ſolet cultus Dei. Nam qui per hypocriſin Deum colit, & vana gloria eſt contentus, fruſtra colit. Per doctrinas intellige, quæ Phariſæi tradebāt ad ſpeculationem, & interpretationem Scripturarum pertinentia; Mandata verò, erant Seniorum præcepta ad praxim ſpectantia. Erant igitur doctrinæ, Pha-

Deum colat fruſtra qui.

Doctrina Phariſæorum quid, & mandata hominū.

næ, Phariſæorum; mandata verò, Seniorum. Et vtraque dicuntur hominum, id eſt, eorum, qui prudentiæ humanæ, ac diuinæ contraria nitebantur. Hinc Iudæi, qui tum Talmudiſtę, tum Cabaliſtæ vocantur, innumeros ſenſus Scripturę affingunt, leues, ridiculos, & ab omni prorſus ratione remotos: vt de ſerpente, quod pedibus, vt homo conſtaret, de luſu Dei cum piſce illo magno Leuiathan; de montibus ſuper montes imponendis, & de reditu animarum in corpora, de carnali Meſſia, & aurea ac gemmata Ieruſalem: quæ prorſus oſtendunt, quantū ſit ille populus Dei lumine deſtitutus, & tenebris denſiſſimis errorum obſitus, ex quo Meſſiam promiſſum negauit, vt verè ſit illud impletum: *Excæca cor populi huius & aures eius aggraua.*

Rabbinorum in ſcripturis commenta quædam.

Eſa. 6. Matth. 13 Ioan. 12.

Si verba Euangeliſtarum Græca conferas cum editione Septuaginta Interpretū, videbis omnino eſſe conformia. Hebræa enim habent: *Et timuerunt me mandato hominum & doctrinis.* Quæ paraphraſticè reddiderunt Septuaginta: *Fruſtra colunt docentes præcepta hominum, & doctrinam.* Et Origines interpretatur Dominum dixiſſe, populum Iudæorum ſolo ore appropinquare Deo, propterea quòd cor illorum ob incredulitatem erga Ieſum procul eſſet à Domino: & nunc maximè abeſt, poſtquam abnegarunt Seruatorem. Non enim amplius docet præcepta Dei. Iuſtinus in Tryphonem interpretatur Iudæos eſſe, qui ſacros Scripturæ ſenſus peruertunt. Quòd verò illa verba de tēpore Meſſiæ dicta ſint, ex principio c. 29. colliges, vbi agitatur de ſubuerſione vrbis Ieroſolymorum, quia poſt negatum Chriſtum cœperunt illi mandata hominum, & doctrinas tradere, quia ibidem dicitur: *Excæcaſti eſtis, & alios excæcaſtis*, quod eſt dicere, vt hic dixit Dominus: *Cæci ſunt, & duces cæcorum.* Et Paulus citat illud: *Perdam ſapientiam ſapientium, & prudentiam prudentium reprobabo.*

Orig. in Mat. tom. 2.

Iuſtin. Mart. tom. 2.

1. Cor. 1. Eſa. 29.

Quòd verò Hieronymus in Prophetæ locum ait Apoſtolum Matthæum, abuſum hoc teſtimonio Eſaię: intellige abuſum, id eſt, rectè & præclarè vſum. Non enim diceret Matthęum, in quo loquitur Spiritus ſanctus, impropriè vti vocibus Scripturæ. Et ita accipit Cicero verbum Abutendi, cum lumina ſententiarum enumerat: *Ea*, inquit, *quibus tanquam abutimur, id eſt, per catachreſin dicta, quæ inter ſententiarum lumina numerantur.* Et hactenus de hoc Domini teſtimonio, quod ipſe Dominus per ſe protulit, non Euangeliſta. Citat præterea Paulus ex illo cap. Eſaię: *Dedit illis Deus ſpiritum compunctionis, oculos vt non videant*; ad Iudęorum cęcitatem ſignificandam. Et paulò pòſt: *Et erit vobis viſio omnium, ſicut verba libri ſignati: quam cùm dederint ſcienti literas, dicent: Lege iſtum; & reſpondebit: Non poſſum, ſignatus eſt enim.* Quod Patres veteres de Scripturarum libro interpretantur, cuius intelligentia à Iudæis eſt ablata, & data Chriſtianis, iuxta illud: *Auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructum eius.* Vt enim Apoſtolis aperuit ſenſum vt intelligerent Scripturas; ita Iudęis eſt clauſus ſenſus & mens, vt nihil veri intelligant. Quare deprecemur Dominum, vti oculos mentis noſtræ ab his carnalibus & terrenis euehat ad ſpiritualia, & æterna cogitanda, corque noſtrum in ipſo Deo noſtro omnium bonorum fonte poſitum ac fixum habeamus, vt illum & labia noſtra, & externa opera conſectentur; quo toto homine interno, & externo diuinæ Maieſtati famulatum obſequiumque pręſtantes, in vtroque homine remuneremur & glorificemur, id nobis beneficij largiente Ieſu Chriſto Domino noſtro, cui cum Patre, & Spiritu ſancto ſempiterna eſt laus, atque felicitas, Amen.

Hier. in Eſa. tom. 5.

Abuti. Bene etiam vti ſignificat in ſcripturis.

Cicero.

Rom. 11.

Signatus liber apud Eſaiam quis ille ſit.

Matth. 21.

Luc. vlt.

TRACTATVS XXIX.

De eadem diſceptatione Domini cum Scribis & Phariſæis, eo quod Apoſtoli illotis manibus panem manducarent, in illa verba: *Et conuocatis ad ſe turbis, dixit eis: Audite & intelligite; Non quod intrat in os, coinquinat hominem; ſed quod procedit ex ore, hoc coinquinat hominem*, & quæ ſequ.

QVoniam in ſuperioribus illis verbis: *Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longè eſt à me*, viſus fuit Dominus reijcere omnem cultum, qui in cæremonijs externis, & obſeruantijs exhibetur: & in alia ſententia: *Irritum feciſtis mandatum Dei propter traditionem veſtram*: videtur traditiones, & mandata Eccleſiaſtica reprobare: propterea conſultum eſſe putauimus, vt initio huius tractatus aliquid de his duobus diſſeramus. Non ſolùm vt Euangelicum textum noſtris expoſitionibus dilucidum & perſpicuum reddamus, ſed vt etiam Hæreticis, qui propter illa nobis bellum indixerunt, nos obſiſtentes opponamus.

Aduerte igitur, triplicem eſſe vſum, & rationem cæremoniarum. Prima eſt, vt cōgregemur in vnum populum, & ſimus, vt ait Propheta, vnius moris in domo: nam eiuſmodi ritibus, & externis obſeruantijs in

Contra Hæretic. diſſeritur in cæremonias & ritus Eccleſiæ debacchantes.

Cæremoniarū vſus ſeu ratio triplex.

Pſalm. 67. *1 Cor 14.* II Ratio.

vnum populum coaleſcimus, de quo ait Apoſtolus: *Omnia honeſtè, & ſecundum ordinem fiant in vobis*. Altera eſt, ornatus eſt, protectio diuini cultus: vt enim mulier tonſa, & arbor folijs deſtituta, turpis & fœda apparet; ita & religio noſtra ſine conuenientibus cęremonijs ac ritibus externam pulchritudinem non habet. De qua dictũ illud intelligi poteſt: *Aſtitit regina à dextris tuis in veſtitu deaurato, circũdata varietate.*

Pſal 44. III. Ratio.

Tertia ratio, eſt doctrina, quæ à ſignificatione accipitur eorũ, quæ fecit Dominus, vel quæ facit aſſiduè, vel quæ futura ſunt, quorum memoria accenditur animus ad fidem, & ad gratiarum actiones, atque in hunc modum diuinæ in nobis charitatis nutritur ignis.

Cęremoniæ ſuperſtitioſæ quæ nam illę, oneroſæ item, atque ſuperfluæ.

Hinc omnes cęremoniæ quę mendacium ſignificant, ſuperſtitioſæ ſunt & vanæ, vt ſunt omnes illæ Iudæorum ſignificantes futurum quod iam præteritũ eſt. Similiter quæcunq; ſunt oneroſæ, & ſuperfluæ, quẽadmodum in arbore multa folia marcida, quæ fructus perdunt. Adhæc multitudo cęremoniarum reddita eſt nimia, & ſuperflua, cum venit tempus maturitatis fructuum: folia enim ſi multa ſint, obſiſtunt Solis caloribus, per quos matureſcunt fructus: quales erant crebræ illæ lotiones, & baptiſmata frequẽtia, quæ craſſos errores gignebant. Putabant enim in eis conſiſtere verum, & integrum Dei cultum; quo errore verus Dei cultus obruebatur.

Cęremoniæ ad quid inſtitutæ.

Colitur enim Deus vero corde per fidem, & charitatem: atque in huius veri cultus adminiculum adhibentur cęremoniæ, vt quia corpore, & animo conſtamus, vtroque Deum colamus. Quod ſi per externum ſolum fiat, corpus ſine animo, præpoſterum eſt, & à Deo deſpicitur. Poteſt ſiquidem interior cultus ſine externo valere apud Deum: externus autem abſque interno vanitas eſt, atque deriſio.

Ioan. 4.

Nam Deus cum Spiritus ſit, & veritas, in ſpiritu, & veritate vult coli.

Populi Iudæi labijs Deum honorantis cor, vt eſſet longe à Deo.

Et cõtra hunc corporeum cultum, fide, & ſpiritu deſtitutum, ait Dominus: *Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longè eſt à me:* nempè in temporarijs, & carnalibus mundi bonis, & peccatis, & ijs, quæ non ſunt. Et hæc dicta ſunt in omnes cęremonias, etiam bonas & pias, atque à Deo præceptas. Nam vel ipſe baptiſmus à Chriſto pręceptus, ſi ſine ſpiritu, & ficto animo accipiatur, inutilis eſt:

1. Cor. 11. Duplex ſeniorum peccatũ.

ſimiliter & ipſa corporis Chriſti manducatio ſi fiat ab eo, qui non dijudicat corpus Domini, vel non diſcernit ab alijs cibis, ſiue ab eo qui non probat ſeipſum, antequam illum edat. Debebant etiam cauere Seniores, ne pluribus mandatis & cęremonijs legem Moyſi alioqui oneroſam, grauiorem redderent, & planè iugum importabile, vt

Actor. 15.

vocauit beatus Petrus, redderent; & diligenter attendere, ne quis error, aut ſuperſtitio tales à ſe inſtitutas cęremonias macularet, ne ex eis populus errores imbiberet. Sed in vtroque peccabant: nam alligabant onera grauia, & imponebant in humeros hominum; & errores irrepentes non reprimebant: & talis erat iſte de crebris lotionibus, & baptiſmatibus, quibus putabant animam à ſordibus purificari; quam per immunditiam corporis credebant contaminari. Et hæc pauca ſatis ſint hoc loco de cęremonijs. *Matth. 23.*

Traditiones quam late pateant.

Quod ad traditiones attinet, intelligendum eſt in primis, vocem hanc generalem eſſe, & comprehendere omnem doctrinam reuelatam, ſiue à Deo in veteri Teſtamento: vnde Moyſi traditiones, de quibus in Actis, quarum traditionum paternarum vocat ſe Apoſtolus æmulatorẽ; ſiue à Chriſto in nouo Inſtrumento, vnde Paulus ad Corinthios traditionem vocat, hiſtoriam cœnæ Dominicæ, quàm à Domino acceperat: *Ego enim*, inquit, *accepi à Domino, quod & tradidi vobis*: & infra reſurrectionem appellat traditionem, & Iudas in Catholica ſua epiſtola, vocat fidem noſtram, pro qua decertamus, traditam: & Petrus in poſteriori ſua, Dei præcepta traditionem nominat, cùm ait: *Melius enim erat illis non cognoſcere viam iuſtitiæ: quam poſt agnitionem retrorſum conuerti ab eo quod illis traditum eſt ſancto mandato.* *Act. 6.* *Gal. 1.* *1. Cor. 11.* *1. Cor. 15.* *2. Petr. 2.*

Non autem in præſenti diſceptatione vtimur hac voce in hoc ſenſu: nam ſic traditio eſt, quicquid nobis à Deo datum eſt ad credendum, vel agendum, ſiue ſcriptum ſit, ſiue non ſcriptum in Canonicis libris. Interdum verò traditio capitur ſtrictius, & ſpecialius pro his, quæ nobis à maioribus noſtris tradita ſunt extra peculiare Scripturæ mandatum: ſiue ad fidem noſtram proteſtandam valeant, ſiue ad ornamentum percipiendorum Sacramentorum ſpectent, ſiue ad Dei mandata, quæ in genere traduntur, determinationem, & expeditiorem obſeruationem, ſiue denique ad populum Dei in ordine, & diſciplina continendum faciant.

Eccleſiaſticæ traditiones, quæ nam illæ.

Taleſque traditiones ſine ſcripto, voce viua de ore in os transfuſa ad nos peruenerunt: cuiuſmodi ſunt Symbolum Apoſtolorum; ſigni Crucis in fronte impreſſio, cęremoniæ ſanctæ, quibus Sacramenta exhibentur, præcepta Eccleſiæ, de ieiunijs, delectu ciborum cœlibatu, de feſtiuis diebus Sanctorum anniuerſarijs colendis, de precandi ratione à Sacerdotibus, & religioſis viris ſeruanda, de miniſtris Eccleſiæ, decimis, & oblationibus alendis atque ſuſtinendis, & de

huiuſ-

Huiuſmodi traditiones, doctrinas, & mandata hominū ab Hæreticis impie nominari.
Deut. 17.

huiuſmodi alijs innumeris. Hos igitur ritus atque præcepta, magna iniuria Hæreticus vocat traditiones, vel mandata hominum. Tum quia audire Eccleſiam in omnibus iubemur, ſi olim Sacerdotes erant audiendi in controuerſijs, & dubijs emergentibus, vt dicitur in Deut. cùm tamen in veteri Lege omnia expreſſa eſſent, & in particulari definita: quanto magis apud nos, quibus non niſi remotè, & in genere tradita ſunt tum credenda, tum agenda, neque peculiaris modus perſcribitur: vt proinde Dominus ad Spiritum ſanctum Eccleſiæ Doctorem & rectorem ſe deſtinauerit ac retulerit, & idcircò dixit: *Qui vos audit, me audit; & qui vos ſpernit, me ſpernit.*

Luc 10.

II. argum.
1. Theſſ 2.

Deinde habemus firmum Pauli teſtimonium ora Hæreticorum omnium obturantis: *State*, inquit, *& tenete traditiones quas didiciſtis, ſiue per ſermonem, ſiue per epiſtolam noſtram.*

III. argum.
Ioan. vlt.

Habemus item verba Domini, quibus poteſtatem tradit Apoſtolis, & in eis ſucceſſoribus, paſcendi, confirmandi, ligandi, atque ſoluendi: quę poteſtas fruſtra eſſet data, niſi ſalutares leges poſſent condere, & mandata tradere, quibus Chriſtianus populus erudiretur magis, & in officio contineretur. Nam ſi illorum officium tantum eſſet docere, quid opus erat paſtores, & magiſtratus Eccleſiaſticos inſtituere, quorum præter verbi Dei miniſterium, munus eſt, ſanctionibus & præceptis populos conſtringere, errantes corrigere, innocentes liberare?

Luc. 22.
Matth 16. & 18.
Eccleſiaſtici magiſtratus officia.

IV Argum. & vltimum.

Poſtremò, cum in Euangelio ad ieiunādum & orandum inuitemur, ad baptiſmū, & ad cœnam Dominicam nonniſi in genere incitemur, ad Sacerdotes, ſi peccati conſcientia tenemur, vt abſolutionem obtineamus, mittamur: profectò iſta omnia diuina præcepta, monitaque effectibus ſuis fruſtrarentur, niſi Eccleſia præſcriberet, quando & quoties, ac quomodo ſit ieiunādum: Quæ precationes, quoties, & quomodo Deo offerendæ: quando, & à quo & quibus cęremonijs baptiſmus ſit ſuſcipiendus: quoties in anno, & qua conſcientia, quaque fide, & puritate ad menſam Dominicam ſit accedendum: quis ſit ille paſtor, à quo ſim abſoluendus, & qua animi præparatione abſolutione dignus ero, aut qua ratione indignus: profectò ſi quis hæc diligenter ſecum expendat, deprehendet, Hæreticos meros eſſe lupos, Dominici ouilis ſanguini inſidiantes, qui omnia illa præſidia, & adminicula, quibus lex Euangelica impleri poteſt, nobis ſuccidunt; & Apoſtolorum traditiones, & Conciliorum generalium, atque Romanorum Pontificum, & aliorum ſanctiſſimorum hominum præcepta, mandata hominum, & traditiones hominum impudenter appellare non verentur: quibus ſublatis, lex ipſa Chriſti penitus tollitur, vel ad nudum nomen redigitur. Vnde vel ipſi Hæretici, qui tanquam filij Belial, omne obedientiæ Eccleſiaſticæ iugum excuſſerunt, cernentes ſuas Eccleſias, aut potius hominum conuenticula, & conciliabula (nam tam honeſto nomine nuncupari non merentur) non poſſe conſiſtere ſolo, & nudo Dei verbo in Euangelica, vel Apoſtolica Scriptura explicato, ſine præceptis, & traditionibus à ſuperioribus, ac maioribus ad populum in officio aliquo modo continendum inſtitutis: multa præſcripſerunt de verbo Dei audiendo, de baptiſmo ſuſcipiendo, de Dominica cœna adminiſtranda, de matrimonijs contrahendis. Nam de multis huiuſmodi nonnulli extant, tum Lutheri, tum Caluini, tum aliorum libelli ad inſtructionem paſtorum ſuorum ab eis editi: vt planè nihil aliud effeciſſe videantur, quam loco præceptorum, & traditionum Sanctorum Patrum, ſuas ſanctiones inuexiſſe, ſua præcepta ingeſſiſſe, & pro canonibus Sacris, quos igni impiè exuſſerunt, impios ſuos Canones, & ſempiterno gehennæ igni dignos, inſtituere; & pro Pontifice Romano, quem priùs vt Vicarium Chriſti, & Petri ſucceſſorem venerabantur, ſeipſos, tanquam capita, & paſtores ſummos, intrudere.

Hæretici quare lupi.
Matth. 7.

Eorum Eccleſias malignantium non ſine traditionibus eorundem ſubſiſtit.

Sed obijcies; Quid igitur eſt, quòd Dominus hoc loco traditiones hominum, & mandata reprobat? nunquid Eccleſiæ mādata? quæ ſecundo loco obſeruare poſt diuina, amplioris eſt iuſtitię, vt exponit Caietanus: quæ quoniam iſtis diuinis pręferebantur, ob id aſſerit hoc loco à Domino reprobari. Sed certè, ſi verum amamus, non ſic explicanda ſunt præcepta hominum; quæ tam in Euangelio, quàm in Eſaia ſimpliciter reprobantur: non tam quòd primo loco haberentur, quàm quòd reprobatione per ſe digna eſſent. Nam hæc mandata hominum in Scripturis dicuntur. Homo etenim in ſacris literis, ferè in malam partē accipitur, & vt opponitur, & aduerſatur Deo. Hinc Salomon ait: *Stultiſſimus ſum virorum, & ſapientia hominum non eſt mecum:* Et Apoſtolus: *Sapientia carnis, inimica eſt Deo;* & apertius: *Cum enim*, inquit, *ſit inter vos zelus & contentio; nonne carnales eſtis, & ſecundum hominem ambulatis?* Idem alibi ait: *Modo enim hominibus ſuadeo, an Deo? An quæro hominibus placere? Si adhuc hominibus placerem,*

Traditiones hominum quæ ſint.
Caietan.
Eſa. 29.
Homo in ſcripturis fere male ſonat.
Prou. 30.
Rom 8.
1. Cor. 3.
Gal. 1.

Chriſti

Chriſti ſeruus non eſſem. Vbi vides, hominem
Deo opponi;& placentē hominibus, Chri-
ſto non placere. Et ſubiungit : *Notum enim
vobis facio fratres, Euangelium quod Euangeliza-
tum eſt à me , quia non eſt ſecundum hominem*
(hoc eſt falſum, & fictum.) *Neque enim ego*
1.Cor.15. *ab homine accepi illud, neque didici, ſed per reue-
lationem Ieſu Chriſti.* Hæc ille : qui tamen
Chriſtus homo erat, ſicut cæteri Apoſtoli:
ſed ibi capit hominem, vt aduerſatur ſpiri-
tui Dei. Subiungo & illud Pauli teſtimoni-
Tit.1. um, qui ſcribens ad Titum, ſic ait: *Quam ob
cauſam increpa illos durè, vt ſani ſint in fide, non
intendentes Iudaicis fabulis, & mandatis homi-
num auerſantium ſe à veritate.* Vbi vides de-
clarari quæ ſint mandata hominum, nem-
pè illorum, qui auerſantur veritatem. De
quibus alio loco ait: *Et à veritate quidem au-*
2.Tim.4. *ditum auertent , ad fabulas autem conuertentur.*
Rurſus per alium textum Apoſtoli ad Col-
loſſ. explico quæ ſint hominū traditiones,
inquit enim: *Videte ne quis vos decipiat per phi-*
Coloſſ.2. *loſophiam, & inanem fallaciam, ſecundum tradi-
tionem hominum, ſecundum elementa mundi, &
non ſecundum Chriſtum.* Cernis traditiones
hominū inanes eſſe & fallaces, & Chriſto
aduerſari? Habes igitur ex his poſtremis te-
ſtimonijs explicatum quæ ſint traditiones
hominum & quæ mandata hominum. Vl-
timò adiungo verbum Domini ad Petrum
dicentis: *Vade poſt me Satana, ſcandalum es mi-*
Matth.16. *hi, quia non ſapis ea quæ Dei ſunt, ſed ea, quæ ho-
minum.* Vbi Deo hominem, & humano
Traditiones Phariſaicæ. ſenſui diuinum opponit. Tales erant tradi-
tiones Phariſæorum contra mandatum
Dei, vt, de honore parentum, & traditio de
crebra manuum lotione: quæ etſi ob inu-
tilitatem ſuam, & onus eſſet reprobanda,
habebat tamen errorem admixtum, quòd
putarent ab illa corporis munditia, vel im-
munditia animam affici: quod Dominus
execratur, & ita interpretatur traditiones,
& mandata hominum Irenæus libr. aduer-
Irenæ. lib.4. c.26 ſus hęreſes, Tertullianus libro contra Iudę-
Tertullian. os, Cyprianus, & Baſilius in Moralib, nēpè
Cyprian. lib. 1. epiſt. 0 & li. 2. epiſt. 3. de illis inſtitutionibus, quibus obſeruandis
à mandatis Dei receditur.

Baſil. in Moralib. regul. 12. c. 21. to. 2. At verò Eccleſiaſtica præcepta , ſiue ab
Apoſtolis ſint tradita, ſiue à Concilijs gene-
ralibus, & Romanis Pontificibus mandata,
hominum præcepta dici nequeunt, ſed po-
tius diuina ſunt : idque quatuor oſtenditur
rationibus. Primò, quia illi qui ea inſtitue-
Eccleſiaſtica præcepta, hominum præcepta non eſſe appellanda quatuor rationibus oſtenditur. runt, homines puri nō erant, & Spiritu Dei
deſtituti; ſed tales erant , quibus Chriſtus
dixit : *Qui vos audit, me audit*; & de quibus
olim Deus mandauit , *Dijs non detrahes*; &,
Ego dixi, Dij eſtis, & filij excelſi omnes , & qui
dicere poterant: *Viſum eſt Spiritui ſancto, &
nobis.* Deinde ob ea quæ præcipiebant: nam
diuina mandata in genere perſcripta in ſin-
gulari definiebant, ac determinebant, vt
præceptum confeſſionis , communionis,
ieiunij, declarādo tempus, modum, ac quæ
huiuſmodi ſunt. Tertiò, ob finem omnium
pręceptorum, & traditionum: quia finis il-
lorum charitas erat iuxta illud Apoſtoli: *Fi-* *Luc.10.*
nis præcepti, eſt charitas de corde puro, & reliq. *Exod.22.*
Quoniam igitur ex charitate ad charitatis *Pſal.81.*
præceptum ſeruandum inſtituuntur, diui- *Ioan.10.*
na dici poſſunt: vnde præceptum Eccleſiæ *Act.15.*
quoties charitati repugnaret, Eccleſiæ mēs
non eſt, vt illa tunc obſeruentur , ne quæ
pro charitate inſtituta ſunt, contra charita-
tem militare videantur. Poſtremò diuina *1.Tim.1.*
dicuntur, quòd homines illa obſeruantes *1.Cor.11.*
diuini fiant , propter obedientiam quam
Deo in Eccleſia prȩſtant, & humilitatem,
quam maioribus exhibent: nam hæc diui-
na ſunt , & diuinos faciunt obſeruantes.
Vnde Apoſt. *Laudo vos fratres*, inquit, *quod per* *Supra 7.*
omnia mei memores eſtis , & ſicut tradidi vobis, *Paul ad quid Spiritum Dei habebat.*
præcepta mea tenetis. Et rurſus, ne quis ſperne-
ret eius mandata , ſupra dixit : *Puto autem
quod & ego Spiritum Dei habeam , nimirum ad
inſtituenda præcepta ſecundum Deum.* Hæc verò
mandata qui contemnunt, non hominem
ſpernunt, ſed Chriſtum per Eccleſiam lo- *Matth.18.*
quentem, vt dicitur in priori ad Theſſal. Et *Infra 23.*
non audiens Eccleſiam , eſt habendus vt
Ethnicus & Publicanus. Iubet etiam Do-
minus è cathedra docentes audire, eorum
doctrinam, & præcepta ſeruare. Imò in ge-
nere dixit audiendos magiſtratus, & laicos,
& legislatores: *Per me*, inquit, *Reges regnant,* *Prou.8.*
& legum conditores iuſta decernunt; &: *Qui pote-* *Rom.13.*
ſtati reſiſtunt : ipſi ſibi damnationem acquirunt. *Mandata hominum quæ merito dicantur.*
Non tam ergo reſpiciendum quis doceat,
vel mandet, quam quæ ſit autoritas & do-
cumenta illorum, & qualia mandata. Alia
verò mandata ſunt hominum, quia aut po-
teſtate præcipiendi deſtituuntur, vt Phari-
ſæi, vel etiamſi poteſtate fungantur, huma-
no ſenſu ducuntur, ea inſtituentes, quæ di-
uinis præceptis repugnant: & non ob cha-
ritatem, ſed ad cupiditatem propriam, &
auaritiam alendam: non quæ ſpirituales, &
diuinos homines efficiant, ſed vanos & ſu-
perſtitioſos, & externis iſtis confidentes.
Atque hactenus de traditionibus dictum
ſit: iam ad textum redeundum.

Ait igitur Euangeliſta: *Et conuocatis ad ſe* *Marc.7.*
turbis, dixit eis: audite & intelligite , Non quod *Illud in quibus Do[illegible] vſurpabat: Qui poteſt capere, capiat.*
intrat in os, coinquinat hominem; ſed quod proce-
dit ex ore, hoc coinquinat hominem. Marcus
addit: *Si quis habet aures audiendi, audiat.* Id *Matth.19.*
eſt, Qui poteſt intelligat. Quod de diffici-
libus ad intelligendum ſolet Dominus di-

cere;

cere; de difficilibus autẽ ad agendum, Qui poteſt capere, capiat. Relictis igitur Phariſæis, vt incurabilibus, ad turbam ad ſe conuocatam (nam diſceſſerat, Chriſto loquente cum Phariſæis) docendum conuertitur, vt à falſis, & iniquis Phariſæorum præceptis ſibi caueant. ¶ *Et ait illis, Audite & intelligite.* Marcus cum emphaſi ait, *Audite me omnes, & intelligite*: quaſi dicat, Me potius, quàm Phariſæos audite: & omnes, quia rei huius notitia vtilis eſt, & ad omnes meritò ſpectat. Olim Iudæi audiebant tantum, & obediebant, ſed non intelligebant. ¶ *Non quod intrat in os, coinquinat hominem*, vel vt Marcus, Nihil eſt extra hominẽ introiens in eum, quod poſſit coinquinare ſpiritualiter, vt vos docent Phariſæi; & proinde arguunt diſcipulos meos; nam de vrbanitate, vel ciuilitate non falſo dicerent, etſi hoc nõ mereretur redargutionem. Quanquam autem cibus lege vetitus, & ſumptus, per ſe tunc non coinquinaret animam; quia non poteſt contingere, cum non communicent in materia, ſed electio liberi arbitrij agentis contra legem: tamen, quod ad turbam attinet, modò in hoc ſicut in illo peccarent, nõ differet; propterea Chriſtus hoc loco de cibis (non vetitis) in cauſa lotionis omiſſæ tantùm loquitur, id eſt, ſi eſſent immundæ manus. Ideò concludit diſputationem, dicens: *Non lotis autem manibus manducare, non coinquinat hominem.* Non ergo inquinatur per id, quod intrat in os, ſed per id, quod exit ex ore: nempe per eam ſuperbiam, & contumaciam, qua Deum præcipientem ſpernunt. Pro verbo coinquinandi, Marcus vtitur verbo communicandi: & ſordidas manus vocat, communes: quòd certa, & vni Deo cognita ratione, aliquot cibis veſci illis interdictum erat: quos communes vocauerunt Iudæi, quaſi cæteris Gentibus conceſſos, & vnis ſibi vetitos.

Cibus qua ratione nõ coinquinet animã.

Ti coinquinet animam quod exit de ore.

Iudæi cibos quos communes vocabant

Tunc accedentes diſcipuli eius, dixerunt ei, Scis quia Phariſæi audito verbo hoc, ſcandalizati ſunt? At ille reſpondens, ait, Omnis plantatio quam non plantauit Pater meus cæleſtis, eradicabitur. Sinite illos: cæci ſunt, & duces cæcorum. Cæcus autem ſi cæco ducatum præſtet, ambo in foueam cadunt. Videtur hic acceſſus diſcipulorum ad Ieſum, de quo Matthæus loquitur, eſſe ille, de quo ait Marcus: *Et quum introiſſet in domum à turba, interrogabant eum diſcipuli eius parabolam.* Quanquam veriſimile ſit, quod Apoſtoli per Petrum hoc interrogauerint, vt Matthæus refert. Non eſt autem veriſimile, diſcipulos in publico loco Dominũ adijſſe, & admonuiſſe de ſcandalo Phariſæorum accepto, ob Chriſti reuerentiam, nec ob amorem, quem ad Phariſæos haberent; ſed potius timore humano inducti metuebant eos in poſterum magis offenſos experiri. Ideò dicebant: *Scis* (ac proinde à reprehenſione ceſſa) quia Phariſæi audito hoc verbo ſcandalizati ſunt? ſigna offenſionis acceptæ, & indignationis indicando, iudicando videlicet Chriſtum malum; vel indignati quod confuſi eſſent ab eo. Sed non ſurrexerunt in Chriſtum, vt ſubuerſorem legis, quia eam ſeruabat, ac tuebatur, cum inquit, Irritum feciſtis mandatum Dei propter traditionem veſtram: nec vt in euerſorem traditionum, quas in peruerſum ſenſum trahebant, vt de immunditia animæ dixit, non autem in eas, tanquam malas, vel tanquam ab ijs, qui nõ habebant poteſtatem eas condendi, inſtitutas; ſed in quantum doctrinas ac traditiones hominum, videlicet à Phariſæis cum erroribus expoſitas, vel diuinis mandatis præpoſitas, & æquiparatas turbantur. Eorum tamen ſcandalum gloriam propriam quærentium, coram turbis confutari voluit: ſed non tam ex dicti natura ortum erat quod verum erat, quàm ob eorum prauitatem, ſed Chriſtus illis reſpondit: *Omnis plantatio, quam non plantauit Pater meus cæleſtis, eradicabitur.* Senſus germanus huius ſententiæ eſt iuxta Hilarium, & Chryſoſtomum: Falſa doctrina, ſiue de moribus ſit, & homines inficiat, ſiue in ſpeculatione ſita ſit, & homines inſipientes reddat; eradicabitur, hoc eſt eradicari debet, & in ea eradicanda cura, & diligentia ponenda eſt, ſicut cùm ait: *Omnes qui acceperint gladium, gladio peribunt*, id eſt, perire debent. Et, *Omnis arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur*: hoc eſt, excidi, & mitti in ignem meretur, non enim Dominus his ſententijs quid ſit futurum, vaticinatur, ſed quid rei natura expoſcat, declarat. Nam circa doctrinã multi inuenti ſunt plantatores, vt Phariſæi, Sadducæi, & innumeri Philoſophi, & hæretici, qui nullo nõ tempore fuerunt: ſed illorum dogmata, & ſectæ, tanquam à Patre cæleſti nõ plantatæ, eradicatæ ſunt. Ideò ruit ſenſus Manichæi, interpretantis legem Moyſi, plantationem fuiſſe à Patre cæleſti non plantatam. Quod falſum eſt: cùm Moyſes merus miniſter Dei fuerit in lege ferenda; & multifariam, multiſque modis idem Deus, qui locutus eſt patrib⁹ in Prophetis, idem nouiſſimè locutus ſit nobis in Filio. Quanquàm verum ſit, illam legem plantatam fuiſſe ad tempus, donec veniret ſemen cui promiſerat Deus, vt Apoſtolus ait. Ad tempus dico, in ſenſu illo literali, & infimo, quanquam in ſpiritu æterna ſit lex Moyſis.

Vbi diſcipuli & cur Chriſto dixerint, Phariſæos de eius dicto ſcandalizatos fuiſſe.

Phariſæi de Chriſto vt fuerint offenſi.

Quid ſignificet: Omnis plantatio, quã non plantauit Pater meus cæleſtis, eradicabitur.

Hilar. can. 15. in Matth.
Chryſoſt. ho. 52. in Matth.

Matth. 26.
Matth. 7.

Quorũ plantationes ab ipſo non plantatas, Pater cæleſtis eradicauerit.

Contra Manichæum legem Veterem à Deo minimè plantatam, aſſerentem.

Hebr. 1.

Gal. 3.

Lex Moyſi quatenus ſit humana plantatio, non diuina, ideo eradicanda.

Iudæi verò quia vltra tempus à Deo præſcriptum, legem ſuam extendi voluerunt, lex plantatio eſt humana; & propterea eradicata, & eradicanda. Etſi dici poſſit, quod Moyſes in Synagoga homines quaſi arbores plantauerit, quarum erat fructus bonos edere, nam de iuſtis dicitur Pſal. 19. *Plantati in domo Domini, in atrijs domus Dei noſtri florebunt*, iuſti enim plantantur ad vitam æternam à Deo: impij verò, vt Scribæ, & Phariſæi, ad ignẽ æternũ à ſe ipſis: ſed illa plãtatio in eo quod non erat à Patre, ſed à Moyſe, qui legem dedit, & non ſpiritum, ſua culpa eradicari potuit, quia fundamento, quod erat Chriſtus, nõ innitebatur: vnde reprobata eſt illa plantatio, quia, vt abſque ſpiritu exiſtens à Patre non erat, etſi dicatur: *Ego te plantaui vineam electam, quomodò conuerſa es in amaritudinem vitis aliena?* Lex enim, per Moyſen data eſt; ſed ſpiritus, id eſt, gratia, & veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt. Vnde Eccleſiam à Patre plantatam, nemo poteſt eradicare: quia portæ inferi nõ præualebunt aduerſus eam. Quamuis verò timendum non ſit, ne lex Euangelica reprobetur, quæ in æternum ſtat; quanquam reprobatum ſit vetus Sacerdotium, & lex Moyſi: poſſunt tamen quidam excidere à firmitate fidei, & propterea timere debent cum Apoſtolo, ne reprobi habeantur.

1. Cor. 3.

Ierem. 2. iuxta 70.

Ioan 1.

Eccleſia cur Chriſti eradicari nequeat.

Matth. 16.

Cuique fideli quid timendũ Apoſtoli exemplo.

1. Cor. 9.

Vnde traditiones Apoſtolicæ, & Eccleſiaſticæ robur, ac firmitatem ſuam ſemper habituræ ſint.

Quia ergo omnis plantatio non à Patre facta, eradicatur, propterea traditio illa de delectu ciborũ, quaſi per ſe, vel quaſi illotis manibus cibus ſumptus inquinet animam, non eſt à Deo, & ob id euellenda fuit radicitus: quæ verò traditiones ab Apoſtolis, vel à ſanctis Patribus mandatæ ſunt, quoniam ab Spiritu Dei inuentæ & per miniſtros ſuos in Eccleſiam inuectæ ſunt, firmitatẽ ſuam obtinebunt. Hinc Apoſtolus dixit: *Ego plantaui, Apollo rigauit, ſed Deus incrementum dedit*: reliquæ verò ab hominibus excogitatæ, tanquam adulterinæ plantationes non dabunt radices altas, nec ſtabile firmamentum collocabunt.

1. Cor. 3.

Sap. 4.

Scientiæ artes, ac diſciplinæ ab hominibus adinuentæ, ſintne euellendæ, & extirpandæ.

1. Cor. 13.

Obijcies, omnes ſcientias hominum ingenio excogitatas, cùm à Deo nõ ſint plantatæ, euellendas eſſe: nam vel Apoſtolus ait: *Siue Prophetiæ euacuabuntur, ſiue linguæ ceſſabunt, ſiue ſcientia deſtruetur*: quod tamen verum non videtur; quia, Deſtruetur, accipitur pro Ceſſabit: nam & Prophetiæ, quæ à Deo ſunt, ibi narrantur euacuandæ. Propterea dicendũ, ſcientias eiuſmodi non eſſe eradicandas. Nam etſi ab hominibus ſint adinuentæ, Deus tamen illis indidit ingenium, & adiuuit, vt eas inuenirent. Vnde in Iobe ſcriptum legimus: *Quis poſuit in viſceribus hominis ſapientiam? vel quis dedit gallo intelligentiam?* & Apoſtolus: *Inuiſibilia enim ipſius, à creatura mundi, per ea quæ facta ſunt intellecta, conſpiciuntur; ſempiterna quoque eius virtus, & diuinitas*. Et paulò ante: *Quia quod notum eſt Dei, manifeſtum eſt in illis; Deus enim illis reuelauit*. Itaque nulla eſt ſapientia vera ſpeculatiua, ſiue doctrina bona moralis, ſiue lex recta, & rationi conſentanea, quam homo à Deo non acceperit, qui ſolus veritas, & bonitas eſt: & veritas à quocunque dicatur, ab Spiritu ſancto eſt: *Per me*, inquit diuina Sapientia, *Reges Regnant, & legum conditores iuſta decernunt*. Tales ergo traditiones ad honeſtum finem ſpectantes, vel leges omnes rationi conſonæ, non ſunt purè ab hominib⁹ inuentæ, ſed à Deo ipſo plantatæ; & ideo nequaquã eradicandæ: at verò quatenus ſcientiæ ſpeculantes à veritate deficiunt, aut morales traditiones, & leges humanæ à recta ratione, & honeſto deflectunt, eatenus hominum ſunt, & proinde exterminandæ atque extirpandæ.

Iob. 38.

Rom. 1.

Scientiæ, & artes vnde profectæ, quid conſeruant.

Prouerb. 8.

Quæ traditiones, vel leges humanæ minime ſint extirpandæ & eradicandæ.

Sinite illos: cæci ſunt, & duces cæcorum. Quo verbo inſtruimus ſcandala ex malitia propria accepta (quæ paſſiua vocamus) à nobis minimè eſſe curanda, & citius ſcandalum naſci permittitur, quàm veritatem fidei, vel vitæ, vel iuſtitiæ relinqui. Dicuntur enim huiuſmodi ſcandala (vt diximus) paſſiua, quæ alius ex bona vita, aut ex fide, & iuſtitia à me culta, ob propriam ſuam imbecillitatem accipit. Scandalum verò infirmorum, ſeu puſillorũ vitandum eſt: quemadmodum Chriſtus præcepit, cùm dixit: *Qui ſcandalizauerit vnum de puſillis iſtis qui in me credunt, expedit ei, vt ſuſpendatur mola aſinaria in collo eius, & demergatur in profundum maris*. Suo etiam exemplo illud hic docuit: quia ſcandalũ Phariſæorum his verbis docuit non eſſe curandum: aliàs Chriſtus non eſſet prædicatus, neque veritates Catholicæ contra hæreticos, qui ſcandalizabantur, definitæ. Turbam verò ad ſe vocauit, illamque inſtruxit, & erudiuit, ne ſcandalizaretur. Quod ſi interdum quidã ſint minus veritatis capaces; tunc doctrina, aut actio, quæ ſcandalizat, ſi non eſt neceſſaria, aut valde opportuna, atque vtilis, dandum eſt nonnihil imbecillitati infirmorum. Quod frequenter Paulus admonuit, cùm dixit: *Bonum eſt non manducare carnem, & non bibere vinum, neque in quo frater tuus offenditur, aut ſcandalizatur, aut infirmatur*. Si verò hoc ſcandalum maiores accipiant, & doctrina ſit vtilis mittendi ſunt: ſunt enim inſanabiles, quia cæci ſunt, id eſt, nolunt videre, & intelligere quod eis inſpirat Deus, & duces eorum ſimilium, qui & ipſi diuinam inſpirationem repellunt; quare ambo in foueam

Quæ ſcandala nobis negligenda ſint, quæ minimè, ſed cauenda diligenter.

Matth. 18

Chriſti charitas, & zelus animarum.

Rom. 14.

Cæci qui, & inſanabiles Phariſæorum inſtar.

cadunt,

cadunt,quæ illis parata eſt, qui Chriſtum reſpuerint.

Reſpondens autem Petrus,dixit ei, Ediſſere nobis parabolam iſtam. At ille dixit, Adhuc & vos ſine intellectu eſtis? Non intelligitis quia omne quod in os intrat,in ventrem vadit,& in ſeceſſum emittitur? Vſurpat verbum reſpondendi, etiamſi nulla interrogatio præceſſit, vt ſæpè aliàs Euangeliſtæ facere ſolent more Hebræo,pro verbo loquendi, vt Marcus inſinuat,ait enim : *Et cùm introiſſet in domum ſeorſum à turba,interrogabant eum diſcipuli eius de parabola*:niſi dicamus, Petrum pro ſuo feruore & correptione à Domino accepta, aliorum perſona aſſumpta interrogaſſe, ac veluti reſpondiſſe, vt ſaltem ſibi & Apoſtolis exponeret ſententiam turbæ propoſitam.Quod Petrus Dominum interrogauerit expoſitionem parabolæ, nomine omnium Apoſtolorum fecit, vt dicit Marcus, qui hanc interrogationem Apoſtolis tribuit:hinc dixit: *Ediſſere nobis*,vnde non ſolus Petrus, ſed ſimul cum alijs reprehenditur,cũ inquit: *Adhuc & vos ſine intellectu eſtis? Non intelligitis*,& quæ ſequuntur.Quod verò dixerunt: *Ediſſere parabolam*,quamuis claram,& apertam ſententiam, & nihil parabolicum habentem,quia tamen difficilis erat ſibi,& obſcura, nec illam capiebant, parabolam vocãt. In quo apparet Apoſtolorum ruditas,& ſimplicitas: quemadmodum nõ mediocris eſſet inſcitia, ſi quis neſciret diſcernere,Latina ne an materna lingua quis loquitur: vt hoc loco docet Epiſcopus Abulẽſis,ſed ante eum B.Hieronymus: *Quod apertè dictum fuerat,& patebat auditui, Apoſtolus Petrus per parabolam dictum putat,& in re manifeſta myſticam quærit intelligentiam:corripiturq; à Domino quare parabolicè dictum putet, quod perſpicuè locutus eſt. Ex quo animaduertimus vitioſum eſſe auditorem, qui aut obſcura manifeſtè,aut manifeſtè dicta, obſcurè velit intelligere.* Hæc ille, doctè, & eleganter, vocans vitioſum interpretem Scripturæ, qui propriè dictis putat ineſſe tropum, aut parabolam,aut quæ figuratè,ac parabolicè dicuntur,propriè contendit accipere. Vnde inſtruimur,vt quod abſurdum in verbis Dei cernitur,non tale eſſe putemus,ſed figuratum, ſiue tropicum,& parabolicum: vt docet Auguſtinus. Docemur deinde,vt verbum Dei non dijudicemus,ſed interrogemus Chriſtum,vt explicet: quemadmodum Chriſtus fecit.Nam ſicut Chriſtus ad docendum,ita & ad explicandum, ſi quid durius dixiſſe videretur deſtinat⁹ eſt. Quãquam propter turbam non capientem, dixit apud Marcum : *Si quis habet aures audiendi, audiat* : non quòd parabolam dixiſſet, quemadmodum dicta parabola ſeminantis fecit apud Lucam, ſed quòd obſcurior eſſet auditoribus ſermo. Ob quam cauſam Ioannes in Apocalypſi interdum ſubiungit: *Qui habet aures audiendi,audiat,quid ſpiritus dicat Eccleſijs.* Declarat autem Dominus verba ſua,& increpans ait : *Adhuc & vos ſine intellectu eſtis? Non intelligitis,&c.* Quaſi dicat; Hæc vos, tanto tempore in ſchola mea eruditos,latere minimè deberent. ¶ *Quia omne quod in os intrat,in ventrem vadit, & in ſeceſſum emittitur?* Hoc eſt cibus per os ingreſſus,in ventrem,non in cor, vt illud inquinare poſſit, tendit. Ventrem accipit pro ventriculo, κοιλία Græcè pro ſtomacho ſumitur apud Homerum, & Ariſtotelem in libris de hiſtoria animalium. Dicitur enim κοιλία ἄνω καὶ κάτω, id eſt,pro ventriculo ſuperiori,& pro ventre inferiori. Cuius deinde cibi retenta aliqua parte in ſubſtãtiam carnis, & alimenti maxima pars per ſeceſſum emittitur. Nonnullæ quæſtiones hoc loco explicandæ ſunt, vt hæc explicatio verborum Domini apertior atq; dilucidior reddatur. Quarum prima eſt, quomodo verum ſit,ea quæ intrant in os, non coinquinare hominem? Reſpondeo,hominem accepit pro parte eius præcipua, quæ eſt anima:nam aliàs ſolo corpore inquinato,non dicitur homo inquinari, nã per hoc quòd homo non manducaret,& haberet manus ſordidas,non putabant enim contaminari : ſecus ſi ſordidis manibus ederet : ergò de immunditia, qua anima polluitur,ſermo eſt; quaſi anima,quæ intra corpus eſt,pollui poſſit intrantibus immunditijs ciborũ, non autem exterius manẽtibus : Dominus autem contendit oſtendere, quòd etiam cibi immundi intrantes nõ poſsint animã polluere. Quod probat ex eo, quòd ſi polluerent, oporteret animam tangere,quia infectio fit per contactum : & tamen cibus animam nõ tangit,quia vadit in ventrem, & in ſeceſſum emittitur. Et procedit argumentum ex principijs à Iudæis acceptis, animam nempe eſſe in corde: quòd verò in ſtomachum traijcitur,& inde in ventrem, indeq; in ſeceſſum,non tangit cor. Quod autem per cor intelligat animam, ex eo liquet,quia ſubdit ſecundùm eorum principia: *De corde enim exeunt cogitationes malæ, homicidia,adulteria,&c.* Et tamen nemo dubitat, eiuſmodi cogitationes ab anima procedere. Vnde & Marcus clariùs hoc ediſſerens, ait : *Non intelligitis quia omne extrinſecus introiens in hominem, non poteſt eum communicare;quia non intrat in cor eius, ſed in ventrem vadit, & in ſeceſſum emittitur, purgans omnes eſcas?* ac ſi voluit innuere, quòd ſi immun-

Hebræis reſpondere, ſæpe loqui ſignificat.

Apoſtolorum ruditas,imperitia.

Abulenſis Epiſcop. q. 48. in Matthæũ.
Hieronym. in Matth. 10. 9.

Vitioſus auditor quis.

Bonus quis Scripturæ interpres Auguſtino.

Auguſt lib. 3. de Doctrin. Chriſt c. 10. tom. 3

Luc. 8.

Apoc. 2. & 3.

Quid eſt ad literam, cibum in ventrem intrare.

Homer.
Ariſt lib. 8. Animal. c. 21

Quomodo quod intrat in os non coinquinat hominem.

Proprius locus animæ ſecundùm Iudæos.

ditiæ concretæ cibis valerent intrare cor, poſſent inquinare hominem. Quare dicẽdum eſt, duo hic Dominum poſuiſſe ex abundanti, nempe eſcas exire, deinde non intrare in cor: quia etiamſi ſtarent oppoſita, id eſt, neque eſcas exire, & in cor intrare, anima non pollueretur, quia cibus non poteſt eſſe in ea, neque eam tangere. Imò etiãſi cibus ſemel receptus ſemper ibi maneret, animam nũquam tangeret, quæ purus ſpiritus eſt, ſicut cibus purum corpus. Ideò opus non fuit iſta duo adducere, ad probandum quòd anima non polluebatur per immunditias corporeas; ſatiſque erat Domino aſſerere, quòd nullus cib⁹ poteſt animam tangere: & tamẽ neceſſarium fuit, Dominum hæc duo etiam artificioſè proponere. Quia vt tradit Ariſtot. argumentatio ad probandum debet ex eis proficiſci, quæ vel ſimpliciter nota, & vera ſunt, vel ex eis, quæ nota ſunt reſpõdenti. Dominus igitur agẽs in Iudæos, qui ob tarditatẽ ſuã, exiſtimabant animam in natura communicare cum corpore, ex doctrina fortaſſis Phariſæorum: nam Sadducæi negantes eſſe ſpiritum, vt in Actis ſcribitur, per hoc cõſtituebant animam corpoream, quemadmodum illi ex Philoſophis, qui aſſeruerũt animam eſſe aërem, vel ſanguinem, vel cerebrum, atque in eam cogitationem venerant, vt putarent, animam ſimiles qualitates recipere, atque corpus, ac proinde pollui per contactum rei immundæ; duo illa, quæ Iudæi admittebant, dixit. Et primum reſpondet, quòd non erat idem locus animæ, & ciborum, cùm anima ſit in corde, & tardiores putarẽt eſſe cor, in quod cibi minimè intrarent: quia cibos opinabantur in ſtomachum ire, & in ventrẽ. Deinde quòd cibi non manerent in ventre, ſed emitterẽtur per ſeceſſum: quia etſi cibus non ingrediatur cor, ſi tamẽ ſemper maneret in corpore, putarent Iudæi aliquam ex eo corruptionem fieri, & exhalare malum aliquem odorem, qui perueniret ad cor, quoq; anima pollueretur, vnde quãdiu cibus eſſet in homine, opinarentur aliquid immundi eſſe in eo: facta autẽ digeſtione, & egeſtione, eum mundum putabãt. Hinc Chryſoſt. in hunc locum ſcribit: *Cùm autem Dominus dicit: Omne quod in os intrat, in ventrem vadit; adhuc diſcipulis ſecundùm Iudaicam infirmitatem reſpondet: dicit enim quòd cibus non manet, ſed egreditur: quamuis etiam ſi maneret, non faceret immundum. Sed nondum hoc audire poterant. Et propter hoc etiã Moyſes tanto tempore dicit eſſe immundos, quanto cibus intus maneat. In veſpere autem iubet lauari, & mundos eſſe, quaſi tempus digeſtionis & egeſtionis dimetiens.* Hæc ille ferè.

Argumentatio efficax vnde pẽdeat, teſte Philoſopho.
Ariſt. lib. 1. poſt.
Act. 23.
Chryſoſ. ho. 1. in Matt. co. 2

Alterum dubium eſt, quomodo dixit: *Omne quod in os intrat, in ventrem vadit, & in ſeceſſum emittitur?* cùm multa de cibo ſumpto retineantur, quæ non emittantur, aliàs quippe, nec nutritio, nec auctio, nec generatio fieret. Nã ſi quicquid ſumitur, emitteretur; nec ſuſciperetur, vel fruſtra ſuſciperetur: natura autẽ nihil facit fruſtra. Nec dici poteſt, Dominum loqui de ſordibus comeſtis, & immunditijs, quæ totæ à natura reijciuntur. Quod tamen verum non eſt: nam quemadmodum in omni cibo puro, ac delicato, eſt aliquid impurum, quod natura ſecernit, & expellit: ita nullus eſt cibus tam immundus, etiam in ſerpente, in quo non ſit aliquid purum, & bonum, ac naturæ conueniens. Nec id omne quod nobis eſt immundum ex aſpectu, & opinione, continuò naturæ eſt immundum: cui nihil eſt aliud immundum, præter id quod eſt ineptum ad nutritionem. Vnde Dominus in vniuerſum, & generaliter loquitur: *Omne quod intrat in os:* & Marcus: *Omne extrinſecus introiens in hominem, ſiue mundum ſiue immundum.* Hinc nonnulli ex Gentilibus, vt Porphyrius, & Iulianus Imperator, accuſare auſi ſunt Dominum Ieſum, quaſi loquentem ex ignorantia naturalis Philoſophiæ. Quapropter Hieronymus hoc loco ſcribit: *Ex hac ſententia quidam calumniantur, quod Dominus Phyſicæ diſputationis ignarus, putet omnes cibos in ventrem ire, & in ſeceſſum digeri, cùm ſtatim infuſa eſca per artus, & venas, ac medullas, neruoſq; fundantur. Vnde & multos, qui vitio ſtomachi perpetem ſuſtineant vomitum, poſt cœnas, & prandia, ſtatim euomere quod ingeſſerint, & tamen corpulentos eſſe: quia ad primum tactum liquidior cibus, & potus per membra funduntur. Sed iſtiuſmodi homines dum volunt alterius imperitiam reprehendere; oſtendunt ſuam. Quamuis enim tenuis humor, & liquens eſca, tamen cùm in venis, & artubus concocta fuerit, & digeſta per occultos meatus corporis, quos Græci πόρους vocant, ad inferiora dilabitur, & in ſeceſſum vadit.* Hæc ille. Cuius dictum ſobriè eſt intelligendum. Cibus namque tranſmiſſus in ſtomachum quaſdam habet partes fæculentas, & nutritioni ineptas, quæ in ventrem primò ſecedunt, & poſteà per ſeceſſum emittuntur: cæteræ verò, quæ ſubtiliores ſunt, traiectæ ad hepar, digeruntur: & quædam pars eorum trãſmittitur ad viam generatiuam pro ſeminaria materia, & ſanguine menſtruo, cæteræ verò fæculentiores partes emittuntur per vrinam. Ad hæc in venis, & artubus tertiò digeritur, & tranſit in membra, atque huius digeſtionis ſuperflua emittuntur per poros, hoc eſt, per ſudores, vel per aliã euaporatio-

Qui verũ ſit: Omne quod intrat in os, in ventrem vadit, & in ſeceſſum emittitur.
Natura nihil agit fruſtra.
Quæ ſint immũda naturæ.
Porphyrij, & Iuliani Apoſtatæ in Chriſtum contumelia.
B. Hieron. in Matth.
Eorundẽ contumeliantium imperitia.
Hieronymi dictũ de cibis in ſtomachũ tranſmiſſis cautè intelligendum.

potationem, non tamen labitur per ſecretos meatus in ſeceſſum, vt cortex literæ Hieronymi videtur aſſerere.

Lyrani in Matthæum ſenſus reijcitur.

Lyranus exponens verbum Domini: *Omne quod in os intrat, in ventrem vadit*, & reliqua, ait: *Hoc eſt, aliquid de omni. Nihil eſt enim tam purum, in quo natura non aliquid ſeparet feculentum, quod expellat*. Sic ille ferè. Hic ſenſus non videtur cōſiſtere: quia etſi de quolibet cibo natura expellat id quod eſt ſibi inconueniens, nunquam tamen totum emittit. Deinde ſi poneretur aliquid remanere ſecundùm Iudæos, illud in membra conuerteretur, & aliquid intraret in cor, cùm conuerſio fiat intus ſuſcipiendo; cùm tamen Chriſtus aſſerat cibum non intrare in cor. Nec rurſus dici poteſt, totum expelli, eo quòd illud quod remanet: in altera ſpecie, & non in propria remanet, quia etiã quod emittitur, in materia cum eo, quod ſumpſit conuenit, ſpecie tamen differt; & ita nihil ciborum expelleretur, contra Domini verbum. Proptereà dicẽdum eſt, Dominum hic non ex veris ſimpliciter procedere, ſed ex his quæ vera videntur reſpondenti. Hebetes ſiquidem, ac tardi Iudæi, putabant eſcam ſuſceptam in ſubſtantiam corporis non conuerti, ſed factis quibuſdã in corpore tranſmutationibus, totã emitti, atq; expelli. Ideò dixit: *Omne extrinſecus introiens in hominem, non poteſt eum communicare: quia non intrat in cor eius, ſed in ventrem vadit, & in ſeceſſum exit, purgans omnes eſcas; nimirum euacuans omnes eſcas ſumptas, ac proinde nequeũt hominem coinquinare*. Si tamen Iudæi rectè de natura animæ ſentirent; ſatis fuiſſet Domino dicere, inter corporale, & ſpirituale non eſſe contactum, quare nec infectionem.

Nutritio quomodo fiat.

Verus ſenſus huius loci traditur.

Mar. 7.

Si quę intrant in os, non coinquinant hominem, quo Eccleſiaſticus ciborum delectus pertinet?

Tertium dubium exiſtit: Quomodo hæc quę Dominus dixit, in delectum ciborum non militant? nam hoc eſt cauillum hęreticorum, quod edere cibos in die ieiunij prohibitos, non coinquinat hominem, vel etiam pluries comedere, vt ita violent abſtinentiam pręceptam, & mandatum ab Eccleſia delectum ciborum. Reſponſio ſit hæc, quadruplicem inueniri ciborum delectum. Alterum quidem à Moyſe lege præſcriptum: vnde qui immundis in lege veſcebantur, vel illa tangebant, inquinabantur: quo de delectu agitur in Leuitico. Sed hic delectus ſublatus eſt à Chriſto cũ tota lege Moyſi: vnde vel poſt aſcẽſionem Petrus Apoſtolorum Princeps, cùm dictũ eſſet illi: *Occide, & manduca*, ſcilicet animalia propoſita, quæ immunda erant iuxta legem: *Abſit Domine*, inquit, *quia nunquam manducaui omne commune, & immundum*. Al-

Ciborum delectus quadruplex.

Leuit. 11. & ſeq.

Act. 10.

ter delectus ciborũ erat, quòd cibus ſumptus illotis, ac ſordidis manibus animam contaminaret: qui reprehenſus eſt hoc ſermone à Chriſto, vt ſuperſtitioſus, & vanus. Et ideò malè allegant hæretici hũc locum contra delectum Eccleſiæ, quæ nihil tale, vt illi Phariſæi, ſentit, vel docet. Tertius delectus, eſt Manichæorum, qui omnes cibos corporeos per ſe malos iudicabant: contra quem tota Scriptura reclamat, ac pugnat. Ait enim Moyſes: *Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona*. & Paulus: *Omnis creatura Dei bona eſt, & nihil reijciendum quod cum gratiarum actione percipitur*. Rurſus: *Omnia munda mundis, coinquinatis autem, & infidelibus, nihil eſt mundum, ſed inquinata ſunt eorum, & mens & conſcientia*. Quartus eſt delectus ciborum, à Chriſto, & Paulo inſtitutus, & iure naturæ ſtabilitus, vt ꝓpter fratris ſcandalum vitandũ, à certis cibis abſtineamus; vel vt carnem maceremus, & Deo pro peccatis ſatisfaciamus, à quibuſdam delicatis, & ſucculentis eſcis nos contineamus, quando ratio dictaret illũ eſſe neceſſarium. Atque in hunc delectum non cadit vlla diſpenſatio: atque ſub hoc vltimo delectu, iure naturali, & Euangelico præſcripto continetur, tanquam ſpecies ſub genere, delectus ab Eccleſia præſcriptus carnium, ouorum, & lacticiniorum certis quibuſdã diebus, quibus potiſſimùm ad ieiunij legẽ adſtringimur. Et hic non loquimur de eo delectu ciborum, quem quiuis pro ſua volũtate & deuotione ſeruare ſolitus eſt: nec loquimur de illo, quem medici ſtudio ſanitatis comparandæ, aut conſeruandæ indicunt, vel de eo, quem paupertas quibuſdã indicit; ſed de illo, quem Eccleſia cunctis fidelibus præſcribit ſeruandum. Quæ non docet cibos natura ſua eſſe immundos, vt Manichæus, neque ſordidis manibus ſumptos inquinare animam, vt Phariſęi; neque quod lege Moyſi certi cibi, ratione ſignificationis ſint prohibiti; neq; quod cibi animam contaminent, quemadmodum Pythagoras ab eſu carnium, & etiam fabarum abhorrebat, & abſtinendum eſſe tradebat. Nulla talis eſt ratio Eccleſiæ in prohibẽda certa ſpecie ciborum; ſed eius animus eò tendit hac lege, vt carnem, omnium peccatorum fontem & fomitem, maceremus, caſtigemuſque, vt docet B. Auguſtin. contra Fauſtum Manichæum, vt Deum ingluuie noſtra & gula offenſum placemus, illique ſatisfaciamus, vt ita meritum obediẽtiæ comparemus: quemadmodum ob eam cauſſam tantùm interdixit certæ arboris eſum primis noſtris parentibus Deus in paradiſo. Poſtremò, vt ita omnes fideles in v-

Secundus delectus.

Tertius delectus.

Gen. 1.

1. Tim. 4.

Tit. 1.

Quartus delectus.

Rom. 14.

De cibis variæ opiniones Philoſophorũ

Delectus ciborum Eccleſiaſtici cauſæ.

Aug. lib. 30. con. Fauſtum c. 5. tom. 6.

Gen. 2.

num Dei populum vniantur,& delectum, atque ieiuoia obſeruantes mutuo ſibi ſint exemplo,& ædificationi.

Quod ergo hæretici argumentantur, cibos qui intrant per os in hominẽ, animam non coutaminare; verum eſt ad ſeoſum Chriſti, eſcas ſua oatura neque malas eſſe, oeque ſordidis manibus aut immundis vaſis ſumptas aoimam ſordidare: peccant tamen grauiſſimè per id quod exit de ore eorum, id eſt, per eam ſuperbiam, & cõtumaciam, qua Eccleſiam Dei ſpernuut: quemadmodum fructus ligni ſcientiæ boni & mali contra Dei obedientiam ſumptus vitioſus atque impurus redditus eſt. Itaque ſi quis in contemptum Eccleſię, quolibet tẽpore veſcatur quibuslibet cibis, certè coinquinatur, non à cibis, ſed ab inobediente corde ſumente. Imò ſi nihil externum hominem inquinat, ergo nec cibus hominem ſaoctificat: nam vt Apoſtolus dixit: *Eſca nos non commendat Deo*; & iterum: *Non eſt regnum Dei eſca, & potus; ſed iuſtitia, & pax, & gaudium in Spiritu ſancto.* Cùm ergo iſti vrgent hunc locum, quaſi non liceat vitam æternam ingredi, niſi quis citra vllum delectum veſcatur cibis, vehementer falluotur: ſi enim regnum Dei oon eſt eſca, & potus, non habẽt hæretici cauſſam electionem ciborum reijciendi: Catholici verò habent, vt ſtatuant ac definiant ad comprimendam carnem, & ædificationem aliorum, & pacem Eccleſiæ: quandoquidem omni tempore Deus oſtendit ſe de certis cibis non edeudis tuliſſe legem. Nam vel in paradiſo legẽ tulit de fructu certæ arboris oon edendo: in ſtatu naturæ ante diluuiũ, non manducabantur carnes: poſt diluuiũ carnium vſus fuit, ſed prohibitus eſus carniũ cum ſanguine. In lege Moſayca, à multorum animalium carnibus, & piſcibus abſtinebant: & inter Iudæos qui ſanctiores haberẽtur, à quibuſdam alioqui licitis cibis, & potibus ſe continebant, vt Nazaræi, & Rechabitæ, qui vino abſtinebant, vt habes in lib. Num. & apud Ieremiam. In Euangelio Ioannes commendatur de abſtinentia omnium ciborũ, præter locuſtas, & mel ſylueſtre, & quod omnis potus inebriantis, id eſt vini, & ſiceræ, vſum non haberet: & Apoſtoli inſtituerunt in hũc modum: *Vt abſtineatis vos ab immolatis ſimulachrorum, & ſanguine & ſuffocato.* Religiones peculiares nonnullę, tam virorum, quàm mulierum, certam ciborum rationẽ præſcriptam à maioribus, & propria quædam ieiunia ſanctè, ac laudabiliter obſeruant, vltra ea, quę in vniuerſum Eccleſia omnibus fidelibus religiosè cuſtodienda tradidit. Falſa ergo eſt vox hæretici, dicentis: *Non quod intrat in os, coinquinat hominem:* quia ex gula & cibo Adæ omnes inquinati ſumus: Eſau propter lenticulam, primogenituram perdidit: filij Iſraël in deſerto propter eſum carniũ puniti ſuot. Et ſi quis ſanguine, & ſuffocato vſus fuiſſet, quo tempore lex illa vigebat, cootaminatus fuiſſet. Non quod iſti omnes cibi ex ſe mali eſſent, & animam ſordidareot, vel quòd ſordidis manibus, vt craſſiſſimi Phariſæi putabant, ſumpti inquinatent: q; hoc loco maximè agit Dominus, vt oſteudunt vltima verba Euangelij, vbi cõcludens ait: *Non lotis autem manibus manducare, hoc non coinquinat hominẽ*; ſed quod ex ſuperbia, & contumacia ſumpti cõtra præceptũ Dei, & Eccleſiæ aſſumerẽtur. Et de quæſtione hac ſit dictum ſatis.

Quomodo id quod egreditur de ore, co inquinet hominem.
Gen. 3.
1. Cor. 8.
Rom. 14.
Gen. 2.
Infra 9.
Leuit. 11. & ſeq.
Num. 6.
Ierem. 35.
Matth. 3.
Luc. 1.
Act. 15.
Gen. 3.
Infra 25.
Num. 11. & Pſal. 77.

Sicut autẽ Lutherani abutuntur illa Domini ſententia: *Non quod intrat in os, coinquinat hominem*, ad derogandum ciborum delectui, & ieiunijs ab Eccleſia præſcriptis, ita Sacramentarij, & præſertim Oecolampadius, illam vſurpaot ad probaodũ non eſſe corpus Domini in Sacrameoto altaris: ita ſyllogizans: *Quod intrat in os, non coinquinat: ergo ſimili ratione nec ſanctificat: ergo inutiliter ſub ſpecie panis dicitur ore ſumi fidelium corpus Chriſti.* Sed vt concedamus cibos ſumptos non ſanctificare, nec coinquinare ſumentes: quia tales in cor non vaduot, ſed in ventrem: tamen corpus Domini in cor vadit, atque ob id hominem ſanctificat, & in ſeceſſum non emittitur, vt rectè Roffen. contra Oecolampad reſpõdet. Et de hoc pane dixit Dominus: *Qui manducat hũc panem, viuet in æternum.* Et, *In me manet, & ego in eo.* Et Auguſt. *Cibus ſum grandium, creſce, & manducabis me: Nec tu me in te mutabis ſicut cibum carnis tuæ, ſed tu mutaberis in me.*

Quàm ineptè hinc colligant Sacramẽtarij. Chriſti corpus non eſſe in Euchariſtia.
Roffen. lib. 5. con. Oecolampad.
Ioan. 6.
Ibidem
Aug. lib. 7. confeſſ. ca. 10. tom. 1.

Poſtremum dubium eſt, quòd ait: *Quæ autem procedunt de ore, de corde exeunt, & ea coinquinant hominem.* quomodo enim verum eſt de ore prodire homicidia, furta, adulteria, & ſimilia? Reſpondet Caiet. hæc proptereà dici ex ore prodire, eo quòd naturali ſuo progreſſu hæc medio ſermone in opus exeant: prius ſiquidẽ naturaliter dicuntur, quàm fiant. Sed hoc friuolum eſt: nam etſi de adulterio illud dici poſſet, nõ tamen de furto, & homicidio: qui enim furatur, maximè cauet, ne cui dicat: & ita qui occidit. Hæc etiam delicta manu patrantur, nõ ore. Poſſumus ergo dupliciter interpretari id, quod dicitur, procedunt de ore. Primũ, vt ſignificet verba quę certum eſt de corde prodire: nam ſaliua de ore procedit, & non de corde exit, ſed de membris profluit. Et Marcus oris mentionem non fecit, ſed pro ore ſemper ponit hominẽ, vt ſit generalior

Quam verum ſit: Quæ procedũt de ore, de corde exeunt, &c.
Caietani ſenſus refellitur.
Duplex ſolutio probabilis adfertus.
Mar. 7.

ſenten-

ſententia: *Quæ de homine,* inquit, *procedũt, illa ſunt, quæ coinquinant hominem. Abintus enim, de corde hominum malæ cogitationes procedunt,* & reliqua. ¶ Deinde dici elegãter poteſt, more ſacræ Scripturæ quodcunq; procedit ex corde, & inde innoteſcit, ex ore venire dici poſſe: quia os naturaliter ad aperienda interiora cordis datum eſt.

Os homini à natura cur datum.

Quomodocunque ergò extra enuntientur, ſiue verbo, ſiue facto, ex ore venire dicũtur: ita vt etiam cogitatio mala, quæ deliberationem habet & aſſenſum, è corde cenſeatur prodijſſe, veniſſeque ad os.

Cogitationes quatenus à corde exeant.

Septem autem enumerat, quæ de corde exeunt. Primò cogitationes malæ: quæ ita exeũt, vt ſint in ipſa anima; & ideò poſſunt eam inquinare. Eſtque mala cogitatio radix, & origo peccati omnis: nam ex cogitatione mala oritur electio praua, & operatio peruerſa homicidij, adulterij, fornicationis, furti, falſi teſtimonij, & blaſphemiæ, ſiue conuitij.

Quid eſt quod mala cogitatio de corde exire dicatur.

Et dicitur largè exire mala cogitatio de corde: nam propriè in cordè manet: niſi mala cogitatio, pro re facta ex mala cogitatione dicatur. Exit porrò de illo: quia originem ex illo accipit, quod eſt procedere, ſicut dicimus Filium à Patre procedere: non tamen ab eo exit, quaſi ſit ab eo loco ſeparatus, cùm ſit eiuſdem ſubſtantiæ cum Patre.

Ioan. 16.
Filius à Patre vt exet.

Cùm verò dicuntur adulteria exire à corde, poteſt dupliciter intelligi. Vel de cogitatione adulteriũ perpetrandi; & ita non differrent cogitationes malæ à reliquis ſequentibus: niſi quòd cogitationes malæ in genere dicuntur, deinde explicãtur in particulari, quæ extra in opus prodeunt. Alio modo, & fortè melius, exire de corde dicuntur adulteria, furta, & homicidia, ac ſimilia externa peccata, non quòd aliquando in corde fuerint, ſed quòd ab eo procedunt tanquam ab origine: nam non fieřẽt, niſi corde cogitarentur. Opera ergò mala, quæ tanquam verba cordis teſtantur eius conceptum, ex corde procedunt, quia ſolũ ex nobis prodeũt. Vt enim rectè dixit Propheta: *Perditio tua Iſrael tantummodò in me auxilium tuum.*

Quomodo adulteria, ac ſimilia externa peccata dicantur de corde exire.

Altera ſolutio

Oſe. 13.

Mar. 23.

His autem ſeptem vitijs adiungit Marcus totidem alia, nempe auaritiã, dolum, impudicitiam (quæ in aſpectu, tactu, & verbo impuris conſiſtit) oculum malum, blaſphemiam, ſuperbiam, ſtultitiam. Oculus malus propriè eſt inuidia, etiam ſi poſſit extẽdi ad oculum adulteri, qui obſeruat caliginem, & ad iracundum, mortem hoſti ſuo deſignantem: ab hac igitur prędicta peccatorum turba, ſtudeamus per Dei gratiam ſanctificare corda noſtra: quia ſi illud purũ fuerit, & mundum; munda erunt nobis omnia. Beati enim mundo corde, quoniam Ipſi Deum videbunt. Ex corde autẽ mundo, munditia in omnes facultates animæ & corporis membra diffunditur: ſiquidem ex abundantia cordis os loquitur; &, *Bonus homo de bono theſauro profert bona.* Adnitamur igitur iuxta cõſilium Salomonis, omni cuſtodia ſeruare cor noſtrum, quoniã ex ipſo vita procedit: non quidem ſolum illa naturæ, de qua ibi non eſt ſermo, ſed etiam vita ſpiritualis, quam conſequitur vita beata, & æterna, præſtanda nobis à Domino noſtro Ieſu Chriſto, cui cum Patre, & Spiritu ſancto omnis cultus eſt exhibendus ab omni re creata, rationali præſertim, & Angelica, omni tempore, Amen.

Oculus malus propriè quis ſit.
Iob. 24.
Tu. 1.
Matth. 5.
Infra 12.
Omni cuſtodia cor noſtrũ cur ſeruare debeamus.
Prou. 4.

TRACTATVS XXX.

De diſceptatione Domini cum Phariſæis, & Sadducæis petentibus ſigna de cœlo. Et habetur Matth. 16. Marc. 8. *Et acceſſerunt ad eum Phariſæi, & Sadducæi tentantes: & rogauerunt eum vt ſignum de cælo oſtenderet eis. At ille reſpondens, ait illis, Facto veſpere dicitis, Serenum erit; rubicundum eſt enim cælum. Et mane, Hodie tempeſtas; rutilat enim triſte cælum, &c.*

DVPLICEM continet congreſſum hic tractatus: alterum, Chriſti cum Phariſæis petentibus ſigna de cœlo; alterum, Chriſti cum Apoſtolis non intelligentibus Domini verba de cauendo fermento Phariſæorum, & Sadducæorum: & in vtroque eſt vitæ noſtræ inſtructio, atque inſtitutio, vt videbimus. Ante verba hæc præmittit Matthæus: *Et dimiſſa turba, aſcendit in nauiculam, & venit in fines Magedan.* Marcus verò: *Et ſtatim aſcendens nauem cum diſcipulis ſuis, venit in partes Dalmanutha.* Vbi Dominus ſanauit ægrotos, docuit turbam, pauit fame periclitantes, ſtatim ſe recepit cum diſcipulis ſuis in nauim. Quia diu hærere in loco, vbi aliquid egregij feceris, hominis eſt aliquam gloriam, aut remunerationem expectantis. Nec dubium, ob id Dominum reliquiſſe multitudinem; ne rurſus venirent, & raperent eum in Regem, vti aliàs tentauerant. Hoc eſt enim plebis ingenium, vt pro minimis beneficijs, ſoleat maximas gratias agere. Leue eſt beneficium, alere corpus: maius, ſanare: maximum verò, doctrina ſacra ſanare, & paſcere animum. Pro doctrina,

Duplex Phariſæorum congreſſus cum Chriſto.

Chriſti poſt multa eius in homines beneficia in fines Magedan aduẽtus quid doceat nos.
Ioan. 6.

Plebis ingenium.

& pro ſanatis morbis, nemo regnum detulit Ieſu: pro cibo detulerũt: id ne modò facerẽt, ſubduxit ſe cum diſcipulis ſuis: *Et venit* (inquit) *in fines Dalmanutha*; quæ idem eſt cũ loco dicto à Mattheo Magedan, ſiue, vt Græcè dicitur Μαγδάλα: vt alibi oſtẽdimus.

Dalmanutha quid. *Lib. 6.*

Et acceſſerunt ad eum Phariſæi, & Sadducæi. Intellige in portu, cùm exiret è naui, vt ait Marcus. Et in omni regione erant Phariſęi cum Sadducæis: quia etſi inter ſe diſcordes, & diuiſi eſſent in dogmatibus magni momenti, vtrique tamen contra Chriſtum concordes erant, & maximè Phariſæi, qui ſe ſanctiores eſſe exiſtimabant: & victis à Chriſto Sadducæis, ipſi cum eo congredi audebant, vt habes apud Matthæũ. Quando verò illi inter ſe certabant, quiſque ſuæ ſectæ contra aliam fauebat, quẽadmodum Paulus Phariſæus contra Sadducæos, vt refertur in Actis. Simili prorſus ratione Lutherani, Anabaptiſtæ, & Sacramentarij, etſi in multis, & maximi ponderis articulis inter ſe diſſentiant: in bello tamen, Eccleſiæ Catholicæ, & eius capiti, ſiue Chriſti Vicario inferendo, maximè conueniunt.

Phariſæi, & Sadducæi in quo vno, ac ſolo conueniebant.

Matth. 22.

Act. 23. Phariſæos, & Sadducæos hodie qui referant.

Vides hic vitam Chriſti (quę nihil eſt aliud quàm noſtræ vitæ inſtitutio) perpetuã eſſe militiam ſuper terram: Chriſtus perpetuò conflictatur cum Phariſæis, audit minas Herodis: & inſidias Phariſæorum experitur. Qui ergò Deum diligit, nullã ſibi tranquillam ſecuritatem hic polliceatur, ſed ſtet in procinctu militiæ. Dicuntur autem iſti tentantes acceſſiſſe, nimirum, vt periculum facerent an eſſet Meſſias, & an tantum poſſet præſtare, & an ad gloriam propriam ſigna faceret.

Vita Chriſti militia perpetua. *Luc. 13.* *Supra 11.* Diligenti Deum quid facto opus ſit.

Et rogauerunt eum, vt ſignum de cælo oſtenderet eis. Quemadmodum ſuperius poſt multiplicationem quinque panum, quidã illam extenuarunt cõponentes cum manna, vt habes apud Ioannem, & petebant ſignum aliquod è cœlo; ita & nunc iſti Phariſæi, & Sadducæi audita fama ſignorum Chriſti, & maximè eius quod paulò antè patrauerat, cæleſte aliquod ſignum ab ipſo petunt: vt manna Moyſen dediſſe iactabãt Iudæi. Qui autem quęrit ſignum, vt tentet, quia credere non vult, etiamſi mille ſigna videret, non crederet. Petebant igitur, vt in eius dedecus, ſi non poſſet, cederet, vel videretur vnus de antiquis Prophetis, vt Heliſæus vidit currus igneos in cœlo; vel vt oſtenderet ſe non facere virtute dæmonis ſigna, vel ad curioſitatem alendam. Deniq; non petebant de aduẽtu Meſſiæ per Aſtrologiam doceri, vt interpretatur Lyranus, & reprobat Burgenſis Epiſcopus, tanquam eſſent Aſtrologiæ ſtudio dediti Iudæi: quia Chriſtus eis ſatisfeciſſet, reſpondens, effectus naturales, vt ſerenitatẽ, pluuias, & ſiccitates, atq; alia huiuſmodi, ſciri poſſe per aſtra; non autem tempora, id eſt, euentus humanos, à Dei, vel hominis volũtate pendentes, vt ſectas, & earum qualitates. Et Iudæi non petebant ſignum aliquod naturale aduẽtus Meſſiæ, ſed ſupernaturale, quod eius declararet aduẽtum. Quanquam ſancti nonnunquam ſigna ſanctè petierint, vt Gedeon, & Ezechias volentes credere, ſed timẽtes deceptionem dæmonis, vel certiores fieri, vt ardentius gratias agerent. Imò ipſe Achaz infidelis damnatur, quòd ſignũ à Domino petere recuſauerit.

Cur iſti tentantes ad Ieſum acceſſerint. *Ioan. 6.*

Matt. 15.

Exod 16. Signum de cœlo cur à Domino ab illis quæſitum. *4. Reg. 6.*

Lyran. Burgen Epiſcop.

Signa qui ſancti à Deo poſtulauerint, vt crederent, obtinuerintque. *Iud 6.* *Eſa. 38.* *Supra 7.*

At ille reſpondens, ait illis, Facto veſpere, dicitis, Serenum erit. rubicundum eſt enim cælum. Marcus ait: *Et ingemiſcens ſpiritu, ait. Quid generatio iſta ſignum quærit? Amen dico vobis, ſi dabitur generationi iſti ſignum.* Id eſt, iuro me non daturum ſignum, niſi Ionæ, vt ait Matthæus. Ideò ingemuit ſpiritu, quaſi eos mortuos deflens. Eſtque hæc locutio ecliptica, ſiue defectiua in iuramentis ipſius conſueta, non abſimilis illi: *Si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam meritò ab inimicis meis inanis*, id eſt, quia non reddidi, non decidam, & alio loco: *Quibus iuraui in ira mea, ſi introibunt in requiem meam*, id eſt, non introibunt. Et alio in loco: *Semel iuraui in ſancto meo, ſi Dauid mentiar: ſemen eius in æternum manebit*: pro eo quod eſt, nunquam mentiar. Coniunctio enim Si, cùm ſequitur affirmatio, exponenda eſt negatiuè; quando verò additur illi negatio, exponenda eſt affirmatiuè, iuxta illud Pſalmi: *Si non humiliter ſentiebam, ſed exaltaui animam meam*, id eſt, omninò humiliter de me ſenſi. Verbum Rutilat, ſemper Græcè eſt πυῤῥάζει, quod ab igne deriuatur, & videtur valere; ad modum ignis rubicundum eſt, aut ignis ſpeciem præſefert. Quod Dominus ait de ſignis ſereni, ſiue pluuioſi cœli, hunc ſenſum habet: Scitis diuinare quale tempus ſit futurum pro commodis corporis, cur non multò magis de aduentu Meſſiæ pro ſalute, & beneficio animæ veſtræ: præſertim cùm tot ſigna certiſſima, ac inuicta aduentus eius exiſtant? Nam præter firmiſſimum Scripturarum teſtimonium, quod nullo modo poteſt refutari, cernitis ante oculos tot miracula, quæ aperte euincunt Meſſiam iam veniſſe, & illum, quis ſit, quaſi digito oſtendunt, niſi oculos ad ſigna illum oſtendentia, & ad oſtenſum clauderetis. Vbi ex doctrina Philoſophorum perpende, quòd vbi aër in occaſu Solis lucidus eſt, & rubicundus, materiam pluuiæ deſiccatam, & inflammatam oſtendit, atque ita indicat tempus

Qualis ferè ſermo iurantium, Dei præſertim.

Pſal. 7. *Pſal. 94.* *Pſal. 88.*

Si, coniunctio quando negat.

Pſal. 130.

Rutilare quid ſit.

Chriſti de ſignis ſereni, ſeu pluuioſi aëris, verborum intelligentia.

Sereni cœli, & turbidi cauſæ naturales.

ſerenum,

ſerenum,& à pluuia remorum: contra verò facto mane,& viſo cœlo rubido, quod hic dicitur rutilum ob materiam condenſatam, conijcitur tempeſtas, id eſt, ventus cum aqua. Atque hæc naturalia ſunt, & rationi ipſi nituntur. Quia cùm noctu rubicundus eſt aër rubore tendente ad ſplendorem, oſtendit dominium Solis trahentis nubes ad inferius hemiſphœrium, noſtro iam perpurgato à vaporibus: ſi verò vapores non poſſit euincere, condenſantur,& in pluuiam tandem reſoluuntur, & triſte cœlum aëreum redditur. Vnde in Regum libris legimus: *Sicut lux auroræ Oriente Sole, mane abſq; nubibus rutilat,& ſicut pluuijs germinat herba de terra*,& reliqua. Hoc etiam Poëta, tradens ſigna pluuiæ,& ſerenitatis, docuit in libro Georgicorum:

2. Reg. 23.

Ille vbi naſcentem maculis variauerit ortum
Conditus in nubem, medioq; refugerit orbe;
Suſpecti tibi ſint imbres, namq; vrget ab alto
Arboribusq; ſatisq; notus, pecoriq; ſiniſter.

Virg. lib 1. Georg. ſub finem.
Pluuiæ Virgiliana ſymbola.

Et de Sole Occidente ſubiungit:

Hoc etiam emenſo cum Sol decedit Olympo,
Profuerit meminiſſe magis, nam ſæpè videmus
Ipſius in vultu varios errare colores.
Cæruleus pluuiam denunciat, igneus Euros,
Sin maculæ incipient rutilo immiſcerier igni;
Omnia tunc pariter vento, nimbisq; videbis
Feruere.

Et infra:

At ſi, cum referetq; diem, condetq; relatum;
Lucidus orbis erit: fruſtra terrebere nimbis,
Et claro ſyluas cernes Aquilone moueri.

Sic ille. Cùm igitur Phariſæi ſerenitates,& pluuias temporum dignoſcerent: quæ nec notæ eos beatos, nec ignoratæ, infelices reddebant, nec ſigna erant vſquequaque certa, excuſatione vlla digni non erant, ſi aduentum Meſſiæ, ex quo omnis eorum ſalus pendebat,& cuius indubitata,& euidentia argumenta ad illum agnoſcendum acceperant, ignorarent. Propterea Dominus acriori verbo eos reprehendit, dicens: *Hypocritæ, faciem ergo cœli dijudicare noſtis; ſigna autem temporum non poteſtis?* interroganter legendum Hypocritas hos nominauit, vt ponderat Chryſoſtomus, non ſolùm tanquam alia dicentes,& alia ſentientes, ſed etiam tanquam habentes ſe pro ſapientibus, cùm eſſent inſipientes, qui ſigna temporum Meſſiæ certiora,& clariora ob maliriam ſuã videre non poterant. Propterea non dixit: *Neſcitis*, ſed, *non poteſtis ſcire*, quod peius erat: ſed ipſi huius ſuæ impotentiæ cauſſa erant. Quaſi dicat; Facilè poſſetis,& meritò deberetis, ſi velletis, niſi ſponte velletis veritatem ignorare. Et Hierony. quidem per ſigna temporum intelligit primi

Phariſæi ab ignorãtiã aduentus Meſſiæ quam inexcuſabiles fuerint.

Phariſæos Chriſtus cur hypocritas nominauit: *Chryſ. ho. 54. in Matth.*

Quæ ſigna temporum Phariſæi dijudicare non poterant ſecundũ Hieronymum.

Chriſti aduentus miracula, ſigna ſcilicet adimpletorum temporum à Patre promiſſorũ in Scripturis. Theophylact. verò cum ſuo magiſtro, per ſigna temporum accipit vtriuſque aduentus Chriſti ſigna: nam primi aduentus ſigna in terra fieri promiſſa erant, ſecundi verò in cœlo. Vt ſit hic dilucidus,& apertus ſenſus: Sicut in cœlo aliud cognoſciris eſſe ſignum ſerenitatis, aliud pluuiæ; ita, ſi deſipere vltro nolletis, alia in Scripturis, quaſi in quodam cœlo agnoſceretis eſſe ſigna, alia huius aduentus, alia futuri: quia ad illa verba, Signa autem temporum non poteſtis, ſcilicet dijudicare, vel diſcernere, de quibus Propheta: *Tunc aperientur oculi cæcorum, & aures ſurdorum patebunt. Tunc ſaliet ſicut ceruus claudus, & aperta erit lingua mutorum.* Et rogatus Dominus, num ipſe eſſet expectatus ille Meſſias, reſpondit Ioanni per ſuos interroganti: *Cæci vident, claudi ambulant, leproſi mundantur.* Poſſumus etiam per ſigna temporum generalius interpretari omnia Prophetarum iudicia, quibus ſignificarunt tempus Meſſiæ, vt ablationem ſcepti de Tribu Iuda, impletionem hebdomadum Danielis,& miracula ipſius Chriſti iam edita.

Alter ſenſus Theophylacti ſcilicet, & Chryſoſtomi.

Eſa. 35.

Matt. 11.
Tertius ſenſus.

Gen. 49.
Dan. 9. & 12

Beatus Auguſtinus myſticè hæc ſigna explicat, dicens: *Quod dixit, Facto veſpere dicitis, ſerenum erit, rubicundum eſt enim cælum, id eſt, ſanguine paſſionis Chriſti: id eſt, in primo aduentu indulgentia peccatorum datur: & mane, hodie tempeſtas, rubet enim cum triſtitia cælum, id eſt, quod ſecundo aduentus igne præcedente venturus eſt. Faciem ergo cæli iudicare noſtis, ſigna autem temporum non poteſtis? Signa temporum dixit de aduentu ſuo, vel paßione, cui ſimile eſt roſeum cælum veſpere. Et item de tribulatione ante aduentum ſuum futura, cui ſimile eſt mane roſeum cum triſtitia cælum.* Hæc ille.

Quartus ſenſus Auguſtini.
Aug. lib. 1. Quæſt. Euãg. q. 20. tom. 4.

Subdit Dominus: *Generatio mala, & adultera ſignum quærit: & ſignum non dabitur ei, niſi ſignum Ionæ Prophetæ.* Non ſunt ijdem Phariſæi,& Scribæ, qui hic petunt ſignum à Domino, atque ij, de quibus ſupra narrat Matthæus: qui increpari non auſi eſſent iterum redire ad eandem cauillationem. Vide autem Domini Sapientiam, idem hic reſponſum dediſſe, atque illis dedit. Nam vt pulchrè dixit diuinus ille Plato: *Si interrogaueris, quatuor, & tria quem numerum reddant, reſpondebo, ſeptem. Et ſi centies idem interroges, eadem eſt mihi reſponſio reddenda.* Vnde Paulus aiebat: *Eadem vobis ſcribere, mihi quidem non pigrum, vobis autem neceſſarium.* Et reſpondendo ſe non daturum aliud ſignum, quàm ſignum Ionæ, quod erat dare ſignũ mortis ſuæ, ſepulturæque, ac

Matth. 12.

Plato.
Platonis ſapienter dictũ.

Phil. 3.

reſur-

Cur Scribę, & Phariſæi à Chriſto nunc ſignum de cœlo petierint, illudque negatum ſit eis. *Luc. 23.*

reſurrectionis, indicat quod ſignum quærerent in teſtimonium Meſsiæ. Signum ergò non dabitur ei, quia plus ſatis dederat: & petentibus ſigna ob curioſitatem, non erant danda, vt Herodi apud Lucam: & ſigna cæli ſecundo aduentui ſeruabantur. Et idoneum ſe Meſſiam oſtenderat, de quo non erant prædicta ſigna cœli, præiudicaſſetque factis iam ſignis, ſi noua ad eorum mentem edidiſſet. Vocat generationem adulteram; & idcircò ei non datur ſignum, niſi quale datum eſt Niniuitis, qui non erant populus Dei. Hoc idem datur eis ſignum, qui repudiauerunt ſponſum ſuum Chriſtũ: Hi petunt de cœlo, & datur è profundis in terra. Si boni eſſent, viderent: ſed cùm mali ſint, & lumen repellant, nihil videbant. Nullum igitur maius ſignum erat, quo à prauitate deduci debuerunt, quàm cùm omnia in Chriſtum experti eſſent, cõſumptis in eum viribus à turpi morte, à ſepulchri cuſtodia, ab ipſorum in Eccleſiam eius depopulatione euaſiſſe glorioſum videre, glorioſoſque eſſe eos, qui eum ſecuti ſunt, licèt aliquando cõtemptiſſimi, ac abiectiſſimi fuerint. Ex reſponſione autem Chriſti dura, & gemitu eius, & quia ad tentandum venerunt, patet Phariſæos peccaſſe petendo ſignum: nam in ſigno ſignum quærebant, & ſignis editis vtebantur, nec ad fidem propterea proficiebant, quia non vt crederent, quærebant.

Iudæi quare generatio mala, & adultera nominantur. *Ioan. 2. & ſeq.*

Phariſæis, & Scribis, atque adeò Iudæis omnibus quale Chriſtus ſignum dederit Ionæ Prophetæ.

Iidem à Chriſto cur ſigna de cœlo petendo peccauerint.

Et relictis illis, abijt. Quia nõ erat ſpes fructus. Marcus habet: *Dimittens eos abijt.* Vbi rectius vertiſſet interpres, *relictis illis*, ſicut hic in Matthæo fecit: non eſt enim verbum ἀπέλυσε, quo vſus eſt ſupra in dimittẽda turba, ſed καταλιπών, ſicut in Matthæo eſt, ἀπῆλθε, vt ita ſit locus annotationi Beati Hilarij in Matthæum ſcribentis: *Non ſicut locis alijs legitur, dimiſſis turbis abijt: ſed quia infidelitatis error inſolentium animos obtinebat, non dimiſiſſe eos ſcribitur, ſed reliquiſſe.* Sic ille. Venit autem tantummodò, vt oſtenderetur diſpoſitio Phariſæorum circa magna, & curioſitas circa parua, quòd Deus curioſos fideles nõ exaudit. Aliàs ſi hęc hiſtoria non faceret ad rem, proculdubio ab Euangeliſtis non fuiſſet enarrata: quemadmodum multa alia loca quæ Dominus pertranſijt, ab eis omiſſa ſunt. Itaque dimittens eos, aſcendit iterum nauim, & abijt trans fretum, vt narrat Matthæus: deploratos Phariſæos, & inemendabiles relinquens.

Marc. 8. Quid eſt quod Chriſtus relictis illis abijt.

B. Hilar can. 16. in Matth.

Deus quos fideles non exaudit.

Et cùm veniſſent diſcipuli eius trans fretum, obliti ſunt panes accipere. Verbum *Cùm veniſſent*, Græcè dicitur ἐλθόντες, & poſitũ eſt pro ἐρχόμενοι, de præſenti, id eſt, venientes, quia non eſt veriſimile, vt dicantur obliti panes poſt transfretationem, quos ex vlteriori ripa ſecum ſumere debuiſſent. Et quæ narrantur dicta à Domino ad diſcipulos, non ſunt dicta poſt transfretationem, ſed in ipſa nauigatione, vt Marcus ait, qui præmittit: *Et obliti ſunt panem ſumere, & niſi vnum panem non habebant ſecum in naui.* Ex hoc loco apparet, quantæ fuerint parſimoniæ Apoſtoli: nauigaturi etiam trans fretum obliti ſunt viaticum ſumere ſecum, quod indicium eſt, quam paruam carnis curam haberent, quibus ipſa reficiendi corporis neceſſitas, quæ naturaliter cunctis hominibus ineſſe ſolet, menti exciderat; cùm tamen prior cura ſemper ſit nobis, vt cibus præueniat eſuriem. Et Deo ita diſponente accidit, vt vnum tantùm panem haberent, vt correcti, per viam meliores fierent. Solebãt autem ſemper cum Chriſto ituri, panes ſecum aſportare pro viatico, vt conſtat in duplici ſaturatione turbarum, eo quòd Dominus in deſertis locis frequenter hæreret: cùm verò ſoli ad prædicandum proficiſcebantur, nihil portabant, cùm illis eſſet præceptum, ne portarent ſacculum, aut peram, neque æs in zonis. In loco autem vbi ſaturauerat quatuor millia, nõ ſunt panes obliti, quia ibi fragmenta tantùm panis, & non panes habebant. Et ita vel partem fragmentorum ſumpſerunt, reliquis datis, ac diſpẽſatis in turbas, vel omnia fragmenta dederunt, poſtea verò in via emerunt ante Magedan: quia ibi non videntur emiſſe, nam ſtatim redierunt, & ita in reditu non habebant niſi vnum panem tantũ. Iuxta ſpiritum tamẽ vnicum illum Panem habebant, qui de cœlo deſcendit, nempe Chriſtum Filium Dei, quem qui ſecum habet, non eſt quòd timeat vllam, vel corporis, vel animæ famem.

Græciſmus.

Quantæ eſſent Apoſtoli parſimoniæ.

Cur ferè Chriſtum turbæ comitantes, panem ſecum adſerent. *Matth. 14. Infra 15. Supra 14.*

Infra 14.

Panis qualis erat Chriſtus. *Ioan. 6.*

Qui dixit illis, Intuemini, & cauete à fermento Phariſæorum, & Sadducæorum. Marcus adiungit: *Et à fermento Herodis*; qui tamen ſubticet de fermento Sadducęorum. Reliquerat Dominus cũ indignatione Phariſæos, cum quibus negotium habuerat, & accepit inde occaſionem ſuos inſtruendi diſcipulos, & ſignificauit ſe illis iuſtè indignatum, eoſque contempſiſſe dicens: *Attendite à fermento Phariſæorum.* Et primo ait, *Intuemini, & cauete*: quia non apertè, ſed metaphoricè nomine fermenti vſurpato locutus eſt Dominus. Fermentum hoc loco ſignificat doctrinam peruerſam, ſiue hæreticam, vt interpretatur infra ipſe Euãgeliſta. Nam qui alicui articulo Catholico fidem non præſtat, nulli præſtat, & ob id hæreticus eſt. Quanquam in parabola, qua regnum cœlorum illi comparatur, ob calorem, ſigni-

Mar. 8.

Quorſum id: Intuemini, & cauete à fermento Phariſæorum, & reliq.

Luc. 12.

Fermentum hoc loco quid.

Matth. 13.

ficat

ficat ſidem feruentem, & eleuationem ſpiritus ad diuina, & ſpiritualia. Nec hoc loco per fermentum poteſt intelligi Lex Moyſi, vt interpretantur Hieronymus, & Hilarius: ait enim prior: *Qui cauet à fermento Phariſæorum, & Sadducæorum, legis, ac literæ præcepta non ſeruat, traditiones hominum negligit, vt faciat mandatum Dei.* Sic ille. Sed reuera loquitur Dominus de fermẽto Phariſæorum tantùm, & Sadducæorum. Et Chriſtus legem commendabat, cùm dicebat de Phariſæis: *Omnia ergo quæcunq; dixerint vobis* (nẽpè iuxta legem) *ſeruate, & facite.* Hieronymus verò & Hilarius intelligunt ſenſum, qui ipſorum, & noſtris conuenit temporibus: poſt abrogatam enim Moyſi legem, etiam legis literalis doctrina, & obſeruatio, fermentũ eſt cauendum fidelibus. Et ideo Paulus à circumciſione tanquam à malo fermento dehortatur ad Galatas, & Lucas, qui hanc eandem refert hiſtoriam, dixit: *Attendite à fermento Phariſæorum, quod eſt hypocriſis.* Idem ergo eſt doctrina, & hypocriſis Phariſæorum: eorum ſiquidem doctrina tum verbo, tum facto ad fouendam hypocriſim ſpectabat. Fermentum igitur accipitur & in bonum, & in malum. Et cùm in malum, poteſt ſignificare vel peccatum hypocriſis, vel aliud quoduis, iuxta illud: *Itaque epulemur, non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ, & nequitiæ.* Sumitur etiam pro peccatore, vel hæretico alios corrumpente, vt cũ Apoſtolus ait: *Modicum fermentum totam maſſam corrumpit*, vel fermentat. Et loquitur de inceſtuoſo Corinthio, & de Doctoribus turbantibus Galatas. Præterea fermentum ſumitur pro doctrina hæretica, quæ hominẽ nouitate feruere facit, & in ſuperbiã, & tumorem erigit, & alios corrumpit; qui ſe ab illo conſpergi, vel fermentari ſinunt. Erat ergo fermẽtum Phariſæorum, cibum ſumptum ſordidis manibus inquinare animã: ſanctitatem, & purificationem conſiſtere in externis lauacris: Præcepta ſeniorũ, præferenda eſſe diuinis præceptis: Filios ſatis honorare parentes, ſi quæ illis egentibus eroganda erant, templo tribuerent: Facto etiam docebant hypocriſin, de qua Dominus apud Lucam dixit: *Attendite à fermento Phariſæorum, quod eſt hypocriſis.*

Fermentum verò Sadducæorum erat; negare reſurrectionem, & ſpiritum: & non recipere libros Prophetarum, ſed tantùm Pentateuchum. Fermentum verò Herodis erat, aſſerere Herodem ipſum eſſe Meſſiã; eumq́ue tanquam Chriſtum colere à Prophetis promiſſum. Nam quia prophetarũ erat tunc venturum eſſe Meſſiam, quando deficeret, qui ex Iudæis imperaret; defecerat autem in diebus Herodis, qui infantes necauerat: ideò hunc eſſe ſuſpicabantur promiſſum Chriſtum, qui venturus expectabatur: vt tradit in Matthæum Euthymius, & Hieronymus dialogo in Luciferianos, & Tertullianus lib. de præſcriptio. hæret. & nonnulli alij ex Patribus. Etſi dicere poſſimus, quòd vt doctrina bona, ſpe cœleſtium bonorum ad ſe vt fermentum trahit; ita mala, & peruerſa doctrina, eſca præſentium, temporaliumq́ue bonorum ad ſe attrahebat, vt ea Phariſæorum de ſolis externis, ob gloriam hominum; ea Sadducæorum de hac tantùm vita, ob eius amorem; ea Herodis vulpis de ficta religione, ob regnum. Beda teſte, fermẽtum Phariſæorum, eſt, decreta legis Diuinæ traditionibus hominum poſtponere; vel certè legem verbis prædicare, factis impugnare. Fermentum eorum eſt Dominum tentare, nec doctrinæ eius, aut operibus credere, ſed inſultando alia quibus credere debeant, petere. Fermentum Herodis, eſt adulterium, homicidium, temeritas iurandi, ſimulatio religionis, &, quod omnium caput eſt, & origo ſcelerum, odium, ac perſecutio in Chriſtum, & Præcurſorem eius, præconemq́ue primum regni cœleſtis. Sic ille. Alij verò fermentum Phariſæorum dicunt eſſe, bona opera hypocriſi adulterare. Fermentum autem Herodis, vitam planè impiam, nullo pietatis prætextu palliare.

At illi cogitabant inter ſe dicentes, quia panes non accepimus. Sciens autem Ieſus, dixit, Quid cogitatis inter vos, modicæ fidei, quia panes non habetis? Cogitabant inter ſe, vel vt Marcus habet, πρὸς ἀλλήλους, id eſt, ad alterutrum, ſiue inuicem, dicentes, quia (pro Quod) panes non accepimus. Illud enim ὅτι, ex phraſi Græca ſuperfluit, & poni ſemper ſolet, quoties alicuius verba recenſentur. Apoſtoli tardiores quàm par eſſet, exiſtimabant Dominum interdixiſſe ſibi, ne panes à Phariſæis, ac Sadducæis, atque Herode, tanquam ab excommunicatis, acciperent, nec ab eis quicquam mendicarent; cùm tamen Dominus nil tale cogitaſſet. Sed cùm vellet eos interrogare, & fidem, quam de ipſo haberent, exculpere: quemadmodum ſtatim fecit, cùm venit in Cæſaream Philippi; propterea voluit eos monere, ac præmunire; ne diuinæ inſpirationi adderent doctrinas humanas Phariſæorum, & Sadducæorum, quibus cognitio vera Meſſiæ obſcurabatur. Dominus autem hanc eorum craſſam cogitationem reprehendit, vocans eos modicæ fidei, id eſt, nullius in hac re: quia vel modica ad omnia ſufficit, vt gra-

num ſi-

Alter ſenſus. Hieronymi in Matthæum, & Hilarij loco præcitato.

Matth. 23.

Gal. 5.

Luc 12.

Fermenti vox in Scripturis, præſertim Euangelicis, bonum & malum habet intellectum.

1 Corinth. 5.

Ibidem, & Gal. 5.

Fermentum Phariſæorum quod.

Matth. 15.

Luc 12.

Sadducæorũ fermentum quod nam erat.

Matth. 22. & Act. 23.

Herodis verò fermentum quod.

Geneſ. 49.

Matth. 2.

Euthym. in Matth. ca. 12

Hieronym. tom 2.

Tertull.

Alter ſenſus.

Luc. 13.

Decretum Phariſæorum quid ſedæ.

Beda lib. 2 in Marcum, ca. 33. tom. 5.

Matth 14.

Quid verò Herodis fermentum eidẽ

Alij rurſus de fermento Phariſæorum, & Herodis quid ſenſerint.

Græciſmus.

Apoſtolorum de fermento Herodis, & craſſa cogitatio.

Matth. 16.

Eorum fides modica duplicitèr.

Infra 17.

num ſinapis. Non ergo credebant Chriſtũ poſſe; ideò nec confidebant quod faceret ſignum, ſed putabant velle vti panes curarent. Vel modica fides, quia vnum, & non aliud credunt. Reprehendit autem Dominus hic, & non in ſecunda ſaturatione: quia nunc erant ſoli, & nõ in medio turbarum; & minus venia digni poſt illam binam ſaturationem: & ne videretur auiditas ſe ingerens ad ſigna facienda, & vt eſſet occaſio reprehẽdendi infidelitatem eorum, & traducẽdi doctrinam Phariſæorum; opus fuit obliuione panum, & diſputatione cum eis præcedente. Et ait, *Nondum intelligitis, neque recordamini quinque panum, &c.* Non intelligebant virtutem propriam, & occultam, qua ſaturauerat tantam hominum multitudinem, nec actu recordabantur; alias nũc confidentiam haberent. Et exegit reſponſionem cophinorum, & ſportarum; vt ipſi qui eas fragmentis collectis repleuerant, ſalubriter confunderentur, & recordarentur per hęc de piſcibus. Et ita non erat cauſſa diffidendi, quòd non eſſet panis multiplicandus: nam vnus erat, qui ſufficiebat ad multiplicationem, ſi Helias panem vnũ viduæ multiplicauerat. Ait autem Marcus: *Adhuc cæcatum habetis cor veſtrum? oculos habentes non videtis? & aures habentes non auditis?* Vocantur obcæcati, quia carebant lumine interno ob ſuam negligentiam, & non eliciebant quem debebant fructum ex his quæ videbant, & audiebant, quemadmodum Dominus volebat. Vnde congruè à Marco ſubiungitur cæci curatio ad Bethſaidam, ex qua profectus eſt in Cæſaream Philippi, vbi exegit interrogationem à diſcipulis: *Quem me dicunt eſſe homines?* Nam vt illum cæcum paullatim, & per partes illuminauit; ad eum modum cum Apoſtolis agebat: qui ſenſim erant inſtruendi, quod omnia ſimul capere non poſſent. Marcus ſubdit: *Nec recordamini? Quando quinque panes fregi in quinque millia; & quot cophinos fragmẽtorum plenos ſuſtuliſtis? Dicunt ei, Duodecim, Quando & ſeptem panes in quatuor millia, quot ſportas, &c.* Ad hanc interrogationem reſpondendum erat illis: Domine, meminimus quia duodecim cophinos ſuſtulimus. Græci tamen hunc locum melius diſtinguunt, qui poſt illud, *nec recordamini*, finem faciunt interrogationis; & deinde ab illo, *Quando quinque panes fregi*, nouam formant interrogationem in vtroque membro, cui rectè ſubditur reſponſio, *Duodecim. Quando, &c.* Quare coniunctio, *Et*, quam legimus in Marco, & quot cophinos, ad ſenſum eſt ſuperflua, nec eſt apud Græcos codices, & ex phraſi Hebraica ſæpè abundat. Hæc ſint

Cur hic reprehenſi Apoſtoli, & non in ſecunda ſaturatione turbarum.

Matth. 15

Apoſtolici intellectus, & memoriæ defectus.

3. Reg. 17.

Apoſtoli cur erant obcæcati.

Marc. 8.

Quemadmodum eorum Chriſtus ruditati cõſuleret

Ioan. 6.

Duplex huius loci interpretatio: Non intelligitis, neq; recordamini, &c.

pro ratione grammaticæ cõſtructionis nobis dicta.

Tunc intellexerunt quia non dixerit cauendum à fermento panum, ſed à doctrina Phariſæorum, & Sadducæorum. Verebantur boni diſcipuli obiurgari de negligentia; ſed obiurgantur de ſuperuacanea cura, & tandem iſta obiurgariuncula aſſecuti ſunt ſenſum verborum Domini. Excluſo enim pane, & reprehenſione præcedente Phariſæorum, tantùm ſupererat, vt à doctrina illorum cauerent: quam, ob corruptionem, meritò fermentum vocabat.

Apoſtolorum negligentiæ à Chriſto reprehenſæ fructus.

Tria autem pulchra documenta ex iſtis elicimus. Alterum, vt nunquam Chriſto diffidamus, quantumcunque magna inopia, & penuria laboremus. Vult enim Dominus, vt ex pręteritis beneficijs, quæ in diuerſos extrema fame laborantes contulit, præſentia, & futura noſtra æſtimemus. *Iacta*, inquit Dauid, *ſuper Dominum curam tuã, & ipſe te enutriet*: ac rurſus: *Non vidi iuſtum derelictum, nec ſemen eius quærens panem.*

Egregia documenta. Primum documentum.

Pſalm. 36.

Pſalm. 54.

Alterum documentum ſit: vt ſicut Chriſtus iubet diſcipulis cauere à fermento Phariſæorum, Sadducæorum, & Herodis, vt addit Marcus; ita & nobis dictũ putemus, cauendum eſſe ab omni doctrina, quæ Eccleſiaſticæ, & Catholicæ doctrinæ aduerſetur, quacunque tandem vel eloquentia, vel eruditione ſeſe venditet, ſiue ſit Lutheranorum, ſiue Sacramentariorum, ſiue Anabaptiſtarum, vel Hugonotriorum. Modicum fermenti, totam maſſam corrumpit, & tam lethalis eſt cibus ille Hæreticorum, & contagioſus, vt quicunque paullulum deguſtauerit, ſapiet vetus fermentum. Quòd ſi aliquando contingat reſpicere ad panes Euangelicos; nihil aliud illi præter fermentũ Phariſæorum videbitur, & Manna ipſum verbi Dei cum ingratis Iſraëlitis nauſeabit. Sanum ergo, & optimum eſt cõſilium, vt quiſque contentus ſit Euangelicis panibus, & in totum ab Hæreticorum fermento abſtineat; neutiquam illorum, tanquam Syrenarum, dulcibus cantionib. aures præbeat, aut libros ab eis editos, & per Eccleſiam prohibitos legat: memores primorum parentum, qui de arbore vetita edentes, ſeipſos cum tota poſteritate in barathrum perditionis præcipitarunt.

Alterum documentum.

Marc. 8.

Hæreticorum doctrina qualis cibus ſit.

Num. 21.

Geneſ. 3.

Tertium documentum eſt: vt intelligamus, verba Domini, ſiue Scripturas ſacras, abſque magiſtro, & doctore intelligi non poſſe. Nam videmus Apoſtolos hæc verba tam manifeſta non intellexiſſe, niſi poſt obiurgationem Domini: neque illa verba, *Non quod intrat in os, coinquinat hominem*, capere poterant, niſi rogantibus Apoſtolis

Tertium documentum.

Quæ Domini dicta minimè Apoſtoli ſint aſſecuti

Matth. 15.

Dominus

Dominus expoſuiſſet. Verbum etiam de morte, & cruce apud Lucam, capere haud valebant, ſed erat verbum hoc abſcõditum ab eis, & non intelligebant quæ dicebantur. Adhęc quod dixit de Ioanne: *Si eum volo manere, donec veniam, quid ad te?* Apoſtoli, quem ſenſum efficeret, non perceperunt: vnde & quidam dicebant eum non moriturum. Quid dicam de parabolis, quas ſeorſim Dominus Apoſtolis diſſerebat, quarum intelligentiam pleronque ab eo poſcebant? Inconſultum igitur eſt, & periculoſum, ſimplicibus, & idiotis lectionem Scripturarum permittere: nam etſi bonus ſit panis, non tamen infanti edentulo, qui lacte opus habet, & nõ ſolido cibo, ad hũc modom panis Scripturę ad omnes ſpectat, ſed integre omnib. nõ eſt dandus, ſed quibuſdam fractus, & in particulas conciſus, quibuſdam autẽ lo lac mutatus, rurſus quibuſdam iam perfectis poteſt integer porrigi. Et denique vnicuiq; porrigenda eſt tritici menſura, vt pro cuiuſq; captu optatum fructum edat. Hoc autem officium præſtate non eſt cuiuſuis, ſed eius, cui miniſterium verbi Dei, atque Euangelicum munus eſt concreditum, vt ſunt Epiſcopi, & Doctores, qui nobis referunt Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum, qui cum Patre, & Spiritu ſancto, æternam, & felicitatis, & gloriæ plenam vitam degit in ſeculis omni fine carituris, Amen.

Luc.18.

Ioan.21.

Matt.13.
Mar.4.
Scripturę non permittendæ quibus.

1 Cor.3. & Heb.5.
Sacrarum vero Scripturarũ panem quibus, & quatenus impartiendus.

Panem Euangelicum miniſtrare qui debeant.

TRACTAT. XXXI.

In quo altero die poſt Transfigurationem Dominus reſpondit interrogationi trium Apoſtolorum, dicentium, *Quid ergo Scribæ dicunt, quod Heliam oporteat primùm venire?* Matt.17. Mar.9.

QVanquam hæc Apoſtolorum interrogatio in deſcenſu Domini de monte Thabor facta breuis, ac facilis prima facie videatur: quia tamen grauem continet de aduentu Meſſiæ quæſtionem, & perobſcuram de diſcipuli Heliæ aduentu doctrinam, operæpretium eſſe iudicaui, ſi reſponſum Domini, & ſingula eius verba diligentius excuſſero, & ſi quæ in eis occurrunt difficultates, aut dubitationes, attente diſſoluero. Propterea autem in librum Diſceptationum hanc hiſtoriam reijciendam putaui, quod ſpeciem quãdam habeat diſputationis. Omnes enim fere diſceptationes ab interrogatione proficiſcuntur, vſque

[illegible] diſceptationis tempus.

adeo, vt Athanaſius recte dixerit: *Hæreticus interrogando ferit.* Et Satanas cum primis parentibus diſceptando, ab illis verbis cœpit: *Cur præcepit vobis Deus, &c.* Hæc autem Apoſtolorum interrogatio non animo maligno, aut fraudulento, ſed diſcendi cupidu facta eſt: vnde & erudiri promeruerunt, non autem confundi, aut grauioribus verbis increpari: quemadmodum ſolebant Iudæi, qui obſeruabant Dominum in ſermonibus, & interrogando inſidias ſtruebant.

Athanaſius Hæreticus interrogando ferit.
Gen.3.
Quo animo Apoſtoli de Heliæ aduentu Chriſtum interrogauerint.
Matt.22.
Luc.11.

In hunc ergo modum Matthæus, qui ſolus cum Marco hanc conſcripſit narrationem, exorditur: *Et interrogauerunt eum diſcipuli, dicentes, Quid ergo Scribæ dicunt, quod Heliam oporteat primum venire? At ille reſpondens, ait eis, Helias quidem venturus eſt, & reſtituet omnia. Dico autem vobis, quia Helias iam venit, & non cognouerunt eum, ſed fecerunt in eo quæcunq; voluerunt. Sic & Filius hominis paſſurus eſt ab eis. Tunc intellexerunt diſcipuli quia de Ioanne Baptiſta dixiſſet eis.* Hæc Matthæus. Quibus pauca quædam adiungit Marcus, vt ſuo loco annotabimus. In primis igitur non eſt ignorandum, hic eſſe ſermonem de tribus Apoſtolis Petro, Iacobo, & Ioanne, quos ſecum Dominus in montem adduxerat, vt idonei tranſfigurationis ſuæ teſtes eſſe poſſent. Cum autem altero die à tranſfiguratione de monte deſcenderet, vt refert Marcus, in reditu hoc accidit: nam hi tres cum rudes eſſent, & imperiti, dubia tamen, & ſcrupulos, quibus eorum animi tangebantur, tegere, aut diſſimulare neſciebant. Vnde cum Dominum haberent ſolitarium, & ad reſpondendum expoſitum, interrogauerunt eum: *Quid ergo Scribæ dicũt, quod Heliam oporteat primum venire?* Cum enim in monte Heliam cum Ieſu primùm eſſe, & poſtea ab illo receſſiſſe vidiſſent, merito quærunt, Quid eſt quod Scribæ docere ſoliti eſſent ante Meſſię aduentum adfuturum prius Heliam tanquam eius præcurſorem? Atq; hoc ex teſtimonio Malachiæ comprobabant, atque ex eo loco apertè inferebant Scribæ, ex malitia tamen, Ieſum Meſſiam non eſſe, quem Helias Propheta non præueniſſet. Quanquam hoc alibi nõ ſcribatur, probabile tamen eſt, data opera hoc captatum fuiſſe à Scribis, vt Chriſto fidem detraherẽt, quaſi legitimo Meſſiæ inſigni careret: Ieſum tamẽ verum Meſsiam, ex tot ſignis, & tam ſtupendis, ex voce de cœlo delapſa, ex claritate eius, & gloria in monte detecta rectè agnouerant. Ideo aptè hanc formarunt quæſtionem, quaſi dicerent, Domine præſtitiſti quod pollicitus es: vidimus regnum tuum: ſatis te Filium

Qui diſcipuli Dominum interrogauerint de Heliæ aduentu ad reſtituendum omnia, & quando.

Eorum diſcipulorum imperitia.

Malach.4.
Scribarum illatio maligna, plenaq; mendacij.

Ieſum verum Meſſiam eſſe, certiſſima teſtimonia.

Dei eſſe, nobis declaraſti, nec de hoc vllus nobis ſupereſt ſcrupulus: ſed interim quid dicemus ad ea, quæ Scribę obijciũt nobis, de aduentu Heliæ, quæ ex Scripturis colligitur? hanc enim vim habet coniunctio illa, *Igitur*, quæ præcedentib. ſequentia connectit. Præterea acceperãt ab Scribis, quod Helias Meſſiæ aduentum pręcederet, ab ipſo vero Helia & Moſe in monte intellexerunt Ieſu Meſſiæ paſſionem, & mortem imminere. Viderant etiam Heliam receſſiſſe, & inde coniectabant quod non eſſet tunc Helias venturus, & propterea interrogant quomodo hæc cum veritate, & traditione Scribarũ eſſent conſentanea. Vtinam hodie quoque ſimpliciores, ac rudes, & quorum non eſt frequens cum ſacris literis conſuetudo, ſi quid contra Fidei veritatem ab aduerſarijs audirent, ad Doctores, & peritiores deferrent, & ſolutionem ab eis acciperent: nam hodie pleroſque ex idiotis, & vulgaribus hominibus videas de difficillimis Scripturæ locis diſſerere, & promiſcue de tota lege, tanquam ex tripode pronuntiare.

Rudibus, atque imperitis fidelibus quid ſit ſaluberrimum foret, Apoſtolorum exemplo.

Hærentes igitur in eo Apoſtoli, quod Scriptura diſſentire videretur ab his, quæ iam de Ieſu Chriſto credebant, prudenter ad ipſum Chriſtum cõfugiunt: facile enim protervus aliquis, & ſuæ ſapientiæ nitens, aut Ieſum eſſe Chriſtum omnino negaſſet, aut Scripturas reiecisset, cum tamen re vera id quod Scriptura affirmat, cum noſtra Fide non pugnet, ſed ſenſus ille, quem nos de noſtro Scripturæ affingimus. Sane ad hunc lapidem Iudæi Chriſto Euangelizanti plu-ries impegerunt: *Nunquid*, inquiunt, *à Galilea venit Chriſtus? Nonne Scriptura dicit quia ex ſemine Dauid, & de Bethleem caſtello vbi erat Dauid, venit Chriſtus*: & iterum, *Nos audiuimus ex lege, quia Chriſtus manet in æternum: Et quomodo tu dicis, Oportet exaltari Filium hominis?* Iudæos nonellos nihil tam offendit, quam quod Ieſum Chriſtum cum Scripturis à ſe praue intellectis concordare non nouerunt. Neque vlla in parte hæretici grauiora nobis indicunt bella, & Eccleſiæ dogmata, atque præcepta reijciunt, quam ex eo, quod ſacrę Scripturę cum illis pugnare ſibi videantur, cũ re vera Scriptura ſibi nequeat aduerſari, neq; cum Eccleſia Catholica, ad quam erudiendam, & gubernandam nobis ab Spiritu S. tradita eſt. Sed proprij, & priuati ſenſus, quos Scripturis aduerſarij tribuunt, illi ſunt, qui aduerſantur, & contradicunt, non autem verus ſenſus Spiritus ſancti, quem non eſt quandoque cuiuſuis apprehendere, ſed eius qui exercitatos habet ſenſus, & eius, cuius peculiariter Dominus aperuit ſenſum, vt intelligat Scripturas.

In quem lapidem Iudæi ſæpius impegerunt.

Ioan 7. Infra 12.

Iudæos quoque nouellos quid maxime offendat. Qua in re etiã nunc Hæretici nobis negotium faceſſant.

Verum, ac germanum Scripturæ ſenſum quis tantum aſſequatur. *Heb. 5.*

Iam illud perpende quod Matthæus dixit, *Scribæ*: Marcus, adiunxit: *Scribæ, & Phariſæi*, etſi nec in textu Grǽco, nec in Syriaco Euangelio ſit vox illa, *Phariſæi*, ſed tantum, *Scribæ*. Quoniam enim hic de ſapientia tantum erat quæſtio, quam peculiariter profitebantur Scribę, quaſi legis Doctores, & in Scripturis verſati: & Herodes ad expediendam quæſtionem de loco natiuitatis Meſſiæ, nõ congregauit Phariſæos, ſed Principes Sacerdotum, & Scribas: ideo purior lectio videtur in Marco, quæ tantum habet Scribas. Si tamẽ addatur, nihil officit: quia vt plurimum Phariſęi cum Scribis coniunctiſſimi erant, maxime dum in Chriſtum eſſet agẽdum, vt & religio, & ſapientia cum Chriſto pugnare videretur.

Quid profitentur Scribæ.

Matt. 2.

Scribæ cum Phariſæis quando conuenient.

At ille reſpondens, ait eis, Helias quidem venturus eſt, & reſtituet omnia. Dico autem vobis quia Helias iam venit, & non cognouerunt eum. Vide Domini prudentiam: reſpondere poterat non neceſſario colligi ex textu Malachiæ, Heliam venturum ante Meſſiam, aut ſaltem ante primũ eius aduentum, nec Scribæ illud certo credebant, quoniam à Ioanne Baptiſta prius quæſierunt an eſſet Chriſtus, deinde an eſſet Helias. Nec rurſus Apoſtoli arguebant Scribas mendacij, eo quod viderẽt Chriſtum ante Heliam: quia Chriſtus non tam ſerio Apoſtolorũ dubitationem ſolueret. Nec rurſus Scribas redarguebant, quod putarent illum diem eſſe magnum, & terribilem, non tamen præuentum ab Helia. Neque denique dubitabant, quaſi ſubito ante conuerſionem cordium parentum in filios, & filiorum in parentes Helias receſſiſſet, vt Hieron. annotauit: quia & Apoſtoli ignari erant illorum verborum Malachiæ, niſi quantum ab Scribis prædicantib. acceperant, & meminiſſe poterant, & quia adhuc certum non erat Heliã veniſſe, ſed venturum eſſe. Ideo recte Dominus reſpondit: *Helias quidem venturus eſt primum, & reſtituet omnia*, ſcilicet ante diem magnum, & horribilem iudicij, in quo ſenſu vera erat Scribarum propoſitio, etſi in ſenſu ipſorum applicata ad primum aduentum, eſſet falſa. Ideo facilius potuiſſet Dominus diſtinguere duos aduentus, quam eorum errorem oſtendere, ne contra Scripturam aliquid aſſerere videri poſſit.

Malach. 4.

Chriſti ſapientiæ, & prudentia.

Ioan. 1.

Luc. 1.

Hieronym. Matt. tom. 9.

Scribarum de Heliæ aduentu ad reſtituendum omnia interpretatio vt ſtaret tantummodo.

Quod vero non ſatis aperte duos ſuos aduentus diſtinxerit: & in primo aduentu ſe habuiſſe Ioannem præcurſorem, & in ſecundo Heliam ſe habiturum, ſed implicitè, & obſcure id ſignificauerit: Helias quidẽ, inquit, venturus eſt primum, & reſtituet

Quare Chriſtus hoc loco de primo ſuo aduentu, & de ſecundo confuſe, & indiſtincte fuerit locutus.

omnia,

omnia. Dico autem vobis quia Helias iam venit, & non cognouerunt eum, conſulto à tanto Magiſtro factum eſt: eo quod diſcipuli tanti myſterij adhuc capaces non eſſent, vſque ad ſacram Pentecoſten, in qua à Spiritu ſancto illuſtrati agnouerunt Chriſtum iterum venturum in gloria ad iudicandum, præcurrente ipſum Helia, quemadmodum Malachias vaticinatus eſt. Quare vel in ipſo die Aſcenſionis dicebant: Domine, ſi in tempore hoc reſtitues regnum Iſrael? Imo verba Angelorum dicentium: *Hic Ieſus, qui aſſumptus eſt à vobis in cælum, ſic veniet, quemadmodum vidiſtis eum euntem in cælum*, non ſatis eo tempore aſſecuti ſunt. Sic tamen reſpondit hoc loco Dominus, vt ſcrupulum diſcipulis adimeret, ne videlicet propter defectum Heliæ poſſent de aduentu Meſſiæ dubitare dicendo Heliam veniſſe, eumque Ioannem Baptiſtam fuiſſe.

Act. 2.
Malach. 4.
Act. 1.
Ibidem.

Caluini, & Buceri in hunc Matthæi locũ deliramenta quædam.

Quod vero Caluinus, & Bucerus, atque alij, ſic illa verba interpretantur, vt nihil aſſerat Dominus de futuro Heliæ aduentu, ſed confirmans Scribarum ſenſum, tanquam verum, in hunc videlicet modum definient. Recte dicunt Scribæ, quod & ex Scripruris colligunt, ante Meſſiam venturum Heliam, & reſtiruturũ omnia. Sed ego dico vobis, hoc ipſum iam eſſe cõpletum, quod illi ignorant impletum, ſed adhuc vt furnrum expectant. Venit namque promiſſus ille Helias, in ſpiritu videlicet, & virtute, vt dixit Angelus, ſed ab eis non eſt agnitus, ſicut nec Meſſiam, quẽ pręcucurrit, agnouerunt: longe eſt & à Domini mente, & ſcopo alienum. Sicut & illud quod addunt, ſimili aſtu quo olim Scribas faſcinauit diabulus, dicẽdo Ieſum non eſſe Chriſtum, quia ſine Helia prodijt, nunc quoque Papiſtas faſcinaſſe, ne diem iudicij expectent, donec Henoch & Helias appareant, & præcedant. Hęc, & ſimilia illi falsò & calumnioſè hunc in locum ſcripſerunt. Putant enim, teſtimonium Malachiæ de ſolo Ioanne Baptiſta, qui fuit in ſpiritu Helias, intelligendum, & non de Helia in perſona: & ita fabulam vocant, Heliam, & Henoch adhuc viuere in mortali corpore, ſed in ipſa tranſlatione mortuos fuiſſe. Simili quoque impudentia & blaſphemia boni iſti viri Antichriſtum ante vniuerſale Chriſti iudicium venturum de medio ſuſtulerunt, aſſerentes nullum aliũ Antichriſtum fore præter Epiſcopum Romanum in ſede Petri ſedentem: quod vt eſt impium & hortendum vel cogitare; ita eſt falſiſſimum Satanæ commentum, & apertiſſimum mendacium ex mera malignitate, & furioſa animi acerbitate excogitatum. Quod vero illa, quæ de Helia, & Henoch tradunt, falſa ſunt, & ab Eccleſiæ fide, & Patrum traditione aliena, hoc loco nobis ſtatuendum eſt.

Luc. 1.

Alterum delirium eorundem aduerſus Catholicos.
Apoc. 11.
Gen. 5.
4. Reg. 2.

Tertium contra Pontificem Maximum.

Quod hic locus de ſecundo Chriſti aduentu ſit intelligendus.

Et in eos primum vrgeo hoc apertũ Chriſti verbum: *Helias quidem venturus eſt primum, & reſtituet omnia*, ſiue, vt Marc. habet, *Cum venerit, reſtituet omnia*: quæ de Helia venturo ante ſecundum aduentum intelligenda eſſe docent Patres, Chryſoſtom. Theophylact. Hieronym. quoque, & Gregor. in Ezechielem, & Auguſtin. non raro. Sed inter cæteros audi Hilarium in hæc verba: *Solliciti etiam*, inquit, *de temporibus Heliæ requirunt. Quibus reſpondit Heliam eſſe venturum, & reſtituere vniuerſa: id eſt, reliquum quod deprehenderit ex Iſrael, ad cognitionem Dei reuocaturum. Sed in virtute, ac ſpiritu Heliæ Ioannem veniſſe ſignificat, in quo grauia quæque, atque aſpera exercuiſſent, vt Domini aduentum prænuntians, paſſionem quoque præcurreret, & iniuriæ, & vexationis exemplo.* Sic ille. Deinde propheticum Malachiæ teſtimoniũ producimus, quod vniuerſi Patres vno conſenſu de Helia potiſſimum in perſona præcurrente ſecundum Chriſti aduentum interpretantur: quanquam in ſenſu quodam extenſiuo, vt ſic dicam, ad Ioannẽ Baptiſtam referri queant, nõ ita tamen, vt veritas prioris ſenſus tolli poſſit, aut debeat: idque ipſa verba textus plane euincere oſtendit Chryſoſtom. in Matthæum. Primo enim dicitur: *Ecce ego mittam vobis Heliam Thesbyten*: ſic enim habẽt Septuaginta Interpretes, ne quiſquam exiſtimaret de Ioanne Baptiſta debere neceſſario intelligi: qui propter miniſterij ſimilitudinem, ipſe quoque Helias dicitur. Idcirco vt à Ioanne Heliam ſecerneret, dixit, *Thesbiten*. Deinde addit Propheta: *Antequam veniat dies Domini magnus, & horribilis.* At Noui Teſtamenti tempus non ſic ſolet vocari: dicitur enim, Tempus acceptabile, ſalutis, annus Domini acceptus. Dies vero vindictæ, aut nouiſſimi iudicij, vocari ſolet à Prophetis horribilis, amarus, & tremendus, maxime vero à Ioele, & Sophonia. Ad hæc his conſonant quæ præcedunt, & ſequũtur illud teſtimonium. Præcedit enim: *Ecce enim dies veniet ſuccenſa quaſi caminus: & erunt omnes ſuperbi, & omnes facientes impietatem ſtipula, & inflammabit eos dies veniens.* Quis hæc dicat de primo aduentu accipienda, de quo dixit Dominus: *Non veni vt iudicem mundum, ſed vt ſaluificem mundum*? Conſequuntur vero illa verba in Malachia: *Ne forte veniam, & percutiam terram anathemate.* At quando venturus eſt ad percutiẽdam terram anathemate, niſi in die iudicij? Efficax ergo hic eſt locus ad probandum He-

Chryſ. ho. 58. in Matt. to. 2.
Theophylact. ibid.
Hieron ibid.
Greg. ho. 12. in Ezec. to. 2.
Hilar. can. 17 in Matt.
II. Ratio.
Malach. 4.
Chryſoſt. ibi.
Expenditur hæc lectio Septuaginta: Ecce ego mittam vobis Heliam Thesbiten.
Luc. 1.
Qualis primus Chriſti aduentus, qualis ſecundus eiuſdem
2. Cor. 6.
Ibidem.
Luc. 4.
Ioel. 2.
Sophon. 1.
Ioan. 12.

liam venturum ante ſecundum Domini aduentum.

III. Ratio.

Tertio idem cóprobatur à Ieſu filio Sirach autore Eccleſiaſtici, qui verba Malachię de vero intellexit Helia: ita enim habet cap. 48. de Helia loquens:

Eccl. 48. Luc. 1.

Qui inſcriptus es in iudicijs temporum lenire iracundiam Domini, conciliare cor patris ad filium, & reſtituere tribus Iacob. De Henoch vero capit. 44.

Gen. 5.

Henoch eſt in paradiſum translatus, teſte Eccleſiaſt.

Henoch placuit Deo, translatus eſt in paradiſum, vt det gentibus pœnitentiam. Etſi in Græco exemplari non ſit verbum, *in paradiſum*, & tantum dicatur, in exemplum pœnitentiæ generationibus, hoc eſt, vt gentes reſipiſcant, & agant pœnitentiam, videntes Deum curam gerere eorum, qui illi placuerunt.

Heb. 11. Gen. 5.

Apoſtolus etiam ad Hebręos apertius loquitur: *Henoch translatus eſt ne videret mortem: & non inueniebatur, quia tranſtulit illum Deus.* Quo verbo reuincuntur Hæretici negantes Henoch adhuc viuere.

IV. Ratio, à traditione Patrū deſumpta.

Clem. Rom. li. 1. Recognit. longe à med.

Quarto idem comprobatur ex Patrum traditione. Nam Clemens Romanus libro Recognitionem: *Chriſtus*, inquit, *qui ab initio, & ſemper erat, per ſingulas quaſque generationes pijs, latenter licet, ſemper tamen aderat, his præcipuè, à quibus expectabatur, quibusq; frequenter apparuit: ſed non erat tempus, vt tunc reſolutis corporibus fieret reſurrectio, ſed hac magis remuneratio videbatur à Deo, vt qui inueniretur iuſtus, diutius permaneret in corpore: aut certe ſicut de quodam iuſto euidenter refertur* (Henoch intelligit) *in literis legis, quod tranſtulerit illum Deus. Simili exemplo etiam cum cæteris geſtum eſt, qui eius voluntati placuerunt, vt ad paradiſum translati ſeruentur ad regnum.* Hæc ille.

Henoch adhuc viuere, ex Patribus oſtenditur.

Sed quia generaliter loquitur, & Heliæ non meminit, producamus alios Patres.

Irenæ. li. 5. initium verſus.

Henoch translatio corporis quid doceat nos ſecundum Irenæum.

Irenæus libr. aduerſus Hæreſes: *Quoniam quidem Henoch placens Deo, in quo placuit corpore translatus eſt, translationem iuſtorum præmonſtrans: & Helias ſicut erat in plaſmatis ſubſtantia, aſſumptus eſt, aſſumptionem Patrum prophetans: & nihil impedit eos corpus in translatione, & aſſumptione eorum. Per illas enim manus, per quas in initio plaſmati ſunt, per ipſas & aſſumptionem, & translationem acceperunt. Vbi ergo primus poſitus eſt homo, ſcilicet in paradiſo, quemadmodum Scriptura dicit: Et plantauit Deus paradiſum in Edem contra Orientem, & poſuit ibi hominem quem plaſmauit, & inde proiectus eſt in hunc mundum non obediens.*

Gen. 2.

Infra 3.

Quibus paradiſum Deus præparauit.

Quapropter dicunt presbyteri, qui ſunt Apoſtolorum diſcipuli, eos qui translati ſunt, illuc translatos eſſe: iuſtis enim hominibus, & ſpiritum habentibus præparatus eſt paradiſus, in quem Paulus Apoſtolus aſportatus audiuit ſermones inenarrabiles, quantum ad nos in præſenti: (nota, Hæretice, quæ ſequuntur) *& ibi manere eos qui translati ſunt, vſque ad conſummationem conſpicantes incorruptelam. Si autem quis impoſſibile exiſtimet tantis temporibus permanere homines, & Heliam non in carne aſſumptum, conſumptam autem carnem eius in igneo curru: intendat quoniam Ionas quidem in profundum proiectus eſt, & in ventrem ceti abſorptus, ſaluus iterum expulſus eſt terra, iuſſu Dei. Ananias etiam, & Azarias, & Mizael: miſſi in caminum ignis ſeptuplum exardentem, neque nociti ſunt aliquid, neque odor ignis inuentus eſt in eis. Si igitur affuit illis manus Dei, & inopinata, & impoſſibilia natura hominum in eis perficiens, quid ſi in his qui translati ſunt, effecit aliquid inopinatum deſeruiens voluntati Patris?*

2. Cor. 12.

4. Reg. 2.

Ion. 2. & ſeq.

Dan. 3. & ſeq.

Tertull.

Tertullianus libro aduerſus Iudæos, prope initium: *Henoch iuſtiſſimum non circumciſum, nec Sabbatizantem de hoc mundo tranſtulit, qui necdum mortem guſtauit, &c.*

Idem.

Idem libro de Reſurrectione carnis, circa finem: *Henoch*, inquit, *& Helias, nondum reſurrectione diſpuncti, quia nec morte functi, quia tamen de orbe translati, & hoc ipſo iam æternitatis candidati.* Idem quoque tradit in libro De anima.

Idem li. de anim. c. 28. in fine.

Iuſtin. Mart. li. qq. & reſp. q. 85. tom. 9.

Iuſtinus Martyr libro Quæſtionum, & reſponſionum: *Præſtita eſt*, inquit, *Sanctorum iſtorum reſurrectio* (de qua Matth. 27.) *vt demonſtratio eſſet, mortificationem eſſe mortis omnium noſtrum Chriſti mortem, quam pro ſalute, & vita mortalium omnium pertulit. Is certe quidem viuificam potentiam ſuam, mortuis excitandis mirificè exhibuit in præſenti rerum ſtatu, & animis pijs defunctorum apud inferos omnibus liberandis. Quam ob cauſam reſuſcitati illi denuo mortem non oppetiere, ſed in immortalitate manent, ſicut Henoch, & Helias, cum quibus in paradiſo ſunt.*

Matt. 27.

Vbi adhuc, Henoch, & Heliam viuere affirmat, quicquid ſit de illis qui cum Chriſto ſuſcitati ſunt: eſt enim id valde controuerſum inter veteres Patres.

Cyprian.

Idem docet Cyprianus ſpeciatim & nominatim Henoch tradens translatum in locum vbi Deus ſit, in tract. De montibus Sion, & Sina, in Iudæos.

Hilar. can. 1.

Greg. li. 9. Moral. c. 4. & hom. 29. in Euang. to. 2.

Idem Hilarius paulo ante allegatus, & Gregorius in lib. Moralium, & ſuper Euangelium Marci poſtremum.

Damaſc. li. 4. c. 27. in fin.

Hieron. in ca. 9. Amos ſub init. to. 6.

Damaſcenus libr. de Orthodoxa fide, Hieronymus in Commentarijs ſuper Amos: *Henoch*, inquit, *& Helias rapti cum corporibus in cælum, Dei reguntur arbitrio.*

Aug. lib. 1. De pecca. mer. & remiſſ. cap. 3. tom. 7.

Auguſtinus libro de peccatorum meritis, & remiſſ. *Ex quo translati ſunt* (Henoch ſcilicet, & Helias) *ita viuunt, vt ſimilem habeant ſatietatem illis quadraginta diebus, quibus Helias ex calice aqua, & ex collyride panis ſine cibo vixit, aut ſi & his ſuſtentaculis opus eſt, ita fortaſſe in paradiſo paſcuntur, ſicut Adam priuſquam propter peccatum exinde exire meruiſſet. Habebat enim, quantum exiſtimo, & de lignorum fructibus refectionem contra defectionem, & de ligno vitæ ſtabilitatem contra vetuſtatem.* Idem

libro

Idem lib. 2. de pecc. orig. c. 23. tom. eodem.

libro De peccato originali contra Pelagium, & Cœleſtium: *Longè*, inquit, *aliter ſe habent quæſtiones iſtæ, quas eſſe præter fidem arbitratur* (ſcilicet Cœleſtius, de quo loquitur) *quam ſunt illa, in quibus ſalua fide qua Chriſtiani ſumus, aut ignoratur quid verum ſit, & ſententia definitiua ſuſpenditur, aut aliter quam eſt, humana, & infirma ſuſpicione conijcitur. Veluti cum quæritur qualis, vel vbi ſit paradiſus, vbi conſtituit Deus hominem, quem formauit ex puluere, cum tamen eſſe illum paradiſum, fides Chriſtiana non dubitet, vel cum quæritur, vbi ſit nunc Helias, vel Henoch, an ibi, an alicubi, quos tamen non dubitamus in quibus nati ſunt, corporibus viuere.* Hæc ille conſtituens inter quæſtiones, quæ præter fidem ſunt, qualis, vel vbi ſit paradiſus, & vbi nunc ſit Helias, & Henoch, an ibi, vel alicubi, cum tamen paradiſum eſſe, & Heliam, & Henoch in ſuis corporibus viuere, Fides aperte tradat. Aretas Græcus autor in c. 11. Apoc. *Sic habent ex traditione præconum Chriſti, quod inuariabiliter in Eccleſia recipitur, Henoch venturum cum Helia Thesbite. Venient enim ambo vt proteſtentur ijs qui tunc erũt, ne fallacibus Antichriſti ſignis fidem adhibeant: & in hoc ſuo teſtimonio agent ad tempus trium annorum, & dimidij.* Sic ille tanta conſtantia tradit. Cum igitur horũ omnium Patrum autoritas, & Eccleſię fides, & ipſius ſacri textus non obſcura intelligentia illi ſenſui Hęreticorum aduerſetur: colligendum eſt, priorem intellectum, tanquam Catholicum, præferendum eſſe.

Aretas Græcus autor.

Dominus igitur aſſerit venturum Heliam adhuc in ſecundo aduentu, & reſtituturum omnia: quanquam Helias in ſpiritu, & virtute, vt Angelus dixit, iam primum aduentum eius præceſſerit. Quod vero ait, *& reſtituet omnia*, breuitatis cauſa dictum eſt. Pro quo Malach. habet: *Et conuertet cor patrũ ad filios, & cor filiorum ad patres eorum.* Vnde pro verbo *conuertet*, in Malachię verbis Septuaginta habẽt idem verbum quod Matthæi hoc loco, ἀποκαταστήσει, id eſt, reſtituet. Dicitur autẽ omnia reſtituturus, in eũ ſenſum, quo Chriſtus apud Paulum dicitur recõciliare omnia, pacificans ſiue quæ in terris, ſiue quæ in cœlis ſunt, ob id ſcilic. quod homines & inter ſe, & cum Angelis, & cum Deo diſſidentes reconciliauerit. Sic.n. Helias reſtituet omnia, quando incredulos Iudęos ad fidem patriarcharum redire faciet, & cum gentib. iam credentibus colliget, & in vnum corpus vniet. Et ad hoc forte alludebant Apoſtoli, cum dicerent: Domine, ſi in tempore hoc reſtitues regnum Iſraël? Aduerbium vero illud, primum, quod more Græcorum ponitur pro Comparatiuo prius in interrogatione, & reſponſione,

Luc. 1.

Malach. 4.
Quomodo Helias venturus reſtituet omnia.

Coloſſ. 1.

Act. 1.

non eſt iungendum cum verbo Reſtituet, ſed cum verbo Venerit, vt ipſa diſcipulorum interrogatio ſatis indicat. Quod verbum nõ eſſe futuri, ſed præteriti temporis, ſatis ipſa litera Græca oſtendit, quæ habet in Marco: ἠλίας μὲν ἐλθὼν πρῶτον ἀποκαθιστᾷ πάντα: id eſt, Helias vbi primum venerit, reſtituet omnia. Nam etſi Matthæus vero præſentis temporis vtatur, nempe ἠλίας μὲν ἔρχεται; tamen præſens pro futuro frequens eſt apud Hebræos. Sicut & quod Marcus de præſenti ait, & reſtituet omnia, ἀποκαθιστᾷ, eadem ratione pro futuro ponitur. Sed iam reliqua verba proſequamur. ¶ *Dico autem vobis quia Helias iam venit, & non cognouerunt eum.* Quaſi dicat, Impijs nihil eſt ſatis, nec Helias, nec Ioannes Baptiſta, neque Chriſtus ipſe: ſemper enim certiora expetunt quam ſint ea quæ habent: *Cantauimus*, inquit, *vobis tibijs, & non ſaltaſtis: lamentauimus, & non ploraſtis:* & ſecundum illud Abrahæ dictum: *Neq; ſi quis ex mortuis reſurrexerit credent.* Helias ergo iam venit. Non ob tranſitum animæ Heliæ in corpus Ioannis, vt Hieron. recte reprehendit: quia talis tranſitus eſſe non poteſt, cum ſit figmentum Pythagoreorum, & Iudæorum: nam ſi tranſiret anima Heliæ in Ioannis corpus, iam variata forma alius eſſet ab Helia. Helias etiam tum viuebat, ſed ob ſimilitudinem vitæ, & miniſterij ab Angelo dictus eſt venire in ſpiritu, & virtute Heliæ: & Chriſtus dixit: *Si vultis recipere, ipſe eſt Helias, qui venturus eſt.* Et dicendo, Non cognouerunt eum, ſed fecerunt in eo quæcunque voluerunt, nõ tantum illis tribuit ignorantiam, ſed & malitiam, quia in ignotum ſæuierunt, & omnibus modis ad mortem ſunt perſecuti. Et poſtquam dixit: *Sed fecerunt in eo, quæcunque voluerunt*, addit Marcus, *Sicut ſcriptum eſt de eo.* Vbi dubium exiſtit, Vbi nam fuerit de Ioannis morte ſcriptum? nam nullum extat propheticum teſtimonium de eius morte. Quanquam Euthym. Eſaiam prædixiſſe de Præcurſoris morte aſſerat: caput tamen, vel locum Eſaiæ non ſignauit. Idcirco reſpondent alij, in libro aliquo, qui temporum iniuria interciderit, de morte Ioannis fuiſſe ſcriptum, aut in ijs ipſis quæ Helias paſſus eſt, myſticè deſignata eſſe, quæ Ioãnes ab Herode, & Herodiade paſſurus erat. Multa enim prima facie latent in Scripturis, quæ à diligentibus earum per ſcrutatoribus inueniuntur. Alij vero referũt verbum, Sicut ſcriptum eſt, ad id quod paulo ante ipſe Marcus Euangeliſta ſcripſerat de morte Ioannis. Sed cum hæc verba (*ſicut ſcriptum eſt*) non Euangeliſtæ, ſed Chriſti ſint, non videtur hæc ſolutio ſatiſ-

Id: Quid ergo Scribæ dicant quod Heliam oporteat primum venire, quo modo accipiendum ad literam.

Impijs nihil eſt ſatis ad ſalutem.

Luc. 7.

Infra 16.

Hieron. in Matt. 17. to. 9
Contra Pythagoricos, & Iudæos animorũ tranſitum conſtituentes.

Luc 1.
Matt. 11.
Ioannes Baptiſta in ſpiritu, & virtute Heliæ qui venturus erat.

Mar. 9.
Vbi nam fuerit de Ioannis morte ſcriptum.
Euthym. c. 21. in Marc.
Alia ſolutio.
Matt. 14.

Tertia ſolutio minus, tamen ſolida.
Mar. 6.

facere: nec enim, quando Chriſtus hæc verba protulit, aliquid erat ab Euangeliſtis de morte Ioannis conſcriptum. Propterea ſolidior ſolutio mihi eſſe videtur eorum, qui dicunt, verba illa, Sicut ſcriptum eſt de eo, legenda eſſe poſt parentheſim eorum quæ interiacent, in hunc ſenſum: Helias quidem iam venit, ſicut ſcriptum eſt de eo per Eſaiam, & Malachiam, quod videlicet eſſet venturus tanquam vox clamantis in deſerto, & tanquam Angelus præcedens, & præparans viam ante faciem ſuam. Et intermedia illa: Sed fecerunt in eo quæcunque voluerunt, parentheſi cõcluſa, nequaquam referenda ſunt ad verbum illud: Sicut ſcriptum eſt de eo. Et ita ceſſabit dubitatio: neque video aliquid eſſe durum in hac interpretatione.

Quarta ſolutio ſolidior.

Eſa. 40. Malach. 3.

Sequitur in Matthæo: *Sic & Filius hominis paſſurus eſt ab eis.* Id eſt, Non tantũ Ioannes ignotus illis extitit ſua malitia, & propterea eum perſecuti ſunt, ſed etiam Filius hominis, quem præcurrebat, & ipſis Iudæis incognitus erit, & eum poſt multas perſecutiones tandem in crucem agent. Vt hac ratione Ioannes nõ tantum fuerit præcurſor Chriſti venientis ad ſaluandum, vt Hilarius explicuit, ſed etiam ipſius per mortem recedentis, quam ab illis latam patienter ſuſtinebat. Atque hoc ſignificat aduerbium illud: Sic, nouum enim videri non debet, ſi eadem libidine magiſtrum, ac dominum deinde recipiant, qua prius diſcipulum, ac miniſtrum. Vbi dubium occurrit, quo modo ab eiſdẽ Chriſtus paſſus ſit, à quib. & Ioannes? Dicendum eſt: quod vt in verbis præcedentibus, Helias iam venit, & non cognouerunt eum, ſed fecerunt in eo quæcunque voluerunt, ſuppleri debet ſuppoſitum aliquod generale, nempe Iudæos impios, & incredulos: ita & relatiuum Ab eis, generale illud ſuppoſitum reſpicit. Vt ſit ſenſus, Impios feciſſe in Ioannem, quæ voluerunt, & ab eis quoque Chriſtum paſſurum. Quanquam & Scribæ, & Phariſæi in necem præcurſoris conſenſerint, & ad eum de medio tollendum operas ſuas, & conſilia adiunxerint. Herodes quoq; Chriſto illuſit, atque eum illuſum ſummis Sacerdotibus, & Scribis cõſtanter eum accuſantibus tradidit, vt ad Pilatum reducerẽt, teſte Luca. Ioſephus quoque in libris Antiquitatum teſtatur ob id Ioannem occiſum fuiſſe, quod cum Herodes videret concurſum populorum ad eum in Meſſiam recipiendum, timuit ne aſpiraret ad regnum: atque ob id in carcerem coniecit, & tandẽ decollauit. Eadem fuit & in Chriſtum calumnia à principib. Sacerdotum inſtructa:

Dupliciter Chriſtum præcurrit Ioannes.

Hilar. can. 17 in Matt.

Quomodo ab eiſdem Chriſtus paſſus ſit, à quibus & Ioannes.

Luc. 23.

Ioſeph. lib. 18. Antiq. c. 8. Herodes cur Ioannem decollauerit, teſte Ioſepho.

Luc. 23 & Ioan. 19.

nam accuſarunt eum quod ſe Regem faceret, ac proinde Cæſari contradiceret.

Porro in verbis Marci, qui habet: *Helias cum venerit primo reſtituet omnia: & quomodo ſcriptum eſt in Filium hominis, vt multa patiatur, & condemnatur:* difficile eſt, & obſcurum tale dictum, & variè à Patribus intellectum. Theophylactus enim putat eſſe per interrogationem legendum, & argumento quodam oſtendi à Domino, quæ de Heliæ aduentu ſunt dicta, non in primo Meſſiæ, ſed in ſecundo aduentu implenda. Nam ſi Helias in primo aduentu reſtitueret omnia, cõſequeretur Meſſiam à Iudæis nihil eſſe paſſurum: quod tamen eſſet in ipſaſmet Scripturas, quæ cõſtanter tradunt Meſſiam à Iudæis in crucem agendum. Vt ſit ſenſus: Si Helias vbi venerit, debet primum omnia reſtituere ante primum Meſſiæ aduẽtum, quomodo ergo ſcriptum eſt de Meſſia, oportere eum multa pati? Nam ſi omnia reſtituit: non ergo erunt increduli Iudæi, à quibus illa patiatur: Meſſiæ ergo aduentus alius eſt ab eo ante quem Helias venturus reſtituet omnia. Hic autem ſenſus quibuſdam durus, atque coactus videtur.

Horũ verborum: Helias cum venerit, primo reſtituet omnia, & reliqua multiplex intelligentia.

Theophyl. in Marc.

Proinde alij aſſertinè ſine interrogatione legunt, & nullo verbo ſubintellecto, in hunc modum: Helias quidem venturus reſtituet omnia: & hoc tam certum, & verum eſt, quam quod ſcriptum eſt de Filio hominis, vt multa patiatur, & contemnatur. Vt ita ex fide venturi Heliæ confirmet paſſionem, à qua Apoſtoli erant alieni, & ex fide paſſionis confirmet aduentũ Heliæ: vtrumque enim perinde eſſe verum comprobatur, cum vtrumque in libris Prophetarum ſcriptum contineatur. Et ita coniunctio illa, *Et*, abundaret more Hebræo, quemadmodum aliàs pluries abundat. Alij vero, ad tollendã duritiem textus, aliquid eſſe ſupplendũ tradunt, hoc modo: Helias quidem veniet, & reſtituet omnia: & ſicut ſcriptum eſt, vt Filius hominis multa patiatur, ita ei eueniet, ſcilic. Heliæ; vt ex paſſione Heliæ confirmet paſſionem ſuam.

Alter ſenſus, congruentior.

Tertius ſenſus.

Tunc intellexerunt diſcipuli quia de Ioanne Baptiſta dixiſſet eis. Erat enim Ioannes Baptiſta recens ab Herode interfectus, vt quod dicitur in textu, ſed fecerunt in eo, quæcunque voluerunt, de Helia intelligi non poſſit. Nam Achab, & Iezabel quæſierunt eum ad mortem, & non potuerunt eum interficere: nec poſt Malachiæ prophetiam aliquis alius legitur Meſſiæ aduentus. Eſt autẽ fructus verborum Dñi, vt Apoſtoli aperte intelligerent, Ioannem Bapt. munere præcurſionis functum fuiſſe, & in ſpiri-

Matt. 14.

3 Reg. 19. Ea Domini verba: Dico autem vobis, quia Helias iam venit, &c. quo tendant. Luc. 1.

tu, &

tu, & virtute Heliæ præcurriſſe diſponendo Iudæos ad Meſſiam agnoſcendum, ac fide complectendum. Vbi habes mirabilem Chriſti ſapientiam iuxta auditorum captum æternæ vitæ myſteria diſpenſantẽ. Perpende ergo donum Dei eſſe viros ſanctos ex munere quo funguntur, agnoſcere: nam miſſos à Deo, plerunque noſtro vitio ignoramus, nec eos ad nos erudiendos, & bono vitæ exemplo informãdos à Deo deſtinatos veneramur, ſed & linguis maledicis, & factis contumelioſis eos excipimus.

Matth. 21.

Vt oſtendit vineæ parabola, in qua ſerui à Deo miſſi ad recipiendos eius fructus malè tractati ſunt. Et apertè dixit Dominus: *Ecce ego mitto ad vos Prophetas, & ſapientes, & Scribas, & ex illis occidetis, & crucifigetis, & ex eis flagellabitis in Synagogis veſtris, & perſequemini de ciuitate in ciuitatem*: & ita irritamus Dominum, iniurij ſumus Dei miniſtris, & nos ipſos aduentu, & fructu ſeruorum Dei defraudamus. Proinde operam demus, vt ad perfectionem feramur, vt digni ſimus non tantùm hic ſecretiora Euangelij arcana audire, ſed & mentis auditu magno cum noſtro fructu comprehẽdere, & vitam ipſam cœleſtem, atque æternam adipiſci, gratia, & meritis Domini noſtri Ieſu Chriſti, cui cum Patre, & Spiritu ſancto debetur omnis honos, poteſtas, & imperium in ſeculis ſempiternis. Amen.

Infra 23.

TRACTATVS XXXII.

De Diſceptatione Domini cum fratribus ſuis, exhortantibus ipſum vt aſcenderet ad diem feſtum, de qua ait Ioan. cap. 7. *Poſt hæc autem ambulabat Ieſus in Galilæam: non enim volebat in Iudæam ambulare, quia quærebant eum Iudæi interficere. Erat autem in proximo dies feſtus Iudæorum Scenopegia. Dixerũt autem ad eum fratres eius, Tranſi hinc, & vade in Iudæam*, & reliq.

Hiſtoricus ordo temporis exponitur.

ANTE omnia hic aliquid certi conſtituẽdum eſt de hiſtorico ordine temporis. Primò ergo ſtatuendum, migrationem Chriſti è Galilæa, cuius meminerunt Matthæus, & Marcus his verbis: *Et factum eſt, cùm conſummaſſet Ieſus ſermones iſtos, migrauit à Galilæa, & venit in fines Iudææ trans Iordanem. Et ſecutæ ſunt eum turbæ multæ, & curauit eos ibi*; eandem eſſe cum ea, quam Ioannes ſcribit in principio huius capitis factã propè feſtum Scenopegiæ. Hoc autem ex eo probatur verum, quod poſt vtramque migrationem è Galilæa, Chriſtus vltra non redierit in Galilæam. Et cùm neutra alterã potuerit præcedere, eadem ſit neceſſe eſt, quamuis diuerſas indicent huius migrationis cauſſas; Ioannes quidem, feſtiuitatis cauſſam, illi verò, mortis in Iudæa ſubeundæ gratia ſignificant Dominum è Galilæa aſcendiſſe: cùm tamen Ioannes accuratè deſcripſerit bis, aut tertio reditum eius è Iudæa in Galilæam, hic verò ne meminit quidem.

Matth. 19. Marc. 10.

Migrationis ... à Galilæa cauſæ ... diuerſæ.

Ioan. 4.

Ibidem.

Nemo verò fallatur, quod Matthæus & Marcus aſſerunt veniſſe in fines Iudææ trãs Iordanem, cùm Ioannes dicat illum aſcendiſſe in Ieruſalem. Quia illi duo Euangeliſtæ non intelligunt, illum Domini aduentum vltra Iordanem ſtatim ſecutum illam Domini è Galilæa migrationem: ſed intelligenda ſunt in medio ea, quæ Ioannes à cap. 7. vſq; ad finem 10. ſcribit Dominum feciſſe, dixiſſeque in Iudæa, & Ieruſalem in duabus ſolennitatibus Scenopegiæ, & Encæniorum, quæ à reliquis Euangeliſtis ſunt prætermiſſæ, quòd illorum eſſet mens & inſtitutum Chriſti res, quas fecit in Galilæa deſcribere: nullius autem aſcenſus in Ieruſalem, aut Iudęam fecêre mentionem, niſi eius tantùm qui mortem eius proximè præceſſit, quando ingreſſus eſt inſidens aſino in die Palmarum: prætérito omninò illo Domini in Ieruſalem aſcenſu, quo ad feſta celebrãda aſcendebat, cuius frequenter meminit Ioannes.

Chriſtus qui venit in fines Iudææ trans Iordanem, ſi teſte Ioanne, aſcendit in Ieruſalem.

Matth. 21.
Marc. 11.

Luc. 19.

Ioan. 12.

Deinde ſtatuendum eſt eandem hanc eſſe Domini profectionem è Galilæa, cum ea, cuius meminit Lucas, dicens: *Factum eſt autem, cùm complerentur dies aſſumptionis eius, & ipſe faciem ſuam firmauit, vt iret in Ieruſalem.* Id eſt: Quò, poſtquam ſuſtinuiſſet ſalutarẽ paſſionem pro nobis, oportebat eum aſſumi in cœlum, & Patri conſidere. Ideò hæc profectio à Luca deſcripta, non debet putari facta poſt ea, quæ Ioannes ſcribit vſque ad finem c. 10. cùm iam poſt Encœnia celebrata, declinans Iudæorum furorem, Dominus veniſſet trans Iordanem in fines Iudææ, vt alij habent Euangeliſtæ, vt quidam decepti exiſtimarunt. Quod falſum eſſe, primùm ex eo patet, quòd cum ante hæc verba Lucas ſimul cum alijs duobus Euangeliſtis, Matthæo, & Marco geſta, & dicta à Domino in Galilæa deſcripſerit, & inter ea cõmemorauit, ipſum ſemel, & iterũ prędixiſſe exceſſum, ſiue exitũ, quem completurus erat in Ieruſalẽ, ac deinde ſubiungat, ſicut & alij duo, Domini profectionẽ: ſatis indicat eam de qua loquitur profectionẽ, factam è Galilæa. Secundò idem apertiùs euincitur ex eo, quòd in Ieruſalem iturus,

Huiuſmodi profectio è Galilæa in Iudæã, à qua ſit minimè diſtincta.
Luc. 9.

Error Oſiãdri in harmonia Euangelica.

Luc. 9.

per

Ioan. 4.

per Samaritanorum regionem tranſire debuerit: hæc enim regio inter Ieruſalem, & Galilæam media eſt. Quod Ioannes ſatis indicauit, cùm Dominum dixit neceſſe eſſe è Iudæa tranſire in Galilæam per mediã Samariam. Vt autem ex finibus Iudææ, qui ſunt vltra Iordanem, quis aſcendat in Ieruſalem, non eſt neceſſe vt tranſeat Samariã: in quam non eſt; veriſimile Dominum relicta via recta voluiſſe declinare, cùm ſuis prohibuerit ingredi ciuitates Samaritanorum. Tertiò, ſi ea profectio, cuius meminit Lucas, contigit poſt Feſtum Encœniorum, cùm tempus aſſumptionis Chriſti vno ferè aut paullò plus menſe præceſſerit Domini paſſionem: quomodo veriſimile eſſe poterit tam breui temporis ſpatio omnia ea cõtigiſſe, quę Lucas narrat facta, & dicta à Domino, à fine capit. 9. vſque ad calcem capitis 18. vbi deſcribitur Chriſti in Ieruſalem aſcenſus ille, poſt quem ſtatim eſt crucifixus. Maximè cùm inter Domini illa geſta cap. 9. Lucas enarret poſt hoc aſſumptionis tempus ordinatos fuiſſe à Domino 70. diſcipulos, eoſq; miſſos ad prædicandum in omnem ciuitatem, & locum, quo erat ipſe venturus, eoſque reuerſos ad Dominum: poſt quod tam varia Domini geſta, & dicta multis capitibus Lucas proſequitur, quę omnia tam breui temporis ſpatio contigiſſe, non poteſt eſſe probabile. Ex quibus ſatis conſtare poteſt, hãc Domini profectionẽ, quam Lucas dicit eum inſtituiſſe in Ieruſalem completo tempore aſſumptionis eius, eandem eſſe cum illa, quam in Galilæã factam apertè teſtantur alij duo Euangeliſtę. Secundùm quem intellectum, tempus ſex menſium excurrit, aut circiter, quo intelligi poterit facta miſſio, & reuerſio ſeptuaginta diſcipulorum, & alia multa, quæ poſtea Lucas recenſet. Quanquam non omnia, quæ poſt hanc Domini è Galilæa profectionem, & miſſionem ſeptuaginta diſcipulorum, Lucas memorat, neceſſe ſit intelligere contigiſſe poſt hæc, cùm certum ſit, quædam, & probabile ſit, pleraque alia eſſe à Luca per recapitulationem commemorata, & dicta, vel facta à Domino, cùm adhuc ageret in Galilæa.

Matth. 18. Luc. 10.

In Luca narratione à fine cap. ad finẽ vſque 18 duo animaduertẽda ſunt.

Duo enim ſunt in Luca conſideranda, ne lectorem eius narratio perturbet, à fine cap. 9. vſq; ad finem cap. 18. quòd cùm circa finem cap. 9. dicat, Dominũ completo tempore aſſumptionis ſuę, firmaſſe faciẽ ſuam, vt iret in Ieruſalem, & capitibus ſequentibus frequenter profectionis Domini in Ieruſalem faciat mentionẽ, vt circa finẽ cap. 10. & iuxta medium cap. 13. & ſub mediam cap. 17. partem, & ſub calcem 18. nõ ſcribit tameo eum veniſſe in Ieruſalem vſq; in finem cap. 19. Ne enim hęc narratio aliquem perturbet, aduertendum, illa loca, quibus Dominum dicitur à luca iuiſſe in Ieruſalẽ: non accipienda de vna & eadem profectione, quæ tum completa fuerit, cùm id eſt factum, quod ſcribitur cap. 19. Poſt migrationem namq; Domini à Galilæa conſtat ex Ioanne, Dominum bis aut ter veniſſe in Ieruſalem, aut in Iudæam; & tamen illius ſolius aduentus in Ieruſalem Lucas mẽtionem facit, quo inſidens aſino vrbem intrauit: quòd cum Matthæo, & Marco alia à Domino dicta, vel facta in Ieruſalem commemorare noluerit, præter ea tantùm, quæ circa paſſionem illi contigerunt. Ioan. 5. Ioan. 2. Ioan 3. Ioan 11. Luc. 19.

Altera annotatio.

Secundò conſiderandum eſt in Luca, quòd poſtquam cępit narrare, Dominum, relicta Galilæa, inſtituiſſe iter in Ieruſalem, & tamen multa illius menti occurrerent dicta, & facta in Galilæa, quæ in ſua narratione prætermiſerat: indicauit illa ante paſſionis deſcriptionem, per recapitulationis figuram inſerere; ideò tam multa connumerat ſine alicuius ordinis, & cohærentiæ ſignificatione, quæ prius in Matthæo, & Marco ſunt addita. Etſi probabile ſit, quæ eorum à Matthæo, & Marco per præoccupationem narrata eſſe: quædam etiam à Domino bis dicta fuiſſe, & eo loco, ac tempore, quo Matthæus, & Marcus illud referunt: & rurſus eo tempore, vel loco, quo Lucas ea ponit, quæ ſi diligenter expẽdantur, & memoriæ commendentur, non poſſunt non magnam lucẽ adferre cognitionĩ temporum, & hiſtoriarum, quæ narrantur ab Euangeliſtis: & hactenus de bis, quæ ad tempus, & hiſtoriæ ordinem ſpectant, dictum ſit.

Id Poſt hæc autem ambulabat Ieſus, &c. quo tendat.

Tantùm illud addendum, verbum illud primum, *Poſthæc*, non eſſe referendum ad proxima verba Ioannis c. 6. quia illa dicta ſunt prope Paſcha Iudæorum, quando altero die poſtquam multiplicato pane pauit turbam, diſputauit tunc cum Capharnaitis. Hæc autẽ quæ cap. 7. narrantur, prope feſtum tabernaculorum, quod ferè ſex mẽſibus diſtat à feſto Paſchæ, contigerunt. Nam Paſcha celebratur in primo menſe, illud autem in ſeptimo menſe. Quicquid ergo inter hæc duo feſta dixit, vel fecit Dominus, tacuit Ioannes: quia vel ſcripſit tantùm Paralipomena, id eſt, omiſſa ab alijs, vel quia ea tãtùm curauit deſcribere, quæ maximè diuinitatem probãt, vt in fine ait: *Hæc ſcripta ſunt, vt credatis, quia Ieſus eſt filius Dei*, & reliqua. Ioan. 20.

Quæ tantum ſcripſerit Ioannes.

Christi in Galilæam qualis ambulatio.

Iam ad verba textus redeamus. *Ambulabat Ieſus in Galilæam*. Verbum Ambulabat, Græcè di-

cè dicitur περιεπάτει, pro ἀνεστρέφετο, id eſt, verſabatur, ſiue cõuerſabatur: vt intelligas eum otio deditum non fuiſſe; ſed ſalutem hominum ſemper, quod ad ſe attinet, promouiſſe. Ita de cervorum & apris montes incolentibus, & illos frequentantibus dicere ſoliti ſumus, Ambulant in illis montibus apri, vel vrſi, id eſt, conuerſantur, & paſcũtur: ad eum prope modum, cùm liberum & tutum non eſſet Domino Ieſu ambulare in Iudæa, quod noſſet ſibi inſidias ſtrui, ambulabat in Galilæa. Et hoc eſt quod ſubdit: *Non enim volebat in Iudæã ambulare, quia quærebant eum Iudæi interficere.* Iudæam vocat tribum Iuda. Chryſoſtomus & Euthymius legunt: *Non poterat*, & ita videntur legiſſe ἠδύνατο. Eodem modo legit Auguſtinus, nõ poterat, id eſt, non habebat facultatem tuto, & liberè conuerſandi in Iudæa: quemadmodum apud Marcum dicitur, quòd non poterat vllam virtutem facere. Eſt enim quædam ſpecies impoſſibilis, ſiue ἀδύνατον, quam Gregorius Nazianzenus vocat ἀβούλητον. Idem eſt ſenſus, ſi legamus: *Non enim volebat*, ob eandem videlicet cauſſam, quia non erat tutum: nam quæ non poſſumus, dicimus interdum nõ velle, vt ſi quiſquam alteri de re prorſus impoſſibili dicat, Quomodo tu hoc vis? & rogati vt remittamus offendenti iniuriam, reſpondemus, Non poſſum facere: quod perinde eſt ac dicere, Nolo. Quemadmodum inferiùs dixit: *Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Eſaias*, & quę ſequuntur. Ferunt etiam, naturam eſſe illius verbi Gręci ἐθέλειν, ſi iungatur cum infinitiuo, vt ſignificet poſſe; & ita vtrumque verti poteſt, non poterat, vel non volebat ambulare. Eſt autem purior lectio, in Iudæa, vt Græca indicant, & Syriaca. Non enim ſignificare voluit Ioannes Dominum poſt hæc iuiſſe in Galilæã, cùm dicta ſuperius in Galilæa cõtigerint: & ambulare, hic accipitur, vt diximus, pro verſari, ſiue conuerſari.

Chryſ. ho 47. in Ioan.
Euthym.
Aug tract. 31. in Ioan tom 9.
Marc 6.
Gregor Nazianz. lib 4. Theolog.
Chriſtus ſeu non poterat ire in Iudæã, ſi erat omnipotens.
Ioan. 12.

Sed quorum dicitur noluiſſe in Iudæa ambulare, ſed in Galilæa, quaſi verò prius in ea non fuerit? Dicendum eſt, Ioannem ſub initium ſexti capitis indicaſſe Paſcha Iudæorum in proximo eſſe, ad quod veriſimile eſt Chriſtum iuxta legis pręſcriptum fuiſſe profectum: ſed mox relicta Iudæa ob id quod Iudęi necem eius deſignarent, in Galilæam reuerſus eſt. Aut potiùs intellige illud: Ambulabat Ieſus in Galilæa, in hunc modum, id eſt, perſeuerabat adhuc in ea conuerſando. Et quod ſequitur: Quia quærebant eum Iudæi interficere, non de morte loquitur inflicta in vltimo Paſchate, ſed de interminata in ſecundo Paſchate Ioan. 5. occaſione Paralytici ſanati in Sabbato. Mirè autem erant ingrati Iudæi volẽtes illi mortem infligere: qui venerat illis dare vitam. Nõ autem intelligas, Chriſtum mortem, quam tantopere deſiderabat, timuiſſe, & qui dominus erat vitæ & mortis, & qui mortẽ poterat euadere multis modis. Primo ſignis oſtenſis: Deinde factus inuiſibilis: Tertiò, timore turbæ iniecto in hoſtes ſuos, vt cùm dicitur apud Matthæũ: *Non in die feſto, ne fortè tumultus fieret in populo*: Quartò, ſermone corda mutãdo, vt miniſtrorũ nolentium eum comprehẽdere, de quibus infra dicitur: *Nemo miſit ſuper eum manus*: Quintò, diuinitatis maieſtate oſtenſa, vt fecit eijciendo ementes, & vendentes de templo: Sextò, fugiendo vt homo; atq; hic modus præſtantior, amabilior atq; imitabilior eſt, quia in eo primò oſtẽdit Humanitatem ſuam, & quod non eſſet homo phantaſticus, ſed homo verus, & timori obnoxius, non ſemper vtendo miraculis: receſſit itaque vt homo, ſed rediturus in tempore ſuo. Deinde vt doceat charitatem, cedẽdo illis ad tempus, quo pœnitentiam agerent: rediturus vt Medicus, poſtquam receſſerit phreneſis. Adhæc vt humilitatis præbeat exemplũ, vt fortior, ditior, & nobilior diſcat cedere infirmiori, tenuiori atque ignobiliori, & ſeruet illud Apoſtolicum: *Non vos metipſos defendentes chariſſimi, ſed date locum iræ.* Itẽ vt confundat volentes tentare Deũ, & in periculis, in quibus eſſet fugiendum, auxilium Dei expectãtes, cùm ipſe dixerit: *Cùm perſequentur vos in ciuitate iſta, fugite in aliam.* Vt qui neglecto ponte vellet flumen pedibus ambulando ſuper illud tranſire. Pręterea, vt ſignificaret, quòd in breui à Iudæis incredulis deberet trãſmigrare ad Gẽtes fideles. Tãdem vt doceat fugere incredulitatem, & malam ſocietatẽ, & maximè eam, quæ quærit occidere Ieſum in nobis, id eſt, ſalutem extinguere.

Dominum in Iudæa ambulare noluiſſe, ſed in Galilæa, cur dicat Euangeliſta.
Quot modis liberum eſſet Chriſto ſi vellet mortem euadere.
Matth 26.
Ioan. 7.
Supra 2.
Matth. 21.
Quare Chriſtus interdum ſe perſequentes fugeret, atque declinaret.
Rom. 12.
Matth. 10.
Quæ maximè ſit fugienda ſocietas.

Si quæras regulam, quando ſit fugiendum, & quando conſtanter permanendũ, nulla eſt certior, quàm vt nos ipſos in omnibus, & per omnia Deo cõmittamus: tunc erit, vt ipſe nos doceat. Dabit etiam audacibus fugiendi voluntatem, aut timidos id temporis faciet, & fugaces, vt patet in Helia fugiente Iezabelem, cùm tamen ipſe non optaret: & Paulus confidens permiſit ſe dimitti per murum in ſporta. Timidos etiam atq; puſillos, reddet audaces ad mortem ſuſtinendam, vt Apoſtolos fecit. Sed hominibus nõ ſatisfaciemus, calũniabuntur, & mentiri nos, & Spiritum dicent: ſed hoc opus eſt diaboli, & membrorũ ipſius. Hoc ferte patienter, ſeruos Chriſti, &

Quando fugiendum in perſecutione, quando non ſit.
3. Reg. 19.
Act 9.
Cur modò Iudæi vellent interficere.

decet,

decet, & neceſſe eſt. Vnde autem vellent Ieſum interficere, alibi dictum eſt: quia ſecundùm eos ſoluebat Sabbatum, & æqualem ſe Deo faciebat. Fortè etiam audierant diſcipulos ſcandalizatos, & eum deſeruiſſe; ac proinde ſumpſerunt occaſionem necem deſignandi.

Ioan. 5.

Erat autem in proximo dies feſtus Iudæorum Scenopegia. Vox eſt compoſita Græcè σκηνοπηγία, ἀπὸ τοῦ σκῆνος, πηγνύεσθαι, id eſt, à figendis tabernaculis, ſiue compingendis: vnde ars ſcenofactoria, cuius artis in Actis ſcribitur fuiſſe Paulus Apoſtolus. Et dicitur plurali numero illa feſtiuitas, Scenopegia Latinis: quemadmodum Bacchanalia, & Encœnia dicimus pro iſtis ſolennitatibus. Et quia Scenophegia ſignaret vſum tabernaculorum, id eſſet ſyncerius pronunciandum, Scenopegia, licèt Latini plerunque adijciant aſpirationem. Erat autem hoc feſtum inſtitutum in memoriam peregrinationis quadraginta annorum per deſertũ: quæ peregrinatio innumeris Dei beneficijs, & gratijs referta fuit. Et licèt hoc feſtũ ſeptem diebus conſtaret; primus tamen, & ſeptimus erant celeberrimi, atque ſanctiſſimi, eadem obſeruatione venerandi. De hoc feſto legitur apud Eſdram, quomodo, & quibus frondibus arborum fuerit celebratum, nempe frõdibus oliuæ, myrti, palmarum, & frondibus ligni pulcherrimi, id eſt, pinus, ſecundùm quoſdã, de qua Poëta: *Fraxinus in ſyluis, pulcherrima pinus in hortis*; ob capitis pulchritudinem, vel cedri, ſecũdùm alios: & frondes ligni nemoroſi, ſeu denſi. Plutarchus multa nugatur de Feſto ſimili apud Athenienſes à geſtandis ramis dicto, ὠσχοφόρια. Et Iudæi vmbroſi, & vmbras amantes, certo quodam tempore anni obſeruant hoc feſtum: Chriſtianus verò ſemper debet illud celebrare, peregrinum ſe ſemper cenſendo, & hoſpitem ſuper terram, & ab habitando ſub vmbraculo carnis huius, de qua dicitur: *Omnis caro fœnum*: & ſub palma crucis, quam optabat Sponſa, cùm diceret: *Sub vmbra illius: quem deſideraueram, ſedi.* Durat octo diebus hoc Feſtum vſque ad Reſurrectionem: primus, & vltimus ſunt celeberrimi, atq; ſanctiſſimi. Primus, cùm regeneramur in Chriſto, & ſimus peregrini incolentes deſertum huius mũdi. Poſtremus, eſt dies mortis, in quo maximè propinqui reddimur: ideò non eſt timenda, ſed amplectenda, atque deſideranda mors.

Scenopegia quid.
Act. 18.
Scenofactoriã artem Paulus Apoſtolus profeſſus eſt, teſte Luca.
Scenopegia autem ad quid inſtituta.
Leuit. 23.
2. Eſd. 8.
Frondes cuius ligni pulcherrimi apud Eſdram.
Virg. 7. Ecloga.
Plut. lib. 4. Sympoſiac ſiue de conuiualibus, c. 5. & in vita Theſei.
Aliter Iudæi, aliter Chriſtiani feſtum ſcenopegiæ celebrant.
Eſa. 40.
Cant. 2.

Dixerunt autem ad eum fratres eius, Tranſi hinc, & vade in Iudæam. Dicendum qui ſint iſti fratres, & qua de cauſſa mouerentur ad inuitandum Dominum, vt aſcẽderet in Iudæam. Primum igitur hi fratres non ſunt filij Mariæ matris Dei, vt exiſtimabat Heluidius: quia articulus Fidei eſt, virginitatem perpetuò coluiſſe. Rurſus non ſunt filij Ioſeph ex alia vxore, vt nonnulli ex antiquis dixerunt: quia, vt Hieronymus contra Heluidium diſputans contẽdit, Ioſeph etiam ſectator virginitatis fuit: & nos hoc euictum reliquimus libro quarto. Non erant rurſus ex Apoſtolis, vt putat Cyrillus: quia ſubdit: *Vt & diſcipuli tui videant opera tua, quæ tu facis.* Et ita alij erant à filijs Alphæi, Zebedæique, in quorum perſonam paulò ante dictum fuit: *Domine ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes.* Hi autem, de quibus hic eſt ſermo, in eum non credebãt vt ſubditur in textu. Fratrum ergo appellatione, vt doctè tradit Hieronymus, omnes cognati, & ſanguine coniuncti cenſentur, more Hebræorũ. Sic enim dixit Abraham ad Loth: *Fratres enim ſumus*: & Paulus: *Optabam ego ipſe anathema eſſe à Chriſto pro fratribus meis.* Ad hæc iſti fratres non continebantur in numero diſcipulorum, cùm ipſi ſe ab illis ſecernerent, dicendo: *Vt & diſcipuli tui videant opera quæ tu facis: dicunt igitur, Tranſi hinc, & vade in Iudæam*: nam fratres humanis affectibus obnoxij fidentes in iure propinquitatis, audacius tentant eum, velut gloriæ auidum, ſed ſubtimidum, animoq; minus fortem, vt ſi ſuis præſidijs niteretur, non latitaret inter Galilæos alienigenas, & contemptos. Vade, inquiunt, in Iudæam, florentiſſimam regni partem, & Iudaicæ gentis caput, & in mediam hominum lucem, vbi ſunt doctiſſimi, & religioſiſſimi Sacerdotes, & nobiliſſimi, tùm Iudæi, tum Romani principes: quibus ſi perſuaſeris te è cœlo veniſſe, facilè & nos credemus: ſi tuam doctrinam ſuſceperint; & nos ſuſcipiemus. Tales ſunt etiam hodie multi, qui vt arundines vento agitatæ nihil aliud, quàm quod magnates credunt, ſiue bonum, ſiue malum: etiamſi aliud perſuadeat conſcientia. Reſpice multos populos Germaniæ pro nutu prædicatoris, aut pro principis gubernantis volũtate, indies nouam Fidem induere. Sed iſti ſuper arenam ædificant. Fratres ergo Chriſti putabant fortè ægrè ferre Ieſum, quòd relictus eſſet à ſuis diſcipulis; & ſolantur eum, quaſi dicentes; Tu tibi ipſi dees, & occultè hic operaris, quæ ſi in publicũ ederes, ad te redirẽt. Et ideò volebant eum eo ire, atq; eum defendere, ſi quis eum inuaderet. Sed Dominus omni hominum ſe auxilio priuat, vt tantùm ex Deo pendendum nobis oſtendat, & ab eo tantùm veniſſe appareat. Vnde apud Eſdram ait: *Erubui petere Regum auxilium,*

Qui fratres Chriſto dixerint. Tranſi hinc, & vade in Iudæam.
I. Senſus Heluidij blaſphemus.
Hieron. to. 2.
II. parũ piusTertius.
Cyril. lib. 4. in Ioan. cap. 52. tom. 6.
Ioan. 6.
Quartus ſenſus, & vltimus merito recipiendus.
Gen. 13.
Fratrum Chriſti, eius contẽptorum ſcilicet, imitatores hodie qui ſint.
Matth. 7.
Fratres ipſius de Chriſto quàm temerè ſentiunt.
Chriſti documentum.
2. Eſd. 8.

cilium, & equites, qui defenderent nos ab inimico in via.quia dixeramus Regi, Manus Dei noſtri eſt ſuper omnes qui quærunt eum in bonitate.

Fratres Chriſti vnde quos ſuos diſcipulos vocabant.

Addit: *Vt & diſcipuli tui videant opera tua quæ tu facis.* Diſcipulos vocant, relictos in Iudæa, qui in eum crediderant, non enim omnes ſequebantur, vt Lazarus, Gamaliel, Nicodemus. Declarant finem vanum, dicendo: *Vt videant:* non ainnt, vt conuertantur, vel vt credant, quaſi videri ab hominibus, & ab eis commendari, ſit tota merces. Et in hoc ſe produnt fratres tentatores Dei incredulos amatores gloriæ humanæ per Ieſum, auaros etiam: nam probabile eſt, eos aliquod emolumentū ſperaſſe ſibi obuenturum ob miracula Chriſti: ſperabant etiam partem famæ, & claritatis, ad ſe, tanquam ad conſanguineos peruenturam.

Iidem quales erant fratres Chriſti.

¶ *Nemo quippe in occulto quid faciat, & quærit ipſe in palam eſſe.*

Qualis Chriſtus eorundē fratrum ſuorū arbitrio.

Imponunt Chriſto vitium ambitionis, dicendo, Et quærit ipſe in palam eſſe, ſiue vt Græcè dicitur [illegible], ad verbum, eſt cum celebritare: propriè declarat publicam ac ingenuam dicendi libertatem, hic verò accipi videtur paſſiuè pro eo, qui publicè omnium ſermonibus celebretur, & habeatur pro eo, qui liberè, ac ingenuè dicat quod res habet. Interpres dixit: *In palam*, quòd interdum aduerbialiter capiatur: vnde Marcus inquit: *Et palam verbum loquebatur,* vbi Græcè [illegible], pro [illegible], accipitur. Caietanus interpretatur: *Quærit ipſe in libertate eſſe,* ſcilicet à perſecutionibus: ita vt ſit ſenſus: & quærit ipſe liber, & tutus eſſe à perſecutoribus. Sed certè Græcis [illegible], non quamuis libertatem, ſed audaciam & libertatem in dicendo, & loquendo ſignificat. Quærit ergo eſſe in libertate, qui vult vt liberè, & palam omnes de eo loquantur. Ideò benè vertit interpres noſter, *Palam,* ſicut etiam inferius, vbi habetur: *Nemo tamen palam loquebatur de illo.* Deinde impōnunt ei ſtultitiam: quia occultè faciens, volebat manifeſtari. Tertiò imponunt, omnia in occulto feciſſe, vt ſaturationem turbæ in deſerto, & alia multa miracula publicè edita. Sed ambitioſis quantumuis patentia, & manifeſta, videntur occulta, quia plures adhuc ſpectatores deſiderant. Euthymius indicat, Dominum aliqua miracula edidiſſe, quæ tamen Ioannes prætermittit. Sed certè mirificè in omnibus his decipiuntur: nec enim Chriſtus ambitioſus erat, aut nomen ſuum illuſtrare, & propagare volebat: quemadmodum vani Poëtæ fecerunt, quorum vnus dixit:

Marc 8.

Caietani interpres minus apponit.

Quærit eſſe in libertate quis.

Ioan. 6

Ambitioſū quid propriū ſit.

Euthy. c. 9. in Ioan.

Virg. lib 3.

Tentanda via eſt, qua me quoque poſſim
Tollere humo, victorq; virûm volitare per ora;

Georg. initio.

Et alter:

Quòd ſi me Lyricis vatibus inſeris,
Sublimi feriam ſydera vertice.

Horat. lib 1. carm. ode 1. in fine.

Et vt in ore duorum, vel trium ſtet omne verbum, accedat tertius:

Quaq; patet domitis Romana potentia terris,
Ore legar populi, perq; omnia ſecula fama,
Si quid habent veri vatum præſagia, viuam.

Ouid. lib 15. metamorph. in fine.

Si hæc facis, manifeſta teipſum mundo: id eſt, ſi verū eſt te operari hæc ſigna tam admiranda, quæ nos vix credimus: ideò dubitantiū ſunt verba. Vel ſi hæc facis ea virtute, qua te facere prædicas, noli illa abſcōdere, & ſub modio ponere, ſed per ea tè toti mundo illuſtrem redde. Iſti fratres Domini mira ſiti gloriæ humanæ flagrabant, & ex ſe ipſis Chriſtum metiebantur, quem putabant eodem morbo laborare. Rectè dictum eſt à Salomone: *In via ſtultus ambulans, cùm ipſe inſipiens ſit, omnes ſtultos æſtimat.* Suetonius refert de Nerone, perſuaſiſſimū habuiſſe, neminem hominē eſſe pudicum, aut nulla ſui corporis parte purum.

Quid eſt, Si hæc facis, manifeſta teipſū mundo.

Eccleſ. 10.

Sueton. in vita Neronis, cap. 29.

Neronis impudentia.

Et ſubdit Euangeliſta: *Neque enim fratres eius credebant in eum.* Quo modò enim crederent, qui gloriam propriam quærebant, & Chriſtum ſecundùm carnem tantùm cognoſcebant? Et licèt videatur hoc in dedecus, & opprobrium Chriſti cedere: tamen non ita eſt, ſi rectè expendamus. Nam inde maior Chriſti gloria conſurgit, qui ne parentes quidē, aut conſanguineos habuit fauorabiles, ſed potius contrarios, vt totus ex Deo veniſſe agnoſcatur. Deinde, vt Chryſoſt. in Matthæum ponderat, digni prorſus fide ſunt Euangeliſtæ, qui hæc tam cōtempta, & abiecta de propinquis, & fratribus Chriſti narrant. Adhæc nulli ſeruis Dei magis moleſti ſunt, quàm propinqui, & hi magis quàm extranei, appareto; quàm verè ſit dictum, Propheta in ſua patria honorem non habet: nec ilicò pius eſt, qui iuxta carnē, & externa ad Chriſtum attinet. Docemurq; fidē in Chriſtum, donum eſſe Dei, quod nulla carnis prærogatiua cōtingit. Nam credētes; neq; ex ſanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex volūtate viri, ſed ex Deo naſcūtur: & caro, & ſanguis non reuelant Filium Dei, ſed Pater, qui in cęlis eſt. Prætereà etiā mirificè hęc narratio nobis deſeruit: Non mireris, ſi cōſanguinei tui, & affines fidem tibi non præſtant, nec potes eos ad bonum trahere: ſed præſta faciendo ſine anguſtia quod intereſt. Hinc Paulus periculū eſſe dixit in falſis fratribus: & Propheta: *Inimici hominis, domeſtici eius.* Hortantur ergo conſanguinei ad diem feſtum, id eſt ad relaxationē pęnitētiæ, ad celebran-

Ioan. 5.

Fratres Chriſti quare non credebant in eum.

Chryſoſt. homil. 31. in Matth. tom 2.

Seruis Dei moleſti omnium qui maxime.

Ioan. 4.

Fides in Chriſtum cur donum Dei ſit.

Supra 1.

Matth. 16.

2. Cor. 11.

Mich 7. & Matth. 10.

Quid eſt quod fratres de Chriſtum.

ad diem feſtū hortabantur, & vt iret in Iudæam.

lebrandum feſtum ante vigiliam,ad cibos, ad delicias,ad ſplendorem in veſtibus,ędificijs,ſeruis,& ſupellectili:ita vt creſcant in immenſum,& ſupra gradum: quem tales magis trahunt, quam ſequuntur. Hortantur ſecundo:*Vade in Iudæam*,id eſt,quorſum hic latitas in hoc oppidulo vbi natus es? Contende in aulam Romanam, vel in curiam Cæſaris, vel alterius magni Regis,& Principis.Prode ingenium tuum, ſagacitatem,prudétiam,& literas quibus præditus es,vt ita nomen celebre tibi comparare valeas,& dignitates Eccleſiaſticas, ſiue ſeculares venari valeas, ac proinde familiam tuam illuſtrare,tuoſq; ditare. Si doctus es, ſi prædicator, quære ampliſſimum auditorium:quære aures delicatas magnatum,& principum, apud quos honores captes,& voceris ab eis Rabbi. Aſcende in vrbē Romam,quæ mūdus quidam abbreuiatus eſt, & vt dixit Ariſtides, τῆς οἰκουμένης ἐπιτομήν, id eſt,orbis totius compendium. Hoc eſt ingenium mundi,& hoc conſilium carnis,vt quiſque donis Dei abutatur, & in gloriam & diuitias comparandas illa exerceat: ſed certè tales,quemadmodum fratres Domini in Chriſtum ſe credere non oſtendunt. Nec enim illi,ſi fidem habuiſſent,dixiſſent Chriſto: *Tranſi hinc*;ſed,*Mane nobiſcum Domine*:nec arguerent Dominum imprudentiæ,ſed confiterentur: *Bene omnia fecit*:nec ipſum docere conarētur, ſed conſilium ab eo quærerent,ac dicerent: *Doce me facere voluntatem tuam*: nec quærerent gloriam humanam,aut alios incitarent vt quęrant,ſed dicerent: *Non nobis, Domine,non nobis,ſed nomini tuo da gloriam.*

Roma Ariſtidi quid. Mundi ingeniū,& carnis.

Luc. vlt.

Fratrū Chriſti in eum infidelitatis argumenta.

Mar. 7.

Pſal. 142.

Pſal. 113.

Tempus meum nōdum aduenit: tempus autem veſtrum ſemper eſt paratum. Legendum eſt,de præſenti aduenit: nam Græcè legitur οὔπω πάρεστι,id eſt, nondum eſt,vel nondum venit de præſenti:ſicut etiam membrum oppoſitum de præſenti eſt,tempus autem veſtrum ſemper eſt paratum. Quantum ad ſenſum,non obſeruabat Chriſtus aſtra,aut influxus planetarum: cùm hoc ſit vaniſſimum ſtudium, quod reprehēdit Ieremias, cùm dixit: *A ſignis cæli nolite metuere,qui timent Gentes:quia leges populorum vanæ ſunt*: ſed expectabat diem,& horam, & momentum à Patre præcognitum, & prædeſtinatū mortis ſuæ,ante quod tempus,neque comprehendi,neq; occidi poterat. Tempus enim morti Chriſti deſtinatum, non erat feſtum Tabernaculorum, ſed feſtum Paſchæ, in quo agnus verus pro libertate mundi à poteſtare dæmonis immolandus erat,vt veritas reſponderet figuræ. Dices, turpe eſſe tempori ſeruire: vnde Lactantius de quodam philoſopho peccatis conniuenti, dixit: *O turpem philoſophum, & tempori ſeruientem.* Sed hoc de Domino Ieſu dici nequit, qui deſe hoc loco ait: *Me odit* (ſcilicet mundus) *quia ego teſtimonium perhibeo de illo, quòd opera eius mala ſunt.* Hoc ratio etiam præſcribit,non omnia omni tempori conuenire. Vnde Salomon dixit: *Omnia tempus habent, & ſuis ſpatijs tranſeunt vniuerſa ſub cælo.* Et, *Omni negotio tempus eſt, & opportunitas, & multa hominis afflictio.* Et Poëta quidam egregiè:

Explicatur: Tempus meū nondū aduenit.

Quale ſtudiū planetarū,teſte Ieremia.

Ierem. 10.

Tēpus Chriſti quodnā erat.

Lactantius.

Non omnia omni tempori conueniunt.

Eccleſ. 3.

Eccleſ. 8.

Temporibus Medicina valet: data tempore proſunt,
Et data non apto tempore vina,nocent.

Ouid lib. 1. de remed. amoris, ſub initiū.

Hanc rationem prudentiæ & ſpiritus ſecutus Dominus,rectè dixit: *Tempus meum nondum aduenit*, id eſt, Res magnæ non omni tempore agi poſſunt,ſed paruæ. Magnum eſt quod molior,hoc eſt,hominum redemptionem: huic negotio ſuum tēpus deputatum eſt:hoc autem tēpus non eſt feſtum Tabernaculorum,ſed feſtum Paſchæ. Auguſt.hoc de tēpore glorificationis accipit, Chryſoſt.verò de tēpore mortis,& crucis: ſed magis ad literā exponi poteſt: Tempus meum,quo mihi proficiſcendum erit, nōdum aduenit: quia mundum habeo infeſtum:id vbi aduenerit, nō erit opus veſtris monitis:ſcio quid,& quando,& quomodo ſit peragendum: & quando oporteat me innoteſcere mundo, pendet ex diuino Patris,non ex veſtro cōſilio. Vobis autem liberum eſt,& impunè omnibus horis aſcendere,& coram mundo prodire: quia amicum & vobis propitium mundum habetis.

Quo ſenſu dictum: Tempus meum nondū aduenit, ſecūdum Auguſtinum, vel B. Chryſoſtomū.

Aug. tract. in Ioan. 28. 9.

Chryſoſt.

Obſeruandum ergò eſt, vt ex præcepto Dei,& tempore ſuo omnia noſtra opera agamus:& cauēdum,ne quid temerè, & inconſultò Deo faciamus. Nondum ergò erat tempus Chriſti, alias verò Ieroſolymis ſibi parari Paſcha iubet, cùm ait: *Tempus meum prope eſt, apud te facio Paſcha cum diſcipulis meis.* Omnia ſiquidem opera Chriſtus ſuo tempore peragebat. Sub mediam noctem eſt conceptus,atque natus:hora ſexta crucifixus,& nona mortuus.Orto Sole ſurrexit:in meridie aſcendit,& hora diei tertia miſit Spiritum ſanctum, per quem maximè prodidit gloriam ſuam. Et quia hortabantur ad propriam gloriam aucupādam, tempus ſuum myſticè vocat, vel diem Palmarum,quo cum magna gloria & ſolennitate ingreſſus eſt in ciuitatem,vel diem Reſurrectionis,& Aſcenſionis,quo immortalis & glorioſus apparuit,& aſcendit;vel diē iudicij,quo venturus eſt in gloria Patris ſui cum Angelis ſuis.Ita vt ſenſus ſit:Nondum eſt tempus meæ exaltationis & gloriæ, ſed

Omnia opera noſtra quomodo peragēda, exemplo Chriſti.

Matt. 26.

Chriſti opera omnia quàm fuerint opportuna.

Mar. 16.

Act. 2.

Tēpus Chriſti quod myſticè.

Ioan. 12.

Matth. 16.

prius

prius me humiliari oportet vſque ad mortem crucis, vt ſic ad exaltationem perueniam. Et hæc eſt via Chriſti, & ſuorum omnium, quos per multas tribulationes oportet intrare in regnum Dei: ſicut & Chriſtum oportuit prius pati, & ita intrare in gloriam ſuam. At contra dæmon cum ſuis omnibus, prius celebrauit feſtum, quam vigiliam, voluit enim glorioſus eſſe: ſicut & Adam eius impulſu appetiuit ſimilitudinem Dei: vnde & infeliciter ceciderunt, ita vt dicat Propheta: *Quomodo cecidiſti de cælo, Lucifer, qui mane oriebaris?* & cum de Chriſto dictum ſit: *De torrente in via bibet, propterea exaltabit caput*: id eſt, prius humiliatus eſt quam exaltaretur: illi tamen exaltarunt caput, antequam biberent. Hinc Salomon ait: *Væ tibi terra, cuius Rex puer eſt, & cuius principes mane comedunt. Beata terra, cuius Rex nobilis eſt, & cuius principes veſcuntur in tempore ſuo ad refectionem, & non ad luxuriam.* Deplorat ſapiens terram, cuius Rex eſt dæmon, puer ille centum annorum maledictus: & cuius principes, qui eius fauore regna vſurpant, & adminiſtrant, mane comedunt, hoc eſt, in hac vita explent voluptates ſuas, & populum expilant, & deuorant Dei plebem ſicut eſcam panis: ita vt poſt mortem fame rabida ac ſiti ardenti excrucientur: quemadmodum qui opulentè, & ſplendidè prandent, cœnare nequeunt. Contra, beata illa terra, quæ Regem nobilem, & ætate maturum habet Chriſtum Dominum: & cuius principes, id eſt, qui eius gratia carni, & mundo principantur, hic eſuriunt, & ſitiunt, vt veſcantur pane gloriæ in tempore ſuo. Proinde nobis hoc dictum putemus, quòd ait, Tempus meum, detegenti ſcilicet gloriam meã (quanquam non ad eorum mentem qui de carnali, & humana gloria loquebantur) nondum aduenit: quia prius mihi prædicandum eſt, & diſſeminandum Euangelium: prius mors Crucis ſuſtinenda.

Act. 14. — *Luc. vlt.* — Adam & dæmon quam importune ſua e[x]ercent opera. — *Gen. 3.* *Eſai. 14.* *Pſalm. 109.* — Quid illud de Chriſto. De torrente in via bibet, propterea exaltabit caput. — *Eccleſ. 10.* — Væ cui terræ apud Salomonem. — *Eſa. 65.* — *Pſalm. 52.* — Beata quæ terra eiuſdem iudicio Sapientis.

Nos igitur in hac vita gloriam ab hominibus non quæramus: ſed etſi ob benefacta, & virtutum officia offeratur, contemnamus eam; & illam, quæ à ſolo Deo in alia vita conceditur, & in iſta guſtum quendam eius, qui per teſtimonium bonæ conſcientiæ exhibetur, quæramus. Sed etſi propterea in hominum contemptum, voculas, & deriſiones incidamus; ne animum deſpondeamus; ſed glorioſum id nobis ducamus: non ignorantes multam nobis mercedem repoſitam eſſe apud Christum Dominum noſtrum, cuius laudem gloriam, & imperium, vt & Patris, ac Spiritus ſancti, omnibus modis quærere, & celebrare debemus in ſecula ſeculorum, Amen.

Gloriam quã ſolam quærere debeamus. — *Ioan. 5.*

TRACTAT. XXXIII.

De eadem Domini diſceptatione cum fratribus ſuis cohortantibus ad aſcenſum in die feſto, in illa verba: *Non poteſt mundus odiſſe vos: me autem odit, quia ego teſtimonium perhibeo de illo, quod opera eius mala ſunt, &c.* Ioan. 7. Et de reprehenſione diſcipulorum, qui eò quod non reciperentur in caſtro quodam Samaritanorum, volebant illis imprecari, vt ignis deſcenderet de cœlo, & combureret illos. Luc. 9.

His verbis Dominus rationem reddit, cur videlicet illis tutum, & liberum eſſet, non autem ſibi aſcendere in Ieruſalem: quòd videlicet ipſi pacem cum mundo haberent, à quo diligebantur: ſibi verò bellum indiceret, quòd odio perſequeretur. Ad huius igitur ſententiæ intellectum, in primis declarandum eſt quid ſit hic mundus, qui non poterat odiſſe fratres Christi; ſe verò oderat, & quæ cauſſa erat huius odij: Deinde quomodo poterat mundus fratres Domini non odiſſe: cùm ſcriptum ſit: Inter ſuperbos ſemper iurgia ſunt; & cum quotidie videamus inter mundi huius amatores contentiones, & rixas, & interdum pro ditione amplianda, imò etiam pro vano aliquo titulo bella inter Principes geri? Ad primum reſpondeo; mundum, vocem eſſe ambiguam in ſacris literis. Interdum enim ſignificat cœlum ipſum, elementa, plantas, animalia, & cæteras creaturas: & huiuſmodi mundus odio habendus nõ eſt: tùm quia factura Dei eſt, de quo illud: *In mundo erat, & mundus per ipſum factus eſt*; tùm quia docet ipſum creatorem, & ad eius amorem excitat: cùm Paulus ſcribat: *Inuiſibilia enim ipſius, à creatura mundi, per ea quæ facta ſunt intellecta, conſpiciuntur; ſempiterna quoque eius virtus, & diuinitas.* Deinde mundus ſignificat electos, & bonos, de quo Dominus: *Sic Deus dilexit mundum, vt Filium vnigenitum daret*; & Apoſtolus: *Deus erat in Chriſto, mundum reconcilians ſibi.* Præterea mundus in malam partem accipitur, id eſt, pro dilectoribus mundi, & in mundum per amorem conuerſis, atque in eum transformatis, de quo ait Euangeliſta in Catholica epiſtola: *Nolite diligere*

Scopus verborum Domini. — *Prou. 13.* — Mundus in Scripturis, [v]ariis modis accipitur. — *Ioan. 1.* — *Rom. 1.* — II. Modus. — *Ioann. 3.* — *2. Cor. 5.*

1. Ioan. 2.

mundum (hoceſt, mundi dilectores) *neque ea, quæ in mundo ſunt*, id eſt, creaturas, quæ immoderato amore dilectæ, iter ſalutis impediunt. Ac ſubdit: *Quoniam omne* (inquit) *quod eſt in mundo, concupiſcentia carnis eſt, & concupiſcentia oculorum, & ſuperbia vitæ, quæ non eſt ex Patre, ſed ex mundo eſt.* Vbi breuibus explicat ingenium, & naturam mundi, & quatenus repugnet, & contradicat Deo. Hic enim mundus ignorat Deum, & illi præfert, aut diuitias, aut voluptates carnis, aut honores ſuos: hic mundus totus in maligno poſitus eſt, qui princeps eſt huius mundi, pro quo mundo non rogat Dominus.

Mundi ingenium quibus verbis graphice depictum à Ioanne.

1. Ioan. 5.

Ioan. 17.

Hoc autem loco, nomine mundi, intelligit Sacerdotes, Scribas, & Phariſæos, qui odio proſequebantur Chriſtum, atque eius doctrinam. Et ſic vocauit eos: quia fratres ſui dixerant, Manifeſta te ipſum mundo; ideò conſequenter ad illa verba ait: *Non poteſt mundus odiſſe vos.* Quaſi diceret; Prouocatis me mundi voce, vt coram Phariſæis, Sacerdotibus, & Scribis, ac alijs me declarem. Rectè vocatis eos mundum: quia mundus quod ſuum eſt, diligit: non poteſt ille vos ſimiles odiſſe, quia mundani eſtis, & filij huius ſeculi, & participes eius malitiæ, & impietatis. Ideò eiſdem moribus viuitis, doctrinam eorum, vt ſacram exoſculamini, quicquid dixerint vobis, inſtar oraculi eſt: quapropter vocant vos obedientes Synagogæ filios: tantum abeſt vt vos perſequantur, vel odio habeant. Me verò mundus (ſcilicet magnates, ſapientes, & ſancti huius mundi) odit: proptereà quod non ſolum non conſentiam eorum impietati; ſed etiam libera voce arguam, & reprehendam omnia eorum opera, iuſtitias, prudentiam, ſanctitatem. Quia quod hominibus altum eſt, abominatio eſt ante Deum. Et vt filij alterius ſeculi illi ſunt, qui huic mundo nuncium mittunt, virtutes ſeriò amplectuntur, vitæ verò puritatem, & ſanctitatem conſectantur: ita mundani ſunt, qui futuro ſeculo renuntiant, voluptatibus huius ſeculi ſitienter incumbunt, præſentibus diuitijs, & honori ſedulò vacant: etiamſi ad hæc non niſi per multa vitia, & peccata, quibus Deus offenditur, proximo iniuria infertur, & conſcientia ipſa læditur, peruenire poſſint. Vt proptereà rectè ſit dictum: Me autem, in quo mundus non habet quicquam, ſed cœleſtem, & mundi contemptorem odit mundus, quia ego, qui teſtis ſum, & iudex, qui noui quid lateat in homine, teſtimonium perhibeo apertè, &

Qui mundus non poterat odiſſe, niſi Chriſtum tantummodo.

Ioan. 15.

Is mundus cur Chriſtum odiſſet.

Luc. 16.

Filij alterius ſeculi qui ſint, qui vero præſentis.

Ioan. 14.

Supr. 2.

ſine timore, verbo, & factis, vita, & ſignis, quod opera eius mala ſunt. Vnde ante CHRISTI aduentum, iniquitas mundi non cognoſcebatur, neque cognoſcitur niſi ab habentibus Spiritum Chriſti; maximè quantum ad mundanas virtutes quaſdam, quæ velo ſanctitatis, & hypocriſi teguntur. Vnde diſcimus, mundi amicitiam non poſſe retineri à nobis, niſi malis eius operibus conſenſerimus: & arguere mundum, non tam eſt externa, & craſſiora peccata inſectari, vt furtum, homicidium, adulterium, quæ & ipſe mundus deteſtatur, & reprehendit, non quidem ob Deum, ſed propter ſe ipſum, & honorem propriũ; ſed teſtari quod opera eius, etiam foris bona, mala ſunt, quia ex malo fonte, hoc eſt, ex corde Dei inimico procedunt. Non enim poteſt arbor bona malos fructus facere. Simulabant Iudæi ſe CHRISTVM velle interficere, propter violatam Sabbati religionem: ſed reuera hypocritæ aliud intus habebant, nempè inuidiam, quam etiam Pilatus agnouit. Nam quemadmodum nulli meritò placet ornatus vxoris, & cultus, qui non ſui, ſed alterius gratia geritur: ita nec Deo probatur virtus noſtra, quæ propter ipſum non fit. Eſtque verbum hoc Domini: *Ego teſtimonium perhibeo de mundo, quòd opera eius mala ſunt*, cordi altè infigendum: quoniam nobis cum mundo, dum viuimus, verſandum eſt: & niſi cautè ambulemus, & cum eo, tanquam cum proditore agamus, actum eſt, de nobis. Eſt enim mundus plenus laqueis retibus, periculis, inſidijs, proditoribus. Quid eſt aliud mundus, quam perſonata quædam pulchritudo, fictus, & blandiens, & Sardonius riſus, oſculum Iudæ, dulce venenum, fallax ſpes, verus dolor, Scylla, & Charybdis, mors ſuauis, manifeſtũ naufragium, Syrenæ cantus, ſepulchrum dealbatum, aridum deſertum, inextricabilis labyrinthus, confuſa quædam Babylonia, tenebroſa Ægyptus, immane barathrum vallis lacrymarum, interior gehenna, denique vanitas vanitatum, vt dixit Eccleſiaſtes: Si hæc verba eſſent ab aliquo paupere, & egente profecta, & qui non habuiſſet diuitias, negligi poterant: dixit ditiſſimus Rex Iſrael, cuius tempore, præ copia auri, non erat in pretio argentum. Si dicta rurſus fuiſſent ab aliquo idiota, & rerum omnium ignaro, contemni potuiſſent: dicta ſunt à ſapientiſſimo Salomone, qui ſapientia omnes ante ſe Reges, & poſteriores ſuperauit. Adhæc ſi aliquis deliciarum carnis expers, illa protuliſſet, cogitari poſſet, illum, qui corporis volu-

Vti Chriſtus de mundo ille teſtimonium perhiberet, quod opera eius mala ſint. Mundum arguere quid.

Iudæorum in Chriſtum inuidia.

Matt. 7.

Ioan. 5.

Marc. 15.

Deo quæ non placeat virtus noſtra.

Matt. 26.

Eccleſ. 1.

Salomonis de mundo iudicium quanti faciendum.

3. Reg. 10.

3. Reg. 3. & 4.

ptates non deguſtaſſet, inſipienter locutum fuiſſe. Sed dixit Salomon, qui ſeptiogentas reginas habuit, & trecentas concubinas. *3.Reg. 11.* Si denique aliquis de media plebe depromptus,& priuatus hæc dixiſſet, poſſent meritò haberi ſuſpecta, vt qui non nouiſſent, vel gloriam regnandi, vel magnificentiam fabricandi, vel dulcedinem imperandi, propter quam ſi violandum eſſet vnquam ius, eius rei gratia cenſuit quidam tyrannus Romanus eſſe violandum.

Iulius Cæſar Dictator.

Dixit hæc Salomon Rex potentiſſimus, gloria inſignis, & fama per vniuerſum orbem celebris, ad quem omnes ſui ſeculi Principes, ac Reges munera mittebant, *3.Reg.4.* nuntios deſtinabant, & ænigmata diſſoluenda ob eius inſignem ſapientiam proponebant, & ad quem Regina Saba à finibus terræ ſpectandum, & audiendum profecta eſt, *3.Reg.10.* cùm magno comitatu, & camelis portantibus aurum infinitum nimis, & gemmas pretioſas. Conſtruxit templum ampliſſimum toto orbe celebratum, ædificauit domos, hortos, pomœria, & omnium deliciarum paradiſos: *Eccl. 2.* Hic tamen talis, ac tantus, ac tanta ſapientia præditus, qui mundi medullam deguſtarat, auſus eſt cum tanta aſſeueratione pronuntiare: *Vanitas vanitatum; & omnia vanitas.* Et vt Gregorius Niſſenus in Eccleſiaſteo ſcribens annotauit: etiamſi Apoſtoli hæc ipſa prædicaſſent, & ſignis confirmaſſent: cùm tamen illa tanta bona mundi nõ eſſent experti, non fuiſſet tanti ponderis, & momenti eorum teſtimonium apud populum, quanti illud Salomonis, qui in omnibus illis delicijs non dicam verſatus, ſed non ſine magno ſuo malo immerſus fuit: cuius immerſionis fructus hic eſt, vt agnoſcamus mundum meram quandam eſſe, & omnimodam vanitatem.

Gregor. Niſſe. ſuper Eccleſiaſten.

In mundo nihil boni eſſe: omne vitium regnare.

In mundo non eſt pax, vt Dominus dixit: *In mundo preſſuram habebitis: ſed confidite, ego vici mundum.* *Ioan.16.* In mundo non eſt bonitas, qui totus in maligno poſitus eſt: *1. Ioan 5.* non eſt veritas, quia ſpiritum veritatis mundus non poteſt accipere: *Ioan 14.* non eſt ſapientia huius mundi, ſtultitia eſt apud Deum: *1.Cor.3.* non eſt vera amicitia, quia: *Quicunque voluerit amicus eſſe ſeculi huius, inimicus Dei conſtituitur:* nihil eſt in eo certum, & ſtabile, quia mundum tradidit diſputationi eorum: *Eccleſ 3.* non eſt iuſtitia, aut vita, quia per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors. *Rom 6.*

Non eſt vllum verum gaudium, quia riſus dolore miſcebitur, & extrema gaudij luctus occupat: *Prouer 14.* nulla eſt conſtantia, quia mundus tranſit, & concupiſcentia eius: non eſt ſecuritas, quia ſcriptum eſt: *Væ mundo à ſcandalis. Neceſſe eſt enim, vt veniant ſcandala.* *1.Ioan. 2. Matth.18.* In mundo non eſt Deus, aut CHRISTVS: ait enim Pſaltes: *Dixit inſipiens in corde ſuo. Non eſt Deus,* *Pſalm. 13.* & Apoſtolus: *Eratis illo in tempore ſine Chriſto, & ſine Deo in hoc mundo.* *Epheſ 2.*

Mundi iactura ſalutaris.

Denique mundus bonus eſt tantùm vt deſeratur, fugiatur, atque contemnatur. Si eſſet auicula reti concluſa, vel viſco hærens pedibus, & alis, ſi inde eſſet illi egrediendum, & vita recuperanda, perdat aliquot pennas, vel partem pedis neceſſe eſt: ita tu mundum deſere, etiamſi ſubſtantiæ, aut honoris, iactura tibi facienda ſit: *Egredimini*, inquit Propheta, *à Babylone, fugite à Chaldæis:* *Eſai. 48.* vt poſſis aliquando cantare: *Anima noſtra ſicut paſſer erepta eſt de laqueo venantium: laqueus contritus eſt, & nos liberati ſumus.* *Pſal.123.*

Mundi miſeriæ quales quantæque ſint.

Habendus eſt hic mundus nobis pro deſerto: in quo non eſt panis, niſi cadat è cœlo: non ſunt aquæ, niſi fractis rupibus, id eſt, ex laboribus toleratis; non ſunt carnes, niſi allatæ vento Spiritus ſancti. Non eſt viæ exitus, niſi columna nubis, & ignis ſuccurrat, & ducat in Terram promiſſam. *Exod. 11.* Non eſt ſanitas, vbi ſerpentes igniti inuadunt: non eſt pax, vbi cum Amalechitis eſt pugnandum.

Mundum h[…] qualem verè dixeris.

Eſt mundus hic præſens plurima pollicens, blandienſque nobis, tanquam Maius floridus: futurus verò quaſi September fructiferus. O munde immunde, peruerſe, & proditor, quoties inimicitias, & bellum tecum gerimus, & poſt vnam, vel alteram diem tibi reconciliamur, atque confœderamur. Tua pax, bellum eſt cum Deo: tua amicitia, inimicitiam nobis comparat ſempiternam: ait namque frater Domini: *Amicitia huius mundi*, inimica eſt Dei. *Iaco. 4.* Ad ſecundo loco propoſitum dicendum, quòd etſi omne animal diligat ſibi ſimile, & omnis caro ad ſimilem ſibi carnem coniungatur, *Eccl.13.* & propterea inter mundanos non poſſint eſſe iurgia, quaſi inter diſſimiles: per accidens tamen, quatenus alter alterum impedità poſſeſſione bonorum, à gloria, à diuitijs, & voluptatibus, quæ nequeunt ſimul à multis poſſideri; propterea inter illos ſunt iurgia, inimicitiæ, & bella: quemadmodum etiam inter animalia eiuſdem ſpeciei, quæ cibi, aut veneris cauſſa inter ſe pugnant.

Qui poterat mundus non odiſſe fratres Chriſti mundi amicos.

Mundi opera quæ mala ſint.

Quod autem interdum mundus bona opera colat, illa ex radice mundi non prodeunt; ſed vel ex natura bona, vel ex ea cum peculiari Dei gratia. *1.Ioan. 2.* Opera autem quæ ex radice mundi proficiſcuntur, id eſt, triplex illa concu-

piſcentia, de qua loquitur Dilectus; praua ſunt, & vitioſa, & de illis hic Dominus teſtatur, quod opera illius mala ſunt.

Cur Chriſtus ad diem feſtũ Paſchæ cum fratribus ſuis aſcendere noluerit.

Vos aſcendite ad diem feſtum hunc; ego enim non aſcendam ad diem feſtum iſtum: quia meum tempus non impletum eſt. Non eſt dubium, quin Chriſtus eos inſtruxiſſet, & retinuiſſet apud ſe, ſi corde ſyncero fuiſſent, ac ſimpliciter erraſſent: verùm quia ſpiritu liuoris, & affectu humanæ gloriæ ducebantur, maleque de ſe ſentiebant, ſuis ipſorum conſilijs reliquit, & à ſe ablegauit. Sic ſolet Deus incredulos, & immorigeros ſuis ipſorum conſilijs permittere, ſecundùm illud: *Et non audiuit populus meus vocem meam; & Iſrael non intendit mihi. Et dimiſi eos ſecundum deſideria cordis eorum; ibunt in adinuentionibus ſuis.* Ideò tam facilè Chriſtus ſuos ab ſe amandauit, quia nolebat Dominus inuitos retinere, & malitioſos cogere ad gratiam, quam à ſe abijciebant: & qui lucem oderant, digni erant, qui in tenebris permanerent.

Pſalm. 80.

Qui verum ſit Non aſcendam ad diem feſtum iſtum: cum tamen poſtea aſcenderit.

Quoniam autem poſteà Dominus aſcendit, dubium eſt, quomodo Dominus dixerit: *Non aſcendam.* Vnde mendacij Porphyrius Dominum criminatus eſt. Dicendum eſt, interpretem noſtrum legiſſe οὐκ ἀναβαίνω, id eſt, non aſcendo: quam lectionem ſequitur Cyrillus, & Auguſtinus & ponderant pronomen, Hunc, vel Iſtum, & interpretatur: quia non aſcendit, vt feſtum ageret vmbratile, & typicum Iudæorum, ſed vt eos corrigeret, doceret, & admoneret. Hieronymus etiam eodem modo legiſſe videtur. Ait enim ſcribens in Pelagianos: *Negat fratribus, & propinquis* (ſcilicet Ieſus) *ire ſe ad Scenopegiam: & poſtea ſcriptum eſt; Vt autem aſcenderunt fratres eius, tunc & ipſe aſcendit ad ſolennitatem, non manifeſtè, ſed quaſi in abſcondito. Iturum ſe negauit; & fecit quod prius negauerat. Latrat Porphyrius, inconſtantiæ, ac mutationis accuſat, neſciens omnia ſcandala ad carnem eſſe referenda.* Hæc ille.

Cyrill. li. 4. in Ioan. c. 35. to. 2. Auguſt. tractat. in Ioan. Hieron. lib. 2. aduerſ. Pelag.

Si ergo dixit, non aſcendo: referendum eſt ad id, quod mox ſubdit: *Ad diem feſtum iſtum*, qui ad primum illum diem feſti, ſicut promiſit, non venit. Fratres autem eius aſcenderunt ad primum diem illum, vt textus apertè denotat. Vel, non aſcendo vobiſcum: quia ſine illis poſteà aſcendit. Modò verò quindecim codices varij legunt οὔπω ἀναβαίνω, id eſt, nondum aſcendo, vt tacitè innueret ſe poſteà aſcenſurum, nam aſcendit iam die feſto mediante, vt infrà dicitur. Et dicendo: *Non aſcendo*, præſens capitur pro futuro, more Hebræo: vt alibi: *Apud te facio Paſcha*: *Quomodò fiet iſtud, quoniam virum non cognoſco?* Et, *Pro eis ego ſanctifico meipſum*, ad quod reſpiciens interpres noſter, dixit in futuro: *Non aſcendam*, ſcilicet ad diem feſtum primum: vt expoſitum eſt. At lectio, quæ habet: *Nondum aſcendo*, non videtur reijcienda: tùm quia innuit ſe poſteà aſcenſurum vt fecit, tùm quia conuenit cum verbo Domini à principio dicto: *Tempus meum nondum aduenit*, tùm ob tot codices Græcos, & Syriacum Euangelium quod habet: Ego nunc non aſcendam. Et Eraſmus teſtatur quædam Latina exemplaria antiqua habere, nondum.

Varia huius loci lectio.

Matt. 26.

Luc. 1.

Ioan. 17.

Hæc verſio expenditur: Nondũ aſcendo ad diem feſtum iſtum.

Hæc cùm dixiſſet, ipſe manſit in Galilæa. Addiſce ergo tu quoque à Chriſto, vt non ſinas te trahi à carne, & ſanguine, à propoſito religionis, ad celebranda feſta in mundo: quia nondum adeſt tempus gloriæ, ante quod oportet humiliari, & libenter odia pati cum capite. *Vt autem aſcenderunt fratres eius, tunc & ipſe aſcendit ad diem feſtum, non manifeſtè, ſed quaſi in occulto.* Quod aſcendit ad diem feſtum, obedientia eſt diu in mandato, quod verò aſcendit occultè, prudentia fidei eſt. Aſcendit ergo quaſi in occulto: quia ſolus cum duodecim diſcipulis ſine turba ſolita eum comitari: vt mirum ſit, eum non fuiſſe interfectum. Sed noluit vllum fauorem parentum, aut turbæ ad Euangelicum negotium, ſed totus à Deo pendere: in die verò Palmarum non ſolus, ſed magna ſtipatus turba; vt dici poſſit occultè modo ingreſſus fuiſſe præ illo introitu. Docuit Dominus ſuo exemplo prudentiam diſſimulandi, cùm opus eſt, & fugiendi mediam lucem. Venit etiam occultè, ne putaretur venire ob vanam gloriam, ad quam perſuadebant fratres; ſe occultans, vt Deum ita detegat: cùm ambitioſus Deũ tegat, vt ſe reddat conſpicuum: quia in re nos docet, ne quicquam ob vanam gloriam operemur. Significauit inſuper hoc ſuo occulto ingreſſu, feſtum illud Iudæorum eſſe obſcurum, & vmbratile. Prætereà indicabat, ſe ad feſtum Reſurrectionis, & Aſcenſionis per viam occultam paſſionis, & mortis peruenire. Et docuit nos viam occultam ſecretæ, & clancularię confeſſionis, qua ad feſtum agni edendi, & Paſchatis noſtri aſcendamus. Pij namque Chriſtiani occultè celebrant feſtum Tabernaculorum: quia deliciæ eorum ab intus ſunt: quorum gloria hæc eſt, teſtimonium conſcientiæ. At verò viri, qui cum pompa templum ingrediuntur, aut fœminæ, quæ ſe ſplendidè ornant, & ceruſſa, & purpuriſſo faciem, vt hominibus placeant, tingunt, iſtæ non occultè veniunt in templum, ſed

A quibus cauẽdum ab eis ne trahamur, exemplo Chriſti.

Chriſti obedientia, prudẽtia, in Deoque fiducia.

Ioan. 12.

Ad feſtũ Scenopegiæ cur Dominus occultè aſcenderit.

Tertia ratio.

Quarta.

Chriſtianorũ deliciæ quales ſint.

2. Cor. 1.

manife-

Quibus occultetur Ieſus.

manifeſtè tanquam organa Satanę,ad alios ſeducendos. Sed iſtis occultatur Ieſus, id eſt, ſalus: quia ad perditionem animarum ſuarum templum ingrediuntur.

De Chriſto qui dicerent: Vbi eſt ille? & quare.

Iudæi ergo quærebant eum in die feſto, & dicebant, Vbi eſt ille? Et murmur multum erat in turba de eo. Quidam enim dicebant, Quia bonus eſt. Alij autem dicebant, Non, ſed ſeducit turbas. Nemo tamen palam loquebatur de illo, propter metum Iudæorum. Cùm tandem veniſſet in Ieruſalem, boni benè, & mali malè quærebant: quemadmodum, & ad feſta, quæ celebrantur, non omnes ſyncero animo veniunt. Et qui dicebant, Vbi eſt ille, videntur fuiſſe ex hoſtibus: quibus vt grauis erat ad videndum, ita & ad nominandum. Quòd eſſet murmur de illo, mirum non eſt: quia ſunt Angeli ſancti, & apoſtatæ; homines pij, & impij: qui interdum non tantùm inter ſe diſſentiunt, ſed etiam boni cũ bonis, vt conſtat ex diſſenſione Pauli, & Barnabæ, & mali cum malis. Turba tamen auida erat veritatis: & mali ſine aliqua inquiſitione, vel experientia, damnant, & deſpiciunt, & iſti vocabãt Ieſum ſeductorem turbæ. Quidam verò, qui eius miraculis interfuerant, qui ſermones audierant, qui manſuetudinem, & congreſſum nouerant; dicebant Ieſum bonum, & indignum, in quem aliquid acerbius molirentur.

Sapient. 2.
Quid eſt quod murmur erat de Chriſto inter Iudæos.
Actor. 15.

De Chriſto q bene ſentirẽt eumq; bonũ appellarent.

Nemo tamen palam loquebatur de illo, propter metum Iudæorum. Id eſt, Nemo bonum audebat pronuntiare, etiamſi eſſent non pauci, qui bene de illo ſentirent: metuebant tamen Iudęorum proceres, quibus videbatur inuiſum eſſe Ieſum; quod illorum gloriam, & factis, & dictis imminuere videretur.

Iudæorum principes cur Ieſum ferre non poſſent.

In aſcenſu iſto Chriſti accidit, quod Lucas narrat c. 9. vt præcedenti tractatu comprobatum oſtendimus. Ait ergo Lucas: *Factum eſt autem dum complerentur dies aſſumptionis eius, &* (Et abundat more Hebræo, vt ſæpè aliàs) *ipſe faciem ſuam firmauit, vt iret in Ieruſalem.* Hæc hiſtoria licet eſſet ad quartum librum hiſtoriæ vitæ Chriſti referenda, tamen quia parua eſt, & nonnihil habet diſceptationis habitæ à Chriſto cum Apoſtolis, proptereà hoc loco breuiter expedietur, vt iuſti etiam tractatus corpus impleat. Verbo illo aſſumptionis, futuram mortem, & paſſionem deſignat, nimirum quòd per eam aſſumendus erat ex hoc mũdo ad Patrem. Et ſignificatur tempus non tantum propinquum paſſioni, ſed etiam prędefinitum, vt ait Euthym. Nam verbum ἀναλαμβάνειν, vt Budæus eſt autor in ſuis cõmentarijs; ſignificat, filium abdicatum in domum recipere: quod Patres ad emendationem, & ſatisfactionem faciebant Athenis. Chriſtus autem in terris quaſi abdicatus à Patre homo factus eſt ad culpæ noſtrę emendationem, & ſatisfactionem, quã ſolus ipſe iuxta Patris decretum, in cruce pręſtitit: tùm demum aſſumptus, domumque accerſitus eſt, cùm omnibus mandatis Patris perfunctus eſt: tùm quaſi filius eſt agnitus, & à Patre euocatus.

Chriſti paſſio, & mors cur aſſumptio nominetur.

Euthy c. 32. in Lucam.
Budæus.

Chriſtus cur faciem ſuam offirmauit vt iret in Ieruſalem.
Exod. 12.

Quod verò faciem ſuam offirmaſſe dicitur, vt iret in Ieruſalem, & non vltra hoc, & illuc obambulare, quia ibi oportebat verum agnum offerri, vbi typicus agnus quotannis immolabatur, hoc ad indicandam magnanimitatem, & conſtantiam fecit, quam exterius ipſo vultu præ ſe ferebat volendo ire in Ieruſalem, etiamſi non ignoraret Iudæos paratos ad ſibi necem inferendam. Nam vt Hieronymus ad Algaſiam exponit: Offirmatione opus eſt, & fortitudine ad paſſionem ſponte properanti. Vnde & Ezechieli, cui dixerat Deus: *Fili hominis, in medio ſcorpionum tu habitas, & ne timeas eos: Obfirma*, inquit, *faciem tuam. Et dedi faciem tuam æneam, & frontem tuam ferream*: vt ſi forſitan ſurrexiſſet contra eum malleus vniuerſæ terræ, quaſi incus duriſſima reſiſteret, malleumque contereret, de quo ſcriptum eſt: *Quomodo confractus eſt, & contritus malleus vniuerſa terra?* Hæc ille.

Hierony q. 5. ad Algaſiam tom. 3.
Ezech. 2.
Ierem. 50.

Quos miſerit nuntios Chriſtus in oppidũ Samaritanorum, vt pararent illi neceſſaria, teſte Hieronymo. Alter ſenſus eiuſdem.

Et miſit nuntios ante conſpectum ſuum, & euntes intrauerunt in ciuitatem Samaritanorum, vt pararent illi. Verbum, *In ciuitatem*, Græcè legitur Κώμην, hoc eſt, vicum ſiue pagum, ſiue vt aliàs ſolet interpres vertere, caſtellum. Vox *Nuntios*, Græcè eſt ἀγγέλους: quos Hieronymus exponit poſſe interpretari Angelos. Iuſtum enim erat vt Dei Filio Angeli miniſtrarent. Sed mox ſubiungit: *ſiue Angelos, Apoſtolos vocat*, nempè Iacobum & Ioannem filios Zebedæi, qui præmiſſi erant ad parandum: quemadmodum Petrus, & Ioannes deſtinati fuerunt à Chriſto vt pararent Paſcha, vt Lucas tradit. Neque more magnatum hoc feciſſe Dominũ eſt credibile: nam illi ſolent præmittere nuntios, & coquos, qui magnificè, & ſplendidè præparent. Sed ne diu cogerentur expectare, vt neceſſaria pararentur, & vt repulſam, quam tulerunt illi duo, & non Chriſtus, cùm reliquis acciperent: quanquam & illa aliquo modo ad Chriſtum ſpectaret. Vnde ſubditur, *Et non receperunt eum: quia facies eius erat euntis in Ieruſalem.* Rectè ait Euthymius: *Facies eius, hoc eſt, ipſe, à parte totum.* Hæc ille: Sicut enim oculi qui innuunt quod dictum velis; ita facies re dicitur, quæ præ ſe ferat iter aliquò deſti-

Luc. 22.

Quid planè Chriſti ſimplicitate, & paupertate indignum.

Euthy. ca 32. in Lucam.

Samaritani atque Iudæi quã graui, inter ſe odio diſcordarent.

Hieron. ad Algaſiam q. 9. tom. 3.

deſtinatum eſſe. Hieronymus ſic ſcribit. *Hoſtilis inter ſe Samaritani atque Iudæi diſcordant odio; & cum omnes oderint Gentes, proprio contra ſe furore bacchantur, dum vtrique de legis poſſeſſione contendunt: & in tantum ſe mutuo perſequuntur, vt poſtquam Iudæi de Babylonia*

1. Eſd. 4.

ſunt reuerſi, ædificationem templi Samaritani ſemper impedierint. Cumque vellent & ipſi cum eis ædificare templum, reſponderunt Iudæi, Non

Ioan. 8.

licet nobis, & vobis ædificare domum Domini. Denique pro ſumma iniuria Phariſæi exprobrabant Domino, Nonne dæmonium habes, & Samaritanus es? Et in parabola de Ieruſalem deſcen-

Luc. 10.

dentis Iericho, Samaritanus ponitur pro ſigno, atque miraculo, quod malus beneſecerit: & ad puteum Samaritanæ ſcriptum eſt: Non enim

Ioan. 4.

coutuntur Samaritani Iudæis. Videntes ergo Samaritæ Dominum Ieruſalem pergere, id eſt, ad hoſtes ſuos, quod audierant à diſcipulis eius, qui ad parandum hoſpitium venerant, Iudæum eſſe cognoſcunt, & quaſi Iudæum atque alienum, & eum, qui ad inimicos pergeret, ſuſcipere noluerunt. Quanquam & alia nobis ſubijciatur intelligentia, quod voluntatis Domini fuerit non ſuſcipi à Samaritis, quia feſtinabat ire in Ieruſalem, ibique pati, & ſanguinem fundere, ne occupatus ſuſceptione Samaritica, & doctrina gentis illius, paſſionis differret diem, ad quam venerat ſuſtinendam. Vnde dicit & in alio loco: Ciuitates Samaritanorum non intrabitis; volens tollere omnem occaſionem perſecutionis Iudaicæ, ne poſteà dicerent; Crucifiximus eum, quia ſe inimicis noſtris, & hoſtibus iunxerat. Hæc Hieronymus.

Altera cauſa cur Chriſtus noluerit à Samaritanis recipi, ſecudum Hieronymũ.

III. Cauſa.

Contendebant Samaritani apud ſe locum eſſe precationis, & non Ieroſolymis; ob eam cauſam proficiſcentem in Ieruſalem orandi gratia non receperunt. Eadem ratione alios Galilæos pertranſeuntes Samariam nolebant recipere, ab eo quod ad aliquam ſolennem feſtiuitatem Ieroſolymis celebrandam pergere[illegible]. Ex quo colligimus, proximan[illegible] tun[illegible] [illegible]ſe aliquam Iudæorum ſolennitatem: quæ cum dies feſtiua Paſchæ eſſe non poſſit, in qua Dominus eſt mortuus, vt quæ adhuc aliquot menſibus adfuer[illegible], [illegible]s ap[illegible]te co[illegible]gitur fuiſſe hanc Domini profectionem apud Lucam eandem quæ habetur Ioan. 7. ad celebrandum feſtum Scenopegiæ. Et ne quid admireris de tanta Samaritanorum contra Galilæos tranſeuntes inurbanitate, lege ſeditionem inter eos ortam in vico Nais dicto apud Ioſephum libr. 20. Antiquit. capi. 5. Docuit hoc ſuo exemplo Chriſtus Apoſtolos, qui ad vniuerſum orbem erant Euangelij gratia deſtinandi, ne mirentur, ſi interdum à ciuitatibus & domibus expellerentur, aut minus humanè & ciuiliter tractarentur. Aliàs autem in Samaria biduum commoratus eſt, vt inquit Ioannes, quòd non erat eius in proximo mors, & tunc è Iudæa reuertebatur in Galilæam. Et nota multos eſſe, qui Ieſum euntem in Ieruſalem ad ſuſtinendum crucem non recipiunt.

Ioſephus.

Ioan. 4.

Apoſtoli qui præmiſſi fuerunt à Domino in oppidũ Samaritanorum.

Cùm vidiſſent autem diſcipuli eius Iacobus & Ioannes, dixerunt, Domine, vis dicimus vt ignis deſcendat de cælo, & conſumat illos? Apoſtoli illi duo, Iacobus, & Ioannes, videntur nuntij fuiſſe miſſi à Domino ad parandum: Et quia in lege verſati, in qua tantùm iuſtitiam & vindictam illam nouerant, *Oculum pro oculo, & dentem pro dente*, vlciſci nituntur iniuriam, & imitari Heliam, ad cuius vocem duos pentatarchos militum ignis abſumpſerat. Et dixerunt ad Dominum, *Vis dicimus, vt ignis deſcendat de cælo, & conſumat illos?* Pulchrè aiunt, *Vis*: nam & Helias dixerat: *Si homo Dei ego ſum, deſcendat ignis de cælo, & deuoret te, & quinquaginta tuos.* Et vis dicamus, id eſt, more Hebræorum imperemus: vbi in primis prudentiæ Chriſtianæ fuit nihil velle ſine Chriſto. Vt & orandi forma nobis hic præſcripta relinquatur, vt ſic oremus, qua tamẽ voluntatem noſtram Deo ſubijciamus. In Græcis & Syriaco additur: Sicut Helias fecit.

Exod. 21.

Matt. 5.

4. Reg. 1.

Nil velle ſine Chriſto, prudentiæ Chriſtianæ eſt.

In oratione quid nobis ſit ſemper curandum.

Et conuerſus increpauit illos, dicens, Neſcitis cuius ſpiritus eſtis. Filius hominis non venit animas perdere, ſed ſaluare. Et abierunt in aliud caſtellum. Quòd Chriſtus conuerſus ſit ad Apoſtolos, in bonam partem ſemper accipitur in Euangelicis literis, vt notauit Origenes. Et interdum hanc conuerſionem ſequitur dulcis quædam increpatio, vt fecit cum Petro apud Matthæum. Ita dicitur conuerſus Dominus ad Petrum reſpexiſſe illum: quam conuerſionem ſecuta eſt increpatio peccati in corde ſuo, & tunc egreſſus Petrus fleuit amarè. Quòd verò Chriſtus ait, *Neſcitis cuius ſpiritus eſtis*, hoc eſt, eſſe debetis; innuit maiorem perfectionem requiri à nobis in tempore gratiæ, quàm ab illis qui ſub lege fuerunt, & non imitandum ſpiritum Heliæ, ſed Domini; id eſt, non zeli & vindictæ, ſed manſuetudinis & tolerantiæ: & alium fuiſſe ſpiritum Veteris Teſtamenti ab eo noui: de quo Apoſtolus: *Non enim accepiſtis Spiritum ſeruitutis iterum in timore; ſed accepiſtis Spiritum adoptionis filiorum Dei, in quo clamamus, Abba (Pater)* Et ad Timotheum: *Non enim dedit nobis Deus Spiritum timoris; ſed virtutis, & dilectionis, & ſobrietatis*: quanquam aliquando hoc ſpiritu fuerint imbuti, vt iniurias in Deum illatas vindicarent, vt Petrus qui Ananiam & Sapphiram interfecit, & Paulus qui cæcitate percuſſit

Origen tract. 1. in Matth. ſub fin tom. 2. initio.

Matt. 10.
Infr. 26.

Quò amplius quàm vetus requirat lex noua, & Euangelica.

Rom. 8.

2 Tim. 1.
Acto. 5.
Infr. 13.
2. Cor. 10.

Elymam

Elymam Magum: & qui dicebat: *In promptu habentes vlciſci omnem inobedientiam*: ſed tarò hac poteſtate Apoſtoli ſunt vſi, & non ad vindicādas ꝓprias iniurias, ſicut hi duo Apoſtoli vti volebāt. Prohibet ergo Chriſtus priuatam vindictam, & vitium corruptæ naturæ; & ſupra naturam aliquid monet, nempè inimicos diligēdos eſſe, aduerſarios veritatis tolerādos, iniurias diſſimulandas; pro odio nos habētibus, pro ingratis, pro inhumanis erga nos etiam orandū; denique cùm dictum eſſet antiquis: *Oculū pro oculo, & dentem pro dente*: *Ego autē*, inquit, *dico vobis, non reſiſtere malo*. Sed ne cogitarēt diſcipuli: Itane Samaritis impunè licebit te contemnere? reſpondit Chriſtus: *Filius hominis non venit animas perdere, ſed ſaluare.* Ac ſi dixiſſet; Tempus non eſt, vt contemptores meos perdam: cùm ob hoc ipſum venerim, vt ipſos beneficijs manſuetudine, verbis, & factis ad reſipiſcentiam alliciam. Secundus porrò aduentus erit, vt impij iudicentur, & debitas luant pœnas. Præclariſſimum, & ſuauiſſimum eſt hoc verbum. Si enim iniquitates obſeruauerit Dominus, quis ſuſtinebit? Quis, niſi ſciēs, & volens, perire iam poteſt? & qui tenebras, & perditionem magis amat, quàm ſalutem? Quin & illud quoq; ſcriptum eſt, Omnes eum velle ſeruare, & ad agnitionē veritatis venire: ne quiſquā à Diuinæ prædeſtinationis myſterio trepidet, aut formidet. Vtinam nos agnoſceremus, ac in praxim deduceremus hanc Chriſti tam ſalutarem doctrinam. Nam & nos vbi vel minimo verbo offendimur, obliti verborum Chriſti, vt filij Zebedęi, confeſtim conuertimur, vel ad referendam iniuriam, vel ad malum proximo imprecandum. Contendamus igitur ab hoc Spiritu Chriſti plenè poſſideri; vt in patiētia noſtra poſſideamus animas noſtras, & vt ipſa nos mãſuetudine nos diſcipulos proteſtemur Domini noſtri Ieſu Chriſti, cui cū Patre & Spiritu ſancto, nullum non genus laudis, honoris ac gratiarum actionis deferatur ab vniuerſa creatura per omne tempus, Amen.

Lex quid veter Euangelica.

Leuit. 24.
Matth. 5.

Quid ſignificet: Filius hominis non venit animas perdere, ſed ſaluare.

Pſal. 129.

Chriſti zelus ſalutis noſtræ.
1. Tim. 2.

Luc. 21.

TRACTATVS XXXIV.

De diſceptatione Domini cum Iudæis, poſtquam venit ad feſtum Scenopegiæ, Ioan. 7. *Iam autem die feſto mediante, aſcendit Ieſus in templum, & docebat. Et mirabantur Iudæi dicentes, Quomodo hic literas ſcit, cùm non didicerit, Reſpondit eis Ieſus, & dixit, Mea doctrina non eſt mea, ſed eius qui miſit me. Si quis voluerit voluntatem eius facere, cognoſcet de doctrina, vtrum ex Deo ſit, an ego à me ipſo loquar*, & reliq.

HAEc diſceptatio Iudæorum cū Chriſto, de autoritate, & origine ſuæ doctrinę, proxima eſt, & coniuncta diſceptationi præcedēti Chriſti cum fratribus ſuis. Vnde ſequitur: *Iam autem die feſto mediante.* Vbi notandum, quod vbi dicitur dies feſtus in tota hac diſputatione. Græcè habetur vnica dictio ἑορτὴ. quæ poteſt vno verbo dici feſtum, vel feſtiuitas. Quòd verò interpres diem feſtum verteret; non intellexit vnum aliquem diem, vt ſabbatum, ſed totum illud tempus, quo durabat feſtiuitas. Quod Auguſtinus etiam annotauit, dicens, apud Iudæos diem feſtum appellati, non vnum diem, ſed plures. Hinc initium diei feſti intelligitur, Dies feſtus ſolennitatis eius: ſicut & finis, erat ſeptimus dies, in quo collecta fiebat; medium autē feſtiuitatis, quartus dies erat, nam tres dies ante ſe, & totidem poſt ſe continebat. Et hic dicitur ἑορτῆς μεσούσης, id eſt, feſtiuitate mediante, aut mediata, aut dimidia; niſi velis periphraſi longiori explicare.

Huius cum ſuperiori diſputatione cohærentia.

Diem feſtum quem hic vocet Euangeliſta.
Augu. tract. 30. in Ioan. tom. 9.
Deut. 16.

Cur autem noluerit Dominus venire ad primum diem feſti, ſuperiùs eſt explicatum: quia videlicet nondum tempus Chriſti impletum erat. Deinde circa feſti principiū ſolent homines magis vacare terrenis, & carnalibus; cum nondum ſpiritualibus vacare cęperint: quemadmodum ignis maior eſt in progreſſu, quàm in principio dum fit. Volebat etiam Dominus irā Phariſęorum in ſe conceptam, hac ſua tarditate ſedare, atque extinguere, vt mitioribus animis poſſent ſuam doctrinam recipere. Poſtremò, tardius venit, vt diuturnius expectatus, auidius audiretur, & maiori cum fructu. Docens nos ſuo exēplo, vt cùm volumus perficere in proximis, nequaquam in feruore animi concitati, aut affectu peccati, ſed eo declinãte adeamus: vt mons eſt Dei facere; qui venit ad auram poſt meridiem, vt corriperet primum parentem. Væ autem eis, qui feſto vitæ declinante, ad vocem Spiritus ſancti obſurdueruñ, & Ieſum per ſe in corde, vel per ſuos prædicantem nolunt audire.

Quibus de cauſſis Chriſtus principio diei feſti adeſſe noluerit.

In proximis idonea proficiendi ratio.
Gen. 3.

Aſcendit Ieſus in templum, & docebat. Vt legem impleret; & ſignis, & gratia ſermonis hoſtes ſuos, vel ſaltem turbam ad ſe pertraheret. Et quamquam hic Chriſti aſcenſus occult⁹ fuerat vt doceret declinandā vanā

Quare Chriſtus aſcendit in templum.

gloriam; cùm tamen peruenit, non occultus delituit, ſed in publico loco & ſacro, in templo, & coram numeroſa multitudine palam cœpit prædicare, & docere; quò ille qui vt homo non aſcendit templum, quaſi timidus; iam vt Deus oſtenderet ſe non timore mortis ad ſolennitaté occultè aſcendiſſe. Si enim mori timuiſſet, non manifeſtè docuiſſet: ſed vt indicet, mandato Dei eſſe obtemperandum abſque vllo periculi timore.

II. Ratio.

Ioan. 10.

Docet deinde ſuo exemplo paſtores, ne tempore periculi doctrinam ſalutarem populo ſubtrahant: nam bonus paſtor animá ſuam ponit pro ouibus ſuis.

III. Ratio.

Luc. 12.

Prætereà aduerſarios ſuos voluit intelligere, nihil prorſus illos poſſe, niſi quantum & quando Deus permitteret. Vnde dixit: *Nonne quinq; paſſeres veneunt dipondio; & vnus ex illis non eſt in oblimone coram Deo? Sed & capilli capitis veſtri omnes numerati ſunt. Nolite ergo timere: multis paſſeribus pluris eſtis vos.* Docebat ergo, nec explicat quæ eſſent illa.

Qualia Chriſtus quæ docebat in templo. Quo ſpiritu Iudæi de Chriſti doctrina mirabantur.

Vnde cogimur exiſtimare admiranda fuiſſe; & tam admirabili modo propoſita, vt omnes in admirationem ſui raperet. Quare ſequitur: *Et mirabantur Iudæi dicentes, Quomodo hic literas ſcit, quum non didicerit?* Cum contemptu quodam dicũt, quomodo hic, nempè vilis & abiecta perſona: & quemadmodùm in edendis ſignis nõ ipſa ſigna, ſed modum criminabantur, dicẽtes, ea fieri in Beelzebub, ita doctrinam calumniari non valente; modum quo illã ſibi comparaſſet, nempè vel à dæmone, vel arte magica, in calumniam rapiebant: cùm potius Dei in illo virtutem deberent agnoſcere, qui à nullo magiſtro edoctus, eximia Scripturæ intelligentia polleret: & qui nunquã fuerat diſcipulus, præſtantiſſimus Doctor eſſet, atq; magiſter.

Matth. 12.

Iudæorum inſania.

Imò ſi ſana mente conſtaſſent, colligere enim Deum debuiſſent: qui enim ſcit literas, & non didicit, Deus eſt. Nam purus homo neceſſariò ab aliquo inſtruitur: cùm quiſq; nudus & cæcus naſcatur.

Eſa. 54. Ierem. 31. Ioan. 6. Si cunctos Deus erat edocturus, cur Iudæi de Chriſti ſcientia mirabantur ſine doctore.

Quòd ſi fortè obiicias; Cur mirãtur de modo ſcientiæ Chriſti: cùm Deus promiſerit ſe docturum cunctos: ait namque Eſaias: *Vniuerſos filios tuos* (ſcilicet dabo) *doctos à Domino.* Sed mirabantur quòd hunc, quem putabãt inimicum Dei, & legis violatorem, Deus docuiſſet. Quia ſcriptũ eſt; *In maleuolam animam non introibit ſapientia, nec habitabit in corpore ſubdito peccatis.*

Sapient. 1.

Theophylact.

Iudæorum illa de Chriſti ſcientia admiratio, de quo fonte deſcenderet.

Ideò Theophylactus hãc admirationem ex inuidia perfectam ſcribit: *Veruntamen,* inquit, *quamuis admirarentur, attamen neque ſic liberata eſt mens eorum à malitia. Non enim doctrinam admirabantur, neq; quæ dicebantur, ſuſcipiebant, ſed admirabantur quomodo ſciret literas, hoc eſt, obſtupeſcebant, id quod ſolet inuidis accidere. Sicut ſi pauper quidam vicinus, repentè in ſplẽdidiore veſtitu prodeat, & videat eum vicinus inuidus, dicit: Quomodo hic tam ſumptuoſis veſtibus indutus eſt, qui dudum pauperrimus erat? Vnde huic veſtis illa? Hæc autem dicit, non quòd re ipſa admiretur, ſed quòd aduratur inuidia, vſus talibus ſermonibus. Omninò enim dicit, furatus eſt veſtem. Sic igitur & Iudæi: Quomodo hic ſcit literas? profectò ex Beelzebub habet.* Sic ille.

Exemplum Theophilacti peroppoſitum.

Ioan. 10.

Hinc in alio loco dicebant: *Dæmonium habet, & inſanit: quid eum auditis?* doctrinam eius dæmoni tribuentes.

Meſſias cum foret ſapientiſſimus, quid Iudæi eius de ſapientia mirabantur? Eſa. 11. Mira Iudæorũ cæcitas.

Si rurſus vrgeas; Cur mirantur: cùm de Meſſia ſit prædictum: *Requieſcit ſuper eum Spiritus Domini, ſpiritus ſapientiæ, & intellectus, ſpiritus conſilij, & fortitudinis, ſpiritus ſcientiæ, & pietatis?* Dicendum eſt, nihil minus illos cogitaſſe; quàm Ieſum eſſe Meſſiam; propterea in media luce hallucinati ſunt. Vt enim nemo miratur, quòd Sol luceat, vel Luna ſplendeat: ita nec mirũ, quod ſapientia doceat. Similem Iudæi concepere admirationem de Apoſtolis magnalia Dei loquentibus, & quæ eorum captum ſuperarent. Et ob id dicebant muſto plenos eſſe, quòd vim Spiritus ſancti in eis loquentis non agnoſcerent.

Actor. 2.

Actor. 4.

Mirantur etiam Sacerdotes, & magiſtratus Petri conſtãtiam, & Ioannis, comperto quod homines eſſent ſine literis, & idiotæ. Eſt ergo hic ille contemptus; de quo ait Marcus: *Vnde huic hæc omnia: Et quæ eſt ſapientia, quæ data eſt illi, & virtutes: quæ per manus eius efficiuntur? Nonne hic eſt faber filius Mariæ,* & reliqua; Quaſi dicerent; Non eſt Rabbi, non eſt Magiſter noſter, non eſt doctorali dignitate inſignitus: quomodo ergo eius doctrina eſt digna fide?

Marc. 6.

Eorundem inſignis ſtultitia.

Admirantur Chriſtum vna lingua ad vnam gentem loquẽtem: quid facient, cum Apoſtolos varijs linguis ad vniuerſas mundi nationes viderint prædicantes? Erat autem inſignis ſtultitia interrogantis & quærentis piſtorem in pane, quem edit, & vitem in vino quod bibit, aut amanuẽſem in epiſtola manu autoris ſubſcripta.

Fructus omnis prædicationis qui ſit teſte Eſaia. Eſa. 27.

Solétque hic eſſe fructus populi capientis tantùm admirationem ex prædicatione: cùm tamen hic ſit omnis fructus, teſte Propheta, vt auferatur peccatũ. Quòd ſi doctrina Chriſti tãto ſpiritu miniſtrata, non poterat animos retinere auditorum, ne vagarẽtur: qd faciet noſtra? Admonemur igitur doctrinam Chriſti non humana induſtria, ſed diuina virtute fuiſſe cõparatam.

Quem Deus minimè docebit.

Cæterùm qui negligit ſcientias diſcere, cũ poſſit; eũ, vt ingratum, & ignarum, nequaquam Deus miraculo docebit: & nõ minus, imò magis meretur propter laborem & operam, quã

ponit

Diſcentium propter Deum meritum.

ponit in diſcendo, vt doceat, quàm Apoſtoli per Spiritum ſanctum, ſine labore inſtructi. Et qui in deligendis Eccleſiæ miniſtris ruditatem piæ eruditioni prætulerit, Dei donum contemnit, neque agit ex eo Spiritu; quo Paulus voluit miniſterium Euãgelicum committi hominibus ad docẽdum idoneis, & quo Aquila, & Priſcilla Apollo Alexandrinum, hominem alioqui eloquentem in Scripturis & potentem, ob hæc præcipuè dona plenius de via Domini inſtruendum ſuſceperunt; quò eſſet ad docendum inſtructior. Vt ergo nemo ſenſatus ex eo quòd Moſes, Helias, & Chriſtus ſupra humanæ naturæ vires, & conditionẽ aliquandiu ſine cibo vixerunt, reſpuẽdum eſſe cibum corporis; & ex eo quòd olim Iſraelitæ in ſolitudine citra telluris beneficiũ, & humani laboris interuentum & cœlitus paſti ſunt abijciendum eſſe laborem humanũ, & terræ culturã colligat: ita certè ex præſenti Chriſti exemplo nemo cordatus inferret, ſpernendum eſſe ſacrarum literarum ſtudiũ, expectandumq́;, vt otioſi, & ſtertentes, miro miraculo doceamur.

2 Tim. 2. Actor. 18.

Qualis tantũ diuinitus diſcere volẽtium argutatio. Deut. 9. 3. Reg. 19. Matth. 4. Exod. 16.

Reſpondit eis Ieſus, & dixit. Mea doctrina, non eſt mea, ſed eius qui miſit me. Iudæi eleuabant autoritatem doctrinæ Chriſti humilitate perſonæ; ideò Chriſtus vendicat eam ex autoritate Patris mittentis, ſuſpicionem tam impiã breuiter ſummouens, & oſtendẽs vnde literas didicerit, & quòd doctrina ſua non ſit profecta vel ab homine, vel à dæmonio; ſed ab ipſo Deo Patre, cuius erat Sapientia, & Verbum. Probat igitur doctrinam ſuam veram eſſe ex origine, & contentis, & ex eo ꝙ quadrat bonæ menti, atq; animo bene diſpoſito, deniq; ex eo quod tendit ad gloriam Patris illuſtrandã. Prima autem ſententia, implicationem in verbis continere videtur. Nam vt Auguſtinus ait: *Si non tua, quomodo tua? Si tua, quomodo non tua.* Adhæc docent Dialectici, nullam eſſe veriorem enuntiationem ea, in qua idem affirmatur de ſe ipſo: rurſus nullam falſiorem, in qua idem negatur de ſe ipſo. Dicendum eſt, hanc propoſitionem, in ſenſu quo dicta eſt à Chriſto, veriſſimam exiſtere. Primò, vt excludatur origo & principium doctrinæ à ſeipſo; ita vt ſit ſenſus: Mea doctrina, qua vt homo vtor; non eſt mea, id eſt, non habet originem & principium ex me homine, neque illam fingo, aut ſomnio ex me; ſed originem habet ex Patre, de quo ait: *Sed eius qui miſit me.* Quẽadmodùm ſi cithara, aut fiſtula diceret; Meus ſonus, non eſt meus, id eſt, non oritur ex me, ſed ex artifice citharam, aut fiſtulam pulſante: aut ſi fluuius diceret; Aqua mea non eſt mea, innueret aquam aliunde oriri, quàm ex fluuio, nempè ex fonte. Et ita hic ſenſus quadrat diuinitati Chriſti: quia Chriſtus Verbum eſt Patris, ſcientia, & doctrina Patris; lumen, & ſplendor Patris. Secundò poteſt exponi; vt conueniat humanitati Chriſti, in hunc ſenſum: Doctrina mea non eſt meo labore parta, ſiue meo ingenio inuenta, & excogitata: ꝙ ad diuina & ſupernaturalia myſteria ſpectat. Scientia enim, quam vocãt acquiſitã, duplici via comparatur. Altera, communi, audiendo magiſtros, & doctores: qui non ſecus alios ex notis quibuſdam principiis ad percipienda intelligibilia perducunt, vt illis intellectus veſci poſſit, quàm coquus, aut is, qui minutè carnes ſecans præparat cibos alteri edendos, & vt ſcriba doctus dirigens manum pueri diſcentis ſcribere. Altera verò via eſt à lumine intellectus naturalis ſe ipſum agentis ad intelligendum, multas concluſiones tùm ad vitæ humanæ praxim, tùm ad ſpeculationem ſpectantes. Et ita dicendo, Non eſt mea, excludit ſcientiam acquiſitam, ſiue per inuentionem, ſiue per diſciplinam, etiam à dæmone, & multò minus ex his, qui nec per ſe ſciunt, nec diſcunt: ergo non eſt acquiſita: ſed infuſa, & à Deo donata mihi homini, vt Angelis, Adæ, Salomoni, Prophetis, & Apoſtolis in die Pentecoſtes. Quæ in hoc differt ab acquiſita, quomodo typographus differt ab ſcriba: ille enim vno ictu integrum folium eodem temporis excudit; hic verò ſenſim, & cũ progreſſu temporis ſingulas literas format. Et quemadmodum ſingula hominũ corpora naturæ operatione paulatim formãtur, & organis ſuis diſtinguuntur: corpus verò Chriſti per virtutem Spiritus ſancti infinitã vno temporis momento perfectum atq; completum fuit: ita Auguſtin. libr. 1. de Trinit. exponit hæc verba de ſcientia humana: at idem li. 2. de Trinit. capit. 2. interpretatur de ſcientia diuina, & vtroque modo vere & apertè intelligi poſſe. Negat igitur Dominus, ſcientiam ſuam eſſe acquiſitã; & innuit eſſe infuſam: quod Platoni occaſionem præbuit comminiſcendæ illius reminiſcentiæ, quam vocauit ἀνάμνησιν, eo quòd noſtrum ſcire, ſit reminiſci. Doctrina ergo mea non eſt mea, id eſt, meo labore parta. Quemadmodum ſi filius patris ſui hæres diceret; Mea facultas nõ eſt mea, ſcilicet mea opera, & induſtria acquiſita, ſed patris mei labore parta. De peculio autem caſtrẽſi poſſet quiſpiam dicere: Hæc facultas mea, eſt mea. Hac ratione etiã valeret quis dicere de equo locato; Hic meus equus non eſt meus: eſt quidem

Vnde autoritas doctrinæ Chriſti pendebat.

Qui verum erat: Doctrina mea non eſt mea, varij ſenſus.

Augu. tract. 29. in Ioan.

1. ſententia.

Quale dictum Chriſti: Mea doctrina non eſt mea.

Alter ſenſus.

Scientia acquiſita comparatur dupliciter.

Gen. 2. 3 Reg. 3. Actor. 2.

Scientia acquiſita ab infuſa quid differat.

Augu. tom 3.

Plato in Phædone

Contra Platonicum dogma de reminiſcentia.

Alterum exẽplum eius locutionis: Mea doctrina non eſt mea.

meus

meus quod ad vſum attinet, ſed non meus quantum ad dominium. Ita legatus deſtinatus ab aliquo Principe, & inſtructus de his, quæ nomine ſuo eſt dicturus; valet dicere; Verba mea, quæ ego loquor, nõ ſunt mea, ſed mittentis me Principis. Ita olim Prophetæ, tanquam legati Dei, dicebant: *Hæc dicit Dominus exercituum:* & de Apoſtolis ait Chriſtus; *Non vos eſtis qui loquimini, ſed Spiritus Patris veſtri qui loquitur in vobis:* & de Meſſia Moyſes inquit: *Ponam verba mea in ore eius;* & Apoſtolus, *Nouiſſimè locutus eſt nobis in Filio.* Doctrina ergo Chriſti, Patris erat per Chriſtũ docentis. Non decebat autem, vt Chriſtus, qui nullum humilitatis contemptiſſimum gradum neglexit, ſe ad diſcendum deprimeret. Quod his rationibus oſtenditur. Primò, quia eſſet fictio, cùm omnia ſciret: ſummo enim doctori, qui omnia nouit, & nihil ignorat, repugnat diſcere: quemadmodum primo mouenti moueri eadẽ ſpecie motus, qua alia mobilia mouentur. Hinc D. Antonius dicebat, priorem eſſe libris intellectum: qui ſe non ſecus agit ad ſciendum ſine docente, atq; ignis, qui quandoque ſine flante, ac ſine vllo vento incenditur, & emittit flammam: quemadmodùm è cõuerſo qui arte & flatu excitatur hominis induſtria, ſimilitudinem gerit ſcientiæ acquiſitæ. Deinde non didicit propter nos, ne humana videretur doctrina Chriſti, quæ tota diuina erat; & humanitus tracti homines putarentur. Prætereà quia ſcientia humana magno tempore indiget; cum hominis capius ſit exiguus, & paulatim inſtillandæ ſint ſciẽtiæ. Nam ſi quis in vas anguſtioris orificij multam aquam immittere vellet, magna pars periret; quia guttatim eſt infundenda: idem eſt de ſcientia communicanda iudicium. Eſt etiam ſcientia humana multis erroribus admixta, & multa incerta habet, ſicut ille dixit: *Cogitationes mortalium timidæ, & incerta prouidentia noſtra:* Et vt maximè vera eſſet, non ita afficit, neq; affectũ noſtrum incendit, atq; infuſa: nam hæc inſtar recti radij eſt lucentis & calefacientis; illa vero vt radius reflexus eſt, qui lucem habet, calorem non habet. Item in ſcientia acquiſita maior locus eſt vanæ gloriæ & ſuperbię in eo quòd illam ſibi tribuit, & proprio marte comparauit; maior occaſio parcitatis, & inuidiæ in communicando, & maiorem anſam auaritiæ habet in vendendo: ſecus in ſcientia gratis data, in qua minor locus ſuperbiæ, de qua illud: *Quid autem habes quod non accepiſti? Si autem accepiſti, quid gloriaris quaſi non acceperis?* Minor eſt etiam locus inuidiæ: quia vnicuique datur

Matt. 10.
Deut. 19.
Hebr. 1.
Quibus de cauſis Chriſtum non decuit diſcere niſi à Deo.
D. Antonij pulchrè dictũ.
II. Ratio.
III. Ratio.
Simile.
Sap. 9.
Infuſa ſciẽtia, & acquiſita, quales ſint, earumq; inter ſe diſcrimen.
1. Cor. 4.

manifeſtatio Spiritus, ad vtilitatem. Et, *Væ mihi*, ait Paulus, *Eſt, ſi non euangelizauero.* Et Salomon, qui ſapientiam infuſam acceperat, ait de ſapientia: *Quam ſine fictione didici, & ſine inuidia communico, & honeſtatem illius non abſcondo.* Minor denique auaritia: quia Dominus dixit: *Gratis accepiſtis, gratis date.*

Quod verò dicitur ab Apoſtolo de Domino: quod didicit ex ijs, quæ paſſus eſt, obedientiam: & in Euangelio: *Proficiebat ſapientia, & ætate,* & reliqua: intellige de ſcientia, quæ experimento diſcitur, quã non per viuos magiſtros, hoc eſt, doctores, ſed per mutos, id eſt, creaturas, per quas Chriſti intellectus ſe agebat ad multa cognoſcenda, quæ per ſcientiam infuſam ſciebat. Hac enim ratione Chriſti intellectus perſpicaciſſimus, plus vel vno proſpectu, vel vnica contẽplatione in cognitione rerũ naturalium proficiebat, quã Plato, vel Ariſtoteles multis annis. Et ad confirmandum duplicem hunc ſenſum aſſignatum, perpende ꝙ orationes huiuſmodi negantes aliquid in Sacris literis, nõ ſimpliciter aliquid negãt, ſed tantùm, vt dici ſolet, κατά τι, id eſt, ſecũdùm quid, videlicet ex eorum hypotheſi, ad quos dirigitur oratio. Vt cùm Chriſtus negat apud Ioannem à Patre mundũ hunc adminiſtrari, cùm ait: *Neq; enim Pater iudicat quemquam; ſed omne iudicium dedit Filio:* In quo non ſimpliciter remouetur Pater à mundi imperio, & adminiſtratione; ſed corrigitur in ea re Iudæorũ error, qui ſeparabant Patrẽ à Filio, cùm contra Pater nonniſi in perſona Filij mundum adminiſtret. Sic alibi dicit, ſe non veniſſe vt faceret voluntatem ſuã, vt putabant Iudæi; ſed eius, à quo miſſus erat, & cum quo vna & eadem erat. Sic etiam alio loco dicit: *Neq; hic peccauit, neq; parentes eius,* non ſimpliciter; ſed *vt cæcus naſceretur:* vt Apoſtoli interrogauerũt. Ita hoc loco: *Mea*, inquit, *doctrina nõ eſt mea;* non ſimpliciter, ſed ex Iudæorum hypotheſi, qui putabant Chriſti doctrinam Dei non eſſe: cùm tamen vna ſit Patris, & ipſius poteſtas, voluntas, & doctrina; quẽadmodùm etiã vna eſt, & eadem vtriuſq; ſubſtãtia. Quare mirum non debet videri, ſi ego Dei filius abſq; eruditione hominũ literas ſciam: ſum enim vox, ſermo, Verbum, & doctrina Patris. Quòd ergo doctrinã, quæ Patris eſt, ſuam eſſe negat; in eo captum auditorum reſpicit, qui nihil de eo altius ſentiebant, quàm hominem eſſe: quo conceſſo, ita diuerſus à Patre haberi petit, vt nihil tamen proferat niſi ab ipſo mandatum, vt magnus Propheta, legatus & nuntius Dei, ſiue Apoſtolus.

Vbi diligenter aduerte, id, quod eſt Pa-

1. Cor. 12.
1. Cor. 9.
3. Reg. 3.
Sapient. 7.
Matth. 10.
Hebr. 5.
Luc. 2.
Quã Chriſtus ſcientiam acquiſiuit, ſecundùm Apoſtolum.
Chriſti intellectus perſpicacia.
Huiuſmodi propoſitionũ negantium, in Scripturis: Mea doctrina, non eſt mea, vis & natura.
Ioan. 5.
Ioan. 6.
Ioan. 9.
Chriſti propria.

Diuinarum proprietates perſonarum.

ttis, non pendere ab alia natura, vel perſona. Quod verò Filij eſt, & Spiritus ſancti, ab alia quidem eſt perſona, non autem ab alia natura. Quod verò Chriſti hominis eſt, ab alia quidem natura, non autem ab alia perſona, quæ ſit à Deo diſtincta. Quod omnium aliorum, etiam Angelorum ab alia natura, & alia perſona proficiſcitur & pendet: & ab opere mittendi, id eſt, generandi interno, & incarnationis externo, ſummè cognoſcitur Deus, pluſquàm à nomine creatoris, vel Dei.

Tertius ſenſus aliorum verborum, Mea doctrina non eſt mea.

Poſſunt tertio alium ſenſum recipere hæc verba; qui quidem Chriſto, vt Deus eſt, & homo conuenit: *Mea doctrina non eſt mea*: hoc eſt, ad meam gloriam, ſiue lucrũ, & compendium non eſt, vt vos putatis, & vt homines in me homine ſiſtant; Quia ego honorifico Patrem meum, & gloriam meam non quæro, ſed mittentis.

Ioan. 8.
Exemplum.

Quemadmodum conſpicillis, vel cryſtallo non vtimur, vt in eo ſiſtat viſus noſter, ſed vt per illa, tanquam adiumenta, oculus perſpicere valeat ea, quæ longè poſita ſunt: ita mea doctrina non ſiſtit in me, ſed tendit vſq; ad Patrem magis agnoſcendum, & honorificandum: Nemo enim venit ad Patrem, niſi per me.

Ioan. 14.

Perinde ergo eſt dicere; *Mea doctrina non eſt mea:* ac ſi Papa, vel Epiſcopus rogatus, vt conſanguineo, aut ſeruo beneficium aliquod conferat Eccleſiaſticum, reſponderet; Meus Papatus, vel Epiſcopatus, non eſt meus: id eſt, non eſt inſtitutus, vt pro voluntate, vel libidine mea diſpenſem bona Eccleſiaſtica, ſed ad Chriſti gloriam, & Eccleſiæ vtilitatem, cui de miniſtro idoneo proſpiciendum eſt: nec enim Eccleſia eſt propter homines, ſed homines propter Eccleſiam.

Eccleſiaſtica beneficia quibus conferenda tantummodo.

Eadem ratione œconom' ſi rogatus, vt bona homini profunderet, ille poſſet reſpondere; Mea facultas non eſt mea; id eſt, bona, quæ ad me ſpectant diſpenſare non debeo, neque iure poſſum diſpenſare, niſi ad nutum Domini, & voluntatem eius, nõ autem pro meo nutu & voluntate.

Regis & Principis officium.

Simile quid poſſet Rex reſpondere, vel magiſtratus, rogatus vt quid contra ius ipſum, aut cõtra commune bonum, cuius peculiaris eſt cuſtos, autoritate ſua, & imperio ageret. Nam ita Chriſtus rogatus à matre filiorum Zebedæi, vt vnum filiorum ad dexteram, alterum ad ſiniſtram conſtitueret, reſpondit: *Sedere ad dexteram, vel ſiniſtram, non eſt meum dare vobis, ſed quibus paratum eſt à Patre meo.*

Matth. 20.

Vbi ſe hominem diſtinguit à ſe Deo, qui vnus in ſubſtantia cum Patre Deus eſt.

Doctrina miniſtrorũ verbi Dei vnde petenda.

Docemur, doctrinam miniſtrorum verbi Dei, non eſſe petendam ab hominibus, quales ſunt omnes Hæretici, ſed ab ipſo Chriſto, & Spiritu ſancto, qui Eccleſiam Dei dirigat. Miniſtri enim boni, & per Eccleſiam probati, miſſi, & legati ſunt Patris, & Filij eius: vnde Paulus de Apoſtolis dixit; *Pro Chriſto legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos*: nam & nomen Apoſtolorum hoc ipſum ſignificat.

2. Cor. 5.
Apoſtolus quid ſonet.

Cæterum quòd Iudæis ſcandalum erat, non didiciſſe Chriſtum; Dominus quaſi ſcalã potius eſſe admonet, quę ſurſum eos eueheret ad cernẽdam Dei gloriam; & ideò filium ſuũ Deus ex ſordida potius officina prodire voluit, quàm ex Scribarum, aut Phariſæorũ ſcholis, quò magis conſpicua eſſet Euangelij origo ne quis in terra fabricatum putaret Euangelium, vel hominem quempiam fingeret eius autorem.

His verbis: Mea doctrina non eſt mea, &c. quid doceat nos Chriſtus.

Inſtruimur deinde, ſi Filius Dei naturalis, & per omnia Patri æqualis, ſic locutus eſt, vt omnia agnoſcat ex Patre: quid nos tantilli & vermes per terram repentes, & ad ſummum, filij adoptiui Dei, de nobis ſentire debemus, aut loqui? Certè rectè admonuit Petrus, cùm dixit; *Vnusquiſque ſicut accepit gratiam in alterutrum illam adminiſtrantes, ſicut boni diſpenſatores multiformis gratiæ Dei. Si quis loquitur; quaſi ſermones Dei, Si quis miniſtrat, tãquam ex virtute, quam adminiſtrat Deus. Vt in omnibus honorificetur Deus per Ieſum Chriſtum*: & Apoſtolus omnem ſibi gloriandi anſam præcidit, cùm ait: *Quid habes quod non accepiſti? Si autem accepiſti, quid gloriaris quaſi non acceperis?*

1. Petr. 4.
1. Cor. 4.
Quid in Dei donis gloriari.

Vbi gloriationem quaſi non acceperimus denegans; in acceptis donis concedit gloriari: at in acceptis gloriari, aliud nihil eſt, quàm donatorem glorificare. Proinde produnt ſuam ſtultitiam, qui aliquid vt à ſe inuentum magnopere commendant: quò enim quis magis quicquam ſibi tribuit, id vilius reddit; quia à viliori principio profectum.

Stultitiæ qui notam non effugiant.

Plinius rectè dixit: *Obnoxij profectò animi, & infelicis ingenij eſt, deprehendi in furto malle, quàm mutuum reddere; cùm præſertim ſors fiat ex vſura.* Et ruſus; *Eſt benignum, & plenum ingenui pudoris, fateri per quos profeceris.*

Plinius ſecundus in præfat. naturalis hiſtoria.
Idem ibidem.

In hac re maximè peccant Hæretici: qui ſe autores faciunt nouarum ſectarum. Vnde Lutherus gloriatus eſt ſe verũ Euangelij ſenſum produxiſſe contra Catholicæ Eccleſiæ fidem: cùm tamen Doctores ſenſum Patrum ſuorum, & traditiones ſequãtur; à quibus, quando conueniunt, ne latũ quidem vnguem diſcedendum eſt: & quo minus quicquã de ſuo docẽt, eò magis nos docent; neque alia certior, aut firmior ratio eſt reuincendi hæreſes, & nouitates omnes, atq; iſta, neq; aliam viam ingreſſa ſunt œcumenica, & generalia Concilia, quàm

Hæreticorum Lutheri præſertim, inſignis arrogantia.
Optima illos reuincendi ratio.

pro-

Hiero. tom. 1. Laudes Nepotiani.

producendo Patrũ teſtimonia. Vide quid Hieronymus in epitaphio Nepotiani ſcribat ad Heliodorum: *Sermo eius per omne conuiuium de Scripturis aliquid proponere, libenter audire, reſpondere verecundè, recta ſuſcipere, praua non acriter confutare, diſputantem contra ſe magis docere, quàm vincere: & ingenuo pudore, qui ornabat ætatem, quid cuius eſſet, ſimpliciter confiteri. Atque in hunc modum eruditionis gloriam declinando, eruditiſſimus habebatur. Illud, aiebat, Tertulliani, iſtud Cypriani, hoc Lactantij, illud Hilarij eſt. Sic Minutius Felix, ita Victorinus, in hunc modum eſt locutus Arnobius. Me quoque, quia pro ſodalitate auunculi diligebat, interdum proferebat in medium. Lectioneque aſsidua, & meditatione diuturna, pectus ſuum Bibliothecam fecerat Chriſti.* Hæc ille. Bonum igitur eſt, quòd doctrina noſtra nõ ſapiat, vt aqua vas, per quod tranſit, ſed fontem, id eſt, Deum, & eos, quibus primum à Deo communicata eſt.

Dei dona vt nobis communicentur. 1. Paral. 29.

Aduerte etiam, Deum ita nobis largiri dona ſua, vt tamẽ ſemper remaneat dominus eorum: quæ dedit. Hinc Rex ille dicebat: Tua ſunt (Domine) omnia, & quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi. Gratiam enim ædificantem ſolùm ad vſum communicat, vt equus, quẽ ad tempus equito: & ita dixit *Paſce oues meas*, ſuas vocans. Et Sarai, vocauit Sara: hoc eſt, quæ prius dicebatur domina mea, dicta eſt domina ſimpliciter. Idem docendum de poteſtate clauium: quarum vſus. & nõ dominium datur; ideo ad finem Domini, hoc eſt, ad honorum Dei, & ſalutem animarũ diſpenſandus eſt earum vſus, quo fine excluſo, ſi nos aut quæ noſtra ſunt, quærimus, furtum committimus, ſiue ſimoniam.

Ioan. vlt. Gen. 17.

Chriſti, aut Eccleſiæ clauibus quatenus vtendum.

Vnde doctrinam ſuam Chriſtus cæleſtem eſſe oſtẽdat atque diuinam.

Si quis voluerit voluntatem eius facere, cognoſcet de doctrina vtrùm ex Deo ſit, an ego à me ipſo loquar. His verbis Dominus tacitam obiectionem videtur diſſoluere. Poſſent enim Iudæi obijcere, Tu dicis, doctrinam tuam eſſe diuinam, & de cœlo profectam id quomodo negantibus nobis comprobabis? dicentem quidem audiuimus, ſed vera eſſe quæ dicis probantem, nondum deprehendimus. Excipit ergo Chriſtus, & aſſerit, rectum iudicium doctrinæ diuinæ manare ex timore Dei, & reuerentia, & ex ſtudio illi obſequenti. Ideò ſi animos habeant ad pietatem, & timorem Dei compoſitos, facilè agnituros an verũ ſit quod prædicat, nec ne. Quo verbo obliquè illos perſtringit, quaſi impios, & Legis Diuinæ transgreſſores, affectibus carnis, & prauis ſuis cupiditatibus, quibus diuinæ legi repugnabant, ſeruientes. Hinc dicebat:

Iudæorum impietas, & inobedientia.

Ioan. 5.

Ioan. 12.

Quomodo vos poteſtis credere, qui gloriã ab inuicem accipitis: & gloriam, quæ à ſolo Deo eſt, non quæritis Rurſus, *Multi crediderunt in eum, ſed propter Phariſæos non confitebantur, vt è Synagoga non eijcerentur. Dilexerunt enim gloriam hominum magis quàm gloriam Dei.* Ait ergo Dominus: Si doctrina mea veſtris vitioſis affectibus non aduerſaretur, & ſi malletis Dei, quam veſtram voluntatem facere, non ita difficulter poſſetis iudicare de doctrina mea, qualis ſit: ſed quia me odio habetis, & veſtras cupiditates explere diligitis: ideò de doctrina mea tam impiè iudicatis. Canon ergo dijudicandi doctrinã hic erit: vt ante omnia renuntiemus noſtris affectibus, & concupiſcentijs, & credamus verbo Dei (fides enim eſt vera obedientia) & nos componamus ad obſequẽdum Deo. Hinc Paulus ait: *Si quis videtur propheta eſſe, aut ſpiritualis, cognoſcat quæ ſcribo vobis, quia Domini ſunt mandata. Si quis autem ignorat, ignorabitur.* Et Moſes admonet, cũ ſurgunt pſeudoprophetæ, tentari nos à Domino: & non falli eos, ſi recto ſunt corde, & ſi diligunt eum.

Canon dijudicandi doctrinam diuinam ſu[…]

1. Cor. 14.

Deut. 13.

Iam ſingula verba expendamus. *Si quis* inquit, nullum excipit, qui pro omnibus ſeruandis venit, & qui vult omnes homines ſaluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. ¶ *Voluerit.* Deus enim nolentem non vult cogere. Et voluerit, inquit: quia ſciebat multos velle, & non poſſe: quibus ſatis eſt bona volũtas, vt Deus illis veram ſui cognitionem infundat. ¶ *Voluntatem eius facere.* Voluntas Patris ſecundùm Auguſtinum eſt fides, de qua: *Hæc eſt enim voluntas Patris mei, qui miſit me, vt omnis qui videt Filium & credit in eum, habeat vitam æternam:* Et, *Hoc eſt opus Dei, vt credatis in eum, quẽ miſit ille.* Verè autem non credit, qui Sacramentum non ſuſcipit: Qui autem credit & per fidem ſe Deo ſubijcit, dignus eſt, qui veritatem intelligat, ſecundum illud *Si non credideritis, neque intelligetis.*

Chriſti charitas.

1. Tim. 2. Arbitrij libertas humana.

Ioan. 6.

Ibidem.

Dignus qui vt veritatem intelligat. Eſa. 7. iuxta Septuaginta.

Cognoſcet de doctrina mea. Hoc eſt experientia, & guſtu rectum iudicium profetet de doctrina mea: ſicut infectum palatum non guſtat bonum cibum, neq; illum probat: in maleuolam ſiquidem animam non introibit ſapientia, nec habitabit in corpore ſubdito peccatis. Sano verò palato ſapit cibus doctrinæ Chriſti, quod non fit ſine præuia Dei illuſtratione & inclinatione, & vt ita dicam, acquieſcentia: quam ſequitur infuſio donorum iuxta illud: *Nemo ſcit, niſi qui accipit.* Illo autem dono dij per participationem effecti, quæ Dei ſunt, approbamus; quia Deo quadrant diuina, vt humana homini, & animali animalia,

De Chriſti doctrina cognoſcere quis. Sap. 1.

Vnde colligitur ſapere Chriſti doctrina. Apocal. 2.

& Sata-

& Satanæ Satanica. ¶ *Vtrum ex Deo ſit, an ego à me ipſo loquar.* Non adiecit tertium membrum, an ex diabolo, quia continetur ſub ſecundo membro. Id eſt; an à Deo proficiſcatur, an ab homine ſiue dæmone,& an diuina ſit,an humana & diabolica. Et an ego à me ipſo loquar; hoc eſt, vt à fonte diſtincto contra Deum, oempe ex propria innentione humana, & veteri homine; an verò vt legatus, & miſſus à Deo loquar.

Qua voluntas humanam doctrinam à diuina diſtinguat.

Diſcernere igitur doctrinam humanam à diuina, non eſt cuinſuis; ſed volnntatis tan tùm humanæ, quæ diuinæ per omnia eſt conformis. Duplici enim modo ciuitas ab Imperatoris exercitu obſeſſa, ſe illi dedere poteſt: vel ſub certis conditionibus, & pactis, vel fidei, & bonæ voluntati Imperatoris ſe totam, & penitus committens, nihil ad pactum deducens. Cùm ergo dicit; *Si quis voluerit ex parte, voluntatem Patris mei facere, aut legem Dei ex parte ſeruare,* quia perinde eſſet,ac ſi quis dederet ſe ſub certo pacto; ſed ſi quis voluerit, integrã, & perfectam volũtatem Patris facere, quam ſcilicet vult à nobis impleri; hic eſſet, tanquã qui ſe dedere vellet ſine vllo pacto ad Dei beneplacitum, & voluntatem perficiendam; hic dignus eſſet, & paratus, cui veritas doctrinæ Chriſti detegatur, & qui rectum poſſit de illa ferre iudicium. Fidei enim, & bonorum operum præmium eſt intellectus, iuxta illud: *Intellectus bonus omnibus facientibus eum;* & Iob: *In manibus abſcõdit lucem.* Hinc optimus Scripturæ ſacræ commẽtatius, integra, & pura vita eſt; per quam multa Patres in ſacris literis difficilia aſſecuti ſunt. Qui ergo ita ſe ipſos reſignarunt credẽdo,vt cum Paulo poſſint dicere; *Domine, quid me vis facere?* & credendo non feſtinauerunt; agnoſcunt doctrinam Chriſti veriſſimam eſſe, & ſanctiſſimam, atq; adeò à Deo profectam; vt dicant cum Dauide: *Quia iudicia tua iocunda;* & alibi: *Teſtimonia tua credibilia facta ſunt nimis.* Et iterum, *Quomodo dilexi legem tuam, Domine? tota die meditatio mea eſt.* Qui ergo eſt ſpiritualis, iudicat omnia, & agnoſcit Chriſti doctrinam verè diuinam exiſtere. In primis quia non eſt contraria, ſed perficiens ea, quæ Dei ſunt, id eſt, doctrinam, quam præſcribit ratio naturalis, & quam vetus lex tradit: quamquam mutet iudicia, & ceremonias, tanquam vrbanitatem pueri, in vrbanitatem viri maturi, atq; adulti; in ſubſtantia verò Fidei, Spei, & Charitatis à veteri non differt. Quòd ſi nos credimus in Patrem, Filium, & Spiritum ſanctũ;non pugnat cum fide in Deũ; quia rationi congruit, in Deo eſſe aliquot

Duplex Deo ſe dedendi ratio.

Pſal. 110, Iob 36. Optimus Scripturæ ſacræ commentatius quis.

Actor. 9. Aſa. 28

Pſal. 118. Pſalm. 29. Pſal. 118 1 Tim. 2. Diuinæ Chriſti doctrinæ ſymbola.

ſecreta non perinde ita omnibus nota; ſi in magnete, aut rhabarbaro deliteſcit nobis virtus ignota. In Deo igitur credito à Iudæo, deliteſcebant olim Trinitatis, & Incarnationis iam detecta myſteria. Deinde quia doctrina Chriſti perficit veram virtutem;& ſummam cum vltimo fine cõiunctionem non ſolùm promittit, ſed pręſtat. Item quia tanta ſignorum potentia confirmata eſt, tanta Dei patientia colloc-cuplerata, tanta vitæ ſanctitate, heroicarumque virtutum ſplendore ornata, tanta Martyrum admirabili, & inuicta ſapientia corroborata; vt planè ſtultus atque impudens ſit, qui eam negare audeat. Præterea quoniam tam breui tempore, per tam paucos, eoſque mundo contemptos, toto orbe reclamante, & contradicente, tot ac talibus;ac tali modo perſuaſa eſt, vt pro ea ſuſcepta mortem ſuſtinere,non ſolùm non dubitauerint; ſed etiam ſibi duxerint glorioſum. Secus lex impuri illius, & tyranni Mahometi.

II. ſymbolum ſeu argumentum.

III ſymbolum

Quinto loco, & quod põdere ſuo prius erat dicendum; Iudæi in primis id maximè debebant attendere, vt, quis eſſet Ieſus, & quem ſe eſſe diceret,& confirmarent ſigna ſua, cognoſcerent. Nam ſi doctrina ſua,& miracula, Meſſiam eum eſſe confirmabãt; non erat cur de eius doctrina dubitare deberẽt,ant inquirere: quia illo euicto quòd Meſſias eſt, nonniſi diuina, & quæ ab ipſo Patre acceperat, docere poterat. Qui verò voluntatem Dei facere detrectarunt, aut non integram præſtare voluerunt; à veritate exciderunt, & ab illa etiamnum excidunt. Nam Iudęi volentes ſub certo pacto credere in Chriſtum, modò videlicet daret temporalia, & honores; Meſſiam, & ſpiritualia ſimul, & temporalia amiſerunt. Similiter etiam hæretici, qui legem Chriſti, quatenus ſibi, ac ſuis appetitionibus cõgruit, amplectuntur, rectum iudicium de doctrina Chriſti habere non potuerunt. Vnde Hæretici, qui meditantur cum Eccleſia Catholica,& Romana concordiam, modò concedatur illis communio ſub vtraque ſpecie,& coniugium Sacerdotibus, & Quadrageſimæ ieiunium de medio tollatur;toto cœlo aberrant, neque de doctrina Chriſti ſanum iudicium ferre poſſunt, quia ſub certis pactionibus videntur ſe dedere. Noui ego duos Sacerdotes, qui olim ab Eccleſia Catholica deficientes, ad Lutheri ſcholam transfugerunt; à qua rurſus ad Catholicam redierunt, vna tantùm hæreſi retenta de coniugio Sacerdotum, cui nunquam abiurarunt, cùm olim apud Hæreticos vxores duxiſſent. Iſti etſi non-

Nequaquam Iudæos de doctrina Chriſti vnde eſſet, dubitare debuiſſe, neque verò etiam, ſi ſaperent potuiſſe.

Iudæi vnde exciderint à veritate;& modo etiam Hæretici à fide Chriſti.

Quare Hæretici integrum de Chriſti doctrina iudiciũ ferre non poſſint.

QuiChriſtiani boni iudices Chriſti doctrinæ eſſe nequeant.

nihil pro Catholicis ediderint, rectum tamen de vniuerſa doctrina Chriſti habere iudicium non potuere. Similiter qui ex Chriſtianis legem Chriſti amplectuntur, ſed vellent illam in quibuſdam, in quibus ſuis cupiditatibus obſtat, immutari, aut relaxari; vt videlicet fornicatio ſimplex ſit licita, vel dare ad vſuram, vel retinere odiũ, & vlciſci iniuriã permittatur: iſti tales boni iudices eſſe nequeunt; quia ſtat ſententia Chriſti: Si quis voluerit voluntatem eius facere, cognoſcet de doctrina mea. Sanè hoc noſtro ſeculo diligenter eſt perpendẽda hęc doctrina: quia multi in tãta dogmatum diſſenſione neſciũt cui credere debeant. Sed duo ſunt quæ iſtos impediunt.

Duo impedimenta ſuſcipiendæ Chriſti doctrinæ.

Primum eſt, quòd malunt voluntatem ſuam, eſſe diuinæ iuſtitiæ regulam, quàm voluntatem Dei, voluntatis humanæ, cupèrentque omnia illa, quæ ſibi placent, & cõgruunt, Deo placere. Sed iſti ſunt vt coquus cibos condiens pro voluntate ſua, nõ domini: nam egregiè quidam dixit:

Mart. lib. 14. apoph. 220.

Nam ſatis eſt ars ſola coquo ſeruire palato,
Namq; coquus domini debet habere gulam.

Alterum eſt: quod etiam cognita bona facere recuſat. Quis ergo putauit eum facere voluntatem Dei, qui apertis Dei mandatis reluctatur? Vnde per Eſaiam ait Dominus:

Eſai 58.

Me etenim de die in diem quærunt, & ſcire vias meas volũt: quaſi gens quæ iuſtitiam fecerit, & iudicium Dei ſui non dereliquerit. Quaſi dicat; Indigni ſunt vias meas intelligere; qui affectibus ſuis dediti, quod nouerunt ex lege mea, præſtare erubeſcunt.

Cur Iudæi, Pagani, & Saraceni Chriſti fidẽ minimè amplectantur.

Habes ex hoc loco apertam cauſam ob quam Pagani, Iudæi, & Saraceni fidẽ Chriſti non amplectantur. Dicunt enim: Si agnoſceremus fidem Chriſti veram, cõfeſtim eam ſuſciperemus. Quibus reſpondemus, quòd ſi peccata vitarent, & honeſtam vitam traducerent, aut ſaltem votum bene viuendi, aut peccata declinandi cõciperẽt, Deus illos illuminaret: tanta eſt conuenientia fidei Chriſti ad intellectum, mala vita non impeditum, vt ſtatim audito adhæreat Euãgelio. Sibi igitur imputent, qui ad veritatem Chriſtianam intelligendam nõ ſe diſponunt. Deinde hinc habes, hæreſim non eſſe primum peccatum hominis,

Vnde homo labatur in hæreſim.

ſed in illam homines incidere poſt multa peccata, quibus digni facti ſunt, qui in tenebras traderentur. Ait enim Apoſtolus:

1. Tim. 1.

Habens fidem, & bonam conſcientiam, quam quidam repellentes circa fidẽ naufragauerunt. Cauſſa igitur amittendæ fidei, mala conſcientia eſt. Idem Apoſtolus inquit; *Ideò mittet illis Deus operationem erroris, vt credant mendacio*: vt iudicentur omnes, qui non crediderunt veritati, ſed conſenſerunt iniquitati: id eſt, vt paullò ante dixit, eo quòd charitatem veritatis non receperunt, vt ſalui fierent.

2. Theſſal. 2.

Cur Chriſti doctrina incongrua videatur, & qualis ille ſit.

Prætereà habes, cur tibi, vel alteri lex Chriſti in aliquo non congruat: nimirum ob cupiditates carnis, & affectus immoderatos; quibus dum ſeruire volumus, lex Dei nobis repugnat & contradicit. Ideò remedium eſt, motus concupiſcentiarũ noſtrarum reprimere, & illis vim facere; ne fortè tibi contingat quod fœdæ, ac turpi mulierculæ, quæ dum ſe in ſpeculo intueretur, & deformem ſe aſpiceret, ſpeculo ipſi vitium imputabat; & irritata, illud frangebat: neque aliud faciunt, qui vitia legi Dei, & non ſibi attribuunt; cùm tamen lex Domini ſit immaculata, conuertens animas; teſtimonium Domini fidele, ſapientiam præſtans paruulis.

Pſal. 18.

Qui à ſemetipſo loquitur, gloriam propriam quærit: qui autem quærit gloriam eius qui miſit eum, hic verax eſt, & iniuſtitia in illo non eſt. Addit certum documẽtum, per quod deprehendi poſſit, an quis à ſe ipſo loquatur, & non à Deo. Nam quæcunque doctrina gloriam Dei illuſtrat; hominem verò deijcit, ac deprimit; ſancta eſt, & diuina: quæ verò hominum ambitioni deſeruit, & eos efferendo, ac vires eorum magnificando, gloriam Dei obſcurat; nihil fidei meretur ſed reijcienda eſt.

Sancta & diuina doctrina quæ ſit, & quæ non ſit.

Quid autem quæſiuit Chriſtus ſua doctrina? nonne hominum ſalutem? nonne Dei Patris gloriam? Certè famam propriam, aut auram popularem non captauit: adulatus enim fuiſſet principibus; Phariſæi illum dilexiſſent; plebs non ſolùm illi non contradixiſſet, ſed fauiſſet. Si hoc quæſiuiſſet, non toties dixiſſet edito miraculo, *Vide nemini dixeris*: non delituiſſet ab illis factis: cùm voluerunt eum facere Regem, nequaquam ſe abſcondiſſet: non ſe vltro cruci pro ſalute mundi obtuliſſet, ſed declinaſſet illam.

Cuius vnius gloriam Chriſtus quærebat, & affectabat.
Marc. 1.
Marc. 9.
Marc. 8.
Ioan. 6.

Sententia Philoſophorum eſt, vt tradit Rupertus: *Quorum definitiones ſunt contrariæ, & ipſa eſſe contraria*: Sunt autem hæc contraria, loqui ex ſe, & loqui ex Deo. Chriſtus enim illa opponit.

Philoſophorum dictum.
Rupert lib. 7. in Ioan.

Eſt autem ex Deo loqui, docere quomodo Spiritus veritatis vult nihil de proprio corde confingere; ſed ſicut corde ſentimus, ita & ore veritatẽ proferre. Ergo ab oppoſito, loqui à ſemetipſo, eſt loqui mendaciũ, & prophetare de corde ſuo quę non mandauit Dominus.

Ex Deo loqui quid ſit; & quid à ſe ipſo.

Ergo dicens Dominus, *Mea doctrina non eſt mea*: idem eſt, ac ſi dixiſſet: Mea doctrina non eſt fallens, aut falſa: Qui verò à ſemetipſo loquitur, & ait Hæc dicit Dominus, cùm Dominus non miſerit eum; hic propriam gloriam quærit:

Ierem 23. & ſeq.
Ezech. 13. & ſeq.
Gloriam propriam quis quærat.

qui

quia fontem ſe facit, & non canalem ſuæ doctrinæ. Et ſubaodiendum eſt per oppoſitum; Qui non loquitur à ſemetipſo; & caoalem ſe facit, & non fontem doctrinæ ſuæ, ſed miſſus eſt à Deo, gloriam Dei quęrit, qui miſit illum, & in verbis eius non eſt falſitas vel in operibus, & vita eſt aliqua iniuſtitia. Qui autem quęrit gloriam eius qui miſit illum, hic verax eſt in doctrina ſua, & iniuſtitia in illo non eſt, quia non vſurpat mēdoſe gloriam Dei. Quemadmodùm qui gloriam propriam quærit, mendax eſt, & mendacia ferit, quibus gloriam aucupetur: & iniuſtus eſt, quia quod Dei eſt, iniquè vſurpare contendit. Quòd ſi talis vera dicat; non ex corde dicit, ſed vt placeat turbæ; vnde hypocrita eſt, aliud lingua, aliud corde geſtans. Vnde Hæreticus dicendo vera, mendax eſt: contra Catholicus dicendo falſa, verax eſt, id eſt, habet virtutem veritatis, & nullum mendacium aſſereret boni alicuius gratia: vnde ſi fortè errâſſet, dignus eſt qui veritatem agnoſcat, & libenter retractet. Id quod Auguſtinus in libro Retractat. demonſtrauit: in qua retractatione non minorem laudem ſibi comparauit, & nomen diligentis veritatem, quam ſi ſemper vera dixiſſet.

Quærens gloriam eius qui miſit illum.

Quomodo Hæreticus dicendo vera, mendax ſit: Catholicus contra dicendo falſa ſit verax.

Auguſtinus à ſe minus verè dicta retractando, quantam ſibi gloriam comparauit.

Nonnulli tamen volunt hoc loco iniuſtitiam accipi pro fraude, ſiue impoſtura; vt iniuſtus veraci contrarius is ſit, qui fallendi ſtudio, & ambitione docendi ſeſe ad munus ingerit. Et non ait; Iniuſtitia illi non adſcribitur: ſed in illo non eſt: quia ipſi Chriſto mendacium & iniuſtitiam tribuebant, ſed reuera in illo non erat. Hoc Chriſti verbo Hæretici noſtri ſeculi abutuntur. Aiunt enim: Doctrina Papæ de primatu Sedis Romanæ ſuper omnes Reges terræ, propriam gloriam quærit; ergo non eſt ex Deo. Quibus dicendum eſt, rectè illos concludere potuiſſe, ſi Deus illum verbo ſuo toti Eccleſiæ non præfeciſſet, & illum paſtorem Eccleſiæ non declaraſſet, dediſſetque ei huoc honorem, vt locum eius, & perſonam in terra ſuſtineret: & omnem quem illi impendimus honorem, neque illi propter ſe, ſed propter Chriſtum, quem repræſentat, tribuimus: nec ipſe propter ſe, ſed propter Chriſtum, ſi ſapit, acceptat. Quòd ſi obiicias; hominem tanto honore abuti poſſe; non negamus; ſed abuti poteſt Rex, & Epiſcopus, & Doctor: tollantur ergo omnes magiſtratus de medio, quod abſurdum eſt: Pontifex ergo Romanus agnoſcens ſe Chriſti Vicarium, acceptat honorem ſibi oblatum; ſed non vt in illo ſiſtat, ſed vt illum reddat Chriſto, cui debetur; & vt per illum dignitatem doctrinæ Eccleſiæ ſuſtineat, obedientiam extorqueat, rebelles, & contumaces reprimat; tradens alioqui doctrinam de Rege honorificando, de Magiſtratibus venerandis, omnique obſequio proſequendis.

In eo iſtē qui non gloriam propriam quærit, vt non ſit iniuſtitia.

Hæc verba: Qui à ſemetipſo loquitur gloriam propriam quærit, perperam ab Hæreticis in Romanum Pontificem impiè torquent. *Matth. 16.*

Quam illud vanum, & futile. Papali, tanto honore videlicet, homo poteſt abuti.

1. Petr. 2.

Deinde de merito, & mercede bonorum operum ex libero arbitrio prodeuntium ſic argumentantur: Ea doctrina, quæ plus gloriam Dei quærit, ac humanis viribus detrahit, præ alia acceptanda eſt; maior autem gloria Dei eſt, ſi agnoſcamus, Deum non eſſe auarum quendam fœneratorem, qui nihil tribuat niſi pretio, & merito; ſed potius liberalem œconomum, qui omnia ſua gratis exponat: qui nec vendax ſit paradiſi, nec emax bonorum operum. Præterea maior Dei gloria eſt, ſi confiteamur noſtras vires nullas eſſe, ſicut reuera nullæ ſunt; ſed ſolùm in nobis Deum operari velle & perficere, pro bona voluntate. Reſpondemus, nos multò magis illuſtrare Dei munificentiſſimam gratiam; quia agnoſcimus vires noſtras nullas eſſe ex nobis. Sed & hoc inſuper agnoſcimus, quod Hæreticus negat, per gratiam hominem ſanari, & eius vires reſtitui: & non ſolùm imputatam quandam iuſtitiam agnoſcimus, ſed veram ſolidamque ſalutem tribuentem, & verum morbum peccati tollentem. Agnoſcimus etiam noſtris operibus nihil ex ſe deberi: ex gratia tamen Dei & pacto Deum voluiſſe illa remunerare, & æternum præmium retribuere. Et cùm hoc tota Scriptura cantet, & Chriſtus ipſe apertè aſſerat: qui hoc negat, Chriſtum facit mendacem, & illius gloriam ſua doctrina obſcurat: vt faciunt Hæretici. Confitemur & liberum arbitrium: ſed ita, vt ſine Deo nihil poſſit ex ſe ad ſalutem, excitatū tamen, Dei gratia, poſſit iuſtificationi acquieſcere; iuſtificatum, poſſit bonis operibus ad præmium vitæ æternæ contendere; poſſit dæmonibus, peccatis, & hæreſibus reſiſtere; poſſit legi Dei ſatisfacere, & æternam gloriam promereri, beneficio Domini noſtri Ieſu Chriſti, qui cum Patre & Spiritu ſancto, omni gloria, laude, & honore eſt proſequendus ſemper, & in æternum, Amen.

Ex eiſdem Domini verbis Lutherani ad meritum bonorum operū, & mercedem è medio tollēdam quàm ineptè ratiocinentur.

Philip. 2.

Morbum peccati, Dei gratia tollit.

Vnde liberi arbitrij vires ad æternam gloriam promerendam.

TRACTATVS XXXV.

De eadem Domini diſceptatione cum Iudæis in feſto Tabernaculorum, in illa verba: *Nonne Moyſes dedit vobis legem: & nemo ex vobis facit legem? Quid me quæritis interficere? Reſpondit turba, & dixit, Dæmonium habes; quis te quærit interficere? Reſpondit Ieſus, & dixit eis, Vnum opus feci: & omnes miramini. Propterea Moyſes dedit vobis circumciſionem (non quia ex Moyſe eſt, ſed ex patribus) &c.*

Iudæos inter & Chriſtum cur minus conueniret.

CVM in ſuperiori diſputatione Chriſtus dixiſſet ſe veracem, & omni iniuſtitia carere, nunc aſſerit quare inter ipſum & Iudæos non conueniat; nimirum quia Iudæi iniuſti erant atque mendaces, diuinæque legis violatores; ideò bene præceſſit: Si quis voluerit voluntatem eius facere, cognoſcet de doctrina mea, & quæ ſequuntur: vt hinc liquidum reddatur ob id eos non cognoſcere qualis ſit eius doctrina: proinde quod ſequitur, Quid me quæritis interficere? declarat ipſos legem non præſtare, cùm ſine cauſa quærant interficere, & contra leges Moyſi innocentem. Admirabantur Iudæi, quomodo Chriſtus literas ſciret, cùm non didiciſſet; quod laudabile erat: admiratur & ipſe, ſed maiori cum ratione, quomodo legem cognitam non facerent; quod deteſtabile erat: ac ob id acutè arguit, oſtendens eos nō poſſe cognoſcere doctrinam ſuam, quòd nollent facere voluntatem Patris, quod legem eius violarent: vel noua ratione eorū in ſe odium concitatum nititur oſtendere eſſe iniuſtum: cùm enim criminarentur quòd Sabbatum ſolueret, & legem præuaricaretur, multò magis ipſi legis erant præuaricatores, qui inſontem cōtra legem occidere deſignabant: cùm tamen ſi veri eſſent legis zelatores, debebāt ipſi imprimis eam obſeruare.

Quam iniquo odio Iudæi Chriſtum proſequerentur.

Eorundem inſignis hypocriſis, exdiſque Chriſti ſpiritu.

Nonne Moyſes (inquit) *dedit vobis legem; & nemo ex vobis facit legem?* Compellat Dominus hoſtium ſuorum conſcientias: & cum ſe in detrahendo Chriſto legis patronos iactarent, Moyſis laruam illis detraxit, exprobando eis, quòd ſibi permittat toties violare legem: ex quo infert, eos non à legis zelo impelli ad tantam rabiem; dum ipſum cupiunt interficere. Moſes ergo, quē vos tanti facitis, cuius vos eſſe diſcipulos gloriamini, cuius autoritas eſt apud vos ſacroſancta; nonne ille legem tulit, cuius tamen vos tranſgreſſores eſtis? Et loquitur principibus & maioribus, quorum erat alios exemplo docere. Quod ait; *Nemo facit legem*; perinde eſt, ac ſi dixiſſet; nemo præſtat, & nemo obſeruat: nā alioqui propriè facit legē, qui illam condit. Quanquā hæc proprietas in Scripturis non obſeruetur, ait enim Paulus: *Non enim auditores legis iuſti ſunt apud Deum; ſed factores legis iuſtificabuntur.* Ac ſubdit; *Quid me quæritis interficere.* Quaſi diceret; In quintum præceptum legis eſt, innocentes non interficere, etiāſi in omnibus alijs ſitis iuſti: quomodò impletis legem, quæ tota docet vt me recipiatis in veſtrum Meſſiam? *Si crederetis Moyſi; crederetis forſitan & mihi: de me enim ille ſcripſit.* Si autem illius literis non creditis; quomodo verbis meis credetis? Cùm ergo finis ſim legis, ad iuſtitiam omni credenti; volēdo me interficere, cōtra totam legem agitis: ſi verum eſt, quod qui offendit in vno, factus eſt omnium reus.

Iudæi vt legē non facerent.

Legē propriè qui faciat.
Rom. 2.

Iudæi diuinæ legis præuaricatores erant duplici nomine.
Deut. 5.
Ioan. 5.

Rom. 10.

Reſpondit turba, & dixit, Dæmonium habes, quis te quærit interficere? Turba turbata, & perplexa, ſecum in dictis pugnat. Primò enim tanquam à veritate coacta, ſuam iniquam profitetur voluntatem interficiendi eum; & ideò dicunt, *Dæmonium habes*; quaſi dicant, à dæmone hoc tibi reuelatum eſt. Deinde negat; *Quis te quærit interficere?* Quaſi hoc vellet, nullus; ideò falſum dæmoniū reuelauit. Negant impudenter quod volebant: quia peccans non videt peccatum, vt cæcus. Imò quis non quærit Ieſum interficere; cùm ſit ſignum, cui ab omnibus contradicitur? Vel fortè turba ignara conſiliorum Sacerdotum, & quid Iudæorum primores contra Dominum fuiſſent machinati; ideò reſpondit: *Quis te quærit interficere?* Et ait, eum dæmonium mendax habere id ſibi reuelans, quod nihil tale intētaret. Et fuit propria locutio Iudæorum, infeſtari à diabolo homines putantiū, dum in furorem aguntur, vel dum mens, & ratio illis adempta videtur. Taxatur hic improba defenſio maiorum ab adulatoribus. Docemur ſolicitè cauendum eſſe, ne ſententiam feramus de rebus incognitis, vt turba fecit, quæ temerè ſolet iudicare de factis maiorum, quæ ignorat; ideò erat, ſiue vituperans, ſiue defendens. Exiſtimātes etiam ſe ſpirituales; doctrinam, quam non intelligunt, dæmoni imputant. Diſcamus etiam quamuis iniuriam deuorare, & exemplo Chriſti forti animo ſuſtinere. Grauiſſima autem fuit blaſphemia, coniungere dæmonem diuinitati Chriſti: quod deteſtabilius fuit, quàm ponere idolum Dagon prope arcam Domini.

Iacob 2.
Turbæ leuitas, & inconſtātia; eadē cur Chriſto dixerit; Dæmoniū habes.

Turba impudens, mendacium.

Luc. 2.
Altera cauſa turbæ vocandi Chriſtum dæmoniacum.

Hoc loco taxatur improba defenſio maiorum ab adulatoribus.

De factis maiorū minimè iudicandum.

Chriſti patientiæ documentum.

1 Reg. 1
Leontius.

Respondit Ieſus, & dixit eis, Vnum opus feci, & omnes miramini. Leontius annotauit, verbū Græcum θαυμάζειν, id eſt, admirari, poſitum loco verbi θορυβεῖν, ſiue ταράττεσθαι, hoc eſt,

Chriſti benignitas aduerſus Iudæos.

perturbari, ſiue cōcitari, ſiue perſequi: ſed mitiori verbo vſus eſt Dominus, vt manſueto, & placato animo ſe eſſe oſtenderet. Murmurabant enim, atque indignabantur Iudæi, putantes Sabbatum ſolui opere ſanitatis per miraculum præſtitæ: & apud Lu-

Luc. 13.

cam indignatur Princeps Synagogæ, quod ſanaret in Sabbato, tantùm quia lex dicebat: *Nullum opus ſeruile facietis in eo.* At non

Leuit. 23
Chriſtum ſanando languidum, Sabbatū minime violaſſe.

aduertunt infelices, nō impleri Sabbatum omni otio corporeo; alias illo die nec eſſet iacendum, nec ſtandum, nec ambulandum, nec edendum, nec bibendum, nec loquendum, nec audiendum, nec videndum, nec circumcidendum, nec adiuuan-

Sabbati lex Diuina quo tenderet.

dus vicini bos in puteum cadens, nec aſinus adaquandus, nec Sacerdoti in templo oues mactandæ in victimam: hæc enim omnia ſunt opera, quibus cum neceſſitas humana carere nequeat, licita ſunt: ergo alio reſpicit lex Sabbati, non in ſolū otium corporis, ſed in otium ſpiritus. Quod eſt, ſi nos otiemur ab operibus noſtris, & noſtræ deprauatæ naturæ, ſinamusque Deum ope-

Sabbati opera quæ ſola reſpiceret.

rari in nobis, Sabbatum enim non reſpuit opera bona, ſed ludicra, profana, ſeruilia, ſanctimoniæque diei repugnantia.

Leuit. 12.
Gen. 17.

Propterea Moyſes dedit vobis circumciſionem (non quia ex Moyſe eſt, ſed ex patribus) & in Sabbato circumciditis hominem, ſi circumciſionem accipit homo in Sabbato, vt non ſoluatur lex Moyſi; mihi indignamini quia totum hominem ſanum fe-

Illud: Propterea Moyſes, &c. quo referatur.

ci in Sabbato? Ad literam conſidera particulam, *Propterea*, quæ Græcè dicitur διὰ τοῦτο: primùm quæritur, cuius rei afferatur ratio

Cyrill. lib. 4. in Ioan. c. 49. tom. 2.

per illam? Cyrillus putat referendam ad id, *Circumciſionem non eſſe ex Moyſe, ſed ex patribus:* & tamen illi cedere legem Sabbati, vt ipſe quoque Ieſus videatur iure agere paternam conſuetudinem in Sabbato operantis imi-

Ioan. 5.
Theophyl.

tando: dixit enim Dominus, *Pater meus vſque modò operatur, & ego operor.* Theophylactus verò iungit cum ſuperioribus, vt ſit

Alius ſenſus.

ſenſus: Vnum opus feci, & vos miramini propterea, ſiue de eo. Et deinde ſequitur alia ratio noua: *Moyſes dedit vobis legem:* quæ diſtinctio facilis eſt. At quibuſdam non tam habetur, vt illatiua particula, quæ aliquid ex præcedentibus colligat, quàm aduerſatiua, vt atqui, attamen, ſed tamen; vt videatur nouum texere argumentum, quo aduerſariorum opinio euellatur: & hoc ex

Hebraiſmus in dictione, ideo vel idcirco.

idiotiſmo Hebræorum. Ita enim particula לכן cum propriè ſignificet, ideo, vel idcirco: interdum tamen capitur pro, atqui, vel

1 et 1. Senſus.

attamen. Poteſt & ſeruari proprietas ſignificationis, vt ſit ſenſus, vt Ierem. 30. *Inſanabilis eſt dolor tuus propter multitudinem iniquitatis tuæ, & dura peccata tua feci tibi.* Et ſubdit: *Propterea omnes qui comedunt te, deuorabuntur,* id eſt, Attamen, vel veruntamen ſcitote quod omnes qui comedunt te, deuorabuntur, &c. Simile quid habetur Ierem. 32. Propterea, id eſt, propter opus ſanctificationis animarum, quæ ſanctificatio à fide eſt, cuius ſignum eſt circumciſio, vt ait

Rom. 4.

Apoſtolus. Propter hoc, inquam opus, quod ego feci, ſanando in corpore, & anima paralyticum, præcepit vobis Moyſes

Finis circumciſionis.

circumciſionem, vt diſcatis opera miſericordiæ præſtare in Sabbato, ſi licet corpus vulnerare, vt anima ſanetur. Et ita particula *Propterea*, refert finem circumciſionis, quæ ad ſanctificandum hominem inſtituta erat: ad quod etiam reſpexit ſanatio para-

Photius Græcus autor.
Luc. 12.

lytici, vel vt Photius Græcus autor interpretatur: Propter hoc dedit Moyſes legem circumciſionis octauo die omnino peragendam; vt videlicet cum me videritis in Sabbato ſanantem, ne commoueremini habentes domeſticum exemplum circumciſionis, quæ in Sabbato fit.

Gen. 17.
Circumciſionem non eſſe ex Moyſe, ſed ex Patribus, quid ſignificet.

Expendit autē Dominus, circumciſionem non eſſe ex Moyſe, ſed ex patribus; id eſt, non eſſe inchoatam in lege, & traditam primo Moyſi, ſed etiam quod maius eſt, ab Abraham cœpit: ideo non erat opus illam præcipi vt legitimū, ſed vt antiquum, ac proinde maioris eſt autoritatis, & iure il-

Lex vetus, vt & circumciſio quatenus iuſtificarent.

li cedit lex Sabbati poſterioris. Expendunt quidam rectè dictum, Circumciſionem nō eſſe ex Moyſe: quia lex vt à Moyſe eſt, non iuſtificabat, vel ſanctificabat animam ex ſe ipſa, ſiue ex opere operato gratiam non præſtabat: Circumciſio verò cum etiam infantes obligaret, ſanctificabat eos; ſed non

Rom. 4.

erat vt ſanctificans, & iuſtificans opus legis, ſed ex patribus ſignaculum fidei.

Exod. 20.

Alij hanc rationem Domini aliter formant; in hunc modum: Sabbatum eſt ex lege; quæ tunc Sabbatum ſanctificatū reſta-

Gen. 2.

nit, cùm Deus ab opificio mundi requieuit: atque ita priuſquam Circumciſio præciperetur, Sabbatum erat ſanctificatum: cur ergo Moyſes hominē circumcidi in Sabbato paſſus eſt, neque hoc lege prohibuit, cum circumciſio non ex lege teſtimonium tam antiquum, quàm Sabbatum habeat, ſed à patrum tantùm tempore fluxerit? Amplius ſi Moyſes nihil dixit, an Sabbato necne circumcidi liceret, quæ veſtra inſolentia eſt, qui hominem Sabbato circumcidatis? cùm ante Sabbatum ſanctificatum ſit, quam circumciſio præcepta fuerit? Quòd ſi id vobis

licet, nec Sabbatum violatum putatis; quid mihi iraſcimini, qni, totum hominẽ ſanum feci in Sabbato? Adhæc ſi Deus etiam in Sabbato circumcidi mandat, vbi & qui circumcidunt, otioſi non ſunt, & qui circumciditur, dolore vexatur, & inquietus redditur, & parentes, nutriceſque anguntur; non eſt ergo Sabbatum res quædam immutabilis, præſertim cùm nulla vis humana miraculum faciat, ſed tantum ex Deo ſit. Præterea cum Deus promiſerit pactũ nouum: in qno cognoſci poterit nouum pactum, niſi Sabbatum mutaretur? præſertim cùm Prophetæ illud mutandũ dicant, vt Eſaias, cùm ait: *Et erit menſis ex menſe, & Sabbatum ex Sabbato*; & Ieremias, ac Michæas, atque alij de cæremonijs tollendis loquantur? Non opponunt illi, quod homo grabatum abſtulerit in Sabbato: quia hoc ex ſe homo facere poterat, & à Ieſu forte negari poſſe putabant, & hominẽ ſanatum mendaciter dixiſſe: *Qui me ſanum fecit, ille mihi dixit, Tolle grabatum tuum*. Quòd ſi vrgerent; Tu iuſſiſti eum grabatum tollere; diceret, Feci ſicut vos facitis de circumciſione, quam propterea quod patribus Deus eam dedit, ſeruatis, nihil veriti Moyſis legem de Sabbato: ſic & ego præcepto Patris iuſſi hominem tollere grabatum ſuum. Nam & ſuperius dixit; *Non poteſt Filius à ſe facere quicquã, niſi quod viderit Patrem facientem*. Si vt non ſoluatur lex Moyſis de circumciſione octauo die danda (vt eſt in Leuitico, nec excepta fuit dies Sabbati) circumciditur puer in Sabbato; cur non, vt ſoluatur poteſtas Dei, ſanetur homo in Sabbato? præſertim cum ſanitas quietem hominis faciat, quæ propria eſt Sabbati; circumciſio autem turbationem & fletum? Si ergo lex cedebat patribus; quare non cedet mihi lex ſignis confirmanti rem licitam eſſe. Si ergo infantẽ natum in Sabbato, circumciditis in Sabbato, nec videmini vobis violare Sabbatum ob circumciſionis dignitatem; cur mihi indignamini totum hominem ſananti in Sabbato, cuius partem vt vos ſanetis; nempè animam, dolore, & vulnere afficitis alteram, nempe corpus? Cur ergo mihi maiori Moyſe autore legis, & Sabbati, & maiori Abraham autore circumciſionis ſuccenſetis, & in ſimili cauſa Moyſen tuemini, me autem condemnatis? Quidam tradunt, nunc Iudæos non circumcidi vnquam in Sabbato. Sed iſti vt obcæcati, amiſerunt veram legis intelligentiam. Et non puto eſſe vſquequaque verum: imò multi eorum docent circumcidi pueros in Sabbato, ſi in eo nati fuerint.

Luc. 12.

Miraculum, cuius vnius opus tantùm ſit.

Ierem. 31.

Eſai vlt.

Ierem. 7. ac 23. Mich. 6.

Ioan. 5.

Cur Iudæi nõ expoſtulauerint cũ Chriſto, homo q paralyticus grabatum abſtulerit in Sabbato.

Ibidem.

Leuit. 12.

Sanitatis & circumciſionis effectus contrarij.

Exod. 19. Gen. 17.

Iudæi modò, vt quidã tradunt, in Sabbato cur minime circumcidantur.

Per totum hominem Euthymius explicat poſſe intelligi totum corpus paralyſi diſſolutum & vexatum; aut potius quod non modo corpus, ſed etiam animam curauerit: qnod mihi veriſimilius videtur. Nam ſi hominem corporali tantùm morbo ſanaſſet, non valeret comparatio: circumciſio enim, quæ ad animæ ſalutem ſpectat, plus haberet excellentiæ, ſi conferatur cũ externo beneficio corpori præſtito. Ideò integram hominis ſalutem in corpore & animo paralytico exhibitam, meritò circumciſioni anteponit, præſertim, cùm hæc ita ſanet animam, vt vulneret corpus. Quòd verò animæ paralytici ſanitatem dederit; teſtatur quòd tanquam gratus à Chriſto in templo inuentus ſit; & verba quæ Dominus ad eum dixit: *Ecce ſanus factus es: iam noli peccare*: & rurſus quoniam Iudæis indicauit Ieſum eſſe ſanitatis autorem. ¶ Neque hæſites, dictum, totum hominem ſanum feci; cùm tamen remaneat fomes, & procliuitas ad malum, quæ à Paulo peccatũ dicitur. Sed impropriè, & metaphoricè peccatum eſt; & totũ hominem ſanat in ſpe certa, & iure ſalutis æternæ conſequendæ, per quam fomes & mortalitas abſorbentur.

Totum hominem vt Chriſtus ſanũ fecit in Sabbato.

Euthym. c. 9. in Ioan.

Ioan. 5.

Si totũ hominem Chriſtus ſanum fecit, cur adhucè fomite ligatur miſer.

Rom. 7.

Nolite iudicare ſecundùm faciem. Id eſt, Non diſputo vter altero maior ſit: ſit vobis Moyſes vir venerandus & eximius: ſim ego, vt vobis videor, humilis, & contemptus: tamen ſi rem ſpectare vultis, aut vterque damnandus eſt, aut vterque abſoluendus: ſiquidẽ & hoc quoque lex vos docet, vt in iudicando rẽ ſpectetis, non perſonam: & execrabilis eſt, qui diuiti fauens, pauperem opprimit: *Vſquequo iudicatis iniquitatem*, inquit Propheta, *& facies peccatorum ſumitis?* Eſt autem perſonas ſumere, ſiue facies ſumere; neglecto merito cauſæ, ad accidentia reſpicere; & externo, & perſonæ tribuere, quod cauſæ tribuendum erat. B. Auguſtinus ita legit hunc locum: Nolite iudicare perſonaliter: cùm tamen Græcè non legatur. Κατὰ πρόσωπον, ſed κατὰ ὄψιν, id eſt, ſecundùm aſpectum. Simile quid Eſaias de Domino ait: *Non ſecundùm viſionem oculorum iudicabit, neq; ſecundum auditum aurium arguet: ſed iudicabit in iuſtitia pauperes, & arguet in æquitate pro manſuetis terræ.* Nam iniquum eſt, Sabbatum, & alias legis cæremonias, charitati, & neceſſitati proximi præferre velle. Nolite rurſus ſecundum faciem iudicare: etiamſi Moyſi facies fulgeret, & ſplenderet, & facies Chriſti eſſet obſcura, & vultus abſconditus. Quia fulgor ille, qui legis eſt, mortem operatur, vt Apoſtolus docet: vultus verò abſconditus Chriſti operatur vitam, & remiſſionem pecca-

Quid eſt: Nolite iudicare ſecundum faciem.

Deut. 10.

Pſalm. 81

Perſonas, ſiue facies ſumere quid.

B. Aug. ſer. 19 de verb. Apoſt. to 10.

Eſai. 11.

Alter ſenſus.

Exod. 34.

2. Cor. 3.

Eſai 53. ...il ſenſus.

peccatorum, vt teſtatur Eſaias. Nolite etiam iudicare ſecundùm corticem literæ, neque ſecundùm apparentem faciem præcepti de obſeruantia Sabbati: verùm perſcrutamini ſenſum, & mentem percipientes; & agnoſcetis licitum eſſe in Sabbato beneficium ſanitatis impendere. Diſcamus non eſſe præcipitandum iudicium, neque ſecundùm faciem iudicandum. Nam multi hypocritæ ſecundùm faciem ſancti apparent: nec boni iudicandi ſecundum ea, quæ exterius patiuntur. Nam ſæpe qui accepti Deo ſunt, hic probantur, & videntur à Deo derelicti: in quorum perſona dixit Sponſa: *Nolite conſiderare quòd fuſca ſim; quia decolorauit me Sol.* De omnibus benè cogitemus; iudicium Deo relinquamus. Nouimus Hæreticos multò fuco Scripturarum & laudibus Chriſti immodicis venenum Hęreſis tegere. Scimus fœminas impudentes picturata facie, & ornatu ſplendido iuuentutem, & pulchritudinem mentiri, & quandam præ ſe ferre honeſtatem, vt adoleſcentibus imponant, & in naſſam trahãt. Vt rectè dixerit Satyricus quidam:

Temere cur ſit minime iudicandum.

Cant. 2.

Hypocritæ qui ſint, & in ... illi quidem.

Iuuen.

Fronti nulla fides, quis enim non vicus abundat
Triſtibus obſcœnis?

Iudæi quàm mendaces, & duplici corde.

Dicebant ergo quidam ex Hieroſolymis, vel, vt Græca habent, ex Hieroſolymitis, *Nonne hic eſt, quem quærunt interficere? Ecce, palàm loquitur, & nihil ei dicunt.* Ecce quàm citò deprehenſum eſt mendacium: priùs dixerant: Quis te quærit interficere? & nunc fatentur, Nonne hic eſt, quem quærunt, ſcilicet Principes interficere? Et niſi ab illis fuerunt diſtincti, ſibi ipſis contradicunt. Mendacium diutiùs tegi non poteſt, nec prolixius delitеſcere, quàm in claudo ambulante vitium claudicationis. Ecce, inquiunt, liberè, ſiue palàm loquitur: dicebant Scribæ, & Phariſæi illum præ timore latitare, nec propterea prodire ad diem feſtum: Ecce palàm in templo, & liberè agit, & nullus ei ſe opponit: ergo poterat comprimere eos: quod iſti non diuinabant, ſed Principes ex cognitione ceſſaſſe, cum poſſent perſequi.

Mendacij pœna.

Nunquid verè cognouerunt Principes quia hic eſt Chriſtus? Suſpicabãtur, Iudæos ſiue Principes, qui eum ad necem deſignabant, mutaſſe ſententiam; quaſi dicerent. Nulla alia cauſſa potuit comprimere, niſi iſta, quòd cognouerunt eum verum eſſe Meſſiam, & non tantùm ſecũdum opinionem aliquorum; & ad differentiam eorum, qui falſo ſibi illum titulum vſurpabant. *Sed hunc ſcimus vnde ſit. Chriſtus autem cum venerit, nemo ſcit vnde ſit.* Produnt iam ſuam incredulitatem, qui benè ſentire de Ieſu videbantur, dicendo, *Hunc ſcimus vnde ſit*, nempè ex Maria, & Ioſeph, vt ipſi putabant. De Chriſto autem ob nonnullas Scripturas videbatur ignota eius origo: dixit enim Eſaias; *Generationem eius quis enarrabit?* & Michæas; *Egreſſus eius ab initio à diebus æternitatis.* Sed hæc ad diuinitatem eius ſpectabant, quæ incomprehenſa & imperſcrutabilis eſt. Humanitas tamen eius latere illos non poterat: nam oriturus erat ex familia Dauid, concipiendus in Nazareth, edẽdus in lucem in Bethleem, ſigna de eo prædicta ipſum eſſe promiſſum Meſſiam indicare poterant. Cùm ergo prius introduxerit Ioannes quoſdam in eius doctrinam offenſos, quod neſcirent vnde eſſet: iam proponit alios offenſos in origine eius, quòd ſcilicet ſcirent vnde eſſet; cùm tamen origo Meſſiæ videretur ipſis ignota. Chriſtus enim cum venerit, nemò ſcit, id eſt, ſciet, vel ſcire poterit, vnde ſit.

Iudæi vnde ... Meſſiæ nouerint fore parentes incognitos.
Eſa 53.
Micha. 5.

Luc 1.
Infra 2.

Iudæorum de Chriſti origine ſcandalum.

Obijcies; Quomodò ergo cap. 9. dicunt, *Nos ſcimus quoniam Moyſi locutus eſt Deus; hunc autem neſcimus vnde ſit?* Deinde quomodo dicunt; *Nemo ſcit vnde ſit Chriſtus*; cùm mox adiungant ex Michæa, ſe didiciſſe Chriſtum ex Bethleem naſciturum, vt etiam Herodi dixerunt: neque enim, vt inſani, ſibi aduerſabantur. Dicendum eſt, quòd cum dicũt, *Hunc ſcimus vnde ſit*, ſenſus eſt, ſcilicet ex quibus parentibus ſit genitus. Alibi verò ſe neſcire dicunt, an à Deo miſſus eſſet, ſicut Moyſes, an non. Quòd verò dicitur: *Nemo ſcit vnde ſit Chriſtus*, non videtur intelligendum de loco, vnde eſſet Meſſias oriturus, ſed de parentibus Meſſiæ, quos fore incognitos veriſimiliter credebant, tùm ex allatis teſtimonijs Eſaiæ, & Michææ, tùm ex illo: *Tu es Sacerdos in æternum ſecundùm ordinem Melchiſedec*; vt hinc collegerint Meſſiæ parentes incognitos, ſicut & Paulus parentes Melchiſedec collegit ad Hebræ. 7. Apparet etiam, aſſerere voluiſſe Dominum, parentes Meſſiæ fore incognitos, ex eius reſponſione, qua indicat, ob id neſcire vnde eſſet, quia neſcirent Deum à quo eſſet, & in mundum exiuiſſet. Et licèt incognitos Meſſiæ carnales parentes intellexerint: abſurdum tamen id colligebant. Nam ſi parentes debebant eſſe incogniti, quomodo ſciri poſſet, quòd ex Bethleem, & ex ſemine Dauid eſſet natus? Debebant quoque ex Scripturis intellexiſſe, originem Meſſiæ, quatenus Deus eſt, fore ignotam; ſecundùm Humanitatem verò manifeſtam: ſed ignorata in Chriſto duplici illa natura, confundebantur ſæpè, & fallebantur Iudæi. Vnde meritò ſubiungit: *Clamabat ergo Ieſus in templo do-*

Micha 5.
Matth. 2.
Quomodo Iudæi Chriſtũ ſe ſcire hic aſſerunt; quem tamen alibi ſe neſcire affirmant? Id: Chriſtus cum venerit, nemo ſcit vnde ſit: quem ſenſum habeat.
Pſal. 109.

Hebr. 7.

Iudæi cur ne ſcirent Chriſtus vnde eſſet.

Hieron. ad Algaſiam q. 3. tom. 3.

deſtinatum eſſe. Hieronymus ſic ſcribit. *Hoſtiliter inter ſe Samaritani atque Iudæi diſcordant odio; & cum omnes oderint Gentes, proprio contra ſe furore bacchantur, dum vtrique de legis poſſeßione contendunt: & in tantum ſe mutuo perſequuntur, vt poſtquam Iudæi de Babylonia ſunt reuerſi, ædificationem templi Samaritani ſemper impedierint. Cumque vellent & ipſi cum eis ædificare templum, reſponderunt Iudæi, Non licet nobis, & vobis ædificare domum Domini. Denique pro ſumma iniuria Phariſæi exprobrabant Domino, Nonne dæmonium habes, & Samaritanus es? Et in parabola de Ieruſalem deſcendentis Iericho, Samaritanus ponitur pro ſigno, atque miraculo, quod malis benefecerit: & ad puteum Samaritana ſcriptum eſt: Non enim coutuntur Samaritani Iudæis. Videntes ergo Samaritæ Dominum Ieruſalem pergere, id eſt, ad hoſtes ſuos, quod audierant à diſcipulis eius, qui ad parandum hoſpitium venerant, Iudæum eſſe cognoſcunt, & quaſi Iudæum atque alienum, & eum, qui ad inimicos pergeret, ſuſcipere noluerunt. Quanquam & alia nobis ſubijciatur intelligentia, quod voluntatis Domini fuerit non ſuſcipi à Samaritis, quia feſtinabat ire in Ieruſalem, ibique pati, & ſanguinem fundere, ne occupatus ſuſceptione Samaritica, & doctrina gentis illius, paßionis differret diem, ad quam venerat ſuſtinendam. Vnde dicit & in alio loco: Ciuitates Samaritanorum non intrabitis; volens tollere omnem occaſionem perſecutionis Iudaicæ, ne poſteà dicerent; Crucifiximus eum, quia ſe inimicis noſtris, & hoſtibus iunxerat.* Hæc Hieronymus.

1. Eſd. 4. — Ioan. 8. — Luc. 10. — Ioan. 4.

Altera cauſa cur Chriſtus noluerit à Samaritanis recipi, ſecundum Hieronymũ.

III. Cauſa.

Contendebant Samaritani apud ſe locum eſſe precationis, & non Ieroſolymis; ob eam cauſam proficiſcentem in Ieruſalem orandi gratia non receperunt. Eadem ratione alios Galilæos pertranſeuntes Samariam nolebant recipere, ab eo quod ad aliquam ſolennem feſtiuitatem Ieroſolymis celebrandam pergerent. Ex quo colligimus, proxima ... aliquam Iudæorum ſolennitatem: quæ cum dies feſtiua Paſchæ eſſe non poſſit, in qua Dominus eſt mortuus, vt quæ adhuc aliquot menſibus adfuerit, ſatis apertè colligitur fuiſſe hanc Domini profectionem apud Lucam eandem quæ habetur Ioan. 7. ad celebrandum feſtum Scenopegiæ. Et ne quid admireris de tanta Samaritanorum contra Galilæos tranſeuntes inurbanitate, lege ſeditionem inter eos ortam in vico Nais dicto apud Ioſephum libr. 20. Antiquit. capi. 5. Docuit hoc ſuo exemplo Chriſtus Apoſtolos, qui ad vniuerſum orbem erant Euangelij gratia deſtinandi, ne mirentur, ſi interdum à ciuitatibus & domibus expellerentur, aut minus humanè & ciuiliter tractarentur. Aliàs autem in Samaria biduum commoratus eſt, vt inquit Ioannes, quòd non erat eius in proximo mors, & tunc è Iudæa reuertebatur in Galilæam. Et nota multos eſſe, qui Ieſum euntem in Ieruſalem ad ſuſtinendum crucem non recipiunt.

Ioſephus. — Ioan. 4.

Apoſtoli qui præmiſſi fuerunt à Domino in oppidũ Samaritanorum.

Cùm vidiſſent autem diſcipuli eius Iacobus & Ioannes, dixerunt, Domine, vis dicimus vt ignis deſcendat de cœlo, & conſumat illos? Apoſtoli illi duo, Iacobus, & Ioannes, videntur nuntij fuiſſe miſſi à Domino ad parandum: Et quia in lege verſati, in qua tantùm iuſtitiam & vindictam illam nouerant, *Oculum pro oculo, & dentem pro dente*, vlciſci nituntur iniuriam, & imitari Heliam, ad cuius vocem duos pentatarchos militum ignis abſumpſerat. Et dixerunt ad Dominum, *Vis dicimus, vt ignis deſcendat de cœlo, & conſumat illos?* Pulchrè aiunt, *Vis*: nam & Helias dixerat: *Si homo Dei ego ſum, deſcendat ignis de cœlo, & deuoret te, & quinquaginta tuos.* Et vis dicamus, id eſt, more Hebræorum imperemus: vbi in primis prudentiæ Chriſtianæ fuit nihil velle ſine Chriſto. Vt & orandi forma nobis hic præſcripta relinquatur, vt ſic oremus, qua tamẽ voluntatem noſtram Deo ſubijciamus. In Græcis & Syriaco additur: Sicut Helias fecit.

Exod. 21. — Matt. 5. — 4. Reg. 1.

Nil velle ſine Chriſto, prudentiæ Chriſtianæ eſt.

Et conuerſus increpauit illos, dicens, Neſcitis cuius ſpiritus eſtis. Filius hominis non venit animas perdere, ſed ſaluare. Et abierunt in aliud caſtellum. Quòd Chriſtus conuerſus ſit ad Apoſtolos, in bonam partem ſemper accipitur in Euangelicis literis, vt notauit Origenes. Et interdum hanc conuerſionem ſequitur dulcis quædam increpatio, vt fecit cum Petro apud Matthæum. Ita dicitur conuerſus Dominus ad Petrum reſpexiſſe illum: quam conuerſionem ſecuta eſt increpatio peccati in corde ſuo, & tunc egreſſus Petrus fleuit amarè. Quòd verò Chriſtus ait, *Neſcitis cuius ſpiritus eſtis*, hoc eſt, eſſe debetis; innuit maiorem perfectionem requiri à nobis in tempore gratiæ, quàm ab illis qui ſub lege fuerunt, & non imitandum ſpiritum Heliæ, ſed Domini; id eſt, non zeli & vindictæ, ſed manſuetudinis & tolerantiæ: & alium fuiſſe ſpiritum Veteris Teſtamenti ab eo noui: de quo Apoſtolus: *Non enim accepiſtis Spiritum ſeruitutis iterum in timore; ſed accepiſtis Spiritum adoptionis filiorum Dei, in quo clamamus, Abba (Pater)* Et ad Timotheum: *Non enim dedit nobis Deus Spiritum timoris; ſed virtutis, & dilectionis, & ſobrietatis*: quanquam aliquando hoc ſpiritu fuerint imbuti, vt iniurias in Deum illatas vindicarent, vt Petrus qui Ananiam & Sapphiram interfecit, & Paulus qui cœcitate percuſſit

In oratione quid nobis ſit ſemper cauendum.

Origen. tract. 1. in Matth. ſub fin. tom. 2 miſſo.

Matt. 16. Infr. 26.

Quid amplius quam vetus requirat lex noua, & Euangelica.

Rom. 8. — 2 Tim. 1. — Act. 5. — Infr. 18. — 2. Cor. 10.

Elymam Magum: & qui dicebat: *In promptu habentes vlciſci omnem inobedientiam*: ſed rarò hac poteſtate Apoſtoli ſuot vſi, & oon ad vindicãdas ꝓprias iniurias, ſicut hi duo Apoſtoli vti volebãt. Prohibet ergo Chriſtus priuatam viodictam, & vitium corruptæ naturæ; & ſupra naturam aliqoid monet, nempè inimicos diligẽdos eſſe, aduerſarios veritatis tolerãdos, iniurias diſſimulandas, pro odio nos habẽtibus, pro ingratis, pro inhomanis erga nos etiam oraodũ; denique cùm dictum eſſet antiquis: *Oculũ pro oculo, & dentem pro dente: Ego autẽ*, ioquit, *dico vobis, non reſiſtere malo.* Sed oe cogitarẽt diſcipuli: Itane Samaritis impune licebit te cootemnere? reſpondit Chriſtus: *Filius hominis non venit animas perdere, ſed ſaluare.* Ac ſi dixiſſet; Tempus non eſt, vt cootemptores meos perdam: cùm ob hoc ipſom venerim, vt ipſos beneficijs manſuetudioe, verbis, & factis ad reſipiſcentiam alliciam. Secundus porrò adueotus erit, vt impij iudicentur, & debitas luant pœnas. Præclariſſimum, & ſuauiſſimum eſt hoc verbum. Si enim iniquitates obſeruaoerit Dominus, quis ſuſtinebit? Quis, oiſi ſciẽs, & voleos, perire iam poteſt? & qui tenebras, & perditionem magis amat, quàm ſalutem? Quin & illud quoq; ſcriptum eſt, Omnes eum velle ſeruare, & ad agnitionẽ veritatis venire: ne quiſquã à Diuinæ prædeſtinationis myſterio trepidet, aut formidet. Vtinam oos agooſceremus, ac in praxim dedoceremus hanc Chriſti tam ſalutarem doctrinam. Nam & nos vbi vel minimo verbo offendimor, obliti verborum Chriſti, vt filij Zebedęi, confeſtim conuertimur, vel ad referendam iniuriam, vel ad malum proximo imprecandum. Cootendamus igitur ab hoc Spiritu Chriſti plenè poſſideri; vt in patiẽtia noſtra poſſideamus animas noſtras, & vt ipſa oos mãſuetudine nos diſcipulos proteſtemur Domini ooſtri Ieſu Chriſti, cui cũ Patre & Spiritu ſancto, oullum non geous laudis, hoooris ac gratiarum actionis deſe[illegible]tur ab vniuerſa creatura per omoe tempus, Amen.

Lex quid veteri Euangelica.

Leuit. 24. Matth 5.

Quid ſignificet: Filius hominis non venit animas perdere, ſed ſaluare.

Pſal. 129.

Chriſti zelus ſalutis noſtræ. 1. Tim. 2.

Luc 21.

TRACTATVS XXXIV.

De diſceptatione Domini cum Iudæis, poſtquam venit ad feſtum Scenopegiæ, Ioan. 7. *Iam autem die feſto mediante, aſcendit Ieſus in templum, & docebat. Et mirabantur Iudæi dicentes, Quomodo hic literas ſcit, cùm non didicerit, Reſpondit eis Ieſus, & dixit, Mea doctrina non eſt mea, ſed eius qui miſit me. Si quis voluerit voluntatem eius facere, cognoſcet de doctrina, vtrum ex Deo ſit, an ego à me ipſo loquar,* & reliq.

HAEc diſceptatio Iudæorum cũ Chriſto, de autoritate, & origine ſuæ doctrinę, proxima eſt, & coniuncta diſceptatiooi præcedẽti Chriſti cum fratribus ſuis. Vnde ſequitur: *Iam autem die feſto mediante.* Vbi notandum, qood vbi dicitur dies feſtus in tota hac diſpotatiooe. Græcè habetur vnica dictio ἑορτὴ, quæ poteſt vno verbo dici feſtum, vel feſtiuitas. Quòd verò ioterpres diem feſtum verteret; ooo intellexit vnum aliquem diem, vt ſabbatum, ſed totum illud tempus, qoo durabat feſtiuitas. Quod Auguſtinus etiam annotauit, diceos, apud Iudæos diem feſtum appellati, non vnum diem, ſed plures. Hinc initium diei feſti intelligimr, Dies feſtus ſolennitatis eius: ſicut & finis, erat ſeptimus dies, io quo collecta fiebat; medium autẽ feſtiuitatis, quartus dies erat, oam tres dies ante ſe, & totidem poſt ſe contioebat. Et hic dicitur ἑορτῆς μεσούσης, id eſt, feſtiuitate mediante, aot mediata, aut dimidia; niſi velis periphraſi longiori explicare.

Cur autem oolucrit Domious venire ad primum diem feſti, ſuperiùs eſt explicatum: quia videlicet nondum tempus Chriſti impletum erat. Deiode circa feſti principiũ ſolent homines magis vacare terrenis, & caroalibos; cum oondum ſpiritualibus vacare cęperint: qoemadmodum ignis maior eſt in progreſſu, qoàm in priocipio dum fit. Volebat etiam Dominus irã Phariſęorum in ſe cooceptam, hac ſua tarditate ſedare, atque extinguere, vt mitioribus animis poſſent ſuam doctrinam recipere. Poſtremò, tardius venit, vt diuturnius expectatus, auidius audiretur, & maiori cum fructu. Docens oos ſuo exẽplo, vt cùm volumus perficere in proximis, oequaquam io feruore animi coocitati, aut affectu peccati, ſed eo declinãte adeamus: vt moris eſt Dei facere; qui venit ad auram poſt meridiem, vt corriperet primum pareotem. Væ autem eis, qui feſto vitæ declinante, ad vocem Spiritus ſancti obſurduertũ, & Ieſom per ſe in corde, vel per ſuos prædicaotem nolunt audire.

Aſcendit Ieſus in templum, & docebat. Vt legem impleret; & ſignis, & gratia ſermonis hoſtes ſuos, vel ſaltem turbam ad ſe pertraheret. Et quamquam hic Chriſti aſcenſus occult' fuerat vt docéret declinandã vaoã

Huius cum ſuperiori diſputatione cohærentia.

Diem feſtum quem hic vocet Euangeliſta.

Augu tract. 28. in Ioan. tom. 9.

Deut. 16.

Quibus de cauſis Chriſtus principio diei feſti adeſſe noluerit.

In proximis idonea proficiendi ratio.

Gen. 3.

Quare Chriſtus aſcendit in templum.

gloriam; cùm tamen peruenit, non occultus delituit, ſed in publico loco & ſacro, in templo, & coram numeroſa multitudine palam cœpit prædicare, & docere; quò ille qui vt homo non aſcendit templum, quaſi timidus; iam vt Deus oſtenderet ſe non timore mortis ad ſolennitatē occultè aſcendiſſe. Si enim mori timuiſſet, non manifeſtè docuiſſet: ſed vt indicet, mandato Dei eſſe obtemperandum abſque vllo periculi timore. [II. Ratio.] Docet deinde ſuo exemplo paſtores, ne tempore periculi doctrinam ſalutarem populo ſubtrahant: [Ioan. 10.] nam bonus paſtor animā ſuam ponit pro ouibus ſuis. Præterea aduerſarios ſuos voluit intelligere, nihil prorſus illos poſſe, niſi quantum [III. Ratio. Luc. 12.] & quando Deus permitteret. Vnde dixit: *Nonne quinq; paſſeres veneunt dipondio; & vnus ex illis non eſt in obliuione coram Deo? Sed & capilli capitis veſtri omnes numerati ſunt. Nolite ergo timere: multis paſſeribus pluris eſtis vos.* Docebat ergo, nec explicat quæ eſſent illa. [Qualia Christus quæ docebat in templo. Quo ſpiritu Iudæi de Christi doctrina mirabantur.] Vnde cogimur exiſtimare admiranda fuiſſe; & tam admirabili modo propoſita, vt omnes in admirationem ſui raperet. Quare ſequitur: *Et mirabantur Iudæi dicentes, Quomodo hic literas ſcit, quum non didicerit?* Cum contemptu quodam dicūt, quomodo hic, nempè vilis & abiecta perſona: & quemadmodùm in edendis ſignis nō ipſa ſigna, ſed modum criminabantur, dicētes, ea fieri in Beelzebub, [Matth. 12.] ita doctrinam calumniari non valentes modum quo illā ſibi comparaſſet, nempè vel à dæmone, vel arte magica, in calumniam rapiebant: cùm potius Dei in illo virtutem deberent agnoſcere, qui à nullo magiſtro edoctus, eximia Scripturæ intelligentia polleret: & qui nunquā fuerat diſcipulus, præſtantiſſimus Doctor eſſet, atq; magiſter. [Iudæorum inſania.] Imò ſi ſana mente conſtaſſent, colligere eum Deum debuiſſent: qui enim ſcit literas, & non didicit, Deus eſt. Nam purus homo neceſſariò ab aliquo inſtituitur: cùm quiſq; nudus & cæcus naſcatur. [Eſa. 54. Ierem. 31. Ioan. 6.] Quòd ſi fortè obiicias; Cur mirātur de modo ſcientiæ Christi: cùm Deus promiſerit ſe docturum cunctos: ait namque [Si cunctos Deus erat edocturus, cur Iudæi de Christi ſcientia mirabantur ſine doctore.] Eſaias: *Vniuerſos filios tuos* (ſcilicet dabo) *doctos à Domino.* Sed mirabantur quòd hunc, quem putabāt inimicum Dei, & legis violatorem, Deus docuiſſet. Quia ſcriptū eſt; [Sapient. 1.] *In maleuolam animam non introibit ſapientia, nec habitabit in corpore ſubdito peccatis.* [Theophylact.] Ideò [Iudæorum illa de Christi ſcientia admiratio, de quo fonte deſcenderet.] Theophylactus hāc admirationem ex inuidia perfectam ſcribit: *Veruntamen,* inquit, *quamuis admirarentur, attamen neque ſic liberata eſt mens eorum à malitia. Non enim doctrinam admirabantur, neq; quæ dicebantur, ſuſpiciebant, ſed admirabantur quomodo ſciret literas, hoc eſt, obſtupeſcebant, id quod ſolet inuidis accidere. Sicut ſi pauper quidam vicinus, repentè in ſplēdidiore veſtitu prodeat, & videat eum vicinus inuidus,* [Exemplum Theophilacti peraſpoſitum] *dicit: Quomodo hic tam ſumptuoſis veſtibus indutus eſt, qui dudum pauperrimus erat? Vnde huic veſtis illa? Hæc autem dicit, non quòd reipſa admiretur, ſed quòd aduratur inuidia, vſus talibus ſermonibus. Omninò enim dicit, furatus eſt veſtem. Sic igitur & Iudæi: Quomodo hic ſcit literas? profectò ex Beelzebub habet.* Sic ille. Hinc in alio loco dicebant: [Ioan. 10.] *Dæmonium habet, & inſanit: quid eum auditis?* doctrinam eius dæmoni tribuentes.

Si rurſus vrgeas; Cur mirantur: cùm de [Meſſias cum foret ſapientiſſimus, quid Iudæi eius de ſapientia mirabantur?] Meſſia ſit prædictum: *Requieſcit ſuper eum Spiritus Domini, ſpiritus ſapientiæ, & intellectus, ſpiritus conſilij, & fortitudinis, ſpiritus ſcientiæ, & pietatis?* [Eſa. 11.] Dicendum eſt, nihil minus illos [Mira Iudæorū cæcitas.] cogitaſſe; quàm Ieſum eſſe Meſſiam; propterea in media luce hallucinati ſunt. Vt enim nemo miratur, quòd Sol luceat, vel Luna ſplendeat: ita nec mirū, quod ſapientia doceat. Similem Iudæi conceperе admirationem de Apoſtolis magnalia Dei [Actor. 2.] loquentibus, & quæ eorum captum ſuperarent. Et ob id dicebant muſto plenos eſſe, quòd vim Spiritus ſancti in eis loquentis non agnoſcerent. Mirantur etiam Sacerdotes, & magiſtratus Petri conſtātiam, [Actor. 4.] & Ioannis, comperto quod homines eſſent ſine literis, & idiotæ. Eſt ergo hic ille contemptus; de quo ait Marcus: [Marc. 6.] *Vnde huic hæc omnia: Et quæ eſt ſapientia, quæ data eſt illi, & virtutes: quæ per manus eius efficiuntur? Nonne hic eſt faber filius Mariæ,* & reliqua; Quaſi dicerent; Non eſt Rabbi, non eſt Magiſter [Eorundem inſignis ſtultitia.] noſter, non eſt doctorali dignitate inſignitus: quomodo ergo eius doctrina eſt digna fide? Admirantur Chriſtum vna lingua ad vnam gentem loquētem: quid facient, cum Apoſtolos varijs linguis ad vniuerſas mundi nationes viderint prædicantes? Erat autem inſignis ſtultitia interrogantis & quærentis piſtorem in pane, quem edit, & vitem in vino quod bibit, aut amanuēſem in epiſtola manu autoris ſubſcripta. Soletque hic eſſe fructus populi capientis tan- [Fructus omnis prædicationis qui ſit teſte Eſaia. Eſa. 27.] tum admirationem ex prædicatione: cùm tamen hic ſit omnis fructus, teſte Propheta, vt auferatur peccatū. Quòd ſi doctrina Chriſti tāto ſpiritu miniſtrata, non poterat animos retinere auditorum, ne vagarētur: qd faciet noſtra? Admonemur igitur doctrinam Chriſti non humana induſtria, ſed diuina virtute fuiſſe cōparatam. Cæterùm [Quem Deus minimè docebit.] qui negligit ſcientias diſcere, cū poſſit; eū, vt ingratum, & ignatum, nequaquam De⁹ miraculo docebit: & nō minus, imò magis meretur propter laborem & operam, quā

ponit

Diſcentium propter Deum meritum.

ponit in diſcendo, vt doceat, quàm Apoſtoli per Spiritum ſanctum, ſine labore inſtructi. Et qui in deligendis Eccleſiæ miniſtris ruditatem piæ eruditioni prætulerit, Dei donum contemnit, neque agit ex eo Spiritu; quo Paulus voluit miniſterium Euāgelicum committi hominibus ad docēdum idoneis, & quo Aquila, & Priſcilla Apollo Alexandrinum, hominem alioqui eloquentem in Scripturis & potentem, ob hæc præcipuè dona plenius de via Domini inſtruendum ſuſceperunt; quò eſſet ad docendum inſtructior. Vt ergo nemo ſenſatus ex eo quòd Moſes, Helias, & Chriſtus ſupra humanæ naturæ vires, & conditionē aliquandiu ſine cibo vixerunt, reſpuēdum eſſe cibum corporis; & ex eo quòd olim Iſraelitæ in ſolitudine citra telluris beneficiū, & humani laboris interuentum & cœlitus paſti ſunt abijciendum eſſe laborem humanū, & terrę culturā colligat: ita certè ex præſenti Chriſti exemplo nemo cordatus inferret, ſpernendum eſſe ſacrarum literarum ſtudiū, expectandumq́; , vt otioſi, & ſtertentes, miro miraculo doceamur.

2 Tim. 2. Actor. 18.

Qualis tantū diuinitus diſcere volētium argutatio.

Deut. 9. 3. Reg. 19. Matth. 4.

Exod. 16.

Reſpondit eis Ieſus, & dixit. Mea doctrina, non eſt mea, ſed eius qui miſit me. Iudæi eleuabant autoritatem doctrinæ Chriſti humilitate perſonæ; ideò Chriſtus vendicat eam ex autoritate Patris mittentis, ſuſpicionem tam impiā breuiter ſummouens, & oſtendēs vnde literas didicerit, & quòd doctrina ſua non ſit profecta vel ab homine, vel à dæmonio; ſed ab ipſo Deo Patre, cuius erat Sapientia, & Verbum. Probat igitur doctrinam ſuam veram eſſe ex origine, & contentis, & ex eo ꝙ quadrat bonæ menti, atq; animo bene diſpoſito, deniq; ex eo quod tendit ad gloriam Patris illuſtrandā. Prima autem ſententia, implicationem in verbis continere videtur. Nam vt Auguſtinus ait: *Si non tua, quomodo tua? Si tua, quomodo non tua.* Adhæc docent Dialectici, nullam eſſe veriorem enuntiationem ea, in qua idem affirmatur de ſe ipſo: rurſus nullam falſiorem, in qua idem negatur de ſe ipſo. Dicendum eſt, hanc propoſitionem, in ſenſu quo dicta eſt à Chriſto, veriſſimam exiſtere. Primò, vt excludatur origo & principium doctrinæ à ſeipſo; ita vt ſit ſenſus: Mea doctrina, qua vt homo vtor, non eſt mea, id eſt, non habet originem & principium ex me homine, neque illam fingo, aut ſomnio ex me; ſed originem habet ex Patre, de quo ait: *Sed eius qui miſit me.* Quēadmodùm ſi cithara, aut fiſtula diceret; Meus ſonus, non eſt meus, id eſt, non oritur ex me, ſed ex artifice citharam, aut fiſtulam pulſante: aut ſi fluuius diceret; Aqua mea non eſt mea, innueret aquam aliunde oriri, quàm ex fluuio, nempè ex fonte. Et ita hic ſenſus quadrat diuinitati Chriſti: quia Chriſtus Verbum eſt Patris, ſcientia, & doctrina Patris; lumen, & ſplendor Patris. Secundò poteſt exponi; vt conueniat humanitati Chriſti, in hunc ſenſum: Doctrina mea non eſt meo labore parta, ſiue meo ingenio inuenta, & excogitata: ꝙ ad diuina & ſupernaturalia myſteria ſpectat. Scientia enim, quam vocāt acquiſitā, duplici via comparatur. Altera, communi, audiendo magiſtros, & doctores: qui non ſecus alios ex notis quibuſdam principiis ad percipienda intelligibilia perducunt, vt illis intellectus veſci poſſit, quàm coquus, aut is, qui minutè carnes ſecans præparat cibos alteri edendos, & vt ſcriba doctus dirigens manum pueri diſcentis ſcribere. Altera verò via eſt à lumine intellectus naturalis ſe ipſum agentis ad intelligendum, multas concluſiones tùm ad vitę humanæ praxim, tùm ad ſpeculationem ſpectantes. Et ita dicendo, Non eſt mea, excludit ſcientiam acquiſitam, ſiue per inuentionem, ſiue per diſciplinam, etiam à dæmone, & multò minus ex his, qui nec per ſe ſciunt, nec diſcunt: ergo non eſt acquiſita: ſed infuſa, & à Deo donata mihi homini, vt Angelis, Adæ, Salomoni, Prophetis, & Apoſtolis in die Pentecoſtes. Quæ in hoc differt ab acquiſita, quomodo typographus differt ab ſcriba: ille enim vno ictu integrum folium eodem temporis excudit; hic verò ſenſim, & cū progreſſu temporis ſingulas literas format. Et quemadmodum ſingula hominū corpora naturæ operatione paulatim formātur, & organis ſuis diſtinguuntur: corpus verò Chriſti per virtutem Spiritus ſancti infinitā vno temporis momento perfectum atq; completum fuit: ita Auguſtin. lib. 1. de Trinit. exponit hæc verba de ſcientia humana: at idem li. 2. de Trinit. capit. 2. interpretatur de ſcientia diuina, & vtroque modo vere & apertè intelligi poſſe. Negat igitur Dominus, ſcientiam ſuam eſſe acquiſitā; & innuit eſſe infuſam: quod Platoni occaſionem præbuit comminiſcendæ illius reminiſcentiæ, quam vocauit ἀνάμνησιν, eo quòd noſtrum ſcire, ſit reminiſci. Doctrina ergo mea non eſt mea, id eſt, meo labore parta. Quemadmodum ſi filius patris ſui hæres diceret; Mea facultas nō eſt mea, ſcilicet mea opera, & induſtria acquiſita, ſed patris mei labore parta. De peculio autem caſtrēſi poſſet quiſpiam dicere: Hæc facultas mea, eſt mea. Hac ratione etiā valeret quis dicere de equo locato; Hic meus equus non eſt meus: eſt quidem

Vnde autoritas doctrinæ Chriſti pendebat.

Qui verum erit: Doctrina mea non eſt mea, varij ſenſus.

Augu. tract. 29. in Ioan.

1. ſententia.

Quale dictum Chriſti: Mea doctrina non eſt mea.

Alter ſenſus.

Scientia acquiſita comparatur dupliciter.

Gen. 2. 3 Reg. 3. Actor. 2.

Scientia acquiſita ab infuſa quid differat.

Augu tom 3.

Plato in Phædone

Contra Platonicum dogma de reminiſcentia.

Alterum exēplum eius locutionis: Mea doctrina non eſt mea.

meus quod ad vſum attinet, ſed non meus quantum ad dominium. Ita legatus deſtinatus ab aliquo Principe, & inſtructus de his, quæ nomine ſuo eſt dicturus; valet dicere; Verba mea, quæ ego loquor, nō ſunt mea, ſed mittentis me Principis. Ita olim Prophetæ, tanquam legati Dei, dicebant: *Hæc dicit Dominus exercituum:* & de Apoſtolis ait Chriſtus; *Non vos eſtis qui loquimini, ſed Spiritus Patris veſtri qui loquitur in vobis:* & de Meſſia Moyſes inquit: *Ponam verba mea in ore eius;* & Apoſtolus, *Nouiſſimè locutus eſt nobis in Filio.* Doctrina ergo Chriſti, Patris erat per Chriſtū docens. Non decebat autem, vt Chriſtus, qui nullum humilitatis contemptiſſimum gradum neglexit, ſe ad diſcendum deprimeret. Quod his rationibus oſtenditur. Primò, quia eſſet fictio, cùm omnia ſciret: ſummo enim doctori, qui omnia nouit, & nihil ignorat, repugnat diſcere: quemadmodum primo mouenti moueri eadē ſpecie motus, qua alia mobilia mouentur. Hinc D. Antonius dicebat, priorem eſſe libris intellectum: qui ſe non ſecus agit ad ſciendum ſine docente, atq; ignis, qui quandoque ſine flante, ac ſine vllo ventu incenditur, & emittit flammam: quemadmodùm è cōuerſo qui arte & flatu excitatur hominis induſtria, ſimilitudinem gerit ſcientiæ acquiſitæ. Deinde non didicit propter nos, ne humana videretur doctrina Chriſti, quæ tota diuina erat; & humanitus tracti homines putarentur. Præthereà quia ſcientia humana magno tempore indiget; cum hominis captus ſit exiguus, & paullatim inſtillandæ ſint ſciētiæ. Nam ſi quis in vas anguſtioris orificij multam aquam immittere vellet, magna pars periret; quia guttatim eſt infundenda: idem eſt de ſcientia communicanda iudicium. Eſt etiam ſcientia humana multis erroribus admixta, & multa incerta habet, ſicut ille dixit: *Cogitationes mortalium timidæ, & incerta prouidentia noſtra:* Et vt maximè vera eſſet, non ita afficit, neq; affectū noſtrum incendit, atq; infuſa: nam hæc inſtar recti radij eſt lucentis & calefacientis; illa vero vt radius reflexus eſt, qui lucem habet, calorem non habet. Item in ſcientia acquiſita maior locus eſt vanæ gloriæ & ſuperbię in eo quòd illam ſibi tribuit, & proprio marte comparauit; maior occaſio parcitatis, & inuidiæ in communicando, & maiorem anſam auaritiæ habet in vendendo: ſecus in ſcientia gratis data, in qua minor locus ſuperbiæ, de qua illud: *Quid autem habes quod non accepiſti? Si autem accepiſti, quid gloriaris quaſi non acceperis?* Minor eſt etiam locus inuidiæ: quia vnicuique datur

Matt. 10.
Deut. 18.
Hebr. 1.
Quibus de cauſis Chriſtum non decuit diſcere niſi à Deo.
D. Antonij pulchrè dictū.
II. Ratio.
III. Ratio.
Simile.
Sap. 9.
Infuſa ſciētia, & acquiſita, quales ſint, earumq; inter ſe diſcrimen.
1. Cor. 4.

manifeſtatio Spiritus, ad vtilitatem, Et, *Væ mihi,* ait Paulus, *Eſt, ſi non euangelizauero.* Et Salomon, qui ſapientiam infuſam acceperat, ait de ſapientia: *Quam ſine fictione didici, & ſine inuidia communico, & honeſtatem illius non abſcondo.* Minor denique auaritia: quia Dominus dixit: *Gratis accepiſtis gratis date.*

1. Cor. 12.
1. Cor. 9.
3. Reg. 3.
Sapient. 7.
Matth. 10.
Hebr. 5.

Quod verò dicitur ab Apoſtolo de Domino: quod didicit ex ijs, quæ paſſus eſt, obedientiam: & in Euangelio: *Proficiebat ſapientia, & ætate,* & reliqua: intellige de ſcientia, quæ experimento diſcitur, quā non per viuos magiſtros, hoc eſt, doctores, ſed per mutos, id eſt, creaturas, per quas Chriſti intellectus ſe agebat ad multa cognoſcenda, quæ per ſcientiam infuſam ſciebat. Hac enim ratione Chriſti intellectus perſpicaciſſimus, plus vel vno proſpectu, vel vnica contēplatione in cognitione reū naturalium proficiebat, quā Plato, vel Ariſtoteles multis annis. Et ad confirmandum duplicem hunc ſenſum aſſignatum, perpende q̄ orationes huiuſmodi negantes aliquid in Sacris literis, nō ſimpliciter aliquid negāt. ſed tantùm, vt dici ſolet, κατά τι, id eſt, ſecūdùm quid, videlicet ex eorum hypotheſi, ad quos dirigitur oratio. Vt cùm Chriſtus negat apud Ioannem à Patre mundū hunc adminiſtrari, cùm ait: *Neq; enim Pater iudicat quemquam; ſed omne iudicium dedit Filio:* In quo non ſimpliciter remouetur Pater à mundi imperio, & adminiſtratione; ſed corrigitur in ea re Iudæorū error, qui ſeparabant Patrē à Filio; cùm contra Pater non niſi in perſona Filij mundum adminiſtret. Sic alibi dicit, ſe non veniſſe vt faceret voluntatem ſuā, vt putabant Iudæi; ſed eius, à quo miſſus erat, & cum quo vna & eadem erat, Sic etiam alio loco dicit: *Neq; hic peccauit, neq; parentes eius,* non ſimpliciter; ſed *vt cæcus naſceretur:* vt Apoſtoli interrogauerūt. Ita hoc loco: *Mea,* inquit, *doctrina nō eſt mea;* non ſimpliciter, ſed ex Iudæorum hypotheſi, qui putabant Chriſti doctrinam Dei non eſſe: cùm tamen vna ſit Patris, & ipſius poteſtas, voluntas, & doctrina; quēadmodùm etiā vna eſt, & eadem vtriuſq; ſubſtātia. Quare mirum non debet videri, ſi ego Dei filius abſq; eruditione hominū literas ſciam: ſum enim vox, ſermo, Verbum, & doctrina Patris. Quòd ergo doctrinā, quæ Patris eſt, ſuam eſſe negat; in eo captum auditorum reſpicit, qui nihil de eo altius ſentiebant, quàm hominem eſſe: quo conceſſo, ita diuerſus à Patre haberi perit, vt nihil tamen proferat niſi ab ipſo mandatum, vt magnus Propheta, legatus & nuntius Dei, ſiue Apoſtolus.

Luc. 2.
Quā Chriſtus ſcientiam acquiſiuit, ſecundùm Apoſtolum.
Chriſti intellectus perſpicacia.
Huiuſmodi propoſitionū negantium, in Scripturis: Mea doctrina, non eſt mea, vis & natura.
Ioan. 5.
Ioan. 6.
Ioan. 9.
Chriſti propria.

Vbi diligenter aduerte, id, quod eſt Pa-

tris,

Diuinarum proprietates perſonarum.

tris, non pendere ab alia natura, vel perſona. Quod verò Filij eſt, & Spiritus ſancti, ab alia quidem eſt perſona, non autem ab alia natura. Quod verò Chriſti hominis eſt, ab alia quidem natura, non autem ab alia perſona, quæ ſit à Deo diſtincta. Quod omnium aliorum, etiam Angelorum ab alia natura, & alia perſona proficiſcitur & pendet: & ab opere mittendi, id eſt, generandi interno, & incarnationis externo, ſummè cognoſcitur Deus, pluſquàm à nomine creatoris, vel Dei.

Tertius ſenſus illorum verborum, Mea doctrina non eſt mea.

Poſſunt tertio alium ſenſum recipere hæc verba; qui quidem Chriſto, vt Deus eſt, & homo conuenit: *Mea doctrina non eſt mea*: hoc eſt, ad meam gloriam, ſiue lucrũ, & compendium non eſt, vt vos putatis, & vt homines in me homine ſiſtant; Quia ego honorifico Patrem meum, & gloriam meam non quæro, ſed mittentis.

Ioan. 8.
Exemplum.

Quemadmodum conſpicillis, vel cryſtallo non vtimur, vt in eo ſiſtat viſus noſter, ſed vt per illa, tanquam adiumenta, oculus perſpicere valeat ea, quæ longè poſita ſunt: ita mea doctrina non ſiſtit in me, ſed tendit vſq; ad Patrem magis agnoſcendum, & honorificandum: Nemo enim venit ad Patrem, niſi per me.

Ioan. 14.

Perinde ergo eſt dicere; *Mea doctrina non eſt mea*: ac ſi Papa, vel Epiſcopus rogatus, vt conſanguineo, aut ſeruo beneficium aliquod conferat Eccleſiaſticum, reſponderet; Meus Papatus, vel Epiſcopatus, non eſt meus: id eſt, non eſt inſtitutus, vt pro voluntate, vel libidine mea diſpenſem bona Eccleſiaſtica, ſed ad Chriſti gloriam, & Eccleſiæ vtilitatem, cui de miniſtro idoneo proſpiciendum eſt: nec enim Eccleſia eſt propter homines; ſed homines propter Eccleſiam.

Eccleſiaſtica beneficia quibus conferenda tantummodo.

Eadem ratione œconom⁹ ſi rogatus, vt bona homini profunderet, ille poſſet reſpondere; Mea facultas non eſt mea; id eſt, bona, quæ ad me ſpectant diſpenſare non debeo, neque iure poſſum diſpenſare, niſi ad nutum Domini, & voluntatem eius, nõ autem pro meo nutu & voluntate.

Regis & Principis officium.

Simile quid poſſet Rex reſpondere, vel magiſtratus, rogatus vt quid contra ius ipſum, aut cõtra commune bonum, cuius peculiaris eſt cuſtos, autoritate ſua, & imperio ageret.

Matth. 20.

Nam ita Chriſtus rogatus à matre filiorum Zebedæi, vt vnum filiorum ad dexteram, alterum ad ſiniſtram conſtitueret, reſpondit: *Sedere ad dexteram, vel ſiniſtram, non eſt meum dare vobis, ſed quibus paratum eſt à Patre meo.* Vbi ſe hominem diſtinguit à ſe Deo, qui vnus in ſubſtantia cum Patre Deus eſt.

Doctrina miniſtrorũ verbi Dei vnde petenda.

Docemur, doctrinam miniſtrorum verbi Dei, non eſſe petendam ab hominibus, quales ſunt omnes Hæretici, ſed ab ipſo Chriſto, & Spiritu ſancto, qui Eccleſiam Dei dirigat. Miniſtri enim boni, & per Eccleſiam probati, miſſi, & legati ſunt Patris, & Filij eius: vnde Paulus de Apoſtolis dixit; *Pro Chriſto legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos*: nam & nomen Apoſtolorum hoc ipſum ſignificat.

2. Cor. 5
Apoſtolus quid ſonet.

Cæterùm quòd Iudæis ſcandalum erat, non didiciſſe Chriſtum; Dominus quaſi ſcalã potius eſſe admonet, quę ſurſum eos eueheret ad cernẽdam Dei gloriam; & ideò filium ſuũ Deus ex ſordida potius officina prodire voluit, quàm ex Scribarum, aut Phariſæorũ ſcholis, quò magis conſpicua eſſet Euangelij origo ne quis in terra fabricatum putaret Euangelium, vel hominem quempiam fingeret eius autorem.

His verbis: Mea doctrina non eſt mea, &c. quid doceat nos Chriſtus.

Inſtruimur deinde, ſi Filius Dei naturalis, & per omnia Patri æqualis, ſic locutus eſt, vt omnia agnoſcat ex Patre: quid nos tantilli & vermes per terram repentes, & ad ſummum, filij adoptiui Dei, de nobis ſentire debemus, aut loqui? Certè rectè admonuit Petrus, cùm dixit; *Vnuſquiſque ſicut accepit gratiam in alterutrum illam adminiſtrantes, ſicut boni diſpenſatores multiformis gratiæ Dei. Si quis loquitur, quaſi ſermones Dei, Si quis miniſtrat, tãquam ex virtute, quam adminiſtrat Deus. Vt in omnibus honorificetur Deus per Ieſum Chriſtum*:

1. Petr. 4.

& Apoſtolus omnem ſibi gloriandi anſam præcidit, cùm ait: *Quid habes quod non accepiſti? Si autem accepiſti, quid gloriaris quaſi non acceperis?*

1 Cor. 4.
Quid in Dei donis gloriari.

Vbi gloriationem quaſi non acceperimus denegans; in acceptis donis concedit gloriari: at in acceptis gloriari, aliud nihil eſt, quàm donatorem glorificare.

Stultitiæ qui notam non effugiant.

Proinde produnt ſuam ſtultitiam, qui aliquid vt à ſe inuentum magnopere commendant: quò enim quis magis quicquam ſibi tribuit, id vilius reddit; quia à viliori principio profectum.

Plinius ſecundus in præfat. naturalis hiſtoria.
Idem ibidem.

Plinius rectè dixit: *Obnoxij profectò animi, & infelicis ingenij eſt, deprehendi in furto malle, quàm mutuum reddere; cùm præſertim ſors fiat ex vſura.* Et rurſus; *Eſt benignum, & plenum ingenui pudoris, fateri per quos profeceris.* In hac re maximè peccant Hæretici: qui ſe autores faciunt nouarum ſectarum.

Hæreticorum Lutheri præſertim, inſignis arrogantia.

Vnde Lutherus gloriatus eſt ſe verũ Euangelij ſenſum produxiſſe contra Catholicæ Eccleſiæ fidem: cùm tamen Doctores ſenſum Patrum ſuorum, & traditiones ſequãtur; à quibus, quando conueniunt, ne latũ quidem vnguem diſcedendum eſt: & quo minus quicquã de ſuo docẽt, eò magis nos docent; neque alia certior, aut firmior ratio eſt reuincendi hæreſes, & nouitates omnes, atq; iſta, neq; aliam viam ingreſſa ſunt œcumenica, & generalia Concilia, quàm

Optima illos reuincendi ratio.

pro-

& Satanæ Satanica. § *Vtrum ex Deo ſit, an ego à me ipſo loquar.* Non adiicit tertium membrum, an ex diabolo, quia continetur ſub ſecundo membro. Id eſt; an à Deo proficiſcatur, an ab homine ſiue dæmone, & an diuina ſit, an humana & diabolica. Et an ego à me ipſo loquar; hoc eſt, vt à ſoore diſtincto contra Deum, nempe ex propria inuentione humana, & veteri homine; an verò vt legatus, & miſſus à Deo loquar.

Qua voluntas humanam doctrinam à diuina distinguat.

Diſcernere igitur doctrinam humanam à diuina, non eſt cuiuſuis; ſed voluntatis tantùm humanæ, quæ diuinæ per omnia eſt conformis. Duplici enim modo ciuitas ab Imperatoris exercitu obſeſſa, ſe illi dedere poteſt: vel ſub certis conditionibus, & pactis, vel fidei, & bonæ voluntati Imperatoris ſe totam, & penitus committens, nihil ad pactum deducens.

Duplex Deo ſe dedendi ratio.

Cùm ergo dicit; *Si quis voluerit ex parte, voluntatem Patris mei facere, aut legem Dei ex parte ſeruare,* quia perinde eſſet, ac ſi quis dederet ſe ſub certo pacto; ſed ſi quis voluerit, integrã, & perfectam volũtatem Patris facere, quam ſcilicet vult à nobis impleri; hic eſſet, tanquã qui ſe dedere vellet ſine vllo pacto ad Dei beneplacitum, & voluntatem perficiendam; hic dignus eſſet, & paratus, cui veritas doctrinæ Chriſti detegatur, & qui rectum poſſit de illa ferre iudicium.

Pſal. 110, Iob 36. Optimus Scripturæ ſacræ commentarius quis.

Fidei enim, & bonorum operum præmium eſt intellectus, iuxta illud: *Intellectus bonus omnibus facientibus eum*; & Iob: *In manibus abſcõdit lucem.* Hinc optimus Scripturæ ſacræ commẽtarius, integra, & pura vita eſt; per quam multa Patres in ſacris literis difficilia aſſecuti ſunt. Qui ergo ita ſe ipſos reſignarunt credẽdo, vt cum Paulo poſſint dicere; *Domine, quid me vis facere?* & credendo non feſtinauerunt; ex multis agnoſcunt doctrinam Chriſti veriſſimam eſſe, & ſanctiſſimam, atq; adeò à Deo profectam; vt dicant cum Dauide: *Quia iudicia tua iocunda*; & alibi: *Teſtimonia tua credibilia facta ſunt nimis.* Et iterum, *Quomodo dilexi legem tuam, Domine? tota die meditatio mea eſt.*

Act. 9. Eſa. 28 Pſal. 118. Pſalm. 29. Pſal. 118 2. Tim. 2. Diuinæ Chriſti doctrinæ ſymbola.

Qui ergo eſt ſpiritualis, iudicat omnia, & agnoſcit Chriſti doctrinam verè diuinam exiſtere. In primis quia non eſt contraria, ſed perficiens ea, quæ Dei ſunt, id eſt, doctrinam, quam præſcribit ratio naturalis, & quam vetus lex tradit: quamquam mutet iudicia, & cęremonias, tanquam vrbanitatem pueri, in vrbanitatem viri maturi, atq; adulti; in ſubſtantia verò Fidei, Spei, & Charitatis à veteri non differt. Quòd ſi nos credimus in Patrem, Filium, & Spiritum ſanctũ; non pugnat cum fide in Deũ; quia rationi congruit, in Deo eſſe aliquot ſecreta non perinde ita omnibus nota; ſi in magnete, aut rhabarbaro deliteſcit nobis virtus ignota. In Deo igitur credito à Iudæo, deliteſcebant olim Trinitatis, & Incarnationis iam detecta myſteria.

II. ſymbolum ſeu argumentum.

Deinde quia doctrina Chriſti perficit veram virtutem; & ſummam cum vltimo fine cõiunctionem non ſolùm promittit, ſed pręſtat. Item quia tanta ſignorum potentia confirmata eſt, tanta Dei patientia collocupletata, tanta vitæ ſanctitate, heroicarumq; virtutum ſplendore ornata, tanta Martyrum admirabili, & inuicta ſapientia corroborata; vt planè ſtultus atque impudens ſit, qui eam negare audeat.

III ſymbolum

Præterea quoniam tam breui tempore, per tam paucos, eoſque mundo contemptos, toto orbe reclamante, & contradicente, tot ac talibus; ac tali modo perſuaſa eſt, vt pro ea ſuſcepta mortem ſuſtinere, non ſolùm non dubitauerint; ſed etiam ſibi duxerint glorioſum. Secus lex impuri illius, & tyranni Mahometi.

Nequaquam Iudæos de doctrine Chriſti vnde eſſet, dubitare debuiſſe, neque verò etiam, ſi ſaperent potuiſſe.

Quinto loco, & quod põdere ſuo prius erat dicendum; Iudæi in primis id maximè debebant attendere, vt, quis eſſet Ieſus, & quem ſe eſſe diceret, & confirmarent ſigna ſua, cognoſcerent. Nam ſi doctrina ſua, & miracula, Meſſiam eum eſſe confirmabãt; non erat cur de eius doctrina dubitare deberẽt, aut inquirere: quia illo euicto quòd Meſſias eſt, nonniſi diuina, & quæ ab ipſo Patre acceperat, docere poterat.

Iudæi vnde exciderint à veritate; & modo etiam Hæretici à fide Chriſti.

Qui verò voluntatem Dei facere detrectarunt, aut non integram præſtare voluerunt; à veritate exciderunt, & ab illa etiamnum excidunt. Nam Iudęi volentes ſub certo pacto credere in Chriſtum, modò videlicet daret temporalia, & honores; Meſſiam, & ſpiritualia ſimul, & temporalia amiſerunt. Similiter etiam hæretici, qui legem Chriſti, quatenus ſibi, ac ſuis appetitionibus cõgruit, amplectuntur, rectum iudicium de doctrina Chriſti habere non potuerunt.

Quare Hæretici integrum de Chriſti doctrina iudiciũ ferre non poſſint.

Vnde Hæretici, qui meditantur cum Eccleſia Catholica, & Romana concordiam, modò concedatur illis communio ſub vtraque ſpecie, & coniugium Sacerdotibus, & Quadrageſimæ ieiunium de medio tollatur; toto cœlo aberrant, neque de doctrina Chriſti ſanum iudicium ferre poſſunt, quia ſub certis pactionibus videntur ſe dedere. Noui ego duos Sacerdotes, qui olim ab Eccleſia Catholica deficientes, ad Lutheri ſcholam transfugerunt; à qua rurſus ad Catholicam redierunt, vna tantùm hæreſi retenta de coniugio Sacerdotum, cui nunquam abiurarunt, cùm olim apud Hæreticos vxores duxiſſent. Iſti etſi non-

nihil pro Catholicis ediderint, rectum tamen de vniuerſa doctrina Chriſti habere iudicium non potuere. Similites qui ex Chriſtianis legem Chriſti amplectuntur, ſed vellent illam in quibuſdam, in quibus ſuis cupiditatibus obſtat, immutari, aut relaxari; vt videlicet fornicatio ſimplex ſit licita, vel dare ad vſuram, vel retinere odiũ, & vlciſci iniuriã permittatur: iſti tales boni iudices eſſe nequeunt; quia ſtat ſententia Chriſti: Si quis voluerit voluntatem eius facere, cognoſcet de doctrina mea. Sanè hoc noſtro ſeculo diligenter eſt perpendẽda hęc doctrina: quia multi in tãta dogmamatum diſſenſione neſciũt cui credere debeant. Sed duo ſunt quæ iſtos impediunt. Primum eſt, quòd malunt voluntatem ſuam, eſſe diuinæ iuſtitiæ regulam, quàm voluntatem Dei, voluntatis humanæ, cupesentque omnia illa, quæ ſibi placent, & cõgruunt, Deo placere. Sed iſti ſunt vt coquus cibos condiens pro volnntate ſua, nõ domini: nam egregiè quidam dixit:

Qui Chriſtiani boni iudices Chriſti doctrinæ eſſe nequeant.

Duo impedimenta ſuſcipiendæ Chriſti doctrinæ.

Nam ſatis eſt ars ſola coquo ſeruire palato,
Namq; coquus domini debet habere gulam.

Mart. lib. 14. apoph. 110.

Alterum eſt: quod etiam cognita bona facere recuſat. Quis ergo putauit eum facere voluntatem Dei, qui apertis Dei mandatis reluctatur? Vnde per Eſaiam ait Dominus: *Me etenim de die in diem quærunt, & ſcire vias meas volũt: quaſi gens quæ iuſtitiam fecerit, & iudicium Dei ſui non dereliquerit.* Quaſi dicat; Indigni ſunt vias meas intelligere; qui affectibus ſuis dediti, quod nouerunt ex lege mea, præſtare erubeſcunt.

Eſai 58.

Habes ex hoc loco apertam cauſam ob quam Pagani, Iudæi, & Saraceni fidẽ Chriſti non amplectantur. Dicunt enim: Si agnoſceremus fidem Chriſti veram, cõfeſtim eam ſuſciperemus. Quibus reſpondemus, quòd ſi peccata vitarent, & honeſtam vitam traducerent, aut ſaltem votum bene viuendi, aut peccata declinandi cõciperẽt, Deus illos illuminaret: tanta eſt conuenientia fidei Chriſti ad intellectum, mala vita non impeditum, vt ſtatim audito adhæreat Euãgelio. Sibi igitur imputent, qui ad veritatem Chriſtianam intelligendam nõ ſe diſponunt. Deinde hinc habes, hæreſim non eſſe primum peccatum hominis, ſed in illam homines incidere poſt multa peccata, quibus digni facti ſunt, qui in tenebras traderentur. Ait enim Apoſtolus: *Habens fidem, & bonam conſcientiam, quam quidam repellentes circa fidẽ naufragauerunt.* Cauſſa igitur amittendæ fidei, mala conſcientia eſt. Idem Apoſtolus inquit; *Ideò mittet illis Deus operationem erroris, vt credant mendacio*: vt iudicentur omnes, qui non crediderunt veritati, ſed conſenſerunt iniquitati: id eſt, vt paullò ante dixit, eo quòd charitatem veritatis non receperunt, vt ſalui fierent. Præterea habes, cur tibi, vel alteri lex Chriſti in aliquo non congruat: nimirum ob cupiditates carnis, & affectus immoderatos; quibus dum ſeruire volumus, lex Dei nobis repugnat & contradicit. Ideò remedium eſt, motus concupiſcentiarũ noſtrarum reprimere, & illis vim facere; ne fortè tibi contingat quod fœdæ, ac turpi mulierculæ, quæ dum ſe in ſpeculo intueretur, & deformem ſe aſpiceret, ſpeculo ipſi vitium imputabat; & irritata, illud frangebat: neque aliud faciunt, qui vitia legi Dei, & non ſibi attribuunt; cùm tamen lex Domini ſit immaculata, conuertens animas: teſtimonium Domini fidele, ſapientiam præſtans paruulis.

Cur Iudæi, Pagani, & Saraceni Chriſti fidẽ minimè amplectantur.

Vnde homo labatur in hæreſim.

2. Tim. 1.

2. Theſſal. 2.

Cui Chriſti doctrina incongrua videatur, & qualis ille ſit.

Pſal. 18.

Qui à ſemetipſo loquitur, gloriam propriam quærit: qui autem quærit gloriam eius qui miſit eum, hic verax eſt, & iniuſtitia in illo non eſt. Addit certum documẽtum, per quod deprehendi poſſit, an quis à ſe ipſo loquatus, & non à Deo. Nam quæcunque doctrina gloriam Dei illuſtrat; hominem verò deijcit, ac deprimit; ſancta eſt, & diuina: quæ verò hominum ambitioni deſeruit, & eos efferendo, ac vires eorum magnificando, gloriam Dei obſcurat; nihil fidei meretur ſed reijcienda eſt. Quid autem quæſiuit Chriſtus ſua doctrina? nonne hominum ſalutem? nonne Dei Patris gloriam? Certè famam pſopriam, aut auram popularem non captauit: adulatus enim fuiſſet principibus; Phariſæi illum dilexiſſent; plebs non ſolùm illi non contradixiſſet, ſed fauiſſet. Si hoc quæſiuiſſet, non toties dixiſſet edito miraculo, *Vide nemini dixeris*: non delituiſſet ab illis factis: cùm voluerunt eum facere Regem, nequaquam ſe abſcondiſſet: non ſe vltro cruci pro ſalute mundi obtuliſſet, ſed declinaſſet illam. Sententia Philoſophorum eſt, vt tradit Rupertus: *Quorum definitiones ſunt contraria, & ipſa eſſe contraria*: Sunt autem hæc contraria, loqui ex ſe, & loqui ex Deo. Chriſtus enim illa opponit. Eſt autem ex Deo loqui, docere quomodo Spiritus veritatis vult nihil de proprio corde confingere; ſed ſicut corde ſentimus, ita & ore veritatẽ proferre. Ergo ab oppoſito, loqui à ſemetipſo, eſt loqui mendaciũ, & prophetare de corde ſuo quę non mandauit Dominus. Ergo dicens Dominus, *Mea doctrina non eſt mea*: idem eſt, ac ſi dixiſſet: Mea doctrina non eſt fallens, aut falſa: Qui verò à ſemetipſo loquitur, & ait Hæc dicit Dominus, cùm Dominus non miſerit eum; hic propriam gloriam quærit:

Sancta & diuina doctrina quæ ſit, & quæ non ſit.

Cuius vnius gloriam Chriſtus quęrebat, & affectabat.

Marc. 1.

Marc. 9.

Marc. 8.

Ioan. 6.

Philoſophorum dictum.

Rupert lib. 7. in Ioan.

Ex Deo loqui quid ſit; & quid à ſe ipſo.

Ierem. 23. & ſeq.

Ezech. 13. & ſeq.

Gloriam propriam quis quærat.

quia fontem ſe facit, & non canalem ſuæ doctrinæ. Et ſubaudiendum eſt per oppoſitum; Qui non loquitur à ſemetipſo; & canalem ſe facit, & non fontem doctrinæ ſuæ; ſed miſſus eſt à Deo, gloriam Dei quærit, qui miſit illum, & in verbis eius non eſt falſitas vel in operibus, & vita eſt aliqua iniuſtitia. Qui autem quærit gloriam eius qui miſit illum, hic verax eſt in doctrina ſua, & iniuſtitia in illo non eſt, qoia non vſurpat mẽdoſe gloriam Dei. Quemadmodùm qui gloriam propriam quærit, mendax eſt, & mendacia ſerit, quibus gloriam aucupetur: & iniuſtus eſt, qnia quod Dei eſt, iniquè vſurpare contendit. Quòd ſi talis vera dicat; non ex corde dicit, ſed vt placeat turbæ; vnde hypocrita eſt, aliud lingua, aliud corde geſtans. Vnde Hæreticus dicendo vera, mendax eſt: contra Catholicus dicendo falſa, verax eſt, id eſt, habet virtutem veritatis, & nullum mendacium aſſereret boni alicuius gratia: vnde ſi fortè errâſſet, dignus eſt qui veritatem agnoſcat, & libenter retractet. Id quod Auguſtinus in libro Retractat. demonſtrauit: in qua retractatione non minorem laudem ſibi comparauit, & nomen diligentis veritatem, quam ſi ſemper vera dixiſſet.

Quærens gloriam eius qui miſit illum.

Quomodo Hæreticus dicendo vera, mendax ſit: Catholicus contra dicendo falſa ſit verax.

Auguſtinus à ſe minus verè dicta retractando, quantam ſibi gloriam comparauit.

Nonnulli tamen volunt hoc loco iniuſtitiam accipi pro fraude, ſiue impoſtura; vt iniuſtus veraci contrarius is ſit, qui fallendi ſtudio, & ambitione docendi ſeſe ad munus ingerit. Et non ait; Iniuſtitia illi non adſcribitur: ſed in illo non eſt: quia ipſi Chriſto mendacium & iniuſtitiam tribuebant, ſed reuera in illo non erat. Hoc Chriſti verbo Hæretici noſtri ſeculi abutuntur. Aiunt enim: Doctrina Papæ de primatu Sedis Romanæ ſuper omnes Reges terræ, propriam gloriam quærit; ergo non eſt ex Deo. Quibus dicendum eſt, rectè illos concludere potuiſſe, ſi Deus illum verbo ſuo toti Eccleſiæ non præfeciſſet, & illum paſtorem Eccleſiæ non declaraſſet, dediſſetque ei hunc honorem, vt locum eius, & perſonam in terra ſuſtineret: & omnem quem illi impendimus honorem, neque illi propter ſe, ſed propter Chriſtum, quem repræſentat, tribuimus: nec ipſe propter ſe, ſed propter Chriſtum, ſi ſapit, acceptat. Quòd ſi obiicias; hominem tanto honore abuti poſſe; non negamus; ſed abuti poteſt Rex, & Epiſcopus, & Doctor: tollantur ergo omnes magiſtratus de medio, quod abſurdum eſt: Pontifex ergo Romanus agnoſcens ſe Chriſti Vicarium, acceptat honorem ſibi oblatum; ſed non vt in illo ſiſtat, ſed vt illum reddat Chriſto, cui debetur; & vt per illum dignitatem doctrinæ Eccleſiæ ſuſtineat, obedientiam extorqueat, rebelles, & contumaces reprimat; tradens alioqui doctrinam de Rege honorificando, de Magiſtratibus venerandis, omniq; obſequio proſequendis.

In eo itẽ qui non gloriam propriam quærit, ei non ſit iniuſtitia.

Hæc verba: Qui à ſemetipſo loquitur gloriam propriam quærit, perperam ab Hæreticis in Romanum Pontificẽ, improbè torqueri. Matth. 16.

Quòd illud vanum, & futile: Papali, tanto honore videlicet, homo poteſt abuti.

1. Petr. 2.

Deinde de merito, & mercede bonorum operum ex libero arbitrio prodeuntium ſic argumentantur: Ea doctrina, quæ plus gloriam Dei quærit, ac humanis viribus detrahit, præ alia acceptanda eſt; maior autem gloria Dei eſt, ſi agnoſcamus, Deum non eſſe auarum quendam fœneratorem, qui nihil tribuat niſi pretio, & merito; ſed potius liberalem œconomum, qui omnia ſua gratis exponat: qui nec vendax ſit paradiſi, nec emax bonorum operum. Præterea maior Dei gloria eſt, ſi confiteamur noſtras vires nullas eſſe, ſicut reuera nullæ ſunt; ſed ſolùm in nobis Deum operari velle & perficere, pro bona voluntate. Reſpondemus, nos multò magis illuſtrare Dei munificentiſſimam gratiam; quia agnoſcimus vires noſtras nullas eſſe ex nobis. Sed & hoc inſuper agnoſcimus, quod Hæreticus negat, per gratiam hominem ſanari, & eius vires reſtitui: & non ſolùm imputatam quandam iuſtitiam agnoſcimus, ſed veram ſolidamque ſalutem tribuentem, & verum morbum peccati tollentem. Agnoſcimus etiam noſtris operibus nihil ex ſe deberi: ex gratia tamen Dei & pacto Deum voluiſſe illa remunerare, & æternum præmium retribuere. Et cùm hoc tota Scriptura cantet, & Chriſtus ipſe apertè aſſerat: qui hoc negat, Chriſtum facit mendacem, & illius gloriam ſua doctrina obſcurat: vt faciunt Hæretici. Confitemur & liberum arbitrium: ſed ita, vt ſine Deo nihil poſſit ex ſe ad ſalutem, excitatũ tamen, Dei gratia, poſſit iuſtificationi acquieſcere; iuſtificatum, poſſit bonis operibus ad præmium vitæ æternæ contendere; poſſit dæmonibus, peccatis, & hæreſibus reſiſtere; poſſit legi Dei ſatisfacere, & æternam gloriam promereri, beneficio Domini noſtri Ieſu Chriſti, qui cum Patre & Spiritu ſancto, omni gloria, laude, & honore eſt proſequendus ſemper, & in æternum, Amen.

Ex eiſdem Domini verbis Lutherani ad meritum bonorum operũ, & mercedem è medio tollẽdam quàm inepte ratiocinentur.

Philip. 2.

Morbum peccati, Dei gratia tollit.

Vnde liberi arbitrij vires ad æternam gloriam promerendam.

TRACTATVS XXXV.

De eadem Domini diſceptatione cum Iudæis in feſto Tabernaculorum, in illa verba: *Nonne Moyſes dedit vobis legem: & nemo ex vobis facit legem? Quid me quæritis interficere? Reſpondit turba, & dixit, Dæmonium habes; quis te quærit interficere? Reſpondit Ieſus, & dixit eis, Vnum opus feci: & omnes miramini. Propterea Moyſes dedit vobis circumciſionem (non quia ex Moyſe eſt, ſed ex patribus) &c.*

Iudæos inter & Chriſtum cur minus conueniret.

CVM ſuperiori diſputatione Chriſtus dixiſſet ſe veracem, & omni iniuſtitia carere, nunc aſſerit quare inter ipſum & Iudæos non conueniat; nimirum quia Iudæi iniuſti erant atque mendaces, diuinæque legis violatores; ideò bene præceſſit: Si quis voluerit voluntatem eius facere, cognoſcet de doctrina mea, & quæ ſequuntur: vt hinc liquidum reddatur ob id eos non cognoſcere qualis ſit eius doctrina: proinde quod ſequitur, Quid me quæritis interficere? declarat ipſos legem non præſtare, cùm ſine cauſa quærant interficere, & contra leges Moyſi innocentem. Admirabantur Iudæi, quomodo Chriſtus literas ſciret, cùm non didiciſſet, quod laudabile erat: admiratur & ipſe, ſed maiori cum ratione, quomodo legem cognitam non facerent; quod deteſtabile erat: ac ob id acutè arguit, oſtendens eos nõ poſſe cognoſcere doctrinam ſuam, quòd nollent facere voluntatem Patris, quod legem eius violarent: vel noua ratione eorũ in ſe odium concitatum nititur oſtendere eſſe iniuſtum: cùm enim criminarentur quòd Sabbatum ſolueret, & legem præuaricaretur, multò magis ipſi legis erant præuaricatores, qui inſontem cõtra legem occidere deſignabant: cùm tamen ſi veri eſſent legis zelatores, debebãt ipſi imprimis eam obſeruare.

Quam iniquo odio Iudæi Chriſtum proſequerentur.

Eorundem inſignis hypocriſis, cædiſque Chriſti ſpirãs.

Nonne Moyſes (inquit) *dedit vobis legem; & nemo ex vobis facit legem?* Compellat Dominus hoſtium ſuorum conſcientias: & cum ſe in detrahendo Chriſto legis patronos iactarent, Moyſis laruam illis detraxit, exprobando eis, quòd ſibi permittat toties violare legem: ex quo infert, eos non à legis zelo impelli ad tantam rabiem; dum ipſum cupiunt interficere. Moſes ergo, quẽ vos tanti facitis, cuius vos eſſe diſcipulos gloriamini, cuius autoritas eſt apud vos ſacroſancta; nonne ille legem tulit, cuius tamen vos tranſgreſſores eſtis? Et loquitur principibus & maioribus, quorum erat alios exemplo docere. Quod ait; *Nemo facit legem*; perinde eſt, ac ſi dixiſſet; nemo præſtat, & nemo obſeruat: nã alioqui propriè facit legẽ, qui illam condit. Quanquã hæc proprietas in Scripturis non obſeruetur, ait enim Paulus: *Non enim auditores legis iuſti ſunt apud Deum; ſed factores legis iuſtificabuntur.* Ac ſubdit; *Quid me quæritis interficere.* Quaſi diceret; In quintum præceptum legis eſt, innocentes non interficere, etiãſi in omnibus alijs ſitis iuſti: quomodò impletis legem, quæ tota docet vt me recipiatis in veſtrum Meſſiam? *Si crederetis Moyſi; crederetis forſitan & mihi: de me enim ille ſcripſit.* Si autem illius literis non creditis, quomodo verbis meis credetis? Cùm ergo finis ſim legis, ad iuſtitiam omni credenti; volẽdo me interficere, cõtra totam legem agitis: ſi verum eſt, quod qui offendit in vno, factus eſt omnium reus.

Iudæi ſiue legem non facerent.

Legẽ propriè qui faciat.
Rom. 2.

Iudæi diuinæ legis præuaricatores erant duplici nomine.
Deut. 5.
Ioan. 5.

Rom. 10.

Reſpondit turba, & dixit, Dæmonium habes, quis te quærit interficere? Turba turbata, & perplexa, ſecum in dictis pugnat. Primò enim tanquam à veritate coacta, ſuam iniquam profitetur voluntatem interficiendi eum; & ideò dicunt, *Dæmonium habes*, quaſi dicant, à dæmone hoc tibi reuelatum eſt. Deinde negat; *Quis te quærit interficere?* Quaſi hoc vellet, nullus; ideò falſum dæmoniũ reuelauit. Negant impudenter quod volebant: quia peccans non videt peccatum, vt cæcus. Imò quis non quærit Ieſum interficere; cùm ſit ſignum, cui ab omnibus contradicitur? Vel fortè turba ignara conſiliorum Sacerdotum, & quid Iudæorum primores contra Dominum fuiſſent machinati; ideò reſpondit: *Quis te quærit interficere?* Et ait, eum dæmonium mendax habere id ſibi reuelans, quod nihil tale intẽtaret. Et fuit propria locutio Iudæorum, infeſtari à diabolo homines putantiũ, dum in furorem aguntur, vel dum mens, & ratio illis adempta videtur. Taxatur hic improba defenſio maiorum ab adulatoribus. Docemur ſolicitè cauendum eſſe, ne ſententiam feramus de rebus incognitis, vt turba fecit, quæ temerè ſolet iudicare de factis maiorum, quæ ignorat; ideò erat, ſiue vituperans, ſiue defendens. Exiſtimãtes etiam ſe ſpirituales; doctrinam, quam non intelligunt, dæmoni imputant. Diſcamus etiam quamuis iniuriam deuorare, & exemplo Chriſti forti animo ſuſtinere. Grauiſſima autem fuit blaſphemia, coniungere dæmonem diuinitati Chriſti: quod deteſtabilius fuit, quàm ponere idolum Dagon prope arcam Domini.

Iacob 2.
Turbæ leuitas, & inconſtãtia, eadẽ cum Chriſto diceret; Dæmoniũ habes.

Turbæ impudentia, mendacium.

Luc. 2.
Altera cauſa turbæ vocandi Chriſtum dæmoniacum.

Hoc loco taxatur improba defenſio maiorum ab adulatoribus.

De factis maiorũ minimè iudicandum.

Chriſti patientiæ documentum.

1 Reg. 5
Leontius.

Reſpondit Ieſus,& dixit eis, Vnum opus feci,& omnes miramini. Leontius annotauit, verbũ Græcum θαυμάζειν, id eſt, admirari, poſitum loco verbi θυμοῦσθαι, ſiue ταράττεσθαι, hoc eſt, perturbari, ſiue cõcitari, ſiue perſequi: ſed mitiori verbo vſus eſt Dominus, vt manſueto, & placato animo ſe eſſe oſtenderet.

Christi benignitas aduerſus Iudæos.

Murmurabant enim, atque indignabantur Iudæi, putantes Sabbatum ſolui opere ſanitatis per miraculum præſtitæ: & apud Lucam indignatur Princeps Synagogæ, quod ſanaret in Sabbato, tantùm quia lex dicebat: *Nullum opus ſeruile facietis in eo.* At non aduertunt infelices, nõ impleri Sabbatum omni otio corporeo; alias illo die nec eſſet iacendum, nec ſtandum, nec ambulandum, nec edendum, nec bibendum, nec loquendum, nec audiendum, nec videndum, nec circumcidendum, nec adiuuandus vicini bos in puteum cadens, nec aſinus adaquandus, nec Sacerdoti in templo oues mactandæ in victimam: hæc enim omnia ſunt opera, quibus cum neceſſitas humana carere nequeat, licita ſunt: ergo alio reſpicit lex Sabbati, non in ſolũ otium corporis, ſed in otium ſpiritus. Quod eſt, ſi nos otiemur ab operibus noſtris, & noſtræ deprauatæ naturæ, ſinamusque Deum operari in nobis, Sabbatum enim non reſpuit opera bona, ſed ludicra, profana, ſeruilia, ſanctimoniæque diei repugnantia.

Luc. 13.
Leuit. 23
Chriſtum ſanando languidum, Sabbatũ minime violaſſe.
Sabbati lex Diuina quo tenderet.
Sabbatũ opera quæ ſola reſpuenet.

Propterea Moyſes dedit vobis circumciſionem (non quia ex Moyſe eſt, ſed ex patribus) & in Sabbato circumciditis hominem, ſi circumciſionem accipit homo in Sabbato, vt non ſoluatur lex Moyſi; mihi indignamini quia totum hominem ſanum feci in Sabbato? Ad literam conſidera particulam, *Propterea*, quæ Græcè dicitur διὰ τοῦτο: primùm quæritur, cuius rei afferatur ratio per illam? Cyrillus putat referendam ad id, *Circumciſionem non eſſe ex Moyſe, ſed ex patribus*: & tamen illi cedere legem Sabbati, vt ipſe quoque Ieſus videatur iure agere paternam conſuetudinem in Sabbato operantis imitando: dixit enim Dominus, *Pater meus vſque modò operatur, & ego operor.* Theophylactus verò iungit cum ſuperioribus, vt ſit ſenſus: Vnum opus feci, & vos miramini propterea, ſiue de eo. Et deinde ſequitur alia ratio noua: *Moyſes dedit vobis legem*: quæ diſtinctio facilis eſt. At quibuſdam non tam habetur, vt illatina particula, quæ aliquid ex præcedentibus colligat, quàm aduerſatiua, vt atqui, attamen, ſed tamen; vt videatur nouum texere argumentum, quo aduerſariorum opinio euellatur: & hoc ex idiotiſmo Hebræorum. Ita enim particula לכן cum propriè ſignificet, ideo, vel idcirco: interdum tamen capitur pro, atqui, vel attamen. Poteſt & ſeruari proprietas ſignificationis, vt ſit ſenſus, vt Ierem. 30. *Inſanabilis eſt dolor tuus propter multitudinem iniquitatis tuæ, & dura peccata tua feci tibi.* Et ſubdit: *Propterea omnes qui comedunt te, deuorabuntur*, id eſt, Attamen, vel veruntamen ſcitote quod omnes qui comedunt te, deuorabuntur, &c. Simile quid habetur Ierem. 32.

Leuit. 12.
Gen. 17.
Illud Propterea Moyſes, &c. quo referatur.
Cyril. lib. 4. in Ioan. c. 49. tom. 2.
Ioan. 5.
Theophyl.
[illegible] ſenſus.
Hebraiſmus in dictione, ideo vel idcirco.

III. Senſus.

Propterea, id eſt, propter opus ſanctificationis animarum, quæ ſanctificatio à fide eſt, cuius ſignum eſt circumciſio, vt ait Apoſtolus. Propter hoc, inquam opus, quod ego feci, ſanando in corpore, & anima paralyticum, præcepit vobis Moyſes circumciſionem, vt diſcatis opera miſericordiæ præſtare in Sabbato, ſi licet corpus vulnerare, vt anima ſanetur. Et ita particula *Propterea*, refert finem circumciſionis, quæ ad ſanctificandum hominem inſtituta erat: ad quod etiam reſpexit ſanatio paralytici, vel vt Photius Græcus autor interpretatur: Propter hoc dedit Moyſes legem circumciſionis octauo die omnino peragendam; vt videlicet cum me videritis in Sabbato ſanantem, commoneremini habentes domeſticum exemplum circumciſionis, quæ in Sabbato fit.

Rom. 4.
Finis circumciſionis.
Photius Græcus autor.
Luc. 12.

Expendit autẽ Dominus, circumciſionem non eſſe ex Moyſe, ſed ex patribus; id eſt, non eſſe inchoatam in lege, & traditam primo Moyſi, ſed etiam quod maius eſt, ab Abraham cœpit: Ideo non erat opus illam præcipi vt legitimũ, ſed vt antiquum, ac proinde maioris eſt autoritatis, & iure illi cedit lex Sabbati poſterioris. Expendunt quidam rectè dictum, Circumciſionem nõ eſſe ex Moyſe: quia lex vt à Moyſe eſt, non iuſtificabat, vel ſanctificabat animam ex ſe ipſa, ſiue ex opere operato gratiam non præſtabat: Circumciſio verò cum etiam infantes obligaret, ſanctificabat eos; ſed non erat vt ſanctificans, & iuſtificans opus legis, ſed ex patribus ſignaculum fidei.

Gen. 17.
Circumciſionem non eſſe ex Moyſe, ſed ex Patribus, quid ſignificet.
Lex vetus, vt & circumciſio quatenus iuſtificarent.
Rom. 4.

Alij hanc rationem Domini aliter formant; in hunc modum: Sabbatum eſt ex lege; quæ tunc Sabbatum ſanctificatũ teſtatur, cùm Deus ab opificio mundi requieuit: atque ita prioſquam Circumciſio præciperetur, Sabbatum erat ſanctificatum: cur ergo Moyſes hominẽ circumcidi in Sabbato paſſus eſt, neque hoc lege prohibuit, cum circumciſio non ex lege teſtimonium tam antiquum, quàm Sabbatum habeat, ſed à patrum [illegible]nrùm tempore floxerit? Amplius ſi Moyſes nihil dixit, an Sabbato necne circumcidi liceret, quæ veſtra inſolentia eſt, qui hominem Sabbato circumcidatis? cùm ante Sabbatum ſanctificatum ſit, quam circumciſio præcepta fuerit? Quòd ſi id vobis

Exod. 20.
Gen. 2.

licet,nec Sabbatum violatum putatis;quid mihi iraſcimini, qui,totum hominẽ ſanum feci in Sabbato? Adhæc ſi Deus etiam in Sabbato circumcidi mandat,vbi & qui circumcidunt,otioſi non ſunt,& qui circumciditur,dolore vexatur, & inquietus redditur,& parentes,nutriceſque anguntur;non eſt ergo Sabbatum res quædam immutabilis, præſertim cùm nulla vis humana miraculum faciat,ſed tantum ex Deo ſit. Prætereà cum Deus promiſerit pactũ nouum: in quo cognoſci poterit nouum pactum, niſi Sabbatum mutaretur? præſertim cùm Prophetæ illud mutandũ dicant, vt Eſaias, cùm ait: *Et erit menſis ex menſe, & Sabbatum ex Sabbato*; & Ieremias, ac Michæas, atque alij de cæremonijs tollendis loquantur? Non opponunt illi,quod homo grabatum abſtulerit in Sabbato: quia hoc ex ſe homo facere poterat, & à Ieſu forte negari poſſe putabant, & hominẽ ſanatum mendaciter dixiſſe: *Qui me ſanum fecit,ille mihi dixit, Tolle grabatum tuum*. Quòd ſi vrgerent; Tu iuſſiſti eum grabatum tollere; diceret, Feci ſicut vos facitis de circumciſione, quam propterea quod patribus Deus eam dedit, ſeruatis, nihil veriti Moyſis legem de Sabbato: ſic & ego præcepto Patris iuſſi hominem tollere grabatum ſuum. Nam & ſuperius dixit; *Non poteſt Filius à ſe facere quicquã, niſi quod viderit Patrem facientem*. Si vt non ſoluatur lex Moyſis de circumciſione octauo die danda (vt eſt in Leuitico, nec excepta fuit dies Sabbati) circumciditur puer in Sabbato; cur non, vt ſoluatur poteſtas Dei, ſanetur homo in Sabbato? præſertim cum ſanitas quietem hominis faciat, quæ propria eſt Sabbati; circumciſio autem turbationem & fletum? Si ergo lex cedebat patribus; quare non cedet mihi lex ſignis confirmanti rem licitam eſſe. Si ergo infantẽ natum in Sabbato, circumciditis in Sabbato, nec videmini vobis violare Sabbatum ob circumciſionis dignitatem; cur mihi indignamini totum hominem ſananti in Sabbato, cuius partem vt vos ſanetis; nempè animam, dolore, & vulnere afficitis alteram, nempe corpus? Cur ergo mihi maiori Moyſe autore legis, & Sabbati, & maiori Abraham autore circumciſionis ſuccenſetis, & in ſimili cauſa Moyſen tuemini, me autem condemnatis? Quidam tradunt, nunc Iudæos non circumcidi vnquam in Sabbato. Sed iſti vt obcæcati, amiſerunt veram legis intelligentiam. Et non puto eſſe vſquequaque verum: imò multi eorum docent circumcidi pueros in Sabbato, ſi in eo nati fuerint.

Luc. 13. — Miraculum, cuius vnius opus tantùm ſit. — *Ierem. 31.* — *Eſai. vlt.* — *Ierem. 7. ac 23. Mich. 6.* — *Ioan. 5.* — Cur Iudæi nõ expoſtulauerint cũ Chriſto, homo quod paralyticus grabatum abſtulerit in Sabbato. — *Ibidem.* — *Leuit. 12.* — Sanitatis & circumciſionis effectus contrarij. — *Exod. 19.* — *Gen. 17.* — Iudæi modò, vt quidã tradunt, in Sabbato cur minime circumciduntur.

Per totum hominem Euthymius explicat poſſe intelligi totum corpus paralyſi diſſolutum & vexatum; aut potius quod non modo corpus, ſed etiam animam curauerit: quod mihi veriſimilius videtur. Nam ſi hominem corporali tantùm morbo ſanaſſet, non valeret comparatio: circumciſio enim, quæ ad animæ ſalutem ſpectat, plus haberet excellentiæ, ſi conferatur cũ externo beneficio corpori præſtito. Ideò integram hominis ſalutem in corpore & animo paralytico exhibitam, meritò circumciſioni anteponit, præſertim, cùm hæc ita ſanet animam, vt vulneret corpus. Quòd verò animæ paralytici ſanitatem dederit; teſtatur quòd tanquam gratus à Chriſto in templo inuentus ſit; & verba quæ Dominus ad eum dixit: *Ecce ſanus factus es: iam noli peccare*: & rurſus quoniam Iudæis indicauit Ieſum eſſe ſanitatis autorem. ¶ Neque hæſites, dictum, totum hominem ſanum feci; cùm tamen remaneat fomes, & procliuitas ad malum, quæ à Paulo peccatũ dicitur. Sed impropriè, & metaphoricè peccatum eſt; & totũ hominem ſanat in ſpe certa, & iure ſalutis æternæ conſequendæ, per quam fomes & mortalitas abſorbentur.

Totum hominem vt Chriſtus ſanũ fecit in Sabbato. — *Euthym. c. 9. in Ioan.* — *Ioan. 5.* — Si totũ hominem Chriſtus ſanum fecit, cur adhuc à fomite ſiguetur miſer. — *Rom. 7.*

Nolite iudicare ſecundùm faciem. Id eſt, Non diſputo vter altero maior ſit: ſit vobis Moyſes vir venerandus & eximius: ſim ego, vt vobis videor, humilis, & contemptus: tamen ſi rem ſpectare vultis, aut vterque damnandus eſt, aut vterque abſoluendus: ſiquidẽ & hoc quoque lex vos docet, vt in iudicando rẽ ſpectetis, non perſonam: & execrabilis eſt, qui diuiti fauens, pauperem opprimit: *Vſquequo iudicatis iniquitatem*, inquit Propheta, *& facies peccatorum ſumitis*? Eſt autem perſonas ſumere, ſiue facies ſumere; neglecto merito cauſæ, ad accidentia reſpicere; & externo, & perſonæ tribuere, quod cauſæ tribuendum erat. B. Auguſtinus ita legit hunc locum: Nolite iudicare perſonaliter: cùm tamen Græcè non legatur. Κατὰ πρόσωπον, ſed κατὰ ὄψιν, id eſt, ſecundùm aſpectum. Simile quid Eſaias de Domino ait: *Non ſecundùm viſionem oculorum iudicabit, neq; ſecundum auditum aurium arguet: ſed iudicabit in iuſtitia pauperes, & arguet in æquitate pro manſuetis terræ.* Nam iniquum eſt, Sabbatum, & alias legis cæremonias, charitati, & neceſſitati proximi præferre velle. Nolite rurſus ſecundum faciem iudicare: etiamſi Moyſi facies fulgeret, & ſplenderet, & facies Chriſti eſſet obſcura, & vultus abſconditus. Quia fulgor ille, qui legis eſt, mortem operatur, vt Apoſtolus docet: vultus verò abſconditus Chriſti operatur vitam, & remiſſionem pecca-

Quid eſt: Nolite iudicare ſecundum faciem. — *Deut. 16.* — *Pſalm. 81* — Perſonas, ſiue facies ſumere, quid. — *B. Aug. ſer. 29. de verb. Apoſt. to 10.* — *Eſai. 11.* — Alter ſenſus. — *Exod. 34.* — *2. Cor. 3.*

Eſa. 53. … ſenſus.

peccatorum, vt teſtatur Eſaias. Nolite etiam iudicare ſecundùm corticem literæ, neque ſecundùm apparentem faciem præcepti de obſeruantia Sabbati: verùm perſcrutamini ſenſum, & mentem percipientis; & agnoſcetis licitum eſſe in Sabbato beneficium ſanitatis impendere. Diſcamus non eſſe præcipitandum iudicium, neque ſecundùm faciem iudicandum. Nam multi hypocritæ ſecundùm faciem ſancti apparent: nec boni iudicandi ſecundum ea, quæ exterius patiuntur. Nam ſæpe qui accepti Deo ſunt, hic probantur, & videntur à Deo derelicti: in quorum perſona dixit Sponſa: *Nolite conſiderare quòd fuſca ſim; quia decolorauit me Sol.* De omnibus benè cogitemus; iudicium Deo relinquamus. Nouimus Hæreticos multò fuco Scripturarum & laudibus Chriſti immodicis venenum Hereſis tegere. Scimus fœminas impudentes picturata facie, & ornatu ſplendido inuentutem, & pulchritudinem mentiri, & quandam præ ſe ferre honeſtatem, vt adoleſcentibus imponant, & in naſſam trahāt. Vt rectè dixerit Satyricus quidam:

[Margin: … ſecundùm faciem minimè iudicandum.]
[Margin: Cant. 1.]
[Margin: Hypocritæ qui ſint, & in ſignes illi quidem.]
[Margin: Iuuen.]

Fronti nulla fides, quis enim non vicus abundat
Triſtibus obſcænis?

[Margin: Iudæi quàm mendaces, & duplici corde.]

Dicebant ergo quidam ex Hieroſolymis, vel, vt Græca habent, ex Hieroſolymitis, *Nonne hic eſt, quem quærunt interficere? Ecce, palàm loquitur, & nihil ei dicunt.* Ecce quam citò deprehenſum eſt mendacium: priùs dixerant: Quis te quærit interficere? & nunc fatentur, Nonne hic eſt, quem quærunt, ſcilicet Principes interficere? Et niſi ab illis fuerunt diſtincti, ſibi ipſis contradicunt. Mendacium diutiùs tegi non poteſt, nec prolixius deliteſcere, quàm in claudo ambulante vitium claudicationis. Ecce, inquiunt, liberè, ſiue palàm loquitur: dicebant Scribæ, & Phariſæi illum præ timore latitare, nec propterea prodire ad diem feſtum: Ecce palàm in templo, & liberè agit, & nullus ei ſe opponit: ergo poterat comprimere eos: quod iſti non diuinabant, ſed Principes ex cognitione ceſſaſſe, cum poſſent perſequi.

[Margin: Mendacij pœna.]

Nunquid verè cognouerunt Principes quia hic eſt Chriſtus? Suſpicabātur, Iudæos ſiue Principes, qui eum ad necem deſignabant, mutaſſe ſententiam; quaſi dicerent. Nulla alia cauſſa potuit comprimere, niſi iſta, quòd cognouerunt eum verum eſſe Meſſiam, & non tantùm ſecūdum opinionem aliquorum; & ad differendam eorum, qui falſo ſibi illum titulum vſurpabant. *Sed hunc ſcimus vnde ſit. Chriſtus autem cum venerit, nemo ſcit vnde ſit.* Produnt iam ſuam incredulitatem, qui benè ſentire de Ieſu videbantur, dicendo, *Hunc ſcimus vnde ſit*, nempè ex Maria, & Ioſeph, vt ipſi putabant. De Chriſto autem ob nonnullas Scripturas videbatur ignota eius origo: dixit enim Eſaias; *Generationem eius quis enarrabit?* & Michæas; *Egreſſus eius ab initio à diebus æternitatis.* Sed hæc ad diuinitatem eius ſpectabant, quæ incomprehenſa & imperſcrutabilis eſt. Humanitas tamen eius latere illos non poterat: nam oriturus erat ex familia Dauid, concipiendus in Nazareth, edēdus in lucem in Bethleem, ſigna de eo prædicta ipſum eſſe promiſſum Meſſiam indicare poterant. Cùm ergo prius introduxerit Ioannes quoſdam in eius doctrinam offenſos, quod neſcirent vnde eſſet: iam proponit alios offenſos in origine eius, quòd ſcilicet ſcirent vnde eſſet; cùm tamen origo Meſſiæ videretur ipſis ignota. Chriſtus enim cum venerit, nemò ſcit, id eſt, ſciet, vel ſcire poterit, vnde ſit.

[Margin: Iudæi vnde nam Meſſiæ nouerint fore parentes incognitos.]
[Margin: Eſa. 53.]
[Margin: Micha. 5.]
[Margin: Luc. 1.]
[Margin: Infra 2.]
[Margin: Iudæorum de Chriſti origine ſcandalum.]

Obijcies; Quomodò ergo cap. 9. dicunt, *Nos ſcimus quoniam Moyſi locutus eſt Deus; hunc autem neſcimus vnde ſit?* Deinde quomodo dicunt; *Nemo ſcit vnde ſit Chriſtus*; cùm mox adiungant ex Michæa, ſe didiciſſe Chriſtum ex Bethleem naſciturum, vt etiam Herodi dixerunt: neque enim, vt inſani, ſibi aduerſabantur. Dicendum eſt, quòd cum dicūt, *Hunc ſcimus vnde ſit*, ſenſus eſt, ſcilicet ex quibus parentibus ſit genitus. Alibi verò ſe neſcire dicunt, an à Deo miſſus eſſet, ſicut Moyſes, an non. Quòd verò dicitur: *Nemo ſcit vnde ſit Chriſtus*, non videtur intelligendum de loco, vnde eſſet Meſſias oriturus, ſed de parentibus Meſſiæ, quos fore incognitos veriſimiliter credebant, tùm ex allatis teſtimonijs Eſaiæ, & Michææ, tùm ex illo: *Tu es Sacerdos in æternum ſecundùm ordinem Melchiſedec*; vt hinc collegerint Meſſiæ parentes incognitos, ſicut & Paulus parentes Melchiſedec collegit ad Hebræ. 7. Apparet etiam, aſſerere voluiſſe Dominum, parentes Meſſiæ fore incognitos, ex eius reſponſione, qua indicat, ob id neſcire vnde eſſet, quia neſcirent Deum à quo eſſet, & in mundum exiuiſſet. Et licèt incognitos Meſſiæ carnales parentes intellexerint: abſurdum tamen id colligebant. Nam ſi parentes debebant eſſe incogniti, quomodo ſciri poſſet, quòd ex Bethleem, & ex ſemine Dauid eſſet natus? Debebant quoque ex Scripturis intellexiſſe, originem Meſſiæ, quatenus Deus eſt, fore ignotam; ſecundùm Humanitatem verò manifeſtam: ſed ignorata in Chriſto duplici illa natura, confundebantur ſæpè, & fallebantur Iudæi. Vnde meritò ſubiungit: *Clamabat ergo Ieſus in templo docens,*

[Margin: Micha. 5.]
[Margin: Matth. 2.]
[Margin: Quomodo Iudæi Chriſtū ſe ſcire hic aſſerunt; quem tamen alibi ſe neſcire affirmant?]
[Margin: Id: Chriſtus cum venerit, nemo ſcit vnde ſit: quem ſenſum habeat.]
[Margin: Pſal. 109.]
[Margin: Hebr. 7.]
[Margin: Iudæi cur neſcirent Chriſtus vnde eſſet.]

cem,& dicens: Et me ſcitis,& vnde ſim, ſcitis. Et à me ipſo non veni. ſed eſt verus qui miſit me, quem vos neſcitis. Occaſione accepta ex verbis Ieroſolymitarum, clamore vtitur contra malitioſè peccantes, tùm ad libertatem ſermonis, tùm ad magnitudinem materiæ exprimendam, vt non tantùm à propinquis, ſed à toto populo poſſet exandiri, qui in templo verſabantur. Nec obſtat Eſaias, dicens: *Non clamabit, neque accipiet perſonam, nec audietur vox eius foris*: Quia ibi de clamore contentioſo eſt ſermo, hic de clamore inuitante ad ſalutem. Quemadmodùm infra in vltimo die feſtiuitatis clamabat; & apud Matthæum, & Lucam, & in Prouerbijs ſæpè clamat Sapientia, quæ eſt Filius Dei. Et profuit hic clamor, quia multi crediderunt; pro his clamabat, qui propter eorum fidem paullò pòſt clamaturus erat. Ieſus ergo oſtendit non pugnare inter ſe, quod ſcirent eum vt hominem, & ignorarent vt Denm, quaſi diceret; Non eſt celanda Dei gloria, & proximi ſalus negligenda. Nam vt videor vobis ille Meſſias, quem ex Prophetarum oraculis expectatis, aut non. Si videor, me fide amplecti debereris: Si non videor vobis, ex eo quòd ſciatis vnde venerim, hoc ipſum vos docere poterat me eſſe illum Prophetam, & Meſſiam, qui ex eo loco ſim ortus, vnde Prophetæ venturum Meſſiam dixerunt. Audiſtis enim Ioannis de me teſtimonium, vocem de cœlo dicentem: *Hic eſt Filius meus dilectus*; vidiſtis ſigna; audiſtis me veritati teſtimonium perhibentem; nulli alteri rei niſi gloriæ Dei, & veſtræ ſaluti ſtudentem; Scitis me natum in Bethleem, educatum in Nazareth, conuerſatum in Capharnaum Galilææ. Itaque non poteſtis me neſcire quod ſcitis, & apertiſſimæ veritati claudere oculos. Quòd ergo ait: *Et me ſcitis, vnde ſim, ſcitis*: idem valet ac ſi dixiſſet, ſcire poteſtis ex Scripturis, ex Ioannis teſtimonio & ſignis, qui ſim, & vnde ſim.

Quare Chriſtus clamaret in templo: Et neſcitis, &c.

Eſai 42. & Matth 12.

Eſaia de Chriſto vaticiniu illud: Non clamabit, nec audietur vox eius foris: quo modo verũ ſit.

Ioan. 7.

Matth. 27.

Luc 8.

Prou. 13 & 8.

Eius clamoris fructus in templo.

Iudæi vnde Chriſtum noſſe poterant, ac debebant eſſe Meſſiam.

Ioan. 1.

Matt 3. & 17

Matth. 2. & Luc 2

Infra 4.

Matth. 4.

¶ Alij volunt, hæc Dominum per ironiam reſpondiſſe, qua ſignificabat eos falli & prorſus neſcire, quod ſe ſcire iactabant; aut, vt alij volunt, ex eorum ſententia hoc dixit, concedendo velnti eis. Vt ſit ſenſus; Dicitis vos me ſcire, & vnde ſim ſcire, atq; id ex parte vobis concedam: à me ipſo tamen non veni, ſed eſt verus, qui miſit me; quem vos neſcitis. Et ita illud, *Et*, in illa clauſula, *Et à meipſo non veni*, vim habet aduerſandi more Hebræo: ſicut paullò pòſt ait: *Quærebant ergo eum apprehendere: & nemo miſit in illum manus*, pro eo quod eſt, Sed nemo miſit. Et hic ſenſus videtur conuenientior; tùm quia Dominus negat Iudæos ſe cognoſcere, tùm etiam quia Iudæi fatentur ſe neſcire vnde eſſet ſecundùm humanitatem, quia ex Ioſeph prognatum crediderunt, & in Nazareth natum, non in Bethleem. ¶ *Et à me ipſo non veni.* Declarat aliud principium ignotum Iudęis, quòd ſcilicet à Patre miſſus ſit in carne, qui Iudæis dicitur ignotus, quod nec oculis cernatur, nec auribus audiatur, nec vllo ſenſu humano percipiatur. Sed in hoc ego miſſus ab illo ſum, vt eum per me aliquo modo conoſceretis, quatenus ab homine cognoſci poteſt.

Alter ſenſus illorum verborum. Et neſcitis, & vnde ſim ſcitis. III. & quidem congruentior ex duo.

Hebraiſmus in dictione Et.

Quem Iudæi Chriſti aduentum ignorauerint.

Sed eſt verus (ſiue verax) *qui miſit me, quem vos neſcitis.* Tum præſtando vobis, & patribus promiſſa, quæ omnia in Chriſto in Deuterononiio continentur. Et rurſus verax eſt in puniendo eos qui me non audierint, atque comminando. Dixit enim; Qui autem verba eius quæ loquetur in nomine meo, audire noluerit; ego vltor exiſtam. Deum nominat ſub nomine veracis; cum omnis homo, & dæmon ſit mendax: ſicut etiam Ioan. 8. verax dicitur, eo quòd hic Denm introducit tanquam ſuæ doctrinæ autorem; & propterea Deo veraci teſtimonium perhibenti de Filio ſuo credere debebant. Sicut Ioann. 6. Deum Patrem, viuentem vocat, volens ſignificare ſe eſſe per illum autorem vitæ: *Sicut*, inquit, *miſit me viuens Pater, & ego viuo propter Patrem: & qui manducat me, & ipſe viuet propter me.* Subdit verò, illos Deum qui miſit ipſum neſcire: tum quòd illum ſub ratione mittentis non agnoſcerent, & quod illius mandata non ſeruarent. Qui enim dicit ſe noſſe Deum, & mandata eius non cuſtodit, hic mendax eſt. Et ex conſequenti docet illos etiam nec ipſum noſſe, nec ſcire vnde ſit, ſcilicet, quod magis ſcire referebat, quàm vnde ſecundum carnem eſſet prognatus.

Verax Deus Pater à Chriſto cur vocatur.

Deut. 18.

Ibidem.

Pſalm 115. & Rom 3.

Ioan. 8.

Patrem Chriſtus cur nominet viuentem.

1. Ioan. 2.

¶ *Ego ſcio eum, etſi dixero, quia neſcio eum, ero ſimilis vobis mendax. Sed ſcio eum quia ab ipſo ſum. & ipſe me miſit.* Ego ſolus, verè noui eum, qui ab ipſo profectus ſum, & apud ipſum fui priuſquam venirem in mundum: & ab illo miſſus ſum, vt per me illum cognoſcatis, & per me ſalui ſitis. Scio ergo eum, quia imago ſum eius expreſſa, ipſum perfectè, quantus eſt, repræſentans: quia ab ipſo ſum ſecundùm diuinitatem ortus, & ipſe me miſit per incarnationem tanquam legatum ſuum. Quod ſequitur: *Etſi dixero quia neſcio eum, ero ſimilis vobis mendax: ſed ſcio eum*: nec eſt in Græcis codicibus, nec in Syriaco Euangelio, nec in Latinis codicibus antiquiſſimis inuenitur, nec in Auguſtini commentarijs.

Chriſtus quã probe Patrem Deum noſſet.

Vel ab eo miſſus.

Aug. tract. in Ioan.

Ideò ex cap. 8. ſequenti acceptum eſſe videtur,& hic inſertum. Et ſimilitudo debet per contrarium intelligi, vt ſit ſenſus: Ero ſimilis vobis mendax: quia ſicut vos dicitis noſſe vos illum quem neſcitis, ita ego dicerem me non noſſe eum, quem tamen noui: & ſi dicerem me eum neſcire, eſſem mendax, & ſimilis vobis, qui mendacia diligitis, & veritatem conſpicuam,& perſpicuam per me redditam, ſignisque confirmatam ſupprimere non veremini. Mentiebātur etiam, dum dicerent ſe ſcire Deū, quem ſcil. factis negabant: nam quod inſpirationi contradicerent, & humanam illi rationem præferrent, efficiebant vt cum Deum ſe noſſe dicerent, mentirentur. Si ergo ſcire vultis eum qui miſit me; hoc à me quærite, qui eum ſcio, & qui eum poſſum vobis enarrare.

Iudæi vt ſe ꝑderent mendaces contra Christum. Tit.1.

Quærebant ergo eum apprehendere: & nemo miſit in illum manus, quia nondum venerat hora eius. Quærebant, aut quia concitati erant de ignorantia Dei,& diuinæ ſuæ originis, aut potius, vt Euangeliſta confirmat, quod Ieroſolymitæ dixerunt, *Nonne hic eſt, quem quærunt interficere?* veriſſimum eſſe. Iam ira in rabiem verſa non morabatur lentum conſilium, quo volebant clanculum eum tollere: & idcircò geſtiunt illi manus inijcere. Et iterum deprehenduntur mendaces in eo quod dixerunt, *Quis te quærit interficere?* non defuit ergo voluntas, ſed executio. Iſti ergo dum volunt IESVM ligare, non valuerunt: quia nondum venerat hora eius. Sicut enim volens mortuus eſt, ita cum voluit, comprehendi ſe permiſit. *Quia nondum*, inquit, *venerat hora eius.* Non ſatum quod CHRISTO non dominabatur, ſi nec nobis dominatur: ſed à ſe, & Patre ſuo prædeſtinata hora. Prius erat perfectè prædicandum, & Euangelium diſſeminandum: qua prędicatione completa, morti ſe expoſuit, ſi infligeretur. Hora autem CHRISTI eſt, quia ab ſe præcognita,& præfinita; cùm nobis hora mortis noſtræ & ignota ſit,& minimè deliberata, niſi ſub conditione, qua Deo illam immittente acceptare decreuimus. Et Chriſto prior eſt hora Crucis, quàm gloriæ; nos autem tantùm gloriam volumus humilitatis, & patientiæ horam non agnoſcimus, cùm tamen ſcriptum ſit: *Si filij; & heredes: heredes quidem Dei, coheredes autem Chriſti: ſi tamen compatimur, vt & conglorificemur.*

Cur modo Iudæi quærerent apprehendere Ieſum.

Quid illud de Chriſto, Quia nondum venerat hora eius.

Hora mortis est Chriſti ſed nobis nostra autem minimè. Rom.8.

Cùm ergo hora ventura ſit, quam Pater ad gloriam ſuorum fidelium deſtinauit, demus operam vt rectè agamus, & Chriſto pareamus, & CHRISTVM prædicemus, ſciemus ante horam noſtram nihil nobis poſſe euenire, ſed cum fructu erit conatus noſter, quantumcunque mundus reclamet,& nobis inſidias, ac necem tendat: non ignorantes ſimilia eueniſſe paſtori & capiti noſtro Ieſu Chriſto, cui cum Patre, & Spiritu S. omnem laudem, honorem,& gloriam deferamus in cūctis ſeculis. Amen.

Ad mortem si compatiamur, ſi ſapiamus.

TRACTAT. XXXVI.

De diſceptatione Domini cum Iudæis mittentibus miniſtros, vt apprehenderent eum: Et habetur Ioann.7. *De turba autem multi crediderunt in eum, & dicebant: Chriſtus cum venerit, nunquid plura ſigna faciet quàm quæ hic facit: Audierunt Phariſæi turbam murmurantem de illo hæc: & miſerūt Principes & Phariſæi miniſtros, vt apprehenderent Ieſum. Dixit ergo eis Ieſus, Adhuc modicum tempus vobiſcum ſum; & vado ad eum qui miſit me. Quæretis me, & non inuenietis: & vbi ego ſum, vos non poteſtis venire,* & reliq.

HÆc Diſceptatio præcedentibus tractatibus, quantum ad Iudæos ſpectat, in comprehenſione IESV terminanda erat, niſi Dominus ſua poteſtate atque virtute eos coercuiſſet ab executione: nihilominùs perſtiterunt Iudæi in mala ſua voluntate, & mandatum dederunt miniſtris, vt eum apprehenderent, niſi ille virtute verbi ſui miniſtrorum corda, etſi dura, molliuiſſet, & illo inſtructi ſponte à malo propoſito ſe ſubduxiſſent. Eſt ergo hæc pulchra diſputatio CHRISTI ſolo Dei verbo armati, & miniſtrorum à principibus miſſorum: quos veriſimile eſt omni genere armorum monitos ac paratos acceſſiſſe, maximè cum magnum turbæ metum cōcepiſſent, quaſi in defenſionem & fauorem Chriſti proſiliturę. Sed iam diſcurramus cauſſas, propter quas Principes miſerunt miniſtros: illas exprimit Ioannes, dicens: *De turba autem multi crediderunt in eum.*

Chriſti victoria de ſuis aduerſarijs.

Iudæorum obſtinatio.

Eiſdem verbis auditis, & eiſdem ſignis viſis quidam obdurantur, quidam verò ad fidem excitantur amplectendam. Proximæ prædicationis Chriſti, & diſceptationis cum Iudæis hic fuit fructus, vt multi, aut viſis, aut auditis eius ſignis in eum crediderint: qui dicebant: *Chriſtus quum venerit,*

Quibus profuit Iudæis Chriſti clamor in templo.

Rom. 10.

veнerit, nunquid plura ſigna faciet, quàm quæ hic facit? Iſti non tantùm corde crediderunt ad iuſtitiam; ſed ore faciunt confeſſionem ad ſalutem. Atque ita conſtat non fruſtrà locutum Ieſum, neque fruſtra clamaſſe, neque verbum eius vacuum reuertiſſe; ſed feciſſe quæ voluit, & proſperatum eſſe in omnibus, ad quæ illud miſit. Bonus Ieſus etiam cùm infans eſſet, capacibus manifeſtum ſe fecit, vt paſtoribus, Magis, Simeoni, & Annæ. His verò, qui capaces eſſe ſponte nolebant, ſed inſpirationi Dei reluctabantur, abſconditus eſſe voluit, quod ſub Magorum aduentum Herodis ac Ieroſolymæ turbatio declarauit; quos diutius expectauit; quos ſuo præcurſore, & ſua, & diſcipulorum prædicatione, atque miraculis ſenſim inſtruxit, quoad inſpirationis capaces redderentur. Sed quidam luci, ac diuino eius tractui reluctabantur, offenſi ipſius humilitate: ſed ea tamen paulò poſt iuuari poterant, cum tantam lucem conſurgere ex tam humili viderent loco.

Eſai. 55.
Luc 2.
Matt. 2.
Luc. 2.
Chriſtus quibus manifeſtus extitit, quibus occultus.
Matt. 2.
Infr. 3. & ſequ.

Quòd dicunt, *Chriſtus cum venerit*, non ſic eſt accipiendũ quaſi iſti putauerint Chriſtũ venturum, cùm iam dicantur in Ieſum credidiſſe quaſi in Chriſtum: ſed ſic accipienda ſunt illa verba, ſi adhuc CHRISTVS eſſet venturus, nam quid plura ſigna facturus eſſet, quàm quæ hic facit? loquuntur enim ex ſententia aliorum, non ſua, velut alijs concedentes quòd adhuc CHRISTVS eſſet venturus, & ex illo colligentes ſententiæ ſuæ veritatem. Perſpice autem, quàm rectè argumentrentur, qui in eũ crediderunt: CHRISTVS qui à Prophetis promiſſus eſt venturus, nunquid plura ſigna edere poterit, aut plura edere eſt prædictus (ſunt enim verba credentium) quam ea videlicet, quæ Ieſus facit? quaſi dicerent, nequaquam, imò neque paria, aut eadem; quia aliàs ambiguitas & æquiuocatio eſſet in promiſſo Meſſia, ſi alius poſſet eadem facere: tunc enim oſtenderet Deus ſe non habere ſitim aut voluntatem ſalutis noſtræ, ſi ſigna ambigua, & æquiuoca, quæ ſcilicet pluribus conuenire poſſent in vero Meſſia deſignando, vnde tota ſalus mundi pendebat, dediſſet. Quod argumentum ſi Iudæi, qui tunc erant, & qui nunc ſunt, expenderent atque penetrarent, procuidubio Ieſum tanquam verum Meſſiam, & liberatorem ſuum amplexi fuiſſent. Si enim cuncta, quæ Prophetæ prædixerant de Meſſia, in vnum Ieſum mirificè conuenire, atque congruere animaduerterent; aut Deus illos decepit, quod dicendum nõ eſt; aut Ieſum vt Meſſiam recipere debuiſſent. Cùm ergo Phariſæi turbam murmurantem de illo hæc audiſſent (vbi murmurantem accipe, pro muſſitantem, quod potius ſonarent, quàm proferrent: ſiue vt Euthymius exponit, murmurantem, id eſt, cùm murmure aduerſus Principes obloquentem) non potuerunt non moleſtè ferre: quia inuidia non poteſt ferre laudem eius, quem quis odit. Nam vt quidam dixit;

Si Chriſtus erat venturus, qua ratione nonnulli ex Iudæis iam in illum crediderant?

Dicentes: Chriſtus cum venerit, nunquid plura ſigna faciet quam quæ hic facit? quàm rectè colligebant.

Quid murmur turbæ de Chriſto.

Euthym.

Inuidia propriè quid ſit.

Inuidus alterius, macreſcit rebus opimis.

Horat. lib. 1. epiſt. 2.

Inuidia enim tanquam ſangniſuga, non niſi ſanguine corrupto & melancholico ſatiatur. Et tunc vt credentibus & fauentibus Chriſto obuiam irent, miſerunt Principes & Phariſæi miniſtros vt apprehenderent Ieſum: & qui prius volebant occultè comprehendere, iam exuto omni pudore, & inuidia impellente, manifeſtè capere contendunt. Et ſæpe peccata ſecreta Deus in publicum prodire permittit, vt eorum iniquitas, qui ſanctitatem prætendunt, detegatur. Sumebant quidem occaſionem ex violata religione Sabbati; ſed vera cauſa erat liuor, & gloriæ Chriſti inuidentia, odium, & amittendi terrena bona metus; & gloriam ſuam imminuendi apud multitudinem iam in Chriſtum propenſiorem. Et quos nec pudor, nec pietas, ſed periculi metus à manifeſto facinore coërcebat, ſubornant ſatellites publicos, qui Ieſu coram populo manus iniicerent, ac velut nocentem captum ad ſe adducerent.

Inuidia quo alimento ſe cõtinet infelix.

Phariſæorum proiecta in Chriſtum maleuolentia.

Mittentes, dicuntur Principes & Phariſæi, quanquam Græcè dicatur, Phariſæi & Pontifices οἱ φαρισαῖοι καὶ ἀρχιερεῖς. quæ verior videtur quam noſtra lectio: quia inferius etiam ait Euangeliſta: *Venerunt ergo miniſtri ad Pontifices, & Phariſæos.* Vbi per Pontifices, intelligendi ſunt Principes Sacerdotes: nam illi poteſtatem habebant ad comprehendendum, & puniendum malè ſentientes de religione, & Phariſæi non habebant poteſtatem niſi quatenus conſiliarij. Ideò præſtat, ſi legamus, Pontifices, & Phariſæi. Miſerunt porrò miniſtros, vt ſi turba eos impediret à captura, vel ſi ſe ſubduceret, & redderet inuiſum, vt aliàs periculum vel ignominia vergeret in miſſos, & non in mittentes: & Phariſæi ſiue Sacerdotes turbam, aut auditores ad Chriſtum non mittebant, niſi malo animo, vt eum caperent in ſermone; & modo mittunt miniſtros, vt eum caperent in perſona. Et vide quàm verum ſit dictum Salomonis: *Secundum iudicem populi; ſic & miniſtri eius, & qualis rector eſt ciuitatis, tales & inhabitantes in ea.* Et alio loco; *Princeps qui libenter audit verba mendacij, omnes miniſtros habet impios.* Non mirum ergo eſt, cùm Principes & Phariſæi impij eſſent, & men-

Cur Principes Sacerdotum miſerint miniſtros ad cõprehendendum Chriſtum in templo.

Matth. 22.

Eccleſ. 10.

Prouer. 29.

dacium

dacium diligerent, ſi miniſtros impios,& ad omne nefarium facinus paratos haberent. Eſtque mirandum, quanta ſit hominum ſtultitia; qui pro dominis ſuis aut principibus non ſolùm periculo vitæ ſe exponunt,ſed etiam animam venalem habẽt, & ſalutem ſempiternam, atque adeò Deum ipſum contemnunt, vt oſtendunt iſti miniſtri,& turba, quæ ſubornata à Pontificibus clamauit: *Sanguis eius ſuper nos, & ſuper filios noſtros.*

Mira quorum hominum malitia.

Matt. 27.

Quid Ieſum velle comprehendere.

Miſſi ſunt ergo miniſtri vt apprehenderent Ieſum, id eſt, viuum, vel mortuum adducerent, & comprehenderent incomprehenſum, & vt ligarent ſalutem, ne diffunderetur, & Euangelium, ne propagaretur,& vitam, ne viuificaret, & Solem iuſtitiæ, ne ſplendeſceret. Inſtruimur ex hoc loco, omne malum oriri à malis Principibus; ſicut omne bonum à bonis. Vnde apud Danielem legimus de Babylone, *Egreſſa eſt iniquitas à ſenioribus iudicibus qui videbantur regere populum.* Et vt Ethnicus quidam dixit:

Dan. 9.

Malorum principum incommoda.

Horat. ep li. 1. epiſt. 2.

Quicquid delirant Reges, plectuntur Achiui.

Suffigitur Cruci Chriſtus; ſed à Principibus: vnde dixit Pilatus; Gens tua, & Pontifices tradiderunt te mihi. Decollatur Ioannes Baptiſta in carcere, ſed ab Herode. Conijcitur in dolium olei feruentis Apoſtolus Ioannes, ſed à Domitiano. Occiditur Iacobus, ſed ab Herode Agrippa, ſicut Innocentes ab Herode infanticida. Interficiuntur Petrus & Paulus; ſed à Nerone. Percuſſa eſt Ægyptus: ſed propter Pharaonem: capta, & deſtructa Babylonia à Rege Cyro, ſed propter impietatem Balthaſaris. Helias patitur perſecutionem Reginæ Iezabelis: Naboth lapidibus obruitur, propter Regem Achab. Eſaias per medium diſſectus eſt: ſed per Manaſſen: Ieremias percutitur, ſed Phaſure: idem flagellatur etiam, ſed à principibus: Daniel in lacum leonum à Dario Rege mittitur: Michæas accepit alapam, propter Ioſaphat: Vrias fidelis cædi expoſitus, iuſſu Dauidis. Si Principes proſpicerent, non audiremus tot blaſphemias Chriſti, & Sanctorum; non deſpicerentur templa, & Sacerdotes, non ſeminarentur tot hæreſes; non ederentur tot libri peſtiferi; non conſpiceremur tot apoſtatas à ſuis religionibus, ac ad caſtra hæreticorum transfugas, grauius, & acerbius punirentur infanda Sodomorum flagitia, non eſſet venalis iuſtitia, non eſſent immortales lites, non ſe ingereret Ozias; non murmurarent, aut litigarent Core, Dathan, & Abiron, non ambiret Iaſon, non videret Giezi, non emeret Simon Magus, non eſſent tot factiones, & ſeditiones in ciuitatibus, & moderationem acciperent pompæ, & exceſſus, Eccleſiaſticorum abuſus corrigerentur, omnes denique in gradu ſuo, & vocatione reformarentur.

Ioan. 18. Matt. 14. Act. 12. Matth. 2. Exod 8. 9. 10. & 11. Dan 5. 3 Reg. 19. Infr. 21. Ierem. 20. Infr. 37. Dan 6. & 14. 3 Reg 22. 2. Reg. 11.

Quæ quanta pariant mala principum negligentia, & ſocordia.

2 Par 26. Num. 16. Act. 8.

Hodie etiam, vt aliquid myſticum proferamus, mittunt Principes tenebrarum, qui & Phariſæi, id eſt, diuiſi à Deo, per turbam, ſimulatores, ſeque in Angelos lucis transfigurantes, & ſub ſpecie boni fallentes, quando cernentes aliquem fructum ſpiritualem ex verbi miniſterio, & frequentatione ſacramenti oriri, mittunt miniſtros qui volunt ligare I e s v m, hoc eſt, ſalutem. Sed Ieſus tam pius eſt, vt non ſinat eos inſanire, donec præparent aliquantum exercitum ad pugnam. Sed nihil poſſunt dæmones contra Ieſum, id eſt, ſalutem noſtram ſine nobis miniſtris, qui illis aſſentiamur, & cooperemur. Epiſcopi etiam, & Principes Eccleſiæ, qui longè horrent debitum munus reſidendi apud oues ſuas, mittunt miniſtros, id eſt, vicarios laboris ſui, quia Ieſus ſpinoſus eſt, & cruentus: tantùm ſibi vtilitate Epiſcopatus ſeruata: Et pecuniam quidem per ſe accipiunt: Ieſum verò per miniſtros. Secus faciunt boni Antiſtites, & paſtores, vt Chriſtus, & Apoſtoli, qui miniſterio verbi, & orationi inſtabãt. Iudæ verò Dominus, & ſeptem diaconis Apoſtoli pecuniam, & menſarum miniſterium tradiderunt. Boni etiam ſunt Principes, qui ſibi, & carni ſuæ dominantur, & Phariſæi ſunt, id eſt, à mundo diuiſi. Hi cum ſponſa, volunt apprehendere Ieſum, tùm in ſe, tùm in membris ſuis, id eſt, pauperibus, ſecundùm illud: *Tenui eum, nec dimittam*: non vt ligent, ſed vt ligentur: non vt ſtringant Ieſum, ſed vt ſeipſos dilatent, & introducãt iſto modo Ieſum in domum genitricis ſuæ.

Principes Sacerdotum, & Phariſæi miniſtros mittunt comprehendendum Ieſum hodie qui.

2. Cor. 11.

Ieſu benignitas in illos quanta.

Bonorum Antiſtitum officium.

Actor. 6.

Boni Principes qui Ieſum comprehendant.

Cant. 3.

Dixit ergo eis Ieſus, Adhuc modicum tempus vobiſcum ſum: & vado ad eum qui miſit me. Tacet Euangeliſta miniſtrorum aduentum, atque illo poſito, illiſque præſentibus inducit C h r i s t v m reſpondentem, neque ignorantem quid illi clanculum molirentur: qui quibuſdam verborum ænigmatibus ſignificat fore, vt teneri non poſſit, niſi cum ipſe velit, & fruſtra ſe peti, donec ipſe ſponte ſeſe ad quod petebatur, offerret: interim tanto auidius ipſo vterentur, cùm adeſſet, ne poſteà eum deſiderarent, & quærerent iam abſentem. Perpende hoc loco, aliud eſſe malam voluntatem nocendi, quam Deus, qui liberum arbitrium homini tribuit, non impedit habere, aliud poteſtatem exequendi, quam ple-

Chriſti ſapientia, poteſtas.

Voluntas mala, & poteſtas [illegible] executiua [illegible].

Exod. 14. Num. 22. 23. & 24. Infr. 25.

plerunque impedit. Pharao à malo propoſito perſequendi filios Iſraël non ceſſauit, donec periret; & Balaam ſemel, & iterum, atque tertiò tentauit maledicere populo Dei, & cum non poſſet, dedit conſilium mittendi puellas Madianitidas. Saul etiam voluit præ inuidia lancea petere Dauidem; ſed fruſtratus eſt Deus illam, & peruenit incaſſum in parietem. Miſſi quoque ab eo vt Dauidem abducerent, incidentes in chorum Prophetarum, nudati ſunt, & cœperunt prophetare: venit tandem Saul ipſe, & præter omnem ſuam ſpem prophetauit; & in ſpeluncam ingreſſus, incidit in manus Dauidis. Ad Heliam prophetam miſſus eſt quinquagenarius cum quinquaginta militibus: quos ille impetrato igne de cœlo, combuſſit. Suauius multò Heliſæus; qui venientes ad ſe latrunculos Syriæ miſſos à Rege Benedab vt ſe caperent, ipſos cepit, & prandio opiparo in Samaria excepit, viuoſque redire permiſit.

1. Reg. 18. & 19. — Ibid. — 4. Reg. 5. — 4. Reg. 6.

Miniſtros Chriſtus ad ſe miſſos ad comprehendendum, quam ſap. & ter iuxta, ac benigne comprehendit ipſe.

Ad hunc modum Ieſus filius Dei, miniſtros miſſos vt ſe comprehenderent, igne charitatis ſuæ, & teli potentis verbi ſui comprehenſos, & egregio conuiuio prædicationis exceptos qui prius mortui erant, viuos remitit ad Principes, & Phariſæos, vt teſtimonium apud illos de ſe quis eſſet, ferrent, & tanquam Chriſti miniſtri iam facti, Phariſæos, & Principes alligarent. Simile quid accidiſſe videtur perſecutori Saulo, qui plenus minarum & cædis deferebat literas, vt ligaret Damaſci quotquot CHRISTI fidem profiterentur: ſed cœleſti luce illum perfundens Dominus IESVS, & igne illo Spiritus ſancti, quem venit mittere in terram, attactus, & verbis Ieſu admonitus, conuerſus eſt, & ligatus à Chriſto, & factus miniſter Chriſti, & miſſus per totum orbem ad alios ſalutariter alligandos. Tale aliquid M. Antonio, clariſſimo oratori, eueniſſe autores ſcribunt (ſi parua licet componere magnis.) Nam cum ad illum iam proſcriptum, & in Phormiano exiſtentem, Centurionem cum militibus aduentare intelligeret; ex edito loco cœpit verba facere, & orationem habere: quia militum animi ita placati ſint, vt à nece, quam inferre deſignarant, deſtiterint. Ita Chriſtus miniſtros minus malos, audito ſuo verbo reconciliauit; qui eum coram Phariſæis mirificè laudauerunt.

Pauli diuina comprehenſio. *Actor. 9.* — *Luc. 22.* — Antonij oratoris eloquendi vis. — *Valer. Max. & alij.*

Quid eſt: Ad huc modicum tempus vobiſcum ſum.

Ait ergo, *Adhuc modicum tempus vobiſcum ſum*: quaſi diceret; Non eſt quòd feſtinetis, quia citò adimplebitis veſtrum deſiderium: Filius enim hominis tradetur in manus peccatorum: citò abripiar à vobis per mortem, vt ſi etiam maxime velitis me habere, minimè poſſitis. Et modicum, vocat ſpatium quod erat à menſe Septembri, in quo feſtum Tabernaculorum celebrabatur, vſque ad Martium, in quo Paſcha poſtremum, quo immolatus eſt.

Luc. 22.

Cur tam breui ſpatio temporis Chriſtus fuerit cum Iudæis.

Elegit autem tam breue ſpatium temporis, vt diuinam indicaret virtutem contra eorum voluntatem permanendi. Deinde indicat charitatem ſuam in eo quod dicit, Vobiſcum ſum, id eſt, pro veſtra vtilitate, & doctrina, etiamſi maximè ingrati ſitis. Et peculiariter hic ſermo pupugit miniſtros, declarans in ſe nihil poſſe, niſi ipſe velit; ſimul etiam ſe ſcire quicquid quantumlibet abſtruſum eſt in cordibus hominum: vnde ciuilitate quadam ſibi illorum animos conciliat, quorum conatus impios non prodit populo. Eſt etiam verbum comminatorium, quaſi diceret; Vobis moleſtus, & grauis ſum ad videndum: ego diſcedam, neque tamen facilè erit vobis ad me peruenire, etiamſi maximè illud deſideretis. Quare intelligimus nobis quoque dici, Adhuc modicum vobiſcum ſum. Exiguum enim & cum tædio eſt tempus vitæ noſtræ, & vapor ad modicum parens, & deinceps exterminabitur, vt ait frater Domini. Ideò nunc quærendus eſt, & audiendus, nō in morte, quando ſera eſt pœnitentia. Et tempus non eſt noſtrum, ſed ſuum. Modicum etiam eſt tempus, quando inſpirat; ideò tunc obediendum, ne poſtquam pulſauerit, nec confeſtim aperueris, dicas; *Peſſulum oſtij mei aperui dilecto meo: at ille declinauerat atque tranſierat.* Modicum etiam tempus eſt tribulationis, & crucis: ideò libenter ferenda eſt. Tempus etiam Quadrageſimæ, & ſuſtinendi ieiunij modicum eſt, ſi conferatur ad menſam illam æterni conuiuij.

Chriſti charitas aduerſus Iudæos, ... potentia, ſapientia. — *Sap. 2.* — Quærendus nobis & audiendus quando ſit Chriſt. — *Sap. 2.* — *Iacob. 4.* — Sera in morte pœnitentia. — *Apocal. 5.* — Quam modicum ſit tempus Chriſti. — *Cant. 5.*

Et vado ad eum qui miſit me. Hoc eſt, quia (& pro quia: vel, Adhuc modicum tempus vobiſcum ſum, & poſt illud vado ad eum, &c.) ſponte tendo ad Patrem poſt talem, & tantam legationem, per viam vniuerſæ carnis: qui me cum tanto honore ſuſcipiet, & dicet mihi; Sede à dextris meis: & qui faciet vindictam de vobis. Vnde ſubdit; *Donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedū tuorum.* Ibat ergo in cœlum, id eſt, in patriam, cuius erat ciuis, non in exilium vt ſtultè exiſtimabant Iudæi.

Quemadmodum Chriſtus redijt ad Patrem; ab eoque honorificè ſuſceptus ſit. — *Pſal. 109.*

Quæritis me, & non inuenietis. Malè quæſierunt Iudæi Chriſtum in ſepulchro, vt eum retinerent poſita cuſtodia: ſed non inuenere reſurgentem. Malè etiam quæſierunt Iudæi Meſſiam in obſidione Titi; nec inuenerunt miſericordem, ſed vindicem.

Matt. 27. — Quam malè quæſierint Iudæi Ieſum. — Iudæi quærentes Meſſiam, cur in-

Male

Male quærunt, qui carnalem, & temporarium Meſſiam expectant, ſed non inuenint, quia talis Meſſias; qualis eſt Ieſus cruci ſuffixus, eis non placebat, neque quadrabat. Quæſierunt etiam Iudæi Chriſtum in Apoſtolis, & ſeruis eius, quos perſequebantur, ſed non inuenerunt in perſona. Dupliciter poſſunt hæc verba & hîc cap.8. intelligi: aut de malè quærentibus, vt exponunt Rupertus, & Caietanus modo dicto. Sed quia Dominus hæc eadem verba quæ dixit Iudæis, poſteà dicet Apoſtolis c.13. Et quia videtur etiam loqui de quæſitione, qua eũ quæſituri erant, poſtquam abijſſet ad Patrem (quia præcedit: *Vado ad eum qui me miſit*) melius intelligitur hic locus de inquiſitione ad bonum, vt ſignificet, vbi abiero ad eum, qui me miſit, tunc plerique veſtrum credent, & deſiderabũt præſentiam meam corporalem. Nam Act.2. compuncti corde viſis ſignis eorum, & prædicatione eorum commoti, dicebant; *Viri fratres, quid faciemus?* Ita Dominus Luc.17. prædixerat: *Venient dies, in quibus deſideretis videre vnum diem Filij hominis, & non videbitis.* Quidam ergo ex vobis me benè quærent compuncti corde, & mea cruce permoti, volentes baptizari: ſed non inuenient ſenſibili præſentia. Adhæc ſi vos cruciat quòd pauci in me credãt; ego moriar, & totus mundus credet in me, & vos quęretis me amplecti, & frui mea pręſentia, nec poteritis: ſed ego ad ęmulationẽ vos adducam in non gentem, vt credatis.

seruiunt nunquam.

1. Cor 11.

Domini verba ad Iudæos Quæretis me & nõ inuenietis intelliguntur dupliciter.

Rupert. Tois. in Ioan.

Caiet. ibidem Senſus alter congruentior.

Rom 10.

Quid ſignificet Et vbi ego ſum, vos non poteſtis venire.

Et vbi ego ſum, vos non poteſtis venire. Si eſt ſermo iuxta priorem ſenſum, de Chriſto ſedente ad dexteram Dei Patris, Iudęi non poterant peruenire, nec perſecutionibus ſuis attingere, vt eum vexarent, aut offenderent, nec meritis ſuis, quamdiu infideles erant, valebant pertingere. Iuxta poſteriorem ſenſum dicendum eſt: Vos modò non poteſtis venire, donec prius induamini virtute ex alto. Et ita dixit Apoſtolis c.13. *Quò ego vado, vos non poteſtis venire: & vobis dico modò.* Et Petro dixit: *Quò ego vado, non potes me modò ſequi, ſequêris autem poſteà:* tam enim Iudæi infideles, quàm Apoſtoli imperfecti in fide, non erant apti venire ad Chriſtum. Et ait: *Vbi ego ſum,* de præſenti: quia breui futurus erat in dextera Patris collocandus; & quod ad gloriam animæ attinet, ac diuinitatẽ ſuam, iam tum in præſenti erat. Vos ergo, dum tales, quales nunc eſtis, eſſe perſeueratis, & quos Pater meus non trahit ad me, ſed vis, & ambitio veſtrorum magiſtratuum, quò vado, non poteſtis venire. Et ſatis ad rem eſt: nam in hoc die feſto quæſiſtis me, dicentes, Vbi eſt ille? & inueniſtis me. Poſtquam autem reuerſus fuero ad eum, qui miſit me, quæretis me, & deſiderabitis me, & non inuenietis.

Luc. vlt.

Ioan.13.

Infra vlt.

Illud: Vbi ego ſum, de præſenti dictum expenditur.

Ioan.6.

Dixerunt ergo Iudæi ad ſemetipſos, Quò hic iturus eſt, quia non inueniemus eum? nunquid in diſperſionem Gentium iturus eſt, & docturus Gentes? Videntur iſti verba Chriſti non intellecta in calumniam, & deriſum trahere, vt ſolet fieri ab iis, qui eius quem oderunt, verba non intelligunt. Adhęc videntur ſecundùm aliquos hæc verba eſſe miniſtrorum, qui miſſi fuerant vt eum caperent, aut potiùs aliorum ſunt qui aderant, deſpicientium Chriſtum apud ſe, & magnificantium ſe ante alias gentes. Num, inquiunt, clam ſe ſubducturus eſt, & in regionem abiturus longinquam, & an ſuſtinebit, relicta terra promiſſa, & templo ſancto, inter impias, & profanas gentes agere, quòd non putet nos ſecuturos? Apparet in his verbis & ſumma Iudæorum inſania, & ſuperbia: inſania quidem, quia ex eo quod dixit, Quæretis me, & non inuenietis: & vbi ego ſum, &c. intellexerunt ſignificatum, ipſum iturum ad Gentes, quaſi non poſſent & ipſi ad eas venire, quorum fratres, & conſanguinei tam magna ex parte in omnes Gentes erant diſperſi; ſuperbia verò, quia digniores ſe reputabant, quàm qui Gentes accedere vellent. Nec locum magis inacceſſum putant, quàm Gentes, id eſt, peccatores; quos contemptim diſperſionem vocabãt, quòd cultu deorum, legibus, moribus, ac ritibus diperſi eſſent, cùm contra populus Iudæorum vnius veri Dei cultu, vna, & eadem lege, eodem templo, & cæremonijs vnitus eſſet: cùm reuera Iudæi eſſent diſpergendi, ventilandique per vniuerſum orbem, & ſua omnia bona diſſipãda, & Gentes vocandæ, & in vnum congregandæ, vt fiat vnum ouile, & vnus Paſtor. Hoc enim merebantur, qui Domino Ieſu, ac inſpirationi Dei reſiſtebant, & Prophetæ illud prædixerant, & Dominus Ieſus illud in Parabolis inſinuauerat: quare, quod ſibi euẽturum timebant, vaticinati ſunt. Tantaque eſt vis veritatis, vt ſæpè ex ore aduerſarij vel inuita prorumpat. Diuinarunt ſiquidem vocationem Gentium, & quòd Ieſus eſſet eas docturus, non quidem per ſe ipſum, ſed per Apoſtolos; & quòd primogenitura eſſent ſpoliandi, & ab ipſis ad Gentes, tanquam ab Eſau in Iacob transferenda, & populus, qui caput erat, mutandus in caudam. Ita etiam aliàs aduerſarij propheta runt futura Chriſti: quod à Prophetis multis in locis prædictum erat, præſertim verò ab Eſaia. Et vt Ionas in ciuitatem Niniue non niſi per mare, & abſorptus à ceto prædicaturus peruenit; vbi & hedera, ſiue cucur-

Maleuolorum ingenium.

Mira Iudæorũ inſania, mira, ac ſuperbia vnde cernitur.

Gentes Iudæi diſperſionem cur vocitent.

Iudæi vt erant diſpergendi, quàm miſerè. Ioan.10.

Quanta ſit vis veritatis.

Chriſtus vt docuerit Gentes.

Gen 25. Deut.28.

Iona 1.2.& 4. Hederæ, ſiue cucurbitæ a-

ſ efactio apud Ionam quid myſtice.

cucurbita, vt ſeptuaginta legunt, quæ ei præbebat vmbram, emarcuit: ita Dominus Ieſus, tãquam alter Ionas, non niſi per mare paſſionis vexatus, & à morte abſorptus, ad Gentes per Apoſtolos docendas peruenit. Et tunc exaruit hedera, id eſt, legis cæremoniæ, quæ vmbram tantùm futurorum bonorum continebant, abrogatæ ſunt, & aboleuerunt. Prophetarunt ergo neſcientes quid dicerent, quemadmodum ſæpè aliàs fecerunt. Nam Caiphas dixit: *Expedit vobis, vt vnus moriatur homo pro populo, & non tota gens pereat.* Et iterum: *Nos legem habemus, & ſecundùm legem debet mori.* Vide rurſus, verba Chriſti non ita eſſe intellecta à Iudæis: nam etſi veritatem quandam diuinauerint, non tamen de illa erat ſermo Domini: vt intelligas Spiritu Dei opus eſſe ad intelligenda verba Domini Ieſu. Quare dicebant; *Quis eſt hic ſermo quem dixit, &c.* Id eſt, Quid ſignificat, aut quò tendit hæc eius oratio. Nec enim ſatis eſt habere verba Domini Ieſu, quemadmodum habet Hæreticus, ſi vera eorum intelligentia deſtituatur quis. Sicut rurſus non ſatis eſt ad ſalutem, ſenſum verborũ Chriſti aſſequi, ſi illa opere atque obedientia non præſtemus: neque hoc ſufficit niſi vſque ad extremum, & perſeueranter illa obſeruauerimus: vt proinde ſeriò & conſtanter nobis ſit inuocandus, quo hæc omnia præſtare valeamus, Dominus Ieſus, cui cũ Patre, & Spiritu ſancto omnis honorificentia deferatur, nunc, & ſemper, & in ſecula ſeculorum, Amen.

Hebr. 10.

Ioan. 11.
Ioan. 19.

Ad intelligenda verba Domini Ieſu, quid opus ſit.

Quemadmodum verba Domini Ieſu habenda ſint & interpretanda.

TRACTATVS XXXVII.

De diſceptatione Domini cum Iudæis in nouiſſimo die magno feſtiuitatis tabernaculorum: & de diſceptatione Pontificum & Iudæorum cum miniſtris, quòd Ieſum comprehenſum non adduxerint. Et habetur Ioan. 7. *In nouiſſimo autem die magno feſtiuitatis ſtabat Ieſus, & clamabat, dicens: Si quis ſitit, veniat ad me, & bibat. Qui credit in me, ſicut dicit Scriptura, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Hoc autem dixit de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum, nondum enim erat Spiritus datus, quia Ieſus nondum erat glorificatus:* & reliqua vſque in finem capitis.

Dies feſti Scenopegiæ celebritas.

Leuit. 23.

FESTVM Scenopegiæ, vt ſuperiùs ex Scripturis confirmauimus, ſeptem diebus conſtabat; ex quibus primus & vltimus magna religione venerabatur. In vltimo die erat feſtum Collectæ; coibat enim populus in concionem magna frequentia, & concionabatur aliquis de rebus ſacris, hortabaturq́; ad liberalitatem, & colligebatur vndique collecta ad ſacros vſus Tabernaculi expendenda: vt in Leuitico, & Numerorum libro præcipitur. Quia verò Sacerdotes muti erant; Scribæ & Phariſæi ſuis fermentis puram doctrinam adulterabant: Chriſtus docendi munus ſuſcepit, vt qui ſummus eſſet Sacerdos & Propheta, & ad hoc ipſum deſtinatus, vt verba Dei traderet. Loco ergo collectæ, id eſt, eleemoſynæ in vſum templi, vel pauperum, Dominus Ieſus collectam facit, & ampliſſimam eleemoſynam elargitur. Quia autem altiſſima erant verba, & vtiliſſima, quæ propoſiturus erat: voluit in nouiſſimo die; qui magnus dies feſtiuitatis dicitur, ob cõcurſum duorum feſtorum in illo (quemadmodùm etiam apud eundem Ioannẽ dicitur magnus dies Sabbati, in quem etiam incurrebat dies Paſchatis) & quo elapſo quiſq; domum ſuam repetiturus erat, & ad quem magna, & frequens concio confluebat, vt multorum in animis hæreret tenacius tam ſalutaris doctrina, hanc inſtituere prædicationẽ. Superiora enim videntur quarta die huius feſtiuitatis dicta, & continuata; hæc autem quæ ſequuntur, videntur à Chriſto aſcendente in templum poſtremo die pronunciata: nam ita Dominus diſpenſabat doctrinam ſuam; vt nunc quidem (ne tędium afferret) ſileret, quò audiùs poſteà audiretur; deinde verò illam maiori cum fructu auditorum, & ſua autoritate tradebat. Nouiſſimus autem dies Tabernaculorum myſticè nobis repræſentat tempus, quo Chriſtus in terris, quaſi peregrinus verſatus eſt; ſiue quando homo, omnia vitæ huius ſolatia inſtar torrentis cuiuſdam fluere, ac labi cognoſcit, ſeq́ue cum feſto ac lætitia peregrinum perſentiſcit. Dicitur porrò Ieſus ſtare, & clamare: ſtabat quidem, qui à regula iuſtitiæ per peccatum nullo tempore deflexit: qui per excellentiam dicitur Iuſtus, & vt exemplum æquitatis omnibus pręberet. Stabat etiam, quia ad cœlum ſe extendebat, & omnes iacentes erigebat, atq; arguebat. Ad hæc imperterritus, & mente eleuata in Deum, gladio verbi Dei pugnabat, quò ſuos tueretur. Moris eſt autẽ Domino, cùm docet Apoſtolos, & diſcipulos, ſedere; cùm verò turbam, ſtare: quia ad peccatores oratio debet eſſe concitatior, feruentior,

Ibidem. & Num. 29.

Scribarum, & Phariſæorum auaritia.

Chriſti Domini collecta in templo facta per quam munificentiſſima.

Ioan. 19.

Doctrinam ſuam Dominus quomodo diſpenſabat.

Nouiſſimus dies tabernaculorum quid ſignabat.

Stabat cur Ieſus in templo.
Eſai. 33.
Act. 7.

Idem docent Apoſtolos cur ſedebat
Matth. 5.
Luc. 6.

uentior, efficacior; ad perfectos autẽ tranquillior, pacatior, atq; ſedatior. Stabat pręterea velut ipſe quoq; relicturus Iudaicam religionem; ſimulque iter aggreſſurus, vt viaticum pateret Euangelicæ fidei. Clamabat deinde intenta quadã, ac ſtentorea voce atq; ſuauiſſima, rem eſſe declarãs, quam ſummopere referret audiri. Clamabat ergo tantus præco miſſus in nomine Domini: quia non ſolùm pluribus, ſed toti mundo innoteſcere illam voluit: vt libertatem in dicendo indicaret; & vt ſignificaret ſe ipſum, qui in vltimo die vitæ ſuæ Paſcha Iudæorum in Cruce celebrans, cum clamore valido, & lachrymis exauditus eſt pro ſua reuerentia: vbi dedit aquam lateris in potũ ad extinguendam ſitim; & in purificationem & ſanguinem in redemptionẽ, & Spiritum ſanctum in traditione ſui Spiritus. Clamans etiam, quia ad aſpides obturantes aures ſuas, verba faciebat.

Quid eſt quod clamabat in templo. *Pſal. 117.* *Hebr. 5.* *Ioan. 19.* *Ibid.*

Si quis ſitit, veniat ad me, & bibat. Si Rex præſtantiſſimum, ac generoſum vinũ, morbiſque pellẽdis præſentaneum remedium haberet, quòd videret à ſuis contemni, ac pro nihilo haberi, ipſe certè charitate vrgente, tanquam præco quidam vocaliſſimus vinum ſuum proclamaret, & ſuos ad bibendum cohortaretur. Ad hunc propè modum Dominus Ieſus, cùm videret ex fide in ſe, & doctrina ſua ſalutari hominum vitam æternam pendere, nec quicquam intermitteret eorum, quæ ad fructum, & beneficium mundi ſpectabant, ipſe factus eſt tuba, ſiue tubicen, ſeu præco doctrinæ ſuæ, alta voce inuitans ad deguſtandum ſuum vinum. Si quis, ait. Liberè ergo, & ſponte ad Chriſtum veniendum eſt. Significat ergo ſe nec velle excludere quẽquam volentem, nec velle compellere quenquam nolentem. Nam etſi neceſſariũ ſit ad ſalutem ſitire Chriſti fidem atque ſpiritum: hominem tamen reliquit Deus in manu conſilij ſui, vt liberè ſitiendo, & veniendo, ſibi donum cõparet. *Si quis ſitit.* Sciebat Dominus Ieſus, poſt cibum Adæ vetitũ deguſtatum, magnam quandam ſitim veritatis, felicitatis, & cõſolationis homini iniectam, eumque crucianiem; quam homines nituntur gutta ſapientiæ, & conſolationis creaturarum extinguere: in qua diabolico miraculo ſuffocamur, non ſatiamur, vt Tantalus, imò magis ſitimus, & acuimus illam: quia de iſtis aquis verè eſt dictum à Domino: *Omnis qui bibit ex aqua hac, ſitiet iterum*, & tanquam intercute laborantes, quò plus bibimus, eò ſitimus magis, & vt ille dixit:

Chriſti zelus animarum ardens.

In negantes humanum libertatem.

Eccleſ. 15.

Gen. 3. Chriſtus quid ſitiret.

Vnde hominum ſitis inſatiabilis. *Ioan. 4.*

Quo plus ſunt pota, plus ſitiuntur aquæ.

Ouid. lib. 1. Faſtor.

Sciebat Ieſus hominum inſpirationem, vt ad ſe venirent, & illos aut pudore retardari, aut dæmonis ſuaſu impediri, aut carnis affectibus retineri: proinde ſedandæ tantæ ſitis oſtendit viam, vrgendo eos ad hauriẽdam aquam in gaudio de fontibus Saluatoris: vt ita quod intus in cordibus per inſpirationẽ loquebatur, extra per verba auribus committeret, & ſic adiuuaret inſpirationem. Sed maior pars hominum ad humana ſe vertebat; quare aridi remanebant, & in præſentia fontis ſitibundi, dicebant enim: *Quomodo poteſt hic nobis carnem ſuam dare ad manducandum? Quomodo hic literas ſcit, cùm non didicerit?* Et, *Nonne hic eſt fabri filius?* Clamabat ergo firmiſſimis lateribus diuinitatis, & ſtimulabat eos, dicendo: *Si quis ſitit.* Nemo eſt enim, qui non ſitiat, hoc eſt, ardenter deſideret: hoc eſt enim per metaphoram ſitire liberationem à malo culpæ, aut pœnæ, vel ſapientiam, vel diuitias, vel delicias, vel libertatem, vel conſcientiæ ſerenitatem, vel vitę perpetuitatem, vel æternam felicitatem. Qui ergo hanc ſitim cupit extinguere, nõ habet alium fontem, quam Chriſtum; in quo omnia bona ſunt, quæ in hominis deſiderium cadere poſſunt. Precioſa eſt ergo hæc ſitis, & à Deo propterea precibus obtinenda. Eſt enim vt flos præcedens fructum, & conceptio partum: Beati enim qui eſuriunt, & ſitiunt iuſtitiã; quoniam ipſi ſaturabũtur. Porrò mala ſitis eſt, cùm aut terrena, & vitioſa appetimus; aut cùm bona & honeſta ſitim⁹, ſed aqua creaturarum illam extinguere volumus: quanquam & hi accedunt ad Chriſtum, veriores diuitias, delicias & honores obtinebũt. Et ex aduerſo bona ſitis eſt, quæ honeſtam & ſanctam vitam ſitit, & pro ea extinguenda ad Deum accurrit. Et inuitantur ſitientes: quia qui non deſiderat, non inuitatur. Vtilis eſt enim Chriſtus tãtùm ſitientibus: nam pro liberis ſuis quamdiu vſu rationis deſtituuntur, parentes pro illis ſitiunt, & in eorum fide baptizantur. Ideò Propheta ſimili oratione vſus, ait: *Omnes ſitientes venite ad aquas: & qui non habetis argentum properate, emite, & comedite: Venite, emite abſq; argento, & abſq; vlla commutatione vinum, & lac.* Vbi per aquam, vinum, & lac, Spiritum ſanctũ intelligimus; qui vt aqua ſitim extinguit; vt lac infantes, ſiue incipientes nutrit, vt vinum perfectos inebriat. Inuitantur non ſolùm ad bibendũ, ſed ad comedendũ: quia fames, & ſitis Spiritus vnum & idem eſt. Inuitantur ad emendum ſine pretio: quod per figuram catachreſis eſt dictũ: ſine pretio enim nihil emitur. Non habentes ergo argentum, hoc eſt, meritis carentes pro pretio adferunt ſitim. Vel ſanè dici poteſt;

Chriſtus cur clamaret Si quis ſitit, veniat ad me, & bibat. *Eſa. 12.*

Humana ariditas vnde, præſertim in Iudæis.

Ioan. 6. *Ioan. 7.* *Matth. 13.*

Clamor Chriſti qualis erat. Sitire quid myſtice.

Sitim ſpiritualium quis extinguat: & qualis illa ſit.

Matth. 5.

Mala ſitis quæ, bona.

Cur hortetur Chriſtus tantùm ſitientes.

Eſai. 55.

Expenditur hic locus Prophetæ: Omnes ſitientes venite ad aquas: & qui non habetis, &c.

Emite pretio alieno, id eſt, Chriſti ſanguine. Ita hîc Dominus ait, *Si quis ſitit, veniat ad me.*

Venire ad Chriſtũ quid.

Et ipſum venire nihil eſt aliud, quàm fides, de qua ſubiunxit: *Qui credit in me, ſicut dicit Scriptura, &c.* Ad me, ait; non ad Moyſen, vel Prophetas, vel ad templum Salomonis, multò minus ad Philoſophos, qui ſunt tanquam ciſternæ diſſipatæ, quæ continere non valent aquas.

Ierem. 2.
Philoſophi quid, teſte Ieremia.

Ieſus etiam in cœlo exiſtens, clamat per Apoſtolos, & prædicatores per vniuerſum orbem diſperſos, vt ab omnibus ad ipſum Ieſum veniatur. Quia non eſt alius fons ſalutis datus hominibus ad ſitim extinguendam. Subditque: *Et bibat.*

Vnde Chriſtus potet ſitientes ad ſe venientes.

Nempè de latere meo, & incorporando me ſibi Chriſtum fontem ſapientiæ, & per eum Spiritum ſanctũ fontem amoris, & per vtrumque aquã gratiæ inhærentis, ad remiſſionem peccatorum, & ad adoptionem, ad ſtudiumque bonorũ operum, & ad perſeuerantiam in finem, & ad conſequendam vitam æternam. Veniat ergo ad me, & bibat aquas Spiritus ſancti, quæ ſunt vt aquæ zelotypiæ, quò peccatum adulterij, quo receſſimus à Deo ſponſo, putreſcat; & vt aquæ piſcinæ, quibus omnis infirmitas, & paralyſis membrorum mortuorum per vitam gratiæ ſanatur: ita vt poſſimus tollere grabatum carnis noſtræ, & obtinere vt peccatum in noſtro mortali corpore non dominetur.

Aquæ Spiritus ſancti quibus ſimiles dicantur.
Num. 5.
Ioan. 5.
Rom. 6.
Ioan. 9.

Sunt vt aqua natatoriæ Siloe, vt plenè illuminemur, & pro noto Chriſto nõ ſecùs pro eo decertemus, atque cæcus natus pugnauit. Sunt aquę Iordanis, in quibus baptizamur, & in filios Dei regeneramur. Denique ſunt aquæ Samaritanæ, quæ bibit de Chriſti fonte, ſalutari, cuius aqua ſaturata ſeruauit ciuitatẽ.

Ioan. 4.
Ibidem.
Spiritus ſanctus cur vinũ appellatur.
Act. 2.

Hæc ſimul eſt aqua & vinũ, vt dixit Propheta: & quod hîc vocatur aqua, id eſt, Spiritus ſanctus, dicitur etiam vinum, de quo dicebant Iudæi: Muſto pleni ſunt iſti. Eſt aqua, propter innocentiam, & vitæ puritatem, quam confert, & per quam refrigeratur ardor concupiſcentiæ. Eſt rurſus vinum, quo ſpiritus noſter frigidus incaleſcit, & à carnis voluptatibus, & curis huius ſeculi quaſi ebrius alienatur. Venire ergo ad Chriſtum, credere eſt viuum: cui credendi actui ex pacto datur Chriſtus fons, & Spiritus ſanctus, cùm infunduntur habitus ſapiẽtię, & amoris, atque doloris (qui vt fontes ſcaturientes, non vt ciſternæ, quorum ſtatiuæ ſunt aquæ) iugiter promanant aquam ſalientem in vitam æternam, & mundantem hominẽ internum, & externum, & amore proximos omnes iuuantem, atque dolorem de peccatis ſurgentem, & malis omnibus proximi commiſerantem.

Et explicans proclamationem factam, apertioribus verbis ſubiungit: *Qui credit in me, ſicut dicit Scriptura, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ.*

Explicatur locus Ioann: Flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ.

Quid eſt quod ait: *Qui credit in me, ſicut dicit Scriptura?* Duplex huius nodi ſolutio eſt. Altera eſt; vt coniungantur hæc verba: *Sicut dicit Scriptura*: cum præcedentibus, iuxta Chryſoſt. & Theophylactum.

Chryſoſt. ho. 50. in Ioan.
Theophylact.

Vt ſit ſenſus: Qui credit in me, vt dicit Scriptura, eſſe credendum in me; nempè fide viua per charitatem operante; & fide conſtanti, qua me credens amplectatur, vt verum Meſſiam, & Dei Filium, mundíque Saluatorem: hoc enim tota Scriptura vetus perſonat: hinc in libro Paralipom. legitur: *Oculi Domini contemplantur vniuerſam terram, & prabent fortitudinẽ his qui corde perfecto credunt in eum.*

2. Paral. 16.

Hic ſenſus vetus eſt, & ſcrupulum non habet. Et ita annotat Euthymius poſt Chryſoſt. & Theophylact. poſt illa verba, *Sicut dicit Scriptura*, ponendâ eſſe diſtinctionem; reliqua verò verba libera ſunt, tanquam à Chriſto prolata, & non vt ex vllo teſtimonio Scripturæ citata.

Euthym. c. 22. Ioan.
Chryſ. hom. 50. in Ioan.
Theophylact.

Secundus ſenſus eſt, vt hæc verba referantur ad id, quod ſequitur: *Flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ*: atque ita beatus Hieronymus Scripturæ verbum eſſe aſſerit illud: *Flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ*: quod ipſe quidem in editione Septuaginta dicit non haberi, ſed benè in Hebraica litera, etſi nullũ certum ſignet locũ.

Alter ſenſus.
Hieron. in prolego ſuper Pentateum & in prolo ſuper paralyp.

Vnde quidã ad libros Propheticos amiſſos Gad, Nathan, Abiæ, Addo, Semei, & Ozai prophetarum, qui in libris Paralipomenon citantur, & interierunt, putant hæc verba referenda.

Quorum libri Prophetarum exciderunt.

Alij verò nõ putant deeſſe locum: ait enim Pſaltes; *Emittet verbum ſuum, & liquefaciet ea: flabit ſpiritus eius, & fluent aquæ.* Siue, vt in Hebræo dicitur, *Et ſedere fecit ſpiritum*, nempè in credẽtes: & fluent aquæ in die Pentecoſtes.

Pſal. 142.

Beatus Thomas, Lyranus, & Rupertus ſumptum putant ex illo Prouerb. 5. *Deriuentur fontes tui foras, & in plateis aquas tuas diuide* quia producit Hieronymus haberi in Prouerbiorum libro, licèt locum non ſignet, ſed mirum eſt, quod aſſerit hoc nõ haberi in Septuaginta interpretum editione.

B. Thom.
Lyran.
Rupert. Tuit.
Eſai. 58.

Alij adducunt Eſaiam ita dicentem de credente: *Et eris quaſi hortus irriguus, & ſicut fons aquarum, cuius non deficient aquæ*; & in alio loco, *Haurietis aquas in gaudio de fontibus Saluatoris.* Qui enim ſunt fontes Saluatoris, niſi qui crediderunt: per quos in alios aqua viua promanauit? alibi item, *Effundam*, inquit, *aquas ſuper ſitientem, & fluenta ſuper aridam.* (Et explicans ſubdit) *Effundam Spiritum meum ſuper ſeruum tuum*: ad quod videtur alludere verbum Prophetæ:

Eſai. 12.
Eſai. 44.

Effundam

Ioel. 2.

Effundam de Spiritu meo ſuper omnem carnem, vbi deliteſcit aquæ metaphora. Siue autem in Scripturis contineantur, ſiue non, flumina, ſunt dona Spiritus ſancti; & habitus virtutum infuſi; ex quibus iuges promanant ſalutares aquæ, tùm in propriam, tùm in aliorum ſalutem.

Flumina aquæ viuæ quæ ſint, & de quo ventre exeant.

Dicuntur autem exire de ventre, hoc eſt, de libero arbitrio, ſiue de corde, quod nomine ventris in Scripturis interdum deſignatur: vt cùm dicitur; *Ex vtero ante Luciferum genui te*; & alibi: *In capite libri ſcriptum eſt de me, vt facerem voluntatem tuam. Deus meus volui, & legem tuam in medio cordis mei*; vbi Aquila legit: *in medio ventris mei.*

Pſal. 109.
Pſalm. 39.

Quid eſt quod de ventre fluent aquæ viuæ.

Rectè autem hic dicuntur aquæ de ventre fluere: quia vt ſpiritus pythonicus erat in ventre puellæ, quæ quæſtum magnum præſtabat dominis ſuis diuinando, vt eſt in Actis; & in libris Regum, Saul interfecit eos, qui habebant Pythones in ventre: ita Spiritus ſanctus in ventre ſpirituali, hoc eſt in corde inhabitat.

Actor. 16.
1. Reg. 28.

Cor plenum ſancto Spiritu, quam fœcundum ſit.

Et vt vterus plenus parturit, & fœtum edit: ita cor plenum Spiritu ſancto quaſi parturiens in ſalutaria opera, & verba ſe effundit, tùm in ſe, tùm in alios, & non ſolùm vſque ad amicos, ſed etiam vſque ad inimicos; tùm ad credentes, tùm ad incredulos, vt eos aquarum ſuarum participes reddat. Vnde Heliu apud Iob dicebat: *Plenus ſum enim ſermonibus, & coarctat me Spiritus vteri mei. En venter meus quaſi muſtum abſque ſpiraculo, quod laguneulas nouas diſrumpit.* Hac tam pulchra metaphora vſus eſt Ouid. lib. 1. Faſtor. de Cæſare Germanico:

Iob 32.

Ouid.

Scimus & ad noſtras cùm ſe tulit impetus aures,
Ingenij currant flumina quanta tui.

Magnum autem eſt Dei donũ, habere domi fontem perenniter ſcaturiẽtem. Omne enim lumen naturale, & acquiſitum, paruũ eſt, & ſemper mendicum reddit: ſed hoc opulentum donum eſt, quo ita implemur, vt non ſit opus ire ad mendicãdum guttas aquæ, vt diues Epulo. Hinc Propheta ait; *Credidi, propter quòd locutus ſum*; & Apoſtolus: *Gratia Dei ſum id quod ſum; & gratia eius in me vacua non fuit.*

Luc. 16.
Pſalm. 115.
1. Cor. 15.

Aqua viua cur è ventre fluat.

Vides quomodo aquæ promanabant? Proptereà rectè ait, *Fluent*, ſiue *Current*; Non ait, ſtabunt: Quia nõ progredi in via Dei, regredi eſt. Currit autem, & ſalit aqua vſque ad vitam æternam.

Aquæ viuæ effectus.

Et dicitur aqua viua, quia coniungitur cum fonte ipſo Chriſto, & Spiritu ſancto; quia ſemper ad bona opera impellit. Si etenim ſis aridus, humectabit te; ſi fœdus, & turpis, mundabit; ſi macilẽtus, impinguabit; ſi ſterilis, fœcundabit; ſi amarus, dulcẽ reddet; ſi frigidus, calidum efficiet; ſi mortuus, viuum conſtituet; ſi ſitibundus, ſatiabit; ſi concupiſcentijs ardeas, refrigerabit; ſi pauper, ditabit; ſi cæcus, illuminabit; ſi inquietus, pacificabit; ſi tribulatus, corroborabit; ſi rudis, docebit omnem veritatem; ſi peccator, iuſtificabit; ſi iuſtus, ac peregrinus, in patriam perducet, & glorificabit. Seriò vtinam has aquas ſitiamus.

Quid eſt quod Chriſti aquã bibentes, ſitiunt tamẽ illi.

Dices; Ego venio ad Chriſtum, & bibo; & tamen ſitis mea non extinguitur. Reſpõdeo; Guſtaſti Chriſtum, non bibiſti, & citò ſatiatus es: ſicut illi, de quibus Apoſtolus ſcribit; *Iam ſaturati eſtis, iam diuites facti eſtis*: hinc eſt, vt vacuus remaneas, nec communicas aquam tuam cum alijs: quia ita creſceret ſitis, & plus ſemper haurires.

1. Cor. 4.
Ioan. 4.

Imple iis etiam aqua mundi, quam qui bibũt, ſitiunt iterum: & niſi prius aquam mundi effundas, Chriſti aquam non ſities.

Quam ſitim Deus expleat.

Quòd ſi adhuc dicas, iuſtos etiam eſurire, ac ſitire: verum eſt. Si hæc ſitis iuſtitiæ impletur à Deo, qui illam donat: nec enim bonum eſt nunquam ſitire; ſed illud præſtantiſſimum ſitire, & impleri.

Hoc autem dixit de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum, nondum enim erat Spiritus datus; quia Ieſus nondum erat glorificatus.

Vt hauſerint Prophetæ aquam Spiritus ſancti.

Adhuc ſecundò magis explicat Euangeliſta, quæ eſſet illa aqua, & quæ ſitis, declarans ſe loqui de Spiritu ſancto per Prophetas. Nã & omnes antiqui Prophetæ Spiritum ſanctum potarunt, & illo afflati, locuti ſunt vera: quanquam copioſiùs hauſerint illũ Apoſtoli, vt ex eis magna pars orbis ebiberit, & nunc ſcripta ipſorum Antipodibus potum miniſtrant.

Ioel. 2.
Ezech. 36.
Eſai. 44.
2. Petr. 1.

Neque qui ea ferunt, aridi ſunt, ſed & ipſi fundunt flumina: fundentùrque tamdiu hæc flumina, quoad prædicetur Euangelium omni creaturæ.

Marc. vlt.

Quorſum id Ioannes protulerit: Nondũ enim erat Spiritus datus, quia Ieſus nondum erat glorificatus.

Quod verò ait: *Nõdum enim erat Spiritus datus*: reſpondet tacitæ obiectioni. Poſſet enim quis dicere, quòd iam aliqui acceperunt Spiritum ſanctum. Et reſpondet hoc non fuiſſe, quia Ieſus nondum erat glorificatus. Græca exemplaria antiqua, pro *datus*, habent *ſanctus*, hoc modo; Nondum erat Spiritus ſanctus; quia Ieſus nondũ erat glorificatus. Et ſic legunt Theophylactus, & Euthymius: & in ſenſu nulla eſt prorſus à noſtra lectione diuerſitas: quia etſi non exprimatur verbum Datus, ſupplendum eſt neceſſariò: aliàs ſenſus eſſet impius, ante Chriſti glorificationem ſimpliciter non fuiſſe Spiritum ſanctum.

Theophylact.
Euthym. c. 9. in Ioan.

Athan. to. 1.

Quis Spiritus nondum erat datus ante Chriſti glorificationem, ſecundum Athanaſium, & alios.

Imò Athanaſius lib. de Incarnatione Chriſti contra Arrianos, ſimpliciter legit, *nondum erat Spiritus*: quia Ieſus nondũ erat glorificatus. Et exponit: *Spiritus adoptionis nondum erat in hominibus: quia caro Ieſu nondum erat in cœlo glorificata.* Non ergo loquitur ſimpliciter de exiſtentia Spiritus ſancti in

ſe,ſed de eſſe eius in credentibus: qnia dixerat de Spititu,quem accepturi erant credentes in eum. Et reddendo ratione͂ quòd accepturi erant credentes,ſubdit: *Nondum enim erat Spiritus*, ſiue Spiritus ſanctus,ſcilicet in credentibus; vel quod idem eſt,datus crede͂tibus.

Hieronym. ad Hedibiam, q. 9 tom 3.

Hietonymus ad Hedibiam hæc ita exponit: *Nondum enim erat Spiritus datus,qnia Ieſus nondũ erat glorificatus:non quòd non eſſet Spiritus ſanctus, dicente Domino Saluatore:*

Matth. 12.

Si autem ego in Spiritu ſancto eijcio damonia;ſed quia erat in Domino, nondum totus in Apoſtolis morabatur. Hęc ille,qui videtur legiſſe,vt Græci,& Athanaſius.

Si ante Chriſtum glorificatum nõ erat Spiritus datus;quo Spiritu Prophetæ futura dixerunt?

Sed iam dubium eſt,quomodò verũ ſit, Spiritum ſanctum nondum datum fuiſſe credentibus;cùm per illnm locuti ſint Prophetæ; & nemo extiterit iuſtus, qui illum non participarit?Quis enim negare valeat, datum fuiſſe in grana iuſtificãte Marię Virgini,Ioanni Baptiſtæ,& Apoſtolis,atque alijs multis? in gratia verò propherandi, & ſigna edendi, datus fuerat omnibus Prophetis,& ipſi Moyſi, cuius ſigna edita corã Pharaone,agnouerunt ſapientes eius in digito Dei facta eſſe.

Exo 7. & infra deinceps.
Luc. 1.
Luc. 2.

Zachariæ enim,& eius vxori Eliſabethæ, Simeoni, & Annæ datus fuit ad prophetandum;& Apoſtolis ad miracula facienda, ijſdemque in die Reſurrectionis,ad remitte͂da peccata,in forma flatus donatus fuit: quomodò igitur dicitur, Nondum erat Spiritus datus;cùm & in gratia iuſtum facieute, & alijs chariſmatibus, quę gratis data vocãtur, legamus fuiſſe tributum?

Ioan. 20.

Reſpondeo,Spiritum ſanctum ab initio mundi ex priuilegio cõmunicatum fuiſſe,nõ quidem in tanta plenitudine donorum,vt fluere͂t flumina gratiarum. Apoſtoli enim pleni aqua Spiritus ſancti,fluxerunt per torum mundum irrigando, prædicando, Scripturas veteres interpretãdo, nouas cõdendo,ſigna edendo, hominum linguis loquendo, peccata remittendo, & de regno Dei, vitaque æterna inſtruendo. Nondum ergo erat datus Spiritus; quia Ieſus nondum erat glorificatus:nondũ enim Chriſtus mortuus erat, nondum ſurrexerat,nondum aſcenderat in cœlum, vt mitteret Spiritum, quo nõ ſolùm crederentur paſſionis,Reſurrectionis,& Aſcenſionis eius myſteria, ſed vt etiam alijs conſtantet prædicarentur.

Quibus Spiritus ſanctus dari nequaquam debuerit ante Chriſtum glorificatum.

Et propterea non decebat ex parte Chriſti, de quo ait Apoſtolus ad Epheſios: *Aſcendens in altum,captiuam duxit captiuitatem,dedit dona hominibus.*

Epheſ. 4.

Non decebat etiam ex parte diſcipulorum, & crede͂tium omniũ, qui quandiu Chriſtum ſecũdùm carnem cognouerunt,non habebant de Domino dignã fidem,& exiſtimatione͂.

2 Cor. 5.

Si non abiero, inquit, *Paracletus non veniet ad vos:Si autem abiero, mittam eum ad vos.*

Ioan. 16.

Non decebat ergo Spiritũ ſanctum dari inimicis,& necdum reconciliatis per morte͂ Filij Dei,aut non dignam fidem de eo habentibus:ait namque Euthymius: *Nondum glorificatus erat per Crucem: nam crucem vocat glôriam,ſiquidem cum cæteris omnibus eſſet opprobrium, vtpotè magnorum criminum ſupplicium,ſoli Chriſto gloria facta eſt.*

Euthym. c. 9. in Ioan.

Et infrà: *Ante crucem itaque diſcipulis non dedit Spiritum ſanctum,ſed poteſtatem ſpirituum immundorũ, vt illos eijcerent, & curarent omnem morbum, omnemq; languorem: poſt crucem verò dedit Spiritum ſanctum.*

Matth. 10.

Cùm enim peccaſſemus, ac Deo aduerſati fuiſſemus,inimici eius eramus:gratia verò Spiritus ſancti,donum eſt;donum autem amicis datur:oportebat ergo primum offerri pro nobis victimam,fieriq; reconciliationem, ac inimicitiæ ſolutionem,quæ erat cædes agni rationalis,ac mors Chriſti, & tunc donum dari.

Dona quibus dantur.

Hactenus ille.

II. Ratio.

Præterea gloriã filiorum adoptiuorum,qui clamãt per ſpiritum, *Abba (Pater)* non decebat præcedere gloriam vnigeniti à Patre; propterea caro Chriſti prius fuit glorificanda,quàm Spiritus ſanctus dandus.

Rom 8. & Ioan. 1.

III. Ratio.

Adhęc Spiritus ſanctus nondum erat datus in forma viſibili ignis, & linguę. Nam quod apud homines ſub aſpectum non cadit, quaſi non ſit,exiſtimatur:neque ad tales, ac tãtos effectus vnquã fuit datus Spiritus,nec in tanta copia,& largitate,vt dicatur effundi,& fluere inſtar fluminis aquæ viuæ, & dicatur baptizare, & induere credentes:ita enim dicitur: *Vos autem baptizabimini Spiritu ſancto non poſt multos hos dies*; & iterum: *Donec induamini virtute ex alto.*

Noui Teſtamenti plenitudo gratiæ.

Act. 1.
Luc. vlt.

Ad hanc enim rationem loquendi ſe accommodans Paulus,ait: *At vbi venit fides, iam nõ ſumus ſub pedagogo.* & iterum: *Apparuit gratia Dei Saluatoris noſtri omnibus hominibus:* quaſi antea non eſſet vel fides,vel gratia.

Galat. 3.
Tit. 2.

Id enim,quod modicum eſt, comparatione magni aduenientis, pro nihilo ducitur. Ita dicitur Spiritus datus, Fides veniſſe, apparuiſſe gratia Dei:non quòd hæc vnquam in Eccleſia defuerint;ſine quibus nec conſtare quidem poteſt; ſed quòd in abundantia & copia poſt meritum obedientiæ,& mortis ſuæ Patri exhibitum,largius in nos effuderit,quæ anteà parcè & occultè,nec ad tã inſignes effectus communicabantur à Deo ob merita Filij ſui præuiſa.

Merita Chriſti

Nam & omnia dona,& gratiæ,quæ ſupra naturam ſunt,ſiue ante mortem Chriſti,ſiue poſt mortem, vnico Mediatoris merito comparata,& hominibus diſpenſata ſunt.

Ex illa ergo turba quum audiſſent hos eius ſermones,dicebant: Hic eſt verè Propheta. Iſti aliquo modo inſpiratione͂ admittebant, vel

Iudæi qui imperfectam.

qui perfectam fidem in Chriſtum inſpirationem habebant.

adhuc non vltra hoc inſpirabâtur, cum articulo ὁ Προφήτης dicebant, Hic eſt magnus, & inſignis Propheta promiſſus Deuter. 18. Alij autem dicebant idem, ſed apertius, & cum articulo, Hic eſt Chriſtus, & verè Chriſtus erat: hi totam inſpirationē recipiebant, & verba Chriſti bis profecerant, vt nō fruſtrà locutus videri poſſet.

Qui verò inſpirationem repellebant Iudæi.

¶ *Quidam autem dicebant, Nunquid à Galilæa venit Chriſtus?* Id eſt, Nunquid ex Galilæa vēturus erat? Et hi inſpirationem repellebant; eamq; omnino ad Scripturas examinabant, tanquam doctiores. Dicebāt enim: *Nonne Scriptura dicit, quia ex ſemine Dauid, & de Bethlē caſtello, vbi erat Dauid, venit Chriſtus?* Si Ieſus è Bethleem non erat, ei vt Chriſto credere nō debebāt; quia ipſe Chriſt⁹ Iudæos ad Scripturas mittebat.

Ioan. 5.

Sed illud errabant, quod de patria eius minus diligenter inquirebant. Vel voluntaria malitia, vt ait Euthymius, patriam diuulgabāt eſſe Nazareth, vnde erat pater & mater: quaſi etiam non poſſit vnius ciuitatis vir, vel in vna ciuitate natus, alibi habitare; cùm tamen ſatis eſſet ibi naſci, & alibi, hoc eſt, in Nazareth educari: quia Meſſias, iuxta Prophetas vocandus etiam erat Nazaræus:

Euthym. c. 9. in Ioan.

Matth. 2.

ſed hunc ſcrupulum illis Ieſus eximere non ſtuduit, vel quod malitioſè hæc loquerētur & Dominum non accedebant interrogātes ſolutionem, vt fecit Nathanael ſimili ſcrupulo vexatus, vel quòd ex alijs facilè cognoſcere potuiſſent eū eſſe ex ſemine Dauidis, & in Bethleem natum. Ex his diuerſis opinionibus orta eſt diſſenſio inter eos, vt ait textus: & nonnulli ex ipſis volebant eum apprehendere; qui omnium peſſimi videntur, qui non tantum inſpirationi non aſſentiebantur, ſed etiam manus inijcere tentarunt: ſed diuina virtute cohibiti ſunt.

Ioan. 7.

Sequitur: *Venerunt ergo miniſtri ad Pontifices & Phariſæos. Et dixerunt eis illi, Quare non adduxiſtis illum? Reſponderunt miniſtri, Nunquam ſic locutus eſt homo, ſicut hic homo loquitur.* Vel hęc geſta ſunt quarto die Feſtiuitatis Tabernaculorum, quaſi miſſi fuerint ad eum capiendum, & hic narrantur in ſeptimo die per figuram recapitulationis; vel eodem die miſſi ſunt, & reuerſi: quod mihi non videtur tam probabile: quia miſſio miniſtrorum facta eſt ante ſeptimum diem.

Miniſtri à Pontificibus, & Phariſæis miſſi ad Ieſum cōprehendendū, quando illis dixerint: Nunquam ſic locutus eſt homo.

Venerunt ergo miniſtri ligaturi Chriſtum: reuerſi ſunt admiratione ſermonum eius alligati. Illi vero qui miſerant, cùm multos audiſſent ſermones, & multa vidiſſent ſigna, ac prophetias de eo legiſſent; iudicantes ſe etiam ſapientes, nihil profecerunt: qui verò miſſi erant è diuerſo, ab vno ſermone capti ſunt: nam mentem habebant puram: nec tam prudētiam eorum admirari debemus, ſed & loquēdi libertatem: non enim dicunt, Dimiſimus illum, ne fieret diſſenſio in populo, vel quid ſimile, ſed ipſam dicunt veritatem, ac illius prędicant ſapientiā: *Nunquam ſic locutus eſt homo*:

Miniſtrorum prudentia.

Quia homines abſq; poteſtate loquuntur, huius autem ſermo eſt in poteſtate: nō poſſumus accedere, vbi ipſe nō vult accedi ad ſe. Hę verba gratiæ procedunt de ore eius, vt omnes mirentur; itaque detinet nos, & allicit, & deterret vt vult.

Chriſti ſermonis efficacia.

Luc. 4.

Reſponderunt ergo eis Phariſæi, Nunquid & vos ſeducti eſtis? Odio, & inuidia in Chriſtū accenſi; præiudicium turbæ ſimplicis facere volunt, non debere eos credere Chriſto, quod ipſi, qui peritiores erant, non crederent: quo præiudicio Chriſtum ipſum premunt, eiuſque doctrinam abijciendam cēſent.

Pontificum Phariſæorumque in Chriſtū odium & inuidia.

Seductionem vocant, inſtructionem plenam à veritate legis cum inſpiratione Dei. Et niſi ſeducti à Deo, noſtro veteri homine, nihil boni pręſtare poſſumus. Vnde Paulus; *Cum eſſem aſtutus, dolo vos cepi.* E conuerſo ſeducti à dæmone, vel à nobis ipſis, non niſi malum facimus.

Quando boni quicquam facimus.

2. Cor. 12.

Nunquid ex Principibus aliquis credidit in eum, aut ex Phariſæis? Principes vocat, vel Sacerdotū primates, vel proceres ſynagogæ & gentis Iudaicę. Et dicūt, *aliquis*, quia pauci, & occultè crediderunt, & ob metū mortis, & ignominiæ non confitebantur, vt alibi dicitur.

Ioan. 12.

Et Hæretici non habent propria, ſed ex locis communibus ſatisfaciunt, & ſeducunt imperitos, & carnales. Vnde Lutherani hoc loco abutuntur, cum aiunt ſe tantùm Sacerdotibus noſtris contrarios. Quod falſum eſt: quia in omnibus dogmatibus Catholicis & antiquis contrarij ſunt: & à paucis creduntur, quia ſuadent rapinā beneficiorum, matrimonium pręſtantius continentia, & cibū ieiunio, & vſuras licitas eſſe: Bona etiam Doctorum veterum malè proponūt, & in diuerſum ab illis ſenſum; præferentes fidem charitati: Sacerdotum etiā malos mores iniuſtè arguunt; quia peccatori dixit Deus: *Quare tu enarras iuſtitias meas, & aſſumis teſtamentum meum per os tuum? Tu vero odiſti diſciplinam, & proiecisti ſermones meos retrorſum.*

Pſal. 49.

Sed turba hæc quæ non nouit legem, maledicti ſunt. Sed nūquid qui legem non norāt, facilius credebāt, aut credūt? Minimè: ſed qui legē norunt, facillimè credūt. Ille enim dixit; *Si crederetis Moyſi, crederetis forſitā & mihi*; ac rurſus; *Si quis voluerit voluntatem eius facere, cognoſcet de doctrina.* Et agnoſcit finem legis eſſe Chriſtum, ad iuſtitiam omni credenti. Sapientes, qui ſuam ſapientiam ſtatuebāt,

Facilius qui credant in Chriſtum.

Ioan. 5.

Rom. 10.

Turbæ indis fides in Chriſtum.

& credebant ex lege eſſe iuſtitiam, Chriſtũ non nouerant. Ideo turba multis craſſioribus peccatis oppreſſa, & periculum ſuum agnoſcens, Chriſtum facilius cognouit. Vides igitur quàm nihil proſit ſcientia abſque bona voluntate, & quantum interdum qui maiores peccatores vidẽtur, propinquiores ſunt gratiæ Dei; quam qui boni videntur in oculis ſuis. Et vocant maledictam turbam: quia in Deuteronomio dicitur: *Maledictus qui non permanet in ſermonibus legis huius, nec eos opere perficit*; cùm tamen maximè legem amplecterentur. Iubet nãque lex credere in Meſſiam.

Scientia ſine bona voluntate nil prodeſt.

Deut. 27.

Pontifices, & Phariſæi erat potius ipſi, quam turba maledicti.

Deut. 18.

Ioan. 3.

Nicodemi prudentia iuxta ac pietas in Chriſtum.

Dixit Nicodemus ad eos; ille qui venit ad eum nocte, qui vnus erat ex ipſis, Nunquid lex noſtra iudicat hominem, niſi prius audierit ab ipſo, & cognouerit quid faciat? Nicodemus & Phariſæus erat, quia ex ipſis, & Princeps, vt alibi inquit Ioannes, & cum ipſe peteretur cõſcientia ſtimulante, reſpõdebat: ſed ita prudẽter, atq; tectè, vt nõ minus pro lege, quã pro Chriſto locutus eſſe videatur: quaſi diceret, Saltem id iuris huic tribuamus, quod commune eſt omnium, & quod à lege cõceditur etiam maleficis & criminoſis. Ait enim, lege non permitti, vt quis inauditus damnetur. Vbi eos arguit, quod cum autoritate legis aduerſus Ieſum vti vellẽt, in ipſam legem delinquerent: quemadmodum Hæretici ſacris literis ſua ſomnia cõfirmare contendentes, ipſis ſacris literis iniuriam faciunt. Quod ſi in aliquo Nicodemus hîc defuit, non apertè patrocinium Chriſti ſuſcipiens; abundè ſuppleuit poſteà, quando omnibus alijs à Chriſto deficiẽtibus, ſolus ipſe cum Ioſepho Chriſtum ſepeliuit. Doceamurque quid facere debeamus, cum opprimi iuſtitiam videmus, nempè vt exemplo Nicodemi, ſi prohibere nõ poſſumus, verbo ſaltem, vel facto monſtremus non placere nobis quod fit. Peruertebant autẽ iudiciũ Iudæi, nõ tantũ ex inuidia, & odio in Ieſum procedentes; ſed etiam quia cauſam diligenter non inueſtigabant, nec iuris ordinem ſeruabant.

Hæretici qua ratione Scripturis iniurij.

Ioan. 19.

Quid nos doceat hoc loco Nicodemus.

Iudæi iudiciũ peruertebant dupliciter.

Reſponderunt, & dixerunt ei, Nunquid & tu Galilæus es? Scrutare Scripturas, & vide quia à Galilæa Propheta non ſurgit. Quẽadmodũ miniſtros Scripturarũ ignaros, ad Principes ac Phariſæos Scripturarũ magiſtros & interpretes relegauerũt, ita aduerſus Nicodemũ legis autoritate certantem, ad legẽ diligentius inſpiciendam mittunt. Et fortaſſe per contemptum eum Galilæum vocant, quaſi Chriſti diſcipulum; quemadmodum Iulianus Apoſtata Chriſtum contemptim Galilæum vocabat, & Chriſtianos Galilæos. Alioqui cõſequẽtia nulla erat, Nicodemũ ob id Galilæum dicere, quod pro eo loqueretur: Chriſti autem ex parte diſcipulum, vel fautorem probabiliter poterant ex ipſius defenſione elicere. Et ita Auguſt. videtur intellexiſſe: *Nunquid & tu Galilæus es, inquit? id eſt, quaſi à Galilæo ſeductus: Dominus enim Galilæus dicebatur, quoniam de Nazaret ciuitate erãt parẽtes eius.* Sic ille. Niſi fortè quia Græcè dicitur ἐκ τῆς Γαλιλαίας, id eſt, ex ipſa Galilæa, intelligamus in hunc modũ: Nunquid tu es patria Galilæus, vt ob communẽ cum homine iſto patriam huic faueas, vt ei fauent alij Galilæi? Vide autem, quàm debile argumentum producant magni illi viri atque docti contra tam manifeſta Chriſti verba & opera. Aiunt enim, nullum à Galilæa prophetam ſurrexiſſe, hic enim de præterito Græcè dicitur. Nam & Delbora, & Tobias, & ſecundum aliquos, etiam Heliſæus, è Galilæa extiterunt: & Meſſias de quo Eſa. 11. dicitur: *Et flos* (ſiue Nezer, vel Nazareth) *de radice eius aſcendet.*

Iidem cur Nicodemum Chriſti defenſorem, appellent Galilæũ.

Impietas Iuliani illius Apoſtatæ.

Auguſt. tract. 33. in Ioan. to. 9.

Luc 1. & Infra 4.

Pontificum, & Phariſæorum ſub illa dialectica, tantis digna viris.

Iudic 4.

Tob. 1.

Eſa. 11.

Sequitur: *Et reuerſi ſunt vnuſquiſq; in domum ſuam.* Vide non fuiſſe abſque fructu verbum dictum à Nicodemo: & coguntur re infecta domum redire, niſi manifeſti legis præuaricatores videri voluiſſent. Nam vnius boni, & prudentis viri conſilium, ſemper multorum impiorum conatus frãgit. Ita vnus amicus Dauidis Chuſai, diſpenſauit quicquid contra ipſum moliebantur Achitophel, & Abſalom. Vides etiam impiorum diſſenſiones quandoque iuſtis in bonum cedere: quemadmodum Paulus ob diſſenſionem ortam inter Phariſæos, & Sadducæos liberatus eſt.

Nicodemi apud Pontifices & Phariſæos Chriſti hoſtes quantũ valuit autoritas, & ſapientia.

3. Reg. 12.

Act. 23.

Et nos igitur ad nos ipſos redeamus, & ſaniori conſilio Ieſum vt verum Meſſiam amplectamur: qui, ſecundum Scripturas è Galilæa ſurrexit, in Nazareth conceptus, & in Bethlehem natus eſt, & ad Gentiles, relictis Iudæis migrauit: vbi vtinam eum non tantùm fide, ſed etiam dignis iuſtitiæ operibus conſectemur, imitemurque, vt ſitim noſtram de torrente voluptatis ſuæ nobis propinando, ipſe aliquando extinguat Dominus Ieſus Chriſtus, qui cum Patre, & Spiritu ſancto meritò eſt ab omni creatura laudandus, atque prædicandus per omne ſeculum.

Amen.

Chriſtum cur ſequi, & amplecti debeamus.

Ioan. 1 & 7.

Luc. 2.

Infra. 2.

Pſal. 35.

TRA-

TRACTATVS XXXVIII.

De diſceptatione Domini cum Scribis & Phariſæis adducentibus ad ſe, & accuſantibus mulierem in adulterio deprehenſam, & habetur Ioan. 8. *Ieſus autem perrexit in montem Oliueti: & diluculo iterum venit in templum, & omnis populus venit ad eum, & ſedens docebat eos. Adducunt autem Scribæ, & Phariſæi mulierem in adulterio deprehenſam, & ſtatuerunt eam in medio; Et dixerunt ei: Magiſter, hæc mulier modo deprehenſa eſt in adulterio: in lege autem Moyſes mādauit nobis huiuſmodi lapidare. Tu ergo quid dicis? Hoc autem dicebant, tentantes eum, vt poſſent accuſare eum*, & reliqua.

Hiſtoria de muliere adultera præſenti loco cur fuerit enarrata.

QVANQVAM hæc, vtpote nuda hiſtoria poterat in librum quartum reijci, in quo hiſtorica tractantur; tamen quia Iudæi hoc facto Dominum tentare voluerunt, & diuinitatis eius periculum facere, quaſi cum eo diſputarent, meritò inter Diſceptationes computandam exiſtimauimus. Sunt tamen nonnulli, qui hanc hiſtoriam, vt confictam, & adulterinam, à Sacris libris reſecant, ſed certis rationibus, quibus non ſatis illud poſſint euincere. Nam præter Anabaptiſtas, qui illam apertè reijciūt, acceſſerunt alij, vt Beza, qui ſcribit, nihil Apoſtolico ſpiritu dignum in ea contineri. Quod ad me, inquit, attinet, miratur, vel potius offenditur, quod ſolus Ieſus remāſerit cū muliere, neſcio quid ſuſpicatus de integritate Domini. Ianſenius cap. 77. ſuæ concordiæ ſecutus in hac parte Eraſmum, aſſerit non fuiſſe à Ioanne à principio conſcriptam, ſed vel ex apocrypho Euangelio additam, & autoritatem obtinuiſſe ex cōſenſu Eccleſiæ: vel Ioannē poſt conſcriptū Euangelium adieciſſe eam, & inde factum, vt in quibuſdam codicibus non inueniretur. Inter alios autem Euthymius, qui videtur inter ſcriptores Græcos poſtremus, etſi eam enarrauerit; affirmat tamen eam in ſelectioribus quibuſdam codicibus non inueniri, in quibuſdā verò poſitam, ſed veru iugulatam, & neminem Græcorū interpretum eam explicaſſe. Etiamſi, inquit, vtilitate non careat. Poteſt his addi, quòd in Euangelio Syriaco non legatur: quod item codex vetuſtus Euangeliorum, qui eſt in Vaticano, ea careat, & catena item Græcorum, in qua viginti tres autores enumerantur, eius hiſtoriæ nō faciat per aliquem eorum mentionem. In Leontij etiam commentarijs veru transfigitur, ſicut & in illis Chryſoſtomi, vel Theophylacti eius extat nullum verbum: in Nonno etiam Panopolytano Ioannis paraphraſte, non eſt eius mentio. Addit Caietanus, ſibi dubiam eſſe, & ſuſpectam: & quod continuatio præcedentis hiſtoriæ cap. 7. non ſatis cohæreat cum narratione hiſtoriæ adulteræ.

Eiuſmodi hiſtoriam qui de Ioannis Euangelio ſuſtulerint, qui vero in dubium reuocauerint.

Quemadmodum fuerit inſerta Ioannis Euangelio, ſecundum illos.

Euthym.

Euthymij de illa iudicium.

Quos penes autores eadem hiſtoria ſit penitus incognita, & obſcura.

Caietani, quibus illam reijcit, argumēta.

Sed his, & ſimilibus argumentis nō obſtantibus, putamus, de ea vt canonica hiſtoria amplius non eſſe dubitandum. Eā nam que ante trecentos ac mille annos Eccleſia legebat tanquam à Ioanne ſcriptam in hūc vſque diem, vt nemini ambigendi anſa relinquatur. Acceſſit poſtremò Concilij Tridentini ſacroſancta, & irrefragabilis autoritas, probans omnia Euangelica ſcripta cū omnibus fragmētis, & partibus, de quibus fuit aliquando diſputatum inter Catholicos, & certo die proponitur legēda in Miſſæ ſacrificio. Agnouerunt prætereà canonicam, quicunque illam vt partem Ioannis producunt, vt Tatianus, & Ammonius Alexādrinus antiquiſſimi in Repſodia, id eſt Sarcina, ſiue harmonia Euangelica c. 120. Athanaſius etiam Alexan. in Synopſi, Cyrillus Alexā. qui eam cōmentarijs illuſtrauit ſuis. Veruntamen hæ elucidationes in Ioannem, vt verum fatear, nō ſunt Cyrilli, ſed Iodoci Clichthouei in libris, quos de ſuo adiunxit Cyrillo. Comprobāt & ij, qui etſi non explicarunt, tamen eam ad confirmanda Fidei dogmata producunt, vt Chryſoſt. homil. 60. ad populum Antioch. Ambroſ. epiſt. 75. ad ſtudium, vbi eam ex parte explicat, & celebrem in Eccleſia vocat, & libr. 3. de Spiritu ſancto cap. 2. Hierony. lib. 2. aduerſus Pelag & in Pſal. 44. ad Principiam virg. in id: *Propter veritatem, & manſuetudinem.* Auguſtinus in Ioan. cap. 8. illam edisſerit, & lib. 2. de adulterin. coniug. cap. 6. & 7. & lib. 4. De conſenſ. Euang. cap. 9, & ſerm. 47. De verb. Dom. epiſt. etiam 54. ad Macedonium: *Ipſe Dominus*, inquit, *apud homines interceßit ne lapidaretur adultera, & eo modo nobis interceßionis commendauit officium.* Sedulius, qui floruit ſub Theodoſ. lib. 3. Paſchali: quo in loco etſi nonnullas ſoleat omittere hiſtorias, hanc tamen carmine heroico celebrat, dicens:

Ecce trahebatur, magna ſtipante caterua,
Turpis adulterij mulier lapidanda reatu:
Quam Phariſæa manus placido ſub iudice ſiſtens,
Cū damnare parat, plus liberat omnibus illa.

Altera opinio oppoſitum tenens quam firmis, ac ſolidis nitatur argumentis.

Triden ſynod. ſeſſ. 3. c. 1.

II. Argum.

Atha. to. vlt.
Cyril to. 2.

Chryſ. tom. 5.
Ambr. tom. 3.

Idem tom 2.
Hieron. to. 2.
Idem tom. 3.
Auguſt. to. 9.

Idem tom. 6.
Idem tom 4.
& tom 10.
Idem tom 2.

Sedul.

Theod. Balſam. Theodorus Balſamon ante 600. annos interpretes Canonum Græcorum ſanctorum Patrum, aſſerit expunctam eſſe hanc hiſtoriam ab Armenis hæreticis, ſicut & illud de ſudore ſanguineo Chriſti apud Lucã. *Luc. 22.* Alij vero non ſine probabili ratione opinãtur, ab hæreticis Nouatianis negantibus lapſis pœnitentiam, reiectam fuiſſe de Ioannis Euangelio. *III. argum.* Adde etiam, quòd quidam, qui illam non haberi tradunt, probant tamen eam tanquam vtilem, & commendantem Chriſti miſericordiam. Caluinus etiam (vt ab hoſte veritatis Catholicæ teſtimonium habeamus) Nihil, inquit, eſt in hac hiſtoria quod Apoſtolico ſpiritu indignum videri queat: & ideo non eſt cur eam in vſum noſtrum accommodare recuſemus. Hæc ille. Cuius tamen oppoſitum prorſus dixit Beza, vt videamus quàm benè conueniant inter ſe magiſtri, & diſcipuli in illa ſchola Caluiniſtarum. *IV. Argum.* Ipſa quoque hiſtoria diuinam ſe eſſe, ac Catholicam ſatis confirmat. Nam vt paullò antè miſſos ſatellites ad apprehendendum Chriſtum, & ligandum, *Ioan. 7.* admirabili ſapientia, & orationis ſuę virtute allegauit, & comprehendere ſe volentes apprehendit: ita Scribas, & Phariſæos ineuitabili quodam dilemmate, vt ipſis videbatur, ſe aggredientes, quò, vel contra legẽ ageret, vel populi fauorem amitteret, ſimili artificio eluſit, & confudit: quia fruſtra (ait Sapiens) iacitur rete ante oculos pennatorum. *Prou. 1.* *Quibus alias dilemmatis Iudæi Chriſtum fuerint aggreſſi.* Nam eiuſmodi dilemmatis Iudæos vſos interdum aliàs contra Dominũ, & ab eo fuiſſe eorum conatus confractos, & labefactatos, oſtendit Euangelium. Nã talia erant argumenta illorum, quando interrogabant, an cenſus eſſet dandus Cęſari, an non: *Matth. 22.* & de muliere, quæ nupſit ſeptẽ viris, cuinam ex illis eſſet in reſurrectione reddenda. *Ibidem.*

Argumenta in contrarium diluuntur. I. Caietani. Sed iam argumenta in contrarium militantia diſſoluenda ſunt. Primum eſt Caietani, qui producit B. Hieronymũ lib. 2. in Pelagianos dicentem: *In Euangelio ſecundum Ioannem in multis, & Græcis, & Latinis codicibus inuenitur de adultera muliere, quæ accuſata eſt apud Dominum.* Hæc ille, vbi teſtatur hanc hiſtoriam in multis codicibus Græcis, & Latinis deſiderari. Sed friuolum eſt argumentum, nec magis pro cõtraria opinione facit, quam pro iſta. Et tantum indicare voluit Hieronymus hanc narrationem in nõnullis codicibus non inueniri, non autem eius autoritatem eleuari: imò ipſe vt telo forti, & vero pugnabat. *II Argum.* Deinde debile eſt argumentum: De duabus poſtremis epiſtolis Ioãnis, & de libro Apocalypſis olim dubitatum fuit, ergo etiam nunc ambigẽdum: cum contra validum, & firmum argumentum confici deberet: Si olim ambiguum fuit de illis libris, & tamen poſterior Eccleſia ſemper eos recepit, illos venerata eſt, non ergo amplius de illorum autoritate, & fide hęſitandum.

Tertiò, producitur Euſebius lib. 3. cap. vlt. hiſtoriæ Eccleſ. qui de Papia verba faciens, ſic ſcribit: *III. argum. ex Euſebio Cęſarien.* *Papias hiſtoriam quandam ſubiunxit de muliere adultera, quæ accuſata eſt à Iudæis apud Dominum: habetur autem in Euangelio, quod dicitur ſecundum Hebræos, ſcripta iſta parabola.* Hæc ille, quæ oſtendunt, hiſtoriã hanc non fuiſſe, ſed parabolam, nec à Ioanne in Euangelio, ſed in apocrypho Euangelio conſcriptam, & inde deſumptam, & appoſitam in Ioanne. Sed certè in Euſebio Græco, & in conuerſo à Muſculo, & altero tranſlato à Ioanne Chriſtophorſono non legitur, parabola: quia parabola, eſt res conficta ad docendum; hiſtoria verò, eſt narratio vera rei geſtę. *Parabola quid ſit, quid hiſtoria.* Deinde veriſimile eſſe nequit, partem libri apocryphi repoſitam in libro canonico: nec Eccleſia, quæ magiſterio Spiritus Sancti gubernatur, illã acceptaſſet, vt Canonicam ſcripturam Ioannis. Quòd verò Papias eius fecerit mentionem, arguit verum fuiſſe Ioannis fętum, quia cùm eſſet eius diſcipulus, facilè ab eo diſcere potuit: & cum Papias fuerit antiquiſſimus pater, eruitur, iam ab initio hanc adulterę narrationem agnitã fuiſſe. Quod vero Ioanni, cũ ſcriberet Euangeliũ, illa nõ occurrerit, poſteà verò recordatus, eam reſtituerit, & ediderit, voluntariè dicitur, & ſine teſte, qui eius rei rationem hanc attulerit. Præterea, ſi hoc argumentum aliquid ſolidi haberet, euinceret, nihil in ſacris literis verum eſſe, aut firmum, quod in alijs Gentium libris illud inueniretur ſcriptum. *Altera ſolutio.* Imò nec ipſa Natiuitas, aut adoratio Magorum, aut mors, aut reſurrectio eſſent credenda, quia in apocryphis libris, & Euangelijs hęc & ſimilia continentur.

Quarto arguunt: Græcorum autorum in Ioannem commentaria, ne huius quidẽ hiſtoriæ meminerunt, nec illam interpretati ſunt. Sed facilè fuit hæreticis ſicut eam ab Euangelio reſecarunt, ita etiam ab commẽtarijs Chryſoſtomi, Theophili, & Cyrilli, & à Nonni paraphraſi amputare. Satis nobis eſſe debet, quòd illam vllo in loco non repudiarunt, & eam agnouerunt, vt diximus, Athanaſius, & Ammonius Alexandrini, & Papias, & Euſebius.

Quinto argumentatur Caietanus, quod ea poſita, non ſit continuatio præcẽdẽtis hiſtorię recitatæ capite 7. cũ principio ſequẽtis, quæ habetur c. 8. Reſpõdemus, hoc *V. Argumen. Caietani.*

fallum

falſum eſſe,& ſine ratione aſſertum: nam cum dixiſſet ſuperiori capite: *Et reuerſi ſunt vnuſquiſque in domum ſuam:* ſubditur de Ieſu, quod pertraxit in montem Oliueti, & diluculo iterum venit in templum, & omnis populus venit ad eũ, & ſedés docebat eos, & tunc nonnulli ex maleuolis adduxerunt ad eum adulteram, vt impedirent eius prędicationem, & doctrinam, ſed denuò eluſit eos, & contra factus eſt locus doctrinæ. Et pulchrè conſequitur: *Iterum ergo locutus eſt eis Ieſus dicens,* & reliqua, vt videas ita cõtextum, & concatenatum ſermonem Ieſu, vt ſi quid omittas, mancus proculdubiò appareat, & circumciſus eius ſermo, aut ſaltem non continuus. Legendum enim erat: Et reuerſi ſunt vnuſquiſque in domum ſuam. Iterum ergo locutus eſt eis Ieſus, dicẽs: *Ego ſum lux mundi.* Nam quæ, rogo, conſequentia orationis eſſet, illis abeuntibus, Chriſtum ita loqui cœpiſſe? Poſita autem adultera adducta, & detecta malitia, ac fraude Scribarum & Phariſæorum, rectè hæret: *Ego ſum lux mundi.*

Hiſtoria adulteræ quam aptè præcedẽtibus cohæreat.

Iam ad textum accedamus. Primùm perrexit Dominus ad montem Oliueti. Cùm Domino necem machinarẽtur Manichęi, nemo eum, vel volebat, vel audebat domi recipere: vnde in Bethaniam, quæ in monte Oliueti ſita erat, ſe recipiebat, cedens irę hoſtium ſuorum, & magnam partem noctis orando tranſigebat, ſicut diem prædicatione, ſibi non patens: cumque ſolus eſſet operarius, ac dignus mercede ſua, nemo eum in Ieruſalem, vt diximus, excipiebat. Docẽs nos ſuo exemplo ingratis benefacere, & poſt prędicationem, & afflictionem ad orandum confugere, vt ſimus lucernæ ardentes in nobis ipſis, & alijs lucentes. A quo Apoſtoli didicerunt orationi, & miniſterio verbi inſiſtere. In oratione quidem implemur, vt alios doceamus, & à vexatione mundi recreationem capiemus: ſed Dominus diluculo ſurgebat, vt rediret ad functionem prędicationis. Diluculo ſurgit venatur, vt prædam capiat: Operarius primò mane locat operas ſuas diuinas: peregrinus in aurora inſtituens profectionem, longiorem viam abſoluit. Nouerat noſter Ieſus quãtum itineris eſſet ſibi eo die emetiendũ quas animas tanquam venator ad ſe trahere deberet, & quem laborem vt operarius in vinea Domini haberet impendere. Ac vide diligentiam Patris, non iam diluculo ſurgentis, vt mittat ſeruos ſuos Prophetas, vt ait Ieremias, ſed ipſum Filium. Vide etiã ſapientiam Filij, apta tempora noſtræ erudiendæ ruditati, ac imperitiæ obſeruantis. Verbum enim Dei ieiunis magis eſt accõmodum, quam ſaturis.

In quem ferè locum Dominus ſe recipere.

Luc 10.
Matth 18.
1 Cor 9.
Chriſti bonitas, vigilantia.

Luc 12.

Qui ſurgant diluculo.

Dei Patris charitas, Filijque ſapientia.
Ierem. 44.
Verbum Dei quibus magis accommodũ.

Et ait, *iterum venit in templum.* Quia die præcedenti docuerat in templo, propterea ait, *iterum*, id eſt, ſecundo: & quoties veniebat ad templum, periculo mortis propter nos ſe exponebat: nam externo die, vel bis voluerũt in illum manus inijcere. Tẽplum autem erat deputatum verbo Dei, orationi, & ſacrificijs. Et Dominus orandi gratia, & verbum Dei miniſtrandi, & ſeipſum in ſacrificium gratiſſimum Patri offerendi, eò veniebat, ſuoque ingreſſu illud ſanctificabat, vt animarum templum ibi exiſtentiũ, magis Deo conſecraret, ac ſanctificaret: de quo Paulus ait: *Templum Dei ſanctum eſt, quod eſtis vos.* Non ergo in locis profanis, aut obſcœnis, vel ad riſum excitandum accommodatis, proferendum eſt verbum Dei.

Iterum cur Ieſus dicitur in templum veniſſe.
Quid faceret Ieſus in templo.

1. Cor. 3.
Verbum Dei vbi minime proponendũ.

¶ *Et omnis populus venit ad eum.* Populus enim ſimplex ex bono animo; cõtra alij, malo animo ad eum audiendum accedebant. Et Angeli, ac dæmones auditores excitabant, licèt diuerſo fine: & ipſe habebat ſatis olei pro bonis manſuetè excipiendis, & ſatis vini pro malis increpandis, eorumq; morbis ſpiritualibus detergendis, ac depellendis.

Duplex genus auditorum Chriſti.

Et ſedens docebat eos. Pridie ſtans docebat in templo, cùm clamabat: *Si quis ſitit, veniat ad me, & bibat;* ob anxium deſideriũ animarum, & bellandi ſtudium gladio verbi Dei contra fortem armatum, ob eleuationem etiam mentis ad Patrem, & oues ſuas ſpeculãtis: Hic autem ſedebat, ob pacẽ mẽtis, qua verba gratiæ proferebat, ob delectationem in reti verbi Dei iaciendo, & piſcandis rationalibus piſcibus: vnde fatigatus ex itinere, hæc piſcatio erat ei requies, & cibus, & potus, vt inquit Ioannes. Sedebat etiam, ob maieſtatem & poteſtatem in loquendo: quia verus verbi Dominus, & verbum ipſum, non miniſter, vt Moyſes, & ipſe ſolus eſt, qui in ſe, & in alijs rectè prædicantibus loquitur, & corda verbo ſuo penetrat: Deniq; ad eum venturi erant Phariſęi, & Scribæ, vt ad iudicem, quò de adultera ſententiam ferret. Inſtruens prædicatores, vt poſt orationem, & meditationẽ in monte Oliueti, id eſt, in his, quę ad charitatem Dei, & miſericordiam eius oſtendendam ſpectãt, per commiſerationem deſcendant in templa animarum ſanctificanda, diluculo fidei, ſiue gratiæ Dei, qua ſine nihil prodeſt prædicatio: non in ſpiritu terroris, vel Iudaico ſupercilio; ſed in ſpiritu lenitatis, ac manſuetudinis adminiſtrent Dei verbum. Nec ſine cauſa heri docuit ſtans, modo ſedens; quo præſeferret Phariſæorum impias, ac ſceleſtas conſpirationes minime metuere, & quia primò ſtans in Cruce clama-

Ioan. 7.
Cur olim ſtãs, nunc vero ſedens Chriſtus docet in templo.
Ephes. vlt.
Luc. 11.

Ioan. 4.
II. Ratio.

III. Ratio.

Noſtri ſeculi concionatores, vt Chriſtũ imitentur, de quo monte Oliueti in templum diluculo gratia doctrinę deſcendẽt.
Chriſti fortitudo animi.
Matth 27.
Heb. 5.
Act. 2.

clamauit, dein ſedens ad dexteram Patris miſſo Spiritu ſancto de cœlo per Apoſtolos docuit. Mira eſt profectò, ac deploranda tarditas noſtrorum, qui tam moleſtè ferunt ad verbum Dei audiendum confluere; quos tamen videmus alacriter accurrere ad circulatores, & ſtare ſub ardente Sole audientes mera mendacia, etiam aliquid nebuloni numerantes. Certè ſi de ſuggeſtu ſpargerentur opulenta miſſilia, ſiue bellaria, ſiue proijcerentur aureæ, & argenteæ monetæ, omnes certatim accurrerent, nûc autem multò ſunt dulciora, & pretioſiora, quæ à miniſtro verbi Dei diſſeminantur. Et tamen rogandi ſunt, imò cogendi auditores, vt ea, quæ tantoperè ad ſalutem animarum ſuarum faciunt, audire velint: de quibus quàm ſint dulcia, & pretioſa, audi Dauidem: *Deſiderabilia ſuper aurum, & lapidē pretioſum multum, & dulciora ſuper mel. & fauum.* Prædicatores tamen generosè ſuum officium præſtent, etiamſi paucis, vel vni Samaritanę ſit concionandum; & imitari fluminis naturam contendant, quod copioſam aquam ſemper fundit, etiã ſi nullus veniat haurire. Nec enim à multitudine auditorum excellentiam ſuam habet prædicatio: neque à paucitate vilitatem.

Noſtri ſeculi hominum insignis audiendi verbi Dei negligentia coarguitur.

Quo loca habenda verba prædicatoris.

Pſal. 18.

Ioan. 4.

Præſtantia, vilitasve prædicationis vnde minime pendeat.

Adducunt autem Scribæ, & Phariſæi mulierē in adulterio deprehenſam. Scribæ legis cognitione tumidi, & Phariſæi vitæ, & religionis ſanctitate famoſi, ſed vtrique odij atq; inuidiæ peſte agitati, vtrique millies ſpiritu fornicarij, & fornicari facientes Iſrael, Scripturas quoque vitiantes, & adulterantes, neſcientes quid agerent, ad fontem miſericordiæ adducũt peccatricem, cui in animo habebant nocere. Nihil iuuabat illos Chriſti prædicatio ad clementiam, & lenitatem cohortans, quia ficto animo accedebant; propterea Phariſæorum erat aliorum vitia cernere, obliuiſci ſuorum. Neque modo peccãtes non commiſerantur, ſed quaſi gloriantur, & gaudent. Dicunt enim: *Euge euge, viderunt oculi noſtri.* Si veri paſtores extitiſſent, commiſerationis affectu tacti fuiſſent, & ſi per legem punire cogerentur, cũ dolore, & ſpiritu lenitatis, vt Apoſtolus docet ad Galatas, hoc feciſſent, & ad Corinthios: *Timeo*, inquit, *ne iterum cum venero, humiliet me Deus apud vos, & lugeam multos ex ijs, qui ante peccauerunt, & non egerunt pœnitentiam ſuper immunditia, & fornicatione, & impudicitia, quam geſſerunt.* Imperator ille Nero, immanitatis, feritatiſque exemplum, quamdiu naturam, & rationem ſecutus eſt, ſubſcripturus literas necis cuidã malefico inferendæ, dixit: *O ſi neſcirem literas.* Iuppiter dicitur Optimus maximus, &

Phariſæorum fornicationes quantę.

Phariſæorum crudelitas, immiſericordia, ſuperbia.

Eſa. 34.

Galat. 6.
2. Cor. 12.

Neronis olim mente ſani verbum clementiæ, & benignitatis. Iupiter cur

quidem antè Optimus, id eſt, beneficentiſſimus, teſte Cicerone, quam maximus: *Quia maius certeq; gratius prodeſſe omnibus, quàm opes magnas habere.* Hæc ille, eleganter, & doctè. Dauid Rex magis defleuit Abſalonis peccatũ, quàm mortem. Chriſtus deſtructionem, & excidium Ieruſalem prædicturus, prius fleuit. Euãgelium denique totum eò tendit, vt miſericordiam & clementiam cũ proximis obſeruemus, pro illiſque preces fundamus, atq; illis benefaciamus. Aſpice quæſo qua ratione cum Helia Propheta ardente zelatore gloriæ ſuæ, Deus egerit: cùm enim dixiſſet: *Viuit Dominus Deus Iſrael, in cuius conſpectu ſto. ſi erit annis his ros, & pluuia, niſi iuxta oris mei verba,* Dominus miſit illum in torrentem Carith, coruoque præcepit, vt paſceret eum, qui manè panem, & veſperi carnes quotidiè adferebat: inſtructum voluit Prophetam, quòd ſi impium, & rapax animal, & quod filios ſuos deſerere conſueuit, quale eſt coruus, eum paſcebat, & neceſſaria ſubminiſtrabat: quantò magis ipſe ratione præditus, populi Dei etſi delinquentis miſericordia commoueri debebat, & orare vt Deus ſua bonitate cœlos aperiret, & pluuiam daret? Sed cum hoc eum non reuocaſſet à ſententia, ſiccato torrente Carith, miſit eum ad Gentilem viduam Sarepthanam, vt illam alleret, & quę ſibi cibum proprium ſubtraxit, & filio ſuo, vt Prophetam cibaret, vbi & multiplicauit farinam, & oleum: hinc vt diſceret, quòd ſi mulier ethnica tanta charitate præſtabat, vt eum Iudæum paſceret: quantò magis ipſe debebat curam ſuſcipere paſcendi populum ſuũ, & legem Dei profitentem? Cumque nec hoc eum emolliſſet, poſtremò Dominus morti tradidit filium Sarepthanę, vt Helias cogeretur orare pro vita pueri, quē à morte reuocauit: vt vel hinc admoneretur qui Ethnicis benefaciebat, precari Deum pro fratribus ſuis Iſraelitis, & pro filijs Dei, qui fame peribant. Sed nec hoc eum ad pietatem inflexit, vt propterea Dominus eum viuum de medio ſuſtulerit, & aliũ duplicem habentem ſpiritum, loco ſui reliquerit, hoc eſt, Heliſæum, qui oleum Sunamitidis multiplicauit, & aquas Iericho ſteriles, fœcundas reddidit, & externis, vt Naaman Syro, benefecit, ſanando à lepra, & latrunculos Syriæ ad ſe capiendum miſſos, ſpiritu Euangelico, qui perfectiorē iuſtitiam complectitur, menſa ſplendida excepit, & viuos remiſit ad Dominum ſuum.

Optimus Maximus.
Tull. 2. de natur. deorum.

2. Reg. 15

Luc. 19.
Finis Euangelij quis.

3. Reg. 17.

Dei optimi Maximi in Heliam miſericordiæ documenta.

Corui ingenium.

Ibidem.

Helias in Iudæos quam idololatras immiſericordis.

Ibidem.

4. Reg. 2.

4. Reg. 4.
Heliſæi miſericordia, & benignitas.
4. Reg. 5.
4. Reg. 5

Ibidem.

Et ſtatuerunt eam in medio. Et dicunt ei, Magiſter, hæc mulier modò deprehenſa eſt in adulterio. Magna profectò cum eius confuſione & tremore conſtituerunt in medio, & com

Phariſæorum initas adulte-

magna

ram in medio qui ſtatuant.

magna crudelitate ex parte ſua homines a charitate alieni. Tales enim, quales erant Phariſæi, bonos ponere ſolent in angulis, eorum nomen obſcurādo, denigrandoq́; hinc dicebant: *Dæmoniū habet, & inſanit: quid eum auditis?* at malos in medio ſtatuunt, vnde quidam ipſorum dicebat: *Deus, gratias ago tibi, quia non ſum ſicut cæteri hominum: raptores, iniuſti, adulteri, velut etiam hic publicanus.* Et alius Phariſæus: *Hic ſi eſſet Propheta, ſciret vtique qua, & qualis eſt mulier quæ tangit eum, quia peccatrix eſt.* E diuerſo, Dominus peccata operit, cum ait: *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum;* Et, *Publicani, & meretrices præcedent vos in regno Dei:* at paruulum, id eſt, ſeipſum poſuit in medio, ad imitandum: vnde Paulus aiebat: *Imitatores mei eſtote, ſicut & ego Chriſti.*

Ioan. 10.
Luc. 18.
Luc 7.
Chriſti benignitas in peccatores.
Ibidem.
Matth. 21.
Matth. 18.
1. Cor. 4.

Et vocant Chriſtum, Magiſtrum, vt irretiant, & accuſent magiſtrum. Sed fruſtra iacitur rete ante oculos pennatorū: ſciebat ſe paullò antè vocatum ſeductorem: & blādus ac dulcis non eſt magiſter crudelium. *Modò*, inquiunt, *deprehenſa eſt in adulterio*, id eſt, in fragranti crimine, ita vt nō poſſit negari, vnde ſignificantius Græcè dicitur [illegible], id eſt, in ipſo actu adulterij; vt Chriſtus eam liberās magis reus lapidum, quàm ipſa haberetur. Sed ſi inuenta eſt in recenti crimine, vbi eſt adulter, quem lex ſimul cū adultera præcipit puniri? Sed ille, vel enaſerat, quia fortior, vt finxerunt ſeniores accuſatores Suſannæ, vel abſolutus, quia notus, vel cognatus erat alicuius ex comprehenſoribus, vel fortaſſis aliquid numerauit, vt euaderet. Eſt autem adulterium grauiſſimum delictum, & maximè iniurioſum in fœminis: ſiquidem contra legē Dei eſt, qui contemnitur, & in virum, cui atrox iniuria infertur, & in prolem, quæ incerta naſcitur, & in bona ipſa hæreditaria, quæ plerunque ad minimè legitimos hæredes deuolnūtur, & in Rempublicam, quę maximè adulterijs ad ſeditiones concitatur, vt cauſſa belli Troiani teſtatur; & in Nouo Teſtamento contra Sacramentum matrimonij à Domino inſtitutū, & ſignificationem eius, quæ eſt coniunctio Chriſti cum legitima ſua ſponſa Eccleſia. Et eſt rem ſemel venditam, iterum velle vendere: quia mulier ſui corporis poteſtatem non habet, ſed vir. Ideo non tantum Deus in lege Moyſi, verum etiam humanarum legum conditores, grauiſſimas pœnas tanto delicto ſtatuerunt. Ideo in lege certum adulterium lapidatione mulctabatur, præſumptum verò aqua zelotypiæ, ſiue repudio. A Gentilibus verò grande flagitium exiſtimabatur: vnde Abimelech Rex Geraræ expoſtulauit cum Abraham, dicens: *Quid feciſti nobis? quid peccauimus in te, quia induxiſti ſuper me, & ſuper regnum meum peccatum grande;* idem tulit legem de vxore Iſaac: *Qui tetigerit*, inquit, *hominis huius vxorem, morte moriatur.* Apud Gentes verò diuerſæ & atroces in adulterantes decretæ ſunt pœnę.

Phariſæorum duplex cor.
Prou. 1.
Ioan. 7.
Cur adulterū cum adultera non ſimul adduxerunt ad ſeſum.
Leuit. 20.
Dan. 13.
Quam graue crimen adulterii, eius perſonæ, & damna.
Adulterare quid.
1 Cor. 7.
Adulterii pœnæ à Moyſe ſtatutæ.
Num. 5.
Gen. 20.
Gen. 26.

Nam apud Ægyptios vir de adulterio conuictus, iubetur mille plagis cædi; fœmina verò naſum amputari, vt ſignata remaneret. Seleucus Rex Syriæ cum legem tuliſſet in adulterum, eum eſſe oculorum priuatione multandum, & filius eius in adulterium incidiſſet: vt ſatis legi faceret, alterum ſibi, alterum filio oculum erui iuſſit, ne filius vtroque orbaretur. Apud Romanos, leges decretæ ſunt Imperiales, permittētes parenti filiā in adulterio comprehēſam, ob iuſtum dolorem occidere: quæ lex ad virū in ſimili crimine vxorem deprehendētem extenſa eſt. Verùm iſtæ permiſſiones non tollunt peccatum homicidij, ſcriptum eſt enim: *Mihi vindictam; & ego retribuam.* Nam ſi vxorem machinantem tibi mortem, vel in crimine læſæ Maieſtatis diuinæ, vel humanæ deprehenſam non licet interficere: multo minus in te peccantem. Etſi ergo leges ciuiles hanc vxorum interfectionē non puniant: non propterea tamen redditur licita coram Deo, qui abſolutè dixit: *Nō occides.* Leges enim humanæ tantum externam pacem reſpiciunt, & proinde non niſi delicta quæ pacificum turbant conuictum, puniunt; ad diuina lex ad æternum bonū ſpectans, nullum peccatum admittit. Ad hæc ſi per legem Euangelicam liceret occidere vxores adulteras, melior & purior eſſet conditio Veteris Teſtamenti, in quo, ob vitandum hanc vxoris cędem, permiſſum eſt repudium cum libello. Præterea grauiſſimū delictum eſt, animam in peccato mortifero exiſtētem, & de errore ſuo minimè pœnitentem, in gehēnam detrudere, & in perdēdis animabus, pro quibus ſeruādis Chriſtus mortuus eſt, fieri miniſtrum Satanæ. Plerumque etiam crimen occultum vxoris interficiendi licentia toti populo redditur manifeſtum. Adhæc docet etiam maritus adulteræ interfector Deum qui ſponſus eſt animarū, quomodo debeat ipſum punire, qui in multis alijs grauioribus nō ſeruauit fidem ſponſo ſuo. Legi apud non obſcurum autorem, cuidam Epiſcopo Galliæ reuelatum, virum quendam, qui vxorem ſuā interfecerat, occiſum in lecto inuentum; quod interfectæ fœminæ Angelus cuſtos accuſarat eum coram Deo, qui ſententiam tulit, vt occiſa vxor eodem pugione virum interficeret. Scriptum eſt enim: *In qua men-*

Seleuci Regis in filium adulterum ſeueritas.
Rom 12.
Deut. 32.
Adulteri, vel adulteræ priuata cædes minime cur Euāgelica lege permittitur.
Exod. 20.
Deut. 5.
II. ratio.
Deut. 24.
Infra 19.
III. Ratio.
IV. Ratio.
V. Ratio.
Quid cuidam interfectori coniugis adulteræ contigerit diuino iudicio.

Mar. 4.

ſura menſi fueritis, remetietur vobis. Hæc mihi obiter dicta ſint contra viros quoſdam impatientes, & zelotypos, qui paruis ac leuibus ſuſpicionibus ducti, ad interficiendas vxores feſtinant, putantes ſe ſtrenuos ac fortes habendos, ſi mulierculæ ſanguinem fundant: & ignorant quòd ad pœnitentiam feſtinant, & non eſt fortis viri, & ingenui, ſed ignaui, & crudelis, in ſexum imbecillem ſæuire, & quod in vxoris corpus ictu vllo letifero ius faciendi non habent, quin prius eodem telo animas ſuas confodiant.

Coniugem adulteram interficientes viri quales ſe prodant.

Quid eſt quod Phariſæi Moyſen non Deū autorem proferunt legis adulteræ lapidandæ.

Leuit. 20.

Sequitur: *In lege autem Moyſes mandauit nobis huiuſmodi lapidare. Tu ergo quid dicis? Hoc autem dicebant tentantes eum; vt poſſent accuſare eum.* Moyſen conſultò nominant, non Deum; vt minus vereretur dicere contra Moyſen, quàm contra Deum. Et lex tantum dicebat: *Morte moriantur & mœchus, & adultera,* ſed nihil præcipiebat de morte lapidationis, ſed ipſi lapidibus duriores, de nece lapidationis interpretati fuêre. Illam rationem ſecuti, quod in illo capite multæ cauſæ traduntur, ob quas præcipitur infligenda mors peccātibus. Hoc autem genus mortis, hoc eſt, lapidationis, primo delicto & vltimo, quod in principio huius capitis ponitur, & in vltimo iubet lapidatione plecti, & inde intermedij omnes delinquentes ſimili mortis genere puniendi intelliguntur, vt ait Abulen. quæſt. 3. in cap. illud. Et comprobatur exemplo Suſannæ, quæ à ſenioribus falsò accuſata, & Danielis iudicio liberata, eadem pœna multati ſunt falſi accuſatores, qua ipſa erat plectenda. Habetur enim ibi, quod ab vniuerſo populo interfecti ſunt, non potuit autem totus populus necare niſi lapidando. Quo mortis genere ſi modo adulteræ eſſent plectendæ, fortaſſis ædificia eſſent euertenda, ne lapides puniendo tanto delicto deeſſent. Et aiũt, Tu ergo quid dicis? Qui te patem, aut maiorem Moyſe facis, quid cenſes de tam dura lege? Sed hoc dicebant tentādi gratia. Volebāt enim Ieſum ad perplexitatem (alterum è ſummè dilectis offendendo) deducere: nimirum vel Deum, ſoluendo legem, vel peccatricem condemnando, quam ſciebāt à Chriſto diligi, quia omnibus peccatoribus patrocinium ſuũ non denegabat. Defendit enim Dominus peccatricem, paralyticum, cum dixit: *Confide fili, remittuntur tibi peccata tua,* publicanum Matthęum, Zachæum publicanorum Principem, & appropinquātes ad eum peccatores. Putabāt Ieſum ſuæ manſuetudinis famam obſeruaturum, ne popularium gratiam, & turbarũ perderet comitatum; ac proinde à rectã via iuſtitię declinaturum, dicturumq́ue: *Nolite iudicare, & non iudicabimini: nolite condemnare, non condemnabimini:* voluerunt facere periculum an ſic ſeipſum oſtenderet eſſe Meſſiam, qui legem nouam attuliſſet. Sed miſeri erant, quaſi lex noua contra bonos mores eſſet ferenda, & approbandum eſſet per eam adulterium, ſed in lege noua promiſſa remiſſio peccatorum exhibetur; at non propterea tollit iudicia, & reprobat magiſtratus, & gladium, quin potius probat, & miniſtros Dei. Et illud: *Dimittite, & dimittemini;* priuatis dicitur. Et ita hic, *Qui ſine peccato eſt veſtrum, primus in illam lapidem mittat,* iudices vt miniſtri Dei agunt, qui dicere poſſunt: *Mihi vindictam, & ego retribuã:* Chriſtus hic nondum iudex erat, ſed aduocatus, cui peccatorem defendere licet. Mulierem cōtentus fuit deterruiſſe, illi metus pro ſupplicio fuit, ſicut cùm addecimatur exercitus peccans.

Dan. 13.

Vnde Phariſæi pœnam adulterij lapidationem interpretati ſint.

Domini Ieſu in peccatores amor: eorundem patrocinia.

Luc. 7.
Matt. 9.
Ibidem.
Luc. 19.

Luc. 15.

Phariſæorum de Chriſto ſtulta perſuaſio.

Matth. 7.

Lex noua, & Euangelica magiſtratus patitur, & probat.
Luc 6.
Illud: Dimittite, & dimittemini, quibus dicitur.
Rom. 12.
Deut 32.
Ioan. 8.

Fuit autem hæc tentatio, grauiſſimum flagitiũ, & ipſo adulterio grauius. Illa enim vtpote mulier, & fragilitate peccauerat; iſti ex odio, & inuidia innocentem calumniabantur: illa contra virum, iſti contra omne charitatis vinculum, & contra ſuum Meſſiam agebant: Illa vel voluptatem, vel emolumentum aliquod vile habere contendebat, iſti necem Filij Dei inſidioſè machinabantur; quia hoc faciebant, vt accuſarent eum: nam iſti obſeruabant Dominum ad accuſandum; Dominus obſeruabat eos, ne accuſare & damnare eos cogeretur.

Phariſæi ſuper adultera Chriſtum tentantes, quam grauiter deliquerunt.

Ieſus autem inclinans ſe deorſum, digito ſcribebat in terram. Tetenderant retia iſti venatores peſſimi, & tanquam canes inuolabant in ceruũ noſtrum Ieſum: qui, ſalua iuſtitia, & miſericordia, & illuſis canibus euaſit, tanquam filijs draconis illius, qui formatus eſt vt ei illudatur. Sic namque moderatus eſt orationem ſuam, vt neque à conſueta lenitate, & miſericordia deflectat, nec adulterij crimen comprobet; ſed per occaſionē admonet omne ſcelus eſſe vitandum: non tantum ea crimina, quæ leges principum puniunt, ſed alia grauiora, quæ ſaltem Dei vindicis iudiciũ nō poſſunt effugere. Ieſus ergo nec recuſauit iudicium delatum, quēadmodum declinauit cauſam de diuidēda hęreditate, quia iudex erat, cauſamq́; agebat peccatorũ, nec ream addixit lapidatoribus iam accinctis, nec à cauſa liberauit, quę pœnam cōmeruerat: ſed ſilentio patrocinatus eſt ei, quæ rapiebatur ad pœnã, vt hortaretur ad pœnitentiã, & reſipiſceret ad ſalutem. Oratione nihil reſpondet, ſed facto ipſo loquebatur: nō ignorabat mulierculã peccatricem eſſe, ſed nouerat accuſatores,

Quo dilemmate Chriſtus Phariſæos, ſe tentantes eluſit.
Pſalm. 103.

Chriſti in cauſa adulteræ iudicium.
Luc. 12.

Cur Chriſtus inclinauit ſe deorſum ſcribens in terrā.

Chriſti pronitas ad clementiam.

qui ſe iuſtos haberi volebant ſceleratiores illa. Proinde primū inclinauit ſe deorſum nempè à ſeueritate iuſtitię, ad miſericordiæ manſuetudinē deflectens: & indicās quod non placet iudicium ſine teſtibus: docens, vt vnuſquiſque deſcēdat in ſeipſum, & iuxta diuinam legem ſuam excutiat conſcientiā: & talem ſe quiſque exhibeat erga proximam delinquentē, qualem experiri vellet Deū erga ſe peccantem, & penſandam eſſe ſententiam antequā pronuntietur. Illa autē inclinatione auertit faciem, quaſi abominans eos, qui tam ſeuerè alios iudicāt, dum maioribus delictis inuoluuntur. Inuenit ingenium Chriſtus, ne nos condemnet: facit ne accuſatores adſint, ſed quiſque pro ſeipſo ſolicitus ſit, neque accuſet alios, vnde poſſet accuſatore deficiente, omnes abſoluere, & neminem condemnare. Hinc

Ambr. epiſt. 70. tom. 3.

Chriſtus vt ſcripſit in terra, lapidea videlicet templi pauimento.

Ambroſ. ad ſtudium ſcribens, ait: *Vide lector diuina myſteria: cum accuſatur mulier, Chriſtus caput inclinat, eleuat autē, vbi deficit accuſator ita nullum damnari vult, abſolui omnes.* Sic ille. Denique inclinauit ſe, vt locum daret accuſatoribus exeundi. In dubiū reuocatur, quomodo potuerit ſcribere in terra in templo, cuius pauimentum lapidibus ſtratum erat, & terra, atque lapis res ſint diuerſæ. Et breuiter dicendum, quod in aliqua parte terræ detectę à lapide ſcripſerit, aut idē eſſe terrā, & lapidē, cum lapis ſit nil aliud quam terra indurata, aut quod in puluere ſuper ſaxa exiſtente characteres formauerit, aut vt Aug.

B. Auguſt.

dixit, non formauit vllos characteres permanētes, ſed ad myſteriū aliquod ſignificādum digitu ſcripſit. Voluit enim ſignificare

Quid ſcripſerit Chriſtus in terram, variæ opiniones.

legem Moyſi, quam illi produxerant cōtra ſe, digito ſuo fuiſſe ſcriptā, ſed in cordibus duris Iudæorū, qui alieni erāt ab omni miſericordia & pietate. Quid verò digito ſcriberet in terrā textus non exprimit: proinde Doctores variè locuti ſunt. Quidam enim dixerunt, ſignificare voluiſſe, quæſtiones eorum facilè conculcandas, quemadmodum ea, quæ in terra ſcripta ſunt, facilè cōculcantur. Deinde admonet legis Euangelicæ interpretationem, quæ digito Dei ſcripta eſt, in terra, id eſt, teneris cordibus, & carnis, & non in illorum lapideis inſculpēdam; ſeque eſſe Deum Moyſi maiorem, neque poſſe Moyſis autoritate conſtringi ad condemnandum, qui Moyſe maior erat, illoſq; in terra ſcribendos, qui peccata aliorum, & non propria diſcernunt. Vel ſe differre ſolutionem, & interpretationē, quod illam affectibus eſſent conculcaturi: Vel ſe ſcribere eorum peccata, quæ ipſi non videbant, & delere, ac tegere eorū, qui in ſeipſis peccata vident, ac deflent. Vel deniq; quid

Aug. lib. 4. de conſen. Euāg. tom. 4.

Luc. 10.

Exod 32. & 14.

uis potius præſtare, quam malignis ac prauè diſpoſitis reſpondere. B. Auguſtinus libro de conſenſu Euangeliſtarum hæc de ſcriptione Chriſti tradit: *Digito ſcribebat in terram, tanquam illos tales in terra ſcribendos ſignificaret, non in cœlo, vbi monuit diſcipulos, vt ſe ſcriptos eſſe gauderent. Aut quod ſe humiliando, quod capitis inclinatione monſtrabat, ſigna in terra faceret: aut quod iam tempus eſſet, vt in terra, quæ fructum daret, & non in lapide ſterili, ſicut anteà lex eius, conſcriberetur.* Hæc ille eleganter ſatis.

Quid rurſus eſſet illud quod Dominus ſcripſit in terram.

Aug. tract. 33. in Ioan. to. 9.

D. Thom. in Ioan. to. 16.

B Amb epiſt 70. tom. 3.

Marc. 7.

Quidam tamen, curioſè magis, quam fructuoſè, vrgent, poſtulantes quid eſſet illud, quod ſcripſit? B. Auguſt. quem ſequitur B. Thom. non ſine ratione aſſerit ſcripſiſſe ſententiam quam protulit: *Qui ſine peccato eſt veſtrum, primus in illam lapidem mittat*, ſententia enim de more ſcribitur, & ſcripta pronunciatur. B. Ambroſ. lib, 6. epiſt. ſic ait: *Quid ſcripſit? vtiq; dicens feſtucam, quæ in oculo eſt fratris tui, vides; trabem autē, quæ in oculo tuo eſt, non vides. Libido enim velut feſtuca, citò accenditur, citò conſumitur: ſacrilegium perfidiæ, quo Iudæi negabant propriæ ſalutis autorem, ſcelerū magnitudinem perſonabat. Scribebat autem in terra digito, quo legem ſcripſerat. Peccatores in terra ſcribentur, iuſti in cœlo, ſicut habes dictum ad diſcipulos: Gaudete quia nomina veſtra ſcripta ſunt in cœlis* Idem alibi ſic ſcribit: *Quid ſcribebat niſi illud propheticum, Terra, terra, ſcribe hos viros abdicatos: quod de Iechonia ſcriptum eſt in Ieremia Propheta. Cum Iudæi interpellant, in terra ſcribuntur nomina Iudæorum: cum Chriſtiani adeunt, non ſcribuntur in terra fidelium nomina, ſed in cœlo.* Hactenus ille. Alij rurſus, vt

Ierem. 17.

Luc. 10.

Idem lib. 7. epiſt. 50.

Ierem. 22.

Vbi Iudæorū nomina, Vbi Chriſtianorū ſcribantur a Domino.

Hieron. to. 2.

B Hieronym. dialog. 2. contra Pelag. exiſtimant peccata eorum ſecreta talibus characteribus in terra ſcripſiſſe, vt miraculo vnuſquiſq; ſua omnia peccata occulta prolata cerneret. Cui rei fauet Gręca litera, quę poſt illa verba: *Digito ſcribebat in terram*, adiungit, μὴ προσποιούμενος, hoc eſt; nihil fingens, vel diſſimulans, vel, niſi ſibi vendicās, ſcilicet illud indicium. Et alludit ad eorum peccata quæ detexit. Et hanc lectionem apud Robertum Stephan. habent quinque codices, nimirum 1.3.5. & 8. inter quos eſt editio Complutenſis. Deinde fauet, quòd illi à conſcientia propria redarguti (vt Gręca litera habet) vnus poſt vnum exibant, incipientes à ſenioribus. Nulla etenim ſuberat cauſa diſceſſus, niſi & pudore ſuffuſi, & agnitis ſuis peccatis perterrefacti fuiſſent. Et ita probabilius videtur, quod prima inclinatione ſententiam illam: *Qui ſine peccato eſt veſtrum, &c.* in ſecunda vero peccata accuſatorum ſcripſerit: & agnoſcentes ſe ſine peccata non eſſe, deprehenderunt ſe prorſus

Hieron.lib.2. dialogorum aduerſ. Pelagia. to. 2.

Ierem.17.

ineptos eſſe ad mittendum lapidẽ in illam. Huius ſententię eſt Hieron. qui ſcribens in Pelagia. ſic ait: *At Ieſus inclinans digito ſcribebat in terra, eorũ videlicet qui accuſabãt, & omniũ peccata mortaliũ, ſecundum quod ſcriptum eſt in Propheta? Relinquentes autem te, in terra ſcribentur*. Hęc Hiero. ad ſubdit: *Quum ergo perſeuerarent interrogantes, erexit ſe, & dixit eis*. Nõ intelligentibus factũ, erectus pronuntiauit quid faceret: in vtroq; ſe Deum oſtendens, & ſuperbis reſiſtendo, & humilium vocem dolendo. Atque erectione ſua exemplum dedit iudicibus, vt fortes & conſtantes ſint in ferẽda ſententia pro æquitate, à qua tanquam columnæ ſtabiles ſe dimoueri, aut amore, aut odio, aut timore, aut precib⁹, minis, aut muneribus, q̃ excęcãt oculos ſapiẽtũ, & mutant ora iuſtorũ, minimè patiãtur.

Officium boni iudicis quod ſit.

Exod. 23. *Deut 16.* *Eccleſ 20.*

Quid illud: Qui ſine peccato eſt veſtrũ, primus in illam lapidem mittat.

Eſa 53. *1.Petr.2.*

Qui ſine peccato eſt veſtrum, primus in illam lapidem mittat. Id eſt, puniatur peccatrix, ſed nõ à peccatoribus maiorib⁹: impleatur lex, ſed non à legis præuaricatoribus, qui peccatricẽ iuſtificabãt. Nõ dixit, Qui ſine peccato eſt, ne ſeipſum ad lapidandum propria ſententia conſtringeret, quia ſolus erat ſine peccato: ſed dixit: *Qui ſine peccato eſt veſtrum*, vt mulierem ab illorum impetitione liberaret. Hæc verba ad tales accuſatores directa ſunt, non ad iudices, qui ſiue iuſti ſint, ſiue iniuſti, poſſunt & debẽt, ne grauius crimẽ accerſant, iuſtam ſententiã pronuntiare. Nec.n. mens eſt Chriſti, vt omninò ſine peccato ſit iudex: alioqui nullus facinoroſus plecti poſſet, quia rarus eſt, & nullus ſine peccato: eſſet enim nõ abſimile, ac ſiquis gemmis tãtum lapidare vellet, aut pala rantũm aurea lutũ colligere præciperet. Nam qualis eſt iudex, bene iudicat, ſi ſecundum legem, & verbum Dei iudicat, neque enim iudex ſententiæ autor eſt, ſed lex ipſa, miniſter verò ſententiæ iudex. Iudex ergo in criminoſum ſententiam ferendo, haud peccat, quia ſic ferre ſententiam ſui muneris eſt: ſed peccat quod ipſe non reſipiſcat, & quod in ſe non arguat, quod in alijs reprehendit. Ideo maiori damnationi obnoxius eſt, ſi in adultero damnat, quod ſibi liberè permittit. Monetur ergo iudex, vt iuſtè ſententiam exequatur. Docetur que qualis meritò eſſe debeat alterius accuſator, & iudex B. Auguſt. epiſt. ad Macedon. hoc Chriſti exemplo, & dictis defendit, Epiſcoporum pro reis apud iudices interceſſionem piam eſſe, & iuſtam. Poterãt etiam hæc verba accuſatores irritare ad lapidandam ream, quia illi oſtẽtabant ſe iuſtos: rea quoq; ſummoperè timere debuit, & ſe iam mortuam arbitrari. Sed ſermo Ieſu erat in poteſtate, quia operabatur quod ipſe volebat: & vnde debuit oriri celerior damnatio, inde profecta eſt feſtinãtior abſolutio.

Iudex quando bene iudicet.

Deut 16.

Aug.epiſt.54. tom 2.

Qualis Chriſti ſermo.

Luc.4.

Verbum: *Qui ſine peccato eſt*, periphraſticè eſt verſum, Græcè enim dicitur vna voce ἀναμάρτητος, & poſſet ſignificare idem quod impeccabilis, vt non ſolum comprehendat eos, qui ſine peccato ſunt, ſed etiã eos, qui etſi non peccent, peccare tamen poſſunt: quanquam illi, cum quibus Dominus agebat, maximis eſſent referti criminibus. Cõſidera efficaciam ſententiæ, & verborum Chriſti; quia nemo illi ſeſe opponere eſt auſus: nemo ea pronuntiata ſe præſumpſit oſtendere à peccato immunem: nemo eius ſententiam contemnere eſt auſus, ſed mox percuſſi ſunt in cõſcientia, & ſuorum quiſque admonitus peccatorum.

Αναμάρτητος Græce qu d.

Quam potẽs ſermo Chriſti quam efficax.

Et iterum ſe inclinans ſcribebat in terram. Vt ſcriberet ſecundam obſtinationem grauius puniendam; & vt locum daret exeundi, & ne videret cadentes, & peccantes, vel in ſignum ſecũdarum tabularum legem gratiæ adumbrantium, & vt (teſte Ambroſio) gemino teſtamento Iudæos ſcias eſſe damnatos. ¶ *Audientes autem hec, vnus poſt vnum exibant, incipientes à ſenioribus*. Nullus erat ſine peccato, qui lapidem mittere poſſet, niſi ſolus Chriſtus, ſolus innocens, qui peccatum non fecit, nec inuẽtus eſt dolus in ore eius. Verùm non in mulierem, ſed in accuſatores, qui à Chriſto petra lapidati, vt propria conſcientia dictabat, diſceſſerunt. Fugit enim impius nemine perſequente. Vide quã pulchrè impletum ſit verbum Prophetæ: *Exurgat Deus, & diſſipentur inimici eius, & fugiant qui oderunt eum, à facie eius. Sicut deficit fumus, deficiant: ſicut fluit cera à facie ignis, ſic pereant peccatores à facie Dei*. Si enim erecto Domino tantus timor inuaſit accuſatores: quanto magis Chriſto veniente ad iudiciũ contremiſcent omnes impij, & criminoſi? Nam ſi iniquitates obſeruaueris Domine: Domine quis ſuſtinebit? Deinde diſceſſerunt, timentes à populo lapidari ob ſua peccata. Adhęc putabant fuga euadere poſſe: ſed nulla eſt, niſi conuertamur ad Chriſtum. Vltimò diſceſſerunt, vt ait Bernardus, vt perſuaderent adulterium pudiciſſimę Suſannæ, dicentes: *Commiſcere nobiſcum*. Nam qui publicè inſectantur adulteria, ſecretò, ſi poſſunt, ea ſuadent, & amplectuntur.

Cur Dominus ſecundo ſe inclinans ſcripſerit digito in terram.

Exod. 32. *Ambr.epiſt 76. tom 3. circa finem.*

1.Pet.2. & Eſa. 53.

Prou. 28. *Pſal. 76.*

Pſalm 129.

Bernar ſer in Annũtiatione.

Dan.13.

Quod verò dicitur in Græca litera, ὑπὸ τῆς συνειδήσεως ἐλεγχόμενοι. id eſt, à propria cõſcientia redarguti: videtur ab aliquo additum per modum gloſſematis. Quòd à ſenioribus inciperent: ob id certè, quia magis fugiebant verecundiam, vtpote grauioribus criminibus implicati: timebant enim,

Seniores Phariſæorum ac cuſatores adulteræ cur primi diſceſ

ne pro-

ſerunt à Chriſto.

ne proditus eorum flagitijs lapidarentur à populo.

Et remanſit ſolus Ieſus, & mulier in medio ſtans. Solus Ieſus, ſine accuſatoribus ſcilicet, & mulier in medio turbæ audiẽtis Domini ſermonem ſtans. Solus Ieſus ſine peccato erat, & verè ἀναμάρτητος, & ſolus lapidem mittere poterat. Sed qui prope Ieſum conſiſtunt per fidem, & de peccato agunt pœnitentiam, tuti ſunt. Vide igitur miſericordiam & miſeriam: expectabat fortaſſis mulier ſententiam ab irreprehẽſibili Chriſto, & in medio ſtabat. Stabat quidem, quia rei ſtantes audiũt ſententiã iudicis, ſtabat verò in medio quia iã contrita de peccato ad cor redierat, & de virtute amplectenda quæ in medio conſiſtit, cogitabat. Et beati qui ſtãt in medio, quia non longè abſunt à Ieſu, nõ iam amplius iudice, ſed aduocato, & protectore. Inſignis noſtri ſæculi hæreticus Beza, puriſſimus ſcilicet, & caſtiſſimus homo, offenſus fuit hoc verbo, quòd manſit Ieſus ſolus cum muliere in medio ſtãte: propter quod verbũ, hanc totam hiſtoriam reiecit. Sed mirum quod eſt, non fuit offenſus altera hiſtoria Samaritanæ, in qua mirati ſunt Apoſtoli, quod ſolus cum muliere loquebatur: neq; illam hiſtoriã ſimili ratione expungendã duxerit, cũ non iam in templo, ſed in agro illa ſolitudo cõtigerit: ſed falſus eſt Beza, putans ſolũ Chriſtum cum muliere manſiſſe, cum præſens eſſet concio tota, & frequens auditoriũ: aderant quoq; Apoſtoli omnes, qui eius lateri perpetuò hærebant, in quorum medio dicitur ſtetiſſe mulier. Solus ergo dicitur Chriſtus cum muliere, quia Scribæ, & Phariſęi accuſatores diſceſſerant, & vnus poſt alium exierant.

Chriſti in adulteram miſericordia.

Adultera in medio cur ſtabat.

Caluini ſucceſſor Beza qua ductus leuiſſima ratione hanc hiſtoriam de Euangelio ſuſtulerit.

Erigens autem ſe Ieſus, dixit ei, Mulier, vbi ſunt qui te accuſabant? nemo te condemnauit? Quaſi diceret, ſine teſtibus non eſt legitimum, aut maturum iudicium: accuſatores ceſſerunt cauſę: ergo & iudex. Sed quomodo interrogat quod videbat? ſed interrogat nobis, vt ait Ambroſius, vt noſceremus nõ eſſe lapidatam. Eſt autem humani affectus hæc conſuetudo, vt interrogemus ſæpiſſimè, quod videmus. Hoc autem verbo, Nemo te condemnauit, indicat, Euangelium magiſtratui relinquere ſuam functionem. Non enim Euangelium adminiſtrat gladium, ſed gladij poteſtatem confirmat, & ratum habet quod in ciuilibus ad communẽ Reipublicæ vtilitatem decernit.

Quare Chriſtus adulteram id quod videbat, interrogat.

Lex Euangelica gladium nõ adminiſtrat: ſed gladij poteſtatem confirmat.

Quæ dixit, Nemo Domine. Hoc eſt dicere, Quis poteſt lapidare, quã ipſe nõ damnas? quis poteſt aliũ ſub tali ſententię conditione punire? ¶ *Dixit autem Ieſus, Nec ego te condemnabo,* vel, vt Græcè dicitur: *Nec ego te condemno.* Vult Dominus dicere, Magiſtratui ius ſuum integrum relinquo: nec enim veni ſoluere legem, ſed adimplere. Ideo Euangelij & gladij munera non ſunt contraria. Ego igitur, qui Deus ſum, & aduocatus, & Meſſias, & qui plus omnibus te amo, & me potius, quam te condẽno, & qui eos omnes, qui ſe iudicant, & condemnant, nõ iudico, neque condemno, minimè te quoque condemnabo in foro interno, nam externum non eſt meæ iuriſdictionis. Ecce verus Daniel, qui nõ tantum Suſannam de falſo adulterio accuſatam, ſeruare à ſupplicio poteſt, ſed etiam tantus eſt, vt veram adulteram non ſolum à ſupplicio, ſed etiam quod maius eſt, ab ipſa criminis labe liberare poteſt. Rectè ſcriptum eſt: *Miſericordia & veritas obuiauerunt ſibi.* Vidiſti iam opus miſericordiæ, audi opus iuſtitię: *Vade, & iam amplius noli peccare.* Ex affectu, & voluntate: alioqui non eſt homo, qui non peccet: ſed ſatis eſt, ſi homo exuat voluntatem peccandi, & proponat in futurum abſtinere. Quid enim prodeſſet medicina, ſi poſteà per incontinentiam voluntariam quis incidat in morbum? Hinc dicitur: *Qui baptizatur à mortuo, & iterum tangit eum, quid proficit lauatio illius?* Et Sacerdos in iniungenda pœnitentia æquè debet habere rationem recidiui peccati, ac ſatisfactionis de præterito. Nec ex hoc loco quiſquam colligat, peccatori non eſſe imponendam pœnitentiam: tum quia hæc peccatrix abundè, metu forſitan mortis, & pudore ſatisfecerat, tum quia Dominus nondum inſtituerat Sacramentum Pœnitentiæ, quod in die Reſurrectionis ſtabilitum eſt, tum quia Dominus poteſtate excellentiæ præditus erat, qua fructum Sacramenti, ſine Sacramento exhibere poteſt. Docet autem Dominus Epiſcopos & eos, qui confeſſionibus audiendis præficiuntur, vt mites, & benignos ſe præſtent erga peccantes, quia ipſi ſæpè maiori egent miſericordia Dei: & idem quiſque, etiam non ſacerdos, cum proximo ſuo obſeruare contendat: quia beati miſericordes, quoniam ipſi miſericordiam conſequentur. Vides igitur Domini miſericordiam animæ peccatrici exhibitam, & iuſtitiam peccato indictam. Non damnat adulteram, quia non venerat perdere, ſed ſaluare: non ſtatim abſoluit, ne videãtur damnare legem, & gladium ſecularem, vel facinoroſi exiſtiment ſe puniri nõ poſſe, vel non oportere. Si adultera reſpõdiſſet, Domine, dicis mihi, Vade, & noli amplius peccare: ſed quo ibo? Nõne ad aliud tribunal rapient me accuſatores? Nõ he meus maritus iniuriã inultam eſſe nõ valet?

Matth. 5.

Euangelij, & gladij munera non ſunt contraria.

Dan. 13. & ſeq.

Quàm maior Chriſtus Daniele.

Pſal. 84.

Qua ratione non debeat homo amplius peccare.

3. Reg. 8.

Eccleſ. 34.

Quid obſeruandum Sacerdoti ſit, cum iniungit pœnitentiam.

Cur Chriſtus nullam adulteræ pœnam impoſuit.

Ioan. 20.

Pœnitentiæ Sacramentum quando ſit inſtitutum.

Quales confeſſarij ſint oportet erga pœnitentes.

Matth. 5.

Luc. 9.

Chriſti miſericordia ſimul, & iuſtitia aduerſus adulteram.

qui non acquieſcet cuiuſquam precibus, nec ſuſcipiet pro redemptione dona plurima, vt in Prouerbijs dicitur? Sed vade, ait Dominus, quouis modo ne pecces amplius. Deus te iuſtificat: quis eſt qui te condēnet? Habes meum verbum tecum, quod vincit omnia: ego te liberam & omni metu ſolutam abire volo; ob id ergo admiſſum crimen, à viro ne metuas. Ego qui te peccatis abſoluo, & in futurum ſeruare à peccatis te potero. Ideo diligenter mihi confidito, ac proinde diligenter caue. In hæc verba pulchrè philoſophatur Ambroſ. *Vade, inquit, & amodò vide ne pecces. Emendauit ream, non crimen abſoluit: etenim ſeueriori ſentētia culpa damnatur, ſi vnuſquiſque crimen ſuum oderit, & in ſe incipiat condemnare delictum. Etenim cū reus occiditur, perſona magis quam culpa punitur: vbi verò culpa deponitur, abſolutio perſonæ eſt pœna peccati. Quid eſt ergo: Vade, & amodò vide ne pecces? Hoc eſt, ex quo te Chriſtus redemit, corrigat gratia, quam pœna non emendaret, ſed plecteret.* Idem alio loco ait: *Non damnat quaſi redemptio, corrigit quaſi vita, quaſi fons abluit. Et quia quando ſe inclinat, ideo inclinat, vt iacentes eleuet, ideo ait remiſſio peccatorum, Nec ego te damnabo.* Hæc ille.

Prou. 6.
Rom. 8.
Eſa. 50.
Ambr lib. 9. epiſt. 76.
Quid illud Chriſti ad adulteram: Vade, & iam amplius noli peccare, ſecundum Ambroſium.

Myſterium in hac hiſtoria incluſum, ſecundum Rupertum eſt: Scribæ & Phariſęi peccatricem mulierem, id eſt, Iudęi Eccleſiam de Gentibus collectam, & cum varijs idolis adulterantem, adducunt in tēplum ad Chriſtum, corporis, & animę eius liberatorem: & ea remiſſionem peccatorum accipiente, cum mala cōſcientia foras prodierunt inuidiæ ſuæ tormento à gratia exciſi ſunt. Et vt ait diuus Hieronymus in Ezechielem, totius orbis lapidibus petēdos Iudæos expoſuit: & cum legem, & Prophetas prædicant, quid aliud, quam ſic oportuiſſe fieri in ſalutem Gentium demonſtrant, & Gentium conuerſionem, & ſuam excæcationem fuiſſe prędictam? Remanſit ergo Ieſus cum muliere, id eſt, gentilitate, cui pepercit ob humilitatem, & fidem; & Iudæos legis operibus confidentes, tumidoſque abiecit. Hęretici etiam, quia non ſe inclinant, & ad proprias conſciētias explorandas deſcendunt, Eccleſiam petunt lapidibus, id eſt, libris maledicis, & pluſquā ſatyricis, verbis contumelioſis, & amarulētis, quibus ſuas conciones, & ſcripta aſpergunt. Sed illis obijcere poſſumus: *Qui ſine peccato eſt veſtrum, primus in nos lapidem mittat.* Si quis conſideret quantum ſcelus ſit hæreſis, & ſchiſma, quantum ſit ſuperbiæ, & tumoris animi vitium, quo ſuum iudicium toti Eccleſiæ impudenter præferunt, profectò ſibi magis conſulerent.

Huius hiſtoriæ myſterium aperitur. Rupert. lib. 7. in Ioannem.
Hieron. in c. 23. Ezech. tom. 5.
Hæretici exemplo Chriſti nō ſe inclinando, quibus Eccleſiam lapidibus petant.

Habent etiam mores noſtri ſuam ex hoc loco inſtructionem. Quæuis enim anima peccatrix adultera eſt, vni viro, cui erat deſponſata, fidem non ſeruans; & tot adulteros ſuſcipiens, quot obnoxia eſt vitijs. Dæmon enim adulter eſt, vt alter Amnon; qui vbi adulterium perpetrauit, odit animam quemadmodum ille Thamar. Ideò Scribę & Phariſęi; dæmones intelligendi ſunt calidi & ſimulatores, qui omnia peccata noſtra ſcribunt: qui cùm ſint ipſi diuiſi, nos quoque à Deo per peccatū diuidere conātur, atq; animam peccantem tētationibus ſuis ad deſperationem inducunt, vt in æternum lapidetur: allegata tantum lege, id eſt, iuſtitia, & nō monte Oliuarum miſericordiæ, vnde Chriſtus veniebat. Ieſus autem quādo ita anima accuſatur, inclinat caput, ac ſi non videret, id eſt, diſſimulat: nā ſi ille iniquitates obſeruaret, quis poſſet ſuſtinere? Quod tamen facit, vt in terra conſcientiæ deſcribat propriæ vilitatis, & bonitatis Dei nos ſeruantis cognitionem. Sed tandē, ne tentetur ſupra id quod poteſt, erigit ſe in adiutorium noſtrum, erigēdo, & ſubleuando conſcientiā, & oſtendendo dęmonibus ſuorum peccatorum confuſionem, & dedecus: vnde indigni reddūtur qui accuſent, & cōfuſi, recedunt. Sed ne quiſquā ſibi adſcribat dæmonis receſſum, iterū digito ſcribit, vt eam charitatem cum alijs ſeruemus, quæ nobiſcū ſeruata eſt. Eſt humiliatam alloquitur: *Vbi ſunt qui te accuſabant?* quaſi diceret, Receſſerūt pręter ſpem tuam, & conſolata manes. O mulier modicę fidei, & fortitudinis, perge de virtute in virtutem: quam ego nō condēnabo, modò ne pecces. Ieſus ergo pro ea redocenda inclinauit ſe deorſum, per incarnationem, & ſcripſit digito Spiritus ſancti, id eſt, tulit legem amoris, & miſericordiæ in cordibus terrenis, & erectus per exaltationem, in Cruce dixit: Qui ſine peccato eſt veſtrum, illam puniat: quo verbo confudit dæmones, & vt Propheta ait, egreſſus eſt diabolus ante pedes eius. Et iterum ſe inclinans, frangēdo tabulas legis cum Moſe, non indicando earum rigorem; ad pedem mōtis, id eſt, ad Humanitatem ſuam, obedientia crucis hanc fractionem emente, Euangelicam legem, quā prius ore protulit, ſcripſit, & facto mortis ſuæ cōmendauit. Et rurſus erexit ſe per reſurrectionem, fugatis dęmonibus: & māſit Ieſus & mulier, id eſt, peccator ſine dæmonis infeſtatione, & dictū eſt illi vt progrediatur in bono. Debet igitur quiſq; peccator timere, ne Chriſtus primus in die iudicij lapidē mittat, eum damnādo, vt ſe abſoluat: nam tunc lapis in ipſum cadens

Moralis intelligentia euſdē hiſtoriæ.
2. Reg. 13.
Dæmones quibus ſimiles.
Chriſti in peccatricem animam artificio ſa bonitas.
Pſalm. 129.
1. Cor. 10.
Quemadmodū Chriſtus, cen adulteram, peccatricem animam ad virum ſuum priorem, Deum videlicet reduxit.
Habac. 3.
Exod. 32.

Matth.21.

dens conteret eum. Deinde Apoſtoli iudicantes mittent lapides ſuos: quia omnis creatura armata pugnabit pro Chriſto contra inſenſatos. Diſcamus igitur erubeſcere de peccato; deinde timere Chriſtum iudicem: adhæc ſtudeamus ſtare in medio, colendo virtutem, & habitando in medio noſtri; præterea ſtare prope Ieſum per certam ſpem, & confidentiam; poſtremo intelligamus nobis eſſe dictum, vt nolimus amplius peccare; vt in tremendo die iudicij benignam, & à nobis ſtantem ſententiam inuitis dæmonibus obtineamus, à ſupremo iudice Domino noſtro Ieſu Chriſto, qui cum Patre, & Spiritu ſancto pari fruitur gloria, & honore atque dominatione æuis ſempiternis, Amen.

Sapient.5.

Stare in medio, & prope Ieſum, quid ſit.

TRACTATVS XXXIX.

De Diſceptatione Chriſti cum Iudæis, litigantibus cum eo, quòd de ſe ipſo teſtimonium perhiberet, cùm dixit: *Ego ſum lux mundi, &c.* Ioan.8. *Iterum ergo locutus eſt eis Ieſus, dicens: Ego ſum lux mundi: qui ſequitur me, non ambulat in tenebris, ſed habebit lumen vitæ. Dixerunt ergo ei Phariſæi, Tu de te ipſo teſtimonium perhibes, teſtimonium tuum non eſt verum, &c.*

Quomodo hæc cum præcedentibus cohæreant.

REFERT Euangeliſta, Dominum ablegatis delatoribus, & ſuis cuique ſceleribus proditis, & admiſſa ad remiſſionem delictorum peccatrice, ad ſermonem inceptum, ſed interpellatum rediјſſe; & propterea ait, *Iterum*, quia pridie eius diei dixerat: *Si quis ſitit, veniat ad me, & bibat*: & modò ſubdit: *Ego ſum lux mundi.* Scriptum enim erat apud Dauidem: *Quoniam apud te eſt fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen*: magna eſt autem ſitis in hominibus videndæ veritatis, & agnoſcendæ diuinæ voluntatis; propterea ait: *Ego ſum lux mundi*, qui veritatem de omnibus docere poſſũ; Erat enim Chriſtus conſtans veritatis aſſertor. His autem paucis verbis breuiter & magnificè expreſſit, nihil poſſe inuidiam impiorum nocere gloriæ Dei: *Ego ſum*, inquit, *lux mundi*. Quaſi diceret; Quid vos impij noctis, & tenebrarum filij, claritatem, & famæ meæ nomen obſcurare contenditis? Nunquid non deridendi eſſetis, ſi Solem iſtum, qui videtur, de ſublimi circulo ſuo toti mundo lucentem, exſufflando extinguere tentaretis? vel aerem pugnis verberando, de magno cœli candelabro deijcere, & ſub modium recondere conaremini? Ergo vos ridiculi talpæ, & veſpertiliones, oculos quidem veſtros claudere, & me veram lucem non videre poteſtis: ſed totius mundi oculum eruere, vel iſtam eius lucem extinguere non præualetis.

Ioan 7.

Pſalm 35.
Quare Chriſtus dixerit: Ego ſum lux mundi, &c.

Impiorum inuidia nihil nocere poteſt gloriæ Dei.

Quid Phariſæi gloriam Chriſti obſcurare tentantes, facere voluiſſe videantur.

Videtur autem maximè ad præcedentia facere hæc Chriſti ſententia. Vt enim lux fugat eos, qui malè agunt, & oderunt lucẽ; pauperes autem, & infirmos fouet, ſecundùm illud: Qui Solem ſuũ oriri facit ſuper bonos, & malos: ita Chriſtus fugauerat Scri bas & Phariſæos, & ſua luce fecerat illos agnoſcere peccata ꝓpria, & benignè ad pœnitentiam adulteram receperat. Erat deinde lux mundi, excedens Moyſen, obſcuranſque eius legem, & Prophetas, nõ ſecùs atq; Sol offuſcans Stellas. Præter hoc cùm abſoluiſſet adulterã à crimine, ne dubitarent eſſe verum Deum, qui id poſſet, aperit diuinitatẽ ſuam, dicendo: *Ego ſum lux mũdi.*

Lux quos fugat.
Ioan 3.

Matth.5.

Chriſti lucis excellentia.

Dicet aliquis; Quomodò Chriſtus, qui toti orbi tenebras effudit per crucẽ ſuam, ita vt prædicatus crucifixus, Iudæis ſit ſcandalum Gentibus ſtultitia; potuit eſſe lux mundi? Reſpondeo: Eadem ratione qua Sol tenebras facit noctuis; cùm tamen ipſe ſit lux. Obijcies, quæ ergo culpa noctuarũ eſt? Aio, quàm maxima. Præmiſſæ ſiquidẽ fuerãt multæ lucernæ, nempè lex ipſa, Prophetæ, Ioannes Baptiſta, & ipſe Chriſtus, qui pro lucerna erat; tantùm credidiſſent eſſe lucem Ieſum, & ſe oportere noctuarũ oculos mutare, & aquilinos accipere. Dixerat enim Dominus, quòd qui volunt facere voluntatem Patris, cognoſcerent hanc lucem: amantes Deum ac proximum, viſuros hanc lucem: & ſaltem poſtquam hoe lumen Gentibus ignotum cœpit illuceſcere; debebant Indæi illum, vt gloriam Iſraelis ſuſcipere.

1.Cor 1.
Quomodo Chriſtus ſit lux mundi.

Quod Iudæi Chriſtum lucem non cognouerint, vnde factum ſit.
Ioan.7.

Sed iam altius de hac ſententia meditãdum eſt. Lux, qualitas eſt primi corporis, vt in ipſo exiſtit alia immutantis; quando verò in alio corpore recipitur, & retinetur, vt in Luna, ſtellis, aëre, & ſimilibus, dicitur lumen, dum verò corpus diaphanum recta penetrat, vocatur radius; ſi verò cum corpore opaco reflectatur, ſplendor appellatur; quòd ſi in ſuperficie eius ad modum habitus, ſiue permanentis qualitatis retineatur, coloris nomen acquirit. Igitur, vt aliàs diximus, lux neque corpus eſt, neque natura ſpiritualis, neque forma ſubſtantialis; ſed qualitas tantùm actiua, conſequens formã ſubſtantialem Solis. Deinde pręmittendũ eſt metaphoricè lucẽ vocari, præſtãtiſſima quæque: Deum enim præter exter-

Lux quid ſit, quomodo à lumine, radio, ſplendore, coloreque diſtinguitur.

Lib 5.
Lucis nomina quæ ventant in Scripturis.

1 Tim. 1. Ioan. 9. 2. Cor. 11. Matth. 5. Ioan. 5. Philip. 2. Pſal. 4. Prou. 6.

nos, vt Platonem, Triſmegiſtum, Homerum, & Heſiodum, Scriptura vocat lucem, & Chriſtum, & Angelos, & Apoſtolos, & Ioannem Baptiſtam, & Chriſtianos vocat Paulus luminaria in hoc mundo. & mentē ipſam hominis, de qua dicitur: Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui, Domine. Porrò lex Moyſi dicitur lux, & lucerna; ad hæc ipſa gloria, imò & gratia, de qua: *Emitte lucem tuam*: & ſimpliciter quò quid præſtantiùs eſſe habet, & viciniùs Deo, eò magis participat de luce.

Pſalm. 42.

Cur Chriſtus ſe luci comparauit.

Chriſtus ergo ſe ob hanc cauſſam luci comparauit, quò perfectionem & vtilitatem ſuam indicaret. Et quanquàm ipſe lux ſit totius Trinitatis, & Angelorum, dignatione tamen, ac benignitate ſua ſe vocat lucem mundi, ſiue hominum, vt Ioannes dixit: *Et vita erat lux hominum*.

Ioan. 1.

Chriſtus cur lux ſit totius Trinitatis.

Eſt quidem in primis lux totius Trinitatis: quia ipſum Verbū à rota Solis, hoc eſt, ab eſſentia Patris tāquam lux procedit; & ſimul cum eo producit Spiritum ſanctū, quaſi calorem quendā infinitum. Et vt lux ſemper oritur à Sole, & ſemper illi adeſt: ita Filius ſemper à Patre producitur, & eſt in ſinu Patris illi coæternus: & hoc in infinitum plus eſt, quàm eſſe lucem mūdi. Sed quia hæc lux minori, quàm Deo eſt inacceſſa, & incomprehenſa (nemo enim nouit Filium, niſi Pater: neq; Patrem quis nouit, niſi Filius: qua in re nequaquam excluditur Spiritus ſanctus; ſed includitur) ideò ſumma charitate ac dignatione voluit fieri primò lux Angelorum, eos ex nihilo ad eſſe vocando, & illorum eſſe lumine gratiæ, ac gloriæ illuſtrando.

Matth. 11.

Quamobrem angeli in forma lucis nobis appareant.

Hinc in luce, & claritate illos nobis apparere voluit, vt eos agnoſceremus tanquam flammam ignis diuini. Quicquid enim habent Angeli, ſiue naturæ, ſiue gratiæ, ſiue gloriæ, participatio quędam eſt increatæ huius lucis. Nec tantùm eos illuminauit, ſed etiam eos noſtram lucem fecit: vnde Raphael Angelus pro luce & duce in forma iuuenis ſplendentis datus eſt Tobiæ.

Tob. 5.

Tertia ratio, cur Chriſtus ſit lux mundi.

Tertiò poteſt dici lux mundi, quod attinet ad creaturas, ſiue ratione, ſiue ſenſu deſtitutas: quia quicquid nunc lucidi habent, & pulchri in natura ſua, vt cœli, ſtellæ, elementa, mixta, plantæ, & animalia, gēmę, lapides pretioſi, atque metalla, quicquid etiam habebunt poſt generalem reſurrectionem, de quibus dicitur: *Vidi cœlum nouum, & terram nouam*; ab hac luce inuiſibili totum profectū eſt. Hinc omnes creaturæ lucidæ ſunt, & calidæ: nam & Deum ipſum indicant, & ad amorem Dei habendum accendunt atque inuitant.

Apocal. 21.

Quarta ratio.

Quarto loco, lux eſt omnium hominum, & non tantum populi Iſraëlitici: quia omnem illuminat hominem venientem in hunc mundū: omnes ad agnitionem veritatis vult venire.

Ioan. 1. 1. Tim. 2.

Sed vt poſſet hæc lux à debili noſtro viſu cerni, induta eſt leui nube humanitatis, quàm illuminauit, atque inflammauit. Et quemadmodùm Moyſen illuminatum atque glorificatum, in Doctorem de monte miſit filijs Iſrael, ita hunc luce, & gloria plenum ad nos miſit Pater de cœlo.

Exod. 34.

Chriſtus vt irradiauerit hominibus.

Emittebatq; hæc lux radios ſuos per os, & manus Chriſti, quaſi per canales quoſdam, illuminando nos vita, doctrina, & miraculis, & perſecutionum tolerantia; deniq; ipſa morte vulneribus quaſi feneſtris quibuſdam patefactis, plus lucis emiſit; adeò vt Solem iſtum, qui ſub aſpectum cadit, obſcurauit; & vt Sol quidā ſpiritualis in Cruce exaltatus: omnia ad ſe traxerit.

Luc. 23. Ioan. 12.

Eſt igitur lux mundi, id eſt, fons lucis, à quo cæteri ſancti, tanquam ſtellæ, quæ iſtis apparent, & illis abſconduntur, omne lumē ſuum acceperunt. Chriſtus verò perpetuò omnibus omnium ſeculorum hominibus tanquam Sol apparuit, etſi vitio oculorum ſuorum multi eum non viderint: nam ab eo loco ſalus noſtra pēdebat, vnde Simeon inquit: *Quia viderūt oculi mei ſalutare tuum: Quod paraſti ante faciē omnium populorum*. Et iterum: *Dedi te in lucem Gentium, vt ſis ſalus mea vſq; ad extremū terræ.*

Eſa. 49. Luc. 2.

Quinta ratio, cur Chriſtus ſit lux mundi.

Deniq; Chriſtus lux eſt ſuo immēſo ſplendere, omnium ſanctorum lumē offuſcans. Vt enim omnia quaſi non ſint, ſic ſunt ante Deum; ita omnes creaturæ etiam Angelicæ ac beatæ, ex ſe tenebræ ſunt, ſi cum hac increata luce conferantur. Vnde meritò Malachias Chriſtū vocat iuſtitiæ Solem, à quo Eccleſia pulchra vt Luna, ſuum lumē mutuatur, & ſancti omnes qui ſunt ſicut ſtellæ fulgentes in perpetuas æternitates.

Malach. 4. Cant. 6. Daniel. 12.

Chriſtus vti lux ſit, lumen, radius, ſplendor, ſimul atque color.

Eſt autem Chriſtus lux in ſe ipſo, quia Deus eſt; lumen in Chriſto homine; radius in inſpiratione ſecreta gratiæ ſuæ, & in Scriptura; ſplendor in Apoſtolis, & miniſtris Noui Teſtamenti; color in quouis noſtrûm: *Eratis enim*, inquit Apoſtolus, *aliquando tenebræ; nunc autem lux in Domino:* vt mirandum ſit, atque adeò deplorandum, Eccleſiam vt Lunam noſtro vitio Eclipſim pati per interpoſitionem vmbræ terræ, hoc eſt, per amorem terrenorum bonorum.

Epheſ. 5.

Eccleſia quos patitur eclipſes.

Ibidem.

Vana enim auaritiæ peſtis, quæ eſt idolorum ſeruitus, mirum in modum deturpat Eccleſiam, & Prælatos atque Sacerdotes, & omnes, qui Euangelicam legem profitentur, & quibus æterna, & cœleſtia bona promittūtur. Sed ſerò tandem agnoſcent ſe vmbras conſectatos fuiſſe, cùm dicent: *Quid nobis profuit ſuperbia, aut diuitiarum iactantia quid contulit*

Sapient. 5.

nobis? Tranſierunt omnia illa tanquam vmbra, & tanquam nuntius præcurrens, Non explicabo lucis proprietates, quod à me latiùs in alijs locis factum eſt, ne actum agere videar. Ego ergo ſum lux mundi, melior quam Sol iſte, vel ratio, vel lex Moyſi, vel Apoſtoli, qui in Scripturis Sol dicuntur.

Solis huius externi cum Sole iuſtitiæ Chriſto comparationes.
Matth.5.

Nam Sol iſte corporeus externa tantùm illuminat, & tendit in Occaſum; hic autem aſcendit ſuper cœlum cœli ad Orientem.

Pſalm.67.

Ille interdum lucidus apparet, interdum nube obſcuratur atque tegitur: in hoc autem Sole nulla eſt tranſmutatio, nec viciſſitudinis obumbratio.

Iaco.1.

Ille calore interdum vrit, & moleſtus eſt, hic ſemper eſt placid⁹ & quietus: ille viſus, aciem oculorum obtundit; hic verò oculos fidei acuit, & perficit.

Pſalm.18.

Rationis lux in his, quæ mundi huius ſunt, aliquid valet, in ſpiritualibus nihil, niſi cœlitùs illuſtretur. Lex etiam & præceptũ Domini lucidum internos oculos vt quid agẽdum ſit agnoſcant, illuſtrat; ſed vires perficiendi intellecta non præſtat.

Apoſtoli qua ratione erant lux.

Apoſtoli etiam lux erant, non quidem natura, ſed gratia, & participatione, externè tantùm illuminantes; At Chriſtus lux eſt internè, & externè erudiens, & in ſpiritualibus, & ex natura ſua; & non tantùm iuſtitiæ lux, & doctor, ſed etiã dator, & effector, & perinde pauperi atque diuiti lucens, atque Sol iſte ſenſibilis.

Habes igitur quomodo Ieſus ſit lux mũdi archetypi, id eſt, ſanctiſſimæ Trinitatis, mundi intellectualis, hoc eſt, Angelorum, mundi corporei, ſiue ſenſibilis, mundi minoris, ſiue microcoſmi, hominis ſcilicet: nã quod ipſe eſt, facilè nobis communicat, dixit enim;

Epilogus prædictorum de Chriſto luce mundi.
Ioan.9.
Ioan 6.
1 Cor.10.
Ioan 15.
Ierem.2.
1 Cor 10.
Matth 16.

Quandiu ſum in mundo, lux ſum mundi; & ad Apoſtolos: *Vos eſtis lux mundi*. Dixit, *Ego ſum panis viuus*: & Apoſtolus ad fideles: *Vnus panis & vnum corpus multi ſumus, omnes qui de vno pane, & de vno calice participamus*. Dixit; *Ego ſum vitis vera*; & per Prophetam ait; *Ego plantaui te vineam electam, omne ſemen verum*. Dicitur de eo, *Petra autem erat Chriſtus*: & Simoni ait: *Tu es Petrus, & ſuper hanc petram*: & Petrus, *Ad quem accedentes, lapidem viuum, &c. Et ipſi tanquam lapides viui ſuper ædificamini*. Dixit, *Ego ſum paſtor bonus*: & Petro, *Paſce*, inquit, *oues meas*. Et Petrus: *Paſcite qui in vobis eſt gregem Dei*. Denique ipſe Deus eſt, & Filius Dei; cùm tamen ipſe dixerit; *Ego dixi, Dij eſtis, & Filij Excelſi omnes*.

1. Petr. 2.
Ioan 10.
Ioan. vlt.
1. Petr 5.
Ioan 10.
Pſalm. 82.

Chriſtus quomodo ſequendus, & quare.

Qui ſequitur me, non ambulat in tenebris, ſed habebit lumen vitæ. Loquitur de ſequela non tam corporis, quam ſpiritus, quæ fit fidei greſſibus, atque imitatione. Et pulchrè ait: *Qui ſequitur me*: non qui antecedit ratione, & prudentia humana, volens ad ſe omnia trahere, vel ſe ad vocationẽ ingerens. Nam vt alio loco dixit: *Omnes quotquot venerunt, fures ſunt, & latrones*.

Ioan.10.

Qui ſequitur ergo me, non mea, vt Iudæi, qui ob temporalia principaliter ſeruiebant, quæ in Nouo Teſtamento adijciuntur ſequenti lucem propter ſe ipſam.

Matth.6.

Me non è longinquo, & ſine charitate, vt Petrus, quia negabit, vt ille.

Matth.26.

Me etiam, nudum: qui enim non renuntiat omnibus, quæ poſſidet, non poteſt meus eſſe diſcipulus, nec poteſt currentem, & feſtinantem ſarcina grauatus aſſequi.

Luc.14.

Vnde Petrus dixit in nomine Apoſtolorum omnium; *Ecce nos reliquimus omnia, & ſecuti ſumus te*:

Matth.19.

Me rurſus, quem ſecuti ſunt Angeli, & Patres Veteris Teſtamenti: Quia Agnus occiſus eſt ab origine mundi: vnde & Moyſes in ſpiritu eum cernens, improperium eius portauit. *Abraham*, inquit, *exultauit, vt videret diem meum: & vidit, & gauiſus eſt*. Abel ſectatus eſt non tantùm fide, ſed etiam in perferendo martyrio à fratre ſuo.

Apocal.13.
Hebr 13.
Ioan 8.
Geneſ.4.

Me rurſus, qui doceo vitam ſecuram, & conduco ad patriam: quia nemo venit ad Patrem, niſi per me. Poſtremò, qui ſequitur me vt columnam ignis, & nubis, id eſt, Deum & hominem refrigerantem, & illuminantem; & in proſperis & aduerſis tuentem, perueniet in Terram promiſſionis.

Ioan 14.
Chriſtus vt columna, ignis fit, & nubis.
Exod.13.

Me, vt nauim in portum ducentem. Me, vt arietem domeſticum cum campana prædicationis collo appenſa oues errantes adducentem.

Chriſtum ſequens, in quibus tenebris.
Auſt tract. 34. in Ioan. tom.9.

Non ambulat in tenebris, Græca, & Auguſtinus habent, *non ambulabit*, vt opponat alteri membro ſequenti, iuxta Grammaticam; ſed habebit lumen vitæ, vt vtrumque ſit futuri temporis. In Sacris literis tenebræ dicuntur, ignoratio rerum ſalutarium, peccata, dęmones, mors, infernus, tentationes, hæreſes, & lex ipſa Moyſi obſcura, iuxta illud: *Tenebroſa aqua in nubibus aeris*.

Pſalm.17.
Laudes Chriſti lucis.
Eſai.11.

Sed à Chriſto eſt lux doctrinæ, in tenebras ignorantiæ: quia in aduentu Meſſiæ repleta eſt terra ſcientia Domini, ſicut aquę maris operientis. Ab eo eſt lux gratiæ contra tenebras peccatorum. Ab eo eſt lux Spiritus ſancti pellentis dæmones. Ab eo eſt lux vitæ immortalis, & reſurrectionis, contra mortem tenebroſam. Ab eo lux gloriæ in tenebras exteriores gehennæ. Ab eo lux conſolationis proficiſcitur, aduerſus tenebras tẽtationum, vnde Iob dicebat: *Poſt tenebras ſpero lucem*.

Iob 17.

Ab eo lux fidei diſpergens tenebras hæreſum: ab eo vera legis, & Prophetarum intelligentia promanat. Et vt nocte adueniente accenduntur candelæ, & decedente Sole illuminantur ſtellæ: ita recedente Chriſto, & ſenſibilem ſuam præſentiam

nobis

nobis ſubtrahente, igne Spiritos ſancti ac-
cēdit Apoſtolos tanquā luminaria qoædā,
quibus renebræ noſtræ diſſipatenrut.
Christum ſequens, cui habet lumen vitæ.
Ac ſubdit: *Sed habebit lumen vitæ.* Græcè
dicitur, *habet:* quia hoc lumen, quod Chri-
ſtus eſt, ſiue grana eius, vitam Spiritus do-
nat, & æternam promittit; & gaudiom de
eo, qnod habem⁹, & de eo qnod ſperamus
generat. Illuminat enim hoc diuinæ gratiæ
lumen de ſummè neceſſarijs, & ad ſalutem
ſpectantibus, nempè de termino, & via, de
cognitione Dei, & ſui; carnis, & Spiritos,
Lucis effecta, corporalis & diuina.
naturæ, & gratiæ, virtutis, & yitij, tempo-
ralium, & æternorum. Calefacit hæc lnx,
Luc. vlt.
extinguendo amorē cupiditaris, accenden
do amorem Dei & proximi, etiam inimici,
& creaturarum omnium propter Deum:
vt tali luce calefacti, dicant: *Nonne cor no-
ſtrum ardens erat in nobis, dum loqueretur in via,
& aperiret nobis Scripturas?* Fructificat præ-
Ariſt lib. 1. Phyſicor.
tereà: vt & Sol, & homo generant homi-
oem, & per acceſſum, & receſſum, fiunt re-
rum omnium ortus & interitus: ita qui ma-
net in hac luce, hic fert fructum multum.
Ioan. 15.
Quæ educit extra terram cor terrenom vt
plantam, præſtat truncum rectæ intentio-
&
ois, ramos eleuatos ſpei, folia honeſtæ elo-
cotionis, flores Sanctorum deſideriorum,
fructus bonorum operum, vmbram refri-
gerantem alios, vt viatores. Facit etiam in
alijs oos verbo & exemplo fructum edere;
& magna ratione dictum ſit lumen vitæ,
quod nō tantùm in ſe, ſed io alijs vitam ef-
Ephes. 5. Vt ſimus lux in Domino.
ficit. Præſtatq; vt ſimus lux in Domino, na-
turam ſcilicet Chriſti participantes, verita-
tem doctrinæ, coo ſcientiæ, & iuſtitiæ amā-
2. Cor. 6.
tes, alios Dei amore calefacientes; quaſi tri-
ſtes, ſemper autem gaodentes, tenebras hę-
reſum, & hypocriſis fugaores, aliorum mi-
ſerias penetrantes, illiſq; indolentes; viam
Peccatores quale lumen habeant.
vitæ verbo, exemplo, atq; prece alijs com-
monſtrantes. Peccatores autem habent lu-
Prouerb. 21.
men ad mortem, & ad peccatum, iuxta il-
Prouerb. 4.
lud: *Lucerna impiorum peccatum:* & rurſus; *Iu-
ſtorum ſemita quaſi lux ſplendens, procedit &
creſcit vſque ad perfectam diem. Via impiorum te-
nebroſa, neſciunt vbi corruant.*

*Dixerunt ergo ei Phariſei, Tu de te ipſo teſti-
monium perhibes; teſtimonium tuum non eſt ve-
rum.* Id eſt, Nuo eſt verum habendum, &
Prouerb. 27.
fide dignom. Dicet aliquis ſcriptū eſſe: *Lau-
det te alienus, & non os tuum:* ſiquidem laus in
2. Corint. 10
ore proprio ſordeſcit. Reſpoodeo: Qui glo
Prouerb 3
riatur, in Domino glorietur. Quia enim
Sapie. 7. & 8.
Deus, ſicut & lux, noo habet qui plenè de
ipſo teſtetur, ant teſtari valeat, hinc eſt, vt
laudet ſeipſom plerunq;, & ſapientia enar-
rat ſuas laudes in moltis locis. Lux ergo per
Eccli. 24.
hibet teſtimonium de ſe, quia lux ſe ipſam,
atq; alia manifeſtat. Phariſæi ergo magnifi-
Phariſæorum quam impudens obſtinatia.
cam Chriſti prædicationem præ liuore nō
ferentes, præſertim cum quicquid gloriæ
Ieſu accederet, id ſuæ detrahi putarent, &
ſe tectè notari ſentirent, protinus illi apud
multitudinem obſtrepūt. Quaſi dicerent;
Si tibi non contradiceres; teſtimonium ac-
ciperemus: vt enim nemo eſt bonus iudex
in propria cauſſa, ita nec teſtis. Et vide ho-
minum impietatem: omnia teſtimonia de
Chriſto peruertere conati ſunt Phariſæi: te-
ſtabatur Chriſtus de ſe ipſo, vt ounc, & re-
futabant illius teſtimonium: teſtabatur Io-
Luc 7.
annes Baptiſta omni exceptione maior, &
Ioan. 10.
conſilium eius ſpreuerunt, & dicebant: *Ve-
Matth. 12.
nit Ioannes neque manducans, neque bibens, & di-
citis, dæmonium habet.* Teſtificabatur Pater
per opera, & calumniabantur facta in Beel-
Ioan. 12.
zebub. Teſtabatur de cœlo vox, & dicebāt
Ioan. 9.
tonitruum eſſe factum. Teſtificabatur cæ-
Infra 12.
cus natus, & maledixerunt illi, dicentes: *Tu
Ioan. 7.
diſcipulus illius ſis.* Lazarus tulit illi teſtimo-
niom, & cogitaoerunt vt illū interficerent.
Teſtimonium reddebant miniſtri miſſi ad
eum alligandum, diceores, Nunquā ſic lo-
cutus eſt homo: Quibus illi obijciebant,
Ibidem.
Nunquid & vos seducti eſtis? Teſtimonium vel
loogè petitum reddidit Nicodemus; & illi
inſultarunt dicentes, *Nunquid & tu Galilæus
Matth. 28.
es?* Teſtificati ſoot milites in ſepulchro eom
cuſtodientes; & pecunia teſtimonium cor-
ruperunt, & mendaciū redemerunt. Moy-
ſes, omnes Scripturæ, & Prophetę de Chri-
ſto teſtimoniū perhibebant: ſed illi Scriptu
ras alioqui obſcuras, ſuis gloſſis magis ob-
ſcurabant. Deniq; Spiritus ſanctus per ora
Apoſtolorum egregium de Chriſto teſti-
moniū præſtitit; verùm illis reſponſabant,
Act. 2.
& renitentes, dicebant: *Muſto pleni ſunt iſti.*
ram impudens eſt pertinacia, aut tam per-
tinax eſt impudeotia reprobotum.

*Reſpondit Ieſus, & dixit eis: Etſi ego teſtimo-
Cur Ieſus de ſe perhibere teſtimonium verum poteſt, omniq; fide digniſſimum.
nium perhibeo de me ipſo, verum eſt teſtimonium
meum, quia ſcio vnde veni, & quò vado: Vos au-
tem neſcitis vnde venio, aut quò vado.* Id eſt,
Verum eſt, inter homines pondus non ha-
bere quod quis ipſe de ſe perhibet teſtimo
nium, quia tùm fallere, & falli poteſt: me-
um autem aliud eſt, quia non tantùm ho-
mo, ſed etiam Deus ſum, in quem meoda-
cium cadere noo poteſt, vt etiam de me ip-
ſo teſtificer, verum ſit meum teſtimonium.
Vbi etſi non apertè, obſcurè tameo, teſta-
tur ſe Deum eſſe: quia ait, *Scio vnde veni, &
quò vado*, ſiue qno vadam. Solius enim Ver-
Proprium diuini Verbi lux.
bi Dei eſt, noſſe vnde procedat, à Patre ſci-
licet, & quò, & per quam viam teodat; qoo
rum neutrū nobis notum eſt. Quod ſi Rex
ſecreto in cubiculo alicui cōferret plenam

autori-

autoritatem gubernandi ciuitatem,tradendo illi literas eius rei gratia ſuo ſigillo obſignatas;ille de ſe teſtificaretur,Ego ſum gubernator illius ciuitatis, Ecce Regis ſigillo literas munitas: ad hunc modum Chriſtus ex ſecreto cubiculo B.Virginis, vbi vnctus eſt in Regem,& lucem mundi,ad nos prodijt literas Sacrarum Scripturarum cum ſigillo miraculorum proferẽs. Opus autem fuit Chriſtum lucem de ſe ipſo teſtificari, ne dicerent ipſum de ſe nullum teſtimonium tuliſſe quòd ſit lux mundi; & miracula edidiſſe,non ſecus ac fecerunt ſancti:nunc autem ſi de ſe teſtando mentiretur, cõfunderet Deus mẽdacem,& exaltaret contradicentes mendaci:cuius tamen conſtat oppoſitum.Item ne decipiamur à tam multis qui ſe pro luce vendunt.

Chriſtus quando vnctus ſit in Regem, & lucem mundi.

Cur neceſſe fuerit Chriſtũ de ſe teſtificari ſe eſſe lucem mundi.

Scio ergo vnde venio; id eſt,Nihil ex me loquor,ſed ex Deo,vnde ſum miſſus; nec aliò tendo,quàm ad illius gloriam illuſtrãdam:nam talis mentiri non poteſt. Vos autem excęcati liuore:quod ſcire promptum erat,volẽtes neſcitis vnde venerim, & quò vadam:quod ex operibus meis,& Prophetarum oraculis inuicem collatis noſſe poteratis, niſi eſſet affectus veſter corruptus. Duo enim ſunt,propter quæ quis excluditur à teſtimonio ferendo: nempè aut ignoratio rei teſtificandæ,ideò non ſolent teſtimonium perhibere niſi teſtes oculati; deinde affectus deprauatus aut odij, aut amoris, vt meritò à teſtimonio repellantur amici & conſanguinei,aut malè affecti & inimici.Atq; ob hæc duo quiſq; de ſe teſtari rectè non poteſt, quia nec ſe plenè cognoſcit,& affectus immoderatus impedit,quò minus quis ſe ipſum poſſit commendare. Chriſtus autem & nouerat quis eſſet,& ab illo amore ſuperfluo longè aberat; ideò de ſe cum veritate teſtificari poterat,quod nemo filius Adæ ſub peccato conceptus poteſt.Stat enim illa ſententia Dauidis:*Ego dixi in exceſſu meo:Omnis homo mendax*; quia ex ſe niſi peccata non habet.Poteſt tamen dona Dei in ſe verè laudare, vel inuitus, vt Iob,& Ezechias,& Paulus fecerunt. Imò omnes Prophetæ ſibi ipſis teſtimoniũ perhibuerunt, aliàs nemo poterat ſcire vnde veniſſent;& tunc non ipſi de ſe, ſed Deus per illos de ſe teſtimoniũ perhibebat. Porrò Chriſtus, quatenus Deus eſt, principiũ omnis boni exiſtit,& ſine periculo vllo vanitatis poteſt ſe commendare: quatenus homo etiam eſt,ſine vlla erroris,aut peccati macula,potuit ſe,id eſt,dona Dei à Patre accepta,ad eius gloriam agnoſcere.

Quare Phariſæi Chriſtus vnde veniſſet, aut quo iret, ignorabant.

Duo ſunt quæ hominem quempiam excludant a ferendo teſtimonio.

Chriſti prærogatiua.

Pſal.115.

Iob 37.
Eſai.38.
2.Cor.12.
& ſeq &
2.Tim 4.

Quo iure Chriſtus ſe ipſum poterat commendare.

Vos autem neſcitis vnde venio, aut quò vado. Quia inſpirationem Dei vel nondum habuerant, vel amiſerant, vel non attendebant,quia carnem & ſanguinem in conſilium adhibebant. Vnde ſubiungit aliam rationem,*Vos ſecundùm carnem iudicatis:ego non iudico quenquam. Etſi iudico ego, iudicium meum verum eſt: quia ſolus non ſum, ſed ego, & qui miſit me Pater.* Obijcit ergo illis,quòd ſecundùm carnem,ſpreto ſpiritu,& inſpiratione Dei iudicarent,nimirùm ex fictione,& hypocriſi,vel, ſecundùm carnem meam putatis quòd homo ſim, & per conſequens mendax,vt ſunt cæteri homines. Sed ſi iudicaretis ſecundùm ſpiritum, qui in me,& per me loquitur, & operatur, me vtique agnoſcere poſſetis.Et cùm ſubdit:*Ego non iudico quenquam*,ſcilicet ſolus:intellige ſecundùm carnem,vt vos cogitatis.Nam ſi Chriſtus iudicaret, iudicium illorum de ſe falſum eſſe,& carnale, iudicium illius falſum non eſſet,vel ſecundùm carnem:nam ſcriptum eſt;*Non ſecundùm viſionem oculorum iudicabit,neque ſecundùm auditum aurium arguet, ſed iudicabit in iuſtitia pauperes, & arguet in æquitate pro manſuetis terræ.* Homo enim videt ea, quæ (foris) parent;Dominus autem intuetur cor. Et probat ſuum verum eſſe iudiciũ, ex eo quòd ſolus non ſit,ſed ſimul Pater cum eo iudicium ferens. In cauſis ſiquidem humanis, plus ponderis habet plurium,quàm vnius iudicium : cæterùm vnius Dei iudicium antecellit vniuerſi humani generis iudicium. Etſi ergo meum iudicium, vt hominis, contemnitis, certè Dei iudicium, etſi ſolus iudicet, contemnere non poteſtis;quare nec meum valetis, cùm ſit per omnia illius iudicio conſentiens.

Phariſæi quomodo ſecundum carnem iudicabant.

Illud·Ego non iudico quenquam,quomodo verum.

Eſai.11.

1.Reg 16.

Quale ſit iudicium Dei.

Et in lege veſtra ſcriptum eſt,quia duorum hominum teſtimonium verum eſt. Duorum, aut trium teſtimonium per ſe inuictum,& grauiſſimum non eſt; quia poſſunt duo, aut tres veritatem ignorare, aut cognitam,occulto conſilio occultare, & teſtificari falſum,vt contra Naboth, contraque Suſannam factum eſt: humanitùs tamen certior rei notitia haberi nequit. Si ergo duorum hominum, qui & falli, & fallere poſſunt, teſtimonium verum habetur; quidni duarum diuinarum perſonarum? Ita ego teſtimonium de me perhibeo,dicẽdo;Ego ſum lux mundi,& Pater meus de me teſtificatus eſt in lege,& Propheris,& voce apud Ioannem de cœlo lapſa: teſtificatur etiam inſpiratione ſecreta,& ipſis prodigijs, & miraculis, quæ videtis fieri per me, & euidentioribus teſtimonijs,cum tempus erit, me glorificabit.

Deut.17. & 19 & Matth.18.

3.Reg 21.
Daniel.13.

Matth.3.

Quòd ſi vrgeas: Quomodò Dominus ex lege colligit ſuum de ſe, & Patris teſti-

Cum duorum hominum teſtimonium,vt falſum interdum recipi non poſſit: quo modo Chriſtus ſuũ & Patris teſtimonium inde probet eſſe recipiendum.

Petr.5. & Iacob.4.
Num.12.
Infra 16.
Supra 12.
1 Reg. à 18 c. vſque ad 29.

monium eſſe recipiendum, cùm duorum hominum teſtimonium non recipiatur, ſi alter eorum de ſe teſtetur? Quia Dominus ſuum teſtimonium coniungit cum illo Patris,ſignificans ſe vt Verbum Deus, teſtimonium ferre de ſe homine, ac proinde aliud ſit Chriſtus Deus à ſe homine.Reddũt autẽ Pater & Filius teſtimonium de Chriſto homine per opera, & verba. At Iudęis manifeſtũ erat,Deum,quem Patrem ſuum eſſe profitebatur, ſemper ſuperbis reſtitiſſe,vt Aaroni,& Mariæ cõtra Moyſen, Core,Dathan,& Abiron contra eundem,Sauli Regi contra Dauidem agenti;quem propterea dæmoni tradidit. Si ergo teſtimonium meum,& iudicium reijcitis; & illud quoq; Dei reijciendum eſt Patris.Deus autem iudex eſt,& teſtis: vnde Filij eſt Patris teſtimonium,& contra.

Chryſ.ho 51. in Ioan. 10. 3.

Dicebant ergo ei, Vbi eſt Pater tuus? Exiſtimat Chryſoſtomus, tãquam probrum hoc obiectum Chriſto cui exprobrabant quòd natus eſſet ex fornicatione,& quòd vilem, & abiectum patrem haberet Ioſeph fabrũ, qui eo tempore, vt quidam tradunt,iam erat vita functus. Dicunt ergo, *Vbi eſt Pater tuus?* quaſi dicerent, Te quidem cernimus, patrem autem tuum nunquam vidimus de te teſtificãtem, vt tu ais. Et quòd audiſſent Chriſtum dicentem Deum ſuum Patrem, intellexerunt Ioan.5. idcircò hic nugantur Iudæi. Sed quorſum iſti ſibi oſtendi volebant Patrem? nunquid vt eum occiderent, vel de Synagoga eijcerent?

Ioan.5.6 & Matth.13.

Cur Iudæi Chriſto dixerint; Vbi eſt pater tuus?

Reſpondit Ieſus, Neq; me ſcitis,neque Patrem meum. Si me ſciretis, forſitan & Patrem meum ſciretis. Hæc verba locutus eſt Ieſus in gazophylacio,docens in templo. Et nemo apprehendit eum, quia nondum venerat hora eius. Quemadmodum Philippo dicenti; *Oſtende nobis Patrem, & ſufficit nobis.* Dominus reſpondit: *Philippe, qui videt me, videt & Patrem,* quia noto verbo,& definitione,& filio agnoſcitur dicẽs, definitum,atq; ipſe pater: nam relatiua ſimul ſe ponunt,& interimunt, & agnito legato,agnoſcitur legans Princeps: & illo ignoto,ignoratur: ita,me incognito,neceſſum eſt vos Patrem ignorare, cuius ſum filius,verbum,& nuntius.Dominus ergo directè quæſtioni non reſpondit: & cùm illa oriretur ex ignorantia ſui, & Patris ſui, ad illam ignorantiam reſpondit: *Neque me ſcitis,* pro, nouiſtis, ſaltem iuxta principaliorem partẽ,id eſt, diuinitatem;& ob id neq; Patrem meum ſcire poteſtis. ¶ *Si me ſciretis forſitan* pro, vtique (confirmantis eſt enim particula) *& Patrem ſciretis.* Nam vt alibi dixit; *Qui videt me, videt & Patrem meum.* Nam etſi Iudæi agnoſcerẽt Deum vt cœli & terræ Creatorem; non tamen vt naturalem Chriſti patrem, neq; Chriſtum vt conſubſtantialem eius filium: maximè quia qui dicit ſe noſſe Deum,& mandata eius non cuſtodit,hic mẽdax eſt. Cùm enim Deus nequeat ab homine in ſe ipſo cognoſci,ſed tãtùm in ſuis operibus, potentiæ, ſapientiæ, & bonitatis,& in ſuis verbis: quiſquis opera Dei admiranda in Chriſto, & verba eius non agnoſcebat,nec Deum poterat agnoſcere: quia maiora ſunt,& excellentiora quę per Chriſtum geſſit,quam omnia alia creationis mundi opera.

Ioan.14.

Relatiuorum natura.

Qua ratione Phariſæi Deũ Patrem ignorarent.

Ibidem.

Gen.1.& ſeq.

1.Ioan.2.

Deus vnde cognoſcitur.

Si me ſciretis, inquit, *forſitan & Patrem meum ſciretis:* Non ſemper *Forſitan,* in ſermonibus Chriſti ſignificat dubitationem, & indicia,ſed aſſertionem: Vt, *Si crederetis Moyſi, crederetis forſitan & mihi;* & dicere ſoliti ſumus: Si mater eſſet,forſitan diligeret. Græcè tamen dicitur ἂν: quæ particula affirmat, & ſignificat vtique, & certè. Quòd ſi hic forſitan dubitationis eſt indicium; ſenſus eſt, Non quiſquis cognoſcit me per fidem, videbit Patrem in gloria, niſi ſit fides per dilectionem operans: Quia non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum. Atque hæc verba: *Neque me ſcitis, neque Patrem meum;* videntur contradicere his, quæ ſuperiùs dixit: *Et me ſcitis, & vnde ſim, ſcitis.* Euthymius explicat: *Neque me ſcitis, id eſt, ſcire ſimulatis: nam in veritate me noſtis.* Chryſoſtomus accipit ſcire, pro, approbare,& honorare. Neque ergo nouiſtis me, vt oportet, quia me honore proſequeremini,& fide cõplecteremini: quod cùm nõ facitis, argumento eſt vos me ignorare. Hæc tam magnifica,& tantæ maieſtatis verba locutus eſt Ieſus in celeberrimo, & frequentiſſimo loco, ſcilicet Gazophylacio, pene ſolis Principibus,& Phariſęis acceſſibili iuxta lucra maxima lęto ſpectaculo cõſidentibus, magna fiducia, & ſine timore: quos malè habuit in eo loco audire, eos ignorare Deum Patrem, quaſi ipſos cũ Paganis compararet. Notatus ergo eſt à Ioanne locus, vt Chriſti libertatem indicaret, & Iudæorum impotentiam, qui in tali loco eum capere non potuerunt, etſi id maximè cupiuiſſent. Nemo tamẽ iniecit illi manus, quia fortiores erant Chriſti ſermones. Etſi ergo non deeſſet impia voluntas, poteſtas tamẽ Dei nutu coërcebatur. Nos verò verba Chriſti in Gazophylacio cordis noſtri donorum Dei cuſtodis recondamus; vt digni ſimus cognoſcere Filium cum Patre, & Spiritu ſancto, & in vita æterna eos poſſidere, quibus gloria,& imperium à creatura in ſempiternis ſeculis reddatur, Amen.

Ioan.5

Dictio forſitan in Scripturis nõ ſemper dubitantis, ſed etiam affirmantis eſt.

Matth.7.

Phariſæi ſi Chriſtũ ignorabant, cur Chriſtus obiecit: Et me ſcitis,& vnde ſim, ſcitis.

Ioan.7.

Euthym. c 9. in Ioan.

Chryſoſt.ibid.

Chriſti ſermonis efficacia, Phariſæorumque impotentia.

TRACTATVS XL.

De diſceptatione Domini cum Iudæis, quando dixit eis: *Ego vado; & quæritis me, & in peccato veſtro moriemini. Quo ego vado, vos non poteſtis venire. Dicebãt ergo Iudæi: Nunquid interficiet ſemetipſum, quia dicit: Quò ego vado, vos non poteſtis venire?* & reliq. Ioan. 7.

Cur Pariſæi Chriſtum nõ agnoſcerint.

PAVLO ante cauſſam aperuerat Dominus, cur eum Iudæi non agnoſcerent, nimirùm quòd non ſecundùm proprium Dei ſpiritum, ſed ſecundùm carnẽ iudicarent, & contempto ſpiritu de eo carnaliter ſaperent: ſicut in iudicijs ſecundum illam partem dicitur iudicatum, pro qua ſententia fauorabilis lata eſt. Cùm ergo eum quærerent apprehendere, nec poſſent, terrore eos aggreditur; oſtendendo ſe animos illorum parricidales noſſe: vt ſi quomodo ſanari vellent, poſſent. Et propterea ait Euangeliſta cum illatione illa: *Dixit ergo*, & quia paulò ante hæc eadem verba dixerat Dominus, addit iterum: *Ego vado*; non quò veſtra me compellit impietas, ſed quò mea me agit charitas. Mox ergo abſtrutus ſum ex hoc mundo ad Patrem, vt vado accipiatur pro mox, vel, ſtatim vadam. Poteſtatem namque habebat ponendi animam ſuam, non vt Petrus, quem vt inuitum, duxit quò non voluit. Et Chriſtus ſemper ſe oſtendit præſcire ſuam mortem, vt diſcipuli cogitẽt nihil ſibi neſciẽti euenïſſe. Debebat autem hoc verbum maximè Iudæos perterreſacere: quia Deſideratus cunctis gentibus; & à patribus expectatus, à Prophetis prænunciatus, & quem noſſe vita æterna erat; diſcedebat, & cui tunc dicendum erat: *Mane nobiſcum Domine, quoniam adueſperaſcit.* Et vt Euangel. ſiue lætum nuntium, eſt Chriſti aduentus, ita eius receſſus erat infelix, & infauſtum nuntium. Quid enim infelicius infirmis, quàm recedere medicum, ſitibundis fontem, cæcis lumẽ, filijs parentem, mulierib. ſponſum, pupillis tutorem, militib. Imperatorem, ignorantibus doctorem abire? Et quis noſtrum eſt, qui filio Dei non egeat, aut cui non comminatur abitum filius Dei? maximè ſi talento accepto abutatur. Ibat autem Chriſtus peregrin⁹, & viator ſecundum humanitatem (nam quatenus De⁹ eſt, immobilis exiſtit, & principium, & finis totius motus) per viam paſſionis, de qua ſcriptum eſt: *De torrẽte in via bibet.* Ideò iſtud ire continet arrham noſtræ redemptionis. Et quia ibat ad limbum patrum, & lacum, in quo non erat aqua, vt Sol virtute ſua penetrat terram, ſecundùm illud, *Penetrabo omnes inferiores partes terræ, & inſpiciam omnes dormientes, & illuminabo omnes ſperantes in Domino:* Ideò continet noſtram liberationem; & quia ibat in cælum ad gloriam Patris, complectitur noſtram glorificationem, iuxta illud: *Vado parare vobis locũ.* Et quia ibat, vt mitteret paracletum, ideò comprehendit noſtram confirmationem, & conſolationem. Et quia ibat à Iudæis incredulis pedibus Apoſtolorum ad Gentes; ob id eiuſmodi verbo includit vocationem noſtrã: vt quantum hoc verbum terribile fuit Iudæis incredulis, tantùm fiat dulce, & amabile nobis qui credidimus.

Quorſum id: Ego vado, & quæretis me, & in peccato veſtro moriemini.

Ioan. 10.

Ioan. vlt.

Ioan. 17.

Luc. vlt.

Chriſti receſſus ab anima quam infelix ille, & infauſtus.

Ibat qua ratione Chriſtus quo iret, & ad quid.

Pſal. 109.

Zach. 10.

Eccleſ. 24.

Ioan. 16.

Quæretis me. Intelligit Aug. de illis, qui in malum quærebant: quia ſequitur: *Et in peccato veſtro moriemini.* Vſque modo Iudæi quærunt Meſſiam, & non inueniunt, ꝑpter illorum incredulitatem: vt ait Apoſt. *Quid ergo? Quod quærebat Iſrael, hoc non eſt conſecutus: electio autem conſecuta eſt, cæteri verò excæcati ſunt.* Et quemadmodum corpus Moyſi Iudæi non inuenerunt, etiamſi maximè quæſierunt; ita nec Ieſum verum Meſſiam, cuius vmbra, & typus fuit ille Moyſes, Chriſtus verò verum corpus Moyſi. Tarde etiã quæſierunt & curioſe, & non ſine malitia, vt perſequãtur eum in membris ſuis: vt canes ſaxum mordent proiectum. Quærebãt item Meſſiam diuitem, potentẽ, qualis non nõ eſt. Quærunt etiã ſine inſpiratione Dei, vel cum inſpiratione noua, ſed ab eis contempta; & quia non amplius oſtendit illis ſigna & prædicatores ardentes, & Martyres conſtantes. Et ita Ieſus ab eis receſſit, quantum ad ea, quibus inſpiratio diuina adiuuatur.

Aug. tract. 38. Ioan. 10. 9.

Iudæi etiamnum quærentes Meſſiam, cur non inueniant.

Rom. 11.

Deut. vlt.

Iidem Chriſtũ quomodo perſequantur.

Iudæi qualem Meſſiam expectarent, & quærerent.

Et in peccato veſtro moriemini. Id eſt, in peccato perſeuerabitis, donec interficiamini à Romanis, & corpore, & anima pereatis in æternum; ita vt peccatum veſtrum venia ſit prorſus indignum, & in ſpiritum ſanctum, qui veritatem agnitam reſpuitis, & expugnatis. Eſt autem incredulitas omnis peccati cauſſa: nam infidelis inſtar eſt cœci currentis per loca inuia, vnde & in præcipitium cadit, & vt ouis ſine paſtore lupis expoſita, & vt nauis ſine gubernaculo, quę vẽtorum rabie hinc inde agitata certum curſum tenere non poteſt. Recteque ait: *In peccato veſtro*; Nam perditio tua Iſrael: tantummodo in me auxilium tuum. Chriſtiani etiam impiè viuentes, malè quærunt Ieſum, hoc eſt, felicitatem, quietem, & gloriam, quam vt pro nutu ſuo conſequi valeant, à nullo vitio, vel flagitio abhorrẽt; & ideò malè quærendo, in peccato ſuo moriuntur. Malè etiã

Iudæi in peccato vt mortui ſint infelices. Incredulitas omnis cauſſa peccati, & qualis ſit incredulus.

Oſe. 13.

Ieſum qui male quærant cum Iudæis.

quærunt Ieſum, qui volunt finem, & quæ ad illum ducunt, adiumenta recuſant: placer gloria æterna, ſed quaſi ſine cruce, ſine contineutia, abſtinentia, & alijs virtutibus obtinenda ſit. ¶ *Et quò ego vado, vos non poteſtis venire.* Pergebat Christus ad paſſionem pro nobis ſuſtinendam; ad quam nos, quia natura noſtra crucem, & pœnas horret, ſine Chriſto non poſſumus ire, neq; quicquam bene pati. Non ſolùm enim datum eſt, vt in illum credamus, ſed etiam vt pro illo patiamur. Ibat etiam ad ineffabilem cœleſtis regni coronam, non ſolùm vires noſtras, imò etiam cognitionem omnem humanam ſuperantem; vt Propheta dixerit: *A ſeculo non audierunt, neq; auribus perceperunt; oculus non vidit, Deus abſq; te, quæ præparaſti expectantibus te.* Ideò meritò deberemus gloriari cum Paulo in ſpe gloriæ filiorum Dei, nec illam nobis tribuere: nam gratia Dei, vita æterna; cùm etiam ipſa merita, quibus promerenda eſt, ex gratia proficiſcantur. Ibat deniq; ad Patrem, ad quem caruis ratio non attingit. Sicut enim nauis, mercibus plena, ſine vento ad Indos nauigare non poteſt; multò minus anima ſine Spiritu S. in cælum pertingere: *Vos,* ait, *non poteſtis venire.* Vos, inquam, increduli, vos ſuperbi, & iuſtitiæ legis, & vobis ipſis fidentes. Vos, me reijcientes, & audire recuſantes.

Christi amor & deſiderium pro nobis patiendi.
Philip. 1.
Eſa. 64.
1. Cor. 2.
In quo nobis gloriandum cum Paulo.
Rom. 6.
Rom. 5.
Quàm verum illud ſit Quærite, & inuenietis.

Obijcies in primam ſententiam, ſcriptũ eſſe: *Quærite, & inuenietis.* Dicẽdum: Omnis qui quærit animo non inueniendi, nunquã inuenier, quia non rectè quærit. Hinc apud Ierem. dicitur: *Quæretis me, & inuenietis; cùm quæſieritis me in toto veſtro, inueniar à vobis, ait Dominus.* Debet etiam quærere tempeſtiuè, id eſt, dum viuimus; quia poſt hanc vitam clauſa eſt ianua diuinæ miſericordiæ. Vnde per Eſaiã, ait Dñs: *Quærite Dominum, dum inueniri poteſt; inuocate eum, dum propè eſt.* Peccatrix, & filius adoleſcentior, & Zachæus facilè inuenerunt Ieſum, quia in tempore, & bona mente quæſierunt.

Matth. 7.
Ierem. 29.
A quibus inuenitur Christus.
Luc. 7.
Infr. 15.
Inf. 19.

Diſcimus ex hoc loco, vanum eſſe quod aiunt Hæretici diuinæ gratiæ laudatores, impium eſſe, & Euangelico prędicatore indignum, minis, atque terroribus peccatorem ſtimulare ad pœnitentiam: quia dulcis eſt Chriſtus, quia ait: *Venite ad me omnes, qui laboratis.* Sed iſti addunt mel in ſacrificio contra legem; & tollunt ſalem, ſine quo non placet. Chriſtus ſæpè comminationib. vſus eſt, & ſanè acribus, ac vehementibus. Quoties ille inclamauit: *Væ vobis Scribæ & Phariſæi hypocritæ?* Quoties dixit: *Nõ intrabitis in regnum cælorum? In peccato veſtro moriemini? Auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus eius? Si pœnitentiam non habueritis, omnes ſimiliter peribitis.* Ad hunc modum Helias, prius vidit ſpiritum vehementem, id eſt, minas, & terrores legis; deinde commotionem, id eſt, turbationem peccatorum; poſt hæc ignem, id eſt, edacem conſcientiæ igniculum, qui fornacem ſuccendit; deinceps audiuit ſibilum auræ tenuis, id eſt, ſuauem, & beatam Chriſti vocem: *Confide fili, remittuntur tibi peccata tua.* Et in ea Dominus eſt, ſed non ſine illis prioribus, vt ineptus eſſet, qui artem Medicinæ profiteri vellet, omni Grammatica, Logica, & Philoſophia deſtitutus: uam Medicina quædam eſt reſtricta ad corpus humanum philoſophia.

In hæreticos peccatorem minis atque terroribus ad pœnitentiam cõmouendum eſſe negantes.
Matth. 11.
Leuit. 2.
Ibidem.
Mat. 23. & ſe.
Luc. 9.
Mat. 5. & ſeq.
Ioan. 8.
Mat. 21.
Luc. 13.
3 Reg. 19.
Quid ſpiritus vehemens, quid commotio, quid ignis, quid demque ſibilus auræ tenuis, quem ſenſit Helias.
Matth. 9.
Simile.

Dicebant ergo Iudæi: *Nunquid interficiet ſemetipſum; quia dicit: Quò ego vado, vos non poteſtis venire.* Putabant Iudęi, cùm Ieſus diceret, *Ego vado*, de fuga loqui, quia de eo capiendo cogitabant, & ſtultè putabant non poſſe eorum manus effugere, niſi ſeipſum interficiendo. Sed vt docet B. Aug. ſtultè hoc cogitabant, quaſi non poſſent etiam ipſi ſe interficere, & ire eadem via. Enimuerò ipſi ſibi manus conſciuerunt, vt Achitophel, & Iudas, imò iudex Pilatus, vt teſtatur Euſeb. & Caiphas, vt teſtis eſt Clemens in lib. conſtitut. Apoſtolorum, Iudæi quoque acceptantes Barchozibam, ob cuius ſeditionem tot myriades Iudæorum deſideratæ ſunt. Chriſtus autem nequaquam ſe interfecit, qui fugit in Ægyptum homicidam Herodem, & Nazarenos volentes ſe præcipitem dare, & Iudæos non ſemel lapidare volentes, factus inuiſibilis euaſit. Sed cùm vidit expedire noſtræ ſaluti, vt vnus homo moreretur pro populo & nõ tota gens periret, ob nimiam charitatem, in mortem ſuam conſenſit, & vt ait Propheta: Tradidit in mortem animam ſuam, & oblatus eſt, quia ipſe voluit. Et ad ſolam ſui interfectionem, hoc eſt, ſui mortificationem fatentur Iudęi ſe non poſſe ire, quò Chriſtus; ideò reuera confitentes tantùm labijs ſunt. Hodie, qui commodorum ſuorum oblitus, Deo tantùm parere cogitat, ſuique curam committit Deo, appellant omnes tepidi, interfectorem ſui ipſius, & à via illa arcta abducere ſuis conſilijs conantur ipſum, nimirum quòd ipſis omnia etiam blanda dura videantur, quibus Deo ſeruitur: contra, duriſſima omnia, quæ pro mundo perferunt leuia, & facilia ducunt. Quoties etiam peccatores comminantem Chriſtum audiunt, ſtatim dicunt: *Nunquid interficere ſeipſum vult?* Nunquid negabit ſeipſum? Nunquid non ipſe eſt Pater miſericordiarum, & Deus totius conſolationis? Et qui dixit: *Nolo mortem peccatoris, ſed vt conuertatur impius à*

Iudæorum mira ſtultitia, & inſcitia.
B. Aug. tract. 38. in Ioan.
2. Reg. 12.
Matt. 27.
Euſeb. l. 2. Eccleſ. hiſt. ca. 7
Chriſtoph. interpret.
Clem. lib. 8. conſti. Apoſt. ca. 1. in fin.
Matt. 2.
Luc. 4.
Ioan. 10 & ſupra 8.
Chriſtus quando ſe occidi permiſit.
Eſa. 53.
Infr. 13.
Quid carnales & mundani homines ſoleant ſeruis Dei obijcere.
Sap. 29.
2. Cor. 1.
Ezech. 33.

via ſua,

vna ſua & viuat. Nunquid Chriſtus non eſt ſalus? Nonne venit quærere & ſaluũ facere quod perierat? Nonne dixit: *Eum qui venit ad me, non ejciam foras.* An non eſſet ſeipſum interficere, ſi ſuam miſericordiam vlli denegaret? quæ tamen argumenta leuiſſima ſunt, & eneruia.

Luc 19.
Ioan. 6.

Et dicebat eis: Vos de deorſum eſtis, ego de ſupernis ſum: vos de mundo hoc eſtis, ego non ſum de hoc mundo. Dixi ergo vobis, quia moriemini in peccatis veſtris. Si enim non credideritis quia ego ſum, moriemini in peccato veſtro. Obijcit Dominus, illos carnales eſſe, & rudes; & proinde praue declarare verba ſua: ſimul etiã probat, quare, quò ipſe pergit, non poſſint Iudæi venire, & quorum ſit in ſeipſos manus inijcere, ac ſe interficere. *Vos*, inquit, *de deorſum eſtis*, vel de infernis, vt reſpondeat alteri membro: *Ego de ſupernis ſum*, & idcircò me ſuperna & cœleſtia loquentem non capitis. Vos eſtis natura peccato originali infecta & deprauata; ideo mors vobis imminet, terræ hęretis, neque poteſtis in cœlum venire; ſecus ego, qui de ſupernis ſum, & ex Spũritu Sancto conceptus; proinde ſponte morior, & vt ciuis in cœlũ poſſum redire. Anima namque rationalis licet creata ſit à Deo, & de cœlo dicatur venire: tamen vt forma debita ita diſpoſitæ carni tanquam vaſculo infecto terrena redditur, & cœleſtia ex ſe non appetit, vt mulier illa, de qua Lucas teſtatur quod non poterat ſurſum aſpicere. At Chriſtus qui de ſurſum venit, quod attinet ad diuinam hypoſtaſin, & anima creata & infuſa corpori ſanctificato ex debito vnionis, cœleſtis eſt, & diuina: etiãſi ſecundum materiam ſit terrena, quemadmodum dixit Ioan. Baptiſt. *Qui de terra eſt, & de terra loquitur: qui de cœlo venit, ſuper omnes eſt.*

Iudæi quam carnales eſſent & rudes.

Quales Iudæi & nos omnes ſimus natura qualis vero Chriſtus.
Matt. 1.

Cœleſtis anima vnde terreſtris efficiatur.
Luc. 13.

Anima Chriſti quare cœleſtis eſt, & diuina.

Ioan. 3.

Et ſubiungit: *Vos de mundo hoc eſtis*: ſcilicet, qui totus eſt in maligno poſitus, & qui habet triplicem concupiſcentiam: de quo nõ eſt Chriſtus, nec Apoſtoli per gratiam ab eo eruti, ſecundum illud: *Si de mundo fuiſſetis, mundus quod ſuum erat, diligeret: quia vero de mundo non eſtis, ſed ego elegi vos de mundo, propterea odit vos mundus*: & iterum dixit Dominus: *Regnum meum non eſt de hoc mundo*: & Apoſtolus: *Ergo iam non eſtis hoſpites, & aduenæ, ſed eſtis ciues Sanctorum, & domeſtici Dei.* Boni enim ac pij in hoc mundo peregrini ſunt, alterius vero ciues. Et vt non ſimus de infernis, mittit Deus flagella infra: & vt ſimus de ſupernis, Deus ſurſum allicit tãta corona & palma. Nam vt Romani alibi facti ciues, Romanã ciuilitatem amittebant: ita qui ciuis eſt mundi, diuinæ ciuilitatis, quæ per gratiam eſt, facit iacturam. Iudæi ergo quantum ad laudem originalem, de deorſum erant, quod attinet ad perſonalia peccata de mundo hoc erant: Chriſtus vtroque defectu carens, de ſupernis eſt, & ſuper mundum.

Quo de mundo Chriſtus nõ erat, eiuſq; diſcipuli.
1. Ioan. 5.
Supra 2.
Infra 15.

Infra 18.
Ephes. 2.
Quenam patria noſtra ſit.

Romani ciues. Romanã ciuitatem amittebant quando.

Iudæi quare de deorſum erant, quomodo vero de hoc mundo.
Cur Dominus Iudæis iterum prædixit fore vt in peccato ſuo morerentur.

Quod ſubdit: *Dixi ergo vobis, quia moriemini in peccatis veſtris. Si enim non credideritis quia ego ſum, moriemini in peccato veſtro*: repetit, vt altius imprimat quod dixerat, ſicut imprimens ſigillum duræ ceræ, quæ primo conatui reſiſtit, ſecũdo & tertio fortius premit: ita Dominus hic facit. Declarat etiam quomodo ſint intelligenda eius verba, quæ dixerat: *Quæretis me, & in peccato veſtro moriemini*: nempe intelligẽda eſſe ſub conditione, quanquam in multis videret Dominus conditionem minime adimplẽdam, ſed ſuum videre, ſicut nec noſtrum, rebus viſis neceſſitatem vllam non imponit. Explicat ergo, illos in peccato morituros, ſub cõditione ſcilicet, niſi crediderint in eum. Atque in hunc modum intelligẽdæ veniunt, pleræque Scripturæ, quæ aut comminantur aliquid, aut promittunt. Quemadmodum apud Ieremiam dicitur: *Repente loquor aduerſum gentem, & aduerſus regnum, vt eradicem, & deſtruam, & diſperdam illud. Si pœnitentiam egerit gens illa à malo ſuo, quod locutus ſum aduerſus eam: agam & ego pœnitentiam ſuper malo quod cogitaui vt facerem ei. Et ſubito loquar de gente, & de regno, vt ædificem, & plantem illud. Si fecerit malum in oculis meis, vt non audiat vocem meam: pœnitentiam agã ſuper bono quod locutus ſum vt facerem ei.* Cui ſimilia propè loquitur Ezechiel: *Cum enim*, inquit, *auerterit ſe iuſtus à iuſtitia ſua, & fecerit iniquitatem, morietur in eis*: in iniuſtitia, quam operatus eſt, morietur. Et cum auerterit ſe impius ab impietate ſua quam operatus eſt & fecerit iudicium, & iuſtitiam: ipſe animã ſuam viuificabit. His proxima ſunt vaticinia Eſaiæ prædicentis Ezechiæ imminentem mortem, & poſtea addidit quindecim annos vitæ, & Ionæ dicentis: *Adhuc quadraginta dies, & Niniue ſubuertetur*: & tamen Niniuitis pœnitentibus Dominus pepercit. Habet enim ſe Dominus inſtar nobilis, qui interminatur vt percutiat, & prius admonet. Caue ne te feriam. Ad hunc locum faciunt, quæ Paulus de oliua, & oliaſtro ad Romanos meditatur: *Dicis ergo; Fracti ſunt rami, vt ego inſerar. Bene: propter incredulitatem fracti ſunt, tu autem fide ſtas, noli altum ſapere, ſed time. Si enim Deus naturalibus ramis non pepercit, ne forte nec tibi parcat. Vide ergo bonitatem, & ſeueritatem Dei: In eos quidem, qui ceciderunt, ſeueritatem: in te autem bonitatem Dei, ſi permanſeris in bonitate; alioquin & tu excideris. Sed & illi, ſi non per-*

Sentẽtiæ Domini pœnam æternam impijs cõminãtes, vel iuſtis æternum præmium pollicentes, vt ſint intelligendæ.
Ierem. 18.

Ezech 18.

Eſa 38.

Ion. 3.

Rom. 11.
Quo Gentili cõtra Iudæum gloriationem tollit, exemplum Apoſt.

manſerunt in incredulitate, inſerentur: potens eſt enim Deus iterum inſerere illos. Hæc Apoſtolus de Gentibus,& Iudæis, vt nemo aduerſus alterum animo efferretur. His quã

2 Tim. 2.

ſimillima ſunt, quæ in poſteriori ad Timotheum de vaſis,& honoris, & contumeliæ philoſophatur; vbi poſtquã dixiſſet, quædam eſſe vaſa in contumeliam, ſubdit: *Si quis ergo emundauerit ſe ab iſtis, erit vas in honorem ſanctificatum, & vtile Domino ad omne opus bonum paratum.* Si ergo alicui ſimpliciter dictum eſſet: Tu ſaluaberis, vel, Tu damnaberis; non ſimpliciter eſſet credendum, ſed ſub conditione: nimirum ſalutẽ aſſequar, ſi fide viua credidero,& bonis operibus ornauero fidẽ,& in bono ad finem vſque perſeuerauero,& cum metu, & tremore ſalutem meam operatus fuero. Rurſus damnabor, ſi aut fidem non accepero, aut acceptam abiecero, aut non obiectam, peccatis,& flagitijs contaminauero. Sic enim ſunt eiuſmodi promiſſiones, aut comminationes intelligendæ.

Salus vnde conſtet, perditione cuiuſquam.

Philip. 2.

Hæc autem vt melius intelligantur, ſtatuendum eſt in primis, Dominum damnationem multorum in genere reuelaſſe; vt cùm dixit: *Multi ſunt vocati, pauci vero electi:* & rurſus: *Intrate per anguſtam portam: quia lata porta,& ſpacioſa via eſt, quæ ducit ad perditionem,& multi ſunt qui intrant per eam. Quoniam anguſta porta, & arcta via eſt, quæ ducit ad vitam,& pauci ſunt qui inueniunt eam.* Deinde detexit aliquando Dominus alicuius futuram damnationem, ſed indefinitè, id eſt, ſub terminis generalibus, vt cum dixit: *Væ mundo à ſcandalis. Neceſſe eſt enim vt veniant ſcandala: veruntamen, væ homini illi, per quem ſcandalum venit:* & iterum: *Vnus veſtrum me traditurus eſt. Væ homini illi, per quem filius hominis tradetur: bonum erat ei, ſi natus non fuiſſet homo ille.* Sed hunc quia præſcientia Dei non cogebat, ſicut nec noſtra viſio, multis modis à flagitio proditionis reuocare conatus eſt. Nam & lauit eius pedes, admiſit ad menſam, non negauit oſculum, vocauit eum amicũ; vt intelligas impoſſibile non fuiſſe illum conuerti,& ſeruari. Tertio reuelauit Dominus, aliquã peculiarem multitudinem damnandam, ſed ſub conditione, ſi fidei reſtiterint, vt ex productis ſuperius Prophetarum & Pauli teſtimonijs patet, & Apoſtolus ait: *Si filij & heredes.* Et ſubdit: *Si tamen compatimur, vt & conglorificemur.* Et Dominus cum dixiſſet: *Vos amici mei eſtis*; ſubdit: *Si feceritis quæ ego præcipio vobis*; & in alio loco: *Qui peccauerit mihi, delebo eum de libro meo.* Ita hic etiam ait: *Si non credideritis quia ego ſum, moriemini in peccato veſtro.* Id eſt, vnguentum, quo ſanatur ſcabies

Multis modis Deus hominis multorum interitũ patefacit.

Matt. 22.

Supra 7.

II. modus.

Matt. 18.

Infra 26.

Quare damnatus Iudas Iſcariotes.

Ioan. 13.

Matt. 26.

III. modus.

Rom. 8.

Ioan. 15.

Exod. 32.

peccati, & morbus mortalitatis, ego ſolus de cœlo attuli, nullus poteſt habere, niſi ex me, neque habebit ex me, niſi prius me fide, honore & amore complectatur.

Et quid eſt credẽdum de Chriſto? *Quia ego ſum*, ſcilicet lux mundi, vt ſupra dixit: liberator à peccatis, Angelus, & nuntius noui pacti, de quo Ieremias, & Malachias loquuntur; vos vero peccatorum veſtrorum abactorem non recipitis. Atque ita ſtimulabat eorum conſcientias ad ea credenda, ad quæ inſpirabantur. Non dixit: Ego ſum Meſſias; ego ſum filius Dei, ſed abſolutè: *Ego ſum*, habens ſcilicet omnem perfectionem, & eſſe ab alio minime dependens: qui autem verè crederet vanitatem eſſe creati,& ſtabilitatem Chriſti non deficeret à Chriſto ad creaturas, nec peccaret. Eſt aũt omnis creatura compoſita ex eſſe finito, cui deeſt eſſe infinitum: atque hinc eſt quod corrũpitur, quia plus poteſt in ea infinitum nõ eſſe, quam eſſe finitum. Eſſe vero Patris, Filij, & Spiritus ſancti, infinitum eſt, inexplicabile eſt, atq; æternum, & qui de ſe dixit: *Ego ſum, qui ſum.* Solus enim Deus vere eſt,& verum eſſe habet, & eodem modo ſemper habet. Nam quod mutatur à nõ eſſe ad eſſe, vel ab hoc eſſe ad aliud eſſe, vt facit omnis creatura, nõ habet ſemper illud eſſe, à quo mutatum eſt; quicquid autẽ mutatum eſt, non eſt quod prius fuit: ergo in eo eſt non eſſe, quare neq; verè eſt. Mors enim quædã mutatio eſt, cum id, quod eſt, moritur,& id, quod non erat, oritur: vt cum ex nigro album fit. Dei autem eſſe, non habet in ſe vllum non eſſe,& ideo ſemper, & eodem modo eſt, de quo propter æternitatem, cum dixiſſet Propheta de cœlis quod eſſent perituri,& velut amictus mutandi, ſubiungit: *Tu autem idem ipſe es,& anni tui non deficient.* Et quia ſolum eſſe Dei incomprehenſum eſt; ideo non dixit: *Niſi intellexeritis quia ego ſum*, ſed, ſi non credideritis; quia fides ſupplet locum intelligentiæ; & quia iuſtus ex fide viuit, mors inuadet eos, qui non credunt.

De Chriſto quid credendum ſit

Ierem. 31.

Mala. 3.

Chriſti eſſe quale.

Creatura omnis vnde conſtet, & cur deficiat.

Exod. 3.

Dei æquale eſſe habeat.

Mors quid ſit.

Pſalm. 101.

Cur Dominus non dixit: Niſi intellexeritis quia ego ſum, ſed Niſi credideritis.

Habac. 2.

Rom. 1.

Dicebant ergo ei: Tu quis es? Dixit eis Ieſus, Principium qui & loquor vobis. Multa habeo de vobis loqui,& iudicare. Sed qui me miſit, verax eſt: & ego quæ audiui ab eo, hæc loquor in mundo. Et non cognouerunt, quia Patrem eius dicebat Deum. Rurſus Iudæi interrogant calumniaturi, quaſi nihil hactenus, aut viderint, aut audierint de Chriſto: ſuperius etiam interrogauerant: *Vbi eſt Pater tuus?* Simile eſt illis, de quibus dicitur: *Semper diſcentes,& nunquam ad ſcientiam veritatis peruenientes.* Quoniam in maleuolam animam nõ introibit ſapientia, nec habitabit in corpore ſubdito

Iudæorum obſtinata perfidia.

Ioan. 8.

2 Tim. 3.

Sap. 1.

pecca-

peccatis. Tu ergo quis es, quia dicis quod oportet credere, quòd es? Hic eſt enim magnus error eorum, qui volunt Dñm Ieſum habere eſſe peculiare, & ſingulare, cum tamẽ ſit omne eſſe, omne poſſe, omne ſapere & omnis bonitatis, iuſtitiæ & miſericordię fons. Quaſi dicerent, Credenda ſunt incognita, & ratione minimè apprehenſibilia, cum omnem intellectum excedant. Te autem, & omnem cognationem tuã egregie nouimus, ad quam non opus eſt credulitate, quia vt homo natus es, educatus, & verſatus inter nos. Et cum Ieſum ſolum ex tempore metirentur, ipſe reſpondit de æternitate ſua, dicendo: *Principium qui & loquor vobis.* Nam principiũ eſt quod fuit ante omnia, & quod eſt, quia ait, *qui & loquor vobis,* & quod erit, nam ſubdit: *Multa habeo de vobis loqui, & iudicare.* Varia eſt huius loci lectio. Nam aliquoties Ambroſ. ex hoc loco probat, quod Chriſtus vere principium ſit dicendus, ſcribens ad Gratianum: atque ita principium accipitur in caſu nominandi; relatiuum autem Qui non principium refert, ſed pronomen Ego. Et dicit non ſolũ referendum ad diuinitatem, & æternitatẽ, ſed etiam ad documenta virtutũ omnium, & ſingularũ humanitatis, & corporis Chriſti. Sed huic intellectui obſtat Gręca lectio, quæ in accuſatiuo habet, τὴν ἀρχὴν, abſurda autem oratio eſſet, ego ſum originem, vel, ego ſum veritatem ita dicere, ego ſum principium in accuſatiuo. B. Auguſt. cupiẽs effugere hoc incommodum, putat verbum, *Credite,* in ſenſu ſubaudiendum eſſe, vt ab eo regatur accuſatiuus Principium. Scribit enim: *Vt ſcirent quid illum credere deberent, reſpondit, principium: non tanquam diceret, Principium ſum, ſed tanquam diceret, Principium me credite. Quod in ſermone Græco, vt dixi, euidenter apparet, vbi fœminini generis eſt principium: velut ſi vellet dicere, ſe eſſe veritatem. Et dicentibus: Tu quis es? reſpondere debuiſſet, Veritas, id eſt, veritas ſum. Sed altius reſpondit, cum videret eos ita dixiſſe: Tu quis es: ac ſi dicerent: Quoniam abs te audiuimus, Niſi credideritis quia ego ſum: quid te eſſe credemus? Ad hoc reſpondit, Principium: tanquam diceret, Principium me credite. Et addidit: Qui & loquor vobis, id eſt, quia humilis propter vos factus, ad iſta verba deſcendi. Nam ſi principium ſicuti eſt, ita maneret apud Patrem, & non acciperet formam ſerui, & homo loqueretur hominibus, quomodo ei crederent, cum infirma corda intelligibile verbum ſine voce ſenſibili audire non poſſint? Ergo, inquit, credite me eſſe principium: quia vt credatis non ſolum ſum, ſed & loquor vobis.* Hæc ille. Eſſet ergo ſenſus: Ego ſum principium omnis creaturæ, non ſolum vt Deus, ſed etiam quatenus homo ſum: quia, vt Apoſtolus ait, primogenitus omnis creaturæ, & fundamentum earum, quæ propter ipſum conditæ ſunt, & propter ipſum in iudicio renouandæ, & reſtaurandæ. Sum etiam fundamentũ Eccleſiæ, id eſt, omnis eius gratiæ meritorum, bonorum, gloriæ, & immortalitatis eius. ¶ *Qui & loquor vobis.* Cum Patre per verba, & ſigna; intus, & extra, per me, & per meos miniſtros, vt mihi, qui non ſum de hoc mundo cõiungamini, atq; coædificemini credẽdo, vt poſſitis venire quo ego vado, imo vt poſſim vos euahere illuc: quia nemo aſcẽdit in cœlum, niſi qui deſcẽdit de cœlo, filius hominis, qui eſt in cœlo. Vt autem ædificemur, opus eſt tollere peccata quæ diuidunt inter nos, & Deum noſtrum, & faciunt ne mundiſſimo fundamẽto Chriſto hæreamus. Oportet etiam tundi, & poliri, vt ſimus apti lapides tanto ædificio: quod fit per tribulationes, & vt glutino charitatis tanquã calcis illi adaptemur. ¶ Alij vero exiſtimant, accuſatiuum illum Græcum τὴν ἀρχὴν, aduerbialiter accipiendum, vt idẽ valeat quod, primum, vel primo, vel principio, vel omnino, vt apud Græcos interdũ vſurpari ſolet, ſupplendo præpoſitionem κατὰ: ſicut etiam nomen τέλος, ſignificans finem, aliquando aduerbij vice accipitur: vt idem ſit quod, denique, vel tandem, vel poſtremo τὸν πρῶτον, accipi ſolet pro aduerbio principio, & ita τὴν ἀρχὴν, pro κατὰ τὴν ἀρχὴν. Vt ſit ſenſus: Principio ille ego ſũ, qui & loquor vobis: nam cætera indigni eſtis audire, qui toties audiſtis tam multa, & in nullo profeciſtis, adhuc quærẽtes. Tu quis es? perinde ac ſi nihil vnquã audiuiſſetis. Et ſic exponunt Chryſoſt. & Euthymius. Sed huic ſenſui etiam aliquid repugnare videtur: nã Græca lectio non habet relatiuum maſculini generis, vel aduerbium idem valens ꝙ Quia. Vnde videtur dicendũ: Principio quod loquor vobis, vel quia loquor vobis, vt quędam habent exemplaria Latina, quemadmodum Beda annotauit, hanc lectionem alijs præferens. Vt ſit idem ſenſus, principio hoc quod ego ſum, loquor vobis, & prędico, nempe me eſſe Dei filiũ, à Deo miſſum in mundũ, & mundi lucem, & quo ignoto moriemini in peccatis veſtris: alij τὴν ἀρχὴν, interpretantur pro τέλος καὶ ὅλως, id eſt, prorſus id quod loquor vobiſcum, hoc eſt, plane illud ipſum verbum ſum, quod loquor vobis. Eſt enim Chriſtus verbum Patris, & quia ſe verbum teſtatur, vult in verbo cognoſci: quæ ſane expoſitio planior eſt cæteris. Et huic lectioni fauet textus Euangelij Syriaci, quod habet: Etiam id quod incepi loqui vobiſcũ, hoc eſt, id quod,

Ambr. li. 5. de fide, c. 4. to. 2.
ſenſus.
Aug. tract. 2. in Ioan. to. 9.
Coloſſ. c.
Apoc. 21.
Chriſtus loquebatur cũ Iudæis multipliciter ad cõuertendũ eos.
Ioan. 3.
Eſa. 59.
Vt Chriſto coædificemur quid agendũ.
Vox τέλος bifariam ſumitur.
Chryſ. ho. 52. in Ioan. to. 3. Euthym. c. 9. in Ioan.
Beda ibidem tom. 5.
IV. ſenſus

id quod alias loquendo cœpi vobis dicere: & Nonnus paraphraſtes Ioannis ſimiliter interpretatur: Καὶ χριστὸς ἀνίαχεν ὅτι περὶ ὑμῶν ἐξ ἀρχῆς ἀγόρευον, ἔχων ἔτι ῥήματα δικάζειν, καὶ λαλεῖν. Id eſt, Chriſtus reſpondit: Quod quidem vobis ab initio dixi, habens innumera iudicare, & loqui. vbi τὴν ἀρχὴν, interpretatur eſſe idem quod ἐξ ἀρχῆς, & conſtruendum cum verbo λαλῶ, ſiue loquor. Et ὅτι, nō eſſe coniūctionem, ſed prouocabulum, & poſtremo repetendum eſſe ἀπὸ κοινοῦ, verbum εἰμι, id eſt, ſum illud ipſum, quod ab initio toties, & tot modis vobis loquendo inculcaui. Cōſtat autem Chriſtum ab initio ſermonis quem habuit cum Iudæis capit. 5. ex quo omnes ſequentes dimanarunt, reſpōdiſſe, ſe eſſe, qui haberet multa quæ loqueretur, & iudicaret de eis. Dixit enim: *Pater omne iudicium dedit filio.* Si autem ſit aduerbium, ſenſus eſt; Vos toties iam ex me audiſtis quis ſim, & ad quid venerim; & tamē adhuc quaſi nihil audieritis, interrogatis. Ego vero illud vobis in primis reſpondeo, quia ipſe in hunc mundum deſcēdi, & veni loqui vobis, & nō deſino prædicare veritatem. Propter quod multa habeo de vobis loqui, & iudicare, quoniā illud erit vobis grauiſſimæ damnationis occaſio, quod mihi palam ſic loquēti nolueritis credere. Qui enim non credit, iam iudicatus eſt, quia non credit in nomine vnigeniti filij Dei. Alij ruſſus relatiuum ὅτι aiunt ſignificare aliquid, quodcunque, quicquid: vt ſit ſenſus, inprimis quicquid: quia in eo ſunt omnium perfectiones eminenter. Id eſt, Deus ſum qui & loquor vobis, id eſt, homo ſum; vt intelligamus eum reſpondiſſe ſe Deum, & hominem eſſe, particulam, τὴν ἀρχὴν, id eſt plane ita eſt, vel omnino ſic eſt, vt vobis loquor. Retuli bona fide varios huius loci ſenſus. Mihi magis arridet quod ex Ambroſio & Auguſtino attulimus, cum in omni ſenſu aliquid ſit neceſſario ſupplēdum, vt intelligentia conſtet: quanquam non diſpliceant quæ ex Nonno, & Syriaco protulimus.

Nonnus Græcus author.

Principium (id eſt, principio aduerbialiter) qui & loquor vobis quid ſignificet.

Ioan. 3.

V. ſenſ & vlt.

Ex iis omnibus qui maxime probetur.

Et ſubdit: *Multa habeo de vobis loqui, & iudicare.* Hoc eſt; Quod verbis meis inſpirationem veſtram adiuuo, & non creditis, accuſator veſtri futurꝰ ſum, & teſtis, & iudex. Et ita terret, ne ſe putent eum celare poſſe, neque quod in cordibus res occulte gerātur, exiſtiment accuſatore, teſte, vel iudice carituras. In tantum ergo erant in peccatis periti, ſecundum carnem iudicantes, vt qui hoc eos admonebat, eſſet futurus eorū iudex, accuſator, & teſtis; & idcirco Deus, & principium. Multa ergo habeo, ſiue poſſum (quia ἔχω, cum infinitiuo, more Græco ſignificat poſſum) de vobis loqui tanquam de ingratis, qui tot beneficia recipuiſtis, & iudicare tanquam iudex.

Quid habebat Chriſtus de Iudæis loqui, & iudicare.

Sed qui miſit me, verax eſt. Id eſt, Quanquam ego multa poſſim de vobis apud Patrem conqueri, & decernere etiam in vos: ſed non eſt opus vt faciam. Nā Pater meus verax eſt, & fidelis, & nō deerit cauſſæ meę cum ab eo ſim profectus. Verax fuit etiam Deus promiſſum Meſſiam exhibendo. Verax eſt enim in eo quod ſubdit: *Ponam verba mea in ore eius, loqueturque ad eos omnia quæ præcepero illi. Qui autem verba eius quæ loquetur in nomine meo, audire noluerit, ego vltor exiſtam.* Quod ſi Deus eſt verax, vera ergo doctrina, quam vobis tradidi, & cui vos reſiſtitis, & reclamatis. Sed & in hoc quoque verax eſt, quod in præſenti non miſit filium ſuum vt iudicet mundum, ſed vt ſaluetur mundus per ipſum: ſua die iudicium præſtabit: interim tēpus eſt ſalutis. Ait ergo, Patrem veracem fuiſſe in ſeruandis promiſſis, & in flagellis infligendis ijs, qui non audirent Meſſiam, ſubditque: *Et ego quæ audiui ab eo, hæc loquor in mundo.* Illud, *Et*, cauſſam reddit, & ſenſus eſt: quia ego loquor quæ audiui ab eo, de quibus dixit: *Ponam verba mea in ore eius.*

Deus Pater cur verax.

Deut 18.

II. Ratio.

Ioan 3.

2. Cor. 6.

Hebraiſmus in coniunctione, Et.

Et non cognouerunt quia Patrem eius dicebat Deum. Verè Ioannes dixit: *Et mundus eum non cognouit*: quia non poterant cognoſcere Patrem tam humilis filij. Quemadmodū filij huius ſæculi dignitatem filiorum Dei non cognoſcunt: vnde quos habuerunt aliquando in deriſum, & in ſimilitudinem improperij, tandem admirabuntur, & dicent: *Ecce quomodo computati ſunt inter filios Dei, & inter ſanctos ſors illorum eſt.* Et quia in ſermone proxime præcedenti non ſignificatur, Deum eſſe patrem Ieſu, & Græca nō habent verbum Dei, ſed tantum ὅτι τὸν πατέρα αὐτοῖς ἔλεγεν. ſicut etiam nec antiqua exēplaria Latina, ſenſus eſſet: non cognouerūt quod de Patre ſuo loqueretur. Et Syriacū Euangel. habet: *Neque nouerunt eum de Patre ipſis verba facere.*

Ioan. 1.

Sap 5.

Dixit ergo eis Ieſus: Quum exaltaueritis filium hominis, tunc cognoſcetis quia ego ſum, & à me facio nihil, ſed ſicut docuit me Pater, hæc loquor: & qui me miſit, mecum eſt: & non reliquit me ſolum, quia ego quæ placita ſunt ei, facio ſemper. Quia Iudæi erant cæci, & tot ſignis & tanta ſapientia non emolliebantur, vt eum agnoſcerent, & in eum crederent; prædicit crucem, & mortem ſuam, quam conſecutura erat à mortuis reſurrectio: ex quibus idoneè, & euidenter erat agnoſcendus quis eſſet.

Quare Chriſtus à Iudæis ſe crucifigendum pronunciet, tuncque ab eis cognoſcendum.

Cum ergo exaltaueritis filium hominis.

Nimirum per crucem, eleuantem eos à terra, qui cruci ſuffiguntur, vt cum eum abiectũ, & contemptum, & merum hominem eſſe perſuadeamini, tamen contrarium vobis eueniat: quia tunc ille ſuam promerebitur reſurrectionis ad immortalem vitam exaltationem, & in cordibus fidelium agnitus Deus exaltabitur per totum vniuerſum vobis inuitis: quemadmodum vndecim Filij Iacob fratrem ſuum Ioſeph exaltauerunt, dum vendiderũt Iſmaelitis. Gloriam ergo ſuam dicit ex ærumna futuram; ne quis putet eum ob ſua peccata affligendum. Crucifigetis ergo iudicem veſtrum, & agnoſcetis non veſtro, ſed meo merito: quem pupugiſtis, & planxiſtis. Nam ſicut pila quo maiori impetu in terram proijcitur, eò altius ſalit, ita veſtra peruerſitas maiorem mihi gloriam pariet. Sic Saul Dauidem, ſic mundus Chriſtum, Apoſtolos, & ſuos exaltat; quia virtus in infirmitate perficitur. Hoc partim impletum in Cruce, quando quidam dixerunt: *Vere filius Dei erat iſte*, & turba reuerſa eſt ab ſpectaculo ſuo percutiens pectora ſua: & quando Actor. 2. prædicante Petro Iudæi agnoſcẽtes peccatum ſuum, & Meſſiam, corde compuncti, dixerunt: *Quid faciemus viri fratres?* Et hi bene cognouerũt. Alij autem in malũ nouerunt, quando per Romanos grauiter afflicti ſenſerunt diuinam vltionem à Domino prædictam ob peccata in ipſum, & ſuos admiſſa. Vt verbum. *Cognoſcetis*, non tantum referatur ad credituros, ſed etiam ad incredulos, quorum quidam cognouerunt à ſe occiſum Ieſum fuiſſe Meſſiam, vt patet de Sacerdotibus, quibus cuſtodes ſepulchri nunciauerunt Chriſti reſurrectionem.

Gen. 37. Ioſeph Patriarcha Chriſti typus.

Zach. 12.

Apoc. 1. Quo Iudæi mei Chriſtum erant agnituri. Simile. *2. Cor. 12.*

Matth. 27. Luc. 23.

Iudæi Chriſtũ cognouerint [illegible] ſuo cum malo. *Supra 19.*

Cognoſcetis etiam quia à me facio nihil: id eſt, à veteri homine, vt vos exiſtimatis. Vel à me, vt diſtinguor contra Patrẽ Deũ: quia etſi ego Deus ſim, non tamen Pater, ſed Filius, qui & eſſentiam, & potentiam à Patre mutuatus ſum. Impoſſibile ſiquidẽ erat ita alacriter, & ex tanta charitate pati, niſi diuinitate plenus extitiſſet. Quãdo autem quis non abnegat ſemetipſum perfectè, non cognoſcit obediẽtiam à Domino Patri obſeruaram. Tertio, agnoſcent, quod ſicut docuit me Pater, hæc loquor; id eſt, me verum eſſe Meſſiam, & nuncium Dei, qui nihil eorum, quę in mandatis habui vt docerem, ſubtraxi. Nihil præterea de meo ambitiosè addidi, ita vt cum me Filiũ Dei, aut Meſſiam, aut mundi iudicauerim, non aliud prædicauerim, quàm quod edoctus ſui à Patre meo. Quarto, agnoſcent quod qui me miſit, mecum eſt, & nõ reliquit me ſolum, id eſt, Agnoſcent conſortium Humanitatis meæ cum deitate, quoniam in ipſo cõplacuit, ait Paulus, omnem plenitudinem diuinitatis inhabitare. Mecum etiã eſt, me hominem protegens, me exaudiẽs. Quatenus Deus etiam erat, mecum eſt, per conſubſtantialitatem, vt ait Auguſt. quia vnum ſunt Pater, & Filius. Nec reliquit ſolum in paſſione, nam cum eſſet derelictus, tot ſignis oſtendit Pater eum non eſſe ſolũ, nec ab eo excommunicatum, & extra caſtra vt leproſum profectum, vt putabant Iudæi. Et cauſſam huius rei ſubdit: *Quia ego quæ placita ſunt ei, facio ſemper.* Nihil ergo erat cauſſæ, cur illum ſolum relinqueret, vt peccatorem, quia faciẽtes voluntatẽ ſuam, non derelinquit: Chriſtus autem ſemper, & in omnibus faciebat, vnde ſe creaturam putam non eſſe oſtendebat. Placebant autem Chriſti opera Patri ſummopere: quia placebat & ipſe operans Dei Filius, iuxta illud: *Reſpexit Dominus ad Abel, & ad munera eius.* Erant præterea ad ipſius Patris gloriam ordinata, & ex animo, & alacriter operabatur, ita vt diceret; Meus cibus eſt, vt faciam voluntatem eius qui miſit me, vt perficiam opus eius. Et dixit ſemper, quia à momẽto conceptionis, quo cœpit eſſe homo, cœpit beneplacitum Dei facere, & perſeuerauit ad mortem vſque, ita vt prædicando, ieiunando, orando, & in Sabbato ſanando, & dæmones eijciendo, quæ tamen Iudæi calumniabantur, beneplacitam Dei volũtatem præſtaret. Illis ergo Chriſti ſanctiſſimis operibus noſtra conemur adiungere, vt per illum, & in illo grata, & beneplacita reddantur apud Deũ, cui cum Filio, & Spiritu ſancto omnis impendatur honos, gloria, & imperium in ſecula ſeculorũ, Amen.

Matt. vlt. [illegible] modo [illegible] m, vt [illegible] tat, à ſe [illegible] nihil.

[illegible] quid [illegible] Deus Pater, quod [illegible] loquetur.

Deus Pater [illegible] ratione [illegible] reliquit Chriſtum ſolum.

Coloſſ. 2.

Aug. tract. 40 in Ioann. tom. 9. *Ioan. 10.* *Matt. 27.* *Heb 13.*

Quos Deus minime derelinquit.

Gen. 4. Chriſti opera cur, & quam placerent Patri ſuo. *Ioan. 4.*

Idem quare ſemper quæ placita illi erant, feciſſe ſe dicit.

TRACTATVS XLI.

De diſceptatione Domini cum Iudæis, quando dixit: *Si vos permanſeritis in ſermone meo, vere diſcipuli mei eritis: & cognoſcetis veritatem, & veritas liberabit vos. Reſpõderunt ei, Semen Abrahæ ſumus, & nemini ſeruiuimus vnquam: quo modo tu dicis, liberi eritis?* Et habetur Ioannis 8.

ANte hæc verba propoſita Euangeliſta præmittit: *Hæc illo loquente, multi crediderunt in eum.* Quæ eſſent illa, quæ loqueretur Dominus, obſcurum nõ eſt. Dixerat enim ſe agnoſcendum in exaltatione mortis & reſurrectionis ſuæ: vnde Dominus non fruſtra locutus eſt, poſtquam nõnulli crediderunt in eum. Oſtenditque reliquos

Horum cum præcedentibus verbis cohærentia.

liquos qui aderant, potuiſſe ſimiliter credere, ſi voluiſſent: ſed id quod ſequitur declarat, quã non ſtatim ſit filius Dei, qui credit in Ieſum, niſi etiam obediat fidei, vt plene videat veritatem, quare in principio rectè dixit: *Dedit eis poteſtatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius.* Et quia aperte ait: *Multi crediderunt in eum*, & Ieſum locutum ad eos, qui crediderũt ei, manifeſte deducitur, idem eſſe in Euangelio credere in eũ, & credere ei; cum tamen eſſent in peccato quia ſubdit, quod quærebant eum interficere: quod etiam alias à nobis annotatum fuit. Hęc igitur verba cum dicantur ad eos, qui crediderunt Ieſu, non minus dicta fuerunt ad Iudæos qui crediderunt, quam ad nos qui credimus. Ait ergo; *Si vos manſeritis in ſermone meo, vere diſcipuli mei eritis.* Credentes adhortatur ad perſeuerantiam, & immobilem doctrinam retinendam, ne ſint ſicut illi, qui cum gaudio ſuſcipiunt verbũ, & cum radices non habeant, ad tẽpus credunt; & in tẽpore tentationis recedũt. Parum eſt autem ſermonem meum auribus hauſiſſe, & ad tempus ſeruaſſe: nam multi, qui audierunt, abierunt retro. Parũ eſt prima ædificij fundamenta iacta fuiſſe, niſi opus exurgat, & extremam manum accipiat. Memores eſtote vxoris Loth, quæ egreſſa quidem eſt de Sodoma, ſed retro conuerſa in ſtatuam ſalis eſt mutata; Et, *Nemo mittens manum ſuam ad aratrum, & reſpiciens retro, aptus eſt regno Dei.* Parum eſt etiam Chriſtum verbis profiteri, ſi factis negetur. Et dicitur manere in doctrina Chriſti, qui verbũ Dei vt regulam, & normam accipit intellectus, voluntatis, linguæ, manuum, & pedum; & qui deniq; omnes ſuas actiones dirigit per ſermonem Dei, & in omnibus à ſe agendis, vel ſuſtinendis conſulit verbum Dei, non conſulit Carnem, non Mundum, non Dæmonem, cuius regulas, & præcepta vt plurimum neglecto verbo Dei fere omnes ſequuntur. Manet autem in Domini ſermone, qui illum ruminat, ac penetrat, ac diuturno tempore meditatur; non qui incipit affici, loqui, operariue diuina, qui poſtea ob moleſtiam carnis illa relinquit. Debebet autem tamdiu illi meditando hærere, donec per conſuetudinem dulceſceret, & non ſolum vt Deo placeret, ſed etiã vt hoſti capitali dæmoni, ac mundo diſpliceret.

Ioan. 1.
In Euangelio idem eſſe credere Chriſto & credere in Chriſtum, vnde conſtet.
Luc. 8.
Ioan. 6.
Gen. 19.
Luc. 17.
Supra 9.
1. Tim 1.
Manere in doctrina Chriſti quis dicatur.
Maneat in Domini ſermone quis.
Pſal. 1.

Et ait. *In ſermone meo.* Bene, & iuxta mentem meam intellecto, & non vt hæretici, aut mundani interpretantur, illũ ad ſe trahentes, & non ſe ipſos ad illum accommodãtes. Hinc enim omnes hæreſes ortę ſunt, deprauatæque viuendi cõſuetudines. Nec enim par eſt regulam parieti accommodare, ſed potius parietem regulæ. ¶ *Vere diſcipuli mei eritis,* Præmium perſeuerandi in ſermone ſuo proponit: & primum eſt eſſe vere diſcipulos Chriſti. Falſo diſcipulorũ nomen obtinent, qui non perſeuerãt, ſed moleſtia affecti abeunt retro, vt Capharnaitæ; contra, veri diſcipuli ſunt, qui dicunt: *Domine, quo ibimus: verba vitæ æternæ habes.* Nonnulli etiam quæſtus gratia, vt Iudas, & ille, qui dicebat, Sequar te quocũque ieris Domine. Alij vero honoris, & glorię: vt Simon Magus, cum diues eſſet, volebat emere Spiritum ſanctum. Deniq; ſunt quidam inſtabiles, de quibus Ioannes: *Ex nobis prodierunt, ſed non erant ex nobis, nam ſi fuiſſent ex nobis, permanſiſſent vtique nobiſcum.* Et quia multi ſunt, qui exterius videntur eſſe Chriſti diſcipuli, & reuera coram Deo non ſunt; ſubiungit Dilectus diſcipulus: *Sed vt manifeſti ſint quoniam non ſunt omnes ex nobis.* Magnaq; dignitas eſt diſcipulorum Chriſti, & penuria: ſunt enim ſicut lucernæ ardentes in caliginoſo loco, vt propter profeſſionem talis diſciplinæ irriſiones, & mortem perpeti ſit glorioſum: vt non tantum Angeli, ſed ipſe Spiritus S. repetat, & ſuggerat quæ Chriſtus docuit. Et quia veri diſcipuli ſunt, qui factis doctrinam magiſtri exprimunt, quotidie diſcentes quomodo tentationib. reſiſtant, & peccato ſtimulanti nõ conſentiant, & quod iter ad Deum teneant; elicimus paucos eſſe veros Chriſti diſcipulos; & propè innumeros eſſe falſos, & fictos. *Et cognoſcetis veritatem.* Secundum præmium eſt, diſcere veritatem, id eſt, Chriſtum creditũ, ſiue fide doctrinam ſuſceptã. Quia credẽti, & obedienti, lumẽ diuinitus porrigitur, quo lumen fidei ſuſceptæ accipiãt, & Chriſtum, cui credunt, intelligant, ſecũdum illud: *Si quis voluerit voluntatem eius facere, cognoſcet de doctrina, vtrum ex Deo ſit, an ego à me ipſo loquar.* Et in alio loco: *Abſcondiſti hæc à ſapientibus, & prudentibus, & reuelaſti ea paruulis.* Cognoſcetis ergo veritatem per Spiritum ſanctum vobis à me porrigendum, de quo: *Cum venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem*, quæ ſcilicet ſaluum, & beatum hominem credentem facere poſſit. Quam veritatem Philoſophi ignorarunt prorſus: Moſes vmbris quibuſdam delineauit tantum: Apoſtoli viuente Domino non integre, nec plene cognouerunt, donec miſſo Spiritu Sancto Chriſti Domini diuinitatem, & crucis eius, & mortis myſteria, quibus homines ſalui redduntur, patefacta agnouerunt. Hinc ſymbolum diſcipulorum Chriſti non eſt in eo, quod quis hãc, vel illã opinionem habeat: quemadmodum Platonici, Peripatetici, &

Hæreſes omnes vnde nam ortæ ſint, deprauatæque viuendi conſuetudines.
Veri, & falſi qui ſint diſcipuli Chriſti.
Ioan. 6.
Ibidem.
Matth 26.
Luc 9.
Act. 8.
1. Ioan. 2.
Diſcipuli Chriſti quales illi ſint.
2. Pet. 1.
Diſcipulorum Chriſti, paucitas vnde.
Perſeuerans in ſermone Chriſti, merces altera.
Ioan 7.
Matt. 11.
Ioan. 16.
Quomodo Spiritus S. nos docuerit omnem veritatẽ.
Vera nota diſcipulorum Chriſti quæ nam ſit.

Stoici dicuntur,qui dogmata, vel eloquētiam,ſeu ſtylum orationis Platonis, vel Ariſtotelis,vel Zenonis ſequuntur; ſed qui hoc vitę genus , vel illud amplexat⁹ fuerit.

Ioan.13.

Vt rectè alibi dixerit: *In hoc cognoſcent omnes quia diſcipuli mei eſtis , ſi dilectionem habueritis adinuicem.*

Veri cognitio quantum bonum ſit.

Magnum eſt autem bonum cognoſcere veritatem;in cuius cognitione aliqui ex Philoſophis felicitatem ſitam eſſe voluerunt.

3 Eſdr. 3.

Et propoſita quæſtione coram Rege Dario , quid omnium maximè præcelleret:&quibuſdam dicentibus quod vinum, alijs quod Rex, alijs quod mulieres fortiores eſſent omnibus : tandem audita commēdatione veritatis, omnes acclamarunt,& dixerunt: *Magna eſt veritas & præualet.*

Ioan. 14.

Vos igitur cognoſcetis veritatem, quá multi quæſierunt, ſed non inuenerūt.Cognoſcetis,inquam,me,qui ſum via,& veritas,& vita,& nō externa ſpecie, ſed ex verbo meo, & mē veritatem eſſe omniū figurarum, & vmbrarum Veteris Teſtamenti; & deniq; hæc veritas vos errare non ſinet, alijs prolabentibus in varios errores. Propterea ſubdit tertium præmium perſeuerantis in Domini ſermone: *Et veritas liberabit vos.*

Quænam ſit fidei natura, & ingenium Domini Ieſu.

Hic penſanda eſt natura fidei,& ingenium Domini Ieſu,vt illuminet eos, qui credunt in ipſum. Nam primo oſtēdit ſeruos peccati,& extorres à regno, filios diaboli,&mendaces,odio habentes lucem,& non credentes ipſum eſſe maiorem Abraham,ac reliquis Prophetis.

Credenti in Ieſum,quid facto opus ſit.

Qui enim in Ieſum credit,oportet vt ſeipſum miſerum,& liberationis indigentem agnoſcat , quam ſolus Filius poſſit præſtare; alioqui Ieſum amittet. Saluator enim eſt, non palpator.

Veritas,quæ Chriſtus eſt, à quibus malis liberet nos.

Veritas ergo,hoc eſt Chriſtus,de quo paulo infra ait: *Si vos Filius liberauerit,verè liberi eritis*,merito ſuo nos liberat.Fides autem viua, qua veritates credentes amplectimur, vt forma,liberat,tum à dæmonibus,qui facultates animæ perdunt , tùm à pœnis gehennæ peccato mortifero debitis, tum ab ignorātia ſui, & Dei,peccati & virtutis, naturæ,& gratiæ, & tandem liberabit hic , ne ita moleſte ſentiantur pœnæ:in futuro verò,vt ablatis omnib.moleſtijs, æterna gaudia cum tali , ac tanta ſocietate percipiantur.Liberat etiam hæc veritas à falſis diſcipulis veritatis,qui dicunt: *Domine, Nonne in nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo dæmonia eiecimus,& in nomine tuo virtutes multas fecimus?*

Matt. 7.

Diſcipulorum Chriſti verorum fœlicitas. Luc 22. Ioan. 16.

Plures autem veritates ſalutares ſine labore, & cum maiori guſtu , & ſatietate percipiunt illi , qui vere ſunt diſcipuli, quam omnes Rabbini,aut Gentiles Philoſophi vnquam cognoſcere potuerint. Vnde Apoſtolis,qui manſerunt in tentationibus,datus eſt ſpiritus docens omnem veritatem,quam ita coram tyrannis defenderunt,& ipſa veritas eos iuuata eſt,ac liberauit ab erroribus vniuerſis,ab omnibus mūdi cupiditatibus,à timore mortis,& inimicis,à miſera ſeruitute peccati,& tandem in libertatem gloriæ filiorum Dei, conſumpta omni ſeruitute corruptionis adducet, vt ait Apoſtolus.

Rom. 8.

Cæterum liberare hoc loco,non eſt ſimpliciter à periculis, & malis ſubducere,ſed liberum, & ingenuum reddere.Non enim dixit ῥύσει,ſed eſt ἐλευθερώσει quæ vox ad libertatem refertur,quæ ſeruituti opponitur.Quod ipſum ita eſſe,Iudæi reſpondentes cum indignatione indicant, dum dicunt;Nemini ſeruiuimus vnquam.

Quid eſt Veritas liberabit vos. Ibid.

Eſt ergo ſenſus, Chriſtus veritas liberos ac ingenuos vos reddet,& liberabit à ſeruitute peccati, & legis Moyſis; & aſſeret in libertatem ſpiritus, & gloriæ filiorum Dei. Agnouit vim huius Gręcæ vocis Aug.ſerm. 48.de verbis Domini,& ponderat: *Reſponderunt ei,Semen Abrahæ ſumus , & nemini ſeruiuimus vnquam : quomodo tu dicis , Liberi eritis?*

Aug. tom. 10.

Iudæorum intellectus carnalis.

Iudæi verbum Chriſti ſecundum carnē intelligentes,de ſeruitute corporali,& legali reſpondent;nō erubeſcunt de ignorantia, quæ ex propria culpa oritur; & confundūtur de ignobilitate obiecta, quæ per ſe nec vitioſa eſt,nec ſtudioſa,ſed naturalis.

Cur pereat nunc mundus.

Nūc enim mūdus propterea perit; quia veretur non verenda,& non veretur verenda.

Aug. tract. 40 in Ioann. tom. 9.

Aliqui,inter quos eſt Auguſtinus , volunt diſtinctos fuiſſe hos reſpondentes ab ijs diſcipulis qui crediderunt ; vnde nec credentes,nec diſcipuli Chriſti nominant̃;& quia inferius ad illos eoſdem verba faciens , dixit; *Sed quæritis me interficere , quia ſermo meus non capit in vobis*:quod fidelibus proprie nō quadrabat. Alij vero probabiliter putant fuiſſe illos eoſdem,quos dixerat crediſſe ſed hi fidem imperfectam habuiſſe ſe produnt,quos nihil magis offendit quam imputata ſeruitus.

Iudæorum malignitas in Chriſtum.

Ideo non ſolum liberum, ſed nobile genus ſuum ex Abraham profeſrunt,carnaliter ſiquidem ſapiebant , & de corporali libertate intellexerunt verba Ieſu.Et dicunt,*Nemini ſeruiuimus vnquam*. Artificioſe loquentes,&libertatē ab extremis defendentes , ſcilicet ex Abraham primo patre , & à ꝓprijs perſonis omittēdo intermedios parentes,quos conſtabat multiplici ſeruitute affectos fuiſſe,tum in Ægypto.

Exod. 5. Iudæi primum vbi ſeruierint, & quandiu.

vnde ſæpe dicuntur educti de domo ſeruitutis annis 120. tū in Babylone 70.

Cur ſe liberos appellauerint.

Dicebāt autem ſeipſos liberos,quia adhuc non erāt in ſeruitutem Romanorū redacti, ſed etiā tributarij,& non vt ſerui,ſed liberi ſub Cęſare gubernati per Præſidē. Et vt Rupertus

Rupert. Tuitien. lib. 7 in Ioan.

annotat, ſubdole locuti ſunt, expectantes vt Dominus obijceret illis ſeruitutem, quá tunc ſub Romanis ſeruiebant, vt ſic illum apud Præſidem accuſare poſſent tanquam contrárium Cæſari, qui promitteret libertatem à ſeruitute Romanorum.

Et aiunt: *Quomodo tu dicis, Liberi eritis?* Ná futura libertas ſeruitutem aliquam ponit, à qua eſſent manumittendi. ¶ *Reſpondit eis Ieſus, Amen, amen dico vobis, quia omnis qui facit peccatum, ſeruus eſt peccati: Seruus autem nō manet in domo in æternum. Si ergo vos Filius liberauerit, vere liberi eritis.* Reſpondet mitiſſimus Magiſter ordine inuerſo, primum quidem de qua ſeruitute, vel libertate loquatur: deinde de iactata nobilitate; vel libertate Abrahæ, quæ generoſitati animi nihil officit. Et aſſeuerãdo, *Amen, amen*, attentionem, & fidem captat. ¶ *Dico vobis*, Ne putetis quod ſufficiat veſtra fides cum peccato. *Quia omnis qui facit peccatum, ſeruus eſt peccati.* Id eſt: Quicunque mortiferum delictum admittit, ſeruus fit concupiſcẽtiæ, & fomitis, qui peccatum dicitur apud Paulum, & qui dominatur, & regnat in omnibus nondũ renatis per baptiſmum, & in omnibus poſt baptiſmum gratiam Dei amittentibus. Nã ſpiritus cogitur huic tyranno ſeruire. Vnde Apoſtolus renatis, & gratiã Dei ſeruantibus, ait; *Peccatum vobis non dominabitur: non enim ſub lege eſtis, ſed ſub gratia*: Et iterum: *Non ergo regnet peccatum in veſtro mortali corpore, vt obediatis concupiſcentiis eius.* Regnat autem, & dominatur, quia tributum noui peccati ſibi pendi facit, vt Rex: neque eſt virtus, quæ illi poſſit reſiſtere. Et Dominus quæ ædificationis ſunt, proponit, vt agnoſcentes ſpiritus ſeruitutem, implorent ac diligant libertatẽ: omittit vero ea, quę poterant confundere, & oſtendere, illos ſæpè ſecundum carnem ſeruos extitiſſe ſeruiendo Ægyptijs, Babylonijs, Madianitis, Philiſthæis, ac Romanis. Hæc autem ſeruitus licet dura ſit, quia naſcimur liberi; peior tamen eſt illa ſpiritus ſeruitus, in qua peccato Adæ infecti naſcimur, & propria voluntate nouis peccatis incurrimus. De qua Apoſtolus ait; *An neſcitis quoniam cui exhibetis vos ſeruos ad obediendum, ſerui eſtis eius cui obediſtis ſiue peccati ad mortem, ſiue obeditionis ad iuſtitiam?* Et Petrus, vbi dixit quoſdam eſſe ſeruos corruptionis, ſubiunxit; *A quo enim quis ſuperatus eſt: huius & ſeruus eſt.* A quo autem quis ſuperetur, explicat Iacobus; *Vnuſquiſq;*, inquit, *tentatur à concupiſcentia ſua abſtractus & illectus* Serui enim efficimur peccati, atque adeo Dei iudicis, qui eo vtitur vt ſeruo in hac via. Per hanc igitur ſeruitutem incurrit homo duo mala. Alterum eſt, quod etſi in

Rom. 7.
Fomitem Paulus peccatũ appellat.

Supra 6.

Ibid.

Regnet peccatum in noſtro mortali corpore quonam modo.

Domini prudentia, atque benignitas.

Spiritalis ſeruitus peſſima.
Rom 6.

2. Petr 2.

Iacob. 1.
A quo ſuperetur quis.

poteſtate faciendi ſit peccatum, ſit facere, vel non facere ipſum peccatum; eo tamen facto, abijcere illud poſtea à ſe non poteſt, & ita ſubijcitur peccato; cuius macula, & reatus in anima remanent, etiamſi actio peccati tranſiens ſit, & momentanea, quemadmodum & delectatio. Alterum eſt malum, quod peccatum remanens hominẽ in ſeruitutem redigit. Meritò autem peccans incurrit ſeruitutem peccati: quia peccando libertate abuſus eſt vtendo ea contra rectã rationem, & contra præcepta largitoris libertatis. Verè enim dictum eſt: *A quo quis ſuperatus eſt: huius & ſeruus eſt.* Et cum ſeruitus corporis per fugam à domino ſuo euadatur, in hac tamen nullum eſt effugium: ſemper enim ſequitur vindex conſcientia quaſi catena alligatum tenens. Illa morte ipſa finitur, hæc perpetuo durat. Illa interdum citra culpam incurritur, vt Ioſeph vẽditus, & Daniel, & ſocij facti ſerui Regis Nabucbodonoſor, hæc autem nonniſi propria ſponte contrahitur. Hanc peccati ſeruitutem, & eius turpitudinem agnouerunt Philoſophi: nam rogatus Sophocles ſenectute confectus in reb' venereis vteretur? reſpondit: *Dij meliora: liber ego iſtic ſicut à domino agreſti, & furioſo profugi.* Diogenes dicere ſolitus fertur; *Inter ſeruos ac dominos malos nihil intereſſe præter vocabula: niſi quod mancipia ſeruirent dominis, domini cupiditatibus.* Socrates nullos fœdiorem, miſerioremq; ſeruitutem ſeruire putabat, quam qui & animo, & corpore ſeruirent voluptatibus. Et Cicero in Paradoxis ſcripſit: Omnes ſapientes eſſe liberos, omnes vero ſtultos, ſeruos. Et de cupiditatibus carnis addicto dixit Horatius:

Vrget enim mentem dominus non lenis, & acres,
Subiectat laſſo ſtimulos, verſatq; negantem.

Et alio loco:

Imperat aut ſeruit collecta pecunia cuiq;
Tortum digna ſequi potius quam ducere funem.

Quod ſubdit: *Seruus autem non manet in domo in æternum: Filius autem manet in æternum:* Ne quiſquam exiſtimaret leue damnũ exiſtere, peccati ſeruum eſſe; adducit exemplum de ſeruo, qui non habet ius manendi in domo Patrisfamilias, niſi quandiu placitum fuerit domino, qui poteſt eum aut vendere, aut ablegare pro nutu ſuo. Secus eſt de filio, qui hæres eſt, & dominus domus, & ius habet in domo manendi ſemper. Ita enim interpretandum eſt neceſſario verbum, Manet: nam alioqui etiam ſeruus quandoq; manet in domo ſemper, & filius nõ manet in domo in æternum, cum ſæpe cõtingat eum ſe à patre ſubducere, & alienare à domo paterna. Qua ſententia

Peccati ſeruitutem quanã duo mala conſequantur.

Peccans cur merito incurrat peccati ſeruitutem.

2. Pet. 2.

Seruitus ſpiritualis à corporea quid differat.
Gen. 37.
Dan. 1.

De peccati ſeruitute quid ſenſerunt huius mundi ſapientes.

Cicer. Paradoxo 5 initio.

Horat. libr 2. Satyr. 7.

Seruum non manere in domo in æternũ ſed filium, quo modo verum.

Quæ nobis dignitas ambienda ſit, & à Deo efflagitanda

Dominus ſtimulat nos ad filiorum Dei dignitatem ambiendam, vt nos, qui omnes à natiuitate, & ipſa conuerſatione ſerui ſumus peccati coram Deo, effici ex ſeruis filij Dei ſtudeamus, quo poſſimus cum ipſo, qui propriè, & per naturam eſt filius Dei, in domo Dei, ac regno eius permanere in æternum, & non cum ſeruis abijciamur aliquando à conſpectu, & domo eius. Quam doctrinam deſignatam factis, & verbis agnoſcimus in lege: nam Abraham filijs cõcubinarũ dedit munera, ablegans eos à ſe, Iſaac vero omnium bonorum ſuorum hæredem inſtituit, tãquam legitimum filium, pro quo ad ipſum dixerat Sara, *Eijce ancillam, & filium eius, non enim erit hæres filius ancillæ cum filio liberæ.* Filius etiam non ſolum vere liber eſt ab omni ſeruiture, verum etiam alios libertate donare poteſt. Chriſtus autem Dei Filius eſt, ac proinde hæres, & Dominus domus, & ab omni ſeruitute liber, ſolusq́ue inter mortuos liber, de quo dicitur, *Qui peccatum non fecit, nec inuentus eſt dolus in ore eius.* Et ipſe de ſeipſo, *Venit Princeps mundi huius, & in me non habet quicquam:* ac paulo poſt dicet, *Quis veſtrum arguet me de peccato?* Ideo eius eſt veram libertatem donare, & Spiritum adoptionis largiri: & propterea ſubiungit: *Si ergo vos Filius liberauerit, vere liberi eritis.* Porro domus Dei in hoc ſeculo eſt Eccleſia, de qua Dauid: *Domine dilexi decorem domus tuæ.* Et Apoſtolus, *Hæc tibi ſcribo, fili Timothee, vt ſcias quomodo oporteat te in domo Dei conuerſari, quæ eſt Eccleſia Dei viui, columna, & firmamentum veritatis.* In altero ſeculo domus Dei, vita, & gloria ęterna eſt, de qua ſimiliter Dauid ait, *Beati qui habitant in domo tua Domine:* & ipſe Dominus, *In domo Patris mei manſiones multæ ſunt.* Et ab vtraque domo, qui ſeruus eſt peccati, eijcitur. Et primo quidem quamuis ſecundum loci qualitatem, & oculos hominum in Eccleſia conuerſetur: tamen in oculis Dei in Eccleſia non vt viuum, ſed vt putridum membrum habendus eſt. In morte etiam viſibiliter ſegregabitur ab Eccleſia militanti, quando exibunt Angeli, & ſeparabunt malos de medio iuſtorum: ab altera domo, hoc eſt, cœlo, poſtea excludetur, quia in illam nihil ſeruile, aut coinquinatum intrabit, iuxta illud, *Neque habitabit iuxta te malignus, neque permanebunt iniuſti ante oculos tuos.* Eſt ergo res pernicioſa peccatum, & viliſſimæ ſeruituris damnum inducens. Seruus enim etſi pro tempore quædam in domo agat, tamen quoniam ſeruus eſt, & non hæres, non habet ius in domo, nec ſe ipſum, nec alios poteſt libertate donare: nullus captiuus alium captiuum liberare poteſt. Quare nec Moyſes, nec Patriarchæ, nec Iudæorum Sacerdotes, qui ſerui fuerunt, ac prorſus à peccato immunes non extiterunt, veram libertatem conferre potuerunt, præter vnum Ieſum, qui filius eſt, & omnis peccati expers, de quo liberante rectè ait, *Verè liberi eritis.* Quo verbo iugulantur omnes hæretici nouelli, qui iuſtificationem non vere ſanantem, neque liberantem à morbo peccati, & eius ſeruitute aſſerunt, niſi per ſolam Chriſti iuſtitiam imputatam: vt is videlicet ſit iuſtus, ſanus, ac liber, non qui reuera ab iniuſtitia, vel morbo, & ſeruitute peccati liberatus exiſtat, ſed qui à Deo vt talis habetur. Nam quid eſt hoc aliud, quam Deũ ſtultum, aut iniuſtum facere, eos habẽdo pro iuſtis, qui iuſti nõ ſunt, & Chriſtum facere impotentem, atque inefficacem redemptorem, qui ita redimat, vt redemptus ſub ſeruitute peccati maneat, & eum inferiorem in liberando conſtituere, quam Adamum in perdendo? Nam ſi ille verè perdidit, & nos peccato, & dęmoni ſubiectos reliquit, debebat is, qui liberator miſſus erat, à tanta perditione verè & non tantum per imputationem liberare. Sed non eſt operæpretium plura contra hanc hæreſim adferre, quæ per ſe ipſam ſatis corruit, & contra verbũ eſt Chriſti, dicentis, *Si vos Filius liberauerit, verè liberi eritis:* hoc eſt, non tantum habebimini, ſed etiam eritis per diuinam gratiam, & ſpiritum adoptionis veſtra corda inhabitãtem, & dæmonem expellẽtem, ac deſtruentem, vt arcam Domini idolum Dagon proſtrauiſſe legimus. Dominus igitur Ieſus ſua cruce à iure peccati nos liberauit, ne nobis dominetur, à iure mortis, ne nos occidat, à iure afflictionum, ne nos moleſtia magna afficiant, à iure Satanæ, ne nos, vt tyrannus poſſideat, & perdat: reſtituitq́; nos iuſtitię, vitę, gaudio, ac Deo ipſi. Nam etſi iuſti peccatum tentans perſentiant, & afflictionib. non careant, & mortem inſtare intelligunt, & à Satana ſępe vexentur: non tamen liberat nos Chriſtus à ſenſu eorum, donec venerit nouiſſimus ille dies, ſed liberat nos à iure, & dominio ipſorum, & adimit eis aculeum, quo omnes homines peribant. Habes deinde ex hoc loco, veram libertatem Chriſtianam non in hoc conſiſtere, vt homo liber ſit à lege Dei, vel ab obedientia debita magiſtratibus, ſiue Eccleſiaſticis, ſiue ſecularibus, & vt quiſque facere poſſit quicquid libet, vt Luther. ſomniauit, ſed vt à iure peccati, & dæmonis, ac mortis homo liber exiſtat, ſeruus autem fiat Dei, & legis eius, & omnium ex ċharitate propter eum, vt alias monuimus. Quod ſuperius dixit;

Margin notes (left): Gen. 25. — Spiritualis libertatis, & carnalis elegans typus in filijs Abrahæ. — Supra 21. & Gal. 4. — Chriſti libertas quanta ſit. — Pſal. 87. — 1. Pet. 2. & Eſa. 53. — Ioan. 14. — Domus Dei quænam in præſenti ſit, quæ vero in futura vita. — Pſal. 25. — 1. Tim. 3. — Pſal. 83. — Ioan. 14. — Ab vtraque domo illa ſeruum peccati excludi. — Matt. 13. — Apoc. 21. — Pſal. 5. — Chriſti ſuper Moſen, Patriarchas, & Prophetas excellentia.

Margin notes (right): Aduerſus imputatiuam noſtri ſeculi hæreticorum iuſtitiam. — Qualem Deũ illi facere videantur cum ſua illa iuſtitia imputata. — Rom. 8. & Galat. 4. — 1. Reg. 5. — A multiplici nos iure Chriſtus liberat. — Chriſtiana libertas in quo poſita ſit. — Qualem impius Lutherus ſibi Chriſtianam libertatem effinxerit.

Veritas liberabit vos, modo ait, *Filius*: non tantum quod Filius Dei ſit ipſa veritas, vt ipſe de ſe dixit: *Ego ſum veritas*, ſed etiam quia liberat per cognitam veritatem, quam ipſe per ſpiritum ſuum docet omnes permanentes in verbo eius.

Ioan. 14.

Scio quia filij Abrahæ eſtis, ſed quæritis me interficere, quia ſermo meus non capit in vobis. Reſpondet Dominus priori obiectionis Iudæorum parti, nempe, Semen Abrahæ ſumus: qua de re cum multa eſſet dicturus, prius ad poſteriorem obiectionem, quod nemini vnquam ſeruijſſet, cōſulto reſponſum dedit. Agit autem manſuetè: nam qui dicere potuiſſet cum Eſaia, *Audite verbum Domini, Principes Sodomorum, percipite auribus legem Dei veſtri, populus Gomorrhæ*, & cum Ezechiele: *Pater tuus Amorrhæus, & mater tua Chetæa*, nihil horum dixit, ſed tantum, *Scio quia filij* (vel ſemen, vt Græca habet litera) *Abrahæ eſtis*. Id eſt: Omnibus compertum eſt, vos de ſtirpe Abrahæ prognatos, ita vt opus non ſit vos de ea re gloriari toties, veruntamen hæc gloriatio de carne, & ſemine carnali Abrahæ vana eſt. Nam caro Abrahæ nihilo melior eſt quam hominum aliorum caro: nam & ipſa de maſſa præuaricatrice eſt. Vera generoſitas Abrahæ non eſt ex carne, ſed ex fide: non eſt ex gente, ſed ex virtute: non ex propria ſeminis qualitate, ſed ex obedientiæ longanimitate, de qua dixit Ioannes Baptiſta: *Ne velitis dicere intra vos, Patrem habemus Abraham: dico enim vobis, quoniam potens eſt Deus de lapidibus iſtis ſuſcitare filios Abrahæ*: & Dominus, *Multi ab Oriente, & Occidente venient, & recumbent cum Abraham, Iſaac, & Iacob, filij autem regni eijcientur in tenebras exteriores.* Docemur vanum eſſe de nobilitate generis, aut ſanctitate parentum gloriari: parentumque iuſtitiam nihil coram Deo nobis profuturam, niſi addamus & propriam: quemadmodum nec parentum peccata nobis oberunt, ſi eorum impietatem non imitemur.

Chriſtus quā mitis & benignus in Iudæos.

Eſa. 1.

Ezech. 16.

Vera Abrahæ progenies tantum ex fide oritur.

Matt. 3.

Infr. 8.

De maiorum progenie, vel ſanctitate, ſi noſtra defuerit, gloriationem eſſe vaniſſimam.

Sed quæritis (inquit) *me interficere*. Oſtendit, re ipſa, quod ad fidem, & pietatem attinet, eos longe eſſe ab Abrahamo diſſimiles. Abraham namque exaltauit vt videret diem Domini, illi autem Chriſtum perimere quærebant. Sic ſolent carnales filij Abrahæ perſequi ſpirituales, vt notat Apoſtolus. Concedit ergo, illos carne quidem filios eſſe Abrahæ, ſed ſpiritu, & fide non eſſe. Quaſi diceret, Hoc facto vos ipſos proditis, quales filij ſitis, nempe nō quales Iſaac, & Iacob, ſed quales Iſmael, & Eſau, benedictione paterna priuati. Quod ſi illis cognatio Abrahæ non profuit, nec vobis proderit. Nec mireris, quod ad credentes loquatur: credebant enim ipſum quidem eſſe, vt Prophetam vel Meſſiam, ſed ab eo non iuſtificationem, & libertatem à peccato, ſed libertatem ab hominibus, & alijs regnis quærebant: itaq; cum ille aliud oſtenderet, redibant ad ingenium, & ſicut antea, ita etiam nunc, quærebant eum interficere. Habebant quidem illi & alia peccata, ſed hoc nunc eis dixit, de quo tunc magis erant cōſcij. Nam ſiue prius in eum credidiſſent, cogitauerant eum interficere, ſeu tunc, cum ſerui appellati ſunt, de eo adhuc ſunt indignati, vt cædem eius deſignauerint, certè ab eo peccato liberi non erant.

Quare Iudæi non eſſent veri filij Abrahæ.

Ioan. 8.

Gal. 4.

Iidem filij Abrahæ quales extiterint.

Gen. 27.

Heb. 12.

Quālē Iudæi Meſſiam ſperarent in lege promiſſum.

Et ſubdit, *Quia ſermo meus non capit in vobis*. Seu, non habet locum in vobis, quia videlicet non diligitis veritatem, liberos, & ingenuos reddentem. Et iuſte cauſam odij eorum aperuit, ne iuſte eum perſequi viderentur; Non, inquit, ob aliquod meum maleficium me quæritis interficere, ſed ob id tantum, quod ſermonem meum capere non vultis, nec ille poteſt capere in cordib. veſtris, ſuperbiæ, & inuidiæ, vitijsque alijs permultis præoccupatis: vnde nec piè credere ſermonem meum, nec de eo interrogare, vt debereris, poteſtis. Quod autem gratis obiurgo, ad bonum veſtrum facio, gratis ergo, & ſine cauſa me perſequimini. In hæc verba pulchre ait Auguſtinus, *Si ſermo meus caperetur, caperet: ſi caperemini, intra retia fidei, tanquam piſces, concluderemini. Tunc capit, quando capitur, nec fit iniuria illis, qui capiuntur: ad ſalutem quippe, non ad perniciem capiuntur.* Theophylactus hoc ad magnitudinem doctrinæ Chriſti refert, dicens, *Non propter aliud inſanitis contra me, quam propter ſermonem meum, qui ſublimior eſt veſtra cogitatione, & à vobis capi nequit: quamuis non propter hoc oportebat occidere, ſed magis orare, vt doceam dogmatum ſublimitatem, & colere, & obſeruare.* Hæc illi.

Iidem cur non caperent Chriſti ſermonem.

Sermonem Chriſti capere quid ſit.

Aug. tract. 42. in Ioan.

Ioan. 9.

Theophyl. in Ioan. cap. 8.

Ego quod vidi apud Patrem, loquor, & vos quæ vidiſtis apud Patrem veſtrum, facitis. Docet quid ad generoſum filium pertineat. Eius namq; quiſque filius eſt, cuius mores imitatur: exempla namq; parentum domi conſpecta, in mores filiorū abeunt. Ego dictis, & factis me Filium Dei eſſe doceo, & nihil loquor niſi veritatem, quam vidi apud Patrē, & vt Græca habent, in eum, etiam cum dico me lucem mundi, fontem vitæ, & panem viuum in ſalutem veſtrā miſſum. Vos vero, ſiue, vos igitur, vt Græci codices habent, quæ vidiſtis apud patrem veſtrum (Satanam) facitis, id eſt, facere intenditis, homicidium ſcilicet. Oſtendit ergo Ieſus patrem ſuum ipſorum, vt intelligant non

Cuius quiſq; filius ſit.

Ioan. 6.

Iudæi corde erant Chriſticidæ.

ex Deo eſſe qnod cogitant, dum carni potius, quàm ſpiritui conſenſum præbent; vt ſi non tunc, at aliquãdo tamen eius recordati ſanentur, & incipiant carni diſſentire, & aſſentire ſpiritui.

Impiorum ingenium.

Reſponderunt, & dixerunt ei, Pater noſter Abraham eſt. Impius cum arguitur, vel conuitia ſuggerit, vel ſi aliud nequit, diſſimulat ſe audiſſe, & aures obſtruit tanquam aſpis ſurda: vt Iudæi hic fecerunt. Nam cùm oſtendiſſet illos Abrahæ filios non eſſe, tamẽ quaſi nihil audiſſent, iterum iactant; *Pater noſter Abraham eſt.* Et qnod dixerat: *Vos quæ vidiſtis apud patrem veſtrum, facitis*, quaſi in contumeliam dictum accipiunt; vel dicentes ſe eum, vtpote mortuum, amplius non videre; vel quaſi dicerent; Abraham pater noſter ſanctiſſimus fuit, & nihil nos docuit quod tu poſſis reprehendere. Quare meritò obiecit illis Dominus; *Si filij Abrahæ eſtis opera Abrahæ facite.* Et ita eos ad ſuorum maiorum exempla mittit, vt ſicut Abrahã fideles velint eſſe, & abſque tot diſputationibus credant. Abraham enim miracula, quæ iſti videbant, non viderat; & tamen ita Deo credidit, vt nõ dubitauerit patriam relinquere, & locum incertum ſequi, & filium proprium immolare. Et tamen quis eum certum fecit Deum eſſe, à quo ſic adamabatur, niſi quòd fidelis fuit? Eminuit Abraham multis magnis, & heroicis virtutibus, vt fide, obedientia, hoſpitalitate, fortitudine, & ſicut ipſe vixit, ſic & filios docuit. De quo Dominus inquit: *Scio quod præcepturus ſit filijs ſuis, & domus ſua poſt ſe, vt cuſtodiant viam Domini, & faciant iudicium, & iuſtitiam.* Credite ſermoni Dei, vt ille credidit: ſuſcipite illum, quem Deus miſit, ſicut ille nuntios ad ſe miſſos ſuſcepit, & ſtudioſè coluit. Docete filios veſtros viam Domini, ſicut ille docuit: abſtinete à cæde innocentis, ſicut ille abſtinuit, & non ſolùm vultu, & corporis lineamentis, ſed moribus & operibus Abraham exprimite. Annotauit Origenes rectè dictum in plurali, *Opera Abrahæ facite*, non opus; ne putemus ſatis eſſe ſi imitemur opus Abrahæ, nempè fidem, & non alia opera, obedientiæ, hoſpitalitatis, fortitudinis, quibus ille emicuit. Inſignis autem impudentia, ac ſingularis inſcitia eſt Eraſmi Sarcerij, hæretici hominis, qui hæc ad ſolam fidem pertinere contendit, in damnatam ab Apoſtolis hæreſim de ſola fide incidere minimè metuens, & voces à proprijs ſignificatis in alienos, & improprios detorquere. Quaſi Spiritus ſanctus rationem propriè loquendi prorſus ignorauerit; cùm tamen ſcientiam habere vocis dicatur. Et aduerte Græcè legi; *Si filij Abrahæ eſſetis, opera Abrahæ vtique faceretis.* Quibus congruit quod ſequitur: *Nunc autem quæritis me interficere hominem, qui veritatem vobis locutus ſum, quam audiui à Deo: hoc Abraham non fecit. Vos facitis opera patris veſtri.* Inculcat illorum delictum, quod animo ſuo conceperant. Nam cùm præceptum Dei eſſet; *Non occides:* &, *Quicunque effuderit humanum ſanguinem, fundetur ſanguis illius:* Iudęi non ſolùm hominem, ſed innocentem quærebant interficere, cum lex præciperet; *Inſontem & iuſtum non occides.* Adhæc cum annuntiantibus veritatem, præmium aliquod, non ſupplicium debeatur; illi autem veritatem loquentem occidere tentabant; vnde ſe inimicos veritatis prodebant. Præterea, ſi quis veritatem ab homine traditam contemnat, tolerabile malum eſt: at veritatem à Deo auditam loquenti contradicere, grande flagitium eſt, quia id nõ tam eſt hominem ſpernere, quàm Deum. Atque ita eorum peccatũ exaggerat, vt emolliantur, & timeant. Poſtremò addit: *Hoc Abraham non fecit:* Nullum enim ille interfecit: imò filium ſuum Iſaac, quem diligebat, propter me voluit immolare: pro nocentibus etiam Sodomitis orauit: nullum à Deo miſſum nuntium cõtempſit, ſed cum omni reuerentia, & hoſpitalitate in domum ſuam excepit: ſicut patet de tribus Angelis. Proinde non opera Abrahæ, ſed opera Satanæ patris veſtri imitamini in aduerſando mihi Meſſiæ gratis, & pertinaciter. Et ratiocinatur Dominus à deſtructione conſequentis ad deſtructionem antecedentis. Conſequens præcedentis conditionalis deſtruit, dicendo; Nunc autem quæritis me interficere hominem, non malum, nec iniuſtum, ſed qui veritatem locutus ſum vobis: non qualemcunque, nec ex me ipſo inuentam, ſed quam audiui, & accepi à Deo: qnod Abraham nunquam fecit. Non ergo eſtis germani Abrahæ filij: nam ſi verè eſſetis Abrahæ filij, opera eius faceretis; ſed illa, quæ fecit ille, non facitis, ſed contraria; Ergo non eſtis Abrahæ filij, ſed potius patris veſtri Satanę, cuius opera imitamini.

Abrahæ fides [...]ta.

Gen 12. & [...] 7. & Hebr. 11.

Geneſ. 22. & Iacob. 2.

Gen 18.

Opera Abrahæ quænam ſint.

Ibid.

Cur Chriſtus non in ſingulari dixerit, Opus Abrahæ facite, ſed opera, vt ait Origenes.

Origen.

Eraſmi Sarcerij opera Abrahæ ad ſolam fidem referentis tantummodo, impium dogma refellitur.

Sapient. 1. & Actor. 2.

Exod. 20. & Matth. 5.

Gen. 9.

Exod 23.

Iudæi legis præuaricatores.

Iudæi hoſtes veritatis.

Abrahæ innocentia, & obedientia ſingularis.

Gen. 2.

Suprà 18.

Ibidem.

Iudæi filij diaboli, atq; eius imitatores.

Iudæi Abrahæ filij minime cur veri.

Dixerunt itaque ei, Nos ex fornicatione non ſumus nati: vnum patrem habemus Deum. Dixit ergo eis Ieſus, Si Deus pater veſter eſſet, diligeretis vtique me. Ego enim ex Deo proceßi, & veni: neque enim à me ipſo veni, ſed ille me miſit. Iudæi de duobus ſe iactabãt: altero, quod eſſent filij Abrahæ: ſed hanc gloriarionem hactenus repreſſit Dominus; altero, quod Patrem haberent Deum, atque idcircò libertate, qua veritas eos liberaret, ſe non indigere mentientes. Hanc iactantiam nunc

Duplex Iudæorum gloriatio, quam Dominus præcidit.

Illud: Nos ex fornicatione non ſumus nati, dupliciter intelligitur.

deprimit, vt det locum illis ſeſe humiliandi, & agnoſcendi, & de maiorum operibus non ſuperbiendi.

Primum igitur aiunt: *Nos ex fornicatione non ſumus nati*. Quod duplicem ſenſum habere poteſt: primum, vt intelligatur de fornicatione carnali, quemadmodum Chryſoſtomus, & Theophylactus interpretantur, vt diſtinguãt ſe ab Ammonitis, & Moabitis, & Iſmaëlitis, & notent Dominum ex fornicatione natum. Quaſi dicerent: Nos non ſumus vt reliqui, quos genuit Abraham, filij ex concubinis progeniti, & hæreditate patris indigni, vt Iſmael, & alij, quos ex Cetura habuit, vt dicitur in libro Geneſeos ca. 16. ſed ſumus ex legitimo Saræ coniugio geniti, cuius filium ſolũ elegit Deus, & in eo ſtatuit pactum, & promiſſiones. Sed non meminerunt Iudęi, quòd deſcenderint ex Iuda, & Thamar per congreſſum fornicarium.

Chryſoſt. homil. 53. in Ioã. tom. 3.
Theophylact. ibidem.
Geneſ. 16. Infr. 21. & Gal. 4.
Iudæi vnde deſcenderint
Geneſ. 38 & ſeq.

Alter ſenſus eſt, vt intelligatur de ſpirituali fornicatione, quæ idololatria eſt, vt habes in Deuter. apud Oſeam, & Ezechielem, tanquam dicerent; Non ſumus ex ſtupro nati, non colimus deos alienos, nõ deſcendimus è Gentibus idololatris. Vnde inquiunt in hũc ſenſum; vnum patrem habemus Deum, non tantùm ratione creationis, quæ cõmunis eſt omnibus Gentibus, ſed præcipuè ratione cultus, & religionis, de quo; *Nunquid non ipſe eſt pater tuus, qui poſſedit te, & fecit, & creauit te?* Et ipſe rurſus vocat populum Iſraëliticum filium ſuum primogenitum; & alibi: *Ex Aegypto vocaui filium meum*. Bona eſſet gloriatio, ſi vera: nam omnes illorum patres vel millies idola coluerunt, vel in ipſo egreſſu ex Ægypto, quando vitulum adorauerunt. Idololatræ enim dæmonem habent patrem ſpiritualem, de quo intellexerunt verè Chriſtum loqui: ideò Deum etiam patrem ſuum dicunt. Atque ita hic ſenſus poſterior probabilior eſt. Aiunt ergo; *Vnum patrem habemus Deum*. Bona quoque eſt hęc gloriatio, ſi vera eſſet. Et acceperant ex Scripturis illam: dixerat enim Deus Pharaoni, *Filius meus primogenitus Iſraël. Dixi tibi, Dimitte filiũ meum, vt ſeruiat mihi*. Sed in hac ratione conditionis Ieſus de patribus talibus non loquitur, ſed de illo, quem moribus referebant. Etenim cum mores formaturus hominum veniſſet, vt digni Abraham, & Deo parentibus eorum eſſent, detegere illis voluit cuius parentis mores habeant, & conſectentur, vt eos deponant, & boni patris mores aſſumant. Sed facile eſt cuiuis dicere; *Pater noſter qui es in cælis*: ſed non eſt ſatis ad ſalutem, niſi mores adferat filio dignos. Vnde

Alter ſenſus.
Deut. 31.
Oſea. 1.
Ezech. 16.
Spiritalis fornicatio idololatria eſt.
Deut. 32.
Exod. 4.
Oſea 11. & Matth. 2.
Iudæi non ſemel idola coluerunt.
Exod. 32.
Idololatræ filij diaboli.
Iudæi vnde cognouerint eſſe ſe filios Dei.
Supra 4.
Cur venerit Chriſtus in mundum.
Matth. 6.
Qui ſint veri filij Dei.

ſubdit: *Si Deus pater veſter eſſet; diligeretis vtique me*. Paria enim ſunt, Deum habere Patrem, & Filium Dei diligere. Omnes enim filij Dei inuicem diligũt: nec aliter poſſunt eſſe filij, niſi habẽdo dilectionem ad ſe inuicem: quanto magis vnicum illum, & naturalem Filium omnes diligere debẽt, per quem eundem adoptionis Spiritum accipere meruerunt? quia quod ſolus erat per naturam, hoc multis fratribus conceſſit ex gratia, vt filij Dei nominentur, & ſint. Ex quo conſtat, fruſtra, & in vanum iactare Iudæos, vel Paganos Deum cœli, & terræ creatorem, cùm Chriſtum non habeant, per quem ſolum aditus eſt ad Deum, qui ſolus ex Deo proceſſit: ab æterno quidem, vt filius conſubſtantialis; ex tempore autẽ venit vt homo humanitatem indutus, vt ea ratione etiam magis ſit à nobis diligendus.

Deum qui habet patrem, diligere Chriſtum neceſſario cur debeat.
Rom. 8. & Galat. 4.
1. Ioan. 3.
Iudæi & Pagani cur fruſtra Deum iactitẽt cœli & terræ conditorem.

Quare loquelam meam non cognoſcitis? Quia non poteſtis audire ſermonem meum. Ne videatur Chriſtus Dominus Seruator noſter arroganter de ſe dixiſſe, quòd ex Deo proceſſit; iterum ad doctrinam ſuam appellat. Quaſi diceret; Si ex loquela cognoſcitur quiſque qua ex natione ſit oriundus, & Petrus ex loquela agnitus eſt Galilæus; cur nõ ad loquelam meam planè diuinam attenditis, vt me agnoſcatis Dei filium? Et cum admiratione quadam dixit; *Quare loquelam meam non cognoſcitis?* Nam ſi Deum creditis veracem in promiſſionibus, ac beneficum in operibus; cum Pater promiſerit Filium ſuum vobis benefacientẽ, & ingenium Patris referentem, quid eſt quod me in nullo à Patre degenerantem, benefacientem vobis, & cum Prophetarum vocibus cõgruentem, imperio miracula edentẽ, & tanquam poteſtatem habentem, docentem non agnoſcitis? Et ſubdit cauſſam eſſe: *Quia non poteſtis audire ſermonem meum*. Nõ quòd neget in eis liberum arbitrium; ſed quia ſecundùm ſtatum, in quo tunc erant, quandiu in illo odio, & animi acerbitate permanebãt: de qua ſubditur: *Vos ex patre diabolo eſtis, & deſideria patris veſtri vultis facere. Ille homicida erat ab initio, & in veritate non ſtetit: quia non eſt veritas in eo; cum loquitur mendacium, ex proprijs loquitur, quia mendax eſt, & pater eius*: non poterant audire, & benignis, & attentis auribus cum fructu intelligere ſermonem & verba Chriſti Domini.

Iudæos Chriſtus cur dicat ſuam loquelam non agnoſcere.
Matth. 26.
Pſal. 144.
Matth. 9.
Iudæi audire ſermonem Chriſti quo modo non potuerint.

Simile eſt quod Chryſoſtomus homil. 57. in Ioan. & Euthymius cap. 9. in Ioan. intelligunt: Non poteſtis, id eſt, Non vultis. Vides igitur quæ ſit cauſſa cur Verbum Dei minus ſit fructiferum: nimirum quia cor plenum eſt immoderatis affectibus, qui non ſinunt dari locum verbo Dei. Signifi-

Chryſoſt.
Euthym.
Cur minus verbum Dei ſit fructiferum.

Qui Deum, [illegible] habet, qualis eſſe debeat.

car ergo ipſos ſibimet cauſam eſſe ſuæ ignorationæ. Quiſquis igitur filius Dei eſt, ſtudeat ita mores ſuos, & linguam componere, vt per ſermonem ædificantem, & manſuetum poſſit agnoſci cuius parentis ſit filius.

Gen. 3.

Vos ex patre diabolo eſtis, & deſideria patris veſtri vultis facere. Ille homicida erat ab initio, & in veritate non ſtetit: quia non eſt veritas in eo, cum loquutur mendacium, ex proprijs loquitur, quia mendax eſt, & pater eius. Cùm blandius, ac manſuetius hactenus egerit tanquã agnus: nunc durius, & ſeuerius propter eorum obſtinationem tanquam leo cum illis agit, & qui re ipſa poterat eos iure perdere: ſed verbis aſperioribus contentus eſt, vt eos à mala voluntate auocet, & ad Fidem reuocet. Vt enim ait Sapiens Eccleſiaſt. 12. *Verba ſapientium, ſicut ſtimuli, & quaſi claui in altum defixi, quæ per magiſtrorum conſilium data ſunt à Paſtore vno, &c.* Ideò graue vulnus illis infligit, quò citius reſipiſcant. Quod autem ait: *Vos ex patre diabolo eſtis:* non eſt ad naturam referẽdum, quaſi diabolus impios creauerit, vt Manichæus ſtultè ſomniabat, duo principia vnum bonum, & alterum malum, cõſtituens: ſed Fides noſtra niſi vnum Creatorem omnium, viſibilium, & inuiſibilium, non nouit: vniuerſa enim propter ſemetipſum operatus eſt Dominus; impium quoque ad diem malum. Fecit namque Deus naturam, quæ in ſe bona eſt; non autem peccatum, quod nihil eſt. Cum igitur neque Abrahæ, neque Dei opera haberent (vt ipſi ſibi perſuadebant) ſed diaboli potius, vtique quem patrem haberent, poterant iam agnoſcere: neque enim diuina, vel humana lex tam præcipitanter quenquã ad necem dijudicat. Hoc proprium diaboli eſt, de quo ait: Vos ex patre diabolo eſtis: quia amiſſa Dei ſimilitudine ſimiles diabolo facti eſtis, & quantum ad peccatum imitantes illum, & ab eo intus moti, & ſuaſi: & quod ad pœnam attinet, quia æterna mala cum ipſo hæreditate poſſidebitis, eiuſque interim dominio, & poteſtati ſubiacebitis: nam Princeps aëris huius operatur in filios diffidentiæ. Et probat, cùm ait: *Et deſideria patris veſtri vultis facere.* Id eſt, Quia deſideria eius vultis perficere: quod plus eſt, quàm ſi dixiſſet; Opera eius imitamini. Nam etſi multa mala diabolus indies faciat; maiora tamen, ſi permitteretur, cuperet efficere. Et explicans conditiones diaboli, duo peccatorum genera, id eſt, homicidij, & mendacij producit, ſubdens: *Ille homicida erat ab initio:* Et tertium peccatum in duobus illis implicitum, id eſt, inuidiam, de qua Salomon: *Inuidia diaboli mors introiuit in Orbem terrarum:* & illa eadem impellente mortem Chriſto Domino intulerunt, vt Pilatus ipſe apertè noſſet, quòd per inuidiam tradidiſſent illum. Quod nõ ſic intelligendum eſt, quaſi Deus diabolum ab initio malum condiderit, vt Manichæus dicebat: Quia vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona. Nec ex eo quod in primo ſuæ creationis mométo ſua propria voluntate malus fuerit; quam ſententiam reprobat Auguſtinus lib. de ciuitate Dei, cap. 15. tom. 5. allegans illi ſub typo Regis Babylonis dictum per Eſaiam: *Quomodo cecidiſti de cælo Lucifer, qui mane oriebaris,* & ſub perſona Regis Tyri per Ezechielem; *In delicijs paradiſi Dei fuiſti:* ornatus omni lapide pretioſo: iuxta id; *Omnis lapis pretioſus operimentum tuum.* Et hic dicitur: *In veritate nõ ſtetit;* ergo in ea aliquando fuit. Idcirco communior eſt Patrum ſententia, diabolum in naturali rectitudine, ſiue potius in gratia Dei cũ cæteris Angelis conditum, & aliqua, licet breui mora, in ea iuſtitia perſtitiſſe; mox verò per ſuperbiam elatum excidiſſe. Et quod dicitur ab initio homicida, & 1. Ioan. 3. *Ab initio diabolus peccat:* non ſignificat initium ſuæ conditionis, ſed initium mundi, & hominis: non enim homicida eſſe potuit, niſi homo eſſet, vel re ipſa, vel in oculis Dei, & prædeſtinatione, qui occideretur. Sic etiam dicitur ab initio diabolus peccare, quia in primordijs mundi cœpit peccare, cùm decepit primos parentes: & ipſe dicitur indeſinẽter peccare, à quo tempore cœpit ipſum peccatum, vt exponit Auguſtinus. Homicida ergo dicitur, quia ab initio odio habuit myſterium incarnationis, & naturæ humanæ à Chriſto aſſumptæ ſibi, & cæteris Angelis reuelatum, vt quidam tradunt. Et per conſequens ſemper inſidiatus eſt Filio Dei, & calcaneo eius, & propter ipſum omnes homines electos perſecutus eſt: atque huius odij inſignia manifeſta ab initio edidit: tùm quia primum hominem ſua ſuggeſtione ſpiritualiter interfecit, & à Deo, qui vita eius eſt, ſeparauit. Interfecit autem ruptus inuidia, non ferro, ſed mendacij lethifera perſuaſione. Quare omnis, qui lingua peſtifera peccatum alteri ſuadet, homicida coram Deo eſt. Deinde poſuit in corde Cain, vt interficeret fratrem ſuum Abel; vt non ſolùm homicida extiterit, odio habens humanitatis aſſumendæ Sacramentũ à Deo illi reuelatum, ſed & per ipſum in forma ſerpentis ad mortem, tùm animæ, tùm corporis, primum parentem, & in eo vniuerſos homines comprehenſos impulit, & per miniſtrum impium Cain machi-

Chriſti ſeueritas aduerſus Iudæos pertinaces, & impios.

Qualia ſint verba ſapientum, vt ait Salomon.

Error Manichæi duplex creaturum rerũ principium conſtituentis.

Prouerb. 16.

Quare Chriſtus Iudæos ex patre diabolo dixerit eſſe.

Epheſ. 2.

Diaboli accendit cupiditas.

Sap. 2.

Matth. 27.

Diabolus homicida ab initio cur dictus, contra Manichæum.

Gen. 1.

Auguſt.

Eſai. 14.

Ezech. 28.

Diabolum aliquando in veritate ſtetiſſe, & in iuſtitia.

Ab Initio diabolus vt fuit homicida, ideoque (vt Ioannes ait) qui peccat ab initio.

Gen 3.

Idem ibidem.

Quando primu diabolus Chriſtũ odiſſe cœpit, & eum perſequi.

Ibidem.

Homicida coram Deo qui ſit.

Infra 4.

machinatus eſt mortē iuſto Abel. Vt rectè dictum ſit: *Inuidia diaboli mors introiuit in orbem terrarum.*

Sap. 2.

Et in veritate non ſtetit. Vbi tacitè inſinnatur in veritate illum conditum à Deo, ita tamen, vt ab ea poſſet excidere, quemadmodum miſere cecidit: nam vt ille dixit:

Boet. lib. 1. Metrop. 2. in fine.

Qui cecidit ſtabile non erat ille gradu.

Diabolus cur non ſteterit in veritate.

Non ſtetit autem in veritate: quia Filium Dei, & Verbum Dei, quod prima veritas eſt, non dilexit, nec in accepto dono Dei perſeuerauit. Deinde non contentus his quæ habuit, in veritate non ſtetit, quia maiora ſibi arrogauit: *In cælum,* inquit, *conſcendam, ſuper aſtra Dei exaltabo ſolium meum. &c. Aſcendam ſuper altitudinem nubium, ſimilis ero Altiſsimo.* Eſt enim in veritate ſtare, ſe ipſum agnoſcere vt creaturam, & quæcunque habet, non ſibi, ſed Deo adſcribere, nec ſe altiora vanè attentare. Quia ergo in veritate non ſtetit, in mendacium, & vanitatem prolapſus eſt. Et ita Chryſoſtomus de veritate, id eſt, vitæ rectæ in qua conditus eſt, interpretatur; Caietanus verò de veritate fidei: nam vt docet B. Thomas, omnes Angeli in fide ſunt conditi, qua crediderunt in Deum, & beatitudinem ſupernaturalem talem eſſe, ad quam proprijs meritis peruenire non poſſet ſine Dei gratia. Sed ille non ſtetit in veritate, credens ad illam ſuis meritis poſſe cōſcendere. Alij verò exponunt de veritate verborum, quia ſtatim veritati, de qua loquitur, opponit mendacium, dicendo; Cum loquitur mendacium, ex proprijs loquitur, & quia ſubdit; *Ego autem quia veritatem dico, non creditis mihi.* Et ita ſermo eſt de veritate illorum verborum: *In quocunq; die comederis ex eo* (ſcilicet ligno ſcientiæ boni, & mali) *morte morieris.* Contra quam veritatem auſus eſt falsò pronuntiare; *Nequaquam morte moriemini; ſed eritis ſicut dij, ſcientes bonum, & malum.* In quo ſenſu rectè ſubiungit: *Quia non eſt veritas in eo;* id eſt, non loquitur, vel non amat veritatem.

Stare in veritate, quid.

Chryſoſt. hom. 52 in Ioan. paulò à med. tom. 3. Caietan. D. Thom.

Gen. 2.

Infra 3.

Iuxta alios verò intellectus aſſignatos videtur ſignificare, Non ſtetit, quia non eſt veritas in eo, vt ait Auguſtinus, cum potius ea ſit cauſa quod non ſit veritas in eo, quia in veritate non ſteterit. Ideò putat Auguſtinus particulam *Quia*, hic non ſignificare cauſam, ſed indicium, & ſignum, vt ſit ſenſus; Oſtenditur quod in veritate non ſtetit, ex eo quod nō eſt veritas in eo: eſſet autem, ſi in veritate ſtetiſſet. Dicitur porrò veritas in eo nō eſſe, ſcilicet in loquendo, vt Ioannes ipſe in Catholica ſua docet Epiſtola; *Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipſi nos ſeducimus, & veritas in nobis non eſt.* Et infra: *Qui dicit ſe noſſe Deum, & mandata eius non cuſtodit; mendax eſt, & in hoc veritas non eſt.* Et in lib. Machabæorum dicitur; *Non eſt veritas, & iudicium in eis.* Et vt de homine mendaci dici ſolet; *Non eſt veritas in ore eius.* non ſignificamus omnia dicta eius eſſe falſa, ſed eius ſermonem plenum eſſe mendacijs, vt non poſſit tutò quiſquam illis fidere. Idem dicendum de diabolo, qui multa vera & cognoſcit, & plerumque loquitur; ſed tamen ad decipiendum, vel coactus, quia veritatem non amat. ¶ *Quia non eſt veritas in eo.* Ideò in ea nō ſtetit: non eſt enim nunc veritas in eo, quatenus damnatus eſt, quia oſor eſt eius. Quòd ſi quādoque veritatem dicit; id facit aut coactus, aut vt ſeducat, ſicut cùm dixit; *Scio te qui ſis, Sanctus Dei,* vel cum dixit per oraculum: *Noſce te ipſum.*

Aug. lib. 11. De ciuitat. cap. 14 tom. 5. In diabolo veritas non eſſe vt dicatur.

1. Ioan. 3.

Infra 2.

1. Mach. 7.

Vera cur dicat aliquando dæmon.

Luc. 4.

Cum mendacium loquitur, ex proprijs loquitur. Addit aliam proprietatem dæmonis: nam cùm mendacium loquitur, illud ex conditione praua, in qua eſt confirmatus à ſe ipſo, & ex proprio corde confingit. Et ita mendax eſt, & pater eius, id eſt, autor, & inuentor mendacij. Quemadmodum Adaiabel more Hebræo, dicitur pater habitantiū in tentorijs, & Iubalcain frater eius, pater canentium cithara & organo: quia primi earum artium inuentores extiterunt. Homo etiam ipſe qui in veritate non ſterit, ex ſe ipſo nihil niſi mendacium loquitur, vt Dauid dixerit in exceſſu ſuo, *Omnis homo mendax,* & iterum: *Vt quid diligatis vanitatē, & quæritis mendacium?* Fuerunt Manichæi hæretici, teſte Auguſtino, qui hunc locum ita intelligerent, vt putarent diabolū patrem alium habere à Deo. Sic enim intelligebant: Diabolus eſt mendax, & item ipſius diaboli pater eſt mendax. Sed hic intellectus falſus eſt, & puerilis, adde etiam ab Eccleſia damnatus: repugnat etiam ipſis Domini verbis. Si enim habet diabolus patrem, à quo, ſicut naturam malam, ita etiam mendacium accepit: non ergo ex proprijs loquitur mendacium, ſed ex his, quæ à ſuo patre accepit. Intelligendus eſt autem diabolus non tantùm dici mendax, quod Græcè eſt n[illegible]rius generis ψεύδης, ſicut Latinè menda[illegible], ſed etiam mēdacij pater, & inuentor: præceſſerat enim mendacium, cum dixit; *Cùm loquitur mendacium ex, ex proprijs loquitur.* Vel mendax eſt, & pater mendacis: quod conſequenter verum eſt, ſi pater eſt mendacij. Et ſignificat dæmonem mendacem eſſe, & patrē diligentium mendacium. Quales erant Iudæi, quib⁹ dictum erat paulò ante: *Vos ex patre diabolo eſtis,* & qui non poterant audire veritatem, & ſermones Chriſti. Sed Chryſoſt. & Aug. per, Eius, intelligunt mendacium, his verbis:

Diabolus itē cur mendacij pater.

Gen. 4.

Iabel, & Iubalcain Hebraicè quid ſonent.

Ibidem. Pſalm. 115. & Rom 3. Pſalm 4.

Auguſt. loco prædicto.

Diabolum patrem alium n habere à Deo, vt volebant Manichæi, oſtenditur.

Iudæi mendaces.

Chryſoſt. Auguſt. ibid.

Non

Filius diaboli, mendaciũ eſt.

Non omnis qui mentitur, pater mendacij ſui eſt. Si enim ab alio mendacium accepiſti, & dixiſti, tu quidem mentitus es proferendo mendacium ſed pater mendacij ipſius non es, quia ab altero accepiſti mẽdacium. Diabolus autem à ſe ipſo mẽdax fuit mendacium ſuum ipſe genuit, quod à nemine audiuit. Quomodo Deus Pater genuit filium veritatis; ſic diabolus lapſus genuit quaſi filium mendacium. Hæc ille. Violenta eſt autem, & prorſus indigna Auguſtino expoſitio illa libri Quæſtionum Veteris & Noui Teſtamenti, qui Auguſtino adſcribitur, capite 90. & 98. vbi legit: *Mendax eſt, ſicut & pater eius:* vbi Cain pater Iudæorum dicitur primus inter homines homicida, dictus diabolus ob opera cum diabolo communia: & mendax, quia ſimulauit ſe neſciſſe vbi eſſet frater ſuus Abel: & patrem eius nẽpe Satanam fuiſſe, & eſſe mendacem. Sed vt dixi, illi libri apud viros doctos non tribuuntur B. Auguſtino, & repugnaret ſibi ſæpe, quia aliter in alijs ſuis libris interpretatus eſt.

Idem tom. 4.

Gen. 4.

Cur Iudæi Chriſto non crederent.

Ac ſubdit: *Ego autem ſi veritatem dico, non creditis mihi.* Exemplaria Latina emendata, & Græca omnia, & Auguſtinus, & Rupertus, & Dionyſius hoc loco habent pro particula, *Si*, Quia Græcè ὅτι, & eſt ſenſus plenior: quaſi diceret: Vos, quia ex patre diabolo eſtis, quia ex ſe amator eſt, & pater mẽdacij, & oſor veritatis; hinc fit vt mihi non credatis: propterea quod veritatẽ loquor, cum, ſi mendacium loquerer, crederetis. Fuit autem primum mendacium dæmonis, magnum malum eſſe, & perditionem vnguenti, verbum incarnari per aſſumptam humanitatem, & lucem coniungi tenebris; cum tamẽ qui ex nihilo cuncta produxit, poſſit ex tenebris facere vt lumen ſplendeſcat. Eſt & aliud lumen eius mendax: *Aſcendam ſuper altitudinem nubium, ſimilis ero Altiſſimo: Quis enim in nubibus æquabitur Domino, ſimilis erit Deo in filiis Dei?* Dixit & aliud verbum: *Eritis ſicut dij ſcientes bonum & malum:* Quod merum, & apertum fuit mẽdacium. Quis enim ſicut Dominus Deus noſter, qui in altis habitat? Proinde cacodæmonis ſocietatem prorſus fugiamus: fallaces illius promiſſiones eſſe agnoſcamus: ipſum æternis gehennæ ſupplicijs cruciari meditemur: veritatem colamus, & amplectamur, ipſiusque autorem, & prædicatorem exoſculemur Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, cui cum Patre, & Spiritu S. immortales laudes occinat vniuerſa creatura, gratiæ, ac gloriæ diuinæ capax in ſeculis perpetuis. Amen.

Aug. tract. 42 in Ioa. tom. 9. Rupert. lib. 7. in Ioan. Dion.

Mendacia dæmonis quæ fuerint.

Mat. 26.

2. Cor. 4.

Iſai. 14.

Pſal. 88.

Gen. 3.

Pſal. 112.

Diabolum fugere & Chriſtũ autem ſequi debeamus.

TRACTATVS XLII.

De diſceptatione Domini cum Iudæis, dicentis; *Quis ex vobis arguet me de peccato? Si veritatem dico vobis; quare non creditis mihi? Qui ex Deo eſt, verba Dei audit. Propterea vos non auditis, quia ex Deo non eſtis. Reſponderunt ergo Iudæi, & dixerunt ei, &c.* Et habetur Ioan. 8.

Quę duo concionatori fidẽ adimant.

Greg. lib. 19. moral. c. 19. tom. 1.

DVo ſunt, quæ ſolent concionatoribus fidem adimere; alterum eſt, mala vita, reprobique mores, vt rectè dictum ſit à Magno Gregorio: *Cuius vita deſpicitur, reſtat vt & prædicatio condemnatur.* Alterum eſt imperitia, ſiue doctrinæ defectus: quia vt ex ſicco fonte aqua non hauritur, ita nec ex imperito doctrina, cum nemo det quod non habet. Et quando hæc adſunt prędicatori, nec tamen ei creduntur ineſſe, nihil iuuant, niſi adſit bonũ nomen. Hinc Chriſtus famam & autoritatem ab initio ſibi comparare propter Dei gloriam, & noſtrã ſalutem curauit. Nec ſatis hæc ſunt ad edẽdum fructum in auditoribus: quia ſicut nec medicina operatur in ægroto indiſpoſito, ita nec verbum Dei in pigro, negligenteq; auditore. Ideo Chriſtus hoc loco indicat, nequaquam ſuo, ſed Iudæorum vitio acciſſe, vt verbum Dei à ſe prædicatum, fructum in eis non proferret. Ait igitur: *Quis ex vobis arguet me de peccato?* Non exiſtimet quiſquam, Chriſtum carnali iactantia de vitæ ſuæ innocentia gloriatum; ſed iuxta ſpiritus ſui prudentiam obiecit ſuam innocentiam, & integritatem in doctrinæ ſuæ commendationem. Poterant namq; Iudęi ſe ipſos tuentes apud ſe cogitare: Non deſunt nobis cauſſæ iuſtæ, quo minus non credamus prædicationi tuæ. Nam quod tibi non credimus, non eſt ex eo quod veritatem audire nequeamus, & ex diabolo ſimus, vt nobis imputas, ſed quod tu ſeductores, & veritatem non doces. Cui tacitæ obiectioni occurrit Chriſtus hac interrogatione: *Quis ex vobis arguet me de peccato?* Et ita hæc defenſio nõ ad totam & perfectam Chriſti innocentiam referenda eſt, ſed ad circumſtantiam loci reſtringi debet: quẽadmodum Paulus cum gloriatur ſe nihil ſibi eſſe conſcium, non ad totam vitam eius extenditur, ſed eſt totius doctrinę, & Apoſtolatus defenſio: ita Chriſtus hoc loco doctrinæ ſuæ magis, quam perſonæ cauſſam agit: quaſi diceret; Si in tota adminiſtratione mea fidum me gero Dei miniſtrum, ni-

Præter bonitatem prædicatoris, & doctrinam, duo requiruntur.

Quam modeſte Chriſtus ſuam proferat innocentiam, dicens, Quis ex vobis arguet me de peccato.

1. Cor. 4.

Iudicum & magiſtratuum purgatio.

hil habetis quod poſſitis veſtræ incredulitati prætexere, & eam excuſare. Moris etiã eſt, vt magiſtratus, & iudices, vbi perfuncti ſunt ſuo officio per aliquot annos, & illo ſe ſpoliant, publice innocentiam ſuam, ꝓteſtentur, quemadmodum Moyſes primus dixit: *Tu ſcis quod nec aſellum quidem vnquam acceperim ab eis, nec afflixerim quempiam eorum*; & Samuel, *Ecce praſto ſum*, inquit, *loquimini de me coram Domino, & coram Chriſto eius, vtrum bouem cuiuſquam tulerim, aut aſinum: ſi quempiam calumniatus ſum, ſi oppreſſi aliquem, ſi de manu cuiuſquam munus accepi; & contemnam illud hodie, reſtituamq; vobis.* Chriſtus perfunctus officiu legationis, & prædicationis ab hac ſui iuſtificatione non voluit eſſe alienus; propterea confidenter ait: *Quis ex vobis arguet me de peccato?* Expende, *Quis ex vobis*, etiam capitalibus meis inimicis. *Arguet me.* Id eſt, verè conuincet: aliud eſt enim peccatum imponere, aliud arguere de peccato. Primum eſt calumniaturis, & hoc Iudæi ſæpè fecerunt, qui dicebant: *Nos ſcimus quia hic homo peccator eſt*; Et, *Non eſt hic homo à Deo, qui Sabbatum non cuſtodit*: rurſus: *Si non eſſet hic malefactor, non tibi tradidiſſemus eum.* Et cum multi teſtimonium dixiſſent aduerſus Ieſum, tamen conuenientia teſtimonia non erant; aliud verò eſt de peccato conuincere, quod Græco verbo exprimit Euangeliſta, ἐλέγχει; hoc enim nemo poterat præſtare contra eum, quia peccatũ non fecit; & de præſenti dicit Græcè, arguit, id eſt, arguere poteſt, vel poterit. Verbum igitur illud, Arguere, hoc loco non ſumitur pro eo quod eſt accuſare, ſed pro eo, quod eſt conuincere, vel efficaciter demonſtrare, & argumentis idoneis, & efficacibus teſelere: vt Poeta:

Num. 16.
1. Reg. 12.
Aliud eſſe peccatum imponere, aliud arguere de peccato.
Ioan. 9.
Ibidem.
Infra 18.
Marc. 14.
Eſa. 53.
1. Pet. 2.
1. Ioan. 3.

Degeneres animos timor arguit,

Virgil. 4. Aeneid.

Id eſt, conuincit, & demonſtrat. Hoc eodem verbo vſus eſt Chriſtus: *Omnis*, inquit, *qui male agit, odit lucem, & non venit ad lucem, vt non arguantur opera eius*, id eſt, ne de malitia conuincantur. De peccato, inquit, aliquo; cum tamẽ Ieſus eſſet tum in vita, tum in doctrina impeccabilis. Nam ſi Propheta diceret falſum; & non eueniret quod diceret, & abduceret à Deo vero ad deos alienos, iuberetur occidi. Non ſolum enim quatenus Deus eſt, peccare nequit, cum ſit ſumma veritas, ſumma bonitas, ſumma iuſtitia, immenſa ſapientia, infinita potentia; peccatum autem nihil eſt aliud quam veritatis, bonitatis, iuſtitiæ, atque potentiæ, & ſapientię defectus; ſed etiam quatenus homo eſt ſumma vnione, & gratia viſionis Deo coniunctus: nam ſic extinctor eſt peccatorum, & agnus Dei tollens peccatum mundi, deique candor lucis ęternæ, & ſpeculum ſine macula Dei maieſtatis, & imago bonitatis illius. Poſſetq; Dominus dicere: Si eſſet ſuperbia mea, quod arroganter me prædico Filium Dei; profectò nõ eſſet hęc ſuperbia ſine multis alijs peccatis. Quis ergo arguet me de peccatu, ꝓptereà quod merear à vobis occidi ſine crimine homicidij? Atque ita hoc verbo oſtendit ſe non agnoſcere vllam ſolidam rationẽ, quo minus veritati debeant credere. Hoc verbo prorſus damnantur omnes dij Gẽtium, vt Iupiter, Mars, Venus, Mercurius, Apollo, qui omnibus contaminati ſceleribus ab ipſiſmet ſuis cultoribus paganis prędicãtur, imo autores, & duces facinorum ipſorum celebrant. Erat autem Ieſus impeccabilis, ſicut, quaten⁹ erat ſumma veritas, decipere non poterat, nec vt ſumma ſapiẽtia decipi.

Ioan. 3.
Chriſti impeccantia.
Deut. 13. & 18.
Chriſtus vt Deus, & vt homo quare nõ poſſit peccare.
Ioan. 1.
Sap. 7.
Deorum falſitatis euidens argumentum.

Si veritatem dico, quare non creditis mihi? Prædicabat Dominus omnem veritatem ſaluti expedientem, quæ lux eſt oculis, & panis palato, & apertè pronuntiabat illam, & cũ autoritate; quia vt legiſlator, & Deus verbi, vnde dicebat; *Ego autem dico vobis.* Poſſidebat etiam; quam docebat veritatem, dicens; *Quod ſcimus, loquimur, & quod vidimus, teſtamur.* Confirmabat verba ſignis, & ꝓdigijs magnis: ornabat ſanctiſſima, & irreprehenſa vita; quærebatque bonum auditorum, & non ſua. Si ergo veritatem tantis circumſtantijs ornatã reſpuitis: quare ergo non creditis mihi? num ob aliud, niſi quia diaboli, qui pater mendacij eſt, deſideria fouetis? Veraci enim non credere, diaboli eſt, & eorum, qui ex ipſo ſunt progeniti. *Si veritatem dico vobis.* Hoc eſt, Si vos peccatores eſſe ſcitis, & me interficere voluiſtis; quare non creditis mihi dicenti vos peccati ſeruos eſſe; ac propterea oportere manere in ſermone meo, vt liberi efficiamini? Ego apertè dicam vobis, cur mihi non credatis. *Qui ex Deo eſt, verba Dei audit: propterea vos non auditis: quia ex Deo non eſtis.* Declarat vitium non acceptãdi veritatem, non à ſe, ſed ab ipſis procedere. Et proponit axioma certum, & omni acceptione dignum: *Qui ex Deo eſt, verba Dei audit*: & ſubinfert ſecundum regulam Dialecticam, à deſtructione conſequentis, deſtructionem antecedentis: in hunc modum: Quicumq; verba Dei non audit, ille non eſt ex Deo; ſed vos non auditis ea, quæ ego nomine Dei Patris loquor; Ergo vos ex Deo non eſtis. Hæc eſt forma diſputationis Domini: ſed vt illud axioma melius intelligatur, explicandum eſt quis dicatur eſſe ex Deo. Nam quod ad ſubſtantiam attinet, omnia ex Deo ſunt, ſicut ſcriptũ eſt;

Chriſtus qui doceret veritatem, & qu...
Matt. 5. & ſeq.
Ioan. 3.
Veritatem dicenti qui non credant.
Ioan. 8.
Iudæi Chriſto veritatem dicenti quare non crederent.
Ex Deo eſſe quis dicatur.

Ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo ſunt omnia, & non minus peccatores, quam iuſti, nec minus damnati, quam beati ex Deo ſunt. Alij vero interpretantur eſſe ex Deo electos, ſiue prædeſtinatos; quia tales libenter audiunt verbum DEI. Verum hæc expoſitio non ita videtur congruere: tum quia multi non prædeſtinati cum gaudio ſuſcipiunt verbum, & ad tempus credunt; & tamen in tempore tentationis recedunt: imò quod maius eſt, Apoſtolus ait, impoſſibile eſſe, eos, qui ſemel illuminati ſunt, & qui guſtauerunt bonum Dei verbum, virtuteſque ſeculi venturi, & participes facti ſunt Spiritus Sancti, ſi prolabantur, rurſus renouari ad pœnitentiam. Rurſus ſunt electi, & prædeſtinati, qui multo tempore reluctati ſunt verbo Dei, & illi publicè, & priuatim aduerſati, in hæreſin, & ad interitum pertrahentes Chriſti cultores, ac doctrinæ Euangelicæ profeſſores: quemadmodum Apoſtolus Paulus ante ſuam conuerſionem fecit, & Beatus Auguſtin. qui multos annos Manichæorum hæreſim profeſſus eſt, & pro ea decertauit.

Prætereà hic ſermo innuere videtur, in noſtra poſitum eſſe facultate eſſe ex Deo, vel non eſſe: at quis dicat, in nobis ſitum eſſe, vt prædeſtinemur, & eligamur? Nam vt maximè in nobis ſitum ſit, vt reprobemur, & pereamus, quia ſcriptum eſt: *Perditio tua, Iſrael*; tamen non vt prædeſtinemur, quia idem Propheta ſubdit: *Tantummodo in me auxilium tuum*. Et, *Quis prior dedit illi, & retribuetur ei?* Et, *Non quaſi nos dilexerimus Deum, ſed quoniam ipſe prior dilexit nos*. Poſtremò Dominus hoc loco opponit eſſe ex Deo, illi, quod dixerat: *Vos ex patre diabolo eſtis*; vt igitur eſſe ex diabolo, eſt mendacium diligere, & falſum bonum, gloriam hominum, & emolumenta terrena quærere, Deo ſpreto, Deique lege contempta, ita eſſe ex Deo, eſt eſſe adoptatos, & regeneratos per Dei gratiam, & Spiritu Dei repletos, de quo dicitur: *Qui non ex ſanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, ſed ex Deo nati ſunt*: Et, *Omnis qui natus eſt ex Deo, peccatum non facit*; nimirum quia gloriam Dei quærit, & eius offenſionem non ſecus euitat, ac verus ille, & legitimus Filius: qui cùm, mortuo parente, cum altero fratre, ſed ſpurio, de hæreditate decertaret in iudicio, & iudex tuliſſet ſententiam, vt ille, qui ſagittam ieciſſet cordi parentis, quem pro ſcopo propoſuerat, viciniorem, pro legitimo haberetur filio: qui vero remotiorem, pro ſpurio, & notho. Spurius libenter

Rom. 11.
Inepta huius loci interpretatio reijcitur de electis & prædeſtinatis. Qui ex Deo eſt, verba Dei audit.
Luc. 8.
Heb. 6.
II. Ratio.
Act. 9.
III. Ratio.
Tametſi in nobis ſitũ ſit eſſe ex Deo, vel nõ eſſe, non tamen vt prædeſtinemur & eligamur.
Oſeæ 13.
Rom. 11.
1. Ioan. 4.
IV. & poſtrema ratio.
Eſſe ex diabolo quid ſit.
Ex Deo eſſe quid.
Ioan. 1.
1. Ioan. 2.
Ex Deo natus nõ peccet.
Haud obſcurè ſpurium legitimum ab illo...

cõditionem amplexatus, accepto arcu parauit ſe ad iaculandum. Verum legitimus horrens tam grande facinus: Malo, inquit, centies hæreditati cedere, quam vt iniurius in Patrem meum extitiſſe iudicari poſſim: atque ita huic tanquam vero hæredi agnito adiudicata eſt hæreditas à iudice. Non diſſimili ratione ab ea, qua Salomon inter duas meretrices litigantes agnouit veram matrem filij illam nimirum, quæ præ teneritudine amoris recuſauit filium diuidi. Qui ergo ex Deo eſt progenitus: fidem habet, & charitatem, qua quæ Dei ſunt, diligit, etiam proximos, pro quibus mortuus eſt, & odium peccati gerit, in quo relinquendo, ſicut nec in ſerpente, qui eſt in ſinu, abijciendo, deliberandum non eſt. Eſt igitur filius eius, & theodidactos, & de quo non admodum diuerſo modo ſermonis alio loco Dominus dixit: *Omnis qui eſt ex veritate* (ſcilicet natus, vel illi ex corde affectus) *audit vocem meam*. Rurſus idem Ioannes in Canonica ſua epiſtola: *Ipſi de mundo ſunt; ideo de mundo loquuntur, & mundus eos audit*. Nos ex Deo ſumus. Qui nouit Deum, audit nos, qui non eſt ex Deo, non audit nos. Ex quibus locis explicatum reliquimus, quid ſit eſſe ex Deo.

Explicemus alteram partem: *Verba Dei audit*. Non ſolum auribus externis, ſed intimis cordis, ſecundum illud; Audiam quid loquatur in me Dominus Deus. Audit etiam cum guſtu & gaudio noua de amante, & tali amatore: quemadmodum is qui audit noua patris ſui, vel patriæ, in qua natus eſt. Signum enim dilectionis ad alterum eſt, eius laudes libẽter audire. Nam vt docet Boetius libro de Muſica, cauſſa delectationis in percepta harmonia, & vocum conſonantia, nihil eſt aliud, quàm ſimilitudo proportionum, ex quibꝰ corpus, & ſenſus noſter componitur, ad proportiones, ex quibus muſica cõflatur: ita quod placeat Dei verbum animo noſtro, ex eo oritur, quòd mens noſtra iuſtificata eſt, Deoque proinde ſimilis reddita. Audit etiam cum fructu, vnde ſubdit: *Si quis ſermonem meum ſeruauerit, non guſtabit mortem in æternum*: & frater Domini: *Si quis auditor eſt verbi, & non factor, hic comparabitur viro conſideranti vultum natiuitatis ſuæ in ſpeculo*, non tamen colenti maculas vultus: comparatur etiam ſcienti bonum facere, & non facienti, hoc eſt, edenti, nec digerenti, ex quo mors, vel ſatietas oritur. Qui vero ex Deo eſt, audit applicando ſibi quæ legit, vel audit, & omnia ſibi dici putat, & vt in conuiuio poſitus famem ſuam ſedare contendit, nihil ſolicitus ſi alij edant, vel non

...gitimo & ſpurio diſtinguendi nota.
3. Reg. 3.
Veræ matris iudicium à Salomone deprehenſum.
Ioan. 18.
1. Ioan. 4.
Verba Dei quis audiat vere, & quõ.
Pſalm. 84.
Signum amãtis, & dilectionis.
Boet. lib. 1. de muſica.
Cauſſa delectationis Muſicæ quænam ſit Boetio, quæ item verbi Dei.
Iacob. 1.
Infra 41.
Qui ex Deo eſt, quemadmodum verbũ eius audiat.

edant. Audit prætereа per ſe ipſum, quemadmodum & per ſe ipſum edit cibum corporis: licet quidam delicati, & magnates audire velint verbum Dei auribus alienis, putantes rem popularem, aut vulgarem audire verbum DEI qnotidie; qui tamen ſuis auribus quæ carnis, & mūdi ſunt, libenter audiunt. Nam etſi quæ dicta ſunt à prædicatore ab his, qui audierunt, laudabile ſit, & fructuoſum percipere, maximè ſi iuſtis, & legitimis de cauſis occupati fuerunt, quo minus ipſum prædicantem audirent, eſt tamen vitioſnm & vituperandum eius, cuius eſt exemplo alijs prælucere, verbum DEI frequenter non audire, vel ex ſuperbia, vel ex eo quod putet ſe ſatis doctum, & alterius non indigere doctrina. Sed iſti ignorant, quod nullus eſt qui nouerit omnia, vel eorum quæ nouerit, recordetur, & moueatur, vt ad praxim deducat, quæ etiam nota ſunt nobis: interdum ſic dicuntur, vt alio nouo qnodam modo intelligantur, & guſtum præbeant, caueant ne ſibi dici poſſit: Propterea vos non auditis, quia ex Deo non eſtis. Iudæi enim hodie ſine veritate, & ſine Chriſto ſunt: edunt ſiliquas porcorum, veſcuntur Talmudicis, & Cabaliſticis figmentis: intendnnt fabulis, & genealogijs interminatis: denique verbum Euangelicum non audiunt, quia ex Deo non ſunt. Inſtruimur hoc loco, cur perfecti verbi Dei prædicatores non placeant. Mundus enim vult decipi, & homines diligunt vanitatem, & quærunt mendacium, & docuerūt linguas ſuas loqui mendacium, & dicunt: *Loquimini nobis placentia, videte nobis errores.* Non enim recipit ſtultus verba prudentię, niſi ea dixeris, quæ verſantur in corde eius, & vt Apoſtolus ait: à veritate qnidem auditum auertent, ad fabulas autem conuertentur: quia,

Obſequium amicos, veritas odium parit.

Et qnemadmodum brachium fractum ſi vel tantillum tangatur, ſignum querelæ, & clamoris edit: ita omnis qui malè agit, odit lucem veritatis oſtenſæ, & multi cum Pilato dicunt: *Quid eſt veritas?* ſed reſponſum Chriſti non expectant. Quare omnes mendacijs alimur, & cum patre mendacij fecimus pactum; adeo vt vera comperiantur noſtro tempore verba Oſeæ: *Non eſt veritas, & non eſt miſericordia, & non eſt ſcientia Dei in terra. Maledictum, & mendacium, & homicidium, & furtum, & adulterium inundauerunt, & ſanguis ſanguinem tetigit.* Hinc fit, vt nec ſit veritas in aulis, & in palatijs, in quibus homines principibus blandiuntur, & aſſentantur. Non in iudicijs, & tribunalibus, vbi aduocati falſitatem tuentur; indices muneribus corrumpuntur, teſtes mutuantur ſibi inuicem teſtimonia. Nec eſt veritas in matrimonijs, in quibus nullam vir vxori, aut vxor viro fidem ſeruat. Non eſt veritas in foro, aut in plateis: venalem veritatem opifices habent, ac mercatores, quam periurijs frequenter adiuuant, tum vendendo, tum emendo. Non eſt veritas in contractibus; vbi fictæ, & palliatæ emptiones nomine cenſuum fiunt, quæ nihil aliud ſunt, quam vſurariæ pecuniarum mutuationes; in quibus & conditiones iniuſtę apponuntur, & tabelliones plus numerandi contra omnia iura ſeruiunt. Non eſt veritas in Sacerdotibus, & Eccleſiaſticis, quia ſæpe non intrant per oſtium, ſed per ianuam ſanguinis, aut illam, quam Simon Magus aperuit, & quæ ſæpe pecunia redemerunt, putant ſibi licitum reuendere: ab honeſtate habitus ſæpè recedunt: debitum diuini Officij interdum non pendunt: reditus Eccleſiaſticos in profanos vſus conuertunt: vitam ſæpè obſcœnam, & infamem traducunt. Non eſt veritas in Religionibus, in quibus frequenter hypocriſis regnat, & rerum proprietas voto paupertatis contraria, & cætera mundi bona, quæ paulatim in ipſa Religionis penetralia irrepſerunt. Et quoniam faſtidiunt manna veritatis Religioſi; reuertuntur corde in Ægyptum, & ad vomitum, dum inſtar filiorum Iſrael, carnes, piſces, cucumeres, & pepones, porroſque, & cæpe, & allia concupiſcunt. In carnibus deſignatur peccatum gulæ, in piſcibus obſcœna vita, & turpis, quæ cupit natare in aquis delectationum carnis; in peponibus ſignatur inanis gloria, quia grana hordei eis affixa creſcunt in herbam, & non in fructum, vt experientia teſtatur: cucumeres frigidi ſunt, & inuidiam denotant, de qua dicitur: *Putredo oſſium, inuidia*: Allia, quæ inflant, iracūdiæ, & appetentiæ vindictæ ſunt ſymbolum. Cæpæ, quæ in omni loco fructificant, & lachrymas excutiunt edenti, auaritiam ſignificant, quæ æterni fletus eſt cauſſa: poſtremò porri, qui per annum integrum in terra deliteſcunt, & ſerò fructum proferunt, pigritiam, & negligentiam repræſentant. Quiſque ergo ſtudeat veritatem colere, veritatiſque fieri filius, ne hæc in eo locum habeant.

Reſponderunt ergo Iudæi, & dixerunt ei: Nonne bene dicimus nos, quia Samaritanus es, & dæmonium habes? Quemadmodum profunde dormiens lucernam ſe à ſomno excitantis, & vocantis extinguit interdum: ita ob-

Auribus alienis, & non ſuis verbum Dei qui audiant. Raro etiam, & qui negligētes

Nullus omnia nouit.

In Iudæos veritatem Chriſtū reſpuētes.

Luc. 15.

1. Tim. 1.

Cur perfecti verbi Dei pręedicatores non placeant.

Pſalm. 4.

Eſa. 30.

Prou. 18.

2. Tim. 4.

Terent. And. act. 1. ſcen. 1.

Oſores veritatis quales illi.

Ioan. 3.

Infra 18.

Oſea 4.

Vbi exulet veritas, & mendacia dominentur.

Ioan. 15.

Act. 8.

Num. 11.

Quid in carnibus piſcibus, peponibus, allijs, cæpis, & porris Ægypti deſignetur.

Prouer. 14.

Quales Iudæi & omnis verbum veritatis & ſalutis repellens.

ita obſtinatus reprehenſionem ſalutarem irritam reddit. Et vt luctans cum fortiori, neceſſum eſt eum in terram cadere, qui vbi ceciderit, dentibus, ac morſibus victorem petit; ita Iudæi Chriſtum. Conuicta enim impietas, & rationibus deſtituta, ad iniurias, & conuitia ſe conuertit: quod ſæpè hæretici facere ſolent, ſed profectò nihil facilius, quàm calumniari. Et dicentes: *Nonne bene dicimus nos, quia Samaritanus es, &c.* oſtendunt, ſe pluries Chriſto conuitiatos fuiſſe, & ſua dicta ipſimet ſuo ore commendant: quemadmodum Hæretici, & quæ dicunt, & quæ ſcribunt, immodicis laudibus celebrant. Filij ergo diaboli, duplex conuitium ingerunt Chriſto: alterum, habere dæmonium: alterum, Samaritanum eſſe, id eſt, hominem deteſtabilem, & qui malo ſpiritu agatur. Cùm enim Samaritanos Iudæi pro Hæreticis haberent, & apoſtatis, & corruptoribus legis, quoties grauare aliquem infamia volebant, per contemptum Samaritanum vocabát. Nam & ad tempus cum eis manſerat per biduum: & quia Samaritanos prętulerat Iudæis, vt Lucas refert. Quaſi dicerent: Non bene Iudaizas, & cum Samaritanis conteris. Sed certè Chriſtus Samaritanus origine non erat, vt ipſi bene nouerant, nec in doctrina cum eis communicabat, nec in moribus: & licèt conuerſatus ſit per biduum cum illis, ipſe non eſt mutatus, ſed illi. Alterum conuitium eſt, quòd dæmonium haberet, id eſt, ex Satana loqueretur, eo quòd abſona, & ſupra captum eorum loqui videbatur, & mera ſunt mendacia dæmoniorum quæ tu doces, & miracula tua, opere, & virtute Beelzebub fiunt. Nos ſcimus ex Lege, & Prophetis, quòd ſumus populus Dei, filij Abrahæ, regnum Sacerdotale, gens à Deo electa, gens ſancta; tu autem pro Samaritanorũ more, prædicas, non ex patre Deo, vel ex Abraham patre non eſſe.

Nihil facilius quàm calumniari.

Hæreticorum mores, & ingenium.

Ioan. 4.

Cur Iudæi Chriſtum vocauerint Samaritanum, ſed falſò.

Luc. 10.

Quare Chriſtus dæmoniũ habebat ſecũdum Iudæos.

Matth. 12.

Exod. 19.

1. Petr. 2.

Reſpondit Ieſus: Ego dæmonium non habeo; ſed honorifico Patrem meum, & vos inhonoraſtis me. Ego autem non quæro gloriam meam, eſt qui quærat, & iudicet. Quoniam duo illa conuitia eodem ferè tendere videbantur; ſub vno vtrumque refellit, dum ſe Patris honori ſtudere affirmat. Et ſecundùm Auguſtinum, & Gregorium in Homilia, nomen Samaritani libenter iuxta eius ſignificationem ſibi competere cognouit, ſicut ſe apud Lucam per Samaritanum deſignauit. Diſſimulauit etiam illam iniuriam, quia nihil aliud erat quàm impotentis iræ maledictum omni ratione carens. Expreſſius tamen ad illam calumniam de doctrina, quam primo ſuſcepit, depellendam reſpondet, ſuo exemplo nos docens, ne multum deſudemus in tuenda ab euidenti calumnia vitæ noſtræ innocentia, ne videamur auræ popularis magis cupidi, quàm doctrinæ defenſores. Nam ſancta, & pura vita, propugnaculum inexpugnabile, & optima ab impiorum conuitijs apologia exiſtit. Et primo ſimplici negatione diluit crimina illa horrenda, graui, innocentique viro inconuenientiſſima. Olim enim viris honeſtis, & grauibus etiam iniuratis credebatur, iam vix multis iuramentis innocentiæ noſtræ fidem aſtruimus. Et vide quàm patienter, & manſuete reſpondet: *Ego*, inquit, *dæmonium non habeo*. Nam qui poterat verè dicere: Vos legiones dæmonum habetis, & contra conſcientias veſtras mendacium pronuntiatis; noluit tamen, ne videretur reddere malum pro malo, iuxta illud: *Poſui ori meo cuſtodiam, cum conſiſteret peccator aduerſum me. Obmutui, & humiliatus ſum; & ſilui à bonis.* Verè in illo impletum: *Quum malediceretur, non maledicebat; cum pateretur; non comminabatur;* ſed ſicut pater accedens ad filium phreneticum, etiam ab illo in faciem percuſſus, eum delirum, & phreneſi laborantem non repercurit. Datque nobis exemplum, vt cum aduerſarij nobis falſa mala impingunt, vera eorum mala taceamus. Hoc igitur tam manſueto reſponſo oſtendit ſe dæmonium non habere: non enim dæmonum eſt, ad conuitia patientes, & manſuetos ſe præſtare. Quidam autem acceptis iniurijs ſic furunt, & ad regerenda conuitia inflammantur, vt ſi prius dæmonium non haberent, iam incipiant habere. Verè ergo dictum eſt: *Reſponſio mollis frangit iram; ſermo durus ſuſcitat furorem*, & iterum: *Verbum dulce multiplicat amicos, & mitigat inimicos: & lingua eucharis in bono homine abundat.*

In eo quod Chriſtus non ſe Samaritanũ eſſe negauit, ſed tantum ſe dixit dæmonium non habere, quid doceretis nos.

Apologia genus optimũ.

Mira Chriſti benignitas.

Pſal. 38.

1. Petr. 2.

Exemplũ manſuetudinis, quale nobis Chriſtus præbeat.

Prouerb. 15.

Eccl. 6.

Ait ergo: *Ego dæmonium non habeo.* Id eſt, Ego autore Satana mendacium non doceo, nec eius præſidio perficio opera mea. Solus enim Chriſtus ſuo iure hoc priuilegium ſortitus eſt, ſicut ipſe dixit: *Venit Princeps mundi huius, & in me non habet quicquam. Quæ enim participatio iuſtitiæ cum iniquitate? aut quæ ſocietas luci ad tenebras? Quæ autem conuentio Chriſti ad Belial?*

Propriũ Chriſti quid?

Ioan. 14.

2. Cor. 6.

Sed honorifico Patrem meum. Id eſt, Prædico ſolam gratiam Patris, vt ipſe vnus magnificetur, & ametur. Et de præſenti honorifico, veſtram contumeliam ad Dei gloriam æquo animo ferendo. Et honorare Deum, non eſt opus dęmonis, qui Dei glo-

Chriſtus vt honorificauerit Patrem.

Eſa. 4.

riam

Iudæi verò quo pacto inhonorauerint Ieſum.

riam furatus eſt olim, & ſemper, quantum in ſe eſt, furatur. ¶ *Et vos inhonoraſtis me,* rum non præſtantes mihi legato Patris fidem, tum obijciendo me habere dæmonium, & apponendo iuxta arcam Domini idolum Dagon, tum denique vocando me Samaritanum.

1. Reg. 15.

Cur ſe potius quam Patrem Chriſtus dicit Iudæos inhonoraſſe.

Neque dixit, inhonoraſtis Patrem, ſed me; tacitè innuens gloriam Patris, & ſuam vnam eſſe, & eandem. Et vult Deus officium prædicationis haberi in honore, & oſtēdit ſe bene ſentire iniurias noſtras, etiamſi non ſtatim illas puniat. Et ſubdit: *Ego autem non quæro gloriam meam; eſt qui quærat, & iudicet.*

Chriſtus cur ſe nō gloriam ſuam dicat quærere, ſed gloriā Patris.

Ne putarent eum ex ambitione dixiſſe: *Quis ex vobis arguet me de peccato?* vel eum iniurijs illis exacerbatum expetere vindictam: Ego, inquit, quatenus homo, non quæro gloriam meam, vt vos putatis, ſed eſt Deus qui quærit, & iudicat.

Deus ſanctos cur iubeat honorari.

Nam vt Deus ſanctos ſuos gloriam Dei, & non propriam quærentes, in honore vult haberi, & illos gloria, & honore coronat, vel ob id ſolùm, quòd gloriam propriam contemnunt, & calcant; ita Chriſtum ingenti honore eſt affecturus, & eos qui inhonorant, iudicaturus. Occultè enim Pater iudicat, donec veniat vniuerſale meum iudicium.

Deus Pater modo vt iudicet.

Obcæcatio autem ad occultum iudicium Dei ſpectat. Quo verbo comminatur illis, ne ſibi putent impunem fore iſtam calumniam, cuius Deus erit ipſe vindex, qui etiā in me ſuo legato à vobis iniuria afficitur. Ego non vleiſcar in præſenti, vindicabit ipſe ſuam gloriam: ſicut in Deuter. comminatus eſt.

Deut. 18.

1 Reg 2.

Fideles ferre iniuriam quatenus debeant exemplo Chriſti.

Et ita vera eſt illa ſententia Domini: *Quicunque honorificauerit me, glorificabo eum.* Quo exemplo fideles excitati, ſic illatam iniuriam ferre debent, vt interim reprobos diuini iudicij admoneant, & ſuam teſtentur innocentiam. Sicut dixit Dauid: *Iudicet Dominus inter me, & te, vt vleiſcatur me Dominus ex te.*

Infra 24.

Amen amen dico vobis: Si quis ſermonem meum ſeruauerit, mortem non videbit in æternum.

Sermonem Chriſti ſeruantis, præmium.

Poſtquam iniurijs obiectis ſatisfecit, redit Dominus ad verbi ſui quod prædicabat, commendationem, & quòd illi impudenter dæmoni tribuebant: vrget ad fidem tanto præmio propoſito: & docet ne ob iniurias, à docendi beneficio refrigeſcamus. Et religioſa teſtatione, ne vllus dubitationi locus relinquatur, aſſerit: Vos quidem meam doctrinam calumniamini tanquam à dæmone profectam. Ego autē vobis affirmo, quòd ſi quis ſermonibus meis Euángelicis obtemperauerit, fide illos excipiendo, affectu amando, & manibus operando, mortem non videbit æternam, id eſt, mortem illam æternam non experietur, quam vos nō videtis, & ego video.

Mors electorum ſomnus quidam eſt.

Etſi enim ad tempus moriatur, tamen illa mors dominium non habet, ſed ſomnus quidam eſt electis meis: reſurgent enim deuicta morte, & euigilabunt. Et ita oſtendit ſe Deum, qui poteſt donare vitam æternam ſeruantibus eius præcepta: & hoc non eget probatione.

Qui ſermonē Chriſti pro viribus ſeruat, à qua morte ſeruetur.

Quicunque enim ſermonem Chriſti pro viribus ſeruat, à peccato, cui ſoli debetur mors ſecunda, ſeruatur: in quo ſatis Pater quærit gloriam filij ſui, qui tanto præmio remunerat ſibi obedientes.

Apocal 2.

Dixerunt ergo Iudæi: Nunc cognouimus quia dæmonium habes. Abraham mortuus eſt, & Prophetæ, & tu dicis: Si quis ſermonem meum ſeruauerit, non guſtabit mortem in æternum. Nunquid tu maior es patre noſtro Abraham, qui mortuus eſt, & Prophetæ mortui ſunt? Quem te ipſum facis?

Iudæorum ſtupor, & obſtinatio

Eccleſ 7.

Perſiſtunt in ſuo ſtupore Iudæi, neque trahi ad Chriſtum, neque duci poſſunt: & nemo poteſt corrigere, quem Deus deſpexerit. Verba Chriſti ſiniſtrè interpretantur, dum ſpiritualem eius doctrinam ad corpus transferunt.

Quæ ſit mors ſecunda.

Locutus fuerat Chriſtus de morte ſecunda gehennæ, quæ eſt corporis, & animæ ſimul: quam pij & iuſti non videbunt, quia per Chriſtum renati etiam moriendo viuunt, & temporalis hæc mors illis tranſitus eſt in regnum cœleſte.

Iudæi mortem corporis ſolā agnoſcunt cæci.

Iſti verò carnales nullam agnoſcunt à morte liberationem, niſi quæ palā in corpore appareat: & idcircò ex Chriſti verbis calumniā ſtruunt, ac ſi de morte corporis duntaxat eſſet locutus. Et dicendo: *Nunc cognouimus*, oſtendunt ſe id prius nonniſi mendaciter, & calumnioſe Chriſto obiectaſſe.

Communis hominū morbus quinam.

Eſt autem in mundo cōmunis hic morbus, vt plerique Chriſti gratiā, & beneficia ſenſu carnis tantùm æſtiment. Et ad inuidiam Chriſto coram plebe conflandā, Abrahæ & Prophetarū mentionem faciunt homines malitioſi:

Iudæi quàm peruerſi.

quaſi dicta Chriſti, Abrahæ & Prophetis repugnarent, & ita ſplendore Abrahæ, & Sanctorum, gloriæ Chriſti tenebras offunderent. Sed profectò vt Solis fulgor ſtellas etiam lucentes omnes obſcurat; ita Chriſti gloria omnes Prophetas, & Sanctos offuſcat. Iniquè ergo opponūt ſeruos Domino, & Abrahæ, & Prophetis iniurij ſunt, dum illorum nomine abutuntur contra Chriſtum.

Iudæorum Chriſti hoſtiū quam ſimiles hæretici.

Quemadmodum hodie hęretici ſanctis alia ratione ſunt iniurij, dum omnia tribuunt Chriſto, & meritis, ſatisfactionibus, inuocatione, & honore Sanctorum offenduntur, dum Chriſto detractū exiſtimant, quicquid illis tribuitur ſub Chriſto, & in Chriſto: quemadmodum Iudæi putabant Abrahæ, & Prophetis detractum, quicquid Chriſtus ſibi tribuebat. Profectò diaboli

munus

Diaboli munus quod.

munus eſt inter caput & membra coniunctiſſima zizania ſerere, inter Chriſtum & ſanctos bellum indicere. Eſt ergo argumẽtum Iudæorum, mortuos fuiſſe non ſolum qui Abrahę & Prophetis crediderant, ſed etiam ipſum Abraham & Prophetas. Quaſi in hunc modum arguerent: Sermo tuus non eſt maioris virtutis quam ſermo Dei: ſed ille ſeruatus ab Abraham & Prophetis, non ſeruauit eos à morte; ergo minus ſermo tuus. Et male inferunt, quia Dominus non de morte carnis, ſed ſpiritus loquebatur, & quod ad illam attinet, Abraham & Prophetæ viuebãt: quia non eſt Deus mortuorum, ſed viuorum.

Iudæorum inepta argumentatio.

Matt. 22. Exod 3.

Et obiectant: *Quem te ipſum facis?* Id eſt, quem te mendoſe, & ventoſe iactas, quaſi ſibi filij Dei dignitatem vſurparet, cum teſte Apoſtolo, non rapinam arbitratus ſit eſſe ſe ęqualẽ Deo. Et adhęc verba antequã de iniqua illa comparatione reſponderet, ſubiungit: *Si ego glorifico me ipſum, gloria mea nihil eſt: eſt Pater meus qui glorificat me, quem vos dicitis quia Deus veſter eſt: & non cognouiſtis eum, ego autem noui eum. Et ſi dixero quia non ſcio eum, ero ſimilis vobis, mendax. Sed ſcio eum, & ſermonem eius ſeruo.* Similis eſt, ait Chryſ. hæc ſententia: *Si ego glorifico me ipſum, gloria mea nihil eſt,* alteri quam dixit cap. 5. *Si ego teſtimonium perhibeo de me ipſo, teſtimonium meum non eſt verum.* Vel Dominus loquitur non ex ſua, ſed ex Iudæorum ſententia. Vel rectius: Si ego ex me ipſo, & quatenus homo ſum, qualis ſolum à vobis eſſe putor, me iacto, & gloriam meam quæro, gloria mea nullius eſt ponderis. In primis ergo præfatur Dominus, ſe non quærere propriam gloriam: quia ſolus Deus eſt cognitor, & approbator ſui ipſius, non autem vllus homo. Nõ enim qui ſeipſum cõmendat ille probatus eſt, ſed quem Deus commendat. Chriſtus ergo ſe humanitus non glorificauit, quia omnis gloria, quam ſibi poteſt tribuere creatura, vana eſt: tum quia obiectum non habet, vnde poſſit, vel debeat gloriari, nihil enim habet quod non accepit; tum quia gloriatio ipſa vitioſa eſt, & peccatum ratione iniuſtitiæ, qua ſibi attribuit, quod eſt alterius. Quod ſi nihil erat gloria Chriſti, ſi ſe ipſum glorificaſſet, quẽ quæſo dabis, qui ſe ipſum glorificando, veram & ſolidam gloriam acquirere poſſit? Ergo vera gloria eſt, quæ à Deo confertur, de qua Apoſtolus: *Sed quem Deus commendat,* Et, *Spiritus teſtimonium reddit ſpiritui noſtro quod ſumus filij Dei;* Et, *Gloria noſtra hæc eſt, teſtimonium conſcientiæ noſtræ.* De qua etiam Dominus hic ſubiungit: *Eſt Pater meus qui glorificat me,* teſtificando me talem, qualem

Chriſtus verè Deus erat. Philip. 2.

Quid eſt: Si ego glorifico me ipſum, gloria mea nihil eſt.

Chryſ. ho. 54. in Ioan. tom. 4.

II. ſenſus.

III. Congruentior.

Chriſtus cur gloriam propriam non quærebat. 2 Cor. 10. Creaturam ſe ipſam laudare, eſt vanum.

1. Cor 4.

Vera gloria quæ ſit.

2. Cor. 10.

Rom. 8. 2 Cor. 1.

me aſſero. Teſtificatur enim Scripturis, ſignis, vocibus de cœlo in baptiſmo, & transfiguratione, & alijs argumentis: ideò nihil mihi arrogo, ſi me Prophetis, & Patriarchis antepono, & immortalitatem polliceor. Ait autem de Patre, quod eum nõ cognouerint notitia infuſa, vt Patrem ſuum agnoſcerent, & notitia, qua eius mandata implerent. Nam qui dicit ſe noſſe Deum, & mandata eius non cuſtodit, mendax eſt: at mandata eius erant, vt Patrem ſuum agnoſcerent, & gloriam non à ſe inuicem, ſed illam, quæ à ſolo Deo eſt, quærerent. Ipſe autem Chriſtus tum vt Deus, tum vt homo illum agnoſcebat. Et ſi diceret quod non noſſet eũ, eſſet ſimilis illis mẽdax, quia negaret gratiam Dei, docens nec pro humilitate eſſe mentiendum: *Sed ſcio,* inquit, *eum:* Vt filius Patrem: & vt Legatus principem mittentem. Et huius rei reddit cauſſam: *Et ſermonem eius ſeruo.* Id eſt, vt Theophylactus exponit, Quia ſermonem eius ſeruo. Vera enim Dei notitia ab operum obedientia proficiſcitur: quemadmodum in Catholica ſua epiſtola Ioannes aſſeruit loco paullò antè producto: *Qui dicit ſe noſſe Deum, & mãdata eius non cuſtodit: mendax eſt, & in hoc veritas non eſt.* Quamdio ergo legem Dei non ſeruas, ſalutarem Dei cognitionem non habes,

Matt. 3. Infra 17. Glorificauerit Chriſtum quomodo Pater.

1. Ioan. 2.

Qua ratione Patrem Chriſti Iudæi non cognouerint. Ioan. 5.

Pro humilitate non eſt mentiendum.

Theophyl. in Ioan.

Vera Dei notitia vnde proficiſcatur.

Abraham pater veſter exultauit vt videret diem meum, & vidit, & gauiſus eſt. Poſt iam iacta fundamenta Dominus reſpondet ad ea, quæ de Abraham obiecerant, & concedit illis verbo tenus quod prius abſtulerat, Abraham ſcilicet eſſe eorum patrem, oſtendens illis eũ fide in ſe fuiſſe ſeruatum. Quaſi diceret; videtur vobis Abraham mortuus: video vobis impia loqui, qui diſſero ſeruantes ſermones meos æternum victuros, & nunquam morituros: ego ingenuè profiteor, Abrahamum adhuc viuere, & non alium tota vita finem habuiſſe propoſitũ, quam vt videret diem meum. Ponderat Auguſtinus nõ eſſe dictum; Exultauit quia vidit; ſed: *Exultauit vt videret diẽ meum*; quoniã credens exultauit ſperando, vt videret intelligendo, & vidit. Sed nõ explicat quid per diem Chriſti intelligatur: an videlicet diem illum temporalem aduentus eius in mundum, an diem æternitatis, in quo cum electis regnabit in ſecula. Et vtrunque aſſerit illum vidiſſe in carne poſitum ſecundum reuelationem Dei. Certè myſterium incarnationis, & paſſionis pro ſalute mundi non ſolum cognouit, ſed etiam adumbrauit, tum in illa adiuratione ſerui, quã manum ſub fęmore ſuo ponere mandauit, tum in eo quod filium obtulit ad immolandum,

Abraham fide ſeruatus.

Aug. tract. 43 in Ioan. to. 9.

Cur Abraham exultauerit, vt videret diem Chriſti.

Quis ſit ille dies Chriſti, quam vt videret Abraham exultauit. I. ſenſus.

Gen. 24. Supr 22. II. ſenſus.

landum,

Chryſ. ho. 59. in Ioan.
Theophylact. Ibidem.
Tertius.

læſum, & arietem pro eius obtulit redemptione. Certè Chryſoſtomus & Theophylactus per diem non alium quàm paſſionis intelligunt. Alij interpretantur tempus regni eius, & geſta, ex quo carne indutus mũdo apparuit, vt Redẽptoris munus impleret. Sic enim nos dicimus vidiſſe, quæ noſtris temporibus acciderunt, etiamſi nunquam rerum illarum geſtarum fuerimus ſpectatores. Quaſi diceret; Vos præſentem aſpernamini, quem ille abſentem videre deſiderauit. Hunc autem locum explicant verba Domini ad Apoſtolos dicta: *Beati oculi qui vident quæ vos videtis. Dico enim vobis, quòd multi Prophetæ, & Reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt, & audire quæ auditis, & non audierunt.* Et ita habes quæ ſit dies Domini, nempè via eius, & functio muneris in hoc mundo. Vnde Græca litera illud confirmare videtur, cum dicit, τὴν ἡμέραν τὴν ἐμὴν, id eſt, hanc ipſam diem. Nam antea filius Dei nõ tempore, aut diebus, ſed æternitate men ſurabatur. *Vidit ergo diem meum*: Id eſt, diem effectum à Sole iuſtitiæ irradiante, de quo Dominus: Me oportet operari opera eius, qui miſit me, donec dies eſt: Vidit autem non tantum oculo fidei, dum in viuis ageret, vt Chryſoſtomus, & Auguſtinus interpretantur, ſed etiam ex limbo patrum, vel Deo ſibi reuelante, vel alijs renuntiantibus ſibi, præſertim præcurſore Ioan. Baptiſt. intellexit impletum Domini aduentum, ac diem: ex qua viſione gaudium magnum concepit, non ignorans ſe, & vniuerſum genus humanũ per illum ſeruandum, & in cęlum eſſe ſubuehendum. Hæc enim magna lætitię, & gaudij ſunt argumenta.

Luc. 10.
Ioan. 9.
Abraham quomodo viderit diem Chriſti, *Chryſoſt. loco praſcripto. Auguſtin. Ibidem.*

Matth. 13. Illud Chriſti verbum: Multi Prophetæ & Reges voluerunt videre, quæ vos videtis, & non viderunt, quomodo verum ſit.
Heb. 11.

Quod autem dicitur apud Matthæum, Prophetas & iuſtos non vidiſſe: non repugnat cum hoc quod dicit Abraham vidiſſe. Nam fides ſuos gradus habet: & ſi conferatur fides, & viſio Apoſtolorum, cum fide, & viſione patrum, conſtat illam eſſe excellentiorẽ, vt præ illa alij dicãtur non vidiſſe, qui tamen per fidem viderunt, ſed longè & procul repromiſſiones accipientes, & ſalutantes. Tamen ab ea fide, qua myſteria Meſſiæ viderunt, videntes dicebantur Prophetæ: quod videlicet ea, quę cæteris erant clauſa, per Spiritum ſanctum viderant.

Videntes cur dicerentur Prophetæ.

Dixerunt ergo Iudæi ad eum: Quinquaginta annos nondum habes, & Abraham vidiſti? Ea ſolùm captant ex verbis Chriſti, quæ qualicunque ſpecie ad calumniam ſtruendam ſeruire videbantur. Et nituntur refellere verbum Chriſti ab impoſſibili, quod ſe Abrahæ ante multa ſecula nato æqualẽ facit, cùm nõdum eſſet quinquagenarius. Fraudulenter dicunt. *Et Abraham vidiſti?* Chriſtus enim dixerat, Abraham ſe vidiſſe. Simili ratione calumniati ſunt verbum illud: *Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud,* dicẽtes, *Poſſum deſtruere templum Dei, & poſt triduum readificare illud.* Mirantur quidam, quod quinquageſimum annum, à quo longè Chriſtus aberat, illum dixerint non attigiſſe. Chryſoſto. legit quadraginta: neſcitur an codicum, aut Scribarum errore. Illud conſtat, quoſdam veteres ex huius verbi occaſione aſſeruiſſe, Chriſtum exceſſiſſe quadrageſimum annum, vt videretur ad hanc ætatem annorum quinquaginta accedere. Sed hæc prorſus falſa ſunt, & ab hiſtoria Eccleſiaſtica aliena, vt in Prolegomenis eſt oſtẽſum. Euſebius teſtatur, quod Papias Ioannis diſcipulus, ex Apoſtoli verbis non ſatis intellectis tradiderit quędam, vnde errandi anſa alijs data eſt, inter quos enumerat Irenęum. Verùm certius dici poteſt, illos tam amplum ſumpſiſſe annorum ſpatium, vt minus errarent, & certius Chriſtum confutarent. Quaſi dicerent, etiamſi quinquaginta eſſet annorum: adhuc longè ab Abrahæ ætate abeſſet: nunc verò & illos te non attigiſſe certiſſimum eſt. Theophylactus ex quorundam ſententia ait, illum numerũ propoſuiſſe, quaſi vellent ad morem ſui ſeculi loqui: tanquam dicerent: Nondum complẽſti vnum iubileum, & dicis te ab Abraham eſſe viſum. Euthymius aliam reddit rationem, illos eum vocaſſe quinquagenarium propter multam peritiã & experientiam. Monet tamen, quædam exemplaria habere, *Quadraginta*: quam lectionem veriorem puto, quanquam illi lectioni repugnet Nonnus Paraphraſtes, & Theophylactus, vt diximus. Poſtremo alij putant dixiſſe quinquaginta, quod propter labores pro nobis ſuſceptos, propter ieiunia, & vigilias in prædicatione pro nobis conſumptas, vultu etiam ſqualido, & extenuato maiorem præ ſe ferre videretur quam haberet ætatem. Nam vultus ipſius magna maturitas, & grauitas de annorum ætate iudicantes ſæpè fallit.

Iudæi quæ tantum captarent ex verbis Chriſti.
Ioan. 2.
Matt. 26
Cur Iudæi Chriſto obiecerint: Quinquaginta annos nondum habes, & Abraham vidiſti.
I. Solutio.
Chryſ. ho 54. in Ioan.
Iren. li. 2 c. 40
Lib. 1 prolog.
Euſeb. lib 3. Eccl. hiſt. c. 39
II. ſolut.
Theophyl.
Tertia.
Euthy. c. 9 Ioan propè f.
Nonnus Paraphr.
Theophyl.
Quarta.

Dixit eis Ieſus: Amen amen dico vobis, antequam Abraham fieret, ego ſum. Fortiter, immò cùm auxeſi defendit verbum ſuum: vbi ſe maius quiddam; & altius humana ſpecie habere admonet, quod ſenſibus carnis abſconditum ſolis fidei oculis cernitur. Atq; hæc verba non tantum de diuinitate Chriſti, quę omnia ſecula tranſcendit, ſed etiam de Chriſto Deo, & homine ſunt intelligẽda. Nam vt ait Apoſtolus: *Ieſus Chriſtus heri, & hodie: ipſe & in ſecula*: quod omnibus ſeculis cognitus fuerit mediator, quo placã-

Illud Antequã Abraham fieret, ego ſum: dupliciter intelligitur.
Heb. 13. Omnia ſecula Chriſtum

ageuouere me dimoiem.

dus eſſet Deus,& omnibus ætatibus viguit gratia mediatoris, etiam in Adam ante caſum vt quidam meo iudicio non improbabiliter exiſtimāt. Neq; ait, priuſquam eſſet Abraham, ſed priuſquā fieret: principium illi tribuens. De ſe vero non ait: Ego factus ſum, ſed, *Ego ſum*: ſicut ſuperius dixerat: *Si non credideritis quia ego ſum*: quod perinde eſt ac ſi diceret: *In principio erat Verbum.*

Ioan. 8.
Supra 1.
Græcorum additio minus congrua reijcitur in hac verba: Ieſus autem abſcondit ſe, &c.
Theophyl.
Euthym.
Nonnus paraphra.
Athanaſ.

Tulerunt ergo lapides vt iacerent in eum, Ieſus autem abſcondit ſe, & exiuit de templo. Addunt Theophylact.& Euthymius, & ante eos Nonnus Paraphraſtes, & Athanaſius in Apologia de fuga ſua, *Tranſiens per medium illorum: & præteryt ſic.* Quæ verba deſunt in codice Latinn, ſed videntur addita textui Græco ex Luca, & nec Anguſtinus, nec Chryſnſt. ea legunt, neque ſatis cohærent, quia præcedit, *Abſcondit ſe.* Sed ab aliquo, qui ea in margine appoſuerat, explicandi gratia in textum introducta ſunt: licet ea habeat Euangelium Syriacum. Dum igitur corde Iudæi, & petra duriores ad ſibi ſimiles lapides accurrunt: & poſt multos verborum lapides iactos, vt illis peterent lapidem viuum, & pretioſum atque angularem, qui, vt Danielis prophetia tradit, lapis eſt qui contriuit ſtatuam Nabuchodnnoſor, lapides corpnreos iaculari in eum conantur. Et quia Chriſtus fortis erat, omnes lapides in iacentes retorquendi fuerant. Putauerunt enim illum inſanum, qui diceret ſe ante Abraham; aut blaſphemum æternitatem, & diuinitatem, & illud Dei nomen, *Ego ſum*, ſibi attribuentem, qui iubetur lapidari in lege, aut tanquam dæmoniacum non humana ſapientem, ſed futura prædicentem: nam habentes immundum diuinationis ſpiritum; lapidationis pœna plecti iubentur. Hęc autem tentata lapidatio, figurata fuit in illa intentata lapidatione Moyſi: & altera Dauidis, de qua 1. Regum liber meminit. Et agnoſce noſtram inſignem ſtultitiam. Cum enim nobis Dominus Ieſus vult ſe oſtendere, & detegere, lapidibus eum volumus petere: & Iudæi in hnc verbo ſcandalizantur. Sic in Eſaja excœcat eos, ter dicens, *Sanctus, ſanctus, &c.* & Dominum viſibilem dicens. Lapidatio, ignis, ſuſpenſio, & fuſtigatio, legis erant pœnæ, crux autem, Romanorum ſupplicium erat. Ne quis ergo Dominum legi obnoxium eſſe dicat, noluit pœna legis mori, nec illa die, qua Iudæis licebat lege agere, ne ex hoc iniuſta appareret eorum ſententia. Noluit præterea lapidari, quia lapides debebant in paſſione teſtari, & prædicare eius diuinitatem. Nec Dominus Iudæos timuit ſicut nec elephantus formicam, quia

Iudæorum plusquam ſaxea duritiæ.
Ephe.2.
Dan.2.
Qualis lapis Chriſtus.
Iudæorum de Chriſto inſana, & blaſphema cogitatio.
Leu. 24.
Supr. 20.
Exod 17.
1 Reg 30.
Hominum in ſignis ſtultitia.
Eſa.6.
Leu. 24.
Ioſu.7.
Infra 25.
Pœnæ quæ eſſent in lege, & quæ extra con tra malefico. Romanorum proprium ſupplicium.
Matt. 26.
Lapidari à Iudæis cur Chriſtus noluerit.

ſeruabat ſe acerbiori, & atrociori morti. Nefas etiam erat, & illicitum, in loco ſacro quempiam etiam conuictum, & damnatum lapidare, vel occidere, nedum illum, qui nondum ſententia iudicis damnatus erat. Docuit hoc exemplo ſuo Ioiada Pontifex, qui extra templi ſeptum voluit Athaliam trahi, antequam morti traderetur. Deſtructumque eſt templum Iudæorum, vt non remanſerit lapis ſuper lapidem in eo: quia templum verum Ieſum duritia ſua lapidare voluerunt. Atque iſti ſunt fructus, & grati animi ſignificatio impiorum erga verbi, & veritatis prædicatores. In primis enim eos auerſantur, & odio habent: deinde blaſphemijs, & calumnijs eos obruunt: tandem verbum, & perſonas adoriuntur ad interitum.

Exod.21.
4.Reg.11.
Matt.24. & Luc.19.
Impiorum in prædicatores diuini verbi mala merita.

Ieſus autem abſcondit ſe, & exiuit de templo.
Cedit Dominus creaturæ ſuæ ex charitate,
qui vno nutu poterat eam cum toto templo euertere. Non autem delituit in aliquo
angulo templi, vel ſubduxit ſe, & poſt alios
ne cerneretur, collocauit: ſed diuinitatis
virtute inuiſibilis factus eſt illis. Sed non
fuit Apoſtolis, & bonis inuiſibilis, vel ipſi
cœco nato, quem in egreſſu templi, vt ſe
poſſet cernere, illuminauit, & illuminatum
tanquam lapidem in eos proiecit, vt ad ſalutem eos lapidaret, qui ad interitum eum
lapidare volebant. Dicitur autem exiſſe de
templo, id eſt, atrio templi, in quo hæc ha- I.
bita ſunt. Tantaque manſuetudine, & patientia verè ſe Deum eſſe oſtendit, & eum,
qui antequam Abraham fieret, iam erat.
Deinde oſtendit quam vera ſit illa ſenten- II.
tia Salomonis: *Doctrina viri per patientiam
noſcitur*: & fratet Domini dixit: *Quis ſapiens,
& diſciplinatus inter vos?* Oſtendat ex bona
conuerſatione operationem ſuam in man-
ſuetudine ſapientiæ. Rurſus docuit Domi- III.
nus quam vera ſit altera ſententia eiuſdem
Salomonis: *Honor eſt homini, qui ſeparat ſe à
contentionibus.* Sunt enim qui dedecori ducunt, non ſemper reſponſare, & replicare,
vt ita ignem iracundiæ, & contentionis accendant: & vt dici ſolet: *Nimium altercando
amittitur veritas.* Nam vt Auguſtinus recte
ait: *Veritas ſuperbas, & mendaces mentes fugit, humiles ſequitur*, Et, *Cum ſimplicibus ſermocinatio eius.* Doceris rurſus, ne, quando ali-
quis te arguit, peccatum tuum defendas, IV.
nec conuitiens reprehendenti: alias expelles à te Chriſtum, & veritatem amittes, vt
hic Iudęi peccatum defendētes, Chriſtum
à ſe repulēre. Rurſus edoceris, vt cum gra- V.
tia Euangelij perſecutionem pateris, ex vna ciuitate fugias in aliam, vt alibi idem
Dominus admonuit. Poſtremo cauēdum VI.

Qua ratione Chriſtus in templo abſconderit ſe, ne lapidaretur.
Ioan. 9.
Egregia Chriſti documenta ſex.
Prou. 19.
Iac. 3.
Prou.20.
Nimium altercando amittitur veritas.
Auguſt.
Veritatis proprium quid.
Prou.3.
Matt. 10.

nobis eſt, ne, dum Chriſtus per ſe ipſum, vel per Eccleſiam, vel per Angelos, & prædicatores nos alloquitur, ne, inquam, lapides tollamus, id eſt, dura corda nobis aſſumamus, quæ nec beneficijs molliantur, vel flagellis frangantur, nec lumini Dei cedát. Quibus dicitur, *Hodie ſi vocem eius audieritis, nolite obdurare corda veſtra.* Nam Chriſtus abſcondit ſe ab induratis, vt videntes non videant, & audientes non intelligant. Fitq; Chriſtus inuiſibilis, illorum medium pertranſiens: quia virt' ignota eſt impijs. Exit autem de templo, quando templo Dei ſanctum, quod ſumus nos, fit ſpelunca, & templum latronum, id eſt, dęmonũ inſidiantium. Et boni armati patientia, non ſentiunt lapides impiorum, ſed iuxta Prophetam, ſagittæ paruulorum, fiunt plagæ eorum. Contendamus igitur tantis Domini exemplis eruditi, vt ſaltem iræ reſiſtamus: quod fiet, ſi iniurijs laceſſiti, conuitia non regeramus: ſi inſuper beneficium doctrinæ addamus: poſtremo ſi iſtis nihil proficimus, inimicis cedamus, imitantes Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, cui cum Patre, & Spiritu ſancto ſit ſempiterna laus, gloria & felicitas per cuncta ſecula, Amen.

Pſal. 94. & Heb. 4.
A quibus ſe Chriſtus abſcondit.
Eſa 6. & Matth. 13.
Virtus ignota eſt impijs.
1. Cor. 3.
De templo exeat Chriſtus quando.
Pſal. 63.
Iræ reſiſtamus quando Chriſti, & ſanctorum exemplo.

TRACTATVS LXIII.

De diſceptatione Domini cũ Iudæis in feſto Encœniorum: & habetur Ioan. 10. *Facta ſunt autem Encœnia in Ieroſolymis: & hyems erat. Circumdederunt ergo eum Iudæi, & dicebant ei: Quouſq; animam noſtram tollis? Si tu es Chriſtus, dic nobis palam. Reſpondit eis Ieſus: Loquor vobis & non creditis. Opera quæ ego facio in nomine Patris mei, hæc teſtimonium perhibent de me.* Et reliq.

Scopus Euangeliſtæ.

ALIAM hoc loco tradit Ioannes diſputationem cum Iudæis, quam non ſecus atque præcedētem lapidibus terminare voluerunt. Dominus enim aperte ſuā diuinitatem exeruit: quam detectionem, vt vocem blaſphemam, inſectari voluerunt. Sed Dominus reprimendo eorum conatus, & manus à temerario lapidationis flagitio planum ſuæ diuinitatis exhibuit argumentum. Huius autem diſputationis tempus ac diem, & locum, atque perſonas, ad rei euidentiam deſcribit Euangeliſta, dicendo: *Facta ſunt Encœnia in Ieroſolymis: & hyems erat.* Encœnia, Græcum vocabulum eſt, compoſitum à nomine καινὸν, quod nouum ſignificat: vnde feſtum Encœniorum dicitur Feſtum innouationis, vel dedicationis templi. Quoniam vero triplicem templi dedicationem legimus: alteram quidem factam ſub Salomone, de qua 3. libr. Reg. fit mentio, quæ celebrata fuit in menſe Ethanim, id eſt, menſe ſeptimo, quando nondum Hyems agitur, ſed vix Autumni ſumit initium: nam concurrit ex parte cum noſtro Septembri: ideo de illa intelligi nequit. Alia fuit dedicatio facta poſt templi reædificationem ab ijs, qui de captiuitate Babylonis redierunt, atque his tempus nõ omnino repugnat, cum facta ſit in menſe Adar, qui eſt menſis vltimus, apud nos reſpondens ex parte Februario, ex parte Martio: quaſi abſcedente Hyeme, & adueniente Veris tempore, nõ longè à Paſcha, vt patet ex libro Eſdræ 1. ac 3. vbi coniunctim quaſi deſcribuntur celebritas dedicationis templi, & celebritas Paſchæ. Tertia dedicatio fuit illa, quę facta eſt à Iuda Machabæo, de qua 1. libro Machabęorum: vnde poſt debellatos à Iuda Gorgiam, & Lyſiam, reædificatio templi deſcribitur. *Et facta eſt*, inquit, *lætitia in populo magna valde, & auerſum eſt opprobrium Gentium. Et ſtatuit Iudas, & fratres eius, & vniuerſa Eccleſia Iſrael, vt agatur dies dedicationis altaris in temporib. ſuis ab anno in annum per dies octo à quinta, & viceſima die menſis Caſleu lætitia, & gaudio.* Hæc ibi. Similia quoque narrantur in poſteriori Machabæorum libro. Eſt autem menſis Caſleu, nonus menſis, qui apud nos ex parte cũ Nouembri, & ex parte cum Decembri concurrit. Cum igitur ſermo hic ſit de feſto Encœniorum celebrato in hyeme, & magis vigeat hyems in fine Nouembris, & principio Decembris, quam in fine Februarij, & principio Martij: probabilius lõge eſt hic eſſe ſermonem de anniuerſaria dedicatione facta ſub Machabęis: quod his rationibus euincitur. Primo, quod in hac potius vigeat frigus, & hyems, quam in prioribus. Deinde quod nuſquam legatur anniuerſarius dies conſtitutus illi dedicationi factę ſub captiuitate Babylonica: quod tamen de illa ſub Iuda Machabæo legitur factum. Tertio, quia potuiſſet Euangeliſta à propinquitate Paſchalis ſolennitatis tempus deſcribere, quomodo alibi fecit, dicens; *Erat autem proximum Paſcha dies feſtus Iudæorum.* Quartò, quia ſi dedicatio illa fuiſſet in fine menſis Februarij, vel in principio Martij, tanta hiſtoria, quanta ſupereſt ab hoc loco vſque ad

Encœnia quid?
Triplex templi dedicatio in Scripturis facta memoratur.
3. Reg. 8.
Secunda.
Adar Hebræis vltimus menſis.
1. Eſdr. 6.
3. Eſdr. 7. & ſeq.
Tertia templi dedicatio.
1. Mach. 4.
2. Mach. 2.
Caſleu erat nonus menſis apud Iudæos.
De templi dedicatione ſub Machabæis facta hic eſſe ſermonem oſtenditur multiplici ratione.
II. Ratio.
III. Ratio.
Ioan. 6.
IV. Ratio.

paſſio-

Theophylact. in Ioan.

paſsionem, ſiue mortem Chriſti, non potuiſſet tam paucis diebus abſorberi. Vndè rectè ait Theophylactus, quòd inſtabat mors Chriſti futura poſt quatuor menſes: totidem enim à Decembri vſque ad Martium intercurrunt. Atque hanc interpretationem, excluſis alijs, magis probat Alcuinus, dicens: *Hæc dedicatio in memoriam illius erat dedicationis, quam Iudas Machabæus fecit. Prima enim dedicatio, à Salomone facta eſt tempore Autumni: Secunda, à Zorobabele, & Ieſu Sacerdote tempore Veris: hæc autem, tempore Ianuarij.* Hæc ille. Atque ita ex hoc loco tacitè canonizatur liber Machabæorum, liber auctoritatis Canonicæ, & grauiſsimæ, quicquid garriant Hæretici, qui omnes libros ſua dogmata deſtruentes reijcere, ac reprobare conantur. Ideò qui hunc textum de dedicatione facta poſt reditum è Babylone in templum, vt Euthymius, & Caietanus interpretantur, minus probabiliter meo iudicio loqui videntur. De huius ſolennitatis inſtitutione ſcripſerunt Iudæi agentes Ieroſolymis, ad Iudæos habitantes in Ægypto, in hunc modum: *Facturi igitur quinta & vicesima die menſis Casleu, purificationem templi, neceſſarium duximus ſignificari vobis: vt vos quoque agatis diem ſcenopegia, & templo, & altari, obtulit ſacrificia.* Vbi notandum, Græcè legi, ὡς σκηνοπηγίας, καὶ τοῦ πυρός. Id eſt; Celebretis diem feſtum, vt diem ſcenopegiæ celebrare ſoliti eſtis, id eſt, per octo dies, & cum ramis palmarum. Non enim Iudæi ibi exigunt celebrari feſtum ſcenopegiæ, id eſt, tabernaculorũ, quod in menſe ſeptimo celebrandum erat, vt dicitur. 3. Reg. 8. Tamen aduerte, quod in eadem epiſtola dicunt Iudæi: *Et nunc frequentate dies ſcenopegia menſis Casleu*, & non dicitur Græcè vel Latinè, vt dies ſcenopegiæ: quia per hoc quod addidit, *Menſis Casleu*, ſatis inſinuauit ſeptem dies Encœniorum, qui in illo menſe erant celebrandi, non ſecus atque in Septembri dies ſcenopegiæ cum geſtatione ramorum.

Alcuinus. 3. Reg. 8. 1. Eſdr. 6. 1. Machab. 4.

Libri Machabæorum auctoritas vnde probetur eſſe diuina, & certiſſimæ veritatis. Canonicos Hæretici libros quos tantum expiant.

Euthym. c. 10. in Ioan. Caietan. 2. Machab. 1.

2. Eſdr. 8. Dies tabernaculorum celebritas.

2. Machab. 10.

Feſto Encœniorum cur Dominus voluerit intereſſe.

Voluit autem Dominus huic feſto intereſſe; ne quis præcepta Eccleſiæ, & maiorũ etiam vbi non eſt Scriptura, contemnat. Nam illud feſtum nec in lege, nec in Prophetis conſtitutum erat, ſed à Iuda Machabæo cum ſeniorum, & fratrum illius temporis conſenſu indictum. Sicut etiam alij dies feſti inſtituti erant extra Scripturam à Patribus, vt feſtum ignis, de quo 2. Mach. 1. Feſtum ob occiſum Nicanorem à Iuda Machab. 2. Machab. vlt. Feſtum recuperatæ arcis Sion à Simone fratre Iudæ, de quo 1. Machab. 13. Sed magna ex parte iſtæ ſolennitates exoleuerant tempore Chriſti, & tamẽ ſeruabatur dies Encœniorum, ſiue renouationis templi. Erant prætereà ſolennitates aliæ, vt illa Iudith liberatæ ciuitatis, Iudith vlt. & illa Eſther cap. 9. vt agnoſcas, Iudæos poteſtatẽ inſtituendi feſtiuos dies habuiſſe, non ſecus atque nunc Eccleſia.

Iudaicæ aliæ feſtiuitates indictæ.

Expenditur dictum Euangeliſtæ: & hyems erat. *Luc. 12.*

Prætereà rectè Ioannes adiunxit: *Et hyems erat*; ad diſtinguendã iſtam dedicationem ab alijs, & ad ſignificandum, hyemem, atq; frigidum tempus non impediuiſſe Ieſum ab aduentu in templum, vt ignem, quem venit mittere in terrã, accenderet, ac verba tã ignita loqueretur. Templum enim cum ceremonijs, & ſacrificijs mox ceſſaturũ erat. Quod enim antiquatur, & ſeneſcit, prope interitũ eſt, ait Apoſtolus. Proinde incipiebat vitalis calor deeſſe Iudæis, nullumque feſtum celebrabant niſi cordibus frigidis, & congelatis: plerique etiam cùm hyeme peccati. Faxit Dominus Ieſus ne frigidè, & cum hyeme peccati & nos noſtra feſta celebremus. In hyeme peccati ſpirant venti vrentes ſuperbiæ; redditur obſcurus aër per ignorantiam, qua cœlum nobis tegitur; augetur, & acuitur auiditas edendi, hoc eſt, auaritia; adeſt lutum luxuriæ; eſt ſterilitas accidiæ: cadit nix tegens ſpurca quæque: pulchre hypocriſin delineat; viget triſte, & nubilum cœlum; inuidiæ ſymbolum; ſunt lubricæ viæ, id eſt, pericula cadendi; ad ignẽ ambitionis libenter acceditur. Atque his & ſimilibus fructibus, quos parturit hyems peccati, celebrabant Sabbati Iudæi ſua: & vtinam nos feſta noſtra non celebremus.

Heb. 8. Iudæi poſt Chriſti aduentum nullum feſtũ niſi frigide agebant.

Hyemis peccati fructus qui ſint.

Et ambulabat Ieſus in templo in porticu Salomonis. Frequenter Ieſus ad templum veniebat, tum vt oſtenderet ſe cõtrarium Moyſi non eſſe; tum vt doceret nos templum frequentare orationis, ſacrificij, & verbi Dei cauſſa. Et quemadmodum Chriſtus bona in die feſto operabatur; ita Iudæi mala ſua opera proferebant: donec tandem in ſummo ipſorum feſto Dominum cruci ſuffixerunt. Dicitur autem quòd Ieſus ambularet: non minus circumiens, & quærens ouem, quã ad ſalutem deuoret Leo de tribu Iuda; quàm diabolus tanquam Leo rugiens quærit quem ad interitum deuoret. Circuibat etiam verus noſter Ioſue ciuitatem Iericho, vt ad circuitum eius caderet, non vtens tuba ſacerdotali, ſed voce ſua Euangelica: Vtebatur etiam circumlocutionibus, & circuitibus verborum, vt diuerſas animas pungeret, & eaſdẽ vario modo gladio verbi Dei percuteret. Ambulabat autẽ in porticu Salomonis, de qua legitur: Et porticus erat ante templum viginti cubitorum longitudinis, iuxta menſuram latitudinis templi: & habebat decem cubito-

Cur Ieſus templum frequentaret.

Matth. 26. Quare ambulabat Ieſus. *Luc. 15. Apoc. 5. 1. Pet. 5. Ioſue 6.*

Chriſti periphraſes ſalutares.

1. Reg. 6.

Porticus Salomonis cur dicta.

latitudinis ante faciem templi. Etſi autem templum à Chaldæis combuſtum fuerit, poterit hæc porticus remanere, vel ſaltem eius veſtigium; vel ſi & ipſa ſimul cum templo perijt, alteram reædificarunt redeuntes ex Babylonia ad illius ſimilitudinem, vt meritò porticus Salomonis appellari potuerit. Vel ideò Salomonis dicitur, quòd in ea ſtare ad loquendum populo ſolitus eſſet. Nam vt dicitur in Eccleſiaſte, plebi concionabatur, vel ibi tempore ſacrificij. & orationis moram trahere ſolebat. Ambulabat ergo Chriſtus vt verus Salomon, & Dominus templi. Myſticè autem domus veri Salomonis, cœlum eſt, porticus autem terra eſt, in qua vt viator ambulauit Dominus, de quo prædixit Propheta: Quare quaſi colonus futurus es in terra, & quaſi viator declinans ad manendum Templum animæ noſtræ per peccatum, & habitationem dæmonis inquinatum atque profanatum renouandum eſt, & reconciliandum per Iudam Machabæum bellatorem fortiſſimum, id eſt, per pœnitentiæ, & confeſſionis Sacramentum, qua contra peccata per nos bellamus pro Domino, ita vt renouemur in ſpiritu mentis noſtræ. Atque hoc beneficium renouationis, quo pellitur dæmon, & ſtatua Iouis Olympici, id eſt, peccatum eum repræſentans, reuolenda eſt. & rememoranda, vt ad priſtinam baptiſmi dignitatem, & ſanctitatem redeat. Atque ita impletur illud: *Memento quòd & ipſe ſerueris in AEgypto, & eduxerit te inde Dominus Deus tuus*: vt ita ſis gratus Deo, & Chriſtus dignetur dare tibi eſſe pacificum, ambulare in corde tuo, & habitare, vt ita progreſſus magnos facias; vt pax ipſa interna ad porticum vſque, id eſt, corpus ipſum, & externas actiones prodeat. Neque verò quiſquam ex hoc Chriſti exemplo colligat, licitam eſſe deambulationem in templo. Nam Chriſtus neque in Sancto, neque in Sancto ſanctorum, ſed in atrio tantùm, quod in aditu templi erat, obambulabat, ac fortaſſis cogente frigore, vt neceſsitate magis compulſus, quàm alio nomine id ageret. Neque tamen vllam præleferebat mali ſpeciem eiuſmodi ambulatio; ſecus noſtra, quæ in penetralibus ipſius templi magna cum irreuerantia fieri ſolet, & ex templo Dei efficitur forum ſæculare.

4. Reg. 25. — 1. Eſd. 6. — Eccl. 12. — Domus, ac porticus Salomonis quid myſticè. — Ierem. 14. — Templum animæ noſtræ per peccatum contaminatū, quomodo inſtaurādum ſit. — Ephеſ. 4. — Cauenda eſt in templo deambulatio.

Circumdederunt ergo eum Iudæi, & dicebant ei, Quouſq; animam noſtram tollis? Si tu es Chriſtus, dic nobis palam. Sicut corpore circundabant, eo quòd ille, quem cœli capere non poterant, factus eſt tanquam qui circundari poſſit; ita etiam ſpiritu, & animo, ne reſpondendo elaberetur de manibus eorum, circumplecti voluerunt; non quidem ea ratione qua filij coronam præſtant parenti, aut diſcipuli magiſtro, ſed qualem hoſtes capitales caſtro obſidendo præſtant, vt id ad deditionem cogant, vel vi capiant: de qua corona ait Propheta in perſona Domini: *Circundederunt me canes multi; concilium malignantium obſedit me.* Vt enim canes obſident prædam, vt ad interitum perducant; ita Iudæi immundi, & ſine ratione latrantes vt canes, magna auiditate necem Domino machinabantur. Ita enim ſyllogizabant Iudæi, aut negabit ſe Chriſtum, aut affirmabit, aut ſilebit omnino. Si affirmauerit, accuſabimus coram Pilato, vt regiam dignitatem contra Cæſarem vſurpantem: ſi negauerit; damnabimus eius doctrinam coram turba, vt nouam, & temere aſſeriam: ſi verò tacuerit; confuſus remanebit. Sed Dominus ſcit cogitationes hominum quoniam vanæ ſunt.

Vti Chriſtum Iudæi circundederint. — 2. Paralip. 2. — Pſalm. 21. — Iudæi quales canes. — Cornuta eorū argumētatio. — Pſalm. 93.

Quouſque, inquiunt, *animam noſtram tollis?* Tollere hoc loco, pro ſuſtollere, ſiue ſuſpendere accipitur, vt illic; *Tolle, tolle, crucifige eum.* Quoniam videbant, Dominum animas diligere; quò facilius eliciant reſponſum quod volunt, animam ſuam afflictam, & huius rei deſiderio ſuſpenſam aſſerunt. Et in ſingulari dicunt animam, vt plus moueant: quia omnes contra Dominum vniti erant. Eſtque ſenſus; Quouſque dictis ambiguis ſuſpenſos detines animos noſtros, huius veritatis agnoſcendæ ſitibundos, atque hac ambiguitate tua populi ſeditionem concitas? Et planè mentiuntur in caput ſuum: Nam neque veritatem audire cupiebant, nec auditam credere, nec creditam intelligere.

Tollere animam quid. — Ioan. 19. — Iudæorum mendacium.

Si tu es Chriſtus (cum articulo) *dic nobis palam.* Vbi nota quod tantummodò ob homicidium, vel crimen læſæ maieſtatis poterant Iudæi occidere. Nam ſi accuſarent vt falſum Prophetam, vel vt Filium Dei ſe facientem, Pilatus multis dijs deditus, & ſignis eius viſis, non dubitaret eum filium eſſe Iouis, vel Martis: ſecus ſi ſe aſſereret Chriſtum, vel Regem eſſe. Ideò conſulto, vt Rupertus annotauit, in tota ſuperiori diſputatione, quo omnē Iudæis anſam præriperet, ſe tantummodo paſtorem vocauit. Dic ergo nobis palam, nō in parabolis, vt aſtutus; non in ænigmatibus, vt ſeductor; non in angulo, vt timidus; ſed in publico loco: non ignaræ plebi, ſed nobis doctis, quorum intereſt ſcire quæ doctrina noua diſſeminetur; quaſi dicant, Obſcura eſt tua doctrina, & minimè peruia. Quod verum eſt; ſed impijs, & carnalibus, & hæreticis, qui dicunt; Si viderem apertum

Ob quod ſolū crimen Iudæis fas erat quenquā occidere. — Rupert. lib. 9. in Ioan. ſub initium. — Quare Chriſtus non ſe Chriſtum aut Regem, cum poſſet, appellauerit, in ſuperiori colloquio cum Iudæis.

reticis, qui dicunt; Si viderem apertum textum loquentem de Purgatorio, de inuocatione Sanctorum, de viribus liberi arbitrij, de primatu Epiſcopi Romani, facilè de ſententia decederem. Quaſi verò defuturæ eſſent gloſſæ, & interpretationes, atque tergiuerſationes, quibus apertos ſenſus eluderent, quemadmodùm in plerìſque perſpicuis, & illuſtribus locis facere deprehenduntur. Sed iam aptiſsimum, & modeſtum Chriſti reſponſum examinemus.

Loquor vobis, & non creditis. Opera quæ ego facio, &c. Loquor, inquit, vobis ea quæ dicturus erat Propheta prædictus in monte Horeb, cuius in Deuteronomio fit mentio. Græcè ſignificantiùs dicitur, *Dixi vobis*, id eſt, ſæpè, & apertè teſtatus ſum quis eſſem, & repuliſtis teſtimonium, dicentes, *Tu de te ipſo teſtimonium perhibes: teſtimonium tuum non eſt verum*: Miſi vos ad Scripturas, & ad Moyſen, qui de me teſtificantur, & non creditis mihi. Miſi vos ad Ioannem Baptiſtam, qui teſtimonium perhibuit veritati, & eius conſilium, & teſtimonium ſpreuiſtis. Ideò cum cætera omnia repellatis; ad vnum illud firmiſſimum, & inuictum operum meorum teſtimonium vos ablegandos eſſe exiſtimaui.

Opera quæ ego facio in nomine Patris mei, hæc teſtimonium perhibent de me. Opera, inquit, tot numero, & tanta in potentia, & talia, & tam conformia Scripturis; & tali facta modo, id eſt, ſolo nutu, & imperio vocis meæ, & ad talem finem, hoc eſt, ad illuſtrandam gloriam Dei, & ad oſtendendum quòd ſim Filius Dei, Meſsias promiſſus, & peccatorum remiſſor, & ad conciliandam mihi fidem, planum, atque firmiſſimum reddunt teſtimonium eius rei, quam tantopere vos ſcire deſideratis, niſi ſimulatores eſtis. De numero ſignorum ſcriptum eſt: *Quid facimus, quia hic homo multa ſigna facit?* Et rurſus; *Chriſtus cùm venerit, nunquid plura ſigna faciet quàm quæ hic facit?* De magnitudine ſignorum teſtatus eſt cæcus illuminatus; *A ſæculo non eſt auditum, quia quis aperuit oculos cæcinati*; Et, *Si opera non feciſſem in eis, quæ nemo alius fecit; peccatum non haberent.* De qualitate verò ſignorum, dicitur de Meſsia venturo, à Propheta; *Tunc aperientur oculi cæcorum, & aures ſurdorum patebunt. Tunc ſaliet ſicut ceruus claudus, & aperta erit lingua mutorum*; At ſigna Ieſu Euangeliſtæ non alia fuiſſe teſtantur, quàm hæc. De modo dicitur, quòd imperabat ventis, & mari; quòd verbo ſpiritus eijciebat. Leproſo dixit: *Mundare*,

Hæreticorum vaniſſima ſuarum hæreſum excuſationes.

Quæ Chriſtus Iudæis loquebatur, ſed fruſtra.

Deut. 18.

Ioan. 8.
Supra 5.
Ibidem.
Luc. 7.
Inuictum Chriſti de ſe Meſſia teſtimonium.

Signorum Chriſti circunſtantiæ, multæ, & graues illæ quidem.

Ioan. 11.
Supra 7.
Infra 9.
Infra 15.
Eſai. 35.
Matth. 15.
Matth. 8.

paralytico, *Surge, & ambula*; Filio viduæ defuncto, *Adoleſcens, tibi dico, ſurge.* Modus etiam erat, *In nomine Patris mei.* Id eſt, inuocato eius nomine, non dæmonis, vt vos calumniamini; vel ad glorificandum Patrem meum, vel ad oſtendendum me eius eſſe Filium. Poſtremò finis erat, vt teſtatum vobis relinquerem, quòd ſum Deus, Filiusque Dei, quòd ſim Meſsias promiſſus, quòd ſum ante Abraham, quòd ſum lux mundi, panis viuus, quod habeo autoritatem remittendi peccata, ſicut ſemel dixi: *Vt autem ſciatis, quia Filius hominis habet poteſtatem in terra dimittendi peccata; dixi paralytico, Surge, & ambula*; & ſuſcitaturus Lazarum, dicturus ſum: *Pater, gratias ago tibi quoniam audiſti me. Ego autem ſciebam quia ſemper me audis; ſed propter populum qui circunſtat, dixi, vt credant quia tu me miſiſti*: & confeſtim clamabo, *Lazare veni foras.* Apoſtoli autem ſigna edebant in nomine Chriſti, à quo poteſtatem illa faciendi acceperant: *In nomine*, inquit, *Ieſu Chriſti Nazareni ſurge, & ambula*; & Ananias, *Saule frater, Dominus miſit me Ieſus, qui apparuit tibi in via, qua veniebas, vt videas, & implearis Spiritu ſancto.* Hæc autem ſi falſa eſſent, Deus inuocatus illis non aſsiſteret, neque mendacibus patrocinaretur ille, qui veritatem ſummè diligit. Eſt autem optimus modus, ac modeſtiæ plenus, teſtandi de ſe ipſo, opera ſua obijcere: quemadmodùm ſi oliua loqueretur, vel pyrus, quæ arbor ſim ego, abunde fructus quos produco, teſtantur. Quiſque ergo noſtrûm non glorietur aut in nobilitate, aut in fortunis, aut in poteſtate, aut in ſapientia: quia nemo ex his iudicandus eſt à Deo, ſed ex operibus ſuis tantùm, & ex vſu illorum donorum, quæ à Deo recepit. Opera quæ nos facimus in nomine Patris oſtendunt nos filios Dei, quia debent eſſe magna, multa, & magna animi alacritate, puritate, & celeritate facta; *Vt videant*, inquit, *opera veſtra bona, & glorificent Patrem veſtrum, qui in cœlis eſt*: & alio loco, *Vt in eo quod detrectant de vobis tanquam de malefactoribus, ex bonis operibus vos conſiderantes, glorificent Deum in die viſitationis.* Quod ſi ſigna Chriſti ad literam edere non valemus; ſaltem iuxta ſpiritum mortuos in delictis oratione, vel correptione ſuſcitemus, cæcos doctrina illuminemus, exemplo bonorum operum ſanemus claudos, leproſos à vitijs carnis, & mala ſocietate auocando mundemus, mutis demus occaſionem laudandi Deum, ſurdis audiendi ſalutare verbum Dei: ambulemus

Luc. 5.
Matth. 8.
Infra 9.
Luc. 7.
Infra 11.

Signorum Chriſti finis.

Ioan. 8.
Ibidem.
Supra 6.
Matth. 9.
Ioan. 11.

Apoſtoli per Chriſtū ſigna faciebant.

Act. 3.
Infra 9.

Teſtandi de ſe ipſo modus optimus quis

Ex quibus à Deo iudicandus ſit quiſque.

Quæ opera teſtantur nos eſſe filios Dei, qualia ſint illa.

Matth. 5.

1. Pet. 2.

Signa Chriſti quemadmodū imitari valeamus, & fieri filij Dei.

Epheſ. 4.

ſuper mare mundi, & nullo peccato ſubmergamur: transfiguremur induendo nouum hominem, qui ſecundùm Deum creatus eſt; atque hac ratione oſtendemus nos filios Dei. Damaſcenus in hiſtoria de Barlabam, & Ioſaphat (ſi tamen eius eſt autor) inducit ſeniorem quendam de tribus amicis parabolam quandam proponentem: Homo, inquit, quidam tres habuit amicos: Primum, quem dilexit pluſquam ſe ipſum; ſecundum, quem æquè, ac ſe ipſum amabat; tertium, quem minus ſe ipſo, exiguo honore illum proſequens, & interdum cum deſpectu aſpiciens. Cùm autem homo ille debitor eſſet Imperatori decem millium talentorum, à militibus eò miſsis captus eſt. Ille rogauit amicos vt excuſarent eum, & pro ſe agerent apud Regem. Primus ire noluit cum eo, dicens ſe occupatum cum alijs: tantùm dedit illi duo ciliciola ad viam, quæ nihil proderant; ſecundus eum comitatus eſt, ſed in ingreſſu Imperatoriæ domus deſeruit eum; tertius verò, quem minus coluerat, & aliquando deſpexerat, ſolus ingreſſus eſt ad Regem, & tanquam bonus aduocatus cauſſam eius egit, & excuſatum eum reddidit. Primus amicus, ſunt bona temporalia, quæ pluſquam vita ipſa diliguntur, à quibus tantùm poſtquam citati ſumus per mortem ad comparendum coram Deo, vix panniculos laceros, & nihil profuturos accipimus. Secundus amicus, ſunt parentes, filij, vxor, & amici, æquè ac nos dilecti, qui nos ad ſepulturam vſque comitantur, & ſtatim nos deſerunt. Tertius eſt, bonorum operum chorus, parum à nobis dilectus, paruo, exiguoque honore affectus, & cui interdum reſiſtimus: hic ſolus audet tribunal iudicis accedere, & noſtram cauſſam agere, atque adeò euincere: Nam ſcriptum eſt: *Opera illorum ſequuntur illos*; Et, *Omnis miſericordia faciet locum vnicuiq; ſecundùm meritum operum ſuorum, & ſecundum intellectum peregrinationis ipſius.* Sequitur in Textu.

Damaſceni perelegans de tribus amicis parabola.

Parabolæ interpretatio.

Bona opera, veri amici noſtri, ſunt qui nunquam nos deſerunt.

Apoc. 14.
Eccleſ. 16.

Huius dictis: Sed vos non creditis, quia non eſtis ex ouibus meis, primus ſenſus minime conueniens reijcitur.

Sed vos non creditis, quia non eſtis ex ouibus meis. Auguſtinus Tract. 48. in Ioan. refert hæc verba non ad prædeſtinatos, qui ob id ipſum quod prædeſtinati non ſunt, credere non poſſunt. Quæ expoſitio non admodum quadrat: tum quia non omnes prædeſtinati, etiam ex illis qui tunc audiebant Dominum, credebant in Chriſtum: tum quia nec omnes, etiam qui tunc non credebant, reprobi erant. Nam multi illorum poſt Domini mortem crediderunt, vt ait ipſemet Auguſt. Tract. 92. in Ioan. Tertiò quia reprobatio eis cauſa exiſteret

Aug. tom. 10.

incredulitatis eorum: quod credendum non eſt. Idcircò aptiùs exponit Theophylactus de bono, vel maligno animo audientibus Chriſti doctrinam. Id eſt, nec creditis dictis, nec factis; cuius rei non ſum ego cauſa, ſed veſter inſyncerus animus, & fictus: qui verò ſimplici ſunt animo, facilè credunt verbis meis, & velut oues agnoſcunt boni paſtoris vocem, & neceſſariò ad parabolam ouium, & paſtoris diuertit; ne ſi ſe Chriſtum vel Regem diceret, Iudæi calumniandi anſam acciperent, vel Romani milites perturbati inſurgerent. Non eſtis ergo ex ouibus meis, quia non vultis eſſe, cum per fidem poſſitis: nec voluiſtis baptizari, & renaſci, vt efficeremini noua creatura. Non eſtis præditi ouina ſimplicitate circa intellectum, & fidem, neque circa voluntatem lanam charitatis habetis, neque quantum ad bona opera fœcunditatem: neque innocentia, & manſuetudine ornati eſtis, ad vim animæ iraſcentis comprimendam, nulli malum pro malo, nec maledictum pro maledicto reddentes. Neque quod attinet ad conuerſationem, munditiam habetis, quæ efficiat vos aptos ad eſum Dei, vel ſacrificium; neque, quod ad cibum ſpectat, ruminatis meditando Scripturas ſacras, neque diuitis vngulam pedum, bonos affectus ſeparando à malis; nec eſtis vt oues Chriſti vtiles, qui perſecutoribus lanam amoris, & lac orationis, & carnes ſuſtentationis præbeatis, ſecundùm illud: *Diligite inimicos veſtros, benefacite his qui oderunt vos; & orate pro perſequentibus, & calumniantibus vos.* Non ergo eſtis ex ouibus, ſed ad hœdos pertinetis, ad lupos, & raptores meos. Et cum ſim dominus omnium, vos non paſci, ſed paſcere; non regi, ſed regere vultis, non mactari, ſed mactare: ego ouis veſtra fiam, quam immoletis. Nec propterea reuelauit Dominus his verbis quòd eſſent reprobati, nec adigebat ad deſperationem, ſed potius vrgebat ad ſpem ſalutis. Vndè inferius dicebat; *Si mihi non vultis credere; operibus credite.* Cur ita præciperet, ſi non ſunt ex ouibus ſuis? Nunquid ſeruaturus eſt oues non ſuas, vel oues non ſuæ poſſunt credere, quæ vocem eius non audiunt? Sed ſubdit: *Vt cognoſcatis quia Pater in me eſt, & ego in Patre.* Quia ergo nō ſunt de ouibus prælectis, non continuò ſequitur, illos relictos, & reprobatos, quos fruſtra hortaretur vt crederent, & imitentur prælectos: declaratque eorum cōditiones ſub ſymbolo ouium. Et quia Chriſtus non reuelat bis, quod non ſint inſigniter prædeſtinati, conſequitur non ſic prædeſtinatos ſaluari poſſe; aliàs ad deſpe-

Alter congruentior.

Luc. 7.

Iudæi nō credentes cur nō erant ex ouibus Chriſti.

Rom. 12.

Matth. 5.

Non prædeſtinari ſaluteм vt conſequi poſſunt, ſi volunt.

deſperationem adgerêtur: *Oues meæ vocem meam audiunt: & ego cognoſco eas, & ſequuntur me. Et ego vitam æternam do eis: & non peribunt in æternum, non rapiet eas quiſquā de manu mea.*

Ouium, id eſt, electorum proprietates.

Explicat ouium ſuarū electarum proprietates. Prima eſt, quòd *Audiunt vocem eius.*

Prouerb. 8.

Tanquam paſtoris, non tantùm externam ſapientiæ foras prædicantis, & in plateis dantis vocem ſuam, de qua Dominus prædixerat: *Ipſum audies*, & Pater de cœlo, *Ipſum audite*, ſed etiam vocem internam clamantis ad cor, quam illi audiunt credendo ſine diſquiſitione, & obediendo eius præceptis.

Deut. 18.
Matth. 17.
II. proprietas.

Secunda eſt: *Et ego cognoſco eas.* Notitia nempè approbationis, ac dilectionis, de qua dicitur: *Cognouit Dominus qui ſunt eius.* Cognoſco etiam intus quales ſint, etſi quidam illorum videantur à mūdo contempti, & reprobati. Cognoſco etiam illos, qui etſi veſte ouina tegantur, ſunt tamen intus per hypocriſin lupi: proindè non tantùm approbo, & diligo meos, ſed etiam diſcerno inter eos, & alios, qui habent quidem ſpeciem pietatis, virtutem tamen eius abnegant.

2. Tim. 2.
Matth. 7.
2. Tim. 3.
III. proprietas.

Tertia conditio eſt: *Et ſequuntur me.* Gratiam præuenientem, & operantem amplexati, ac illa iuſtificati. Sequuntur me tanquam paſtorem ſuum per viam mandatorum currentes, ac per crucem vſque ad gloriam, in qua me poſſidebunt ad vitam.

IV. proprietas.
Ioan. 12.

Quarta; *Et ego vitam æternam do eis*: Id eſt, dabo poſt ſequelam completam, iuxta illud: *Si quis mihi miniſtrat, me ſequatur: & vbi ego ſum, illic & miniſter meus erit.* Vel etiam de præſenti do, non ſolùm dando eius gratiam, quæ eſt vita æterna inchoata, de qua Paulus: *Gratia*, inquit, *Dei vita æterna*, ſed etiam per illam bonorum operum merita producentem do vitam æternam in iure ad eam, & in ſpe certa illius conſequendæ, & in arrha Spiritus ſancti, & in guſtu, & prælibatione quadam illius, vt hic agentes dici poſſint vitā æternam habere.

Rom. 6.
Chriſtus quo modo etiam nunc det ouibus ſuis vitam æternam.
V. conditio.

Quinta conditio eſt; *Non peribunt in æternum.* Videntur electi quandoque hic perire: nam diuitijs, honoribus, amicis, & filijs ſpoliantur, cruciantur languoribus, morbis & perſecutionibus: ita Rachel plorabat filios ſuos, & nolebat conſolari quòd non eſſent, & Abel videbatur perijſſe occiſus à fratre. Sed non peribunt in æternum: Vnde dictum eſt Racheli: Quieſcat vox tua à ploratu, & oculi tui à lacrymis, quia eſt merces operi tuo, &c. & reuertentur filij tui ad terminos ſuos. Sanguis etiam Abel poſt mortem eius clamat ad Deum, ſicut animæ interfectorum ſub altari, quæ perditæ videbantur, clamant, dicentes: *vſq; quo Domine (ſanctus, & verus) non iudicas, & non vindicas ſanguinem noſtrum de ijs, qui habitant in terra? Et data ſunt illis ſingulæ ſtolæ albæ: & dictum eſt illis vt requieſcerent adhuc tempus modicum, donec compleantur conſerui eorum, & fratres eorum, qui interficiendi ſunt ſicut & illi.*

Ierem. 32.
Matth. 2.
Geneſ. 4.
Ierem. 31.
Geneſ. 4.
Apoc. 6.
Sanctorum pro Chriſto martyrum
Diuina conſolatio.

Ita etiam dicitur: *Iuſtorum animæ in manu Dei ſunt, & non tanget illos tormentum mortis. Viſi ſunt oculis inſipientium mori, & æſtimata eſt afflictio, exitus illorum. Et ab itinere iuſto abierunt in exterminium; & quod à nobis eſt iter extermínij; illi autem ſunt in pace. Et ſi coram hominibus tormenta paſſi ſunt; ſpes illorum immortalitate plena eſt.* Sap. 3.

Non ergo peribunt in æternum ex parte mea, niſi qui ſe ipſos ſponte præcipites in interitum dare voluerint, vt Iudas, qui datus erat Chriſto, inquit enim: *Quos dediſti mihi, ego cuſtodiui: & nemo ex eis perijt, niſi filius perditionis.* Omnes etiam Chriſtiani Chriſto donati ſunt, ſed illius vitio nullus prolabitur: & lapſus, ſi non reparatur, ſua culpa eſt: quia ſcriptum eſt: *Perditio tua Iſraël: tantummodo in me auxilium tuum.* Hinc Apoſtolus exhortatur: *Tu fide ſtas: noli altum ſapere, ſed time:* & de eo qui iam cecidit, ſubdit; *Sed & illi, ſi non permanſerint in incredulitate, inſerentur: potens eſt enim Deus iterum inſerere illos.* Ad hunc ſanctum timorem adhortatur Spiritus ſanctus fideles, dicens; *Qui ſe exiſtimat ſtare, videat ne cadat*; & alio loco, *Tene quod habes, vt nemo accipiat coronam tuam*; & Apoſtolus ipſe hoc ſancto timore correptus, caſtigat corpus ſuum, & in ſeruitutem redigit, ne fortè cùm alijs prædicauerit, ipſe reprobus efficiatur.

Oues Chriſti qua ratione non pereant in æternum.
Ioan. 17.
Oſe. 13.
Rom. 11.
1. Corint. 10.
Apoc. 3.
1. Cor. 9.

Et probat quòd non debeant perire, ſubiungendo: *Et non rapiet eas quiſquam de manu mea.* Fecerant edictum Iudæi, vt quicunque eum confiteretur eſſe Chriſtum, extra Synagogam fieret: at eſſe extra Synagogam Iudæorum propter Chriſtum, non ſolùm pernicioſum non erat, aut ignominioſum, ſed ſummè glorioſum, & ſalutare. Quò enim magis fugimus Synagogam peccantium, eò magis vnimur CHRISTO, & in manu eius fortiſſima collocamur; de qua nemo poteſt rapere aut fraude, aut vi, quia CHRISTVS eſt DEI virtus, & DEI ſapientia: Virtus quidem, quæ non frangitur; & ſapientia, quæ non fallitur. Hinc Apoſtolus tanti doni magnitudinem conſiderans, In hæc verba prorupit; *Quis ergo nos ſeparabit à charitate CHRISTI? Tribulatio? An fames? An nuditas? An periculum? An perſecutio? An gladius?* Et infrà: *Sed in his omnibus ſuperamus propter eum qui dilexit nos. Certus ſum enim, quia neque mors, neque vita, neque*

Rapere oues Chriſti de manu eius neminem poſſe.
Ioan. 9.
1. Cor. 1.
Rom. 8.

Angeli, neque principatus, &c. neque creatura alia poterit nos ſeparare à charitate Dei, quæ eſt in Chriſto Ieſu Domino noſtro. Quæ verba enarrans Bernardus ſermone de duplici baptiſmo, ait: *Attende quanta enumerauit Apoſtolus (eius enim verba ſunt) minimè tamen adyciens, nec nos ipſi. Nimirum hæc eſt libertas, qua Chriſtus nos liberauit, vt nulla penitus creatura auellere nos, aut vim facere poſſit. Soli id deſerere poſſumus propria voluntate abſtracti, & illecti à propria concupiſcentia. Præter hanc enim nihil eſt quod timeamus.* Hæc ille. Etſi ergo mundus tribunalibus, carceribus, virgis, & equuleis furere in nos videatur, ac perterrefaciat, & ſi ex aduerſo voluptates, honores, dignitates, atque diuitias ad corrumpendum promittat; nemo tamen rapiet de manu mea. Vnde Dauid de ſe ipſo in figuram Chriſti aiebat: *Paſcebat ſeruus tuus patris ſui gregem, & veniebat Leo, vel Vrſus, & tollebat arietem de medio gregis: & perſequebar eos, & percutiebam, eruebamque de ore eorum:* quæ omnia perfectius in Chriſto paſtore habente curam ouium ſuarum, quas liberauit de ore diaboli, implentur. Quicunque ergo perit, ſua culpa perit, nec poteſt caſum ſuum leoni rugienti, hoc eſt dæmoni, adſcribere, quia Chriſtus ait; Nemo eſt tam fortis, qui poſſit eruere de manu mea: & debilis eſt hoſtis, qui non vincit niſi volentem, & qui victus eſt à multis. Ait enim dilectus, *Vos ex Deo eſtis, filioli, & viciſtis eum,* ſcilicet malignum. Et ille ſobrium, & vigilantem, vel non aggreditur, vel aggreſſum non vincit: nec poteſt caſum ſuum imputare Deo, qui vult omnes homines ſaluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire, & cuius manus non eſt abbreuiata vt ſaluare nequeat. Nemo ergo excuſari iure poteſt, quòd non ſit à Deo electus: nam quorſum aliàs vocaret, & Chriſti gratiæ participem faceret? Quorſum præſidia comparandæ ſalutis exhiberet, niſi ille vellet, & nos poſſemus ſaluari? Excute ergo, atque explica conſcientiam tuã, & vide an conditiones ouiũ habeas. Quòd ſi non habes; da operam vt habeas, quia ille non deerit, ſi ex corde, & in veritate illum inuoces. Quod ſi habes; ſta in timore, & noli altum ſapere, ſed time reprobari cum Paulo. Si habuiſti, & nunc non habes; ſurge citò, vt Petrus, & memento vnde excideris; & age pœnitentiam, & prima opera fac. Et ſi te emundaueris, & ſanctificaueris; fies è vaſe contumeliæ, vas honoris, & vtile Domino, ad omne opus bonum paratum. Quiſque enim fieri poteſt lupus ex oue, palea ex frumento, ex vaſe miſericordiæ vas iræ, & contra. Imò multi ſunt qui cruciantur in gehenna, maioribus gratiæ præſidijs adiuti, vt Iudas Apoſtolus, & Nicolaus Diaconus; plures verò æterna vita perfruuntur, qui minoribus gratiæ donis ornati extiterunt, illis tamen bene vſi ſunt, quemadmodum alij abuſi.

Bernardus. — Quid vnum nos à Chriſti charitate auellere poſſit, teſte Bernardo. — *Gal. 4.* — *Iacob. 1.* — *1. Reg. 17.* — Qualis paſtor Chriſtus. — *1. Pet. 5.* — Debilis hoſtis quis. — *Ioan. 4.* — *1. Tim. 2.* — *Eſai. 59.* — In eos qui ſuũ interitum, & condemnationem in defectum Diuinæ electionis referunt. — *Eccleſ. 2.* — *Rom. 11.* — *Act. 12.* — *Apoc. 2.* — *2. Tim. 2.* — Vnde conſtet, aliquos cum maiori gratia poſſe condemnari.

Pater meus quod dedit mihi, maius omnibus eſt: & nemo poteſt rapere de manu Patris mei. Ego, & Pater vnum ſumus. Tres iſtæ ſententiæ prægnantes ſunt, & difficiles, ac proinde luculentiorem requirunt indagationem. Nam & propter hæc verba Iudæi concitati ſunt ad lapides tollendos; & tamẽ eo tendunt hæc verba, vt probet Chriſtus, non poſſe rapi oues de manu ſua, quia videlicet eius manus, manˀ erat Patris Dei. Quòd ſi de manu Dei nemo poteſt rapere; ergo neq; de manu Chriſti, qui vnum erat cum Patre. Hic eſt ſenſus verborum Chriſti. Iam ſingula diſpiciamus. Prima illa ſententia, *Pater meus quod dedit mihi, maius omnibus eſt,* aliter habetur in codicibus Græcis, nempè in hunc modum: *Pater qui dedit mihi, maior omnibus eſt,* ὃς ἐστὶ μείζων: Quam lectionem ſequuntur Baſilius, Chryſoſtomus, Theophylactus, & Euthymius, & Syriacum Euangelium, & ita interpretantur: Nemo poteſt oues meas de manu mea diripere, quòd nemo ex inſidiatoribus meis maior ſit, aut potentior Patre meo, qui dedit mihi poteſtatem tuendi oues meas: ipſe eas mihi dedit, non vſurpo eas mihi. Beat. verò Auguſtinus, cum Beat. Hilario, Ambroſio, Hieronymo, & Tertulliano, lectionem noſtram ſequitur, videtur enim legiſſe, ὃ ἐστὶ μείζων. Et exponit hunc locum de diuinitate, quàm à Patre ab æterno accepit, & quæ maior omnibus eſt. Eſt enim diuinitas id, quo maius, aut melius cogitari non poteſt: non rapinam arbitratus ſum, dicendo, me eſſe æqualem Deo. Maiora ergo ſunt quæ dedit mihi Pater, quàm Angelis, aut Abrahæ, aut Moyſi, aut cæteris Prophetis. Dedit enim Deus Pater per diuinam generationem mihi, vt ſim eius Vnigenitus, Deus verus de Deo verò, nec natura diſſimilis, nec virtute inferior, nec duratione poſterior, nec infirmior operatione. Sic exponit hunc locum Concilium Lateranenſe ſub Innocentio Tertio.

Quorſum id. Pater meus quod dedit mihi, maius omnibus eſt. — I. ſenſus. — *Baſilius lib. 1. in Eunomium. Chryſ. ho. 60. vo. 1. in Ioan.* — *ho. 3. Theophylact. Euthymius.* — *Ibidem.* — II. ſenſus. — *B. Aug. tract. 48. in Ioan. vo. 9. Hilarius lib. 7. de Trinit. Ambr. li. 3. diſſ. cap. 16. vo. 2. Hieronym. ca. 18. Ezech. Tertull. in Praxeam.* — Diuinitas quid. — *Philip. 2.* — Quid acceperit Chriſtus à Patre. — *Concil. Lateran. cap. 2.*

Alij verò per id, quod dedit Pater Filio, intelligunt electos, & prædeſtinatos, de quo alibi dixit: *Omne quod dat mihi Pater, ad me veniet:* rurſus, *Pater ſancte, ſerua eos in nomine tuo quos dediſti mihi.* Maius autem, ſecundùm æſtimationem, & valorem exponunt. Quod enim paruum eſt, & paruifacimus, facilè perire ſinimus, præſertim ſi quis vim inferat. Quod autem magnum

Ioan. 6. — *Infra 17.*

eſt, &

eſt, & magni fit à nobis, id nonniſi coacti ſuperiori aliqua poteſtate, aut virtute dimittimus.

Illud. Nemo poteſt rapere de manu Patris mei, dupliciter intelligitur.
Eſai. 14.
Gen. 3.

Secunda ſententia eſt: *Et nemo poteſt rapere de manu Patris mei.* Quod dupliciter poteſt intelligi. Primum de Deitate, quam ſcilicet voluit rapere Lucifer, & Adam; ideò nec ego vſurpo eam mihi, nec rapinam eius feci, vt illi, ſed eſt mihi eſſentia, & ſubſtantia quam à Patre accepi: & ſicut de manu Patris nemo poteſt rapere Deitatem, ita neque de manu mea: quamquam id maximè ſatagatis efficere. Senſus eſt verus, & Catholicus, atque adeò Scripturis conſonus, & malignæ voluntati Iudæorum conformis, qui ex eo, quòd ſe verum Deum dicerét, ſcādalizabantur, & eum diuinitate ſpoliare conabantur, ſed quia ſuperius erat ſermo de ouibus, de quibus dixit: *Et nemo rapiet eas de manu mea*, videtur hoc loco probare illud: Nemo, inquit, poteſt rapere oues mihi, & vobis illas dare: quia nemo poteſt rapere de manu Patris mei, cum quo ego vnum ſum natura, & ſubſtantia, & potentia.

Aug. libr. de bono perſeue. tom. 7.

Videtur hic locus loqui de prædeſtinatis ouibus, quæ donum perſeuerantiæ acceperunt, vt Auguſtinus interpretatur libr. de bono perſeuerantiæ. Sed duas gloſſas accipere poteſt hic locus: *Nemo poteſt rapere de manu Patris mei.* Prior eſt, niſi ſcilicet Pater ipſe velit. Et ne putes Deum id velle, dixit apud Matthæum:

Matth. 24.

Et niſi breuiati fuiſſent dies illi; non fieret ſalua omnis caro, ſed propter electos breuiabuntur dies illi. Et ideò nó eſt voluntatis ſuæ vt rapiamur, quia etſi ipſi ſint minores tentationibus, & ex ſe caderent, ipſe tamen eas regit, & moderatur, vt electi faciant cū tentatione prouentum.

1 Cor. 10.

Altera ſententia.
Electos perire poſſe ad tempus, non tamē vſque in finē.

Altera gloſſa eſt, niſi ipſæ oues ſe ſubtrahāt à Chriſti Fide, & gratia per libertatem, quam à Deo acceperunt; & ita rapi poſſent oues de manu Patris. Dicendum eſt, præelectas, & prædeſtinatas oues ad tempus ſubtrahi poſſe; tamen ea Chriſto habenda eſt fides, vt credamus ipſum facturum, & curaturum, ne in finem nos ſubtrahamus, quin ab ipſo tandem recuperemur. Ideò enim nos illi, vt oues paſtori, committimus, quia mali & inſtabiles ſumus, vt per omnia ab ipſo gubernemur, & à malis omnibus, atque etiam à natura noſtra, qui tales ex nobis ſumus, ipſe nos redimat, & iuſtos faciat. Non enim paſtor noxiam ouium ſuarum voluntatem facit, ſed eas ad meliora deducens, vt meliora velint, curat. Quid ergo faciet paſtor omnipotens, & ouiū amantiſſimus, qui etiam animam ſuam poſuit pro ouibus ſuis?

Ioan. 10.

Huic obiectioni reſpondetur: forte nec ſaluabit me, niſi ego velim.

Obijcies; Fortè nec ſaluabit me, niſi ego velim: quia nó eſt ſalus ſine iuſtitia, nec iuſtitia ſine voluntate: nam quæ quæſo iuſtitia eſſet eius, qui ſaluus & iuſtus eſſe nolit? Reſpondeo: Ego quidem confido, paſtorem hunc bonum, & omnipotentem id curaturum, vt ego velim, vt iuſtus, & ſaluus reddar, & hoc quod credo, & volo, vt me volentem ipſe faciat, ipſius dono habuiſſe me credo, qui iam cœperit officium paſtoris erga me exercere, & quod cœpit, perficiet vſque in finem: alioqui quæ poteſt eſſe fides, ſi mea diligentia præuenire debet paſtoris curam, & ſolicitudinem? cum ego paſtoris opera, & in hoc maximè indigeam, vt negligentias meas multas, & magnas corrigat, & me diligētem faciat ſua diligentia.

Philip. 1.

Altera quædā obiectio diluitur de præueniente Dei gratia.

Rurſus obijcies; Eſto, præuenire nó debeam diligentiam paſtoris mei: debeo tamen eam ſequi, neq; illi reſiſtere. Reſpondeo, me etiam præuenire debere paſtoris diligentiam, ſi poſſum, & multò magis ipſam ſequi, & non repugnare: ſed hæc obligatio mihi ad damnationem non valet, quia ſpero in bonitate eius, quòd faciet me facere quę debeo, præueniet vt pręueniam: debeo ſequi, & non repugnare, magis nixus eius diligentiæ, & charitati, quàm meæ prudētiæ, aut diligentiæ, vt quod boni per me fit, totum ipſo curante factum eſſe intelligam: & malum mihi ſolum imputem, cuius ipſe mihi Medicus exiſtat. Scio ergo, & me velle, & me facere debere iuſta, & niſi fecero, ad ſalutem nòn peruenturum; ſed dico cum Beat. Auguſtino: *Domine, da quod iubes, & iube quod vis,* vt ita humilis exiſtam Deo, & timidus, ne à me ipſo lædar; & gratus paſtori meo Ieſu Chriſto Domino noſtro, cui eſt cum Patre gloria, & Spiritu ſancto æterna felicitas, Amen.

Aug. libr. 10. confeſſ. cap. 29. tom. 1.

TRACTATVS XLIV.

De eâdem Domini diſceptatione cum Iudæis in feſto Encœniorum, ſuper illa verba: *Ego & Pater vnum ſumus. Suſtulerunt ergo lapides Iudæi, vt lapidarent eum. Reſpondit eis Ieſus, Multa bona opera oſtendi vobis ex Patre meo, propter quod eorum opus me lapidatis? Reſponderunt ei Iudæi: De bono opere non lapidamus te, ſed de blaſphemia: & quia tu, homo cum ſis, facis te ipſum Deum,* & reliqua Ioan. 10.

PRIMA illa clauſula ad præcedentem tractatum ſpectabat: ſed conſultò in hunc explicandam reiecimus: tum ne lon-

gior ille prodiret tractatus, tum quod illa verba prǽſertim in cauſſa fuerunt, vt Iudǽi ad lapides accipiendos ſe cõuerterent: nam per ea planè intellexerunt, Chriſtum ſe apertè dixiſſe vnum eſſe cum Deo Patre in ſubſtantia & natura Deum. Perinde ergo eſt dicere: *Ego, & Pater vnum ſumus*; ac dicere, Vna eſt mihi cum Patre ſubſtantia, vna potentia, & virtus, vna operatio. Ac proinde quoniam nemo poteſt rapere de manu Patris mei; rectè probat quòd nemo poteſt rapere de manu mea: quia vna eſt vtriuſque virtus, ſicut vna natura. Mirum eſt autem, Arrianos olim, & Eraſmum noſtro ſeculo ita hunc locum pertractaſſe, vt nihil de cõſubſtantialitate Patris & Filij contineret, ſed de concordia tantùm voluntatis, cùm tamen Iudǽi ad lapides accurrerint, intelligẽtes ex illis verbis Deum ſe feciſſe Chriſtum. Vnde Hilarius libro de Trinitate: *De manu ſua nemo rapit: quia à Patre quod eſt omnibus maius, accepit. Quid ſibi vult tam diuerſa profeſſio, vt rurſum de manu Patris ſui nemo rapiat? Filij manus eſt, qua accepit à Patre. Patris manus eſt, qua dedit Filio. Et quomodò quod non rapitur de manu Filij, non rapitur de manu Patris? Quomodò ſi quaris, intellige: Ego, & Pater vnum ſumus. Manus Filij, manus Patris eſt.* Auguſtinus libr. 6. de Trinitate ſcribit: *Neſcio vtrum inueniatur in Scripturis dictum: Vnum ſunt: quorum eſt diuerſa natura. Si autem aliqua plura eiuſdem natura ſint, & diuerſa ſentiant, non ſunt vnum, in quantum diuerſa ſentiunt. Nam ſi iam vnum eſſent, ex eo quòd homines erant, non diceret; vt ſint vnum, ſicut nos vnum, cum ſuos diſcipulos Patri commendaret. Cùm ergo ſic dicitur vnum, vt non addatur quid vnum, & plura vnum dicantur; eadem natura atque eſſentia non diſſidens, nec diſſentiens ſignificatur.* Hæc ille. Vnde rectè dicimus, Petrus, & Paulus vnum ſunt; non autem Petrus & equus vnum ſunt, quia diuerſæ naturæ: niſi addas in albedine; ſicut nix, & farina vnum ſunt, non in natura, ſed in albedine. Idem In Ioannem: *In errore Sabellianorum, vnus eſt ſolus, ipſe Pater qui Filius: in errore Arrianorum, alius eſt quidem Pater, alius Filius, ſed ipſe Filius non ſolùm alius, ſed etiam aliud eſt: tu in medio quid? Excluſiſti Sabellianum, exclude & Arrianum: Pater, pater eſt: Filius, filius eſt; aliud, non aliud: Quia ego, & Pater, inquit, vnum ſumus. Cùm addit, ſumus, abſcedat confuſus Sabellianus: cùm audit vnum, abſcedat confuſus Arrianus. Gubernet Catholicus inter vtrumque fidei ſua naufragium, quoniam iam cauendum eſt in vtroque naufragium. Dic ergo tu quod dicit Euangelium: Ego & Pater vnum ſumus: non ergo diuerſum, quia vnum: non vnum, quia ſumus.* Idem libr. 2. contra Maximum Arrianorum Epiſcopum: *Quid eſt enim Homouſion, inquit, niſi vnius, eiuſdemq; ſubſtantia? Quid eſt inquam, Homouſion, niſi, Ego, & Pater vnum ſumus?* Sic Auguſtinus. Non ergo loquitur de voluntatũ concordia, nec hoc magnum eſſet, nec ad rem. Nec enim valet: Quia ego, & Rex vnum ſumus amore, & voluntate, ergo quod de manu Regis non poteſt rapi, non poterit rapi de manu mea. Nec valet: Nemo poteſt rapere hunc calamum de manu mea, quia nemo poteſt rapere de manu Dei Patris omnipotentis, eo quòd ego, & Deus vnum ſimus amore. Vnde Patres Sardicenſis Concilij hunc ſenſum de vnanimitate, & concordia voluntatum reprobarunt, vt teſtatur hiſtoria Tripartita, his verbis: *Hæc autem illorum blaſphemia, atq; corruptibilis interpretatio eſt; hac gratia eum dixiſſe contendunt: Ego, & Pater vnum ſumus, propter concordiam, & vnanimitatem. Sed reprobauimus omnes Catholici intellectum eorum fatuum, & abiectum, ſicut mortalium hominum, qui corrumpi cœperunt.* Innocentius etiam Tertius in Concilio Lateranenſi de conſubſtantialitate interpretatur hunc locum. Nec obſtat huic ſenſui Catholico, quod Chriſtus ſubiunxit: *Nonne ſcriptum eſt in lege veſtra: Ego dixi, Dij eſtis. Si illos dixit deos, ad quos ſermo Dei factus eſt, & non poteſt ſolui Scriptura: quem Pater ſanctificauit, &c.* Quia per hæc non ſe voluit ſignificare filium adoptiuum, ſed naturalem potius; & ideò longè aliter diuinitatem ſine blaſphemia ſibi conuenire. Quaſi eis diceret: Si aliqui participatione Filij Dei dicuntur, ille, cuius participes fiunt, ſine blaſphemia ſe Filium Dei naturalem dicet. Vnde ſubdit: *Si non facio opera Patris mei, nolite credere mihi.* Deinde non obſtat, quod Dominus dixit: *Vt omnes vnum ſint, ſicut tu Pater in me, & ego in te, vt & ipſi in nobis vnum ſint.* rurſus: *Claritatẽ quam tu dediſti mihi, dedi eis, vt ſint vnum, ſicut & nos vnum ſumus. Ego in eis, & tu in me, vt ſint conſummati in vnum*: Vbi eſſe vnum, nõ eſt accipiendum in natura, vel eſſentia. Hæc, inquam, mouere non debent: quia vt rectè, & acutè reſpondit Auguſtinus in libris de Trinitate, neque petit Dominus vt ſimus vnum natura humana, quod iam eramus per Incarnationem: neque vnum per naturam diuinam, quod impoſſibile erat; ſed potius vt ſicut Pater & Filius vnũ ſunt natura, ita nos cum illis vnũ per amorem. Sic ille in ſenſu: qui rurſus ait: *Cùm additur quid vnum, poteſt aliquid ſignificari ex pluribus vnum factum, quamuis diuerſis natura. ſicut anima, & corpus non ſunt vtique vnum. Quid enim tam diuerſum, niſi addatur aut ſubintelligatur quid vnum, id eſt, vnus homo, aut vnum animal?*

Quid eſt: Ego, & Pater vnum ſumus.

Arrianorum, Eraſmique illorum in ſepulis, de illis Chriſti verbis impia ſententia.

Hilar. li. 7 de Trinita circa medium.

Manus Patris eſt manus Filij, & contra.

Aug. lib. 6. de Trinit. cap. 3. tom. 3.

Ioan. 17.

Verè, & aptè vnum quæ dicantur, & ſint.

Idem tract. 37. in Ioan. tom. 9.

Aduerſus Sabellium, & Arrium.

Idẽ lib. 2. con. Maximinum Arrianum c. 10. & lib. 3. c. 14. ante medium, tom. 6.

Impugnatur hic ſenſus: Ego, & Pater vnum ſumus, voluntate ſcilicet, non natura, atque ſubſtantia.

Hiſtor. eccle. Tripar. lib. 4. ca. 24. in fine.

Innocent. III. in Conc. Lateranen. extra de ſumma Trinit. & fid. catho. cap. 2.

Pſalm. 81.

Hæc verba Chriſti quæ ſubiungit ex Dauide: Ego dixi, Dij eſtis, & c quam aptè eius propoſito conueniant.

Ioan. 17.

Ibidem.

Quo ſenſu orat Chriſtus Patrem, vt Apoſtoli inter ſe vnũ ſint, ſicut ipſi (Pater ſcilicet, & Filius) vnum ſunt.

Aug. lib. 4. de Trinit. c. 9. tom. 3.

Idem lib. 6. de Trinit. c. 3.

Quo Pauli teſtimonia expendit Auguſtinus.

1. Cor. 6.

Inde

Inde Apoſtolus: *Qui adhæret meretrici*, inquit, *vnum corpus eſt*: non dixit, vnum ſunt, aut vnum eſt;ſed addidit,corpus,tanquam ex duobus diuerſis, maſculino, & fœminino, vnum corpus adiunctione compoſitum. *Et qui adhæret Domino*, inquit, *vnus ſpiritus eſt*: non dixit, Qui adhæret Domino, vnus eſt, aut vnum ſunt, ſed addidit, *Spiritus*. Diuerſum enim eſt natura, ſpiritus, hominis, & Spiritus Dei. Nec fruſtra, vt exiſtimo, cùm tanta in Euangelio ſecundum Ioannem, & toties diceret Dominus de ipſa vnitate, vel ſua cum Patre, vel noſtra inuicem nobiſcum, nuſquam dixit: Vt nos, & ipſi vnum, ſed, *Vt vnum ſint, ſicut & nos vnum ſumus*. Ita interpretatur Beatus Ambroſius libris de Fide, & Cyrillus in libris Theſaurorum. Vnde quod Eraſmus ad Hiſpanam Inquiſitionem reſpondit: *Quod ſi quoties in Scripturis duo dicuntur vnum, toties intelligatur eorum indiuidua eſſentia, omnes pij eſſent vnum cum Christo, ex illo loco Ioannis, & ex præſenti, ſpiritus, aqua & ſanguis eſſent eiuſdem indiuiduæ naturæ: Imò Paulus, & Apollo eiuſdem erant indiuiduæ ſubſtantiæ, quia ſcriptum eſt: Qui plantat, & qui rigat, vnum ſunt*: vehementer hallucinatus eſt. Noluit enim intelligere Beat. Auguſtin. cum quo fatemur, quòd nunquam de duobus prædicatur vnum in Scripturis ſubſtantiuè in neutro genere, quæ non ſint eiuſdem indiuiduæ naturæ: non autem dixit quòd ſint eiuſdem indiuiduæ naturę, vt ipſe calumniatur. Quod verò dicitur: *Cor vnum, & anima mea*: non ſubſtantiuè, ſed adiectiuè dicitur; Paulus verò, & Apollo verè ſunt vnum, id eſt, vnius naturæ, cùm ſint homines. Satis enim fuit Auguſtino oſtendere, non dici vnum de duobus ſubſtantiuè, niſi eſſent eiuſdem naturæ. Ex quo ſequitur, quòd cùm Pater, & Filius dicantur vnum; erunt non ſolùm eiuſdem naturæ diuinæ, ſed etiam indiuiduæ: quia natura diuina impartibilis eſt.

Ibidem.

B. Amb lib. 1. de Fide c. 3. to. 3

Cyrill. lib 3. Theſau. c. 1. to 1.

Peruerſa Eraſmi interpretatio in 1. Ioan. epiſtolam.

1 Ioan. 4.

1 Cor 3.

Vera Auguſt. ſententia traditur de illo loco Ioannis.

Act. 4.

Paulus & Apollo vnum quomodo dicantur.

Quod adducit de aqua, ſpiritu, & ſanguine, quòd ſint vnum ob eiuſdem teſtimonij conſenſum: admirabis iſtius hominis eſt ſtupor, cum nec illa cum habeant ſenſum; ſed per illum locum, vt exponit Auguſtinus, ipſamet Trinitas deſignetur. Quod ex eo conſtare poteſt, quia Græcè ὕδωρ αἷμα, πνεῦμα, Neutro genere dicuntur: Et cum deberet dicere: Et hæc tria vnum ſunt; dixit tamen: *Et hi tres vnum ſunt*, vt eaſdem perſonas diuinas illis nominibus explicatas intelligeres, de quibus paulò antè dixerat: *Tres ſunt qui teſtimonium dant in cælo: Pater, Verbum, & Spiritus ſanctus: & hi tres vnum ſunt*: id eſt, vt Gloſſa ordinaria habet,

Altera Eraſmi obiectio diluitur in illud: Spiritus aqua, & ſanguis vnum ſunt, ad conſubſtantialitatem Filij cum Patre è medio tollendam.

Aug lib 4 de Trinitat. ca. 3. to 3.

Gloſſ. ordin.

vnus Deus, de eadem re teſtantes. Adhæc quæcunque ſunt vnum ſimpliciter ſine addito, ſunt vnum ſubſtantia: quia vnum & ens conuertuntur. Et ſicut ens ſimpliciter non dicitur niſi ſecundum ſubſtantiam, ita & vnum ſimpliciter ſecundùm ſubſtãtiam accipitur. Et nunquam in Scripturis Deus & creatura pura vnum dicuntur ſimpliciter, niſi cum addito, vt probauimus. Qui adhæret Deo; vnus Spiritus eſt. Pater ergo, & Filius, & Spiritus ſanctus ſunt vnum, videlicet natura, & ſubſtantia, ſiue quod idem eſt, ὁμούσιοι. plus vnum quàm ſplendor, lux, & ſubſtantia Solis ſint vnum: plus vnum quàm tres animæ facultates ſint vna anima, & quàm digiti ſint vna manus, & quàm tres riui ſint vnus fons. Quoniam verò hac ſententia iugulantur hæreſes duæ Arrij, & Sabellij omnino oppoſitę: diligenter aduertendum eſt, vt caueamus voces, quæ eorum dogmata ſtatuere valeant. Cõtra Arrium ergo cauendum eſt à vocibus Diuerſitatis, quæ tollit vnitatem eſſentiæ; Diuiſionis, quæ tollit ſimplicitatem ſubſtantiæ; Diſparitatis, quæ aufert æqualitatem eſſentiæ; Alieni, quæ adimit ſimilitudinem. Contra Sabellium verò, cauendum à Singularitate, quæ adimit communicationem naturæ; ab Vnico, quæ diſtinctionem perſonarum; à Confuſione, quæ ordinem illarum; à Solitudine quæ excludit quam Theologi vocant, Circumineeſſionem, per quam Pater eſt in Filio, & Filius in Patre. Mira eſt Caluini impudentia, qui hunc locum explicans, miratur eos Patres, qui hinc probabant Chriſtum Patri eſſe ὁμούσιον. Lutherus verò in libro contra Iacobum Latomum, calumniam Concilio Niceno ſtruit, quòd Patri ὁμούσιον, Chriſtum definierit: Mea, inquit, anima odit hoc verbum homuſion. Quid magis impiè ſentiret, vel loqueretur Arrius ſi reuiuiſceret; qui Catholicos, contumelioſè Homuſianos vocabat? Et hactenus de hoc loco, quem vt baſim Fidei Catholicę tot Patrum teſtimonijs confirmare voluimus, & à calumnijs vindicare.

II. ratio.

1. Cor. 6.

Diuinarum perſonarum vnitas quanta ſit.

Ad vitanda Arrij, atque Sabellij inter ſe oppoſita dogmata, quæ voces ſint declinandæ.

Circumineeſſio Theologis quid.

Caluini, atque Lutheri in ſacros Doctores impiæ voces.

Catholicos olim Homuſianos Arriani contemptim vocabant.

Verùm redeamus ad textum: *Suſtulerunt ergo lapides Iudæi, vt lapidarent eum*. Oſtendunt Iudæi, quàm mendaciter promiſiſſent ſe credituros; ſi ſe Meſſiam apertè dixiſſet. Græcè additur: Suſtulerunt ergo iterum: nimirum quia paulò antè idipſum cœperunt facere. Sed vt ibi tanquam homo euaſit ſubducens præſentiam ſuam, ita modò vt Deus verbo ſuo, ac diuina virtute eos repreſſit: quemadmodum malignum animũ Eſau contra Iacob, & Saulis contra Dauid, dem olim compreſſerat. Ideò iuſti in Do-

Iudæorum mendacium, & audacia.

Ioan. 8.

Chriſti potentia diuina.

Gen. 28.

1. Reg. 18. c. vsq. ad 27.

Prou. 21.

Iob. 40.

mino confidunt, & nihil timent: quia cor Regis in manu Domini: qui dixit mari, Vſque huc venies, & non procedes amplius, & hic confringes tumentes fluctus tuos. Et ita oſtendit non fuiſſe impotentiæ, quòd ſe aliàs abſconderit. Suſtulerunt ergo lapides, vt mitterent in eum: non ferentes quòd toties in ore haberet nomen Patris ſui.

Cur modò Iudæi voluerint lapidare Ieſū.

Reſpondit eis Ieſus, Multa bona opera oſtendi vobis ex Patre meo, propter quod eorum opus me lapidatis? Sicut aqua gelida in feruentem iniecta, illius ebullitionem continuò ſedat; ita mitia verba cōcitatum animum pacare ſolent. Quaſi diceret Dominus: in publicos maleficos populi manus lapidibus ad vltionem ſolent armari: ego tantum beneficiorū contuli in vos ex benignitate Patris mei: docui ſiquidem errantes, conſolatus ſum afflictos, paui famelicos, mancos, & paralyticos priſtinæ reſtitui ſanitati, leproſos mūdaui, cæcos illuminaui, febres depuli, omne denique malorum, ac morborum genus profligaui, atque mortuos ad vitam reuocaui: quodnam horum opus dignum lapidatione arbitramini? Quanquam autem ſancti nunquam iactent opera ſua bona; nonnunquam tamen illa reuocant ad memoriam: vel vt Deo gratias agant, vel vt liberentur à deſperatione, quemadmodum Ezechias, & Iob, & Apoſtolus in poſteriori epiſtola ad Timotheum facit; vel ad alios ædificandos, vt idem in vtraque ad Corinthios præſtitit: vel denique ad aliorum reprehenſionem. Accipimus lapides in Chriſtum, quando duro, & lapideo corde excipimus eius verbū, aut inſpirationes, & cum vitijs noſtris contrarias virtutes percutim⁹. Peccatum enim, vt lapis terrenam efficit animam: tendit deorſum, & in gehennam, quia graue eſt, vt Propheta ait, *Et ſicut onus graue grauata ſunt ſuper me.*

Quemadmodum eos Chriſtus cohibuerit à lapidatione.

Matth. 11.

Si quando Sācti bona opera in memoriam ſuam reuocant, cur id faciant.

Eſa. 38.

Iob. 31 & ſeq.

2. Tim. 4.

2 Cor. 9. & ſeq.

2. Cor. 11. & 12.

Chriſtum, & nos quando lapidemus.

Peccati effectus.

Pſal. 37.

Reſponderunt ei Iudæi, De bono opere non lapidamus te, ſed de blaſphemia, & quia tu homo cum ſis, facis te ipſum Deum. Prouocati vt vel crimen proferrent, vel amentiam ſuam agnoſcerent: Non, inquiunt, quenquam lapidare ob benefacta ſolemus; ſed te dignum lapidatione exiſtimamus ob immaniſſimum blaſphemæ ſcelus, atque in hac re legis autoritatem ſequitur. Quis enim ferat quòd tu, homo cùm ſis, ſubinde Patrem tuum habeas in ore? quaſi nos omnes filij Dei non ſimus, tuque vana, ac peculiari ratione ſis Dei Filius? At reuera Iudæi Chriſtum perſequebantur ob eius opera admiranda, propter quæ à populo glorificabatur: ſed quia illa non poterant calumniari, fingunt blaſphemiam: quemadmodum iudices inuidum ſuum, & malignum animum iuſtitię colore tegunt. Et detractores cùm opus bonum negare nequeant, aut præterita mala memorant, aut præſentium defectus narrant, aut operis intentionem vitiatam obijciunt, aut perſeuerātiam ſe expectare dicunt, vt dæmon de Iobe. Confitentur igitur Iudæi, Chriſtum bene operari: ſed affingunt blaſphemiam, quæ eſt, quod Dei eſt, creaturam ſibi vſurpare. Fatentur bonum eſſe teſtimonium Patris: ſed negant illud Filij, cui ſi blaſphemus eſſet, Pater ſignis non atteſtaretur. Pōdera verbum: Et quia tu homo cum ſis: vbi coniunctio &, tantundem valet, atque, id eſt. Eſt enim blaſphemiæ explicatio: *Homo cum ſis, facis te ipſum Deum*, quaſi dicant: Repugnant, eſſe hominem, & Deum; cum tamen ex Dei hominis operibus vtrumque debuiſſent cognoſcere. Quemadmodum ſi eadem arbor, & poma, & pyra adferret, eſſet ſimul malus, & pyrus: quod inſitionis genus ignorat natura, non tamen ars. Ita etiam genus inſitionis, quo quis ſit homo, & Deus per participationem, ignorat natura: ſed charitas Dei hoc præſtat. De qua inſitione ait Paulus: *Si cōplātati* (vel inſititij) *facti ſumus ſimilitudini mortis eius, ſimul & reſurrectionis erimus.* Rurſus admittit, ramos fractos, id eſt, Iudæos, poſſe inſeri ſuæ oliuæ, & gentiles tanquam oleaſtros eidem inſitos. Et Ioan. *Videte qualem charitatem dedit nobis Pater, vt Filij Dei nominemur, & ſimus.* Et ita gradum facimus, vt aſcendamus, & cognoſcamus ſimul eſſe poſſe & hominem & Deum per vnionem hypoſtaticam: quæ nihil eſt aliud, quam inſitio quædam admirabilis, & adoranda humanitatis in Verbi hypoſtaſi, de qua dicitur: *Verbum caro factum eſt:* & quam inſitionem teſtantur opera planè humana, & opera prorſus diuina.

Iudæorum impietas, & blaſphemia.

Iudæi Chriſtum cur perſequerentur.

Detractorum ingenium.

Iob. 1.

Blaſphemus quis.

Iudæorum ignorantia Deum poſſe fieri hominem non intelligentiū, vnde conuincitur.

Rom. 6.

Infr. 11.

1. Ioan. 3.

Hypoſtatica vnio quid.

Ioan. 1.

Rurſus expende: *Homo cum ſis, facis te ipſum Deum:* quo verbo duæ hæreſes ſimul iugulantur. Primum illa Arrij, qui non intellexit ex illis verbis: *Ego, & Pater vnum ſumus,* Chriſtum eſſe verum Deum, vt Iudæi ſe intellexiſſe teſtātur. Altera eſt: quia cum dicunt, Homo cum ſis, conuincitur Marcion, & Manichæus, qui verā in Chriſto humanitatē negabant. Facere autem ſeipſum Deum, crimen eſt horrendum, à Lucifero admiſſum, dicente: *Aſcendam ſuper altitudinem nubium, ſimilis ero Altiſſimo.* Quod ſi Ieſus feciſſet, nunquam Deus Pater illud tuliſſet, qui tāto ſupplicio ꝓpterea puniuit Luciferum ob ſimilem rapinam. Nihil aūt minus cogitabat anima illa Chriſti ſanctiſſima, q̄ furari, aut rapere diuinitatē, quia quā primum

His verbis Iudæorum: Et quia tu homo cum ſis facis te ipſum Deū, Arrij, Marcionis, & Manichæi quæ erant impia de Chriſto dogmata confutantur.

Eſa. 14.

Diuinitatem nunquam Chriſtus affectauit.

Philip. 2.

mum creata eſt, eodem momento Deo ex mera gratia coniuncta fuit, & ad excelſum vnionis hypoſtaticæ gradum cum Verbo euecta. Dæmonis autem, & membrorum eius proprium eſt, alijs ſua crimina, & peccata imponere iuxta illud: *In via ſtultus ambulans, cum ipſe inſipiens ſit omnes ſtultos æſtimat.*

Dæmonis membrorumque eius quid proprium ſit.
Eccleſ. 10.

Pſalm. 81.

Reſpondit eis Ieſus, Nonne ſcriptum eſt in lege veſtra, quia ego dixi, Dij eſtis? Si illos dixit deos, ad quos ſermo Dei factus eſt, & non poteſt ſolui Scriptura: quem Pater ſanctificauit, & miſit in mundum, vos dicitis, Quia blaſphemat: quia dixi, Filius Dei ſum. Ad hoc crimen intentatum ea moderatione reſpondit Ieſus, vt blaſphemiæ crimen procul à ſe depellat, & vt illorum inſaniam atrocioribus verbis non concitaret, cum tamen ſumma modeſtia ſibi vindicaret, quod negare non debuit. Quaſi diceret; Vos mihi crimen blaſphemiæ impingitis, quòd Deum, Patrem meum appellem: nonne maius quid in lege veſtra ſcriptum eſt? Per legem hoc loco Dominus intelligit Scripturam Veteris Teſtamenti, etiam cum Pſalmos comprehendit. Alibi verò legem contra Prophetas diſtinguit, vt cùm ait: *Lex, & Prophetæ, vſque ad Ioannem*; & iterum: *In his duobus mandatis vniuerſa lex pendet, & Prophetæ.* Rurſus alibi totam Scripturam in tres partes diuidit, cùm ait: *Neceſſe eſt impleri omnia quæ ſcripta ſunt in lege Moyſi, & Prophetis, & Pſalmis, de me.* Has diuidendi regulas oportet animo habere comprehenſas; ne perturbari contingat. Verba autem illa: *Ego dixi, Dij eſtis*; ad indices, & præpoſitos Sacerdotes populi Dei dicta ſunt, qui dij dicuntur ratione excellentiæ, & poteſtatis illis traditæ, ſecundum quam diuinum quid participant. Quod vel ex ipſo Pſalmo euinci poteſt, qui incipit *Deus ſtetit in ſynagoga deorum, in medio autem deos dijudicat. Vſquequo iudicatis iniquitatem, & facies peccatorum ſumitis?* Eſt ergo ſenſus: Si Scriptura, ac per Scripturam Deus (quæ non poteſt ſolui, aut mendacij, aut blaſphemiæ argui, cum ex hominibus deos faciat, ſed verum haberi debet, & ratum quicquid loquitur) illos appellat nomine Dei, ad quos tantùm ſermo Dei factus eſt, & qui ſecundùm diuinam participationem tantùm diuinum quid habent: quomodo poteſtis mihi crimen affingere blaſphemiæ, quod me ipſum Filium Dei dixerim, quem Pater cœleſtis ſecundum Diuinitatem ab æterno ſanctum genuit? & ſecundum Humanitatem plenitudine ſancti Spiritus vnxit, ac in mundum miſit ad homines ſanctificandos, & à peccato, & dæmonis poteſtate eruendos: quod Dei filius adoptiuus nullus præſtare poterat? Etſi Auguſtinus de diuinitate intelligat, quòd eum ſanctificauit, ſiue ſanctum genuit: melior tamen Hilarij ſenſus eſt libr. de Trinitate, vbi Chriſto tantùm ait conuenire ſanctificationem, non eo modo, quo alijs hominibus, ſed ſingulari quadam ratione ipſum ſegregauit ab vniuerſis mortalibus, naturam eius humanam vniens diuinitati in vnitate hypoſtaſis Verbi, ac per hoc ipſum ſine menſura replens omni gratiarum ſpiritus plenitudine, de qua nos omnes accepimus. Tanquam diceret, ſi ſunt filij adoptiui ſpiritum recipientes; ergo multò magis naturalis: quia ſi eſt ars, ergo & natura, quam imitatur. Et ſi participantibus conuenit nomen filij Dei, ergo naturali ſummè conueniet. Sicut ſi ob ignem alia calida ſunt, ergo ignis eſt ſummè calidus. Et ſi ſunt quæ participant lucem: ergo multo magis eſt lucidum per eſſentiam, vt Sol. Et ſi Reges dij dicuntur; quid ni magis ego Rex Regum? Si Sacerdotes; quid ni ego Sacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedec, & Princeps ſacerdotum? Si ſancti; quid ni ego Sanctus Sanctorum, & miſſus ad ſanctificandum mundum? Si Prophetæ; quid ni magis ego Propheta magnus? Nam Moyſi prophetæ Aaronis dixit Deus: *Ecce conſtitui te Deum Pharaonis.* Si Angeli; quorum vnus in perſona Dei dicebat, *Ego ſum Dominus Deus tuus*; Quid ni ego Angelus teſtamenti, magnique conſilij nuntius? Si pacifici filij Dei vocabuntur; quid ni ego æternæ & pretioſæ autor pacis? Ego enim ſum pax veſtra, qui fecit vtraque vnum. Si iudices, de quibus dicitur: *Dijs non detrahes*; Et, *Ad deos vtriuſque cauſa perueniet*: quanto magis ego iudex viuorum, & mortuorum?

Calumniæ Iudæorum confutatio Chriſti ſapientiſſima pro ſua æqualitate cum Patre ex teſtimonio Dauidis.

Triplex legis acceptio in Euangelio.

Luc. 16.
Matth. 22.
Luc. 24.

Iudices, & præpoſiti ſacerdotes populi Dei cur Dij dicantur.

Pſalm. 81.

Scripturæ veritas quam firma ſit, & conſtans.

Pater vti ſanctificauit Filium ſuum Chriſtû, ac miſit in mundum.
Eſai. 61. & Luc. 4.

Alter ſenſus. Auguſ. tract. 48. in Ioan. à medio tom. 9. Hilar. lib. 7. de Trinit.

Ioan. 3.
Eſai 11.
Ioann. 1.

Aliter nobis aliter Chriſto conuenit nomen filij Dei.

Chriſti prærogatiua.
1. Tim. 6. & Apocal. 1. 17. & 19.
Pſalm. 109. & Hebr. 5. & 7.
Daniel 9.
Luc. 7.
Exod. 7.

Infra 20.
Malach. 3.
Eſai. 9. iuxta Septuaginta interpret.
Matth. 5.
Epheſ. 2.
Exod. 22.
Ibidem.
Act. 10.

Quòd ſi in hanc Domini rationem obijcias, verum non eſſe ratione verbi diuini facti ad eos, dictos eſſe deos, & propoſito non quadrare illius Pſalmi, vbi Principes; & iudices dij appellantur, non tam ob ſermonem Dei ad eos factum, quàm ob poteſtatem diuinam eis communicatam: Dicendum eſt, illud, *ad quos ſermo Dei factus eſt*, ſic eſſe accipiendum, hoc eſt: quibus commiſſa eſt poteſtas, & demandatum munus alijs imperandi. Hebræa enim phraſi verbum Domini factum ad aliquem, ſignificat aliquod illi negotium demandatum. Vel ſi Pſalmus ille non tantùm iudices, ſed in genere vniuerſos Iſraëlitas comprehendat, vt deos, quos in

Dauidis teſtimonium: Ego dixi, Dij eſtis: quàm recte propoſito Chriſti deſeruiat.

Verbum Domini fieri ad aliquem, quid more Scripturæ?
Altera ſolutio.

genere Dominus ad æquitatem adhortatur: certè hic Saluator rationem explicat quare dij dicantur, nimirum ob conſortium diuini cum eis ſermonis. Nam ſi propter participationem diuini ſermonis dicti ſunt quidam dij, multò magis ipſe Dei ſermo Deus erit.

Huius ſententiæ: Vos dicitis, quia blaſphemat, &c. ordinatio qualis ſit.

Qui dixi, Filius Dei ſum. Ille ſcilicet, ob quem alij ſunt adoptiui. Si enim alij propter me; ergo ego multo magis iuxta regulam topicā: Propter quod vnumquodque tale eſt, & illud magis tale erit. Quod ad Grammaticam attinet, dura, & obſcura videtur horum verborum conſtructio: quæ vt molliatur, tollenda eſt ex illa clauſula, *Vos dicitis, Quia blaſphemas,* coniunctio illa, *quia,* quæ abundat ex Græca phraſi. Et ita erit ordo: Mihi, quem pater ſanctificauit, Vos dicitis, Blaſphemas: quia dixi, Filius Dei ſum.

Vbi Chriſtus inquit: Filius Dei ſum, ſi Iudæorum ſententia ob id ipſum ſe blaſphemum declarauit.

Si obijcias, quomodo Dominus dicat, Iudæos reputaſſe Chriſtum blaſphmum, quòd dixiſſet, Filius Dei ſum, cum in ſuperiori ſermone nequaquam ſe apertè Filium Dei eſſe dixerit, nec Iudæi ipſum arguerint, quòd Filium Dei ſe dixerit, ſed quòd ſe Deum fecerit: quod ex eius dicto: Ego, & Pater vnum ſumus; acceperunt? Reſpondendum eſt, Dominum videri his verbis alluſiſſe ad verba Pſalmi, vbi poſtquam dixit; *Ego dixi, Dij eſtis,* ſubdidit: *Et filij excelſi omnes.* Idem ergo eſt eſſe deos, & filios Dei. Dominus etiam illis verbis: *Ego, & Pater vnum ſumus,* ita ſignificauit ſe Deum, vt Filius Dei eſſet; & ſic Filium Dei, vt tamen Deus eſſet. Quoties ergo dicitur Filius Dei, innuitur etiam Deus, vt Ioann. 5. indicauit: *Propterea magis quærebant Ieſum Iudæi interficere; quia non ſolum ſoluebat Sabbatum, ſed & Patrem ſuum dicebat Deum, æqualem ſe faciens Deo.*

Pſalm. 81.

Deum eſſe, & filium Dei, non differunt.

Ariſtoteles in Politicis ſcribit, eos, qui multum prudentia, vel virtute, vel poteſtate alios antecellunt, eſſe quaſi deos quoſdam inter homines: quemadmodum Homerus de Hectore ait, quòd videbatur non eſſe filius hominis, ſed filius Dei. Quod Ethnici ſine lege vlla credebant, & noſter Poëta de Ænea.

Philoſoph. lib. 3 Politic.
Dij apud homines quinam teſte Philoſopho.

Reſtitit Æneas, claraq́; in luce refulſit,
Os, humeroſq́; Deo ſimilis: namque ipſa decoram
Cæſariem nato genitrix, lumenq́; iuuentæ
Purpureum, & lætos oculis afflarat honores.

Virgil lib. 1. Æneid circa finem.

Si non facio opera Patris mei, nolite credere mihi. Si autem facio, & ſi mihi non vultis credere, operibus credite. Id eſt; Quis titulus mihi debeatur, magis ex ipſis meis operibus, quàm ex meis verbis eſt coniectandum. Si quæ facio, non videntur homine maiora, ſi non diuinæ virtutis ſpecimen habent; ſi non ſunt magnitudine, numero, vtilitate, & modo faciendi, & fine præſtantiſſima, & excellentiſſima, nolite credere mihi dicenti quod ſim Filius Dei, aut quod ego & Pater vnum ſimus. Quod ſi talia opera edidi, vt dixi, & ſi dictis meis fidem negatis; certè vel factis ipſis, quæ oculis videtis, meritò, & omni iure credere debeteris.

Quid eſt dicere: Si non facio opera Patris mei, nolite credere mihi.

Ioan. 15.

Arrogans habear, niſi factis plus peto, quàm verbis mihi aſſumo. Et duo teſtimonia, verborum, & operum, abunde teſtantur meam diuinitatem. Perſpice Chriſti humilitatem. Plus enim intereant verba ſua, quam omnia miracula: quia de illis alio loco dixerat: *Cœlum, & terra tranſibunt; verba autem mea non præteribunt.* Soli perſonæ diuinæ conuenit facere opera altetius, quæ ſupra naturam ſunt: quia creaturæ communicari non poſſunt. Vnde ſuperiùs dixit: *Quæcunque ille fecerit* (ſcilicet Pater) *hæc & Filius ſimiliter facit.* Et hoc loco: *Si non facio opera Patris mei.* Ab operum ergo identitate, & qualitate, Diuinæ ſubſtantiæ vnitatem, & æqualitatem arguit: quemadmodum in cœna Ioann. 14. diſputans cum Philippo, iterum aſſeruit: *Vt cognoſcatis & credatis quia Pater in me eſt, & ego in Patre.* Id eſt, vt primùm fide acquiſita quaſi Samaritana percipiatis, & deinde fide infuſa credatis; vnum me eſſe cum Patre ex quo eiuſmodi opera facio, vtpotè quod in me ſit ipſe Pater, & ego in eo; atque ita cognoſcatis eſſentiam Patris eſſe in me, & ob id Patrem non eſſe me maiorem: & me eſſe in Patre, & propterea non eſſe minorem Patre, ſed per omnia, ſubſtantia, poteſtate, duratione illi parem, atque æqualem.

Humilitas Chriſti quanta.

Matth. 24.
Propria eſt diuinarum perſonarum.

Ioan. 5.

Earundē vnde æqualitas arguitur.

Quid eſt, Patrem eſſe in Chriſto, & Chriſtum in Patre.
Ioā. 4. & ſeqq.

Et Pater, & Filius ſecundùm ſubſtantiam de Patre, & Filio dicuntur, & ſecundum naturam; de nobis verò nonniſi per participationem, & adoptionem. Quod prius dixit: *Ego, & Pater vnum ſumus,* nunc dicit: *Ego in Patre, & Pater in me eſt.* Quo etiam verbo apertè ſignificatur naturæ indiuiduæ vnitas. Nam etſi in omnibus creaturis non inueniantur duo, quorum vtrumque propriè loquendo dicatur eſſe in altero, quia non ſunt vna eademque natura, ſed diuerſa: tamen quia vna eſt Patris, & Filij ſubſtantia, & natura, & Patris ſubſtantia tota eſt in Filio, & Filij viciſſim in Patre; ideò totus Pater in Filio, & totus quoque Filius exiſtit in Patre. Id quod ſignificatur his verbis; Pater in me eſt: id eſt, Quicquid habet pater, meum

Pater, & Filius ... de D... aliter verè de nobis dicuntur.

eſt,

eſt, & omne quod ego habeo, Patris eſt, vnum enim ſumus, vt paulò inferius ipſe explicuit, dicens: *Mea omnia, tua ſunt: & tua, mea ſunt, & clarificatus ſum in eis.* Vna etiam perſona comprehendit alteram cognitione, amore, & honore, quantum eſt comprehenſibilis, hoc eſt, infinito modo.

Ioan 17.
Diuinæ item Perſonæ vt maneant in ſeipſis.

Quærebant ergo eum apprehendere; & exiuit de manibus eorum. Non ſunt hoc molliſſimo reſponſo Iudæorum impiorum adhuc animi placati, ſed ſuę malitiæ propoſitum exequi pergebant, laborantes eũ tanquam blaſphemum, & ſupplicio dignum apprehendere. Verum quoniam nondum venerat hora paſſioni conſtituta, ſubduxit ſe, faciendo ſe illis inuiſibilem, vt Ioan. 8. Et ſine vllo obſtaculo & impedimento abijt quò voluit. Deus præcipit interfici blaſphemum prophetam, & omnes blaſphemos lapidari; cur autem ſinit hunc euadere tam ſæpè, nec naturalibus modis, ſed prodigioſis? Adde etiam, quod in paſſione oſtendit ſe liberum eſſe: cum caperetur enim à miniſtris, proſtrauit eos, & cùm moreretur, emiſſa magna voce, & oſtendens ſe mori velle, & cum id tam ſępè, & reſurrecturum ſe prædixiſſet? Cur item Deus paſſus eſt prædicari hunc reſurrexiſſe, & credi à tam multis? Et non credentes, tam miſerè vbique haberi, ſi hic non eſſet verus, & verax Meſſias?

Iudæorum in Chriſtum obſtinata malignitas, impietas que ſacrilega.
Quare Chriſtus nō ſe à Iudæis comprehendi permiſit ſed exiuit de manibus eorū.
Deut 13.
Leuit 24.
Ioan 18.
Matth. 27.
Supra 16. & & 22.

Deſignans autem locum, ait. *Et abijt iterum trans Iordanem in eum locum, vbi erat Ioannes baptizans primum: & manſit illic.* Vbi Dominus magnum quippiam de ſe locutus eſſet, vel grande aliquod ſignum edidiſſet, fugiebat confeſtim, tum propter populi plauſum, ac laudem declinandam: tùm propter rabiem inuidorum, vt per ſuam abſentiam ceſſarent, & quieſcerent. Abijt autem in locum trans Iordanem, vbi olim baptizabat, nempè Bethaniam, ſiue Bethaboram; vt præſentium memoriæ ſuggereretur ſignum quod factum fuerat dum baptizaretur, ac Ioannis teſtimonium, quod de eo teſtificatus fuerat, & ita crederent, & ita conferrent Ioannem ſine ſignis, cum Ieſu ſignorum multitudine ornato. Quòd ſanè etiam factum eſt: nam ſequitur quomodo inter ſe argumentarentur.

Ioan. 1.
Chriſti humilitas. Idem cur ſelectis Iudæis in Bethaniam ſeceſſit.
Matth. 3.
Ioan 10.

Locus verò, vbi erat Ioannes baptizans, primum fuit Bethabora Ioann. 1. dicens Ioannem trans Iordanem baptizaſſe, ac de Chriſto poſt ſe venturo teſtificatum fuiſſe, eumque digito ibi demonſtraſſe præſentem. Deinde narrat capit. 3. Ioannem mutato loco baptizaſſe in Ænon iuxta Salim. Et quoniam in Bethabora olim apud Ioannem Dominus venerat; ideò hic dicit iterum eum abijſſe in eum locum.

Quibus in locis Ioannes baptizabat.

Et multi venerunt ad eum & dicebant, Quia Ioannes quidem ſignum fecit nullum. Omnia autem, quæcunque dixit Ioannes de hoc, vera erant. Et multi crediderunt in eum. Multi venerũt ad eum; quibus ipſe ſolita ſuæ benignitatis officia impendit. Docebat enim, vt habet Marcus capit. 10. & languidos curauit, vt refertur Matth. 19. in principio: nam de iſto ſeceſſu loquitur, cùm ait: *Migrauit de Galilæa, & venit in fines Iudææ trans Iordanem: & ſecutæ ſunt eum turbæ multæ, & curauit eos ibi.*

Cur multi venirent ad Ieſum in Bethaniam.

Argumentum primum illorum erat: Ioannes quidem ſignum fecit nullum; hic autem multa; maior ergo hic eſt illo: hic ergo Meſſias, non ille. Deinde aliud ſumunt excellentius ſignum: quia etiam quæcunque de hoc dixit Ioannes, vera erant, rebus ipſis iam demonſtrata, nempè quod longe maior ſe futurus eſſet: quodque ipſo imminuto, Ieſus augmentum eſſet ſumpturus. Proinde Ioãnis teſtimonium fide dignum eſt: & ideò teſtimonio Ioannis, & hoc ſigno adducti, multi crediderunt in eum, vt impleretur verbum illud: *Vt omnes crederent per illum.* Quo in loco ait Euthymius: *Vidiſti quantum eis profuerit locus, & à peruerſis hominibus ſeparari? Nam frequenter ob hoc eduxit ipſos, & ab illorum conuerſatione abduxit: quod etiam in Veteri Teſtamento feciſſe apparet; cum longè ab Aegyptijs in deſerto informauit, ac correxit.* Hæc ille: In deſertis plus fidei inuenit, quã Hieroſolymis: nempe Spiritui ſancto repugnant alta mundi huius. Quòd vero Ioannes nullum viuens ſignum ediderit, etſi ſanctiſſimus, ſicut nec B. Virgo: mirum eſſe non debet. Quia hoc factum eſt ſecundum Auguſtinum, quia quidam ſancti non edunt ſigna, quæ faciunt mali; ne putetur gratia gratis data maior charitate. Deinde Ioannes ſine ſignis fidem inuenit, & Chriſtus cum illis non inuenit: quia ſcilicet non ſolum ſe eſſe Prophetam, & magnum aliquem ſanctum, vt Ioannes, ſed & Meſſiam, & quod plus eſt, Deum credi ſe volebat Dominus Ieſus. Tertio, vt rectè hic meditatur B. Thomas, minor poteſtas in præſentia maioris poteſtatis, non vtitur poteſtatis ſuæ inſignijs: vt Proconſul in præſentia Conſulis, vel Conſul in præſentia Imperatoris: ita Præcurſor non vtitur ſignis in præſentia Chriſti. Fuit tamen, vt ait Chryſoſtomus in hunc locum, tota eius vita prodigioſa, & à conceptione ad mortem miraculis plena. Propterea Prophetę multi

Prima ratio.
Altera.
Ioan. 1. & Infra 3.
Supra 1.
Euthym. in c. Ioan 10.
Plus fidei in deſertis locis quàm Hieroſolymis cur Dominus inuenerit.
Ioannes Baptiſta, & B. Virgo cur nullum ſignum ediderint.
Auguſt. lib. 83 quæſt. q. 79. to. 4.
II. Ratio.
III. Ratio.
B Thom. in Ioan. c. 10 lectio 6. to. 14.
Chryſ. ho. 61 in Ioan. to. 3.
Beati Præcurſoris vita qualis fuerit teſte Chryſoſtomo.

IV. Ratio. Prophetæ qui nam ſigna non edidere. Ioannes Baptiſta quæ edidit ſigna poſt mortem. B. Hieron. tom. 1. Sozome. lib 9. hiſt. Tripart. cap. 47. Palladius hiſtoricus Hieronymo æqualis.

non ediderunt ſigna, vt Amos, Ieremias, Zacharias & alij: quibus tamen Iudæi credere adſtringebantur: vt nouum non ſit, Ioannem non ediſiſſe ſigna. Fecit tamen poſt mortem, vt teſtantur Hieronymus in epitaphio Paulæ & Sozomenus. Nam Valens, qui fuit Arrianus, Imperator, volens transferre caput Conſtantinopolim, diuino nutu impeditus, non potuit. Et Palladius Hieronymo æqualis, in Lauſiaca hiſtoria teſtatur ad Ioannis reliquias paralyticum, & eum energumenum, ſanitati priſtinę redditum. Multa quoque alia Theodoritus in hiſtoria Sanctorum Patrum, Gregorius Turonenſis libro in gloriam Sanctorum, & Simeon Metaphraſtes de exportatione pręciſę manus, atque alij permulti recenſent.

Theod part. 7. Greg Turonẽ. Simeon Metaphr.

V. Ratio. Matth. 7. & Infra 24. 2 Theſſ 2. 1. Cor. 12.

Poſtremo, malos multos, ac reprobos ſigna facere, teſtatur Dominus apud Matthæum; imò ipſum reproborum caput Antichriſtum, aſſeruit ad Theſſalonicenſes ſcribens Apoſtolus. Vt propterea mirandum non ſit, ſi hæc operatio miraculorum quibuſdam ſanctis ſit denegata; vt excellentiorem viam charitatis omnes ingrediamur, quæ vna citra ſigna ſaluos nos poteſt conſtituere ante tribunal Domini noſtri Ieſu Chriſti, cui cum Patre, & Spiritu ſancto, æqualis gloria, par deitas, vnum & idem imperium eſt in ſempiternum. Amen.

TRACTATVS LXV.

In quo Dominus reſpondet quæſtioni cuiuſdam interrogantis, *Domine, ſi pauci ſunt qui ſaluantur:* Vbi etiam exponitur diſceptatio illa Phariſæorum: *Exi, & vade hinc, quia Herodes vult te occidere,* Et reliqua in finem vſque capitis. Et habetur Luc. cap. 13. *Et ibat per ciuitates & caſtella docens, & iter faciens in Ieruſalem. Ait autem illi quidam, Domine ſi pauci ſunt qui ſaluantur: Ipſe autem dixit ad illos: Contendite intrare per anguſtam portam: quia multi, dico, vobis quærent intrare, & non poterunt:* & quæ ſequuntur.

Quem fidelis Chriſtus in ſuis.

PAullò ante hæc verba Euangeliſta induxerat Chriſtum proponentem parabolam grani ſinapis, quod acceptum homo miſit in hortum ſuum, & creuit, & fermenti, quod acceptum mulier abſcondit in farinæ ſata tria: quod eſt verbũ Dei, prædicare populo, vt cum tempore propageretur per vniuerſam terram. Quod igitur in illis parabolis inſinuauit, opere ipſo præſtat, dum pergit per ciuitates, & caſtella, prædicans regnum Dei. *Ait autem illi quidam, Domine, ſi pauci ſunt qui ſaluantur?* Qua occaſione iſte permotus ſit ad hanc interrogationem faciendam, non ſatis cõſtat: fortaſſis cum in ſuperioribus quædam ſublimia docuiſſet de vendendis facultatibus, de viuendo ex tempore, coruorum & liliorum ritu, & non contendendo cum aduerſario, indicabat Chriſtum paradoxa loqui, cum proponeret præcepta quæ videbantur ſatis grauia, & tamen diceret grani illius ſinapis ramos multiplicandos. Exiſtimans ergo Chriſtum partim reſtringere, partim ampliare, animo tentandi, de numero ſaluandorum eum interrogauit.

Cur hæc quæſtio Domino propoſita: Si pauci ſunt qui ſaluantur. Luc. 8.

Quæſtio ſanè ardua, & curioſa, & ſpectans ad diuinam prouidentiam, atque præſcientiam. Nam quod ad prouidentiam attinet, Deus vult omnes homines ſaluos fieri, ſi & ipſi velint inſtrumenta, & adiumenta ſalutis oblata amplecti. Quantum ad pręſcientiam verò, certum numerum ſeruandorum, ſecundum materiam, & ſecundum formam præuidit, qui nec augeri poteſt, neque minui, poſita pręſcientia: quamuis in ſe non repugnet poſſe plures ſeruari, quia Deus dedit vt poſſint plures ſaluari. Hinc Eccleſia ait; *Deus, cui ſoli cognitus eſt numerus electorum in ſuperna felicitate locandus:* & Petrus: *Quapropter fratres magis ſatagite, vt per bona opera certam veſtram vocationem, & electionem faciatis.*

Ea quæſtio qualis ſit. Domine ſi pauci qui ſaluantur? 1. Tim. 2. Certus eſt electorum numerus Diuina mente præſcitus, impotens vel augeri, vel minui.

2. Petr. 1.

Ipſe autem dixit ad illos, contendite intrare per anguſtam portam. Vnus fuit qui interrogauit, & Dominus reſpondit non ad illum, ſed ad illos in numero multitudinis: quia fortè ille nomine multorum petierat, & nomine noſtro, quia multi ex nobis eodem dubio, & deſiderio ſciendi tenemur.

Cur Chriſtus generaliter reſpondit: Cõtendite intrare per anguſtã portam.

At vero quoniam nihil noſtra refert, ſiue multi, ſiue pauci ſalutem ſint conſecuturi; nihil directè reſpondit Dominꝰ homini illi ad id quod interrogabat: diſplicet enim Deo ſtulta illa hominum curioſitas, qua multi volunt rogare de rebus, quæ ad ſe non pertinent. Ad reprimendam igitur curioſitatem, & timorem incutiendum, reſpondit: ſicut alibi rogatus de die iudicij; dixit: *De die autem illa, & hora nemo ſcit, neque Angeli cælorum, niſi ſolus Pater.* Ita etiam interrogatus de tempore quo reſtituendum erat regnum Iſ-

Curioſitas quę Deo diſplіceat

Matth. 24.

Act. 1. *Ioan. 21.*

raeli reſpondit: *Non eſt veſtrum noſſe tempora, vel momenta, quæ pater poſuit in ſua poteſtate.* Rurſus cùm Dominus Petro dixiſſet: *Sequere me,* ille inquit, *Domine, hic autem quid?* rogabat enim quod mortis genus maneret Ioannem. Reſpondit Ieſus, *Si eum volo manere donec veniam, quid ad te? tu me ſequere.* Quaſi diceret; Tu quod ad te pertinet, cura, neque ſuperuacaneam habeas curam de Ioanne. Tria enim ſunt quæſtionum genera, quæ Chriſto proponebantur. Quædam curioſa, & inutilia: & in his reprimebat inanem appetitum ſciendi, vt in prædictis.

Triplex quæſtionũ genus Chriſto propoſitum, eiuſque reſponſa cuique accommodata.

Secundum genus.

Quædam verò vtilia, & fructuoſa, quæ bono animo aliqui percontabantur; & ad hæc libenter reſpondebat, vt cùm Apoſtoli dicebant: *Ediſſere nobis parabolam iſtam.* Et, *Domine, quoties peccabit in me frater meus, & dimittam ei?* Et quando adoleſcens interrogauit: *Quid boni faciam, vt habeam vitam æternam?* Et in his reſpondebat: *Omnia quæcunque audiui à Patre meo, nota feci vobis,* ſcilicet pro captu veſtro.

Matth. 13. *Infra 18.* *Infra 19.* *Ioan. 15.*

Tertiũ genus. *Matth. 22.*

Quædam verò proponebantur, vtilia quidem, & fructuoſa, ſed maligno animo, vt Ieſum confunderent, vel caperent eum in ſermone, vt quæſtiones de lapidanda adultera, de cenſu dando Cæſari, de maximo mandato legis, & ſimilibus: ad quæ Dominus parabolicè, tectè, & acutè reſpondẽs, eò tendebat, vt imponeret ſilentium malignis, & veritatem benè affectis explicaret. Dominus ergò videtur fuiſſe ab iſto tentatus, quòd rem vanam, & curioſam peteret. Et vt reſponſum Domini oſtendit, putabat ille omnes Iudæos ſaluandos, propter legem, & Prophetas; Gentes autem omnes perdendas, quòd lege carerent, & idolis ſeruirent. Quemadmodum ille qui interrogauit: *Et quis eſt meus proximus?* exiſtimabat ſolos Iudæos pro proximis habendos: & tamen docuit etiam Samaritanum proximum fuiſſe.

Ioan. 8. *Matth. 22.*

Qualis hæc quæſtio, Domine, ſi pauci ſunt qui ſaluantur.

Luc. 10. *Iudæi quos proximorum tantum voce dignarentur.* *Infra 13.*

Chriſtus ergò ad interrogata non reſpondit, niſi obſcurè, & parabolicè, vt fecit quæſitus de Galilæis, vbi dixit parabolam: *Arborem fici habebat quidam, &c.* Et interrogatus de proximo dixit: *Homo quidam deſcendebat ab Ieruſalem in Iericho.* Et Simoni Phariſæo malè cogitanti, & arguenti Chriſtum in corde ſuo, propoſuit parabolam: *Duo debitores erant cuidam fœneratori.* Et ita reſpondebat, eo quòd non erant digni, quibus veritas clara & manifeſta reſpondetetur, ne grauiter offenderentur. Neque inquit, Multi ſunt qui ſaluantur, ne redderet nos negligentes, & licentioſos. Neque rurſus dixit, Pauci ſunt, ne nos ad deſperationem cogeret: ſed potius admonet totam turbam, vt ipſi curent eſſe de numero ſeruandorum, ſiue ille numerus ſit paruus, ſiue magnus. Ait igitur, *Contendite,* ſiue certate intrare per anguſtam portam.

Supra 10. *Supra 7.*

Quare interdum Dominus ad mentẽ interrogantiũ non reſponderet.

Quid eſt: Contendite intrare per anguſtã portam.

Nolite quærere an multi ſeruentur, quod eſt curioſum: illud quod vtile eſt, potius conſiderate, nimirum vt feſtinetis alter alterum præueniendo, quod eſt proprium certantium, vt ingrediamini per anguſtam portam. Eſt autem porta anguſta, vel via virtutis media inter extrema vitia: extrema ſiquidem ſphœræ, vt circuli, lata & ſpatioſa ſunt, medium autem anguſtum: & ita ſe habet virtus ad vitia. Vel Dominus Ieſus eſt porta anguſta, de qua apud Ioannem: Ego ſum, inquit, oſtium ouiũ: ſicut & ipſe eſt via, & vtrumq; quatenus homo eſt: ſicut ipſe eſt vita, & veritas, in quantum Deus. Non enim niſi per Chriſtum, vt viam, ambulare debemus, vt perueniamus ad regnum: nam qui dicit ſe in Chriſto manere, debet ſicut ille ambulauit, & ipſe ambulare. Hæc porta Domini: iuſti intrabunt in eam. Sub Chriſto tamen, Sancti, & beata Virgo portæ dicuntur: nam vt ſcelerati, & iniqui portæ inferi vocantur à Chriſto, multò iuſtius ſancti Apoſtoli, qui duodecim portæ vocantur in Apocalypſi, & beata Virgo, de qua Eccleſia canit: *Fœlix cæli porta:* Et, *Tu Regis alta ianua, Et porta lucis fulgida.* Et ita alij Sancti ſub Chriſto, & propter Chriſtum, portæ regni cœlorum dici poſſunt: ſed peculiares portæ ſunt, & non portæ ſalutem conferentes, ſed ſalutem à Chriſto partam applicantes: vel miniſterio verbi, & Sacramenti, dum viuerent, vel prece, & exemplo bonæ vitæ, & doctrina nobis relicta poſt mortem.

Proprium certantium quid. *Porta anguſta quænam illa.*

Alter ſenſus. *Ioan. 10.* *Infra 14.* *Ibidem.*

1. Ioan. 2. *Pſal. 117.* *Matth. 16.* *Apoc. 21.*

Sancti quomodo portæ cœleſtis regni ſint, & dicantur.

Eſt autem hæc porta anguſta, in quam nonniſi reſtricti, & coarctati ingredi poſſumus. Stringit enim Chriſtus intellectum, ne quæcunque velit, credat, ſed illa tantùm, quæ certa regula Eccleſiæ credenda traduntur. Stringit etiam ſpem noſtram, dum de omni creatura, atque adeò de viribus noſtris, & nobis ipſis diffidere, & in ſolo Deo totam ſpem noſtram collocare docet. Reſtringit etiam affectum charitatis, dum ita docet diligi omnes, etiam inimicos, vt eorum non diligantur errores. Denique reſtringit ſenſum, & corpus, vt ſpiritui ſeruiat: nam vt Apoſtolus docet ad Hebræos, Omnis diſciplina in præſenti quidem videtur non eſſe gaudij, ſed mœroris; poſtea autem fructum pacati-

Porta anguſta ad vitam ducens cur dicta.

Matth. 5. *Amici, & inimici quatenus diligendi à nobis ſint.*

Hebr. 12.

catiſſimum exercitatis per eam, reddet iuſtitiæ. Sed vitæ Chriſtianæ initia difficilia exiſtunt, & carni nondum benè domitæ, dura, & vix toleranda; ſed paulatim ſpiritu charitatis aucto, plana, & aperta fiunt, & Deus præcedens iter pandit ante iuſtos.

Mich 2.

Contendant qui intrare per anguſtam portam.

Verbum Contendendi, etiam laborem, nixum, ſtudiumque ſignificat, Id eſt: Certate aduerſus vos ipſos, & aduerſus omnem ſapientem, & potentem, & omnem multitudinem, & quicquid id ſit quod opponit ſe, ne Chriſtum aſſequamini. Sed obijcies; Si porta eſt anguſta, non ſunt alij nobiſcum vocandi, ne anguſtior fiat ingreſſus: ergo paucorum viam ſequamur, ne quis dicat: Non video alios ita facere, nec ego ſic faciam: imò nobis ſuſpecta ſit multitudo. Sed reſpondeo: Si alios verbo, & exemplo non vocauero, clauſa erit mihi porta, nedum anguſta: quia vnicuique mandauit (Deus) de proximo ſuo, imò dixit: *Compelle illos intrare, vt impleatur domus mea.* Et, *Orate pro inuicem, vt ſaluemini.*

Cum anguſta in cœlū ſit porta, cum alijs intrandi per eam nobis et erit

Eccleſ. 17.
Luc. 14.
Iacob. 5.

Hic autem tantùm admonet, ne multitudinem ſequamur, ſed arripiamus eam ad nos, & ad portam arctam, vt ſequamur paucos, & efficiamur multi. *Quia multi, dico vobis, quærent intrare, & non poterunt.* Si ergo porta anguſta eſt, vt etiam quærentes intrare non poſſint, pauci omninò ſeruabuntur. Reſpondeo: Multi, de quibus interrogas, quærent intrare, & non poterunt: omnes enim natura quærunt ſalutem, & felicitatem, etiam dum peccant. Hinc Beda exponit: *Quærunt intrare ſalutis amore prouocati: & non poterunt itineris aſperitate deterriti, intelligentes ſcilicet hoc impleri in præſenti vita.* Et verbo illo, *non poterunt*, non intelligas abſolutam impoſſibilitatem, & infirmitatem. At ſi ſequentia reſpicias, non videtur dictum de præſenti vita illud, Multi quærent intrare, ſed de futura, de qua ait: *Cùm autem intrauerit paterfamilias, & clauſerit oſtium, incipietis foris ſtare, & pulſare oſtium, dicentes, Domine, aperi nobis:* cupientes intrare ad vitam, ſeu regnum cælorum, oſtium fruſtra pulſando. Sed multi quærent poſt hanc vitam, & in nouiſſimo die intrare ad ſalutem, & non poterunt, quia non ſunt modò ingreſſi per anguſtam virtutis portam, ſed per latam & ſpatioſam perditionis.

Si multi quærent intrare in vitam per anguſtam portam; Ecqui ſeruabuntur?

Beda lib. 4 in Luc. cap. 54. tom. 5.

Quærentes intrare, & non intrantes qui ſint, teſte Beda.

Matth. 7.

Multi enim quærunt, & non poſſunt, vel quòd aliunde intrare nolunt, vt fures, & latrones, vel quod per veram portam ingredi non contendunt, id eſt, per Chriſtum. Nam Iudæi, per Moyſem, Saraceni, per Mahometum, vel per peculiares portas oſtenſas non ab Eccleſia, ſed ab his, qui ab illa deficiunt, vt Lutherani, Caluiniani, Anabaptiſtæ, Hugonoctij, intrare ſe profitentur; vel ſi per veram portam Chriſtum, non quo modo debent, quia non humiliato capite, vt ſuperbi, vel multis ſarcinis impediti, vt auari; vel ſuam volentes ſtatuere iuſtitiam, qui iuſtitiæ Dei non ſunt ſubiecti, vt Iudæi magna ex parte, & dogmatis Pelagiani ſectatores, aut denique tardè veniunt, quando clauſa eſt ianua, id eſt, poſt hanc vitam, vt hic ait. Contendite ergo, vt intus ſitis antequàm claudatur ianua: quæ nulli expedito clauſa eſt, nam ipſe ait: *Pulſate, & aperietur vobis.* Et, *eum qui venit ad me, non eijciam foras.* Neque turſus aliorum multorum concurſus aditum portæ anguſtat, vt fieri ſolet cùm egredetis de templo, in quod multi concurrũt concionis audiendæ gratia: quia omnes qui ingrediuntur per portam, auxilio ſunt ſecum intrantibus.

Quare multi quærentes intrare, nõ poſſint.

Ioan 10.

Rom. 10.

Luc. 11.
Ioan. 6.

Multorum ad ſalutem concurſus, cœleſtis regni aditum minimè reddit anguſtiorē.

Cùm autem intrauerit paterfamilias, & clauſerit oſtium. Videtur igitur propter aduerſatiuam particulam, *Autem*, quod etiam ante clauſam ianuam multi quærentes intrare, non poſſint: Græcè tamen legitur ἀφ' οὗ ἂν, id eſt. Ex quo ſi clauſerit paterfamilias, fruſtra quæretis: & ita legunt Theophylactus, & Euthymius. Et loquitur de aduentu Chriſti ad iudicium inſtar cuiuſdam patrisfamilias oſtium ſuum apertum ad tempus excipiendis amicis tenentis, quando ſurget in ſe, & inſcitatis omnibus.

Quis ille Paterfamilias claudet oſtiũ & quando.

Theophylact.
Euthym.

Ideò poſt vniuerſalem reſurrectionem virginibus ſtultis dicetur: *Clauſa eſt ianua.* Vt ſi eſſet celebre & ſplendidum aliquod conuiuium in aula alicuius Principis, & tantùm ad illum pateret ingreſſus ad horam ſignatam, nempe ab vndecima ad duodecimam, & poſteà omnibus venientibus clauderetur.

Matth. 25.

Exemplum de patrefamilias in regnum cœlorum & oſtiũ indignis claudente proponitur.

Ita Dominus dixit: *Et vos eſtote parati, quia qua hora non putatis, Filius hominis veniet.* Et, *Ambulate dum lucem habetis, vt non vos tenebræ comprehendant. Venit enim nox, quando nemo poteſt operari.* Et hic laborandum in vinea Domini, ſi quis ſub noctem velit mercedem recipere. In hac vita ſeminandum eſt, quod in illa metere voluerimus: hic emendum eſt oleum, ſi ab ſponſo ſub mediam noctem, vt illæ virgines fatuæ, noluimus excludi.

Luc 12.
Ioan. 12.
Supra 9.

Matth 25.

Nonnullis etiam ante diem illum clauditur ianua: quos ſæpè vocatos, & venite contemnẽtes Deus ſpernit, tanquam datos

in repro-

Prou.1.

in reprobum ſenſum, & in interitu eorum ridebit: *Quia vocaui,in quit,& renuiſtis:extendi manum meam, & non fuit qui aduuaret. Deſpexiſtis omne conſilium meum, & increpationes meas neglexiſtis: Ego quoq; in interitu veſtro ridebo,&ſubſannabo cum vobis id quod timebatis,aduenerit.* Ideo omnes timeant, & vocantem Deum timeant.

Quia etſi omnes corde gementes, & fide ſe inuocantes, Deus exaudiat: dubium tñ eſt an ex fide, & cognitione diuinæ miſericordiæ,& ſpe in Chriſtum inuocent,an potius ex metu,& conſcientia perturbata: & illis accidat quod Præfecto vrbis Mediolanenſis conſtat eueniſſe,qui cũ fores domus B.Ambr.ad ſe veniẽti,vt pauperis cauſam ageret,occluſiſſet, nec illi diu pulſanti aperire voluiſſet:paulo poſt accidit,vt Pręfectus ab Imperatore inquiſitus cum in tẽplum,tanquam in aſylum, ſe recipere vellet,nunquam tamen, vt Sanctus comminatus fuerat, oſtium templi inuenire potuerit:vt Paulinus eſt autor. Clauditur ergo oſtium remiſſionis peccatorum, & gratiæ Dei, vel tempore reſurrectionis vniuerſæ ad omnes,vel priuatim in morte cuiuſque: quicquid ſit de quibuſdam alijs, quibus vt omnino induratis,quidam etiam exiſtimãt ante mortem oſtium claudi.

Quid Præfecto vrbis Mediolanenſis,B. Ambr. ad ſe ingredi volenti vt cauſam pauperis ageret, aditum prohibenti, acciderit.

Paulinus in vita B. Ambroſij.

Quibus etiam claudat oſtiũ ſalutis Paterfamilias,ſecundum nonnullos.

Incipietis foris ſtare, & pulſare oſtium, dicentes,Domine aperi nobis. His verbis proprie Iudæos percellit,qui oblatũ Euangelium recipere noluerunt;iſti incipient cognoſcere quod ſtant foris extra domum Dei. Clamabunt enim, hoc eſt, deſiderabunt cum pijs ingredi regnum Dei: pulſabunt oſtium,dicentes,Domine, Domine,aperi nobis. Confidentia,in profeſſione fidei exterioris cultus ſignificatur: & per pulſum ianuæ,inutilis pœnitentia,ad quam tunc ondis verbis confugient.

Foris ſtantes, & pulſantes oſtium, & dicentes,Domine aperi nobis, excludendi nihilominus a Patre familias, qui nam ſint.

Et reſpondens, dicet vobis, Neſcio vos vnde ſitis. Qui enim in pręſenti nolunt audire vocem mandantis, poſtea etiam non exaudientur à remunerante. Et dicitur illis, quia ſunt ex mundo, aut ex diabolo, cuius opera Chriſtus venit diſſoluere. Quaſi diceret, Vos non me agnouiſtis eſſe illum nempe miſſum à Patre Meſſiam ad operandam veſtram ſalutem: nec ego agnoſco vos quaſi filios, aut diſcipulos meos. Me, & ſermones meos erubuiſtis: & ego vos erubeſcam non eſtis mei, ſed iniquitatis operarij,atque diaboli, ab illo ergo mercedem exigite.

Quid eſt: Neſcio vos vnde ſitis.

1 Ioan. 3.

Luc.9.

Tunc incipietis dicere, Manducauimus coram te,& bibimus,& in plateis noſtris docuiſti. Et dicet vobis,Neſcio vos vnde ſitis,diſcedite à me omnes operarij iniquitatis. Allegant merita,vt produnt vnde ſint: quod legem acceperunt: quod ipſis promiſſiones factæ ſunt: quod ex Abrahæ ſemine prognati ſunt: quod Chriſtum audierunt prædicantem, & viderunt miracula operantem. Adducunt enim Chriſti incarnati opera, qui comedit, & bibit cum Iudæis,& illis prædicauit: ſed illis non profuit. Vel, vt Theophylactus ait,alludit ad legem, in qua qui ſacrificabant,edebant, & bibebant in templo coram Domino:& legebant Moyſem & Prophetas aſſidue:quæ opera per ſe non iuſtificabant. Sic & nobis Chriſtianis non ſatis erit ad ſalutem,edere corpus Chriſti, eiuſque ſanguinem bibere, & intereſſe ſermoni, & ſacrificio, ac diuinis officijs, niſi qui manducat,ſpiritaliter edat,& vniatur cum Chriſto,& niſi quæ audiat,fecerit, iuxta illud: *Non enim conditores legis iuſti ſunt apud Deum, ſed factores legis iuſtificabuntur.* Et nihil hic dicit de operibus miſericordiæ: quæ ſi habuiſſent, inueniſſent forte indulgentiam, vt apud Matthæum, & Lucam dicitur,neque ſi illa habuiſſent,aut ex commiſeratione naturali, aut propter vanum finem quicquam iuuiſſent. Et ſubdit: *Ibi erit fletus, & ſtridor dentium.* Prima pœna, damni eſt: *Diſcedite à me*, id eſt,à conſortio, & gloria mea. Secunda, eſt pœna ſenſus, cum ait: *Ibi erit fletus, & ſtridor dentium*, in animo & corpore. Tertia, eſt degeneratio à patribus eorum, Abraham,Iſaac,& Iacob, & omnibus Prophetis, qui ſunt in regno Dei: à quo excluduntur, qui eorum fidem, & opera non ſunt imitati: ſicut & nos à Petro,Paulo,Apoſtolis, & Martyribus excludemur, niſi eorum fuerimus exempla ſectati.

Pſal. 8.

Iudæis improbis priuilegia quæ acceperant, quæ nihil in iudicio profutura, Domino teſtante.

Theophyl.

Deut.12. & 16.

Chriſtianis etiam quibus apud Chriſtũ iudicem de eo accepta; beneficia nihil proderunt.

Rom.12.

Matt.25.

Luc.13.

Iudæorum, & Chriſtianorũ malorum triplex pœna.

Matt 13.

Et venient ab Oriente,& Occidente, & Aquilone,& Auſtro,& accumbent in regno Dei. Hoc verbo pungit interrogantem: quaſi omnes Iudæi eſſent ſaluandi, Gentes vero cunctæ perdendæ: & hoc erit in cruciatum Iudæorum, ſe primos in regno Dei eſſe exiſtimantium. Idem nobis accidet, qui gloriamur in lege Chriſti, in qua à cunabilis nati ſumus, illam tamen tranſgredimur. Nihil enim ita facit ad cumulum infelicitatis, quam videre alios ea frui felicitate, à qua ipſe eiectus eſt. Et diues ille Epulo tanto magis torquebatur, quanto maiori felicitate videbat Lazarum frui. Ideo de impijs, electos Dei in magna gloria videntibus, dicitur: *Turbabuntur timore horribili, & mirabuntur in ſubitatione inſperata ſalutis, gementes præ anguſtia Spiritus: Dicentes intra ſe, pœnitentiam agentes, & præ anguſtia ſpiritus gementes, Hi ſunt, quos aliquando habuimus in deriſum,& in ſimilitudinem improperij. Nos inſen-*

Supra 8.

Iudæi pro ſua modeſtia quo loco ſe reponerent inter eos, qui ſeruabantur.

Quid augeat cumulum infelicitatis, & miſeriæ.

Luc.16.

Sap. 5.

ſati vitam illorum æſtimabamus inſaniam, & finem illorum ſine honore. Ecce quomodo computati ſunt inter filios Dei, & inter ſanctos ſors illorum eſt. Hæc omnia augent Iudæis dolorem, qood ipſi ſeſe iactauerint filios Abrahæ, gentem ſanctam, peculium Dei, Sacerdotium regale: & tamen proiecti ſunt in tenebras exteriores, admiſsis Gentilibus. Ideo ſubdit: *Et ecce, ſunt nouiſsimi qui erant primi: & ſunt primi qui erant nouiſsimi.* Cum venerint ab Oriente, & Occidente, ſcilicet Gentiles, qui modo ſunt nouiſsimi, erunt primi; & Iudæi qui erant primi, fient nouiſſimi: Vel quia videlicet vltimo conuertentur poſt plenitudinem Gentium, vel propter damnationem Iudæorum iocredulorum, vt ita impleatur verbum Moyſi: *Ipſi erunt in caput, & tu eris in caudam.* Et ſic expoſita eſt quæſtio, *An pauci ſunt qui ſaluantur?* De qua nos quicquam amplius diſſerere, nō arbitramur eſſe opportunum, aut conducibile, poſtquam Chriſtus Patris ſapientia nihil ad hoc expreſſe reſpondere voluit. Non ſolum paucos ambulare per viam certam ſalutis iuxta rigorem iuſtitiæ, ſignificauit Dominus: ſed miſericordiæ Dei non ligantur manus: voluit autem diſcipulos inniti ſolum in miſericordia, quæ non datur omnibus. Non ignoro quoſdam tum Scripturis, tum rationibus probare contendiſſe, auctiorem eſſe numerum eorum qui ſaluantur, quam eorum qui pereunt, ſaltem ex his, qui Chriſtiana profeſſione cenſentur: Contra alios, maiorem eſſe numerum eorum qui pereunt. Sed non videmus tam fortes, & efficaces rationes pro hac, vel illa parte, vt aliquid certum ad vtramuis ſententiam ſtabiliendam definiri valeat. Et potius cenſeo humilitatis Chriſtianæ eſſe, hoc ſecretum ſeruare ipſi Deo ſoli, cui cognitus eſt numerus ſeruandorum in æterna felicitate locandus, quam aliquid velle noſtris rationibus definire.

Matt. 3. Ioan 8. Exod. 19.

Qui ſint nouiſſimi qui erant primi: & ſint primi qui erant nouiſſimi, & quonam modo.

Rom. 11.

Deut. 28.

Contra curioſos diuinorum iudiciorum.

De numero maiore, vel minore ſeruandorum duplex opinio inter ſe contraria, & quam ſolida illa atq; efficax.

Tutius ac melius de hac re qui ſentiant.

CONIVNGITVR iſti diſceptationi præteritæ altera apud Lucam, quæ ſic habet: *In ipſa die acceſſerunt quidam Phariſæorum, dicentes illi, Exi, & vade hinc: quia Herodes vult te occidere. Et ait illis, Ite, & dicite vulpi illi, Ecce eijcio dæmonia, & ſanitates perficio hodie, & cras, & tertia die conſummor. Veruntamen oportet me hodie, & cras, & ſequenti die ambulare: quia non capit Prophetam perire extra Ieruſalem.* Non poterant Iudæi non ægrè ferre, ſi quando præferrentur ipſis Gentes à Domino. Putabant ſe ob genus Abrahæ omnibus Gentibus præferendos: ſed hanc falſam eorum perſuaſionem conatus eſt Spiritus ſanctus illis adimere, tum per Ioannem Baptiſtam, dicentem: *Ne velitis dicere intra vos, Patrem habemus Abraham: dico enim vobis, quoniam potens eſt Deus de lapidibus iſtis ſuſcitare filios Abrahæ,* & per Dominum inanem eorum gloriationem retundentem: *Si filij,* inquit, *Abrahæ eſtis, opera Abrahæ facite,* & per Apoſtolum Paulum in multis locis: & in Actis Apoſtolicis magna eſt diſceptatio de priuilegio Iudaiſmi, & erant qui Gentes iudicarent totius ſalutis expertes. Cum ergo hoc loco apertis verbis Iudæorum repulſam, & Gentium aſſumptionem notaſſet, non poterant Iudæi hanc diſceptationem æquo animo ferre: cum autem aperto marte illum inuadere non auderent: ſimulantes ſe bene illi velle, accedunt, vt ſic iniecto metu, ipſi obtruſent os Euangelicum. *Exi* (inquiunt) *& vade hinc: quia Herodes vult te occidere.* Quaſi dicant, Conſule vitæ tuæ, & relinque Galilæam: nam Herodes huius prouinciæ Rex tibi vult male, & venatur occaſionem qua te perdat: quod ni caueris, nihilo mitius te tractabit quam Ioannem Baptiſtam, quem propter eius prædicationem valde gratam populo interfecit, eadem quippe, imo maior ratio militabat contra Ieſum. Ex quo apparet, hanc hiſtoriam in Galilæa, & non in Iudæa contigiſſe, & per recapitulationem narratam hoc loco à B. Luca: quemadmodum de alijs idem feciſſe eſt valde probabile, iam enim non in Galilæa, ſed in Iudæa agebat Chriſtus.

Luc. 13.

De Gentibus falſa Iudæorū opinio.

Matt. 3.

Ioan 8.

Act. 11.

Iudæorum vulpina mens & animus.

Ioannem Baptiſtam cur occidit Herodes.

Matt. 14.

Vbi hæc hiſtoria contigerit.

Et ait illis, ite, & dicite vulpi illi. Nomen vulpis referri poteſt ad Herodem Regem qui doloſus erat, & aſtutus, & ſimulabat ſe diligere Ioannem Baptiſtam, quem tamen ex corde oderat. Et vt plurimum Reges nonniſi dolis, & fraudibus imperium obtinent, & vbi obtinuerint, mendacijs, & technis adminiſtrant. Quanta (bone Deus) fingunt, vt auaritiæ ſuæ, & ambitioni ſeruiant, & vt emungant nummos. Vt igitur Neronē Paulus propter crudelitatem vocauit leonem: ita Dominus Herodem vulpem, propter fraudem. Theophyl. poſt Cyrillū ponderauit Græcè dici vulpi huic, τῇ ἀλώπεκι ταύτῃ, & ſignificat dicendum eſſe illi, qui præcedentia verba dixerat doloſè, & cum fraude, & vt eum à prædicatione ceſſare faceret, & non tam ex charitate, quam ex vulpino corde locutum. Et mendaciter dixerunt, vt terrorem illi incuterent: Herodes vult te interficere: quia Herodes de Ieſu honorifice ſentiebat, & cupiebat etiā in eius paſſione videre illum, & ſignum aliquod putabat ſe ab eo poſſe impetrare.

Herodes cur vulpis à Chriſto appellatus ſit.

Vitium commune Principum.

Neronem Paulus cur leonem appellauerit.

2. Tim. 4.

Theophyl. Cyrill.

Herodes quid de Chriſto ſentiret.

Ecce eijcio dæmonia, & ſanitates perficio

hodie,

Chriſto Euangelium à Patre commiſſum, ex duobus pendebat.

hodie, & cras, & tertia die conſummor. Negotium Euangelicum, quod ſuæ curæ creditum erat, ex duobus declarat, nempè ab eiectione dæmonum, & collatione ſanitatum: vbi tacitè diuinam poteſtatem ſuam tantam inſinuat, vt ſibi ab Herode non ſit timendum: & tantam, & tam ſingularem beneficentiam, vt notet eorum ingratum animum qui eum poſſent odiſſe, & perſequi, qui talia impendebat beneficia, vt nil aliud quàm benefacere noſſet. Qui enim dæmonia expellit, & ſanitates perficit, qua ratione timebit Herodem? Declarat ergo ſibi nihil eſſe periculi ab aliquo homine, niſi vellet ipſe: nec ſe moriturum, vel alio tempore, vel alio loco, vel alio genere mortis, quàm conſtitutum eſſet à Patre. Ecce ergo, non eſt humanum quod gero, nec licet deſinere ante tempus à Deo præſcriptum: nihil iuris habet Herodes in hoc negotio. Vt enim eius autotitas nemini poteſt præſtare vt hæc agat; ita neminem poteſt impedire, ne, quod agit, peragat. Cur autem velit impedire quod ego ago, ſi bonum eſt? Ego illius Rempublicam nõ interturbo, nullam ſeditionem excito; neminem ad illius contemptum adhortor; ſed eijcio dæmonia, & propello morbos, quæ duo non poſſunt illius ſubditis non vtilitatem maximã adferre. Nolenti mihi nihil nocere poterit Herodes: ego paullò poſt me proditoribus meis volens offerã.

Chriſtus quã longe eſſet ab omni vitæ periculo, ſi vellet.

Quid, Hodie, & cras, & tertia die conſummor.

Per hodie, cras, & tertiam diem, vniuerſi temporis ad opus ſuum requiſiti perfectio, ſiue breuitas ſignificatur, ac ſi dicat: Ecce ego perficio vniuerſum opus definitũ pro functione mea: ante quod nemo poterit me ab opere meo impedire. Verbũ autem illud, *Conſummor*, Græcè habetur τελειοῦμαι, quod eſt mediæ ſignificationis, & poteſt ſignificare conſummo, ſiue perficio opus meum, actiuè, vt legit Eraſmus: vel paſſiuè conſummor (quæ lectio melior eſt) hoc eſt, perficior ſecundùm ea quæ ſcripta ſunt de me. Vnde in cruce poſitus clamauit: *Cõſummatum eſt*. Tertia die conſummor; id eſt, tertia die extremam manum operi meo per mortem impono. Sicut enim alibi mortem ſuam vocauit Exaltationem, & Baptiſmum, & Lucas exceſſum, & aſſumptionẽ, ita hic perfectionem & conſummationem, non conſumptionem, aut perditionem.

Eraſmus in ſua Paraphraſ.

Ioan. 19.

Suprà 3 & 8. & 12. Marc. 10.

Luc 9. Ibidem.

Veruntamen oportet me hodie, & cras, & ſequenti die ambulare, quia non capit Prophetam perire extra Ieruſalem. Ac ſi Dominus dicat Phariſæi ſimulatores, nõ eſt amicitiæ quod nuntiatis; ſed aliud mens ſentit, & aliud loquuntur labia. Qui poteſtis ex animo me admonere quod tutus non ſim ab Herode; cùm ipſi ſitis qui diu, & noctu meam mortem meditamini? Sed neq; Herodem timeo, neque vos fraudulentos, & ſanguinolentos: nec fugiam Ieruſalem, ſicut nec Herodem fugio, ſed rectà proficiſcar in Ieruſalem, quæ hinc diſtat itinere trium dierum. Et hoc poteſt eſſe quod ait, hodie & cras, & ſequenti die ambulare, vt Albertus, & Caietanus, & Auguſtinus lib. de cõſenſu Euangeliſtarum, & lib. contra Iulianum. Quia certum eſt, Dominum non eſſe mortuum tertia die poſtquam hæc dixit: & quia id: Tertia die conſummor, non quadrat cum eo quod ſequitur, myſticeq; putat intelligendum illud, *Ecce eijcio dæmonia, & ſanitates perficio*, & referendum ad corpus eius, quod eſt Eccleſia, in qua dæmones eijciuntur à Chriſto, dum relictis idolis, & ſuperſtitioſis cultibus credunt in Chriſtum Gentes, & peccata eis remittuntur: Sanitates, dum ſecundum eius præcepta viuitur. Tertiò in reſurrectionis tempore conſummabitur Eccleſia, & Cbriſtus ipſe in ea. Sed hic nec proprius, nec intentus à Domino videtur, nec illi quadrat quod præcedit, quod dixerunt Phariſæi de Herode, neque cum eo quod ſequitur: Veruntamen oportet me hodie, & cras, & ſequenti die ambulare. Idcircò ſimplicius erit per hodie, cras, & ſequentem diem, intelligere modicum, & breue tempus, ſicut in ſuperiori loco. Vt ſit ſenſus: Oportet me modico tempore, ſolito more perambulare diuerſa loca, & huc, illucq; ambulare, hoc, & ſecundo die, & tertio: ſicut apud Oſeam per duos dies, & diem tertiam breue indicatur tẽpus, poſt quod afflictis, ad Deumque reuerſis conſolatio promittitur, cùm ait: Viuificabit nos poſt duos dies, & in tertia die ſuſcitabit nos.

Hodie item & cras & ſequenti die Dominũ ambulare quid.

Albert. Mag. poſtilla in Lucam. Caiet. ibid. Auguſt lib 2. de conſen. Euang. c. 75. tom. 4 & lib. 6. contra Iulian. c. 8. tom. 7. Coloſſ 1.

Alter ſenſus congruentior.

Oſe. 6.

Quia non capit (vel contingit, vel non cõuenit) *Prophetam perire extra Ieruſalem.* Quod cum in omnibus Prophetis ſit impletum, iuxta illud Stephani: *Quem Prophetarum non ſunt perſecuti patres veſtri? Et occiderunt eos qui prænuntiabant de aduentu Iuſti, cuius vos nunc proditores & homicidæ fuiſtis*: ita etiam in ſeipſo Prophetarum capite implendum erat, ſicut à Prophetis fuerat prædictum. Et ideò rectè dictum, *non capit*, id eſt, non eſt poſſibile, vel non conuenit, Prophetam, illum inſignem, de quo in Deuteronomio fit mentio (etiamſi cum articulo non denominetur, vt ſolet: quia hic loquitur de eius morte) perire extra Ieruſalem. Intelligendo per Ieruſalẽ, etiã ſuburbia & contigua loca: nam alioquin conſtat Dominũ extra portam Ieruſalem paſſum fuiſſe. Vel ſi ſermo eſt de quocumq; Propheta,

Act 7.

Qui verum ſit Non capit Prophetam perire extra Ieruſalẽ.

Deut. 18.

Hebr. 13.

nota-

notauit Ieroſolymitanorum iniquitatem, vt crimen occidendi Prophetas alijs non permitterent, ſed ſibi ipſis vſurparent, vt proprium. Quibus verbis docet, paſſionem ſuam à ſe fuiſſe præcognitam, & voluntariè ſuſceptam.

Altera ſententia.

Matth 23.

Ieruſalem Ieruſalem, quæ occidis Prophetas, & lapidas eos qui mittuntur ad te. Ieruſalem hic vocatur reproborum cœtus, ex quibus aliquos Filius Dei rapit, vt adducat in aliam Ieruſalem, quæ cœtus eſt electorum. Cui Filij Dei operi ſi Ieruſalem non reſtitiſſet, adhuc ſtaret, & bonis terræ, & cœli frueretur: & cùm deficeret, reciperetur in æterna tabernacula à filijs ſuis, multaque bona ſpiritualia conſecuta fuiſſet: nunc autem quoniam ipſa reiecit Chriſtum, colligit Chriſtus quos voluit è cœtu impiorum Iudæorum, & ad Gentes tranſmigrauit. Sed vt ad Dominum redeam: non potuit ille comprimere dolorem, & magnum commiſerationis ſuæ affectum, quẽ gerebat ad Iudæorum populum, Nam cùm ipſe pro ſua pietate, cuperet omnes homines ſaluos fieri, præuidens imminere inſanabili ciuitati extremum excidium; deplorat illam non citra exprobrationem acceptorum beneficiorum, eius animum ingratum redarguendo. Et ad maiorem exaggerationem duplicat vocem Ieruſalem Ieruſalem, quæ ſuperbè glorians de religione, & cognitione Dei: quæ Prophetas ad te miſſos partim occidis, partim lapidas, & interim non vis accuſari de impia crudelitate. Quoties quæſiui ſalutem tuã, quoties te admonui; quoties te corripui, & iram Patris mei à te prohibui, neque ſecus te defendi, quam aues ſuis plumis defendunt nidos ſuos? Sed noluiſti, ponendo obicem lumini, & reſiſtendo inſpirationi diuinæ, & me reſpuendo, qui poſt tot Prophetas ante me miſſos, ego ipſe tandem veni, vt fieres egregia, & benè ornata domus, & vt fieres vinea electa. Sed quoniam omnis culturæ es impatiens, *Ecce relinquetur vobis domus veſtra deſerta*; id eſt, templum; quod poſt Chriſti mortem non eſt Dei domus, ſed ipſorum domus, vel ciuitas Ieruſalem, & omnis Iudæorum Regio, de qua Propheta Regius: *Fiat habitatio eorum deſerta, & in tabernaculis eorum non ſit qui inhabitet.* Et quod ait, *relinquetur vobis*: intellige in veſtram confuſionem & veſtrorum criminum vindictam. Non amplius eris princeps populorum, aut gens ſancta vel regale Sacerdotium. Templum Dei, vocat domum eorum: ſicut Agg. 2. dicitur: *Magna erit gloria domus iſtius nouiſſimæ plusquam primæ*: quod deſertum permanſit

1. Tim. 2.
Ieruſalem in Chriſtum quã ſe ingratam declarauit.

Quæ domus Iudæorum illis relicta ſit deſerta, & quomodo.
Pſalm 68.

Exod. 19.
2. Petr 2.

poſt Domini paſſionem, quia abfuit ab illo protectio Dei, Meſſias, intelligentia Scripturarum: & deniq; direptioni, exterminio, atque flammæ fuit expoſitum. Hæc deploratio Domini de vrbe Ieroſolymitana, etiam apud Matthæum habetur paucis diebus ante mortem: vt ita vel bis ſit à Domino pronuntiata. Vel ſanè Lucas locutus eſt per præoccupationem, Matthæus vero per recapitulationem, ſi ſemel tantùm Dominus eam expreſſit.

Matth 23.

Dico autem vobis, quia non videbitis me, donec veniat, cùm dicetis, Benedictus qui venit in nomine Domini. Sermo iſte videtur dirigi ad Ieroſolymitas: noluit enim tunc Ieroſolymam petere: ſed non ita multò poſt aſcendit, vbi ſibi nolenti, aut repugnanti nihil nocere poſſe oſtendit: imò ſiue velint, ſiue nolint eos diuinitus cogi, vt priuſquam eum morti traderent, liberè confiterentur illum eſſe benedictum Domini. Quod in die Palmarum impletũ eſt, quando viderunt oculis corporis Dominum ingredientem tanquam Regem, & ipſi ei acclamarunt: *Benedictus qui venit Rex in nomine Domini.* Quia verò B Matthæus hæc ipſa verba enarrat dixiſſe Dominum poſt ingreſſum illum ſolennem in die Palmarum factum; ſi non eſt vſus figura recapitulationis, cogimur interpretari de viſione ſpirituali per fidem. Atq; ita nunquam videbunt eum oculis fidei, donec veniat ſcilicet tempus, cùm dicetis. *Benedictus qui venit in nomine Patris* ſic vt Hieronymus in hunc locum exponit, & Origenes, & alij. Alij verò longè probabilius exiſtimant, hæc in ſecundo Domini aduentu eſſe implenda, inter quos ſunt Auguſtinus, Chryſoſtomus, & eius ſectatores. Et ita videtur prædicere tempus, quo Iſraelitæ poſt deſertã Ieruſalem ſuſcepturi ſunt fidem Chriſti, & dicturi ſunt. *Benedictus qui venit in nomine Domini.* Hæc maiori diligentia exponenda ſunt apud Matthæũ, & idcircò hoc loco his paucis contenti ſumus. Illud interim obſeruantes, ne in interitu proximorum noſtrorũ lætemur, ſed doleamus potius eorũ vicem ex charitate, perinde ac ſi res noſtra ageretur. Quod Dominus non ſemel oſtendit, maximè verò cùm videns ciuitatem, fleuit ſuper illam. Agnoſcamus etiam feruentiſſimam, ac inexplebilem ſitim ſalutis noſtræ, quam Dominus Ieſus habet, vt non deſimus nobiſmetipſis. Neq; imitemur Ieruſalem ciuitatẽ ſanguinariam, & lapides facientem. Quod nos facimus, dum inſpirationes Domini fruſtramur, & durũ cor eis apponimus; ſiue dũ verbum Dei gloſſis noſtris fucamus, & vt

Iudæi quando dixerint. Benedictus qui venit in nomine Domini.
Luc. 19.

Hieronym. to. 9.
Altera opinio probabilior.
Origen tract. 26. in Matth. tom. 2
Aug lib 2. de conſen. Euang. c. 75. tom 4.
Chryſoſt lib. 75 in Matth. tom. 2.
Luc. 19.

Chriſti ſalutis animarum noſtrarum ardentiſſima ſitis.

Imitemur Ieruſalem, quando, & cum eã nos Chriſtum derelinquere.
Matth. 12.

aliud

aliod dicat, quàm Spiritus ſanctus voluit, efficimus. Ita enim impedimus Dominum Ieſum, ne nos ſimul congreget ad ſe ipſum, vel ne vmbra alarum ſuarum nos protegat. Nam ita futurum eſt, vt domus conſcientiæ noſtræ reliquatur deſerta hoſpite ſuo Chriſto: in quam reuertetur dæmon aſſumptis ſeptem alijs ſpiritibus ſecum, nequioribus ſe, vt illam inhabitent. Proinde ſtudeamus Chriſtum agnoſcere, illumque fide ſuſcipere, & omni bonorum operum ſtudio colere; vt ipſe viciſſim pro ſua munificentia, cum defecerimus, recipiat nos in æterna tabernacula, in quibus laudes, imperium, & gloriam Filij Dei ſimul cum Patre & Spiritu ſancto celebremus, decantemuſque in ſecula ſeculorum, Amen.

Luc. 16.

TRACTATVS XLVI.

De diſceptatione Domini cum Phariſæis de indiſſolubili matrimonij nexu Et habetur Matthæ. 19. Marc. 10. Luc. 16. *Et factum eſt, cùm conſummaſſet Ieſus ſermones iſtos, migrauit à Galilæa, & venit in fines Iudææ trans Iordanem. Et ſecutæ ſunt eum turbæ multæ, & curauit eos ibi. Et acceſſerunt ad eum Phariſæi tentantes eum, & dicentes: Si licet homini dimittere vxorem ſuam quacunque ex cauſſa, &c.*

QVa ratione Dominus à Galilæa venit in Iudæam ad feſtum Scenopegiæ, & rurſus ad feſtum Encæniorum, ſuperioribus tractatibus abundè eſt explicatum: qua ratione verò poſt intentatam lapidationem ex templo ſeceſſerit, & in deſertum vltra Iordanem migrauerit in locum, vbi Ioannes olim Baptiſta baptizabat, & vbi teſtimonium tulit de Chriſto, in fine præcedentis tractatus dictum eſt. Atque ita quod Matthæus ait, Dominum à Gallilæa veniſſe in locum vltra Iordanem in finibus Iudææ: non eſt intelligendum immediatè id factum, ſed poſtquam duos illos feſtiuos dies, & ſolennes Iudæorum in templo celebraſſet, & in quolibet illorum pluries tentarût illum capere, & bis ab aperto periculo lapidationis ſe ſe ſubduxit vt iuſtas habuerit Dominus cauſas ſecedēdi in deſertum vltra Iordanem. Sed nec ibi hoſtes ſui Phariſæi quietum agere permittebant, ſed nouis technis, & fraudibus eum adoriebantur, in quibus ſuam inſignem

Ioan. 5. Chriſtum è Galilæa veniſſe in fines Iudææ trans Iordanem, quo modo intelligendum ſit.

Quoniam Phariſæorum Chriſtum tentantium inſidiæ tandem recciderent.

improbitatem & ſtultitiam prodebant, & Domino inſignem comparandi de illis triumphi, & doctrinæ nobis tradendæ occaſionem porrigebant. Dicitur enim: *Et acceſſerunt ad eum Phariſæi tentantes eum, & dicentes, Si licet homini dimittere vxorem ſuam quacunque ex cauſa?* Videntur ſubdola hac quæſtione aggredi Dominum, memores, vt apparet, eius, quod alias dixerat: *Omnis qui dimiſerit vxorem, excepta fornicationis cauſa facit eam mœchari: & qui dimiſſam duxerit, adulterat.* Quod conferentes cum eo, quod Moyſes permiſerat Iudæis repudiare vxores, quas cœpiſſent odiſſe, dato libello repudij, ſperabant ſe eo acturos Dominum Ieſum, vt in alterutrum impingeret cornu: nempe vt vel ſibi ipſi contradiceret, quo fidem ſuam, quam apud populum conſecutus erat, funditus amitteret. Ob quam cauſam, teſte Euthymio, non dixerunt: Quare hoc docuiſti? ſed denuo interrogant, vt obliuione ductus, facilius ſibi contradicat; vel Moyſi repugnaret; quod ſcelus fuiſſet, & blaſphemiæ genus morte piandum. Verùm ſapientiſſimus Magiſter ita reſponſum temperat, vt & ſuam ſententiam eiuſdem Moyſi luculentiſſima ſcriptura confirmet; & locum Deuteronomij ita interpretetur, nihil illum ſuę doctrinæ officere, vt aſſerat; Iudæos autem, & Phariſæos ipſos grauiter vulneret, quorum malitiæ dare coactus ſit Moyſes, quod per ſe erat iniquum, ne illi atrociora deſignarent. Explicabimus autem verba Matthæi, vti conſueuimus, addentes ex Marco, Lucaque, quę adijcienda videbuntur. Cum igitur turbæ conueniſſent ad Ieſum, vt Marcus ait, vt docerentur, & qui inter ipſos infirmi erant, ſanarentur: Phariſæi tentantes accedunt. Malunt enim inſidiari, quam ſanari: tentare, quam diſcere. Prędicatio verò ſolum narrata eſt à B. Marco Et proponunt, ſi licet dimittere quacunque ex cauſa? hæc eſt enim vis interrogationis: nam certum eſt quod licebat; ſed an ex quauis cauſa, erat dilemma. Si enim ex quauis, ergo locus erat fornicationis: ſi non ex quauis, ergo Moyſes falſus eſt, concedens in quauis diuortium.

Matth. 5.

Deut. 24. *Infra 19.* Phariſæorum vulpina calliditas Chriſti malignitate plena.

Euthym cap 40 in Matth

Mira Chriſti in reſpondendo dexteritas.

Marc. 10.

Ingenium Phariſæorum.

Hæc interrogatio: ſi licet homini dimittere vxorem ſuam quacunque ex cauſa? quo confiet dilemmate.

Qui reſpondens ait eis: Non legiſtis, quia qui fecit hominem ab initio maſculum, & fœminam fecit eos? Et dixit, Propter hoc dimittet homo patrem, & matrem, & adhærebit vxori ſuæ; & erunt duo in carne vna. Itaque iam non ſunt duo, ſed vna caro. Quod ergo Deus coniunxit, homo non ſeparet. Verè dictum eſt. *Non eſt ſapientia, non eſt prudentia, non eſt conſilium cōtra Dominum;* Et Propheta: *In laqueo iſto, quem abſcon-*

Gen 1. *Infra 2.*

Prou. 21.

Pſal. 9.

abſconderunt, comprehenſus eſt pes eorum. Nam cùm ad tentandum acceſſiſſent, non reſpondit ad mentem eorum, ſed omnino diuerſum, atque illi volebant. Reſpondit ergo, vt turba præſens erudiretur, & illi cõfunderentur, & punirentur, vt Achaz ſigno promiſſo. Semperque ad bono, vel malo animo quærentes ſolebat Dominus reſpondere, vt de cenſu Cęſari dando, de adultera: niſi cum erat inconueniens, aut interrogantibus inutile, vt cùm petebant: *Dic nobis quando hæc erunt, & quod ſignum aduentus tui, & conſummationis ſeculi?* Et rurſus, *Domine, ſi in tempore hoc reſtitues regnum Iſrael?* Et illud, *In qua poteſtate hæc facis? & quis dedit tibi hanc poteſtatem?* Ad hæc reſpondit, vt compleret ea, quæ alibi de hoc articulo dixerat, & tractatum differentiæ legis & gratiæ, multa ſiquidem hic adduntur. Ait ergo eis, *Non legiſtis?* Quæ verba interpretatio ſunt eorum, qui gloriabantur in intellectu, & obſeruantia legis, quam allegaturi erant contra Chriſtum, qui diuinitus ſe doctum oſtendit apud Ioan. Et præmittit probationem: *Ab initio maſculum & fœminã fecit eos, &c.* quia impatientes eos futuros exiſtimabat ad concluſionem, ſcilicet non licere. *Quia qui fecit hominem ab initio, maſculum, & fœminam fecit eos?* Verbum *hominem*, non eſt in Græcis codicibus, nec in Latinis antiquis, nec Syriaco Euangelio, nec eſt apud Marcum cap. 10. Et illud, *Ab initio*, iungendum non cum verbo præcedenti, fecit, ſed cum ſequenti, & primum qui fecit, ſiue Græcè ὁ ποιήσας abſolutè poſitum, idem valet quod creator, vel factor. Et ita Marcus oſtendit in eadem ſententia, ab initio iungendum cum verbo ſequenti, fecit; Ab initio autem creaturæ, vel creationis, maſculum & fœminam fecit eos. Senſus eſt ergo: Ab initio conditionis vnum maſculum, atque vnam fœminam condidit, vt vnus vnam haberet. Nam ſi voluiſſet, maſculum hanc relinquere, rurſumque aliam ducere, plures vtique ab initio fœminas formaſſet. Qui ergo plures non formauit, teſtat, vt vnum virum non voluerit repudiare vxorem ſuam: Per hæc ergo verba propoſitam decidit quæſtionem, vt probet coniugium non ab homine, ſed à Deo inſtitutum. Nam cùm in productione auium, piſcium, & iumentorum nulla fiat mentio maſculi, & fœminæ, in ſola hominis productione dicitur, Maſculum; & fœminam creauit eos; vt innuat coniugium, quod in ſolo homine locum habet, à Deo inſtitutum eſſe, idque inter vnum & vnam tantùm. Et hoc ex 1. Gen. capite; ex 2. verò ſumpſit quod ſequitur: *Et dixit, Propter hoc, &c.* vt non tantum facto, ſed etiam verbo iudicaret legem matrimonij eſſe, vt vnus vnam tantum habeat, & non plures. Quod verò ait: *Et dixit*: intellige per Adam ipſum, cui Deus reuelauit, quia alias neſciret mulierem de ſe factam eſſe; etſi naturaliter poſſet ſcire in quem vſum facta eſſet fœmina, multò magis quam animalia, quæ id ductu naturæ nouerunt. Quod autem Spiritu Prophetico illa verba dixerit Adam, indicat Paulus, qui ad Epheſ. poſt illa verba adducta ſubiungit: *Sacramentum hoc magnum eſt. Ego autem dico in Chriſto, & in Eccleſia.* Ideo dixit: *Hoc nunc os ex oſſibus meis, & caro de carne mea.* Hoc eſt; Licet inter fœmellas adductas nulla fuerit apta coniunctioni mecum; hæc tamen apta eſt, quia ſimilis in ſpecie. Nunc autem non naſcuntur mas & fœmina ex vno patre, vt olim; ne innuatur licitum eſſe, fratres contrahere inter ſe, & Deum modò præcipere matrimonium, cum ad caſtitatem adhortetur. Simul etiam conſeruandi modus patet; licet modus creandi innuat licitum matrimonium. Poteſt etiam verbum, Dixit referri ad Chriſtum; vt ſit quaſi additio alterius dicti ad dictum prius: innuaturque Chriſtus citare verba Adæ. Et ſubdit: *Propter hoc*, ſcilicet matrimonium, vt dicitur hic; & apud Marcum; vel, Quamobrem; vt eſt in Geneſi, quod idem eſt; vel, Propter hanc, ſcilicet matrimonio copulandam, vt alij vertunt: quod magis placet, quia ex vno maſculus & fœmina primò ſubſtiterunt: præcedit enim in Geneſi hæc verba; *Hoc nunc os ex oſſibus meis, & caro de carne mea: hæc vocabitur Virago, quoniam de viro ſumpta eſt. Dimittet homo patrem, & matrem, & adhærebit vxori ſuæ.* Vel verba ſunt per Adam loquentis, vel Adę ipſius legislatoris matrimonij legem ferentis. Nec eſt ſenſus, quem quidam improuidè ſequitur, matrimonium prohiberi his verbis inter patrem, & filiam, vel matrem, & filium. Primum, quia illa vox, *homo*, maſculum tantummodo ſignificat, ſi verbum Hebręum conſideres איש, Iſch enim, vir dicitur, de quo non poteſt dici quod relinquet patrem, id eſt, Non copulabitur patri in matrimonium: quis enim id neſciat? Quod ſi dicas, hominem capi pro mari, & fœmina, certè potior eius ſignificatio eſt capienda, vt ſignificet marem; & redit eadem ineptia. Quod ſi vox illa, *homo*, applicetur ad fœminam; quomodo quadrabit; relinquet matrem, ne copuletur cum ea in matrimonio? Ad hæc quomodo quadrabit quod ſequitur: *Et adhærebit vxori ſuæ?* nunquid

vxor

Margin notes (left):

Iudæis malignè ipſum interrogantibus cur Chriſtus reſponderit. *Matth. 22. Ioan. 8. Matt. 24. Act. 1. Matth. 21.*

Supra 5.

Ioan. 7.

Quid eſt: Qui fecit hominem ab initio, maſculum & fœminam fecit eos.

Gen. 1. Sexus diſtinctio brutorum animantium, niſi ſolius hominis, cur à Moyſe prætermiſſa.

Margin notes (right):

Adam vnde nouerit Euam de ſe formatam. *Gen. 2.*

Epheſ. 5.

Gen. 2.

Quid illud: Hoc nunc os ex oſſibus meis, & caro de carne mea.

Marc. 10. Gen. 2. Quid ad illud: Propter hoc relinquet homo, &c.

Caietan ex Auguſt. Horum verborum: Propter hoc relinquet homo patrem & matrem, &c. falſus quidam ſenſus excluditur. Iſch Hebræum quid.

vxor habet vxorem, cui adhæreat? Falſus ergo eſt omnino intellectus, cui repugnant ipſa verba. Senſus porrò verus eſt: Quia ergo primùm feci, vt ex oſſibus, & carne viri prodiret mulier, & in ipſo principio vnum erat quodammodo cum eo, hoc eſt vna caro; & iterum illos animis mutuis coniunxi; adducens mulierem ad virũ, vt hoc vinculum cognoſceret; & confirmaret, in quo facto totam coniugij legem, & ſanctionem indicaui, quam nunc profero; ideo ad huius primi exemplum de reliquis omnibus matrimonijs profero legem (Nam Adam & Eua nõ habebant patrem, & matrem quos relinquerent, ſicut reliqui omnes) vt oſtendam legem vinculi inſolubilis, quòd relinquet homo patrem ſuum, & matrem ſuam, quantum ad ſtrictam cohabitationem: *Et adhærebit vxori ſuæ*; id eſt, amorem parentum poſthabebunt, propter quem non debent amorem coniugalem perdere. Et licèt parentes ſint propter vxorem relinquendi; non tamen Deus propter eam. *Qui enim amat* (ait Dominus) *patrem, aut matrem, vel vxorem pluſquam me, non eſt me dignus.* Hic enim nexus coniugij tam arctus eſt, & validus, vt ſi ſit opus, omne aliud vinculum ſoluat, etiam illud magnum, quale eſt inter parentes, & liberos, ob officium ſcilicet vxori præſtandum, & debitum carnis perſoluendum. Non habitabit ergo cum parentibus, communicando cum eis inuicem opera, ſed adhærebit vxori ſuæ ob prolem educandam quæ eget continua cohabitatione, ſicut quorundam animalium proles ad tempus: quia plus intendit natura prolem, quàm corporum commixtionem, deinde cohabitationem, ſi neceſſaria eſt proli, ſi ſimul vtrumque debitum & ad vxorem, & ad parentes ſolui non poſſit.

Aptior intelligentia.

Cui amori cedere debet amor coniugalis alioqui cõiunctiſſimus.

Matth. 10.

1. Cor. 7.

Adhærendum homini cui vxori ſuæ.

Quibus in rebus parentes minime deſerendi propter vinculum cõiugale.

Nec tamen ita intelligas deſerendos parentes, vt illis neceſſaria ſubſidia, ſi egeant, non ſint præſtanda: ſed dictum eſt, quantum ad cohabitationem tantùm.

Nec ſecundò hinc accipias, in ineundis, copulandiſque matrimonijs non eſſe neceſſariò vllam de conſenſu parentum habendam rationem, quaſi homo ita relinquat patrem, & matrem; vt non requirat eorum conſenſum; quia hic ſenſus abſonus eſt, & pugnat contra bonos mores, & contra naturale officium à liberis debitum parentibus; contraq; patriam poteſtatem. Deinde hunc ſenſum verba non capiunt; quia loquitur de ijs, quæ fieri oporteat iam matrimonio contracto; non quid ſeruandum ſit, dum cõtrahitur; alioquin docerentur filij honorem lege Dei parentibus debitum ſubtrahere. Ad hæc Dominus huic primo matrimonio adfuit, imò illud conciliauit, quaſi primi hominis, imò amborum pater; vt cæteri coniuges formam ſumerent, & doctrinam, vt in eundo matrimonium, inconſultis parentibus nihil faciant. Nam hoc abſque culpa illos facere non poſſe, ratio, & B. Ambroſius apertè docent. Quòd ſi interdum fiat abſque parentibus, vitio liberorum; non proptereà pater nimium debet excandeſcere, aut odiſſe filios; aut denegare ſalutationẽ & loquelam, aut publicum odium, & inimicitiam profiteri cum liberis: quia non eſſet aliud, quàm medicum maiori vulnere inflicto ſaucietatem alioqui curare velle.

Nequaquam his verbis, Propter hoc relinquet homo, &c. parentum ad coniugia liberorum conſenſum excludi.

II. Ratio.

Exod. 20.

III. Ratio.

B. Ambroſ. li. 8. in Lucam. cap. 16 tom. 5.

Quid parentes ipſorum ad coniugium conſenſum liberis negligentibus cauere debeant.

Et adhærebit vxori ſuæ. Siue, vt quidam vertunt, agglutinabitur: quæ vox non tantùm ſignificat corporum copulationem, quia non opus eſſet relinquere cohabitationem patris, ſed potiſſimùm adhæſionẽ ad vxorem per cohabitationem, & corporum commixtionem, & communicationem operum. *Et erunt duo in carne vnâ.* In Geneſi non habetur illud verbum, *duo*, habent tamen Septuaginta explicandi gratia, & Dominus hoc locò; & apud Marcum adiecit, & hic ponderat ſubiungendò: *Itáque iam non ſunt duo, ſed vna caro*, quoniam reuera ſubintelligebatur hoc: & ſignificat eos qui coniugali copula coniunguntur, ſecundùm carnem, effici ſecundùm debitum vnam carnem, ſicut fuerant vna caro ab initio in Adam antè Euæ formationem. Eſt ſiquidem maximè proprium vnius carnis; vt eius partes ſe inuicèm fouere debeant, nutrire, & adiuuare, nec ſeiungi à ſe inuicem, & alteri carni copulari. Nam quæ ſunt vnius indiuidui partes, incommunicabiles alteri indiuiduo eſſe debent. Etſi verò Græcè dicatur per Accuſatiuum, *In vnam carnem*, εἰς μίαν σάρκα. Græcus tamen Accuſatiuus eiuſmodi præpoſitione apud Latinos non rarò per Ablatiuum ſolet explicari, vt quod Græcè dicitur εἰς ὄνομα; id eſt, in nomen, interpres vertit, in nomine: vt alio loco: *Baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti*; & rurſus. *Hi qui credunt in nomine eius*: ita hic, *erunt duo in carnem vnam.* Non quia conueniunt ad vnam carnem, id eſt, prolem producendam, vt quidam interpretantur; quia iſta vnitas carnis affertur tanquam repugnans cohabitationi cum patre & matre; conuenire autem ad producendam prolem, non repugnat eiuſmodi cohabitationi cum parentibus. Ideò intelli-

Vir quando adhæreat vxori ſuæ.

Gen. 2.

Mar. 10.

Explicatur hoc verbum: Et erunt duo in carne vna.

Vnius carnis quid maximè proprium.

Græciſmus.

Matth. vlt.

Ioan. 1.

Caietan.

Cur dicantur duo eſſe in carne vna.

intelligendum eſt, eſſe vnam carnem, id eſt, vnum hominē, accepta carne pro perſona per ſynecdochen: non tantùm propter concordiam animorum, ſed etiam propter commixtionem corporum. Quod probatur ex his quæ Chriſtus ſubdit: *Itaque iam non ſunt duo, ſed vna caro.* Eſſe ergo in vnam carnem, nihil eſt aliud, quàm eſſe vnam carnem, & vnum hominem. Quod etiam probatur ex phraſi Hebræa: nam ait Pſaltes; *Eſtote mihi in Deum protectorem, & in domum refugij*: id eſt, Sis mihi protector, & domus refugij. Et Ieremias eadem loquendi ratione vtitur, dum dicit; *Ero Deus vniuerſis cognationibus Iſrael, & ipſi erunt mihi in populum*: Et in Exodo: *Si audieritis vocem meam, & cuſtodieritis pactum meum; eritis mihi in peculium de cunctis populis. Et vos eritis mihi in regnum Sacerdotale.* Ac rurſus in poſteriori ad Corinthios: *Et ero vobis in patrem, & vos eritis mihi in filios & filias.* Id eſt: Ego ero veſter pater: & vos eritis mihi filij, & filiæ. Ideò dicendo: *Erunt duo in carnem vnam*, perinde eſt, ac dicere: Erunt duo vna caro, vt Dominus explicuit, id eſt, vnus homo, ſecundùm illud: *Verbum caro factum eſt*: *Videbit omnis caro ſalutare Dei*: *Ad te omnis caro veniet*: *Omnis quippe caro corruperat viam ſuam.* Sunt ergo vir & vxor vna perſona, non quidem re ipſa, ſed fictione iuris diuini poſitiui: quemadmodum fictione iuris humani procurator & dominus, teſtator & hæres, Epiſcopus & Vicarius, vna cenſentur perſona. Perinde vir & vxor agnoſcere debent hoc vinculum & nexum inſolubilem, vt ſemper ſint ſimul, ac ſi eſſent vna perſona; ne ſe inuicem defraudent. Et ſicut contra naturam rei alicuius vnitæ eſt illam diuidere; ita contra naturam matrimonij eſt, coniuges ſeparari: qui, vt dictum eſt, vnum eſſe cenſentur ex diuino iure. Rurſus perpende, phraſin eſſe ſacræ Scripturæ, Futura vſurpare pro Imperatiuis, vt cùm dicitur; *Non habebis deos alienos coram me*: *Diliges Dominum Deum tuum*; Et, *Venient dies, cùm auferetur ab eis Sponſus, & tunc ieiunabunt*; perinde eſt ac dicere: Lege tenebuntur ieiunandi, diligendi Deum, & non habēdi deos alienos. Ita hoc loco, Dimittet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori ſuæ: & erūt duo in carne vna, tantundem eſt ac ſi dixiſſet. Lege matrimonij cogitur vir relinquere patrem, & matrem, arctatur adhærere vxori ſuæ, & adſtringentur eſſe vna caro, vel vnus homo. Ex quibus verbis colligitur, diuortium ex ſe non eſſe licitum, licèt permiſſum fuerit à Moyſe ob duritiam Iudæorum. Vnde rectè ſubiungit: *Quod ergo Deus coniunxit, homo non ſeparet.* Vtitur numero ſingulari, *Quod Deus coniunxit*; cùm tamen de pluribus fiat ſermo: quia videlicet de pluribus, id eſt, coniugibus duobus loquitur vna carne iam factis: Sunt itaque vna caro ob mutuam, & communem vtriuſque corporis poteſtatem: nam vir ſui corporis poteſtatem non habet, ſed mulier & contra. Sic etiam quod ait Apoſtolus de fornicariè ſe commiſcentibus: *Qui adhæret meretrici, vnum corpus efficitur*, non tam ad carnalem commixtionem reſpicit, quæ illicita eſt & impura, quàm ad eius poteſtatem, quam ex natura commixtionis corporum habet meretrix in corpus viri ſecum fornicantis, & è contrario. Et quod dicitur *Coniunxit*. Græcè eſt συνέζευξεν, id eſt, coniugauit, vel ſub vnum iugum copulauit: vnde & coniuges dicuntur σύζυγες. Id ſignificat: Quos Deus ita coniunxit, vt eſſent vna caro, & vna perſona, homo qui non poteſt in legem ſuperioris, non poteſt ſeparare, non concedere libellum repudij, quanquam ob duritiam ſic fuit permiſſus. Intellexerunt Iudæi in verbis Domini, *Homo non ſeparet*, Moyſen excludi à concedenda facultate diuortij. Eſt itaque diuortium in ius diuinum primæuum, quia quod Deus coniunxit, homo non ſeparat: & in ius naturæ alioqui modo, ſicut contra naturam eſt vnam carnem diuidi. Solus Deus ſeparare poteſt, & ſeparat per mortem alterius coniugis. Propterea ſubiungit: *Quid ergo Moyſes mandauit dare libellum repudij, & dimittere? Ait illis, Quoniam Moyſes ad duritiam cordis veſtri permiſit vobis dimittere vxores veſtras: ab initio autem non fuit ſic.* Vel variatur ordo narrandi hic & apud Marcum; vel Phariſæis quærentibus an liceret dimittere vxores, Chriſtus reſpondit, vt Marcus ait, interrogando eos: *Quid vobis præcepit Moyſes?* Ac ſi diceret; Quid opus eſt me percunctari, cùm legis peritiam profiteamini? Quid vobis Moyſes de his rebus præcepit? Quæſiuit autem Dominus hoc, non tanquam ignorās, ſed vt ſe legis contemptorem non eſſe declararet, ſicut illi ſperabāt ſe ex verbis ipſius accepturos: & vt propoſita ab illis conſtitutione Moyſis, cui nitebatur diuortij conſuetudo apud Iudęos, aliam ex eodē Moyſe antiquiorem legem, eamq́ue non Moſis, ſed Dei commodè opponere poſſet, & cui conſuetudo Moſaica meritò cedere deberet. Illi reſpondent: Moyſes permiſit libellum repudij ſcribere, & dimittere: & Dominus reſpondit, id non licere. Et nunc iterum obijciunt, nolentes abſtinere à repudio, vel calumniari volentes.

Marc. 10.
Eſſe in vnam carnem, quid.
Pſalm. 30.
Ierem. 1. & 2. Cor. 6.
Exod. 19. & 1. Petr. 2.
2. Cor. 6. & Ierem. 31.
Ioan. 1.
Eſa. 40. & Luc. 3.
Pſalm. 46.
Geneſ. 8.
Vir, & vxor qua ratione vnum ſint.
1. Cor. 7.
Futuris pro imperatiuis vti conſueuit Scriptura.
Exod. 20.
Deut. 6. & Luc. 10.
Matth. 9.
Quare permiſſum Iudæis diuortium ſit.
Quomodo ſe cognoſcendum: Quod ergo Deus coniunxit, homo non ſeparet.
1. Cor. 7.
Suprà 6.
Diuortiū iuri diuino cur repugnet, & quatenus etiam iuri naturali.
Deut. 24.
Marc. 10.
Quare Chriſtus Phariſæos interrogarit quod ipſis ſciebat Quid vobis præcepit Moyſes, &c.

Quid

Mandatum, Conceſſio, ac Permiſſio quid differãt.

Quid ergo Moyſes mandauit dare libellum repudij? Quod aiunt, *Mandauit*, intellige, permiſit, vt explicat Marcus: quia propriè mandatum eſt de neceſſarijs: conceſſio de bonis quæ poſſunt omitti, vt priuilegia: permiſſio, de minus malis. Et ita quod dicitur, permiſit; non tam cadit ſuper dare libellum, quam ſuper dimittere. Nec imponendo dicunt, mandauit, quia Chriſtus eos argueret, & ipſe dixerat: Quid vobis præcepit Moyſes?

Ait illis, Quoniam Moyſes ad duritiam cordis veſtri permiſit vobis dimittere vxores: ab initio autem non fuit ſic. Permiſſum fuit repudium, quo facto præcepit etiam libellum dari: ideò verbo permiſſionis vtitur, quo etiam ipſi ſunt vſi. Ideò permiſſio hæc præceptum includebat dandi libelli, & præceptum hoc permiſſionem diuortij. Nam cùm Dominus interrogaſſet Phariſæos, quid Dominus præcepiſſet, reſponderunt, Moyſen (vt eſt in Marco) permiſiſſe dari libellum repudij: quòd vbi Dominus ſuſtuliſſet, vrgent: Quid ergo Moyſes mandauit? vt obiectio eorum eſſet fortior. Durius enim quid Moyſes contra legem Dei mandaſſet, quàm ſi tantum permiſiſſe: & vt illi callidè obiecerunt Moyſis mandatum, ita Dominus prudenter pro Mandauit, reſpondet Permiſit: quo verbo ipſi prius vſi fuerant. Moyſes igitur repudium permiſit, & hoc vt legiſlator homo. Sic enim ait Hieronymus: *Conſidera quòd non dixit: Propter duritiam cordis veſtri permiſit vobis Deus, ſed Moyſes: vt iuxta Apoſtolum, conſilium ſit hominis, non imperium Dei.* Ponderat etiam idem verbum Ambroſius: *Moyſes permiſit*, inquit, *non Deus iuſſit.* Sic ille ſcribens in Lucam. Quæ verba rectè ſunt intelligenda: non enim illa præcepit Moyſes ex mente ſua, cùm ipſe Propheta eſſet, & Spiritu ſancto dictante locuti ſunt ſancti Dei homines, inter quos primus fuit Moyſes: ergo hoc non dixit à ſe, ſed Deus illa dixit. Quod ergo ait Chriſtus: *Moyſes permiſit vobis*: non intelligas quaſi ſolus hoc feciſſet, ſed Iudæis interrogantibus: *Quid ergo Moyſes mandauit dare libellum repudij, & dimittere?* & Chriſtus conuenienter ad eorum interrogationem reſpondit: *Quoniam Moyſes ad duritiam cordis veſtri permiſit vobis dimittere vxores veſtras.* Quòd ſi illi dixiſſent: Quid ergo mandauit Deus dare libellum? dixiſſet Chriſtus: Ad duritiam cordis veſtri Deus permiſit vobis. Vel ſecundò dici poteſt, totam legem eſſe à Deo, & totam à Moyſe: ſed à Deo, vt dictante, à Moyſe verò, vt promulgatore, & miniſtro. Et tamen quando aliquid eſt bonum, attribuitur magis Deo, quando verò aliquid imperfectum, tribuitur magis Moyſi: non quaſi prouenerit ex defectu Moyſi; ſed quia defectus, qui in lege permittebantur, ex eo quod homines imperfecti erant, & minimè capaces tantæ perfectionis legis, proueniebat, qua in re magis ſimiles erant Moyſi, quàm Deo. Hinc in Exodo Iudæi, qui populus Dei erant, tamẽ quando peccauerunt, dicuntur populus Moyſi: *Peccauit*, inquit, *populus tuus*, quaſi diceret, Tuus eſt iam, & nõ meus, cum peccauit. Et ita, cùm repudium vxoris ad duritiam cordis datum, ad defectum ſpectet, conuenientius tribuitur Moyſi quam Deo.

Marc. 10.

Cur Moſes, & non Deus dediſſe dicatur libellum repudij.

Hieron. l. 3. in Matt. c. 19. tom 9.

1 Cor. 7

Ambr. li. 8. in Lucam c. 16. tom 5.

2. Petr. 1

II. Ratio.

Exod. 19.

Infr. 32.

III. Ratio. Moyſes vbi ipſam Moyſi legem ſignificet.

Tertio dici poteſt, Moyſen accipi pro lege Moyſi, vt cùm dicitur: *Super cathedram Moyſi ſederunt Scribæ & Phariſæi*: id eſt, ſuper cathedram, in qua prædicatur lex Moyſi, nam Moyſes nunquam ſuper illam cathedram ſederat, vt poſſet eius dici. Ita in Act. dicitur: *Moyſes enim à temporibus antiquis habet in ſingulis ciuitatibus qui eum prædicent in Synagogis, vbi per omne Sabbatum legitur.* Et Apoſtolus in poſteriori ad Corinth. *Sed vſque in hodiernum diem cùm legitur Moyſes, velamen poſitum eſt ſuper cor eorum*; id eſt, lex Moyſi. Quia tamen repudium hoc permiſſum eſt à Moyſe, non imputabatur ad culpam, Deo diſſimulante. Ideò apud Malachiam dicitur: *Quum odio habueris, dimitte, dicit Dominus Deus Iſrael*: hoc autem dixit Propheta, legem verò dimittendi dixit Moyſes. Eſt autem duritia cordis, quæ Græcè vno verbo dicitur σκληροκαρδία, animi obſtinatio, qua quis non vult credere ſuggerenti bona, vt credat, vel præcipienti, vt obediat. Talis fuit duritia in Pharaone qui dicitur induraſſe cor ſuum, & Dominus etiam dicitur induraſſe cor eius, & CHRISTVS ſuſcitatus vocat Apoſtolos tardos, & duros corde ad credendum, quia ijs qui viderant eum reſurrexiſſe, non crediderant. Talis duritia tribuitur Iudæis per Ezechielem, cùm ait: *Domus Iſrael nolunt audire te: quia nolunt audire me: omnis quippe domus Iſrael attrita fronte eſt, & duro corde*; vbi Septuaginta habent, σκληροκάρδιοι. Nec eſt aliud duritia cordis, quàm ceruicis, de qua: *Cerno quòd populus iſte duræ ceruicis ſit*: Illis ergo Iudæis duris corde, ſi Deus præcepiſſet nunquam dimittere vxores, periculum erat grauiorum malorum, nempe defectionis à cultu veri Dei, vxoricidij, & veneficij, & ſimilium malorum: maximè cùm hoc eſſet contra morem aliarum gentium, apud quas ius erat maritis dimittendi vxores. Quòd ſi demus modo, quorundam Chriſtianorum

Matth. 23.

Act. 15.

2. Cor. 3.

Mala. 2.

Duritia cordis quid.

Exod. 7. Supr. 4. & ſæpius infr.

Luc. 24.

Marc. vlt. Ezech. 3.

Exod. 32.

duritiam,& σκληροκαρδίαν,non minorē eſſe, quàm olim Iudæorum : non eſt tamen apud fideles repudium vxorum permittendum, vt olim, & quiſquis autoritate pollet, vel ſeculari, vel Eccleſiaſtica, & Chriſto ſeruit, debet ſuos ſubditos Chriſti iugum amplexos ad obſeruationem mandatorum adigere, quia Dominus hoc loco legem de diuortio vxorum reuocauit, & matrimonium ad primæuam reduxit inſtitutionem, & poſt effuſum Spiritum ſanctum, & veritatis cognitionem apertam, & regni cœlorum prædicationem, maior perfectio à Chriſtianis, quàm à Iudæis exigitur, iuxta illud : *Niſi abundauerit iuſtitia veſtra pluſquam Scribarum, & Phariſæorum, non intrabitis in regnum cœlorum.* Falſiſſimè igitur ait Bucerus, licitum eſſe magiſtratibus coniugia diſſoluere : nam ſic homo non ſeparat, ſed Deus. Primò enim abſurdum eſt, vt cùm matrimonium ſecundùm Verbum Dei fiat, eius cauſæ non ad Epiſcopos, ſed ad ſeculares magiſtratus pertineant. Deinde apertè Dominus nequaquam repudium licere oſtendit, cùm ait : *Dico autem vobis, quia quicunque dimiſerit vxorem ſuam, niſi ob fornicationem, & aliam duxerit, mœchatur : & qui dimiſſam duxerit, mœchatur.* Dicunt ei diſcipuli eius, *Si ita eſt cauſa hominis cum vxore, non expedit nubere.* Id eſt; Si tam dura eſt conditio coniugum, vt nulla ratione liceat repudium, conſultius eſt à matrimonio abſtinere.

Propoſitorum munus quod.

Matt. 5.

In Bucerum à magiſtratibus aientem coniugia poſſe diſſolui.

Quibus Dominus reſpondit : *Non omnes capiunt verbum iſtud; ſed quibus datum eſt :* Et quod ait : *Dico autem vobis, quia quicunque dimiſerit vxorem ſuam, &c.* Diſcipulis tantùm loquitur, & non Phariſæis, vt inſinuat Marcus, & quia prolata illa lege dixerunt diſcipuli : *Si ita eſt cauſſa hominis cum vxore, non expedit nubere.* Ceſſauit ergo Dominus loqui Phariſæis, quod tacet Matthæus, & legem tulit domi interrogatus à diſcipulis coram ipſis. Quanquam Euthymius poſt Chryſoſtomum ſcribat dicta hæc fuiſſe primum ad Phariſæos publicè, deinde priuatim ad diſcipulos in domo ſeorſum, vt innuere videtur Lucas cap. 16. niſi illum per Marcum interpretemur, ſicut & Matthæum. Quod ergo hoc bis dixerit Dominus, mihi veriſimile non videtur : nam nulla erat ratio, cur diſcipuli de re eadem interrogarent Dominum, ſi ſemel legem protuliſſet, quam etiam aliàs in ſermone Domini in monte audierant. Sed quia Dominus nullo reſponſo dato Phariſæis, nihil, vt ita dicam, concluſerat, ſed tantùm oſtenderat quæ mens Dei ab initio creaturæ fuiſſet, & qua ratione Moyſes diuortij ius conceſſiſſet: vbi primùm Dominus in domum quandam perueniſſet, interrogauerunt eum diſcipuli ſuper diuortio, vt planiùs intelligerent reſponſum eius datum Phariſæis. Et ita lex iſta lata eſt alio tempore, & alio loco, vt doctè colligit Abulenſis, non coram Phariſæis : quia effundendum non erat vinum nouum in vtres veteres, & Phariſæi Chriſto in ea re repugnaſſent, & Apoſtoli in præſentia Phariſæorum ſiluiſſent, quibus tantùm dominus dixerat ab initio non ſic fuiſſe, & Moyſen repudium illis permiſiſſe ad eorum duritiam, id eſt, propter eam quæ affectibus & motibus indomitis, vt iracundiæ erga vxores adulteras, non ceſſiſſet legi perfectæ de non repudiando: ideò vt minus malum permiſit, ſiue potius vt euitaretur maius malum, hoc eſt, vxoricidium. Ex quibus non ſolùm habes, diuortium fuiſſe illicitum, ſed etiam vxorum multitudinem : dixit enim Dominus: *Erunt duo in carne vna*; non tres, aut quatuor. Quia ſi licitum eſſet plures ducere vxores; qui aliam duceret priore retenta, non mœcharetur, quia nunquam congreſſus cum vxore propria dicitur adulterium, neque accedens ad propriam vxorem, adulterium committit.

Marc. 10.

Chryſoſt. ho. 63. in Matth. tom. 2.

Euthy ca 40. in Matthæū.

Epiſ. Abulen. in Matt. c. 19. par 3.

Matt. 19.

Quoniam autem Dominus videtur cōcedere in cauſa fornicationis diuortium, diligenter cōſiderandum eſt in genere, an, & quo iure matrimonium ſit indiſſolubile. Et primò manifeſtum eſt, hic eſſe ſermonem de coniugio inſolubili vſque ad mortem alterius coniugis durante, quia vltra mortem non durat vinculum, dicente Apoſtolo : *Mulier alligata eſt legi, quanto tempore vir eius viuit, quòd ſi dormierit vir eius, liberata eſt à lege :* & Domino ad Sadduceos reſpondente : *In reſurrectione*, inquit, *neque nubent, neque nubentur; ſed ſunt ſicut Angeli Dei.* Quibus verbis declarat, vincula illius mulieris, quæ ſeptem habuit viros, in morte ceſſaſſe: alioqui eſſet perplexa in reſurrectione, & idem prorſus contingeret, ſi fœmina Chriſtiana duobus viris ſucceſſiue nupſiſſet, atque illi defuncti eſſent, & poſtea ad immortalem vitam reſurgerent; tunc enim nullius illorum eſſet vxor ; alioquin cogeretur pluribus nubere, vel perplexa eſſet : quorum vtrumque eſt abſurdum. Hinc propterea ruit ſententia Tertulliani, in libro de Monogamia, aſſerentis, vinculum matrimonij durare poſt mortem. Deinde etiam perſpicuum eſt, non eſſe hic ſermonem de inſeparabili toro durante quouſque proles vtriuſque parentis adiutorio indiget : nam talis nexus

Quo de coniugio hic Dominus loquatur.

1. Corin. 7. & Rom. 7.

Matt. 22.

De coniugij nexu error Tertulliani.

Falſus ſenſus excluditur.

inſolubilis profectò eſt, & illum non tantum humanum, & diuinum ius, ſed etiam naturæ ius, non ſolùm commune omnibus hominibus; ſed etiam commune omnibus animantibus, edocet.

Sermo igitur noſter reſtrictus eſt ad indiſſolubilitatem (vt ſic dicam) durantem vſque ad mortem alterius coniugis. Atque hæc conſiderari poteſt in genere, & matrimonij per ſe natura perpenſa; deinde verò in quibuſdam euentibus, ſed præcipuè in cauſa fornicationis alterius coniugis, de quo Dominus hic loquitur. Si ergo in genere loquamur, & coniugij natura in ſe cōſiderata; reſpondemus, eiuſmodi coniugij vinculum tum iure Diuino ſcripto in Veteri, & Nouo Teſtamento; tùm iure naturali, non primario, ſed ſecundario, vt Theologis loqui mos eſt: tum deinque iure poſitiuo, tam Canonico, quam ciuili, ſolui non poſſe. Quare ſeparatio, ſiue diuortium, in genere loquendo, in hoc triplex ius militat. Scriptura ſiquidem in primis nobis illud tradit, cum dicit: *Quamobrem relinquet homo patrem ſuum, & matrem & adhærebit vxori ſuæ; & erunt duo in carne vna*; id eſt, ſimul eſſe adſtringentur lege coniugij, quia à Deo coniuncti ſunt, vt hoc loco tradit Saluator. Qui propterea quòd Adam dixit, Deo tribuit, quia Spiritu Dei afflatus Adam iſta eſt locutus; ſine quo nec cognouiſſet Euam ex ſe eſſe formatam, quia in ſopore erat, quando cōdita eſt, nec myſterium Chriſti, & Eccleſiæ, neque leges matrimonij hanc adhæſionem cum vxore exigentes; neque etiam ſciret prolem ita per matrimonium propagandam ab hominibus.

An, & quo iure matrimonium ſit indiſſolubile.

Inſolubile cōiugij vinculum probatur multipliciter

A Scriptura I locus.

Gen. 2

Epheſ. 5.

Quòd verò dicuntur eſſe in carne vna, non eſt ſenſus, quia conueniunt ad vnam carnem, id eſt, prolem, producēdam: quia iſta vnitas carnis producitur tanquam repugnans cohabitationi cum patre & matre: conuenire autem ad producendam prolem, non repugnat huiuſmodi cohabitationi. Hinc intelligimus, vinculo coniugij colligatos, eſſe carnem vnam, id eſt, vnam perſonam, ſiue vnum hominem fictione iuris diuini, vt dixi. Repugnat autem naturę rei à Deo coniunctæ, & colligatę, quæcunque diſſociatio, ſiue ſeparatio. Deinde Malachias docet hoc idem, cùm ait: *Cuſtodite ergo ſpiritum veſtrum, & vxorem adoleſcentiæ tuæ noli deſpicere. Cùm odio habueris, dimitte, dicit Dominus Deus Iſrael. Operiet autem iniquitas veſtimentum eius, dicit Dominus exercituum.* Vbi pronomen, *eius*, ad virum refertur, vt oſtendit Hebræa litera. Iniquum ergo per ſe atque indecens erat dimittere vxorem, in vniuerſum loquendo. Tertiò, tam hoc loco, quam apud Marcum teſtatur Dominus, Moyſem permiſiſſe libellum repudij ad duritiam cordis eorum: non eſſe autem durum cor, volens iuxta legem Dei copulari, aut ei non reſiſtere: contra legem ergo erat per ſe repudium. Ideò Dominus eiſdem locis in vniuerſum loquendo, dicit rem eſſe illicitam; etſi excipiat fornicationem: de qua re poſtea peculiariter dicendum erit. Quartò, Apoſtolus ad Romanos ſcribit; mulierem alligatam eſſe legi viri viuente viro: & quia hoc dicit eſſe ſecundum legem, *Scientibus*, inquit, *legem loquor*: contra legem igitur ex ſe erat diſſolutio. Et quia in priori ad Corinthios iudicat pares mulierem, & virum, ita ad Romanos quod ſcribit de muliere, de viro eſt intelligendum. Poſtremò idem Apoſtolus de muliere, ſi diſceſſerit à viro, præcipit aut manere innuptam, aut viro ſuo reconciliari: reconciliatio autem non eſt iteratum matrimonium: ergo priſtinum matrimonij vinculum permanebat.

Qua ratione coniuges non ſint in carne vna.

II. locus. *Malach. 2*

III. locus. *Matt. 19.* *Marc. 10.*

IV. locus. *Rom 7.*

1. Cor. 7.

V. locus, ac poſtremus. *1. Cor 7.*

Quantum ad legem naturæ oſtenditur per ſe illicita aliquo modo coniugij diſiunctio. Primò, quia naturale eſt omnibus animalibus vſque ad perfectam prolis educationem ſimul manere, ſi illis egeat: ſed homo ratione ſuæ ſpeciei tardius generat, vtpote poſt vigeſimum annum, aut paulò antè; proles etiam perfectionem ſuam non attingit ſecundum ſuam ſpeciem, hoc eſt ſecundum corpus, & vſum rationis, atque virtutem, vſque ad alios viginti: & generat vt plurimum vſque ad annos quinquaginta, atque ita vltimus filius requirit ætatē ſeptuaginta annorum, & quia iam ſenex, & ineptus ad prolem generandam, eget potius prolis miniſterio, & auxilio: ineptuſque eſt, vt nouo matrimonio copuletur, niſi fortè miraculo addatur vis generandi, vt Abrahæ centenario, & Dauidi ſeptuagenario data eſt Abiſag Sunamitis. Hęc verò quæ nunc parum haberentur honeſta, tunc ob ruditatem ſeculi vitio nō dabantur. Repugnat ergo rectæ rationi, coniugij diſſolutionem fieri. Deinde, ſi natura ſua indiſſolubile non eſſet cōiugium, ſpes futuri diuortij communicationem operum impediret: quiſque enim coniugum ſuis compendijs inſeruiret & alterum expilaret. Tertiò, Apoſtolo teſtante, naturale eſt, parentes filijs theſaurizare; at hunc finem pro filijs theſaurizandi impediret diuortium: nam ad illum neceſſarius eſt animus ſemper manendi, & proli

A lege Naturę idem oſtenditur.

I. Ratio.

Homo quando incipiat, & deſinat generare.

Gen. 17. *3. Reg. 1.*

II. Ratio.

III. Ratio. *2. Cor. 12.*

IV. Ratio.

bona relinquendi. Quarto, ſi licitum eſſet dinortium, minus coniuges vacarent proli, quia anre eam habitam paſſim diſſolueretur coniugium. Nam etſi quis habens vxorem ſterilem, poſſit ex alia prolem producere: tamen hoc rarum eſt, & pancæ proles ex hoc diuortio accreſcerent, & multæ amitterentur, ſi generaliter liceret diſſolnere.

V. Ratio.

Quinto, proles non ita perfectè aut educaretur, aut erudiretur, cùm ad hoc ipſum bene præſtandum perpetuus requiratur manendi animus.

VI. Ratio.

Sextò, matrimoninm ordinatur ad prolem, & ob id ad coniugalem copulam: ſed commixtio corporum à natura ſua habet, quod reddat obnoxia innicem corpora commixtorum:

Qua ratione commixtorũ corpora naturaliter, ſint inſeparabilia.

nnn quidem quatenus copula eſt; alioqui bruta ſemel copulata, ſemper manerent ſimul: quia nihil peccant contra naturam, cùm à prima cauſa dirigantur: ſed quatenus eſt copula humana, de qua naturalis ratio dictat, vt quia ex ſe ad prolem humanam inſtituitur (quicquid ſit de mente abutentinm illa) quæ vt congruè educetur, perpetua cohabitatione indiget Hinc Paulus etiam copulationem cum meretrice ait eſſe huius ingenij, & naturę, vt vnum corpus efficiat cum meretrice: & proinde innaturale eſt corpora ab ſe inuicem ſeparare, & non commanere.

1. Cor 6.

Fornicarij cõcubitus incõmodum.

In fornicario tamen congreſſu, qui illicitus eſt, etſi ex ſua natura id diſſolubile vinculum efficiat; Deus tamen illud non approbat; ſicut nec congreſſum. Atque ita in pœnam peccati perplexitatem hanc incurrit, vt ex natura copulæ permanere obligetur: Deus tamen non commanere interdicit, niſi fortè eam ducat. Hæ tamen rationes repudium contra primaria ius Naturæ præcepta eſſe non probant, ſed contra ſecundaria.

VII. Ratio.

Septimò, in ſigno naturaliter repręſentante debet per ſe reperiri ſimilitudo ad rem ſignificatam: & vbi inſtituuntur aliqna ſigna, ea perquiruntur, quæ ſimilitudinem aliquam habeant ad fidem, ob quem aſſumuntur ſignificandum, vt in Sacramentis videmus. Nam aqua ex ſui natura habet quod lanet corpus; & in Euchariſtia panis habet, & vinum, vt reficiant, & nutriant hominem, ad ſignificandam ſpiritalem lotionem, ſiue refectionem. Cùm igitur matrimonium inſeparabilis Chriſti cnm Eccleſia vnionis ſit ſymbolum; ſequitur quòd in ſe habeat nexum aliquem indiſſolnbilem, quo aptè dictam vninnem repræſentet.

Ephes. 5.

VIII. Ratio. Primum Romanorum diuortium quod nam fuerit.

Octauò, Gentiles Romani ſolo lumine naturæ ducti per 520. annos ab vrbe condita, vt Valerius Maximus eſt autor, coniugij repudium nõ admiſerunt: donec Sp. Corbilius primus à ſe dilectam, & honeſtam vxorem, ſterilem tamen, repudiauit, iuramento interpoſito conteſtans coram Cenſoribus, ſe amore liberorum id facere: & inde mos repudiandi cœptus eſt. Ex quo etiam illicitus fuit apud eos mos plures ducendi vxores.

Valer. Max lib. 2. c. 1. nu. 10. Gell. lib. 4. Noctium Attica. c. 3.

Quod confirmat Tertullianus libro de Monogamia, dicens: *Adeò autem repudium à primordio non fuit, vt apud Romanos poſt annum ſexcenteſimum vrbis condita id genus duritia commiſſum denotetur.* Hæc ille.

Tertullian.

IX & vltima ratio, ab autoritate humana.

Poſtremo idem Doctores conteſtantur, ſolùm lumen Naturæ ſequentes. Nam in primis Athenagoras in legatione pro Chriſtianis ad M. Aurelium Antonium, & L. Aurelium Commodum, Imperatores, &, quod maius eſt, Philoſophos, ſub finem; *Secundum*, inquit, *matrimonium, ſpecioſum eſt adulterium. Qui namq; repudiauerit*, inquit, *vxorem ſuam, & duxerit aliam, adulterium committit: neque per diuortium eam dimittere, cuius virginitatis florem aliquis violauit, neque ſecundas adire nuptias permittens. Siquidem qui ſeipſum orbat priore vxore (etiam ſi illa mortua diuortium fiat) occultus, obuelatusq; eſt adulter; manum ſiquidem (hoc eſt fictionem) Dei facturam tranſgrediens.*

Athenagoras apud Iuſtinũ

Secundũ matrimonium quid ſecũdum Athenogorã.

Clemens Alexand. in Stromatum libris: *Quod autem*, inquit, *conſulat Scriptura vxorem ducere, & nec à coniugio vnquam permittat diſcedere; legem apertè conſtituit: Non dimittes vxorem, præterquam propter fornicationem. Adulterium autem exiſtimat coniungi matrimonio, viuo altero ex ſeparatis.*

Clem. Alex. li. 2 Strom in fine, & initio li. 13. Stro. 10. 2 Matth. 5.

Origenes quoque in Matthæum, pertractans illa verba, quæ iam attulimus: *Scio enim* ait, *quoſdam qui præſunt Eccleſiis, extra Scripturam permiſiſſe aliquam nubere viro priori viuente: & contra Scripturam quidem fecerunt, dicentem: Mulier ligata eſt, quanto tempore viuit vir eius. Item viuente viro adultera vocabitur, ſi iuncta fuerit altiri viro. Non tamen omnino ſine cauſa hoc permiſerunt: forſitan enim propter huiuſmodi infirmitatem incontinentium hominum, peiorum comparatione quæ mala ſunt, permiſerunt aduerſus ea, quæ ab initio fuerant ſcripta.*

Origen. tract. 7 in Matth. poſt med par. 2. initio. Rom. 7 & 1. Cor. 7.

Tertullianus lib. aduerſus Marcionem, introducit in hunc modum Marcionem loquentem. *Sed Chriſtus diuortium prohibet, dicens: Qui dimiſerit vxorem ſuam, & aliam duxerit, adulterium committet. Qui dimiſſam à viro duxerit, æquè adulter eſt, vt ſic quoque prohibeat diuortium, illicitum facit repudiata matrimonium.* Reſpondet Tertullianus: *Dico illum conditionaliter nunc feciſſe diuortij prohibitionem, ſi ideò quis dimittat vxorem, vt aliam ducat. Qui dimiſerit*, inquit, *vxorem, & aliam duxerit, adulterium commiſit: & qui à marito dimiſſam duxerit, æquè adulter eſt, ex eadem*

Tertul. lib. 4. in Marcionem motum à fine.

Matth. 5.

viique

vtique cauſa dimiſſam, quæ non licet dimitti, vt alia ducatur: illicite enim dimiſſam pro indimiſſa ducens. Manet enim matrimonium, quod non rite diremptum eſt. Manente matrimonio, nubere adulterium eſt. Ita, ſi conditionaliter prohibuit dimittere vxorem, non in totum prohibuit: & quod non prohibuit in totum permiſit: Hæc ille.

Matrimoniũ quatenus ſolubile ſit ſecũdum Theologos.

B. Hieron. epiſt. 147. ſub fin. tom. 3. Rom. 7.

Quibus verbis apertè indicat id, quod alijs verbis Theologi docent, nempè matrimonium diſſolui quantum ad torum permitti: quantum ad vinculum vero, ita vt poſſit duci alia vxor, non poteſt. B. Hieronym. ad Amandum. *Omnes*, inquit, *cauſationes Apoſtolus amputans, apertiſſime definiunt viuente viro adulteram eſſe mulierem, ſi alteri nupſerit. Nolo mihi proferas raptoris violentiam, matris perſuaſionem, patris autoritatem, propinquorum cateruam, ſeruorum inſidias, atque contemptum, damna rei familiaris. Quandiu viuit vir, licet adulter ſit, licet Sodomita, licet flagitijs omnibus coopertus, & ab vxore propter hæc ſcelera derelictus, maritus eius reputatur, cui alterum virum accipere non licet*, Chryſoſtomus in verba Domini: *Qui dimiſerit vxorem ſuam, facit eam mœchari: & qui dimiſſam duxerit, adulterat: Ille quidem ſi alteram duxerit, tunc ſe conſtituit criminis reum, qui adulteram fecit ex coniuge: hic verò accipiendo alienam, adulter effectus eſt.* B. Auguſtinus duobus libris ad Pollentium ſcriptis, docet nulla in cauſa, vel etiam fornicationis, viro licere ad ſecunda vota peruenire. Quem ſequitur Beda: *Quod à Domino*, inquit, *in Euangelio dictum eſt: Quicunque dimiſerit vxorem ſuam, &c. prohibitum eſt homini dimittere vxorem, ſi nulla cauſa fornicationis extiterit: & dictum eſt, quare, ne ſcilicet faciat eam mœchari. Vtique ideo, quia etiamſi non ipſa dimiſerit, ſed miſſa fuerit, erit mœcha, ſi nupſerit.* Et hactenus ex Patribus egimus, & de his, quæ ad ius Diuinum, & Naturale ſpectant.

Chryſ. hom. 17. in Matth. tom. 2. initio. Matth. 5.

B. Auguſt. tom. 6.

Beda in c. 9. ad Cor. 10. 0.

A lege humana eodem verum confirmatur.

Can. 47.

Tertiò iam agendum de lege humana, quæ eandem ſeparationem prohibet. In primis ſiquidem Canon quidam Apoſtolorum ſic habet: *Si quis laicus cùm ſuam à ſe vxorem abijcit, alteram duxerit, aut ab alio dimiſſam; à communione ſegregator.* Euariſtus Papa epiſtol. ad Epiſcopos Africæ: *Et ſicut vxori non licet dimittere virum ſuum, vt alteri ſe (viuente eo) matrimonio ſociet, aut eum adulteret, licet fornicatus ſit vir eius; ſed iuxta Apoſtolum, aut viro ſuo reconciliari debet, aut manere innupta: ita Eccleſiæ non licet dimittere, aut ab ea ſegregare epiſcopum ſuum, vt alterum (viuente eo) accipiat, ſed aut ipſum habeat, aut innupta maneat, id eſt, ne alterum Epiſcopum, ſuo viuente, accipiat, ne fornicationis, aut adulterij crimen incurrat.*

Euariſt. Papa epiſt. 2. ſub initium. 1. Cor. 7.

Innocentius Primus epiſtol. ad Victricium Epiſcopum Rothomagenſem: *Si enim de omnibus hæc ratio cuſtoditur, vt quæcunque viuente viro, alteri nupſerit, habeatur adultera, nec ei agenda pœnitentia licentia concedatur, niſi vnus ex eis defunctus fuerit: quanto magis de illa tenenda eſt, quæ antè immortali ſe ſponſo coniunxerat, & poſtea ad humanas nuptias tranſire elegit?* Idem epiſtol. ad Exuperium Tholoſanum Epiſcopum: *Qui verò*, inquit, *vel vxore viuente, quamuis diſſociatum videatur eſſe coniugium, ad aliam copulam feſtinarunt, neque poſſunt adulteri non videri, & cæter.* Leo ad Nicetam Aquilien. Epiſcopum, iubet vxores ſecundò nuptas abſentibus maritis, qui captiuati fuerant, maritis prioribus redeuntibus reſtitui. *Omittendum eſt*, inquit, *& inculpabile iudicandum, quod neceſſitas intulit, & reſtituendum quod fides poſcit.* Idem, quemadmodum citatur à Gratiano: *Qualis*, inquit, *debeat vxor eſſe, quæ habenda eſt ſecundum legem, virgo caſta, & deſponſata in virginitate, & dotata legitimè, & à parentibus tradita ſponſo, & à paranymphis accipienda, & ita ſecundum legem & Euangelium publicis nuptijs in coniugium liquide ſumenda: & omnibus diebus vitæ ſuæ (niſi ex conſenſu, & cauſa vacandi Deo) nunquam propter hominẽ eſt ſeparanda; & ſi fornicata fuerit, dimittenda; ſed illa viuente, altera non ducenda: quia adulteri regnum Dei non poſſidebunt. & pœnitentia illius per Scripturam recipienda.* Gregorius Magnus vt citatur ab eodem Gratiano: *Hi verò*, ait, *qui vxores ſuas in adulterio deprehendunt, non licebit nec eum, nec eam, aliam vxorem accipere, vel alium virum, quandiu ambo viuunt: Si autem adultera mortua fuerit, vir eius ſi vult, nubat, tantùm in Domino: adultera verò nunquam, etiamſi mortuus fuerit vir eius: omnibus tamen diebus vitæ ſuæ acerrima pœnitentiæ lamenta perſoluat.* Alexand. III. de Diuortijs: *Mulier*, inquit, *pro furto, vel alio crimine viri ſui* (niſi fidei religionẽ corrumpere velit) *ab eo ſeparari non debet. Verùm ſi coniugem ſuam ad infidelitatis maleficium traxerit, à viro poterit ſeparari, ita quòd ei nubere alij non licebit: quia licet ſeparentur, ſemper tamen coniuges erunt. In viris quoq; præſentis ſententiæ forma ſeruetur.* Innocẽt. III. eod. titulo: *Nam etſi*, inquit, *matrimonium verum inter infideles exiſtat, non tamen eſt ratum, inter fideles autẽ, verum, & ratum exiſtit: quia Sacramentum fidei, quod ſemel eſt admiſſum, nunquam amittitur, ſed ratum efficit coniugij Sacramentum, vt ipſum in coniugibus illo durante perduret.* Bonifacius VIII. in Sexto, de Voto, & voti redemptione, Matrimonij vinculum ab ipſo Eccleſiæ capite, & rerum omnium conditore ipſum in

Innoc. 1. epiſt. 2. c. 12. 27. q. 1. Cap. quæ Chriſto ſpiritualiter.

Idem epiſt. 3. cap. 6.

Leo epiſt. 79. c. 1. & 3. Idem apud Gratianum q. 5. c. qualis debeat, & Iuo lib. 6 inter quæ.

1. Cor. 6.

Greg. Magnus 32. q. 7. c. Hi verò.

Rom. 7.

Alexan. 3. lib. 4. de Diuortijs. tit. 19. c. 2.

Innocent 3. Ibid. c. 7.

Coniugij fidelium ab illo infidelium diſcrimen.

Bonifac. 8. in 6. de Voto. & Voti redemp. c. vnico.

paradiſo, & in ſtatu innocentiæ inſtituente, vnionem, & inſolubilitatem accepit.

Concilia. 6. ſynodus Can. 87. Baſilius. Ierem 3.

Non deſunt etiam Concilia id ipſum comptobantia. Nam 6. Synodus ita ſtatuit: *Quia virum reliquit adultera, ſi ad alium ſe contulit (ſecundùm ſacratum Baſilium, qui optime hoc ex Propheta Ieremia colligit, &c.) & qui reliquerit legitimam vxorem, & aliam duxerit, iuxta Domini ſententiam, adulter eſt. Sancitum eſt, vt hi tales per annum lugeant, per biennium ſint audientes, per triennium ſubiaceant: & tandem ſexto anno congregentur cum fidelibus, & ita demum menſa digni habeantur, ſi cum lacrymis pœnituerint.* Rurſus: *Mulier, quæ viro ſecedente, & incomperto quò terrarum agat, antequam de morte certa ſit, alteri ſi nupſerit, mœchatur. Similiter & militum vxores, quæ nubunt, ignorantes virorum fata, eidem ſubiaceant rationi, & quæ non expectant reditum viri peregrinantis. Quanquam in hac re eſt quodammodo venia digna, quia plerumque mors præſumitur.*

Priori dimiſſa, alteri ſe vxori copulantes, cui pœnæ ſub iaceant. Matth. 5. Can 93.

Concil Elibertinum Can 9. 32. q. 8. Fidelis fœmina.

Deinde Concilium Elibertinum: *Fidelis fœmina*, inquit, *quæ adulterum maritum reliquerit fidelem, & alterum duxerit, prohibeatur ne ducat. Si autem duxerit, non prius accipiat communionem, quàm is, quem reliquit, de ſeculo exierit, niſi neceſſitas infirmitatis dare compulerit.* Concilium Mileuitanum approbatum ab Eccleſia, & tot Pontificibus Romanis, ita decernit: *Placuit vt ſecundùm Euangelicam, & Apoſtolicam diſciplinam neque dimiſſus ab vxore, neque dimiſſa à marito alteri coniungantur, ſed ita maneant: aut ſibimet reconcilientur. Quod ſi contemſerint, ad pœnitentiam redigantur: in qua cauſa legem Imperialem petendam promulgari.* Eundem Canonem repetit Concilium Africanum. Florentinum Concilium de hac re ita decernit: *Quamuis ex cauſa fornicationis liceat tori ſeparationem facere; non tamen aliud matrimonium contrahere fas eſt, cum matrimonij vinculum legitime contractum perpetuum ſit.* Accedit nouiſſimi Tridentini Concilij definitio, quod Seſſ. 24. ita ſtatuit: *Si quis dixerit, propter hæreſim, aut moleſtam cohabitationem, aut affectatam abſentiam à coniuge, diſſolui poſſe matrimonij vinculum; anathema ſit.* Item, *Si quis dixerit, Eccleſiam errare, cùm docuit, & docet, iuxta Euangelicam, & Apoſtolicam doctrinam, propter adulterium alterius coniugum matrimonij vinculum non poſſe diſſolui; & vtrumque, vel etiam innocentem, qui cauſſam adulterio non dedit, non poſſe, altero coniuge viuente aliud matrimonium contrahere, mœcharíque eum, qui, dimiſſa adultera, aliam duxerit, & eam, quæ dimiſſo adultero, alij nupſerit; anathema ſit.* Ex his igitur omnibus euictum relinquimus, indiſſolubile eſſe coniugij vinculum in genere loquendo, & tale olim fuiſſe à Deo inſtitutum, & in Euangelio confirmatum, & ab Eccleſia Catholica per Pontifices, & Concilia definitum, atque ſtabilitum, vt nullà poſſit ſubeſſe ratio de fide huius articuli dubitandi; cùm in Concilijs Spiritus ſanctus præfuerit, & Pontifices vicarij extiterint Domini noſtri Ieſu Chriſti, cui cum Patre & Spiritu ſancto eſt perfectus honor, gloria, & felicitas in ſecula ſeculorum, Amen.

Concil Mileuitan Can. 17. 32. q. 7. Placuit vt ſecundum. 1. Cor. 7.

Concil Africanum Can. 69.

Concil. Florent. in literis vnionis.

Concil. Trid. Seſſ. 24. Can. 5.

Matth. 5. 1. Cor. 7.

TRACTATVS XLVII.

De diſceptatione Domini cum Phariſæis ſuper inſolubili vinculo matrimonij nondum corporum commixtione cõſummati, vel initi inter infideles, ſi alter ad fidem conuertatur.

OSTENDIMVS ſuperiori tractatu, omni iuri, tùm Diuino, tùm Naturali, tùm Humano indiſſolubilem eſſe matrimonij nexum, ſi in genere de illo loquamur, nunc diſſerendum eſt de cauſis, vnde tam firmum vinculum oriatur, & ad particulares cauſas veniendum, in quibus videtur ſolui. Cauſa igitur inſeparabilis vinculi coniugij non videtur ex eo oriri; quia Sacramentum eſt, vt videtur docere Auguſtinus.

Coniugij inſolubilitatem nequaquam ex eo quod Sacramentum eſt, profectam ſecundum Auguſtinum, triplicem. Auguſt lib. de bono coniugali c. 15. to. 6.

I Ratio.

Tùm quia matrimonium ratum, & corporum commixtione nondum cõſummatum, cùm Sacramentum ſit, inſeparabile eſſet, & ob id diſpenſari nequiret, contra morem Eccleſiæ, quæ aliquando diſpenſauit. Tùm deinde, quia infidelium matrimonium, quod propriè non eſt Sacramentum, indiſſolubile eſt, vt oſtendimus. Vnde licet alter coniugum conuertatur ad fidem, ipſum tamen matrimonij vinculum non diſſoluitur propter ipſam conuerſionem; alioqui in adulterio manerent, & nunquam poſſent deintegro contrahere, quia impediret diſparitas cultus. Tùm tertio, quia prius quam ſit Sacramentum, id eſt, ſignum inſeparabilis vnionis, neceſſe eſt inſeparabile ſit, vt poſſit eſſe conueniens ſignum indiſſolubilis vnionis Chriſti, & Eccleſiæ.

II. Ratio.

III Ratio.

Hoc igitur exploſo, habet matrimonium indiſſolubile vinculum, primò ex natura ſua, & hoc ratione promiſſionis perpetuò commanendi, quæ ratio etiam in matrimonio eſt non conſummato, & ratione coitus, quæ ratio eſt etiam in matrimonio infidelium, vel fidelium,

Veriores cauſæ, ac ſolidiores inſolubilis vinculi coniugalis adferuntur tres.

cùm

Gen. 2.

Bonifac. 8 in 6 c vnico. Innocen 3.

cùm vtebantur diuortio. Deinde habet inſeparabilem vnionem ex præcepto Diuino poſitiuo, inſinuato olim in Geneſi, ſed expreſſo, & promulgato in Euangelio, vt exponunt Bonifacius Octauus ſupra citatus, & Innocentius III. in Cap. *Gaudemus*, de diuortijs: ante quam promulgationem, licet tùm inter fideles, tùm inter infideles debuiſſet eſſe inſeparabile, ſeparabatur tamen. Tertiò habet illam inſeparabilem vnitatem ex lege poſitiua humana, quæ determinat pœnas tranſgredientium legem Euangelicam, & legem naturalem. Quòd ſi obijcias côtra dictum indiſſolubile vinculum.

Quale fuerit coniugium legis veteris, cùm in ea licitum eſſet diuortiũ.

Primò, quia patres veteris Teſtamenti repudium dabant, peccarent igitur; ſi contra legem naturæ, vel diuinam matrimonium ſoluerent. Reſpondẽdum eſt, quoſdam exiſtimare, repudium, & vſuram, & odium inimicorum, & vindictam, & multitudinem vxorum, & ſimiles in lege conceſſiones illicitas fuiſſe, & peccaſſe illis vtentes; & earum permiſſionem, ſolùm eſſe omiſſionem punitionis: talia enim agentes, à lege non plectebantur, ſicut facientes alia peccata, & ſicut leges ciuiles non puniunt ſimplicem fornicationem, quæ tamen peccatum eſt. Sed hæc aſſertio etſi à quibuſdam viris doctis in medium adferatur; habet tamen non pauca incommoda, quæ illam labefactent: quæ incommoda latè perſecuti fuimus libro 5. ad quem conſulendum lectorẽ mittimus. Habemus igitur in vniuerſum loquendo, côiugium ſuaptè natura inſeparabile cum ſit, ſeparatum tamen tam apud fideles, quàm apud infideles in Veteri Teſtamento, ob generalem Dei conceſſionem fuiſſe.

Quorundam minus commoda ſolutio

Lib. 5. tract. 18.

An in Nouo Teſtamento ſolui coniugiũ poſſit? Et ſi quidem quando.

Iam quæritur in Nouo Teſtamento, & ablata illa generali diſpenſatione, num ſeparabile ſit coniugij vinculum in aliquo facto? Reſpondemus, aliquas cauſas aſſignari, in quibus vinculum coniugij diſſoluatur. Et prima quidem eſt; vt matrimonium inter fideles celebratum, nondum tamen ſit corporum commixtione conſummatum: tale enim licet legitimum ſit, & verum Sacramentum, ac ratum, & idcirco ex ſe aliquo modo inſeparabile ob promiſſionem; diſſolubile tamen eſt ob ingreſſum religionis alterius coniugis; quemadmodùm docet Alexander Tertius ad Salernitanum Archiepiſcopum tit. de conuerſione coniugatorum, cuius hæc ſunt verba: *Verùm poſt conſenſum legitimum de præſenti, licitum eſt alteri, altero etiam repugnante eligere monaſterium (ſicut ſancti quidam de nuptijs vocati fuerunt) dummodò carnalis commixtio non interuenerit inter eos: & alteri remanenti (ſi commonitus continentiam ſeruare noluerit) licitum eſt ad ſecunda vota tranſire: quia cum non fuiſſent vna caro ſimul effecti, ſatis poteſt vnus ad Deum tranſire, & alter in ſeculo remanere.*

1 Exemplum, quod eſt Alexandri 3.

Alexan. 3. de conuerſione coniugator. tit. 32. c. 2.

Macarius etiam, vt refert Hieronymus in vita eius, celebrato nuptiarum conuiuio, cùm veſpere thalamum eſſet ingreſſurus, vrbem egrediens, eremum petijt: vbi ad mortem vſque permanſit. Beatus etiam Alexius Euphemiani clariſſimi filius, ex nuptijs ipſis Diuina gratia vocatus, ſponſam deſeruit, & nudus Chriſto famulari cœpit: vt refert Gratianus in Decretis. Porrò cauſa, quare hic liceat ſolui matrimonium, quantum ad vinculum, obſcura videtur. Nam in primis exempla quorundam id facientium non ſatis ſunt ad regulam generalem conſtituendam. Tùm quia decipi potuerunt; tùm etiam quia licèt non fuerint decepti, vt credimus, potuerunt ex ſingulari vocatione & reuelatione id facere, ſicut fertur Ioannes Euangeliſta à nuptijs exterius à Domino vocatus. Iſta autem priuilegia paucorum non faciunt regulam generalem ad ſoluendum coniugia aliorum, qui non habent ſimilem reuelationem.

Hieronymus tom 1.

De nuptijs ad cælibem vitã qui fuerint diuinitus euocati.

Gratian. 27. q. 2. c. ſcripſit.

Exemplum, eius cauſę ſeparationis huiuſmodi coniugij propoſita infirmatur,

Proindè ratio ſeparationis videtur eſſe, primò generalis diſpenſatio, ſeu exceptio ipſius Chriſti, qui cùm dediſſet commune præceptum prohibens ſeparationem, hunc talem caſum excepit in omnibus, in quibus contingit; cùm dixit: *Omnis qui reliquerit domum, vel fratres, aut ſorores; aut patrem, aut matrem, aut vxorem, aut filios aut agros propter nomen meum*, aut, vt Marcus ait, propter me, & propter Euangelium; *centuplum accipiet, & vitam æternam poſſidebit.*

Probabiliores aliæ cauſę proferuntur.

Matt. 19.

Marc. 10.

Hæc autem exceptio expreſſè in Euangelio facta non eſt, ſed tacito quodam côſenſu Doctorũ, & interpretatione, ac definitione Alexandri ſummi Pontificis facta eſſe à Chriſto videtur: quod ex verbis etiam eius deduci poteſt. Quia cùm dicitur: *Erunt duo in carnem vnam: Itaque iam non ſunt duo, ſed vna caro*, de illis videtur eſſe ſermo, qui per commixtionem corporum facti ſunt vna caro: ex quo colligitur, illos, qui non ſunt ita vniti, exceptos eſſe intelligendos ab illo indiſſolubili vinculo. Hæc etiam exceptio ratione confirmatur: quia per mutuum conſenſum tantùm ius coniugi datur ſupra proprium corpus: poſſeſſio autem citra carnalem copulam non

Marc. 10.

datur

datur. Cùm verò quis actu religionẽ profitetur, ſui ipſius ipſi Deo dat poſſeſſionẽ, Diuinoque cultui applicat, à negotijs ſecularibus, & vſu vxoris matrimonio coniunctæ ſeſe abſtrahens.

Qualis illa diſiunctio vinculi coniugalis per profeſſionem monaſticam, licita nimirum, & ſancta.

Quia igitur ibi datur poſſeſſio ipſi Deo, maius eſt vinculum quàm erat prius; cum ſolùm prius datum eſſet ius: tum quia datur præter ius poſſeſſio; tùm quia datur ipſi Deo. Nam etiam ipſa iura ſanxerunt, vt ſi quis alicui agrum vendidiſſet, & alteri eundem agrum iterum vendat, & tradat eius poſſeſſionem, etſi peccatum admittat, ſecunda tamen venditio valida eſt, quamuis propter primam venditionem lege teneatur compẽſandi damnum: quæ obligatio, ob naturam contractus, non habet locum in cauſa matrimonij. Et licèt cum quis per verba de præſenti ducit vxorem, & nondum cum ea conſummato matrimonio, pœnitentia ductus poſteà alteram ducit, & cum ea corpore admiſcetur, primum valeat, & ſecundum nullum ſit, vt multa decreta oſtendunt:

Quare priori viuente, cum poſteriore vxore matrimonij vinculum nullum ſit.

hoc tamen non eſt, quaſi ille homo non habeat poteſtatem ſui corporis: quia illam habet, cum nondum tradiderit primæ vxori in poſſeſſionem; ſed quia ſecunda promiſſio, quam poſteriori facit, repugnat factæ cum prima: adſtringeretur enim, ſi non repugnaret, reddere debitum duabus; nam priori ob promiſſionem factam reddere obligaretur. Quando autem conſenſui, & promiſſioni per verba de præſenti accedit commixtio corporum, iam corpus non eſt ſuum, vtpote traditum in alterius poſſeſſionem: ideò etſi corpus per votum offerat Deo, non acceptat tamen Deus, nec violare vult alterius iura: Niſi fortè alter ſuo iuri cederet, tunc enim corpus remaneret liberum, & ideò poſſet religionem profiteri. In hoc tamen caſu copulæ conſummatæ vinculum remanere videtur inter disiunctos; alioqui alter in ſeculo manens poſſet ad ſecunda vota tranſire. Quod tamen non admittitur, vt conſtat ex Nicolao Primo Pontifice Romano in decretis.

Nicol I. 27 q. 2. c. ſcripſit.

Etſi autem quis intrans religionem in dicta cauſa abſoluatur à vinculo matrimonij, & per conſequens non poſſit poſtea contrahere; habens tamen ſimplex votum religionis, ſi ante profeſſionem matrimonio iungatur, tenet coniugium.

Quid eſt quod ſimplex votũ religionis habens, ſi matrimonio copulatur, tenetur coniugio, poſt profeſſionem vero minime.

Er ratio ſimilis eſt iam dictæ: quia per votum ſolenne tradidit quis poſſeſſionem ſui Deo, & Dominus acceptauit, & internè benedixit, & ſua benedictione in perpetuum applicauit cultui; & ideò alieni iuris efficitur, nec poteſt alteri copulari. Habens autem tantùm votum ſimplex, tantùm promittit, & nondum eſt conſecratus; & idcirco ſi alteri promittat, & ſui corporis poſſeſſionem per copulam tradat, validum eſt matrimonium, etiamſi impotẽs ſit ratione voti ad petendum debitum. Neque hic eſt repugnantia promiſſionum, vt ſecunda non valeat: quia ſimul cum voto caſtitatis poteſt quiuis habere matrimonij vinculum, vt patet in eo, qui intrat religionem de conſenſu alterius coniugis, & in B. Virgine, & Ioſeph: quia in vtriuſque verum eſt, coniugij vinculum non diſſolui per ordinem ſacrum, vel religionem.

Coniugalis vinculi, & cœlibis vitæ per votum religionis promiſſiones ſimul poſſe conſiſtere. *Matth. 1.*

Quanquam autem promiſſiones inter ſe non pugnent, vt & ſint, & factæ valeant: eſt tamen ad hoc vt licitè fiant, ſecluſa Dei diſpenſatione, quæ fuit in B. Virgine: & ideò qui vouit religionem, malè facit, ſi matrimonium contrahat, quia deſcendit coniugium ineundo: ſecus autem, ſi poſt contractum matrimonium ad religionem aſcenderet, cum conſenſu coniugis poſt cõſummatum matrimonium, & etiam ſine illo conſenſu ante matrimonium conſummatum. Et hactenus de prima cauſſa, ob quam coniugium inter fideles diſſoluitur, dictum ſit.

II. Cauſa. An talis coniugij vinculũ accedẽte ſummi Pontificis diſpenſatione poſſit diſſolui.

Secunda cauſa eſt, matrimonij rati, non conſummati, an videlicet talis coniugij vinculum, accedente ſummi Pontificis diſpenſatione, & coniugum ipſorum voluntate, diſſolui poſſit? Dubitatio eſt, & controuerſia inter Theologos, & iuris Canonici peritos, his affirmantibus poſſe diſſolui, illis negantibus. Proponemus igitur vtriuſque partis argumenta; & liberum relinquemus lectoribus iudicium, vt, in quam velint partem, magis propendeant.

Prima opinio, Scholaſticorũ, & quibus rationibus nitatur. *Matt. 19.* I. Ratio.

Primò igitur doctores Scholaſtici exiſtimant, verba Saluatoris noſtri apud Matthæum, cum de matrimonio diſſoluendo interrogatus fuit à Phariſæis, non minus comprehendere matrimonia inita, & rata, quibus nondum acceſſit commixtio corporum, quam illa, quæ ſunt carnali congreſſu conſummata. Nam cùm interrogatus eſſet à Phariſæis de diuortio, an licitum eſſet ex quacunque cauſa dimittere vxorem, etſi illi fortaſſis de coniugio conſummato loquerentur, vt colligitur ex Deuteronomio, aſſumpſit tanquam principium, ex quo colligeret, diuortium illicitum, matrimonium primum inter Adam & Euam contractum, de quo dixit; *Non legiſtis quia qui fecit ab initio, maſculum, & fœminam fecit eos? Et dixit, propter hoc dimittet homo patrem, & matrem*, & quæ ſequuntur.

Deut. 24.

Gen. 1. *Infra 2.*

Dein-

Deinde aduerte, quod etſi Dominus illud primum matrimonium ex ſui natura indiſſolubile effecerit : quia & proles humana, & mutuum coniugum adiutorium, & promiſſio inuicem facta, perpetuam cohabitationem, & indiuiduam vitæ conſuetudinem exigit : noluit tamen ex hac parte id facere, ſed ex verbo Domini, quod per Adam dixit: *Quamobrem relinquet homo patrem, & matrem*, & reliqua; vt oſtenderet, coniugium non ſolum ſui natura, ſed etiam verbo, & voluntate Dei indiſſolubile eſſe.

Gen. 2.

Deinde illud initium de quo ait : *Ab initio autem non fuit ſic* : tempus creationis humanę, & ſtatum innocentiæ videtur ſignificare, in quo Dominus prædicta protulit per Adam verba: quo tempore nondum primi parentes corpora commiſcuerant : nam vbi expulſi ſunt de paradiſo, tunc tantum congreſſi ſunt. Hinc Marcus ait : *Ab initio autem creaturæ, ſiue, vt alij vertunt, creationis, maſculum, & fœminam fecit eos Deus.*

Matth. 19. De quo initio ſermo ſit his verbis: Ab initio autem creaturæ non fuit ſic.

Marc. 10.

His poſitis, vt veris & certis, verba Domini matrimonium Adę & Euæ comprehendunt : quia id tanquam principium aſſumit, ex quo comprobet, matrimonia non poſſe diſiungi : illud autem nondum erat commixtione corporum conſummatum. Quæ ratio confirmatur ex eo quod Dominus non aſſumpſit matrimonium Adæ & Euæ, & in eo ſolum ſiſteret; alioqui non reſpondiſſet ad quęſtionem Phariſęorum, qui de quotidianis Iudæorum coniugijs quęrebant. Fecit igitur de illo ſermonem, vt erat exemplar, & typus omnium ſimilium : in quo institutio diuina omnia alia coniugia comprehendit. Sicut ſententia Domini; *Puluis es, & in puluerem reuerteris*; non ſolum in Adam eſt prolata, ſed in omnes etiam eius poſteros, qui in eo tanquã in ſuo principio continebantur. Et illa etiam verba : *Tu es Petrus, & ſuper hanc petram*, & cæt. Et *Ego rogaui pro te, vt non deficiat fides tua*; Et, *Paſce oues meas*: non ſolum ad Petrum ſpectant, ſed ad omnes Petri ſucceſſores. Cùm ergo verba Domini non modo coniugium illud primum: ſed omnia ſequentia illi ſimilia contineant; comprehendent proculdubio matrimonia, etiam non conſummata, quæ non minus, imò magis ſunt illi primo ſimilia, quam conſummata. Vnde & diſcipuli hoc intelligentes dixerunt : *Si ita eſt cauſſa hominis cum vxore, non expedit nubere*, vel vt Græcè dicitur, ducere vxorem. Quo verbo explicant vinculum matrimonij ab ipſo ſtatim conſenſu etiam ante copulam eſſe indiſſolubile : eò enim ſpectat, *Non expedit nubere*: alioqui dixiſſent non expedit ad vxorem accedere.

Adam inter & Euam verum, atque legitimum extitiſſe coniugium.

Gen. 3.

Matth. 16. Luc. 22. Ioan. 21.

Apoſtoli quid ſignificent his verbis: Si ita eſt cauſa hominis cum vxore, non expedit nubere. *Matth. 19.*

Tertiò hoc ipſum confirmat, quod cùm matrimonium, etiam non conſummatum, iuxta Catholicam Eccleſiæ Romanæ fidem, Sacramentum ſit nouæ legis, & gratia non expectet commixtionem corporum, vt ſeſe coniugum animis inſinuet, ſed ante eam, cùm adeſt legitimus conſenſus infundatur, & Eccleſia Sacramenta inſtituere, vel gratiam conferre nequeat : quia gratiam : & gloriam dabit Dominus; ſi verba Saluatoris non extenderentur ad coniugium non conſummatum, non poſſet ſanè eius inſtitutio oſtendi à Chriſto Domino, & conſequenter non poſſet probari per Scripturam, matrimonium eſſe Sacramentum nouæ legis, cùm ex his verbis maximè debuerit probari.

III. Ratio.

Pſal. 83.

Quartò, ſi verba Domini non extenderentur ad matrimonium non conſummatum, non eſſet diuino iure inſeparabile, ſed potius vel iure poſitiuo, vel iure naturæ valde remoto, & iuxta Beat. Thomæ doctrinam, pro tempore variabili, & ideirco diſpenſabili. Paſſim ergo Pontifices diſpenſaſſent, nec de poteſtate Pontificis viri doctiſſimi quicquam dubitaſſent.

IV. Ratio.

B. Thom. 1. 2. q. 97. art. 4. & 3. tom. 11. part. 2.

Quintò, idem probatur ex B. Apoſtolo, qui ſpiritum Dei habebat : is enim ad Romanos ſcribit : *An ignoratis, fratres (ſcientibus enim legem loquor) quia lex in homine dominatur quanto tempore viuit? Nam quæ ſub viro eſt mulier, viuente viro alligata eſt legi. Si autem mortuus fuerit vir eius, ſoluta eſt à lege viri.* Vbi Apoſtolus ſcientibus legem loquitur, & ſenſum legis, & non proprium ſequitur : ergo iuxta legitimam legis interpretationem manifeſtum eſt, diuortium eis ex ſe non licuiſſe, etſi à Moyſe ob duritiam cordis Iudæorum permiſſus ſit libellus repudij. Et ne quis dicere valeat, Apoſtolum loqui ſolum de matrimonio conſummato; ſubiungit rationem, quæ & ad conſummatum coniugium ſe extendit. Ait enim : *Igitur viuente viro, vocabitur adultera, ſi fuerit cum alio viro. Si autem mortuus fuerit vir eius, liberata eſt à lege viri; vt non ſit adultera; ſi fuerit cum alio viro.* Planum eſt autem, quod etiam quæ matrimonium non conſummauit, adulterium committit, ſi alteri commiſcetur, viuente ſuo viro.

V. Ratio.

1. Cor. 7. Rom. 7.

Deut. 24.

Ibidem.

Sextò, idem etiam Apoſtolus ad Epheſios perſpicuè docet, nimirum matrimonium Adæ & Euæ, etiam cum nondum eſſet commixtione corporum conſummatum,

VI. Ratio. *Epheſ. 5.*

ſigni-

ſignificaſſe coniunctionem Chriſti cum Eccleſia; quæ cum diſſolui nequeant, etiã matrimonium non conſummatum indiſſolubile erit; & ita verba Domini ad id extendenda ſunt. Quod autem hoc ſentiat Apoſtolus, ex eius verbis colligi poteſt.

Ibidem.

Ait enim: *Qui ſuam vxorem diligit, ſe ipſum diligit. Nemo enim vnquam carnem ſuam odio habuit, ſed nutrit, & fouet eam, ſicut & Chriſtus Eccleſiam. Quia membra ſumus corporis eius, de carne eius, & de oſſibus eius. Propter hoc relinquet homo patrem, & matrem ſuam, & adhærebit vxori ſuæ; & erunt duo in carne vna. Sacramentum hoc magnum eſt; ego autem dico in Chriſto & in Eccleſia.* Hęc ille, qui cum ait: *Membra ſumus corporis eius, de carne eius, & de oſſibus eius*, apertè docet, Eccleſiam ex latere Chriſti formatam, ſignificari per Euam fabricatam ex coſta Adę, qui Euæ dixit: *Hoc nunc, os ex oſſibus meis, & caro de carne mea.* Et ita illud matrimonium, in quo ſingulare fuit quod vxor formata fuerit ex viro, ſingulariter etiam ſignificabat coniunctionem Chriſti & Eccleſiæ, vt Apoſtolus expreſſe ait. Atque ita verba Domini matrimonia non cõſummata comprehendunt.

Expenditur dictum Apoſtoli ad Epheſios. Quia mẽbra ſumus corporis eius, de carne eius, & de oſſibus eius.
Gen. 2.

VII. Ratio.

Poſtremo confirmari poteſt multis ſanctorum Patrum ſententijs, qui verba Domini abſque aliqua diſtinctione inter matrimonium conſummatum, & nondum cõſummatum intellexerunt.

In eam ſentẽtiam quæ ſũt obiecta diluũtur.
Marc. 10.

Sed in ea quæ dicta ſunt, quædam obijci poſſent. Primum, quod Dominus dixit: *Erunt duo in carne vna. Itaque iam non ſunt duo, ſed vna caro. Quod ergo Deus coniunxit, homo non ſeparet.* Vbi inſolubile indicat matrimonium ab homine, poſtquam facti ſunt per commixtionem corporum vna caro. Sicut etiam apud Ioannem non inſtituit baptiſmum, cùm ait: *Niſi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu ſancto*; ſed docet futuram eius inſtitutionem: quod etiam facit apud eundem Euangeliſtam, cùm agit de Sacramento Euchariſtiæ. Sed hæc obiectio refellitur ex Euangelio. Nam Saluator ex verbo Dei oſtendit, matrimonium eſſe indiſſolubile; verbum autem Dei longè ante commixtionem corporum fuit prolatum, & ideo ante illam indiſſolubile erat. Deinde quòd ait, *Quod ergo Deus coniunxit, homo non ſeparet*: quomodo, vel quando Deus coniunxit? Et profecto dici nequit, niſi quod verbo ſuo coniunxerit. Nam ex verbo Dei, qui dixit: *Propter hoc relinquet homo patrem, & matrem*, facit Chriſtus hanc illuminationem: ergo efficax fuit verbum illud etiam ante concubitum. Quod ſi non fuiſſet efficax antè illum; neque coniugium eſſet, & peccaſſet Adam, Euæ ſe coniungendo, quippè qui acceſſiſſet ad non ſuam. Denique Dominus hanc ſoluit obiectionem cum dixit: *Ab initio autem non fuit ſic.* Et initium vocat creationem Adæ, in quo initio res iam aliter habebat, quàm Iudæi putabant, & coniugium indiuiſibile erat factum.

Ioan. 3.

Matth. 19

2. Obiectio.

Secundo obijcitur matrimonium ſolui per ingreſſum in religionem: ergo non comprehẽditur verbis Domini, cuius verba efficacia ſunt, ita vt non poſſit homo ea diſſoluere. Reſpondeo, quod ipſe Dominus non eſt ſub ſua lege, quam nobis fert, & ideo poteſt in ea diſpenſare: non ergo fit ex humana diſpenſatione, vt ſoluatur matrimonium per ingreſſum religionis, ſed ex diſpenſatione diuina, & eius reuelatione nobis tradita, & declarata, non ſolum per priuata quædam Sanctorum exempla, ſed etiam per ſedem Apoſtolicam, quæ in tali cauſa non dicitur diſpenſare, ſed communi iure licere, vt patet Cap. *Verum*, & Cap. *Ex parte tua*, de conuerſione coniugatorum.

Tit 32. de conuerſ. coniug.

3. Obiectio.

Tertio obijciunt verbum Alexandri Tertij Pontificis de ijs, qui non conſummauerunt matrimonium, in prędicto Cap. *Verum*, docentis: *Quia cum non fuiſſent facti vna caro; ſatis poteſt vnus ad Deum tranſire, & alter in ſeculo remanere.* Idem dicitur in cap. Ex publico: *Quod Dominus in Euangelio dicit, non licere viro niſi ob cauſſam fornicationis vxorem ſuam dimittere; intelligendum eſt, ſecundum interpretationem ſacri eloquij, de his, quorum matrimonium carnali copula eſt conſummatum, ſine qua confirmari non poteſt.* Dicendum, Pontificem hunc tradidiſſe, verba Domini non eſſe intelligenda de matrimonio non conſummato, de quo tantùm Dominus exceptionem fecit, & ipſe erat interrogatus. Vel dicendum, in decretis Pontificum & Conciliorum multum intereſſe inter concluſiones, de quibus conſulti ſeriò definiunt, & inter ea, quæ incidenter dicuntur, vel quę adferuntur ad probandum id; quod definire volunt. Nam in primis aſſiſtit Deus, & ideò errare non poſſunt; in ſecundis autem agunt potius doctores, quam Pontifices, & ideò poſſunt vt doctores labi, & ſequi minus probabiles opiniones.

Matth. 5. & 19.

Duplex ſolutio.

In Pontifici decretis quid cenſendum ſit.

4. Obiectio. Caietanus. Gratian. 27. q. 2.

Quartò, obijcit Caietanus Canonem, *Cum ſocietas*, qui ſic habet: *Cum ſocietas nuptiarum ita à principio ſit inſtituta, vt præter cõmixtionem ſexuum non habeant in ſe nuptiæ coniunctionis Chriſti, & Eccleſiæ Sacramentum*, & reliqua. Sed profecto hæc male citata ſunt à Gratiano: nam Leo Magnus, cuius hęc ſunt

Leo Magnus epiſt. 39. c. 4.

verba,

Societas nuptiarum à Domino ſit inſtituta, teſte Leone.

verba, epiſtola ad Ruſticum Narbonéſem ſic habet: *Cùm ſocietas nuptiarum ita ab initio conſtituta ſit, vt præter ſexuum cõiunctionem haberet in ſe Chriſti, & Eccleſiæ Sacramentum, dubium non eſt, eam mulierem non pertinere ad matrimonium, in qua docetur nuptiale fuiſſe myſterium.* Hæc ille. Vide quam hæc diuerſa ſint à prioribus, & quãtum referat ex fontibus ipſis, & non ex riuulis haurire.

V. obiectio.

1 Antonin. 3. par tit. 1 c. 21 § 3 in fin.

Poſtremò obijciunt aliquos Pontifices, vtpotè Martinum V. Eugenium III. quorũ Bullas in hoc facto diſpenſantes, B. Antoninus ſcribit ſe vidiſſe. Alij proferunt Alexan. VI. & nuper Paulum IIII. qui ita diſpenſarunt in his matrimonijs, vt qui illa contraxerant, ad noua vota tranſire potuerint: quod no feciſſent, ſi diuina inſtitutione eſſet indiſſolubile. Nam ſummus Põtifex etiam ſecundùm iuris Canonici peritos, diſpenſare nequit in iure Diuino ſpectãte ad articulos fidei, & Sacraměta. Huic obiectioni haud ſatis occurrunt, qui dicũt hos Põtifices errasse: quia in matrimoniorum cauſſis errare poſſunt, cùm ſibi ipſis contraria quandoque ſtatuant, & vnus abroget, quod alter ſanciuit. Verùm tamen neceſſarium non eſt, eos, qui hactenus diſpenſarunt, aut in futurum diſpenſabunt, in huiuſmodi coniugijs damnare Pontifices. Quia etſi veriorem exiſtimem, addo etiam & tutiorem communem Theologorum ſententiam; quam ſequitur Magiſter in Quarto, & ibidem B. Thomas, & alij, & Panormitanus in Cap. *Ex publico.* de Conuerſione coniugatorũ: qui omnes tradunt, Pontificem diſpenſare non poſſe: tamen quia contraria opinio Canoniſtarum probabilitate ſua non caret, & exemplo Pontificum, qui non ſunt à nobis temerè iudicandi, ſi Pontifices bona fide, & conſcientia, Deo conſulto, & ablegatis affectibus eã veriorem exiſtiment, poſſunt ſine peccato diſpenſare, & diſpenſati tuti manebunt in conſcientia: atque in his liberum iudicium Lectori relinquimus.

Quale ius diuinum nolit Pontifex admittat diſpenſationẽ.

Quoties dum … ſtima ſolo …

Magiſt. in 4 diſt. 26.
B. Thom. ibi.
tom. 4
Abb. Panor.

II Opinio Canoniſtarum.

III Cauſa ſolutionis coniugij, etiam conſummati.
1 Cor. 2.
Vir cum coniuge quando cohibitet cum contumelia Creatoris.

Tertia cauſſa eſt in matrimonio etiam conſummato, contracto tamen inter infideles. Altero enim ad fidem tantùm conuerſo, & altero nolente cohabitare, vel volente quidem cohabitare, ſed non ſine cõtumelia Creatoris, (quæ tunc eſt, cùm Creatori ipſi contumeliam irrogat, vel non ſinit à coniuge eum laudari) vel volente quidem cohabitare, ſed trahente ad peccatum mortiferum: vt ſi eius corpus alteri velit proſtituere, vel ad furtum, & homicidium, & ſimilia exhortetur: ita vrgendo, vt non poſſit illi reſiſtere, aut aliter nolit illi commanere. Hinc Ambroſius in verba illa 1. Corinth. 7. *Non eſt enim frater aut ſoror ſeruituti ſubiectus in huiuſmodi: Hoc eſt,* inquit, *non debetur reuerentia coniugij ei, qui horret autorem coniugij. Non enim ratum eſt matrimonium, quod ſine Dei deuotione eſt; ac per hoc non eſt peccatum ei, qui dimittitur propter Deum, ſi alij ſe iunxerit. Contumelia enim Creatoris ſoluit ius matrimonij circa eum qui relinquitur, ne accuſetur alij copulatus.* Hæc ille, cuius verba citantur à Gratiano 28. quæſt. 2. corruptè tamen, quia ſub nomine Gregorij, & ab Innocentio Tertio, in Capit. *Quanto,* de Diuortijs, præterquàm quòd illi commentarij beato Ambroſio immertò tribuuntur. In hoc ergo caſu, qui in tres ſubdiuidi poteſt, quorum primus ſit, cùm non vult cohabitare: ſecundus, cùm vult, ſed non ſine contumelia: tertius, cùm vult, ſed ad peccatum ſolicitat, licitum eſt fideli, ſoluere vinculum matrimonij, & ad noua vota tranſire; vt docet Innocentius III.

B. Amb. to. 5. Quid illud Apoſtoli: Nõ eſt enim frater, aut ſoror ſeruitute ſubiectus in huiuſmodi, ſecundum Ambroſium.

Innoc. III.

Idem.

Coniugium fidelis cum infideli, vel contra quãdo diſſolui valeat.

Verùm in hoc caſu duplex dubium occurrit, vtrumque meritò expendendum. Primum eſt, quando diſſoluitur: ſecundum, in quo nitatur iſta diſſolutio, ſeu qua re fiat. Ad primum ergo dicendum, non ſolui coniugium, cùm primùm alter conuertitur: alioqui Paulus non ſuaderet cum illo permanere; ſic enim ad fornicationem hortaretur: Eccleſia etiam cogeret eos ſeparari, ex quo alter eſt conuerſus, quia ſolutum eſſet vinculum coniugij, nec poſſet redintegrari, vel denuò conciliari accedente impediměto diſparitatis cultus. Deinde non ſoluitur, quando alter admonitus, vel recuſat cohabitare, vel non vult ſine contumelia Creatoris, vel ſine eo quòd ad peccatum mortiferum pelliciat, & trahat. Quia etſi in initio nolit, ſi poſtea reſipiſcat, & alter non ſit ingreſſus religionem, vel nouo matrimonio copulatus, poteſt manere cum illo, licèt eum nulla lex adſtringat: quia hoc ipſo quod admonitus noluit cohabitare, ceſſit iuri ſuo, nec aliàs adſtringitur ipſum recipere, etſi poſſit, ſi velit, vt ad id hortatur Paulus ſuadens fideli parti manere, vt coniux conuertatur. Soluitur igitur, cùm primùm quis tranſit ad alia vota, per ſecundum matrimonium, vel per ingreſſum religionis. Quanquam autem facto ipſo ſoluatur; ius tamen vt illud poſſit diſſoluere, acquirit ſtatim, cùm conuertitur; quia in pœnam infidelitatis ſtatim vult Deus vt fidelis poſſit diſſoluere matrimonium. Quanquàm ſecundùm Auguſtinum, & alios, conſilium ſit Pauli, non diſcedere, altero volente cohabitare ſine contumelia Creatoris, & ſine attractu ad peccatum. Non eſt autem pręceptum,

1. Cor. 7.

Auguſt. de bono coniugali. tom. 6.

quia ob culpam ſuam, cùm nolit conuerti, & ob cauſſam, id eſt, propter periculum quod habet pars conuerſa cum infideli, priuatur infidelis iure ſuo, & fidelis poteſt matrimonium diſſoluere. Alij tamen ſunt, qui putant eſſe præceptum fideli, habitare cum infideli, modò velit cohabitare abſq; contumelia Creatoris, & impulſu ad ſcelus. Ratum ſiquidem fit matrimonium per fidelem, qui alium monere debet quãdo conuertitur, vt ſanctè, & honeſtè cohabitet: nam non requiſitum ſi conuerti velit, obligatur recipere in coniugem; requiſitum autem, & primò negantem, ſi poſteà pœnitet, & conuertitur, antequam fidelis contrahat, lege tenetur eum accipere, quia nondum eſt ſolutum ligamen coniugij: ſi autem velit tantùm cohabitare, & non cõuerti, non adſtringitur ſuſcipere: quia infidelitas, & fornicatio matrimonium quantum ad totum diuidit: debet autem eo viuente non coniungi alteri: ad quod etiam obligatur, & non ad recipiẽdum eum, qui requiſitus noluit cohibitare, quia hoc ipſo videtur iuri ceſſiſſe ſuo.

Quorundam opinio
Theodor in 1. Cor 7. tom. 2.

Ad ſecundum: Cauſa quare poſſit matrimonium diſſolui in primo ex dictis particularibus caſibus, hæc eſt, quando non vult infidelis conſuetudinem habere cum fideli; exceptio eſt à generali regula, dicente, matrimonium inſeparabile eſſe, à Chriſto facta, quàm Paulus expreſſit his verbis: *Quòd ſi infidelis diſcedit, diſcedat, non enim ſeruituti ſubiectus eſt frater, aut ſoror in huiuſmodi.* Eſſet enim ſeruituti ſubiectus, ſi ob culpam infidelis nolentis cohabitare, cogeretur fidelis continere: quã ob cauſam arcerentur à Fide multi, timentes ſe ad continentiam obligandos, ſi coniux nollet conuerti. Ob quam cauſam Dominus voluit, hanc exceptionem fieri in fauorem fidelis, qui ob pacem cum infidelibus, qui tunc erant domini, & rerum potiebantur, poterat cohabitare cum infideli etiam contumeliam inferente Creatori: eo ſiquidem tempore contumelia illa ineuitabilis erat. Nunc autem cum Principes ſint fideles, non poteſt, nec debet cum tali habitare; ſed pro contumelia, vel impedimento cõuerſionis, quod coniugi præſtat, infidelis crematur, C. de Ind. & relig. Iud. Et quia in ſecundo & tertio caſu fidelis non debet cohabitare cum illo, quia exponeret ſe periculo, ſi non poſſet matrimonio coniungi infideli dimiſſo, cogeretur pariter ad continentiam. Et propterea etiam illi duo caſus in illo Pauli continentur: quia perinde eſt infidelem nolle cohabitare, ac nõ poſſe cum illo conſuetudinem habere citra imminens, & certum periculum. Secunda cauſa exceptionis fuit: quia nihil poteſt alteri obligatum manere cum diuini cultus præiudicio. Cùm igitur ille nitatur trahere ad peccatum, ſolui poteſt illa obligatio, & natura, ex cuius virtute propter commixtionem corporũ indiſſolubile vinculum naſcitur, cedit legi Euangelij. Et tunc fidelis ſoluens matrimonium, quia nouit, Deũ illud ratum non habere, non peccat: infidelis autem, quia eſt relictus iuri naturæ, ex quo nouit matrimonium eſſe ratum, peccat diſcedendo. Cùm autem infidelis manere vult ſine iniuria Creatoris, propter fidelem coniugem; coniugium manet, dicente Apoſtolo: *Sanctificatus eſt vir infidelis per mulierem:* quæ ſanctificatio circa coniugium intelligitur, vt illud efficiat ratum, & filij ſint ſancti, id eſt, non tantùm legitimi, ſed etiam ob ſpecialem Dei curam magis capaces ſanctitatis, quàm filij infidelium; vt ita verum ſit, quod dici ſolet, Partum ſequi partem fidelem. Eſt igitur iuxta dicta matrimonium inter infideles conſummatum propter congreſſum indiſſolubile: ſed quia non eſt ratum, diſſolui poteſt, & diſpenſari debet ob cauſſas dictas. Et cùm huiuſmodi res contingit, ſi iudices ſunt fideles, admonendus eſt iudex de coniugis vitio: cui iudex poſt certum tempus præſcriptum ad emendationem ſi non ſe correxerit, diſſoluet matrimonium, licet enim Dominus dederit ius fideli coniugi diſſoluendi matrimonium; executio tamẽ communi conſuetudine non fit, niſi per Eccleſiam. Atque ita habemus coniugium natura ſua inſeparabile; in prædictis autem tribus cauſis, de quibus diſputauimus, cõtingere poſſe ſolutionem, eamque expreſſam in Euangelio, vel à Paulo explicatam, vel per Pontifices Romanos reuelatam à Domino noſtro Ieſu Chriſto, qui cum Patre, & Spiritu ſancto ſemper eſt benedictus in ſecula ſeculorum, Amen.

Coniugij fidelis cum infideli coniuge diſſolutio cui rei nitatur.

Matth. 5.

Fidelis coniux quàm infidelis, quid iuris plùs habeat in lege coniugij.

Prima cauſa eius priuilegij.

Altera.

1 Cor 7.

Quid ſit illa ſanctificatio de qua Apoſtolus. Sanctificatus eſt vir infidelis per mulierem fidelem.

Partus ſequitur partem fidelem, vt dici aſſolet.

Rom. 7.

1. Cor. 7.
Matt. 19.

TRACTATVS XLVIII.

De diſceptatione Domini cum Phariſæis de matrimonij arctiſſimo nexu in cauſa fornicationis, Matth. 19.

ENAVIGAVIT oratio noſtra ex confragoſis, & impeditis illis locis, abſolutiſque illas ſpinoſas quæſtiones, in quibus contigit quandoque matrimonium inter fideles conciliatum, poſſe diſſolui: iam tantummodò agendum eſt de cauſa fornicationis, an videlicet vir vxorem

rem

rem adulteram ita poſſit repudiare, vt ad alias cum altera nuptias celebrandas ei liceat accedere, quemadmodum noſtro ſeculo tradiderunt quidam ex noſtris, Faber Stapulenſis, Eraſmus, & Caietanus, alijque nonnulli, qui contra Eccleſiæ definitionem ſtatuiſſe videntur. Sed hanc ſententiam falſam eſſe, & ab Euangelica, Apoſtolicaque doctrina alienam, nos libr. 5. multis rationibus, & Patrum teſtimonijs euicimus, quas ſi repeteremus, nihil aliud quã actum ageremus: proinde Lectorẽ ad eum locum mittimus, qui volet ſuo deſiderio ſatisfacere. Nunc autem ille tantùm labor incumbit, diſſoluendi ſcilicet omnia argumenta, quæ illi, qui oppoſitam ſententiam tuentur, tùm ex Scripturis; tùm ex Patribus, & Concilijs, tùm rationis viribus ad corroborandum illam adducunt: quod hoc loco nos facturos eſſe Libro quinto recepimus.

Coniugium per fornicationem penitùs poſſe diſſolui, qui ſenſerint.

Lib. 5. trac. 30

Primò igitur argumentantur ex verbis Matthęi cap. 5. Sed pręcipuè ex his, quę capite 19. habentur: *Quicumque dimiſerit vxorem ſuam, niſi ob fornicationem, & aliam duxerit, mœchatur*: Exceptio verò eſt: *Qui dimiſerit vxorem ſuam cauſa fornicationis, non mœchatur*. Vel ergo ſuperflua eſt exceptio, vel coniugale vinculum ſoluitur. Si autem ſit ſermo de dimiſſione vxoris quantum ad torum; primò Dominus ad propoſitum non loqueretur, vel eorum, quæ dicta ſunt antiquis, vel eorum, quæ quærebant Phariſæi: quia antiquis de tali vxoris dimiſſione, poſtquam licebat denuò contrahere, loquitur Moyſes in Deuteronomio, & de hac interrogabant Phariſæi. Deinde ineptè fieret illa exceptio, cùm præter cauſam fornicationis aliæ plures exiſtant cauſæ ſeparandi tori, vt pertractio ad hæreſim, impulſio ad quoduis mortiferum delictum, imminens periculum vitę, vel notabilis lęſionis, ægritudo contagioſa alterius, vt lepra, & ſimiles. Tertiò, quia talis non eſt vera dimiſſio, cùm illa verè ſit illius vxor, illique vinculo indiſſolubili, niſi per mortem ſoluatur, colligata. Hoc eſt fortiſſimum eorum argumentum, & vt ita dicam, Achilles.

Eorum propo nuntur argumenta, atque diſſoluuntur. Primum argumentum in triplici ratione ſubnixum.

Matth. 5. Infra 19.

Deut. 24.

Cui reſpondendum eſt, quòd cùm ex dictis Scripturis, & Patribus, & Eccleſiæ definitione, atque praxi conſtet verus legis Chriſti ſenſus, non eſt vllo modo cogitandum, aliter Dominum docere voluiſſe in hac ſententia. Et poteſt quidem ſuſtineri, quòd ſit ſermo de dimiſſione quantum ad vinculum; & nihilominus non bene infertur, licere cum alia contrahere. Poteſt item ſuſtineri, quòd ſit ſermo de dimiſſione quoad torum attinet; & tamen quæ in contrarium obiecta ſunt, egregiè poſſunt diſſolui. Primum igitur, etiamſi admitteremus, ſermonem eſſe de dimiſſione vxoris quantum ad vinculum, quidam nõ ſatis idoneè videntur ſoluere, dicentes, quod hic apud Matthæum Græcè habetur, μὴ ἐπὶ πορνείᾳ ſignificare, non quod interpres vertit, niſi ob fornicationem, ſed nec etiam in fornicatione, vt verba ipſa Græca prima facie porrigere videntur. Hoc enim diſſoluitur per verba Matthæi 5. vbi dicitur per exceptionem manifeſtam παρεκτὸς λόγου πορνείας, id eſt, præter causã fornicationis, ſiue extra caſum fornicationis: tantaque difficultas, & obſcuritas in hoc nodo explicando, nec ab Auguſtino, nec ab alio aliquo cognita fuiſſet. Proinde hæc ſolutio inualida eſt. Deinde Paulus Burgenſis ſoluit hunc locum, dicendo, additam exceptionem fornicationis, non quaſi habeat locum in Nouo Teſtamento, ſed quaſi Vetus declararet, in quo dimittendi cauſa quantum ad vinculum, erat ſola fornicatio, quæ in Deuteronomio dicitur fœditas, & non quæuis alia cauſa. Sed certè ſi veritatem amamus, hæc ſolutio firma non eſt. Dominus enim quaſi legem in Nouo Teſtamento ferens, antiqua illa longè perfectiorem, dixit: *Audiſtis quia dictum eſt antiquis: Ego autem dico vobis*. Et hoc loco cùm dixiſſet: *Moyſes ad duritiem cordis veſtri permiſit vobis dimittere vxores veſtras, &c.* ſubdit poſtea: *Dico autem vobis, quia quicunque dimiſerit vxorem ſuam, niſi ob fornicationem, &c.* Quibus verbis inſinuat non tam quid olim Iudæi obſeruare debebant, quàm quid nos ſuper illius legis iuſtitia in Nouo Teſtamento præſtare oporteat. Deinde, quia in Veteri lege fœditas illa non erat adulterium vxoris, ob quod, ſi manifeſtum erat, lapidationi obnoxia erat, ſi præſumptum, accipiebat aquam Zelotypiæ: & in neutro caſu opus erat illo repudio. Plures alias rationes attulimus Libro quinto ad euertendum hoc dictum Burgenſis, quas non putaui operæpretium repetere. Corruit ex conſequenti ſententia Durandi, & Petri Paludani, aſſerentium ob eam cauſam excipi fornicationem; quia adultera, ſecundùm legem lapidanda erat; qua mortua, licebat cum alia contrahere. Sed certè, illa mortua, clarum eſt, etiam nulla exceptione appoſita, poſſe denuò contrahere, quam non fornicatio, ſed mors ipſa faciebat; vel ſi illa quoduis aliud delictum lethale commiſiſſet, ad quod mors iure ſequeretur, illam faceret. Et de viro, qui ob concubitum cum ſoluta, non

Domini verbis: Quicunq; dimiſerit vxorem ſuam, niſi ob fornicationem, qui ſenſus minimè repugnat.

Ineptus eorũ verborum intellectus reijcitur.

Alter ſenſus, Pauli ſcilicet Burgenſ. ſed infirmus.

Deut. 24.

Matth. 5. & ſeq. Infra 19.

Adulteræ pœna mulieris.

Num. 5.

Lib. 5. trac. 38

Tertius item abſurdus.

Durand.

Petr. à Palude

Leuit. 20.

lapidabatur ſecundùm legem, nihil Iudęis reſpondiſſet, nec Chriſtianis etiã, qui non lapidant adulteras, vbi etiam adulterium non poſſet probari, liceret dimittere, non ob mortem, ob quam etiam aliam ducere liceret.

Hęc illatio aduerſariorum ex Domini verbis: Ergo in cauſa fornicationis ſoluitur matrimonium, vel ſuperflua eſt exceptio: in duobus peccat

His etiam excluſis, eo etiam poſito, quòd ſermo ſit de ſolutione vinculi coniugalis, dicendum eſt, quòd cùm infertur: Ergo in cauſa fornicationis ſoluitur matrimonium, vel ſuperflua eſt exceptio, conſequentia non eſt bona. Ex quia duo infert: primum, quòd ſeparatio quantum ad vinculum inferatur; deinde quòd eſſet ſuperflua exceptio; de vtroque agendum eſt, an rectè ſequatur. Et primum quidem non ſequitur: quia in forma argumentandi eſt fallacia conſequentis, quæ tunc committitur, cùm ab oppoſito antecedentis, oppoſitum conſequentis deducitur. Vt ſi quis ita argumentum nectat: Si homo eſt, animal eſt; ſed homo non eſt, ergo nec animal eſt. Vel, ſi fumus eſt, ignis eſt: ſed fumus non eſt, ergo ignis non eſt. Ita hic, excepta cauſſa fornicationis, non licet dimittere vxorem; ergo non excepta, licet dimittere. Et habet inſtantias in ſimili modo loquendi: vt, interficiens vxorem non fornicantem, peccat; ergo adulteram occidens, non peccat. Ita etiam Auguſtinus libro de Adulterinis coniugijs ad Pollentium ſcribit, non benè inferri: *Scienti bonum facere, non facienti, peccatum eſt illi; ergo neſcienti, & non facienti, non eſt peccatum:* Non enim valet argumentum à contrario ſenſu, quando quid abſurdum ex eo ſequitur.

Ea qualis ſit.

Aug lib. 1. de adulter. coniug. c. 9 to 6 Iacob. 4.

Ad hæc non benè infertur ſecundum, quòd ſit ſuperflua exceptio, ſed tempeſtiua. Quia licet expreſſe non dicat, in cauſſa fornicationis licere repudium quãtum ad vinculum; opus tamen erat non includere: quia in loco Matthæi aderant Phariſæi, qui veniebant, vt tentarent eum; & interrogauerãt, ſi liceret quacunque ex cauſſa dimittere vxorem: & ſi in vniuerſum negaret repudinm illud, & polygamiam, accuſarent eum tanquam cõtra legem agentem: apponendo autem exceptionem, poterãt ex ſuo, & non ex Domini expreſſa ſententia intelligere, licitum in cauſſa fornicationis repudium, & de illa interpretandum eſſe Moyſen.

Matt. 19.

Quòd ſi Phariſæi non adfuerunt, vt ſuperiùs oſtendimus; ſaltè Apoſtoli, ad quos lata eſt hæc lex, imperfecti erant, & non potuiſſent capere, ſi nihil exciperetur: nam etiam illa addita, dixerunt: *Si ita eſt cauſſa hominis cum vxore, non expedit nubere.* Ideò etiam propter illos in publico non fuit ſuperflua exceptio, non ſolùm Matthæi 19. ſed etiam Matthæi 5. quia ibi etiam aderãt Apoſtoli, & turbæ, qui iſta non caperent; propterea tunc non fuerunt declarata, ſed poſtea, vtpotè domi cum Apoſtolis magis iam prouectis, vt dicitur apud Marcum; vel per Apoſtolum Paulum ad Romanos, & ad Corinthios: nam poſteriores leges ſolent priores declarare, & maioris eſſe ponderis in obligando.

Marc. 10. Rom 7. 1 Cor 7. & ſeq.

Nec inconuenit, Dominum aliquid in lege ſua poſuiſſe, quod poſteà egeret declaratione, vel additione: quia hoc non factũ eſt ob defectum ſapientiæ, vel prouidentiæ eius, ſed ob noſtram minus capacem, & perfectam mentem, qui non poſſumus omnia ſimul capere, ſed paulatim edocti per Spiritum ſanctum ſuggerentem, & explicantem omnia, quæ Chriſtus dixit. Sicut lex de ſucceſſione hæreditatis aucta eſt propter filias Salphaad, quia explicatum eſt quid ſit faciendum quando non ſunt filij, ſed filiæ. Et hæc eſt ſolutio beati Auguſtini in libro ad Pollentium: *Si quis vxorem ſuam excepta cauſa fornicationis, de qua nunc loqui non intendo, ſed poſt per me ipſum, vel per Paulum in priori ad Corinthios*; vbi hortatur beatus Auguſtinus, vt nemo, viſo capite quinto Matthæi, ſtatim ferat ſententiam; ſed videant quid Marcus, Lucas, & Paulus de ea re doceãt: & prudēter meo iudicio. Nam, vt docet Tertullianus in Praxeam Patripaſſianum, pauca per pluta debent iudicari; non autem pluta per pauca. Addit prætereà diuus Auguſtinus aliam ſolutionem: exceptam cauſam fuiſſe fornicationis, in qua mœchia, præ illa quę eſt extra dictum caſum, non eſt vocanda mœchia. Sed dura profectò explicatio videri poſſet: quia Dominus occaſionem dediſſet exiſtimandi non eſſe mœchiam, ſi quis in cauſſa fornicationis aliam acciperet vxorem, maximè cùm exceptio ſine comparatione, negandi vim habeat. Deinde, vt concedamus, ſermonem eſſe apud Matthęum de dimiſſione, quantum ad torum, & ita interpretatemur Domini verba, rectè ſoluuntur obiecta. Pro quo nota, ex ratione legum ferendarum, quòd omnis exceptio, in his quæ non excipiuntur, firmat regulam: ergo extra cauſam fornicationis non licet dimittere vxorem. Secundò accipe: quòd quando dictio aliqua ponitur inter duo, ſi poteſt referri ad primum, quia iam produxit effectum ſuum, non debet, neque poteſt referri ad ſecundum. Et ita exceptio dimiſſioni vxoris conuenit, vt etiam Matthæus capite quinto te-

Proprium diuinæ ſapientiæ quid, & infirmitatis humanæ.

Ioſ. 17.

Aug. ibidem. & lib. 2. cap. eiuſdem libri.

Marc 10. Rom. 7. & 1. Cor. 7. & ſeq. Tertullian.

Dictum Tertulliani de modo doctrinæ.

De exceptione aliquot regulæ generales.

Secunda regula.

to teſtatur, qui tantùm dimiſſionis, non autem alterius accipiendæ coniugis meminit; quare ad alterius vxoris acceptionem non eſt referenda. Secùs verò ſi poſt ambas poneretur, vt ſi quis diceret; Quicunque dimiſerit vxorem ſuam, & aliam duxerit, excepta cauſâ fornicationis: tunc enim ad vtrumque eſſet referenda. Quòd ſit etiam referenda exceptio ad dimiſſionem; docet Marcus, qui abſolutè ſine exceptione ait de vtroque coniuge, quòd relinquens conſortem, & alteri ſe per nouas nuptias admiſcens, eſt adulter: vbi de eo, qui vxorem relinquit, & aliam ducit, nulla ponitur exceptio, parem eſſe in hoc viri, & vxoris conditionem, vt etiam Paulus docet: quod tamen in lege veteri non erat.

Marc 10.

Rom. 7.
1.Corint 7.&

Tertia regula.

Accipe tertiò: Quoties exceptio, vel dictio aliqua ponitur inter duo contraria, ſi conuenit primo, non poteſt conuenire ſecundo: quia produceret effectus contrarios, & inter ſe pugnantes. Cùm ergo exceptio fornicationis conueniat dimiſſioni, vt probatum eſt; & dimittere vxorem, & accipere aliam vxorem, ſint quaſi contraria: ſequitur, quod ſi exceptio quadrat primo, non poteſt quadrare ſecundo, ne operetur contraria, & diuerſa. Quòd ergo exceptio vni tantùm parti appoſita, non debeat extendi ad alias; patet exemplo. Si quis enim dicat; Quicunque omiſerit ieiunium Quadrageſimæ præter iuſtam diſpẽſationem Pontificis, & crapulatus fuerit, peccat; ergo qui omiſerit ieiunium cum legitima diſpenſatione Papæ, & crapulatus fuerit, non peccat; quod eſt abſurdum. Accipe aliud exemplum. Si quis ſine publica neceſſitate Epiſcopatum dimittat, & alterum pretio redimat, ſimoniacus eſt: ergo relinquens ex publica neceſſitate, & alterum emens, non eſt ſimoniacus. Item, ſi quis ſine diſpenſatione Apoſtolica legat libros hæreticos, & eorum imbibat errores, eſt hæreticus; ergo legens illos ex diſpenſatione Pontificia, & eorum errores imbibens, non eſt hæreticus: vt hic conſequentia non velet, ita nec illa in matrimonio, quam ex verbis Domini eliciunt. Nam ſententia Domini quia bipartita eſt, vt multi Doctores tradunt, exceptio ad dimiſſionem eſt referenda, vt ſit ſenſus: Qui dimiſerit extra cauſam fornicationis, facit vxorem mœchari. In caſu autem fornicationis non facit mœchari, quia ipſe non dedit cauſam dimiſſæ mœchandi, cùm iuſtè dimiſerit; ſed ipſa ſibi, quæ fornicando meruit iuſtam dimiſſionem; & ideò ſi accidat eam poſt dimiſſionem mœchari, ſibi, & non marito eſt imputandum. Vbi quod ſequitur: *Et aliam duxerit, mœchatur. Et qui dimiſſam duxerit, mœchatur*: abſolutè eſt intelligendum; id eſt, ſiue in cauſa fornicationis, ſiue extra illam. Et ita ſecundùm Auguſtinum ad Pollentium, illa verba, *Niſi ob fornicationem*, potius ſunt restrictio, & limitatio, quam exceptio.

Illuſtratur exemplis regula.

Matth.19.

Aug ibidem.

Quarta regula.

Prætereà accipe; ſermonem eſſe in verbis Domini de dimiſſione vxoris quantum ad torum, & non ad coniugale vinculum. Et probatur: quia ſi intelligas de dimiſſione ad vinculum, fruſtrà, & ſuperfluè additum fuiſſet, Et aliam duxerit: quia hoc incluſum erat in tali dimiſſione, vt poſſet aliam ducere. Et ita qui argumentantur, ſuperfluè additam fuiſſe exceptionem, Niſi ob fornicationem, contra prædictam Auguſtini expoſitionem, conuincuntur ſuperfluitatis illorum verborum, Et aliam duxerit, ſi erat ſermo de dimiſſione circa vinculum.

Matth.19.

Ad hæc qui vxorem ſuam dimittit, & aliam ducit, vt præſenti loco dicitur, non cenſetur quòd faciat vxorem ſuam mœchari, id eſt, det occaſionem mœchandi ſua abſentia, vt dicitur Matthæi quinto, ſed quòd ipſe mœchetur. Et ſi loquitur de eo, qui vxorem non fornicariam dimiſit, & aliam duxit, vt verba prima facie ſonant, non ſolùm diceretur quòd ipſe mœchatur, ſed quòd facit vxorem ſuam mœchari, vt ibidem dicitur: quia nullus eſt, qui propterea, quòd dimiſit vxorem, & aliam duxit, cenſeatur mœchari, qui non faciat vxorem ſuam mœchari. Et ita Epiſcopus Abulenſis putat, in his verbis ſubeſſe figuram Eclipſis, & aliquid illi addendum, & ſupplendum. Sicut in eo Pſalmo: *Quia neque ab Oriente, neque ab Occidente, neque à deſertis montibus: Quoniam Deus iudex eſt*, patet ſcilicet fuga, vel quid ſimile. Et Apoſtolus ad Galatas: *Eſtote ſicut ego, quia & ego ſicut vos*. Et Dominus apud Matthæum in illis verbis: *Munus quodcunque eſt ex me, tibi proderit*, aliquid ſupplendum eſt; ad quem modum hic aliquid explicationis gratia ſubaudiendum videtur, hac ratione: Quicunque dimiſerit non ob aliam cauſam, niſi ob fornicationem. Et ita conſentit Matthæus cum Marco, & Luca, & Paulo, & praxi Eccleſiæ: ex qua cauſa particulari de dimittente vxorem in cauſa fornicationis deciſa, colligitur generalis ſententia de omnibus, qui vxores dimittunt, & alias ducunt, quæ habetur in Marco, & Luca ſine vlla exceptione, vel limitatione. Nam ſi id, quod vide-

Epiſcop. Abulen in cap. 19. Matth.

Pſalm. 74.

Galat. 4.

Matth. 15.

Marc 10.
Luc 16.
Rom. 7.
1.Cor. 7.

videtur minus ineſſe, ineſt; ergo & id quod magis.

Minot autem videtur ratio, vt qui propter fornicationem vxorem relinquit, & aliam ducit, cenſeatur mœchus. Et ideò de eo ſolo, de quo poterat eſſe aliqua dubitatio, Matthæus loquitur, vt multò minus intelligas, de omnibus, qui ob aliam cauſam vxores dimittunt, & alias ducunt, idem eſſe cenſendum. Et quia Matthæi 5. de illo, qui propter fornicationem vxoris illam dimiſerat, nec tamen aliam duxerat, eſt ſermo, benè dicitur, quòd non facit eam mœchari: quia apud maritum manens fuerat mœchata: & ex illo capite ſic declarato, poterat dubitari de illo, qui propter fornicationem vxorem dimiſit, an ſicut eſt liber à culpa dimittendi, ita ſit liber ad aliam vxorem accipiendam. Propterea de hoc doctrinam addidit Dominus, minimè id licere, Matthæi 19. qua ratione mirificè conſentiunt tres Euangeliſtæ,

Innoc. III.

Innocentius Tertius, qui in capite, *Gaudemus*, de diuortijs, ita citat verba Domini: *Quicunque dimiſerit vxorem ſuam, niſi ob fornicationem, & aliam duxerit, mœchatur.*

Apoſtolorum Canones.

Et ante Innocentium Tertium, canon Apoſtolorum quadrageſimus octauus, prætermiſit parentheſim exceptæ fornicationis, quo textus eſſet magis dilucidus, & perſpicuus. *Si quis* (ait) *laicus vxorem propriam pellens, alteram, vel ab alio dimiſſam duxerit, communione priuetur.* Hæc ibi, nullam rationem exceptionis factæ habens.

B. Martialis epiſt. 2. cap. 9.

Et beatus Martialis Petri Apoſtolorum Principis diſcipulus ſcribens ad Toloſanos, ait: *Vnde Dominus, & Magiſter meus, Hebræis ſciſcitantibus hæc quoque ſubintulit, dicens: Ego autem dico vobis, quia quicunque dimiſerit vxorem ſuam, excepta fornicationis cauſa, mœchatur: Et qui dimiſſam ab alio duxerit, mœchatur.* Sic ille.

Non eſſe violentũ id, quod excluditur, vt includi ſignificetur, imo ſolùm includi.

Nec violentum eſt, velut quidam opinatur, vt id, quod excluditur, includi ſignificetur, imò ſolùm includi. Vt ſi quis dixerit: Omnis qui exierit portas vrbis, niſi armatus fuerit, punietur, ita explicet; Soli armati exeuntes punientur. Ita, Qui dimiſerit vxorem, niſi ob fornicationem, mœchatur: & tamen exponatur: Qui dimiſerit ob ſolam fornicationem, & aliam duxerit, mœchatur: non eſt, inquam, violentum. Tum quia illa verba, quod attinet ad primam ſententiam, excluſionem, & exceptionem veram continent, & ideò effectum ſuum operantur; circa ſecundam verò non continent excluſionem, ſed incluſionem.

Neque nouum eſt, aut à ratione alienum, vt id, quod in vna propoſitione habet locum exceptionis, & incluſionis, in alia præſertim oppoſita includatur. Quemadmodum ſi quis diceret; Si quis exierit muros ciuitatis niſi armatus, & armis aliquem iniuſtè oppreſſerit, morte plectetur. Ecce vbi exceptio primæ propoſitionis ſola includitur, quæ non attinet ad ſecundam. Præterea falſum eſt, exceptionem poſitam in prima propoſitione, ſolam includi in ſecunda, quia non tantùm mœchatur, qui adultera repudiata, aliam ducit; ſed omnis, qui quacunque de cauſa repudiauerit vxorem, & aliam duxerit. Nam aliam ducere, vel repudiatam nnbere, ſemper, & in vniuerſum, adulterium eſt, abſque vlla exceptione: quamquam non ſemper repudiare vxorem, peccatum adulterij ſit in cauſa fornicationis.

Ad hæc fornicationis caſum includi in ſecunda propoſitione, teſtatur Apoſtolus, dum vxorem diſcedentem à viro, *1. Cor. 7.* vel virum ab vxore, præcipit manere abſque coniugio, vel coniugi ſuo reconciliari, vt Patres magno conſenſu docent, & exponunt. Illa etiam expoſitio, Qui dimiſerit ob ſolam fornicationem, vt diximus, ad idiotiſmum linguæ Hebrææ referendum eſt. Et ita conciliatur Euangeliſtarum ſententia inter ſe, & cum praxi Eccleſiæ; & ita Innocentius Tertius, citando verba Domini, explicauit, & alia multò his duriora in Scripturis exponendis inueniuntur, vt nemo, ſi hoc durè exponi putat, admiretur. Et licèt id tunc Apoſtoli non percepiſſent, ſatis eſt quòd poſteà perceperint; quemadmodum multas alias ſententias Domini non niſi poſt eius glorificationem intellexerunt. Et confirmatur hic ſenſus: quia Marcus addit de fœmina *Marc. 10.* quòd dimittens virum, & alium ducens, mœchatur: quibus verbis oſtendit, non eſſe ſupplendam exceptionem in cauſa fornicationis viri: quia nunquam fœminæ licuit coniugale vinculum rumpere, & repudiare virum ſuum. Vnde Hieronymus ad Oceanum ſcribens de epitaphio Fabiolæ, quæ publicam egit pœnitentiam ob relictum primum virum cum alijs mulieribus adulterantem, & acceptum ſecundum, eam excuſat: *Quia*, inquit, *perſuaſerat ſibi, & putabat à ſe virum iure dimiſſum; nec vigorem Euangelij nouerat.*

Hieron. in Fabiola vt n adulterum dimittentis & ere alteri coniungentis, et or cui alteri nitteretur, teste Hieronymo.

Vides igitur ignorari vigorẽ Euangelij ab his, qui aliter ſentiunt, & intelligunt, etiamſi prima facie aliud porrigere videantur Scripturæ. Eius hæc ſunt verba. *Igitur & Fabiola, quia perſuaſerat ſibi, & putabat à ſe virum iure dimiſſum; nec Euangelij*

vigorem

vigorem uoueras, in quo nubendi vniuerſa cautio viuentibus viris fœminis amputatur; dum multa diaboli vitat vulnera, vnam incauta vulnus accepit. Hæc ille. Atque ita habemus Germanam huius loci expoſitionem, cum praxi Eccleſiæ conuenientem, eo poſito, quod ſermo ſit de dimiſſione vxoris, quantum ad torum.

Soluuntur obiectiones ad probandum hoc loco de dimiſſione perfecta coniugis fornicantis Dominum loqui.
Prima obiectio.
Matth. 5.

Vnde facile eſt diluere argumenta, quæ ex eo admiſſo conſequi dicebamus. Primum eſt, quod Dominus iuxta tenorem legis de dimittenda vxore, & libello repudij dando locutus eſt de dimiſſione perfecta, quæ eſt cùm rumpitur vinculum, & non tantum eſt ſeparatio tori. Reſpondemus, Dominum in ſermone in monte paulò ante hanc legem dixiſſe: Niſi abundauerit iuſtitia veſtra plus quàm Scribarum, & Phariſæorum, non intrabitis in regnum cęlorum: quibus dictis, Chriſtus quæ imperfecta legis ſunt, emendare, & prauos ſenſus Phariſæorum corrigere volebat. Vnum autem erat repudium vxoris, per quod illi putabant, ſe ad ſecundas nuptias poſſe trãſire: quòd qui facerent, in ius naturę admittebant, licet permiſſio eſſet Moyſis, ne ſic facientes punirẽtur à lege, quod fecit ob populum rudem, & minus capacẽ, nec legem perfectam ferre valentem; ideo in ea bene fecit Moyſes repudium concedens. Chriſtus ergo abijcere volens repudium legis, vſus eſt verbo Dimiſſionis, introducens diuortiũ nouæ legis: non in ſenſu ſoluẽdi vinculum coniugij, ſed ſeparãdi torum tãtùm. Quia ſicut legem ſtrictiorẽ, quã erat vetus, ferebat, ita ſtrictiori verbi ſignificatione eſt vſus, & ſe verbi dimittendi ſignificatu vti ſatis oſtendit, dum dixit: *Et qui dimiſſam duxerit, adulterat:* quia nõ eſſet verè adulteriũ, niſi vxor dimiſſa eſſet prioris viri vxor. Ergo dimiſſam tantum vocat illam, quæ à toro ſeparata eſt. Item Matth. 19. Si dimiſſio eſſet ſolutio vinculi coniugalis, ſuperfluè adderetur, & aliam duxerit; ergo ſermo eſt de dimiſſa, & ſeparata à toro.

Iudæis per Moyſen diuortium quare permiſſa.
Deut. 24.

Diuortium legis Euangelicæ Chriſtus cum dimiſſionẽ nominauit.

Matth. 5.

Secunda obiectio.

Secundum, quod inferebatur ex illa poſitione, erat, quod ſi eſſet ſermo tantum de ſeparando toro, præter iſtam cauſam fornicationis multæ ſubeſſent, quæ torum ſeparant; ergo diminutè Dominus docuiſſet. Reſpondendum eſt, veriſſimum eſſe, alias cauſas ſubeſſe: ſed nulla ita directè opponitur vinculo matrimonij, atque fornicario. Nam poteſt quidem conſtare matrimoniũ ſine bono prolis, vt in caſu ſterilitatis: poteſt eſſe quodãmodo ſine bono Sacramenti; vt patet in ſecundis nuptijs, in quibus nõ ita repręſentatur vnius ad vnam cõiunctio: non tamen poteſt eſſe ſine bono fidei: ideo excepta eſt cauſſa fornicationis. Nam tollit tria bona matrimonij, primum fidem: quia frangens fidem, dignus eſt, vt & fides frangatur ei: & naturalis æquitas patitur, vt in eo puniatur quis, in quo peccauit. Tendit etiam contra prolem miſcẽdo ſemina, & ſupponendo ſpurium pro legitimo. Poſtremò tollit Sacramẽtum, hoc eſt, inſeparabilem illam vnionem vnius carnis, quam diuiſit, & membra fecit meretricis, ſiue adulteræ, & violauit ſignum vnionis Chriſti cum Eccleſia. Quamobrem fornicatio magis ſeparat, quàm alia peccata, iuxta doctrinam B. Thomę, & Bonauenturę: quia fornicatio culpa eſt, quę non ſolum contra Deum, & animam, imò & proprium corpus, vt ait Apoſtolus militat, ſed etiam cõtra ſubſtantiam coniugij, & bona illud ornantia, ideo ſuapte natura priuat fornicantem coniugem iure petendi debitum, etiãſi illum pœniteat, & in ius ſuum per pœnitẽtiam non redit. Eſt etiam cauſſa perpetuæ diſceſſionis: quia læſa pars non poteſt cogi ad redeundum ad coniugem adulteram ſemel dimiſſam, etiamſi illam peccati pœniteat, ſi pars offenſa nolit redire. In alijs autem cauſis ſeparationis, quæ per ſe non opponuntur vinculo matrimonij, ſed per accidens ob culpam, vel ægritudinem, vel periculum mortis, vel odium vitandum, & ad tempus non exigunt redditionem debiti. In iſtis, inquam, caſibus homo poteſt cogi ad redeundum, data cautione iudici de benè tractando, vel morbo cõtagioſo iam ſanato. Et vt docet B. Auguſtinus ad Pollentium, ſolam fornicationis cauſam Chriſtus excepit. Cęteras quippe vniuerſas moleſtias iubet Chriſtus pro fide coniugij & caſtitate fortiter ſuſtinere. Sic ille. Quòd vero coniuges ſponte ſua, & mutuo cõſenſu poſſint ſeparari; & natura ipſa docet, & Paulus in priori ad Corinthios teſtatur. Dices, etiam propter hæreſim, vel infidelitatem inuita coniuge poſſe fieri ſeparationem. Sed illa, teſte Ambroſio, & Auguſtino, ſub nomine fornicationis intellecta eſt: quia etiam in matrimonium peccatur. Vel melius, Dominus hanc exceptionem fecit, cùm per Apoſtolum præcepit Hæreticos eſſe fugiendos, atque vitandos. Sed hæc exceptio viri pro labentis in hæreſim, temporaria eſt: nam ſi reſipiſcat ab hæreſi, & Eccleſiæ ſit reconciliatus, iubetur redire ad virum.

Quid magis ſit matrimonio contrarium.

Triplex bonũ coniugio auffert fornicatio.
1 Cor. 6.
Epheſ. 5.
B. Thomas.
Bonauent.
1 Cor. 6.

Quibus cauſis extra illam ſeparationis poſſit exigi redditio debiti cõiugalis.

B. August.

Coniuges ſpõte ſua ſeparari poſſe quando vir vel vxor ſtatim ſeparati poſſunt.
1. Cor. 7.

Ambroſ. in Luc. c. 16 to. 5
Auguſt. lib. 2. de adult. coniug. cap. 9.
Altera ſolutio.

Tertium erat, huiuſmodi ſeparationem tori non eſſe veram dimiſſionem, & Chriſtum æquiuocè locutum fuiſſe. Dicendum eſt, eſſe veram dimiſſionem, in perpetuum poſſe relinquere vxorem, & non poſſe

III Argum.

Æquiuocationes quæ minimè abſurda in Euangelio.

cogi ad redeundum. Nec abſurda eſt æquiuocatio, ad quam cogimur ex textu, vt ibi: *Rom. 8.* De peccato damnauit peccatum in carne: *Ioan. 4.* & apud Ioannem, de aqua corporea cum Samaritana diſſerens, ſaltauit ad ſpiritualem, & hic coactus tollere repudium legale, & ſtatuere Euangelicum, compulſus eſt Dominus voces in alia ſignificatione vſurpare. Quod autem verbum dimittendi cõiugem, pro ſeparatione tori intelligatur; oſtendimus in quinto libro, ad quem mitto lectorem. *Tract. 30.* Cõfirmat etiam hæc verbum Domini apud Marcum: *Adulterium committit ſuper eam,* vel aduerſus eam, id eſt, in iniuriam illius. Non ergo eſt dimiſſum, vel ſolutum vinculum viri ſui antiqui ſecum, ſed adhuc perſeuerat. Atque ita habes duplicem huius nodi diſſolutionem. Quod ſi quis ſit, qui meliorem, & firmiorem excogitare valeat: illi reclamandum non eſt, ſed maximę habendæ gratiæ: nos certè, quod potuimus, præſtitimus.

Altera opinio vt verior & verbis Chriſti congruentior, multis rationibus aſtruitur.

Supereſt, vt rationibus pugnemus, & confirmemus ſententiam, quam alio loco ex Scripturis, & Patrum teſtimonijs oſtendimus eſſe veriſſimam. Sit igitur prima ratio: Cùm omnes proni ſimus ad licentiam; nullus probus legitur hac licentia vſus, vt propter fornicationem vxoris ea relicta aliam aſſumpſerit. Nam praxis Eccleſiæ, & Spiritus ſanctus in maioribus docens Eccleſiam, nunquam hanc licentiam cõtulit. *Orig. tract. 7. in Matth. paulo ante mediũ tom. 2.* Et ſi qui eam dederũt, vt Origenes de quibuſdam Epiſcopis ait; hoc extra Scripturam, & contra Scripturam fecerunt, & cõtra vigorem Euangelij, vt ait Hieronymus, *Hieron. ad Oceanum in Epitaph. Fabiolæ. concil. Mileuit. Can. 17.* & ab Euangelica, & Apoſtolica receſſerũt doctrina, quemadmodum tradit Concilium Mileuitanum, cui interfuit B. Auguſtinus. Secunda ratio: Quia ingens, & latè patens feneſtra in firmandis matrimonijs aperiretur. *II Ratio, vt & quę ſequuntur, ab incommodis.* Quiuis enim coniux facilè poſſet alteri, aut adulterium apponere, vel procurare adulterandi anſas. Vnde Hieronymus in hæc verba Matthæi hanc rationem attingit, dicens: *Hiero. in c. 19. Mat. tom. 9.* *Sola fornicatio eſt, quæ vxoris vincat affectum: imò cum illa vnam carnem in aliam diuiſerit, & ſe fornicatione ſeparauerit à marito, non debet teneri, ne virum quoque ſub maledicto faciat, dicente Scriptura: Qui adulteram tenet; ſtultus, & impius eſt.* (*Tenens adulteram qualis ille ſit. Prouerb. 10.*) *Vbicunque eſt igitur fornicatio, & fornicationis ſuſpicio, liberè vxor dimittitur. Et quia poterat accidere, vt aliquis calumniam faceret innocenti, & ob ſecundam copulam nuptiarum veteri crimen impingeret; ſic priorem dimittere iubetur vxorem, vt ſecundam, prima viuente, non habeat. Quod enim dicit, tale eſt: Si non propter libidinem, ſed propter iniuriam dimittis vxorem, quare expertus infelices priores nuptias, nouarum te immittis periculo: Nec non quia poterat euenire, vt iuxta eandem legem vxor quoque marito daret repudium; eadem cautela præcipitur, ne ſecundum accipiat virum. Et quia meretrix, & quæ ſemel fuerat adultera, opprobrium non timebat; ſecundo præcipitur viro, quod ſi talem duxerit, ſub adulterij ſit crimine.* Hæc ille, qui manifeſtè tradit, maritos poſſe adulterij crimen impingere vxoribus, vt Saluator ſubiunxit. Eleganter explicat totum locum Matthæi, qui parem eſſe conditionem in repudio vxoris, ac viri oſtendit. Docet etiam, exceptionem illam tantùm referendam ad partem præcedentem, dicens: *Sic priorem iubetur dimittere vxorem, vt ſecundam prima viuente non habeat.* Quod etiam ſubiuncta verba planè docent: Et qui dimiſſam duxerit, adulterat. In quo non poteſt repeti exceptio illa: Niſi ob fornicationẽ; vt ſignificetur, dimiſſam ob fornicationem dici poſſe ſine adulterio: nam ſic eſſet dimiſſa ob fornicationem, melioris conditionis, quàm præter ſuam culpam dimitteretur. Neceſſariò ergo conſequitur, adulterare omnem eum, qui quamuis dimiſſam ducit; quia dimiſſa etiam ob fornicationem non eſt à priori vinculo libera. Tertia ratio: Quia ſi per adulterium ſoluitur coniugij vinculum, melior eſſet conditio adulteræ, quæ libera eſſet ad ſecundum coniugium; quàm honeſtæ vxoris, cui per calumniam impoſitum eſſet adulterium. *III Ratio.* Hęc enim ſciret, nõ ſubeſſe cauſam fornicationis, & ideo obſtringi ad primum maritum. Idem quoque de viro pudico, qui calumnia adulterij grauaretur ab vxore, ſtatuendum eſſet. Quarta ratio: Si per fornicationem alterius ſolueretur coniugium, non liceret parti innocenti conſuetudinem habere cum fornicante coniuge etiam pœnitente, & ad bonam frugem conuerſo: quia non eſſet amplius vſus coniugij iam ſoluti, ſed fornicatio; & non ſupereſſet locus reconciliationi, ſed noua eſſent ineunda coniugia: quæ omnia falſa ſunt, & abſurda. *IV Ratio.* Quinta ratio: Illud verum non eſſet, quod dicitur: Quod Deus coniunxit, homo non ſeparet: ſepararet enim adulter, vel adultera, vel dęmõ, eos ad fornicationem inducens. *V. Ratio.* Sexta ratio: Quia incommoda valdè eſſet hæc diſſolutio coniugij liberis iam ſuſceptis, qui non poſſent conuenienter educari, vel inſtitui: quod maximè repugnat non ſolum rationi, ſed etiam fini ipſius Sacramenti. *VI. Ratio.* Sequerentur etiam alia incommoda dicta, & mala, quæ ex diuortio diximus ſequi. Poſtrema ratio: *VII. Ratio.* Quia Chriſtus interrogatus à Phariſæis an

liceret

liceret repudiare, reſpondit non licere, & ab initio non fuiſſe ſic, ſed vnam fuiſſe carnem indiuiſam; ergo ſi liceret in cauſa fornicationis aliam ducere, eſſet ſibi Chriſtus ipſi contrarius, qui vnam tantùm carnem illos eſſe vult, & conueniens cum aduerſarijs, quos ille ſermone confutabat. Ita eſt accipienda exceptio fornicationis, vt non liceat aliam ducere priore dimiſſa. Hactenùs diluimus argumenta, quæ ex verbis CHRISTI fiunt ad probandam ſolutionem vinculi coniugalis: iam reliqua, quæ ex traditione, vel rationibus fiunt, commodè in ſequentem tractatum reijciemus, ne hic plus æquo longior prodeat. Rogemus Dominum omnis veritatis, & puritatis autorem, vt huiuſce legis ſuæ verum intellectum nobis conferat, vt ita caſta eſſe poſſint Chriſtianorum coniugia, vt promereantur ipſum Dominum Ieſum Chriſtum, cui cum Patre, & Spiritu ſancto immortales reddantur gratiæ in ſecula ſeculorum Amen.

TRACTAT. XLIX.

De diſceptatione Domini cum Phariſais de nexu perpetuo matrimonij. Matth. cap. 19.

REPELLENDA ſunt hoc tractatu argumenta omnia, quæ vel ex Concilijs, vel ex Patribus, vel etiam ex rationum momentis à quibuſdam conficiuntur, ad probandam ſolutionem vinculi coniugalis in cauſſa fornicationis. Primo loco producemus, quæ nonnulli ex Sanctis Patribus in contrarium adferunt. Inter quos primus occurrat Epiphanius in hæreſim Catharorum eijcientium digamos de Eccleſia ſua: Quibus reſpondet, in Eccleſia Catholica non ſolùm digamos ex Pauli doctrina acceptari; ſed etiam habentes duas vxores, ſcilicet eos, qui vna dimiſſa, alteram ducunt, patitur, vel ſuffert, ait, Eccleſia. Sed profectò ſi patitur, non probat; quanquàm ſi dimiſſa moriatur, tunc incipit ſine peccato alteram quam duxit, habere. Et ita Epiphanius ibi ſe ipſum ſoluit, dicens: *Licitum eſt autem populo, vt propter imbecillitatem feratur, & vt qui non poſſunt prima vxore contenti eſſe, ſecundæ poſt primæ mortem coniungantur. Et qui quidem vnam habuit, in maiore laude, ac honore apud omnem concionem habetur. Qui verò non potuit vna mortua contentus eſſe, ob aliquam cauſſam, ſcortationem, aut adulterium, aut ſeparatione ob aliquam malam cauſſam facta; eum diuina Scriptura non accuſat, ſi aut vir ſecundæ coniungatur vxori, aut vxor ſecundo viro, neque ab Eccleſia, & vita abdicat: ſed ſuffert propter debilitatem: non vt duas vxores ſimul habeat, altera adhuc ſuperſtite; ſed vt ab vna ſeparatus, ſecundæ, ſi ita contingat, lege copuletur, diuina Scriptura, & ſancta Dei Eccleſia eius miſeretur: maximè ſi aliàs talis pius ſit, & ſecundùm legem Dei viuat.* Hæc ille. Vbi dicendo, quòd Eccleſia & ſcriptura ſuffert, & miſeretur, indicat, tale ſecundùm coniugium, priori viuente relicta, illicitum eſſe. Vnde & ſubiungit, *Vt poſt delicta illos ad pœnitentiam admittat.*

I. Teſtimoniũ ex Patribus.

Epiphan. in hæreſ. 59. prope finẽ.

Secundarum nuptiarum ratio.

II. Teſtimon.

Hilarius in Matthæum, tractans de diuortio: *Nullam*, inquit, *aliam cauſſam deſinendi à coniugio præſcribens, quàm quæ virum proſtituta vxoris ſocietate pollueret.* Sic ille; vbi videtur loqui de ſolutione vinculi coniugalis. Dicendum eſt, Hilarium tantùm docere, licitè coniugium deſinere, quantum ad torum, & cohabitationem, qua coniugium continuari ſolet; nihil tamen ſtatuere, an liceat contrahere cum alia.

Hilar. can. 4. in Matth. poſt med.

III. Teſtimon. *Theod. lib 9. de Græca affectio. curat. ſub ſi. tom. 2.*

Tertiò adfertur Theodoritus libro de legibus, ſiue de Græcarum affectionum curatione: vbi tractans verba Domini, Matthæ. cap. 5. ſcribit, per fornicationem copulam penitùs ſolui: *Vnam verò*, inquit, *copulæ huius diſſoluendam occaſionem propoſuit, qua penitùs nuptialis diſtraheretur coniunctio. Inquit enim: Omnis qui dimiſerit vxorem ſuam, excepta fornicationis cauſſa, facit eam mœchari, & qui dimiſſam duxerit, adulterat. Quibus ſanè verbis cætera vxoris vitia æquo animo ferri iubet, ſeu loquax ſit illa, ſeu temulenta, ſeu contentioſa. Sin verò nuptiarum leges tranſiliat, in aliumque virum procax intendat; tunc denique copulam ſolui iubet.* Hæc ille. Sed profectò ſatis ſoluitur coniugale fœdus, quando viro repugnante denegat ei ſui corporis poteſtatem, & ſeparat ſe à cohabitatione. Nihil tamen ſtatuit, an dimiſſo coniuge, nouis nuptijs poſſit copulari, & ipſemet Theodoritus aliter docet in epiſtolam priorem ad Corinthios.

Idem in ca. 7. 1. ad Corint.

Lactant.

Simili ratione ſoluendæ ſunt duæ ſententiæ Lactantij: altera in libro de Vero cultu cap. 23. ſub finem, vbi habet: *Sed tamen nequis diuina præcepta circumſcribere ſe putet poſſe; addantur illa, vt omnis calumnia, & occaſio fraudis remoueatur: adulterum eſſe, qui à marito dimiſſam duxerit, & eum, qui præter crimen adulterij, vxorem dimiſerit, vt alteram ducat.* Sed in hoc loco Lactantius exceptionem adulterij ad dimiſſionem refert tantùm; & abſolutè alteram ducere videtur

prohi-

Idem in Epitom. cap 8.

prohibere, juxta ſententiam Euangelicam. Altera ſententia Firmiani habetur in Epitome, his verbis: *Sed ſicut fœmina caſtitatis vinculis obligata eſt, & ne aliud concupiſcat; ita vir eadem lege teneatur, quia Deus & viro vxorem vnius corporis compage ſolidauit. Ideo præcepit non dimitti vxorem, niſi crimine adulterij deuictam; & nunquàm coniugalis fœderis vinculum, niſi ruperit, reſoluatur.* Quæ ſententia rectè Catholicè exponitur, ſi dicatur, vinculum fœderis coniugalis rumpi, quando fides pacta & promiſſa frangitur, & violatur; per quam violationem fit, vt patris innocentis corpus non ſit illi amplius obnoxium: Nihil tamen decernit, an adultera dimiſſa, poſſit denuò alteri copulari.

Coniugalis fœderis vinculum quando rumpatur.

IV. Teſtimon. *Baſil. to. vlt.*

Ad hæc profertur Baſilius, cuius tres extant epiſtolæ ad Amphilochium, quæ Canonicæ dicuntur, in quibus Canones eius continentur: & Canone IX. apertè concedit marito facultatem repudiandi vxorem adulteram, & alteram accipiendi. Et ſimile quid habet Canon. XXI. Sed quicquid ſit de his Canonibus, conſtat primò Baſilium in Canone IX. non dicere, quòd liceat innocenti coniugi nouo matrimonio copulari: ſed quòd ſi ille cum alia rem habeat, non cenſetur adulter, ſed fornicator. Patet deinde beatum Baſilium in alijs libris aliter ſenſiſſe, & docuiſſe; vt propterea illi Canones in ſuſpicionem veniant. Nam tomo vltimo ſuorum operum, libro De vera virginitate, aliquanto poſt medium, ita ſcribit: *Non audis quoniam qui dimiſſam duxerit, mœchatur? Etſi enim, inquit, pro culpa dimiſſa eſt, viuit tamen vir eius. Quid ergo dimiſſam perturbas? cur illi ſpatium non das, vt de his agat pœnitentiam, quorum gratia dimiſſa eſt? & vir à ſe dimiſſa pœnam, emendationemq; miſeratus, ad ſe rurſus proprium reuocet membrum? quid emendandi ſe ſpatium præripis, viuente viro ſic dimiſſam ducens? Tu cur antequàm peccatum ſuum, pro quo dimiſſa eſt, planè intelligere poſſit, eam ad coniugium rapiens, impudentiorem ad ſcelera deinceps facis? nempè viuente viro alienam adulteras coniugem, facilemque illi ad nequitiam reditum (vt dixi) per connubium pandis.* Hactenùs diuus Baſilius, vt videtur, agens contra eum, qui dimiſſam à marito, ſolicitabat ad coniugium. Et in libro Moralium regula ſeptuageſima tertia ſic habet: *Quod nullo modo debet vir, qui legitimo matrimonio cum vxore coniunctus ſit, ab ea ſeparari, neque viciſſim vxor à viro, niſi illorum alter in adulterio deprehenſus ſit, niſi vel cauſſa aliqua alia interſit, quæ vera aduerſus Deum pietati officiat.* Et probat hanc regulam ex quatuor locis Scripturæ, nempè ex verbis Matthæi quinto, & Matthæ. 19. & 1. Corinthiorum 7. & Lucæ 14. vbi Chriſtus Dominus ſeruator noſter: *Si quis venit ad me, & non odit patrem ſuum, & matrem, & vxorem, & filios, & fratres, & ſorores, adhuc autem & animam ſuam, non poteſt meus eſſe diſcipulus.*

Idem eo. tom.

1. Cor. 7.

Baſilij in eum qui dimiſſam propter fornicationem ducit vxorem inuectiua.

Idem lib. Moral.

Deinde ſubiungit Baſilius, quod non licet viro, vxore dimiſſa, aliam ducere; neque item vxori viciſſim quæ dimiſſa ſit, viro alij nubere. Et probat ex loco Matthæi cap. 19. Vbi ponderandum eſt, Baſilium in priori regula, vbi tantùm eſt ſermo de dimiſſione, exceptionem apponere fornicationis, & parem oſtendere conditionem tam vxoris, quàm viri: in poſteriori regula, vbi ſermo eſt, poſt dimiſſam coniugem, de nouis nuptijs, exceptionis fornicationis ne meminiſſe quidem; vt intelligas beatum Baſilium rectè, & Catholicè intellexiſſe Euangelium, vt nos appoſuimus. Nam ſi repudiatę non licet nubere, nec repudianti ducere: ſignum eſt manifeſtum adhuc vinculum coniugij perdurare prioris.

Expenduntur verba Baſilij in regulis ab eodem aſſignatis circa dimiſſionem vxoris adulteræ.

V. Teſtim. *Ambroſ.*

Profertur etiam Beatus Ambroſius, tomo quinto, in caput ſeptimum primæ ad Corinthios, qui in illa verba Apoſtoli: *Et virum vxorem non dimittere: Subauditur autem*, inquit, *excepta fornicationis cauſa. Et ideò non ſubiecit, dicens, ſicut de muliere, quòd ſi diſceſſerit, manere ſic; quia viro licet ducere vxorem; ſi dimiſerit vxorem peccantem; quia non ita lege conſtringitur ſicut mulier. Caput enim mulieris vir eſt, & paullò antè de vxore dixerat: Quòd ſi continere ſe, inquit, non poteſt. quia pugnare non vult contra carnem; viro reconcilietur. Non enim permittitur mulieri vt nubat, ſi virum ſuum cauſſa fornicationis dimiſerit, aut apoſtaſia, aut ſi illicitè impellente laſciuia vſum quærat vxoris; quia inferior non omninò hac lege vtitur, qua potior, ſi tamen apoſtatet vir, aut vſum quærat vxoris inuertere, nec alij poteſt nubere mulier, nec reuerti ad illum.* Hactenùs ille. Ad quod nonnulli reſpondent, vt Gratianus 32. quæſtion. 7. capit. *Quod propoſuiſti.* & Magiſter Sententiarum in quarto, diſtinctione trigeſima nona, inſertum fuiſſe à falſarijs, ſiue hæreticis.

Minus cōmoda ſolutio.

Gratianus Magiſt. Sent.

Quod durum videtur: quia nullam legimus extitiſſe hæreſim illud aſſerentem, & Beatus Auguſtinus in libris ad Pollentium (Ambroſij ſcriptorum diligentiſſimus obſeruator) proculdubio Ambroſium citaſſet. Illud tamen certum eſt, ipſum Ambroſium alijs locis aliter ſtatuiſſe. Nam cum ſuper Luc. c. 16. tom. 5. in hunc modum ſcribit: *Pone, ſi repudiata non nubat: & hæc viuo viro*

B. Ambroſ.

tibi

4 *tibi debuit diſplicere, cui adultero fidem ſeruat: Pone ſi nubat: neceſsitas illius tuum crimen eſt, & coniugium quod putas, adulterium eſt; Quid enim refert, vtrùm aperta criminis confeſsione an mariti ſpecie adulterium admittas? niſi quod grauius eſt, legem criminis feciſſe, quàm furtum. Sed fortaſſe dicet aliquis: Quomodo Moyſes mandauit dare librum repudij, & dimittere vxorem? Qui hoc dicit, Iudæus eſt: qui hoc dicit, Chriſtianus non eſt.* Et infrà: *Apoſtolus negauit legem eſſe diuinam, vt coniugium qualecunque ſoluatur: nec ipſe præcepit, nec dedit deſerendi authoritatem: ſed culpam abſtulit deſtituto.* Et paullò ante hæc verba inuehitur in eos, qui legis humanæ præſidio, & authoritate alias accipiebant, ait enim: *Dimittis ergo vxorem quaſi iure ſine crimine, & putas id tibi licere, quia lex humana non prohibet, ſed diuina prohibet? Qui hominibus obſequeris, Deum verere. Audi legem Domini, cui obſequuntur etiam, qui leges ferunt: Quæ Deus coniunxit, homo non ſeparet.* Hæc ille. Propter eà quod dixit, mulierem non hac lege vti, qua virum; ad legem humanam videtur referendum, vt declarat, non ad diuinam, quæ parem facit in hac parte virum, & vxorem, vt Sanctus Euangeliſta Marcus capite decimo, & Apoſtolus in prima epiſtola, quam ad Corinthios ſcripſit, capite ſeptimo, expreſſerunt. Idem de legibus humanis ſenſit Chromatius Romanus in quintum caput Matthæi, dicens: *Vnde non ignoret, quàm graue apud Deum damnationis crimen incurrant, qui per effrenatam libidinis voluptatem, abſque fornicationis cauſſa dimiſsis vxoribus in alia volunt tranſire coniugia. Quod idcirco ſe credunt impunè committere, quia humanis, & ſeculi legibus id videtur permiſſum: neſcientes ſe grauiùs in hoc delinquere, quia humanas leges diuinis legibus præferant. Vt quod illicitum Deus eſſe conſtituit, ideo licitum credant, quia ab homine ſit liberè permiſſum.* Hæc ille, damnans cum Ambroſio, eos, qui leges Romanas diuinis præferebant. Quod verò ſequitur in eodem, cautè intelligendum eſt. Subdit enim: *Sed ſicuti vxorem caſtè, ac purè viuentem, dimittere fas non eſt; ita quoque adulteram dimittere permiſſum eſt: quia ipſa ſe mariti conſortio fecit indignam, quæ in corpus ſuum peccando, Dei templum auſa eſt violare.* Quibus verbis tantùm ſtatuit licitum repudium adulteræ; nihil tamen de ſecundis nuptijs decernit. Sed redeamus ad Ambroſium, qui in Commentarijs ſuper epiſtolam Pauli ad Romanos in principio exponens illum locum Apoſtoli: *Igitur viuente viro vocabitur adultera, ſi fuerit cum alio viro*, ait: *Hæc lex de Euangelio eſt, non ex Moyſe, neque ex iuſtitia terrena. Aliquid ergo duce natura, aliquid ex lege Moyſi addiſcentes, perfecti ſunt per Euangelium* CHRISTI. Idem libr. 1. de Abraham patriarcha: *Sed & vos*, inquit, *moneo, viri, maximè qui ad gratiam Domini tenditis, non commiſceri adulterino corpori. Qui enim ſe iungit meretrici, vnum corpus eſt: nec dare hanc occaſionem diuortij mulieribus.* Et ſtatim infrà: *Nemo ſibi blandiatur de legibus hominum. Omne ſtuprum adulterium eſt, nec viro licet, quod mulieri non licet. Eadem à viro, quæ ab vxore debetur caſtimonia.* Hactenùs ille, apertè dicta ſua ad Corinthios interpretans, vel illa corrigens, & Catholicam apertè defendens ſententiam, vt non ſit opus aſſerere, illius verba vitiata à falſarijs: & quicquid alibi ſcripſerit in epiſtolam ad Corinthios, deſerendus eſt, & in alijs tribus ſequendus locis. Alij tamen eruditi viri contendunt quibuſdam non improbabilibus coniecturis commentarios illos in Paulum, Ambroſij non eſſe: quod prudentis lectoris iudicio dijudicandum relinquo.

Grauius legẽ criminis feciſſe, quàm furtum, ait Ambroſius.

Deut. 24.

1. Cor. 7.

Matt. 19. Quæ lex vxorem vetet dimittere virũ.

Marc. 10.

1. Cor. 7.

Chromatius Roman.

Cauendum in verbis Chromatij quid circa dimiſſionẽ vxoris adulteræ.

1. Cor. 6.

Ambroſ.

Idem lib. 1. de Abraham patriarcha.

De Ambroſij in Paulum cõmentarijs qd ſenſerint magni quidam viri.

Præterea adducitur Auguſtinus libro de Fide, & operibus, vbi ait: *Quiſquis etiam vxorem in adulterio deprehenſam dimiſerit, & aliam duxerit; non videtur æquandus eis, qui excepta cauſſa adulterij dimittunt, & ducunt. Et in ipſis diuinis ſententijs ita obſcurum eſt, vtrum & iſte, cui quidem ſine dubio adulteram licet dimittere; adulter tamen habeatur, ſi alteram duxerit, vt quantum exiſtimo, venialiter ibi quiſque fallatur.* Hæc ille, qui videtur aſſerere, poſſe ſuſtineri quòd ſoluatur vinculum coniugij; & quòd venialiter fallatur ſoluens. Reſpondeo, quæſtionem hic non eſſe de magnitudine peccati dimittentis; ſed an ſit iure Diuino prohibitum, repudiata adultera, vxorem nouam ducere. Nam fieri poteſt, vt quid tali iure ſit prohibitum: & tamen propter obſcuritatem prohibitionis, aliquem ſecùs facientem vel non peccare, vt qui olim plures vxores ducebat, vel leuiter peccare: & hoc tantùm dicit Auguſtinus de ſuo tempore loquens. Sed quia poſt eum Eccleſia plus quàm per mille annos oppoſitum docuit, iam non eſſet veniale, vel leue, vt tunc erat: quia multa licebant in primitiua Eccleſia neophytis, quæ iam Eccleſia magis inſtructa, & priſtinis aliarum ſectarum conſuetudinibus magis abolitis illicita sũt. Venialiter etiam falli aliud non eſt, quàm venia dignum eſſe; qua loquendi forma ſæpè vtitur Auguſtinus, vt libro contra Fauſtum Manichæum, vbi dicit: *Hoc ergo facile debuit eſſe veniale, ſcilicet venia dignum.*

VI. Teſtim. Auguſt li. de Fide, & oper. c. 19. in fi. to. 4.

Venialiter falli quid. Auguſt. li. 6. cont. Fauſtũ Manichæum c. 4. tom. 6.

Idem li. 2. Retract. c. 57. tom. 1. VII. Teſtim.

Rurſus idem obijcitur in libris Retractionum, vbi ita dicit: *Scripſi duos libros de coniugijs adulterinis, quantum potui ſecundùm Scripturas, cupiens ſoluere difficillimam quæſtionem. Quòd vtrum enodatiſſimè fecerim, neſcio, imò verò non me perueniſſe ad huius rei perfectionem ſentio, quamuis multos ſinus eius aperuerim, quòd iudicare poterit quiſquis intelligenter legit.* Ita Auguſtinus. Sed hæc verba nihil contra dogma propoſitum faciunt, ſiue ille perfectè intellexerit, ſiue non: quanquàm id modeſtiæ cauſſa ab Auguſtino dictum eſſe cenſendum eſt: non adimit nobis veritatem dogmatis Catholici, quod ille cum omni aſſeueratione non vno loco tuetur.

Chryſoſt. ho. 19. in priorem ad Corint. in med. tom. 4.

1 Cor. 7. Sup o.

Chryſoſtomus in priorem ad Corinthios, explicans illa verba: *Sanctificatus eſt enim vir infidelis per vxorem fidelem*, ſic habet: *At ſi is, qui meretrici adhæret, vnum cum ea corpus efficitur; conſtat, quòd qui idololatræ adheret, vnum efficit corpus. Eſt quidem vnum corpus, non autem immundum, ſed vincit vxoris puritas viri immunditiam, & fidelis viri puritas rurſum infidelis vxoris immunditiam, ſuperat. Sed quanam ratione in infideli immunditia vincitur, & quare infidelis conſuetudinem ſuadet? In fornicaria autem muliere non accuſatur vir, ſi eam dimittit: quoniam illic quidem ſpes relinquitur, vt pars perdita per nuptias ſaluetur, hic autem nuptiæ iam diſſolutæ ſunt, & hic ambo corrumpuntur, illic verò alterius duntaxat peccatum eſt.* Hæc ille. Sed per nuptias diſſolutas non intelligit vinculum ſublatum, ſed quia perdidit vir vſum poteſtatis corporis alieni, quia pars læſa & innocens poteſt, ſi velit, totum, & cohabitationem viri etiam repugnantis in perpetuum deſerere.

Concilia.

Simili modo ſoluendæ ſunt ſimiles, quę in Patribus inueniuntur ſententiæ.

Concil. Arelaten.

Quod ad Concilia ſpectat, primo loco profertur Concilium Arelatenſe primum cap. 10. *De his, qui coniuges ſuas in adulterio deprehendunt, & ijdem ſunt adoleſcentes fideles, & prohibentur nubere; placuit, vt, in quantum poteſt, conſilium eis detur, ne, viuentibus vxoribus ſuis, licèt adulteris, alias accipiant.* Hæc ibi, in quibus quia dicitur conſilium dari; conſtat quòd non ſit præceptum.

Conſilium ſæpe hortationē ſignificat.

Reſpondetur, abuſum eſſe vocabuli, & conſilium interdum pro quauis exhortatione accipi, vt illud Danielis; *Conſilium meum placeat tibi, & peccata tua eleemoſynis redime, & iniquitates tuas miſericordijs pauperum.* Et ſatis hoc inſinuatur in dicto Concilio, dum ait: *Et prohibentur nubere.*

Dan. 4.

Concil. Venetic. c. 2.

Secundò obijcitur Concilinm Veneticum: *Eos quoque qui relictis vxoribus ſuis, ſicut in Euangelio dicitur, excepta cauſſa fornicationis, ſiue adulterij probatione, alias duxerint; ſtatuimus à communione ſimiliter arcendos, ne per indulgentiam noſtram permiſſa peccata, alios ad licentiam erroris inuitent.* Hæc ibi; vbi admitti videtur, quòd probato adulterio poſſint alias ducere. Reſpondemus, Concilium nihil determinare in cauſa probati adulterij, & ideò nihil ſequi, ſicut nec de ſententia Domini eſt dictum: niſi quis velit per fallaciam conſequentis argumentando aliquid deducere. Quanquàm autem Concilium aliquid definiret; errare poſſet, & corrigi per aliud Concilium.

Matth.

Concil. Triburienſ. c. 42.

Tertiò, adfertur Concilium Triburienſe: *Si quis legitimam duxerit vxorem, & impediente quacunque domeſtica infirmitate, vxorium opus non valens implere cum illa; frater verò eius, ſuadente diabolo, adamatus ab ipſa, clanculum eam humiliauerit, & violatam reddiderit; omnimodò ſeparentur, & à neutro vlterius eadem mulier contingatur.* Et infrà de viro: *Quia verò humana fragilitas procliuis eſt ad labendum; aliquo modo muniatur ad ſtandum. Idcirco Epiſcopus, conſiderata mentis eorum imbecillitate, poſt pœnitentiam ſua inſtitutione peractam, ſi ſe continere non poſſint, legitimo conſoletur matrimonio, ne dum ſperantur ad alta ſubleuari; corruant in cœnum.* Hæc ibi; Vbi poſt prohibitionem copulæ matrimonialis cum ſua, cōcedit quòd conſoletur legitimo matrimnnio. Dicendum eſt, vel Concilium hoc errasse: vel, Concilium poſt peractam pœnitentiam impoſitam ab Epiſcopo diſpenſare, vt adulter & adultera poſſint ad noua vota nuptiarum tranſire: ipſa quidem adultera poſt mortem viri ſui, adulter cùm libuerit, quoniam propter inceſtum perpętratum legibus Eccleſiaſticis ab ineundo vnquam coniugio arcebantur. In quibus legibus diſpenſare poterat Concilium. Et idem dicendum ad ſextum argumentum, quod inferiùs ponitur.

Prætereà ex eodem Triburienſi producitur caput, *Si quis cum nouerca*, 32. quæſt. 7. Vbi ſic ſtatuitur: *Si quis cum nouerca ſua dormierit, neuter ad coniugium poteſt peruenire: ſed vir eim poteſt, ſi vult, aliam accipere, ſi ſe continere non poteſt. Similiter ſi quis cum filiaſtra ſua, vel cum ſorore vxoris ſuæ dormierit, obſeruandum eſt.* Nam eadem ratione, qua prior obiectio diluenda eſt. Vnde Canone XLVI. eiuſdem concilij de vxore à marito propter adulretium accuſata, ſubditur: *Maritus verò, quandiu ipſa viuat, nullo modo alteram ducat.*

Concil. Elibertin.

Quintò, producitur Canon octauus Concilij Elibertini ſub Sylueſtro Papa: *Fœminæ*, inquit, *quæ nulla præcedente cauſſa reliquerint viros ſuos, & alteris ſe copulauerint: nec in fine accipiant communionem*: Ergo, ſi adeſſet cauſſa, inſinuaretur, quòd poſſint alteri ſe copulare. Reſpondetur, non valere argumentum à contrario ſenſu. Et Canone ſequenti non datur facultas vxori relinquendi maritum adulterum, & alterum in conſortium accipiendi.

Gratia. 32. q. 7. c. quadam.

Sextò obijcitur caput cuiuſdam Concilij, quod refert Gratianus in Decretis: *Quædam*, inquit, *cum fratre viri ſui dormiuit: decretum eſt, vt adulteri nunquam coniugio copulentur: illi verò, cuius vxor ſtuprata eſt, licita coniugia non negentur.* Reſpondemus, Prouinciale Concilium errare potuiſſe, & proinde fuiſſe per vniuerſalia correctum.

Ibid. c. concubuiſti.

Septimò, obijcitur Concilium Zachariæ Papæ eodem loco à Gratiano citatum: *Concubuiſti*, ait, *cum ſorore vxoris tuæ? Si feciſti, neutram habeas; & ſi illa, quæ vxor tua fuerit, conſcia ſceleris non fuit, ſi ſe continere non vult, nubat in Domino, cui velit: tu autem, & adultera, ſine ſpe coniugij permaneatis; & quamdiu vixeritis, iuxta præceptum Sacerdotis pœnitentiam agite.* Hæc ibi. Sed Magiſter Sententiarum gloſſam adducit ad illud verbum, *Nubat in Domino cui velit*, ſcilicet, poſt mortem viri. Sed cui (quæſo) hoc dubium eſſe poterat? Quid ſi vir ſuperſtes fuiſſet vxori? Proinde aliter reſpondetur: quòd quia diſpenſatio eſt contra commune ius, nullus valet diſpenſare contra ius maioris, ſed ſui, vel æqualis, vel inferioris.

1. Corin. 7.

Inepta ſolut. Magiſt. Sent.

1 Cor. 7.

Altera ſolut. Quod ius tantummodo relaxatur.

Vt ergo in natura quædam ſunt contingentia ad vtrumlibet, quædam autem determinata ad vnum, & inter hæc quędam magis determinata, ita vt rarò, aut nunquam mutentur, quædam verò minus, vt mutari poſſint à cauſſis ſecundis, & conſuetudine, vt dictum eſt: ad hunc modum circa actiones ſtatuendum eſt, quaſdam eſſe, quæ frequenter variationem recipiunt, vt ſunt illæ quæ per præcepta poſitiua mandantur, vel vetantur; & in his quia condita ſunt à ſummo Pontifice, liberam illæ habent diſpenſationem; ita tamen, vt ſi ſine cauſſa diſpenſet, diſpenſans quidem peccet, diſpenſatio tamen facta teneat.

Quæ actiones ſtatutave diſpenſari poſſint, & quæ non.

Aliæ autem ſunt actiones ſtabiles, vt illæ cenſentur, de quibus eſt ius diuinum ſcriptum, vel naturale. Et in his propriè Papa diſpenſare non poteſt, quia non eſt par ipſi Deo. Quia tamen inter illa gradus eſt, & quædam ſunt omninò fixa, & immobilia, in illis nec interpretari, nec diſpenſare valet, ita vt illa abroget, & de medio tollat: quia eſſet deſtruere, & non ędificare: vt ſunt præcepta de honore parentum, de abſtinentia à matre, & ſorore in coniugio: quia poſſet tollere ſtatum religionis, vel Sacramenta. Ideò in huiuſmodi non poteſt Papa vel diſpenſare, vel declarare diſpenſationem, quia Deus in talibus non diſpenſat. Sunt autem alia, in quibus licèt ſecundum regulam non cadat Dei diſpenſatio; & ideo iure diuino ſunt factæ regulæ generales prohibentes; in aliqua tamen cauſſa cadunt in diſpenſationem, non propriè ab ipſo Pontifice, ſed à Deo. Ipſi autem Pontifici relictum eſt, vt euentum diſpenſabilem videat, & Deum in illo caſu diſpenſare declaret: in quo non tam vtitur poteſtate paſtoratus, quæ propriè eſt circa præcepta poſitiua, quàm doctoratu, & prophetia, ſeu, quod idem eſt, claui ſcientiæ, quam habet, vt interpretetur mentem Dei in huiuſmodi caſibus, & regulas Scripturæ, vel iuris naturæ remotas non eſſe de illis intelligendas.

Exod. 20.

Poteſtas paſtoratus in quę exerceatur propriè.

Clauis ſciētiæ propriū quid.

Si enim Caiphas, quia erat Pontifex anni illius, prophetauit: multò magis Pontifex Christi vicarius hac poteſtate fungetur. Hinc beatus Thomas in prima ſecundæ, quæſtion. 2. articulo, 4. & 5. tomo vndecimo, parte 2. ſcribit, Ius naturę licèt non in ipſis primis principijs, omnibus votis, in deductis tamen ex illis eſſe variabile à lege, & conſuetudine, & ob id diſpenſabile. Quia etſi aliqua indecentia ex ſe non careant, non tamen perfecta eſt indecentia, ac proinde poteſt ex cauſſa magna penſari, vel diſſimulari. Eandem doctrinam tradit Thomas in ſecunda ſecundæ, quæſt. 154. ad tertium. Et per hæc, ſi benè intelligantur, ſoluuntur multa, quæ à Pontificibus, quatenùs Prophetis, & interpretibus voluntatis Dei facta ſunt: vtpotè iuxta ſententiam quorundam diſpenſatio Celeſtini cum Rege Aragoniæ, vt ex monaſterio in quo profeſſus erat, exiret, & vxorem duceret, vt prolem ſuſciperet: in quo declarauit mentem Dei, qui non acceptauit illum ad religionem. Talis quoque fuit diſpenſatio Zachariæ Papæ in iſta cauſa fornicationis viri concumbentis cum ſorore vxoris. Eiuſmodi & Gregorij Papæ III. extitit ad Bonifacium Epiſcopum in cauſſa ægritudinis coniugum non valentium reddere debitum maritis nuper ad Fidem conuerſis in Anglia, vt habetur in Decretis: *Si mulier*, inquit, *infirmitate correpta non valuerit viro debitum reddere, quid eius faciat coniugalis? Bonum eſſet, ſi ſic permaneret, vt abſtinentiæ vacaret: ſed quia*

Ioan. 11.

B. Thom.

Idem.

Variæ Pontificum diſpenſationes circa coniugia.

Prima Celeſtini Papa.

II. Zachariæ.

III. Bonifacij. 32. qu. 7. cap. quod propoſuiſti.

1. Cor. 7.

Nam ſi ægrotaret vxor, vel incideret in hæreſim, vel in alias cauſas ſeparandi totum, ſimiliter ad continentiam adſtringeretur: nam ſi propter Euangelium relinquenda eſt vxor, imò liberi, & parentes;

Matt. 8.

cur non vt obedias Euangelio, ab vxore abſtineas? Sed iſta rarò accidunt, & Dominus, qui tulit legem generalem, dat gratiam illam obſeruandi: & cum quis ſe ſponte ad coniugium obligauit, ita etiam ſponte ſe adſtrinxit ad continendum in ſimilibus caſibus. Ideò dici non poteſt, quòd cogatur ad cōtinentiam, quemadmodum nec cogitur religioſus, qui iam vouit. Vnde Auguſtinus ad Pollentium ſimiliter argumentantem, omnes alias moleſtias coniugū vult illas magno animo propter coniugium tolerari, & Innocentius III. in ſexto de Diuortijs. Tertiò dici egregiè poteſt, non ſequi, iuuenem relinquentem vxorem adulteram adſtringi ad continentiam: vt optimè docet Epiſcopus Abulenſis in libr. Regum. Aſſerit enim, quòd poſtquàm quis correxit vxorem ſuam adulteram, & illa correctionem reſpuit, poteſt ad illam accedere, & cohabitare. Primò, quia matrimonij vinculum permanet, ergo actus eius, ſiue vſus licitus eſt. Item, quia nemo cogitur continere ob alienam malitiam: poteſt ergo benè vti malitia ſuæ cōiugis, ſupra cuius corpus poteſtatem habet, quam illa perdidit ſupra corpus viri. Tertiò, quia vt habetur, extra, De iureiurando, cap. *Quemadmodum.* non obſtante in alterutro caſu (id eſt, vxore propter fornicationem dimiſſa, cui iurauit quòd eam ſemper vt legitimam haberet vxorem, & in ſponſa non admiſſa ob fornicationem ante matrimonium, cui iurauit ſe eam accepturum) non obſtante, inquam vinculo iuramenti, quod quidem propter ſubintellectam conditionem eſt tale, vt is, qui iurauit, ad vtrumque ſine tranſgreſſione poſſit habere: ergo, licèt iurauerit, poteſt retinere fornicariam, & dimittere: licebit igitur retinere fornicariam; imò melius eſt, quàm abijcere, modò non ſit ſcandalum. Quod in vniuerſum obſeruandum eſt, vbi nullum eſt ſcandalum, per quod videatur vitio patrocinari, tunc enim nunquam cogitur vxorem dimittere. Et ad allegata capitula reſpondet. Ad capitulum primum, *Sicut crudelis*, aſſerit intelligi, ſi eam prius non corrigit: nam corrigendo oſtendit ſe non patrocinari eius turpitudini. Ad capit. *Si quis vxorem ſuam inuenerit*, intelligitur, ſi conuicta eſt publicè de adulterio, & diuortium iam eſt factum. Hieronymus autem, & Auguſtinus, & Scriptura eadem hac ratione intelligenda venit. Præterea cap. *Si vir.* extra, de adulterijs dicitur, quod debet denuntiare: intellige cogi denuntiare vxorem, vt corrigatur, non autem vt fiat diuortium cum illa: quia nulla lege cogitur continere. Tenet etiam idem Doctor Abulenſis, quòd liceat manere cum coniuge obſtinato in hæreſi, modò quis probabiliter putet ſe non ſubuertendum. Et hoc propter rationes dictas; & quia nullum extat præceptum id prohibens: melius tamen eſt, & tutius non manere cum illo, quia Dominus dabit gratiam continendi. Non ergo cogitur quis repudiare vxorem ſuam adulteram, ſed permittitur tantùm, & repudiata poteſt reconciliari, & ita continere non adſtringetur.

Auguſt. lib 2. ad Pollen. de adulter. coniug. ca. 9. 10 & 6. Innocent. III. in 6. de diuor. c. Quanto. Epiſ. Abulen. in c. 8. libr. 2. Reg.

Virum vxore ſua fornicaria vel etiam incorrecta, quibus de cauſis licite cohabitare.

Innocen. III.

Epiſ. Abulen. q. in Matt.

IV. Ratio. Quarta ratio eſt, quia ſtuprum peculiarius militat contra bonum matrimonij, quàm alia vitia, vt dictum eſt: ergo in illa vinculum coniugij diſſoluetur. Reſpondemus negando conſequentiam. Sat enim eſt quòd teneat primum locum in ſeparando toro, & in priuando adulterum poteſtate ſupra corpus vxoris, & quòd, licèt ſit maius peccatum, in adultera plus puniatur: quia ſemel dimiſſa (quod autoritate Eccleſiæ fieri debet, vt ex libr. ſexto de diuortijs cap. *Significaſti.* admonuimus) etſi conuertatur, non arctatur maritus eam ſuſcipere, nec etiam ingredi religionem, ſed ſatis eſt, quòd ſe in ſeculo contineat: in apoſtaſia autem, vel hæreſi iubetur vel ſuſcipere, vel ingredi religionem, vt eſt dictum. Et hoc fit; quia etſi illa ſint maiora crimina; adulterium tamen magis opponitur matrimonio, & ad adulteram accedens, digamiæ irregularitatem incurrit. In caſu igitur fornicationis datur copia ſeparādi totum. Primò, quia eſt in fidem matrimonij, & ideò poteſt fides ei frangi, id eſt, non reddi debitum, cuius iure ex natura fornicationis ſe priuauit. Secundò, quia etiam Noui Teſtamenti patientia, & perfectio non ſufficeret ad retinendam ſemper adulteram. Tertiò, ne videatur Euāgelium fauere peccato. Intelligenda eſt autem iſta poteſtas dimittendi adulteram, cùm is, qui dimittit, non eſt fornicatus, vel ipſe vxorem non proſtituit, vel non cognouit poſt agnitam fornicationem; vel non fuit fornicatio in infidelitate poſt diuortium, vel quæ fornicata eſt, non ſuum inuincibili, vt aiunt, ignorantia, putauit ſuum, vel vi oppreſſa eſt, vel credens priorem maritum defunctum, alteri ſe copulauit: in omnibus enim his caſibus licèt ſit fornicatio, nō ſit tamen tori ſeparatio. Extra hos autem ſit, & licitè ſit, modò non ex vindicta fiat, ſed

1. Cor. 7.

Quod in caſu fornicationis detur copia ſeparandi torum.

Quibus cauſis coniugium, eius tamen vinculo permanente, diſſoluitur.

ſed vel vt vitet infamiam, vel vt vxor corrigatur.

V. Ratio.

Carnalis coniugij ab ſpirituali diſcrimẽ.

Quinta ratio eſt: In carnali coniugio ſignificatur ſpirituale Dei cum anima: ſed in ſpirituali diuortio Deus propter peccatum dimittit animam, atque deſerit, ergo & vir in carnali. Negatur ſequela: quia non oportet omnimodam ſimilitudinem eſſe inter ſimilia: & Dominus non eſt adſtrictus legi, vt non poſſit dimittere, ſicut homo obligatur, & cum ſponſa Eccleſia inſeparabile habet vinculum, imò cum quouis peculiariter electo, ſiue prædeſtinato: & in his ſatis ſeruatur ſimilitudo. Separatio etiam quantum ad torum, ſufficit ad illam ſimilitudinem diuortij ſpiritualis ſeruandam: nam anima conuerſa iterum recipitur ab ſponſo CHRISTO. Imò tempore ſeparationis à Dei gratia manet aliquod vinculum per characterem ſignificatum, quòd inſtar eſt vinculi coniugalis: dicente Auguſtino libro de Bono coniugali: *Manet inter viuentes quoddam vinculum coniugale, quòd nec ſeparatio, nec cum altero viro copulatio poſſit auferre: ſicut apoſtata anima velut de coniugio Chriſti decedens, etiam fide perdita Sacramentum Fidei non amittit, quod in lauacro regenerationis accepit.* Hæc ille ferè. Ac rurſus infrà: *Quem non faciat iatentum, quid ſibi velit tanta firmitas vinculi coniugalis? Quod nequaquam puto tantum valere potuiſſe, niſi alicuius rei maioris ex hac infirma mortalitate hominum quoddam Sacramentum adhiberetur, quòd deſerentibus hominibus, atque id diſſolare cupientibus, inconcuſſum illis maneret ad pœnam.*

Auguſt li. de Bono coniugali c. 7. tom. 6

23. q. 7. i. Interueniente.

VI. Ratio.

Baſil Chryſoſt. li. de vir. circa med. 1. Cor. 7.

Sexta ratio eſt: Quòd Græca & Orientalis Eccleſia olim, & modò ſecùs faciat. Reſpondeo: Quid olim fecerit Eccleſia Græca, conſtat ex tot Patribus veteribus, & præſertim ex Baſilio, & Chryſoſtomo, qui libro de virginitate, tractans illud: *Quòd ſi diſceſſerit, maneat innupta*: *Vides ne* (inquit) *rei neceſſitatem, & inexorabilem ſeruitutem. Vides vtrumque vinculis vndique conſtrictum? Eſt enim connubij neceſſitudo inſtar vinculorum.* Et infrà: *Nouam prætereà quandam, & admirabilem excogitauit compenſationem ſeruitutis. Ac, quemadmodum ſerui fugitiui, ſinguli ſeparatim vincti à ſuis dominis, ſurſumque tenus quadam catena inter ſe conſtricti vniuerſi, quòd compedibus catena vtrinque affixis, alius alium ſequi cogitur, liberam non habent abeundi facultatem: ſic coniugium animæ, cùm propriam ſui curam ſuſtinet; tam altera etiam premantur neceſſitate à communibus coniugij vinculis impoſita, quæ & grauius vrget omnibus vinculis, & hoc ipſo ab vtroq; libertatem aufert, quod alteri nec ſemel quidem principatum defert, ſed vtriq; diſtribuit.* Hæc ille. Quid verò hodiè faciat Græca Eccleſia, nihil ad nos; cùm illa Spiritu Dei deſtituta, propter flagitia ſua in diuerſos, & graues errores Fidei ſit prolapſa.

Quale vinculũ coniugale, Chryſoſtomo.

VII. Ratio.

Poſtrema ratio eſt, quòd leges ciuiles Imperatorum, etiam Chriſtianorum, aliter diſpoſuerint de diuortijs. Vnde Iuſtinianus Imperator, l. *Conſenſus*, de diuortijs, concedit ſolùm diuortium in cauſa, qua quis peccans contra coniugem, mortem meretur. Valentinianus tulit legem, vt liceret Chriſtianis duas vxores habere: qui amore captus Iuſtinæ, illam priori ſuperduxit. Reſpondemus, leges ciuiles per Euangelicam eſſe corrigendas: & mirum non eſt, primos illos Imperatores ius hoc Euangelicum non cognouiſſe ſed reſpicientes ad pacificum conuictum leges latiores tuliſſe: quibus vtentes etiamſi in ius diuinum peccarent, non puniebant; quemadmodum etiam lex ciuilis non punit parentem occidentem filiam in adulterio deprehenſam; quod tamen ſecundùm legem Dei, homicidium eſt.

Quid eſt, q legibus humanis duæ olim coniuges permittebantur, Euangelica, Diuina ſcilicet lege reclamante.

Valentinianus etiam, qui legem illam tulit, Eugeniana factione ſtrangulatus eſt, & Iuſtina in prætetfluentem aquam iactata: & legem eius de multitudine vxorum nullus acceptauit. Et mirum non eſt, Imperatores tale diuortium conceſſiſſe, ſi pleraque Concilia, quæ ſuperiùs diſſoluimus, aliter quàm doceat Euangelium, ſtatuiſſe leguntur. Illud conſtat, ante Auguſtinum in Eccleſia hanc quæſtionem definitam fuiſſe, vt docet Canon Apoſtolorum, 48. Clemens Alexandrinus libro Stromatum, Origenes, Tertullianus in Marcionem, & libro de Monogamia, Ambroſius in Lucam, Hieronymus in epiſtola ad Amandum, & Athenagoras in oratione pro Chriſtianis, vbi apertè de cauſa fornicationis loquitur: & Concilium Mileuitanum, cui interfuit Auguſtinus, vt ita liceat colligere, doctrinam hanc antiquam eſſe, & exploratiſſimam in Eccleſia DEI, etiamſi interdum propter obſcuritatem verborum Domini aliqui ſubdubitauerint, aliqui etiam aliter ſtatuerint. Sed ſemper veritas in Eccleſia inuicta permanſit, & permanebit in æternum, non obſtantibus clamoribus hæreticorum, qui ſemper veris Eccleſiæ dogmatibus obſtrepere conſueuerunt. Sed illos permittit Deus venire, vt qui probati ſunt in Eccleſia Dei, manifeſti fiant, & vt purior ſit dogmatum Fidei traditio, protegente eam, & conſeruante Domino noſtro IESV CHRISTO, qui cum Patre, &

Valentiniano Imperatori, ſecunda cum Iuſtina, quam miſer deperibat, nuptiæ quid profuerint.

Can. Apoſt. Clem Alex. li 3. Str[...] to. 2. Orig. tract 7 in Matt tom. [...] Tertull. [...] br in Luc. 16. 10 [...] Hier. [...] 3. Athenagor. apud [...] tom. 1. Concil Mileuitanum. Can. 17.

Ad quid Hæreſes in Eccleſia permittantur. 1. Cor. 11.

Spiritu ſancto feliciter, & beate viuit & regnat in ſecula ſeculorum, Amen.

TRACTATVS L.

De Diſceptatione Domini cum Phariſæis de indiſſolubili matrimonij vinculo, ſuper illa verba: *Dicunt ei diſcipuli eius; Si ità eſt cauſa hominis cum vxore, non expedit nubere. Qui dixit illis: Non omnes capiunt verbum iſtud, ſed quibus datum eſt. Sunt enim eunuchi, qui de matris vtero ſic nati ſunt: & ſunt eunuchi, qui ſeipſos caſtrauerunt propter regnum cœlorum. Qui poteſt capere, capiat.* Matthæi 19. Vbi de cœlibatu eſt ſermo.

Scopus horũ verborum.

REDEVNDVM Tandem ad textum ipſum poſt tam longam digreſſionem, ad quam noſtræ ætatis homines tam variè de re tanti momenti ſcribentes nos adegerunt. Apoſtoli igitur, qui diſputantes Phariſæos cum CHRISTO audierant, & quomodo Dominus aduerſariorum os occluſiſſet, viderant, Dominum priuatim interrogauerunt, qui tulit illam, quam explicuimus legem, qua audita dixerunt: *Si ita eſt cauſa hominis cum vxore, non expedit nubere*, ſiue, vt Græcè dicitur, non expedit contrahere matrimonium. Nunc enim tandem intellexerunt præcepti grauitatem, tanquam rei, quæ moleſtia afficiat. Siquidem graue admodum videbatur, teſte Euthymio, difficilem, prauamque tolerare mulierem, nec eam poſſe repudiare, quæ facta ſæuior eſt, ac moleſtior. Ideoque dicunt. *Si ita ſe habet cauſa hominis cum vxore*: id eſt, ſi vnica cauſa eſt, vel medium ſeparans virum, & vxorem, dico ſanè fornicationem, non expedit venire ad nuptias. Illud: *Si ita eſt*, non eſt dubitantis, ſed aſſerentis, vt ſignificet: Poſtquàm ita eſt, & ita ſe habet negotium nuptiarum. Nam quātum ad vinculum indiſſolubile eſt coniugium, niſi per mortem alterius.

Euthym. in Matth. c. 40. Mulieris ingenium.

Quid ſignific.: Si ita eſt ... hominis vxore.

Qui dixit illis; Non omnes capiunt verbum iſtud, ſed quibus datum eſt. Senſus eſt: Verbum iſtud de abſtinentia à coniugio, & ab omni re vxoria; ſiue more Hebræo, rem hanc de cœlibatu, quod idem eſt, non omnes capiunt, ſiue non omnes ſunt capaces, ſiue non omnes approbant & ſuſtinent, melius eſſe abſtinere: quia cum carnales ſint, fructus carnis edere nolunt, tametſi per ſe melius ſit, & magis expediens, quàm vxorem ducere. Sed illi tantum hoc verbum capiunt, & continentiam, caſtitatemque huiuſmodi amplexantur; quibus propoſitum continentiæ à Deo inſpiratur; & caſtitatis donum tribuitur, vt pro amore tanti doni Deo liberius vacare queant; ita vt hoc donum Dei ſit, & ab ipſo inſpirandum, & precibus, ac alijs bonis operibus promerendum. Nec enim Dominus tam pretioſam margaritam porcorum pedibus conculcandam proijcit. Hoc ipſo autem quod à Deo donatur, non excluditur liberi arbitrij conatus. Dat enim Deus petentibus, & volentibus, vt ait Euthymius, & eis, qui votum continentiæ propter Deum illius gratia & auxilio, & non ſibi fidendo, emittunt; & pro vitanda peccati, & tepiditatis occaſione. Ijs enim, qui ita vouent, Deus opitulatur, ne ſupra id quod poſſunt, tententur. Vnde Hieronymus pulchrè ait: *Nemo putet ſub hoc verbo vel fatum, vel fortunam introduci, quòd hi ſint virgines, quibus à Deo datum ſit, aut quos quidam ad hoc caſus adduxerit: ſed his datum eſt qui petunt, qui voluerunt, qui vt acciperent, laborauerunt. Omni enim petenti dabitur, & quærens inueniet, & pulſanti aperietur.* Hæc ille. Exiſtimant quidam, inquietiſſimos illos ad libidinem motus à cerebro proficiſci; ſunt qui à lumbis: quorum ſententias reijcit Chryſoſtomus, & putat non aliunde, quàm à laſciuia mentis, & cogitationis neglectu oriri: quippe modeſtia mentis facit, inquit, vt naturalis motus nullum adferat detrimentum. Et poſteà occurrens obiectioni, ait: Sed ſi electionis opus eſt id, inquiens; quomodo incipiens ſtatim dixit; *Non omnes capiunt, ſed quibus datum eſt?* vt ſingulare id eſſe certamen prædicas; non vt ſorte datam neceſſitatem ſuſpiceris. His datum eſt, qui ſponte id eligunt: quod ideo dixit, vt oſtenderet ſuperiore nobis auxilio eſſe opus: quod quidem omnibus paratum eſt, ſi volumus in hac luctatione ſuperiores euadere. Similia ferè Theophylactus his verbis ſcribit: *Poſtquam dixerunt Apoſtoli, melius eſſe non venire ad nuptias; dicit Dominus magnam eſſe virginitatis poſſeſſionem; at eam non ab omnibus rectè ſeruari, ſed ab his duntaxat, quorum cooperator eſt Deus. Nam hoc loco, Datum eſt, valet: quibus cooperatur Deus; illis autem datum eſt, qui petunt. Petito enim*, inquit, *& dabitur.* Hæc illi Patres eruditè. Atque ita habemus, cœlibatum non tantùm conatum, & in-

Quorſum id: Non omnes capiunt verbum iſtud, ſed quibus datum eſt.

Donum Dei caſtitas eſt. 1. Cor. 7. Matth. 7.

Euthy. ibid.

1. Cor. 10.

Hieron. in Matth c. 19. tom. 19.

Luc. 11. Matth 7.

Venerei motus obſcœni illi vnde proficiſcantur.

Chryſ ho. 63. in Matth. tom. 2.

Quibus detur continentiæ donum.

Theoph. in c. Matth. 19.

Quid illud ſit Quibus datū eſt. Theophylacto. Matth. 7.

duſtriam liberi arbitrij exigere, ſed etiam dininæ gratiæ opitulationem. Vt mihi in his verbis, *Sed quibus datum eſt*, alludere Dominus videatur ad verba Salomonis in libr. Sapient. dicentis: *Et vt ſciui quoniam aliter non poſſem eſſe continens, niſi Deus det, & ipſum erat ſumma ſapientia, ſcire cuius eſſet hoc donum; adij Dominum, & deprecatus ſum illum.* Hæc ille, vt quidam volunt, de dono caſtitatis; quod ita docet donum eſſe, vt ſimul poſſit orationibus comparari. Hinc Auguſtinus libro de gratia & libero arbitrio: *Nunquid non liberum arbitrium Timotheo eſt exhortatus Apoſtolus, dicens; Contine te ipſum? Et in hac re poteſtatem voluntatis oſtendit: vbi ait: Non habens neceßitatem; poteſtatem autem habens ſuæ voluntatis, vt ſeruet virginem ſuam; & tamen non omnes capiunt verbum hoc, ſed quibus datum eſt: quibus enim non eſt datum, aut nolunt, aut non implent quod volunt. Itaq; vt hoc verbum, quod non ab omnibus capitur, ab aliquibus capiatur, & Dei donum eſt, & liberum arbitrium.* Hactenus ille. Subdit Dominus: *Sunt enim eunuchi, qui de matris vtero ſic nati ſunt: & ſunt eunuchi, qui facti ſunt ab hominibus, & ſunt eunuchi, qui ſe ipſos caſtrauerunt propter regnum cœlorum.* Cùm dixiſſet tantùm donum continentiæ à Deo dari, & multipliciter contingat continentiam ſeruari, oſtendit qui ſint illi, qui ex munere à Deo dato continentiam obſeruant. Nam illi ſoli beati ſunt, & beatus eorum cœlibatus, quem Dominus reſpicit, & magno præmio remunerat. Vbi in primis notandum eſt, eunuchi vocem propriè ſignificare caſtratum, & teſtibus præciſum; ac idcirco ad generationem ineptum, & impotentem, quacunque ex cauſa contingat effici eiuſmodi impotentiam, Dominus autem tres tantum ſpecies enumerat eunuchorum: alteram à natura, alteram à fortuna, ſiue caſu, ſiue violentia illatam, ſiue denique à libero arbitrio, proprio, vel alieno vitioſè fieri contingat, de qua Satyricus quidam dixit.

Cœlibatus duo exigit.

Sap. 8.

Aug. lib. de gratia, & libero arbitrio, cap. 4. circa med. tom. 7.

1. Tim. 5.

1. Cor. 7.

Acceptam diuinitus continentiam qui colant, & obſeruent.

Eunuchus quid propriè ſignificet.

Eunuchorum genus triplex.

Eunuchum ipſe facit cupiens euadere damna
Teſticulorum.

Iuuenal. Satyr. 12. prope init.

Tertia ſpecies à virtute, ac proinde à Deo proficiſcitur. Et in priori quidem, & naturali eunuchiſmo illi veniunt intelligendi, qui vel frigidi natura ſunt, vel qui læſis, & debilitatis membris naſcuntur, vt ad generandum prorſus ſint inepti: neque hæc eunuchiſmi ſpecies meritum vllum habet, aut demeritum, cùm per ea quæ naturalia ſunt, vituperatione, aut laudatione non ſimus digni. Cùm autem contingit, aliquem eiuſmodi nuptijs ſe copulare, matrimonium non eſt ratum: & per Canonicam ſanctionem ſtatutum eſt, vt eiuſmodi matrimonium poſt triennium completum mutuæ cohabitationis, & vnius & eiuſdem tori diſſoluatur ac ſeparetur: & impotens per ſententiam Eccleſiaſticam remanet inhabilis ad noua coniugia, idonea facta copia nouarum nuptiarum.

Ad cõiugium qui cenſentur inepti.

In ſecunda ſpecie continentur, quibus aut caſu aliquo, aut morbo, & ſimilibus, aut propria ſponte, aut aliorum violentia membra generationis, vel præciduntur, vel contuſione aliqua debilitantur, ita vt ad vſum coniugij penitus inepti reddantur. Vnde Epiphanius ſcribens in Valeſios: *Quidam*, inquit: *Barbari Reges, aut etiam tyranni, æmulationis, aut ſuſpicionis gratia erga proprias vxores, adhuc valdè paruos pueros accipiunt, ipſosq; caſtrant ad hoc vt adulti facti, proprias ſuas vxores ipſis credant: & ſic mundo facta eſt huius caſtrationis cauſa. Vnde ſanè arbitror, etiam eunuchum vocari ab eo, quod* εὐνοεῖν, *hoc eſt, beneuolus eſſe, ac fidem ſeruare poßit, ablatis membris, & non affricari permiſtionem corporum, velut organis priuatus.* Hactenus Epiphanius. Continentur etiam illi, qui ex ſecta, aut opinione aliqua fortiter imbibita à coniugio abſtinent, etiam ſi membra apta ſint ad generationem. Tales ſunt, qui inter Gentes propter homines abſtinentiam ſeruabant, vt virgines Veſtales, & qui vt rem immundam horrebant coniugium, & omnem corporis commixtionem ad generationem. Tales fuerunt inter hæreticos Manichæi, Taciani, & Encratitæ; qui vſum vxorium vt rem abominabilem vitabant.

Secundũ genus eunuchorum.

Epiphan. in Hæreſi 58. circa med.

Eunuchorum appellatio vnde ſecundum Epiphan.

Quinam damnant coniugia, & quam ob cauſam.

In tertia ſpecie comprehenduntur omnes, qui propter Dei cultum, quo liberius Deo vacare poſſint, cœlibatum amplectuntur: non quidem vlla nouacula ferrea ſibi membra præcidentes, quod nefarium & iniquum eſt valdè, etiam ſi zelo magis continentiæ, quàm ſcientia aliquando fecerint. Sed qui verbo Dei, omni gladio ancipiti penetrantiori, omnis voluptatis Venereæ motus amputant, & ſancta vitæ exercitia; quæ in ſobrietate victus, & potus, & precibus frequentandis, & omnimoda ab omni occaſione carnalis concupiſcentiæ accendendæ fuga, & ſeparatione, atque alijs opportunis remedijs conſiſtunt, amplexantur, illamq; Deo vota nuncupando promittunt: & cùm mariti, vxoresve eſſe poſſent, propter CHRISTVM cœlibem vitam elegerunt. Ac vt is qui natura eunuchus eſt, non tantum vſum coniugij neſcit, ſed nec ſcire quidem poteſt: ita eunuchi propter regnum cœlorum illi perfecti ſunt; qui

Tertium eunuchorum.

Hebr. 4.

Eunuchi propter Christum qui ſint.

non

non tantùm ab vſu coniugij abſtinent, ſed qui ſe propter emiſſa vota, promiſſioneq́; Deo facta, ineptos ad ineunda matrimonia ſponte reddiderunt; ita vt illis iure non liceat, quod ante licebat: nam iuxta regulam iuris, *Id tantùm poſſumus, quod iure poſſumus.*

Id tantùm poſſumus, quod iure poſſumus.

Et quod prius dixerat donum Dei eſſe, dicendo: *Sunt eunuchi qui ſeipſos caſtrauerunt*, oſtendit etiam eſſe opus noſtrum, & à noſtro libero pendere arbitrio. Et non dicit: Quì aſſiduè ſeſe caſtrant; ſed, qui ſe ipſos caſtrauerunt, inuiolabili ſcilicet propoſito, & continentiæ voto. Quod verò dicitur, propter regnum cœlorum: interpretatur Caluinus, id eſt, propter Euangelij prædicationem: quæ interpretatio imperfecta eſt, ac diminuta. Cùm enim dicitur: *Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum*, non ſignat prædicationem Euangelij, ſed præmium cœleſtis gloriæ. Mulieres etiam quæ non debent prædicare, non eſſent aptæ ad cœlibatum, nec monachi illi, qui prædicationis munus ex officio non profitentur: quod contra Eccleſiæ traditiones eſt, & contra Patres. Ait enim Hilarius: *Voluntatem in illo* (ſcilicet eunucho) *poſuit, qui ſpe regni cœleſtis talis eſſe decreuerit.* Et Hieronymus in hæc verba: *Soli*, inquit, *eunuchis tertij generis promitti regnum cœlorum.* Et rurſus: *Nullus etiam eorum conſequitur regnum cœlorum, niſi qui ſe caſtrauerit propter Chriſtum.* Hæc autem propter regnum cœlorum ſui ipſius caſtratio, tribus modis contingere poteſt.

Caſtrari propter regnum cœlorū, quid Caluino, quàm ineptè.

Matth. 5.

Hilar. can. 19 in Matthæū.

Hieron. ibidē lib. 1. tom. 9.

Continentia propter regnū cœlorū quot modis poſſit contingere.

Primò, ſi quis proponat, nulla promiſſione Deo facta, cœlibatum colere, laude quidem dignus eſt: quòd ſi poſteà mutato conſilio matrimonium ineat; non videtur peccati damnandus, quia rem ſibi licitam, & lege Dei conceſſam vſurpat.

II. Modus.

Secundò contingit cœlibatum colere, emiſſo ſimplici voto caſtitatis: atque hic ſi tale votum emittit, antequam coniugium conciliaret, impeditur à matrimonio contrahendo: ſed ſi tentet contrahere, matrimonium eſt validum; dabit tamen pœnas infidelis, & ſtultæ promiſſionis, & impotens ad exigendum debitum redditur, ita vt ſine peccato petere non poſſit; adſtringitur tamen coniugi petenti reddere.

III. Modus.

Tertiò modo colitur cōtinentia ab his, qui ſe votis publicè deuinxerunt ad cœlibatum colendum, atque eum ſtatum, cui coniuncta eſt caſtitatis publica promiſſio, profitentur: vt qui ad Sacros Ordines adſumi volunt, vel in monaſteria, & probatas religiones ſe ſponte recipiunt. Nam tales eunuchi ſolennia vota emittentes, iam non ſolùm impediuntur à matrimonio contrahendo, ſed etiam ſi tentent contrahere, infirmum, & nullum eſt matrimonium, & cogi poſſunt per Eccleſiam, vt redeant ad monaſterium, & debitis pœnis plecti: quia primam fidem irritam ſecerunt. Et Iouinianus Imperator. C. de Epiſcopis, ait: *Si quis non dicam rapere, ſed nec attentare tantummodò iungendi cauſa matrimonij, ſacratiſſimas virgines auſus fuerit, capitali pœna feriatur.* Et in Authent. Collat. 9. *Si quis monaſteriam rapuerit, aut corruperit; iubemus capitale periculum ſuſtinere.* Hi ergo ſunt in ſupremo cœlibatus ſtatu; quem ſi, vt par eſt, Dei gratia cuſtodiant, ingens meritum apud Deum ſibi comparant. Hinc Epiphanius in hæreſim Valeſiorum: *Sunt*, inquit, *eunuchi, qui ſe ipſos caſtrauerunt propter regnum. Quinam igitur hi fuerint, quàm generoſi Apoſtoli, ac monaſticam vitam degentes, & deinceps virgines. Ioannes quidem, & Iacobus filij Zebedæi, qui manſerunt in virginitate, neque tamen proprijs manibus membra reſecuerunt, neque nuptias contraxerunt, ſed proprio corde decertarunt, & mirabiliter gloriam corona huius certaminis abſtulerunt. Poſt ipſos verò quot millia in mundo ſolitariam vitam degentes, & à monaſterijs, & à virgineis conuentibus huius certaminis gloriam abſtulerunt? qui corporibus mulierum nō mixti ſunt, ſed in perfectiſſimo certamine decertauerunt. Velut etiam Helias in Veteri Teſtamento reperitur.* Hæc ille de cœlibatu, & ante eum Tertullianus lib. de cultu fœminarum, poſt medium: *Non enim & ita multi faciunt, & ſe ſpadonatui aſſignant, propter regnum Dei, tam fortem, & vtique permiſſam voluptatem ſponte ponentes?* Sic ille, paucis multa complectēs. Quantum autem ſit meritum cœlibatus, indicat Dominus, cùm ſubiungit: *Non omnes capiunt verbum iſtud; Qui poteſt capere, capiat.* Vbi Dominus cùm cœlibatum laudaſſet, ac eo modo latenter auditores ad virginitatem prouocaſſet, ſciens id magnum eſſe, & à paucis diligi, relinquens rem in hominum voluntate, ſubdidit: *Qui poteſt capere, capiat.* Id eſt, neminem cogo, liberum ſit cuique iudicium: quiſque ſe ipſum exploret; & ad tam altum donum accipiendum non niſi ſpontaneus & alacris accedat.

1. Tim. 5.

Raptores ſacratarum virginum, violatoreſq́; qua pœna plectendi.

Epiph. hæreſi 30 prope med.

Cœlibatum qui coluerint in primis, teſte Epiphan. & etiamnum colant eorum exempla.

Tertullian.

Cœlibatus quanti ſit meriti apud Deū.

Iam hoc loco aliquid de tanti cœlibatus dignitate, contra ſeculi noſtri Hæreticos diſſerendum eſt. Eſt autem cœlibatus vita cœlibum, id eſt, cœlitum ſe ſponte ob regnum cœlorum voto, vel profeſſione caſtrantium; ita vt non liceat illis ad nuptias aſpirare, licèt iniuria poſſint: nam talibus non tantùm maritos eſſe, ſed etiam velle fieri, peccatum eſt; proinde voluntatium

De cœlibatu contra Hæreticos diſſeritur.

Cœlibatus quid ſit.

Lex vniuerſalis quos obliget, quos verò particularis.

eſt opus, non violentnm. Et vt lex vniuerſalis omnes vel inuitos ligat; ita edictum particulare non niſi volentes adſtringit. Quibus propterea iniuria non fit: nec enim perſonam, ſed ſtatum reſpicit. Hinc Clemens in Stromatis ait: *Ne dicat eunuchus; Sum lignum aridum. Eunuchus ergo* (inquit) *non qui per vim exciſas habet partes, ſed nec qui cælebs eſt, dictus eſt, ſed qui non gignit. Veritatis lignum hic prius erat aridum. Si autem verbo obedierit, & Sabbata cuſtodierit per abſtinentiam à peccatis, & fecerit mandata; erit honorabilior ijs, qui abſque recta vita inſtitutione ſolo verbo erudiuntur. Eſt ergo continentia corporis deſpicientia conuenienter pacto, conuentiſque cum Deo.* Sic ille. Quæ diffinitio Clementis confirmatur ex eo, quòd Dominus pepigerit auxilium gratiæ ſuæ impendere omnibus ſponte illam vitam profiteri volentibus.

Clem. libr. 3 Strom. verſus finem
Eſai. 56.
Eunuchus quis cenſeatur.

Quòd verò licitus ſit hic cœlibatus, præſtantiorque matrimonio, & in Eccleſia Dei expediens, facilè oſtendemus, & rationes Hæreticorum aliter ſentientium refellemus. Quòd ergo ſit ſanctus & licitus cœlibatus, ex eo apertè demóſtratur, quòd Dominus Ieſus Euangelij autor in ſeipſo, & matre ſua, & in Præcurſore, & Ioanne Euangeliſta, atque alijs conſecrauit. Verbo autem ſuo hoc loco conſuluit, & per Apoſtolum commendauit, & per Prophetas longè antè, vt cultum gratiſſimum laudibus celebrauit. Ait enim Eſaias: *Et non dicat eunuchus; Ecce ego lignum aridum.* Id eſt, Non ſum ad generationem filiorum aptus, ſicut eſt lignum viride, vel humidum: nam tale valet ad fructum edendum; ſed vt lignum aridum, de quo ſubdit Propheta: *Quia hæc dicit Dominus eunuchis: Qui cuſtodierint Sabbata mea, & elegerint quæ ego volui, & tenuerint fœdus meum; dabo eis in domo mea, & in muris meis locum, & nomen melius à filijs & filiabus: nomen ſempiternum dabo eis, quod non peribit.* Quod Clemens prædicto libro ad eos, qui ſe caſtrauerunt propter regnum cœlorum, referendum docet. Vbi videtur Dominus alludere ad ligna magna deſiccata, quæ vel ſuſtinent tectum domus, vel officium præſtant columnarum; vt ita cœlibes in Eccleſia, quæ domus Dei eſt, locum præſtantiorem ſortiantur, & alios, qui matrimonio vtuntur, non ſecùs ſuſtineant, atq; oſſa carnem fulciunt.

Sanctum eſſe & licitum cœlibatum, oſtenditur.
1. Cor. 7. & ſeq.
Eſai. 56.
Quid illud Eſaiæ. Non dicat eunuchus Ecce ego lignum aridum
Clem. Strom. lib. 3.
Vnde tracta illa metaphora ligni aridi apud Eſaiam.
1. Tim. 3.

Hic ſtatus approbatus eſt omni tempore in Eccleſia Dei. Nam Philippus Euangeliſta habebat quatuor filias virgines, prophetantes: & tempore B. Marci in Alexandria multi virginitatẽ profitebantur, quos Philo Iudæus integro libro laudauit: quem de vita contemplatiua inſcripſit, vt Euſebius docet in hiſtoria Eccleſiaſtica: & tempore Helenæ Reginæ multæ virgines erãt, vt tradit hiſtoria Tripartita. Tempore Tertuliani etiam erant, qui hoc genus vitę profitebantur; qui propterea ſcripſit librum de velandis virginibus, & tempore Cypriani, qui ſcripſit de habitu Virginum ad Quiritum. Denique de ſancta virginitate omnes ferè Patres conſcripſerunt ad eam celebrandam, & cõmendandam, vt Athanaſius, Baſilius, Chryſoſtomus, Gregorius Nyſſenus, Ambroſius, Hieronymus, Auguſtinus, qui etiam refert, Clementem Romanum librum de virginitate conſcripſiſſe; vt quemadmodum Eccleſia Dei nunquam ſine martyribus extitit, ita etiam nũquam ſine virginibus floruit, ſecundùm illud, quod legitur de muliere forti in typum Eccleſiæ: *Byſſus, & purpura indumentum eius.* Ioſephus in libris de bello Iudaico, celebrat Eſſenos cœlibem vitam agentes; &, quod maius eſt, Plinius immodicis laudibus Eſſenorum inſtitutum, & cœlibatum ſolo naturæ lumine præditus, commendat, dicens: *Ab Occidente littora Eſſeni fugitant, vſquequaque nocent, gens ſola, & in toto orbe præter cæteras mira, ſine vlla fœmina, omni Venere abdicata, ſine pecunia, ſocia palmarum. In diem ex æquo conuenarum turba renaſcitur, largè frequentantibus, quos vita feſſos, ad mores eorum fortuna fluctus agitat. Ita per ſeculorum millia* (*incredibile dictu*) *gens æterna eſt, in qua nemo naſcitur. Tam fœcunda illis aliorum vita pœnitentia eſt.* Hæc ille. Vt intelligas, etiam ipſis Ethnicis admirationi fuiſſe cœlibatum: vnde virgines Veſtales magno in pretio apud eos habebantur.

Quam antiquus ſit cœlibatus in Eccleſia Dei.
Act. 21.
Euſ. li. 2. hiſt. Eccleſ. ca. 17.
Hiſt. Tripar. lib. 1. cap. 18.
Tertullian.
Cyprian.
De virginitate qui ſcripſerint in Eccleſia.
Auguſtin.
Prouerb. 31.
Ioſeph. libr. 2. de bel. Iudaic. c. 7. in medio.
Plin. li. 5. c. 17.
Eſſenorum encomium Plinianum.

Si igitur tam ſanctus eſt cœlibatus, vt de eo dicatur in Eccleſiaſtico: *Omnis autem ponderatio non eſt digna continentis animæ*; id eſt: Nullum bonum corporeum æquari poteſt continentiæ. Ex quo loco Albertus Magnus in voto caſtitatis negat poſſe diſpenſari; quòd in nullum æquale bonum commutari poſſit: profectò cœlibatus neque in Deum militat, vt deblaterant Hæretici, nec in Scripturam, nec in naturam, nec in Moyſem maledicentem ſteriles, neque in Paulum, neque in Chriſtum. Non quidem in Deum præcipientem: *Creſcite, & multiplicamini, & replete terram*, militat cœlibatus: quia, ſecundum Cyprianum, tunc ob conſeruationem ſpeciei, & hominũ defectum præceptum eſt. Et vt Hieronymus in Heluidium teſtatur, vt repleretur terra; qua repleta, vel nullos obligat, vel vniuerſos, & nullos ſigillatim; ſicut imperium factum legioni de vigilijs, nequaquam ſingulos

Eccli. 26.
Quid ſibi velit illud Eccleſiaſtici: Omnis ponderatio non eſt digna continentis animæ.
Votum caſtitatis cur indiſpenſabile, ſecundum Albertum.
Exod. 23.
Deut. 7.
Geneſ. 1.
Quòd cœlibatus nõ pugnet in Deum.
Cypr. li. de habitu Virginũ.
Hieròny. to. 2.
Simile.

milites

milites obligat, ſed omnes in communi, vt aliquos pro omnibus in cuſtodijs ponant. Etſi nunc omnes adſtringeret hoc præceptum, Chriſtus, & Paulus, ſuadentes cœlibatum, malè docuiſſent.

1. Cor. 7. & ſeq.

Quod non militet in ſacram Scripturam cœlibatus.
Gen. 2.
Quando non fuerit bonum hominem eſſe ſolum.

Deinde non eſt in Scripturam, dicentẽ: *Non eſt bonum hominem eſſe ſolum: faciamus ei adiutorium ſimile ſibi.* Sed Paulini Theologi obliti ſunt Pauli, dicentis: *Bonum eſt homini mulierem non tangere.* Et cùm Spiritus ſanctus ſibi contradicere nequeat: ita illi duo loci componendi ſunt, vt bonum non ſit hominem eſſe ſolum, tunc ſcilicet in principio mundi, alioqui ſpecies humana non fuiſſet multiplicata. Neque valet argumẽtum Tertulliani: Bonum eſt homini mulierem non tangere; ergo eſt malum tangere. Neque bonum & malum immediatè opponuntur, ita vt ex negatione vnius liceat inferre poſitionem alterius: vt Tertullianus in principio libri de Monogamia parùm ſolidè arguit: *Bonum, inquit, homini mulierem non tangere; ergo malum eſt contingere. Nihil enim bono cõtrarium, niſi malum.* Sed nõ valet: Bonum eſt non manducare carnem, & non bibere vinum; ergo malum eſt edere, & bibere. Petrus Martyr transfuga, & hæreticus, interpretatur hæc verba, *Bonum eſt*; id eſt, Bonum eſſet mulierem non tangere, ſi fieri poſſet; quaſi dicat, fieri nequit. Quæ violenta eſt prorſus expoſitio, & cõtra verba ipſa Apoſtoli adhortantis ad cœlibatum, & virginitatem. Verus autem ſenſus eſt more Hebræorum, accipere poſitiuum pro comparatiuo: id eſt, Melius eſt ſimpliciter ab vxoris vſu, & conſuetudine abſtinere. Et ſic exponendum eſſe, admonent nonnulli eo loco: ſic etiam Dauid: *Bonum eſt confidere in Domino, quàm confidere in homine*; id eſt, melius eſt. Quod ergo tunc bonum non erat ob conſeruãdam ſpeciẽ, modò, multiplicato mundo, eſt bonum, quia bonum eſt homini mulierem non tãgere: & quod tunc ob iuuenem mundũ, & robuſtũ, & cũ fomite potentiori colluctãtem, & gratiæ Dei raritatem, bonum non erat, modò ob mundum ſeniorem, & debiliorem fomitẽ, & ampliora Spiritus ſancti dona, & exempla Chriſti, & Matris, & Apoſtolorum, bonum factum eſt. Rurſus nõ eſt in Naturam, quaſi ſit res infructuoſa, vel impoſſibilis; non quidem infructuoſa: quia cœlebs quo minus ſeminat in carne, tantò magis ſeminat in ſpiritu, & ideò fructuoſus eſt cœlibatus meliori parti hominis, & ſpiritui, & cœlo fructificat, vt cõiugatus carni, & mundo.

Tertulliani hoc refellitur argumentum: Bonum eſt homini mulierẽ non tangere: ergo malum eſt mulierem contingere.

Rom. 14.
Petri Martyris hæretici hominis inepta eorundem verborum interpretatio redarguitur.
Vera & propria eius dicti intelligentia traditur ex Hebraici ſermonis proprietate.

Oecumenius in c. 7. 1. ad Corint.
Pſal. 117.
1. Cor. 7.

Quod cœlebs vita Naturæ nequaquam repugnet.

Quod Naturæ gratia Dei adiutæ non ſit impoſſibilis continentia.

Nec etiam Naturæ diuina gratia adiutæ eſt impoſſibilis cœlibatus: *Omnia*, inquit Apoſtolus, *poſſum in eo qui me confortat.* Et fides omnia impetrat, ideò vt Dominus dixerat: *Omnia poſſibilia ſunt credenti.* Quod ſi natura gratia DEI fulta præſtare non poſſet, à Domino certè, & à Paulo nequaquam fuiſſet cœlibatus conſultus. Et qui hunc negant à quoquam fuiſſe ſeruatum, experientiæ repugnant, & ſuam produnt malitiam: qui ex ſe ipſis Spiritu Dei destitutis aliorum chariſmata metiuntur.

Philip. 4.
Fides omnia impetrat.
Marc. 9.

Ad hæc in Moyſen in lege præcipientem: *Non erit infœcunda, nec ſterilis in terra tua*, non pugnat cœlebs vita: quia multæ ſiue culpa ſua ſteriles erant, vel naturæ ſuæ defectu, vel virorum vitio. Multi etiam olim virgines, & continentes extiterunt, vt Abel, Melchiſedech, Ioſue, Helias, Heliſæus, Ieremias, Daniel, filij Prophetarum, vt teſtatur beatus Ignatius in epiſtola ad Philadelphienſes. Et olim Iudæis, vt pueris, ob minus lumen, & gratiam minorem, non eſt exhibitum tantum cõſilium; quod nunc Chriſtianis, vt viris, maiora Chriſti, & Matris exempla habentibus, detectum eſt.

Quod in Moyſen cœlebs vita minime pugnet.
Exod. 23.
Deut. 7.

Virgines ac cœlibes quam multi fuerint in lege veteri.
B. Ignat. ep. 9. ſub initium.

Præterea non eſt in Paulum, dicentem: *Propter fornicationem autem vnuſquiſque ſuam vxorem habeat, & vnaquæque ſuum virum habeat*; Et, *Melius eſt nubere, quàm vri.* Nam prior ſententia nihil concludit, quia ibidem ſuaſerat cœlibatum, & dicebat: *Volo autem omnes vos homines eſſe ſicut me ipſum:* Et rurſus: *De virginibus præceptum Domini non habeo: conſilium autem do tanquam miſericordiam conſecutus à Deo, vt ſim fidelis.* Quomodo ergo qui præceperat matrimonium, tam repentè ſibi contradixiſſet? Nam contra præceptum Domini non dantur conſilia. Vnde de coniugatis ibi loquitur Paulus, vt interpretatur Tertullianus, Hieronymus in Iouinianum, & Chryſoſtomus cum Theophylacto & Oecumenio: quibus præcepit Apoſtolus, vt propter vitandum periculum fornicationis, ſuis vtantur coniugibus, id enim ſignificat verbum Græcum, quod interpres vertit, habere. Sicut alibi dicitur: *Omni habenti dabitur, & abundabit*; hoc eſt, benè vtenti habitis: non habenti autem, id eſt, non vtenti, & quod videtur habere, auferetur ab eo. Et Paulus: *Reliquũ eſt, vt qui habent vxores, tanquam non habentes ſint*; vt ſcilicet abdicato à ſe vſu coniugij, tanquam non habentes ſint. In altera ſententia, *Melius*, dixit pro potius, aut ſatius, nam magis eligendum eſt nubere, quàm fornicari. Neque dixit Paulus: Melius eſt nubere, quàm cœlibem eſſe: alioquin ſibi ipſi in eodem loco aduerſaretur, vbi ait de vidua: *Beatior erit, ſicut & ego.* Et rurſus;

Quod cœlibatus non aduerſetur Pauli doctrinæ.
1. Cor. 7.
Ibidem.
Ibidem.
Tertul. lib. de Monogamia.
Hier. li. 1. aduerſ. Iouinianum verſus. tom. 2. initio.
Chryſ. ho. 19. in c. 7. prioris ad Cor. to. 4.
Theophylact.
Oecumen.
Ibidem.
Matth. 25.
Luc. 8.
1. Cor. 7.

Quid illud: Melius eſt nubere quam vri, ſignificet.

Qui

Qui matrimonio iungit virginem ſuam, benè facit: & qui non iungit, melius facit. Hinc Hieronymus aduerſus Iouinianum: *Tolle ardorem libidinis, & non dicet; Melius eſt nubere. Melius enim, ſemper ad comparationem deterioris reſpicit; non ad ſimplicitatem incomparabilis per ſe boni.* Sic ille. Vri etiam, non eſt tentari; alioqui debuiſſet Paulus ſtimulum carnis patiens, ducere vxorem: ſed propriè eſt tentationibus cedere, vt docet beatus Ambroſius.

Hier. loco ſupra memorato paulò inferius.

Vri apud Paulum quid.

2. Cor. 12.

B Amb. in c. 7. 1. ad Corin. to. 5. circa fin.

Poſtremò cęlibatus non eſt contra verbum Chriſti: *Non omnes capiunt verbum iſtud.* Et; *Qui poteſt capere, capiat*: Quibus verbis videtur deterrere Dominus ab hoc vitę genere, cùm omnibus non ſit datum caſtè viuere. Hinc Bucerus; *Qui poteſt capere, capiat*, ait dicta eſſe per ironiam: ſicut vulgò de re inexpugnabili dicere ſoliti ſumus: Capiat qui capere poteſt, ſignificando id poſſe neminem. Sed profectò oppoſitum ex illis colligit magnum Eccleſiæ lumen Hieroymus, vt intelligas quantum diſtent inter ſe Buceri cerebrum, & Hieronymi commentarius. Ait enim: *Quaſi hortantis vox Domini eſt, & milites ſuos ad pudicitiæ præmium concitantis. Qui poteſt capere, capiat: qui poteſt pugnare, pugnet, ſuperet, ac triumphet.* Sic ille. Et autor imperfecti Oper. in Matthæum: *Palma propoſita eſt. Qui concupiſcit gloriam, non cogitat de labore. Nemo vinceret, ſi omnes periculum pugnæ timerent. Ex eo autem quòd quidam non poſſunt, & à propoſito continentiæ cadunt, non debemus circa virtutem caſtitatis fieri pigriores. Si enim quidam in pugna cadentes non exanimāt cæteros, ſed dicunt illis ſic datum fuiſſe, rem non applicat pugnæ, ſed homini: quanto magis nos cadentium negligentia imputare debemus, non difficultati virginitatis?* Hactenus ille autor. Deus etiam gratiam viuificantem, & chariſmata ad Eccleſiæ ædificationem accommoda, ita omnibus ex parte ſoa offert, vt non capiens, ſuæ ignauiæ arguatur. Idcircò Doctores exponunt: *Qui poteſt capere, capiat*; id eſt, qui vult. Sicut illud: *Num celare potero Abraham quæ geſturus ſum?* Et in Euangelio: *Non poterant credere*, id eſt, Non volebant, vt exponunt Chryſoſtomus, & Auguſtinus. Autor etiam imperfecti operis in Matthæum: *Non dixit* (ait) *non omnes poſſunt; ſed, Non omnes capiunt; id eſt: Omnes quidem capere poſſunt; ſed tamen non omnes capere volunt.* Verbum autem, *Capere*, non ſignificat intelligere, vt ſit ſenſus: Qui poteſt intelligere intelligat; ſed capere, ſiue capacem fieri, vt verbum Græcum χωρεῖν, indicat; nam χωρὶς, menſura eſt liquidorũ. Et non omnes capiunt hoc, perinde eſt, ac dicere; Non omnes apprehendunt, nõ admittunt, vel nõ recipiunt: Nam metaphoricè anguſtum locum dicimus nõ poſſe res multas capere: ita non omnes capiunt hoc perfectionis cacumen, quod eſt in totũ ab vxore abſtinere. Nec obſtat, quod ſequitur: *Sed quibus datum eſt*, à Patre ſcilicet; quia tantùm illis verbis declarat, dono Dei, & gratia opus eſſe ad cęlibatũ ſeruandum. Nihil enim poſſum⁹ ex nobis, quaſi ex nobis, ſed ſufficientia noſtra ex Deo eſt. Omnib⁹ ergo offert Deus, ſed nõ donat niſi volentibus, & acceptantibus. Aliud eſt enim offerre, aliud dare: & vnuſquiſque proprium donum habet ex Deo: alius quidẽ ſic, alius verò ſic. Quòd ſi cœlibatum, quia donum Dei eſt, non licet promittere, ergo & caſtitatem coniugalem, quę donum quoq; Dei eſt, nullus deberet profiteri: & ſi abuſus cęlibatus eſſent legi cœlibatus tribuendi, & non hominibus; ergo & abuſus intolerabiles coniugum eſſent ipſi cõiugio, quod inuentum Dei eſt, aſcribendi, non hominibus, qui omnibus bonis Dei donis abuti cooſueuerunt.

In Bucerum Domini dictum: Qui poteſt capere, capiat, ironicè interpretantẽ.

B Hiero in c. Matth. 19. li. 3 tom. 9.

Autor oper. in Matth. ho. 32. tom. 2. operum B. Chryſ.

Gen. 18.

Ioan 12.

Chryſ ho. 67. in Ioan tom 3

Aug trac. 53. in Ioan. to. 9.

Tom. 2. operũ D. Chryſoſt.

Hoc verbum Domini: Non omnes capiũt verbum iſtud: quale videri poſſit.

1. Cor 10.

Offerre, & dare, quid differant.

1. Cor. 12.

Quòd ergo omnibus offerat, patet ex interpretatione Patrum, Gregorio Naziãzeno, Origene, Chryſoſtomo, Hieronymo, Auguſtino, Theophylacto, & Euthymio. Deinde liquidũ fit, quia abſolutè cõſulit Paulus: *Bonum eſt homini mulierem non tangere*; Et, *Volo aũt omnes vos homines eſſe ſicut meipſum. Conſilium autem do.* Cùm ergo ſint duæ vitæ conditiones, cœlibatus, & matrimonium; minimè faceret alterutrius poteſtatem, ſi nõ ſingulis vtriuſq; vitæ electionem offerret: alioqui eſſet coactio, & impulſio ad vnum. Neq; Scriptura dicit quòd non offerat omnibus, ſed paucis. Nam qui capit, poteſt non capere; & qui non capit, poteſt capere. Et quod dicitur, Nõ omnes capiunt: verè dicitur, quia nõ omnes expetunt, nec volunt, ſed aiunt: Si omnes caperent, vellent oẽs eſſe cœlibes; ſed vult omnes, vt dici ſolet, diſtributiuè, non collectiuè, & vult ipſis volentibus. Paralogizat autẽ Bucerus, cùm ait: *Deus non vult omnes cœlibes viuere, ergo nullum.* Perinde ac ſi quis argumẽtetur: Non omnes capit hoc templum, ergo nullum. Verum eſt enim, quod non omnes ſimul capit, ſed benè, ſi per partes diſtribuantur.

Quod Deus omnibus offerat donum caſtitatis.

1 Cor. 7.

Ibidem.

Qualis ſit hæc argutatio Buceri: Deus nõ vult, omnes cœlibes viuere, ergo nullũ.

Quod ſi ſecundo loco propoſitum eſt, nõ tantùm cœlibatus ſanctus eſt, ſed etiam præſtantior eſt, & nobilior ipſo matrimonio. Ad cuius rei confirmationem præmittendum, quod hic non eſt comparatio Sacramentorum inter ipſa; quia cœlibatus non eſt Sacramentũ, vt matrimonium: nec comparatio virtutum, quia matrimonium

Quod cœlibatus nobilior & præſtantior ſit ipſo matrimonio multis oſtendatur.

Virginitas & matrimoniũ vt inter ſe minimè conueniant.
II. diſcrimen.

non eſt virtus, ſed officium naturæ, & opus virtutis iuſtitiæ, hoc eſt, fidelitatis: non ergo illa, quæ diuerſi generis ſunt, comparamus; ſed ſtatum ſtatui, ſiue caſtitatem coningij, caſtitati cœlibatus. Rurſus non conferimus inuicem perſonas vnius ſtatus ad perſonas alterius: quia plerunque contingit, vt perſonæ, quæ in inferiori ſtatu inueniuntur, maiori fide, & caſtitate munera ſua præſtent, quam quæ ſunt in ſuperiori ſtatu. Vnde Auguſtinus libro de Bono Coniugali, non audet præferre caſtitatem Ioannis coniugiò Abrahę: quod quantum ad charitatem intelligendum eſt.

Aug. li. de Bono cõiugali, c. 21. in ſi. to. 6.

Quemadmodum eleemoſyna viduæ parua conferentis duo æra minuta, maior indicata eſt à Domino alijs multa conferentibus, nimirum ob voluntatem, & charitatem.

Luc. 21.

Et Sacramenti matrimonij gratia non arguit eius præſtantiam ſupra cœlibatum, ſed potiùs ſuſcipientium infirmitatem. Et illius gratiæ loco cœlibes poſſunt frequentare Sacramenta Altaris; quæ maiorũ conferunt gratiam.

III. diſcrimen.

Præterea matrimonij ſtatus ad conſeruandam ſpeciem humanam ſimpliciter magis eſt neceſſarius, ſine quo mundus nõ conſtaret; vt infirmiora membra magis ſunt neceſſaria, quàm nobiliora, vt oculus, & auris. Eſt etiam coningium neceſſarium, & præſeruans à peccato, & ſpontaneum, aptiùs ad ſignificãdam vnionem hypoſtaticam, quæ & ſummè eſt neceſſaria ad ſeruandum genus humanum, & à peccato præſeruandum, & ſummè voluntaria. Sic enim Deus dilexit mundum, vt Filium ſuum vnigenitum daret, ita vt poſt hanc vnionem aqua frigida, & inſtar ſpeculi reddens vultum inſpicientium fiat vinum; id eſt, contractus naturalis coningij ſit Sacramentum; & habet gratiam, & non ſolùm ſignificat, ſed calefacit. Vnde Chriſtus ad nuptias, cum matre eſt vocatus, & diſcipulis; id eſt, in Eccleſia Dei eſt Sacramentum.

Ioan. 3.
Supra 2.

I. Ratio ad probandum præſtantiorem eſſe matrimonio cęlibatũ.
Matth. 13.
B. Martialis epiſt. c. 10.
Cyprianus.
Hieron. lib. 1. aduerſus Iouinianum, ſub init. tom. 2.
II. Ratio.

His poſitis, & explicatis, aſſerimus, cœlibatum præcellere matrimonio. Primò, quia terra ferens fructum triceſimum, coniugalis eſt ſtatus; & ferens ſexageſimum, vidualis; & ferens centeſimum, virginalis: vt exponunt Patres, & maximè beatus Martialis in epiſtola ad Toloſanos, & Cyprianus in Iouinianum. Et vt præſtat centenarius numerus triceſimo, quia ter ipſum continet, & amplius; & vt præſtat ſexageſimus trigeſimo; quia ferè bis ipſum continet; ita virginitas ſuperat coniugalem, & vidualem caſtitatem. Deinde hoc loco dicens Dominus: *Non omnes capiunt verbum hoc*, ſatis declarauit excellentiam cœlibatus. Nam id eſt præſtantius, ad quod vires naturæ non ſufficiunt; cùm tamen omnes ad coniugium ex ſe poſſint.

Tertia ratio.
Matth. 22.

Tertiò Dominus ait apud Matthæum: In reſurrectione neque nubent, neque nubẽtur; ſed ſunt ſicut Angeli Dei in cœlo: ergo nuptiæ ſunt munus hominum, cœlibatus proprium Angelorum: & quantum præſtat Angelus homini, tantùm cœlibatus matrimonio. Hinc Ambroſius libro exhortationis ad virgines, Angelis virgines æquat; libro tamen de viduis, Angelis facit ſuperiores.

Quantum pręſtat cœlibatus matrimonio, ſecundum Ambroſium.
Ambr. to. 2.
Idem ibidem.
IV. Ratio.
1. Cor. 7.
Ioan. 2.

Quartò, præſtantius id eſt, quod Chriſtus in ſe, & matre, & ſuis intimis, & chariſſimis, vt in vtroque Ioanne, & ipſo Paulo profiteri voluit. Sed illi cœlibes extiterunt, nam Apoſtolos, qui coniugati erant, ad cœlibatum de conſenſu vxorum, vt par eſt credere, aſſumpſit. Mater verò, etſi coningio copulata fuerit, ob myſterium ad tempus celandum, & miniſterium, & ſolatium viri, & teſtimonium caſtitatis propriæ, tamẽ id in Eccleſia obtinuit, vt B. Virginis nomine gauderet, & vt Virgo virginum appellaretur. Et meritò, quia denominationes à nobiliori ſtatu, quem quis profitetur, deſumuntur.

Matt. 11.
Chriſti mater vnde ſibi B. Virginis, & virginum virginum nomen comparauit.
Denominationes vnde ſumantur.
V. Ratio.
1. Cor. 7.
Ibid.

Quinta ratio: Apoſtolus dat conſilium virginitatis: *Qui matrimonio*, inquit, *iungit virginem ſuam, benè facit: & qui non iungit, melius facit*; Et de vidua ſcribit: *Cui vult, nubat, tantùm in Domino. Beatior autem erit, ſi ſic permanſerit, ſecundùm meum conſilium*. Et paullò ſuperius; *Qui ſine vxore eſt, ſolicitus eſt quæ Domini ſunt, quomodo placeat Deo: Qui autem cum vxore eſt, ſolicitus eſt quæ ſunt mundi, quomodò placeat vxori: & diuiſus eſt. Et mulier innupta, & virgo, cogitat quæ Domini ſunt, vt ſit ſancta corpore & ſpiritu. Quæ autem nupta eſt, cogitat quæ ſunt mundi; quomodo placeat viro.* Quantum ergo præſtat adhærere Deo, & vnum ſpiritum effici cum eo, quàm adhærere vxori, & vnam carnem effici cum ea; tantum præſtat cœlibatus coningio.

Quãtum præſtet cęlibatus coniugio ſecundum Apoſtolum.
VI. Ratio.

Sextò, cœlibum vita ad ſui ſuſtentationem multas & pręclaras virtutes exigit. Nam opus eſt ſobrietate in potu; quia luxurioſa res eſt vinum. Neceſſaria parcitas cibi: quia ſine Cerere, & Baccho friget Venus. Opus eſt paciſci fœdus cum oculis, vt ne cogitem⁹ quidẽ de virgine: qa ſpeciem mulieris multi admirati, reprobi facti ſunt. Neceſſariũ eſt claudere aures ad turpiloquia Syrenũ: nam corrũpunt mores bonos colloquia mala. Cogimur freqnentare preces, & Sacraméta, ne tẽtemur ſupra id quod poſſumus. Et vt teſte B. Hieronymo, adamas intinct⁹ hircino ſanguine molleſcit; ita animus virilis cõtactu fęminę debilitatur. Deniq; cœlibat⁹ veluti regina in-

Quas virtutes requirat cęlibatus.
Terent.
Iob. 31.
Eccl. 9.
1. Cor. 15.
Sup. 10.
B. Hieron. in Amos c. 7. ſub initiũ. tom. 6.
Adamas quomodo molleſcit.

genti

geon ancillarum comitatu ornata incedit, & tãquam ebur quod ſua natura candidũ eſt, ſed per vetuſtatem in colorem rubeum

Qualis cœlibatus.

vertitur, ita virginitas diu ſeruata æquiualet martyrio, & eſt veluti quædam ſanguinis pro Domino effuſio. Septimò, præmia

VII. ratio, à præmij cęlibatus excellẽtia.

cęlibatus maiora ſunt, & ampliora illis matrimonij, quantum centum ſupra triginta, & ſexaginta. Relinquens patrem, & matrem, & vxorem propter Chriſtum, centuplum accipit in hac vita; ergo maius præmium eſt continentiæ. A Paulo, non nubens dicitur beatior: ergo maioris præmij.

Matt. 19.
1. Cor. 7.
Apocal. 14.

Et Dilectus in Sacra Apocalipſi, Virgines, viros, qui cum mulieribus non ſunt coinquinati, aſſerit eſſe primitias Deo, & Agno, & habere peculiare præmium ſequendi Agnum quocunque ierit: nam coniugati, ſerui, & captiui ſunt vxorum, & diuiſi: pręmium etiam cantandi canticum nouum, quod alij non poſſunt diſcere, & Propheta promittit Eunuchis, nimirùm illis, qui ſe caſtrauerunt propter regnum cœlorum, in domo Dei, & in muris eius locum, & nomen melius à filijs & filiabus: & nomen ſempiternum eis dandum, quod non peribit. Quapropter Chriſtus cœlibatum inſtituit, contra omnes legislatores: qui rem tam excellſam aut vix agnouerunt, aut agnitam conſuluerunt: vnde contra illam videntur leges tuliſſe. Nam Plato libro de Republica, punit pecunijs, & honoris priuatione non maritos. Romani obligabant ad matrimonium, & proletarios præmijs afficiebant: vt Gellius docet. Lex Papia. l. pœnis, de Nuptiis. Auguſtus l. vltima per trieonium liberat de officijs publicis nuper maritatos (quemadmodum Moyſes per annum, vt habes Deuter. 24. qui etiam tacitè ad matrimonium impellebat, damnando ſterilitatem) Exod. 23. & Deuter. 7. Dat etiam priuilegia maiora plures habentibus proles, vnde ius trium, quatuor, quinque, vel duodecim liberorum. Non habẽtes liberos, priuabat ſucceſſione habentiũ: quam legem abrogat Conſtantinus: quia erat affligere afflictos inſontes, vel meliora ſecutos, vt Euſebius docet in vita Conſtantini: & idem fecere eius filij, vt habes in Codice, libro de infirmandis pœnis cœlibatus. Solus igitur Ieſus Chriſtus tantum bonum, quale eſt cœlibatus, & agnouit, & ſuo exemplo conſecrauit, & multos, vt ſeruarent, inſpirauit, & ſolus gratiam ad ſeruandum porrigere poteſt: ſolus etiam valet excellentiori præmio remunerare, ac proinde ſolus inſtituit. Quare Athanaſius aduerſus Frumentium Epiſcopum ſcripſit: *Dei filius Dominus, & Saluator noſter Ieſus Chriſtus, homo propter nos factus, profligata morte, & aſſerto à ſeruitute & corruptione humano genere, inter cætera dona ſua largitus eſt nobis in virginitate exemplar angelicæ ſanctitatis. Certè puellas ea virtute præditas, ſponſas Chriſti Catholica Eccleſia appellare ſolita eſt, quas ethnici conſpectas, vt templum verbi admiratione proſequuntur. Nuſquam enim alibi ſanctum illud, & cœleſte æterna virginitatis mandatum feliciter adimpletur, niſi duntaxat apud nos Chriſtianos, atque in eo magnum documentum eſt, planè apud nos eſſe veram religionem.* Hæc ille. Qui ergo cœlibatum de Eccleſia tollere moliuntur, præcipuum, & admirabile veritatis noſtræ religionis argumentum nobis eripiunt. Addit his Ambroſius libro de Viduis ſub finem, aiens: *Bona ergo viduitas, quæ toties Apoſtolicò iudicio prædicatur. Hæc magiſtra fidei, magiſtra eſt caſtitatis. Vnde illi, qui deorum ſuorum adulteria, & probra venerantur, cœlibatus, & viduitatis ſtatuere pœnas, vt æmuli criminum mulctarent ſtudia virtutum. Specie quidem, quia fœcunditatem quærerent; ſed ſtudio, quo propoſitum caſtitatis abolerent.* In Dione Caſſio Auguſtus verba fecit ad omnes maritos, & innuptos, & vbi primùm commendauit eos, qui vxores habebant, & præmia magna illis ſtatuit, grauiori deinde oratione, & aſperiori vſus eſt contra cœlibes, & innuptos, videns eos numero vincere maritos: vocat illos homicidas, impios ſacrilegos, & nullum eſſe ſcelus tam immane, quod cœlibatum ſuperaret. Et hortatus eſt, vt breui matrimonium ineant, niſi velint in magna ſupplicia à ſe in cœlibes propoſita incidere, & indignationem eius promereri. Quare meritò damnatus eſt Iouinianus à Syricio Romano Papa, qui Romę coacto Concilio, eius ſententiam, qua matrimonium æquabat virginitati, reprobauit, vt conſtat ex epiſtola eius ad Epiſcopos Africanos. Idem ante eum docuerat Heluidius, & ante vtrumque Baſilides, primus huius hæreſis autor, teſte Hieronym. in Heluidiũ: quanto magis Syricius damnaſſet Lutherum, non æquantem, ſed anteponẽtem nuptias cœlibatui? Quòd ſi Lutherus ſuaſiſſet matrimonia cœlebs ipſe, vt Paphnutius in Concilio Nicæno, fortè dignus fuiſſet qui audiretur. Sed ne plus deciperet tanta virtute ornatus, permiſit Dominus, vt horrendum ſacrilegium cum ea, quæ monialis, & abbatiſſa extiterat, committeret. Sed arguebat Lutherus: Si omnes continerẽt, periret breui mundus. Egregiam verò tanto Apoſtolo, & Euangeliſta ſententiam: qui vt mundo pereunti ſuccurreret, horrendas, & ſacrilegas nuptias monachorum cum monialibus excogitauit. Audi quid

Cęlibatum, vnius legis Euangelicæ proprium eſſe inſtitutũ, non aliarum legum quarũcunque

Plat lib. 6 de legibus, multo poſt medium.

Deut 24.
Exod 23.
Deut. 7.

Lex quædam contra cœlibes per Conſtantinũ ſublata.

Euſeb. lib de vita Conſtantini.
C lib 8 tit 58 de infirman. pœnis cœlibat.

Atha in Apologia 4. ad Imper Cõſtantiũ iuxta mediũ

In virginitate (ait Athanaſius) Chriſtus largitus eſt nobis exemplar angelicæ ſanctitatis.

Cęlibatum de Eccleſia tollere molientes, quod efficiãt. Ambroſiana viduitatis cõmendatio.

Dio. Caſſius li. 56. in princ. De cœlibatu Cæſaris Auguſti ſententia.

Iouinianus hæreticus matrimonium ęquabat virginitati impurus.

Syricius Papa. Quid Heluidius, ac imprimis Baſilides de cęlibatu falsò docuerint.

Hier. tom. 2.

Nuptias cęlibatus Lutherus impuriſſimus præponebat. Vnde perſtringitur.

Aug. l. de bono coniugali, cap. 9. 10. 6.

reſpondet Aug. huic argumento, li. de bono coniugali, vbi cùm dixiſſet, ſanctos veteris Teſta. non debuiſſe abſtinere coniugio, quia Meſſias ex illis carnem erat aſſumpturus; nunc verò, quando copia ſuppetit coniugatorum, admonendos eſſe cenſet omnes ad continentiæ bonum amplectendum, & ſubdit: *Sed noui quoſdam, qui murmurant: Quid ſi inquiunt, omnes velint ab omni concubitu abſtinere: vnde ſubſiſtet genus humanum? Vtinam omnes hoc vellent, duntaxat in charitate, de corde puro, & conſcientia bona, & fide non ficta: multo citius Dei ciuitas compleretur, vt acceleraretur terminus ſeculi. Quid enim aliud hortari apparet Apoſtolum, vbi ait, cùm inde loqueretur: Vellem omnes eſſe ſicut meipſum?* Hieron. etiam li. aduerſus Iouinian. hoc argumentum refellens ſcribit: *Par pari referam; Si omnes viduæ fuerint, vel in matrimonio continentes; quomodo ſtirps mortalium propagabitur? Hac ratione nihil omnino erit, ne aliud eſſe deſiſtat. Verbi gratia: Si cuncti philoſophi ſint, agricolæ non erunt*, & quæ ſeq. Hæc ille. Dei gratia eſt quod hanc virtutem heroicam pauci amplectuntur, & vt ait Hieron. multi vocati, pauci electi. Incipere plurimorum eſt, perſeuerare paucorum. Vnde & grande præmium eorum, qui perſeuerauerint. Si omnes virgines eſſe poſſent; nunquam Dominus diceret: *Qui poteſt capere, capiat*; & Apoſtolus in ſuadendo non trepidaret: *De virginibus autem præceptum Domini non habeo.* Timendum ergo non eſt ne pereat mundus. Et tunc hoc argumentum valeret, quando Dominus omnibus, & cuique præcepiſſet amplecti cœlibatum. Sed Dominus non præcepit, ſed conſuluit tantum volentibus, nõ cum ruina mundi, ſed cum decore, & pulchritudine mundi. Certè præceptum in ſubditos fertur, conſilium amicis dari ſolet. Erat in animo reſpondere ad omnes Eraſmi ratiũculas, & ſuaſiunculas, quas in libello, quem inſcripſit Encomium matrimonij percenſet, in quo iniurius extitit cœlibatui. Sed quia illæ leuiſſimæ ſunt, & facilè ex his quę diximꝰ, dilui poſſunt, ab hoc labore ſuperſedebo. Maximè cum ipſe accuſatus à Catholicis, ſeipſum purgauerit, quòd iuuenis illum librum cõſcripſerit, & declamatorio more, exercitandi ingenij gratia, & quòd non ſit locutus in genere, ſed in particulari de iuuene adoleſcente, diuite, pulchro, & in florenti ętate conſtituto; an videlicet tali magis expediat cœlibatus, an matrimon. Sed quales ſint iſtæ excuſationes: certè liber rectius inſcribi poterat: exhortatio ad matrimonium: & in rebus ſemel definitis ab Eccleſia, & in Scripturis deciſis, non licet declamatoriè ludere.

Cap. 16.

1. Tim. 2.

1. Cor. 7.

Hieron. lib. 1. aduerſ. Iouin. à ſi. remotum.

Hier. ib. Mat. 19. & alibi.

1. Cor. 7.

Quib. præcepiu, quib. cõſilium detur.

Eraſmi encomium matrimonij notatur.

Supereſt tertio loco propoſitum, expediens eſſe in Eccleſia Dei exiſtere imitatores vitæ Chriſti Domini noſtri, & Deiparæ virginis matris eius, & vtriuſq; Ioannis, tam Euangeliſtę, quàm Baptiſtę, & reliquorum Apoſtolotum, qui vxores, ſi quas habebant, Euangelij gratia reliquerunt, vt teſtatur Hieron. aduerſus Iouinianum. Deinde expedit, vt eminens Chriſti gratia ſe proferat in fręnanda, & reprimenda concupiſcẽtis animæ parte. Tertiò dignitatem Euangelicam decet in tempore Meſſiæ ſplendeſcere ſupra ſtatum Gentilium, & ſupra legem Moyſi, ſecundùm illud: *Tempus amplexandi* (id eſt, vacandi generationi) *& tempus longè fieri ab amplexibus.* Quartò, quia prædictum fuerat per Eſaiam, futuros in Euangelio eunuchos, & Chriſtus prædixit, eunuchos, qui ſe caſtrauerunt propter regnum cælorũ, id eſt virgines, qui nihil ſunt aliud, quàm flos Eccleſiæ vt teſtatur Cypr. lib. de habitu Virginum, & Tertull. in lib. ad vxorem teſtatur, continentiam nobis adſtrumentum æternitatis commendatam eſſe à Domino. Oportet etiam Eccleſiam ornatam eſſe, non ſolum multiformi gratia donorum, ſed & ſtatuum illa dona profitentium: & nihil illam ita illuſtrat, & exornat, atque virginitas, & Martyrium; tanquam byſſus, & purpuram Reginam, de qua dicitur: *Aſtitit Regina à dextris tuis in veſtitu deaurato, circumdata varietate*; &, *Adducentur Regi virgines poſt eam.* Quintò, decorum eſt, eſſe homines contemptores bonorum temporalium, & conculcatores voluptatum carnalium, vt ſint expediti ad cogitãdum ea quę Dei ſunt, & ad orandum pro alijs; vt homines, qui carni & mundo adhærent, illorum exemplo reprimantur, & à ſenſu & carne reuocentur ad ſpiritualia. Sextò, illud videtur maximè expedire in Eccleſia Dei, quod Chriſtus per ſe, & Apoſtolos conſuluit, & per Pontifices, & Concilia obſeruandum eſſe commendauit: talis eſt cœlibatus, & religioſa, & monaſtica vita, quam vtriuſque ſexus fideles magna cum laude, & fructu Eccleſiæ, & ornamento in monaſterijs, & religionibus regularem vitam obſeruantibus profitentur. Et hactenus in genere aſtruximus quòd decorus, & expediens ſit cœlibatus in Chriſtiana Republ.

Quod expediat in Eccleſia Dei in vniuerſum cœlibes eſſe, & virgines.

Hier. ibid.

II. ratio.

Eccleſ. 3.

IV. ratio.

Exo. 39 & 56.

Virgines, optima portio ſunt Euangelij, & flos Eccleſiæ, teſte Cypriano.

Tertull. lib. 2. ad vxor. ſub finem.

Eccleſiã quid maximè illuſtret, atque exornet.

Pſal. 44.

Ibidem.

V. ratio.

1. Cor. 7.

VI. ratio.

Quòd verò hic ſtatus cœlibatus maximè deceat Epiſcopos, Sacerdotes, & miniſtros ſacros, ſiue in ſacris miniſtrantes, & lex Eccleſiaſtica de caſtitate illis indicta, ſancta ſit, honeſtatiq; & decoro illius ſtatus congruentiſſima, nemo eſt qui nõ videat, ſi intelligat quid ſit eſſe Sacerdotem in Eccleſia Dei, & quæ ſint eius munera, nempè ſa-

Clerum maximè decere cœlibem vitam.

Deſcribitur munus Sacerdotis.

crificare hoſtiam ſacroſanctam Deo, & de illa participare, prædicare, & docere Euangelium, & non tantùm eius præcepta, ſed conſilia, fundere preces, & orare pro populo Dei, placareq; diuinam Maieſtatem peccatis plebis offenſam, adhuc peccatoribus ad pœnitentiam, & confeſſionem accedẽtib. abſolutionem impendere, lugere peccata populi, luctui vacare, & pœnitentiæ, Chriſtum ipſum, qui eſt Sacerdos ſecundũ ordinem Melchiſedec, in terris repræſentare, deniq; hoſpitalem eſſe, & bona temporalia in vſus pauperum erogare, vitæq; exemplo alijs prælucere. Profectò ſi hæc diligenter expendantur, & cogitentur, facilè perſpicies quàm ſit conſona lex cœlibatus ad illa omnia opera præſtanda; &, quàm ſit inconueniens, & incommoda libertas cõiugij, quę omnia illa opera macularet, & ſacrificiũ, & verbum Dei redderet contemptibile, & ad precationem redderet infirmum Sacerdotem, & ad confeſſionem parum ſecretum ſigilli ſeruantem, & parum hoſpitalem in pauperes; cum lege naturæ vxori, & filijs magis teneatur ſuccurrere. Et ita ſtatus Eccleſiaſticus totus iaceret, & vileſceret, & hæreditate poſſideretur Sanctuarium Dei. Nam ſi nunc pro ſpurijs, & nothis ex infando concubitu ſuſceptis, parentes eorum, qui in Sacerdotij degunt ſtatu, impudenter Eccleſiaſticas dignitates procurant; quid facerent pro filijs ex legitimo matrimonio procreatis, quibus naturæ iure parentes debent theſaurizare? Neque quiſquam meritò de hac lege conqueri poteſt: quia vt eſſet Sacerdos vel Epiſcopus, nemo coegit, ſed ſponte ſua quiſq; aſſumpſit eum ſtatum; ideo non debet iugum detrectare, & cum hæreticis quærere coniugia. Quia vt Comicus dixit: *Quas credit eſſe has, non ſunt veræ nuptiæ*, ſed vera ſtupra, horrenda ſacrilegia, & nefariæ, ac abominabiles coniunctiones, quibus iram Dei contra nos concitamus. Poteſt Eccleſia nunc dicere: *Poſtquam conſenui, & vetula ſum, voluptati operam dabo?* Contendamus igitur cœlibatum amplecti, illum religioſe colere, pro illo, ſi opus ſit, etiam glorioſe decertare, non ſolùm verbo, & calamo, ſed etiam vita; quod plerique ex noſtris magna cum gloria ſua fecerunt; vt ita gratiam nobis conciliemus autoris, & inſtitutoris eius Domini noſtri Ieſu Chriſti, cui cum Patre, & Spiritu S. omnis laus detur, & gloria, honos quoque, & imperium in ſecula ſeculorum, Amen.

Ioel. 2. Pſal. 109. Heb. 7.

Coniugium (quod Deus auertat) ſacerdotum quæ mala ſequerentur.

1. Cor. 12

Terent. in Andr.

Gen. 18.

TRACTATVS LI.

De diſceptatione Domini cum diuite adoleſcẽte, quem inuitauit ad ſtatum perfectionis. Et habetur Matt. 19. Marc. 10. & Luc. 18. *Et ecce vnus accedens, ait illi, Magiſter bone, quid boni faciam vt habeam vitam æternam? Qui dixit ei: quid me interrogas de bono? Vnus eſt bonus Deus. Si autem vis ad vitam ingredi, ſerua mãdata. Dicit illi, Quæ? Ieſus autem dixit: Non homicidium facies. Non adulterabis, non facies furtum, &c.* vſq; ad: *Diliges proximum tuum ſicut te ipſum. Dicit illi adoleſcens: Omnia hæc cuſtodiui à iuuentute mea: quid adhuc mihi deeſt? Ait illi Ieſus: Si vis perfectus eſſe, vade, vẽde omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis theſaurum in cœlo, & veni, ſequere me.*

HANC Diſceptationem ex Matthæo propoſitam per Marcum & Lucam in quibuſdam locupletauimus: quæ meritò collocanda videtur in hoc libro Diſceptationum: quoniam etſi non animo ſubdolo, & iniquo ad Dominum acceſſerit hic adoleſcens, non propterea amittit nomen diſputationis. Sicut & quæ cum diſcipulis, & quæ Nicodemus cum Domino diſputauit, amico, & beneuolo animo diſſeruit; & quia in eis explicandis multa in Hæreticos ſumus diſputaturi. In primis igitur ait Matthæus: *Et ecce vnus accedens, ait illi: Magiſter bone, quid boni faciam, vt habeam vitam æternam?* Non deſcribit quis fuerit, Lucas tamen teſtatur fuiſſe Principem quendam: nec exprimit quem principatum haberet: erat ergo vel Princeps Iudæorum, vel Sacerdotũ, vel Phariſęorum, vel Synagogę, qui Archiſynagogi dicebantur: quem veriſimile eſt diuitijs, & facultatib. abundaſſe. Habetque hęc hiſtoria optimã cum proxima quæ prçceſſit de pueris ad eum allatis conſonantiam, nam puritatem, & innocentiã Chriſtus requirebat ab eis qui volunt ingredi in regnum cælorum. Atqui ſepties in die cadit iuſtus, & in multis offendimus omnes: iam is qui decalogi maiorem partẽ ſeruauerat, de regno Dei obtinendo interrogat. Marcus addit, quòd cum egreſſus eſſet in viam, procurrens quidam genuflexo ante eum, rogabat eum: quod fecit, vt oſtenderet ſe ſerio interrogare, & deſiderio æternæ ſalutis teneri. Vnde dubiũ eſt inter Patres, quo

Cur hæc hiſtoria in præſentem locum fuerit, non autem in librum hiſtoriarum reiecta.

Ioan. 3.

Quis fuerit hic adoleſcens à Chriſto ad ſtatum perfectionis inuitatus.

Prou. 24. Iacob. 3.

Quo animo hic percontator acceſſerit.

animo

animo hic percontator acceſſerit, diſcendi ne, an ponus tentandi? Certè Gregor. Nazianz. lib. Theologiæ ait: *Porro ille, Nullus bonus, niſi ſolus Deus, repercuſſit ſuruperitum illum, qui Chriſtum captioſe temtans, homini bonitatem aſſerebat. Summe enim, & vnice bonum, inquit, ſolus Dei eſt, quamuis nomen hoc aliquoties & homini tribuatur.* Et Hierony. in Matt. exiſtimat animo tentandi acceſſiſſe, & interrogaſſe: idque ex alio Euangeliſta apertum eſſe tradit. Et confirmat, quia audito Chriſti reſponſo de mandatis, replicauit, quę ſint illa mandata, quaſi non & ipſe legerit, & Dominus poſſet iubere illis contraria. Verum Hieron. non conferens quæ de iſto ſcripſit Matthæus, cum alijs duobus Marco, & Luca, & quod putauerit cum Greg. Nazianz. hunc eſſe legiſperitum, de quo Lucas, cap. 10. qui ſimiliter interrogauit: *Magiſter, quid faciendo vitam æternam poſſidebo?* falſus eſt. Ille enim à Luca dicitur tentando interrogaſſe, & tamen idem non fuit cum iſto Matthæi, ſed diſtinctus. Idcirco aliter opinantes, & interrogaſſe animo tentandi, merito reprehendit Chryſoſtom. cum Theophyl. & Euthymio. Nam cum reſpondiſſet, ſe omnia illa præcepta, quæ Dominus enumerauit, ſeruaſſe à iuuentute ſua, Chriſtus intuitus eum, dilexit illum, vt teſtatur Marcus: quod minime feciſſet, ſi tentandi gratia acceſſiſſet. Non ergo ſubdolo animo venit, quia non propoſuit quæſtionem de temporalibus, vel cauilloſam, nec eſt à Chriſto reprehenſus, vt alij tentatores. Et Theophylactus in Marcum ait: *Admiror autem adoleſcentem, quod cū alij plerique ſanandorum morborum gratia acceſſerint, ille vitæ æternæ hæreditatem quæſierit, tametſi grauiſſimo auaritiæ morbo teneretur.* Hæc ille. Etſi ergo nihil aliud ſuſpicaretur Ieſum eſſe, quam purum hominem, ſuſpiciebat tamen illum tanquam cæteris omnibus præeminentem: quapropter genuflexo eum adijt, in ſignum reuerentiæ, vt diximus ex Marco.

Greg. Nazianzen. lib. 4. Theol. paulo poſt med.
Hieron. in c. Matt. 19. 20. 9
II. Opinio probatior.
Chryſ. ho. 64. in Matth.
Theophylact.
Euthy. c. 41. in Matth.
Theophyl. in Mar. c. 10.

Ait: Magiſter bone, quid boni faciam vt habeam vitam æternam? Magiſtrum bonum appellat, honorifica hac appellatione beneuolentiā captans. Fuit aūt optima interrogatio, quærit. n. à Chriſto id quod nemo non hominū ſcire in votis habet, nimirum qua ratione vitam æternam conſequatur. Et perſuaſum habebat, non deberi otioſis, & ſtertentibus hominibus, ſed operantib. bona. Ideo dixit, quid boni faciā, &c. nam per mala opera nō promeremur, niſi mortem ſempiternam. Et nobis, ſiue magni, ſiue parui ſum⁹, ſiue diuites, ſiue pauperes, moriendum eſt: ideo de futura vita vtriſque cogitandum eſt. Putabat hic bonus adoleſcens per alia præcepta eundū fore ad æternam gloriam, quam ad præmia legis, quæ nihil expreſſe de vita æterna tradebat, imo in dubium à Sadducæis vertebatur. In ea etiam Phariſæi putabant cibo corporeo ſe vſuros, vnde vnus dixit: *Beatus qui manducabit panem in regno Dei.*

Qualis hæc interrogatio: Magiſter bone, quid boni faciam.
Quibus vita debeatur æterna.
Proprium legis Euangelicæ, non Moſaicæ.
Luc. 14.

Qui dixit ei: Quid me interrogas de bono? (vel, vt Græcè, & in Syriaco Euangelio legitur: *Quid me vocas bonum?* Sic etiam Hilar. & Hieronym. habent) *Vnus eſt bonus, Deus.* Siue vt Græcè dicitur, *Nullus eſt bonus, niſi vnus Deus*, quomodo etiam legunt Marcus, & Lucas. Vtrumque ergo dixiſſe Dominum, probabile eſt: *Quid me vocas bonum, &, quid me interrogas de bono?* quia interrogauerat: *Quid boni faciam vt habeam vitam æternam?* Quia vero more humano blandiri Domino videbatur, vt vulgo ſolent omnes à magnis viris aliquid petituri, corrigit adoleſcentis iudicium, noſque ſuo modeſtiſſimo exemplo docet humilitatem pariter, & prudentiam, vt reſpuentes omnes magnificos, & adulatorios titulos, omnemque laudem humanam & inanem gloriam, omnē laudem & gloriam in Deum referamus. Neque præcipuè volebat Dominus reprehendere iuuenem, niſi de impropriet ate, & manuducere ad Deitatem. Quaſi dicat: Si Deum me crederes, quadraret mihi nomen boni perfectè: ne des ergo mihi titulū Dei, quem tamen hominē purum putas. Docet etiam nō eſſe excedendum in falſis titulis conferendis, neque rurſus in illis acceptandis, vt Herodes (de quo in Actis Lucas) grauiſſime deliquit. Tacite etiam Iudæo ad opera attendenti inſinuauit Dominus opus eſſe fide, qua credatur neminē eſſe bonum, niſi ſolum Deum, & omnē hominem eſſe mēdacem, & neminem poſſe aliquid boni facere ad aſſequendam vitam æternam, niſi benignitate Dei miſerētis factus fuerit bonus. Non ergo negat Dominus Ieſus ſe eſſe bonum, cum etiam hac ipſa ratione bonus ſit, quia Deus eſt. Neque ſimpliciter negat aliquos homines eſſe bonos, cum multis Scripturæ teſtimonijs legamus bonos, ſiue iuſtos & ſanctos vocatos: imo vidit Deus cūcta quæ fecerat, & erant valde bona. Verum ad Deum collati, quia in infinitum excedit bonitas Dei, nomen hoc merentur: quicquid enim bonitatis eſt in hominibus, aut in rebus donum Dei eſt, & non ex ipſis creaturis. Solus Deus ab æterno ſuapte natura, & à ſeipſo bonus eſt, & bonitatem ei nemo eripere poteſt: non vero, quod ad naturam noſtram attinet, mali ſumus, iuxta illud: *Si vos cum ſitis mali, noſtis bona data*

Hilar. can. 19. in Matt.
Hieron. ibid.
Quid Chriſtus renuens appellationem boni, nos doceat.
II. Docum.
Act. 12.
III. Docum.
Pſal. 115.
Quomodo verum ſit: Nemo bonus, niſi ſolus Deus.
Gen. 1.
Luc. 11.

dare filÿs veſtris: non quod tales Deus nos condiderit, ſed quod à primo parente noſtro natura noſtra vitiata ſit. Quod vero dicitur: *Bonus homo de bono theſauro cordis profert bona*, & Timotheum Paulus vocat bonum miniſtrum, & bonum militem: & Barnabas appellatur in Actis vir bonus, & plenus Spiritu ſancto, & fide: ad donum à Deo acceptum ſpectat. Et hæc expoſitio alijs locis Scripturæ iuuatur. Vocat enim Apoſtolus Deum ſolum ſapientem, ſolum immortalem, ſolum æternum, & tamen nihil oberit, vt Auguſt. docet lib. de natura boni, & mali, ſi Salomon dicatur Sapiens, vel Paulus vt ſapiẽs architectus fundamẽtum ponens, & anima immortalis dicitur, & ignem æternum legimus: non tamen anima immortalis eſt ſicut Deus, nec ignis æternus eſt, ſicut Deus æternus eſt. Voluit etiam Dñs, vt ille Princeps ad reſponſum ſuum poſſet humiliari, & cogitare: ſi talis ac tantus Propheta non videtur agnoſcere boni appellationem, quis ego ſum, qui nõ tantum bonus, ſed & perfectus eſſe mihi videor? Non ergo negat Chriſtus quod ſit bonus, ſed quærit, vnde ſit bonus, à quo non perfectè cognoſcitur. Neq; perpetuo huiuſmodi quæſtiones negationem incluſam habent, vt cum dixit: *Quid vocatis me Domine, Domine, &c.* neque tamen ob id ſe negat eſſe Dominum.

Matt. 12.
1 Tim. 4.
Act. 11.
1. Tim. 6.
Aug. lib. de natu boni, & mali, cap 39.
1. Corin. 3.
Matth. 25.
Luc. 6.

Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata. Breuis eſt hæc ſententia, ſed quæ multum ſucci contineat. Diuina enim bonitas, quæ liberum hominem condidit, & ſua ſponte prolapſum ſeruare voluit, erigere eum præceptis, conſilijs, & exemplis veluti fræno quodam, nunc ſtrictiori, nunc laxiori decreuit vt in officio permaneret ſuo. Mandatis ergo pręcipitur virtutis operatio, conſilijs via expedita præſtandi præceptum munitur. Et ne quis conqueratur arctam eſſe viam ad vitam, voluit eſſe inter homines viua quædam, & animata exempla, qui inoffenſè viam mandatorum Dei percurrerent. Magna miſericordia Dei eſt, vt ille nobis præcipiat, vt tum homo agnoſcat ſe habere ſuperiorem, & Deus habeat occaſionem remunerandi magna illa mercede vitæ æternæ, quam pro magnificentia ſua dare diſpoſuit. Et qui vt tanto pręmio noſtra opera digna efficeret, voluit, iuxta Prophetam fingere laborem in pręcepto, & voluit vt illa à nobis ſeruata, ſeruarent nos quemadmodum caſtrum ſeruatum, ab hoſtib. obſidentibus ſeruantem ipſum ſeruat.

Explicatur hæc Chriſti ſententia: Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata.
Eccleſ. 15.
Matth. 7.
Pſal. 118.
Pſal 93.

Ingredimur autem vitam per obſeruantiam mandatorum: quia nemo verè viuit niſi qui ſe Deo morigerum præſtat. Sunt ergo præcepta, via; terminus vero, vita. Innuit liberum arbitrium, dicendo, ſi vis, & illam, quæ ſperatur, vitam, abſolutè vitam eſſe ſine morte. Serua, inquit, mandata, nõ ſolum in ſcrinio memoriæ, & meditatione intellectus, ſed & in exercitio operis: non notitiam mandatorum, & Scripturam, ſed ipſa mandata. Et vt Origen. hoc loco ait: *Omnis qui ſuper terram eſt, quamuis iuſtiſſimus eſſe videatur, poteſt quidem in vmbra eſſe vita, non autem in ipſa vita, cum ſit corpore mortis circumdatus. Introibit autem quis in vitam, abſtinens quidem ſe ab operibus mortuis, appetens autem opera viua, etiam nunquam quidem mortua loquens, ſed ſecundum verbum Dei viuum viua: & non habens iam cogitationes mortuas in corde, ſed viuas.* Sic ille. Mittit ergo illum ad ſeruanda mandata quæ olim negligebat, vt innuat patres ſaluos, & in omni ſtatu homines poſſe ſeruari, ſi illa quæ communia ſunt, & rationi conſona, obſeruẽnt. Refelluntur etiam hoc verbo, qui hodie opera nimis deprimunt, ac fidem ſolam extollunt: qui rogati quid faciẽdum ad conſequendam æternam vitam? reſponderent, crede in Filium Dei. Et quia Dominus nunc fidem, nunc opera exigit, pro occaſionis opportunitate declarauit, & fidem & opera eſſe ad ſalutem neceſſaria.

Vera vita, quę.
Mandata diuina quomodo ſeruanda.
Pſal. 93
Orig. tract. 8. in Matth. ...
Rom. 7.
Heb 9.
Introibit in vitam ſe eundum ...
In omni ſtatu homines ... ſeruantur.
Contra hæreticos ſ... ſolam ... ſufficere ad ſalutem.

Dicit illi, Quæ? Ieſus autem dixit: Non homicidium facies, &c. Interrogat, *Quæ*? non fraudulenter, quia non putabat præcepta antiqua obligare, ſed noua alia pręter legalia, quæ vitam nouam promitterent, & impetrarent, & quia Chriſtus quædam nutabat. Et per præcepta quæ aſſignat, omnia intelligit: quia qui totam legem ſeruauerit, vt ait frater Domini, offendat autem in vno, factus eſt omnium reus. Et concupiſcentia vxoris, & rei alienæ, ad dilectionem proximi reducitur, ſiue ad adulteriũ, & furtũ. Vt igitur in ciuitate ciues primo diſponuntur, vt recte ſe habeant ad Principem vnum, ſiue gubernatorem, & in militia milites ad Imperatorem, cui ſubſunt, deinde ciues inter ſe, & milites inuicem ordinãtur, ita per præcepta primæ tabulæ homines inſtituuntur, quomodo recte ſe habeant ad Deum, at per illa ſecundę, quibus officijs inuicem teneantur homines, indicatur. Recte ergo ſe habet ad proximum ſuum, tum illi benefaciẽdo, quod illo verbo præcipitur: *Honora patrem tuum, & matrem tuam*, tum vitando malum eius: tum in perſona propria, cum mandat non occidere, tum in perſona ſibi coniuncta, cum præcipit: *Non mœchaberis*, tum in rebus, & fama, ſiue bono nomine, dicendo: *Non furaberis. Non falſum teſtimonium dices.* Inſtituitur

Exod. 20.
Quo animo ... Chriſtum ... ſunt quæ ... ent mandata ad ſalutem neceſſaria.
Iac. 2.
Præcepta ... tabulæ ... illa ſecundæ, quomodo ſe habeant.
Quando recte quis ſe habeat ad proximum ſuum.
Exod. 20.

tuitur

tuitur præterea quantum ad partem ratione præditam in ſeipſo, dum præcipit honorare parentes, & à falſo teſtimonio abſtinere: & quantum ad vim animæ iraſcentis, præcipiendo nõ occidere. Et circa partem concupiſcentem, commoda, & vtilia: *Non furaberis*; aut delectabilia dicendo: *Non mœchaberis*. Quatuor præceptis negatiuis, in quibus futurum pro imperatiuo more Hebræorum ponitur; addunt omnes vnũ affirmatiuum: *Honora patrem tuum, & matrem tuam*, Marcus etiam addit ſextum: Ne ſcilicet fraudem feceris, aliena nempe vel concupiſcendo, vel rapiendo. Vt videatur poſitum ꝑ vltimo præcepto ſecundæ tabulæ de non concupiſcenda vxore, aut re proximi. Quibus omnib⁹ apud Matth. ſubijcitur generale illud præceptum, in quo omnia præcepta recapitulantur: *Diliges proximum tuum ſicut teipſum*. Omittit verò præcepta primæ tabulæ; quia notũ quod magis ſint neceſſaria. Et præmittenda eſt dilectio Dei ad formatam dilectionem proximi: etſi fieri poſſit, vt naturalis dilectio proximi præcedere queat, & præcedat dilectionem Dei. Non tacet autem, quaſi illa ſecundæ tabulæ mandata ſufficiant, vel ad initium vitæ, vel tanquam ſtatueret gradum quendam ad vitã docere, quia dixit: Vnum tibi deeſt, ſcilicet perfectio Euangelij; plura autem deeſſent, ſi dilectio Dei deeſſet. Et ea quæ malũ inferre proximo prohibent, tanquam magis neceſſaria honori parentibus exhibendo præponit, id eſt, beneficentiam. Furtum autem falſo teſtimonio præponit: quia grauius delictum habebatur penes Iudæos auaros. Facilius etiam eſt negatiuis, quam affirmatiuis mandatis ſatisfacere.

More Hebræorum futurum pro imperatiuo ſumitur.

Fraudem fe...t quis.

... 13.

... præceptis ...mæ tabulæ ...cur hic verbũ ...u lũ in Chriſti ſermone.

Quid eſt ... d furtum ... in præ... arat homicidio.

...æ Dei præ... ... biſcreuerit.

... mandata ... ingre... ob... ...anda.

In illo autem verbo: *Serua mandata*, non intelligit cæremonias, vel iudicia, quorum obſeruatio, id eſt, opus operatum, tantùm temporaria bona promerebatur. Nec ſunt neceſſaria, vel in lege olim naturæ, vel in lege gratiæ modo: ideò niſi exprimantur, non ſubintelliguntur. De moralibus autem præceptis ſecus ſe res habet: nam etſi ex opere operato vitam æternam non promereantur, ſicut nec cæremoniæ, vel iudicia, & ex gratia obſeruata gloriam promereantur; tamen ipſa opera moralia ſimpliciter ſunt ad vitam æternam neceſſaria, in quæ quicunque ageret, ſaluus minimè fieret. Etſi autem inueni huic, quia Iudæo, neceſſaria eſſent præcepta legalia: nihil tamen de eis hoc loco dixit, tum quia hoc ipſe ſciebat, tum quia Chriſtus non venerat ad prædicandam legem, quia perpetuaret eam: ideò tantummodò legi non contradicendo, eam approbabat. Et tũnc nõ tantùm illi loquebatur, qui ſciebat ſe ad cæremonias, & iudicia obligari, ſed in illo omnibus poſteris. Huic enim homini multa ſunt neceſſaria ad vitã præter decalogum; vt obedientia præceptis Eccleſiæ, & Principum ſæcularium: ſimpliciter autem, id eſt, omni tempore, & loco, & omni homini tantum decalogus, & ea omnia, quæ natura duce ad illum reducuntur. Nam poſitiua præcepta cũ ſimpliciter nõ ſint neceſſaria, potuerunt non ferri, & poſſunt abrogari; multa etiam præter ea quæ expreſſa ſunt in decalogo, ad ipſum reducuntur; quia multa ſunt, in quibus Deus honoratur, præterquam in Sabbato ſanctificando: multa præterea, in quibus offenditur, præter Deos alienos, & periurium. Simile de ſecunda tabula eſt dicendum. Omnia tamen ad decalogum ſunt referenda, atque ideò ipſum dilectionis proximi præceptũ, quod expreſſit, & in quo præceptum dilectionis Dei includitur.

De præceptis ...es cur hic Domin non meminerit.

Quæ ſint homini præcepta ad vitam neceſſaria præter decalogum.

Dicit illi adoleſcens: Omnia hæc cuſtodiui à iuuentute mea; quid adhuc mihi deeſt? Cùm audiſſet bonus ille adoleſcens, nihil aliud à Chriſto præſcribi, quàm quæ Moyſes præſcripſerat; non modicum lætabatur, ſibi perſuaſum habens ſe factum voti compotem. Ait ergo: *Omnia hæc*, dicta, & incluſa in illis, imò legalia iudicia, & cæremonias ſeruaui: nam alioqui nõ diceret Dominus vnum ſibi tantùm deeſſe. Nec mentiri ſe putabat, quia id eſſet gloriæ, vel tentandi cauſa à ſe dictum: & non receſſiſſet triſtis, verùm Chriſti verba contempſiſſet, vt etiam Baſilius expendit homil. in auaros: nec à Chriſto diligeretur, vt tradit Marcus. Nã vbi illa verba dixiſſet, ſubiungit Euangeliſta: Ieſus autem intuitus eum, dilexit eum, & cum diuitias multas haberet, argumentum erat ſeruatæ ab eo legis, nam illæ ſeruantibus legem promittebantur. Et vt Theophylactus in Matth. ſcribit, Iudaico more, id eſt, pro mercede à lege propoſita mandata ſeruauerat, Denique ſi mentitus fuiſſet, vnum ei ſolùm non defuiſſet, ſed plura.

Huius adoleſcentis obedientia mandatorum.

Exod. 20.

Verè illum nõ mendaciter Chriſtu reſpõdiſſe.

Hæc omnia ſeruaui à iuuentute mea.

Baſil. hom. 2. in diuites auaros. tom. 1.

Marc. 10.

1. Argum.

Theophylact.

Quòd autem ait: *A iuuentute mea*; intellige à parua ætate; aliàs propriè loquendo, adoleſcentiæ, quæ ad vigeſimumquintum vſque extenditur, vt quidam tradunt, annum, ſuccedit iuuentus. Sed hic accipitur forte impropriè, quia Princeps forte erat triginta annorum: quemadmodum alio in loco: Senſus enim, & cogitatio humani cordis in malum prona ſunt ab adoleſcentia ſua, pro eo quod eſt, à pueritia ſua. Vt igitur Moyſes abutitur voce adoleſcentiæ, ita Euangeliſta voce iuuentutis. Atque ita

Quid eſt: A iuuentute mea.

Gen. 8.

Orig. tract. 8. in Matth. Chryſ. ho. 64. in Matth. Beda tom. 5. Hieron. to. 9. Leuit. 19.

iuuenem præcepta impleuiſſe docent Origenes, Chryſoſtomus & Beda: licet aliter teneant nonnulli, vt Hieronymus, qui ait in Matthæum: *Mentitur adoleſcens. Si enim hoc quod poſitum eſt in mandatis: Diliges proximum tuum ſicut teipſum, opere compleſſet, quomodo poſtea audiens: Vade, & vende omnia quæ habes, & da pauperibus, triſtis receſſit: quia habebat poſſeſſiones multas?* Producit Origenes in Matthæum ex Euangelio apocrypho, quod Hebræorum inſcribitur, hiſtoriam, in hunc modum: *Dixit*, inquit, *ad eum alter diuitum: Magiſter, quid bonum faciens, viuam? dixit ei: Homo, leges, & Prophetas fac. Reſpondit ad eum, feci. Dixit ei: Vade vende omnia quæ poſſides, & diuide pauperibus, & veni ſequere me. Cœpit autem diues ſcalpere caput ſuum, & non placuit ei. Et dixit ad eum Dominus: Quomodo dicis, legem feci, & Prophetas? quoniam ſcriptum eſt in lege: Diliges proximum tuum ſicut teipſum, & ecce multi fratres tui filij Abrahæ amicti ſunt ſtercore morientes præ fame, & domus tua plena eſt multis bonis, & non egreditur omninò aliquid ex ea ad eos? &c.* Hæc ibi. Videtur itaque iuuenis more Iudaico putaſſe ſatis ſe impleuiſſe legem de diligendo proximo, ſi nihil illi faceret mali, & communia illa beneficia exhiberet dilectionis, non autem cum proximis ſuas diuidendo poſſeſſiones, & facultates, quemadmodum Chriſtiana exigit perfectio.

Orig. ibid. ex Euang. Hebr. Huius Euangelij (ſi fide dignum ſit) de hoc adoleſcente diuite traditio.

Leuit. 19.

Cur adoleſcẽti dicitur: Si vis perfectus eſſe, vade, vende omnia quæ habes, &c.

Dominus verò vt doceret hoc non eſſe ſatis, niſi etiam beneficijs proximos quantum poſſet, iuuaret, ſubiunxit: *Si vis perfectus eſſe, Vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus.* Similia ferè docet Baſilius homilia in diuites auaros. A mandato namque illo ſeruando palàm eſt, quòd procul abſis, & in teipſo mentiri deprehenderis; quod videlicet proximum ſicut te ipſum diligas. Nam ecce præceptum illud, quod à Domino tibi propoſitum eſt, palàm te conuincit, quod charitate deſtitutus ſis. Et Ambroſius in Pſalmum primum ſub initium: *Deinde*, ait, *dicenti quòd feciſſet illa omnia, adiecit perfectiora, dicens: Vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis theſaurum in cœlo. Tantumq́; abeſſe docuit inter malorum declinationem, & imitationem bonorum, vt hæc abnueret, qui illa ſibi facilia iudicabat. Sed quia nec illa aſcenderat; ideò ad hæc aptare non potuit. Nam ſi dilexiſſet proximum, potuiſſet pauperibus ſubſidia ſui patrimonij non negare.* Clemens præterea Alexandrinus libro Stromatum: *Iam verò eum qui gloriabatur ſe legis præcepta perfectè adimpleſſe, refellit, vt qui non dilexiſſet proximum.* Hæc illi, negantes iuuenem adimpleſſe mandata legis, ſicut

Baſil. ſuperiori loco, tom. 1.

Ambr. to. 4.

Pſalm 33. 1. Pet. 3.

Clem. Alex. lib. 4. Strom. aliquàto ante med. to. 2.

etiam negat in hunc locum Hilarius, & Tertullianus ita in Marcionem ſcribens: *Reſcidit ne Chriſtus priora præcepta: Non occidendi, Non adulterandi, Non furandi, Non falſum teſtandi, diligendi patrem, & matrem? An & illa ſeruauit, & quod deerat, adiecit? quanquam & hoc præceptum largitionis in egenos vbiq; diffuſum ſit in lege, & Prophetis, vt gloriosiſſimus ille obſeruator præceptorum, pecuniam multo chariorem habiturus traduceretur.* Hæc ille.

Hilar. can. 19 in Matth. Tert. lib. 4 in Marcion non longè à fin. Exod. 20.

Sed Euangelium illud ſecundùm Hebræos verè videtur apocryphum: & expoſitio illa de diligendo proximo, id eſt, tantùm de non offendendo, & declinando malo; eſt prorſus violenta, cùm ſit natura ſua affirmatiuum. Præceptum etiam largitionis in egenos non eſt denuò additum, ſed antiquum eſt: & ideò nihil noui addidiſſet Dominus ad legem hoc loco. Siue ergo ſeruauit, ſiue non, Dominus hoc loco doctrinæ gratia, admittit quod obſeruauit, & vltra pergit docendo perfectionis ſtatum. Vnde Theophylactus ait quoſdam ſic exponere: Da quod hæc omnia ſeruauerim, quid adhuc mihi deeſt? Quæ expoſitio cum ratione eſt cõiuncta, etiamſi ibidem ſubiungat Theophylactus: *Quæcunque* (inquit) *feciſti opera bona, Iudaico more feciſti: Si autem vis perfectus, hoc eſt, meus diſcipulus eſſe, & Chriſtianus, vade, vende omnia quæ habes, & ſtatim ſimul omnia, nulla reſeruans, vt continuam facias eleemoſynam. Non enim dixit, paulatim da pauperibus, ſed dixit: Da ſemel, & nudus eſto.* Hæc ille: quæ vt verum ſenſum, & Catholicum contineant, nõ ſunt intelligenda de quolibet Chriſtiano, quaſi ad hæc omnia adſtringantur Chriſti verbo, ſed de ijs qui perfectionis viam aggrediuntur. Cùm ergo ille dixiſſet: *Quid adhuc mihi deeſt?* Ieſus, vt Marcus ait, & Lucas, reſpondit: Vnum tibi deeſt: nõ quidem ad vitam æternam, ad quam ſatis eſſe dixit mãdata, ſed aliquid vltra decalogum, & ad perfectionem ſpectans, ad quam videbatur hic iuuenis anhelare. Propterea rectè additum eſt à ſolo Matthæo: *Si vis perfectus eſſe.* Quod primò poſitum eſt, ad differẽtiam huius perfectionis iuſtitiæ ſtatus, vocatur ſufficiens iuſtitia, & neceſſarius ad vitam æternam; ſecundus verò, eſt ſtatus perfectionis non neceſſarius; ideò dixit: Si vis eſſe perfectus, facies quæ præſcribo. Deinde oſtendit quod iuuenis non erat facturus quod Dominus conſulebat; quaſi diceret: Tu vis aliud vltra iuſtitiam neceſſariam; & à primò: nam primus ſtatus ſcio quod non præſtabis illud: ſi tamen vis, vade, vende omnia quæ habes, &c.

De Euangel. (huius nominis) ſecundũ Hebr. quid ſentiendũ ſit.

Theophyl. in Matth.

Quo ſenſu à Theophylacto dicatur Chriſtiano omnia eſſe propter Chriſtum relinquenda, pauperibuſque tribuenda.

Duplex ſtatus vitæ Chriſtianæ.

Si libera, non ne[illegible] perfectio eſt, quare [illegible] Marci [illegible] Lucas videntur tan[illegible] neceſ[illegible] conſtituere?

Sed obijcies, Si perfectio non eſt neceſſaria, ſed ſpontanea, quomodò Lucas & Marcus videntur illam conſtituere, vt neceſſariam? nam iuueni dicenti: *Omnia hæc cuſtodiui à iuuentute mea*, reſpondit Dominus: *Adhuc vnum tibi deeſt?* tamẽ quæ deſunt, de neceſſitate ſunt. Reſpondeo, perfectionem neceſſariam non eſſe; aliàs perfectio non vocaretur: ſed poteſt dici deeſſe, non ſimpliciter, ſed ex conditione. Perfectio ſiquidem, abſolutè loquendo, non erat neceſſaria: ſi quis tamen beatitudinem in excellenti gradu poſſidere velit, neceſſaria eſt. Hunc autem gradum gloriæ excellentem cupiebat habere hic iuuenis: proinde aptè Dominus reſpondit: *Adhuc vnum tibi deeſt*, ad perfectionem videlicet quam deſignas. Quòd ſi vrgeas; Quod nam horum dixit Dominus, an quòd Matthæus dicit, an quod reliqui duo? Reſpondeo, vtrumque Dominũ dixiſſe, etſi Euangeliſta quiſque non plenè omnia retulerit. Cùm ergo iuuenis dixiſſet, *Quid adhuc mihi deeſt?* ait Dominus, *Adhuc vnum tibi deeſt: Si vis perfectus eſſe, Vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis theſaurum in cœlo, & veni, ſequere me.* Ac ſi diceret Dominus, Quòd præcepta ſeruaueris, laudo: ſed ad perfectam iuſtitiam adhuc vnum tibi deeſt: Redi domum tuam, ac de venditis poſſeſſionibus, pecuniam collectam in pauperes eroga. Neque eſt vt te putes propterea diſſipaſſe bona tua, ſed de venditis poſſionibus recondes theſaurum in cœlis. Quamobrem quod Pelagiani quidam ex hoc loco colligebant, diuitem manẽtem in diuitijs ſuis, non poſſe ingredi ad vitam, ſed opus eſſe ei, omnibus diuenditis, & in pauperes erogatis, nudum ſequi Chriſtum: aſſerentes in Veteri Teſtamento licuiſſe poſſidere diuitias, non autem in Nouo ob nouum Chriſti præceptum: omninò falſum eſt, vt egregiè oſtendit Auguſtinus ad Hilarium, reprobans prædictam ſententiam, & probans diuitẽ etiam in ſuis diuitijs manentem ſeruari poſſe, & in regnum cœlorum intrare. Idque tùm ex Paulo in priori ad Timotheum, vbi diuitibus non præcipit, vt omnia ſua vendant, & dent pauperibus, & ex hoc ipſo loco: quia diuiti quęrenti quid faciens vitam æternam poſſideret, nõ dixit: Si vis ad vitam ingredi, vade, vende omnia quæ habes; ſed, *Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata.* Et ea, quæ mandata erant, enumerans, inter ea non poſuit, Vade, vẽde omnia quæ habes; ſed iuueni quęrenti quid adhuc ſibi deeſſet, reſpondit: *Si vis perfectus eſſe, vade, vende, &c.* Significans facultatum diſtractionem, & erogationem in pauperes non eſſe neceſſariam ad ingreſſum vitæ æternæ, ſed ad perfectionem profitendam, & amplexandam. Quare hunc errorem cum cæteris Pelagius conuictus abiurauit, & anathematizauit, vt recitat Auguſtinus in epiſtola trigeſima quarta ad Paulinum. Etſi dici poſſit, illud: *Adhuc vnum tibi deeſt, vt vitam æternam conſequaris*, nimirum contemptus diuitiarum, quibus nimium afficiebatur, & confidebat, ita vt ſi non diuitias, ſaltem hunc affectum abijceret, ne ſalutem impediret: *Vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus.*

Perfectio vitæ Chriſtianæ, monaſticæ videlicet, quatenus ad ſalutem neceſſaria.

Aduerſus Pelagianorum errorem, diuitem, quam[illegible] diues eſt, [illegible] non po[illegible] aſſerentium.

Auguſt. epiſt. 89. tom. 2.

1. Tim. 6.

Exod. 20.

Pelagij recantatio.

Auguſt.

Si vis eſſe perfectus, id eſt, ſi vis tibi nihil deeſſe, quod ad conſeruandam ſalutem tibi eſt neceſſarium: perfectum enim eſt, cui nihil deeſt. ¶ *Vade, vende.* Non quòd vendere omnia, & dare, ſit ad ſalutem neceſſarium; ſed Dominus conſilium dedit ei, qui affectu illo impediebatur ab ingreſſu. Et ita ad perfectionem hanc hoc modo intellectam conſilium eſt accommodum vendere omnia, & dare pauperibus. Sed præſtat ſanè prior intellectus.

Perfectum quid ſit.

Quidam ſunt qui exiſtimant, *Vade, vende*, præceptum eſſe temporale illi diuiti, & perſonale, vt venderet bona ſua, & in pauperes diſtribueret. Sed hic ſenſus non conuenit cum intelligentia Patrum veterum, neque cum his quæ ſequuntur, ex quibus Dominum patet id diuiti cuicunq; dicturum, nulli tamen id præcepturum. Sed redeamus ad verba Euangeliſtæ. Audito igitur iuuenis Domini reſponſo, receſſit mœrens, fruſtratus laude ſperata iuſtitiæ. Sed vt hæc apertiora fiant, declarabimus in primis quid ſit perfectio, & in qua re maximè conſiſtat. Deinde explicabimus tenebras quas hæretici in hæc verba Chriſti offuderunt, diſſoluemuſque eorum argumenta, quo perſpicuum, catholicum huius loci intellectum reddamus. Perfectum igitur idem eſt, quod totum, ſiue integrum, & cui nihil deſit, vt Ariſtoteles etiam docuit: & perfectio ſimpliciter ſolùm eſt in Dei totam entitatis, & bonitatis naturam habente, qua ratione ſolus Deus perfectus eſt, ſicut ſolus dicitur eſſe: *Ego ſum*, inquit, *qui ſum*, & ſolus bonus, vt etiam Chriſtus dixit in hac diſputatione: *Nemo bonus, niſi vnus Deus.* Porrò perfectum ex parte, & ſecundùm quid, in quanis re inuenitur habente aliquam entitatis perfectionem ſecundùm ſuam ſpeciem limitatam, & à Deo participatam. Duplex eſt autem perfectio, altera conueniens ſtatui præſentis vitæ, licèt non ſit abſolutè perfectio: altera in patria, vbi tam corpora, quàm animæ meliorem conditionem ſortientur, &

Quid ſit perfectio.

Ariſt. 2. De cœlo cap. 4.

Exod. 3.

Marc. 10.

Perfectio duplex.

Philip. 3.

1. Cor. 13.

maiorem perfectionem poſſidebũr, quod attinet ad eſſe humanum, de qua: *Non quod iam acceperim, aut iam perfectus ſim, ſequor autem, ſi quomodo comprehendam, &c.* & alibi: *Quum venerit quod perfectum eſt, euacuabitur quod ex parte eſt.*

Qua de perfectione hic ſermo ſit.

Hic autem ſermo eſt de perfectione, non quæ ſpectat ad eſſe, ſed de illa, quæ ſpectat ad operationem. Quod ex eo patet, quòd inuitamur ex Sacris literis ad perfectionem: *Eſtote vos perfecti; ſicut & Pater veſter cœleſtis perfectus eſt*: & Paulus: *Gaudete, perfecti eſtote, &c.*

Matth. 5.
2. Cor. 13.

Et tamen ad ea, quæ non ſunt in noſtra poteſtate ſita, non inuitamur. Ideò ſermo eſt de perfectione operationis, & non ipſius eſſe.

Perfectio noſtra in quo ſita ſit.

Deinde Chriſtus dixit, *Si vis perfectus eſſe, Vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus*: vendere autem, & dare pauperibus, opera noſtra ſunt. At perfectio noſtra in charitate conſiſtit, vt Apoſtolus docet ad Coloſſenſes: Super omnia autem hæc, charitatem habete, quod eſt vinculum perfectionis, id eſt, vinciens omnes virtutes in quandam perfectam vnitatem.

Coloſſ. 3.

Charitas quomodo vinculum perfectionis Apoſtolo.

Nam Theologicæ virtutes, quæ Deum & vt obiectum, & vt finẽ reſpiciunt, præſtant moralibus, cũ morales non habeant Deum ſed creaturam pro obiecto. Inter Theologicas porrò nulla tam perfectè coniungit Deo, atq; charitas, quæ Deum propter ſe ipſum amplectitur. Et quatenus cæteræ virtutes participant charitatem, eatenus dicũtur perfectæ, iuxta illud: *Sitis perfecti in eodem ſenſu, & in eadem ſcientia*: quod fit, cum per charitatem, cognitiones, vel intellectiones noſtræ conformantur veritati.

1. Corint. 1.
Quando ſimus perfecti in eodem ſenſu, & in eadem ſcientia.
Rom. 5.
Iacob. 1.

Ita etiam patientia dicitur opus perfectum habere; quatenus ex charitate dilecti Dei fert quis aduerſa, ſecũdùm id: *Quis nos ſeparabit à charitate Chriſti? tribulatio: an anguſtia?* Et quæ ſequuntur. Et, *Ibant gaudentes Apoſtoli à conſpectu concilij, quoniam digni habiti ſunt pro nomine Ieſu contumeliam pati.*

Patientia etiam vt opus perfectum habeat.
Rom. 8.
Act. 5.
Perfectio ſimpliciter, & perfectio ſecũdum quid, quæ nam ſint.

Rurſus perfectio ſimpliciter, eſt ſecundùm id, quod pertinet ad rei naturã, & ſpeciem, vt ad naturam animalis, ſecundùm quid verò, quantum ad accidentia, vt colorem, robur, & ſimilia. Ad hunc modũ eſſentialis perfectio vitæ Chriſtianæ, eſt in charitate, qua coniungimur Deo; aliæ verò virtutes ornamento ſunt: eſſe namque ſpirituale à Chriſto per amorem nobis vnito participatum, eſt vita Chriſtiani. Atq; hæc perfectio poſſibilis eſt in via, alioqui ad eã poſſidendam nõ inuitaremur: nam exhortationes ideò adhibentur, vt ea præſtemus, quæ neceſſaria ſunt ad ea obtinenda, non autem pro his præſtãdis, quæ in patria poſſidebimus.

Exhortationes quare adhibeantur.

Non cõtingit autem tanta charitatis perfectio, vt amem* æquè ipſum obiectũ, quãtum amabile eſt: nam hoc eſt impoſſibile naturæ noſtræ, cum ſit infinito amore dignum, quem creatura reddere nequit. Neque quantum diligens amare poteſt, ita vt actu ſecundum totum conatum feratur ſemper in Deum; ſed quatenus non ſolùm excludit ab effectu noſtro repugnantia dilectioni, quod eſt neceſſitatis; ſed etiam quæcunque illam impedientia, ſeu retardantia, pro fragilitate noſtra.

Dilectio in hac vita qualis poſſit haberi.

Charitas autem non ſolùm eſt opus præcepti; quod quia ad finem eſt, menſuratum eſſe debet ad rationem finis, ſed etiam finis eſt, iuxta illud; Finis præcepti, eſt Charitas; qui finis caret menſura: vt Medicus pro ratione ſanitatis medicinam metitur, at ſanitati menſuram non præſcribit.

1. Timoth. 1.

Dilectio Dei quæ neceſſaria ad ſalutẽ, quæ minime.

Diligere ergo Deum ſuper omnia, præceptum eſt obligans omnes: gradus verò intenſionis eius, id eſt, perfectio, etſi ſit in præcepto, tanquam in demonſtrante finẽ quò tendimus, quia quantumuis perfecta charitas eſt ſub illo, *Diliges ex toto corde, &c.* vel, *Sicut teipſum*: non tamen eſt ſub eo, ſi obligationem ſpectes.

Deut. 6.
Matth. 22.

Finis autem eſt oſtenſus in præcepto dilectionis ſecundùm Auguſt. lib. De perfectione iuſtitiæ; ne putaret homo ſe poſſe vltra modum amare, vt ieiunare, quod mediũ eſt. In præcepto igitur, & non in conſilio, conſiſtit eſſentialis perfectio Chriſtiani: nam dilectio explicatur per præcepta dilectionis, & non per conſilia, in quibus, quaſi vt inſtrumentis ad charitatem ordinatis, includitur, id eſt, ad tollẽda ea, quæ impediunt actũ charitatis: quemadmodum alia præcepta ad tollendum ea, quæ repugnant habitui charitatis, inſtituta ſunt.

August. lib. De perfect. iuſtitiæ Ratiocinatione 16. in reſponſio. tom. 7.
Explicatio dilectionis vnde pendeat.

Eſt ergo in conſilijs modus tantùm perueniẽdi ad perfectionẽ, niſi accipiantur incluſis præceptis, ſine quibus non ſufficiunt ad ſalutem. Charitas igitur abſolutè cadit ſub pręcepto; eius autem perfectio non cadit ſub obligatione præcepti, ſed ſub oſtenſione finis. Et prima incipit cùm obſeruantia præceptorum, ſecunda ſequitur: ſicut perfectio aucti, ſequitur eam geniti. Status propriè ſpectat ad cõditionem libertatis, vel ſeruitutis: ſpiritualis autem libertas, aut ſeruitus poteſt conſiderari, aut ſecundùm id quod interius agitur, aut ſecundùm id quod foris oſtenditur: homines enim vident ea quæ patent, Dominus autem intuetur cor.

1. Reg. 16.

Hinc eſt, quòd ſecundùm interiorem hominis diſpoſitionem, accipitur conditio ſpiritualis ſtatus in homine per comparationem ad diuinum iudicium: nam quilibet qui eſt perfectus, eſt in ſtatu perfectionis. Sed quia tam perfectio, quã ſtatus ſecũdum interiora nobis ſunt ignota, non conſueuimus ſtatũ perfectionis ſic accipere, ſed quantũ ad Eccleſiã,

Eccleſia vnde iudicare ſoleat.

quæ ſecundum externa iudicat, & quæ diſtinguit ſtatum perfectorum à ſtatu imperfectorum. Vt igitur apud homines, vt quis conſequatur ſtatum ſeruitutis, vel libertatis, requiritur primò quædã obligatio, vel abſolutio; deinde ſolennitas quædam illis adiuncta: nec enim etſi ſeruus dicatur à ſeruiendo, ideò eſt ſeruus quicunque alteri ſeruit, ſed qui obligatur ad ſeruiendum: nã interdum ſeruiunt, qui ſerui non ſunt, iuxta illud Apoſtoli: *Per charitatem ſpiritus ſeruite inuicem.* Nec ſufficit non ſeruire, vt quis non ſit ſeruus, vt patet de ſeruo fugitiuo, vel infirmo. Ideò qui ſe obligat ad tollenda impedimenta charitatis, vt religioſus expreſſè, & Epiſcopus tacitè, dicitur à nobis eſſe in ſtatu perfectionis quantum ad nos, & non laicus perfectus, qui tamẽ quantum ad Deum attinet, in quodam eſt ſtatu perfectionis nobis ignoto; non autem eſt in externo ſtatu perfectionis, à quo excludũtur etiam perfecti, & perfectam habentes charitatem, & in quo ſunt rurſus multi imperfecti ſuo vitio.

[…]ruus pro[…] qu[…]

Gal. 5.

Ait ergo Dominus: *Si vis perfectus eſſe*, id eſt, ſi vis perfectam charitatem habere, abiecta triplici concupiſcentia per tria vota, vt explicabimus; vade, & vende: non quaſi ſit perfectio, vel omnimoda diſpoſitio ad perfectionem hęc rerum temporalium abdicatio: quia opus eſt continentia, & obediẽtia; ſed quia eſt bona pars: quia plus impedire ſolet cura rei familiaris, maximè diuitem auarum, quàm omnia alia. Eſt etiam facilior hæc dimiſſio, quàm vxorum. Nam paupertas facilior eſt continentia, de qua dixit: *Non omnes capiunt verbum iſtud, ſed quibus datum eſt.* Dixit autem Dominus, *Vade*, id eſt, incipe facere. Et quia bona domi habebat, quæ venditurus erat, non autẽ præſentia; ideò opus erat abire. Tertiò, vt inſtrueret omnes appetentes ſtatũ perfectionis non debere diu morari in bene vẽdendo quod habent, ne interim accidãt impedimenta. Nam vt Hiero. ait ad Paulinum: *Nemo renuntiaturus ſeculo, bene poteſt vendere, quæ contempſit, vt venderet.* Sic ille. Rurſus ait, *Vende*: per hoc prohibens res quas poſſidemus, pro derelictis relinquere: quia non relinquuntur tanquam malæ, ſed tanquam bonæ pro melioribus, id eſt, pro ſpiritualibus, & æternis: non enim bona temporalia mala ſunt; aliàs Deus aliquid malum, vel ſuperfluum condidiſſet. Ideò morituri adſtringimur de eis bene diſponere. Secundo dixit, *Vende*, ne alicui viu relinqueret eum ditãdo, ſed vt moderatè, eleemoſynæ derentur pauperibus: Nam ſi non venderentur res, oporteret eas dari integras pauperibus.

Quid eſt: Si vis […] e[…] eſſe. 1. Ioan. 2.

[…]idem.

[…] Chri[…] […]dit. todo[…] […] Vade, [v]ende, & relinq.

Hieron epiſt. 103. tom. 3. in princ.

Bona tempo[r]alia cur Do[m]inus vendere, non autem [ha]beat derelinquere.

[I]. ratio.

Quædam autem ſunt magni valoris, vt domus, vel ager, vel ſeruus, & quę pauperibus non conueniunt. Tertiò pręcepit vendere, ne diſſiparet citò lautè viuendo: & mens Chriſti erat, vt cum ratione ea à nobis abdicemus. Venditio autẽ fit hic pro pauperibus, ne ditentur: & quia pecunia, quæ medium eſt commutationis, & adhibetur vt fideiuſſor circa omnia, vt docet Ariſtot. in Ethicis; ideò quæuis neceſſitas ea ſuppleri poteſt, non ſic autem rebus ipſis.

III. ratio.

Ariſt. l. 5. Ethic ad Nicomach c. 5.

Dixit autem, omnia; vt omnis cura, & ſolicitudo temporalium tollatur: ſpes omnis in Deo collocetur. Omnia etiã, & non tantùm partem bonorum; ne quod accidit Ananiæ, & Sapphirę, defraudantibus de pretio agri, nobis contingat: ideò melius hoc, quàm manere in ſeculo diſtribuendo diuitias: & verum eſt, ꝙ præſtat citò religionem amplecti, etiam paucas eleemoſynas faciendo, quàm diu manendo, magnas. Rurſus Hiero. in li. aduerſus Vigilantium eum arguens, rectè ſcribit: *Quod autem aſſeris, eos melius facere, qui vtuntur rebus ſuis, & paullatim fructus poſſeſſionum ſuarum pauperibus diuidunt, quam illos, qui poſſeſſionibus venundatis, ſemel omnia largiuntur: non à me eis, ſed à Domino reſpondebitur: Si vis eſſe perfectus, vade, & vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & veni ſequere me.* Et Auguſtinus ſiue Gennadius li. De Eccleſiaſt. dogmat. *Bonum eſt*, inquit, *facultates cum diſpenſatione pauperibus erogare. Melius eſt pro intentione ſequendi Dominum inſimul donare, & abſolutum ſolicitudine cum Chriſto egere.* Sic ille. Præterea præſtat omnia vendere, quia qui adhuc omnia poſſidet, delectatur poſſeſſione, non mendicat: ſolicitus redditur, & non facit opera meliora, quam diſtribuere. Rurſus ait: *Omnia quæ habes.* Græcè, vt notat Clemens Alexandrinus, legitur ὑπάρχοντα, non ea quæ ſunt aliena in anima, vt quidam putant: nam quomodo ea diſtribueret pauperibus? Nec peccata, vt Theophylact. in Marcum ait, quæ vult dari pauperibus dæmonibus omni bono deſtituus, vt poſſimus Chriſtum ſequi. Sed hæc abſurda, & dura eſt expoſitio. Ergo per *Omnia quæ habes*, ſiue ὑπάρχοντα, intellige facultates, quibus contemptis ſequendus eſt Chriſtus. Omnia ergo quæ habes actu, neque detinearis litigando pro alijs. Hinc Hierony. epiſt. ad Paulinum propè finem, ait: *Si habes in poteſtate rem tuam, vende: ſi non habes, proijce. Tollenti tunicam, & pallium relinquendum eſt. Scilicet niſi tu ſemper recraſtinans, & diem de die trahens; cautè, & pedetentim tuas poſſeſſiunculas vendideris, non habet Chriſtus vnde alat pauperes ſuos. Totum Deo dedit, qui ſeipſum obtulit.* Sic Hieronymus. Si verò ex his

Cor omnia vendenda.

Act. 5.

Hier. propè fi. lib. to. 2. inter. Contra Vigilantium.

Aug l. de Eccleſ dogmat. c. 70. to 3.

II. ratio.

Omnia quæ habemus nobis quæ vendenda ſecundum aliquos inepte.

Cl. Alex. l. 4. Strom. 1 2.

Theophyl.

Verus ſenſus, ac proprius huius loci.

B Hier. epi. 103. to. 3. in princ.

Matth. 5.

quæ

quæ habes, quædam ſiot aliena; illa danda ſunt dominis ſuis, oon pauperibus.

Vendita illa propter Chriſtum bona, cur pauperibus danda. Cratis Thebani, & aliorum quorundam inutilis diuitiarum contemptus.

Et da pauperibus: Non vult Dominus opes quas deſerimus, in vanos vſus profuodi, ſed vt in beneficium cedant pauperum. Hinc Crates ille Thebanus meritò reprehenditur, quòd, cum Athenas pergeret ad philoſophandum, magnū auri pondus deiecit in mare, dicens; *Demergo vos, ne demergar à vobis.* In hiſtoria etiam B. Ioan. Euangeliſtę Craton quidam lapides pretioſos, diuenditis omnibus facultatibus ſuis legitur comparaſſe, & comparatos, omnes confregiſſe, & inutiles reddidiſſe. Origenes commemorat Thebæum quendam fuiſſe, qui omnem ſuam ſubſtantiam tradiderit populo Thebanorum propter libertatem animæ ſuę, & exemplum vitę faciliotis, & vt ſe beatum demonſtraret Geotilibus, oec indigentem hoc mundo.

Orig. tract. 9. in Matt. circa med. to. 2.

Bonorum diſtributio pauperibus qualis facienda præcipitur.

Porrò qui habet filios, etſi diuites, non poteſt eos priuare legitima portione, quæ iure poſitiuo, & à natura non diſſentaneo eis competit: & talibus, ſi voluerit, poteſt plus aliquid conferre: ſed meli⁹ datur pauperibus. Si autem filij ſunt pauperes, deberet releuare eorum inopiam, detracto eo quod vult pro ſe dare monaſterio. At verò qui hæredes neceſſarios non habet: ſi parētes diuites habet, nihil cogitur eis relinquere: ſecus eſt ſi pauperes ſint, quia debet eis impertiri ad neceſſitatem ſubleuādam. Si verò oon habet, vt hic adoleſcens Euangelicus non habebat, diſtribuenda ſunt pauperibus, maximè conſanguineis. At ſi hæredes, vel parentes paoperes non habet, vt hic Princeps, poteſt, & debet, iuxta conſilium Chriſti pauperibus diſtribuere.

Quibus danda pauperib. ſint. *Luc. 21.*

In pauperum autem nomine templa, Eccleſiæ, & loca pia maximè intelliguntur, quæ Dominus non expreſſit, niſi tacitè, vt ſubtraheret à dando ipſi templo, quod nō erat per ſe malum, quia laudauit viduā offerentem duo æra minuta, & mittentem io Gazophylacium; ſed ob Phariſæos malè diſpenſantes, & extorquētes frequenter à iuuentute, quę porrigenda erant parentibus. Da ergo pauperib⁹, quia ita illi adoleſcenti expediebat: ſecus ſi haberet ſuos pauperes.

Matth. 15.

Ingredienti religionem bona pauperibus, non alijs eroganda.

Quoniam verò in hac diſtributione bonorum ad perfectionis ſtatum ſuſcipieodum, interdum à pleriſque erratur, nec Euangelio ſe reddunt conformes: operępretium duxi de his paulò latiùs diſſerere. Dixi ergo, & iterum dico, quòd qui volunt aſſumere ſtatum iſtum, poſſuot, & debent booa ſua in pauperes erogare. Iam huius dicti rationes propooā. Nam in illa verba Chriſti: *Vade, & vende omnia quæ habes, & da pauperibus;* ita ſcripſit Hieronymus: *In poteſtate noſtra eſt; vtrùm velimus eſſe perfecti: tamen quicunque perfectus eſſe voluerit, debet vendere quæ habet, & non ex parte vendere, ſicut Ananias fecit, & Sapphira, ſed totum vendere: & cum vendiderit omne, dare pauperibus, & ſic ſibi comparare theſaurum in regno cælorum. Et hoc non ſufficit, niſi poſt contemptas diuitias Saluatorem ſequatur, id eſt relictis malis; faciat bona.* Idem ad Iulianum epiſtola tractaos eadem verba: *Si vis perfectus eſſe: Vade,* inquit, *& vende: non partem ſubſtantiæ, ſed vniuerſa, quæ poſsides: & da, non amicis, non conſanguineis, non propinquis, non vxori, non liberis: plus aliquid addam: nihil tibi ex omnibus metu inopiæ reſeruans, ne cum Anania damneris, & Sapphira: ſed da cuncta pauperibus.* Idem ad Hedibiam quæſt. 1. io principio: *Si vis eſſe perfecta, & tollere crucem tuam, & ſequi Dominum Saluatorem, & imitari Petrum dicentem: Ecce nos dimiſimus omnia & ſecuti ſumus te: vade, & vende omnia quæ habes; & da pauperibus, & ſequere Saluatorem. Non dixit, Da filijs, da fratribus, da propinquis: quos etiam ſi haberes, iure ijs Dominus præferretur; ſed da pauperibus; imò da Chriſto, qui in pauperibus paſcitur: Qui cùm diues eſſet, pro nobis pauper factus eſt.* Et infià propè finèm: *Si vis eſſe perfecta, non tibi iugum neceſsitatis imponit, ſed poteſtati tuæ liberum concedit arbitrium. Vis eſſe perfecta, & in primo ſtare faſtigio dignitatis? fac, quod fecerunt Apoſtoli, vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & ſequere Saluatorem, & nudam ſolamq; crucem nuda ſequaris & ſola. Non vis eſſe perfecta, ſed ſecundum vis tenere gradum virtutis; dimitte omnia quæcunque habes, da filijs, da propinquis.* Hæc Hieronymus, ſatis fauens huic noſtræ ſententiæ. Quam etiam Paulini Epiſcopi confirmat exemplum, de quo Ambroſius lib. 6. epiſt. 36. ad Sabinum ita ſcribit: *Paulinum ſplendore generis in partibus Aquitaniæ nulli ſecundum, venditis facultatibus, tam ſuis, quàm etiam coniugalibus, in hos ſe induiſſe cultus ad fidem comperi, vt ea in pauperes conferat, quæ redegit in pecuniam, & ipſe pauper ex diuite factus tanquam deoneratus graui ſarcina, domui, patria, cognationi quoque valedicat, quò impenſiùs Deo ſeruiat.* Hæc ille.

B. Hier. to. 9. comm. *Act. 5.* Quid contēptis diuitijs, Saluatorem ſequi, Hier. *Pſal. 33. & 1. Pet. 3.* *Idem epiſt. 124. circa med. to. 2.* *Idem epiſt. 130. tom. 3.* *Matt. 19.* *2. Cor. 8.* Duplex gradus virtutis perfectionis. *Ambroſ. 10*

Deinde ſecundùm B. Thomæ, & communem ſententiam Doctorum; cum Dominus dixit, *Quòd ſupereſt, date eleemoſynam,* ita intelligendum eſt, vt omne ſuperfluum perſonæ, & ſtatus, quod eſt in qoolibet fideli, debeat iuxta hoc præceptum in pauperes erogari, ſub mortiferi delicti pœoa, ſi in graui neceſſitate ſint: ſic ille, qui paratus eſt ſtatum perfectionis aſſumere, vel ingredi probatam religionem, omnia quę habet ſiue ad perſooam, ſiue ad ſtatum ſpectantia, quæ

B. Thom. 2. 2. q. 32. a. 5. 6.? *Luc. 11.*

ria,quæ illi ſunt ſuperflua, cogitur diſpenſare in pauperes eiuſmodi, vt obediat præcepto Domini. Quod ſi quis obijciat, parentes,aut propinquos ſe habere pauperes, & in illos velle ſua erogare, dicendum eſt iuxta doctrinam Auguſt.ep.38. ad Lætum, parentes pauperes primum habere locum inter pauperes, & illis primo eſſe erogandum tanquam pauperibus, non tanquam propinquis: non ita tamen, vt ditiores inde fiant,& opulentiores, vt locus ſit alijs pauperibus aliquid tribuendi. Quod ſi reuera non egent, nihil eſt illis dandum. Si verò parẽtes,vel propinqui noſtra clam, aut per vim occupent,& intendere litem velint,& nolint dare quod ſuum non eſt,ſed retinere: tunc teſte B. Baſilio, ſatis eſt proteſtari quod illi vim faciunt, & alienum retinent. Poteſt etiam ſe à litib.expedire, & non tardare ingreſſum religionis. Adhæc cum erogatione eleemoſynarum, & bonorum noſtrorum diſpenſatione, remiſſionem peccatorum,& vitam æternam conſequamur, iuxta illud Tobiæ: *Præmium bonum tibi theſaurizas in die neceßitatis: quoniam eleemoſyna ab omni peccato, & à morte liberat, & non patietur animam ire in tenebras. Fiducia magna erit coram ſummo Deo, eleemoſyna omnibus facientibus eam.* Qui bona ſua in propinquos,& parentes ſponte diſtribuit, qui tamen non egent, iacturam facit tam bonorum, quam ipſius vitæ æternæ, & remiſſionis peccatorum. Secus eſſet, ſi egerent. Quare rectè Ambroſ. quodam loco hanc tractans quæſtionem, ſcripſit: *Proximos ſeminis tui non deſpicias, ſi egere cognoſcas. Melius eſt enim vt ipſe ſubuenias tuis, quibus pudor eſt ob alijs ſumptum depoſcere, aut alicus poſtulare ſubſidium neceßitati: non tamen vt illi ditiores eo fieri velint, quod tu poſſes conferre inopibus. Cauſa enim præſtat, non gratia. Neq; enim propterea te Domino dicaſti, vt tuos diuites facias: ſed vt vitam tibi perpetuam fructu boni operis acquiras, & pretio miſerationis peccata redimas tua. Putant ſe parum poſcere: pretium tuum quærunt: vitæ tuæ fructum adimere contendunt. Et accuſat quod eum diuitem non feceris, cum te ille velit æterna vita fraudare mercede.* Hæc ille, quæ cogitanda ſunt, & expendenda.

Bona quatenus parentib. & conſanguineis elargienda.

B. Aug. to. 2.

Baſil. in regulis fuſius diſp. interrog. 9 tom. 2.

III. Ratio.

Tob. 4.

B. Ambr. li. 1. offic. c. 30 circa med.

Parentibus quatenus benefaciendum ex Ambroſio

IV. Ratio.

Amplius ſi Matth. 25. damnantur, qui non faciunt eleemoſynam, qui cum habeant, nolunt porrigere: quanto magis illi, qui ſtatum perfectionis aſſumunt, debent, vbi non habent egentes cognatos, in alios pauperes bona ſua effundere, ne illis dicatur: *Diſcedite à me maledicti in ignem æternum. Eſuriui enim, & non dediſtis mihi manducare, &c.* Ideo Dominus conſuluit: *Cum facis prandium, aut cœnam, noli vocare amicos tuos, neque fratres tuos, neque cognatos, neque vicinos, neque diuites; ne fortè te & ipſi reinuitent, & fiat tibi retributio: ſed cum facis conuiuium, voca pauperes, debiles, claudos, & cæcos.* Et quomodo ille euadet ſententiam Ioannis, dicentis: *Qui habuerit ſubſtantiam huius mundi, & viderit fratrem ſuum neceſſe habere, & clauſerit viſcera ſua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo?*

Matt. 25.

Luc. 14.

Qui vocandi ad Conuiuium

1. Ioan. 3.

V. Ratio.

Act. 4.

Rurſus in primitiua Eccleſia fideles quamplurima ponebant bona ſua ad pedes Apoſtolorum,& diſtribuebantur, prout vnicuique opus erat, non autem ante pedes cognatorum, vel parentum. Quin & Canon Apoſtolorum 39. ſtatuit: *Non licet Epiſcopo ex bonis Eccleſiæ aliquid omnino contingere, aut parentibus proprijs, quæ tei ſunt, condonare. Quod ſi pauperes ſunt, tanquam pauperibus ſubminiſtret, ne eorum occaſione Eccleſiæ negotia deprædentur.* Hæc illi. Certè de B. Franciſco legimus, adoleſcenti cuidam volenti ſuam ingredi religionem, conſilium dediſſe, vt prius in vſus pauperum bona ſua diſtribueret: qui cum ſecus feciſſet, & in parentes, & propinquos diuites erogaſſet, noluit eum in ſuæ admittere religionis cõſortium. Sequitur: *Et habebis theſaurum in cœlo.* Theſaurus propriè multitudinem auri reconditi ſignificat: & vt plurimum transfertur ad omnia bona repoſita, quæ ſint recondita in magnitudine, & magni pretij. Ideo apud Ieremiam, *Decem viri reperti ſunt inter eos, qui dixerunt ad Iſmael, Noli occidere nos, quia habemus theſauros in agro frumenti, & hordei, & olei, & mellis.* Et nititur hæc metaphora in eo, quod omnia rediguntur in pecuniam per commutationem, cum numiſma ſit fideiuſſor pro omnibus. Theſaurus igitur in cœlo, propriè in pecunia repoſita non erit, quia non eſt ibi vſus pecuniæ, ſed neque erit vſus naturalium diuitiarum, vt frumenti, vel olei, vel hordei: ſed accipitur large theſaurus pro magnitudine præmiorum. Nam vt aliquibus reſpondent parua premia in cœlo, ita alijs magna, qui dicũtur habere theſaurũ. Et quia premia reſpõdent meritis: qui dando promerentur, accipiendo remunerantur, ideo relinquenti theſauros terrenos, accommode promittitur theſaurus cœleſtis, ob quã cauſam nõ promittitur ſeruantib. caſtitatem, licet hoc ſit difficilius, quam omnia à ſe abdicare. ſubdit: *Et veni, ſequere me:* ſ. corpore, vt Apoſtoli, & diſcipuli ſequebãtur Chriſtũ quocũq; iret. Et ita ſequi non erat per ſe actus perfectionis, ſed eos qui ſe ſequebantur, inſtruebat, & paulatim ad opera perfectionis perducebat. Vel, *Sequere me*. Euãgelizantẽ verbo, & vita: Sequere me, non tam corporis greſſu, quã mẽtis affectu (vt ait Ambr.) imitatione

Apoſtolica ſanctio de diſtributione bonorum.

VI. Ratio.

B. Franciſci documentum paupertatis.

Theſaurus propriè quid.

Ierem. 41.

Habere theſaurum in cœlo, quid.

Sequela Ieſu quid conferret.

Quid ſit ſequi Ieſum.

Ambr. in Lucæ c. 18. to. 5.

vitæ meæ, & exempla actionum mearum conſectando, & ſemper ſequendo, non bodie quidem, cras autem non, vt ait Theophylact.

Theophyl.

Atque in hac ſequela plane ſita eſt omnis charitatis Chriſtianæ perfectio, quã Chriſtus ſingulariter mundo exhibuit. Et aduerte, Græcam literam apud Marcum habere: *Et veni ſequere me*, tollens crucem, vel ſublata cruce: id eſt, paratus ad paupertatem, & mortem perpetiendam pro nomine meo.

Marc. 10. Tollere crucẽ quid ſit.

Non ergo in abdicandis bonis ſuis, & pauperibus diſtribuendis conſiſtit perfectio. Ita enim ait Abbas Moyſes apud Caſſianum: *Ob hoc, inquit, quis vtenſibilia cuiuslibet artis inſtituere ſibimet, ac præparare feſtinat, non vt ea poßideat otioſe, nec vt emolumenti illius fructum qui ſperatur ex ipſis in nuda inſtrumentorum poſſeßione conſtituat, ſed vt eorum miniſterio peritiam, finemq́; illius diſciplinæ, cuius hæc adiumenta ſunt, efficaciter apprehendat. Igitur ieiunia, vigiliæ, meditatio Scripturarum, nuditas, ac priuatio omnium facultatum, non perfectio, ſed perfectionis inſtrumenta ſunt: quia non in his conſiſtit diſciplinæ illius finis, ſed per illa peruenitur ad finem.* Hæc ille.

Caſſian. Collat. 1. c. 7. circ. med.

Hinc & Hieronymus ponderat, quod eum non ſufficiat omnia vendere, & relinquere, Petrus addidit, ſcilicet, Et ſecuti ſumus te.

Hieron. loco citato.

Ita ergo cogitandum eſt, vota eſſe inſtrumenta perfectionis, non ipſam perfectionem. Si enim quis grauatus ſarcinis, & veſtibus præpeditus, montem eſſet conſcenſurus, maxima conſcenſionis haberet impedimenta, at ſi ſarcinas poneret, & veſtes pręcingeret, non diceretur iam aſcendiſſe, ſed aſſecutum eſſe faciliorem diſpoſitionem, & ſtatum curſoris cuiuſdam expediti ad aſcendendum: ita de religione, & eius exercitijs, quæ ad perfectionem cõducunt, cogitandum eſt. Subdit Euangeliſta:

Vota ſunt perfectionis inſtrumenta nõ ipſa perfectio. Simile.

Cum audiſſet autem adoleſcens verbum, abijt triſtis, erat enim habens multas poſſeßiones. Rogabis cur Dominus efficaciter non vocauit hunc adoleſcentem? Reſpondeo primum cum Apoſtolo in priori ad Corinth. dicente, *Videte vocationem veſtram, fratres: quia non multi ſapientes ſecundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles: ita etiam, non multi diuites.*

Cur Dominus efficaciter non vocarit hunc adoleſcentem.

1. Cor. 1. 1. Ratio.

Deinde oſtenſum voluit, quantus ſit homo cum carne, & quantus reſuſcitatus, cum dato Spiritu ipſe ſuis oſtendit quanta oporteat eos pro nomine ſuo pati. Et hic qui modo fugit, fortaſſe maiore animo reuertetur.

Secunda.

Certè quam plurimi multo hoc diuiotes, ſe, ſuaque reliquerunt pro nomine Ieſu, vt digni eſſent, qui cognominarentur Chriſtiani. Mœrore affectus eſt adoleſcens audito Chriſti verbo, præ verecundia, quod non aſſequeretur perfectionem, de qua interrogauerat: nõ tamen peccauit, quia agens in cõſilium citra contemptum, non peccat.

Adoleſcens ad ſtatum perfectionis à Chriſto inuitatus, non acquieſcens, cur minime peccauit.

Sed qui ſemel miſit manum ſuam ad aratrum perfectionis, ille ſi non perſiſtat, aptus non eſt regno Dei: nam in ſtatu perfectionis peculiariter habetur regnum Dei: alioqui gloria non perditur omiſſo conſilio: & Chriſtus impedimentum quod diuites ab opibus habent, oſtendere voluit.

Luc. 9.

Et ſi vero multas poſſeſſiones haberet, non tamen vt vltimum finem diligebat: nec tantum quatenus vtiles erant, quod non eſt peccatum, ſed etiam faciens ex vtilibus delectabiles, citra finem tamen, quod veniale delictum eſt. Et huiuſmodi quidem amor etſi impediat perfectionem, non tamen diuinorum præceptorum obſeruantiam.

Amor qui perfectionem quidem impediat non tamẽ diuinorum obſeruantiam præceptorum.

Ecce quomodo ſpinæ diuitiarum ſuffocent verbum ne creſcat.

Matt. 13.

Vnde Theophylactus: *Erat enim, inquit, habens poſſeßiones multas. Nam qui paucas habet, non ita ab illis detinetur: in multis enim diuitijs violentius eſt vinculum.* Hæc ille.

Theophyl. in Matt.

Vides ergo diuitiarum amorem illi non permiſiſſe complecti perfectionem quam volebat: quo plura habebat, eo magis ſeruus eorum effectus erat, & additio diuitiarum additionem fecerat auaritiæ. Rectè profectò ſcripſit Auguſtinus ad Paulinum: *Neſcio quo autem modo, cum ſuperflua, & terrena diliguntur, arctius adepta, quam concupita conſtringunt. Nam vnde triſtis ille diſceßit, qui conſilium vitæ æternæ conſequendæ quærebat à Domino, niſi quia magnas, vt Euangelium loquitur, habebat diuitias? Aliud eſt enim nolle incorporare quæ deſunt, aliud iam incorporata diuellere. Illa velut cibi repudiantur, illa velut membra præciduntur.* Sic Auguſtin.

Aug. ep. 1. ſub fin. tom. 2.

Quare qui ad perfectionis ſtatum vocati ſunt, contendant indies maiores progreſſus facere, & meminerint vxoris Loth, quę à tergo reſpiciens, in ſtatuam ſalis ad aliorum exemplum conuerſa eſt: neque imitentur Iſraelitas greſſibus corporeis in terram promiſſam pergentes, & corde in Ægyptum reuertẽtes.

Gen. 19. & Luc. 17.

Nam videas quoſdam religioſos adeò ſui inſtituti immemores, vt quæcunque ſecularia ſunt, & mundum ſpirant, religioni affingant, vt iam religio plane mũdana & ſecularis effecta ſit apud nonnullos. Atque hi ſunt, qui præter habitum & cæremonias nihil veræ religionis obtinent, cum corde mundum ſpirent, eiuſque honores, & dignitates affectent, illaſque quibus poſſunt artibus & rationib. ambiant.

Num. 11. Notantur religioſi quidam.

At vero religioſi, qui ſemel mundo nuntium miſerunt, ſua vocatione contenti, ſibi ipſis, atque adeo Chriſto viuant, eius beneficia meditentur, eius exempla conſectentur, ad præmia cœleſtia aſpirent,

Veri religioſi quinam.

& ad

& ad illum theſaurum poſſidēdum, quem huic adoleſcenti pollicitus eſt Chriſtus Dominus noſter, qui cum Patre, & Spiritu ſancto ſemper viuit & regnat in ſecula ſeculorum, Amen.

TRACTATVS LII.

De diſceptatione Domini cum diuite adoleſcente, quem inuitauit ad ſtatum perfectionis. Et habetur Matth. 19. Marc. 10. & Luc. 18.

SVperiori Tractatu explicuimus congreſſum diuitis adoleſcentis cum Domino illū ad ſtatum perfectionis vocanti: iam nounihil aduerſus hæreticos diſſerendum eſt, qui multis modis hunc perfectionis ſtatum aut de medio tollere, aut certè obſcurare nixi ſunt. Ex verbis igitur Domini ad adoleſcentem dictis duo colliguntur ſtatus in Eccleſia, in quibus opera iuſtitiæ, & ſalutis exercere poſſumus: Alter communis & neceſſarius in baptiſmo ad obſeruantiam mandatorum; altior ſecundus, quem propria aſſumimus electione Deo aſpirante, & votis adſtringimur ad cōſiliorum Euangelicorum cuſtodiam vltra communia mandata. De his duobus vitæ in Eccleſia Dei inſtitutis ita philoſophatur Euſebius Cæſarienſis libr. de demonſtratione Euangelica: *Quocirca in Eccleſia Dei duo etiam viuendi modi inſtituti ſunt: alter quidem naturam noſtram, & communem hominum vita rationem excedens, non nuptias, non ſobolem, non ſubſtantiam, non opum facultatem requirens: totus autem prorſus à communi & conſueta cunctorum hominum vita abhorrens, & ſoli Diuino cultui, ex immenſo rerum cœleſtium amore addictus, qui hunc modum amplexi ſunt, quaſi ab hac mortali vita ſeiuncti, ipſumq; duntaxat corpus in terra gerentes; cogitatione verò atq; animo in ipſo cœlo degentes quaſi quidam cœlites; reliquorum hominum vitam deſpiciunt: quippe qui pro vniuerſo genere, ſupremo omnium Deo ſacrati ſint: idq; non boum mactationibus, non cruoribus, non libationibus, aut nidore vllo neq; fumo, aut ignis deuoratione, conſumptioneue corporum; ſed rectis veræ pietatis ſententijs, & purgati animi affectione, adhæc operibus quoq; ac verbis, quæ à virtute proficiſcuntur, quibus rebus diuinitatem ipſam placantes, ſuum & pro ipſis, & pro alijs, qui eiuſdem ſint generis, adminiſtrant Sacerdotium. Et talis quidem exiſtit in Chriſtianiſmo perfectus vitæ modus. Alter verò remiſſior atque humanior; hic & modeſto coniugio, & ſobolis procuratione implicatur, & rei familiaris curam aſſumit, & iuſtè militantibus, quæ ſint agenda, deſcribit: agros quoq; & mercaturam, aliumq; magis ciuilem viuendi morem adiuncta religione, non negligit. Iis autem qui hunc modum elegerunt, & exercitationum tempora, & his quidem ſecundus pietatis attributus eſt gradus, dum aptam huic ipſi generi vita præbet vtilitatem, vt nullus planè ab aduentu ſalutari ſeparetur, ſed omne genus hominū tam Barbarorum, quàm Græcorum, Euangelicæ doctrinæ fructum percipiat.* Hactenus Euſebius. Quid clarius; quid accommodatius, quid denique ſignificantius de hoc religioſæ vitæ genere, quā cœleſtē videtur appellare, aduerſus noſtri temporis hæreticos ab hoc homine aut dici, aut excogitari potuit? Quòd autem ſtatus perfectior ex illis Domini verbis colligatur, ex eo conſtare poteſt: quia cum rogaſſet adoleſcens Dominum, *quid boni faciam vt habeam vitā æternam?* Cui Dominus, *Serua*, inquit, *mandata*, cumque ille dixiſſet: *Omnia hæc cuſtodiui à iuuentute mea: quid adhuc mihi deeſt?* Dominus ſubiunxit; *Si vis perfectus eſſe, vade, vende omnia quæ habes, &c.* Ex quibus habes, ſat eſſe ad vitam aſſequendam, mādatorum cuſtodiam in ſtatu communi, non renuntiando bonis, neque ſe propter regnum cœlorum caſtrando, neque Ieſum propè, & aſſiduè, ſed à lōginquo ſequendo, & his quæ ſunt mundi, vacando. Ecce primus ſtatus communis, in quo poteſt homini eſſe ſalus. De ſecundo ſtatu roganti adoleſcēti quid ſibi deeſſet, dixit Dominus: *Si vis perfectus eſſe, vade, vende omnia quæ habes, &c.* ac ſi expreſſius diceret; Nihil tibi deeſt, ſi obſeruaueris mandata, vel in ſtatu, in quo es, ad obtinendam vitam; ni velis perfectionis iuſtitiæ ſtatum adipiſci: ideò rectè ait, Si vis; vt cōſilium ſit, nō præceptum ex quo conſurgit altior ſtatus, qui dicitur perfectionis: non quod hæc perfectio contingat ſtatim abdicatis bonis, & emiſſo voto; ſed quod hæc ſit via & modus ad perfectionem obtinēdam, *Vade*, inquit, *vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis theſaurum in cœlo, & veni, ſequere me.* Et quod hic ſit veriſſimus, germanus, & Catholicus ſenſus, cōſtat in primis ex his, quæ ſuperiori tractatu diſſeruimus. Conſtat deinde ex vſu & praxi Eccleſiæ, quæ optima eſt Scripturarum interpres: hæc enim verba perpetuo intellexit Eccleſia de ſtatu illo perfectionis, ad quem non omnes arctantur, niſi tantum qui volunt. Nam Apoſtoli à Chriſto vocati omnia reliquerunt, & hoc verbum Chriſti ſe ſecutos fuiſſe affirmarunt: in quorum perſona dixit Petrus: *Ecce nos reliquimus omnia, & ſecuti ſumus te: quid ergo erit nobis?*

B. Athanaſius in vita S. Antonij cultoris

Hæreticorum vota vitæ monaſticæ damnantium confutatio.

Duplex in Eccleſia Dei ſtatus, neceſſarius, & voluntarius, id eſt, perfectionis.

Euſeb. Cæſar. lib. 1. de demonſt. Euang. cap. 8.

Religioſæ vitæ, & ſecularis deſcriptio per Euſebium.

Statum hunc perfectionis ex Domini verbis apertè colligi.

Quid ſignificet, Si vis perfectus eſſe, vade, vende omnia quæ habes, &c.

Eccleſiæ praxis optima Scripturarum interpres.

Matth. 19.

B. Athanaſ.

eremi, ſcribit, illum bonum patrem andiro hoc verbo in Eccleſia: *Si vis perfectus eſſe*, & reliq. diſtractis ſuis omnibus bonis, & in pauperes diſtributis, ſeceſſiſſe in eremum: quod & de nonnullis ſanctis alijs in hiſtorijs Eccleſiaſt. recenſetur. His accedunt ſacri & diuini interpres: inter quos primus Gregorius Nazianzen. Epiſt. ad Hellenium Demanachum Clidonium laudat, quòd omnia bona ſua in pauperes diſtribuërit: & vocat margaritum inter gemmas, Luciferum inter ſidera, primum Ver inter anni

Aug. tom. 2.

partes, roſam inter flores. Deinde B. Auguſtinus Epiſt. 89. & Hilarium quæſt. 4. interrogatus an eſſet neceſſarium diuitibus omnia ſua diſtrahere, & in pauperes erogare, ad ſalutem: reſpondet, & allegatis his verbis Euangelicis, ſubinngit: *Cui enim Dominus hæc præcepit? Profectò illi diuiti, qui vitæ æternæ conſequendæ conſilium quærebat accipere. Hoc enim Domino dixerat: Quid faciam vt vitam æternam conſequar? Ille autem non ei reſpondit: Si vis venire ad vitam, vade, vende omnia quæ habes; ſed, ſi vis venire ad vitam, ſerua mandata. Quæ iuuenis cum ſibi à Domino ex lege commemorata ſe ſeruaſſe dixiſſet, & quæſiſſet quid adhuc ſibi deeſſet, reſponſum accepit: Si vis perfectus eſſe, vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus. Et ne ſe illa, quæ multum amabat, hoc modo perdere exiſtimaret, Et habebis*, inquit, *theſaurum in cœlis. Deinde addidit: Et veni, ſequere me; ne cuiquam, cùm hæc fecerit, aliquid prodeſſe exiſtimetur, ſi non ſequitur Chriſtum. At ille quidem triſtis abſceßit, qui viderat quemadmodum illa legis mandata ſeruauerat. Puta enim quid ſe arrogantius, quàm verius ſeruaſſe reſponderat. Veruntamen magiſter bonus mandata legis, ab iſta excellentiore perfectione diſtinxit. Ibi enim dixit: Si vis venire ad vitam, ſerua mandata; hic autem: Si vis perfectus eſſe, vade vende omnia quæ habes, &c.* Et infrà de ſe ipſo: *Ego qui hæc ſcribo, perfectionem, de qua Dominus locutus eſt, quando ait diuiti adoleſcenti, vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis theſaurum in cœlo, & veni, ſequere me; vehementer adamaui, & non meis viribus, ſed gratia ipſius adiuuante ſic feci. Neque enim quia diues non fui, ideo minus mihi imputabitur. Nam neque ipſi Apoſtoli, qui priores hoc fecerunt, diuites fuerunt, ſed totum mundum dimittit, qui & illud quod habet, & quod optat habere, dimittit. Quantum autem in hac perfectionis via profecerim, magis quidem noui ego, quàm quiſquam alius homo; ſed magis Deus, quàm ego. Et ad hoc propoſitum quantis poſſum viribus alios exhortator, & in nomine Domini habeo conſortes, quibus hoc per meum miniſterium perſuaſum eſt: ſic tamen hoc præcipuè ſana doctrina teneatur, nec eos, qui iſta non faciunt, vana contemacia iudicemus, dicentes eis nihil prodeſſe, quod pudice quamuis coniugaliter viuunt, quod domos ſuas, & familias Chriſtianè regunt, quod operibus miſericordiæ ſibi theſaurizant in poſterum; ne iſta diſputando, non Scripturarum ſanctarum doctores, ſed earum, accuſatores inueniamur.*

Auguſtinus omnia dimiſit.

Totum mundum qui dimittat, eodem autore.

Tertiò, B. Chryſoſtomus homil. ſuper illud Epiſtolæ Pauli ad Romanos; *Salutate Priſcam & Aquilam: Accedente*, inquit, *& dicente quodam: Quid faciendo vitæ æternæ hæreditatem aſſequar? cùm recenſita eſſent omnia quæ in lege præcepta, & ille curioſius percunctaretur, & diceret: Hæc omnia ſeruaui ab adoleſcentia mea: quid adhuc mihi deeſt? Dicit ad ipſum: Vade, vende facultates tuas, quas habes, & da pauperibus, & veni ſequere me. Hic ſi præcipere voluiſſet, oportebat hoc principio dicere, & legem in ordine præceptorum ponere, & non tanquam conſilium & exhortationem narrare. Enimuero cum dicit: Non poßidete aurum, vel argentum: imperando dicit. Cum verò dicit: Si vis perfectus eſſe; conſulendo, & admonendo dicit. Non eſt autem idem, conſulere, & legem ponere. Nam qui legem ſtatuit, modis bonis fieri vult quod præcipit: qui verò conſulit, & adhortatur, ſententiæ & arbitrio auditoris permittit, vt ex iuſtis quod voluerit, eligat, ſicq; facientdorum Dominus auditor relinquitur.*

B. Chryſoſt. tom. 4. Rom. 16.

Matth. 10.

Conſulere, & præcipere diuerſa.

B. etiam Baſilius Epiſt. 29. ad Euſtathium Epiſcopum Sebaſtiæ, ſe huius vitæ perfectæ deſiderio captum ſcribit: *Ego ſanè, poſteaquam multum temporis vanitati impendiſſem, & omnem propè iuuentutem inani ſtudio attriuiſſem, quo tenebar, cum apprehendendis infatuatæ à Deo ſapientiæ diſciplinis immorabar: tandem aliquando, vbi velut ex graui ſomno expergefactus, ad Euangelicæ veritatis admirabile lumen reſpexi, agnouiq; inutilitatem ſapientiæ principum huius ſeculi, qui abolentur, deplorata plurimum miſerabili mea vita, ductorem mihi dari optabam, qui ad pietatis me dogmata introduceret. Et cum primus hoc mihi cura erat, vt morum correctionem aliquam inſtituerem, quos per diuturnam conſuetudinem cum improbis contractam peruerteram. Lecto itaque Euangelio, animaduerſoq; illic quod plurimum occaſionis & momenti adferat ad perfectionis ſtudium ſi quis bona ſua vendat, deq; illis egenis fratribus communicet, & prorſus nulla teneatur vitæ iſtius cura, nec patiatur mentem ſuam aliqua rerum præſentium affectione turbari; optabam dari aliquem ex fratribus, cui iſtud vitæ genus arrideret, quo vna cum profundum vitæ huius pelagus ſuperare liceret. Inueni ſane multos apud Alexandriam, nec paucos apud reliquam Ægyptum, deinde & alios in Palæſtina, & in Cœloſyria & Meſopotamia.* Hæc ille. Quæ propterea in medium protulimus, vt tanti Patris autoritate antiquum hoc vitæ genus confirmaremus, qui illud eſt amplexus ip-

B. Baſilius.

Baſilius poſt vanitatem ſtudia, per Euangelij lectionem conuerſus eſt in vitam alterum.

B. Hieronym. tom. 10. — *Act. 5.* — *Dominum qui ſequatur.* — *1. Ioan. 2.* — *Idem tom. 3.* — *Idem epiſt. 1. tom. 1.* — *Matth. 19.* — *Sapient. 1.* — *Idem.* — *Tim. 2.*

xus ipſe, & frequentiſſimum erat ſuo tempore: & vocat illud perfectionis ſtudium, ſicut Auguſtinus vocauit perfectionem. Præterea B. Hieronymus in hunc locum: *In poteſtate noſtra eſt*, inquit, *vtrùm velimus eſſe perfecti. Tamen quicunque perfectus eſſe voluerit, debet vendere quæ habet, & non ex parte vendere, ſicut Ananias fecit, & Sapphira, ſed totum vendere; & cùm vendiderit omne, dare pauperibus, & ſic ſibi præparare theſaurum in regno cœlorum. Et hoc ad perfectionem non ſufficit, niſi poſt contemptas diuitias, Saluatorem ſequatur: id eſt, relictis malis faciat bona. Faciliùs enim ſacculus contemnitur, quàm voluptas. Multi diuitias relinquentes, Dominum non ſequuntur. Sequitur autem Dominum, qui imitator eius eſt, & per veſtigia illius graditur. Qui enim dicit ſe in Chriſto credere, debet quemodo ille ambulauit, & ipſe ambulare.* Idem, in epiſt. ad Hedibiam qu. 1. *Et ſi vis eſſe perfecta. Non tibi iugum neceſſitatis imponit; ſed poteſtati tuæ liberum concedit arbitrium. Vis eſſe perfecta, & in primo ſtare faſtigio dignitatis, fac quod fecerunt Apoſtoli vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & ſequere Saluatorem, & nudam, ſolamq; crucem nuda ſequaris & ſola. Non vis eſſe perfecta, ſed ſecundum vis tenere gradum virtutis, dimitte omnia quæcunque habes, da filijs, da propinquis. Nemo te reprehendit, ſi inferiora ſecteris, dummodò illam ſcias tibi iure prælatam, quæ elegerit prima.* Idem ad Heliodorum monachum, qui è monaſterio fugerat, ſcribens ait: *Sed forſitan dicturus es: Quid ergo? Quicunque in ciuitate ſunt, Chriſtiani non ſunt? Non eſt tibi eadem cauſſa quæ cæteris. Dominum auſculta dicentem: Si vis perfectus eſſe, vade, vende omnia tua, & da pauperibus, & veni ſequere me. Tu autem perfectum te fore pollicitus es. Nam cùm derelicta militia, te caſtraſti propter regna cœlorum, quid aliud, quàm perfectam ſecutus es vitam? Perfectus autem ſeruus Chriſti, nihil præter Chriſtum habet. Aut ſi quid præter Chriſtum habet, perfectus non eſt. Et ſi perfectus non eſt, cum ſe perfectum fore, Deo pollicitus ſit, ante mentitus eſt. Os autem quod mentitur, occidit animam. Igitur, vt concludam, ſi perfectus es, cur bona paterna deſideras?* Idem ruſus epiſtola ad Demedriadem de virginitate ſeruanda: *Apoſtolici faſtigij eſt, perfectæq; virtutis, vendere omnia, & pauperibus diſtribuere, & ſic leuem atque expeditum cum Chriſto ad cœleſtia ſubuolare.* Et ſubiungit: *Si vis*, inquit, *eſſe perfectus; Non cogo, non impero; ſed propono palmam, oſtendo præmia, tuum eſt eligere, ſi volueris in agone atque certamine coronari. Et ſi conſideremus quam ſapienter Sapientia ſic locuta: Vende quæ habes. Cui iſta præcipiuntur? Nempe illi, cui dictum eſt: Si vis eſſe perfectus, non partem bonorum tuorum vende, ſed omnia: cumq; vendideris, quid ſequitur: Et da pauperibus. Non diuitibus, non propinquis: non ad luxuriam, ſed ad neceſſitatem. Siue ille Sacerdos ſit ſiue cognatus & affinis, nihil in illo aliud conſideres, quàm paupertatem. Laudent te eſurientium viſcera, non ructantium opulenta conuiuia.* Hæc ille magnus Pater.

Proponuntur argumenta hæreticorum, atque refelluntur. — *I argumentum.*

Sed in hæc, multa obijciuntur ab hæreticis. Negant enim in primis, quòd ſeruare mandata, ſit ſatis ad conſequendam vitam æternam. Sed hoc eſt vim afferre literę perſpicuæ & manifeſtæ: Nam Dominus dixit: *Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata.* Et Lucę 10. poſt expreſſum vtriuſque dilectionis præceptum, ſubiunxit: Hoc fac, & viues.

Rom. 3. — *II argumentum.*

Deinde obijciunt Paulum dicentem: *Ex operibus legis non iuſtificabitur omnis caro coram illo.* Reſpondeo: Ex operibus legis, citra fidem, non conſurgit iuſtificatio, quia principium operandi externum eſt, ſcilicet lex ipſa minax, aut promittens bona huius mundi: at cum fide per dilectionem operante ex ipſis operibus iuſtificatio contingit, non autem fides inanis & ſola. Cum ergo Dominus dixit: *Serua mandata*; non intellexit, ſine fide, ſed illam ſubintellexit, ſine qua, & charitate, præcepta intelligi, vel obſeruari nequeunt.

III. argumentum. — *Hieron. lib. 1. aduer. Iouin. tom. 2.* — *Ioan. 14.* — *Illud. Adhuc vnum tibi deeſt, quid propriè.*

Tertiò aiunt, ſi ſat erat illi ad vitam, ſeruaſſe mandata; cur Dominus addidit, Adhuc vnum tibi deeſt? Reſpondeo, quòd id non dixit ei deeſſe ad vitam illam vtcumque capeſſendam; ſed adhuc, nempe ſi vellet eſſe perfectus, id eſt, ſi vellet vitam illam cum merito perfectionis iuſtitiæ ingredi: non enim, vt ſtulti putant, & Iouinianus, quem impugnat Hieronymus, omnes erunt pares in gloria: nam in domo Patris manſiones multæ ſunt. Ad hæc Lucæ decimo octauo iuxta Græcam literam *ἔν σοι λείπει*, non propriè ſignificat, vnum tibi deeſt, ſed vnum tibi relictum eſt, vel reſtat, ſeu relinquitur faciendum, ſi vis eſſe perfectior, & meliorem inuenire reſurrectionem.

IV. argumentum. — *Quam perfectionem Deus exigat à nobis.*

Quartò obijciunt, Chriſtus Dominus Matth. 5. ad omnes dixit: *Eſtote perfecti, ſicut & Pater veſter cœleſtis perfectus eſt.* Si ergo quis mandata ſeruet, aut dicetur perfectus, aut non dicetur. Si non; non ergo ingredietur in vitam (quanquàm non rectè negetur perfectus, qui tantùm ſeruat mandata) ſi ſic, quid ergo dicitur quod ei quicquam deſit? an perfecto poteſt deeſſe quicquam, aut illi addi? Reſpondetur, Dominum ab omnibus æquè exigere perfectionem, ſed non ęqualem. Neque idem eſt exigere perfectionem; & exigere æqualem perfectionem: ſed hæc valde differunt. Non ergo ab

omnibus exigit æqualẽ perfectionem; ſed ab omnibus perfectionem in ſuo ſtatu. Vt verbi gratia ſunt quędam animalia quę imperfecta dicuntur, ſi ad totum generis ambitum comparentur, quæ tamen in ſua ſpecie perfecta ſunt. Sic dicitur ſtatus antiqu[9] imperfectus reſpectu noui, vt docet Apoſtolus 1. Corinth. 13. & præſens reſpectu futuri in gloria: nam quum venerit quod perfectum eſt, euacuabitur quod ex parte eſt: & tamen in ſtatu gratiæ, ad perfectionem vocamur à Domino, & à Paulo. Imò etiam in ſtatu legis perfectio aliqua erat, de qua Deuteron. 18. dixit Dominus ad populum: *Perfectus eris, & abſque macula cum Domino Deo tuo.* Imò etiam in lege naturæ nonnulla erat perfectio, de qua Dominus ad Abraham: *Ambula coram me, & eſto perfectus.* Et de Noe in eodem ſtatu dicitur: *Noë vir iuſtus atque perfectus fuit in generationibus ſuis, cũ Deo ambulauit.* Et tamen ſi hi ſtatus ad ſe inuicem conferantur, vnus altero perfectior inuenitur. Nam vt ſub ſtatu legis Naturæ aliquid addidit lex Moyſi, ita ſupra illam Moyſi aliquid addidit Euangelium, iuxta illud: *Niſi abundauerit iuſtitia veſtra pluſquam Scribarum, & Phariſæorum, non intrabitis in regnum cælorum*: & ſupra Euangelium maior erit gloriæ cœleſtis perfectio. Et in ipſo perfecto ſtatu Euangelij, ſine lege gratiæ plures ſunt gradus, qui & ipſi ſtatum faciunt: vnus eorum, qui à longinquo ſequuntur Chriſtum, & abſque eo quòd renuntient te ipſa omnibus bonis; alius verò eorum, qui propè, & iuxta ſequũtur, & omnia quæ poſſident, actu relinquunt, ad quem voluntariè tendunt, qui quidem ſtatus acceptari poteſt, & reſpui pro voluntate, ſine peccato: ſed vbi ſemel ſuſceptus eſt, non poteſt, niſi turpiter deſeri: atque hic reſpectu alterius quem includit, & aliquid addit, perfectior dicitur.

1. Cor 13.

In lege ſcripta, ſicut, & in lege Naturæ aliquid perfectionis extitiſſe.

Geneſ. 17.
Gen 6.

Statuum Naturæ, legis, Euangelij, atque gloriæ inter ipſos comparatio.

Matth 5.

Duplex Chriſti ſequela.

Quintò opponunt: Omnes Chriſtum ſequi debemus, ne in tenebris ambulemus, iuxta illud: *Qui ſequitur me, non ambulat in tenebris, ſed habebit lumen vitæ*: at hoc vt ſummũ videtur exegiſſe Dominus ab illo adoleſcẽte; non ergo amplius ab illo petijt, quàm quod exigit ab vnoquoq; noſtrum. Reſpõdeo, omnes nos ad conſectandũ Chriſtum ęquè obligari, ſed non eodem modo. Nam alijs ſat eſt longè ſequi, vt omnes, qui in cõmuni claſſe relinquuntur: alij verò, qui ſe ipſos adſtrinxerunt, & ſequelam profeſſi ſunt, propiùs debent ſequi. Qui enim plus accipit, plus debet. Petrus aliquãdo ſequebatur Dominum longè, quod narratur in vimperium eius pro illo tempore, qui iam ſponte ſe obligarat voto ad propè ſequendum. Sed nõ eſt omnium hæc ſequela, nec ab omnibus exigitur: neque imputatur alijs multis, qui longè ſequebãtur, quia nõ promiſerant. Adhæc ſunt quædã eximia Chriſti opera, vt illa obedientia vſque ad mortem, mortem autem violentam, & turpiſſimam crucis: in qua ſequi Ieſum non eſt omnium etiam qui ſequuntur eum in ſtatu perfectionis; ideò dixit Petro: *Quò ego vado, non potes me modò ſequi, ſequeris autem poſteà*: quod enim ſit hoc diſtinctum ſequelæ genus, ex eo conſtat, quia ab initio dixerat ei: *Sequere me*, quod de ſequela ad ſtatum perfectionis intelligendum eſt: at poſt reſurrectionem Chriſtus dixit ei: *Sequere me*, quod nequaquam eſt intelligendum de eadẽ ſequela, quã iam ſpoponderat, ſed de ſequela ad martyrium, quę verè perfectorum eſt, & non tantùm eorum, qui in via perfectionis ambulant. Hinc ergo explicatur, quòd modus ſequendi Ieſum ſit multiplex. Nam alij ſequuntur per viam præceptorum, quidam per ſtrictiorem ſemitam conſiliorum, quidam verò ad actum martyrij, & hi omnium ſunt perfectiſſimi, quib. Paulus meliorem reſurrectionem pollicetur.

V argumentum.
Ioan. 8.

Qui minus, qui plus debebant Chriſtũ ſequi.

Luc. 6.

Matth. 26.

Philip 2.

Ioan 13.

Ioan 1.
Matth. 4.

Ioan. vlt.
Quam in ſequelam Chriſtus poſt reſurrectionem à Petro requiſiuit.

Sextò exponũt Eraſm. & Melanchthon, illa verba: *Vade & vende omnia quæ habes*: non vt adoleſcẽs cum effectu hoc præſtaret, ſed vt haberet in animi præparatione, ſi quando videlicet exigeret negotium Euangelicũ, & gloria Chriſti illud repoſceret: quod quia adoleſcens non intellexit, propterea abijt triſtis. Sed in hũc ſenſum in primis eſt; quòd ſi iuuenis ille non intellexit verba Chriſti, cauſam certè habuit non intelligendi, quia verba magis hoc porrigũt, quod actu vẽderet, & erogaret in pauperes, quæ habebat Dominus, quàm in ſola animi præparatione. Cur etiam Dominus non declarauit ei planè, vt res ſe ſe habebat, prętertim cùm Marcus dicat Ieſum illũ dilexiſſe: cur ergo præbuit illi cauſam errandi, & tentauit eũ? Item illa verba, *vade & vende*, magis implentur ſi facto ipſo præſtẽtur, quàm ſi ſola animi pręparatione fiant: cur ergo id magis nõ expreſſit Dominus, cum Scripturæ in pleniore ſenſu intelligendæ ſint, iuxta illud: *Vt Scriptura impleretur*? ſed quæ eſſet perfectio hoc facere, vt Euangelium poſtulat? hmanum commentum eſt, quia verba ipſa Euangelij præſentaneã exigunt executionem. Non enim dixit Dominus: Vbi erit opus, *vade, & vende*: ſed ſimpliciter: *Si vis perfectus eſſe, vende*: vt multi fecerunt. Adhæc quæ eſſet perfectio hoc facere, cum negotiũ Euangelicum poſtulat? tũc enim pręceptũ eſt, & inter præcepta annumerandũ. Nullus. n. cũ affectu quouis diuitiarũ, & confidentia in il-

VI. argumentum, Eraſmi videlicet, & Philippi Melanchthonis.

Adoleſcẽtem illum ad ſtatũ perfectionis inuitatum, Chriſti verba intellexiſſe.

II. ratio.
Mar. 10.

III. ratio.

Ioan. 19.

IV. ratio.

in illis, intrabit in regnum cœlorum. Et ita, ſupra communem vitam expreſſam in obſeruantia mandatorum, nihil Chriſtus de nouo addidiſſet. Illud enim perfectum eſt, quod cùm non exigitur, præſtatur tamen.

V Ratio.

Item ſi ſeruauit mandata, vt aliqui ex eis volunt, ergo dilexit proximum ſicut ſeipſum, & in animi præparatione renuntiauerat omnibus quæ poſſidebat.

VII. argumen.

Septimò alij argumentantur, aſſerentes iuuenem hunc non ſeruaſſe mandata, & propterea Dominũ etiam ſupra quam vellet, imponere, vt tentaret eum. Sed hæc dicuntur pro voluntate, & ſine ratione: vt quid enim præuaricatorem mandatorum volens Dominus allicere ad iuſtitiam, grauiore onere impoſito grauaret, & quod ipſe nollet, ab eo exigeret. Addunt etiam quidam, mendoſe legi, & addita eſſe verba: *Diliges proximum tuum ſicut te ipſum.* Et ad hoc confirmãdum adducitur Origen. qui motus eſt ad hoc opinandũ, duplici argumento: Altero, quòd apud Marcum, & Lucam hæc verba de dilectione proximi non leguntur, cùm tamen idem geſtum narrent. Sed hoc vanum eſt: quia paſſim multa ab vno Euangeliſta commemorantur, quæ alij tacuerunt. Poſteriori argumento, quòd ſi verè hic iuuenis proximum ſicut ſeipſum dilexiſſet, implêſſet legem, ac proinde non abijſſet triſtis, audiens relinquẽda eſſe bona illa, quibus non afficiebatur. Reſpõdeo per hoc nihil aliud euinci, niſi quòd ille falsò dixit ſe ſeruaſſe mandata, quod & nos facile concedimus, & Orig. ipſe magis probat, & Hieronymus, & Auguſtinus, atque alij meliores exiſtimãt. Inter quos Irenæus lib. 4. cap. 26. ſcribit: *Ille autem quum dixiſſet, Omnia feci, & fortè non fecerat, nam vtique non diceretur ei, Cuſtodi præcepta, arguens Dominus cupiditatem eius, dixit ei: Si vis perfectus eſſe, vade & vende omnia quæ habes, & diuide pauperibus, & veni, & ſequere me. Apoſtolorum partem promittens eis qui ſic fecerint.* Hæc ille, tractans verba hæc tanquam conſilium: & dicens adoleſcentem falſo dixiſſe ſe obſeruaſſe, quia ſpreuiſſet diuitias pro theſauro in cœlo repoſito, nec ita triſtatus eſſet, ſi mandata ſeruaſſet. Sed reuera non ſeruauerat, licèt ſe ſeruaſſe putaret, ideò volens ſimul poſſidere terrena, & cœleſtia, cogitabat nouum modum audire quo id poſſet fieri: nec tamen tentabat Ieſum, quia dicitur Chriſtus eum dilexiſſe, tolerans ſcilicet eum, donec ſe cognoſceret, & adduceretur ad perfectionem: quanquam Dominus doctrinæ gratiæ admiſit ſermonem eius, ac ſi obſeruaſſet, vt conſtitueret altiorem gradum perfectionis. Alij verò intelligũt verbum Domini: *Vade vende omnia quæ habes,* communiter quidem ſecũdùm animi præparationẽ, ſed quibuſdam qui Spiritu Dei aguntur, etiam ſecundùm effectum: ita vt nulli proponatur per modum conſilij, ſed per modum præcepti. Sed hoc falſum eſt, quia perturbaret pulchritudinẽ Eccleſiæ, quæ in varietate conſiſtit: vt ſint quidẽ qui in communi claſſe præceptorũ relinquuntur, quibus non datur ad altiorem ſtatum aſpirare: vel quia ſemel alligarunt ſe ſeculo per coniugium; vel quia intus corde à Domino non trahuntur; vel ipſi ſemetipſos non ſtimulant, aut tandem qui morbo vel impedimento redditi ſunt inepti ad hanc vitam, de quibus Apoſtolus: *Alligatus es vxori: noli quærere ſolutionem:* & de quibuſdam viduis teſtatur: *Volo iuniores nubere, filios procreare, matres familias eſſe, nullam occaſionem dare aduerſario maledicti gratia.* Oſiander, homo hæreticus noſtri ſeculi, etſi fateatur, illa verba: *Vade, vende omnia quæ habes,* conſilium Domini fuiſſe, ſed priuatum illius iuuenis, ita vt perſonã illius non egrediatur, nec extendatur in alios. Sed id falſum eſt, & ab Euangelio, & praxi eius alienum. Ab Euangelio quidẽ, quia Apoſtoli quaſi eius executores dixerunt: *Ecce nos reliquimus omnia, & ſecuti ſumus te: quid ergo erit nobis?* Et Dominus in vniuerſum doctrinam tradẽs, dixit: *Et omnis qui reliquerit domum, vel fratres, aut ſorores, aut patrem, aut matrem, &c. centuplum accipiet, & vitam æternam poſſidebit.* A praxi quoque Euangelij, quia de multis ſanctis legimus, auditis illis verbis Chriſti, omnibus ſe bonis ſpoliaſſe, & ad vitam eremiticam, ac cœnobiticam conuolaſſe, perinde ac ſi ad ſeipſos Chriſtus illa verba dixiſſet. Sunt enim quidam qui ita forti, & interna vocatione ad hoc vitæ genus amplectendum vocantur, vt grauiter delinquant, niſi ſpiritui pareant incitanti: de quibus Gregor. Magnus in epiſt. ad Mauritium Imperatorem, qui lege Imperiali interdixerat, ne militiæ Cæſareæ addicti, monachatus profeſſionem ſuſciperent, in hunc modum ſcribit: *Multi ſunt qui poſſunt religioſam vitam etiam cum ſeculari habitu ducere. Et plerique ſunt, qui niſi omnia reliquerint, ſaluari apud Deum nullatenus poſſint.* Hæc ille.

Inter hos autẽ, qui ſic ſequuntur Ieſum, vt nouerint neceſſarium eſſe illis per viam arctiorem illum ſequi: & eos, qui ſic relinquũtur, vt ſequi iſto pacto non detur, medius locus eſt eorum, quorum in arbitrio id relinquitur, vt propoſitis duabus vijs, ipſi eligant vtram malint: & horum aliqui etiam interius peculiariter imitantur à re meliori: non coguntur tamen. Aliqui rurſus ge-

Margin notes, left column:

Orig. hom. 8 in Matt. to. 2

Hieronym. Auguſt. Irenæus. locis præſcriptis.

Secundùm Irenæum, Origenem, Hieronym. ac Auguſt. hic adoleſcens Dei mandata ſe ſeruaſſe mentitus eſt.

Alia quorundam expoſitio horũ verborum Do-

Margin notes, right column:

mini: Si vis perfectus eſſe, &c. ſatis inepta.

Rom. 8.

Pſal. 44.

1. Cor 7.

1. Tim. 5.

Oſiandri hæretici hominis interpretatio, tali digna viro.

Matth. 19.

Ibidem.

Greg. Magn. epiſt. 61. ſiue ca. 100. tom. 2

Diuerſi quorũdam à Deo ad religionem impulſus exponuntur.

Mm 3

dare filijs veſtris: non quod tales Deus nos condiderit, ſed quod à primo parente noſtro natura noſtra viriata ſit. Quod vero dicitur: *Bonus homo de bono theſauro cordis profert bona*, & Timotheum Paulus vocat bonum miniſtrum, & bonum militem: & Barnabas appellatur in Actis vir bonus, & plenus Spiritu ſancto, & fide: ad donum à Deo acceptum ſpectat. Et hæc expoſitio alijs locis Scripturæ innatur. Vocat enim Apoſtolus Deum ſolum ſapientem, ſolum immortalem, ſolum æternum, & tamen nihil obert, vt Auguſt. docet lib. de natura boni, & mali, ſi Salomon dicatur Sapiens, vel Paulus vt ſapiẽs architectus fundamẽtum ponens, & anima immortalis dicitur, & ignem æternum legimus: non tamen anima immortalis eſt ſicut Deus, nec ignis æternus eſt, ſicut Deus æternus eſt. Voluit etiam Dñs, vt ille Princeps ad reſponſum ſuum poſſet humiliari, & cogitare: ſi talis ac tantus Propheta non videtur agnoſcere boni appellationem, quis ego ſum, qui nõ tantum bonus, ſed & perfectus eſſe mihi videor? Non ergo negat Chriſtus quod ſit bonus, ſed quærit, vnde ſit bonus, à quo non perfectè cognoſcitur. Neq; perpetuo huiuſmodi quæſtiones negationem incluſam habent, vt cum dixit: *Quid vocatis me Domine, Domine, &c.* neque tamen ob id ſe negat eſſe Dominum.

Matt. 12. 1 Tim 4. Act. 11. 1. Tim 6. Aug. libr. de natu. boni, & mali, cap. 39. 1. Corin. 3. Matth. 25. Luc 6.

Explicatur hæc Chriſti ſententia: Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata.

Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata. Breuis eſt hæc ſententia, ſed quæ multum ſucci contineat. Diuina enim bonitas, quæ liberum hominem condidit, & ſua ſponte prolapſum ſeruare voluit, erigere eum præceptis, conſilijs, & exemplis veluti fræno quodam, nunc ſtrictiori, nunc laxiori decreuit vt in officio permaneret ſuo. Mandatis ergo præcipitur virtutis operatio, conſilijs via expedita præſtandi præceptum munitur. Et ne quis conqueratur arctam eſſe viam ad vitam, voluit eſſe inter homines viua quædam, & animata exempla, qui inoffenſè viam mandatorum Dei percurrerent. Magna miſericordia Dei eſt, vt ille nobis præcipiat, vt tum homo agnoſcat ſe habere ſuperiorem, & Deus habeat occaſionem remunerandi magna illa mercede vitæ æternæ, quam pro magnificentia ſua dare diſpoſuit. Et qui vt tanto pręmio noſtra opera digna efficeret, voluit, iuxta Prophetam fingere laborem in pręcepto, & voluit vt illa à nobis ſeruata, ſeruarent nos quemadmodum caſtrum ſeruatum, ab hoſtib. obſidentibus ſeruantem ipſum ſeruat.

Eccleſ. 15. Matth. 7. Pſal. 118. Pſal. 93.

Cur niſi Dei mandata ſeruando, in vitam ingredi poſſimus.

Ingredimur autem vitam per obſeruantiam mandatorum: quia nemo verè viuit niſi qui ſe Deo morigerum præſtat. Sunt ergo præcepta, via; terminus vero, vita. Innuit liberum arbitrium, dicendo, ſi vis, & illam, quæ ſperatur, vitam, abſolutè vitam eſſe ſine morte. Serua, inquit, mandata, nõ ſolum in ſcrinio memoriæ, & meditatione intellectus, ſed & in exercitio operis: non notitiam mandatorum, & Scripturam, ſed ipſa mandata. Et vt Origen. hoc loco ait: *Omnis qui ſuper terram eſt, quamuis iuſtiſſimus eſſe videatur, poteſt quidem in vmbra eſſe vitæ, non autem in ipſa vita, cum ſit corpore mortis circumdatus. Introibit autem quis in vitam, abſtinens quidem ſe ab operibus mortuis, appetens autem opera viua, etiam nunquam quidem mortua loquens, ſed ſecundum verbum Dei viuum viua: & non habens iam cogitationes mortuas in corde, ſed viuas.* Sic ille. Mittit ergo illum ad ſeruanda mandata quæ olim negligebat, vt innuat patres ſaluos, & in omni ſtatu homines poſſe ſeruari, ſi illa quæ communia ſunt, & rationi conſona, obſeruẽnt. Refelluntur etiam hoc verbo, qui hodie opera nimis deprimunt, ac fidem ſolam extollunt: qui rogati quid faciẽdum ad conſequendam æternam vitam? reſponderent, crede in Filium Dei. Et quia Dominus nunc fidem, nunc opera exigit, pro occaſionis opportunitate declarauit, & fidem & opera eſſe ad ſalutem neceſſaria.

Vera vita, quæ. Mandata diuina quomodo ſeruanda. Pſal. 93. Orig. tract. 8. in Matth. ſub init. tom. 2. Rom. 7. Heb 9. Introibit in vitam ſecundum. In omni ſtatu homines ſeruentur. Contra hæreticos ſolam fidem ſufficere ad ſalutem.

Dicit illi, Quæ? Ieſus autem dixit: Non homicidium facies, &c. Interrogat, *Quæ?* non fraudulenter, quia non putabat præcepta antiqua obligare, ſed noua alia pręter legalia, quæ vitam nouam promitterent, & impetrarent, & quia Chriſtus quædam mutabat. Et per præcepta quæ aſſignat, omnia intelligit: quia qui totam legem ſeruauerit, vt ait frater Domini, offendat autem in vno, factus eſt omnium reus. Et concupiſcentia vxoris, & rei alienæ, ad dilectionem proximi reducitur, ſiue ad adulteriũ, & furtũ. Vt igitur in ciuitate ciues primo diſponuntur, vt recte ſe habeant ad Principem vnum, ſiue gubernatorem, & in militia milites ad Imperatorem, cui ſubſunt, deinde ciues inter ſe, & milites inuicem ordinãtur, ita per præcepta primæ tabulæ homines inſtituuntur, quomodo recte ſe habeant ad Deum, at per illa ſecundę, quibus officijs inuicem teneantur homines, indicatur. Recte ergo ſe habet ad proximum ſuum, tum illi benefaciẽdo, quod illo verbo præcipitur: *Honora patrem tuum, & matrem tuam*, tum vitando malum eius: tum in perſona propria, cum mandat non occidere, tum in perſona ſibi coniuncta, cum præcipit: *Non mœchaberis*, tum in rebus, & fama, ſiue bono nomine, dicendo: *Non furaberis. Non falſum teſtimonium dices.* Inſti-

Exod. 20. Quo animo adoleſcens [illegible] mandata ad ſalutem neceſſaria. Iac. 2. Præcepta ſecundæ tabulæ [illegible] quomodo habeant. Quando recte quis ſe habeat ad proximum ſuum. Exod. 20.

tuitur

tuitur præterea quantum ad partem ratione præditam in ſeipſo, dum præcipit honorare parentes, & à falſo teſtimonio abſtinere: & quantum ad vim animæ iraſcentis, præcipiendo nō occidere. Et circa partem concupiſcentem, commoda, & vtilia: *Non furaberis*; aut delectabilia dicendo: *Non mœchaberis.* Quatuor præceptis negatiuis, in quibus futurum pro imperatiuo more Hebræorum ponitur; addunt omnes vnū affirmatiuum: *Honora patrem tuum, & matrem tuam*, Marcus etiam addit ſextum: Ne ſcilicet fraudem feceris, aliena nempe vel concupiſcendo, vel rapiendo. Vt videatur poſitum ꝓ vltimo præcepto ſecundæ tabulæ de non concupiſcenda vxore, aut re proximi. Quibus omnib⁹ apud Matth. ſubijcitur generale illud præceptum, in quo omnia præcepta recapitulantur: *Diliges proximum tuum ſicut teipſum.* Omittit verò præcepta primæ tabulæ; quia notū quod magis ſint neceſſaria. Et præmittenda eſt dilectio Dei ad formatam dilectionem proximi: etſi fieri poſſit, vt naturalis dilectio proximi præcedere queat, & præcedat dilectionem Dei. Non tacet autem, quaſi illa ſecundæ tabulæ mandata ſufficiant, vel ad initium vitæ, vel tanquam ſtatueret gradum quendam ad vitā docere, quia dixit: Vnum tibi deeſt, ſcilicet perfectio Euangelij; plura autem deeſſent, ſi dilectio Dei deeſſet. Et ea quæ malū inferre proximo prohibent, tanquam magis neceſſaria honori parentibus exhibendo præponit, id eſt, beneficentiam. Furtum autem falſo teſtimonio præponit: quia grauius delictum habebatur penes Iudæos auaros. Facilius etiam eſt negatiuis, quam affirmatiuis mandatis ſatisfacere.

More Hebræorum futurum pro imperatiuo ſumitur.

Fraudem faciat quis.

Rom. 13.
De præceptis primæ tabulæ nec hic verbū vllū in Chriſti ſermone.

Quid eſt quod fraudem ... homicidio.

... Dei ... difficil... ſermon...

In illo autem verbo: *Serua mandata*, non intelligit cæremonias, vel iudicia, quorum obſeruatio, id eſt, opus operatum, tantùm temporaria bona promerebatur. Nec ſunt neceſſaria, vel in lege olim naturæ, vel in lege gratiæ modo: ideò niſi exprimantur, non ſubintelliguntur. De moralibus autem præceptis ſecus ſe res habet: nam etſi ex opere operato vitam æternam non promereantur, ſicut nec cæremoniæ, vel iudicia, & ex gratia obſeruata gloriam promereantur; tamen ipſa opera moralia ſimpliciter ſunt ad vitam æternam neceſſaria, in quæ quicunque ageret, ſaluus minimè fieret. Etſi autem iuueni huic, quia Iudæo, neceſſaria eſſent præcepta legalia: nihil tamen de eis hoc loco dixit, tum quia hoc ipſe ſciebat, tum quia Chriſtus non venerat ad prædicandam legem, quia perpetuaret eam: ideò tantummodò legi non contradicendo, eam approbabat. Et tunc nō tantùm illi loquebatur, qui ſciebat ſe ad cæremonias, & iudicia obligari, ſed in illo omnibus poſteris. Huic enim homini multa ſunt neceſſaria ad vitā præter decalogum; vt obedientia præceptis Eccleſiæ, & Principum ſæcularium: ſimpliciter autem, id eſt, omni tempore, & loco, & omni homini tantum decalogus, & ea omnia, quæ natura duce ad illum reducuntur. Nam poſitiua præcepta cū ſimpliciter nō ſint neceſſaria, potuerunt non ferri, & poſſunt abrogari; multa etiam præter ea quæ expreſſa ſunt in decalogo, ad ipſum reducuntur, quia multa ſunt, in quibus Deus honoratur, præterquam in Sabbato ſanctificando: multa præterea, in quibus offenditur, præter Deos alienos, & periurium. Simile de ſecunda tabula eſt dicendum. Omnia tamen ad decalogum ſunt referenda, atque ideò ipſum dilectionis proximi præceptū, quod expreſſit, & in quo præceptum dilectionis Dei includitur.

... mandata ... ingre... ... bus obſeruanda.

De præceptis ... hic Dominum non meminerit.

Quæ ſint homini præcepta ad vitam neceſſaria præter decalogum.

Dicit illi adoleſcens: Omnia hæc cuſtodiui à iuuentute mea; quid adhuc mihi deeſt? Cùm audiſſet bonus ille adoleſcens, nihil aliud à Chriſto præſcribi, quàm quæ Moyſes præſcripſerat; non modicum lætabatur, ſibi perſuaſum habens ſe factum voti compotem. Ait ergo: *Omnia hæc*, dicta, & incluſa in illis, imò legalia iudicia, & cæremonias ſeruaui: nam alioqui nō diceret Dominus vnum ſibi tantùm deeſſe. Nec mentiri ſe putabat, quia id eſſet gloriæ, vel tentandi cauſa à ſe dictum: & non receſſiſſet triſtis, verùm Chriſti verba contempſiſſet, vt etiam Baſilius expendit homil. in auaros: nec à Chriſto diligeretur, vt tradit Marcus. Nā vbi illa verba dixiſſet, ſubiungit Euangeliſta: Ieſus autem intuitus eum, dilexit eum, & cum diuitias multas haberet, argumentum erat ſeruatæ ab eo legis, nam illæ ſeruantibus legem promittebantur. Et vt Theophylactus in Matth. ſcribit, Iudaico more, id eſt, pro mercede à lege propoſita mandata ſeruauerat, Denique ſi mentitus fuiſſet, vnum ei ſolùm non defuiſſet, ſed plura.

Huius adoleſcentis obedientia mandatorum.
Exod. 20.

Verè illum nō mendaciter Chriſto reſpōdiſſe. Hæc omnia ſeruaui a iuuentute mea.

Baſil. hom. 2. in diuites auaros, init. tom. 1.
Marc. 10.

II. Argum.
Theophylact.

Quòd autem ait: *A iuuentute mea*; intellige à parua ætate; aliàs propriè loquendo, adoleſcentiæ, quæ ad vigeſimum quintum vſque extenditur, vt quidam tradunt, annum, ſuccedit iuuentus. Sed hic accipitur forte impropriè, quia Princeps forte erat triginta annorum: quemadmodum alio in loco: Senſus enim, & cogitatio humani cordis in malum prona ſunt ab adoleſcentia ſua, pro eo quod eſt, à pueritia ſua. Vt igitur Moyſes abutitur voce adoleſcentiæ, ita Euangeliſta voce iuuentutis. Atque ita

Quid eſt: A iuuentute mea.

Gen. 8.

Orig tract 9. in Matth. Chryſ. ho. 64. in Matth. Beda tom. 5. Hieron. to. 9. Leuit. 19.

iuuenem præcepta impleuiſſe docent Origenes, Chryſoſtomus & Beda: licet aliter teneant nonnulli, vt Hieronymus, qui ait in Matthæum: *Mentitur adoleſcens. Si enim hoc quod poſitum eſt in mandatis: Diliges proximum tuum ſicut teipſum, opere compleſſet, quomodo poſtea audiens: Vade, & vende omnia quæ habes, & da pauperibus, triſtis receſſit: quia habebat poſſeſsiones multas?* Producit Origenes in Matthæum ex Euangelio apocrypho, quod Hebræorum inſcribitur, hiſtoriam, in hunc modum: *Dixit*, inquit, *ad eum alter diuitum: Magiſter, quid bonum faciens, viuam? dixit ei: Homo, leges, & Prophetas fac. Reſpondit ad eum, feci. Dixit ei: Vade vende omnia quæ poſsides, & diuide pauperibus, & veni ſequere me. Cœpit autem diues ſcalpere caput ſuum, & non placuit ei. Et dixit ad eum Dominus: Quomodo dicis, legem feci, & Prophetas? quoniam ſcriptum eſt in lege: Diliges proximum tuum ſicut teipſum, & ecce multi fratres tui filij Abrahæ amicti ſunt ſtercore morientes præ fame, & domus tua plena eſt multis bonis, & non egreditur omninò aliquid ex ea ad eos? &c.* Hæc ibi. Videtur itaque iuuenis more Iudaico putaſſe ſatis ſe impleuiſſe legem de diligendo proximo, ſi nihil illi faceret mali, & communia illa beneficia exhiberet dilectionis, non autem cum proximis ſuas diuidendo poſſeſſiones, & facultates, quemadmodum Chriſtiana exigit perfectio.

Orig. ibid. ex Euang. Hebr. Eius Euangelij (ſi fide dignum ſit) de hoc adoleſcente diuite traditio.

Leuit. 19.

Cur adoleſcẽti dicitur: Si vis perfectus eſſe, vade, vende omnia quæ habes, &c.

Baſil ſuperiori loco, tom. 1.

Dominus verò vt doceret hoc non eſſe ſatis, niſi etiam beneficijs proximos quantum poſſet, iuuaret, ſubiunxit: *Si vis perfectus eſſe, Vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus.* Similia ferè docet Baſilius homilia in diuites auaros. A mandato namque illo ſeruando palàm eſt, quòd procul abſis, & in teipſo mentiri deprehenderis; quod videlicet proximum ſicut te ipſum diligas. Nam ecce præceptum illud, quod à Domino tibi propoſitum eſt, palàm te conuincit, quod charitate deſtitutus ſis. Et Ambroſius in Pſalmum primum ſub initium: *Deinde*, ait, *dicens quòd feciſſet illa omnia, adiecit perfectiora, dicens: Vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis theſaurum in cœlo. Tantumq́; abeſſe docuit inter malorum declinationem, & imitationem bonorum, vt hæc abnueret, qui illa ſibi facilia iudicabat. Sed quia nec illa aſcenderat; ideò ad hæc aptare non potuit. Nam ſi dilexiſſet proximum, potuiſſet pauperibus ſubſidia ſui patrimonij non negare.* Clemens præterea Alexandrinus libro Stromatum: *Iam verò eum qui gloriabatur ſe legis præcepta perfectè adimpleſſe, refellit, vt qui non dilexiſſet proximum.* Hæc illi, negantes iuuenem adimpleſſe mandata legis, ſicut

Ambr. to. 4.

Pſalm 33. 1. Pet. 3.

Clem. Alex. lib. 4. Strom. aliquanto ante med. to. 2.

etiam negat in hunc locum Hilarius, & Tertullianus ita in Marcionem ſcribens: *Reſcidit ne Chriſtus priora præcepta: Non occidendi, Non adulterandi, Non furandi, Non falſum teſtandi, diligendi patrem, & matrem? An & illa ſeruauit, & quod deerat, adiecit? quanquam & hoc præceptum largitionis in egenos vbiq; diffuſum ſit in lege, & Prophetis, vt glorioſiſsimus ille obſeruator præceptorum, pecuniam multo chariorem habiturus traduceretur.* Hæc ille.

Hilar. can. 19 in Matth. Tert. lib. 4. in Marcion. non longe à fin. Exod. 20.

Sed Euangelium illud ſecundùm Hebræos verè videtur apocryphum: & expoſitio illa de diligendo proximo, id eſt, tantùm de non offendendo, & declinando malo; eſt prorſus violenta, cùm ſit natura ſua affirmatiuum. Præceptum etiam largitionis in egenos non eſt denuò additum, ſed antiquum eſt: & ideò nihil noui addidiſſet Dominus ad legem hoc loco. Siue ergo ſeruauit, ſiue non, Dominus hoc loco doctrinæ gratia, admittit quod obſeruauit, & vltra pergit docendo perfectionis ſtatum. Vnde Theophylactus ait quoſdam ſic exponere: Da quod hæc omnia ſeruauerim, quid adhuc mihi deeſt? Quæ expoſitio cum ratione eſt cõiuncta, etiamſi ibidem ſubiungat Theophylactus: *Quæcunque* (inquit) *feciſti opera bona, Iudaico more feciſti: Si autem vis perfectus, hoc eſt, meus diſcipulus eſſe, & Chriſtianus, vade, vende omnia quæ habes, & ſtatim ſimul omnia, nulla reſeruans, vt continuam facias eleemoſynam. Non enim dixit, paulatim da pauperibus, ſed dixit: Da ſemel, & nudus eſto.* Hæc ille: quæ vt verum ſenſum, & Catholicum contineant, nõ ſunt intelligenda de quolibet Chriſtiano, quaſi ad hæc omnia adſtringantur Chriſti verbo, ſed de ijs qui perfectionis viam aggrediuntur. Cùm ergo ille dixiſſet: *Quid adhuc mihi deeſt?* Ieſus, vt Marcus ait, & Lucas, reſpondit: Vnum tibi deeſt: nõ quidem ad vitam æternam, ad quam ſatis eſſe dixit mãdata, ſed aliquid vltra decalogum, & ad perfectionem ſpectans, ad quam videbatur hic iuuenis anhelare. Propterea rectè additum eſt à ſolo Matthæo: *Si vis perfectus eſſe.* Quod primò poſitum eſt, ad differẽtiam huius perfectionis iuſtitiæ ſtatus, vocatur ſufficiens iuſtitia, & neceſſarius ad vitam æternam; ſecundus verò, eſt ſtatus perfectionis non neceſſarius; ideò dixit: Si vis eſſe perfectus, facies quæ præſcribo. Deinde oſtendit quod iuuenis non erat facturus quod Dominus conſulebat; quaſi diceret: Tu vis aliud vltra iuſtitiam neceſſariam; & à primò: nam primus ſtatus ſcio quod non præſtabis illud: ſi tamen vis, vade, vende omnia quæ habes, &c.

De Euangel. (huius nominis) ſecundũ Hebr. quid ſentiendum ſit.

Theophyl. in Matth.

Quo ſenſu Theophylactus dicat Christiano omnia eſſe propter Chriſtum relinquenda, pauperibuſque tribuenda.

Duplex ſtatus vitæ Chriſtianæ.

Si libera, non nece[illegible] perf[illegible] eſt, quare ab Mar- [illegible] [illegible] tan- quam neceſ- ſariam con- ſtituere?

Sed obijcies, Si perfectio non eſt neceſſaria, ſed ſpontanea, quomodò Lucas & Marcus videntur illam conſtituere, vt neceſſariam? nam iuueni dicenti: *Omnia hæc cuſtodiui à iuuentute mea*, reſpondit Dominus: *Adhuc vnum tibi deeſt?* tamẽ quæ deſunt, de neceſſitate ſunt. Reſpondeo, perfectionem neceſſariam non eſſe; aliàs perfectio non vocaretur: ſed poteſt dici deeſſe, non ſimpliciter, ſed ex conditione. Perfectio ſiquidem, abſolutè loquendo, non erat neceſſaria: ſi quis tamen beatitudinem in excellenti gradu poſſidere velit, neceſſaria eſt. Hunc autem gradum gloriæ excellentem cupiebat habere hic iuuenis: proinde aptè Dominus reſpondit: *Adhuc vnum tibi deeſt*, ad perfectionem videlicet quam deſignas. Quòd ſi vrgeas; Quod nam horum dixit Dominus, an quòd Matthæus dicit, an quod reliqui duo? Reſpondeo, vtrumque Dominũ dixiſſe, etſi Euangeliſta quiſque non plenè omnia retulerit. Cùm ergo iuuenis dixiſſet, *Quid adhuc mihi deeſt?* ait Dominus, *Adhuc vnum tibi deeſt: Si vis perfectus eſſe, Vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis theſaurum in cœlo, & veni, ſequere me.* Ac ſi diceret Dominus, Quòd præcepta ſeruaueris, laudo: ſed ad perfectam iuſtitiam adhuc vnum tibi deeſt: Redi domum tuam, ac de venditis poſſeſſionibus, pecuniam collectam in pauperes eroga. Neque eſt vt te putes propterea diſſipaſſe bona tua, ſed de venditis poſſionibus recondes theſaurum in cœlis. Quamobrem quod Pelagiani quidam ex hoc loco colligebant, diuitem manẽtem in diuitijs ſuis, non poſſe ingredi ad vitam, ſed opus eſſe ei, omnibus diuenditis, & in pauperes erogatis, nudum ſequi Chriſtum: aſſerentes in Veteri Teſtamento licuiſſe poſſidere diuitias, non autem in Nouo ob nouum Chriſti præceptum: omninò falſum eſt, vt egregiè oſtendit Auguſtinus ad Hilarium, reprobans prædictam ſententiam, & probans diuitẽ etiam in ſuis diuitijs manentem ſeruari poſſe, & in regnum cœlorum intrare. Idque tùm ex Paulo in priori ad Timotheum, vbi diuitibus non præcipit, vt omnia ſua vendant, & dent pauperibus, & ex hoc ipſo loco: quia diuiti quęrenti quid faciens vitam æternam poſſideret, nõ dixit: Si vis ad vitam ingredi, vade, vende omnia quæ habes; ſed, *Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata.* Et ea, quæ mandata erant, enumerans, inter ea non poſuit, Vade, vẽde omnia quæ habes; ſed iuueni quęrenti quid adhuc ſibi deeſſet, reſpondit: *Si vis perfectus eſſe, vade, vende, &c.* Significans facultatum diſtractionem, & erogationem in pauperes non eſſe neceſſariam ad ingreſſum vitæ æternæ, ſed ad perfectionem profitendam, & amplexandam. Quare hunc errorem cum cæteris Pelagius conuictus abiurauit, & anathematizauit, vt recitat Auguſtinus in epiſtola trigeſima quarta ad Paulinum. Etſi dici poſſit, illud: *Adhuc vnum tibi deeſt, vt vitam æternam conſequaris*, nimirum contemptus diuitiarum, quibus nimium afficiebatur, & confidebat, ita vt ſi non diuitias, ſaltem hunc affectum abijceret, ne ſalutem impediret: *Vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus.*

Perfectio vitæ Chriſtianæ, monaſticæ videlicet, quatenus ad ſalutem neceſſa-[illegible]

Aduerſus Pelagianorum errorem, diuitem, quam diu diues eſt ſaluari non poſſe aſſerentium.

Auguſt. epiſt. 89. tom. 2.

1. Tim. 6.

Exod. 20.

Pelagij recantatio.

Auguſt.

Si vis eſſe perfectus, id eſt, ſi vis tibi nihil deeſſe, quod ad conſeruandam ſalutem tibi eſt neceſſarium: perfectum enim eſt, cui nihil deeſt. ¶ *Vade, vende.* Non quòd vendere omnia, & dare, ſit ad ſalutem neceſſarium; ſed Dominus conſilium dedit ei, qui affectu illo impediebatur ab ingreſſu. Et ita ad perfectionem hanc hoc modo intellectam conſilium eſt accommodum vendere omnia, & dare pauperibus. Sed præſtat ſanè prior intellectus.

Perfectum quid ſit.

Quidam ſunt qui exiſtimant, *Vade, vende*, præceptum eſſe temporale illi diuiti, & perſonale, vt venderet bona ſua, & in pauperes diſtribueret. Sed hic ſenſus non conuenit cum intelligentia Patrum veterum, neque cum his quæ ſequuntur, ex quibus Dominum patet id diuiti cuicunq; dicturum, nulli tamen id præcepturum. Sed redeamus ad verba Euangeliſtæ. Audito igitur iuuenis Domini reſponſo, receſſit mœrens, fruſtratus laude ſperata iuſtitiæ. Sed vt hæc apertiora fiant, declarabimus in primis quid ſit perfectio, & in qua re maximè conſiſtat. Deinde explicabimus tenebras quas hæretici in hæc verba Chriſti offuderunt, diſſoluemuſque eorum argumenta, quo perſpicuum, catholicum huius loci intellectum reddamus. Perfectum igitur idem eſt, quod totum, ſiue integrum, & cui nihil deſit, vt Ariſtoteles etiam docuit: & perfectio ſimpliciter ſolùm eſt in Dei totam entitatis, & bonitatis naturam habente, qua ratione ſolus Deus perfectus eſt, ſicut ſolus dicitur eſſe: *Ego ſum*, inquit, *qui ſum*, & ſolus bonus, vt etiam Chriſtus dixit in hac diſputatione: *Nemo bonus, niſi vnus Deus.* Porrò perfectum ex parte, & ſecundùm quid, in quauis re inuenitur habente aliquam entitatis perfectionem ſecundùm ſuam ſpeciem limitatam, & à Deo participatam. Duplex eſt autem perfectio, altera conueniens ſtatui præſentis vitæ, licèt non ſit abſolutè perfectio: altera in patria, vbi tam corpora, quàm animæ meliorem conditionem ſortientur, &

Quid ſit perfectio.

Ariſt. 2. De cœlo cap. 4.

Exod. 3.

Marc. 10.

Perfectio duplex.

Philip. 3.

maiorem perfectionem poſſidebit, quod attinet ad eſſe humanum, de qua: *Non quod iam acceperim, aut iam perfectus ſim, ſequor autem, ſi quomodo comprehendam, &c.* & alibi:

1. Cor. 13.

Quum venerit quod perfectum eſt, euacuabitur quod ex parte eſt.

Qua de perfectione hic ſermo ſit.

Hic autem ſermo eſt de perfectione, non quæ ſpectat ad eſſe, ſed de illa, quæ ſpectat ad operationem. Quod ex eo patet, quòd inuitamur ex Sacris literis ad perfectionem: *Eſtote vos perfecti; ſicut & Pater veſter cœleſtis perfectus eſt:* & Paulus: *Gaudete, perfecti eſtote, &c.*

Matth. 5. 2. Cor. 13.

Et tamen ad ea, quæ non ſunt in noſtra poteſtate ſita, non inuitamur. Ideò ſermo eſt de perfectione operationis, & non ipſius eſſe.

Perfectio noſtra in quo ſita ſit.

Deinde Chriſtus dixit, *Si vis perfectus eſſe, Vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus:* vendere autem, & dare pauperibus, opera noſtra ſunt. At perfectio noſtra in charitate conſiſtit, vt Apoſtolus docet ad Coloſſenſes: Super omnia autem hæc, charitatem habete, quod eſt vinculum perfectionis, id eſt, vinciens omnes virtutes in quandam perfectam vnitatem.

Coloſſ. 3.

Charitas quomodo vinculum perfectionis Apoſtolo.

Nam Theologicæ virtutes, quæ Deum & vt obiectum, & vt finẽ reſpiciunt, præſtant moralibus, cũ morales non habeant Deum ſed creaturam pro obiecto. Inter Theologicas porrò nulla tam perfectè coniungit Deo, atq; charitas, quæ Deum propter ſe ipſum amplectitur. Et quatenus cæteræ virtutes participant charitatem, eatenus dicũtur perfectæ, iuxta illud: *Sitis perfecti in eodem ſenſu, & in eadem ſcientia: quod fit, cum per charitatem, cognitiones, vel intellectiones noſtræ conformantur veritati.*

1. Corint. 1.

Quando ſimus perfecti in eodem ſenſu, & in eadem ſcientia.

Rom. 5.

Iacob. 1.

Patientia etiam vti opus perfectum habeat.

Ita etiam patientia dicitur opus perfectum habere; quatenus ex charitate dilecti Dei fert quis aduerſa, ſecũdùm id: *Quis nos ſeparabit à charitate Chriſti? tribulatio: an anguſtia?* Et quæ ſequuntur. Et, *Ibant gaudentes Apoſtoli à conſpectu concilij, quoniam digni habiti ſunt pro nomine Ieſu contumeliam pati.*

Rom. 8.

Act. 5.

Perfectio ſimpliciter, & perfectio ſecũdum quid, quæ nam ſint.

Rurſus perfectio ſimpliciter, eſt ſecundùm id, quod pertinet ad rei naturã, & ſpeciem, vt ad naturam animalis, ſecundùm quid verò, quantum ad accidentia, vt colorem, robur, & ſimilia. Ad hunc modũ eſſentialis perfectio vitæ Chriſtianæ, eſt in charitate, qua coniungimur Deo; aliæ verò virtutes ornamento ſunt: eſſe namque ſpirituale à Chriſto per amorem nobis vnito participatum, eſt vita Chriſtiani. Atq; hæc perfectio poſſibilis eſt in via, alioqui ad eã poſſidendam nõ inuitaremur: nam exhortationes ideò adhibentur, vt ea præſtemus, quæ neceſſaria ſunt ad ea obtinenda, non autem pro his præſtãdis, quæ in patria poſſidebimus.

Exhortationes quare adhibeantur.

Non cõtingit autem tanta charitatis perfectio, vt amemus æquè ipſum obiectũ, quãtum amabile eſt: nam hoc eſt impoſſibile naturæ noſtræ, cum ſit infinito amore dignum, quem creatura reddere nequit. Neque quantum diligens amare poteſt, ita vt actu ſecundum totum conatum feratur ſemper in Deum; ſed quatenus non ſolùm excludit ab effectu noſtro repugnantia dilectioni, quod eſt neceſſitatis; ſed etiam quæcunque illam impedientia, ſeu retardantia, pro fragilitate noſtra.

Dilectio in hac vita quã ſit poſſit haberi.

Charitas autem non ſolùm eſt opus præcepti; quod quia ad finem eſt, menſuratum eſſe debet ad rationem finis, ſed etiam finis eſt, iuxta illud; Finis præcepti, eſt Charitas; qui finis caret menſura: vt Medicus pro ratione ſanitatis medicinam metitur, at ſanitati menſuram non præſcribit.

1. Timoth. 1.

Dilectio Dei quæ neceſſaria ad ſalutẽ, quæ minime.

Diligere ergo Deum ſuper omnia, præceptum eſt obligans omnes: gradus verò intenſionis eius, id eſt, perfectio, etſi ſit in præcepto, tanquam in demonſtrante finẽ quò tendimus, quia quantumuis perfecta charitas eſt ſub illo, *Diliges ex toto corde, &c.* vel, *Sicut teipſum:* non tamen eſt ſub eo, ſi obligationem ſpectes.

Deut. 6. Matth. 22.

Finis autem eſt oſtenſus in præcepto dilectionis ſecundùm Auguſt. lib. De perfectione iuſtitiæ; ne putaret homo ſe poſſe vltra modum amare, vt ieiunare, quod mediũ eſt.

Auguſt. lib. De perfect. iuſtitiæ Ratiocinatione 16. in reſponſio. tom. 7.

In præcepto igitur, & non in conſilio, conſiſtit eſſentialis perfectio Chriſtiani: nam dilectio explicatur per præcepta dilectionis, & non per conſilia, in quibus, quaſi vt inſtrumentis ad charitatem ordinatis, includitur, id eſt, ad tollẽda ea, quæ impediunt actũ charitatis: quemadmodum alia præcepta ad tollendum ea, quæ repugnant habitui charitatis, inſtituta ſunt.

Explicatio dilectionis vnde pendeat.

Eſt ergo in conſilijs modus tantùm perueniẽdi ad perfectionẽ, niſi accipiantur incluſis præceptis, ſine quibus non ſufficiunt ad ſalutem. Charitas igitur abſolutè cadit ſub pręcepto; eius autem perfectio non cadit ſub obligatione præcepti, ſed ſub oſtenſione finis. Et prima incipit cum obſeruantia præceptorum, ſecunda ſequitur: ſicut perfectio aucti, ſequitur eam geniti. Status propriè ſpectat ad cõditionem libertatis, vel ſeruitutis: ſpiritualis autem libertas, aut ſeruitus poteſt conſiderari, aut ſecundùm id quod interius agitur, aut ſecundùm id quod foris oſtenditur: homines enim vident ea quæ patent, Dominus autem intuetur cor.

1. Reg. 16.

Hinc eſt, quòd ſecundùm interiorem hominis diſpoſitionem, accipitur conditio ſpiritualis ſtatus in homine per comparationem ad diuinum iudicium: nam quilibet qui eſt perfectus, eſt in ſtatu perfectionis. Sed quia tam perfectio, quã ſtatus ſecũdum interiora nobis ſunt ignota, non conſueuimus ſtatũ perfectionis ſic accipere, ſed quantũ ad Eccleſiã,

Eccleſia vnde iudicare ſoleat.

quæ

quæ ſecundum externa iudicat, & quæ diſtinguit ſtatum perfectorum à ſtatu imperfectorum. Vt igitur apud homines, vt quis conſequatur ſtatum ſeruitutis, vel libertatis, requiritur primò quædã obligatio, vel abſolutio; deinde ſolennitas quædam illis adiuncta: nec enim etſi ſeruus dicatur à ſeruiendo, ideò eſt ſeruus quicunque alteri ſeruit, ſed qui obligatur ad ſeruiendum: nã interdum ſeruiunt, qui ſerui non ſunt, iuxta illud Apoſtoli: *Per charitatem ſpiritus ſeruite inuicem.* Nec ſufficit non ſeruire, vt quis non ſit ſeruus, vt patet de ſeruo fugitiuo, vel infirmo. Ideò qui ſe obligat ad tollenda impedimenta charitatis, vt religioſus expreſsè, & Epiſcopus tacitè, dicitur à nobis eſſe in ſtatu perfectionis quantum ad nos, & non laicus perfectus, qui tamẽ quantum ad Deum attinet, in quodam eſt ſtatu perfectionis nobis ignoto; non autem eſt in externo ſtatu perfectionis, à quo excludũtur etiam perfecti, & perfectam habentes charitatem, & in quo ſunt rurſus multi imperfecti ſuo vitio.

[...]ro- [...] quia.

[G]al. 5.

Quid eſt: Si vis perfectus eſſe. 1. Ioan. 2.

Ait ergo Dominus: *Si vis perfectus eſſe*, id eſt, ſi vis perfectam charitatem habere, abiecta triplici concupiſcentia per tria vota, vt explicabimus; vade, & vende: non quaſi ſit perfectio, vel omnimoda diſpoſitio ad perfectionem hęc rerum temporalium abdicatio: quia opus eſt continentia, & obediẽtia; ſed quia eſt bona pars: quia plus impedire ſolet cura rei familiaris, maximè diuitem auarum, quàm omnia alia. Eſt etiam facilior hæc dimiſſio, quàm votorum. Nam paupertas facilior eſt continentia, de qua dixit: *Non omnes capiunt verbum iſtud, ſed quibus datum eſt.* Dixit autem Dominus, *Vade*, id eſt, incipe facere. Et quia bona domi habebat, quæ vendit[u]rus erat, non autẽ præſentia; ideò opus erat abire. Tertiò, vt inſtrueret omnes appetentes ſtatũ perfectionis non debere diu morari in bene vẽdendo quod habent, ne interim accidãt impedimenta. Nam vt Hiero. ait ad Paulinum: *Nemo renuntiaturus ſeculo, bene poteſt vendere, quæ contempſit, vt venderet.* Sic ille. Rurſus ait, *Vende*: per hoc prohibens res quas poſſidemus, pro derelictis relinquere: quia non relinquuntur tanquam malæ, ſed tanquam bonæ pro melioribus, id eſt, pro ſpiritualibus, & æternis: non enim bona temporalia mala ſunt; aliàs Deus aliquid malum, vel ſuperfluum condidiſſet. Ideò morituri adſtringimur de eis bene diſponere. Secundo dixit, *Vende*, ne alicui viu relinqueret eum ditãdo, ſed vt moderatè, eleemoſynæ dentur pauperibus: Nam ſi non venderentur res, oporteret eas dari integras pauperibus.

Ibidem.
[...]are Chri[...] [...]ado [...]ſtetur Vade, [ven]de, & reliq.

Hieron. epiſt. [1]03. tom. 3. in princ.

Bona tempo[r]alia cur Dominus vendere, non autem [...]beat derelinquere.

II. ratio.

Quædam autem ſunt magni valoris, vt domus, vel ager, vel ſeruus, & quę pauperibus non conueniunt. Tertiò pręcepit vendere, ne diſſiparet citò lautè viuendo: & mens Chriſti erat, vt cum ratione ea à nobis abdicemus. Venditio autẽ fit hic pro pauperibus, ne ditentur: & quia pecunia, quæ medium eſt commutationis, & adhibetur vt fideiuſſor circa omnia, vt docet Ariſtot. in Ethicis; ideò quæuis neceſſitas eã ſuppleri poteſt, non ſic autem rebus ipſis.

III. ratio.

Ariſt. l. 5. Ethic. ad Nicomach. c. 5.

Dixit autem, omnia; vt omnis cura, & ſolicitudo temporalium tollatur: ſpes omnis in Deo collocetur. Omnia etiã, & non tantùm partem bonorum; ne quod accidit Ananiæ, & Sapphirę, defraudantibus de pretio agri, nobis contingat: ideò melius hoc, quàm manere in ſeculo diſtribuendo diuitias: & verum eſt, ꝙ præſtat citò religionem amplecti, etiam paucas eleemoſynas faciendo, quàm diu manendo, magnas. Rurſus Hiero. in li. aduerſus Vigilantium eum arguens, rectè ſcribit: *Quod autem aſſeris, eos melius facere, qui vtuntur rebus ſuis, & paullatim fructus poſſeſſionum ſuarum pauperibus diuidunt, quam illos, qui poſſeſſionibus venundatis, ſemel omnia largiuntur: non à me eis, ſed à Domino reſpondebitur: Si vis eſſe perfectus, vade, & vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & veni ſequere me.* Et Auguſtinus ſiue Gennadius li. De Eccleſiaſt. dogmat. *Bonum eſt,* inquit, *facultates cum diſpenſatione pauperibus erogare. Melius eſt pro intentione ſequendi Dominum in ſimul donare, & abſolutum ſolicitudine cum Chriſto egere.* Sic ille. Præterea præſtat omnia vendere, quia qui adhuc omnia poſſidet, delectatur poſſeſſione, non mendicat: ſolicitus redditur, & non facit opera meliora, quam diſtribuere. Rurſus ait: *Omnia quæ habes.* Græcè, vt notat Clemens Alexandrinus, legitur ὑπάρχοντα, non ea quæ ſunt aliena in anima, vt quidam putant: nam quomodo ea diſtribueret pauperibus? Nec peccata, vt Theophylact. in Marcum ait, quæ vult dari pauperibus dæmonibus omni bono deſtitutis, vt poſſimus Chriſtum ſequi. Sed hæc abſurda, & dura eſt expoſitio. Ergo per *Omnia quæ habes*, ſiue ὑπάρχοντα, intellige facultates, quibus contemptis ſequendus eſt Chriſtus. Omnia ergo quæ habes actu, neque detinearis litigando pro alijs. Hinc Hierony. epiſt. ad Paulinum propè finem, ait: *Si habes in poteſtate rem tuam, vende: ſi non habes, proijce. Tollenti tunicam, & pallium relinquendum eſt. Scilicet niſi tu ſemper procraſtinans, & diem de die trahens; cautè, & pedetentim tuas poſſeſſiunculas vendideris, non habet Chriſtus vnde alat pauperes ſuos. Totum Deo dedit, qui ſeipſum obtulit.* Sic Hieronymus. Si verò ex his

Cur omnia vendenda.

Act. 5.

Hier. propè fi. lib. to. 2. inter. Contra Vigilantium.

Aug. l. de Eccleſ. dogmat. c. 70. to. 3.

II. ratio.

Omnia quæ habemus nobis quæ vendenda ſecundum aliquos inepte.

Cl. Alex. l. 4. Strom. c. 2.

Theophyl.

Verus ſenſus, ac proprius huius loci.

B. Hier. epi. 103. to. 3. in princ.

Matth. 5.

quæ

tia, quæ illi ſunt ſuperflua, cogitur diſpenſate in pauperes eiuſmodi, vt obediat præcepto Domini.

Bona quare aus parentib. & conſangui neis elargien da.

Quod ſi quis obijciat, parentes, aut propinquos ſe habere pauperes, & in illos velle ſua erogare, dicendum eſt iuxta doctrinam Auguſt. ep. 38. ad Lætum,

B. Aug. to. 2.

parentes pauperes primum habere locum inter pauperes, & illis primo eſſe erogandum tanquam pauperibus, non tanquam propinquis: non ita tamen, vt ditiores inde fiant, & opulentiores, vt locus ſit alijs pauperibus aliquid tribuendi. Quod ſi reuera non egent, nihil eſt illis dandum. Si verò parētes, vel propinqui noſtra clam, aut per vim occupent, & intendere litem velint, & nolint dare quod ſuum non eſt, ſed retinere: tunc teſte B. Baſilio, ſatis eſt proteſtari quod illi vim faciunt, & alienum retinent.

Baſil. in regulis fuſius diſp. interrog. 9. tom. 2.
III. Ratio.

Poteſt etiam ſe à litib. expedire, & non tardare ingreſſum religionis. Adhæc cum erogatione eleemoſynarum, & bonorum noſtrorum diſpenſatione, remiſſionem peccatorum, & vitam æternam conſequamur, iuxta illud Tobiæ:

Tob. 4.

Præmium bonum tibi theſaurizas in die neceſſitatis: quoniam eleemoſyna ab omni peccato, & à morte liberat, & non patietur animam ire in tenebras. Fiducia magna erit coram ſummo Deo, eleemoſyna omnibus facientibus eam. Qui bona ſua in propinquos, & parentes ſponte diſtribuit, qui tamen non egent, iacturam facit tam bonorum, quam ipſius vitæ æternæ, & remiſſionis peccatorum. Secus eſſet, ſi egerent. Quare recte Ambroſ. quodam loco hanc tractans quæſtionem, ſcripſit:

B. Ambr. li. 1. offic. c. 30 circa med.
Parentibus quatenus bene faciendum ex Ambroſio

Proximos ſeminis tui non deſpicias, ſi egere cognoſcas. Melius eſt enim vt ipſe ſubuenias tuis, quibus pudor eſt ob alijs ſumptum depoſcere, aut alieni poſtulare ſubſidium neceſſitati: non tamen vt illi ditiores eo fieri velint, quod tu poſſes conferre inopibus. Cauſa enim præſtat, non gratia. Neq; enim propterea te Domino dicaſti, vt tuos diuites facias: ſed vt vitam tibi perpetuam fructu boni operis acquiras, & pretio miſerationis peccata redimas tua. Putant ſeparum poſcere: pretium tuum quærunt: vitæ tuæ fructum adimere contendunt. Et accuſat quod eum diuitem non feceris, cum te ille velit æternæ vitæ fraudare mercede. Hæc ille, quæ cogitanda ſunt, & expendenda.

IV. Ratio.

Amplius ſi Matth. 25. damnantur, qui non faciunt eleemoſynam, qui cum habeant, nolunt porrigere: quanto magis illi, qui ſtatum perfectionis aſſumunt, debent, vbi non habent egentes cognatos, in alios pauperes bona ſua effundere, ne illis dicatur:

Matt. 25.
Luc. 14.
Qui vocandi ad conuiuium

Diſcedite à me maledicti in ignem æternum. Eſuriui enim, & non dediſtis mihi manducare, &c. Ideo Dominus conſuluit: *Cum facis prandium, aut cœnam, noli vocare amicos tuos, neque fratres tuos, neque cognatos, neque vicinos, neque diuites; ne fortè te & ipſi reinuitent, & fiat tibi retributio: ſed cum facis conuiuium, voca pauperes, debiles, claudos, & cæcos.* Et quomodo ille euadet ſententiam Ioannis, dicentis:

1. Ioan. 3.

Qui habuerit ſubſtantiam huius mundi, & viderit fratrem ſuum neceſſe habere, & clauſerit viſcera ſua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo?

V. Ratio.
Act. 4.

Rurſus in primitiua Eccleſia fideles quamplurima ponebant bona ſua ad pedes Apoſtolorum, & diſtribuebantur, prout vnicuique opus erat, non autem ante pedes cognatorum, vel parentum.

Apoſtolica ſanctio de diſtributione bonorum.
VI. Ratio.

Quin & Canon Apoſtolorum 39. ſtatuit: *Non licet Epiſcopo ex bonis Eccleſiæ aliquid omnino contingere, aut parentibus proprijs, quæ ſui ſunt, condonare. Quod ſi pauperes ſunt, tanquam pauperibus ſubminiſtret, ne eorum occaſione Eccleſiæ negotia deprædentur.* Hæc illi.

B. Franciſci documentum paupertatis.

Certè de B. Franciſco legimus, adoleſcenti cuidam volenti ſuam ingredi religionem, conſilium dediſſe, vt prius in vſus pauperum bona ſua diſtribueret: qui cum ſecus feciſſet, & in parentes, & propinquos diuites erogaſſet, noluit eum in ſuæ admittere religionis cōſortium. Sequitur: *Et habebis theſaurum in cælo.*

Theſaurus propriè quid.

Theſaurus propriè multitudinem auri reconditi ſignificat: & vt plurimum transfertur ad omnia bona repoſita, quæ ſint recondita in magnitudine, & magni pretij. Ideo apud Ieremiam,

Ierem. 41.

Decem viri reperti ſunt inter eos, qui dixerunt ad Iſmael, Noli occidere nos, quia habemus theſauros in agro frumenti, & hordei, & olei, & mellis. Et nititur hæc metaphora in eo, quod omnia rediguntur in pecuniam per commutationem, cum numiſma ſit fideiuſſor pro omnibus.

Habere theſaurum in cœlo, quid.

Theſaurus igitur in cœlo, proprie in pecunia repoſita non erit, quia non eſt ibi vſus pecuniæ, ſed neque erit vſus naturalium diuitiarum, vt frumenti, vel olei, vel hordei: ſed accipitur large theſaurus pro magnitudine præmiorum. Nam vt aliquibus reſpondent parua pręmia in cœlo, ita alijs magna, qui dicūtur habere theſaurū. Et quia pręmia reſpōdent meritis: qui dando promerentur, accipiendo remunerantur, ideo relinquenti theſauros terrenos, accommode promittitur theſaurus cœleſtis, ob quā cauſam nō promittitur ſeruantib. caſtitatem, licet hoc ſit difficilius, quam omnia ab ſe abdicare. ſubdit: *Et veni, ſequere me*: ſ. corpore, vt Apoſtoli, & diſcipuli ſequebātur Chriſtū quocūq; iret.

Sequela Ieſu quid conferret.

Et ita ſequi non erat per ſe actus perfectionis, ſed eos qui ſe ſequebantur, inſtruebat, & paulatim ad opera perfectionis perducebat. Vel, *Sequere me*, Euāgelizantē verbo, & vita: Sequere me, non tam corporis greſſu, quā mētis affectu (vt ait Ambr.) imitatione

Quid ſit ſequi Ieſum.

vitæ

Ambr. in Luca c. 18. to. 5.

vitæ meæ, & exempla actionum meatum conſectando, & ſemper ſequendo, non hodie quidem, cras autem non, vt ait Theophylact.

Theophyl.

Atque in hac ſequela plane ſita eſt omnis charitatis Chriſtianæ perfectio, quã Chriſtus ſingulariter mundo exhibuit. Et aduerte, Græcam literam apud Marcum habere: *Et veni ſequere me*, tollens crucem, vel ſublata cruce ad eſt, paratus ad paupertatem, & mortem perpetiendam pro nomine meo.

Marc. 10.
Tollere crucẽ quid ſit.

Non ergo in abdicandis bonis ſuis, & pauperibus diſtribuendis conſiſtit perfectio. Ita enim ait Abbas Moyſes apud Caſſianum: *Ob hoc*, inquit, *quis vtenſibilia cuiuslibet artis inſtituere ſibimet, ac præparare feſtinat, non vt ea poſſideat otioſe, nec vt emolumenti illius fructum qui ſperatur ex ipſis in nuda inſtrumentorum poſſeſſione conſtituat, ſed vt eorum miniſterio peritiam, finemq́; illius diſciplinæ, cuius hæc adiumenta ſunt, efficaciter apprehendat. Igitur ieiunia, vigiliæ, meditatio Scripturarum, nuditas, ac priuatio omnium facultatum, non perfectio, ſed perfectionis inſtrumenta ſunt: quia non in his conſiſtit diſciplinæ illius finis, ſed per illa peruenitur ad finem.* Hæc ille.

Caſſian. Collat. 1. c. 7. circ. med.

Hinc & Hieronymus ponderat, quod cum non ſufficiat omnia vendere, & relinquere, Petrus addidit, ſcilicet, Et ſecuti ſumus te. Ita ergo cogitandum eſt, vota eſſe inſtrumenta perfectionis, non ipſam perfectionem.

Hieron. loco citato.

Vota ſunt perfectionis inſtrumenta nõ ipſa perfectio.
Simile.

Si enim quis grauatus ſarcinis, & veſtibus præpeditus, montem eſſet conſcenſurus, maxima conſcenſionis haberet impedimenta, at ſi ſarcinas poneret, & veſtes præcingeret, non diceretur iam aſcendiſſe, ſed aſſecutum eſſe faciliorem diſpoſitionem, & ſtatum curſoris cuiuſdam expediti ad aſcendendum: ita de religione, & eius exercitijs, quæ ad perfectionem cõducunt, cogitandum eſt. Subdit Euangeliſta:

Cum audiſſet autem adoleſcens verbum, abijt triſtis, erat enim habens multas poſſeſſiones. Rogabis cur Dominus efficaciter non vocauit hunc adoleſcentem? Reſpondeo primum cum Apoſtolo in priori ad Corinth. dicente, *Videte vocationem veſtram, fratres: quia non multi ſapientes ſecundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles: ita etiam, non multi diuites.*

Cur Dominus efficaciter non vocarit hunc adoleſcentem.

1. Cor. 1.
1. Ratio.

Deinde oſtenſum voluit, quantus ſit homo cum carne, & quantus reſuſcitatus, cum dato Spiritu ipſe ſuis oſtendit quanta oporteat eos pro nomine ſuo pati.

Secunda.

Et hic qui modo fugit, fortaſſe maiore animo teuertetur. Certè quam plurimi multo hoc diriores, ſe, ſuaque reliquerunt pro nomine Ieſu, vt digni eſſent, qui cognominarentur Chriſtiani. Mœrore affectus eſt adoleſcens audito Chriſti verbo, præ verecundia, quod non aſſequeretur perfectionem, de qua interrogauerat: nõ tamen peccauit, quia agens in cõſilium citra contemptum, non peccat.

Adoleſcens ad ſtatum perfectionis à Chriſto inuitatus, non acquieſcens, cur minime peccauit.

Sed qui ſemel miſit manum ſuam ad aratrum perfectionis, ille ſi non perſiſtat, aptus non eſt regno Dei: nam in ſtatu perfectionis peculiariter habetur regnum Dei: alioqui gloria non perditur omiſſo conſilio: & Chriſtus impedimentum quod diuites ab opibus habent, oſtendere voluit.

Luc. 9.

Et ſi vero multas poſſeſſiones haberet, non tamen vt vltimum finem diligebat: nec tantum quatenus vtiles erant, quod non eſt peccatum, ſed etiam faciens ex vtilibus delectabiles, citra finem tamen, quod veniale delictum eſt. Et huiuſmodi quidem amor etſi impediat perfectionem, non tamen diuinorum præceptorum obſeruantiam.

Amor qui perfectionem quidem impedit, non tamen diuinorum obſeruantiam præcept.

Ecce quomodo ſpinæ diuitiarum ſuffocent verbum ne creſcat.

Matt. 13.

Vnde Theophylactus: *Erat enim*, inquit, *habens poſſeſſiones multas. Nam qui paucas habet, non ita ab illis detinetur: in multis enim diuitijs violentius eſt vinculum.* Hæc ille.

Theophyl. Matt.

Vides ergo diuitiarum amorem illi non permiſiſſe complecti perfectionem quam volebat: quo plura habebat, eo magis ſeruus eorum effectus erat, & additio diuitiarum additionem fecerat auaritiæ. Rectè profectò ſcripſit Auguſtinus ad Paulinum: *Neſcio quo autem modo, cum ſuperflua, & terrena diliguntur, arctius adepta, quam concupita conſtringunt. Nam vnde triſtis ille diſceſſit, qui conſilium vitæ æternæ conſequendæ quærebat à Domino, niſi quia magnas, vt Euangelium loquitur, habebat diuitias? Aliud eſt enim nolle incorporare quæ deſunt, aliud iam incorporata diuellere. Illa velut cibi repudiantur, illa velut membra præciduntur.* Sic Auguſtin.

Aug. ep. 1. ſub fin. tom. 2.

Quare qui ad perfectionis ſtatum vocati ſunt, contendant indies maiores progreſſus facere, & meminerint vxoris Loth, quæ à tergo reſpiciens, in ſtatuam ſalis ad aliorum exemplum conuerſa eſt: neque imitentur Iſraelitas greſſibus corporeis in terram promiſſam pergentes, & corde in Ægyptum reuertẽtes.

Gen. 19. & Luc. 17.

Nam videas quoſdam religioſos adeò ſui inſtituti immemores, vt quæcunque ſecularia ſunt, & mundum ſpirant, religioni affingant, vt iam religio plane mũdana & ſecularis effecta ſit apud nonnullos.

Num. 11.
Notantur religioſi quidam.

Atque hi ſunt, qui præter habitum & cæremonias nihil veræ religionis obtinent, cum corde mundum ſpirent, eiuſque honores, & dignitates affectent, illaſque quibus poſſunt artibus & rationib. ambiant. At vero religioſi, qui ſemel mundo nuntium miſerunt, ſua vocatione contenti, ſibi ipſis, atque adeo Chriſto viuant, eius beneficia meditentur, eius exempla conſectentur, ad præmia cœleſtia aſpirent,

Veri religioſi quinam.

& ad

& ad illum theſaurum poſſidēdum, quem huic adoleſcenti pollicitus eſt Chriſtus Dominus noſter, qui cum Patre, & Spiritu ſancto ſemper viuit & regnat in ſecula ſeculorum, Amen.

TRACTATVS LII.

De diſceptatione Domini cum diuite adoleſcente, quem inuitauit ad ſtatum perfectionis. Et habetur Matth. 19. Marc. 10. & Luc. 18.

Hæreticorum vota vitæ monaſticæ damnantium confutatio.

SVperiori Tractatu explicuimus congreſſum diuitis adoleſcentis cum Domino illū ad ſtatum perfectionis vocanti: iam nonnihil aduerſus hæreticos diſſerendum eſt, qui multis modis hunc perfectionis ſtatum aut de medio tollere, aut certè obſcurare nixi ſunt. Ex verbis igitur Domini ad adoleſcentem dictis duo colliguntur ſtatus in Eccleſia, in quibus opera iuſtitiæ, & ſalutis exercere poſſumus: Alter communis & neceſſarius in baptiſmo ad obſeruantiam mandatorum; altior ſecundus, quem propria aſſumimus electione Deo aſpirante, & votis adſtringimur ad cōſiliorum Euangelicorum cuſtodiam vltra communia mandata. De his duobus vitæ in Eccleſia Dei inſtitutis ita philoſophatur Euſebius Cæſarienſis libr. de demonſtratione Euangelica: *Quocirca in Eccleſia Dei duo etiam viuendi modi inſtituti ſunt: alter quidem naturam noſtram, & communem hominum vita rationem excedens, non nuptias, non ſobolem, non ſubſtantiam, non opum facultatem requirens: totus autem prorſus à communi & conſueta cunctorum hominum vita abhorrens, & ſoli Diuino cultui, ex immenſo rerum cœleſtium amore addictus, qui hunc modum amplexi ſunt, quaſi ab hac mortali vita ſemoti, ipſumq́; duntaxat corpus in terra gerentes; cogitatione verò atq; animo in ipſo cœlo degentes quaſi quidam cœlites; reliquorum hominum vitam deſpiciunt: quippe qui pro vniuerſo genere, ſupremo omnium Deo ſacrati ſint: idq́, non boum mactationibus, non cruoribus, non libationibus, aut nidore vllo neq́; fumo, aut ignis deuoratione, conſumptioneue corporum; ſed rectis vera pietatis ſententijs, & purgati animi affectione, adhæc operibus quoq́, ac verbis, quæ à virtute proficiſcuntur, quibus rebus diuinitatem ipſam placantes, ſuum & pro ipſis, & pro alijs, qui eiuſdem ſint generis, adminiſtrant Sacerdotium. Et talis quidem exiſtit in Chriſtianiſmo perfectus vitæ modus. Alter verò remiſsior atque humanior; his & modeſto coniugio, & ſobolis procuratione implicatur, & rei familiaris curam aſſumit, & iuſtè militantibus, quæ ſint agenda, deſcribit: agros quoq́; & mercaturam, aliumq́; magis ciuilem viuendi morem adiuncta religione, non negligit. Iis autem qui hunc modum elegerunt, & exercitationum tempora, & his quidem ſecundus pietatis attributus eſt gradus, dum aptam huic ipſi generi vitæ præbet vtilitatem, vt nullus planè ab aduentu ſalutari ſeparetur, ſed omne genus hominū tam Barbarorum, quàm Græcorum, Euangelicæ doctrinæ fructum percipiat.* Hactenus Euſebius. Quid clarius; quid accommodatius, quid denique ſignificantius de hoc religioſæ vitæ genere, quā cœleſtē videtur appellare, aduerſus noſtri temporis hæreticos ab hoc homine aut dici, aut excogitari potuit? Quòd autem ſtatus perfectior ex illis Domini verbis colligatur, ex eo conſtare poteſt: quia cum rogaſſet adoleſcens Dominum, *quid boni faciam vt habeam vitā æternam?* Cui Dominus, *Serua*, inquit, *mandata*, cumq́ue ille dixiſſet: *Omnia hæc cuſtodiui à iuuentute mea: quid adhuc mihi deeſt?* Dominus ſubiunxit; *Si vis perfectus eſſe, vade, vende omnia quæ habes, &c.* Ex quibus habes, ſat eſſe ad vitam aſſequendam, mādatorum cuſtodiam in ſtatu communi, non renuntiando bonis, neque ſe propter regnum cœlorum caſtrando, neque Ieſum propè, & aſſiduè, ſed à lōginquo ſequendo, & his quæ ſunt mundi, vacando. Ecce primus ſtatus communis, in quo poteſt homini eſſe ſalus. De ſecundo ſtatu roganti adoleſcēti quid ſibi deeſſet, dixit Dominus: *Si vis perfectus eſſe, vade, vende omnia quæ habes, &c.* ac ſi expreſſius diceret; Nihil tibi deeſt, ſi obſeruaueris mandata, vel in ſtatu, in quo es, ad obtinendam vitam; ni velis perfectionis iuſtitiæ ſtatum adipiſci: ideò rectè ait, Si vis; vt cōſilium ſit, nō præceptum ex quo conſurgit altior ſtatus, qui dicitur perfectionis: non quod hæc perfectio contingat ſtatim abdicatis bonis, & emiſſo voto; ſed quod hæc ſit via & modus ad perfectionem obtinēdam, *Vade*, inquit, *vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis theſaurum in cœlo, & veni, ſequere me.* Et quod hic ſit veriſſimus, germanus, & Catholicus ſenſus, cōſtat in primis ex his, quæ ſuperiori tractatu diſſeruimus. Conſtat deinde ex vſu & praxi Eccleſiæ, quæ optima eſt Scripturarum interpres: hæc enim verba perpetuo intellexit Eccleſia de ſtatu illo perfectionis, ad quem non omnes arctantur, niſi tantum qui volunt. Nam Apoſtoli à Chriſto vocati omnia reliquerunt, & hoc verbum Chriſti ſe ſecutos fuiſſe affirmarunt: in quorum perſona dixit Petrus: *Ecce nos reliquimus omnia, & ſecuti ſumus te: quid ergo erit nobis?*

B. Athanaſius in vita S. Antonij cultoris

Duplex in Eccleſia Dei ſtatus, neceſſarius, & voluntarius, id eſt, perfectionis.

Euſeb. Cæſar. lib. 1. de demōſt. Euang. cap. 8.

Religioſæ vitæ, & ſecularis deſcriptio per Euſebium.

Statum hunc perfectionis ex Domini verbis apertè colligi.

Quid ſignificet, Si vis perfectus eſſe, vade, vende omnia quæ habes, &c.

Eccleſiæ praxis optima Scripturarum interpres.

Matth. 19.

B. Athanaſ.

eremi, ſcribit, illum bonum patrem audito hoc verbo in Eccleſia: *Si vis perfectus eſſe*, & reliq. diſtractis ſuis omnibus bonis, & in pauperes diſtributis, receſſiſſe in eremum: quod & de nonnullis ſanctis alijs in hiſtorijs Eccleſiaſt. recenſetur. His accedunt ſacri & diuini interpretes: inter quos primus Gregorius Nazianzen. Epiſt. ad Hellenium Demanachum Clidonium laudat, quòd omnia bona ſua in pauperes diſtribuerit: & vocat margaritum inter gemmas, Luciferum inter ſidera, primum Ver inter anni

Aug. tom. 2.

partes, roſam inter flores. Deinde B. Auguſtinus Epiſt. 89. & Hilarium quæſt. 4. interrogatus an eſſet neceſſarium diuitibus omnia ſua diſtrahere, & in pauperes erogare, ad ſalutem: reſpondet, & allegatis his verbis Euangelicis, ſubiungit: *Cui enim Dominus hæc præcepit? Profectò illi diuiti, qui vitæ æternæ conſequendæ conſilium quærebat accipere. Hoc enim Domino dixerat: Quid faciam vt vitam æternam conſequar? Ille autem non ei reſpondit: Si vis venire ad vitam, vade, vende omnia quæ habes; ſed, ſi vis venire ad vitam, ſerua mandata. Quæ iuuenis cum ſibi à Domino ex lege commemorata ſe ſeruaſſe dixiſſet, & quæſiſſet quid adhuc ſibi deeſſet, reſponſum accepit: Si vis perfectus eſſe, vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus. Et ne ſe illa, quæ multum amabat, hoc modo perdere exiſtimaret, Et habebis*, inquit, *theſaurum in cœlis. Deinde addidit: Et veni, ſequere me; ne cuiquam, cùm hæc fecerit, aliquid prodeſſe exiſtimetur, ſi non ſequitur Chriſtum. At ille quidem triſtis abſceſſit, qui viderat quemadmodum illa legis mandata ſeruauerat. Puta enim quid ſe arrogantius, quàm verius ſeruaſſe reſponderat. Veruntamen magiſter bonus mandata legis, ab iſta excellentiore perfectione diſtinxit. Ibi enim dixit: Si vis venire ad vitam, ſerua mandata; hic autem: Si vis perfectus eſſe, vade vende omnia quæ habes, &c.* Et infrà de ſe ipſo: *Ego qui hæc ſcribo, perfectionem, de qua Dominus locutus eſt, quando ait diuiti adoleſcenti, vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis theſaurum in cœlo, & veni, ſequere me; vehementer adamaui, & non meis viribus, ſed gratia ipſius adiuuante ſic feci. Neque enim quia diues non fui, ideo minus mihi imputabitur. Nam neque ipſi Apoſtoli, qui priores hoc fecerunt, diuites fuerunt, ſed totum mundum dimittit, qui & illud quod habet, & quod optat habere, dimittit. Quantum autem in hac perfectionis via profecerim, magis quidem noui ego, quàm quiſquam alius homo; ſed magis Deus, quàm ego. Et ad hoc propoſitum quantis poſſum viribus alios exhortator, & in nomine Domini habeo conſortes, quibus hoc per meum miniſterium perſuaſum eſt: ſic tamen hoc præcipuè ſana doctrina teneatur, nec eos, qui iſta non faciunt,*

Auguſtinus omnia dimiſit.

Totum mundum qui dimittat, eodem autore.

vana contumacia iudicemus, dicentes eis nihil prodeſſe, quod pudicè quamuis coniugaliter viuunt, quod domos ſuas, & familias Chriſtianè regunt, quod operibus miſericordiæ ſibi theſaurizant in poſterum; ne iſta diſputando, non Scripturarum ſanctarum doctores, ſed eorum, accuſatores inueniamur. Tertiò, B. Chryſoſtomus homil. ſuper illud Epiſtolæ Pauli ad Romanos; *Salutate Priſcam & Aquilam: Accedente*, inquit, *& dicente quodam: Quid faciendo vitæ æternæ hæreditatem aſſequar? cùm recenſita eſſent omnia quæ in lege præcepta, & ille curioſius percunctaretur, & diceret: Hæc omnia ſeruaui ab adoleſcentia mea: quid adhuc mihi deeſt? Dicit ad ipſum: Vade, vende facultates tuas, quas habes, & da pauperibus, & veni ſequere me. Hic ſi præcipere voluiſſet, oportebat hoc principio dicere, & legem in ordine præceptorum ponere, & non tanquam conſilium & exhortationem narrare. Enimuero cum dicit: Non poſſidete aurum, vel argentum: imperando dicit. Cum verò dicit: Si vis perfectus eſſe; conſulendo, & admonendo dicit. Non eſt autem idem, conſulere, & legem ponere. Nam qui legem ſtatuit, modis omnibus fieri vult quod præcipit: qui verò conſulit, & adhortatur, ſententiæ & arbitrio auditoris permittit, vt ex utilis quod voluerit, eligat, ſicq; faciendorum Dominus auditor relinquitur.* B. etiam Baſilius Epiſt. 29. ad Euſtathium Epiſcopum Sebaſtiæ, ſe huius vitæ perfectæ deſiderio captum ſcribit: *Ego ſanè, poſteaquam multum temporis vanitati impendiſſem, & omnem propè iuuentutem inani ſtudio attriuiſſem, quo tenebar, cum apprehendendis infatuata à Deo ſapientiæ diſciplinis immorabar: tandem aliquando, vbi velut ex graui ſomno expergefactus, ad Euangelicæ veritatis admirabile lumen reſpexi, agnouiq; inutilitatem ſapientiæ principum huius ſeculi, qui abolentur, deplorata plurimum miſerabili mea vita, ductorem mihi dari optabam, qui ad pietatis me dogmata introduceret. Et cum primus hoc mihi cura erat, vt morum correctionem aliquam inſtituerem, quos per diutinam conſuetudinem cum improbis contractam peruerteram. Lecto itaque Euangelio, animaduerſoq; illic quod plurimum occaſionis & momenti adferat ad perfectionis ſtudium ſi quis bona ſua vendat, deq; illis egenis fratribus communicet, & prorſus nulla teneatur vitæ iſtius cura, nec patiatur mentem ſuam aliqua rerum præſentium affectione turbari; optabam dari aliquem ex fratribus, cui iſtud vitæ genus arrideret, quo vna cum profundum vitæ huius pelagus ſuperare liceret. Inueni ſanè multos apud Alexandriam, nec paucos apud reliquam Ægyptum, deinde & alios in Palæſtina, & in Cœloſyria & Meſopotamia.* Hæc ille. Quæ propterea in medium protulimus, vt tanti Patris autoritate antiquum hoc vitæ genus confirmaremus, qui illud eſt amplexus ip-

B. Chryſoſt. tom. 4. Rom. 16.

Matth. 10.

Conſulere, & præcipere diuerſa.

B. Baſilius

Baſilius poſt vanitatis ſtudia, per Euangelij lectionē vt mutatus eſt in virum alterum.

xus ip-

xus ipſe, & frequentiſſimum erat ſuo tempore: & vocat illud perfectionis ſtudium, ſicut Auguſtinus vocauit perfectionem. Præterea B.Hieronymus in hunc locum: *In poteſtate noſtra eſt*, inquit, *vtrùm velimus eſſe perfecti. Tamen quicunque perfectus eſſe voluerit, debet vendere quæ habet, & non ex parte vendere, ſicut Ananias fecit, & Sapphira, ſed totum vendere; & cùm vendiderit omne, dare pauperibus; & ſic ſibi præparare theſaurum in regno cælorum. Et hoc ad perfectionem non ſufficit, niſi poſt contemptas diuitias, Saluatorem ſequatur: id eſt, relictis malis faciat bona. Facilius enim ſacculus contemnitur, quàm voluptas. Multi diuitias relinquentes, Dominum non ſequuntur. Sequitur autem Dominum, qui imitator eius eſt, & per veſtigia illius graditur. Qui enim dicit ſe in Chriſto credere, debet quomodo ille ambulauit, & ipſe ambulare.* Idem, in epiſt. ad Hedibiam qu. 1. *Et ſi vis eſſe perfecta. Non tibi iugum neceſſitatis imponit; ſed poteſtati tuæ liberum concedit arbitrium. Vis eſſe perfecta, & in primo ſtare faſtigio dignitatis, fac quod fecerunt Apoſtoli: vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & ſequere Saluatorem, & nudam, ſolamq; crucem nuda ſequaris & ſola. Non vis eſſe perfecta, ſed ſecundum vis tenere gradum virtutis, dimitte omnia quæcunque habes, da filijs, da propinquis. Nemo te reprehendit, ſi inferiora ſecteris; dummodò illam ſcias tibi iure prælatam, quæ elegerit prima.* Idem ad Heliodorum monachum, qui è monaſterio fugerat, ſcribens ait: *Sed forſitan dicturus es: Quid ergo? Quicunque in ciuitate ſunt, Chriſtiani non ſunt? Non eſt tibi eadem cauſſa quæ cæteris. Dominum auſculta dicentem: Si vis perfectus eſſe, vade, vende omnia tua, & da pauperibus, & veni ſequere me. Tu autem perfectum te fore pollicitus es. Nam cùm derelicta militia, te caſtraſti propter regna cælorum, quid aliud, quàm perfectam ſecutus es vitam? Perfectus autem ſeruus Chriſti, nihil præter Chriſtum habet. Aut ſi quid præter Chriſtum habet, perfectus non eſt. Et ſi perfectus non eſt, cum ſe perfectum fore, Deo pollicitus ſit, ante mentitus eſt. Os autem quod mentitur, occidit animam. Igitur, vt concludam, ſi perfectus es, cur bona paterna deſideras?* Idem rurſus epiſtola ad Demetriadem de virginitate ſeruanda: *Apoſtolici faſtigij eſt, perfectæq; virtutis, vendere omnia, & pauperibus diſtribuere, & ſic leuem atque expeditum cum Chriſto ad cæleſtia ſubuolare.* Et ſubiungit: *Si vis*, inquit, *eſſe perfectus; Non cogo, non impero; ſed propono palmam, oſtendo præmia, tuum eſt eligere, ſi volueris in agone atque certamine coronari. Et ſi conſideremus quam ſapienter Sapientia ſit locuta: Vende quæ habes. Cui iſta præcipiuntur? Nempe illi, cui dictum eſt: Si vis eſſe perfectus, non partem bonorum tuorum vende, ſed omnia: cumq; vendideris, quid ſequitur: Et da pauperibus. Non diuitibus, non propinquis: non ad luxuriam, ſed ad neceſſitatem. Siue ille Sacerdos ſit ſiue cognatus & affinis, nihil in illo aliud conſideres, quàm paupertatem. Laudent te eſurientium viſcera, non ructantium opulenta conuiuia.* Hæc ille magnus Pater.

Hieronym. tom. 10.
Act. 5.
Dominum quis ſequatur.
1. Ioan. 2.
Idem tom. 3.
Idem epiſt. 1. tom. 1.
Matth. 19.
Sapient. 1.
Idem.
1. Tim. 2.

Sed in hæc, multa obijciuntur ab hæreticis. Negant enim in primis, quòd ſeruare mandata, ſit ſatis ad conſequendam vitam æternam. Sed hoc eſt vim afferre literæ perſpicuæ & manifeſtæ: Nam Dominus dixit: *Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata.* Et Lucæ 10. poſt expreſſum vtriuſque dilectionis præceptum, ſubiunxit: Hoc fac, & viues. Proponuntur argumenta hæreticorum, atque refelluntur. I argumentum.

Deinde obijciunt Paulum dicentem: *Ex operibus legis non iuſtificabitur omnis caro coram illo.* Reſpondeo: Ex operibus legis, citra fidem, non conſurgit iuſtificatio, quia principium operandi externum eſt, ſcilicet lex ipſa minax, aut promittens bona huius mundi: at cum fide per dilectionem operante ex ipſis operibus iuſtificatio contingit, non autem fides inanis & ſola. Cum ergo Dominus dixit: *Serua mandata*; non intellexit, ſine fide, ſed illam ſubintellexit, ſine qua, & charitate, præcepta intelligi, vel obſeruari nequeunt. Rom. 3. II argumentum.

Tertiò aiunt, ſi ſat erat illi ad vitam, ſeruaſſe mandata; cur Dominus addidit, Adhuc vnum tibi deeſt? Reſpondeo, quòd id non dixit ei deeſſe ad vitam illam vtcumque capeſſendam; ſed ad hoc, nempe ſi vellet eſſe perfectus, id eſt, ſi vellet vitam illam cum merito perfectionis iuſtitiæ ingredi: non enim, vt ſtulti putant, & Iouinianus, quem impugnat Hieronymus, omnes erunt pares in gloria: nam in domo Patris manſiones multæ ſunt. Ad hæc Lucæ decimo octauo iuxta Græcam literam *ἓν ἔτι λείπει*, non propriè ſignificat, vnum tibi deeſt, ſed vnum tibi relictum eſt, vel reſtat, ſeu relinquitur faciendum, ſi vis eſſe perfectior, & meliorem inuenire reſurrectionem. III. argumentum. Hieron. lib. 1. aduer. Iouin. tom. 2. Ioan. 14. Illud: Adhuc vnum tibi deeſt, quid propriè.

Quartò obijciunt, Chriſtus Dominus Matth. 5. ad omnes dixit: *Eſtote perfecti, ſicut & Pater veſter cæleſtis perfectus eſt.* Si ergo quis mandata ſeruet, aut dicetur perfectus, aut non dicetur. Si non; non ergo ingredietur in vitam (quanquàm non rectè dicetur perfectus, qui tantùm ſeruat mandata) ſi ſic, quid ergo dicitur quod ei quicquam deſit? an perfecto poteſt deeſſe quicquam, aut illi addi? Reſpondetur, Dominum ab omnibus æquè exigere perfectionem, ſed non æqualem. Neque idem eſt exigere perfectionem; & exigere æqualem perfectionem: ſed hæc valde differunt. Non ergo ab IV. argumentum. Quam perfectionem Deus exigat à nobis.

omnibus exigit æqualẽ perfectionem; ſed ab omnibus perfectionem in ſuo ſtatu. Vt verbigratia ſunt quędam animalia quę imperfecta dicuntur, ſi ad totum generis ambitum comparentur, quæ tamen in ſua ſpecie perfecta ſunt. Sic dicitur ſtatus antiqu⁹ imperfectus reſpectu noui, vt docet Apoſtolus 1. Corinth. 13. & præſens reſpectu futuri in gloria: nam quum venerit quod perfectum eſt, euacuabitur quod ex parte eſt: & tamen in ſtatu gratiæ, ad perfectionem vocamur à Domino, & à Paulo. Imò etiam in ſtatu legis perfectio aliqua erat, de qua Deuteron. 18. dixit Dominus ad populum: *Perfectus eris, & abſque macula cum Domino Deo tuo*. Imò etiam in lege naturæ nonnulla erat perfectio, de qua Dominus ad Abraham: *Ambula coram me, & eſto perfectus*. Et de Noe in eodem ſtatu dicitur: *Noë vir iuſtus atque perfectus fuit in generationibus ſuis, cũ Deo ambulauit*. Et tamen ſi hi ſtatus ad ſe inuicem conferantur, vnus altero perfectior inuenitur. Nam vt ſub ſtatu legis Naturæ aliquid addidit lex Moyſi, ita ſupra illam Moyſi aliquid addidit Euangelium, iuxta illud: *Niſi abundauerit iuſtitia veſtra pluſquam Scribarum, & Phariſæorum, non intrabitis in regnum cælorum*: & ſupra Euangelium maior erit glorię cœleſtis perfectio. Et in ipſo perfecto ſtatu Euangelij, ſiue lege gratiæ plures ſunt gradus, qui & ipſi ſtatum faciunt: vnus eorum, qui à longinquo ſequuntur Chriſtum, & abſque eo quòd renuntient re ipſa omnibus bonis; alius verò eorum, qui propè, & iuxta ſequũtur, & omnia quæ poſſident, actu relinquunt, ad quem voluntariè tendunt, qui quidem ſtatus acceptari poteſt, & reſpui pro voluntate, ſine peccato: ſed vbi ſemel ſuſceptus eſt, non poteſt, niſi turpiter deſeri: atque hic reſpectu alterius quem includit, & aliquid addit, perfectior dicitur.

1. Cor. 13.

In lege ſcripta, ſicut, & in lege Naturæ aliquid perfectionis extitiſſe.

Geneſ. 17.
Gen 6.

Statuum Naturæ, legis, Euangelij, atque gloriæ inter ipſos comparatio.

Matth 5.

Duplex Chriſti ſequela.

Quintò opponunt: Omnes Chriſtum ſequi debemus, ne in tenebris ambulemus, iuxta illud: *Qui ſequitur me, non ambulat in tenebris, ſed habebit lumen vitæ*: at hoc vt ſummũ videtur exegiſſe Dominus ab illo adoleſcẽte; non ergo amplius ab illo petijt, quàm quod exigit ab vnoquoq; noſtrum. Reſpõdeo, omnes nos ad conſectandũ Chriſtum ęquè obligari, ſed non eodem modo. Nam alijs ſat eſt longè ſequi, vt omnes, qui in cõmuni claſſe relinquuntur: alij verò, qui ſe ipſos adſtrinxerunt, & ſequelam profeſſi ſunt, propiùs debent ſequi. Qui enim plus accipit, plus debet. Petrus aliquãdo ſequebatur Dominum longè, quod narratur in vituperium eius pro illo tempore, qui iam ſponte ſe obligarat voto ad propè ſequendum. Sed nõ eſt omnium hæc ſequela, nec ab omnibus exigitur: neque imperatur alijs multis, qui longè ſequebãtur, quia nõ promiſerant. Adhæc ſunt quædã eximia Chriſti opera, vt illa obedientia vſque ad mortem, mortem autem violentam, & turpiſſimam crucis: in qua ſequi Ieſum non eſt omnium etiam qui ſequuntur eum in ſtatu perfectionis; ideò dixit Petro: *Quò ego vado, non potes me modò ſequi, ſequeris autem poſteà*: quod enim ſit hoc diſtinctum ſequelæ genus, ex eo conſtat, quia ab initio dixerat ei: *Sequere me*, quod de ſequela ad ſtatum perfectionis intelligendum eſt: at poſt reſurrectionem Chriſtus dixit ei: *Sequere me*, quod nequaquam eſt intelligendum de eadẽ ſequela, quã iam ſpoponderat, ſed de ſequela ad martyrium, quę verè perfectorum eſt, & non tantùm eorum, qui in via perfectionis ambulant. Hinc ergo explicatur, quòd modus ſequendi Ieſum ſit multiplex. Nam alij ſequuntur per viam præceptorum, quidam per ſtrictiorem ſemitam conſiliorum, quidam verò ad actum martyrij, & hi omnium ſunt perfectiſſimi, quib. Paulus meliorem reſurrectionem pollicetur.

V. argumentum.
Ioan. 8.

Qui minus, qui plus debebant Chriſtũ ſequi.

Luc. 6.

Matth. 26.

Philip. 2.

Ioan 13.

Ioan 1.
Matth. 4.

Ioan. vlt.

Quam ſit ſequelam Chriſtus poſt reſurrectionem à Petro requiſiuit.

Sextò exponũt Eraſm. & Melanchthon, illa verba: *Vade & vende omnia quæ habes*: non vt adoleſcẽs cum effectu hoc præſtaret, ſed vt haberet in animi præparatione, ſi quando videlicet exigeret negotium Euangelicũ, & gloria Chriſti illud repoſceret: quod quia adoleſcens non intellexit, propterea abijt triſtis. Sed in hũc ſenſum in primis eſt; quod ſi iuuenis ille non intellexit verba Chriſti, cauſam certè habuit non intelligendi, quia verba magis hoc porrigũt, quod actu vẽderet, & erogaret in pauperes, quæ iubebat Dominus, quàm in ſola animi præparatione. Cur etiam Dominus non declarauit ei planè, vt res ſe ſe habebat, pręſertim cùm Marcus dicat Ieſum illũ dilexiſſe: cur ergo præbuit illi cauſam errandi, & tentauit eũ? Item illa verba, *vade & vende*, magis implentur ſi facto ipſo præſtẽtur, quàm ſi ſola animi pręparatione fiant: cur ergo id magis nõ expreſſit Dominus, cum Scripturæ in pleniore ſenſu intelligendæ ſint, iuxta illud: *Vt Scriptura impleretur*? ſed quæ eſſet perfectio hoc facere, vt Euangelium poſtulat? humanum commentum eſt, quia verba ipſa Euangelij præſentaneã exigunt executionem. Non enim dixit Dominus: Vbi erit opus, *vade, & vende*: ſed ſimpliciter: *Si vis perfectus eſſe, vende*: vt multi fecerunt. Adhæc quæ eſſet perfectio hoc facere, cum negotiũ Euangelicum poſtulat? tũc enim pręceptũ eſt, & inter præcepta annumerandũ. Nullus. n. cũ affecto nouis diuitiarũ, & confidentia

VI. argumentum, Eraſmi videlicet, & Philippi Melanchthonis.

Adoleſcẽtem illum ad ſtatũ perfectionis inuitatum, Chriſti verba intellexiſſe.

II. ratio.
Mar. 10.

III. ratio.

Ioan. 19.

IV. ratio.

in il-

in illis,intrabit in regnum cœlorum.Et ita, ſupra communem vitam expreſſam in obſeruantia mandatorum, nihil Chriſtus denuo addidiſſet. Illud enim perfectum eſt, quod cùm non exigitur, præſtatur tamen. Item ſi ſeruauit mandata, vt aliqui ex eis volunt, ergo dilexit proximum ſicut ſeipſum,& in animi præparatione renuntiauerat omnibus quæ poſſidebat.

V Ratio.

VII. argumen.

Septimò alij argumentantur, aſſerentes iuuenem hunc non ſeruaſſe mandata, & propterea Dominū etiam ſupra quam vellet,imponere,vt tentaret eum.Sed hæc dicuntur pro voluntate, & ſine ratione: vt quid enim præuaricatorem mandatorum volens Dominus allicere ad iuſtitiam, grauiore onere impoſito grauaret, & quod ipſe nollet,ab eo exigeret. Addunt etiam quidam,mendoſe legi,&addita eſſe verba: *Diliges proximum tuum ſicut te ipſum.* Et ad hoc confirmādum adducitur Origen. qui motus eſt ad hoc opinandū,duplici argumento: Altero,quòd apud Marcum, & Lucam hæc verba de dilectione proximi non leguntur, cùm tamen idem geſtum narrent. Sed hoc vanum eſt: quia paſſim multa ab vno Euangeliſta commemorantur, quæ alij tacuerunt. Poſteriori argumento,quòd ſi verè hic iuuenis proximum ſicut ſeipſum dilexiſſet,implêſſet legem, ac proinde non abijſſet triſtis, audiens relinquēda eſſe bona illa,quibus non afficiebatur. Reſpōdeo per hoc nihil aliud euinci, niſi quòd ille falsò dixit ſe ſeruaſſe mandata,quod &nos facile concedimus,&Orig.ipſe magis probat,& Hieronymus,& Auguſtinus, atque alij meliores exiſtimāt. Inter quos Irenæus lib.4.cap.26.ſcribit: *Ille autem quum dixiſſet, Omnia feci,& fortè non fecerat, nam vtique non diceretur ei,Cuſtodi præcepta, arguens Dominus cupiditatem eius,dixit ei: Si vis perfectus eſſe, vade & vende omnia quæ habes, & diuide pauperibus, & veni,& ſequere me. Apoſtolorum partem promittens eis qui ſic fecerint.* Hæc ille, tractans verba hæc tanquam conſilium: & dicens adoleſcentem falſo dixiſſe ſe obſeruaſſe, quia ſpreuiſſet diuitias pro theſauro in cœlo repoſito, nec ita triſtatus eſſet, ſi mandata ſeruaſſet. Sed re vera non ſeruauerat, licèt ſe ſeruaſſe putaret, ideò volens ſimul poſſidere terrena, & cœleſtia, cogitabat nouum modum audire quo id poſſet fieri: nec tamen tentabat Ieſum, quia dicitur Chriſtus eum dilexiſſe, tolerans ſcilicet eum,donec ſe cognoſceret, & adduceretur ad perfectionem: quanquam Dominus doctrinæ gratiæ admiſit ſermonem eius,ac ſi obſeruaſſet,vt conſtitueret altiorem gradum perfectionis. Alij verò intelligūt verbum Domini: *Vade vende omnia quæ habes,* communiter quidem ſecūdùm animi præparationē, ſed quibuſdam qui Spiritu Dei aguntur,etiam ſecundùm effectum: ita vt nulli proponatur per modum conſilij, ſed per modum præcepti. Sed hoc falſum eſt, quia perturbaret pulchritudinē Eccleſiæ, quæ in varietate conſiſtit: vt ſint quidē qui in communi claſſe præceptorū relinquuntur, quibus non datur ad altiorem ſtatum aſpirare: vel quia ſemel alligarunt ſe ſeculo per coniugium; vel quia intus corde à Domino non trahuntur; vel ipſi ſemetipſos non ſtimulant, aut tandem qui morbo vel impedimento redditi ſunt inepti ad hanc vitam,de quibus Apoſtolus: *Alligatus es vxori: noli quærere ſolutionem:* & de quibuſdam viduis teſtatur: *Volo iuniores nubere,filios procreare, matres familias eſſe, nullam occaſionem dare aduerſario maledicti gratia.* Oſiander, homo hæreticus noſtri ſeculi, etſi fateatur,illa verba: *Vade,vende omnia quæ habes,* conſilium Domini fuiſſe, ſed priuatum illius iuuenis, ita vt perſonā illius non egrediatur, nec extendatur in alios. Sed id falſum eſt, & ab Euangelio,& praxi eius alienum. Ab Euangelio quidē,quia Apoſtoli quaſi eius executores dixerunt: *Ecce nos reliquimus omnia,& ſecuti ſumus te: quid ergo erit nobis?* Et Dominus in vniuerſum doctrinam tradēs, dixit: *Et omnis qui reliquerit domum,vel fratres, aut ſorores,aut patrem,aut matrem,&c. centuplum accipiet, & vitam æternam poſſidebit.* A praxi quoque Euangelij, quia de multis ſanctis legimus,auditis illis verbis Chriſti, omnibus ſe bonis ſpoliaſſe, & ad vitam eremiticam, ac cœnobiticam conuolaſſe, perinde ac ſi ad ſeipſos Chriſtus illa verba dixiſſet. Sunt enim quidam qui ita forti,& interna vocatione ad hoc vitæ genus amplectendum vocantur, vt grauiter delinquant, niſi ſpiritui pareant incitanti: de quibus Gregor. Magnus in epiſt.ad Mauritium Imperatorem, qui lege Imperiali interdixerat, ne militiæ Cæſareæ addicti, monachatus profeſſionem ſuſciperent, in hunc modum ſcribit: *Multi ſunt qui poſſunt religioſam vitam etiam cum ſeculari habitu ducere.Et plerique ſunt,qui niſi omnia reliquerint ſaluari apud Deum nullatenus poſſunt.* Hæc ille.

Orig. hom. 8 in Matt. to 2

Hieronym. August. Irenæus, locis præſcriptis.

Secundùm Irenæum, Origenem, Hieronym. ac Auguſt. hic adoleſcens Dei mandata ſe ſeruaſſe mentitus eſt.

Aliquorundam expoſitio horū verborum Domini: Si vis perfectus eſſe, &c. ſatis inepta.

Rom. 8.

Pſal. 44.

1. Cor 7.

1. Tim. 5.

Oſiandri hæretici hominis interpretatio, tali digna viro.

Matth. 19.

Ibidem.

Greg. Magn. epiſt 61. ſiue ca. 100. [illegible]

Inter hos autē,qui ſic ſequuntur Ieſum, vt nouerint neceſſarium eſſe illis per viam arctiorem illum ſequi: & eos,qui ſic relinquūtur, vt ſequi iſto pacto non detur, medius locus eſt eorum, quorum in arbitrio id relinquitur,vt propoſitis duabus vijs,ipſi eligant vtram malint: & horum aliqui etiam interius peculiariter imitantur à re meliori: non coguntur tamen. Aliqui rurſus ge-

Diuerſi quorūdam à Deo ad religionem impulſus exponuntur.

Adoleſcens ille ad ſtatum perfectum inuitatus quos adumbrauit.

ſus generali aliqoo Dei cõſilio indifferentet in Scripturis propoſito, nempe, Si vis perfectus eſſe,&c. inuitantut; quod illis præcipoè dicitur, qui diuites ſunt: quorum typum conſtituit Domious hũc iuuenem, volens indicare, ratos diuites, etiam inuitatos, ad hunc ſtatum accedere, verùm pet diuitias, quæ ſunt fomeuta libidinum, periclitari, quibus impoſſibilem conſtituit Dominus vitæ adeptionem. Intet hos autem qui inuitantut, &non obligantur, gradus exiſtunt.

Inter eos qui inuitantur, gradus aſſignantur.

Nam quidam, cùm uoo ſentiunt ſe interios trahi, prece obtinent, vt trahantur. Quidam autem trahuntut ſoauitet, noo tamen quaſi præcepti neceſſitate, ſed quadam fortiori adhortatione: qui licet aliò trahantur ab initio, inducias poſtulant, aut velut pulli equini ſeſſorem tecuſant: blandè tamen allecti, & ſuauitet, frænom accipiunt. Quidam nec iuſſi, nec vocati, inconſultò aggrediuntur hunc ſtatum, ſine tamen ipſo bono allecti, ſed non ſeipſos prius metientes quid valeant, quò ſe conijciant, figurantutqoe io illo, qui dixit: *Sequar te, quocunque ieris*:

Luc 9.

quem Domious admouitum volens de paupertate, dixit: *Vulpes foueas habent, & volucres cæli nidos: Filius autem hominis non habet vbi caput ſuum reclinet.* Et item: *Nemo mittens manum ſuam ad aratrum, & reſpiciens retro, aptus eſt regno Dei*:

Ibidem.

oam propter tales, qui leuitet ad hoe mouentur, nec apti ſunt ad hunc ſtatum amplectendom, diligenter caoit, dicens: *Si quis venit ad me, & non odit patrem ſuum, & matrem, & vxorem, & filios, & fratres, & ſorores, adhuc autem, & animam ſuam, non poteſt meus eſſe diſcipulus. Et qui non baiulat crucem ſuam, & venit poſt me, non poteſt meus eſſe diſcipulus*,

Luc. 14.

quæ verba tunc à Domino dicta ſunt (Luc. 14) cùm turbæ moltæ eom ſequerentur: quod iuxta allegoriam, nihil aliud eſt, quàm quod videmus turbam innomeram monachorum Chriſtũ exterius conſectantem, qui tamen non faciont quod ab ioitio promittunt, quia abſque conſultatione, & neſcientes quid agerẽt, ab initio ſecuti ſunt Ieſum, non conſilio, aut prudentia, vt debebant.

In quos quadrent Chriſti verba dicẽtis: Si quis venit ad me, & non odit patrem ſuum, & reliq.

VIII. argum. hæreticorum.

Octauò aiunt hæretici: Demus hoc, io Euangelio inueniri perfectam horum omnium bonorum abdicationem, noo animo tantùm, ſed & facto propoſitum caſtitatis conſultum: nihil tameo legimus de votis indictis, quib. ipſi mirificè detrahũt, propterea quod noo ſeruẽtur, quod & ipſi primò ex parte nouerunt apoſtatæ, & Religionom profeſſarum deſertores. Verùm tamen è manibus noſtris non propterea euadeot: Dominus enim hæc ipſa vota indicauit. Quod igitur attinet ad votum paupertatis, ex vi horum verborum Chriſti elici videtur, Exigit enim Dominus bonorũ renuntiationem: non puerilẽ, aut temeratiã, ſed perfectã, & per quam qois eius euadat diſcipolos.

Paupertatis votum, ex his verbis Dei cõprobari.

Perfectio autem renuntiationis non in eo ſolo ſita eſt, vt qois te ipſa ad tẽpus bonis priuetur, ſed in perpetuom: nam oon dixit; Vade, & omnium, quæ habes, curam alteri cõmitte, vt me expeditius ſequaris.

Perfecta renũciatio quæ nam ſit.

Neque, inquit, vade, & ioutuo, aut commodato da bona tua alteri, ſed, *Vade, vende, & da pauperibus*: venditio autem omnẽ ſpem adimit, quas ſemel abiecerimus facultates, iterum recuperandi. Nec de ijs etiam quæ poſſet in futurũ quæteie, ac poſſidere, abdicatio præcipitor: nam aliàs quæ eſſet renuntiatio, præſentes opes abijcere, & ad futuras anhelare? Neq; rurſus vera, ac perfecta eſt renontiatio, niſi pacto aliquo firmetur, ad promiſſionẽ: aliàs inualida eſſet renũtiatio, quæ tam facilè poſſet reuocari. Eſſet itẽ puerilis, ſi nõ fieret in manu alterius.

Renunciationes perfectæ quæ non ſint.

Nam vt dicunt Iuriſconſulti: *Nemo poteſt ſibi legem vllam inducere, à qua nõ liceat recedere*: & leges hominũ non vocaot renuntiationẽ, illam quæ facilè amittere vim ſuam poteſt.

Dictum Iuriſconſultorum. *Matth. 19*

Vt igitur eoouchi oomine, & caſtrationis, nuptiarum ius & poteſtatẽ in perpetuum adimit, ac proiode promiſſionẽ con tinentiæ ita nomine vẽditionis, & voce renontiationis, de qua dixerat: *Sic ergo omnis ex vobis qui non renuntiauerit omnibus quæ poßidet, non poteſt meus eſſe diſcipulus*, votum implicatur paupertatis.

Luc. 14.

Et cõfirmatur ſecundò, quia illa bonorum renuntiatio, in Eccleſia Ieroſolymitana à multis, qui ponebãt omnia bona ſua ante pedes Apoſtolorũ, celebrata eſt: qui ſunt autem, iuxta ſpiritum, illi pedes, niſi pauperes, & minimi Chriſti, in quorũ vſum eroganda ſuot quæ relinquimus? & illi quidẽ paupertatem Euangelicã profitebantur.

Act 4. Pedes Apoſtolorum qui myſticè.

Quòd autem in illa paupertatis profeſſione votom, ſiue promiſſio fieret, teſtatur factũ Ananiæ, & Sapphitæ, qui defraudarunt de pretio agri: ad quem dixit Petrus: *Anania, cur tentauit Satanas cor tuum, mentiri te Spiritui ſancto, & fraudare de pretio agri? Nonne manens, tibi manebat, & venundatum, in tua erat poteſtate?*

Act 4

quod non ob aliam cauſam dictum fuit, niſi ob facti voti violationem: vt interpretatur B. Hieronymus in epiſtola ad Ruſticum Gallom, idemq́ue ad Paulinum de inſtitut. monachi, & Cyprian. lib. de exhortatione martyrij, & Gregor. epiſt. ad Veoantium Cancellar. Italiæ, qui habitum monaſticũ dimiſerat: *Ananias*, inquit, *pecunias Deo vouerat, quas poſt diabolica victus perſuaſione, ſubtraxit. Sed qua morte*

B. Hieronym. *Cyprianus.* *Greg lib. 1. epiſt epiſt. 33. ſiue cap 33. to. 2.*

multa-

Apoſtolos paupertatis votũ emiſiſſe.
Aug. 10. 5.

mulctatus eſt, ſcis. Hæc ille. Quod vero Apoſtoli paupertatis votum emiſerint, teſtatur B. Auguſtinus libr. 17. de ciuit. Dei, cap. 4. *Dixerant enim potentes illi: Ecce nos reliquimus omnia, & ſecuti ſumus te; hoc votum potentiſsimi vouerant, ſed vnde hoc eis, niſi ab illo, de quo hic continuo dictum eſt: Dans votum voventi? Alioquin ex illis eſſent potentibus, quorum infirmatus eſt arcus. Dans, inquit, votum voventi. Non enim Domino quiſquam quicquam ratum voueret, niſi qui ab illo acciperet quod voueret.* Et hæc de voto paupertatis, poſt quod miſſum non licet ad priora reuerti, exemplo vxoris Loth, & eius, qui poſt manum ſuam miſſam ad aratrum, reſpicit retro. Et B. Gregor. hom. 20. ſuper Ezechielem ſcribit: *Cum quis ſuum aliquid Deo vouet, & aliquid non vouet, ſacrificium eſt. Cum vero omne quod habet, omne quod viuit, omne quod ſapit, omnipotenti Deo vouerit, holocauſtum eſt.*

1. Reg. 2.
Ibidem.
Gen. 19.
Luc. 12.
Supr. 9.
Greg. 10 2.

Votum caſtitatis probatur
Matt. 19.
I. Ratio.

Votum porro caſtitatis apertè expreſſit Dominus, cum dixit: *Sunt Eunuchi, qui ſe caſtrauerunt propter regnum cælorum*, nam eiuſmodi eunuchiſmus, ſiue caſtratio, non tantum actum, ſed etiam potentiam adimit actus generationis, vt videlicet licite non queat, qui vouit vxorem, vel accipere, vel cum accepit, cognoſcere, ſi ex mutuo conſenſu profeſſi ſunt caſtitatem: vt doctiſſimus Pater tradit Auguſtinus, epiſtola 45. ad Armentarium, & Paulinam. De hoc genere eunuchorum prædixit Eſaias: *Et non dicat eunuchus: Ecce ego lignum aridum. Quia hæc dicit Dominus eunuchis: Qui cuſtodierint Sabbata mea, & elegerint quæ ego volui, & tenuerint fœdus meum: dabo eis in domo mea, & in muris meis locum, & nomen melius à filijs & filiabus: nomen ſempiternum dabo eis, quod non peribit.* Vbi primum diſtinguit hos eunuchos ab alijs: ait eos eligere id, quod ipſe Chriſtus elegit, id eſt, carnis pudicitiam. Et hoc fœdere ſe illis iungunt in paupertate in perpetuum: & hos manere locum, & nomen melius in domo Dei promittit. Quod his quę Chriſtus dixit, conforme eſt: *Vos qui reliquiſtis omnia, & ſecuti eſtis me in regeneratione, &c. ſedebitis & vos ſuper ſedes duodecim*, & reliqua.

D. Aug. 10 2.
Eſa. 56.
Præmium eunuchorum Domini.

II. Ratio.
1. Tim. 5.

Adhæc cõfirmat hoc cœlibatus votum ſententia Apoſtolica: quæ tradit, quaſdam mulieres cœlibatum promiſſum colentes, quæ poſtquam luxuriatæ fuerint in Chriſto, nubere volunt habere damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt. Quæ verba, quocunque ſe vertat hæreticus, & gloſſas nouas quærat, euadere nequit, quin votum promiſſæ caſtitatis cogatur admittere, atque ob id dignam cõdemnationem ob fidem promiſſam violatam: quia diſplicet Deo infidelis, & ſtulta promiſſio. Adhæc ſuadet Domin' relinqui vxorẽ propter ſe, quod quid aliud eſt, quam exigere votũ caſtitatis? nam vere non relinquitur vxor, cum facultas adeſt nuptias exercendi, vel contrahendi. Oportet ergo voto ſanciri huiuſmodi propoſitum.

Eccl. 5.
III. Ratio.
Matt. 19.

IV. Ratio.
1. Cor. 7.
Sanctus quis.

Præterea cum Paulus ad Corinth. ait: *Mulier innupta, & virgo, cogitat quæ Domini ſũt, vt ſit ſancta corpore, & ſpiritu*; verbum *ſancta*, ad hoc reſpicit, quod voluit. Nam ſanctus dicitur, qui ſe Deo deuouit, ſicut aries ſanctus, vitulusque, & ſancta quæcunq; Deo promiſſa ipſi offerimus.

Votum obedientiæ comprobatur.
I. Ratio.
II. Ratio.

De voto poſtremo obedientiæ, illud in poſtremis illis verbis includitur: *Sequere me*; id eſt, accinge te ad abnegandam tuam, & amplectendam in omnibus meam voluntatem. In voluntate enim noſtra Deo per omnia ſubijcienda maxima pars ſequelæ huius conſiſtit. Rurſus: *Si quis vult venire poſt me, abneget ſemetipſum, & tollat crucem ſuam, & ſequatur me*, quid eſt abnegare, niſi nulla in re ſui iuris eſſe velle? à ſe ipſo deſciſcere, & alterius voluntatem in cunctis ſequi? Quod vero liceat obedientiam voto firmare, ratio ipſa porrigit. Licet namque mulieri ſe viri poteſtati ſubdere, atq; ad id perpetuo ſe obligare ſponte contrahendo: licet etiam ſe ſponte alteri vendere in ſeruum: at cum aliquis efficitur ſeruus alienę poteſtati ſubijcitur, imo deterioris eſt cõditionis, quam monachus: licet etiam ſe ſpontè alienæ voluntati ſubdere, quia hoc eſt conforme diuinæ voluntati, quæ vult vt inferiores ſuperioribus ſubijciantur. Si ergo illa omnia licita ſunt, quid ni licet ſeipſum propter Deum alteri ſubijcere? Dices fortaſſe, ſatis nobis eſſe, ſi Deo ipſi obediamus, quemadmodum Chriſtus fecit. Martyres quoque & ſancti Dei: quid opus eſt obedire homini? Reſpondeo, Deum etiam imperare per homines, ſiue per miniſtros ſuos, qui dixit: *Qui vos audit, me audit, & qui vos ſpernit, me ſpernit.* Sed iam Deus non loquitur nobis, quemadmodum Chriſto & ſanctis, imo omniũ artifex ſapientia hoc antidotum adinuenit curandæ ſuperbiæ noſtræ: vt quia Deo ipſi præcipienti, homo obedire contempſit, iam homini obediendo ſubdatur. Et licet profeſſio ſoli Deo fiat, adiungitur tamen ſanctus aliquis tanquam protector, & patronus, additur & homo ſuperior tanquam Chriſti Vicarius, & miniſter, cuius nomine votum ſuſcipit.

In eos qui dicunt: Quid opus ſubijcere ſeſe homini, cum ſatis ſit ſubijci Deo.
Luc. 10.
Diuina antidotus humanæ ſuperbiæ.

III. Ratio, de votis in genere.

Adhæc vt de omnib. votis ſimul loquamur, ſi obediẽtia, caſtitas, & paupertas Euãgelica per ſe eſt res ſancta, & religioſa, quid

Ierem. 35.
Num. 6.

ni liceat in perpetuū ſe ad illa ſeruanda obligare, ſi Nazarei, & Rechabitæ in lege, perpetua edebant vota de radenda cæſarie, de abſtinentia à vino. Neque dici poteſt, eiuſmodi vota Euāgelicæ libertati officere, aut aduerſari: quoniam B. Virgo nouit virginitatem, vt docet Auguſt. & alij Patres: & Apoſtoli vouerunt externam paupertatem: ſicut viduæ reprehenduntur à Paulo de violata prima fide: & innumerabiles ſancti vtriuſq; ſexus, & miraculis, & ſanctitate, & doctrina clariſſimi, ad eadē illa voto ſe obſtrinxerunt. Præterea, licitum eſt in cæteris vitæ conditionibus, perpetuas obligationes recipere, vt in ſacris ordinibus, qui exigunt perpetuum cœlibatum: cur non ergo licebit monacho ſe ad cœlibatum perpetuo adſtringere? Item, poteſt vir licite ſe vxori adſtringere, & vxor viro: licet alicui alteri ſe in ſeruum perpetuum obligare: licet libero hominis ſeruos ſuos in perpetuum alteri locare, vel domum, aut poſſeſſionem in perpetuum vendere: cur nō ergo magis Deo licebit? Amplius, ſi non liceat per vota monaſtica ſe Deo perpetuo adſtringere, nihil eſſet in ſtatu monaſtico ſtabile, nihil conſtans, aut firmum, ſed nutarent omnia, & mutationi eſſent obnoxia: & ſic inſtitutum monaſticum non eſſet proprie ſtatus, quia nulla ibi ſtatio, vel firmitas, ſed eſſet cæteris abiectius, quod nulla firmitate ſubnixum eſſet: & daretur occaſio monachis male proficientib. redeundi ad vomitum, ac deſerendi animum firmum, magiſque fixum in via difficili quā ingreſſi ſunt. Nec enim feruor deuotionis, qui in principio ſarcinam religionis leuiorem facit, ſemper in ſuo vigore perſeuerat, vt intelligant ad mortem vſq; perſeuerādum ſibi eſſe, & memores ſint ſanctorū animalium, quæ cum ambularent, non reuertebantur, memores etiam legis, quæ in ſacrificio iubet offerendum eſſe caput cum cauda, nimirum vt in bene cœptis habeatur perſeuerantia. Alioquin religio inſtar eſſet fornicarij ingredientis, & egredientis, vel inſtar canis Ægyptij, qui ad Nilum accedens bibit & abit, vel denique inſtar Catonis in theatro, qui in hoc tantùm ingreſſus fuit, vt exiret. Poſſunt etiam religioſi tales cōparari Parthis, qui pugnam ineuntes fugere ſolent.

Aug. libr. de ſancta Virginit. cap. 4. de Apoſtol idem teſtatur.
Aug lib. 17. de ciuit. Dei, cap 4.
1. Tim. 5.
IV. Ratio.
V. Ratio.
VI. Ratio, ab incommodis.
Quid quod animalia ibant, nec reuertebātur, & quod in ſacrificijs erat caput offerendum cum cauda.
Ezech 1.
Leu 3.
Religio votis ſoluta, quibus rebus aptè cōparaetur.

Poſtremo, vota perpetua, quæ religioſi emittunt, probantur à Chriſto, qui genus vitæ monaſticæ inſtituit, & ad illud ſuſcipiendum inuitauit, & multis miraculis illuſtrauit: probantur ab Eccleſia tota, quæ religiones, vt meliorem partem Euangelij, colit & amplectitur: Confirmantur à Synodis generalibus, à Romanis Pontificib. à Doctoribus, à S. Patribus, à iure humano, à conſuetudine pop. Chriſtiani, ab omnib. recte ſentientibus: tantummodo ab hæreticis, & apoſtatis, circa autoritatem, rationem, & exēplum loquentib. reprobantur. Sed hæc illoſi reprobatio, apud intelligentes, & peritos, ſumma eſt inſtituti monaſtici comprobatio. Ex his ergo quæ diſputauimus, colligimus, falſam eſſe annotationē Caietani in hunc locū, dicentis, ꝙ nullum indicitur votum à Ieſu volenti vitæ perfectionem aſſequi, quia non in vinculis votorum, ſed in operibus conſiſtit perfectionis aſſecutio. Idem annotat in Luc. c. 14. quod renuntiare omnibus quæ poſſidemus, non mandatur à Chriſto omnibus Chriſtianis, ſed profitentibus Apoſtolicæ vitæ perfectionem. *Et intelligo*, inquit, *renuntiare facto, quicquid ſit de voto: illa enim eſt vera renuntiatio, quam in Actibus legimus Apoſtolorum, & in ſanctis Patribus antiquis, Ambroſio, Antonio, Paulo, Benedicto.* Hæc ille. Sed hæc falſa ſunt & ex dictis facilè confutantur: & ex ipſis Actis Apoſtolicis habetur non ſimplex, ſed renuntiatio facta cum voto. Et ſi attentius legiſſet SS. Patres intellexiſſet, nihil eſſe apud eos frequentius, quam voti, & promiſſionis Deo factæ mentionem. Proinde quod exponit: *Nemo mittens manum ſuam ad aratrum, & reſpiciens retro, aptus eſt regno Dei*, ſcilicet prædicando: non tam eſt exponere dictum, quam apponere ad dictum. Chriſtus enim ſimpliciter ait: *Non eſt aptus regno Dei*, ſcil. aſſequendo: nam alias quid magni dixiſſet, ſi hoc tantum prohibuiſſet, curantem domeſtica non eſſe aptum ad prædicationē Euangelij, quis enim puer hoc neſciat? Quidam hanc autoritatem referunt ad hominem Chriſtianæ religionis vitam profitentem: ſed falſo, & contra vim verborū pleniorem. Nam ſermo hic dirigitur ad eum, à quo Dominus peculiarem ſequelam exigebat domo propria relicta, non communem illam, nam ipſe dixerat: *Sequar te Domine*, ſed permitte mihi primū renuntiare his qui domi ſunt.

Caietani error, nullum dicentis à Chriſto votum indici ad perfectionis ſtatum aſpiranti, refellitur.
Act. 4.
Luc. 9.
Alter error Caietani in illud: Nemo mittens manum ſuam, &c. aptus eſt regno Dei.
Alia quorundam expoſitio haud minus inepta.
Luc. 11.

Non eſt ergo ſermo, vel de Euangelio prędicando, vt prior ſententia dicebat, nec de communi ſequela Ieſu, & nō perpetua: nam ad illam non opus erat petere facultatem, vt iret domum renūtiatum ſuis, quos non relinquebat: multos enim habebat Ieſus diſcipulos, qui eum tali perfecta ſequela non ſequebantur, vt Apoſtoli, idē hoſpitium, & conuictum cum eo habētes, ſed ad tempus, & reuertebantur ad propria. Nec omnibus dixit, vt renuntiantes omnibus ſe ſequerētur: nam erant multi, qui miniſtrabant ei de facultatibus ſuis. Erant diſcipuli

Vera atque germana eorum verborum ſententia.
Occulti Chriſti diſcipuli, & ſtudioſi.

eius

eius Lazarus, Nicodemus, Ioſeph ab Arimathia, & Gamaliel, & alij plures, quos diligebat Ieſus, quibus nihil tale, vel præcepit, vel ſuaſit. Alij autem perpetuò ſequebantur cum Apoſtolis: & de quibuſdam huius ſtatus legimus, quòd abierunt retro, & iam non cum illo ambulabant: quod in eorum dicitur vituperationem. Andreas etiam, & Petrus, qui piſcatores erant, dicuntur à Matthæo, relictis retibus, & naui, ſecuti eſſe Ieſum. Lucas verò ait: *Relictis omnibus*; licet antea vterque nouiſſet Ieſum familiariter, vt habes Ioan. 1. ſed non adhuc reliquerant omnia, ſicut poſtea fecerunt. De Iacobo & Ioanne legitur, quod ſtatim relictis retibus, & patre, ſecuti ſunt eum, de his, quia patrem habebãt, peculiariter ſcribitur, vt omnia ab eis relicta intelligas, cũ patrem, cum quo ſumma eſt neceſſitudo, relinquerent: nam filij familias patrẽ relinquentes, non valent relinquere niſi bona, quæ habent in ſpe. De Matthæo verò ſcribitur, quòd relictis omnibus, ſurgens ſecutus eſt Chriſtum. Interpretatur Caietan. relictis omnibus, ſcilicet negotijs. Sed hoc eſt adijcere de ſuo, & peruertere Euangelium, præſertim in re tanti momenti. Eodẽ modo exponit de Petro, quod relictis retibus, & naui, ſecutus eſt Chriſtum. Expẽditque, non dixiſſe Euangeliſtam, relictis omnibus: quaſi Lucas non dicat, relictis omnibus, aut quaſi piſcator ſi relinquat retia, & nauem, artemque ſuam nauigandi atque piſcandi, vnde viuebat, non etiam conſequenter & benignè omnia reliquiſſe intelligatur. Sed quid dicet ad verbum Petri: *Ecce nos reliquimus omnia, & ſecuti ſumus te?* Quid hic clarius, & manifeſtius? Sed nihil eſt clarum animis volentibus Euangelio inducere tenebras. Quòd ſi hic proferat gloſſam: *Reliquimus omnia*, ſcilicet negotia, confutabitur ab ipſo textu Euangelico; nã ſequitur: *Omnis qui reliquerit domum, vel fratres, aut ſorores, aut patrem, aut matrem, aut vxorem, aut filios, aut agros propter nomen meũ, &c.* Et præceſſerat etiam: *Vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus*, an negotia erant vendenda, & danda pauperibus? Nihil ergo Apoſtoli, niſi in communi poſſidebant, vt loculos. Et Chriſtus, cùm dixit: *Vos qui reliquiſtis omnia*; intellige præterita bona, & ſpem omnem futurorum per votum ſibi adimentes, aliàs non omnia reliquiſſent.

Ioan. 6.

Luc. 5.
Matth. 4.

Matt. 4.

Luc. 5.
Eius etiam loci & relictis omnibus (ſcilicet Matth.) ſecutus eſt eũ inepta Caietani gloſſa.

Quibus clarũ nihil.

Sed obijcit Dominus Caietanus, Dominum intraſſe in domum Simonis, quomodo ergo domus Petri erat, ſi omnibus renuntiauerat? Quaſi verò domus ex more non dicatur cuiuſdam, non eo quòd ſit in præſentia, ſed quod ante fuerit, aut etiam ſolius habitationis, vel locationis, & non proprietatis gratia: quanquam non vlterius domi ſuæ habitaret Petrus, quia ſemper ſequebatur Ieſum. Sic dicta eſt Capharnaũ ciuitas Domini, habitationis gratia, non quòd inde eſſet oriundus.

Si Petrus (ait Caiet.) omnia reliquerat, cur in eius domũ Dominus intrauit.

Deinde arguit: *Matthæus*, inquit, *qui reliquerat omnia, & ſecutus erat eum, fecit illi grande conuiuium: nam ſi omnia reliquit, quomodo fecit conuiuium?* Reſpondeo: Homo qui inuitatur ad Ieſu ſequelam, deliberat ſecum prius hoc facere: & cum decernit hoc, ſtatim animo relinquit omnia, quoniam non vult vlterius eſſe Dominus earum rerum, ſed omnibus cedit, vt ſint pauperum; nec tamẽ interim ſe priuat diſpenſatione bonorum ſuorum, ſed proprietate. Vnde Matthæus quando fecit conuiuium Chriſto, fecit vt diſpenſator, non vt Dominus, & Chriſto, vt pauperi, non vt amico. Imò tantùm abeſt, vt ex hoc colligatur non reliquiſſe omnia, vt magis reliquiſſe prodatur; quia tum cœpit diſponere de ſuis rebus. & ipſo facto ſolẽniter dimittere: ſicut & in prãdio fecit Zachæus. Alioqui quomodò ſecutus eſſet Ieſum, & ipſe diues, & nihilominus manducans cum illo, & viuens de mendicatis?

Ad illud eiuſdem Matth. ſi omnia reliquerat, qui fecit grande cõuiuium Chriſto?
Luc 5.

Luc. 19.

Poſtremo, ex his quæ diſſeruimus, euinci poteſt abſurdiſſimus error Eraſmi, dicẽtis in ſuis illis antidotis in Hieronymum, nouum eſſe inuẽtum votorum, quæ emittunt religioſi, & antiquitati toti fuiſſe ignotum. Qua in re inſignem prodidit ſuam inſcitiã. Nam vel ex nomine Abbatũ, quod Hebraicè patres ſignificat, & ex nomine Monachorum, quod in antiquis Patribus eſt frequentiſſimum, admoneri poterat antiquitatis votorum, ſi attentè legiſſet, Actus Apoſtolorum, & vitam Chriſtianorũ degentium ſub B. Marco, quam Philo diſertiſſimus duobus libris perſecutus eſt. Si rurſus diligenter inſpexiſſet Dionyſium Areopagitam, cap. 6. Eccleſiaſt. hierarchiæ, vbi tradit modum profitendi Monachatum ex traditione Apoſtolorum; ſi Baſilium in aſceticis, Chryſoſtomũ in vituperatores vitæ monaſticę, ſi Hieronymum, & Auguſtinum, atque Caſſianum, Palladiũque legiſſet accuratius: nequaquã in re tã ti momenti tam turpiter aberraſſet. Vide quid dicat Auguſtinus in Pſalm. 75. *Sunt etiam vota propria ſingulorum. Alius vouet Deo caſtitatem coniugalem, vt præter vxorem ſuam non nouerit aliam ſic & fœmina, vt præter virum ſuum non nouerit alium. Alij etiam vouent & ſic experti tale coniugium, vltra nihil tale pati nihil tale concupiſcere, aut ſuſtinere: & ipſi vouerunt aliquid maius quàm illi. Alij virginitatem*

Eraſmi in Hieron. venenoſa antidotus.

Abbatum nomen apud Hebræos, quid ſonet.

Philo.

Eraſm. in lectione veterũ Patrum negligentiſſimus.

B. Aug 10 8.
Varia vota vouentium ex Auguſt.

ipſam ab ineunte ætate vouent, vt nihil tale vel experiantur, quale illi experti ſunt, & reliquerunt, & iſti vouerunt plurimum. Alij vouent domum ſuam eſſe hoſpitalem omnibus ſanctis aduenientibus: magnum votum vouent. Alius vouet relinquere omnia ſua diſtribuendo pauperibus, & ire in communem vitam, in ſocietatem ſanctorum: magnum votum vouit. Vouete, & reddite Domino Deo veſtro. Et infra: Non ſitis pigri qui poteſtis, quibus aſpirat Deus apprehendere gradus meliores: quia non iſta ideò loquimur, vt non voueatis, ſed vt voueatis, & reddatis. Supra etiam inquit: Non ſitis pigri ad vouendum, non enim viribus veſtris implebitis: deficietis ſi de vobis præſumitis: Si autem de illo cui vouetis, vouete, ſecuri reddetis. Et infra: Nemo ergo poſitus in monaſterio frater, dicat: Recedo de monaſterio, neque enim ſoli qui ſunt in monaſterio, peruenturi ſunt ad regnum cælorum. & illi qui ibi non ſunt, ad Deum non pertinent. Reſpondetur ei; ſed illi non vouerunt, tu vouiſti, tu retro aſpexiſti. Et proximè ante, tractans illud Apoſtoli: Habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt. Quid eſt, primam fidem irritam fecerunt? vouerunt, & non reddiderunt. Idem ſerm. ad fratres in eremo, & eſt 5. de obediētia ad ſacerdotes ſuos ſe votis adſtrictū fatetur, ait enim: Noli mihi reſiſtere, quia omnis poteſtas à Deo eſt. & qui poteſtati reſiſtit, Deo reſiſtit. Non tamen veni, vt ſuper vos poteſtatem haberem, ſed tantum vt cum fratribus meis viuerem in ſolitudine. Et ecce nunc Epiſcopus ſum, & pauperem me eſſe non erubeſco. Quare? quia pauper, paupertatem ſeruare promiſi. Cauete igitur ne me pauperem derelinquatis. Pauperes mecum eſſe voluiſtis, cauete ne à delitijs capiamini. Hæc ille. Ex quo habes votum obedientiæ: & opus eſſe in quauis regenda cōgregatione non mutis tantum legibus, ſed etiam viuis, vt ſunt Principes in politia, parentes in familia, in Eccleſia paſtores, in religione Abbates, vel Priores, vel Præfecti. Idem duos ſermones de cōmuni vita clericorū ſcripſit, quos promiſit reponere inter epiſtolas, & non fecit, quos Eraſm. vt Aug. germanos recipit, & ſi negaret, cōuinci poſſet à Gratiano, qui quatuor Canones ex illis accepit. Primū, 12. q. 1. c. Nolo vt, & ſecundum, 12. q. 1. c. Certè; tertium, 13. q. 2. c. Si quis; quartum, 17. q. 4. c. Quicunque. Ecce dico, audite: qui ſocietatem communis vitæ iam ſuſceptam quæ laudatur in actibus Apoſtolorum, deſerit, à voto ſuo cadit, & à profeſſione ſacta cadit. Obſeruet iudicem, Deum ſcilicet, non me. Et poſt pauca: Ego ſcio quantum mali ſit profiteri ſanctū aliquid, nec implere. Vouete, inquit, & reddite Domino Deo veſtro. Et, melius eſt non vouere, quam vouere, & non reddere. Idem epiſt. 16. reprehendit Iouinian. æquale præmium reddentem virginibus, & coniugatis. Epiſt. 34. ad Paulinū

Magnum votum qui vouent.
Pſal. 75.
Primam fidem irritam facere, quid Auguſtino.
1 Tim 5.
Idem tom. 10.
Rom. 13.
Magni Auguſtini exemplū & modeſtiæ, & paupertatis.
In obedientia opus legibus non tantum mutis, ſed viuis.
Idem.
Actor. 2.
Pſalm. 75.
Eccleſ. 5.
Idem ad Marcellin de baptiſ. paruulo. tom. 2.
Idem.

gratulatur, quod multi hanc perfectam vitam eligebant, quam diues inuitatus à Domino recuſauit. Epiſt. 38. ad Lætum, hortatur ne reſpiciat retro, redeundo ad ſeculū, & parentes. Epiſt. 70. ad Bonifacium Comitem, hortatur ad implendum votū monachatus, quod emiſerat. In Pſal. 132. laudat vota monachorum, ſicut lib. 1. de moribus Eccleſiæ, cap. 31. & lib. de Vnitate Eccleſię, cap. 14. Baſil. in cap. 1. de conſtitutionibus monaſticis: Qui à mundi vinculis eſſe liber gliſcit: hic coniugium, veluti compedes quaſdam profugit. & Deo vitam ſuam conſecrauit, & caſtitatem profeſſus eſt, ea re, ne ſibi amplius liberum eſſet vxorem ducere, ſed aſſiduè vſque pro tuenda caſtitate aduerſus naturam decertaret, & naturæ impetus illos, qui omnium habentur acerrimi. Et in ſerm. de inſtitutionibus monachorum ante regulas fuſius diſputatas: Ante præclaram iſtius vitæ profeſſionem liberum eſt vnicuique, quatenus per Dei indulgentiam leges permittunt, communem cum cæteris viuendi morem ſequi, ſibique vxorem adiungere: vbi vero iam quis ſponte ſua ipſe profeſſus eſt, hic Deo cuſtodire ſe ipſum debet, veluti eorum aliquid quæ dicata ſunt Deo, ne ſacrilegij iudicium incurrat, cùm videlicet corpus, quod ſemel Deo conſecrauit, miniſterio rurſum communis vitæ contaminet. Idem in regulis fuſius diſputatis interrogatione 14. Cæterum horum vnuſquiſque, ſi poſtea quam intra reliquorum fratrum ſocietatem adſcriptus fuerit, factam iam ab ſe profeſſionem reſciderit, is perinde aſpici debet, vt qui in Deum peccauerit, quem videlicet profeſſionis ſuæ teſtem adhibuerit, cuique ſolenni ſe voto obligarit. Si vero in Deum quis peccauerit, inquit, & quis orabit pro eo? Etenim qui ſeipſum Deo ſemel deuouit, hic ſi ad aliud deinde vitæ genus tranſierit, ſacrilegij ſe ſcelere obſtrinxit, quippe qui ſeipſum Deo, cui ſe conſecrauerat, veluti ſubterfuratus eſt. Item libro de vera virginitate: Mulier, inquit, alligata eſt legi, quanto tempore vir eius viuit. ſin vero mortuus fuerit, libera eſt, cui vult nubat, tantum in Domino. Vide quod non ſimpliciter dixerit, nubat, ſed adiecit, in Domino tantum. Nam & quia per mortem viri, liberam conſequitur nubendi facultatem, non tamen ea libertate potita, vtcunque nubere debet, ſed tantum in Domino. Quid eſt autem in Domino nubere? Non autem vt vile mancipium voluptatibus carnis ad concubitum pertrahi? ſed iudicio, & commodioris vitæ ratione nuptias eligere. Ideo enim & matrimonij neceſſitatem creator in natura conſtituit. Sin autem ita ſe habet res, non ſe fallat qui à virginitatis curriculo ad carnis vitia deflexit. Coniugium quippe illi in peccatum reputabitur: primum quidem quia peſſimum cōiunctionis huius fundamentū voluptatem iecit, præuaricationiſq; malum, deinde quia

Idem.
Idem.
Idem.
Baſil. tom. 2. Coniugium, curarum abyſſus, & compedes.
Idem.
Sacrilegij qui crimen incurrant vouentes.
Idem.
1. Reg. 2.
1. Cor. 7.
In Domino nubere quid.
Nuptiæ olim à Deo cur inſtitutæ, teſte Baſilio.

cauſſa

cauſſa non eſſet libera, neque enim eſt mortuum vir tuus, vt cui vult, nubat, viuente immortali viro, meritò cenſetur adultera, quæ mortalem hominem ob carnis vitia Domini thalamis antu-
Idem. Pſal 44. *lit.* Ruſus in Pſalmum 44. in illa verba: *Adducentur Regi virgines poſt eam: Audiant hæc quæ virginitatem Domino vouerunt, quòd virgines Regi adducentur; Virgines planè, quæ proximæ ſunt Eccleſiæ, nempè pone ipſam aſſectantes, nuſquam aberrantes ab Eccleſiaſtica diſciplina.*
Nuptiæ monachorum quam abominabiles Chryſoſt. B.Chryſ.to 5 Idem. Beatus Chryſoſtomus ad Theodorom Monachum ſcribens, aſſerit nuptias Monachorum eſſe peiores adulterio. Et in vituperatores vitæ monaſticæ obedientiam ita commendat, vt in ea, vitę monaſticæ proram, puppimque conſtituat.
Caſſian. Caſſianus decimooctaua collatiooe Abbatis Pyamonis: & libro quarto, capite vigeſimotertio obedientiam commendat, vbi Abbatem Ioannem propter obedientiã ait ſpiritu prophetiæ claroiſſe, vt Theodoſius Imperator ſine illius reſpooſis & conſilijs bellum non tentaret. Et capite 36. *Caue ne quando, quam nunc incipiens ardore fidei, ac pia humilitate calcaſti, cùm cœperis Pſalmorum, vel profeſsionis huius* (ſcilicet monaſticæ) *quandam notitiam deguſtare, paullatim*
Gal. 11. *elatus reſuſcitare mediteris, ac ſecundùm Apoſtoli ſententiam, quæ deſtruxiſti iterum readificans, præuaricatorem conſtituas temetipſum, ſed potius vt in hac nuditate, quam coram Deo, & Angelis eius profeſſus es, ad finem vſque perdures, &c.*
Math. 24. *Non enim qui cœperit hæc, ſed qui perſeuerauerit in his vſque in finem, hic ſaluus erit.*
Hieronym. Hieronymus ad Ruſticum Monachum: *Præpoſitum monaſterij timeas, vt dominum: diliges, vt parentem. Credas tibi ſalutare quicquid ille præceperis, nec de maiorum ſententia iudices, cuius officij eſt obedire, & implere quæ iuſſa ſunt*
Idem. Idem ad Euſtochium de cuſtodia virginitatis. *Quod ante plures annos Nitriæ geſtum ſit, referemus.*
Matth 20 *Quidam ex fratribus parcior magis quàm auarior, & neſciens triginta argenteis Dominum venditum, centum ſolidos, quos lina texendo acquiſiuerat, moriens dereliquit.*
Quantum Monachus quid proprietatis ſodens, ſubiicit in morte iudicium. *Initum eſt inter monachos conſilium* (*nam in eodem loco circiter quinque millia diuiſis cellulis habitabant*) *quid facto opus eſſet. Alij pauperibus diſtribuendos eſſe dicebant; alij dandos Eccleſiæ, nonnulli parentibus remittendos. Macharius verò, & Pambo, & Iſidorus, & cæteri quos Patres vocant, ſancto in eis loquente*
Act. 8. *Spiritu, decreuerunt infodiendos eſſe cum eodem dicentes: Pecunia tua tecum ſit in perditionem. Nec hoc crudeliter quiſquam putet factum: tantus cunctos per totam Aegyptum terror inuaſit, vt vnum ſolidum dimiſiſſe ſit criminis.*
Aug ſerm. 52. ad fratres in eremo, to 10. Et Auguſtinus ſermone primo, de vita clericorum: *Noſtis omnes, aut penè omnes, ſic nos viuere in ea domo, quæ dicitur domus Epiſcopi, vt quantum poſſumus, imitemur eos ſanctos, de quibus loquitur liber Actuum Apoſtolorum: Nemo dicebat aliquod proprium, ſed erant illis omnia* Act. 4.
communia. Et infra: *Ecce quomodo viuimus. Nulli liceat in ſocietate noſtra habere aliquid proprium, ſed ſi fortè aliquid habent, nulli licet: & qui habuerint, faciunt quod non licet.* Et ſubdit: *Teſtamentum fecit Presbyter, ſocius noſter* (ſcilicet Iannarius) *nobiſcum manens, de Eccleſia viuens, communem vitam profitens, teſtamentum fecit, heredes inſtituit. O dolor illius ſocietatis: ô fructus natus non de arbore, quam plantauit Dominus; ſed Eccleſiam ſcripſit heredem. Nolo numerare iſta, non amo amaritudinis fructum. Ego illum Deo quærebam, Deo ſocietatem profeſſus erat, hanc teneret, hanc exhiberet, nihil haberet, teſtamentum non faceret: habebat aliquid, non ſe noſtrum ſocium, quaſi Dei pauperem fingeret.* Iannarius quidam proprietarius ab Auguſtino taxatus.
Rurſus Hieronymus ad Ruſticum Monachum: *Per hæc omnia ad illud tendit oratio; vt doceam te, non tuo arbitrio dimittendum, ſed viuere debere in Monaſterio ſub vnius diſciplina patris, conſortioque multorum, vt ab alio diſcas humilitatem, ab alio patientiam. Hic te ſilentium, ille doceat manſuetudinem: non facias quod vis: comedas quod iuberis, veſtiare quod acceperis; operis tui penſum perſoluas: ſubijciaris cui non vis, laſſus ad ſtratum venias, ambulanſque dormites, & necdum expleto ſomno, ſurgere compellaris: dicas Pſalmum in ordine tuo, in quo non dulcedo vocis, ſed mentis affectus quæritur, dicente Apoſtolo: Pſallam ſpiritu, pſallam & mente. Et: Cantantes in cordibus veſtris Domino. Legerat enim eſſe præceptum: pſallite ſapienter. Seruias fratribus: hoſpitum laues pedes: paſſus iniuriam, taceas.* Hieronym. Officia hominis Religioſi ex Hieronym. 1.Cor. 14. Epheſ. 5. Pſal. 46.
Hæc ille. Quibus nihil elegantius de voto obedientiæ, & totius vitæ monaſticæ dici poterat. Idem in epiſtola: *Audi filia, & vide*, ad Euſtochium de cuſtodia virginitatis: *Prima apud eos confœderatio eſt obedire maioribus, & quicquid iuſſerint, facere.* Deinde reprehẽdit Monachos dictos Remoboth, quod proprium haberent, & nulli obedirent. Poſthæc ſubdit: *Verùm, quia nunc de virginibus ſcribens, penè ſuperfluum de Monachis diſputaui, ad tertium genus veniam, quos Anachoritas vocant, qui & de cœnobijs exeuntes, excepto pane, & ſale, ad deſerta nihil perferunt amplius. Huius vitæ autor Paulus, illuſtrator Anton. & vt ad ſuperiora conſcendam, princeps Ioan. Baptiſta fuit. Talem verò virum Ierem. Propheta deſcribit, Bonum eſt viro, cum portauerit iugum ab adoleſcentia ſua.* Idem. Primi eremi cultores qui fuerint. Thren 3. Idem.
Idem ad Demetriadem virginem, de virginitate ſeruanda: *Quando eras in ſeculo, ea quæ erant ſeculi, diligebas. Polire faciem purpuriſſo, & ceruſſa ora depingere, ornare crinem, & alienis capillis turritum verticem ſtruere,*

nere,

nere,&c. Nunc autem quia ſeculum reliquiſti, & ſecundo poſt baptiſmum gradu iniſti pactum cum aduerſario tuo,dicens ei : Renuntio tibi diabole, & ſeculo tuo,& pompæ tuæ, & opibus tuis : ſerua fœdus quod pepigiſti , & reliqua; Et infra : *Si vis,* inquit,*eſſe perfectus. Non cogo,non impero , ſed propono palmam,oſtendo præmia : tuum eſt eligere,ſi volueris in agone atque certamine coronari.* Ac infra : *Ex eo tempore, quo virginitati perpetuæ conſecrata es ; tua,non tua ſunt, imò verè tua, quia Chriſti eſſe cœperunt , quæ auia viuente, vel matre,ipſarum arbitrio diſpenſanda ſunt.* Idem in vita Malchi : *Cumquè nihil cuiuſquam proprium ſit,omnium omnia ſunt.* Et ad Paulinum de inſtitutione Monachi : *Denique & tu,audita ſententia Saluatoris : Si vis perfectus eſſe , vade, & vende omnia quæ habes , & da pauperibus, & veni ſequere me ; verba vertis in opera , & nudam Crucem nudus ſequens , expeditior, & leuior ſcandis ſcalam Iacob.* Infra: *Iam non ſunt tua quæ poſſides , ſed diſpenſatio tibi credita eſt.* Idem in Catalogo ſcriptorum Eccleſiaſticorum: *Philo Iudæus natione Alexandrinus, de genere Sacerdotum , idcircò à nobis inter ſcriptores Eccleſiaſticos ponitur , quia librum de prima Marci Euangeliſtæ apud Alexandriam ſcribens Eccleſia, in noſtrorum laude verſatus eſt : non ſolum eos ibi , ſed in multis quoque prouincijs eſſe memorans; & habitacula eorum dicens monaſteria. Ex quo apparet , talem primam Chriſti credentium fuiſſe Eccleſiam,quales nunc Monachi eſſe nituntur, & cupiunt : vt nihil cuiuſquam proprium ſit,nullus inter eos diues , nullus pauper : patrimonia egentibus diuiduntur,orationi vacatur & Pſalmis,doctrina quoque,& continentia,quales & Lucas refert primum Hieroſolymæ fuiſſe credentes.* Hactenus ille; & nos quoque finem tractatui imponimus. Volui tantam nubem teſtium producere,quo compertum eſſet,atque exploratum omnibus, non tantùm qualis ſit legitima huius loci intelligentia , ſed etiam quàm fuerit antiquitati nota atque probata monachorum in communi degentium vita : & qua ratione votorum vinculis ad illam ſe adſtringerent , vt ita impudentiam noſtri ſeculi hæreticorum ora obtundamus,& veritatem cum antiquitate conſentientem propugnemus , illamque per omnia ſecutam dicta & facta Apoſtolorum oſtendamus , atque adeò ipſius Domini noſtri Ieſu Chriſti,quem cum Patre & Spiritu ſancto laudat,benedicit,ac prædicat omnis creatura, præſertim rationalis,& beata, per omne ſeculum, Amen.

Matth.19.
2.Tim.2.
Idem tom.1.
Idem tom.3.
Idem tom.1.
Idem tom. 2. Philonem Iudæum Hieronym. cur cenſuit inter ſcriptores Eccleſiaſticos,eodem autore.
Act.4.
Vnde orta vita monaſtica & eremitica.

TRACTATVS LIII.

De diſceptatione Domini cum diuite adoleſcente,in illa verba: *Ieſus autem dixit diſcipulis ſuis : Amen dico vobis,quia diues difficile intrabit in regnum cælorum. Et iterum dico vobis, facilius eſt camelum per foramen acus tranſire , quàm diuitem intrare in regnum cælorum. Auditis autem his, diſcipuli mirabantur valde, dicentes : Quis ergo poterit ſaluus eſſe ? Aſpiciens autem Ieſus,dixit illis : Apud homines hæc impoſſibilia ſunt.* Et habētur Matt. 19.Marc.10.& Luc.18.

OCcaſione horum verborũ,& mœroris,quem iuuenis ille conceperat,ob id quod fuit ad perfectionē illam abdicandi à ſe omnia bona,inuitatus , Domin⁹ has ſentētias de ijs qui diuitijs,& opibus aut ſtudent, aut affluunt,pronũtiauit: quæ magni ſunt ponderis,& momenti,legeſque planè aureæ,& omnium hominum cordibus infigendæ : ita enim leges humanæ ab euentis magna ex parte cōditæ ſunt. Abeunte ergo adoleſcente , dixit Ieſus ad diſcipulos ſuos: ad quos conuerſus eſt,vt ait Marcus,ne eos aliquando ſuæ paupertatis pœniteret, & vt eos confirmaret in contemptu diuitiarum, & in paupertate Euangelica,quam profeſſi, & amplexi fuerant,conſtantes redderet: *Amen dico vobis , quia diues difficilè intrabit in regnum cælorum.* Marc.& Lucas habent: *Quàm difficile qui pecunias habent, intrabunt in regnum cælorum.* Vbi per habentes pecunias, nō intelligit eos qui loculos habēt , & crumenas pecunia plenas,ſed diuites, vt explicat Matthæus. Et nomine pecuniæ veniunt omnia bona fortunæ, ſiue mobilia, ſiue immobilia, quæ Græcè χρήματα dicuntur ab vſu diuitiarum,à verbo χρῶ,quod eſt vtor : quia non ſunt recondendæ,ſed in neceſſarios vſus expendēdæ , vt ſine peccato poſſideantur. Diligenter ſcrutandum eſt quid hic ſignificet diues; quid item ſit illud difficilè. Et diues quidem duplex eſſe poteſt : alter quidē opibus,& cenſu;alter affectu, & voluntate,id eſt,qui ſtudio diteſcēdi tenetur: nā tales vix Satanæ retia euadunt ob multa peccata , & plures rationes planè illicitas amplificandi diuitias; & de huiuſmodi dixit Apoſtolus: *Qui volunt diuites fieri,incidunt in tentationem , & in laqueum diaboli, & deſideria multa, & inutilia, & nociua , quæ mergunt homines in interitum , & perditionem.* Radix

enim

Leges humanæ vnde magna ex parte conditæ ſint.
Marc. 10.
Ibidem.
Luc 18.
Pecuniæ appellatione, quid veniat.
χρήματα. Græcè quid
Qui ſint illi diuites, qui difficile intrabunt in regnũ cælorum.
Diues quis dupliciter cenſetur: opibus & affectu.
1. Tim. 6.
Malorum diuitum miſeriæ, & calamitates, ex Apoſtolo.

enim omnium malorum eſt cupiditas: quam qui-
Diuitiarum appetitus Iudam perdidit. *dam appetentes errauerunt in fide, & inſerue-*
runt ſe doloribus multis. In qualem laqueum
inciderit Iudas, qui auaritiæ morbo labo-
Ioan.12. rabat; tanquam in rem, quæ ſui iuris erat,
Matth.16. nemo eſt qui ignoret. Quanquam enim di-
Diuitiæ qualia ſint bona. uitiæ per ſe mediæ ſint, & indifferentes,
& tantùm bonæ, vel malæ, pro animo vtē-
tium: tamen quoniam poſt peccatum origi
nale, infirmati, ac debilitati permanſimus;
hinc eſt, vt in eis acquirendis, & comparan-
dis plus operæ & ſtudij, quàm ſaluti expe-
diat, ponamus. Nam & plures quàm par ſit
quærimus; & illis partis, cupiditatem extin-
guere nō valemus. Accidit enim diuitibus,
Ouid.4.Faſtorum. quod infirmis illis, de quibus ait Poëta.
Sic quibus intumuit ſuffuſa venter ab vnda,
Quo plus ſunt pota, plus ſitiuntur aquæ;
Et.
Iuuen.Saty.14. *Creſcit amor nummi, quantum ipſa pecunia cre-*
ſcit.
Deinde nō admodum ſollicitl ſumus, qui-
bus vrijs aut rationibus illas comparemus:
multaque ac grauia in earum acquiſitione
in Deum, & in proximum peccantur. Ter-
tiò etiam, quia ita exiſtimamus, vt poſt cō-
paratas diuitias felices ſimus, & beati. Vnde
Beatus quid. & nomē ipſum beati apud Latinos, & Græ-
cos, diuitem ſignificat. Et Propheta ex ore
Pſalm.43. vulgi loquens; cum dixiſſet: *Promptuaria eo-*
rum plena, eructantia ex hoc in illud. Oues eorum
fœtoſæ abundantes in greſſibus ſuis: Boues eorum
craſſa. Non eſt ruina maceriæ, neque tranſitus,
neque clamor in plateis eorum, ſtatim ſubiun-
Quod minimè beati ſint diuites, vt vulgus exiſtimat. xit: *Beatum dixerunt populum, cui hæc ſunt.* Ex
cuius verbis cōſtat, beatos dici diuites. Sed
reuera falluntur, qui ſic exiſtimant: nam vt
Seneca. ille dixit: *Diuitias inueniſti? requiem perdidi-*
ſti. Qui ſic ergo diues eſt, difficilè intrabit
in regnum cœlorum: quia diuitiæ impe-
Diuitiæ quæ præſtent impedimenta, earum poſſeſſoribus. diunt ſidem, & ingreſſum in Euangelium,
quod earum cōtemptum præcipit. Ingreſſi
etiam in Euangelium difficilè ſeruantur,
Diuites in Euangelium ingreſſi quò difficile ſeruentur. niſi de peccatis pœnitentiam agant, & diui-
tias fructuosè diſpenſent. Alter diues eſt,
qui multas diuitias poſſidet; & fortaſſis po-
tius de hoc, quàm de priori diuite videtur
loqui Dominus: nam & iuuenis ille, qui tri-
ſtis abijt, erat multas habens poſſeſſiones.
Ex B. Marcus & Lucas hāc ſententiam Do-
mini ita reddiderunt: *Quàm difficile qui pe-*
cunias habent, in regnum Dei introibunt? Quia
diuitias poſſeſſas multa peccata conſequun-
tur, de quibus Apoſtolus ad Timotheum;
1.Tim.7. Diuitibus in quo ſperandum vno, ſecundum Apoſtolum. *Diuitibus huius ſeculi præcipe non ſublime ſape*
re, neq; ſperare in incerto diuitiarum, ſed in Deo
viuo (qui præſtat nobis omnia abunde ad fruen
dum) benè agere, diuites fieri in bonis operibus,
facilè tribuere, communicare. Vbi in primis

diuites conſequitur ſuperbia; deinde con- Quanta mala ſequātur diuitias.
fidentia in ipſis diuitijs, quæ ſecuritatem
quandam videntur promittere, & impe
diunt bona opera. Conſequitur etiam illas
amor quidam immoderatus, vnde Pro- Pſalm.61.
pheta dixit; *Diuitiæ ſi affluant, nolite cor appo-* Eccleſ.13.
nere: quod eſt tangere picem, & ab ea non
inquinari; vel ambulare ſuper prunas, ne-
que comburi. Et Sapiens: *Beatus diues, qui* Supra 31.
inuentus eſt ſine macula: & qui poſt aurum non
abijt, nec ſperauit in pecunia, & theſauris. Quis
eſt hic, & laudabimus eum? fecit enim mirabilia
in vita ſua. Comitatur prætereà diuitias lo-
quacitas, contumelia, iactantia, iniuriarum
in proximum illatio, luxuria, gula, rapaci-
tas, auara retentio, vel prodiga profuſio; &
quamplurima alia, quorum fomentum di-
uitiæ præſtant: adeò, vt verbum illud, Dif-
ficilè, exponat Theophylactus, id eſt, im- Theophyl.
poſſibile: quod exemplo ſequenti cameli Matth.19.
non valentis intrare per foramen acus, cō- Diuitem vt impoſſibile ſit intrare in regnū cœlorum, more Scripturæ.
firmat: nam illud nō difficultatem, ſed (vt
ſic dicam) impoſſibilitatem continet. Vt
ita difficile accipiatur pro impoſſibili, vt
aliàs impoſſibile pro difficili, vt apud Pau-
lum Heb. 6. *Impoſſibile enim eſt, eos, qui ſemel*
ſunt illuminati, & quæ ſequuntur. Sed ſi dif-
ficile propriè accipiatur, non negat diuites
ſeruari poſſe, ſed cum difficultate quadam,
ob multa peccata, quæ aut comparantes di-
uitias, aut illas poſſidentes conſequi ſolent.
Non ita tamē neceſſariò ſequuntur, vt qui Qui diuites intrarint in regnum cœlorū teſte Scriptura.
vigilanter ſibi ipſi attendat, non poſſit ab
eis cauere. Fuerunt enim Abraham, Iſaac,
& Iacob, diuites, multiſq; opibus abundan- Gen.13.
tes; quorum tamen in poſſidendis diuitijs Infra 36.
vitium nullum legitur: adeò vt Deus, non- Exod.3.
niſi illorum trium Deus appellari volue- Matth.22.
rit. Fuit prætereà Iob diues valde, ſed inſi- Iob.1.
gni pietate præditus. Si autem difficilè pro Alter ſenſus.
impoſſibili accipiatur, vt volunt Hierony- Hieron. lib.3. in Matth.19.
mus, & Theophylactus, quod dicitur im- Theophyl.
poſſibile poſſe intrare in regnum cœlorū,
exponēdum eſt, neminem ſuis viribus di-
uitem ſine peculiari Dei auxilio & fauore
in regnum Dei poſſe introire. Vel impoſ-
ſibile, diuitem in deuitijs confidentem, vt
ait Marcus, & vltimum finem in eis collo-
cantem ſeruari, ſi in eo ſtatu moriatur.

Sunt nobis hoc loco duo expediēda du- Cur potius diuites, quam alij à Domino dicantur in regnum cœlorum difficilè introire.
bia. Primum eſt, cur dicit Dominus in ſin-
gulariter de diuitibus, quòd difficilè intra-
re poſſint in regnum cœlorum, cùm omni-
bus id ſit difficilè, & vt ait Petrus, ſi iuſtus
vix ſaluatur, impius & peccator vbi pare-
bunt? Ad quod reſpondemus, quòd etſi o- 1.Pet.4. & Prou.11.
mnibus ſit difficilè, peculiariter tamen di-
uiti, eo quòd homo infirmus ſuo vitio di-
uitias, quæ tanquam adminicula accepit à

ſolent animalia tranſire per foramen acus, ſed fila; funis autem nauticus craſſitie impeditur, & tortuoſitate, quo minus poſſit per foramen acus tranſire. Ita Suidas interpretatur hàc vocem. Sed hunc ſenſum multi interpretes non agnoſcunt, & in vno tantùm Poeta illā vocem dicunt vſurpari pro fune nautico: & vox גמל Syriaca, vel Hebræa, qua vſus eſt Dominus, nil tale ſignificat vt Græca. Et eò maiorem gratiam habet ſimilitudo, quò magis à re nota & impoſſibili ducitur. Quemadmodum allo loco dicitur: Excolantes culicem, camelum autem glutientes, nec enim in vſum cedere ſolet camelus, cùm ſit animal minimè deglutibile; quemadmodum nec trabs poteſt eſſe in oculo; cum tamen dicatur: *Ejice primùm trabem de oculo tuo*: nec aſinus pulſare lyram; & tamē dici prouerbialiter ſolet: *Tanquam aſinum ad lyram*. B. Hieronymus quoſdam dicit interpretari per foramen acus, portam quandam Ieroſolymæ, per quam camelus, niſi depoſito flexis genibus onere, tranſire nō poterat: per quod ſignificatur, non poſſe viam arctam, quæ ducit ad vitam, niſi oneribus peccatorum, & diuitiis poſitis introiri. Huius Interpretationis meminit Gloſſa, quam vocamus Ordinariam. Sed hoc non eſt receptum, neque vlla Scriptura tradit talem portam in Vrbe ſancta extitiſſe: & mirum non eſt, neque magnum, exonerari illos, aut genua flectere, vt per talem portam tranſirent. Quare Origenes, Hieronymus, atque Euthymius, de animali gibboſo hoc ad literā interpretātur, quod impoſſibile eſt per foramen acus tranſire; ſed multo difficilius hominem diuitiis elatum, ac in ſeipſo confidentem per arctam portam Chriſti introire. Origenes & Hilarius per camelum myſticè populum Gētilem putant eſſe intelligendum: per diuitem, populum Iudæū gloriantem in diuitiis iuſtitiæ legalis, cuius Gentes erant pauperrimæ. *Camelus autem, quo Gentes ſignificantur, verbis obedit*, inquit Hilarius, *metu continetur, ieiunij patiens eſt, & oneri ſuo quadam diſciplina ratione ſuccumbit: cuius exemplo Gentium immanitas ad obedientiam præceptorum cœleſtium emollitur. Hi igitur anguſtiſſimum iter regni cœleſtis introeunt, acus ſcilicet, quæ eſt verbi noui prædicatio: per quam corporum vulnera aſſumuntur. Ergo huius nouæ prædicationis hoc eſt iter: in quod facilius infirmitas gentium introibit, quàm opulentia diuitis, id eſt, gloriantis in Lege*. Hæc Hilarius. Hieronymus etiam tum hoc loco, tum in 60. caput Eſaiæ, per introitum cameli in foramen acus, Gentium conuerſionem interpretatur. Sed hæc allegorica ſunt. Gregorius verò tropologicè camelum interpretatur Chriſtum: per foramen acus, eius paſſionem: per diuitem, elatum quemq; & ſuperbum: Vt ſit ſenſus; facilius eſſe Chriſtum pro nobis crucem ac mortem ſubire; quàm elatum diuitem humiliari. Eius hæc ſunt verba: Quid enim nomine diuitis, niſi quemlibet elatum; quid cameli appellatione, niſi propriam condeſcenſionem ſignat? Camelus enim per foramen acus tranſiit, cum idem Redemptor noſter vſque ad ſuſceptionem mortis per anguſtias paſsionis intrauit. Quæ paſsio velut acus extitit, quia dolore corpus pupugit. Facilius autem camelus per foramen acus, quàm diues cœlorum regnū ingreditur: quia niſi ipſe prius infirmitatis noſtræ onera ſuſcipiens, per paſsionē ſuam nobis iter humilitatis oſtenderet, nequaquam ſe ad humilitatem illius ſuperba noſtra rigiditas inclinaret. Hæc ille. Quæ quidem etſi myſtica ſint, non ſunt tamen prorſus inutilia, aut inſuauia.

Suidas Græcus autor.

Similitudo venuſtior ſit quando.

Matth. 23. ſupra 7.

II. Senſus, itē incongruus.

B. Hieron. Ibidem Matth. 7.

Gloſſ. ordin.

III. Senſus etiam improbabilis.

Orig. tract. 8. in Matth. tom. 2. Hieron. inic. Euthym. ibidem loci.

IV. Senſus, myſticus ille. Orig. Hilar. in Matth. Can. 19.

Hilarius. Can. 19.

Hieron. to. 5.

V. Senſus tropologicus.

Greg. lib. 35. Moral. cap. 17. tom. 1.

Auditis autem his, diſcipuli mirabantur valde, dicentes, Quis ergo poterit ſaluus eſſe? Græca vox habet; ἐξεπλήσσοντο, id eſt, perculſi, ſiue exterriti ſunt: non tantùm ſuo ipſorum nomine, quia iam ipſi omnia quę poſsidebant, reliquerunt; ſed quòd dolerent tot hominum millia à regno cœlorum, gratia diuitiarum, excludenda eſſe.

Quæ fuit admiratio diſcipulorū Chriſti dicentium: Quis ergo poterit ſaluus eſſe.

Aſpiciens autem Ieſus, dixit illis. Placido eos vultu intuitus eſt Dominus, nimirū tactus charitate diſcipulorum, qua dolebant interitum tot hominum. Et quando eſt ad propoſitum, ſolent hiſtorici oratoris diſpoſitionem enarrare; ita Euangeliſtæ, motus & geſtus Domini. Sed dicet aliquis; Qui fieri poteſt, vt pauci ingreſſuri ſint regnum Dei, cùm diuitum ad pauperes collatorum, exiguus ſit numerus? Ad hoc dicimus, diſcipulos Magiſtri Domini ſui verba intellexiſſe, non ſolùm de omnibus, qui actu diuitias poſsident, ſed etiam qui illis inhiant, ſiue illas aſſequantur, ſiue minimè: de quibus Apoſtolus: *Qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueum diaboli*. Horum autem in toto orbe ingens eſt numerus.

Ieſu benignitas & charitas.

1. Tim. 6.

Apud homines hoc impoſſibile eſt: apud Deum autem omnia poſſibilia ſunt. Voluit Dominus Apoſtolos perturbatos conſolari, & aperire illis rem dulciſſimam, ſuauiſſimamque, nimirum diuinæ gratiæ opitulationem ea in nobis præſtare, quæ nobis ſolis impoſſibilia ſunt. Nam vt impoſſibile eſt lapidi ſe in altum erigere; ſed homini, qui poteſt in altum proiicere; & aquæ calor natura non ineſt, ſi quis tamen ſupponat ignem aquæ calidam efficiet: ita hominem affluere opibus,

Diuinæ gratiæ efficacia.

bus, & abundare, incertam ac difficilem reddit eius ſalutem, immò, ſine Dei gratia omnino impoſsibilem. Nam diuitiæ cor ac ſe trahunt, ſecuritatem, & vanam cófidentiam pariunt, inſolentioremq́ue reddunt animum, pluraq́ue ſemper habendi auidiorem, niſi Deus ſua bonitate gratiam conferat, qua huiuſmodi prauos motus, & ſitim amplius habendi extinguat, & ad benè diſpenſandum, ſpiritum ſuum impertiat.

Diuitiarũ vis, & natura.

Ille ergo dicendi modus. Quis poterit ſaluus eſſe? Non tam ſignificat charitatem, aut difficultatem, quàm impoſsibilitatem: ſed naturæ, non quidem ſimpliciter, ſed naturæ noſtræ nudæ & ſolius, quæ propter antiquum peccatum in hanc prolapſa eſt impotentiam, vt nequeat ſine Dei gratia præſtare, quæ ante peccatum potuiſſet. Et ita intelligendi ſunt ſimiles loci Scripturæ: *Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo? Quis aſcendet in montem Domini? Generationem eius quis enarrabit? Quis poteſt dicere, Mundum eſt cor meum, purus ſum à peccato? Delicta quis intelligit?* Nam in his, naturæ nudæ, gratia ſpoliatæ, impotentia deſignatur, vel certè raritas. Lætentur ergo diuites, nam ſalus eorum ſolius Dei opus ſit oportet, confidantq́ue in Deo, & ſalui erunt. Quòd ſi diuites ad prædicationem veſtram conuertentur, ſuaq́ue omnia vendiderint, & ad pedes veſtros proiecerint, nolite hoc veſtræ virtuti adſcribere, ſed Dei, apud quem poſsibile eſt, vt inquit Origenes, camelum per foramen acus intrare, non tamen apud homines. Quomodò autem faciat hæc poſsibilia Deus, ipſe ſcit, & Chriſtus eius, & cui reuelauerit Chriſtus. Quod ergo dicit, *Apud homines hoc impoſsibile eſt:* intellige diuitem qui confidit in diuitijs ſe poſſe ſeruari, ſed non apud Deum, cui omnia poſsibilia ſunt, qui poteſt diuitis mentem mutare, ita vt iam nõ amet diuitias, ſed paratus ſit omnia pro Chriſto vel relinquere, vel exponere, vel ſaltem iam rectè vti opibus. Hinc ille in Pſalmis clamat: *Inclina cor meum in teſtimonia tua, & non in auaritiam.* Nouerat enim quàm ſit difficilè, collum ſuum, quod iugo mammonæ ſubmiſit, iugo inexcuſſo ad priſtinam libertatem peruenire. At verò quoniam hac ſentẽtia poſtrema ſatis de humanarũ virium infirmitate, & diuinæ gratiæ virtute, & abundãtia admonemur; quiſque noſtrum in hoc vnum ſeriò incumbat, vt nemo quicquam boni ſibi tribuat, nihil de ſuis viribus, aut meritis polliceatur, ſed totus ſibi diffidens, vni Chriſto, ac Dei miſericordiæ inniti contendat. Eſt enim hoc elationis, & ſuperbiæ vitium adeò nobis innnatum, vt niſi naturæ noſtræ deprauatæ motibus obuiam reſiſtentes eamus, omnia nos poſſe mandata Dei implere, vniuerſasq́ue Satanæ tentationes ac machinas ex nobis ipſis vincere facilè nobis perſuadeamus. Sed ab his ſemel imbibitis opinionibus ægrè diuelli patimur: tanta eſt philautia, & omnia bona nobis tribuendi ſitis: eam intra viſcera ipſa noſtra deliteſcit Pelagius. Sed non libet pluribus hunc morbum planè periculoſum exaggerare; plura à nobis in alijs locis dicta ſunt. Tantùm deprecemur Dominum, vt nobis oculos aperiat, quatenus cum primis parentibus noſtris cernamus nuditatem noſtram, atque propter illam erubeſcentes, diuinæ miſericordiæ opem imploremus, qua nos omnes, & cogitatus noſtros, atque conſilia in illo vno collocemus, qui vnus eſt prora ac puppis ſalutis noſtræ, Chriſtus Ieſus Dominus noſter, per quem, & cum quo Patri eſt gloria in Spiritu ſancto, in cunctis ſæculis, Amen.

Id: Quis ergo poterit ſaluus eſſe, quid ſignet.
Pſalm. 14. Pſalm. 23. Eſai. 53. Prouerb. 20. Pſalm. 18.
Orig. tract. 8. in Matth. in fin. tom. 2.
Quis diues ille nequeat intrare in regnum cœlorum.
Pſalm. 118.
A quo vno pendeat omnium hominum, præſertim diuitum ſalus, atque felicitas.
Elationis ac ſuperbiæ vitiũ quam nobis inhæreat.
Gen. 3.

TRACTATVS LIV.

De cõſultatione Pontificum & Phariſæorum inter ſe poſt Lazarum ſuſcitatum, de perdendo Domino. Et habetur tantùm Ioann. 11. *Collegerunt ergo Pontifices & Phariſæi concilium, & dicebant; Quid facimus? quia hic homo multa ſigna facit. Si dimittimus eum ſic, omnes credent in eum: & venient Romani, & tollent locum noſtrum, & gentem. Vnus autem ex ipſis, Caiphas nomine, cum eſſet Pontifex anni illius, dixit eis, Vos neſcitis quicquam; nec cogitatis quia expedit vobis, vt vnus moriatur homo pro populo, & non tota gens pereat.* Et reliq.

NARRAT Euangeliſta, Lazaro ſuſcitato à mortuis in Bethania coram tanta multitudine Iudæorum, multos crediſſe in Dominum Ieſum, alios verò ex his qui adſuerant, adijſſe ad Phariſæos, & enarraſſe tam illuſtre prodigium: quo audito, ſi ſobrij, & ſanæ mentis extitiſſent, debebant concilium indicere pro Domino Ieſu, & in eo decernere, vt omnes Ieſum tanquam verũ Meſsiam agnoſcerent, fide amplecterentur, atque omnis venerationis cultu adorarent. Et tamen audi quid dicat Euangeliſta: *Collegerunt*, inquit, *Pontifices & Phariſæi concilium.* Vt cogaris contremiſcere, & expaueſcere ad tantam hominum ma-

Euangeliſtæ ſcopus.
Caiphæ, & ſuorũ inſignis ſtultitia, & nequitia.

Quibus cauſis adducti fuerint Pontifices, & Phariſæi ad cogendum cõcilium aduerſus Chriſtum poſt Lazarũ ſuſcitatũ.

litiam, & obſtinationem. Adhoc autem exectandum, & ſacrilegum concilium cogendum multæ cauſſæ eos impulerunt. Primò quidẽ terribile Dei iudicium, quo iuſtè erant dati in reprobum ſenſum, vt perficerent ea contra Chriſtum, quæ manus, & cõſilium Domini decreuerant. Erant enim à ſe ipſis redditi vaſa apta iræ ad contumeliam perpetuo lumini reſiſtentes, & notam veritatem impugnantes.

Actor. 4. *Rom. 9. & 2. Tim. 2.*

II. cauſa. Deinde ſtimulauit Satanas, qui eſt velut Dauus interturbans omnia, & qui tanto magis inſaniuit, quanto plus vidit Dei gloriam clarius illuſtrari.

III. cauſa. Tertiò, quod attinet ad Iudæos, duos peſſimos conſiliarios ſecuti ſunt, nimirum ambitionem, & auaritiam. Timebant enim & gloriam, & quæſtum omnem ſibi doctrina, & ſignis Chriſti peritura: per quos duos conſultores homo in vniuerſa vitia, & crimina præceps prolabitur.

Ambitio, & auaritia, quibus nimirum Caiphas cum ſuis vexabatur, quales conſiliarij.

Ambitio effecit, vt Core, Dathan, & Abiron, cum ſuis omnibus in Moyſen ſurgerent, & Abſalon, vt proprium parentem regno ſpoliaret, & ad necem quæreret.

Num. 16. *2. Reg. 17. & ſeq.*

Eorum pernicies.

Auaritiæ potentiſsimus affectus homines, ſicarios, & viarum graſſatores, fœminas vt omni pudore exuto corpora ſua proſtituant, & Iudam, vt Dominum vẽderet, & ad mortem proderet, reddidit. Vt rectè dictũ ſit: *Auaro nihil eſt ſceleſtius:* hic enim animã ſuam venalem habet.

Matth. 27. *Eccl. 10.*

Ambitio, & auaritia coniunctæ in cauſſa fuerunt, vt Nabuchodonoſor, Cyrus, Alexander, Iulius Cæſar, atque alij magni Imperatores tãtum ſanguinis effunderent humani. Nec aliud nunc obſtat, quo minus pax inter Chriſtianos Principes coaleſcat, aut Eccleſia in priſtinum ſuum decorem reſtituatur, quàm faſtus, & cupiditas: neque hæreticos aliud magis retinet, quo minus ad Eccleſiæ gremium redeant, quàm ſuperbia, quæ facit, quo minus ſententias recantent ſuas; & vſurpatio bonorũ Eccleſiaſticorum, quę omnino veris dominis ſuis reſtituenda eſſent; cum contra Eccleſiam pręſcribere nullus valeat. Quiſquis ergo ſalutis tuæ deſiderio teneris, hos conſiliarios à te abige, contemne mundi gloriam, & temporarias diuitias, ſi ad æternam coronam, cœleſtiaque bona aſpiras.

Pontificum proprium munus & Phariſæorum.

Expendamus iam ſingula verba. *Pontifices*, Penes quos regendi populi in ſpiritualibus poteſtas erat ordinaria. Phariſæi verò, qui vitæ ſanctitate, & religione cæteros antecellebant, poteſtate ſubdelegata fungebantur, & populum vnà cum Pontificibus in his, quę ad legem, & ceremonias attinent, gubernabant. Et iſti qui maiora beneficia à Deo acceperant, minus credebant, & magis erant Chriſto infenſi; vt iam non liceat dicere cum Propheta: *Et erit, ſicut populus, ſic Sacerdos*; ſed potius, Nec erit ſicut populus Sacerdos. Illi ergo collegerunt concilium in Ieſum.

Eſai. 24.

Hoc cõcilium Ioan. 11. ab illo Matth. 26. varium eſſe & diuerſum.

Matth. 26.

Hoc autem concilium diſtinctum eſt ab illo, de quo Matthæus: Tunc, inquit, congregati ſunt Principes Sacerdotum, & Seniores populi in atrium Principis Sacerdotum, qui dicebatur Caiphas. Et concilium fecerunt vt Ieſum dolo tenerent, & occiderent; tametſi alij quidam, inter quos eſt Simon de Caſsia, ſecus opinentur.

Simon de Caſſia in libro Diſputationū.

I. Argum. Quòd verò ſit diſtinctum, ex duobus euincitur. Hoc enim die Veneris Lazari celebratum eſt; illud verò lõgè poſt per biduum, nempè ante Paſcha.

II. Argum. Deinde in hoc definitum eſt communi conſilio, vt Chriſtus moreretur: dicunt enim, Expedit vobis vt vnus moriatur homo pro populo; illic verò de executione, ſiue de peculiari modo conſilium ſuum exequendi tractarunt, nempè vt dolosè, & occultè eum caperent, quia aperta vi nõ audebant propter turbam.

Impia quædã iniquaque cõcilia cum isto Caiphæ cõtra Chriſtum nullo modo comparanda.

Ab initio mundi nõ fuit, nec futurum eſt tam iniquum concilium coactum. Legimus frequenter, impios conſultationes contra iuſtos feciſſe, vt fecerunt vndecim fratres filij Iacob contra Ioſephum à patre ſuo præ cæteris dilectum; Ægyptij contra Iſraelitas opprimendos; Achitophel & Abſalon contra Dauidem; impij Sacerdotes aduerſus Ieremiam, de qua in Ieremia ſcribitur; Inuenta eſt coniuratio in viris Iuda, & in habitatoribus Ieruſalem. Denique impij Iudices contra Suſannam.

Gen. 37. *Exod. 5.* *2. Reg. 17.* *Ierem. 11.* *Dan. 13.*

Sed hoc omnia alia excellit, quia nõ contra hominem tantùm, ſed contra Filium Dei, & Meſsiam, id eſt, contra bonum eorum, celebratum eſt, nec ob aliam cauſſam, quàm ob illud diuinum opus ſuſcitati Lazari à Chriſto factũ; vt intelligas eos in ipſam innocentiam contra omnem iuris rationem coegiſſe concilium.

Expenditur hoc verbum Quid facimus.

Et in primis dicunt, *Quid facimus*, quod verbum pro futuro ponitur, id eſt, Quid faciemus? & verbum auaritiæ eſt, vt à Luca refertur de diuite quodam, dicente; *Quid faciam, quia nõ habeo quò cõgregem fructus meos?* Eſt etiam verbum timoris perdendi bona ſua, vt villicus ille iniquitatis, qui dicebat; *Quid faciam, quia dominus meus aufert à me villicationem?* Eſt inſuper verbum liuoris, & inuidiæ: hinc in Actis cõgregati Principes, & Scribæ, de Apoſtolis comprehenſis dixerunt; *Quid faciemus hominibus iſtis? quia notum ſignum factum eſt per eos.*

Luc. 12. *Infra 16.* *Act. 4.*

Iudæorum in Chriſtum malignitas immenſa.

At verò hoc loco, & ex cupiditate, & ex timore amittendi bona ſua, ſed potiſsimùm ex inuidia gloriæ Chriſti ex ſuſcitatione Lazari partæ, qua mirabiliter diſcruciabantur, dicebant, *Quid*

facimus? Eſt ſimul verbum, quo ſe inuicem ad perpetrandum bomicidium cohortantur. Eſt enim ſenſus, Quid ceſſamus? quid torpemus? aut quid occaſiones nobis oblatas eum interficiendi negligimus? Expende etiam admirabilem ſitim maleſaciendi.

Quibus illum maledictis onerauerint.
Matth. 12.
Infra 13.
Ioan. 9.
Matth. 11.
Ioan. 8. & *Infra* 10.
Supra 9.

Nam cùm vitam, doctrinam, miracula, & parentes eius calumniati eſſent, & in faciem eius conuitia multa iactaſſent, atque eum Sabbati violatorem, vini potatorem, peccatorum, & publicanorum amicum appellaſſent, atque in eum manus inijcere, eumque comprehendere tentaſſent, atque omnes qui eum ſequerentur, atque eius doctrinam profiterentur, excommunicationis vinculo innodaſſent: tamen quaſi nihil egiſſent, dicunt. Quid facimus? tanta eſt malè operandi ſitis in impijs, mirumque faſtidium benè agendi in bonis, qui ſubito, vbi virtutis viam arripuerint, laſſantur, quaſi magnum quid præſtiterint.

Quale illud cõcilium Caiphæ cõtra Christum.
Pſalm. 25.

Hoc eſt illud concilium, de quo Dauid cecinit; *Odiui Eccleſiam malignantium; & cum impijs non ſedebo*: ad hoc enim cõcilium nec propheta aliquis, nec Moyſes ingreſſus eſt. Si enim intraſſet, vtique pro Chriſto reſpondiſſet, ac dixiſſet; Si tot ſigna facit; credite in eum. Hinc multa in noſtris conſultationibus abſurda, & inconuenientia facimus, quia in illis diuinas Scripturas non admittimus, nec per vitæ, & morum ſanctitatem, & honeſtatem diſponimur, vt ſanum conſilium poſſimus accipere.

Greg. tom. 1.

Gregorius lib. 18. Moralium cap. 19. de his verbis diſſerens: *Videbant*, inquit, *vnde conuerti debuerant, atq; exinde peruerſiores fiebant.*

Luc. 18.
Sap. 2.

Hic homo. Cõtemptim, & ex inuidia proprium reticent nomen, ſicut Phariſæus alibi dixit: *Velut etiam hic publicanus:* Ita hic homo, Galilæus, fabri filius, & vilis, abiectaque perſona. Sed vt erat illis grauis ad videndum, ita & ad nominãdum:

Ioan. 1.
Vnde Iudæi agnoſcere potuerint, ac debuerint Chriſtum Meſſiam, ac verum Filium Dei.
Matth. 7.

& quẽ verũ Chriſtum, ac Dei Filium agnoſcere potuerunt, tum ex Ioannis teſtimonio, tum ex doctrina mirabili, tum ex ſcripturis ſacris, tum ex admirandis operum ſignis, eum hominem vocant. Nam vt ex fructu arbor dignoſcitur, ita Chriſtus ex diuinis operibus ſe Deum comprobabat. Addunt: *Multa ſigna facit.* Quo verbo inuidum animum, & exulceratum ſuum aperiunt, & ex eo ſolùm torqueri, quòd tot coruſcaret miraculis.

Ioan. 6.
Iudæorum inconſtantia, peruerſitas.

Vide etiam inſignem nequitiam: alibi petunt ſigna, vt credant, dum dicunt; Quod ergo tu facis ſignum, vt videamus, & credamus tibi? quid operaris? Nunc ſigna confitentur, & propter illa Chriſtũ perdere conantur. Quemadmodum multi de aperta via ſalutis diu dubitant, & in longum protrahunt conſilium, & interim percepta veritate præcipites ſe dant in latam viam perditionis. Deinde pro crimine objiciunt, quod omni laude, & admiratione dignum erat. Adhæc etſi ex liuore illũ vellent perdere; nihil mali tamen ei poterant objcere, niſi tãtùm benefacta eius: tanta ſcilicet fuit Chriſti Domini innocentia.

Chriſtiani vita qualis eſſe debeat.
1. *Pet.* 2. & 3.

Ac proinde tã irreprehenſa, & pura debet eſſe Chriſtiani vita, vt aduerſarij non habeant, quod verè accuſare poſſint. Hinc maiori damnatione digni extiterunt Iudæi, quòd talia opera præſtantem damnauerint, ſicut ipſemet dixit; *Si opera non feciſſem in eis, quæ nemo alius fecit; peccatum non haberent: nunc autem & viderunt, & oderunt & me, & Patrem meum.*

Ioan. 15.

Si dimittimus eum ſic, omnes credent in eum: & venient Romani, & reliqua.

Caiphæ, Sacerdotum, & Phariſæorum inſignis hypocriſis.

Id eſt, Niſi citò nobis proſpiciamus, & illũ, ne vltra pergat, via ſignorum & doctrinæ impediamus, actum erit de nobis. Et vide quanta hypocriſi iniquum animum ſub ſpecie boni velent, fingentes ſe de communi ſalute conſultare, deinde de fidelitate Romanis ſeruanda; & ita ſub honeſti ſpecie curabãt homines fallere, nihil de diuino iudicio curantes, quaſi plus timendi homines ſint, quàm Deus. Sed horrendum eſt incidere in manus Dei viuentis.

Heb. 10.

Quid enim tibi prodeſt, miſer, ſi hominibus verba dare poſsis; cùm Deum, & conſcientiam tuam fallere nequeas? Iam, quæ inferant, expendamus.

1. Argum. Iudæorum de Chriſto perdendo.
Cyrill. lib. 8. *in Ioan cap.* 1. *ante medium, tom* 2.
Cõcilium omne cum ſci gratia cogi cõſueuit.

Primum eſt: *Omnes credent in eum:* Hoc eſt, habebunt eum pro Meſsia: & vnde lætari debuerant, contriſtantur: & vt Cyrillus exponit, inuident ſoli, quòd in plures ſuæ lucis diſtribuat radios. Cumque omne concilium ad propugnandam fidem, & morum diſciplinam reſtituendam, congregari in Spiritu ſancto legitimè conſueuerit; ſolùm hoc Concilium, aut conciliabulum potius, ad Chriſti fidem extinguendam, ac proinde ad morum corruptelam inuehendam celebratum fuit. Illa verò illatio, *Omnes credent in eum*, vitioſa erat.

Feruor fidei vnde ortum habeat.
Ioan. 12.

Nam feruor fidei nonniſi à paſsione, & morte eius ortum habet; quod & ipſe Dominus aſſeruit, cùm dixit; *Niſi granũ frumenti cadens in terrã mortuum fuerit; ipſum ſolum manet. Si autem mortuum fuerit; multum fructum affert.* Et Eſai. *Si poſuerit pro peccato animã ſuam, videbit ſemen longæuum.* Id ipſum & ratio cõfirmat.

Eſai. 53.
1 *Ioan.* 4.
Vbi magis Chriſtus ſe erga nos amorẽ declarauit.
Ioan. 12.

Amor etenim noſter, amorem Dei ad nos conſequitur, iuxta illud: *In hoc eſt charitas, nõ quaſi nos dilexerimus Deum, ſed quoniam ipſe prior dilexit nos.* Nuſquam autẽ maius argumentum diuini erga nos amoris declaratũ eſt, quàm in Cruce, de qua dixit; *Ego ſi exaltatus fuero à terra, omnia traham ad me ipſum.* Dein

de pro-

Inuidorum ingenium.

deproditur ingenium inuidentium, quibus quoduis paruum bonum videtur magnum. Aliàs enim dicebant; *Nunquid ex Principibus aliquis credidit in eum, aut ex Phariſæis?* Tertiò detegitur ſtultorum argumentum, qui dicebant: Si omnes continerent: ſi omnes paupertatem, & virginitatẽ profiterentur, periret mundus. Quaſi verò Deus dimiſſus agere neſciat, aut nequeat gubernare mundum multò melius quàm nos ipſi. Timebant iſti quod valde optare debebant, ſcilicet, vt omnes in eum crederent. Sed tales erant iſti paſtores, qui non contenti lana, & lacte ouium, etiam vitam ab eis auſerebant; nec illam quidem temporariam, ſed æternam.

Ioan. 7.

Hæreticorum ſtultiſſimum argumentum.

Falſum eſſe quod Iudæi colligebant in Chriſtum credentibus vniuerſis, in ipſos à Romanis animaduerſum iri, bonisque omnibus fore ſpoliandos.

Secundum inconueniens, quod nequaquam interſecto Chriſto deducebant, eſt, quòd cùm omnes illi crediderint, huius rei rumor ad Romanos perueniet, Iudaicam gentem deſerto Cæſare deſciuiſſe ad Regẽ nouum ſuum iamdiu ab ipſis exſpectatum, & ſæuient armis in nos, & ſimul hûc locum ſanctum profanæ gentes occupabunt: & totum Iudaicum genus internecioni delebunt. Quod genus argumenti ab extremo periculo maximum habet pôdus apud carnales, qui nonnili carnalia, & temporalia bona amittere verentur. Et ita populum Iudaicum plus æquo terrena diligentem, his verbis magis contra Chriſtum irritant, & magna ignominia Filium Dei afficiunt, quem ſatis non fuit illis ſeductorem, & ſeditioſum indicare, ſed etiam tam damnoſum, vt propter eum, ſi viuere permitteretur, neceſſe eſſet totam gentem Iudaicam exſcindi. Sed primò certè cõſiderandus erat ſtatus cauſſæ, an videlicet Chriſtus ſeditionis eſſet autor, & an defectionem doceat à Romanis, qui ſoluit, & ſoluendum iuſſit tributum Cæſari: qui cùm regnum illi offerrent, fugit in montem: qui cum duodecim Apoſtolis comitatus incedebat, & coram Pilato dixit, *Regnum meum non eſt de hoc mundo*: ita vt ne minimam quidem ſuſpicionem tyrrauidis exhibuerit; imò manſuetudinem docuit, alapis cæſos non vlciſci, iniuria affectos tolerare, potiuſque ad ferendam iniuriam, quàm ad inferendam, vel referendam paratos eſſe: quæ omnia officia potius ſunt tollentis, & penitus damnantis, quàm conſtituentis tyrannidem. Quòd ſi ſe Meſſiam, vel Regem, quandoque dixit, vel ab alijs dici paſſus ſuit: vidiſſent ex lege ipſum Regem eſſe: ſed non talem, qui non ferat Romanorum Regem: quia eſt Rex iuſtitiæ, pacis, ſalutis, & vitæ æternæ; dominaturque ſuper omne peccatum, mortem, Satanam, afflictionem, & inſernum. Quid hæc ad Cæſarem? Dominetur ille ſuper Gentes, prouincias, populos: Chriſti regnum non eſt de hoc mundo: &, *Non eripit mortalia, qui regna dat cœleſtia.* Vnde hic aperta proditur malitia Phariſæorum, cauſſas merè ſpirituales, qualis erat illa, an Ieſus eſſet verus Meſſias, ad ſecularia iudicia, & tribunalia mundi deferendo, & quæſtionem de doctrina Meſſiæ referendo, quaſi cauſſam ad ſtatum, principatumque Cæſaris ſpectantem; quò ita tegerent immoderatos ſuorum animorum affectus, ac priuata odia.

Ratio prima.

Chriſtus quàm longe fuerit ab omni principatus, regnique ambitu.

Matth. 17. & infra. 22.

Ioan. 6.

Infra. 18.

Chriſti de manſuetudine documenta, Iudæorum de affectato regno calumnijs omninò contraria.

Matth. 5.

Ioan. 1.

Infra 4.

Rex qualis erat Chriſtus tantummodo.

Ioan. 18.

II ratio.

Secundò conſultandum illis erat, num gens peritura ſit, ſi in Chriſtum crederet. Hi ſi Scripturas cõſuluiſſent, vidiſſẽt quod non propter fidem in Deum, & bona opera, ſed propter incredulitatem, & peccata ſinit Deus populos perire, & gentes: Regnũ enim à gente in gentem transfertur propter iniuſtitias, & iniurias, & contumelias, & diuerſos dolos. Vidiſſent quòd pij, & iuſti homines vel decem, vt de Sodomitis ſcriptum eſt, cauſſa eſſent tuendæ, & propugnandę ciuitatis ab ira Dei.

Vnde populorum & gentiũ interitus omnino teſte Scriptura.

Eccleſ. 10.

Geneſ. 18.

III. ratio.

Tertiò in conſilium aduocandum erat, quòd credentibus omnibus crediddiſſent etiam Romani; & nõ veniſſent ad tollendum regnum, & gentem, ſed ad honorificandũ; cùm regnum Chriſti ſit ſpirituale, & bellum indicat peccatis, & dæmonibus, non Romanis: qui ſi veniſſent ad euertendam fidem, & Chriſtianos debellandos, debebãt ſibi perſuadere, quòd victoria à ſeipſis ſtaret, & quod is qui olim ab Ægypto, inuito Pharaone, liberauit, & à Babylone eduxit, inſpirando Cyro Regi, vt reditum concederet Iudæis, illum eundem, qui miraculis ſe inuictum, & potentem demõſtrabat, ipſos propugnaturum, atque defenſurum. Maximè quia ipſi exſpectabant ſuum Meſſiam temporali regno regnaturum, & ab omnibus Gentibus Iudaicum populum liberaturum. Nam alioqui nunquam foret Meſſias à Iudæis ſuſcipiendus, ne Romanorum paterentur incurſus. Imò Daniel capite nono prædicit, ciuitatem, & ſanctuarium diſſipandum à Romanis, eo quòd Meſſiam non acceperint, ſed negauerint.

Quale regnũ ſit Chriſti.

Exod. 12.

2 Paral. 36.

1. Eſd. 1. & 2.

IV. ratio.

Quartò diligenter erat inſpiciendum, num propter commodum temporale Reipublicæ interficiendus eſſe innocens, & iuſtus, vidiſſentque nõ eſſe facienda mala, vt veniant bona; nec ita commodis Reipublicæ proſpiciendum, vt impiè agatur in legem Dei, quia bonum Dei maius eſt omnibus Rebuſpublicis. Idcircò in poteſtate conſtitutis opus eſt Dei gratiæ, vt rectè publica res adminiſtrari valeat: quamobrẽ

Reipublicæ qualenus proſpiciendum.

1. Tim. 2.

Ad regimen ciuitatis prouinciæq; quid opus ſit maximè.

Deut. 17.

Paulus iubet orare pro Regibus & in poteſtate conſtitutis: & Regibus Iſraël Rempublicam gubernantibus in lege præcipitur, vt habeant ſemper penes ſe librũ Deuteronomij ad inſtitutionem Regis. Vbi enim non eſt fides, aut timor Dei, cuncta indebitè fiunt. Quare cum à Regibus deſtinantur iudices, & gubernatores ciuitatum, vel prouinciarũ, quemadmodùm illis præſcribitur, vt omni ratione bona regia conſeruent, & augeant: quod non auſim reprehendere, quia æquum eſt, ſed illud plus, & ante omnia admonendi, vt Dei gloriam, & laudem, eiuſque cultum commendatiſſimũ habeant: vt Epiſcopos, & Sacerdotes Dei miniſtros omni honore proſequantur: vt alios etiam ſuo exemplo permoueant: vt pax ſumma, & concordia coaleſcat inter laicam & ſpiritualem poteſtatem; vt ea ratione gubernatio ſit ſuauior, fortior, & cõſentientior in bono eorum qui gubernantur. Nam ita tandem fiet, vt ſeruato ordine à ratione præſcripto, ſi Regi in ſua adminiſtratione Dei gloria ſit curæ, & ſuorum miniſtrorum protectio, ac tuitio, vt ipſe pro ſua ſingulari prouidentia eorum regnum conſeruet, & augeat.

Qua ratione Reges ac Principes ſubiectũ ſibi populum optime gubernabunt.

V. ratio.

Quintò poterant cogitare, quòd ſi ſecus facerent, contrarium eueniret, vt & factum eſt. Nam in Meſſiam ab eis interfectum credidit mundus vniuerſus, atque adeò Romani ipſi. Venerunt etiam Romani, & ſuſtulerunt locum, & gentem: & quod maius eſt, admirabiliuſque, credentes non tetigerunt. Quia vt legitur in libris Eccleſiaſticæ hiſtoriæ, ante aduentum Titi fideles omnes à Spiritu ſancto præmoniti, & Ieroſolyma relicta, in Pellam ciuitatem ſpectantem ad regnum Agrippæ ſe receperunt; & ſolos incredulos Iudæos gladius Romanorum oppreſſit, iuxta illud Salomonis: *Quod timet impius, veniet ſuper eum*; Et, *Incidit in foueam, quam fecit*. Vt Ioſeph venditus à fratribus Iſmaëlitis, ne regnaret ſuper eos, Rex factus eſt, & adoratus ab eis in Ægypto toties, & Ionas fugiens à facie Domini, ne iret in Niniuen, fugientem minimè opinantem direxit in Niniue, & Aman ſuſpenſus eſt in patibulo, quod parauerat Mardochæo. Vt rectè ſit dictum; Conſilium meum ſtabit, & omnis voluntas mea fiet. Et volẽtes impedire opus Dei, id ipſum perfecerunt, vt in Actis habetur.

Euſebi. lib. 3. hiſtor. c. 1. tom. 1.

Prouerb. 10.

Pſalm. 7.

Geneſ. 38.

Infra 42. 43. 44. & 45.

Ionæ. 1.

Infra 3.

Eſther. 7.

Eſai. 46.

Act. 2. & 4.

Quòd ſi in contrarium obijcias; Vbi eſt ergo hominis liberum arbitrium, ſi homo Deo repugnando, eius voluntatem facit? Reſpondeo, illud minimè cogi, quod coactionis capax eſſe nequit, ſed executionem excogitati, & deliberati conſilij impediri. *Hominis eſt enim animam præparare, & Domini gubernare linguam.* Et rurſus, *Scio Domine, quia non eſt hominis via eius: nec viri eſt vt ambulet, & dirigat greſſus ſuos.* Id eſt, Non eſt in homine ſitum, vt perficiat cogitationes, vel voluntates ſuas. Deus enim ſibi executionẽ reſeruat: niſi enim ipſe nobiſcum operetur, nihil fiet. Paulus enim cupiens venire Romam, impeditus eſt, ſicut volens prædicare in Aſia, & Bithynia, prohibitus fuit; Dauid volens templum conſtruere, per Prophetam Nathan reuocatus eſt.

Quomodo Dei voluntatem homo vel inuitus faciat integra libertate.

Prouerb. 16.

Ierem. 10.

Rom. 1.

Act. 16.

2. Reg. 7.

Deinde obijcies; Quomodò Iudæi facientes voluntatem Dei, non promeruerunt apud Dominum? Reſpondeo: Non ſatis eſt velle, quod Deus vult; niſi etiam addas modum, quo Deus ipſe vult. Siquidẽ carnifex alicuius ad mortem damnati caput amputans, ſi vltionis propriæ ſtudio id faciat, facit quidem voluntatem Dei, & magiſtratus, quod attinet ad obiectum; non tamen eo modo, quo Deus, aut lex decernit. Nam Deus, & iudex eius miniſter, ex affectu iuſtitiæ, non autem propriæ vindictæ vult puniri homines. Deus etiam ſimpliciter Chriſti mortem non voluit, nec illa per ſe optabilis erat, aut expetenda: nam alioqui Iudæi ſummum cultum, Chriſtum interficiendo, Deo impendiſſent; tantum abeſt, vt in peccatum eſſet illis imputandũ: quod tamen ad ſummum flagitium, & atroces pœnas illis eſt deputatum. Præceptum ergo fuit Chriſto, vt prædicaret veritatem, & offerret ſe morti, ſi daretur pro illa ſuſtinenda, & per illam oblationem ſalutem operaretur, illamq; Pater ad reconciliationẽ mundi acceptaret: quemadmodum voluntatẽ Abrahæ volentis immolare filium ſuum Iſaac, probauit, ac ampliſſimo promiſſionis Meſſiæ præmio remunerauit, illamq; loco holocauſti tulit acceptam, cum dixit: Quia feciſti hanc rem, & non pepercisti filio tuo vnigenito propter me; benedicam tibi, & multiplicabo ſemen tuũ, & quæ ſequuntur. Durũ proinde eſt, & incredibile quod quidã aſſerũt, quod ſi Iudæi Chriſtum nõ occidiſſent, mater eum crucifixiſſet: quod nõnullis dictu horribile videtur, nedum falſum. Nam alioqui ipſa Dominus noſtræ ſalutis amantior, quàm mater, in ſeipſum manus inieciſſet, ac ſibi mortem conſciuiſſet: quod eſt multò horribilius, & abſurdius. Sed vt Martyres veritatam taſtificati ſunt, & pro veritata tuenda, illatam ab aduerſarijs mortẽ & pendentam ab eorum voluntate libenter acceptarũt: ſimili ratione miſſus eſt Chriſtus ad nos, & mortẽ violentã ab hoſtibus illatam volens ſuſtinuit. Oblatus enim eſt, quia ipſe voluit, id eſt,

Quid Iudæi peccarunt Chriſtum occidendo, cum in eo fecerint Diuinam voluntatem.

Qua ratione Deus Chriſti mortem voluerit.

Gen. 22.

Ibidem.

Eſai. 53.

Mortis Chriſti neceſſitas vnde.

quia Pater permiſit, & ipſe non impediuit, qui mille modis impedire poterat. Atque ex eo mortis Chriſti neceſſitas ex præuiſione Iudæorum illam inferre deliberantium, imò illam in oculo ſuo æterno iam inſerentium nata eſt, non autem ſimpliciter, & ante omnem præſcientiam.

Quale fuerit conſiliũ Dei, Iudæorũ peccato mundi redemptionem per Filij ſui mortem operantis.

Tertiò ſi obijcias, non eſſe boni conſiliarij per obliquas, vel iniquas vias rectum finem aſſequi, ſi liceat aſſequi per recta adiumenta, & præſidia. Reſpondeo: Verum eſt, ſi ipſe per ſe vias illas ſtatuiſſet: ſed ipſe non fecit eorum malam voluntatem, aut odium, aut inuidiam, ſed prudentis eſt, & beneuoli, malo aliorum inuento in bonum ſuum vti. Hinc ſapientiſſimè ex tanto odio eduxit tantam charitatis flammam, ex illuſitia crucis tantam ſapientiam, ex tanta morte vitam noſtram tam pretioſam, ex flagellis tantam ſanitatem, ex illa iniuſtitia tantam noſtram iuſtitiam, ex tanta læuitia tantam miſericordiam, denique ex tanta ingratitudine tantam potuit gratiam eruere, ex tanta ignominia tantam Chriſti, & noſtram gloriam.

Quamobrem Deus cum poſſet, noluerit tamen mortẽ impedire vrgentis Filij ſui.

Geneſ. 22.

Quod ſi poſtremò vrgeas: Quare Deus executionem mortis filij ſui non impediuit, quemadmodùm mortem Iſaac à patre mox inferendum repulit? Reſpondeo, Nõ eſt Dei rerum violare naturas; & ob id nec liberum arbitrium, aut eius conſilia ſine cauſſa. Deinde voluit oſtendere, quanti facere Patrem debeamus æternum, & quantum obedientiæ obſequium ei pendere oporteat. Vidit etiam quòd hic modus eſſet ſummè amabilis, dulcis, & ad corda hominum ad ſe trahenda accommodatus; proinde meritò noluit impedire. Diſcant igitur principes, atque eorum cõſiliarij, vt Deum primùm ante oculis habeant, & eius gloriam in primis in ſuis conſultationibus quærant; neque à munere ſuo ceſſent, propterea quod iacturam amicitiæ, & gratiæ Principum facturi ſint. Nam quicunque voluerit amicus eſſe ſeculi huius, inimicus Dei conſtituitur: vt ait frater Domini.

II. ratio.

III. ratio.

Reges ac Principes quibus conſiliariis vti debeant.

Iacob. 4.

Vnus autem ex ipſis, Caiphas nomine, cum eſſet Pontifex anni illius, &c. Hec conſultatio cùm eò videretur tendere, vt prætextu publicæ ſalutis Ieſu ſalutis omnis autor occideretur, Caiphæ viro ſanguinario anni illius Pontifici, ac proinde concilij præſidi ſegnior, ac dilutior viſa eſt, quàm res ipſa poſceret; proinde illorum cœpit increpare ignauiam, quod lentis conſilijs deliberarent, an Ieſus eſſet occidendus, nimirum, quod id omnibus rebus omiſſis, eſſet cum primis agendum. Veriſimile eſt enim multas in medium ac varias fuiſſe prolatas ſententias.

Quare Caiphas dixit; Vos neſcitis quicquam, neque cogitatis & reliq.

Simon de Caſſia lib. 11. cap. 45. ante med.

Quidam ex recentioribus haud abſurde de his meditatus eſt: tractans enim hæc verba, ſcripſit: *Et mira erat altitudo diuini conſilij ſuper ſalutem generis humani, quod in anima mortui de proximo in corpore morituri; æternas ſubituri pœnas, ignari myſterij. de vita ex morte conſultabant, iniqui de magna virtute, iniuſti de ſumma iuſtitia, captiui de redemptione, venditi de pretio atque officio charitatis, & cæci de lucis myſterio, terreni de cælo, homines de Deo, filij diaboli de Filio Dei. Et hæc ſimilia ignota ignotè ab illis fiebant. Proinde veniant in imaginationem, quæ hinc pro parte Iudæorum, pro temporalibus intendentium, quæ pro communi vtilitate mortalium erant huic optimo conſilio. Equidem Iudæis duntaxat temporalia conſpicientibus, & à diuinis bonis auertentibus intellectum, erant varij oratores, quorum poterat quis in concilio huiuſcemodi ſic orare. Hominem nobis infeſtum, extorrem fieri à patria, vt pax ſit his, qui illam affectu patrio colunt, cenſeo dignum. Alius; Si aduerſus hunc abs re odio exardeſcimus, cum tamen eum inſequendi iuſta cauſſa prorogata non fuerit; nulla excuſatio criminis remanet. Alius; Quo iure deſæuitur in homine ſeruiente? Alius; Deperit omne honeſtum, ſi ſancitur pœna pro cultore honeſtatis. Alius; Neſcio ad quid ſunt edita iura, ſi non ſeruantur in cauſſa. Ventiletur ergo cauſſa hominis criminati, antequam iudicium pœnale concedat. Alius; Diuina, atque humana legis non eſt ſine propria culpa iudicare hominem in perſona. Quid fecit homo iſte? Alius; Quid lex, ſi eius non cuſtoditur honeſtas? Alius; Diuinum eſt, nec non & humanum quempiam præſeruare, ſi eum legis præuaricatio non accuſat. Alius; Crimen, & delictum, quibus impetere ſatagimus hominem, aut fecit, aut nos fecimus impoſturam. Si fecit, ſecundum legem procedere turpe ſit: ſi fecimus impoſturam, verſa vice mulctandi ſumus. Alius; Cur ſanimus iniuſtum noſtras iniuſtitias arguentem? Etſi de foris audaciam fingimus, intus conſcientia nos accuſat. Alius; Quàm turpe cenſendum, quod conſtitutus in cauſſa quæratur ad iudicium, ſi primo non ſollicitatur examine? Alius; O quam turpius ſi quiſpiam inuenitur innocentia tutor, atque defenſor: etiamſi ſuſpectus eſſet in cauſſa, tentandum eſſet pro eius tuitione, ne iam publico iudicio deperiret. Alius; Lex non agit niſi aduerſus eos propter quos poſita eſt. Si præuaricator eſt legis, conuincat eum malitia ſua, non impetuoſitas noſtra. Alius; Etiamſi iuſtus eſſet, plectendus eſt pœna, cum ipſius verbis, & moribus Reſpublica commonetur. Alius; Non eſt neceſſaria illa virtus, per quam ſæpe tumultibus inhorreſcit. Alius; Homo factionis periculo patriæ, ſit igitur abolendus. Alius; Is qui ſibi vendicauit plebeiorum fidem, facilè poteſt ad id quod voluerit, corda ipſorum inflectere, quorum eſt pernicioſa ſeditio.*

Concilij Iudæorum ſub Caipha Pontifice de Chriſto perdendo ſententiæ variæ tantes ſe ac diuerſæ.

Qui pro Chriſto ſteterint in illo concilio.

Qui ſteterint contra Chriſtum.

ditio. Alius; Etſi iuſtus, aut iniuſtus, omnino à politicis moribus diſsimilitudinem habet, nulla ratione tollerandus eſt amplius. Alius; Etſi iuſtus, aut illum auellamus ad nos, aut nos ſibi honeſtè ſociemus. Alius. O quàm decorum requirere ad ſciſſuram perſequitur, nec minus fœdum, ſi ſibi ſocietate copulemur, quoniam aut eum iuſtum, aut nos fatebimur peccatores. Alius; Etſi nulla ex vtraq; parte aſciſcitio facienda eſt: quid cunctamur in eum aut exilio, aut morte decernere? Alius; Exilio tradere, mitius, & honeſtius eſt. Alius; Captus mittatur ad Cæſarem. Alius; Sub interminatione cuiuſpiam ſupplicij pellatur à finibus noſtris Alius; alligetur compedibus in ſilentio. Alius; Fiat fœdus vt non auerſetur, etiamſi placita noſtra non quærit. Et his ſimilia, q̃ potuerunt in tanto concilio perorãdo edici. Hæc ille. Et rectè meo iudicio, quia in eo concilio adfuiſſe Ioſeph ab Arimathæa, veriſimile eſt, de quo teſtatur Lucas, quòd non conſenſerat conſilio, & actibus eorum; Nicodemus verò proponebat ſigna, quæ Dominus edebat, ſed præ timore non aſſerebat eum Meſsiam. Gamaliel etiam fortaſſis, ſicut in cauſſa Apoſtolorum vinctorum dixit: *Si eſt ex hominibus, conſilium hoc, aut opus diſſoluetur: Si verò ex Deo eſt, non poteritis diſſoluere, ne fortè & Deo repugnare videamini.* Sed nouum non eſt, improborum conſilia ſæpe ſuperiora exiſtere, & in more eſſe, vt potius numerentur, quàm ponderentur ſententiæ. Vnus erat igitur ex eorum numero, qui in necẽ Chriſti machinabantur, & ſignificatur ſingularis inter malos. Rectè autem interpretatur Caiphas, ſcrutator, ſiue inueſtigator, vel Vomens ore: quia ſcrutati ſunt iniquitates: defecerunt ſcrutantes ſcrutinio; Vel quia indigeſta, & quæ non intelligebat, immundoq; ore protulit ad ſenſum ſuum, & non eſt factum verbum Domini ad eum, vt ſolet Scriptura loqui, quoties Prophetam aliquem Sanctum alloquitur Dominus.

Qui fuerint minoris ſententiæ inter eos.

Ioſeph Arimathæus, & Nicodemus an adfuerint huic concilio Iudæorum.

Luc. 23.

Act. 5.

In concilijs improborum quid ſpectetur inique.

Caiphas quid ſignificet.

Pſalm. 63.

Cùm eſſet Pontifex anni illius, dixit eis. Ex quo verbo primùm conſtat, illum non legitimè ingreſſum per oſtium ad Pontificatum, ſed numerata pecunia. Etiam illa Pontificia poteſtas, quæ ex lege in libro Numerorũ perſcripta perpetua erat, auaritia Romanorum reddita erat annua, ac venalis: & propterea Euangeliſta dixit, anni illius; vt innueret dignitatem illam mox deſituram, quæ deſtiti ſſet eſſe perpetua. Anni ergo illius, in quo occiſus eſt hæres à peſſimis agricolis, & in quo, otioſo paſtore, lupus poſſet intrare in ouile, & pro voto oues rapere: denique illius, in quo Ieſus verus Sacerdos per ſanguinem ſuum, & victimam ſui corporis initiaturus erat nouum Sacerdotium.

Quid eſt quod Caiphas dicitur Pontifex anni illius.

Num. 35.

Marc. 12.

Ioann. 10.

Heb. 9.

Hinc etiam decerni licet, Pontificem per ſimoniam aſſumptum, ſi non ſit in contrarium decretum eius electionem infirmans, verum eſſe, atque legitimum, etſi nõ legitimo modo creatum. Et ſtat plerunque, aliquem eſſe Pontificem coram hominibus, ſed non coram Deo: vt ſi quis canonicè non intret, ſed per ſimoniam, condito decreto, quòd infirmet electionem ſimoniacè intrantis.

An Pontifex per ſimoniam aſſumptus verus ſit atque legitimus.

Deinde illud ſtatuimus, Deum adeſſe Ipſis gubernantibus, & maximè ſummis Pontificibus. Nam ſi non defuit moribundæ, & illo anno perituræ Synagogæ; minus Chriſti Vicario, & Paſtori Eccleſiæ vniuerſalis deeſſe poterit, ob amorem ſingularem, quem erga Eccleſiam ſuam habet, & quæ paſtoris ſui vocem audire adſtringitur. Vnde vel pro eo ſolo rogauit Dominus, ne deficeret fides eius: & omne conſilium ſiue negotium, à verbo ſummi Sacerdotis in Veteri Teſtamento pendebat, vt præcipitur in Deuteronomio.

Deus cunctis gubernantibus adeſſe, præſertim vero ſummis Pontificibus.

Luc. 22.

Leuitici ſummi Sacerdotis autoritas, iuſque.

Deut. 17.

Vos neſcitis quicquam, neque cogitatis. Caiphas inſtar cymbali magnum edere ſonũ, ſed non intelligere quæ locutus eſt, videbatur. Pronuntiabant alij varias ſententias de remedio citra mortem Chriſti; ſed illa conſilia imprudentia viſa ſunt. Ideò ambitioſus & moræ impatiens in conſultando, quia & ſitiebat ſanguinem innocentem, in illa prorupit verba. Vbi primùm nota, ingenium arrogantis eſſe, vt ſe ſolum ſapere, & ſcire reputet, cogitationesque ſuas magnificas exiſtimet: reliquos verò inſcios eſſe, & minus ſe intelligentes. Atque hæc erat vna pars prophetiæ eius: qui ipſe Caiphas nihil de Scripturis, vel Chriſto ſciebat. Vani autem ſunt omnes homines, in quibus non ſubeſt ſcientia Dei: hi autem neſciebãt, obſcurati propoſito, & affectu auaritiæ, & ambitionis, quem ſibi præſtituerant. Vnde in libro Sapientiæ, vbi de morte turpiſſima Chriſto infligenda deliberarunt, ſubditur: *Hæc cogitauerunt,* inquit, *& errauerunt; excæcauit enim illos malitia eorum. Et neſcierunt Sacramenta Dei.* Ignorans etiam vim paſſionis Domini noſtri nihil nouit: vnde Apoſtolus non iudicauit ſe ſcire aliquid, niſi Ieſum Chriſtum, & hunc crucifixum. Deinde inquit; *Nos autem prædicamus Chriſtum crucifixum, Iudæis quidem ſcandalum, Gentibus autem ſtultitiam; Ipſis autem vocatis, Iudæis atque Græcis, Chriſtum Dei virtutem, & Dei ſapiẽtiam.*

Qualis hic ſummus Caiphas: Vos neſcitis quicquam neque cogitatis.

Arrogantis ingenium quod ſit.

Sap. 13.

Vnde Iudæorum omnis ignorantia in illo conciliabulo contra Chriſtum.

Sapient. 2.

Neſcius etiam qui nihil.

1. *Cor.* 2.

Supra 1.

Expedit vobis. Verbum Expedit, vim habet comparatiuorum nominum, id eſt, ex duobus malis minus eſt eligendum, & maius fugiendum: hoc eſt, expedientius eſt vnum mori, quàm omnes. Quemadmo-

Expenditur hoc verbum Caiphæ: Expedit vobis.

dùm

dùm apud Poetam Iupiter placari fingitur vnius ſocij Aeneæ morte, nempè Palinuri, cùm ait:

Virg. lib. 5. Aeneid. iuxta finem.

Vnus erit tantum, amiſſum quem gurgite quæres:
Vnum pro multis dabitur caput.

Duplex horũ verborũ ſententia. Expedit vobis vt vnus moriatur homo pro populo &c.

Et quoniam hæc verba non tantùm dixit à ſemetipſo, ſed prophetando, quia erat Pontifex anni illius; propterea habere poſſunt duplicem ſenſum. Alterum, quem ipſe à ſe ipſo, ſiue potius à dæmone accepit, & quo necem Chriſti deſignabat; alterum verò, quatenus à Spiritu ſancto: ita temperata ſunt eius verba, vt id ipſum quod Spiritus ſanctus vellet, neſciens tamen, quod ad hoc attinet, pronuntiaret. Quod igitur attinet ad priorem quem ipſe oſtendebat ſenſum, ita vt hoc eſſet eius conſilium, ita ratiocinabatur. Pro ſtatu veſtro tuẽdo, veſtriſque capitibus ſeruandis nihil magis expedit, quàm vt vnus homo aliàs perdendus per Romanos, moriatur pro populo toto ſeruando. Quod ſanè contra omnem æquitatem conſultum fuit. Nec enim ſunt facienda mala, vt veniant bona: neque ſi Chriſtum dimiſiſſent, & omnes in eum credidiſſent, Romani vnquam contra eos veniſſent. Et plus nocuit Caiphas hoc verbo Iudæis; quàm decem Pilati exactiones facientes; quemadmodum etiam plus nocet impius doctor ſuo conſilio impio, quàm ciuilis tyrannus pecunias emungendo. Nã hic auſert bona temporalia, fluxaque; ille bona animi, & æterna. Scribit Ariſtoteles in Politicis, Traſibulum tyrannum miſiſſe nuntium ad Periandrum, quò ab eo conſilium peteret, & quid ſibi de ſuis ſubditis potentiſſimis eſſet agendum, intelligeret. Noluit Periander quicquam verbo reſpõdere, ne nuntius eſſet conſcius conſilij ſui; ſed in eius præſentia ſpicarum, quæ cæteris eminebant, vertices præcidit, vt quaſi area videretur plana. Reuerſus nuntius, retulit ſe nihil accepiſſe reſponſi, ſed tãtùm quòd viderat eum facientem, recenſuit. Quod intelligens Thraſibulus, ſapientiores, & potentiores quoſque, qui cæteris eminebant, ne ſibi in poſterum obſiſterent, de medio ſuſtulit. Ita Caiphas hoc loco Chriſtum ſignorum magnitudine, atque doctrina populum ad ſe trahentem, & ſuis cupiditatibus obſiſtentem, de medio auferendum eſſe conſuluit.

Prima quidẽ ipſius Caiphæ pontificis, impia penitus, & iniqua ſententia.

Rom. 3.

Eadẽ quàm pernicioſa populo Iudæorum extiterit.

Ariſtot. lib. 3. Polit. c. 9. Periandri ad Thraſibulũ ſibi rebelliones à ſuis ſubditis metuentem.

Quòd ſi hæc verba expendamus, quatenus prophetica ſunt, licèt ipſe ea non intellexerit, quemadmodùm nec aſina Balaam, nec pueri legentes in Eccleſia prophetica voces, quas non intelligunt; dicendum eſt, ſingula verba Caiphæ vim ſuam, & pondus habere. Primum enim eſt, *Expedit*, vt videlicet à ſumma miſeria peccati, captiuitate dæmonis, ſeruitute carnis, ac mundi, gehennæque reatu liberemini, & ſummã ſalutem conſequamini: eo videlicet poſito, quòd Deus aliquos donare vita æterna decreuerit, iuxta illud Apoſtoli; *Elegit nos in ipſo ante mundi conſtitutionem, vt eſſemus ſancti, & immaculati in conſpectu eius in charitate.* Eo etiam admiſſo, quòd peccatum Adæ effectum prædeſtinationis Dei impediuiſſet: etenim iniquitates noſtræ diuiſerunt inter nos, & Deum noſtrum: decebat igitur, hominem iuſtè liberari, vt vitam cõſequeretur æternam, ne diuinæ prædeſtinationis propoſitum fruſtraretur, vel impediretur. Hinc per Eſaiam dixit; *Si nõn vt putaui, ita erit; & quomodo mente tractaui, ſic eueniet.* Et infrà: *Dominus exercituum decreuit; & quis poterit infirmare? Et manus eius extenta; & quis auertet eam?* Propterea prudenter non dixit, Neceſſarium eſt, vel oportet, vel opus eſt; ſed *expedit*, quia multis alijs modis poterat, quàm morte, redimere: vnde dixit: *Pater omnia tibi poſſibilia ſunt: transfer calicem hunc à me.* Sed hic erat vtiliſsimus ſimul, & decentiſſimus, atque expedientiſſimus modus.

Prædicti Caiphæ reſponſi verba ſingula ponderantur.

Num. 22.

Expedit.

Epheſ. 1.

Eſa. 59.

Eſa. 14.

Quare nõ dixit Caiphas; Oportet, vel Opus eſt, ſed Expedit.

Mar. 14.

Deinde ait, *Vobis*: Non dicit, nobis, ſeipſum videlicet excipiendo à fructu paſſionis (quamuis Græci codices, & Latini quidam manuſcripti, & Syriacum Euangeliũ non vobis, ſed nobis, habent:) nam probabile eſt, nonnullos ex Sacerdotibus, qui illi Concilio interfuerunt, ad Dominum fuiſſe conuerſos, & compunctos errorem ſuum agnouiſſe: quia vt dicitur in Actis, multa turba Sacerdotum obediebat Fidei: Caiphas verò, qui ſummo Sacerdotio functus eſt eo anno, & ſententiam tulit in Chriſtũ; mortem ſibi conſciuit, vt autor eſt Clemẽs in libris Conſtitutionum Apoſtolorum; quemadmodùm Pilatum, qui morti Chriſtum adiudicauit, vt præſes Iudææ, in ſeipſum manus iniecisſe teſtatur Euſebius.

Vobis.

Act. 6.

Clement. lib. 8. c. 2. Conſtit. Apoſtolicar.

Caiphæ Pontificis, & Pilati præſidis Chriſtum ſimul que condemnantium, infelices interitus.

Euſeb. lib. 2. Eccl. hiſtor. cap. 7.

Tertium verbum eſt, *Vnus homo*, & non contemptim iſte, vel ille homo, ſed vnus ille, de quo ſcriptum eſt: *Non eſt vſque ad vnum*: Et, *Virum de mille vnum reperi, mulierẽ ex omnibus non inueni.* Vnus igitur, non plures: quia ſi vnus Adam peccatum, & mortem in vniuerſum hominum genus deriuauit; potuit multò magis vnus Ieſus iuſtitiã, & vitam in omnes transfũdere, de quo meritò dixit Apoſtolus quidam; Ipſe eſt propitiatio pro peccatis noſtris: non pro noſtris autem tantùm, ſed etiam pro totius mundi. Vnus etiam homo, & non Angelus quia qui debitum contraxerat, ſolus debebat ſoluere. Et ſi Angelus extitiſſet, homo

Vnus homo.

Pſalm. 13.

Rom. 3.

Eccl. 7.

Rom. 5.

1. Ioan. 2.

ad digni-

Chriſtum cur minime decuerit Angelũ eſſe, ſed hominem. *Pſalm. 8.* *Heb. 2.*

ad dignitatem antiquam non repararetur: ſemper enim Angelus ſuperior homine, & ab illo adorandus fuiſſet; cui tamen in principio penè par erat conditus, & paulò minus ab Angelis minutus, vt verbo Prophetæ vtar: non minus enim redimenti, quàm creanti debemus. Ergo non debuit eſſe Angelus: nec purus homo tantùm, quia ſcriptũ eſt: *Frater nõ redimit, redimet homo? non dabit Deo placationem ſuam, & pretium redemptionis animæ ſuæ.* (*Pſalm. 48.*) Si ergo pro ſe nõ poteſt ſatisfacere, minus pro alijs. Debuit igitur eſſe Deus, & homo. (*Chriſtus cur debuerit eſſe Deus & homo.*) Et hic vnicus eſt, & ſingularis homo, liber ſuapte natura ab omni peccato: qui vt homo corpore pati, & animo promereri poſſet; vt Filius Dei gratia valeret apud Patrem, qua in infinitum gratam redderet mortis ſuæ obedientiam pro toto mundo: & qui tantum poſſet reddere Deo, quantum peccato abſtulimus, nempè diuinitatem, quam vt ambitioſe appeteret, ait dæmon; *Eritis ſicut dij, ſcientes bonum, & malum.* (*Gen. 3.*) Hic eſt igitur ille vnus homo, de quo dixit Apoſtolus, *Vnus Deus, vnus & mediator Dei, & hominum, homo Chriſtus Ieſus: qui dedit redemptionem ſemetipſum pro omnibus.* (*1. Tim. 2.*)

Moriatur.

Quartum verbum eſt, *Moriatur*: Non dixit, Interficiatur, aut violenter de medio auferatur: quia ſponte mortuus eſt, & oblatus eſt, quia ipſe voluit: (*Eſai. 53.*) & poteſtatem habebat ponendi animam ſuam. (*1. Pet. 2.*) Etſi autem alij modi non deeſſent diuinæ ſapientiæ; hunc tamen elegit quaſi acceptiſsimum ad Deum placandum. (*Paſſio, & mors Chriſti quàm expediens modus fuerit redemptionis humanæ.*) Nihil enim magis aſperum, nihilque magis difficilè, quàm mortem indebitam ad honorem Dei vltro perferre. Hic etiam modus fuit conuenientiſsimus ad curandum morbum noſtrum. Primus enim homo per ſuperbiam, & gulam, & inobedientiam ciciderat, volens Deo aſſimilari, (*Gen. 3.*) guſtansque lignum ſcientiæ boni, & mali, atque diuinũ præceptum tranſgreſſus; quamobrem humilitate, acerbitateque pœnæ, atque obedientia Deo ſatisfaciendũ fuit. Fuit præterea modus efficaciſsimus ad trahendũ ad ſe genus humanum; (*Humanũ genus, qua vna retrahitur maxime.*) quod nulla re magis, quàm oſtenſione amoris rapitur. Fuit præterea prudẽtiſsimus modus ad expugnandum inimicum. Nam decebat, vt dæmon: qui aſtutia & dolo vicerat hominem, prudentia Chriſti ſuperaretur, & in muſcipulam ſibi à Chriſto paratam incideret, proprioque enſe iugularetur Goliath, (*1. Reg. 17.*) & ſuperbus Aman in cruce, quam parauerat Mardochæo, ſuſpenderetur. (*Eſther. 7.*)

Pro populo.

Quintum verbum eſt, *Pro populo.* Nam Ieſus extra portam paſſus eſt, (*Heb. 13.*) vt ſanctificaret populum, & mundaret ſibi populum acceptabilem, (*Tit. 2.*) ſectatorem bonorum operum. Ideò à populo nequaquam nos ſegregemus, vt participes meritorum ſanguinis Chriſti efficiamur.

Et non tota gens pereat.

Vltimò prophetauit, *Et non tota gens pereat.* Omnes enim Iudæi, tum originali peccato, tum perſonali, apti nati erant perire, & in æternos gehennæ ignes detrudi, niſi tãto de ſalutari proſpexiſſet Deus. Significaturque mors Chriſti multis profutura, non omnibus, ob eorum defectum, & culpam. Et quoniam Iudæi, recentiores etiam, alias nationes per contemptũ vocant Gentes, ſiue Hebræa lingua גוים; aduerte, hic Iudæos, & Caipham, atque adeò Euangeliſtam ipſum ſe ipſos gentem vocare. Vt autem Spiritus ſanctus interpretatur, per totam gentem intelligit Dei filios per vniuerſum orbem diſperſos. Vt enim dixerat (*Eſai. 49.* *Act. 13.*) Eſaias; Parum eſt vt ſis mihi ſeruus ad ſuſcitandas tribus Iacob, & fæces Iſraël conuertendas. Dedi te in lucem Gentium, vt ſis ſalus mea vſque ad extremũ terræ. Vides iam ſingula verba Caiphæ expenſa eſſe; de quibus ſubdit Euangeliſta: *Hoc autem à ſemetipſo non dixit; ſed cum eſſet Pontifex anni illius, prophetauit quod Ieſus moriturus erat pro gente: Et non tantum pro gente, ſed vt filios Dei* (vel, vt habent nonnulli codices Latini, & Græci, ſed vt filios Dei) *Qui erant diſperſi, cõgregaret in vnum.* Quod attinet ad hunc ſenſum propheticum, dicitur Caiphas à ſe ipſo non locutus; (*Quorſum hoc de Caipha: Hoc autem à ſemetipſo nõ dixit.*) vt intelligas, à ſe ipſis non loqui Prophetas, ſed ab Spiritu ſancto; & accipias non tantùm ſanctos, & bonos, ſed etiam improbos habere ſpiritum prophetiæ, vt conſtat de Balaam, & Saule, & illis, qui dicturi ſunt; *Domine, nonne in nomine tuo prophetauimus; & in nomine tuo dæmonia eiecimus; & in nomine tuo virtutes multas fecimus?* (*Num. 34.* *1. Reg. 10.* *Matth. 7.*) quibus dicetur, *Quia nunquam noui vos. Diſcedite à me omnes, qui operamini iniquitatem.* (*Pſalm. 6.*) Sunt ergo honorandi Prophetæ, quantumcunque ſint moribus contaminatis notati, (*Prophetæ, licet mali ſint, cur honorificandi.*) ob Dominum, qui per eos loquitur, de quib⁹ alibi dicitur: *Omnia ergo quæcunq; dixerint vobis, ſeruate, & facite; ſecundum opera verò eorum nolite facere: dicunt enim, & nõ faciunt.* (*Matth. 23.*) Oſtendit etiam, Prophetas, etſi ſibi iniqui ſint, & inutiles, alijs tamen cõducibiles, & ſalutares exiſtere. Quod verò dicit prophetaſſe; accipe, illum non habitum, ſed actum prophetiæ habuiſſe: (*Caiphas quatenus fuerit propheta.*) quẽadmodùm de Saule dicitur; Inſiliet in te Spiritus Domini, & prophetabis: (*1. Reg. 10.*) & de aſina Balaam, & pueris in templo canentibus prophetias nec intelligentibus (*Num. 22.*) dictum eſt. Necnon illud animaduerſione dignum videtur, ex omnibus verbis Caiphæ, quæ vt oſtendimus, prophetica fuerunt, Euangeliſtam poſtremum tantum

modò

Pro quo etiam gente Christus erat moriturus teste Ioanne.

modò verbum expediſſe, cùm dixit, quòd Ieſus moriturus erat pro gente; & non tantùm pro gente, ſed vt filios Dei qui erant diſperſi, congregaret in vnum: explicans nomine Gentis intelligendos etiam Gentiles, qui cùm antea diuerſis deorum cultibus, ac religionibus eſſent diſtincti, ac diſperſi; erant tamen per prædicationem Apoſtolicam in vnum populum, & in vnam Eccleſiam congregandi, & in vnius Meſſiæ religione coniungendi. Quod autem ait, filios Dei, qui erant diſperſi, B. Chryſoſtomus intelligit eos, qui nondum erant, ſed qui futuri erant. At Auguſtinus hoc verbũ retulit ad Dei prædeſtinationem, quod ferè in idem recidit, in qua multi filij Dei erant, licèt nondum vocati, nec iuſtificati. Alij verò intelligunt de his, qui tunc Actu filij Dei erant, & virtutem, Dei gratia colebant, etſi Chriſtum nondum agnoſcerent: qualis erat ille Candaces Reginæ Aethiopum Eunuchus, & ille Centurio Cornelius: de quibus alio in loco dixit, *Et alias oues habeo, quæ non ſunt ex hoc ouili: & illas oportet me adducere, & vocem meam audient, & fiet vnum ouile, & vnus Paſtor.* Hoc autem Ioannes, in gratiam Gentilium dictum eſſe ab Spiritu ſancto edoctus, aperuit. Nam cùm vltimus inter Euangeliſtas ſcripſerit, & experientia inſtructus Gentes ad Chriſtum certatim accurrere cerneret; declarauit etiam Chriſti hoſtem, & iudicem iniquum conuerſionem Gentium prædixiſſe.

Qui nam illi filij Dei per Christi mortem erant in vnum congregandi.
B. Chryſ. ho. 64. in Ioan. tom. 3.
Aug. tract. 49. in Ioan. in fine, tom.
[illegible] 8. & ſeq. [illegible] 10
Ioannes vltimus inter Euangeliſtas conſcripſit Euangelium.

Ab illo ergo die cogitauerunt, vt interficerent eum. Græcè dicitur, *συνεβουλεύσαντο*, id eſt, communi conſilio decreuerunt, atque ſtatuerunt. Vnde Theophylactus poſt Chryſoſtomum ait: *Manifeſtum quod ab illo die ſententiam confirmarunt, & antea quidem eadem eius meditabantur, ſed remiſſius. Et quæſtio magis erat, quam ſententia: nunc autem poſtremum iudiciũ, & firma ſententia.* Hæc ille.

Chryſ. ibidem. Theoph. in c. Ioan. 11.

Nos igitur, vt aliquem fructum ex his eliciamus, concilium vnum cum Conſcientia, & Angelo, & Sacerdote qui eſt à confeſſionibus, faciamus: quia vbi ſunt duo, vel tres congregati in nomine meo, ibi ſum in medio eorum. Et dimittamus Chriſtum in nobis viuere, vt credant omnes noſtræ animæ partes ſenſus, & facultates. Et ita ſecuri erimus à Romanis, id eſt, dæmonibus, diuinæ iuſtitiæ vindicibus. Peccans enim in ſe ipſum, vel in proximum; Chriſtum, cuius eſt mébrum, offendit. Quod ſi de morte danda deliberandum ſit; expedit, vt noſter homo vetus ad mortem Crucis damnetur. Nam ſi dimittitur perficere ſua deſideria, & non cohibetur, omnes credent in eum, & omnes animæ rationalis facultates conſenſu mortifero credent in eum; & ita totus homo peribit; & venient dæmones, tanquam Romani, hoc eſt, diuinæ vindictæ fortes executores, qui nos corpore, tum animo in gehennam præcipites dabunt.

Matth. 18.

Sequitur in textu: *Ieſus ergo iam non in palàm ambulabat apud Iudæos, ſed abyt in regionem iuxta deſertum, in ciuitatem quæ dicitur Ephrem, & ibi morabatur cum diſcipulis ſuis.* Euangeliſta propterea fugam, & latibula Chriſti toties inculcat, vt hinc fiduciam concipiamus, nihil in nos poſſe aduerſarios ante præſtitutam à Domino diem; cùm tamen poſſet diuina virtute illæſus inter eos ambulare, ac diuina virtute ſe protegere. Sed abſtinuit, ne ipſis furorem adderet; nos interim docens, vt demus locum iræ, & ne temere nos in præſentia pericula inijciamus, ſi poſſumus citra Dei offenſam effugere: licere enim iuſto ex perſecutionibus per fugam ſe ſubtrahere. Pulchre autem à Hieruſalem Prophetarum interfectrice diſceſſit in deſertum: Iudæorum innuens deſertionem, vt alibi dixit; *Relinquetur vobis domus veſtra deſerta.* Morabatur autem cum diſcipulis ſuis in ciuitate Ephrem, ſiue vt aliqui codices habent, Ephraim. Quod accidit ex eo quod α, & ι, in dictione Ἐφραὶμ, per diphtongum cohærent, tam hic, quàm in Pſalmo 77. vbi dicitur: *Filij Ephrem intendentes & mittentes arcum*; & Hieronymus lib. de locis hebraicis legit Ephraim: & indicat hanc ciuitatem olim dictam Ephron in tribu Iuda: *Ephraim*, inquit, *iuxta deſertum, ad quam venit Dominus Ieſus cum diſcipulis ſuis. Diximus de hac etiam ſupra ſub Ephron vocabulo.* Sic ille. Fit autem eius mentio 2. Paralipomen. 13. his verbis; *Ephron quoque, & filias eius.* Et non longè erat à Iordane & Iericho, & interpretatum cum Hayn in principio, puluis, aut puluerulentus: quia tribulationes redigũt nos ad noſtri ipſorum, qui puluis ſumus, cognitionem. Cùm ponitur verò pro filio Ioſephi, & tribu peculiari, ſcribitur cum Aleph in principio, & fructifera interpretatur: quoniam perſecutiones, ac tentationes haud ſecus nos frugiferos reddunt, quàm ictus & flagella reddunt nucem fructuoſam. Dum autem ibi Dominus moram traheret, accepit literas ab Abagaro Toparcha Edeſſæ ciuitatis, vt ſcribit Euſebius: quibus & reſpondit promittens ſe ad eum diſcipulum miſſurum: & imaginem ſuam ad eum miſit. Quam hiſtoriam etſi Gelaſius non admittat, Græci tamen hiſtorici magna recenſent miracula ad illam imaginem edita, & liberationem totius ciuitatis ab imminenti eius vaſtatione à paganis: quam hiſtoriam latè perſequitur Euagrius.

Quare Christus Iudæis fugam in necem conſpirantibus in ciuitaté Ephrem ſe ſecepe-rit.
Rom. 12.
Matth. 23.
Ibidem.
Ephrem quæ ciuitas Hieronymo.
Hieron. to. 3
Eius vrbis duplex etymologia.
Perſecutiones ac tentationes quales reddant nos.
Euſ. li. 1. Eccl. hiſt. c. 16.
Gelaſ. diſt. 15. c. ſancta Rom. Eccl.
Euagrius.

Proximum autem erat Paſcha Iudaeorum, & aſcenderunt multi Hieroſolymam de regione ante Paſcha, vt ſanctificarent ſeipſos. Quærebant ergo Ieſum: & colloquebantur ad inuicem, in templo ſtantes. Quid putatis quia non venit ad diem feſtum iſtum? Dederant autem Pontifices & Phariſæi mandatum, vt ſi quis cognouerit vbi ſit, indicet, vt apprehendant eum. Deſcribit Euangeliſta tempus huius concilij ſub Paſcha fuiſſe Iudæorum, ad differentiam Paſchę Chriſtianorum, quod iam fideles tempore quo Ioannes hæc ſcripſit, celebrabant, quo tempore multi ſe tempeſtiue in Hieruſalem recipiebant, vt priùs purificati ab immunditijs legalibus, Paſcha poſſent legitimè celebrare. Nec enim immundus aliquis illud poterat celebrare; imò ne in templum quidem intrare. Hinc Ezechias coactus fuit phaſe ſecundo menſe facere; quia Sacerdotes primo menſe ſanctificati non erant, vt dicitur in libro Paralipomenon. Qua in re erudimur, quanto tempore, & ſtudio ſe ſe fideles præparare, & purificare debeant, priuſquam noſtrum Paſcha celebremus, & dignè edamus panem viuum, ne per negligentiam noſtram, & culpam, iudicium nobis manducemus, & bibamus. Deinde exprimitur deſiderium Iudæorum quærentium Dominum Ieſum, nimirum quòd ad Feſtum tempeſtiue non veniſſet, vt aliàs ſolitus erat venire. Sed ipſi neſciebant quòd Ieſus ſciret in ſe iam eſſe publico conſilio conſpiratum, & mandatum datum de eo capiendo, & vt quiſquis cognoſceret vbi eſſet, indicaret: quanquàm pluries fruſtrati eſſent ſua ſpe toties tentantes in illum manus inijcere. Quòd verò mandatum dant vt Chriſtum prodant qui ſcirent vbi eſſet: pulchrè præfiguratum fuit in Saule perſequente Dauidem ad mortem, & inquirente vbi eſſet; vt refert primus liber Regum. Eximia autem fuit Domini fortitudo, qui cum ſciret, mandatum eſſe datum de ſe comprehendendo, ipſe tamen ſolenni pompa ingreſſus eſt in Hieruſalem, atque ipſis inuitis Rex ſalutatus eſt; vt indicaret quanti faceret eorum mandata, & quam ſibi eſſet integrum omnem eorum aſtutiam eludere, & poteſtatem omnem diſſipare. Et cùm captus eſſet, ſuo permiſſu, & voluntate, & eis retrorſum rejectis, factum fuiſſe; atque exinde agnoſceretur verus Meſſias in lege promiſſus, ac verus Filius Dei, cui cum Patre & Spiritu ſancto omnis reddatur honos, & gloria, nec non gratiarum actio in ſempiterna ſecula.

Amen.

Cur Ioannes illud fuiſſe concilium dicit congregatum ſub tempus Paſchæ.

2. Par. 25.

Myſticum paſcha, id eſt, Euchariſtiam manducaturis, quid præmittendum.

1. Cor. 11.

Il. latio.

Iudæorum de Chriſto prodendo vbi eſſet, mãdatum ad exitiũ, vbi præfiguratum

1 Reg. 21. & ſeq.

Chriſti fortitudo.

Ioan. 12.

Infra. 17.

Deut. 18.

TRACTATVS LV.

De Diſceptatione Domini cum Iudæis, quando Gentiles eius viſendi deſiderio tenerentur, vt illi per Andream & Philippum eſt ſignificatum: & habetur Ioan. 12.

Erant autem quidam Gentiles ex his qui aſcenderant vt adorarent in die feſto. Hi ergo acceſſerunt ad Philippum qui erat à Bethſaida Galilææ: & rogabant eum, dicentes, Domine, Volumus Ieſum videre. Venit Philippus, & dicit Andreæ; Andreas rurſum & Philippus dixerunt Ieſu: Ieſus autem reſpondit eis, dicens, Venit hora vt clarificetur Filius hominis. Amen amen dico vobis, niſi granum frumenti cadens in terram mortuũ fuerit, ipſum ſolum manet: ſi autem mortuum fuerit, multum fructum adfert. Et reliq.

ETſi, hæc quæ ſequuntur, ad hiſtoriam Euãdã pertinere videantur: tamen quia inferius in contextu verborum Chriſti ſe Iudęi oppoſuerunt, & Chriſtus illis reſpondit, illosq; placare conatus eſt, procul dubio apertam diſceptationis ſpeciẽ habent, ac proinde hoc libro enarrare placuit. Ad quorum pleniorem intellectum perpẽde, quod etſi Chriſtus potiſſimum natus eſſet in Iudæa, magnumq;, & inclytum eſſet nomen eius in Iſraël, tamen non pauci è Gentibus notitiam eius habebant, pietatemq; colebant: vt exemplum Iobis docet, & Eunuchi Candaces Reginę Aethiopũ, & Cornelij Centurionis tãtopere laudati à B. Luca: aſcendebantq; ad templum Hieroſolymitanum, vt adorarẽt. Auditum enim erat in Gentibus, quãta Deus in Iſrael eſſet operatus: id quod Achior Princeps Ammonitarum, Holoferni clarè teſtatus eſt. Iſti ergo vel erãt proſelyti, vel planè Gentiles, quib' acceſſus templi non erat interdictus. Cùm igitur audiſſent, aut vidiſſent ſolennem, & honorificũ Chriſti ingreſſum in Hieruſalẽ in die Palmarum, voluerunt Ieſum, de quo tanta audierant, familiariter noſſe: quæ omnia præſagium quoddam erant futurorũ, nimirum, ad Eccleſiã, cuius templum gerebat typũ, Gentes idololatras ſpontè acceſſuras, & Ieſum à Phariſæis deſertum debita religione amplexaturas. Nam hoc eſt Dei ingenium, vt ab vno deſpectus, ad amatorem alterum ſe cõuertat, ſecũdùm illud: *Ipſi me prouocauerunt in eo qui non erat Deus, & irri-*

Hæc quæ poſita … ſpeciem … tamen … obſcuram … ſe ſeire.

Pſal 75.

Dei H… rum olim … celebre … eſſet, e… apud …

Iob 1

Matth 2

Act 8.

Infra. 10.

Iudith 5.

Gentiles in Aedem Hieroſolymitanã precandi cauſa, licitum habebant acceſſum

3. Reg. 8.

Gentilium deuotum ad Chriſtum acceſſus quæ cauſa extiterit, quidque ille præſagierit

Dei ingeniũ.

Deut 32.

tauerunt in vanitatibus ſuis: & ego prouocabo eos in eo qui non eſt populus, & in gente ſtulta irritabo illos.

Hi ergo acceſſerunt ad Philippum qui erat à Bethſaida; & rogantes eum, dicentes, Domine, volumus Ieſum videre. Venit Philippus, & dicit Andreæ: Andreas rurſum & Philippus dixerunt Ieſu.

Philippum eſſe à Bethſaida Galilææ cur dixerit Euangeliſta. *Ioan. 1.*

Non ſine cauſſa Euangeliſta dixit Philippum eſſe à Bethſaida Galilææ, ex qua etiam erat Andreas, vt conſtat ex alio loco Ioannis: nam inſinuatur, iſtos Gẽtiles, ſiue Græcos, vt Græca habet litera, qui deſiderio videndi Chriſtum tenebantur, non ignotos illis fuiſſe; ac proinde per eos quos nouerant, & qui fortè habitabant in Galilæa Gentiũ, aditum ſibi ad Ieſum videndum, & alloquendum, fieri cupiuiſſe. Et Dominum vocant Apoſtolum, modeſtè loquẽtes, quem Phariſæi cum reliquis aſpernabantur: & diuinabant Apoſtolos futuros dominos, & Principes ſuper omnem terram. Videre etiam non ſimpliciter volebant, quia id illis ſemper licuiſſet, ſed inuiſere & familiariter colloqui. Ita fornicaria adoleſcenti ait; *Egreſſa ſum in occurſum tuum deſiderans te videre*; id eſt, inuiſere, & alloqui. Illi ergo duo Apoſtoli rem aperuerunt Chriſto Domino, qui poſtea Gentiles introducturi erant ad fidem. Pudor autem obſtabat quo minus illum adirent: cupiebant enim non ſolùm in turba videre, ſed cominus eum ſalutare, & audire loquentem. Impediebat etiam humilitas, quia nõ habebant Gentes commercium cum Iudęis, & vt rogatus ab Apoſtolis ſuis Iudæis pro Gentibus, Iudæorum animi qui aderant, irritarentur minus, atq; offenderentur. Et ſignificare voluit, quòd ſicut ad vnius Lazari ſuſcitati miraculum non ſolum Iudæorum plurimos ad ſui amorẽ pertraxerat; ita mors, & reſurrectio ipſius omnes mũdi nationes ad ſe attracturæ erant, reprobatis Iudęis, per miniſterium Philippi & Andreæ, id eſt, Apoſtolorum.

Quid eſt quod duo illi Gentiles Philippũ Apoſtolum Dominum vocarunt.

Pſal. 44.

Pro. 7.

Cur illi per ſe minime ad Chriſtum acceſſerunt.

Ioan. 11.

Infra 12.

In hoc loco explicando duo peccauit Ioannes Caluinus. Primum eſt, quod per Gentiles iſtos, ſiue, vt Græcè dicitur ἕλληνας, hoc eſt, Græcos, non intelligit eos, qui Gręci erant religione, & regiones Græcorum habitantes. Nam propter varias Iudaici populi captiuitates factum erat, vt Iudæi in alias à Terra promiſſa regiones & prouincias abducti eſſent: de quibus Actor. 2. *Erant autem Ieroſolymis habitantes Iudæi viri religioſi ex omni natione quæ ſub cœlo eſt.* Et probat Caluinus: quia Gentes idololatræ non colebant Deum Iſrael, & ſi colere tentaſſent, Proconſules Romani per prouincias diſpoſiti ſeuerè in eos animaduertiſſent, qui à Græcorum, vel Gentilium cultu ad Iſraelis Deum defeciſſent. Sic ille nouitatum amator. Sed hoc apertè falſum deprehenditur: nam etſi verum ſit, Iudæos per omnes Gentium prouincias diſperſos, & ex illis multos ſolitos aſcendere ad venerandum templum in Paſcha: qui tamen hic vocantur Græci, non erant Iudæi. Primò, quia vt annotant eruditi; alij erant ἕλληνες, id eſt, Gręci, alij erant ἑλληνισταὶ, id eſt, Græcanici. Primi, erant & religione, & lingua, & habitatione Græci; alij verò Græcanici, id eſt, Iudæi quidem religione, lingua verò, & loco natiuitatis Græci. Quod in illud Act. 6. *Factum eſt murmur Græcorum aduerſus Hebræos, eo quòd deſpicerentur in miniſterio quotidiano viduæ eorum,* annotauit Oecumenius, dicens Græcè haberi non ἑλλήνων, ſed ἑλληνιστῶν: nam illi Hebræi, & Græcanici vtrique erant religione Hebræi, ſed non lingua, neque loco natali. Idem habetur Act. 9. de Paulo, qui loquebatur Gentibus, & diſputabat cum Græcis, id eſt, hominibus natis in Græcia, & Græcizantibus, ſed tamen religione Hebræis, quia habetur ἑλληνιστὰς: vt idem annotauit Oecumeni⁹. Alioqui idem eſſent Græci, & Gentiles, inter quos vt diſtinctos, differentiam facere videtur B. Lucas. Sicut etiam Act. 11. *Qui diſperſi* (inquit) *fuerant à tribulatione, quæ facta fuerat ſub Stephano perambulauerunt vſq; Phœnicen, & Cyprum, & Antiochiam, nemini loquentes verbum, niſi ſolis Iudæis. Erant autem quidam ex eis viri Cyprij, & Cyrenæi, qui cum introiſſent Antiochiam, loquebantur & ad Græcos* (ſiue Græcanicos, ἑλληνιστάς) *annuntiantes Dominum Ieſum.* Secus verò vbi Iudęis opponuntur ἕλληνες, ſiue Gręci, quia tunc Gręcus ſignificat, qui Græcam, vel Gentilium probat religionẽ, vt illud, Iudæo primũ, & Græco. Et Act. 14. *Factum eſt in Iconio, vt ſimul introirent Synagogam Iudæorum, & loquerentur ita vt crederet Iudæorum, & Græcorum copioſa multitudo.* Vbi accipitur nomen Græcorum pro Gentilium voce.

Caluini de duobus illis Gentilibus ſententia ſane falſiſſima reſellitur.

Ratio Caluini leuiſſima, tantoque nouatore digniſſima diluitur.

Ἕλληνες, & ἑλληνισταί, inter ſe quid differant.

Oecumen.

Idem.

Act. 8.

Rom. 1.

Falſum ergo eſt, per Græcos hic ſignificari Iudæos religione, quia non ἑλληνισταὶ, ſed ἕλληνες, habetur. Deinde Theophyl. hoc loco ſcribit: *Græci qui volebant eum videre, omninò Gentiles erant; Iudæos autem ſciebat ſibi inſidiari.* Et Euthymius. *Multi ſiquidem Græci cultum amantes Iudæorum, & cupientes fieri proſelyti, aſcendebant, & adorabant in Feſto.* Et ante eos Euſeb. Emiſ. *Gentiles* (ait) *iſti non abſimiles erant Centurioni, de quo; Non inueni tantam fidem in Iſrael.*

Theoph. in Ioan.

Euthym. in Ioan.

Euſeb. Emiſ. hom. in diem Palmar.

Matt. 8.

Tertio accedit, q; in textu habetur, iſtos veniſſe in Ieruſalem, vt adorarent in die feſto: quòd ſi de Iudæis, vel proſelytis eſſet ſermo, adderet Euangeliſta, q; aſcenderant ad diem feſtum celebrãdum, vel vt ſancti-

ficarent ſe antę diem feſtum, vt Ioan. 11. habetur, vel adorarent, vt ſanctificareur Domino, vt dicitur de Elcana, & vxore eius; & Tob. 8. ad adorandum veniebant, & ad offerendum primitias, & decimas ſuas. Quia verò ſimpliciter dicitur, vt adorarent, intelligimus fuiſſe Gentiles, qui orandi gratia in templum tantum veniebant. Ita enim Act. 8. dicitur de Eunucho ob id veniſſe. Er additur hic, *In die feſto*, tanquam maioris deuotionis, & concurſus tempore.

Li. 1. Reg c. 1.

In eos, qui religionis cauſſa Ieroſolymitanum templũ inuiſerent nullo modo (vt Caluinus mentitur) animaduerti ſolitum à Romanis, oſtenditur multis argumẽtis. II. argum.

Secundò falſum eſt, Proconſules Romanos inſurgere ſolitos in eos, qui venerabũdi templum Ieroſolymitanum inuiſerent: nam nullibi tale quid lege aliqua à Romanis dictum fuerat. Rupugnat ratio proſelytorum, qui ex Gentilium idololatrarũ cultu tranſibant, & ſine vllo Proconſulis metu ab Helleniſmo ad Iudaiſmum deficiebant. Certè Eunuchus Candaces Reginæ Æthiopum Gentilis erat, & nihil à Pilato contra eum factum: & M. Agrippa Auguſto Cæſari coniunctus templum & inuiſit, & honorauit, vt teſtis eſt Philo. Erat etiam perſuaſuaſum Gẽtibus, virtutẽ Dei adeſſe in templo Ieroſolymitano: id ꝙ Heliodorus re ipſa expertus fuit. Adhæc Scripturæ Hebræorum erant in linguã Græcam conuerſæ, & Gentib. communicatæ: vnde pietate quadam ad locum illum affecti erãt. Poſtremò Salomõ in templi dedicatione precat[9] erat Dominũ, vt Gẽtiles ad templum veniẽtes, & Deum inuocãtes, eorum preces exaudirentur: ex quo & locum illis proprium à Iudęis diſtinctum, ad orandum deputauit. Erat pręterea templũ celebre, & memorabile, atq; in veneratione habitum cunctis populis, & Regib. vniuerſæ terræ. Idcircò Cyrus Imperator iuſſit illud reędificari, & maximis munerib. exornauit: Alexander Macedo magna cum reuerentia procedentem ſibi Iaddum ſummũ Sacerdorẽ excepit & templũ ingreſſus eſt: vt tradit Ioſephus: & Seleucus Rex de reditib. ſuis præſtabat omnes ſumptus ad ſacrificiorum miniſteriũ: ꝙ prius fecerat Darius Rex Perſarum, vt 1. Eſdr. 6. legitur. Et Auguſtus Cęſar teſte Philone in legatione ad Caiũ, per literas iuſſit vndecũq; illuc mitti primitias: inſtituto ibi etiã quotidiano ſacrificio; licèt peregrinarum ceremoniarum alioqui contẽptor, teſte Suetonio in Auguſto: & Caium nepotẽ ꝙ Iudæã præteruehens apud Ieroſolymam nõ ſupplicaſſet, collaudauerit. Secũdò, dicet Caluinus, Qui fieri poterat, vt qui idola colebant, in templo Dei adorare poſſent? Reſpõdeo, illo eodẽ modo, quo Alexander Seuerus Chriſtũ in Larario cũ alijs dijs colebar, & Tiberius voluit Chriſtũ à Romanis

Philoſ. lib. de legatio. ad Caium. par. 2. in fine.

III. argum. *2. Machab. 3. & ſeq.*

IV. argum. *3 Reg. 8.*

V. argum.

Quanta olim Ieroſolymitani templi eſſet religionis opinio apud omnes Gentes.

2. Machab 3 & ſeq.

Ioſeph. lib. 11. Antiq. cap. 8.

Philo. vbi ſupra.

Ad illud Caluini: Gentiles idolorum cultores cum eſſent, Ieroſolymam ne cultus veri Dei gratia venirẽt.

in Deum ſuſcipi cum alijs. Denique eo modo, quo Athenięſes. *Ignotum Deũ*, inter alios Deos colebant. Ita .n. Aræ inſcriptio habebat: *Dijs Lybiæ, Aſiæ, & Europæ & Ignoto Deo*: de quo ſubdit Apoſt. *Quod ergo ignorantes colitis, hoc ego annuntio vobis*. Et Dñs ad Samaritanã; *Vos adoratis quod neſcitis; nos adoramus quod ſcimus, quia ſalus ex Iudæis eſt*. Vt ergo Athenienſes licèt idolis addicti eſſent, inter multos etiã verum Deum colebãt, ita Gentiles illi, etſi ſuperſtitionis Gręcè profeſſores eſſent, in Ieruſalem tamen verum Deum adoraturi venerant. Poterãt .n. inter multos etiam Iudæorum Deum amplecti, qui, vt refert Oenomaus, 30. deorum milia colebant.

Alexander Seuerus ſuperſtitioſo.

Euſeb lib 2. hiſt Eccl. c 2. tom 1.

Act. 17.

Ioan. 4.

Gentilium mos ſuperſtitioſus.

Oenomaus.

Illud quoque Caluini diluitur: Quid veri, falſiq; cultus coniunctio iuuat?

Quòd ſi arguas, nullius vtilitatis eſſe cultũ Dei veri ſimul cũ alijs falſis dijs; Dicem[9] ꝙ Aug. in libris Confeſſionum tradit: cùm enim eſſet Manichæus, longè aberat à Catholicis: poſteà tamen cœpit cogitare, tam catholicã fidem, ꝗ̃ Manichæorũ ſectã poſſe defendi: ex quo gradu poſteà cognouit nõ poſſe aliam præter Catholicã teneri. Ita ſanè peior eſt cultus illius, qui ſola idola, & deos Gentium, ſiue dæmonia amplectitur, medi[9] eſt eorum, qui cum idolis etiam verum Deum colunt: ex quo in tertium gradum peruenitur, in quo agnoſcitur ſolus Deus verus colẽdus, reliquos oẽs reijciendos. Multi etiã verum vnum Deum ex Gẽtilib. colebãt, vt docet Theod. ſer. de dijs. & Iuſtin. in Apolog. ex Muſæo producens illud; *Iupiter & Plato, Phœbus, Dionyſius vnum*: & Sybillæ vtrq; vnũ Deum eſſe colendum docebant: & Iudæi diſperſi per Gentes eius vnius veri Dei cultum tradebãt. Adde quę ſcripſit Ioſephus lib. 11. ca. 1. De Cyro Perſarum Rege: *Hæc dicit Cyrus Rex; Quoniam me Deus Maximus orbis Regem conſtituit, hunc illum eſſe credo, quem Iſraelitarum adorat populus. Iſte enim meum nomẽ per ſuos Prophetas dixit, & quòd templum eius ædificaturus ſum Ieroſolymis in terra Iudæ. Hoc autem cognouit Cyrus ex lectione libri, qui Eſaiæ Prophetias continet, ducentis, & decem annis ante ipſius ætatem conſcriptas.* Hæc ille. Ex quibus habes Regem Ethnicum nullum alium pro vero Deo habuiſſe, niſi verum, à Iudæis cognitum, & cultum.

Aug. li. 5. Confeſ. c. 14. initio & per totũ, to. 1 .

Quibus gradibus vt ipſe teſtis eſt, ad veram atq; catholicam fidem peruenit Auguſt.

Theod. to. 4. Iuſtin. mart. tom. 1.

Sibillæ, & Iudæi per Gentes diſperſi vnius veri Dei cultum per docebant.

Ioſephus hiſt. Cyrus Perſarum Rex Iſraelitarum Deum, verũ, & ſolum, & agnouit, & coluit, teſte Ioſepho.

1 Eſd. 1. Eſa. 45.

Alterum peccauit Caluinus: quia ex hoc facto Philippi, & Audrcę, qui adierunt Ieſum, & locuti ſunt pro Græcis, irridet Eccleſiaſticum de inuocandis Sanctis morem vt per eos nobis acceſſus pateat ad Deũ: & fatetur id illis licuiſſe per viuos, & præſentes Apoſtolos, non aũt per eos (ait) qui nũc & mortui ſunt, & à nobis ſeiuncti. Sed in media luce cæcutit Caluin[9]: ſancti enim in Chriſto defuncti, neq; mortui dici poſſunt quia eorum ſpes immortalitate plena eſt,

Vt ſtultè, & impiè abutitur hoc loco Caluinus contra inuocationem Sanctorum.

Sanctos vere apud Deum viuere & a nobis eſſe non disiunctos, aut ſeparatos.

& qui-

Sap. 3.
Matt. 22.

& quibus vita æterna rependitur. Et vt Dominus dixit ad Sadducæos, Non eſt Deus mortuorum, ſed viuẽtium. Nec tales à nobis reuera ſeparati ſunt, quia etſi corpore abſunt, ſpiritu tamen & charitate præſentes ſunt nobis: Magis enim eſt homo vbi amat, quàm vbi corpus animat; Et, *Omnes vnum corpus ſumus in Christo*, in quo ſympathia & harmonia Chriſti corporis myſtici in ea viget, quæ ſolet eſſe membrorum in ſe inuicem in vno & eodem corpore. Sanctorũ etiam cõmunionem in Eccleſia in Symbolo didicimus. Quis ergo coniunctiſſima eiuſdem corporis membra, & vitam Spiritus eandem participãtia, à ſe inuicem diuellere queat? Quod ſi Sancti qui dormierunt, viuunt, poſſumus ſanè per eorum interceſſiones Chriſtum adire, qui ſi dum viuerẽt, cauſſam noſtram apud Deum agere poterant, multò equidem magis nunc poterũt, vbi eorum charitas eſt perfectior, & Sancti amplius pro ſeipſis non ſunt ſoliciti: & idcircò Eccleſia ſancta de eorum erga nos charitate, & patrocinio certiſſima nũquam non per ſanctorum Angelorum, aut Apoſtolorum, aut Martyrum, aut ſanctiſſimæ Deiparæ merita & preces Deum interpellare conſueuit. Qui verò ex hæreticis aliter ſtatuunt, reijciendi ſunt, & illis cum Apoſtolo dicendum; *Nos talem conſuetudinem non habemus, neq; Eccleſia Dei.*

Magis eſt homo vbi amat quam vbi corpus animat.
1. Cor. 10.
1. Cor. 11.

An hi Gentiles fuerint ad Chriſtum admiſſi, necne.

Sequitur in textu; *Ieſus autem reſpondit eis, dicens, Venit hora vt clarificetur Filius hominis.* Quidam hic tacite indicari aſſerunt, etiãſi non exprimatur, videlicet, Gentiles illos ad Ieſum perductos eſſe, & admiſſos vt eum viderent: vnde quæ ſequuntur verba, corã illis, & alijs aſtantibus diſcipulis, & turbis prolocutus eſt. Nam ſolitarius non erat Chriſtus, cum iſta diceret, ſed magis turbis immixtus, vt declarat quod infià dicitur. Turba ergo quę ſtabat, & audierat, dicebat tonitruum eſſe factum. Alij verò teſtantur, eos ad conſpectum ſuum non admiſiſſe, ne Iudæos offenderet, & Gentilium fauorem venari id temporis videretur, quo in honore venerat in Ieruſalem: quoniam Ieſum niſi poſt mortem nemo Gentilium viſurus erat, iuxta illud in ſpiritu intellectum: *Non videbit me homo, & viuet.* Ideò de morte ſua, & ſuorum, quo ad viſionem ſui admiſſurus erat, ſtatim loquitur. Verum quoniam hora eorum appropinquabat, & vt ipſi ad Ieſum ſaltem per fidem videndum admitterentur, nempè poſt mortem ſuam, idcircò voce quadam lætabunda dixit: *Venit hora vt clarificetur Filius hominis*, Eſt autem admiratione dignum, quod cum Pontifices & Iudæi in eius necem conſpirarent, Gentes ad eum amplectendum, & cognoſcendum accurrerent, & quod per mortem quam illi intulerunt, & nomen eius extinguẽdum putarũt, & fructum prædicationis eius imminuendum, inde tamen nomen ſit redditum glorioſum, & celeberrimum, indeq; auctus, & multiplicatus credẽtium in eum numerꝰ. Idcircò ait, *Venit hora*, non præſens, ſed imminens, & quaſi inſtans mortis, in qua & ſignis dè cælo glorificatus eſt Ieſus, & Centurio cum ſuis clamauit, *Verè Filius Dei erat iſte*; & Iudęi redierunt ab ſpectaculo crucis percutientes pectora ſua: inde Chriſtus è morte, & inferno victor prodijt, aſcendit cælos, miſit Spiritum S. & vocauit, ad ſe vniuerſas gentes. Venit ergo hora; hoc eſt; reprobatis Iudæis, quàm primum Gentes ad fidem Ieſu amplectendam admittẽtur iuxta vaticinium Zacharię; *Apprehendent decem homines ex omnibus linguis Gentium, & apprehendent fimbriam viri Iudæi, dicentes, Ibimus vobiſcum: audiuimus enim quoniam Deus vobiſcum.* Eſt autem fimbria viri Iudæi, Apoſtolus, ducens prædicatione ſua ad Ieſum. Quoties autem aut in Veteri Teſtamento prædicitur Gentium conuerſio, aut in Nouo aliquorum ad Fidem traductio deſcribitur, ſemper aut Chriſtus, vel Propheta, aut Eccleſia cum lætitia, & exultatione introducitur loqui. Vt Eſaias ait; *Lætabitur deſerta, & inuia, & exultabit ſolitudo, & florebit quaſi lilium: Germinans germinabit, & exultabit lætabunda, & laudans: gloria Libani data eſt ei, decor Carmeli, & Saron: ipſi videbunt gloriam Domini, & decorem Dei noſtri.* Et alio loco: *Et ambulabunt Gentes in lumine tuo, & Reges in ſplendore ortus tui. Leua in circuitu oculos tuos, & vide: omnes iſti congregati ſunt, venerunt tibi: filij tui de longe venient, & filiæ tuæ de latere ſurgent. Tunc videbis, & afflues, & mirabitur & dilatabitur cor tuum, quando conuerſa fuerit ad te multitudo maris, fortitudo Gentium venerit tibi:* Et quæ ſequuntur. Et alio loco: *Lauda ſterilis quæ nõ paris: decanta laudem, & hinni, quæ non pariebas: quoniam multi filij deſertæ magis quàm eius quæ habebat virũ, dicit Dominus.* Et alibi ruſus: *Parum eſt vt ſis mihi ſeruus ad ſuſcitandas tribus Iacob, & fæces Iſrael conuertendas. Dedi te in lucem Gentium, vt ſis ſalus mea vſq; ad extremum terræ.* His Prophetarum vocibus reſpondet gaudium Chriſti, cum hic ait: *Venit hora; vt clarificetur Filius hominis*: ſicut & occaſione Centurionis cum gaudio dixit; *Multi ab Oriente, & occidente venient, & recumbent cum Abraham, Iſaac, & Iacob in regno cælorum; Filij autem regni eijcientur in tenebras exteriores.* Et apud Ioannem; *Leuate oculos veſtros, & videte regiones, quia albæ ſunt iam ad meſſem. Et qui metit, mercedem accipit, & congregat fructum in vitam æternam; vt & qui ſeminat, ſimul*

Altera opinio.
Exod. 33.
Quorſum id, Venit hora, vt clarificetur Filius hominis.
Miro Chriſti potentia.
Matth. 27.
Luc. 23.
Act. 2.
Zach. 8.
Fimbria viri Iudæi apud Zachariam quid myſticè.
Qualis ferè ſermo de conuerſione Gentium, in Scripturis.
Eſa. 35.
Infra 60.
Sup. 54. & Gal. 4.
Sup. 40. & Act. 13.
Matth. 8.
Ioan. 4.

Illuſtrandi diuini nominis occaſio per quam opportuna.

nat, ſimul gaudeat & qui metit. Eſt enim profectò magnificandi diuinam gloriam occaſio, pellere tot dæmones, & tot peccata à Gentibus idololatris, conferreque tantum diuinæ ſcientiæ, & gratiæ munus, Iudæis (quibus potiſſimum promiſſa erant) reiectis, & Gentibus, qui neque illa quęrebant, neque cogitabant, vocaris. Sed quoniam ante hanc charitatem Domini à mortuis excitati, & in cælum aſcendentis, & Spiritum S. mittentis, & Gentes ad ſe per Apoſtolos vocantis, præcedere debebat eius mors ignominioſa; propterea rectè ſubiungit: *Amen amen dico vobis, niſi granum frumenti cadens in terram, mortuum fuerit; ipſum ſolum manet. Si autem mortuum fuerit: multum fructū adfert.*

Act. 1.

Inf. 8.

Alia Chriſti Regis cęleſtis, alia Regum terrenorum conditio.

Vbi primum perpēde, Principes cum ex longinquis regionib. homines ad ipſos ſpectandi gratia accurrunt, ſolitos eſſe nōniſi cum magna gloria, & Principum aſſidentium comitatu, ſeruorumque ſplendore ſeipſos ſpectandos exhibere. Contra Chriſtus, crucem & humilitatem, & probroſam, ac ignominioſam ſuam mortem obijcit. Poſſetque Chriſto merito obijci; Nonne Domine per Apoſtolum tuum dictum eſt; *Prædicamus Chriſtum crucifixum, Iudæis quidem ſcandalum, Gentibus autem ſtultitiā?* Nonne ſcriptum eſt, Verbum mortis abſconditum fuiſſe Apoſtolis, & non intellexiſſe quæ dicebantur? Nonne Petrus offenſus verbo crucis, dixit; *Abſit à Domine: non erit tibi hoc?* Cur ergo Gentibus te quærentibus prædicas crucem tuam, quæ potius poterat eos deterrere à Fide, quàm eam conciliare? Sed Dominus Gentes conſultò mittit ad crucem ſuam: quia nonniſi poſt mortem, & crucem Dominum cognouerunt, & in ea Dominum vincentem, ſuperantemque dæmones omnes, ſapientiam quoque eius apprehendentem homines in aſtutia eorum, & conſilium prauorum diſſipantem, denique bonitatem, & charitatem ſingulari virtute hominum corda ad ſe trahentem intellexerunt. Fuitque proinde Gentilium fides illuſtrior, Chriſtum crucifixum tanquam Dei Filium, & mundi liberatorem, ac Meſſiam amplectentium; quàm fuerit Iudæorum fides, qui ne Chriſto quidem, & innumeris miraculis coruſcanti, & mortuos ad vitam reuocanti credere voluerunt.

1. Cor. 1.

Luc. 18.

Matt. 16.

Cur verbum crucis Gentibus ſit ſtultitia; quid eam Chriſtus hiſce Gentilibus annunciat.

Iob 5. & 1. Cor. 3.

Gentilium in Chriſtum quā illuſtris extiterit fides.

Expenditur illud: Amen amen dico vobis, niſi granū, &c.

Verùm ſingula iam verba inſpiciamus, Quod ait, *Amen amen;* conſueta eſt Domino aſſeueratio: nam res magni momenti ita aſſeuerare ſolet, quaſi diceret; Cernitis populos acclamare, *Hoſanna, benedictus qui venit in nomine Domini. Rex Iſrael:* Videtis Gentes ſimili auiditate accurrere: nunc certè tempus inſtat, vt cum Phariſæi credant Filium hominis prorſus extinctū eſſe, tūm maximè clarificetur apud vniuerſas orbes nationes. Nouum genus glorię eſt, nouaq; ratione parandum: viuus paucos attraxi, mortuꝰ multos traham. Vos horretis mentionem mortis, ſcitote tamen certiſſimam futurā, & vobis maximè ſalutarem. Ideò duplicat verbum. *Amen amē dico vobis. Niſi granum frumenti, &c.* Id eſt: Accidit mihi, quod grano, quòd niſi moriatur, fructum non edit: ſic ego niſi moriar, ſolus cum paucis Iudæis ero, inter quos ingens agenda eſt ſolitudo: ad Gentes (quæ fructus meæ mortis ſunt, ſecundùm illud; Poſtula à me, & dabo tibi Gentes hęreditatem tuam & poſſeſſionem tuam terminos terræ) eundum mihi eſt, & per eas etiam ducendi ſunt Iudęi: quare vos miniſtri mei Apoſtoli in hoc ſitis parati oportet. Cecidit granum propter ingratitudinem eorum, quod in arca cordis eorum recipere noluerunt: & ita quod ad eos attinet, mortuum eſt; attulit verò fructū quantum ad Gentiles. Et ad corticem metaphoræ melius intelligendæ, pręmittendum eſt, granum frumenti partem quandam veluti corpus habere, cuꝰ ratione moritur; habere etiam vim ſeminalem inſtar animæ, quæ non eſt morti ſubiecta. Eſtq; optimum ſemen granum frumenti ſatians, & corroborans cor hominis, album & torridum, paruum mole, magnum virtute, ponderoſum grauitate, nec facilè vento vt palea agitatū. Huic grano meritò comparatur Chriſtus, qui corpore mortalis erat, vt paſſibilis, ſicut deitate, & anima ratione prædita prorſus immortalis, & corruptionis expers. Eratq; granum præſtantiſſimum, vtpote frumenti, ſatians atq; roborans corda hominum, de quo Pſaltes, *Et adipe frumenti ſatiat te,* cum nos omnes potiꝰ ſimus ſemina hordei, & noſtra pre natura cibus belluarum infernalium. Intus album gloriam deitatis, & animæ, torridum afflictionibus, & carne paſſibili, paruum humilitate, virtute, magnum, & virtutum maturitate graue, leui adulatorum auræ, aut linguæ detractoriæ vento cedere neſcium. Seminatum per incarnationem, editum in lucem per natiuitatem, creſcēs in vitæ conuerſatione, & doctrina contritū molendino paſſionis, coctū in clibano crucis, in panemq; vitæ cōfectū per reſurrectionem, collocatū in menſa cęleſti per aſcenſionem, vt inde beatos ſpiritꝰ alat ac nutriat, repoſitum etiam in menſa altaris ſub Euchariſtię ſpeciebus nutrimentum fidelium: vnde & in hac tantum grani frumenti ſpecie conficitur Sacramentum.

Ioan. 12.

Quid eſt: Niſi granū frumenti cadēs in terram, mortuū fuerit, &c.

Pſal. 2.

Act. 13

Heb. 1. & 5.

Iudæorum ſterilitas.

Quàm verè ſe Chriſtus granum frumenti nominauerit.

Pſal. 103.

Pſal. 147.

Filij Adæ qualia ſemina ſint ex ſe.

Hoc ergo granum cecidit in terram, ſiue in

Chriſtus granum frumenti in quale terram ceciderit.
Ioan. 15.

ue in agrum, hoc eſt in vterum puriſſimum Mariæ Virginis. Patet autem agricola eſt huius ſeminis, qui bobus Sanctorum Patrum, & miniſtris Angelis boues ducentibus terram humanæ naturæ ararunt, excoluerunt que, ſed præcipue hortũm benedictæ illius terræ Virginis Mariæ, quæ per Gabrielem Angelum pręparata fuit ad excipiendum tantum granum, dicente Propheta, *Aperiatur terra, & germinet Saluatorem*: quæ tunc aperta eſt, cum dixit, *Ecce ancilla Domini, fiat mihi ſecundum verbum tuum.* Irrigatum eſt autem hoc granum pluuia doctrinæ diuinæ, fotum calore Spiritus ſancti. Bene autem cadens in terram, quia exinaniuit ſemetipſum, & quaſi perdidit ſe. Vel fortaſsè melius, quia granum iam natum erat, & aptum ſeminationi. Cecidit in terram, quando per violentiam ietra Iudæorum, & Gentium eum occidendum accepit, iuxta illud, *Hæc eſt hora veſtra, & poteſtas tenebrarum*, Et, *Accipite eum vos, & ſecundum legem veſtram iudicate eum*, & quando Ieſum tradidit voluntati eorum, vt ait Lucas, & ipſi dixerunt, *Sanguis eius ſuper nos, & ſuper filios noſtros.* Cadere ergo, violentiam deſignat. In incarnatione autem ſpontè deſcendit, quemadmodum Lucifer, & Adam volentes aſcendere ceciderunt. Rurſus ſubiungit, *Mortuum fuerit.* Nimirum ſecundum eam partẽ, qua mortalis erat, hoc eſt corpus, nõ quantum ad vim ſeminalem Deitatis, & animæ. *Ipſum ſolum manet.* Nam vel etſi minime eſſet paſſus, incarnatus tamen, & ſaluus fuiſſet, vt quidam non improbabiliter opinantur, & Scripturis, & rationibus comprobant: nec tunc alius modus ſalutem noſtram perficiendi defuiſſet: poſita tamen Dei præſcientia, ac proinde etiam prouidentia de morte Chriſti præuiſa, atq; ea ad ſalutem mundi cõparandam inſtituta, vt ſępius diximus, tunc rectè quadrat ſimilitudo grani frumenti, quod niſi moriatur, fructum multiplicatum nõ profert, iuxta verbum Prophetæ, *Singulariter ſum ego, donec tranſeam*, hoc eſt, ſolitarius, niſi ex mundo ad Patrem tranſeam per mortem de quo ſubdit; *Si autem mortuum fuerit, multum fructum adfert*: quia ſimplici morte, & illa quidem corporis vnius hominis innumerabiles gentes ad Fidem conuerſæ ſunt, & ad vitam ſpiritualem à morte reuocatæ, & adiecta corporum ad vitam æternam ſuſcitandorum promiſſio. Morte igitur ſua Dominus vitam noſtrum comparauit: nam etſi vilius emere potuiſſet, voluit tamen tãti nos facere, vt amore ſuo fortiſſimo traheret, atq; ſuauiſſimo. Et quoniam ſemen iactum in terram aliud attulit triceſimum, aliud ſexageſimum, aliud centeſimum: Chriſti tamen fructus ſub numerum vllum cadere nequit, ſed fecit fructum magnum tum in ſe, tum in alijs. In ſe quidem, quia primo fragile erat hoc granum, quod dentes beſtiarum contriuerunt: & ipſis inſipidum viſum eſt, adeo vt & ipſi Apoſtoli, vel vocabulo mortis ſuæ offenderentur, & paucis notum erat: per mortẽ redditum eſt immortale, robur, & ſoliditatem conſecutum, & omnibus bonis ſuaue; omnibus vero malis contremiſcendum, & per vniuerſum orbem celebre. Repoſitumque in ſporttis Apoſtolorum, vt per eos in omnem terram deferatur, & in cordib. hominum ſeminetur ad ſalutẽ, ſicut de Paulo dictum eſt; *Vade, quoniam vas electionis eſt mihi iſte, vt portet nomen meum coram Gentibus, & Regibus, & filijs Iſrael*: cum prius tantum exiſſet fama eius in totam Syriam.

Luc. 1. — Eſa. 45. — Luc. 1. — Philip. 2. — Idem vti cecidit in terram. — Luc. 22. — Ioan. 10. — Luc. 23. — Matt. 27. — Eſa. 14. — Gen. 3. — Quatenus mortuum fuerit. — Expenditur: Ipſum ſolum manet. — Pſal. 140. — Quod illud: Singulariter ſum ego, donec tranſeam. — Idem ſemen mortuum vt fuit, quantum fructum attulit. — Matt. 13. — Quem fructum attulit ſibi ipſi. — Luc. 9. & infra 18. — Act. 9. — Matt. 4.

Quem vero alijs, quam multiplicem.

In alijs verò multos fructus attulit, quorum primus eſt, terram, & aquam formam ſuam reliquiſſe, imo & aërem, dum cõuertitur in granum: hoc eſt, Homo peccata ſua deſeruit, & affectus peccandi oẽs exuit. Vnde dictum eſt à Propheta, *Terra, terra, terra, audi ſermonẽ Domini.* Quando .n. audit Chriſtum, aliam formam induit, & culpas relinquit, quia iſte eſt omnis fructus, vt auferatur peccatum. Secũdus fructus eſt, induere formam herbæ, quam primo granum producit: hęc eſt gratia Dei, quæ viridis eſt, ſpéque ſui tribuit, paſcitq; agnum Chriſtum, eſt .n. mollis, ac tenera. Terti⁹ eſt, formatio ipſius grani, ſed lactei, id eſt, perfectio animi, quæ futuræ gloriæ imago eſt: ſed nondum firma, quia & animus peccare, & corpus poteſt mori. Quartus eſt, obduratio, & conſolidatio granorum, quæ proficiſcitur à gloria animæ, & in glumam per gloriam corporum proficiſcitur, adeo, vt oẽs beati, & charitate coniuncti vnam ſpicam ex grano illo, & cum illo vnde oriũtur, efficiant. Nam & ad inferos ob hanc cauſam deſcendit Dominus, vt partem ſpicæ vacuam, id eſt, animas Sanctorum Patrum impleret. Omnes igitur electi vnam ſpicã per fidem, & amorem conficiunt. Dandaq; eſt opera, vt nemo maneat in borreo cõmoditatum ſuarum, ſed vt, ſi velit fructum proferre, ſeminetur. Deinde cauendũ eſt, ne in hyeme naſcamur, id eſt, in hac vita, ne frigoris iniuria congelemur. Et hactenus de hac clauſula dictum ſit. Sequitur: *Qui amat animam ſuam, perdet eam: & qui odit animam ſuam in hoc mundo, in vitam æternam cuſtodit eam.* Dubitabis primo quorſum hæc ſubiungantur, & quomodo ſui odium præcipiatur, cũ Apoſtolus dicat, *Nemo vnquam carnem ſuam odio* habuit,

Ierem. 22. — Eſa. 27. — II. Fructus. — Gratia Dei qualis. — Tertius. — Quartus. — Chriſtus cur deſcendit ad inferos. — Qui grani frumenti in morem in hyeme naſcantur. — Matt. 10. & 16. — Quo tendant hæc, Qui amat animam ſuam perdet eam, & quæ ſequũtur. — Epheſ. 5.

habuit, ſed nutrit, & fouet eam: gratia autem non deſtruit, ſed perficit naturam. Ad primum dicendum: Poſtquam Dominus dixit de ſeipſo, quando eſſet videndus, nempe poſt crucem ſuam, iam ſui exemplo cæteros prouocat ad ſui odium, & crucem ferendam, vt ita crucifixi crucifixum, & nudi nudum, & mundo, nobiſque mortui ſequamur mortuum.

Quo iure odiũ ſui præcipitur, quod naturæ hominis repugnat.

Ad ſecundum vero dicendum, carnem, quæ in ſe bona eſt, nõ eſſe odio proſequendam, nec odio dignam, cum ſit Dei creatura, eius tamen appetitiones, & cupiditates, quæ ex peccato originali remãſerunt, cum ad malum impellant, vitioſas eſſe, quate & reprimẽdas, ac odio proſequendas, de quibus ait Paulus, *Carnis curam ne feceritis in deſiderijs*, & turſus, *Scio quia nõ habitat in me*, hoc eſt, in carne mea, *bonum*, & iterum, *Si enim ſecundum carnem vixeritis, moriemini.* Hoc vero odium animæ ſuæ (id eſt, vitæ animalis, ſiue carnalis) verè eſt amor animæ ſuæ, ſiue carnis: nam ſi amare, eſt velle alicui bonũ, & per macerationem, & afflictionem corporis caro fit de mortali immortalis, de terrena cœleſtis, de immunda pura, eam appellatione magis amoris, quam odij dignã cenſere deberemus. Sed quoniam, ſi dixiſſet, Diliges carnem tuam, indulge eius deſiderijs, & concupiſcentijs, tu intellexiſſes complendas eſſe carnis voluptates, & genio indulgendum, ideo illud, ad quod ſatis per ſe erat procliuis natura noſtra deprauata, non præcepit, imo contrarium.

Rom. 13.
Supra 7.
Infra 8.
Sui odium quid ſit.
Amare quid ſit.

Cur ſui amor non præcipitur.

Qua ratione caro blanda, & ſenſus demulcens, atque dilectus odio haberi queat.

Sed vrgebis, qua ratione caro blanda, & ſenſus demulcens, atque dilectus odio haberi queat? Reſpõdeo, Si erga carnem nos habeamus, nõ ſecus quam ad amicum aliquem quem odio habere cœperim⁹. Nam in primis eius defectus, quos olim amicitia tegebat, incipimus acutè cernere, dolemus publicè, ac profitemur aliquod pœnitentiæ ſignum, quod nos inter & illum aliqua interceſſerit neceſſitudo. Adhæc confitemur illum peſſime in hac, vel illa re ſe habuiſſe, omnique pœna, ac ſupplicio illum dignum iudicamus: neque hic ſiſtimus, ſed ſi poſſumus, vltra progredimur, vt de illo debitas pœnas ſumamus. Ad hunc prope modum nos erga carnẽ habere debemus. In primis cogitando infirmitates, plagas, atque dolores quos infert, de quibus Apoſtolus, *Manifeſta ſunt opera carnis, quæ ſunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria*, & quę ſequuntur. Amare flendum eſt, quod illi ad peccatum excitanti cõſenſerimus, eiuſque voluntates impleuerimus. Adhæc publicè teſtari debemus quod ſimus mali, & inter peccatores primi, nec digni vocari filij Dei: præter hoc omni nos ſupplicio grauiſſimo dignos iudicare, & dicere cum Dauide, *Dimittite eum vt maledicat: Dominus enim præcepit ei vt malediceret Dauid*, & cum aſſligmur, cum latrone dicere, *Et nos quidem iuſtè, nam digna factis recipimus.* Et vt oculos, & voluntatem auertimus ab his, quos auerſamur, etſi nos alloquantur, eos reſponſo vix dignamur: ita metaphoricè gerendum eſt odium ad carnem, ad eius deſideria, ac ſtudia non aduertendo, eiuſque ſuaſionibus, & conſilijs non acquieſcendo, neque per conſenſum reſpondendo: atque hoc ſancto animæ ſuæ odio, ad ſincerum Dei, & proximi amorem, qui eſt plenitudo diuinæ legis, facilè peruenicmus. Qui ergo amat animam ſuam in hoc mundo, molliter, & iocunde nutriendo eam, plane odit illam: quia qui diligit iniquitatem, odit animam ſuam. Qui vero metaphoricè, vt diximus, illam oderit, in vitam æternam cuſtodit eam. Nam qui odit, necem meditatur, iuxta illud: *Omnis qui odit fratrem ſuum, homicida eſt:* Eſt ergo præſens, & animalis vita, quæ hic nomine animæ denotatur interficienda gladio verbi Dei, quod veteri homini plagas lethales intulerit manibus bonorum operum, quæ non ſinunt carnem pullulare, necanda, igne diuini amoris abſumentis omnem ſcoriam peccati comburenda, ſuſpendio certę ſpei, ac fiduciæ æternæ vitæ comparandæ exaltanda, quæ nos, ne terram contingamus, ſuſpenſos tenet, aqua tribulationis motus omnes carnis frigefacientis, ſuffocanda, fame & ſiti amplioris iuſtitiæ excrucianda, cruce denique voluntaria timoris Dei configentis carnes noſtras, iuxta illud, Confige timore tuo carnes meas, à iudicijs enim tuis timui, in crucem ſalutarem tollenda.

Galat. 5.

Semei maledicens Dauid, quid myſticè.

2. Reg. 16.

Luc 23.
Quale odium carnis noſtræ eſſe debeat & quid pariat.
Rom. 13.

Amat animã ſuam in hoc mundo qui.
Pſal. 10.

1. Ioan. 3.

Animã quam odiſſe debemus præcepto Domini, & quomodo.

Pſal. 118.

Si quis mihi miniſtrat, me ſequatur: & vbi ſum ego, illic & miniſter meus erit. Quia non ſatis eſt, interno amore, & odio eſſe bene diſpoſitum, niſi externis officijs Ieſu Chriſto inſeruiat, ideo interno odio adiungitur miniſterium Chriſti in actionibus exterioribus ſitum. Ait igitur, *Si quis mihi miniſtrat, me ſequatur.* Miniſtrum hic intellige Chriſti in verbo, & Sacramento, figuratum in Philippo & Andrea, qui debeut granum imitari, vt fructum in alijs adferant. Interpretatur autem Philippus, bellicoſus, Andreas, virilis, ſiue decorus. Bellator autem mundi cum occiditur, vincitur, quia priuatur ſcopo gloriæ, & vtilitatis, atque voluptatis opprimentis alios. Contra vero Chriſtus, & ſui, quorum fortitudo ſita eſt in ferendo, non autem in inferendo

Odio habens animam ſuam, Chriſto etiam cui miniſtrare debet, & quale ſit illud miniſterium.

Philippus, & Andreas quid ſonent.
Mundi victoria ab illa Chriſti & ſuorum quam diuerſa.

ferendo malo. Hinc occiſi propter Chriſtum obtinent finem belli, hoc eſt, Dei gloriam, & ſuam in alia vita. *Si quis mihi miniſtrat*, inquit, *me ſequatur*. Quaſi dicat, Mors mea vos non perturbet, quia illa vobis aliquando imitanda erit, vt gloriæ, & immortalitatis ſitis conſortes, qui mortis fuiſtis. Ego velut autor Euangelici negotij vitam meam libenter impendam pro ſalute veſtra, & Patris gloria: vos eritis mihi eiuſdem negotij miniſtri, quæ feci, quæ docui, veſtra prædicatione per orbem ſpargentes: & quod mihi Pontifices, & Phariſæi machinantur, hoc vobis molientur impij, qui mundum magis diligunt, quam Deum: qui dum vitam hanc ſtultè ſeruant, æternam, quæ futura eſt, amittunt, & in æternam mortem agunt ſe præcipites.

Quid eſt: Si quis mihi miniſtrat, me ſequatur.

Mirum autem alicui videri poſſet, cur Chriſtus Dominus, qui præſciebat, tot & numero, & officio Chriſtianos qui ſe tales profiterentur, & tamen in ſingulari dixit: *Si quis mihi miniſtrat*, &c. *Si quis mihi miniſtrauerit*, & reliqua. Sed hoc factum eſt, ad ſignificandam raritatem eorum, qui verè ſeruiunt Ieſu Chriſto. Quidam enim, vt Pagani, illi non ſeruiunt, ſed Satanæ: & idolis. Alij vero miniſtrant Chriſto quidem, at nomine tenus, reuera tamen ſibi ipſis, & ſuis cupiditatibus ſeruiunt, vt pleriq; Eccleſiaſtici viri, qui prætextu religionis, Canonicatus, & Epiſcopatus ampliſſimos venantur. Pauci ergo verè, & ex animo ſeruiunt Ieſu Chriſto. Vnde Deus dixit Satanæ: *Nunquid conſideraſti ſeruum meum Iob, quod non ſit ei ſimilis in terra?* Vbi inter innumeras hominum myriades vnum tantum laudat, & propter decem iuſtos parcit ciuitati Sodomæ. Qui ergo mihi miniſtrat, tanquam ſeruus, & diſcipulus, me ſequatur, quanquam à mundo reiectum, quia vt Pater, cuius gloriam ego quæro, me in vitam æternam euehet, ita & qui gloriam meam quæſierat, ad me adducam, ita vt vbi ego fuero, & ipſe ſit mecum, eadem fortuna vtens, eundem locum, mēſam, cibum, potumq; participans, ſicut alio loco dixit; *Vt edatis, & bibatis in mēſa mea in regno meo*. Ruiſus ait, *Me ſequatur*, Non moretur, neque præcedat, ne fortè in manus hoſtis incidat, vt olim Iſraelitæ, qui deſerto conſilio Moſis, voluerunt aſcendere contra hoſtes, vt habes in libro Numerorum: proteſtabatur enim, *Nolite*, inquit, *aſcendere*, nō enim eſt Dominus vobiſcum, ne corruatis coram inimicis veſtris. Chriſtum præcedit, qui aliam viam ab humilitate, & cruce Domini inuenire conatur: cum ſatis ſit, ſi miniſter ſequatur dominum ſuum. Et rectè ait de præſenti, *Vbi ego ſum*,

Miniſtrorum Chriſti, qui verè ſint, paucitas quanta.

Iob 2.

Iob qualis Dei miniſter.

Gen 18.

Chriſti miniſter quem locum Chriſti tenebit in cœlo.

Ioan. 17.

Luc. 22.

Chriſto miniſtrans cur eū ſequi debeat.

Num. 14.

Chriſtum quis præcedat.

Matt. 10.

Quare Chriſtus de præſenti dixit: Vbi ego ſum, &c.

id eſt, Vbi ego breui ero, accipiens præſens pro futuro, more Hebræo, vel, vbi ego nunc ſum de præſenti, non vllum corporeum locum, ſed gaudium felicitatis, in quo Ieſus etiam inquantum homo ipſo inſtanti ſuæ conceptionis fuit, deſignans, ad cuius gaudij coronam vocantur omnes electi, & veri Chriſti miniſtri.

Si quis mihi miniſtrauerit, honorificabit eum Pater meus. Mundani cogitant illud, quod in eorum perſona dicit Malachias: *Vanus eſt qui ſeruit Deo: & quod emolumentum quia cuſtodiuimus præcepta eius, & quia ambulauimus triſtes coram Domino exercituum?* Sed Paulus ſecus ait, cum ad Timotheum ſcribit, *Corporalis exercitatio ad modicum vtilis eſt, pietas autem ad omnia valet, promiſſionem habens vitæ, quæ nunc eſt, & futuræ*. & Dominus ad Samuelem, *Quicunque honorificauerit me, glorificabo eum: qui autem contemnunt me, erunt ignobiles.* Ita nunc Dominus, *Si quis mihi miniſtrauerit, honorificabit eum Pater meus.* Doctè annotauit Chryſoſtomus, non dixiſſe Dominum, *Ego honorificabo*: quoniam nondum debitam vendicauerat autoritatem, vt Pater: qui enim nondum ipſam reſurrectionem ſciebant, quomodo poterant tantam de eo concipere opinionem? Vnde & filijs Zebedæi dixit, *Non eſt meum dare vobis, ſed quibus paratum eſt à Patre meo.* Etſi autem in futurum promittat quod eos honorificabit, ſæpe tamen illos reddit illuſtres, & conſpicuos in hanc vita, dum aut dono ſapientiæ, aut interpretatione Scripturarum, aut gratia ſanitatum, aut miraculorum munere exornatos oſtendit: nam vnicuiq; datur manifeſtatio Spirit⁹ ad vtilitatem. Poſt mortem vero eos magnis honoribus afficit, dum ſigna ad eorum corpora, & inuocationem efficit, reliquias eorum illuſtrat, in album Sanctorum eos referri inſpirat, eos die ſolenni quotannis celebrando, & templis ſibi dicatis exornat, eorum vitam, & mores per prædicatores proponi iubet, ad eorum patrocinium, & tutelam implorandam homines inſtante tribulatione, aut graui aliqua infirmitate, cōfugere facit. Vt interim omittam quanta cum gloria, & triumpho, & Angelorum ſocietate ingreſſi ſint in cœlum, quanta felicitate coronati à ſanctiſſima Trinitate, de qua dixit Propheta; *Poſuiſti in capite eius coronam de lapide pretioſo. Vitam petijt à te, & tribuiſti ei longitudinem dierum in ſeculum, & in ſeculum ſeculi. Magna eſt gloria eius in ſalutari tuo: gloriam, & magnum decorem impones ſuper eum*: & de qua etiam alio loco ait Dominus, *Qui vicerit, dabo ei ſedere mecū in throno meo, ſicut & ego vici, & ſedi cum Patre meo in throno eius.* Quiſquis ergo eſt

Quam vanum ſit, impium, ac temerarium illud iudicium vulgi: Vanus eſt qui ſeruit Deo.

Malac 3.

1. Tim. 4.

1. Reg. 2.

Quare Chriſtus dixit, ſibi miniſtrantem honorificandum fore à Patre, nō autem à ſe ſecundum Chryſoſt.

Chryſ. ho. 66. in Ioan. to. 3.

Matt. 20.

Quantopere vel in præſenti ſeculo Deus, nedum in futuro ſeruos honorificet ſuos.

1. Cor. 12.

Pſal. 20.

Quem Pater Chriſti miniſtro exhibiturus eſt, qualis quantuſque honor ille ſit, & quanti faciendus.

Apoc. 3.

go eſt honoris cupidus, huc oculos conuertat: quia nihil his verbis poteſt excogitari magnificentius, nihil his promiſſis illuſtrius, ſolidius, vel anguſtius. Quis ad hæc promiſſa non inardeſcat? aut quis non miniſterium Chriſti magno, & alacri animo arripiat? aut quos labores, ſiue tormẽta ſubterfugiat, qui ampliſſimis his, & ſupra omnem cogitationem noſtram poſitis præmijs ad palmam à Domino inuitatur? Studeamus igitur, ne oſcitanter ac ſomniculosè has Chriſti pollicitationes audiamus, aut inauditas contemnamus: illud ante oculos habendo, quantus ſit ille, cui miniſterium impendimus, quantoque honore per ſe dignus, etiamſi nulla adſint præmia, quam breue ſit tempus miniſterij, & laboris, & quam diuturnum & perpetuum remunerationis, quam in ſuos omnes largiter effundet Dominus noſter Ieſus Chriſtus, qui cum Patre, & Spiritu ſancto, perfectiſſima felicitate, & æterna potitur, Amen.

TRACTATVS LVI.

De diſceptatione Domini cum Iudæis in illa verba: *Nunc anima mea turbata eſt. Et quid dicam? Pater, ſaluifica me ex hac hora. Sed propterea veni in horam hanc: Pater clarifica nomẽ tuum. Venit ergo vox de cælo dicens, Et clarificaui, & iterum clarificabo. Turba ergo quæ ſtabat, & audierat, dicebat tonitruum eſſe factum. Alij autẽ dicebant, Angelus ei locutus eſt. Reſpõdit Ieſus, & dixit: Nõ propter me hæc vox venit, ſed propter vos.* Et reliq. Ioan. c. 12.

Qui tendant verba propoſita.

PErſequitur Dominus quod metaphora de grano mortuo fructum multum proferente cœperat dicere, oſtẽdens ſe verum hominem eſſe, paſſioniq; obnoxium, non ſolum corporis, ſed animi: ne paruipendas quod eat ad mortem cum animo, vt ita dicam Stoico, ſiue indolenti proponẽs ſibi ante oculos mentis flagella, crucẽ, dolores, clauos, ſpineam coronam, cæteráque mortis inſtrumenta: ſimilem conflictum illi, quem in horto habuit, ſuſtinuit, licet non fuerit æqualis agonia, nec ſubſecutus ſit ſudor ſanguineus, vt ibi. Proinde rectè ait: *Nunc anima mea turbata eſt.* Quod ſimile eſt illi orationi, quam in horto effudit, ac dixit, Pater, ſi vis, transfer calicem iſtum, à me, veruntamen non mea volũtas,

Luc. 22.
Quid ſit quod Dominus ait: Nunc anima mea turbata eſt.
Ibidem.

ſed tua fiat: ita hic proponit animæ ſuæ turbationem, & petit ab illa liberari, cum ait, *Pater, ſaluifica me ex hac hora.*

Rurſus corrigit precationẽ ſuam ſubiungendo, *Sed propterea veni in horã hanc*, id eſt, Imple in me volũtatẽ tuam: & hac acceptatione volũtaria facta eſt victoria ſuæ infirmitatis. Quaſi diceret: habet præſens afflictio cruciatum ſuum propter humani corporis imbecillitatem. Sed hanc humanæ naturæ trepidationem, conſiderata multorum ſalus, & vitæ perennis felicitas, & ante omnia Patris gloria inde illuſtranda, vincere debet. Vnde, vt Apoſtolus ait, propoſito ſibi gaudio ſuſtinuit crucem, confuſione contempta, atq; in dextera ſedis Dei ſedet. Turbari vero ſic Dominum Ieſum, ſecundum Theophylact. verè fuit adhortatio ad contemptum mortis, etiamſi contriſtatio accidat. Omnis enim virtus ob id circa difficile verſari traditur, quia vincere debet oppoſitum quod ſibi obſiſtit, ob quam cauſam virtus omnis fortitudo quędam eſt oppoſitum ſuum ſuperans. Quod ſi oppoſitum ſit maximum, tunc ſimpliciter dicitur fortitudo. Amor autem vitæ, qui opponitur morti, vehementiſſimus eſt, ac proinde eum vincere, ſumma fortitudo eſt. Ideo cum turbatus ſenſu probroſæ mortis imminẽtis dixiſſet, Quid dicam? hoc eſt, quo me vertam? video enim grauiſſimam tempeſtatem mihi imminere, an obtemperabo corporis imbecillitati mortem horrentis? an ad mundi pręſidia confugiam? an amore vitæ meæ, mundi ſalutem negligam? an iubebo mari ne fluctuet, quia propter me orta eſt hæc tempeſtas? an ad Patris voluntatem ne accommodabo? an naturę infirmitas mortis horrore turbata dicet, Pater, ſaluifica me, id eſt, ſi fieri poteſt, ſaluum me fac ex hoc inſtanti periculo mortis: Sed mox humanæ ſalutis auida, & fortiſſima charitas addit: *Sed propterea veni in horã hanc.* Quaſi diceret. Imò ſi ſic expedit, veniat optata mors, quando ſciens, ac volens iuxta Spiritus voluntatem, quę nunquã à tua diſſentit, memet obtuli in mortem, vt ſaluus fiam per ignem tribulationis, & afflictionis. In his autem locutionibus eſt ſynecdoche. *Veni in horam hanc:* vt ſcilic. horam hanc ſupplicij ſubirem: & ſuperius, *Pater ſaluifica me ex hac hora*, id eſt, libera ab hora mortis imminentis, id eſt, ſupplicio mortis, quod inſtat. Quia vero cogitabãt Iudęi per mortem illius nomẽ extinguere, ſubiunxit, *Pater clarifica nomen tuum.* Etſi per nomen intelligere valeamus illuſtre, & glorioſum Dei nomen, propter quam illuſtrandum mori cupiebat, tamen congruentius eſt, vt

Quid etiam: Sed propterea veni in horam hanc.
Heb. 12.
Turbatio animæ Chriſti quid doceat nos.
Theophyl. in Ioan. cap. 12.
Omnis virtus circa difficile verſatur.
Expenditur verbum Chriſti: Quid faciam?
Ioan. 6.
Chriſti in paternam voluntatem obſequium.
Quod nomen ſuum Chriſtus clarificari petit à Patre.

per

per nomen intelligamus ipſum Chriſtum, qui Verbum, & notitia, & nomen Patris eſt, quod cùm eſſet per mortem, & reſurrectionem, & aſcenſionem in cœlum, & prædicationem fructuoſam in Gentibus illuſtrandum, voluit illud orationis ſuæ merito comparare, quatenus homo eſt; propreteà rectè dixit, *Clarifica nomen tuum.*

Luc. 22.

Et vt in horto ad Chriſtum orantem venit Angelus de cœlo confortans eum; ita hic ad hanc petitionem venit vox de cœlo, dicens: *Et clarificaui, & iterum clarificabo.* Et eſt ſenſus; Hactenus te ſignis multis, & admirandis operibus illuſtraui, pergam te clarificare per mortem & reſurrectionem. Et prius quidē inter Iudæos paucos clarificaui viuentem, deinceps in vniuerſo terrarū orbe illuſtrem, & clarum poſt mortē tamen efficiam. Ex quib' apparet, quòd voce nominis intelligebat ipſum Chriſtum. Hac autem voce non ſolum præſentes, ob quos venit, ſed etiam ipſa Chriſti humanitas corroborata eſt, & cōfirmata, nouoq́ue, & aduentitio gaudio perfuſa, & ad fortiter ſuſtinendam mortē corroborata. *Turba ergo quæ ſtabat, & audierat, dicebat tonitruum eſſe factum. Alij autem dicebant, Angelus ei locutus eſt.* Vide quid ſit humano ſpiritu atque ſenſu myſteria Euangelica pertractare. Quidam enim ex turba, quæ aut procul ſtabat, aut certè animo parum attenta, dicebant eſſe tonitruum factum, id eſt, ſonum quendā horrificum, & inarticulatum, in quo nihil eſſet intelligibile; Alij verò, qui mitius, & altius de Chriſto ſentiebant, locutionem eſſe putarunt Angelicam: neutri tamen veritatem attigerunt, quia vox erat Patris, etſi miniſterio Angelorum formata: Dei enim eſt, & non Angeli, clarificare Chriſtum. Et vt ſcribit Rupertus Tuitienſis, idem clarificationis Chriſti Euangelium alij ſicut ſtultitiam, & ſcandalum accepturi erant; alij verò vt Dei virtutem, & Dei ſapientiam: & quia cœleſtia ſigna, & teſtimonia aliqui magicæ arti, alij verò diuinæ tribuebant virtuti. Et ſi Iudæi fuerunt, qui putarunt eſſe tonitruum, ſuſpicati ſunt, Deum per tonitruum exaudiſſe orationē Chriſti; quemadmodum Samuele orāte, auditæ ſunt voces, & tonitrua. Deinde nouerāt Iudæi, Angelos frequēter ſanctis hominib' precantibus fuiſſe locutos, nec aliter Deum hominibus, quàm per Angelos loqui ſolitū: vnde nō putabant per ſe Chriſto fuiſſe locutū, quem nō cenſebant maiorem eſſe Moyſe.

Hæc vox Patris: Et clarificaui, & iterum clarificabo: quem ſenſum habeat.

Duplex turbæ de paterna illa voce iudiciū, falſum ſcilicet, vnde proueniet.

Dei eſſe, & nō Angeli Chriſtum clarificare.

Rupert. Tuitienſ. lib. in Ioan.

1. Cor. 1.

Iudæorum (ſi Iudæi fuerāt) dicentium tonitruum eſſe factum, ſententia qualis fuerit.

1. Reg. 12.

Reſpondit Ieſus, & dixit, Non propter me hæc vox venit, ſed propter vos. Verus eſt Chriſtus diuinæ vocis interpres, qui ait; *Nemo nouit Filium, niſi Pater, neq; Patrem quis nouit, niſi Filius, & cui voluerit Filius reuelare:* hunc interpretem qui non habet, nunquam intelliget vocem Dei. Nam vt Iudæis velatus eſt Moyſes, neque eum, neq; alios Prophetas intelligent, donec ad Chriſtū reuertantur. Non igitur propter me venit hæc vox, vt ſcirē quæ antè neſciebam, cùm Pater ſemper me alloquatur, & ſciam me ab initio mundi clarificatum, & in futurum ad iudicium, vſque clarificandum, ſed propter vos erudiendos venit, vt intelligatis mihi cum Patre optimè conuenire, meq; Filium eius eſſe, & ab eo in mundū deſtinatum ad vincendam mortem, & mundi principem; & vt vobis perſuadeat me ſummè glorificandum, etiamſi me crucifigi, & mori videritis. Deniq; omnis vox Dei propter nos facta eſt, & de cęlo venit: nam quæcunq; ſcripta ſunt, ad noſtram doctrinā ſcripta ſunt.

Chriſtus quā verus ſit, & legitimus Diuinæ vocis interpres.

Matth. 11.

2. Cor. 3.

Quare Patris vox illa: Et clarificaui, & iterum clarificabo, nō propter Chriſtum venit, ſed propter aſtantes. Ad quos pertineant Diuinæ voces tantummodo.

Rom. 15.

Nunc iudicium eſt mundi: nunc princeps huius mundi eijcietur foras. Et ego ſi exaltatus fuero à terra, omnia traham ad me ipſum. Verba hæc prægnantia ſunt, & multis fœcunda myſterijs; ideò diligenter excutienda, atq; expendenda. Et primo quidem loco dicendum, quorſum hæc Dominus proferat, aut quomodò cum prioribus coniungantur; Deinde quale ſit hoc iudicium mundi, num futurum, an præſens; & ſi præſens eſt, num ſit actiuum, an paſſiuum mundi. Tertiò, qualis ſit hæc dæmonis eiectio, cum adhuc Eccleſię, & fidelibus bellum indicat; Denique quomodò Chriſtus exaltatus traxerit ad ſe omnia. Ad primum, Cùm Dominus ſermone generali tempus ſuæ glorificationis adeſſe, granumq́; illud frumenti multum fructum allaturum dixiſſet; nunc oſtendit quæ ſit futura glorificatio, & qui fructus mortis eius: & in vtroque, hoc eſt, mundi iudiciu, & principis eius eiectione, exponit vocem de cœlo factam: nam in vtroq; clarificatio eius oſtenſa eſt, vt explicabimus.

Quorſum hæc: Nunc iudicium eſt mundi, nunc princeps huius mundi, & reliq.

Ad ſecundum dicimus, ſermonē eſſe de præſenti mundi iudicio, nō de futuro in fine ſeculi: quod oſtendit aduerbium Nunc, manifeſtè indicās ſe loqui de præſenti mūdi iudicio. Propterea quod obijciunt quidam ex alio verbo Domini apud Ioannē; *Non enim miſit Deus filium ſuum in mundum, vt iudicet mūdum; ſed vt ſaluetur mundus per ipſum,* nihil officit præſenti ſententiæ. Quia in illis verbis de extremo iudicio eſt ſermo, non de præſenti, de quo in alio loco ait; *In iudicium ego in hunc mundū veni; vt qui non vident, videant: & qui vident, cæci fiant.* Loquitur etiā de pręſenti iudicio mūdi paſſiuo: nec enim Chriſtus loquitur de iudicio, quo ipſe à mūdo dignus morte iudicatus eſt, ſed quo

Quale ſit hoc iudiciū mundi, præſens ne, an futurum.

Ioan. 3.

Si non miſit Deus Filium ſuum vt iudicet mundum; cur hic iudiciū mundi dicitur adueniſſe.

Infra 9.

ipſe dignus morte iudicatus mundum iudicauit, atque damnauit. Mundus autem hoc loco bifariam accipi poteſt: aut pro omnibus in communi, ſiue bonis, ſiue malis, vt cùm paulò ante dicebant Iudæi, Ecce mundus totus poſt eum abijt. Et ita ſenſus huius ſententiæ erit, Nunc iudicium eſt mundi: id eſt, Hactenus certatim ad me homines confluebant, ſed nunc iudicium eſt; iamque apparebit qui ex animo me ſecuti ſint: iam imminet paſſio mea, quæ manifeſtè diſcernet bonos à malis: nam tentatio probat qui ſint electi, & qui non, etiamſi modò non tanta fiat diſcretio bonorum à malis, quãta futura expectatur in iudicio. Et ita iudicium hic acciperetur pro diſcretione electorum, & reproborum. Ita vt duos mundos velit intelligi, alterum damnatum, alterum reconciliatum. Damnatus dicebat vocem tonitruum; reconciliatus, Angeli fuiſſe locutionem. Taleque iudicium, præludium quoddam eſt futuri illius in fine ſæculi iudicij. Imminebat etiam ratio iudicij cuique pro meritis retribuentis, vel gloriam, vel infernum aduenientе luce gratiæ, atque Euangelij. Accipiens enim, ſalutem conſequitur; reſpuens Redemptorem, magis damnatur. Si autem non veniſſet lux in mundum, iam in Adam mundus fuiſſet iudicatus. Deinde mundus accipi poteſt pro malis tantùm, vt frequenter fit in Euangelio, vt cum dicitur; Non poteſt mundus odiſſe vos; me autem odit, quia ego teſtimonium perhibeo de illo quod opera eius mala ſunt. Et ita eſſe accipiendũ mundum hoc loco, teſtãtur ſequentia verba de mundi principe eijciendo, & ita de iudicio mundi loquitur, qui ſubiectus eſt principi dæmoni, atque illi ſeruit. Et iudicium capitur pro damnatione, vt frequenter accipi conſueuit: vt cùm dicitur, *Hoc eſt iudicium: quia lux venit in mundũ, & dilexerunt homines magis tenebras, quàm lucem.* Et rurſus, *Et procedent qui bona fecerunt, in reſurrectionem vitæ; qui verò mala egerint, in reſurrectionem iudicij*; & Apoſtolus, *Iudicium ſibi manducat, & bibit.*

Mundi duplex acceptio.

Tentationis proprius effectus.

Alter ſignificatus mundi, Scripturæ frequentiſſimus.

Ioan. 3.

Quid iudiciũ mundi veniſſe, more Scripturæ

Ioan. 3.

Infrà 5.

1. Cor. 11.

Senſus ergo eſt, Nunc inſtat mundi damnatio, quia ego pro peccato mundi condemnor, & iudicor. Mundus dicit, *Bonum eſt nos hic eſſe,* Chriſtus verò; *Adhærere Deo bonum eſt.* Mundus non vult plorare, nec agnoſcere vanitatem ſuam, Chriſtus autem plorat. Mundus horret mortem, Chriſtus autem deſiderio deſiderauit illam. Hucuſque mundus peccato fuit obnoxius, & Iudæi, & Gentes peccarunt, non tamen agnoſcebant peccatũ ſuum; iam deinceps agnoſcent, & damnabunt illud, & ſeipſos peccatores agnoſcent, poſtquam viderint me illud mea morte, & cruce damnaſſe: quiſque propter peccatum ſe peccatorem agnoſcet, atque damnabit, & ad ſumendum de illo pœnas armabit, ſecundùm illud; *Si noſmetipſos dijudicaremus; non vtiq, iudicaremur.* Hoc eſt ergo iudicium Chriſti in cruce peccata damnantis, & in cordibus bonorum damnationem peccatorum operantis.

Mundi voces, & Chriſti contrariæ.

Matth. 17.

Pſalm. 72.

Luc. 22.

1. Cor. 11.

Ad tertium reſpondeo: quia dicitur, *Nunc Princeps huius mundi eijcietur foras.* Hæc etiam eſt clarificatio Chriſti, vt mundo reconciliato, in quo olim dæmon habitabat, foras eijciatur, dum iure victoris ſoluta eſt captiuitas electorum omnium, qui erant in limbo. Sed quia poſt miſſionem Spiritus ſancti dæmon de cordibus & templis Gentilium eijciendus erat, de futuro ait, Eijcietur foras. Quod ſi quiſquã obijciat; Quomodo dicitur eijci, qui in mundo eſt, & electos vexare nõ ceſſat? Dicendum eſt, illum eiectum eſſe à dominio, & principatu quem per peccatum Adæ in poſteros omnes habebat eosque quò volebat, vt tyrannus ducebat. Quod ſi adhuc electos tentet, mirum non eſt, cùm & Adam antequam ſui iuris eſſet, tentauerit, & Chriſtum Dominum, in quem nullum ius habebat. Et aliud eſt intrinſecus regnare, aliud de foris oppugnare: nam hoſtis vbi mœnibus eiectus eſt, nõ ceſſat machinis muros quatere & hoſtiliter agere. Quod ſi ſecundo obijcias; Quomodo eiectus eſt, cum adhuc energumenos, & pueros arripiat? Dicendum, id non euenire ab vllo iure, vel dominio antiquo, quod ſupra hominem habeat, cùm iam illi ſublatum ſit, ſed à nouo peccato accidit: quia à quo quis ſuperatus eſt, huius & ſeruus eſt; vel ad maius meritum iuſtorum, quanquam plenum dominium ob miſericordiam Chriſti dæmon non habeat. Eijcietur ergo merito meæ mortis, & obedientiæ. Eijcietur etiam foras, quia Chriſtus morte ſua pro peccatis hominum Diuinæ ſatisfecit iuſtitiæ; ac per hoc iuſtè hominum genus à diaboli tyrannide & poteſtate exemit, quam ratione peccatorum in homines habebat. Adhæc quia in Chriſtum innocentem iniuſtè manus iniecit, dignus fuit perdere eos, in quos vt peccatores ius habebat. Quod his exemplis illuſtrat Chryſoſtomus in Ioannem: *Sit,* inquit, *violentus quiſpiam tyrannus, qui cunctos qui in manus ſuas venerint, plurimis malis afficiat: hic ſi vel Regem, vel Regium filium captum, iniuſtè interimat, illius mors etiam in alios vlciſci poterit. Sit aliquis, qui debitores poſtulet, verberet, in carcerem eijciat, & hac inſania*

Si Princeps huius mundi foras eiectus eſt, quid adhuc ibi homines tentat, ac vexat.

Gen. 3.

Matth. 4.

Si de mundo dæmon eiectus eſt, cur habet in energumenos poteſtatem.

2. Pet. 2.

Chryſ. ho. 66 in Ioan. 10.

Eiectio dæmonis illa qualis Chryſoſtomo.

etiam

tiam nihil debentem coerceat: hic etiam eorum quæ in debitores commiſit, dabit pœnam, interficietur ab illo. Non aliter in Ieſu vſu venit. Sic ille.

Quomodo Chriſtus exaltatus à terra traxerit.

Et ego ſi exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipſum. Hoc erat poſtremo loco propoſitum ad declarandum. Vbi primum aduerte, coniunctionem, &, à quibuſdam accipi pro cauſa, vt ſit ſenſus: quia ego patiens omnia traham ad me. Quod verò ait. *Omnia*, Græcè eſt πάντας, hoc eſt, omnes, & ſic legunt Chryſoſtomus, & Theophylactus; & interpretantur: Omnes, ſcilicet Gentiles, quos poſt paſſionem ſuam, & ad ſe venientes traxit. Alij verò Iudæos ſimul, ac Gentiles. Sunt qui libenter etiam legant, Omnia, vt noſtra Vulgata habet editio, & Auguſtinus. Dicitur autem crucis humiliatio tanta exaltatio, vnde verbo aliquo Hebræo æquinoco Dominus vſus eſt, quod exaltare, & de medio tollere ſignificabat. Vnde turba obiecit: *Nos audiuimus ex lege, quia Chriſtus manet in æternum; & quomodo tu dicis, Oportet exaltari Filium hominis?* Vocauit ergo Chriſtus mortem crucis, exaltationem prouerbij loco apud Iudæos, teſte Lyrano, non ſolum quia ad literam crucifixi in celſiori crucis ligno reponebantur, ſed etiam ne turbaret auditores, & maximè Apoſtolos crucem horrentes, vt ait Chryſoſtomus: qua ratione alijs in locis vocauit illam ſomnum, calicem, baptiſmum, ſolutionem templi, lapidis reprobationem, grani frumenti caſum in terram, & Euangeliſta Lucas exceſſum, ſiue exitum. Atque hic ſimpliciter exaltationem, & in alio loco Serpentis exaltationem vocat. Nam eam rationem ſequuntur Medici, vt quæ amara ſunt, & acerba, dulcioribus quibuſdam condiant, quo fallant infirmos.

Chryſoſtom. Ibidem. Theophyl.
Auguſt. tract. 52. in Ioan. tom. 9.
Pſal. 88. & 109. & 116.
Mors crucis cur dicitur exaltatio.
Ioan. 11. Matth. 20. Luc. 12. Ioan. 2. Matth. 21. Luc 9. Ioan. 12.
Supra 3.

II. Ratio.

Deinde, quia labores, & dolores pro amicis, & charis ſuſceptos, honorificos habemus & glorioſos; vnde & cicatrices vulnerum ſuorum Dominus etiam poſt reſurrectionem ſeruauit in gloriam ſuam. Adhæc omnis aliorum mors potius eſt defectus, depreſſio, ſeu, vt ſic dicam, exinanitio quædam, nam per illam lumen rationis incipit deficere, calor naturalis imminuitur, ſicut & ſenſuum vigor; priuanturque omnes initi re chariſſima, hoc eſt, vita, Chriſtus verò ſponte, integramente, vigentibus ſenſibus, & calore naturali, cum voluit, emiſit ſpiritum, tanquam poteſtatem habens ponendi animam ſuam, & vt alter Samſon plus vixit in morte, quam in vita.

Ioan. 20.
III. Ratio.
Ioan. 10.
Iudic. 16.

IV. Ratio.

Præterea meritò dicenda eſt mors Chriſti, exaltatio, quod in illa diuinitatem ſuã, potentiam, ſapientiam, diuinamque liberalitatem, atque adeò iuſtitiam ſummo odio habentem peccata ſummo quodam modo exaltauit, quantaque ſit, demonſtrauit. Exaltauit dignitatem animæ noſtræ ratione prędità, eiuſque immortalitatem, pro qua tanta, ac talia perpeti, niſi nobiliſſima, & immortalis eſſet, mera ſtultitia fuiſſet. Grauitatem porrò peccati in eo maximè indicauit, quòd maluerit Filium morti tradere, quàm peccatum viuere. Atque eodem modò mundi vanitatem, ac prauitatem, impietatemque detexit, qui tam ingratum ſe exhibuit tanto muneratori, quanta ſint gaudia cœleſtia, quæ iuſtos manent, & ſupplicia gehennæ, pro quibus à nobis fugandis, & prioribus felicitatibus donandis paſſus eſt, in conſpicuo poſuit. Pœnas præterea præſentis vitę, flagella, ac dolores, quanti debeant à nobis fieri ad nomen Dei illuſtrandum, & vitam æternam comparandam declarauit, Sacramenta ipſa quàm ſint pretioſa, quæ de pectore Chriſti crucifixi emanarunt, in quanta ſint à nobis veneratione habenda; & quanta cum animi puritate ſuſcipienda; quod in eis nimirum merita Crucifixi contineantûr, non obſcurè indicauit. Dominus etiam morte virtutes ſuas, vtpotè humilitatem, paupertatem, obedientiam, patientiam, abſtinentiam, orationis feruorem, ſanctitatem, ſpiritus dulcedinem, & charitatem maximè euexit, & in ſublimi gradu collocauit, & propoſuit ad imitandum.

Quanto odio peccati Deus teneretur.
V. Ratio.
Ioan. 19.

VI & poſtrema ratio.

Poſtremò exaltatio dicitur crux, & mors eius, quod ab omni creatura fuerit illuſtrata: quod abunde teſtata ſunt Sol ipſe obſcuratus, terra tremens, petræ ſciſſæ, velum templi in duas partes ſciſſum, monumenta aperta, ſuſcitati mortui, Centurio clamans, *Verè Filius Dei erat iſte*, Dionyſius exclamans: *Aut Deus natura patitur, aut tota mundi machina ruit*; turba rediens ex ſpectaculo, & percutiens pectora ſua. Ita vt rectè dictum ſit à Paulo: *Propter quod & Deus exaltauit illum, & donauit illi nomen, quod eſt ſuper omne nomen.* His ergo de cauſis meritò dicta eſt mors crucis, exaltatio.

Matth 27.
Dionyſ Areopagit.
Luc. 23.
1. Cor. 1.
Philip. 2.

Sequitur; *Omnia traham ad meipſum.* Chriſtus ſiquidem Ieſus Dei virtus, & Dei ſapientia, dum vixit, omnes ad ſe trahebat: nec immeritò. Nam ſi pulchritudo per ſe vim trahendi habet, ſi eloquentia, ſi doctrina, ſi manſuetudo, ſi beneficentia, ſi opera admiranda ad ſe alliciunt,

Chriſtus in cruce exaltatus vt traxerit ad ſe omnia.

Quæ res ferè trahant homines ad ſe.

& ad ſui amorem rapiunt; quid mirum ſi Chriſtus, in quo non hæc ſingula, ſed ſimul collecta eminentiſſimo modo inueniebantur, ad ſe attraheret? Vt interim omittam magnetem illum diuinitatis occulta quadam virtute ad ſe trahentem Angelos de cœlo, paſtores feſtinantes, Reges Magos ex Oriente; Simeonem & Annam ad templum. Hinc pertraxit duodecim Apoſtolos, ſeptuaginta diſcipulos, populos, turbas, Samaritanos, peccatores, peccatrices, ſanos, infirmos, amicos, inimicos, Iudæos, & Gentiles volentes videre Ieſum, vt paulò antè diximus: Et ſi autem Chriſtus dum viueret, virtutem hanc alliciendi, & ad ſe trahendi exercuerit, ſed nunquam magis, quàm in cruce mortuus, ex qua diuina virtute omnia ad ſe pertraxit; Patrem quidem, placando eum, vt nonniſi inclinato capite, id eſt, reconciliato Patre emiſerit Spiritum. Traxit Spiritum Sanctum, quem merito ſuæ mortis, & effuſionis Spiritus ſui ad effundendum in nos comparauit. Angelos quoque ad ſe duxit, vt ſibi, & ſuis electis miniſtrarent. Dæmones quoque, vt eis tanquã ſuis lictoribus, & apparitoribus ad ſalutem piorum vteretur. Sed nullos magis trahendo ad ſe adducere voluit, quàm electos, pro quibus peculiariter ſanguinem ſuum fudit, quos virtute ſuæ paſſionis vocauit, vt vocati reſponderent, reſpondentes iuſtificarentur, iuſtificati operarentur, & paterentur, operantes & patientes propter Dominum remunerarentur, & glorificarentur. Hinc Sponſa ait, *Trahe me: poſt te curremus in odorem vnguẽtorum tuorum*; id eſt, poſt pretioſi tui ſanguinis, & obedientiæ, patientiæ, & charitatis, heroicarum virtutum odorifera vnguenta. Vt propterea Maria Virgo typus Eccleſiæ prope crucem ſteterit, & aliæ nonnullæ piæ mulieres per eam, & propter eam. Omnia ergo trahit, modò tracti non reſiſtant, ſed ſponte veniant: nam redemptus ſecundum iura; ſeruus eſt redimentis. Quod autem tunc factum eſt, retro trahitur ad præcedentes Domini mortem; in qua primo id quantum ad meritum eſt factum, etſi pro alijs anteà Deo acceptatum. Rectè etiam verbo trahendi viſus eſt: quo ſignificatur aliquid reſiſtens, & repugnans adduci. Noſtræ autem ad Deum conuerſioni diabolus impedimentum præſtat, mundus ſuis blanditijs retinet nos, ac moratur; natura ipſa mala, ac deprauata repugnat; ita vt ad Chriſtum amplectendum opus ſit mundo, carni, diabolo, atque adeò nobis ipſis vim facere: nam regnum cœlorum vim patitur, & violenti rapiunt illud.

Luc. 2. Ibidem. Matth. 2. Luc. 2. Infra 10.

Chriſti attractio omnium fortiſſima.

Ioan. 19.

Pro quibus præcipuè ſanguinem ſuum Chriſtus effudit.

Cant. 1.

Quid illud: Trahe me: poſt te curremus in odorẽ vnguentorum tuorum.

Ioan. 19.

Quos Chriſtus ad ſe trahat.

Verbo trahendi cur Dominus magis ſit vſus quam ducendi.

Vt Chriſtum amplectamur, quid facto opus ſit.

Matt. 11.

Obijcies, Deum non omnes trahere, quia Auguſtinus in Ioannem ſcribit: Quare hunc trahat, & illum non trahat, noli velle iudicare, ſi non vis errare: ſemel accipe, & intellige: Non traheris, ora vt traharis. Sed in promptu eſt reſponſio: Quemadmodum Ieſus omnium eſt Saluator, & omnes homines vult ſaluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire, ita etiam & Chriſtus attractor eſt: & ſicut in meritis habuit vt omnes ſeruaret, ita vt & Pater omnes illuminaret, & traheret. Multi tamen ſunt, qui tractui, & Spiritui ſancto reſiſtunt, & rumpunt vincula inſpirationum, & donorum Dei, quibus trahebantur; vt in eorum perſona dicatur, *Dirumpamus vincula eorum, & projiciamus à nobis iugum ipſorum.* Quam recalcitrationem deplorauit Dominus, cùm dixit, *Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos ſuos ſub alas ſuas, & noluiſti?* Sed non tantum trahit ad ſe electos, & venientes, ſed etiam omnes reprobos in iudicium trahit, & velint nolint, ſibi ſubeſſe cogit, vt ab ipſo ſecundum merita ſua iudicentur: ita vt qui nolunt trahi ad Saluatorem, intelligant ſe trahendos ad iudicem. Cumque ſuperius dixiſſet: *Nemo poteſt venire ad me, niſi Pater qui miſit me, traxerit eum*, eandem ſibi trahendi potentiam vẽdicans, quam communẽ habet cum Patre, ait: *Omnia traham ad me ipſum.* Hoc etiam trahendi verbo ſignare voluit laborem, quem in trahendis nobis ſuſtinere oportebat. Cùm enim diabolus omnes homines captiuos ſub peccati ſeruitute teneret, priuſquam redimeremur, opus fuit in congreſſu cum eo ſudare & laborare: qui labor nobis illa voce indicatus eſt. Vt & nos ipſi libenter quemuis laborem ſuſtineremus in ſequela Chriſti perficienda, & in alijs ad Chriſtum noſtra prædicatione, aut vitæ conuerſatione trahendis. Ita enim ipſe electos ad ſe traxit; vt eos organa ſua ad aliorum ſalutem procurandam, & ab Ægypto huius mundi educendos conſtituerit. Tradunt prætereà Sapientes, & naturæ rerum indagatores, magnetem occulta quadam virtute ferrum ad ſe trahere; quod vbi coniunctum eſt cum magnete, non eſt maioris ponderis magnes cum ferro, atque antea erat ſolus magnes. Qua in re mirifice adumbratur in eo, graues peccatorum noſtrorum ſarcinas, & flagitiorum pondera nihil de illius gloria, vel ſanctitate detraxiſſe: quia omnia delicta

Auguſt. tract. 26. in Ioan. poſt initiũ. Cur alterũ non trahat.

1. Tim. 2.

Pſalm. 2

Matth. 23

A Deo omnes vt reprobi trahantur vel inuiti, atque repugnantes.

Ioan. 6.

Cur etiam Chriſtus vſus ſit verbo trahendi, non ducendi.

Electos ſuos ad ſe quomodo traxerit Chriſtus.

Verbi diuini impaſſibilitas in humanitate paſſibili, atque mortali qualis in magnete perſpici poteſt.

noſtra ingenti ſuæ charitatis flamma abſumit, nec ipſe propterea peccatis noſtris grauatus, ſed nos ipſi pondera iniquitatum noſtrarum in ipſum reijcimus. Et dum illi per amorem coniuncti ſumus, vnum corpus efficimur cum eo, & grauitatem non ſentimus noſtram. Et hactenus de his verbis philoſophati ſimus.

1. Cor 6

Ioannis interpretatio vocis exaltationis, qua vſus eſt Dominus.
Ioan. vlt.

Hoc autem dicebat, ſignificans qua morte eſſet moriturus. Declarat illo verbo exaltationis mortem ſe crucis intellexiſſe, quem admodum alias, cum Dominus diceret Petro, *Cum ſenueris, extendens manus tuas, & alius te cinget, & ducet quo tu non vis:* quæ verba declarauit Euangeliſta de morte, qua Petrus erat Deum clarificaturus. Et ita mors crucis ſignificata eſt non ſolum per exaltationem, ſed etiam per extenſionem manuum.

Pſal 88
Pſal. 109.
Pſal 116.
Eſai. 40.
Ezech. 37.
Dan. 7
Ioan 3.
Num. 21.

Reſpondit ei turba, Nos audiuimus ex lege, quia Chriſtus manet in æternum. Hæc turbæ reſponſio ponit Dominum inter alia dixiſſe: *Oportet exaltari Filium hominis:* quod prætermiſſum eſt ab Euangeliſta: & pro declaratione illorum verborum: *Ego ſi exaltatus fuero à terra,* addidiſſe id quod olim dixit Nicodemo: *Sicut Moyſes exaltauit ſerpentem in deſerto, ità exaltari oportet Filium hominis.* Qua comparatione poſita, facile potuit turba per exaltationem à terra intelligere ſuam mortem, & crucem. Intellexerunt ergo Iudæi per exaltationem à terra, mortem crucis: atque eo facilius, quo vehementius facere cupiebant: quæ enim optamus, facilè intelligimus. Hinc Auguſtinus ait: *Non ergo eis verborum iſtorum obſcuritatem aperuit infuſa ſapientia, ſed ſtimulata conſcientia.* Sic ille: Et cum audirent ſe Filium Dei, Chriſtum, & Meſſiam prædicantem, Meſſiam autem exiſtimarent perpetuo regnaturum, etiam vita hac temporali, praue Scripturas intelligentes, fieri non poſſe iudicabant, vt qui ſe exaltandum dixiſſet, Meſsias eſſet. Acceperant autem perpetuitatem ex cap. 7. Dan. in quo poteſtas eius deſcribitur æterna, & regnum quod non corrumpetur. Et in Michæa dicitur, *Egreſſus eius ab initio, à diebus æternitatis,* & à Dauide; *Tu es Sacerdos in æternum, ſecundum ordinem Melchiſedech,* & rurſus, *Permanebit cum Sole, & ante Lunam in generatione & generationem.* Sed abſurde iudicabant regnum Meſsiæ ciuile, & terrenum, quod etſi in finem vſque mundi perduraſſet, æternum tamen non fuiſſet. Cum tamen regnum eius futurum dicatur æternum nimirum, quod hic inchoetur, & in futura patria perficiendum ſit. Vide tamen tenacem ad malum Iudæorum memoriam. Cum enim audiſſent paulo ante de

Quid per exaltationem à terra Iudæi intellexerint.

Quæ nam facile intelligimus.
Aug. tract. 53 in Ioan. in fin. tom. 9.

Iudæi vnde eſt Meſſiam nouerint perpetuum fore.
Mich 5.
Pſal. 109.
Pſal 71.
Eorundem de regno Chriſti ſtulta cogitatio.

morte diſputantem: *Oportet exaltari Filium hominis,* de qua re nihil hic dixerat, ſed tantum, *Si* exaltatus fuero à terrà; & tamen hic ſperabant conuinci poſſe ipſum non eſſe Chriſtum, tanquam dicentes, Nos audiuimus ex Scriptura quod Chriſtus non moriatur, & quomodo tu dicis, quod ipſum mori oportet? Deinde ne hoc de eo dicere videantur, ſubiungunt: *Et quis eſt ille Filius hominis?* Etenim ſi Chriſtus eſt, non moritur: quod ſi moritur, non eſt Chriſtus. Atqui, ô dementes Iudæi: debilis eſt ratio veſtra, nam & hoc & illud verum eſt: Immortalis eſt ſiquidem diuinitate, mortalis autem humanitate. At quoniam huius ignorantiæ cauſſa erat voluntaria eorum mentis cæcitas, nihil eis reſpondendum putauit, antequam cæcitatem deponerēt, ſciens, eos de ſua immortalitate ſermonem non ſuſcepturos. Quod tanto facilius præſtare poterant, quanto veram lucem præſentem habebant, à qua poterant illuminari. Vnde ſubiungit: *Adhuc modicum lumen in vobis eſt. Ambulate dum lucem habetis, vt non vos tenebræ comprehendant. Et qui ambulat in tenebris, neſcit quò vadat. Dum lucem habetis, credite in lucem, vt filij lucis ſitis.* Poterat facilè Dominus reſpondere, ſe non hominem eſſe tantum, ſed Deum, & corpus quidem ex ſe moriturum, ſed mox reſurrecturum, nec hanc mortem obſtare regni ſui perpetuitati, cum ſit ſpirituale; verum illi horum capaces myſteriorum haud fuiſſent; propterea monet eos, vt cæcitatem exuant. Et dicendo, *Adhuc modicum lumen in vobis eſt,* verbum modicum, vel adiectiuum eſt, vt accipit Auguſtinus: ac ſi dicat, Modicum, & exiguum lumen in vobis eſt, vt intelligatis quomodo Meſſias manet in æternum. Alter ſenſus eſt, vt Modicum accipiatur inſtar aduerbij pro modico tempore, quæ lectio cum Græcis codicibus magis congruit, vbi legitur, μικρὸν χρόνον id eſt, modicum tempus, vt ſupra dixit, adhuc modicum tempus vobiſcum ſum. Suſpicantur tamen aliqui, nomen χρόνον ab aliquo eſſe adiectum ad tollendam ambiguitatem, vt Chryſoſtomus, atque Theophylactus teſtantur. Eſtque ſenſus; Adhuc modico tempore, ego qui ſum lumen mundi, vobiſcum tranſigam, idcirco non prætereat vos tempus lucis. Putant etiam illi Patres, Dominum obiectioni Iudæorum propoſitæ reſpondiſſe, quaſi exemplo oſtendat, quomodo paſſio, & mors nihil obſtet ipſius æternitati. Vt enim lux Solaris (inquiunt) quando occidit, non omnino perit, ſed iterum exoritur, neque vnquam deficit: ad hunc modum

Iudæorum tenacitas ad malum.

Illis interrogantibus, ecquis eſſet Filius hominis Chriſtus cur minimè reſpōdit ad rem.

Quorſum id: Ambulate dū lucem habetis, vt non tenebræ vos cōprehendant.

Quid eſt: Adhuc modicum lumen in vobis eſt.
Auguſt. trac. 53. in Ioan. tom. 9.
Alter ſenſus.

Chryſoſt. ho. 66. in Ioan. initiò.
Theophyl.

Obiectioni Iudæorum propoſitis verbis vti Dominus reſpondit ſecundū Chryſoſtomum.

mors Chriſti non eſt corruptio, ſed occaſus, & translatio quædam, exorieturque per reſurrectionem, atque ita nihil prohibet paſſio, & mors, quin ſit æternus.

Quid eſt: Ambulate dum lucem habetis

Ambulate dum lucem habetis. Id eſt, Dum me vobis ore ad os loquentem, & miraculis excitantem habetis, ſtudete vt meſſem ſalutis veſtræ non negligatis: qui enim meſſem negligit, in hyeme eſuriet. Vel, Dum ergo veritatem aliquam vobis tanquam lucem in corde prælucentem auditis, ambulate, hoc eſt, fructum eius edite, hoc eſt enim ambulare, vt digni ſitis maiori luce veritatis illuſtrari, non quòd poſt mortem luce iſta ſublata non poſſint credere, ſed adhortatur vt præſentem modò lucem amplexentur, quòd breui ſic eam non ſint amplius habituri; & tunc à tenebris plus fore periculi.

Quomodo ambulans in tenebris, neſcit quo vadat

Qui ambulat in tenebris, neſcit quo vadat. Id eſt, qui cognitionem Chriſti, & Euangelij non habet, verè in tenebris verſatur, neſcit vnde venit, aut quo vadat, neſcit an procedat, vel retrocedat, & vt ſe credit piè agere, impingit in mortem, neque actus ſuos intelligit; nec eos ad finem debitum dirigit. Et ſubdit: *Dum lucem habetis, credite in lucem, vt filij lucis ſitis.* Videtur explicare præcedentia, quaſi diceret; Ipſa lux in ſe nequaquam peribit, ſed vobiſcum non ſemper erit, quemadmodum & lux Solis: igitur credite, dum eam habetis. Duo ergo præſente luce facienda ſunt, ambulare ſcilicet, & credere: nec enim fides ſine operibus, nec opera ſine fide placent. Vtrumq; autem opus, & fidet, & operum præſtando, efficimur filij lucis, hoc eſt, Chriſti, vel gratiæ ſectatores, imitatoreſque. Id eſt enim in Scripturis eſſe filium alicuius. Quemadmodum filij tenebrarum illi ſunt: qui ſectantur opera tenebroſa, & delectantur in eis. Et idem eſt, credendo in lucem, effici filium lucis, atque illud quod Euangelij initio idem Ioannes dixit: *Quotquot autem receperunt eum, dedit eis poteſtatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius.* Niſi quòd ibi dicuntur filij Dei Patris, hic verò filij Chriſti lucis, vt notauit Euthymius, vt intelligamus vnam & eandem operationem eſſe Patris, & Filij, & amborũ omnia eſſe communia.

Quæ duo præſente luce Iudæi præſtare debebant. Filij lucis, & filij tenebrarũ qui ſint. *Iacob. 1. & 2.*

Ioan. 1. Quid eſt quod fideles modo filij Dei Patris modo Chriſti lucis filij nominantur. *Euthym c. 15. in Ioan.*

Quomodo nũc Chriſtus ſeſe abſcondit à Iudæis, & quare.

Ioan. 8. & Infra 10.

Hæc locutus eſt Ieſus, & abijt, & abſcondit ſe ab eis. Abſconſio hæc non eſt miraculo aliquo facta, qualis fuit, cùm Iudæi tollerent lapides, vt in eum iacerent: nec eſt ad aliquot dierum tempus facta: ſed vocat abſconſionem, quam alij Euangeliſtæ alio modo explicant, nempe veſpertino tempore Dominum egreſſum in Bethaniam, & montem Oliueti, & ibi delituiſſe: ſed manè reuerſum in Ieruſalem ad docendum, viciſſim in ſe indicans, & humilitatem hominis, & virtutem Dei. Abſcondit ergo ſe ab eis, hoc eſt, non amplius eo tempore locutus eſt illis, ne furorem illorum, quem ſciebat ad omne facinus eſſe promptiſſimum, concitaret magis: ſed abijt, quaſi abſentia ſua illorum mitigaturus inſaniam.

Vide quàm triſtem finem habuerit illa fides, quæ tam lætum habuit exordium: qui enim ei primùm occurrebant cum palmis, & laudibus, ab his nunc ſe abſcondit quaſi iratus. Ab obſtinatis autem, & qui verbis eius ſcandalizabantur, receſſit, ſubtrahens lucem ſuam, ne magis irritaret eos. Et quamuis ſe abſconderit, tamen hæc abſconſio magis eum manifeſtum Gentibus fecit, ignominia gloriam, infirmitate potentiam, & morte vitam tegens. Similiter faciens ac Sol, qui cum nimia ſua luce ſuſtineri non poſſit, nube aliqua obiecta facilius, & diutius ſuſtinetur, ac multo plus lucis oculis datur, quàm ſi purus videretur, quia infirmos oculos læderet. Quamobrem nobis danda eſt opera, vt dum lucem habemus præſentem, nempe Chriſtum irradiantem oculos mentis noſtræ, eum per fidem amplectamur, & charitatis operibus in ea ambulemus, ne poſtquam tot eius ſigna, tot inſpirationes, tantamque diſciplinæ lucem hauſerimus, ſi nihil dignum tanta luce proferamus, recedat à nobis, & in perpetuum ſe nobis abſcondat, vt fecit cum Iudæis. Quod horrendum exemplum nobis ſemper ante oculos habendum eſſet, vt cum Sponſa dicere valeamus: *Tenui eum, nec dimittam, donec introducam illum in domum matris meæ, & in cubiculum genetricis meæ,* Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, cui cum Patre, & Spiritu ſancto perpetuas laudes decantemus omnibus ſeculis, Amen.

Pulchra paratio ſolis iuſtitiæ illis cum luce corporea.

Nobis præſente Chriſto luce quid agendum.

Cant. 3.

(?)

TRACTATVS LVII.

De Diſceptatione Domini cum Iudæis in die Palmarum, in illa verba: *Cùm autem tanta ſigna feciſſet coram eis, non credebant in eum. Vt ſermo Eſaiæ impleretur quem dixit, Domine quis credidit auditui noſtro, aut brachium Domini cui reuelatum eſt: Propterea non poterant credere, quia iterum dicit Eſaias,* & reliq. in fin. vſque cap. 12. eiuſdem Ioan.

Quo tendit Euangeliſta. *Ioan. 8. & infra 10.*

HACTENVS Eoangeliſta diligenter expreſſit congreſſum Domini in die Palmarum, & qna ratione Dominus ſe ab illis ſubduxerit, & propter incredulitatem eorum abſconderit. Nam etſi lapides oon acceperint, quibus eum peterent, vt ſuperins fecerunt, ob quam cauſam ſeceſſit ab eis, & delituit; Dominus tamen oouerat illorum animos efferatos, atqoe inſtar lapidis obduratos, & ad omne facinus perpetrandum contra Dominum paratiſſimos, vt non mirum ſit, ſi Dominus ſe illorum oculis ſubtraxerit. Nam quo magis inclareſcebat miraculis, eò illi inſaniebant magis, & offendebantur, vſque adeò, vt Euangeliſta proruperit in hæc verba: *Cùm autem tanta ſigna feciſſet coram eis, non credebant in eum.* Quod verbum admirantis eſt atque ſtupentis, quòd homines in tanta luce caligauerint, tantaque diuinitatis ſuæ maniſeſtiſſima teſtimonia, tantaque opera, quæ Meſiiam à Patre ad ſe miſſum loquebantur, reſpuerunt. Ab hoc ergo loco in finem capitis quaſi concludit narrationem eorum, quæ Chriſtus geſſit, docuitque in populo Iudæorum: quia non erat amplius alia miracula commemoraturus: deinceps verò ea tantùm narrat, quæ Chriſtus poſt diſceſſum ſuum inter diſcipulos geſsit, & docuit, & maximè quæ ad eius paſſionem, & mortem pertinent, incipiens à 13. cap. ad 18. vſque in quo inchoatur paſsio. Nec obſtat huic verbo. *Non credebant in eum,* quod ſuperius dixit, multos ſcilicet in deſerto trans Iordanem veniſſe ad eum, & credidiſſe, Ioan. 10. & multos etiam in ſuſcitatione Lazari credidiſſe Ioan. 11. adeò vt propter hoc etiam vellent Lazarum Phariſæi interficere. Dicendum eſt enim, vel Euangeliſtam loqui hic tantùm de Phariſæis, & Pontificibus Iudæorum, qui adeò non crediderunt in Chriſtum, vt eum interficere deſtinauerint. Vel ſi loquitur de populo, intellige illum non rectè, nec perſeueranter, nec propter Dei verbum, ſed tantùm propter miracula credidiſſe ad tempus, de quibus aliàs dixit: *Niſi ſigna & prodigia videritis, non creditis:* at fides virtute tantùm ſignorum expreſſa, noo eſt adeò firma, neque coostans, vt verè illi dicatur non credidiſſe, quia nó perſeueraoter crediderunt.

Iudæorum in Chriſtum ob ſtinatiſſima perfidia, ingrataque animi labe pleniſſima.

Cur hic Euangeliſta Iudæos negat, alibi affirmat in Chriſtum credidiſſe. *Ioan. 12.*

Altera ſolutio.

Supra 4.

¶ *Tanta ſigna, τοσαῦτα:* eſt io Græco: quæ vox apud illos, & tot, & taota ſigna ſignificare ſolet. Quod verò ſeqoitor: *Vt ſermo Eſaiæ Prophetæ impleretur, quem dixit:* dubium videtur quomodo verum ſit, illos propter Eſaiam ooo credidiſſe. Sed dictio illa, *Vt,* non tam cauſam ſiue finem, quàm eoentum, & conſecutionem rei iodicare ſolet, vt diligenter aoootat Euthymius, vt in alijs locis multis exemplis eſt à nobis declaratum. Nec enim neceſſum fuit eos noo credere, quia prædixit Eſaias, ſed quia noo eraot credituri, propterea prædixit hoc Eſaias. Prædictio autem, ſicut & præſcientia, nollam malè agendi reprobis neceſsitatem imponit. Noo ergo credebant ita, vt impleretur, &c. Ex eo igitur qoòd non credebant, implebant verba Spiritus ſancti dicta per Eſaiam. Sed talis loquendi modus idioma eſt ſacræ Scripturæ, qno ſigoificatur certus, & indubitatus euentus prophetiæ.

Quomodo verum ſit Iudæos non credidiſſe, vt ſermo Eſaiæ impleretur.

Euthym. c. 35. in Ioan.

Particula vt in Scripturis duo denotat.

Quæ vt apertiora reddantur, audi quid magnus Athanaſius tractatu in Euangeliom de Paſsiooe & Cruce Domini, de hac re verba faciens, rectè, & ſapieoter admoneat: *Multi certè,* inquit, *qui incidunt in Euangelia, audiuntque illam vocem, Vt implerentur Scripturæ, arbitrati ſunt nulla alia de cauſa illa facta eſſe, quàm vt Scripturæ adimplerentur, atque iſtinc opinionem collegerunt, eos qui iſta egerunt, extra culpam eſſe, atque adeò laude dignos, quòd non vt delinquentes, ſed vt obſequentes Scripturis iſta facerent: alioqui Prophetarum ſermones non veros fuiſſe futuros, niſi acta iſta ſubſecuta fuiſſent: præcipuè autem iſta excerpſerunt ex verbis Ioannis, in enarratione incredulitatis Iudæorum, vbi inquit, Secundùm Prophetiam Eſaiæ, cur tot ſigna coram eis feciſſet, non crediderunt, vt ſermo Eſaiæ, quem dixit, impleretur; Domine, quis credidit auditioni noſtræ, & brachium Domini cui reuelatum eſt? Si enim ideò, vt ſermo Eſaiæ, quem dixit, adimpleretur, non crediderunt Iudæi, non ipſi ſibi eius incredulitatis autores ſunt, ſed is qui ea dixit futura, vnde euenit, vt & opere adimplerentur. Auſer enim, inquiunt, ſermonem Prophetæ, & omnino futurum eſt, vt illi credant.*

Athanaſ. to. 3.

Athanaſij magni de Iudæorum incredulitate à Prophetis prædicta aurea planè doctrina.

Eſai. 53.

Iudæos nequaquam Chriſtũ interfeciſſe, vt Prophetarum de eius cæde vaticinia implerent.

Cæterùm hæc atque huiuſmodi opinatio mul- tum

rum à veritate deſtituitur. Non enim Propheta iſtis autor eſt, neque Iudæi extra culpam iſtius incredulitatis conſiſtunt, ſed Propheta ea quæ ipſi facturi eſſent, proſpiciens, futura eſſe denuntiauit, illique poſtea id ipſum opere executi verum eſſe ſermonem Prophetæ declarauerunt. Neque vt inſeruientes Propheticis verbis iſta contra Chriſtum auſi ſunt, ſed ſuo ipſimet ſtudio, ſponte, volenteſque illa perpetrauerunt, vt non Propheta iſtarum rerum autor ſit, aut cauſſa, ſed ipſorum voluntas, quin potius ipſi in cauſa fuerunt, vt talia de ipſis Propheta prædiuinarent. Siquidem Prophetæ proprium eſt futura proſpicere, & in eo non hallucinari: hominum autem proprium eſt agere quod velint. Et ſicuti oculis contuentes, in contuendo non fallimur, neque aliter videmus, & aliter res agitur, ſed vt agitur, videmus, & vt videmus agitur: ita quoque Prophetæ futura, & præſentia cernebant, verùm quæ cernebant oportebat fieri, & ea quæ fiebant, non poterant non videre. Rurſum vt ea quæ nos noſtris oculis conſpicimus, neceſſe eſt omnino eſſe, cùm ea quæ ſint, ſub conſpectum veniant, neque fieri poteſt vt aliter ſint quam à nobis videntur: ita quoque quæ à Prophetis proſpiciebant, neceſſarium erat ea eſſe: neque fieri poterat vt aliter eſſent quam ipſi præuiderant. Nam ſi ea quæ fiant, non proſpicerent, iam Prophetæ non eſſent. In ſumma id pro certo haberi debet, Prophetas non ſolùm legum eſſe magiſtros, vt quæ præcipiunt, fieri debeant; ſed rerum quoque futurarum indices eſſe. Siquidem non eo quòd dicunt, ideò quid fit: ſed quia id futurum eſt, ideò ab illis prædicitur: nec fieri poteſt vt Prophetæ mentiantur, cùm vere videant. Si enim res ſub conditione, & in dubio hæſiſſent, non pronuntiaſſent Prophetæ. Iudæi ergo ſua voluntate inducti ſunt, vt ea facerent, neque ſancti per ſua verba neceſſitatem addunt negotijs, vt cogantur ita fieri: ſed cùm præuideant ſtudia eorum, voluntateſq́; , qui talia acturi ſunt, rem, vt eſt futura, denuntiant. Neque, vt iſti aiunt, qui refragantur, tolle Prophetæ verba, & futurum eſt vt omnes Iudæi ei credant: ita quoque, & ego dixero, ſed in contrarium auſer acta Iudæorum, & prorſus nihil de ijs prædicet Eſaias. Ne igitur, cùm Ioannes dicit, Non crediderunt in eum Iudæi, vt adimpleretur ſermo Eſaiæ, ſermoni Prophetæ attribuas cauſam incredulitatis eorum, ſed actioni ipſorum. Hæc diuinus Athanaſius.

Prophetę proprium munus

Athanaſij exemplum aptiſſimum de neceſſario Prophetię euentu cum arbitrij libertate.

Prophetas, legum eſſe magiſtros, & rerũ quoq; futurarum indices.

Eſa. 53.

Iudæorũ vnde in Chriſtum tam parua fides.

Ait igitur Euangeliſta: *Domine, quis credidit auditui noſtro? aut brachium Domini cui reuelatum eſt?* Eſaias enim eo loco prædicit paucos credituros, eo quòd Meſſias propter paſſionem habendus ſit pro deſpicabili: ideò Eſaias confeſtim ſubiungit Domini paſſionem: ſicut & Euangeliſta hoc loco enarrat Chriſtum ſigna edentem, & paſſionem ſuam prænuntiantem. Verbum, *Domine*, non eſt in Hebræa veritate, ſed additum eſt à Septuaginta Interpretibus primùm, deinde ab Euangeliſta, & Paulo, explicationis gratia, ne videatur ipſe Deus in perſona ſua loqui, & vt inducat Apoſtolorum chorum cum Deo loquentem.

Rom. 10.

Sic enim ſolent Prophetæ, cùm vident ſe fruſtra hominib. loqui, ad Deum, vel ad alias creaturas conuertere ſermonem, vt cùm Moyſes ait: *Audite cœli quæ loquor, audiat terra verba oris mei.* Vtitur autem, more Prophetico, Præteritis pro Futuris, vt vaticinationis firmitatem oſtendat. Vt ſit ſenſus, Domine, quis credet verbis noſtris? aut quibus Verbum Domini reuelabitur? hoc eſt, paucis. Vocat auditum, id eſt, verbum de Chriſto à nobis auditum, & de cœlo reuelatum, vt illud proponamus, ſecundùm id: *Domine, audiui auditionem tuam, & timui.* Et, *Audiam quid loquatur in me Dominus Deus.* Chryſoſtomus homil. 5. Quòd Chriſtus ſit Deus, ponderat, Prophetam non dixiſſe: *Quis credidit doctrinæ noſtræ,* ſed auditui noſtro, vt oſtendat quòd nihil proprium loquebantur, ſed illa tantùm quæ à Deo ipſo audierant. Vel auditum, vocat prædicationem à ſe ipſis propoſitam, & à Iudæis auditam, ſiue Gentibus, miniſterio prædicationis. Quod etſi in idem incidat, tamen hoc magis quadrat, quia Apoſtolus ad Roman. 10. ex his verbis infert: Ergo fides ex auditu, auditus autem per verbum Chriſti. Porrò Dominus IESVS familiari tropo ipſi Eſaiæ dicitur brachium, de quo ſubdit Propheta: *Et aſcendat ſicut virgultum coram eo*: quis aſcendet, niſi brachium quod præcedit? Et ſicut per brachium conſubſtantiale homo operatur, ita Pater per Chriſtum ſibi conſubſtantialem Dei virtutem, & Dei ſapientiam.

Mos Prophetarum.

Deut. 32.

Præteritis pro futuris cur ſæpè vtantur Hebræi.

Auditus Prophetarũ quis.

Habac. 3.

Pſal. 84.

Chryſoſt. 10. 5.

Chriſtus brachium cur dicitur ab Eſaia

1. Cor. 1.

Luc. 1.

Ad quod alluſit B. Virgo, cùm dixit: *Fecit potentiam in brachio ſuo*: quòd vt in brachio ſita eſt potentia, & robur ad dimicandum, ita in Chriſto fortitudo fuit ad debellandas aëreas poteſtates. Vt etiam brachio eleuamus debiles; ita in Chriſto tanquam in brachio erigimur, eleuamurque. Vnde Eſaias: *In brachio ſuo congregabit agnos, & in ſinu ſuo leuabit, fœtas ipſe portabit.*

Quid illud: Fecit potentiam in brachio ſuo

Coloſſ. 2.

II. Ratio.

Eſai. 40.

Brachio etiam amplexamur quos diligimus, ac fouemus: & Deus per Chriſtum vt brachium nos amplexat⁹ eſt. Ideò in Cruce brachijs expanſis mortuus eſt, vt omnes ad ſe venientes amplecteretur: qui dicere poſſint cum Sponſa: *Læua eius ſub capite meo, & dextera illius amplexabitur me.* Hoc brachium fuit velatũ in carne, quãdoquidem

III. Ratio.

Matth. 26.

Cant. 8.

Brachium Domini, quod

in hu-

eſt Chriſtus, cui reuelatum ſit.
1.Theſſ 3.
1.Tim.2.
Quare non omnib. ſit fides.

in humanitate deliteſcebat Diuinitas: ſed reuelatur credenti, quia ſine dono fidei cœlitus datæ non poſſunt homines in Ieſum credete. Non enim omnium eſt fides. Quanquam vitio hominum contingat, vt non ſit omnium: quoniam Dens, qnod ad ſe attinet, *omnes homines vult ſaluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire.

Eſai.6.
Tract.2.

Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Eſaias, Excæcauit oculos eorum, & indurauit cor eorum, vt non videant oculis, & non intelligant corde, & conuertantur & ſanem eos. Hoc teſtimonium libro præcedenti, de Parabolis inſcripto, latius fnit à nobis explicatum: hic tamen nonnulla ſunt dicenda. Et in primis, illud, quod ait, *Propterea non poterant credere*, nonnihil videtur offendere, & liberum arbitrium eleuare. Hæc enim verba ex cap.6. Eſaiæ ſumpta ſunt, in quo Deus in conſpectu Angelorum tanqnam iudex conſidens, ſententiam excæcationis in Iudæos protulit, quam Prophetæ enunciandam commiſit, inquiens: *Audite audientes, & nolite intelligere:* & quæ ſequuntur. Ad hoc reſpiciens Ioannes, ſignificat, ſententiam Dei, iam in Iudæos præueniſſe, & actum eſſe de ipſorum ſalute, datoſque in reprobnm ſenſum, vt qui hactenus credere potuerunt, & nolnerunt, iuſtè cæcitate puniantur, vt credere non poſſint. Quod indicauit, cùm maledixit ficui, dicens; Iam non amplius in æternum ex te fructum quiſquam manducet. Verbum autem illud: *Non poterant credere*, non ſemper omnimodam impotentiam ad credendum deſignat, ſed vel contrariam volnntatem, vel difficultatem, vt teſtantur Chryſoſtomus, & Theophylactus. Nam interdum non poſſe, capitur pro, non velle, ſicut poſſe pro velle, vt cùm dicitur: *Qui poteſt capere, capiat*, id eſt, qui vult; Et, *Non poteſt mundus odiſſe vos.* Et Auguſtinus in hunc locum: *Quare non poterant* (ſcilicet credere) *ſi à me quæratur? cito reſpondeo: Quia nolebant.* Sic ille. Aliquando etiam non poſſe, difficultatem ſignificat, vt cùm Dominus inquit: *Quomodo vos poteſtis credere, qui gloriam ab inuicem accipitis: & gloriam, quæ à ſolo Deo eſt, non quæritis?* Et Ieremias: *Si mutare poteſt Aethiops pellem ſuam, aut pardus varietates ſuas: & vos poteritis benefacere, cùm didiceritis malum.* Et ita hic non poterant credere; hoc eſt, vel nolebant, vel ſeruientes ſuis affectibus, difficulter poterant credere, & non niſi coacti à ſignis. Vnde paulò inferius ſubinngit: *Verumtamen & ex principibus multi crediderant in eum, ſed propter Phariſæos non confitebantur, vt è Synagoga non eijcerentur. Dilexerunt enim gloriam hominum magis, quàm gloriam Dei.* Vides igitur, illos eoſdem, de qnibus dixerat, non potuiſſe credere; poſtea aſſeri credidiſſe ſignis conuictos, ſed ſine fructu vllo, quia gloriam propriam gloriæ Dei præferebant. Amor igitur mundi, & propriæ gloriæ, aut credendi, aut fidem profitendi impedimentum præſtabat. Proinde quiſque cor ſuum diſcutiat, & videat an in eo eiuſmodi affectus inſideat, vt cognoſcat ſe aut fide, aut fructuoſa, & viua fide carere.

Iudæos non potuiſſe credere, vt ait Ioannes, quomodo verum ſit.
Marc.11.
Non poſſe, in Scripturis varie ſumitur.
Chryſoſt ho 67 in Ioan. tom.3
Theophyl.
1 ſenſus.
Matth.19.
Ioan.7.
Aug.tract 53 in Ioan. to.9.
Alter ſenſus.
Ioan 9.
Ierem.13.
Iudæi cur credere non poterant.
Quid Iudæos à fide in Chriſtum retinuit, & impediuit.

Quod verò ait: *Quia iterum dixit Eſaias:* clarius dixiſſet; Iuxta quod iterum dixit Eſaias. Nam vt Chryſoſtomus annotauit, particulæ, Propterea, & Quia, non cauſam ſignificant, ſed euentum: Nam tertia illa prior ſolutio, etſi bona ſit, & Catholica, hic locum non poteſt habere. Cauſſa enim impotentiæ credendi affertur, non voluntas eorum deprauata, ſed Eſaiæ prædictio, quæ cauſſa non fuit, vt prædicto modo non poſſent credere. Nota ergò pro vera ſolutione, quòd ſicut particula, *Vt*, quæ propriè cauſſam finis ſignificat, nonnunquam non finem intentum, ſed euentum, & conſecutionem denotat, ita coniunctiones illæ, *Propterea, & quia*, & ſimiles, non deſignant cauſam, vt ſic dicam, eſſendi, ſed tantùm conſecutionis neceſſitatem, & ſequelæ, ſiue euentus ordinem: Vt cùm dicimus; Ignis neceſſariò eſt in foco, quia fumus egreditur: vbi non ſignificatur neceſſitas abſoluta, ſed neceſſaria ſequela, ac dependentia vnius ſententiæ ex altera; ita vt ſenſum faciat compoſitum, non diuiſum. Sic etiam dicere conſueuimus, Ioannes non poteſt literis vacare, quoniam neque libros, neqne præceptores habet: vbi coniunctio quoniã non cauſam alicuius rei ſignificat, ſed tãtùm ſequelam vnius ex altero. Ita hic cùm dicitur: *Propterea non poterant credere, quia dixit Eſaias:* quia, & propterea coniunctiones illatiuè, & non cauſaliter ſunt accipiendæ. Et illnd: *Non poterant credere*, ſignificat, fidem Iudæorum non potuiſſe conſiſtere cum prænunciatione Prophetæ, qua prædixit illos non credituros. Non ergo deſignatur in Iudæis impotentia aliqua, vel impoſſibilitas ad credendnm, cuius cauſſa extiterit Prophetæ prædictio, ſed tantùm quod ad præſcientiam Dei, & Prophetæ prædictioně neceſſariò ſequitur incrednlitas Iudæorum, quæ futura erat, cauſſa fuit vt prædiceretur à Propheta, non contrà prędictio incredulitatis. Quam explicationem & intelligentiam indicat Chryſoſtomus in hunc locum ſcribens, vt ſupra citauimus. Qui etiam

Quid ſit: Non poterant credere, quia iterum dixit Eſaias, ſecundũ Chryſoſtomũ.
Alter ſenſus.
Quibus ſententijs particula, quia, vel, quoniam, non cauſam, ſed effectum ſignificet.
Chryſoſt. ho. 67. in Ioan.

addit:*Ecce iterum hanc particulam, Quia dixit: non cauſſalem eſſe, ſed euentus. Neque enim quia dixit Eſaias,non crediderunt, ſed quia non erant credituri,ideò dixit. Sed quare non ita dixit Euangeliſta,ſed incredulitatem à Prophetia, non prophetiam ab incredulitate eſſe dicit. Hinc magnam vult Scripturæ certitudinem demonſtrare,& quòd non aliter quàm prophetatum ſit,euenit.* Sic ille. Cui ſimilia etiam tradit Theophylactus, Quod verò inquit:*Excæcauit oculos eorum,& indurauit cor illorum*:iuxta Scripturæ idioma dictum eſt, quæ Dei permiſſionem,quaſi opus eius appellare cõſueuit. Dicitur enim excæcare,vel indurare, quos excæcari,vel indurari permittit, & homines ſuæ naturæ vitioſæ,ac deprauatæ relinquit. Quemadmodum ſi ignem ſubtrahas plumbo, illud induraueris: ſi lumen ſubducas cubiculo, illud obſcuraueris. Iuſto enim iudicio ſua luce atque calore abutentes priuare ſolet, ne grauius offendant.

Theophylact.

Dei permiſſio quaſi opus eius appellatur more ſcripturæ.

Simile.

Cæterùm ne quis cum hæreticis aſſerat hanc explicationem extortam eſſe ac violentam,perpende,Deum non poſſe dici aliquem excæcare,quia illuminat ex ſe omnem hominem venientem in hunc mundum, & neminem ipſe ad malum tentat, vel impellit. Et in Exod. vbi dicitur Deus induraſſe cor Pharaonis, frequenter ipſe Spiritus Dei teſtatur, ipſum Pharaonem, vel aggrauaſſe & induraſſe cor ſuum. Et nobis dicitur:*Nolite obdurare corda veſtra.* Et in hoc Ioannis teſtimonio: *Excæcauit Deus oculos eorum,& indurauit cor eorum*, translatio Septuaginta producta à Domino Matth. 13.& à Paulo Act.vlt.habet: *Incraſſatum eſt enim cor populi huius, & auribus grauiter audierunt,& oculos ſuos clauſerunt*; vt intelligamus Deum dici excæcare,& indurare,quia ipſo permittente, impij à ſeipſis excæcantur,& indurantur. Ad eum,quo Deus excæcat,modum, dicuntur munera excæcare oculos ſapientum, quatenus homines ſuo vitio accipiunt ſuæ excæcationis occaſionem: ita Deus ſua bonitate,& beneficijs,correptionibus,miraculis excæcat, ob id,quòd impij, vnde ad fidem,& Dei cognitionem prouocari debebant, cæcitatis occaſionem arripiunt. Propriè enim homo excæcat ſeipſum,iuxta illud: *Excæcauit illos malitia eorum*: vel diabolus, de quo Paulus Deum huius ſeculi excæcaſſe dicit mentes infidelium. Solet autem Scriptura ita loqui,ſcilicet excæcare,indurare,aggrauare,& tradere in reprobum ſenſum, inducere in tentationem, conuertere cor ad odium,& ſimilia,vt magis lectores terreat, & intelligant hæc ab irato Deo accidere, illiq; magis nos commendare ſtudeamus, & cum metu ac tremore ſalutem noſtram operemur,metuentes ab eo nobis ipſis dimitti, ſine quo nil boni agere poſſumus, neque ſalutem aſſequi.

Excæcare aliquem,vel indurare quatenus Deus dicatur.

Ioan.1.
Iacob 1.
Exod.8. & alibi.

Munera vt excæcant oculos ſapientum.
Exod 23.
& Deut.16.
& Eccleſ.20.

Hominis cæcitas propriè vnde tantum ſit

Sap 2.
2 Cor.4.

Indurandi,& excæcandi,& ſimilibus verbis cur vtãtur Scripturæ.
Rom.1.
Matth.6.
Phil 2.

Quod verò dicitur in eodem teſtimonio;*Vt non videant oculis, & non intelligant corde,& conuertantur, & ſanem eos*: coniunctio illa prima,*Vt*,non cauſſaliter, ſed conſecutiuè accipienda eſt,vt ſæpè aliàs. Non enim Deus quenquam excæcat, vt non videat, vel non conuertatur, quia Deus non permittit malum propter malum,ſed propter bonum quod inde nouit elicere, nempe vt ad Rom.9.ait, vt notam faceret potentiam ſuam, & oſtenderet diuitias gloriæ ſuæ in vaſa miſericordiæ. Et quòd ſic veniat interpretanda illa coniunctio, indicat editio Septuaginta Interpretum, quæ habet:*Oculos ſuos clauſerunt,ne quando videant oculis,& corde intelligant,& conuertantur.* Certum enim eſt, quòd non eo fine clauſerint oculos, ne quando viderent,nec conuerterentur,cùm hoc ab eorum animo planè alienum extiterit: ſed tantùm explicatum eſt quid ſit conſecutum ad id quòd oculos ſuos clauſerunt. Poſſet quoque.*Vt*,cauſſaliter accipi, ſi negatio quæ additur in verbo, Videant,& intelligant, non referatur ad verbum conuertatur,vt ſit ſenſus: Excæcari permiſit eos, vt ad tempus non videant,nec intelligant: & poſtea agnita cæcitate conuertantur & ſanentur. Cuius intelligentiæ meminit etiam hoc loco Auguſtinus,ſed præſtat prior ſenſus. Reliqua huius teſtimonij clara ſunt.

Deus vt dicitur quenquã excæcare,vt nõ videat,&c. Malum cur Deus permittat.

Altera ſol[...]

Aug. tract 53 in Ioan. to.9.

Hæc locutus eſt Eſaias, quando vidit gloriam eius,& locutus eſt de eo. Geminum ſenſum hæc verba habere poſſunt. Primò,quando vidit gloriam eius, tunc ſcilicet, cùm vidit Dominum ſedentem ſuper ſolium excelſum,& eleuatum, huiuſmodi enim viſiones,quòd cum luce,& illuſtratione fierent,dicuntur gloria. Vnde Petrus: *Accipiens enim à Deo Patre honorem,& gloriam, voce delapſa ad eum huiuſcemodi à magnifica gloria.* Vbi gloriam vocat viſionem glorioſæ nubis, vnde vox prodijt. Vnde in Exodo dicitur, *Ecce gloria Domini apparuit in nube*: Et infra: *Habitauit gloria Domini ſuper Sinai*: Ita ergo Eſaias vidit gloriam Dei repræſentatã per Angelum,non eſſentiam, quæ ſub aſpectum non cadit. Secundò,quando vidit gloriam eius, hoc eſt,Filij. Vel vidit Chriſtum, qui eſt gloria Patris: nam Deus nunquã magis clarificatus eſt, quàm per Chriſtum. Quod dicitur, *Locutus eſt de eo*: de Chriſto videtur eſſe ſermo, vt præcedentia teſtantur,& ſequentia, in quibus dicitur: *Multi crediderunt in eum*. Quan-

Quæ ſit gloria Domini, quã vidit Eſaias.

2 Petr.1.
Matth.17.

Exod.16.
Infra 24.

Alter ſenſus.

De quo Eſaias locutus ſit, quando gloriã Dei vidit.

quam

quam alij de Patre interpretantur. Paulus verò in Actis, de Spiritu ſancto intelligit, ait enim: *Quia benè Spiritus ſanctus locutus eſt per Eſaiam Prophetam ad Patres noſtros, dicens. Vade ad populum iſtum, & dic; Aure audietis, & non intelligetis*, & quæ ſequuntur. Ex quibus Ambroſ. lib. de Spiritu ſancto colligit, eandem operationem tribui Patri, & Filio, & Spiritui ſancto, nam opera Trinitatis extra ſe indiuidua ſunt. Et dicendo: *Hæc locutus eſt Eſaias, quando vidit gloriam eius*, indicat illa verba: *Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua*, & reliqua verba, potius eſſe Prophetæ ad Deum, ſub precandi forma denuntiantis Deum excæcaturum Iudæos, quàm quod (vt alij volunt) verba ſint Dei ad Prophetam, quia in Scripturis non tam dicuntur Prophetæ, vel Apoſtoli excæcare, quàm ipſe Deus.

Act. vlt.

Ambroſ. lib. 3 de Spiritu S. ca. 23 tom. 2. Opera Trinitatis vnde conſtet extra ſe eſſe indiuiſa.

Veruntamen & ex principibus multi crediderunt in eum, ſed propter Phariſæos non confitebantur, vt è Synagoga non eijcerentur. Dilexerunt enim gloriam hominum magis quàm gloriam Dei. Cùm ſuperius excæcatos dixiſſet fuiſſe Iudæos, ne quis putaret totam gentem abiectam, mitigat ſermonem ſuum. Quemadmodum Apoſtolus facit, cùm ait ad Romanos: *Nunquid Deus repulit populum ſuum? Abſit. Nam & ego Iſraelita ſum*, & reliq. Tradit autem Euangeliſta, aliquos ex principibus credidiſſe, tum vt falſum eſſe oſtenderet, quod ſupra Phariſæi de Chriſto obiecerunt: *Nunquid ex principibus aliquis credidit in eum, aut ex Phariſæis?* tum vt oſtenderet, etiam diuites, & potentes poſſe conſequi ſalutem, ſi velint. Eorum tamen fides imperfecta in eo oſtenditur, quòd credentes non confitebantur, quia timebant extra Synagogam fieri. Ad ſalutem autem non ſatis eſt credere, niſi accedat oris confeſſio, iuxta dictum Pauli: *Corde creditur ad iuſtitiam; ore autem confeſſio fit ad ſalutem.* Non facilè enim ferunt qui in mũdo magni ſunt, ab alijs contemni. Illi verò etſi imperfectè crederent, excuſatione tamen aliqua digni ſunt. Non enim ex inuidia, aut liuore peccabant, ſed ex timore humano: timor autem facilè regnat in hominibus natura ſua imbecillibus. Dicuntur iſti gloriam hominum magis dilexiſſe, quàm Dei: quia nondum in eis radices egerat Dei amor, vt nuda fronte tyrannis reſiſterent, & contradicerent.

Cur Ioannes multos ex Principibus refert in Chriſtum credidiſſe.

Rom. 11.
Ioan. 7.

Eorum quam fides imperfecta, & inſufficiens ad ſalut.

Rom. 10.
Hic fidei defectus vnde proueniret.

Timidi ferè qui.

Durum eſt etiam Euangelium amantibus mundũ, quia graue eſt abnegare pompam, & tyrannidem his qui principatum habent, ſicut diuitibus moleſtum eſt abnegare diuitias, ſapientibus captiuare intellectum in obſequium Chriſti. Neque accuſantur iſti principes, quod bonum nomen coram mũdo habuerint: quia ſcriptum eſt: *Curam habe de bono nomine.* Et, *Melius eſt nomen bonum, quàm diuitiæ multæ*: ſed quòd gloriam propriè anteferrent gloriæ Dei, cùm tamen Moyſes maiores diuitias arbitratus ſit improperium Chriſti, quàm omnes theſauros Ægyptiorum. Gloria hominũ erat, vt non confiterentur Ieſum eſſe Chriſtum; nec errare apud homines id negantes viderentur. Gloria Dei erat, cõfiteri Ieſum eſſe Chriſtum, etiamſi propterea extra Synagogam fierent. Gloria item hominum erat vt ipſi glorificarentur ab hominibus, non confitentes Ieſum eſſe Chriſtum: & vtroque modo amauerunt gloriam hominum magis, quàm Dei. Ex his colligimus, magnam fuiſſe Phariſæorum apud Iudæos autoritatem, vt quæ etiam principibus ipſis fuerit formidabilis: quemadmodum etiam Ioſephus teſtatur. Patet etiam, Phariſæos præ omnibus fuiſſe Chriſti inimicos, cùm præ omnibus haberi vellent ſanctiores. Et nota ex iſtis, credere in Ieſum non eſſe neceſſariò cum charitate, & communiter dicitur, & fidem poſſe ſine charitate eſſe. Et vt ſit antitheſis inter gloriam Dei, & hominum, ſicut gloria hominum eſt, quam quis quærit apud homines in hac vita, vt honorificentur ab eis, ita gloria Dei eſt, quàm de illo quis conſequitur in futura vita, & interdum etiam in præſenti. Nam glorioſum eſt apud Deũ, aliqua ignominia propter ipſum ab hominibus affici, vel à Synagoga excludi, iuxta illud: *Ibant gaudentes Apoſtoli à conſpectu concilij, quoniam digni habiti ſunt pro nomine Ieſu contumeliam pati.* Ita etiam aliàs Ioannes oppoſuit gloriæ hominum Dei gloriam, cùm dixit: *Quomodo vos poteſtis credere, qui gloriam ab inuicem accipitis: & gloriam quæ à ſolo Deo eſt, non quæritis.*

Quibus durũ Euangelium videatur.

Principes illi vt propriam gloriam quærendo, & amando, peccarent.

Eccleſ. 41
Prou. 22.
Hebr. 11.
Exod. 2.

Quomodo Iudæi dilexerunt gloriam hominũ magis, quàm gloriã Dei.

Phariſæi quanta erant apud Iudæos autoritatis.

Phariſæi acerrimi omnium erant Chriſti hoſtes.

Diligere gloriam Dei quid.

Act. 5.

Ioan. 5.

Ieſus autem clamauit, & dixit: Qui credit in me, non credit in me, ſed in eum qui miſit me. Mitigata Iudæorum ira, apparuit iterum (vt ait Euthymius) & docet tanquam lux ipſa eos, qui in luce manſerunt, ſciens eorum infirmitatem, hac eos voce magis illuſtrare volens: ad corda enim eorũ magis quam ad aures inclamabat.

Chriſti zelus animarum.
Euthym. c. 25. in Ioan.

Qui credit, inquit, *in me, non credit in me, ſed in eum qui miſit me.* Videtur eſſe contradictio in adiecto: quomodo enim qui credit in eum, non credit in eum? Reſpondeo, Principium credendi in Chriſtum, eſt Pater, qui dat donum Fidei, de quo dixit: *Nemo poteſt venire ad me, niſi Pater qui miſit me, traxerit eum.* Ille ergo loquendi modus ſignificat, quod principium, & finis credendi

Illud: Qui credit in me, nõ credit in me, quomodo verum ſit.

Principium credendi quis.
Ioan. 6.

in Chri-

in Chriſtum ſit Pater: ita vt credẽs in Chriſtum, moueatur à Patre, & Spiritũ ſancto ad credendum. Qui etiam credit in Chriſtum, non ſiſtit in illo, ſed per eum pergit ad Patrem: nam vna eſt natura, & diuinitas amborum: & honor qui exhibetur ei qui miſſus eſt, redundat in eum, qui illum miſit. Et quod ait: *Non credit in me*, videtur quidem negare, ſed reuera non negat, ſed magis ad credendum hortatur. Sicut cùm dixit: *Mea doctrina non eſt mea, ſed eius, qui miſit me.* Et alibi: *Quicunque me ſuſceperit, non me ſuſcipit, ſed eum qui miſit me.* Et Samueli dictum eſt à Domino: *Non te abiecerunt, ſed me.* Et Paulus de quibuſdam ſuis mandatis: *Itaque qui hæc ſpernit, non hominem ſpernit, ſed Deum.* Quibus locutionibus ſignificatur, quod huic vel illi homini factũ eſt, non æſtimandum ſecundùm qualitatem hominis, cui illud factum eſt, ſed ſecundùm dignitatem Dei, qui illud ſit remuneraturus, aut vindicaturus tanquam ſibi factum. Negatio ergo in iſtis non tam negat, quàm exaggerat: qua etiam ratione legatus meritò dicere poteſt honorem qui ſibi impenditur, non ſibi, ſed Principi ſuo mittenti impẽdi, quia honor exhibitus redundat in eum qui miſit, & propter quem miſſio exhibetur. Vt ergo eos, qui metu & pudore à confeſſione fidei in ſe detinebantur, in fide confirmaret, & ad confeſſionem ſtimularet, oſtẽdit fidẽ in ſe ad Deum non tantùm vt mittentem extendi, ſed etiam vt ad Chriſti Patrem, & vnum cum eo Deum, & eandem diuinitatis naturam habentem, non ergò ad ſe humilem, & ſecundùm apparentiam hominem. Annotauit autem hoc loco Euthym. hanc formam loquendi his verbis: *Scire autem oportet, quòd aliter eſt credere ei, quàm credere in eum: Illud ſiquidem eſt credere ſermonibus eius, quod de cæteris etiam ſermonibus dicitur; hoc autem eſt credere in diuinitatem eius, quod de ſolo Deo dicitur.* Hæc ille. Vbi aduerte, quòd in profanis autoribus non inuenitur hæc phraſis, ſed in Scripturis tantùm, & non ſemper, ſed aliquando. Nam dictum eſt: *Credidit Abraham Deo.* Et, *Pœnitemini, & credite Euangelio*; &, *Credidit homo ſermoni, quem dixit ei Ieſus, & ibat*; Item, *Si crederetis Moyſi, crederetis forſitan & mihi.* Frequentiſſimum tamẽ eſt credere in Deum, à qua voce inchoat Symbolum Apoſtolorum, & prægnantius videtur, atque ſignificantius.

Ioan. 7.
Mar. 9.
1. Reg. 8.
1. Theſſ. 4.

In proximum officia vnde æſtimari debeant.

Euthym.
Credere Deo, & credere in Deum differunt ſecundũ Euthymium.

Rom. 4. & Gen. 15.
Mar. 1.
Ioan. 4.
Infra 5.

Et qui videt me, videt eum qui miſit me. Quod nequaquam intelligendum eſt de viſu corporis Chriſti, quia ſic non ſpectaret ad nos hæc viſio, nec ad maiorem partẽ fidelium, qui non viderunt Chriſtum in carne; ſed intelligitur de Chriſti operibus, quæ fecit, & paſſus eſt pro ſalute noſtra, quæ à paucis oculo corporis, à multis verò oculo ſpiritus ſunt viſa, & videntur, & in ipſis videtur Pater, de quo dixit ad Philippum: *Philippe, qui videt me, videt & Patrem.* Et, *Pater autem in me manens, ipſe facit opera.* Eſt enim Chriſtus expreſſa imago Patris: hinc ſuprà dixit Euangeliſta: *Deum nemo vidit vnquam: vnigenitus Filius, qui eſt in ſinu Patris, ipſe enarrauit.* Vnde & Græcè legitur verbũ θεωρῶν, quod eſt ſpeculans, ſiue contemplans, vel potius τὸν θεὸν ὁρῶν.

Quomodo videns Chriſtũ (vt ipſe ait) videt eum qui miſit illum.

Ioan. 14.
Ibidem.
Supra 1.

Habet hæc concio Chriſti pauca verba, verùm inſignes, & graues ſententias: & in ſumma complectitur quæ prius docuerat Chriſtus. Et primò ſeipſum prodit quis ſit, deinde quantum fructus ſibi concilient credentes, poſtremò quantam perniciem aſciſcant ſibi in incredulitate permanentes. Ac videtur his poſtremis verbis reſpondere tacitæ quæſtioni, qua quis dicere poſſet, Cur non contentus es, vt credamus verbis tuis, quod nullus Prophetarum, imò nec Moyſes fecit ipſe? Reſpondet Chriſtus: *Qui videt me, videt eum qui miſit me.* Id eſt, quia ego ſum vnius & eiuſdem ſubſtantiæ cum Patre, ita vt qui me videat, videat & Patrem meum, ſicut dixi Philippo. Vt ſi lux, quæ in domos penetrat, reflexo radio loqueretur, diceret; Qui videt me, videt lucem Solis eam, quæ me miſit; & tamen aliquando tenuior eſt, quàm ſit prima lux, cuius eſt hæc echo. Item, ſi radius tranſeat per vitrum coloratum, & coloratus reddatur, & tamen dicat, Qui videt me, videt eum, qui me miſit, licèt colorem à vitro duxerim. Item, Qui videt in ſpeculo Solis imaginem, & illa dicat, Qui videt me, videt Solem qui me miſit: nam ipſa Sol quidam eſt reflexus, & tanquam echo Solis. Rurſus ſubiungit: *Ego lux in mundum veni, vt omnis qui credit in me, in tenebris non maneat.* Adhuc magis ſe aperit; quid enim prodeſſet lux, ſi non luceret? lucem ſe nominat, & ideò veniſſe in mũdum veſte humanitatis contectam, & orientem ex alto, vt illuminet, & per quem etiam excæcati Iudæi lucem poſſunt recipere. Et non lucem participatam, vt Apoſtoli erant, de quibus dicitur: *Vos eſtis lux mundi*; ſed niſi illuminentur à Deo primum, alios non illuminant: Chriſtus autem lux eſt vera, & per eſſentiam, & illuminans omnem hominem venientem in hunc mundum, & id præſtans hominibus, quod Sol iſte viſibilis confert mundo: nam vt ille tenebras, ita hic omnem mentis cæcitatem, & incredulita-

Ioan. 14.
Exempla, ſimilitudineſ eiuſmodi viſionis Chriſti, ſcilicet in Patre.

Chriſtus lux cur venerit in mundum.
Luc. 1.

Matth. 5.

Chriſtus qualis ſit lux.
Ioan. 1.

Quæ tenebræ maiorem lucẽ expetant.

dulitatem pellit. Et ſi tenebræ corporeæ horrorem & torporem ingenerant hominibus, multò magis tenebræ ſpirituales incredulitatis, & vitiorum exhorreſcendæ ſunt, & quærenda lux, quæ illas pellat; ac proinde non oportet vos homines metuere, atque ita in tenebris, & in abſcondito diſcipulos vos profiteri meos; ſed oportet vos in lucem prodire, vt cæteris lumini, & teſtimonio ſitis, ſicut & quæ Pater loquitur, palam loquitur.

Legislatoris munus quod.

Et ſi quis audierit verba mea, & non cuſtodierit, ego non iudico eum. Legislatoris eſt præmia proponere legis obſeruatoribus, & pœnas decernere in tranſgreſſores, vt magis ad legem obſeruandam inducat, quemadmodùm Moyſes fecit. Ita etiam hoc loco Chriſtus facit: quanquam æterna proponat ſiue præmia, ſiue ſupplicia, vbi Moyſes tantùm temporaria. Et quod ait: *Ego non iudico eum*, intellige in præſenti tempore: nam in fine iudex erit vniuerſorum. Parum eſt quod verbum Non cuſtodierit, Græcè dicatur, Non crediderit. Verba enim Chriſti fide, & audienda, & ſeruanda ſunt. ¶ *Non enim veni vt iudicem mundum, ſed vt ſaluificem mundum.* Quos hactenus confirmauerat ad confitendum Chriſtum terrore impellendo, nunc blandè, & amabiliter admonet. Et mundi nomine homines intelligit, quos ſaluos fieri per fidem, & conſtantem confeſſionem ac robuſtam optabat. Sed ſi veniſti, Domine, vt mundum ſalues, cur non totum ſaluas? quid tibi obſtat omnipotenti? nam & mũdus vult ſaluus fieri. Dixit iudicatos eſſe incredulos, & dixit non veniſſe ſe, vt ſaluet incredulos, ſed vt ſaluet mundum per fidem. Fidem autem non habentes, dicit ſe non iudicare, quia venerit vt ſaluet, non vt perdat. Perditio igitur ex nobis prouenit, auxilium ex Deo, vt ait Oſeas; vt proinde magis à nobis, quam à Deo ipſo timẽdum ſit nobis. Hoc item dixit, ne putarent eum magis ſtudere laudi propriæ, quam eorum ſaluti. Si enim iudicare tunc mundum voluiſſet, contentus primis eorũ peccatis eſſe potuiſſet, & eos puniendo, gloriã ſibi comparare: ſed maluit ad ſalutem inſpirare, & vrgere.

Chriſtus vt non iudicat audientem verba ſua, & non cuſtodientem ea.

Verba Chriſti quomodo & audienda, & ſeruanda ſunt.

Cur Chriſtus cùm omnipotens ſit, & ſaluator, non ſeruet vniuerſos.

Ioan 3.

Oſe. 13.

Ieſum qui ſpernerent Iudæi. Simile.

Qui ſpernit me, & non accipit verba mea: habet qui iudicet eum. Sermo, quem locutus ſum, ille iudicabit eum in nouiſſimo die. Hæc verba ad cor loquitur eorum, qui dum graue putant eijci è Synagoga, incipiebant Ieſum ſpernere, & verba eius non accipere. Quemadmodùm cùm rem gratam aliquam habemus, & audimus Deum præcipere, vt illam à nobis abdicemus, primò quidem credimus id Deum nobis præcipere, & malum nobis interminatum, ni Deo pareamus, timemus: deinde quia non tam facilè re illa carere poſſumus, nobis perſuadere incipimus, Deum hæc tantopere non curaturum: tandem ſenſim eò delabimur, vt nihil credamus. At quoniam magnus tortor eſt conſcientia; aut peccatum, aut ipſam deponere neceſſe eſt: certè diu ſimul eſſe non poſſunt. Hac ergo eorum conſcientia teſte vtitur Chriſtus, cùm dicit: Habet qui iudicet eum. Ne ergo fidem & conſcientiam deponat, eos ad illam cõſiderandam reuocat. Nam qui conſcientiæ non attendit, naufragium in fide facit, vt Apoſtolus docet. Et quod ait, ſermonem iudicaturum in nouiſſimo die: ſignificanter dictum eſt. Quia etſi modò conſcientiæ repugnare poſſimus, & eius ſtimulos alijs intenti negligere valeamus: tunc tamen certiſſimum, & inuictum reddet teſtimonium, & quale nemo effugere valeat. De quo ait Paulus: *Qui oſtendunt opus legis ſcriptum in cordibus ſuis, teſtimonium illis reddente conſcientia ipſorum, & inter ſe inuicem cogitationum accuſantium, aut etiam defendentium, in die cum iudicabit Deus occulta hominum ſecundùm Euangelium meum per Ieſum Chriſtum.* Poteſt & ſermo accipi pro ipſo Chriſto, teſte Auguſtino, cui Pater omne dedit iudicium. Hunc ſermonem locutus eſt Ieſus, quatenus ſe ipſum mundi iudicem declarauit, atque expreſſit: ſiue ſermo ipſe Euangelicus, quem Chriſtus prædicauit. Sicut enim lex dicitur iudicare latronem, quia oſtendit, eum iudicio & ſupplicio capitali dignum: ita verba, & opera CHRISTI iudicabunt infideles, & legis ſuæ tranſgreſſores. Hoc idem ſuperius dixerat, etſi alio modo: *Hoc eſt*, inquit, *iudicium: quia venit lux in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras, quàm lucem.* Vbi lux oblata, & contempta dicitur condemnare infideles. Et dicit potius, ſermonem quem locutus eſt, iudicaturum, quàm contemptum ſermonis (etſi non condemnabit niſi ob id quòd contemptus eſt) vt ſignificet, oblatum ſermonem omnem adempturum infidelibus excuſationem, iuxta illud: *Si non veniſſem, & locutus fuiſſem eis, peccatum non haberent: nunc autem excuſationem non habent de peccato ſuo.*

Quantus tortor ſit conſcientia.

Naufragium quis in fide facit, teſte Paulo.

1. Tim. 1.

Rom. 2.

Sermo etiam quis condemnabit contemptorem eius in nouiſſimo die.

Aug. trac 54. à med tom 9. Ioan 5.

Ioan 3.

Infra 15.

Et potius dixit ſermonem iudicaturum, quàm ipſum qui iudex eſt vniuerſorum; vt à ſe amoueret omnẽ ſuſpicionem vindictæ ob ſui contemptum concupitæ, & infidelẽ ſibi fore ſuæ condẽnationis cauſam. Simili loquendi ſchemate, cùm æquè ſibi com-

Cur potius ſermo Chriſti, quam Chriſtus ipſe iudicaturus dicatur ſui contemptores.

pereret

petetet accuſare Iudæos incrednlos ; non ſibi , ſed Moyſi tribnit accuſationem Iudæorum, cùm dixit : *Nolite putare quia ego accuſaturus ſum vos apud Patrem. Eſt qui accuſat vos Moyſes, in quo vos ſperatis.*

Suprà 5.

Quia ego ex meipſo non ſum locutus. Inculcat ſe miſſum à Deo tanquam legatum, qui mittentis præcepta illis apernit, vt ſibi ipſis caueant, & timeant ne verba ſua contemnant, cùm ſint Dei Patris. Et ſicut mandatum Moyſi à Domino datum ad populum, erat lex; ita mandatum datum Filio à Patre, eſt Euangelium. Sed vt illud mandatum dabat vitam temporariam, inxta illud : *Dedi eis præcepta mea, & iudicia mea oſtendi eis; quæ faciens homo, viuet in eis*; Euangelium autem præſtat vitam æternam, de quo ſubdit : *Et ſcio quia mandatum eius vita æterna eſt.* Euangelinm enim eſt potentia Dei in ſalutem omni credenti : & ad vitam gratiæ modò reuocat, & vitam corporis meliorem teſtituit. Dicitur ergo mandatum Dei vita æterna: quia illam docet, ad illam ducit, & illam præſtat. Ob id ergo, quia non conſtabit vobis vita æterna ſine tali, ac tanto mandato; propterea ſubiungit : *Quæ ergo ego loquor ; ſicut dixit mihi Pater, ſic loquor.* Fideliſſimus legatus Patris eſt Chriſtus, qui non ſolùm docet quæ Pater ei dixit, ſed etiam modum, quo illa dicenda erant. Nam dixit ſe lucem, panem vitæ, viam, veritatem, & vitam ; vt nemo mihi fidem non præſtans excuſari poſſit : quandoquidem omnia, quæ ad legatnm ſpectabant fideliſſimum, præſtiterat. Atque ita hoc verbo Chriſtus concionem ſuam ad populum deflexit, quaſi diceret, Fũctus ſum officio meo, ſatis huc uſque docui, quod meum eſt, feci : hoc tamen vobis prædictum volo, me ex Deo locutum eſſe : nunc, ſi libet, contra Deum pugnate. Oſtendit Chriſtus quales debeãt eſſe, qui legatione funguntur Apoſtolica; hoceſt, concionatores, & verbi Dei miniſtri, & quàm fideles in verbo Dei diſpenſando. O nos millies beatos, ſi prædicatores omnes ſic loqnerentur, ſicut eos Deus loqui mandat, & nihil adminiſcerent de ſuo, & crebrò eadem nobis inculcarent, vt Dominus facit. O nos etiam ſecundò beatos, ſi non fugeremus ab audiendis illis, qui tantùm prout Pater mandat, loquuntur, & patienter ferremus eorum increpationes, & vulnera pro ſalute noſtra nobis illata : quia ita tandem reſipiſceremus, & fidem miniſtris Dei præberemus, perinde atque ipſi mittenti eos Ieſu Chriſto Domino noſtro, cui cum Patre, & Spiritu ſancto immortales ab vniuerſa creatura pro infinitis donis, & beneficijs in ipſam collatis agendæ gratiæ ſunt in ſecula ſeculorum, Amen.

Verbi Moſis, & verbi Chriſti diſcrimen.

Ezech. 20.

Rom 1.
Euangelium quid ſit.

Mandatum Dei, vita æterna cur dicitur.

Nuntius Patris qualis Chriſtus.
Ioan 8.
Supra 6.
Ioan. 14.

Quales debeant eſſe, qui legatione funguntur Apoſtolica.

TRACTATVS LVIII.

De diſceptatione Domini cum Phariſæis in templo in die Palmarum, ſuper illa verba : *Et cùm veniſſet in templum, acceſſerunt ad eum docentem, Principes Sacerdotum, & Seniores populi, dicentes: In qua poteſtate hæc facis? & quis tibi dedit hanc poteſtatem? Reſpondens Ieſus dixit eis, Interrogabo & ego vos vnum ſermonem : quem ſi dixeritis mihi, & ego vobis dicam in qua poteſtate facio. Baptiſmus Ioannis vnde erat, è cælo, an ex hominibus? At illi cogitabant inter ſe, dicentes, Si dixerimus, è cælo; dicet nobis, Quare ergo non credidiſtis illi? Si autem dixerimus, ex hominibus; timemus turbam. Omnes enim habebant Ioannem ſicut Prophetam,* & reliqua. Matth. 21. Marc. 11. & Luc. 20.

PRIMO die Palmarum, quando Ieſus ingreſſus eſt ciuitatem, & templũ, nullus auſus eſt eũ redarguere, tertia verò die cùm non ſtipatus eſſet tanta popnli turba, & ex more veniſſet in templum, Principes Sacerdotum, adiunctis ſibi Scribis, populíque primorib⁹, quo res videretur legitimo conſilio geri, cùm viderent eum in templo doctrina ſua aures multitudinis occupantem, & verbo Dei regnantem, acceſſerunt ad eum, veterem calumniam refricantes, In qua poteſtate hæc facis? Hic autem dies, qui à Luca dicitur vna dierum, ſcilicet quibus populus erat attentus ad audiendum, dies Martis fuit, nempe poſt ficulneã arefactam, quę poſt diem Palmarum accidit, teſte Marco, qui tribus diebus cõtinuis Chriſtum commemorat veniſſe in templum, de quo : *Quotidie apud vos ſedebã docens in templo.* Vocat Principes Sacerdotum, id eſt, duos illos ſupremos, quorum alter erat ſuper octo, ex familia Ithamar, alius ex familia Eleazar ſupra ſexdecim, vt in primo libro Paralipomenon ſcribitur : vel Summi Sacerdotes erant, vt Marcus ait, quia venale erat ſummum Sacerdotium, & pluribus poterat contingere. Venerunt autem ex ira, & inuidia popnli ſuſpenſi ad eum audiendum

Cur modo, non in die Palmarum Principes Sacerdotum Chriſtum acceſſerint dicentes: In qua poteſtate hæc facis, &c.

Luc. 20.

Matth 26.
Principes Sacerdotũ quinam eſſent.

1. Paral. 25.

Marc. 11.

Quo ſpiritu illi Chriſto

direrint: In qua poteſtate hæc facis? populum ſcilicet docendo. Luc 19 & 20. Quando hæc Chriſto dixerint Principes Sacerdotum.

dum, qui manè ſolitus erat eum expectare, vt aſſerit Lucas, vt eum ab exercitio prædicationis impedirent, & tanquam vſurpantem ſibi diuinam poteſtatem punirent.

In qua poteſtate hæc facis? Et quis tibi dedit hanc poteſtatem? Non poſſunt hęc ad literam intelligi de ſolenni ingreſſu in ciuitatem Ieruſalem, & de his quæ illo die egit in templo, vt quidam ſecuti verba Matthęi contenderunt, cum eſſet Marcus conſulendus: quia hæc tertio die ab illo ingreſſu acciderunt. Rurſus non videtur loqui de ſignis quæ edebat: quia non eſſet inconueniens reſponſio, ſi diceret in Dei poteſtate ſe feciſſe ſigna, & tertia die ab ingreſſu nulla ſigna fertur edidiſſe. Signa etiam, atque doctrinam non poterant calumniari, bene autem etiam veram doctrinæ prædicationem poterant reprehendere ob defectum poteſtatis: vnde & apud Iudęos aliquis ex ſummis Sacerdotibus dabat poteſtatem prædicandi, & Sacerdotum id erat, vt ex Oſea colligitur, vbi dicitur: *Conticuit populus meus, eo quod non habueris ſcientiam: quia tu ſcientiam repuliſti, repellam te, ne Sacerdotio fungaris mihi*; ergo ipſorum erat prædicare: & Aggæus Propheta: *Interroga Sacerdotes legem*: & Malachias: *Labia Sacerdotis cuſtodient ſcientiam, & legem requirent ex ore eius.* Ex quibus habemus, ad Sacerdotum munus ſpectaſſe verbum Dei prædicare. Si autem Chriſtus non eſſet Deus, vel non haberet Dei poteſtatem, non licuiſſet ei prædicare: quia priuatus ex ſe facultatem non habet, & nullus homo ei illam dedit. Et dicendo: *In qua poteſtate hæc facis*, vt Hieronymus exponit, de Dei iudicant poteſtate, & ſubintelligi volunt diaboli eſſe quod faciat. Addentes quoque: *Quis tibi dedit hanc poteſtatem?* manifeſtiſſimè Dei Filium negant; quem putant non ſuis viribus, ſed alienis ſigna facere. Sic ille ferè. Quaſi dicant, Non es de familia Sacerdotum genitus, Senatus tibi hoc non conceſſit, Cęſar non donauit. Sed neſciebant cęci, quod omnis poteſtas à Deo eſt, qui & plus ſibi reſeruauit, quam hominibus dedit, tum in externis, tum in ſpiritualibus: vnde & ipſa poteſtate prædictos, ſi ea abutantur, poteſt deijcere, ac alios eorum loco ſubrogare, alioquin quomodo conſiſteret Eccleſia, ſi Deus nullam poteſtatem ſeruaſſet ſibi? Male ergo interrogant, in qua poteſtate hæc facis? quaſi Deus ſuam potentiam illis alligaſſet, ac ſine ipſis opera ſua exequi nequiret; cùm Deus opera ſua poſſit, & quomodo, & per quemcunque vult, exequi:

De ſignis quæ edebat illa verba intelligi non poſſe.

Oſe. 4. Prædicandi munus apud Iudæos ad quos ſpectaret. *Agge. 2. Mala. 2.*

Chriſtum in templo populum docendo in eo manifeſte ſe Deum comprobaſſe.

Hieron in Matt. 21.

Id Chriſtum in qua poteſtate facere Sacerdotum Principes impij cur arguerent. *Sap. 6. Rom 13.*

Quam ſtulte illi interrogauerint, in qua illud poteſtate faceret.

nihil illi obſtat hominis cuiuſquam infirmitas. Paſtor erat Amos, puer erat Ieremias; puer & Daniel: ſed primum Prophetam fecit; ſecundo dedit poteſtatem ſuper Gentes, & Regna; per Danielem ſenes iudices damnauit. Petrus erat piſcator, ſed per eum orbem terræ ad ſe traxit. Adhæc ſi ab exordio prædicationis hæc obieciſſent, illi facilè veniam mererentur: nunc autem poſt toties auditos ſermones eius, poſt tot miracula viſa, poſt tot de Chriſto teſtimonia, necdum agnoſcunt, ex Deo, an ex hominibus ſit quod egerat Chriſtus. Certum indicium præſtant, quod ſuper ipſos irruerat maledictio, qua ficulneæ maledixerat Dominus.

Poteſtas Dei quanta, & in quibus enituit. *Amos. 1. Ierem. 1. Dan 1. Ierem. 1. Dan. 13. Matth. 4.*

Et quanquam Dominus potiſſet reſpondere, ſe à Deo habere hanc poteſtatem, quemadmodum alibi dixit: *Spiritus Domini ſuper me, propter quod vnxit me*; noluit tamen ita reſpondere, vt ſe cornuto dilemmate aggredientes, altero fortiori dilemmate confutaret; nam etiam neſcientes reſpondere, ignorantiæ eorum, quæ ſcire ipſorum intererat, & quæ ignorare erat in damnum populi, apertiſſimè conuicit; nimirum an religio, vel ſuperſtitio eſſet ſequenda. Indignos igitur reſponſo confundere voluit. Et quia licitum eſt vti cautelis bono animo, non tamen auferendo ius alterius, quemadmodum Paulus fecit in Actis ſæpiſſimè. Interrogatio autem Iudæorum, calumniam adiunctam habebat. Si enim dixiſſet: Accepi autoritatem hanc à Deo, putaſſent blaſphemum eſſe; Si verò: Propria autoritate facio, cogitaſſent eum ſeditioſum. Sed Chriſtus hos dolos agnoſcens, reſpondit eis: *Interrogabo vos & ego vnum ſermonem: quem ſi dixeritis mihi, & ego vobis dicam, in qua poteſtate facio.* Non congruebat longe mouere quæſtionem de autoritate Ieſu, cum ipſa facta clamarent Deo autore geri quæ gerebantur, res ipſa ſatis loquebatur, hunc eſſe, quem venturum Prophetæ prędixerant, & quem Pater poſt baptiſmum ſua voce declaraſſet hunc eſſe Filium ſuum vnicè dilectum, cui deberent omnes obedire. Noluit ergo Chriſtus ſimplici verbo interrogatoribus tam callidis reſpondere, ſed interrogationem interrogatione, & quæſtionem quæſtione compenſat, ſic clauum clauo repellens. Docet ergo Dominus, non omnibus interrogantibus eſſe reſpondendum, maxime cum interrogant non vt diſcant, ſed vt nobis inſidias nectant. Hinc Salomon, *Ne reſpondeas ſtulto iuxta ſtultitiam ſuam, ne efficiaris ei ſimilis.* Qui verò ſyncere, & ex animo vt diſcerent aliquid interrogabant Domi-

Mar. 11. Quare Chriſtus ipſis Principibus Sacerdotum non aliter, vt poterat, quam dilemmate reſpondit. *Luc. 4. Eſa. 61.* Quæ ſcire, vel neſcire maxime illorum intererat. Cautelis vti quatenus liceat. *Actor. 16. 22. 23. 25. & 28.*

Chriſti poteſtatis diuinæ inuictiſſimum argumentum. *Matth. 3. & 17.* Quibus præcipue interrogantibus minime reſpondendum exemplo Chriſti.

Prou. 26.

Reſpondendũ quibus.

num, digni erant, qui docerentur à Chriſto veritatem, vt Apoſtoli.

Interrogare ſermonem, quid & cur Chriſtus reſpondit.

Quod ait, *Interrogabo vos & ego vnum ſermonem*, ſermonem accepit pro quæſtione ſiue interrogatione, & quæ facilè verbo expediri poterat: quod melius fuit quã dicere: ſe nolle vel reſpondere, vel fateri ignorantiam. Nec debuit tacere, ne videretur ſibi conſcius vſurpatæ poteſtatis, ac cedere illorum autoritati: ſed dicere ei conueniebat quod erat rogatus, quòd illi indigni eſſent audire illud, & ſine fructu eſſent audituri. Admiſerunt Domini quæſtionem Iudæi, ne haberet occaſionẽ euadendi reſponſum ad ſuam quæſtionem; & quia facilem putabant, & prius requiri ad ſolutionem ſuæ prioris quæſtionis. Si Iudæi reſpondiſſent, Chriſtus etiam reſponderet ex ſe habere: ſed illis dicentibus quod ab hominibus, id eſt, fictione humana, habuiſſet Ioannes poteſtatem, lapidaret eum populus, neque poſſet audire ſolutionem ſuæ interrogationis. Si autem reſpondiſſent Ioannem à Deo miſſum, poterat argui coram populo, vt indigni reſponſione: quia illum, quem ſciebant à Deo miſſum, non ſolum non recepiſſent, ſed contempſiſſent, atque adeò perſecuti fuiſſent; vel reſpõdere poterat, ſe quoque accepiſſe à Deo poteſtatem, & ſigno aliquo comprobare, ſi de Ioanne id fatebantur. Poterat & Scripturam allegare Eſaiæ, &c, ſi quid dubij ſupereſſet, miraculo confirmare.

Huius reſponſi vis. Baptiſmus Ioannis è cœlo erat, an ex hominibus.

Quid Ioannis baptiſmus hoc loco.

Baptiſmus Ioannis vnde erat? E cælo, an ex hominibus? Vbi primum aduerte, quòd eſt ſermo de poteſtate baptizandi, quia actus à Ioanne ipſo erat. Et nomine baptiſmi, omnem adminiſtrationem, omne officium Ioannis, non minus doctrinam, quàm baptiſmum intelligit. Vt ſit ſenſus, Ioannes Baptiſta antequam ego prodirem ad publicam hanc functionem, prædicabat liberè turbis in deſerto, & circa Iordanem baptizabat ingentem turbam, colligebat diſcipulos, liberè damnabat vitia, inuitabat ad pœnitentiam, quis illi tradidit autoritatem talia faciendi? Expedite mihi primum hanc interrogationem, & ego expediam nodum mihi à vobis propoſitum. Et tacitè videtur mihi Dominus reuocare in memoriam Iudæis, quod olim Ioanni in deſerto agenti legationem miſerunt, vt interrogarent eum, *Tu quis es?* Et poſt multa Ioannes produxit teſtimonium Eſaiæ: *Ego vox clamantis in deſerto*, quo eorum ora ita obturauit, vt ne hiſcere quidem auſi fuerint. Tunc etiam Ioannes prædixit, in foribus eſſe Chriſtum, & baptizaturum populum Spiritu ſancto, & igni: ad quam liberam confeſſionem reſpexit Chriſtus, & eius admonere voluit Sacerdotes, vt recordarentur eorum, quæ à Ioanne audierant. Baptiſmus igitur Ioannis recẽtis, & tantæ autoritatis, & qui de Chriſto teſtatus eſt, & qui ſine ſigno vllo habebatur tanquam à Deo miſſus, vnde erat? Ex Deo, an ex hominibus? quanquam malis ac reprobis nec ille, nec Chriſtus ſuffecerit.

Iudæorum memoriæ defectus. *Eſa. 40.* *Ioan. 1.* *Matt. 3.*

Quare Chriſtus de baptiſmo Ioannis, & non potius de vita & prædicatione eius interrogauerit. *Ibidem.*

Non quæſiuit autem de vita, vel prædicatione Ioannis: primò, quia populus non ita moleſtè ferret dici de vita, vel doctrina (in quibus non ita diſcordabãt Phariſæi) quod non erat à Deo, ſicut de baptiſmo, quem ſuſceperant, ægerrimè tuliſſent. Vel dicendo quòd à Deo eſſet baptiſmus, dicerent quod vitam auſteram & potius ad conſilia ſpectantem non ſequebantur, prædicationem in aliquibus ſequebantur, quia cauebant à vitijs. Deinde de doctrina, & vita, quia eſſet à Deo, dubium non erat illis, quia bona, & ſancta erat; baptiſmus verò quia pura erat cæremonia, reuocari poterat in dubium. Tertiò, quia baptizando Chriſtum, teſtatus eſt Ioannes de illo; ideò ſi è Deo erat: ergo etiam & Chriſtus.

II. ratio. *III. Ratio.* *Ioan. 1.*

Baptiſmus Ioannis cur diceretur.

Poſtremò perpende, baptiſmum dici Ioannis: quia etſi dici poſſit eſſe Dei, quia ab eo inſtitutus eſt, & Ioannes miniſter, & in nomine venturi, & non Ioannis conferebatur; Ioannis tamen propterea dicitur, quia dicendo Dei, inepta eſſet ac nulla quæſtio: Ioannes etiam primus fuit, qui baptiſmum exercuit; & nullus gratiæ effectus dabatur per illum, quem Ioannes non poſſet conferre. Secus eſt de noſtro, qui Chriſti dicitur, quia gratiam confert; ideo non eſt Pauli, vel Appollo, vel Cephæ, etiamſi per ſe Chriſtus ferè nunquam baptizaſſet.

Baptiſmus noſter, cur dicatur Chriſti. *1. Cor. 1.* *Infra 3.*

Phariſæos apud ſe quid reſponderent cogitaſſe, vnde nouerit Euangeliſta. *Marc. 11.*

At illi cogitabant inter ſe dicentes, ſiue vt Græcè habetur, *apud ſe*, quæ clarior eſt lectio: niſi intelligamus, inter ſe, id eſt, in intimis ſuis, & cordibus: vnde Marcus dixit, *At illi cogitabant ſecum*. Dubium eſt, vnde cognitum fuerit Matthæo, quod ita cogitarent? Dicendum, hoc reuelante Spiritu ſancto Euangeliſtã ſciuiſſe: & quoniam quæ illi cogitabant, nulla humana ratione comprehendere valebant; ſtatuendum eſt, Euangeliſtas à Spiritu ſancto hoc accepiſſe.

Quid eſt quod illi cogitabãt: ſi dixerimus, è cœlo, dicet nobis: Quare ergo non credidiſtis? *Luc. 7.*

Cogitabant ergo, Si dixerimus, è cælo; dicet nobis: Quare ergo non credidiſtis illi? Nempè acceptando baptiſmum; qui etſi eſſet

couſultus, nec piæceptus, vt innuit Dominus apud Lucam, tamen quia ſine difficultate accipi poterat, & qnoniam conſilium Dei ſpreuerant in ſemetipſos, eiuſmodi cōtemptus peccatum erat, hortante Ioanne, ipſum non accepiſſe. Ideò à Christo redarguuntur, dicente, *Publicani & meretrices præcedent vos in regno Dei.* Vel, non credidiſtis Ioanui de Chriſto teſtificanti, & digito eum tanquam agnum peccata mundi tollentem oſtendenti, & ad pœnitentiam adhortanti.

Matth. 21.
Ioan. 1.

Et licèt Sacerdores, & Phariſæi fateri poſſent, baptiſmum Ioannis ex Deo fuiſſe, & adiungere. Quid ad te ſi nō accepimus baptiſmum? & ita Chriſtus adſtringeretur reſpondere eorum quæſtioni: noluerunt tamen ita ſatisfacere: aliter manifeſta videretur eorum iniquitas & ſimiliter erga Chriſtū poſſet argui.

Cur aliter Phariſæi cum poſſent, noluerint Chriſto reſpōdere.

Eratque baptiſmus Ioannis à Deo quantum ad inſtitutionem, & formam; non autem quantum ad efficaciam; quia nihil faciebat, quod purus homo facere non poſſet: nec erat propriè Sacramentum, quia non conferebat gratiam; ſed Sacramentale quid erat, rem ſacram, hoc eſt, baptiſmū Chriſti, deſignans. Et quanquā impoſitio ad ſignificandum poſſit à communitate eſſe; tamen quod res ſignata, eſſet baptiſmus Chriſti, à ſolo Deo poterat eſſe, qui ſolus dat gratiam, & gloriam.

Quid eſſet baptiſmus Ioannis, & cuius poteſtatis.

Pſalm. 83.

Vt autem eſſet vtilis ad aliquid, neceſſario à Deo eſſe debeat. Vnde interrogantibus legatis, *Quid ergo baptizas, ſi tu non es Chriſtus, neq; Helias, neq; Propheta?* reſpondit, *Ego vox clamantis in deſerto*, inſinuans ſe à Deo miſſum eſſe: &, Ego quidem baptizo vos in aqua. Vides igitur in quas anguſtias Chriſtus eos redegerit, vt neſcirent quid reſponderent? Sed ſciebant ſe eſſe comprehenſos.

Ioan. 1.
Eſai. 40.
Matth. 3.

Nihil enim poteſt conſcientia occultare, vbi Deus loquitur: quanto minus reſponſioni locus erit, vbi manifeſta erunt conſilia cordium? Dixerunt igitur fingentes, *Neſcimus.* Hoc genus reſponſi potius elegerunt, quam dicere, Nolumus & cogere Chriſtum ad reſpondendum, quia populus non permitteret, & malitia eorum agens contra pacta, atque conuenta pateret. Illud etiam prætulerunt magis, quam omnino ſilere: quia viderentur aliquid mali attuliſſe in Chriſtum, & ſibi ab eo ſilentium impoſitum. Vel putabant, Chriſtum reſponſurum etiam, Neſcio, ſicut & ipſi: quod nō debuit Chriſtus dicere, quia mendacium fuiſſet, quo ſe non eſſe Deum, nec ab eo miſſum proderet; quare & ſua omnia vana eſſe. Dicunt igitur, Neſcimus, mentientes in caput ſuum, cùm aliud indicaret ipſorum conſcientia: nam impij culpam non confitentur, etiamſi in ea deprehendantur, ſed aut excuſant, vt Adam, & Saul; aut omnino negant, vt Cain.

Vbi nil poſſit occultare conſcientia.
1. Cor. 4.
Phariſæi cur Chriſto reſponderint, Neſcimus, nō autē dixerint, Nolumus.
Impiorum ingenium.
Gen 3.
1 Reg. 15.
Gen 4.

Et licèt criminis excuſatio vel negatio nonnunquam liberet; apud Deum tamen ſola confeſſio liberare poteſt. Cùm igitur illi crimen occultarent, & ob id augerent magis, Dominus illis reſpondit: *Nec ego dico vobis in qua poteſtate hæc facio.* Scribit Hieronymus: *Illi in eo quod neſcire ſe reſponderant, mentiti ſunt: conſequens ergo erat iuxta reſponſionem eorum, Dominum quoq; dicere, Nec ego ſcio: ſed mentiri veritas non poteſt; & ait, Nec ego dico vobis. Ex quo oſtendit & illos ſcire, ſed reſpondere nolle; & ſe noſſe, & ideò non dicere, quia illi quod ſciunt, taceant.* Hæc ille. Rectè ergo reſpondit; *Nec ego dico*, quia me initum pactum non cogit: & quia ſi Ioanni de me teſtificanti credere noluiſtis; quomodo credetis mihi de memetipſo teſtanti? Quemadmodum apud Ioannem inquit; *Si ego teſtimonium perhibeo de me ipſo; teſtimonium meum non eſt verum. Alius eſt qui teſtimonium perhibet de me: & ſcio quia verum eſt teſtimonium eius quod perhibet de me. Vos miſiſtis ad Ioannem; & teſtimonium perhibuit veritati.*

Quæ ratio huius Chriſti reſponſi: Nec ego dico vobis in qua poteſtate hæc facio.
Hieron. hoc loco tom. 9.
Ioan. 5.
Supra 1.

Ex hoc igitur loco licet cernere Chriſti ingenium, qui ſiue nihil reſpondeat, vel dicat ſe quicquā ignorare, aduerſarios cogit ſuam fateri ignorātiam. Oſtendit etiam ſe nolle reſpondere, eo quod illi quod ſciebant, tacerent malitioſe. Hac de cauſa frequenter Deus gratiam ſuam ſubtrahit: quia interdum diſſimulamus nos accepiſſe, quæ accipimus, ac ingrati ſumus largitori. Videndum igitur eſt, ne dicas, Neſcio, vel, Non habeo, aliud teſtificante conſcientia, aliôqui quod iam habes, iuſto Dei iudicio à te auferetur. Reuelatur enim ira Dei de cœlo ſuper omnem impietatem, & iniuſtitiam hominum eorum, qui veritatem Dei in iniuſtitia detinent: id eſt, qui veritates de Deo ſibi notas & compertas ad aliorum vtilitatem, cùm opus eſt, non proferunt, ſed in ſuam, & aliorum perniciem occultant, & tegunt. Ei enim qui non habet (id eſt, qui non ad Dei gloriam vtitur, & ſuo tempore profitetur) & quod videtur habere, auferetur ab eo, Vt alio loco dixit Dominus noſter Ieſus Chriſtus, cui cum Patre, & Spiritu ſancto tribuendus eſt cultus omnis atque veneratio in ſempiternum,

Amen.

Chriſti ingenium.
Gratiam ſuam Deus cur nobis frequenter ſubtrahat.
Matth. 25.
Rom. 1.
Qui ſint qui veritatem Dei in iniuſtitia detinent.
Matth. 25.
Luc. 8.

TRACTATVS LIX.

De diſceptatione Domini cum Phariſæis & Herodianis de tributo dando Cæſari: & habetur Matth. 22. Marc.12. & Luc. 20.

CVM hæc diſputatio à tribus Euangeliſtis deſcribatur, proponemus verba Matthæi, atque illis adiungemus ſi quid fuerit ex Marco, Lucaque addendum. Verba ergo Matthæi ſunt, *Tunc abeuntes Phariſæi, conſilium inierunt vt caperent eum in ſermone. & mittunt ei diſcipulos ſuos cum Herodianis, dicentes, Magiſter, ſcimus quia verax es, & viam Dei in veritate doces, & non eſt tibi cura de aliquo, &c.* Eadem ferè dicit Marcus. Sed Lucas ſic habet: *Et obſeruantes, miſerunt inſidiatores, qui ſe iuſtos ſimularent, vt caperent eum in ſermone, & traderent illum principatui, & poteſtati præſidis.* Protulerat Dominus tres parabolas coram Phariſæis, priorem de filijs miſſis ad vineam, quorum alter, qui dixerat ſe iturum, non iuerat; alter verò dixit ſe non iturum, & poſtea pœnitētia ductus profectus eſt: alteram de vinea locata agricolis, qui non reddiderunt fructum in tempore ſuo, & alijs colonis ad excolendū data; poſtremam de inuitatis ad nuptias, & nolentibus venire. His autē parabolis puncti fuerant; & offenſi Phariſæi, quemadmodum de ſecunda teſtatur Matthæus, & Marcus, ac Lucas. Vnde velut iniuria affecti; vindictam meditantes quandam, conſilium inierunt, qua ratione eum confunderent, & ſermonibus illaquearent. Sed vt dici ſolet: *Fruſtra iacitur rete ante oculos pennatorum.* Receſſerunt enim maiori confuſione pleni, quàm erat illa, qua Chriſtum inuoluere volebant. *Tunc ergo abeuntes Phariſæi.* Addit Marcus, *relicto eo*, nempe de malo in peius progredientes. Et nihil boni in ſe continet recedere à Chriſto, & à vita, & vt ait Propheta, *Domine, omnes qui te derelinquunt, confundentur; recedentes à te in terra deſcribentur: quoniam dereliquerunt venam aquarum viuentium Dominum.* Non ſic Apoſtoli, quibus cum dictum eſſet, *Nunquid & vos vultis abire? dixerunt, Domine, quò ibimus? verba vitæ æternæ habes.*

Series huius diſputationis.
Marc. 12.
Luc. 20.
Matth. 21.
Ibidem.
Infra 21.
Supra 21.
Cur Phariſæi Chriſtū tentauerint de cenſu Cæſari dando.
Prouerb. 1.
A Chriſto recedere quantum malū ſit.
Ierem. 17.
Ioan. 6.

Conſilium inierunt. Res ardua eis ſæpè confuſis videbatur capere Ieſum in ſermone; ideò ſine conſilio diffidebant ſe poſſe obtinere: quia ſæpè alias illuſi fuerant, vt cùm adduxerunt adulteram, & propoſuerunt ante eum: & paulò antè: *In qua poteſtate hæc facis? Et quis tibi dedit hanc poteſtatem?* Sed vide, à quo, id eſt, Chriſto, & ad quos, id eſt, Herodianos, confugiant, vt conſilium capiant. Qui enim à Chriſto recedit, nullum bonum conſilium inuenire poteſt. Sanum ſiquidem conſilium petitur, vel à Deo, vnde pater Tobias filio conſulebat: *Omnia conſilia tua in ipſo permaneant*; vel ab homine bono, & ſapienti: vnde ait Ieſus filius Sirach; *A conſiliario ſerua animam tuam:* & Tobias, *Conſilium ſemper à ſapiente perquire.* Quòd ſi in Ieſum conſilium initum eſt, noli turbari, ſi contra te homines tractent conſilia: quia non eſt ſeruus maior Domino ſuo. Qui dixit: *Si me perſecuti ſunt, & vos perſequentur.* Sed eſto bono animo: quia ſicut conſilium illorum infatuauit, ita ſi tu patienter feras, confutabit Deus conſilia, & ſententias tibi paratas. Quod ait: *Vt caperent eum in ſermone*, Græcè dicitur παγιδεύσωσιν, id eſt, illaquearent, vel laqueo caperent. Eſt enim παγὶς Græcis, idem quod Latinè laqueus, quo fera, vel auis capitur. Et ita inſinuatur quod volebant capere ad mortem. Hinc Lucas, quaſi vim verbi huius explicans, ſubiungit: *Vt traderent illum principatui, & poteſtati præſidis*, nimirum vt reum mortis. Et ſubdit, *In ſermone*, Id eſt, vt inducerent eum ad dicendum aliquid, vnde poſſent morti tradere: quia alias vi & potentia non auderent ob plebem: atque hoc ex odio, vt confuſionem rependerent. In ſermone etiam: quia in vita licet aliqua mala putarent, vt, edere cum publicanis, & peccatoribus, nihil tamen erat dignum morte: ſed in ſermone, quia ſciebant lubricam eſſe humanam linguam. Vnde frater Domini dixit: *Si quis in verbo non offendit, hic perfectus eſt vir.* Et Scriptura alio loco, *Beatus vir qui non eſt lapſus verbo ex ore ſuo*, Adde, quòd verba citius trahi poſſunt ad calumniam, quàm facta: hæc enim quoniam manent, facilè iudicari poſſunt: at verba emiſſa ſemel, quoniam reuocari nequeunt, non magno labore à detractore peruertuntur.

Cur Phariſæi cōſilium inierint vt caperent Ieſum in ſermone.
Infra 8.
Matth. 21.
Chriſtum deſerens quid aſſequatur infelix.
Tob 4.
Conſilium ſanum à quibus peti debeat.
Eccl 37.
Tob 4.
Ioan 15.
Ibidem.
Quid eſt, capere Ieſum in ſermone.
Luc. 20
Cur Phariſæi voluerint capere Ieſum in ſermone.
Matth. 9
Iacob. 3
Eccl. 14.
Verba citius ſæpius ad calumniam trahi poſſunt quam facta.

Et mittunt diſcipulos ſuos cum Herodianis. Non audent ipſi Phariſæi per ſeipſos Dominum aggredi, ne videlicet toties confuſi, denuo confundantur. Et præcipuè hæc quæſtio eo tempore apud Phariſæos agitabatur, quod Iudas quidam Gaulonites de ſecta Phariſæorum cum multis alijs Phariſæis aſſerebant indignum eſſe, & illicitum, vt populus Dei alium præter Deum agnoſceret, & vocaret Dominum, & ſeruitutem eius profiteretur. Deinde quod Phariſæi de iuſtitiæ ſtudio ſibi præ cæteris applaudebant, idcirco in huius quæſtionis ſolutione laborabant. Deinde ne Chriſtus fucum, & malitiam eorum perſequeretur,

Quare Phariſæi miſerint diſcipulos ſuos vt caperent Ieſum in ſermone, nō ipſi venerint.

ſi per

ſi per ſe venirent. Poſtremo, ne populus vindictam illos meditari arbitraretur. Ideò conſilium eorum fuit, quoſdam ex diſcipulis ſuis mittere; vt maior eſſet Chriſto ignominia, ſi à talibus Chriſtus vinceretur; minor gloria, ſi vinceret. Vel vt etiam minus eos obſeruans impingeret in ſermonem. Sed quicunque illi erant, Lucas ait fuiſſe inſidiatores, qui ſe iuſtos ſimularent, id eſt, qui ſimularent ſe teneri ſtudio iuſtitiæ, & ſolicitudine cognoſcendi quid iuſtum, & quid ſecus. Vnde nocentiſſimi & impijſſimi erant, qui cum Chriſto aperto Marte noluut congredi: & quòd ſimularent ſe iuſtos, cùm eſſent iniuſtiſſimi. De quibus Autor Oper. imperfect. in Matthæum hoc loco: *Diſcipuli illi*, inquit, *magiſtris ſuis ætate minores erant, malitia autem pares. Nam & pulli ſerpentium ſtatura breuiores, veneno autem æquales ſunt. Et catuli luporum adhuc teneri conſtituti, etſi venationem exercere non poſſunt, iam tamen ſanguine gaudent, & morſibus ludunt.* Deinde aduerte cum quibus mittantur iſti, nempe cum Herodianis.

Luc. 20.

Autor. Oper. imperfecti in Matt. ho. 42. to 2. operum D. Chryſ. Diſcipuli Phariſæorum qua les.

Qui fuerint Herodiani, non ſatis compertum eſt. Quidam enim tradunt fuiſſe miniſtros, ſtipendiarioſque milites Herodis Regis, qui eo tempore erant in Ieruſalem, & præerant exigendis tributis nomine Cæſaris. Alij ſunt, qui putant, Herodianos, Iudæos fuiſſe, qui dicebant Herodi iuſtum eſſe, vt penderet populus tributum Cęſari; quos deriſoriè Phariſæi, vt teſtatur Hieronymus hoc loco vocant Herodianos. Sed primum certè parum videtur cohærere: quæ enim fuiſſet commixtio diſcipulorum Phariſæorum cum militibus armatis, vel cum exactoribus tributorum, & quę cauſſa interrogandi ſeditioſam quæſtionem? Quia ilico Chriſtus agnouiſſet fraudem, & cauiſſet ſibi ab illis, cum illi vellent, rem eſſe occultam, atque tectam.

Qui fuerint Herodiani.

I. opinio.

Hieron. in ca. Matth. 22. tom. 9.

Quid incommodi habeat vtraque opinio.

Contra ſecundum: non videtur quę Secta eſſe poſſet hominum, tributa Cæſari eſſe perſoluenda, aſſerentium: hoc enim neque impium, neque iniquum erat, vt Chriſtus ſuo reſponſo oſtendit. Quamobrem alij docent Herodianos fuiſſe, qui Herodem pro Meſſia colerent, & haberent: quia iam ſceptrum de domo Iuda ablatum erat, & Danielis Hebdomadæ videbantur impletæ: quemadmodum docent Epiphanius in Herodianos, & Damaſcenus in Catalogo ſuo, quo hæreſes recenſet, dicens: Herodiani, Iudæi quidam erant ſecũdum omnia; Herodem autem Chriſtum exiſtimabant, & ipſi Chriſti honorem reddebant, & nomen. Idem Theophylactus docet hoc loco, & apud Marcum. Adhæc Tertullianus lib. de præſcriptionibus aduerſus Hæreticos ſub finem, idem docet, ſicut & Egeſippus libro de Excidio Ieruſalem, & Philaſter Brixienſis in Catalogo hæreſum, vbi Herodem Regem percuſſum ab Angelo, ipſum vt Chriſtum expectari tradit. Verum eſt tamẽ, Hieronymum hoc loco aſſerere: *Quidam*, inquit, *Latinorum ridicule Herodianos putant, qui Herodem Chriſtum eſſe credebant: quod nuſquam omnino legimus.* Hęc ille. Sed hæc, poſito quod nuſquam aliquid de hac re in Euangelio legatur, certè conſulenda erat traditio: quæ cùm non tantum autores Latinos, ſed etiam Gręcos habeat, & non vnum, vel alterum, ſed plures quos citauimus, non videtur à vero alienum, talem, ſententiam habuiſſe Herodianos. Quod autem minimè milites, vel exactores tributi intelligantur, ex eo colligi videtur, quod Marcus dicit: *Videte, & cauete à fermento Phariſæorum, & fermento Herodis*, ſiue vt Græcè dicitur, Herodianorum. Et quia idem refertur à B. Matthæo, vbi dicitur cauendum eſſe à fermento Phariſæorum, & Sadducæorum; videtur quibuſdam quòd Herodiani cum Sadducæis conuenirent, quos non eſt improbabile aliquid de ſoluendis tributis Cæſari ſenſiſſe contra ſententiam Theudę, & Iudę Galilęi, de quibus meminit Lucas in Actis. Idem ergo erant Sadducęi, qui Herodiani. Sed huic ſenſui videtur repugnare, quod in ſequenti interrogatione dicitur, nempe in illo die acceſſiſſe ad eum Sadducæos: & Luc. *Acceſſerunt autem quidam Sadducæorum, qui negant eſſe reſurrectionem:* quo verbo videtur diſtinguere Herodianos à Sadducæis, & diſtinctum hominum genus fuiſſe. Proinde videtur redire ſententia eorum, qui ſentiunt, Herodianos tenuiſſe Herodem pro Meſſia: niſi dicamus quoſdam ex ſecta Sadducæorum aſſeruiſſe, iuſtum eſſe, vt Cęſari tributa penderentur. Sed cum nihil ſolidi ſit, quod ad hoc cogat, vides nihil aliud eſſe quàm diuinare. Euangelium Syriacum, tam apud Matthæum, quam apud Marcum habet: De beth Heroudes, id eſt, domeſticos Herodis. Et ita ſignificaret homines de familia Herodis, & qui illius in domo alebantur: & eſſet ſermo de Herode Tetrarcha, non Agrippa, vt docet Philaſter, quia nondum ille erat Rex. Quemadmodum in priori ſententia illorum, qui dicebant Herodianos eſſe, qui Herodem colerent pro Meſſia, non eſſet intelligendus Herodes Magnus: qui iam diu

Tertia verior ac probabilior opinio.

Gen. 49. Matth. 2. Gen. 9. Epiphan. in hæreſ. 20. lib. 1. tom. 2. Damaſc. lib. de 100. Hæreſib. nu. 20.

Theophyl. in Matth. ac Marcum. Euthym. in Matth. c. 16. ac 22. & in Marc. c. 3. & 12. Tertull. Egeſip. lib. 6. de Excidio Ieroſol. Philaſt. Brixien. Act 12. Hieron.

Herodianos milites, exactoresve tributi intelligi non poſſe. *Marc 8 Matth 16.*

Act 5. Herodiani quod minimè iidem illi ſint, qui & Sadducęi. *Matth 22. Luc. 20.*

IV. opinio longe adhuc probabilior.

Philaſt.

diu defunctus erat. Non enim poſt mortẽ haberetur amplius, vel coleretur vt Meſſias. Quamobrem ſupereſt vt ſolidior videatur ſententia, quæ ex Codice Syriaco colligitur.

Lyran.

Illud addit quidam, non ſine ratione, Herodianos incognitos, & infrequentes fuiſſe ſermonibus Chriſti, vt liberius coram eis loqueretur.

Phariſæorum hypocriſis.

Dicentes, Magiſter, ſcimus quia verax es, & viam Dei in veritate doces, & non eſt tibi cura de aliquo, non enim reſpicis perſonam hominum. Eadem ferè Marcus, & Lucas. In primis igitur alliciunt laudibus, & de libera veritatis prædicatione eum commendant, vt placatum ſibi & reconciliatum reddãt, & vt liberius veritatem proferat etiam cõtra Cæſarem. Nam vt ille: *Fiſtula dulce canit, volucrem dum decipit auceps*: Et Scriptura; *Melliti ſunt ſermones eius ſuper oleum: & ipſi ſunt iacula.*

Pſal. 54.

Adulatores quales.

Iſti ſunt vt apes habentes mel in ore, in cauda aculeum; & vt Scorpius facie blandiens, & cauda percutiens. Rectè Salomon in Prouerbijs dixit; *Homo qui blandis, fictiſq; ſermonibus loquitur amico ſuo, rete expandit greſſibus eius: & talis lingua laudans ſicut nouacula acute facit dolum.*

Prou. 29.

Pſalm. 51.

Commendant igitur eum de veritate vitæ ſuæ inculpatæ: *Scimus*, inquiunt, *quia verax es.* Deinde veritatem doctrinæ efferunt, dicendo; *Et viam Dei in veritate doces*: id eſt, viam Deo gratam, & qua peruenitur ad Deum, liberè, & apertè, abſque errore, vel fuco doces, & nullo prætextu moueris ad eam docendam, niſi propter ſolam veritatem.

Viam Dei in veritate docere, quid.

Poſtremo celebrant eum à veritate iuſtitiæ, vnde ſubdunt: *Non eſt tibi cura de aliquo.* Nimirum vt propter eius metum veritatem taceas, aut diſſimules. Callide ita prouocantes, vt magis Deum, quã Cæſarem timeat. *Non enim reſpicis perſonam hominum.* Marcus ait: *Nec enim vides in faciem hominum* Et Grecè ſemper dicitur, [illegible Greek].

Chriſto ſecundum Phariſæos, vt non ſit cura de aliquo

Mar. 12.

Quemadmodum Chriſtus non reſpicit faciem, vel perſonam hominum.

Significat autem illa vox Greca & faciem, & perſonam, & melius vertitur perſona, etſi Hebræa vox פנים magis ſignificet faciem, quam perſonam, quando ſignificando hoc vitium dicunt נשאפנים, id eſt, Accepit faciem, vel facies. Et nomine faciei, & perſonæ, comprehenditur omnis externa hominis qualitas, quæ ad ſtatum cauſæ non ſpectat. Magna hæc eſt & ſingularis virtus, vbi negotium Dei agitur, vel iuſtitia cuique reddenda tractatur, carere vitio acceptionis perſonarum: quo vitio iudex qui non eſt ſpoliatus, non poteſt rectè adminiſtrare magiſtratum.

Quis maxime vitio carere debeat acceptionum perſonarũ.

Hoc autem vitium tunc committitur, quando magis ad perſonam ſolã, vel ad extrinſeca reſpicimus quàm ad merita cauſſæ ipſius. In quo maximè Deus offenditur, maximè reſpiciendus eſſet, cùm præceperit toties, ne ad perſonas reſpiciã in diſtribuendis honoribus in iudicio, ſed vt merita cauſarum ante oculos habeant, & pro ratione illorum diſtribuant honores, vel iudicium ferant.

Acceptor perſonarum quis quando ſit & quanto cum ſcelere.

Et ita putabant quòd Ieſus non acciperet perſonam Cæſaris, vel Pilati, quia iuſtè definiret quod æquum eſt, & Dei voluntati conſonum.

Deut. 10. & 2 Par. 19. Tob. 34. Sap. 6. Eccleſ. 35. & alibi.

Dic ergo nobis, quid tibi videtur: licet cenſum dare Cæſari, an non? Vigebat hęc quęſtio tunc temporis, eratq; fortaſſis per id tempus ſoluendus cenſus. Quæ vt magis intelligantur, non eſt ignorandum, Iudæam factam Romano Imperio tributariam ſub Ariſtobulo & Hyrcano inter ſe decertantibus: nam tunc Pompeius per fraudem ingreſſus eſt, tunc enim ingens exorta eſt ſeditio in populo, quibuſdam aſſerentibus iuſtè pendi Romanis tributa, qui pro Iudæorum communi ſalute, & pro pace militarent; quibuſdam verò, qui ſe iuſtos haberi volebant, minimè id licere populo Dei negantibus, quod decimas, & primitias Sacerdotibus Domini ſoluerent.

Quæ occaſio fuerit Iudæis Chriſto quæſtionem proponendi de cenſu ſoluendo. Et quando primum Iudæi Romanis ſeruierint.

Egeſip. lib. 1. cap. 17.

Ideò quæſtionem hanc ſeditioſam, & cornutam Chriſto proponunt, vt quocunque ſe verteret, impingeret, vel in Deum, vel in Cæſarem. Nam ſi diceret quod ipſi maximè deſiderabant, non eſſe dandum cenſum Cæſari, eum coram Pilato accuſarent, & traderent principatui, & poteſtati præſidis, vt ait Lucas; Si etiam, cum non negauerit cenſum pendendum Cæſari, dixerunt; *Hunc inuenimus ſubuertentem gentem noſtram, & prohibentem tributa dare Cæſari*: & ad hoc magis inclinabãt quia ſciebant Iudam Galilæum paullò antè oppreſſum propterea.

Quam captioſa illa fuerit quæſtio Iudæorum, ac Chriſto mortifera.

Luc. 20.

Infra 23.

Actor. 5.

Si autem diceret, licitum eſſe pendere tributum, Principibus blandiri, & eorum fauorem conciliare ſibi cenſeretur. & gratiam, auramque popularem amitteret, qui dicebant, *Nemini ſeruiuimus vnquam*; & ita traducerent eum, quod non zelaret pro lege, & libertate populi Dei, qui hanc à Meſſia ſuo expectabat, vt verus Dei populus, apud quem poterat in diſcrimen venire. Si verò neque hoc, neque illud aſſereret, ſed taceret; arguerent eum vt puſillanimem, ac timidum in confeſſione veritatis, quam tamen velle profiteri videbatur.

Cenſus Cæſari dandus quis ille.

Matt. 17.

Exod. 30.

Erat autem cenſus annuus denarij pro capite, & videtur diuerſum cenſus genus ab eo, de quo Matth. 17. quia hoc viritim perſolutũ tẽplo inferebatur ex Dei mãdato, iſtud verò pro cenſus ratione Romanis

pende-

pendebatur, eratque didrachmum, hic verò drachma, vel denarium tantum. Quòd autem pẽderetur quotannis, indicat quod ait Lucas: *Hæc deſcriptio prima facta eſt à præſide Syriæ Cyrino.* Illud etiam oſtendit, quod Chriſt⁹ pro ſe, & Petro iuſſit ſolui didrachma. Et tandem huius rei gratia Hieroſolyma ſubuerſa fuit poſt aſcenſionem Domini, quia tributariæ legi ſubijci noluit.

Quoties ſolueretur. Luc. 2. Matth. 17.

Sed vt adhuc hæc melius percipi queant, ponderanda ſunt verba: *Si licet cenſum dare Cæſari, an non?* hoc eſt, vtrum in conſcientia liceat Cæſari pendere tributum. Videtur enim quod interrogantes putarent non licere, propter legem Dei Deuterono. 23. *Non erit meretrix de filiabus Iſrael, nec ſcortator de filijs Iſrael.* Quibus verbis addunt LXX. ἵνα ἰσαιμάσιος ἢ ... id eſt, neque tributum pendens de filiabus Iſrael. Et hæc verba cum eſſent in textu Hebræo, vt adularentur Cæſari, fortaſſis à Rabinis fuerunt expuncta, & poſteà in nonnullis Græcis, vt in Hiſpanienſi, ſiue Complutenſi, & in Regijs Biblijs reperta, cum tamen hodie & Aldinus codex, & Baſilienſis illa verba habeant.

An Iudæis per legem licitum fuerit tributũ pendere Romanis. Deut. 23.

Et confirmatur autoritate Hieronymi, & Tertulliani qui idem citant. Scribit enim Hieronymus in Epiſtola ad Damaſum, quæ incipit: *Beatitudinis tuæ interrogatio diſputatio fuit*, In expoſitione parabolæ de filio prodigo: *Vehementer admiror*, inquit, *Tertullianum in eo libro, quem de Pudicitia aduerſum pœnitentiam inſcripſit, & ſententiam veterem noua opinione diſſoluit, hoc voluiſſe ſentire; quod publicani, & peccatores, qui cum Domino veſcebantur, ethnici fuerint, dicente Scriptura: Non erit vectigal pendens ex filijs Iſrael, quaſi verò Matthæus non ex Circunciſione fuerit publicanus: & ille, qui cum Phariſæo in templo orans, oculos ad cœlum non audebat erigere, non ex Iſraël fuerit publicanus: aut non Lucas memoret, Et omnis populus audiens, & publicani iuſtificauerunt Deum baptizati baptiſmo Ioannis. Aut cuiquam credibile poſſit videri, ethnicum templum ingreſſum, aut Dominum cum ethnicis habuiſſe conuiuium, cum id maximè caueret, ne legem ſoluere videretur; & primum venerit ad oues perditas domus Iſrael, Cananææ quoque deprecanti pro ſalute filiæ reſponderit: Non oportet tollere panem filiorum, & dare eum canibus. Et alibi diſcipulis præceperit: In viam Gentium ne abieritis, & in ciuitates Samaritanorum ne intraueritis. Ex quibus omnibus edocemur in Publicanis, non tam Gentilium, quàm generaliter omnium peccatorum, id eſt, qui erant & de Gentibus, & de Iudæis, accipi poſſe perſonas.* Hæc ille. Ex quibus habemus, tempore Tertulliani legi in Deuteron. *Non erit vectigal pendens ex*

Tertul. multo ante medium tom. 2. B. Hierony. epiſt. 147. non longe à principio. tom. 3. Luc. 15. Publicanos & peccatores conuiuantes cum Domino fuiſſe Iudæos, contra Tertullianum Hieronym. oſtendit. Deut. 23. Luc. 5. Infra 18. Supra 7. Matth. 5. Infra 15. Ibidem. Supra 10.

filijs Iſrael: & Hieronymum illum locum ab eo citatum non reprobaſſe, ſed acceptaſſe vt verum, & legitimũ. Et cum illa via poſſet facilè diſſoluere textum allegatum, voluit alia ratione dubium diſſoluere. Et non minus pendebant tributa filij Iſrael, quam ipſimet publicani: niſi quod publicani redimebant cenſus exigendos ſub certo pretio. Ex quo ſequitur, quod ille Textus tunc nondũ de Hebræis, vel de Græcis codicibus expunctus erat; & ideò interrogabant, an ſtante illa ſententia Dei in Deuter. liceret in conſcientia Hebræis pendere tributum regibus alienigenis: quare à principio vrgebant; *Scimus quia verax es, & viam Dei in veritate doces, & non reſpicis perſonam hominum*, vt Phariſæi, ſed Deum ipſum.

Publicanorũ officium apud Iudæos.

Sequitur in Textu: *Cognita autem Ieſus nequitia eorum, ait; Quid me tentatis, hypocritæ? Oſtendite mihi numiſma cenſus.* Prima virtus eſt reſpondentis, teſte Hieronymo, intertogantium mentem cognoſcere: nihil autem poteſt Deum latere, qui ſcrutatur corda, & renes; & vt dicitur in libro Sapientiæ, ſcit verſutias ſermonum, & diſſolutiones argumentorum. Et in vniuerſum, non eſt ſapientia, non eſt prudentia, nõ eſt conſilium contra Dominum. Et vocat nequitiam, ſiue verbo Græco τὴν πονηρίαν, id eſt verſutiam, ſiue malitiam, eorum malum animum ſimulantem in primis beneuolentiam, & amicitiam eius; deindè ſimulãtem iuſtitiam, & ſanctitatem, vt magis noceant; quod eſt duplex iniquitas, & imitatio dæmonum, qui ſe transfigurant in Angelos lucis, quò facilius ſeducant. Qua in re manifeſtè ſe Deum oſtendit, & gloriam ſuam ex eis confuſis, contra eorum mentem, elicuit: & ita curauit, vt deſiſtant à calumnijs. Et vt aſperè loquentibus ſolet blandè reſpondere; ita nunc mollibus verbis vtentes ſeuera obiurgatione corripuit, eos tentatores vocando, & hypocritas, vt oſtendat ſe maiorem vtraque fortuna. Ideò neque laudibus intumeſcendum, neque detractionibus à virtute conſtantiæ cadendum, & plus ſtandum conſcientiæ, quàm alienæ linguæ. Multi enim ſunt, qui quæ non cognoſcunt, laudant, & ea quæ vituperatione potius digna erant, in cœlum vſque euehunt.

Virtus quæ prima reſpondentis, Hieronymo. Hieronym. in hæc verba tom. 9. Pſalm 7. c. & alibi paſſim. Sap. 8. Prou. 21. Quid Phariſæorum, quã Chriſtus cognouit, nequitia. 2 Cor. 11. Chriſti argumentum diuinitatis. Chriſti mollis ac lenis ad aſpera quæſita, & contra dura atque aſpera ad blandas interrogationes reſpõſio quid doceat nos.

Oſtendite, inquit, mihi numiſma cenſus. Hoc loco obſeruat, Marcum, & Lucam expreſſiſſe nummi ſpeciem, nempè denarium: Matthęus tamen in genere ait, quod Chriſtus numiſma cenſus fecit ſibi offerri. Et ſubdit: *At illi obtulerunt ei denarium.* Mirantur quidam quomodo denarius ſimplex eſſet numiſma cenſus: quia ſupe-

Mar. 12. Luc 20.

Denarius vt ſimplex fuerit numiſma cenſus.

Matth. 17.

tius Chriſtus pro ſe, & pro Petro penderat tributum ſtateris, quæ eſt moneta quatuor denarios continens, & pro quolibet ſoluit denarios duos, ſiue didrachmum. Sed reſponſum eſt ſuperiùs, diuerſi generis eſſe tributa; illud, quod Dominus pro ſe, & pro Petro ſoluit, erat illud, de quo Exod. 30. & quod inferebatur in templum pro cenſitione quæ interdum fiebat; hoc verò viritim pro capite pendebatur quotannis, & erat propriè pendendum Cæſari. Eratque certum genus monetæ ad hoc ipſum factæ, vt penderent cenſum; & ideò dixit: *Oſtendite mihi numiſma cenſus*, quaſi eſſet certa quædam, & peculiaris moneta, quam ad hòc ipſum cudebat Princeps, & tempore cenſus colligebat eam, & permutabat cum alia. Quòd verò eſſet vnus denarius, & non duplex, qui dicebatur didrachmum, poteſt ſolui hoc per diuerſitatem tributorum, vel quòd Principes interdum maiorem cenſum, interdum minorem exigerent. Quare Alexander Mammeæ filius (vt in eius vita refert Ælius Lampri.) vectigal decem aureorum, quod pendebatur ſub Heliogabalo anteceſſore, mutauit in ſemiſſem, ſcilicet mediam partem, & in tremiſſem, id eſt, tertiam partem; imò etiam quartarios cudi fecerat, qui quartam partem antiqui vectigalis ſoluerent, vt minus grauaret: & eos formatos in pecunia detinuit, expectans ſi vectigal poſſet contrahere, ſed non potuit per publicas neceſſitates efficere. Adde, quòd ſeruus Sauli volenti viſitare Prophetam Samuelem, dixit; *Ecce inuenta eſt in manu mea quarta pars ſtateris argenti.* Conſueuerat enim Imperator Romanus ſinere vnamquamq; gentem viuere ſuis legibus, & moribus, & vti pecunia ſua. Vndè Pilatus: *Accipite*, inquit, *eum vos, & ſecundùm legem veſtram iudicate eum*, id eſt, interficite.

Exod. 30.

Quomodo Mammeus Alexander Antoni Heliogabali tributa contraxerit.

1. Reg. 9.

Ioan. 18.

At illi, ait, *obtulerunt ei denarium*. Veriſimilius videtur, Marcum, & Lucam denarij nomen verbis Chriſti poſuiſſe; nō quod numiſmatis ſpeciem Dominus expreſſerit, volebat enim ſimilium cognitionem ſibi cordi non eſſe oſtendere, ſed quòd denarius fuerat, quem poſtulauerat ſibi exhiberi.

Chriſtus an dixerit; Oſtendite mihi numiſma cenſus an verò denarium.

Deindè aduerte, illas duas voces, numiſma cenſus, ſicut & denarium, Latinas eſſe, & à Matthæi Græco interprete Græcè vſurpatas eſſe νόμισμα τοῦ κήνσου Cēſus enim dicitur à cenſendo capite cuiuſque: & Nummus, vel à Numa Pompilio, qui primus inuenit vſum monetæ; vel à voce Græca νόμος, quæ ſignificat legem; eo quòd pecunia lex ſit omnium rerum. Denarius verò dicebatur, eo quòd decem continetet

Hæ voces, numiſma cenſus quales ſint, vnde ducantur, vt denarius item.

aſſes. Et Syriacum Euangelium habet: *Oſtēdite mihi denarium argenti Principis, quod ſua lingua vocat dinoro.*

Et dixit, Oſtendite; vt ex propria moneta eos conuincat. Et quia gerit perſonam neſcientis, vt ex nummo percipiat veritatem facti. Hinc à Iuda non petijt nummum, ſed ab ipſis.

Quorſum illud: Oſtendite mihi numiſma cenſus.

Et ait illis, Cuius eſt imago hæc & ſuperſcriptio? Nonnm non eſt, eius Principis autoritate, cuius gratia moneta cuditur, imaginem gerere, & ſuperſcriptionem. Et Dominus quod nouerat, interrogat, vt ex cōfuſione magis confunderet; & vt ſe à negotijs ſecularibus alienum oſtenderet; & futuros in Eccleſia Dei Epiſcopos, & paſtores inſtrueret ſuo exemplo, vt temporalia, & pecuniaria negotia per ſuos Diaconos adminiſtrent, animarum verò ad Deum reducēdarum munus, & verbi Dei miniſterium per ſeipſos tractent. Etſi hodie multi inueniuntur in Eccleſia Dei pecuniæ turpe lucrum ſectantes, & ouium creditarum curam & ſalutem negligentes. Dixit ergo Dominus, Cuius eſt imago hæc & ſuperſcriptio? Quaſi dicat, quia moneta teſtatur vos cum Cæſare fœdera inijſſe, & illi ſubiectos eſſe, permittente Deo propter peccata veſtra, obedientiam debetis, & cenſum dare illi, qui vobis iuſtitiam adminiſtrat per Præſides, & regionem veſtram in pace tuetur per legiones militantes. Et plus multò eſt quod dat Princeps, nempè iuſtitiam, pacem & abundantiam, quam ſit quem populus pendit cenſus, quem ego etiam ſolui. Nam ſi non liceret dare cenſum, peccarent ſe ad illum pendendum obligando; cum tamen liceat euitandæ ſeditionis gratia ſubire onus ad quod eras adſtrictus. Hi autem ob peccata ſua iuſtè erant ſub Cæſare, quanquam ex nullo alio iure quod Cæſari competeret: qui tamen quia non habebat in terris ſuperiorem, ad eum erat cauſa deferenda, & illi parendum. Atque ita Dominus ſine auerſione plebis locutus eſt, quia ea ratione cōcludit, & oſtendit non præiudicare debitis Dei penſionem tributorum, ait: *Reddite ergo quæ ſunt Cæſaris, Cæſari: & quæ ſunt Dei, Deo.* Ponderat Chryſoſtomus dixiſſe, ἀπόδοτε, non δότε, id eſt, Reddite, non date: hoc eſt. Ego non dico dandum tributum, quod verbum venari à me tentatis; ſed reddendum Cæſari, quod ſuum eſt: & quod ſuum eſt, Deo. Syriacum verò etſi habeat, Date quod eſt Cæſaris, Cæſari: & quod eſt Dei, Deo; tamen perinde eſt ac ſi dixiſſet, reddite: quia cum datur vnicuique quod ſuum eſt, verè redditur. *Reddite ergo*, inquit,

Chriſtus quare quod ſciebat, interrogat.

Epiſcoporum cura.

Iudæi cur in poteſtatem Romanorum venerint.

Quid eſt ad literam, Reddite quæ ſunt Cæſaris, Cæſari.

Chryſoſt. ho. 71. in Matth. tom. 2.

qua

Quæ Deo, quę Cæſari red dенda.

quæ ſunt Cæſaris, Cæſari, &c. Vult dicere; Non repugnant, neque ſe mutuo impediunt, reddere temporaria bona Deo pro miniſtris, & temporali cultu, & ſacrificijs, quæ neceſſaria ſunt, & ſoluere Cæſari tributa ſua: & poſſunt ſtare ſimul, etiam ſi aliter Phariſæi cogitarent. Imò vos eſtis Dei, & Cæſaris, nam omnia habetis à Deo, vt animam, corpus, diuitias naturales; aliqua per Cæſarem, vt iuſtitiam, pacem, abundantiam. Reddite ergo vnicuique quod ſuum eſt; ſicut etiam Paulus præcipit, fortaſſis quòd aliqui inter Chriſtianos de ea re dubitarent. *Reddite,* inquit, *omnibus debita: cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal: cui timorem, timorem: cui honorem, honorem.* Non autem quòd eſſet vlla imago Dei monetæ impreſſa: quia nec Romani id facerent, nec Iudæi paterentur, & debita Dei temporalia licèt fauorabilia ſint, tamen quia agitur de eis extrinſecè, & præcipuè de debitis Cæſari dandis: hinc illa Dei, debitis Cæſari poſtponuntur, qui Rempublicam adminiſtrabat, & iuſtitiam, pacemque tuebatur.

Rom. 13.

Quorſum hęc: Reddite quæ ſunt Cæſaris, &c.

Plus autem reſpondit Dominus, quam interrogaretur: nam ſolùm interrogatus erat de cenſu Cæſaris. Et addit de debitis Deo ſoluendis: tum ne obijcerent ſibi præceptum Dei de decimis ſoluendis; tum vt oſtenderet ſe curare quæ Dei ſunt, non ſuo commodo, ſed vtilitate reddentium; tum denique vt iudicet vtrumque reddi poſſe, ſicut olim Deo, & Regibus Iuda, Dauid, & Salomoni ſoluebant tributa. Neč obſtat illud; *Nemo poteſt duobus dominis ſeruire:* quia id de contraria præcipientibus dominis intelligendum eſt, Cæſari verò obediendum, & tributum præſtandum propter Deum: & virtus iuſtitiæ vnicuique reddit quod ſuum eſt. Ita autem reſpōdit aliquid ſoluendum, vt nō incurreret inconueniens coram populo, neque reprehendi à Phariſæis potuerit. Vnde Lucas ait: *Et non potuerunt verbum eius reprehendere coram plebe; & mirati in reſponſo eius, tacuerunt.* Quia non quaſi ex ſe, ſed ratione cogente concluſit, non ſolum de Cæſare, ſed de Deo, & non nominans tributum, quod erat odioſum nomen; ita vt ab imperitis poſſet reduci ad propoſitionem conditionalem; Id eſt, ſi quid debetis, aut Cæſari, aut Deo, illud reddite. Quod reſponſum, vt admiratione dignum, ab omnibus receptum eſt, & illo euaſit inſidias, & technas eorum, & ipſos confutauit, & cum ratione magna locutus illis ſilentium impoſuit. Vnde dicitur, quòd audientes mirati ſunt, & relicto eo abierunt; vel, vt Lucas ait, mirati in reſponſo eius tacuerunt. Mirati ſunt, non conuerſi, & tacuerunt confuſi, & abierunt, ne plus confunderentur.

Quare Chriſtus addidit: Et quæ ſunt Dei, Deo?

Matth. 6. Illud: Nemo poteſt duobus Dominis ſeruire, quem ſenſum habeat.

Proprium iuſtitiæ quid:

Luc. 20.

Phariſæi cur mirati ſint in reſpōſo Chriſti, Reddite quæ ſunt Cæſaris, &c.

Ex qua reſponſione primum inſtruimur, Iudæos duplicem habuiſſe magiſtratum, & cœleſtem, & terreſtrem. Cumque vterque perſcripſerit mandata, vtrique eſſe ſeruiendum; ſed ita terreſtri magiſtratui obtemperandum, vt interim nihil in Deum mali committatur. Deinde inſtruimur, Chriſtianos non repugnare eſſe ſub principibus infidelibus vt Turcis, vel Paganis, ſub quibus ab initio multis annis fuerunt, modò illis non pareant in his, quæ contra religionem faciunt vel præcipiunt. Vnde Mauritius, & Exuperius, atque alij Duces Chriſtiani, Imperatore Maximiano mandanti vt idolis ſacrificarent, reſpōderunt: *Milites quidem tui ſumus, Imperator, ſed tamen ſerui Chriſti. Tibi quidem diſciplinam & operam omnem militarem; Deo autem debemus obedientiam, & innocentiam. In hoc te ſequi non poſſumus, vt noſtrum abnegemus Conditorem.* Hæc illi, quibus Chryſoſtomus hoc loco conſentit, dicens; Tu verò cum audias reddenda eſſe Cæſari, quæ ſua ſunt; illa ſolùm dici non dubita, quæ pietati, ac religioni nihil officiunt. Nam quod fidei, ac virtuti obeſt, non Cæſaris, ſed diaboli tributum, & vectigal eſt. Hæc ille ſapienter. Etenim libertas Euangelica, ſiue Chriſtiana à dæmone liberat, & à peccatis; non tamen vel à ſeruitute, ſi illam quiſquam aliquo caſu incurrit, vel à ſubiectione principum infidelium, & multò minus à lege Dei, & Decalogo, qui iuris naturæ eſt, nec ab obedientia debita poteſtati Eccleſiaſticæ, aut ſeculari: ob cuius rei ignorationem multi noſtro ſeculo ſeducti fuerunt audientes voces hæreticorum, & non intelligentes libertatis Euangelicæ rationem tantùm eſſe à Satana, & peccati reatu. Imò debent fideles orare pro principibus infidelibus, quemadmodum Baruch ſcripſit ad Iudæos: *Orate,* inquit, *pro vita Nabuchodonoſor Regis Babylonis, & pro vita Balthaſar filij eius, vt ſint dies eorum ſicut dies cœli ſuper terram:* & quæ ſequuntur: Apoſtolus etiam ad Timotheum ſcribit: *Obſecro,* inquit, *primum omnium fieri obſecrationes, orationes, poſtulationes, &c. pro Regibus, & omnibus, qui in ſublimitate conſtituti ſunt;* & reliqua. Et Tertullianus in Apologetico, non longe à fine: *Denique ſine monitore, quia de pectore oramus, precantes ſumus ſemper pro omnibus Imperatoribus, vitam illis prolixam, imperium ſecurum, domum tutam, exercitus fortes, ſenatum fidelem, populum probum, orbem quietum, quæcunque hominis, & Cæſaris vota ſunt.* Sic Tertullianus ſentit.

Iudæi olim duplicem habuére magiſtratum.

Terreno magiſtratui quatenus obtemperandum.

Chriſtianam libertatem cum ciuili obſequio, & ſeruitute poſſe conſiſtere.

Verba Mauritij, & ſociorū ad impium Maximianū.

Chryſoſt. ho. 71. in Matth.

Chriſtiana libertas vel Euangelica à qua ſeruitute nō liberet.

Exod. 20.

Baruch. 1.

Infidelibus nō modo principibus, & regibus obtemperare, ſed & pro illis Chriſtianos preces fundere debere.

1. Tim. 2.

Tertullian.

Tertiò

Poteſtatis ſecularis, & Eccleſiaſticæ iura eſſe diſtincta.

Tertiò edocemur, iura vtriuſque poteſtatis,& ſecularis, & Eccleſiaſticæ diſtincta eſſe. Debet ergo Cæſar vel Rex,ſi eſt Chriſtianus,contentus eſſe ſua iuriſdictione, & non mittere falcem in meſſem alienam, nec velle incenſum offerre, vt Ozias, vel definire res fidei, quod eſt Pontificis: nec contra Sacerdos, relicto grege ſuo, debet ſibi poteſtatem laicam vſurpare, aut in annis, vel in bellis, aut in negotijs mundi ſeruire. Nemo enim militans Deo ait Apoſtolus, implicat ſe negotijs ſecularibus; vt ei placeat cui ſe probauit. Principes etiam laici debent cauere, ne Epiſcopos ad profana munera aſciſcant, ne à paſcendis gregibus ſuis, & propulſandis Hæreticis, & miniſtrandis Sacramentis, & populo ſuo exhibenda præſentia impediantur. Studeamus igitur, vt omnibus omnia debita perſoluamus, non tantum Deo, & Principi, ſed etiam quæ proximo debemus, & nobis ipſis: ſed in primis debemus Deo amorem, vt parenti; honorem; vt ſummo, & excellenti Enti; obedientiam, vt domino, timorem, vt iuſto iudici, & punire valenti, tremorem, gratiarum actionem, vt benefico; fiduciam, vt miſericordi; fidem, vt primæ veritati; iuramentum, vt teſti, qui falli nequit, nec fallere; inuocationem, & preces, vt omnium largitori, ac diſpenſatori. Debemus illi decimas & primitias in Sacerdotibus; vt bonorum omnium conditori, & ſeruatori; eleemoſynam in paupere, vt mendico petenti; vitam, & ſanguinem illi, qui diuinum ſanguinem pro nobis fudit. Debemus etiam Regibus, & principibus honorem; obedientiam, timorem, & tributa: nobis verò, qui corpore, & ſpiritu conſtamus, vt corpori indies debita pendimus, ita & quæ ſpiritu debentur, à nobis eſſent ſerio perſoluenda; vt ita iuſtitiæ cultores inueniamur, & verbo huic obtemperemus, quod dixit Dominus noſter Ieſus Chriſtus, quem vnà cum Patre, ac Spiritu ſancto ſummis honoribus proſequi debemus in ſempiternũ, Amen.

2. Petr 26. — 2. Tim. 2. — Quid, & quantum Deo debeamus. — Regibus & nobis quid pendendum.

TRACTATVS LX.

De diſceptatione Domini cum Sadducæis proponentibus quæſtionem de muliere, quæ ſeptem viris nupſerat, cui in reſurrectione ſit tradenda: Et habetur apud Matthæum, cap. 22. Marc. 12. Luc. 20.

Matthæus ita exorditur hiſtoriã hanc. *In illo die acceſſerunt ad eum Sadducæi, qui dicunt non eſſe reſurrectionem: & interrogauerunt eum, dicentes, Magiſter, Moyſes dixit, Si quis mortuus fuerit non habens filium, vt ducat frater eius vxorem illius, & ſuſcitet ſemẽ fratri ſuo. Erant autem apud nos ſeptẽ fratres: & primus vxore ducta defunctus eſt, & non habens ſemen, reliquit vxorem ſuam fratri ſuo: ſimiliter ſecundus, & tertius vſque ad ſeptimum, &c.*

Quales Iudæi nouis ſemper quæſtionibus Chriſtum importunè pulſantes.

QVEMADMODVM de Hercule fabulantur Poëtæ, quòd vno Capite Hydræ Lerneæ reciſo, alia ſeptem orirentur, ita vt nullus eſſet finis congreſſus: ita cum Dominus Ieſus multis diſputationibus cum aduerſarijs habitis, ſemperque victor triumphum de illis egiſſet, noua bella, nouoſque conflictus hoſtes eius, quaſi multa renaſcentia capita Hydræ, ſubindè reparabant. Vides paullò ſuperiùs ſummos Pontifices cum Scribis, & Pontificibus de poteſtate prædicandi diſputantes ab eo conuictos fuiſſe. Vidiſti poſteà diſcipulos Phariſæorum cum Herodianis interrogantes de cenſu dando Cæſari, plenè confuſos abiiſſe. Iam Sadducæi (quibus cum Phariſæis nihil erat commercij, quod attinet ad dogmata; negabant enim reſurrectionem, ſpiritum, & Angelum, ac proinde futuram vitam) ſtudio confundendi Dominum inflammati eum adoriuntur; vt qui Euangelium, id eſt, vnicam, ac ſalutarem doctrinam diſſeminabat, omnes omnium errores refelleret, atquè conuinceret, Ait ergo Matthæus: *In illo die.* Scilicet quo præcedens quæſtio habita eſt, nempè tertia die à Dominica palmarum. *Acceſſerunt ad eum Sadducæi*: Nimirum ad Dominum præſentibus turbis, vt in fine diſputationis dicitur. Sadducæi verò, etſi placitis, & ſententijs longè à Phariſæorum dogmatis diſcreparent: in vno tamen Chriſto confutando, & reprehendendo conueniebant. Nam peculiariter Phariſæorum vitia reprehendebat, & reſurrectionem contra Sadducæos ſtatuebat. Paulus autem cum in Actibus dixiſſet ſe Phariſæum; filium Phariſæorum, & de reſurrectione mortuorum indicari, non erant à Paulo offenſi; ideo contra eum cum Sadducæis non fuêre coniuncti, ſicut hic fuerunt contra Dominum. Hinc quod ſcribæ quidam reſponſum Domini probarunt; vt Lucas refert, dicentes; Magi-

Matth 21. — Infra 22. Sadducæi cum Phariſæis in quo minimè cõſentiebant — Act. 23. — Quando Sadducæi interrogauerunt Dominũ de muliere ſepties nupta. In quo illi cũ Phariſæis conuenirent tantummodo — Actor. 23. — Luc 20.

Dogma Sadducæorum, quod nam eſſet.

Magiſter bene dixiſti, fortaſſis erant Phariſæi. Hi ergo Sadducæi reſurrectionem negabant, à ſenſu, qui hoc non capit, & Satana decepti, & putantes animam cum corpore interire, & corrumpi, quia ſanguinem, vel cerebrum, vel vim materialem vegetantem arbitrabantur eſſe, vel ſaltem mollem aerem, vt in Sapientia deſcribuntur impij cogitare: & hoc quia ſacra Geneſis vocat animam ſpiraculum vitæ, id eſt, flatum. Lucas enim aſſerit, Sadducæos negaſſe Angelum, & ſpiritum, id eſt, animam ratione præditam, vnde ibidem dicitur, *Quid ſi ſpiritus locutus eſt ei, aut Angelus?* Vbi ſpiritus pro anima accipitur: quia non excuſaretur, ſi dæmon ei eſſet locutus. Si etiam admitterent animam ſeparatam, concederent etiam præmium, & pœnas, & Angelos, quia eos negabant, & non niſi corpus eos eſſe putabant. Non erat autem hic articulus de reſurrectione mortuorum inter Iudæos definitus, quaſi contra legem exiſteret; alioqui Sadducæi puniretur vt Hæretici, ſi colligens ligna in Sabbato, erat lapidationis reus. Etenim Sadducæi, vt nomen ipſum indicat, iuſti habebantur, nec erant, vt Samaritani, alienigenæ, ſed eiuſdem generis & gentis, ſecundùm Ioſephum, qui morabantur cum Iudæis, & in templo eodem cum alijs verſabantur; cùm Samaritani verſarentur tantùm in monte Garizim. Hinc Phariſæi reſurrectionem, vt opinionem, non vt fidem amplectebantur: quia Scripturæ de illa loquentes, vt Iob, Ezechiel, & Daniel, à Sadducæis quidem non recipiebantur; Phariſæi vero putabant poſſe aliũ ſenſum recipere, ſicut illud: Suſcitans à terra inopem, & de ſtercore erigens pauperem: & ne nunc quidem Iudæi habent certam de reſurrectione ſententiam. Deinde difficile erat illud ſtatum alterius vitæ deſcribere: hinc errabant, non ſecus atque Poetæ, dicentes bonas animas vltra Oceanum in loco delectabili & amœno collocádas, malas verò in alio loco remoto, atque incommodo ſtatuendas: vt docet Ioſephus libro de bello Iudaico, agens de tribus ſectis Iudæorum. Vbi Sadducæos docet non poſuiſſe honores, neque pœnas animarum poſt mortem, & ita Ioſephus tradit non fuiſſe Iudæis maiorem euidentiam de reſurrectione corporum, & præmijs bonorum, & malorum ſupplicijs poſt mortem, quam erat de his apud Poëtas, vel Sapientes Græcorum. Erat enim parua Iudæorum cognitio, qui Meſſiam ſuum purum hominem futurum exiſtimabant. Et videntur Sadducæi dogmata Epicureorum ſectari, quemadmodum Eſſeni & Phariſæi Platonem, & Pythagoram. Quamquam autem Sadducæi, negantes animam poſt corpus manere, etiam particularem reſurrectionem ad vitam mortalem negare deberent, quia poſſent dicere aliam animam in illis à Chriſto ſuſcitatis, vel olim ſuſcitatis ab Helia & Heliſæo genitam fuiſſe; hic tamen de generali reſurrectione ad vitam immortalem interrogant. Tum quia caſus propoſitus de ſeptem fratribus, & vna eorum vxore, cuius erit vxor in ſtatu reſurgentium, videntur ponere ex dictis Chriſti, & Phariſæorum, futuram vniuerſalem reſurrectionem, in qua omnes tam viri, quàm fœminæ reſurgent.

Sadducæi qui negarent eſſe ſpiritum.
Sapient. 2.
Geneſ. 2.

Phariſæi quatenus reſurrectionem mortuorum aſſererent.

Num 15.
Quales eſſent Sadducæi.

Ioſeph lib 2. de bell Iuda. cap. 7.
Cur Sadducæi reſurrectionẽ negarent.

Iob 19.
Ezech. 37. & ſeq.
Daniel. 12.
Pſal 112.

Poetæ de animorum immortalitate quid ſenſerint.
Ioſeph. ibid.

Sadducæi cuius ſectæ videntur fuiſſe.
De qua reſurrectione Sadducæi ſermo-[nem habeant in mulieres exemplo ſeptem virorum.]
3. Reg. 17.
4. Reg. 4.

Vnde probetur de generali reſurrectione ſermonem fieri.

II. Ratio.

Deinde ſi eſſet ſermo de particulari, etſi ſuſcitaretur mulier, certè non ſuſcitarentur fratres, qui fuerant viri illius; & ita non eſſet difficultas circa coniugium, ſed poſſet tranſire ad alia noua vota. Quod ſi aliquis illorum ad nouam vitam ſuſcitaretur, non ſtatim ſuſcitarentur omnes; & ita non haberet locum dubitatio Sadducæorum ponentium omnes fratres ſuſcitatos.

III. Ratio.

Præterea Dominus dixit; *In reſurrectione neque nubent, neque nubentur; ſed ſunt ſicut Angeli Dei in cœlo*, id eſt, viuunt ſpiritualiter, & tamen in ſuſcitatione, qua quidam ad hanc vitam reuocantur, & nubunt, & nubuntur, & non ſunt ſicut Angeli Dei, ſed manducant, & bibunt, ac poſteà moriuntur. Et ſi de particulari eſſet ſermo Sadducæorum, non egeret Chriſtus aliqua probatione ex Scripturis, ſed ſuſcitaſſet coram eis mortuum aliquem, & fuiſſet probatio apertior. Ideò ſtatuendum eſt, Sadducæos de vniuerſali reſurrectione potiſſimùm dubitaſſe, quia vniuerſalis erat, & ad vitam ſpiritualem inſtituta, & quia corporea omnino aliena erant ad ſuſcipiendam animam: nam de particulari mortuo ſtatim ſuſcitato, vt puella Archiſynagogi, & filio viduæ, & Lazaro quatriduano, etiam fœtenti, dubitaret magis Martha. At id maximum, & admiratione digniſſimum, quòd corpora omnino à naturali diſpoſitione alienata; & in cineres, & pulueres reſoluta, & ex illis in prima elementa conuerſa, poſſint iterum vniri, & animæ ſuæ coniungi; maximè cum corpora hominum decorata ſint ſæpenumero.

Matth 22.

Luc 8.
Supra 7.
Ioan. 11.

Sed iam illud pulchrum eſt: Si Sadducæi reſurrectionem, & animæ immortalitatem negabát, quo præmio excitabátur ad virtutem colendam, & opera iuſtitiæ præſtan-

Quomodo cum Sadducæi animi immortalitatem, corporumve reſurrectionem negarent ad bonum poſſent impelli.

præſtanda ? quia ablata ſpe teſurrectionis mortuorum, nullum videtut eſſe boni operis incitamentum. Vnde Paulus: *Si mortui non reſurgent : neque Chriſtus reſurrexit, &c. Si in hac vita tantùm, in Chriſto ſperantes ſumus; miſerabiliores ſumus omnibus hominibus.* Et rutſus: *Si*; (ſecundum hominem) *ad beſtias pugnaui Epheſi; quid mihi prodeſt, ſi mortui non reſurgunt* ? Et Autot opeñs Imperfecti hoc loco: *Videns itaque* (diabolus ſcicet) *quia notitiam Dei omnino extinguere non potuit, aliam adinuentionem excogitauit erroris; vt etſi cognoſcatur Deus virtutum, tamen nullus obediat præceptis eius. Quid ergo ? Introduxit hæreſim Sadducæorum, qui dicerent non eſſe reſurrectionem mortuorum. Quæ res omnium propoſitum faciendæ iuſtitiæ frangit. Nam in omni re, aut actu, ſiue corporali, ſiue ſpirituali, agendi virtus ſpes eſt præmij futuri. Qui enim arat, arat vt metat. Qui pugnat; pugnat vt vincat. Nam cùm ſit ita difficile in hoc mundo ſeruare iuſtitiæ ſanctitatem; quis contentus eſſet aduerſus ſeipſum quotidie luctamina exercere, niſi ad ſpem aſpiceret reſurrectionis ? Tolle ergo ſpem reſurrectionis, & ſoluta eſt tota obſeruantia pietatis.* Hæc ille. Dicendum eſt, nihil eſſe, quod magis à malo arceat, & ad bonum impellat, quàm ſpem reſurrectionis, & immortalitatis, futuræque vitæ gaudia, aut æterna, quæ malos manens ſupplicia. Vnde vel Gentiles, qui vel de teſurrectione nihil certi habebant, finxetunt futuram eſſe vitam quietam, & omoi ſelicitate refertam, ad quam boni & iuſti eſſent peruenturi, imptobis vetò totmenta, & ſupplicia imminere perpetua. Ita enim Cicero in libr. de ſomnio Scipionis, atque lib. de ſenectute ſub finem, definite videtur, & Virgilius in 6. Æneidos, atque alij Poëtæ, vt homines ad virtutem colendam impellerent. Vnde Ioſephus libro de bello Iudaico laudat ſapientes Græcorum, quòd illa ob eam cauſam confinxerint. Et Ouidius de Pythagora ſcribit, hoc fuiſſe introductum ad incutiẽdum hominibus terrotem: quem ſic ille loquentem introducit:

O genus attonitum gelidæ formidine mortis;
Quid Styga, quid tenebras, quid nomina vana timetis.
Materiem vatum falſiq́; pericula mundi ?

Quidam etiam alius Satyricus hæc ipſa intentata ſupplicia irridens, ait:

Eſſe aliquos manes, & ſubterranea regna,
Nec pueri credunt, niſi qui nondum ære lauantur.

Et tamen iſti putantes ſe falſum dicere, verum dixerunt, ponentes animas immortales, & gaudia, & pœnas poſt mortem. Sadducæi igitur licet non ſpetatent reſurrectionem, excitabantur tamen ad præſtandum bonum, & cauendum malum, ſpe præſentis boni, & timore præſentis mali: ad quod etiam ipſa lex Moyſi incitabat. Vnde liber Leuitici, ac Deutetonomij interdum vniuerſa mala præſentia tranſgreſſoribus legis comminatur; & vniuerſa bona præſentia ſeruantibus pollicetur. Eſaias quoque: *Si volueritis*, ioquit, *& audieritis me; bona terræ comedetis.* Et ſtatim ſubdit: *Quòd ſi nolueritis, & me ad iracundiam prouocaueritis, gladius deuorabit vos.* Etſi ergo præſentia bona vim non præſtent ad tanta mala à mundo ſuſtineoda, & ad proprias voluptates, & cupiditates reprimendas, & ad illam perfectionem præſtandam, qnam Euangelium exigit: vnde æterna præmia, vel ſupplicia Dominus frequenter inculcat; ad ſeruandam tamen legem Moſaicam, ſatis erant præſentia bona, quæ Dominus illis pollicitus eſt, oon tamen ad Euangelium ſeruandum. Vt rectè dixerit Apoſtolus, Chriſtianos miſerabiliores eſſe omnibus hominibus, ſi in hac vita tantùm ſpem ſuam collocarent.

Quòd verò Sadducæi negârent Angelos, de quibus frequens eſt mentio in Geneſi, & in Pentateucho: dicendum eſt, Sadducæos per Angelos intellexiſſe Dei nuntios, vt nomen ipſum Græcum ſignificat, ſicut & apud Hebræos vox Malach; & ita concederent Sadducæi Angelos; id eſt, homines à Deo miſſos, & alijs hominibus incognitos; non tamen Angelos, qui eſſent puri ſpiritus. Vel dicereot, Angelos, ſi homines non ſignificarent, nec etiam puros ſpiritus, ſed ſubſtantias quaſdam corporeas ratione præditas, & corpora ſubtiliora habentes: vnde nonniſi ſumpta forma corporea apparebant, & manducauerunt, & biberunt cum Abraham, & Lotb; & Angelus quidam luctabatur cum Iacob. Et ita non putabant eſſe puros ſpiritus. Nam ſi Philoſophi aliqui, vt Apoleius, & alij Platonici dixerunt, Angelos eſſe animalia corporea aeria, mente rationalia; idem etiam putare poterant rudiores Sadducæi.

Quòd vero negarent ſpiritum, id eſt, vel animam ſeparatam, vel dæmooem, mirum oon eſt: quia Spiritus Domini, de quo Geneſis, erat Spiritus ſanctus, vel, vt alij volunt, ventus. Spiritus deſiccans aquas ventus erat; & rurſus cùm dicitur: *Non permanebit ſpiritus meus in homine in æternum*, & infrà dicitur: *In quibus ſpiraculum vitæ eſt in terra*, in his omnibus locis ſpiritus pro

animâ

Margin notes (left): *1. Cor. 15.* — *Ibidem.* — *Autor Oper. Imperfect. in Matth. hom 42. tom. 2. operũ B. Chryſoſt* — Diaboli aſtus, & inuidia. — In omni re, aut actu, ſiue corporali, ſiue ſpirituali, agẽdi virtus ſpes eſt præmij futuri. — Spem reſurrectionis tollere, quid ſit. — Spei reſurrectionis, & immortalitatis ad ſtudium pietatis quanta vis. — *M. Tullius.* — *Virgilius.* — *Ioſeph lib. 2. de Bel. Iudai. cap 10.* — *Ouid lib. 15. Metamorph. initio ferè.* — *Iuuena. Saty. 2 prope finem* — Sadducæi vnde mouerentur ad bonum.

Margin notes (right): *Leuit 26. & ſeq. Deut 28 & 29. & ſeq. Eſai. 1.* — Ad obſeruantiam legis Moſaicæ quæ præmia ſufficiant. — *1. Cor. 15.* — *Actor 23.* — Vnde Sadducæi tam grauiter hallucinati ſint, vt dicerent non eſſe Angelos. — *Gen 18. Infr. 19. Infr. 32.* — Apuleius, & cæteri Philoſophi, præſertim Platonici, de Angelis quid ſenſerint. — Vnde factum ſit, vt Sadducæi negauerint ſpiritum eſſe. — *Act. 23. Gen. 1. Infr. 8. Suprà 6.*

anima coniuncta corpori ſignificatur. Sicut cùm dicitur: *Auferam de ſpiritu tuo*, pro inſpiratione accipitur ad prophetãdum, quæ accidens eſt, & non ſubſtantia. Et ita in Pẽtateucho nihil poterat Sadduçęos cõſtringere ad accipiendam vocem Spiritus pro ſubſtantia ſpirituali, & ſeparata.

Quare Sadducæi reciperent ſolos quinque libros Moyſi, & non alios.

Sadducæi autem non recipiebant niſi quinque libros Moyſi, quemadmodum & Samaritani, quia in libris Moyſi continebatur tota lex, quam obſeruare cogebantur: ita vt non ſeruantes, veri Iudæi non haberentur. Cæteri tamen libri, qui nunc in Canone ſunt, certi erant, & repoſiti inter libros ſacros, & ſemper cuſtoditi, vt de illorum fide nulla eſſe poſſet ambiguitas: vt docet Auguſt. libr. de ciuitate Dei. Nunc autem ſicut Iudæi certum canonem habẽt librorum Veteris Teſtamenti, ita & nos: de quo lege Hieronymum in prologo galeato. Samaritani verò non recipiebant alios libros, quàm quinque Moyſi: nõ quòd eo tempore, quo ipſi miſſi ſunt ad colendã terram decem tribuum, non eſſent alij libri ſcripti præter illos quinque, quia erant nonnulli alij, ſed quia, vt legitur in quarto Regum volumine, cùm Gentiles illi terrã decem tribuum colentes, ritus ſuos profanos retinerent, & Deum Iſraël non colerent; ob id miſit Deus Leones, qui lacerarunt illos, & intellexerunt Gentes, idcircò illis hoc eueniſſe: quod cùm Regi Aſſyriorum innotuiſſet, præcepit vt vnum de Sacerdotibus captiuis ſecum haberent, qui ritum colendi Dominũ eos doceret. Cùm autem cæremoniæ diuini cultus in quinq; libris Moyſi contineantur, ideò Sacerdos ille non reliquit eis alios libros, pręter illos Moyſis. Poſteà verò reliquos libros recipere noluerunt ob odium antiquum, quo Iſraëlitas redeuntes ab ædificatione impedire voluerunt, & propter templum in monte Garizim erectum, in quo, & non in Ieruſalem dicebant eſſe adorandum.

Aug lib. 15. de ciuit. Dei, c. 23. tom 2.

Hieron to. 3.

Samaritani ſolos quinque Moyſi recipeẽt libros.

4 Reg 17.

1. Eſd 4. & ſeq. & 2. Eſd 6 Ioan. 4.

Quo animo Christo Sadducæi interrogauerint de reſurrectione mortuorum.

Et interrogauerunt eum dicentes. Hæc interrogatio non eſt ſimplici animo facta ad diſcendum, ſed animo tentandi, & explorãdi, non quidem vt eum proderent, quemadmodum Phariſæi, ſed vt oſtentarent ſcientiam, & confunderent Dominum. Nam ſi tantũ diſcendi gratia interrogaſſent, non diceret Dominus *Erratis neſcientes Scripturas, neque virtutem Dei*, nec diceret Euangelium ſilentium eis eſſe impoſitum; nec Lucas diceret: *Amplius non audebant eum quicquam interrogare.* Interrogant autem potius Sadducæi de reſurrectione, quia ipſi volebãt gloriam captare, Chriſtum diſputatione ſuperando; & circa hoc ſe putabant habere firmius argumentum, quàm in alia materia: & quia hanc nominatim ſententiam ſuſtinebant aduerſus Phariſęos; & Chriſtus frequenter contra eam ſolebat diſſerere: ideò vt eã tuerentur, voluerunt de ea argumentum formare, quò ſi Chriſtum viciſſent, viderentur Phariſæos aduerſarios ſuos quoque ſuperaſſe. Ad hæc cùm vidiſſent Chriſtum Phariſæos tentantes de Cenſu Cæſari dando à ſe confutatos receſſiſſe, cogitabãt fortaſſis Chriſtum indignatione commotum contra Phariſæos velle aſſerere, & negare reſurrectionem, vt ipſimet Sadducæi negabant: qui etſi ſpiritum & Angelum negarent, potiùs tamen quæſierunt de reſurrectione, quàm de Angelis, vel ſpiritibus. Nam reſurrectionẽ ſæpè prædicabat, cùm diceret: *Appropinquauit regnum cælorum*, & Apoſtolis illud præciperet prædicare: regnũ autem cœlorum eſt poſt reſurrectionem: de Angelis verò, vel ſpiritibus rarò Dominus loquebatur ad populum. Deinde maior contentio erat de reſurrectione: quia magis curant homines de eo, quod ad ipſos ſpectat, qualis eſt reſurrectio corporũ, in qua totum hominis bonum, in quod tẽdit, ſitum eſt: eſſe autem Angelos, vel ſpiritus, parum curant, ad quos etiam negãdos non ita validum argumentum ſuppetebat, atque ad reſurrectionem ſubuertendam. Poſtremò declarata reſurrectionis quæſtione, declarantur & aliæ duæ: quia ſi reſurrectio eſt, neceſſe eſt manere animã corpore ſolutã, quæ debeat corpore coniungi. Soluitur etiam quæſtio de Angelis, quos propterea negabant Sadducæi, vt diximus, quia Angeli ſunt puri ſpiritus, & putabant ipſi quòd non poſſet eſſe aliqua ſubſtantia purè ſpiritualis. Quòd ſi reſurrectio eſt, ergo anima ſeparata eſt, & ſpiritus eſt, & ſubſtantia incorporea eſt; ac ob id Angelus eſſe poteſt. Et tamen ſi concedatur, Angelum eſſe vel ſpiritum, non ſequitur reſurrectionem eſſe, quia multi Philoſophi ponunt animas ſeparatas manere incorruptas; qui tamen negant reſurrectionem.

Matth. 22

Luc 20.

Cur potiùs de reſurrectione, quam de alijs interrogauerint.

Act. 23.

Cur Sadducæi potius quæſierint de reſurrectione, quã de Angelo, vel ſpiritu.

Matth 4. Infra 10. Luc. 10.

II. Ratio.

III. Ratio.

Magiſter. Moyſes dixit, Si quis mortuus fuerit non habens filium, vt ducat frater eius vxorem illius, & ſuſcitet ſemen fratri ſuo. Quaſi dicat, ſemen à viro mortuo ſuſceptum viuificet, nõ ſecùs, quàm Sol granum mortuum ſecundùm vulgarem modum cogitandi: nam reuera ſemen non viuificatur per ſemẽ, quia formari nequit, ſed potiùs ipſum format. Dici etiam poteſt, ſemen accipi pro filio, vnde ſemen mulieris, & ſemen Abrahæ, quia ex ſemine prodeunt. Seruiebat autem iſta ſeminis ſuſcitatio ad mortui conſolationem.

Deut. 25.

Quid ſit ſuſcitatio ſeminis.

Alter ſenſus.

Gen. 3. Infra 17. & 22.

Hæc ſuſcitatio ſeminis ad quid valeat.
Gen. 24.
Infr. n 30.
Ibidem.

tionem. Nam habentes filios, felices habebantur. Vnde Rebeccæ dicitur: *Creſcas in mille millia*; & rurſum ait Lia: *Beatam me dicent omnes mulieres*, ob filium ſuſceptũ à viro ſuo ex Zelpha ancilla ſua: & Rachel dicebat viro ſuo: *Da mihi liberos, alioquin moriar.* Relinquebant etiam in filijs nomen, & famam ſuam: vnde Saul Dauidem rogabat, ne deleret nomen ſuum. Vt ergò eſſet ſucceſſio in hæreditate; & linea defuncti, quãtum ad nomen, continuaretur, erat hęc lex ſuſcitandi ſeminis, ita vt ſuſcitans non gigneret ſibi filios, vt Onan non cognoſcebat Thamar, ne filium ſuſcitaret fratri ſuo Her: & cognatus Booz noluit cognoſcere Ruth Moabitidem. Reuera ergò manebat nomen, & opinione habebatur filius; ob quã cauſſam, non obſtante zelotypia, ſupponebant ancillas maritis, ex quibus filios ſuſciperent. Et ob id fiebant etiam apud Gentiles ante legem, vt conſtat ex ſacra Geneſi. Et idcircò conceſſum fuit Iudæis diuortiũ, ſicut datus eſt Rex, vſura permiſſa, & vxorum multitudo tolerata, quia imperfecti, & illis aſſueti, & habentes exempla à Gentilibus. Nam Iudæi protſus legem omiſiſſent, niſi in his, quæ libertatis erant aliquid concederet. In cultu autem Dei falſo, non permiſit vt Gentes imitarentur, vt in Deuteronomio perſcribitur, vbi omnia ſpectantia ad deorum cultum iubet ſubuerti. Etſi autem Gentes ab initio ſuſcitationem ſeminis impensè deſiderarent; Gentiles tamen poſteri, & zelotypi non ita nomen curantes, potiùs cauerunt ne vxores ſecundò nuberent, & magis concupierunt vt manerent in perpetua viduitate, adeò vt gloriæ & decori duceretur fœminam ſecũdò non nubere. Vnde Dido ſecundas nuptias cogitans, dixit apud Poëtam, culpam vocans:

1. Reg. 24.
Cur hęc lex de ſemine ſuſcitando data fuerit Iudæis: & an gentes illam haberẽt.
Gen. 38.
Ruth 4.
Iudæis olim quæ permiſſa.
Ibidem.
Deut. 24.
1. Reg. 8. & ſeq.
Deut. 23.
Deut. 12.
Suſcitationẽ ſeminis qui negligerent.

Si non pertæſum thalami, tedæq́, fuiſſet.
Huic vni forſan potui ſuccumbere culpæ.

Virg. 4. Æn. initio.
Cur lex ſuſcitandi ſeminis ad Nouum nõ pertinet Teſtamentum.

In Nouo verò Teſtamento lex ſuſcirandi ſeminis non eſt cõueniens: quia huiuſmodi ſuſcitatio ſeminis repugnat ex parte fidei & ſpei certæ reſurrectionis, vt non opus ſit conſeruari nomen in filio. Hinc Apoſtolus inquit: *Conſolamini inuicem in verbis iſtis*; & rurſus: *Nolumus vos ignorare fratres, de dormientibus, vt non contriſtemini, ſicut & cæteri, qui ſpem non habent*, ſcilicet de reſurrectione. Nam qui vult ſuſcitari ſibi ſemen, deſiderat in filio viuere; at nos non habemus hic manentem ciuitatem, ſed futuram inquirimus, vt non opus ſit conſeruari in filio, de quo dicitur, *Mortuus eſt pater eius, & quaſi non eſt mortuus: ſimilem enim reliquit ſibi poſt ſe.* Non erat etiam in Nouo Teſtamento

1. Theſſ. 4.
Ibidem.
Heb. 13.
Eccl. 30.
II. Ratio.

illa opinio hominum, vt curarent de nomine ſuo per ſuſcitationem ſeminis tuendo, neque in optimis legibus Gentilium, quales erant leges Romanorum, tale quid mandabatur. Non conuenit etiam ſuſcitatio ſeminis honeſtati graduum matrimonij: nam contingeret coniugia fieri in primo gradu affinitatis, vel ſaltem eundem virum habere duas ſorores ſimul in vxores, vbi contingeret alterius illarum virum abſque ſemine defunctum eſſe, neq; extare alium, qui poſſit ſuſcitare ſemen. Frater autem directè lege tenebatur ſemen ſuſcitare, ſed poterat cognatus alius ſuſcitare, alio cedente, vt habes in libro Ruth. Et habens vxorem debebat ſuſcitare, quia licita pluralitas tunc erat, aliàs rarò ſuſcitaretur ſemen: & Booz laudauit Ruth, quòd nõ ſit ſecuta iuuenes, ex quo videtur vxoratus fuiſſe. Septimus etiam frater non videtur expectaſſe ante matrimonium mortem ſexti. Et hæc pauca de ſuſcitatione ſeminis ſint dicta. Ex hac autem lege, quam Moyſes ſuperappoſuit, benè conſiderata, multæ ſoluuntur in Scriptura quęſtiones, quòd alij ſint patres ſecundùm legem, alij ſecundùm naturam, & tamen vtriq; veri Patres. Hinc Ioſeph ſponſus Mariæ Virginis duos habuit patres, alterum ſecundùm carnem, qui dicitur Iacob, alterum ſecundùm legem, qui nuncupatur Heli: ex cuius rei conſideratione diſſonãtia Euangelica cõciliatur, vt ſuo loco fuit dictum.

III. Ratio.
Optimæ leges Gentilium erant leges Romanorum.
Ruth 4.
Supra 3.
Moſaica ſuſcitatio ... intelli... quid ...
Matth. 1.
Luc. 3.
Lib. 3.

Erant autem apud nos ſeptem fratres. De his enim, & non de cognatis lex Deuteron. loquitur, quam tantùm recipiebant Sadducæi, & fratres tantùm obligãtur. Et factum hoc contingere potuit, vt de Sara Tobiæ, quæ ſeptem viris nupſit, & de Samaritana, quæ quinque habuerat viros præter eum, quem tũc habebat. Martialis meminit cuiuſdam Gallæ, quæ ſeptem viris nupſerat, ait enim:

Deut. 25.
Ad quos tantùm lex ſpectaret ſeminis ſuſcitandi.
Tob. 3.
Ioan. 4.

Funera poſt ſeptem, nupſit tibi Galla virorum,
Picentine: ſequi vult, puto, Galla, viros

Et de altera:

Inſcripſit tumulo ſeptem celebrata virorum
Se feciſſe Cloe: quid pote ſimplicius?

Martial. lib. 9 epigram.

Ideò valet argumentum, licèt fortè non acciderit de ſeptem fratribus ſine ſemine: ſed non conſtat. Et non ponunt decem, vel plures, quia non eſſet veriſimilis hiſtoria. Quanquam Hieronymus ad Gerũtiam teſtetur virum quẽdam ſuo tempore Romæ vixiſſe, qui viginti ſepeliſſet vxores, alteram, quæ vigeſimum ſecundum habuiſſet maritum, matrimonio copulatos, & ſummam omnium fuiſſe expectationem quis

Quare Sadducæi de ſeptem fratribus tantum petierũt, non pluribus, vel paucioribus.
Hieron.

quem

Viri cuiuſdam & mulieris iſtâ prodigioſa incontinentia.

quem prior efferret, & viciſſe tandem maritum. Nec ponunt duos tantùm, quia etſi idem ſit neruus argumenti, imperiti tamen magis ex multitudine turbantur: & maius inconueniens videtur, quòd ſex viri maneant incôiugati poſt reſurrectiunem, quã vnus. Et maior vis eſſet argumenti, ſi non eſſet accepta ad ſemen ſuſcitandum, quia poſſet videri primi vxor:ſed eſſet tanquam Sara, quam ſeptem viri acceperunt. Tamen primum proponunt, quia rarum eſt, quod ſine lege ita ſit vna incontinens, vt ſeptem copuletur.

Tob. 3.

Et ſubiungunt: *Nouiſſimè autem omnium, & mulier defuncta eſt.* Et ita non potuit habere alium, de quo eſſet dubitandum: nam ſi aliquis ſeptem fratrum ſuperuiueret, illius eſſe videretur.

[..]er reſurrectionem quid [h]oc loco.

In reſurrectione ergo, cuius erit de ſeptem vxor? Omnes enim habuerunt eam. Reſurrectionem, vocat ſtatum reſurrectionis: nam reſurrectio ipſa in momento fiet, vt ait Apoſtolus. Omnes autem, quia habuerunt illam, ius habent ad eam. Ponunt Sadducæi in ſtatu reſurgẽtium futuram commixtionem ſexuum, ſicut nunc, deinde quem libet eam habiturum vxorem, quem hic habuit. Quibus datis, videbatur ſequi maximum inconueniens: quia aut omnes illi haberẽt ſimul eandem vxorem, aut aliquis eorum ſolus. Si omnes, fieri non poterat, vt vna mulier haberet plures viros ſimul, etiam ſi è contrario vir potuerit ſimul multas vxores habere: maximè cùm iſti eſſent fratres, & cognationis impedimẽtum obſtaret. Si autem dicatur quòd vnus illorum habiturus eſſet eam, quæreretur quis eſſet, quia nô videtur maior cauſa de vno, quàm de altero: ideò nullus eſſet habiturus eam, quia omnes habuerunt illam, vt dicitur in litera: & ita omnes ius ad eam habebant. Deinde omnes mortui ſunt ante illam, & nemo in hoc alteri præſcribat: quia nouiſſima mulier defuncta eſt. Tertiò, quia omnes mortui ſunt ſine ſemine, vt ponderant Marcus & Lucas. Cur ergò magis vni, quã alteri traderetur? Quod inconueniens videtur, quia in reſurrectione ponebãt quẽlibet illorum ſuam habiturum vxorem. Eo etiam dato, quod vni illorum adiudicaretur, cæteri ſine vxoribus manerent: quod non minus erat inconueniens.

[1] Cor. 15.

Sadducæorũ de muliere ſeptemuira, cui illorum in reſurrectione contingeret, interrogatio falſa, ac nitebatur, duplici fũdamento.

Marc. 12. Luc. 20.

Sed eo etiam admiſſo, nimirum in reſurrectione generali eſſe commixtionem futuram ſexuum, & quẽlibet accepturum vxorem ſuam, non rectè inferebant quod volebant: quia in ea cauſſa vxor non æqualiter pertinebat ad omnes, ſed ad vnum præcipuè: ergò illius erat futura vxor in reſurrectione, hoc eſt, primi eorum, quia ille accepit eam in vxorem propter ſe ipſum, cæteri autem non acceperunt eam propter ſe ipſos, ſed propter defunctum, vt illi ſemen ſuſcitarent. Id verò quod propter aliũ fit, reducitur ad id quod per ſe eſt. Deinde primus ſpontè eam accepit, alij autem cõpulſi neceſſitate legis: & cùm illa accipiebant bona defuncti primi iuxta legẽ Deuter. & lib. Ruth: ad eum igitur in reſurrectione reditura erat. Tertiò, quia filij qui gignuntur poſt mortem ex vxore ſua, minus ad defunctum pertinent, quàm vxor, & tamen primogenitus ex vxore defuncti ad ſuſcitandum ſemen donatus, pertinet ad defunctum, & non ad viuentem, qui illum genuit. Ergo à fortiori, pertinebit vxor ad defunctum, & ita eam habebit, & non alij tanquam minores in iure. Dato etiã quòd in reſurrectione eſſet futura corporum cômixtio: ſi ſtricto iure agitur, dicendũ quòd ad nullum pertinebit vxor, quam habuit hic, eo quòd non maneat iam aliquod vinculum, cùm per mortem viri fuerit ſoluta mulier à lege viri, vt Paulus habet ad Romanos. Nam obligatio ſemel extincta non redit. Itaque non oportebat, vt quis rediret ad vxorem, quam viuens habuerat; & ſic ceſſaret iſta contentioſa argumentatio. Si autem ex æquitate agatur, videtur æquius quòd homo redeat ad vxorẽ ſuam, quàm quod aliam de integro accipiat: & tũc cùm illa fuerit ſeptem virorum, & primi fuerit præcipuè, ad illum potiùs redire deberet. Nec circa alios vllũ remanet incôueniens: quia poterãt illi accipere vxores alias quas vellent, quemadmodum hic moriente vxore alicuius accipi poteſt alia ſine vllo dedecore, aut abſurdo.

Alterũ fundamentũ quinque rationibus euertitur.

II. Ratio.

Deut. 25. Ruth 4.

III. Ratio.

IV. Ratio à iure ipſo.

Rom. 7. 1 Cor. 7.

V. ab æquitat[e]

Reſpondens autem Ieſus, ait illis. Quamuis Ieſus tentatoribus non ſoleat reſpondere, vnde quærentibus: *In qua poteſtate hæc facis? & quis tibi dedit hanc poteſtatem?* reſpondit: *Nec ego dico vobis in qua poteſtate hæc facio,* & Phariſæis tentantibus de cenſu, obliquè reſponderit, quia doloſè, & ad macbinandã illi mortem tentabant; Sadducæis tamen tentãtibus ad gloriam & oſtentationẽ doctrinæ, & côtra veram doctrinam peccantibus directè reſpondere voluit, ne Sadducæi victoriam obtinuiſſe viderentur contra Dominũ, vel poſſent gloriari de ſua ſapientia, ideò directè confutauit eorũ poſitionẽ. Reſpondit etiã, vt Dei gloria ſuo reſponſo illuſtraretur, turba ædificaretur, & nos de conditione reſurgentium doceret.

Quare nunc Chriſtus Sadducæis ſe tentantibus contra morem ſuum reſpondit

Matt. 21. Infra 22.

I. cauſſa.

Neq; voluit Chriſtus diſſoluere illorum argumentum, oſtendens non valere conſequentiam. Nam vxor illa vel nullius eſſet, vel

II. cauſſa.

Cur Chriſtus Sadducæorũ obiectionem propoſitam non diluit.

vel eſſet primi: & neutro modo vllum abſurdum ſequeretur, vt dictum eſt. Sed Dominus noluit ſic illorum argumentum cõfutare, tametſi potuiſſet, ſed falſitatem eius quod poſitum erat, oſtendere. Nam aliter debet procedere dialecticus diſputator, & alter moralis doctor, & diuinæ doctrinæ traditor: nam reſpondere ad conſequentiã, erat ſubtile & dialecticum, ſed ad mores nequaquam. Ideò Dominus Ieſus quod nobis erat conducibilius, reſpondit.

II. Ratio.

Deinde non erat ad mentem Chriſti ita reſpondere: nam ſi diſſolueret conſequentiam, oſtenderet, quod vxor illa ad vnum potius pertineret, quàm ad alios, vel ad nullum: & hoc per aliquas probationes, quas auditores non benè caperent, nec viderent an Dominus feciſſet ſatis argumento.

III. Ratio.

Adhæc etſi viderent cõfutationem conſequentię, nõ eſſet tamen tam manifeſta, quin aliquo modo poſſet contendi, quia circa ſubtilia ſemper remanet aliquis ſcrupulus: & hoc multum derogaſſet Chriſti honori, quia apertè cõfutare debebat aduerſarios, vt populus audiens laudaret, ſicut factũ eſt.

IV. Ratio.

Denique ſi ad conſequentiam reſpondiſſet, etiamſi quod poſitum erat, nõ admitteret, putaſſent ſimplices, quòd tacendo illud concederet, cùm ad illud non reſponderet: & crederent Chriſtum aſtruere, quod in reſurrectione eſſet ſexuum commixtio. Ideò ad hoc expreſsè reſpondit, & ad illud ſimiliter, vt doceret ſtatum reſurgentium alienum longè à nuptijs.

Quando fructuoſa ad interrogantes erit noſtra reſponſio.

Docet igitur nos ſuo exemplo, vt intelligamus, quibus, & quando, & ob quem finem reſpondendum, vt fructuoſa ſit noſtra reſponſio, & grata atq; gratioſa apud auditores exiſtat. Sed ne tractatus modũ excedat, reliqua huius diſceptationis in ſequẽtem reijciemus, quò maiori cum pondere diſcutiamus, atque examinemus verba Domini noſtri Ieſu Chriſti, cuius cum Patre, atque Spiritu ſancto ſempiternam felicitatem agnoſcere & prędicare debemus omnibus ſeculis, Amen.

TRACTATVS LXI.

De diſceptatione Domini cum Sadducæis de Reſurrectione, in eadem verba.

Reſurrectionis articulus quanti ponderis ſit atque momenti.

OPERÆPRETIVM eſt, vt hanc Domini reſponſionem diligenter atq; luculenter excutiamus, quia articulus reſurrectionis & magni eſt momenti, & longè intelligentiæ noſtræ facultatem, vt capiatur, ſicut & vires naturæ vt fiat, excedit.

Cur Chriſtus dixerit Sadducæos errare in reſurrectionis doctrina.

Ait ergò: *Erratis neſcientes Scripturas, neq; virtutem Dei.* Primò aſſerit illos errare: quòd verum erat, nam ex errore argumentũ eorum procedebat, nec intelligebãt quòd eſſet futura reſurrectio, nec qualis eſſet futura cõditio reſurgentium. Deinde hoc dixit ad confuſionem eorum, qui ſapientes erant in oculis ſuis: & ad indicandum eorum mentem, quòd non hypocriſi & malo animo, ſed errore peccarẽt, oſtentare volentes ſcientiã, & putantes inſolubile, quod tamen ſolubile erat, & falſo nitebantur fundamento, nimirum vſum ſexuum futurum in alia vita.

Ignorantes Scripturas, quid ignorãt teſte Hieronymo. *Hier. in Mat. c. 22. tom. 9.* Sadducæi quã ignorabant virtutem. *Origen. tract. 22. in Matt. tom. 2.*

Errabant ergo neſcientes Scripturas, id eſt, ideò erratis, quia neque ſcitis, neque legitis Scripturas, quas qui neſciunt, ignorãt virtutem Dei, vt ait Hierony. Sermo eſt de ſacris Scripturis, quæ loquuntur de reſurrectione, vel de conditione reſurgentium. Virtus autem Dei non eſt Chriſtus, vt interpretatur Origenes, etiamſi ille ſit virtus Dei; ſed poteſtas illius eſt ad efficiendam reſurrectionem, vel ad dandam conditionem ſpiritualem reſurgentibus. Vtetq; verò error Sadducæorum ex ignorantia procedebat, tùm Scripturarum, tùm virtutis Dei: nam Scripturas neſciebãt qui Prophetarum Scripturas non recipiebant, & Scripturas Moſaicas quas legebãt, minimè intelligebant. Nam ex Scripturis etiam Moſaicis potuiſſent accipere reſurrectionẽ, & aliam in ea viuendi rationem, quam modo habem⁹ in cibo & potu, & vſu venereorũ, & illi non abſurdum putaſſent. Homines *Gen. 1. & ſeq.* etiam in cinerem redactos ſecundũ corpus redire ad vitam ab eo, qui totum mũdum ex nihilo ante cõdiderat. Ex quo etiã facilè accepiſſent, Deo poſſibile eſſe, nos alia in futuro ſeculo vita donari, quã ſit præſens. Et horum duorũ ignorantia cauſſa fuit erroribus omnibus, tùm Philoſophis, tùm hæreticis, & non ſolũ Sadducęis, qui reſurrectionẽ, vel apud Iudæos, vel apud Chriſtianos negarũt.

Sadducæi cur reſurrectionẽ negarent.

Et ſenſus eſſe poteſt, quòd Sadducęi errabant, putantes nõ eſſe futurã reſurrectionem: quod ex duob. proueniebat, nimirum ex ignorantia Scripturarum, & virtutis Dei. Scripturarum quidem, quia multæ de reſurrectione loquuntur: & iſti vel illas nõ legebant, vel nõ intelligebant. Circa virtutem Dei etiã errabant, quia etſi Scripturas legerent, & intelligerent ex illis ſignificari reſurrectionem, nõ credebãt tamen Scripturę propter reſurrectionis difficultatem, quia nõ putabant eſſe poteſtatẽ, quæ ſufficeret ad efficiendã reſurrectionẽ. Atq; in hunc modũ intelligũt Origenes & Theophyl. *Origen. Theophylact.* Vel ſecũdò ſenſus eſt, quòd iſti errabant in fundamento, putantes quòd etſi reſurrectio ſit futura, in illa quoque fo-

ret corporum commixtio:qui error prouenit ex ignorantia Scripturarum,quæ ponũt aliam reſurgentium conditionem: prouenit etiam ex virtute Dei ignorata,putabant enim quòd homines non poſſent alio modo viuere,quàm nunc viuunt.Et hunc ſenſum optimè exprimit Euthymius his verbis: *Fallimini,vt qui non intelligitis Propheticas Scripturas,quæ non talem, qualem vos ſuſpicamini,docent reſurrectionem:& veluti ignorantis virtutem Dei,quæ mortuos reſuſcitare poteſt,ſine prioribus habitibus & affectibus.* Hæc ille.

Euthym.c.53. in Matth.

Quæ Scripturę nouum futurę reſurrectionis ſtatum inſinuent.

1.Cor.15. & ſeq.

Origen ibid. ſub finem.

1. ſolutio,ſed infirma, ac improbabilis.

Dices; Quæ ſunt illæ Scripturæ, quæ dicunt futuram conditionem reſurrectionis aliam:nulla enim talis videtur extare; non enim Chriſtus allegaret ſe ipſum tunc, vel Apoſtolum in priori ad Corinthios, cùm eiuſmodi libri nondum eſſent editi. Origenes hoc loco ſic ſcribit: *Queritur hic Saluator,qui dicit ad Sadducæos, Erratis neſcientes Scripturas,neq; virtutem Dei. Indicat enim,quoniam in quibuſdam ſcripturis poſitum eſt,vt in reſurrectione nuptiæ non ſint, hominibus videlicet factis in ſimilitudinem Angelorum. Quæ ergò Scriptura eſt docens, quoniam in reſurrectione neque nubunt,neq; vxores accipiunt? Et in qua Scriptura vel Legis,vel Prophetarum diſcimus; quoniam erunt,qui reſurrexerint, ſicut Angeli in cœlo? Manifeſte enim in Veteri Teſtamento hoc non legitur ſcriptum, & quærat qui vult,ſi poterit inuenire. Nos autem dicimus quia ſcriptum eſt, non tamen in ipſis ſermonibus manifeſte iſta dicentibus, ſed in myſterio indicantibus ſecundùm intellectum moralem. Nam cùm ſit Lex vmbra futurorum bonorum,& dicens quædam de viris & vxoribus,& exponens nuptias,non principaliter de ipſis nuptijs intelligitur, quas non ſimpliciter ſecundùm carnem nuptias exiſtimamus, ſed de talibus nuptijs quales nos de Chriſto & Eccleſia expoſuimus in ſeculo illo fore:* Et infra: *Nec inuenio alicubi ſcripturam docentem, Sanctos poſt exitum fore ſicut Angelos Dei: niſi fortè quis & hoc moraliter intelligat, ſecundùm illud quod dicitur: Tu autem ibis ad patres tuos cum pace nutritus in ſenecta bona; item, appoſitus eſt ad populum ſuum, aut, appoſitus eſt ad genus ſuum.* Sic ille ſenſit. Hæc autem non videntur ſatis ſolida: quia cùm Chriſtus argueret cõtra Sadducæos, ex Scripturis hoc poſſe colligi: & tamen Scriptura in ſenſu myſtico non facit aliquod firmum argumentum:ex Scriptura ergò in ſenſu literali hoc elici poterat.

Heb.10.

Gen.15. Infra 49.

In quo ſenſu Scriptura non facit ſolidum argumentum

Altera firmior ſolutio atque probabilior. Duplex error Sadducæorum circa reſurrectionem vnde prouenit.

Propterea dicendum eſt, quòd iſti tam circa reſurrectionem futuram, quàm circa conditionem reſurgentium errabant. Et primus error ex iſtis proueniebat ex ignorantia Scripturæ, quæ illud abundè tradit. Secundus error procedebat ex ignorantia diuinæ virtutis: nam etſi Scripturæ apertè de ea re non loquantur, tamen non debebat credi hoc impoſſibile,ſi virtus & poteſtas Dei agnoſceretur.Putabant enim Sadducæi ſolùm fieri poſſe quæ naturaliter,& quæ conſuetè fiunt, ideò negabant quicquid non videtur oculis, quemadmodum nunc faciunt ſcioli,qui omnia inficiantur, quæ alij viderint,vel ſacris,aut alijs probatis traduntur hiſtorijs. Rationi namque eſt conſonum,quòd cùm ſtatus reſurgentium ſit ad recipiendum pœnam,& præmiũ pro bonis & malis,vt illi qui in parte bonorum meliorem ſtatum habituri ſint quàm hic, atque adeò corpora exutis paſſionibus, & habitibus corporum modum ſeruent ſpiritualem. Cùm ergò ratio hoc ſuadeat,videtur ita eſſe futurũ, niſi deſit poteſtas faciendi hoc: at potentia non deeſt,quia illa Dei infinita eſt.Ergò reſurrectio futura erit ad conditionem ſpiritualem,quam qui negat,nõ credit Dei virtutem eſſe potentem ad hoc efficiendum. Et hic ſenſus videtur cæteris præſtantior,illumque aſſerit Chryſoſtomus à B.Thoma in catena aurea citatus, his verbis: *Quod dixit, In reſurrectione neque nubent,&c.retulit ad hoc quod dixerat; Neſcitis virtutem Dei.Quod ante dixit:Ego ſum Deus Abraham,&c. ad illud quod dixerat: Neſcitis Scripturas.* Sic ille.

Sadducæorum qui ſimiles videantur.

Reſurrectio cur futura.

Chryſoſt in Matth. to.2.

Verba Græca habent, οὔτε γαμοῦσι, οὔτε ἐκγαμίζονται, quæ magis generalia ſunt, quàm verbum noſtrum nubendi,quod apud nos propriè mulieribus conuenit reſpectu virorum. Verba tamen Græca generaliora ſunt, & ſignificant matrimonium contrahere,aut nuptijs copulari, quorũ vtrumq; perinde viris ac mulieribus commune eſt. Verbum autem ſecundùm Gręcũ non paſſiuam ſignificationẽ habet, vt Latina vox, Nubentur:habet enim naturalem, non actiuam ſignificationem: nam ſecundùm actiuum ſignificatum diceremus, parentes nubere ſuas proles, id eſt, nuptui tradere. Huius autem verbi paſſiui, quo hic vtitur Euangeliſta, actiuam ſignificationem ponit Paulus,cùm ait: *Igitur & qui matrimonio iungit virginem ſuam,benè facit.* Vbi Græcè legitur ἐκγαμίζων,id eſt,nubẽs actiuè,ſiue matrimonio iungens.Nemo verò miretur,interpretem noſtrum Latinum tribuiſſe viris verbum nubendi:nam vt teſtis eſt Nõnius Marcellus,nubere apud antiquos verbum fuit,& viris,& fœminis commune, ſicut & apud Græcos verbum γαμεῖν. Atque ita præſentis loci ſenſus erit.In reſurrectione neq; matrimonia contrahent, neque nuptui tradentur.Quod conuenit liberis reſpectu parentum:nubuntur etiam à parentibus,quãdo eos nuptum elocant,aut nuptui tradũt.

Quare Chriſtus dixerit: In reſurrectione neque nubent,neque nubentur.

Nonnius Marcellus.

Nubere olim apud antiquos dicebantur tam viri, quàm fœminę.

Quorſum id: In reſurrectione neque nubent, neque nubentur.

Quantum ad ſenſum autem, Dominus diſſoluit argumentum Sadducæorum, tollendo eorum fundamentum, ſcilicet in reſurrectione negando vllam futurã ſexuum commixtionem: ideò non recipiet quis ibi vxorem, quàm hic habuit, vel aliam. Et ita tolluntur abſurda, & inconuenientia, quæ ex ſuo fundamento inferebant Sadducæi, ſcilicet quòd neſciretur, cuius eſſet illa vxor, & quòd licèt daretur vni, reliqui manerent ſine vxoribus: quorum neutrum incõuenit, cùm nullus eorum vel antiquam, vel nouam ſit habiturus vxorem. Apud Lucam hoc expreſſius dicitur, ait enim: *Filij huius ſeculi nubunt* (ſiue ducunt vxores, vt Græcè habetur) *& traduntur ad nuptias* (nempè à parentibus.) Et vocantur filij huius ſeculi homines omnes poſt peccatum: ante caſum enim Adam dicitur Dei filius apud eundem Lucam. Ac proinde alia ratione quàm Luc. 16. vbi filij huius ſeculi homines tantùm mundo dediti, qui opponuntur filijs lucis, vocantur; hic verò vniuerſi homines in hoc ſolo degentes. Quòd ob id à nobis annotatur, ne hinc aliquis colligat nuptias eſſe illicitas, vt aliqui hæretici aſſeruerunt. Illi verò qui digni habebuntur ſeculo illo, & reſurrectione ex mortuis, neque nubent, neque ducent vxores, neq; vltra mori poterunt. Quibus verbis Dominus ſtatuit futurum ſeculum, quod pariter negabant Sadducæi, dicentes non eſſe reſurrectionem. Illius autem ſeculi electi, ſunt filij qui ad illud aſpirant: quia non habent hic manentem ciuitatem, ſed futuram inquirunt: quemadmodum filij huius ſeculi præſenti ſeculo vacant, atq; in eo delectantur.

Luc. 20.

Filij huius ſeculi qui dicantur.

Supra 3.

Nuptias eſſe illicitas, qua ratione quidam falso aſſeruerint.

Filij alterius ſeculi qui ſint. *Heb 13.*

Deinde aduerte, dici electos & pios dignos reſurrectione ex mortuis: nã etſi boni & mali communem habeant reſurrectionem, boni tamen procedẽt in reſurrectionem vitæ, mali verò ac reprobi procedent in reſurrectionem iudicij ad condemnationem. Quemadmodum Apoſtolus dixit: *Omnes quidem reſurgemus, ſed non omnes immutabimur.* Reproborum enim reſurrectio propter perpetuam miſeriam, mors potius dicenda eſt, quàm vita, vt Irenæus docet. Tertiò perpende in verbis Lucæ: *Neq; vltra mori poterunt*, oſtendi, vt Euthymius ponderat, quòd nuptiæ propter mortem factæ ſunt, dum loco mortuorum alij generãtur: vbi autem non eſt mors, iam neque nuptiæ ſunt. Sic ille. Quartò conſidera, tam in verbis Matthæi, quàm in verbis Lucæ, in vita æterna, non tantùm non futurum actũ matrimonialem, qui ſolus eſt licit*, ſed nec aliquam aliam ſexuum cõmixtionem, cùm qualibet talis ſpirituali ſtatui reſurgẽtium repugnet: & negata illa, quę legitima eſt, & licita in ſtatu coniugali, intelliguntur cæteræ omnes fornicariæ, & illicitæ multò magis negatæ. Quòd verò nulla ſit futura commixtio corporum in vita æterna: etiamſi ſatis eſſet ad confirmãdum verbum Chriſti, oſtendam tamẽ illud propter Cerinthum, & alios hæreticos, à quib. impurus ille Mahometus tam impurum dogma hauſit, vt in eo conſtitueret beatitudinem. Omnis enim cõiunctio corporum, aut propter neceſſitatem eſt, aut propter voluptatem capiendam, ſed horum nihil manebit; igitur nulla talis vel in beatis vel in damnatis erit. Quia nunc neceſſaria eſt eiuſmodi corporum commixtio ad procreationem prolis pro conſeruanda ſpecie: nam cùm indiuiduum humanum corrumpatur, nõ poteſt in ſeipſo perpetuari: opus eſt igitur generatione, ad quam refertur carnalis copulatio, vt ſucceſſionẽ capiat in altero. Poſt reſurrectionem verò viuẽtia omnia fient incorruptibilia; & ideò non erit neceſſaria generatio, cùm quilibet in ſe ipſo cõſeruari poſſit. Hinc Auguſt. *Connubia*, inquit, *propter filios ſunt; filij autem propter ſucceſſionem, ſucceſſio propter mortem. Vbi ergò mors non eſt, neque connubia.* Præterea autor operis imperfecti: *In hoc quidem ſeculo quia morimur, ideò naſcimur: quia naſcimur, ideò vxores ducimus; vt quod moriendo minuitur, naſcendo ſuppleatur. Ibi autem moriendi neceſſitas tollitur, vbi & naſcendi cauſſa ſoluta eſt.* Hæc ille. Quod etiam apud damnatos verum eſt: nam illi quoque erunt immortales. Deinde probatur, nullum vſum venereorum futurum propter voluptatem capiendam, tam in beatis, quàm damnatis. Nam in delectationibus Venereis beatitudinem poſuit ex noſtris Cerinthus, vt teſtatur Auguſtinus libro de hæreſibus, & ex externis Mahomet* pſeudopropheta nullam aliam promiſit ſuis felicitatem, quàm quę ex ſenſuum guſtus & tactus functionibus perciperetur. In beatis quidem primò non erit, quia eſſet aliquid inordinatum: nam venerea ad generationem referuntur à natura, tãquam ad finem ſuum. Cùm ergò finis ceſſet, nempe generatio, profectò & id, quod ad finem eſt, ceſſabit, hoc eſt, vſus coniugij.

Electi & pij cur dicuntur digni reſurrectione ex mortuis. *Ioan 5.* *Matth. 25.*

1. Cor. 15.

Iren. li. 2. c. 30.

Euthym c. 53. in Matth.

Nuptiæ ad quid inſtitutæ ſecundùm Euthymium.

In cœlo nullã futuram eſſe corporum cõmixtionem, multis oſtenditur.

Aduerſus Cerinthum, ſummum hominis bonum in obſcœna voluptate cõſtituentem, atq; eius diſcipulum Mahometum.

Autor oper. imperf. in Matt. ho. 42. to. 2 operum D. Chryſoſt.

Quod in beatis nullus erit vſus venereorum, ob voluptatem capiendam, nec in damnatis.

Aug. num. 8. tom. 6 citato.

1. Ratio.

Deinde delectatio nõ eſt finis, ad quem actus generationis referendus ſit, vel propter quem ſit appetẽdus, ſed eſt veluti cauſa mouens, & impellens, ne omittatur generatio. Nam permixtio ſexuum, eſt operatio materialis, & non fit niſi cum magna ſubſtãtiæ reſolutione: vnde multa incommoda perpeti contingit coeuntes. Et propterea homines eiuſmodi amplexus non

Secunda à fine venereæ voluptatis.

appe-

appeterent, niſi natura inſeruiſſet in eiuſmodi ſexuum permixtione magnam voluptatem, vt ad opus generationis ſummè neceſſarium omnia animalia feruenti conatu ferantur: quemadmodum etiam in cibo & potu ſumendo, quo indiuiduum ſeruatur, natura voluptatem maiorem conſtituit, quàm in alijs. Ergò non conſtituetur delectatio tãquam finis: quia in melioribus actionibus conſtitueretur maior delectatio; quod falſum eſt. Ideò conſtituitur tantùm vt irritamentum, vel cauſſa impellens ad generationem, vt conſeruetur natura. Cùm ergò ceſſabit finis generandi, nõ erit ampliùs cauſſa voluptatis; & ob id nec ipſa voluptas manente illo ſtatu incorruptionis. Ibi etiamſi cõiungerentur inuicem homines, eſſe non poſſet talis delectatio, quia eſſet ibi aliqua reſolutio, deciſio, & deperditio ſubſtantiæ incorruptioni repugnãs.

III. Ratio.

Tertiò, quia ad venerea allicit, ac impellit concupiſcentia: quæ in beatis nulla erit, ſicut nec vlla carnis titillatio eam efficiens.

IV. Ratio.

Quartò, quia venerea quamdiu durant, tollũt operationem intellectus: nam vt docet Ariſtot. in Ethicis, nemo poteſt in ipſa quicquam intelligere: ideò tolleret operationem intellectus, in qua conſiſtit beatitudo: quod maximum eſſet inconueniens: quare nec venereæ delectationes ibi erunt.

Ariſt. lib. 7. Ethic. c. 11.
Ad illud quod obijcitur: Voluptates eſſe poterunt in beatis, quæ nequaquam impediant intellectum.

Quòd ſi admittas, delectationes ibi eſſe, ſed non quæ abſorbeant intellectum, neque tollant eius operationem, vt modò, iam non appetentur. Nam ceſſare omnem actum intellectus ad præſentiam venereorum, fit ex voluptatis ſuperabundantia. Nam regula hæc eſt Ariſtotelis in Ethicis, vt maior delectatio ſimul habita non permittat percipere minorem, ſi multum excedat.

Ariſtot. 10. Ethic.
Maior delectatio minorẽ abſorbet, quãdo ſecundum Philoſophum.

Si ergò non abſorbeant, neque priuent operationes intellectus in vita æterna, non appetentur vt hic.

V. Ratio.

Quintò eiuſmodi voluptates, quæ in generatione percipiuntur, non habent vim maximam delectandi; ideò non eſt in eas, vt in finem tendendum. Quia qui eas appetit, in ratione delectabilis illas ſibi tanquam finem conſtituit: quod rationi omnia ad id, quod optimum eſt referenti repugnat.

Rationis officium.

Ideò non poſſet beatus concupiſcere tales voluptates, quia iam illis tanquam fine frueretur, non referendo eas ad alterum; ac proinde peccaret, nec eſſet beatus: quorum vtrumque falſum eſt. Qui enim ſemel beatus eſt, à beatitudine cadere non poteſt, neq; peccare.

VI. Ratio.

Sextò, delectationes, quæ ſenſibus percipiuntur, magnæ non ſunt, niſi per errorem: nam vulgares homines, qui alias delectationes meliores nõ cognoſcunt, illas in magno pretio habent. Et tamen Ariſtoteles in libris Ethicorum oſtendit illas eſſe paruas, & admixtas doloribus, etiam in videndo & audiẽdo; nec appetuntur niſi ob ſopiendas triſtitias naturæ rodentis, & malæ compoſitæ; & quia aliæ meliores ignorantur.

Ariſt. lib. 7. Ethic.

Aliæ etiam ſenſuum functiones, quia referuntur ad cognitionem, & nõ appetuntur propter ſe, vt venerea oblectamenta poſſunt in beatis manere, quia manent eorum obiecta.

Quæ ſenſuum functiones poterunt etiam in beatis remanere.

In damnatis etiam, cùm ſint ſicut beati, immortales & incorruptibiles, nõ poſſunt eſſe mutationes, vel reſolutiones, quę habent vim corrumpendi: quales ſunt in Venereis. Delectationes etiam medicinæ quædam ſunt ad triſtitias pellendas; at pęna damnatorum nõ poteſt tolli etiam per actum generationis, cùm pœna illa in immenſum voluptatem excedat.

Delectationes præſertim venereæ in damnatis, cur eſſe nullæ.

Præterea non eſt in dæmonibus titillatio, vel concupiſcentia ad illas delectationes: & quia animæ torquentur à dæmonibus, non permittuntur agere quæ volunt. Et ita colligimus, quòd à reſurrectione, neque nubent, neq; nubentur, nec erit vſus permixtionis corporum.

Subdit Dominus: *Sed erunt ſicut Angeli Dei in cœlo.* Verbum, *in cœlo*, iũgi poteſt cum verbo, *erunt*, nimirum, Beati erunt in cœlo ſicut ſunt Angeli: vel poteſt iungi cum voce Angeli, vt ſit ſenſus, beatos fore eo modo, quo Angeli Dei ſunt in cœlo: & ita indicat Marcus.

Homines beati vt erũt ſicut Angeli Dei in cœlo, & quare hoc dixit Dominus.
Marc. 12.

Hoc autem de ſolis iuſtis dicit, quod deinceps quaſi Angeli erũt, quantum ad affectionum, & voluptatum carẽtiam, videlicet non nubentes, ac incorruptibiles, neque habẽtes actus corporis imperfectos, nec procliues ad Venerem. Secus verò eunuchi, qui ſeipſos modò caſtrauerũt propter regnum cœlorum, quorum ſanctitati & perfectioni non repugnat magnis carnis moleſtijs affici, atque perturbari, modò fortiter dimicando vincant.

Matth. 19.

Inſinuatur etiam, Angelis amicam eſſe caſtitatem, atque illis qui eam profitentur, propitios eſſe, & fautores.

Angeli caſtitatem amãt, eiuſq; cultores ſingulariter protegunt atque cuſtodiunt.

Cõſultò etiam Dominus Angelorum meminit, vt eos ſtatueret contra dogma Sadducęorum inſanum, qui illos negabant, vt in Actis refert Lucas. Hęc paulò aliter habentur apud ipſum Lucam, ait enim: *Aequales enim Angelis ſunt; & filij ſunt Dei, cùm ſint filij reſurrectionis.*

Act. 23.
Luc. 20.

Intellige Angelis æquales, quantum ad cõditionem incorruptionis, & immortalitatis, quam homines habebunt ex gratia.

Electi in cœlo quomodo erunt Angelis æquales.

Angeli etiam omnes ſimul fuerunt creati; ideò in eis nõ eſt opus nuptijs ad propagationem. Similiter etiam filij Dei, quos filios reſurrectionis vocat: ſimul etiam ſuſcitabuntur,

vt ampliùs nuptijs non egeant ad propagationem. Vide igitur quàm honorificis & præclaris nominibus pios inſigniat. Nam

Nomina electorum in cęlo quàm honorifica ſint futura.

erunt ſicut Angeli, vel pares Angelis, ob rationes dictas. Erunt filij Dei, & nō ampliùs filij Adæ: quia non ſolùm per Spiritum regeniti, & renouati in Chriſto. Erunt, quia hoc modo prius etiam dum viuerēt, etiam

1. Ioan. 3.

filij Dei erant, iuxta illud, *Chariſſimi nunc filij Dei ſumus, & nondum apparuit quid erimus. Scimus, quoniam cùm apparuerit, ſimiles ei erimus: quoniam videbimus eum ſicuti eſt.*

Iidem vt erūt filij Dei.

Intelligit ergò, filios Dei ſecundùm corpus, quod diuina quadam cum Angelis immortalitate donatum erit. Ad quod Apoſtolus ſpectans ſcripſit:

Rom. 8.

Nos ipſi primitias Spiritus habentes, & ipſi intra nos gemimus, adoptionem filiorum Dei expectantes redemptionem corporis noſtri.

Electi cur dicantur filij reſurrectionis.

Erunt poſtremò filij reſurrectionis, id eſt, in quibus perfecta, & beata reſurrectio complebitur, omnis corruptionis & paſſionis expers: à qua, ſicut & à beatitudine, alieni erunt damnati.

Alter ſenſus. Ioan. 11. Irenæ. li. 4. c. 9

Vel filij reſurrectionis, id eſt, Chriſti, qui de ſeipſo dixit: *Ego ſum reſurrectio, & vita*: vt exponit Irenæus martyr.

Tertius Tertullian.

Tertullian. verò libro de reſurrectione carnis explicans quare reſurrectui dicantur filij reſurrectionis: *Filios,* inquit, *reſurrectionis appellat, vt per eam quodam modo naſci habentes; poſt quam non nubent, ſed reſuſcitati. Similes enim erunt Angelis, qua non nupturi, quia nec morituri, ſed qua tranſituri in ſtatum Angelicum.*

In eos qui dicunt nullam futurā in cęlo ſexuum diſtinctionem.

Neque poteſt quis ex his verbis elicere corpora piorum abſque vllo ſexus diſcrimine ſuſcitanda, vt quidam hæretici dixerunt. Nam vt Angelorum natura diuiſionem in maſculum & fœminam non ſuſcipit, ita nec beati. Et quia Apoſtolus dixit:

Epheſ. 4.

Donec occurramus omnes in virum perfectum, ex eo colligebant fœminas non reſurrecturas in ſexu fœminino.

B. Hilar can. 23. in Matt.

Et Hilarius in Matthæum illam ſententiam ſequi videtur, ab alijs nequaquam tactam; quod ſe temeratiè facere aſſerit: eſt tamen omninò falſa, & ab Eccleſia reprobata.

Hierony to. 1. paulò à med.

Hieronymus enim in epitaphio Lucinij Bætici, ſic habet: *Non natura, & ſubſtantia corporum tollitur, ſed gloriæ magnitudo monſtratur. Neque enim ſcriptum eſt. Erunt Angeli, ſed ſicut Angeli. Vbi ſimilitudo promittitur, veritas denegatur.*

Idem ibid.

Idem refert in epitaphio Paulæ, matris ſanctæ Euſtochij, vbi citatis his verbis, ait: *Non ſubſtantiam nobis Angelorum, ſed conuerſationem, & beatitudinem Dominus repromittit.*

Auguſt.

Auguſtinus verò libro vigeſimo ſecundo De Ciuitate Dei capite 27. initio tomo quinto, idem confirmat: *Sed mihi melius,* inquit, *ſapere videntur, qui vtrumque ſexum reſurrecturum eſſe non dubitant. Non enim libido ibi erit, quæ confuſionis eſt cauſſa. Nam priuſquàm peccaſſent, nudi erant, & non confundebantur vir & fœmina.*

Gen. 2.

Corporibus ergò illis vitia detrahentur, natura ſeruabitur. Non eſt autem vitium ſexus fœmineus, ſed natura, quæ tunc quidem, & à concubitu, & à partu immunis erit: erunt tamen membra fœminea non accommodata vſui veteri, ſed decori nouo, quo non alliciatur aſpicientis concupiſcentia, quæ nulla erit, ſed Dei laudetur ſapientia, atque clementia: qui & quod non erat, fecit, & liberauit à corruptione quod fecit.

Quid ſit ſexus fœmineus Auguſtino.

Sic ille.

Idem ibid.

Et idem probat inferius ex his verbis: *Nuptias,* inquit, *Dominus futuras negauit eſſe in reſurrectione, non fœminas, & ibi negauit, vbi talis quæſtio verſabatur; vt eam negato ſexu muliebri, celeriore facilitate diſſolueret, ſi eum ibi præuoſceret non futurum: imò etiam futurum eſſe firmauit, dicendo, Non nubent, quod ad fœminas pertinet: neque vxores ducent, quod ad viros.*

Hierony.

Similiter exponit Hieronymus libro tertio in Matthæum capite vigeſimoſecundo, tomo nono: *Si in reſurrectione,* ait, *non nubent: neque nubentur, reſurgent ergò corpora quæ poſſunt nubere & nubi. Nemo quippe dicit de lapide & arbore, & his rebus, quæ non habent membra genitalia, quòd non nubant, neque nubantur, ſed de his, qui cùm poſſunt nubere, tamen alia ratione non nubunt.* Sic ille.

Origen.

Erit igitur diſtinctio ſexuum poſt reſurrectionem: contra Origenem, qui aliter ſenſit.

De mortuorū reſurrectione teſtimonium Dei. Exod 3. Luc. 20.

De reſurrectione autem mortuorum non legiſtis quod dictum eſt à Deo dicente vobis: Ego ſum Deus Abraham, & Deus Iſaac, & Deus Iacob? Non eſt Deus mortuorum, ſed viuentium. Hæc eadem ſic refert Lucas: *Quia verò reſurgent mortui, & Moyſes oſtendit ſecus rubum, ſicut dicit Dominum Deum Abraham, & Deum Iſaac, & Deum Iacob. Deus autem non eſt mortuorum, ſed viuorum. Omnes enim viuunt ei.*

Quare Chriſtus ad ſtatuēdam reſurrectionem cōtra Sadducæos, Moyſis potius quam Prophetarū teſtimonium protulerit. Eſa. 26. Ezech. 37. & ſeq. Dan. 12. Iob 19. & 14. Oſeæ 6. Ioel 3. B. Hieron. Deut. 25. & ſeq. Chryſoſt. ho. 71 in Matth. tom. 2. Ioan. 5.

Dominus ad ſtatuendam reſurrectionem, cùm plurimos & apertos locos Prophetarum poſſet producere, vt Eſaiæ, Ezechielis, Danielis, Iobis, Oſeæ, & Ioëlis, conſultò omiſit: quia Sadducæi, cum quibus diſputabat, teſte Hieronymo, nō recipiebant niſi Pentateuchum. Deinde Moyſis legem de ſuſcitando ſemine ipſi allegauerant: idcircò Moſen contra eos, & non alium producit, vt perpendit Chryſoſtomus. Denique cùm illi in doctrina Moyſi gloriarentur, & in ea ſe doctos exiſtimarent, per Moyſen eos reſtringit. Quemadmodum apud Ioannem dixit: *Nolite putare, quia ego accuſaturus ſum vos apud Patrem. Eſt qui accuſat vos Moyſes, in quo vos ſperatis.* Produxit etiam hoc teſtimonium potiùs ex Moyſe, quàm ex alijs, quæ commodè potuiſſet proferre, vt magis ſolidos, & perſpicuos, vt illud:

31. Ratio. Gen. 49. Trinæ Dei repetitionis myſterium.

Appoſitus eſt ad patres ſuos, vel ad populum ſuum: *Dormiuit cum patribus ſuis*, aut cum Iacob: *Deſcendam in infernum ad filium meum.* Sed noluit aliud quàm hoc, quia in eo, in trina repetitione Dei myſterium Trinitatis includitur: & in eo quòd eſt Deus Abraham, Iſaac, & Iacob, Incarnationis Sacramentum deſignatur: & in eo quod meminit rubi, ex quo locutus eſt Dominus, arcanum Paſſionis, & reſurrectionis inſinuatum eſt, cùm rubus arderet, & non cōbureretur: quanquam aliquid aliud contineat. Et cùm dicitur: *Non eſt Deus mortuorum, ſed viuentium*, ſupplendum eſt Deus.

Cur dictum de præſenti: Ego ſum Deus &c.

Quod verò ait: *Ego ſum Deus Abraham, & Deus Iſaac, & Deus Iacob*: ponderandum eſt verbum præſentis temporis. Ego ſum, non ait, fui olim, vel eram, ſed nunc ſum. Et vt

Theophyl. in Luc. cap. 22.

ponderat Theophylactus, de rebus perditis, & corruptis dicere ſolemus; Ego eram dominus huius, & huius rei, &c. At Cyril-

Cyril. Hieroſolym. catech. 18.

lus Hieroſolymitanus rectè hoc verbum expendit; ait enim. *Nunquid Deus eſt non exiſtentium? num aliquando dixit Rex ſe Regem eſſe militum, quos non habet? Quando aliquis oſtentat diuitias, quas non poſſidet? Neceſſe eſt itaque ſubſiſtere Abraham, Iſaac, & Iacob, vt Deus ſit viuentium Deus. Nec enim dixit: Ipſorum eram Deus, ſed ſum.* Hæc ille. Et vis argumenti in

Rationis Chriſti vis.

hoc ſita eſt: quia tunc erant mortui, & tamen dicitur eorum Deus. Si erat eorum Deus, & Deus non eſt niſi viuentium, ergo viuebant. Quod verò non probat amplius Deum eſſe viuorum Deū; ob id fecit, quia illud eſt per ſe certum, & perſpicuum. Eſſet enim perinde abſurdum, Deum viuum, imò ipſam vitam, mortuorum dici Deum: ſicut abſurdè vita diceretur vita mortuo-

Viuere, viuentibus eſt eſſe, ait Philoſophus. Ariſt. lib. 2. de anima.

rum, & eorum qui non ſunt. Et quia viuere, viuentibus eſt eſſe, teſte Philoſopho lib. 2. de anima; Ergo tunc erant.

Abrahā, Iſaac, & Iacob vt viuebant, qui iam erant mortui.

Quod ſi vlteriùs quæras, quomodo tunc eſſent, qui vita erant defuncti? Reſpondēt nōnulli, quòd erant quantum ad animam, quæ vita eſt, & ſic animæ erant, & viuebāt: & conſequenter ſtatuuntur ſpiritus ſeparati, quos Sadducæi negabant. Probato autem quòd exiſterent animæ eorum, darent eſſe reſurrectionem: maximè quia animæ partes entium naturalium ſunt, & vniriſuis corporis optant, vt integrè maneant. At tale votum & deſiderium cùm ſit à natura inditum, fruſtrari non poteſt: illo enim impediri, eſt contra rationem

Violenti proprium.

violenti, de quo Philoſophus, *Nullum violentum perpetuum.* De hoc deſiderio anima-

Apoc. 5.

rum loquitur Ioannes in Apocalypſi, quæ acceptis ſtolis optant ſuorum corporum

2. Cor. 5.

aſſumptionem: & Paulus: *Nolumus*, inquit, *expoliari, ſed ſuperueſtiri.* Et autor libri Ma-

2. Macha. 12.

chabæorum colligit Iudam Machabæum de reſurrectione mortuorum rectè ſenſiſſe ex credita ab eo animarum vita poſt mortem, cùm ait: *Niſi enim eos qui dormierant, reſurrecturos ſperaret*, & rel. Nam alioquin etiam prodeſſet illa oratio, & oblatio, etſi nō reſurgerent: ſed exiſtimabant vnum alteri neceſſariò adhærere, & ex immortalitate animarum colligi reſurrectionem corporum. Iuſtitiæ quoque diuinæ æquitas poſtulat, vt corpora, quæ cum animabus bona, vel mala geſſerunt, cum eiſdem aut felicitate, aut ſupplicio afficiantur. Opera enim mala, vel bona à compoſito, ex anima, & corpore prodierunt, & ideò in vtroque remuneranda ſunt, & non tantùm in ſola anima. Et ita Caietanus affirmat probari

Caiet.

hoc loco ſimpliciter animæ immortalitatem, quàm Sadducæi credebant cum corpore interire, & vtrunq; negabant Act. 23. & per Synecdochen Scripturam vocare Abraham, Iſaac, & Iacob animas eorum, & ita indirectè probari reſurrectionem. Atq; hunc ſenſum ſequitur Hieronymus in hūc locum, atque Theophylactus.

Hierony. Theoph in Matth. 22. Altera ſolutio probabilior.

At verò alij, Abraham, Iſaac, & Iacob non pro parte, id eſt, pro animis, ſed pro integris perſonis illos accipiendos volunt: ex quo ſequitur, quòd eſſent, & quòd viuerēt ei: atque hic ſenſus præſtantior videtur, quia Dominus produxit hunc locū ad ſtatuendam reſurrectionem, quæ ex coniunctione animæ cum cum corpore ſuo reſultát, & nō ad probandam immortalitatem animorum, etiamſi hanc immortalitatem reſurrectio conſequatur. Potiùs ergò rationi eſt conſonum, probare reſurrectionem, ad quam conſequatur immortalitas animorum. Atque hunc ſenſum vt veriorem & ſubtiliorem, amplectitur B. Thomas in Matthæum ſcribens, qui in quarto

B. Thom. in 4. ſenten. diſt. 34. qu. 1. ad 2.

ſententiarum ait: *Ad ſecundum dicendum, quòd anima Abrahæ non eſt propriè loquendo ipſe Abraham, ſed eſt pars eius, & ſic de alijs. Vnde vita animæ Abrahæ non ſufficeret ad hoc quòd Abraham ſit viuens, vel quòd Deus Abraham ſit Deus viuentis; ſed exigitur vita totius coniuncti, ſcilicet animæ, & corporis: quæ quidem vita quamuis non eſſet actu, quando verba proponebantur, erat tamen in ordine vtriuſque partis ad reſurrectionem.* Vnde Dominus per verba illa ſubtiliſſimè, & efficaciter probat reſurrectionem. Hilarius in hæc ver-

Hilar. can. 23 in Matth.

ba ait: *Sermo hic ad Moyſen ſanctis iſtis patriarchis iam pridem quieſcentibus extiterat. Ergo quorum erat Deus, ibi Deum habebant: Nihil autem poterant habere, ſi non erant. Quia in natura rei eſt, vt eſſe id neceſſe ſit, cuius*

ſit al-

ſit alterum. Atque ita Deum habere viuentium eſt, cùm Deus æternitas ſit, & non ſit eorum, quæ mortua ſunt, habere id, quod æternum eſt. Et quomodo eſſe illi, futuriq; ſemper negabuntur, quorum ſe eſſe profiteatur æternitas? Epiphanius in hæreſim Samaritanorum ait. *Adſtruitur reſurrectio primùm ex Abel, nam poſt eius mortem ſanguis loquitur cum Domino: ſanguis quidem licèt non ſit anima, non eſt tamen ſine anima.*

B. Chryſoſt. homil. 7. in Matth. 10. 2. Gen 3.

Beatus Chryſoſtomus explicans quomodo illo tempore Abraham viuus erat? reſpondet: *Quemadmodum Adam quamuis viueret, poſteaquàm de vetito ligno comedit, ſententia tamen prolata mortuus erat: ſic profectò iſti etſi mortui erant, pollicitatione tamen reſurrectionis viuebant.*

Irenæ. lib. 4. cap. 9.

Addo iſtis Irenæum, qui lib. aduerſus Valentinum, ita hunc abſoluit locum: *Si enim Deus mortuorum non eſt, ſed viuorum, hic autem dormientium patrum Deus dictus eſt, indubitatè viuunt Deo, & non perierunt, cùm ſint filij reſurrectionis.* Sic illi Patres egregiè.

Vt omnes Deo viuant.

Lucas quoque addidit, *quòd omnes viuunt ei.* Id eſt, in eius diſpoſitione de eis ſuo tempore ſuſcitandis. Etſi enim nobis ſint mortui, Deo tamen viuunt veluti dormientes ſibi, qui vocat ea quæ non ſunt, tanquam ea quæ ſunt, & de mortua puella dixit: *Non eſt mortua puella, ſed dormit*, & *Lazarus amicus noſter dormit: ſed vado vt à ſomno exſuſcitem eum.* Et ita Eccleſia canit: *Regem cui omnia viuunt*, &, cui non pereunt corpora noſtra. Deus enim non colitur à mortuis, ſed à viuentibus.

Rom. 4.

Matth. 9. Ioan. 11.

Chriſti argumentatio qualis ſit pro reſurrectionis veritate.

Sic ergo verba Chriſti ad ſyllogiſmum reduci poſſunt: Deus, eſt Deus viuorum; Deus eſt Deus Abraham, Iſaac & Iacob; Abraham ergo, Iſaac & Iacob viuunt. Quòd ſi obijcias, malè Chriſtum cõcludere iſtos viuere, quia non probat eos ſimpliciter viuere, ſed viuere in Deo: ita enim Lucas habet: Omnes enim viuunt ei: & tamẽ quantum ad vitam qua viuunt ei, non diſtinguuntur viuentia à non viuentibus: quia omnia viuunt in Deo, iuxta illud: *Quod factum eſt in ipſo, vita erat*; id eſt, omnia quæ facta ſunt, vita ſunt in Deo.

Luc. 20.

Ioan. 1.

Viuere in Deo quid ſit.

Viuere enim in Deo, eſt, habere exemplar in Deo, quòd ſit vita, vel viuens: nam omnia, quæ fiunt, à Deo prodierunt, tanquam à prima cauſſa, quæ non eſt agens naturale, aut fortuitum, ſed agens propter finem, & ſecundùm formam, vel exemplar præconceptum, quod in Deo ab ipſo non diſtinguitur.

Deus quale ſit agens.

Et ita res quælibet eſt in Deo eo modo, quo exemplar eius eſt, quia non habet aliud eſſe in Deo. Et tamen illud exemplar eſt aliquid viuẽs, & ideò quælibet creatura in Deo eſt viuens, imò ipſa vita, vt Ioannes ait. Sed iſta prædicatio non eſt formalis, vel denominatiua, ſed magis per cauſam, nempè, id omne quod creatum eſt, vita eſt in Deo, id eſt, vita, quæ Deus eſt per formã exemplarem.

Deo viuere quid ſit.

Aliud eſt viuere Deo, & talia viuunt formaliter, & non per cauſſam, ſed imperfectè, quia viuunt in ſpe, vel in diſpoſitione: quomodo homo qui iam fuit, & iam non eſt, & de quo Deus diſpoſuit, quòd naſceretur. Viuunt iam Deo, id eſt, ſecundùm Dei diſpoſitionem, qui conſtituit, vt aliquando viuerent. Et ita plus eſt viuere Deo, quàm in Deo: Nam quicquid viuit Deo, viuit in Deo. Sed non conuertitur: nam omnia viuentia viuunt in Deo, inter quæ ſolæ creaturæ ratione præditæ viuunt Deo.

Orig. tract. 22. in M.

Cur ter dicatur Deus, ſecundum Origenem.

Ponderat autem Origenes, quòd ter dicatur Deus: *Qui enim, inquit, perfectiſſimè ſunt circa Deum, quantum ad comparationem dico cæterorum hominum, plenum totũ habent* Deum *in ſe; propterea non communiter, ſed ſingulariter eorũ dicitur* Deus. *Vtputà ſi dicatur, Ager ille eorũ eſt, oſtendimus, quòd vnuſquiſq; eorum qui poſſident agrum illum, partem modicã habent de eo, & non habent eum in toto. Si autem dicimus quoniam ager ille illius eſt, demonſtramus, quia totum agrum illum poſſidet ille. Sic & vbi dicitur* Deus *Hebræorum, imperfectio demonſtratur eorum, quoniam vnuſquiſq; eorum aliquid modicum de* Deo *habebant. Abraham autem totum habebat* Deum, *& Iſaac totum habebat* Deum, *& Iacob totum habebat* Deum; *ideò non dicitur in communione,* Deus *eorum; ſed* Deus *Abraham, &* Deus *Iſaac, &* Deus *Iacob; quaſi ſinguli eorum totum habeant* Deum. Hactenus ille, ſatis acutè quidem.

Origenis elegans ſane cõparatio.

Cur Deus Hebræorum dicitur, non autẽ vniuſcuiuſq; illorum, ſicut Abrahã. Iſaac, & Iacob.

Quomodo verum ſit, Deum non eſſe Deum mortuorum.

Act. 10.

Rom. 4.

Sed obijcies; Quomodo dicitur Deus non eſſe Deus mortuorum, cùm in Actis Chriſtus dicatur conſtitutus iudex viuorum & mortuorum? & Paulus dicat: *Vt & viuorum, & mortuorum dominetur?* Reſpondeo, nomen Deus, non dici ad alterum, ſed eſſe abſolutum: dicitur autem Deus alicuius, id eſt, poſſidens eum, vel habens ſuper eum aliquem modum cauſſæ: non entis autem non eſt cauſſa: ideò Deus non eſt eius quod non eſt, Deus.

Deus vt dicitur eſſe alicuius.

Si autem mortuus ſimpliciter eſt non exiſtens, Deus non erit Deus mortuorum. Si verò mortuus eſt aliquo modo ens, Deus erit Deus mortuorũ. Aut ergò mortuus accipitur pro partibus, ex quibus conflatur, aut pro compoſito ex vtroque. Si pro partibus, ita mortuus verè eſt: quia eius verè eſt aliquid: & corpus etiam ſecundùm materiam verè aliquid eſt, cùm non redeat in nihilum: & ita Deus eſt mortuorum. Si verò mortuus accipiatur pro compoſito, aut cõſideratur re ipſa, aut in ſpe, vel diuina diſpoſitione. Et te

Qua ratione Deus mortuorum ſit Deus, & non ſit.

quidem

quidem ipſa mortuus nihil eſt, niſi in quãtum manet in opinione noſtra. Et hoc modo Deus non ſe vocat Deum mortuorum: quia mortui nihil ſunt. Si autem in ſpe, vel in diſpoſitione diuina, mortuus aliquid eſt quia Deus diſponit, vt ille, qui mortuus eſt, idem ille aliquando ſit, qui prius erat. Atque hoc modo dicitur Deus viuorum, & mortuorum, quia diſpoſuit vt mortui ſuſcitentur.

Quare turbæ miratæ ſint de doctrina Chriſti.

Et concludit Matthæus: *Et audientes turba, mirabantur in doctrina eius.* Quia obturauerat ora eorum, & articulus ille nondum videbatur deciſus. Et beneuoli, qui Chriſtum diligebant, gaudebant de Chriſti victoria cõtra aduerſarios, vt habes apud Lucam. Adiungit Marcus Dominum intuliſſe: *Vos ergò multum erratis*: & quia negabãt reſurrectionem, & quia illa poſita, exiſtimabant carnalem fore vitam reſurgẽtium, non ſecùs atque eſt præſens. Addit etiam Lucas: *Reſpondentes autem quidam Scribarum, dixerunt ei, Magiſter, benè dixiſti. Et ampliùs non audebant eum quicquam interrogare.* Videntur iſti, vt ait Euthymius, fuiſſe ex his, qui reſurrectionem confitebantur, qui gaudebãt eſſe occluſum os aduerſarijs ſuis; attamen admirati ſunt & ipſi argumenti modum, & interpretationem illius verbi: *Ego ſum Deus Abraham, &c.* Marcus ſimilem cuiuſdam Scribæ commẽdationem narrat. Ait enim: *Et acceſſit vnus de Scribis, qui audierat illos conquirentes: & videns quoniam bene illis reſponderit, interrogauit eum quod eſſet primum omniũ mandatum.* Et in fine huius dicitur: *Et nemo iam audebat eum interrogare.* Sed intelligendum eſt, vtramque Domini reſponſionem ad duas quęſtiones quoſdam ex ſcribis approbaſſe: alteram quidem commendationem ſcripſit Marcus, alteram verò Lucas. Quod verò ait Lucas, amplius non eſſe auſos eum quicquã interrogare: ex Matthæo, & Marco falſum apparet, cùm hi teſtentur poſt quæſtionem Sadducæorum, Phariſæos, & Scribas aliam propoſuiſſe quæſtionem de maximo mandato. Proinde vel eſt intelligendum, Lucam tantùm loqui de Sadducæis, quorum nullus auſus eſt eum ampliùs quicquam interrogare; aut ſi de omnibus Lucas loqui intelligatur, videtur idem voluiſſe dicere cum eo, quod poſt ſequentem quæſtionem à ſe omiſſam de maximo mãdato dixit Marcus: *Et nemo iam audebat eum interrogare.*

Luc. 13.
Qui Scribæ Chriſtum laudauerint, quòd bene reſpondiſſet.
Euthym. in Matth. c. 33.
Marc. 12.
Luc. 20.
Qui non auſi fuerint Chriſtum ampliùs interrogare.
Alter ſenſus.

De reſurrectione nobis quid cenſendum ſit.

Hactenùs igitur planè ſpinoſam, & obſcuram quæſtionem abſoluimus, eiuſque difficiles nodos expedire tẽtauimus. Illud ante omnia ex hac diſputatione elicientes, reſurrectionem vt certam & indubitatam nobis eſſe ſtatuẽdam, & ad vitam quidem ſpiritualem, non ad animalem, quæ nuptijs conſtat, vt præſens eſt, pertinere. In qua etiam habes, omnia dogmata Sadducęorum confutata. Nam hic directè ſtabilita eſt reſurrectio mortuorum, & per conſequens ſpiritus animorum ſeparatorum, ſine quibus reſurrectio non conſtaret. Confirmata eſt etiam veritas Angelorum, qui non tantùm nuptiarum ſunt expertes, ſed & incorporeos, & ab omni materia & corruptione alienos, Dominus deſignat, cùm ait, ſuſcitatos futuros ſicut Angelos Dei.

Ab Angelis duo abiunt.

Quàm idoneè Chriſtus ex loco Moyſi confirmet reſurrectionis veritatem.

Deinde aduerte, argumẽtum iſtud procedere cõtra noſtræ tempeſtatis hęreticos, qui nihil adduci volunt ex Scriptura ſancta, quòd non expreſsè contineatur in illa. Neque enim in loco, quem Chriſtus allegat, expreſsè mortuorum reſurrectio aſſeritur; ſed ex eo in bona conſequentia deducitur. Quare quod euidenti, vel neceſſaria conſequẽtia deducitur ex Scripturis, in illis dicendum eſt contineri. Simili argumento Theologi confirmant faciendam eſſe confeſſionem Sacerdoti. Dixit enim Chriſtus: *Quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis: & quorum retinueritis, retenta ſunt.* Sed remitti, & retineri non poſſunt à Sacerdote, ſi illis non indicentur; igitur Sacerdoti indicanda ſunt, antequam retineãtur, vel remittantur. Deinde aduerte, Phariſæos lætatos, quòd Sadducæi eorum aduerſarij à Chriſto conuincerentur, ſicut & probabile eſt, Sadducæos gauiſos fuiſſe, cùm dogmata propria Phariſæorũ, in quibus ab eis diſſiderent, à Chriſto confutarẽtur. Omnes tamen etſi inter ſe diſcordes, in Chriſto tamen confutando, & conuincendo concordes erant. Nàm ſimili ratione videas hodiè hæreticos, qui varias profitentur ſectas, etſi inter ſe màximè diſſideant in vna tamen Dei Eccleſia oppugnanda, & in vno Chriſti vicario, & vniuerſali in terris paſtore pernegando, ac refellendo mirificè conſentire. Nos verò ſi ſapimus, Chriſti verbis fidem habeamus, Eccleſiam eius Sponſam amplectamur, & exoſculemur, vnicum eius Vicarium & Eccleſiæ gubernatorem agnoſcamus, veneremurque, tanquam perſonam ſuſtinentem Domini noſtri Ieſu Chriſti: vnde, ſicut à Patre etiam, atque Spiritu ſancto, omne bonum promanat, quibus & immortales agendæ ſunt gratiæ in ſecula ſeculorum. Amen.

In Scripturis quid cenſendum neceſſario contineri.
Ioan. 20.
In quibus hæretici hodie inter ſe conueniant.

TRACTA-

TRACTATVS LXII.

De diſceptatione Domini cum Phariſæis de maximo mandato. Et habetur Matth. 22. & Marc. 12. *Phariſæi autem audientes quòd ſilentium impoſuiſſet Sadducæis, conuenerunt in vnum: & interrogauit eum vnus ex eis legis Doctor, tentãs eum, Magiſter, quod eſt mandatum magnum in Lege? Ait illi Ieſus, Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota mente tua. Hoc eſt maximum, & primum mandatum, Secundum autem ſimile eſt huic, Diliges proximum tuum ſicut te ipſum.*

Phariſæorum quæſtiones quales fuere.

MVLTÆ quæſtiones magis difficiles, quàm piæ, vel neceſſariæ iactabantur apud Phariſæos, de quibus Apoſtolus: *Stultas autem, & ſine diſciplina quæſtiones deuita, ſciens quia generant lites:* inter quas hæc non poterat collocari. Nam etſi parui referat ſcire, quod præceptum maximum ſit, & quantùm vnum alteri præſtet, & magis expediat omnia diligenter obſeruare; nonnihil tamen doctrinæ eſt in eo, quod ſummum, & primum præceptum aliquod eſſe agnoſcatur, vt vel inde quiſque cognoſcat quantum à Deo recedat, & ab obedientia, quam illi debet, qui primum præceptum infringit. Vnde Dominus interrogatus, dignatus eſt nobis aperire, quod eſſet primum, & quod ſecundum mandatum inter ſexcenta decem & tria præcepta legis.

2. Tim. 2.

Quæſtio de primo & magno mandato quid momenti habeat.

Quomodo Sadducæis ſit eis ſilentium impoſitum.

Audientes igitur Phariſæi quòd ſilentium impoſuiſſet Sadducæis. Non quidem imperando illis vt tacerent: ſed quia non habebãt quid replicarent. Quanquam, cùm non crederent, poſteà contendebant, licèt non cum Chriſto, vt habes in Actis: non enim perſuaſi ſunt ad credendum intus, & ad amplectendam veritatem, ſed coacti ſunt ſilere, etſi verum non putarent reſponſum acceptum. Atque hæc quæſtio præcedentem proximè ſequitur: quia ſine aliquo intermedio narrato in Scripturis deſcribitur. Vt autem tenerent Dominum, venerunt, alijs ſuperatis, quibus contra Chriſtum vtuntur. Conſilium autem quod inierunt de quæſtione cenſus dandi Cæſari, an non, in abſentia Chriſti factum fuit: quia dicitur: *Et audientes mirati ſunt, & relicto eo abierunt.* Sed aliqui manſerunt, vt de vno teſtatur

Act. 23.

An hæc quæſtio de primo, & maximo mandato, neceſſariò proximè ſit conſecuta.

Matth. 22.

Marcus, & plures, vt Lucas ait, quorum vnus inquit, *Magiſter, bene dixiſti.* Vnus ergò qui audierat, alijs nunciauit: nunc autem omnes Phariſæi præſentes aderant, quia dicitur, *Vnus ex eis:* atque eis propoſitor quæſtio à Domino, cuius filius eſt. *Et interrogauit eum vnus ex eis Legis doctor, tentans eũ.* Vnus, quia vna quæſtio, & ne ſi vniuerſi quærerent, & conuincerentur, magis erubeſcerent: ſed aderant alij, vt illi vni fauerent, & magis Chriſtum irriderent. Dicitur legis doctor, ne de ſumma arte quærens ſuperaretur. Tentans autem, quia volebat diſcere. Et malo animo conuenerant, eo quòd vidiſſent Chriſtum bene reſpondentem Sadducæis: nam ſi ab illis confuſus fuiſſet, fortaſſis ipſum non tentaſſent. Etſi autem malo animo à principio tentaret, poſteà tamen compunctus eſt, & dixit illi Dominus, *Non es longè à regno Dei:* quemadmodum miniſtri miſſi ad eum capiendum, mitiores ſunt redditi audito Chriſto.

Marc. 12.
Luc. 20.

Matth. 22.
Quid quod vnus tantum è Phariſæis, legis doctor, ac tentãs Chriſtum interrogauit de maximo mãdato.

Marc. 12.
Ioan. 7.

Magiſter, quod eſt mandatum magnum in Lege? Blandiuntur vocando eum magiſtrum, vt magis ſeducant; & quia docebat, ita vocabatur ab omnibus, vt à Sadducæis paulò antè, & à Phariſæis modò, & à Scriba: *Magiſter, ſequar te quocunque ieris:* & à populo, vt apud Marcum, *Quid vltra vexas Magiſtrum?* & à diſcipulis: *Vos vocatis me, Magiſter, & Domine: & benè dicitis: ſum etenim:* & Dominus ipſe præcepit diſcipulis: *Ite in ciuitatem ad quendam, & dicite: Magiſter dicit, Tempus meum prope eſt, &c.* Interrogant quòd eſſet mandatum magnum in Lege: Marcus ait interrogaſſe, quod eſſet primum omnium mandatum, id eſt, præcipuum. Et ideò idem ſunt primum, & magnum, quemadmodum etiam reſponſio Chriſti teſtatur. Hoc eſt maximum & primum mandatum: etſi in vtroque habeatur μεγάλη in Græco: quemadmodum primitiæ auri, meliores auri partes dicuntur in Exodo. Et poſitiuum ponitur pro comparatiuo, vel ſuperlatiuo frequenter more Hebræorum, aliàs multa magna erant in lege præcepta: ſic etiam in libro Paralipomenon ſuperlatiuum pro poſitiuo ponitur, dicuntur enim de filijs Ephraim viginti millia, octingenti fortiſſimi robore (pro fortes robore) viri nominati in cognationibus ſuis. Erat autem quæſtio hæc indeciſa apud Iudæos ob varietatem præceptorum. Quidam tamen legiſperitus Lucæ 10. interrogans, Quid faciendo vitam æternam poſſideret, & ad legem à Domino remiſſus, reſpondit, duo hæc dilectionis præcepta, & probata fuit à Domino eius reſpõſio. Et intendebant Chriſtum

Idem Chriſtus cur vocet Magiſtrum.

Matth. 22.
Sap. 8.
Marc 9.
Ioan. 13.
Matth. 26.

I mandatum in lege, quid more Hebr.

Simile.

Exod 25.

1. Paral. 12.

Quare Phariſæus peculiariter de hoc dubio Dominum interrogauerit.

capere

capete in mandato. *Ait illi Ieſus, Diliges Dominum Deum tuum.* Marcus habet: *Ieſus autē reſpondit ei, Quia primum omnium mandatum eſt, Audi Iſrael, Dominus Deus tuus, Deus vnus eſt. Et diliges Dominum Deum tuū,* & quę ſequuntur. Chriſtus Dominus interrogatus ſemper reſpondebat, ſed non ad mentem tentantium: quāuis huic directè reſponderit, etiamſi tentandi animo propoſuerit quæſtionem. Quæ vt magis intelligantur, perpende varias fuiſſe tentantium volūtates, varia etiam interrogationū genera. Vnde interrogantes ſi poſtularent rem, quam nō expediret vel facere, vel ſcire, quemadmodum quando petebant ſignum de cœlo fieri, vel vt explicaret, In qua poteſtate hæc facis, reſpondit ſe nolle facere, vel dicere: ſi autem expediret, & tentarent, ad nocendum in perſona, vt de cenſu dando Cæſari, reſpondebat docēdo eos circa propoſitam materiam; ſed eorum malam mentem non detegebat. Cùm verò tentator intenderet vincere verbis; Dominus directè reſpondebat, confundendo eū pręter ipſius mentem, vt fecit cum Sadducæis. Si autem tantùm gloriam quærat interrogator, & non Chriſti confuſionem, directè ad quæſitum reſpondet; vt apud Lucam interrogatus: *Et quis eſt meus proximus?* Hic autem tentanti Phariſæo, quia poſteà ipſum pęnituit, directum reſponſum exhibuit. Quoniam autem præceptum eſt de aliquo quod fieri debet; debitum autem eſt ex neceſſitate alicuius finis, quia ſcilicet ad eum aſſequendum refertur; & tale eſt vel neceſſarium, vel vtile ad illum, fit, vt quæuis lex, ſiue noua, ſiue vetus vnum mandatum habeat, quo vnum finem proximum reſpiciat, & multa. Multa ſiquidem adiumenta ſunt, quibus ad finem nō caſu, ſed ex regula ordinante contenditur. Quemadmodū cùm dicitur; *Hoc eſt præceptum meum, vt diligatis inuicem*; nimirum propter dilectū Deum. Et Dominus in Deuteronomio cùm dixiſſet: *Si tamen audieris vocem Dei tui, & cuſtodieris præcepta eius & cæremonias, quæ in hac lege conſcripta ſunt*; continuò ſubiūgit in ſingulari; *Mandatum hoc quod ego præcipio tibi hodie, non ſupra te eſt, neque procul poſitum.* Id eſt: Tota lex, quæ ratione finis vnum eſt mandatum: ſicut ars ædificandi vna eſt, quod ad finem domus attinet, varia tamē habet inſtrumenta. Ita, *Diliges proximum tuum ſicut te ipſum,* vnum eſt præceptum, in quo continentur omnia vnitate finis; ſicut illud: *Omnia quæcunque vultis vt faciant vobis homines, & vos facite illis*, vnum eſt, in quo omnia quatenus omnes dilectionis modi in eo continentur.

Marc. 12.
Deut. 6.

Quemadmodum fere Chriſtus reſponderet ipſum tentantibus

Matth. 12.
& infra 16
Infra 21.
Infra 22.

Ibidem.

Luc. 10.
Huic Phariſęo Chriſtus ſe tentanti cur reſponderit.
Præceptum, & debitum differunt.

Ioan. 15.

Deut. 30

Quid illud Moyſi. Mandatum hoc quod ego præcipio tibi hodie, nō ſupra te eſt, neque procul poſitum.
Matt. 22.
Sup. 7.

Nam amicabilia quæ ſunt ad alterum, fiūt ex amicabilibus, quæ ſunt ad ſe ipſum: vt tradit Ariſtoteles. Quamuis autem cęremoniæ, atque iudicia mores dirigant: quia tamen ex inſtitutione, & volūtate Legislatoris potiùs quàm ex ductu rationis naturalis id faciunt; propterea quæ prioris generis ſunt, moralia vocantur per excellentiam: iudicialia dicuntur, quia executio illarum legum ſunt, quantum ad pœnas per iudices, qui ius reddebant, inferendas. Atque hæc ſicut, & quę ſpectabāt ad cęremonias, nihil aliud erant quàm determinationes præceptorum moralium. Iudicia quidem, pręceptorum ad proximum ſpectantium; cæremoniæ eorum, quæ ad cultum Dei attinent.

Philoſophus lib. 9. Ethic.

Iudicia, & ceremonia, in quo diſtinguebantur.

Etſi verò Lex Noua obſeruari ſine cæremonijs, & iudicijs nequeat; hæc tamē nō fuerunt poſita in Euangelio, ſed data poteſtas illa cōdendi, cùm dicit; *Qui vos audit, me audit: Quæcunque alligaueritis ſuper terram, erunt ligata & in cœlo,* &c. *Paſce oues meas.* Nam ſi lex Chriſti nec haberet iudicia, nec cęremonias, nec poteſtatem illa condendi, nūquàm Chriſti lex ſeruari poſſet: quia ſine illis cōuenienter viuere nō poſſemus. Ideo hæc præcepta, cæremonias, & iudicia tradentia in Veteri Lege, cùm eſſent à Deo expreſſa, diuina erant, licèt poſitiua: in Nouo verò Teſtamento, in quo non ſunt expreſſa, ſed vel per Pontifices, vel concilia; vel homines Sanctos, & ſapientes inſtituta, Eccleſiaſtica ſunt, & poſitiua, & nō propriè diuina, quamuis ab Spiritu ſancto Patribus illis aſſiſtenti condita fuerint. Atque hæc gradum ſuperiorem obtinent ad leges ciuiles, & Imperiales per viros iuriſprudentiſſimos editas, & ad politiam externam ſpectantes, Hæ verò leges merè humanæ, & ciuiles vocantur, etiamſi de illis dicat Sapientia: *Per me Reges regnant, & legum conditores iuſta decernunt. Per me Principes imperant, & potentes decernunt iuſtitiam:* quoniā & ab obiecto quod reſpiciunt, nempe pacificum, & ciuilem hominum conuictum, & ab autoribus, qui homines fuerūt, generali, & communi Dei prouidentia adiutis, latæ, & pronuntiatę ſunt. Nec attingunt ad Eccleſiaſticas ſanctiones, & leges per homines ſanctos editas: quia hæ peculiari Spiritus ſancti concurſu & aſſiſtentia conditæ ſunt, & hominibus datæ.

Cùm lex noua obſeruari ſine cæremonijs & iudicijs nequeat: cur illa non ſint poſita in Euāgelio.
Luc. 10.
Matt. 18.
Ioan. vlt.
An præcepta ad cęremonias attinentia moralia ſint in lege Chriſti, ſicut erant in Veteri lege.

Vnde leges humanæ deſcendant, & quis earū ſit finis.
Prou. 8.

Diliges Dominum Deum tuum. Obiicies, Marcum nō ſic habere, ait enim: *Audi Iſrael Dominus Deus tuus, Deus vnus eſt. Et diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, &c.* Sed hæc inuicem ſibi non pugnant; ſed Matthæus expreſſit mentem Chriſti, Marcus

Marc. 12.
Deut. 6.
Quid eſt quod Matthæus de vnico dilectionis Dei mandato meminit.

præſtanda? quia ablata ſpe reſurrectionis mortuorum, nullum videtur eſſe boni operis incitamentum. Vnde Paulus: *Si mortui non reſurgent: neque Chriſtus reſurrexit, &c. Si in hac vita tantùm, in Chriſto ſperantes ſumus; miſerabiliores ſumus omnibus hominibus.* Et rurſus: *Si;* (ſecundum hominem) *ad beſtias pugnaui Epheſi; quid mihi prodeſt, ſi mortui non reſurgunt?* Et Autor operis Imperfecti hoc loco: *Videns itaque* (diabolus ſcicet) *quia notitiam Dei omninò extinguere non potuit, aliam adinuentionem excogitauit errorum; vt etſi cognoſcatur Deus virtutum, tamen nullus obediat præceptis eius. Quid ergo? Introduxit hæreſim Sadducæorum, qui dicerent non eſſe reſurrectionem mortuorum. Quæ res omnium propoſitum faciendæ iuſtitiæ frangit. Nam in omni re, aut actu, ſiue corporali, ſiue ſpirituali, agendi virtus ſpes eſt præmij futuri. Qui enim arat, arat vt metat. Qui pugnat; pugnat vt vincat. Nam cùm ſit ita difficile in hoc mundo ſeruare iuſtitiæ ſanctitatem; quis contentus eſſet aduerſus ſe ipſum quotidie luctamina exercere, niſi ad ſpem aſpiceret reſurrectionis? Tolle ergo ſpem reſurrectionis, & ſoluta eſt tota obſeruantia pietatis.* Hæc ille. Dicendum eſt, nihil eſſe, quod magis à malo arceat, & ad bonum impellat, quàm ſpem reſurrectionis, & immortalitatis, futuræque vitæ gaudia, aut æterna, quæ malos manens ſupplicia. Vnde vel Gentiles, qui vel de reſurrectione nihil certi habebant, finxerunt futuram eſſe vitam quietam, & omni felicitate refertam, ad quam boni & iuſti eſſent peruenturi, improbis verò tormenta, & ſupplicia imminere perpetua. Ita enim Cicero in libr. de ſomnio Scipionis, atque lib. de ſenectute ſub finem, definite videtur, & Virgilius in 6. Æneidos, atque alij Poëtæ, vt homines ad virtutem colendam impellerent. Vnde Ioſephus libro de bello Iudaico laudat ſapientes Græcorum, quòd illa ob eam cauſam confinxerint. Et Ouidius de Pythagora ſcribit, hoc fuiſſe introductum ad incutiẽdum hominibus terrorem: quem ſic ille loquentem introducit:

O genus attonitum gelidæ formidine mortis;
Quid Styga, quid tenebras, quid nomina vana timetis.
Materiem vatum falſiq́; pericula mundi?

Quidam etiam alius Satyricus hæc ipſa intentata ſupplicia irridens, ait:

Eſſe aliquos manes, & ſubterranea regna,
Nec pueri credunt, niſi qui nondum ære lauantur.

Et tamen iſti putantes ſe falſum dicere, verum dixerunt, ponentes animas immortales, & gaudia, & pœnas poſt mortem. Sadducæi igitur licet non ſperarent reſurrectionem, excitabantur tamen ad præſtandum bonum, & cauendum malum, ſpe præſentis boni, & timore præſentis mali: ad quod etiam ipſa lex Moyſi incitabat. Vnde liber Leuitici, ac Deuteronomij interdum vniuerſa mala præſentia tranſgreſſoribus legis comminatur; & vniuerſa bona præſentia ſeruantibus pollicetur. Eſaias quoque: *Si volueritis,* inquit, *& audieritis me; bona terræ comedetis.* Et ſtatim ſubdit: *Quòd ſi nolueritis, & me ad iracundiam prouocaueritis, gladius deuorabit vos.* Etſi ergo præſentia bona vim non præſtent ad tanta mala à mundo ſuſtinenda, & ad proprias voluptates, & cupiditates reprimendas, & ad illam perfectionem præſtandam, quam Euangelium exigit: vnde æterna præmia, vel ſupplicia Dominus frequenter inculcat; ad ſeruandam tamen legem Moſaicam, ſatis erant præſentia bona, quæ Dominus illis pollicitus eſt, non tamen ad Euangelium ſeruandum. Vt rectè dixerit Apoſtolus, Chriſtianos miſerabiliores eſſe omnibus hominibus, ſi in hac vita tantùm ſpem ſuam collocarent.

Quòd verò Sadducæi negârent Angelos, de quibus frequens eſt mentio in Geneſi, & in Pentateucho: dicendum eſt, Sadducæos per Angelos intellexiſſe Dei nuntios, vt nomen ipſum Græcum ſignificat, ſicut & apud Hebræos vox Malach; & ita concederent Sadducæi Angelos; id eſt, homines à Deo miſſos, & alijs hominibus incognitos; non tamen Angelos, qui eſſent puri ſpiritus. Vel dicerent, Angelos, ſi homines non ſignificarent, nec etiam puros ſpiritus, ſed ſubſtantias quaſdam corporeas ratione præditas, & corpora ſubtiliora habentes: vnde nonniſi ſumpta forma corporea apparebant, & manducauerunt, & biberunt cum Abraham, & Loth; & Angelus quidam luctabatur cum Iacob. Et ita non putabant eſſe puros ſpiritus. Nam ſi Philoſophi aliqui, vt Apuleius, & alij Platonici dixerunt, Angelos eſſe animalia corporea aeria, mente rationalia; idem etiam putare poterant rudiores Sadducæi.

Quòd vero negarent ſpiritum, id eſt, vel animam ſeparatam, vel dæmonem, mirum non eſt: quia Spiritus Domini, de quo Geneſis, erat Spiritus ſanctus, vel, vt alij volunt, ventus. Spiritus deſiccans aquas ventus erat; & rurſus cùm dicitur: *Non permanebit ſpiritus meus in homine in æternum,* & infrà dicitur: *In quibus ſpiraculum vitæ eſt in terra,* in his omnibus locis ſpiritus pro

animâ

Margin notes (left column):
1 Cor. 15.
Ibidem.
Autor Oper. Imperfect. in Matth. hom. 42. tom. 2. operũ B. Chryſoſt.
Diaboli aſtus & inuidia.
In omni re, aut actu, ſiue corporali, ſiue ſpirituali, agẽdi virtus ſpes eſt præmij futuri.
Spem reſurrectionis tollere, quid ſit.
Spei reſurrectionis, & immortalitatis ad ſtudium pietatis quanta vis.
M. Tullius.
Virgilius.
Ioſeph lib. 2. de Bel. Iudai. cap. 12.
Ouid lib. 15. Metamorph. initio ferè.
Iuuena. Saty. 2 prope finem
Sadducæi vnde mouerentur ad bonum.

Margin notes (right column):
Leuit. 26. & ſeq.
Deut. 28 & 29. & ſeq.
Eſai. 1.
Ad obſeruantiam legis Moſaicæ quæ præmia ſufficiant.
1. Cor. 15.
Actor. 23.
Vnde Sadducæi tam grauiter hallucinati ſint, vt dicerent non eſſe Angelos.
Gen 18.
Infr. 19.
Infr. 32.
Apuleius, & cæteri Philoſophi, præſertim Platonici, de Angelis quid ſenſerint.
Vnde factum ſit, vt Sadducæi negauerint ſpiritum eſſe.
Act. 23.
Gen. 1.
Infr. 8.
Suprà 6.

anima coniuncta corpori ſignificatur. Sicut cùm dicitur: *Auferam de ſpiritu tuo*, pro inſpiratione accipitur ad prophetãdum, quæ accidens eſt, & non ſubſtannia. Et ita in Pẽtateucho nihil poterat Saddnceos cõſtringere ad accipiendam vocem Spiritus pro ſubſtantia ſpirituali, & ſeparata.

Quare Sadducæi reciperent ſolos quinque libros Moyſi, & non alios.

Sadducæi autem non recipiebant niſi quinqne libros Moyſi, quemadmodum & Samaritani, qnia in libris Moyſi continebatur tota lex, quam obſeruare cogebantur: ita vt non ſeruantes, veri Indæi non haberentur. Cæteri tamen libri, qui nunc in Canone ſunt, certi erant, & repoſiti inter libros ſacros, & ſemper cuſtoditi, vt de illorum fide nulla eſſe poſſet ambiguitas: vt docet Auguſt. libr. de ciuitate Dei. Nunc autem ſicut Iudæi certum canonem habẽt librorum Veteris Teſtamenti, ita & nos: de quo lege Hieronymum in prologo galeato. Samaritani verò non recipiebant alios libros, quàm quinque Moyſi: nõ quòd eo tempore, quo ipſi miſſi ſunt ad colendã terram decem tribnum, non eſſent alij libri ſcripti præter illos qninque, quia erant nonnulli alij, ſed quia, vt legitur in quarto Regum volumine, cùm Gentiles illi terrã decem tribnum colentes, ritus ſnos profanos retinerent, & Deum Iſraël non colerent; ob id miſit Deus Leones, qui lacerarunt illos, & intellexerunt Gentes, idcircò illis hoc eueniſſe: quod cùm Regi Aſſyriorum innotuiſſet, præcepit vt vnum de Sacerdotibus captiuis ſecum haberent, qui ritum colendi Dominũ eos doceret. Cùm autem cæremoniæ diuini cultus in quinq; libris Moyſi contineantur, ideò Sacerdos ille non reliquit eis alios libros, prçter illos Moyſis. Poſteà verò reliquos libros recipere noluerunt ob odium antiquum, quo Iſraëlitas redeuntes ab ædificatione impedire voluerunt, & propter templum in monte Garizim erectum, in quo, & non in Ieruſalem dicebant eſſe adorandum.

Aug lib. 15. de ciuit. Dei, c. 23. tom 2.

Hieron to 3. Samaritani cur ſolos quinque Moyſi recipetẽt libros.

4 Reg. 17.

1. Eſd 4 & ſeq. & 2. Eſd 6. Ioan. 4.

Quo animo Christo Sadducæi interrogauerint de reſurrectione mortuorum.

Et interrogauerunt eum dicentes. Hæc interrogatio non eſt ſimplici animo facta ad diſcendum, ſed animo tentandi, & explorãdi, non quidem vt eum proderent, qnemadmodum Phariſæi, ſed vt oſtentarent ſcientiam, & confunderent Dominum. Nam ſi tantũ diſcendi gratia interrogaſſent, non diceret Dominus *Erratis neſcientes Scripturas, neque virtutem Dei*, nec diceret Euangelium ſilentium eis eſſe impoſitum; nec Lucas diceret: *Amplius non audebant eum quicquam interrogare.* Interrogant antem potius Sadducæi de reſurrectione, quia ipſi volebãt gloriam captare, Chriſtum diſputatione ſuperando; & circa hoc ſe putabant habere firmius argumentnm, quàm in alia materia: & quia hanc nominatim ſententiam ſnſtinebant aduerſus Phariſços; & Chriſtus frequenter contra eam ſolebat diſſerere: ideò vt eã tuerentur, voluerunt de ea argumentum formare, quò ſi Chriſtum viciſſent, viderentur Phariſæos aduerſarios ſuos quoque ſuperaſſe: Ad hæc cùm vidiſſent Chriſtum Phariſæos tentantes de Cenſu Cæſari dando à ſe confutatos receſſiſſe, cogitabãt fortaſſis Chriſtum indignatione commotum contra Phariſæos velle aſſerere, & negare reſurrectionem, vt ipſimet Sadducæi negabant: qui etſi ſpiritum & Angelum negarent, potiùs tamen quæſierunt de reſurrectione, quàm de Angelis, vel ſpiritibus. Nam reſurrectionẽ ſæpe prædicabat, cùm diceret: *Appropinquauit regnum cælorum*, & Apoſtolis illud præciperet prædicare: regnũ autem cœlorum eſt poſt reſurrectionem: de Angelis verò, vel ſpiritibus rarò Dominus loquebatur ad populum. Deinde maior contentio erat de reſurrectione: quia magis curant homines de eo, quod ad ipſos ſpectat, qualis eſt reſurrectio corporũ, in qua totum hominis bonum, in quod tẽdit, ſitum eſt: eſſe autem Angelos, vel ſpiritus, parum curant, ad quos etiam negãdos non ita validum argumentum ſnppetebat, atque ad reſurrectionem ſnbuertendam. Poſtremò declarata reſurrectionis quæſtione, declarantur & aliæ duæ: quia ſi reſurrectio eſt, neceſſe eſt manere animã corpore ſolutã, quæ debeat corpore coniungi. Soluitur etiam quæſtio de Angelis, quos propterea negabant Sadducæi, vt diximus, quia Angeli ſunt puri ſpiritus, & putabant ipſi qnòd non poſſet eſſe aliqua ſubſtantia purè ſpiritualis. Quòd ſi reſurrectio eſt, ergo anima ſeparata eſt, & ſpiritus eſt, & ſubſtantia incorporea eſt; ac ob id Angelus eſſe poteſt. Et tamen ſi concedatur, Angelum eſſe vel ſpiritum, non ſequitur reſurrectionem eſſe, quia multi Philoſophi ponunt animas ſeparatas manere incorruptas; qui tamen negant reſurrectionem.

Matth. 22

Luc 20. Cur potiùs de reſurrectione, quam de alia re interrogauerunt.

Act 23. Cur Sadducæi potius quæſierint de reſurrectione, quã de Angelo, vel ſpiritu. *Matth. 4. Infra 10. Luc. 10.*

II. Ratio.

III. Ratio.

Magiſter. Moyſes dixit, Si quis mortuus fuerit non habens filium, vt ducat frater eius vxorem illius, & ſuſcitet ſemen fratri ſuo. Quaſi dicat, ſemen à viro mortno ſuſceptum viuificet, nõ ſecùs, quàm Sol granum mortuum ſecundùm vulgarem modum cogitandi: nam renera ſemen non viuificatur per ſemẽ, quia formari nequit, ſed potiùs ipſum format. Dici etiam poteſt, ſemen accipi pro filio, vnde ſemen mulieris, & ſemen Abrahæ, quia ex ſemine prodeunt. Seruiebat autem iſta ſeminis ſuſcitatio ad mortui conſolationem.

Deut 25.

Quid ſit ſuſcitatio ſeminis.

Alter ſenſus. *Gen. 3. Infra 17. & 22.*

Hæc ſuſcitatio ſeminis ad quid valeat. Gen. 24. Infra 30. Ibidem.

tionem. Nam habentes filios, felices habebantur. Vnde Rebeccæ dicitur: *Creſcas in mille millia*; & rurſum ait Lia: *Beatam me dicent omnes mulieres*, ob filium ſuſceptũ à viro ſuo ex Zelpha ancilla ſua: & Rachel dicebat viro ſuo: *Da mihi liberos, alioquin moriar.* Relinquebant etiam in filijs nomen, & famam ſuam: vnde Saul Dauidem rogabat, ne deleret nomen ſuum. Vt ergò eſſet ſucceſſio in hæreditate; & linea defuncti, quãtum ad nomen, continuaretur, erat hęc lex ſuſcitandi ſeminis, ita vt ſuſcitans non gigneret ſibi filios, vt Onan non cognoſcebat Thamar, ne filium ſuſcitaret fratri ſuo Her: & cognatus Booz noluit cognoſcere Ruth Moabitidem. Reuera ergò manebat nomen, & opinione babebatur filius; ob quã cauſſam, non obſtante zelotypia, ſupponebant ancillas maritis, ex quibus filios ſuſciperent. Et ob id fiebant etiam apud Gentiles ante legem, vt conſtat ex ſacra Geneſi. Et idcircò conceſſum fuit Iudæis diuortiũ, ſicut datus eſt Rex, vſura permiſſa, & vxorum multitudo tolerata, quia imperfecti, & illis aſſueti, & habentes exempla à Gentilibus. Nam Iudæi prorſus legem omiſiſſent, niſi in his, quæ libertatis erant ali quid concederet. In cultu autem Dei falſo, non permiſit vt Gentes imitarentur, vt in Deuteronomiu perſcribitur, vbi omnia ſpectantia ad deorum cultum iuber ſubuerti. Etſi autem Gentes ab initio ſuſcitationem ſeminis impensè deſiderarent; Gẽtiles tamen poſteri, & zelotypi non ita nomen curantes, potiùs cauerunt ne vxores ſecundò nuberent, & magis concupierunt vt manerent in perpetua viduitate, adeò vt gloriæ & decori duceretur fœminam ſecũdò non nubere. Vnde Dido ſecundas nuptias cogitans, dixit apud Poëtam, culpam vocans:

1 Reg 24. Cur hęc lex de ſemine ſuſcitando data fuerit Iudæis: & an gentes illam haberẽt. Gen. 38. Ruth 4. Iudæis olim quæ permiſſa. Ibidem. Deut. 24. 1. Reg 8. & ſeq. Deut. 23. Deut. 12. Suſcitationẽ ſeminis qui negligerent.

Si non pertæſum thalami, tedæq́; fuiſſet,
Huic vni forſan potui ſuccumbere culpæ.

Virg. 4. Æn. initio.

In Nouo verò Teſtamento lex ſuſcitandi ſeminis non eſt cõueniens: quia huiuſmodi ſuſcitatio ſeminis repugnat ex parte fidei & ſpei certæ reſurrectionis, vt non opus ſit conſeruari nomen in filio. Hinc Apoſtolus inquit: *Conſolamini inuicem in verbis iſtis*; & rurſus: *Nolumus vos ignorare fratres, de dormientibus, vt non contriſtemini, ſicut & cæteri, qui ſpem non habent*, ſcilicet de reſurrectione. Nam qui vult ſuſcitari ſibi ſemen, deſiderat in filio viuere; at nos non habemus hic manentem ciuitatem, ſed futuram inquirimus, vt non opus ſit conſeruari in filio, de quo dicitur, *Mortuus eſt pater eius, & quaſi non eſt mortuus: ſimilem enim reliquit ſibi poſt ſe.* Non erat etiam in Nouo Teſtamento illa opinio hominum, vt curarent de nomine ſuo per ſuſcitationem ſeminis tuendo, neque in optimis legibus Gentilium, quales erant leges Romanorum, tale quid mandabatur. Non conuenit etiam ſuſcitatio ſeminis honeſtati graduum matrimonij: nam contingeret coniugia fieri in primo gradu affinitatis, vel ſaltem eundem virum habere duas ſorores ſimul in vxores, vbi contingeret alterius illarum virum abſque ſemine defunctum eſſe, neq; extare alium, qui poſſit ſuſcitare ſemen. Frater autem directè lege tenebatur ſemen ſuſcitare, ſed poterat cognatus alius ſuſcitare, alio cedente, vt habes in libro Ruth. Et habens vxorem debebat ſuſcitare, quia licita pluralitas tunc erat, aliàs rarò ſuſcitaretur ſemen: & Booz laudauit Ruth, quòd nõ ſit ſecuta iuuenes, ex quo videtur vxoratus fuiſſe. Septimus etiam frater non videtur expectaſſe ante matrimonium mortem ſexti. Et hæc pauca de ſuſcitatione ſeminis ſint dicta. Ex hac autem lege, quam Moyſes ſuperappoſuit, benè conſiderata, multæ ſoluuntur in Scriptura quęſtiones, quòd alij ſint patres ſecundùm legem, alij ſecundùm naturam, & tamen vtriq; veri Patres. Hinc Ioſeph ſponſus Mariæ Virginis duos habuit patres, alterum ſecundùm carnem, qui dicitur Iacob, alterum ſecundùm legem, qui nuncupatur Heli: ex cuius rei conſideratione diſſonãtia Euangelica cõciliatur, vt ſuo loco fuit dictum.

Cur lex ſuſcitandi ſeminis ad Nouum nõ pertinet Teſtamentum. 1. Theſſ. 4. Ibidem. Heb. 13. Eccl. 30. II. Ratio. III. Ratio. Optimæ leges Gentilium erant leges Romanorum. Ruth 4. Supra 3. Moſaicæ legis ſuſcitandi ſeminis intelligentia quid conferat. Matth 1. Luc 3. Lib. 3.

Erant autem apud nos ſeptem fratres. De his enim, & non de cognatis lex Deuteron. loquitur, quam tantùm recipiebant Sadducæi, & fratres tantùm obligãtur. Et factum hoc contingere potuit, vt de Sara Tobiæ, quæ ſeptem viris nupſit, & de Samaritana, quæ quinque habuerat viros præter eum, quem tũc habebat. Martialis meminit cuiuſdam Gallæ, quæ ſeptem viris nupſerat, ait enim:

Deut. 25. Ad quos tantùm lex ſpectaret ſeminis ſuſcitandi. Tob. 3. Ioan. 4.

Funera poſt ſeptem, nupſit tibi Galla virorum,
Picentine: ſequi vult, puto, Galla, viros

Et de altera:

Inſcripſit tumulo ſeptem celebrata virorum
Se feciſſe Cloe: quid pote ſimplicius?

Martial. lib. 9 epigram.

Ideò valet argumentum, licèt fortè non acciderit de ſeptem fratribus ſine ſemine: ſed non conſtat. Et non ponunt decem, vel plures, quia non eſſet veriſimilis hiſtoria. Quanquam Hieronymus ad Gerũtiam teſtetur virum quẽdam ſuo tempore Romæ vixiſſe, qui viginti ſepeliſſet vxores, alteram, quæ vigeſimum ſecundum habuiſſet maritum, matrimonio copulatos, & ſummam omnium fuiſſe expectationem quis

Quare Sadducæi de ſeptem fratribus tantum petierĩt, non pluribus, vel paucioribus. Hieron.

Viri cuiuſdam & mulieris ſeptem prodigioſa inconuenientia.

quem prior efferret, & viciſſe tandem maritum. Nec ponunt duos tantùm, quia etſi idem ſit neruus argumenti, imperiti tamen magis ex multitudine turbantur: & maius inconueniens videtur, quòd ſex viri maneant incõiugati poſt reſurrectionem, quã vnus. Et maior vis eſſet argumenti, ſi non eſſet accepta ad ſemen ſuſcitandum, quia poſſet videri primi vxor: ſed eſſet tanquam Sara, quam ſeptem viri acceperunt. Tamen primum proponunt, quia rarum eſt, quod ſine lege ita ſit vna incontinens, vt ſeptem copuletur.

Tob. 3.

Et ſubiungunt: *Nouiſſimè autem omnium, & mulier defuncta eſt.* Et ita non potuit habere alium, de quo eſſet dubitandum: nam ſi aliquis ſeptem fratrum ſuperuiueret, illius eſſe videretur.

Per reſurrectionem quid hoc loco.

In reſurrectione ergo, cuius erit de ſeptem vxor? Omnes enim habuerunt eam. Reſurrectionem, vocãt ſtatum reſurrectionis: nam reſurrectio ipſa in momento fiet, vt ait Apoſtolus. Omnes autem, quia habuerunt illam, ius habent ad eam. Ponunt Sadducæi in ſtatu reſurgẽtium futuram commixtionem ſexuum, ſicut nunc, deinde quemlibet eam habiturum vxorem, quem hic habuit. Quibus datis, videbatur ſequi maximum inconueniens: quia aut omnes illi haberẽt ſimul eandem vxorem, aut aliquis eorum ſolus. Si omnes, fieri non poterat, vt vna mulier haberet plures viros ſimul, etiam ſi è contrario vir potuerit ſimul multas vxores habere: maximè cùm iſti eſſent fratres, & cognationis impedimẽtum obſtaret. Si autem dicatur quòd vnus illorum habiturus eſſet eam, quæreretur quis eſſet, quia nõ videtur maior cauſa de vno, quàm de altero: ideò nullus eſſet habiturus eam, quia omnes habuerunt illam, vt dicitur in litera: & ita omnes ius ad eam habebant. Deinde omnes mortui ſunt ante illam, & nemo in hoc alteri præſcribat: quia nouiſſima mulier defuncta eſt. Tertiò, quia omnes mortui ſunt ſine ſemine, vt ponderant Marcus & Lucas. Cur ergò magis vni, quã alteri traderetur? Quod inconueniens videtur, quia in reſurrectione ponebãt quẽlibet illorum ſuam habiturum vxorem. Eo etiam dato, quod vni illorum adiudicaretur, cæteri ſine vxoribus manerent: quod non minus erat inconueniens.

1. Cor. 15.

Sadducæorũ de muliere ſeptemuira, cui illorum in reſurrectione contingeret, interrogatio falſo, vt nitebatur, duplici fũdamento.

Marc. 12.
Luc. 20.

Alterũ fundamentũ quinque rationib. euertitur.

Sed eo etiam admiſſo, nimirum in reſurrectione generali eſſe commixtionem futuram ſexuum, & quẽlibet accepturum vxorem ſuam, non rectè inferebant quod volebant: quia in ea cauſſa vxor non æqualiter pertinebat ad omnes, ſed ad vnum præcipuè: ergò illius erat futura vxor in reſurrectione, hoc eſt, primi eorum, quia ille accepit eam in vxorem propter ſe ipſum, cæteri autem non acceperunt eam propter ſe ipſos, ſed propter defunctum, vt illi ſemen ſuſcitarent. Id verò quod propter aliũ fit, reducitur ad id quod per ſe eſt. Deinde primus ſpontè eam accepit, alij autem cõpulſi neceſſitate legis: & cùm illa accipiebant bona defuncti primi iuxta legẽ Deuter. & lib. Ruth: ad eum igitur in reſurrectione reditura erat. Tertiò, quia filij qui gignuntur poſt mortem ex vxore ſua, minus ad defunctum pertinent, quàm vxor; & tamen primogenitus ex vxore defuncti ad ſuſcitandum ſemen donatus, pertinet ad defunctum, & non ad viuentem, qui illum genuit. Ergo à fortiori, pertinebit vxor ad defunctum, & ita eam habebit, & non alij tanquam minores in iure. Dato etiã quòd in reſurrectione eſſet futura corporum cõmixtio: ſi ſtricto iure agitur, dicendũ quòd ad nullum pertinebit vxor, quam habuit hic, eo quòd non maneat iam aliquod vinculum, cùm per mortem viri fuerit ſoluta mulier à lege viri, vt Paulus habet ad Romanos. Nam obligatio ſemel extincta non redit. Itaque non oportebat, vt quis rediret ad vxorem, quam viuens habuerat; & ſic ceſſaret iſta contentioſa argumentatio. Si autem ex æquitate agatur, videtur æquius quòd homo redeat ad vxorẽ ſuam, quàm quod aliam de integro accipiat: & tũc cùm illa fuerit ſeptem virorum, & primi fuerit præcipuè, ad illum potiùs redire deberet. Nec circa alios vllũ remanet incõueniens: quia poterãt illi accipere vxores alias quas vellent, quemadmodum hic moriente vxore alicuius accipi poteſt alia ſine vllo dedecore, aut abſurdo.

II. Ratio.

Deut. 25.
Ruth 4.

III. Ratio.

IV. Ratio à iure ipſo.

Rom. 7.
1 Cor. 7.

V. ab æquitate

Reſpondens autem Ieſus, ait illis. Quamuis Ieſus tentatoribus non ſoleat reſpondere, vnde quærentibus: *In qua poteſtate hæc facis? & quis tibi dedit hanc poteſtatem?* reſpondit: *Nec ego dico vobis in qua poteſtate hæc facio*, & Phariſæis tentantibus de cenſu, obliquè reſponderit, quia doloſè, & ad machinandã illi mortem tentabant; Sadducæis tamen tentãtibus ad gloriam & oſtentationẽ doctrinæ, & cõtra veram doctrinam peccantibus directe reſpondere voluit, ne Sadducæi victoriam obtinuiſſe viderentur contra Dominũ, vel poſſent gloriari de ſua ſapientia, ideò directè confutauit eorũ poſitionẽ. Reſpondit etiã, vt Dei gloria ſuo reſponſo illuſtraretur, turba ædificaretur, & nos de conditione reſurgentium doceret.

Quare nunc Chriſtus Sadducæis ſe tentantibus contra morem ſuum reſpondit

Matt. 21.
Infra 22.

I. cauſſa.

Neq; voluit Chriſtus diſſoluere illorum argumentum, oſtendens non valere conſequentiam. Nam vxor illa vel nullius eſſet,

II. cauſſa.

Cur Christus Sadducæorū obiectionem propoſitam non diluit.

vel eſſet primi: & neutro modo vllum abſurdum ſequeretur, vt dictum eſt. Sed Dominus noluit ſic illorum argumentum cōfutare, tametſi potuiſſet, ſed falſitatem eius quod poſitum erat, oſtendere. Nam aliter debet procedere dialecticus diſputator, & alter moralis doctor, & diuinæ doctrinæ traditor: nam reſpondere ad conſequentiā, erat ſubtile & dialecticum, ſed ad mores nequaquam. Ideò Dominus Ieſus quod nobis erat conducibilius, reſpondit. Deinde non erat ad mentem Chriſti ita reſpondere: nam ſi diſſolueret conſequentiam, oſtenderet, quod vxor illa ad vnum potius pertineret, quàm ad alios, vel ad nullum: & hoc per aliquas probationes, quas auditores non benè caperent, nec viderent an Dominus feciſſet ſatis argumento. Adhæc etſi viderent cōfutationem conſequentię, nō eſſet tamen tam manifeſta, quin aliquo modo poſſet contendi, quia circa ſubtilia ſemper remanet aliquis ſcrupulus: & hoc multum derogaſſet Chriſti honori, quia apertè cōfutare debebat aduerſarios, vt populus audiens laudaret, ſicut factū eſt. Denique ſi ad conſequentiam reſpondiſſet, etiamſi quod poſitum erat, nō admitteret, putaſſent ſimplices, ꝙ tacendo illud concederet, cùm ad illud non reſponderet: & crederent Chriſtum aſtruere, quod in reſurrectione eſſet ſexuum commixtio. Ideò ad hoc expreſsè reſpondit, & ad illud ſimiliter, vt doceret ſtatum reſurgentium alienum longè à nuptijs. Docet igitur nos ſuo exemplo, vt intelligamus, quibus, & quando, & ob quem finem reſpondendum, vt fructuoſa ſit noſtra reſponſio, & grata atq; gratioſa apud auditores exiſtat. Sed ne tractatus modū excedat, reliqua huius diſceptationis in ſequētem reijciemus, quò maiori cum pondere diſcutiamus, atque examinemus verba Domini noſtri Ieſu Chriſti, cuius cum Patre, atque Spiritu ſancto ſempiternam felicitatem agnoſcere & prędicare debemus omnibus ſeculis, Amen.

II. Ratio.

III. Ratio.

IV. Ratio.

Quando fructuoſa ad interrogantes eſt noſtra reſponſio.

TRACTATVS LXI.

De diſceptatione Domini cum Sadducæis de Reſurrectione, in eadem verba.

Reſurrectionis articulus quanti ponderis ſit atque momenti.

OPERÆPRETIVM eſt, vt hanc Domini reſponſionem diligenter atq; luculenter excutiamus, quia articulus reſurrectionis & magni eſt momenti, & longè intelligentiæ noſtræ facultatem, vt capiatur, ſicut & vires naturæ vt fiat, excedit. Ait ergò: *Erratis neſcientes Scripturas, neq; virtutem Dei.* Primò aſſerit illos errare: quòd verum erat, nam ex errore argumentū eorum procedebat, nec intelligebāt quòd eſſet futura reſurrectio, nec qualis eſſet futura cōditio reſurgentium. Deinde hoc dixit ad confuſionem eorum, qui ſapientes erant in oculis ſuis: & ad indicandum eorum mentem, quòd non hypocriſi & malo animo, ſed errore peccarēt, oſtentare volentes ſcientiā, & putantes inſolubile, quod tamen ſolubile erat, & falſo nitebatur fundamento, nimirum vſum ſexuum futurum in alia vita. Errabant ergo neſcientes Scripturas, id eſt, ideò erratis, quia neque ſcitis, neque legitis Scripturas, quas qui neſciunt, ignorāt virtutem Dei, vt ait Hierony. Sermo eſt de ſacris Scripturis, quæ loquuntur de reſurrectione, vel de conditione reſurgentium. Virtus autem Dei non eſt Chriſtus, vt interpretatur Origenes, etiamſi ille ſit virtus Dei; ſed poteſtas illius eſt ad efficiendam reſurrectionem, vel ad dandam conditionem ſpiritualem reſurgentibus. Vterq; verò error Sadducæorum ex ignorantia procedebat, tùm Scripturarum, tùm virtutis Dei: nam Scripturas neſciebāt qui Prophetarum Scripturas non recipiebant, & Scripturas Moſaicas quas legebāt, minimè intelligebant. Nam ex Scripturis etiam Moſaicis potuiſſent accipere reſurrectionē, & aliam in viuendi rationem, quam modo habem⁹ in cibo & potu, & vſu venereorū, & illi non abſurdum putaſſent. Homines etiam in cinerem redactos ſecundū corpus redire ad vitam ab eo, qui totum mūdum ex nihilo ante cōdiderat. Ex quo etiā faciliè accepiſſent, Deo poſſibile eſſe, nos alia in futuro ſeculo vita donari, quā ſit præſens. Et horum duorū ignorantia cauſſa fuit erroribus omnibus, tùm Philoſophis, tùm hæreticis, & non ſolū Sadduceis, qui reſurrectionē, vel apud Iudæos, vel apud Chriſtianos negarūt. Et ſenſus eſſe poteſt, quòd Sadducęi errabant, putantes nō eſſe futurā reſurrectionem: quod ex duob. prouenebat, nimirum ex ignorantia Scripturarum, & virtutis Dei. Scripturarum quidem, quia multæ de reſurrectione loquuntur: & iſti vel illas nō legebant, vel nō intelligebant. Circa virtutem Dei etiā errabant, quia etſi Scripturas legerent, & intelligerent ex illis ſignificari reſurrectionem, nō credebāt tamen Scripturę propter reſurrectionis difficultatem, quia nō putabant eſſe poteſtatē, quæ ſufficeret ad efficiendā reſurrectionē. Atq; in hunc modū intelligūt Origenes & Theophyl. Vel ſecūdò ſenſus eſt, quòd iſti errabant in fundamento, putantes quòd etſi reſurrectio ſit futura, in illa quoque foret

Cur Chriſtus [dixerit] Sad[ducæos errare] in reſurrectionis doctrina.

Ignorantes Scripturas, quid ignorant teſte Hieronymo. *Hier. in Mat. c. 22. tom. 9.*

Sadducæi quid ignorabant virtutem Dei. *Origen. tract. 22. in Matt. tom. 2.*

Gen. 1. & ſeq.

Sadducæi cur reſurrectionem negarent.

Origen. Theophylact.

ret corporum commixtio: qui error prouenit ex ignorantia Scripturarum, quæ ponũt aliam reſurgentium conditionem: prouenit etiam ex virtute Dei ignorata, putabant enim quòd homines non poſſent alio modo viuere, quàm nunc viuunt. Et hunc ſenſum optimè exprimit Euthymius his verbis: *Fallimini, vt qui non intelligitis Propheticas Scripturas, quæ non talem, qualem vos ſuſpicamini, docent reſurrectionem: & veluti ignorantes virtutem Dei, quæ mortuos reſuſcitare poteſt, ſine prioribus habitibus & affectibus.* Hæc ille.

Euthym. c. 53. in Matth.

Dices; Quæ ſunt illæ Scripturæ, quæ dicunt futuram conditionem reſurrectionis aliam: nulla enim talis videtur extare; non enim Chriſtus allegaret ſe ipſum tunc, vel Apoſtolum in priori ad Corinthios, cùm eiuſmodi libri nondum eſſent editi. Origenes hoc loco ſic ſcribit: *Quæritur hic Saluator, qui dicit ad Sadducæos, Erratis neſcientes Scripturas, neq; virtutem Dei. Iudicat enim, quoniam in quibuſdam ſcripturis poſitum eſt, vt in reſurrectione nuptiæ non ſint, hominibus videlicet factis in ſimilitudinem Angelorum. Quæ ergò Scriptura eſt docens, quoniam in reſurrectione neque nubunt, neq; vxores accipiunt? Et in qua Scriptura vel Legis, vel Prophetarum diſcimus; quoniam erunt, qui reſurrexerint, ſicut Angeli in cælo? Manifeſte enim in Veteri Teſtamento hoc non legitur ſcriptum, & quærat qui vult ſi poterit inuenire. Nos autem dicimus quia ſcriptum eſt, non tamen in ipſis ſermonibus manifeſte iſta dicentibus, ſed in myſterio indicantibus ſecundùm intellectum moralem. Nam cùm ſit Lex vmbra futurorum bonorum, & dicens quædam de viris & vxoribus, & exponens nuptias, non principaliter de ipſis nuptijs intelligitur, quas non ſimpliciter ſecundùm carnem nuptias exiſtimamus, ſed de talibus nuptijs quales nos de Chriſto & Eccleſia expoſuimus in ſeculo illo fore:* Et infra: *Nec inuenio alicubi ſcripturam dicentem, Sanctos poſt exitum fore ſicut Angelos Dei: niſi fortè quis & hoc moraliter intelligat, ſecundùm illud quod dicitur: Tu autem ibis ad patres tuos cum pace nutritus in ſenecta bona; item, appoſitus eſt ad populum ſuum, aut, appoſitus eſt ad genus ſuum.* Sic ille ſenſit. Hæc autem non videntur ſatis ſolida: quia cùm Chriſtus argueret cõtra Sadducæos, ex Scripturis hoc poſſe colligi: & tamen Scriptura in ſenſu myſtico non facit aliquod firmum argumentum: ex Scriptura ergò in ſenſu literali hoc elici poterat.

Quæ ſcripturę nouum futurę reſurrectionis ſtatum inſinuent.
1. Cor. 15. & ſeq.
Origen ibid. ſub finem.
1. ſolutio, ſed infirma, ac improbabilis.
Heb. 10.
Gen. 15.
Infra 49.
In quo ſenſu Scriptura non facit ſolidum argumentum.

Propterea dicendum eſt, quòd iſti tam circa reſurrectionem futuram, quàm circa conditionem reſurgentium errabant. Et primus error ex iſtis proueniebat ex ignorantia Scripturæ, quæ illud abundè tradit. Secundus error procedebat ex ignorantia diuinæ virtutis: nam etſi Scripturæ apertè de ea re non loquantur, tamen non debebat credi hoc impoſſibile, ſi virtus & poteſtas Dei agnoſceretur. Putabant enim Sadducæi ſolùm fieri poſſe quæ naturaliter, & quæ conſuetè fiunt, ideò negabant quicquid non videtur oculis, quemadmodum nunc faciunt ſcioli, qui omnia inficiantur, quæ alij viderunt, vel ſacris, aut alijs probatis traduntur hiſtorijs. Rationi namque eſt conſonum, quòd cùm ſtatus reſurgentium ſit ad recipiendum pœnam, & præmiũ pro bonis & malis, vt illi qui in parte bonorum meliorem ſtatum habituri ſint quàm hic, atque adeò corpora exutis paſſionibus, & habitibus corporum modum ſeruent ſpiritualem. Cùm ergò ratio hoc ſuadeat, videtur ita eſſe futurũ, niſi deſit poteſtas faciendi hoc: at potentia non deeſt, quia illa Dei infinita eſt. Ergò reſurrectio futura erit ad conditionem ſpiritualem, quam qui negat, nõ credit Dei virtutem eſſe potentem ad hoc efficiendum. Et hic ſenſus videtur cæteris præſtantior, illumque aſſerit Chryſoſtomus à B. Thoma in catena aurea citatus, his verbis: *Quod dixit, In reſurrectione neque nubent, &c. retulit ad hoc quod dixerat; Neſcitis virtutem Dei. Quod ante dixit: Ego ſum Deus Abraham, &c. ad illud quod dixerat: Neſcitis Scripturas.* Sic ille.

Altera firmior ſolutio atque probabilior.
Duplex error Sadducæorum circa reſurrectionem vnde naſcatur.
Sadducæorum qui ſimiles videantur.
Reſurrectio cur futura.
Chryſoſt. in Matth. 10. 2.

Verba Græca habent, οὔτε γαμοῦσι, οὔτε ἐκγαμίζονται, quæ magis generalia ſunt, quàm verbum noſtrum nubendi, quod apud nos propriè mulieribus conuenit reſpectu virorum. Verba tamen Græca generaliora ſunt, & ſignificant matrimonium contrahere, aut nuptijs copulari, quorũ vtrumq; perinde viris ac mulieribus commune eſt. Verbum autem ſecundùm Græcũ non paſſiuam ſignificationẽ habet, vt Latina vox, Nubentur: habet enim naturalem, non actiuam ſignificationem: nam ſecundùm actiuum ſignificatum diceremus, parentes nubere ſuas proles, id eſt, nuptui tradere. Huius autem verbi paſſiui, quo hic vtitur Euangeliſta, actiuam ſignificationem ponit Paulus, cùm ait: *Igitur & qui matrimonio iungit virginem ſuam, benè facit.* Vbi Græcè legitur ὁ ἐκγαμίζων, id eſt, nubẽs actiuè, ſiue matrimonio iungens. Nemo verò miretur, interpretem noſtrum Latinum tribuiſſe viris verbum nubendi: nam vt teſtis eſt Nõnius Marcellus, nubere apud antiquos verbum fuit, & viris, & fœminis commune, ſicut & apud Græcos verbum γαμεῖν. Atque ita præſentis loci ſenſus erit. In reſurrectione neq; matrimonia contrahent, neque nuptũi tradentur. Quod conuenit liberis reſpectu parentum: nubuntur etiam à parentibus, quãdo eos nuptum elocant, aut nuptui tradũt.

Quare Chriſtus dixerit: In reſurrectione neque nubent, neque nubentur.
Nonnius Marcellus.
Nubere olim apud antiquos dicebantur tam viri, quàm fœminę.

appeterent, niſi natura inſeruiſſet in eiuſmodi ſexuum permixtione magnam voluptatem, vt ad opus generationis ſummè neceſſarium omnia animalia feruenti conatu ferantur: quemadmodum etiam in cibo & potu ſumendo, quo indiuiduum ſeruatur, natura voluptatem maiorem conſtituit, quàm in alijs. Ergò non conſtituetur delectatio tãquam finis: quia in melioribus actionibus conſtitueretur maior delectatio; quod falſum eſt. Ideò conſtituitur tantùm vt irritamentum, vel cauſſa impellens ad generationem, vt conſeruetur natura. Cùm ergò ceſſabit finis generandi, nõ erit ampliùs cauſſa voluptatis; & ob id nec ipſa voluptas manente illo ſtatu incorruptionis. Ibi etiamſi cõiungerentur inuicem homines, eſſe non poſſet talis delectatio, quia eſſet ibi aliqua reſolutio, deciſio, & deperditio ſubſtantiæ incorruptioni repugnãs.

III. Ratio.

Tertiò, quia ad venerea allicit, ac impellit concupiſcentia: quæ in beatis nulla erit, ſicut nec vlla carnis titillatio eam efficiens.

IV. Ratio.

Quartò, quia venerea quamdiu durant, tollũt operationem intellectus: nam vt docet Ariſtot. in Ethicis, nemo poteſt in ipſa quicquam intelligere: ideò tolleret operationem intellectus, in qua conſiſtit beatitudo: quod maximum eſſet inconueniens: quare nec venereæ delectationes ibi erunt.

Ariſt. lib. 7. Ethic. c. 15.

Ad illud quod obijcitur: Voluptates eſſe poterunt in beatis, quæ nequaquam impediant intellectum.

Quòd ſi admittas, delectationes ibi eſſe, ſed non quæ abſorbeant intellectum, neque tollant eius operationem, vt modò, iam non appetentur. Nam ceſſare omnem actum intellectus ad præſentiam venereorum, fit ex voluptatis ſuperabundantia. Nam regula hæc eſt Ariſtotelis in Ethicis, vt maior delectatio ſimul habita non permittat percipere minorem, ſi multum excedat. Si ergò non abſorbeant, neque priuent operationes intellectus in vita æterna, non appetentur vt hîc.

Ariſtot. 10. Ethic.

Maior delectatio minorẽ abſorbet, ſecũdum Philoſophum.

V. Ratio.

Quintò eiuſmodi voluptates, quæ in generatione percipiuntur, non habent vim maximam delectandi; ideò non eſt in eas, vt in finem tendendum. Quia qui eas appetit, in ratione delectabilis illas ſibi tanquam finem conſtituit: quod rationi omnia ad id, quod optimum eſt referenti repugnat. Ideò non poſſet beatus concupiſcere tales voluptates, quia iam illis tanquam fine frueretur, non referendo eas ad alterum; ac proinde peccaret, nec eſſet beatus: quorum vtrumque falſum eſt. Qui enim ſemel beatus eſt, à beatitudine cadere non poteſt, neq; peccare.

Rationis officium.

VI. Ratio.

Sextò, delectationes, quæ ſenſibus percipiuntur, magnæ non ſunt, niſi per errorem: nam vulgares homines, qui alias delectationes meliores nõ cognoſcunt, illas in magno pretio habent. Et tamen Ariſtoteles in libris Ethicorum oſtendit illas eſſe paruas, & admixtas doloribus, etiam in videndo & audiẽdo; nec appetuntur niſi ob ſopiendas triſtitias naturæ rodentis, & malæ compoſitæ; & quia aliæ meliores ignorantur.

Ariſt. lib. 7. Ethic.

Aliæ etiam ſenſuum functiones, quia referuntur ad cognitionem, & nõ appetuntur propter ſe, vt venerea oblectamenta poſſunt in beatis manere, quia manent eorum obiecta.

Quæ ſenſuum functiones poterunt etiam in beatis remanere.

In damnatis etiam, cùm ſint ſicut beati, immortales & incorruptibiles, nõ poſſunt eſſe mutationes, vel reſolutiones, quę habent vim corrumpendi: quales ſunt in Venereis. Delectationes etiam medicinæ quædam ſunt ad triſtitias pellendas; at pęna damnatorum nõ poteſt tolli etiam per actum generationis, cùm pœna illa in immenſum voluptatem excedat. Prætereà non eſt in dæmonibus titillatio, vel concupiſcentia ad illas delectationes: & quia animæ torquentur à dæmonibus, non permittuntur agere quæ volunt. Et ita colligimus, quòd à reſurrectione, neque nubent, neq; nubentur, nec erit vſus permixtionis corporum.

Delectationes præſertim venereæ in damnatis, cur eſſet nulla.

Subdit Dominus: *Sed erunt ſicut Angeli Dei in cælo.* Verbum, *in cœlo,* iũgi poteſt cum verbo, *erunt*, nimirum, Beati erunt in cœlo ſicut ſunt Angeli: vel poteſt iungi cum voce Angeli, vt ſit ſenſus, beatos fore eo modo, quo Angeli Dei ſunt in cœlo: & ita indicat Marcus.

Homines beati vt erũt ſicut Angeli Dei in cœlo, & quare hoc dixit Dominus.

Marc. 12.

Hoc autem de ſolis iuſtis dicit, quod deinceps quaſi Angeli erũt, quantum ad affectionum, & voluptatum carẽtiam, videlicet non nubentes, ac incorruptibiles, neque habẽtes actus corporis imperfectos, nec procliues ad Venerem. Secus verò eunuchi, qui ſeipſos modò caſtrauerũt propter regnum cœlorum, quorum ſanctitati & perfectioni non repugnat magnis carnis moleſtijs affici, atque perturbari, modò fortiter dimicando vincant.

Matth. 19.

Inſinuatur etiam, Angelis amicam eſſe caſtitatem, atque illis qui eam profitentur, propitios eſſe, & fautores. Cõſultò etiam Dominus Angelorum meminit, vt eos ſtatueret contra dogma Sadduceorum inſanum, qui illos negabant, vt in Actis refert Lucas.

Angeli caſtitatem amãt, eiuſq; cultores ſingulariter protegunt atque cuſtodiunt.

Act. 23.

Hęc paulò aliter habentur apud ipſum Lucam, ait enim: *Aequales enim Angelis ſunt; & filij ſunt Dei, cùm ſint filij reſurrectionis.*

Luc. 20.

Intellige Angelis æquales, quantum ad cõditionem incorruptionis, & immortalitatis, quam homines habebunt ex gratia.

Electi in cœlo quomodo erunt Angelis æquales.

Angeli etiam omnes ſimul fuerunt creati; ideò in eis nõ eſt opus nuptijs ad propagationem. Similiter etiam filij Dei, quos filios reſurrectionis vocat: ſimul etiam ſuſcitabuntur,

Nomina electorum in cęlo quàm honorifica ſint futura.

vt ampliùs nuptijs non egeant ad propagationem. Vide igitur quàm honorificis & præclaris nominibus pios inſigniat. Nam erunt ſicut Angeli, vel pares Angelis, ob rationes dictas. Erunt filij Dei, & nó amplius filij Adæ: quia non ſolùm per Spiritum regeniti, & renouati in Christo. Erunt, quia hoc modo prius etiam dum viuerét, etiam filij Dei erant, iuxta illud, *Chariſſimi nunc filij Dei ſumus, & nondum apparuit quid erimus. Scimus, quoniam cùm apparuerit, ſimiles ei erimus: quoniam videbimus eum ſicuti eſt.* Intelligit ergò, filios Dei ſecundùm corpus, quod diuina quadam cum Angelis immortalitate donatum erit. Ad quod Apoſtolus ſpectans ſcripſit: *Nos ipſi primitias Spiritus habentes, & ipſi intra nos gemimus, adoptionem filiorum Dei expectantes redemptionem corporis noſtri.* Erunt poſtremò filij reſurrectionis, id eſt, in quibus perfecta, & beata reſurrectio complebitur, omnis corruptionis & paſſionis expers: à qua, ſicut & à beatitudine, alieni erunt damnati. Vel filij reſurrectionis, id eſt, Chriſti, qui de ſe ipſo dixit: *Ego ſum reſurrectio, & vita*: vt exponit Irenæus martyr. Tertullian. verò libro de reſurrectione carnis explicans quare reſurrecturi dicantur filij reſurrectionis: *Filios, inquit, reſurrectionis appellat, vt per eam quodam modo naſci habentes; poſt quam non nubent, ſed reſuſcitati. Similes enim erunt Angelis, qua non nupturi, quia nec morituri, ſed qua tranſituri in ſtatum Angelicum.*

1. Ioan. 3.

Iidem vt erũt filij Dei.

Rom. 8.

Electi cur dicantur filij reſurrectionis.

Alter ſenſus.

Ioan. 11.

Irenæ. li. 4. c. 9

Tertius Tertulliano.

Neque poteſt quis ex his verbis elicere corpora piorum abſque vllo ſexus diſcrimine ſuſcitanda, vt quidam hæretici dixerunt. Nam vt Angelorum natura diuiſionem in maſculum & fœminam non ſuſcipit, ita nec beati. Et quia Apoſtolus dixit: *Donec occurramus omnes in virum perfectum*, ex eo colligebant fœminas non reſurrecturas in ſexu fœminino. Et Hilarius in Matthæum illam ſententiam ſequi videtur, ab alijs nequaquam tactam; quod ſe temerariè facere aſſerit: eſt tamen omninò falſa, & ab Eccleſia reprobata. Hieronymus enim in epitaphio Lucinij Bætici, ſic habet: *Non natura, & ſubſtantia corporum tollitur, ſed gloriæ magnitudo monſtratur. Neque enim ſcriptum eſt. Erunt Angeli, ſed ſicut Angeli. Vbi ſimilitudo promittitur, veritas denegatur.* Idem refert in epitaphio Paulæ, matris ſanctæ Euſtochij, vbi citatis his verbis, ait: *Non ſubſtantiam nobis Angelorum, ſed conuerſationem, & beatitudinem Dominus repromittit.* Auguſtinus verò libro vigeſimo ſecundo De Ciuitate Dei capite 27. initio tomo quinto, idem confirmat: *Sed mihi melius, inquit, ſapere videntur, qui vtrumque ſexum reſurrecturum eſſe*

In eos qui dicunt nullam futurã in cęlo ſexuum diſtinctionem.

Epheſ. 4.

B. Hilar can. 23. in Matt.

Hierony to. 1. paulò à med.

Idem ibid.

Auguſt.

non dubitant. Non enim libido ibi erit, quæ confuſionis eſt cauſſa. Nam priuſquàm peccaſſent, nudi erant, & non confundebantur vir & fœmina. Corporibus ergò illis vitia detrahentur, natura ſeruabitur. Non eſt autem vitium ſexus fœmineus, ſed natura, quæ tunc quidem, & à concubitu, & à partu immunis erit: erunt tamen membra fœminea non accommodata vſui veteri, ſed decori nouo, quo non alliciatur aſpicientis concupiſcentia, quæ nulla erit, ſed Dei laudetur ſapientia, atque clementia: qui & quod non erat, fecit, & liberauit à corruptione quod fecit. Sic ille. Et idem probat inferius ex his verbis: *Nuptias, inquit, Dominus futuras negauit eſſe in reſurrectione, non fœminas, & ibi negauit, vbi talis quæſtio vertebatur; vt eam negato ſexu muliebri, celeriore facilitate diſſolueret, ſi eum ibi prænoſceret non futurum: imò etiam futurum eſſe firmauit, dicendo, Non nubent, quod ad fœminas pertinet: neque vxores ducent, quod ad viros.* Similiter exponit Hieronymus libro tertio in Matthæum capite vigeſimoſecundo, tomo nono: *Si in reſurrectione, ait, non nubent: neque nubentur, reſurgent ergò corpora quæ poſſunt nubere & nubi. Nemo quippe dicit de lapide & arbore, & his rebus, quæ non habent membra genitalia, quòd non nubant, neque nubantur, ſed de his, qui cum poſſunt nubere, tamen alia ratione non nubunt.* Sic ille. Erit igitur diſtinctio ſexuum poſt reſurrectionem: contra Origenem, qui aliter ſenſit.

Gen. 2.

Quid ſit ſexus fœmineus Auguſtino.

Idem ibid.

Hierony.

Origen.

De reſurrectione autem mortuorum non legiſtis quod dictum eſt à Deo dicente vobis: Ego ſum Deus Abraham, & Deus Iſaac, & Deus Iacob? Non eſt Deus mortuorum, ſed viuentium. Hæc eadem ſic refert Lucas: *Quia verò reſurgent mortui, & Moyſes oſtendit ſecus rubum, ſicut dicit Dominum Deum Abraham, & Deum Iſaac, & Deum Iacob. Deus autem non eſt mortuorum, ſed viuorum. Omnes enim viuunt ei.* Dominus ad ſtatuendam reſurrectionem, cùm plurimos & apertos locos Prophetarum poſſet producere, vt Eſaiæ, Ezechielis, Danielis, Iobis, Oſeæ, & Ioëlis, conſultò omiſit: quia Sadducæi, cum quibus diſputabat, teſte Hieronymo, nó recipiebant niſi Pentateuchum. Deinde Moyſis legem de ſuſcitando ſemine ipſi allegauerant: idcircò Moſen contra eos, & non alium producit, vt perpendit Chryſoſtomus. Denique cùm illi in doctrina Moyſi gloriarentur, & in ea ſe doctos exiſtimarent, per Moyſen eos reuincit. Quemadmodum apud Ioannem dixit: *Nolite putare, quia ego accuſaturus ſum vos apud Patrem. Eſt qui accuſat vos Moyſes, in quo vos ſperatis.* Produxit etiam hoc teſtimonium potiùs ex Moyſe, quàm ex alijs, quæ commodè potuiſſet proferre, vt magis ſolidos, & perſpicuos, vt illud:

De mortuorum reſurrectione teſtimonium Dei.

Exod 3.

Luc. 20.

Quare Chriſtus ad ſtatuendam reſurrectionem cõtra Sadducæos, Moyſis potius quam Prophetarũ teſtimonium protulerit.

Eſa. 26.

Ezech. 37. & ſeq.

Dan. 12.

Iob 19. & 14.

Oſea 6.

Ioel. 3.

B. Hieron.

Deut. 25. & ſeq.

Chryſoſt. hom. 71 in Matth. tom. 2.

Ioan. 5.

Appoſi-

31. Ratio.
Gen. 49.
Trinæ Dei repetitionis myſterium.

Appoſitus eſt ad patres ſuos, vel ad populum ſuum: *Dormiunt cum patribus ſuis*, aut cum Iacob: *Deſcendam in infernum ad filium meum.* Sed noluit aliud quàm hoc, quia in eo, in trina repetitione Dei myſterium Trinitatis includitur: & in eo quòd eſt Deus Abraham, Iſaac, & Iacob, Incarnationis Sacramentum deſignatur: & in eo quod meminit rubi, ex quo locutus eſt Dominus, arcanum Paſſionis, & reſurrectionis inſinuatum eſt, cùm rubus arderet, & non cõbureretur: quanquam aliquid aliud conneat. Et cùm dicitur: *Non eſt Deus mortuorum, ſed viuentium*, ſupplendum eſt Deus.

Cur dictum de præſenti: Ego ſum Deus &c.

Quod verò ait: *Ego ſum Deus Abraham, & Deus Iſaac, & Deus Iacob*: ponderandum eſt verbum præſentis temporis. Ego ſum, non ait, fui olim, vel eram, ſed nunc ſum. Et vt ponderat Theophylactus, de rebus perditis, & corruptis dicere ſolemus; Ego eram dominus huius, & huius rei, &c. At Cyrillus Hieroſolymitanus rectè hoc verbum expendit; ait enim. *Nunquid Deus eſt non exiſtentium? num aliquando dixit Rex ſe Regem eſſe militum, quos non habet? Quando aliquis oſtentat diuitias, quas non poſſidet? Neceſſe eſt itaque ſubſiſtere Abraham, Iſaac, & Iacob, vt Deus ſit viuentium Deus. Nec enim dixit: Ipſorum eram Deus, ſed ſum.* Hæc ille. Et vis argumenti in hoc ſita eſt: quia tunc erant mortui, & tamen dicitur eorum Deus. Si erat eorum Deus, & Deus non eſt niſi viuentium, ergo viuebant. Quod verò non probat amplius Deum eſſe viuorum Deũ; ob id fecit, quia illud eſt per ſe certum, & perſpicuum. Eſſet enim perinde abſurdum, Deum viuum, imò ipſam vitam, mortuorum dici Deum: ſicut abſurdè vita diceretur vita mortuorum, & eorum qui non ſunt. Et quia viuere, viuentibus eſt eſſe, teſte Philoſopho lib. 2. de anima; Ergo tunc erant.

Theophyl. in Luc. cap. 22.
Cyril. Hieroſolym. catech. 18.
Rationis Chriſti vis.
Viuere, viuentibus eſt eſſe, ait Philoſophus.
Ariſt. lib. 2. de anima.
Abrahã, Iſaac, & Iacob vti viuebant, qui iam erant mortui.

Quod ſi vltrà quæras, quomodo tunc eſſent, qui vita erant defuncti? Reſpondẽt nõnulli, quòd erant quantum ad animam, quæ vita eſt, & ſic animæ erant, & viuebãt: & conſequenter ſtatuunt ſpiritus ſeparati, quos Sadducæi negabant. Probato autem quòd exiſterent animæ eorum, darent eſſe reſurrectionem: maximè quia animæ partes entium naturalium ſunt, & vniri ſuis corporis optant, vt integrè maneant. At tale votum & deſiderium cùm ſit à natura inditum, fruſtrari non poteſt: illo enim impediri, eſt contra rationem violenti, de quo Philoſophus, *Nullum violentum perpetuum.* De hoc deſiderio animatum loquitur Ioannes in Apocalypſi, quæ acceptis ſtolis optant ſuorum corporum aſſumptionem: & Paulus: *Nolumus*, inquit, *expoliari, ſed superueſtiri.* Et autor libri Machabæorum colligit Iudam Machabæum de reſurrectione mortuorum rectè ſenſiſſe ex credita ab eo animarum vita poſt mortem, cùm ait: *Niſi enim eos qui dormierant, reſurrecturos ſperaret*, &c. Nam alioquin etiam prodeſſet illa oratio, & oblatio, etſi nõ reſurgerent: ſed exiſtimabant vnum alteri neceſſariò adhærere, & ex immortalitate animarum colligi reſurrectionem corporum. Iuſtitiæ quoque diuinæ æquitas poſtulat, vt corpora, quæ cum animabus bona, vel mala geſſerunt, cum eiſdem aut felicitate, aut ſupplicio afficiantur. Opera enim mala, vel bona à compoſito ex anima, & corpore prodierunt, & ideò in vtroque remuneranda ſunt, & non tantùm in ſola anima. Et ita Caietanus affirmat probari hoc loco ſimpliciter animæ immortalitatem, quàm Sadducæi credebant cum corpore interire, & vtrunq; negabant Act. 23. & per Synecdochen Scripturam vocare Abraham, Iſaac, & Iacob animas eorum, & ita indirectè probari reſurrectionem. Atq; hunc ſenſum ſequitur Hieronymus in hũc locum, atque Theophylactus.

Violenti proprium.
Apoc 5.
2. Cor. 5.
2 Macha. 12.
Caiet.
Hierony. Theoph in Matth. 22.

Altera ſolutio probabilior.

At verò alij, Abraham, Iſaac, & Iacob non pro parte, id eſt, pro animis, ſed pro integris perſonis illos accipiendos volunt: ex quo ſequitur, quòd eſſent, & quòd viuerẽt ei: atque hic ſenſus præſtantior videtur, quia Dominus produxit hunc locũ ad ſtatuendam reſurrectionem, quæ ex coniunctione animæ cum cum corpore ſuo reſultat, & nõ ad probandam immortalitatem animorum, etiamſi hanc immortalitatem reſurrectio conſequatur. Potiùs ergò rationi eſt conſonum, probare reſurrectionem, ad quam conſequatur immortalitas animorum. Atque hunc ſenſum vt veriorem & ſubtiliorem, amplectitur B. Thomas in Matthæum ſcribens, qui in quarto ſententiarum ait: *Ad ſecundum dicendum, quòd anima Abrahæ non eſt propriè loquendo ipſe Abraham, ſed eſt pars eius, & ſic de alijs. Vnde vita animæ Abrahæ non ſufficeret ad hoc quòd Abraham ſit viuens, vel quòd Deus Abraham ſit Deus viuentis; ſed exigitur vita totius coniuncti, ſcilicet animæ, & corporis: quæ quidem vita quamuis non eſſet actu, quando verba proponebantur, erat tamen in ordine vtriuſque partis ad reſurrectionem.* Vnde Dominus per verba illa ſubtiliſſimè, & efficaciter probat reſurrectionem. Hilarius in hæc verba ait: *Sermo hic ad Moyſen ſanctis iſtis patriarchis iam pridem quieſcentibus extiterat. Ergo quorum erat Deus, ihi Deum habebant: Nihil autem poterant habere, ſi non erant. Quia in natura res eſt, vt eſſe id neceſſe ſit, cuius*

B. Thom. in 4. ſenten. diſt. 34. qu. 1. ad 2.
Hilar. can. 23 in Matth.

ſit alterum. Atque ita Deum habere viuentium eſt, cùm Deus æternitas ſit, & non ſit eorum, quæ mortua ſunt, habere id, quod æternum eſt. Et quomodo eſſe illi, futuriq́; ſemper negabuntur, quorum ſe eſſe profiteatur æternitas? Epiphanius in hæreſim Samaritanorum ait. *Adſtruitur reſurrectio primùm ex Abel, nam poſt eius mortem ſanguis loquitur cum Domino: ſanguis quidem licèt non ſit anima, non eſt tamen ſine anima.*

B. Chryſoſt. homil. 7. in Matth. to. 2. Gen. 3.

Beatus Chryſoſtomus explicans quomodo illo tempore Abraham viuus erat? reſpondet: *Quemadmodum Adam quamuis viueret, poſteaquàm de vetito ligno comedit, ſententia tamen prolata mortuus erat: ſic profectò iſti etſi mortui erant, pollicitatione tamen reſurrectionis viuebant.* Addo iſtis Irenæum, qui lib. aduerſus Valentinum, ita hunc abſoluit locum: *Si enim Deus mortuorum non eſt, ſed viuorum, hic autem dormientium patrum Deus dictus eſt, indubitatè viuunt Deo, & non perierunt, cùm ſint filij reſurrectionis.* Sic illi Patres egregiè.

Irenæ. lib. 4. cap. 9.

Vt omnes Deo viuant.

Lucas quoque addidit, *quòd omnes viuunt ei.* Id eſt, in eius diſpoſitione de eis ſuo tempore ſuſcitandis. Etſi enim nobis ſint mortui, Deo tamen viuunt veluti dormientes ſibi, qui vocat ea quæ non ſunt, tanquam ea quæ ſunt, & de mortua puella dixit: *Non eſt mortua puella, ſed dormit*, &: *Lazarus amicus noſter dormit: ſed vado vt à ſomno exſuſcitem eum.* Et ita Eccleſia canit: *Regem cui omnia viuunt*, &, cui non pereunt corpora noſtra. Deus enim non colitur à mortuis, ſed à viuentibus.

Rom. 4. Matth. 9. Ioan. 11.

Chriſti argumentatio qua his ſit pro reſurrectionis veritate.

Sic ergo verba Chriſti ad ſyllogiſmum reduci poſſunt: Deus, eſt Deus viuorum; Deus eſt Deus Abraham, Iſaac & Iacob; Abraham ergo, Iſaac & Iacob viuunt. Quòd ſi obijcias, malè Chriſtum cõcludere iſtos viuere, quia non probat eos ſimpliciter viuere, ſed viuere in Deo: ita enim Lucas habet: Omnes enim viuunt ei: & tamẽ quantum ad vitam qua viuunt ei, non diſtinguuntur viuentia à non viuentibus: quia omnia viuunt in Deo, iuxta illud: *Quod factum eſt in ipſo, vita erat*; id eſt, omnia quæ facta ſunt, vita ſunt in Deo. Viuere enim in Deo, eſt, habere exemplar in Deo, quòd ſit vita, vel viuens: nam omnia, quæ ſiunt, à Deo prodierunt, tanquam à prima cauſſa, quæ non eſt agens naturale, aut fortuitum, ſed agens propter finem, & ſecundùm formam, vel exemplar præconceptum, quod in Deo ab ipſo non diſtinguitur. Et ita res quælibet eſt in Deo eo modo, quo exemplar eius eſt, quia non habet aliud eſſe in Deo. Et tamen illud exemplar eſt aliquid viuẽs, & ideò quælibet creatura in Deo eſt viuens, imò ipſa vita, vt Ioannes ait. Sed iſta prædicatio non eſt formalis, vel denominatiua, ſed magis per cauſam, nempè, id omne quod creatum eſt, vita eſt in Deo, id eſt, vita, quæ Deus eſt per formã exemplarem. Aliud eſt viuere Deo, & talia viuunt formaliter, & non per cauſſam, ſed imperfectè, quia viuunt in ſpe, vel in diſpoſitione: quomodo homo qui iam fuit, & iam non eſt, & de quo Deus diſpoſuit, quòd naſceretur. Viuunt iam Deo, id eſt, ſecundùm Dei diſpoſitionem, qui conſtituit, vt aliquando viuerent. Et ita plus eſt viuere Deo, quàm in Deo: Nam quicquid viuit Deo, viuit in Deo. Sed non conuertitur: nam omnia viuentia viuunt in Deo, inter quæ ſolæ creaturæ ratione præditæ viuunt Deo.

Luc. 20. Ioan. 1.

Viuere in Deo quid ſit.

Deus quale ſit agens.

Deo viuere quid ſit.

Orig. tract. 22. in Matth.

Cur ter dicatur Deus, ſecundum Origenem.

Ponderat autem Origenes, quòd ter dicatur Deus: *Qui enim*, inquit, *perfectiſſimè ſunt circa Deum, quantum ad comparationem dico cæterorum hominum, plenius totũ habent Deum in ſe; propterea non communiter, ſed ſingulariter eorũ dicitur Deus. Vt putà ſi dicatur, Ager ille eorũ eſt, oſtendimus, quòd vnuſquiſq; eorum qui poſſident agrum illum, partem modicã habent de eo, & non habent eum in toto. Si autem dicimus quoniam ager ille illius eſt, demonſtramus, quia totum agrum illum poſſidet ille. Sic & vbi dicitur Deus Hebræorum, imperfectio demonſtratur eorum, quoniam vnuſquiſq; eorum aliquid modicum de Deo habebant. Abraham autem totum habebat Deum, & Iſaac totum habebat Deum, & Iacob totum habebat Deum; ideò non dicitur in communione, Deus eorum; ſed Deus Abraham, & Deus Iſaac, & Deus Iacob; quaſi ſinguli eorum totum habeant Deum.* Hactenus ille, ſatis acutè quidem.

Origenis elegans ſanè cõparatio.

Cur Deus Hebræorum dicitur, non autem vniuſcuiuſq; illorum, ſicut Abrahã, Iſaac, & Iacob.

Quomodo verum ſit, Deum non eſſe Deum mortuorum.

Act. 10. Rom. 4.

Sed obijcies; Quomodo dicitur Deus non eſſe Deus mortuorum, cùm in Actis Chriſtus dicatur conſtitutus iudex viuorum & mortuorum? & Paulus dicat: *Vt & viuorum, & mortuorum dominetur?* Reſpondeo, nomen Deus, non dici ad alterum, ſed eſſe abſolutum: dicitur autem Deus alicuius, id eſt, poſſidens eum, vel habens ſuper eum aliquem modum cauſſæ: non entis autem non eſt cauſſa: ideò Deus non eſt eius quod non eſt, Deus. Si autem mortuus ſimpliciter eſt non exiſtens, Deus non erit Deus mortuorum. Si verò mortuus eſt aliquo modo ens, Deus erit Deus mortuorũ. Aut ergò mortuus accipitur pro partibus, ex quibus conflatur, aut pro compoſito ex vtroque. Si pro partibus, ita mortuus verè eſt: quia eius verè eſt aliquid: & corpus etiam ſecundùm materiam verè aliquid eſt, cùm non redeat in nihilum: & ita Deus eſt mortuorum. Si verò mortuus accipiatur pro compoſito, aut cõſideratur re ipſa, aut in ſpe, vel diuina diſpoſitione. Et re

Deus vt dicitur eſſe alicuius.

Qua ratione Deus mortuorum ſit Deus, & non ſit.

quidem

quidem ipſa mortuus nihil eſt, niſi in quãtum manet in opinione noſtra. Et hoc modo Deus non ſe vocat Deum mortuorum: quia mortui nihil ſunt. Si autem in ſpe, vel in diſpoſitione diuina, mortuus aliquid eſt quia Deus diſponit, vt ille, qui mortuus eſt, idem ille aliquando ſit, qui prius erat. Atque hoc modo dicitur Deus viuorum, & mortuorum, quia diſpoſuit vt mortui ſuſcitentur.

Quare turbæ miratæ ſint de doctrina Chriſti.

Et concludit Matthæus: *Et audientes turbæ, mirabantur in doctrina eius.* Quia obturauerat ora eorum, & articulus ille nondum videbatur deciſus. Et beneuoli, qui Chriſtum diligebant, gaudebant de Chriſti victoria cõtra aduerſarios, vt habes apud Lucam. Adiungit Marcus Dominum intulisse: *Vos ergò multum erratis*: & quia negabãt reſurrectionem, & quia illa poſita, exiſtimabant carnalem fore vitam reſurgẽtium, non ſecùs atque eſt præſens. Addit etiam Lucas: *Reſpondentes autem quidam Scribarum, dixerunt ei, Magiſter, benè dixiſti. Et ampliùs non audebant eum quicquam interrogare.* Videntur iſti, vt ait Euthymius, fuiſſe ex his, qui reſurrectionem confitebantur, qui gaudebãt eſſe occluſum os aduerſarijs ſuis; attamen admirati ſunt & ipſi argumenti modum, & interpretationem illius verbi: *Ego ſum Deus Abraham, &c.* Marcus ſimilem cuiuſdam Scribæ commẽdationem narrat. Ait enim: *Et acceſſit vnus de Scribis, qui audierat illos conquirentes: & videns quoniam benè illis reſponderit, interrogauit eum quod eſſet primum omniũ mandatum.* Et in fine huius dicitur: *Et nemo iam audebat eum interrogare.* Sed intelligendum eſt, vtramque Domini reſponſionem ad duas quæſtiones quoſdam ex ſcribis approbaſſe: alteram quidem commendationem ſcripſit Marcus, alteram verò Lucas. Quod verò ait Lucas, ampliùs non eſſe auſos eum quicquã interrogare: ex Matthæo, & Marco falſum apparet, cùm hi teſtentur poſt quæſtionem Sadducæorum, Phariſæos, & Scribas aliam propoſuiſſe quæſtionem de maximo mandato. Proinde vel eſt intelligendum, Lucam tantùm loqui de Sadducæis, quorum nullus auſus eſt eum ampliùs quicquam interrogare; aut ſi de omnibus Lucas loqui intelligatur, videtur idem voluiſſe dicere cum eo, quod poſt ſequentem quæſtionem à ſe omiſſam de maximo mãdato dixit Marcus: *Et nemo iam audebat eum interrogare.*

Luc. 13.
Qui Scribæ nã Chriſtum laudauerint, q benè reſpondiſſet
Euthym. in Matth. c. 33.

Marc. 12.

Luc. 20.
Qui non auſi fuerint Chriſtum ampliùs interrogare.

Alter ſenſus.

Hactenùs igitur planè ſpinoſam, & obſcuram quæſtionem abſoluimus, eiuſque difficiles nodos expedire tẽtauimus. Illud ante omnia ex hac diſputatione elicientes, reſurrectionem vt certam & indubitatam nobis eſſe ſtatuẽdam, & ad vitam quidem ſpiritualem, non ad animalem, quæ nuptijs conſtat, vt præſens eſt, pertinere. In qua etiam habes, omnia dogmata Sadducæorum confutata. Nam hic directè ſtabilita eſt reſurrectio mortuorum, & per conſequens ſpiritus animorum ſeparatorum, ſine quibus reſurrectio non conſtaret. Confirmata eſt etiam veritas Angelorum, qui non tantùm nuptiarum ſunt expertes, ſed & incorporeos, & ab omni materia & corruptione alienos, Dominus deſignat, cùm ait, ſuſcitatos futuros ſicut Angelos Dei.

De reſurrectione nobis quid cenſendum ſit.

Ab Angelis duo abſunt.

Deinde aduerte, argumẽtum iſtud procedere cõtra noſtræ tempeſtatis hæreticos, qui nihil adduci volunt ex Scriptura ſancta, quòd non expreſsè contineatur in illa. Neque enim in loco, quem Chriſtus allegat, expreſsè mortuorum reſurrectio aſſeritur; ſed ex eo in bona conſequentia deducitur. Quare quod euidenti, vel neceſſaria conſequẽtia deducitur ex Scripturis, in illis dicendum eſt contineri. Simili argumento Theologi confirmant faciendam eſſe confeſſionem Sacerdoti. Dixit enim Chriſtus: *Quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis: & quorum retinueritis, retenta ſunt.* Sed remitti, & retineri non poſſunt à Sacerdote, ſi illis non indicentur; igitur Sacerdoti indicanda ſunt, antequam retineãtur, vel remittantur. Deinde aduerte, Phariſæos lætatos, quòd Sadducæi eorum aduerſarij à Chriſto conuincerentur, ſicut & probabile eſt, Sadducæos gauiſos fuiſſe, cùm dogmata propria Phariſæorũ, in quibus ab eis diſſiderent, à Chriſto confutarẽtur. Omnes tamen etſi inter ſe diſcordes, in Chriſto tamen confutando, & conuincendo concordes erant. Nàm ſimili ratione videas hodiè hæreticos, qui varias profitentur ſectas, etſi inter ſe maximè diſſideant in vna tamen Dei Eccleſia oppugnanda, & in vno Chriſti vicario, & vniuerſali in terris paſtore pernegando, ac refellendo mirificè conſentire. Nos verò ſi ſapimus, Chriſti verbis fidem habeamus, Eccleſiam eius Sponſam amplectamur, & exoſculemur, vnicum eius Vicarium & Eccleſiæ gubernatorem agnoſcamus, veneremurque, tanquam perſonam ſuſtinentem Domini noſtri Ieſu Chriſti: vnde, ſicut à Patre etiam, atque Spiritu ſancto, omne bonum promanat, quibus & immortales agendæ ſunt gratiæ in ſecula ſeculorum. Amen.

Quàm idoneè Chriſtus ex loco Moyſi confirmet reſurrectionis veritatem.

In Scripturis quid cenſendum neceſſariò contineri.

Ioan. 20.

In quibus hæretici hodie inter ſe conueniant.

TRACTA-

TRACTATVS LXII.

De diſceptatione Domini cum Phariſæis de maximo mandato. Et habetur Matth. 22. & Marc. 12. *Phariſæi autem audientes quòd ſilentium impoſuiſſet Sadducæis, conuenerunt in vnum: & interrogauit eum vnus ex eis legis Doctor, tentãs eum, Magiſter, quod eſt mandatum magnum in Lege? Ait illi Ieſus, Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota mente tua. Hoc eſt maximum, & primum mandatum, Secundum autem ſimile eſt huic, Diliges proximum tuum ſicut te ipſum.*

Phariſæorum quæſtiones quales fuêre.

MVLTÆ quæſtiones magis difficiles, quàm piæ, vel neceſſariæ iactabantur apud Phariſæos, de quibus Apoſtolus: *Stultas autem, & ſine diſciplina quæſtiones deuita, ſciens quia generant lites:* inter quas hæc non poterat collocari. Nam etſi parui referat ſcire, quod præceptum maximum ſit, & quantum vnum alteri præſtet, & magis expediat omnia diligenter obſeruare; nonnihil tamen doctrinæ eſt in eo, quod ſummum, & primum præceptum aliquod eſſe agnoſcatur, vt vel inde quiſque cognoſcat quantum à Deo recedat, & ab obedientia, quam illi debet, qui primum præceptum infringit. Vnde Dominus interrogatus, dignat' eſt nobis aperire, quod eſſet primum, & quod ſecundum mandatum inter ſexcenta decem & tria præcepta legis.

2. Tim. 2.

Quæſtio de primo & magno mandato quid momenti habeat.

Quomodo Sadducæis fuerit ſilentium impoſitum.

Audientes igitur Phariſæi quòd ſilentium impoſuiſſet Sadducæis. Non quidem imperando illis vt tacerent: ſed quia non habebãt quid replicarent. Quanquam, cùm non crederent, poſteà contendebant, licèt non cum Chriſto, vt habes in Actis: non enim perſuaſi ſunt ad credendum intus, & ad amplectendam veritatem, ſed coacti ſunt ſilere, etſi verum non putarent reſponſum acceptum. Atque hæc quæſtio præcedentem proximè ſequitur: quia ſine aliquo intermedio narrato in Scripturis deſcribitur. Vt autem tentent Dominum, veniunt, alijs ſuperatis, quibus contra Chriſtum vniuntur. Conſilium autem quod inierunt de quæſtione cenſus dandi Cæſari, an non, in abſentia Chriſti factum fuit: quia dicitur: *Et audientes mirati ſunt, & relicto eo abierunt.* Sed aliqui manſerunt, vt de vno teſtatur

Act. 23.

An hæc quæſtio de primo, & maximo mandato, præcedentem proximè ſit conſecuta.

Matth. 22.

Marcus, & plures, vt Lucas ait, quorum vnus inquit, *Magiſter, bene dixiſti.* Vnus ergò qui audierat, alijs nuntiauit: nunc autem omnes Phariſæi præſentes aderant, quia dicitur, *Vnus ex eis:* atque eis proponitur quæſtio à Domino, cuius filius eſt. *Et interrogauit eum vnus ex eis Legis doctor, tentans eũ.* Vnus, quia vna quæſtio, & ne ſi vniuerſi quærerent, & conuincerentur, magis erubeſcerent: ſed aderant alij, vt illi vni fauerent, & magis Chriſtum irriderent. Dicitur legis doctor, ne de ſua in ea arte quæreos ſuperaretur. Tentans autem, quia volebat diſcere. Et malo animo conuenerant, eo quòd vidiſſent Chriſtum bene reſpondentem Sadducæis: nam ſi ab illis confuſus fuiſſet, fortaſſis ipſum non tentaſſent. Etſi autem malo animo à principio tentaret, poſteà tamen compunctus eſt, & dixit illi Dominus, *Non es lõgè à regno Dei:* quemadmodum miniſtri miſſi ad eum capiendum, mitiores ſunt redditi audito Chriſto.

Marc. 12.
Luc. 20.

Matth. 22.
Quid quod vnus tantum è Phariſæis, legis doctor, ac tentã Chriſtum interrogauit de maximo mãdato.

Marc. 12.
Ioan. 7.

Magiſter, quod eſt mandatum magnum in Lege? Blandiuntur vocando eum magiſtrum, vt magis ſeducant; & quia docebat, ita vocabatur ab omnibus, vt à Sadducæis paulò antè, & à Phariſæis modò, & à Scriba: *Magiſter, ſequar te quocunque ieris:* & à populo, vt apud Marcum, *Quid vltra vexas Magiſtrum?* & à diſcipulis: *Vos vocatis me, Magiſter, & Domine: & benè dicitis: ſum etenim:* & Dominus ipſe præcepit diſcipulis: *Ite in ciuitatem ad quendam, & dicite: Magiſter dicit, Tempus meum prope eſt, &c.* Interrogant, quòd eſſet mandatum magnum in Lege: Marcus ait interrogaſſe, quod eſſet primum omnium mandatum, id eſt, præcipuum. Et ideò idem ſunt primum, & magnum, quemadmodum etiam reſponſio Chriſti teſtatur. Hoc eſt maximum & primum mandatum: etſi in vtroque habeatur μεγάλη in Græco: quemadmodum primitiæ auri, meliores auri partes dicuntur in Exodo. Et poſitiuum ponitur pro comparatiuo, vel ſuperlatiuo frequenter more Hebræorum, aliàs multa magna erant in lege præcepta: ſic etiam in libro Paralipomenon ſuperlatiuum pro poſitiuo ponitur, dicuntur enim de filijs Ephraim viginti millia, octingenti fortiſſimi robore (pro fortes robore) viri nominati in cognationibus ſuis. Erat autem quæſtio hæc indeciſa apud Iudæos ob varietatem præceptorum. Quidam tamen legiſperitus Lucæ 10. interrogans, Quid faciendo vitam æternam poſſideret, & ad legem à Domino remiſſus, reſpondit, duo hæc dilectionis præcepta, & probata fuit à Domino eius reſpõſio. Et intendebant Chriſtum

Idem Chriſtũ cur vocet Magiſtrum.

Matth. 22.
Sap. 8.
Marc. 5.
Ioan. 13.

Matth. 26.

[illegible] mandatum in lege, quid more Hebræo.

Simile.

Exod. 25.

1. Paral. 12.

Quare Phariſæus peculiariter de hoc dubio Dominum interrogauerit.

Marc 12.
Deut. 6.

capere in mandato. *Ait illi Ieſus, Diliges Dominum Deum tuum.* Marcus habet: *Ieſus autẽ reſpondit ei, Quia primum omnium mandatum eſt, Audi Iſrael, Dominus Deus tuus, Deus vnus eſt. Et diliges Dominum Deum tuũ,* & quę ſequuntur. Chriſtus Dominus interrogatus ſemper reſpondebat, ſed non ad mentem tentantium: quãuis huic directè reſponderit, etiamſi tentandi animo propoſuerit quæſtionem.

Quemadmodum ſere Chriſtus reſpondet ipſum tentantibus
Matth. 12. & infra 16.
Infra 21.
Infra 22.

Quæ vt magis intelligantur, perpende varias fuiſſe tentantium volũtates, varia etiam interrogationũ genera. Vnde interrogantes ſi poſtularent rem, quam nõ expediret vel facere, vel ſcire, quemadmodum quando petebant ſignum de cœlo fieri, vel vt explicaret, In qua poteſtate hæc facis, reſpondit ſe nolle facere, vel dicere: ſi autem expediret, & tentarent, ad nocendum in perſona, vt de cenſu dando Cæſari, reſpondebat docẽdo eos circa propoſitam materiam; ſed eorum malam mentem non detegebat.

Ibidem.

Cùm verò tentator intenderet vincere verbis; Dominus directè reſpondebat, confundendo eũ pręter ipſius mentem, vt fecit cum Sadducæis. Si autem tantùm gloriam quærat interrogator, & non Chriſti confuſionem, directè ad quæſitum reſpondet; vt apud Lucam interrogatus: *Et quis eſt meus proximus?*

Luc. 10.
Huic Phariſæo Chriſtus ſe tentanti cur reſpondit.
Præceptum, & debitum diſferunt.

Hic autem tentanti Phariſæo, quia poſteà ipſum pęnituit, directum reſponſum exhibuit. Quoniam autem præceptum eſt de aliquo quod fieri debet; debitum autem eſt ex neceſſitate alicuius finis, quia ſcilicet ad eum aſſequendum refertur; & tale eſt vel neceſſarium, vel vtile ad illum, fit, vt quæuis lex, ſiue noua, ſiue vetus vnum mandatum habeat, quo vnum finem proximum reſpiciat, & multa. Multa ſiquidem adiumenta ſunt, quibus ad finem nõ caſu, ſed ex regula ordinante contenditur. Quemadmodũ cùm dicitur; *Hoc eſt præceptum meum, vt diligatis inuicem;* nimirum propter dilectũ Deum.

Ioan. 15.
Deut. 30.

Et Dominus in Deuteronomio cùm dixiſſet: *Si tamen audieris vocem Dei tui, & cuſtodieris præcepta eius & cæremonias, quæ in hac lege conſcripta ſunt;* continuò ſubiũgit in ſingulari; *Mandatum hoc quod ego præcipio tibi hodie, non ſupra te eſt, neque procul poſitum.*

Quid illud Moyſi. Mandatum hoc quod ego præcipio tibi hodie, nõ ſupra te eſt, neque procul poſitum.
Matt. 22.
Sup. 7.

Id eſt: Tota lex, quæ ratione finis vnum eſt mandatum: ſicut ars ædificandi vna eſt, quod ad finem domus attinet, varia tamẽ habet inſtrumenta. Ita, *Diliges proximum tuum ſicut te ipſum,* vnum eſt præceptum, in quo continentur omnia vnitate finis; ſicut illud: *Omnia quæcunque vultis vt faciant vobis homines, & vos facite illis,* vnum eſt, in quo omnia quatenus omnes dilectionis modi in eo continentur.

Nam amicabilia quæ ſunt ad alterum, fiũt ex amicabilibus, quæ ſunt ad ſe ipſum: vt tradit Ariſtoteles.

Philoſophus lib. 9. Ethic.

Quamuis autem cęremoniæ, atque iudicia mores dirigant: quia tamen ex inſtitutione, & volũtate Legislatoris potiùs quàm ex ductu rationis naturalis id faciunt; propterea quæ prioris generis ſunt, moralia vocantur per excellentiam: iudicialia dicuntur, quia executio illarum legum ſunt, quantum ad pœnas per iudices, qui ius reddebant, inferendas. Atque hæc ſicut, & quę ſpectabãt ad cęremonias, nihil aliud erant quàm determinationes præceptorum moralium.

Iudicia, & cæremoniæ, in quo diſtinguebantur.

Iudicia quidem, pręceptorum ad proximum ſpectantium; cæremoniæ eorum, quæ ad cultum Dei attinent.

Etſi verò Lex Noua obſeruari ſine cæremonijs, & iudicijs nequeat; hæc tamẽ nõ fuerunt poſita in Euangelio, ſed data poteſtas illa cõdendi, cùm dicit; *Qui vos audit, me audit: Quæcunque alligaueritis ſuper terram, erunt ligata & in cælo;* &, *Paſce oues meas.*

Cùm lex noua obſeruari ſine cæremoniis & iudiciis nequeat: cur illa non ſint poſita in Euãgelio.
Luc. 10.
Matt. 18.
Ioan. vlt.
An præcepta ad cæremonias attinentia moralia ſint in lege Chriſti, ſicut erant in Veteri lege.

Nam ſi lex Chriſti nec haberet iudicia, nec cęremonias, nec poteſtatem illa condendi, nũquàm Chriſti lex ſeruari poſſet: quia ſine illis cõuenienter viuere nõ poſſemus. Ideo hæc præcepta, cæremonias, & iudicia tradentia in Veteri Lege, cùm eſſent à Deo expreſſa, diuina erant, licèt poſitiua: in Nouo verò Teſtamento, in quo non ſunt expreſſà, ſed vel per Pontifices, vel concilia; vel homines Sanctos, & ſapientes inſtituta, Eccleſiaſtica ſunt, & poſitiua, & nõ propriè diuina, quamuis ab Spiritu ſancto Patribũs illis aſſiſtenti condita fuerint. Atque hæ gradum ſuperiorem obtinent ad leges ciuiles, & Imperiales per viros iuriſprudentiſſimos editas, & ad politiam externam ſpectantes. Hæ verò leges merè humanæ, & ciuiles vocantur, etiamſi de illis dicat Sapientia: *Per me Reges regnant, & legum conditores iuſta decernunt. Per me Principes imperant, & potentes decernunt iuſtitiam:*

Vnde leges humanæ deſcendant, & quis earũ ſit finis.
Prou. 8.

quoniã & ab obiecto quod reſpiciunt, nempe pacificum, & ciuilem hominum conuictum, & ab autoribus, qui homines fuerũt, generali, & communi Dei prouidentia adiutis, latæ, & pronuntiatę ſunt. Nec attingunt ad Eccleſiaſticas ſanctiones, & leges per homines ſanctos editas: quia hæ peculiari Spiritus ſancti concurſu & aſſiſtentia conditæ ſunt, & hominibus datæ.

Marc. 12.
Deut. 6.
Quid eſt quod Matthæus de vnico dilectionis Dei mandato meminit.

Diliges Dominum Deum tuum. Obiicies, Marcum nõ ſic habere, ait enim: *Audi Iſrael Dominus Deus tuus, Deus vnus eſt. Et diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, &c.* Sed hæc inuicem ſibi non pugnant; ſed Matthæus expreſſit mentem Chriſti, Marcus

Marcus autē, & fidei in Deum, & dilectionis præcepta complexus eſt.

autem poſuit verba, & quod vnus omiſit, ſuppleuit alter, vt ſolent Euāgeliſtæ facere. Et verba, quæ Marcus recitat, ſumpta ſunt ex c. Deuteronomij: in quibus non tantùm præceptum dilectionis Dei continetur, ſed etiam præceptum fidei vnius Dei. Nam etſi dilectio Dei ſine fide non poſſit conſiſtere: voluit tamen Dominus vtrumque, & fidei, & dilectionis præceptum coniūctim tradere propter tardiores, rudioreſque, tum ne amorem Dei cæcum eſſe exiſtimares, vt eſt ille hominum, & vt fides præcedens oſtendat bonitatem, & perfectionem Dei, beneficiaque in nos collata: vnde oriri debet ratio, & quātitas amoris noſtri erga Deum, id eſt, ex toto corde, &c. Sed aduerte, Hebræam lectionem habere: *Dominus Deus noſter Deus vnus eſt.* Et vt Euthymius conſiderat, includitur in illa Dei vnitate Trinitatis myſterium in triplici Dei repetitione, & myſterium etiam Incarnationis, per quod ſecūda perſona in diuinis Deus noſter eſt, peculiari carnis aſſumptæ ratione, quod Patri, vel Spiritui ſancto nō conuenit. Idem etiam habetur in illo verſu Pſalmi: *Benedicat nos Deus Deus noſter: Benedicat nos Deus: & metuant eum omnes fines terræ.* Deinde vt iugularetur hæreſis, docens fidem ſatis eſſe ad ſalutem; cùm tamē hic ſtatuatur fides per dilectionem operās. Et ne ſibi quiſquā putaret ſatis eſſe fidem, & dilectionem Dei, adiunxit præceptum dilectionis proximi, in quem per fructum bonorum operum exeratur charitas Dei, propter quem diligendus eſt, vt verum ſit dictum Apoſtoli: *Qui diligit proximum, legem impleuit.* Meminit etiam dilectionis proximi, quæ eſt ſecundum mandatum, vt per hoc illos obiurgaret, vtpote qui ſe omni dilectionis affectu dignum non ſolùm non amarent, ſed etiam inuidia, ac inſidijs perſequerentur, eumque etiam nunc dolosè interrogarent: nam ſi diligerent, non tentarent.

Chriſtus cur mandatum dilectionis Dei cum fidei in Deum mandato coniunxit.

Euthym. in Marc. c. 12.

Pſal. 66.

II Ratio.

Rom. 13.

III. Ratio.

Eſt autem hoc præceptum dilectionis Dei meritò maximum, quia per ſe diligere, opus eſt dignū vita æterna, ac per ſe ducens in finem propter ſe ipſum appetendū atque amplectendum, & non propter nos, aut propter aliud. Alia verò præcepta non niſi per dilectionem, aut promereniur, aut ad Deum pergunt, quò maximè tendebat Domini interrogatio. Non enim erat quæſtio, quòd eſſet maximum mandatum in longitudine verborum, quia alia pluribus verbis conſtant: nec de hoc, quod ſimul multa facienda complecteretur, quia id maximè eſſet: *Omnia quæcunque vultis, vt faciant vobis homines, & vos facite illis.*

Præceptum dilectionis Dei quam magnū ſit.

Quibus modis hic præceptū dilectionis Dei non ſit omnium maximum.

Matth. 7.

Plura etiam continet præceptum dilectionis proximi, quia includit dilectionem Dei nondum viſi. Neque quærunt quod eſſet maximum difficultate: quia etſi Deū diligere ſit difficilius, tamen diligere proximum, per ſe accipiendo, non eſſet ſecundum, quia alia difficiliora inueniūtur. Neque quærebant quod eſſet maximum præceptum ratione dantis, quia hoc datum eſt à Moſe in Deuteronom. Decalogus à Deo in Exod. Nec demum de præcepto obligante ad maiorem pœnam, quia ſic maius eſt illud: Non habebis deos alienos. Eſtque ſummum omnium moralium, nō determinatio aliqua diuini cultus, ſed ſubſtantia eius.

Deut. 6.

Exod. 20.

Ibidem.

Hoc loco quædam dubia ad hoc præceptum plenius intelligendum euacuanda ſunt. Et illud primo loco, cur dicatur maximum, & primum. Maximum in primis mandatum propterea rectè dicitur, quia maiora ſunt præcepta primæ tabulę, quàm ſecundæ: & inter illa primæ, maiora quæ cultum internum, quàm quæ externum præcipiunt: & inter interna quæ plus affectum, quàm quæ intellectum perficiunt. Et magis vnimur per voluntatem Deo, quàm per intellectum: & per amorem vnimur Deo propter ipſum; per fidem verò, & ſpem, propter nos ipſos. Ideo maximè à Deo requiritur dilectio, quæ maior eſt omnibus holocauſtomatis, & ſacrificijs; ac proinde ſummè hominem veterem mortificans, & maximè Deo debita, & ei offerenda, & ab Apoſtolo dicitur excellentior via, finis præcepti, vinculum perfectionis, plenitudo legis. Et vbi tres illas virtutes Theologicas inuicem comparat ait: *Maior autem horum eſt charitas.* Ad hæc dicitur maximum, quia magnum fuit in lege Naturæ: maius, quia actum in lege Moyſi: maximum, quia per Chriſtum oſtendentem diuitias bonitatis diuinæ perfectum fuit. Maximum etiam ex potentia, habitu, ſeu dono, actu, obiecto, & fine, atque effectu. Potentia, quia maxima inter omnes facultates eſt voluntas, cæteris imperans, vt Regina: donum ſummū eſt charitas reliquis excellentior: actus eſt per ſe ſummè gratus, & magni meriti apud Deum: Obiectum eſt ipſe Deus, quatenus fons totius bonitatis: & finis eſt ſupremus, quia non niſi propter ſe ipſum diligendus eſt Deus, ſicut vniuerſa propter ſemetipſum operatur. Effectus maximus eſt, quia facit maxima ſuſtinere pro dilecto: quia fortis eſt vt mors, dilectio.

Præceptum dilectionis Dei cur dicatur maximum.

Matth. 22.

1. Cor. 13.

1 Tim. 1.

Rom. 13.

1 Cor 13.

II. Ratio.

III. Ratio.

Prou. 16.

Cant. 8.

Dicitur autem primum dignitate, nam ordine non refert quale ſit: & non eſſet

Idem præceptum cur primum.

ſecun-

ſecundum, *Diliges proximum tuum ſicut teipſum*, ſi ordinis eſſet habenda ratio. Ordine tamen dici poteſt etiam primum in lege ſimpliciter Moyſi, id eſt, Deuteronomio: quia duplex eſt data à Deo populo Iudæo, vna in Horeb in Exodo, Leuitico, & libro Numerorum, altera in Moab, vt dicitur in Deuteronomio. Et hæc in totũ eſt à Moyſe, & ante capitulum ſextum Deuteronomij, vbi eſt hoc præceptũ dilectionis Dei, non præponitur aliud niſi Decalogus, capit. 5. qui ad Exodum ſpectat. Dicitur etiam primum: quia quemadmodum Deus primùm, donat nobis amorem ſuum, antequàm vllum donum nobis largiatur, & quicquid donat poſteà, ex amore donat; ita primum Deo à nobis dandus eſt ipſe amor, per quem nos ipſos Deo offeramus, deinde ex amore reliqua danda, iuxta illud: *Reſpexit Deus ad Abel, & ad munera eius.* Hinc etiam ſequitur, prius nos amorẽ docendos eſſe, quàm timorem: quia primum præceptum eſt de amando. Et is timor laudãdus eſt, qui ob id naſcitur, quia timemus amittere, aut iratum habere Deum, quem diligimus. Non autem ita ille probandus eſt, quo Deus vt vltor & vindex peccatorum timetur: nam hic timor creſcente charitate diſcedit, ille autem ſuperior manet, & tantò maior, quantò maior eſt charitas. Quo enim magis aliquid diligim⁹, eò plus timemus illud perdere, ſicut quidam Ethnicus dixit:

Duplicem legem habuerunt Iudæi. Deut. 29.

II. Ratio.

Gen. 4. III. Ratio.

Timor qui laudabilis, qui minime.

Res eſt ſolliciti plena timoris amor.

Ouid. epiſt. 1 in initio.

Sed non è contrario: multi enim timent, qui necdum ad amorem peruenerunt: & eiuſmodi hominibus vtilis eſt timor Dei vltoris, vt per illum introducantur ad ſpiritum amoris, ſecundùm illud: Initium ſapientiæ timor Domini. Proinde vbi amor Dei conſtituitur, ibi continuò adiungendus eſt timor. Hinc in eodem cap. 6. Deuteronomij, pronunciato præcepto amoris Dei ex toto corde, ſubiungitur: Dominum Deum tuum timebis, ac illi ſoli ſeruies.

Seruilis timor quibus vtilis.

Pſal. 110. Eccle. 1.

Alterum dubium; Quomodo dicitur mandatum magnum in lege, cùm non ſit in lege incluſum, ſed extra Decalogum poſitum in Deuteronomio? Dicendum eſt, contineri intra Decalogum, & extra, ſicut enim prima principia in ſcientiis partes ſunt illarum, quatenus ex illis eliciuntur concluſiones: ſunt etiam extra, quatenùs propriè ad ſcientiam concluſiones tantùm ſpectant: ita amor Dei extra Decalogum eſt, quod attinet ad verba; quantum ad ſenſum verò, in tribus primis includitur, atque in illis explicatur, eſtque finis illorum, atque adeo aliorum omnium: quia finis præcepti, eſt charitas de corde puro, conſcientia bona, & fide non ficta. Porrò finis in moralibus, eodem modo ſe habet atque principium in his, quæ in ſpeculationem veniunt. Dilectio etiam proximi, teſte Apoſtolo, legem implet; & propterea dilectio proximi malum non operatur, & bonum quodcunq; poteſt, operari ſolet: qua ratione dilectio proximi primũ principiũ eſt ſecundæ tabulæ Decalogi, & ſumma eorum omnium, quæ in illo continentur.

Quomodo dicitur mandatum magnum in lege, cùm in lege non comprehendeetur.

1. Tim. 1.

Dilectionis proximi effectus. Rom 13. Ibidem. Illud præceptum vt ſit primum in Decalogo.

Tertium dubium eſt, de quo amore ſit ſermo in his præceptis, an de gratuito, an verò de naturali, an demùm de vtroque. Reſpondeo, quoſdam in hunc locum ſcribentes, inter quos eſt Caietanus, ſenſiſſe, dilectionem quam proximo debemus ſicut nobis ipſis, non debere intelligi de dilectione ex charitate. Et in 6. caput Deuteronomij ſcribens, docet, ambo hæc præcepta non eſſe intelligenda ex charitate: quæ manifeſtè falſa ſunt, & ad Pelagianum dogma, quod vires naturæ exaltat, & obſeruantiam legis libero arbitrio tribuit, proximè accedunt. Nam vt de vnoquoque illorum per ſe diſſeramus, quomodo poteſt natura deprauata hunc actum dilectionis Dei ſuper omnia elicere; cùm ſummoperè ſit ad ſeipſum conuerſa, niſi à Deo peculiari gratia adiouetur? Deinde qui hunc actum poteſt elicere, cùm ſit maximus, poterit & omnia quæ minora ſunt, perficere. Quorſum igitur aduentus CHRISTI? Nam ſi per legem eſſet iuſtitia; gratis Chriſtus mortuus eſt: & vnde eſt illud: *Nam quod impoſſibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem, Deus Filium ſuum mittens in ſimilitudinem carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum in carne; vt iuſtificatio legis impleretur in nobis?* aut quod eſt aliud dogma Pelagianorum vires ad ſeruandam legem exaltans, niſi hoc ipſum? Adhæc dilectionem hanc intelligendam eſſe ex charitate infuſa, declarat idem liber Deuteronomij. Nam cap. 30. ita habet: *Circumcidet Dominus Deus tuus cor tuum, & cor ſeminis tui; vt diligas Dominum Deum tuum, ex toto corde tuo, & in tota anima tua, vt poſſis viuere.* Quibus verbis inſinuatur, ad diligendum Deum, opus eſſe circumciſione diuina amputante omnes prauas cupiditates, & procliuitates naturæ. Præterea ſi dilectio Dei ex charitate maior eſt, & perfectior, quàm ea, quę ſine charitate præſtatur; quomodo hæc poſterior dicetur maximum mandatum? nõ enim eſſet maximum, quò daretur longè maius, ſcilicet diligere ex charitate.

Quo de amore ſit ſermo in his præceptis dilectionis Dei, & proximi.

I. Opinio Caietani, & aliorũ quorundam, minime probabilis.

I. Ratio, ad probandum hic de naturali Dei dilectione non eſſe ſermonem.

II. Ratio.

Galat. 2. Rom. 8.

III. Ratio.

Ad diligendũ Deũ quid neceſſarium ſit.

IV. Ratio.

Luc. 10.

Deinde verum eſſet, quod alibi dixit: *Hoc fac, & viues*, vbi ſeruanti præceptum dilectionis Dei, promittitur vita æterna: eſſet igitur vita æterna ex viribus naturæ, & non ex gratia Dei. Poſtremò falſum eſſet, quòd in his duobus mãdatis vniuerſa lex, & Prophetæ penderent: falſum quod eſſet omnibus holocauſtomatis maius. Atque ita comprobatum relinquimus, dilectioně Dei præceptam ex charitate neceſſariò eſſe intelligendam.

V. ratio & vltima ab incommodis.
Matt. 22.

Idem Patrum teſtimonio comprobatur
B. Aug lib. 8 de Trinit. c. 7. mitio, tom. 3

Quod etiam ſententiis Patrum euincitur. Nam B. Auguſtinus libr. de Trinitate in hunc modum pulchrè philoſophatur: *Cùm enim duo præcepta ſint*, inquit, *in quibus tota lex pendet, & Prophetæ, dilectio Dei, & dilectio proximi, non immeritò plerunque Scriptura pro vtroque ponit. Siue tantùm Dei, ſicuti eſt illud: Scimus quoniam diligentibus Deum, omnia cooperantur in bonum.* Et iterum: *Quiſquis autem diligit Deum, hic cognitus eſt ab illo.* Et illud: *Quoniam charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum ſanctum qui datus eſt nobis.* Et alia multa: *quia & qui diligit Deum, conſequens eſt vt faciat quod præcipit Deus, & in tantum diligit, in quantum facit: conſequens ergo eſt, vt & proximum diligat, quia hoc præcepit Deus? ſiue tantùm proximi dilectionem Scriptura commemorat, ſicut eſt illud: Inuicem onera veſtra portate; & ſic adimplebitis legem Chriſti.* Et illud: *Omnis enim lex in vno ſermone impletur, in eo quod ſcriptum eſt: Diliges proximum tuum tanquàm teipſum.* Et in Euangelio: *Omnia quæcunque vultis, vt faciant vobis homines bona, ita & vos facite illis: hæc eſt enim lex, & Prophetæ. Et pleraque alia reperimus in literis ſanctis, in quibus ſola dilectio proximi ad perfectionem præcipi videtur, & taceri de Dei dilectione, cum in vtroque lex pendeat, & Prophetæ. Sed & hoc ideo, quia & qui proximum diligit, conſequens eſt, vt ipſam præcipuè dilectionem diligat. Deus autem dilectio eſt: & qui manet in dilectione, in Deo manet. Conſequens ergo eſt, vt præcipuè Deum diligat.* Hæc Auguſtinus aſſerens in ſumma, ex vna, eademque charitate Deum, & proximum diligi: ſed Deum propter ipſum, & proximum propter eum.

Rom. 8.
1. Cor. 8.
Rom. 5.
Quatenus diligat quis Deũ, teſte Auguſt.
Galat. 6.
Sup. 5.
Matth. 7.
1. Ioan 4.

B. Baſil. to. 1.
Cuius ſit ad charitatis vſq; perfectionem progredi, ſecũdum Baſilium.

B. Baſilius in Pſalmum 44. initio ferè, cùm dixiſſet non eſſe cuiuſuis ad charitatis vſque progredi poſſe perfectionem, ſed eius qui veterem hominem cum ſuis concupiſcentijs exuerit, continuò ſubiungit verba Domini: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, indicans ex charitate, & non ex natura illud præceptum obſeruandum. B. Gregorius ſuper Matthæum, veſtem nuptialem gratiam charitatis eſſe declarat, quæ in illis duobus mandatis dilectionis Dei & proximi continetur. Et B. Thomas apud Paulum, tractans illud verbum: *Qui diligit proximum, legem impleuit*, ita ſcribit: Dicendum eſt, quòd illa dilectio proximi ad charitatem pertinet, & legem implet, qua proximus diligitur propter Deum; & ita in dilectione Dei includitur dilectio proximi, ea ratione, qua cætera præcepta continentur. Origenes præterea à beato Thoma citatus in catena aurea hoc præceptum ſubtilius exponens, ait: *Mandatum ſequens primo eſt ſimile, ſignificat idem eſſe officij, & meriti in vtroque. Neque enim, aut Dei ſine Chriſto, aut Chriſti ſine Deo poteſt vtilis eſſe dilectio ad ſalutem.* Sic ille. Ad hæc interrogatus Dominus quæ facerent ad ſalutem, alibi reſpondit: *Serua mandata.* Rurſus rogatus, quæ mandata? tantùm exponit quæ ſunt ſecundæ tabulæ, & ad proximum pertinent. Si ergo hæc ſatis ſunt ad ſalutem, ex charitate mandata eſſe intelliguntur; alioqui, vt Paulus ait: *Si diſtribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, & ſi tradidero corpus meum, ita vt ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodeſt.*

B. Greg. ho. 38 in Euãg. to. 2.
Matt. 22.
Veſtis nuptialis quid ſignificet.
B. Tho in c. 13. ad Rom. lectio. tom 16
Dilectio proximi quæ ad charitaté pertinet, & lege implet.
Orig apud B. Thom to. 15
Matth. 19.
1. Cor. 13.

Proponuntur argumenta Caietani, & ſoluuntur.
I. argumentum.

Sed videamus quibus argumentis probet Caietanus hoc loco dilectionem proximi præceptam, intelligendam eſſe abſq; charitate? Primò enim præceptũ hoc proximi prius ponit propriam dilectionem, quæ poteſt impleri, ait, ſine charitate, vt patet. Deinde ſeruantes præcepta omnia ſecundæ tabulæ ſine charitate idem confirmãt: non ergo præcipitur dilectio proximi ex charitate. Ad hoc dicendum eſt, falſum eſſe quod aſſumitur, nempè nos poſſe propriam noſtri ipſorum dilectionem habere, de qua dixit Dñs: *Diliges proximum tuum ſicut teipſum*: nam loquitur de dilectione ex charitate, vt abundè ſuperiùs comprobatum reliquimus. Ad confirmationem verò reſpondem⁹, quicquid diſputetur in ſcholis de præceptis primæ, & ſecundæ tabulæ, an ſcilicet poſſint ſine charitate, quod ad ſubſtantiam actus attinet, & Theologi loquũtur, ſeruari; hoc tamen præceptũ dilectionis Dei & proximi à Moyſe primùm, & deinde à Chriſto traditum, ſeruari non poſſe abſque diuina charitate cordibus noſtris infuſa, per ea quæ ſuperiùs allata ſunt, indubitatum eſt atque certiſſimum.

II argumentum.

Secundò argumentatur: præcipitur dilectio proximi ab exemplo dilectiõis propriæ, certæ, & indubitatæ; id eſt, ſicut facto ipſo te ipſum diligis: ſed dilectio proximi ex charitate non eſt certa, & indubitata: ergo dilectionem hanc Dominus non præcepit. Reſpondeo, falſum eſſe quod ſumitur, quòd me eo amore debeam diligere, qui ſit omninò certus, & indubitatus.

Non

Non enim, cùm dixit Dominus, *Sicut te ipſum*, quemcunque amorem intellexit, ſed honeſtum, diuinum, & ex charitate procedẽtem: & idem de dilectione proximi ſentiendum eſt. Nam & illud: Omnia quæcũque vultis vt faciant vobis homines, & vos facite illis: non ſic intelligitur, quęcunque vultis te ipſa; atque facto, ſed quęcunque velle debetis iuſtè, & cum ratione deputãdo, vt Patres illum locum interpretantur.

Matt. 7. Verba illa Chriſti: Omnia quęcunque vultis vt faciãt vobis homines &c. quem ſenſum recipiant

III. argum.

Tertio adiungit aliud argumentum. Ideo non præcipi dilectionem proximi ex charitate, quia ſuperfluè præciperetur, cùm in mandato primo de dilectione Dei contineatur implicitè. Reſpondeo in primis, non eſſe verum in primo præcepto contineri ſecundum, niſi eodem modo, quo primum reliqua omnia continet; non propterea tamen ſunt ſuperflua. Quemadmodum in pręceptis illis: *Non mœchaberis, non furtum facies*, continetur etiam, ne vxorem alterius, vel rem proximi concupiſcamus: & tamen Deus illa priora præcepta à ſuperioribus diſtinxit etiam in ipſo Decalogo. Præterea hoc mirificè Caietani expoſitionem euerteret. Nam ſi in primo mandato contineatur præceptum dilectionis proximi ex charitate; tam ſuperfluum eſt mandare vt non ex charitate diligatur, cùm ſit ſatis, imò & plus diligere ex charitate: non enim gratia naturam deſtruit, ſed perficit. Adde, quòd ſi primum mandatum Dei de dilectione intelligitur ex charitate, & hoc ſecundum dicitur illi ſimile, vt ait Dominus, certè ſimiliter ex charitate intelligi debet, alioquin diſtarent; ſicut diſtat cœlum à terra.

Naturam minime deſtruit ſed perficit gratia.

Quartum dubium eſt priori omninò oppoſitum; an videlicet hoc præceptum à nobis in hac via impleri poſſit. Sunt enim qui hoc præceptum dilectionis Dei obſeruari in hac vita non poſſe contendunt, vt Lutherus, & eius diſcipuli, maximè Melanchthon, qui in Apologia confeſſionis Auguſtanę tradidit, nos inchoare, & imperfectè implere legem dilectionis. Sed vbi eſt illud: *Iugum eſt meum ſuaue eſt, & onus meum leue?* Quis enim iugum importabile bobus ſuis impoſuit, aut iumentis ſuis onus intolerabile? Quomodo etiam dixiſſet Ioannes: *Mandata eius grauia non ſunt*, quantò minus impoſſibilia? adhæc Dominus: *Si quis diligit me, ſermonem meum ſeruabit*, item: *Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata*, ergo ſeruari poſſunt; alias nullam viam ad ingrediendum aperuiſſet adoleſcenti; & legem nón pro hoc mundo, ſed pro futuro dediſſet. Amplius, regnum cœlorum vim patitur, & violenti rapiunt illud.

An hoc præceptum dilectionis Dei, & proximi, à nobis in hac vita impleri poſſit. Aduerſus Lutherum, & Melanchthonem obſeruari negantes poſſe in hac vita Chriſti legem. *Matth. 11.* *1. Ioan. 15.*

Ioan. 14.

Matth. 19.

Supra 11.

Quòd ſi præcepta ſeruari nequeunt, nullus poteſt vim inferre. Adhæc quomodo impoſſibilia ſunt, quæ à multis ſunt impleta? Nam Dominus in iudicio iuſtis, qui ſeruarunt præceptum dilectionis erga proximum (quod ſeruari nequit ſine dilectione Dei) rependet præmium æternæ vitę: & Apoſtolus de Gentibus, vt confundat Iudæos, teſtatur quod naturaliter ea quæ legis ſunt, faciunt, Henoch ſeruauit legem Naturæ, quia ambulauit cum Deo, & trãſlatus eſt: Noe dicitur vir iuſtus, atque perfectus in generationibus ſuis, & cũ Deo ambulauit: & Abrahę dictũ: *Ambula coràm me, & eſto perfectus*; & de illo ſubditur: *Quia obediſti voci meæ*: Iobus etiã dicitur vir ſimplex, & rectus; ac timens Deum, ac recedens à malo, & adhuc retinens innocẽtiam. *Scrutabor*, inquit Dauid, *Legem tuam, & cuſtodiam illam in toto corde meo*; Et, *Super ſenes intellexi: quia mandata tua exquiſiui*: *Ad omnia mandata tua dirigebar*: *Omnem viam iniquitatis odio habui*: *ſeruaui omnia mandata tua, & teſtimonia tua, quia omnes viæ meæ in conſpectu tuo*; rurſus: *Viam mandatorum tuorum cucurri, cùm dilataſti cor meum*; vbi ex dono gratiæ Dei cor dilatantis, & virtutem tribuentis, aſſerit ſe non ſolùm feciſſe legem, ſed magna alacritate cucurriſſe viam mandatorum eius. Quemadmodum in Prouerbijs Dominus ait: *Viam ſapientiæ monſtrabo tibi, & ducam te per ſemitas æquitatis*. Quas cùm ingreſſus fueris, non arctabuntur greſſus tui, & currens non habebis offendiculum. Tertio Regum volumine Dauid ſeruaſſe mandata Dei ſcribitur, & Ezechias Rex in oratione ſua teſtatur; Memento quæſo, quomodo ambulauerim coram te in veritate, & in corde perfecto, & quod bonum eſt in oculis tuis fecerim; an non hæc verba planè teſtantur, illum legi feciſſe ſatis? Quid dicam de Zacharia, & Eliſabetha, qui dicuntur iuſti ante Deum, incedentes in omnibus mandatis, & iuſtificationibus Domini ſine querela. Quòd verò à Petro dicitur lex iugum, quod portari non potuit: intellige naturæ nudæ, ac corruptæ, non autem gratia Dei veſtitæ. Quia vt in Deuteronomio dicitur: *Mandatum hoc quod ego præcipio tibi hodiè, non ſupra te eſt, neque procul poſitum*, & Paulus: *Omnia poſſum in eo, qui me confortat*; Et; *Omnia poßibilia ſunt credenti*. Hinc illæ Patrum voces, Hieronymus in Pelagia. *Poßibilia præcepit Deus, & ego fateor. Sed hæc poßibilia cuncta, ſinguli habere non poſſumus: non imbecillitate naturæ, ne calumniam facias Deo, ſed animi laßitudine, qui cunctas ſimul & ſemper non poteſt habere virtutes*, & Auguſtini, qui libro de Natura, &

Legem Dei qui impleuerint, teſte Scriptura.
Infra 12.
Rom. 2.
Gen. 5.
Infra 6.
Infra 17.
Infra 22. & 26.
Iob 1. & 2.
Pſal. 118.
Ibidem.
Ibidem.
Ibidem.
Prou. 4.
3 Reg. 11. & 14.
Eſa. 38.
Luc. 1.
Act. 15.
Lex vt ſit iugũ importabile, vt Petrus dixit.
Deut. 30.
Philip. 4.
Marc. 9.
Hieron lib 1. aduerſus Pelagia. paulò poſt medium tom. 2.
Auguſt. lib. de Natura & Grat. c. 43. tom. 7.

Gratia, ſic habet: *Non igitur Deus impoßibilia iubet, ſed iubendo admonet, & facere quod non poſſis, & petere quod non poßis.* Idem rurſus:

Idem ſer. 62. de temp. initio ferè, tom. 10.

Quia veritas, inquit, *mentiri non poteſt, iam vanas excuſationes ſuas relinquat humana fragilitas: quia nec impoßibile aliquid potuit imperare, qui iuſtus eſt; nec damnaturus eſt hominem pro eo quod non potuit vitare, qui pius eſt.* Idem

Idem lib. de Natura, & Gra. c. 69. Cap. 70. Pſal. 16. Idem lib. de perfect. iuſtitia, reſponſ. 17. ab initio. 1. Tim. 1. Rom. 13.

libro de Natura & Gratia: *Omnia fiunt facilia charitati, cui Chriſti ſarcina leuis eſt;* aut, *ea vna eſt ſarcina ipſa, quæ leuis eſt.* Et infra explicans quæ ſint viæ duræ, de quibus Pſalmiſta, inquit: *Duræ ſunt timori, leues amori.* Et libro de perfectione iuſtitiæ: *Quis autem neſciat,* inquit, *cum præceptum ſit generale charitas, quia finis præcepti eſt charitas, & plenitudo legis eſt charitas, non eſſe graue quod diligendo fit, non timendo?* & reliqua. Sic ille. Quod ergo dicitur: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, &c.* non eſt ſenſus, vt nihil aliud ab eo cogitemus, & amemus: quia ipſe præcipit diligere proximum. Et beati, qui hoc præceptum perfectè implent, alia cogitant, & amant, ſed in Deo, & propter Deum. Nec eſt ſenſus, vt ſic diligamus ex viribus noſtris, vt caro nulli ex ipſis mandatis Dei obluctetur: quia nonit Dominus figmentum noſtrum, & ſæpè inuitis nobis caro ſubſultat, & nunquam, vel maximè iuſtus ſine fomite eſſe poteſt.

Excluduntur varij ſenſus huius dicti: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & &c. *Pſalm. 102.*

Neque rurſus vult dicere, vt quanto maximo poſſimus nixu & conatu Deum diligamus: nam Deus pro bonitate ſua ita tradidit nobis madata, vt ſemper ſit locus conſilijs, vt poſſimus ſupererogare. Alioqui pax non eſſet conſcientiæ, vel lætitiæ, ſi tam graue iugum nobis eſſet impoſitum: nec vnquam probabiliter agnoſcere poſſemus nos eiuſmodi præceptum impleuiſſe.

Qualia nobis Deus mandata tradiderit.

Neq; rurſus dicendum eſt, Dominum hyperbolicè locutum in exigendo amore: quia eiuſmodi tropis non vtitur in tradendis mandatis: & huiuſmodi verborum circumſtantijs aliquid nobis præcipit maius homine.

Tropis vbi nō vtitur Deus.

Adhæc non videtur præcepta dilectio Dei in affectu, ſed in actu, proximorum verò in vtroque, vt quidam ex beato Bernardo ſermone 50. ſuper Cantica colligunt.

B. Bernard.

Tum quia præceptum dilectionis & amoris, animam magis reſpicit, quàm vires externas: & hæc præcepta eo modo, quod attinet ad ſubſtantiam operis in eis præſcripti, ſunt interpretanda. Et Bernardus lib. de diligendo Deo circa medium verba primi præcepti de affectu propriè docet intelligenda.

Idem.

Et nec ſic euaderet quiſquam difficultatē propoſitā, quia difficilius eſt actu ſeruire Deo ex toto corde, anima, mente, & viribus, quam ex affectu. Et malè exhibemus officia charitatis proximo, ſi non viuida ſit intus erga eos charitas; ſiquidem beneficentia ex beneuolentia proficiſcitur.

Beneficen[tia] [ex be]neuolentia [orit]ur vnde

Poſtremò non eſt intelligendum, quòd diligendus ſit tam Deus affectu interiori, quàm proximus externis officijs: quia hoc eſt hæreticorum dogma credentium duas tabulas præceptorum diſtingui in opera interna, & externa.

Opinio hæreticorum præceptis [de]calogi.

Contra quod eſt, quia Spiritus ſanctus in dilectione Dei addidit, ex omnibus viribus: quo & verba, quę internorum ſunt ſymbola, & actus ipſi præcipiuntur, vt præceptum ſecundum de non vſurpando diuino nomine in vanum, & ſanctificando Sabbato oſtendunt: quemadmodum ſecunda tabula prohibet internam concupiſcentiam, & iniuſtitiam. Putant aliqui, genuinum ſenſum huius præcepti diligendi Deum ex toto corde, eſſe, vt non partem noſtrorum affectuum, & virium Deo vero impendamus, & partem dijs alienis, ſicut gentes illæ, ſiue Samaritani, de quibus liber Regum quartus meminit, qui Deo, & idolis ſimul ſeruiebant.

De modo [dili]gendi [Deum] quorundam opinio.

4. Reg. 17. & ſeq.

Deus autem ſe totum vult diligi, coli, atque integrum obſequium ſibi præſtari: totum enim idem eſt quod perfectum, integrum, & indiuiſum. Is ergo perfectè ex toto corde diligit, qui in alium Deum affectum ſuum non diuidit, nec alijs ſectis rectis repugnantibus fidei credit; Quem ſenſum comprobat quod ſequitur Deuteronomij cap 6. *Caue diligenter, ne obliuiſcaris Domini qui eduxit te de Terra Aegypti,* & reliqua: vbi vides per, diligi ex toto corde, explicari, quòd nulli alieno Deo ſeruiāt. Deinde ſubiungit: *Cuſtodi præcepta Domini Dei tui, ac teſtimonia, & ceremonias, quas præcepit tibi;* Videlicet nihil illi repugnans admittendo Vnde Ioannes dixit: *Hæc eſt charitas Dei, vt mandata eius cuſtodiamus.*

Deum perfecte ex toto corde quis diligat.

Ioan. 4.

Exod. 20.

Adhæc etſi dixerit hoc eſſe maximum, & primum mandatum, atque eius non fiat mentio in Exodo, vbi leguntur decem præcepta; amor tamen, aut memoria creaturarum non interdicitur, ſed expreſſè cauentur quæ ad idololatriam ſpectant, ne habeantur dij alieni, neque ſculptilia, nec imagines quæ adorentur. At verò quia facilè inuenies Chriſti fideles, qui in peccato mortali degant, & tamen plures Deos non colant, niſi vnum tantum: pręſtat vt per hæc pręceptū diligendi Deum ex toto corde; nihil aliud intelligamus, quàm vt nihil contra Deum, nihil ſupra Deum, nihil æquè ac Deum, ſed ſub Deo, & infra Deum, & propter Deum, reliqua autem omnia, atq; adeò nos ipſos, & proximos, & Angelos diligamus. Et

Probab[ilior] de præ[cepto] di[ligen]d[i Deum] & Pro[ximi] ſententia.

tunc

tunc ex toto corde diligimus, quando integro, & perfecto corde, quod eſt, dicere præcipuo,& cui protſus nihil deſit,cùm ſuper omnia amamus. Vt intelligere valeas Deum diligere ex totu corde,cùm quis nec actu, nec virtute aliquam creaturam Deo præfert in amore. Hinc Auguſtinus lib.de Doctrina Chriſtiana exponit hoc præceptum in hunc ſenſum, vt nulla aliqua re fruamur præter Deum; ſed quicquid aliud diligendum venerit, propter Deum diligatur, Eſtque hoc præceptum ex parte negatiuum, ex parte affirmatiuum; affirmatiuum quidem ratione ea peculiare eſt mandatum & primum,& maximum, & à cæteris diſtinctum,nimirùm vt ſeruiamus Deo omnibus noſtris facultatibus, & viribus tam internis, quàm externis. Eſt etiam ex parte negatiuum; & ita virtute & interpretatiuè non eſt aliquod peculiare mandatum,ſed genericum explicatum, atque diſtributum per cætera præcepta, exigens vt totum cor, & totam animam nulli alteri quàm Deo tribuamus actu, aut virtute. Et vt negatiuum eſt,obligat ſemper, ſicut eſt natura, & ingenium negatiuorum præceptorum: vt affirmatiuum autem eſt, non ita obligat, ſed certis tantùm temporibus, & occaſionibus:& ea ratione, qua vim habet obligandi,impleri poteſt.Nam adſtringit ad Deum diligendum ſuper omnia, & omnia propter Deum, & nihil contra Deum: non tamen vt dilectio ſit ſine vllo defectu,aut ſenſus repugnantia, quia hac ratione modò non obligat, ſed ponitur tantùm, vt quò tendendum ſit, & ad quam perfectionem perueniendum,non ignoremus: quemadmodum eruditè docet beatus Auguſtinus lib. de Spiritu & litera, ait enim: *Proinde hoc erit primum præceptum iuſtitiæ, quò iubemur diligere Deum ex toto corde, ex tota anima,& ex tota mente: cui eſt de proximo diligendo alterum conſequens, quod in illa vita complebimus cum videbimus facie ad faciem. Sed ideò nobis hoc etiam nunc præceptum eſt, vt admoneremur quid fide expoſcere, quò ſpem præmittere, & obliuiſcendo quæ retro ſunt, in quæ anteriora nos extendere debeamus. Ac per hoc quantum mihi videtur, in ea, quæ perficienda eſt iuſtitia, multum in hac vita ille profecit; qui quàm longè ſit à perfectione iuſtitiæ, proficiendo cognouit. Sed dici poteſt quædam iuſtitia minor huic vitæ competens, qua iuſtus ex fide viuit, quamuis peregrinus à Domino;& ideò per fidem ambulans, nondum per ſpeciem, non abſurdè dicitur etiam ad iſtam pertinere ne peccet. Neque enim ſi eſſe nondum poteſt tanta dilectio Dei, quanta illi cognitioni plenæ, perfectæq; debetur, iam culpa deputandum eſt. Aliud eſt enim totam nondum aſſequi charitatem; aliud nullam ſequi cupiditatem. Quamobrem debet homo, quamuis longe minus amet Deum quam eum poteſt amare conſpectum, nihil tamen appetere illicitum.* Hæc ille. Similia docet in libro de ſubſtantia dilectionis, & in commentarijs in Ioannem. Et hæc ſint ſatis de hac quæſtione. Quintum dubium eſt: Cur præceptum eſt, vt diligam Deum, & Proximum, non autem vt me ipſum diligam? Reſpondeo,quia charitati,qua Deũ & proximum diligo, ſæpè propter me ipſum repugno.Id ne faciam, præceptum explicatum eſt,quod me foris admoneret eius,quod intus charitas monet. De me ipſo autem diligendo præcepto non eſt explicatum, qui charitati de me amando non reſiſto, niſi cum illa repugnaret commodis naturalibus, & per conſequens naturali amori: quare Dominus addidit, vt odio me haberem,nimirum cupiditates naturę prauas à lege abducentes. Prętereà in eo quod dixit diligendum proximum ſicut nos ipſos,apertè docuit nos ipſos debere diligere. Et nõ eſt ſermo de amore naturali,quia de illo ſuperfluè traderetur præceptũ, cum nimis propenſa ſit natura ad ſui dilectionẽ; ſed de amore Dei gratuito, quo nos propter Deum ex charitate debemus diligere, atque illa eſt forma, & exemplar diligendi proximum. Videretur etiam carnalibus anſa præberi ſuo genio,& voluptatibus indulgendi, ſi quicquam de ſe ipſo diligendo præcepiſſet: Satis tamen hæc dilectio ſpiritualis ſui ipſius expreſſa eſt in præcepto dilectionis proximi, & in illo principio legis naturæ: Omnia quæcunque vultis vt faciant vobis homines, & vos facite illis:& in illo; Miſerere animæ tuæ placens Deo:& in eo, qui diligit iniquitatem, odit animam ſuam: & Apoſtolus, Attende tibi,& doctrinæ: inſta in illis. Sextũ dubium eſt: Cur dilectio proximi ſecundum mandatum dicitur: Nam debebat eſſe primum, ſicut proximos priùs cognoſcimus, quàm Deum. Et quia prius eſt legiſlatione: nam latum eſt Leuit.19. ſicut illud Dei Deut.6. ſed profectò inutiliter diligit proximum, & ſe ipſum, qui prius non diligit Deum: Deum autem diligenti, omnia cooperantur in bonum:& qui diligit Chriſtum,mandata eius ſeruat,vt ipſe dixit: quare ſecundum præceptum dicitur ſimile? Reſpondeo: Simile eſt in ſubſtantia actus diligendi; & quia in proximo Deus ipſe diligitur, mutuoque ſe hæc inſerunt. Et B. Thomas in Opuſc. de dilectione Dei, & proximi, oſtendens quomodo hoc mandatum ſecundum ſit ſimile primo: Tripliciter,inquit, ſimile. Nam idẽ eſt actus in ſpecie,qui vtro-

Auguſt. lib. 2. de doctr. Chriſtian. c. 7. inituo 3.

Negatiui,& affirmatiui præceptorum differentia.

Aug lib. de Spiritu & litera c. 36. ſub initium tom. 3.

1. Cor 13. 1 Ioan 3.

Philip. 3.

Multum quis in hac vita profecit, teſte Auguſtino.

...abac 2. ...om 1. ... Cor 5. ...bidem.

Idem lib. de ſubſtantia dilectionis c 3. & 8. tom 9.

Deum, & proximum diligere, non autem nos ipſos cur præcipit Deus.

Ioan. 12.

II. Ratio.

Quo amore nos ipſos diligere debeamus.

III. Ratio.

Matth. 7.

Eccle. 30.

Pſalm. 10.

1. Tim 4

Cur dilectio proximi ſecundum mandatũ dicatur.

Rom 8.

Ioan 14.

Secundum præceptũ cur ſimile dicatur primo.

B. Thom. opuſ de dilect. Dei, & proximi cap 2.

bique pręcipinir, ſcilicet dilectio: idem numero actus charitatis, à qua vterque actus dicitur: & vnus idemque finis, ſcilicet Deus, in quem vterque dirigitur: quia propter Deum & Deus & Proximus diligitur. Cùm ergo Proximus diligitur propter Deum, ſolus Deus diligitur propter ſe ipſum. Ariſtot. *Vbi vnum propter alterum, ibi tantùm vnum.* Sic ille. Quanquam autem Dominus non ſit interrogatus niſi tantùm de magno mandato, ſiue de primo; pro bonitate ſua tamen adiecit ſecundũ, & modum vtriuſque expreſſit, de quo non interrogauerant. Sicut in quæſtione de cenſu dando Cæſari, plus aliquid reſpondit, explicans Deo eſſe reddenda debita: vt annotauit Chryſuſtomus.

Ariſtot.

Chriſti bonitas, & miſericordia.

Chryſ. ho. 71. in Matt. 10. 2.

Septimum dubium: Quid ſignificauit; In his duobus mandatis vniuerſa lex pendet, & Prophetæ: B. Auguſt. lib. Quæſt. Euangeliorum: *Pendet*, dixit, *id eſt, illo refertur, ibi habet finem.* Hæc ille. Pendent vtique media ex fine, atque ea de cauſa ſunt media inter agentem, & finem intentum, vt per ea ad finem intentum perueniatur. Licèt ergo ſit actus eiuſdem ſpeciei, & vna charitas, modi tamẽ ſunt diuerſi ſpecie, ſcilicet propter ſe, & ex toto corde, & ſicut te ipſum, & non ex toto corde: quo etiam modo diligendus eſt Angelus. Ideò non ſunt duo præcepta de diligendo nomine, & Angelo. Multiplicatio autem actus, vel intenſio non efficit diuerſa præcepta: nam aliàs dilectiu proximiorum efficeret tria præcepta.

Quid ſignificet: In his duobus mandatis vniuerſa lex pendet & Prophetæ?

Auguſt lib. 1. quæſt. Euang. q. 33 tom 4.

Per legem, intellige quinque libros Moyſi, non totum vetus Teſtamentum, aut ſulum librum Deuteronomij. Per Prophetas accipe, non perſonas, ſed libros ipſorum, continentes non tantùm reuelationes, ſed etiam editos Codices à Prophetis: vt, librum Iudicum, Regum, Paralipomenon, ac ſimilium. Pendet, inquit, id eſt, cõtinentur ſimpliciter in his duobus omnia ibi contenta; vel ad hæc duo, vt ad finem referuntur. Quia omnia pręcepta, & Hiſtoriæ ordinant hominem ad Deum & Proximum diligendum, iuxta illud: *Quæcunque ſcripta ſunt, ad noſtram doctrinam ſcripta ſunt.* Et propriùs dicitur pendere ex duobus, quàm ex vno; quia vnum nõ reducitur directè ad alterum, cùm Deus propter ſe, & ex toto corde diligendus ſit: proximus nec propter ſe, nec ex toto corde. Vel melius intelligitur ſic in duobus iſtis pendere, vt in ſingulis horum omnia pendeant, eo quod alterius præcepti obſeruatio ſine altero eſſe nequeat, imò alterum in altero includatur. Ideò Dominus cùm Matth. 7. dixiſſet: *Omnia quæcunque vultis vt faciant vobis homines, & vos facite illis*, adiecit: *hæc enim lex, & Prophetæ*: & Paulus; *Plenitudo legis eſt dilectio*, ſcilicet proximi, de quo erat ſermo: & Dilectus, *Si quis dixerit, Quoniam diligo Deum, & fratrem ſuum oderit, mendax eſt.* Ad hæc pauca contraxit Dominus præceptorum varietatem, & multitudinem, implens illud Eſaię: *Verbum abbreuiatum faciet Dominus ſuper terram.* Quẽ locum tractans Cyprianus in ſermone de Oratione Dominica, ſic habet: *Nam cùm Dei ſermo Dominus noſter Chriſtus Ieſus omnibus veneret, & colligens doctos pariter, & indoctos, omni ſexui atque ætati præcepta ſalutis ediderit, præceptorum ſuorum fecit grande compendium, vt in diſciplina cœleſti diſcentium memoria non laboraret; ſed quod eſſet ſimplici fide neceſſarium, velociter diſceret.* Sic ille. Potius tamen tota lex reducitur ad dilectionem Dei, quæ prior eſt, & proximus non propter ſe, ſed propter Deum diligitur: etſi dilectio Dei dilectionem proxmi neceſſariò includat, ob quam Dei dilectionem proximum diligimus. Plura autem, & difficiliora præcepta videntur eſſe de proximo. Ideò quod ait Apoſtolus: *Si quod eſt aliud mandatum, in hoc verbo inſtauratur, Diliges proximum tuum ſicut te ipſum*: intellige mandatum de proximo.

Ex qua lege, & Prophetis, Dei & Proximi dilectionis mandata dependent.

Diuina præcepta, & hiſtoria quid efficiant.

Rom. 15.

Quemadmodum ex lege, & Prophetis duo illa mandata dependeant.

Supra 13.

1. Ioan. 4.

Quid ſit illud Eſaiæ. Verbum abbreuiatum faciet Dominus ſuper terram.

Eſai. 10 iuxta Septuaginta.

Rom 9.

Cyprian.

Rom. 13.

Subdit Marcus: *Et ait illi Scriba, Benè Magiſter, in veritate dixiſti, &c.* Et replicato præcepto, ſubdit: *Ieſus autem videns quòd ſapienter reſpondiſſet, dixit illi, Non longè es à regno Dei: & nemo iam audebat eum interrogare.* Ex huius Scribæ reſponſione conſtare poteſt, non tantùm quæſtionem fuiſſe de præceptis Decalogi, quodnam horum ſit maius, ſed etiam ſacrificia fuiſſe Decalogo collata, quibus videlicet Scribæ, & Phariſæi tenebant; alij verò maiorem autoritatem fidei, & dilectionis operibus tribuebant, eo quòd plurimi patrum ante legem abſq; victimis, & ſacrificijs ex fide tantùm per dilectionem operante Deo placuiſſent: nemo autem abſq; fide, & dilectione per holocauſta ſolùm, & ſacrificia placuiſſe inueniretur. Et in hac ſententia fuit hic Scriba, dicens, diligere Deum, & Proximum, maius eſſe omnibus holocauſtomatibus & ſacrificijs. Et conſentit hæc doctrina cum dictis Prophetarum, qui præferunt fidem, & dilectionem ſacrificijs, Pſalm. 49. 50. 59. Eſai. 1. Ierem. 7. & alijs multis locis, quos colligit Irenæus lib. 4. cap. 32. in quibus ſacrificijs cenſet obedientiam, pietatem, iuſtitiam, & miſericordiam. Sicut Deuter. 10. teſtatur Dominus per Moyſen, ſe non aliud à ſuis petere, quàm vt diligant Deum in toto corde ſuo. Cũ egregiè reſpondiſſet

Marc. 12.

Cum quibus ſenſerit hic Scriba dicens præceptum de dilectione Dei, & Proximi maius eſſe omnibus holocauſtomatis, & ſacrificijs.

Irenæus.

& rem

Cur eum intuitus eſt Ieſus, ac dixit; Non longè es à regno Dei.

& rem ita ſe habere confiteretur, vt Chriſtus dixerat, Ieſus intuitus eſt illum, vt oculis iuuaret fidem eius, & verbis adhortaretur eum ad perfectiorem fidem, & dixit, Non es lõge à regno Dei, hoc eſt, à fide: qui enim oblatam veritatem amplectitur, propinquus fit ipſi fidei. Vel non longè erat, quia credebat vnum Deum, licèt nondum amaret. Nam ſine amore fides poteſt quidem eſſe, ſed non prodeſſe. Qui etiam ad ſacrificiorum cęremonias pro charitate cõtemnendas adducitur, facilè illi haud ita multo pòſt lex libertatis committi poterit. Et ita fortaſſis hic nonnihil tactus hoc verbo Domini, poſteà conuerſus fuit. Nos igitur verbis Chriſti cedamus, & auſcultemus. Et quia præcipit Dominum diligere, inuocandus eſt Dominus Ieſus, atque illi dicendum: O Domine Ieſu, placet tibi dilectio Dei, atque in ea delectaris, dilige ergo & me proximum tuum vt te ipſum, & fac vt ego quoque diligam Deum, & in eo oblecter, & beer in eo amando, & ita ego quoq; ſic à te dilectus diligam proximum meum: daboq; operam vt & mecum diligat Deũ. Nam antequã tu mihi hoc des, nihil agam: Si verò hoc conceſſeris, beatum me hic eſſe exiſtimabo, præſtaboque vt hic perpetuas tibi cum Patre & Spiritu S. laudes decantem in ſecula ſeculorum, Amen.

Propinquus fidei quis.

Fides quæ nihil prodeſt.

TRACTAT. LXIII.

De diſceptatione Domini cum Phariſæis de maximo mandato: in quo præcipuè explicantur verba primi mandati de dilectione Dei.

Propoſitum autoris.

PRÆCEDENTI Tractatu explicauimus hiſtoriam huius diſceptationis, & dubia circa præceptum dilectionis Dei, & Proximi, quæ magis ad ſpeculationem ſpectabant, quam ad praxim, pro virili noſtro euacuauimus: Iam illud aggredimur, vt paulò diligentiùs ſingula verba primi præcepti excutiamus atque expendamus. Verba ergo ſunt: *Diliges Dominum Deum tuũ ex toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota mente tua* (addit Marcus) *& ex tota virtute tua* (Lucas verò) *& ex omnibus viribus tuis:* quanquam in Deuteronomio non habeatur, *Ex omni mente tua*; habetur tamen, *Ex tota fortitudine tua*: Et ita pro eodem ſumendum eſt, ex omni virtute, ſiue ex omnibus viribus, ſiue ex omni fortitudine. In verbis igitur propoſitis duo præcipuè continentur: nam in prioribus verbis: Diliges Dominum Deum tuum, rationes impellentes ad amandum Deum indicantur; in reliquis verò, ex toto corde, anima, mente, & reliq. modus diligendi præſcribitur. Nos tamen vt latius ſpatiemur in tam felici & vtili argumento, omnia illa verba expendemus, primùm, quatenus porrigunt modum in dilectione Dei ſeruandum: deinde iterum eadem excutiemus, vt rationes ad Dei dilectionem excitantes eliciamus. Illud autem in primis præfandum, nullam eſſe menſuram dilectionis Dei, eſt enim infinitum bonum, infinitaq; perfectio, quare & infinito amore digna: vt propterea rectè dictum ſit à B. Bernardo: Cauſſa diligẽdi Deum, Deus eſt: modus, ſine modo diligere. Tradunt Philoſophi, finem ſine menſura vlla à nobis expetendum, quæ verò ad finem ſunt, cum mẽſura quadam, & quatenus ad finem conducunt. Quemadmodum ſanitas ſine modo, & ab infirmo deſideratur, & à Medico procuratur; at verò medicina quatenus confert ad ſanitatem. Deus igitur, qui ſupremus eſt finis, ſine modo, & menſura, aut vllo termino diligi debet: propterea hic rectè dicitur, Ex toto corde, ex tota anima, ex tota mente: at creaturæ ratione præditæ, quia ad Deum referuntur, non niſi cum menſura amoris amplectendæ ſunt, quatenus ad Deum diligẽdum conferunt: ſolet enim nimius creaturarum amor valde nocere: vnde & nos ipſos non niſi cum menſura diligere debemus, atq; adeò proximos noſtros ſicut nos ipſos, vt expreſſit Dominus.

Marc 12.
Luc 10.
Deut 6.

Expenditur Chriſti ſententia: Diliges Dominum Deum tuum, & reliqua.

Dilectionis Dei cur nulla eſt menſura.

B. Bern tract. de diligendo Deo, initio.

Finis abſque menſura vlla à nobis expetendus, ſecũdum Philoſophos, non item inſtrumenta

Deus quomodo diligendus ſit, quõ verò creaturæ ratione præditæ.

Quantum ad primum, pondera verbum Diliges, futuri eſſe temporis: & quanquam Hebræi futuris pro Imperatiuis vtantur, vt aliàs eſt à nobis annotatum, vt perinde ſit, diliges, ac dilige, dicere, tamen illa oratione futuri temporis, deſignatur amoris perſeuerantia. Nam quãdo recipimus donum charitatis, intelligamus ea lege nobis donari, vt illud plus quàm vitã, atque adeò proprium cor, magni pendere debeamus, de quo propterea dictum eſt: *Omni cuſtodia ſerua cor tuum, quia ex ipſo vita procedit*: at vita ſpiritualis ex corde prodiens, aliud non eſt quàm charitas. De hoc etiam dono ſtricta nobis reddenda eſt ratio. Et quando baptiſmo intinctus fuiſti, in ſigno ſenſibili data eſt tibi charitatis veſtis, ac dictum: *Accipe veſtem candidam, immaculatam, quam perferas in die iudicij.* Diliges ergo, id eſt, perſeuerabis in amore, tam pretioſam veſtẽ per peccatum vllum non contaminabis, neq; duplici corde, aut animi acerbitate lacerabis. Adhæc de futuro præceptũ dilectionis tradit Iudæo. Nã ille gloriabatur omnia ſe opera legis facturum, & interim naturæ im-

Cur dictũ in futuro. Diliges Dominũ Deum, &c.

Futuris pro Imperatiuis vtuntur Hebræi.

Qua lege donum nobis charitatis donetur.

Prouer 4.

Spiritualis vita quid.

II. ratio, dicti de futuro: Diliges Dominum, &c.

III Ratio.

Exod. 24.

potentiam,& corruptionem ignorabat. Et hanc debebat agnoſcere, quamprimum agnouiſſet Meſſiam incarnatum, & mortuũ pro nobis,& prędictum per vniuerſum orbem,miſſo etiam Spiritu ſancto in credentium pectora, per quem danda erat gratia, qua tùm cætera omnia,tùm pręceptum dilectionis impleremus: Ideò rectè dicitur de futuro, diliges. Nobis etiã iu Chriſtum credentibus dicitur diliges, de futuro: quia plena & perfecta huius legis obſeruatio nõ ad hanc peregrinationem ſpectat, vt teſtantur Auguſtinus,& Bernardus, ſed ad patriã & ad ſtatum vitæ æternæ. Quanquam in eo ſenſu, quo nunc implendum eſt hoc præceptum, nunc minimè adſtringar, ſed in alio ſenſu, quem præcedenti Tractatu expreſſimus,& qui à nobis cum diuinæ gratiæ opitulatione præſtari poteſt.

IV. Ratio.

Aug. li. de ſpiritu & litera, c. 36. inis
Bernar. ibid. circa mediũ.

Sequitur altera vox, *Dominum.* Vbi primum hæſitabis, qui fieri poſſit vt diligatur Dominus, qui potius timendus eſt, iuxta illud; Si Dominus ego ſum: vbi eſt timor meus? Sed hic Dominus valde eſt amabilis, vult enim ſeruos non ob vtilitatem aliquã ſuam, ſed ob ipſorum ſeruorum commoditatem & vtilitatem. Nam vt rectè docet B. Auguſtinus, in hoc differt dominium terrenum à diuino, quòd terrenum mixtum ſit cum neceſſitate,& ſeruitute: eget namq; homo ſeruis, equis, curru, atq; alijs, quibus dominatur. At Dei dominium liberum eſt ab omni neceſſitate, quia bonorum noſtrorum nõ eget: nec vult vllam ſeruitutem vilem, & ad timorem ſeruilẽ inducentem, ſed illam, quæ charitati nõ aduerſatur, imò cum adoptione filiorum adiungitur. Nam vt docet Areopagita Dionyſius, quando ſunt in diuerſis generib' ſubordinatis multi gradus, ſemper altior gradus inferioris generis idem eſt cum infimo ſuperioris.

Expenditur illa vox: Dominum.
Mala. 1.
Diligendus ne Dominus, qui timendus?
B. Aug. in Pſal. 123. et 9.
Dominium terrenum,& diuinum differunt inter ſeſe.
Pſalm. 15.
Diony. Areopagita.
Regula B. Dionyſij.

Vt, verbi gratia, inter Elementa, ſummus gradus aëris eſt idem cum infimo gradu ignis, & infimus aëris eſt idem cũ ſupremo aquæ: & inter metalla ſupremus gradus argenti eſt idem cum infimo gradu auri: ita etiam inter ea quæ ſenſu ſunt prędita,& ratione, ſummum ſenſibile cum rationali cõiungitur. Summum enim inter ſenſibilia corpus humanum, infimum inter ea quæ intellectu vigent, Ratio eſt: & tamen Ratio cum corpore humano in homine cõiungitur. Ad eũ modum cùm duplex ſit ſeruitus, altera, quæ exhibetur ex timore, altera verò quæ ex charitate, duplex itẽ ſit filiorum ratio, altera naturalis, altera adoptiua, gradus ſupremus ſeruitutis, qui eſt ex charitate, proculdubiò coniungitur cum infimo gradu filiorum, id eſt, eorum qui Dei gratia adoptantur in filios: atque ita Dominus talis maximè eſt diligendus, quia & ipſe incidit cum eo, qui pater eſt.

Duplex ſeruitus.

Subdit, *Deum.* Quæ vox in Hebræo habetur Elohim, id eſt, Deum prouidentem, gubernantem, ſuſtentantem, & ad finem beatitudinis non minus ſuauiter, ac iuſtè, quàm potenter, ac ſapiẽter hominem perducentem. Ama ergo Deum, qui ex nihilo condidit, conditum gubernauit, & collapſum redemit. Dicere ergo, Diliges Dominum, ſi ſpectes modũ amoris, intellige reuerenter, quia Dominus eſt. Vnde apud Eſaiam, Angeli velabãt facies ſuas in ſignum reuerentiæ, vt docet Dionyſius. Dilige vt filius patrem, non vt parem, vel ſocium: amor enim Dei, ſanctum, & reuerentem timorem nõ tollit, qui permanet in ſeculum ſeculi. Hinc ſancti in cœlo coram Deo proſternunt ſeipſos, & Helias tranſeunte Domino operuit vultum ſuum pallio pręreuerentia, Dei aſpectu indignũ ſe iudicans, & Eccleſia canit: *Per quem, maieſtatem tuam laudant Angeli, adorant Dominationes, tremunt poteſtates.* In amore igitur creaturæ, etſi verum ſit, quod Poeta quidam dixit:

Elohim Hebraicè quid.
Eſai. 6.
Angeli apud Eſaiam cur velarent facies ſuas.
Diony. lib. de Eccl. Hier. c. 4. part. 3. poſt med. um.
Pſalm. 18.
Apoc. 14.
3. Reg. 19.

Non benè conueniunt, nec in vna ſede morantur
Maieſtas, & amor.

Ouid. li. 2 Metam. in f.

In amore tamen Dei hęc mirificè conueniunt. Nam amor auget reuerentiam, & reuerentia amorẽ; quemadmodum ipſe Dominus ſummo nos, & inexplicabili amore diligens, ſicut in Filio incarnato oſtendit, maieſtatem tamen ſuam,& grauitatem ſeruauit. Vt poſſimus non minus verè, quam dulciter canere, ac dicere:

In Dei amore maieſtas & amor vt benè conueniant.

Quàm benè conueniunt, & in vna ſede morantur
Maieſtas, & amor.

Rurſus: Diliges Dominũ, idem eſt, ac dicere; dilige potenter, ſiue amore forti, qui nõ deficiat in tentationibus, ſiue tribulationibus, vt accidit Petro neganti. Dęmon enim nos tanto amoris theſauro ſpoliare conatur; proinde expedit amore forti muniri, vt poſſimus cum Apoſtolo dicere: Sed in his omnibus ſuperamus propter eũ qui dilexit nos; & in Canticis: *Aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem, nec flumina obruent illam.* Dicere, dilige Deum videntem omnia, & qui ſcrutator eſt cordium, & currentem ad amatum, tantundem eſt ac dicere: Ama prudenter, ac circumſpectè, quia ipſe acuto intuitu cernit omnia. Hinc ſancta quædam fœmina dicere ſolita erat, quòd plus mereret, ab amore, quàm à diabolo: Sæpè enim contingit, dæmonem noſtris ſe implicare, & immiſcere amoribus: & plerunque dum Deum nos diligere exiſtimamus, non niſi

Dominum diligere quid.
Matt. 26.
Dæmonis inuidia.
Rom. 8.
Can. 8.
Quid ſit; Diligere Deum.
Pſalm. 7.
Pia quædã fœmina cur plus amorem metuebat, quàm diabolum.

nos

Qualis eſſe debeat amor noſter, qui Deo gratus, & acceptus ſit.

nos ipſos amamus. Debet ergo eſſe amor noſter purus ac prudens, igneq; cœleſti inflammatus, non terreſtri, vt à Deo acceptetur. Hinc in lege, ſacrificia alieno, vel externo igne oblata recuſabat. Terrenus, & alienus amor, eſt amor quo nos amamus; cœleſtis verò ignis, ſiue tépli, eſt amor Dei, quo eum ſuper omnia diligimus. De hoc amore prudéti dixit Dominus Abrahæ: *Ambula coram me, & eſto perfectus.* Id eſt, age circumſpectè, quia ego ſum plenus oculis, & omnia ſunt nuda, & aperta oculis meis. Adiungit, *Tuum*, inſinuans verò, & dulci amore, atq; adeò confidentię pleno Deum diligédum. Nam nos ipſos tenero affectu proſequimur, & nobis ipſis maximè fidimus, neq; nobis defuturos nos ipſos ſperamus.

Leuit. 3.
Num. 3.
Geneſ. 17.
Quid illud Domini ad Abraham: Ambula coram me, & eſto perfectus.
Hebr. 4.

Ex toto corde tuo.

Ex toto corde. Quoniã notæ ſunt ſatis ex Patribus expoſitiones, quid ſit diligere ex toto corde, quid ex tota anima, quid ex tota mente, atq; ex omnibus viribus, nó ero longior in illis citandis: tantùm dicam quid mihi his verbis exponédis quam maximè veritati conſonum eſſe videatur. Præmittendum eſt tamen, Matthæũ dixiſſe iuxta Grçcam literam, *Diliges in toto corde, in tota anima, &c.* quia ſecutus eſt Hebræam literam, vbi pręcedit litera Beth ſeruilis. Marcus verò ſecutus LXXII. interpretes, dixit, Ex toto corde, ex tota anima, & cæt. Idemque ex vtraq; prępoſitione ſenſus elicitur. Hebręis tamen familiare etiam eſt, *in*, pro, *cum*, vſurpare; vt ibi, *Accerſiuit Iacob in animabus ſeptuaginta*; Et, *Introibo domum tuam in holocauſtis*; pro, cũ holocauſtis, & cum animabus. Tale eſt & illud: *Eduxit eos cum argento, & auro*: vbi tamen & Hebræi, & LXX. habent, in argento, & auro. Ita ſimiliter hoc loco; *Diliges Dominum in toto corde, & anima*, id eſt, cum toto corde, & anima.

Geneſ. 45.
Act. 7.
Pſal. 104.
Matth. 7.

Cor propriè quid: vbi in homine, vbi in bruto poſitũ ſit: eius functus.

Cor corporeum illud, eſt ſedes caloris, & ſanguinis, collocatum in homine, iuxta læuam papillam, cæteris verò animantibus in medio pectore, quod primo viuit, & vltimum moritur, vitæ domicilium. Atque vt ex corde, vita procedit, vt diximus: ita ex voluntate procedit omnis operatio, ſiue bona, ſiue mala. Proinde quale cor eſt, talia ſunt quæ ab eo proficiſcuntur: quia non poteſt arbor bona malos fructus facere: neque arbor mala bonos fructus facere. Dilige ergo ex tota voluntate: quod primus homo in ſtatu innocentiæ facilè præſtare poterat: nam Deum amore cæteris omnibus præferebat, & reliqua omnia quatenus diligi poſſunt, ad Deum cum ordine referebat. Beati etiam, & ſpiritus Angelici in gloria implét hoc mandatum, quia pleni ſunt amore Dei quemadmodùm ferrum longo tempore in fornace poſitum, igni impletur.

Homo primus ante lapſum, Deum quomodo diligeret, & beati in cœlo.

An poſſimus & an debeamus ita Deum diligere, quẽadmodum diligemus in patria.
Eſa. 64.
1. Cor. 2.
Matt. 10.

Deus tamen, vt diximus, non adſtringit ad illum modum amoris, quem in pręmium præparauit diligentibus ſe: ſed illud tantùm ſignificat, vt cor tuum ita ſit in amore Dei exercitatum, vt nihil ſuprà, nihil ęquè ac Deum diligas, nihil deniq; cõtra Deum, & legem eius ames. Vnde dixit: *Qui amat patrem, aut matrem plus quàm me, non eſt me dignus.* Nec ergo filios, aut parentes, aut honores, aut facultates ſupra Deum diligere debemus, ne rei huius violati efficiamur præcepti. Vbi ergo quid occurrit dubitatione dignum, quo iſtud præceptum violari poſſit, & eo non obſtante, id facis, prodis te ex toto corde non diligere, & mentita eſt iniquitas tibi: vt, ſi dubitas an cõtractus vſuram ſapiat, & an nefas ſit habere plura beneficia, quæ vocantur incompatibilia, nihilominùs ab illis non abſtines.

Prodat ſe quis Deum non diligere ex toto corde.
Pſalm. 26.

Diligenter ergo inſpiciendum eſt, vt amor Dei in ſtatera tui cordis præponderet amori mundi. Nam, vt dixit Auguſtinus, ita corpus pondere, ſicut animus amore fertur, quocunque fertur. Nam ſi Deum plus diligis, omnia ad eum tecum trahes; ſimiliter, ſi mundum.

Aug. li. 11. de ciuit. Dei, ca. 28. tom. 5.
Quò feratur amor.

Quòd ſi dixeris, Tardat tantillum bilanx amorem Dei deſcẽdere in ſtatera cordis, & nonnihil cor à Deo ſeparat: dico hoc nõ tollere Dei gratiam, nec extinguere amorem Dei, vt ſunt peccata venialia, nonnihil nos in via Dei retardantia. Verũ eſt, quòd habebimus minus præmij, quàm ſi in totum propenderemus in Deum. Debemus tamen operã dare vt ab illis etiam leuioribus liberemur: quia etſi non ſunt vulnera lethalia, faciem tamẽ dedecorant, atq; dehoneſtant.

Venialium effectus delictorum quis.

Sequitur: *Et in tota anima tua.* Anima ſignificat vitam ſenſitiuam, & omnia quæ habemus cũ belluis communia, id eſt, ſenſus, appetitiones, & membra. Et ita diligere Deum ex tota anima, nihil eſt aliud quã diligere Deum ex omnibus illis partibus, quas cum belluis cõmunes habem⁹. Sed quomodo poterit hoc fieri, cùm amare, propriè ſit producere actum amoris, quòd ſolùm præſtat voluntas? Dicendum, quòd etſi amare propriè ſit id quod dictum eſt: metaphoricè tamen amare, eſt ſigna externa amoris oſtendere.

Amor cum ſit actus ſolius voluntatis, Deum ex tota anima qui diligant?

Hinc aiebat Dilectus: *Filioli mei, non diligamus verbo, neq; lingua: ſed opere, & veritate*; & Dominus: *In hoc cognoſcent omnes quia diſcipuli mei eſtis, ſi dilectionem habueritis ad inuicem*, id eſt, externa mutui amoris argumenta edideritis. Et cùm quis alteri facit delicias, dicimus eum illum diligere, cum Chriſtus fleuit Lazarum mortuum, dicebant: *Ecce quomodo amabat eum.* Ad propoſitum ergo, etſi anima non poſſit eum cognoſcere, nec

1. Ioan. 3.
Amoris argumentum.
Ioann. 13.

Supr. 11.

pro-

producere actum dilectionis, tamē poteſt edere ſigna amoris, ac ſi illū amaret; quòd præſtat, cùm proprijs cupiditatibus reſiſtit, & voluptatibus ac delectantibus ſe ſpoliat, vt rem gratam Deo faciat, & ſanctam eius voluntatem impleat. Vt ſi v.g. caro ſuggerat eſſe faciendam vindictam, Ratio verò oppoſitum dictet, & tu Rationi acquieſcas, & carni tuę repugnes; tamē caro dicitur diligere Deū: ita ſi ſenſus alliciat ad edendum vel ad voluptates carnis captandas, vel ad bona aliorum expilanda, tu tamen propter Deum eiuſmodi motus reprimas, & illos extinguas: nō ſecùs atq; B. Benedictus, qui tentatus in carne, nudum ſe inter ſpinas volutauit; vel vt B. Franciſc. qui appetitione carnali ducendæ vxoris, & procreationis filiorum, nudum ſe in niuem proiecit, vt niueam vxorem, & niueos filios haberet, edomandæ, ac macerandæ carnis gratia. Iſti dicuntur Deum diligere in tota anima.

Deum in tota anima qui diligant.

Marc. 12.

Subdit: *Et in tota mente tua.* Id eſt, intellectu. Nam quod Dominus dixit, Ex tota mente tua; Scriba explicando repetiuit, ex toto intellectu: vbi eadem quæ prius difficultas occurrit. Nam intellectus munus nō eſt amare, ſicut nec videre aurium, aut oculorum audire. Per metaphoram ergo ſignificat oſtendere ſignum amoris per intellectum; quod tunc fit, cùm intellectus voluntate Dei regi ſe ſinit. Vult enim Deus à noſtro intellectu, tùm vt credamus quæ nō videmus, ſed accipiamus ab his, quibus Deus reuelauit, & qui non poterant decipi: vt ſunt myſteria Trinitatis, Incarnationis, Paſſionis, Reſurrectionis, & futuræ vitæ. Et vt puer debet credere nutrici ſuæ, qui ſi nolit ſugere lac ex vberibus eius, proculdubio mortem incurret; ita nobis omnibus fides habenda eſt Eccleſiæ, quæ tanquam pia nutrix lac myſteriorum credendorum præbet. Deinde petit, vt fidem exerceamus, ruminando quæ Scriptura proponit, & voluntate quę Dei amabilia ſunt, beatorum, atq; æternæ vitæ repræſentando: quia ſic in meditatione noſtra exardeſcet ignis. Nam ſi diligenter inſpicias eum, qui te cōdidit, & in quem finem, quorſum dederit corpus, & animam, ſi quorſum Filius Dei eſt incarnatus, ac talem, & tantam mortem pro nobis perpeſſus fuerit, & ad vitam immortalem ſuſcitatus: facilè ex illis ſcintillas amoris educes, tanquam ferro percutientes ſilicem. Tertiò vult Deus, vt intelligamus in quanto periculo verſemur, & quantis egeamus Dei adiumentis, & in quantis neceſſitatibus volutentur proximi noſtri, vt tùm pro nobis, tùm pro illis iuges & perpetuas offeramus Deo preces: Beatus enim qui intelligit ſuper egenum, & pauperem.

Quid ſit Deū diligere in tota mente, vel ex toto intellectu.

Ab intellectu noſtro tria Dominus requirit.

II. Debitum.

Pſalm 38.

III. Debitum.

Pſalm. 40.

Quod addidit Lucas, *Ex omnibus viribus:* & Marcus, *Ex omni virtute:* vel generalis vox eſt ad comprehendendas omnes animæ facultates, ſecundùm illud: Benedic anima mea Domino; & omnia quæ intra me ſunt, nomini ſancto eius: vbi animam cum interioribus facultatibus ad laudandum Deum excitat: ita hic generali voce virium, omnes tùm corporis, tùm animi virtutes non comprehenſas corde, anima, & mēte, indicare voluit, vt ſciamus omnia Deo reddenda eſſe per amorem, quæ ex dilectione eius erga nos accepimus. Et hactenus de modo diligendi ſit dictum.

Luc. 10.
Marc 12.
Ex omnibus viribus tuis.
Pſal. 102.

Supereſt vt cauſas, & rationes dilectionis Dei his verbis expreſſas, diſcurrendo aperiamus. Primum igitur incitamentum amādi Deum eſt, agnoſcere à Deo profectū eſſe præceptum hoc: quia qui dicit Deum, infinitam denotat potentiam, ſapientiam, atque iuſtitiam. Atque hæc tria deberent nos inducere ad portandum iugum amoris. Nam ſi poteſtas quęlibet inferior, vt paterfamilias, vel magiſtratus, vel Princeps aliquid præcipiat, meritò ad obediendum inclinaris, quia iuſtitia hoc exigit: & quoniam qui illi reſiſtit, Dei ordinationi reſiſtit. Si ergo Deus alijs locum ſuum ſuſtinētibus obſequium præſtari voluit; quantò magis ſibi? Ad hæc ſi ſcires, præcipientem tibi eſſe ſapientiſſimum, & non poſſe errare, nonne dictis eius auſcultares? Quid ſi eſſet infinitæ ſapientiæ? nonne magis illi eſſet parēdum, cùm decipere nequeat? Adde præterea, eſſe infinitam iuſtitiam, dicētem, ama. Finge ſeruam aliquam miſeram, & fędam in domo Regis eſſe, quam tamē filius Regis volens exaltare, & accipere eam ſibi in vxorem, & præcipere illi vt ſe diligeret: pone, illam recuſare conditionē oblatam, ac dicere: Nolo te in virum, & tamē de nuptijs cum alio ſeruo mortem eius machinante celebrandis tractare; quo ſupplicio plectenda eſſet tam ſtulta reputatio? Haud equidem ſecùs nos agere cum Deo deprehendimur. Ait enim Deus animæ: *Ama me, quia te volo in ſponſam aſſumere, daboque tibi æternas delicias.* Dicit mundus ambitione, auaritia, atq; luxuria infectus, Noli illum amare, ſed me ama, & dabo tibi mortem ſempiternam: & tamen audimus hāc fallacem mundi vocem, & non illam Dei.

Diuini amoris incitamenta quinque.

Dei appellatione continentur tria.

Rom. 13.

Quale Dei cū anima connubium.

Mundi voces quas potius audimus, quam Dei, nos infelices.

Deinde ad amandum Deum incitare deberet res ipſa præcepta: nēpè amor, qui ſuauiſſimus eſt, & naturæ hominis valde conſonus: ita vt qui non amat, & expers ſit huius affectus, verè mortuus dici poſſit. Mundus enim cū omnibus in ipſo contentis, ex

II. Incitamentum diuinæ dilectionis, ex parte amoris ipſius.

amore cõditus eſt à Deo, anima ex dilectione Dei creata eſt, amore Chriſti redempta, & tãto amoris ſymbolo, id eſt, Euchariſtiæ cibata, corpus ex amore parentũ gentium, homo denique charitate parentum eorundem educatus atque inſtructus; adeò, vt faciliùs ſit homini diligere, quã ſcire, quàm loqui, quàm ſentire, vel edere: & perinde illi dictum, Diliges, ac dicere lapidi ſui ſum exiſtẽti, Deſcende; igni, Vre; ſoli, Reſplende.

III. incitamentum, ex parte ipſius Dei.

Tertiò videamus, quis ſit ille, qui diligi præcipitur, num ſit vilis aliquis, aut fœdus, aut malè de nobis meritus, qui diligi præcipitur. Eſt enim nobiliſſimum, pulcherrimum, & optimũ ens, fonsque totius bonitatis, & perfectionis: vnde vocatur Dominus Deus tuus. Nam voci primæ Dominum, reſpondet Hebraicè Iehoua, quod ſignificat Deum, vt eſt in ſeipſo, & qualis erat ante mundi conſtitutionem, quia ipſe ſolus ſe vt ſummum ens, & pelagus ſubſtantiæ infinitæ ſe comprehendit. Et hæc eſt maxima cauſſa diligendi, bonitas Dei in ſeipſa, de qua ait Propheta: *Confitemini Domino quoniam bonus*, nimirũ abſolutè in ſeipſo, nõ tibi, vel illi. Et quia bonus eſt etiam nobis, ſubdit: *Quoniam in ſæculum miſericordia eius*. Quod vt magis intelligas, finge colorem eſſe, qui haberet omnium aliorũ colorum gratiam & amœnitatem; ſonum qui comprehenderet omnẽ melodiam; cibum qui cõtineret omnium fructuum, & ciborũ ſaporem; herbam, quæ haberet omnium aliarũ proprietatem & virtutem; gemmam, quæ omnium vnionum, & lapillorum prerioſorum vim, & efficaciam complecteretur; rem denique tãtam, quę omnium creaturum virtutum perfectionem abſolueret: quæ etſi in ſe ſint finitæ, tu tamen illas cogitatione redde infinitas: deinde collige illas ad vnitatẽ & ſimplicitatem, & illud quod concipies, erit Deus, illa erit pulchritudo, & perfectio infinita, bonitas immenſa, dulcedo incomprehenſa, & ad aliquẽ conceptum Dei perueniſti: hic eſt ergo, quem præciperis diligere. Qui verò Hebraicè dicitur Iehouah, à Latinis Dominus appellatur, & à Septuaginta κύριος. Habet autẽ dominium non tantùm vſus rerum, vt homines, ſed ipſius ſubſtantiæ, cuius homo dominus eſſe nequit. Habet etiam dominium vniuerſale à nullo pendens, & merè liberum, nulliqne ſeruiti obnoxium, nullaque ſeruorum ſuorum opera propter ſe indigens.

Iehouah Hebraice quid ſignificet.

Deus qualis concipi poſſit à nobis.

Dei dominij perfectiones.

IV. incitamentum amoris diuini.

Poſt Dñm, addit; *Deum tuum*, id eſt, creatorem, redemptorem, iuſtificatorem, & glorificatorem. Ecce ergo nouam cauſſam amandi, id eſt, quia non tantùm in ſe bonus eſt, ſed etiam tibi bonus eſt, & tu propenſus es ad amãda ea quæ tua ſunt; ideò ait, *tuum*. Eſt ergo Deus prouiſor, qui omnia videt, & per omnia meat. Proinde in Deo eſt ſapientia, prouidentia & gubernatio. Sapientia quidem, qua tot res, & tam varias condidit, & conditas diſtinxit in vniuerſo: ad quã ſpectat, quod ex virtute illa ſeminali, conſtruxerit tanto artificio tam pulchram, elegantem, atque excellentẽ creaturam, qualis eſt homo, ex qua primò cor, cerebrum, hepar, & deinde reliqua membra diſtinxit, cũ tanto ſenſuum internorũ, externorumque ornamento. Quòd ſi talem fecit ſeruum, hoc eſt, corpus; quid de dño, hoc eſt, anima cogitãdum, quę forma eſt ſubſtantialis, nobiliſsima, imagineque Dei inſignita, incorruptibilis, cognitione, & amore prædita? quod non habent ipſa corpora cœleſtia, etiamſi, vt quidã volunt, corruptionis omnis ſint expertia. Secundò, adeſt prouidẽtia Deo, qua cunctis creaturis inſtrumẽta, atq; præſidia aptauit, vt quælibet ſuos fines attingat, & conſequatur. Sed in hac mirabilis eſt Dei prouidentia erga hominem, quòd illum ad tã altum finem, id eſt, ad ſe inſtauratorem, ac glorificatorem viſione & fruitione poſsidendum condiderit. Tertiò, eſt in Deo gubernatio, qua ſingulas creaturas ad ſuos fines mouet, & ſuauiter adiuuat. Attingit enim à fine vſque ad finẽ fortiter, & diſponit omnia ſuauiter. Quæ gubernandi ratio maximè ſplendet in homine, quẽ aduerſis, & proſperis, terroribus & beneficijs, ſupplicijs, & præmijs permouet, tum per ſe, tum per Angelos, & prædicatores, & alijs infinitis modis, qui à nobis comprehendi non poſſunt. Qui hæc ſeriò cogitat, videt quantũ debeat Deo creatori, quãtum Deo redimẽti, & eſſe perditũ reſtituenti. Quantum enim chirurgo reſtituenti oculũ amiſſum, aut membrũ præciſum deberes? Deus autem non vnum, aut alterum membrum, ſed omnia membra per peccatũ ad gehennam ignis adiudicata benignè tibi reſtituit. Vt nihil dicam de anima, quæ in immẽſum excedit dignitatem corporis: nec tantùm reſtituit, ſed etiam ſeruat. Itaque te ipſum bis Deo debes, teſte Bernardo: & quia te ex nihilo fecit, & quia cũ peccato inquinatus eſſes, refecit, ſed fecit ſolo verbo. Ad reficiendum, opus fuit ſudore, ſanguine, ac denique crucis morte; & adhuc tantum amatorem non redamas? & in tanto beneficiorum igne poſitus friges? ediſque miraculũ conforme illi trium puerorum: nam illos in fornace ignis ardentis poſitos nõ tetigit ignis; tu in medio tot incitamentorũ amoris, arte Satanæ nõ incenderis? non diligis

Humani corporis, ſed præſertim animæ rationalis excellentia.

Gen. 1.

Dei erga hominem prouidentia ſingularis.

Sap. 8.

Eiuſdem gubernatio admirabilis.

S. Bernard. in tract. de diligendo Deo, ante med.

Cur Deo bis debeamus nos ipſos teſte Bernard.

Dan. 3.

dilectionis pręceptum, homo benè compoſitus, & morigeratus erga Deum efficitur: per ſecundũ verò dilectionis proximi, informantur homines, vt rectè, & cum ordine, atque honeſtè inuicẽ ſe habeant. Deinde præmittendũ eſt, idem eſſe proximum, & amicum: vnde in Leuit. legitur: *Diliges amicum tuum ſicut te ipſum*; & Dñs apud Matth. *Audiſtis quia dictũ eſt, Diliges proximũ tuum, & odio habebis inimicum tuum*; quamuis vox Hebræa potius ſignificat ſocium, quàm amicum, vel proximum. Sed ſocios pro amicis habere ſoliti ſumus. Proximus verò relationem ad alterũ dicit, nemo enim propriè ſibi proximus eſt, nam anima mea, & caro mea aliud non ſunt, quàm ꝗ ego ſum. Quæ ergo à me diſtincta ſunt, & tamen ſine medio in eadẽ ſpecie iuncta, illa mihi proxima dicuntur: qua ratione pinũ pinui proximã eſſe dicimus, etiamſi loco lõgè diſtet; at verò ſitu pinum pyro proximam dicimus, ſi proximè illã creſcat, tametſi natura ſit ab illa alieniſſima. Homo ergo homini proximus eſt, nimirũ natura, gente, ſanguine, religione, redemptione, felicitate, ſiue gloria: hic ergo non dicitur loco, aut ſedibus proximus; ſed quia natura adeò eſt propinquus, vt nequeat eſſe propinquior. Quod Chriſtus apud Luc. indicauit exemplo Samaritani, qui miſericordiã impendit, nulla facta interrogatione, ſanguine ne eſſet propinquus, an gente, an religione; meritò, an immeritò calamitatẽ perpeſſus, de quo nihil aliud cognouit, niſi quòd homo eſſet. Et ſubiunxit: *Vade, & tu fac ſimiliter*; ac ſi diceret: Intellige omnem hominem tibi eſſe proximũ, ac proinde impende illi miſericordiam, etiamſi nec genere, nec gente, nec religione, nec amicitia tibi proximus ſit. B. Auguſt. lib. de doctr. Chriſtiana, colligit ex illo verbo Pauli ad Rom. *Qui diligit proximum, legem impleuit*; proximum ſignificare omnẽ hominem: quod Scripturis eſt familiare. Hinc Dauid: *Nec fecit proximo ſuo malum*; ac rurſus: *Vana locuti ſunt vnuſquiſq; ad proximum ſuum*; & iterum: *Opprobrium non accepit aduerſus proximos ſuos*; & alibi: *Quaſi proximũ & quaſi fratrem noſtrum, ſic complacebam*. Eſt aũt homo homini proximus, quia ab eo non differt genere, nec ſpecie, ſed tantùm perſona, quæ quia diuidi non poteſt, niſi partes perficientes, & qualitates aduentitiæ ſeparentur, rectè à Phyſicis dicitur indiuiduum. Omnes enim vnam & eandem ſpecie animam, & vnã & eandem ſpecie carnem habent. Secundò dicuntur proximi, quia ab eodem principio ortum habent: vnde proximi fratres ſumus, quia omnes ab Adam, & Noë progeniti ſumus: hinc fratres vocãtur omnes, qui ex Abraham, Iſaac, & Iacob naſcuntur, & Dauid dixit populo: *Fratres mei vos, os meum, & caro mea vos*. Tertiò ſumus proximi omnes ex alio principio, hoc eſt, ex Deo: quoniam ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo ſunt omnia. Neque enim naſceretur homo, niſi Deus animam infunderet: quæ non eſt ex traduce, ſed à Deo immediatè: à quo etiam eſt mors, quatenus non ſeruat vitam. Ad hæc cùm Deus fecerit hominem ad imaginem & ſimilitudinẽ ſuam, quæ inanimatis, & brutis communis nõ eſt, ſed tantum creaturis ratione præditis, proximus proinde eſt homini homo: pręter has rationes propinquitatis, quę omnibus hominibus cõmunes ſunt, Chriſtiani peculiarib⁹ quibuſdã rationibus ſunt ſibi inuicẽ proximi. Nã ſunt inuicem membra ſub eodẽ capite Chriſto: habent eundẽ Deum Patrem, eandem Eccleſiam matrem, eundem redemptorem, eundem viuificatorem Spiritum, fidem eandem, eadem Sacramenta, idẽ verbi Dei pabulum, eandem ſpem, eundem aduocatum, eandẽ denique menſam, & quod mirum eſt, vno & eodem Spiritu omnia Chriſti membra viuificantur: quem qui peccato amiſerit, poteſt Pœnitentiæ Sacramento recuperare. Etſi verò omnes homines debeomus, vt proximos diligere; verum cùm dilectio noſtra non poſſit niſi ad quoſdam exeri (nullus enim benefaceret his, quos non nouit natos, vel qui olim iam fuerunt, & amplius nõ ſuperſunt, vel procul à ſe habitãtes ſunt) propterea iuſsit Deus diligere amicum, ſiue ſocium, id eſt, omnem hominem, quemcunque Deus tibi aliqua ratione coniunxerit, aut cognitum reddiderit, vt teſtatur parabola Samaritani. Quia verò plerunque cõtingit, vt proximi noſtri, vel infideles ſint, vel hęretici, vel crimino ſi: adhuc tamen & illi diligendi ſunt. Sed quomodo tales capaces ſint dilectionis, declarauit B. Auguſt. lib. 8. de Trinit. c. 6. in fin. tom. 3 dicens: *Qui ergo amat homines, aut quia iuſti ſunt, aut vt iuſti ſint, amare debet: ſic enim & ſemetipſum amare debet, aut quia iuſtus eſt, aut vt iuſtus ſit. Sic enim diligit proximum tanquam ſeipſum ſine vllo periculo. Qui enim aliter ſe diligit, iniuſtè ſe diligit, quoniam ſe ad hoc diligit, vt ſit iniuſtus. Ad hoc ergo vt ſit malus, ac per hoc iam non ſe diligit. Qui enim diligit iniquitatem, odit animã ſuam.* Hęc ille egregiè. Qui ergo neque bonus iam eſſe poteſt, vt ſunt dæmones omnes, atque damnati, illi ſoli à ratione proximi excluduntur; reliqui verò omnes, etiamſi magnis flagitijs, & ſceleribus inquinentur, graueſque inimicitias nobiſcum gerant; noſque oderint, pro proximis habẽdi ſunt, & omn,

Margin notes:

Proximus ab amico nõ differt.

Leuit. 19.

Matth. 5.

Simile.

Homo homini vt proximus ſit.

Luc. 10.

Homines proximi appellatione in Scripturis ſæpè veniunt.

B. Aug. lib. 1. de doct. Chriſtian. cap. 30. tom. 3.

Rom. 13.

Pſalm. 14.

Pſalm. 11.

Pſalm. 14.

Pſalm. 34.

Homines qua ſe proximi inter ſe dicãtur.

II. Ratio.

2. Reg. 19.

III. Ratio.

Rom. 11.

Animæ rationalis & mors vnde ſint.

Gen. 1.

Chriſtiani quot, quantiſque rationib. ſibi inuicem ſint proximi, ac fratres.

Amicum ſiue ſocium diligere cur præcepit Deus.

Luc. 10.

Auguſtin.

Infideles, hæretici, ac criminoſi quatenus ſint diligendi, ſecundum Auguſt.

Pſalm. 10.

A ratione proximi qui excludantur.

Præceptũ diligendi proximum non ſecus ac ſeipſum tripliciter iuſtum oſtenditur.

quam poſſumus ratione à nobis iuuandi. Eſt autem hoc præceptum diligendi proximum, perinde, atque ſe ipſum, iuſtũ, vtile, ac delectabile. Iuſtum quidem, quia Deus ipſe præcipit, qui poteſt vires præſtare ad ſeruandum, & cor emollire ad inimicum diligendum: nec poteſt nos decipere, & poteſt magno præmio dilectionem noſtram remunerare.

Deinde iuſtitiam præcepti indicat ipſe Deus, imò & Angeli, & Sancti, & boni omnes, qui proximos quoſque diligunt; qui tamen, quid ſit odio, vel amore dignum, nouerunt optimè. Denique ad imaginem Dei ſummi conditi ſunt, & participes bonitatis diuinæ effecti, imò filij, & membra Regis, quod attinet ad Chriſtianos. Et quod ſumma eſt omnium, quicquid nos proximo facimus, non tam ipſi, quàm Chriſto impendimus, dixit enim: *Quamdiu feciſtis vni de his fratribus meis minimis, mihi feciſtis.*

Matth. 25.

Idem vtile eſſe, ex multis euincitur.

Deinde vtile eſt hoc mandatum, tum ad multa mala vitanda, tũ ad multa bona conſequenda. Et in primis ad cauendam iuſtam Dei indignationem, ne fortè dicat vobis; *Serue nequam omne debitum dimiſi tibi, quia rogaſti me: nonne ergo oportuit & te miſereri conſerui tui, ſicut & ego tui miſertus ſum?* Iuuat etiam ad mortem æternam vitandam: Quia qui non diligit, manet in morte. Liberat præterea à perturbatione mentis, & ſimilitudine dæmonis, & homicidio ſpirituali, quæ vniuerſa mala homo incurrit odio habens proximum: nã omnis qui odit fratrem ſuum, homicida eſt. Tollit etiam dilectio proximi aut priuationem bonorum, & facultatum, aut defraudationẽ boni nominis, aut vitæ ſpoliationem: hæc etenim mala incurrunt, qui in odio verſantur. Nam vt plenitudo legis eſt dilectio, ita plenitudo peccatorum & malorum eſt proximi odium. Confert præterea hoc præceptum ad plurima bona adipiſcenda, tribuit enim victoriam: nam dici ſolet: *Neq; Hercules contra duos*; & vt ait Salomon: *Si quiſpiam prævaluerit cõtra eum, duo reſiſtent ei.* Parit deinde mutuam conſolationem: *Ecce*, inquit Pſaltes, *quam bonum, & quã iocundum habitare fratres in vnum.* Generat exhortationem, efficacemque facit, vt meritò ſit dictum: Si dormierint duo, fouebuntur mutuò; vnus quomodo calefiet? Præſtat præterea exauditionem orationis, nam plures faciliùs exaudiuntur, quàm vnus. Si duo ex vobis cõſenſerint ſuper terram, de omni re quãcunque petierint, fiet illis à Patre meo, qui in cœlis eſt. Cõſequitur dilectio proximi remiſſionem peccatorum, & gratiam: *Dimittite*, inquit, *& dimittemini.* Denique gloriam promeretur: nam qui diligit proximum, legem impleuit; at implenti legem, promiſſa eſt gloria. Et vt hic amor maximè cõciliat beneuolentiam coram Deo, & hominibus, ſecundùm illud aureum dictum Salomonis: *In tribus placitum eſt ſpiritui meo, quæ ſunt probata corã Deo & hominibus. Concordia fratrum & amor proximorum, & vir, & mulier benè ſibi conſentientes.* Ita hic amor maximè ingratus eſt Satanæ, qui delectatur in ſeminandis inter fratres diſcordijs, & eſt vt Dauus, qui interturbat omnia.

Supra 18. — 1. Ioan. 3. — Dilectio proximi a quibus malis nos eripiat. — Ibidem. — Quæ mala incurrant odio habentes proximum. — Rom. 13. — Prouerbium. — Eccl. 4. — Pſalm. 132. — Eccl. 4. — Matth. 18. — Luc. cap. 6. — Rom. 13. — Eccleſ. 25.

Quod delectabile item ſit præceptũ diligendi proximum.

Terriò delectabile eſt præceptum hoc multis de cauſis. Tum quia homo natura eſt ad amorem perpenſus, vt qui ex amore creatam animam habuit, & ex amore genitũ corpus accepit. Deinde, quia amor cõformis eſt vitæ, cor ipſum dilatans, & impinguans; quemadmodum & triſtitia exſiccat oſſa. Tertiò, quia res quæ ſub præceptum cadit, mala nõ eſt, vt peccatum, vel imperfectum quid, ſed bona, vtpote natura ipſa à Deo condita, imò inter corporea ſummè bona: vt non excuſeris quòd iniquus ſit, vel ſceleratus, vel inimicus, ad cuius amorem diſtringeris. Sic quippè diligendi ſunt homines, vt eorum nõ diligantur errores. Quartò, quia Deus gratia ſua naturam adiuuat, vt ſe vincat, prece, & beneficijs iuuando proximum, nec conſiderando mala quæ tibi, ſed quæ ſibi intulit, vt ita lucreris fratrem tuum: nec conſiderando honorem terrenum, ſed cœleſtem, & diuinum: excitãdo etiam ad cognitionem, quòd non ſatis ſit nolle nocere, ſed opus eſt velle prodeſſe. Ad hæc vt non cogites te nihil illi profuturũ tua dilectione: hoc enim faciens, carbones ignis cõgeres ſuper caput eius; vel ſaltem tibi proderis. Quintò hoc ipſum ſuadet naturalis ex vtroque parente, nempè Adam & Eua, fraternitas; quod nec in brutis animantibus, nec in Angelis reperitur, quare nec in illis inuenitur tanta dilectionis ratio. Adeſt præterea ſupernaturalis ex Chriſto & Eccleſia ſpiritualis fraternitas, in qua vt membra viuimus Spiritu Chriſti, vt filij ſub eodem parente. Poſtremò vrget neceſſitas ipſa: non enim poteſt dicere oculus manui: Non indigeo opera tua, vel è contrario; ſed omnes ad mutuam dilectionem exemplo corporis naturalis adſtringimur.

Prouerb. 17. — Vera prõximũ diligẽdi ratio. — Prouerb. 25. — Rom. 12. — Hominis propria fraternitas. — 1. Cor. 12.

Agitur de modo diligendi proximum.

Iam de modo aliquid ſubiungendũ: qui variè nobis deſcribitur in ſacris literis, ſed hic familiarior & notior nobis: *Diliges proximum tuum ſicut te ipſum.* Nam vt nobis nolumus vllam iniuriam, aut moleſtiam inferri, & commoda atque beneficia, dum in indigentia aliqua poſiti ſumus, nobis optamus exhiberi, quæ tamen rationi ſint con-

iuncta: ad eum planè modũ diligere proximum iubemur, vt nullam iniuriã proximo inſeramus, & beneficia, quæ ratio præſcribit eſſe exhibenda, in illum cõferamus: vt ita ſeruemus duo illa præcepta iuris Naturæ: *Quod ab alio oderis fieri tibi, vide ne tu aliquando alteri facias*; &, *Quæcunque volueris vt faciãt tibi homines, ita & tu facito illis.*

Iuris naturæ præcepta duo ſunt.
Tob. 4.
Matth. 7.
Bonorum genera quinque: ea quæ expetenda quatenus.

Quoniam autem diligere, eſt bonum velle alicui; & bona ſunt in quintuplici differẽtia, nempè fortunæ, corporis, & animi, quæ nota fuerunt etiam Philoſophis; deinde bona gratiæ, & gloriæ, quæ tantùm fidelibus agnita ſunt. Ex his quinque bonorum generibus, poſtrema tria ſimpliciter, & ſine aliqua conditione ſunt perinde proximo, atque nobis deſideranda; Bona verò corporis non ſimpliciter, ſed quatenus conferunt ad vitam æternam comparandã, tum proximis, tum nobis expetenda ſunt. Bona verò fortunæ nonniſi cum duabus conditionibus, vel nobis, vel alijs velle debemus; altera eſt, vt eiuſmodi bona ſtatui, & conditioni cuiuſuis conueniant, altera, vt ad vitam æternam acquirẽdam ſint adiumenta, & inſtrumenta: nec enim ſi illi fini aſſequendo nocerent, exoptanda eſſent.

Alij modi diligendi proximum in ſcriptura traditi.
Ioann. 5.

Præter hunc modum diligendi proximũ, Scriptura alios porrigit, nimirum: *Vt diligatis inuicem, ſicut dilexi vos.* Deinde vt diligamus ſicut commembra eiuſdem corporis, qui eſt Chriſtus. Sed de his nihil hic agendum eſſe exiſtimaui, de quibus in ſuis locis commodius dicetur.

Ordo in charitate tenendus.
Cant. 2.

Illud tantùm addendum, ad modum diligendi proximum ſpectare, vt ordo in charitate præſtanda ſeruetur, de quo Sponſa in Canticis dixit: *Ordinauit in me charitatem.* Neque qui dixit: *Diliges proximum tuum ſicut te ipſum*, intelligi voluit tanto eſſe amore à me diligendum proximum, atque me ipſum: & vbi plures cauſæ diligendi ſuppetunt, ibi conuenit eſſe propenſiorem, & ardentiorem charitatem.

Statuuntur gradus amoris Dei & proximi.

Primo igitur loco diligendus eſt Deus ex toto corde. Deinde quiſque à ſe ipſo eſt diligendus: atque in ſe ipſo diligendo, ordinẽ quoque ſeruare debet. Nam prius animam, quàm corpus; & plus corpus, quàm bona externa; priori loco famam, & bonum nomen, quàm diuitias amare debet: qui etiam ordo in proximi dilectione ſeruandus eſt. Tertiò diligendi ſunt comparticipes gratiæ in Chriſto, priuſquam hoſtes Chriſti, & bellum illi indicentes. Sed & interdum inter fideles ordo ſeruandus eſt. Nam quò plus aliqui ſunt nobis coniuncti, eò magis ſunt diligendi, quàm remoti, iuxta illud Pauli ad Galatas: *Dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes, maximè autem ad domeſticos fidei*; &, *Si quis ſuorum, & maximè domeſticorum curam non habet, fidem negauit, & eſt infideli deterior.*

Gal. 6.
1. Tim. 5.
Epheſ. 5.

Proinde priori loco amandi ſunt parentes, filij, vxores, mariti, fratres, & ſancti, qui in cœlo regnant, & optimi quique, qui verbo præſunt, & Sacramento. Ideò de vxore ait: *Qui ſuam vxorem diligit, ſeipſum diligit. Nemo enim vnquam carnem ſuam odio habuit; ſed nutrit, & fouet eam.*

Inimicorum dilectionis ordo.
D. Thom. in 2. 2.

Inter hoſtes fidei etiam ordo ſeruandus eſt, & quo quiſque magis, aut minus Eccleſiæ, & fidei nocet, eò magis aut minus eſt diligendus. Et vt egregiè S. Thomas tradit, Pagani, Iudæi, & hæretici fidem, & religionem Chriſtianam impugnant. Inter quos hic eſt ordo; vt quoniam Pagani ignotam veritatem perſequuntur; cum quibus computandi ſunt Saraceni, ſiue Mahometani, qui errores Iudæorum, & hæreticorũ quorundam cum Mahometo amplexi eſſe videntur; Iudæi verò veritatẽ in figuris, & vmbris cognitam abnegant. Hæretici verò apertæ veritati per omnia agnitæ atque comprehenſæ aduerſantur & illi cõtradicunt. Propterea extremo numero dicti, hoc eſt, hæretici minus diligendi ſunt, quàm Iudæi, & Iudæi minus quàm Gentiles, vel Mahometani, atque hi minus adhuc quàm fideles peccatores, & vitam criminoſam degentes; rurſus iſti minus quàm fideles charitatis operibus, & miſericordiæ incumbentes, aut Euangelica conſilia profitentes, & perfectionis arcem conſectantes. Itaque ordo ſummè in charitatis mandatis eſt tenendus. Nam cui maior debetur dilectio, maiora illi debemus tum temporalia, tum ſpiritualia beneficia exhibere. Et vbi contingeret, vni pluſquam alteri, eſſe ex charitatis regula ſuccurrendum; cum vtrique non poſſimus, ille ſemper eſſet præferẽdus, qui plures rationes, & grauiores ad diligendum excitantes haberet, vel ille, cuius vitæ ſi ſuccurrimus, magis Chriſti gloriam illuſtraturus, aut Eccleſiæ Dei erit magis fructuoſus. Verùm cum ad hæc particularia deſcendimus, nulla eſt certior regula, quã illa, quã prudẽtia ſpiritus ſuo tempore, & loco dictabit, poſtquam quiſquam Dominum orando conſuluerit: nam propè eſt Dominus omnibus inuocantibus eum in veritate: hic eſt Dominus noſter Ieſus Chriſtus, qui cũ Patre & Spiritu S. ab omni creatura rationis compote ſummè diligendus eſt, colendus atque venerandus in ſempiternis ſeculis,

Pſalm. 144.

Amen.

TRACTATVS LXV.

De diſceptatione Domini cum Phariſæis, quibus proponit quæſtionem de Chriſto, cuius filius ſit, & habetur Matth.22. Marc 12.Luc. 20. Matthæus hanc diſceptationem ita refert: *Congregatis autem Phariſæis, interrogauit eos Ieſus, dicens: Quid vobis videtur de Chriſto? cuius filius eſt? Dicunt ei, Dauid. Ait illis: Quomodo ergo Dauid in ſpiritu vocat eum Dominum dicens: Dixit Dominus Domino meo, Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum? Si ergo Dauid vocat eum Dominum; quomodo filius eius eſt? Et nemo poterat ei reſpondere verbum: neque auſus fuit quiſquam ex illa die eum amplius interrogare.* Marc. addit in fine: *Et multa turba eum libenter audiuit.*

Sermonis Domini efficacia.

BReuis admodum videtur hæc diſceptatio, & planè apparuit quãta eſſet Domini efficacitas in diſputando; qui tam paucis verbis quæſtionem difficillimam potuit abſoluere, & ita ora aduerſariorũ obturare, vt nullus eorum quicquã potuerit reſpondere. Et ante quidem habuimus plura exempla diſputationum prauo, & inſidioſo animo inſtitutarum. Nam Sacerdotes, Scribæ, Herodiani, & Sadducæi in his quæ egerunt, animo maligno non caruerunt: iam nouam audimus quæſtionem à Domino proponi, & qua intelligamus quales debeant eſſe piorum diſceptationes: ſimplices, & puræ, ſine inſidijs, fraudibus, vel calumnijs inſtitutæ ad ædificationem audientium, petitæ etiam ex Scripturis, & in hunc finẽ additæ, vt cognoſcamus verum Deum, & huius Filium Ieſum Chriſtum.

Quales debeant eſſe piorũ diſceptationes.

Huius diſceptationis cauſſa.

Huius autem diſceptationis cauſſa extitit, quod cum hoſtes Domini ex his, quæ hactenus & audierant, & viderant, didiciſſe debuiſſent, Ieſum & Deum verũ, & hominem verum, id eſt, exſpectatũ illum Meſſiã eſſe, atq; hoc illi per craſſitiem, & malitiam admittere nollẽt: ipſe Dominus eos ad veri confeſſionẽ propoſita quæſtione vrget. Nouerãt quidẽ Iudæi, ex multis vaticinijs, Meſſiam fore filium Dauidis, adeò vt multi leproſi, & infirmi ac cæci clamarent: *Ieſu præceptor, fili Dauid, miſerere mei*; ſed nolebant credere eum eſſe filium Dei, & ex hoc etiã dominũ Dauidis. Quod concedebant, bonũ erat: quod negabãt, blaſphemia. Niſi fuiſſet filius Dauidis, hoc eſt, hominis, non potuiſſet mori: niſi fuiſſet filius Dei, non potuiſſet reſurgere. Sed iam ſingula verba expendamus.

Quare Iudæi Meſſiam filiũ tantum Dauidis agnoſcerent, non Deũ eut Dominum Dauidis. Marc.10. Luc.18.

Meſſias cur debuerit ſimul eſſe & filius Dauidis, & filius Dei.

Congregatis autẽ, inquit, *Phariſæis*. Ex quo apparet continuatio hiſtoriæ, & omnia à ficulnea areſacta (de qua ſuperius) in die Martis ſancti geſta ſunt. Et dicũtur congregati, quia ad tentandũ venerant ad templũ: & quia Marc. non fecit mentionem huius congregationis Phariſæorum, ſententiam tantùm referẽs, inducit Dñm loquentem: *Quomodo dicunt Scribæ, &c.* Et quod ait, Reſpondens Ieſus, dicebat, idem eſt, ac loquẽs, quia eos interrogauerat, & introducit loquentẽ, non ad turbas, ſed ad Phariſæos tentantes coram turbis. Quomodo dicũt Scribæ, Chriſtum, &c. Lucas verò quia loquentem ad Scribas inducit Dñm, non meminit Scribarum, neque eius cum Phariſæis narrat diſputationem; ideò nõ dixit. Quomodo dicitis? Marcus habet: *Quomodo dicunt, &c.* quaſi dicat: Non bene dicunt. Et hoc poſt interrogationem dictam; Quid vobis videtur de Chriſto? quaſi vellet dicere; Vos me interrogatis de lege, ego vos de Chriſto, ad quem lex mittit: & poſt reſponſionem Dauidis, quam proponit Matthæ. Et aliqui Phariſæi erãt Scribæ, quorum eſt ſcire, & ſcientiã alios docere. Quæſiuit autẽ hoc, vt confundendo, faciat eos ceſſare à tentando, & vt agnita veritate quieſcerent, & vt Iudæi errantes, de articulo neceſſario, inſtante morte ſua erudirentur. Et ſub tertia perſona de Meſſia egit, vt cum poſt, ſe Meſſiam diceret, Deus crederetur: quod min° fide ſuſciperetur, ſi de ſe ipſo dixiſſet in prima perſona. Beneuolos autẽ interrogauit; *Quem me eſſe dicitis?* non autem hos Scribas, & Phariſæos, quia apertè negarent, etiamſi veritatem ſcirent, & cauſſam accuſandi venarẽtur. Per modum autem interrogationis, & non citationis rem tractat; vt conuincat Scribas ne tentẽt; & vt eluceſcat antiquorum Patrum fides de Meſſia; & vt ſententia contra aduerſarios euicta firmior maneat, & ne videatur ſibi id vſurpare contra veritatem. A Phariſæis verò doctis, & congregatis quærit; vt illis ſilentio impoſito, populus firmaretur in ſententia, quam à tot ſapiẽtibus vi veritatis extorſerat; Chriſtus porrò ſapientiſſimus ad vincendũ non ſolùm ſingulos, ſed etiam vniuerſos ſimul collectos, oſtenderetur.

Matth 22. Cur iſti Phariſæi dicantur congregati.

Marc.12.

Ibidem.

Luc.20.

Scribarum officium.

Cur Dominus quæſierit de hac quæſtione, ſcilicet Chriſtus cuius filius eſſet, & in tertia perſona, non in prima.

Matth.16. Cur interrogando potius, quam citando Chriſtus ſe probat filium Dei.

Huius rei à Phariſæis doctis, & congregatis inquirẽdæ cauſſa.

Quid vobis videtur de Chriſto? Id eſt, Scio vos falſam opinionem tueri. *Cuius filius eſt?* Hoc eſt, eſſe debet, hic enim non ponit ſe Meſſiam, vel illum iam veniſſe. ¶ *Dicunt ei, Dauid.*

Quia potius Phariſæi Chriſtum filiũ Dauidis dixerunt eſſe, quam Abrahæ.

Matth. 1. Gen. 12. Gal. 3.

Dauid. Obijcies; Cum Chriſtus dicatur non minus filius Abraham, quàm Dauid, vt patet in Matthæo, in Geneſi, & ad Galatas; cur potius eum filium Dauidis vocarunt, quam Abrahæ? Dicendum, Dauidem præcelluiſſe dignitate regali, & nomine ſanctitatis, cùm de illo Propheta dixerit: Quæſiuit Dominus ſibi virum iuxta cor ſuum. Plures etiam promiſſiones factæ ſunt ad Dauidem, quàm ad Abraham, & ſimilior eſt Meſsias Dauidi, quia natus etiam in loco, in quo Dauid, ſcilicet in Bethleem. Si prætereà dicerent filium Abrahæ, nihil determinarent, quia omnes Iudæi erant filij Abrahæ, & certum erat apud Iudęos, quòd Chriſtus Iudæus futurus eſſet, nec de ea re erat dubium vllum, ſed de domo, & familia, vt fieret aliqua diſtinctio; nam Abraham, etiam Iſmaelitarum, & Gentilium quorundam pater fuit. Non dicitur filius alicuius eorum, qui præceſſerunt Dauidem, vt dicatur filius Phares, vel Eſrom, vel eorum, qui ſucceſſerunt Dauidi poſt Abraham, vt dicatur filius Ioſiæ, vel Ezechiæ: quia cum denominatio fiat à potiori, nemo illorũ, qui fuerunt poſt Dauid, fuit æquè principalis, atque Dauid. Deinde promiſsiones non illis, ſed Abrahæ, & Dauidi factæ ſunt. Similiter nec filius eorum, qui anteceſſerunt Dauidem poſt Abraham: quia non fuerunt ita inſignes, & magni viri, nec illis vlla facta eſt promiſsio.

1. Reg. 13. Matth. 2. & Luc. 2.

Quid eſt quod Chriſtus Dauidis filius vocatur, nõ autem alicuius anteceſſorum, aut ſucceſſorum eius.

Vnde fiet denominatio.

Reprehendit autem Phariſæos: nõ quòd dicerent Chriſtum eſſe filium Dauidis, cum verum eſſet; ſed quia non confitebantur eſſe filium Dei: à nobiliori enim fieri ſolet denominatio. Hinc Ambr. ſuper Lucam: *Illud quoq; conſiderandum, quia reprehendit eos, qui Chriſtum Dauid filium dicunt. Et quomodo cæcus ille Dauid filium confitendo meruit ſanitatem? Quomodo pueri dicentes, Oſanna filio Dauid, præcelſæ prædicationis Deo gloriam deferebant. Sed non reprehenduntur hoc loco quia Dauid filium confitentur, ſed quia nõ credunt filium Dei. Non enim alterum, ſed alterutrum in fide vera eſt*. Sic ille. Non quæſiuit Dominus ab Scribis, & Phariſæis quid ſentiret populus de ſe, vt olim ab Apoſtolis, cùm dixit; *Quem dicunt homines eſſe Filium hominis?* quia hic non erat quæſtio de hac perſona Ieſu, ſed de Meſsia in genere: & hoc non à ſimplicibus, & idiotis, ſed à peritis, & in Sacris literis exercitatis quæſiuit. Et aſſertio populi modò non proderat, cùm eſſet quæſtio legis, & populus quæſtiones legis ignoraret, vt dicitur apud Ioannem; ſed turba hæc, quæ non nouit legem, maledicti ſunt.

Quare Chriſtus reprehendit Phariſeos dicẽtes filium Dauid Chriſtum, cum id verum eſſet ſecundum Ambroſium.

Ambr. lib. 10. in Lucam, tomo, tom. 5.

Luc. 18. Matth. 21. Supra 16.

Cur, vt olim ab Apoſtolis, non à Phariſæis Chriſtus quæſiuit, quid homines de ſe ſentirent.

Ioan. 7.

Sed quæritur, quomodo valet argumentum, quòd Chriſtus non ſit filius Dauid, ergo erit filius Dei; quod Chriſtus infert. Nõ enim videtur valere hæc illatio. Etſi enim ſequatur quòd Chriſtus non eſſet filius Dauid, quia Dominus eius erat; non ſequitur tamen quòd erat filius Dei, quia poterat eſſe filius alterius viri; quare nihil inferret Dominus. Reſpondeo, quòd cum Ieſus dixit, *Chriſtus non eſt filius Dauid*, noluit inferre quòd erat filius alterius viri, quia hoc parum promoueret ſuam ſententiam, ſed voluit inferre quòd erat filius Dei, ad oſtendendam excellentiam eius. Ex modo tamẽ dicendi probat eum Deum: quia cuiuſuis hominis alterius Iudæi filius non vocaretur dominus à Dauide Rege vt Deus, nec genitus ex vtero, id eſt, ſubſtantia, nec ante Luciferum, id eſt, ſtellam creatam quarta die. Nec etiam Scribarum traditionem voluit Dominus tollere; ſed expendendum relinquit, quomodo ſcilicet illa traditio conueniret cum his quæ Dauid de ipſo vaticinatus eſt. Erat enim Dauidis verus filius ſecundum carnem, & prętereà erat Filius Dei, & Deus verus iuxta diuinitatem: quam duplicem naturam ignorabant tunc Scribæ. Vnde Caiphas dixit: *Adiuro te per Deum viuum, vt dicas nobis, Si tu es Chriſtus Filius Dei.*

Quòm fortis hæc illatio: Chriſtus nõ eſt filius Dauid, eſt igitur filius Dei.

Gen. 1.

Quomodo ergo Dauid in ſpiritu vocat eum Dominum? Quod Matth. ait in Spiritu; ἐν πνεύματι. Marcus latiùs, & clarius explicauit dicẽs, ἐν τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ cum duplici articulo, id eſt, in Spiritu ſancto: quia in Scriptura Canonica, id eſt, libro Pſalmorum, vt ait Lucas, alioqui Propheta mentiri poteſt ex intentione, ſi malus eſt, vt Balaam, & Caiphas; vt etiam peccare, ſicut Propheta occiſus à leone, velut Dauid Propheta etiam peccauit. Nec Prophetæ ſemper habebant Spiritum, qui cum veniret, apprehendebat hominem inſiliens, id eſt, quaſi ſaltans in eum ad tempus, vt per diem, & noctẽ in Saulem, *Inſiliet in te Spiritus Domini, & prophetabis*. Et quandoque citò inſiliebat, vt vocato pſalte ſonante; quãdoque poſt aliquot dies, vt accidit Ieremiæ, & poſt tres hebdomadas Danieli, quandoque nunquam, vt cum Sauli noluit reſpõdere per Prophetam, vel ſomnium: & de fine obſidionis à Chaldæis, quã alij Prophetæ à Ieremia habere non potuerunt: ideò in Threnis dicitur: Non eſt Lex, & Prophetæ eius non inuenerunt viſionem à Domino. Hoc autem loco de ſpiritu prophetico eſt ſermo, ſicut quarto Regum de ſpiritu Heliæ, & in lib. Num. de ſpiritu Moſis. Hic igitur vel eſt Spiritus ſanctus, vel donum eius, per quod reuelat: quemadmodũ apud Ioannem: *Accipite Spiritum ſanctum*, id eſt, poteſtatem ſpiritualem remittendi peccata.

Matth. 26. Marc. 12.

Luc. 20.

Quorſum id Quomodo ergo Dauid in Spiritu, &c. Chriſtus adferret ad probandum ſe eſſe Filium Dei.

Num. 14. 3. Reg. 13. 1. Reg. 11. & 24.

Quid eſt, quod inſiliente Spiritu Domini in Prophetas, tunc illi prophetabant.

1. Reg. 13. 4. Reg. 3. Ierem. 42. Dan. 10. 1. Reg. 28. Thren. 2.

Quo Spiritu Dauid dixerit: Dixit Dominus Domino meo, &c.

Num. 12. Ioan. 20. Pſalm. 100.

Dicens, Dixit Dominus Domino meo. Sede à

Hunc Pſalm. Dixit Dominus Domino meo, &c. Dauidis eſſe oſtẽditur.

Auguſt. in proœm. ſuper Pſalm in fin. tom 8.

2. Reg. 23. Propheta in eo Pſalmo q̃ concinat.

Heb. 1.

Act. 2.

dextris meis. Quæſtio eſt an hic Pſalmus ſi editus à Dauide. Sed hoc in dubium venire non poreſt: quia Pſalmi omnes, vel Dauid ſunt, ſecundùm Auguſtini ſententiam, vel ſaltẽ omnes qui eius nomine Inſcribuntur. Hic autem inſcriptionem habet: *Pſalmus Dauid*: Vnde dicitur, egregius Pſaltes Iſrael. Alia eſt quæſt.o: Quid cantet Propheta in illo Pſalmo. Id verò omnibus eſſe debet exploratum, atque compertum Chriſtianis, ibi cani geſta Meſsiæ. Quod ex eo confirmatur: quia ex eius teſtimonio Ieſus probat Meſsiam eſſe Deum; & Paulus ad Hebræos nulli Angelorum aliquando eſſe dictũ aſſerit: *Sede à dextris meis.* Ex eo etiam Princeps Apoſtolorum Petrus in Actis probat Ieſum eſſe Meſsiam dextera Dei exaltatum. Tùm deinde, quia Iudæi omnes ante Meſsiam, & tempore Meſsiæ, de Meſsia hunc Pſalmum intelligebant: vnde ipſi Rabini, & magni Scribæ, cum quibus diſſerebat Ieſus, nihil Chriſto oppoſuerunt, nec perceperunt aliũ eſſe verborum illorum ſenſum: quod veriſimile eſt fuiſſe facturos, niſi conſtans fuiſſet, & receptus intellectus, ad Meſsiam huiuſmodi verba eſſe referenda. Atque hæc ratio conuincit Iudæos poſteriores, qui magna impudentia, atque imperitia certant de ſenſu huius Pſalmi.

Hunc Pſalm. quo nam Iudæi poſteriores detorqueant, cæci nimirum, & perfidi.

Tertull.

Nã Rabbi Salomon cum Rabbi Dauid, teſtatur eſſe intelligendum de Abraham: quia fit mentio Melchiſedec. At Auen Eſdra ſcribens in id Pſalmi, *Virgã virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion,* ait, quòd cùm Sion tempore Abrahæ nondum erecta ſtaret, potius de Dauide putat exponendum Pſalmum: quæ diſſenſio declarat eos nihil certi habuiſſe; vt quoniam veritatem amplecti noluerunt, in multa, & diuerſa mendacia Inciderint. Teſte etiam Tertull. lib. 5. in Marcionem, quidam Iudæi exponebant de Ezechia, quia is ſederit ad dexterã templi, & eius hoſtes Deus abſumpſerit.

In Chriſtianos Rabbiniſtas, dictum Pſalmum de alio quàm de Chriſto intelligentes, & interpretantes.

Heb. 1.

Sed adhuc impudentiores ſunt Chriſtiani quidam, qui hæc non de Meſsia intelligunt; cùm Apoſtolus ad Hebræos teſtetur, non ſolùm hominibus, ſed nec Angelis quadrare poſſe. Quomodo enim Dauidi, aut Abrahæ, aut, vt alij volunt, Zorobabeli quadrare poterit, *Sede à dextris meis: ex vtero ante Luciferum genui te*, &, *Tu es Sacerdos in æternum, ſecundùm ordinem Melchiſedec?*

Rab. Ionathæ tranſlatio huius loci Syriaca, ſiue Chaldaica.

Adhæc Ionatham, qui ſcripturas Hebraicas fecit Syriacas, ſiue Chaldæas, quòd eo ſermone poſt captiuitatem Babylonicam Iudæi pro vulgari, & materna lingua vterentur, tranſtulit: *Dixit Dominus Verbo ſuo*, hoc eſt, Chriſto: Quanquam Iudæi poſteriores corruperint: *Dixit Deus in Verbo ſuo*: vt tantã veritatem obſcurarent. Midras Thehillim, id eſt, gloſſa Hebræorum, & Rabbi Moyſes Adarſan ſuper Gen. cap. 18. citant ex hoc Pſalmo, quaſi de Meſsia intellecto, vt omnia ſomnia Hebræorum prorſus cõcidant.

Gloſſa Hebr.

Rab. Moyſes.

Prædictus Pſalmus quibus aptari nõ poſſit.

Gen. 14.

Ibidem.

Vni Chriſto competere.

Falſum ergo eſt, quod hic Pſalmus canatur in perſona Heliezer procuratoris Abrahæ de bello ab Abraham confecto; quaſi Abraham diceret ad Iſaac, Sede à dextris meis. Nec enim Abraham erat dominus abſolutè: nec eo tempore erat Iſaac. Nec rurſus intelligi poteſt de Deo ad Abraham dicente; *Sede à dextris meis.* Quia Abraham nõ eſt à dextris: nec dominatus eſt in Sion; ideò nec Sacerdos In æternum, nec genitus ex vtero ante Luciferum. Et licet Abraham bellum geſſerit cum quatuor Regibus; illi tamen non erant Inimici Abrahæ, ſed Regum Sodomorum. Hæc igitur verba Dauidis ſunt loquentis de Chriſto, ad oſtendendum eius honorem, & dignitatem, In eo quòd filius Dei ſit, & æqualis per omnia Patri. Et ideo, *Dixit Dominus*: nempè Pater, qui dominus eſt omnium abſolutè, ſed non relatiuè ad Chriſtum, qui hæres eſt, & dominus vniuerſorum.

Heb. 1.

Quid eſt: Dixit Dominus Domino meo.

Pſalm. 75.

Quomodo Deus Pater dixerit Chriſto, Sede à dextris meis.

Gen. 1. & ſeq.

Pſalm. 148.

Vt verum ſit Filium ſedere à dextris Patris.

Subdit, *Domino meo*, id eſt, Meſsiæ, qui nõ eſt alius dominus à Patre. Et ad diſtinctionem perſonæ Patris, additũ eſt pronomen Meus: quia erat Deus peculiaris Hebræorum, ex quibus carnem aſſumpſit. Et ideò dicitur, Notus in Iudæa Deus, in Iſraël magnũ nomen eius. Quare meritò vocanit Dominum ſuum, non tantùm quatenus Deus eſt, ſed etiam quatenus homo eſt, & ſecundùm carnẽ ex Dauide deſcendit. Dicitur aũt Pater dixiſſe Filio vt ſedeat à dextris: non quidem vllo verbo vocali, ſicut in creatione, cùm dixit, & facta ſunt: ſed ad ſignificãdum, quòd vt eo dicente & volente, facta ſunt omnia, ita intelligatur Filium ſedere à dextris Dei ipſo volente, & ſtatuente. Non eſt autem cogitandum Chriſtum ſedere ad dexteram Patris, vt voces ſignificant: quia in Deo non eſt dextera, quæ tantùm rei corporeæ animatæ competit. Et ſi Deus dexteram haberet, non ſederet Filius ad dexteram eius, ſed potius ad ſiniſtram, vt honorabilior locus ei competeret. Dicitur ergo per metaphoram ſedere ad dexteram; vt ſignificetur in optimis, & ſummis bonis eum collocatum, in quibus eſt Pater: Nam homines putant dexteram meliorem, & honorabiliorem.

Deo cũ reſiſte nil poſſit, quos habet inimicos.

Sequitur: *Donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum*, Deus propriè, & perfectè non habet inimIcos: quia inimicus eſt, qui aduerſatur, & nocet, & qui odio habetur ab eo, cuius eſt inimicus, vt vice verſa ſit inimicus. Hæc autem Deo non com-

petunt:

petunt: nam vt Deo reſiſtit nemo, ita nemo ei aduerſatur, neque nocere poteſt. Deinde Deus neminem odio perfectò habet, ideò nemo eſt inimicus eius: qui enim Inimicum habet, eum vult omninò delere, Deus verò ſi delere vellet aliquid, iam eſſet deletum: quia ſicut cœpit eſſe Deo volente, ita deſineret eſſe Deo volente, vt non eſſet. Quatenus namq; aliquid habet eſſe, neceſſum eſt ab eo diligi, ſecundum illud; *Diligis omnia quæ ſunt, & nihil odiſti eorum quæ feciſti: nec enim odiens aliquid conſtituiſti, aut feciſti. Quomodo enim poſſet aliquid permanere, niſi tu voluiſſes? aut quod à te vocatum non eſſet, conſeruaretur?* Quaſi dicat, Non poſſet. Deo igitur propriè, & perfectè non competit habere inimicos, niſi latè accipiendo inimicum pro eo, qui aduerſatur, vel aduerſari cupit. Vel alio modo, quia aduerſatur amicis eius, quibus ipſe in auxilium eſſe debet. Hinc Scriptura inimicos tribuit Deo: *Super inimicos,* inquit, *tuos tabeſcebam*; & iterum, *inimici Domini mentiti ſunt ei.* Hi ergo dicuntur inimici, non quòd poſſint nocere, vel reſiſtere voluntati eius, ſed quia reſiſtunt Deo, cultum eius impediendo; vel cultum contrarium inducendo, vt ſunt Hæretici, & Schiſmatici, ac Pagani. Secundo modo habet inimicos, de quibus Dñs ait ad Iſraëlitas; *Inimicus ero inimicis tuis, & affligam affligentes te.* Eodẽ modo dicẽdum eſt de Chriſto, qui cùm ſit Deus, propriè non habet inimicos, niſi largo modo, quatenus ei aduerſabantur, volẽtes capere eum in ſermone, aut comprehendere eum, aut machinari in necem eius. Vel quia aduerſantur amicis eius, de quibus: *Vos dixi amicos: quia omnia quæcumq; audiui à Patre meo, nota feci vobis.*

Diuinæ omni potentia voluntatis. — *Sap. 11.* — *Duplex genus inimicorum Dei.* — *Pſalm. 138.* — *Pſalm. 80.* — *Exod. 23.* — *Matth. 22.* — *Ioan. 15.*

Scabellum autem, quod Græcè ὑποπόδιον, & quidam vertunt ſuppedaneum; illud eſt, quod pedibus calcandum ſubijcitur, & ad innuendũ perfectam ſubiectionem Inimicorum, dicimus quod ponuntur vt ſcabellum pedum eius. Venit autem hic modus loquendi ab illis quinque Regibus fugatis in bello à Ioſue, quos ipſe ſcribit latuiſſe in ſpelunca Maceda, & cum eduxiſſet eos, ſtrauit in terram, & præcepit eos calcari à principibus Iudæorum, ponentibus pedes ſuper colla Regum, vt diſcerent non timere eos, neque alios hoſtes. Perfectè autem ſubiecit Dominus Inimicos ſuos, vincẽs eorum argumenta, & fraudes, & conuertendo eos ad fidem, vt in Actis dicitur; vel delendo Iudæos per Romanos. Inimici autem cultus Chriſti paullatim ſubijciuntur, vel conuerſione eorum ad fidem, vt Romani omnes, & Pagani; vel punitione diuina, vt Iulianus Imperator, & alij tyranni, vſq; ad iudiciũ: & ſimiliter dicendum de perſequentibus Chriſtianos. Et ſubiectio perfecta erit in iudicio, vbi nouiſſima inimica deſtruetur mors. Quod autem ait: Donec ponam inimicos tuos; non ſequitur: Ergo poſtquam ſubiecerit illos, non amplius ſedebit, aut quieſcet. Imò à fortiori, tunc erit maior quies. Quia, Donec, ponitur ad ſignificãdũ tempus, de quo poteſt eſſe dubium, vt illud de coruo: *Non reuertebatur, donec ſiccarentur aquæ ſuper terram*; & de Ioſeph ſponſo Virginis; *Non cognoſcebat eam, donec peperit filium ſuum primogenitum*; & Dauid, *Non commouebitur, donec deſpiciat inimicos ſuos.* Dicitur enim de Meſſia; *Sedes tua, Deus, in ſeculum ſeculi,* hoc eſt, in æternum. Et ideò per aduerbium illud Donec, non interrumpitur eius regnum. Tribuit autem Propheta Patri ſubijcere Inimicos, vt denotetur Chriſti Humanitas, ſecundùm quam, potentiam ſubijciendi accepit à Patre: deinde vt denotetur Patris beneuolẽtia, & mutua æqualiũ perſonarum actio. Vnde Pater Filium reuelat, iuxta illud: *Caro, & ſanguis non reuelauit tibi, ſed Pater meus qui in cœlis eſt*; Et, *Nemo poteſt venire ad me, niſi Pater qui miſit me, traxerit eum.* Et contra Filius etiam reuelat, vt cùm ait, *Nemo venit ad Patrem, niſi per me.* Similì ratione Apoſtolus in priori ad Corinthios: *Deinde finis,* inquit, *cum tradiderit regnum Deo & Patri, cum euacuauerit omnem principatum, & poteſtatem, & virtutem. Oportet autem illum regnare, donec ponat omnes inimicos ſub pedibus eius,* ſcilicet Patris: quemadmodum & Filius ſedet à dextris in principio huius Pſalmi, & paullò pòſt de Patre ait, *Dominus à dextris tuis, confregit in die iræ ſuæ Reges.* Conſultò autem Dominus expreſſit de inimicis ſupponendis pedibus Chriſti, ad terrendum Iudæos, vt reſipiſcant. Quæ verò ſequuntur, de generatione æterna, iuxta illud, *Ante Luciferũ genui te,* & de Sacerdotio ſecundùm ordinem Melchiſedec, conſultò ſubticuit, quia prædicta ſatis erant; & quia non putarent eſſe in Iuda Sacerdotium, & quia Iudæi non caperent generationem illam æternam, & quòd illa non ita faciebant ad probandum quod volebat.

Quid ſit ſcabellum, & quid ponere inimicos Chriſti ſcabellum pedũ eius. — *Vnde hæc ducta tranſlatio.* — *Ioſu. 10.* — *Inimicos ſuos vt ſibi Chriſtus ſubiecerit, eoſq; vicerit.* — *Act. 2. & 3.* — *1. Cor. 15.* — *Illud: Donec ponam inimicos tuos: quem ſenſum habeat.* — *Geneſ. 8.* — *Matth. 1.* — *Pſalm. 111.* — *Pſalm. 44.* — *Cur dictum ſit à Propheta: Donec ponam inimicos tuos, & non potius, Donec tu ponas, &c.* — *Patris, & Filij actiones mutuæ.* — *Matth. 16.* — *Ioan. 6.* — *Infra 14.* — *1. Corint. 15.* — *Cur id Dominus expreſſit: Donec ponam inimicos tuos, &c. et non ſit verò quod ſequitur in Pſalmo.*

Si ergò Dauid vocat eum Dominum, quomodo Filius eius eſt? Quia quantumuis magnus, & ſanctus Filius, ſi purus homo eſt, non ſolet vocari dominus à patre, vel ruſtico, nedum à ſapiente, quin potius filius etſi magnus, parentem etſi vilem conſueuit vocare Dominum. Verum etiam eſt, quòd non poteſt eſſe dominus qui filius, ſi eſt filius in totum eiuſdem ſpeciei cum patre ſuo. Meſſias verò quia natura Dei Filius, &

Quantum honor Filij, vocari Dominum à Patre.

Domi-

Quæ eſt hæc illatio, Pater Chriſtum Dominum vocat, ergo Filius eius eſt. Dauid in quibus excelleret.

Dominus, & ex accidenti Filius eſt Dauidis, hoc non mutat naturam, vt deſit eſſe Dominus. Et valet hoc argumentum contra Phariſæos, putantes eum eſſe purum hominem. Quòd ſi darent, Ieſum eſſe Filium Dei; Chriſtus haberet qood vellet. Si autem non eſt Filius Dauid, ergo nullius regis Iſraël, quia Dauid dignior in Iſraë; nam præcellebat regno, prophetia, patriarchatu, de quo in Actis fit mentio. Erat etiam pater Regum propter ſe regnantium: relictæ ob eum duæ tribus in regno Iuda: erat etiam ſecundùm cor Dei. Si ergo Dauidis non eſt ſilius; nullius hominis erit: quia nec Angeli eſt Filius, nec belluæ alicuius.

Act. 2. 2. Reg. 7. & ſeq. 3. Reg. 11. 4. Reg. 13.

Et nemo poterat ei reſpondere verbum: neque auſus fuit quiſquam ex illa die eum amplius interrogare. Quia argumentum efficax erat, & apparens, & Deus incutiebat timorem loquendi, infatuabatq́ue cogitationes eorum, vt Scriptura teſtatur de Achitophel: & ſic videntur ſubijci inimici à Chriſto potente in ſermone. Subdit Marcus: *Et multa turba eum libenter audiuit.* Quod ægrè habebat Scribas, & Phariſæos, & vrebat eos, qui ſuæ autoritati timebant. Matthæus addit, quòd nemo auſus ſit ex illa die eum amplius interrogare, nimirùm ad tentandum, & explorandum: licet Dominus à doctrina diſſeminanda non ceſſauerit; benè autem ad eum condemnandum in paſſione, & verbis, & rationibus deſtituti, ad iniurias, & malefacta ſe conuerterunt, ne plus confunderentur. Et quoniam diſcere nolebant, Chriſtus timorem incutiebat, vt viderentur ratione conuicti, & malitia agere; & ab illa die, quæ tertia erat à Dominica Oliuæ, non amplius cum Chriſto diſputaront. Et ita occluſit ora aduerſariorum, ſilentiumq́ue illis indixit perpetuum, nobisq́ue diuinæ ſuæ ſapientiæ theſauros ita aperuit, vt ex his paucis diſputationibus cum illis habitis didicerimus, quatenus ſit veritas protegenda, atque propugnanda, & quibus armis ſit dimicandum cum Iudæis & Gentilibus, quomodo etiam cum Hæreticis decertandum, vt glorioſum de omni mendacio, & falſo cultu triumphum reportemus, ad exemplum, imitationemq́ue Domini noſtri Ieſu Chriſti, qui cum Patre, & Spiritu ſancto, ſempiternis totius diuinitatis bonis perfruitur in ſeculis ſeculorum, Amen.

Quare nemo poterat probationibus Chriſti reſpondere. 2. Reg. 15. Luc. 24. Marc. 12.

Quid eſt quod Scribæ, & Phariſæi Chriſtum ex ea die non auſi ſint amplius interrogare.

A qua die Scribæ, & Phariſæi non auſi ſint Chriſtum amplius interrogare.

TRACTATVS LXVI.

Ac poſtremus, de diſceptatione in concilio Phariſæorum habita antebiduum Paſchæ, conſilioque inito cum Iuda de prodendo Domino, in illa verba: *Et factus eſt, cum conſummaſſet Ieſus ſermones hos omnes, dixit diſcipulis ſuis: Scitis quia poſt biduum Paſcha fiet, & Filius hominis tradetur vt crucifigatur. Tunc congregati ſunt Principes Sacerdotum, & ſeniores populi in atrium Principis Sacerdotum, qui dicebatur Caiphas: Et conſilium fecerunt, vt Ieſum dolo tenerent, & occiderent. Dicebant autem, Non in die Feſto, ne fortè tumultus fieret in populo.* Et habentur Matth. 26. Marc. 14. & Luc. 22.

Horum cum præcedentibus ordo.

QVoniam hoc concilium biduò ante Paſcha eſt celebratum, & in eo pactio cum Iuda de prodendo Domino inita, vt Lucas ait, meritò hæc ante librum 9. explicanda videntur. Nam in illo ea tantùm, quæ vel dicta, vel facta ſunt in cœna à Domino, continentur. Hæc autem feria tertia, ſiue die Martis ſancto ſub veſperam videntur à Domino prolata: nam die Dominico fecit ſolennem ingreſſum cum palmis, & eiecit vendentes & ementes de templo; die Lunæ maledixit ficui: die Martis apparuit ficus arida, atque tunc hæc dicta videntur apud Marcum. Diem autem illam, conſequuntur dies Mercurij, & Iouis, in cuius veſpera, & Paſcha, & proditio fuit, id eſt, traditio vt crucifigeretur: ideò poſt biduum, vt ait Epiſcopus Abulenſis. Poteſt etiam dici dies Veneris Paſcha communiter à Iudæis illo anno ex traditione celebratum, quo die traditus eſt Chriſtus, vel à Pontificibus Pilato, iuxta id: *Gens tua, & Pontifices tui tradiderunt te mihi;* vel à Pilato ad crucem, de qua infrà cap. 27. *Tunc dimiſit illis Barabbam, Ieſum autem flagellatum tradidit eis vt crucifigeretur.* Quia à Iuda non fuit traditus ad crucem die Iouis; & ſic poſt biduum à die Mercurij incluſa fuit dies Paſchæ. Et ita hoc concilium coactum, atque proditionis conſilium tractatum, fuit die Mercurij, qui dies olim in primitiua Eccleſia cum die Veneris ieiunio ab Apoſtolis indicto venerabatur, propter proditionem, & mortem, quæ in illos dies inciderunt: vt docet Clemens in libris Conſtitutionum Apoſtolicarum, & Auguſtinus ad

Ea Chriſtus quando protulerit. Matth. 21. Ibidem. Marc. 11. Epiſ. Abul. in c. Matt. 26. q. 2. par. 3. Ioan. 18. Phariſæi hoc concilium quando celebrauerint. Sextæ feriæ religio in Eccleſia Primitiua, eiusq́ue ſignificatio. Clem. li. 5. Conſtit. Apoſt. ca. 16. Aug. epiſt. 86. tom. 2. Clem. lib. 7. Strom. to. 2.

Auaritia & luxuria Dominũ in crucem adegerunt.
Ioan. 11.

Caſulanum. Clemens tamen Alexandrinus in Stromatis adiungit, ieiunium in illis diebus Mercurij, & Veneris, ſignificare perpetuam abſtinentiam ab auaritia, & luxuria: quæ crucis, & mortis Chriſti cauſſa extiterunt. Et quemadmodum alteram conſultationem, de qua Ioannes dixit; *Collegerunt Pontifices, & Pharifæi concilium, & dicebant, Quid facimus? Quia hic homo multa ſigna facit,* &c. ad librum hunc Diſceptationum reiecimus; ita de hac altera conſultatione, in qua de prodendo Dño à Iuda tractatum eſt cum Principibus Sacerdotum, & Senioribus populi, faciendum eſſe duximus, vt illam, ceu diſputationem quandam inter illos & proditorem agitatam, exponamus.

Hæ locutiones, Fuit hic &, Factum eſt: quid ſignificent.

Cum igitur ait Matthæus: *Et factum eſt cũ conſummaſſet Ieſus ſermones hos omnes:* verbum *factum eſt*, idem ſignificat, atque fuit ſic: hoc enim, his quæ ſunt, vel accidũt, proprius conuenit; illud verò, factum eſt, his quæ habent modum actionis, & paſſionis.

Continuatio prædictorum cum his.

Contiouantur ergo hæc cum præcedentibus, quia conſummatis ſermonibus his à c. 24. & 25. quos quatuor Apoſtolis propoſuit, nẽpè Petro, Iacobo, Ioanni, & Andreę,

Marc. 13.

vt teſtatur Marcus, in quibus multa de ſua maieſtate, & aduentu ſuo ad vniuerſum mundum iudicandum, & ſtupendis ſignis illum præcedentibus, vt minus acerbitate mortis, & paſſionis terrerentur, erat locutus, tunc vniuerſis ſuis diſcipulis hoc quod ſequitur de imminente morte ſua dixit, cũ ſpectantia ad eius gloriã, ſolis quatuor prænuntiaſſet. At mortis prædictio imminentis vtilis erat omnibus, quòd ſcirent illis nihil poſſe euenire, niſi à ſe præcognitum, & iaculis præuiſis minus ferirẽtur.

Cur Dominus de cruce & morte ſua frequenter ad Apoſtolos ſermonem haberet.
Matth. 16.
Infra 17.
Infra 20.
Luc. vlt.

Pluries autem Dominus de cruce ac morte ſua Apoſtolos erat allocutus, vt apud Matthæum ſuperius tribus in locis, & hic rurſus de illa poſt gloriã iudicij loquitur: quia per illam & ſibi, & nobis gloriam ſempiternam promeruit, iuxta illud: *Nonne hæc oportuit pati Chriſtum, & ita intrare in gloriam ſuam?*

In proſperis & aduerſis quales nos geramus.

Rurſus ne ob gloriam illam crucis obliuiſceretur, vel propter crucem gloriæ; diſcamuſq; inſtantibus periculis bonorum recordari, & in proſperis aduerſorum quæ nos manent, vt mortis, ac iudicij meminiſſe, iuxta verbum Sapientis:

Eccleſ. 11.

In die bonorum ne immemor ſis malorum; & in die malorum, ne immemor ſis bonorum. Atq; ita temperatur vinum præſentis proſperitatis, ne iocundis ſubmergamur, calixq; amarus tribulationum ſpe futurorum bonorum leniendus, ne aduerſis ſuccumbamus. Quoniam ergo completa doctrina, erudiendus erat auditor de vltima remuneratione, tantummodo de Domini paſſione erat contexendus ſermo: poſt reſurrectionem autem paucis locutus eſt, confirmanſq; iam prius dicta. Cum ſæpè autẽ de morte, & genere mortis multa dixiſſet, nunc exprimit tempus, & diem, ſcilicet biduo ante Paſcha, vt leuiùs ipſa morte offendantur.

Vbi manſerit Chriſtus hoc biduo.

Scitis, inquit, *quia poſt biduum Paſcha fiet.* Toto autem illo biduo creditur veriſimiliter Chriſtus ſolito more non adijſſe è Bethania in Ieruſalem docendi gratia, ſed manſiſſe in Bethania vſque ad veſperam quintæ diei: quod præter cauſas alias, quibus Dominus ſolitus erat ſe ad tempus ſubtrahere ſuis hoſtibus, nunc ob id fuiſſe videri poteſt, vt ne poſtquam dixiſſet ſuis ſe poſt biduum occidendum, prius adiret locum illum, in quo erat occidendus, quàm biduum impleri cœpiſſet, ne hoſtibus ante tempus daret occaſionem ſe comprehendendi, & Iudæ prodendi.

Id, Paſcha fiet, quid Origenes.
Orig. tract. 25. in Matth. par. 2.

Et expendit Origenes verbum, *Fiet:* non enim ait, erit, vel veniet; ſed, *Fiet*, quale nunquam eſt factum antea, & quod tale ſit, vt exhibita veritate nouum pellat futuram veteris, ſicut lux adueniens tenebras.

Paſcha quæ vox ſit.
Paſcha quid ſit propriè.

Vox autem Paſcha, Chaldæa eſt: nam Hebræi Peſach, Syri Piſca, vel Paſcha, Græci Phaſe vocant. Et propriè eſt agnus immolandus: qui dicitur parari, comedi, occidi, mactari ve, & immolari. Et ita, cum dicitur, Paſcha fiet, ſignificatur, Agnus immolabitur. Vnde Apoſtolus ait:

1. Cor. 5.

Paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus. Quæ omnia diebus panis Azymi non quadrant; quandoquidem tunc accipitur pro die immolationis ipſo. Hinc in Leuitico dicitur;

Leuit. 23.

Quartadecima die menſis ad veſperum, Phaſe Domini eſt. Et Lucas hoc loco habet: *Appropinquabat autem dies Feſtus Azymorum, qui dicitur Paſcha:* Quia eſus Azymorum incipiebat in ipſa nocte, qua edebatur agnus, durabatque per ſeptẽ dies. Marcus autem quaſi de duobus diſtinctis habet:

Luc. 22.
Marc. 14.

Erat autem Paſcha, & Azyma poſt biduum. Nam reuera diſtincti ſunt panes Azymi ab agno: & agnus illa tantùm nocte, Azyma verò per totam hebdomadam edebantur. Et reuera alia ratione ſunt idem: quia in ipſo Paſcha incipiunt edi Azyma, vt quodãmodo idẽ cum Luca, & non idem cum Marco.

Quare Apoſtoli Dominũ non ſint dehortati ab hac traditione, vt alias.
Matth. 16.
Luc. 4.

Sequitur: *Et Filius hominis tradetur.* Dices; Quid eſt quod Apoſtoli non dehortabantur Dominum ab hac traditione, cùm fuga, aut alio modo poſſet ſibi conſulere? Sed primò non erat diſcipulorũ corrigere, aut docere magiſtrum. Deinde ſciebãt aliàs Petrum quandoq; grauiter reprehenſum. Deniq; iã Apoſtoli conſentiebãt ſacrificio futuro de vitulo Chriſti, qui erat victima

pro omni populo immolanda, vt habes in Leuitico: ideò eam Immolabant principes Et quia etiam pro Gentibus immolandu erat; ideò etiam per Gentilium oblatus eſt manus, quibus à principio autoritate Sacerdotum eſt traditus. De quo ſubdit Matth *Tunc congregati ſunt Principes Sacerdotum, & ſeniores populi in atrium Principis Sacerdotum qui dicebatur Caiphas: & conſilium fecerunt vt Ieſum dolo tenerent, & occiderent. Dicebant autem, Non in die feſto, ne fortè tumultus fieret in populo.* Lucas verò ait: *Et quærebant Principes Sacerdotum, & Scribæ quomodò eum interficerent; timebant vero plebem.* Solus Matthæus meminit huius concilij celebrati à principibus Sacerdotum, & ſenioribus In domo Caiphæ de tenendo per dolum, & occidendo Christo. Eſtque hoc concilium diſtinctum ab illo Ioan. 11. Nam illud die ſuſcitati Lazari; hoc longè pòſt contigit, nempè per biduū ante Paſcha; ideò Matthæus ait, *Tunc congregati*, id eſt, dicta die Mercurij. Deinde in priori illo concilio definitum fuit, vt Chriſtus publicè moreretur: Expedit, inquit, vobis, vt vnus moriatur homo pro populo, & non tota gens pereat; in hoc verò, de peculiari ratione conſilij perficiendi conſultabant, vt ſcilicet eum dolo, & occultè caperent: quia exiſtimabant nimis eſſe difficile aperta vi propter turbam, cui erat gratiſſimus, tenere eum: ideò violentiæ fraudem admiſcere cogitabant. Tractabāt Igitur, quot & quales, & quando, & vbi, & quomodo eum caperent, ſed omnia illorum conſilia inania reddita ſunt, quia nonniſi quando, & vbi, & quomodo, & à quibus capi voluit, cōprehenſus eſt: quia quod ad ipſum attinet, ſine vi aut fraude, ſciens ac volens ſeipſum manibus illorum tradidit, ac morti ſe expoſuit, licet ex parte ipſorum fraus, & dolus non abſuerit: quia nocte ſequenti per Iudam oſculo prodentem, & magna vi armati ad eum comprehendendum venerunt, quia adduxerūt cohortem, & miniſtros Iudæorum. Deinde expende eos, qui adſtiterunt huic concilio: non enim fuerunt Gentiles, ſed Iudæi: non ex populo, ſed ex Sacerdotibus: nec vulgares Sacerdotes, ſed Principes ſummi, qui quotidie populo ex ſacris literis venturum Chriſtum prædicare ſoliti erant: qui debuerunt, teſte Hieronymo, paſchate vicino præparare victimas; leuigare templi parietes; pauimenta verrere, vaſa mundare, & ſecundùm ritum legis purificari, vt eſu agni digni fierent; & tamen inſidias ſtruunt vero agno, vt eum capiant; cum tamen ſæpè alias id fruſtra attentaſſent, & mandatum tradidiſſent miniſtris, vt Ieſum apprehenderēt.

Luc. 22.

Hoc conciliū diuerſum eſſe ab illo Ioannis poſt Lazarum ſuſcitatum, oſtenditur.

II. argum. Ioan. 11.

Iudæorum conatus contra Chriſtum quò reciderint.

Matth. 26.

Qui aſtiterit huic concilio contra Chriſtum.

Hieron. in 26. c. Matt. to. 9.

Ioann. 7.

Et plus temeritatis fuit in hoc genere hominum, quàm in Satana ipſo, qui ſæpè ipſum cùm confeſſus eſſet Filium Dei, & ſanctum Dei; eius tamen poteſtatem timuit, & præcipienti obediuit, & nunquam auſus eſt vel in deſerto, vel in montibus, vel in pinnaculo templi temerarias manus in eū inijcere. Vereor nullum cogi concilium, cui improbus aliquis non ſit admixtus. Locus in quem conuenerunt, fuit atrium Principis Sacerdotum, id eſt, aula ſeu domus regia, vt Pſal. 28. Adorate Dominum in atrio ſancto eius. Debent autem conſultores ab omnibus corruptis affectibus liberi eſſe, vt ſuum conſilium præſtare poſſint. Et vt aqua eſt præſtantiſſima, quæ omnis eſt saporis expers; & oculus vt rectè cernat, omni colore debet eſſe deſtitutus; ita præſentanea erunt conſilia, & ſaluberrima, quæ ab illis proficiſcantur, qui quàm minimis fieri poteſt affectibus deſtituuntur. Deliberabant ergo quomodo Ieſum dolo, & occultè tenerent: non ſeditioſum aliquem, vel impium, vel homicidam; ſed Ieſum, id eſt, Saluatorem mundi, & vt ægroti medicum, captiui liberatorē, oues paſtorem, cæci lumen caperent, breuiter creatura impia Deum & hominem. Et vbi iniquitas palam non poteſt prorumpere, per tyrannos cœpit dæmon ſæuire vt Leo, deinde vt ſerpens doloſus per Hæreticos verbo Chriſtū laudantes Eccleſiam aggreditur.

Quò ſceleratiores Iudæi ipſo Satana merito videri queant.

Marc. 3.

Luc. 4.

Quales conſultores debeant eſſe.

Aquæ, oculique conditio.

Iniquitatis propria qual.

Addit Lucas; *Timebant verò plebem.* Cur non timebant carnificem dæmonem? Aut cur non Deum, qui habet poteſtatem animam & corpus mittendi in gehennā? Certè excuſſo Dei timore, homo in omne præceps ruit flagitium, vt meritò dicat Scriptura de quibuſdam dimiſſis ire in deſideria cordium ſuorum: *Non eſt timor Dei ante oculos eorum*; rurſus, *Qui timet Deum, faciet bona*; Et, *Timor Dei expellit peccatum.* Et reuera non erat plebs quæ impediebat conatus eorum, ſed ipſe qui paſſurus erat, & qui habebat poteſtatem ponendi animam ſuam, & ſumendi. Iam qui propter mundum à peccato abſtinent, magni ſunt peccatores apud Deum, quia eſt propter traditionem hominum irritum facere mandatum Dei. Non ſatis eſt apud homines haberi ſanctiſſimum, religioſiſſimumque, ſi conſcientia intus remordeat, & deliberatus adſit peccandi affectus.

Quo timore Pharisæi miſerabiles à cæde Christi arcerentur.

Matth. 10.

Timore Dei carens, quam procliuis ad peccandum.

Pſalm. 30.

Pſalm. 13.

Eccleſ. 15.

Supra 6.

Ioan. 10.

Magni qui peccatores apud Deum

Matth. 15.

Fit autem diei feſti mentio non ſine cauſa. Scriptum enim erat, ita puniendos eſſe eos, qui iudicum, & Pontificis læderent maieſtatem, vt totus populus eorum ſupplicijs erudiretur. Idcircò hæc conſuetudo inualuerat apud Iudæos, vt in huiuſmodi

Quorum hominum vana, & inutilis extimatio ſanctitatis.

De die Feſto ut hic meminit Euangeliſta.

reos

reos ſub illis tribus magnis feſtis, Paſchæ, Pentecoſtes, & Scenopegiæ, animaduerterent, vt tradit Rabinus Maymon. Deliberàbāt ergo Sanedrin cū Pontificibus, an hunc modū eſſent ſecuturi: quod etſi eis non placuerit, Diuina tamē prouidentia ita accidit, vt Chriſtus ſui ſempiterni ſacrificij teſtē totū haberet Iſraëlem. Iudas enim tātum potuit apud Iudæos, vt animum conſiliū mutauerit. Cùm enim dixiſſent: *Non in die Feſto*, quod ſcirent eo tempore multos vndique accurrere etiam ex Gentibus, qui Ieſum videre volebant, & qui captionem impedire poterant, & ne vacantes cędi, & morti Chriſti in die ſacro, impij haberentur: vnde vel Herodes Petrum volebat poſt dies Azymorum producere ad ſupplicium: Iudas tamen in cauſa fuit, vt in die Feſto caperetur.

Rabb. Maymon.

Iudæ proditoris autoritas de captura Domini apud Iudæos quanta.

Act. 12.

Quis ille dies Feſtus.

Per diem Feſtum non intelligit primum diem Paſchæ, qui celebris erat apud Iudęos: nam id cōſultatione nō indigebat, cum ſcirent id per legem nō licere, ſed de tota Feſtiuitate, quę ſeptem diebus cōſtabat, vt etiam B. Chryſoſtomus interpretatur. Per quos ſeptem dies omne maſculinum debebat Ieroſolymam venire, & ibi per ſeptē dies immorari. Et hoc eſt quod Lucas capit. 2. ſcribit: *Conſummatiſq́; diebus cum redirent* (parentes eius) *remanſit puer Ieſus in Ieruſalem.* Propterea, cum per Iudam mors Chriſti fuerit anticipata, meritò illi Dominus dixit: *Quod facis, fac citius.* Ipſi tamen timuerunt, dicentes id, quod conſilio illo concluſerant: Ne fortè tumultus fieret in populo, vel potius, ne fiat: quia ſi legamus fiat; Iudæorum ſunt verba conſultantium, non Euangeliſtæ; Si verò legatur, fieret, ſunt verba Euangeliſtæ explicantis nobis rationem conſilij Iudæorum. Verùm cōtra eorum mentem, & opinionem aliter euenit Diuina diſpoſitione. Nam interfectus eſt Ieſus in die Feſto; vt declararetur Chriſtus eſſe verus agnus Paſchalis; & intelligeremus ipſum occiſum quando voluit, nō quando illi voluerunt, & contra eórum mentem nullū accidit tumultum fieri in populo pro Ieſu, ſed potiùs contra eum. Vnde & à Pilato traditus eſt ad mortem. Ait enim Matthæus cum alijs: *Videns Pilatus quia nihil proficeret, ſed magis tumultus fieret, volens ſatiſfacere populo, adiudicauit fieri petitionē eorū*, vt ita totus Iudaicus populus iuſto Dei iudicio reijciendus ſimul cū Principibus necem Domini machinantibus, eadē cum illis ultione inuolueretur; Demum, vt Iudaicas feſtiuitates iuſte reiectas, & abolitas à Deo intelligeretur, poſtquam præcipuam eorum feſtiuam ſolennitatē tam iniqua maculaſſent cæde, ob quam promeriti ſunt eodē tēpore poſteà à Romano oppri-

B. Chryſoſt.

Exod. 12.
Leuit. 23.
Num. 28.
Ioan. 13.

Quare Chriſtus in die Feſto à Iudæis pati voluerit.

mi exercitu. Interfuerunt autē huic ſcelerato concilio primùm principes Sacerdotum, & Scribæ, vt ait Marcus, & Lucas; ſub quib' intelliguntur etiam Phariſæi, tertiò Seniores populi, quos veriſimile eſt fuiſſe quos Lucas vocat στρατηγοῖς, & interpres vertit, magiſtratus, etſi propriè illa vox Duces exercitus ſignificet, qui Act. 4. & 5. dicūtur templi magiſtratus, & Luc. 22. Tumultus, vt ait Hieronymus, vox plurimorū eſt, & nimiæ multitudinis clamor pariter emiſſus, ne exiſtimemus vnius vocē eſſe, ſed omniū cōmunem. Sic ille. Talis fuit ille populi clamor in templo Dianæ Epheſiæ per duas horas: *Magna Diana Epheſiorum.* Cicero verò 8. Philippica vocem hanc explicans, ait: *Quid aliud eſt tumultus, niſi perturbatio tanta, vt maior timor oriatur? vnde & nomen ductum, quaſi timor multus. Itaq; maiores noſtri tumultū Italicum, quòd erat domeſticum, tumultum Gallicum, quòd erat Italiæ finitimus, præterea nullum tumultum nominabant.* Hæc ille. Timebant igitur Iudæi, ne in capita ſua accerſerent turbulentā aliquam ſeditionem, ſi Ieſum tētarent capere.

Iudæorū huic de Chriſto interficiendo concilio qui aſtiterint.
Marc. 14.
Luc. 22.

Hieron. in c. Michæ. 2 paulo poſt med. Tom. 6.

Tumultus quid ſecundū Hieronymu, quid verò ſecundum M. Tullium.

Act. 19

Romani quos tumultus ſolos nominabant, Tullio eodē autore.

Sequitur apud Matthæum: *Cum autem Ieſus eſſet in Bethania in domo Simonis Leproſi, &c.* Hæc cœna à Matthæo & Marco narrata cū vnguenti effuſione, ex qua Iudas ſumpſit occaſionem prodendi, cùm ſit illa eadem, quæ à Ioanne deſcribitur, atque ibi ſit latè explicata, nō eſt quòd hîc iterū repetamus, quare eò mittimus lectorem. Verùm ſubiungamus tantùm illa, quę tres Euangeliſtæ de aduentu Iudæ proditoris in concilium illud Principum Sacerdotum cōmemorant. Sic ergo habet Matthæus: *Tunc abijt vnus de duodecim, qui dicebatur Iudas Iſcariotes, ad Principes Sacerdotum, & ait illis, Quid vultis mihi dare, & ego vobis eum tradam? At illi conſtituerunt ei triginta argenteos. Exinde quærebat opportunitatem vt eum traderet.* Eadem Marcus, niſi quod tantū addit: *Qui audientes* (ſcilicet propoſitionem ſuam tradendi Chriſtum) *gauiſi ſunt, & promiſerunt ei pecuniam ſe daturos.* Lucas verò in hunc modum hanc deſcribit hiſtoriam: *Intrauit autem Satanas in Iudam, qui cognominabatur Iſcariotes, vnum de duodecim: & abijt, & locutus eſt cum Principibus Sacerdotum, & magiſtratibus, quemadmodum illum traderet eis. Et gauiſi ſunt, & pacti ſunt pecuniam illi dare. Et ſpopondit. Et quærebat opportunitatem vt traderet illum ſine turbis.* Hæc omnia in hoc tractatu explicanda ſunt; & ad mores accōmodanda, quo fructum aliquem ex tanto eliciamus myſterio. Primùm igitur ex Luca conſiderandum eſt, quòd intrauit in Iudam Satânas; non quidē in eius corpus tantùm, quod parū erat, ſed in præcipuam eius partem, id eſt, cor, vt habes apud Ioannem

Prodendi Dominum occaſionem vnde ſumpſerit Iudas.

Ioan. 12.

Euangeliſtarū conſonantia in hac hiſtoria.

Marc. 14.

Luc. 22.

Satanæ in Iudam introitus qualis fuerit.

Opus Dei proprium circa animam rationalem.

Deinde introitum hunc non intelligas per illapſum in eſſentiam animæ, quod ſolius Dei eſt, vt vera tradit Theologia, ac Didymus mox producẽdus docet, ſed per quandam ſpecialem operationem, & ſingulare dominium.

II. Ratio. Ioan. 13.

Intrauit denique oſtio aperto à Iuda per conſenſum in auaritiam, & proditionem, vt dæmon qui prius foris exiſtens furta ſuggerebat, intus verſaretur. Vt enim dixit Dominus:

Apoc. 3.

Ecce ſto ad oſtium, & pulſo, ſi quis audierit vocem meam, & aperuerit mihi ianuam, intrabo ad illum, & cœnabo cum illo, & ipſe mecum: ita dæmon prius ſuggerit delectationem quam repræſentat, vt aperiatur ei per conſenſum deliberatum, oſtium: intrat verò per peccati perpetrationem.

III. Ratio. Gen. 3.

Intrauit etiam, vt duceret illum vt iumentum, & in illo iret ad Principes Sacerdotum, & per illum loqueretur ad eos, ſicut per ſerpentem allocutus eſt, ac ſeduxit primos parentes, tam horrendum enim, tamque inauditum flagitium, niſi Satanæ peculiari operatione admitti non potuit. Et fortè obiecit Iudæ dæmon, hoſtes Chriſti ad deliberandum de captura eius, & morte cõgregatos fuiſſe.

Dæmon lenoni perſimilis.

Ac vt dæmon inter adulterũ & adulteram agit mediatorem, præparans hunc, vel illam ad flagitium perpetrandum: ita cõgregari fecit illud cõcilium, atque illi præfuit vt caput, & Iudam iam ſpontè paratum deduxit illò, vt paciſceretur cum eis.

Duplex obiectio diluitur de tempore proditionis Iudæ. Ioan. 13.

Nec obſtat quod Ioannes habet: *Et cœna facta (cum diabolus iam miſiſſet in cor, vt traderet eum Iudas Simonis Iſcariotes)* nam reuera Ioannes ibi alludit ad hæc verba Lucæ quæ exponimus, quia de præterito ait: Cum diabolus iam miſiſſet. Nec obſtat ſecundò, quòd poſt buccellam introiſſe in eum Satanas ſcribitur: quia primò introiuit vt proderet, & promitteret ſe illũ proditurum; Deinde intrauit, vt proditionem executioni mandaret. Ideò Dominus illi tunc dixit: *Quod facis, fac citius.*

Ibidem.

Cùm ergo accepiſſet ille buccellam, exiuit continuò.

Quemadmodum dæmon hominem alliciat ad peccandum.

Vt intelligamus dæmonẽ ſibi hominẽ cõciliare ad peccandũ, primò per conſenſum deliberatum, deinde per operis mali executionẽ.

Sancti viri Spiritu ſancto quando repleantur, more Scripturæ.

Simili loquẽdi ratione viri iuſti, qui habuerunt prius Spiritum ſanctum, dicuntur Spiritu ſancto repleri, quãdo ad nouum aliquẽ effectum operandum eos mouet. Ita dicendum de ſpiritu Satanæ, de quo Act. 5. iuxta literã Græcam dicitur: *Anania cur impleuit Satanas cor tuum, vt mentireris Spiritui ſancto?*

Didymus lib. 3. de Spirit. ſancto ſub finem, tom. 9. operum D. Hieron. in fine.

Quem locum, & hunc expendens Didymus libro de Spiritu ſancto, docet aliter ingredi Satanam in cor, & illud implere, aliter Spiritum ſanctum. Nam animum, vel mentem nulla creatura iuxta ſubſtantiam ſuam, vel ingredi poteſt, vel implere, ſed ſola Trinitas. Vt vel hinc probet, Spiritũ ſanctũ Deum eſſe: quia homines ſancti impleri in Scripturis dicuntur Spiritu ſancto. Ad id verò, quod ſecundum poſueramus exemplum, quia in Iudam introiſſet Satanas: hoc dicẽdum eſt.

Quod aperuerit oſtium Satanæ Iudas ille infelix.

Obſeruans diabolus quibuſdam motibus, & operationum ſignis, ad quæ potiſsimum Iudæ cor eſſet vitia procliuius, deprehendit eum patere inſidijs auaritiæ: & reperta cupiditatis ianua, miſit in mentem eius quomodò deſideratam pecuniam acciperet, & per occaſionem lucri, proditor magiſtri, & ſaluatoris ſui exiſteret, argentũ pro pietate cõmutans, & ſuſcipiens pretiũ ſceleris à Phariſæis, atque Iudæis. Hæc ergo cogitationis occaſio, locũ tribuit Satanæ, vt in cor eius introiens, impleret eũ peſsima voluntate. Introiuit ergo, nõ ſecundùm ſubſtantiam, ſed ſecundùm operationẽ: quia introire in aliquem increatæ naturæ eſt eius, quæ participetur à pluribus. Hactenus ille in ſenſu. Paueant igitur, ac cõtremiſcant omnes auari, qui propter pecuniam nulli nõ dæmoni ſeruiunt.

Iudas cur dicitus vnus de duodecim.

Deinde de Iuda dicitur: *Tunc abijt vnus de duodecim.* Quod verbũ expendens Theophylactus, ait:

Theophyl. in Lucam.

Erat ex maximè familiaribus diſcipulis, vt nullus confidat in ſeipſo, ſed ſemper attendat vitæ ſuæ, vtpote grauem habens aduerſarium. Quidam autem ſic intellexerunt: Qui erat è numero duodecim: numerũ ſolum implebat, vt apoſtata, nõ vt Apoſtolus, nec vt verus diſcipulus. Sic ille.

Hominũ vel domeſticorũ quàm iniqua ſocietas. Mich. 7. & Matth. 10. Gen. 4. Infra 9. Infra 27. 2. Reg. 15. Iudic. 14. Luc. 20.

Diſcamus minimè offendi, ſi qui mali exiſtunt aut in ſacerdotio, aut in religione: miremur potius ſi qui ſint boni, atque perfecti: nam hoc Dei donũ eſt, ſicut illud procliue eſt naturæ noſtræ lapſæ. Diſce etiam, inimicos eſſe hominis, domeſticos eius, nec illis fidendum eſſe, ſi Cain occidit fratrẽ ſuum Abel, ſi Noë irriſus eſt à proprio filio Cham, ſi Iacob paſſus eſt perſecutionẽ à fratre ſuo Eſau, ſi Abſalon inſurrexit in patrẽ Dauidem, Dalida in virũ Samſonem, Iudas diſcipulus in Chriſtum magiſtrum.

Theoph. in Matth. 26. Iudas cur dictus Iſcariotes.

Subdit aũt Euangeliſta de Iuda: *Qui cognominabatur Iſcariotes.* Quod, teſte Theophylacto, factũ eſt, vt notiorem eum redderet. Erat enim & alius Iudas, qui Lebbæus dicebatur; hic verò proditor, erat à pago, qui dicebatur Iſcara.

D. Hieron. tom. 9.

Et idem teſtatur Hieron. in Matth. cap. 10. vbi ab vrbe, vel vico, in quo ortus eſt, dictum putat, vel à tribu Iſſachar.

Idem tom. 5. Iſcariotes quid ſonet.

Quanquàm in cõmentarijs ſuis in Eſa. 28. de tribu Ephraim ex vico Iſcarioth eiuſdẽ tribus nominatũ aſſerat. Ex cũ nomẽ hoc interpretetur vir occiſionis, ſeu mercedis, mirificè ipſi quadrat: quia propter vilẽ mercedẽ ad necẽ prodidit Chriſtum.

Orig. tract. 35. in Matth. part. 2.

Origenes tamẽ in hunc locum: *Audiui, inquit, quendã exponentem patriam proditoris Iudæ ſecundum inter-*

preta-

Matth.27.

pretationem Hebraicam, ex ſuffocatum vocari, eo quòd ipſe laqueo ſe ſuſpendens, prophetiam nominis patriæ ſuæ ſuffocatus impleuit.

Quando abijt Iudas ad Iudæos, vt loqueretur cum eis de prodendo Domino.

Tunc, inquit, *Abijt*. Non intelligas tunc, ſcilicet quando facta eſt vnctio in Bethania, quæ præcedit in Matthæo, ſed potiùs refer ad tempus quod præceſſit, & de quo dixit: *Tunc congregati ſunt Principes Sacerdotum*, biduo ante Paſcha. ¶ *Abijt*, inquit ſponte, non vocatus, nec ſolicitatus, ac proinde grauiùs peccauit. Et ſignificatur, introitum Satanæ in eũ non abſtuliſſe propriam libertatẽ: ideò dicitur *Abijt*, ſcilicet expeditis pedibus auaritiæ, & dæmone illi tam turpem rem honeſtante, ac colorãte. ¶ *Ad Principes Sacerdotum*, Num vt ad meliorem mentem, & ſaniora conſilia eos reuocaret? Num pauperibus eleẽmoſynas collecturus? Nunquid fortè ſicut Chuſai fidelis ſeruus Dauidis, qui venit in aulam Abſalonis, conſilium Achitophelis diſſipaturus? Minimè, ſed vt rem flagitioſiſſimam perpetraret.

Iudæ flagitiũ.

2. Reg. 17.

Quid per magiſtratus templi.

Et locutus eſt, inquit, *cum Principibus Sacerdotum, & magiſtratibus*. De hoc magiſtratu præſenti in captura dixit Lucas: *Dixit autem Ieſus ad eos qui venerant ad ſe, Principes Sacerdotum, & magiſtratus templi, & ſeniores*: & in Actis: *Superuenerunt Sacerdotes, & magiſtratus templi, & Sadducæi.* Et alibi: *Cum aũt inducent vos in Synagogas, & ad magiſtratus, & poteſtates.* Ex quibus elicimus, officiũ diſtinctum fuiſſe à Sacerdotibus, & Senioribus. Theophylactus hoc loco ſic ait: *Magiſtratus hec loca vacat præfectos ædificijs templi, vel etiam cenſores, vt qui curarent ea, quæ ad bonum ordinem ſeruandum pertinebant. Præfecerant enim Romani quoſdam populo, vt ne turbaretur, quandoquidem ſeditioſi erant. Illos igitur vocat* στρατηγοὺς. *magiſtratus. Fortaſſis autem, & militaria munera credebantur eis, qui erant ex Sacerdotali ordine: vnde magiſtratus, & duces dicti. Ambitione enim laborantes, & illa officia inuadebant: vnde eos magiſtratus, & duces templi nominauit, manifeſtius fortè taxans illos. Et multò poſt inferius ait: Dicit autem ad Principes Sacerdotum, & ad magiſtratus templi, qui* στρατηγοὶ, *& ædiles dicebantur: quia conſtituti erãt ad exquirenda, quæ ad tẽpli vſum exigebantur, vel qui præfecti erant ædificio, & conſtructioni tẽpli.* Hæc ille.

Luc.22.

Act. 4. & 5.

Luc.12.

Theophyl. in Luc. ca. 22.

Matth.26.

Quid verò locutus fuerit Iudas cũ Principibus, & magiſtratibus, declarat Matthæus his verbis: *Quid vultis mihi dare, & ego vobis eũ tradã?* Cupiditas, quæ omnium malorũ radix ab Apoſtolo vocatur, huius proditionis cauſſa deſcribitur, ad redimendum videlicet pretiũ vnguenti effuſi ſuper caput Chriſti recumbentis: nõ enim pati poterat æquo animo, quòd tanta furti materia ſibi fuiſſet ſubtracta. *Infelix* (inquit Hieronymus) *Iudas damnum, quod ex effuſione vnguenti ſe feciſſe credebat, vult magiſtri pretia compenſare. Nec certam tamen poſtulat ſummam, vt ſaltem lucroſa videretur proditio; ſed quaſi vile tradens mancipium, in poteſtate ementium poſuit quãtum vellent dare.* Sic ille.

1. Tim. 6.

Hieron. lib. 4. in Matthæũ. tom. 9.

Matth. 4.

Et vt Euangeliſta deſcribẽs Chriſti tentationes, nudas tantùm concluſiones enarrat, non curans ſingulares rerũ circunſtantias: non ſecus hic proditionis huius ſubſtantiam recenſet Euangeliſta, prætermittens quæcunque illam exterius honeſtare poterant. Veriſimile enim eſt, vt quidam ex noſtris non ineptè coniectat, illum ad eos dixiſſe, valde ſe de ſuo magiſtro offenſum, quòd cum hactenus coleret eum vt virum ſpiritualem; ſed iam viſa vnguenti tã pretioſi, ac delicati effuſione, & illa quidem per manus mulieris facta, & non tantùm in capite, ſed etiam in pedibus, bonam; quam de ipſo conceperat opinionem, depoſuiſſe: & ideò genio, & cuti bene curandæ intentũ ſæpius deprehendiſſe. Naturale enim eſt hominibus iniquitatem patrantibus, & præcipuè illam proditionis, aliquam honeſtam cauſſam obtendere, quæ præſeferat virtutis ſpeciem. Atq; ita illis perſuaſit, feriò, & ſine vlla mora eius morti incumbendum: quia periculum imminebat, ne Chriſto viuente ipſi perirent; quare conſultius eſſe, Chriſtũ perire, quàm ipſos. Parentes, inquit ille, non habet, qui eius cauſſam agant: quia paupertas, & terror veſter eos vel mutos efficiet. Amici verò eius etiamſi aliqui eſſe videantur; tamen vbi ſemel viderint eum extinctum iam, nullus eius ſuſcipiet patrociniũ: nullus enim eſt, qui propter mortuum velit ſe reddere inuiſum præſentibus. Si quicquam de me ſuſpicamini, omni vos metu libero: quia non ſum amplius eius diſcipulus: non eſt vllum periculum, vel impedimentum in captura: in villam Gethſemani ſingulis noctibus intempeſtis ſe ſolet recipere: Ego vobis dux ero, ſequimini me: caput meum pro illius capite vobis deuoueo: vt proditorem condemnate me, niſi pro veſtro arbitrio eum vobis tradidero. Iuſtum tamen eſt, & rationi conſentaneum, vt pro meo labore, ac fidelitate, quam vobis impendo, ſtipendiũ aliquod honeſtum à vobis aſſignetur mihi.

Simon de Caſſia. Qualem apud Principes Sacerdotum de prodendo Domino orationem habuerit Iudas. Iniquorũ hominum proditorum præcipuè, quid ſit proprium.

Matth. 26. Ioan. 18.

Luc. 22. Marc. 14. Matth. 26.

¶ *Et gauiſi ſunt: & pacti ſunt pecuniam illi dare.* Ita habet Lucas in genere, & Marcus, ſolus Matthæus, certam in ſpecie mercedem aſſignanit: quia, ait: *Conſtituerunt ei triginta argenteos*: & hoc, quia poſteà oſtenſurus erat pretiũ à Propheta fuiſſe prædictum, vt ſolet Matthæus, qui Hebraicè ad Hebræos ſcripſit. Primùm igitur gauiſi ſunt, quod iam haberent vnum, cuius opera ac induſtria certò vti poſſent ad capiendum, & perdendum Chriſtum, de quo

Cur Iudæi gauiſi ſint de ſponſione Iudæ tradendi Dominum.

Matth. 27. Orig. tract. 35. in Matth. par. 2.

legit pro, triginta argenteis, & ager emptus in ſepulturam peregrinorum, illam pretij quantitatem indicare videtur. Similiter Origenes pro triginta argenteis ſemper habet triginta ſtateres. Si verò ſiclus argenteus erat vſitatus, & qui commutationibus deſeruiebat, quod multò magis eſt veriſimile; triginta argentei conficerent ſexaginta denarios, qui redderent ſummã ſex ducatorum currentis, vt aiunt, monetæ. Hic eſt, vt Septuaginta Interpretes vbi Hebraicè habetur שקל Se Kel, vel כסף Keſeph, vertant δίδραχμα, vt Gen. 20. Ecce tradidi mille argẽteos fratri tuo, Septuaginta vertunt χιλία δίδραχμα. Et Gen. 23. Emit agrum in ſepulturam quadringentos ſiclos argẽti, habent Septuaginta, quadringenta didrachmata. Et Exod. 30. *Hoc dabit omnis qui tranſit ad numerũ, dimidium ſicli iuxta menſurã templi.* Siclus viginti obolos habet. Media pars ſicli offeretur Domino: Septuaginta ſemper pro ſiclo conuertunt didrachmum. Quæ ſententia ſi vera eſt, Chriſtus fuiſſet venditus triginta didrachmis, id eſt, ſex ducatis monetæ.

Quale ſit illud decorum pretium, quo iuxta Prophetam appretiatus à Iudæis Dominus fuit. 4. Reg. 6. Budæus.

Et hoc eſt illud decorũ pretium, quo ſe per antiphraſin appretiatum Dominus per Prophetam prędicit; cum vel canis, ne dicam aſinus, vel caput aſini in Samaria obſeſſa maiori pretio venire ſoleret. Quam monetæ rationem confirmat Budæus in libro de Aſſe, & partibus eius, ſcribẽns ſe vidiſſe in templo D. Dionyſij vnum argenteum ex illis aſſeruatũ, nec ponderaſſe niſi ſeptem ſolidos Pariſienſes: qui ſi reducãtur ad monetam Italicam, cõficiunt monetam, quam Veneti mnzenicum, & Neapolitani tarenum vocant. Vidi ego Romæ in æde ſacra Crucis Sanctæ alterum argenteum ex iſtis aſſeruatum, & inter ſacras Reliquias oſtendi ſolitum, ab hac ratione non abhorrentẽ.

Anſelm. libr. de Domini paſſione. Gen. 37. Quid Anſelmus de 30. argenteis Iudæ proditoris parum ſolide opinatus ſit.

Quod verò Anſelmus ſcribit in quodam loco, illos denarios Iſmaeliticos fuiſſe, quibus & Ioſeph venditus fuit ante multos annos, & hæreditaria ſucceſsione fuiſſe deuolutos ad illos Iudæos, qui Filium Dei redemerunt: nõ video quo certo argumento fidẽ impetrare valeat, cùm vel vno ſæculo, nedum tam multis, pecunia deteratur, & valde imminuatur.

Zach. 11. Gen. 37. Infra 39. Quot argẽteis Ioſeph Patriarcha Iſmaelitis venditus fuerit.

Venditur igitur Dominus triginta argẽteis: quia ſic à Zacharia fuerat prophetatum; deinde etiam præfiguratum in Ioſeph vendito triginta argẽteis, vt dicunt Septuaginta Interpretes. Et quanquã Hebræa veritas habet viginti, quia non eſt opus figurã per omnia rei figuratæ reſpondere: tamen cum iterum ab Iſmaelitis venditus ſit in Ægypto, & mercatores non ſint ſoliti emere, niſi vt carius vendãt, maximè in florentib. ciuitatibus, vbi res maiori pretio veneunt, ratione non caret, pretium Ioſeph perueniſſe ad triginta argẽteos.

Hieron lib. de Quæſt. Hebraicis, tom. 3. Ambroſ. lib. de Ioſeph Patriarch cap. 3. tom. 4.

Quanquam Septuaginta Interpretes, aut potius alius eorum deprauator, quò tanti Patriarchæ pretium augeret, pro argentis ſcripſit aureos, quod eo loco reprehendit Hieronymus, vt & Gen. 45. cum dicitur Ioſeph dediſſe fratri ſuo Beniamin trecentos argenteos, apud Septuaginta legitur τριακοσίους χρυσοῦς, id eſt, trecentos aureos. Ambroſ. lib. de Patriarcha Ioſeph teſtatur alicubi legi Ioſeph emptum viginti, alibi vigintiquinque aureis, alibi trecentis aureis, vel argenteis.

Iudæ maledictiones, & Iudæorum 30. Pſalm. 108. & ſeq. Ruper. Tuit. Actor. 1.

Pro iſtis argenteis Iudas triginta maledictionibus percutitur in Pſalmo illo decantato: *Deus laudem meam ne tacueris: Quia os peccatoris, & os doloſi ſuper me apertum eſt:* vt annotauit Abbas Ruper. Tuitienſis. Quarum prima eſt: *Cõſtitue ſuper eum peccatorem; & diabolus ſtet à dextris eius:* Secunda, *Quum iudicatur, exeat condemnatus:* Tertia, *Et oratio eius fiat in peccatum:* Quarta, *Fiant dies eius pauci:* Quinta, *Et Epiſcopatum eius accipiat alter:* Sexta, *Fiant filij eius orphani:* Septima, *Et vxor eius vidua*, & reliquæ, quas breuitatis gratia non enumero: quæ omnes in Iuda primùm proditore, deinde in Iudæis emptoribus Chriſti implentur, vt Auguſtinus doctè exponit; vt ſint participes maledictionum, qui participes fuerunt iniquitatis, & proditionis.

Auguſt. in Pſalm. 108. tom. 8. Iudæi tam vili pretio 30. argenteorum Chriſtum redimentes, quid fuerint aſſecuti. Egeſip.

Quartò, qui tam decoro pretio Dominum redemerunt, digni habiti ſunt, qui in vrbis Ieroſolymæ excidio tam vili, & cõtempto pretio venderentur. Adeò vt Egeſippus in Anacephaleoſi ſcribat: *Meritò ſiquidem deijciendi, & viles habendi fuerunt, qui vniuerſis pretijs cariorem Ieſum triginta denariorum pretio à diſcipulo comparauerant: non vt eum haberent tanquam dominum, ſed vt è terra viuentium tollerent velut iniquum. Quare iure de hæreditate viliores paleis in omnẽ terram ventilati ſunt à Gentibus, quas formidauerant, ne ſibi locum, & gentem tollerent. Et qui triginta denarijs Ieſum comparauerant ad perdendum, iuſtè poſtea triginta capita ſuorum viderunt vendi vno denario ad illudendum.* Sic ille, vocans argẽteos Euangelicos, denarios, quemadmodum etiam Anſelmus ſuperius vocauit.

Ioan. 11. Iudæi poſt obſidionem quã vili venierint à Romanis. Anſelm. loco citato. Pretium ſerui, aut ancillæ occaſione apud Iudæos ex lege.

Quintò, Exod. 21. præceptum fuit, vt pro ſeruo, aut ancilla à boue cornupeta occiſis, domino ſerui numerentur triginta ſicli argenti. Tanti ergo ſibi ad mortẽ tradendum emerunt Dominum Iudæi, quanti ſeruum occiſum redimere ſolent, & tanti emerunt innocentis vitam, quanti vilis ſerui ſolent redimere mortẽ: apparet enim ex illo textu, commune pretium emendi ſerui fuiſſe triginta ſiclorum. Eodem pretio Ptolemæus Philadelphus iuſſit manu

Ioſeph.lib.12. Antiq. cap.2.

Tam vilis pretij Redemptoris apud Deum meritum.

mitti Iudæos ſeruos, qui erant in Ægypto, perſoluto pretio drachmarum 120. pro ſingulis capitibus; qui numerus drachmarum efficit triginta argenteos, vt narrat Ioſeph. lib. Antiquit. nam argenteus valet quatuor drachmas. Sextò, hoc ipſo quòd vili dignatus eſt Dominus vẽdi, meruit fieri pretium noſtræ redemptionis, ſicut factus ſub lege

Gal. 4.

Supra 3.

liberauit eos qui erant ſub lege, & per lignũ crucis factus pro nobis maledictum, à maledictione, quæ per lignum intrauerat, nos

Gen. 3.

Rom. 7.

exemit: ita etiam venundatus meruit pretium fieri, quò nos, qui venundati eramus ſub peccato, à diaboli tyrannide, & ira Dei

Origen. tract. 35. in Matth.

Par. 2.

redimeremur. Septimò, explicat & Origenes hunc numerum in Matthæum ſcribens: *At illi ſtatuerunt ei triginta argenteos, tantam ei dationem conſtituentes, quantos annos Saluator peregrinatus fuerat in hoc mundo. Triginta enim annorum baptizatus cœpit Euangelium prædicare, quaſi Ioſeph factus triginta annorum erogare frumenta fratribus ſuis. Nam ſicut propter filios quidẽ Iſraël à Deo fuerat præparatum frumentum illud, erogatum eſt autẽ etiam AEgyptijs, ſic Euangelium ſanctis quidem fuerat præparatum, tamen prædicatum eſt etiam infidelibus, & iniquis.* Hactenus ille. Octauò, triginta argentei, pretium perfectum ſunt omnium

Triginta argentei myſticè quid.

peccatorum, quæ corde, ore, & opere, vel ignorantia, fragilitate, & malitia contra decem præcepta legis committuntur.

Luc. 22.

Quam quærebat opportunitatem Iudas tradendi Dominum.

Cum Chriſtus alia ratione comprehendi potuerit, quid opus fuit Iuda proditore, ac eum pretio redimere?

Matth. 26.

Subdit vltimo loco Matthæus: *Et exinde quærebat opportunitatem vt eum traderet.* Id eſt, ſine turbis, vt explicat Lucas. Et iſta erat opportunitas dolo tradendi. Sed reuera ſicut dolo non eſt proditus, ſed apertè, & cohorte comprehendente, ita nec extra diem Feſtũ, ſed in Die feſto, vt verus agnus immolaretur pro nobis. Quòd ſi forte interroges; Quid opus erat proditore, & pretio proditionem redimere, ſi poterat Chriſtus ab ipſis vel in domo cœnans, vel in villa Geth-ſemani orans, aut quieſcens comprehendi ſine ducatu, & opera Iudæ? Profectò inſanijſſe videntur pretio comparando proditorem, ad comprehenſionem: Ita cæca eſt iniquitas, & pretio placuit redimere, quòd ſine turbis caperent, & quòd ab vno ex familiaribus proderetur; & vt ſignificaretur, quàm vili ſoliti ſumus pretio

Omnium malorum radix, auaritia.

1. Tim. 6.

Eccl. 10.

vendere Ieſum. Cauenda eſt igitur cauſſa proditionis, & imitatio Iudæ. Cauſſa quidem fuit auaritia, quæ omnium malorum eſt radix verè, &, Auaro nihil eſt ſceleſtius: nihil eſt iniquius quàm amare pecuniam: hic & animam ſuam venalem habet: quo-

Ibidem.

niam in vita ſua proiecit intima ſua. Iudas enim Dominum, quem anima ſua chariorem habere debuit, & animã ſuam quoque vendidit: & vt in ſequentib. hiſtoria Euangelica declarat, proiecit intima ſua ſuſpenſus: quemadmodũ etiam meretrix corpus exponit ſuum venale ob quæſtum: auaritia enim manifeſtè oſtiũ aperit diabolo. Mul-

Chriſtũ peius quam Iudas qui vendere videantur.

ti quidem indignantur, quòd Iudas tã vili Chriſtum vendiderit; in ſeipſos verò non excandeſcunt, qui minori, ac viliori pretio non ſemel, vt ille, ſed pluries: non mortalem, ſed immortalem: non vix notum, ſed notiſſimum adhuc vendere non verentur. Vnde quis nos exitus maneat, & quanto acerbiora ſupplicia, quàm Iudæ, nec cogitamus quidem. Quiuis etiam noſtrum debet

Emere Chriſtum triginta argẽteis quomodo Chriſtiani debeāt.

Chriſtũ emere triginta argẽteis, id eſt, præceptorum obſeruantia cum fide Trinitatis, vt locupletemur, & viuat in nobis Ieſus, & noſtrũ veterem hominẽ occidat. Cauenda eſt etiã Iudæ imitatio: *Multi enim*, vt ſcribit

Beda in c. 26. Matth. tom. 5.

Beda, *hodie ſcelus nefarium exhorrent; nec tamẽ cauent, cum pro muneribus falſum contra quemlibet dicunt teſtimonium. Profectò qui veritatem pro pecunia negant, Dominũ pecunia vendunt.* Sic

Chriſtum qui vendunt ac prodant.

ille. Multi etiam ſunt, qui pro pretio locant operas ſuas ad necẽ alijs inferendã, & Chriſtum produnt; qui in proximi vita eſt. Multi qui Sacramenta pacto interueniente vel verbũ Dei cauponantur, & Dñm produnt, qui Verbum Dei eſt, & gratiarũ fons & plenitudo, qui gratis eſt dãdus. Multi qui vſuris, & illicitis contractib. ſæpè etiam periurijs admixtis proximum decipiunt, vel falſis ponderib. & menſuris ementibus imponunt, granũque plerunq; in foſſis ſepeliunt, quò carius vendere queant. Et iſti oẽs tan-

1. Ioan. 4.

quam veri Iudæ imitatores Ieſum produnt, qui charitas eſt: & hi oẽs ſi nõ verbo, ſaltem facto dicunt; *Quid vultis mihi dare, & ego vobis eum tradam?* Simili ratione fœminæ, quæ vili pretio corpora ſua ad aliorũ exaturandam libidinẽ vendunt; quid aliud faciunt, quàm quod cum Iuda Chriſtum vendunt, qui caſtitas eſt? tales enim tollunt membra

1. Cor. 6.

Chriſti, & faciunt membra meretricis, atq; Dei templum, in Veneris templũ, ſiue Aſmodei commutant. Danda eſt igitur nobis opera, & ſtudium adhibendũ, vt peſtẽ auaritiæ, quæ in omne flagitiũ præcipitat, longè à nobis propellamus, quò veri, & ſolidi diſcipuli efficiamur illius, qui pro nobis tã liberaliter opes ſuorum meritorum, & theſauros ſanguinis ſui communicauit, nimirum Domini noſtri Ieſu Chriſti, cui cum

Patre, & Spiritu ſancto, ſempiterna eſt
virtus, & diuinitas, gloria, maieſtas
& imperium in ſæcula
ſæculorum,
Amen.

Laus Deo Optimo Maximo ſemper.

INDEX LOCORVM SACRÆ SCRIPTVRAE, QVAE IN HOC OCTAVO TOMO EXPLICANTVR.

Ex Geneſi.

Cap.1. Spiritus Domini ferebatur ſuper aquas.33.1
Ibid. Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona.245.2
Cap.2. Erunt duo in carne vna.81.1
Cap.5. Henoc placuit Deo, & tranſlatus eſt in paradiſum, &c. 256.1.
Cap.8. Adduxit ſpiritum ſuper terram, & imminutæ ſunt aquæ. 41.2

Ex Exodo.

Cap.8. Digitus Dei eſt hic.117.1
Cap 20. Non habebis Deos alienos.81.1
Ibid. Honora patrem & matrem. Qui maledixerit patri, &c. 234.1

Ex Levitico.

Cap.24. Oculum pro oculo, dentem pro dente, &c.271.2

Ex Devteronomio.

Cap.18. Ponam verba mea in ore eius.76.2.274.1
Cap.28. Ipſi erunt in caput, & tu eris in caudam.316.1

Ex 1. lib. Regvm.

Cap 21. Si mundi ſunt pueri, maximè à mulieribus, &c.119 1

Ex 3. Regvm.

Cap.18. Ecce cæli contenebrati ſunt, & nubes & ventus, &c.41.2

Ex 1. Paralipom.

Cap.29. Tua ſunt, Domine, omnia; & quæ de manu tua accepimus, reddimus tibi.276 1.

Ex 3. Esdræ.

Cap.3. Magna eſt veritas & prævalet.311 1

Ex Tobia.

Cap.12. Ego cibo inviſibili, & potu qui ab hominibus videri non poteſt, vtor.194.2.

Ex Iob.

Cap.9. Si venerit ad me, non videbo eum.45.2
Cap.32. Inſpiratio omnipotentis dat intelligentiam 40.2
Cap.41. Ipſe eſt Rex ſuper vniverſos filios ſuperbiæ.119.2

Ex Psalmis.

Pſalm.1. Ideò non reſurgunt impij in iudicio.65.1.135.2
Pſalm.2. Filius meus es tu: ego hodie genui te.88.1.
Pſal 4. Ego oſtendam omne bonum tibi.91.1
Pſalm.7. Si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam, &c. 348.1
Pſalm.9. In laqueo iſto quem abſconderunt, comprehenſus eſt pes eorum.360.1
Pſalm.10. Ignis & ſulphur, & ſpiritus procellarum, &c. 41.2
Pſalm.13. Dixit inſipiens in corde ſuo: Non eſt Deus.267.1.
Pſal.21. Circumdederunt me canes multi; concilium malignantium 340.2
Pſalm.19. Plantati in domo Domini, in atrijs, &c.242.1
Pſal.33. Diligit dies videre bonos.107.1
Pſal.34. Audiam quid loquatur in me Dominus.153.1
Pſal.36. Non vidi iuſtum derelictum, nec ſemen eius 252.2
Pſal.44. Aſtitit Regina à dextris tuis, in veſtitu, &c.238.
Pſal 47. In ſpiritu vehementi conteres naves Tharſis 41 1
Pſal.54. Molliti ſunt ſermones eius ſuper oleum, &c.128.
Ibid. Iacta cogitatum tuum in Dominum, &c 252.2
Pſal.71. Deus iudicium tuum Regi da, &c.64.1
Pſal.72. Exiſtimabam vt cognoſcerem hoc, labor eſt, ante me, &c. 63 2
Pſal.77. Nũquid & panem poterit dare, & parare menſam, &c. 27 .1
Adhuc eſcæ eorum erant in ore ipſorum.221.2 Ibid.
Et non audivit populus meus vocem meam, &c.268.1 Pſal.80.
Audiam quid loquatur in me Dominus Deus.331.2 Pſal.84.
Teſtimonia tua credibilia facta ſunt nimis.78.2 Pſal.92.
Quibus iuravi in ira mea, ſi introibunt in requiē meam. 248.1 Pſal.94.
Tu autem idem ipſe es, & anni tui non deficient.316.2 Pſal.101.
Omnia in ſapientia feciſti.90.2 Pſal.103.
Vt educas panem de terra, & vinum lætificet cor hominis, &c.110.1 Ibid.
Dixit, & ſtetit ſpiritus procellæ. 41.2 Pſal.106.
De torrente in via bibet, &c.265.1 Pſal.109.
Anima noſtra ſicut paſſer eſt, &c.267.2 Pſal. 123.
Si non humiliter ſentiebam, &c.248.1 Pſal. 130.
Qui producit ventos de theſauris ſuis, &c. 45.1 Pſal.134.
Omnia quæcunque voluit Dominus fecit, &c.171.2 Ibid.
Quo ibo à ſpiritu tuo? 44.2 Pſal.138.
Spiritus procellarum quæ faciunt verbum eius.41.2 Pſal. 148.

Ex Proverbiis.

Per me Reges regnant, & legum conditores &c.240.1 Cap.8.
Beatus homo qui ſemper eſt pavidus. 230.2 Cap.28.
Doctrina viri per patientiam noſcitur.337.2 Cap.19.
Quia vocavi & renuiſtis, extendi manum meam, & non aſpexiſtis, &c.355.1 Ibid.
Qui tenet adulteram, ſtultus eſt.386.2 Ibid.
Byſſus & purpura indumentum eius.392.2 Cap.31.

Ex Ecclesiaste.

Vanitas vanitatum, &c.267.1 Cap.1.
Omnia tempus habent 264.2. Cap.3.
Omni negotio tempus eſt & opportunitas.ibid. Cap.8.
In via ſtultus ambulans, cùm ipſe inſipiens ſit, &c.263.2 Cap.10.
Væ tibi terra cuius Rex puer eſt, &c.265.1 Ibid.
Quomodo ignoras quæ ſit via ſpiritus.45.1 Cap.11.
Omnis autem ponderatio non eſt digna continentis animæ. 392.2 Cap.26.

Ex Canticis.

Sub vmbra illius quem deſideraveram, ſedi.262.1 Cap.2.

Ex Sapientia.

In malevolam animam non introibit ſapientia.272.1 Cap.1.
Invidia diaboli mors introivit in orbem terrarum.319.1 Cap.2.
Condemnat autem iuſtus mortuus vivos impios.135.2 Cap.4.

Ex Ecclesiastico.

Qui edunt me, adhuc eſurient &c 194.2 Cap.24.
Penetrabo omnes inferiores partes terræ, &c.313.2 Ibid.
Qui baptizatur à mortuo, & iterum tangit eum, quid proficit lavatio eius?385.2 Cap.34.

Ex Esaia.

Excæca cor populi huius, & aures eius aggrava.237.1 Cap.6.
Non petam, & non tentabo Dominum.223.2 Cap 7.
Quomodo cecidiſti de cælo Lucifer, &c.185.2 & 328.1 Cap. 14.
Omnia enim opera noſtra operatus es nobis. 68.1 Cap.26.
Loquimini nobis placentia, &c.332.1 Cap.30.
Non clamabit, nec accipiet perſonam, &c.184 1 Cap.42.
Effundam aquas ſuper ſitientem.53.1 Cap.44.
Egredimini à Babylone: fugite à Chaldæis.267.2 Cap.48.
Vniverſos filios tuos doctos à Domino.272.1 Cap.54.
Omnes ſitientes venite ad aquas, &c.196.1.291.2 Cap.55.
Et non dicat eunuchus: Ecce ego lignum aridum, &c. 312.1 Cap.56.

Ne eicias

Cap.58. Me etenim de die in diem quærunt, & ſcire vias meas volunt, &c. 278.1

Ex Ieremia.

Cap.2. Ego te plantaui vineam electam, &c. 242.1
Cap.10. A ſignis cæli nolite metuere, quæ timent gentes, &c. 264.1
Cap.13. Si mutare poteſt Aethiops pellem ſuam, &c. 88.1
Cap.50. Quomodo confractus eſt contritus malleus, &c. 269.1

Ex Ezechiele.

Cap.2. Fili hominis, in medio ſcorpionum habitas, &c. 269.2
Cap.16. Iuſtificaſti ſorores tuas. 135.2
Cap.28. In delicijs paradiſi Dei fuiſti; omnis lapis pretioſus operimentum tuum 328.2
Cap.33. Nolo mortem peccatoris, &c. 314.2
Cap.36. Effundam ſuper vos aquam mundam 33.1

Ex Osea.

Cap.13. Perditio tua Iſrael, tantummodo in me auxilium tuum, &c. 331.1. & 343.2

Ex Ioele.

Cap.2. Effundam de ſpiritu meo ſuper omnem carnem. 48.2

Ex Michea.

Cap.2. Aſcendet iter pandens ante eos 53.2

Ex Zacharia.

Cap.13. In die illa erit fons patens domui Dauid. 33.1

Ex Malachia.

Cap.4. Helias veniet, & conuertet cor patrum ad filios, &c. 253.2

Ex Matthæo.

Cap.3. Ipſe vos vos baptizabit in Spiritu ſancto. 32.2.
Ibid. Ne velitis dicere intra vos, Patrem habemus Abraham, &c. 356.2
Cap.4. Si Filius Dei es, dic vt lapides iſti panes fiant. 87.2
Ibid. Vade Satana, &c. 119.2
Cap.5. Non poteſt ciuitas abſcondi ſupra montem poſita. 89.1
Ibid. Ego autem dico vobis, non iurare omninò. 191.1
Ibid. Ego autem dico vobis, non reſiſtere malo. 270.2
Cap.9. Beati mundo corde, quoniam ipſi Deum videbunt. 209.2
Ibid. Quare nos & Phariſæi ieiunamus frequenter, diſcipuli autem tui, &c. 232.2
Cap.10. Qui poteſt capere capiat. 89.1
Ibid. Non vos eſtis qui loquimini, ſed Spiritus patris veſtri, &c. 442. 274.1
Ibid. Qui amat patrem aut matrem, pluſquam me, non eſt me dignus, &c. 234.2
Ibid. Inimici hominis, domeſtici eius. 263.2
Cap.12. Si ergo in Spiritu Dei eijcio dæmones. 44.1
Ibid. Quomodo poteſtis bona loqui, cum ſitis mali? 89.1
Cap.13. Terra alia fert fructum triceſimum, &c. 395.1
Cap.15. Omnis plantatio, quam non plantauit Pater meus, &c. 241.2
Cap.16. Tu es Chriſtus, filius Dei viui. 88.1
Cap.18. Si manus tua, vel pes tuus ſcandalizat te, &c. 42.2
Ibid. Qui ſcandalizauerit vnum de puſillis, &c. 142.1
Cap.19. Apud homines hoc impoſſibile eſt, &c. 89.1
Cap.20. Sedere ad dexteram meam, vel ſiniſtram, &c. 275.1.
Cap.24. Cælum & terra tranſibunt, verba autem mea, &c. 169.2
Cap.26. Hoc eſt corpus meum, &c. 42.2
Ibid. Semper pauperes habebitis vobiſcum, &c. 222.2.
Ibid. Omnes qui acceperint gladium, gladio peribunt, &c. 241.2
Cap.vlt. Baptizantes eos in nomine Patris, &c. 32.2

Ex Marco.

Cap.6. Non poteſt mundus odiſſe vos. 89.1
Ibid. Vnde huic hæc omnia? & quæ eſt ſapientia, & virtute quæ per manus eius efficiuntur? Nonne hic eſt faber, filius Mariæ? 272.2
Qui crediderit, & baptizatus fuerit, ſaluus erit. 34. numer.2 Cap.vlt.

Ex Lvca.

Proficiebat ſapientia, ætate & gratia. 274.2 Cap.2.
Spiritus Domini ſuper me. 44.1 Cap.4.
Manducauerunt omnes, & ſaturati ſunt, &c. 217.1 Cap.9.
Factum eſt autem, cùm complerentur dies aſſumptionis eius, &c. 259.2 Ibid.
Qui vos audit, me audit, &c. 239.1 Cap.10.
Beati oculi qui vident quæ vos videtis, &c. 336.1 Ibid.
Quis me conſtituit iudicem, aut diuiſorem ſuper vos. pag. 64.1 Cap.12.
Si quis venit ad me, & non odit patrem ſuum, &c. pag. 234.2 Cap.14
Si Moyſen & Prophetas non audiunt, neque ſi quis ex mortuis reſurrexerit, &c. 46.1 Cap.16.
Ego diſpono vobis, ſicut diſpoſuit mihi Pater, &c. 194.2 Cap.22.

Ex Ioanne.

Ipſe vos baptizabit in Spiritu ſancto. 32.1 Cap.1.
Deum nemo vidit vnquam, Vnigenitus filius, &c. 51.1 Ibid.
Ego in Patre, & Pater in me eſt. 62.2 Cap.1.
Quia dixi tibi: Vidi te ſub ficu, credis, &c. 224.2 Ibid.
Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud. 131.1 Cap.2.
Scrutamini Scripturas, &c. 55.1 Cap.5.
Qui verò mala, in reſurrectionem iudicij. 64.1 Ibid.
Pater non iudicat quemquam, ſed omne iudicium, &c. 274.2 Ibid.
Vnus ex vobis diabolus eſt. 1191. Cap.6.
Operamini non cibum qui perit, ſed qui permanet, &c. 169.1 Ibid.
Nunquid & vos vultis abire? ibid. Ibid.
Quæritis me, non quia vidiſtis ſigna, &c. 173.2 Ibid.
Quomodò poteſt hic nobis carnem ſuam dare, &c. 175.2 Ibid.
Durus eſt hic ſermo. ibid. Ibid.
Verba vitæ æternæ habes. 205.1 Ibid.
Pater meus dat vobis panem de cælo verum. 202.1 Ibid.
Sicut Pater dedit Filio habere vitam in ſemetipſo, &c. 221.1 Ibid.
Sciens autem Ieſus apud ſemetipſum, quia murmurarent de hoc diſcipuli eius. 223.2 Ibid.
Caro non prodeſt quicquam. 226.1 Ibid.
Nemo poteſt venire ad me, niſi fuerit ei datum à Patre meo. 227.1 Ibid.
Nunquid in Galilæa venit Chriſtus? &c. 254.1 Cap.7.
Et qui me miſit, mecum eſt. 62.2 Cap.8.
Cùm exaltaueritis Filium hominis, tunc cognoſcetis, &c. 131.1 Ibid.
Quamdiu ſum in mundo, lux ſum mundi. 309.1 Cap.9.
Si exaltatus fuero à terra, omnia traham, &c. 54.2 Cap.12.
Nos audiuimus ex lege, quòd Chriſtus manet in æternũ. 254.1 Ibid.
Non veni vt iudicem mundum, &c. 255.2 Ibid.
Audiſtis, quia ego dixi vobis, vado & venio ad vos. 44.1 Cap.14.
Et ſermonem quem audiſtis, non eſt meus, &c. 76.2 Ibid.
Exiui à Patre, & veni in mundum, & iterum relinquo mundum, &c. 44.1 Cap.15.
Cùm venerit Paracletus, &c. ibid. Ibid.
Non de omnibus dico ego ſcio quos elegerim. 229.1 Ibid.
Ego palam locutus ſum mundo. 55.2 Cap.18.
Regnum meum non eſt de hoc mundo. 64.1 (88.1 Ibid.
Hæc ſcripta ſunt, vt credatis, quia Ieſus eſt Filius Dei Cap.20.

Hæc Io

Cap.21. *Hæc locutus ſum vobis, vt cùm venerit hora eorum, reminiſcamini quia ego dixi vobis.* 186. 1

EX ACTIS APOSTOL.

Cap.5. *Anania, cur tentauit Satanas cor tuum,* &c. 193. 1
Cap.15. *Viſum eſt Spiritui ſancto, & nobis.* 240. 2
Ibid. *Vt abſtineatis vos ab immolatis ſimulachrorũ,* &c. 246. 1
Cap.21. *Hæc dixit Spiritus ſanctus* 44. 1.

EX EPIST. AD ROMANOS.

Cap.8. *Ipſe enim Spiritus teſtimonium reddit.* 43. 2
Ibid. *Non poteſt homo accipere quicquam, niſi fuerit ei datum de cælo.* 72 2
Ibid. *Non accepiſtis ſpiritum ſeruitutis iterum in timore,* &c. 270. 2
Ibid. *Quis nos ſeparabit à charitate Chriſti,* &c. 343. 2
Cap.10. *Corde creditur ad iuſtitiam: ore autem,* &c. 235. 2
Cap.11. *Ex ipſo & per ipſum, & in ipſo ſunt omnia.* 331. 1
Cap.12. *Habentes donationes,* &c. 12. 1
Cap.13. *Qui poteſtati reſiſtunt, damnationem acquirunt.* 240. 2
Cap.14. *Non eſt regnum Dei eſca & potus.* 246. 1

EX 1. AD CORINTH.

Cap.3. *Ego quidem ſum Pauli,* &c. 34. 2
Cap.6. *Qui adhæret Domino, vnus ſpiritus eſt.* 35. 1
Cap.7. *Sanctificatus eſt vir infidelis per mulierẽ fidelem.* 374. 2
Ibid. *Propter fornicationem autem vnuſquiſque ſuam vxorem habeat,* &c. 393. 2
Ibid. *Melius enim eſt nubere, quàm vri.* ibid.
Cap.9. *Si noſmetipſos diiudicaremus, nõ vtiq; iudicaremur.* 64. 1
Ibid. *Qui enim manducat & bibit indignè,* &c. ibid.
Cap.10. *Omnes in Moyſi baptizati ſunt, in nube,* &c. 33. 1. 212. 2
Ibid. *Omnes eandem eſcam ſpiritualem manducauerunt,* &c. 202. 2
Cap. 11. *Si quis videtur contentioſus eſſe, nos talem cõſuetudinem non habemus,* &c. 9. 1
Ibid. *Quotieſcunque manducabitis panem hunc,* &c. 170. 2
Cap. 15. *Canet enim tuba, & mortui reſurgent,* &c. 97. 2

EX 2. AD CORINTH.

Cap 5. *Pro Chriſto legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos.* 275. 7.
Cap. 11. *Deſpondi vos vni viro virginem caſtam exhibere Chriſto.* 7. 1

EX EPIST. AD GALAT.

Cap.5. *Caro concupiſcit aduerſus ſpiritum,* &c. 226. 2

EX EPIST. AD EPHES.

Cap.4. *Nolite locum dare diabolo.* 119. 1
Cap.5. *Eratis aliquando tenebræ, nunc autem,* &c. 308. 2

AD PHILIPPENSES.

Cap.2. *Qui cum in forma Dei eſſet,* &c. 87. 1

AD COLOSSENSES.

Cap.2. *Videte ne quis vos decipiat per Philoſophiã,* &c. 240. 1
Cap.3. *Super omnia charitatem habete,* &c. 404. 1

AD THESSALON. 1.

Cap.4. *Et in tuba Dei deſcendet de cælo.* 98 1

AD THESSALON. 2.

Cap.2. *State & tenete traditiones quas didiciſtis,* &c. 239. 1

EX EPIST. AD TIMOTH. 1.

Cap.1. *Non enim dedit nobis Deus ſpiritum timoris,* &c. 270. 2
Cap.2. *O Timothee, depoſitum cuſtodi,* &c. 8. 1
Ibid. *Obſecro primum omnium fieri obſecrationes,* &c. 185. 2
Ibid. *Habens bonam conſcientiam, quam quidam repellentes,* &c. 278. 1

EX 2 AD TIMOTH.

Cap.2. *Negare ſeipſum non poteſt.* 89. 1
Cap.3. *Omnis Scriptura diuinitus inſpirata,* &c. 40. 1

EX EPIST. AD TIT.

Cap.1. *Omnia munda mundis.* 245. 2
Cap.3. *Per lauacrum regenerationis, & renouationis Spiritus ſancti.* 32. 1

EX EPIST. AD HEBRÆ.

Cap 3. *Quapropter ſicut dicit Spiritus ſanctus.* 43. 2
Cap.5. *Sic & Chriſtus non ſemetipſum clarificauit,* &c. 46 1
Ibid. *Didicit ex his quæ paſſus eſt, obedientiam* 274. 2
Cap.6. *Impoſſibile eſt, eos qui ſemel ſunt illuminati,* &c. 89. 1
Ibid. *Quibus impoſſibile eſt mentiri Deum.* ibid.
Cap.11. *Henoc tranſlatus eſt, ne videret mortem.* 256. 1
Cap.13. *Fornicatores & adulteros iudicabit Deus.* 64. 1

EX EPIST. IACOBI.

Cap.1. *Voluntariè enim genuit nos verbo veritatis.* 45. 2
Ibid. *Amicitia huius mundi, inimica eſt Dei.* 267. 2

EX EPIST. PETRI. 1.

Cap.5. *Aduerſarius veſter diabolus, tanquam leo,* &c. 119. 1

EX 2 PETRI.

Cap.1. *Sic enim abundanter miniſtrabitur vobis.* 46. 1

EX IOANNIS.

Cap.2. *Nolite diligere mundũ, nec ea quæ in mundo ſunt.* 265. 2
Cap.5. *Qui credit in Filiũ Dei, habet teſtimonium Dei in ſe.* 16. 1

EX APOCALYPSI.

Cap. 14. *Opera enim illorum ſequuntur illos.* 342. 1

FINIS.

INDEX SENTENTIARVM NOTABILIVM, QVAE IN HOC TOMO OCTAVO CONTINENTVR.

A.

ABAGARVS mittit literas ad Ieſum, & accipit ab eo reſponſum. pag. 433. 2
Abraham pro Iſaac arietem hærentem cornibus ſacrificans, quid denotet. 63. 1.
Achimelec Sacerdos an Dauidi panes Propoſitionis ad manducandum dederit. 110. 1
Adulatarij ſermones quonam telo excipiendi ſint. pag. 129. 1
Adulterium, grauiſſimum crimen. 301. 1
Adulterium quàm grauiter puniretur apud Gentiles. ibid.
Adulteram vxorem interficientes peccant, quamuis leges permittant. 302. 1
in Adulteræ vxoris interfectorem diuina vltio. ibid.
Alexandri munificentia. 60. 2
Alius & alius maſculinè; & aliud neutraliter, quid ſignificent, & quomodò de diuinis dici queant. pag. 53. 1
Alimenti ſpiritualis proprium quid ſit. 147. 1
Ambitionis malum. 19. 2
Ambitio & fides cur nequeant ſimul conſiſtere. 104. 1
Ambitio & auaritia, quàm mali conſiliarij. 425. 2.
Amen quid ſignificet. 28. 1
Amor ſui, & timor mundi, humanæ ſalutis magna impedimenta. 26. 1
Amoris noſtri in Deum magnificentia. 60. 2
Amor Dei in quo ab amore hominum diſtinguatur. pag. 59. 2
Amoris diuini perfectiones. 60. 1
Amoris quadruplicis ſcala ſtatuitur, qua peruenitur ad amorem diuinum. ibid.
ad Amorem diuinum exhortatio. 63. 1
Amor Dei erga nos, pulchra oſtenditur ſimilitudine. 133. 1
Angeli æternam felicitatem quibus meritis adepti fuerint. 52. 1
Angeli boni cur hominibus prodeſſe, & mali iiſdem non obeſſe poſſint. 115. 1
Anima hominis, immortalis dupliciter. 4. 2
Animarum ſponſalia cum Chriſto quando fiant. 74. 1
Animal quodcunque ſine cibo viuere non poteſt. pag. 172. 1
Animus malignus quæcunque non intelligit, ſtatim tanquam friuola, falſaque, per arrogantiam eijcit. pag. 172. 1
Antichriſti ſigna qualia futura. 27. 1
Apollo quis Græcis, quantaque eius religio. 119. 1
Apoſtolicæ ſedis quanta autoritas. 11. 2
Apoſtolica ſedes nulla modo errare poteſt. 12. 1
Apoſtoli cur ſigna ederent. 27. 1
Apoſtolos ſuos cur Chriſtus ante ſuam mortem baptizauerit. 70. 1
Apoſtoli cur filij nuptiarum dicantur. 81. 1
Apoſtoli cur frequenter ieiunarent. 82. 1
Apoſtolos ſpicas vellendo in Sabbato peccaſſe, vnde collegerint Phariſæi. 100. 2
Apoſtoli quare vellebant ſpicas. ibid.
Apoſtolis cur Sabbatum violari Dominus permiſerit ibid.
Apoſtolos non edoctos à Domino artes magicas. 118. 2
ad Apoſtolatum electio poteſt eſſe ſine electione ad vitam æternam. 230. 1
Aqua expiationis vſus apud Gentiles ter ſacer; profanus tamen & impius. 53. 1.
Arabia Felicis ſitus qualis. 137. 2
Argumentum quid, quotuplexque. 5. 1.
in Argumento à ratione, quod extremum fugiendum. 14. 1
Arreptitij, vaſa dæmonis vocantur à Chriſto. 117. 2
Arrha vitæ æternæ, eſt gratia. 218. 1
Arrianorum quorundam dogmatum confutatio. 42. 1
Arrius ex qua Scripturæ loco, Filium minorem eſſe Patre, deduxerit. 148. 2
Arrij confutatio. ibid.
Articulus Græcè quid ſignificat. 40. 2
Articuli Græci quam vim habeant. 42. 1.
Athanaſij aurea planè doctrina de Iudæorum incredulitate à Prophetis prædicta. 443.
Athanaſij aptiſſimum exemplum de neceſſario prophetiæ euentu, cum arbitrij libertate. ibid.
Attributa diuina, quæ. 40. 2. 93. 2
Aureliani Imperatoris, & Arrij infelix exitus. 22. 2. 23. 1
Auſtri Regina, quæ & Saba dicta, quæ fuerit. 136. 2
Auſtri Regina quorum typum geſſerit. 137. 2.

B.

BAlſamum vbi naſcatur. pag. 137. 1
Baptizandi pueros conſuetudo Eccleſiæ vnde orta ſit. 9. 2
Baptiſmo vnde inſit virtus hominem regenerandi. pag. 29. 2
Baptiſmi Ioannis à baptiſmo Chriſti diſcrimen. ibid.
Baptiſmi virtutes & neceſſitas. ibid.
Baptiſmo cur egeant filij etiam Sanctorum virorum. 30. num. 1
Baptiſmi lege qui minimè teneantur. ibid.
ſine Baptiſmo catechumenos decedentes minorem gratiam conſequi, quàm actu baptizatos; eos tamen ſaluari. 30. 1
Baptiſmi lex quos obliget. 31. 1
Baptiſmi ſpiritualis regeneratio, cùm opus ſit Trinitatis totius, cur Spiritui ſancto attribuatur. 32. 1
Baptiſmi forma à Chriſto tradita 46. 1
Baptiſmi materiam & formam cur non eodem tempore nobis Chriſtus tradiderit. 31. 1
Baptiſmi ſubſtantia quo verbo à Chriſto fuerit expreſſa. ibid.
Baptiſmi materia quæ ſit. 32. 2
Baptiſmi immerſio trina quid denotet. ibid.
de Baptiſmi aqua quæ ſunt Prophetarum teſtimonia. ibid.
Baptiſmi aqua quibus olim figuris fuerit adumbrata. 33. 1
Baptiſmata quæ inania ac nulla. 33. 2
Baptizati, non tamen renati, quales ſint. 34. 2
Baptiſmi miniſter quis. ibid.
per Baptiſmum ſpiritualis natiuitas qualiter cum corporea conferenda. ibid. & 35. 2

Baptiſmum

Baptiſmum cur non iterandum. 34. 2
niſi per Baptiſmum nemo intrare poteſt in regnum Dei. 35. 1
in Baptizatum aduentus ſecretiſſimi Spiritus ſancti ef fectum. 37. 2
Baptiſmus, ianua Sacramentorum 70. 1
Baptiſmi diſtinctio in imperfectum & perfectum à diuo Hieronymo adhibita, quem habeat ſenſum. ibid. 2
Baptiſmus quando fuerit à Chriſto inſtitutus, atque præceptus. ibid.
de Baptiſmi præcepto & inſtitutione quoddã D. Leonis Papæ dictum. ibid.
Baptiſma verè fuit Sacramentum ante mortem Chriſti. ibid.
inter Baptiſma & pœnitentiam quantum interſit. pag. 120. 2
Barthozibas quid ſonet. 104. 1
Barchozibæ duo fuerunt pſeudochriſti tempore Iudæorũ. ibid.
Benedicendi verbum pro verbo maledicendi, non rarò vſurpant Hebræi. 62. 1
Blaſphemiæ tres ſpecies ſunt, quibus Deus offenditur. ibid.
Blaſphemia ſpiritus quiſnam ſit. ibid.
Bona & diuitiæ pauperibus, nõ cognatis diuitibus diſtribuenda ſunt. 407. 1
Brachium Domini cur Chriſtus dicatur.

C.

Cabala quid, & quantum præſtantiſſima ſit ad Scripturas intelligendas. 10. 1
Caiphas poſt mortem Chriſti ſibi mortem cõſciuit. 431. 2
Caligulæ & Claudij Imperatorum, & Conſtantij Arriani infelix exitus. 22. 2
Canem Æſopicum qui imitentur. 66. 1
Caro Chriſti ſpiritus appellatur duabus cauſis. 36. 1
Caro & corpus quomodo differant. 158. 1
Carnifices qui fiat. ibid.
Carnem ſuam his dedit Chriſtus. 166. 1
Carnis Chriſti virtus quanta. 168. 2
Carnis Chriſti manducatio, eſt annunciatio ſacrificij cruenti. 170.
Caro Chriſti verè cibus; alij cibi non verè cibi, ſed ſimilitudinariè. 140.
Caro Chriſti carni noſtræ vnita quid conferat. ibid.
Caſtitas maximum donum Dei. 389. 2
Catechumenos ſine baptiſmo decedentes ſaluari; minorem tamen gratiam conſequi, quàm actu baptizatos. 30. 2
Ceremoniarum ratio, ſeu vſus triplex. 237. 2
quæ Ceremoniæ ſint ſuperſtitioſæ, oneroſæ, & vanæ. pag. 238. 1
Ceremonia quas inſtituebant Phariſæi, onera grauia & importabilia. ibid.
Ceti in materno aluo modus vitæ mirabilis. 133. 1
Chariſmata Spiritus ſancti quæ. 38. 1
Charitatis effectus qui ſint. 60. 1. 103. 2
Charitatis proprium quid. 71. 1
Chriſti religio cur maximè omnium Gentium Rhetoricæ atque dialecticæ det operam. 2. 2
Chriſti religio quos in his artibus atque alijs habuerit inſtructiſſimos. ibid.
Chriſtianorum ſchola cur omnibus ſemper patuere. pag. 3. 2
Chriſtus quàm varijs ac diuerſis argumentandi modis vteretur. 5. & 6
Chriſto cur Phariſæi & Pontifices non crederent. 5. 2
Chriſtus reſurrectionis noſtræ duplex eſt cauſſa. 6. 1
Chriſtianorum proprium quid. 18. 2
Chriſtianorum ſanguis quibus de cauſis tantus ſit effuſus. ibid.
Chriſti actiones vt eſſe poterant diuinæ & humanæ. pag. 19. 1
Chriſti admirabilis doctrina. ibid.
Chriſtus cur natura impeccabilis. ibid.
Chriſto Apollonium Tyanæum exæquantium Philoſtrati & Hieroclis Philoſophorum ſtoliditas. ibid.
de Chriſti anima reſponſum Hecatæ deæ. ibid. 2
Chriſtus cur ſuo aduentu oraculis ſilentium impoſuerit. 20. 1
Chriſti magnitudo: eius mortis conditiones, in dæmones poteſtas, Regiaque excellentia. ibid. & 2
Chriſti legiſlatoris cum alijs legiſlatoribus collatio. pag. 21. 2
Chriſti diuinitas ex zelo Patris æterni firmiſſimè confirmatur. 22. 1
Chriſtianorum robur quantum ſit. 21. 2
Chriſtianorum inſignia quæ ſint. 24. 2
Chriſti cum Nicodemo diſputationis quæ fuerit occaſio. ibid. & 29. 2
Chriſti myſteria quis valeat apprehendere. 25. 2
Chriſtus qualis Doctor fuerit. 26. 1
Chriſti Doctrina qualis fuerit. ibid. 2
à Chriſto cur miracula fierent. 27. 1
Chriſtus cur ſæpè Phariſæos indignos ſua haberet reſponſis. ibid. 2
in Chriſtum quæ fides ſit neceſſaria. 27. 2
Chriſti baptiſmi à baptiſmo Ioannis diſcrimen. 30. 1
in Chriſto duplex fuit notitia. 49. 1
Chriſtus quàm ſit teſtis fidelis & verus atque omni fide dignus. 51. 1
Chriſtus qualis Propheta ſit. ibid. 2
Chriſti mors & obedientia quid nobis contulerit. pag. 52. 1
Chriſti prærogatiua ibid.
Chriſti in cœlum aſcenſus qui differat ab illo Sanctorum. ibid.
Chriſtus quomodo factus filius hominis. ibid. 2
de Chriſti carne, deque eius anima quædam Valentini & Origenis falſa dogmata confutantur. ibid. 2
in Chriſto duas naturas qui confundant. 53. 1
vni Chriſto cœles patere, quomodo verum. 54. 1
Chriſtus ſerpens figuratus quibus præſtet vitã æternam. 56. 1
Chriſti ſerpentis exaltati virtutes. ibid.
Chriſti doctrina, Euangelium cur dicta. 56. 2
Chriſti incarnatio & mors, quanta ſint Dei beneficia. 58. 1
Chriſtianorum tituli perquam honorificentiſſimi. pag. 61. 1
Chriſti aduentus duplex, ſiue diuerſus. 63. 2
de Chriſti aduentu rudis Iudæorum opinio. 64. 1
Chriſti aduentus primi officia. ibid.
Chriſtus qua ratione hominibus ſalutem impertiat. pag. 65. 1
in Chriſtum non credens, vt ſit iam indicatus. ibid.
Chriſtus qualis lux fuerit in mundum veniens. ibid. 2
Chriſto tantæ luci increduli, quã ſint inexcuſabiles. 66. 1
Chriſto luci reſiſtentium qualia opera. ibid. 2
Chriſto qui adhæſerint ex Iudæis. ibid.

Christi ſitis animarum. 68. 1
Christus quomodò baptizaret. 68. 69.
Christi quas res geſtas Ioannes deſcripſerit. 69. 1
cur Christus Apoſtolos ante mortem ſuam baptizauerit. 70. 1
Christi Meſſiæ alia, alia Præcurſoris officia. 73. 2
Christus quomodo teſtetur. 76. 1
in Christum fidei neceſſitas. ibid.
Christi plenitudo gratiæ & ſcientiæ. 77. 1
Christo ſoli cur Spiritus ſanctus in ſpecie integri animalis apparuit. 79. 2
præter Christum, aliis ſpiritus datur ad menſuram. ibid. 4
Christo cur non fuit datus Spiritus ad menſuram. ibid.
Christi anima bona infuſa cur dicantur. ibid.
in Christum Filium Dei credere, cuius fidei opus ſit. pag. 78. 1
Christo Dei Filio quis incredulus dicatur. ibid. 2
in Christum credens, quomodo habeat vitam æternam. ibid.
Christo increduli duplex pœna. ibid.
Christi a peccatis ſe redi iſſe, vnde conſtet. 79. 2
Christus cur diſcipulis ſuis ieiunia non impoſuerit. pag. 80. 2
Christi ſponſi filij, qui ſint. ibid.
Christus quamobrem non ieiunabat frequenter. 81. 1
Christi diſcipulorum ieiunium quale eſſet. 84. 2
Christi erga Iudæos benignitas quanta. 85. 1
Christum nullo modo factum eſſe, neque fieri poſſe filium Dei. 87. 2
Christum verum Deum, ac verum Dei filium, Arriani & Eunomiani pernegabant. ibid.
Christus quod videt Patrem facientem, & ipſe facit. 89. 2
Christus non operatur vt inſtrumentum, ſed vt diuinum agens, non minus quàm Pater. ibid.
Christus quando iudiciariam poteſtatem acceperit à Patre. 92. & 93.
Christo quam ſit debitus honor. 93. 2
pro Christi diuinitate egregium factum, dictumque Amphilochij Epiſcopi. ibid.
in Christum peccet quis. 94. 1
Christus vnde virtutem habeat, & potentiam mortuos viuificandi. 95. 2
Christo iudicium tribus modis datum eſt. 96. 2
Christus duplici nomine veriſſimus teſtis. 99. 1
Christi potentiſſimum teſtimonium quod ſit. 101. 1
Christum eſſe Filium Dei quænam teſtantur. ibid.
Christi proprium quid. 102. 1
Christum non audire, nec videre, quid ſit. ibid.
Christiani tria teſtimonia habere debent, vt verè Christiani ſint. ibid.
Christi ſigna cur parem cum Scripturis autoritatem habeant. ibid. 2
Christum quærere in Scripturis, quatenus vtile ſit & neceſſarium. ibid.
Christi iudicium cur nequeat à nobis eludi. 103. 2
Christi cum Phariſæis diſceptatio contendentibus Sabbatum violatum à diſcipulis. 105. 2
à Christi prædicatione vſque eius mortem quot Sabbata fluxerint. 108. 2
Christus quare Sabbati Dominus. 112. 1
Christi cum Phariſæis poſt curatum dæmoniacum, cæcum & mutum, diſput. tract. 15. per totum. 113.
Christum humanas cogitationes callere, Deitatis magnum argumentum. 113. 2
Christus quando arma dæmoni abſtulerit. 117. 2
cum Christo quando colligant veri Dei miniſtri. 118. 1
Christi in contumelijs patientia; in laudibus verò impatientia, quid nos doceat. 129. 1
Christi è mortuis reſurgentis ſignum admirabile. 131. 1
Christi mortis & reſurrectionis fructus quantus fuerit. ibid.
Christus quale ſignum erit incredulis atque obſtinatis. ibid.
Christum proprio virtute & poteſtate à mortuis ſurrexiſſe nolunt credere Iudæi, etiam huius ſæculi. ibid. 2
Christi in ſepulchro tridui commorationis myſterium. 133.
Christi Domini mira humilitas. 135. 2
Christus à quibus fugiat: cum quibus verò maneat. 141. 142.
Christi prædicationis fructus quantus. 141. 2
Christo quibus modis pane ſit vita. 147. 1
Christi Dei & hominis in Euchariſtia poſiti virtus & potentia. ibid.
Christus cur in montem fugerit, ne Rex fieret. ibid. 2
Christus duas habuit voluntates. 148. 2
Christi humana voluntas quatenus peccare non poſſit. ibid.
Christi pro nobis apud Patrem aduocatio nobis ſalutaris eſt; illi verò quàm honorifica. 149. 1
in Christum quis dicatur credere. ibid.
Christus quid plus Moyſe operetur panem de cœlo dante. 154. 2
Christi corpus quot modis edere poſſimus. 156. 1
Christi dato duplex completa quæ fuerit. 158. 2
Christus vt viuit propter Patrem. 163. 2
Christi verba vel ſpiritus & vita ſunt. 169. 1
Christus ſolet eſſe magis contemptus apud ſuos, quàm apud extraneos. 222. 1
Christus eſt in Euchariſtia ad modum quo Angelus eſt in loco. 225. 2
à Christo recedere, quid ſit. 227. 2
Christus Dominus aliquando fugiebat à ſuis inimicis, propter doctrinam & inſtitutionem noſtram. 261. 2
Christus prius humiliatus eſt, quàm exaltaretur: Lucifer è contra. 265. 1
Christum non decebat diſcere niſi à Deo. 274. 1
Christum quomodo concionatores imitari debeant. pag. 299. 2
Christi magna procliuitas ad clementiam, docet nos qua clementia debeamus iudicare proximos. 303. 1
Christus eſt lux, lumen, radius, ſplendor ſimul & color. 308. 2
Cibi corporei defectus. 154. 2
Ciconiæ parentibus iam ſenibus alimento præſtant. pag. 234. 1
Circumciſio olim peccato remittebat. 70. 2
Clerum maximè decet ſeruare cœlibem vitam, pag. 397. 2
Cœli heredes vnde ſimus, teſte Paulo.
Cœlibatus laudes, & quanti meriti ſit apud Deum. pag. 391. 2
Cœlibatus quàm antiquus ſit in Eccleſia Dei. pag. 392. 1
Cœlibatus quas virtutes requirat, & quantum præſtet coniugio. 395. 2
Cœlibatus pertinet ad ſolam legem Euangelicam; nam à legibus humanis potius damnabatur olim. pag. 396. num. 1

Concilia

Concilia plenaria quatenus valeant à poſterioribus emendari. 10. 1
Concilia prouincialia cur errare poſſint. ibid.
quæ Concilia generalia legitimè ſint congregata, riteque procedant. ibid. 2
Concilia interdum generalia cur errauerint, & quænam ibid.
Concilia à ſede Apoſtolica coacta, riteque procedentia, errare nequeunt. 11. 1
Concilia Arrianorum qualia extiterint. 10. 1
Concilijs Niceno, Conſtantinopolitano, Epheſino primo, & Chalcedonenſi, quantum Gregorius Magnus tribuebat. 11. 1
ſine Concilijs generalibus quot ſæculis fuerit Eccleſia gubernata per ſedem Apoſtolicam ibid. 2
Concionatores quo minus in populo proficiant 49 2
Concionatorum quorundam damnabilis vſus. 72. 1
Confeſſariorum quorundam abuſus. 135. 1
Confeſſarij erga pœnitentes quales eſſe debeant. 305. 2
Conſuetudo quid: quantum pondus autoritatis habeat. 9. 1
Cordis boni qualis ſit theſaurus: qualis etiam cordis mali. 126. 1
Coriolani Romani inſignis pietas in matrem. 135. 1
mali Corui malum ouum in prouerbium dicitur. 35. 1
ad Conuiuium qui ſint vocandi. 407 1
Creare & conſeruare, æquè infinitam arguunt Dei virtutem. 86. 2
Creatura omnis rationalis cur ex ſe aliquid facere poſſit. 88. 2
Credens in Deum, vt habeat vitam æternam. 94. 2
Cyprianus à Lactantio notatus in quo, nec immeritò 13. 2

D.

DÆmones quomodo ſint in iudicium venturi. 65. 2
Dæmonis quale ſit ingenium. 71. 1
Dæmonum calliditas & verſutia vnde perſpici poſſit, vel maximè. ibid.
Dæmonum illuſiones quò tendant. 114. 2
an Dæmon vnus alium virtute inferiorem expellere poſſit. ibid.
Dæmonij ius eſt omnino contraria doctrina Chriſti. pag. 115. 1
inter Dæmones regnum & ordo inuenitur, & quot modis. ibid. 2
Dæmonibus minori poteſtate præditis tormenta non minui. ibid.
an Dæmon vnus alium eijciat de loco, aut de corpore obſeſſi. ibid.
Dæmones quando ab hominibus eijci ſoleant in Beelzebub; perperam tamen. 116. 1
Dæmonis quæ ſint arma. 117. 2
Dæmoni quando fuerint per Chriſtum arma ſublata. ibid.
Dæmonis ſpolia ac vaſa qua ratione Chriſtus diſtribuerit. ibid.
Dæmones an habeant voces inter ſe. 119. 1
Dæmon Lucifer cur dictus. ibid.
Dæmon quomodò dicatur per loca arida ambulare. 139. 1
Dæmon malus homini quatenus noceat, & quomodo noſcat an nocere poſſit. ibid. 2
Dæmonis requies quæ ſit, & quæ eſca electa. 146.
Democritus oculos ſibi eruit. 42. 2
Denuo aduerbium quid ſignificet. 28. 1
Deſcendere quæ dicantur propriè, quæ verò impropriè. 146. 1
Deus omnes homines cupit ſaluos fieri. 26. 2
Dei proprium quid. 27. 1
Deus quomodò adſit iniquis ſigna operantibus. ibid.
Dei regnum quod ſit. ibid. 2
Dei filium qui conculcet, teſte Cyrillo. 61. 1
Deus quid nobis dederit, filium ſuum vnigenitum nobis donando. ibid.
Dei amor erga nos, in quo ab amore hominum erga Deum diſtinguatur. 59. 2
Deus aliter amat nos: aliter Deum amamus nos. ibid.
Dei amor quàm fuerit ordinatus mundo minus dilecto filium vnigenitum dantis. 62. 2
Dei ſapientia qualis fuerit, filium ſuum pretioſiſſimum pro viliſſimo mundo tribuentis. ibid.
Dei teſtimonia quare credibilia facta ſint nimis. 78. 2
Dei Filij proprium quid. 88. 1
Deus vt vitam habeat in ſemetipſo. 93. 2
Dei proprium vitam habere, & iudicium facere. 96. 1
Deus quando perfectè regnet in nobis. 117. 1
Deus cur nemini vnquam ſuam damnationem patefecerit. 124. 2
Deo quæ maxima inferatur iniuria. 132. 2
Deorum impudicæ metamorphoſes à Gentibus creditæ. 133. 2
Dei & hominum opera quo differant. 144. 2
in Deum murmuratio, quàm graue peccatum ſit. 150. 2
Deus qua ratione homines doceat. 152. 2
à Deo quis audiat; quis verò addiſcat, & quæ. 153. 1
Deus qui in ſe omnia habet, in ſe omnia videt. 224. 1
Deo quid & quantum debeamus. 426. 1
Diabolus quomodò fuerit homicida ab initio. 328. 2
Diabolus pater mendacij 329. 1
Dialectica, differendiue vſus neceſſitas.
Dialectica munus & beneficium in omnes liberales diſciplinas. 1. 2
Dialecticam compreſſæ in pugnum manui ſimilem dicebat Zeno. 2. 1
de Dialectica, Phyſica, & Ethica, Stoicorum ſententia. ibid.
Dialecticam cur ſuis Mahumetus interdixit. ibid.
Dierum computatio à Romanis ſeruata, ab Aſtrologis etiam ſeruatur. 134. 2
Diſcipuli Chriſti, veri & falſi qui ſint. 320. 2
Diſcordiæ vis quanta. 114. 1
Diſpenſari quæ actiones, ſtatuiue poſſunt, quæ verò nõ 385. 1
Diuitiæ cum relinquuntur pro Chriſto, debent benè & vtiliter diſtribui. 406. 1
Diuitiarum cõtemptus Cratis Thebani, & aliorum, inutilis. ibid.
Diuitiæ quibus dandæ ſint, vt Chriſtum ſequantur. ibid
Diuites rari, qui etiam inuitati à Chriſto, ſequantur vitam perfectam. 411. 1
Diuitiæ ſunt occaſio multorum malorum. 421.
Diuitem ſignificent apud Latinos & Græcos nomen Beatus. ibid.
Diuitem intrare in regnum cælorum, impoſſibile eſſe, quomodo exponatur. ibid. 2
Diuortium non fuit apud Romanos per annos ſexcentos 366. 1
Diuortium quis apud Romanos primum fecit. ibid.
Doctrina noſtra nõ ſapiat vt aqua vas, ſed fontẽ Deum 276. 1

in Doctrina Chriſti quis propriè dicatur manere. 320. 2
Domitiani & Diocletiani Imperatorum exitus infelix. 22. 2. 23. 1

E.

Eccleſia cur ſemel damnatos hæreticos non admittat in diſceptationem & congreſſum. 3. 2
Eccleſiam errare non poſſe vllamodo. 9. 2.
in Eccleſia Græca & Æthiopica ſub vtraque ſpecie communicant laici. 199. 1
Eccleſiaſtica præcepta non ſunt appellanda præcepta hominum, ſed Dei. 140. 1
quo Eccleſia propriè habet ſpiritum veritatis. 10.
Eccleſia quot ſæculis ſine concilijs generalibus fuerit gubernata. 11. 2
Eccleſiæ Paſtores & Doctores cur traditi à Deo. 12. 2. Quales illi ſint, & vnde Scripturarũ habſerint intelligentiam. ibid.
Eccleſiæ ſponſi cur Epiſcopi dicantur, ſi eius Chriſtus eſt ſponſus. 74. 1
Eccleſia Dei, qualis paradiſus. 155. 1
Electi quo Dei iudicio interdum cadant. ibid.
Eliezer ſeruus Abrahæ, quorum typũ ſit. 74. 1.
Elohim quid ſignificet. 97. 1
Eloquentia qualis eſſe debeat, ex Quintiliano. 7. 1
Enocti qui dicantur apud barbaros. 33. 1
Epiſcopi nomen vnde acceptum. 3. 2
Eraſmus Lutheranorum & Catholicorum Defenſoris nomen affectauit. 118. 2.
Eſus carnis Chriſti in Euchariſtia, eſt quadam auiditas & deſiderium manendi in illo. 215. 2
Eſſeni cælibem vitam agebant, eorum encomium. pag. 392. 2
Euangelij doctrina quo Dei prouidentia Iudæorum telis ac machinis olim fuit impetita. 3. 1
Euangelium ſine fide velle comprehendere quid ſit. pag. 29. 2
Euangelij lux quibus immiſſa. 67. 2
Euangelij finis quis. 300. 2
Euangelium eſt durum potentibus ſæculi huius. 453. 1
in Euchariſtia quanta ſit Chriſti virtus & potentia. 147. 1
Euchariſtiæ panis vt vitam præſtet æternam. 154. 1
cum Euchariſtia qua ratione Manna ſit conferendum. ibid.
Euchariſticus panis cur vinus appelletur. ibid. 2
Euchariſtiam manducantes nonnulli vnde mortem incurrant. ibid.
Euchariſtiæ quæ ſit ſpiritualis, quæ verò Sacramentalis manducatio. 156. 1
de Euchariſtia quo loco Scriptura apertiſſimè ſit actum. ibid. & 157
Euchariſtia datis quando fuerit exhibita. 159. 2
Euchariſtiæ præbenda & promittendæ à Domino cauſa. ibid.
in Euchariſtiæ ſacroſancto myſterio duo continentur. 158. 1
Euchariſticum panem quando Chriſtus dederit. ibid. 2
Euchariſtiæ fructus quantus ſit, & quàm latè pateat. 159. 1
Euchariſtiæ à reliquis Sacramentis diſcrimen. ibid.
Euchariſticus panis vitam vt præſtet æternam. ibid.
in Euchariſtia realis præſentia corporis Chriſti adſtruitur. tract. 18. & 19
Euchariſtiæ panis in Cruce nõ fuit datus à Chriſto. 160. 2
Euchariſtiam manducantes vt viuant propter Chriſtum. 163. 2
Euchariſtiam quis dignè ſumat. 167
Euchariſtia nunquam per ſe & principaliter dat primam gratiam. ibid.
Euchariſtia ad quid potiſſimum inſtituta. ibid. 2
Euchariſtiæ proprietates & effectus figurabantur in proprietatibus Mannæ. 174. 1
ad Euchariſtiam nemo, niſi baptizatus, ritè accedit, ſicut & ad eſum agni Paſchalis, niſi circumciſus. 177. & 187.
Euchariſtia habet vim reſuſcitandi. 180. 1
Euchariſtiæ Sacramentum neceſſarium ad ſalutem. pag. 187.
Euchariſtia non minùs dat vitam hominibus, quàm paſſio Chriſti. 202. 1
Euchariſtiam quis dignè & cum magno fructu percipiat. 208. 1
ab Euchariſtia multum abſtinens, timendum eſt, ne à ſalute recedat. 216.
Eunuchi propter Chriſtum qui fiant. 390. 2
Excæcandi & indurandi, & ſimilibus verbis cur vtatur Scriptura, & Deo tribuat.

F.

Fames & ſitis ſpiritualium quæ ſit. 147. 2
Fata in quas nullam habeant poteſtatem. 24. 1
Fermentum in Scriptura bonum & malum habet intellectum. 251. 1
ad Fidem confirmandam quatenus vtendum teſtimonijs poetarum & oratorum. 14. 1
Fides Chriſtiana non æquè facilè poteſt defendi, ac falſa dogmata confutari. 15. 2
Fidei quando præbeat experimentum humana ratio. ibid.
Fidei ſanctæ lumini cur nihil poſſit omnino reſiſtere. 16. 1
Fides diuina quibus modis valeat oſtendi. & ſeq.
Fidei ſignorum conditiones & circumſtantiæ multiplices. 17. 1
Fidei Chriſtianæ prærogatiua ſingularis, & eiuſdem cum alijs legibus contentio. 21. 1
Fidei perſecutorum quàm fuerint infelices exitus. 22. & 23.
Fides in Chriſtum quæ ſit neceſſaria. 27. 2
qua Fide viuunt homines. 57. 1
Fidei in Chriſtum neceſſitas. 76.
Fides cui rei innitatur. 99. 1
Fides & ambitio cur nequeant ſimul conſiſtere. pag. 104. 1
Fidei robur ac firmitas quanta ſit. 132. 2
Fides formata, maxima diſpoſitio ad panem vitæ ſumendum. 143. 2
Fidei opus, cur opus Dei dicatur. 144. 1
Fides in Chriſtum, quæ duo in ſe myſteria complectitur. ibid.
Fides, ſeu confidentia, quid ſint ſecundum ſe. 144. 2
Fides vbi nam non vi, ſed perſuaſione oriatur. 151. 1
Fidei quantus ſit fructus. 153. 2
Fides nominum, ſalus & proprietatum. 156. 1
Fidei victoria & triumphus de negantib. Euchariſtiam. 223. 1
Fidelis iudicandi conditio qualis ſit. 65. 2
Fideles vario modo iudicabuntur. 44. 2
Fideles veri vnde perſpici, ac dignoſci valeant. 104. 1
Figurata res aliquid plus continet, quàm figura. 16. 1
Filij Dei proprium quid. 88. 1

Filiū Dei nō aliud quàm Pater facit, poſſe facere, potiùs libertatis, quàm ſeruitutis ſignum eſt.58.2
Filium Dei quomodo ſicut patrem honorificari debeat.39.1
Filius alio natione vitam habet à Patre, quàm Spiritus ſanctus.96.1
Filius Dei quare in forma ſerui iudicabit, teſte Auguſtino 97.1
Filij donum vt differat à dono Patris.165.1
Filij in quibus delinquant erga parentes.pag.234.2
Filia in matrem inſignis pietas ibid.
Filij huius ſeculi qui ſint: qui verò filij futuri ſeculi.166.1
Filium aſſumi in domum patris, erat, abdicatum iterum recipere.169.1
Filium legitimum ab illegitimo diſtinguendi pulchra actio.331.2
Flumina aquæ viuæ quæ ſunt, & è quo ventre fluāt.293.1
Fratres & propinqui quam moleſti ſint, & quanto impedimento ſeruis Dei.264.1

G.

GAlieni Imperatoris exitus infelix.23.1
Generatio quid.159.2
apud Gentiles ter ſacer aquæ explantis vſus, ſed impius & profanus ille.33.1
Gloriam propriam quis quærat.5.2
Gloria vera vnde quærenda.100.2
Græci vſque ad horam nonam ieiunabant, & quam ob cauſſam.82.1
Grano frumenti quàm benè & propriè ſe Chriſtus comparauerit.438.
Granum frumenti Chriſtus in quam terram ceciderit.ibi.
Gregorij Thaumaturgi in Apellinē imperium & ius.20.1

H.

HAdriani Imperatoris mors qualis.22.2
Hæreticos ſemel damnatos cur non admittit Eccleſia in diſceptationem & congreſſum.3.2
Hæreticorum mores 64.2
Hæretici non tribuunt plus gratiæ Sacramentis nouæ legis, quàm veteribus Sacramentis.213.1
Hæreticum interrogando ferit.133.1
Hæretici licèt inter ſe diſcordent, concordant ad inferendum bellum Eccleſiæ.245.1
Hæretici quam fruſtra in Ieſum ſperent.104.2
Hæreſes quandō per diſcordiā paulatim refrixerint.114.2
Hebræi futurum ſæpe vſurpant pro imperatiuo.82.1
Hecatæ deæ de animo Chriſti reſponſum.19.2
Herculem à piſce deuoratum, & poſt triduum viuum euomitum in terram, fabulatur Lycophoron tragœdus.133.1
Herodis vtriuſque infelix exitus.22.2
Hiſtoriæ ſecularis cognitio quantum Theologicæ diſciplinæ deſeruiat.14.2
Hominum regeneratio quotuplex.18.2
Homo quando dicatur eſſe in cælo.53.1
Hominis quid optabilius & charius.57.1
Hominum ingenij imbecillitas quanta ſit.ibid.2.
Homines quas tenebras magis quàm lucem dilexerint.66.1
Hominum Chriſto luci reſiſtentium qualia opera 66.2
Hominibus cur cæleſtia & diuina non ſaperent.ibid.
Hominum lucem odio proſequentium duplex genus.67.1
Homo in Scriptura ferè ſemper ſumitur in malam partem.239.2
Homicida eſt coram Deo, qui lingua ſua peccatum alteri ſuadet.328.
Hoſtes per quam legem iudicentur.65.
Hoſtia oſtium pacifico, & pro peccato, quid figurabat, & à quibus manducabatur.pag.166.2
Hydrophobi qui dicantur à barbaris.33.2
Hypothetica propoſitionis natura.95.2
Hypocritarum vitium quod ſit.109.1

I.

IDololatriæ cultus vnde cœpit.119.1
Ieiunium cur luctus nominetur.80.1
Ieiunium quatenus bonum ſit 81.82.1
Ieiuniorum genus triplex, & quod illud ſit.82.2
Ignis rubi quid ſignificauerit.105.1
Ignorantiæ quis meritò accuſetur: qui verò incredulitatis.50.2
Impoſſibilia quæ ferè habentur, & Scripturæ, & communi modo loquendi.124.2
Impoſſibilia quæ ſint.89.1
Indi, qui & Sabæi, Homeritæque dicti ſunt, qui ſint, & vnde originem trahant. 37.2
Increduli filioli Dei ſuplex panis.78.2
Infidelitatis atque perfidiæ damna.65.2
Infideles iam iudicati qualis conditio.ibid.
Infideles quomodò in iudicium venturi ſint.ibid.
Infideles vnde pereant.ibid.
Ingrati quomodò in die nouiſſimo exprobrandi ſint, niſi reſipiſcant.138.1
Iniquis ſigna operantibus quomodo Deus adſit.27.1
Interpres Scripturæ bonus quis ſit.243.1
Inuidorum ingenium.80.1
Inuidia ſæpè iungit, quos disiungit diſciplina.ibid.
Inuidia quo alimento paſcatur.286.2
Ioannis baptiſmi à baptiſmo Chriſti diſcrimen.80.1
Ioannes quas Chriſti res geſtas deſcripſerit.69.1
Ioannis Baptiſtæ cum diſcipulis diſceptatio tract. 9. per totum. ibid.
Ioannis Baptiſtæ prudentia.ibid.2.
Ioannis Baptiſtæ de Chriſto honorifica teſtimonia 70.1
Ioannis Præcurſoris alia officia, alia Chriſti.73.2
Ioannis in Chriſtū eximia charitas & reuerentia. 74.1
Ioannes Baptiſta quamdiu fuerit in carcere.77.1
Ioannes cur lucerna dictus.100.2
Ionæ hiſtoria elucidatur.132.2
Ionas qua in loco à piſce ſit eiectus in aridam.133.1
Iudæi quàm inexcuſabiles de ſua perfidia.17.2
Iudæorum Principes quales illi.ibid.
Iudæorum de aduentu Chriſti rudis opinio.64.1
Iudæi vocem cur non audierint Dei, neque ſpeciem eius viderint. 101.2
Iudæi Scripturas quare non legere, ſed ſeruari iubentur.102.2
Iudæos quæ impedimenta à credendo retardarunt. 105.1
Iudæi cuiuſdam arctiori religione Sabbatum colentis ridiculus, miſerandus tamen euentus.111. 2
Iudæi frequenter ſe baptizare conſueuerant.111 2
Iudæi quomodò cuſtodirent præceptum illud: A veſpera vſque ad veſperam celebrabitis Sabbata veſtra.134.2
Iudæis cur permiſſus libellus repudij.163.1
Iudæorum mira caſtitas.272.2
Iudæi poſt Chriſti aduentum nullum feſtum niſi frigidè agebant.339.2
Iudas vocatur à Chriſto diabolus, id eſt, calumniator, qui cum ipſo erat corpore, non mente.229.2
ex Iudæis qui Chriſto adhæſerint. 66.2
Iudex ſupremus Deus & homo quibus de cauſis debuit eſſe.96.2
Iudices quicunque tam ſacri, quam profani, quo Dei iudicio permittantur.ibid.

verbum Iudico, & Iudicium, in Scripturis varia habet ſignificata 63 2
in Iudicia extremo diuerſa malorum & bonorũ ſors. 98.1
Iudiciũ aliquod à recto declinare, ex tribus cõtingit. ibid.
Iudicem boni tria obſeruare debet à Chriſto tradita. ib. 2
Iudices quales ſecundùm Ambroſium, & cur dij appellentur. ibid.
Iudicis propria voluntas & affectus quid parum plerun(que ibid.
Iudicis cuiuſdam Gentilis, vectatis amantis, memorabilis exitus. ibid.
Iudicare ſecundùm faciem, quid ſit. 282.2
Iudices quantum debeant vitare vitium acceptionis perſonarum. 461.1
Iuliani Apoſtatæ infelix exitus. 23 1
Iulianus Apoſtata quo ſpiritu impulſus Chriſtianos ab optimarum artium ſtudijs arcebat 2.2
Iuliani huius fraudulenta machinatio vmbra & typus. ibid.
Iuliani Apoſtatæ ſectatores ibid.
ad Iuſtificationis lucem quis perueniet vnquam 66.1
Iuſtificari ex fide, quid ſit in noua Teſtamento. 30. 2
ad Iuſtificationem duo requiruntur. 94.1
Iuſtinus Philoſophus vnde ad fidem conuerſus. 18.1

L.

Labijs non ſolùm, ſed corde Deus eſt honorãdus. 235.2
Laboris quis futurus ſit præcipuus finis. 142.2
Lac cibus & potus. 94 2
Laicus communicans, quatenus alijs prodeſſe poſſit. 159.1
Legum finis, & quando lex legi credere debeat. 111.1
Leges humanæ quatenus ferendæ & interpretãdæ. ibid.
Lex quando ſuum amittat vigorem. 112.1
Legis veteris & Nouæ diſcrimen. 64.2
Leuiathan & Lucifer quid ſignificent. 119.1
Librorum ſacrorum quanta ſit autoritas. 176.1
Libertatem noſtram in operibus, vnde aſſerere deduxerint perperam Manichæi & Lutherani. 2. 2
Libertas Chriſtiana cum ciuili obſequio, & ſeruitute poteſt conſiſtere. 485 2
Licinij Cæſ. & Luciani, Imperatorũ exitus infelix. 23.
Lingua & qui maximè debeant coercere. 127.1
quod L terræ mandatur, firmius eſſe ſales, quàm quod verbis. 105.1
Locus argumentorum qui & quotuplex. 5.1
Lucernæ ardẽtes, & non lucentes, & cõtra quæ ſint. 100.
Lumen quadruplex. & quod vnum quodque. 13.2
Lutherus argumentum à ratione, & ab humana ſapientia deſpiciebat. 14.2
Lutherus maledicendi verbo quantum infelix laborauerit. 126.1
Lux Euangelica quibus inuiſa, & quamobrem. 67.2
Lux quid ſit, & quomodo à lumine, radio, ſplendore, coloreque diſtinguatur. 307.2
Lucis nomine quàm multa ſignificantur in Scripturis. ibi.
Lymphati qui vocentur apud barbaros 33.2

M.

Magiſtri diligẽtis opus quodnam ex Cyrillo. 88.1
Magnetis admiranda vis. 447.1
Magnes non omnia, ſed ſolum ferrum attrahit. 151.
Magorum miracula qualia ſint. 17.1
Mahometus eloquendi, ratiocinandique ſcientiam ſuis interdixit, & quam ob cauſſam. 2.1
Mahometani heretici quid de Scripturis ſentiant. 103.1
Mahometi lex penes quos nihil valuit. 2.2
Manducatio ſpiritualis quid ſit. 155.2
Manducare ſpiritualiter propriè quis. ibid.
Manducatio Sacramentalis corporis Domini quatenùs ſit appellanda. 156.1.
Manducare ex pane, aliud eſt, aliud, panẽ mãducare. 168.2
qui Manducant Chriſtum, non omnes manent in Chriſto, & Chriſtus in illis. 110.1
Manichæus duplex principium creatarum rerum ponit. (327.1
Manna panis de cœlo cur dicitur. 145.2
Manna quid ſignificet. ibid.
Manſuetudinis quale nobis Chriſtus præbuerit exemplum. 333 2
Manus frequenter lauabãt Iudæi in conuiuio, & vt quidam ait, ad ſingula fercula. 231.1
circa Manus lauandi traditionem ſuperſtitio & imperitia Phariſæorum. ibid.
Martyrum ſanguine fides Chriſtiana confirmatur, & oſtenditur. 18.2
de Martyribus præclarum Traiani Imperatoris dictũ ib.
Martyrum tantus ſanguis quamobrem effundatur. 18.2
Matrimonij vinculum indiſſolubile eſſe multipliciter probatur. 305 1.
Matrimonium inter infideles cur ſolui queat, non verò inter fideles. 356.1
Maximiani vtriuſque & Maxentij infelix exitus. 29.
Mendacium diuinum tegi non poteſt. 283.1
Mendacia vbi dominentur. 332.1
Merita quatenus reuiuiſcant. 140.1
Metamorphoſes impudicæ deorum à Gentibus credita. 133.1
Miniſtri veri Dei quando cum Chriſto colligant 118.1
Miniſtri veri Chriſti quàm pauci. 441.1
Miraculorum operatio quibus fuerit communicata. 17.2
Miraculorũ Chriſti multæ & inſignes circumſtantiæ declarantes veritatem ipſorum. 341.1
Miracula Chriſti quomodo poſſumus imitari. ibid. 2
de Monacho proprietario quid ſancti Patres ſenſerint. 419.2 (enim. 420.1
Monaſtica & eremitica vita orta ex tempore Apoſtolorum.
qui Mortui audient vocem filij Dei. 95.2
Mors Chriſti, multis de cauſſis dicitur exaltatio. 445.1
Mortui quomodo eam vocem audient, & quidem. ibid.
Mortuorum reſurrectio, Dei proprium opus. ibid.
Moſes vbi de Chriſto ſcripſerit. 104.2
Mundus qua vi & potentia fuerit ad Chriſtum perductus. 23 2
Mundi ſapientes & prudentes cur pereant. 25.2
Mundi indignitas deſcribitur. 62.
Mundus cur ſic dictus ibid.
quem Mundum dilexerit Deus, & qua ratione. 62.
Mundus quo pacto Deum diligat, ibid.
Mundus multipliciter ſumitur in Scriptura. 265.2
Mundi perpulchra deſcriptio. 266.1
de Mundo Salomonis iudicium quanti faciendum. ibid. 2
Mundi iactura ſalutaris. 267.2
Mundum totum dimittit, qui quod habet, & quod optat habere, dimittit. 410.1
Murmurationis peccati grauitas 55.1
in Murmurantes cõtra Deum ſerpentes ignitos immiſit Deus. ibid.
Murmuratio in Deum, quàm ſit graue peccatum. 153.
in Muſica quæ ſit cauſſa delectationis quæ percipitur. 331.2
Myſteria ſua Chriſtus prius ſæpe prædixit, quàm fierent. 186.1.

N.

Natiuitatis carnalis incommoda. 35.1

Natiuitas ex ſpiritu, quomodo accipienda ſit. ibid.
Natiuitatis vtriuſque diſcrimen quale ſit. pag. ibid. 2.
Neſtorij infelix exitus. 23.
Nicaulis Regina, eadem ac Regina Saba, ſecundùm Ioſephum. 156. 2
Nicodemus ab Euangeliſta cur vocetur homo. 24. 2
Nicodemi nomen quale ſit. ibid.
Nicodemus qualis Princeps Iudæorum fuerit. 24. 2
Nicodemus quare ab Euangeliſta Princeps Iudæorum dictus. 25. 1
Nicodemi humilitas & pietas. ibid.
cum Nicodemo diſputationis Chriſti quæ fuerit ratio. 24. 1. & 29 2
Nicodemi fuit fides excellens. 27. 1
Nicodemi grauitas & conſtantia. 19. 2
Nicolaus Sanderus, qualis noſtri ſeculi ſcriptor. 156. 2
Nolentem Deus non vult cogere. 277. 1
de Nuptijs ad cœlibem vitam qui fuerint diuinitus euocati. 369. 2

O.

Oculus malus ſignificat in Scriptura inuidiam. 247. 1
Opera bona à Deo & à nobis quatenus fiant. 98. 1
Opera bona minimè ad ſalutem neceſſaria qui dogmatizauerunt 78.
Operibus quibus inſiſtendum. 84. 2
Opera Dei & hominum quo differant. 144. 145.
Opera bona comitantur, & non deſerunt hominem. 342. 1
Oraculis aduentu ſuo ſilentium indixit Chriſtus. 10 1
Orantes etiamſi ob fragilitatem diuagentur mente, aut ob imperitiam non intelligant Pſalmos, vel preces, merentur, & exaudiuntur. 236 1
Origenes quorum exemplo Philoſophiæ ſtudia eſt conſectatus 14. 1
Origenes membra ſibi amputauit. 42. 2.
Oſtendere quid ſit, more Scripturæ. 91.
Oſtium gratiæ, & remiſſionis peccatorum, quando clauditur. 3 5 1
Oſtium præfectus vrbis Mediolanenſis ad templum confugiens, inuenire non potuit. ibid.
Ouicula candida immaculata quid ſignificabat. 108. 1
Ouium Chriſti, id eſt, electorum proprietates. 343. 1

P.

cum Pagano qualiter agendum, vt conuertatur. 154. 1
Panis benedicti vſus in aliquibus eccleſijs vnde ortus 82. 1
Panes Propoſitionis quid ad ad literam. 109. 2
Panes propoſitionis cur ſic dicti: quo inſtrumento, & vbi coquerentur. ibid.
Panes Propoſitionis quare coram Domino ponerentur, & cur tantùm erant duodecim ibid.
Panes Propoſitionis cur ad menſam quæ erat ad latus Aquilonare, ponerentur, & in duobus ordinibus, ſeu lineis diſpoſiti ibid.
Panes Propoſitionis, ſeptem dies coram Domino manebant, à ſolisque Sacerdotibus ſiebant. 110. 1
Panes Propoſitionis à quibus ſolis manducarentur. ibid..
Panes hos an Achimelech Dauidi & pueris eius dederit ibid.
de Panibus Dauidi exhibitis hiſtoria latè deſcribitur. ib
Panis vitæ quibus detur 143. 1
Panis à Moſe datus Iudæis, & panis Chriſti differentia. 146. 2
panis Chriſti qualis ſit. ibid
panis triplex à Deo datus ibid.
Panis vitæ quid ſit more Scripturæ. 147.
Panis Chriſti cur viuus appelletur. 154 2
Panis datus turbis in monte, figura Euchariſtiæ. 169. 2
Panis quotidianus, quem petimus in oratione Dominica, eſt Euchariſtia 174. 1. & 180. 1
Panis rudis & vetus quid myſticè ſignificent. 83. 2
Papa cur dicatur Eccleſiæ ſponſus, ſi Chriſtus eiuſdem Eccleſiæ ſponſus eſt. 74. 1
Paracleti Spiritus quanta vis. 36. 2
Paracleti Spiritus ſecretiſſimus aduentus in baptizatum effectus. 37. 2
Paralyticus quo feſto ſanatus fuit à Chriſto ad Piſcinam. 105. 2
Parentum honor præcipuus eſt, illis ſubuenire in neceſſitatibus. 234. 1
Parentes quibus in rebus deſerendi propter vinculum matrimonij 361. 1
Paruuli qua lege teneantur ſumere Euchariſtiam. 200. 1
Paruulis non eſt neceſſaria perceptio Euchariſtiæ, ſed aliena Euchariſtiæ perceptio prodeſt. 203. 1
Patrum quanta ſit autoritas. 9. 2. 13. 1
Patrum autoritatem quàm mirificè Scripturæ commendent. 12. 1
Pater æternus ad quid Filium ſuum nobis dederit. 61. 2
Patris æterni erga mundum amor eleganti ſimilitudine deſcribitur. ibid.
Pater æternus vt Filium ſuum diligat. 90. 1
Pater æternus qua ratione omnia quæ ipſe facit, demonſtret Filio 90. 2
Patris æterni opera quæ cum Filio communia. 91. 1
Pater quos mortuos exſuſcitet cum Filio. ibid.
Pater quid pro Filio ſuo zelet. 93. 2
à Patre alia ratione Filius vitam habet, alia Spiritus ſanctus. ibid.
Patris nomine quis veniat, & quis ſuo nomine. 103. 2
Patris æterni donum vt differat à dono Filij. 165. & ſeq.
B. Paulini Epiſcopi charitas inſignis. 60. 1
Patriæ amor quantum valeat. ibid.
Peccatum ex malitia quotuplex, ſecundùm Scholaſticos. pag. 121. 1
Peccatum in Spiritum ſanctum quod ſit. ibid.
Peccatum in Spiritum ſanctum, cur inexpiabile. 124. 2
quæ Peccata facilè apud Deum ſint expiabilia. ibid.
Peccatorum remiſſio per quem detur. ibid.
Peccatum continuare, & in peccatum relabi, differunt. 140 & 141.
Peccata recidiua quantum noceant ibid.
Peccata an operibus olim in gratia factis noceant, necne. ibid.
Peccata iterum commiſſa quàm facilè condonentur ibid.
in Peccata relabentibus quænam conſideranda ſunt. ibid.
an Peccata reuiuiſcere dici queant. ibid.
Perfectum quid ſit, & perfectio. 403. 2
Periandri factum, quo Thraſibulum liberauit à rebellione ſuorum. 431. 1
Pericles Oratorum cur omnium perfectiſſimus, Platone teſte in Menone 1. 1
Perſonarum diuinarum attributa quæ 40. 2
Perſonarum diuinarum proprietates. 117. 2
Phariſæi quales fuerint vt plurimum. 242.
Phariſæi non ijdem ac Iudæorum Principes. 25. 2
Phariſæus quid ſignificet. ibid.
Phariſæorum & Scribarum inſignis nequitia. 66. 2
in Phariſæis quid magis deteſtetur Chriſtus. 79. 2
Phariſæi quales homines eſſent. 128. 1
Phariſæorum proprium, aliorum vitia cernere, obliuiſci ſuorum 300.

Phari-

Phariſæos cur ſæpe Chriſtus indignos haberet ſuo reſponſo. (27.2
Phegor mons quid ſignificet. 119.1
Philoſophiam qui penitus abſoluerint.1
Pilati exitus infelix. 22.
Pilatus poſt mortem Chriſti ſibi mortem conſciuit. 431.2
Plebeculæ ingenium.106.2
Pœnam ſenſus ob perſonale, non ob originale delictum incurri.79.
inter Pœnitentiam & baptiſmo quantum interſit. 120.2
Poetarum teſtimonio quatenus vtilia ſint ad fidem confirmandam.14.2
Poſſe, vel non poſſe, variè in Scripturis accipiuntur.89.1
Poteſtates eccleſiaſticæ & ſeculi iura debent eſſe diſtincta.486.1
Prædicatoribus quid opus, ſi homines per internam inſpirationem à Deo vocantur.1:2.2
Præteritum pro futuro accipere, mos eſt Prophetis. 53.2
Primogenitum noſtrum quem Deo dare debeamus. 63 1
Principum malorum incommoda.287.1
Principum negligentia quanto mala pariat. ibid.
Prophetæ multi fuerunt, qui licèt ſibi eſſent mali, alijs autem fuerunt vtiles & ſalutares. 432.2
Prouidentiam diuinam negantes, viros probos eſſe non poſſe.21.1 (Deo.236.2
Pſalmorum decantatio, etiamſi non intelligantur, placet
Pueri & infantes cuius baptiſmi participes eſſe nequeãt. 31.1.
Pueris ſine baptiſmo decedentibus regni Dei introitus nullus eſſe poteſt. ibid. (125.2
Purgatorij veritas ex quo Scripturæ loco colligatur.
purgatorij veritatem, vel inuitus, cõfeſſus eſt Lutherus.
pygmæi vnde dicantur.232.1. (ibid.

Q.

QVæſtio inutilis ſilentio ſoluenda eſt.143.2

R.

RAptores ſacrarum virginum qua pœna puniendi. 391 2.
in Rationum vſu duplex declinandum extremum. 13.2
Ratione humana quæ res comprehendi nequeant.16.2
Rationis humanæ quid proprium.29.2
Redemptionis noſtræ opus per crucem & mortem, commune eſt toti Trinitati pag.162.1
Regeneratio quotuplex.28.2
Regeneratio ex ſpiritu qualis ſit, & einſdẽ effectus. 45.2
ad Regenerationem ſpiritualem quid neceſſario requiratur.46.1
Regeneratio hominis ex aqua & Spiritu ſancto, quatenus terrena, & quatenus ſpiritualis ſit.50.2
Regenerationis ſpiritualis effectus admirabiles.ibid.
Regnum Dei quod ſit.27.2
Rhetoricam explicitæ manui ſimilem dicebat Zeno.2.1
Religionis Chriſtianæ inſignia.24.2
Religionẽ citò ingredi præſtat, paucas eleemoſynas faciẽdo, quàm diu manẽdo in ſeculo, facere magnas.405.2
Religioſi, qui veri, qui vani.408.2
Religioſi hominis officia, ex Hieronymo.pag.419.2
Renatus ex Spiritu, quid accipiat.46.
de Renouatione ſpiritus & cordis quænam fuerint veteris
Repudij libellus cur Iudæis permiſſus.163.1 (tinia. 48.2
Reſurrectionis noſtræ duplex cauſſa Chriſtus eſt. 6.1
Reſurrectio mortuorum, Dei proprium opus eſt.95.2
Reſurrectio indicij quid ſignificet.98.1
Reminiſcentia mortuorum quæ ſit.140.1 (bant.315.1
Romani, facti alibi ciues, ciuilitatem Romanam amitte-
apud Romanos quæ ſit dies ac noctes computandi mod. 134.2.

S.

SAba Regina quænam fuerit, & quo nomine dicta.137
Sabæ duplex, nomine & re diuerſa.137.1
in quo Sabæa regnaret Regina Saba.ibid.
Sabæi populi vbi habitent.ibid.2.
in Sabbato cur frequenter Chriſtus infirmos curaret.85.2
Sabbatum cur Deus inſtituerit, ſiue & Moſes.ibid.
Sabbati obſeruãtia verbo Memorãdi cur à Moſe tradita.
circa Sabbatum quot modis errarent Iudæi.86 2 (ibid.
Sabbatũ cur violari Dominus à diſcipulis pateretur.106.1
Sabbatum ſecundo primum quid ſignificet, & quale fuerit Sabbatum. ibid. & ſeq.
Sabbatum ſimpliciter cur omne feſtũ vocent Hebræi. ib.
Sabbati præceptum quod opus prohibebat.pag.111.2
Sabbati dominus cur dicatur Chriſtus. 112.1
Sabbatum propter hominẽ factum fuiſſe, vnde conſtet.ib.
Sabellianorum confuſatio circa quædam dogmata.42.1
Sacerdoti veteris Iudaici poteſtas, & iuriſdictio.11.2
Sacramenta nouæ legis à ſua inſtitutione ſaluberrima fuere, etiam ante Chriſti mortem.7.
Sacramentum à ſacrificio quid differat.pag.166.2
Sacræ ſcripturæ quis ſit mos.16.1.&36.2
Sacrarum ſcripturarum neceſſitas.152.2
Sapientia diuina ſcientia.3.1
Sapientia & os quibus data ſunt, & cui nequiuerint aduerſarij reſiſtere.ibid.
Soto quid ſit.108.
Satanas tria ſignificat.189.1
Scandala paſſiua à nobis minimè curanda, actiua verò cauenda.242.2
Scenopegia quid: & debet celebrari à Chriſtianis.262.
Scenopegiæ feſti celebritas.290.2
Scientia omnes bonæ & artes à Deo profectæ ſunt. 23.2
Scriptorum humanorum multiplex defectus.19.2
Scripturarum intelligentiæ optimus canon ab Auguſtino traditus.8.1
in Scriptura ſacra quæ oratio propriè accipiẽda eſt.156.1
Sermo ſapientiæ quam velox ſit.39.1
Serpentis ænei cum Chriſto ſerpente collatio.56.1
Serpentis aſtaſia.ibid.
Sex ſunt peccati in Spiritum ſanctum ſpecies.123.1
Signa fidem non præſtat, ſed exigunt.128.2
Signa petere ad credendum, quid ſit.ibid.
Signa de cœlo cur non faceret Dominus.125.2
Signa cur facta fuerint ab initio in Eccleſia, non modò.
Simon Magus hæreſum ſator primus.23.2 (131.1
Spirare quid ſit.40.1
Spiritus cur ſit medium quiddam, teſte Cyrillo.39.2
Spiritus ſanctus cùm vbiuis ſit, quid ſpirat.40.1
Spiritus ſanctus quid ſignificet.ibid.
Spiritũ ſanctũ qui blaſphement, ſecundùm Baſiliũ.122.1
Spiritus ſancti gratia & potentia quanta ſit.45.1
Spiritus ſancti chariſmata quæ ſint.38.1
Superior quando culpæ ſubditorũ minimè ſit expers.111.1

T.

TAlmudici libri à quibus Rabbinis conſcripti; & eorum vanitas & leuitas.102.2
Templum animæ noſtræ per peccatum inquinatum, quomodò inſtaurandum.340.1
Templum Ieroſolymitanũ in magna veneratione habitũ apud Gentiles 436.1
Tenebrarũ nomine quæ ſignificentur in Scriptura. 309.2
Teſtimonij alicuius veritas quæ requirat.pag.99.2
Teſtimonium ab hominibus qui accipiant.pag. 100.2
Teſtimoniũ Scripturarũ conformius quam ſignorũ.101.2
Theologia diuina triplex locorum genus deſeruit.7.2